

॥ द्वितीयांगम् ॥

अर्हद्भजान् श्रीराष्ट्रिय वीचिबिंदु प्राशित गणधरोद्गार रूपम्
टीका, दीपिका तथा वालावबोध सहितम्

रामतनुगार शुद्ध करीने

श्री सकलदाबादनिवासी थाबुसाहेब

राय धनपतिसिंहजी प्रतापसिंहजी बाहादुरनी आज्ञाथी

श्री मुंबापुरीमध्ये

शा० नीमसिंह माणकारख्य श्रावकें प्रीतिपूर्वक

“ निर्णयसागर ” मुद्रायंत्रना अधिपति जावजी दादाजीनी पासेथी

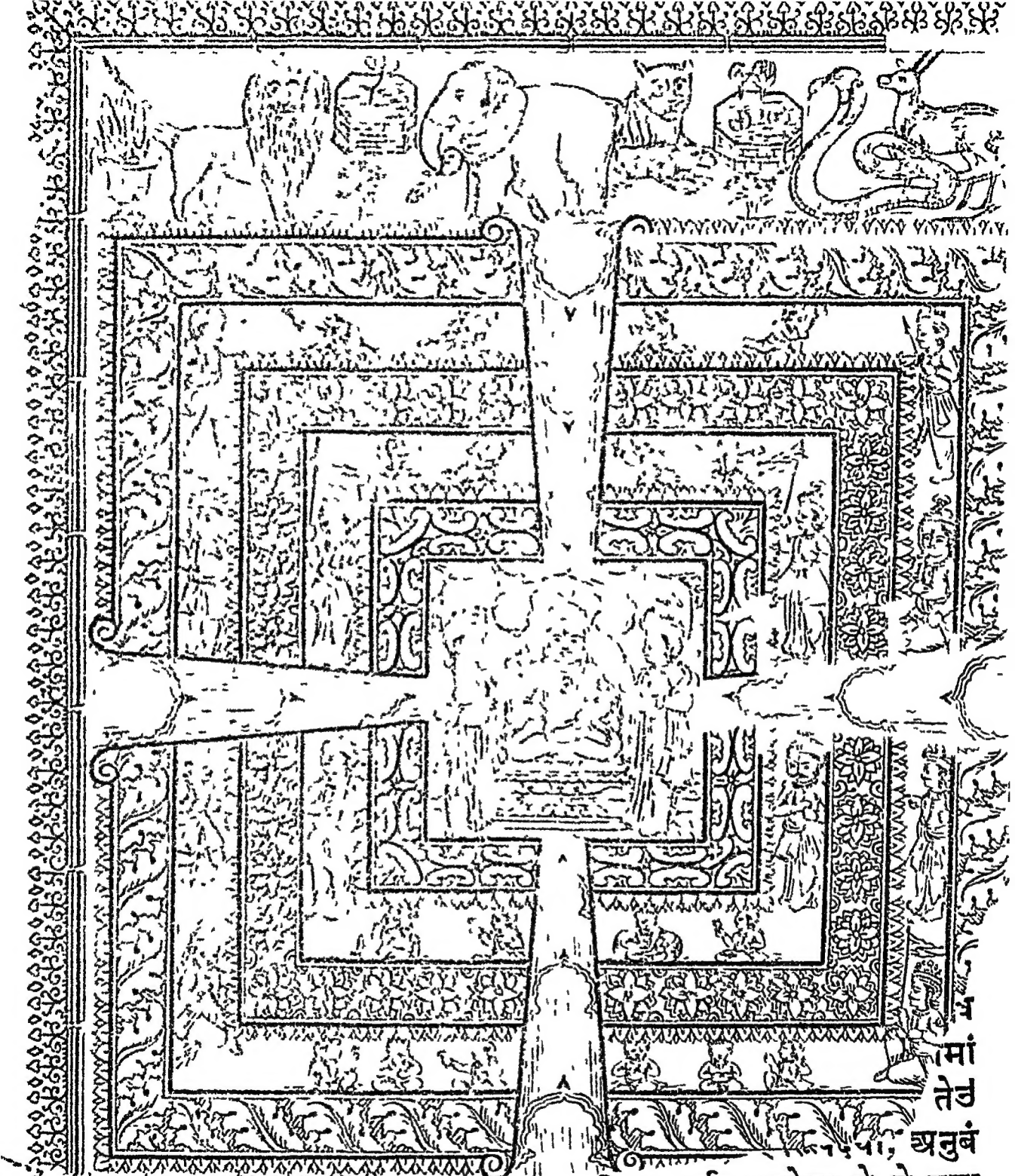
उपावीने प्रसिद्ध की. धं.

फैलाममागर छवि ज्ञान म' वि
श्री महाश्वर जैन आराधना चन्द्र, को

सा. क.

संवत् १९६६-शके १८०९

मिति पौष शुद्ध पूर्णिमा भोमवासर.

મા, જો તે દેવતા પ્રકાર, જનગ્રંથામા સવિસ્તર વર્ણન કરેલા હે તે પ્રમા
વર્તી દયાનું સ્વરૂપ નયશૈલીપૂર્વક સમજતા નથી, એજ તેડની મતિમાં વિચ્છમ હે

प्रस्तावना.

आ असार संसार समुझनेविषे संतत पर्यटन करनारा प्राणीउने जन्म मरणादिक अत्युग्र दुःखोमांथी मुक्त करे एवो तो मात्र एक धर्मज ठे. अने एमज सर्व दर्शनीना शास्त्रमां पण कहेलुं ठे, एवो जे धर्म तेनुं मूल तो सर्वोश युक्त दयाज ठे. कहेलुं ठे के “अहिंसा परमो धर्मः” दयावहे धर्मनी प्राप्ति आय ठे; अने परिपूर्ण धर्म प्राप्त यथा पढी जीव मोक्षगामी आय ठे; माटे दया सर्वोत्कृष्ट पदार्थ ठे. सर्व दर्शनीउ दयानो उपयोग करेठे खरा, परंतु सर्वोशें करंता नथी. एटलाज माटे तेउने धर्म पदार्थनो जेवो जोइयें तेवो जान थतो नथी. दयानो सर्वोशें उपयोग तो मात्र जैन दर्शनमां स्वीकास्यो ठे तेथीज जैनदर्शन धर्मधुरिसर कहेवाय ठे, माटे दयानो सर्वोशें उपयोग करवानी अगत्य ठे, जेम कांई नोजनार्थ पक्कान्न करवुं होय तो तेमां घृत, पिष्ट, शर्करादिक अगत्य वस्तुनुं एकत्रपणुं यथाविधि आय त्यारेंज ते पक्कान्न स्वादिष्ट कहेवाय; पण जो उपर कहेली वस्तुउमांथी एक पण वस्तुनुं उठा पणुं होय तो ते पक्कान्न स्वाद रहित बने. माटे दया पदार्थ सर्वोशें पलाय तोज तेथी धर्मोपलब्धि आय, ते विना तो कदी पण आयज नहीं. सर्व दर्शनीउने दया मान्य ठे खरी तथा पि तेउनी समजमां फेर होवाथी तेउ श्रेष्ठता पूर्वक दयानो उपयोग सर्वोशें करी शकता नथी. ए वात आगलना व्याख्यान उपरथी सिद्ध अशे. जेमके कोइएक दर्शनी तो एम जाणे ठे के पशुउनो प्राणघात करवो, एटले तेउ जन्मथी बूटे, एम कही दया मानी लिये ठे; कोइएक कहेठे के प्राणीउ, ज्यां सुधी शरीरें सुखी होय त्यां सुधी तेमनी उ पर दया करवी, पण ज्यारें तेउ व्याधिग्रस्त स्थितिमां पीडाता होय त्यारें तो ते प्राणीउना वध करी तेमने थती पीडामांथी मुक्त करवा एज दयाठे; केटलाएक कहे ठे के सूक्ष्म अथवा स्थूल प्राणीउ, जेउ मनुष्यने दुःख दीये ठे, तेउने मारी नाखवा एज दया ठे; केटलाएक तो यज्ञयागादिक करवामां प्राणीउनो नाश करी तेमांज धर्म धुरं धरता मानी बेठा ठे, अने केटलाएक अति सूक्ष्मादि प्राणीउ जेनुं स्वरूप दृष्टिगोचर नथी तेनी चिंता लेश मात्र न राखतां मात्र स्थूल प्राणीउ उपरज दया करवामां दया माने ठे. एम अनेक प्रकारें दयानो उपयोग अन्य दर्शनीउ करे ठे तथापि तेउ स्वदया, परदया, इव्यदया, जावदया, निश्चयदया, व्यवहारदया, स्वरूपदया, अनुबं धदया, इत्यादि दयाना अनेक प्रकार, जैनग्रंथोमां सविस्तर वर्णन करेला ठे ते प्रमाणें वर्ती दयानुं स्वरूप नयशैलीपूर्वक समजता नथी, एज तेउनी मतिमां विचित्र ठे

અને એવી પ્રમિત મતિવાલા દર્શનીઝનું મત ક્યારેં પણ શુદ્ધ કહેવાય નહીં પરંતુ જે દર્શનમાં પોતાના આત્માનું આત્મત્વપણું જાણીને પૂર્ણપણે દયાને અંગીકાર કરી હોય, એવું તો એક શ્રી જૈનદર્શન છે અને તે સર્વ લોક પ્રવિદિત છે. તેથી એ ધર્મ જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. એ ધર્મના એક રીતે, આચારધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ અને વસ્તુધર્મ, એવા ચાર જોડ છે અને દાન, શીલ, તપ, તથા જાવ, એ ચાર તેનાં કારણ છે. હવે ધન બહેં કરી દાન દેવાય, મન બલવડે શીલ પલાય, શરીર બલવડે તપ થાય અને સમ્યક્જ્ઞાનબલવડે જાવધર્મની વૃદ્ધિ થાય. એ જાવધર્મ, દાન, શીલ અને તપ, એ ત્રણે કરતાં અધિક છે, કેમકે જાવધર્મનું કારણ જ્ઞાન બલ છે; જેણે કરી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીયે, તેને જ્ઞાન કહીયે. તે જ્ઞાનથી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ જે ટલું થાય છે તેટલું પેલાં ત્રણ જે દાન, શીલ ને તપ, તે થકી થતું નથી. એનું કારણ એ છે કે નય, નિદ્દેપ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સત્તજંગી, પટ્ટવ્યાદિકનો વિચાર, આદિ જ્ઞાન બલવડે જીવને પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે. વલી શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાનને પઠી ક્રિયા કહી છે. તે ઉપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે ક્રિયા કરવી તે પણ ક્લેશરૂપ કહી છે. અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જેવી જ છે. જ્ઞાની પુરુષની અલ્પ ક્રિયા પણ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. વલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં પણ કહ્યું છે કે જ્ઞાન ગુણ સંયુક્ત જે હોય તેને જ મુનિ કહેવો. એથી પણ જ્ઞાનનું મહાત્મ્ય અત્યુત્કૃષ્ટ જણાય છે. શ્રી મહાનિશીથમાં જ્ઞાનને અપ્રતિપાતિ વર્ણવ્યું છે. શ્રી મરુદેવી માતાને હસ્તી ઉપર બેઠાં ઠતાં કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વલી શ્રી જરતેશ્વરને આરીસા સુવનમાં રહ્યાં ઠતાં કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનું જ પ્રાબલ્ય હતું; અને શ્રી ઉપદેશ માલામાં કહ્યું છે કે જ્ઞાન રૂપી નેત્રેં કરી ઝજમાલ એવા મુનિને વંદન કરવું યોગ્ય છે. દેવાચાર્ય મલ્લવાદિ પ્રમુખોએ બૌદ્ધ દર્શનીઝને જીતીને જગત્માં યશોવાદ લીધો તે પણ જ્ઞાનનો જ પ્રસાદ જાણવો. જ્ઞાનની જે તીક્ષ્ણતા તેજ અર્બંધ ચારિત્ર જાણવું. જે નિકાચિત કર્મનો ક્રોડો વર્ષપર્યંત દાન, શીલ તથા તપ કહ્યાથી વિનાશ થતો નથી તે જ્ઞાનથી એક શ્વાસોદ્વાસમાં થાય છે. એટલાજ માટે ક્રિયા ગુરુને પીંપલાના પત્ર જેવા ગણ્યા છે. અને જ્ઞાની ગુરુને સમુદ્ધ સમાન ગણ્યા છે. જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વપણું રહી શકે નહીં, જ્ઞાન વિના અહિંસાનો માર્ગ સમજાય નહીં, સિદ્ધાંતોક્ત સમસ્ત ક્રિયાનું મૂલ જે શ્રદ્ધા છે તેનું પણ કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું જે જ્ઞાન તેના પાંચ પ્રકાર છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ. એ પાંચને વિષે પણ શ્રુતજ્ઞાન સર્વથી અધિકોપયોગી છે શ્રુતજ્ઞાન પદાર્થમાત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમત તથા પરમતનું પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુતજ્ઞાન જ છે. અજ્ઞાનરૂપ તિમિર ટાલવાને સૂર્યસ

દશહે તથા હસ્સમ કાલરૂપ રાત્રીને વિષે તો દીપક સમાનહે બીજાં ચાર પ્રકારનાં જે જ્ઞાન હે તેનું પણ કારણ જૂત શ્રુતજ્ઞાનજ હે. પરમેશ્વરેં કહ્યું હેકે શ્રુતજ્ઞાન સંવ્યવહારક હે. ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, આજ્ઞા ઇત્યાદિ વ્યવહારનો લાજ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય હે. વલી સ્વસ્વરૂપને પરસ્વરૂપ સમજાવવાને શ્રુત જ્ઞાનજ સમર્થ હે. બીજાં કેવલ જ્ઞાનાદિક ચારે જ્ઞાનયકી જાણેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ પણ શ્રુત જ્ઞાનવહેજ કહેવાય હે. માટેં મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ્યહે પણ તેણે કરીને પરજીવને ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી શકાય નહીં ; અને શ્રુતજ્ઞાનથી ઉપદેશ થાય માટેં ઉપકારી હે. શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય હે. માટેં શ્રુતજ્ઞાન તે મહોટું નિમિત્ત કારણ હે. શ્રુતજ્ઞાનને સાંજલવે કરી જીવને શુદ્ધસ્વરૂપ વિશુદ્ધ શ્રદ્ધાન (પ્રતીત) ઉપજે ને તેથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુજવ ઉપજે તેજ પરમપદ પ્રાપ્તિ જાણવી. શ્રુતજ્ઞાન સાંજલવાના પ્રજાવયકી જીવ, ધર્મને વિશેષેં જાણે વિવેકવંત થાય, હુર્મતિનો ત્યાગ કરે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને અંતેં મોક્ષ પામે, માટેં શ્રુતજ્ઞાનનો આદર અવશ્ય કરવો. શ્રુતજ્ઞાનનો સંયોગ થવો જીવને અત્યંત હુર્લજ હે. શ્રુતજ્ઞાનને સંયોગેં કરીને પૂર્વેં શ્રીગૌતમસ્વામી, સુધર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી પ્રમુખ ઘણા જીવો સંસાર સમુદ્ધને તરીકયા ; અને વર્તમાન કાલેં મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે વિહરમાન સીમંધરાદિક વીશ તીર્થંકરની વાળી સાંજલીને ઘણા જીવો તરેહે, તથા આગમિક કાલેં પદ્મનાજાદિક તીર્થંકરની વાળી સાંજલીને શ્રીધર્મરુચિ અણગાર પ્રમુખ અનેક જીવો તરશે. તે મજ આ જરતાદિક ક્ષેત્રને વિષે હમણા પણ જે શ્રુત જ્ઞાનને સાંજલશે, જણશે, અંતરંગ રુચિં કરીને જે શ્રદ્ધા (પ્રતીત) કરશે, તે સુલજ બોધી અશે, કર્મથી વિમુક્ત અશે અને તેથી પરંપરાં સુક્તિ પામશે. એવું શ્રુતજ્ઞાનનું મૂલદાદશાંગી હે. તે શ્રુતજ્ઞાનની વાંચના, ઇચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા થાય હે. એ ધર્મકથા શ્રીઉવવાઈ સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની કહી હે:- આદ્દેપિણી, વિદ્દેપિણી, નિર્વેદિની અને સંવેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેને આદ્દેપિણી કહીં ; જે થકી મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ થાય તેને વિદ્દેપિણી કહીં ; જે થકી મોક્ષની અનિલાષા ઉત્પન્ન થાય, તેને નિર્વેદિની કહીં અને જે થકી વૈરાગ્ય જાવની ઉત્પત્તિ થાય તેને સંવેદિની કહીં.

એવી એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ કથા શ્રી અરિહંત દેવાધિદેવ તીર્થંકર પરમેશ્વર સમવસરણમાં બેશીને ત્રિપદી ઉચ્ચારણ પૂર્વક દાદશ પર્પદાના મધ્યને વિષે કરેહે. અને તડૂપદાનથી શ્રીગણધરો દાદશાંગીની રચના કરેહે, તે સૂત્ર કહેવાયહે. તે પ્રત્યેક/તીર્થંકરના શાસનને વિષે થાય હે ; તથા તે તીર્થંકરોના શાસનમાં થયેલા પ્રત્યેક બુધ, ચૌદ પૂર્વધર, તથા દશ પૂર્વધર પ્રમુખ મહત્પુરુષો જે નિબંધોની રચના કરે હે તેને પણ સૂત્ર સંજ્ઞા

હોવાથી દ્વાદશાંગના બારમા દૃષ્ટિવાદમાં તેનો સમાવેશ થાય છે. વર્તમાન શ્રીમદ્વાવી ર પરમેશ્વરના શાસનમાં હાલ પ્રવર્તમાન પીસ્તાલીશ સૂત્રો છે તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનનાજ નેદ છે એમ જાણવું. બીજા પણ અક્ષર અનક્ષરાદિક ચૌદ અને પર્યાય પર્યાયસમાસાદિક વીશ નેદ પણ છે. હાલ પંચમ કાલમાં માત્ર શ્રુત જ્ઞાનજ પ્રગટ પામે છે અને મતિ જ્ઞાન તો શ્રુતજ્ઞાન રૂપજ છે ; કેમકે શ્રુત જ્ઞાનનું સમવાયિકારણ, મતિજ્ઞાન છે અને કાર્યથી કારણ નિન્ન નથી, કિંતુ ? અનિન્નજ છે. બીજાં અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ, એ ત્રણ જ્ઞાન આ સમયમાં ક્ષેત્ર કાલાદિક નેદને લીધે આ ક્ષેત્રમાં શ્રીવીર તીર્થંકરના શાસનમાં પ્રવર્તમાન નથી ; માત્ર મતિશ્રુતરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનોજ પ્રસાર રહ્યો છે. એ શ્રુત જ્ઞાનના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ, એ ચાર પ્રકાર થાય છે. સામાન્ય કથન કરવું, તેનું નામ ઉદ્દેશ ; વિશેષકથન કરવું, તે સમુદ્દેશ ; આજ્ઞા અથવા અનુમોદન તે અનુજ્ઞા ; અને પ્રશ્ન, પૃષ્ઠા, પ્રાર્થના પ્રમુખ કરવું તેને અનુયોગ કહીયે. અટલા કારણ માટેં વ્યાખ્યાન કરવામાં શ્રુત જ્ઞાનજ ઉપયોગી છે, પણ બીજાં જ્ઞાન નથી ; માટેં ચાલતા સમયમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કરવું, તે ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કહ્યા પ્રમાણે છે. આ તેકાણે જ્ઞાન કારણ છે અને ધર્મ કાર્ય છે. હવે જેમ રાજા તથા પ્રધાન એ બેઉ પ્રજાની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટેં તત્પર હોય છે, તેમ દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનાં મૂલસૂત્ર, રાજા સમાન છે અને તેના અર્થ રૂપ ટીકા, નાષ્ય, ચૂર્ણી પ્રમુખ, પ્રધાન બુદ્ધ છે. તેથી સૂત્ર અને ટીકા પ્રમુખ ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટે છે અને તે શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તેથી શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને સંરક્ષણ કરવાના ઉપાય તથા તત્સંબધી ઉદ્યોગમાં અસ્મન્મતવિજયાનિલાષી, સુજનનોયેં બહુપરિકર યઃ તન, મન અને ધનવહે આગ્રહ રાખીને આદરવા, એના જેવું બીજું કોઈ પણ ધર્મવૃદ્ધિ કરવાનું અત્યુત્તમ સાધન નથી. શ્રુતજ્ઞાનની સતત વૃદ્ધિ ને સંરક્ષણ કરવાનું સાધન વર્તમાન કાલમાં મુદ્ધાર્થત્ર સર્વોત્તમ છે. તે દ્વારાં ગ્રંથો ઠપાવીને તેના ખંડારા કરાવવા, એ સર્વોત્તમોત્તમ ઉપાય છે. તેમાં પ્રથમ શ્રુતજ્ઞાનના આધારનૂત એવા જે પિસ્તાલીશ આગમ છે, તેને શુદ્ધ કરી ઠપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવા. એવા સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપાયનો શ્રી મકશુદાવાદેતિ નગરનિવાસી “ રાયધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિંહજી બહાદુર ” તેડેં પોતાનાં પરલોક પ્રાપ્ત માતૃશ્રી “ મહતાબ બાઈ ” તેમના નિરંતર નામસ્મરણ નિમિત્તે તથા પૂર્ણ પુણ્યોપાર્જન નિમિત્તે તથા અસ્મદીય દર્શનગત સુજન પુરુષોને શ્રુતજ્ઞાન વૃદ્ધિ થવાને નિમિત્તે, પ્રારંભ કહ્યો છે. ઉપર કહ્યા જે પીસ્તાલીશ આગમ તેમાંથી હાલ આ “ શ્રી સૂચગઢાંગસૂત્ર ” ઠાપવાને મને આજ્ઞા કહ્યાથી ; મેં યથામતિ શુદ્ધ કરીને ઠાપ્યું છે. આ ગ્રંથ, અત્યુત્તમ અને અજુત રચના

યુક્ત છે. એનું સહજ વ્યાખ્યાન પ્રગટ કરું હું, તે વાંચવાથી એનું અતિશય શ્રેષ્ઠપણું તે મજ આવશ્યકતા ધ્યાનમાં આવશે.

સૂયગડાંગ એટલે સંસ્કૃત નાણામાં સૂત્રકૃતાંગ એવું નામ છે. સૂત્ર એટલે જેમાં સૂત્ર ની સૂચના હોય તથા સ્વપરમતની સૂચના કરાય તે સૂત્ર કહીયે. તે સૂત્ર બે પ્રકારનું હોય છે. પહેલું ઇવ્યસૂત્ર અને બીજું નાવસૂત્ર જે કાર્પાસાદિકથી ઉત્પન્ન થયું હોય, તે ઇવ્યસૂત્ર કહીયે, અને શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સૂત્ર તે નાવસૂત્ર છે, એમ જાણવું. વલી જે પ રાશ્યનું સૂચક હોય તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્ર જાણવું. તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્રના ચાર જોડ છે સંજ્ઞા સૂત્ર, સંગ્રહસૂત્ર, વૃત્તબંધસૂત્ર, તથા જાતિબંધસૂત્ર હવે જે સ્વસંકેત પૂર્વક બાંધે હું હોય તે સંજ્ઞાસૂત્ર કેવાય; જેમાં ઘણા અર્થોનો સંગ્રહ તથા ધર્માધર્મઇવ્યનું ગ્રહણ હોય તે સંગ્રહ સૂત્ર કેવાય; જે અનેક પ્રકારના વૃત્ત હંદની જાતિથી બાંધેલું હોય તે વૃત્તબંધસૂત્ર કેવાય અને જે જાતિથી બાંધેલું હોય તે જાતિબંધ સૂત્ર કહેવાય. એ જાતિ સૂત્રના ચાર જોડ છે. તેનાં નામ કહીયેં છે. જેમ કે, કથ્ય, ગદ્ય, પદ્ય, અને ગેય. હવે જે ઉત્તરાધ્યયન તથા જ્ઞાતાધર્મકથાદિકની પેરેં પ્રાયેં પૂર્વ રૂપિનાં ચરિત્ર પ્રમુખ કથા ડનો વિસ્તાર જેમાં હોય તે કથ્ય; જે બ્રહ્મચર્ય અધ્યયનાદિકની પેરેં જેમાં મુક્ત નાણાનું વિવેચન હોય તે ગદ્ય. જેમાં હંદરચનાવડે મનોહર વર્ણન હોય, તે પદ્ય અને કાપિલી અધ્યયનની પેરેં સ્વપ્રીતિથી ગાયન કરી જેની રચના થઈ હોય તે ગેય.

અથવા તીર્થકરોના મુખ થકી નવ્ય જીવોના મોહાર્થે ઉત્પન્ન થયેલો જે અર્થ તે સૂત્ર; અને તેની જે ગણધરેં રચના કરી તેને કૃત કહીયે. એમ સૂત્ર અને કૃત એ બે મલીને સૂત્રકૃત એવું પદ થયું. અથવા સૂત્રને અનુસારેં જેમાં તત્વનો પ્રબોધ હોય, તે પણ સૂત્રકૃત કહેવાય; અને તેના કર્તા પણ ગણધરો છે. હવે ગણધર કોને કહેવા? જે સામાન્યાચાર્ય હોય તે ગણધર કહેવાય; તે ગૌતમાદિક જાણવા. તે ગૌતમાદિક એકાદશ ગણધરોમાંહેલા પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્મા સ્વામી તેમણે પોતાના શ્રીજંબુપ્રજ્ઞતિ શિષ્યોને ઉપદેશ કરવાને અર્થે આ ગ્રંથની રચના કીધી છે; અને એ કારણ માટે આ ગ્રંથનું નામ સૂત્રકૃત છે એમ જાણવું. વલી બીજું નામ. દ્વિતીય સૂત્રકૃતાંગ એવું પણ છે, તેનું કારણકે પૂર્વોક્ત પિસ્તાલીશ સૂત્રાંતર્ગત એકાદશાંગમાનું એદિતીય અંગ છે તે પૂર્વોક્ત ગણધર વિરચિત એકાદશાંગ મધ્યેં પ્રથમાંગનું નામ આચારાંગ છે; તેમાં જીવનો હ ક્કાયનું સ્વરૂપ જાણવું, એનો સવિસ્તર ઉપદેશ કરેલો છે અને એમાં જ્ઞાનનું પ્રાધાન્ય છે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવી તે સંબંધી આરંભમાં (બુધ્ધિ) એવી ગાથા લખીને પ્રથમ આચારાંગ સાથે આ દ્વિતીય સૂત્રકૃતાંગનો સંબંધ મેલવ્યો છે. એના બે શ્રુત સ્કંધ છે. તે મધ્યેં પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના શોભ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધના સા

त, मली त्रेवीश अध्ययनो ठे. अने तेमां तेत्रीश उद्देशाउ ठे. एनी पद संख्या ठत्रीश हजारनी ठे. मूल सूत्रनी श्लोक संख्या (११००) ठे. एमां मुख्यत्वेन इव्यानुयोग नी प्रधानता ठे अने स्वमतानुसारी महान् साधु जनोने उदासीनरूप क्रिया प्रवृत्ति आश्रयी उपदेश करतां थकां अन्य पाखंमी दर्शनीउना मतोनं खंमन यथायोग्य कीधुं ठे. ए शीवाय बीजा पण जे जे विषयो ठे ते सर्व अनुक्रमणिकामां सविस्तर दर्शा वेलां ठे, ते जोवाथी स्पष्ट समंजारी.

ए ग्रंथनी टीका करनार पंढितोमां श्रेष्ठ एवा श्रीशीलंगाचार्य नामें पंढित हता, तेउ विक्रम संवत् ठसोना सुमारमां थइ गया एवी दंतकथा ठे. ए विषे कोइ ग्रंथ साह्यी आपे एवुं आज सुधी महारा जाणवामां आव्युं नथी. ए महान् टीकाकारनी जन्मजूमि वल्लनीपुर नगरी जे हाल बलानें नामें प्रख्यात ठे त्यां हती, एवुं मने सांज लवामां आव्युं ठे. सांप्रत कालना पंढितो एमनी टीका वांचीने तेनी वाक्यरचना तथा उच्चम सरलता साथें गांजियर्थ अने शब्द चातुर्यथी मोह पामी स्तुति करवामां महोठो आनंद माने ठे. ए टीकानी श्लोक संख्या बार हजार आठशो ने पचाश ठे. ए महा पंढितें अन्यसूत्रो आचारांगादि उपर पण टीका करेली ठे. ए स्तुतिपात्र टीकाकारनी टीका करवानी शैली एवी सरल अने सुगम ठे के ते वांचतां वांचतां पंढितोने पदशःपरमानंदप्राडुर्जाव यातो रहेज नहिं तथा एनी मनोहर रचना अने अर्थ चमत्कृतिनी एवी सुंदर ठटाथी वांचनार ते वाणीरसनेज अनुजवे. सूक्ष्म विषयनुं विवेचन एवी अलौकिक ढबथी कखुं ठे के वक्ता तेमज श्रोता उजयना मनने संपूर्ण संतोष उपजे अने क्यारें पण संशयतो लेश मात्र रहेज नही. प्रत्येक विषयनुं निरूपण साद्यंत नियम बंध कीधेलुं ठे के जेथी आपोआप तेनी सर्व मतलब ध्यान मां आवे ; जेम एक बार लखेली वातनो संबंध बीजे ठेकाणे लगाडवो होय, तो त्यां पूर्ववत् ए संकेतथी वांचनारने तुरत आगली वातनुं ज्ञान थाय. वली आ टीका वांच वा थकी जाणे टीकाकारें ग्रंथकर्तानो सर्वहृत्त अनिप्राय सान्निध्यताथी निःशेष श्रवण कखो होय एम टीका वांचनारने उत्प्रेक्षा थाय ठे. एम सूत्रनो अक्षरशः अर्थ न जाय एवी रीतें सनिर्युक्तिक टीका करी ठे एवा अनेक प्रकार जेणे करीने टीकानी श्रेष्ठता अने स्तुति पंढितो करे, ते आ महाविद्वान् पंढितनी टीकामां नजरें आवे ठे. टुंकामां एटलुं ज केवुं ठे के जेटली खुबीउ ए टीकामां रही ठे ते सर्व विस्तारनी बार ठे. मात्र वांचवाथीज तेनो आनंद प्राप्त थाय एम ठे.

एनी दीपिका श्री हेमविमलसूरिएं विक्रम संवत् १५८३ ना वर्षमां करेली ठे. तेनी श्लोक संख्या मूल सुधां सात हजार ठे : कारणके “सप्त सहस्राणि किंचिन्म्यूना

નિ ” એવું એમણે પોતેજ લખ્યું છે. એ દીપિકા પણ ઘણી સરલ સુરસ, અને પદના ય યાયોગ્ય અર્થયુક્ત અતિશય મનોહર છે. એની શૈલી એવી બાંધીઢે કે જેને થોડું ઘણું સં સ્કૃતનું જ્ઞાન હોય તેને પણ સુગમતાથી સમજ પડે અને એવી સરલરચનાને માટે તે વા જનો, એ પંક્તિનો અત્યંત આનંદ માને છે.

આ ગ્રંથનો બાલાવબોધ શ્રી પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિયે કરેલો છે. આ વાત, બીજા શ્રુતસ્કંધ ના અંતમાં પ્રગટ કરેલી છે. એ બાલાવબોધ ટીકા ઉપરથી કીધેલો છે. કેમકે દીપિકા કરનાર કરતાં બાલાવબોધ કરનારની ઉત્પત્તિ પૂર્વે છે, તો પણ જ્યારે તે મારા વાંચવામાં આવ્યો ત્યારે તે એટલો તો અસ્તવ્યસ્ત દેવાયો કે તેને સુધારવાની મારી હિંમત ચાલી નહીં. તથાપિ એ કાર્ય અવશ્ય થવુંજ જોઈયે એવું જાણી મેં મારી અલ્પમત્તનુસાર શ્રમ લઈને સુધાર્યો છે.

હવે એ સૂત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષનો જે જન આશ્રય ગ્રહણ કરે છે, તે નિજ જાવાનુસાર ફલ પામે છે. પણ તેને અર્થે એ વૃક્ષ ઉપર આરોહણ કરવા માટે પૂર્વાચાર્યોએ નિશ્ચે ણિયો કરેલી છે ; જેમ કે ટીકા, નાષ્ટ, નિર્યુક્તિ, દીપિકા, ચૂર્ણી તથા બાલાવબોધ પ્રમુખ. એમાંથી વલી ટીકાકર્તાએ ટીકામાંહેજ નિર્યુક્તિની ગાથાં લખીને તેની પણ ટીકા કરેલી છે તેથી નિર્યુક્તિનો સમાવેશ ટીકામાં કરેલો છે તથા દીપિકા અને બા લાવબોધ રૂપ એવી ચાર નીશ્ચેણીંડ જૂદા જૂદા ચાર આચાર્યોની કરેલી આ સૂચગડાં ગસૂત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષને લગાડી છે તેને ઉપયોગમાં લઈ ઉપર કહ્યું એવું જે આ સૂચગ ડાંગ સૂત્રરૂપકલ્પવૃક્ષ, તેનાં ફલ ગ્રહણ કરવા માટે જવિક જનોએ અત્યાનંદ પૂર્વક તત્પર થવું, એ મારી સવિનય પ્રાર્થના છે.

એ સૂત્રમાં સર્વ જગતને પ્રમોદ ઉપજાવનારી શ્રી વીતરાગની વાણી છે. તે કેવી છે તોકે જવ રૂપ વેલની કૃપાણી, સંસાર રૂપ સમુદ્રથી તારવા વાલી, મહામોહરૂપ અંધકાર નો નાશ કરવાને દિનકરના કિરણો જેવી પ્રકાશ વાલી, ક્રોધરૂપ દાવાનલનો ઉપશમ કરનારી, મુક્તિના માર્ગને દર્શાવનારી, કલિમલનો પ્રલય કરનારી, મિથ્યાત્વને હેદન કર નારી, ત્રિચુવનનું પાલન કરનારી, મન્મથનો રોધ કરનારી, અમૃતરસનું આસ્વાદન કરાવનારી અને હૃદયને અત્યાલ્હાદ કરનારી એવાં અનેક વિશેષણોપયુક્ત એવી જે શ્રી જિનવાણી તે સર્વ સજ્જનોને માન્ય થાઉં.

કદાપિ નિવિઢ કર્મની શૃંખલાએ પ્રતિબદ્ધ થયેલા એવા અજબ્ય ડુર્જન્યને બોધ કર વા માટે એ વાણી સમર્થ નથી થતી તો પણ એ વાણીનું અસામર્થ્ય સમજવું નહીં. કેમકે સૂર્યના કિરણો જેમ ઘુચ્છ પટ્ટીના નેત્રને પ્રકાશ કરી શકતાં નથી તો પણ તે જગતમાં નિંદાનાં આધિષ્ઠાન થતાં નથી. વલી જલની વૃષ્ટિ કરનારો મેઘ જો પ

ए उषर क्षेत्रने विषे तृणादिक उत्पन्न करवा माटें अस्मर्थ ठे ते ठતાं ते लोकने विषे निंदानें पात्र थतो नथी. तेमज जे पुरुषने ए वाणी गमती नथी ते तेनुं पोતાनुंज दौर्जाग्य समजवुं. माटें कुशल बुद्धिवाला सज्जनोने आ जिनवाणी रूप प्राधान्य ग्रंथ महोत्सवरूप आनंद आपनारो थारुं अने तेमना चित्त रूप सरोवरने विषे प्रेम रूप जल नराउ, तथा तेने योगें तेउने मोक्ष रूप महा सुंदर कमलनी प्राप्ति थारु. अस्तु.

શાળી માળી.

વિજ્ઞાપના.

પરમેશ્વરની વાણી રૂપ અમૃતરસ જેમાં રેલાઈ રહ્યો હોય તેવા ગ્રંથોને મુંદિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવા એ મહા પરમાર્થ છે. એથી સુજ્ઞાનનો આનંદ પામે છે. વિવેકી જનો પતન પાતન કરીને જિનધર્મ જાવમાં દૃઢતા વધારે છે, સામાન્ય જીવો, વ્યાખ્યાનાદિક શ્રવણ કરીને ધર્મજ્ઞાનને પામે છે. સજ્જાન પુરુષો વાંચીને પોતાના ચિત્તને નિર્મલ રાખી ધર્મને વિષે આદર કરે છે. એવી ચત્ક્રુષ્ટ જિનવાણી જેમાં મુખ્ય છે એવા શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય કરવા જેવું કોઈ પણ ગ્રંથ, પુણ્યપ્રકૃતિ બાંધનારું બીજું શું જ કર્મ નથી. તેનું સાધન વર્તમાન સમયમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે મુદ્દાયંત્ર, ધણું સુલ જ અને મનોહર છે. એની સહાયતાથી સર્વ સૂત્રો તથા સર્વ ગ્રંથો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા, એ શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય, હાલ સર્વોચ્ચ ગણાય એમ છે સ્વરૂપ એ એ કાર્ય, હવેવાનું ગૃહસ્થથી બની શકે. જેમ હવેવાનું તેમજ વલી શ્રીજિન ધર્મ પ્રસાર ઉપર પ્રીતિમાનું પણ સંપૂર્ણ હોવો જોઈએ, એવો અસાધારણ પુરુષ ચતુર્વિધ સંઘમાં કોઈ વિરલોજ મલી આવે. જેમ હાલ બાબુ સાહેબ “રાય ધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિંહજી” છે. એવો શ્રાવક આધુનિક વર્તમાન કાલમાં બીજો કોઈ પણ નથી. એમણે ઉક્ત રીતિ પ્રમાણે પ્રીતિસહિત સર્વ આગમો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ ચાલુ કહ્યો છે. એ સ્વધર્મગ્રંથો બાબુ સાહેબે મને હાલ શ્રી સૂયગડાંગ સૂત્ર ઠપવાની આજ્ઞા કરી તે મેં યથા બુદ્ધિનુસાર સુધારીને મૂળ સૂત્ર, દીપિકા, ટીકા તથા બાલાવબોધ સહિત ઠાપ્યું છે. એમાં દૃષ્ટિદોષથી વા બુદ્ધિદોષથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારના પરાધીન પણથી કોઈ અશુદ્ધપદ, વા શબ્દની યોજના થઈ હોય તો સજ્જાન પુરુષોએ તેને માટે મને ક્ષમા કરવી. યદ્યપિ આ મારો વિવેક યોગ્ય નથી કેમ કે સજ્જાનોનો તો એવો સ્વજાવજ હોય છે કે કોઈ પણ સત્કર્મમાં દોષ તેડતી દૃષ્ટિગોચર થતો નથી, તે ઠતાં પૂર્વે શ્રેષ્ઠ ગ્રંથકારોએ એવી

પદ્ધતિ રાખી છે તેને અનુગત થઈને મેં પણ એ વિવેક કીધો છે. સક્કનો પાસેં ક્રમા માગી, તેના કરતાં વિશેષપણે હુર્જનો પાસેં ક્રમા માગું હું, કેમ કે તેડનો સ્વજાવજ એવો હોય છે કે કોઈના હાથથી છુન કલ્પ થાય છે તે જોડ તેમને મનઃસંતાપ વપજે છે અને બીજાની હાની થાય તેમાં તેડ લાજ સમજે છે. બીજાના દોષ કહાડવામાં મહા પંક્તિ ત હોય છે. બીજાના કલ્યાણરૂપ ધૃતની ઉપર માણી અડ્ડે બેસે છે. ઇત્યાદિક અગણિત દીર્ઘદોષોયેં કરી યુક્ત હુર્જનો હોય છે, એવા હુર્જનો ઝલૂક સમાન છે તેથી તે ડા જિનવાણી રૂપ સૂર્યના પ્રકાશ થકી અંધ અંધે વિપર્યાસને પામશે, અને દેષ બુદ્ધિથી ઈર્ષ્યા કરશે તેથી તેમના હૃદયમાં તાપ ઉત્પન્ન થશે તેને માટે હું તેમની પાસેં ક્રમા માગું હું, કારણકે, તે તાપ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ તેડ મને ગણશે. અસ્તુ.

શાળી માળી.

જ્ઞાન પ્રસારરૂપ પુણ્યકર્મ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રથમ પંક્તિમાં ગણવા લાયક મહાનુપુરુષ જેણે લોકોપકારને અર્થે પિસ્તાલીશ આગમ મૂલ તથા તેડમાંથી જેની ટીકા પ્રમુખ જે અંગ મળે તે સહિત મુદ્રિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આ સમયમાં પ્રસાર કીધો છે ; તેવા સક્કન ગૃહસ્થોની ઉત્પત્તિ વિષે સહજ લખ્યા વિના મારી કલમ અન્યકાર્ય કરવામાં ચાલી શકતી નથી. તેથી યત્કિંચિત્ લખું હું.

બંગાલા ઇલાકામાં બાલોચર, મકશુદાબાદ, અને મુરસિદાબાદ એવા ત્રણ નામેં ઝંજરાતું સુંદર શહેર છે. જ્યાં કૃષ્ણગઢથી આવી નિવાસ કરનારા ઝંસવંશરૂપ નંદન વનમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન હુગડગોત્રીય, ધર્મ, ન્યાય, વિવેક અને વિનયાદિક શ્રેષ્ઠગુણેં યુક્ત, તેમજ સર્વ સત્યવાદિતમાં અગ્રેસર, મહાબુદ્ધિનિધિ, દીન જીવને તન, મન, ધનવડે સહાય કરનાર, રૂઢા સ્વજાવવાલા, પુણ્ય પ્રજાવરૂપ ચંડના પ્રકાશવડે દિશાડને પ્રકાશ કરનારા એવા “રાય બુદ્ધસિંહજી” નામેં શ્રાવક શ્રીજિનધર્મે ઉપર મહોટા શ્રદ્ધાવાન્ હતા. તેમની કુશલાદે નામેં પત્નીની કુદ્ધિયકી સંવત્ ૧૮૩૭ ના માઘવદિ એકમને ગુરુવારને દિવસેં રાય પ્રતાપસિંહનામેં કુલદીપક સુપુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તેડ સર્વ ધનાઢ્યોમાં શિરોમણિ અને મહાધર્મનિષ્ઠ તેમજ ક્રમાવાન્ તથા ધર્માધર્મના નિર્ણય કરનારાડમાં અગ્રેસર થયા. તેમની ચતુર્થ પત્નીનું નામ મહતાબબાઈ હતું. તેમણે ઝંસવંશમાં મુકુટમણિ, ન્યાયમાર્ગે લક્ષ્મીનું ઉપાર્જન કરનાર તથા ધર્મ, અર્થ, કામ, એ ત્રિવર્ગના સાધનારા અને પ્રાણિમાત્રને વિષે દયાર્પણાં યુક્ત, એવા મહાતેજસ્વી બે પુત્રોને જન્મ આપ્યો. તેમાં વડા પુત્રનું નામ “રાયલક્ષ્મીપતિ સિંહ બાહાદુર” તથા જેમણે આવા ગ્રંથો લખાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આરંભ્યો છે, તે કનિષ્ઠ પુત્રનું નામ “રાયધનપતિ સિંહ બાહાદુર” છે. એ બેહુ સદ્ગૃહસ્થો, સજ્જનિધાન અને મનુષ્ય માત્રના કલ્યાણમાં ઉત્સુક છે, માટેં આ જિનધર્મે

प्रेरक उत्तम ग्रंथ ठपावी एमणे पोताना जन्मनुं सार्थक कछुं ठे. एवा परमार्थ कार्यों,
ए नाग्यशालीउने हाथे प्रतिदिवस थाउ. एवी मारी वारं वार विज्ञापना ठे.

॥ काव्य भंद ॥

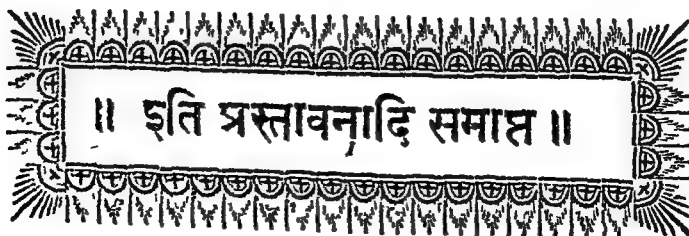
जिनवच पियूष पान, करन जो अति अनिलाषी;
एहि रातिदिन ध्यान, चित्तमें रहत विनाषी;
कथा सुनत युतप्रीति, रीति अदूखत धरी हीमें;
ज्ञान वृद्धिके हेत, अधिक उत्सुक सबहीमें. १

जिहिं मातुश्री प्रान, त्यागि गय सुरजव मांही;
सुमरन तिनके नाम, कीय निश्चय इक आंहीं;
सबहीं आगम ठापि, प्रसिद्ध करिय या जगमें;
बहुत प्राणि अवलोकि, बांचि सुनि वह ता मगमें. २

चलत सोइ उद्योग, करन मुझित सब आगम;
तिनमें इक मुहि दीन्ह, इतहिं जब नयो समागम;
सूत्र कृतांग पवित्र, दुतिय जो अंग कहावै;
सब विधि अति उत्कृष्ट, सुनत बांचत मन नावै. ३

सो किय ठापि प्रसिद्ध, होइ मनमें उल्लासा;
नयो एहउपकार, मोरि मति परम प्रकाशा;
बाबु साब परताप, जानि यह अर्पण करहुं;
सदा रहहुं जगमांहि, मनुष अस जावन धरहुं. ४

धर्म वृद्धि के हेत, बुद्धि अति उदार कीनी;
लीनी कीर्ति अखंरु, स्थाय तन मन धन दीनी;
सफल कीन नर देह, धन्य धनपतिसिंह जगमें,
अमर आपका नाम, रहो जिनधर्म ग्रंथमें. ५

॥ श्रीसङ्गुन्योनमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीसूयगडांगसूत्र द्वितीयांगानुक्रमणिका प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम श्रुतस्कंधस्य षोडशाध्ययनानुक्रमणिका ॥

पहेलुं समयाख्य नामा अध्ययन ठे, तेमां स्वसमय अने परसमयनी प्ररूपणा करी ठे. ए अध्ययनना चार उद्देशा ठे. तेमध्ये पहेला उद्देशामां ठ. अर्थाधिकार ठे, बीजा उद्देशामां चार अर्थाधिकार ठे, त्रीजा उद्देशामां बे अर्थाधिकार ठे अने चोथा उद्देशामां एकज अर्थाधिकार ठे. ते मध्ये अनुक्रमे प्रथमाध्ययनना चार उद्देशामांहेला प्रत्येक अर्थाधिकारनी अनुक्रमणिका दर्शाविये ठैयें.

॥ तत्र प्रथमोद्देशानुक्रमणिका ॥

- १ पहेला उद्देशाना पहेला अर्थाधिकारनी प्रथम गाथामां आचारांग सार्थे आ सूयगडांगनो संबंध, एवी रीतें मेलव्यो ठे के आचारांगमां उक्तायनुं स्वरूप जाणवुं, एटले ज्ञान कसुं, ते ज्ञानप्राप्ति थया पढी ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी, ते संबंधे आरंभमां (बुद्धि) ए गाथाथी संबंध ठे. ते संबंध मेलवीने पढी पांचमी गाथा पर्यंत स्वसमयनुं स्थापन कसुं ठे. ते वार पढी आठमी गाथा पर्यंत परसमयी जे पंचमहानूतवादी तेनुं मत कहेलु ठे. ते आ प्रमाणे के पृथ्वी, अप, तेज, वायु अने आकाश, ए पांचनुं सर्वत्र व्यापकपणुं ठे माटे ए पांच महानूतज सर्वत्र ठे परंतु आत्मा ठेज नही. ए रीतें एमनुं मत कहीने पढी तेनुं खंमन कसुं ठे.
- २ पहेला उद्देशाना बीजा अर्थाधिकारमां चेतनाचेतन सर्वने विषे एक आत्मा वर्ते ठे माटे सर्व पदार्थ एक आत्मरूपज ठे परंतु शरीर शरीरने विषे जूदो जूदो अत्मा नथी. एवो आत्मा द्वैतवादीनुं मत नवमी गाथा पर्यंत दर्शावीने पढी दशमी गाथामां तेनुं खंमन कसुं ठे.

- ૩ પહેલા ઉદ્દેશાના ત્રીજા અર્થાધિકારમાં પંચ મહાનૂત શરીરને આકારેં પરિણમીને ચૈતન્ય સ્વરૂપ એવા આત્માને ઓપજાવે છે. શરીરના વિનાશો આત્માનો પણ વિનાશ થાય અને આત્માને અજાવેં પુણ્ય પાપાદિકનો પણ અજાવ જાણવો. એમ અગીઆરમી ગાથાથી માંડીને બારમી ગાથા પર્યંત તજ્જીવ તજ્જરીવાદીનું મત દર્શાવ્યું છે. પછી તે ગાથાનીજ ટીકામાં તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૨૮
- ૪ પહેલા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં પુણ્યપાપરૂપ ક્રિયાનું કરવા પણું તથા કરાવવા પણું આત્માને નથી, એરીતેં તેરમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી ચૌદમી ગાથામાં તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૩૧
- ૫ પહેલા ઉદ્દેશાના પાંચમા અર્થાધિકારમાં જેમ પાંચ મહાનૂત છે. તેમ ઠઠો આત્મા, પદાર્થ સર્વ શાશ્વત સર્વ વ્યાપી અવિનાશિરૂપ છે. એમ શોલમી ગાથા પર્યંત આત્મષષ્ટવાદીનું મત દર્શાવીને પછી તેનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. ૩૫
- ૬ પહેલા ઉદ્દેશાના ઠઠા અર્થાધિકારમાં પંચસ્કંધજ જગત્માં છે પરંતુ આત્મા નથી. એવા પંચસ્કંધવાદી અફલવાદી બૌદ્ધમતિઝનું મત, સત્તરમી ગાથા પર્યંત દર્શાવ્યું છે તથા તે પછી ચાર ધાતુઝયકીજ આ શરીર, ઓપજે છે અને આત્મા નથી એવા અન્ય બૌદ્ધ મતિઝનું મત. અઠારમી ગાથામાં દર્શાવીને પછી એ બન્ને બૌદ્ધ મતિઝનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. તેવાર પછી ઝંગણીશમી ગાથામાં તે પૂર્વોક્ત અન્ય દર્શનીઝ પોતપોતાના દર્શનમાં ફલપ્રાપ્તિ છે, એમ કહે છે. તે દર્શાવીને પછી સત્તાવીશમી ગાથા પર્યંત તે સર્વ દર્શનીઝના દર્શનનું સ્વંમન કરી તેને નિષ્ફળ કરી દેખાડ્યા છે. ૩૭

॥ દિતીયોદ્દેશાનુક્રમણિકા ॥

૧. બીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ત્રીજી ગાથા પર્યંત નિયતિવાદીનું મત દર્શાવીને પછી પાંચમી ગાથા પર્યંત તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૪૬
- ૨ બીજા ઉદ્દેશાના બીજા તથા ત્રીજા, એ બેહુ અર્થાધિકારમાં ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત અજ્ઞાનવાદીના દોષ દર્શાવી, જ્ઞાનવાદીના મતનું પ્રતિપાદન કહ્યું છે. ૫૨
- ૩ બીજા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં અઠાવીશમી ગાથા પર્યંત ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી બત્રીશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંમન કરેલ છે. ૬૨

॥ તૃતીયોદ્દેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ ત્રીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ચોથી ગાથા પર્યંત આધાકર્મિકગ ત વિચાર તથા આધાકર્મી આહાર કરનારને દોષોપદર્શન કહેલું છે. ... ૭૧
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશાના બીજા અર્થાધિકારમાં આઠમી ગાથા પર્યંત કોઈ કહે છે કે આ ચરાચર લોક ઈશ્વરકૃત છે, કોઈ કહે છે કે દેવકૃત છે, કોઈ કહે છે કે વિષ્ણુયેં નિપજાવ્યો છે અને કોઈ કહે છે કે અંમથકી નીપનો છે. એવી રીતના બોલનારા અજ્ઞાનીત્વનાં મત દર્શાવી પઠી દશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંમન કરેલું છે તથા ત્રૈરાશિક મતાનુસારી જે કૃતવાદી તેના મતે આત્મા મનુષ્યનવેંજ પાપરહિત થાય તથા મોક્ષગામી થાય. પઠી તે આત્માને મોક્ષમાં પણ રાગ દ્વેષ ઉપજે, તેથી તે આત્મા ફરી સંસારમાં આવે. इत्यादिक બારમી ગાથા પર્યંત કહી પઠી તેરમી ગાથામાં તેનું સ્વંમન કહ્યું છે, તે પઠી પન્નર ગાથા પર્યંત અન્ય પ્રકારે કૃતવાદીનું મત દેખાડીને પઠી શોલમી ગાથામાં તેમના મતની નિષ્ફળતા દર્શાવી છે. ૭૪

॥ ચતુર્થોદ્દેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૪ ચોથા ઉદ્દેશામાં એકજ અર્થાધિકાર છે. તેમણે પહેલી ગાથા પર્યંત પરતીર્થિકના દોષ કહેલા છે. પઠી તેવા પરતીર્થિક ઠતે સાધુએ શું કરવું તે બીજી ગાથા પર્યંત કહીને તે પઠી ત્રીજી ગાથામાં તે પરતીર્થિક કેમ પરિત્રાણ સમર્થ ન હોય ? તેનું કારણ દેખાડ્યું છે. પઠી ચોથી ગાથાથી સાધુ આરંભ પરિગ્રહ ટાલીને પ્રવર્તે, એમ દેખાડ્યું છે. તે પઠી પાંચમી ગાથાથી માંમીને સાતમી ગાથા પર્યંત આ લોકમાં જે પુરુષ હોય તે પરલોકે પુરુષ જ થાય તથા જે સ્ત્રી હોય, તે સ્ત્રી જ થાય તથા આ લોક શાશ્વત છે અપ્રચ્યુત અનુત્પન્ન સ્થિર સ્વનાવવાલો સાત દ્વીપ અને સાત સમુદ્રરૂપ છે, इत्यादिक લોકવાદ એટલે પૌરાણિક મત દર્શાવેલ છે તે પઠી આઠમી ગાથામાં તેનું સ્વંમન કરેલ છે તે પઠી દશમી ગાથા પર્યંત ગ્રંથકારે સ્વર્ગતેને દૃષ્ટાંતે કરી તે મતોનું સ્વંમન સિદ્ધ કરીને હિંસા ન કરવી એવો ઉપદેશ કરેલો છે. પઠી તેરમી ગાથા પર્યંત સાધુને કેવી રીતે વર્તવું તે દર્શાવ્યું છે. ૮૬

॥ અથ ત્રીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

બીજું વૈતાલીયનામા અધ્યયન છે. એમાં ત્રણ ઉદ્દેશક છે. પ્રત્યેક ઉદ્દેશકમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.

- ૧ પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત હિતાહિત પ્રાપ્તિ પરિહાર લક્ષણ બોધ કહેલો છે તથા સંસારની અનિત્યતા દેખાડી છે. ૧૦૦
- ૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં બીજી ગાથા પર્યંત સાધુયેં અષ્ટ પ્રકારના મદનો ત્યાગ કરવો તથા તે પછી ત્રીજી ગાથાથી વત્રીશ ગાથા પર્યંત શબ્દાદિક અર્થો ને વિષે અનિત્યતાનું પ્રતિપાદન કરવું, તથા વિવિધોપસર્ગ સહન કરવા ઇત્યાદિ નાનાપ્રકારના ઉપદેશ સાધુને કરેલા છે. ૧૧૬
- ૩ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત વિરત પુરુષોને કદાચિત્ પરિસહ ઉત્પન્ન થાય તો તે સહન કરવા થકી વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનેં કરીને છ દિ પામેલા પુરુષને કર્મોનો નાશ થાય છે. અને યતિપુરુષેં સુખ અને પ્રમાદનો નાશ કરવો ઇત્યાદિ કહેલું છે. ૧૪૪

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનામેં અધ્યયન છે. એમાં ચાર ઉદ્દેશક છે તે મધ્યેં ત્રીજા ઉદ્દેશમાં બે અર્થાધિકાર છે અને બાકી ના ત્રણે ઉદ્દેશમાં પ્રત્યેકેં એકેક અર્થાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં પ્રકર્ષેં કરી બુદ્ધ અયેલા પુરુષને પૌષ માસાદિક શીત ઋતુને વિષે ટાઢાડ સ્વમવી પડે તથા ઝ્યેષ્ઠ માસાદિક ગ્રીષ્મઋતુને વિષે આતપેં ફરશ્યો થકો અત્યંત તૃષાદિકેં કરી પરાન્નવ પામે તથા યાચ ના ઇટલે માગવું પડે તે મહાહર્લેજ થાય તથા લોકોના સુખથકી આ ક્રોશકારી વચન સાંજલવાં પડે તથા નિહાયેં જમતાં શ્વાનાદિક કરડે તથા ગ્રામિક લોકોના વચન રૂપ પરીસહ સહન કરવા પડે તથા માંશ મશકાદિકના ઉપસર્ગ અને કેશલોચાદિકના ઉપસર્ગ સહન કરવા પડે તથા મિથ્યાત્વી અનાર્ય પુરુષોથી જે શરીર તથા વચન સંબંધી કદર્યના ઉત્પન્ન થાય તે સહન કરવી પડે તેને સહન કરે. ઇત્યાદિક, ઉપસર્ગોનું નિરૂપણ સત્તરમી ગાથા પર્યંત કરેલું છે. ૧૬૧

- ૧ બીજા ઉદ્દેશકમાં માતા, પિતા અને પુત્રાદિકના રુદન વિલાપ પ્રમુખ તથા જ્ઞાતિ સ્વજનાદિકના નાના પ્રકારના કુબોધ વચન પ્રમુખ અનુકૂલ ઉપસર્ગોનું સહન, સાધુયેં કરવું, તેનું નિરૂપણ બાવીશો ગાથામાં કરેલું છે. ૧૭૪
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશમાં બે અર્થાધિકાર છે. ત્યાં સાતમી ગાથા પર્યંત પ્રથમ અર્થાધિકારમાં સાધુને પ્રતિકૂલ અને અનુકૂલ ઉપસર્ગે અધ્યાત્મ વિષાદ થાય છે, તે દર્શાવ્યું છે. તેવાર પછી એકવીશમી ગાથા પર્યંત બીજા અર્થાધિકારમાં સાધુને પરવાદીયેં વચનેં કરી કરેલા ઉપસર્ગોને સહન કરવાનું તથા તે ઉપસર્ગો સહન કરે, એમ ઉપદેશ નિરૂપણ કરેલું છે. ૧૭૬
- ૪ ચોથા ઉદ્દેશમાં પરદર્શનીય અથવા સ્વતીર્થિક પાસઢાદિકો આવીને શુક્તિ પૂર્વક અનેક કુશાસ્ત્રોનાં વચન કહી સમજાવીને સાધુને ચારિત્ર થકી ષ્રષ્ટ કરવાનો ઉદ્યમ કરે તથાપિ તેમના કરેલા ઉપસર્ગ થકી સાધુ ચલાયમાન ન થાય, એવો બોધ બાવીશો ગાથામાં કરેલો છે. ૨૦૨

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ચોથું સ્ત્રીપરિજ્ઞાનામેં અધ્યયન છે. એમાં બે ઉદ્દેશક છે, એકેક ઉદ્દેશકમાં એકેકો અર્થાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.
- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીની સાથે સંસ્તવ, પરિચય, આલાપ, સંલાપ, અંગ પ્રત્યંગ નિરીક્ષણાદિકેં કામોત્કાચેં કરી અલ્પસત્વ પુરુષને ચારિત્રસ્વલન થાય છે, તેથી સ્ત્રીયેં કરેલા નાના પ્રકારના અનુકૂલ ઉપસર્ગ તેનો પરિત્યાગ કરવો તથા તેના કરેલા ઉપસર્ગ સહન કરવા. એવો ઉપદેશ, એકત્રીશ ગાથામાં સાધુને કરેલો છે. ૨૧૭
- ૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીના ઉપસર્ગોયેં કરી શીલથકી સ્વલન થયેલા સાધુને આ જન્મને વિષે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષાદિ કૃત વિહંબના અને તત્પ્રત્યયિક જે કર્મબંધ થાય. તેણે કરી સંસાર સમુદ્માં પર્યટન કરવું પડે તેનું સ્વરૂપ બાવીશો ગાથામાં દર્શાવ્યું છે. ૨૪૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- પાંચમું નિશ્ચયિજ્ઞતિ નામેં અધ્યયન છે. એમાં બે ઉદ્દેશા છે, પ્રત્યેક ઉદ્દેશમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.
- ૧ પહેલા ઉદ્દેશમાં સ્ત્રી વશ પુરુષને અવશ્ય નરકપાત થાય તે માર્તેં નરક

સંબંધી વિવિધ પ્રકારના ડુઃખોનું સવિસ્તર પણે વર્ણન સત્તાવીશ ગાથામાં કરેલું છે. ...

૨૫૯

- ૨ બીજા ઉદ્દેશમાં પણ એજ નરક સંબંધી શાશ્વત ડુઃખોનું વિશેષવર્ણન ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત કરીને પઠી ચોવીશમી તથા પચ્ચીશમી ગાથામાં તે ડુઃખોચ્ચકી જય પામીને જેમાં અહિંસાનું પ્રાધાન્ય છે એવા શ્રીજિનધર્મને આદરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ...

૨૬૪

॥ અથ પષ્ટાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ૬ ઠંડું વીરસ્તુતિ નામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉદ્દેશો છે અને એકજ અર્થાધિકાર છે આગલા અધ્યયનમાં નરક વિજ્ઞાતિ એટલે નરકના વિજ્ઞાગ કહ્યા, તે શ્રીમહાવીર સ્વામીયે કહેલા છે, માર્ટે આ અધ્યયનમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની ગુણોત્કર્ષન પૂર્વક સ્તુતિ, ઝંગણત્રીશ ગાથામાં કરી છે. ૨૭૧

॥ અથ સપ્તમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ૭ સાતમું કુશીલ પરિજ્ઞાપા નામે અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં અગીઆરમી ગાથા પર્યંત અન્ય જે કુશીલીઆ દર્શની છે તે અર્દ્ધઘટિ ન્યાયેં ચાતુર્ગતિક સંસારમાં પરિત્રમણ કરે છે ઇત્યાદિક કહીને પઠી બારમી ગાથામાં પરદર્શનીત કુશીલચકી મોક્ષપ્રાપ્તિ કહે છે. તે દર્શાવીને અઢારમી ગાથા સુધી તેને તે ચકી વિપરીત ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. એવો ઉત્તર આપ્યો છે. પઠી વીશમી ગાથા સુધી સામાન્ય ઉપાલંબ કરેલ છે. તે પઠી એકવીશમી ગાથામાં સ્વયૂષિક કુશીલીઆનાં લક્ષણ દર્શાવ્યાં છે અને બાવીશમીથી ચોવીશમી ગાથા સુધી સ્વયૂષિક કુશીલીઆનાં લક્ષણ કહી દેખાડ્યાં છે. તેવાર પઠી વલી પચ્ચીશમી તથા ઠવીશમી ગાથામાં કુશીલીઆનાં આચરણો કહીને ફરી સત્તાવીશમીથી ત્રીશમી ગાથા પર્યંત કુશીલીઆનાં આચરણ કહ્યાં છે. આ અધ્યયનમાં અંમજાદિક અનેક પ્રકારેં જીવોના જેદ દેખાડીને તેની હિંસાનો નિષેધ કરવાઆશ્રી ઉપદેશ કરેલો છે તથા હિંસાયેં કરી ધર્મ માનનારા એવા અન્ય દર્શનીતને વિવિધ પ્રકારના દૃષ્ટાંતો આપી અહિંસક ધર્મમાં પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ કરેલો છે તથા કુશીલના ગુણ કહ્યા છે. ...

૨૭૫

॥ અથાષ્ટમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૮ આઠમું વીર્યનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં નવમી ગાથા પર્યંત પંક્તિવીર્ય તથા બાલવીર્ય, એ રીતે બે પ્રકારના વીર્યનું સ્વરૂપ જાણીને પછી પંક્તિવીર્યમાં યત્ન કરવો, એ વો ઉપદેશ ઠઠ્ઠીશમી ગાથાસુધી કરેલો છે. ૩૫૧

॥ અથ નવમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૯ નવમું ધર્મનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમાં યથાવસ્થિત સર્વ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. એટલે ઠક્કાયના જીવોનું અહિંસક પણું આદરવું તથા પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ મહાવ્રતોનું ગ્રહણ કરવું તથા હુર્વ્યસનાદિકનો ત્યાગ કરવો. इत्यादિક ઉપદેશ ઠત્રીશ ગાથામાં દર્શાવેલો છે. ૩૬૩

॥ અથ દશમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૦ દશમું સમાધિનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં સમાધિ વિના ધર્મ પ્રાપ્તિ યાય નહીં, માટે ચોવીશ ગાથામાં સમાધિનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. ૩૬૪

॥ અથ એકાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૧ અગીઆરમું મોક્ષમાર્ગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રાત્મિક જ્ઞાન યુક્ત મોક્ષનું સ્વરૂપ આઠત્રીશગાથામાં કહ્યું છે. એટલે પ્રશસ્ત જ્ઞાનાદિક જે નાવમાર્ગ છે, તેનું આચરણ કરવું કહ્યું છે. ૪૧૯

॥ અથ દ્વાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૨ બારમું સમવસરણ નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી એવા ચાર મતમાં રહેલા જે ત્રણ રીતે ત્રેશઠ પાશ્વંમીઝ છે તે પોત પોતાના અર્થની પ્રસિદ્ધિ કરવાને ઉદ્યુક્ત થયા છે તેડને ઉપન્યસ્ત સાધન દોષોજ્ઞાવને કરી નિરાકરણ કહ્યા છે. તિહાં

પ્રથમ ગાથામાં એ ચારે મતની ગણના કરી પઠી વીજી ગાથામાં અજ્ઞાન વાદીનું મત દર્શાવીને તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ત્રીજી ગાથામાં વિનયવાદીનું મત દેખાડી પઠી ચોથી ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં તેનું અજ્ઞાનપણું દેખાડ્યું છે. ચોથી ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં અક્રિયાવાદીનું મત દેખાડી પઠી પાંચમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું અજ્ઞાનપણું દર્શાવીને ઢઠી ગાથામાં તેને દૂષણ આપી સ્વંમન કહ્યું છે. સાતમી ગાથાથી સર્વ શૂન્યવાદીનું મત કહ્યું છે. અગીયારમી ગાથાથી ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવી પઠી તેનું અજ્ઞાનપણું બતાવીને તથા જૈનદર્શનમાં સંસાર પરિત્રમણનો અજ્ઞાવ દેખાડીને બાવીશમી ગાથા પર્યંત અધ્યયનપરિ સમાપ્ત કહ્યું છે. ..

૪૪૫

॥ અથ ત્રયોદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૩ તેરમું યાચાતથ્ય નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનની ત્રેવીશ ગાથામાં કાપિલ, કાણાદ, અક્ષપાદ, સૌધોદન અને જૈમનીય પ્રમુખ મતાનુસારીંડ જે કુમાર્ગપણે તત્ત્વ સાધન કરે છે તે દર્શાવ્યું છે તથા યાચાતથ્ય સમ્યક્જ્ઞાનનું સ્વરૂપ, તથા સત્પુરુષનો શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ, અને પૂર્વોક્ત પરતીર્થિક સાધુ તથા ગૃહસ્થના ડુરાચાર તથા સ્વતીર્થિક પાસઢાદિકના ડુરાચાર તથા નિર્વાણ માર્ગ અને સંસાર ત્રમણરૂપમાર્ગ તેમજ નિન્હવાદિક બોટીકાદિક એવા જે મિથ્યાત્વના પ્રેક્ષા કદાગ્રહી જિનમાર્ગના ઉઢાપક કુમાર્ગના ઉપદેશક જનો છે. તે સર્વ યાચાતથ્ય પણે કહ્યા છે.

૪૮૪

॥ અથ ચતુર્દશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૪ ચૌદમું ગ્રંથપરિત્યાગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં સત્તાવીશ ગાથા છે. તેમાં મુખ્યત્વે કરી ગુરુકુલ વાસ કરવો કહ્યો છે તથા બાહ્યાન્યંતર પરિગ્રહના ત્યાગ થકી ચારિત્ર યાય છે માર્ટે એમાં ગ્રંથપરિત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ૫૦૮

॥ અથ પંચદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૫ પંદરમું આદાનનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થ

ધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં મોક્ષ ફળનાર પુરુષને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જે સમ્યક્ જ્ઞાન, ચારિત્ર, મોક્ષમાર્ગ પ્રસાધક તેનું વિશેષે કરી પચ્ચીશ ગાથામાં વર્ણન કરેલું છે. રૂઢી શિક્ષારૂપ ચારિત્રાનુષ્ઠાનને આદાન એટલે ગ્રહણ કરવું તેનું હવ્યથી તથા જાવથી શુદ્ધસ્વરૂપ કહ્યું છે. .. .

૫૩૩

॥ અથ ષોડશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૬ શોભનું ગાથા નામા અધ્યયન છે એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આગલ કહેલા પંદરે અધ્યયનોમાં જે વિધિરૂપ તથા પ્રતિનિષેધરૂપ જાવો કહ્યા, તે પ્રમાણે જે આચરણ કરે, તે સાધુ કહેવાય, એવો આ અધ્યયનમાં ઉપદેશ કરેલો છે એમાં બ્રાહ્મણ, શ્રમણ, જિહ્વ અને નિર્ગ્રંથ, એ ચાર શબ્દોના અર્થ તથા તેમાં શા શા ગુણો હોય? તે દેખાડ્યા છે આ અધ્યયન પદ્યબંધ નથી પણ ગદ્યબંધ છે. .. .

૫૫૩

.. ॥ અથ ॥

॥ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધસ્ય સપ્તાધ્યયનાનુક્રમણિકા ॥

॥ તત્ર ॥

॥ પ્રથમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

પ્રથમ પૌંનરિકનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે એમાં પૌંનરિક બે પ્રકારનાં છે, એક હવ્યપૌંનરિક અને બીજું જાવપૌંનરિક, ત્યાં જે કમલાદિક તે હવ્યપૌંનરિક અને સમ્યક્દર્શન, ચારિત્ર, વિનયવાન્ અધ્યાત્મમૂર્તિ, એવા જે શ્રમણ સાધુડ તે જાવ પૌંનરિક જાણવા. તે સાધુડનો આ પૌંનરિકમાં અધિકાર જાણવો. આ અધ્યયનને સીતશતપત્રની ઉપમા આપી છે, તેથી આ અધ્યયનનું નામ પૌંનરિક કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં પુષ્કરિણીને વિષે સ્થિત એવાં પૌંનરિક કમલને પ્રાપ્ત કરના રાડના દૃષ્ટાંતે કરી પરતીર્થિક સર્વ મોક્ષોપાયના અજાવ અકી કર્મ બાંધે છે અને તેને પૌંનરિક રૂપ યથાવસ્થિત

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી તે પૌંદરિક કહેવાય નહિં. તે નું સવિસ્તર વર્ણન તથા જે સત્સાધુ છે તે સમ્યક્દર્શનાદિક એવા મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તતા કર્મના મોચક જાણવા, તે પ્રતિપાદન કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં જૂદા જૂદા શાઠ આલાવા છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા પાંચ આલાવા પર્યંત પુષ્કરિણીનું વર્ણન તથા તેમાં રહેલા કમલ નું વર્ણન તથા ઢાઠા આલાવામાં પૂર્વદિશા થકી આવેલો જે પ્રથમ પુરુષ તે કમલ ઝડરવાને ગયો તે ત્યાંજ કાદવમાં સ્ખૂંચી રહ્યો, ઇત્યાદિ. ૫૬૫
- ૭ સાતમાથી નવમા આલાવા પર્યંત દક્ષિણ દિશાથકી આવેલા બીજા પુરુષે તથા પશ્ચિમદિશાથકી આવેલા ત્રીજા પુરુષે તથા ઉત્તરદિશાથકી આવેલા ચોથા પુરુષે કમલ ઝડરવાનો પ્રયત્ન કયો પરંતુ તે પણ સર્વ ત્યાંજ કાદવમાં સ્ખૂંચી રહ્યા. ... ૫૭૪
- ૧૦ દશમા આલાવામાં અન્ય કોઈ એક દિશાથી આવેલો પાંચમો ચારિત્ર ધર્મવાન્ પુરુષ જે પુષ્કરિણીમાં પેઠો નહીં પણ પુષ્કરિણીને કાંઠે રહીને પૌંદરિક કમલને ઉપર આવવાનું કહ્યું તેથી તે કમલ ઉપર આવ્યું તથા તે પઠી બારમા આલાવા પર્યંત શ્રીમહાવીર જગવાને પોતાના શિષ્યોને આમંત્રણ કરીને સામાન્ય પ્રકારેં ઉપરના પૌંદરિક કમલના દૃષ્ટાંત સાથેં સંસારમાંથી ઝડરવાનું ઉદાહરણ કહ્યું છે. ૫૭૮
- ૧૩ તેરમા અને ચૌદમા આલાવામાં ચારે દિશાથકી તથા પાંચમી અન્યકો ઇ દિશાથકી આવેલા પુરુષોનો દૃષ્ટાંત પૌંદરિક કમલ સાથેં વિશેષ પ્રકારેં રાજા ઝડરણાદિક જાવ કહ્યા છે. ૫૮૫
- ૧૫ પંદરમાથી શોભમા આલાવા પર્યંત આદિ પુરુષજાત તક્કીવતઙ્ગરીરવા દીયેં રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી છે. પઠી તે આદિ પુરુષ જાતનો પદ્મ ગ્રહણ કરનાર નાસ્તિક એમ ઝંગણીશમા આલાવા પર્યંત દેસાહયું છે. ૫૯૦
- ૨૦ વીશમાથી માંમીને ચોવીશમા આલાવા પર્યંત બીજો પુરુષજાત પાંચ મહાજાતિક સાંખ્યમતિ પુરુષ છે તેણે રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી છે. તે પઠી તેનું સ્વંમન પણ કરેલું છે. ૬૦૩
- ૨૫ પચ્ચીશમાથી સત્ત્યાવીશમા આલાવા સુધી ત્રીજો પુરુષજાત ઈશ્વરવાદી

- હે તેણે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી હે એમ તેના દર્શ
નનું સ્વરૂપ દેર્શાવીને પઢી અઠાવીશમા આલાવા પર્યંત તેનું સ્વંમન કહ્યું હે. ૬૧૧
- ૩૯ ઝંગણત્રીશમાથી માંમીને ચોત્રીશમાં આલાવા સુધી ચોથો પુરુષજાત
નિયતવાદી પુરુષ, જે જવિતવ્યતાનેજ માને હે પણ કાર્યસિદ્ધિને વિષે
બીજું કોઈ કારણ માનતો નથી. તે પુરુષે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મ
ની દેશના આપી હે, પઢી તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું હે. તેવાર પઢી એ
પૂર્વોક્ત ચારે પુરુષો, કામ જોગને વિષે સ્વૂતા એમ દેસ્વાડ્યું હે. ... ૬૨૦
- ૪૦ પાંત્રીશમા આલાવામાં પાચમો સ્વતીર્થિક પુરુષ જે પૌંમરિક કમલ ઝ
ઢરવાને સમર્થ હે, જે ચારિત્રને વિષે સાવધાન હે, તેનું વર્ણન કરેલું હે. ૬૨૭
- ૪૧ ઢત્રીશ અને સાડત્રીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, ચારિત્ર લેવાની વસ્તે જ
એવું જાણે હે કે કામજોગાદિક જે હે તે કોઈ પણ જીવને રોગાદિક ડુઃસ્વો
થકી મૂકાવનાર નથી. ... ૬૩૦
- ૪૨ આડત્રીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, એવું ચિંતવે કે નવવિધ પરિગ્રહ
તથા શબ્દાદિક વિષય જે હે તે સર્વે બાહીર સંયોગી હે. ૬૩૩
- ૪૩ ઝંગણચાલીશથી એકતાલીશમા આલાવામાં તે પુરુષ જ્ઞાતિ સંયોગાદિકને વિ
ષે મૂર્હાના ત્યાગ સંબંધી અનેક પ્રકારે વૈરાગ્યના કારણોની ચિંતવના કરે. ૬૩૫
- ૪૪ બેંતાલીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, ધનધાન્યાદિક બાહ્ય પરિગ્રહ તથા
રાગદ્વેષાદિક અંતરંગ પરિગ્રહને ઠાંમીને નિહાચર્યાને વિષે સાવધાન
થાય. પઢી તે દયા જાણવાને અર્થે જીવના જેદ જાણે, તે કહ્યા હે. ૬૩૯
- ૪૫ તેંતાલીશથી માંમીને સુડતાલીશમા આલાવા પર્યંત જીવોના ઝપમર્દક
જે હે તે સારંજી સપરિગ્રહી હે એમ જાણીને તે પુરુષ પોતે નિરાસંજી
નિઃપરિગ્રહી પ્રત્યાખ્યાની થકો વિચરે. ... ૬૪૨
- ૪૬ અડતાલીશથી માંમીને શાઠમા આલાવા સુધી ઢક્કીવનિકાયને કોઈ પ
ણ જાતિનું ડુઃસ્વ ઝપજાવવું તે કર્મબંધનું કારણ હે એમ પરમેશ્વરે ક
હ્યું હે મારે સર્વ જીવને ન હણવા. તેની સાથે મૃષાવાદાદિક પણ અંગીકાર
ન કરવા. એમ જાણી તે સાધુ ક્રોધાદિકથી રહિત થકો શબ્દા
દિકને વિષે અમૂર્હિત એમ સર્વ કર્મ બંધના કારણોથકી નિવૃત્ત્યો
થકો અનેક ડુષ્ટ કૃત્યોનો પરિત્યાગ કરે, એમ દેસ્વાડીને, અધ્યયન પરિસ
માત્ર કહ્યું હે. ... ૬૪૭

॥ અથ દિતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

બીજું ક્રિયા સ્થાનક નામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં બાર ક્રિયાસ્થાનકેં કરી કર્મ બંધાય છે અને તેરમા ક્રિયાસ્થાનકેં કરી કર્મ મૂકાય છે. એવા તેર ક્રિયા સ્થાનકનું સ્વરૂપ કહ્યું છે એમાં પચાશી આલાવા છે. તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા ચાર આલાવામાં સંદેપેં તેર ક્રિયાસ્થાનકનાં નામ કહ્યાં છે. ૬૬૯
- ૫ પાંચમા આલાવા મધ્યેં પહેલા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૭૪
- ૬ ઠઠાથી આઠમા આલાવામાં બીજા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૭૬
- ૯ નવમા આલાવામાં ત્રીજા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૦
- ૧૦ દશમા અને અગીયારમા આલાવામાં ચોથા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૧
- ૧૧ બારમા અને તેરમા આલાવામાં પાંચમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૪
- ૧૪ ચૌદમા આલાવામાં ઠઠા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૬
- ૧૫ પન્નરમા આલાવામાં સાતમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. . . . ૬૮૭
- ૧૬ શોલમા આલાવામાં આઠમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. . . . ૬૮૮
- ૧૭ સત્તરમા આલાવામાં નવમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. . . . ૬૮૯
- ૧૮ અઠારમા આલાવામાં દશમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. . . . ૬૯૧
- ૧૯ ઝંગણીશમા અને વીશમા આલાવામાં અગીયારમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૯૫
- ૨૧ એકવીશમા અને બાવીશમા આલાવામાં બારમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૯૯
- ૨૩ ત્રેવીશમા અને ચોવીશમા આલાવામાં તેરમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૭૦૪
- ૨૫ પચ્ચીશથી સત્તાવીશમા આલાવા પર્યંત ત્રણજેં ત્રેશઠ પાશ્વંમી તથા સ્વ પાક્તિક ઇચ્છાલિંગી સાધુ તે રૂઢા અનુષ્ઠાનને હાનનારી એવી અનેક પ્રકારની વિચિત્ર વિદ્યાઝને સેવે, તેથી ચાતુર્ગતિક રૂપ સંસારને વિષે પરિત્રમણ કરે, એમ અધર્મપદ્ધત્ત્રાશ્રી વ્રતધારીને પાપનો ઉદય કહ્યો છે. ૭૦૮
- ૨૭ અઠાવીશમા આલાવાથી તે બેંતાલીશમા આલાવા પર્યંત, ગૃહસ્થ ઉદ્દેશીને અધર્મ પદ્ધમાં આજીવિકા નિમિત્ત ચઢદ પ્રકારેં અનેક જીવોનો વિનાશ કરે, તે પાપનાં કારણ દેખાડ્યાં છે. ૭૧૪
- ૪૩ તૈંતાલીશથી માંમીને ત્રેપનમા આલાવા પર્યંત ક્વચિત્ કોઽ નિમિત્તેં કરી વિશેષેં આધર્મપદ્ધ આશ્રયી ગૃહસ્થને હિંસાદિક પાપનાં કારણ દેખાડ્યાં છે. ૭૨૨

- ૫૪ ચોપનમાથી માંમીને સત્તાવનમા આલાવા પર્યંત પહેલું સ્થાનક જે સા
ધુના નિંદક એવા મિથ્યાદૃષ્ટિ પુરુષોના પાપનો વિશેષ અધિકાર કહ્યો
હે તથા તેવા પુરુષ અનેક કામનોગને જોગવતા થકા વિચરે હે
તેવા પુરુષોને બોધબીજ પામવું ડુર્જનહે એવી રીતે અધર્મપટ્ટના વિજં
ગનો વિચાર કહ્યો હે. ૭૨૮
- ૫૬ અષ્ટાવન અને ઝંગણશતમા આલાવામાં બીજું સ્થાનક તે એકે, જે પાપસ્થા
ન,થકી નિવૃત્તિ પામ્યા તેધાર્મિક જાણવા. એમ ધર્મપટ્ટનો વિચાર કહ્યો હે. ૭૩૮
- ૬૦ શતમા આલાવામાં ત્રીજું સ્થાનક જે મિશ્રપટ્ટ. તેનો વિચાર કહ્યો હે. ૭૪૦
- ૬૧ એકશતમા આલાવાથી માંમીને અઢશતમા આલાવા સુધી ફરી પૂર્વોક્ત પ્ર
થમ સ્થાનક જે અધર્મપટ્ટ તેને પ્રકારાંતરેં કહીને તેનું સેવન કરનારને ન
રકરૂપ અધોગતિની પ્રાપ્તિ દેખાડીને તે નરકના ડુઃખોનું વર્ણન કરેલું હે. ૭૪૧
- ૬૫ ઝંગણોત્તેરમા આલાવાથી માંમીને ચમોત્તેરમા આલાવા પર્યંત વિશેષેં બી
જું સ્થાનક જે ધર્મપટ્ટ તેનો વિચાર તે ધર્મપટ્ટી સાધુ પુરુષના સૌશીલ્યા
દિક અનેક ગુણોનું વર્ણન કરીને તથા તેમને પ્રાપ્ત થતી નાનાપ્રકારની
દેવાદિકની ગતિના સુખોનું સવિસ્તર વર્ણન કરેલું હે. .. ૭૫૭
- ૭૫ પચ્ચોત્તેરમા આલાવાથી માંમીને સત્યોત્તેરમા આલાવા પર્યંત ત્રીજું સ્થાનક
મિશ્રપટ્ટીય વિરતાવિરત એવા સમ્યક્દૃષ્ટિ પુરુષોના ગુણનું વર્ણન કહ્યું હે. ૭૬૫
- ૭૬ અષ્ટોત્તેરમા આલાવામાં ધર્મ, અધર્મ અને મિશ્ર, એ ત્રણે સ્થાનકનો ઉપસં
હાર કરતા હતા તેનું સંક્ષેપેં વર્ણન કરેલું હે. ૭૭૬
- ૭૯ ઝંગણાંશી અને એંશીમા આલાવામાં અન્યદર્શીની ત્રણજોં ત્રેશઠ પાં
ચ્ચંમીઝ સર્વને અધર્મ પટ્ટમાં ગણ્યા હે. .. ૭૭૮
- ૮૧ એક્યાશીમાં આલાવાને વિષે જૈનમાર્ગના જાણ પુરુષેં તે પાચ્ચંમીઝને અ
ગ્નિ ઉપડાવવાના ઉદ્દેશેં હિંસા કરવાનો નિષેધ કરી હિંસા કરનારને નરક
પાતિ ઠેરાવ્યા હે અને તેમને અહિંસા પમાડવાને પ્રતિબોધ કહ્યો હે. ... ૭૮૩
- ૮૨ વ્યાશીમા આલાવાને વિષે તેવા હિંસક પાચ્ચંમી દર્શીનીઝને જે ડુઃખો
ની પ્રાપ્તિ થાય હે, તે ડુઃખો કહી દેખાડ્યાં હે. ૭૮૭
- ૮૩ ત્ર્યાશીમા આલાવાને વિષે ધર્મના પ્રરૂપક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ સર્વ ડુઃખનો
અંત કરે હે. એમ દેખાડ્યું હે. .. ૭૮૯
- ૮૪ ચોરાશીમા આલાવામધ્યેં બાર ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવ, અધર્મપ
ટ્ટને મલતાજ હે. એમ દેખાડ્યું હે. ૭૯૦

૮૫ પચ્ચાશીમા આલાવામાં તેરમા ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવને મહા પુરુષ કહ્યા છે.

૭૯૦

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું આહારપરિજ્ઞાનામા અધ્યયન છે. તેનો એક ઉદ્દેશક તથા અર્થાધિકાર પણ એકજ છે, તેના જૂદા જૂદા આ ઢત્રીશ આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવાથી માંનીને વીશમા આલાવા પર્યંત વનસ્પતિકાયના જીવોની ઉત્પત્તિ જૂદા જૂદા જેદો સહિત સવિસ્તરપણે કહી છે. ... ૭૯૨
- ૨૧ એકવીશમા આલાવામાં મનુષ્યની ઉત્પત્તિ જૂદા જૂદા જેદ સહિત કહેલી છે. ૮૧૬
- ૨૨ બાવીશમા આલાવામાં જલચારી પંચેંડિય તિર્યંચ જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે. ૮૨૦
- ૨૩ ત્રેવીશમા આલાવામાં ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચજીવો કહેલા છે. ૮૨૨
- ૨૪ ચોવીશમા આલાવામાં ઝરઃપરિસર્પ પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. ૮૨૩
- ૨૫ પચ્ચીશમા આલાવામાં સ્તુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવ કહ્યા છે. ૮૨૪
- ૨૬ ઢઢીશમા આલાવામાં સ્થેચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. ૮૨૫
- ૨૭ સત્ત્યાવીશમા આલાવામાં વિકલેંડિય જીવ કહ્યા છે. ૮૨૬
- ૨૮ અઘ્ઘાવીશમા આલાવામાં પંચેંડિયના મલમૂત્રમાં ઉપજતા જીવો કહ્યા છે. ૮૨૭
- ૨૯ ડંગણત્રીશમા આલાવામાં સચિત્તશરીરની નિશ્ચાયેં જે જીવોઉપજે તે કહ્યા છે. ૮૨૮
- ૩૦ ત્રીશમાથી માંની તેત્રીશમા આલાવા સુધી અપ્કાય જીવો કહ્યા છે. ૮૨૯
- ૩૧ ચોત્રીશમા આલાવામાં અને પાંત્રીશમામાં અગ્નિકાય, વાયુકાય જીવો કહ્યા છે. ૮૩૩
- ૩૨ ઢત્રીશમા આલાવામાં અણેષ જીવાધાર પૃથ્વીકાય જીવો કહ્યા છે. ... ૮૩૬
- ૩૩ સાઢત્રીશમા આલાવામાં સમસ્ત જીવો આશ્રી વાત કહી છે. ૮૩૬
- ૩૪ આઢત્રીશમા આલાવામાં ગુરુયેં શિષ્યપ્રત્યેં એષણીકઆહારનો ઉપદેશ કહ્યો છે. ૮૩૭

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ચોથું પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને અર્થાધિકાર પણ એકજ છે. એના જૂદા જૂદા આગીઆર આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવામાં જે જીવેં પચ્ચસ્કારેં કરી પાપકર્મ હણ્યાં નથી એવા

અવિચારવાન્ જીવ જો મન, વચન, કાયાયેં કરી પાપ રહિત હોય અને સ્વપ્નાંતરમાં પણ પાપકર્મને દેખે નહીં તો પણ તેને તેવાં પાપકર્મનો બંધ થાય છે. એમ આચાર્યેં કહ્યું છે. ૮૩૮

૧ વીજા આલાવામાં પૂર્વોક્ત વાતને શિષ્યેં આશંકા કરી જૂઠી કહી છે. ૮૪૧

૨ ત્રીજા આલાવામાં આચાર્યેં તેનો ઉત્તર આપીને એકેંડિયાદિક જીવોને પણ અપચ્ચક્ષાણી ક્રિયાનો બંધ લાગે છે. એમ કહ્યું છે ... ૮૪૪

૪ ચોથાથી ષષ્ઠા આલાવામાં આચાર્યેં, વધકનો દૃષ્ટાંત કહી દેખાડ્યો છે. ૮૪૬

૭ સાતમા આલાવામાં શિષ્યેં પૂર્વોક્ત આચાર્યના વચન ઉપર આશંકા કરી છે કે, જે જીવેં કોઈ પ્રકારના જીવોને કોઈવારેં કાનેં પણ સાંજલ્યા નથી, નજરેં પણ દીઠા નથી અને ઝંલર્યા પણ નથી તેવા જીવને તે જીવો આશ્રી હિંસાનો કર્મવંધ કેમ લાગે? ... ૮૫૨

૮ આઠમાથી દશમા આલાવામાં આચાર્યેં, સંજી અને અસંજીને પણ અપ્રત્યાખ્યાનપણાથી પાપ લાગે છે. એમ દૃષ્ટાંત પૂર્વક કહીને પૂર્વલી શિષ્યની આશંકાનો ઉત્તર આપી પોતાનો પક્ષ સ્થાપન કહ્યો છે. ... ૮૫૩

૧૧ અગીઆરમા આલાવામાં શિષ્યેં આશંકા કરી તેને ગુરુયેં ઉત્તર આપ્યો કે અવિરતિ જીવને નરકાદિક ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેમજ વિરતિ જીવને મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે કારણકે જે વિરતિ જીવ છે, તે કોઈ પણ જીવ માત્રનું એક રોમોત્ત્વનન કરવાથી પણ પાપ લાગે છે. એવી રીતેં જાણનારો છે. એમ કહીને સ્વપક્ષ સિદ્ધ કહ્યો છે. ... ૮૬૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૫ પાંચમું આચારશ્રુત અને અનાચારશ્રુત એવે નામેં અધ્યયન છે. તેમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. તેમાં બધી મલીને તેત્રીશ ગાયાત્રી છે તે મધ્યેં આચારમાં વ્યવસ્થિત પુરુષેં આચાર અંગીકાર કરીને અનાચારનો ત્યાગ કરવો તે માર્ટે આ અધ્યયનમાં અનાચારનો પ્રતિષેધ કહ્યો છે, કેમ કે અનાચારનો ત્યાગ કરવા થકી રૂઢા પ્રકારનું પ્રત્યાખ્યાન થાય છે માર્ટે આ લોક શાશ્વત છે અથવા નથી તથા ન્હાના મહોટા જીવોની હિંસામાં કાંઈ વિશેષ નથી તથા આહાર આશ્રી આચાર અનાચાર કાંઈ પણ નથી. ઇત્યાદિક પરદર્શનીના આગમ આશ્રી બોલવું તે અનાચાર છે, માર્ટે તેનો નિષેધ કરીને પઠી બારમી ગાથાથી ત્રેવીશમી

ગાથા પર્યંત સર્વ શૂન્યવાદીનું મત સ્વંમન કરવાને અર્થે લોકાલોકનું અસ્તિત્વ, તથા જીવાજીવનું અસ્તિત્વ, તથા સદસત્ક્રિયાનુષ્ઠાનને વિષે ધર્મ, અધર્મ કારણ તે તેનું અસ્તિત્વ, તથા બંધ, મોહ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, વેદના, નિર્જેરા ક્રિયાક્રિયા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેષ, સંસાર, સિદ્ધિ, અસિદ્ધિ, સાધુ, અસાધુ, કલ્યાણ, પાપ, ઇત્યાદિકનો સજ્ઞાવ દેખાડીને એકાંત માર્ગને દૂષવ્યો છે. ઇત્યાદિક આચારનું પ્રતિપાદન કરીને અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ૮૬૬

॥ અથ ષષ્ઠાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ઠઠું આર્દકીયનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. તે મધ્યે પચાવન ગાથા છે. તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

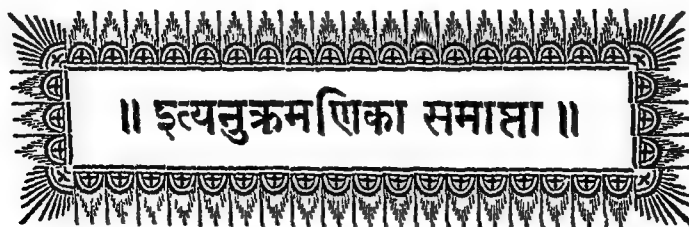
- ૧ પહેલી ગાથાથી માંડીને પચ્ચીશમી ગાથા પર્યંત આર્દકકુમારની કથા તથા આર્દકકુમાર શ્રીમહાવીર પરમેશ્વર પાસેં જતાં માર્ગમાં ગોશાલક મલ્યો છે, તેણે આર્દકકુમારને પોતાના દર્શનમાં મેલવી લેવાને વાસ્તે અનેક પ્રકારના કરેલા આલાપ, સંલાપ તથા ઘણા પ્રકારના ઉત્તર, પ્રત્યુત્તરોને આર્દકકુમારેં અનેક હેતુ દૃષ્ટાંતેં કરી તે ગોશાલકના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે અને જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ૮૬૬
- ૨ ઠઠીશમી ગાથાથી માંડીને વૈંતાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારને માર્ગમાં વૌધદર્શનીત મલેલા છે. તેની સાથેં અનેક પ્રકારનો પ્રશ્નોત્તર રૂપ સંવાદ થયો છે. ત્યાં પણ અનેક હેતુદૃષ્ટાંતેં તેડના દર્શનનું સ્વંમન કરીને આર્દકકુમારેં જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ૮૬૭
- ૩ તૈંતાલીશમી ગાથાથી પીંતાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દકકુમારેં માર્ગમાં બ્રાહ્મણોની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૮૬૮
- ૪ ઠેંતાલીશમી ગાથાથી એકાવનમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારેં માર્ગમાં એકદંડી સાંસ્થ્યમતીની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૮૬૯
- ૫ વાવનમી ગાથાથી ચોપનમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારેં માર્ગમાં હસ્તિતાપસોની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૮૭૦
- ૬ પચાવનમી ગાથામાં જૈનમત તત્ત્વજ્ઞ ચારિત્રીત પરતીર્થિકના મતનું સ્વંમન કરી અપારસંસાર સમુદ્ધને તરે છે. એમ કહી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ૮૭૧

॥ અથ સસમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

સાતમું નાલંદીય નામા અધ્યયન છે. તેમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે, એમાં જૂદા જૂદા ચાલીશ આલાવા છે પૂર્વાધ્યયનમાં સાધુના આચાર કહ્યા તેમ આ અધ્યયનમાં શ્રાવકના આચાર કહ્યા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલાથી ત્રીજા આલાવા સુધી રાજગૃહ નગર બાહેર નાલંદીનામા પાઠા ને વિષે લેપનામા શ્રમણોપાસક છે તેના ગુણોનું વર્ણન કહ્યું છે. ૯૫૪
- ૪ ચોથા આલાવાથી સાતમા આલાવા સુધી તે લેપનામા ગાથાપતિની સેસદવિયા નામેં ઉદકશાલાયકી ઈશાન કોણની દિશાયેં હસ્તિયામ નામેં વનસ્વંમને વિષે જગવંત શ્રી ગૌતમસ્વામી વિચરે છે, તેમને ઉદક નિર્ગ્રેયેં આવીને શ્રાવકના વ્રત આશ્રી પ્રશ્ન પૂછતાં જૂત શબ્દની આશંકા કરી છે. ૯૬૧
- ૭ આઠમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં પૂર્વના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં જૂત શબ્દની આશંકાનું નિરાકરણ કહ્યું છે. ... ૯૬૯
- ૯ નવમા આલાવામાં ફરી ઉદકપેઢાલ પુત્રેં શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રત્યેં ત્રસશબ્દ સંબંધી આશંકા કરી છે. તેનું શ્રીગૌતમ પ્રજુયેં સમાધાન કહ્યું છે. ... ૯૭૩
- ૧૦ દશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામીયેં ગૃહપતિ તથા રાજાની કથા કહી તે દૃષ્ટાંતેં શ્રાવકને દેશયકી વ્રત ગ્રહણ કરવાં પણ રૂઢાં છે, એમ નિર્ધાર્યું છે. ૯૭૪
- ૧૧ અગીઆરમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં ત્રસજીવોમાંહે સ્થાવર જીવો ઉપજે છે માટેં તેની હિંસાથી ત્રસનું પચ્ચસ્કાણ જંગ ન થાય, એમ નાગરિકના દૃષ્ટાંતેં કહ્યું છે અને તે વાતનું ગૌતમ સ્વામીયેં સ્વંમન કરેલું છે. ૯૭૮
- ૧૨ બારમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં પચ્ચસ્કાણ નિર્વિષય થવા આશ્રી દૃષ્ટાંત પૂર્વક આશંકા કરી છે. ... ૯૮૧
- ૧૩ તેરમા આલાવામાં પૂર્વોક્ત આશંકા ન્યાયોક્ત નથી એવું, દૃષ્ટાંત પૂર્વક સિદ્ધ કરીને શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં આશંકાનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૩
- ૧૪ ચૌદમા આલાવાથી માંમીને શોલમા આલાવા પર્યંત સ્થાવરપર્યાયેં પહોંચેલા ત્રસ જીવને મારવાયકી ત્રસનું પચ્ચસ્કાણ જંગ ન થાય, એ વાતને ત્રણ દૃષ્ટાંત આપી શ્રીગૌતમ પ્રજુયેં સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૬
- ૧૭ સત્તરમા તથા અઠારમા આલાવામાં પૌષધ વ્રત કરનાર દેવલોકાદિકમાં

- ત્રસજ થાય છે માટે આ સંસાર ત્રસ શૂન્ય કેમ હોય ? એમ કહેલું છે. ૧૯૨
- ૧૯ ડંગણીશમાથી પચ્ચીશમા આલાવા પર્યંત જૂદા જૂદા પ્રકારના જીવો જે ત્રસ પળે હોય તે મરણ પામીને ફરી પણ ત્રસજ થાય માટે આ સંસાર ત્રસશૂન્ય કેમ હોય ? એમ શ્રીગૌતમે દર્શાવેલું છે. ૧૯૬
- ૨૦ ઠઠીશમા આલાવાથી ચોત્રીશમા આલાવા પર્યંત દિગ્વ્રતના આશ્રયથી આવ જંગે કરી પ્રત્યાખ્યાનનો વિચાર, સવિસ્તર દેખાડ્યો છે. ૧૦૦૫
- ૨૧ પાંત્રીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયે ડદકપેઢાલપુત્ર પ્રત્યે કોશ્વારે પણ સંસાર, જીવ રહિત અનારજ નથી એમ સમજાવ્યું છે. ૧૦૧૧
- ૨૨ ઠત્રીશમા આલાવામાં જે પુરુષ, પાપકર્મ ન કરે તથા સાધુની નિંદા ન કરે તે પુરુષ રૂઢો જાણવો. એમ શ્રીગૌતમે સમજાવ્યું છે. તે પઠી ડદકપેઢાલપુત્રે શ્રીગૌતમ સ્વામીને અનાદર કરતાં ઠતાં ચાલવાનો વિચાર કયો છે. ૧૦૧૨
- ૨૩ સાઢત્રીશમા આલાવામાં ડદક પેઢાલ પુત્રને જાતાં જાણી શ્રીગૌતમ ગુરુયે કહ્યું કે ઉપદેશના આપનાર એવા જે ગુરુ તે જો પોતે નમસ્કારાદિક ન વાંઢે તો પણ સાંજનારે તો તેમને વંદનાદિક અવશ્ય કરવું જોઈયે. એમ દર્શાવ્યું છે. ૧૦૧૪
- ૨૪ આઢત્રીશમા આલાવામાં ડદક પેઢાલપુત્રે કહ્યું કે જે પદોનું મને જ્ઞાન ન હતું, તે સર્વ પદો આજ મને પ્રાપ્ત થયાં. અને જેમ તમો કહો છો તેમજ છે. ૧૦૧૫
- ૨૫ ડંગણચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયે ડદક પેઢાલપુત્ર પ્રત્યે શ્રીવીતરાગપ્રણીત ધર્મ, સત્ય કરી જાણજો. એમ કહ્યું તે વચન માન્ય કરી ડદકપેઢાલપુત્રે શ્રી વીરજગવાન્ પાસે જવાની ઇચ્છા કરી છે. ૧૦૧૬
- ૨૬ ચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામી ડદક પેઢાલ પુત્રને સાથે લેઈ શ્રીમહાવીર જગવાન્ પાસે આવ્યા, તિહાં ડદક પેઢાલપુત્રે શ્રીમહાવીરને નમસ્કાર કરી પંચમહાવ્રતધર્મ અંગીકાર કયો, પઠી શ્રીવીર પ્રહુની આજ્ઞા માગી વિચરવા લાગ્યા, તે પઠી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ૧૦૧૭
- તેવાર પઠી દીપિકાકારવિરચિત પ્રશસ્તિ છે. ૧૦૧૮

॥ इत्यनुक्रमणिका समाप्ता ॥

रायधनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह

नाग डसरा.

॥ नैनमो वीतरागाय ॥

अथ

॥ द्वितीयसूत्रकृतांगं ॥

गुर्जरनाषासहितं श्रीहर्षकुलकृतदीपिकायुक्तं शीलंगाचार्यकृतटीकायुतंच प्रारच्यते.

तत्रमूलं ॥ बुद्धिज्जित्तिउट्टिजा, बंधणं परिजाणिया॥किमाह बंधणं
वीरो किंवा जाणंति उट्टई ॥ १ ॥ चित्तमंतमचित्तंवा. परिगिश्च
किसामवि ॥ अन्नंवा अणुजाणाइ एवं डस्काणमुच्चइ ॥ २ ॥

प्रथम गुर्जर नाषामां अर्थकर्तानुं मंगलाचरण.

अर्थ—प्रणम्य सद्गुरुन् नक्तया बालानां बोधहेतवे ॥ किंचित् सूत्रकृतांगस्य लि
ख्यते वार्तिकं मया ॥ १ ॥ प्रथम श्रीआचारांग कहिने पढी सुयगडांग कह्युं तेनो संबंध
मेलवेढे. जे कारण श्री आचारांग मांहे, (जीवो ठक्काय परू, वणा य तेसिं व हेणबंधो
त्ति) ॥ इत्यादि कह्युं ठे. ते सर्व परमार्थने (बुद्धिज्जके०) जाणवुं जोइए. एम आचाराङ्गसा
थे आ सुयगडांगनो संबंध जाणवो. ए अधिकारे बीजुं अंग सुयगडांग प्रारंजीए बैए. अ
होंयां केटलाएक वादी ज्ञानेकरीनेज मुक्ति आयवे एम कहेढे, अने केटलाएक क्रियाए
करी मुक्ति कहेढे. अने जैन तो एम कहेढे के ज्ञान अने क्रिया ए बने थकी मुक्तिवे,
ए अर्थ ए श्लोकमांहे देखाडेढे ते एमके.

(बुद्धिज्जित्ति) के० ठ कायनुं स्वरूप जाणे एटले ज्ञान कह्युं, अने ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी ते
सफलवे. तेकारण माटे आगल (तिउट्टिजा) एवो सूत्रपाठ कह्यो, ते (तिउट्टिजाके०) त्रो
डे ते गुं जाणीने! गुं त्रोडे! ते कहेढे. (बंधणं) के० बांधीए जे जीवने प्रदेशो करी ते बं
धन ज्ञानावरणादि अष्ट प्रकार कर्मरूप इत्यर्थः ते कर्मना हेतु मिथ्यात्व, अविरत, कषा
य अने योग अथवा परिग्रह आरंज ए बंधनना कारणने (परिजाणिया) के० जाणे. प
ए एकला जाणपणाथकी वांढितार्थसिद्धिडुर्लभवे; ते माटे क्रिया देखाडेढे. ते बंधन
इपरिज्ञाए करी जाणीने पढी प्रत्याख्यानपरिज्ञा जे संयमानुष्ठान तेणे करी बंधनने त्रो
डे. एटले आत्माथकी कर्म दूर करे, एवुं वचन श्रीसुधर्मास्वामिनाषित सांजलीने जं

ब्रूस्वामिप्रमुख शिष्य पूंढे के, (किमाहबंधणंवीरो) के० श्रीमहावीर देवे बंधन केवुं कह्युं ठे! अथवा (किंवा जाणंतिउट्टई) के० गुं जाणीने ते बंधन त्रोडे? इति प्रथम श्लोकार्थः॥१

हवे बंधननुं कारण कहेवे; ए जगतमांहे ज्ञानावरणीयादिक जे कर्म ते बंधन जाए वुं, ते कर्म बांधवानां कारण आरंज अने परिग्रहवे. तेमां पहेवुं परिग्रह देखाडेवे, (चित्तमंतमचित्तंवा) के० सचित्तते द्विपद चतुष्पदादिक अने अचित्तते सुवर्णरूप्यादिक ए वे प्रकारे परिग्रहवे, ते (परिगिज्ञ किंसांमवि) के० थोडा टुण तुषादिक पोतानीपासे परिग्रहीने (अन्नंवा) के० अनेरा बीजा पासे परिग्रहावे तथा (अणु जाणाइ) के० परिग्रह करतां ने अनुमोदे. एवो जीव, (एवं) के० एरीते (डुका एमुच्चइ) के० डुःखथकी न मूकाए ॥३॥

श्रीः ॥ अथ श्री द्वितीयांगदीपिका प्रारभ्यते ॥

॥प्रणम्य श्रीजिनं वीरं, गौतमादिगुरुंस्तथा ॥ स्वाम्योपकृतये कुर्वे द्वितीयांगस्य दीपिकां ॥१॥ इह हि प्रवचने चत्वारोऽनुयोगाः ॥ तथाहि चरणकरणानुयोगः १ इव्यानुयोगः २ धर्मकथानुयोगः ३ गणितानुयोगश्च ४ तत्र प्रथमं श्रीमदाचारांगं चरणकरणानुयोगप्राधान्येन व्याख्यातं ॥ अथेदं श्रीसूत्रकृताख्यं द्वितीयांगं इव्यानुयोगप्राधान्येन व्याख्यायते ॥ सूत्रकृतांगमिति कः शब्दार्थः ॥ उच्यते ॥ सूत्रं स्वपरसमयसूचनं कृतं येन तत्सूत्रं तदेवांगमिति ॥ तत्रश्रुतस्कंध इयं ॥ प्रथमश्रुतस्कंधे षोडशाध्ययनानि ॥ द्वितीये सप्त ॥ तत्र प्रथमश्रुतस्कंधस्य प्रथमाध्ययने चत्वारउद्देशकाः ॥ तत्रापि पूर्वं प्रथमोद्देशकः ॥ तस्यायमादिःश्लोकः ॥ (बुद्धिज्ज्ञाति०) ॥१॥ व्याख्या ॥ बुध्येत जानीयात् ॥ किंतत् ॥ बंधनं बध्यते जीवोऽनेन बंधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म ॥ तदेतवो मिथ्यात्वादयोवा परिग्रहारंजादयो वा बंधनं जानीयादित्युक्तं ॥ नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिरित्याह ॥ (तिउट्टिज्ञा) (परिजाणिञ्चा) परिज्ञायत्रोटयेत् अपनयेत् आत्मनःपृथक्कुर्यादित्यर्थः ॥ अथजंबुस्वामी शिष्यः श्रीसुधर्मस्वामिनमाह ॥ (किमाहेति) ॥ श्रीवीरः किंबंधनं आह उक्तवान् किंवा जानन् बंधनं त्रोटयति ॥ उत्तरमाह ॥ १ ॥ (चित्तेति) ॥ चित्तवत् सचित्तं द्विपदचतुष्पदादि अचित्तं कनकरजतादि तद्वयमपि परिगृह्य परिग्रहं कृत्वा कश्मपि स्तोकमपि स्वयमन्यान्वा ग्राहयित्वा ॥ गृह्यतोवाऽन्याननुज्ञाय एवंडुखान्नमुच्यते ॥ परिग्रहएव परमानर्थमूलमित्युक्तं ॥ परिग्रहतश्चावश्यंजावारंस्तस्मिंश्च प्राणातिपात इति दर्शयति. ॥ ३ ॥

॥ उैनमःसिद्धये ॥ अथ श्री शीलंगाचार्यकृत टीका ॥ आर्या वृत्तं ॥

स्वपरसमयार्थसूचकमनंतगमपर्ययार्थगुणकलितम् ॥ सूत्रकृतमंगमनुलं, विवृणोमि जिनां नमस्कृत्य ॥ १ ॥ ॥ वसंततिलकावृत्तम् ॥ ॥ व्याख्यातमंगमिह यद्यपि सूरिमुख्यै,

नेक्तया तथापि विवरीतुमहं यतिष्ये ॥ किं पक्षिसजगतमप्यवगम्य सम्यक्, तेनैव वांङ्मति
पथा शलजो न गंतुम् ॥ १ ॥ ॥ इद्वज्जावृत्तम् ॥ ॥ ये मध्यवक्त्रा व्यधुरिद्वबोधा, जा
नन्ति ते किंचन तानपास्य ॥ मत्तोपि यो मंदमतिस्तथास्ति, तस्योपकाराय ममैष यत्नः
॥ ३ ॥ इहापारसंसारांतर्गतेनाऽसुमताऽवाप्याऽतिदुर्लभं मनुजत्वं सुकुलोत्पत्तिसमग्रं
द्वियसामग्र्याद्युपेतेनाऽर्हदृशेनमशेषकर्मोहितये यतितव्यम् ॥ कर्मोद्भेदश्च सम्यग्विवेकसव्य
पेक्षोऽसावप्याप्तोपदेशमंतरेण न जवति ॥ आप्तश्चात्यंतिकादोषक्षयात्सचार्हन्नेवातस्तत्प्रणी
तागमपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥ आगमश्च द्वादशांगारूपः सोप्यार्थरहितमिश्रैरैदंशुगीनपु
रुषानुग्रहबुद्ध्या चरणकरणद्व्यधर्मकथागणितानुयोगजैदाञ्चतुर्धा व्यवस्थापितः । तत्राचा
रांगं चरणकरणप्रधान्येन व्याख्यातमधुनाऽवसरायातं द्व्यप्राधान्येन सूत्रकृताख्यं द्वितीय
मंगं व्याख्यातुमारभ्यते इति । ननु चार्थस्य शासनाह्वास्त्रमिदं । शास्त्रस्य चाशेषप्रत्यूहोपशा
त्यर्थमादिमंगलं तथा स्थिरपरिचयार्थं मध्यमंगलं शिष्यप्रशिष्यविज्ञेदार्थं चांत्यमंगलमुपादेयं
तच्चेह नोपलभ्यते । सत्यमेतत् । मंगलं हीष्टदेवतानमस्कारादिरूपं । अस्य च प्रणेतासर्व
ज्ञस्तस्य चापरनमस्कार्यानावान्मंगलकरणे प्रयोजनानावाञ्च न मंगलानिधानं । गणधरा
णामपि तीर्थकृडुक्तानुवादित्वान्मंगलाकरणं । अस्मदाद्यपेक्षया तु सर्वमेव शास्त्रं मंगलं । अ
थवा निर्युक्तिकारणवात्रजावमंगलमनिधातुकामग्राह ॥ (तिष्ठयरे जिनवरे, सुत्तकरे गणह
रे पणमि कणं । सूयगडस्स जगवउ, णिळ्ळुत्तिं कित्तइस्सामि) ॥ १ ॥ गाथापूर्वार्द्धेनेहजाव
मंगलमनिहितं पश्चार्द्धेन तु प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यर्थप्रयोजनादित्रयमिति । तदुक्तं—“उक्तार्थ
ज्ञातसंबंधं, श्रोतुं श्रोता प्रवर्तते ॥ शास्त्रादौ तेन वक्तव्यः संबंधः सप्रयोजनः” । तत्र सू
क्तस्येत्यनिधेयपदं । निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इति प्रयोजनपदं । प्रयोजनं तु मोक्षावाप्तिः । सं
बंधस्तु प्रयोजनपदानुमेय इति पृथक् नोक्तः ॥ तदुक्तं—“शास्त्रं प्रयोजनं चेति संबंधस्याश्च
यावुजौ ॥ तदुक्त्यंतर्गतस्तस्माद्भिन्नो नोक्तः प्रयोजनादिति समुदायार्थः ॥ अधुनाऽवय
वार्थः कथ्यते ॥ तत्र तीर्थं द्व्यजावजेदाद्विधा । तथापि द्व्यतीर्थं नद्यादेः समः समुत्त
रणमार्गः ॥ जावतीर्थं तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि ॥ संसारार्णवाडुत्तारकत्वात् तदाधारोवा
संधः प्रथमगणधरोवा तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तान्नत्वेति क्रिया । तत्रान्येषामपि तीर्थक
रत्वसंज्ञवेतद्वधवद्भेदार्थमाह (जिनवरानिति) ॥ रागद्वेषमोहजितो जिनाः । एवंजूताश्च
सामान्यकेवलिनोऽपि जवन्ति तद्वधवद्भेदार्थमाह—(वराः) प्रधानाश्चतुस्त्रिंशदतिशयसमन्वित
त्वेन तान्नत्वेति ॥ एतेषां च नमस्कारकरणमागमार्थोपदेष्टृत्वेनोपकारित्वात् । विशिष्ट
विशेषणोपादानं च शास्त्रस्य गौरवाधानार्थं शास्तुः प्राधान्येनेह शास्त्रस्यापि प्राधान्यं न
वतीति जावः । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तत्करणशीलाः सूत्रकारास्ते च स्वयंबुद्धादयो
पि जवन्तीत्यतश्चाह (गणधरास्तांश्च नत्वेति) ॥ सामान्याचार्याणां गणधरत्वेपि तीर्थक

रनमस्कारानंतरोपादानाज्ञौतमादय एवेह विवक्षिताः ॥ प्रथमश्चकारः सिद्धायुप
लक्षणार्थो द्वितीयः समुच्चितः । क्त्वाप्रत्ययस्य क्रियांतरसव्यपेक्षतामाह—स्वपर
समयसूचनं कृतमनेनेति सूत्रकृतस्तस्य महार्थवत्वाद्भगवांस्तस्यानेन च सर्वज्ञप्रणी
तत्वमावेदितं भवति ॥ (निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये) इति ॥ योजनंयुक्तिः । अर्थघटना निश्चये
नाधिक्येन वा युक्तिर्निर्युक्तिः । सम्यगर्थप्रकटनमिति यावत् । निर्युक्तानां वा सूत्रेष्वेव प
रस्परसंबंधानामर्थानामाविर्जनं । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिरिति । तां कीर्तयिष्येअनिधास्य
इति । इह सूत्रकृतस्य निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इत्यनेनोपक्रमद्वारमुपक्षिप्तं तच्चेहोद्देशोनिर्देशो
इत्यादिनेपदनिहितमिति । तदनंतरं निक्षेपः ॥ सचत्रिविधः । तद्यथा—उधनिष्पन्नो
नामनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौधनिष्पन्ने निक्षेपेऽगं नामनिष्पन्ने तु निक्षे
पे सूत्रकृतमिति ॥ १ ॥ तत्र तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येत्यतः पर्यायप्रदर्शनार्थं निर्युक्तिकृदाह (सूय
गडं अंगाणं, बित्तिं तस्स य इमाणि नामाणि ॥ सूयगडं सूतकडं, सूयगडं चैव गोणाइं ॥)
॥ २ ॥ सूत्रकृतमित्येतदंगानां द्वितीयं तस्य चामून्येकार्थिकानि । तद्यथा—सूत्रमुत्पन्नमर्थ
रूपतया तीर्थकृद्भ्यः । ततः कृतं ग्रंथरचनया गणधरैरिति । तथा (सूत्रकृतमिति) । सूत्रा
नुसारेणतत्वावबोधः क्रियतेऽस्मिन्निति । तथा सूत्रकृतमिति । स्वपरसमयार्थसूचनं सूत्रा
साऽस्मिन्कृतेति। एतानि चास्य गुणनिष्पन्नानि नामानीति ॥ १ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतपदयोर्निक्षेपा
र्थमाह (द्वं तु पोंडयादी, जावे सुत्तमिह सूयतं नाणं । सप्पासंगहवित्ते, जातिणिबद्धेय
कड्ढादी) ॥ ३ ॥ (द्वमित्यादि) । नामस्थापनेऽनादृत्य सूत्रं दर्शयति (पोंडया इति) । पों
ड्यं च वनीफलादुत्पन्नं कार्पासिकं । आदिग्रहणादंडजवालजादेर्ग्रहणं । जावंसूत्रं त्वि
हास्मिन्नधिकारे सूचकं ज्ञानं श्रुतज्ञानमित्यर्थः ॥ तस्यैव स्वपरार्थसूचकत्वादिति । तच्च
श्रुतज्ञानसूत्रं चतुर्धा भवति । तद्यथा—संज्ञासूत्रं संग्रहसूत्रं वृत्तबद्धं जातिनिबद्धं । तत्र
संज्ञासूत्रं यत् स्वसंकेतपूर्वकं निबद्धं ॥ तद्यथा—जडो एसागरियं नसेवे सव्वामगंधं परिण
यणिरामगंधो परिवए इत्यादि । तथा लोकेपि पुजलाः संस्कारक्षेत्रजाइत्यादि ॥ संग्रहसूत्रं
तु यत्प्रनूतार्थसंग्राहकं ॥ तद्यथा इव्यमित्याकारिते समस्तधर्माऽधर्मादिइव्यग्रहइति ।
यदिवोत्पादव्ययप्रौव्ययुक्तं सदिति ॥ वृत्तनिबद्धं सूत्रं पुनर्यदनेकप्रकारया वृत्तजात्या निब
द्धं ॥ तद्यथा (बुद्धिज्ज्ञानितित्तद्विज्ज्ञेत्यादि) ॥ जातिनिबद्धं तु चतुर्धा ॥ तद्यथा कथनीयकथ्य
मुत्तराध्ययनज्ञाताधर्मकथादि पूर्वपिचरितकथानकप्रायत्वात्तस्य । तथा गद्यं—ब्रह्मचर्या
ध्ययनादि तथा पद्यं—उदोनिबद्धं तथा गेयं यत्स्वरसंचारेण गीतिप्रायं निबद्धं । तद्यथा—
कापिलीयमध्ययनं अधुवेअसासयंमि संसारंमि डक्कपउराए इत्यादि ॥ ३ ॥ इदानीं कृतप
दनिक्षेपार्थं निर्युक्तिकृतामाह (करणं चकारउय, कडं च तिएहंपि उक्कनिरुक्खी, दवे
खित्ते काळे, जावेणउ कारउ जीवो) ॥ ४ ॥ (करणंचेत्यादि) । इहकृतमित्यनेन कर्मोपात्तं

न चाकर्तृकं कर्म नवतीत्यर्थात्कर्तुराक्षेपो धात्वर्थस्य च करणस्यामीषां त्रयाणामपि प्रत्येकं नामादिः । षोढातिक्षेपस्तत्रगाथापश्चार्धेनाल्पवक्तव्यत्वात्तावत्करणमतिक्रम्यकारकस्य निक्षेपमाह—तत्र नामस्थापने प्रसिद्धत्वादनादृत्य इव्यादिकं दर्शयति (द्वेष्टति ॥ इव्यविषये कारकश्चित्यः । सच इव्यस्य इव्येण इव्यनूतो वा कारको इव्यकारकः । तथा क्षेत्रे जरतादौ यः कारको यस्मिन् वा क्षेत्रे कारको व्याख्यायते सक्षेत्रकारकः । एवं कालेपि योज्यं ॥ नावेन तु नावद्वारेण चिंत्यमानोत्र कारकोयस्मात्सूत्रस्य गणधरः कारकः ॥ एतच्चसूत्ररुदेवोत्तरत्र वक्ष्यति (विद् अणुनावेत्यादौ) ॥४॥ सांप्रतं करणव्याचिख्यासया नामस्थापने मुक्त्वा इव्यादिकारणनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह ॥ (द्वंपञ्चगवीसस, पञ्चगसामूल उत्तरे चैव ॥ उत्तरकरणं वंजण, अन्नो उववस्करोसवो) ॥५॥ (द्वष्टत्यादि) इव्ये इव्यविषये करणं चिंत्यते । तद्यथा इव्यस्य इव्येण इव्यनिमित्तं वा करणमनुष्ठानं इव्यकरणं । तत्पुनर्दिधा । प्रयोगकरणं विस्त्रसाकरणं च । तत्र प्रयोगकरणं पुरुषादिव्यापारनिष्पाद्यं । तदपि द्विविधं । मूलकरणमुत्तरकरणं च । तत्रोत्तरकरणं गाथापश्चार्धेन दर्शयति—उत्तरत्र करणमुत्तरकरणं कर्णवेधादि । यदिवा तन्मूलकरणं घटादिकं येनोपस्करेण दंडचक्रादिना अनिव्यज्यते स्वरूपतः प्रकाश्यते तदुत्तरकरणं । कर्तुरूपकारकः सर्वोप्युपस्करार्थं इत्यर्थः ॥५॥ पुनरपि प्रपञ्चतो मूलोत्तरकरणे प्रतिपादयितुमाह ॥ (मूलकरणं सरीरा, णि पञ्चतिसुकस्मृत्स्वदमादीयं । द्विविद्याणि परिणा, मियाणि विसर्जजहादीहिं) ॥६॥ (मूलकरणमित्यादि) । मूलकरणमौदारिकादीनि शरीराणि पञ्च । तत्र चौदारिकवैक्रियाहारकेषु त्रिपूत्तरकरणं कर्णस्कंधादिकं विद्यते । तथाहि सीसमुरोयर पिछी, दोबाहू ऊरुयाय अष्टंगति; त्रयाणामप्येतन्निष्पत्तिर्मूलकरणं । कर्णस्कंधाद्यंगोपांगनिष्पत्तिस्तूत्तरकरणं ॥ कार्मेणतैजसयोस्तु स्वरूपनिष्पत्तिरेव मूलकरणमंगोपांगानावान्नोत्तरकरणं ॥ यदिवौदारिकस्य कर्णवेधादिकमुत्तरकरणं । वैक्रियस्यतूत्तरकरणमुत्तरवैक्रियं दंतकेशादिनिष्पादनरूपं वा आहारकस्यतु गमनाद्युत्तरकरणं ॥ यदिवौदारिकस्य मूलोत्तरकरणे गाथापश्चार्धेन प्रकारांतरेण दर्शयति—इव्येडियाणि कलंबुकापुष्पाद्याकृतीनि मूलकरणं तेषामेव परिणामिनां विषौषधादिनिः पाटवाद्यापादनमुत्तरकरणमिति ॥६॥ सांप्रतमजीवाश्रितं करणमनिधातुकाम आह (संघायणेयपरिसा, डणाय मीसे तद्देव पडिसेहो ॥ पडिसंखसगडधूणा, उट्टतिरिह्वादिकरणंच) ॥७॥ (संघायणेयइत्यादि) ॥ संघातकरणं आत्तानवितानीनूततंतुसंघातेन पटस्य ॥ परिसाटकरणं करपत्रादिनाशंखस्य निष्पादनं ॥ संघातपरिसाटकरणंशकटादेस्तडनयनिषेधकरणं स्थूणादेरूर्ध्वतिरश्चीनाद्यापादनमिति ७ प्रयोगकरणमनिधाय विस्त्रसाकरणानिधित्सयाह (खंधेसुदुपएसा, दिएसु अप्पेसुविज्जुमाईसु । णिप्पसुगाणि दवा, णि जाणतंवीससाकरणं) ॥८॥ (खंधेसु इत्यादि) । विस्त्रसाकरणं साद्यनादिजेदाद्विधा ।

तत्रानादिकं धर्माऽधर्माऽकाशानामन्योन्यानुवेधेनावस्थानं । अन्योन्यसमाधानाश्रयणाच्च
 सत्यप्यनादित्वे करणत्वाविरोधः । रूपिद्व्याणां च द्यणुकप्रक्रमेण नेदसंघातान्यां
 स्कंधत्वापत्तिः । सादिकं करणं पुञ्जलद्व्याणां च दशधा परिणामः । तद्यथा बंधन गति
 संस्थान नेद वर्ण गंध रस स्पर्श अगुरुलघु शब्दरूप इति । तत्र बंधः स्निग्धरुद्धत्वात् ग
 तिपरिणामो देशांतरप्राप्तिलक्षणः । संस्थानपरिणामः परिमंजलादिकः पंचधा । नेदपरिणा
 मः खंमप्रतरचूर्णकाऽनुतटिकोत्करिकानेदेन पंचधैव । खंडादिस्वरूपप्रतिपादकं चेदं गांध्या
 दयं । तद्यथा (खंडेहि खंडनेयं, पयरप्लेयं जहस्स पडलस्स ॥ चुस्सं चुस्सियनेयं, अणुतमियं
 वंसवक्कलियं) ॥ १ ॥ (डुंडुमि समारोहे, नेए उक्केरियाय उक्केरं ॥ वीसस पडंगमीसग, संघाय
 विडंगविविहगमो) ॥ २ ॥ वर्णपरिणामः पंचानां श्वेतादीनां वर्णानां परिणतिर्द्व्यादिसंयोग
 परिणतिश्च । एतत्स्वरूपं च गांध्यान्योऽवसेयं । ताश्चेमाः (जइ कालगमेगुणं, सुक्किलयंपि य
 हविक्का बहुय गुणं । परिणामिक्काइ कालं सुक्केण गुणाहियगुणेणं ॥ १ ॥ जइ सुक्किलमे
 गगुणं कालगदवं तु बहुगुणं जइय । परिणामिक्काइ सुक्कं, कालेण गुणाहियगुणेणं ॥ २ ॥ ज
 इ सुक्कं एकगुणं, कालगदवंपि एकगुणमेव । कावोयं परिणामं, तुल्लगुणत्तेण संजवइ ॥ ३ ॥
 एवं पंचविवस्सा, संजोएणं तु वस्सपरिणामो, एकत्तीसं जंगा, सव्वेवि य ते सुणेयवा ॥ ४ ॥
 एमेवय परिणामो, गंधाण रसाण तहय फासाणं, संठाणाणय जणित्ठं, संजोगेणं बहुवि
 गप्पो) ॥ ५ ॥ एकत्रिंशद्भंगा एवं पूर्यते । दशद्विकसंयोगा दशत्रिकसंयोगाः पंचचतुष्कसंयो
 गा एकः पंचकसंयोगः प्रत्येकं वर्णाश्च पंचेति । अगुरुलघुपरिणामस्तु परमाणोरारन्य
 यावदनंतानंतप्रदेशिकाः स्कंधाः सूक्ष्माः । शब्दपरिणामस्ततविततधनसुषिरनेदाच्चतुर्धा ।
 तथा ताद्वोष्टपुटव्यापाराद्यनिवर्त्यश्च । अन्येपि पुञ्जलपरिणामाश्चाद्यादयो नवंति ते
 चामी (ढाया य आयवो वा, उज्जोउ तहय अंधकारो य । एसो उ पुग्गलाणं, परिणा
 मो फंदणा चेव ॥ १ ॥ सीयाणा य पगासा, ढायाणाइच्चिया बहुवि गप्पा । उल्लो पु
 एण्यगासो, एयवो आयवो नाम ॥ २ ॥ नविसीउ नविउल्लो, समोपगासोय होइ उ
 ज्जोउ । कालं मइलं तंपिय, वियाणतं अंधयारंति ॥ ३ ॥ दवस्स चलण पप्फं, दणाउ
 सापुणं गईउ निदिछा । वीसस पडंग मीसा, अत्तपरेणं तु उज्जवी) ॥ ४ ॥ तथाऽत्रैद्ध
 तुर्विद्युदादिषु कार्येषु यानि पुञ्जलद्व्याणि परिणतानि तद्विस्त्रसाकरणमिति ॥ ५ ॥ गतं द्रव्यक
 रणं इदानीं क्षेत्रकरणानिधित्सयाऽह ॥ (एविणा आगासेणं, कीरइजं किंचि खेत्तमागासां
 वंजण परियावस्सं, उज्जुकरणमादियं बहुहा) ॥ ६ ॥ (एविणेत्यादि) ॥ द्विनिवासगत्योरस्मा
 दधिकरणे घृणा क्षेत्रमिति । तच्चावगाहदानलक्षणमाकाशं । तेनचावगाहदानलक्षणयो
 ग्येन विना न किंचिदपि कर्तुं शक्यत इत्यतः क्षेत्रकरणं । क्षेत्रकरणं नित्यत्वेपि चोपचा
 रतः क्षेत्रस्यैव करणं क्षेत्रकरणं । यथा गृहादावपनीते कृतमाकाशं उत्पादिते विनष्टमि

ति । यदिवा व्यंजनपर्यायापन्नं शब्दद्वाराऽयातमिह्णुकरणादिकमितीह्णुक्षेत्रकरणं ॥ जांग
लादिना संस्कारः क्षेत्रकरणं । तच्च बहुधा शालिक्षेत्रादि जेदादिति ॥ ए ॥ सांप्रतं कालकरणा
निधित्सयाऽह ॥ (कालो जो जावइउ, जं कीरइ जंमि जंमि कालंमि । उहेण एामउ पु
ए, करणा एकारस हवंति) ॥ १ ॥ (कालोजोइत्यादि) । कालस्यापि मुख्यं करणं न संज
वतीत्यौपचारिकं दर्शयति ॥ कालोयोयावानिति । यः कश्चिद्धटिकादिको नलिकादिना व्य
वह्निद्य व्यवस्थाप्यते तद्यथा । षष्ठ्युदकपलमाना घटिका । द्विघटिकोमुहूर्तस्त्रिंशन्मुहू
र्तमहोरात्रमित्यादि तत्कालकरणमिति । यद्वा यत् यस्मिन् काले क्रियते यत्रवा काले क
रणं व्याख्यायते तत्कालकरणमेतदोद्यतः ॥ १ ॥ नामतस्त्वेकादशकरणानि तानि चामूनि
(बवंच बालवं चैव, कोलवं तेत्तिलं तद्वा । गरादि वणियं चैव, विष्ठी हवइ सत्तमा ॥ १ ॥
सउणि चउण्यय नागं, किंसुग्घं च करणं नवे एयं । एते चत्तारि धुवा, अन्ने करणा चला
सत्त ॥ १ ॥ चाउदसिरत्तीए, सउणी पडिवक्कए सदा करणं । तत्तो अहक्कमं खलु, चउण्यय
णागकिंसुग्घं) ॥ १ ॥ एतज्जायात्रयं सुखोन्नेयमिति ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ इदानीं जावकरणप्र
तिपादनायाह (जावे पउंग वीसस, पउंगसा मूल उत्तरे चैव । उत्तर कम सुय जोवण,
वस्सादीनो अणादीसु) ॥ १ ॥ (जावे पउंगेत्यादि) । जावकरणमपि द्विधा । प्रयोग विस्स
सानेदात् । तत्र जीवाश्रितं प्रायोगिकं मूलकरणं पंचानां शरीराणां पर्याप्तिस्तानि हि पर्या
प्तिनामकर्मादयादौदधिके जावे वर्तमानो जीवः स्ववीर्यजनितेन प्रयोगेण निष्पादयति ।
उत्तरकरणं तु गाथापश्चार्द्धेनाह—उत्तरकरणं क्रमश्रुतयौवनवर्णादिचतूरूपं । तत्र क्रमकर
णं शरीरनिष्पत्त्युत्तरकालं बालयुवस्थविरादिक्रमेणोत्तरोत्तरोऽवस्थाविशेषः । श्रुतकरणं तु
व्याकरणादिपरिज्ञानरूपोऽवस्थाविशेषोऽपरकलानां परिज्ञानरूपश्चेति । यौवनकरणंका
लकृतो वयोवस्थाविशेषो रसायनाद्यापादितोवेति ॥ तथा वर्णगंधरसस्पर्शकरणं विशिष्टेषु
जोजनादिषु सत्सु यद्विशिष्टवर्णाद्यापादनमित्येतच्च पुज्जलविपाकित्वा ढर्णादीनामजीवाश्रि
तमपिऽष्टव्यमिति १ ४ इदानीं विस्ससाकरणानिधित्सयाऽह ॥ (वस्सादियायवस्सा, दिएसुजेके
इवीससा मेला ॥ ते हुंति थिरा अथिरा, ठाया तवडुढमादीसु) ॥ १ ॥ (वस्साइत्यादि) वर्णा
दिका इति रूपरसगंधस्पर्शास्ते यदा परेषामपरेषां वा स्वरूपादीनां मिलन्ति ते वर्णादिमेल
काविस्ससाकरणं ॥ तेच मेलकाः स्थिरा असंख्येयकालावस्थायिनोऽस्थिराश्च कृणावस्था
यिनः संध्यारागात्रेण्धनुरादयो नवंति ॥ तथा ठायात्वेनातपत्वेनच पुज्जलानां विस्ससा
परिणामत एव परिणामो जावकरणं ॥ स्तनप्रच्यवनानंतरं दुग्धादेश्च प्रतिहृणं कठिणा
म्लादिजावेन गमनमिति १ ५ सांप्रतं श्रुतज्ञानमधिकृत्य मूलकरणाऽनिधित्सयाऽह ॥ (मूल
करणं पुण सुते, तिविहे जोगे सुजासुजे ज्ञाणे ॥ समसयसुएण पगयं, अक्षवसाणेण य
सुहेणं) ॥ १ ६ ॥ (मूलेत्यादि) श्रुते पुनः श्रुतग्रंथे मूलकरणमिदं त्रिविधे योगे मनोवाक्का

यत्नद्वारे व्यापारे शुजाशुने च ध्याने वर्तमानैर्ग्रन्थरचना क्रियते । तत्र लोकोत्तरैः शुजा
 शुजध्यानावस्थितैर्ग्रन्थरचना विधीयते ॥ लोकेत्वशुजध्यानाश्रितैर्ग्रन्थग्रन्थनं क्रियतइति ॥
 लौकिकग्रन्थस्य कर्मबंधहेतुत्वात् कर्तुरशुजध्यायित्वमवसेयं ॥ इहतु सूत्रकृतस्य तावत्स्व
 समयेन शुजाध्यवसायेनच प्रकृतं ॥ यस्माज्जगधरैःशुजध्यानावस्थितैरिदमंगं कृतमिति १६
 तेषांच ग्रन्थरचनांप्रति शुजध्यायिनां कर्मद्वारेण योऽवस्थाविशेषस्तद्वर्गीयितुकामो निर्यु
 क्तिरुदाह ॥ (विद्ध्यणुजावे बंधण, निकायणनिहत्त दीहहस्सेसु ॥ संकम उदीरणए
 उदये वेदेउवसलेयं)॥ १७॥(विद्ध्यत्यादि) । तत्र कर्मस्थितिं प्रति अजघन्योत्कृष्टकर्मस्थिति
 निर्गणधरैः सूत्रमिदं कृतमिति ॥ तथाऽनुजावो विपाकस्तदपेक्षया मंदानुजावैस्तथा बं
 धमंगीकृत्य ज्ञानावरणीयादिप्रकृतीर्मंदानुजावा बध्नन्तिस्तथाऽनिकाचयज्जिरेवं निधत्ता
 वस्थामकुर्वन्तिस्तथा दीर्घस्थितिकाः प्रकृतीर्हसीयसीर्जनयज्जिस्तथोत्तरप्रकृतीर्बध्यमाना
 सु संक्रामयज्जिस्तथोदयवतां कर्मणामुदीरणां विदधानैरप्रमत्तगुणस्थैस्तु शाताऽशाताऽ
 यूप्यनुदीरज्जिस्तथा मनुष्यगति पंचेंद्रिय जाल्यौदारिक शरीर तदंगोपांगादिकर्मणा
 मुदये वर्तमानैस्तथावेदमंगीकृत्य पुंवेदेसति तथोवसमेति सूचनात्सूत्रमिति ह्यायोपश
 मिकाजावे वर्तमानैर्गणधारिजिरिदं सूत्रकृतांगं ग्रन्थितमिति १७सांप्रतं स्वमनीषिकोपरिहार
 द्वारेण करणप्रकारमनिधातुकामश्चाह ॥ (सोऊण जिणवरमतं, गणहारी काउं तरक
 उ वसमं ॥ अन्नवसाणेण कयं, सूत्तमिणं तेणसूयगडं) ॥ १८॥ (सोऊणेत्यादि) श्रुत्वा
 निशम्य जिनवराणां तीर्थकराणां मतमनिप्रायं मातृकादिपदं गणधरैर्गौतमादिभिः कृत्वा
 तत्रग्रन्थरचने ह्यायोपशमं तत्प्रतिबंधकर्मह्यायोपशमादत्तावधानैरितिजावः ॥ शुजाध्यवसा
 येन वसता कृतमिदं सूत्रं तेनसूत्रकृतमिति॥ १८॥इदानीं कस्मिन् योगे वर्तमानैस्तीर्थकृद्भि
 र्जापितं कुत्रवा गणधरैर्दृढमिदमेतदाह ॥(वज्जोगेणपनासिय, मणेगजोगंधराणसाहूणं॥
 तो वय जोगेणकयं, जीवस्स सजावियगुणेण) ॥ १९ ॥ (वज्जोगेणेत्यादि) । तत्र तीर्थ
 कृद्भिः ह्यायिकज्ञानवर्तिनिर्वाग्योगेनार्थः प्रकर्षेण जापितः प्रजापितो गणधराणां ॥ तेच
 नप्राकृतपुरुषकल्पाः किंत्वनेकयोगधराः ॥ तत्र योगः क्षीराश्रवादिजब्धिकलापसंबंधस्तं
 धारयतीत्यनेकयोगधरास्तेषां प्रजापितमिति सूत्रकृतांगाऽपेक्षया नपुंसकता ॥ साधवश्चा
 त्र गणधरा एव गृह्यन्ते तद्धेदेनेव जगवतामर्थप्रज्ञाषणादिति ॥ ततोर्थ निशम्य गणधरै
 रपि वाग्योगेनैव कृतं तच्च जीवस्य स्वानाविकेन गुणेनेति ॥ अस्मिन्जावे जवः स्वानावि
 कः प्राकृतइत्यर्थः ॥ प्राकृतजाषयेत्युक्तं जवति ॥ नपुनः संस्कृतया जडजिदंशप् प्रकृतिप्रत्य
 यादिविकारविकल्पनानिष्पन्नयेति ॥ १९॥ पुनरन्यथा सूत्रकृतनिरुक्तमाह ॥ (अस्करगुण
 मतिसंधा; यणाएकम्मपरिसाडनाएय ॥ मज्जजयजोगेण कयं, सूत्तमिणं तेण सूत्तगमं)
 ॥ २० ॥ (अस्करेत्यादि) । अक्षराणि अकारादीनि तेषां गुणोऽनंतगमपर्यायत्वमुच्चारणं

वाऽन्यथाऽर्थस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वात् ॥ मतेर्मतिज्ञानस्य संघटना मतिसंघटना अक्षर
गुणेन मतिसंघटना ॥ नावश्रुतस्य इव्यश्रुतेन प्रकाशनमित्यर्थः ॥ अक्षरगुणस्य वा मत्या
बुद्ध्या संघटना रचनेति यावत् ॥ तथा ऽक्षरगुणमतिसंघटनया ॥ तथा कर्मणां ज्ञानावरणा
दीनां परिशाटना जीवप्रदेशेन्यः पृथक्करणरूपा तथाच हेतुनूतया सूत्रकृतांगं कृतमिति
संबन्धः । तथाहि । यथा यथा गणधराः सूत्रकरणायोद्यमं कुर्वन्ति तथा तथा कर्मपरिशा
टना नवति । यथा यथाच कर्मपरिशाटना तथा तथा ग्रंथरचनायोद्यमः संपद्यत इति । ए
तदेव गाथापश्चार्धेन दर्शयति । तदुजययोगेनेति ॥ अक्षरगुणमतिसंघटनायोगेन कर्मपरि
शाटनायोगेन च ॥ यदि वा वाग्योगेन मनोयोगेन च कृतमिदं सूत्रं तेन सूत्रकृतमिति । इहा
ऽनंतरं सूत्रकृतस्य निरुक्तमुक्तमधुना सूत्रपदस्य निरुक्तानिधित्सयाह । “ सुत्तेण सुत्तियं
चिय, अत्ता उह सूइयाय जुत्ताय ॥ तोब्बुविहप्पउत्ता एया पसि-आ अणादीया” ॥१॥
सुत्तेणेत्यादि । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तेन सूत्रेण केचिदर्थः साक्षात्सूत्रिता मुख्यतयो
पात्तास्तथाऽपरे सूचिता अर्थापत्त्याद्विज्ञाः ॥ साक्षादनुपादानेपि दध्यानयनचोदनया तदा
धारानयनचोदनावदिति । एवंच कृत्वा चतुर्दशपूर्वविदः परस्परं पट्स्थानपतिता नवन्ति ।
तथा चोक्तं । अस्करलंजेण समा, ऊणहिया हुंति मतिविसेसेहिं । तेविय मईविसेसा,
सुयणाणंभितरेजाण ॥१॥ तत्र ये साक्षादुपात्तास्तान् प्रति सर्वेपि तुल्याः ॥ ये पुनःसूचिता
स्तदपेक्षया कश्चिदनंतजागाधिकमर्थं वेत्त्यपरोऽसंख्येयजागाधिकमन्यः संख्येयजागाधि
कं तथान्यः संख्येयाऽसंख्येयाऽनंतगुणमिति तेच सर्वेपि युक्ता युक्त्युपपन्नाः सूत्रो
पात्ताएव वेदितव्याः । तथा चानिहितं “ तेवियमईविसेसे ” इत्यादि । ननु किं सूत्रो
पात्तेन्योऽन्येपि केचनार्थाः संति येन तदपेक्षया चतुर्दशपूर्वविदां पट्स्थानपतितत्वमुद्
घुष्यते । बाढं विद्यते । यतोऽनिहितं । पस्सुवणिक्काणावा, अणंतजागोउ अणनिल
प्पाणं । पस्सुवणिक्काणं पुण, अणंतजागो सुयनिब-ओ ॥ १ ॥ यतश्चैवं ततस्ते अर्था
आगमे बहुविधं प्रयुक्ताः सूत्रैरुपात्ताः केचन साक्षात्केचिदर्थपत्त्या समुपलभ्यन्ते । य
दि वा क्वचिद्देशग्रहणं क्वचित्सर्वार्थोपादानमित्यादि । यैश्च पदैस्ते अर्थाः प्रतिपाद्यन्ते
तानि पदानि प्रकर्षेण सिद्धानि प्रसिद्धानि न साधनीयानि । तथाऽनादीनि च तानि
नेदानीमुत्पाद्यानि ॥ तथा चेयं षादशांगी शब्दार्थरचनाद्वारेण विदेहेषु नित्या नरतैराव
तेष्वपि शब्दरचनाद्वारेणैव प्रति तीर्थकरं क्रियते ऽन्यथा तु नित्यैव । एतेन चोच्चरित
प्रध्वंसिनो वणी इत्येतन्निराकृतं वेदितव्यमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतस्य श्रुतस्कंधाध्ययनादि
निरूपणार्थमाह । “ दोचेवसुयस्कंधा, अस्सयणाइं च हुंति तेवीसं ॥ तेत्तिसुदेसणकाला, आ
यारा- गुणमंगं” ॥ १ ॥ (दोचेवेत्यादि) । षावत्र श्रुतस्कन्धौ त्रयोविंशतिरध्ययनानि त्रय
स्त्रिंशद्वेशनकालास्ते चैवं नवन्ति । प्रथमाध्ययने चत्वारो द्वितीये त्रयस्तृतीये चत्वारः ॥

एवं चतुर्थपञ्चमयो रौं रौ तथैकादशस्वेकसरकेष्वेकादशैवेति । प्रथमश्रुतस्कन्धे तथा द्विती
यश्रुतस्कन्धे सप्ताध्ययनानि तेषां सप्तैवोद्देशनकाला एवमेते सर्वेपि त्रयस्त्रिंशदिति । एतच्चा चा
रांगाद्विगुणमंगं षट्त्रिंशत्पदसहस्रपरिमाणमित्यर्थः ॥ ११ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतांगनिर्द्देशानंतरं
प्रथमश्रुतस्कंधस्य नामनिष्पन्ननिर्द्देशानिधित्सयाऽह । “निरुक्तेवोगाहाए, चउव्विहो ठव्विहोय
सोलससु॥निरुक्तेवोयसुयंमिय, खंधेयचउव्विहो होइ” ॥ १३ ॥ (निरुक्तेवो इत्यादि) इहाद्यश्रुतस्कं
धस्य गाथाषोडशक इति नाम । गाथाख्यं षोडशमध्ययनं यस्मिन् श्रुतस्कंधे सतथेति । तत्र
गाथाया नामस्थापनाइव्यजावश्चतुर्विधो निर्द्देशः ॥ नामस्थापनेप्रसिद्धे ॥ इव्यगाथा
द्विधा ॥ आगमतो नो आगमतश्च ॥ तत्र आगमतो ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो
इव्यमिति कृत्वा । नोआगमतस्तु त्रिधा । ज्ञशरीरइव्यगाथा नव्यशरीरइव्यगाथा तान्यां
विनिर्मुक्ता च ॥ ‘सत्तत्तत्तूरुविसामणसेहयाताए ठठणह जलया ॥ गाहाएपञ्चडे जेउ ठठो
ति इक्कलो ’ इत्यादिलक्षणलक्षिता पत्रपुस्तकादिन्यस्तेति ॥ जावगाथापि द्विविधा ॥
आगमत आगमचेदात् ॥ तत्राऽऽगमतो गाथापदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तः । नोआगमतस्त्वद
मेव गाथाख्यमध्ययनं ॥ आगमैकदेशत्वादस्य षोडशकस्यापि नामस्थापनाइ इव्यक्षेत्र
कालजावचेदात् षोढा निर्द्देशः ॥ तत्र नामस्थापने कुप्पे । इव्यषोडशकं ज्ञशरीरनव्य
शरीरविनिर्मुक्तं । सचित्तादीनि षोडश इव्याणि । क्षेत्रषोडशकं षोडशाकाशप्रदेशाः ॥ का
लषोडशकं षोडश समया एतत्कालावस्थापि वा इव्यमिति ॥ जावषोडशकमिदमेवाध्य
यनषोडशकं ह्यायोपशमिकजाववृत्तित्वादिति ॥ श्रुतस्कंधयोः प्रत्येकं चतुर्विधो निर्द्देशः ॥
सचान्यत्र निर्द्देशेण प्रतिपादित इति नेह प्रतन्यते ॥ १३ ॥ सांप्रतमध्ययनानांप्रत्येकमर्थाधि
कारदिदर्शयिषयाऽह ॥ “ससमय परसमयपरू, वणायणाऊण उल्लणा चेव ॥ संबुद्धस्तु
वसग्गा खीदोसविवल्लणाचेव ॥ १४ ॥ उवसग्गजीरुणोखी वस्साणरएसु होळ्ळ उववाउ
॥ एवमहप्पावीरो जयमास तहा जएल्लाह ॥ १५ ॥ परिचत्तनिशीलकुशी, लसुशील स
विग्गशीलवंचेव ॥ एाऊण वीरियडुगं पंन्धिय वीरियपहुळ्ळ पव्वयइ ॥ १६ ॥ धम्मोसमा
हिमग्गो समोसढा चउसुसववादीसु ॥ सीसगुण दोसकहणा गंथंमि सदा गुरुत्तिवासो
॥ १७ ॥ आदाणिय संकलिया आदाणीयंमि आदयचरित्तं ॥ अप्पगंथे पंन्धिय वयणेणंहा
गहाइ अहिगारो” ॥ १८ ॥ (ससमय इत्यादि गाथाः पंच) । तत्र प्रथमाध्ययने स्वसमयपरस
मयप्ररूपणा । द्वितीये स्वसमयगुणान् परसमयदोषांश्च ज्ञात्वा स्वसमय एव बोधो वि
धेय इति ॥ तृतीयाध्ययने तु संबुद्धः सन्यथोपसर्गसहिष्णुर्भवति तदनिधीयते ॥ चतु
र्थे स्त्रीदोषविवर्जना ॥ पंचमेत्वयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा ॥ उपसर्गाऽसहिष्णोः स्त्रीवशव
र्त्तिनोऽवश्यं नरकेषु पात इति ॥ षष्ठे पुनरेवमित्यनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहनेन स्त्री
वर्जनेन च जगवान् महावीरो जेतव्यस्य कर्मणः संसारस्य वा पराजवेन जयमाह ॥

ततस्तथैव यत्नं विधत्त यूयमिति शिष्याणामुपदेशो दीयते ॥ सप्तमे त्विदमनिहितं ॥ तद्यथा ॥ निःशीला गृहस्थाः कुशीलास्त्वन्यतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयो वा ते परित्यक्ता येन साधुना स परित्यक्तनिःशीलकुशील इति ॥ तथा सुशीला उद्युक्तविहारिणः संविग्नाः संवेगमग्रास्तत्सेवाशीलः शीलवान् नवतीति । अष्टमे त्वेतत्प्रतिपाद्यते । तद्यथा । ज्ञात्वा वीर्यद्वयं पंमितवीर्ये प्रयत्नो विधीयत इति ॥ नवमे चार्थाधिकारस्त्वयं ॥ तद्यथा ॥ यथाऽवस्थितो धर्मः कथ्यते ॥ दशमे तु समाधिः प्रतिपाद्यते ॥ एकादशे तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मको मोक्षमार्गः कथ्यते ॥ द्वादशे त्वयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । समवसृता अवतीर्णा व्यवस्थिताश्चतुर्षु मतेषु क्रियाऽक्रियाऽज्ञानवैनयिकारव्येष्वनिप्रायेषु त्रिषष्ट्युत्तरशतत्रयसंख्याः पारंदिनः स्वीयं स्वीयमर्थं प्रसाधयंतः समुद्धितास्तदुपन्यस्तसाधनदोषोद्भावनातो निराक्रियंते ॥ त्रयोदशे त्विदमनिहितं ॥ तद्यथा ॥ सर्ववादिषु कपिलकणादाहपादशौद्धोदनिजैमिनिप्रचृतिमतानुसारिषु कुमारप्रणेतृत्वं साध्यते ॥ चतुर्दशे तु ग्रंथारव्येऽध्ययनेऽयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । शिष्याणां गुणदोषकथना तथा शिष्यगुणसंपदुपेतेन च विनेयेन नित्यं गुणानुरूपगुरुकुलवासो विधेय इति ॥ पंचदशे त्वादानीयारव्येऽध्ययनेऽर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा ॥ आदीयंते गृह्यंते उपादीयंते इत्यादानीयानि पदान्यर्था वा ते च प्रागुपन्यस्तपदैरर्थैश्च प्रायशोऽत्र संकलिताः ॥ तथा आयतं चरित्रं सम्यक्चरित्रं मोक्षमार्गप्रसाधकं तच्चात्र व्यावर्त्यत इति ॥ षोडशे तु गार्थारव्येऽल्पग्रंथेऽध्ययनार्थोऽयं व्यावर्त्यते । तद्यथा ॥ पंचदशनिरध्ययनैर्योर्थो निहितः सोऽत्र पंमितवचनेन संक्षिप्तानिधानेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ‘गाहा सोलसगाणं पिंडडोवन्निठं समासेण ॥ इत्तो इक्किक्कं पुण अज्जयणं कित्तयिस्सामि’ ॥१॥ तत्राद्यमध्ययनं समयाख्यं तस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवन्ति ॥ तत्रोपक्रमणमुपक्रम्यते वाऽनेन शास्त्रं न्यासदेशं निक्षेपावसरमानीयत इत्युपक्रमः । सच लौकिको नामस्थापनाद् इव्यक्षेत्रकालनावचेदेन षड्रूप आवश्यकादिष्वेव प्रपंचितः ॥ शास्त्रीयोप्यानुपूर्वीनामप्रमाणवक्तव्यतार्थाधिकारसमवताररूपः षोडशैव । तत्रानुपूर्व्यादीन्यनुयोगद्वारानुसारेण ज्ञेयानि तावद्यावत्समवतारसूत्रैस्तदध्ययनमानुपूर्व्यादिषु यत्र यत्र समवतरति तत्र तत्र समवतारयितव्यं ॥ तत्र दशविधायमानुपूर्व्याणानुपूर्व्यां समवतरति सापि त्रिधा । पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानुपूर्वी चेति ॥ तत्रेदमध्ययनं पूर्वानुपूर्व्यां प्रथमं पश्चानुपूर्व्यां षोडशम् । अनानुपूर्व्यां तु चिंत्यमानमस्यामेवैकादिकायामेकोत्तरिकायां षोडश गह्वतायां श्रेण्यामन्योन्यान्यासद्विरूपोनसंख्याचेदं नवति ॥ अनानुपूर्व्यां तु षोडशचेदसंख्यापरिज्ञानोपायोऽयं । तद्यथा । ‘एकाद्या गह्वपर्यंताः परस्परसमाहताः ॥ राशयस्तद्धि विज्ञेयं विकल्पगणिते फलं’ ॥१॥ प्रस्तारानयनोपायस्त्वयं ॥ पुत्राण्युर्विदेष्टा

१३३४५ इत्यादि॥तत्र । 'गणितेत्यविनंके तु लब्धं शेषैर्विजाजयेत् ॥ आदावंते च तत्
 ३१३४५ स्थाप्यं विकल्पगणिते क्रमात्'॥१॥ अयं श्लोकः शिष्यहितार्थं विव्रियते । त
 १३३४५ त्र सुखावगमार्थं षट् पदानि समाश्रित्य तावत् श्लोकार्थो योज्यते । तत्रैवं
 ३१३४५ षट् पदानि स्थाप्यानि । १३३४५६ । एतेषां परस्परताडनेन सप्तशतानि
 ३३१४५ विंशत्युत्तराणि गणितमुच्यते । तस्मिन् गणितेऽत्योत्र षट्कस्तेन जागे हते विं
 ३३१४५ शत्युत्तरं शतं लभ्यते तच्च षष्ठां पंक्तीनामंत्यपंक्तौ षट्कानां न्यस्यते । तदधः
 १३४३५ पंचकानां विंशत्युत्तरमेवशतम्॥एवमधोधश्चतुष्कत्रिकद्विकैकानां प्रत्येकं विंश
 त्युत्तरशतं न्यस्यमेवमंत्यपंक्तौ सप्त शतानिविंशत्युत्तराणि नवंत्येषां च गणितप्रक्रियाया आ
 दिरुच्यते । तथा यत्तद्विंशत्युत्तरं शतं लब्धं तस्य च पुनः शेषेण पंचकेन जागेनापहते ल
 ब्धा चतुर्विंशतिस्तावंतस्तावन्तश्च पंचकचतुष्कत्रिकद्विकैकाः प्रत्येकं पंचमपंक्तौ न्यस्या याव
 दिंशत्युत्तरं शतमिति॥ तदधोऽग्रतो न्यस्तमंकं मुक्त्वा येन्ये तेषां यो यो महत्संख्यः स सोऽध
 स्ताच्चतुर्विंशतिसंख्य एव तावत् न्यस्यो यावत्सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि पंचमपङ्क्तावपि
 पूर्णानि नवंति ॥ एषा च गणितप्रक्रियेत्यनिधीयते ॥ एवमनया प्रक्रियया चतुर्विंशतेः शेष
 चतुष्ककेन जागे हते षट् लभ्यते तावंतश्चतुःपंक्तौ चतुष्ककाः स्थाप्यास्तदधः षट्त्रिकाः
 पुनर्द्विका नूय एककाः पुनः पूर्वन्यायेन पंक्तिः पूरणीया ॥ पुनः षट्कस्य शेषत्रिकेण
 जागे हते द्वौ लभ्येते तावन्मात्रौ त्रिकौ तृतीयपंक्तौ शेषं पूर्ववत् । शेषपंक्ति द्वये शेषमंक द्व
 यं क्रमोक्रमान्यां व्यवस्थाप्यमिति ॥ तथा नास्ति षड्विधनास्त्रयवतरति । यतस्तत्र षड्
 जावाः प्ररूप्यन्ते । श्रुतस्यच ह्यायोपशमिकनाववर्तित्वात् । प्रमाणमधुना प्रमीयतेनेने
 ति प्रमाणं॥तत् इव्यक्त्रकालनावचेदाच्चतुर्धा । तत्रास्याध्ययनस्य ह्यायोपशमिकनावव्य
 वस्थितत्वाद्भावप्रमाणेऽवतारः । नावप्रमाणं च गुण, नय, संख्या, चेदात्रिधा । तत्रापि गु
 णप्रमाणे समवतारः । तदपि जीवाजीवचेदाद् द्विधा । समयाध्ययनस्य च ह्यायोपशमिक
 नावरूपत्वात्तस्य च जीवानन्यत्वाज्जीवगुणप्रमाणे समवतारः । जीवगुणप्रमाणमपि ज्ञान,
 दर्शन, चारित्र, चेदात्रिविधं । तत्रास्य बोधरूपत्वात् ज्ञानगुणप्रमाणे समवतारः॥ तदपि
 प्रत्यक्षानुमानोपमानागमचेदाच्चतुर्धा । तत्रास्यागमप्रमाणे समवतारः ॥ सोऽपि लौ
 किक, लोकोत्तर, चेदाद् द्विधा । तदस्य लोकोत्तरे समवतारस्तस्य च सूत्रार्थतदुनयरूपत्वा
 त्रैविध्यं । त्रिष्वपि समवतारः । यदि वाऽत्मानंतरपरंपरचेदादागमस्त्रिविधस्तत्र तीर्थ
 कृतामर्थापेक्षयाऽत्मागमो गणधराणामनंतरागमस्तद्विषयाणां परंपरागमः । सूत्रापेक्षया
 तु गणधराणामात्मागमस्तद्विषयाणामनंतरागमस्तदन्येषां परंपरागमः । गुणप्रमाणान्त
 रं नयप्रमाणावसरस्तस्य चेदानीं पृथक्त्वानुयोगे नास्ति समवतारो नवेदा पुरुषापे
 क्षया ॥ तथा चोक्तं ॥ मूढनश्यं सुयं कां,जियंतुणण्या समोरयंति इहं ॥ अणु

हत्ते समुयारो एब्बि पुहुत्ते समोयारो ॥ १ ॥ तथा ॥ आसङ्काउ सोयारं नएनय वि
सारउ नूया' ॥ संख्याप्रमाणं त्वष्टधा ॥ नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, परिमा
ण, पर्यव, जाव, जेदात् । तत्रापि परिमाणसंख्यायां समवतारः ॥ सापि कालिकदृष्टि
वादजावात् द्विधा ॥ तत्रास्य कालिकपरिमाणसंख्यायां समवतारस्तत्राप्यंगानंगयोरं
गप्रविष्टे समवतारः । पर्यवसंख्यायां त्वनंताः पर्यवाः ॥ तथा संख्येयान्यद्वाराणि संख्ये
याः संघाताः संख्येयानि पदानि संख्येयाः श्लोकाः संख्येया गाथाः संख्येया वेदाः
संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि । सांप्रतं वक्तव्यतायाः समवतारश्चित्यते ॥ साच स्व, पर,
समय, तडुनयजेदात्रिधा । तत्रेदमध्ययनं त्रिविधायामपि समवतरति । अर्थधिकारो द्वेधा ॥
अध्ययनार्थाधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारोऽनिहितः । उद्देशार्थाधि
कारंतु गाथांतरितं निर्युक्तिकृद्दद्यति । सांप्रतं निक्षेपावसरः सच त्रिधा । उधनिष्पन्नो ना
मनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्च । तत्रौधनिष्पन्नेऽध्ययनं तस्यच निक्षेप आवश्यकदौ प्रबं
धेनानिहित एव । नामनिष्पन्नेतु समय इति ॥ १७ ॥ नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिकार आह ॥ “ना
मंठवणा दविए खेत्ते काले कुतिबसंगारे ॥ कुलगणसंकरगंडी । बोधवा जावसमएय” ॥ १७ ॥
(नामं ठवणा इत्यादि) । नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, कुतीर्थ, संगार, कुल, गण,
संकर, गंडी, जाव, जेदात् द्वादशधा समयनिक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुस्से । इव्यसमयो
इव्यस्य सम्यगयनं परिणतिविशेषः स्वजाव इत्यर्थः । तद्यथा । जीवइव्यस्योपयोगः
पुजलइव्यस्य मूर्तत्वं धर्माधर्माकाशानां गतिस्थित्यवगाहदानलक्षणोऽथवा योयस्य इ
व्यस्यावसरो इव्यस्योपयोगकाल इति ॥ तद्यथा ॥ ‘वर्षासु लवणममृतं शरदि जलं गो
पयश्च हेमंते ॥ शिशिरे चामलकरसो घृतं वसंते गुडश्चांते’ ॥ १ ॥ क्षेत्रसमयः क्षेत्रमाका
शं तस्य समयः स्वजावः । यथा ॥ ‘एणेणविसेपुस्से दोहिंविपुणे सयंपि माएज्जा ॥ लक्कस
एणविपुस्से, कोडिसहस्सं पि माएज्जा’ ॥ २ ॥ यदि वा देवकुरुप्रनृतीनां क्षेत्राणामीदृशोऽनु
जावो यडुत तत्र प्राणिनः सुरूपा नित्यसुखिनो निर्वैराश्च जवंतीति क्षेत्रस्य वा परिकर्मणाव
सरः क्षेत्रसमय इति ॥ कालसमयस्तु सुषमादेरनुजावविशेषः । उत्पलपत्रशतजेदानि
व्यंग्यो वा कालविशेषः कालसमय इति ॥ अत्र च इव्यक्षेत्रकालप्राधान्यविवक्षया इव्यक्षे
त्रकालसमयता इष्टव्येति । कुतीर्थसमयः पार्वण्डिकानामात्मीयानात्मीय आगमविशेष
स्तडुक्तं वानुष्ठानमिति ॥ संगारः संकेतस्तद्रूपः समयः संगारसमयः ॥ यथा सिद्धार्थसार
थिदेवेन पूर्वकृतसंगारानुसारेण गृहीतहरिशवो बलदेवः प्रतिबोधित इति ॥ कुलसमयः
कुलाचारो यथा शकानां पितृशुद्धिः आजीरकाणां मंथनिका शुद्धिः । गणसमयो यथा ॥
महानामयमाचारो यथा यो ह्यनाथो मद्यो भ्रियते स तैः संस्क्रियते पतितश्चोभ्रियत इति ।
संकरसमयस्तु संकरो निन्नजातीयानां मीलकस्तत्र च समये एकवाक्यता ॥ यथा वाममा

गर्भावनाचारप्रवृत्तावपि गुप्तिकरणमिति । गंडीसमयो यथा शाक्यानां नोजनावसरे गंडीताडनमिति । नावसमयस्तु नो आगत इदमेवाध्ययनमनेनैवात्राधिकारः शेषाणां तु शिष्यमतिविकासार्थमुपन्यास इति ॥ १७ ॥ सांप्रतं प्रागुपन्यस्तोद्देशार्थाधिकाराजिहित्तयाऽह ॥ “महपंचनूय एह, प्येय तज्जीवतस्सरीरेय ॥ तहय अगार गवाती अत्तहणे अफलवादी ॥ ३० ॥ बीए नियवाईउ, अस्माणियतहय नाणवाईउ ॥ कम्मं च यन्नगहइ, चउव्हिहं निरकुसमयंमि ॥ ३१ ॥ तइए आहाकम्मं, कडवाई जहयतेयवाईउ ॥ किञ्चुवमा य चउहे, परप्पवाई अविरएसु” ॥ ३२ ॥ महपंचनूय इत्यादिगाथात्रयं । अस्याध्ययनस्य चत्वार उद्देशकास्तत्राद्यस्य षडर्थीधिकारा आद्यगाथयाऽजिहिताः ॥ तद्यथा । पंचनूतानि पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशाख्यानि महंति च तानि सर्वलोकव्यापित्वात् नूतानि च महानूतानि इत्ययमेकोऽर्थीधिकारः । तथा चेतनाचेतनं सर्वं मेकात्मविवर्त इत्यात्माऽद्वैतवादः प्रतिपाद्यत इत्यर्थीधिकारो द्वितीयः । स चासौ जीवश्च तज्जीवः कायाकारो नूतपरिणामस्तदेव शरीरं जीवशरीरयोरैक्यमिति यावदिति तृतीयोर्थीधिकारः । तथाऽकारको जीवः सर्वस्याः पुण्यपापक्रियाया इत्येवंवादीति चतुर्थोर्थीधिकारः ॥ तथात्मा षष्ठ इति पंचानां नूतानामात्मा षष्ठः प्रतिपाद्यत इत्ययं पंचमोर्थीधिकारः । तथा फलवादीति । न विद्यते कस्याश्चित् क्रियायाः फलमित्येव वादी च प्रतिपाद्यत इति षष्ठोर्थीधिकार इति । द्वितीयोद्देशकेचत्वारोर्थीधिकाराः ॥ तद्यथा । नियतिवादस्तथाऽज्ञानिकमतं ज्ञानवादी च प्रतिपाद्यते । कर्म च चयमुपचयं चतुर्विधमपि न गहति निरकुसमये शाक्यागमे चतुर्थोर्थीधिकारः । चातुर्विध्यंतु कर्मणोऽविज्ञोपचितं ॥ अविज्ञानमविज्ञा तयोपचितमनाजोगकृतमित्यर्थः । यथा मातुः स्तनाद्याक्रमणेन पुत्रव्यापत्तावप्यनानोगान्नकर्मोपचीयते । तथा परिज्ञानं परिज्ञा केवलेन मनसा पर्यालोचनं तेनापि कस्यचित्प्राणिनो व्यापादनानावात् कर्मोपचयानाव इति । तथा ईरणमीर्यागमनं तेन जनि तमीर्याप्रत्ययं तदपि कर्मोपचयं न गहति प्राणिव्यापादनानिसंधेरनावादिति । तथा स्वप्नांतिकं स्वप्नप्रत्ययं कर्म नोपचीयते । यथा स्वप्नजोने तृष्यनाव इति तृतीयोद्देशकेत्वयमर्थीधिकारः । तथा आधाकर्मगतविचारस्तज्जो जिनां च दोषोपदर्शनमिति । तथा कृतवादी च जण्यते । तद्यथेश्वरेण कृतोयं लोकः प्रधानादिकृतो वा ॥ यथा च ते प्रतिवादि न आत्मीयं कृतवादं गृहीत्वोपस्थितास्तथा जण्यंत इति द्वितीयोर्थीधिकारः । चतुर्थोद्देशकाधिकारस्त्वयं । तद्यथा ॥ अविरतेषु गृहस्थेषु यानि कृत्यान्यनुष्ठानानि स्थितानि तैरसंयमप्रधानैः कर्तव्यैः परप्रवादी परतीर्थिक उपमीयत इति । इदानीमनुगमः सच वेधा । सूत्रानुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुगमस्त्रिविधः । तद्यथा । निक्षेपनिर्युक्त्यनुगम उपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमोऽनु

गत उधनामनिष्पन्ननिक्षेपयोरंतर्गतत्वात् । तथाच वक्ष्यमाणस्य सूत्रस्य निक्षेपावसरत्वात् । उपोद्धातनिर्युक्त्यानुगमस्तु षड्विंशतिद्वारप्रतिपादकाज्ञायादयादवसेयस्तच्चेदं उद्देश निदेशेय इत्यादि । सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यानुगमस्तु सूत्रे सति संजवति ॥ सूत्रं च सूत्रानुगमे सचावसरप्राप्त एव । तत्राऽऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं ॥ बुद्धिक्लृप्ति तिउट्टि क्लेत्यादिश्लोकः । अस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या । (बुध्यतेत्यादि) । सूत्रमिदं सूत्रकृतां गादौ वर्तते । अस्यच ऽऽचारांगेन सहायं संबंधः । तद्यथा आचारांगेनिहितं । 'जीवो ऽ क्कायपरू, वणायतेसिं वहेणबंधोत्ति' इत्यादि तत्सर्वं बुध्येतेत्यादि । यदि चेह केषांचि द्वादिनां ज्ञानादेवमुक्त्यवाप्तिरन्येषां क्रियामात्रात् । जैनानां तूजान्यां निश्रेयसाधिगम इत्ये तदनेन श्लोकेन प्रतिपाद्यते । तत्रापि ज्ञानपूर्विका क्रिया फलवती नवतीत्यादि बुध्येते त्यनेन ज्ञानमुक्तं ॥ त्रोटयेदित्येनेनच क्रियोक्ता ॥ तत्रायमर्थो बुध्येतावगच्छेत् बोधं विदध्यादित्यु पदेशः । किंपुनस्तद्बुध्येत तदाह । बंधनं बध्यते जीवप्रदेशैरन्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्था प्यत इति बंधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म तद्धेतवो वा मिष्यात्वाऽविरत्यादयः परि ग्रहारंजादयो वा । नच बोधमात्रादनिलषितार्थावाप्तिर्नवतीत्यतः क्रियां दर्शयति । त च्च बंधनं परिज्ञाय विशिष्टया क्रियया संयमानुष्ठानरूपया त्रोटयेदपनयेदात्मनः पृथक्कुर्या त्परित्यजेद्वा । एवं चानिहिते जंबूस्वाम्यादिको विनेयो बंधादिस्वरूपं विशिष्टं जिज्ञासुः प प्रह्व ॥ किमाह किमुक्तवान् बंधनं वीरस्तीर्थकृत् किंवा जानन्नवगच्छंस्तद्वंधनं त्रोटयति ततो वा त्रुच्यतीति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ बंधनस्वरूपनिर्वचनायाह ॥ (चित्तमंतमचित्तं वे त्यादि) ॥ इह बंधनं कर्म तद्धेतवो वाऽजिधीर्यते ॥ तत्र न निदानमंतरेण निदानिनो जन्मेति निदानमेव दर्शयति ॥ तत्रापि सर्वारंजाः कर्मोपादानरूपाः प्रायश आत्मात्मी यग्रहोष्ठानामिति कृत्वाऽदौ परिग्रहमेव दर्शितवान् ॥ चित्तमुपयोगो ज्ञानं तद्विद्यते य स्य तच्चित्तवत् द्विपदचतुष्पदादि । ततोऽन्यदचित्तवत् कनकरजतादि तदुजयरूपमपि परि ग्रहं परिगृह्य कृशमपि स्तोकमपि तृणतुषादिकमपीत्यर्थः । यदि वा कसनं कसः परिग्रह ग्रहणबुद्ध्या जीवस्य गमनपरिणाम इति यावत् । तदेवं स्वतः परिग्रहं परिगृह्यान्यान्वा ग्राहयित्वा गृणहतो वान्याननुज्ञाय दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तत्फलं वा अथसा तोदयादिरूपं तस्मान्न मुच्यत इति । परिग्रहाग्रह एव परमार्थतोऽनर्थमूलं नवति । तथा चोक्तं । 'ममाहमिति चैष यावदनिमानदाहज्वरः कृतांतमुखमेव तावदिति न प्रशांत्युन्न यः ॥ यशःसुखपिपासितैरयमसावनर्थीतरैः परैरपसदः कुतोपि कथमप्यपाकृष्यते' ॥ १ ॥ तथाच ॥ द्वेषस्यायतनं धृतेरपचयः क्लृप्तेः प्रतीपो विधिव्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य नवनं ध्या नस्य कष्टो रिपुः ॥ दुःखस्य प्रजवः सुखस्य निधनं पापस्य वासो निजः प्राज्ञस्यापि परिग्र हो ग्रहश्च क्लेशाय नाशायच' ॥ १ ॥ २ ॥

सयं निवायए पाणे, अडवाऽन्नेहिं घायए ॥ हणंतं वा एणुजा
णाइ, वेरं वडुइ अप्पणो ॥३॥ जेरिंस कुले समुप्पन्ने जेहिं वा सं
वसे नरे ॥ ममाइ लुप्पई बाले, अस्से अस्सेहि मुब्बिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ज्यां परिग्रह त्यां आरंज होय, अने ज्यां आरंज त्यां प्राणातिपात होय
एवुं देखाडेढे. ते परिग्रहवंत पुरुष असंतोषी बतो ते परिग्रह उपार्जवाने अर्थे, अने
उपार्जन करेलो परिग्रह राखवाने अर्थे सयंके० पोते, पाणेके० प्राणीउंनो, निवायएके०
निपात एटले विनाश करे, अडवाके० अथवा अन्नेहिं घायएके० अनेरा पासे प्रा
णीउंनी घात करावे; वाके० अथवा हणंतं के० जे प्राणीउंने हणतो होय अर्थात् प्रा
णीउंनो विनाश करतो होय तेने अणुजाणाइके० अनुमोदवे करी. प्राणीउंनी घात कर
तो थको अथवा करावतो थको अप्पणोके० आत्माने वेरंवडुइके० वैरनी वृद्धी करेढे. ते
थी जे दुःख परंपरारूप बंधन तेथकी बुटे नहीं ॥३॥ वली पण बंधन आश्रयां कहेढे. जेरिंस
कुले समुप्पन्नेके० रागोडादिक जे कुलमां उत्पन्न थयो, अथवा जेहिंवा संवसे के० जेनीसाथे
वास वसे, एटले पांसुकीडादिक करे. एवा नरेके० मनुष्य जे माता, पिता, जाई, बेहेन,
नार्या, अने मित्रादिक तेने विषे ममाइके० ममत्वनो करनार एटले मातापितादिकनी
साथे स्नेह करतो एवो बालेके० अज्ञानी जीवते लुप्पइके० कर्मे संसारचक्रमांहे न
मतो थको पीडायढे, ते मनुष्य केवोढे तोके अस्सेअस्सेहिके० अन्य अन्य एटले प्रथ
म माता पिता, तदनंतर जाईने विषे, तदनंतर पुत्रपौत्रादिक, एम अन्य अन्यने विषे
मुब्बिएके० मूर्छित एटले मूर्छा पामतो थको स्नेहे करी पीडायढे. ॥ ४ ॥

टीपिका ॥ अथवा प्रकारांतरेण बंधनमेवाह । सयंतीति ॥ सपरिग्रहवान् स्वयमात्मना
प्राणानतिपातयेत् जीवान् हिंस्यात् । अथवा अन्यैः परैरपि घातयति घ्नतश्चान्याननु
जानीते तदेवं कृतकारितानुमतिनिः प्राणिघातं कुर्वन्नात्मनो वैरं वर्धयति ततश्च बंधनान्न
मुच्यते इति जावः ॥ ३ ॥ पुनर्बंधनमेवाश्रित्याह । जेरिंसमिति । यस्मिन् कुले जातो यैर्वा
मित्रैर्नार्यादिनिर्वा सह संवसेन्नरः तेषु मित्रपितृमातृनार्यादिषु ममायमिति ममत्ववान्
लुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा बाध्यते । बालो मूर्खः विवेकरहितत्वादन्येषु च मूर्छित
तो ममत्वबहुल इत्यर्थः ॥ ४ ॥

टीका ॥ तथाच परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षाशोकौ प्राप्तेषु च रक्षणमुपजोगे वाऽतृप्तिरि
त्येवं परिग्रहे सति दुःखात्मकाबंधनान्न मुच्यत इति परिग्रहवतश्चावश्यंनाव्यारंजस्त
स्मिंश्च प्राणातिपात इति दर्शयितुमाह । सयंनिवायएपाणे इत्यादि । यदि वा प्रकारांत

रेण बंधनमेवाह । सयंतीत्यादि । स परिग्रहवानसंतुष्टो नूयस्तदर्जनपरः समार्जितोप
 ड्वकारिणि च द्वेषमुपगतस्ततः स्वयमात्मना त्रिन्यो मनोवाक्कायेन्य आयुर्बलशरीरेन्यो
 वा पातयेत् च्यावयेत् प्राणान् प्राणिनः । अकारलोपाद्वा अतिपातयेत् प्राणानिति । प्रा
 णाश्रामी । पंचेंद्रियाणि त्रिविधं बलं च, उद्धासनिश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणा दशैते जगव
 द्विरुक्ता, स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥ तथा स परिग्रहाग्रही न केवलं स्वतो व्या
 पादयति अपरैरपि घातयति घ्नतश्चान्यान् समनुजानीते तदेव कृतकारितानुमतिभिः
 प्राण्युपमर्दनेन जन्मांतरशतानुबन्ध्यात्मनो वैरं वर्धयति । ततश्च दुःखपरंपरारूपबंधनान्न
 मुच्यत इति । प्राणातिपातस्य चोपलक्षणाश्रयत्वात् मृषावादादयोपि बंधहेतवो दृष्टव्या
 इति ॥ ३ ॥ पुनर्बंधनमेवाश्रित्याह । (जेस्सिमित्यादि) । यस्मिन् राष्ट्रकूटादौ कुले जातो
 यैर्वा सह पांसुक्लीमितैर्यैर्नार्यादिनिर्वा सह संवसेन्नरस्तेषु मातृपितृत्रातृजनिनीनार्यावय
 स्यादिषु ममायमिति ममत्ववान् स्निह्यन् लुप्यते विलुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा
 नारकतिर्यङ्मनुष्यामरलक्षणे संसारे ब्रम्यमाणो बाध्यते पीड्यते । कोसौ बालोऽहः स
 दसद्विवेकरहितत्वादन्वेष्वन्वेषु च भूर्बित्तो गृहोध्युपपन्नो ममत्वबहुल इत्यर्थः । पूर्वं
 तावन्मातापित्रोस्तदनुचार्याणां पुनः पुत्रादौ स्नेहवानिति ॥ ४ ॥

वित्तं सोयरिया चेव, सवमेयं नताणइ ॥ संखाए जीविअं चेवं,
 कम्मुणा उ तिउट्टइ ॥ ५ ॥ एए गंथे विउक्कम्म, एगे समणमाह
 णा ॥ अयाणंता विउस्सित्ता सत्ता कामेहि माणवा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे जे प्रथम कहुं हतुंके, कहेवुं जाणतो यको बंधन त्रोडे ते कहेवे. वित्तं
 के० धनधान्यादिक सचित्त तथा अचित्त वस्तु अने सोयरियाके० जाइ प्रमुख कौटुंबि
 क स्वजनादिक चेवके० वली सवमेयंके० ए सर्व जे कुटुंबादिक स्नेहवंतवे, ते शारीरी,
 मानसी वेदना जोगवता यका ए जीवने नताणइके० त्राण जणी न थाय. एवुं जाणी
 ने जीविअंके० जे प्राणीउनुं जीवतव्य अटपवे. एवंके० एवुं संखाएके० जाणीने, जी
 वितव्य प्राणीउने एटले परिग्रह प्राणिघात अने स्वजन स्नेहादिक बंधननां स्थानने इ
 परिज्ञाये जाणीने, प्रत्याख्यान परिज्ञाये ठांमिने, कम्मुणाउ तिउट्टइके० कर्म यकी ठूटे अ
 र्थात् कर्म यकी वेगलो थाय. ॥ ५ ॥ हवे स्वसमयनो अधिकार कही परसमयनो
 अधिकार कहेवे. एएगंथेके० ए अरिहंतना नाबित ग्रंथ जे करुणारसमय ठे. ते
 ने ठांमीने स्वेहार्थे रचित ग्रंथोने विषे विउक्कम्मके० आसक्त यका, एगेसमणके० एक
 शाक्यादिकना श्रमण, बीजा बृहस्पतिमतानुसारी एवा माहणा के० ब्राह्मण ए अया
 णंताके० परमार्थना अजाण यका विउस्सित्ता के० विविध प्रकारे उत्प्रबलपणे पोताना

ग्रंथनेविषे सत्ता एटले बंधाणा, एतावतां आपणा मतना कदाग्रही एवा ठतां माणवाके० पु
रुष जे ठे, ते पोतपोताना मतना अनुरागेकरी, कामेहि के० इहामदनादिक तेनेविषे सत्ता
के० आसक्त थका प्रवर्त्ते एटले पोतानो मार्ग लोकोमांहे प्रसिद्धपणे सारो करी देखाडेठे.

॥ दीपिका—किं जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्योत्तरमाह । (वित्तमिति) । वित्तं इव्यं तच्च
सचित्तमचित्तं वा । सोदर्या त्रातृजगिन्यादयः सर्वमेतद्वित्तादिकं संसारे पीडयमानस्य जंतो
र्न त्राणाय न रक्षणाय नवतीति । एतत् संख्याय ज्ञात्वा तथा जीवितं स्वल्पमिति सं
ख्याय इपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात् त्रुटयति अ
पगह्वत्यसौ । तुर्निश्चये त्रुटयेदेव । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्
त्रुटयति कर्मणः पृथग्भवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ स्वसमयं प्रतिपाद्य परसमयप्रतिपादयितुका
म आह । (एएइति) । एतान् पूर्वोक्तान् ग्रंथान् सूत्रार्थान् व्युत्क्रम्य परित्यज्य एके केचित्
श्रमणब्राह्मणाः श्रमणाः शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च (अयाणंता) परमार्थमजानानाः
(विउस्सित्ता) विविधमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेषु प्रतिबद्धाः संतः कामेषु
च सक्ता वर्ततइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं यदुक्तं प्राक् किंवा जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्य निर्वचनमाह । (वित्तमित्या
दि) । वित्तं इव्यं तच्च सचित्तमचित्तं वा । तथा सोदर्या त्रातृजगिन्यादयः सर्वमपि चैत
द्वित्तादिकं संसारांतर्गतस्यासुमतोऽतिकटुकाः शरीरमानसवेदनास्समनुजवतो न त्राणाय
रक्षणाय नवंतीत्येतत्संख्याय ज्ञात्वा । तथा जीवितं च प्राणिनां स्वल्पमपि तत्संख्याय इप
रिज्ञया । प्रत्याख्यानपरिज्ञया तु सचित्ताचित्तपरिग्रहप्राप्त्युपघातस्वजनस्नेहादीनि बं
धनस्थानानि प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात्त्रुटयति अपगह्वत्यसौ । तुरवधारणे । त्रुटयेदे
वेति । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्त्रुटयति । कर्मणः पृथग्भव
तीत्यर्थः ॥ ५ ॥ अध्ययनार्थाधिकारानिहितत्वात्स्वसमयप्रतिपादनानंतरं परसमयप्र
तिपादनानिधित्सयाऽह । (एएगंधेविउक्कम्मेत्यादि) । एतानंतरोक्तान् ग्रंथान् व्युत्क्रम्य प
रित्यज्य स्वरुचिविरचितार्थेषु ग्रंथेषु सक्ताः सिताः बद्धा एके न सर्वे इति संबंधः । ग्रंथा
तिक्रमश्चेतेषां तदुक्तार्थानन्युपगमात् । अनंतरग्रंथेषु चायमर्थोऽनिहितस्तद्यथा जीवा
स्तित्वे सति ज्ञानावरणीयादि कर्मबंधनं तस्य हेतवो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादादयः परिग्रहा
रंजादयश्च । तत्रोटनं च सम्यक्दर्शनाद्युपायेन मोक्षसंज्ञावश्चेत्येवमादिकः । तदेवमेके
श्रमणाः शाक्यादयो बार्हस्पत्यमतानुसारिणश्च ब्राह्मणा एतानर्हदुक्तान् ग्रंथानतिक्रम्य
परमार्थमजानाना विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेष्वनिनिविष्टाः ।
तथा च शाक्या एवं प्रतिपादयन्ति । यथा सुखदुःखेष्वादिषज्ञानाधारनूतो नास्त्यात्मा

कश्चित् किंतु विज्ञानमेवैकं विवर्ततइति । कृणिकाः सर्वसंस्काराइत्यादि । तथा सांख्या एवं व्यवस्थिताः । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतोहंकारस्तस्माज्जणश्च षोडशकस्तस्मात्षोडशकादपि पंचनूतानि चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्यादि । वैशेषिकाः पुनराहुः । इव्य, गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवायाः षट् पदार्थाइति । तथा नैयायिकाः प्रमाणप्रमेयादीनां पदार्थानामन्वयव्यतिरेकपरिज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमइति व्यवस्थिताः । तथा मीमांसकाश्चोदनालक्षणोद्धर्मा नच सर्वज्ञः कश्चिद्विद्यते मुक्त्यन्तावश्चेत्येवमाश्रिताः । चार्वाकास्त्वेवमनिहितवंतो यथा नास्तिकश्चित्परलोकयायी नूतपंचकाद्यतिरिक्तः पदार्थो नापि पुण्यपापे स्तइत्यादि । एवंचांगीकृत्यैते लोकायतिकाः । मानवाः पुरुषाः सक्ता गृक्षा अध्युपपन्नाः कामेष्विहामदनरूपेषु । तथाचोचुः । एतावानेव पुरुषो, यावानिंद्रियगोचरः ॥ नडेवृकपदं पश्य, यद्वदंत्यबहुभ्रुताः ॥ १ ॥ पिव खाद च साधु शोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि नीरु गतं निवर्तते, समुदयमात्रमिदं कलेवरं ॥ २ ॥ एवं ते तंत्रांतरीयाः स्वसमयार्थवासितांतःकरणाः संतो जगदहंभुक्तं ग्रंथार्थमज्ञातपरमार्थाः समतिक्रम्य स्वकीयेषु ग्रंथेषु सिताः संबद्धाः कामेषु च सक्ताइति ॥ ६ ॥

संति पंच महप्पूया, इहमेगेसि माहिया ॥ पुढवी आउ तेऊ वा,
वाउ आगासपंचमा ॥ ७ ॥ एए पंच महप्पूया, तेप्पो एगोत्ति
आहिया ॥ अहतेसिं विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे ग्रंथकार प्रथम चार्वाकनुं मत देखावे. संतिपंचमहप्पूया के० ते चार्वाक एम कहेवे के जगत्मां सर्वलोकव्यापी पंचमहानूत वे. इहके० आ लोकमांहे, एगेसिं के० कोइ एक नूतवादी तेना मतने विपे आहियाके० कहावे. ते कोण? तोके० पुढवी के० पृथ्वी कठिणरूप वे, आउके० अण्ण ते इव्य लक्षणवे, तेऊके० तेज उल्लरूप, वाउके० वायु चलन लक्षण अने पंचमाके० पांचमुं आगासके० आकाश अवकाश लक्षण वे, ॥७॥ हवे एनुंज विशेष कहेवे. एएपंचमहप्पूयाके० ए पूर्वे कहाते जे पंचमहानूत तेप्पो के० ते थकीज एगोत्ति के० कोइ एक चिडूप ते नूत थकी अव्यतिरिक्त एवो आहिया के० आत्मा होय वे; परंतु जेम ए पांच नूत थकी पृथक् नूत एवो अन्य कोइ बीजो आत्मा वे, एवी रीते जे बीजा दर्शनी कल्पना करेवे तेम नथी. केमके ए परलो कनो जनार, सुखदुःखनो जोगवनार जीव एवो पदार्थ कोइ बीजो नथी, एम ते चार्वाक कहेवे तेमने कोइ परवादी एम पूवे के, अहो चार्वाको जो ! तमारे मते पंचमहानूत थकी अन्य कोइ आत्मा एवो पदार्थ नथी, तो मरण पाम्यो एम कोण कहेवाय?

हवे एनो उत्तर चार्वाक दर्शनीयो कहेबे. अहएसिंके० अथ एटजे हवे एसिं एटजे ए पंच महाजुत जे ठे तेना विणासेणं के० विनाश थकी, देहिणो के० जीवनो पण विणासो होइ के० विनाश होयबे. परंतु जे एवुं कहेबे के आत्मा चवीने अन्यत्र स्थाने जायबे. कर्मना वशथकी सुखी दुःखी आयबे, ते सर्व मुग्धरंजन जाणवुं ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं नास्तिकमतमाश्रित्याह । (संतीति) संति पंचमहानूतानि इह अस्मिन् लोके एकेषां जूतवादिनामाख्यातानि तत्त्वार्थकृतानि । तैर्वा जूतवादिनिर्नास्ति कैराख्यातानि स्वयमंगीकृतानि । परेषां च प्रतिपादितानि तानि चामूनि । (पुढवीत्यादि) । पृथ्वी १ आपो जलं २ तेजो वह्निः ३ वायुः ४ आकाशं पंचमं येषां तानि । ननु सांख्यादिनिरपि जूतानि मन्यंतएव । तत्कथं चार्वाकमतापेक्षयैव जूतोपन्यास इति चेदुच्यते । सांख्यादिनिर्हि प्रधानाहंकारादिकं तथा कालदिगात्मादिकं चान्यदपि वस्तुजातमंगीक्रियते । चार्वाकैस्तु जूतव्यतिरिक्तं नात्मादि किंचिन्मन्यतइति तन्मताश्रयेणैवार्यं सूत्रोपन्यास इति ॥९॥ चार्वाकमतांगीकारमेवाह । (एतइति) । एतानि पंचमहानूतानि तेन्यो जूतेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिद्विद्रूपो जूताव्यतिरिक्त आत्मानवति ननु कश्चिदपरः परलोकयायी जीवाख्यः पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवंतस्ते । ननु यदि जूतेन्योन्यः कश्चिदात्मा नास्ति कथं तर्हि मृतइति व्यपदेशइत्याशंकायामाह । (अहतेसिति) । अथ तेषां जूतानां विनाशोऽपगमे देहिनो देवदत्तादेर्विनाशो नवति ततश्च मृतइत्युच्यते न पुनर्जीवापगमइति । अत्रैतन्मतनिर्जोतनयुक्तयो वृत्तितोऽवसेयाः ॥१०॥

॥ टीका—सांप्रतं विशेषेण सूत्रकार एव चार्वाकमतमाश्रित्याह । (संतिपंचमहानूतानि इत्यादि) । संति विद्यन्ते महान्ति च तानि जूतानि च महानूतानि । सर्वलोकव्यापित्वान्महत्त्वविशेषणं । अनेन च जूतानाववादिनिराकरणं इष्टव्यं । इहास्मिन् लोके एकेषां जूतवादिनामाख्यातानि प्रतिपादितानि तत्त्वार्थकृता तैर्वा जूतवादिनिर्बाहस्पत्यमतानुसारिनिराख्यातानि स्वयमंगीकृतान्यन्येषां च प्रतिपादितानि । तानि चामूनि । तद्यथा । पृथिवी कतिनरूपा । आपो इवलक्षणाः । तेज उष्णरूपं । वायुश्चलनलक्षणाः । आकाशं सुषिरलक्षणमिति तच्च पंचमं येषां तानि । तथा । एतानि सांगोपांगानि प्रसिद्धत्वात् प्रत्यक्षप्रमाणवसेयत्वाच्च न कैश्चिदपहोतुं शक्यानि । ननु च सांख्यादिनिरपि जूतान्यनुपगतान्येव । तथाहि । सांख्यास्तावदेवमूचुः । तद्यथा । सत्वरजस्तमोरूपात्प्रधानान्महान् बुद्धिरित्यर्थः । महतोऽहंकारोऽहमितिप्रत्ययस्तस्मादप्यहंकारात्षोडशकोग ए उत्पद्यते । सचार्यं । पंच स्पर्शादीनि बुद्धींन्द्रियाणि वाक्पाणिपादपायूपस्थरूपाणि पंच कर्मेन्द्रियाणि । एकादशं मनः । पंचतन्मात्राणि । तद्यथा । गंधरसरूपस्पर्शशब्दत

न्मात्राख्यानि । तत्र गंधतन्मात्रात्पृथिवी गंधरसरूपस्पर्शवती । रसतन्मात्रादापो रस रूपस्पर्शवत्यः । रूपतन्मात्रात्तेजो रूपस्पर्शवत् । स्पर्शतन्मात्राद्वायुः स्पर्शवान् । शब्द तन्मात्रादाकाशं गंधरसरूपस्पर्शवर्जितमुत्पद्यतइति । तथा वैशेषिका अपि नूतान्यनि हितवन्तः । तद्यथा । पृथिवीत्वयोगात्पृथिवी । साच परमाणुलक्षणा नित्या । दधणुकादि प्रक्रमनिष्पन्नकार्यरूपतया त्वनित्या । चतुर्दशनिर्गुणैरूप, रस, गंध, स्पर्श, संख्या, परिमाण, पृथक्त्व, संयोग, विजाग, परत्वा, परत्व, गुरुत्व, द्रवत्व, वेगाख्यैरुपेता । तथा प्लवयोगादापस्ताश्च रूपरसस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविजागपरत्वापरत्वगुरुत्व स्वाभाविकद्रवत्वस्नेहवेगवत्यस्तासु च रूपं शुक्लमेव रसो मधुरएव स्पर्शः शीतएवेति । तेजस्त्वानिसंबंधात्तेजः । तच्च रूपस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविजागपरत्वापरत्वनैमित्तिकद्रवत्ववेगाख्यैरेकादशनिर्गुणैर्गुणवत् । तत्र रूपं शुक्लं नास्वरं च । स्पर्शोष्णएवेति । वायुत्वयोगाद्वायुः । सचानुलक्षशीतस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविजागपरत्वापरत्व वेगाख्यैर्नवनिर्गुणैर्गुणवान् । हृत्कंपशब्दानुलक्षशीतस्पर्शलिंगं । आकाशमिति परिजाषिकी संज्ञा एकत्वात्तस्य । तच्च संख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविजागशब्दाख्यैः षड्निर्गुणैर्गुणवत् । शब्दालिंगंचेत्येवमन्यैरपि वादिनिर्नूतसंज्ञावाश्रयणे किमिति लोकायतिकमतापेक्षया नूतपंचकोपन्यासइत्युच्यते । सांख्यादिनिर्दिष्टा प्रधानात्साहंकारिकं तथा कालदिगात्मादिकं चान्यदपि वस्तुजातमन्युपेयते । लोकायतिकैस्तु नूतपंचकव्यतिरिक्तं नात्मादिकं किंचिदन्युपगम्यते इत्यतस्तन्मताश्रयणेनैव सूत्रार्थो व्याख्यायतइति ॥ ७ ॥ यथा चैतत्तथा दर्शयितुमाह । (एएपंचमहधूयाइत्यादि) । एतान्यनंतरोक्तानि पृथिव्यादीनि पंच महा नूतानि यानि तेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिच्चिद्रूपो नूताव्यतिरिक्त आत्मानवति न नूतेन्यो व्यतिरिक्तोऽपरः कश्चित्परः परिकल्पितः परलोकानुयायी सुखदुःखनोक्ता जीवाख्यः पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवन्तस्ते । तथाहि । एवं प्रमाणयन्ति । न पृथिव्यादिव्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तद्ग्राहकप्रमाणानावात् ॥ प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेव नानुमानादिकं । तत्रैडियेण साक्षादर्थस्य संबंधानावाद्यनिचारसंज्ञवः । सति च व्यनिचारसंज्ञवे सदृशे च बांधासंज्ञवे तद्वत्त्वमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वासः । तथाचोक्तं । हस्तस्पर्शादि बांधेन, विषमे पथि धावता ॥ अनुमानप्रधानेन, विनिपातो न दुर्ज्ञेयः ॥ १ ॥ अनुमानं चात्रोपलक्षणमागमादीनामपि । साक्षादर्थसंबंधानावाहस्तस्पर्शनेनैव प्रवृत्तिरिति । तस्मात्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । तेन च नूतव्यतिरिक्तस्यात्मनो न ग्रहणं । यत्तु चैतन्यं तेषूपलभ्यते तन्नूतेष्वेव कायाकारपरिणतेष्वन्यव्यज्यते मद्यांगेषु समुदितेषु मदशक्तिवदिति । तथा न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वाद्धटादिवदिति । तदेवं नूतव्यतिरिक्तस्यात्मनोऽनावाद्भूतानामेव चैतन्यानिव्यक्तिर्जलस्य बुद्बुदादिव्यक्तिवदिति । केषांचिन्नोकाय

तिकानामाकाशस्यापि नूतत्वेनान्युपगमाद्भूतपंचकोपन्यासो न दोषायेति । ननुच यदि नूतव्यतिरिक्तोऽपरः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते कथं तर्हि मृतइति व्यपदेश इत्पाशं क्याह । अथैषां कायाकारपरिणतौ चैतन्यानिव्यक्तौ सत्यां तदूर्ध्वतेषामन्यतमस्य विनाशोऽपगमे वायोस्तेजसश्चोनयोर्वा देहिनो देवदत्ताख्यस्य विनाशोऽपगमो नवति ततश्च मृतइति व्यपदेशः प्रवर्तते न पुनर्जीवापगमइति नूताव्यतिरिक्तचैतन्यवादिपूर्वपक्षइति । अत्र प्रतिसमाधानार्थं निर्युक्तिरुदाह । “पंचाहं संजोए,अस्मिगुणाणंच चेयणाइगुणो । पंचिंदियठाणाणं,एअस्मिगुणियं मुणइ अस्मो ॥३१॥ (पंचाहंसंजोएइत्यादि) । पंचानां पृथिव्यादीनां नूतानां संयोगे कायाकारपरिणामे चैतन्यादिकः । आदिशब्दात् नाषाचक्रमणादिकश्च गुणो न नवतीति प्रतिज्ञा । अन्यादयस्त्वत्र हेतुत्वेनोपात्ताः । दृष्टान्तस्त्वन्यूह्यः । सुजनत्वात्तस्यनोपादानं । तत्रेदं चार्वाकः प्रष्टव्यः । यदेतद्भूतानां संयोगे चैतन्यमनिव्यज्यते तर्हि तेषां संयोगेपि स्वातंत्र्यएवाऽहोस्वित्परस्परापेक्षया पारतंत्र्ये इति । किंचाऽतः ॥ न तावत्स्वातंत्र्ये यत आह । (अस्मिगुणाणंचेति) चैतन्यादन्ये गुणा येषां तान्यन्यगुणानि । तथा ह्याधारकातिन्यगुणा पृथिवी इव्यगुणा आपः पृथ्वीगुणं तेजः । चलनगुणो वायुः अवगाहदानगुणमाकाशमिति । यदि वा प्रागनिहिता गंधादयः पृथिव्यादीनामेकैकपरिहान्याऽन्येगुणाश्चैतन्यादिति । तदेवं पृथिव्यादीन्यन्यगुणानि । च शब्दो द्वितीयविकल्पवक्तव्यतासूचनार्थः । चैतन्यगुणो साध्ये पृथिव्यादीनामन्यगुणानां सतां चैतन्यगुणस्य पृथिव्यादीनामेकैकस्याप्यनावान्नतत्समुदायाच्चैतन्याख्यो गुणः सिद्ध्यतीति । प्रयोगस्तत्र नूतसमुदायः स्वातंत्र्ये सति धर्मित्वेनोपादीयते न तस्य चैतन्याख्यो गुणोस्तीति । साध्यो धर्मः पृथिव्यादीनामन्यगुणत्वात् । योयोन्यगुणानांसमुदायस्तत्रतत्राऽपूर्वगुणोत्पत्तिर्न नवतीति । यथा सिकतासमुदाये स्निग्धगुणस्य तेजस्य नोत्पत्तिरिति घटपटसमुदाये वा न स्तनाद्याविर्जावइति । दृश्यते च कार्ये चैतन्यं तदात्मगुणो नविष्यतीति न नूतानामिति । अस्मिन्नेवसाध्ये हेत्वंतरमाह । (पंचिंदियठाणाणंति) । पंच च तानि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राख्यानींद्रियाणि तेषां स्थानान्यवकाशास्तेषां चैतन्यगुणानावान्न नूतसमुदाये चैतन्यं । इदमत्र हृदयं । लोकायतिकानां हि अपरस्य इष्टुरनन्युपगमाद्रिंद्रियाण्येव इष्टुणि । एतेषां च यानि स्थानान्युपादानकारणानि तेषामचिद्रूपत्वान्न नूतसमुदाये चैतन्यमिति । इंद्रियाणां चामूनि स्थानानि । तद्यथा । श्रोत्रेन्द्रियस्याकाशं सुषिरात्मकत्वात् । घ्राणेन्द्रियस्य पृथिवी तदात्मकत्वात् । चक्षुरिंद्रियस्य तेजस्तद्रूपत्वात् । एवं रसनैन्द्रियस्यापः । स्पर्शनैन्द्रियस्य वायुरिति । प्रयोगश्चात्र नैद्रियाण्युपलब्धिमंति तेषामचेतनगुणारब्धत्वात् । यद्यदचेतनगुणारब्धं तत्तदचेतनं । यथा घटपटादीनि । एवमपिच नूतसमुदाये चैतन्याभावएव साधितो नवति । पुनर्हेत्वंतरमाह । (ए अस्मिगुणियंमुण

इत्यस्मोति) । इहेंडियाणि प्रत्येकं नूतात्मकानि तान्येवापरस्य इष्टुरजावाद्रष्टृणि तेषां च प्रत्येकं स्वविषयग्रहणादन्यविषये चाप्रवृत्तेर्नान्यदिंडियज्ञातमन्यदिंडियं जानातीत्यतो मया पंचापि विषया ज्ञाता इत्येवमात्मकः संकलनाप्रत्ययो न प्राप्नोत्यनुचूयते चार्थं तस्मादेकेनैव इष्टा नवतिव्यम् । तस्यैव च चैतन्यं न नूतसमुदायस्येति । प्रयोगः पुनरेवं नूतसमुदाये चैतन्यं तदारब्धेडियाणां प्रत्येकविषयग्राहित्वे सति संकलनाप्रत्यया जावात् । यदि पुनरन्यगृहीतमप्यन्यो गृहणीयादेवदत्तगृहीतं यद्गृह्यतेनापि गृह्येत न चैतद् दृष्टमिष्टं चेति । ननुच स्वातंत्र्यपक्षेऽयं दोषः । यदा पुनः परस्परसापेक्षाणां संयोगपारतंत्र्यान्युपगमेन नूतानामेव समुदितानां चैतन्याख्यो धर्मः संयोगवशादाविर्भवति । यथा किएवोदकादिषु मद्यांगेषु समुदितेषु प्रत्येकमविद्यमानापि मदशक्तिरिति तदा कुतोऽस्य दोषस्यावकाश इति । अत्रोत्तरं । गाथायां चशब्दाह्निमनिधीयते । यत्तावदुक्तं । यथा नूतेन्यः परस्परसव्यपेक्षसंयोगज्ञान्यश्चैतन्यमुत्पद्यते । तत्र विकल्पयामः । किमसौ संयोगः संयोगिन्यो निन्नोऽनिन्नो वा । निन्नश्चेत्षष्ठनूतप्रसंगो न चान्यत्पंचनूतव्यतिरिक्तसंयोगाख्यनूतग्राहकं नवतां प्रमाणमस्ति । प्रत्यक्षस्यैवैकस्यान्युपगमात्तेन च तस्याग्रहणात् प्रमाणांतरान्युपगमे च तेनैव जीवस्यापि ग्रहणमस्तु । तथाऽनिन्नो नूतेन्यो नूतानामेव संयोगस्तत्राप्येतच्चित्तनीयं किंनूतानि प्रत्येकं चेतनावंत्यचेतनावन्ति वा । यदि चेतनावन्ति तदा एकेंडियसिद्धिस्तदा समुदायस्य पंचप्रकारचैतन्यापत्तिः । अथाचेतनानि तत्रोक्तो दोषो नहि । यद्यत्र प्रत्येकमविद्यमानं तत्समुदाये नवदुपलज्यते सिकतासु तैलवदित्यादिना । यदप्यत्र पूर्वोक्तं तथा मद्यांगेष्वविद्यमानाऽपि प्रत्येकं मदशक्तिः समुदाये प्रादुर्भवतीति । तदप्युक्तं । यतस्तत्र किएवादिषु याच यावती शक्तिरुपलज्यते । तथा हि ॥ किएवे बुद्धुक्पापनयनसामर्थ्यं भ्रमिजननसामर्थ्यं चोदकस्य तृडपनयनसामर्थ्यमित्यादिनेति नूतानां प्रत्येकं चैतन्याऽन्युपगमे दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यं । किंच नूते चैतन्यान्युपगमे मरणान्नावो मृतकायेपि पृथ्व्यादीनां नूतानां सद्भावात् नैतदस्ति । तत्र मृतकाये वायोस्तेजसो वाऽज्ञावान्मरणसद्भाव इत्यशिक्षितस्योद्भापः । तथाहि । मृतकाये शोफोपलब्धेर्न वायोरजावः कायस्य च पक्तिस्वजावस्य दर्शनान्नाग्रेरिति । अथसूक्ष्मः कश्चिद्वायुविशेषोऽग्निर्या ततोपगत इति मतिरित्येवं च जीव एव नामांतरेणान्युपगतो नवति । यत्किंचिदेतत् । तथा न नूतसमुदायमात्रेण चैतन्याविर्भावः । पृथिव्यादिष्वेकत्र व्यवस्थापिते चैतन्यानुपलब्धेः । अथकायाकारपरिणतौ सत्यां तदानीव्यक्तिरिष्यते । तदपि न । यतो लेप्यमयप्रतिमायां समस्तनूतसद्भावेऽपि जडत्वमेवोपलज्यते । तदेवमन्वयव्यतिरेकान्यामालोच्यमानो नार्यचैतन्याख्यो गुणो नूतानां नवितुमर्हति । समुपलज्यते चार्थं शरीरेषु । तस्मात् पारिशेषात् जीवस्यैवायमिति स्वदर्शनपक्षपातं विहायांगीक्रियतामिति ।

यच्चोक्तं प्राक् न पृथिव्यादिव्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तद्ग्राहकप्रमाणान्नावात् । प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेवैकमित्यादि तत्र प्रतिविधीयते । यत्तावदुक्तं प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं नानुमानादिकमित्येतदनुपासितगुरोर्वचः । तथाहि । अर्थाविसंवादकं प्रमाणमित्युच्यते प्रत्यक्षस्य च प्रामाण्यमेव व्यवस्थाप्यते । कश्चित्प्रत्यक्षव्यक्तीर्धर्मित्वेनोपादाय प्रमाणयति । प्रमाणमेता अर्थाऽविसंवादकत्वादनुभूतप्रत्यक्षव्यक्तिवत् । नच तानिरेव प्रत्यक्षव्यक्तिभिः स्वसंविदितानिः परंव्यवहारयितुमयमीशस्तासां स्वसन्निविष्टत्वान्मूकत्वाच्च । प्रत्यक्षस्य नानुमानं प्रमाणमित्यनुमानेनैवानुमाननिरासं कुर्वेश्चार्वाकः कथं नोन्मत्तः स्यादेवं ह्यसौ तदप्रामाण्यं प्रतिपादयेत् । यथा नानुमानं प्रमाणं विसंवादकत्वादनुभूतानुमानव्यक्तिवदित्येतच्चानुमानमथपरप्रसिध्यैतदुच्यते । तदप्युक्तं । यतस्तत्परप्रसिद्धमनुमानं नवतः प्रमाणमप्रमाणं वा । प्रमाणं चेत्कथमनुमानमप्रमाणमित्युच्यते । अथाप्रमाणं कथमप्रमाणेन सता तेन परः प्रत्याज्यते । परेण तस्य प्रामाण्येनान्युपगतत्वादिति चेत्तदप्यसांप्रतं । यदिनाम परो मौढ्यादप्रमाणमेव प्रमाणमित्यवध्यस्यति । किं नवताऽतिनिपुणेनापि तेनैवाऽसौ प्रतिपाद्यते । यो ह्यन्यो गुडमेव विषमपि मन्यते किं तस्य मारयितुकामेनापि बुद्धिमता गुडएव दीयते । तदेवं प्रत्यक्षानुमानयोः प्रामाण्याप्रामाण्ये व्यवस्थापयतो नवतोऽनिष्ठतोपि बलादायातमनुमानस्य प्रामाण्यं । तथा स्वर्गापवर्गदेवतादेः प्रतिषेधं कुर्वन् नवान् केन प्रमाणेन करोति न तावत्प्रत्यक्षेण प्रतिषेधं कर्तुं पार्यते । यतस्तत्प्रत्यक्षं प्रवर्तमानं वा तन्निषेधं विदध्यान्निवर्तमानं वा । न तावत्प्रवर्तमानं तस्याऽनावविषयत्वविरोधात् । नापि निवर्तमानं । यतस्तच्च नास्ति तेन च प्रतिपत्तिरित्यसंगतं । तथाहि । व्यापकविनिवृत्तौ व्याप्यस्यापि निवृत्तिरिष्यते ॥ न चार्वाकदर्शितप्रत्यक्षेण समस्तवस्तुव्याप्तिः संजाव्यते । तत्कथं प्रत्यक्षविनिवृत्तौ पदार्थव्यावृत्तिरिति । तदेवं स्वर्गादेः प्रतिषेधं कुर्वता चार्वाकेणाऽवश्यं प्रमाणांतरमन्युपगतं । तथाऽन्यानिप्रायविज्ञानान्युपगमादत्र स्पष्टमेव प्रमाणांतरमन्युपगतं । अन्यथा कथं परावबोधाय शास्त्रप्रणयनमकारि चार्वाकेणेत्यलमतिप्रसंगेन । तदेवं प्रत्यक्षादन्यमपि प्रमाणमस्ति तेनात्मा सेत्स्यति किंपुनस्तदिति चेदुच्यते । अस्त्यात्मा । असाधारणतज्ज्ञोपलब्धेश्चक्षुरिन्द्रियवत् । चक्षुरिन्द्रियं हि न साक्षादुपलभ्यते । स्पर्शनादीन्द्रियाऽसाधारणरूपविज्ञानोत्पादनशक्त्या त्वनुमीयते । तथात्मापि पृथिव्याद्यसाधारणगुणोपलब्धेरस्तीत्यनुमीयते । चैतन्यं च तस्यासाधारणगुणइत्येतत्पृथिव्यादिनूतसमुदाये चैतन्यस्य निराकृतत्वादवसेयं । तथास्त्यात्मा समस्तैन्द्रियोपलब्धार्थसंकलनाप्रत्ययसद्भावात् । पंचगवाहान्यनन्योपलब्धार्थसंकलनाविधाय्येकदेवदत्तवत् । तथाऽत्माऽर्थेऽष्टा नैन्द्रियाणि । तद्विगमे हि तदुपलब्धार्थस्मरणात् । गवाहोपरमेऽपि तद्वारोपलब्धार्थस्मर्तृदेवदत्तवत् । तथाऽर्था

पत्याप्यात्मास्तीत्यवसीयते । तथापि सत्यपि पृथिव्यादिनूतसमुदाये लेप्यकर्मादौ न सु
खदुःखेष्वादिषप्रयत्नादिक्रियाणां सद्भाव इत्यतः सामर्थ्यादवसीयते । अस्ति नूतातिरिक्तः
कश्चित्सुखदुःखेष्वादीनां क्रियाणां समवाधिकारणं पदार्थः सचात्मेति । तदेवं प्रत्यक्षानुमा
नादिपूर्विकाऽन्याप्यर्थापत्तिरन्यूह्या । तस्यास्त्वदं लक्षणं । प्रमाणपट्टविज्ञातो, यत्रार्थो
नान्यथा नवेत् ॥ अदृष्टं कल्पयेदन्यं, सार्थापत्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ तथाऽगमादप्यस्तित्वमवसे
यं । संचायमागमः । अहिमेध्यायाववाऽएइत्यादि । यदि वा किमत्राऽपरप्रमाणचिंतया
सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणैवात्मास्तीत्यवसीयते । तज्जुणस्य ज्ञानस्य प्रत्यक्षत्वात् । ज्ञान
गुणस्य च गुणिनोऽनन्यत्वात् । प्रत्यक्षएवात्मा रूपादिगुणाप्रत्यक्षत्वेन पटादिप्रत्यक्षवत् ।
तथा ह्यहं सुखदुःखेवमाद्यहंप्रत्ययग्राह्यऽस्त्यात्माप्रत्यक्षः । अहंप्रत्ययस्य स्वसंविद्रूपत्वा
दिति । ममेदं शरीरं पुराणं कर्मेति च शरीराद्भेदेन निर्दिश्यमानत्वादित्यादीन्यन्यान्यपि
प्रमाणानि जीवसिद्धावन्यूह्यानीति ॥ तथा यदुक्तं । न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वा
त् घटादिवदित्येतदप्यसमीचीनं । हेतोरसिद्धत्वात् । तथाहि । न नूतानां कार्यं चैतन्यं
तेषामतज्जुणत्वात् नूतकार्यचैतन्ये संकलनाप्रत्ययासंनवाच्चेत्यादिनोक्तप्रायमतोस्त्यात्मा
नूतव्यतिरिक्तो ज्ञानाधारइत्युक्तं । ननुच किं ज्ञानाधारनूतेनात्मना ज्ञानाजिन्नेनाश्रितेन
यावता ज्ञानादेव सर्वसंकलनाप्रत्ययादिकं सेत्स्यति किमात्मनांतर्गडुकल्पेनेति । तथाहि ।
ज्ञानस्यैव चिद्रूपत्वाद्भूतैरचेतनैः कायाकारपरिणतैः सह संबंधे सति सुखदुःखेष्वादिषप्रय
त्नक्रियाः प्रादुर्भवन्ति तथा संकलनाप्रत्ययो नवान्तरगमनंचेति । तदेवं व्यवस्थिते किमात्मना
कल्पितेनेत्यत्रोच्यते । नत्यात्मानमेकमाधारनूतमंतरेण संकलनात्र न्याय्या घटते । तथा
हि । प्रत्येकमिंद्रियैः स्वविषयग्रहणे सति परविषये चाप्रवृत्तेरेकस्य च परिष्ठेत्तुरजावात् ।
मया पंचापि विषयाः परिष्ठिन्ना इत्यात्मकस्य संकलनाप्रत्ययस्याजावादिति । आलय
विज्ञानमेकमस्तीति चेदेवं सत्यात्मनएव भामंतरे नवता कृतं स्यात् । नच ज्ञानाख्यो
गुणो गुणिनमंतरेण नवतीत्यवश्यमात्मना गुणिना जाव्यमिति । सच न सर्वव्यापी
तज्जुणस्य सर्वत्रानुपलभ्यमानत्वात् घटवत् । नापि श्यामाकतंडुलमात्रोऽगुष्ठपर्वमात्रो वा ।
तावन्मात्रस्योपात्तशरीराव्यापित्वात् त्वक्पर्यंतशरीरव्यापित्वात् त्वचोपलभ्यमानगुणत्वा
त् । तस्मात्स्थितमिदमुपात्तशरीरत्वक्पर्यंतव्याप्यात्मेति । तस्य चानादिकर्मसंबन्धस्य क
दाचिदपि सांसारिकस्यात्मनः स्वरूपेऽनवस्थानात् सत्यप्यमूर्तत्वे मूर्तेन कर्मणा संबन्धो न
विरुध्यते । कर्मसंबन्धाच्च सूक्ष्मबादरैकेन्द्रियद्वित्रिचतुःपंचेन्द्रियपर्याप्तापर्याप्तसाध्यवस्था बहु
विधाः प्रादुर्भवन्ति । तस्य चैकांत्येन क्लृप्तत्वे ध्यानाध्ययनश्रमप्रत्यभिज्ञानाद्यजावः । ए
कांतनित्यत्वे च नारकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिपरिणामाजावः स्यात्तस्मात्स्यादनित्यः स्या
न्नित्यआत्मेत्यलमतिप्रसंगेन ॥ ७ ॥

जहा य पुढवीथूने, एगे नाणाहि दीसइ ॥ एवं जो कसिणे लोए
विन्नू नाणाहि दीसइ ॥ ए ॥ एवमेगेति जणंति, मंदा आरंजणि
स्सिआ ॥ एगे किञ्चा सयं पावं, तिवं डुस्कं नियहइ ॥ १० ॥

अर्थ—एम पंचनूतियागता एटले पंच नूतिक वादिनो मत कहुं. हवे आत्माद्वैत
वादिनो मत दृष्टांतेकरी कहिये हैयें. जहाय के० जेम पुढवीथूनेएगे के० पृथ्वीरूप थून
एक ठतां नाणाहिदीसइ के० नदी, समुद्र, पर्वत, नगर अने ग्राम इत्यादि रूप नाना प्रका
रे देखायले. परंतु विचाले पृथ्वीनुं अंतर कांइ देखातुं नथी एटले पृथ्वी एकज ठे. एवंके०
ए उक्त न्याये, जो ए वचन परने बोलाववाने अर्थेठे. एटले अहो ? दर्शनीउं तेम कसिणे
लोएके० ए समस्त लोक चराचर स्वरूप एकज ठे एटले आत्मारूप ठे, परंतु विन्नू के०
विद्वान् ते चराचररूप आत्मा. नाणाइ दीसइ के० नानाप्रकारे द्विपद चतुष्पद बहुप
दादिरूप देखाय ठे. परंतु जे एम कहे के, शरीर शरीरने विषे आत्मा जुदो जुदो ठे ते मि
थ्या ठे. यडुक्तं । एकएवहि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते ज
लचंडवत् ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ए ॥ हवे जैन एने उत्तर आपेठे. एवं के० ए पूर्वोक्त
न्याये एगेति के० एक एटले कोइ एक परवादी, पोताना ठंदने बलात्कारे एम जणंति
के० बोले ठे. ते केवाठे, तोके मंदा के० मंद ठे. एटले सम्यक् ज्ञान विकल ठे; केमके, जो
सर्वत्र आत्मा एकज ठे, बीजो नथी तो जगत्मांहे एगेके० एकेक जीव करसणी प्रमुख
आरंजणिस्सिआ के० जीवहिंसात्मक आरंजनेविषे निस्सिया एटले आसक्त थका सयंके०
पोते पावं के० पापने किञ्चाके० करीने तिवंडुस्कं के० तीव्र डुःखने नियहइ के० पामेठे.
पण अनेरा नथी पामता, तथा जे जीव जगत्मां कांइ असमंजस चौरादिक कर्म करे
ठे, ते ठेदननेदनादिक अनेक विटंबनाउं पामेठे अने जे जलो समाचरेठे ते साता पामेठे.
माटे जो सर्वजीवनो आत्मा एकज होय तो सर्व जीवने विटंबना अथवा साता केम न
थवी जोइये ? माटे ए तमारुं वचन मिथ्या ठे; केमके सर्व जीव पोतपोतानी करणीए सु
ख डुःखने पामेठे ॥ १० ॥ ए सर्वगतवादिगता एटले सर्वगत वादीनुं मत कहुं.

॥ दीपिका— अथ एकात्माऽद्वैतवादमुद्दिश्याह । (जधायेति) यथा च शब्दोऽपिश
द्दार्थे । सच निन्नः । पृथिव्याःस्तूपः पृथिव्येव वा स्तूपः पृथिवीसंघाताख्योऽवयवी । सच
एकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरग्रामाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते । निम्नो
न्नतमृडुकठिनरक्तपीतादिचेदेन वा दृश्यते । नच तावता पृथिवीत्वस्यैकस्य चेदो नवति ।
एवं जोइति परामंत्रणं । कृत्स्नोपि चेतनाचेतनरूपो लोक एको विद्वानेक एवात्मा विद्वान्
ज्ञानपिंडः पृथिव्यादिनूताकारतया नाना दृश्यते । नच तावता तस्यैकस्यात्मतत्त्वस्य चेदो.

जवति ॥९॥ अस्योत्तरमाह । (एवमिति) एवमात्माद्वैतवादमाश्रिता एके जल्पन्ति । मंदा जडाः । मंदत्वं चैतेषां युक्तिविकलजीवाऽद्वैतपक्षाश्रयणात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यात्तदा एके कृषीवलादय आरंभे जीवहिंसात्मके निःश्रिता आसक्ताः स्वयंपापं कृत्वा तीव्रं नारकादिदुःखं (निगच्छन्ति) आर्षत्वाद्बहुवचनार्थे एकवचनं । निश्चयेन गच्छन्ति । तएवारं नसक्तानान्ये इत्येतन्न स्यात् । यद्येक एवात्मा स्यात्तदा एकेनाप्यशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां दुःखं स्यान्नचैवं दृश्यते । तस्मादेकएवात्मेति न युक्तं ॥ १० ॥

॥ टीका ॥ सांप्रतमेकात्माऽद्वैतवादमुद्देशार्थाधिकारप्रदर्शितं पूर्वपक्षयितुमाह । (जहापुठवीत्यादि) दृष्टान्तबलेनैवार्थस्वरूपावगतेः पूर्वदृष्टान्तोपन्यासः । यथेत्युपदर्शने । च शब्दोऽपिशब्दार्थे । सचनिन्नक्रमएकेइत्यस्यानंतरं इष्टव्यः । पृथिव्येव स्तूपा पृथिव्या वा स्तूपः पृथिवीसंघातावयवी । सचैकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरसन्निवेशाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते निम्नोन्नतमृडकतिनरक्तपीतादिभेदेन वा दृश्यते । नच तस्य पृथिवीतत्त्वस्यैतावताभेदेन भेदो जवत्येवमुक्तरीत्या । जोइत्यादिपरामंत्रणं । कत्सनोपि लोकश्चेतनाचेतनरूप एकोविद्वान् वर्तते । इदमत्र हृदयं । एकएव ह्यात्मा विद्वान् ज्ञानपिंडः पृथिव्याद्याकारतया नाना दृश्यते नच तस्यात्मनएतावताऽत्मतत्त्वभेदो जवति । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा, जूते जूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचंडवत् ॥ १ ॥ तथा पुरुषएवेदं सर्वं यद्व्रतं यच्च जव्यं ॥ उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति, यदेजति यन्नेजति यदूरे यदंतरस्य सर्वस्य यत्सर्वस्यास्य बाह्यत इत्यात्माद्वैतवादः ॥९॥ अस्योत्तरदानायाह । (एवमेगे इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तात्माद्वैतवादोपदर्शनं । एके केचन पुरुषकारणवादिनो जल्पन्ति प्रतिपादयन्ति । किंजूतास्ते इत्याह । मंदा जडाः सम्यक्परिज्ञानविकलाः ॥मंदत्वं चैषां युक्तिविकलात्माऽद्वैतपक्षसमाश्रयणात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यान्नात्मबहुत्वं ततो ये सत्त्वाः प्राणिनः कृषीवलादय एके केचन आरंभे प्राण्युपमर्दकारिणि व्यापारे निःश्रिता आसक्ताः संबद्धा अध्युपपन्नास्ते च संरंजनसमारंभैः कृत्वोपादाय स्वयमात्मना पापमशुभप्रकृतिरूपमसातोदयफलं तीव्रं दुःखं तदनुजवस्थानं वा नरकादिकं नियच्छतीति । आर्षत्वाद्बहुवचनार्थे एकवचनमकारि । ततश्चायंमर्थो निश्चयेन यच्छंत्यवश्यतया गच्छन्ति प्राप्नुवन्ति तएवारंजासक्ता नान्यइत्येतन्न स्यादपित्वे केनापि अशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां अज्ञानुष्टायिनामपि तीव्रदुःखानिसंबंधः स्यादेकत्वादात्मनइति । नचैतदेवं दृश्यते । तथाहि । यएव कश्चिदसमंजसकारी सएव लोके तदनुरूपाविडंबनाः समनुजवन्नुपलभ्यते नान्यइति । तथा सर्वगतत्वे आत्मनो बंधमोक्षाद्यजावस्तथा प्रतिपाद्यप्रतिपादकविवेकाजावाह्यास्त्रप्रणयनानावश्च स्यादिति । एतदर्थसंवादित्वात्प्राक्तन्येव निर्युक्तिरुक्त्यात्र व्याख्यायते । तद्यथा । पंचानां पृथिव्यादीनां जूतानामेकत्र

कायाकारपरिणतानां चैतन्यमुपलभ्यते । यदि पुनरेकएवात्मा व्यापी स्यात्तदा घटादिष्वेव चैतन्योपलब्धिः स्यान्नचैवं । तस्मान्नैकआत्मा ज्ञानानां चान्योन्यगुणत्वं न स्यादेकस्मादात्मनो निन्नत्वात् । तथा पंचेंद्रियस्थानानां पंचेंद्रियाश्रितानां ज्ञानानां प्रवृत्तौ सत्यामन्येन ज्ञात्वा विदितमन्यो न जानातीत्येतदपि न स्याद्यद्येकएवात्मा स्यादिति ॥ १० ॥

पतेअं कसिणे आया, जे बाला जे अ पंमिआ ॥ संति पिञ्चा

न ते संति, नहि सत्तोववाइया ॥ ११ ॥ नहि पुण्णेष पावेवा,

नहि लोए इतो परे ॥ सरीरस्स विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे तज्जीवतहरीरवादिनो मत कहेहे.—ते तज्जीवतहरीरवादी एम कहेहे के, जेम पंचजुत मली कायाने आकारे परिणामी चेतना उपजावेहे. तो ते कारणे प तेअंकसिणेआया के० शरीर शरीर प्रत्ये आत्मा जुदो जुदो हे. जगतमां जे बालाके० बाल अज्ञानी तथा जेअपंमिआके० जे पंमित एटले विवेकी हे, ते सर्व जुदा जुदा हे. परंतु एक आत्मा सर्वव्यापी न जाणवो. एटले जैनमत अने तेमनो मत एकज थयो. हवे गाथानां उत्तरार्द्धवडे तेमनो जेद देखाडेहे. ते परवादी एम कहेहे के, आत्मा घणा हे, परंतु ज्यांसुधी शरीर हे त्यांसुधी संति के० हे. पण जेवारे शरीर नहीं, तेवारे आत्मापण नहीं. एटले गत्यंतर गामी आत्माउ नथी. ए प्रकारे करी जेद देखाड्यो. वली तेहिज कहेहे. पिञ्चानते संतिके० ते आत्माउ परलोकने विषे न जाय. एतावता शरीरथकी निन्न आपणां कर्मनो जोगवनार एवो आत्मा नथी. तथापि न निसत्तोववाइयाके० सत्व जे प्राणीउ ते उपपातिक नथी. एटले जवांतरमां जई उपजे नहीं अर्थात् गतागति पण नथी. अहीं शिष्य पूछेहे के, पूर्वे जे जूतवादि कहा अने ए तज्जीव तहरीरवादी ए बेहुने मांहोमांहे हुं विशेषहे? तेवारे गुरु कहेहे के, जूतवा दीने मर्ते जे पंचमहाजुत तेहिज कायाने आकारे परिणामीने धावनवलनादिक क्रिया करे. अने एमने मर्ते पंचजुत कायाने आकारे परिणामी चैतन्य स्वरूप आत्मा उप जावे; परंतु जूतथकी आत्मा जुदो नथी. एटलुं विशेष हे. ॥ ११ ॥ हवे तेनी वक्त व्यता कहेहे, नहिपुण्णेषपावेवा के० तज्जीवतहरीरवादी एम कहेहे के, पुण्य नथी, पाप पण नथी, अने नहिलोएइतोपरे के० अतः उपरांत लोक पण नथी. जेटलुं दृष्टि गोचर आवेहे तेटलोज लोक हे. वली ग्रंथकार एनुं कारण कहेहे के; सरीरस्सविणासे एके० शरीरने विनाशकरी विणासीहोइ देहिणो के० आत्मानो पण विनाश थाय. ए कार ए माटे आत्माने अजावे पुण्य पाप तथा लोकनी संजावना क्यां थकी थाय? ॥ १२ ॥ “ तज्जीवतहरीरवादिगता ” एटले तज्जीवतहरीरवादिनुं ए प्रमाणो मत कहुं.

॥ दीपिका—सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयन्नाह । (पक्षेऽयमिति) । प्रत्येकं प्रति शरीरमात्मानः कृत्स्नाः सर्वेऽपि ये बाला अज्ञा ये च पंडितास्ते सर्वेऽपि पृथग्व्यवस्थिताः नहि एकएवात्मा सर्वव्यापी स्वीकार्यो बालपंडितविजागानावप्रसंगात् । नन्वेवमात्मबहुत्वं जैनैरपि स्वीक्रियतएव तत्किमिति परमतमाश्रित्य सूत्रमिदमुच्यतइत्याशंकायामाह । (संतिति) । संतिविद्यंते जीवाः शरीरं यावत् । शरीराभावे तु न संति । एतदेवाह । (पिञ्चानतेसंति) । प्रेत्य परलोके ते जीवा न संति । तेषां मते शरीराङ्गिन्नः परलोकयायी न कश्चिदात्माख्यः पदार्थोस्तीति जैनेभ्यो चेदः किमित्येवं ते मन्यन्त इत्याह । (नञ्जिसत्त्वोववाद्या) उपपातिका नवाङ्गवांतरगामिनः सत्त्वाः प्राणिनो नञ्जि न संति । ननु जूतवादिनोस्य च तज्जीवतश्चरीरवादिनः को चेद इत्यत्रोच्यते । जूतवादिनो जूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवद्गनादिक्रियां कुर्वन्ति । अस्य तु कायाकारपरिणतेभ्योजूतेभ्यश्चैतनाख्य आत्मोपपद्यते अनिव्यज्यते वा तेभ्यश्चानिन्न इत्यनयो विशेषः ॥ ११ ॥ तन्मतमेवाह । (नञ्जीति) । नास्ति पुण्यं पापं च नास्त्यतोऽस्मां लोकात्परोऽन्यो लोकः परलोको यत्र पुण्यपापानुजवति । अत्र हेतुमाह । शरीरस्य विनाशेन देहिनो आत्मनोपि विनाशो ऽभावो नवति । तथाच दर्शयते तन्मतलेशः । यथा स्वजावादेव जगद्वैचित्र्यं । यदुक्तं । कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं, मयूरस्य विचित्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वजावेन नवंति हीति ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयितुमाह । (पक्षेऽयमित्यादि) । तज्जीवतश्चरीरवादिनामयमन्युपगमः । यथा पंचन्यो जूतेभ्यः कायाकारपरिणतेभ्यश्चैतन्यमुत्पद्यते अनिव्यज्यते चैकैकं शरीरंप्रति प्रत्येकमात्मनः कृत्स्नाः सर्वेऽप्यात्मान एवमवस्थिताः ॥ ये बालाअज्ञा ये च पंडिताः सदसद्विवेकज्ञास्ते सर्वे पृथग्व्यवस्थिताः । नह्येकएवात्मा सर्वव्यापित्वेनान्युपगंतव्यो बालपंडिताद्यविजागप्रसंगात् । ननु प्रत्येकशरीराश्रयत्वेनात्मबहुत्वमर्हतानामपीष्टमेवेत्याशंक्याह । संति विद्यंते यावच्चरीरं विद्यंते तदभावे तु न विद्यंते । तथाहि । कायाकारपरिणतेषु जूतेषु चैतन्याविर्भावो नवति जूतसमुदायविघट्टने च चैतन्यापगमो न पुनरन्यत्र गच्छच्चैतन्यमुपलक्ष्यते । तदेव दर्शयति । (पिञ्चानते संतीति) । प्रेत्य परलोके न ते आत्मानः संति विद्यंते । परलोकानुयायी त्वात्मा शरीराङ्गिन्नः स्वकर्मफलनोक्ता न कश्चिदात्माख्यः पदार्थोस्तीति नावः । किमित्येवमतयाह । (नञ्जिसत्त्वोववाद्या) । अस्तिशब्दस्तिङ्गंतप्रतिरूपको निपातो बहुवचने इष्टव्यस्तदयमर्थः । न संति न विद्यंते ॥ तदभावेतु न विद्यंते सत्त्वाः प्राणिन उपपातेन निवृत्ता उपपातिका नवाङ्गवांतरगामिनो न नवंतीति तात्पर्यार्थः । तथाहि । तदागमाः विज्ञानधनएवैतेभ्यो जूतेभ्यः समुद्भाय तान्ये

वानुविनश्यतीति नप्रेत्य संज्ञा अस्तीति । ननु प्रागुपन्यस्तनूतवादिनोऽस्य च तज्जीवतश्चरीर
वादिनः को विशेष इत्यत्रोच्यते । नूतवादिनो नूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवल्ग
नादिकां क्रियां कुर्वत्यस्य तु कायाकारपरिणतेन्यो नूतेन्यश्चैतन्याख्य आत्मोत्पद्यते ऽनिव्य
ज्यते वा तेन्यश्चानिन्नइत्यग्रं विशेषः ॥ १ ॥ एवं च धर्मिणोऽज्ञावा-धर्मस्याप्यज्ञावइति दर्शयि
तुमाह । (नञिपुष्पे च पावेवा इत्यादि) । पुण्यमन्युदयप्राप्तिलक्षणं तद्विपरीतं पापमेतदुच्यते
मपि न विद्यते । आत्मनो धर्मिणोऽज्ञावात् । तदज्ञावाच्च नास्त्यतोऽस्माद्वोकात्परोऽन्यो
लोको यत्र पुण्यपापानुजवइति । अत्रार्थे सूत्रकारः कारणमाह । शरीरस्य कायस्य वि
नाशेन नूतविघटनेन विनाशेन देहिन आत्मनोप्यज्ञावो नवति यतो न पुनः शरीरे विनष्टे
तस्मादात्मा परलोकं गत्वा पुण्यं पापं वाऽनुजवतीत्यतो धर्मिण आत्मनो ज्ञावात्त-धर्मयोः
पुण्यपापयोरप्यज्ञावइति । अस्मिंश्चार्थे बहवो दृष्टान्ताः संति । तद्यथा । यथा जलबुद्बु
दो जलातिरेकेण नापरः कश्चिद्विद्यते तथा नूतव्यतिरेकेण नापरः कश्चिदात्मेति । तथा च
यथा कदलीस्तंजस्य बहिस्त्वगपनयने क्रियमाणे त्वङ्मात्रमिव सर्वं नांतः कश्चित्सारोस्त्ये
वं नूतसमुदाये विघटति सति तावन्मात्रं विहाय नांतःसारनूतः कश्चिदात्माख्यः पदा
र्थ उपलभ्यते । यथा वाऽज्ञातं चान्यमाणमतद्रूपमपि चक्रबुद्धिमुत्पादयत्येवं नूतसमुदायो
पि विशिष्टक्रियोपेतो जीवन्नांतिमुत्पादयतीति । यथा च स्वप्ने बहिर्मुखाकारतया विज्ञा
नमनुनूयते आंतरेणैव बाह्यमर्थमेवमात्मानमंतरेण तद्विज्ञानं नूतसमुदाये प्रादुर्भवती
ति । तथा । यथाऽदर्शे स्वहृत्वात्प्रतिबिंबितो बहिःस्थितोप्यर्थोऽतर्गतो लक्ष्यते न चासौ त
था । यथा च ग्रीष्मे जौमेनोष्मणा परिस्पंदमाना मरीचयो जलाकारं विज्ञानमुत्पादयत्ये
वमन्येपि गंधर्वनगरादयः स्वस्वरूपेणाऽतथा नूता अपि तथा प्रतिजासंते तथात्मापि नू
तसमुदायाकारपरिणतौ सत्यां पृथगसन्नेव तथा ज्ञांतिं समुत्पादयतीत्यमीषां च दृष्टान्ता
नां प्रतिपादकानि केचित्सूत्राणि व्याचक्षति । अस्मानिस्तु सूत्राऽदर्शेषु चिरंतनटीकायां
चादृष्टत्वान्नालिंगितानीति । ननु च यदि नूतव्यतिरिक्तः कश्चिदात्मा न विद्यते तत्कृते च
पुण्यापुण्ये न तत्कथमेतद्वैचित्र्यं घटते । तद्यथा कश्चिदीश्वरोऽपरो दरिद्रोन्यः सुजगो
परोर्जगः सुखी दुःखी सुरूपो मंदरूपो व्याधितो नीरोगीत्येवं प्रकारा विचित्रता किञ्चि
बंधनेत्यत्रोच्यते । स्वज्ञावात् । तथाहि । कुत्रचिद्विलाशकले प्रतिमारूपं विद्यते तच्च कुं
कुमागरुचंदनादिविलेपनानुजोगमनुजवति धूपाद्यामोदं च । अन्यस्मिंस्तु पाषाणखंडे पाद
ह्वालनादि क्रियते न च तयोः पाषाणखंडयोः शुजाशुजे स्तः । यदुदयात्स तादृगवस्था
विशेष इत्येवं स्वज्ञावाज्जगद्वैचित्र्यं । तथाचोक्तं । कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं मयूरस्य विचि
त्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वजावेन नवंति हीति ॥ १ ॥ तथावत्तश्चरीरवादिमतं गतं ॥ १ ॥

कुवं च कारयं चेव, सवं कुवं न विज्झई ॥ एवं अकारउ अप्पा, एवं तेउ पगप्पिआ ॥ १३ ॥ जे ते उवाइणो एवं, लोए तेसिं कउंसिया ॥

तमाउ ते तमं जंति, मंदा आरंजनिस्सिया ॥ १४ ॥ आत्मषष्ठवादीगतः ॥

अर्थ—हवे अक्रियावादिनो मत कहेवे. ते अकर्मवादी एम कहेवे के; आत्मा अमूर्तवे, नित्यवे, तथा सर्वव्यापी वे. ते कारणे कुवंचके० क्रियानो कर्त्ता नथी. तथा कारयंचेवके० अनेरा पासे करावनार पण नथी; एटले आत्मा पोते क्रियाने विषे न प्रवर्त्ते, तथा अनेराने पण प्रवर्त्तावे नही. पूर्वे चकार आव्योवे ते अतीत अनागतना कर्त्ताने निषेधवाने अर्थ वे. यद्यपि स्थितिक्रिया अने मुझाप्रतिबिंबोदयन्याये चोजनक्रिया पण करे. तथापि समस्त क्रिया कारकपणुं नथी. एहिज नाव देखाडेवे. सवंकुवंन विज्झई के० सर्व क्रियाने एटले देशथकी देशांतर गमनरूप क्रियाने आत्मा करतो नथी. एवंअकारउ अप्पाके० ए रीते आत्मा अकारक वे. एवंतेउपगप्पिआके० एप्रकारे ते सांख्यवादी धृष्टपणुं करता थका, प्रकृति करे, पुरुष जोगवे, इत्यादिक अयोग्य वचन बोले एटले अक्रिया वादिनुं मत कह्युं. ॥ १३ ॥ हवे जैन, एना मतनुं निराकरण करेवे. जेते उवाइणो एवंके० जे, आत्मा शरीरथकी जुदो नथी. तथा आत्मा अकर्त्ता वे एम कहेवे. तेसिंके० तेने लो एकउंसियाके० चतुर्गतिक संसाररूप लोक क्यां थकी होय? निःकेवल ते लोकमांहे वाचालपणुं देखाडेवे. एवा उतां तमाउते तमंजंतिके० ते अज्ञानरूप तम एटले अंधकार तेमांहेथकी निकलीने अनेरा तम एटले अंधकारमांहे जंति एटले जायवे, ए टले ज्ञानवर्णादिक कर्म उपार्जनकरेवे. अथवा तमनेविषे द्विअर्थे नरक पृथ्वी एवो अर्थे थायवे. माटे त्यांपण जायवे. ते नरक पृथ्वीये केम जाय, तेनुं कारण कहेवे. ते लोक मंदाके० मंद एटले सूर्ख वे, वली आरंजनिस्सियाके० आरंजनिश्रित एटले आरंज जे प्राणघात तेनां व्यापारे निश्रितवे, एकांते तेमां आसक्तवे, जे कारण माटे तेमना मते आत्मानो अजाववे, ते कारणे पुण्य पाप पण नथी. एवं जाणीने ते नास्तिकवादी आरंज क रतां थका शंका पामता नथी. तथा जे एवं कहेवे के आत्मा क्रिया करेनहीं, तेपण एमनी पेरेज आरंजी जाणवा ॥ १४ ॥ अक्रियावाङ्गता एटले सांख्यनुं मत ए प्रमाणे कह्युं.

॥दीपिका—अथाऽक्रियावादिमतमाह।(कुर्वन्निति) कुर्वन् कारयंश्चाऽऽत्मा न जवति। आत्मनो व्यापकत्वादमूर्तत्वाच्च कर्तृत्वानुपपत्तिः।ततएव कारयितृत्वमप्यात्मनो न युक्तं।एकश्च शब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः ॥ कर्तृत्वकारयितृत्वनिषेधादन्यापि क्रिया तस्य नास्तीत्याह । (सवंति) । सर्वां परिस्पंदादिकां देशादेशांतरप्राप्तिरूपां क्रियां

कुर्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्वं सांख्यमते ।
 (एवंतेजति) एवमुक्तप्रकारेण ते सांख्याः प्रगल्भिताः प्रागल्भ्यवन्तो धार्ष्ट्यवन्तो विद्यन्ते ॥ १३ ॥
 सांप्रतं तल्लीवतह्वरीराकारकवादिनोमतं निराकुर्वन्नाह । (जेतेइति) । ये तावह्वरीरा
 व्यतिरिक्तात्मवादिन एवं पूर्वोक्तयुक्त्या नूताऽव्यतिरिक्तमात्मानमन्युपगतवन्तस्ते निराक्रि
 यन्ते । तेषां लोकश्रुतिजवरूपः सुजग, दुर्जग, सुरूप, कुरूपेश्वर, दारिद्र्या, दिगत्या
 जगद्वैचित्र्यरूपः कुतः स्यात् । आत्माऽनंगीकारे पुण्यपापाभावे कथं विश्ववैचित्र्यमित्यर्थः ।
 तेच नास्तिकास्तमसोऽज्ञानरूपात् तमो यांति । ज्ञानावरणावृताः पुनर्ज्ञानावरणरूपं
 तमः प्रविशन्ति । अथवा सद्विवेकप्रध्वंसित्वात्तमोदुःखं तस्मात्तमो महादुःखं यांति ।
 यतस्ते मंदा जडाः परलोकनिरपेक्षत्वाच्चाऽरंजनिश्रिताः । अयमेवश्लोकोऽकारकवादिम
 तमाश्रित्य किंचिद्विचिन्तयते । येवादिनोऽकारकाः सांख्याः संति तेषां लोको जरामरण
 शोकदुर्षादिरूपो नारकतिर्यगादिरूपो निष्क्रिये सत्यात्मनि कुतः कस्माद्धेतोः स्यान्न
 स्यादित्यर्थः । ततश्चदृष्टेष्टबाधारूपात्तमसोऽज्ञानात्ते तमो वेदनास्थानं यांति । यतो मं
 दाश्चरंजनिश्रिताश्चेति सांख्यमतं निरस्तं ॥ १४ ॥

॥टीका—इदानीमकर्मकवादिमतानिधित्सयाऽह । (कुर्वन्चेत्यादि) कुर्वन्निति स्वतंत्रः कर्तानि
 धीयते ॥ अत्मनश्चामूर्तत्वात्सर्वव्यापित्वाच्च कर्तृत्वाऽनुपपत्तिः ॥ अतएवहेतोः कारयितृत्वम
 प्यात्मनोनुपपन्नमिति । पूर्वशब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः । त
 तश्चात्मा न स्वयं क्रियायां प्रवर्तते नाप्यन्यं प्रवर्तयति । यद्यपि च स्थितिक्रियां मुंदाप्र
 तिबिंबोदयन्यायेन च जुजिक्रियां करोति तथापि समस्तक्रियाकर्तृत्वं तस्य नास्तीत्येतद्व
 र्तीयति । (सर्वकुर्वणविज्ञइति) सर्वां परिसंपदादिकां देशदेशांतरप्राप्तिजह्मणां क्रियां कु
 र्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्वमिति । तथा
 चोक्तं । अकर्ता निर्गुणो जोक्ता, आत्मा सांख्यनिदर्शन इति । एवमनेन प्रकारेणात्माऽका
 रक इति ते सांख्याः । तुशब्दः पूर्वैक्यो व्यतिरेकमाह । ते पुनः सांख्या एवं प्रगल्भिताः
 प्रगल्भवन्तो धार्ष्ट्यवन्तः संतो नूयानूयस्तत्र तत्र प्रतिपादयन्ति । यथा प्रकृतिः करोति पुरु
 ष उपजुंक्ते यथा बुध्यवसितमर्थं पुरुषश्चितयते इत्याद्यकारकवादिमतमिति ॥ १३ ॥ सां
 प्रतं तल्लीवतह्वरीराकारकवादिनो मतं निराचिकीर्षुराह । (जेतेउवाइणोइत्यादि) तत्र
 ये तावह्वरीराव्यतिरिक्तात्मवादिन एवमिति पूर्वोक्त्या नीत्या नूतव्यतिरिक्तमात्मानमन्यु
 पगतवन्तस्ते निराक्रियन्ते । तत्र यत्तैस्तावदुक्तं । यथा न शरीराज्जिज्ञोस्त्यात्मेति तदसंगतं ।
 यतस्तत्प्रसाधकं प्रमाणमस्ति । तच्चेदं । विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरमादिमतप्रतिनियताका
 रकत्वात् । इह यद्यदादिमतप्रतिनियताकारं तच्चविद्यमानकर्तृकं दृष्टं । यथा घटः । य

आविद्यमानकर्तृकं तदादिमत्प्रतिनियताकारमपि न जवति यथाकाशं । आदिमत्प्रतिनि
यताकारस्य च सकर्तृत्वेन व्याप्तेः । व्यापकनिवृत्तौ व्याप्यस्य विनिवृत्तिरिति सर्वत्र योजनीयं ।
तथाविद्यमानाधिष्ठातृकानींद्रियाणि । करणत्वात् । यद्यदिह करणं तत्तद्विद्यमानाधिष्ठा
तृकं दृष्टं । यथा दंडादिकमिति । अधिष्ठातारमंतरेण करणत्वाऽनुपपत्तिः । यथाकाश
स्य । हृषीकाणां चाधिष्ठाताऽत्मा सच तेन्योऽन्य इति । तथा विद्यमानाधिष्ठातृकमिदमिंद्रिय
विषयकदंबकं । आदानादेयसद्भावात् । इह यत्र यत्राऽदानादेयसद्भावस्तत्र तत्र विद्यमा
न आदाता ग्राहको दृष्टः । यथा संदंशकायः पिंडयोस्तज्जिन्नोऽयस्कार इति । यश्चा
त्रेन्द्रियैः करणैर्विषयाणामादाता ग्राहकः स तज्जिन्नआत्मेति । तथा विद्यमानजोक्तृक
मिदं शरीरं जोग्यत्वादोदनादिवत् । अत्रच कुलालादीनां मूर्तत्वाऽनित्यत्वसंहतत्वदर्शना
दात्मापि तथैव स्यादिति धर्मविशेषविपरीतसाधनत्वेन विरुद्धा शंका न विधेया । संसारि
ण आत्मनः कर्मणा सहान्योन्यानुबंधतः कथंचिन्मूर्तत्वाद्यन्युपगमादिति । तथा यदुक्तं ।
नास्ति सत्त्वाद्यौपपातिका इति तदप्ययुक्तं । यतस्तदहर्जातबालकस्य यः स्तनान्जिलाषः सो
न्यान्जिलाषपूर्वको ऽन्जिलाषत्वात् कुमारान्जिलाषवत् । तथा बालविज्ञानमन्यविज्ञान
पूर्वकं विज्ञानत्वात् कुमारविज्ञानवत् । तथाहि । स्रद्धहर्जातबालकोपि यावत्सएवायं स्तन
इत्येवं नावधारयति तावन्नोपरत रुदितो मुखमर्पयति स्तने इत्यतोऽस्ति बालके विज्ञानलेशः
सचाऽन्यविज्ञानपूर्वकः । तथान्यविज्ञानं जवांतरविज्ञानं तस्मादस्ति सत्त्व उपपातिक इति ।
तथा । यदजिहितं विज्ञानघनएवैतेन्यो जूतेन्यः समुदाय तान्येवानुविनश्यतीति । तत्राप्यय
मर्थो विज्ञानघनो विज्ञानपिंड आत्मा जूतेन्य उदायेति प्राक्तनकर्मवशात्तथाविधकायाकार
परिणते जूतसमुदाये तद्वारेण स्वकर्मफलमनुजुय पुनस्तद्विनाशे आत्मापि तदनु तेना
कारेण विनश्यापरपर्यायांतरेणोत्पद्यते नपुनस्तैरेव सह विनश्यतीति । तथा यदुक्तं ।
धर्मिणो ऽज्ञावात्त-धर्मयोः पुण्यपापयोरज्ञावइति तदप्यसमीचीनं । यतो धर्मी तावदनंतरो
क्तिकदंबकेन साधितस्तत्सिद्धौ च त-धर्मयोः पुण्यपापयोरपि सिद्धिरवसेया जगद्वैचित्र्यदर्श
नाच्च । यत्तु स्वज्ञावमाश्रित्योपलक्षकं दृष्टांतत्वेनोपन्यस्तं तदपि तज्जोक्तृकर्मवशादेव तथा
तथासंवृत्तइति दुर्निवारः पुण्यापुण्यसद्भावइति । येषि बहवः कदलीस्तंजादयो दृष्टांता आ
त्मनो ऽज्ञावसाधनायोपन्यस्तास्तेप्यजिहितनीत्याऽत्मनोजूतव्यतिरिक्तस्य परलोकयाधि
नः सारजूतस्य साधितत्वात्केवलं जवतो वाचालतां प्रख्यापयन्ति इत्यलमतिप्रसंगेन ।
शेषं सूत्रं विव्रियतेऽधुनेति । तदेवं तेषां जूतव्यतिरिक्तात्मनिन्हववादिनां योयं लो
कश्चतुर्गतिकसंसारो जवाद्भवांतरगतिलक्षणः प्राक् प्रसाधितः सुजगदुर्जगसुरूपमंद
रूपेश्वरदारिद्र्यादिगत्या जगद्वैचित्र्यलक्षणश्च स एवजूतो लोकस्तेषां कुतो जवेत् । कथो
पपत्त्या घटेत । आत्मनोऽनन्युपगमान्न किंचिदित्यर्थः । तेच नास्तिकाः परलोकयाधिजीवा

अनन्युपगमेन पुण्यपापयोश्चाज्ञावमाश्रित्य यत्किंचनकारिणोऽज्ञानरूपात्तमसः सकाशाद
न्यत्तमो यांति । नूयोपि ज्ञानावरणादिरूपं महत्तरं तमः संचिन्वन्तीत्युक्तं नवति । यदि
वा तमश्चतमो दुःखसमुद्घातेन सदसद्विवेकप्रध्वंसित्वाद्यातनास्थानं तस्मादेवंनूतात्त
मसः परतरं तमो यांति । सप्तमनरकपृथिव्यां रौरव, महारौरव, काल, महाकालाप्र
तिष्ठानाख्यं नरकावासं यांतीत्यर्थः । किमिति । यतस्ते मंदा जडा मूर्खाः सत्यपि शु
क्लपुष्पपत्रे आत्मन्यसदनजनिवेशात्तदज्ञावमाश्रित्य प्राण्युपमर्दकारिणि विवेकिजननिंदि
ते आरंभे व्यापारे निश्चयेन नितरां चाश्रिताः संबन्धाः पुण्यपापयोरज्ञाव इत्याश्रित्य परलो
कनिरपेक्षयाऽरंजनिश्रिता इति । तथा तज्जीवितहरीरवादिमतं निर्युक्तिकारोपि निराचिकी
पुराह । “ पंचाहमित्यादिगाथा प्राग्वदत्रापि ” ॥ ३३ ॥ सांप्रतमकारकवादिमतमाश्रि
त्यायमनंतरश्चोक्तो नूयोपि व्याख्यायते । ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽमूर्तत्वनि
त्यत्वसर्वव्यापित्वेभ्यो हेतुभ्यो निष्क्रियत्वमेवान्युपपन्नास्तेषां येषलोको जलामरणशोका
क्रंदनहर्षादिलक्षणो नरकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिरूपः सोयमेवंनूतो निष्क्रिये सत्यात्मन्य
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कुतः कस्मादेतोः स्यान्न कथंचित्कुतश्चित्स्यादित्यर्थः । तत
श्च दृष्टेष्टबाधारूपात्तमसोऽज्ञानरूपात्तं तमोतरं निरुष्टं यातनास्थानं यांति । किमिति ।
यतो मंदाजडाः प्राण्युपकारकाऽरंजनिश्रिताश्च ते इति । अधुना निर्युक्तिकारोऽकारकवादि
मतनिराकरणार्थमाह । “ कोवेर्हं य कथं, कथनासो पंचहा गई न बि ॥ देवमणुस्सग
यागइ, जाईसरणा इयाणं च ” ॥ ३४ ॥ (कोवेइत्यादि) । आत्मनोऽकर्तृत्वात्कृतं
नास्ति ततश्चाकृतं को वेदयते । तथा निष्क्रियत्वे वेदनक्रियाऽपि न घटां प्रांचति । अथा
ऽकृतमप्यनुनूयेत तथा सत्यकृतागमकृतनाशापत्तिः स्यात् । ततश्च एककृतपातकेन सर्व
प्राणिगणो दुःखितः स्यात् पुण्येन च सुखी स्यादिति । नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथा व्यापि
त्वान्नित्यत्वाच्चात्मनः पंचधा पंचप्रकारा नारक, तिर्यङ्मनुष्या, मर, मोक्ष, लक्षणागति
र्न नवेत् । ततश्च नवतां सांख्यानां काषायचीवरधारण, शिरस्तुंडमुंडन, दंडधारण,
निक्षानोजित्व, पंचरात्रोपदेशानुसारयमनियमाद्यनुष्ठानं । तथा । पंचविंशतितत्त्वज्ञो,
यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ जटी मुंडी शिखी वापि, मुच्यते नात्र संशयइत्यादि सर्वमपार्थक्यमा
प्नोति । तथा देवमनुष्यादिषु गत्याऽगती न स्यातां सर्वव्यापित्वादात्मनः । तथोन्नित्यत्वा
च्च विस्मरणान्नावाङ्मातिस्मरणादिका च क्रिया नोपपद्यते । तथा । आदिग्रहणात्प्रकृ
तिः करोति पुरुषउपभुङ्क्तइति जुजिक्रिया या समाश्रिता सापि न प्राप्नोति । तस्या अपि
क्रियात्वादिति । अथ मुद्राप्रतिबिंबोदयन्यायेन जोगइति चेदेतत्तु निरंतराः सुहृदः प्रत्ये
ष्यन्ति । वाङ्मात्रत्वात् । प्रतिबिंबोदयस्यापि च क्रियाविशेषत्वादेव । तथा नित्ये चावि
कारिण्यात्मनि प्रतिबिंबोदयस्याज्ञावाद्यत्किंचिदेतदिति ॥ ३४ ॥ ननुच जुजिक्रियामात्रेण प्र

तिबिंबोदयमात्रेण च यद्यप्यात्मा सत्क्रियस्तथापि न तावन्मात्रेणास्मानिः सत्क्रिय
त्वमिष्यते किं तर्हि समस्तक्रियावत्वे सतीत्येतदाशंक्य निर्युक्तिरुदाह । “ एतद् अफलवो
वणि ठित, कालफलक्षणमिहं अडुमहेउ ॥ एतद् अडुमहेउ, ताणएगा वित्तणेहेउ ” ॥
॥ ३५ ॥ (एतद् अफलत्वादि) नहु नैवाऽफलत्वं द्रुमानावे साध्ये हेतुर्नवति । नहि
यदैव फलवांस्तदैव द्रुमोऽन्यदात्वद्रुम इति जावः । एवमात्मनोपि सुप्ताद्यवस्थायां यद्य
पि कथंचिन्निष्क्रियत्वं तथापि नैतावता त्वसौ निष्क्रियइति व्यपदेशमर्हति । तथा स्तोक
फलत्वमपि न वृक्षानावसाधनायालं । स्वल्पफलोपि हि पनसादिर्वृक्षस्य व्यपदेशनाग्न
वति । एवमात्मापि स्वल्पक्रियोपि क्रियावानेव ॥ कदाचिदेषा मतिर्नवतो नवेत् स्तोकक्रि
यो निष्क्रियएव । यथैककार्षापणधनो न धनित्वमास्कंदत्येवमात्मापि स्वल्पक्रियत्वा
दक्रियइत्येतदप्युपचारः । यतोयं दृष्टान्तः प्रतिनियतपुरुषापेक्षया चोपगम्यते समस्तपुरुषा
पेक्षया वा । तत्र यद्याद्यः पक्षस्तदा सिद्धसाध्यता । यतः सहस्रादिधनवदपेक्षया निर्धनए
वासौ । अथ समस्तपुरुषा पेक्षया तदसाधु । यतो न्यान्जरञ्जीवरधारिणोपेक्ष्य कार्षापणध
नोपि धनवानेव । तथात्मापि यदिविशिष्टसामर्थ्योपेतपुरुषक्रियापेक्षया निष्क्रियोऽन्युपगम्य
ते । न काचित्कृतिः । सामान्यापेक्षया तु क्रियावानेवेत्यलमतिप्रसंगेन । एवमनिश्चिताकालफ
लत्वाव्यहेतु इयमपि न वृक्षानावसाधकमित्यादि योज्यं । एवमङ्गुधत्वस्तोकङ्गुधत्वरूपावपि
हेतू न गोत्वानावत्वं साधयतः । उक्तन्यायेनैव दार्ष्टान्तिकयोजना कार्येति ॥ ३५ ॥ १४ ॥

संति पंच महप्पूया, इहमेगेसि आहिया ॥ आयठ्ठो पुणो आहु,
आया लोगेय सासए ॥ १५ ॥ इहउ ए विणस्संति, नोय उप्पज्ज
ए असं ॥ सवे वि सब्बा जावा, नियतीजावमागया ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे आत्मषष्ठवादिनो मत कहेले. ते वादी एम कहेले के, इहमेगेसिआहियाके०
आसंसारनेविषे एक आत्मषष्ठवादिउना मते एम कह्युं के, संतिपंचमहप्पूयाके० पांच महा
जुतले. वली ते वादी एम कहेले के, आयठ्ठोपुणोआहुके० जेम पंच महाजुत तेम आत्मा
ठ्ठोले. वली अनेराने मते आत्मा अने पंच महाजुत अशाश्वताले. तेम एने मते नथी, ते
कहेले के, आयालोगेयसासएके० आत्मा अने पृथिव्यादिकरूपजे लोक ते एने मते शा
श्वता सर्वव्यापिले. माटे अविनाशि रूपले. ॥ १५ ॥ वली तेनुं नित्यपणुं देखाडेले.
ते आत्मषष्ठ पृथिव्यादिक पदार्थ, निःकारण विनाश अथवा सकारण विनाश, ए
इहउके० बन्ने विनासे करी, एविणस्संतिके० विनास पामे नही. पृथ्वी, अप्प, तेज, वा
यु, अने आकाश. ए कदापि पोतानुं स्वरूप ठामे नही, ते कारणे शाश्वताले. तथा कोइ
ए जेनो आकार कसो नथी, ते कारणमाटे आत्मा शाश्वत ले. अडुक्तं नैनं विंदन्ति शस्त्राणि,

नैनं दहति पावकः ॥ नचैनं क्लेदयंत्यापो, नशोषयति मारुतः ॥१॥ अह्वेद्योयमनेद्योय, म
विकारी सञ्च्यते, ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो यं सनातनः ॥२॥ इत्यादिवचनात् ॥
तथा नोयउष्णऋणसंके० जे असत् एटले अविद्यमान होय ते उपजे नही. केमके अवि
द्यमान पदार्थने विषे करनारनो व्यापार स्फुरे नहीं. जो अठती वस्तु उपजे तो आकाश
कुसुमगर्दनशृंगादिक पदार्थ पण उपजवानो संजवठे. ए कारणे सवेविसव्वहानावा के०
सर्वकालें पण पृथिव्यादिक सर्वे पदार्थो नियतिजावमागया के० नित्यजावे परिणाम पा
म्याठे. ॥ १६ ॥ “आत्मषष्ठवादीगतः” एटले आत्म षष्ठवादीनुं मत ए प्रमाणे कथुं.

॥ दीपिका—अथाऽत्मषष्ठवादिमतमाह । (संतिति) संति पंच महानूतानि । इ
हाऽस्मिन्संसारे एकेषामात्मषष्ठवादिनां सांख्यानां वैशेषिकाणां चैतदाख्यातं नूतान्या
ख्यातानि वा । ते पुनर्वादिन एवमाहुः । यद्वूतानि आत्मषष्ठानि आत्मा षष्ठोऽप्येषांतानि
अत्मषष्ठानि । केषांचिद्वादिनामनित्यानि नूतानि आत्मा च न तथा एषामित्याह
(आया) आत्मा लोकश्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतोऽनित्यः ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेवाह ।
(दुहउत्ति) ते नूतपदार्था आत्मषष्ठा उज्जयतो निर्हेतुकसहेतुकविनाशान्यां न विनश्यं
ति । बौद्धादिमते घटादिवस्तु हेतुं विनापि रूपे रूपेविनश्यति । वैशेषिकाणां तु लकु
टादिहेतुयोगेन घटादीनां विनाशः । तेन द्विविधेनापि विनाशेन लोकात्मनोर्नविनाशश्
ति तात्पर्यार्थः । यदिवा द्विरूपाच्चेतनाचेतनस्वजावान्न विनश्यत्यात्मा पृथिव्याद्या लो
काश्च चेतनस्वजावान्नविनश्यंतीति न चोत्पद्यते ऽसदविद्यमानं । सर्वेऽपिजावाः सर्वथा
नियतिजावं नित्यत्वमागताः प्राप्ताः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमात्मषष्ठवादिमतं पूर्वपक्षयितुमाह (संतीत्यादि) संति विद्यंते पंचमहा
नूतानि पृथिव्यादीनि इहास्मिन्संसारे एकेषां वेदवादिनां सांख्यानां शैवाधिकारिणां च ए
तदाख्यातमाख्यातानि च नूतानि तेच वादिन एवमाहुरेवमाख्यातवन्तः । यथा । आत्म
षष्ठानि आत्मा षष्ठो येषां तानि आत्मषष्ठानि नूतानि विद्यंतइति । एतानि चात्मषष्ठा
नि नूतानि यथा न्येषां वादिनामनित्यानि तथा नामीषामितिदर्शयति । आत्मा लोक
श्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतोऽविनाशी । तत्रात्मनः सर्वव्यापित्वादमूर्तत्वाच्चाकाशस्येव शा
श्वतत्वं पृथिव्यादीनां च तदूपाप्रच्युतेरविनश्वरत्वमिति ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेव नूयः प्र
तिपादयितुमाह । (दुहउत्ति) एविणस्संतीत्यादि) ते आत्मषष्ठाः पृथिव्यादयः पदार्था उज्जय
तइति निर्हेतुकसहेतुकविनाशद्वयेन न विनश्यंति । यथा बौद्धानां स्वतएव निर्हेतुको विना
शः । तथाच ते ऊचुः । जातिरेव हि जावानां, विनाशो हेतुरिष्यते ॥ यो जातश्च न च ध्वस्तो,

नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ यथाच वैशेषिकाणां लकुटादिकारणसंनिध्ये विनाशः स हेतुकस्तेनोच्यरूपेणापि विनाशेन लोकात्मनोर्न विनाशइति तात्पर्यार्थः । यदि वा (दुहउ ति) । विरूपादात्मनः स्वजावाच्चेतनाचेतनरूपान्न विनश्यतीति । तथाहि । पृथिव्यप्तेजो वाय्वाकाशानि रूपापरित्यागतया नित्यानि । न कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा आत्मापि नित्यएव कृतकत्वादिन्यो हेतुन्यः । तथा चोक्तं । नैनं विंदन्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १ ॥ अहेद्योयमदाह्योयमविकार्योयमुच्यते ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सनातनः ॥ १ ॥ एवं च कृत्वा नासदुत्पद्यते सर्वस्य सर्वत्र स ज्ञावादसति च कारकव्यापाराज्ञावात् सत्कार्यवादः । यदि वा असदुत्पद्येत खरविषाणा देरप्युत्पत्तिः स्यादिति । तथा चोक्तं । असदकरणादुपादानग्रहणात्सर्वसंज्ञवाज्ञावात् शक्तस्य शक्यकरणात्कारणज्ञावाच्च सत्कार्यं । एवं च कृत्वा मृत्पिण्डेऽपि घटोऽस्ति । तदर्थिनां मृत्पिण्डोपादानात् । यदि वा ऽसदुत्पद्येत ततो यतः कुतश्चिदेव स्यान्नावश्यमेतदर्थिना मृत्पिण्डोपादानमेव क्रियते इत्यतः सदेव कारणे कार्यमुत्पद्यतइति । एवं च कृत्वा सर्वेऽपि ज्ञावाः पृथिव्यादय आत्मपक्षा नियतिज्ञावं नित्यत्वमागता नानावरूपतामनूत्वा च ज्ञावरूपतां प्रतिपद्यन्ते । आविर्भावतिरोज्ञावमात्रत्वादुत्पत्तिविनाशयोरिति । तथा चानिहितं । नासतो जायते ज्ञावो नानावो जायते सतइत्यादि । अस्योत्तरं निर्युक्तिरुदाह । “कोवेऽइत्यादिप्राक्तन्येव गाथा,, । सर्वपदार्थनित्यत्वान्युपगमे कर्तृत्वपरिणामो न स्यात्ततश्चात्मनोऽकर्तृत्वे कर्मबंधाज्ञावस्तदज्ञावाच्च को वेदयति न कश्चित्सुखदुःखादिकमनुभवतीत्यर्थः । एवं च सति कृतनाशः स्यात् । तथा असतश्चोत्पादाज्ञावे येयं मया आत्मनः पूर्वज्ञावपरित्यागेनापरज्ञावोत्पत्तिरुद्गुणा पंचधा गतिरुच्यते सा न स्यात् । ततश्च मोक्षगतेरज्ञावादीक्षादिक्रियानुष्ठानमनर्थकमापद्यते । तथाऽप्रच्युताऽनुत्पन्नस्थिरैकस्वज्ञावत्त्वेन त्वात्मनो देवमनुष्यगत्या गती तथा विस्मृतेरज्ञावात् जातिस्मरणादिकं वा न प्राप्नोति । यच्चोक्तं सदेवोत्पद्यते तदप्यसत् । यतो यदि सर्वथा सदेव कथमुत्पादः । उत्पादश्चेत्तर्हि सर्वदा सदिति । तथा चोक्तं । कर्मगुणव्यपदेशाः प्रागुत्पत्तेर्न संति यत्तस्मात्कार्यमसद्विज्ञेयं क्रियाप्रवृत्तेश्च कर्तृणां । तस्मात्सर्वपदार्थानां कथंचिन्नित्यत्वं सदसत्कार्यवादश्चेत्यवधार्यं । तथाचानिहितं । सर्वव्यक्तिषु नियतं, कृणे कृणेऽन्यत्वमथ च न विशेषः । सत्यश्चित्यपचित्योराकृतिजातिव्यवस्थानात् इति । तथा । नान्वयः सहि नेदत्वा, न नेदोऽन्वयवृत्तितः ॥ मृज्जेद्वयसं सर्गं, वृत्तिजात्यंतरं घटः ॥ १ ॥ १६ ॥

पंच खंधे वयंतेगे, बालान् खणजोऽणो ॥ असो अणसो एवाहु,
हेतुयं च अहेतुयं ॥ १७ ॥ पुढवी आउ तेऊ य, तहा वाऊय एग
उ ॥ चत्तारि धाउणो रूवं, एवमाहं सु जाणया ॥ १८ ॥

અર્થ—હવે અફલવાદિનું મત કહેશે. એ કે ૦ કોઈએક વાદી એટલે બૌદ્ધ તે પંચસ્કંધેવ યંતે કે ૦ પંચસ્કંધ બોલેશે, તેના નામ કહેશે. પ્રથમ વિજ્ઞાન તે રસનું, વિજ્ઞાન સુખંડુસ્વવેદે તે વેદના, સંજ્ઞા તે ધર્મસમુદાયને. ઇથિવ્યાદિકતે સંસ્કાર, અને ધાતુરૂપાદિકતે રૂપ, એ પાંચ પદાર્થ જગતમાં છે, પણ અથકી અન્ય આત્માદિક પદાર્થ જગતમાં છે કોઈ નથી. એમ તે બાલાએ ૦ બાલ એટલે અજ્ઞાની કહેશે. વળીતે સ્કંધ કેવા છે, સ્વણજોડણો કે ૦ ક્ષણયો ગીશે. એટલે એક ક્ષણ માત્ર રહે, ઉપરાંત રહે નહીં. એવીરીતના બોલનારા તે ક્ષણિકવા દી જાણવા. હવે અનેરા દર્શનીયથી એમનો જેદ જે છે, તે ગાથાના ઉત્તરાર્ધ વડે દે સ્વાડેશે. અણ્ણોઅણ્ણો એવાદુકે ૦ તે જેમ આત્મષષ્ટવાદી સાંખ્યાદિક જૂત થકી આત્મા અન્ય છે, એમ કહેશે. તથા જેમ ચાર્વાકમતિ જૂત થકી આત્મા અનેરો નથી. એટલે જે જૂત તેહિજ આત્મા એમ કહેશે, તેમ બૌદ્ધમતિ કહેતાં નથી. તથા હેતુયંચ કે ૦ હેતુ એટલે આત્મા કોણે નીપજાવ્યો એમ પણ કહેતા નથી. અને અહેતુયં કે ૦ અહેતુ ક એટલે અનાદિ અનંત શશ્વત આત્મા છે. એમ પણ બૌદ્ધ કહેતા નથી. ॥ ૧૭ ॥ અફલવાદીગતઃ । તથા અનેરા બૌદ્ધદર્શની ચતુર્ધાતુક જગત્ કહેશે, તે દેસ્વાડેશે. પૃથ્વીકે ૦ પૃથિવી તે પાષાણ પર્વત અને સ્થલાદિક એ પ્રથમધાતુ, તથા આત્મે ૦ અપ્પ તે પાણી એ બીજી ધાતુ, તથા તેજ કે ૦ અગ્નિ એ ત્રીજી ધાતુ, તથા વાયુ એ ચોથી ધાતુ, જે કારણે એ ચારે પદાર્થ જગત્રને ધરે એટલે પોષે તે કારણે એને ધાતુ કહિયે. એ કેહવાશે? તો કે એગર્ભ કે ૦ એ ચારે એકાકાર પણે પરિણમે, માટે એકાકાર છે. તેથી એ ચત્તારિધાતુઓરૂવં કે ૦ ચારેધાતુરૂપ જાણવાં. એટલે એ શરીર ચતુર્ધારૂપ છે. તે થકી અનેરો આત્મા એવો પદાર્થ કોઈ નથી, એવં કે ૦ એમ તે બૌદ્ધ કહેશે. તે કેવા જાણવા? તો કે આદંસુ કે ૦ પોતાને લોકમાં છે જાણ્યાકે ૦ જાણ કહેવરાવિયે એવું અનિમાન ધરેશે. પરંતુ એ સર્વ ક્ષણિકવાદિપણા થકી ક્રિયાના ફલને સંબંધ મળે નહીં તે કારણે એને અફલવાદિ કહિયે.

॥ દીપિકા—અથ બૌદ્ધમતમાહ । (પંચેતિ) । એકે બૌદ્ધાઃ પંચસ્કંધાન્ વદંતિ । રૂપસ્કંધઃ ૧ વેદનાસ્કંધઃ ૨ વિજ્ઞાનસ્કંધઃ ૩ સંજ્ઞાસ્કંધઃ ૪ સંસ્કારસ્કંધઃ ૫ । તત્ર રૂપ પસ્કંધઃ પૃથિવીત્વાદયો રૂપાદયશ્ચ । વેદનાસ્કંધઃ સુખા ડુઃખા અડુઃખસુખા ચ વેદના । વિજ્ઞાનસ્કંધો રૂપવિજ્ઞાનં રસવિજ્ઞાનમિત્યાદિ । સંજ્ઞાસ્કંધઃ સંજ્ઞાનિમિત્તોદગ્રહણાત્મિકઃ પ્રત્યયઃ । સવિકલ્પસંજ્ઞાનમિત્યર્થઃ । સંસ્કારસ્કંધઃ પુણ્યાપુણ્યાદિધર્મસમુદાયઃ ૫ નચૈતે ન્યોન્યઃ કશ્ચિદાત્માશ્ચઃ પદાર્થોસ્તીતિ । બાલા મૂર્ખાઃ । તે સ્કંધાઃ કિંજૂતાઃ ક્ષણયોગિ નઃ ક્ષણેક્ષણેવિનશ્વરાશ્ચ્યર્થઃ । પૂર્વવાદિન્યો બૌદ્ધવ્યતિરેકમાહ । (અણોત્તિ) । યથા સાંખ્યાદયો જૂતેન્યોઽન્યમાત્માનમંગીકૃતવંતઃ । યથા ચાર્વાકા જૂતેન્યોઽન્યમનિન્નમા

त्मानमिष्टवंतस्तथा बौद्धा नैवाहुर्नोक्तवंतः । तथा हेतुन्योजातोहेतुकः कायाकारपरि
णतज्जतनिष्पादितः तथा ऽहेतुकोनित्य इत्येवं तमात्मानं बौद्धा नांगीकृतवंतइति ॥ १७ ॥
तथान्ये चतुर्धातुकं जगद् बौद्धा वदंतीत्याह । (पुढवीति) पृथिवीधातुः । आपोजलं धा
तुः । तथातेजो वायुश्चेति धातवः । एते चत्वारोपि धातवो यदा (एकंउत्ति) एकाकार
परिणतास्तदाकारतयाजीवाख्यां लभन्ते । एवमाहुर्जानकाः पंमितमन्या बौद्धाः । (एव
माहंसुआवरेइति) कचित्पाठः । तत्र आवरेति । अपरे बौद्धा इत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं बौद्धमतं पूर्वपक्षयन्निर्युक्तिकारोपन्यस्तमफलवादाधिकारमाविर्भावयन्ना
ह । (पंचस्वंधेवयन्तेगेइत्यादि) । एके केचन वादिनो बौद्धाः पंच स्कंधान् वदन्ति । रूप, वे
दना, विज्ञान, संज्ञा, संस्कारा, ख्याः पंचैव स्कंधाविद्यन्ते नापरः कश्चिदात्माख्यः स्कंधो
स्तीत्येवं प्रतिपादयन्ति । तत्र रूपस्कंधः पृथिवीधात्वादयो रूपादयश्च ॥ १ ॥ सुखा दुःखा अ
दुःखसुखाचेति वेदनावेदनास्कंधः ॥ २ ॥ रूपविज्ञानं रसविज्ञानमित्यादि विज्ञानं वि
ज्ञानस्कंधः ॥ ३ ॥ संज्ञास्कंधः संज्ञानिमित्तोऽवग्रहणात्मकः प्रत्ययः ॥ ४ ॥ संस्कारस्कंधः पु
ण्यापुण्यादिधर्मसमुदाय इति ॥ ५ ॥ नचैतेन्यो व्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थोऽथ
हेणाऽध्यवसीयते । तदव्यभिचारिलिंगग्रहणाऽज्ञावान्नाप्यनुमानेन । नच प्रत्यक्षा
नुमानव्यतिरिक्तमर्थाऽविसंवादिप्रमाणांतरमस्तीत्येवं बालाश्च बाला यथाऽवस्थिता
र्यापरिज्ञानात् बौद्धाः प्रतिपादयन्ति । तथा ते स्कंधाः कृणयोगिनः । परमनिकृष्टः का
लः कृणः । कृणेन योगः संबंधः कृणयोगः स विद्यते येषां ते कृणयोगिनः । कृणमा
त्राऽवस्थायिनइत्यर्थः । तथाच तेऽनिदधति । स्वकारणेन्यः पदार्थवत्पद्यमानः किं
विनश्वरस्वभाववत्पद्यतेऽविनश्वरस्वभावो वा । यद्यविनश्वरस्ततस्तद्व्यापिन्याः क्रमयौगप
द्यान्यामर्थक्रियाया अज्ञावात् पदार्थस्यापि व्याप्यस्याज्ञावः प्रसङ्गति । तथाहि । यदेवा
र्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदिति । सच नित्योर्थः क्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण वा प्रव
र्तते यौगपद्येन वा । न तावत्क्रमेण । यतो ह्येकस्याऽर्थक्रियायाः काले तस्यापरार्थक्रियाकर
णस्वभावो विद्यते वा न वा । यदि विद्यते किमिति क्रमकरणं । सहकार्यपेक्ष्येति चेत् ।
तेन सहकारिणा तस्य कश्चिदतिशयः क्रियते न वा । यदि क्रियते किं पूर्वस्वभावपरित्यागे
नापरित्यागेन वा । यदि परित्यागेन ततोऽतादवस्थापत्तेरनित्यत्वं । अथ पूर्वस्वभावाप
रित्यागेन ततोऽतिशयान्नावात्किं सहकार्यपेक्ष्या । अथाऽकिंचित्करोपि विशिष्टकार्यार्थ
मपेक्ष्यते । तदयुक्तं । यतः । अपेक्ष्यते परं कश्चिद्यदि कुर्वीत किंचन ॥ यदकिंचित्करं व
स्तु, किं केनचिदपेक्ष्यते ॥ १ ॥ अथ तस्यैकार्यक्रियाकारणकाले ऽपरार्थक्रियाकरणस्व
भावो न विद्यते । तथाच सति स्पष्टैव नित्यताहानिः । अथासौ नित्यो यौगपद्येनाऽर्थक्रि

यां कुर्यात्तथा सति प्रथमकृणएवाऽशेषार्थक्रियाणां करणात् द्वितीयकृणेऽकर्तृत्वमाया
तं । तथाच सैवानित्यता । अथ तस्य तत्स्वजावत्वात्ताएवार्थक्रिया नूयो नूयो द्विती
यादिकृणेष्वपि कुर्यात्तदसांप्रतं । कृतस्य करणाजावादिति । किंच द्वितीयादिकृणसा
ध्या अप्यर्थाः प्रथमकृणएव प्राप्नुवन्ति । तस्य तत्स्वजावत्वात् । अतस्तत्स्वजावत्वे च
तस्यानित्यत्वापत्तिरिति । तदेवं नित्यस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरहान्न स्वकारणे
न्यो नित्यस्योत्पादइति । अथाऽनित्यः स्वजावः समुत्पद्यते । तथाच सति विघ्नानावा
दायातमस्मद्भुक्तकर्मशेषपदार्थजातस्य कृणिकत्वं । तथाचोक्तं । जातिरेव हि जावानां,
विनाशो हेतुरिष्यते ॥ यो जातश्च नच ध्वस्तो नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ ननु च स
त्यप्यनित्यत्वे यस्य यदा विनाशहेतुसद्भावस्तस्य तदा विनाशः । तथा च । स्वविनाशका
रणापेक्षाणामनित्यानामपि पदार्थानां न कृणिकत्वमित्येतच्चानुपासितगुरोर्वचः । तथाहि ।
तेन मुञ्जरादिकेन विनाशहेतुना घटादेः किं क्रियते । किमत्र प्रष्टव्यमजावः क्रियते । अत्र
च प्रष्टव्यो देवानांप्रियः । अजाव इति किं पर्युदासप्रतिषेधोयमुत प्रसज्यप्रतिषेधइति ।
तत्र यदि पर्युदासस्ततोयमर्थो जावादन्यो जावो जावांतरं घटात्पटादिः सोऽजावइति । त
त्र जावांतरे यदि मुञ्जरादिव्यापारो न तर्हि तेन किंचिद्घटस्य कृतमिति । अथ प्रसज्यप्र
तिषेधस्तदा यथार्थो विनाशहेतुरजावं करोति । किमुक्तं नवति जावं न करोतीति ।
ततश्च क्रियाप्रतिषेधएव कृतः स्यात् । नच घटादेः पदार्थस्य मुञ्जरादिना करणं । तस्य
स्वकारणैरेव कृतत्वात् । अथ जावानावोऽजावस्तं करोतीति तस्य तुच्छस्य, नीरूपत्वात्
कुतस्तत्र कारणानां व्यापारोऽथ तत्रापि कारणव्यापारो नवेत् खरशृंगादावपि व्याप्रिये
रन् कारणानीति । तदेवं विनाशहेतोरकिंचित्करत्वात् स्वहेतुतएवाऽनित्यताक्रोडीकृ
तानां पदार्थानामुत्पत्तेर्विघ्नहेतोश्चाजावात् कृणिकत्वमवस्थितमिति । तुशब्दः पूर्वादिन्यो
ऽस्य व्यतिरेकप्रदर्शकः । तमेव श्लोकपश्चार्धेन दर्शयति । (अस्मोअणस्मोइति) । ते
हि बौद्धा यथाऽत्मषष्ठवादिनः सांख्यादयो नूतव्यतिरिक्तमात्मानमन्युपगतवन्तो यथा
चार्वाका नूताऽव्यतिरिक्तं चैतन्याख्यमात्मानमिष्टवन्तस्तथा नैवाद्भुनैवोक्तवन्तः । तथा
हेतुन्योजातो हेतुकः । कायाकारपरिणतनूतनिष्पादितइति यावत् । तथाऽहेतुको
ऽनाद्यपर्यवसितत्वान्नित्यइत्येवमात्मानं ते बौद्धा नाऽन्युपगतवन्त इति ॥ ३४ ॥
तथाऽपरे बौद्धाश्चतुर्धातुकमिदं जगदादुरित्येतदर्शयितुमाह । (पुढवीत्यादि) पृथि
वी धातुरापश्च धातुस्तथा तेजो वायुश्चेति धारकत्वात्पोषकत्वाच्च धातुत्वमेषां । (एगञ्ति) ।
यदैते चत्वारोप्येकाकारपरिणतिं बिभ्रति कायाकारतया तदा जीवव्यपदेशमश्रुवन्तः ।
तथाचोचुः । चतुर्धातुकमिदं शरीरं न तद्व्यतिरिक्तआत्मास्तीति । (एवमाहंसुअवरेत्ति)
अपरे बौद्धविशेषा एवमादुरनिहितवन्तइति । कचिक्काणगा इतिपाठस्तत्राप्ययमर्थो जा

नका ज्ञानिनो वयं किलेत्यनिमानाग्निदग्धाः संत एवमादुरिति संबंधनीयं । अफलवादि
 त्वं चैतेषां क्रियाकृणएव कर्तुः सर्वात्मना नष्टत्वात् क्रियाफलेन संबंधानावादवसेयं । स
 र्वएव वा पूर्ववादिनोऽफलवादिनोऽष्टव्याः कैश्चिदात्मनोऽनित्यस्याऽविकारिणोऽन्युपगत
 त्वात् कैश्चित्त्वात्मनएवानन्युपगमादिति । अत्रोत्तरपदार्थानां प्राक्तन्येव निर्युक्तिगाथा ।
 कोवेएइत्यादि व्याख्यायते । यदि पंचस्कंधव्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते त
 तस्तदनावात्सुखदुःखादिकं कोऽनुनवतीत्यादिगाथा प्राग्वद्व्याख्येयेति । तदेवमात्मनो
 नावाद्योयं स्वसंविदितः सुखदुःखानुनवः स कस्य नवत्विति चिंत्यतां । ज्ञानस्कंधस्यायमनु
 नवइति चेन्न । तस्यापि कृणिकत्वात् । ज्ञानकृणस्य चातिसूक्ष्मत्वात् सुखदुःखानुनवानावः ।
 क्रियाफलवतोश्च कृणयोरयंतासंगतेः कृतनाशकृतान्यागमापत्तिरिति ज्ञानसंतान ए
 कोस्तीति । तस्यापि संतानिव्यतिरिक्तस्याऽनावाद्यत्किंचिदेतत् । पूर्वकृणएव उत्तरकृणे
 वासनामाधाय विनंदयतीति चेत् । तथाचोक्तं । यस्मिन्नेव हि संताने, आहिता कर्मवासना॥
 फलं तत्रैव संधत्ते, कार्पासे रक्तता यथा ॥ १ ॥ अत्रापीदं विकल्प्यते । सा वासना किं
 कृणोन्यो व्यतिरिक्ताऽव्यतिरिक्ता वा । यदि व्यतिरिक्ता वासकत्वानुपपत्तिरथाव्यतिरिक्ता कृ
 णवत् कृणकृणित्वं तस्याः । तदेवमात्मानावे सुखदुःखानुनवानावः स्यादस्ति च सुखदुः
 खानुनवोऽतोस्त्यात्मेति । अन्यथा पंचविषयानुनवोत्तरकालमिंद्रियज्ञानानां स्वविषया
 दन्यत्राप्रवृत्तेः संकलनाप्रत्ययो न स्यात् । आलयविज्ञानान्नविष्यतीति चेदात्मैव तर्हि सं
 ज्ञांतरेणान्युपगतइति । तथा बौद्धागमोप्यात्मप्रतिपादकोस्ति । सचार्यं । इतः । एकनवति
 मे कल्पे, शक्त्या मे पुरुषो हतः ॥ तेन कर्मविपाकेन, पादे विद्धोस्मि निहवः ॥ १ ॥
 तथा । 'कृतानि कर्माण्यतिदारुणानि, तनूनवंत्यात्मनिगर्हणेन ॥ प्रकाशनात्संवरणाच्च
 तेषां, मत्यंतमूलोद्धरणं वदामात्येवमादि । तथा यदुक्तं । कृणिकत्वं साधयता यथा
 पदार्थः कारणोन्य उत्पद्यमानो नित्यः समुत्पद्यते ऽनित्यो वेत्यादि । तत्र नित्येऽप्र
 च्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कारकाणां व्यापारानावादतिरिक्ता वाचोयुक्तिरिति नित्यत्वपक्षा
 नुत्पत्तिरेव । यच्च नित्यपक्षे नवतानिहितं नित्यस्य न क्रमेणार्थक्रियाकारित्वं नापि यौगप
 द्येनेति तत्कृणिकत्वेपि समानं । यतः कृणिकोप्यर्थक्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण यौ
 गपद्येन वाऽवश्यं सहकारिकारणसव्यपेक्षएव प्रवर्तते । यतः । 'सामग्री' जनिका' नहेयकं
 किंचिदिति । तेनच सहकारिणा न तस्य कश्चिदतिशयः कर्तुं पार्यते । कृणस्यविवेकत्वेना
 ऽनाधेयातिशयत्वात् कृणानां च परस्परोपकारकोपकार्यत्वानुपपत्तेः सहकारित्वानावः ।
 सहकार्यनपेक्षायां च प्रतिविशिष्टकार्यानुपपत्तिरिति । तदेवमनित्यएव कारणोन्यः पदा
 र्थः स उच्यत इति द्वितीयपक्षसमाश्रयणमेव । तत्रापि चैतदाज्ञोचनीयं । किं कृणकृणि
 त्वेनानित्यत्वमाहोस्वित्परिणामाऽनित्यतयेति । तत्र कृणकृणित्वे कारणकार्यत्वानावा

तु कारणानां व्यापारवानुपपन्नः कुतः कृणिकानित्यस्य कारणेन्य उत्पादइति । अथ पूर्
 वकृणाडुत्तरकृणोत्पादे सति कार्यकारणजावो नवतीत्युच्यते तदयुक्तं । यतोसौ पूर्वकृणो
 विनष्टो वोत्तरकृणं जनयेदविनष्टो वा । न तावद्विनष्टस्तस्यासत्त्वाङ्गनकत्वानुपपत्तेः । ना
 प्यविनष्ट उत्तरकृणकाले पूर्वकृणव्यापारसमावेशात्कृणजंगनंगापतेः । पूर्वकृणो विनश्यं
 स्तुत्तरकृणमुत्पादयिष्यति तुलांतयोर्नामोन्नामवदितिचेत् । एवं तर्हि कृणयोः स्पष्टैवैकका
 लताश्रिता । तथाहि । यासौ विनश्यदवस्था साऽवस्था तु निम्ना । उत्पादावस्थातोप्यु
 त्पित्सोस्ततश्च तयोर्विनाशोत्पादयोर्यौगपद्यान्युपगमे तद्वर्मिणोरपि पूर्वोत्तरकृणयोरेक
 कालावस्थायित्वमिति । तद्वर्मितानन्युपगमे च विनाशोत्पादयोरवस्तुत्वापत्तिरिति । यथो
 क्तं जातिरेव हि जावानामित्यादि । तत्रेदमभिधीयते । यदि जातिरेवोत्पत्तिरेव जावानां
 पदार्थानामजावहेतुस्ततोऽजावकारणस्य सन्निहितत्वेन विरोधेनाघ्रातत्वाडुत्पत्त्यजावो
 ऽथोत्पत्त्युत्तरकालं विनाशो नविष्यतीत्यन्युपगम्यते । तथा सति उत्पत्तिक्रियाकाले तस्याऽनू
 तत्वात्पश्चाच्च नवन्नंतरायएव नवति न न्युयसा कालेनेति । किमत्र नियामकं विनाशो हेत्वजा
 व इतिचेत् । यतउक्तं निर्हेतुकत्वादिनाशस्य स्वजावानुबन्धितेत्येतदप्ययुक्तं । यतो घटादी
 नां मुञ्जरादिव्यापारानंरमेव विनाशो नवन् लक्ष्यते । ननु चोक्तमेवात्र तेन मुञ्जरादिना घटा
 देः किं क्रियत इत्यादि । सत्यमुक्तं । इदमयुक्तंतूक्तं तथाह्यजावइति । प्रसज्यपर्युदासविक
 ल्पद्वयेन योर्य विकल्पः पक्षद्वयेपि च दोषः प्रदर्शितः सोऽदोष एव । यतः पर्युदासपक्षे
 कपालाख्यजावांतरकारणो घटस्य च परिणामानित्यतया तदूपतापत्तेः कथं मुञ्जरादेर्घ
 टादीन् प्रत्यर्किचित्करत्वं । प्रसज्यप्रतिषेधस्तु जावं न करोतीति प्रतिषेधात्मकोत्र नाश्री
 यते । किंतर्हि प्रागजाव,प्रध्वंसाजावे,तरेतरा,त्यंताजावानां चतुर्णां मध्ये प्रध्वंसा
 जावएवेहाश्रीयते । तत्र च कारकांतराणां व्यापारोनवत्येव । यतोसौ वस्तुतः पर्या
 योऽवस्थाविशेषो न जीविमात्रं । तस्य चाऽवस्थाविशेषस्य जावरूपत्वात्पूर्वोपमर्देन च
 प्रवृत्तत्वाद्यएव कपालादेरुत्पादः सएव घटादेर्विनाशइति विनाशस्य सहेतुकत्वमवस्थि
 तं । अपिच कादाचित्कत्वेन विनाशस्य सहेतुकत्वमवसेयमिति । पदार्थव्यवस्थार्थं चाऽव
 श्यमजावचातुर्विध्यमाश्रयणीयं । तदुक्तं । कार्यइव्यमनादिः स्यात्प्रागजावस्य निन्द्वे ॥
 प्रध्वंसस्य च जावस्य, प्रच्यवेऽनंततां व्रजेत् ॥ १ ॥ सर्वात्मकं तदेकं स्यादन्यापोहव्यति
 क्रमे इत्यादि । तदेवं कृणिकस्य विचाराद्धमत्वात्परिणामानित्यपक्षएव ज्यायानिति । एवं
 च सत्यात्मा परिणामी ज्ञानाधारो नवांतरयायी नूतेन्यः कथंचिदन्यएव शरीरेण सहा
 ऽन्योन्यानुवेधादनन्योपि । तथा सहेतुकोपि नारकतिर्यङ्मनुष्यामरनवोपादानकर्मणा तथा
 तथा विक्रियमाणत्वात् पर्यायरूपतयेति । तथात्मस्वरूपाप्रच्युतेर्नित्यत्वादहेतुकोपीति ।

आत्मनश्च शरीरव्यतिरिक्तस्य साधितत्वाच्चतुर्धातुकमात्रं शरीरमेवेदमित्येतदुन्मत्तप्रल-
पितमपकर्णयितव्यमित्यलं प्रसंगेनेति ॥ १७ ॥

अगारमावसंतावि, अरस्सा वा वि पवया ॥ इमं दरिसणमावस्सा
सवडुस्का विमुच्चई ॥ १९ ॥ ते एणावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउं ज
णा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते उहंतराहिया ॥ २० ॥ ते एणावि संधिं ए
च्चा एं, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते संसारपारगा
॥ २१ ॥ ते एणावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो
एवं, न ते गप्पस्स पारगा ॥ २२ ॥ ते एणावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्म
विउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते जम्मस्स पारगा ॥ २३ ॥
ते एणावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं,
न ते डुःखस्स पारगा ॥ २४ ॥ ते एणावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्म
विउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते मारस्स पारगा ॥ २५ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनी पोतपोतानां दर्शननेविषे मुक्तीनुं कारण जे कहेवे ते
देखाडेवे. ते उपर कहेवेके ते सर्व दर्शनी अगारं के० घर तेनेविषे आवसंतावि के०
निवास करनार एटले गृहस्थ, वा के० अथवा, अरस्सा के० अरएवसी तापसादिक
अथवा पवयाके० प्रव्रजितशाक्यादिक ते एम जावना करेवे के, इमंदरिसणमावस्सा के०
अमारा दर्शने आवस्सा एटले आव्या. एटले जे कोई अमे कहिये तेने माने तो, ते सवडु
स्काविमुच्चईके० सर्व डुःखथकी मुक्त थाय. एवी रीते पोतपोताना दर्शननेविषे सर्व कोई मुक्ति
देखाडेवे ॥ १९ ॥ हवे ग्रंथकार कहेवे. तेणाविके० ते पंचनूतवादी प्रमुख दर्शनीउं तेने नैव
के० नथी. संधिके० बिड एटले ज्ञानावरणादिक कर्म तेनो विपर्ययजाव ते संधि जाणवी.
ते अहीं ज्ञानावरणादिक कर्मना विवरण तेने एच्चाएंके० अजाणतायका बापडा डुःखथ
की मूकाववाने अर्थे सावधान थयावे. ते कारणे ते जणाके० जन एटले लोक, नतेध
म्मविउंके० क्हांत्यादिक दशप्रकारनो जे यतिधर्म तेना जाण नथी. जेतेउवाइणो एवंके०
ते वादी जे नास्तिकमति प्रमुख पूर्वे कह्या, ते असमंजस वचनना बोलनारवे. माटे
नतेउहंतराहिया के० ते संसाररूप उंच एटले प्रवाह, अर्थात् संसारसमुझना तारना
र ते नथी. एम श्रीतीर्थकरे तथा गणधरे कह्युंवे. ॥ २० ॥ ते पंचनूतवादी प्रमुख
कर्म आववानां स्थानक जाणता नथी; वली ते जनके० लोक क्हांत्यादिक दशविध
यतिधर्मेने जाणता नथी. एवा ते पूर्वे कह्या जे नास्तिकप्रमुख वादी ते संसारना पा

रगामी नहोय. ए गाथानां पहेलां त्रण पदनो अर्थे प्रथम कह्यो तेप्रमाणेज ठे.॥११॥
जे एम बोले ते गर्जना पारगामी नहीं, एटले अनंता गर्जनां दुःख सहन करे. ॥१२॥
वली जे एम बोले ते जन्मना पारगामी नथी अर्थात् अनंता जन्मनुं दुःख सहन क
रे. ॥ १३ ॥ तथा जे एम बोले ते दुःखना पारगामि न होय, अनंतो काल चतुर्गति
रूप संसारना दुःख सहन करे. ॥ १४ ॥ तथा जे एम बोले ते मरणना पारगामी न
समजवा, अर्थात् अनंतिवार मरण पामे. ॥१५॥

॥ दीपिका—अथ पूर्वोक्तसर्वदुर्मतीनामफलत्वं स्वदर्शनांगीकारं च दर्शयन्नाह । (अ
गारेति) अगारं गृहमावसंतस्तिष्ठंतो गृहस्था आरण्या वा तापसादयः प्रव्रजिताश्च शा
क्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संजावयंति । यथा इदमस्मदीयं दर्शनं मतमापन्ना आ
श्रिताः सर्वदुःखेभ्यो जीवाविमुच्यंतइति ते वदंति ॥ १६ ॥ अथ तेषां निष्फलत्वमाह ।
तेति षड्भिः । ते पंच पंचनूतवाद्याद्याः संधिज्ञानावरणादिकर्मविवररूपं नापि नैव
ज्ञात्वा अज्ञात्वेइत्यर्थः । एवाक्यालंकारे । यथा जीवकर्मणोः संधिर्निन्नत्वं नवति त
था ज्ञात्वा मोक्षार्थं प्रवृत्ता इत्यर्थः ॥ संधिर्द्विविधः । इव्यसंधिः कुड्यादेः । नावसंधिः कर्म
विवररूपस्तमुत्तरोत्तरपदार्थपरिज्ञानं वा संधिस्त मज्ञात्वा प्रवृत्ताः । ते किञ्चूताइत्याह । (न
तेति) । ते जना लोका न सम्यक्धर्मविदः । येतु ते । एवंविधवादिनस्ते । उद्यो नवौघः संसार
स्तत्तरणशीला न आख्याता जिनैः ॥१७॥ अग्रेतनाः पंचश्लोका एवमेव व्याख्येयाः । परं
संसार १ गर्ज २ जन्म ३ दुःख ४ मारपारगा न जवंतीति ज्ञेयं ॥११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचनूतात्माऽद्वैततज्जीवतज्जीरीराकारकात्मषष्ठकृणिकपंचस्कंधवादिनां
मफलवादित्वं वक्तुकामः सूत्रकारस्तेषां स्वदर्शनफलान्युपगमं दर्शयितुमाह । (अगारेत्या
दि) अगारं गृहं तदावसंतस्तस्मिंस्तिष्ठंतो गृहस्थाइत्यर्थः । आरण्या वा तापसादयः
प्रव्रजिताश्च शाक्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संविजावयंति । यथेदमस्मदीयं दर्शनं
मापन्नाआश्रिताः सर्वदुःखेभ्यो विमुच्यंते । आर्षत्वादेकवचनं सूत्रे कृतं । तथाहि । पं
चनूततज्जीवतज्जीरीवादिनामयमाशयोयथेदमस्मदीयं दर्शनं ये समाश्रितास्ते गृहस्थाः
संतः सर्वेभ्यः शिरस्तुंडमुंडन, दंडाऽजिनजटाकाषायचीवरधारण, केशोल्लंघन, जाग्न्यस्तपश्च
रण, कायक्लेशरूपेभ्यो दुःखेभ्यो मुच्यंते । तथा दुः । तपांसि यातनाश्चित्राः, संयमो जोगवंच
नं ॥ अग्निहोत्रादिकं कर्म, बालक्रीडेव लक्ष्यत इति । सांख्यादयस्तु मोक्षवादिनएवं
संजावयंति यथा । येऽस्मदीयं दर्शनमकर्तृत्वात्माऽद्वैतपंचस्कंधादिप्रतिपादकमापन्नाः प्रव्र
जितास्ते सर्वेभ्यो जन्मजरामरणगर्जपरंपराऽनेकशारीरमानसातितीव्रतराऽसातोदयरूपे

न्यो दुःखेन्यो विमुच्यंते । सकलद्वंद्वविनिर्मोहं मोक्षमास्कंदंतीत्युक्तं नवति ॥ १९ ॥ ५
दानीं तेषामेवाऽफलवादित्वाविष्करणायाह । (तेषावीत्यादि) ते पंचनूतवाद्याद्या ना
पि नैव संधिं विद्ं विवरं । सचद्व्यजावनेदाद्वेधा । तत्र द्व्यसंधिः कुड्यादिर्जावसंधिर्ज्ञाना
वरणादिकर्मविवररूपस्तमज्ञात्वा ते प्रवृत्ताः । एमिति वाक्यालंकारे । यथा आत्मकर्मणोः सं
धिर्विधा जावलक्षणो नवति । तथा अंबुधाश्च ते वराका दुःखमोक्षार्थमन्युद्यता इत्यर्थः । य
था तएवंचूतास्तथा प्रतिपादितं लेशतः प्रतिपादयिष्यतेच । यदि वा संधानं संधिरुत्तरोत्तर
पदार्थपरिज्ञानं तदज्ञात्वा प्रवृत्ता इति । यतश्चैवमतस्ते न सम्यक्धर्मपरिच्छेदे कर्तव्ये विद्ं
सो निपुणा जनाः पंचनूतास्तित्वादिवादिनो लोका इति । तथाहि । क्हांत्यादिकोदशविधो
धर्मस्तमज्ञात्वैवान्यथा च धर्मं प्रतिपादयंति । यत्फलानावाञ्च तेषामफलवादित्वं तदुत्तरग्रं
थेनोद्देशकपरिसमाप्त्यवसानेन दर्शयति । ये तेल्विति । तुशब्दश्चशब्दार्थे यइत्यस्यानंतरं प्र
युज्यते । येच ते एवमनंतरोक्तप्रकारवादिनो नास्तिकादयोऽधो नवौघः संसारस्तत्तरणशीलास्ते
न नवंतीति श्लोकार्थः ॥ २० ॥ तथा न ते वादिनः संसार, गर्ज, जन्म, दुःख, मारादि
पारगा नवंतीति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

नाणाविहाइं दुःखाइं, अणुहवंति पुणो पुणो ॥ संसारचक्रवा
लंमि, मच्चुवाहिजराकुले ॥२६॥ उच्चावयाणि गहंता, गप्पमेस्सं
ति एंतसो ॥ नायपुत्ते महावीरे, एवमाह जिणोत्तमे ॥२७॥ इति
वेमि पढममश्रयणं पढमो उद्देशो समतो ॥ ६१ ॥ ६१ ॥

अर्थ-वली ते जे स्थितिने पामे ते कहेवे. नाणाविहाइं दुःखाइं के० नानाविध बहु
प्रकारे वेदन चेदन ताडनादिक दुखोनें अणुहवंति पुणो पुणो के० वली वली अनुनवेवे.
परंतु ते दुःख क्यां पामे ? तोके संसार चक्रवालंमिके० संसारचक्रवालने विषे पामे. ते
संसार केवो दुस्तरवे तो के, मच्चुवाहिजराकुले के० मृत्यु, व्याधि अने जरा तेणे करी
आकुलव्याकुल वे. एवा संसारमाहे परित्रमण करतां अनंतो काल दुःखी थाय. ॥२६॥
ते दर्शनीउ वलो असमंजस थका सूत्रविरोधना बोलनारा उच्चावयाणि गहंता के० उंचे
नीचे स्थानके परित्रमण करतां आगामिक काले गप्पमेसंति एंतसो के० अनंता गर्जनां
दुःख पामसे. एवमाह के० एवुं वचन, नायपुत्ते महावीरे के० ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेव जि
णोत्तमे के० जिनोत्तम तेणे कयुं. तेम अमे पण कहिये बैए ॥२७॥ इति प्रथमाध्ययनस्य
प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ए प्रथम उद्देशकमां नूतवादिप्रमुख परवादीना मत कहा.

॥ दीपिका-ते यत्प्राप्नुवन्ति तदाह । (नाणेति) । नानाविधान्यनेकप्रकाराणि दुःखानि

अनुजवंति । पुनःपुनः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजरानिराकुले व्याप्ते ॥ १६ ॥ तेषां
 दुःखफलमुपसंहारं चाह । (उच्चेति) । उच्चावचान्यधमोत्तमानि स्थानानि गच्छंतोत्र
 मंतोगर्जाज्जर्नमेष्यंति यास्यंत्यनंतशः । (नायपुत्तेति) । ज्ञातः सिद्धार्थकृत्रियस्तस्य
 पुत्रः श्रीमहावीरो जिन एवमुक्तवान् । इति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रत्याहेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसूत्रकृते द्वितीयांगे प्रथमाध्ययनेप्रथमोद्देशकव्याख्या संपूर्णा ॥ ॥

॥ टीका—यत्पुनस्ते प्राप्नुवन्ति तद्वर्णयितुमाह (नाणाविद्वाद्इत्यादि) नानाविधानि
 बहुप्रकाराणि दुःखान्यासातोदयलक्षणान्यनुजवंति पुनः पुनः । तथाहि नरकेषु करपत्र
 दारण, कुंजीपाक, तप्तायःशास्मलीसमालिंगनादीनि तिर्यङ्कु च शीतोष्मादिदमनांकताडनाऽ
 तिसारारोपणकुत्तृडादीनि । मनुष्येषु इष्टवियोगाऽनिष्टसंयोगशोकाक्रंदनादीनि देवेषु चा
 नियोगेष्वर्थाकिंलिङ्घिकत्वच्यवनादीन्यनेकप्रकाराणि दुःखानि ये एवंभूता वादिनस्ते पौनः
 पुन्येन समनुजवंति । एतच्च श्लोकार्धे सर्वेषूत्तरश्लोकार्धेषु योज्यं । शेषं सुगमं यावद्वेदेशक
 समाप्तिरिति ॥ १६ ॥ नवरमुच्चावचानीति अधमोत्तमानि नानाप्रकाराणि वासस्थानानि गच्छं
 तीति गच्छंतोत्रमंतोगर्जाज्जर्नमेष्यंति यास्यंत्यनंतशो निर्विच्छेदमिति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 जंबूस्वामिनं प्रत्याह । ब्रवीम्यहं तीर्थकराज्ञया न स्वमनीषिकया सचाहं ब्रवीमि येन मया
 तीर्थकरसकाशाद्भुतं । एतेनच कृणिकवादिनिरासो द्रष्टव्यः ॥ १७ ॥ इति समयारव्यप्रथमा
 ध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ प्रथमाध्ययनेद्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते

आघायं पुण एगेसिं, उववस्सा पुढो जिया ॥ वेदयंति सुहं दुःखं, अडु
 वा लुपंति ठाणउ ॥ १ ॥ न तं सयं कडं डुखं, कउ अन्नकडं च णं ॥ सुहं
 वा जइ वा डुखं, सेहियं वा असेहियं ॥ २ ॥ सयं कडं न असेहिं,
 वेदयंति पुढो जिया ॥ संगइअं तं तहा तोसिं, इहमेगेसि आहिअं ॥ ३ ॥

अर्थ—पुणके० वली एगेसिके० एक नियतवादिने मते, आघायंके० एम कह्यंते. ए
 ठले तेनो जे अजिप्राय ठे ते कहेते. उववस्सापुढोजियाके० पृथक् पृथक् नारकादिकने
 नवे जे जीवते, ते पोतपोताना देहस्थित थका सुहं डुखं के० सुखदुःखने वेदयंतिके०
 वेदेते. अडुवाके० अथवा ते प्राणीउ सुख दुःख अनुजवता ठाणउके० ते स्थानकथी
 पोतानुं आयुष्य पूर्णकरीने लुपंतिके० स्थानांतरे संक्रमे. एम नियतवादी कहेते.
 ॥ १ ॥ वली पण बेगाथाए नियतवादीनां मतनो अजिप्राय कहेते. जे ते प्राणी
 सुख दुःख अनुजवेते, एक स्थानक थकी बीजे स्थानके उपजेते, नतंसयंकडंडुखंके०
 ते दुःखादिक ते जीवनुं पोतानुं कीधेलुं नथी. तेम कउअन्नकडंचणं के० अनेरा का

ज ईश्वर स्वप्नावादिकनुं करेलुं क्यांथी होय. जो स्वयंकृत सुख दुःख ठे, तो सर्व जीव व्यापारादिक सरिखो व्यापार करतां सर्व सरस्वाज केम नथी थता. माटे पुरुषाकारे कांइज नथाय, अने जो काल ईश्वरादिकना करेलां सुख दुःख होय तो जगतनी विचित्र ता केम थाय? तेमाटे काल ईश्वरादिकनुं करेलुं पण सुख दुःख थतुं नथी. एटले जीव ने सुहंवाजइवाडुस्कंके० सुख अथवा दुख जे ठे ते केवां ठे, तोके सेहियं वा असेहियं के० सैद्धिक अथवा असैद्धिक ठे. तेमां स्रग् चंदन विनितादिक तेथकी उपनुं जे सुख तेने सैद्धिक कहिये. अने अंतरंग आनंदरूप जे सुख तेने असैद्धिक कहिये. एवीरीते बे प्रकारे दुःख पण जाणवुं, तेमां एक वध, बंधन, ताडनादिक क्रियाना करवाथीकरी अने बीजुं शूलज्वरादिरूप जाणवुं, एटले एक कारणे निष्पन्न अने बीजुं स्वप्नाविक निष्पन्न ठे. ॥ २ ॥ ए सुखदुःख जो कोइए कखां नथी, तो ए जीव सुखी दुःखी केम थायठे, ते कहेठे. सयंकडंनअस्मेहिंवेदयंति पुढोजियाके०सयं एटले पोतानुं करेलुं अथ वा अनेरानुं करेलुं जे सुख दुःख ते जीव वेदतो नथी. किंतु संगइअंतंतहातेसिंके० जवित व्यतानुं करेलुं तेहिज जीवने सुख दुःख उपजेठे. तथाच तन्मतं। प्राप्तव्यो नियतिबला श्रयेण योऽर्थः, सोवश्यं जवति नृणां गुणोगुणो वा ॥ नूतानां महति कृतेपिहि प्रयत्ने, ना नाव्यं जवति न जाविनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ इति वचनात् ॥ ३ ॥ एप्रमाणे नियतवादी ना मतनो अनिप्राय दर्शाव्यो.

॥ दीपिका—उक्तः प्रथमोद्देशकः । अथ द्वितीयोद्देशकः कथ्यते । तस्यायमर्थसंबंधः । आद्योद्देशके नूतवादादिमतं प्रदर्श्य निराकृतं । इहाप्यवशिष्टं तदेवोपदर्श्य निराक्रियत इत्यनेन संबंधेनागतस्यास्योद्देशकस्य सूत्रं यथा । (आधायमिति) । पुनः एकेषां नियतिवादिनामेतदाख्यातं । आख्यातमित्यत्र नावे क्तप्रत्ययः। तद्योगेन वा क्लीबइति कर्तरिषष्ठी । ततश्च नियतिवादिनिरिदमाख्यातमित्यर्थः । किं तदित्याह । (उववसृजति) उपपन्ना युक्त्या घटमानाः पृथक् अनेके जीवाः । जीवसत्त्वे पंचनूततत्त्वरीरवादिमतं निराकृतं । पृथगित्यनेन आत्माऽद्वैतवादिनिरासश्च । तेऽनेके जीवाः सुखं दुःखं देवनारकादिजवेषु वेदयंत्यनुजवंति अनेनाऽकर्तृवादो निरस्तः (अडुवेत्ति) । अथवा लुप्यंते स्थानात् स्थानान्तरं संक्राम्यंते । एतेनोपपातिकत्वमप्युक्तं ॥ १ ॥ नियतिवादमतमेवाह श्लोकद्वयेन । (नतमिति) यत्तैः प्राणिनिरनुजयते सुखं दुःखं स्थानविलोपनं वा न तत्स्वयमात्मना पुरुषकारेण कृतं दुःखं । दुःखस्यचोपलक्षणात्सुखमपि ग्राह्यं । सुखदुःखानुजवः पुरुषकारकृतो न स्यादित्यर्थः । अनेन कालेश्वरस्वप्नावकर्मादिना च कुतः कृतं । एमित्यलंकारे । कालादिनिरपि न कृतमित्यर्थः । किंतु नियतेरेव निष्पद्यते सर्वमिति । ततः सुखं सैद्धिकं सिद्धौ मोक्षे जवं सै

द्विकं । यदिवा दुःखमसैद्विकं सांसारिकं । अथवा सैद्विकमसैद्विकं च सुखं यथा । स्वक्
चंदनांगनाद्युपनोगक्रियासिद्धौ नवं सैद्विकं । आंतरं सुखमानंदरूपमसैद्विकं । तथा
सैद्विकमसैद्विकं च दुःखं यथा । कशाताडनांकनादिक्रियासिद्धौ नवं सैद्विकं । ज्वरशिरो
तिग्गुलादिरूपमंगोष्ठमसैद्विकं दुःखं । एतदुजयमपि सुखं दुःखं च नपुरुषकारकृतं । नचा
न्यैः कालादिभिः कृतं वेदयंत्यनुजवन्ति पृथक्जीवाः । कथं तर्हि प्राणिनांसुखं दुःखं च
स्यादित्याह । (संगइअंति) । सम्यक् स्वपरिणामेन गतिर्यस्याः यदा यत्र यत्सुखदुःखानुज
वनं सा संगतिर्नियतिस्तस्यानवं सांगतिकं नियतिकृतमित्यर्थः । इहाऽस्मिन्सुखदुःखा
नुजववादे एकेषां नियतिवादिनामिदमाख्यातं । यदुक्तं तैः । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेण
योर्यः, सोऽवश्यं नवति नृणां शुनोऽशुनो वा ॥ नूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने, नानाव्यं
नवति न जाविनोस्ति नाश इति ॥ ३ ॥

॥ टीका-उक्तः प्रथमोद्देशकस्तदनु द्वितीयोऽभिधीयते । तस्य चायमनिसंबन्धः । इहा
ऽनंतरोद्देशके स्वसमयपरसमयप्ररूपणाकृता । इहाप्यध्ययनार्थाधिकारत्वात्सैवानभिधीय
ते । यदि चानंतरोद्देशके नूतवादादिमतं प्रदर्श्य तन्निराकरणं कृतं । तदिहापि तदवशिष्ट
नियतिवाद्यादिभिष्यादृष्टिमतान्युपदर्श्य निराक्रियते । अथवा प्रागुद्देशकेऽन्यथायि यथा
बंधनं बुध्येत तच्च त्रोटयेदिति तदेव च बंधनं नियतिवाद्यनिप्रायेण न विद्यतइति
प्रदर्श्यते । तदेवमनेन संबन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्ण्य सूत्रा
नुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (आधायमित्यादि) अस्य चाऽनंत
रपरंपरसूत्रैः संबन्धोक्तव्यस्तत्राऽनंतरसूत्रसंबन्धोयं । इहानंतरसूत्रे इदमनिहितं यथा ।
पंचनूतस्कन्धादिवादिनोमिष्यात्वोपहृताऽतरात्मनोऽसद्ग्राहानिनिविष्टाः परमार्थाऽव
बोधविकलाः संतः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजराकुले उच्चावचानि स्थानानि गच्छन्तो
गर्भमेष्यन्त्यन्वेषयन्ति वाऽनंतश्च इति । तदिहापि नियत्यज्ञानिज्ञानचतुर्विधकर्मोपच
यकादिनां तदेव संसारचक्रवाजत्रमणगर्भान्वेषणं प्रतिपाद्यते । परंपरसूत्रसंबन्धस्तु (बु
द्धेऽज्ञेत्यादि) । तेन च सहायं संबन्धस्तत्र बुध्येतेत्येतत् प्रतिपादितमिहापि यदाख्यातं नि
यतिवादिनिस्तद्बुध्येतेत्येवं मध्यसूत्रैरपि यथासंजनवं संबन्धो लगनीयइति । तदेवं पूर्वोत्तरसं
बंधसंबन्धस्यास्य सूत्रस्याऽधुनार्थः प्रतन्यते । पुनःशब्दः पूर्वादिन्यो विशेषं दर्शयति ।
नियतिवादिनां पुनरेकेषामेतदाख्यातं । अत्र चाविवक्षितकर्मकाश्चपि अकर्मका नवन्ती
तिख्यातेर्धातोर्जावे निष्ठाप्रत्ययस्तद्योगे कर्तरि षष्ठी । ततश्चायमर्थस्तैर्नियतवादिभिः पुन
रिदमाख्यातं तेषामयमाशयइत्यर्थः । तद्यथा । उपपन्नो युक्त्या घटमानकाइत्यनेन च पं
चनूततल्लीवतश्चरीरवादिमतमपाकृतं नवति । युक्तिस्तु लेशतः प्राग्दर्शितैव । प्रदर्शयिष्यते

च पृथक्पृथक्नारकादिजनेषु शरीरेषु चेत्यनेनाऽप्यात्माऽद्वैतवादिनिरासोऽवसेयः । के पुन
स्ते पृथगुपपन्नास्तदाह । जीवाः प्राणिनः सुखदुःखजोगिनः । अनेन च पंचस्कंधातिरिक्तजीवा
नावप्रतिपादकबौद्धमताऽपक्षेपः कृतोऽष्टव्यः । तथा ते जीवाः पृथक्पृथक् प्रत्येकदेहे व्य
वस्थिताः सुखं दुःखं च वेदयंत्यनुजवंति । न वयं प्रतिप्राणिप्रतीतं सुखदुःखानुजवं निह
महे । अनेन चाऽकर्तृवादिनोनिरस्ताजवंति । अकर्तर्यविकारिण्यात्मनि सुखदुःखानुजवा
नुपपत्तेरिति नावः । तथैतदस्मानिर्नोऽपलप्यते । अद्वैत्यथावा । तेप्राणिनः सुखं दुःखं
चानुजवंति विलुप्यंते उल्लिख्यंते स्वायुषः प्रच्याव्यंते स्थानात्स्थानांतरं संक्राम्यंत इत्यर्थः ।
ततश्चौपपातिकत्वमप्यस्मानिस्तेषां न निबिध्यते इति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ तदेवं पंचजूता
स्तित्वादिवादिनिरासं कृत्वा यत्तैर्नियतिवादिनिराश्रीयते तल्लोकद्वयेन दर्शयितुमाह ।
(नतंसयमित्यादि) यत् तैः प्राणिनिरनुजयते सुखं दुःखं स्थानविलोपनं वा न तत्स्वय
मात्मना पुरुषकारेण कृतं निष्पादितं दुःखमिति । कारणकार्योपचारात् । दुःखकारणमेवो
क्तं । अस्य चोपलक्षणत्वात् सुखाद्यपि ग्राह्यं । ततश्चेदमुक्तं नवति । योयं सुखदुःखानुजवः
सपुरुषकारकृतकारणजन्यो न नवतीति । तथा कुतोऽन्येन कालेश्वरस्वभावकर्मादिना च कृ
तं नवेत् । एमित्यलंकारे । तथाहि । यदि पुरुषकारकृतं सुखाद्यनुजयेत ततः सेवकवणि
कर्षकादीनां समाने पुरुषकारे सति फलप्राप्तिवैसदृश्यं फलप्राप्तिश्च न न वेत् । कस्यचित्तु से
वादिव्यापारानावेपि विशिष्टफलावाप्तिर्दृश्यत इत्यतो न पुरुषकारात्किंचिदासाद्यते किं त
र्हि नियतेरेवेत्येतच्च द्वितीयश्लोकांतेऽनिधास्यते । नापि कालः कर्ता । तस्यैकरूपत्वाद्भग
ति फलवैचित्र्यानुपपत्तेः । कारणनेदे हि कार्यनेदोनवति नानेदे । तथा ह्ययमेव हि नेदो
नेदहेतुर्वा घटते । यदुत विरुद्धधर्माध्यासः कारणनेदश्च । तथेश्वरकर्तृकेपि सुखदुःखे न न
वतः । यथाऽसावीश्वरो मूर्तोऽमूर्तो वा । यदि मूर्तस्ततः प्राकृतपुरुषस्येव सर्वकर्तृत्वानावः ।
अथाऽमूर्तस्तथा सत्याकाशस्येव सुतरां निष्क्रियत्वं । अपिच यद्यसौ रागादिमात्रस्ततो
ऽस्मदाद्यव्यतिरेकाद्विश्वस्याकर्तृत्वम् । अथासौ विगतरागस्ततस्तत्कृतं सुजगदुर्नगेश्वरद
रिडादिजगद्वैचित्र्यं न घटां प्रांचति ततोनेश्वरः कर्तेति । तथा स्वभावस्यापि सुखदुः
खादिकर्तृत्वानुपपत्तिः । यतोऽसौ स्वभावः पुरुषाज्जिन्नोऽजिन्नोवा । यदि जिन्नो न पुरुषा
श्रिते सुखदुःखे कर्तुमलं तस्माज्जिन्नत्वादिति । नाप्यजिन्नोऽनेदे पुरुषएव स्यात्तस्य चाक
र्तृत्वमुक्तमेव । नापि कर्मणः सुखदुःखं प्रति कर्तृत्वं घटते । यतस्तत्कर्म पुरुषाज्जिन्नमजि
न्नं वा नवेत् । अनिन्नं चेत्पुरुषमात्रतापत्तिः कर्मणस्तत्र चोक्तो दोषः । अथ जिन्नं तत्किं स
चेतनमचेतनं वा । यदि सचेतनं एकस्मिन् काये चैतन्यद्वयापत्तिः । अथाचेतनं तथा
सति कुतस्तस्य पाषाणखंडस्येवास्वतंत्रस्य सुखदुःखोत्पादनं प्रति कर्तृत्वमित्येतच्चोत्तरत्र
व्यासेन प्रतिपादयिष्ये इत्यलं प्रसंगेन । तदेवं सुखं सैद्धिकं सिद्धावपवर्गलक्षणायां

नवं यदि वा दुःखं आसातोदयलक्षणमसैद्धिकं सांसारिकं । यदिवोजयमप्येतत्सुखं दुःखं वा स्रक्चंदनांगनाद्युपजोगक्रियासिद्धौ नवं तथा कशाताडनांकनादिसिद्धौ नवं सैद्धिकं । तथाऽसैद्धिकं सुखमांतरमानंदरूपमाकस्मिकमनवधारितबाह्यनिमित्तं । एवं दुःखमपि ज्वर शिरोर्तिशूलादिरूपमंगोष्ठमसैद्धिकं । तदेतदुजयमपि न स्वयं पुरुषकारेण कृतं नाप्यन्येन केनचित् कालादिना कृतं वेदयंत्यनुजवन्ति पृथक्जीवाः प्राणिन इति । कथं तर्हि तत्तेषाम नूदिति नियतिवादी स्वाजिप्रायमाविष्करोति (संगड्यति) सम्यक्स्वपरिणामेन गतिर्यस्य यदा यत्र यत्सुखदुःखानुनवनं सा संगतिर्नियतिस्तस्यां नवं सांगतिकं । यतश्चैवं न पुरुषकारादिकृतं सुखदुःखाद्यतस्तत्तेषां प्राणिनां नियतिकृतं सांगतिकमित्युच्यते । इहास्मिन् सुखदुःखानुनववादे एकेषां वादिनामाख्यातं तेषामयमन्युपगमः । तथाचोक्तं । प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण योर्थः, सोऽवश्यं नवति नृणां क्षुणोऽक्षुणो वा ॥ नूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने नाज्ञाव्यं नवति न जाविनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ ३ ॥

एवमेयाणि जंपंता, बाला पंन्निअमाणिणो ॥ निययानिययं संतं,
अयाणंता अबुद्धिया ॥ ४ ॥ एवमेगे उ पासढा, ते जुज्जो विप्पग
प्पिआ ॥ एवं उवडिआ संता, ए ते दुःखविमोक्कया ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे ग्रंथकार एने उत्तर आपेढे एवमेयाणिजंपंता के० एवं पूर्वोक्त वचन नियतवादाश्रित बोलतां एवा ते बालाके० बाल अज्ञानी ठतां पोताने पंन्निअमाणिणोके० पंन्नि करी मानतां शा माटे मानेढे ते कहेढे के; निययानिययंके० ते अज्ञानी नियतिकृत सुख दुःख अथवा अनियतिकृत पुरुषकारादिकृतं करेलुं एवुं सुख दुःख ते संतं के० एकांते नवितव्यतायेज कखुं एम कहेढे; ते कारणे तेने सुखदुःखादि कारणना अयाणंता अबुद्धियाके० अजाण, बुद्धिरहित कहिए. अने जैनतो नियतिकृतपणे तथा अ नियतिकृतपणे ए बने प्रकारे सुख दुःख मानेढे एटले स्या दादी कहिए. ॥ ४ ॥ हवे ते ने एवी प्ररूपणानुं विपाक देखाडेढे एवमेगेके० एरीते कोइ एक नियतवादने विषे आश्रित परवादीढे ते केवाढे; तोके पासढाके० पार्श्वस्थ एटले न्यायपट्ठयकी बाहेर अथवा पासढा एटले पाशके० कर्मनुं बंधन तेने विषे स्थित जुज्जो के० तेवली पुनः विप्पगप्पियाके० विविध प्रगट्ठित एटले अत्यंत धिगाथका मुक्तिमार्गेनेविषे प्रवर्त्ते; वली एवुं कहेढे के अमे एवी क्रिया करता थका मुक्तिपामीशुं परंतु एवके० ए प्रकारे ते उवडियासंताके० उडित एटले पोतानी क्रियानेविषे प्रवर्त्ततां ठतां एतेदुःखविमोक्कयाके० पोताने दुःखथी मूकावनार न होय एटले मुक्ति पामेनहीं. ॥ ५ ॥ एटले नियतवादी कहा.

॥ दीपिका-अस्योत्तरमाह । (एवमिति) । एवमेतानि पूर्वोक्तानि वचनानि जल्पंतो

नियतिवादिनोबाला मूर्खाः पंडितमानिनः स्वयमपमिताअप्यात्मानं पंडितं मन्यमा
नाः । किंनूताः नियताऽनियतमजानंतः किंचिन्नियतिकृतमवश्यंजावि नियतमात्मपुरु
षकारेश्वरादिकृतं किंचिदनियतमेवं द्विविधं वस्तु अजानंतोनियतिकृतमेवैकांतेनाश्र
यंतोऽतएवाबुद्धिकाबुद्धिरहितानवन्ति । पुरुषकारादयोपि वस्तुत्पादकाः । यतः । न
दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्यः प्राप्नुमर्हति ॥ १ ॥
इत्याद्यजानंतोऽतएव निर्बुद्धिकाः ॥ ४ ॥ एतद्वादिनामपायमाह । (एवमिति) । एवमेके
नियतिवादिनं पार्श्वस्थाः युक्तिसमूहाद्विहिंतीति पार्श्वस्थाः परलोकक्रियापार्श्वस्थावा
। अथवा पाशः कर्मबंधनं तत्र स्थिताः । (तेच्छुद्धोति) । ते नूयो विविधं प्रगल्भिता धा
ष्ट्योपेतानियतिवादमंगीकृत्यापि एवं पुनरपि स्वकार्यपरलोकक्रियासु प्रवर्तमानाअतएव
धाष्ट्योपेतानते दुःखविमोचकाआत्मानं दुःखान्न मोचयन्ति ॥ ५ ॥ नियतिवादिनोगताः॥

॥टीका—एवं श्लोकद्वयेन नियतिवादिमतमुपन्यस्यास्योत्तरदानायाह । (एवमेयाणि
इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तस्योपप्रदर्शने । एतानि पूर्वोक्तानि नियतिवादाश्रितानि वचना
नि जल्पंतोऽनिदधतो बालाअज्ञाः सदसद्विवेकविकलाअपि संतः पंडितमानिनआत्मा
नं पंडितं मंतुं शीलं येषां ते तथा । किमिति तएवमुच्यंतइति तदाह । यतो (निययानि
ययंसंतमिति) । सुखादिकं किंचिन्नियतिकृतमवश्यं नाव्युदयप्रापितं तथाऽनियतमात्म
पुरुषकारेश्वरादिप्रापितं सत् नियतिकृतमेवैकांतेनाश्रयंत्यतोऽजानानाः सुखदुःखादिकारण
मबुद्धिकाबुद्धिरहितानवन्तीति । तथाह्यार्हतानां किंचित्सुखदुःखानि नियतितएव नवन्
ति । तत्कारणस्य कर्मणः कस्मिंश्चिदवसरेऽवश्यंनाव्युदयसज्जावान्नियतिकृतमित्युच्यते ।
तथा किंचिदनियतिकृतं च पुरुषकालेश्वरस्वजावकर्मादिकृतं तत्र कथंचित्सुखदुःखादेः पु
रुषकारसाध्यत्वमप्याश्रीयते । यतः क्रियातः फलं नवति क्रिया च पुरुषकाराऽयत्ता प्रव
र्तते । तथाचोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्यः
प्राप्नुमर्हति ॥ १ ॥ यत्तु समाने पुरुषव्यापारे फलवैचित्र्यं दूषणत्वेनोपन्यस्तं तददूषणमेव ।
यतस्तत्रापि पुरुषकारवैचित्र्यमपि फलवैचित्र्ये कारणं नवति । समाने वा पुरुषकारे यः
फलान्नावः कस्यचिन्नवति सोऽदृष्टकृतः । तदपि चास्मान्निः कारणत्वेनाश्रितमेव । तथा
कालोपि कर्ता । यतो बकुलचंपकाशोकपुन्नागसहकारादीनां विशिष्टएव काले पुष्पफला
द्युद्भवोन सर्वदेति । यच्चोक्तं । कालस्यैकरूपत्वाज्जगद्वैचित्र्यं न घटतइति तदस्मान् प्रति
न दूषणं । यतोऽस्मान्निर्न कालएवैकः कर्तृत्वेनान्युपगम्यतेऽपितु कर्मापि ततो जग
द्वैचित्र्यमित्यदोषः । तथेश्वरोपि कर्ता । आत्मैवहि तत्र तत्रोत्पत्तिद्वारेण सकलजगद्व्या
पनादीश्वरः । तस्य सुखदुःखोत्पत्तिकर्तृत्वं सर्ववादिनामविगानेन सिद्धमेव । यच्चात्र मूर्तामू

तदिदूषणमुपन्यस्तं तदेवंनूतेश्वरसमाश्रयणे दूरोद्भेदितमेवेति । स्वनावस्यापि कथंचि
 त्कर्तृत्वमेव । तथा ह्यात्मन उपयोगलक्षणत्वमसंख्येयप्रदेशत्वं । पुञ्जानां च मूर्तत्वं ध
 र्माधर्मास्तिकाययोर्गतिस्थित्युपपन्नकारित्वममूर्तत्वं चेत्येवमादिस्वनावापादितं । यदपि चा
 त्मव्यतिरेकाऽव्यतिरेकरूपं दूषणमुपन्यस्तं तददूषणमेव । यतः स्वनावआत्मनोऽव्यति
 रिक्तः । आत्मनोपि च कर्तृत्वमन्युपगतमेव तदपि स्वनावापादितमेवेति । तथा कर्मापि
 कर्तृ नवत्येव । तदि जीवप्रदेशैः सहान्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्थितं कथंचिच्चात्मनोऽनि
 न्नं तद्दशाच्चात्मा नरकतिर्यङ्मनुष्यामरजवेषु पर्यटन् सुखदुःखादिकमनुभवतीति । तदेवं
 नियत्यनियत्योः कर्तृत्वे युक्त्युपपन्ने सति नियतेरेव कर्तृत्वमन्युपगच्छंतो निर्द्युक्तिकानवन्तीत्य
 वसेयम् ॥४॥ तदेवं युक्त्या नियतिवादं दूषयित्वा तद्वादिनामपायदर्शनायाह । (एवमेगेव इत्या
 दि) । एवमिति पूर्वान्युपगमसंसूचकं । सर्वस्मिन्नपि वस्तुनि नियतानियते सत्येके नियतमेवा
 ऽवश्यं नाव्येव कालेश्वरादिनिराकरणेन निर्हेतुकतया नियतिवादमाश्रिताः । तुरवधार
 णे । तएव नान्ये । किंविशिष्टाः पुनस्ते इति दर्शयति । युक्तिकदंबकाद्विस्तिष्ठतीति पा
 र्श्वस्थाः परलोकक्रियापार्श्वस्थावा । नियतिपक्षसमाश्रयणात्परलोकक्रियावैयर्थ्यं । य
 दि वा पाशऽवपाशः कर्मबंधनं तच्चेद् युक्तिविकलनियतिवादप्ररूपणं तत्रस्थिताः पाश
 स्थाः । अन्येष्वेकांतवादिनः कालेश्वरादिकारणिकाः पार्श्वस्थाः पाशस्थावा इष्टव्याऽ
 त्यादि । ते पुनर्नियतिवादमाश्रित्यापि नूयोविविधं विशेषेण वा प्रगल्भिताधाष्ट्योपग
 ताः परलोकसाधकासु क्रियासु प्रवर्तते । धाष्ट्याश्रयणं तु तेषां नियतिवादाश्रयणे स
 त्येव । पुनरपि तत्प्रतिपक्षिणीषु क्रियासु प्रवर्तनादिति ते पुनरेवमन्युपस्थिताः परलोक
 साधकासु क्रियासु प्रवृत्ता अपि संतोनात्मदुःखविमोहकाः । असम्यक्प्रवृत्तत्वान्नात्मानं
 दुःखादिमोचयन्ति । गतानियतिवादिनः ॥ ५ ॥

जविणो मिगा जहा संता, परिताणेण वज्जिआ ॥ असंकियाइ संकंति,
 संकिआइ असंकिणो ॥६॥ परियाणिआणि संकंता, पासिताणि असंकि
 णो ॥ अस्साणजयसंविग्गा संपलिति तहिंतहिं ॥ ७ ॥ अहं तं पवेज्ज
 वसं, अहे वसस्स वा वए ॥ मुच्चेज्ज पयपासानं, तं तु मंदे ए देहए ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे अज्ञानवादीना मत उपर दृष्टांत कहेछे. जहाके० जेम, मिगाके० मृग
 एटले अरण्यना पशु जविणो संता के० वेगवंत ठतां ते केवांछे, तोके परिताणेणवज्जि
 याके० परित्राण एटले शरणेकरी वर्जित अर्थात् तेमनो कोइ राखनार नथी. एवा ते
 जयविब्हलनूत विवेकरहित थका असंकियाइ के० अशंकित स्थानक जे कूट पा
 शादिक रहित तेने संकंति के० शंकांनुं स्थानक जाणे तथा जे संकिआइ के० शंकित

स्थानक जे वधनुं कारण ते स्थानक थकी असंकिणो के० शंका पामे नहीं. ॥ ६ ॥
वली एहिज कहेवे के, ते मृगादिक जीव परियाणिआणि के० परित्राण जे रक्षानुं
स्थानक तेथी संकंता के० शंकाता अने पासिताणि असंकिणो के० पाशना स्थानक
थकी अण शंकाता, अस्माएनयके० अजाणपणे अथवा नयें करी, संविग्गा के० व्याकुल
थका संपलिति तहिं तहिं के० तेहिज तेहिज स्थानके जाय. ज्यां त्यां पाशादिक मांहेज
पडे ॥ ७ ॥ वली एज दृष्टांत दिपावेवे. अह के० अथ एटले हवे तंके० ते मृगादिक
जीव ते वागुरादिकनो जे बक्षपवेळ के० बंधपाशादिकनां स्थानक ने अहेबक्षस्सवाव
ए के० नीचे अथवा उपर आक्रमीने जाय. जो एम करे तो ते मुञ्जेळपयपासाउके०
पगना पाशथकी मूकाय एटले बुटो थाय परंतु ते अनर्थ परिहरवानो उपाय तंके०
ते, मंदे के० मंद अज्ञानी, एदेहएके० नदेखे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथाज्ञानिमतमाह । (जविणोत्ति) । यथा जविनोवेगवंतः संतोमृगाः
परित्राणेन शरणेन वर्जितारहिताः । अथवा परित्राणं वागुरादिबंधनं तेन तर्जितानयं
प्रापिताः संतोऽशंकितानि स्थानानि शंकंते नयत्रांताः संतोनिर्नयान्यपि स्थानानि
सजयतया मन्यंते । शंकितानि च वागुरादीन्यशंकमानाः संपर्ययंतस्त्युत्तरसूत्रेण सं
बंधः ॥ ६ ॥ परित्राणं संजातं येषु तानि परित्राणितानि शरनूतानि स्थानानि मूढ
त्वात् शंकमानाः सजयानि मन्यमानाः पाशितानि पाशयुक्तान्यशंकमानास्तेषु शंकाम
कुर्वाणाअज्ञानेन नयेन च (संविगगति) सम्यक्व्याप्तास्तत्र तत्र वागुरादिके बंधने सं
पर्ययंते समेकीजावेन परिसमंतादयंते गच्छंतीति ॥ ७ ॥ इममेव दृष्टांतमाश्रित्याह । (अ
हेति) । अथानंतरमसौ मृगस्तत् (बक्षमिति) बंधोबंधनकारणं रज्जुवागुरादिबंधं वा यदि
क्ल्वेतोपरिगहेत वा अथवा बंधस्याधोव्रजेत् तदा पदपाशात् वागुरादिबंधनान्मुच्यते ।
एवं संतमपि तमनर्थपरिहरणोपायं मंदोजडोन देहतीति न पश्यतीति ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतमज्ञानिमतं दूषयितुं दृष्टांतमाह । (जविणोइत्यादि) यथा जविनोवेग
वंतः संतोमृगाश्चारण्याः पशवः परिसमंतात् त्रायते रक्षतीति परित्राणं तेन वर्जिता रहि
ताः परित्राणविकलाइत्यर्थः । यदिवा परित्राणं वागुरादिबंधनं तेन तर्जितानयं ग्रहि
ताः संतो नयोदत्रांतलोचनाः समाकुलीनूतांतःकरणाः सम्यक्विवेकविकलाअशंकनी
यानि कूटपाशादिरहितानि स्थानान्यशंकाहीणि तान्येव शंकंते अनर्थोत्पादकत्वेन
गृह्णंति । यानि पुनः शंकाहीणि शंका संजाता येषु योग्यत्वान्नानि शंकितानि शंकायोग्या
नि वागुरादीनि तान्यशंकिनस्तेषु शंकामकुर्वाणास्तत्र तत्र पाशादिके संपर्ययंतस्त्युत्तरेण
संबंधः ॥ ६ ॥ पुनरप्येतदेवाऽतिमोहाविष्करणायाह । (परियाणीत्यादि) परित्रायते इति
परित्राणं तज्जातं येषु तानि । यथा परित्राणयुक्तान्येव शंकमानाअतिमूढत्वादिपर्यस्तबु

અથસ્ત્રાતર્યપિ નયમુત્પ્રેક્ષમાણાનિ પાશિતાનિ પાશોપેતાન્યનર્થોપાદકાન્યશંકિનસ્તેષુ શંકામકુર્વાણાઃ સંતોઽજ્ઞાનેન નયેન ચ (સંવિગ્ગંતિ) । સમ્યક્વ્યાપ્તાવશીજૂતાઃ શંકનીયમશંકનીયં વા તત્રાઽપરિત્રાણોપેતં પાશાદ્યનર્થોપેતં વા સમ્યક્વિવેકેનાઽજ્ઞાનાના સ્તત્ર તત્રાઽનર્થબદ્ધુલ્લે પાશવાગુરાદિકે બંધને સંપર્યયંતે સમેકીનાવેન પરિસમંતાદયંતે યાંતિ વા ગહંતીત્યુક્તં નવતિ । તદેવં દૃષ્ટાંતં પ્રસાધ્ય નિયતિવાદાદ્યેકાંતાઽજ્ઞાનવાદિનોદાર્ઘીતિક ત્વેનાઽયોજ્યાઃ । યતસ્તેપ્યેકાંતવાદિનોઽજ્ઞાનકાસ્ત્રાણજૂતાનેકાંતવાદવર્જિતાઃ સર્વદોષ વિનિર્મુક્તં કાલેશ્વરાદિકારણવાદાન્યુપગમેનાઽનાશંકનીયમનેકાંતવાદમાશંકંતે શંકનીયં ચ નિયત્યજ્ઞાનવાદમેકાંતં ન શંકંતે । તે એવંજૂતાઃ પરિત્રાણાર્હેપ્યનેકાંતવાદે શંકાં કુર્વાણાયુક્તયાઽઘટમાનકમનર્થબદ્ધુલમેકાંતવાદમશંકનીયત્વેન ગૃહાંતોઽજ્ઞાનાવૃતાસ્તેષુ તેષુ કર્મબંધસ્થાનેષુ સંપર્યયંત ઇતિ ॥ ૭ ॥ પૂર્વદોષૈરતુષ્યન્નાચાર્યોદોષાંતરદિત્સયા પુનરપિ પ્રાક્તનદૃષ્ટાંતમધિકૃત્યાહ । (અહતંપવેક્ષ્યત્યાદિ) અથાનંતરમસૌ મૃગસ્તત્ (બક્ષ મિતિ) બદ્ધં બંધનાકારેણ વ્યવસ્થિતં । વાગુરાદિકં વા બંધનં બંધકત્વાદ્બંધમિત્યુચ્યતે । તદેવંજૂતં કૂટપાશાદિકં બંધનં યદ્યસાવુપરિહૃત્તે તદધસ્તાદતિક્રમ્યોપરિગહેત્ તસ્ય વધ્યાદેર્બંધનસ્યાધોગહેત્તત્ત એવં ક્રિયમાણોઽસૌ મૃગઃ પદેપાશઃ પદપાશોવાગુરાદિબંધનં તસ્માન્મુચ્યતે । યદિ વા પદં કૂટં પાશઃ પ્રતીતસ્તાન્યાં મુચ્યતે । ક્વચિત્પદપાશાદીતિ પૃથગ્તે । આદિગ્રહણાદ્ધતાઢનમારણાદિકાઃ ક્રિયાગૃહ્યંતે । એવં સંતમપિ તમનર્થોત્પાદકં પરિહરણોપાયં મંદોજડોઽજ્ઞાનાવૃતોન દેહતીતિ ન પશ્યતીતિ ॥ ૮ ॥

અહિઅપ્યાઽહિયપ્સુણે, વિસમંતેણુવાગતે ॥ સબદ્ધે પયપાસેણં, તઢ ઘાયં નિયજ્ઞ ॥ ૯ ॥ એવં તુ સમણા એ, મિઢદિઠી અણારિઆ ॥ અસંકિઆઈં સંકંતિ, સંકિઆઈં અસંકિણો ॥ ૧૦ ॥ ધમ્મપસુવણા જાસા, તં તુ સંકંતિ મૂઢગા ॥ આરંજાઈં ન સંકંતિ, અવિઅતા અકોવિઆ ॥ ૧૧ ॥ સવપ્પગં વિઠક્કસ્સં, સવંણૂમં વિઢૂણિઆ ॥ અપ્પત્તિઅં અકમ્મંસે, એમઠં મિગે ઘુએ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ-હવે તે ઉપાય અણ દેખતો થકો જે અવસ્થાને પામે તે કહેહે. અહિઅપ્યા કે. તે મૃગ આત્માને અહિત તથા અહિયપ્સુણેકે. અહિત જેનું જાણપણુ હે, એવા ઢતા, વિસમંતે કે. વિષમ કૂટ પાશાદિક પ્રદેશે, ણુવાગતે કે. આવે. એટલે તે પાશ માંહે પડે. સબદ્ધેપયપાસેણં કે. તે ત્યાં પડયા ઢતા બંધન પામે. તથા તઢઘાયં કે. ત્યાં તે વિનાશને નિયજ્ઞકે. ડુઃખી થતાં પામે. ॥ ૯ ॥ હવે એ દૃષ્ટાંત પરવાદિસાથે

मेलवेळे. एवंतु के० एरीते जेम ते मृग अजाणतां थकां पाशमांहे पडेळे, तेम सम
णाएगे के० कोइएक श्रमण शाक्यादिक दर्शनी ते केवाळे, तोके मिह्मदिष्टी के० मि
थ्यादृष्टी तथा अणारिथ्या के० अनार्य अज्ञानपणे अनाचारना सेवनारा ते असंकिया
इंके० अशंकित एवां जे रुडा धर्मेनां अनुष्ठानळे, तेनेविषे संकंति के० अधर्मेनी शंका
आणे; अने संकियाइं के० जे हिंसादिक शंकित स्थानकळे, तेथकी असंकियो के०
न शंकाय. ॥ १० ॥ वली ते दर्शनीउनी जे विपरीत मति ठे ते देखाडेळे. धम्मपण्णव
णाजासा के० क्हांत्यादिक दशविध धर्मेसहित प्ररूपणा जेनीळे. तंतुसंकंतिमूढगा के०
तेथकी ते अज्ञानी शंकाय अने कहेके ए अधर्मेनी प्ररूपणाळे, तथा जे आरंजाइंके०
आरंजादिक पापनां कारण ठे. तेथकी नसंकंति के० न शंकाय अने तेनेज धर्म करी
देखाडे. माटे ते केवा ठे, अविद्यत्ता के० अव्यक्त, मुग्ध, विवेक, विकल तथा अकोवि
याके० अकोविद एटले अपंमित ठे. ॥ ११ ॥ हवे तेने फल देखाडेळे. सब्बप्यगं के०
सर्वात्मक ते लोच, विउक्कस्सं के० मान, सब के० समस्त, एमं के० माया, तथा अप
त्तियं के० क्रोध ए चार कषाय विहूणिया के० खपावीने जीव अकम्मंसेके० अकर्मिंश
थाय, एटले कर्मिंशरहित थाय. एयमंठं के० एवो अर्थ ते मिगेके० मृगनी पेरे अज्ञान प
ष्ठवादी दर्शनी चूएके० ठांमेळे. सारांश जेथकी जीव मुक्ति पामे ते अर्थ जाणता नथी॥ ११ ॥

॥ दीपिका-पाशमपश्यतोयाऽवस्था स्यात्तामाह । (अहिच्यप्येति । स मृगोऽहिता
त्मा तथा अहितं प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञानः विषमांतेन कूटपाशादियुक्तेन प्रदेशे
नोपागतः । अथवा विषमांते कूटपाशे आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ बद्धः पादपाशा
दीननर्थबहुलान् अवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घातं विनाशं निगच्छति प्राप्नोति ॥
॥ ९ ॥ दृष्टान्तयोजनामाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तमृगदृष्टान्तेन । तुरवधार
णे । एकेश्रमणाः पारवंमाश्रितमिथ्यादृष्टयोऽनार्याअसदनुष्ठानाअशंकितानि धर्मानुष्ठा
नानि शंकमानास्तथा शंकितान्येकांतपक्षाश्रयणान्यशंकिनोमृगाश्वाऽनर्थजाजः स्युः ॥
॥ १० ॥ शंकितशंकितविपर्यासमाह । (धम्मेति) । धर्मप्रज्ञापना क्हांत्यादिदशविधधर्म
प्ररूपणा या सा प्रसिद्धा तां शंकते सधर्मप्ररूपणोयमिति मन्यंते । आरंजांश्च पापो
पादाननूतान् शंकते । यतोऽव्यक्तामुग्धाः सदसद्विवेकविकलाअकोविदाअपंडिताः स
ह्यास्त्रावबोधविधुराः ॥ ११ ॥ तेषां सत्फलानावमाह । (सब्बप्यगमिति) सर्वात्मकोलो
नस्तं । व्युत्कर्षोमानस्तं (सबंणूमंति) मायां तथा (अप्यत्तिअंति) क्रोधस्तं च विधूय अकर्मि
शः न विद्यते कर्मिंशोयस्य सोऽकर्मिंशः स्यात् । अकर्मिंशत्वं च ज्ञानाद्भवति नाऽज्ञानादि
त्याह । (एयमंठंति) । एतमर्थं कर्माजावरूपं मृगश्च मृगोऽज्ञानी (चुएन्ति) त्यजेत् ॥ ११ ॥

॥ टीका—कूटपाशादिकं चापश्यन् यामवस्थामवाप्नोति तां दर्शयितुमाह । (अहीत्यादि) स मृगोऽहितात्मा । तथाऽहितं प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञानः । सचाहितप्रज्ञानः सन् विषमांतेन कूटपाशादियुक्तप्रदेशेनोपागतः । यदिवा विषमांते कूटपाशादिके आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ पतितो बद्धश्च तेन कूटादिना पदपाशादीननर्थबहुलान् वस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घातं विनाशं नियच्छति प्राप्नोतीति ॥ ए ॥ एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य सूत्रकारएव दार्ष्टीतिकमज्ञानविपाकं दर्शयितुमाह । (एवमुत्थादि) एवमिति यथा मृगाअज्ञानावृताअनर्थमनेकशः प्राप्नुवन्ति । तुरवधारणे । एवमेव श्रमणाः केचित्पाखंमविशेषाश्रिताः । एके न सर्वे । किञ्चूतास्ते इति दर्शयति । मिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषामज्ञानवादिनां नियतिवादिनां वा ते मिथ्यादृष्टयः । तथा अनार्याः आराद्धा ताः सर्वे देयधर्मेन्यइति आर्याः न आर्याअनार्याअज्ञानावृतत्वादसदनुष्ठायिनइति यावत् । अज्ञानावृतत्वं च दर्शयति । अशंकितान्यशंकनीयानि सुधर्मानुष्ठानादीनि शंकमानास्तथा शंकनीयान्यपायबहुलान्येकांतपक्षसमाश्रयणान्यशंकिनोमृगाइव मूढचेतसस्तत्तदाऽरजंते यद्यदनर्थाय संपद्यंतइति ॥ १० ॥ शंकनीयाशंकनीयविपर्यासमाह । (धम्मपप्पुवणेत्यादि) । धर्मस्य क्वाल्यादिदशलक्षणोपेतस्य या प्रज्ञापना प्ररूपणा । तन्निति । तामेव शंकते अस-धर्मप्ररूपणेत्यमित्येवमध्यवस्यन्ति । ये पुनः पापोपादानजूताः समारंजास्तानाशंकते । किमिति । यतोऽव्यक्तामुग्धाः सहजसद्विवेकविकलाः । तथा । अकोविदाअपंडिताः सञ्ज्ञास्त्रावबोधरहिताइति ॥ ११ ॥ तेच अज्ञानावृतायन्नाप्नुवन्ति तददर्शनायाह । (सबप्पगमित्यादि) । सर्वत्राप्यात्मा यस्याऽसौ सर्वात्मको लोचस्तं विधूयेति संबंधः । तथा । विविधउत्कर्षोर्गर्वोव्युत्कर्षोर्मानइत्यर्थः । तथा (एमंति) माया तां विधूय । तथा (अप्पत्तियंति) क्रोधं विधूय । कषायविधूनने च मोहनीयविधूननमावेदितं जवति तदपगमाच्च शेषकर्माभावः प्रतिपादितो जवतीत्याह । (अकर्मोशइति) । न विद्यते कर्मोशोऽस्येत्यकर्मोशः । सच कर्मोशोविशिष्टज्ञानाज्जवति नाज्ञानादित्येव दर्शयति । एतमर्थं कर्माभावलक्षणं मृगः अज्ञानी (चुएत्ति) । त्यजेत् । विजक्तिपरिणामेन वा अस्मादेवंजूतादर्थान् ज्यवेत् चर्येदिति ॥ १२ ॥

जे एयं नाज्जिजाणंति, मिच्छदिठी अणारिया ॥ मिगा वा पासबद्धा ते,
घायमेसंति एतसो ॥ १३ ॥ माहणा समणा एगे, संवे नाणं सयं वए ॥
सवलोगे वि जे पाणा, न ते जाणंति किंचण ॥ १४ ॥ मिलस्कु अमिलस्कु
स्स, जहा चुत्ताणुजासए ॥ ए हेनं से विजाणाइं, नासिअंतणु जासए ॥ १५ ॥

एवमन्नाणिया नाणं, वयंतावि सयं सयं ॥ निव्वयहं न याणंति,
मिलस्कुव अबोहिया ॥ १६ ॥

अर्थ— वली एनोज दोष देखाडेढे. जेएयंनानिजाणंति के० जे अज्ञानवादी ए कर्म खपाववानो उपाय नथी जाणता, ते केवा ठे, मिह्दिहीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्य एवा मिगावापासबद्धाते के० मृगलानी परे पाशमां बंधाणाढे. तेघायमेस्संति एं तसो के० आगामिक काले अनंताघात एटले मरणने पामशे; एटले मृगतो एकवार मरण पामीनेज बूटेढे परंतु ते अज्ञानी अनंते मरणे पण बूटसे नहीं. ॥ १३ ॥ हवे जे पोते एकवार ग्रह्यं एवं जे पोतानुं कदाग्रह तेने कोइवारे मूकेनहीं ते उपर विशेष क हेढे. माहणासमणाएगे के० एक ब्राह्मण तथा एक श्रमण परिव्राजक विशेष ए सवे के० सर्वे, सयंके० पोत पोतानुं, नाणंके० जाणपणुं रुहुंढे एम वएके० वदे एटले कहेढे. वली ते जुदां जुदां ज्ञान परस्पर माहोमांहे विरुद्ध संदेह उपजावेढे; ते माटे अजाणपणुंज नजु ठे जाणपणानुं कांइ काम नथी, एरीते अज्ञानवादी कहेढे. तेमाटे सबलोगेविके० सर्व लोकमांहे, जे पाणा के० जे प्राणीउं ठे, नतेजाणंति किंचणं के० ते कांइ जाणता नथी, एटले सर्व सम्यक्ज्ञान रहित जाणवा. यद्यपि तेने कांइ गुरुपरंपरागत जाणपणुं होय तथापि ते कांइ परमार्थ जाणता नथी, माटे ते अज्ञानीज जाणवा. ॥ १४ ॥ हवे ते उपर दृष्टांत कहेढे. मिलस्कुअमिलस्कुस्स के० जेम म्लेह्व आर्यजाषानो अजाण थको अम्लेह्व जे आर्य जाषा तेने जहाचुत्ताणुजासए के० जेम जाषंतानी परे बोले परंतु ते एहेउसेविआणाइं के० हेतु एटले परमार्थ कांइ जाणे नहीं, निःकेवल परमार्थ करी शून्य जासियंतणुजासए के० जाषाने केडे जाषे. ॥ १५ ॥ हवे ए दृष्टांत अज्ञानवादी साथे मेलवेढे. एवमन्नाणियाणाणं के० एरीते अज्ञानी सम्यक्ज्ञानरहित एवा श्रमण ब्राह्म णादिक पोतपोताना मतनुं ज्ञान प्रमाण करीने वयंताविसयंसयं के० पोतपोतानो मार्ग कहेढे पण ते निव्वयहंनयाणंति के० निश्चयार्थ नथी जाणता. मिलस्कुवअबोहिया के० ते म्लेह्ववत् एटले म्लेह्वनीपरे अबोधिक एटले ज्ञानरहित ठे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—नूयोप्यज्ञानवादिनां दोषमाह । (जेएतमिति) । ये एतं कर्मकृत्योपायं न जानंति मिथ्यादृष्टयोऽनार्यास्ते मृगाइव पाशबद्धाघातं विनाशमेष्यंति यास्यंत्यन्वेष यंतिवा तद्योग्यक्रियाकरणात् । अनंतशोनिरंतरम् ॥ १३ ॥ अज्ञानवादिनामेव दूषणांतर माह । (माहणाइति) । एके ब्राह्मणास्तथा श्रमणाः परिव्राजकाः सर्वे स्वकमात्मीयं ज्ञानं वदंति नच तानि सर्वेषां ज्ञानानि । अन्योन्यविरोधेन प्रवृत्तत्वात् । तस्मादज्ञान मेव श्रेयइत्याह । (सबेलोयेविति) । सर्वस्मिन् लोके ये प्राणाः प्राणिनस्ते किंचन स

म्यक् न जानन्ति ॥ १४ ॥ अथ दृष्टान्तमाह । (मिलस्कु इति) । यथा म्लेहोऽनार्यः अ
म्लेहस्य आर्यस्य यदुक्तं नापितं तदनुजापते परमार्थशून्यं तज्जापितमेवानुजापते ।
नच हेतुं विजानाति ॥ १५ ॥ दार्ष्टीतिके योजयति (एवमिति) । एवमज्ञानिकाः स
म्यक्ज्ञानरहिताः स्वकं स्वकमात्मीयं ज्ञानं प्रमाणत्वेन वदन्तोपि निश्चयार्थं न जानन्ति ।
इव यथा म्लेहो निश्चयार्थमजानन् परोक्तमनुवदत्येवं तेप्यबोधिकाबोधरहिताः ।
ततोऽज्ञानमेव श्रेय इति ॥ १६ ॥

॥ टीका—नूयोप्यज्ञानवादिनां दोषानिधित्सयाह । (जेएयमित्यादि) । ये अज्ञान
पक्षं समाश्रिता एनं कर्मरूपणोपायं न जानन्ति । आत्मीयाऽसदग्राहाऽग्रहग्रस्तामि
थ्यादृष्टयोऽनार्यास्ते मृगा इव पाशबद्धाघातं विनाशमेप्यन्ति यास्यन्त्यन्वेप्यन्ति वा । त
द्योग्यक्रियानुष्ठानात् । अनन्तशो विहेदेनेत्यज्ञानवादिनोगताः ॥ १३ ॥ इदानीमज्ञानवादिनां
दूषणोद्दिष्टावधिषया स्ववार्ग्यत्रितावादिनो न चलिष्यन्तीति तन्मताविष्करणायाह । (मा
हणा इत्यादि) । एके केचन ब्रह्मणविशेषास्तथा श्रमणाः परिव्राजकविशेषाः सर्वेप्ये
ते ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञानं हेयोपादेयार्थाऽविर्भावकं परस्परविरोधेन व्यवस्थितं स्वकमात्मीयं
वदन्ति । नच तानि ज्ञानानि परस्परविरोधेन प्रवृत्तत्वात्सत्यानि । तस्मादज्ञानमेव श्रेयः
किं ज्ञानपरिकल्पनयेत्येतददर्शयति । सर्वस्मिन्नपि लोके ये प्राणाः प्राणिनो न ते किंचना
पि सम्यगुपेतवाचं जानन्तीति विदन्तीति ॥ १४ ॥ यदपि तेषां गुरुपारंपर्येण ज्ञानमायातं
तदपि छिन्नमूलत्वादवितथं न जवतीति दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह । (मिलस्कु अमिलस्कु
स्तेत्यादि) । यथा म्लेहः अम्लेहस्य आर्यस्य यदुक्तं नापितं तदनुजापते परमार्थशून्यं तज्जापितमेवानुजापते इति ॥ १५ ॥ एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं योजयितुमा
ह । (एवमित्यादि) । यथा म्लेहः अम्लेहस्य परमार्थमजानानः केवलं तज्जापिताननु
जापते । तथा अज्ञानकाः सम्यक्ज्ञानरहिताः श्रमणा ब्राह्मणा वदन्तोपि स्वीयं स्वीयं
ज्ञानं प्रमाणत्वेन परस्परविरुद्धार्थजापणात् निश्चयार्थं न जानन्ति । तथाहि । ते स्वकी
यं तीर्थकरं सर्वज्ञत्वेन निर्द्धार्य तदुपदेशेन क्रियासु प्रवर्तन् । नच सर्वज्ञविवक्षा अर्वा
ग्रदर्शना ग्रहीतुं शक्यते । नासर्वज्ञः सर्वज्ञं जानातीति न्यायात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञोऽ
साविति ह्येतत्तत्कालेपि बुद्धत्सुनिः ॥ तज्ज्ञानज्ञेयविज्ञानरहितैर्गम्यते कथं ॥ १ ॥ ए
वं परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वादुपदेष्टुरपि यथावस्थितविवक्षया ग्रहणाऽसंनवान्निश्चया
र्थमजानानाम्लेहवदपरोक्तमनुजापन्त एव । अबोधिकाबोधरहिताः केवलमित्यतोऽज्ञा

नमेव श्रेयइति । एवं यावद्यावज्ज्ञानान्युपगमस्तावत्तावद्गुरुतरदोषसंज्ञवः । तथाहि । यो वगल्लन्पादेन कस्यचित् शिरः स्पृशति तस्य महानपराधो नवति । यस्त्वनानाजोगेन स्पृशति तस्मै न कश्चिदपराध्यतीत्येवं चाज्ञानमेव प्रधानजावमनुनवति नतु ज्ञानमिति । १६ ॥

अन्नाणियाण वीमंसा, नाणे ए विनियहइ ॥ अप्पणो य परं नालं,
कुतो अन्नाणुसासिउं ॥ १७ ॥ वणे मूढे जहा जंतू, मूढे णेयाणुगामि
ए ॥ दोवि एए अकोविया, तिवं सोयं नियहइ ॥ १८ ॥ अंधो अंधं प
हं णितो, दूरमद्वाणु गहइ ॥ आवळे उप्पहं जंतु; अडुवा पंधाणु गा
मिए ॥ १९ ॥ एवमेगे णियायढी, धम्ममाराहगा वयं ॥ अडुवा अ
हम्ममावजे, ए ते सब्बजुयं वए ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ—हवे एने दोष देखावेढे. जे एम कहेके, अज्ञानज जलुंढे; तेने अन्नाणियाण के० अज्ञानवादी कहिये. तेनी जे वीमंसा के० जाणवानी इहा, ते नाणे ए विनिय हइ के० ज्ञानने विषे पहोचे नहीं. कारण ते एम विचार करेढे के अज्ञानवडे अ पराध करनारानो दोष स्वल्प ठे, अने जाणनारने दोष घणो लागेढे. जेम कोइक म नुष्य मार्गे जतां जाणतो अकोज कोइकना मस्तकने पगे करीने फरशे. तोते महा अ पराधनो पात्र आयढे. परंतु जो अजाणतां फरशे तोते स्वल्प अपराधी ठे. ए कार ए माटे अज्ञानपणुंज रुडुंढे, एवी जेनामां विचारणा ठे. ते अज्ञानवादी जाणवा. ते अज्ञानवादी अप्पणोय कहेतां पोतानो आत्मा समजवानेज असमर्थ ठे. तो परंनालं के० बीजाने कुतो अन्नाणुसासिउं के० बीजा अज्ञानी जनोने समजाववाने क्यां श्री समर्थ थाय? अर्थात् नज थाय. ॥ १७ ॥ हवे एज अर्थ दृष्टांते करी दिपावेढे. वणे के० वन एटले अटवीने विषे, जहा के० जेम, कोइक मूढेजंतू के० दिशिमूढजीव ते दिशिने जाणवा असमर्थ थको मूढेणोयाणुगामिए के० अनेरा दिशिमूढने आगेवा न करीने तेनी पाठज चाले ते समये दोविएए के० ते बन्ने जण, ते मार्गेना अकोवि या के० अजाण थका, तिवंसोयंनियहइ के० तीव्र गहनमांहे पडे अर्थात् महाडः ख पामे. ॥ १८ ॥ वली बीजुं दृष्टांत कहेढे. अंधोअंधंपहंणितो के० जेम कोइक पोते अंध ठतां अनेरा अंधने मार्गे लेई जतो थको दूरमद्वाणुगहइ के० घणे दूर ज ईने आवळेउप्पहंजंतु के० ते अंध उन्मार्गे पडे; अडुवा के० अथवा पंधाणुगामिए के० अनेरे पंधे जाय पण वंडित मार्गे न जाय. एटले पोते उन्मार्गे पडतां पाठजा ने पण उन्मार्गे पाडे. ॥ १९ ॥ हवे ए दृष्टांत अज्ञानवादी साथे मेलवेढे. एवं के० ए अ

जाणता अंधनी पेठे जावमूढ एवा एगे के० कोइ एक परदर्शनी णियायठी के० मोह
ना अर्थी धम्ममाराहगावयं के० अमे धर्मेना आराधक ठैये एम कही प्रव्रज्याने लईने
अनेक ठकायनुं मर्दन करता अका, अडवा के० अथवा अनेराने ठकायना आरंजनो
उपदेश करता अका, अहम्ममावळे के० अधर्मेज आचरे. परंतु एतेसवळ्ळुअंवए के० ते
सर्व प्रकारे ऋजु एटले सरल एवो मार्गे न पामे. एटले ते मोहने अर्थे यत्न करे प
रंतु मोहनो मार्गे न पामे. ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—इदानीमेतदूषणायाह । (अन्नाणिति) अज्ञानिकानामज्ञानमेव श्रेयस्ति
वादिनां योविमर्शोविचारस्त अज्ञानेऽज्ञानविषये न नियञ्जति न युज्यते । यतोज्ञानं
सत्यमसत्यं वेति विमर्शः । अज्ञानेन कृतेऽपराधे स्वल्पोदोषः ज्ञानेन कृते महान् इत्येवं
नूतोविचारोपि तेषां न युज्यते । एवंविधविचारस्य ज्ञानरूपत्वादित्यज्ञानवादे विचारो न
युज्यते । तथा आत्मनोपि परं प्रधानमज्ञानवादं शासितुमुपदेष्टुं नालं न समर्थाः ।
स्वयमज्ञत्वात् कुतोऽन्येषां शिष्याणामुपदेष्टुं समर्थाजवेयुः ॥ १४ ॥ यथा ते आत्मनः
परेषां च शिद्धेऽसमर्थास्तथा दृष्टान्तेनाह (वणेति) वनेऽरण्ये यथा कश्चिन्मूढोमूढं
नेतारं प्रापकमनुगच्छत्याश्रयति तदा तौ ढावप्यकोविदौ मार्गोऽनिपुणौ संतौ तीव्रं
स्रोतोगहनं शोकं वा नियञ्जतः प्राप्नुतः ॥ १५ ॥ दृष्टान्तांतरमाह । (अंधेति) यथा अंधः
स्वयं अन्यमंधं पंथानं नयन् दूरमध्वानं वाञ्छितमार्गादन्यं दूरं मार्गं गच्छति । तथा उत्प
थमुन्मार्गमापद्यते जंतुः प्राणी अंधः । अथवा परं पंथानमनुगच्छेन्न वाञ्छितं ॥ १६ ॥
दार्ष्टान्तिकमर्थमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तार्थेन एके जावमूढानियागोमोहः स-
मोवा तदर्थेनस्ते किल वयं धर्माधका इतिजानंतोऽधर्मे पापमेवापद्येरन् प्राप्नुवंति
तथा ते सदनुष्ठानाश्चाजीविकादयोगोशालकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वथा ऋ
जुः सर्वर्जुः संयमः स-मोवा तं न व्रजेयुः न गच्छन्ति न प्राप्नुवंतीत्यर्थः । अथवा सर्व
र्जुकं सत्यमज्ञानांधान व्रजेयुः ॥ ३० ॥

॥ टीका—एवमज्ञानवादिमतमनूद्येदानीं तदूषणायाह । (अन्नाणियाणमित्यादि) न ज्ञा
नमज्ञानं तद्विद्यते येषां तेऽज्ञानिनः । अज्ञानशब्दस्योत्तरपदत्वाद्वा मत्वर्थीयः । यथा गौरखरव
दरण्यमिति । यथा तेषामज्ञानिनामज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वादिनां योयं विमर्शः पर्यालोच
नात्मकोमीमांसा वा मातुं परिच्छेत्तुमिच्छा साऽज्ञानेऽज्ञानविषये (नणियञ्जति) न नि
श्चयेन यञ्जति नावतरति न युज्यत इत्यावत् । तथाहि । यैवंचूता मीमांसा विमर्शोवा
किमेतज्ज्ञानं सत्यमुताऽसत्यमिति । यथा अज्ञानमेव श्रेयोयथा यथाच ज्ञानातिशय
स्तथा तथाच दोषातिरेक इति सोयमेवंचूतोविमर्शस्तेषां न बुध्यते । एवंचूतस्य पर्यालो

चनस्य ज्ञानरूपत्वादिति । अपिच तेऽज्ञानवादिनआत्मनोपि परं प्रधानमज्ञानवाद
मिति शासितुमुपदेष्टुं नालं न समर्थास्तेषामज्ञानपक्षसमाश्रयणेनाऽज्ञत्वादिति कुतः
पुनस्ते स्वयमज्ञाः संतोऽन्येषां शिष्यत्वेनोपगतानामज्ञानवादमुपदेष्टुमलं समर्थानिवेषु
रिति । यदप्युक्तं विन्नमूलत्वात् म्लेहानुजाषणवत्सर्वमुपदेशादिकं तदप्युक्तं । यतोऽ
नुजाषणमपि न ज्ञानमृते कर्तुं शक्यते । तथा । यदप्युक्तं परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वाद
ज्ञानमेव श्रेय इति तदप्यसत् । यतो न वतैवाज्ञानमेव श्रेय इत्येवं परोपदेशदानान्यु
द्यतेन परचेतोवृत्तिज्ञानस्यान्युपगमः कृत इति । तथाऽन्यैरप्यधायि । आकारैरिगितैर्गत्या
चेष्टया नाषितेन च ॥ नेत्रवक्रविकारैश्च, गृह्यते तर्गतं मनः ॥ १४ ॥ तदेवं ते तपस्विनोऽ
ज्ञानिनआत्मनः परेषां च शासने कर्तव्ये यथा न समर्थास्तथा दृष्टांतद्वारेण दर्शयितुमा
ह । (वाणोऽत्यादि) वनेऽटव्यां यथा कश्चिन्मूढो जंतुः प्राणोदिकपरिच्छेदं कर्तुमसमर्थः
स एवं नूतो यदा परं मूढमेव नेतारमनुगच्छति तदा द्रावप्यकोविदौ सम्यक्ज्ञानाऽनिपुणौ
संतौ तीव्रमसह्यं स्रोतोगहनं शोकं वा नियच्छतो निश्चयेन गच्छतः प्राप्नुतोऽज्ञानावृत
त्वात् । एवं तेऽप्यज्ञानवादिनआत्मीयं मार्गं शोचनत्वेन निधारयंतः परकीयं वा शोचन
त्वेन जानानाः स्वयं मूढाः संतः परानपि मोहयंतीति ॥ १५ ॥ अस्मिन्नेवार्थे दृष्टांतांत
रमाह । (अंधोऽंधमित्यादि ।) यथा अंधः स्वयमपरमंधं पंथानं नयन् दूरमध्वानं वि
वक्षितादध्वनः परतरं गच्छति तथोत्पथमापद्यते जंतुरंधः । अथवा परं पंथानमनुगच्छे
न्न विवक्षितमेवाध्वानमनुयायादिति ॥ १६ ॥ एवं दृष्टांतं प्रसाध्य दार्ष्टान्तिकमर्थं दर्शयितुमा
ह । (एवमेगेनियायचित्ति ।) एवमिति पूर्वोक्तोर्थोपप्रदर्शने । एवं जावमूढांजावांधाश्चैके
आजीविकादयः (नियायचित्ति) । नयोमोहः सद्धर्मोवा तदर्थिनस्ते किल वयं सद्धर्मरा
धका इत्येवं संधाय प्रव्रज्यायामुद्यताः संतः पृथिव्यंबुवनस्पत्यादिकायोपमर्देन पचनपा
चनादिक्रियासु प्रवृत्ताः संतस्तत्तत्स्वयमनुतिष्ठन्त्यन्येषां चोपदिशन्ति येनाऽनिप्रेतायामो
क्षावाप्तेर्नश्यन्ति । अथवा तावन्मोक्षानावस्तमेवं प्रवर्तमाना अधर्मं पापमापद्येरन् । सं
जावनायामुत्पन्नेन लिट्प्रत्ययेनैतद्वर्शयति । एतदपरं तेषामनर्थीतरं संजाव्यते । यदुत
विवक्षितार्थांजावतया विपरीतार्थावाप्तेः पापोपादानमिति । अपिच तएवमसदनुष्ठायि
नआजीविकादयोगोशालकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वैः प्रकारैर्ज्ञेयः प्रगुणो
विवक्षितमोक्षगमनंप्रत्यकुटिलः सर्वर्जुसंयमः सद्धर्मोवा तं सर्वर्जुकं ते न ब्रजेयुर्न प्रा
प्नुयुरित्युक्तं नवति । यदि वा सर्वर्जुकं सत्यं तत्तेऽज्ञानांधाज्ञानाऽपलापिनो न वदेषुरि
ति । एते चाज्ञानिकाः सप्तषष्टिजेदानवन्ति । ते च जेदाअमुनोपायेन प्रदर्शनीयाः । तद्यथा ।
जीवादयो नव पदार्थाः । सत्, असत्, सदसत्, अवक्तव्यः, सदवक्तव्यः, असदवक्तव्यः,
सदसदवक्तव्य इत्येतैः सप्तभिः प्रकारैर्विज्ञातुं न शक्यंते न च विज्ञातैः प्रयोजनमस्ति । ना

वना चेत्यं । सन्न जीवइति कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन । असन्न जीवइति को वेत्ति किंवा तेन ज्ञातेनेत्यादि । एवमजीवादिष्वपि प्रत्येकं सप्त विकल्पाः । नव सप्तकास्त्रिषष्टिः । अमी चान्ये चत्वारस्त्रिषष्टिमध्ये स्थाप्यन्ते । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातयेति । एवमसती सदसदवक्तव्यतानावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातयेति । शेषविकल्पत्रयं तूत्पत्त्युत्तरकालं पदार्थावयवापेक्षमतोत्र न संभवतीति नोक्तं । एतच्चतुष्टय प्रहेपात्सप्तषष्टिर्भवति । तत्र सन्न जीवइति को वेत्तीत्यस्यायमर्थो न कस्यचिद्विशिष्टं ज्ञानमस्ति योऽतीन्द्रियान् जीवादीनवनोत्स्यते । नच तैर्ज्ञातैः किञ्चित्फलमस्ति । तथाहि । यदि नित्यः सर्वगतोऽमूर्तो ज्ञानादिगुणोपेत एतद्गुणव्यतिरिक्तो वा ततः कतमस्य पुरुषार्थस्य सिद्धिरिति तस्मादज्ञानमेव श्रेयइति ॥ १० ॥

एवमेगे वियक्काहिं, नोअन्नं पङ्कुवासिया ॥ अप्पणोय वियक्काहिं, अयमंजूहिं डुम्मई ॥ ११ ॥ एवं तक्काइ साहिंता, धम्माधम्मे अकोविया ॥ डुक्कं ते नाइतुट्ठंति, सउणी पंजरं जहा ॥ १२ ॥ सयं सयं पसंसंता, गरहंता परं वयं ॥ जे उ तन्न विउस्संति, संसारं ते विउस्सिया ॥ १३ ॥ अहावरं पुरस्कायं, किरियावाइदरिसणं ॥ कम्मचिंतापणञ्चाणं, संसारास्स पवहुणं ॥ १४ ॥

अर्थ—वली ग्रंथकार कहेडे. एवं के० एरीते एगे के० कोइएक अज्ञानी परवादी वियक्काहिं के० वितर्कें करी, पोतानी कल्पित कल्पनाए असत्यने सत्य करी मानता थका नोअन्नंपङ्कुवासिया के० अनेरा साचा होय तोपण तेने पर्युपाशे नहीं. एटले सेवे नहीं. किंतु अप्पणोयवियक्काहिं के० पोतानाज वितर्कें करी एवुं कहे जे ए अयमंजूहिं के० अमारो मार्गज क्कु एटले सरल अकुटिल ठे, इत्यादिक कहेडे. तेमाटे ते डुम्मई के० डुर्मति विपरीतबुद्धिवाला ठे. केमके ते सन्मार्गथी उपरांठा वर्तेडे. अने विपरीत मार्गने सन्मुख ठे. तेथी ते विपरीतबुद्धिवाला जाणवा. ॥ ११ ॥ हवे ज्ञानवादी ते अज्ञानवादीनो अनर्थ प्रगट देखाडेडे. एवं के० ए पूर्वोक्त न्यार्ये तक्काइसाहिंताके० तर्कें करी एटले पोतानी कल्पनायें मोक्षमार्गने कहेतां थका अष्ट प्रकारे जे कर्मनो बंध तेने त्रोडी न शके, ते केवाडे, धम्माधम्मे के० धर्म जे कांत्यादिक दशविध अने अधर्म जे हिंसादिक पांच आश्रव तेने विषे अकोविया के० अकोविद एटले अजाणडे अर्थात् ते धर्मअधर्मने जाणता नथी. डुक्कंतेनाइतुट्ठंति के० ते पोतानां दुःखने शीरीते त्रोडे ते उपर दृष्टांत कहेडे. ते जहा के० जेम सउणी के० शकुनी एटले पक्की

ते पंजर के० पंजरमांहे पडयुं थकुं पांजराने त्रोडीने पोताने मूकावी शके नहीं. तेम ए अज्ञानवादी पण पोताने संसारपंजरथकी मूकावी शके नहीं एम जाणवुं. ॥ ११ ॥ हवे सामान्याकारे एकांत मतिने दूषण करेले सयंसयंपसंसंता के० सर्व दर्शनी पोतपोता नुं दर्शन प्रशंसतां अने परंवय के० पारकां वचनने गरहंता के० निंदतां जेउ के० जे तह के० त्यां एरीते विउस्संति के० पोतानुं विद्वांस एटले पंथित पणुं देखाडेले. ते के० ते एवां वचनना बोलनार संसार के० चतुर्गतिक संसारमांहे विउस्सिया के० विशेषे बां ध्या ठतां अनंतो काल तह के० त्यांज रहे. ॥ १३ ॥ एटले अन्नाणवाईगया के० अ ज्ञानवादी कहा. हवे क्रियावादीनो मत कहेले. अह के० अथ एटले हवे अवरं के० अपर एटले अज्ञानवादीना मतथकी अनंतर पुरस्कार्य के० पूर्वे कहुं. एवुं किरि यावाइदरिसणं के० क्रियावादीनुं दर्शन, ते क्रियावादी केवाले, कम्मचिंतापणछाणं के० कर्मचिंताप्रनष्ट एटले कर्म जे ज्ञानावरणीयादिक तेने विषे चिंता एटले आलोच वुं ते थकी प्रनष्ट थयेला एटले ते कर्मबंधनो परमार्थ जाणे नहीं तेथी तेनुं दर्शन निःकेवल संसारस्सप्यवमृणं के० संसारनुं वधारनार जाणवुं. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—दूषणांतरमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तनीत्या एकेऽज्ञानवादिनो वि तर्कानिर्मीमांसानिः स्वमतिकल्पनानिः परमन्यं जैनादिकं न पर्युपासते न सेवन्ते स्वम तमेव श्रेयस्ति ज्ञात्वा तदेव सेवन्ते नान्यं ज्ञानादिवादिनं । तथा (अप्यणोत्ति) । आत्मी यैर्वितर्कैः सुविचारैरयमस्मदीयोमार्गोऽज्जुर्निर्दोषत्वाच्चतः स्पष्टरुज्जुर्वा प्रगुणोऽकुटि लः । द्वियस्मात्ते दुर्मतयस्ततएव एवमाहुः ॥ ११ ॥ पुनस्तेषामेव दोषमाह । (एवमि ति) । एवं पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकल्पनया साधयंतो वदंतो धर्माधर्मयोरकोविदाहुः खं ते नातित्रोटयन्ति नातिशयेनापनयन्ति । यथा शकुनिः पंजरं । पक्षी पंजरस्थो य था पंजरं त्रोटयितुं बंधनादात्मानं मोचयितुं न समर्थ एवमसावपि संसारपंजरादात्मा नं मोचयितुं नात्नं ॥ १२ ॥ अथैकांतवादिमतं दूषयन्नाह । (सयमिति) । स्वकं स्व कं आत्मीयमात्मीयं मतं प्रशंसंतः परकीयां वाचं गर्हंतो निंदंतः । यथा सांख्यानित्यवादि नोबौद्ध कृणिकवादिनं निंदन्ति तेपि सांख्यान् । एवमन्येपि ज्ञेयाः । एवमेकांतवादिनो ये । तुरवधारणे । तत्र तेष्विव स्वमतेषु विद्वस्यन्ते विद्वांसश्वाचरन्ति ते संसारं व्युह्विताः विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन श्रिताः संसारे संबद्धाउषिताः स्युः ॥ १३ ॥ अथ क्रिया वादिमतमाह । (अथेति) । अथापरं पूर्वमाख्यातं पूर्वसूचितं क्रियावादिदर्शनं । किं नूताः क्रियावादिन इत्याह । (कम्मचिंतति) । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिंता कर्मचिंता ततः प्रनष्टाअपगताः । यतस्ते चतुर्विधं कर्मबंधं नेहन्ति ततः कर्मचिंताप्रणष्टास्तेषामि दं मतं संसारस्य प्रवर्धनं स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरपि तद्वृषणानिधित्सयाऽऽह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्त्या नीत्या एके केचनाऽज्ञानिकावितर्कानिर्मीमांसानिः स्वोत्प्रेक्षितानिरसत्कल्पनानिः परमन्यमाहंतादिकं ज्ञानवादिनं न पर्युपासन्ते न सेवन्ते स्वावलेपग्रहग्रस्तावयमेवतत्त्वज्ञानानि ज्ञानपरः कश्चिदित्येवं नान्यं पर्युपासन्तइति । तथात्मीयैर्विकल्पैरेवमन्युपगतवन्तोयथाऽयमेवास्मदीयोऽज्ञानमेव श्रेयइत्येवमात्मकोमार्गः । अञ्जूरितिनिर्दोषत्वा द्यक्तः स्पष्टः परैस्तिरस्कर्तुमशक्यरूज्जुर्वा प्रगुणोऽकुटिलः । यथावस्थितार्थानिधायित्वात् । किमिति एवमनिदधति । हिर्यस्मादर्थे । यस्मात्ते दुर्मतयोविपर्यस्तबुद्ध्यइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ सांप्रतमज्ञानवादिनां ज्ञानवादिनां स्पष्टमेवाऽनर्थानिधित्सयाह । (एवं तक्काइत्यादि) एवं पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकीयविकल्पनया साधयंतः प्रतिपादयंतो धर्मे क्हांत्यादिके अधर्मे च जीवोपमर्दापादिते पापेऽकोविदाअनिपुणाऽऽखमसातोदयलक्षणं तद्धेतुं वा मिथ्यात्वादुपचितकर्मबंधनं नातित्रोटयन्ति अतिशयेनैतद्भवस्थितं । तथा ते न त्रोटयन्त्यपनयन्तीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा पंजरस्थः शकुनिः पंजरं त्रोटयितुं पंजरबंधनादात्मानं मोचयितुं नालमेव मसावपि संसारपंजरादात्मानं मोचयितुं नालमिति ॥ ३२ ॥ अधुना सामान्येनैकांतवादिमतद्वेषणार्थमाह । (सयंसयमित्यादि) स्वकं स्वकमात्मीयं च दर्शनमन्युपगतं प्रशंसंतो वर्णयंतः समर्थयंतो वा । तथा गर्हमाणानिदंतः परकीयां वाचं । तथाहि । सांख्याः सर्वस्याविर्भावतिरोभाववादिनः सर्वं वस्तु कृणिकं निरन्वयनिरीश्वरं वेत्यादिवादिनोबौद्धान् दूषयन्ति तेपि नित्यस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरहात् सांख्यान् । एवमन्येपि दृष्टव्या इति । तदेवं यएकांतवादिनः । तुरवधारणे निन्नक्रमश्च । तत्रैव तेष्वेवाऽत्मीयात्मीयेषु दर्शनेषु प्रशंसां कुर्वाणाः परवाचं च विगर्हमाणाविद्वस्यन्ते विद्वांसश्चाऽऽचरन्ति तेषु वा विशेषेणोशन्ति स्वशास्त्रविषये विशिष्टं युक्तिव्रातं वदन्ति । तेचैवं वादिनः संसारं चतुर्गतिनेदेन संसृतिरूपं विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन श्रिताः संबद्धाः । तत्र वा संसारे उषिताः संसारान्तर्वर्तिनः सर्वदा नवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ सांप्रतं यदुक्तं निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्थाधिकारे कर्मचर्यं न गच्छति चतुर्विधं निक्षुसमयइति तदधिकृत्याह । (आह्रावरमित्यादि) । अथेत्यानंतर्त्ये । अज्ञानवादिमतानंतरमिदमन्यत् पुरा पूर्वमाख्यातं कथितं । किंपुनस्तदित्याह । क्रियावादिदर्शनं । क्रियैव चैत्यकर्मादिका प्रधानं मोक्षांगमित्येवं वदितुं शीलं ये पां ते क्रियावादिनस्तेषां दर्शनमागमं क्रियावादिदर्शनं ॥ किञ्चूतास्ते क्रियावादिनइत्याह । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिन्तापर्यालोचनं कर्मचिन्ता तस्याः प्रणष्टाअपगताः कर्मचिन्ता प्रणष्टाः । यतस्ते अविज्ञानाद्युपचितं चतुर्विधं कर्मबंधं नेहंत्यतः कर्मचिन्ताप्रणष्टास्ते पां चेदं दर्शनं दुःखस्कंधस्यासातोदयपरंपराया विवर्धनं नवति । क्वचित्संसारवर्धनमिति पाठः । तेह्येवं प्रतिपद्यमानाः संसारस्य वृद्धिमेव कुर्वन्ति नोद्धेदमिति ॥ ३४ ॥

जाणं काएण एणउट्टी, अबुहो जं च हिंसति ॥ पुणे संवेदइ परं, अविय
तं खु सावज्जं ॥ १५ ॥ संति मे तउ आयाणा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ अ
न्निकम्माय पेसाय, मणसा अणुजाणिया ॥ १६ ॥ एते उ तउ आया
णा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ एवं जावविसोहीए, निवाणमज्जिगहइ ॥
॥ १७ ॥ पुत्तं पिया समारप्प, आहारेज्ज असंजए ॥ जुंजमाणो य
मेहावी, कम्मणा नो विलप्पइ ॥ १८ ॥

अर्थ—जे कारणे ते कर्मचिंता थकी प्रनष्ट ठे, ते उपर देखाडेठे. जाणंकाएणएणउट्टी
के० जे पुरुष जाणतो थको प्राणीउने हणे एटले जे पुरुष क्रोधे चड्यो थको मनने
व्यापारे प्राणीनो घात करे परंतु कायाये करी अनाकुट्टी एटले कायाये करी प्राणीना
अवयवना ठेदनचेदनना व्यापारे प्रवर्ते नहीं तेने कर्मबंध न लागे. तथा जंचके० जे पुरु
ष अबुहोके० अजाणतो थको एकली कायाना व्यापारेज, हिंसतिके० प्राणीउनी हिं
सा करे तेने पण कर्म लागे नहीं तथा एवा एकला मनना व्यापारे अथवा एकला का
याना व्यापारे जो कर्म लागे तो पुढोके० ईषट्मात्र फरश्यो थको स्पर्शरूपेज कर्म
जोगवे, परंके० परंतु एनो अधिक विपाक नथी. केमके खुके० निश्चे सावज्जंके० ते साव
द्य एटले पाप ते केवुंठे, तो के अवियत्तंके० अव्यक्तमात्र ठे एटले अस्पष्ट ठे, सिकता
मुष्टिवत् ठे एटले जेम वेलुनी मुष्टी जीतने सन्मुख नांखी ठतां स्पर्श मात्र करी पाढी
पडे; पण ते जीतने कांड लागी रहे नहीं. तेम ए कर्मनो बंध जाणवो, एम क्रियावादी
कहेठे. ॥ १५ ॥ हवे कर्मनो बंध पूरण केम आय एटले कर्मनो उपचय केम आय ते
कहेठे. मेतउ के० ए त्रण आयाणा के० आदान एटले कर्मबंधननां कारण संति के०
ठे. जेहिं कीरइपावगंके० जेणे करी पाप करीये ते देखाडेठे. अन्निकम्मायके० अजिमुख
चित्तमांहे जाणीने जे स्वयमेव एटले पोते जीवने हणे तथा तेने हणवानुं मन करे के हुं एनो
विनाश करुं ए पहेलुं कर्म बंधननुं कारण जाणवुं. तथा ते जीवना विनाश करवाने
अर्थ पेसाय के० अन्यने आदेश आपी तेनोविनाश करावे ए बीजुं कर्मबंधनुं कारण
जाणवुं. अने मणसाअणुजाणियाके० बीजो कोई जीवना विनाश करतो होय तेने म
ने करी अनुमोदे, ए त्रीजुं कर्मबंधनुं कारण जाणवुं. ॥ १६ ॥ हवे ए त्रण कारणे करी
उपाज्जुं कर्म अधिक बंधाय ते कहेठे. एतेउतउआयाणाके० निश्चे पूर्वोक्त ए त्रण कर्म
बंधनां कारणठे; ए त्रण एकठां मले तो निवड कर्म बंधाय एरीते जेहिंके० जे दुष्टअध्य
वसायेकरी कीरइपावगंके० पाप उपचयरूप करे. एवंके० एरीते ए त्रण प्रकारे प्राणी
घातने विषे प्रवर्ते नहीं अने जावविसोहीएके० जावनी विशुद्धि होय. एतावता रागद्वेष

विना यद्यपि कांई मने करी तथा कायाये करी प्राणिघात आय. तोपण तेने जावनी विद्युद्धिये कर्मबंध न लागे ते कर्मबंधने अजावे निव्वाणमजिगह्णइ के० निर्वाणपदे पहुँचे. एटले मुक्ति पामे एम परवादी कहेहे. ॥१७॥ ए उपर दृष्टांत कहेहे. पुत्तंपियासमारप्लके० बाप दीकरानो विनाश करी तेनुं मांस आहारने अर्थे कोइक आपत्कालने विषे, आहारेज्जअसंजएके० असंयत जे गृहस्थ ते रागद्वेषरहित थको पुत्रना मांसने आहारे तथा मेधावीके० पंमितपण एटले संयती दीक्षित ते पण ते मांसनो जुंजमाणो के० आहार करतो थको जो शुद्ध अध्यवसाय ठे. तो कम्मणानोविलिप्पई के० कर्मे लेपातो नथी तेम बीजो प्राणी पण रागद्वेषरहित कर्तो थको कर्मे करी बंधातो नथी. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—कर्मचिंतानष्टत्वमेवाह ॥ जानन् यः प्राणिनोहिनस्ति कायेनशरीरेणच नाकुट्टी अहिंसकः । कोर्यः । कोपादेर्निमित्तात्मनोव्यापारेण जीवान् हंति न कायेन तस्याऽनवद्य कर्मोपचयोन स्यादित्यर्थः । तथा अबुधोऽजानन् कायेन हिनस्ति तस्यापि मनोव्यापारा जावान्न कर्मबंधः । (पुच्छोत्ति) । तेन कर्मणा असौ केवलमनोव्यापारकृतेन केवलकायक्रियोद्धेन वा स्पृष्टएव संवेदयति स्पर्शमात्रेणैव तत्कर्मोपचयवति न तस्याधिको विपाकः स्पर्शानंतरमेव परिशटतीत्यर्थः । एवं तत्सावद्यं कर्माऽव्यक्तमेव न स्पष्टं ॥ १५ ॥ कथं तर्हि कर्मोपचयः स्यादित्याह । (संतिस्ति) । संत्यमूनि त्रीण्यादानानि कर्मोपादानानि । यैः पापकर्म क्रियते तान्याह । अजिक्कम्यं सन्मुखं गत्वा स्वयं हंति १ परं प्रेष्य यत्कारयति २ कुर्वंतं वाऽनुजानातीति ३ एतत्कर्मोपादानत्रयं । अयं जावः । केवलं मनसा शरीरेण वा न कर्मबंधः किंतु यत्र स्वयंकृतकारितानुमतयः क्लिष्टाध्यवसायश्च तत्रैव कर्मबंधः ॥ १६ ॥ एतदेव दर्शयति । तुरवधारणे । एतान्येव त्रीणि व्यस्तानि समस्तानि कर्मोपादानानि यैः पापं कर्म क्रियते । एवं सति यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिहिंसायां न संति तत्र जावविद्युद्ध्या रागद्वेषरहितबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा मनोव्यापाररहितेन कायेन उजयेन वा विद्युद्धुद्धेर्न कर्मबंधस्तदजावान्निर्वाणमजिगह्णति प्राप्नोति ॥ १७ ॥ जावबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य हिंसायामपि कर्मबंधो न स्यादित्यत्रार्थे दृष्टांतमाह । (पुत्तंति) । पिता पुत्रं समारभ्य व्यापाद्य आहारार्थं कस्यां चित्तथाविधायामापदि रागद्वेषरहितोऽसंयतो गृहस्थस्तन्मांसं जुंजानोपि । चशब्दोप्यर्थे । मेधावी संयतोपि जुंजानः कर्मणा नोपलिप्यते । यथा पितुः पुत्रं व्यापादयतोपि शुद्धमनसः कर्मबंधोन स्यात्तथा तस्यारक्तविष्टस्य प्राणिवधे न कर्मबंधः ॥ १७ ॥

॥ टीका—यथा च ते कर्मचिंतातो नष्टास्तथा दर्शयितुमाह । (जाणंकायेण एण उट्ठीत्यादि) । यो हि जानन्नवगह्णन् प्राणिनोहिनस्ति कायेन चाऽनाकुट्टी । कुट्टेदने । आकुट्टनमाकुट्टः सवि

द्यते यस्यासावाकुट्टी नाकुट्टयनाकुट्टी। इदमुक्तं नवति। योहिकायादेर्निमित्तात् केवलं मनोव्यापारेण प्राणिनो व्यापादयति न च कायेन प्राण्यवयवानां वेदनचेदनादिके व्यापारे वर्तते न तस्याऽवयवं। यस्य कर्मोपचयो न नवतीत्यर्थः। तथाऽबुधोऽजानानः कायव्यापारमात्रेण यंच हिनस्ति प्राणिनं तत्रापि मनोव्यापाराज्जावान्न कर्मोपचय इति। अनेन च श्लोकार्थेन यदुक्तं निर्युक्तिरुता। यथा चतुर्विधं कर्म नोपचीयते निद्रुसमय इति। तत्र परिज्ञोपचितमविज्ञोपचिताख्यं चेदद्वयं साक्षादुपात्तं। शेषं त्वीर्यापथ्यस्वप्नांतिकचेदद्वयंच शब्देनोपात्तं। तत्रैरणमीर्या गमनं तत्संबन्धः पंथार्थ्यापथ्यस्तत्तत्प्रत्ययं कर्मैर्यापथ्यं। एतदुक्तं नवति। पथि गच्छतो यथा कथंचिदनजिसंधेर्यत्प्राणिव्यापादनं नवति कर्मणश्च यो न नवति तथा स्वप्नांतिकमिति। स्वप्न एव लोकोक्त्या स्वप्नांतः सविद्यते यस्य तत्स्वप्नांतिकं तदपि न कर्मबंधाय। यथा स्वप्ने जुजिक्रियायां तृह्यजावस्तथा कर्मणोपीति। कथं तर्हि तेषां कर्मोपचयोनवतीत्युच्यते। यद्यसौ हन्यमानः प्राणी नवति हंतुश्च यदि प्राणीत्येवं ज्ञानमुत्पद्यते तथैनं हन्मीत्येवं च यदि बुद्धिः प्रादुःष्यादेतेषु च सत्सु यदि कायचेष्टा प्रवर्तते तस्यामपि यद्यसौ प्राणी व्यापाद्यते ततो हिंसा ततश्च कर्मोपचयोनवतीत्येवामन्यतराजावेपि न हिंसा न च कर्मचयः। अत्र च पंचानां पदानां द्वात्रिंशद्भंगानवन्ति। तत्र प्रथमजंगे हिंसकोऽपरेष्वेकत्रिंशत्स्वहिंसकः। तथाचोक्तं। प्राणी प्राणिज्ञानं, घातकचित्तं च तज्जता चेष्टा ॥ प्राणैश्च विप्रयोगः पंचनिरापद्यते हिंसा ॥ १ ॥ किमेकांतैर्नैव परिज्ञोपचितादिना कर्मोपचयो न नवत्येव काचिदव्यक्तिमात्रेति दर्शयितुं श्लोकपश्चार्थमाह। पुष्पोत्ति। तेन केवलमनोव्यापाररूपपरिज्ञोपचितेन केवलकायक्रियोच्चेदेन वाऽविज्ञोपचितेनेर्यापथ्येन स्वप्नांतिकेन च चतुर्विधेनापि कर्मणा स्पृष्टर्षपत्सुप्तः संस्तत्कर्माऽसौ स्पर्शमात्रेणैव परमनुनवति न तस्याधिको विपाकोस्ति। कुड्यापतितसिकतामुष्टिवत्स्पर्शानंतरमेव परिशटतीत्यर्थः। अतएव तस्य चयानावोऽनिधीयते न पुनरत्यंतानाव इति। एवं च कृत्वा तदव्यक्तमपरिस्फुटं। खुरवधारणे। अव्यक्तमेव स्पष्टविपाकानुजवाजावात्। तदेवमव्यक्तं सहावद्येन गर्ह्येण वर्तते तत्परिज्ञोपचितादिकर्मेति ॥ १५ ॥ ननु च यदनंतरोक्तं चतुर्विधं कर्म नोपचयं याति कथं तर्हि कर्मोपचयोनवतीत्येतदाशंक्याह। (संतिमेष्ट्यादि)। संति विद्यन्ते अमूनि त्रीणि आदीयते स्वीक्रियते अमीजिः कर्मेत्यादानानि। एतदेव दर्शयति। यैरादानैः क्रियते विधीयते निष्पाद्यते पापकं कल्मषं तानि चामूनि। तद्यथा। अतिक्रम्येत्यानिमुख्येन वर्ध्या प्राणिनं काल्वा तद्घातानिमुखं चित्तं विधाय यत्र स्वतएव प्राणिनं व्यापादयति तदेकं कर्मादानं। तथाऽपरं च प्राणिघाताय प्रेष्यं समादिश्य यत्प्राणिव्यापादनं तद्वितीयं कर्मादानमिति। तथाऽपरं व्यापादयंतं मनसाऽनुजानीत इत्येतत्तृतीयं कर्मादानं। परिज्ञोपचितादस्यायं चेदः। तत्र केवलं मनसा

चिंतनमिह त्वपरेण व्यापाद्यमाने प्राणिन्यनुमोदनमिति ॥ ३६ ॥ तदेवं यत्र स्वयं कृतकारितानुमतयः प्राणिघाते क्रियमाणे विद्यन्ते क्लिष्टाध्यवसायस्य प्राणातिपातश्च तत्रैव कर्मोपचयोनान्यत्रेति दर्शयितुमाह । (एएउइत्यादि) तुरवधारणे । एतान्येव पूर्वोक्तानि त्रीणि व्यस्तानि समस्तानि वा आदानानि यैर्दुष्टाध्यवसायव्यपेक्षैः पापकं कर्मोपचीयतइति । एवंच स्थिते यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिव्यपरोपणं प्रति न विद्यन्ते । तथा नावशुद्ध्या अरक्तद्विष्टबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा कायेन वा मनोनिबंधि रहितेनोजयेन वा विशुद्धबुद्धेर्नकर्मोपचयस्तदज्ञावाञ्च निर्वाणं सर्वद्वंद्वोपरतिज्ञावमजिगहत्याजिमुख्येन प्राप्नोतीति ॥ ३७ ॥ नावशुद्ध्या प्रवर्तमानस्य कर्मबंधोन नवतीत्यत्रार्थे दृष्टान्तमाह । (पुत्रपियाइत्यादि) पुत्रमपत्यं पिता जनकः समारन्य व्यापाद्याहं सार्थं कस्यांचित्तथाविधायामापदि तदुद्धरणार्थमरक्तद्विष्टोऽसंयतो गृहस्थस्तत्पिशितं भुंजानोपि चशब्दस्यापिशब्दार्थत्वादिति । तथा मेधाव्यपि संयतोपीत्यर्थः । तदेवं गृहस्थो निष्कुर्वा शुद्धाशयः पिशिताश्चपि कर्मणा पापेन नोपलिप्यते नाश्लिष्यतइति । यथाचात्र पितुः पुत्रं व्यापादयतस्तत्रारक्तद्विष्टमनसः कर्मबंधो न नवति तथान्यस्याप्यरक्तद्विष्टान्तःकरणस्य प्राणिवधे सत्यपि न कर्मबंधोनवतीति ॥ ३८ ॥

मणसा जे पउस्संति, चित्तं तेसिं ए विज्झइ ॥ अणवज्जमतहं तेसिं, ए ते संवुद्धचारिणो ॥ ३९ ॥ इच्चेयाहिं य दिग्घीहिं, सातागारवणिस्सिया ॥ सरणंति मन्नमाणा, सेवंती पावगं जणा ॥ ३० ॥ जंहा अस्साविणिं एावं, जाइ अंधो डुरूहिया ॥ इच्छई पारमागतुं, अंतराय विसीयई ॥ ३१ ॥ एवं तु समणा एगे, मिच्छदिग्घी अणारिया ॥ संसारपारकंखी ते, संसारं अणुपरियट्ठंति त्तिबेमि ॥ ३२ ॥ इति प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः : ॥

अर्थ—हवे एने उत्तर कहेछे. मणसाजे पउस्संतिके० जे कोई पुरुष कोईक कारण उत्पन्न थया थकी मने करी छेप करे, चित्तंतेसिंएविज्झइ के० तेनुं चित्त शुद्ध केवी री ते थशे? अर्थात् नही थशे; कारणके ते दर्शनीये एम कह्युं के, अणवज्जमतहंतेसिं के० एकला मनना व्यापार थकी कर्म न लागे. ते एवुं तेनुं बोलवुं मिथ्याछे. जेमाटे ते एकले मनने अशुद्धपणे एतेसंवुद्धचारिणो के० ते संवृतचारी नही एटले संवुद्धचारी थ को संवरमां प्रवर्तनार नथी. केमके कर्मबंधनी वेलायें मुख्य कारणतो मनजछे. माटे जो तेने व्यापारेज कर्मबंध न थाय, तो पढी बीजा कया कारणे कर्मबंध थाय? ते माटे पुत्रपिता ए दृष्टान्त योग्य नथी. ॥ ३९ ॥ हवे ए क्रियावादीने अनर्थपरंपरा देखाछे

ढे. इच्चेयाहिं के० इत्यादिक ए पूर्वोक्त एवी दिछीहिं के० ज्ञानदृष्टीना अंगीकारे करीने ते वादी सातागारवणिस्सिया के० सातागारवे निश्चित एटले आसक्त अर्थात् सुखशी लीया एवा अका, ते क्रियाना करनार जेवो सदोष निर्दोष आहार पामे तेना जोगवना र एवा ठतां ते पोतानुंज दर्शन सरणंतिमन्नमाणाके० संसारथकी उद्धरवासमर्थे. एवं माणा एटले मानता अका, सेवंतीपावगं के० ते विपरीत अनुष्ठाने करी हिंसादिक पा पज सेवेढे, तेमाटे यद्यपि ते व्रतधारी ढे, तथापि ते अनेरा पामर एवा जणाके० लो क तेना सरखा जाणवा. ॥ ३० ॥ एहिज अर्थ दृष्टांते कहेढे. जहा के० जेम अस्सा विणिं के० बिइसहित एवी एावं के० नाव तेने विषे जाइअंधो के० जातिअंध एट ले जन्मांध पुरुष डुरुस्त्रिया के० चडीने इब्बईपारमागंतुं के० पार पामवा वांढे परंतु पार पामे नहों. किंतु अंतराय के० अंतराले एटले वचमांहेज ते विसीयई के० बुडी जाय इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ हवे ए दृष्टांत दर्शनीउ साथे मेलवेढे. जेम सच्चिइनावे चडयो थको अंध पुरुष पार पोहोचे नहीं एवंतुसमणाएगे के० तेनीपेरे कोइएक शाक्यादिक श्रमण ते मिह्दिछीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी एटले जिनप्रणीत धर्मथकी विपरीत दृष्टि तथा अनारिया एटले अनाचारी संसारपारकंखीते के० ते पोताना दर्शनने अनु रागे संसारनो पार पामवाने वांढे ढे, परंतु ते संसारअणुपरियटंति के० संसारमांहेज परावर्तन घचन घोलन इत्यादिक अनंत कालसुधी पामे. ॥ ३२ ॥ एम श्रीमहावीर देवे कहुं इति के० एम हुं पण तुजने कहुं. एरीते श्रीसुधर्मास्वामिये पोताना शिष्य श्रीजंबुस्वामी प्रत्ये कहुं. इति प्रथम समयाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः । ए उद्देशे करी स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा करीढे.

॥ दीपिका—एतदूषयन्नाह । (मणसेति) । ये कुतोपि हेतोर्मेनसा प्रदुष्यंति प्रदेष्यं ति तेषां वधपरिणतानां शुद्धं चित्तं न विद्यते । एवंच यत्तैरुक्तं केवलमनःप्रदेषेप्यनवद्यं पापाजावइति तत्तेषामतथं मिथ्या । यतस्ते न संवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथा हि । कर्मबंधे मुख्योहेतुर्मनएव । यथा ईर्यापथेऽनुपयुक्तोगह्नन् कर्मबंधकः । उपयु क्तस्तु सहसा हिंसकोपि न कर्मबंधकइति ततः पुत्रं पितेति दृष्टांतोन समीचीन इति ॥ ३९ ॥ अथ तेषामनर्थमाह । (इच्चेहियाहिंति) । इत्येतानिः पूर्वोक्तानिर्दृष्टीनि र्मेतैस्ते वादिनः सातागौरवनिश्चिताइदमस्मन्मत्तं शरणमिति मन्यमानानराः पापमेव सेवंते कुर्वंति ॥ ३० ॥ अत्रार्थे दृष्टांतमाह । (जहन्ति) । आश्राविणीं सच्चिइं नावं य था जात्यंधः समारुह्य पारं तटमागंतुमिह्ति स नरोनावोजलव्याप्तत्वादंतरा मध्यएव विषीदति जले निमज्जति ॥ ३१ ॥ दार्ष्टीतिकमर्थमाह । एवमिति । एवं नौदृष्टांतेन ए

के श्रमणाः शाक्यादयोमिष्यादृष्टयोऽनार्याः स्वमतानुसारेण संसारपारकाङ्क्षिणोपि संसारमेवानुपर्यटन्ति संसारएवानंतकालं त्रमन्ति इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगे प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदूषणायाह । (मणसाजेइत्यादि) । येहि कुतश्चिन्निमित्तान्मनसाऽतःकरणेन प्रदुष्यन्ति प्रदेषमुपयांति तेषां वधपरिणतानां शुद्धं चित्तं न विद्यते । तदेवं यत्तैरनिहितं । यथा केवलमनःप्रदेषेऽप्यनवद्यं कर्मोपचयान्नावइति । ततस्तेषामतथ्यमसदर्थान्निधायित्वं । यतो न ते संवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथाहि । कर्मोपचये कर्तव्ये मनएव प्रधानं कारणं । यतस्तैरपि मनोरहितकेवलकायव्यापारे कर्मोपचयान्नावोनिहितः । ततश्च यद्यस्मिन् सति नवत्यसति तु न नवति तत्तस्य प्रधानं कारणमिति । ननु तस्यापि कायचेष्टारहितस्याऽकारणत्वमुक्तं सत्यमुक्तं । अयुक्तं तूक्तं । यतो नवतैवैवं नावशुभ्यानिर्वाणमनिगृह्यतीति जणता मनसएवैकस्य प्राधान्यमन्यथायि । तथाऽन्यदप्यनिहितं । चित्तमेव हि संसारे रागादिक्लेशवासितं ॥ तदेव तैर्विनिर्मुक्तं नवांतइतिकथ्यते । तथान्यैरप्यनिहितं । मतिविजवमनस्त्वे यत्समत्वेपि पुंसां, परिणमसि शुभांशैः कल्मषांशैस्त्वमेव ॥ निरयनगरवर्त्मप्रस्थिताः कण्ठमेके उपचितशुभशक्त्या सूर्यसंज्ञेदिनोन्धे ॥ १ ॥ तदेवं नवदन्त्युपगमेनैव क्लिष्टमनोव्यापारः कर्मबंधायेत्युक्तं नवति । तथेयाप्येपि यद्यनुपयुक्तोधातितवान् ततोनुपयुक्ततैव क्लिष्टचित्ततेति कर्मबंधो नवत्येवाथोपयुक्तोयाति ततोऽप्रमत्तत्वादबंधकएव । तथाचोक्तं । उच्चालियंमि पाए, इरियासमियस्स संकमछाए । वावळेऊकुलिंगी, मरेऊ तं जोगमासऊ ॥ १ ॥ एय तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमो विदेसिउ समये । अणवऊो उपयोगे, ए सब्बनावे एसो जम्हा ॥ २ ॥ स्वप्नांतिकेप्यशुद्धचित्तसद्भावादीषबंधोनवत्येव सच नवतोप्यन्युपगतएवाव्यक्तं तत्सावद्यमित्यनेनेति । तदेवं मनसोपि क्लिष्टस्यैकस्यैव व्यापारबंधसद्भावात् । यदुक्तं नवता प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादि तत्सर्वं भवतइति । यदप्युक्तं । पुत्रं पिता समारन्येत्यादि तदप्यनालोचितानिधानं । यतोमारयामीत्येवं यावन्न चित्तपरिणामोजूत्तावन्न कश्चिद्व्यापादयति । एवं नूतचित्तपरिणतेश्च कथमसंक्लिष्टता चित्तसंक्लेशो चावश्यंजावी कर्मबंधइत्युच्यतेयोरपि संवादोत्रेति । यदपि च तैः क्वचिदुच्यते यथापरव्यापादितपिशितनक्षणे परहस्ताऽकृष्ठांगारदाहानाववन्न दोषइति । पिशितनक्षणेऽनुमतिरप्रतिहताऽस्याच्च कर्मबंधइति । तथा चान्यैरप्यनिहितं । अनुमंता, विशसिता, संहर्ता, क्रयविक्रयी, ॥ संस्कर्ता, चोपजोक्ता च, घातकश्चाप्युघातकाः । यच्च कृतकारितानुमतिरूपमादानत्रयं तैरनिहितं तज्जैर्नेऽमतलवास्वादनमेव तैरकारीति । तदेवं कर्मचतुष्टयं नोपचयं यातोत्येवं तदनिदधानाः कर्मचिंतातो नष्टा

इति सुप्रतिष्ठमिदमिति ॥ ३९ ॥ अधुनैतेषां क्रियावादिनामनर्थपरंपरां दर्शयितुमाह ।
 (इच्छेयाहिं इत्यादि) इत्येतानिः पूर्वोक्तानिश्चतुर्विधं कर्म नोपचयं यातीति दृष्टिजिरन्यु
 पगमैस्ते वादिनः सातागौरवनिश्चिताः सुखशीलतायामासक्तायत्किंचनकारिणोयथाल
 ब्धनोजिनश्च संसारोद्धरणसमर्थे शरणमिदमस्मदीयं दर्शनमित्येवं मन्यमानाविपरीता
 नुष्ठानतया सेवंते कुर्वन्ति पापमवद्यमेवं व्रतिनोपि संतोजनाश्च जनाः प्राकृतपुरुषसदृशा
 इत्यर्थः ॥ ३० ॥ अस्यैवार्थस्योपदेशकं दृष्टान्तमाह । (जहाअस्साविणिमित्यादि) आस
 मंतात्स्रवति तद्धीजा आस्साविणी सञ्चिडेल्यर्थः । तां तथाचूतां नावं यथा जात्यंधः
 समारुह्य पारं तटमागंतुं प्राप्नुमिह्यत्यसौ तस्याश्च स्वाविणीत्वेनोदकप्लुतत्वादंतराले जलम
 ध्यएव विषीदति वारिणि निमज्जति तत्रैव च पंचत्वमुपयातीति ॥ ३१ ॥ सांप्रतंतं दार्ष्टी
 तिकयोजनार्थमाह । (एवमित्यादि) यथाऽधः सञ्चिडां नावं समारूढः पारगमनाय
 नालं तथा श्रमणाएके शाक्यादयोमिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषां मिथ्यादृष्टयः । तथापि
 शिताशनानुमतेरनार्याः स्वदर्शनानुरागेण संसारपारकांक्षिणोमोक्षानिलाशुकाअपि सं
 तस्ते चतुर्विधकर्मचयानन्युपगमेनानिपुणत्वाह्वासनस्य संसारमेव चतुर्गतिसंसरणरूपम
 नुपर्यटन्ति । नूथोनूयस्तत्रैव जन्मजरामरणादौ गत्यादिक्लेशमनुजवंतोऽनंतमपि काल
 मासते न विवक्षितमोक्षसुखमाप्नुवंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति ॥ ३२ ॥ इति सूत्रकृतांगे
 समयाख्याध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ अथ प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः प्रारभ्यते. ॥

जं किंचित् पूइकडं सड्डीमागंतुमीहियं ॥ सहस्संतारियं जुंजे, डुपरकं चैव
 सेवइ ॥ १ ॥ तमेव अवियाणंता, विसमंसि अकोविया ॥ मच्चा वेसा
 लिया चैव, उदगस्स जियागमे ॥ २ ॥ उदगस्स पच्चावेणं, सुक्कं सिग्घं
 तमिं तिज ॥ ठंकेहिय कंकेहिय, आमिसत्तेहिं ते डुही ॥ ३ ॥ एवं तु सम
 णा एगे, वट्टमाणसुहेसिणो ॥ मच्चा वेसालिया चैव, घातमेस्संति एंतसो४

अर्थ-पाठनना उद्देशे स्वसमय परसमय प्ररूपणा करी, अने अहींपण तेहिज कहेवे. जं
 किंचित्के० जे कांइ अल्प अथवा घणो आहार पाणी पूइकडं के० पूतीकर्म एटले आधाक
 मिना एक कणो सहित एवो आहार पाणी सड्डिके० श्रद्धावंत गृहस्थे नक्तिये करी आगं
 तुमीहियं के० अनेरा आवनारना उद्देशे करी नीपजाव्योवे. तेज आहार कदाचित् सह
 स्संतारियं के० सहस्त्रांतरित एटले एके बीजाने दीधो, बीजे त्रीजाने दीधो, त्रीजे चो
 थाने दीधो एवी रीते सहस्त्रांतरित पणो ते सदोष आहार जे जुंजे के० नहण करे ते,

चेवके० निश्चे डुपत्तंके० द्विपक्ष एटले गृहस्थ अने प्रव्रजितनो पक्ष सेवइके० सेवे एटले
 ते लिंगे तो प्रवर्जित देखायढे, पण सदोष आहारना लेवा यकी ग्रहस्थ सरखो जाणवो. ।
 यडुक्तं । आहाकर्मचुंजमाणे, समणे कश्कम्मपयडीउबंधइ गोयमा अठकम्मपयडिउबंधइ
 सिद्धिलबंधण ब-डाउ, यणियबंधणब-डाउकरेति ॥ इत्यादिवचनात्. ए कारणे परतीर्थी
 अथवा स्वतीर्थी आधाकर्मादिक आहार लेता यका द्विपक्षना सेवनार जाणवा. ॥ १ ॥ हवे
 एने एवो आहार लेतां यकां जे विपाक उपजे ते देखाडेढे. तमेवअवियाणंता के०
 ते दर्शनी ते आधाकर्मि आहारनो दोष अजाणता तथा विसमंसिके० विषम जे अष्ट
 प्रकारना कर्मनो बंध अथवा चतुर्गतिक संसारने विपे अकोविया के० अपंमित ठे, ए
 टले ते एम नथी जाणता के जीवने कर्मनो बंध अथवा मोक्ष केम थाय? अथवा के
 वा उपाय यकी संसारसमुड तरे एवो परमार्थ ते जाणता नथी एवा उतां संसारमां
 हे कर्मपासे बंधाणा यका दुःखी थायढे, अहियां दृष्टांत कहेढे. मज्जा के० जेम माळ
 लां वेसालिया के० समुडना उपना, अथवा विशाल जातीना उपना, अथवा विशाल
 एटले बृहत्काय एटले मोहोटा शरीरवाला एवा महामज्ज ते उदगस्सनियागमे के०
 पाणीना आगमे एटले समुडनी वेलि प्रसार पामी उते, ॥ २ ॥ उदकस्सपजावेणं के०
 उदकने प्रजावे एटले पाणीने पूरे, समुड यकी निकलीने नदीना मुखमां आवी पडे त्या
 रपढी ते पाणी सुकंसिग्धंतमितिउ के० सुके उते ते मज्ज शरीरने स्थूलपणे कादवमां
 हे खूता यका घातमेस्संति के० मरण पामे. ते केवी रीते, तो के ठंकेहियकंकेहियके०
 ठंक अने कंक ए जातिना पक्षी विशेष अने आमिसडेहिं के० बीजापण मांसना जो
 निष्ट एवा मज्जीमारोए विलुप्यमान एवां ते डुही के० दुःख पामेढे एटले ते जी
 वतां मज्जोने विलुरी नाखे, ठेदीनाखे, किं बहुना प्राण यकी सुकावे. ए रीते दुःख पा
 मे. ॥ ३ ॥ ए दृष्टांत दर्शनीउ साथे मेलवेढे, एंवतु के० ए पूर्वोक्त न्याये माळजांनी पेरे
 समणाएगे के० एक शाक्यादिक श्रमण अथवा स्वतीर्थी इव्यलिंगी ते केवाढे, तोके
 वट्टमाणसुहेसिणोके० वर्त्तमान सुख जे आधाकर्मिकआहार जोजन सुख तेना गवेष
 णहार परलोकना सुखथी पराड्मुख मज्जावेसालियाचेव के० वैशालिक मज्जनी परे
 आगमिक काले अरहदृष्टिकाने न्याये घातमेस्संतिणंतसो के० संसारमांहे अनंता उ
 न्मज्जन निमज्जन सरखा जन्म मरण पामे पण संसारना पारंगामी न थाय. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—द्वितीयोद्देशके स्वान्यसमयप्ररूपणा कृता तृतीयेपि सैवोच्यतइति तस्येद
 मादिसूत्रं । (जंकिंचिदिति किंचिदाहारजातं स्वर्णं धनं वा पूतिकृतमाधाकर्मादिसिक्खेनापि
 युक्तं । (सङ्घित्ति) । अ-दावतां नकिमताऽन्येनापरानागंलुकांनुद्दिश्य ईदितं कृतं तत्सहस्रां

तरितमपि यो जुंजीत स द्विपक्षं गृहस्थपक्षं प्रव्रजितपक्षं च सेवते । अथमर्थः । आधाक
 मर्मादिलवेनापि संसृष्टं परकृतमप्याहारं योजक्येत् सोपि द्विपक्षसेवी स्यात् किं पुनः
 स्वयमाहारं निष्पाद्य ये शाक्यादयो जुंजते ते सुतरां द्विपक्षसेविनः स्युरित्यर्थः । अथवा
 द्विपक्षमीर्यापथं सांपरायिकं वा बह्वनिकाचितनेदं वा कर्म तत्सेविनः परतीर्थिकाः स्व
 यूष्यावा स्युरिति ॥ १ ॥ अथ तद्भोजिनां विपाकं दृष्टान्तेनाह । (तमेवेति) । तमा
 धाकर्मद्युपनोगदोषमविजानन्तो विषमे कर्मबंधे संसारे वा अकोविदाः कथं कर्मबंधः
 स्यात्कथं च न स्यात् कथं संसारार्णवस्तीर्यत इत्यत्राऽनिपुणा दुःखिनः स्युः । दृष्टान्तमाह ।
 मत्स्या यथा (वेसालियन्ति) विशालः समुद्रस्तत्र जवाविशालाख्यजातिजवावा विशा
 लाएव वा वैशालिकाबृहत्तरीरावदकस्य जलस्यान्यागमे समुद्रवेलायां सत्यामुदकस्य
 प्रजावेन नदीमुखमागताः पुनर्वेलापगमे जले क्षुष्के वेगे अपगते सति ठंकैः कंकैश्च प
 क्षिविशेषैरन्यैश्चामिषार्थिनिर्विलुप्यमानास्ते दुःखिनो मत्स्यघातं विनाशं यांति प्राप्नुवंती
 ति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । (एवमिति) । एवमेकैः श्रमणाः
 शाक्यादयः स्वयूष्यावा वर्तमानमेव सुखमिहलोकसुखमाधाकर्मद्युपनोगजमेषितुं शीजं
 येषां ते वर्तमानसुखैषिणो वैशालिको मत्स्याश्च घातं विनाशमेष्यन्त्यनंतशोयास्यंति
 बहुवारं संसारे भ्रमिष्यंति दुःखमनुजवंतः ॥ ४ ॥

॥ टीका—द्वितीयोद्देशकानंतरं तृतीयः समारभ्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंधः । अध्ययं
 नार्थाधिकारः स्वसमयपरसमयप्ररूपणेति । तत्रोद्देशकद्वयेन स्वपरसमयप्ररूपणा कृता ।
 अत्रापि सैव क्रियते । अथ चाऽद्ययोरुद्देशकयोः कुदृष्टयः प्रतिपादितास्तद्दोषाश्च तदिहा
 पि तेषामाचारदोषः प्रदृश्यत इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 व्याख्यास्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (जंकिंचिउपूक्षडमित्यादि) ।
 अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधइहानंतरोद्देशकपर्यंतसूत्रे निहितः । (एवंतुश्रमणाए
 केइत्यादि) । तदिहापि संबध्यते । एके श्रमणायत्किंचित्पूतिकृतं जुंजानाः संसारं पर्यटं
 तीति । परंपरसूत्रे त्वनिहितं (बुद्धिज्ज्ञा इत्यादि) यत्किंचित्पूतिकृतं तद्बुध्येतेत्येवमन्यैरपि
 सूत्रैरुत्प्रेक्ष्यः संबध्योयोज्यः । अधुना सूत्रार्थः प्रतीयते । (यत्किंचिदिति) । आहारजातं
 स्तोकमप्यास्तांतावत्प्रचूतं । तदपि पूतिकृतमाधाकर्मादि सिक्थेनाप्युपसृष्टमास्तांताव
 दाधाकर्म । तदपि न स्वयंकृतमपि तु श्रद्धावतान्येन जक्तिमताऽपरानागंतुकानुद्दिश्येहि
 तं चेष्टितं निष्पादितं तच्च सहस्रांतरितमपि योजुंजीतान्यवहरेदसौ द्विपक्षं गृहस्थपक्षं प्र
 व्रजितपक्षं वा सेवते । एतदुक्तं जवति । एवंजुतमपि परकृतमपरागंतुकयत्यर्थं निष्पादि
 तं यदाधाकर्मादि तस्य सहस्रांतरितस्यापि योवयवस्तेनाप्युपसृष्टमाहारजातं जुंजानस्य
 द्विपक्षसेवनमापद्यते । किं पुनः यएते शाक्यादयः स्वयमेव सकलमाहारजातं निष्पाद्य स्वय

मेव चोपजुंजते तेच सुतरां द्विपक्षसेविनोजवंतीत्यर्थः । यदि वा द्विपक्षमिति ईर्यापथ्यः
 सांपरायिकं वा । अथवा पूर्वब्रह्मनिकाचिताद्यवस्थाः कर्मप्रकृतीर्नयत्यपूर्वश्चादत्ते ।
 तथाचागमः । आह्वाकर्मं जुंजमाणो समणो कश्च कम्मपयडीउं बंधइ गोयमा अठकम्म
 पयडीउं बंधइ सिद्धिलबंधणबद्धाउं यणियबंधणबद्धाउं करेइ चियाउं करेइ उवचियाउं क
 रेइ हस्सठिइयाउं दीहठिइयाउं करेइ इत्यादि । ततश्चैवं शाक्यादयः परतीर्थिकाः स्वयू
 प्यावा आधाकर्मजुंजानाद्विपक्षमेवाऽसेवंतइति सूत्रार्थः ॥ १ ॥ इदानीमेतेषां सुखै
 षिणामाधाकर्मनोजिनां कटुकविपाकाविर्जावनाय श्लोकद्वयेन दृष्टान्तमाह । (तमेव
 अविद्याणंता इत्यादि) तमेव आधाकर्मोपनोगदोषमजानानाविपमोऽष्टप्रकारकर्म
 बंधोजवकोटिजिरपि डुमोक्कश्चतुर्गतिसंसारोवा तस्मिन्नकोविदाः कथमेषकर्मबंधोज
 वति कथं वा न जवति केन चोपायेनायं संसारार्णवस्तीर्यतइत्यत्राऽकुशलास्तस्मिन्नेव
 संसारोदरे कर्मपाशावपाशिताडुःखिनोजवंतीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा मत्स्याः पृथुरो
 माणोविशालः समुद्रस्तत्र जवावैशालिकाः विशालाख्यविशिष्टजात्युद्भवावा वैशालिकाः
 विशालाएव वैशालिकाबृहत्तरीरास्ते एवंनूतामहामत्स्याउदकस्यान्यागमे समुद्रवेलायां
 सत्यां प्रबलमरुद्वेगोजूतोत्तुंगकल्लोलमालाऽपनुन्नाः संतउदकस्य प्रजावेन नदीमुख
 मागतापुनर्वेलापगमे तस्मिन्नुदके शुष्के वेगेनैवापगते बृहत्वाह्वरीरस्य तस्मिन्नेव धुनीमुखे
 विलग्नाअवसीदंतआमिषगृध्रुनिर्दकैः कंकैश्च पक्षिविशेषैरन्यैश्च मांसवसार्थिनिर्मत्स्य
 बंधादिजिर्जीवंतएव विलुप्यमानामहांतं डुःखसमुद्रघातमनुजवंतोऽशरणाघातं विनाशं
 यांति प्राप्नुवंति । तुरवधारणे । त्राणाजावादिनाशमेव यांतीति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥
 एवं दृष्टान्तमुपदर्श्य दार्ष्टीतिके योजयितुमाह । (एवंतुसमणा इत्यादि) यथैतेऽनंतरोक्त
 मत्स्यास्तथा श्रमणाः श्राम्यंतीति श्रमणाएके शाक्यपाशुपतादयः स्वयूप्यावा । किंनूतास्ते
 इति दर्शयति । वर्तमानसुखैषिणः समुद्रवायसवत् तत्कालावाप्तसुखलवासक्तचेतसोना
 लोचिताधाकर्मोपनोगजनिताऽतिकटुकडुःखौघानुजवनावैशालिकमत्स्याइव घातं विशाल
 मेर्ष्यत्यनंतशोऽरहघटीन्यायेन नूयोचूयः संसारोदन्वति निमज्जनोन्मज्जनं कुर्वाणान ते
 संसारांजोधेः पारगासिनोजविष्यंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

इणमन्नं तु अन्नाणं, इहमेगेसि आहियं॥देवनत्ते अयं लोए, बंजउत्तेति
 आवरे ॥ ५ ॥ ईसरेण कडे लोए, पहाणाइ तहावरे ॥ जीवाजीवसमान
 ते, सुहङ्कसमन्निए ॥ ६ ॥ सयंनुणा कडे लोए, इति वुत्तं महेसिणा॥
 मारेण संयुया माया, तेण लोए असासए ॥ ७ ॥ माहणा समणा एगे
 आह अंणकडे जगे ॥ असो तत्तमकासीय, अयाणंता मुसं वदे ॥ ८ ॥

અર્થ-હવે અનેરા અજ્ઞાનીનું મત દેખાડે. જામનંતુ અન્નાણં કે ૦ એ પૂર્વે કહ્યોજે સદોષ આહાર જડને સુખ માને તેનાથી વલી અન્ય અજ્ઞાનીનુંમત દેખાડે. જહમેગેસિઆ હિયંકે ૦ અહીયાં કોડ એકને મતે પણ સર્વને મતે નહીં એટલે કોડક અજ્ઞાની એમ કહેલે કે દેવજ્ઞેઅયંલોએ કે ૦ આ લોક જે ચરાચર સંસાર છે, તે દેવે નીપજાવેલો છે. જેમ કરસણી બીજ વાવીને કરસણ નીપજાવેલે તે સરસો જાણવો. તથા વલી બીજા એમ કહેલે કે બંનજ્ઞેતિઆવરે કે ૦ એ લોક બ્રહ્મદેવે નીપજાવ્યો છે. બ્રહ્મા જગત્પિતામહ ઇતિવચનાત્. ॥ ૫ ॥ વલી કોડએક એમ કહેલે, કે ઈસરેણકડેલોએ કે ૦ એ લોક ઈશ્વરે કરેલો છે. પહાણાડ તહાવરે કે ૦ તથા અવરે એટલે બીજા વલી એમ કહેલે કે, પ્રધાન એટલે સત્વ, રજ અને તમગુણની જે સમ અવસ્થા તે પ્રકૃતિ કહિએ. તેણે એ લોક કરે લો છે. બીજા એમ કહેલે કે મોરની પાંચ કોણે ચીતરી? સેલડીમિષ્ટ કોણે કીધી? સ્વના વચકીલોક નીપનો છે. વલી કાંટા તીલા કોણે કીધા! લીંબ કડવો કોણે કહ્યો તથા જસ એ હુર્ગંધમય, કમલ સુગંધમય એ સર્વ સ્વનાવેજ નીપનાં છે, તેમ લોક પણ સ્વનાવે નિષ્પન્ન છે. તે લોક કેવો છે, તો કે જીવાજીવસમાજ્ઞેકે ૦ જીવ અજીવ સહિત તથા સુદ્ધ હુસ્ક સમ નિષ્કે ૦ સુખદુઃખસહિત છે. ॥ ૬ ॥ એક કહેલે કે, સયંજુણાકડેલોએકે ૦ એ લોક સ્વયંજુ એટલે વિષ્ણુ તેણે નીપજાવ્યો. અથવા તે વિષ્ણુ પેહેલો એકજ હતો તેણે જગત નીપજાવવાની ચિંતા કરી ત્યારે બીજી શક્તિ નીપની, ત્યાર પછી જગતની સૃષ્ટી નિષ્પન્ન થઈ. ઇતિવુત્તમ દેસિણા કે ૦ એવું મહર્ષિએ કહ્યું છે. ત્યાર પછી સ્વયંજુ એ લોક નીપજાવીને એવું ચિંત્યું જે એટલી જગત સૃષ્ટીનો સમાસ ક્યાં થશે! તેવારે માર એટલે યમ નીપજાવ્યો. પછી મારે અસંશુચામાયાકે ૦ તેણેમારે માયા નીપજાવી તે થકી એ લોક મરે છે. તેણેલોએ અસાસ એ કે ૦ તે કારણ માટે એ લોક અશાશ્વતો છે. ॥ ૭ ॥ વલી તેહિજ કહેલે માહણા સમણા એકે ૦ એક બ્રાહ્મણ તથા એક શ્રમણ જે ત્રિદંતી પ્રમુખ તે એમ આહ કે ૦ કહેલે કે, અંમકડેજગેકે ૦ એ સચરાચર જગત તે અંમથકી નિપનું છે; તે એમ કહેલે કે જેવારે જગત માં કાંડ વસ્તુ ન હતી સર્વ પદાર્થ શૂન્ય સંસાર હતો તેવારે બ્રહ્માયે પાણીમાંહે ઈંદુ સરજ્યું પછી તે ઈંદુ વધ્યું તેવારે તે જાંગીને બે સંમ થયા; તેમાંહે થકી અધોલોક અને ઊર્ધ્વલોક નીપના તેમાં સમસ્ત પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ. એવા અનુક્રમે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, સમુદ્ર, નદી, પર્વત, ગ્રામ, ગ્રામ, નગર ઇત્યાદિક સર્વ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ; એ કારણે અ સોકે ૦ એ બ્રહ્માયે એ સર્વ તત્ત્વે ૦ તત્ત્વ એટલે પદાર્થ તે અકાસીયકે ૦ કીધા. એરીતે તે બ્રાહ્મણાદિક અયાણંતા મુસંવદેકે ૦ પરમાર્થને અજાણતા થકા મૃષા બોલે છે. ॥ ૮ ॥

॥ દીપિકા-અથાપરાજ્ઞાનિમત્તમાહ ॥ (જામનિતિ) । જ્ઞં વદ્યમાણમન્યદજ્ઞાન

मिहास्मिन् लोके एकेषामाख्यातं । किं पुनस्तैराख्यातमित्याह । देवउत्तेति । देवेन उप्तः कृ
तोदेवोप्तोदेवपुत्रोवायं लोकः । ब्रह्मणा उप्तोब्रह्मणा कृतोवायं लोकइत्यपरे वदंतीति ॥
॥५॥ तथा ईश्वरेण कृतोलोकः । अपरे वदंति प्रधानादिकृतोलोकः । सत्वरजस्तमोगुणा
नां साम्यावस्था प्रकृतिः सैव प्रधानशब्दवाच्या । आदिशब्दान्नियतिकृतोलोकइत्यन्ये ।
लोकोजीवाजीवसमायुक्तः सुखदुःखसमन्वितश्च ॥ ६ ॥ तथा स्वयंजूर्विष्णुरन्योवा सचै
काकी रतिं न जनते ततोऽन्या शक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरं जगत्सृष्टिरनूदिति महर्षिणा उ
क्तं । ततः स्वयंभुवा लोकं निष्पाद्यातिसंसारजयात् यमाख्योमारयतीतिमारोव्यधाधि ।
तेन मारेण संस्तुता कृता माया तथा मायया च लोको म्रियते । नच तत्त्वतोजीवस्य
मृतिरस्त्यतोमायैषा तेन लोकोऽशाश्वतइति गम्यते ॥ ७ ॥ तथा ब्राह्मणादिजातयः
श्रमणास्त्रिदंडिप्रमुखाएके अंडेन कृतमंडकृतं अंडाक्लातं जगदादुर्वदंति । ब्रह्मणाडं क
तं ततोविश्वं जातं । एवं कृते जगति असौ ब्रह्मा तत्त्वं पदार्थसमूहमकार्षीत् कृतवान् ते
च ब्राह्मणाद्याः परमार्थाननिज्ञाएवं मृषा वदंति ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपराज्ञानिमतोपप्रदर्शनायाह । (इणमन्नंतुअन्नाणमित्यादि) । इदं
मिति वक्ष्यमाणं । तुशब्दः पूर्वोक्तविशेषणार्थः । अज्ञानमिति मोहविजृंभणमिहास्मिन् लो
के एकेषां न सर्वेषामाख्यातमभिप्रायः । किंपुनस्तदराख्यातमिति तदाह । देवेनोप्तोदेवोप्तः कर्ष
केणोव बीजवपनं कृत्वा निष्पादितोयं लोकइत्यर्थः । देवैर्वा गुप्तोरहितोदेवगुप्तोदेवपुत्रोवेत्या
दिकमज्ञानमिति । तथा ब्रह्मणाउप्तोब्रह्मोप्तोयंलोकइत्यर्थः । परे एवं व्यवस्थिताः । तथा
हि । तेषामयमन्युपगमः । ब्रह्मा जगत्पितामहः सचैकएव जगदवासीत्तेनच प्रजापतयः सृष्टा
स्तैश्च क्रमेणैतत्सकलं जगदिति । तथेश्वरेण कृतोयं लोकः । एवमेके ईश्वरकारकाअनिदधति
प्रमाणयंति वा । सर्वमिदं विमत्यधिकरणजावोपपन्नं नतु भुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादी
यते । बुद्धिमत्कारणपूर्वकमिति साध्यो धर्मः । संस्थानविशेषवत्त्वादिति हेतुः । यथा घटादिरि
ति दृष्टान्तोयं । यद्यत्संस्थानविशेषवत्तद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकं दृष्टं । यथा देवकुलकूपादिसं
स्थानविशेषवच्च मकराकरनदीधराधरधराशरीरकरणादिकं विवादगोचरापन्नमिति तस्माद्बु
द्धिमत्कारणपूर्वकं । यश्च समस्तस्यास्य जगतः कर्ता ससामान्यपुरुषोन जवतीत्यसावीश्वरइ
ति । तथा सर्वमिदं तनुभुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते बुद्धिमत्कारणपूर्वकमिति । साध्यो
धर्मः कार्यत्वादघटादिवत् तथा स्थित्वा प्रवृत्तेर्वा वास्यादिवदिति । तथाऽपरेप्रतिपन्नायथा ।
प्रधानादिकृतोलोकः । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः साच पुरुषार्थं प्रवर्तते । आदिग्र
हणाच्च प्रकृतेर्महान् ततोहंकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंचन्यः पंच
महानूतानीत्यादिकथा प्रक्रियया सृष्टिर्भवतीति । यदि वा आदिग्रहणात्स्वजावादिकं गृह्य

ते । ततश्चायमर्थः । स्वभावेन कृतोलोकः कंटकादितैर्लक्ष्यवत् । तथान्ये नियतिकृतोलोको मयूरांगरुहवदित्यादिभिः कारणैः कृतोऽयं लोकोजीवाजीवसमायुक्तो जीवैरुपयोगलक्ष्यै स्तथा जीवैर्धर्माधर्माकाशपुञ्जलादिकैः समन्वितः समुद्धराधरादिकश्च । पुनरपि लोकं विशेषयितुमाह । सुखमानंदरूपं दुःखमसातोदयरूपमिति तान्यां समन्वितोयुक्तश्च ॥ ६ ॥ किंच । (सयञ्जुणाइत्यादि) । स्वयं नवतीति स्वयंनूर्विष्णुरन्यो वा सचैकएवादाव नूतत्रैकाकी रमते द्वितीयमिष्टवांस्तच्चिंतानंतरमेव द्वितीया शक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरमेव जगत्सृष्टिरनूदित्येवं महर्षिणोक्तमभिहितं । एवं वादिनोलोकस्य कर्तारमन्युपगतवंतोपि च । तेन स्वयंजुवा लोकं संपाद्यातिजारजयाद्यमाख्योमारयतीति मारोऽन्यथापि । तेन मा रेण संस्तुता कृता प्रसाधिता माया तथा च मायया लोकाघ्रियते । नच परमार्थतो जी वस्योपयोगलक्षणस्य व्यापतिरस्त्यतोमायैषा । यथार्थं मृतस्तथा चार्थं लोकोऽशाश्व तोऽनित्योऽविनाशीति गम्यते ॥ ७ ॥ अपिच । (माहणाइत्यादि) । ब्राह्मणाद्विजात यः श्रमणास्त्रिदंडिप्रनृतयः । एके केचन पौराणिकान् सर्वे एवमादुरुक्तवंतोवदन्ति च । यथा जगदेतच्चराचरमंडेन कृतमंडकृतं । अंडाङ्गातमित्यर्थः । तथाहि । ते वदन्ति यदा न किंचिदपि वस्त्वासीत् पदार्थशून्योऽयं संसारस्तदा ब्रह्माऽप्स्वंडमसृजत्तस्माच्च क्रमे ण वृक्षात्पश्चाद्विधानावमुपगतादूर्ध्वाधोविजागोऽनूत् तन्मध्ये च सर्वाः प्रकृतयोऽनूव न् । एवंष्टथिव्यसेजोवाय्वाकाशसमुद्सरित्पर्वतमकराकरनिवेशादिसंस्थितिरनूदिति । तथाचोक्तं । आसीदिदं तमोनूतमप्रज्ञातमलक्षणं ॥ अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्व तः ॥ १ ॥ एवंनूते चास्मिन् जगत्स्यसौ ब्रह्मा तस्य नावस्तत्त्वं पदार्थजातं तदंमादिप्रक्रमे णाकार्षीत् कृतवानिति । तेच ब्राह्मणादयः परमार्थमजानानाः संतोमृषावदन्ति अन्यथा च स्थितं तत्त्वमन्यथाप्रतिपादयन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सएहिं परियाएहिं, लोयं बूया कडेतिय ॥ तत्तं ते ए विजाणंति, ए विणा सी कयाइवि ॥ ९ ॥ अमणुन्नसमुप्पायं, डुक्कमेव विजाणिया ॥ समुप्पायमजाणंता, कहं नायंति संवरं ॥ १० ॥

अर्थ ॥ हवे ग्रंथकार एनो उत्तर कहेले. एरीते पूर्वे जे दर्शनी कहा ते, सएहिं परियाए हिंके० पोतपोताना पर्याये करी एटले पोतपोतानी कल्पनाये लोयंबूयाकडेतियके० एम कहे जे ए लोक अमुक अमुक प्रकारे कीधोले. परंतु तत्तंते एविजाणंतिके० ते तत्व कांइ जाणता नथी. एविणासीकयाइविके० ए लोकतो कदापि काले विनाश पामे नहीं, एनी आदि पणनथीअने अंत पण नथी, तेथी एनो कर्त्ता कोइ नथी. एवो परमार्थ ते जाण ता नथी, पण अजाणथका नावे तेम बोलेले. ॥ ९ ॥ हवे एवां वचनना बोलनारने फल दे

खाडेते. ते दर्शनीं अमणुन्नके० विरुद्धं अनुष्ठान अनाचार ते यकी जेनी समुप्यायं के० उत्पत्तिहे, ते केवुं तोके, डुरकंके० हिंसादिक विरुद्धं अनुष्ठान तेमां जे प्रवर्तेशे ते दुःखी आसे एवविजाणियाके० एवुं जाणवुं जोश्ये. समुप्यायमजाणंताके० ते एवा दुःखनी उत्पत्तिनां कारणोने नजाणो परंतु ते अजाण बापडा कहंनार्यंतिसंवरं के० संवरपणुं जे दुःखनिवारणनुं कारण ठे, तेने केवीरीते जाणी शकशे ? एतावता अति यत्न करतां प ए दुःखनो उद्देद न पामे, किंतु संसारमांदे अनंतो काल रहेशे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथ तेषामुत्तरमाह । (सएहिमिति) । स्वकैर्निजैः पर्यायैरनिप्रायैर्लोकं कृतमब्रुवन् कथितवन्तस्ते तत्त्वं परमार्थं नानिजानन्ति । नच विनाशी लोकः कदाचित् निर्मूलतः पर्यायरूपेण विनाश्यपि इव्यार्थतया नित्यत्वात् । लोकस्य ईश्वरादिकृतत्वं निषेधयुक्तयष्टीकातोद्ध्यं ॥ ए ॥ अथ तेषां मृषावादिनां फलमाह । अमणुन्नेति । अ मनोर्ज्ञं असदनुष्ठानं तस्मादुत्पादः प्रादुर्भावोयस्य तदमनोज्ञसमुत्पादं दुःखं विजानीयात् प्राज्ञः । अयमर्थः स्वकृतादसदनुष्ठानादेव दुःखमुत्पद्यते नेश्वरादेरिति । ते चैवं दुःखस्य संवरं प्रतिघातहेतुं ज्ञास्यन्ति । कारणोद्देहादेव कार्योद्देहः स्यात् । कारणं वाऽजानंतः कथं दुःखोद्देहाय यतिष्यन्ते यत्नवन्तोपि दुःखोद्देहं नाप्नुवन्तीति ॥ १० ॥ ॥ ॥

॥ टीका—अधुनैषां देवोप्तादिजगद्वादिनामुत्तरदानायाह । (सएहिमित्यादि) । स्वकीयैः स्वकीयैः पर्यायैरनिप्रायैर्युक्तिविशेषैरयं लोकः कृतइत्येवमब्रुवन्ननिहितवन्तः । देवोप्ताब्रह्मा सईश्वरकृतः प्रधानादिनिष्पादितः स्वयंभुवा व्यधाधि तन्निष्पादितमायया घ्रियते तथाऽजश्रायं लोकइत्यादिस्वकीयानिरुपपत्तिनिः प्रतिपादयन्ति । यथाऽस्मदुक्तमेव सत्यं नान्यदिति ते चैवंवादिनो वादिनः सर्वेपि तत्त्वं परमार्थं यथावस्थितलोकस्वभावं नानिजानन्ति न सम्यक् विवेचयन्ति । यथाऽयं लोकोऽव्यार्थतया न विनाशीति निर्मूलतः कदाचन । नचायमादितश्चारन्य केनचित् क्रियते अपित्वयं लोकोऽनूद्भवति नविष्यति च । तथाहि । यत्तावदुक्तं यथा देवोप्ताऽयं लोकइति तदसंगतम् । यतोदेवोप्तात्वे लोकस्य न किञ्चित्तथाविधं प्रमाणमस्ति । नचाप्रमाणकमुच्यमानं विद्वज्जनमनांसि प्रीणयति । अपिच किमसौ देव उत्पन्नोऽनुत्पन्नोवा लोकं सृजेन्न तावदनुत्पन्नस्तस्य स्वरविषाणस्येवासत्त्वात्करणानावः । अथोत्पन्नः सृजेत्तत्किं स्वतोऽन्यतो वा । यदि स्वतएवोत्पन्नस्तथा सति तन्नलोकस्यापि स्वतएवोत्पत्तिः किं नेष्यते । अथान्यतउत्पन्नः सन् लोककरणाय सोप्यन्योन्यतः सोप्यन्योन्यतइत्येवमनास्थालतानजोमंडलव्यापिन्यनिवारितप्रसरा प्रसर्पतीति । अथासौ देवोऽनादित्वा न्नोत्पन्नइत्युच्यते इत्येवंसति लोकोप्यनादिरेवास्तु को दोषः । किंचासावनादिः सन्नित्योऽनित्योवा स्यात्तद्यदि नित्यस्तदा तस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरोधान्न कर्तृत्वं । अथाऽनि

त्यस्तथासति स्वतएवोत्पत्त्यनंतरं विनाशित्वादात्मनोन त्राणाय कुतोऽन्यत्करणं प्रति
तस्य व्यापारचिंतेति । तथा किममूर्तोमूर्तिमान् वा । यद्यमूर्तस्तदाऽकाशवदकर्तृत्वाऽथ
मूर्तिमान् तथासति प्राकृतपुरुषस्येवोपकरणसव्यपेक्षस्य स्पष्टमेव सर्वजगदकर्तृत्वमिति ।
देवगुप्तदेवपुत्रपक्षौ त्वतिफट्गुत्वादपकर्णयितव्याविति । एतदेव दूषणं ब्रह्मोत्पत्तेरपि इष्ट
व्यं तुल्ययोगहेमत्वादिति । तथा यदुक्तं । तनुचुवनकरणादिकं विमल्यधिकरणजावापन्नं
विशिष्टबुद्धिमत्कारणपूर्वकं कार्यत्वाद्धटादिवदिति तदयुक्तं । तथाविधविशिष्टकारणपूर्वकत्वे
न व्याप्त्यसिद्धेः । कार्यपूर्वकत्वमात्रेण तु कार्यं व्याप्तं । कार्यविशेषोपलब्धौ कारणविशेषप्र
तिपत्तिर्गृहीतप्रतिबंधस्यैव नवति । नचात्यंतादृष्टे तथा प्रतीतिर्नवति । घटे तत्पूर्वकत्वं प्रतिप
न्नमिति चेत् युक्तं । तत्र घटस्य कार्यविशेषत्वप्रतिपत्तेर्नत्वेवं सरित्समुद्रपर्वतादौ बुद्धिमत्कार
णपूर्वकत्वेन संबन्धोऽगृहीत इति । पुनरयुक्तं । नन्वतएव घटादिसंस्थानविशेषदर्शन
वत्पर्वतादावपि विशिष्टसंस्थानदर्शनाद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वस्य साधनं क्रियते । नैत
देवं युक्तं । यतोऽनहि संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वत्वावगति
र्नवति । यदितु स्यान्मृद्विकारत्वाद्दृढमीकस्यापि घटवत्कुंजकारकृतिः स्यात् । तथाचोक्तं ।
अन्यथाकुंजकारेण मृद्विकारस्य कस्यचित् । घटादेः कारणात्सिद्धये दृढमीकस्यापि तत्कृतिरि
ति । तदेवं यस्यैव संस्थानविशेषस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वेन संबन्धोऽगृहीतस्तद्दर्शनमेव
तथाविधकारणानुमापकं नवति न संस्थानमात्रमिति । अपिच घटादिसंस्थानानां कुंजकार
एव विशिष्टः कर्तोऽपलक्ष्यते नेश्वरः । यदि पुनरीश्वरः स्यात्किं कुंजकारेणेति । नैतदस्ति ।
तत्रापीश्वरएव सर्वव्यापितया निमित्तकारणत्वेन व्याप्रियते । नन्वेवं दृष्टहानिरदृष्टक
ल्पना स्यात् । तथाचोक्तं । शस्त्रौपधादिसंबन्धाच्चैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ असंबन्धस्य किं
स्थाणोः कारणत्वं न कल्प्यते ॥ १ ॥ तदेवं दृष्टकारणपरित्यागेनाऽदृष्टपरिकल्पना न त्या
ज्येति । अपिच । देवकुलावटादीनां यः कर्ता ससावयवोऽव्याप्यनित्योदृष्टस्तद्वृष्टांतः
साधितश्वेश्वरएवंचूतएव प्राप्नोति । अन्यथानूतस्य च दृष्टांताजावाध्याप्त्यसिद्धेर्नानुमा
नमिति । अनयैव दिशा स्थित्वाप्रवृत्त्यादिकसाधनमसाधनमाथोज्यं तुल्ययोगहेमत्वादि
ति । यदपि चोक्तं प्रधानादिकृतोऽयं लोक इति तदप्यसंगतं । यतस्तत्प्रधानं किं मूर्तममू
र्तं वा । यद्यमूर्तं न ततोमकराकरादेर्मूतस्योद्भवोऽवधटते । नह्याकाशात्किंचिदुत्पद्यमानमाल
क्ष्यते मूर्ताऽमूर्तयोः कारणविरोधादिति । अथ मूर्तं तत्कुतः समुत्पन्नं । न तावत्स्वतोऽलो
कस्यापि तथोत्पत्तिप्रसंगात् नाप्यन्यतोऽनवस्थापत्तेरिति । अन्यथाऽनुत्पन्नमेव प्रधाना
द्यनादिजावेनास्ते तद्वन्नोकोपि किं नेष्यते । अपिच । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रधा
नमित्युच्यते नचाऽविकृतात्प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिष्यते नवद्भिः । नच विकृतं प्रधानव्यपदे
शमास्कंदतीत्यतोऽन प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिति । अपिचाचेतनायाः प्रकृतेः कथं पुरुषार्थं

प्रति प्रवृत्तिर्येनाऽत्मनोजोगोपपत्त्या सृष्टिः स्यादिति । प्रकृतेरयं स्वभाव इति चेदेवं तर्हि स्वभाव एव बलीयान् । यस्तामपि प्रकृतिं नियमयति ततएव च लोकोप्यस्तु किमदृष्टप्रधानादिकल्पनयेति । अथादिग्रहणात्स्वभावस्यापि कारणत्वं कैश्चिदिष्यत इति चेदस्तु । न हि स्वभावोऽन्युपगम्यमानोनः कृतिमातनोति । तथाहि । स्वभावः स्वकीयोत्पत्तिः । सा च पदार्थानामिष्यत एवेति । तथा यदुक्तं नियतिकृतोर्यं लोक इति । तत्रापि नियमनं नियतिर्यथा जवनं नियतिरित्युच्यते । साचाऽलोच्यमाना न स्वभावादतिरिच्यते । यच्चान्यथा यि स्वयंभुवोत्पादितोलोक इति तदप्यसुंदरमेव । यतः स्वयंनूरिति किमुक्तं नवति । किं यदाऽसौ नवति तदा स्वतंत्रोन्यनिरपेक्ष एव नवति । अथाऽऽदिनवनात्स्वयंनूरिति व्यपदिश्यते । तद्यदि स्वतंत्रनवनान्युपगमस्तद्वल्लोकस्यापि जवनं किं नान्युपेयते किं स्वयंभुवा । अथानादिस्ततस्तस्यानादित्वे नित्यत्वं नित्यस्य चैकरूपत्वात्कर्तृत्वाऽनुपपत्तिस्तथा वीतरागत्वात्तस्य संसारवैचित्र्यानुपपत्तिः । अथ सरागोसौ ततोऽस्मदाद्यव्यतिरेकात्सुतरां विश्वस्याकर्ता मूर्ताऽमूर्तादिकल्पाश्च प्राग्वदायोज्या इति । यदपि चात्रानिहितं । तेन मारः समुत्पादितः सच लोकं व्यापादयति तदप्यकर्तृत्वस्यानिहितत्वात्प्रलापमात्रमिति । तथा यदुक्तं अंडादिक्रमाज्जायते लोक इति तदप्यसमीचीनं । यतोयास्वप्सु तदंडं निसृष्टं तावथाऽडमंतरेणानूवन् तथा लोकोपि नूत इत्यन्युपगमे न काचिद्वाधा दृश्यते । तथासौ ब्रह्मा यावदंडं सृजति तावल्लोकमेव कस्मान्नोत्पादयति किमनया कष्टया युक्त्यसंगतया चांडपरिकल्पनया । एवमस्त्विति चेत् केचिदनिहितवंतोयथा ब्रह्मणोमुखाद्ब्राह्मणाः समजायंत बाहुन्यां कृत्रियाऊरुन्यां वैश्याः पद्भ्यां शूद्रा इत्येतदप्ययुक्तिसंगतमेव । यतो न मुखादेः कस्यचिदुत्पत्तिर्नवन्त्युपलक्ष्यते । अथापि स्यात्तथा सति वर्णानामजेदः स्यादेकस्मादुत्पत्तेः । तथा ब्राह्मणानां कर्तृत्वेतिरीयककलापादिकश्च जेदोन स्यादेकस्मान्मुखादुत्पत्तेः । एवं चोपनयनादिसंज्ञावोन नवेज्ञावे वा स्वत्वादिग्रहणापत्तिः स्यादेवमाद्यनेकदोषदुष्टत्वादेवं लोकोत्पत्तिर्नान्युपगंतव्या । ततश्च स्थितमेतत् । त एवं वादिनोलोकस्याऽनाद्यपर्यवसितस्योर्ध्वाधश्चतुर्दशरङ्गुप्रमाणस्य वैशाखस्था नस्थकटिन्यस्तकरयुग्मपुरुषाकृतेरधोमुखमल्लकाकारसप्तष्टिव्यात्मकाधोलोकस्य स्थालाकाराऽसंख्येयद्वीपसमुद्राधारमप्यलोकस्य मल्लकसमुज्जकाकारोर्ध्वलोकस्य धर्माधर्माकाशपुञ्जजीवात्मकस्य इव्यार्थतयाऽनित्यस्य पर्यायापेक्षया कृणकृषिणवत्पादव्ययध्रौव्यापादित इव्यसतत्त्वस्याऽनादिजीवकर्मसंबंधापादिताऽनेकप्रपंचस्याष्टविधकर्मविप्रमुक्ताऽत्मलोकांतोपलक्षितस्य तत्त्वमजानानाः संतोमृषा वदंतीति ॥ ए ॥ इदानीमेतेषामेव देवो मादिवादिनामज्ञानत्वं प्रसाध्य तत्फलदिदर्शयिष्याऽह । (अमणुन्न इत्यादि) । मनोनु कूलं मनोहं शोचनमनुष्ठानं न मनोहमनोहमसदनुष्ठानं तस्मादुत्पादः प्रादुर्भावोयस्य

दुःखस्य तदमनोऽज्ञसमुत्पादं । एवकारोऽवधारणे । सचैवं संबंधनीयः । अमनोऽज्ञसमुत्पादमेव दुःखमित्येवं विजानीयादवगच्छेत्प्राज्ञः । एतदुक्तं नवति । स्वरुताऽसदनुष्ठानादेव दुःखस्योद्भवो नवति । नान्यस्मादित्येवं व्यवस्थितेपि सत्यनंतरोक्तवादिनोऽसदनुष्ठानोद्भवस्य दुःखस्य समुत्पादमजानानाः संतोऽन्यतर्ह्यश्वरादेर्दुःखस्योत्पादमिच्छन्ति । तेचैवमिच्छन्तः कथं केन प्रकारेण दुःखस्य संवरं दुःखप्रतिघातहेतुं ज्ञास्यन्ति । निदानोद्भेदेन हि निदानिन उद्भेदो नवति । तेच निदानमेव न जानन्ति तत्त्वाऽजानानाः कथं दुःखोद्भेदाय यतिष्यन्ते यत्नवन्तोपि च नैव दुःखोद्भेदनमवाप्स्यन्त्यपि तु संसारएव जन्मजरामरणोष्ट्रवियोगाद्यनेक दुःखव्राताघ्राताद्भूयो नूयोऽरहघटीन्यायेनानंतमपि कालं संस्थास्यन्ति ॥ १० ॥

सुद्धे अपावए आया, इहमेगेसिमाहियं ॥ पुणो किड्ढापदोसेणं, सो तद्ध अवरसई ॥ ११ ॥ इह संवुमे मुणी जाए, पड्ढा होइ अपावए ॥ विय डंबु जहा जुज्जो, नीरयं सरयं तहा ॥ १२ ॥ एताणुचीति मेधावी, बंनचे रेण ते वसे ॥ पुढो पावानुया सवे, अस्कायारो सयं सयं ॥ १३ ॥ सए सए उवडाणे, सिद्धिमेव न अन्नहा ॥ अहो इहेव वसवती, सबकाम समप्पिए ॥ १४ ॥

अर्थ-हवे प्रकारांतरे दर्शनीतुं मत देखाडेढे. ए प्रस्तावे इहमेगेसिमाहियंके० एक वली कोइक, त्रैराशिक गोशालामतानुसारी ते एम कहेढेके, ए आयाके० आत्माते मनुष्य ने नवेज सुद्धेके० शुद्ध आय. अपावए के० पापरहित आय. एटले सर्व कर्म कृत्यकरी मोद्धे जाय. पुणोके० वली सोके० तेहज आत्मा तद्धके० त्यां मोद्धनेविषे ठतो किड्ढाप दोसेणंके० क्रीडाप्रदोषे करी एटले रागद्वेषने वशं करी अवरसईके० अपराध करे एटले कर्म रजे करी अशुद्ध आय. एटले शुं कहुं? के ते मुक्ति ठतां जीवने पोतानां सासननी पूजा जाणी, अने अन्य सासननो पराजव जाणी, पोताने राग उपजावे. तथा पोताना सासननो व्याघात देखी द्वेष उपजे. ए कारण माटे आत्मा निर्मल ठतो उज्ज्वल वस्त्रनी परे शनैःशनैः मलीन आय. ए प्रकारे ते आत्मा वली संसारमांहे अवतरे एवुं जे त्रैराशिक कहेढे, ते जीवनी त्रणराशी स्थापेढे. प्रथम आत्मा सकर्मक, पठी वली अकर्मक अईने मुक्तिमां जाय, ए बीजी राशी. अने त्यां मुक्तिने विषे वली कर्म उपार्जी संसारमांहे आवे ए त्रीजी राशी. ॥ ११ ॥ इहसंवुमेमुणीजाएके० अहीं मुक्ति थकी आवी मनुष्यना नवमां उपजीने मुनि एटले यमनियम आदरी, संवुमे एटले संवर आदरी, पड्ढाहोइअपावएके० पठी पापरहितनिर्मल आय. एना उपर दृष्टांत कहेढे, जहाके० जेम वियडंबुके० विकटांबु एटले पा

एणी तेहनीपरे जाणुं. जेम नीरयंके० निर्मल पाणी होयते रजादिकने संयोगे सरयंके० रजसहित एटले मलिन आय, फरी ते पाणी निर्मलपण आय; तहाके० तेम ए आत्मा पण जाणी लेवो. ॥ १२ ॥ हवे ए मतने दूषवेळे. एतके० ए पूर्वोक्त वादीउनां वचन असमं जस अणुचिंतिके० चिंतवी आलोचीने, मेधावी के० पंथित जे होय ते मनमां एवी रीते अवधारे ते कहेळे. बंनचेरे एतेवसेके० ए त्रैराशिक तथा अनेरा दर्शनी ब्रह्मचारीनेविपे न वसे एटले सूयो संयम नपाळे. जे कारण माटे ते सम्यक्ज्ञानरहित थका अकर्मक ने सकर्मक कहेळे ते माटे ते अज्ञानी ठे. तथा पुढोपावाच्यासवेके० ए सर्व जुदाजुदा प्रा वाडुक एटले परदर्शनी अस्कायारो सयंसयंके० पोतपोतानुं दर्शन रुडुं करी वखाणोळे. ॥ १३ ॥ वजी तेहिज दर्शनीनुं मत कहेळे. सएसएउवछाणे के० ते पोतपोतानां दर्शनने विपे प्रवर्तता पोतपोतानुं अनुष्ठान जे दीक्षा, गुरु चरण, शुश्रूपादिक तेहिज सिद्धिमेव के० सिद्धिनुं कारणळे पण नअन्नहांके० अनेरा दर्शन थकी, अनेरा अनुष्ठान थकी मुक्ति न पामिये. अहोऽहेववसवत्ती के० ते एम कहेळे के-अमारा दर्शन थकी एहिज जन्ममां यावत् आत्मवर्ती थको एटले समस्त इंडीनो जीपनार एवो थको सबकामसमप्पिएके० सर्वकामएटले जे जे काम नोगनी प्रार्थना तथा वांढनाकरे ते ते पामे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-कृतवादिमतमेवाह । (सुहेति) । अयमात्मा शुद्धोमनुष्यजवएव शुद्धाचारोन्नूत्वा मोक्षे अपापकः स्यात् । इदमेकेषां गोशालेमतानुसारिणामाख्यातं । पुनरयमात्मा अकर्मकोन्नूत्वा क्रीडया प्रदेषेण वा स तत्र मोक्षस्थएवाऽपराध्यति रजसा श्लिष्यते । तस्यहि स्वशासनपूजामन्यदर्शनपराजवमुपलब्ध्य क्रीडाप्रमोदः स्यात् । स्वशासनपराजवदर्शनाच्च देषस्ततोऽसौ क्रीडादेषान्यां कर्मणा बाध्यते ततोऽसौ नूयः संसारेऽवतरति ॥ ११ ॥ किंच । (इहेति) । इह संसारे प्राप्तः सन् प्रव्रज्यामंगीकृत्य संवृतात्मा जातः सन् पश्चादपापः स्यात् । यथाविकटांबु उल्लोदकं नीरजस्कं निर्मलं सत् वातोद्धूतरेणुयुक्तं सरजस्कं मलिनं नूयः स्यात् तथायमात्मा त्रैराशिकाणां मते राशित्रयावस्थः स्यात् । यथापूर्वं संसारावस्थायां सकर्मकः ततो मोक्षे ऽकर्मकः पुनः शासनपराजवदर्शनात् द्वेपोदयात् सकर्मा स्यादिति ॥ १२ ॥ एतन्मतं दूषयति । (एयाणुत्ति) । एतान्पूर्वोक्तान् वादिनोऽनुचिंत्य मेधावी प्रज्ञावान् एतदवधारयेत् यथा न ते वादिनो ब्रह्मचर्ये संयमानुष्ठाने वसेयुः । यद्यपि ते संयमे स्थितास्तथापि न सम्यगनुष्ठातारइत्यवधारयेत् । पृथक्पृथक् सर्वेप्येते प्रावाडकाः परमतिनः स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनमाख्यातारः शोचनत्वेन कथयितारः स्वदर्शनं शुचं वदन्ति ते । नच तत्रास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ कृतवादिमतमेव प्रकारान्तरेणाह । (सएति) । ते कृतवादिनः स्वके स्वके उपस्थाने संयमाद्यनुष्ठाने सिद्धिं मोक्षं

मनिहितवंतो नान्यथा । तथा सिद्धिप्राप्तेरथः प्रागपि वशवर्ती वशेन्द्रियः स्यात् अस्मन्म
ताश्रितः सांसारिकैः स्वभावैर्नानिज्जुयते । सर्वे कामाश्च निजाभाः समर्पिताः संपन्नायस्य
सर्वकामसर्पितः इहलोके ईदृशः स्यात् परलोके च मोक्षं यायादित्यर्थः ॥ १४ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं प्रकारान्तरेण कृतवादिमतमेवोपन्यस्यन्नाह । (सुहेत्यादि) । इहा
स्मिन् कृतवादिप्रस्तावे त्रैराशिकागोशालकमतानुसारिणो येषामेकविंशतिसूत्राणि पूर्व
गतत्रैराशिकसूत्रपरिपाट्या व्यवस्थितानि ते एवं वदन्ति । यथायमात्मा शुद्धो मनुष्य
व एव शुद्धाचारो नूत्वा अपगताशेषमलकलंको मोक्षेऽप्यपकोचवति । अपगताशेषक
र्मा नवतीत्यर्थः । इदमेकेषां गोशालकमतानुसारिणामाख्यातं । पुनरसावात्माऽशुद्धत्वाऽक
र्मकत्वरशिद्ध्यावस्थो नूत्वा क्रीडया प्रदेषेण वा सतत्र मोक्षस्थ एवाऽपराध्यति रज
सा श्लिष्यते । इदमुक्तं नवति । तस्य हि स्वशासनपूजार्मुपलभ्या न्यशासनपराजवं चोपल
भ्य क्रीडोत्पद्यते प्रमोदः संजायते स्वशासनन्यकारदर्शनाच्च द्वेषस्ततोऽसौ क्रीडादेषान्या
मनुगतांतरात्मा शनैर्निर्मलपटवदुपलभ्यमानोरजसा मलिनीक्रियते मलीमसश्च कर्मगौ
रवाद्भूयः संसारेऽवतरति । अस्यां चावस्थायां सकर्मकत्वात्तृतीयराश्यवस्थो नवति ॥
॥ ११ ॥ किंच । (इहेत्यादि) । इहास्मिन् मनुष्यनवे प्राप्तः सन् प्रव्रज्यामन्युपेत्य संवृ
तात्मा यमनियमरतो जातः सन् पश्चादपापो नवति । अपगताऽशेषकर्मकलंको नवतीति
जावः । ततः स्वशासनं प्रज्ञाप्य मुक्त्यवस्थो नवति । पुनरपि स्वशासनपूजादर्शनान्निका
रोपलब्धेश्च रागद्वेषोदयात्कलुषितांतरात्मा विकटांबुवदुदकवन्नीरजस्कं स दातोऽदूतरेणुनि
वहसंपृक्तं सरजस्कं मलिनं नूयोयथा नवति तथाऽयमप्यात्माऽनंतकालेन संसारोद्वेगा
शुद्धाचारावस्थो नूत्वा ततो मोक्षावाप्तौ सत्यामकर्मवस्थो नवति । पुनः शासनपूजानि
कारदर्शनाद्वागद्वेषोदयात्सकर्म नवतीत्येवं त्रैराशिकानां राशित्रयावस्थो नवत्यात्मै
त्याख्यातं ॥ उक्तंच । दग्धंधनः पुनरुपैति नवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधारितजीरु
निष्ठः ॥ मुक्तः स्वयं कृतनवश्च परार्थशूरस्त्वं ह्यसनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यमिति ॥ १२ ॥
अधुनैतदूषयितुमाह । (एयाणुचीइत्यादि) । एतान्पूर्वोक्तान् वादिनोऽनुचिंत्य मेधावी प्र
ज्ञावान् मर्यादाव्यवस्थितो वा एतदवधारयेत् । यथा नैते राशित्रयवादिनो देवोप्तादिलोक
वादिनश्च ब्रह्मचर्ये तदुपलक्षिते वा संयमानुष्ठाने वसेयुरवतिष्ठेरन्निति । तथाहि । तेषामय
मन्युपगमोयथा स्वदर्शनपूजानिकारदर्शनात्कर्मबंधो नवत्येवंचावश्यं तददर्शनस्य पूजा
यास्तिरस्कारेण चोचयेन वा जाव्यं तत्संनवाच्च कर्मोपचयंस्तदुपचयाच्च शुध्यजावः शु
ध्यजावाच्च मोक्षाजावः । नच मुक्तानामशेषकर्मकलंकानां कृतकृत्यानामपगताशेषयथाव
स्थितवस्तुतत्त्वानां समस्तुतिनिंदानामपगतात्मात्मीयपरिग्रहाणां रागद्वेषानुषंगस्तद्वावाच्च

कुतः पुनः कर्मबंधस्तस्माच्च संसारावतरणमित्यर्थः ॥ अतस्ते यद्यपि कथंचिद्ब्रह्म
चर्यं व्यवस्थितास्तथापि सम्यक् ज्ञानान्नावान्न सम्यगनुष्ठाननाज्जतिस्थितं । अपिच स
र्वेप्येते प्रावाडकाः स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनं स्वदर्शनानुरागादाख्यातारः शोचनत्वेन प्र
ख्यापयितार इति । नच तत्र विदितवेद्येनास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ पुनरन्यथाकृतवादिमत
मुपदर्शयितुमाह । (सएसएइत्यादि) ते कृतवादिनः शैवैकदंडिप्रच्युतयः स्वकीये स्वकीये
उपतिष्ठत्यस्मिन्नित्युपस्थानं स्वीयमनुष्ठानं दीक्षा गुरुचरणशुश्रूषादिका तस्मिन्नेव
सिद्धिमशेषसांसारिकप्रपंचरहितस्वजावमनिहितवंतोनान्यथा नान्येन प्रकारेण सिद्धि
रवाप्यत इति । तथाहि शैवादीक्षातएव मोक्षइत्येवं व्यवस्थिताः । एकदंडिकाः पंच
विंशतितत्त्वपरिज्ञानान्मुक्तिरित्यनिहितवंतस्तथान्येपि वैदांतिकाध्यानाध्ययनसमाधिमार्गा
नुष्ठानात्सिद्धिमुक्तवंतइत्येवमन्येपि यथास्वदर्शनान्मोक्षमार्गं प्रतिपादयन्तीति । अशेषदं
दोपरमलक्षणायाः सिद्धिप्राप्तेरथस्तात्प्रागपि यावदद्यापि सिद्धिप्राप्तिर्न जवतीति तावदिहै
व जन्मन्यस्मदीयदर्शनोक्तानुष्ठानानुज्ञावादष्टगुणैश्वर्यसद्भावो जवतीति दर्शयति । आत्म
वशं वर्तितुं शीलमस्येति वशवर्ती वंशेन्द्रियइत्युक्तं जवति तर्ह्यसौ सांसारिकैः स्वजावैरनिज्ज
यते । सर्वे कामाश्चनिलाषाश्चर्पिताः संपन्नायस्य ससर्वकामसमर्पितोयान्यान् कामान्
कामयते ते तेऽस्य सर्वे सिध्यन्तीति यावत् । तथाहि । सिद्धेरारादष्टगुणैश्वर्यसिद्धिर्नवति ।
तद्यथा । अणिमा लघिमा गरिमा प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं प्रतिघातित्वं यत्र कामा
वसायित्वमिति ॥ १४ ॥

सिद्धाय ते अरोगाय, इहमेगेसिमाहियं ॥ सिद्धिमेव पुरो काउं
सासएगढिआ नरा ॥ १५ ॥ असंवुम्मा अणादीयं, जमिहिंति
पुणो पुणो ॥ कप्पकालमुवज्जंति, ठाणा आसुरकिब्बिसियात्ति
बेमि ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥

अर्थ—हवे परजवे जे गति आय ते कहेवे. सिद्धायते के० ते जीव अमारा दर्शने प्र
वर्त्तता शरीर त्याग करी, विशिष्ट समाधिने योगे सिद्ध आय. ते सिद्ध केवा? तो
के, अरोगाय के० रोगरहित एटले शरीरनां दुःख थकी रहित वे. एरीते इह के० एहि
ज लोकने विषे मेगेसि के० एकेक कोइ शिवने मते एम आहियं के० नारख्युं एटले क
हुं. ते दर्शनी पोतपोताने अनुष्ठाने सिद्धिमेवके० सिद्धिनेज, पुरोकाउंके० आगल
करी सासए के० आपणा अणिप्रायने विषे गढिआं के० गृध ठता अनेक हेतु यु
क्ति कहे. ते कोनी परें? तो के, नराके० पामर नरनी पेरे. जेम ते अजाण म
नुष्य पोताना मतनुं कदाग्रह न त्यागे, तेम तें दर्शनीउपण जे कांइ पोताना मतनुं

अनुष्ठान ते सर्व मुक्तिनुं कारण ठे, एम कहे. ॥ १५ ॥ हवे एवुं कहेनारने फल देखाडेठे. असंबुमा के० ते पाखंमि दर्शनी संवररहित, असंयमसहित, एवी रीते मुग्धलोकने विप्र तारणहार अणादीयं के० अनादि संसारमांहे नमिहिंति के० परित्रमण करतां पुणो पुणो के० वली वली नरकादिनी पीडा पामशे. कदाचित् ते बाल तपने प्रजावे स्वर्गादि क गति पामे; तोपण केवी पामे तो के, कप्पकालं के० घणाकालसुधी ठाणा के० स्थान क जे आसुर के० असुर कुमारादिकनां स्थानक तेनेविषे अथवा किब्बिसिया के० कि द्विषीयादिक अधर्म स्थानक त्यां उवज्जंति के० उत्पन्न थया ठतां दुःखज पामे. तिबेमि के० पूर्ववत्. ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ।

दीपिका—एतदेवाह । (सिद्धेति) । तेऽस्मन्मताश्रिताः सिद्धाश्च अरोगाः स्युः । अरोगग्रहणाद्वारीरमानसानेकदुःखरहिताश्चेति ज्ञेयं । इहास्मिन् लोके एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं । ते हि सिद्धिं मुक्तिमेव पुरस्कृत्याङ्गीकृत्य स्वाशये स्वमतानुरागे ग्रथिताः संबन्धानराः प्राकृतपुरुषाः पंढितंमन्याश्चेत्यर्थः ॥ १५ ॥ एतदूषणायाह । (असंबुडेति) ते पाखंडिनस्तत्त्वतोऽसंवृताश्चनादिकं संसारं पुनःपुनर्नमिष्यन्ति । यदि कश्चित्तेषां स्वर्गावाप्तिस्तथापि कल्पकालं बहुकालमुत्पद्यन्ते संनवंत्यसुराः । असुरस्थानोत्पन्ना अपि न प्रधानाः किंतिहिं किद्विषिकाअधमाएवेति ॥ १६ ॥ ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ।

॥ टीका—तदेवमिहैवास्मदुक्तानुष्ठायिनोऽष्टगुणैश्वर्यलक्षणा सिद्धिर्नवत्यमुत्रचाशे षडंशोपरमलक्षणा नवतीति दर्शयितुमाह । (सिद्धायतेइत्यादि) ये ह्यस्मदुक्तमनुष्ठानं सम्यगनुतिष्ठन्ति तेऽस्मिन् जन्मन्यष्टगुणैश्वर्यरूपां सिद्धिमासाद्य पुनर्विशिष्टसमाधियोगेन शरीरत्यागं कृत्वा सिद्धाश्चाशेषदंशरहिताश्चरोगान्नवंति । अरोगग्रहणं चोपलक्ष्णं । अनेकशरीरमानसदंशैर्न स्पृशन्ति शरीरमनसोरजावादित्येवमिहास्मिन्लोके सिद्धिविचारे वा एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं नापितं । तेच शैवादयः सिद्धिमेव पुरस्कृत्य मुक्तिमेवाङ्गीकृत्य स्वकीये आशये स्वदर्शनान्युपगमे ग्रथिताः संबन्धाअध्युपपन्नास्तदनुकूलायुक्तीः प्रतिपादयन्ति । नराश्च नराः प्राकृतपुरुषाः शास्त्रावबोधविकलाः स्वानिप्रेतार्थसाधनाय युक्तीः प्रतिपादयन्त्येवं तेपि पंढितंमन्याः परमार्थमजानानाः स्वाग्रहप्रसाधिकां युक्तिमुदघोषयन्तीति । तथाचोक्तं । आग्रही बत निनीषति युक्तिं, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ॥ पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशं ॥ १ ॥ १५ ॥ सांप्रतमेतेषामनर्थप्रदर्शनपुरःसरं दूषणानिधित्सयाह (असंबुडाइत्यादि) तेहि पाखंडिकामोक्षानिसंधिनः समुद्धिताअपिअसंवृताइंदियनोइंदियैरसंयताइहाप्यस्माकं लानइंदिया

नुरोधेन सर्वविषयोपनोगादमुत्र मुक्त्यवाप्तेः । तदेवं मुग्धजनं प्रतारयतोऽनादि संसारकांतारं चमिष्यन्ति पर्यटिष्यन्ति । स्वडुश्चरितोपात्तकर्मपाशाः पाशावशापिताः पौनः पुन्येन नारकादियातनास्थानेषूत्पद्यन्ते । तथाहि । नैडियैरनियमितैरशेषं प्रच्युतिल कृणासिद्धिरवाप्यते । याप्यणिमाद्यष्टगुणलक्षैहिकी सिद्धिरनिधीयते सापि मुग्धजनप्र तारणाय दंजकल्पैवेति । यापि च तेषां बालतपोनुष्ठानादिना स्वर्गावाप्तिः साप्येवंप्राया नवन्तीति दर्शयति । कल्पकालं प्रनूतकालमुत्पद्यन्ते संनवन्ति । असुराश्चसुरस्थानोत्पन्नानागकुमारादयस्तत्रापि न प्रधानाः किं तर्हि किट्बिषिकाश्चधमाः प्रेष्यन्ताश्चल्पयं योऽल्पनोगाः स्वल्पायुःसामर्थ्याद्युपेताश्च नवन्तीति । इति उद्देशकपरिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति समयाख्याध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

अथ-प्रथमाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः प्रारभ्यते ॥

एते जिया नो न सरणं, बाला पंमियमाणिणो (पाठांतरे ॥ यत्तबालेवसीय ति) ॥ हिंवा एं पुव संजोगं, सिया किञ्चोवएसगा ॥ १ ॥ तं च निस्कू परिन्ना य, वियं तेसुं ए मुञ्चए ॥ अणुक्स्से अप्पलीणे, मञ्जेण मुणि जावए ॥ २ ॥

अर्थ-हवे चोथो उद्देशो प्रारंभिये भैये. त्रीजे उद्देशो परतीर्थिनी वक्तव्यता कही हवे अही पण तेहिज कहेहे. एते के० ते दर्शनी जे पूर्वे कहां ते पंचनूतिक तज्जीव तत्त्वरीरवादी तथा गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक ए सर्वने कोणे जियाके० जीत्या? ते क हेहे-राग, क्षेप, परिग्रह, उपसर्ग तथा शब्दादिक विषय प्रबल मोहरूप वेरीए जीत्या. ते कारणे नो के० शिष्यने आमंत्रणे अहो शिष्य ए वचन तुं सही करीने सदहे. न सरणं के० ए परतीर्थीक कोइ जीवने शरण न थाय, एटले संसारमांहे पडतां प्राणीने उद्धरी नशके. केमके जे कारणे ते बालाके० बाल अज्ञानी ठतां पंमिय माणिणोके० आत्माने पंमित करी मानता अज्ञाने लागी सिदाय. पोते उन्मार्गे पडतां बीजाने उन्मार्गे पाडेहे, केमके तेनी आचरणादिरूप विरुद्ध देखायहे; ते गाथाना उत्तरार्धवडे देखाडेहे. हिंवाणंपुवसंयोगं के० पूर्व संयोगं एटले पूर्वे धनधान्य अने स्वजनादिक संयोग ठां मीने “अमे निःसंग प्रवर्जित भैये” एम कहे; परंतु ते बली सियाके० ते बंधाणा एटले परिग्रह आरंजने विषे आसक्त एवा ठता गृहस्थजडे केमके ते किञ्चोवएसगाके० ते ग्रहस्थनां कृत्य जे पचन तथा पाचनादिक ठकाय हिंसानो व्यापार तेनो जे उपदेश तेने विषे प्रवर्त्ते. ते कारणे प्रवर्जित ठतां गृहस्थोनां करतव्य थकी वेगला नथी. अर्थात् “जेवा गृही तेवा दर्शनी” ए कारणे कोइनो उद्धार न करी शके. ॥ १ ॥ एवा दर्शनीउ देखीने चारित्रियाये जे करवुं ते देखाडेहे. तंच निस्कू के० ते पाखंमी लोक वि

परीत उपदेश देवाने प्रवर्ततां तेने परित्रायके० सम्यक् प्रकारे जाणीने जेम ए दर्शनी बाप
डा मिथ्यात्वव्यापारें विवेकशून्य पोते पोतानेज अहितकारी दीशेढे, तो अन्य जीव
ने हितकर्ता क्यांथी यशे ? एवं आलोचीने निह्नु जे चारित्र्यीउ विर्यतेसुंके० परमार्थनो
जाण ते दर्शनीउनेविषे एमुहए के० मूर्खार्थ नहीं अर्थात् तेनीप्रत्ये संबंध पण न करे.
त्यारे शुं करे, ते अर्थ गाथाना उत्तरार्धवडे देखाडे ढे. अणुक्कस्से के० ते उत्कर्ष र
हित आठ मदनो टालनार, अप्पलीणे के० अप्रलीन एटले असंबंध गृहस्थ तथा पास
ढादिकने विषे संसर्ग अणकरतो ते जणी मक्षेण के० मध्यमचार्ये रागद्वेष रहित
ठतो मुणिके० मुनी एटले जे साधु ते जावए के० पोताने प्रवर्त्तावे, एटले शुं कथुं ! तो
के, कदाचित परतीर्थीक अथवा पासढादिक संघाते संबंध मजे तो मद न करवो ने ते
नी प्रशंसा तथा निंदा अणकरतो राग द्वेष रहित वर्ते. ए प्रकारेकरी संयम जे पाळे
तेज साधु जाणवो. ॥ २ ॥

॥ दीपिका-तृतीयोद्देशकेऽन्यतीर्थिकाणां कुत्सितत्वमुक्तमिहापि तदेवोच्यतइत्यर्थसं
बद्धस्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रं ॥ (एतइति) एतेऽन्यमतिनोजिताअनिनूतारागद्वेषा
दिनिः । नोइति शिष्यामंत्रणं । एवं त्वं जानीहि । यथाएते न शरणं कस्यचिन्नाणाय न
समर्थाः । (जडति) यत्राऽज्ञाने बालोऽज्ञोलग्नः सन् अवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः ।
बालापमिथ्यमाणोइति क्वचित्पाठस्तत्र बालानिर्विवेकाअपमिताअपि पमितमानिनः
कस्यापि न त्राणाय स्युरित्यर्थः । तत्कृत्यमाह । हित्वा त्यक्त्वा पूर्वसंयोगं धनस्वजनादिकं ।
एमिति वाक्यालंकारे । सिताबद्धाः परिग्रहारंजेणु । पुनः किंनूताः । कृत्यं कार्यं पचन
पाचनादि तस्योपदेशं गृह्णंतीति कृत्योपदेशगाः । अथवा सियाइत्यार्षत्वात् स्युर्नवेयुः ।
कृत्यं सावधानुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंजसमारंजरूपः स विद्यते
येषां ते कृत्योपदेशिकाः । प्रव्रजिताअपि कर्तव्यैर्गृहस्थेभ्योन निद्यंतइत्यर्थः ॥ १ ॥ एवं
नूतेषु तीर्थिकेषु सत्सु साधुना यत्कर्तव्यं तदाह । (तंचेति) तं पार्वंदिलोकं परिज्ञाय स
म्यक् ज्ञात्वा निह्नुः संयतोविद्वान् तेषु न मूर्खयेत् तैः सह संबंधं न कुर्यात् । किंतर्हि कु
र्यादित्याह । अनुत्कर्षवान् उत्कर्षोमदस्तमकुर्वन् । तथाऽप्रलीनोऽसंबद्धस्तीर्थिकेषु गृहस्थे
षु पार्श्वस्थादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोरंतरालेन संचरन् मुनिर्जगन्नयवेदी या
पयेदात्मानं वर्तयेत् तेषु निंदां स्वस्य प्रशंसांच परिहरन् साधुर्मध्यस्थवृत्त्या चरेदित्यर्थः ।

॥ टीका-उक्तस्तृतीयोद्देशकः । अधुना चतुर्थः समारंभ्यते । अस्यचायमनिसंबंधः ।
अनंतरोद्देशकेऽध्ययनार्थत्वात्स्वपरसमयवक्तव्यतोक्तेहापि सैवाऽनिधीयते । अथचाऽ
नंतरोद्देशके तीर्थिकानां कुत्सिताचारत्वमुक्तमिहापि तदेवानिधीयते । तदनेन संबंधे

नाऽथातस्याऽस्योद्देशकस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यनिधाय सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (एतेजियानो इत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधस्तद्यथा । अनंतरसूत्रेऽनिहितं । तीर्थिकाअसुरस्थानेषु किंविषयाजायंतइति । किमिति । यतएते जिताः परीषहोपसर्गैः । परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं । आदाविदमनिहितं बुध्येत त्रोटयेच्च । ततश्चैतदपि बुध्येत । यथैते पंचनूतादिवादिनोगोशालकमतानुसारिणश्च जिताः परीषहोपसर्गैः कामक्रोधलोभमानमोहमदाख्येनाऽरिषड्वर्गेण चेत्येवमन्यैरपि सूत्रैः संबंधउत्प्रेक्ष्यः । तदेवं कृतसंबंधस्याऽस्य सूत्रस्येदानीं व्याख्या प्रतन्यते । (एतइति) पंचनूतैकात्मतज्जीवतज्जरीरादिवादिनः कृतवादिनश्च गोशालकमतानुसारिणश्च त्रैराशिकाश्च जिताअनिनूतारागद्वेषादिभिः शब्दादिविषयैश्च तथा प्रबलमहामोहोबाऽज्ञानेन च । नो इति विनयामंत्रणं । एवं त्वं गृहाण । यथैते तीर्थिकाअसम्यगुपदेशप्रवृत्तत्वान्न कस्यचिन्नरणं नवितुमर्हति । न कथंचिन्नातुं समर्थाइत्यर्थः । किमित्येवं यतस्ते बालाश्च बालाः । यथा शिशवः सदसद्विवेकवैकल्याद्यत्किंचनकारिणोनाभिणश्च । तथैतेऽपि स्वयमज्ञाः संतः परानपि मोहयन्ति । एवंनूताअपिच संतः पंडितमानिनइति । क्वचित्पातो जह्वबालोवसीयइति । यत्राऽज्ञाने बालोऽज्ञो जग्नः सन्नवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः यतस्ते न कस्यचिन्नाणयेति । यच्च तैर्विरूपमाचरितं तदुत्तरार्धेन दर्शयति । हित्वा त्यक्त्वा । एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वं संयोगो धनधान्यस्वजनादिभिः संयोगस्तं त्यक्त्वा किल वयं निःसंगाः प्रव्रजिता इत्युच्चार्य पुनः सिता बद्धाः परिग्रहे ह्यारंजेष्वासक्तास्ते गृहस्थास्तेषां कृत्यं करणीयं पचनपाचनकण्डनपेपणादिकानूतोपमर्दकारी व्यापारस्तस्योपदेशस्तं गृहंतीति कृत्योपदेशगाः कृत्योपदेशकावा । यदिवा सियाइति आर्षत्वाद्बहुवचनेन व्याख्यायते । स्युर्जवेयुः । कृत्यं कर्तव्यं सावद्याऽनुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंजसमारंजारंजरूपः सविद्यते येषां ते कृत्योपदेशिकाः प्रव्रजिताअपि संतः कर्तव्यैर्गृहस्थेभ्यो न नियन्ते । गृहस्थाश्च तेऽपि सर्वावस्थाः पंचसूनाव्यापारोपेता इत्यर्थः ॥ १ ॥ एवंनूतेषु च तीर्थिकेणु सत्सु निष्कृणा यत्कर्तव्यं तद्दर्शयितुमाह । तंच निष्कू इत्यादि । तं पार्श्वंडिकलोकमसदुपदेशदानाऽनिरतं परिज्ञाय सम्यगवगम्य यथैते मिथ्यात्वोपहृतांतरात्मानः सद्विवेकशून्या नात्मने हितायाजं नान्यस्मा इत्येवं पर्यालोच्य जावनिष्कूः संयतो विद्वान् विदितवेद्यस्तेषु न मूर्खयेत् न गार्थ्यविदध्यान्न तैः सह संपर्कमपि कुर्यादित्यर्थः । किंपुनः कर्तव्यमिति पश्चार्धेन दर्शयति । अनुत्कर्षवानित्यष्टमदस्थानानामन्यतमेनाऽप्युत्सेकमकुर्वन् । तथा अप्रलीनोऽसंबद्धस्तीर्थिकेणु गृहस्थेषु पार्श्वस्थादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोरंतरालेन संचरन् मुनिर्जगत्त्रयवेदी यापयेदात्मानं वर्तयेत् । इदमुक्तं भवति । तीर्थिका

दिनिःसह सत्यपि कथंचित्संबंधे त्यक्ताहंकारेण तथा जांवतस्तेष्वप्रलीयमानेनारक्तद्विष्टेन तेषु निंदामात्मनश्च प्रशंसां परिहरता मुनिनाऽत्मा यापयितव्य इति ॥ २ ॥

सपरिग्रहा य सारंजा इह मेगेसिमाहियं ॥ अपरिग्रहा अणारंजा, निरकू ताणं परिवए ॥ ३ ॥ कडेसु घासमेसेजा, विऊ दत्तेसणं चरे ॥ अगिद्धो विप्पमुक्को अनुमाणं परिवज्जए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे जे कारणे परतीर्थीकने विरुद्धाचारी कह्या ते कारण देखाडेढे—सपरिग्रहा के० ते धनधान्यादिक द्विपद चतुष्पदादिक सहित, तेने अजावे शरीर उपकरणादिकने विषे मूर्खा राखेढे तेहिज परिग्रह कहिए. अने सारंज के० जीवघातने विषे प्रवर्तमान, तेहने अजावे उद्देशादिकना जोगवनार ठे. माटे आरंजी कहिये. एवाढतां मोक्ष मार्ग साधे ते देखाडे ठे. इह मेगेसिमाहियंके० ते इह परलोकने चिंतवे. एक दर्शनीने मतें एम कह्युं, के, ए तपस्यादिक तथा धुंमधुंमनादिक क्रिया करे ते व्यर्थ ठे, किंतु जे गुरु ज्ञानीने प्रसादे एक परम अक्षर जाने तेथी जीवने मोक्ष थाय. बीजो जे कांड काय क्लेश करे ते सर्व अप्रमाण ठे. एम जे कहे ते साधु पदवी न पामे. ते तारवाने समर्थ नहीं होवाने लीधे जे तारवाने समर्थ एवो साधु होय, ते आगल अर्द्ध गाथायें देखाडेढे. अपरिग्रहाके० जे किंचित् मात्र परिग्रहरहित होय एक धर्मोपकरण टाली अने तेना उपर पण ममताने अजावे परिग्रह उपर स्वल्प मात्रे नराचे. तथा अणारंजाके० सर्वथा प्रकारें ब्रह्मायना आरंजरहित एवा निस्कूताणं के० निज्जु पोताने अने बीजाने त्राण शरण होय. एटले संसारसमुद्धमांहेथी पोते पण प्रवहणनीपरे तरे अने बीजा पण संसार समुद्धमां बुडता जीवने प्रवहणनी पेठे तारनार होय एरीते साधु परिवएके० उद्देशादिक आहार वर्जतो संयम पाले. ॥३॥ हवे चारित्रिउ आरंज अने परिग्रह टाली केम प्रवर्ते ते कहेढे. कडेसुके० ते गृहस्थे पोताने अर्थें जे जात पाणी कीधांढे. तेनेविषे सोल जातना उजम दोषरहित घासके० आहार एसेज्जाके० गवेषे, विऊ के० ते पंथित निःकेवल निर्जरा निमित्ते जे आहार दातारे दत्तके० दीधो. तेना धात्रादिक सोले उत्पादन दोष तेनी एसणंचरेके० एषणाने विषे विचरे. अने संकीर्तादि दश एषणाना दोष जाणवा. अर्थात् बेतालीश दोष विसुद्ध आहार ले एम कह्युं. तथा अगिद्धोके० ते अमूर्धित थको आहारें एटले पांच मांमलिना दोष टाले. विप्पमुक्कोके० आहारने विषे रागद्वेषरहित, एवो ठतो अनुमाणं परिवज्जए के० बीजानुं अपमान वर्जे; एटले अनेरा नो करेलो परानव अहियासे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—कथं तीर्थिकास्त्राणाय न स्युरित्याह । (सपरिग्रहाइति) । सपरिग्रहाधना

दियुक्ताः धनाद्यजावेपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्निवन्तः सपरिग्रहाएव तथा सारंजाः सावद्य व्यापाराइतीह विचारे एकेषामाख्यातं । यथा किमनया शिरस्तुंडमुंडनक्रियया । गुरो रनुग्रहाद्यदा परमाह्वरावाप्तिर्भवति तदा मोक्षः स्यादेवं नापमाणास्ते न त्राणाय स्युः । ये त्रातुं समर्थास्तानाह । अपरिग्रहाधर्मोपकरणंविना शरीरोपनोगाय स्वल्पोपि न विद्य ते परिग्रहोयेषां तेऽपरिग्रहाअनारंजाश्च तान् निह्नुः साधुः शरणं परिव्रजेत् गच्छेत् । तेषां शरणं यायादित्यर्थः ॥३॥ परिग्रहारंनवर्जनं यथा स्यात्तथाह । (कडेसुइति) । कृतेषु गृहस्थैः स्वार्थं निष्पादितेषु उदनादिपिंडेषु ग्रासमाहारं एषयेत् याचेत इति षोडशोऽजमदोषत्यागः सूचितः । तथा विद्वान् संयमनिपुणोदत्तं परैराशंसादोषरहितैर्निश्रेयसबुद्ध्या वितीर्णं तत्र एषणां ग्रहणैषणां चरेत् । दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनादोषाः एषणां चरेदित्यनेन दश एषणादोषाश्च सूचिताः । एतदोषत्यागेन पिंडं गृहणीयादित्यर्थः । अगृह्णोऽमूर्ध्निविप्रमुक्तो रागद्वेषरहितश्च । आहारे स्यादिति पंचग्रासैषणादोषत्यागउक्तः । सएवंनूतोनिह्नुः परेषा मपमानं परिवर्जयेत् तपोमदं ज्ञानमदं च न कुर्यादित्यर्थः । आत्मनः सकाशात्परान् ही नान् न पश्येदिति तात्पर्यं ॥ ४ ॥

॥ टीका-किमिति ते तीर्थिकास्त्राणाय न जवंतीति दर्शयितुमाह । (सपरिग्रहाइत्या दि) । सपरिग्रहेण धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिना वर्तते तदजावेऽपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्निवन्तः सपरिग्रहाः । तथा सहारंनणे जीवोपमर्दादिकारिणा व्यापारेण वर्ततइति तदजा वेऽप्यौदेशिकादिनोजित्वात्सारंजाः । तीर्थिकादयः सपरिग्रहारंनकत्वेनैव च मोक्षमार्गं प्रसा धयंतीति दर्शयति । इह परलोकचिंतायामेकेषांकेषांचिदाख्यातं नापितं । यथा किमनया शिरस्तुंडमुंडनादिकया क्रियया परं गुरोरनुग्रहात्परमह्वरावाप्तिस्तद्दीक्षावाप्तिर्वा यदि भव ति ततोमोक्षोभवतीत्येवं नापमाणास्ते न त्राणाय जवंतीति । येतु त्रातुं समर्थास्तान्प श्रार्द्धेन दर्शयति । अपरिग्रहाः न विद्यते धर्मोपकरणादृते शरीरोपनोगाय स्वल्पोऽपि परि ग्रहोयेषांते अपरिग्रहाः । तथा न विद्यते सावद्यअारंनो येषां तेऽनारंजास्तेचैवं नूताः क र्मजघवः स्वयंयानपात्रकल्पाः संसारमहोदधेर्जंतूत्तारणसमर्थास्तान् निह्नुर्निह्नुणशील उद्देशिकाद्यपरिजोजी त्राणं शरणं परि समंताद्व्रजेज्जह्नेदिति ॥३॥ कथं पुनःपुनस्तेनापरिग्र हेणाऽनारंजेण च वर्तनीयमित्येतद्वर्शयितुमाह (कडेसुइत्यादि) गृहस्थैः परिग्रहारंन दारेणाऽत्मार्थं ये निष्पादिताउदनाद्यस्ते कृताउच्यंते । तेषु कृतेषु परकृतेषु परनि ष्ठितेष्वित्यर्थः ॥ अनेन च षोडशोऽजमपरिहारः सूचितः । तदेवमुजमदोषरहितं ग्रस्यतइति ग्रा सआहारस्तमेवंनूतमन्वेषयेन्मृगयेत् याचेदित्यर्थः । तथा विद्वान्संयमकरणैकनिपुणः प रैराशंसादोषरहितैर्यन्निःश्रेयसबुद्ध्या दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनदोषाः परिगृहीताइष्टव्याः ।

तदेवंचूते दौत्यधात्रीनिमित्तादिदोषरहिते आहारे सजिह्नुः एषणां ग्रहणेषणां चरेदनुतिष्ठे
दित्यनेनाऽपि दशैषणादोषाः परिगृहीता इति मंतव्यं । तथा । अगृह्योऽनध्युपपन्नोऽमूर्तिः
तस्तस्मिन्नाहारे रागद्वेषविप्रमुक्तः । अनेनाऽपि च ग्रसैषणादोषाः पंच निरस्ता अवसेयाः ।
सएवंचूतो निह्नुः परेषामपमानं परावमदर्शित्वं परिवर्जयेत् परित्यजेत् । न तपोमदं क्वा
नमदं च कुर्यादिति ज्ञावः ॥ ४ ॥

लोगवायं णिसामिज्जा, इह मेगेसिमाहियं ॥ विवरीयपन्नसं
चूयं, अन्नउत्तं तयाणुयं ॥ ५ ॥ अणंते निइए लोए, सासए ण
विणस्सती ॥ अंतवं णिइए लोए, इति धीरोति पासइ ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वली परवादी मिश्रित वचन कहेले—लोगवायं के० पाखंमी लोक तेनो वाद
पोतपोताने मते कटिपत जे स्वरूप ते णिसामिज्जाके० सांजले, सांजलीने ह्यैयामां धरे जिन
मतिथी कहुं खोटुं जाणी परिहरे ते लोकवाद देखाडेले. इह के० ते ए जगतने विषे, मे
गेसिके० एकेक वादीने मते, आहियंके० कहुं ले. ते केबुं तोके, विवरीयंके० विपरीत पन्न
के० प्रज्ञातत्व अकी उपरांठी बुद्धि, संचूयंके० तेहयकी उपनो तथा अन्नउत्तंतयाणुगं के०
ते अनेरा अविवेकीनुं जे ज्ञायुं तेने अनुसारे वली तेबुंज प्रवर्त्तबुं एवो लोकवाद सांजली
ह्यैये धारेले. ॥५॥ हवे ते विपरीत बुद्धि रचित लोकवाद देखाडेले.—ते लोक अणंते के०
अनंत तथा निइएलोए के० नित्यले. एटले शुं कहुं ? के जे आ जवमां पुरुषले अथ
वा स्त्री ले, ते आगमिक जवे पण तेवोज पुरुष तथा स्त्रीने रूपेले. एटले स्त्री ते स्त्री
ने पुरुष ते पुरुष ले, ते माटे लोक नित्यले. सासए के० वली ए लोक सास्वतोले. ए
विणस्सति के० वणसे नही. अंतवंके० ते अंतसहित ले, एटले सप्त दीप तथा सप्त
समुद्रसहित एटलो लोकले. एथी न्यून अधिक नथी; ए कारणे लोकनो अंत ले. अने
णिइएलोए के० लोक नित्यले. स्त्री ते स्त्री अने पुरुष ते पुरुष रूपज ले. ते माटे इति
६० एरीते, धीरोके० अमारा जे व्यासादिक धीरपुरुष अनेक गुणवंत ते पासइके० देखेले.

॥ दीपिका—स्वमतं प्रख्याप्य पुनः परमतं दर्शयति । (लोगवायमिति) । लोकानां
खंमिनां वादमंगीकारं (णिसामिज्जा) निशामयेत् जानीयात् । तद्दर्शयति । इह संसा
केषांचित् इदमाख्यातं । तथा विपरीता मिथ्या या प्रज्ञा तथा संचूतमुत्पन्नं तत्त्व
र्यस्तबुद्धिग्रथितमित्यर्थः । तथाऽन्यैरविवेकिर्निर्यदुक्तं तदनुगं तत्सदृशं अविवेकिजन
यसदृशमिति ॥ ५ ॥ लोकवादमेवाह । (अणंतेति) । न विद्यतेऽतोयस्येत्यनं
त्यः शाश्वतो न विनश्यति । योयादृगिह जवे सपरजवेपि तादृशएव पुरुषः पुरुषएव

अंगना अंगनैवेति । अथवा अनंतोनिरवधिकः तथा नित्योऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकरूपः
तथा शाश्वतः कार्यद्वयं नवदपि प्राप्ते परमाणुत्वं न त्यजति तथा न विनश्यति दिगा
त्माकाशाद्यनपेक्षया । तथा अंतवान् लोकः सप्तद्वीपा वसुंधरेति परिमाणोक्तेस्तादृक्परि
माणोनित्यइति धीरः साहसिकोव्यासादिरतीव पश्यति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एवं निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्याधिकाराऽनिहितं किञ्चुवमाय चवत्तत्त्येतत्प्रद
र्शयैदानीं परवादिमतमेवोद्देशार्थाधिकारानिहितं दर्शयितुमाह । (लोगवायमित्यादि) ।
लोकानां पाखंदिनां पौराणिकानां वा वादोलोकवादः । यथा स्वानिप्रायेणाऽन्यथावा
ऽन्युपगमस्तं निशामयेत् शृणुयात् जानीयादित्यर्थः । तदेव दर्शयति । इहाऽस्मिन्संसारे
एकेषां केषांचिदिदमाख्यातमन्युपगमः । तदेव विशिनष्टि । विपरीता परमार्थादन्यथानूता
या प्रज्ञा तथा संचूतं समुत्पन्नं तत्त्वविपर्यस्तबुद्धिग्रथितमितियावत् । पुनरपि विशेषय
ति । अन्यैरविवेकिर्निर्युक्तं तदनुगं यथावस्थितार्थविपरीतानुसारिर्निर्युक्तं विपरीतार्था
निधायितया तदनुगवृत्तीत्यर्थः ॥५॥ तमेव विपर्यस्तबुद्धिरहितं लोकवादं दर्शयितुमाह ।
(अणंतेनिऽएलोऽइत्यादि) नाऽस्यांतोऽस्तीत्यनंतः । न निरन्वयनाशेन नश्यती
त्युक्तं नवतीति । तथाहि । यो यादृगिह नवे स तादृगेव परन्नवेऽप्युपपद्यते पुरुषः पुरुष
एवाऽगनाऽगनैवेत्यादि । यदिवाऽनंतोऽपरिमितोनिरवधिकइति यावत् । तथा नित्यइति ।
अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावोलोकइति । तथा शाश्वन्नवतीति शाश्वतोऽद्यणुकादिकार्य
द्वयापेक्षया शाश्वन्नवन्नपि न कारणद्वयं परमाणुत्वं परित्यजतीति । तथा न विनश्यतीति
दिगात्माकाशाद्यपेक्षया । तथाऽतोऽस्याऽस्तीत्यंतवान् लोकः । सप्तद्वीपा वसुंधरेति परिमा
णोक्तेः सच तादृक् परिमाणोनित्यइत्येवं धीरः कश्चित्साहसिकोऽन्यथानूतार्थप्रतिपा
दनात् व्यासादिरतीव पश्यतीत्यतिपश्यति । तदेवंचूतमनेकचेदजिन्नं लोकवादं निशामये
दिति प्रकृतेन संबंधः । तथा अपुत्रस्य न संति लोकाब्राह्मणादेवाः श्वानोयक्षागोनि
र्हतस्य गोघ्नस्य वा न संति लोकाइत्येवमादिकं निर्युक्तिकं लोकवादं न निशामयेदिति ॥६॥

अपरिमाणं वियाणाई, इह मेगेसिमाहियं ॥ सवत्त सपरिमा
णं, इति धीरोति पासई ॥७॥ जे केइ तसा पाणा, चिठंति अडुवा
वरा ॥ परियाए अठि से अंजू, जेए ते तसथावरा ॥ ८ ॥

अर्थ—वली तेहिज कहेते—अपरिमाणं वियाणाई के० जेनुं हेतु अकी तथा क
अकी प्रमाण नथी, तेदुंज मात्र जाणे पण सर्वज्ञ नथी. इह के० ए लोकनेविषे
सिमाहियं के० कोइएक दर्शनीने मते एम कहुंते, जे अमारा तीर्थनो स्वामी अप

ए जाणे. जगतमां सर्वज्ञ कोइ नथी, किंतु सबब के० सर्वत्र सपरिमाणं के० प्रमाण सहित ठे. सर्वज्ञ अपन्हववादी ते एम कहेले. इति के० एम धीरोति पासइ के० धीर पुरुष देखेले, ते एम कहे ले के, देवता संबंधी सहस्र वर्ष ब्रह्मा सुए ते प्रस्तावे, ते कां इ न देखे, वली एटलोज काल ब्रह्मा जागृत आय त्यारे देखे. ए कारणे सपरिमाण वस्तु जाणे तथा देखे एप्रमाणे कोइ एक कहेले. ॥७॥ हवे ग्रंथकार तेने उत्तर कहेले. जगतमां हे जे केइ के० जे कोइ तसाके० तस ते बेइंडियादिक पाणाके० प्राणी जीव, चिंछंति के० ते तिछंति एटले रहेले. अडुवाके० अथवा बीजा आवराके० स्थावर पृथिव्यादिक एवा बने स्वभाव जगत्मां दिशेले. अने अन्य दर्शनी एम कहे के “ जे जेवो ते तेवोज होय ” परंतु अन्वय परावर्त न आय. जो ए वचन साचुं होय तो दान, अध्ययन, जप, नियम, तप तथा अनुष्ठानादिक क्रिया सर्व निरर्थक आय. ए कारणे तेनुं बोलबुं प्रमाण जाणबुं न हीं. अने जैन कहेले के, जगतमां तस अने स्थावर ठे तेने पोतपोतानां कर्मने परिणामे अंजू के० रुजु परियाएके० पर्याय अडिसे के० ठे. एटले कुं कहुं? तो के पोतपोताना कर्मना उपाज्या पर्यायने पामे ते पर्यायेकरी जेणतेके० जे कारणे ते तसके० तस जीव ते आवराके० स्थावर आय. एटले तस फीटी स्थावर आय अने स्थावर फीटी तस आय परंतु “ जे जेहवो ते तेहवो ” ए निश्चये थकी नथी. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—किंच (अपरिमाणमिति) न विद्यते परिमाणमित्या क्लेशतः कालतोवायस्य तदपरिमाणं विजानाति कश्चित्तीर्थिकः । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियदृष्टा न पुनः सर्वज्ञः । यद्वाऽपरिमितज्ञोऽनिप्रेतार्थातींद्रियदर्शी न पुनः सर्वदर्शी । यदुक्तं । सर्वं पश्यतु वा मा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ॥ कीटसंख्यां परिज्ञानं, तस्य न कोपयुज्यतइति । इह एकेषां सर्वज्ञापन्हववादिनामिदमाख्यातं । तथा सर्वत्र क्षेत्रे काले वा सपरिमाणं परिमाणयुक्तं धीर्बुद्धिस्तथा राजतइति धीरः इत्येवमसावतीव पश्यति । दिव्यं वर्षसहस्रं ब्रह्मा स्वपिति तावत्कालं न पश्यति किंचित् पुनस्तावन्तं कालं जागर्ति तत्र च पश्यति एवं बहुधा प्रवृत्तो लोकवादः ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह । (जेकेइति) । ये केचित्संज्ञाः प्राणिनस्तिष्ठंति अथवा स्थावराः तेषां स्वकर्मपरिणत्याऽयं पर्यायोस्ति । (अंजूइति) प्रगुणोऽव्यनिचारी तेन पर्यायेण ते त्रसाः स्थावराः स्युः । त्रसत्वमनुजुय कर्मपरिणत्या स्थावराः स्थावरत्वमनुजुय त्रसाश्च जवंतीति । ततोयोयादृगिहजवे सपरजवेपि तादृगिति नियमो न युक्तः ॥ ७ ॥

॥ टीका—किंच । (अपरिमाणमित्यादि) । न विद्यते परिमाणमित्या क्लेशतः कालतोवा यस्य तदपरिमाणं । तदेवंजुतं विजानाति कश्चित्तीर्थिकस्तीर्थकृत् । एतदुक्तं पणति । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियदृष्टा न पुनः सर्वज्ञ इति । यदि वाऽपरिमितज्ञइत्य

निप्रेतार्थाऽतीन्द्रियदर्शीति । तथाचोक्तं । सर्वं पश्यतु वा मा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ॥
 कीटसंख्यापरिज्ञानं, तस्य न कोपयुज्यतइति । इहाऽस्मिन्लोके एकेषां सर्वज्ञापन्हववा
 दिनामिदमाख्यातमयमन्युपगमः । तथा सर्वक्षेत्रमाश्रित्यकालं वा परिह्वेद्यं कर्मतापन्न
 माश्रित्य सहपरिमाणेन सपरिमाणं सपरिह्वेदं धीर्बुद्धिस्तयारंजतइतिधीरइत्येवमसौ
 अतीव पश्यतीत्यतिपश्यति । तथाहि । ते ब्रुवते दिव्यं वर्षसहस्रमसौ ब्रह्मा स्वपिति
 तस्यामवस्थायां न पश्यत्यसौ तावन्मात्रं च कालं जागर्ति तत्र च पश्यत्यसाविति
 तदेवंनूतोबहुधा लोकवादः प्रवृत्तः ॥ ७ ॥ अस्य चोत्तरदानायाह । (जेकेइत्यादि)
 ये केचन त्रस्यंतीति त्रसादीन्द्रियादयः प्राणाः प्राणिनः सत्वास्तिष्ठन्ति त्रसत्वमनुज
 वन्ति । अथवा स्थावराः स्थावरनामकर्मोदयात् पृथिव्यादयस्ते । यद्ययं लोकवादः
 सत्योजवेत् । यथासौ यादृगस्मिन् जन्मनि मनुष्यादिः सोऽन्यस्मिन्नपि जन्मनि ता
 दृगेव जवतीति । ततः स्थावराणां त्रसाणां च तादृशत्वे सति दानाध्ययनजनियमत
 पोनुष्ठानादिकाः क्रियाः सर्वाप्यनर्थिकाश्चापद्येरन् । लोकेनाऽपि चाऽन्यथात्वमुक्तं । तद्य
 था । सवै एषशृगालोजायते यः सपुरीषोदह्यते तस्मात् स्थावरजंगमानां स्वरुतकर्मवशा
 त् परस्परसंक्रमणाद्यनिवारितमिति । तथा अनंतोनित्यश्च लोकइति यदनिहितं
 तत्रेदमनिधीयते । यदि स्वजात्यनुबेदेनास्य नित्यताऽनिधीयते ततः परिणामानित्य
 त्वमस्मदनीष्टमेवाऽन्युपगतं न काचित्कृतिः । अथाऽप्रच्युतालुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्वेन
 नित्यत्वमन्युपगम्यते तन्न घटते तस्याऽध्यक्षबाधितत्वात् । नहि क्षणजाविपर्यायानाऽलि
 गितं किंचिदस्तु प्रत्यक्षेणाऽवसीयते । निःपर्यायस्यच खपुष्पस्येवाऽसद्रूपतैव स्यादिति ।
 तथा शश्वद्भवन् कायइव्यस्याऽकाशात्मादेश्वाऽविनाशित्वं यदुच्यते इव्यविशो
 षापेक्षया तदप्यसदेव । यतः सर्वमेव वस्तुत्पादव्ययधौव्ययुक्तत्वेन निर्विजागमेव प्रवर्त
 ते अन्यथा वियदरविंदस्येव वस्तुत्वमेव हीयेतेति । यथा यदुक्तमंतवांल्लोकः सप्त द्वीपावञ्चि
 न्नत्वादित्येतन्निरंतराः सुहृदः प्रत्येभ्यन्ति न प्रेक्षापूर्वकारिणस्तदग्राहकप्रमाणान्नावादिति ।
 तथा यदप्युक्तं अपुत्रस्य न संति लोकाइत्यादीत्येतदपि बालनाषितं । तथाहि । किंपुत्रस
 त्तामात्रेणैव विशिष्टलोकावाप्तिरुत तत्कृतविशिष्टानुष्ठानात् । तद्यदि सत्तामात्रेण ततइंम
 हत्कार्मुकगर्तावराहादिनिर्व्याप्तालोकानवेयुस्तेषां पुत्रबहुजत्वसंजवात् । अथानुष्ठानमाश्री
 यते । तत्र पुत्रद्वयेसत्येकेन शोचनमनुष्ठितमपरेणाऽशोचनमिति तत्र का वाची स्वरु
 त्तानुष्ठानं च निष्फलमापद्येतेत्येवं यत्किंचिदेतदिति । तथा श्वानोयक्षाइत्यादियुनि
 विरोधित्वादनाकर्णनीयमिति । यदपि चोक्तम् । अपरिमाणं विजानातीति तदपि न घा
 मियर्ति । यतः सत्यऽप्यपरिमितज्ञत्वे यद्यभौ सर्वज्ञोन जवेत् ततोद्देयोपादेयोपदेय
 दानविकलत्वान्नैवाऽसौ प्रेक्षापूर्वकारिजिराडियते तथासति तस्य कीटसंख्यापरिज्ञः ।

मध्युपयोग्येव । यतोयथैव तद्विषयेऽस्याऽपरिज्ञानमेवमन्यत्राऽप्याशंकया हेयोपादेये
प्रेक्षापूर्वकारिणः प्रवृत्तिर्न स्यात् तस्मात्सर्वज्ञत्वमेष्टव्यं । तथा यदुक्तं । स्वापबोधविज्ञा
नेन परिमितं जानातीत्येतदपि सर्वजनसमानत्वे यत्किंचिदिति । यदपिच कैश्चिदुच्यते ।
यथा ब्रह्मणः स्वप्नावबोधयोर्लोकस्य प्रलयोदयौ नवतइति तदप्ययुक्तिसंगतमेव । प्रति
॥दितं चैतत् प्रागेवेति न प्रतन्यते । नचाऽत्यंतं सर्वजगतउत्पादविनाशौ विद्येते । न
ऋचादिदनीदृशं जगदिति वचनात् । तदेवमनंतादिकं लोकवादं परिहृत्य यथावस्थितवस्तु
वचनावाविर्जावनं पश्चार्धेन दर्शयति । ये केचन त्रसाः स्थावरावा तिष्ठंत्यस्मिन् संसारे
तेषां स्वकर्मपरिणत्याऽस्त्यऽसौ पर्यायः । अंजूइति प्रगुणोव्यनिचारी तेन पर्यायेण स्वक
र्मपरिणतिजनितेन ते त्रसाः संतः स्थावराः संपद्यन्ते । स्थावरा अपिच त्रसत्वमश्रुवते ।
यथा त्रसास्त्रसत्वमेव स्थावराः स्थावरत्वमेवाऽप्नुवन्ति । न पुनर्योयाद्विगिह सताद्वगे
॥ऽमुत्राऽपि नवत्ययं नियमइति ॥ ७ ॥

उरालं जगतो जोगं, विवक्कासं पलितिय ॥ सबे अकंतडुस्काय

अउं सबे अहिंसिता ॥ ए ॥ एवं खु नाणिणो सारं; जन्न हिंसइ

किंचणं ॥ अहिंसासमयं चेव, एतावत्तं वियाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ए उपर दृष्टांत कहेवे—ए जीव उरालंके० ते औदारिक एटले अति स्थूल
एहवा जगतो जोगंके० जगनो योग जीवनो, व्यापार चेष्टा विशेष, विवक्कासं
के० ते विपरीत जुदो जुदो पलितिय के० पामे. अत्रे गर्ननुं दृष्टांत कहेवे. जेम गं
तेमांहे रह्यो थको जीव अर्बुद, कलज, पेसी इत्यादिक जुदी जुदी अवस्था पामे. तथा
तन्म पाम्या पढी बाल, कुमार, तरुण अने वृद्ध एवी जुदी जुदी अवस्था पामे. ए का
एते तेनुं वचन साचुं नथी जणातुं. तो जैन कहे वे के, सबेके० सर्व जीव एकेंडिया
देकथी मांझीने पंचेंडियपर्यंत जे वे, तेने अकंतडुःखाय के० शारीरी तथा मानसी
डुःख ते वद्वज नथी. अउं के० ए कारणे सबे के० सघला जीव अहिंसया के०
एणाय नहीं, तेम करवुं. ॥ ए ॥ एवं शब्द अवधारणे वे नाणिणो के० ज्ञानी एटले जे
एण पुरुष तेनो एहज सारं के०सार एटले न्यायवे. जन्नहिंसई किंचणं के० जे कोइ
स अने स्थावर जीवने किंचित् मात्र हणे नहीं, उपलक्षणीय मृषा बोले नहीं, अ
त, मैथुन तथा परिग्रह ए आश्रव न सेवे, रात्री नोजन न करे, एज ज्ञानीनो सार
आश्रव न सेवे, अहिंसा के० जीवनी दया तथा समयंचेव के० समता सर्वत्र स
परिणाम राखे. एतावत्तंके० एटलुंज वियाणियाके० जाणवुं जोइये. बीजुं घणुं प
ज नार सरखुं जाणवा थकी खुं फल वे? जेम मुजने मरण ते डुःख तेम बीजा जी
ने पण मरण तेडुःख एम जाणे एटले मूल गुण कहा. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अत्र दृष्टान्तमाह । (उरालमिति) । उदारं स्थूलं जगतोयोगं । औदारिकाः प्राणिनो गर्जकललार्बुदरूपादवस्थाविशेषादिपरीतं बालकुमारयौवनादिकमुदारं योगं परिसमंतादयन्ते गच्छन्ति । अयमर्थः । औदारिकशरीरिणो मनुष्यादेर्बालकुमाराद्यवस्थाविशेषाः प्रत्यक्षेण दृश्यन्ते न पुनर्यादृक् प्राक्तादृगेव सर्वदेति । एवं सर्वेषां स्थावरजंगमानामन्यथानवनं ज्ञेयं । तथा आक्रांताः पीडिताः दुःखेन सर्वे जंतवस्ततस्तेऽहिंसिता नवन्ति तथा कार्यं । अथवाऽकांतमप्रियं दुःखं येषां तेऽकांतदुःखाश्च शब्दात् प्रियसुखाश्च अतः सर्वान् हिंस्यादिति दृष्टान्तो दर्शित उपदेशश्च दत्तः । ॥ ए ॥ किमर्थं सत्वान्न हिंस्यादित्याह । (एयमिति) खुनिश्चये । एतदेव ज्ञानिनः सारं यत्किंचन प्राणिजातं न हिनस्ति । अहिंसा समता चैव एतावद्विजानीयात् । कोर्थः । यथा मम मरणं दुःखं वाऽप्रियं एवं सर्वस्य प्राणिलोकस्यापीति । एवं ज्ञात्वा न हिंस्यात्प्राणिनः । उपलक्षणांमृषा न ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा सेवेत न परिग्रहं कुर्यादिति ॥ १० ॥

॥ टीका—अस्मिन्नेवाऽर्थे दृष्टान्तानिधित्सयाऽऽह । (उरालमित्यादि) । उरालमिति स्थूलमुदारं जगत्यौदारिकजंतुग्रामस्य योगं व्यापारं चेष्टामवस्थाविशेषमित्यर्थः । औदारिकशरीरिणो हि जंतवः प्राक्तनादवस्थाविशेषा गर्जकललार्बुदरूपादिपर्यासचूतं बालकौमारयौवनादिकमुदारं योगं परिसमंतादयन्ते गच्छन्ति पर्ययन्ते । एतदुक्तं नवति । औदारिकशरीरिणो हि मनुष्यादेर्बालकौमारादिकः कालादिकृतोऽवस्थाविशेषोऽन्यथा चाऽन्यथाऽनवन् प्रत्यक्षेणैव लभ्यते न पुनर्यादृक् प्राक् तादृगेव सर्वदेति । एवं सर्वेषां स्थावरजंगमानामन्यथाऽन्यथा च नवनं दृष्टव्यमिति । अपिच सर्वे जंतव आक्रांता अनिज्जुताः दुःखेन शरीरमानसेनाऽसातोदयेन दुःखाक्रांताः संतोऽन्यथाऽवस्थानाजो लभ्यन्ते । अतः सर्वेपि ते यथाऽहिंसिता नवन्ति तथा विधेयं । यदि वा सर्वेऽपि जंतवोऽकांतमननिमतं दुःखं येषां तेऽकांतदुःखाः । चशब्दात् प्रियसुखाश्च ते तान् सर्वान् न हिंस्यादित्यनेन वाऽन्यथात्वदृष्टान्तो दर्शितो नवत्पुपदेशश्च दत्तः । ॥ ए ॥ किमर्थं सत्वान् न हिंस्यादित्याह । (एवंखुइत्यादि) । खुरवधारणे । एतदेव ज्ञानिनो विशिष्टविवेकवतः सान्यार्थं यत्किंचन प्राणिजातं स्थावरं जंगमं वा न हिनस्ति न परितापयति । उपलक्षणांमृषा न ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा सेवेत न परिग्रहं परिगृह्णीयान्न न खंजीतेत्येवं ज्ञानिनः सारं यत्र कर्माश्रवेषु वर्तत इति । अपिच अहिंसया समता अणिलोकस्येति । एवंकारोऽवधारणे । इत्येवं साधुना ज्ञानवता प्राणिनां परितापनाऽप्यप्यादि वा न विधेयमेवेति ॥ १० ॥

बुसिए य विगयगेही, आयाणं सरस्कए ॥ चरिआसणसेजा
सु, नत्तपाणे अ अंतसो ॥ ११ ॥ एतेहिं तिहिं ठाणेहिं, संजए
सततं मुणी ॥ उक्कसं जलणं एूमं, मक्ष्णं च विगिंचए ॥ १२ ॥

अर्थ—एटले मूलगुण कहा हवे उत्तरगुण कहेवे. दशविध सामाचारीने विषे विविध ना
प्रकारे बुसिएके० वझ्या, तथा विगतगृद्धि के० जेमां आहारादिकनी लोब्यता नथी; ए
साधु ते आयाणं के० आदान, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र ए रत्नत्रयने सरस्कए के०
मध्यप्रकारे राखे. एटले जे प्रकारे ए रत्नत्रयनी वृद्धि आय तेम करे तेज कहेवे. चरिआ
चालवुं, एटले चारित्रवंत पुरुषने कोइ प्रयोजन कार्य उपना थकां चालवुं पडे
धूसर प्रमाण दृष्टि जोतो थको चाले; तथा प्रतिलेखित, प्रमार्जित एवा आसण के०
सन उपर बेजे, तथा सुप्रतिलेखित, सुप्रमार्जित एवा सेज्जासुके० उपाश्रय अथवा
गाराने विषे रहे अथवा शयन करे. तथा नत्तपाणेअ के० जात पाणीने विषे अंत
के० सम्यक् प्रकारे उपयोग करे एटले निर्दोष आहारनी गवेषणा करे. ॥ ११ ॥
पण उत्तरगुण आश्रयीज कहेवे. एतेहिं के० ए पूर्वे कहाजे तिहिं ठाणेहिं के०
स्थानक एटले एक चर्या, बीजुं आसन सज्जा, अने त्रीजुं जातपाणी ए त्रणे
नक रुडी परे जाणवां. एटले चालवामां ईर्यासमिति ए एक स्थानक, अने आसन
जा एटले आदान जांम मात्र निक्षेपणासमिति कही ए बीजुं स्थानक, तथा नत्तपा
एटले एषणासमिति कही; अने जातपाणीनी याचना करतां जाणा निरवद्य बोले,
जे जाणासमिति पण आवी तथा आहार लीधायी उच्चार प्रश्रवणनो सज्जाव आय,
रुडीपेरे परवतां पारिष्ठापनिका समिति पण कही ए त्रीजुं स्थानक जाणवुं. ए त्रणे
नकने विषे संजएके० संयत बतो सततंके० सततं एटले निरंतर मुणी के० चारित्र
ते उक्कसंके० उत्कर्ष एटले मान, जलणंके० क्रोध, एूमं के० माया अने मक्ष्णं
मध्यस्थ एटले लोभ ए चारे कषायने विगिंचए के० आत्मा थकी जूदा करे. ॥ १२ ॥

॥ दूषिका—विविधमनेकधोषितः स्थितो दशविधसामाचर्या व्युषितः । विगता आ
दौ गृद्धिर्यस्य सविगतगृद्धिः साधुः । आदीयते प्राप्यते मोक्षोयेन तदादानीयं ज्ञा
त्रयं तत्सम्यग्रहयेत् । तथा चर्यासनशय्यासु । चर्यागमनं, आसनं निषीदनस्था
शय्या वसतिः, संस्तारकोवा तेषु तथा नत्तपाने चांतशः सम्यगुपयोगवता जाव्यं ।
पर्थः । ईर्यानाषेषणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिषूपयुक्तेनांतशो नत्तपानं यावन्नि
न्वेषणीयं ॥ ११ ॥ पुनरुत्तरगुणानाह । एतानि त्रीणि स्थानानि । यथा ईर्या
तिरित्येकं स्थानं । आसनं शय्येत्यादानजांममात्रनिक्षेपणासमितिरिति द्वितीयं २

नक्तपानमित्येतेन एषणासमितिः । नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य नाषणासंनवाज्जाषणासमि-
तिराक्षिप्ता । सति चाहारे प्रश्रवणादीनां सज्जावात्प्रतिष्ठापनसमितिरप्यायाता इति तृ-
तीयं स्थानं ३ एतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतआमोक्षाय परिव्रजेदित्युत्तरश्लोके
न संबंधः । तथा सततं मुनिरुत्कर्षोमानः, ज्वलनः क्रोधः, एमंति गहनं मायेत्यर्थः ।
संसारमध्ये सर्वदा नवतीति मध्यस्थोलोचः । चः समुच्चये । एतान् मानादीन् कषा-
यान् । (विगिंचएति) । विवेचयेदात्मनः पृथक्कुर्यात् । ननु क्रोधएवादौ सर्वत्र स्थाप्य
ते ऽत्रु कथं मानइति चेडुच्यते । माने सत्यवश्यंजावी क्रोधः क्रोधे च सति मानः स्या-
न्नवेत्यर्थस्य दर्शनाय क्रमोल्लंघनमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं मूलगुणाननिधायेदानीमुत्तरगुणाननिधातुकामग्राह । वुसिएयइत्या-
दि । विविधमनेकप्रकारमुषितः स्थितोदशविधचक्रवालसामाचर्या व्युषितस्तथा विगता
ऽपगता आहारादौ गृद्धिर्यस्यासौ विगतगृद्धिः साधुरेवंनूतश्चादीयते स्वीक्रियते प्राप्यते
वा मोक्षोयेन तदादानीयं ज्ञानदर्शनचारित्रत्रयं तत्सम्यग्रूपयेदनुपालयेत् यथा यथा तस्य
वृद्धिर्नवति तथाकुर्यादित्यर्थः ॥ कथंपुनश्चारित्रादि पालितं नवतीति दर्शयति । चर्यासन
शय्यासु । चरणं चर्यागमनं साधुनाहि सति प्रयोजने युगमात्रदृष्टिनागंतव्यं तथा सुप्र-
त्युपेक्षिते सुप्रमार्जिते चासने उपवेष्टव्यं तथा शय्यायां वसतौ संस्तारके वा सुप्रत्युपेक्षित
प्रमार्जितस्थानादि विधेयं तथा नक्ते पाने चांतशः सम्यगुपयोगवता नाव्यं । इदमुक्तं
नवति । ईर्यानाषेषणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिषूपयुक्तेनां ऽतशोनक्तपानं यावडुज-
मादिदोषरहितमन्वेषणीयमिति ॥ ११ ॥ पुनरपि चारित्रशुद्ध्यर्थं गुणानधिकृत्या
ह । एतेहिं इत्यादि । एतान्यनंतरोक्तानि त्रीणि स्थानानि । तद्यथा । ईर्यासमिति रित्ये-
कं स्थानं, आसनं शय्येत्यनेनादाननाडमात्रनिक्षेपणासमिति रित्येतच्च द्वितीयं स्थानं,
नक्तपानमित्यनेनैषणासमिति रूपात्ता नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य नाषणासंनवाज्जाषासमि-
तिराक्षिप्ता सति चाहारे उच्चारप्रश्रवणादीनां सज्जावात्प्रतिष्ठापनासमितिरप्यायातेऽत्ये-
तच्च तृतीयं स्थानमित्यतएतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतआमोक्षाय परिव्रजेदि-
त्युत्तरश्लोकांते क्रियेति । तथा सततमनवरतं मुनिः सम्यक् यथावस्थितजगत्रयवेत्ता ।
उत्कृष्यते आत्मादर्पाध्मातोविधीयतेऽनेनेत्युत्कर्षोमानस्तथात्मानं चारित्रं वा ज्वाल-
यति दहतीति ज्वलनः क्रोधस्तथा एममिति गहनं मायेत्यर्थः । तस्याअलब्धमध्यत्वा-
देवमनिधीयते । तथा आसंसारममुमतां मध्येऽतर्नवतीति मध्यस्थोलोचः । चशब्दः स
समुच्चये । एतान् मानादींश्चतुरोपि कषायांस्तद्विपाकानिज्ञोमुनिः सदा (विगिंचएति) वि-
वेचयेदात्मनः पृथक्कुर्यादित्यर्थः । ननु चान्यत्रागमेक्रोधआदावुपन्यस्यते तथा रूप

कश्चेष्ट्यामारूढो जगवान् क्रोधादीनेव संज्वलनान् रूपयति किमर्थमागमप्रसिद्धमुल्लं
घ्यादौ मानस्योपन्यास इति ॥ अत्रोच्यते । माने सत्यवश्यं नावी क्रोधः क्रोधेतु मानः
स्याद्वानवेत्यस्यार्थस्य प्रदर्शनायान्यथाक्रमकरणमिति. ॥ १२ ॥

समिएनु सयासाधु, पंचसंवरसंवुमे ॥ सिएहि अ
सिए निस्कू, अमोस्कायपरिवए जासितिवेमि ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे अध्ययन उपसंहारतो कहेले. समिएके० पांच समिते समितो, उके० तु अ
वधारणने अर्थ ठे. तथा सयासाधुके० सर्वकालने विषे साधु केवोले ? ते कहेले. पंचसंवर
संवुमेके० पांच महाव्रतनो पालनार तथा पांच प्रकारना संवरे करी संवखो ठतो तथा
सिएहिके० जे गृहस्थ पासबादिकने विषे बंधाणा तेवा गृहस्थने विषे असिए के० अ
णबंधाणो थको एटले तेने विषे मूर्त्ता नकरे. जेम कर्दम थकी कमल उंचुरहे तेम
निस्कूके० साधु ते आरंज परिग्रह थकी दूर रहे पण तेनी साथे बंधाय नहीं, एवो
ठतो अमोस्कायपरिवएके० ज्यांसुधी मोक्ष न थाय त्यांसुधी संयम पाले. ईतिबेमिनो
अर्थ पूर्ववत्. ॥ १३ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः । प्रथमाध्ययनं स०

॥ दीपिका— एवं समितिनिः समितः साधुः पंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवृतः ।
चशब्दानुसिगुप्तस्तथा गृहपाशादिषु सिताबद्धा गृहस्थास्तेष्वसितोन बद्धोन मूर्त्तितो
निकुर्जावजिहुरासमंतात् मोक्षाय परिसमंताद्ब्रजेः संयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति शिष्यस्यो
पदेशः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ इति तपागच्छाधिपश्रीहेमविमलसू
रिस्वशिष्यहर्षकुलप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां प्रथमं समयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका— तदेवं मूलगुणानुत्तरगुणांश्चोपदर्श्याऽधुना सर्वापसंहारार्थमाह । (समिए
उसया इत्यादि) तुरवधारणे । पंचनिः समितिनिः समितएव साधुस्तथा प्राणातिपा
तादिपंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवरसंव्रतस्तथा मनोवाक्कायगुप्तिगुप्तस्तथा गृहपाशा
दिषु सिताअवबद्धाः सक्तागृहस्थास्तेष्वसितोऽनवबद्धस्तेषुमूर्त्तामकुर्वाणः पंचाधारपं
कजवत्तत्कर्मणाऽदिह्यमानो निकुर्जेहृणशीजोनावजिहुरामोक्षायाऽशेषकर्मापगमलक्षण
मोक्षार्थं परि समंतात् ब्रजेः संयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति विनेयस्योपदेशः । इति अद्य
यनसमाप्तौ । ब्रवीमीति गणधरएवमाह यथा तीर्थकृतोक्तं तथैवाहं ब्रवीमि न स्वमनी
पिकयेति गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्तेषामयमुपसंहारः । सवसिंपि नयाणं बहुविधव
त्तवयं निसामित्ता । तं सवगयविसुद्धं जं चरणगुणछिजसाधुति ॥ १ ॥ १३ ॥ इति सू
त्रकृतांगे प्रथमाध्ययनं समाप्तं ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः प्रारंभः ॥

संबुझह किंन बुझह, संबोही खलु पेच्च डल्लहा ॥ एोहूवणमंति रा
इउं, नो सुलनं पुणरवि जीवियं ॥ १ ॥ महरा बुड्ढाय पासह, गप्पळा
वि चियंति माणवा ॥ सेणे जह वट्ठयं हरे, एवमाउक्कयंमि तुट्ठई ॥ १ ॥

अर्थ-पहेलुं समय नामे अध्ययन कह्युं. हवे बीजुं वैताली नामक अध्ययन
कहेले. तेनो ए संबंध पेहेला अध्ययनने विषे परसमयना दोष कह्या तथा स्वस
मयना गुण कह्या. ते सर्व जाणीने जेम कर्म विदारीये तेम यत्न करवो, ए नाव
कहेले. ते श्री आदीश्वर देवे नरते तिरस्कार कख्या. संवेग उपन्या थकी रुषनदेवना
अठाणुं पुत्र रुषनदेवनी पास आव्या. ते स्वपुत्र प्रत्ये उपदेश कहेले. अथवा श्रीमहा
वीर देव परखदा प्रत्ये कहेले. संबुझह के० अहो नव्यो? तमे समजो. ज्ञान, दर्शन तथा
चारित्ररूप धर्मनेविषे उद्यम करो; केमके आ अवसर मलवो फरी फरी डल्लन ठे, तो
एवो अवसर पामीने किंनबुझह के० केम नथी समजता जे आ नवने विषे धर्म नहीं
करजे तेने पेच्चके० परनवनेविषे खलुके० निश्चे थकी, संबोहीके० बोधबीज ते डल्लहाके०
डल्लन ठे. एोहूवणमंतिराइउं के० जेम अतिक्रमेली रात्री फरीथी आवे नहीं तेम यौव
नादिक सर्व पदार्थ गया तेपण फरी आवे नहीं. एोसुलनंपुणरवि जीवियं के० फरी
फरी जीवित शब्दे संयमे करी प्रधान जे जीवितव्य ते सुलन नथी. ॥ १ ॥ हवे सर्व संसा
री जीवने आयुष्य अनित्य करी देखाहेले. महरा के० बालक एटले कोइक जीव बाव्याव
स्थामांथकांज विनाश पामेले. तथा कोइएक बुड्ढायके० बुढा (वृद्ध) थईने विनाश पामेले.
तथा पासह के० जूउं के, गप्पळा विचर्यंति माणवा के० कोइ एक मनुष्य जे ठे, ते ग
र्जमां रह्या थकां पण विनाशने पामेले. एम ए मृत्यु जे ठे, ते जीवने सर्व अवस्थाये
आवी पोहोचेले. तेना उपर दृष्टांत कहेले. जह के० जेम सेणे के० जोन एटले सींचा
णो जे ठे, ते वट्ठयं के० वाटो एटले तीतर पही तेने बलाने पुहुते हरे के० हरण
करी लीये. एवं आउक्कयंमि तुट्ठई के० एम ए मनुष्यनुं आयुष्य पण हणे हणे तूटे
ठे. एवं जीवाण जीवियं के० ए पूर्वे कह्युं एवुं जीवनुं जीवितव्य जाणवुं. ॥ १ ॥

॥ दीपिका-व्याख्यातं प्रथमं समयाध्ययनं । अथ द्वितीयं वैतालीयाध्ययनं व्या
ख्यायते तत्र प्रथमाध्ययने परसमयदोषाः स्वसमयगुणाश्चोक्तास्तांश्च ज्ञात्वा यथा कर्म
विदार्यते तथा बोधोविधेयइत्यनेन संबंधेनागतस्यास्योद्देशकत्रयं । तत्र प्रथमोद्देशकस्ये
वमादिसूत्रं । (संबुझहति) । तत्र जगवानाद्वितीर्थकरोनरतः तिरस्कारागतसंवेगान्

स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोगतिरश्वः समुद्दिश्याह । यथा बुध्यध्वं यूयं धर्मे बोधं कुरुत । किं न बुध्यध्वं एवंविधसामग्र्यां सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत इत्यर्थः । यतः अकृतधर्माणां प्रेत्य परलोके संबोधिर्धर्मप्राप्तिरूपा पुनर्दुर्लभा । दुर्निश्चये । नैवातिक्रान्तरात्रयउपनमन्ति पुनर्दुर्लभं । नहि अतिक्रान्तोयौवनादिकालः पुनरावर्तत इति जावः । पुनरपि जीवितं संयमजीवितं नो नैव सुलभं । यदि वा जीवितमायुस्तुष्टितं सत्संधातुं न शक्यत इति ॥ १ ॥ आयुषोऽनियतत्वमाह । (मूहरेति) । मूह राबालाएव केचिज्जीवितं त्यजन्ति तथा वृद्धागर्जस्थाश्चपि मानवाः । उपदेशयोग्यत्वान्मानवग्रहणं । एतत्पश्यत यूयं यत्सर्वास्वप्नवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति । तथाहि त्रिपल्योपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनंतरमंतर्मुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठतीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा श्येनोवर्तकं तित्तिरिजीवं हरते हन्ति एवमायुःक्षये प्राणान् मृत्युरपहरेत् । आयुःक्षये वा त्रुटयति जीवितं ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं समयारब्धं प्रथममध्ययनं सांप्रतं वैतालीयारब्धं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहाऽनंतराऽध्ययने स्वसमयगुणाः परसमयदोषाश्च प्रतिपादितास्तांश्च ज्ञात्वा यथाकर्मविदार्यते तथा बोधोविधेयइत्यनेन संबन्धेनाऽयातस्याऽस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्येऽनुयोगद्वाराणि जणनीयानि । तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाऽधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः प्रागेव निर्युक्तिकारेणाऽज्ञाणि । एाकणबुझणाचेवेत्यनेन गाथाद्वितीयपादेनेत्युद्देशार्थाधिकारं तु स्वतएव निर्युक्तिकारउत्तरत्र वक्ष्यति । नामनिष्पन्नं तु निक्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह “ वेयालियंमि वेया,लगो य वेयालणं वेयालियं । तिन्निवि चउक्कगाइं, वेयालेउ एब्ब पुण जीवी ” ॥ ३७ ॥ (वेयालियमित्यादि) । तत्र प्राकृतशैल्या वेयालियमिति । दृविदारणेइत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य ङादसत्वात् जावे एबुज्प्रयांतस्य विदारकमिति क्रियावाचकमिदमध्ययनाऽनिधानमिति । सर्वत्र च क्रियायामेतत्त्रयं सन्निहितं । तद्यथा कर्ता करणं कर्म चेत्यतस्तद्वर्तीयति । विदारकोविदारणं विदारणीयं च तेषां त्रयाणामपि नामस्थापनाइव्यजावनेदाच्चतुर्धा निक्षेपेण । त्रीणि चतुष्ककानि इष्टव्यानि । अत्र च नामस्थापने कुस्से इव्यविदारकोयोहि इव्यं काष्ठादि विदारयति । जावविदारकस्तु कर्मणोविदार्यत्वात् नो आगमतोजीवविशेषः साधुरिति ॥ ३७ ॥ करणमधिकृत्याऽह “ दवं च परसुमादी दंसणाएतवसंयमानावे । दवं च दारुगाही जावे कम्मं वियालणियं ” ॥ ३८ ॥ (दवंचेत्यादि) नामस्थापने कुस्से इव्यविदारणं परश्वादि जावविदारणं दर्शनज्ञानतपःसंयमास्तेषामेव कर्मविदारणे सामर्थ्यमित्युक्तं नवति । विदारणीयं

तु नामस्थापने अनादृत्य इव्यं दार्वादि । नावे पुनरष्टप्रकारं कर्मेति ॥ ३९ ॥ सांप्रतं वे
तालियमित्येतस्य निरुक्तं दर्शयितुमाह “ वेयालियं इह देसियंति वेयालियंतउ होइ ॥
वेयालियं तहा विसमन्नि तेणे वयणिबद्धं ” ॥ ४० ॥ (वेयालियमित्यादि) । इ
हाऽध्ययनेऽनेकधाकर्मणां विदारणमनिहितमिति कृत्वैतदध्ययनं निरुक्तिवशाद्विदारकं
ततोभवति । यदि वा वैतालियमित्यध्ययननामात्राऽपि प्रवृत्तौ निमित्तं । वैतालियं हं दोवि
शेषरूपं वृत्तमस्ति तेनैव च वृत्तेन निबद्धमित्यध्ययनमपि वैतालीयं । तस्य चेदं लक्षणं ।
वैतालीयलिङ्गनैधनाः, षड्युक्त्यादोष्टौ समे चलः । नसमोऽत्र परेण युज्यते, नेतः षट्च नि
रंतरायुजोः ॥ ४० ॥ सांप्रतमध्ययनस्योऽपोद्घातं दर्शयितुमाह “ कामं तु सासयमिणं
कहियं उछावयंति उसजेणा ॥ अछोणउतिसयाणं सोऊण वि तेइ पवइया ” ॥ ४१ ॥
(काममित्यादि) कामशब्दोऽयमन्युपगमे । तत्र यद्यपि सर्वोप्यागमः शाश्वतः तदंतर्गत
मध्ययनमपि तथाऽपि जगवतादितीर्थाधिपेनोत्पन्नदिव्यज्ञानेनाऽष्टापदोपरिव्यवस्थितेन
जरताधिपजरतेन चक्रवर्त्तिनोऽपहतैरष्टनवतिभिः पुत्रैः पृष्टेन यथा जरतोऽस्मानाऽङ्गां का
रयत्यतः किमस्मान्निर्विधेयमित्यतस्तेषामंगारदाहकदृष्टांतं प्रदर्श्य न कथंचिज्ज्ञांतोर्ज्ञे
ज्ञा निवर्ततइत्यर्थः । गर्जमिदमध्ययनं कथितं प्रतिपादितं तेऽप्येतद्ब्रुत्वा संसारासारता
मवगम्य विषयाणां च कटुविपाकतां निःसारतां च ज्ञात्वा मत्तकरिकर्णवच्चपलमायुर्गि
रिन्दीवेगसमं यौवनमित्यतो जगवदाज्ञैव श्रेयस्करीति तदंतिके सर्वे प्रव्रज्यां गृहीतवं
तइत्यत्र उद्देशेनिद्देशेयइत्यादिसर्वोऽप्युपोद्घातो जगनीयः ॥ ४१ ॥ सांप्रतं उद्देशार्था
धिकारं प्रागुल्लिखितं दर्शयितुमाह “ पढमे संबोहो अनिवयाय वीयंमि माणवऊणया,
अहिगारो पुण नणिउ, तहा तहा बहुविहो तब्ब ॥ ४२ ॥ उद्देशंमिय तइये, अन्नाण
वियस्स अथवउ नणिउ । वऊेयवो य सया सुयप्पमाउ जइ जणेण ” ॥ ४३ ॥ (प
ढमइत्यादिगाथा इयं) तत्र प्रथमोद्देशिके हिताऽहितप्राप्तिपरिहारलक्षणो बोधो विधेयोऽ
नित्यता वेत्ययमर्थाधिकारः । द्वितीयोद्देशिके मानोवर्जनीयइत्ययमधिकारः । पुनश्च त
थाऽनेकप्रकारो बहुविधः शब्दादाऽवर्थेऽनित्यतादिप्रतिपादकोऽर्थाऽधिकारो नणितइति ।
तृतीयोद्देशिके बहुविधज्ञानोपचितस्य कर्मणोऽपचयरूपोर्थाधिकारो नणितइति यतिज
नेनच सुखप्रमादोवर्जनीयः सदेति ॥ ४३ ॥ सांप्रतं सूत्रानुगमे अस्खलितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (संबुद्धहेत्यादि) तत्र जगवानादितीर्थकरो जरतस्तिरस्का
रागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोगतिरश्चः समुद्दिश्य प्रोवाच य
था संबुत्थध्वं यूयं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणे धर्मे बोधं कुरुत । यतः पुनरेवंजूनोऽवसरो
इरापः । तथाहि । मानुषं जन्म तत्राऽपि कर्मजूमिः पुनरार्यदेशः सुकुलोत्पत्तिः सर्वेऽप्य

पाटवं । श्रवणश्रद्धादिप्राप्तौ सत्यां स्वसंवित्यवष्टंजेनाह । किं न बुत्थ्यध्वमित्यवश्यमेवंविध
सामग्र्यावाप्तौ सत्यां सकर्णेन तुह्यन् नोगान् परित्यज्य सधर्मबोधोविधेयइतिचावः । त
थाहि । निर्वाणादिसुखप्रदे नरजवे जैनेन्द्रधर्मान्विते, लब्धे स्वल्पमचारु कामजसुखं नो
सेवितुं युज्यते । वैडूर्यादिमहोपलौघनिचिते प्राप्तेऽपि रत्नाकरे, जातुं स्वल्पमदीप्तिकाचशक
लं किं चोऽचितं सांप्रतं ॥१॥ अकृतधर्मचरणानां तु प्राणिनां संबोधिः सम्यक्दर्शनज्ञान
चारित्र्याऽवाप्तिलक्षणा प्रेत्य परलोकगतानां खलुशब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव । त
थाहि । विषयप्रमादवशात् सकृत् धर्माचरणाद्भ्रष्टस्याऽनंतमपि कालं संसारे पर्यटनम
निहितमिति । किंच । दुरित्यवधारणे । नैवाऽतिक्रान्तात्रयउपनमंति पुनर्द्वैकंते । नह्यति
क्रान्तोयौवनादिकालः पुनरावर्ततइतिचावः । तथाहि । नवकोटिनिरसुलजं, मानुष्यं
प्राप्य कः प्रमादोमे । नच गतमायुर्नूयः प्रत्येत्यपि देवराजस्य ॥ १ ॥ नोनैव संसारे सु
लजं सुप्रापं संयमप्रधानं जीवितं यदि वा जीवितमायुस्त्रुटितं सत् तदेव संधातुं न शक्य
तइति वृत्तार्थः । संबोधश्च प्रसुप्तस्य सतोजवति स्वापश्च निद्रोदये निद्रासंबोधयोश्च नामा
दिश्चतुर्धा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने अनादृत्य इव्यजावनिक्षेपं प्रतिपादयितुं निर्युक्ति
कदाह । “ दवं निद्रा वेउ दंसणनाणत्तवसंजमा जावे । अहिगारो पुणनणिउ नाणे तव
दंसणचरित्ते ” ॥ ४४ ॥ (दवंनिद्रावेउ इति) इह च गाथायां इव्यनिद्राजावसंबोधश्च द
र्शितः । तत्राऽद्यंतग्रहणेन जावनिद्रा इव्यबोधयोस्तदंतर्वर्तिनोर्ग्रहणं इष्टव्यं । तत्र इ
व्यनिद्रा निद्रा वेदोवेदनमनुजवः । दर्शनावरणीयविशेषोदयइति यावत् । जावनिद्रातु
विषयज्ञानदर्शनचारित्रशून्यता । तत्र इव्यबोधोऽव्यनिद्रया सुप्तस्य बोधनं । जावे जाव
विषये पुनर्बोधोदर्शनज्ञानचारित्रतपःसंयमाऽष्टव्याः । इह च जावप्रबोधेनाऽधिकारः
सच गाथापश्चाद्धेन सुगमेन प्रदर्शितइति । अत्र च निद्राबोधयोर्इव्यजावजेदाच्चत्वारो
जंगाजोयजनीयाइति ॥ ४४ ॥ १ ॥ जगवानेव सर्वसंसारिणां सोपक्रमत्वादनियतमायु
रुपदर्शयन्नाह । (डहराबुड्ढायेत्यादि) डहराबाजाएव केचन जीवितं त्यजंति । तथा
वृद्धाश्च गर्भस्थाअप्येतत्पश्यत यूयं के ते मानवामनुष्यास्तेषामेवोपदेशदानार्हत्वात्
मानवग्रहणं । बहुपायत्वादायुषः सर्वास्वऽप्यवस्थासु प्राणी प्राणांस्त्यजतीत्युक्तं नवति ।
तथाहि । त्रिपल्योपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनंतरमंतर्मुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठती
ति । अपिच गर्भस्थं जायमानमित्यादि । अत्रैव दृष्टान्तमाह । यथा श्येनः पक्षिविशे
षोवर्त्तकं तित्तिरजातीयं हरेत् व्यापादयेदेवं प्राणिनः प्राणान् मृत्युरुपहरेत् । उप
क्रमकारणमायुष्कमुपक्रमेत् । तदजावे वा आयुष्यक्षये नुट्यति व्यवहियते जी
वानां जीवितमिति शेषः ॥ १ ॥

मायाहिं पियाहिं लुप्पइ, नो सुलहा सुगई य पेच्चउ ॥ एयाई
 जयाई पेहिया, आरंजा विरमेऊ सुवए ॥ ३ ॥ जमिणं जगती
 पुढो जगा, कम्मेहिं लुप्पंति पाणिणो ॥ सयमेव कडेहिं गाहइ,
 एो तस्स मुच्चेऊ पुच्छं ॥ ४ ॥

अर्थ—कोई एक जीव बापडो मायाहिं पियाहिं के० मातापितादिक स्वजने लुप्पइ
 के० संसारमांहे जमाड्यो अको एटले तेने मोहे बांध्यो अको, धर्मेने विपे उद्यम करे
 नहीं ते जीवने पेच्चउ के० परजवने विपे सुगईय के० सद्गति जे मुक्ति ते नोसुलहा
 के० सुलज नथी. केमके मोहरूप क्लेश तथा विषयसुख अकी दुर्गति आय एवुं जा
 एी एयाईजयाई के० ए मोहादिक जयने पेहिया के० देखीने जे आरंजाविरमेऊ के०
 आरंज अकी विरमे, निवृत्ते ते सुवएके० सुव्रत आय. एटले शौचनिकव्रत वंत आय. ॥३॥
 हवे जे कोई आरंजादिक अकी निवृत्ते नहीं तेने दोष कहेवे, जमिणं के० जे कारणे
 अव्रति जीवने आगल जे कहेशे ते उत्पन्न आय. ते कुं उत्पन्न आय? तो के जगती
 के० जगतमांहे पुढोजगा के० पृथक् पृथक् जुदां जुदां जीवनां स्थानक जे नरकादिक
 वे, ते स्थानकोमांहे कम्मेहिं लुप्पंति पाणिणो के० प्राणी पोतानां उपार्जेलां कर्मोनां
 जे दुःख तेणेकरी पीडाय. ते प्राणी सयमेवकडेहिं के० स्वमेव एटले पोते कीधां जे
 कर्म तेणे करी गाहइ के० अवगाहे एटले नरकादिक स्थानक दुःखना हेतु उपचय
 करे. एोतस्समुच्चेऊ के० ते अशुनविपाक अकी न मूकाय; अपुच्छं के० अणफरइयो
 एटले ते बांधेलां कर्म जोगव्या विना बूटे नहीं. ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—मायेति । योमातापितृमोहेन धर्मोद्यमं न कुरुते सतैरेव मातापित्रादि
 निर्जुप्यते संसारेचाम्यते । तस्य प्रेत्य जन्मांतरे सुगतिश्च नो सुलजा । एतानि दुर्गतिग
 मनादीनि जयानि (पेहिया) प्रेक्ष्यारंजादिरमेत् सुव्रतः शौचनव्रतः । सुस्थितोवा पाठांतरे
 ॥ ३ ॥ (जमिणमिति) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं स्यात् । जगति पृथिव्यां (पुढो जगति)
 पृथग्जुताव्यवस्थिताः सावद्याचारोपचितैः कर्मभिः प्राणिनोलुप्यन्ते नरकादिषु चाम्यन्ते ।
 स्वयमेव कृतैः कर्मनिर्नरकादिस्थानान्यनिगाहते । नच तस्याऽशुनाचरितस्य कर्मणो विपा
 केनाऽस्पृष्टोमुच्यते जंतुः ॥ ४ ॥

॥ टीका—तथा (मायाहीत्यादि) कश्चिन्मातापितृभ्यां मोहेन स्वजनस्नेहेन च न
 धर्मं प्रत्युद्यमं विधत्ते सचतैरेव मातापित्रादिनिर्जुप्यते संसारे चाम्यते । तथाहि । वि
 हितमजोहमहोमहन्मातापितृपुत्रदारबंधुसंज्ञं । स्नेहमयमसुमतामतः किंबंधनं शृंखलं

खलेन धात्रा ॥ १ ॥ तस्य च स्नेहाकुलितमानसस्य सदसद्विवेकविकल्पस्य स्वजनपोषणार्थं यत्किंचनकारिणश्चैव सज्जिर्निर्दिष्टस्य सुगतिरपि प्रेत्य जन्मांतरे नोसुलजाऽपि तु मातापितृव्यामोहितमनसस्तदर्थं क्लिश्यतोविषयसुखेप्सातश्च दुर्गतिरेव नवतीत्युक्तं नवति । तदेवमेतानि नयानि नयकारणानि दुर्गतिगमनादीनि (पेहियन्ति) प्रेक्षाऽरंजा तंसावद्याऽनुष्ठानरूपाद्विरमेत् । सुव्रतः शोचनव्रतः सन् सुस्थितोवेति पाठान्तरं ॥ ३ ॥ अनिवृत्तस्य दोषमाह । (जमिणमित्यादि) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं नवति । किं तत् जगति पृथिव्यां (पुढोत्ति) पृथक्चूताव्यवस्थिताः सावद्यानुष्ठानोपचितैः कर्मनिर्विजुष्यंते नरकादिषु यातनास्थानेषु चाम्यंते । स्वयमेव च कृतैः कर्मनिर्नेश्वराद्यापादितैर्गाहते नरकादिस्थानानि यानि तानि वा कर्माणि दुःखहेतूनि गाहते उपचिनोति । अनेन च हेतुसद्भावः कर्मणामुपदर्शितो नवति । नच तस्याऽशुजाऽचरितस्य कर्मणोविपाकेनाऽस्पृष्टोऽद्भुतो मुच्यते जंतुः । कर्मणामुदयमननुचूय तपोविशेषमंतरेण दीक्षाप्रवेशादिना न तदपगमं विधत्तइतिज्ञावः ॥ ४ ॥

देवा गंधर्वरस्कसा, असुरा चूमिचरा सिरिसिवा ॥ राया नरसेठिमाहणा, ठाणा ते विचयंति दुस्क्रिया ॥५॥ कामेहिंय संथवेहिंय गिद्धा, कम्मसहा कालेण जंतवो॥ताले जहं बंधणञ्जुए, एवं आउरुक्कयंमि तुट्ठती ॥६॥

अर्थ—हवे सर्व स्थाननुं अनित्यपणुं देखाडेढे. देवा के० देवता ते ज्योतिषि सौधर्मादिक तथा गंधर्वरस्कसा के० गंधर्व राक्षस एटले व्यंतरदेवो कहा, तथा असुरा के० दश प्रकारना सुवनपति तथा चूमिचरा के० चूमिचरादिक ते मनुष्यादिक जाणवा. अने सिरिसिवा के० सरीसृप एटले सर्पादिक तिर्यंच जाणवा; तथा राया के० राजा चक्रवर्त्यादिक अने नर के० सामान्य मनुष्य, सेठिके० श्रेष्ठि ते नगरमांहे मोहोटा, माहणा के० ब्राह्मण, ठाणा तेविचयंति दुस्क्रिया के० एटला सर्व पोतपोतानां स्थानकने पोते दुस्क्रिया थया थका ठामेढे एटले सर्व प्राणीमात्रने अंतकाले दुःख उपजेढे इत्यर्थः ॥५॥ वली तेहिज नाव कहेढे. कामेहिंयके० कामते विषयादिक जोग अने संथवेहिंय के० संस्तवते मातापितादिक तथा स्वसुरवर्गादिक तेनो परिचय, तेणोकरी गिद्धाके० आसक्त ठतो कम्मसहाकालेण के० काले कर्मविपाके एटले जोगववाने प्रस्तावे जंतवो के० जीव कर्मनो सहन करनार थाय, एटले विषयासक्त मनुष्यने आगमिक काले दुःखज थाय, परंतु ते जीवने काम, जोग तथा स्वजन ए सर्व दुःख थकी राख नार नथी. जहं के० जेम ताले के० तालवृद्धनुं फल ते बंधणञ्जुए के० बीट थकी

बूटे तेवारे अवश्य पडे, एवं के० एम आउरकर्यमि तुटती के० जीव, जे ठे ते आशुष्य ना ह्य थकी जेवारे विनाश पामे तेवारे तेने कोइ जीवाडी शके नही. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-देवेति । देवाज्योतिष्कसौधर्माद्याः गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणार्थत्वादष्टप्रकाराव्यंतराः । असुरा दशधा जवनपतयः । येचान्ये नूमिचराः, सरीसृपास्तिर्य्यचः । राजानश्च क्रिहरिप्रमुखाः । नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तरा ब्राह्मणाश्च । एते सर्वेपि स्वस्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ते । सर्वेषां मरणं दुःखदायीति ॥५॥ (कामेहिंति) कामैरिहामदनरूपैः संस्तवैः पूर्वापरनूतैर्गृहा आसक्ताः कर्मविपाकसहिष्णवः कालेन जंतवः स्युः । नोगेहोर्विषयासेवने क्लेशएवेत्यर्थः । कामनोगैर्न त्राणमस्तीत्याह (ताजेति) तालफलं यथा बंधनात् वृतात् च्युतमत्राणं पतति एवं जंतुरपि स्वायुःक्षये त्रुट्यति च्यवते ॥६॥

॥ टीका-अधुना सर्वस्थानाऽनित्यतां दर्शयितुमाह (देवाइत्यादि) देवाज्योतिष्कसौधर्माद्याः, गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणत्वादष्टप्रकाराव्यंतरागृह्यन्ते । तथा असुरादशप्रकाराजवनपतयः, ये चाऽन्ये नूमिचराः सरीसृपाद्यास्तिर्य्यचः, तथा राजानश्चक्रवर्तिनोबलदेववासुदेवप्रनृतयः । तथा नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तराब्राह्मणाश्चैते सर्वेऽपि स्वकीयानि स्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ति । यतः सर्वेषामपि प्राणिनां प्राणपरित्यागे महदुःखं समुत्पद्यतइति ॥ ५ ॥ किंच (कामेहिंत्यादि) कामैरिहामदनरूपैस्तथा संस्तवैः पूर्वापरनूतैर्गृहा अध्युपपन्नाः संतः (कम्मसहिंति) कर्मविपाकसहिष्णवः कालेन कर्मविपाककालेन जंतवः प्राणिनोजवन्ति । इदमुक्तं जवति । नोगेहोर्विषयाऽसेवनेन तदुपशममिह तइहामुत्र क्लेशएव केवलं न पुनरुपशमावाप्तिः । तथाहि । उपनोगोपायपरो, वांछति यः शमयितुं विषयतृष्णां । धावत्याऽक्रमितुमसौ पुरो पराएहे निजह्वायां । नच तस्य मुमूर्षोः कामैः संस्तवैश्च त्राणमस्तीति दर्शयति । यथातालफलं बंधनात् वृतात् च्युतमत्राणमवश्यं पतति एवमसावपि स्वायुषःक्षये त्रुट्यति जीवितात् च्यवतइति ॥६॥

जे यावि बहुस्सुए सिया, धम्मिय माहणजिक्कुएसिया ॥ अजिणूमकडे हिं मुठिए, तिवं से कम्मोहिं किञ्चती ॥७॥ अह पास विवेगमुठिए, अवि तिन्ने इह नासई धुवं ॥ एाहिसि आरं कउ परं वेहासे कम्मोहिं किञ्चती ॥८॥

अर्थ-जेयाविवहुस्सुए के० जे कोइ बहुश्रुत एटले शास्त्रना पारंगामी सियाके० होय, तथा धम्मियके० धार्मिक एटले धर्मेना करनार होय तथा माहणजिक्कुएके० ब्राह्मण थने निहुक एटले निह्वा अटनशील एवा सिया के० होय; तेपण अजिणूमके० माया

येकरी कडेहिं के० कीथां एवां जे कर्म तेने विषे मुहिए के० मूर्खित ठतां तिवंसे के० ती
ब्र एटले आकरा एवा कम्महिं के० कर्म तेणेकरी किञ्चती के० पीडाय; एटले सारो अ
थवा नरसो कोई पण जीव करेलां कर्मने जोगव्याविना बूटे नहीं. ॥ ७ ॥ हवे ज्ञान,
दर्शन अने चारित्रविना अन्य कोई मोक्षमार्ग नथी एवुं देखाडेवे. अहपास के० एवुं
देखीने शिष्य प्रत्ये गुरु एम कहेवे के, कोईएक दर्शनी विवेक के० परिग्रहनो परित्या
ग करी उचिते के० उच्यो अर्थात् प्रव्रज्याने विषे सावधान थयो; परंतु अवितित्ते के०
सम्यक् परिज्ञानने अजावे तिन एटले संसारसमुद् अकी तखो नहीं, एवो ठतो वली
इहजासइ के० एम जाषे के ध्रुवं के० जे मोक्षनो मार्ग अथवा मोक्षनो उपाय ते अ
माराज आचार अकीठे एम कहे. माटे हे शिष्य? तेना मार्गे प्रपन्न ठतो तुं एाहिसिके०
क्यां अकी जाणीश? आरं के० इहलोक अने वली कउके० क्यां अकी परं के० परलो
कने जाणीश अथवा आरं एटले गृहस्थावास अने परं एटले प्रव्रज्या अथवा आरं
एटले संसार अने परं एटले मोक्ष तेने केम जाणीश एटले इहलोक परलोक बने
अकी चष्ट एवो अको वेहासे के० अंतराले एटले संसारमांहेज कम्महिं किञ्चइ
के० पोताना करेला जे कर्म तेणेकरी पीडातो जइश. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—(जेयावित्ति) येचापि बहुश्रुताः स्युर्येधार्मिकास्तथा ब्राह्मणास्तथा जिह्नुकाः
स्युः आनिमुख्येन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्खितास्तीव्रमत्यर्थं । सेत्ति
आर्षत्वाद्बहुवचनं ज्ञेयं । ते कर्मनिः कृत्यंते पीडयंते ॥ ७ ॥ ज्ञानादिसाध्यैव मोक्षोन
तीर्थिकोक्तइत्याह । (अहेति) अथाऽनंतरं त्वं पश्य विवेकं त्यागं परिग्रहस्य ज्ञानं वा संसा
रस्याश्रित्य उद्धितः स्वक्रियोद्युक्तः सम्यक्ज्ञानानावादवितीर्णः संसाराब्धिमतीर्णः केव
लं ध्रुवं मोक्षं तदुपायं वा नापतएव नतु विधत्ते ज्ञानानावादित्यर्थः । तन्मार्गप्रपन्न
स्त्वमपि कथमारं इहजवं परं वा परजवं ज्ञास्यसि । एवं नूतश्चो नयचष्टो (वेहासिति)
अंतराले कर्मनिः कृत्यंते पीडयंते ॥ ७ ॥

॥ टीका—अपिच (जेयावीत्यादि) येचाऽपि बहुश्रुताः शास्त्रार्थपारगाः । तथा धार्मि
काधर्माचरणशीलाः । तथा ब्राह्मणाः । तथा जिह्नुकानिह्नाटनशीलाः स्युर्नवेयुः ।
तेऽप्यानिमुख्येन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्खितागृह्णास्तीव्रमत्य
र्थं । अत्र च णांदसत्वाद्बहुवचनं इष्टव्यं । एवंनूताः कर्मनिरसदेव्यादिनिः कृत्यंते विद्यं
ते पीडयंतइतियावत् ॥ ७ ॥ सांप्रतं ज्ञानदर्शनचारित्रमंतरेण नाऽपरोमोक्षमार्गोऽस्तीति
त्रिकालविषयत्वात् सूत्रस्याऽगामितीर्थिकधर्मप्रतिषेधार्थमाह (अहेत्यादि) अथेत्य
धिकारांतरे बव्हादेशे एकादेशइति । अथेत्यनंतरं एतच्च पश्य । कस्तीर्थिकोविवेकं

परित्यागं परिग्रहस्य परिज्ञानं वा संसारस्याऽऽश्रित्योऽङ्कितः प्रव्रज्योऽज्ञानेन । सच स
म्यक् परिज्ञानानावादवितीर्णः संसारसमुद्भूतः तृतीयः केवलमिह संसारे प्रस्तावे वा
शाश्वतत्वात् ध्रुवो मोक्षस्तं तदुपायं वा संयमं नापतएव न पुनर्विधत्ते तत्परिज्ञाना
नावादिति नावः । तन्मार्गे प्रपन्नस्त्वमपि कथं ज्ञास्यसि । आरमिह नवं कुतो वा परं पर
लोकं । यदि वा आरमिति गृहस्थत्वं परमिति प्रव्रज्यापर्यायं । अथवा आरमिति संसा
रं परमिति मोक्षं एवं नूतश्चाऽन्योऽप्युनयन्नष्टः । (वेदासिद्धिः) अंतराले उन्नयानावतः
स्वरुतैः कर्मभिः कृत्यते पीडयत इति ॥ ८ ॥

जइ वि य णिगणे किसे चरे, जइविय जुंजिय मासमंतसो ॥ जे
इह मायावि मिळई, आगंतागप्रायणंतसो ॥ ९ ॥ पुरिसो रम
पावकम्मुणा, पलियंतं मणुयाणजीवियं ॥ सन्ना इह काममु
ड्डिया, मोहं जंति नरा असंबुद्धा नरा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे शिष्य कहेबे के, हे नगवन्? केटलाएक दर्शनी निपरिगृही तथा तपस्या
ना करनार देखायबे, तो तेने मोक्ष केम नहोय? हवे गुरु कहेबे के, जइविय के० यद्य
पि ते परतीर्थिक तापसादिक अथवा आज्ञा यकी त्रष्टस्वयूधिक णिगणे के० नग्न
सर्व बाह्य परिग्रह रहित, किसे के० रुश दुर्बल कीधुंवे शरीर जेमने एवा बतां चरे
के० पोतपोतानी प्रव्रज्या आदरीने विचरेबे. वली जइविय के० यद्यपि जुंजिय मासमं
तसोके० मासमास खमण करी मासने अंते जमे तथापि जेइह के० जे आ संसारने
विषे मायावि के० मायासहित मिळई के० संयोगकरे. उपलक्षणथी कषायादिके करी
युक्त होय ते आगंतागप्रायणंतसो के० आगमिक काले अनंता गर्जादिक दुःख पामे, ए
टले अनंतो संसार परित्रमण करे. ॥ ९ ॥ हवे जे कारणे मिष्यादृष्टिने उपदेशे घणो
कायक्लेशे, पण मुक्ति नथी तेकारणे निरते मार्गे रहेबुं ए नाव कहेबे. पुरिसो के० अ
हो पुरुषो? तमे पावकम्मुणा के० पापकर्म थकी उपरम के० निवर्त्तो. केमके पलियंतं
मणुयाणजीवियं के० मनुष्यनुं जीवितव्य ते पत्योपमांतबे, एटले संयमरहित जीवनुं जो
घणुंज आयुष्य होय तो त्रण पत्योपम होय अने संयमसहित तो एक पत्योपमनी
अंदर जाणनुं एटले आठ वर्षे उणी एक पूर्वकोडी एटलुंज मनुष्यनुं आयुष्यबे तेतो
गयुंज जाणजे एवं जाणीने जेटलो काल जीविए तेटलो काल सम्यक् अनुष्ठाने करी
सफल करिए वली जे नरा के० मनुष्य सन्नाइह के० जोग स्नेह पंकनेविषे खुता
अथवा काममुड्डिया के० कामजोगने विषे मूर्खित बता एवाजे मनुष्य असंबुद्धा नराके० ते.

पुरुष असंवरी ठतां मोहंजंति केमोहने विपे पोहोचे एटले हिताहित न जाणे.॥१०॥

॥ टीका—जइवीति । यद्यपि कश्चित्तापसादिर्नग्नः कृशश्च चरेत् । यद्यपि षष्ठाष्टमादिकुर्वन् यावदंतशोमासं स्थित्वा जुंक्ते तथापि योमायावी उपलक्षणात्कषाययुक्तोमीयते सगर्जाय गर्जार्थमनंतशोऽनंतवारं आगंता यास्यति । अनंतकालं संसारे त्रमिष्यतीति ज्ञावः ॥ ९ ॥ पुरीसोति । हे पुरुष त्वं पापकर्मणः सकाशात् उपरम निवर्तस्व । यतोमनुजानां जीवितं सुबह्वपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये पूर्वकोटिमितमित्यर्थः । अथवा परिसमंतादंतो यस्य तत् पर्यंतं सांतमित्यर्थः । ये पुनः कामेषु इहामदनादिषु मूर्खिताः सन्नामग्राह्य संसारे ते मोहं यांति ते मोहनाय कर्म बध्नांति अस्मृताः संवररहितानराः ॥ १० ॥

॥ टीका—ननु च तीर्थिकाअपि केचन निष्परिग्रहास्तथा तपसा निष्ठतदेहाश्च तत्कथं तेषां नो मोक्षावाप्तिरित्येतदाशंक्याह । (जइविइत्यादि) यद्यपि तीर्थिकः कश्चित्तापसादिस्त्यक्तबाह्यगृहवासादिपरिग्रहत्वात् निष्किंचनतया नग्नस्त्वक्त्राणानावाञ्छकृशश्चरेत् स्वकीयप्रव्रज्यानुष्ठानं कुर्यात् । यद्यपिच षष्ठाष्टमदशमद्वादशादितपोविशेषं विधत्ते यावदंतशो मासं स्थित्वा जुंक्ते तथापि आंतरकषायाऽपरित्यागान्न मुच्यते इतिदर्शयति । यस्तीर्थिकइह मायादिना मीयते उपलक्षणार्थत्वात् कषायैर्युक्तइत्येवंपरिब्रियते । असौ गर्जाय गर्जार्थमासमंतात् गंता यास्यत्यनंतशोनिरवधिकं कालमिति । एतदुक्तं नवति । अकिंचनोऽपि तपोनिष्ठतदेहोऽपि कषायाऽपरित्यागान्नरकादिस्थानात् तिर्यगादिस्थानं गर्जार्ज्जमनंतमपि कालमग्निशर्मवत् संसारे पर्यटतीति ॥ ९ ॥ यतोमिष्यादृष्ट्युपदिष्टतपसाऽपि न दुर्गतिमार्गनिरोधोऽतोमदुक्तएव मार्गे स्थेयमेतज्जन्मुपदेशं दातुमाह । (पुरिसोइत्यादि) हे पुरुष येन पापेन कर्मणा असदनुष्ठानरूपेण त्वमुपलक्षितस्तत्राऽसकृत् प्रवृत्तत्वात् तस्मादुपरम निवर्तस्व । यतः पुरुषाणां जीवितं सुबह्वपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये वर्तते तदऽप्यूनां पूर्वकोटिमिति यावत् । अथवा परिसमंतात्अंतोऽस्येतिपर्यंतं सांतमित्यर्थः । तच्चैवं तज्जतमेवाऽवगंतव्यं । तदेवं मनुष्याणां स्तोकं जीवितमवगम्य यावत्तन्नपर्येति तावद्धर्मानुष्ठानेन सफलं कर्तव्यं । ये पुनर्जोगस्नेहपंके अवसन्नामग्राह्य मनुष्यजने संसारे वा कामेष्विहामदनरूपेषु मूर्खिताअध्युपपन्नास्ते नरा मोहं यांति हिताहितप्राप्तिपरिहारे मुह्यंति मोहनीयं वा कर्मोपचिन्वंतीति संजाव्यते । एतदस्मृतानां हिंसादिस्थानेन्योनिवृत्तानामसंयतेंद्रियाणां चेति ॥ १० ॥

जययं विहराहि जोगवं, अणुपाणा पंथा डुरुतरा ॥ अणुसासणंमेव प
क्रमे, वीरेहिं समं पवेइयं ॥ ११ ॥ विरया वीरा समुठिया को हकायरि
याइ पीसणा॥पाणेण हणंति सबसो; पावाउविरिया अज्जिनिबुद्धा ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे जो एमठे तो गुं करवुं ते कहेवे. जययं के० आयुष्य तुल्य जाणी अने
विषयने क्लेशनुं कारण जाणी, गृहपाशबंध ठेदीने चारित्रने विषे यत्न करतो विहराहि
के० विचरे ते केहेवो ठतो विचरे? तोके, जोगवं के० समिति अने गुप्तिसहित थको
विचरे; केमके अणुपाणापंथाके० सूक्ष्मजीव जे पंथ एटले मार्गने विषे ठे, ते पंथ ईर्यास
मितिबिना डुरुतराके० डुस्तरठे एटले जतां दोहिलोठे, एरीते बीजीसमितिउं पण फला
ववी तो एम सदा सावधान पणे हिंमे. अणुसासणं के० जेम श्रीवीतरागदेवे सूत्रम
ध्ये शीखामण कहीठे. एवके० तेम सूत्रने अनुसारे पक्रमेके० चाले, एम वीरेहिं के०
श्रीवीर तीर्थकरे समंके० साचु पवेदियं के० कहुंठे. ॥ ११ ॥ ते श्रीवीर केवाठे, ते क
हेवे. जे हिंसादिक पापथकी विरियाके० विरत एटले निवर्त्त्या तें वीरा के० वीरकर्मना
ठेदनारा तथा समुठियाके० सम्यक् आचारने विषे सावधान थया एवा ठता कोह के०
क्रोध अने कायरियाइके० कातरी एटले माया तथा आदि शब्द थकी मान अने लोन
पण जाणी जेवां तेना पीसणा के० पीसनार एटले मर्दन करनार ते वीर सबसो के०
सर्वथापि पाणेणहणंति के० प्राण हणे नहीं. पावाउ के० पाप जे सावद्य अनुष्ठान
ते थकी विरिया के० विरत तथा अज्जिनिबुद्धा के० क्रोधादिकना उपशमे करी शीतल
थयाठे एवा श्रीवीर जाणवा. ॥ १२ ॥

॥ दोषिका-जययमिति । यतमानोयत्नं कुर्वन् विहर उद्युक्तविहारी नव योगवान् संय
मयोगवान् । अणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते अणुप्राणाः पंथानोऽनुपयोगैर्दुरु
तराडुर्गमाः । ईर्यादिसमितिषु उपयोगवतानाव्यमित्यर्थः । अनुशासनमेव सूत्रानुसारेणै
व संयमे प्रक्रमेत् चरेत् । एवं वीरैरर्हद्भिः सम्यक् प्रवेदितं कथितं ॥ ११ ॥ विरयाइति ।
हिंसादेर्विरताः समुठिताः सम्यगारंजत्यागेनोठिताः क्रोधकातरिकादिपीषणाः । क्रोधग्रह
णान्मानोपि ग्राह्यः । कातरिका माया । मायाग्रहणाच्च लोनो गृहीतः । तेषां पीषणाविना
शकाः एवंविधावीराः स्युः । तथा प्राणान् सर्वशोमनोवाक्कायैर्न भ्रंति । पापात् सावद्यव्या
पारात् विरताअज्जिनिर्वृताः क्रोधाद्युपशमेन शांताः स्युः ॥ १२ ॥

॥ टीका-एवं च स्थिते यदिधेयं तदर्शयितुमाह । (जययमित्यादि) स्वल्पं जीवित
मवगम्य विषयांश्च क्लेशप्रायाऽनवबुद्धयः भित्वा गृहपाशबंधनं यतमानोयत्नं कुर्वन् प्राणि

नामनुपरोधेन विहरयुक्तविहारी नव । एतदेव दर्शयति । योगवानिति ॥ संयमयोगवान्
गुप्तः समितिगुप्तइत्यर्थः । किमित्येवं । यतोऽणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते । तथा
चैवंनूताः पंथानोऽनुपयुक्तैर्जीवानुपमर्देन दुस्तरादुर्गमाइत्यनेन ईर्यासतिरुपक्षिप्ता ।
अस्याश्चोऽपलक्ष्यार्थत्वात् अन्यास्वऽपि समितिषु सततोऽपयुक्तेन नवितव्यं । अपिच
अनुशासनमेव यथागममेव सूत्राऽनुसारेण संयमं प्रक्रमेत् । एतच्च सर्वैरेव वीरैरर्ह
द्भिः सम्यक् प्रवेदितं प्रकर्षेणाऽख्यातमिति ॥ ११ ॥ अथ कएते वीराइत्याह । (विर
येत्यादि) हिंसाऽनृतादिपापेभ्योये विरताः । विशेषेण कर्म प्रेरयंतीति वीराः । सम्यगारं
नपरित्यागेनोद्धिताः समुद्धिताः ते एवंनूताश्च क्रोधकातरिकादिपीषणाः । तत्र क्रोधग्रहणा
न्मानोगृहीतः । कातरिका माया तद्ग्रहणाद्वान्तोगृहीतः । आदिग्रहणात् शेषमोहनीय
परिग्रहः तत्पीषणास्तदपनेतारः तथा प्राणिनोजीवान् सूक्ष्मतरन्नेदजिन्नान् सर्वशोमनो
वाक्कायकर्मजिर्नघ्नंति नव्यापदयंति । पापाच्च सर्वतः सावद्यानुष्ठानरूपाद्विरताः निवृत्तास्त
तश्चाऽजिनिवृत्ताः क्रोधाद्युपशमेनशांतीनूताः । यदि वाऽजिनिवृत्ताः मुक्ताश्च इष्टव्याइति ॥ १२ ॥

एवि ता अहमेव लुप्पए, लुप्पंति लोअसिं पाणिणो ॥ एवं स
हिएहिं पासए, अणिहेसे पुढे अहियासए ॥ १३ ॥ धुणिया
कुलियं चलेववं, किसए देहमणासणा इह ॥ अविहिंसा मेव
पवए, अणुधम्मो मुणिणापवेदितो ॥ १४ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेले. ए जावनाये परिसह अने उपसर्ग सहन करवा ते
कहेले. ए के० नथी अपि के० निश्चे ता के० तेप्रत्ये ए शीत, उष्ण, क्रुधातृषादिक परि
सह तेणोकरी अहमेवलुप्पएके० नथी पीडाता शुं ? किंतु लुप्पंतिलोअ सिंपाणिणोके०
लोकने विषे घणा तीर्यंच तथा मनुष्यादि प्राणीउ जे ले, ते शीततापादिक कष्टे करी पी
डायले, परंतु तेने सम्यक् विवेकने अजावे निर्जरा कांइ पण यती नथी : तेमाटे एवं के०
ए प्रकारे सहिएहिं के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करीसहित ठता जे शीततापादिक
पूर्व कह्या तेने पासए के० आलोचे तथा अणिहे के० स्नेहरहित अथवा क्रोधा
दिकेरहित ठतो सेपुढेके० ते परिसहे पीडयो यको तेनी वेदना सम्यक् प्रकारे अहियासे.
॥ १३ ॥ वली तेहिज कहेले. धुणिया के० दूरकरी कुलियं चलेववं के० लेपसहित नींतने
एटले शुं कहुं के, जेम गोबरथकी लींपेली नींत ते अनुक्रमें तेनो लेप गये यके दुर्बल
थाय. ए दृष्टांते करी मणासणाइहिंके० अनशनादिक तपे करीने किसएदेहके० देहने कश
करे तथा वली अविहिंसा मेवपवएके० एक अहिंसाज आदरे. अणुधम्मो मुणिणापवेदितो
के० ए अहिंसादिजहण जे धर्मले, ते जीवने अनुकूल एटले हितकारी सर्वज्ञेकह्योले. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एवितेति । परीषद्वैःस्पृष्टोपि तान् अधिसहेत कृमेत । पीडितएवं चिंतयेत् नतावदहमेव परीषदोपसर्गैर्लुप्ये पीडये किंतु अन्येपि प्राणिनस्तिर्यङ्मनुष्याः पीडयन्ते लोके एवं सहितोक्तानादिभिः स्वहितआत्महितोवा पश्येत् निर्मलबुद्ध्या विचारयेत् पूर्वोक्तं । अनीहः क्रोधादिनिरपीडितः संयमपरीषदसहनैवा निगूहीतवीर्योवा सन् परिषद्वैः स्पृष्टोपि तान् अधिसहेत कृमेत ॥ १३ ॥ धुणियाइति । धूत्वा विधूय कुडिञ्चं कुड्यं निज्जिमेवेत्यर्थः । लेपवत् सलेपं । यथा कुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं क्रमेण लेपोप गमतः कृशं स्यात् एवमशनादिनिर्देहं कर्षयेत् । देहकृशत्वाच्च कर्मकृशत्वं स्यादिति जा वः । तथा विविधाहिंसाविहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तां प्रव्रजेत प्रकर्षेण व्रजेत । अ हिंसा प्रधानः स्यादित्यर्थः । अनुगतोमोक्षे प्रति अनुकूलो धर्मोऽनुधर्मोऽयं मुनिना सर्वे ङेन प्रवेदितः कथितः ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमाह । (एविताइत्यादि परीषदोपसर्गाएतज्जावनापरेण सोढव्याः नाहमेवैकस्तावदिह शीतोष्मादिदुःखविशेषैर्लुप्ये पीडये । अपित्वऽन्येऽपि प्राणि नस्तथाविधा स्तिर्यङ्मनुष्याअस्मिन्लोके लुप्यन्ते अतिदुःसहैर्दुःखैः परिताप्यन्ते तेषां च सम्यग्विवेकानावान्ननिर्जराख्यफलमस्ति । यतः । क्वांतं न कृमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः सोढा दुःसहतापशीतपवनक्लेशान तप्तं तपः ॥ ध्यातं चित्तमहर्निशं नियमि तं धर्मेन तत्त्वं परं तत्तत्कर्मकृतं सुखार्थिनिरहो तैस्तैः फलैर्वैचिताः ॥ १ ॥ तदेवं क्लेशादिस हनं सद्विवेकिनां संयमान्युपगमे सति गुणाय नवति । तथाहि । कार्यं कृत्प्रजवं कदन्न मशनं शीतोष्णयोः पात्रता पारुष्यं च शिरोरुहेषु शयनं मह्यास्तले केवले । एतान्येव गृ हे वहंत्यवनतिं तान्युन्नतिं संयमे दोषाश्चापि गुणानवन्ति हि नृणां योग्ये पदे योजि ताः । १ । एवं सहितो ज्ञानादिभिः स्वहितोवा आत्महितः सन् पश्येत् कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेदनंतरोदितं । तथा निहन्यतइति निहः न निहोऽनिहः क्रोधादिभि रपीडितः सन् समहासत्वः परीषद्वैः स्पृष्टोऽपि तानाधिसहेत मनःपीमां न विदध्यादिति । यदिवाऽनिहइति तपः संयमपरीषदहने वा निगूहितबलवीर्यः । शेषपूर्ववदिति ॥ १३ ॥ अपिच (धुणियाइत्यादि) । धूत्वा विधूय (कुलियन्ति) कर्मणकृतं कुड्यं । लेपवत्सलेपं । अयमत्रार्थः । यथाकुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं जाघट्यमानं लेपापगमात् कृशं नवति एवं अनशनादिनिर्देहं कर्षयेत् अपचितमांसशोणितं विदध्यात् । तदपचयाच्च कर्मणोऽ पचयोजवतीति जावः । तथा विविधाहिंसा विहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तामेव प्रकर्षे ण व्रजेत् अहिंसाप्रधानोजवेदित्यर्थः । अनुगतोमोक्षं प्रत्यनुकूलो धर्मोऽनुधर्मः असावहिं सालक्षणः परीषदोपसर्गसहनलक्षणश्च धर्मोमुनिना सर्वेङ्गेन प्रवेदितः कथितइति ॥ १४ ॥

सउणी जह पंसुगुंडिया, विहुणिय धंसयई सियं रयं ॥ एवं दविउवहाणवं,
कम्मं खवइ तवस्सिमाहणे ॥ १५ ॥ उठियमणगारेमसणं, समणं ठाण
ठिअं तवस्सिणं ॥ महर बुढाय पढए, अवि सुस्से ए य तं लजेऊणो ॥ १६

अर्थ—हवे कहेढे के जह के० जेम सउणी के० पक्षिणी ते पंसुगुंडिया के० रजे करी
खरडी ठती विहुणिय के० अंग धुणावीने धंसयईसियंरयं के० ते बधी रज खंखेरीने
दूर करे. एवं के० एरीते दविउ के० मोह्ने जवाने योग्य नव्यजीव ते वहाणवं के० उप
धान वंत ठतो उपधान एटले तपविशेष तेनो करनार एवो तवस्सिमाहणे के० तपस्वी
माहण महणो एवोजेनो उपदेश ठे, तेने प्राकृत शैली माटे माहण कहिए; एटले तपस्वी
ब्रह्मचर्यनो पालनार ते कम्मंखवइ के० कर्म खपावीने पोता थकी वेगलाकरे. ॥ १५ ॥
हवे अनुकूल उपसर्ग कहेढे. अणगारं के० साधु ते संयमने विषे उठियं के० प्रवर्त्त्यो
तथा एसणंके० एषणानो पालनार तथा समणंके० श्रमण अने तवस्सिणं के० तपस्वी
ठाणठिअंके० स्थान स्थित उत्तरोत्तर संयमने स्थानके प्रवर्त्त्यो ते तवस्सिणंके० तपस्वी
एवा साधुने कदाचित् महरा के० बालक पुत्र पौत्रादिक तथा बुढाके० पिता माता
दिक तेणे पढएके० प्रार्थ्यो एटले प्रार्थना करी कहेके, शुं तमे अमारुं प्रतिपालन कर
वानुं टालोढो. अमारुं पालण पोषण करनार तमारा विना बीजो कोइ नथी. इत्यादिक व
चन कहेतां ते अवि के० अपि सुस्से के० श्रम पामे; परंतु तंजणा के० ते जन जे स्व
जनादिकते परमार्थना जाण एवा साधुने एयलजेतुके० पोताने वश करी शके नहीं. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सउणीति । शकुनिः पक्षिणी यथा पांसुना रेणुना गुंठिता व्याप्ता सती अं
गं विधूय कंपयित्वा सितं बद्धं रजोध्वंसयत्यपनयति एवं इव्योन्नव्योमुक्तिगमनयोग्य
उपधानवान् तपोयुक्तः कूपयति तपस्वी । मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य सप्राकृतशैल्यामाहणः
॥ १५ ॥ (उठियेति) डहराबालाः पुत्रादयोवृद्धाः पित्रादयः श्रमणं प्रार्थयेयुः । वर्यं त्वया
पाल्यास्त्वंचास्माकं पाल्यइति । किञ्चूतं श्रमणं अनगारं गृहरहितं एषणां प्रति उन्नितमुद्य
मवतं स्थानस्थितं संयमस्थानस्थं तपस्विनं एवं जणंतस्ते जनाअपि शुष्येयुः श्रमं ग
हेयुः न च तं साधुं लनेरन् नैवात्मवशं कुर्युरित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सउणीत्यादि) शकुनिका पक्षिणी यथा पांसुना रजसा ऽवगुंठितासती
अंगं विधूय कंपयित्वा तदजः सितमवबद्धं सत् ध्वंसयत्यपनयति । एवं इव्योन्नव्यो
मुक्तिगमनयोग्योमोक्षप्रत्युपसामीप्येन दधातीति उपधानमनशनादिकं तपः तदस्याऽस्ती
त्युपधानवान् सचैवञ्चूतः कर्मज्ञानावरणादिकं कूपयत्यपनयति । तपस्वी साधुः (माह

एति) मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य सप्राकृतशैल्या माहणेत्युच्यतइति ॥ १५ ॥ अनुकूलोप
सर्गमाह । (उच्छियेत्यादि) अगारं गृहं तदस्य नास्तीत्यनागारस्तमेवं नूतं संयमोद्धाने
नैषणां प्रत्युद्धितं प्रवृत्तं । श्राम्यतीतिश्रमणस्तं । तथास्थानस्थितमुत्तरोत्तरविशिष्टसंयम
स्थानाध्यासिनं तपस्विनं विशिष्टतपोनिष्ठमदेहं तमेवंनूतमपि कदाचित् महारा पुत्रनप्रा
दयोवृद्धाः पितृमातुजादयः उन्निष्कामयितुं प्रार्थयेयुर्याचैरंस्तएवमूचुर्नवता वयंप्रतिपाद्या
न त्वामंतरेणाऽऽमाकं एकः प्रतिपाद्यएवं जणंतस्ते जनाअपि शुष्येयुः श्रमं गच्छेयुर्न
च तं साधुं विदितपरमार्थं लजेरन् नैवाऽऽत्मसात्कुर्युर्नैवाऽऽत्मवशगं विदधुरिति ॥ १६ ॥

जइ कालुणियाणि कासिया, जइ रोयंति य पुत्तकारणे ॥ दवि
यं निरकुसमुच्चियं णो लप्पंति ए संठवित्तए ॥ १७ ॥ जइ विय
कामेहिं लाविया, जइ एं जाहिण बंधिउ घरं ॥ जइ जीवितना
वकंखए, णो लप्पंति एं संठवित्तए ॥ १८ ॥

अर्थ—जइके० यद्यपि ते माता पिता पुत्र कलत्रादिक जेढे ते साधुने सन्मुख आवीने
कालुणियाणिकासियाके० अनेक करुणा प्रलाप वचन बोले. तथा जइके० यदि रोयं
तियपुत्तकारणोके० पुत्रने निमित्ते रुदन करे. तोपण ते दवियंके० मुक्ति गमन योग्य
निरकुके० साधु रागद्वेषरहित एवो समुच्चियंके० सम्यक् प्रकारे संयमने विषे उठयो
ढे, सावधान थयोढे, एवा साधुने णोलप्पंतिके० होनावी न शके. एसंठवित्तएके० प्रव्रज्या
मूकावी गृहस्थावासने विषे स्थापि नशके. ॥ १७ ॥ जइवियकामेहिंलावियाके० यद्यपि
ते पोताना सज्जन ते संयम पालता साधुने कामनोगे करी लोनावे ए अनुकूल उपस
र्ग अने जइणंजाहिणबंधिउघरं के० अथवा जो तेने बांधीने घेर लेई जाय ए प्रतिकूल
उपसर्ग ढे. तो एवा अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग पीड्यो यको पण साधु जई के०
यदि जीवितनावकंखए के० असंयमे जीवितव्य न वांढे एटले मरण कबुल करे. पण
असंयमे जीवितव्य न वांढे तो तेने णोलप्पंति एसंठवित्तए के० तेना स्वजन ते पोताने
वशकरी नशके अर्थात् गृहवासने विषे स्थापी नशके ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—जईति । यद्यपि ते मातापित्रादयः कारुणिकानि विलापवचनानि कुर्युः । तथा
यदि रुदंति पुत्रकारणात् सुतनिमित्तं । एवं रुदंतोयदिनणंति निरकुं । किंचूतं इव्यं मुक्ति
योग्यत्वात् इव्यनूतं संयमे समुद्धितमुद्यतं तथापि तं साधुं न लप्स्यंते न शक्नुवन्ति संयमा
ञ्चालयितुं तथा न गृहस्थत्वे संस्थापयितुं ॥ १७ ॥ (जईति) यद्यपि ते पित्रादयस्तं साधुं
कामैरिहामदनैर्लावयन्ति उपनिमंत्रयेयुः । तथा यदि एवाक्यालंकारे बध्वा गृहं नयन्ति ।

एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गपीडितोपि साधुर्यदि जीवितं नानिकांक्षयेत् यदि जीवितं न वांछेत् असंयमजीवितं वा नाकांक्षेत् । तदा ते निजास्तं साधुं न लज्जन्ते न प्राप्नुवन्ति स्व शेकर्तुं (न संवित्तएति) नापि गृहस्थत्वे संस्थापयितुमर्हन्ति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंच (जईत्यादि) यद्यपि ते मातापितृपुत्रकलत्रादयस्तदंतिके समेत्य करुणा प्रधानानि विज्ञापप्रायाणि वचांस्यऽनुष्ठानानि वा कुर्युः । तथाहि । एाहपियकंतसामिय, अश्वत्थहड्डहोसि नवणंमि ॥ तुहविरहम्मियनिक्खिवसुसुंसवंपिपडिहाइ ॥१॥ सेणीगा मोगोठी, गणोवतंज हड्डोसिसण्हितो ॥ दिप्पइतिरिएसुपुरिसकिंपुणनिययंघरहारं ॥ २ ॥ तथा यदि (रोयंतियत्ति) रुदंति पुत्रकारणं सुतनिमित्तं कुलवर्धनमेकं सुतमुत्पाद्य पुनरेवं कर्तुमर्हसीति । एवं रुदंतोयदि जणंति तं निहुं रागदेषरहितत्वान्मुक्तियोग्यत्वाद्वा इव्यचूतं सम्यक्संयमोत्थानेनोत्थितं तथाऽपि साधुं न लप्स्यन्ते न शक्नुवन्ति प्रव्रज्यातोन्नंशयितुं नावाह्यावयितुं नाऽपि संस्थापयितुं गृहस्थत्वावेन इव्यलिंगाह्यावयितुमिति ॥ १९ ॥ अपिच (जइविइत्यादि) यद्यपि ते निजास्तं साधुं संयमोत्थानेनोत्थितं कामैरिहामदन रूपैर्लावयन्ति उपनिमंत्रयेयुरुपलोजयेयुरित्यर्थः । अनेनाऽनुकूलोऽपसर्गग्रहणं । तथा । यदि नयेयुर्बद्ध्वा गृहं । एमिति वाक्यालंकारे । एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गैरनिजुतोऽपि साधुर्यदि जीवितं नानिकांक्षेत् यदि जीवितानिलाषी न जवेत् असंयमजीवितं वा नाऽनिनंदेत् ततस्ते निजास्तं साधुं (एो लप्पंतित्ति) न लज्जन्ते न प्राप्नुवन्ति आत्मसात्कर्तुं (एसंव वित्तएति । नाऽपि गृहस्थत्वावेन संस्थापयितुमर्हन्ति ॥ १८ ॥

सेहंतिय एं ममाइणो, माया पियाय सुयाय नारिया ॥ पोसाहि
ए पासउं तुमं, लोगपरं पि जहासि पोसणो ॥ १९ ॥ अन्ने अ
न्नेहिं मुत्तिया, मोहं जंति एरा असंवुत्ता ॥ विसमं विसमेहिं
गाहिया, ते पावोहिं पुणो पगप्पिया ॥ २० ॥

अर्थ—ते माता पितादिक ते चारित्रियाने अहीं एं इति वाक्यालंकारे, सेहंतिके० शी खवे ते स्वजन केवा ठे? तोके, ममाइणोके० अत्यंत स्नेहेकरी ते मायाके० माता, पिया यके० पिता, सुयायके० सुत एटले ठोकरा अने नारियाके० नार्या एवा सज्जन शुं शी खवे तेकहेठे. के अहो पुत्र? अमे ताहरे वियोगे अत्यंत दुखिआठैए, एवा अमने पासउंके० देखीने तुमंके० तुं अमारु पोसाहिएके० पोषण कर, कारणके तुं अत्यंत सूक्ष्मदृष्टीवालो ठो ते माटे तारा हृदयमां सारीपेठे विचारीने अमारु पोषण कर, अन्यथा तो लोगंके० इहलोक तथा परंके० परलोक अकी पण जहाहिके० चष्ट अईश. तेमाटे दुःखी एवा मावित्रनुं पोसणो

के० पोषण करवुं ते महापुण्यवुं कामढे. ॥१९॥ हवे कोइएक कायर पुरुष ते मातापि तादिकना वचनथी लोनाय तेने विपाक कहेढे. अन्नेके० अनेरा कोइएक अल्प सत्ववं त एवा चारित्रिया ते अन्नेहिंके० अन्य जे मातापितादिक तेने विषे सुह्रिया के० मोहे मूढ्याथका मोहंजंतिणराअसंबुढा के० असंवरी एटले संवरविना मोह पामे, एटले रूडाअनुष्ठाननुं करवुं मूकी आपे अने मोहनेविषे पोहोचे तथा ते असंयतिनरोने विस मके० गृहस्थे विसमेहिंगाहियाके० असंयम तेने विषे पोहोचाडया ठता पुणो के० वजी ते पावेहिंके० पापेकरी पगप्रियाके० धृष्ट ठतां पापकर्म करतां लज्जा पामे नही. ॥२०॥

॥ दीपिका—(सेहंतीति) ते मात्रापित्रादयः सुतानार्या च । एमिति व्याख्यालंकारे । तं साधुं (ममाऽणोत्ति) ममायं साधुरिति स्नेहालवः शिद्ध्यति । किमित्याह । पश्य नोऽस्मान् न दुःखितान् त्व तु दर्शकः सूक्ष्मदर्शी अतोऽस्मान् पोषय अन्यथा त्वया प्रब्रज्याग्रहणा दिह लोकस्त्यक्तः । अस्मत्परिपालनत्यागात्परलोकमपि त्वं जहासि त्यजसि ॥ १९ ॥ (अन्नेति) अन्ये केचनाऽल्पसत्वाअन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअसंवृतानरामोहं यांति सदनुष्ठाने मुह्यंति । तथा विषमैरसंयतैर्विषममसंयमं ग्राहिताअसंयमे प्रवर्तितास्ते पापैः कर्मभिः पुनः प्रगल्भिताधृष्टतांगताः ॥ २० ॥

टीका—च (सेहंतिथणमित्यादि) ते कदाचिन्मातापित्रादयस्तमजिनवप्रव्रजितं (सेहं तिति) शिद्ध्यति । एमिति वाक्यालंकारे । (ममाऽणोत्ति) । ममाऽयमित्येवं स्नेहा लवः । कथं शिद्ध्यंतीत्यतआह । पश्य नोऽस्मान्त्यंतदुःखितांस्त्वदर्थे पोषकाजावा दा त्वं च यथावस्थितार्थपश्यकः सूक्ष्मदर्शी सश्रुतिकइत्यर्थः । अतो नोऽस्मान् पोषय प्रतिजागर णं कुरु अन्यथा प्रब्रज्याऽन्युपगमेनेह लोकस्त्यक्तो नवताऽस्मत्प्रतिपालनपरित्यागेन च प रलोकमपि त्वं त्यजसीति दुःखितनिजप्रतिपालनेन च पुण्यावाप्तिरेवेति । तथाहि । या ग तिः क्लेशदग्धानां गृहेषु गृहमेधिनां । बिभ्रतां पुत्रदारांस्तु तां गतिं व्रज पुत्रकेति ॥ १९ ॥ एवं तैरुपसर्गिताः केचन कातराः कदाचित् यद्यत्कुर्युरित्याह । (अन्नेइत्यादि) अन्ये केच नाऽल्पसत्वाः अन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअध्युपपन्नाः सम्यग्दर्शनादिव्यतिरेकेण सकल मपि शरीरादिकमन्यदित्यऽन्यग्रहणं । ते एवंजूताः असंवृतानराः संमोहं यांति सदनुष्ठा ने मुह्यंति तथा संसारगमनैकहेतुनूतत्वात् विषमोऽसंयमस्तं विषमैरसंयतैरुन्मार्गप्रवृत्ति त्वेनाऽपायानीरुजिः रागद्वेषैर्वा अनादिनवान्यस्ततया दुःखेद्यत्वेन विषमैर्ग्राहिताअ संयमं प्रति वर्तिताः । ते चैवंजूताः पापैः कर्मभिः पुनरपि प्रवृत्ताः प्रगल्भिताः धृष्टतां ग ताः पापकं कर्म कुर्वतोऽपि नलज्जंतइति ॥ २० ॥

तम्हा दवि इस्क पंमिए, पावाउ विरतेऽनिणिबुमे ॥ पणए वीरे म
हाविहिं, सिद्धिपहं ऐआउयं धुवं ॥५१॥ वेयालियमग्गमागउ
मणवयसाकायएसंबुमो ॥ विच्चा वित्तं च णायउ आरंजं च सुसंबु
मे चरेक्कासित्तिबेमि ॥५२॥ इति वैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

अर्थ—जो तेने ए विपाक लागेतो शुं करवुं ? ते कहेले. तम्हा के० ते कारणे दवि
के० मुक्तिगमन योग्य नव्यजीव रागद्वेषरहित पंमिए के० पंमित विवेकयुक्त ठतो सं
सारवास सेवतां महाक्लेशले एवुं जाणी. इस्क के० तेना विपाकने चिंतवे एवो तो के०
ते पावा के० पापकर्म थकी विरते के० निवर्त्ते अनिणिबुमे के० क्रोधादिकने परिहारे
करी शीतल थाय तथा पणतके० महाविनयवंत अने वीरेके० कर्म विदारवाने सामर्थ्य
वान महाविहिं के० जे महांत एटले जैनमार्गे प्रवर्त्ते ते मार्गे केवो ले? तो के, सिद्धिप
हं के० सिद्धिपंथ जे मोक्षनो मार्गे तथा ऐआउयं के० न्यायमार्गे तथा धुवं के० शा
श्वतो एवो मार्गे जाणीने आदरवो ॥ ५१ ॥ वली तेहज उपदेश उपसंहार करतो क
हेले. वेयालिय के० कर्मनो विदारनार एवो जे मग्गं के० मार्गे तेनेविषे आगउ के०
आगत एटले आव्यो तथा वली मणवयसाकाएण संबुमो के० मन, वचन अने का
यायेकरी संवरनो पालनार विच्चाके० ठांमोने; शुं ठामीने? तोके, वित्तंचणायउके० धन,
ज्ञाती, स्वजन तथा आरंज के० आरंज एटलां वाना ठांडीने सु के० सुट्टु एटले नला
परे इंडीउने संबुमे के० संवरतो ठतो चरे के० संयमने पाले तिबेमि के० एरीते पंच
म गणधर श्रीसुधर्मास्वामी जंबुप्रत्ये कहेले के, जेम श्रीमहावीरदेव पासेथी सांनड्युं
तेम तुजने कहुंवुं. ॥ ५२ ॥ इति श्रीवैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशः समाप्तः

॥ टीका—तम्हादिति । तस्मात् इव्यनूतोमुक्तियोग्यः पंडितः सन् ईदृश विचारय ।
पापाद्विरतोऽनिनिर्वृतः क्रोधादित्यागात् शांतीनूतः तथा वीराः कर्मविदारणसमर्थमहा
वीर्यं महामार्गं प्रणताः प्राप्तानान्ये । महावीर्यकिंचनूतां सिद्धिप्रदं ज्ञानादिमार्गं प्रति
नेतारं प्रापकं ध्रुवमव्यभिचारं इति ज्ञात्वा संयमप्रागद्व्यैर्ननाव्यमिति ॥ ५१ ॥ वैतालि
एति । कर्मणां वैदारिकं विदारणसमर्थं मार्गमागतो मनोवाक्कायसंवृतस्त्यक्ता वित्तं धनं
ज्ञातीन् स्वजनान् सावधारंजं च सुसंवृतइन्द्रियैः संयमे चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ ५२ ॥ इति वैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—यतएवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । (तम्हाइत्यादि) यतोमातापित्रादिमू
र्धिताः पापेषु कर्मसु प्रगद्व्यनूतवन्ति तस्माद् इव्यनूतो नव्यो मुक्तिगमनयोग्यो रागद्वेष

रहितोवा सन्नीहृस्व तद्विपाकं पर्यालोचय । पंडितः सद्दिवेकयुक्तः पापात् कर्मणोसद
 नुष्ठानरूपात् विरतोनिवृत्तः क्रोधादिपरित्यागाह्वांतीनूतइत्यर्थः । तथा प्रणताः प्रव्हीनू
 तावीराः कर्मविदारणसमर्थमहावीर्यं महामार्गं । तमेव विशिनष्टि । सिद्धिपथं ज्ञा
 नादिमोक्षमार्गं तथा मोक्षेप्रति नेतारं प्रापकं ध्रुवमव्यनिचारिणमित्येतदवगम्य सएव
 मार्गोऽनुष्ठेयोवा सदनुष्ठानप्रगल्बनैर्जाव्यमिति ॥ ११ ॥ पुनरप्युपदेशदानपूर्वकमुपसंहर
 न्नाह । (वेयाजियमगगइत्यादि) कर्मणां विदारणमार्गमागतोन्नूत्वा तं तथाजूनतं मनो
 वाक्कायसंवृतः पुनस्त्यक्त्वा परित्यक्त्वा वित्तं इव्यं तथा ज्ञातींश्च स्वजनांश्च तथा साव
 धारंजं च सुष्ठु संवृतइंद्रियैः संयमानुष्ठानं चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १२ ॥ इति
 वेतालीयद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

अथ वेतालीयऽध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकप्रारंभः ॥ प्रथमउद्देशामांवाह्य इव्य, स्वज
 न तथा धारंजनो परित्याग कह्यो, हवे बीजे उद्देशे माननो परित्याग कहेहे.

तय संच जहाइ सेरयं, इति संखाय मुणीण मऊई॥गोयन्नतरेण
 माहणे, अह सेयकरी अनेसि इंखणी ॥१॥ जे परजवई परं ज
 णं, संसारे परिवत्तई महं॥अड इंखणिया उ पाविया, इति संखा
 य मुणीण मऊई ॥ २ ॥

अर्थ-तयसंच के० ते जहा के० जेम सर्फ पोतानी त्वचा जे कांचली ते परिहरवा
 योग्य जाणीने ठांमे, सेरयं के० तेम ए साधुजे ठे, ते रजनी पेरे अष्ट प्रकारनां कर्मने
 ठांमे एतावता कषाय नकरे. केमके कषायने अजावे कर्म पोतानी मेले ठंमाओ. इति
 संखायमुणी के० एवीरीते जाणीने चारित्रिउ एमऊई के० मद एटले अहंकार
 करे नहीं; ते मदनुं कारण देखाडेहे. गोके० काश्यपादिक गोत्रेकरी अथवा यन्नतरेण
 के० अनेरा कुलरूपादिक मद तेने पामीने उत्कर्ष मान नकरे एवो माहणे के०
 साधु ते जेम पोता थकी मद नकरे तेम अनेसिं के० अनेरानी पण अहसेयकरी के०
 अश्रेयकारणी एवी जे इंखणी के० निंदा तेपण नकरे. ॥१॥ हवे परनिंदाना दोष कहे
 ठे. जे के० जे कोइ अविवेकी पुरुष परंजणं के० अनेरा लोकने परजवई के० पराजव
 करे एटले अवहेलना करे ते पुरुष संसारेपरिवत्तईमहं के० संसारमांहे अत्यंत
 परिभ्रमण करे. अड के० अथ जे कारणे इंखणिया के० परनिंदाते पावया के० एवी
 पापणीठेके जे स्वस्थानक थकी अधोस्थानके जीवने पाडे इतिसंखाय के० एवुं जाणी
 ने एटले परनिंदाने दोषरूप जाणीने मुणी के० मुनिश्वर जे ठे, ते जाति कुल श्रुत त

पादिकने विषे एमऊई के० मद न करे, एटले हुं उत्तम हुं. ए अमुक महारा यकी घणो हीन ठे एवो पोतानो उत्कर्ष नकरे. ॥ ३ ॥

॥ टीका—अथ द्वितीयआरन्यते पूर्वोद्देशके श्रीकृष्णजस्वामिना स्वपुत्राणामुपदेशः कथितः इहापि स एवोच्यत इति तत्रेदं प्रथमसूत्रं (तयेत्ति) यथा सर्पः त्वचं स्वां जहाति एवमसौ साधुः रजःकर्म त्यजति एवं कषायाजावे कर्माजाव इति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति मदं न याति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शेषमदग्रहणं । माहणेत्ति । साधुः । जेविउत्तिपाठे यो विद्वान् जातिकुलादिनिर्न माद्यतीति तथा । अश्रेयस्करी इंखिणी निंदा साप्यन्येषां न कार्येति ॥ १ ॥ (जोपरिजवइत्ति) यः परिजवति अवइति परं जनं ससंसारे परिवर्तते त्रमति महदत्यर्थं । चिरं वा पाठः । अडुत्ति । अथशब्दोऽत इत्यर्थः । अतः इंखिणिआ परनिंदा । तुर्निश्चये । पापिकैव दुष्टैव । इहलोके निंदायां सुधरोदृष्टांतः । यथा एकोवानरः कश्चिद्दृष्टे वर्षासु जंजावातैः पीडयमानः सुगृहीकया पक्षिण्या जणितः । यथा । वानरगापुरिसोसी, निरुद्धयंवहसिबाहुदंडाई । जोपायवस्ससिहरे, नकरोसिकुडिंपडालिंवा ॥ १ ॥ सचैवं पक्षिण्या जाषितोपि तूष्णीमास्ते तावत्पक्षिणी वानरं वारं वारं तद्वक्ति रुष्टेन वानरेण तं वृद्धमारुह्य तज्जृहं जग्नं सा दूरं नष्टा । वानरोवक्ति । यथा । नवसिममंमहतारि आनवसिममंसोहिआवनिआवा । सुधरेअबुसुविधरा, जावठसिलोगतत्तासु ॥ १ ॥ सुखमिदानीं तिष्ठेति सुगृहा दुःखिनी जाता परलोकपुरोहितस्यापि श्वादियोनिबूत्पत्तिरिति इति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति मदं न कुर्यात् यतोमदादेव परनिंदा स्यादिति ॥ ३ ॥

॥ टीका—प्रथमानंतरं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देशके जगवता स्वपुत्राणां धर्मदेशनानिहिता । तदिहापि सैवाऽध्ययनार्थाधिकारत्वात् अनिधीयते । सूत्रस्य सूत्रेण सह संबंधोऽयं । अनंतरोक्तसूत्रे बाह्यइव्यस्वजनारंजपरित्यागोऽनिहितस्तदिहाऽप्यांतरमानपरित्यागउद्देशार्थाधिकारः सूचितोऽनिधीयते । तदनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्योद्देशकस्यादिसूत्रं । (तयसंचयइत्यादि) । यथाह्युरगः स्वां त्वचं अवश्यं परित्यागार्हत्वात् जहाति परित्यजति । एवमसावपि साधुः रजइव रजोऽष्टप्रकारं कर्म तद् कषायित्वेन परित्यजतीति । एवं कषायाजावो हि कर्माजावस्य कारणमिति संख्याय ज्ञात्वा मुनिः कालत्रयवेदी न माद्यति मदं न याति । मदकारणं दर्शयति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शेषाणि मदस्थानानि गृह्यंत इति (माहणेत्ति) साधुः । पाठांतरं वा (जेविउत्ति) विद्वान् विवेकी सजातिकुलजादिनिर्न माद्यतीति । न केवलं स्वतोमदोन विधेयोज्जुगुप्साऽप्यन्येषां न विधेयेति दर्शयति । अथाऽनंतरं । असौ अश्रेयस्करी पापकारिणी (इंखिणिति) निंदा अन्येषाऽमतोन कार्ये-

ति । मुणीतमङ्गलश्रुत्यादिकस्य सूत्रावयवस्य सूत्रस्पर्शगाथादयेन निर्युक्तिरुदाह । तवसंजमणाणेषु, विजईमाणोवज्जिउं महोसीहिं ॥ अत्रसमुक्करिसङ्गंकिंपुणहीलाउअन्ने सिं ॥ १ ॥ जइतावनिज्जरमउं, पडिसिद्धोअठमाणमहणेहिं । अविसेसमयछाणा, परिहरयवापयत्तेण ॥ ३ ॥ (तवसंजमइत्यादि) । तपःसंयमज्ञानेष्वऽप्यात्मसमुत्कर्षणार्थं मुत्सेकार्थं यः प्रवृत्तोमानोयद्यसावपि तावद्विर्जितस्त्यक्तोमहर्षिर्निर्महामुनिजिः किं पुनर्निंदाऽन्येषां न त्याज्येति । यदि तावन्निर्जरामदोपि मोक्षैकगमनहेतुः प्रतिषिद्धोऽष्टमानमथनैरर्हद्भिरवशेषाणि तु मदस्थानानि जात्यादीनि प्रयत्नेन सुतरां परिहर्तव्या नीति गाथादयार्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ १ ॥ साप्रतं परनिंदादोषमधिकृत्याह । (जोपरजवइत्यादि) । यः कश्चिद्विवेकी परिजवत्यवज्ञयति । परं जनं अन्यं लोकमात्मव्यतिरिक्तं । सतत्कृतेन कर्मणा संसारे चतुर्गतिरूपे नवोदधावरघट्टघटीन्यायेन परिवर्तते त्रमति महदत्यर्थं महांतं वा कालं । क्वचिच्चिरमितिपाठः (अडुत्ति) अथशब्दोनिपातः । निपातानामनेकार्थत्वात् अतइत्यस्याऽर्थे वर्तते । यतः परपरिजवादात्यंतिकः संसारः अतः (इंखिणिया)परनिंदा । तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् पापिकैव दोषवत्येव । अथवा स्वस्थानादधमस्थाने पातिका । तत्रेह जन्मनि । सुधरोदृष्टांतः । परलोकेऽपि पुरोहितस्याऽपि श्वादिषूत्पत्तिरिति इत्येवं संख्याय परनिंदां दोषवर्तीं ज्ञात्वा मुनिर्जात्यादिनिर्गथाऽहं विशिष्टकुलोद्भवः श्रुतवान् तपस्वी नवांस्तु मत्तोहीनइति न माद्यति ॥ १ ॥

जे यावि अणायगे सिया, जेविय पेसग पेसए सिया ॥ जे मोणपयं उवडिए, णो लज्जे समयं सयायरे ॥ ३ ॥ समअन्नयरम्मि संजमे, संसुद्धे समणे परिवए ॥ जे आवकहा समाहिए, दविए कालमकासि पंणिए ॥ ४ ॥

अर्थ-हवे मदने अजावे जेकांइ कर्त्तव्यछे ते देखाडेछे. जेयाविके० जेकोइ अणायगेके० अनायक एटले नायक रहित किंतु स्वमेव नायक चक्रवर्त्यादिक सियाके० होय तथा जेवियके० जेकोइ अनेरो पेसगके० कर्म करने पेसएके० कर्मकर होय परंतु जे के० जे मोणपयं के० मौन पद एवंजे चारित्र तेने विषे उवडिएके० उपस्थित एटले सावधान अयो तेपण णोलज्जेके० लज्जाने अण करतो अको एतावता अजिमान ठांमीने सर्वक्रिया परस्पर वंदन प्रतिवंदनादिक करे. जो चक्रवर्त्ति चारित्र आदरे तो पण पूर्व दिक्षित पोताना कर्मकरना कर्म करने वांछे परंतु गर्व नकरे; लज्जा पामे नहीं. एरीते सयाके० सदाय समयं के० समजावने आयरके० आदरे. संयमने विषे सावधान थाय ॥ ३ ॥ हवे क्या रह्यो अको लज्जा तथा मद नकरे? ते देखाडेछे. समके० सामायकादिक अन्नयरम्मिसंजमे

के० अनेरा संयमने विषे एटले सामायक ठेदोपस्थापनीयादिक संयमने विषे प्रवर्ततो थको संके० सम्यक्प्रकारे सुंछेके० शुद्ध समणेके० श्रमण जे तपस्वीते लज्जा तथा मदने परित्यागे समचित्त थको परिव्रजे के० प्रव्रज्या पाले. ते केटलो काल सुधी पाले? ते क हेढे. जेआवके० ज्यांलगे तेनी कहाके० कथा रहे त्यांलगे पाले एटले जावजीव लगे मरण सीम समाहिएके० समाधिवंत अथवा आत्मज्ञानसहित अथवा रुडा अथ्यवसा ये करी युक्त दविएके० ते मुक्ति गमन योग्य अथवा रागद्वेषरहित एवो थको जे काल मकासिके० काल करे ते पंमिएके० पंमित कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—जेयावित्ति । यश्चापि अनायकोनायकरहितः स्वयं प्रचुश्रक्वर्त्यादिः स्यात् यश्चापि प्रेष्यस्यापि प्रेष्यः कर्मकरस्यापि कर्मकरः स्यात् एवंनूतः सन् मुनेरिदं मौनं पदं स्थानं मौनपदं संयममुपस्थितश्चाश्रितोनोलज्जते । कोर्यः । चक्रवर्त्यपि प्रेष्यं साधुं वंदमानोन लज्जते प्रेष्योपि प्रभुः साधुमितरं वा उत्कर्षरहितोनमन्न लज्जते । एवमनेन प्रकारेण समतां चरेत् साधुः ॥ ३ ॥ (समेति) समोमध्यस्थः संयमस्थानानां षट्स्थानपतितत्वादित्यतस्मिन् संयमस्थाने सामायिकठेदोपस्थापनीयादौ वा संयमे संशुद्धे निर्मले संशुद्धो वा मदरहितः श्रमणः परिव्रजेत् उद्यमवान् नवेत् । कियंतं कालं यावत्कथा यावन्नाम धत्ते तावत् । किंनूतः साधुः समाहितः शुजध्यानः पंडितोयावत्कालमकार्षीत् मृत्युकालं यावदित्यर्थः । नामवार्तातु मृतस्यापि नवेत् ततश्च यावत्कालमकार्षीदिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—मदानावे च यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह (जेयावीत्यादि) यश्चाऽपि कश्चिदास्तां तावत् । अन्योन विद्यते नायकोऽस्येत्यनायकः स्वयं प्रचुश्रक्वर्त्यादिः स्यात् नवेत् यश्चाऽपि प्रेष्यस्याऽपि प्रेष्यः तस्यैव राज्ञः कर्मकरस्यापि कर्मकरोयएवंनूतोमौनींश्च पद्यते गम्यते मोक्षोयेन तत्पदं संयमस्तं उपसामीप्येन स्थितः उपस्थितः समाश्रितः सोऽप्यलज्जमानउत्कर्षमकुर्वन् वा सर्वाः क्रियाः परस्परतोवन्दनप्रतिवन्दनादिकाविधत्ते । इदमुक्तं नवति । चक्रवर्तिनाऽपिमौनींश्चपदमुपस्थितेन पूर्वमात्मप्रेष्यमपि वंदमानेन लज्जा न विधेया इतरेण चोत्कर्षइत्येवं समतां समजावं सदा निरुश्वरेत् संयमाद्युक्तो नवेदिति ॥ ३ ॥ कपुनर्व्यवस्थितेन लज्जामदौ न विधेयाविति दर्शयितुमाह (समेइत्यादि) (समेति) समजावोपेतः सामायिकादौ संयमे संयमस्थाने वा षट्स्थानपतितत्वात् संयमस्थानानामन्यतरस्मिन् संयमस्थाने ठेदोपस्थानीयादौ वा । तदेव विशिनष्टि । सम्यक् शुद्धे सम्यक् शुद्धोवा श्रमणस्तपस्वी लज्जामदपरित्यागेन समानमनावा परिव्रजेत् संयमोद्युक्तो नवेत् स्यात् । कियंतं कालं यावत् कथा देवदत्तोयद्गदत्तइति कथां यावत् । सम्यगाहितआत्मा ज्ञानादौ येन ससमाहितः समाधिना वा शोचननाध्यवसायेन युक्तोऽव्यनूतोरगद्वेषादिरहि

तोमुक्तिगमनयोग्यतया वा नव्यः । सएवंनूतः कालमकार्षीत् पंडितः सद्दिवेकासद्विवेक
कलितः । एतदुक्तं नवति । देवदत्तइति कथा मृतस्याऽपि नवत्यतोयावन्मृत्युकालं ता
वद्वज्ज्जामदपरित्यागोपेतेन संयमानुष्ठाने प्रवर्तितव्यमिति स्यात् ॥ ४ ॥

दूरं अणुपस्सिया मुणी, तीतं धम्ममणागयं तहा ॥ पुढे परुसेहिं
माहणे, अविहसू समयंमि रीयइ ॥ पाठांतरे समयाहिया सये
ति ॥ ५ ॥ पस्स समत्ते सया जए, समताधम्ममुदाहरे मुणी ॥ सु
हमे उ सया अलूसए, एो कुक्षे एो माणि माहणे ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे शानुं अवलंबन करीने संयम पाळे ते कहेले. दूरंके० जे कारणे दूर वर्ते
माटे ते दूर शब्दे मोहू कहिये; तेने अणुपस्सियाके० आलोचीने एटले सम्यक्धर्म विना
मोहू न थाय एवुं विमाशीने ते मुणीके० चारित्रिउ अतीतधम्मं के० अतीत धर्म एट
ले पाठले काले जीवनुं अनेक प्रकारे उंच नीच गतिने विषे जे त्रमण कछुं तेरूप धर्म
तहा के० तथा अणागयं के० अनागत एटले आगमिक काले जीवनी गतिरूपधर्मनुं
स्वरूप जाणीने लज्जा तथा मद करे नहीं. तथा परुसेहिंके० कठण वचन अथवा दंभ
कशादिक तेणे पुढे के० फरइयो यको माहणे के० ब्रह्मचर्यनो पालनार चारित्रिउ ते
अपि के० किंबहुना हसू के० सर्वथापि माखो यको पण स्कंदकमुनिना शिष्यनी पेरे
समयंमि के० सिद्धांतना मार्गेज रीयति के० चाले एटले तेना उपर कषाय नकरे अ
थवा पाठांतरे (समयाहियासएति) के० समताये करी सहित यको विचरे ॥ ५ ॥ वली
उपदेशांतर कहेले. पस्ससमत्ते के० ते प्रज्ञाये करी पूर्ण तत्वनो जाण सया के० सर्व
काल कषायादिकने जए के० जीपे. अथवा प्रश्न पूठ्या यकां प्रत्युत्तर देवाने स
मर्थहोय. समता के० समनावे धम्मं के० अहिंसादि लक्षण जे धर्म ते उदाहरे के०
लोकप्रत्ये कहेले एवो मुणी के० चारित्रिउ सुहमेउ के० सूद्धम संयमने विषे सयाअ
लूसए के० सर्व काल अविराधक तथा ते चारित्रियाने कोइए हण्यो यको पण एोकु
क्षे के० क्रोध नकरे अने कोइए पूज्यो यको एोमाणि के० मान नकरे एवो माह
णे के० साधु जाणवो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(दूरमिति) दूरं मोहमनुद्वय पर्यालोच्य मुनिरतीतमनागतं च धर्मं जी
वानां स्वजावं विचार्य लज्जामानौ न कार्यौ । तथा स्पष्टः परुषैः कतिनैर्दंडादिभिर्विचनैर्वा
माहनोमुनिः (अविहसूति) अपि हन्यमानः स्कंदकशिष्यवत्समये संयमे रीयते गृह्य
ति । पाठांतरे वा (समयाहियासये) । समतयासहते इत्यर्थः ॥ ५ ॥ (पस्ससमत्तेति) ।

प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । अथवा प्रश्नसमर्थः प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थः सदाजयेत्कषायादिकं तथा समतया धर्ममुदाहरेत् कथयेन्मुनिः । सूक्ष्मं स्तोकमपि यत्संयमकृत्यं तस्याऽल्लूषकोऽविराधकोनो कुध्येत् हन्यमानं पूज्यमानोमानी नोपि माहनोयतिः ॥ ६ ॥

॥ टीका—किमालंब्यैतद्विधेयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्तित्वात् दूरोमोक्षस्तमनु पश्चात् तद्दृष्ट्वा । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिः कालत्रयवेत्ता दूरमेव दर्शयति अतीतं धर्मं स्वप्नावं जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षणं तथा अनागतं च धर्मं स्वप्नावं पर्यालोच्य लज्जामदौ न विधेयौ । तथा स्पष्टः परुषैर्दंडकशादिनिर्वाग्निर्वा (माहणेति) मुनिः (अविहसूति) अपि मार्यमाणः स्कंदकशिष्यगणवत्समये संयमे रीयते तदुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पाठांतरं वा (समयाहियासयति) समतयासहतइति ॥ ५॥ पुनरप्युपदेशांतरमाह (पस्सुसमत्तइत्यादि) प्रज्ञायां समाप्तः प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । पाठांतरं वा (पस्सुसमत्थे) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थः सदा सर्वकालं जयेत्क्षेपं कषायादिकमिति शेषः । तथा समया समता तथा धर्ममहिंसादिलक्षणमुदाहरेत् कथयेत् मुनिर्यतिः सूक्ष्मे संयमे यत्कर्तव्यं तस्याल्लूषकोऽविराधकस्तथा न हन्यमानोवा पूज्यमानोवा कुध्येन्नाऽपि मानी गर्वितः स्यात् माहणो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणणमणंमि संवुमो, सव्वेहिं एरे अणिसिए ॥ हरएव सया अणाविले, धम्मं पाडुरकासिकासवं ॥७॥ बह्वे पाणा पुढो सिया पत्तेयं समयजवेहिया ॥ जे मोणपदं उवधिते, विरतिं तव्व अकासि पंप्पिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकने एमणंमि के० नमाडे एटले जेने सर्व लोक पोत पोतानो करीने प्रसंगे तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्म कहिए ते धर्मने विषे संवुमोके० संवृत एटले समाधिवंत एवो बतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सव्वेहिं के० सर्व अर्थ एटले बाह्य अने अन्तर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणिसिएके० अनिश्रित एटले अप्रतिबंध बतो धर्म प्रकाशे. हरएवके० इहनी पेरे जेम इहजेवे, ते सयाके० सर्व काल स्वह निर्मल पाणीयेंज नखो थको रहेवे. अणाविले के० अनेक जलचर जीव ना मोलवा थकी पण दोहोलुं नथाय. तेम चारित्रिउ रागद्वेषरहित बतो धम्मंपाडुरकासि के० धर्म प्रगट करे. तेधर्म कासवं के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान स्वामिनिर्देश जाणवो. ॥ ७ ॥ हवे जेवो धर्म प्रकाशे तेवो कहवे. अथवा उपदेशांतरे कहवे. बह्वेपाणा के० घणाप्राणी एटले अनन्ताजीव ते पुढोसियाके० पृथक्पृथक् जुंदा जुंदा

सूक्ष्म बाहिर पर्याप्त अपर्याप्त नरक तिर्यच मनुष्यादिक जेदे करी संसारमांहे आश्रित
 ठे, तेने पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके समय के० समता एटले सरखापणे समीहिया
 के० देखवा. केमके सर्व जीव सुखना अजिजाणीठे, पण दुःखना देखीठे; तेमाटे पोताना
 सरखा जाणी धर्म प्रकाशे तथा जेमोणपदंउवछिते के० जे मौनपद एटले संयमने वि
 षे उपस्थित एटले सावधान एवो साधु ठे, तबके० ते जीवघातने विषे त्रिविध त्रिविध
 प्रकारे जेणे विरतिं अकासि के० विरति कीधी ठे; पंक्षिणके० ते पंक्षित जाणवो. ॥७॥

दीपिका—(बहुजनेति) बहुजनैर्नम्यते स्तूयते इति बहुजननमनोधर्मः । कथं राज
 गृहपुरे श्रेणिकराज्ञः सदसि कदाचिदेवं विचारः क्रियते । किंधार्मिकाजनाबहवः किं
 वा धार्मिकाः । तदा लोकैरुक्तं अधार्मिकाबहवः । अनयमंत्रिणा तु कथितं धार्मिका
 बहवः । सज्जालोके तद्वचोऽमन्यमाने अनयेन परीक्षार्थं श्वेतकृष्णप्रासादद्वयं कारितं ।
 नगरे च उद्योपणा कारिता । यः कश्चिद्धार्मिकः सबलिं गृहीत्वा धवलप्रासादे समेतु
 अधार्मिकस्तु कृष्णे तदा सर्वोपि लोकोधवलप्रासादमेव प्राप्तः कृष्णप्रासादे तु श्रावकद्वयं । तद्व
 द्वा राज्ञा पृष्ठं कथमेतावंतोलोकाधार्मिकाएव । तदा स्वस्वधर्मप्रशंसापूर्वकं वयं धार्मिका
 इति सर्वजनैरुक्तं । कृष्णप्रासादे श्रावकद्वयं दृष्ट्वा राज्ञा पृष्ठं कथं युवामधार्मिकौ । तदा
 तान्यामुक्तमस्मानिर्मद्यनिवृत्तिनियमजंगः सकृन्निर्मितः । जगत्प्रतस्य किं जीवितं । यतः ।
 वरमग्निमिपावेसो, वरं विसृजेण कम्मुणा मरणं ॥ मागहियवयजंगो, माजीयं खलिअ
 सीलस्स ॥१॥ इति । तथा परमार्थतः साधवएव धार्मिकाः । अस्मानिस्तु । अवाप्य मा
 नुषं जन्म, लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृता निवृत्तिर्मद्यस्य, सम्यक् सापि न पालिता ॥१॥
 अनेन व्रतजंगेन मन्यमाना अधार्मिकं ॥ अधमाधममात्मानं, कृष्णं प्रासादमाश्रिताः ॥२॥
 तदेवं सर्वेपि प्रायः स्वं धार्मिकं मन्यन्त इति । बहुजननमनोधर्मस्तस्मिन् संवृतः समाहितो
 नरः सर्वार्थैर्बाह्यान्तरैर्धनधान्यकलत्रममतादिनिरनिश्रितोऽप्रतिबद्धः सन् धर्मं प्रकाशि
 तवान् इत्युत्तरेण संबंधः । यथा न्हदोजलाशयविशेषोऽनाविलोनिर्मलः स्यात् तथाऽक
 लुषचित्तो धर्मं काश्यपं जिनप्रणीतं प्रादुरकार्षीत् प्रकटं कृतवान् । बांदसत्वादा वर्तमा
 नातीतप्रत्ययनिर्देशः । एवंविधो धर्मं प्रकाशयेदिति । एवंगुणश्च साधुः स्यात्ततः साधोरेव
 धर्मदेशनायामधिकारो न गृहीत इति ॥ ७ ॥ (बहव इति) बहवः प्राणिनः पृथिव्यादयः
 पृथक् संसारं श्रितास्तेषां समतां सुखप्रियत्वं तुल्यमवेक्ष्य दृष्ट्वा यो मौनपदं संयममुप
 स्थित आश्रितः साधुस्तत्र प्राणिसमूहोपघाते विरतिमकार्षीत् कुर्यादा पंडितः ॥ ७ ॥

॥ टीका—अपिच (बहुजननमणमित्यादि) बहून् जनान् आत्मानं प्रति नामयति
 प्रवृत्तीकरोति तैर्वा नम्यते स्तूयते बहुजननमनोधर्मः स एव बहुनिर्जनैरात्मीयात्मीयाश

येन यथाऽप्युपगमप्रशंसया स्तूयते प्रशस्यते । कथमत्र कथानकं । राजगृहे नगरे श्रेणिको महाराजः कदाचिदसौ चतुर्विधबुध्युपेतेन पुत्रेण अनयकुमारेण सार्धमास्थानस्थितस्तानिस्तानिः कथानिरासांचक्रे । तत्र कदाचिदेवंजूता कथाऽनूत् । तद्यथा इहलोके धार्मिकाबहवउताऽधार्मिकाऽति । तत्र समस्तपर्वदानिहितं । यथाऽत्राऽधार्मिकाबहवोलोकाधर्मे तु शतानामपि मध्ये कश्चिदेवैकोविधत्ते तदाकर्ण्यऽनयकुमारेणोक्तं । यथा प्रायशोलोकाः सर्वेएव धार्मिकाः । यदि न निश्चयोजवतां परीक्षा क्रियते पर्वदाऽप्यनिहितमेवमस्तु ततोऽनयकुमारेण धवलेतरप्रासादं द्रयं कारितं घोषितं च डिंडिमेन नगरे यथा यः कश्चिदिह धार्मिकः ससर्वोऽपि धवलप्रासादं गृहीतबलिः प्रविशतु इतरस्त्वितरमिति । ततोऽसौ लोकः सर्वोऽपि धवलप्रासादमेव प्रविष्टोनिर्गच्छंश्च कथं त्वं धार्मिकइत्येवं पृष्ठः कश्चिदाचष्टे । यथाऽहं कर्षकोऽनेकशकुनिगणोमद्यान्यकणैरात्मानं प्रीणयति खलकसमागतधान्यकणनिष्कादानेन च मम धर्मइति । अपरस्त्वाह । यथाऽहं ब्राह्मणः षट्कर्माऽनिरतस्तथा बहुशौचस्नानादिनिर्वेदविहितानुष्ठानेन पितृदेवांस्तर्पयामि । अन्यः कथयति यथा वणिक्कुलोपजीवी निष्कादानादिप्रवृत्तोऽपरस्त्वदमाह । यथाऽहं कुलपुत्रकोन्यायागतं निर्गतिकं कुटुंबकं पालयाम्येव तावत् श्वपाकोपीदमाह यथाऽहं कुलक्रमागतं धर्ममनुपालयामीति मन्निश्रयाश्च बहवः पिशितञ्जः प्राणान् धारयंतीत्येवं सर्वोऽप्यात्मीयमात्मीयं व्यापारमुद्दिश्य धर्मे नियोजयति । तत्राऽपरमसितप्रासादं श्रावकं द्रयं प्रविष्टं तच्च किमधर्माचरणं जवद्भयामकारीत्येवं पृष्ठं सत् सकृन्मद्यनिवृत्तिनंगव्यलीकमकथयत् तथा सा धवएवाऽत्र परमार्थतोधार्मिकायथा गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहणसमर्थाः । अस्मानिस्तु अवाप्य मानुषं जन्म लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृत्वा निवृत्तिं मद्यस्य सम्यक् साऽपि न पालिता ॥ १ ॥ अनेन व्रतजंगेन मन्यमानाअधार्मिकं ॥ अधमाधममात्मानं कृष्णप्रासादमाश्रिताः ॥ २ ॥ तथाहि । लज्जां गुणौघजननीं जननीमिवार्या, मत्तंतश्चुद्धदयामनुवर्त्तमानाः ॥ तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्यजंति सत्यस्थितिव्यसनिनो न पुनः प्रतिज्ञां ॥ ३ ॥ वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं नचाऽपि जग्रं चिरसंचितव्रतं ॥ वरं हि मृत्युः सुविशुद्धचेतसोनचाऽपि शीलस्खलितस्य जीवितमिति ॥ ४ ॥ तदेवं सर्वोऽप्यात्मानं धार्मिकं मन्यतइतिकृत्वा बहुजननमनोधर्मइति स्थितं । तस्मिंश्च संवृतः समाहितः सन्नरः पुमान् सर्वार्थैर्बाह्यान्त्यतरैर्धनधान्यकलत्रममत्वादिनिरनिश्रितोऽप्रतिबद्धः सन् धर्मप्रकाशितवानित्युत्तरेण सह संबंधः । निदर्शनमाहान्हदश्च स्वह्वांनसा नृतः सदानाविलोऽनेकमत्स्यादिजलचरसंक्रमेणाऽप्यनाकुलोऽकलुषोवा क्वांत्यादिजह्णं धर्मं प्रादुरकार्षीत् प्रकटं कृतवान् । यदि वा एवं विशिष्टएव काश्यपतीर्थकरसंबंधिनं धर्मं प्रकाशयेत् ।

हांदसत्वात् वर्त्तमानेनूतनिर्देशइति ॥ ४ ॥ सवदुजननमने धर्मे व्यवस्थितोयादृक् धर्मे प्रकाशयति तदर्शयितुमाह । (बह्वेइत्यादि) यद्विवोपदेशांतरमेवाऽधिकृत्याह । (बह्वेइत्यादि) बह्वोऽन्ताः प्राणादशविधप्राणनोकृत्वात्तदनेदोपचारात् प्राणिनः । पृथगिति पृथिव्यादिजेदेन सूक्ष्मवादरपर्याप्तकापर्याप्तनरकगत्यादिजेदेन वा संसारमाश्रितास्तेषां च पृथगाश्रितानामपि प्रत्येकं समतां दुःखक्षेपित्वं सुखप्रियत्वं च समीक्ष्य दृष्ट्वा । यदि वा समतां माध्यस्थ्यमु पेक्ष्य योमौर्नीऽपदमुपस्थितः संयममाश्रितः ससाधुस्तत्राऽनेक जेदनिन्नप्राणिगणे दुःखक्षेपिसुखानिलाबिणि सति तदुपघाते कर्तव्ये विरतिमकार्षीत् कुर्यादेति पापाधीनः पापानुष्ठानात् दवीयान् पंथितइति ॥ ५ ॥

धम्मस्स य पारए मुणी, आरंजस्स य अंतए णिए ॥ सोयंति य एं ममा
इणो, एो लपंति णियं परिग्गहं ॥ १ ॥ इह लोगइहावहं विऊ, पर
लोगेय इहं इहावहं ॥ विद्धंसए धम्ममेव तं इति विज्जं कोगारमावसे ॥ २ ॥

अर्थ—वली तेहिज कहेढे. धम्मस्सयपारएमुणी के० धर्म शब्दे श्रुत चारित्ररूप ते नो पारंगामी एटले संवेगी अने गीतार्थ एवो मुनीश्वर तथा आरंजस्सय के० आरं ज जे सावद्यानुष्ठान तेनाथी अंतएणिए के० अत्यंत दूर रह्योढे अर्थात् सावद्यानुष्ठानने अण करतो थको प्रवर्त्ते ते मुनि कहेवाय. अने सोयंतियणं के० ए पूर्वे कह्युं एवो जे धर्म तेना अण करनार जे होय ते मरण आवे थके शोच पामे. परंतु ते केवा जाण वा? तोके, ममाइणो के० ममत्वना करनार एोलपंतिनियं परिग्गहं के० ते पोतानुं जे नष्ट थयेलुं सुवर्णादिक परिग्रह अथवा स्वजन नाशीगयेलो अथवा मरण पाम्यो एवो स्वजन तेने न पामे. पण ते शोच करता थकाज मरीने दुर्गतिये जाय. ॥ १ ॥ धन धान्य अने स्वजनादिक जे परिग्रह ठे ते इहलोगइहावहंविऊ के० आ लोकने विषे दुःखनुं कारण जाणी. यतः । अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रह्यो ॥ आये दुः खं व्यये दुःखं धिगर्थान् दुःखजाजनान् ॥ १ ॥ अने परलोगेयइहं इहावहंके० परलोके पण दुःख तथा अनेरां दुःखनो करनार जाणीने तथा विद्धंसएधम्ममेवतं के० तेथी परिग्रह जे ठे, विद्धंसए धर्मिठे एटले अशाश्वत अनित्यठे. इतिविज्जं के० एवुं जाण तो थको कोगारमावसे के० कोण सकर्ण मनुष्य गृहवासने विषे वसे. यतः । दाराः परिजवकाराबंधुजना बंधनं विपं विषयाः ॥ कोयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहदाशा ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(धम्मस्सेति) धर्मस्य श्रुतचारित्ररूपस्य पारगोमुनिः आरंजस्य च अं

ते पर्येते स्थितः स्यात् । ये पुनरेवं नस्युः ते । एवाक्यालंकारे (ममाङ्गोत्ति) । ममेदं
अहमस्य स्वामीत्यथ्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमाना अपि निजपरिग्रहं धनस्वजनादि
कं नष्टं मृतं वा लज्जन्ते ॥ ए ॥ (इहेति) इह लोकदुःखावहं धनस्वजनादिकं (विउत्ति)
विद्याः जानीहि । यतः । अर्थानामर्जने दुःख, मर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्य
ये दुःखं धिगर्थान् दुःखजाजनान् ॥ १ ॥ तथा रेवापयः किसलयानिव सल्लकीनां विं
ध्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ किं ताम्यसि द्विप गतोसि वशं करिष्याः स्नेहोहि का
रणमनर्थपरंपरायाः ॥ २ ॥ परलोके च धनादिकं दुःखं तदप्यपरं दुःखं करोति । तदु
पादानकर्मोपादानात् ॥ तथा तदनादिविध्वंसनधर्मकमेव विनश्वरमेव इति विद्वान्
एवं जानन् कोऽगारवासमावसेत् गृहवासे तिष्ठति । यतः । दाराः परिजवकारा, बंधुजनो
बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च इति ॥ १ ॥ १० ॥

॥ टीका—अपिच । (धम्मस्स इत्यादि) । धर्मस्य श्रुतचारित्र्येदनिन्नस्य पारंगच्छतीति पा
रगः सिद्धांतपारगामी सम्यक् चारित्र्यनुष्ठायी वेति । चारित्र्यमधिकृत्याह । आरंजस्य साव
द्यानुष्ठानरूपस्यांते पर्येते तदज्ञावरूपे स्थितो मुनिर्जवतिाये पुनर्नैवं जवन्ति ते अकृतधर्माः
मरणो दुःखेवा समुज्जिते आत्मानं शोचन्ति । एमिति वाक्यालंकारे । यदि चेष्टमरणादा
ऽवर्थनाशे वा (ममाङ्गोत्ति) ममेदमहमस्य स्वामीत्येवमथ्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमा
ना अप्येते निजमात्मीयं परिसमंतात् गृह्यते आत्मसाक्रियत इति । परिग्रहो हिरण्यादिरिष्ट
स्वजनादिर्वा । नष्टं मृतं वा न लज्जन्ते न प्राप्नुवन्तीति । यदिवा धर्मस्य पारंगं मुनिमारंजस्यां
ऽते व्यवस्थितमेनमागत्य स्वजनामातापित्रादयः शोचन्ति ममत्वशुक्ताः स्नेहाजवः ।
नच ते लज्जन्ते निजमप्यात्मीयपरिग्रहबुद्ध्या गृहीतमिति । अत्रांतरे नागार्जुनीया
स्तु पठन्ति ॥ सोऽकण्ठतयं उवच्छियं केऽग्निहीविग्धेण उच्छिया धम्ममिअणुत्तरे सुणी, तं पि
जिणिङ्गस्मेण पंडिण ॥ १ ॥ एतदेवाह । (इह लोके इत्यादि) । इहाऽस्मिन्नेव लोके हिरण्यस्वज
नादिकं दुःखमावहति । (विउत्ति) विद्याः जानीहि । तथाहि । अर्थानामर्जने दुःख,
मर्जितानां च रक्षणे । आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखजाजनं । तथाहि । रेवापयः
किसलयानि च सल्लकीनां विंध्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ किं ताम्यसि द्विप गतो
सि वशं करिष्याः स्नेहो निबंधनमनर्थपरंपरायाः ॥ १ ॥ परलोके च हिरण्यस्वजनादिममत्वाऽ
पादितकर्मजं दुःखं जवति तदप्यपरं दुःखमावहति तदुपादानकर्मोपादानादिति जवः ॥
तथैतदुपार्जितमपि विध्वंसनधर्मं विशरारुस्वजावं गत्वरमित्यर्थः । इत्येवं विद्वान् जानन्
कः सकर्णोऽगारवासं गृहवासमावसेत् गृहवासं वाऽनुबध्नीयादिति । उक्तं च । दाराः परि
जवकारा बंधुजनो बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च ॥ १ ॥ १० ॥

मह्यं पलिगोव जाणिया जाविय वंदणपूयणाइहं ॥ सुढुमे सल्ले
डुरुद्धरे, विउ मंता पयहिज्झ संथवं ॥ ११ ॥ एगेचरे ठाणमासणे
सयणे एगे समाहिए सिया ॥ निस्कू उवघाणवीरिए वड्ढुत्ते
अश्रत्तसंवुम्भो ॥ १२ ॥

अर्थ-वली उपदेश कहेले. मह्यं के० महा महोटा जीवने कतरतां डुर्लभ एवो
शुं? तो के पलिगोव के० कर्दम ते अंतरंग कर्दम जाणवो जाविय वंदणपूयणाइहं
के० तेअर्ही साधुने राजादिकनी करेली वंदना तथा पूजना एटले वस्त्रादिकनी प्रतिलान
ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमनुं कारण जाणिया के० जाणीने उ
त्कर्ष न करवो, जे जीवने गर्व उत्पन्न थाय तेहिज कर्दम सरखो जाणवो केमके सुढु
मेसल्लेडुरुद्धरेके० ए गर्वरूप जे सय्यले ते सूक्ष्मले माटे डुरुद्धर एटले एने उद्धरता घणो
डुर्लभले तेमाटे विउमंता के० विद्वांस विवेकी पुरुषते पयहिज्झ के० ठामे संथवं के०
संस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥ ११ ॥ वली तेहिज कहेले एगेचरे के० चारित्रिउ एका
की ड्वय थकी एकल्लविहारी अने जाव थकी रागद्वेषरहित एवो ठतो विचरे तथा एक
लो ठतो ठाण के० काउस्सग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेषरहित
थको बेरो एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्यां पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे?
तोके समाहिएके० समाहित एटले जे जे क्रियामां प्रवर्ते त्यां त्यां सियाके० रागद्वेष टाल
तो थको प्रवर्तमान होय एवो निस्कू के० आहारनो लेनार तथा उवघाण के० तपने
विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वड्ढुत्तेअके० वचनशुति एटले विमाशीने
बोलनार तथा अश्रत्त के० मन तेनेविपे संवुम्भे के० संवृत एटले मनने स्थिरतानो कर
नार एवो साधु होय. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-(मह्यमिति) मह्यं परिगोपं जावपंकोऽनिष्वंगस्तं विपाकतोद्भावा यो
पि च प्रव्रजितस्य सतोर्वंदना पूजना इहाऽस्मिन्लोके तां ज्ञात्वा गर्वो न कार्य इति । यतो
गर्वोऽयं सूक्ष्मशब्दं वर्तते । सूक्ष्मत्वाच्च डुरुद्धरमुद्धर्तुमशक्य अतो विद्वान् तत्तावत्संस्तवं परि
चयं संगं प्रजह्यात् त्यजेत् ॥ ११ ॥ (एगे इति) एको रागद्वेषरहित एकल्लविहारी वा चरेत् स्थानं
कायोत्सर्गादिकमेक एव कुर्यात् । आसने शयने वा स्थित एक एव रागद्वेषरहित एव समाहितो
धर्मादिध्यानयुक्तः स्यात् । तथा निष्कुरूपधानं तपस्तत्र वीर्यमुपधानवीर्योऽनिगूहितबलवी
र्यः वाग्गुप्तः अथात्मं मनस्तेन संवृतः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशमधिकृत्याह (मह्यमित्यादि) महांतं संसारिणं दुस्त्यजत्वा न्महता वा संरंजेण परिगोपणं परिगोपोऽव्यतः पाकादिर्नावतोऽनिष्वंगस्तं ज्ञात्वा स्वरूपतस्तद्विपाकतोवा परिब्रिय याऽपि च प्रव्रजितस्य सतोरारादिनिःकायादिनिर्वंदना वस्त्रपात्रादिनिश्च पूजना तांच इहाऽस्मिन् लोके मौनींहे वा शासने व्यवस्थितेन कर्मोपशमजं फलमित्येवं परिज्ञायोत्सेकोन विधेयः । किमिति यतोगर्वात्मकमेतत्सूक्ष्मशब्दं वर्तते सूक्ष्मत्वाच्च दुरुद्धरं दुःखेनोद्धर्तुं शक्यते अतोविद्वान् सदसद्विवेकज्ञस्तत्तावत् संस्तवं परिचयमनिष्वंगं परिजह्यात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पवंति । पलिमंथमहं वियाणिया जावियवंदणपूयणाइहं ॥ सुद्धुमं सद्धं दुरुद्धरं तंपि जिणे एएण पंडिए ॥१॥ अथचाऽयमर्थः । साधोः स्वाध्यायाऽध्ययनपरस्यैकांतनिष्ठहस्य योऽपि चाऽयं परैर्वंदनापूजनादिकः सत्कारः क्रियते.असावपि सदनुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पलिमंथे विघ्नआस्तां तावन्नब्दादिष्वनिष्वंगस्तमित्येवं परिज्ञाय तथा सूक्ष्मशब्दं दुरुद्धरं वाऽतस्तमपि जयेदपचयेत् पंडितएतेन वद्व्यमाणेनेति ॥११॥ (एगेचरेइत्यादि) एकोऽसहायोऽव्यतएकद्विविहारी नावतोरारागद्वेषरहितश्चरेत् तथा स्थानं कायोत्सर्गादिकमेकएव कुर्यात् तथा आसनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागद्वेषरहितएव तिष्ठेत् । एवं शयनेऽप्येकाक्येव समाहितो धर्मादिध्यानयुक्तः स्यात् नवेत् । एतदुक्तं नवति । सर्वास्वऽप्यवस्थानासनशयनरूपासु रागद्वेषविरहात् समाहितएव स्यादिति । तथा निरुणशीलो निरुः उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य स उपधानवीर्यः तपस्यनिगूहितबलवीर्यइत्यर्थः । तथा वाक्कुसुमः सुपर्यालोचितानिधायी अथात्मं मनस्तेन संवृतो निरुर्नवेदिति ॥ १२ ॥

एणोपिहे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुढेण उदाहरेवायं, ए स मुहे एो संथरे तणं ॥१३॥ जह्मं भमिए अणाउले, समविसमाइं मुणी हियासए ॥ चरगाय छुवावि जेरवा, अछुवा तह्मं सरिसिवा सिया ॥१४॥

अर्थ—वली साधुने उपदेश कहेले. कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्सके० शून्य घरे रह्यो थको एवोजे संजएके० साधु, ते ते घरना दारंके० द्वारतेने एणोपिहेणयावपंगु एके० ढांके पणनहीं, तेम उघाडे पण नहीं वली त्यां रह्यो बतो अथवा अन्यत्र स्थानके रह्योबतो पुढेणउदाहरेवायंके० कोइएके धर्म पूढ्यो थको सावद्यवचन बोलेनहीं. तथा एसमुहे एोसंथरेतणं के० त्यां रहेलाजे तृणकचरादिक ते प्रमाजें नहीं, वली तेनेणो संथरे एटले पाथरे पण नहीं. ए आचार जिनकट्टपादिक अनिग्रहधारी प्रमुख साधुनो कह्योले; ॥ १३ ॥ वली जह्मंभमिए के० चारित्रिउ ज्यां सूर्य अस्त आय त्यांज रहे अने अणाउले के० परिसह उपसर्गे करी आकुल व्याकुल न आय; होज पामे न हिं,अहो न थको रहे. तथा समविसमाइंमुणीहियासएके० यथावस्थित संसारना स्वरूप

पनो जाण एवो मुनीश्वर ते सम एटले अनुकूल शय्यादिक तथा विपम एटले प्रतिकूल शय्यादिक तेने अहियाज्ञो तथा तेमज ते स्थानकने विषे चरकके० मांस मसादिक अडुवावि के० अथवा नेरवा के० बिहामणा एवा धूक सिंहादिक जीव अडुवा के० अथवा तड्ड के० त्यां सुनाघरने विषे सरीसिवा के० सरीसृप एटले सर्प, सिया के० होय तो ते जीवोना करेला उपसर्गने सहन करे. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—(एोपीहेति) । केनचिह्नयनादिनिमित्तेन शून्यं गृहमाश्रितो निष्कृस्तस्य गृहस्य द्वारं कपाटादिना न पिदधीत न स्थगयेत् । (एयावपंगुणेति) । नोद्घाटयेत् । केनचिद्दर्मादिकं मार्गादिकं पृष्ठः सन् सावद्यां वाचं नोदाहरेन्न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकल्पिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् । न समुब्धितृणानि कचवरंवा प्रमार्जनेन नावनयेत् नापि शयनार्थी कश्चिदानिग्रहिकस्तृणादिकं संस्तरेत् तृणैरपि संस्तारकं न कुर्यात् किंपुनः कंबलादिना अन्योवा शुषिरतृणं न संस्तरेत् ॥ १३ ॥ (जड्हेति) । यत्रास्तमेति सविता तत्र वाऽनाविलोऽनाकुलस्तिष्ठति । समविषमाणि शयनासनादीन्यधिसहेत समतया सहेत । तत्र स्थितस्य मुनेश्वरकादंशमशकादयो नैरवानयंकरारक्तः शिवादयोऽथवा सरीसृपाः सर्पा श्युस्तदा तत्कृतोपसर्गानपि सहेत ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (एोपिहेत्यादि) । केनचिह्नयनादिनिमित्तेन शून्यगृहमाश्रितो निष्कृस्तस्य गृहस्य द्वारं कपाटादिना न स्थगयेन्नाऽपि तच्चाजयेत् । यावत् (नयावपंगुणेति) नोद्घाटयेत् तत्रस्थोऽन्यत्रवा केनचिद्दर्मादिकं मार्गं वा पृष्ठः सन् सावद्यां वाचं नोदाहरेत् न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकल्पिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् तथा न समुब्धितृणानि कचवरंच प्रमार्जनेन नाऽपनयेत् नाऽपि शयनार्थी कश्चिदानिग्रहिकस्तृणादिकं संस्तरेत् तृणैरपि संस्तारकं न कुर्यात् किं पुनः कंबलादिनाऽन्योवा शुषिरतृणं न संस्तरेदिति ॥ १३ ॥ तथा (जड्ढमियेत्यादि) । निष्कुर्यत्रैवाऽस्तमुपैति सविता तत्रैव कायोत्सर्गदिना तिष्ठतीति । यत्राऽस्तमितस्तथाऽनाकुलः समुद्भवन्नकादिभिः परीषद्भ्यो पसर्गैरकुन्यन् समविषमाणि शयनासनादीन्यनुकूलप्रतिकूलानि मुनिर्यथावस्थितसंसारस्वभाववेत्ता सम्यगारक्तद्विष्टतयाऽधिसहेतेति ॥ १४ ॥

तिरिया मणुयाय दिवगा, नवसग्गा तिविहा हियासिया ॥ लोमादियं पिण हरिसे सुन्नागारगठ महामुणी ॥ १५ ॥ एो अन्निकं खेळ जीवियं, नोविय पूयणपढए सिया ॥ अप्रबन्नुविति नेरवा, सुन्नागारगयस्स निष्कुणो ॥ १६ ॥

अर्थ-तथा तिरिया के० तिर्यच संबंधी, मणुयाय के० मनुष्यसंबंधी अने दिवगा के० देवतासंबंधी ए तिविहा के० त्रण प्रकारना उवसग्गा के० उपसर्गने साधु हियासि याके० सहन करे. पण तेना करेला उपसर्गशी विकार पामे नहीं; लोमादियंपि के० किं बहुना तेने ते जयथकी रोमोजम पण एहरिसेके० नथाय, सुन्नागारगत के० एरीते जे सुनाघरने विपे रहे ते महामुणी के० महामुनि जिनकट्पियादिक जाणवा. ॥ १५ ॥ तथा नोअनिकंखेज्जजीवियंके० ते चारित्रिउं पूर्वोक्त उपसर्गे पीड्यो ठतो जीवितव्यने वांढे नहीं किंतु मरण आगमिने परिसहने सहन करे, तथा नोपियपूयणपण्हएसियाके० परिसह सहन करवा थकी पूजाना अनिलाषी नथाय. एरीते ते सुन्नागारगतस्सजिन्कु एके० सुन्नागारगत चारित्रियाने जेरवा के० महारौड उपसर्ग ते अप्पण के० सहन क रतां सुलन जुविति के० होय. ॥ १६ ॥

॥टीपिका-तिरियाइति । तिरश्चाः सिंहादिकृताः मानुषाअनुकूलप्रतिकूलादिव्याव्यंतरादिकृ ताउपसर्गास्त्रिविधास्तान् अधिसहेत निर्विकारतया कृमेत । लोमादिकमपि न हर्षेत् जयेन रोमोजमं न कुर्यात् । आदिशब्दादृष्टिमुखविकारादिग्रहः । शून्यागारगतो महामुनिः उपल कृणात्प्रेतवनादिस्थितः ॥ १५ ॥ नोअनिकंखेइति । उपसर्गैः पीड्यमानोपि साधुर्नानिकां हेङ्गीवितं । जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गाः सोढव्याइत्यर्थः । नापिच पूजाप्रार्थकः स्यात् । उप सर्गसहनात्पूजामपि न समीहते इत्यर्थः । एवं सह्यमानाः परिषहानैरवानयंकराअपि अन्य स्तनावं यंति गच्छन्ति । शून्यागारगतस्य जिह्वारे वमुपसर्गाः सदन्यस्ताः सुसहानवन्तीति ॥ १६

॥ टीका-सांप्रतं त्रिविधोपसर्गाधिसहनमधिकृत्याह । (तिरियाइत्यादि) तैरश्चाः सिंहव्याघ्रादिकृतास्तथा मानुषाअनुकूलप्रतिकूलाः सत्कारपुरस्कारदंभकशाताडनादिज निताः । तथा (दिवगाइति) व्यंतरादिना हास्यप्रदेषादिजनिताः । एवं त्रिविधानऽप्युपसर्गानऽधिसहेत नोपसर्गैर्विकारं गच्छेत् । तदेव दर्शयति । लोमादिकमपि न हर्षेत् जयेन रोमो जममपि न कुर्यात् । यदिवा एवमुपसर्गास्त्रिविधाअपि (अहियासियति) अधिसोढा न्वन्ति । यदि रोमोजमादिकमपि न कुर्यात् । आदिग्रहणात् दृष्टिमुखविकारादिपरिग्रहः । शून्यागारगतः शून्यगृहव्यवस्थितस्य चोपलकृणार्थत्वात् पितृवनादिस्थितोवा महामु निर्जिनकट्पिकादिरिति ॥ १५ ॥ किंच । (एणोअनिकंखेइत्यादि) । सतैर्नैरवैरुपसर्गैरु दीर्घैस्तोद्यमानोऽपि जीवितं नाऽनिकांहेत जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गः सोढव्यइति जावः । नचोपसर्गसहनद्वारेण पूजाप्रार्थकः प्रकर्षाऽनिलाषी स्यात् नवेत् । एवंच जीवि तपूजानिरपेक्षेणाऽसकृत् सम्यक् सह्यमानानैरवानयानकाः शिवाः पिशाचादयोऽन्यस्तनावं

स्वात्मनां उपसामीप्येन यंति गच्छन्ति । तत्सहनाच्च निहोः शून्यागारगतस्य नीराजित
वारणस्येव शीतोष्णादिजनिताउपसर्गाः सुसहाएव नवंतीति ज्ञावः ॥ १६ ॥

उवणीयतरस्स ताइणो, नयमाणस्सवि विक्कमासणं ॥ सामाइयमाहु
तरस्स जं, जो अप्पाण नएण दंसए ॥ १७ ॥ उसिणोदग तत्तजोइणो
धम्मठियस्स मुणिरस्स हीमतो ॥ संसग्गिअ साहुराइहिं, असमाहीउ
तहागयस्सवि ॥ १८ ॥

अर्थ-वली बीजो उपदेश कहेछे. उवणीयतरस्सके० उपनीततर एटले जेणे पोताना
आत्माने ज्ञान, दर्शन अने चारित्रनेविषे पहुँचाडयोछे. तथा ताइणोके० त्राइ एटले जेनो
आत्मा अन्यने उपकारी होय तेने त्राइ कहिए. तथा विविकके० विविक्त आसणंके०
आशन एटले स्त्री तथा पशु पंक्तके करी विवर्जित एवा नयमाणस्सके० उपाश्रयनो से
वनार सामाइयमाहुतरस्सजंके० तेने सामायक चारित्र जाणवो. जोके० जेचारित्रिउ अ
प्पाणके० पोतानाआत्माने परिसह उपसर्ग उपना अका नएणदंसएके० नयने देखाडे
नहीं, एटले उपसर्ग उत्पन्नअयाथी बीहे नहीं. ॥१७॥ वली उसिणोदगतत्तके० उल्ल उ
दक तथा तंत्तोदकनो जोइणोके० जोगवनार एटले उल्ल अकां शीतल नकरे, किंतु उल्लो
दक उतांज पानकरे; तथाधम्मठियस्सके० श्रुत अने चारित्र धर्मेने विषे स्थित मुनि
स्सके० मुनिराज एटले तत्वनो जाण हीमतोके० लज्जावंत एटले असंयमे प्रवर्त्यो
अको लज्जा पामे. एवा साहुके० साधुने पण राइहिंके राजादिकने संसग्गिअके० संस
र्गे असमाहिउ के० असमाधिज आय, तह गयस्सविके० तथा गतस्य यथोक्त अनुष्ठा
नना करनार एवा साधु पण राजादिकना संसर्गे करी स्वाध्याय ध्यानअकी चूके. ॥१८॥

॥ दीपिका-उवणीयेति । उपनीतोऽतिशयेन ज्ञानादौ प्रापितआत्मायेन सउपनीतत
स्तस्य । तायिनः परात्मोपकारिणस्त्रायिणोवा सम्यक्पालकस्य विविक्तं स्त्रीपशुपंडकवि
वर्जितमासनं वसत्यादि नजमानस्य सेवमानस्य सामायिकादिचारित्रमाहुः । सर्वे ज्ञा
यते यस्मात्ततः साधुना निश्चलात्मना जाव्यं । तथा यआत्मानं नयेन दर्शयेत् परीषहो
पसर्गजीरुर्नस्यात् तस्य सामायिकमाहुरिति ॥ १७ ॥ (उसिणोत्ति) मुनेरुल्लोदकत
त्तजोजिनः त्रिदंडोऽतोल्लोदकजोजिनः अथवा उल्लं सत् न शीतीकुर्यादिति तत्तग्रहणं । त
था धर्मे स्थितस्य नहीमतः असंयमे लज्जावतोराराजादिभिः सह संसर्गः संबन्धोऽसाधुरन
र्थकरः । तथागतस्य यथोक्तानुष्ठायिनोपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेव न कदाचित्स्वा
ध्यायादिकं स्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमाह (उवणोयेत्यादि) उपसामीप्येन नीतः प्रापितोज्ञा नादाऽवात्मा येन सतथा अतिशयेनोपनीतउपनीततरस्तस्य तथा तायिनः परात्मोपकारिणस्त्रायिणोवा सम्यक्पालकस्य तथा नजमानस्य सेवमानस्य विविक्तं स्त्रीपशुपंडकवि वर्जितमास्यते स्थीयते यस्मिन्निति तदासनं वसत्यादि तस्यैवं नूतस्य मुनेः सामायिकं समजावरूपं सामायिकादिचारित्रमाहुः सर्वज्ञाः । यद्यस्मात् ततश्चारित्रिणा प्राग्व्यवस्थित स्वजावेन जाव्यं यश्चात्मानं नयेन परिषहोपसर्गजनितेन दर्शयेत् तद्भीरुर्न नवेत् तस्य सामायिकमाहुरिति संबंधनीयं ॥ १७ ॥ किंच (उणिणोदगेत्यादि) मुनेरुष्मोदक तप्तनोजिनः त्रिदंडोद्धृतोष्मोदकनोजिनः । यदिवा उष्णं सन्नशीतीकुर्यादिति तप्तग्रहणं । तथा श्रुतचारित्राख्ये धर्मे स्थितस्य (हीमतोत्ति) न्हीरसंयमं प्रति लज्जा तद्वतोऽसंयमजुगुप्सावतइत्यर्थः । तस्यैवंनूतस्य मुनेराजादिभिः साधैः यः संसर्गः संबंधोऽसाऽवसाधुरनर्थोदयहेतुत्वान्तथागतस्यापि यथोक्तानुष्ठायिनोऽपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेवाऽपध्यानमेव स्यात् न कदाचित् स्वाध्यायादिकं नवेदिति ॥ १७ ॥

अहिगरणकडस्स निक्कुणो, वयमाणस्स पसञ्जदारुणं ॥ अठे परिहायती बहु, अहिगरणं नकरेज्ज पंमिए ॥ १९ ॥ सीउदग पडिडुगंठिणो, अपडिस्सुस्स लवावसप्पिणो ॥ सामाइय साहु तस्स जं, जो गिहिमतसणं न जुंजती ॥ २० ॥

अर्थ—हवे उपदेश आश्री कहेले. अहिगरण के० अधिकरण ते कलह तेनो कडस्स के० करनार एवो निक्कुणो के० चारित्रिउं वली पसञ्जदारुणं के० प्रगटदारुण एटले जोवने नयनुं कारण वयमाणस्स के० एवी जाणानो बोलनार एवा चारित्रियानो धणो एवो जे अठेके० अर्थ जे मोक्ष तेनुं कारण जे संयम ते परिहायती के० हीणो थाय. एटले बहुके० धणाकाले उपार्जित जे दुष्करतप संयम तेनो पण कलह करतां परोपघातीया वचन बोलतां क्य थाय. एवं जाणीने जुंकरे ? ते कहेले. पंमिएके० जे पंमितविवेकी होयते अहिगरणके० अधिकरण जे क्रोध ते स्वल्पपण नकरेज्जके० नकरे, एटले पंमित अल्पक्रोध पण करे नहीं. ॥ १९ ॥ जे चारित्रिउं सीउदगं के० शीतोदक एटले सचेतपाणी तेने पडिडुगंठिणो के० टालनार तथा अपडिस्सुस्स के० अप्रतिज्ञ एटले नियाणु सर्वथापि नकरे. तथा लवावसप्पिणो के० लव एटले कर्म तेथकी शंकातो रहे. एटले कर्मबंधनुं कारण एवं जे अनुष्ठान होय ते नकरे. सामाइयसाहुतस्सजंके० ते साधुने सामायक एटले समता लक्षणवंत कहिए. वली जोके० जे साधु गिहिमतसणं

के० गृहस्थसंबंधी जे जाजन कांस्यपात्रादिक तेने विपे न जुंजती के० नोजन न करे तेने सामायिकवंत जाणवो. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(अहिगरणेति) । अधिकरणं कलहस्तत्करस्य निहोर्दारुणं वाचं प्रसह्य प्रगटमेववदतोऽर्थोमोक्षः संयमोवा बहु परिहीयते नृशं विनश्यतीत्यर्थः । बहुकालार्जितमपि महत्पुण्यं कलहं कुर्वतस्तत्कालं क्षीयते । यतः । जं अज्जियं समीखन्नएहिं तवनियमबंजमश्एहिं ॥ मादुतयंकलहंता, ढडेअहसागपत्तेहिं ॥ १ ॥ तस्मादधिकरणं न कुर्यात्पमितः ॥ १ए ॥ (सीउदगेति) । शीतोदकमप्रासुकजलं तत्प्रति जुगुप्सकस्य परिहारिणो न विद्यते प्रतिज्ञा निदानं यस्य सअप्रतिज्ञस्तस्याऽनिदानस्य जवं कर्म तस्मादवसर्पिणोनि वर्तमानस्य साधोः सामायिकादिसंयममाहुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुर्गृहमात्रे गृहस्थजाजनेन जुंक्ते तस्य सामायिकमिति ॥ १० ॥

॥ टीका—परिहार्यदोषप्रदर्शनेनाऽधुनोपदेशानिधित्सयाह । (अहिगरणेत्यादि) । अधिकरणं कलहस्तत्करोति तन्नीलश्चेत्यधिकरणकरस्तस्यैवंनूतस्य निहोस्तथाऽधिकरण करीं दारुणां वा नयानकां वा प्रसह्यप्रगटमेव वाचं ब्रुवतः सतोर्योमोक्षस्तत्कारण नूतोवा संयमः सबहु परिहीयते ध्वंसमुपयाति । इदमुक्तं नवति । बहुना कालेन यदार्जितं विप्रकृष्टेन तपसा महत्पुण्यं तत्कलहं कुर्वतः परोपघातिनीं च वाचं ब्रुवतस्तत्कारणमेव ध्वंसमुपयाति । तथाहि । जंअज्जियंसमीखन्नएहिं तवनियमबंजमश्एहिं । मादुतयंकलहंताढडेअह सागपत्तेहिं ॥ १ ॥ इत्येवं मत्वा मनागप्यधिकरणं न कुर्यात् पमितः सदसदिवेकोति ॥ १ए ॥ तथा (सीउदगेत्यादि) । शीतोदकमप्रासुकोदकं तत्प्रति जुगुप्सकस्याऽप्रासुकोदकपरिहारिणः साधोर्न विद्यते प्रतिज्ञा निदानरूपा यस्य सोप्रतिज्ञोऽनिदानइत्यर्थः । जवं कर्म तस्मात् (अवसर्पिणोति) । अवसर्पिणः यदनुष्ठानं कर्म बंधोपादाननूतं तत्परिहारिणइत्यर्थः । तस्यैवंनूतस्य साधोर्यस्मात् यत्सामायिकं समजावलक्षणमाहुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुः गृहमात्रे गृहस्थजाजने कांस्यपात्रादौ न जुंक्ते तस्यच सामायिकमाहुरिति संबंधनीयमिति ॥ १० ॥

एय संखयमाहु जीवियं, तहविय बालजणो पगप्रइ ॥ बाले पापोहिं मिळती, इति संखाय मुणी ए मळती ॥ ११ ॥ बंदेण पाले इमा पया, बहुमाया मोहेण पाउडा ॥ वियडेण पलिति माहणे, सीउएह वयसा हियासए ॥ १२ ॥

अर्थ—वली प्रकारांतरे कहेबे. आहुजीवियंके० जीवितव्य आयुष्य काल पर्याये क
री नूटोढतां एयसंखयके० वधारी नशकाय, एरीते पंढितो कहेबे. तहवियके० तोपण
बालजणोके० बाल अज्ञानी जन पगप्लइके० पाप करतो धृष्टपणुं करे एवो बालेके०
बाल ते पापेहिंमिज्जतीके० पापकर्मैकरी जराय, संसारमां दुःख पामे. इतिसंखायके० ए
वुं जाणीने मुणी के० साधुजेबे, ते एमज्जतीके० मद नकरे एटले पापे करी धीठो न
आय. ॥ ११ ॥ वलीउपदेश कहेबे. ढंदेणके० पोतपोताने अजिप्रायेकरी इमापया के०
ए प्रजा एटले लोकजेबेते पालेके० तेवी तेवी नरकादिक गतिने विषे पर्यटन करे, ते केवीरीते?
तोके, एक दशनी पोताना अजिप्राये करी गृहनेविषे ग्रस्त ठतां अजादिकना वधने पण
धर्मनुं कारण कहेबे, अन्य वली धनधान्यादिक परिग्रह पृथ्वीकायनो आरंज एने पण धर्म
कहेबे, इत्यादिक प्रकारें ए प्रजालोक जे ठे ते मुग्धजनरंजननिमित्ते बहुमाया के० कप
ट प्रधान अनेक प्रकारनी कपटक्रिया करे, परंतु श्रीवीतरागनो मार्ग सम्यक् प्रकारे नजा
ए. तेनुं कारण कहेबे, केमके ए लोक जेबे, ते मोहेणके० अज्ञाने करी पाउडाके० आ
वस्था. विवेकरहित ठे, माटे खोटा साचानी व्यक्तिने जाणता नथी, एवुं जाणीने माहणे
के० साधु ते वियडेण के० विकटेण एटले प्रगट मायारहित निर्माय कर्म करी पलितंति
के० मोक्ष तथा संयमने विषे प्रवर्त्ते, एटले शुन ध्याने करीयुक्त होय, सीउएहके० शीत
उष्ण एटले अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग ते वयसा के० वचने, कायाये अने मने ए त्रि
करण शुद्धेकरी अहियासए एटले परीसह आवे अके दीनपणुं आणेनहीं. ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—नयेति । जीवितं त्रुटितं सत् (नसंखयति) नसंस्कर्तुं शक्यमित्याहुस्तदिदः
तथापि बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्यात् । बालः पापैः कर्मनिर्मायते म्रियते वा इ
ति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति अहं सदनुष्ठानइति मदं नकुर्यात् ॥ ११ ॥ (ढंदेणेति)
इमाः प्रजाः अयंलोकः ढंदेन स्वानिप्रायेण प्रलीयते शोचनजावः स्यात् । यथा ढागादि
वधेपि केचिद्धर्मं वदन्ति कुटुंबमुद्दिश्य धनादिपरिग्रहं कुर्वन्ति केचिन्मायया मुग्धजनं प्र
तारयन्ति तथा बहुमाया प्रजा मोहेन प्रावृता आह्लादिताच एवंज्ञात्वा (माहणेति) साधुः
विकटेन प्रकटेन निर्मायेन कर्मणा संयमे प्रलीयते शुनजावः स्यात् । तथा शीतं उष्णं च
वाचा कायेन मनसा वाऽधिसहते ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंच (नयसंखयमित्यादि) नच नैव जीवितमायुष्कं कालपर्यायेण त्रुटि
तं सत् पुनः (संखयमिति) संस्कर्तुं तंतुवत्संधातुं शक्यते इत्येवमाहुस्तदिदस्तथाऽप्ये
वमपि व्यवस्थिते बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्वन् धृष्टो नवति असदनुष्ठानरतोऽपि

न लङ्कतइति । सचैवं नूतो बालस्तैरसदनुष्ठानापादितैः पापैः कर्मनिर्मायते तद्युक्तइत्येवं प
रिब्रियते त्रियते वा मैयेन धान्यादिना प्रस्थकवदित्येवं संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्यथावस्थि
तपदार्थानां वेत्ता न माद्यतीति तेष्वसदनुष्ठानेष्वहं शोचनः कर्त्तव्येवं प्रगल्भमानो मदं
न करोति ॥ ३१ ॥ उपदेशांतरमाह (बंदेणेत्यादि) बंदोऽनिप्रायस्तेन तेन स्वकीया
निप्रायेण कुगतिगमनैकहेतुना इमाः प्रजाअयं लोकस्तासु गतिषु प्रलीयते । तथाहि
ढागादिवधमपि स्वानिप्रायग्रहग्रस्ताधर्मसाधनमित्येवं प्रगल्भमाना विदधति । अन्येतु संघा
दिकमुद्दिश्य दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहं कुर्वति तथाऽन्ये मायाप्रधानैः कुकुटैरसकृड
त्प्रेक्षमाणभ्रोत्रस्पर्शनादिनिर्मुग्धजनं प्रतारयन्ति । तथाहि । कुकुटसाध्योलोकोन कुकुट
तः प्रवर्तते किंचित् । तस्माल्लोकस्याऽर्थे पितरमपि सकुकुटं कुर्यात् तथेयं प्रजा बहु
माया कपटप्रधाना किमिति यतो मोहोऽज्ञानं तेन प्रावृताऽऽज्ञादिता सदसद्विवेकविकले
त्यर्थः । तदेवमवगम्य (माहणेति) साधुर्विकटेन प्रकटेनाऽमायेन कर्मणा मोहे संयमे
वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयते शोचननावयुक्तो न वतीति जावः । तथा शीतंच उष्मंच शीतो
ष्मः शीतोष्मोवा अनुकूलप्रतिकूलपरीषदास्तान् वाचा कायेन मनसा च करणत्रयेणाऽपि
सम्यगधिसहेतइति ॥ ३२ ॥

कुजए अपराजिएजहो, अस्कोहिं कुसलेहिं दीवयं ॥ कडमेव गहाय
णो कलिं, नो तियंनो चेवदावरं ॥ ३३ ॥ एवंलोगंमि ताइणा, बुइए जे
धम्मे अणुत्तरे ॥ तं गिएह हियंति उत्तमं, कडमिव सेसवहाय पंनिए ॥ ३४ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेबे. कुजए के कुत्तित एटले मातो एवो जेनो जय तेने कु
जय कहिए. ए जुगार कहेवाय बे; केमके एमां घणो जय थाय तोपण निंदा करवा यो
ग्य बे माटे कुंजयबे, ते केवो? तोके अपराजिएके लब्ध लक्ष्मणे खेलतो अपर एटले अ
न्य कोइथी जील्यो जाय नहीं. एवो जुगारी जहा के जेम अस्कोहिके अह एटले
पाशा तेणोकरी कुसलेहिं के कुशल निपुण एवीरीते दीवयं के खेलतो उतो ते कड
मेवसहाय के चोतरो दाव ग्रहण करीने खेलतां जीते तो ते चोतरो दावज ग्रहण
करे, पण एोकलीके एकनो दाव ग्रहण करे नहीं. तेमज एोतियंके त्रणनो दावग्रहण
नकरे अने नोचेवदावरं के बेनो दाव पण ग्रहण नकरे. ॥ ३३ ॥ हवे एट्टांत साधु
साथे मेलवे बे, जेम जुगारने विपे जय पामवानो अनिलाषी एक चोकानो दावज ग्र
हण करी बीजा दावनो त्याग करे. एवंलोगंमि के एरीते ए मनुष्यलोकमांहे ताइ
णा के ब्रह्मायनो रक्षपाल चारित्रियें बुइएजेधम्मे के अहिंसाबे प्रधान जेमां,
एवो धर्म जे श्रीवीतरागे कह्यो, अणुत्तरे के एवो अन्य धर्म जगतमांहे कोई नथी.

तंके० ते धर्मेने अहो शिष्य? तुं निःसंदेह अइने हियंतिके० एकांत हितकारी जाणीने नि एहके० आदर. ए उत्तमके० सर्वोत्तम मार्ग ठे. ते तूं ग्रहण कर. कोनी पेरे तोके, कड मेव के० ते जुगारिये ग्रहण करेला चोकाना दावनी पेरे. सेसवहाय के० शेष एकादि कनो दाव ठांमी दीधो. तेम पंमिए के० पंमित जे ठे, ते शेष अनेरा जे गृहस्थ, कुलिं गी, इव्यालिंगी एवा धर्म ठांमीने एक सर्वज्ञोपदिष्ट धर्मेने ग्रहण करे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(कुजएति) । कुजयोद्यूतकारोयथा अक्षैः पाशैर्दीव्यन् क्रीमन् कुशलो नापराजितः स्यात् । अन्येन न जीयत इत्यर्थः । कडमेवति । सद्यूतकारः कम्बचतुष्कमेव गृहीत्वाकैकं नो गृह्णाति । नत्रैतं त्रिकं न षापरं द्विकं वा गृह्णाति किंतुचतुष्कमेव जाति ॥ १३ ॥ दार्ष्टीतिकमाह । (एवमिति) । एवं लोकेस्मिन् तायिना सर्वज्ञेनोक्तोऽनुत्तरउत्कृष्टोयोयं धर्मस्तं हितमुत्तमं त्वं गृह्णाण । दृष्टान्तनिगमनमाह । यथा द्यूतकारः शेषं एककादि अपहाय त्यक्त्वा कृतं कृतयुगं चतुष्कमेव जाति तथा पंमितः साधुरपि गृहस्थः कुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावं त्यक्त्वा सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादित्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (कुजएत्यादि) । कुत्सितोजयोऽस्येति कुजयोद्यूतकारः महतोऽपि द्यूतजयस्य सज्जिर्नदितत्वादनर्थहेतुत्वाच्च कुत्सितत्वमिति । तमेव विशिनष्टि । अपराजितोदीव्यन् कुशलत्वाद् अन्येन न जीयते । अक्षैर्वा पाशैर्दीव्यन् क्रीडंस्तत्पातज्ञः कुशलो निपुणः यथा असौ द्यूतकारोऽक्षैः पाशैः कपर्दकैर्वा रममाणः (कडमेवति) चतुष्कमेव गृहीत्वा तद्वन्धजयत्वात् तेनैव दीव्यति । ततोसौ तद्वन्धजयः सन्न कलिमेकं नाऽपि त्रैतं त्रिकं च नापि षापरं द्विकं गृह्णातीति ॥ १३ ॥ दार्ष्टीतिकमाह । (एवमित्यादि) यथा द्यूतकारः प्राप्तजयत्वात् सर्वोत्तमं दीव्यंश्चतुष्कमेव गृह्णात्येवमस्मिंस्त्रोके मनुष्यलोके तायिना त्रायिणा वा सर्वज्ञेनोक्तोऽयं धर्मः क्वांत्यादिजह्णः श्रुतचारित्राख्योवा नाऽस्योत्तरोऽधिकोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमेकांतहितमपि कृत्वा सर्वोत्तमं च गृह्णाण विस्त्रोतसिकारहितः स्वीकुरु । पुनरपि निगमनार्थं तमेव दृष्टान्तं दर्शयति । यथा कश्चित् द्यूतकारः कृतं कृतयुगं चतुष्कमित्यर्थः । शेषमेककाद्यपहाय त्यक्त्वा दीव्यन् गृह्णाति एवं पंडितोऽपि साधुरपि शेषं गृहस्थकुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावमपहाय संपूर्णं महांतं सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादिति जावः ॥ १४ ॥

उत्तरमणुयाण आहिया, गामधम्मा इइ मे अणुस्सुयं ॥ जंसी विरता समुद्धिया कासवरस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १५ ॥ जे एयं चरंति आहियं, नाएणं महया महेसिणा ॥ ते उद्धिय ते समुद्धिया, अन्नोन्नं सारंति धम्मउ ॥ १६ ॥

अर्थ-वली अन्य उपदेश कहेले. मणुयाणके० मनुष्यने उत्तरके० जीपतां अति दुर्जन आहिया के० कहा. एवा शुं ? तोके, ग्रामधर्मा के० ग्रामधर्म ते शब्दादिक विषय अथवा मैथुन सेवन इत्यादिकने ग्रामधर्म कहिए. इति के० एरीते मेके० में अणुस्सुयं के० श्रीवीरनगवंत पाशेशी सांजल्युं ठे, एटले श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबुस्वामि प्रत्ये कहे ठे के० ग्रामधर्म जे शब्दादिक विषय ठे ते मनुष्यने घणा दुर्जय श्रीवीतरागे कहा ठे, एवं में नगवंत पाशेशी सांजल्युं ठे. तेरीते हुं तुजने कहुंहुं तो हवे ए ग्रामधर्म आश्री. जंसी के० जे विरता के० विरतिने विषे समुठिया के० सावधान अया ते पुरुष कासव स्स के० काश्यप गोत्री एटले श्रीरुषनदेव स्वामि अथवा श्रीमहावीरस्वामि एमना धम्म के० धर्मना अणुचारिणोके० अनुचारी जाणवा. ॥ १५ ॥ वली कहेले. जेके० जे पुरुष एयं के० ए पूर्वोक्त ग्रामधर्मेने विषे विरतिलक्षण एवो जे धर्म तेने चरंति के० आचरे ते धर्म कोणे आहियंके० कहा ? तोके, मह्या के० महोटा महेसिणा के० महाकृषी एवा नाएण के० ज्ञातपुत्रे कह्योले. तेके० ते एवा धर्मना करनार संयम पा लवाने उठिय के० उठ्या, सावधान अया, तथा समुठिया के० सम्यक् प्रकारें कुमार्गे देशनाने परित्यागे करी घणा सावधान उता प्रवर्त्ते. ते अन्नोन्नंसारंति धम्मउके० परस्पर मांहोमांहे धर्मथकी मगता प्राणीने वली धर्मेनेविषे सारंति एटले स्थापे इत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-(उत्तरेति) । मनुजानां नराणां ग्रामधर्माः शब्दादिविषयाउत्तरादुर्जयत्वात्प्रधानाजिनैराख्याताः । मयैतदनुपश्चाद्भुतमाकर्णितं । यतः श्रीरुषनस्वामिना स्वपुत्रा नुद्दिश्य प्रोक्तं तत्पाश्चात्यगणधरैः शिष्येभ्यः कथितं ततोमया श्रुतमिति । यस्मिन्निति पंचम्यर्थे सप्तमी । येन्योविषयेन्योविरताः समुद्धिताउद्यताः काश्यपस्य श्रीरुषनस्य श्रीवीरस्य वा संबंधी योधर्मस्तदनुचारिणोजिनोक्तधर्मकारिणः स्युः ॥ १५ ॥ (जेएयमिति) । ये एवंविधाः पूर्वोक्तास्ते धर्मविषयत्यागरूपं चरंति कुर्वन्ति इति महता महर्षिणा ज्ञातेन श्रीवीरेणाख्यातं । तएवोद्धिताः सम्यङ्मार्गेभ्यः समुद्धिताश्च कुमतिन्यस्तएवाऽन्योन्यं परस्परं धर्मतोधर्ममाश्रित्य धर्मतोन्नयनं वा सारयन्ति धर्मे प्रवर्तयन्तीत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमाह । (उत्तरेत्यादि) । उत्तराः प्रधानाः दुर्जयत्वात् । केपामुपदेशार्हत्वान्मनुष्याणामन्यथा सर्वेषामेवेति । के ते ग्रामधर्माः शब्दादिविषयामैथुनरूपावेति । एवं ग्रामधर्माउत्तरत्वेन सर्वैरारख्याताः । मयैतदनुपश्चाद्भुतं । एतच्च सर्वमेव प्रागुक्तं । यच्च वक्ष्यमाणं तन्नानेयेनाऽऽद्वितीर्यकता पुत्रानुद्दिश्याऽनिहितं सत् पाश्चात्यगणधराः सुधर्मस्वामिप्रभृतयः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयन्त्यतोमयैतदनुश्रुतमित्यन

वद्यं । यस्मिन्निति कर्मणि व्यब्जोपे पंचमी सप्तमीवेति । यान् ग्रामधर्मानाश्रित्य ये विरताः । पंचम्यर्थे वा सप्तमी । येन्योवा विरताः सम्यक्संयमरूपेणोद्धिताः समुद्धितास्ते काश्यस्यर्षनस्वामिनोवर्धमानस्वामिनोवा संबंधी योधर्मस्तदनुचारिणस्तीर्थकरप्रणीतधर्मानुष्ठायिनोजवंतीस्यर्थः ॥१५॥ किंच (जेएइत्यादि) । ये मनुष्याएनं प्रागुक्तं धर्मं ग्रामधर्मविरतिलक्षणं कुर्वन्ति चरन्ति । आख्यातं ज्ञातेन ज्ञातपुत्रेण (महयेति) महाविषयस्य ज्ञानस्याऽनन्यनूतत्वात् महान् तेन तथाऽनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुत्वान्महर्षिणा श्रीमद्वर्धमानस्वामिना आख्यातं धर्मं ये चरन्ति तेएव संयमोद्धाने कुतीर्थिकपरिहारेणोद्धितास्तथा निन्दवादिपरिहारेण । तएव सम्यक्त्वमार्गदेशनाऽपरित्यागेनोद्धिताः समुद्धिता इति नाऽन्ये कुप्रावाचनिकाजमालिप्रनृतयश्चेतिजावः । तएव च यथोक्तधर्मानुष्ठायिनोऽन्योऽन्यं परस्परं धर्मतोधर्ममाश्रित्य धर्मतोवाच्रश्यंतं सारयन्ति चोदयन्ति पुनरपि सद्धर्मे प्रवर्तयन्तीति ॥ १६ ॥

मापेह पुरा पणामए, अजिकंखे उवहिं धुणितए ॥ जे दूमणते हिं णोणया, ते जाणंति समाहिमाहियं ॥ १७ ॥ णोकाहिए होऊ संजए, पासणिए एय संपसारए ॥ नच्चा धम्मं अणुत्तरं कय किरिए ए यावि मामए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे जेरीते धर्मस्थापे ते रीत कहेले. पणामएके० प्रणामं एटले सर्व जीवने न माडे. एवा प्रणाम ते शब्दादिक विषयरूप पुरा के० पूर्वला जोगव्या जोग तेने मापेह के० न चिंतवे. केमके तेनुं चिंतववुं पण महा अनर्थनुं कारणले. तो ए शब्दादिक विषय ने सेववानुं शुं कहेवुं ? तथा अजिकंखे के० आगमिक काले उपजनार जे विषय तेने पण न वांले, तेनी अजिजाषा न करे, तथा तेने दूर करवा वांले. तोआत्माने जे उवहिके० उपधि एटले माया अथवा अष्टप्रकारे कर्म तेने धुणितए के० पोताथकी दूर करे. तथा जे दूमणतेहिं के० दुष्ट मनना करनार एवाजे शब्दादिक विषय तेने विषे णोणयाके० नम्या नथी. अथवा दुष्ट धर्मना करनार एवा जे कुतीर्थिक तेनां कहेलां जे अनुष्ठान तेना करनार थया नथी एटले तेने वशीगत थया नथी. ते जाणंति समाहिमाहियं के० ते पुरुष राग, द्वेष, परित्यागरूप जे समाधि तडूप धर्मध्यान तेने आहियं एटले आत्माने विषे व्यवस्थित जाणे. ए थकी जे अन्य ले तेने विषे समाधि जाणे नहीं, एवुं जाणीने विषयने ठामे ॥ १७ ॥ वली उपदेशांतर कहेले: संजए के० चारित्रिउ जे ले, ते णोकाहिए होऊ के० गोचरीने विषे कथानो करनार न होय एटले विकथा न करे. अथवा विरुद्ध रूप पैशुन्य वार्त्ता एटले स्त्रीयादिकनी कथा तेपण न करे. तथा पासणिएणयके० प्रश्न नकरे

अथवा अनेरायें पूढ्याथकी निमित्तादिक कहे नहीं तथा संपसारण के० अर्थकांमादिक कथानो विस्तार नकरे, केमके धम्मके० ए श्रीवीतराग देवनो जे धर्म तेने अणुत्तरं के० सर्वोत्तम नञ्जा के० जाणीने विकथादि न करे एटले सम्यक् धर्म जाणवानुं एहिज फलवे, जे विकथादिकनो त्याग करवो अने सम्यक् प्रकारे क्रिया करवी ते जाव देखाडेवे. कयके० कीधीवे रुडीपरे अन्यासीने संयमानुष्ठानरूप किरिए के० क्रिया जेणे एवो ठतो उत्तम साधु ते एयाविमामए के० देहादिकने विषे पण ममत्व न करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(मापेहेति) । प्रणामयंति प्रापयंति दुर्गतिं प्रणामकाः शब्दादिविषयास्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तथा उपधिं मायां धूनयितुमपनयनायानिकांहेत् चिंतयेत् मायात्यागाय यतेतेत्यर्थः । ये नराधुर्मनोनिर्विषयैर्ननता न तत्पराः स्युस्ते जानंति समाधिं धर्मेध्यानं आहितं आसमंतात् हितं ॥ १७ ॥ (नोकाहिएति) संयतः साधुः कायिकः कथाकथकोगोचरादौ न जवेत् । प्राश्रिकः प्रश्ननिमित्तकथकश्च नजवेत् । नच संप्रसारको मेघवृष्ट्यर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको नवेत् । किंरुत्वाऽनुत्तमुत्कृष्टं धर्मं ज्ञात्वा कृता अन्यस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सकृत्क्रियोमामकोन स्यात् ममेदं वस्तु अहमस्य स्वामीति मामकः परिगृही नस्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंच (मापेहेत्यादि) दुर्गतिं संसारं वा प्रणामयंति प्रवृत्तिकुर्वन्ति प्राणिनां प्रणामकाः शब्दादयोविषयास्तान् पुरा पूर्वं श्रुत्वा माप्रेक्ष्य मास्मर । तेषां स्मरणमपि यस्मान्महतेऽनर्थाय । अनागतांश्च नोदीहेत नाऽऽकांहेदिति । तथाऽनिकांहेत् अजिज्ञेदनागतं चिंतयेदनुरूपमनुष्ठानं कुर्यात् । किमर्थमिति दर्शयति । उपधीयते दौक्यते दुर्गतिं प्रत्यात्मा येनाऽसावुपधिर्माया अष्टप्रकारं वा कर्म तद्धननायाऽपनयनायाऽनिकांहेदिति संबंधः । दुष्टधर्मं प्रत्युपनताः कुमार्गानुष्ठायिनस्तीर्थिकाः यदिवा (दूमणत्ति) दुष्टमनःकारिण उपतापकारिणोवा शब्दादयोविषयास्तेषु ये महासत्त्वाः न नतान् प्रवृत्तीन्तास्तदाचारानुष्ठायिनो न जवन्ति तेच सन्मार्गानुष्ठायिनोजानन्ति विदन्ति समाधिं रागद्वेषपरित्यागरूपं धर्मेध्यानं च आहितमात्मनि व्यवस्थितं आसमंतादितं वा तएव जानन्ति नाऽन्यइतिजावः ॥ १७ ॥ तथा (एकाहिएत्यादि) संयतः प्रव्राजितः कथया चरति कायिको गोचरादौ न जवेत् । यदिवा विरुद्धां पैशून्यापादनीं रूयादिकथां वा न कुर्यात् । तथा प्रश्नेन राजादिकिवृत्तरूपेण दर्पणादिप्रश्ननिमित्तरूपेण वा चरतीति प्राश्रिको न जवेत् नाऽपिच संप्रसारको देववृष्ट्यर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको नवेदिति । किंरुत्वेति दर्शयति । ज्ञात्वाऽवबुध्य नास्योत्तरो विद्यत इत्यनुत्तरस्तंश्रुतचारित्राख्यं धर्मं सम्यगवगम्य तस्य हि धर्मस्यैतदेव फलं यदुत विकथानिमित्तपरिहारेण स

म्यक्क्रियावान् स्यादिति । तद्वर्शयति । कृता स्वन्यस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सकृत् क्रियस्तथाज्ञुश्च । नचाऽपि मामकोममेद महमस्य स्वामीत्येवं परिग्रहाग्रही नवेदिति ॥ २७ ॥

ठन्नं च पसंस एोकरे, नय उक्कोस पगास माहणे ॥ तेसिं सुविवे
गमाहिए, पण याजेहिं सुजोसिअं धुयं ॥ २९ ॥ अणिहे सहिए
सुसंवुमे, धम्मघी उवहाण वीरिए ॥ विहरेऊ समाहि इंदिए,
आत्तहिअं खु डहेण लप्पइ ॥ ३० ॥

अर्थ—तथा चारित्रिउं होयते ठन्नं के० माया अने पसंस के० लोच ते एोकरे के० नकरे, तथा उक्कोस के० उत्कर्ष एटले मान तथा पगास के० प्रकाश एटले क्रोध तेपण माहणे के० साधु ते नय के० नकरे, तेसिं के० ते क्रोधादिकनो सुविवेग के० प रित्याग आहिए के० महांत पुरुषे कहाो तेहिज धर्मनेविषे प्रणथा के० सावधान अथा एवा जेहिं के० जे महासत्त्ववंत पुरुष तेणे धुयं के० संयमानुष्ठान सुजोसियं के० सेव्युं ते साधु जाणवा ॥ २९ ॥ अणिहे के० स्नेहरहित तथा सहिए के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी संयुक्त अने सुसंवुमे के० सुसंवृत एटले संवरेसहित प्रवर्त्ततो तथा धम्मघी के० धर्मनो अर्थि तथा उवहाण के० उपधान एटले तपविशेष तेनेविषे वीरिए के० बलवीर्यनो फोरवनार संयम पालतो समाहिइंदिए के० समाहित इंदिउं एटले इंदि उं वश करीढे जेणे, एवो ठतो विहरेऊा के० विचरेकेमके संसारमांहे नमता खुके० निश्चे आत्तहियंके० आत्महित जे ठे, ते डहेणलप्पइ के० डुःखेकरी लज्यमान थायढे ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—(ठन्नंति) मायां न कुर्यात् । प्रशस्यते सर्वैरिंदियैरिति प्रशस्योलोचस्तंच उत्कर्षमानं प्रकाशंक्रोधंच माहनः साधुर्न कुर्यादिति सर्वत्र संबंधः । तेषां कषायाणां यैर्महात्मनिर्विवेकः परित्यागआहितोजनितस्तएव धर्मप्रति प्रणताः प्रद्वीज्जुताः । अथवा तेषां सत्पुरुषाणां सुविवेकआहितः प्रथितः । यैः सत्पुरुषैर्जुष्टं सेवितं । धूयते क्षिप्यते कर्म येन तत्पूतं संयमानुष्ठानं । (अथवा यैः सुजोसिअंति) सुष्ठु कृपितं धूतं कर्मेति ॥ २९ ॥ (अणिहः अस्निहोममत्वरहितः परीषहोपसर्गेन निहन्यतइत्यनिहोवा । अणहेतिपाठेतु अनयो निरवद्यः सहितोहितयुक्तः स्वहितोवा सुसंवृतो धर्मार्थी । उपधानं तपस्तस्य वीर्यवान् स माहितेइयः संयतेइयोविरहेत् । कुतएवं यतआत्महितं डुःखेन जीवैर्लज्यते । यतो दशदृष्टांतैर्मानुष्यादिकं दुर्लजमिति ॥ ३० ॥

॥ टीका—किंच (ठन्नमित्यादि) (ठन्नंति) माया तस्याः स्वानिप्रायप्रज्ञादनरूपत्वात् तां न कुर्यात् । चशब्दउत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । तथा प्रशस्यते सर्वैरप्यविगानेनाडियत

इति प्रशस्योलोचनस्तं च न कुर्यात् । तथा जात्यादिनिर्मदस्थानैर्लघुप्रकृतिं पुरुषमुत्कर्षयतीत्युत्कर्षकोमानस्तमपि न कुर्यादिति संबंधः । तथाऽतर्व्यवस्थितोऽपि मुखदृष्टिजंगविकारैः प्रकाशी नवतीति प्रकाशः क्रोधस्तं च (माहणेति) साधुर्न कुर्यात् । तेषां कपायाणां यैर्महात्मनिर्विवेकः परित्यागआहितो जनितस्तएव धर्मं प्रति प्रणताइति । यद्विवा तेषामेव सत्पुरुषाणां सुष्ठु विवेकः परिज्ञानरूपआहितः प्रथितः प्रसिद्धिं गतस्तएवच धर्मं प्रति प्रणताः । यैर्महासत्त्वैः सुष्ठु जुष्टं सेवितं । धूयतेऽष्टप्रकारं कर्म येन तद्धूतं संयमानुष्ठानं । यदिवा यैः सद्गुणायिनिः (सुजोसिञ्चति) सुष्ठु क्षिप्तं धूननार्हत्वात् धूतं कर्मेति ॥ १९ ॥ अपिच (अणिहेइत्यादि) स्निह्यतइतिस्निहः । नस्निहः अस्निहः सर्वत्र ममत्वरहितइत्यर्थः । यदिवा परीषद्गोपसर्गैर्निहन्यतेइतिनिहः ननिहोऽनिहउपसर्गैरपराजितइत्यर्थः । पातांतरंवा । (अणहेति) नाऽस्याऽधमस्तीत्यनघोनिरवद्यानुष्ठायीत्यर्थः । सह हितेन वर्ततइति सहितः सहितोयुक्तोवा ज्ञानादिनिः सहितआत्महितोवा सद्गुष्ठानप्रवृत्तेः । तामेव दर्शयति । सुष्ठु संवृतइंडियनोइंडियैर्विस्त्रोतसिकारहितइत्यर्थः । तथा धर्मः श्रुतचारित्रारव्यस्तेनाऽर्थः प्रयोजनं सएवाऽर्थस्तस्यैव सङ्गिरज्यमाणत्वात् धर्मार्थः सयस्याऽस्तीति सधर्मार्थी । तथोपधानं तपस्तत्र वीर्यवान् सएवंनूतो विहरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् । समाहितेइंडियः संयतेइंडियः । कुतएवं । यतआत्महितं दुःखेनाऽसुमता संसारे पर्यटता अकृतधर्मानुष्ठानेन लज्यते अवाप्यतइति । तथाहि । नपुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविघ्नं । मानुष्यं खद्योतकतडिल्लताविलसितप्रतिमं ॥ १ ॥ तथाहि । युगसमिजादिदृष्टान्तनीत्या मनुष्यजवएव तावत् दुर्लभं स्तत्राऽप्यार्यक्षेत्रादिकं दुरापमित्यतआत्महितं दुःखेनाऽवाप्यतइति मंतव्यं । अपिच । जूतेषु जंगमत्वं, तस्मिन् पंचेइंडियत्वमुत्कृष्टं ॥ तस्मादपि मानुष्यं मानुष्येऽप्यार्यदेशश्च ॥ १ ॥ देशे कुलं प्रधानं, कुले प्रधाने च जातिरुत्कृष्टा ॥ जातौ रूपसमृद्धी रूपे च बलं विशिष्टतमं ॥ २ ॥ नवति बले चायुष्कं प्रकृष्टमायुष्कतोऽपि विज्ञानं । विज्ञानैः सम्यक्त्वं सम्यक्त्वे शीजसंप्राप्तिरिति ॥ ३ ॥ एतत्पूर्वश्चाऽयं, समासतोमोक्षसाधनोपायः । तत्रच बहु संप्राप्तं, नवद्विरल्पं च संप्राप्यं ॥ ४ ॥ तत्कुरुतोद्यममधुना महुकमार्गे समाधिमाधाय ॥ त्यक्त्वा संगमनार्यं, कार्यं सङ्गिः सदा श्रेयइति ॥ ५ ॥ ३० ॥

एहि एणे पुरा अणुस्सुतं, अड्वा तं तह एो समुच्चियं ॥ पा
ठांतरं अड्वा अवितहणो अणुच्चिअं॥मुणिणा सामाइ आहितं,
नाएणं जगसद्धदंसिणा॥३१॥ एवं मत्ता महंतरं, धम्ममिणं सहिया
बहु जणा ॥ गुरुणो बंदाणुवत्तगा, विरया तिन महोयमाहितंतिवेमि॥३२

अर्थ-हवे ए जीव क्यांए जे नथी पाम्यो ते देखाडेढे. जे श्रीवीतरागे संयमानुष्ठान कछुं. ते पुराके० पूर्वे ए जीवे एणअणुस्सुतंणहिके० निश्चैयकी सांनळुं पण नथी. अडवाके० अथवा तंके० ते धर्मे कदापि तह के० तथा एणोसमुच्चियं के० रुडीरीते पाळुं पण नथी सुणि णा के० महर्पिये ज्ञातपुत्रे सामाअा के० सामायिकादिक घणां डुर्जेन ठे, एरीते आ हितं के० कछ्यां ते नाएणं के० ज्ञातपुत्र जे श्रीमहावीर जगसवदंसिणा के० जगत मां सर्वदर्शी तेणे कछुं ॥ ३१ ॥ एवो जाणी जे करवुं ते कहेढे. एवंमत्तामहंतरं के० एम पूर्वोक्त प्रकारे आत्महित डुर्जेन जाणीने तथा धम्ममिणं के० धर्मनो ए महांत आंतरो एटले धर्मेनुं विशेष जाणीने सहिया के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्र सहित ब डु के० घणा एवा हलवा कर्म जणा के० लोक ते गुरुणो ठंदाणुवत्तगा के० गुरुने ठंढे प्रवर्त्तता एटले गुरुपदिष्ट यथोक्त संयमने पालता विरया के० पापयकी विरत ते महोघ के० महोटो जेनो प्रवाह ठे, एवा संसारसमुद् यकी तिन्न के० तख्या. एरीते आहितं के० श्रीतीर्थकर गणधरे कछुं तिवेमि एटले पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीवेतालियाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका-(एहिणूणेति) । यन्मुनिना ज्ञातेन श्रीवीरेण जगतः सर्वज्ञावदर्शिना सर्व ज्ञेन सामायिकादि आहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं पुरापूर्वं जीवैर्नहि अनुश्रुतं श्रवण पथमागतं । अथवा श्रुतमपि न समुद्धितं यथावन्नानुष्ठितं ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमात्म हितं डुर्जेन मत्वा (महंतरंति) मानुष्यादिकमवरं ज्ञात्वा एनं जैनं धर्मच सहिताबह्वोजना लघुकर्माणोगुरोऽठंदानुवर्तकास्तदुक्तमार्गानुष्ठायिनो विरताः पापेभ्यस्त्याख्यातं तीर्थकृ ङ्नि । इतिशब्दः समुच्चयार्थः । ब्रवीमीतिपूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्ररुतांगदीपिकायां द्वितीयाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका-एतच्च प्राणिनिर्न कदाचिदवाप्तपूर्वमित्येतददर्शयितुमाह ॥ (एहिणूणेत्यादि) । यदेतन्मुनिना जगतः सर्वज्ञावदर्शिना ज्ञातपुत्रीयेण सामायिकाद्याहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं । नहि नैव पुरापूर्वं जंतुनिरनुश्रुतं श्रवणपथमायातं । अथवाश्रुतमपि तत्सामा यिकादि यथावस्थितं तथा नाऽनुष्ठितं । पाठांतरंवा । (अवितहत्ति) । अवितथं यथावन्नाऽनुष्ठितमतः कारणादसुमतामात्महितं सुडुर्जेनमिति ॥ ३१ ॥ पुनरप्युपदे शांतरमधिकृत्याह । (एवंमत्ताइत्यादि) । एवमुक्तरीत्याऽऽत्महितं सुडुर्जेन मत्वा ज्ञा त्वा धर्माणां च महदंतरं धर्मविशेषं कर्मणोवा विवरं ज्ञात्वा । यदिवा (महं तरंति) मनुष्यार्यक्षेत्रादिकमवसरं सदानुष्ठानस्य ज्ञात्वा एनं जैनं धर्मं श्रुतचारित्रात्मकं स ह हितेन वर्ततइति सहिताज्ञानादियुक्ताबह्वोजनालघुकर्माणः समाश्रिताः संतोषु

रोशचार्यादेस्तीर्थीकरस्य वा त्वदानुवर्तकास्तदुक्तमार्गानुष्ठायिनो विरताः पापेभ्यः कर्मेभ्यः संतस्तीर्णमहौघमपारं संसारसागरमेवमाख्यातं मया नवतामपरैश्च तीर्थैकङ्गिरन्येषां । इति शब्दः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३ ॥ वैतालीयस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ अथ वैतालीयाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकस्य प्रारंभः ॥

संवृत्तकम्मस्स जिक्खुणो, जं झुक्कं पुट्ठं अबोहिए ॥ तं संजमउव चिज्झई,
मरणं हेव वयंति पंमिया ॥ १ ॥ जे विन्नवणा अजोसिया, संतिन्नेहिं समं
विहाहिया ॥ तम्हा उट्ठंति पासहा, अदक्खुकामाइरोगवं ॥ २ ॥

अर्थ—हवे त्रीजो उद्देशो प्रारंभियेठैयें. बीजा उद्देशामां चारित्र पालवुं कहुं ते चारि
त्र पालतां कदाचित् परिसह आवेतो सहन करवा एवो जाव कहेठे, संवृत्त के० संव
ख्याते कम्मस्स के० मिथ्यात्वादिक कर्म जेणे एवा जिक्खुणो के० साधुने जंझुक्कं के०
जे झुख नोगवतां दोहिलां अथवा तेनां कारण जे अष्ट प्रकारना कर्म अबोहिए के०
अज्ञानपणे पुट्ठं के० बांध्यांठे, निकाचित कख्याते तंके० ते संजमउ के० सत्तर प्रकार
ना संयमे करी चिज्झई के० हणे हणे खुटेठे; जेम तलावनुं पाणी सूर्यना किरणे
करी सर्वदा हणे हणे खुटेठे, तेम चारित्रियानां कर्म ते तप अने संयमे करी खुटेठे,
मरणं हेवपंमिया के० तथा संवृति आत्मा ते पंमित मरण एटले जन्म, जरा, मरण
अने शोकादिक ठांमीने वयंति के० मोह्ने पोहोचे. अथवा एरीते वयंति पंमिया के०
जे पंमित विवेकी सर्वज्ञ ठेते कहेठे. ॥ १ ॥ हवे जे विरति रुडा अनुष्ठानना करनारहे, ते ते
हिज नवे मोह्ने जाय. ते आश्री कहेठे. जे के० जे महासत्त्ववंत पुरुष विन्नवणाके०
जे कामार्थी पुरुषे विनंती कराय ते कारणमाटे विन्नवणा शब्दे स्त्री कहिए, तेने अजो
सियाके० नसेवे तथा रुडे आचारे करी संतिन्नेहिं के० संतीर्ण शब्दे संसार थकी मूकाणा स
मवि विहिया के० सरखा कह्या तम्हा के० तेकारणे उट्ठंति के० उचुं एवुं जे मोह्ने तेने पास
हा के० जोयुं वली जेणे अदक्खुकामाइरोगवं के० कामजोग जे ठे तेने रोगनीपरे दीठा ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—उक्तोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते तस्यायमधिकारः । पूर्वं वि
रतास्त्युक्तं तेषांच कदाचित् परीषदाद्यपि उदीर्येरन् ते सम्यक् सोढव्याइत्यनेन संबंधेना
यातस्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रं ॥ (संवृतेति) संवृतं निरुद्धं कर्म येन तस्य संवृतकर्मणः
साधोर्द्धःखं यत् स्पष्टं बद्धं तदबोधिना अज्ञानेनोपचितं सन्नसंयमतोऽपचीयते क्षीयते ।
ते संवृतात्मानोमरणं उपलक्षणाज्जातिशोकादिकं च हित्वा त्यक्त्वा मोहं व्रजंति
पंडिताः ॥ १ ॥ (जेवीति) । कामार्थिनिर्विज्ञाप्यंते प्रार्थयंत इति विज्ञापनास्त्रियस्तान्नि

ये अजुष्टाअसेवितास्ते संतीर्णैर्भुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णा अपि ते संसारं तीर्णैश्च इत्यु
रित्यर्थः ॥ तस्मादूर्ध्वमोक्षं यूयंपश्यत ये च कामान् रोगवत् रोगतुल्यान् अडाकुर्द्वेष्ट
वंतस्तेपि तीर्णसमाप्त्यपि पश्यत । यतः पुष्पफलाणं च रसं, सुराश्मंसस्स महिलि
याणं च ॥ जाणंतो जे विरया, ते डुकरकारएवंदे ॥ १ ॥

॥ टीका-उक्तोद्वितीयोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते ॥ अस्यचाऽयमनिसंबं
धः । इहाऽनंतरोद्देशकांते विरताऽत्युक्तं तेषांच कदाचित्परीषदाः समुदीर्यैरन्नतस्तत्स
हनं विधेयमित्युद्देशार्थाधिकारोऽपि निर्युक्तिकारेणाऽनिहितः । यथाऽज्ञानोपचितस्य क
र्मणोऽपचयोजवतीति सच परीषद्सहनादेवेत्यतः परीषदाः सोढव्याऽत्यनेन सं
बंधेनाऽऽयातस्याऽम्योद्देशकस्याऽदिसूत्रं । (संवृत्तकम्मस्सेत्यादि) । संवृतानि रुद्धा
नि कर्माण्यनुष्ठानानि सम्यगुपयोगरूपाणि वा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकषाययोगरूपा
णि वा यस्य निह्नोः साधोः सतथा तस्य यत् दुःखमसवेद्यं तदपादानजूनं वाऽष्टप्र
कारं कर्म । (सष्टमिति) बहसष्टनिकाचितमित्यर्थः । तच्चाऽत्राबोधिना अज्ञानेनोपचितं
सत् संयमतोमौनींशोक्तात् सप्तदशरूपादनुष्ठानादपचीयते प्रतिक्षणं ह्यमुपयाति ।
एतदुक्तं नवति । यथा तटाकोदरसंस्थितमुदकं निरुद्धापरप्रवेशद्वारं सदादित्यकरसंप
र्कात् प्रत्यहमपचीयते । एवं संवृताश्रवद्वारस्य निह्नोरिंद्रिययोगकषायं प्रति संलीनत
या संवृतात्मनः सतः संयमानुष्ठानेन चाऽनेकजवाज्ञानोपचितं कर्म क्षीयते । ये च सं
वृतात्मानः सदानुप्रायिनश्च ते हित्वा त्यक्त्वा मरणं मरणस्वभावमुपलक्ष्यत्वात् जाति
जरामरणशोकादिकं त्यक्त्वा मोक्षं व्रजन्ति पंडिताः सदसद्विवेकिनः । यदि वा पंडिताः सर्व
ज्ञाएवं वदन्ति यत् प्रागुक्तमिति ॥ १ ॥ येऽपि च तेनैवं जवेन च मोक्षमाप्नुवन्ति तान
धिकृत्याह । (येविन्नवणेत्यादि) ये महासत्त्वाः कामार्थिनिर्विज्ञाप्यन्ते यास्तदर्थिन्यो
वा कामिनं विज्ञापयन्ति ताविज्ञापनाः स्त्रियस्तानिरजुष्टाअसेविताः ह्ययं वा अवसाय
लक्षणमतीतास्ते संतीर्णैर्भुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णा अपि संतोयतस्ते निष्किंचन
तथा शब्दादिषु विषयेष्वप्रतिबद्धाः संसारोदन्वतस्तटोपांतवर्तिनोजवन्ति । (तस्मादूर्ध्वमि
ति) मोक्षं योषित्परित्यागादूर्ध्वं यज्जवति तत्पश्यत यूयं । येच कामान् रोगवद्व्याधि
कल्पान् अडाकुर्द्वेष्टवंतस्ते संतीर्णसमाप्त्यव्याख्याताः । तथाचोक्तं । पुष्पफलाणंचरसं,
सुराश्मंसस्समहलियाणंच ॥ जाणंतोजेविरया, तेडुकरकारएवंदे ॥ १ ॥ तृतीयपादस्य
पाठांतरं वा । उडुंतिरियंअहेतहा. ऊर्ध्वमिति सौधर्मादिषु तिरियमिति तिर्यक्लोके अ
धइति जवनपत्यादौ येकामास्तान् रोगवदडाकुर्द्वेष्टे ते तीर्णकल्पाव्याख्याताइति ॥ १ ॥

अग्गं वणिएहिं आहियं धारंति राइणिया इह ॥ एवं परमा महवया, अ
स्कायाउ सराइ जोयणा ॥३॥ जे इह सायाणुगा नरा, अण्णोववन्ना कामे
हिं मुत्तिया ॥ किवणेणसमं पगप्पिया, न विजाणंति समाहिमाहितं ॥४॥

अर्थ—वली उपदेश आश्री कहेते. जेम वणिएहिं के० वणिके अग्गंके० अग्र एटले प्रधान
एवं रत्नवस्त्रानरणादिक देशांतर थकी, आहियंके० आया तेने इह के० आमनुष्यलोकमांहे
राइणिया के० राजा अथवा मोहोटा व्यवहारवंतपुरुषजे होय तेज धारंति के० धारण
करेते एटले पहेरेते एवं के० एप्रकारे परमा के० प्रधान रत्नतुल्य एवाजे महवया के०
पांचमहाव्रत ते सराइजोयणा के० ठठारात्रीजोजन विरमण सहित ठ व्रत ने अस्का
याउ के० आचार्ये आया तेने साधुज धारणकरे अने सारीरीते पाळे ॥३॥ जे के० जे
इह के० आजगतने विषे सायाणुगा के० सुखशीलीया त्रण गारवेंकरी अण्णोववन्ना के०
अध्युपपन्न एटले सहित तथा कामेहिंमुत्तिया के० कामजोगने विषे मूर्छित ते किवणे
णसमं के० रूपण एटले दीन, कायर सरखा पगप्पिया के० धीठा एटले अल्पदोषे अमारो
निर्मल संयम शी रीते मलिन थजे? एवी रीते धृष्टपणुकरनार जे होय ते समाहिमाहितंके०
श्रीवीतरागनो कह्यो एवो जे समाधिनो मार्ग तेने नविजाणंति के० नजाणे ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—(अग्गमिति) अग्रं प्रधानं रत्नानरणादिकं वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं
राजानस्तनुव्याइह मनुष्यलोके धारयंति विच्रति । एवं रत्नतुल्यानि परमाणि प्रधानानि म
हाव्रतानि पंचसरात्रिजोजनानि त्रिरात्रिजोजनविरमणषष्ठानि आख्यातान्याचार्यैरि
ति तानि महासत्त्वाः साधवोधारयंति नान्ये इति तात्पर्यार्थः ॥ ३ ॥ (जेइहेति) । ये
इह मनुष्यलोके सातानुगाः सुखशीलानराक्रुदिरससातागौरवेष्वध्युपपन्नागृह्णास्तथा का
मेपु इहामदनेषु मूर्छिताः संतः रूपेण दीनेन इन्द्रियपराजितेन समास्तुत्कामा
सेवने प्रगल्भिताधृष्टतां गताः किमनेनाऽसम्यक् प्रत्युपेक्षणादिस्तोकदोषेणास्मच्चरित्रविरा
धना नाविनीत्येवं प्रमादवंतोदृष्टाः शनैः समस्तमपि संमलिनयंति । एवंनूतास्ते समा
धिधर्मध्यानादिकमाख्यातं कथितमपि नजानंति ॥ ४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह । (अग्गंवेत्यादि) अग्रं वर्यं प्रधानं रत्नवस्त्रा
नरणादिकं । तद्यथा वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं राजानस्तत्कल्पाईश्वरादयः इहा
ऽस्मिन्मनुष्यलोके धारयंति विच्रति एवमेतान्यपि महाव्रतानि रत्नकल्पानि आचार्यैराख्या
तानि योजितानि सरात्रिजोजनविरमणषष्ठानि साधवोविच्रति । तुशब्दः पूर्ववत्तेन्यो
महाव्रतगत्तानां विशेषापादकइति । इदमुक्तं भवति । यथा प्रधानरत्नानां राजानएव

जाजनं एवं महाव्रतरत्नानामपि महासत्त्वाएव साधवो जाजनं नान्ये इति ॥३॥ किंच (जेइहेत्यादि) ये नरालघुप्रकृतयश्चाऽस्मिन् मनुष्यलोके सातं सुखमनुगच्छंतीति सा तानुगाः सुखशीलाऽहिकामुष्मिकाऽपायनीरवः समृद्धिरससातागौरवेष्वध्युपपन्ना गृहाः । तथा कामेषु इष्टामदनरूपेषु मूर्तिताः कामोत्कटतृष्णाः । कृपणोदीनोवराककंश्चिदैः पराजितस्तेन समास्त इत्कामासेवने प्रगल्भिताभृष्टतां गताः । यदिवा किमनेन स्तोकेन दोषेणाऽसम्यक्प्रत्युपेक्षणादिरूपेणाऽस्मत्संयमस्य विराधनं नविष्यत्येवं प्रमादवन्तः कर्तव्येष्ववसीदन्तः समस्तमपि संयमं पटवन्मणिकुट्टिमवद्वा मलिनीकुर्वन्ति । एवंभूताश्च ते समाधिधर्मध्यानादिकमाख्यातं कथितमपि न जानन्तीति ॥ ४ ॥

वाहेण जहा व विह्वए, अबले होइ गवं पचोइए॥ से अंतसो अप्पथामए नाइ वहइ अबले विसीयति ॥ ५ ॥ एवं कामेसणं विऊ अऊसुए पयहे ऊ संथवं ॥ कामी कामेण कामए, लक्षेवावि अलक्षकएहई ॥ ६ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेवे. जहाव के० जेम वाहेणके० व्याध एटले आहेडी ते मृगादिक पशुने विह्वएके० त्राशदेतो ठतो ते गवंके० मृगादिक अबले होइके० बजरहित थाय. क्यांए जइ शकेनहीं. अथवा वाहेणके० गाडानो वाहक एटले सांधडीउ तेणे जेम विषम मार्गने विषे गवंके० बलदने पचोइतेके० पराणे प्रेरणा करी खेडयो ठतो बजरहित थायः पढी से के० ते बलदने अंतसो के० मरणांत सुधी जो कष्ट आपे तो पण अप्पथामए के० अट्ठप सामर्थ्यपणाने लीधे नाइवहइके० चाली नशके. अबले विसीयति के० निर्बलपणार्थी तेहिज कादवमां विषम मार्गे खूतो रहे ॥५॥ हवे ए दृष्टांत पुरुष साथे मेलवेवे. एवं के० ए पूर्वोक्त न्याये काम के० शब्दादिक विषय तेनी एसणं के० गवेषणा एटले प्रार्थना तेनेविषे विऊ के० निपुण आसक्त ठतो ते पुरुष सिदाय परंतु कामजोगने ठांमी नशके; कामजोगरूप कर्दमने विषे खुतो एवो ठतो अऊसुएके० आज अथवा काले संथवं के० ए कामजोगनो संबंध पयहेऊके० ठांमीश. एम चिंतवे; पण निर्बल बलदनी परें ठांमी नशके एमजाणी संवेग आणीने कामी के० कामि पुरुषे कामेण के० कामजोग वांढवा नही वली कामएलक्षेवावि के० ते कामजोगने लाधायका पण अलक्षकएहइ के० अणलाधा एटले अणपाम्या सरखा करे. कोइएक निमि ते बुज्यो ठतो जंबुस्वामि तथा वेरस्वामिनी पेरे निस्पृहीथाय. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(वाहेणेति) । व्याधेन लुब्धकेन यथा(गवंति) । मृगादिपशुः विकृतो विविधप्रकारेण हतः पीडितः प्रचोदितः श्रमं प्रापितः सन्नबलोगंतुमसमर्थः । अथवा वा

हयतीतिवाहः शाकटिकस्तेनाऽवहन् गौः प्रतोदादिना कृतः प्रेरितोपि अबलोविषमपथे गंतुमसमर्थः स्यात् सचांतशोमरणांतमपि यावत् अल्पस्थामाऽल्पसामर्थ्योन्नारं वोढुं शक्नोति एवंनूतश्चतत्रैव पंकादौविषीदति ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तदृष्टान्तेन कामानां शब्दादीनां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां विद्वान् निपुणः कामप्रार्थनासक्तोऽद्य श्वोवा संस्तवं कामसंबंधं प्रजह्यात् । नवा बलीवर्दश्च विषममार्गकामान् त्यक्तुमलं । किंच नवैहिकामुष्मिकापायनीरुः कामी नूत्वा प्राप्तानपि कामान् कामयेताऽनिलपेत वैरस्वामी जंबूस्वामिनामादिवत् तथाकुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्निमित्तात् । सुष्ठु गाइयं सुष्ठुवाइयं मुनेच्चिञ्चंसामसुंदरि ॥ अणुपालिअदीहराइयं उमुमिणंते मापमायह । इत्यादि प्रतिबुद्धोलब्धानपि कामान् लब्धसमान् मन्यमानोनिस्पृहः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह (वाहेणेत्यादि) व्याधेन लुब्धकेन (जहावन्ति) यथा (गवन्ति) मृगादि. पशुर्विविधमनेकप्रकारेण कूटपाशादिना कृतः परवशीकृतः श्रमं वा ग्राहितः प्रणोदितोऽप्यबलोन्नवति जातश्रमत्वात् गंतुमसमर्थः । यदिवा वाहयतीति वाहः शाकटिकस्तेन यथावदवहन् गौर्विविधं प्रतोदादिना कृतः प्रचोदितोऽप्यबलोविषमपदादौ गंतुमसमर्थोन्नवति । सचांतशोमरणांतमपि यावदल्पसामर्थ्यान्नाऽतीव वोढुं शक्नोति । एवंनूतश्चाऽबलोन्नारं वोढुमसमर्थस्तत्रैव पंकादौ विषीदतीति ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह (एवमित्यादि) एवमनंतरोक्तया नीत्या कामानां शब्दादीनां विषयाणां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां कर्तव्यायां विद्वान् निपुणः कामप्रार्थनासक्तः शब्दादिपंके सग्नः सचैवंनूतोऽद्य श्वोवा संस्तवं परिचयं कामसंबंधं प्रजह्यात् । किलेत्येवमध्यवसाय्येव सर्वदाऽवतिष्ठते । नच तान् कामान् अबलोबलीवर्दवत् विषमं मार्गं त्यक्तुमलं । किंच नवैहिकामुष्मिकापायदर्शितया कामी नूत्वोपपन्नानऽपि कामान् शब्दादिविषयान् वैरस्वामिजंबूनामादिवद्वा कामयेतानिलपेदिति । तथा कुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्निमित्तात् । सुष्ठुगाइयमित्यादिना प्रतिबुद्धोलब्धानप्यप्राप्तानपि कामान् लब्धसमान् मन्यमानोमहासत्वतया तन्निस्पृहोन्नवेदिति ॥ ६ ॥

मापन्न असाधुता नवे, अच्चेही अणुसास अप्पगं ॥ अहियंच असाधु सोयती, संयणती परिदेवती बहु ॥ ७ ॥ इह जीवियमेव पासहा, तरुणे एव वाससयस्स तुहती ॥ इतरवासेय बुप्पह, गिद्धनरा कामेसु मुत्तिया ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे शावास्ते कामनोगनो त्याग करवो ते कहेबे. मापन्न के० रखे, पबी मरणकाले जगंतरने विषे ए कामनोगनी सेवाये करो असाधुतानवे के० असाधु

पणाथकी डुर्गति गमनरूप आय. एवं जाणी पोतानो आत्मा विपयना संग थकी अ
वेही के० दूर करे तथा अणुसासअण्णं के० पोताना आत्माने शीखवे के, रे जीव अ
साधु कर्मने प्रमाणे तुं डुर्गतियें गयो थको दुःखी अईश तथा अहियंचके० अत्यंत अ
साधु के० असाधु कर्मने प्रमाणे सोयती के० शोचकरीश संथणती के० हे जीव तुज
ने परमाधार्मियें पीडयो थको गाढा आकरा शब्द करीश, तथा परिदेवइबहु के० घणा
विलाप करीश. हे माय? हुं मरुहुं, आ वखत मने राखनार कोइ नथी इत्यादिक
अनेक आक्रंद करीश एवं कहीने आत्माने शीखामण आपे. ॥७॥ वली इहके० आ सं
सारमांहे धनधान्यादिक पदार्थ तो दूरह्या, पण जीवियमेव के० एकलुं जीवितव्य पणुज
पासह के० देखो तेएवुं तो असाश्वतुं ठे के, क्खणेक्खणे विनाशशीलठे. कोइक तो तरुणएव
के० तरुण पणुज विनाशपामे वाससतस्सतुट्ठती के० चालता समयमां घणुतो शो व
र्षनुं आयुष्यठे, तेपण ठेहेठे त्रूटेठे जेमाटे ते आयुष्य सागरोपमनी अपेक्षायेतो मेषो
न्मेष प्रायें इत्तरवासेय के० इत्तर एटले अल्प वर्ष सरखुं आय. एवं जाणीने रे जीव
बुझह के० बुजो के, एवीरीतनो आयुष्यनो नरोशो ठता पण गिद्धनराकामेसुमुहियाके०
एकेक पुरुष गृह्णता कामनोगने विषे मूर्ध्नि रहेठे? तेनरकादिक पीडाने पामेठे ॥८॥

॥ दीपिका—(मापहेति पश्चान्मरणकाले जवांतरेवा मानुषंगादसाधुता कुगतिरूपा
माजवेत् माप्राप्नुयादित्यतोविषयेन्यआत्मानमत्येहि त्याजय । तथा आत्मानमनुशास्तिं
कुरु । यथा हेजीव असाधुरशुनकर्मकारी अधिकं डुर्गतौ गतः शोचति । सच परमाधार्मिकैः
कदर्थ्यमानस्तिर्यङ्कु कुदादिवेदनाग्रस्तः स्तनत्याक्रंदति परिदेवते विलपति बह्वपि इत्या
त्मानुशासनंकुरु ॥ ७ ॥ (इहेति) इह संसारे आस्तांतावदन्यत् । जीवितमायुरेवाऽनि
त्यं पश्यत प्रतिक्षणमावीचीमरणसज्जावांत् । तथा सर्वायुःक्षयात्तरुणएव त्रुटयति च्यव
ते । अथवा सांप्रतं सुबद्धप्यायुर्वर्षशतं तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयमेषोन्मेषप्रायत्वा
त् इत्तरवासकल्पं स्तोकवासतुल्यमिति बुध्यध्वं । एवंनूतेप्यायुषि गृह्णानराः कामे मूर्ध्निताया
सक्तानरकादिपीडां लज्जंतइति शेषः ॥ ८ ॥

॥ टीका—किमिति कामपरित्यागोविधेयइत्याशंक्याह । (मापहेत्यादि) मापश्चान्मरण
काले जवांतरेवा कामानुषंगादसाधुता कुगतिगमनादिकरूपा जवेत् प्राप्नुयादिति । अतो
विषयासंगादात्मानमत्येहि त्याजय । तथात्मानं चाऽनुशाध्यात्मनोऽनुशास्तिं कुरु । यथा
हेजीव योह्यसाधुरसाधुकर्मकारी हिंसानृतस्तेयादौ प्रवृत्तः सन् डुर्गतोपतितोऽधिक
मत्यर्थमेवं शोचति सच परमाधार्मिकैः कदर्थ्यमानस्तिर्यङ्कु वा कुदादिवेदनाग्रस्तो

ऽत्यर्थं स्तनति सशब्दं निःश्वसिति । तथा परिदेवते विलपऽत्याक्रंदति । बन्धिति ।
हामातर्घ्नियतइति त्राता नैवाऽस्ति सांप्रतं कश्चित् किंशरणं मेस्यादित्याह । दुष्कृतचरि
तस्य पापस्येन्येवमादीनि दुःखान्यऽसाधुकारिणः प्राप्नुवंतीत्यतोविषयानुषंगेन विधेयइ
त्येवमात्मनोऽनुशासनं कुर्विति संबंधनीयं ॥७॥ किंच (इहजीवियमेवेत्यादि) । इहाऽस्मि
न् संसारे आस्तां तावदन्यङ्गीवितमेव सकलसुखास्पदमनित्यताऽघ्रातं आवीचिमरणेन।
प्रतिक्षणं विशरारुखनावं तथा सर्वायुःक्षयएव वा तरुणएव युवैव वर्षशतायुरप्युपक्रम
तोध्यवसाननिमित्तादिरूपादायुषस्तुट्यति प्रच्यवते । यदिवा सांप्रतं सुबद्धप्यायुर्वर्षशतं
तच्च तदंते त्रुट्यति । तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयनिमेषप्रायत्वात् इत्वरं वासकल्पं
वर्तते स्तोकनिवासकल्पमित्येवं बुध्यध्वं यूयं । तथैवंनूतेऽप्यायुपि नराः पुरुपालघु
प्रकृतयः कामेषु शब्दादिषु विषयेषु गृह्णाध्युपपन्नामूर्ध्वितास्तत्रैवाऽसक्तचेतसोनरकादि
यातनां स्थानमाप्नुवंतीति शेषः ॥ ७ ॥

जे इह आरंजनिस्सया, आत्तदंमा एगंतलूसगा ॥ गंता ते पावलोगयं,
चिररायं आसुरियं दिसं ॥९॥ एय संखय माहु जीवितं, तहविय बाल
जणो पगघ्रई ॥ पञ्चुप्पन्नेण कारियं, कोदहुं परलोकमागते ॥ १० ॥

अर्थ-जेइह के० जे आ मनुष्य लोकमांहे महामोहाकुलित पुरुष आरंज के० आ
रंज हिंसादिक सावधानुष्ठानने विषे निस्सिया के० निश्चित एटले आसक्तबे, ते पुरुष
आत्तदंमा के० आत्माने दंमनार तथा एगंतलूसगा के० एकंत जीवना प्राणने लूसना
र अथवा सद् अनुष्ठाननेलूसनार, गंताते पावलोगयं के० एवा पुरुष पापलोक एटले
जे गतिमां पापकर्मना करनार जाय, ते गतिमां जशे किंबहुना चिररायं असुरियंदिसं
के० चिरकाल सुधी नरकादिकना दुःख पामसे. यद्यपि ते अज्ञान कष्टने प्रजावे कदाचित्
देवगति पामे तोपण असुरिगति एटले किट्ठिषीयादिकनी गति पामे ॥९॥ बली कहेबे ए
यसंखयमाहुजीवितं के० सर्वज्ञे एम कह्युंके, त्रुट्युं आयुष्य संधाय नही तहविय के०
तोपण बालजणो के० बाल अज्ञानी लोक ते निर्विवेकी पणो पगघ्रई के० धृष्टपणुं क
हेबे, ते कहेबे, कोइ एक पंढिते धर्मने विषे प्रेस्योबतो ते नरविदेकी पुरुष एम कहेके
पञ्चुप्पन्नेणकारियं के० अमारा प्रत्युत्पन्न जे वर्त्तमान सुख तेनी साथेज अमारो कार्य
बे, कोणजाणे परलोकबे किंवा नथी कोदहुं परलोगमागते के० परलोकने कोण देखी
आव्योबे, जे देखीने परलोकथी आव्यो होय ते अमोने कहेतो मान्य करीये इत्यादि
क धृष्टपणानी वातो करे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-जेइहेति । ये केचन इह लोके आरंजनिःश्रिताआरंजसंबन्धाआत्मानं दंडयं

तीत्यात्मदंडकाः । तथा एकांतेन लूषकाजंतूनां हिंसकास्ते पापलोकं नरकादिगतिं गंता
रोयास्यंति चिररात्रं प्रनूतकालं तन्निवासिनोजवंति । तथा बालतपश्चरणादिना यद्य
पि देवत्वप्राप्तिस्तथाप्यासुरीं दिशं यांति किट्बिषिकादेवाऽधमाः स्युरित्यर्थः ॥ ए ॥ (न
येति । नचनैव संस्कृतमायुस्तुटितमायुर्न संस्कृतं संधातुं शक्यमेवमाहुः सर्वज्ञाः । तथापिच
एवं सत्यपि बालजनोर्मूर्खलोकः सावद्यं कृत्यं कुर्वन् प्रगल्भतेऽसदनुष्ठानेनापि नलज्ज
ते । एवं पापकर्माणि कुर्वन् परेण प्रेरितोवक्ति । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालेनास्माकं कार्यं अ
तीतानागतयोर्विनष्टाऽनुत्पन्नत्वादसत्त्वं तस्मादिह लोकएव विद्यते नपरलोके । यतः । ए
तावानेव लोकोयं यावानिंद्रियगोचरः । नडे वृकपदं पश्य य इदं त्यबहुश्रुता इति ॥ १० ॥

॥ टीका—अपिच (जेहेत्यादि) ये केचन महामोहाकुलितचेतसश्चाऽस्मिन्मनुष्य
लोके आरंभे हिंसादिके सावद्यानुष्ठानरूपे निश्चयेन श्रिताः संबन्धाअध्युपपन्नास्ते
आत्मानं दंडयंतीत्यात्मदंडकास्तथैकांतेनैव जंतूनां लूषकाहिंसकाः सदनुष्ठानस्य वा ध्वं
सकास्ते एवं नूतागंतारोयास्यंति पापं लोकं पापकर्मकारिणां योलोकोनरकादिश्चिर
रात्रमिति प्रनूतं कालं तन्निवासिनोजवंति । तथा बालतपश्चरणादिना यद्यपि तथावि
धदेवत्वापत्तिस्तथाऽप्यासुराणामियमासुरी तां दिशं यांति । अपरैः प्रेष्याः किट्बिषिका
देवाऽधमाजवंतीत्यर्थः ॥ ए ॥ किंच (एयसंख्येत्यादि) नचनैव त्रुटितं जीवितमायुः
संस्कृतं संधातुं शक्यते एवमाहुः सर्वज्ञाः । तथाहि दंभकलियं करित्तावच्चंति दुराश्चयदि
वसाय आउसंचेह्वंता गयाय पुणोनाणनियत्तंति । तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते जीवानामायु
षि बालजनोऽन्योलोकोनिर्विवेकतया असदनुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् प्रगल्भते धृष्टतां या
त्यसदनुष्ठाने नाऽपि लज्जतइत्यर्थः । सचाऽन्योजनः पापानि कर्माणि कुर्वन् परेण चो
दितो धृष्टतया अलीकपांडित्यानिमानेनेदमुत्तरमाह । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालजाविना
परमार्थतोऽतीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽविद्यमानत्वात् कार्यं प्रयोजनं प्रेक्षापूर्व
कारिनिस्तदेव प्रयोजनसाधकत्वादादीयते । एवंच सतीह लोकएव विद्यते नपरलोक
इति दर्शयति । कः परलोकं दर्शयति कं परलोकं कोदृष्टेहायातस्तथाचोचुः । पिब खादच
साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तन्न ते । नहि नीरुगतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कलेवरं ।
तथा एतावानेव पुरुषोयावानिंद्रियगोचरः ॥ नडे वृकपदं पश्य य इदं त्यबहुश्रुता इति ॥ १० ॥

अदस्कुव दस्कुवाहियं, सहहसु अदस्कुदंसणा ॥ हंदि हु सुनिरुद्ध
दंसणे, मोहणिजेण कडेण कम्मणा ॥ ११ ॥ डस्की मोहे पुणोपुणो,
निविदेज्जसि लोगपूयणं ॥ एवं सहिते हियासए, आयतुलं पा
णेहिं संजए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे एवं धृष्टपणुं करे तेने उपदेश कहेते, अहो अदस्कुव के० अंध सरखा पुरुषो दस्कुव के० त्रणसुवननो देखनार एवो सर्वज्ञे श्रीवीतरागदेव तेनो आहियंके० कहेलो जे श्रीसिद्धांत तेने सद्धसु के० सद्धहे, तुं केवोले ? तोके, अदस्कुदंसणा के० अंध ज्ञानदृष्टीरहित एवाजे ले, तेमना दर्शनने विषे प्रवर्त्तनहारले माटे तने बोलाविये ठैये के अहो ? अदस्कुदंसणा तुं श्रीवीतराग परमात्मानोच्चाप्युंजे सिद्धांत तेनाउपर श्रद्धाकरिने हंदि के० तेने गृहणकर अने आलोकना सुखटालीने परलोक उपर कोण नरोशो राखे, परलोकतो नथी इत्यादिकजे तुं बोलेले, ते ताहारुं बोलवुं अयोग्यले; केमके वर्त्तमानकाल टालीने अतीत अनागत नही मानीश तो पितामहादिक पुत्रपौत्रादिक एषण नथी, एम पण कहेवुं पडशे परंतु एवीरीतना ताहारा बोलवा थकी एम जाणीये ठैये जे सु के० सुष्ठु पणे तुं निरुद्धदंसणे के० निरुद्ध दर्शनेले, एटले सर्वदा ज्ञानदृष्टीरहितले, मोह णिज्जेणकडेण कम्मुणाके० मोहनीयकर्मैकरी अथवा ज्ञानावरणादिक कर्मैकरी ताहरो दर्शन रुंधाणुले तेमाटे तुं जैनमार्ग सद्धहतो नथी, माटे ए तारो मत सूकीने सूत्रना सत्यमार्गनी सद्धहणा कर ॥ १ ॥ वली उपदेश कहेले एवा वचननो बोलनार डुस्कीके० डुःखीबतो मोहेपुणोपुणो के० वली वली मोह पामे एटले वली तेनेज समाचरे जे थकी संसार मांहे अनंतो काल परित्रमण करे. एवं जाणी मोह सूकीने जे संयमने विषे प्रवर्त्ते ते उत्तम पुरुष जाणवो, निर्विदेहसिलोपपूयणं के० ते आत्मश्लाघा स्तुति लोकपूजा तथा वस्त्रादिक लाजना उत्कर्षने न वांले, एटले ए सर्वनो त्यागकरे. एवं के० ते एम करतो सहितेहिं के० ज्ञानादिक सहित थको संजए के० संयती पाणेहिं के० सर्व प्राणीमात्र ने आयतुलंके० पोताना आत्मा तुल्यकरी पासएके० देखे. ए रीते दया पाले ॥ १ ॥

दीपिका-एवं नास्तिकेनोक्तेसत्युत्तरमाह । (अदस्कुवेति) पश्यतीतिपश्यः नपश्योऽपश्यौधस्तद्धंधवत् हेअंधतुल्य पश्येन सर्वज्ञेन आख्यातं सर्वज्ञागमं श्रद्धस्व प्रमाणीकुरु । तथाऽपश्यकस्यासर्वज्ञस्याऽन्युपगतं दर्शनं येन सोपश्यकदर्शनस्तस्यामंत्रणं हेऽपश्यकदर्शनं प्रत्यक्षस्यैकस्य प्रमाणस्यांगीकारे व्यवहारलोपः स्यात् तस्मादागमं प्रमाणमिति । कस्मादेवमुपदिश्यतइत्याह । (हंदित्यादि) हंदि एवंगृहाण । दुःखदोवाक्यालंकारे । मोहनीयेन स्वकृतेन कर्मणा सुष्ठु निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्यगवबोधोयस्य ससुनिरुद्धदर्शनः । एवंविधः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं नश्रद्धधत्ते तस्मादेवं बहूपदिश्यतेइति ॥ १ ॥ (डुःखीति) डुःखी प्राणी पुनः पुनर्मोहंयाति डुःखेन विवेकविकलोजवति । निर्विवेकीच पुनर्दुःखी स्यात् तस्मान्मोहं परित्यज्य श्लोकमात्मश्लाघां पूजनं च निर्विद्येत जुगुप्सेत । परिहरेदित्यर्थः । एवमुक्तनीत्या सहहितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादियुक्तोवा संयतः साधुः परैः प्राणिजिरा

त्मतुलामात्मतुल्यत्वं पश्यन् यथाऽत्मनोऽदुःखमप्रियं सुखं च प्रियं एवं सर्वेऽपि प्राणिन ईदृ
शा एवेति ज्ञात्वा सर्वान् प्राणिनः पालयेदित्यर्थः ॥ १३ ॥

टीका—(अदस्कुवेत्यादि) । पश्यतीति पश्योनपश्योऽपश्योऽधस्तेन तुल्यं कार्याकार्या
विवेचित्वादपश्यवत्तस्याऽऽमंत्रणं हेऽपश्यवदंधसदृश प्रत्यक्षस्यैवैकस्याऽन्युपगमेन कार्या
कार्याननिज्ञा पश्येन सर्वज्ञेन व्यावृत्तमुक्तं सर्वज्ञागमं श्रद्धा प्रमाणीकुरु प्रत्यक्षस्यैवै
कस्याऽन्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हंत हतोसि पितृनिबंधनस्याऽपि व्यवहारस्या
ऽसिद्धेरिति । तथाऽपश्यकस्याऽपि सर्वज्ञस्याऽन्युपगमं दर्शनं येनासाऽवपश्यकदर्शनस्तस्याऽ
मंत्रणं वा हेऽपश्यकदर्शनं स्वतोऽर्वाकूदर्शी नवांस्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याका
र्यविवेचितयांऽधवदन्विष्यत् यदि सर्वज्ञान्युपगमं नाऽकरिष्यत् यदि वाऽदक्षो वाऽनिपुणो
वा यादृशस्तादृशो वाऽचक्षुदर्शनमस्याऽसावचक्षुदर्शनः केवलदर्शनः सर्वज्ञस्तस्माद्यदवाप्य
ते हितं तत् श्रद्धा । इदमुक्तं नवति । अनिपुणेन निपुणेन वा सर्वज्ञदर्शनोक्तं हितं
श्रद्धातव्यं । यदि वा हे अदृष्ट हेअर्वाकूदर्शीन दृष्टाऽतीताऽनागतव्यवहितसूक्ष्मपदार्थद
र्शिना यद्व्यावृत्तमनिहितमागमं तं श्रद्धा । हेअदृष्टदर्शीन अदक्षदर्शीन इति वा अ सर्वज्ञो
क्तशासनानुयायिन् तमात्मीयमाग्रहं परित्यज्य सर्वज्ञोक्तेमार्गे श्रद्धानं कुर्विति तात्पर्या
र्थः । किमिति सर्वज्ञोक्ते मार्गे श्रद्धानमसुमान्न करोति । येनैवमुपदिश्यते तन्निमित्तमा
ह । हं दीत्येवं गृहाण । दुःखदोवाक्यालंकारे । सुष्ठु अतिशयेन निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्य
क् अवबोधरूपं यस्य सः । केनेत्याह । मोहयतीति मोहनीयं मिथ्यादर्शनादिज्ञानावरणी
यादिकं वा तेन कृतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गे न श्रद्धयते ऽतस्तन्मा
र्गेश्रद्धानं प्रति चोद्यते इति ॥ ११ ॥ पुनरन्युपदेशांतरमाह । (दुःखीत्यादि) दुःखम
सातवेदनीयमुदयेन यत्प्राप्तं तत्कारणं वा दुःखयतीति दुःखं तदस्याऽस्तीति दुःखी सन्
प्राणी पौनःपुन्येन मोहं याति सदसद्विवेकविकलोजवति । इदमुक्तं नवति । असातो
दयात् दुःखमनुभवन्नार्तोमूढस्तत्करोति येन पुनः पुनः सुखी संसारसागरमनंतमस्येति त
देवंजुतं मोहं परित्यज्य सम्यगुद्धानेनोऽज्ञाय निर्विद्येत जुगुप्सेत परिहरेदात्म
श्लाघां स्तुतिरूपां तथा पूजनं वस्त्रादिलाजरूपं परिहरेत् । एवमनंतरोक्तरीत्या परिवर्त
मानः सहहितेन वर्तत इति सहितोद्धानादियुक्तो वा संयतः प्रब्राजितोऽपरप्राणिनिः सु
खार्थिनिरात्मतुलामात्मतुल्यतां दुःखाप्रियत्वसुखप्रियत्वरूपामधिकं पश्येत् आत्मतुल्या
न् सर्वानपि प्राणिनः पालयेदिति ॥ १२ ॥

गारं पित्र्य आवसे नरे, अणुपुवं पाणेहिं संजए ॥ समता सबढ
सुवते, देवाणं गहे सलोगयं ॥ १३ ॥ सोच्चा जगवाणुसासणं
सच्चे तढकरेज्जुवक्कमं ॥ सबढ विणीयमहरे, उंढं निरुक्कु विसुद्धमाहरे ॥ १४

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेढे. गारंपित्र्यआवसेनरे के० गृहवासने विषे वसतो ए
वो मनुष्य तेपण अणुपुवं के० अनुक्रमे धर्म सांजली, आवकना व्रतादिकने अंगीकार
करी, पाणेहिं के० जीवोने विषे संजए के० सम्यक्प्रकारे यत्न करतो, समतासबढसुव
ते के० सर्वत्र समता परिणामे वर्ततो एवीरीते गृहस्थ धर्मेन पालतो यको पण देवा
एंगहेसलोगयंके० देवलोकमां जाय. तो पढी यतिधर्म पालनारनो केवोजशुं ॥ १३ ॥
वली कहेढे सोच्चाजगवाणुसासणं के० ते श्रीवीतरागनी आझापूर्वक धर्म सांजलीने सच्चेत
ढकरे ज्जुवक्कमंके० तेनां आगमने विषे जेम कहुंढे. तेम सत्य संयमने विषे उपक्रम ए
टलेउद्यम करे, सबढविणीयमहरेके० सर्वत्र महारहित एवो यको निरुक्कु के० साधुते
उंढं के० माधुकरी वृत्तिये विसुद्धमाहरे के० शुद्ध एटले बेतालीश दोष रहित एवो
आहार लीये. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—किंच । (गारंपीति) अगारं गृहमप्यावसन् गृहस्थोपि नरानुपूर्व्या
चारित्रप्रतिपत्त्यादिरूपया प्राणिषु जीवेषु संयतोहिंसानिवृत्तः । यतः सर्वत्र समता श्रूय
ते । यतौ गृहस्थेच समतैव जिनमतेऽनिधीयते तां कुर्वन् गृहस्थोपि देवानां लोकं गहेत्
किंपुनर्यतिरिति ॥ १३ ॥ (सोच्चेति) जगवदनुशासनं जिनागमं श्रुत्वा तडुक्ते सत्ये संयमे
उपक्रमं उद्यमं कुर्यात् । किंचूतः सर्वत्र उपनीतमत्सरोऽरक्तद्विष्टः (उंढंति) नैद्वयं शु
द्धं दोषरहितमाहरेज्जुवक्कमाहरीयात् ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—किंच (गारंपियइत्यादि) । अगारमपि गृहमप्यावसन् गृहवासमपि कुर्वन् नरो
मनुष्यः (आनुपूर्वमिति) आनुपूर्व्या श्रवणधर्मप्रतिपत्त्यादिजड्दणया प्राणिषु यथाशक्त्या स
म्यक् यतः संयतस्तडुपमर्दान्निवृत्तः । किमिति । यतः समता समजावः । आत्मपरतुल्यता
सर्वत्र यतौ गृहस्थे च यदिचैकेंडियादौ श्रूयतेऽनिधीयते आर्हते प्रवचने तां च कुर्वन्
सगृहस्थोऽपि सुव्रतः सन् देवानां पुरंदरादीनां लोकं स्थानं गहेत् किं पुनर्योमहासत्वत
या पंचमहाव्रतधारी यतिरिति ॥ १३ ॥ अपिच । (सोच्चाइत्यादि) । ज्ञानैश्वर्यादिगु
णसमन्वितस्य जगवतः सर्वज्ञस्य शासनमाज्ञामागमं श्रुत्वाऽधिगम्य तत्र तस्मिन्ना
गमे तडुक्तेवा संयमे सज्ज्योहिते सत्ये लघुकर्मा तडुपक्रमं तत्प्राप्त्युपायं कुर्यात् । किं
नूतः सर्वत्राऽपनीतोमत्सरोयेन सतथाऽसौरक्तद्विष्टः क्षेत्रवस्तूपधिशरीरनिष्पिपासः । त
था (उंढंति) नैद्वयं शुद्धं द्विचत्वारिंशदोषरहितमाहारं गृहाहीयादन्यवहरेदेति ॥ १४ ॥

सर्वं नञ्चा अहिष्ठिए, धम्मठी उवहाणवीरिए ॥ गुत्ते जुत्ते सदाजये आय
परे परमायतष्ठिते ॥ १५ ॥ वित्तं पसवोय नाईउ, तं बाले सरणं ति म
न्नइ ॥ एते मम तेसुवी अहं, नोताणं सरणं नविज्जई ॥ १६ ॥

अर्थ—वली उपदेश कहेले ते साधु सर्वके० सर्व हेय उपादेयवस्तुने नञ्चाके० जाणीने सर्व
ज्ञोक्त संवररूप मार्गने अहिष्ठिएके० अधितिष्ठेत् एटले आश्रये वली धम्मठीके० धर्मार्थी
थको उवहाण के० उपधान एटले नपनेविषे वीरिएके० वीर्य फोरवे एटले तेमा बलवंत
थाय पण तेमां वीर्य गोपवे नहीं वली गुत्तेजुत्ते के० मन वचन अने काय गुप्तिए गुप्त
अने गुनयोगे युक्त थवानो सदा के० सर्वकाल आयपरे के० पोताने विषे अने परने
विषे जयेके० यत्न करे परमायतष्ठिते के० ते साधुपरमायतजे मोक्ष तेनो अर्थी जाणवो
॥ १५ ॥ वित्तं के० धनकनकादिक तथा पसवो के० पशु चतुष्पदादिक अने नाईउ के०
ज्ञातिते स्वजन मातापितादिक तंके० तेनु बाले सरणंतिमन्नई के० जे बाल अज्ञानी होय
ते सरणकरीमाने केवीरीते तोके एतेममतेसुवीअहं के० ए जेवित्तादिकले ते माहाराळे हुं
एनी रक्षा करनारहुं पण नोताणं सरणंनविज्जई के० एम न जाणे जे ए धनादिक जे
ले, ते रोगादिक उपने थके अथवा दुर्गतिमां पडतां थका मने त्राणशरण नविद्यते
एटले नथी. थवाना ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(सच्चमिति) सत्यमार्गमिमं ज्ञात्वाऽधितिष्ठेदाश्रयेत् । धर्मार्थी उपधानं तपस्त
त्र वीर्यवान् मनोवाक्कायगुप्तो ज्ञानादिनिर्युक्तः सदा यतेत आत्मनि परस्मिंश्च । किञ्चूतः
परमउत्कृष्टआयतो दीर्घो मोक्षस्तेनार्थिकस्तदनिर्लाषी ॥ १५ ॥ (वित्तमिति) वित्तं ध
नं पशवस्तुरगादयः ज्ञातयः स्वजनामात्रादयः तदेतद्बालोमूर्खः शरणमिति मन्यते ।
कथमित्याह । एते वित्तादयो मम मदीया अहं तेषु वित्तादिषु रक्षाकरणेन प्रवर्ते एवं
बालो मन्यते नत्वेवं वेत्ति यद्वित्तादिकं त्राणं न स्यादुर्गतौ पततो नापि रोगादौ शरणं विद्य
ते । रिद्धासहावतरजा, रोगजराजंगुरं ह्यसरीरं ॥ दोएहंपि गमणसीला, एाकिञ्चिरहोक्का
संबंधाश्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सच्चणञ्चेत्यादि) सर्वमेतद्देयमुपादेयं च ज्ञात्वा सर्वज्ञोक्तं सर्वसंव
ररूपमधितिष्ठेत् आश्रयेत् । धर्मेणार्थो धर्म एव वाऽर्थः परमार्थताऽन्यस्याऽनर्थरूपत्वात्
धर्मार्थः सविद्यते यस्याऽसौ धर्मार्थी धर्मप्रयोजनवान् । उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य स
तथा अनिगूहितबलवीर्य इत्यर्थः । तथा मनोवाक्कायगुप्तः सुप्रणिहितयोग इत्यर्थः । तथा
युक्तो ज्ञानादिभिः सदा सर्वकालं यतेताऽऽत्मनि परस्मिंश्च । किंविशिष्टः सन् अत आह । प

रमउत्कष्टआयतोदीर्घः सर्वकालजवनात् मोक्षस्तेनाऽर्थिकस्तदनिजापी पूर्वोक्तविशेषणवि
शिष्टोजवेदिति ॥ १५ ॥ पुनरप्युपदेशान्तरमाह (वित्तमित्यादि) वित्तं धनधान्यहिरण्या
दि । पशवः करितुरगगोमहिष्यादयोऽज्ञातयः स्वजनामातापितृपुत्रकलत्रादयः तदेतद्वित्ता
दिकं बालोऽङ्गः शरणं मन्यते । तदेव दर्शयति । ममैते वित्तपशुजातयः परिजोगे उपयो
क्ष्यन्ते । तेषु चाऽर्जनपालनसंरक्षणादिना शेषोपश्वनिराकरणेन परिहारेणाऽहंनवामीत्ये
वं बालोमन्यते । न पुनर्जानीते यदर्थं धनमिच्छन्ति तन्नरीरमशाश्वतमिति । अपिच । रि
द्धी सहावतरला, रोगजरानङ्गुरं ह्यशरीरं ॥ तथा मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
प्रतिजन्मनि वर्तन्ते कस्य माता पितापि वा ॥ १ ॥ एतदेवाह । नोनैव वित्तादिकं संसारे क
थमपि त्राणं नवति । नरकादौ पततोनापि रागादिनोऽपद्रुतस्य कचिन्नरणं विद्यतइति ॥ १६ ॥

अप्रागमितंमिवाडुहे, अहवा उक्कमिते नवन्ति ॥ एगस्स गती
य आगती, विडुमन्ता सरणं ण मन्नइ ॥ १७ ॥ सवे सयकम्मक
प्पिया, अवियत्तेण डुहेण पाणिणो ॥ हिमन्ति नयानुला सढा,
जाई जरा मरणेहिं निहुता ॥ १८ ॥

अर्थ—वली उपदेश कही देखाडेढे. अप्रागमितंमिवाडुहे के० पूर्वोपाजित असाता
वेदनीय कर्मना उदय थकी डुःख प्राप्त थयां ठतां ते डुःख एकलोज जीव अनुजवेढे.
पण ज्ञाति, स्वजन अथवा डव्य ते डुःखः थकी मूकावी शकता नथी अहवाके० अथवा उक्क
मितेनवन्ति ॥ के० मरण आवे ठते पण एकलोज डुःख जोगवे तथा नवांतरने विपे पण
एकलोज डुःख जोगवे तथा एगस्सगतीय आगती के० गति आगति पण एकलानेज होय,
परंतु ते वखते धनादिक जे ठे ते कोइ सरण न थाय विडुमन्ता के० विवेकी पंमित ज
न एवी रीते जाणता थका सरणं णमन्नइ के० कोइनुं सरण करी माने नहीं ॥ १७ ॥
सवे के० संसारमांहे सर्व जीव सय के० पोताना करेला कम्म के० कर्मे करी कप्पिया
के० एकेंडियादिकनी अवस्थाये कळप्या ठतां अवियत्तेणके० अव्यक्त संज्ञाये डुहेण
के० अस्पष्ट शिरशूलादिक डुःख करी डुःखीया ठतां एवा पाणिणो के० प्राणीउं ते
हिमन्ति के० चतुर्गतिकरूप संसार मांहे अरहट्ट घटीने न्याये परित्रमण करेढे, ते
ज योनीनेविषे नयाउला के० नयाकुल बिहीता थका तथा सढा के० शठ एटले
अज्ञानी ठता जाई जरामरणेहिं के० वली वली जाइ एटले जाति अने जरा तथा मरणे
करी निहुता के० पीडया थका रहेढे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(अप्रागमितंमिवेति) अन्यागते प्राप्ते डुःखेऽथवा उपक्रमकारणैरुपक्रांते द्वी

एो आयुषि नवांते वा सति एकाक्येव दुःखमनुभवतीतिशेषः ॥ यतः सयणस्सविमल्लगड,
रोगानिदउकिलिस्सइहेगो ॥ सयणोवियसेरोगं, नविरंचइनेव नासेइ इति ॥ तथाचाह ।
(एकस्सत्ति) एकस्यैव प्राणिनांनवांतरे गतिरागतिश्च स्यात् ततोविद्वान् तावदीषदपि श
रणं न मन्यते । यतः एकस्य जन्ममरणो गतयश्च शुजाशुजानवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहि
तमेकेनैवात्मनः कार्यमिति ॥ १ ७ ॥ (सवेत्ति) सर्वे प्राणिनः स्वकेन स्वकृतेन कर्मणा कल्पिताए
केंडियादिजेदेन व्यवस्थिताः । तथा एकेंडियादिजवेषु अव्यक्तेन दुःखेन उजयलक्षणाद्य
क्तेनापि दुःखेन समन्विताः प्राणिनो जयाकुलाः शतकर्मकारित्वात् शताहिंङंति पर्यटं
ति तासुतासु योनिषु । किंचूताः प्राणिनः जातिजरामरणैरनिदुताः पीडिताः ॥ १ ७ ॥

॥ टीका—एतदेवाऽह । (अस्मागमितंमीत्यादि) । पूर्वोपात्ताऽसातवेदनीयोदये
नाऽन्यागते दुःखे सत्येकाक्येव दुःखमनुभवति न ज्ञातिवर्गेण विक्तेन वा किंचिक्रियते
। तथाच । सयणस्सविमल्लगडरोगानिहतो किलिस्सइहेगो ॥ सयणोवियसेरोगं नविरंच
इनेवनासेइ ॥ १ ॥ अथवोपक्रमकारणैरुपक्रांते स्वायुषि स्थितिद्वयेण वा नवांतरे नवां
तिके वा मरणे समुपस्थिते सति एकस्यैवाऽसुमतोगतिरागतिश्च नवति । विद्वान् विवे
की यथावस्थितसंसारस्वजावस्य वेत्ता ईषदपि तावत् शरणं न मन्यते कुतः सर्वात्मना त्रा
णमिति । तथाहि । एकस्य जन्ममरणो गतयश्च शुजाशुजानवावर्ते । तस्मादाकालिकहि
तमेकेनैवाऽत्मनः कार्यं ॥ १ ॥ एको करेइ कम्मं फलमवि तस्सिं कउसमणुहवइ । एको
जायइ मरइ य परलोयं एकउजाइ ॥ १ ॥ १ ७ ॥ अन्यच्च । (सवेसयइत्यादि) । सर्वेपि संसा
रोदरविवरवर्तिनः प्राणिनः संसारे पर्यटंतः स्वकृतेन ज्ञानावरणीयादिना कर्मणा कल्पि
ताः सूक्ष्मबादरपर्याप्तिकैकेंडियादिजेदेन व्यवस्थिताः । तथा तेनैव कर्मणैकेंडियाद्यवस्थायाम
व्यक्तेनाऽपरिस्फुटेन शिरःशूलाद्यलक्षितस्वजावेनोऽपलक्षणात्वात् प्रव्यक्तेन च दुःखेनाऽसाता
वेदनीयस्वजावेन समन्विताः प्राणिनः पर्यटंत्यरघट्टघटीन्यायेन तावत्स्वेव योनिषु जयाकुलाः
शतकर्मकारित्वात् शताच्रमंति जातिजरामरणैरनिदुतागर्जाधानादिनिर्दुःखैः पीडिता इति १ ७

इणमेव खणं वियाणिया, एोसुलनं बोहिं च आहितं ॥ एवं स
हिए हिपासए, आहिजिणे इणमेव सेसगा ॥ १८ ॥ अजविंसु
पुरा विजिस्कुवो, आएसावि नवंति सुवता ॥ एयाइ गुणाइ आ
हुते, कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १९ ॥

अर्थ—इणमेव के० एहिज आर्य क्षेत्र सुकुमाल जन्म जिनधर्म प्रतिपत्तिरूप एवो
खणं वियाणिया के० कृण एटले अवसर जाणी यथोचित धर्म करवो एोसुलनंबोहिं च

मान स्वामी पाशेशी अमे सांचळुं ठे, तेरीते तमोने कहुंठुं ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्रकृतां
गे प्रथमश्रुतस्कंधे श्रीद्वितीयवेतालीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ दीपिका—(तिविहेणेति) त्रिविधेन मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनो
माह्न्यात् । इदमाद्यव्रतं । उपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि ज्ञेयानि । तथा आत्महितोऽनि
दानोनिदानरहितः संवृतएवंनूतः सिध्यतीत्याह । एवंनूताअनंतशः सिद्धाः संप्रति व
र्तमानकालेपि सिद्धिगमनयोगे सिध्यन्ति । अपरे अनागते काले सेत्स्यन्ति । नान्योमुक्तिमा
र्गइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमुद्देशकत्रयोक्तनीत्या श्रीरुषजस्वामी स्वसुतानु
दिश्य उदाहृतवान् कथितवान् । अनुत्तरमुत्कृष्टं ज्ञानं तदस्यास्तीत्यनुत्तरज्ञानी । एवमनु
त्तरदर्शी । अनंतज्ञानदर्शनइत्यर्थः । बौद्धमतनिरासाय ज्ञानाधारंजीवं दर्शयति । अनुत्त
रज्ञानदर्शनधरइति । कथंचिन्निन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अर्हन् सुरेंद्रादिपूज्योद्गा
तपुत्रोवर्धमानस्वामी रुषजस्वामीवा जगवान् विशालानगर्थाभाख्यातवान् श्रीवीरः ।
रुषजस्वामीतु विशालकुलोद्भवत्वात् वैशालिकः ॥ यदुक्तं “ विशालाजननीयस्य, विशा
लकुलमेववा ॥ विशालं वचनं वास्यात्तेन वैशालिकोजिनः ” इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥
॥ ३२ ॥ इति द्वितीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—तदजिहितांश्च गुणानुद्देशतआह । (तिविहेणेत्यादि) । त्रिविधेन मनसा
वाचा कायेन यदिवा कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनोदशविधप्राणजाजोमाह्न्यादिति । प्र
थममिदं महाव्रतं । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात् एवं शेषाण्यपि द्रष्टव्यानि । तथाऽऽत्मनेहित
आत्महितः । तथानाऽस्य स्वर्गावाप्त्यादिलक्षणनिदानमस्तीत्यनिदानः । तथेन्द्रियनोऽन्द्रियैर्म
नोवाक्कायैर्वा संवृतस्त्रिगुप्तिगुप्तइत्यर्थः । एवंनूतश्चावश्यं सिद्धिमवाप्नोतीत्येतददर्शयति ।
एवमनंतरोक्तमार्गानुष्ठानेनानंताः सिद्धाअशेषकर्मक्षयजाजः संवृत्ताविशिष्टस्थानजाऽजो
वा । तथा संप्रति वर्तमाने काले सिद्धिगमनयोग्ये सिध्यन्त्यऽपरेवाऽनागते काले एत
न्मार्गानुष्ठायिनएव सेत्स्यन्ति । नाऽपरः सिद्धिमार्गोऽस्तीति जावार्थः ॥ ३१ ॥ एतच्च सुधर्म
स्वामी जंबूस्वामिप्रनृतिन्यः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयतीत्याह । (एवंसेत्यादि) । एवमुद्देश
कत्रयानिहितनीत्या सरुषजस्वामी स्वपुत्रानुदिश्योदाहृतवान् प्रतिपादितवान् । नाऽस्योत्त
रं प्रधानमस्तीत्यनुत्तरं । तच्च तज्ज्ञानंच अनुत्तरज्ञानं तदस्याऽस्तीत्यनुत्तरज्ञानी तथाऽनुत्त
रदर्शी । सामान्यविशेषपरिच्छेदकावबोधस्वजावइति बौद्धमतनिरासद्वारेण ज्ञानाधारं जीवं
दर्शयितुमाह । (अनुत्तरज्ञानदर्शनधरइति) । कथंचिन्निन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अ
र्हन् सुरेंद्रादिपूजार्होद्गातपुत्रोवर्धमानस्वामी रुषजस्वामी वा जगवानैश्वर्यादिगुणगु
कोविशाख्यां नगर्ह्यीं वर्धमानोऽस्माकमाख्यातवान् रुषजस्वामी वा । विशालकुलोद्भव

त्वाद्देशालिकः । तथाचोक्तं । विशाला जननी यस्य विशालं कुलमेव वा । विशालं वचनं चा
ऽस्य तेन वैशालिकोजिनः । एवमसौ जिनआख्यातइति । इतिशब्दः परिसमाप्त्यर्थोब्रवीमी
तिउक्तार्थोऽनया पूर्ववदिति ॥११॥ समाप्तंच द्वितीयं वैतालीयमध्ययनं ॥ अंथाग्रं॥१७६॥

हवे बीजो अध्ययन कह्या अनंतर बीजो अध्ययन प्रारंभिये ठैए. एनो ए संबंधठे के,
पाठले अध्ययने स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा कही माटे परसमयना दोष अने स्वसमय
ना गुण जाणीने स्वसमयने विषे प्रवर्तवो; तेने विषे प्रवर्ततां थकां जे अनुकूल अने प्रति
कूल उपसर्ग उपजे ते सहन करवा ए अधिकारे आव्यो जे अध्ययन तेप्रारंभिये ठैयें.

सूरं मसुइ अप्पाणं, जावजेयं नपस्सती ॥ जुशंतं दढधम्माणं,
सिसुपालोव महारहं ॥ १ ॥ पयाता सूरा रणसीसे, संगामंमि
उवचिते ॥ माया पुत्तं नयाणाइ, जेएण परि विह्वए ॥ २ ॥

अर्थ-कोइएक बाल मनुष्य संग्रामने विषे अप्पाणंके० पोताने सूरंमसुइके० शूरवीर क
री माने जे आजगतमांहे माहारा समान सुनट कोइ नथी. परंतु जावजेयं के० ज्यां
सुधी तेसंग्रामने विषे पोताने जीपनार कोइ नपस्सतीके० न देखे त्यांसुधी जाएवुं. को
नीपरे? सिसुपालोवके० जेम शिशुपालराजा पोतानी आत्माने शूरवीर मानतो हतो परंतु
संग्रामने विषे दढधम्माणं के० दढधर्मी तथा महारहं के० महारथी एवा नारायणने
जुशंतं के० जुंजतो देखी, ह्जोन पामी, मद ठांमीने निर्मद थयो. ॥ १ ॥ सांप्रत सामा
न्यपदे दृष्टांत कहेठे. कोइएक पोतानेविषे सूरा के० शूरवीरपणुं मानता रण के० सं
ग्रामने सीसे के० मस्तके अग्रेसर पणे पयाताके० आव्या; एवा संगामंमिउवचितेके०
ते संग्रामनेविषे उपस्थित एटले प्राप्त थये थके त्यां परदलने सुनटे सर्वजनने व्याकुल
चित्त कह्या ठे. ते संग्राम एवो वर्त्तेठे के, ज्यां मायापुत्तंनयाणाइ के० माता पुत्रने
न जाणे; एटले माताने केडे रह्यो बालक पडतो जाणे नहीं एवा संग्रामने विषे जेए
ण के० जे आगले जीपणहार पुरुषो तेणे परिविह्वए के० शस्त्रादिके करी ठेद्यो थको,
हत प्रहत कीधो ठतो, कायरपणे जंग पामे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका-उक्तं द्वितीयमध्ययनं । तत्र स्वसमये बोधोविधेयइत्युक्तं । तत्र प्रतिबुद्ध
स्य कदाचिदुपसर्गाः स्युस्तेच उदीर्णाः सम्यक्सोढव्याइत्यर्थः । अथ तृतीयाध्ययनमार
भ्यते । तत्र चत्वारउद्देशकास्तेषु प्रथमोद्देशकस्येदमादिसूत्रं । (सूरंमसुइति) कश्चिद्वा
लः संग्रामे आत्मानं शूरं सुनटं मन्यते शूरोहमिति गर्जति । यावज्जेतारं पुरःस्थितमुद्यता
सिं नपश्यति । दृष्टांतमाह । युध्यमानं दृढः समर्थो धर्म स्वजावोयस्यस तथातं । महान् रथो
ऽस्येति महारथोऽत्रनारायणस्तं दृष्ट्वा यथा शिशुपालोमाइसुतः समर्थोपि ह्जोजंगतस्तं दृष्ट्वा

तोयथा वसुदेवस्वसा माझी दमघोषाय दत्ता । तयोः पुत्रः शिशुपालः सयौवनमदगर्वि
 तोबलवान् चतुर्नुजश्च तं तादृशं दृष्ट्वा माता नैमित्तिकं पप्रह । तेनोक्तं अयं तव पुत्रोऽर्जयः
 समरे । यं दृष्ट्वास्य स्वाभाविकं जुजायुगलं जावि तस्मादस्य मृतिः । एवमस्य कियान् का
 जोतिक्रांतः सकदाचित्कृष्णेन दृष्टस्तदा तस्य जुजायुगलमेव जातं । तदा तद्विदित्वा माझी
 नाम्न्या तन्मात्रा कृष्णपितृष्वस्त्रा कृष्णाय निवेदितं । त्वं मत्पुत्रोपरि कृपां कुर्याः । कृष्णेनोक्तं ।
 अहं त्वत्सुतस्यापराधशतं सहिष्ये तदादेशात् । शिशुपालस्तु कृष्णं तृणमिव मन्यते । अ
 सन्यवचांसि वक्ति । बहूनपराधान करोति । अपराधशते पूर्णे मात्रादिनिर्वार्यमाणोपि नति
 ष्टति तदा कृष्णश्चक्रेण तडुत्तमांगं चिह्नेदेति ॥ १ ॥ सांप्रतं जनप्रतीतं दृष्टान्तमाह । (पया
 याइति) । प्रकर्षेण पातः पादपातोयेषांते प्रपातारणशिरसि प्रयाताः प्रकर्षेण प्राप्तावा
 ग्गूराः सुनटमन्यास्ततः संग्रामे उपस्थिते प्राप्ते सति सर्वस्याकुलीनूतत्वान्माता पुत्रं न जाना
 ति । एवंविधे रणे जेता कुंतादिभिः परिविहृतः परिसमंताद्विविधं हृतोहतश्चिह्नोवा य
 था कश्चिदहपसत्वोर्जंगं याति दैन्यं जनतइत्यर्थः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं द्वितीयमध्ययनमधुना तृतीयमारभ्यते । अस्यचाऽयमनिसंबंधः । इहाऽन
 तराध्ययने स्वसमयपरसमयप्ररूपणाऽनिहिता । तथा परसमयदोषान् स्वसमयगुणांश्च प
 रिज्ञाय स्वसमये बोधोविधेयइत्येतच्चाऽनिहितं । तस्यच प्रतिबुद्धस्य सम्यगुद्धानेनोद्धितस्य
 सतः कदाचिदनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्राडुर्नवेयुस्तेचोदीर्णाः सम्यक् सोढव्याइत्येत
 दनेनाऽध्ययनेन प्रतिपाद्यते । ततोऽनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगं
 धाराणि नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशाः । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिका
 रश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः संबुद्धस्सुवसग्गाइत्यादिना प्रथमाध्ययने प्रतिपादितः ।
 उद्देशार्थाऽधिकारं तूत्तरत्र स्वयमेव निर्युक्तिकारः प्रतिपादयिष्यतीति । नामनिष्पन्नंतु नि
 क्सेपमधिकृत्य निर्युक्तिकृदाह । (उवसग्गमित्यादि) उवसग्गमित्युक्तं दवे चैयणमचैयणं
 इविहं । आगंतुगोयपीला, करोयजोसोउवसग्गो ॥ १ ॥ नामस्थापनात् इव्यक्त्रकाल
 जावचेदात् उपसर्गाः षोढा । तत्र नामस्थापने कृष्णत्वादनादृत्य इव्योपसर्गं दर्शयति ।
 इव्ये इव्यविषये उपसर्गोद्देशाः । यतस्तद्व्यमुपसर्गकर्तृ चेतनाचेतनचेदात् द्विविधं । त
 त्र तिर्यङ्मनुष्यादयः स्वावयवानिधातेन यदुपसर्गयंति ससचित्तइव्योपसर्गः सएवकाष्ठादि
 नेतरः तत्त्वचेदपर्यायैर्व्याख्यातः । तत्रोपसर्गउपतापः शरीरपीडनोत्पादनमित्यादि
 पर्यायाः । चेदाश्च तिर्यङ्मनुष्योपसर्गादयः नामादयश्च । तत्र व्याख्यांतु निर्युक्तिकृदेव गाथा
 पश्चार्द्धेन दर्शयति । अपरस्माद्विव्यादेरागच्छतीत्यागंतुकोयोऽसावुपसर्गो नवति । सच दे
 हस्य संयमस्य वा पीडाकारोतीति ॥ १ ॥ क्षेत्रोपसर्गानाह । खेत्तमित्यादिना । खेत्तं बहुउधपयं

कालोऽङ्गनदूसमादीउ। जावेकम्मपुदउ, सो डुविहोउधुवक्कमिउ ॥ १ ॥ यस्मिन् क्षेत्रे बहून्यो
घतः सामान्येन पदानि कूरचौराद्युपसर्गस्थानानि नवन्ति तत्क्षेत्रं बहोघपदं । पाठांतरं वा
बहोघजनयं बहून्योघतोऽन्यस्थानानि यत्र तत्तथा । तच्च लाढादिविषयादिकं क्षेत्र
मिति । कालस्त्वेकांतदुःषमादिः । आदिग्रहणात् योयस्मिन् क्षेत्रे दुःखोत्पादकोऽप्रीष्मा
दिः सगृह्यतइति । कर्मणां ज्ञानावरणादीनामनुदयोऽनावोपसर्गइति । सच उपसर्गः
सर्वोऽपि सामान्येन औपिकोपक्रमिकनेदात् देधा । तत्रौपिकोऽशुचिकर्मप्रकृतिजनित
नावोपसर्गोऽनवति । औपक्रमिकस्तु दंडकशशस्त्रादिनाऽसातवेदनीयोदयापादकइति ।
॥ १ ॥ तत्रौपिकौपक्रमिकयोरुपसर्गयोरौपक्रमिकमधिकृत्याह । (उवक्कमिउइत्यादि) ।
उवक्कमिउ संयमविग्धकरेतनुवक्कमेपगयं । दवे चउविहो देवमणुयतिरियायसंवेत्तो ॥
॥ २ ॥ उपक्रमणमुपक्रमः । कर्मणामनुदयप्राप्तानामुदयप्रापणमित्यर्थः । एतच्च यद्
व्योपयोगात् येन वा इव्येणाऽसातवेदनीयाद्यशुचं कर्मोदीर्यते । यदुदयाच्चावपसत्वस्य
संयमविधातोऽनवति । अतः औपक्रमिकउपसर्गः संयमविधातकारीति । इहच यतीनां मोहं
प्रति प्रवृत्तानां संयमोमोहाङ्गं वर्तते तस्य योविघ्नहेतुः स एवाऽत्राऽधिक्रियतइति दर्श
यति । तत्रौपिकौपक्रमिकयोरौपक्रमिके प्रकृतं प्रस्तावस्तेनात्राधिकारइतियावत् । सच
इव्ये इव्यविषयश्चित्त्यमानश्चतुर्विधोऽनवति । तद्यथा । दैविकोमानुषस्तैरश्चआत्मसंवेदन
श्चेति ॥ ३ ॥ सांप्रतमेतेषामेव नेदमाह । एकेकोयेत्यादि । एकेकोयचउविहो, अचविहोवावि
सोलसविहोवा । घडणजयणायतेसिं, एत्तोवोह्वंय अहियारो ॥ ४ ॥ एकैकोदिव्यादिश्चतुर्विधश्च
तुर्नेदः । तत्र दिव्यस्तावत् हास्यात् प्रदेषात् विमर्शात् पृथग्विमात्रातश्चेति । मानुषाश्चपि
हास्यतः प्रदेषाद्विमर्शात् कुशीलप्रतिसेवनातश्च । तैरश्चाश्चपि चतुर्विधाः । तद्यथा । न
यात्प्रदेषादाहारादपत्यसंरक्षणाच्च । आत्मासंवेदनाश्चपि चतुर्विधाः । तद्यथा । घट
नातोऽलेशनातोऽगुव्याद्यवयवसंश्लेषरूपायास्तंजनातः प्रपाताच्चेति । यदिवा वातपित्त
श्लेष्मसंनिपातजनितश्चतुर्थेति । स एव दिव्यादिश्चतुर्विधोऽनुकूलप्रतिकूलनेदात् अष्टधा
नवति । स एव दिव्यादिः प्रत्येकं यश्चतुर्धा प्राग्दर्शितः सचतुर्णां चतुष्कानां मेलापकात्
षोडशेनेदोऽनवति । तेषां चोपसर्गाणां यथा घटनासंबंधप्राप्तिः प्राप्तानां चाऽधिसहनं प्र
तियातना नवति । तथाऽतर्कमध्ययनेन वद्ध्यते इत्ययमत्रार्थाधिकारइतिनावः ॥ ४ ॥
उद्देशार्थाधिकारमधिकृत्याह । (पढमंमीत्यादि) पढमंमियपडिलोमा हुंतीअणुलोमगाय
वित्तिंयमि । तइएअश्वत्तविसीदणंयपरवादिरयणंच ॥ ५ ॥ प्रथमे उद्देशके प्रतिलोमाः प्रतिकूला
उपसर्गाः प्रतिपाद्यन्तइति तथा द्वितीये ज्ञातिकृताः स्वजनापादिताअनुलोमाअनुकू
लाइति । तथा तृतीये अथात्मविषीदनं परवादिवचनं चेत्ययमर्थाधिकारइति । हेउस
रिसेहिंअहेउएहिं समयपडिएहिंणिउणेहिं । शीलखलितपसुवनाकयाचउमि उद्देशे

॥ ६ ॥ (हेतुइत्यादि) चतुर्थोद्देशके अयमर्थाधिकारः । तद्यथा । हेतुसदृशैर्हेत्वा
 नासैरन्यतैर्यिकैर्व्युद्दिताः प्रतारितास्तेषां शीलस्खलितानां व्यामोहितानां प्रज्ञाप
 ना यथाव स्थितार्थप्ररूपणा स्वसमयप्रतीतैर्निपुणनणितैर्हेतुभिः कृतेति ॥ सांप्रतं
 सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (सूरंमसुइत्यादि) ।
 कश्चिन्नघुप्रकृतिः संग्रामे समुपस्थिते शूरमात्मानं मन्यते । निस्तोयांबुदश्वात्मश्ला
 घाप्रवणोवाग्निर्विस्फूर्जन् गर्जति । तद्यथा । नमत्कल्पः परानीके कश्चित् सुनटो
 ऽस्तीत्येवं तावज्जति यावत् पुरोऽवस्थितं प्रोद्यतासिं जेतारं न पश्यति । तथा चोक्तं ।
 तावज्जः प्रस्रुतदानगंडः करोत्यकालांबुदगर्जितानि । यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु लांगू
 लविस्फोटखं शृणोति ॥ १ ॥ न दृष्टान्तमंतरेण प्रायोलोकस्याऽर्थावगमो न वतीत्यतस्तद
 वगतये दृष्टान्तमाह । यथा माडीसुतः शिष्टपालोवासुदेवदर्शनात्प्राक् आत्मश्लाघाप्र
 धानं गर्जितवान् पश्चाच्च युध्यमानं शस्त्राणि व्यापारयंतं दृढः समर्थो धर्मः स्वनावः सं
 ग्रामाजंगरूपो यस्य स तथा तं महान् रथोऽस्येति महारथः सच प्रक्रमादत्र नाराय
 णस्तं युध्यमानं दृष्ट्वा प्राग्गर्जनाप्रधानोपि ह्यो न गतः । एवमुत्तरत्र दार्ष्टान्तिकेऽपि योजनी
 यमिति । नावार्थस्तु कथानकादऽवसेयः । तच्चेदं । वसुदेवसुसाएसु उदमघोसणराहिवेणमु
 द्वीए । जाऊचउपुउजुजवलकलिउंकलहपत्तछो ॥ १ ॥ दहूपातउजणणी, चउपुयपुत्तमपुय
 मणग्य ॥ नयहरिसविम्हयमुही पुड्डइणेमत्तियंसहसा ॥ १ ॥ एमिन्निकएणमुणिकणसाहियंती
 इहठहिययाए ॥ जहएसतुपुत्तोमहाबलोडुज्जउंसमरे ॥ २ ॥ एयस्सयजंदहूणहोइसानावियं
 जुयाजुयलं ॥ होहीततोवियजयंसुतस्सतेणडिसंदेहो ॥ ३ ॥ नाविनयवेविरंगी पुत्तंदसेइजा
 वकएहस्स । तावच्चियतस्सवियंपयइडंवरजुयाजुगलं ॥ ४ ॥ तोकएहस्सपिउड्डापुत्तंपाडेइपाय
 पीढंमि ॥ अवरहखामणडंसोविसयंसेखमिस्सामि ॥ ५ ॥ सिसुवालोविहुजुवणमएण नारा
 यणअसप्लेहिं ॥ वयणेहिंजणइसोविहुखमइखमाएसमडोवि ॥ ६ ॥ अवरहसएपुस्सेवारि
 जेतोणचिच्छंजाहे । कएहेणतउ डिन्नचकेणउत्तमंगंसे ॥ ७ ॥ सांप्रतं सर्वजनप्रतीतं वार्तमा
 निकं दृष्टान्तमाह । (पयायाइत्यादि) यथा वाग्निर्विस्फूर्जतः प्रकर्षेण विकटपादपातं
 रणशिरसि संग्राममूर्धन्यग्रानीके यातागताः । केते शूराः शूरंमन्याः सुनटाः । ततः संग्रामे
 नेतरः पतत्परानीकसुनटमुक्तहेतिसंघाते सति तत्रच सर्वस्याऽऽकुलीनूतत्वात् मा
 पर्यायाः । नेहानाति कटीतोऽर्शयंतं स्तनंधयमपि न सम्यक् प्रतिजागर्त्तीत्येवं मातापुत्रीये
 पश्चाद्धन दर्शयासुनटेन जेत्रा च शक्त्यादिभिः परिसमंतात् विविधमनेकप्रकारं कृतोदत
 हस्य संयमस्य वा पीडिद्वयसत्त्वो जंगमुपयाति दीनो न वतीति यावदिति ॥ १ ॥

एवं सेहेवि अपुठे, निस्का यरिया अकोविए ॥ सूरं मसंति अप्पाणं,
जावलूहं नसेवए ॥ ३ ॥ जया हेमंतमासंमि, सीतं फुसइ सवगं,
पाठांतरं सवायगं ॥ तह मंदा विसीयंति, रज्जहीणावि खत्तिया ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टांत साधु साथे मेलवे ठे. एवं के० एम पूर्वोक्त सुनटनी पेरे शीष्ट
पालवत् सेहेविके० नवदीक्षित शिष्य पण अपुठेके० परिसहने अण फरश्यो थको एम
कहेके, दीक्षापालवामां शुं डुर्लनठे? एटले दीक्षानो मार्ग सुलजज ठे. एवो ते निस्कायरि
या अकोविएके० निष्काचर्याने विषे अकोविद, एटले अजाण, अनेरा आचारने विषे अनि
पुण थको नवदीक्षितठे. ते सूरंमसंतिअप्पाणं के० वचन मात्रे करी पोताने विषे शूर
पणानो माननार ते जावके० ज्यांलगे लूहंके० संयमने नसेवए के० सेवे नही त्यांलगे
एवुं कहे के, “ ए संयममां शुं डुष्करपणुं ठे? ” परंतु जेवारे संयम आदरे तेवारे प
रिसहनो उदय आवे थके सिदाय. ॥ ३ ॥ हवे संयमनुं डुष्करपणुं देखाडेठे. जया
के० त्यां एकदाकाले हेमंतमासंमि के० हेमंत ऋतुना पौष अने माघ मासमां स
वगं के० सर्वांगे पाठांतरे सवायगं के० वायरासहित सीतंफुसति के० शीत फरसे तह
के० तेवारे मंदाविके० मंदबुद्धि जारी कर्मिजीव कायर थको, चारित्रने विषे सीयंतिके०
सिदाय एटले दीनपणुं पामे. कोनी पेरे? तोके, रज्जहीणावि खत्तिया के० जेम राज्य
हीन क्षत्री सिदाय तेनी पेरे ते साधु पण जाणी लेवो. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यथा शूरंमन्योजेता
रं वासुदेवमन्यंवा युध्यमानं दृष्ट्वा जंगं याति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परीषद्वैरस्पृ
ष्टः प्रव्रज्यायां किंङुष्करमिति गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोनिपुणः । उपलक्ष
णादन्यस्मिन्नपि साध्वाचारेऽनिपुणः सञ्चात्मानं तावत् शिष्टपालवत् शूरं मन्यते । याव
ज्जेतारमिव रूढं संयमं नसेवते नज्जते । संयमप्राप्तौहि बहवोगुरुकर्माणोऽल्पसत्वाजंगमु
पयांतीति ॥३॥ संयमस्य रूढत्वमाह ।(जयेत्ति) यदा हेमंतमासे शीतकाले शीतं स्पृशति स
र्वांगांतत्र शीते मंदाविषीदंति दीनाः स्युः । राज्यहीना राज्यच्युतायथाक्षत्रियाराजानः॥४॥

॥ टीका—दार्ष्टान्तिकमाह । (एवंसेहेवीत्यादि) । एवमिति प्रक्रांतपरामर्शार्थः । य
थाऽसौ शूरंमन्यउत्कृष्टसिंहनादपूर्वकसंग्रामशिरस्युपस्थितः पश्चाज्जेतारं वासुदेवम
न्यं वा युध्यमानं दृष्ट्वा दैन्यमुपयाति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परीषद्वैरस्पृष्टोबुद्धः
किंप्रव्रज्यायां डुष्करमित्येवं गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोऽनिपुणः । उपल
क्षणार्थत्वादन्यत्राऽपि साध्वाचारेऽग्निवप्रव्रजितत्वादप्रवीणः सएवंचूतञ्चात्मानं

तावन्निशुपालवत् शूरं मन्यते यावज्जेतारमिव रूढं संयमं कर्म संश्लेषकारणा
नावात् नसेवते ननजतइति । तत्प्राप्तौ तु बहवोगुरुकर्माणोऽल्पसत्वाजंगमुपयांति
॥ ३ ॥ संयमस्य रूढत्वप्रतिपादनायाह । (जयाहेमंतेइत्यादि) । यदा कदाचित् हेमंत
मासे पौषादौ शीतं सहिमकणवातं स्पृशति जगति तत्र तस्मिन्नसह्ये शीतस्पर्शे ज
गतिसति एके मंदाजडागुरुकर्माणोविषीदंति दैन्यनावमुपयांति राज्यहीनाराज्यञ्चु
ताः यथा क्षत्रियाराजानश्चेति ॥ ४ ॥

पुठे गिम्हाहि तावेणं, विमणे सुप्पिवासिए ॥ तच्च मंदा विसियं
ति, मन्हा अप्पोदए जहा ॥ ५ ॥ सदादत्तेसणा डुक्का, जायणा
डुप्पणोल्लिया ॥ कम्मत्ता डुप्पगा चेव, इच्चाहं सुपुढो जणा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे उष्णपरिसह कहेवे. गिम्हाहि के० ग्रीष्मकाले ज्येष्ठादिक मासनी उप
न्यो तावेणं के० उष्ण आताप,तेणे करी पुठे के० फरइयो एटले व्याप्यो बतो, विमणे
के० विमन एटले आमण डुमणो थयो थको सप्पिवासिए के० अत्यंत तृषाये करी
पराजव पाम्यो तेवारे तच्चमंदाविसीयंतिके० त्यां पण मंद बापडो कायर सिदाय,जंग पामे.
जहा के० जेम मन्हाअप्पोदए के० माठलुं अल्पोदकमां एटले पाणीना वियोगथी
सिदाय तेम सत्वरहित चारित्रियो संयम थकी त्रष्ट थाय. जेम माठलां जीवितव्य थ
की त्रष्ट थाय तेनी पेरें जाणी लेवुं. ॥ ५ ॥ हवे याचना परिसह कहेवे. सदादत्तेस
णाडुक्का के० सर्वकाल शिलिमात्रपण साधुने दीधो अने एषणिय लेवो ए मन्हाडु.खवे
जायणा के० याचना एटले मागवुं ते डुप्पणोल्लियाके० अपार दुर्जनवे. तेमां जे काय
र होय ते सिदाय. हवे पाठले अर्थे आक्रोश परिसह कहेवे. पुढोजणाके० पामर लो
क होय ते साधुने इच्चाहंसु के० एम कहेके, कम्मत्ताके० ए बापडा पूर्व आचरित कर्म
करी आर्त्त थका पूर्वकृत कर्मनां फल अनुनवेवे अथवा ए बापडा मलमलिन श
रीर दुःखादिक वेदनाये असित दरिडी करसणादिक कार्य करवा असमर्थ माटे उद्देग पा
म्यायका यति थयावे ए पुत्र कलत्रादिके करी मूकायला, डुप्पगाचेव के० दौर्जागी थ
का परिवार ठांमी प्रवर्ज्या आदरी रहेवे. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(पुठेति) । ग्रीष्मेऽनितापस्तेन स्पृष्टोव्याप्त. सन् विमना विमनस्कः सु
ष्टु अतिशयेन पिपासां तृषां प्राप्तः स्यात् । तत्रोष्णपरीपहे मंदाविषीदंति । यथा मत्स्या
अल्पोदके विषीदंति ॥ ५ ॥ (सदेति) सदासर्वकालं दंतशोधनाद्यपि दत्तमेषणीयदो
परहितं चोक्तव्यमिति दत्तेषणादुःखं । तथा इयं याज्जा दुःखेन प्राणोद्यते परीषहोदुर्जे

यइतिजावः । मिश्राइ मुहजावसुं, वायाघोलेइकंठमङ्गमि । कहकहकरेइहियं, देहि
ति परं नणंतस्स ॥ १ ॥ गतिचंशोमुखे दैन्यं गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि
तानि चिन्हानि याचके ॥ १ ॥ एवं याञ्जापरीषहं परित्यज्य महापुरुषसेवितः पंथाः श्र
यणीयः । आक्रोशपरिषहमाह । कम्मत्तति । पृथक्जनाएवमाहुः सामान्यलोकाइमुक्तवं
तः । यथा एते यतयः कर्मणिः कृष्यादिजिरार्तास्तत्कर्तुमसमर्थाः संतोयतित्वं प्रतिपन्ना
हुर्नगाः पुत्रदारादिनात्यक्तानिर्गतिकाः संतः प्रव्रज्यामाश्रिताइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—उल्लपरीषहमधिकृत्याह । (पुच्छेइत्यादि) । ग्रीष्मे ज्येष्ठाषाढाख्ये अग्नि
तापस्तेन स्पृष्टश्रुतोव्याप्तः सन् विमनाविमनस्कः सुषुवा अतिशयेन पातुमिच्छा पिपा
सा तां प्राप्नोतितरां तृडजिचूतोबाहुल्येन दैन्यमुपयातीति दर्शयति । तत्र तस्मिन्नु
ल्लपरीषहोदये मंदाजमाश्रयशक्ताविषीदंति पराजंगमुपयांति । दृष्टान्तमाह । यथा म
त्स्याअल्पोदके विषीदंति । गमनान्नावान्मरणमुपयांत्येवं सत्वान्नावात्संयमात् न
श्यंतइति । इदमुक्तं नवति । यथा मत्स्याअल्पत्वादुदकस्य ग्रीष्मानितापेन तप्ताअ
वसीदंत्येवमल्पसत्वाश्चारित्रप्रतिपत्तावपि जलमलक्लेदक्लिन्नगात्राबहिरुष्मानितमाः शीत
लान् जलाश्रयान् जलाधारगृहचंदनादीनुल्लप्रतिकारहेतूननुस्मरंतआकुलितचेतसः सं
यमानुष्ठानं प्रति विषीदंति ॥ ५ ॥ सांप्रतं याञ्जापरीषहमधिकृत्याह (सदादत्तेइ
त्यादि) यतीनां सदा सर्वदा दंतशोधनाद्यपि परेण दत्तमेषणीयमुत्पादाद्येषणादोषरहि
तमुपनोक्तव्यमित्यतः क्रुधादिवेदनात्तानां यावज्जीवं परदत्तैषणाहुःखं नवति । अपि
चेयं याञ्जापरीषहोदपसत्त्वैर्दुःखेन प्रणोद्यते त्यज्यते । तथाचोक्तं । मिश्राइमुहजावसुं, वा
याघोलेइकंठमङ्गमि । कहकहकहेइहियं देहितिपरंनणंतस्स ॥ १ ॥ गतिचंशोमुखे दैन्यं
गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि तानि चिन्हानि याचके इत्यादि । एवं दुस्त्यजं
याञ्जापरीषहं परित्यज्य गतानिमात्पहासत्वाज्ञानाद्यनिवृद्धये महापुरुषसेवितं पंथान्
मनुव्रजंतीति श्लोकपश्चार्धेनाऽक्रोशप दर्शयति । पृथक्जनाः प्राकृतपुरुषाअनार्थ
कल्पाइत्येवमाहुरित्येवमुक्तवंतः । तद
सः क्रुधादिवेदनाग्रस्तास्ते एतैः पूर्वाच
ति । यदिवा कर्मणिः कृष्यादिजिरार्तास्त
यैते हुर्नगाः सर्वेणैव पुत्रदारादिना परित्य
एते सहे अचायंता, गामेसु ए
संगामंमिव नीरुया ॥७॥ अ
लूसए ॥ तन्न मंदा विसीयंति, तन्न पुद्गव पाणिणो ॥ ८ ॥

अर्थ-एतेसदे के० एवा पूर्वोक्त आक्रोश संबंधि जे शब्द तेने सहन करवाने अचा यंता के० असमर्थ गामेसु के० ग्रामने विषे, वाके० अथवा एगरेसु के० नगरने विषे तबके० त्या एवा आक्रोश उपने थके मंदाविसीयंतिके० तेमंद अज्ञानी चारित्रिउं सीदा यळे, कोनी परे सिदायळे ते कहेळे. संगामंमिवनीरुयाके० जेम बीकण मनुष्य संग्रामने विषे शस्त्र देखी सिदाइने जागी जाय, तेनी पेरे ते मंद चारित्रियो चारित्र्यी जंग पामेळे. ॥७॥ हवे वध परिसह कहेळे. अपि के० अपि संजावनाये एगे के० एक कोइ एक लू सक श्वानादिक ते खुधियंजिकुं के० निह्माये नमतो नूख्यो एवोजे साधु तेने देखी सुणी के० ते श्वानादिक मंसंतिके० मंख मारे. जूसए के० वलुरे तब के० त्या श्वानादिके खा धो ठतो मंदाविसीयंति के० अज्ञानी सिदाय एटले दीन थाय. कोनी परे, तोके जेम तेउ के० अग्निने पुछाव के० स्पर्श करी पाणिणो के० प्राणी एटले जीव पोतानुं शरीर संकोचें तेम मंद चारित्रिउं पण पोतानुं गात्र संकोचे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-(एतेइति) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशशब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ स्थिताः । तत्राक्रोशे मंदा विषीदंति दैन्यं न जंते संयमाद्वा नश्यंति यथा जीरवः कातराः संग्रामे न ज्यंते ॥७॥ वधपरीषद्माह (अप्येगइति) अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिर्लूषकः क्रूरजह्मकः (खुधियमिति) क्रुधितं निह्मामटंतं निहुं दशति नश्यति । तत्र श्वादिनह्मणे मंदाविषीदंति । यथा तेजसाग्निना स्पृष्टादह्यमानाः प्राणिनो वेदनात्ताः सीदंति ॥ ७ ॥

॥ टीका-(एएसदइत्यादि) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशरूपान् तथा चौरचारिकादि रूपान् शब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ तदंतराले वा व्यवस्थिताः । तत्र तस्मिन् आक्रोशे सति मंदा अज्ञानलघुप्रकृतयो विषीदंति विमनस्का नवंति संयमाद् नश्यंति । तथा जीरवः संग्रामे रणशिरसि चक्रकुंताऽसि शक्तिनाराचाकुले रटपटहंशं खज्जरीनाद गंजीरे समाकुलाः संतः पौरुषं परित्यज्याऽयशः पटहं मंगीकृत्य नश्यंते । एवमाक्रोशादि शब्दाकर्णनादऽल्पसत्ताः संयमे विषीदंति ॥ ७ ॥ वधपरीषद्मधिकृत्याह । (अप्येगेइ त्यादि) । अपिः संजावने । एकः कश्चिद्वादिः लुषयतीति लुषकः प्रकृत्यैव क्रूरजह्मकः । खुधियंति । क्रुधितं बुद्धितं निह्मामटंतं निहुं दशति नश्यति दशनैरंगावयवं विहुं पति । तत्र तस्मिन् श्वादिनह्मणे सति मंदा अज्ञा अल्पसत्त्वतया विषीदंति दैन्यं न जंते । यथा तेजसाऽग्निना स्पृष्टादह्यमानाः प्राणिनो जंतवो वेदनात्ताः संतो विषीदंति गात्रं संकोचयंत्यार्तध्यानोपहतान्वंति । एवं साधुरपि क्रूरसत्त्वैरनिदुतः संयमाद् नश्यति इः सहत्वाद्गामकंठकानां ॥ ७ ॥

अप्येगे पडिजासंति, पडिपंथियमागता ॥ पडियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ॥ ए॥ अप्येगे वइ जुंजंति, नगिणा पिंमो
लगाहमा ॥ मुंमाकंमूविणंङगा, उज्जल्ला असमाहिता ॥ १० ॥

अर्थ-वली ग्रामीण लोकजुं वचन परिसह कहेबे. अप्येगे के० अपि संजावनायें. कोइ एक धर्मना अजाण पडिपंथियमागता के० साधुना देषी, साधुनी साथे शत्रुजावे पोंहोंता थका पडिजासंति के० एवं कठोर वचन साधुप्रते जासे एटले बोले. जुं बोले? तो के, पडियारगताएते के० ए बापडा पाठला नवना करेलां कर्मनां फल नोगवेबे. जे एते के० जे ए यति ते एवजीविणो के० एम आजीविकायें जीवेबे. एटले परधरनी जिह्वा मागेबे, तथा अंतप्रांत आहारना लेनारा ठे. एणे पूर्वले नवे कांइ दीधुं नथी, कांइ लाधु नथी, तेथी मस्तक मुंम थइ बीजत्सरूपे सर्व नोग थकी वंच्या एवा ए बाप डा दुःखी थका, जीवे ठे. ॥ ए ॥ तथा वली एहिज परिसह कहेबे. अप्येगेवइजुंजंति के० अपि संजावनायें, एक कोइ अनार्य एवां वचनबोले के, नगिणा के० ए नागा सर्वकाल पिंमोलगाहमा के० परपिंमना उंसीआला अधम डुगंजाना स्थानक मुंमा के० मुंमितकेश, कंमूके० स्वाजीये करी एमना शरीर विणंङगाके० विणठाठे. अंगजेना एवा पामर तथा उज्जल्ला के० मेल प्रस्वेद थकी खरडयाठे असमाहिया के० सर्वकाल अस माधिया एटले अशोजनिक देखनाराने असमाधिना उपजावनारठे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-आक्रोशमेव पुनराह । (अप्येगइति) अप्येके प्रातिपंथिकतां साधुविदेषितां प्राप्ताः प्रतिनापंते । यथा प्रतीकारपूर्वकर्मानुजवस्तमेकेगताः प्राप्ताः स्वकृतकर्मनोगिनोयएते एवं जीविनः परगृहाण्यटंतः अंतप्रांतनोजिनोलुंचितशिरसः सर्वनोगं चिंतादुखं जीवंतीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येगेइति) अप्येके अनार्यावाचं जुंजंति नापंते । यथा एते जिनकल्पिकादयोनगाः पिंमोलगाः परपिंमप्रार्थकाअधमामुंङालुंचितकेशाः कंडूः खर्जूस्तया विनष्टांगाः अप्रतिकर्मतया क्वचित् रोगसंजवे सनत्कुमारवदिनष्टांगाउज्जतो जल्लोमलः प्रस्वेदोयेषांते उज्जल्लाः असमाहिताअशोजनाः ॥ १० ॥

॥ टीका-पुनरपि तानधिकृत्याह । (अप्येगेइत्यादि) । अपिः संजावने । एके केचनाऽपुष्टधर्माणः अपुष्टकर्मणः प्रतिनापंति ब्रुवते । प्रतिपंथाः प्रतिकूलत्वं तेन चरंति प्रातिपंथिकाः साधुविदेषिणस्तद्भावमागताः कथंचित्प्रतिपथेवा दृष्ट्याअनार्याएतद्ब्रुवते । संजाव्यते एतदेवंविधानां तद्यथाप्रतीकारः पूर्वाचरितस्य कर्मणोऽनुजवस्तमेके गताः प्राप्ताः स्वकृतकर्मफलनोगिनोयएते यतएवं जीवंति परगृहाण्यटंतोऽतप्रांतनोजिनो

दत्तादानालुंचितशिरसः सर्वजोगवंचिताङ्गः खितं जीवन्तीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येगेइ
त्यादि) अप्येके केचन कुसृतिप्रसृताअनार्यावाचं युजंति जापंते । तद्यथैते जिनक
द्विपादयोऽनग्रास्तथा (पिंमोलगति) परपिंमप्रार्थकाअधमाः मलाविलत्वात् जुगुप्सितामुं
मालुंचितशिरसस्तथा क्वचित्कंमूकतद्धतैरेखानिर्वा विनष्टांगाविकृतशरीराअप्रतिकर्मश
रीरतया वा क्वचिद्भोगसंजवे सनत्कुमारवदिनष्टांगस्तथोज्जतो जह्नः शुष्कप्रस्वेदोयेपांते उज्ज
ह्नास्तथा असमाहिताअशोचनाबीनत्साङ्गुष्ठावा प्राणिनामसमाधिसुत्पादयन्तीति ॥ १० ॥

एवं विष्पडिवन्नेगे, अप्पणाउ अजाणया ॥ तमउ ते तमं जंति,
मंदा मोहेण पाउडा ॥ ११ ॥ पुछोय दंस मसएहिं, तण फास
मवाइया ॥ न मे दिछे परे लोए, जइ परं मरणंसिया ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे साधुने एवां दुर्वचन बोले, तेने विपाक देखाडे ठे. एवं के० एपूर्वली
रीते विष्पडिवन्नेगे के० कोइ एक पुण्य रहित जीव, विप्रतिपन्न एटले साधु मार्गना दे
षी अप्पणाउअजाणया के० पोते अजाण ठतां तु शब्दशकीअन्य विवेकी पुरुषनां वच
न अण मानतां एवा जीव तमउतेतमंजंति के० अंधकार गति शकी फरी आकरी अं
धकार गतियें जाय. ते मंदा के० अज्ञानी केवाले. तोके, मोहेण के० मिथ्यात्व दर्शने
करी पाउडा के० ढाक्या आवस्था कुमार्गने सेवेले ॥ ११ ॥ हवे दंसमसकादिक परिसह कहे
ले. सिंधु ताम्रलिप्त कोंकणादिक देशने विषे प्रायें दंस मशकादिक अधिक होयले. ते
देशोने विषे कोइवार साधु गयो अको, दंसमसएहिं के० दंस मशकादिक पुछोय के०
फरओ तेथी दंसमशकादिके पीडायो तथा अकंचन जावले, माटे तण के० तृणादिकने
विषे संधारो करे, तेथी ते तृणादिकना फास के० स्पर्श मवाइया के० सहन कर
वाने अशक्तिवंत ठतो, कोइ एक कायर एम चिंवतन करे के एवुं दुष्कर अनुष्ठान परलो
कने अर्थें करियें बैये. अने नमेदिछेपरेलोए के० ते परलोकतो अमे दीतुं नथी. जइ
के० जेमाटे अपरंमरण के० एवा क्लेशथी मरण तो प्रत्यक्ष देखायले जे अवश्य मरण
पामीशुं माटे एवा क्लेशथी सखुं ॥ १२ ॥

॥दीपिका—एवं जापंते ये तेषां विपाकमाह । (एवमिति) एवं पूर्वोक्तनीत्या एके केचित् प्रति
पन्नाः साधुमार्ग द्वेपिणआत्मना स्वयमज्ञाः । तुशब्दादन्येषां वचनमकुर्वाणास्तेऽज्ञानात्तमो
यांति । अधस्तमां गतिं गच्छन्ति । मंदामोहेन मिथ्यात्वेन प्रावृताआह्लादिताः साधुद्वेषिणः कुमा
र्गगाः स्युः । यथा । एकं हि चक्षुरमलं सहजोविवेकस्त द्धिरेव सह संवसतिर्द्वितीयं ॥ एतद्
यं भुवि न यस्य सतत्वतोऽधस्तस्यापमार्गचलने खलु कोपराधः ॥ ११ ॥ दंसमशकपरीषहानाह ।

(पुष्टेति) क्वचित्सिंधुताम्रलिप्तकोंकणादिषु बहवोदंशमशकाः स्युस्तत्रपर्यटन् साधुस्तैः स्पृष्टोन्नतस्तथा निष्किंचनत्वात्तृणेषु शयानस्तेषां स्पर्शं सोढुमशकुवन् आर्तः सन् एवं कदाचिञ्चितयेत् । यथा परलोकार्थमिदं दुष्करमनुष्ठानं क्रियते नचासौ मया परलोकः प्रत्यक्षेण दृष्टोनाप्यनुमानादिना । यदि परमनेन क्लेशेन मरणं स्यान्नान्यत्फलं किञ्चिदिति १५

॥ टीका—सांप्रतमेतद्भाषकाणां विपाकदर्शनायाह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्तरीत्या एके अपुण्यकर्माणोविप्रतिपन्नाः साधुसन्मार्गदेषिणश्चात्मना स्वयमज्ञाः । तुशब्दादन्येषां च विवेकिनां वचनमकुर्वाणाः संतस्ते तमसोऽज्ञानरूपादुत्कृष्टं तमोयांति गच्छन्ति यदिवा अधस्तादप्यधस्तनीं गतिं गच्छन्ति । यतोमंदाज्ञानावरणीयेनाऽवष्टब्धास्तथा मोहेन मिथ्यादर्शनरूपेण प्रावृताश्चाज्ञादिताः संतः पिंगप्रायाः साधुविदेषतया कुमार्गगानवन्ति । तथाचोक्तं । एकं हि चक्षुरमलं सहजोविवेकस्तद्विरेव सह संवसतिर्द्वितीयं । एतद्द्वयं नृवि न यस्य सतत्वतोऽधस्तस्याऽपमार्गचलने खलु कोपराधः ॥ १ ॥ ११ ॥ दंशमशकपरीपहमधिकृत्याह । (पुष्टोयेत्यादि) क्वचित्सिंधुताम्रलिप्तकोंकणादिके देशे अधिकादंशमशकानवन्ति । तत्रच कदाचित्साधुः पर्यटस्तैस्पृष्टश्च नक्षितस्तथानिष्किंचनत्वात् तृणेषु शयानस्तत्स्पर्शं सोढुमशकुवन् आर्तः सन् एवं कदाचिञ्चितयेत् । तद्यथा । परलोकार्थमेतदुष्करमनुष्ठानं क्रियमाणं घटेत नचाऽसौ मया परलोकः प्रत्यक्षेणोपलब्धोऽप्रत्यक्षत्वात् नाऽप्यनुमानादिनोपलभ्यतइति । अतोयदि परं ममानेन क्लेशान्जितापेन मरणं स्यान्नान्यत्फलं किंचनेति ॥ १५ ॥

संतता केसलोएणं, बंनचेर पराइया ॥ तह मंदा विसीयंति,
महा विघाव केयणे ॥ १३ ॥ आयदंमसमायारे, मिहासंठिय
जावणा ॥ हरिसप्पुसमावन्ना, केइ लूसंति नारिया ॥ १४ ॥

अर्थ—तथा बली संतता केसलोएणं के० केशना लोचे संताप्या तथा बंनचेर पराइया के० ब्रह्मचर्य थकी जागा एटले लोचनी पीडा उपनी थकी तथा कामविकार ना दीपवा थकी तह के० त्यां मंदा के० मंद अज्ञानी बापडा विसीयंति के० सदाय. संयम थकी त्रष्ट थाय. ते कोनी परे? तोके, जेम केयणे के० केतन एटले मत्स बंध न तेने विषे विघाव के० प्रवेश करवा थकी महा के० माठलुं जीवितव्य थकी चूकेढे. तेनी पेरे ते बापडा संयम थकी चूकेढे. ॥ १३ ॥ आयदंमसमायारे के० आत्मा जे थकी दंमाय एवो जेनो आचार एटले अनुष्ठानढे. तथा मिहासंठियजावणा के० मिथ्यादर्शन संस्थित एटले मिथ्यादर्शने जावित जेनुं चित्त ठे, तथा हरिसप्पुसमाव

ज्ञा के० रागद्वये व्याकुल एवा के० के० कोऽएक अनारिया के० अनार्य पुरुषो ते चा रित्रवंत साधुने क्रीडार्यं करी लूसंति के० लूसो कदर्थना करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(संताडति) । केशानां लोचने संतप्ताः पीडितास्तथा ब्रह्मचर्येण परा जिताजग्नाः संतस्तत्र केशलोचे ब्रह्मचर्ये मंदाविपीदंति संयमाद्भ्रश्यंते । यथा म त्स्याः केतने मत्स्यबंधने प्रविष्टाविपीदंति जीविताद्भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ (आयदंडेति) । आत्मा दंडयते दुर्गतो पात्यते येन स आत्मदंडः समाचारोनुष्ठानं येषां ते आत्मदंम समाचाराः । मिथ्यासंस्थिताविपरीततया स्वीकृता जावना चित्तवृत्तिर्येस्ते मिथ्यासंस्थितजा वनामिथ्यात्वोपहतदृष्टयइत्यर्थः । हर्षद्वेषमापन्नारागद्वेषाकुलाएवंविधाअनार्याः के चित् साधुं लूषयंति कदर्थयंति दंडादिनिर्वाग्निर्वा ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (संतप्ताइत्यादि) । समंतात् तप्ताः संतप्ताः केशानां लोचउत्पाट नं तेन । तथाहि । सरुधिरकेशोत्पाटने हि महती पीडोपपद्यते तथा चाऽऽपसत्त्वाः विस्त्रोतसिकां जजंते । तथा ब्रह्मचर्यं वस्तिनिरोधस्तेनच पराजिताः पराजग्नाः संतस्तत्र तस्मिन् केशोत्पाटनेऽतिदुर्जयकामोडेके वा सति मंदाजमालघुप्रकृतयोविपीदंति संय मानुष्ठानं प्रति शीतलीजवंति सर्वथा संयमाद्भ्रश्यंति । तथा मत्स्याः केतने मत्स्य बंधने प्रविष्टानिर्गतिकाः संतोजीविताद्भ्रश्यंति । एवं तेषां वराकाः सर्वे कष्टकामपराजि ताः संयमजीवितात् भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ किंच (आयदंडेत्यापि) । आत्मा दंडयते खं डयते हितात् भ्रश्यते येन स आत्मदंमः समाचारोऽनुष्ठानं येषामनार्याणां ते । तथा मिथ्या विपरीता संस्थिता स्वानुग्रहारूढा जावनांतःकरणवृत्तिर्येषां ते मिथ्यासंस्थित जावनामिथ्यात्वोपहतदृष्टयइत्यर्थः । हर्षश्च द्वेषश्च हर्षद्वेषं तदापन्नारागद्वेषसमा कुलाइति यावत् । तएवंचूताअनार्याः साधुं सदाचारं क्रीमया द्वेषणं वा क्रूरकर्मका रित्वात् लूषयंति कदर्थयंति दंमादिनिर्वाग्निर्वैते ॥ १४ ॥

अप्येगे पलियंतेसिं, चारो चोरोति सुवयं ॥ बंधंति निष्कुयं वाला कसायवयणेहिय ॥ १५ ॥ तद्ध दंमेण संवीते, मुठिणा अड्डफलेण वा ॥ नातीणं सरती बाले, इत्थीवा कुधगामिणी ॥ १६ ॥ एते चोक् सिणा फासा, फरुसा डस्सहियासया ॥ इत्थी वा सरसंवित्ता कीवा वसगयागिहंतिवेमि ॥ १७ ॥ इति तृतीय ऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशोऽप

अर्थ—वली अपि संजावनायें एगेपलियं के० कोऽएक अनार्य, देशपर्यंत विचरता

जें साधु तेसिंके० ते साधुने एम कहेके, चारोचोरोतिसुवयंके० ए हेरुठे चोरठे, निहण शील एम कहीते सुव्रतजे अणगार तेने बंधंतिनिरकयंके० राशी प्रमुखे करी, साधुने बांधे एवा बालाके० बाल अज्ञानी तथा कसायवयणेहियके० कषायना वचने करी निजर्त्सना करे. ॥ १५ ॥ तड्डके० त्यां अनार्य पुरुषे साधुने दंमेणके० दंमे करी तथा मुठिणाके० मुष्टियें करी अडुवाके० अथवा फलेणवाके० फले करी संवीतेके० हण्यो ठतो कांश्क परिणत साधु नातिणंसरती बाले के० एवा दुःखोने ते बाल अज्ञानी अण सहेतो थ को ज्ञाती गोत्रीने संजारे के, माहारो संबंधि गोत्री जो कोइ अंहियां होत तो ए मने एवी कदर्थना नकरत; एवी चिंतवना करे इड्डिवाकुद्गामिणी के० जेम स्त्री रीशाणी थकी, पोताना घरमांथी निकली; रस्तामां तेने चोर लोकोए ग्रहण करी ठती पोताना संबंधिउनुं स्मरण करे, पश्चात्ताप करे, तेनीपेरे जाणी जेवी. ॥ १६ ॥ हवे उपसंहार करतो कहेठे. एते के० ए जे पूर्वे दंसमशकादिकना परिसह कह्या ते जोके० श्रीसुधर्मस्वामी जंबूप्रमुख शिष्योने बोलावी कहेठे के, जोशिष्यो कसिणाफासा के० जे परिसह कह्या ते संपूर्णप्रत्ये फरशे फरुसा दुसहियालय के० जे कठोर अहियासता दुर्जने एवा परिसहने अणसहेता एवा जे किवाके० क्लीब असमर्थ अवसाके० परवशे एटले कर्मना वशे पड्या थका गयागिहं के० वली गृहवाशे गया. कोनीपरे ? तोके, हड्डिवासरसंवित्ता के० जेम हस्ती संग्रामने मार्यें, मस्तके शरजाले वींथ्यो थको त्यांथी नाशी पाढो फरे तेम कायर साधु चारित्र थकी पाढो फरे तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १७ ॥ इति तृतीयाऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीपिका—(अण्येगति) एके पूर्वोक्तविशेषणाअनार्याः पर्यंतदेशे वर्तमानं साधुं सुव्रतं (चारोचोरिति) चरोयं चोरोयमिति कृत्वा बध्नन्ति निहृकं निहृणशीलं बालाअज्ञास्तथा कषायवचनैः क्रोधवचनैर्निर्जर्त्सयन्ति ॥ १५ ॥ (तड्डेति) तत्राऽनार्यदेशेऽनार्यैर्दंडेन मुष्टिना फलेन मातुर्लिङ्गादिना खड्गादिनावा संवीतः कश्चिदपरिणतः साधुर्ज्ञातीनां स्मरति । यद्यत्र मम कश्चित्संबंधी स्यात्तदा नाहमीदृशीं कदर्थनां प्राप्नुयामीति । यथा स्त्री कुद्वा सती स्वगृहाज्जनशीला निराश्रया मांसपेशीव सर्वस्पृहणीया तस्करादिनिरजिद्रुतासती जातपश्चात्तापा ज्ञातीनां स्मरत्येवं साधुरपि ॥ १६ ॥ (एतेइति) । जोइति शिष्यामंत्रणं । एते दंसमशकादयः परीषदाः स्पृश्यन्ते अनुनूयन्ते स्पर्शाः परुषाः कठिनाडुखेनाधिसह्यन्ते दुरधिसह्याहस्तिनश्च शरैर्बाणैः संवीताव्याप्तानज्यंतइति शेषः । एवं क्लीबाअसमर्थाअवशाःपरवशाःकर्मायत्ताः पश्चात्स्वगृहं गता ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इतिउपसर्गपरिहाराख्ये तृतीयाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—एतदेव दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) । अपिःसंजावने । एके अनार्या
 आत्मदंमसमाचारामिष्यात्वोपहतबुद्धयोरोगदेषपरिगताः । साधुं (पलियंतेसिंति) अ
 नार्यदेशपर्यंते वर्तमानं (चारोत्ति) चारोयं चौरायं स्तेन इत्येवं मत्वा सुव्रतं कदर्थयंति ।
 तथाहि । बध्नन्ति रज्ज्वादिना संयमयंति निक्षुण्णं नीक्षुणशीलं बालाअज्ञाः सदसद्विवे
 कविकलास्तथा कषायवचनैश्च क्रोधप्रधानकटुकवचनैर्निर्जन्तर्सयंतीति ॥ १५ ॥ अपिच
 (तद्बदंढेणेत्यादि) । तत्र तस्मिन्ननार्यदेशपर्यंते वर्तमानः साधुरनार्यैर्दंडेन यष्टिना मुष्टि
 ना वा संवीतः प्रहतोऽथवा फलेन वा मातुर्लिङ्गादिना खड्गादिना वा ससाधुरेवं तैः कद
 र्थ्यमानः कश्चिदपरिणतोबालोऽज्ञोज्ञातीनां स्वजनानां स्मरति । तद्यथा । यद्यत्र मम
 कश्चित् संबंधी स्यात् नाऽहमेवंनूतां कदर्थ्यनामवाप्नुयामिति । दृष्टान्तमाह । यथा स्त्रीक्रुद्धा
 सती स्वगृहात् गमनशीला निराश्रया मांसपेशीव सर्वेस्पृहणीया तस्करादिनिरनिद्रुता
 सती जातपश्चात्तापा ज्ञातीनां स्मरत्येवमसावपीति ॥ १६ ॥ उपसंहारार्थमाह । (एते
 नोइत्यादि) । नोइति शिष्यामंत्रणं । यएतआदितः प्रचृति दंशमशकादयः पीडोत्पादक
 त्वेन परीषहाएवोपसर्गाअनिहिताः कृत्स्नाः संपूर्णाबाहुद्वयेन स्पृश्यंते स्पर्शेडियेणाऽनु
 नूर्यंतइति स्पर्शाः । कथंनूताः परुषाः परुषैरनार्यैः कृतत्वात् पीडाकारिणः । तेचाऽवपस
 त्वैर्दंडेखेनाऽधिसह्यंते तांश्चाऽसहमानालघुप्रकृतयः केचन श्लाघामंगीकृत्य हस्तिनश्च
 रणशिरसि शरजालसंवीताः शरशताकुलान्गमुपयांत्येवं क्लीबाअसमर्थाअवशाः
 परवशाः कर्मायत्तागुरुकर्माणः पुनरपि गृहमेव गताः । पातांतरं वा (तिष्ठसड्वेति) ती
 व्रैरुपसर्गैरनिद्रुताः शठाः शठानुष्ठानाः संयमं परित्यज्य गृहं गताइति । ब्रवीमीति पूर्वव
 त् । उपसर्गपरिज्ञायाः प्रथमोद्देशकइति ॥ १७ ॥

॥ अथ द्वितीयोद्देशकस्य प्रारंभः पहेला उद्देशामां प्रतिकूल उपसर्गना कारण कह्या.
 हवे बीजा उद्देशामां अनुकूल उपसर्गना कारण कहेहे.

अहिमे सुहमा संग्गा, निक्षुणं जे डुरुत्तरा ॥ जह एगे विसीयं
 ति, एचयंतिज वित्तए ॥ १ ॥ अप्येगे नायनं दिस्स, रोयंति
 परिवारिया ॥ पोसणे ताय पुट्ठोसि, कस्स तायजहासि ए ॥ २ ॥

अर्थ—अहके० अथ हवे इमे के० ए सुहमाके० सुहमा, एटले चित्तने विकार उपजावनार एवा
 अंतरंग प्रतिकूल उपसर्गना कारण पण बादर एटले प्रगट देखाय नही तेवा शरीरने विकार
 करनार उपसर्ग न जाणवा एवा संग्गाके० मातापितादिकनो संबंध, ते संबंधी जेके० जे नि

रकुण्णके० चारित्रियाने डुरुत्तराके० डुर्लघनीय उपसर्गठे तेज उपसर्गकहेठे. जड्डके० जे उपसर्ग आवे थके एगेके० कोइ एक कायर चारित्रिउ, सीयंतिके० सदाय एचियंतिजवित्तएके० ते पोताना आत्माये संयमनो निर्वाह करी शके नही ॥ १ ॥ अपि संजावनाए, एगेके० को इएक नायउदिसस के० ज्ञातिला साधुने देखीने साधुने परिवारिया के० वीटीने रोयंति के० रुदन करे एटले विलाप करे अने एम कहेके अम्हे तारुं बालपण थकी पालण पोषण कखुं, ते अम्हे तारा ताय के० तात एटले पिता बैयें माटे एवुं जाण्युजे अमारी वृद्धावस्थामां; तुपण अमारुं पोषण करीश पुछोसि के० तेमाटे हेपुत्र तुं अमारुं पोसणके० पोषण कर, तथा ते साधुना पुत्रादिक होय ते एम कहेके कस्सतायजहा सियो के० अहो तात अहोपिता तमे अमने शाकारणे ठांमोठो ? ॥ १ ॥

॥ टीपिका—अथ द्वितीयआरन्यते । पूर्वं प्रतिकूलाउपसर्गावक्ताः इहाऽनुकूलाउच्यंते । यथा (अहिमेति) अथ इमे वक्ष्यमाणाः सूक्ष्माध्यांतरविकारिणः संगामातापित्रादयोनिक्कूणां ये डुरुत्तराडुर्लघ्याः । यत्र येषु उपसर्गेषु एकेअल्पसत्त्वाविषीदंति संयमे मंदाः स्युः । नशक्नुवंति यापयितुं संयमे आत्मानं प्रवर्तयितुमिति ॥ १ ॥ (अप्येगइति) अपिःसंजावने । एकेज्ञातयः स्वजनाः प्रव्रजंतं प्रव्रजितं वा दृष्ट्वा परिवार्य विष्टन्य आश्रित्य रुदंति वदंति चैवं त्वमस्मान्निः पोषितोबाढ्यादारन्यावृद्धमस्माकं बालकोनविष्यसीति कृत्वा ततोऽस्मान् त्वं तातपुत्र पोषय पालय कस्य कृते केन कारणेनास्मान् त्यजसि ॥ १ ॥

॥ टीका—वक्तः प्रथमोद्देशकः । सांप्रतं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहोपसर्गपरिज्ञाध्ययने उपसर्गाः प्रतिपादितास्तेचानुकूलाः प्रतिकूलाश्च । तत्र प्रथमोद्देशके प्रतिकूलाः प्रतिपादिताइहत्वानुकूलाः प्रतिपाद्यंतइत्यनेन संबंधेनाया तस्याऽस्योद्देशकस्याऽदिसूत्रं । (अहिमेइत्यादि) । अथेत्यानंतर्ये । प्रतिकूलोपसर्गानंतरमनुकूलाः प्रतिपाद्यंतइत्यानंतर्यार्थः । इमे त्वनंतरमेवाभिधीयमानाः प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिदमभिधीयंते । तेच सूक्ष्माः प्रायश्चेतोविकारकारित्वेनांतरान् प्रतिकूलोपसर्गाइव बाहुल्येन शरीरविकारकारित्वेन प्रकटतया बादराइति । संगामातापित्रादिसंबंधाः । यएते निक्कूणां साधूनामपिडुरुत्तराडुर्लघ्याडुरतिक्रमणीयाइति । प्रायोजीवितविघ्नकरैरपि प्रतिकूलोपसर्गैरुदीर्णैर्माध्यस्थ्यमवलंबयितुं महापुरुषैः शक्यमेतेत्वानुकूलोपसर्गास्तानप्युपायेन धर्माह्यावयंत्यतोऽमीडुरुत्तराइति । यत्र येषूपसर्गेषु सत्स्वेके अल्पसत्त्वाः सदानुष्ठानं प्रति विषीदंति शीतलविहारित्वं नजंते सर्वथा वा संयमं त्यजंति नैवात्मानं संयमानुष्ठानेन यापयितुं वर्तयितुं तस्मिन् वा व्यवस्थापयितुं शक्नुवंति समर्थान्वंतीति ॥ १ ॥ तानेव सूक्ष्मसंगान् दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) अपिः संजावने । एके

तथाविधाज्ञातयः स्वजनामातापित्रादयः प्रव्रजंतं प्रव्रजितं वा दृष्टोपलभ्य परिवार्य वेष्टयित्वा रुदंति रुदंतोवा वदंति च दीनं । यथा बाव्यात् प्रवृत्ति त्वमस्मानिः पोषितो वृद्धा नां पालको न विष्यतीति कृत्वा ततो धुनानोऽस्मान् पितृत्वं तात पुत्र पोषय पालय कस्य कृते केन कारणेन कस्यवा बलेन तातास्मान् त्यजसि नास्माकं नवतमंतरेण कश्चिन्नाता विद्यतइति ॥ २ ॥

पिया ते थेरउ तात, ससा ते खुडिया इमा ॥ जायरोते सगा तात, सोयरा किं जहासि ऐ ॥ ३ ॥ मायरं पियरं पोस, एवं लोगो नविस्सति ॥ एवं खु लोइयं ताय, जे पालंति य मायरं ॥ ४ ॥

अर्थ-पियाते थेरउतात के० अहो तात ताहरो जे पिताढे ते थेरउ एटले मोकरो ढे अर्थात् वृद्धे, तथा ससा के० बेहेन ते खुडिया के० न्हानीढे, इमाके० ए प्रत्यक्ष देखायढे, तथा जायरोतेसगातात के० हेतात ताहरा सगाचाइ ते एक माताना जएया एवा सोयरा के० सहोदर एक उदरना उपज्या, स्नेहना पात्र, तेने किंजहासिऐ के० केम ठांमीश ते कारण माटे तु अमने कां ठांमेढे ॥ ३ ॥ तथा मायरं के० माता अने पियरं के० पिता तेने पोस के० पोषण कर एवं लोगो नविस्सति के० एरीते पर लोकनी सिद्धि यज्ञे. एवंखुलोइयं ताय के० तथा हेतात आलोकने विषे पण निश्चय यकी एवो आचारढे के जे पालंति य मायरं के० जे संसारमांहे पोताना मातापितानुं पालणपोषणकरे, तेज श्रेष्ठ मनुष्य कहेवायढे. यतो गुरुवो यत्र पूज्यंति इति वचनात् ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-पियेति। हेतात पुत्र ते तव पिता स्थविरः स्वसानगिनी तव कुल्लिका लघ्वी इमे भ्रातरस्तव निजास्तात सोदराः स्वकाः सहोदराः किमस्मान् त्यजसि ॥ ३ ॥ मायरमिति। मातरं पितरं पुषाण पोषय एवंरुते तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । इदमेव लौकिकं लोकसंमतं यत् वृद्धयोर्मातृपित्रोः परिपालनं । यतः । गुरुवो यत्र पूज्यंते यत्र धान्यं सुसंस्कृतं ॥ अदंतकलहो यत्र तत्र शक्र वसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-किंच (पियेत्यादि) हेतातपुत्र पिता ते तव स्थविरो वृद्धः शतातीतः स्वसा च नगिनी तव कुल्लिका लघ्वी अप्राप्तयौवना इमा पुरोवर्तिनी प्रत्यक्षेति तथा भ्रातरस्त तव स्वकानिजास्तात सोदरा एकोदराः किमित्यस्मान् परित्यजसीति ॥ ३ ॥ तथा (मायरमित्यादि) मातरं जननीं तथा पितरं जनयितारं पुषाण विनृद्धि । एवं च कृते तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । तातेदमेवलौकिकं लोकाचीर्णमयमेव लौकिकः पं

था यडुत वृद्धयोर्मातापित्रोः प्रतिपालनमिति । तथाचोक्तं । गुरवोयत्र पूज्यंते यत्र धान्यं सुसंस्कृतं ॥ अदंतकलहोयत्र तत्र शक्रवसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

उत्तरा मधुरुद्धावा, पुत्ता ते तात खुड्या ॥ नारिया ते एवा तात,
मा सा अन्नं जणं गमे ॥ ५ ॥ एहि ताय घरं जामो, माय कम्मं
सहावयं ॥ वितियं पिताय पासामो, जासु ताव सयं गिहं ॥ ६ ॥

अर्थ-एरीते उत्तर के० प्रधान तथा उत्तरोत्तर मधुरुद्धावा के० मधुर जेनो आलाप
ढे एटले नरम वचनना बोलनारा एवा पुत्तातेतातखुड्या के० अहोतात तमा
रा पुत्र न्हानाढे, तथा नारियातेएवातात के० तमारी नार्या ते नवीन परणेलीढे ने
लघुवयवालीढे, माटे माके० रखे साके० ते अन्नजणंगमे के० अन्यजन पासे जशे
तो आपणा कुजने ते कलंक लगाडशे. ॥ ५ ॥ माटे एहितायघरंजामो के० अहो
तात तमे आवी घरमां रहो अने त्यां रह्या थका मायकम्मं के० कांइपण कार्य करशोमां
नवा कार्य उपने थके अम्हे तमोने सहावयं के० सहाइ थइशुं. तेमाटे एकवार गृहका
र्यथी तमे जागाढो परंतु वितियंपि के० बीजी वखत तायके० हेतात अथवा हे पुत्र पा
सामो के० तमे जुउ के अमे शखाइ ठता जोइये जे तमारो शुं बिगाड थायढे, जासुता
वसयंगिहंके० तेमाटे चालो पोताने घेर जइये, एटलुं अमारुं वचन मान्यकरो. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-(उत्तराइति) उत्तराः प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा । मधुरोद्धापामधुरवच
नास्ते तात पुत्रालघवः । तथा नार्या तव नवा नवयौवना नवोढा वा सा त्वया त्यक्ता स
ती नान्यं गच्छेदुन्मार्गगामिनी मास्यात् ॥ ५ ॥ (एहीति) एहि आगच्छ तात गृहं यामः ।
मात्वं किमपि कर्म कृथाः । अपितु कर्मण्युपस्थिते ते वयं सहायकान्विष्यामः । एकवारं
तावजृहकर्मनिर्जगस्त्वं पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्वयामोयदस्मानिः सहायैर्नवतो
नविष्यतीत्यतोयामस्तावत्स्वकं निजं गृहं ॥ ६ ॥

॥ टीका-अपिच । (उत्तरेत्यादि) उत्तराः प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा मधुरोमनोऽङ्ग
द्धापआलापोयेपांते तथाविधाः पुत्रास्ते तव तातपुत्र कुलकालघवः । तथा नार्यापत्नी ते
नवा प्रत्यग्रयौवना अतिनवोढा वा मासौ त्वया परित्यक्ता सत्यन्यं जनं गच्छेदुन्मार्गयायिनी
स्यादयं च महाजनापवादइति ॥ ५ ॥ अपिच । (एहीत्यादि) जानीमोवयं यथा
त्वं कर्मनीरुस्तथाप्येहि आगच्छ गृहं यामोगह्यामः । मात्वं किमपि सांप्रतं कर्मकृथाः अ
पितु तव कर्मण्युपस्थिते वयं सहायकान्विष्यामः साहाय्यं करिष्यामः । एकवारं ताव
जृहकर्मनिर्जगस्त्वं तात पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्वयामोयदस्मानिः सहायैर्नव
तो नविष्यतीत्यतोयामोगह्यामस्तावत् स्वकं गृहं कुर्वे तदस्मद्वचनमिति ॥ ६ ॥

गंतुं ताय पुणो गहे, एय तेणासमणोसिया ॥ अकामगं परि
कम्मं, कोउते वारेउ मरिहति ॥७॥ जं किंचि अणगं तात, तंपि
सवं समीकतं ॥ हिरणं ववहाराइ, तंपि दाहासु ते वयं ॥ ८ ॥

अर्थ—गंतुंताय के० तेमाटे अहो तात एकवार घेर जइने पुणोगहे के० वली फरी
आवीने यति याजो एयतेणासमणोसिया के० एटलुं कीधा थकी अश्रमणपणु न
थाय; जो तमे अकामगं के० गृह व्यापारनी इहारहित परिकम्मं के० पोतानुं मन
मान्यु अनुष्ठान करशो, तो तमने कोउतेवारेउमरिहतिके० कोण वारवाने समर्थ ठे अ
थवा अकामगं के० वृद्धावस्थायें विषयानिलाष निवर्त्ते अके परिकम्मं के० संयमानुष्ठा
नने विषे पराक्रम करजो, केमके तेवखत धर्म करवाने योग्य ठे; तेवारे कोतेवारेउ
मरिहतिके० तमोने कोइ पण वारवाने समर्थ अशे नही ॥७॥ जंकिंचिअणगंतातके० वली
अहो तात जेकांइ तमारा उपर कण एटले छेणुहतुं तंपिसवंके० तेपण अमे सर्व देवुं स
मीकितं के० समुंकीधुं, एटले मागनाराउनुं सर्व छेणुं चुकावी दीधुं ठे, तथा हिरनंववहा
राइ के० जे व्यवहारने कार्यें अथवा अन्य कोइ नोगोपनोगने अर्थ सुवर्ण रूपादिक
खपमां लागशे तंपि के० तेपण सर्व अमे तेवयं के० तेमोने दाहासुके० आपीशुं ॥८॥

॥ टीपिका—(गंतुमिति) तात गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनर्गतासि नच तेनैतावता
गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोन्नविष्यसि । अकामकं गृहव्यापारेहारहितं पराक्रमंतं स्वानि
प्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कोवारयितुमर्हति । एकवारं गृहमागत्य पुनर्यथोचितं कुर्यादिति ज्ञावः ।
अथवा अकामकं वृद्धावस्थायां मदनेहारहितं पराक्रमंतं संयमे प्रवर्तमानं त्वां कोवारयि
तुमर्हति ॥७॥ (जंकिंचिदिति) यत्किंचित्तव कणमासीत्तदस्मानिर्विजज्य समीकृतं समजा
रेण व्यवस्थापितं । यच्च हिरण्यं इव्यं व्यवहारादावुपयुज्यते तदपि वयं तव दास्यामः ॥८॥

॥ टीका—किंच । (गंतुमित्यादि) । तात पुत्र गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनरागता
सि नच तेनैतावता गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोन्नविष्यसि । (अकामगंति) अनिहंतं
गृहव्यापारेहारहितं पराक्रमंतं स्वानिप्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कस्त्वां नवंतं वारयितुं निषेध
यितुमर्हति योग्योन्नवति । यदिवा (अकामगंति) वार्द्धकावस्थायां मदनेह्वकामरहि
तं पराक्रमंतं संयमानुष्ठानं प्रति कस्त्वामवसरप्राप्ते कर्मणि प्रवृत्तं धारयितुमर्हतीति ॥
॥७॥ अन्यच्च (जंकिंचिदित्यादि) । तात पुत्र यत्किमपि नवदीयमृणजातमासीत्तत्सर्वमस्मा
जिः सम्यग्विजज्य समीकृतं समजागेन व्यवस्थापितं । यदिचोत्कटं सत् समीकृतं सुदेयत्वेन
व्यवस्थापितं यच्चहिरण्यं इव्यजातं व्यवहारादावुपयुज्यते । आदिशब्दात् येनवा प्रकारेण
तवोपयोगं यास्यति तदपि वयं दास्यामोनिर्धनोहमिति माकृथानयमिति ॥ ८ ॥

इच्चेव एं सुसेहंति, कालुणीयसमुष्ठिया ॥ विबद्धो नायसंगेहिं,
ततो गारं पहावइ ॥ ए ॥ जहा रुस्कं वणे जायं, मालुया पडि
बंधई ॥ एव एं पडिबंधंति, एातउ असमाहिणा ॥ १० ॥

अर्थ—इच्चेवके० एरीते वचनेकरी, एंइति वाक्यालंकारे. ते सर्व पुत्रादिक सुके० रुडीरी
ते सेहंति के० शीखवे कालुणीय के० करुणाकारे एवावचने समुष्ठिया के० पोते ते पु
त्रादिक दीनपणाने जावे पोंहोंच्या ठतां, एम पूर्वोक्त रीते कहे, तेथी ते नायसंगेहिं
के० ते ज्ञाति गोत्रीजे पुत्रादिक तेना संगे करी, विबद्धो के० बांध्योठतो ततोके० तेवा
रे ते अल्प सत्ववंत कायर साधु, तेमना वचने मोहित थयो ठतो आगारंपहावइ के०
आगार नणी ध्यावे, एटले घरवास मांमीने संयमने ठांमे ॥ ए ॥ पठी जहा के० जेम
वणेजायं के० वनने विषे उत्पन्न थयुं एवुंजे रुस्कं के० वृद्ध ते मालुया के० वेजडीउ
तेणेकरी पडिबंधई के० बंधाय, एटले वेजडीये करी वीटाय, एव के० एम, एंइति
वाक्यालंकारे. एातउ के० जाति स्वजनादिक जे ठे ते साधुने असमाहिणा के० अस
माधियेकरी पडिबंधंति के० बांधीलीये संयमथकी चष्ट करे इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(इच्चेवेति) एंवाक्यालंकारे । इत्येवं पूर्वोक्तनीत्या स्वजनाः करुणामुत्पा
दयंतीति कारुणिकाः समुपस्थिताः प्राप्तास्तं साधुं (सुसेहंति) सुष्ठु शिक्षयंति व्युद्ग्राह
यंति । सचाऽपरिणतधर्माऽल्पसत्वोऽगुरुकर्मा जातिसंगैर्विबद्धोऽमोहितस्ततोऽगारंगृहं (प
धावइति) प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृहे यातीत्यर्थः ॥ ए ॥ (जहेति) यथा वने जातं वृद्धं मालु
यावल्ली प्रबध्नाति वेष्टयति । एवं ज्ञातयस्तं साधुमसमाधिना प्रतिबध्नंति । तत्कुर्वंति
येनास्याऽसमाधिरुत्पद्यते । यदुक्तं । अमिक्तो मित्तवेसेण कंठे घेतूण रोयइ । मामित्तासो
गईजाइं. दोविगह्वासुडुगइं इति ॥ १० ॥

॥ टीका—उपसंहारार्थमाह (इच्चेवणमित्यादि)। एमिति वाक्यालंकारे । इत्येव पूर्वोक्तया नी
त्या मातापित्रादयः कारुणिकैर्वचोनिः करुणामुत्पादयंतः स्वयंवा दैन्यमुपस्थितास्तं प्रव्रजि
तं प्रव्रजंतं वा ॥ (सुसेहंति) सुष्ठु शिक्षयंति व्युद्ग्राहयंति । सचापरिणतधर्माऽल्पसत्वो
गुरुकर्मा ज्ञातिसंगैर्विबद्धोमातापितृपुत्रकलत्रादिमोहितस्ततोऽगारं गृहं प्रति धावति प्रव
ज्यां परित्यज्य गृहपाशमनुबध्नातीति ॥ ए ॥ किंचान्यत् । (जहारुस्कमित्यादि) । यथा
वृद्धं वने अटव्यां जातमुत्पन्नं मालुयावल्ली प्रतिबध्नाति वेष्टयत्येव । एमिति वाक्या
लंकारे । ज्ञातयः स्वजनास्तं यतिं असमाधिना प्रतिबध्नंति ते तत्कुर्वंति येनास्यासमा
धिरुत्पद्यतइति । तथा चोक्तं । अमिक्तो मित्तवेसेण, कंठे घेतूण रोयइ । मामित्तासो गई
जाइं, दोविगह्वासु डुगइं ॥ १० ॥

विवक्षो नातिसंगेहिं, हृत्तीवावि नवग्गहे ॥ पिच्चतो परिसप्यंति,
सुयगोव अदूरए ॥ ११ ॥ एतेसं गा मणूसाणं, पातालाव अ
तारिमा ॥ कीवा जळ य किस्संति, नायसंगेहिं मुब्बिया ॥ १२ ॥

अर्थ-पढीते नातिसंगेहिं के० ज्ञाति गोत्रीनी संगते करी विवक्षो के० विविध प्रका
रे बंधाणो थको परवश थयो, एटले तेमना अनुकूल वचने करी मनने विषे धृति उप
जी तेणे करी बंधाणो हृत्तीवाविनवग्गहे के० जेम नवा ग्रहण करेला हस्तिने, जो
इक्षुखंमादिकनो आधार कराविये तो नवा बंधने करी बंधाय अथवा मधुर वचने क
री उपचारिये तेवारे ते बंधननो अंगीकार करे तेम अंहीं पण ए दृष्टांते ते ज्ञाति गोत्रि
जे पुत्रादिकळे ते सुयगोव के० नवप्रसूत गायनीपेरे जेम तेगाय पोताना बालक थकी अ
दूरए के० दूर नजाय, तेम ते पिच्चतोपरिसप्यंति के० पुत्रादिक तेसाधुने व्यामोहमां
पाडवाने अर्थ पढवाडे लाग्याज फरता रहे ॥ ११ ॥ हवे संगनो दोष कहेळे, एतेसंगा
के० ए पूर्वोक्त मातापितापुत्रादिकनो जे संगम ठे ते मणूसाणं के० मनुष्यने पातालाव
के० पाताल समुद्रनी पेरे अतारिमा के० तरतां दुस्तर जाणवो जळय के० जे संगमने
विषे मनुष्य कीवा के० क्लीब असमर्थ ठतां किस्संति के० क्लेश पामेळे, ते केवाढता
क्लेशपामेळे, तोके नायसंगेहिंमुब्बिया के० ज्ञाति स्वज्जनने संगे गृह मूर्खित ठतां संसार
मांहे क्लेश पामेळे. ॥ १२ ॥

॥ टीपिका-(विवक्षति) । ज्ञातिसंगैर्विवक्षोविशेषेण बद्धः । तेच ज्ञातयस्तस्मिन्नव
सरे तस्य सर्वमनुकूलमनुतिष्ठंति । यथा हस्ती नवग्रहे धृत्युत्पादनार्थं इक्षुखंडादिजिरु
पचर्यते तथाऽसावप्युपचर्यते । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजवत्सस्यादूरगा समीपवर्ति
नीसती पृष्ठतः परिसर्पति एवं स्वजनाअपि तन्मार्गानुगाः स्युः ॥ ११ ॥ (एतेति) एते
पूर्वोक्ताः संगः पित्रादिसंबंधामनुष्याणां पातालाः समुद्राश्च आतारिमादुस्तराः संति
क्लीबाअसमर्थाः । यत्र येषु संगेषु क्लिर्यति क्लेशमनुजवंति ज्ञातिसंगैर्मूर्खिताः ॥ १२ ॥

॥ टीका-अपिच । (विवक्षइत्यादि) विविधं बद्धः परवशीकृतः विवक्षोज्ञातिसंगैर्मा
॥ पुत्रादिसंबंधैस्तेच तस्य तस्मिन्नवसरे सर्वमनुकूलमनुतिष्ठंतो धृतिमुत्पादयंति । हस्तीवा
पि नैः संगेः गृहे अजिनवग्रहणे धृत्युत्पादनार्थमिक्षुशकलादिजिरुपचर्यते । एवमसावपि सर्वा
नुकूलैरुत्थायैरुपचर्यते । दृष्टांतरमाह । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजस्तनंधयस्यादूरगा स
मीपवर्तिनी सती पृष्ठतः परिसर्पत्येवं तेषु निजाउत्प्रव्रजितं पुनर्जातमिव मन्यमानाः पृष्ठ
तोनुसर्पति तन्मार्गानुयायिनोजवंतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ संगदोषदर्शनायाह । (एतेसंगाइत्यादि)

एते पूर्वोक्ताः सज्यंतइति संगः मातृपित्रादिसंबंधाः कर्मोपादानहेतवः मनुष्याणां। पाताला
इव समुद्राश्वाप्रतिष्ठितनूमितलत्वात् ते (अतारिमत्ति) दुस्तराएवमेतेपि संगोअल्पस
त्वैर्दुःखेनातिजंघ्यंते । तत्रच येषु संगेषु क्लीबाअसमर्थाः क्लियंति क्लेशमनुजवंति सं
सारांतर्वर्तिनोचवंतीत्यर्थः । किंचूताः ज्ञातिसंगैः पुत्रादिसंबंधैर्मूर्ध्नितागृहाअध्युपपन्नाः
संतो न पर्यालोचयंत्यात्मानं संसारांतर्वर्तिनमेव क्लियंति ॥ १२ ॥

तं च निस्कू परिन्नाय, सवे संगो महासवा ॥ जीवियं नाव कंखि
जा, सोच्चा धम्ममणुत्तरं ॥ १३ ॥ अहिमे संति आवट्टा, कास
वेणं पवेइया ॥ बुद्धा जठ वसणंति, सीयंति अबुद्धा जहिं ॥ १४ ॥

अर्थ-तंचके० तेमाटे निस्कूके० जे साधु होय ते ज्ञाती स्वजनादिकना समागमने परि
न्नाय के० इ परिज्ञायें करी संसारनुं कारण जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे के
मके, ए सवेसंगा के० समस्त समागमो जे ठे ते महासवा के० महाश्रव महोटा कर्मो
ना स्थानको जाणवा. ते कारण माटे जीवियंनावकंखिजा के० अनुकूल उपसर्गआवे
अके पण, असंयमे जीवितव्य वांठे नही, एटले गृहस्थावासनी वांठा साधु करे नही;
हुं करीने तो के अणुत्तरं के० अनुत्तर एटले प्रधान एवो धम्म के० श्रीजिनधर्म तेने
सोच्चा के० सांजलीने असंयम वांठे नही ॥ १३ ॥ अहके० अथ एटले हवे अथवा
पाठांतरे अहो इति विस्मये इमेके० ए प्रत्यक्ष समस्त जन प्रसिद्ध संति के० ठे एवा
आवट्टा के० आवर्त एटले जेम नदीने विपे पाणीना आवर्त होय, तेम अहीं उत्कृष्ट
मोहनीयना वदय अकी उत्पन्न थयां जे विषयानिलापरूप आवर्त, ते जीवने संसार
मांहे बुडवाना स्थानक जाणवा. ए कासवेणं के० काश्यपगोत्री श्रीवर्द्धमान स्वामी ते
णे पवेइया के० प्रवेदिता एटले कहा ठे जठ के० जे अकी बुद्धा के० पंथित तत्वना
जाण ते अवसणंति के० दूर आय ठे; अने अबुद्धा के० अबुद्ध एटले अज्ञानी लोक
ते जहिं के० जे आवर्तने विपे सीयंति के० सदाय चममां पडीने बुढेठे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-(तंचेति) तंच निहुर्जपरिज्ञया प्रख्यानपरिज्ञया परिहरेत् । यतः सर्वे
संगामहाश्रवाः कर्मबंधहेतवस्ततोऽसंयमजीवितं नावकांक्षेत नाजिलषेत् श्रुत्वा धर्म
मनुत्तरं प्रधानं ॥ १३ ॥ (अहिमेइति) । अथ इमे आवर्तामोहपाशाः संति काश्यपेन
श्रीवीरेण प्रवेदिताः कथिताः । यत्र येषु संगेषु सत्सु बुधास्तत्त्वज्ञापसर्पति तदूरगा
मिनः स्युः । अबुद्धाअज्ञास्तु तत्र सीदंति आसक्ताः स्युः ॥ १४ ॥

॥टीका-अपिच । (तंचेत्यादि) । तंच ज्ञातिसंगं संसारैकहेतुं निहुर्जपरिज्ञया प्रत्याख्यान

परिज्ञया परिहरेत् । किमिति यतः सर्वेऽपि केचन संग्रहस्ते महाश्रवामहाति कर्मण्यथा श्रवद्वाराणि वर्तते । ततोऽनुकूलैरुपसर्गैरुपस्थितैरसंयमजीवितं गृहावासपाशं नाजि कान्हेत नाजिलपेत् । प्रतिकूलैश्चोपसर्गैः सद्भिर्जीवितानिलाषी ननवेदसमंजसकारित्वेन न वजीवितं नाजिकान्हेत् । किंकृत्वा श्रुत्वा निश्चयमावगम्य । कंधर्मं श्रुतचारित्रारख्यं । नास्यो त्तरोस्तीत्यनुत्तरं प्रधानं मौनींश्चमित्यर्थः ॥ १३ ॥ अन्यच्च । (अहिमेत्यादि) । अथेत्यधिका रांतरदर्शनार्थः । पातांतरं वा अहोऽति तच्च विस्मये । इमे इतिप्रत्यक्षासन्नाः सर्वजनविदि तत्वात् संति विद्यंते वक्ष्यमाणाऽवर्तयंति प्राणिनं त्रामयंतीत्यावर्तस्तत्र इव्यावर्ता नद्यादेर्जावावर्तस्तूत्कटमोहोदयापादितविषयानिलापसंपादकसंपत्प्रार्थनाविशेषाएतेचाव र्ताः काश्यपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनाऽनुत्पन्नदिव्यज्ञानेनावेदिताः कथिताः प्रतिपादिताः । यत्र येषु सत्सु बुद्ध्यावगततत्त्वाऽवर्तविपाकवेदिनस्तेऽन्योवसर्पते । प्रम त्तया तदूरगामिनोजवंत्यबुद्ध्यास्तु निर्विवेकतया येह्यवसीदंत्यासक्तिं कुर्वतीति ॥ १४ ॥

रायाणो रायमञ्चाय, माहणा अडव खत्तिया ॥ निमंतियंति जो गेहिं, निस्कूणं साधु जीविणं ॥ १५ ॥ हब्बस्स रहजाणेहिं, वि हारगमणेहिया ॥ जुंजजोगे इमे सग्घे, महरिसी पूजयामु तं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे ते आवर्त कहहे. रायाणोराय के० राजाना राजा जे चक्रवर्ति प्रमुख तथा राजाना मञ्चाय के० अमात्य मंत्रीश्वरप्रमुख तथा माहणा के० ब्राह्मण ते पुरोहित प्रमुख अथवा खत्तिया के० कृत्रीते इह्वाकुकुलप्रमुख वंशने विषे उत्पन्न थयला एवा पुरुषो ते निस्कूणंजीविणं के० साधुने आचारे प्रवर्तता एवा साधु के० साधुर्जनेजोगेहिं के० जोगे करी निमंतियंति के० ब्रह्मदत्ते जेम् चित्र साधुने निमंत्रण कछुं तेनी पेरे निमं त्रण करे ॥ १५ ॥ हवे जेरीते जोगे करी निमंत्रे ते देखाडेहे. हब्बस्सके० हस्ती घोडा रह के० रथ यानके० पालखी प्रमुख, एटले करी निमंत्रण करे जोलवे विहारगमणेहिय के० उद्यानादिकने विषे क्रीडादिक हेतुये गमन करवाने अर्थे, तथा अन्य इंडियोने अनुकूल एवा विषयसुखने अर्थे निमंत्रण करे अने कहके इमे के० आ प्रत्यक्ष सग्घे के० श्लाघनीय जोगे के० जोग ते तमे जुंजके० जोगवो; महरिसी के० अहो महर्षि एटले प्रकारे करीने पूजयामुतं के० अमें तमोने पूजीये हैये ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रायाणोत्ति) । राजानोराजामात्यामंत्रिणोब्राह्मणाः अथवा कृत्रियाः शेषजृत्त्याः । एते सर्वेऽपि निष्कूकं साधुजीविनं साध्वाचारेण जीवनशीलं साधुं जोगैर्निमंत्रयं ति जोगांश्चांगीकारयंति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रिणा चित्रसाधुर्जोगैर्निमंत्रित इति ॥ १५ ॥ तथा

(हृत्स्सेति) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथा विहारगमनैः क्रीडादिगमनैः साधुं निमंत्रयंतीति । यथा । त्वं शुद्धव नोगान् इमान् श्लाघ्यान् हे महर्षे वयं त्वां पूजयामः सत्कारयामः ॥ १६ ॥

॥ टीका—तानेवावर्तान् दर्शयितुमाह । (रायाणोऽत्यादि) । राजानश्चक्रवर्त्यादयो राजामात्याश्च मंत्रीपुरोहितप्रभृतयस्तथा ब्राह्मणाश्च अथवा क्षत्रियाश्च वामनकुवंशप्रभृतयः । एते सर्वेऽपि नोगैः शब्दादिविषयैर्निमंत्रयंति नोगोपनोगं प्रत्यन्युपगमं कारयंति कं निहु कं (साधुजीविणमिति) । साध्वाचारेण जीवितुं शीघ्रमस्येति साधुजीविणमिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिना नानाविधैर्नोगैश्चित्रसाधुरूपनिमंत्रितइत्येवमन्येऽपि केनचित्संबंधेन व्यवस्थितायौवनरूपादिगुणोपेतं साधुं विषयोद्देशेनोपनिमंत्रयेयुरिति ॥ १५ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (हृत्स्सरहेत्यादि) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथाविहारगमनैः विहारं क्रीडनं विहारस्तेन गमनान्युद्यानादौ क्रीडया गमनानीत्यर्थः । चशब्दादन्यैश्चेदियानुकूजैर्विषयैरुपनिमंत्रयेरंस्तद्यथा शुंवि नोगान् शब्दादिविषयानिमानस्मानिर्दोषाकितान् प्रत्यक्षासन्नान् श्लाघ्यान् प्रशस्तान् ननिंद्यान् महर्षेसाधो वयं विषयोपकरणदौकनेन त्वां नवंत पूजयामः सत्कारयामइति ॥ १६ ॥

वल्गुगंधमलंकारं, इत्थीउ सयणाणिय ॥ जुंजाइं माइं नोगाइं,
आउसो पूजयामुतं ॥ १७ ॥ जो तुमे नियमो चित्रो, निखुजावं
मि सुवया ॥ अगारमावसंतस्स, सवो संविज्जए तहा ॥ १८ ॥

अर्थ—वली वल्गु के० वस्त्र जीना विना चीन अंशुकादिक अने गंध के० गंध ते कपूरादिक तथा अलंकारं के० आनूषण ते केयूरादिक तथा इत्थीउ के० स्त्री ते नवयौवना अने सयणाणिय के० शयन ते पर्यंकतूलिकादिक जुंजाइंमाइंनोगाइं के० इत्यादिक ए प्रत्यक्ष नोग नोगवो; आउसो के० अहो आयुष्मन् साधु पूजयामुतं के० एटले प्रकारे करी अमे तमने पूजीये ठैये ॥ १७ ॥ जोतुमे नियमोचित्रो के० अहो साधु जो तमे पूर्व महाव्रतादिकरूप नियम आचखोले, निखुजावंमि के० ते निहुने जावे संयमने अवसरे आचखोले, सुवया के० हे सुव्रति अगारमावसंतस्स के० ते आगार गृहस्थावासे वसता पण सवो संविज्जएतहा के० सधजो तेमजले सुकृत अथवा दुष्कृत जे करवां तेनो नाश नशी ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(वल्गेति), वस्त्राणि गंधाः सुगंधचूर्णानि वस्त्रगंधं अलंकारं केयूराद्यानरणं तथा स्त्रियः शयनानि पर्यंकादीनि इमान्नोगांस्त्वं शुद्धव । हेआयुष्मन् त्वां एभिः पूजयामः ॥ १७ ॥ (जोतुमेति) यस्त्वयापूर्वं निहुजावे नियमोमहाव्रतरूपश्रीर्लोऽनुष्ठितः अगारं गृहं आवसतस्तव सर्वोऽपि विद्यते नहि सुकृतस्याऽनुचीर्णस्य नाशोऽस्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । वस्त्रगंधेत्यादि । वस्त्रं चीनांशुकादि गंधाः काष्ठपुटपाटकादयः वस्त्राणि च गंधाश्च वस्त्रगंधमिति समाहारद्वंद्वः । तथा अलंकारं कटककेयूरादिकं तथा स्त्रियः प्रत्यग्रयौवनाः शयनानि च पर्यंकतूलीप्रवरपटोपधानयुक्तानि इमान् नोगानिंदियमनोनुकूलानस्मानिर्दौकितान् शुद्धव तदुपनोगेन सफलिकुरु हेआयुष्मन् जवंतं पूजयामसत्कारयामइति ॥ १७ ॥ अपिच (जोतुमेइत्यादि) यस्त्वया पूर्वं निहृजावे प्रव्रज्यावसरे नियमोमहाव्रतादिरूपश्रीर्णोनुष्ठितः इंदियनोइंदियोपशमगतेन हेसुव्रत ससांप्रतमप्यगारं गृहमावसतो गृहस्थनावं सम्यगनुपालयतो जवतस्तथैव विद्यतइति । नहि सुकृतस्यानुचीर्णस्य नाशोस्तीति जावः ॥ १८ ॥

चिरं दूइज्जमाणस्स, दोसोदाणिं कुतो तव ॥ इच्चैव एं निमंते
ति, नीवारेणव सूयरं ॥ १९ ॥ चोइया निस्कचरिया, अचयंता
जवित्तए ॥ तव मंदा विसीयंति, उज्जाणंसिव डुब्बला ॥ २० ॥

अर्थ—चिरंदूइज्जमाणस्स के० घणो काल संयमानुष्ठाने करी विचरता तमने दोसो दाणिंकुतोतव के० हमणा दोपनी प्राप्ति क्यांथी यज्ञे एटला दिवस सुधी घणा व्रत पाठ्यांते इच्चैवणं के० इत्यादिक नोग योग्य पदार्थोयि करी निमंतेति के० ते साधुने निमंत्रण करे ते उपर दृष्टांत कहेढे नीवारेणवसूयरं के० जेम नीवार एटले ब्रीहिना कण तेणे करी सूयरने कूटबंधमां पाडे तेम चारित्रियाने संयम यकी ज्रष्ट करी संसाररूप पास बंधनमां नाखे ॥ १९ ॥ चोइयाके० संयमने विषे वारंवार प्रेक्षा बतां पण निस्कूके० चारित्रिया चरियाए के० साधुनी समाचारीने विषे अचयंता के० असमर्थ जवित्तए के० संयमरूप नारनो निर्वाह करवाने अशक्त बता तव के० ते मुक्ति पंथने विषे मंदा के० को इएक मंद अज्ञानी कायर चारित्रिउं होयते विसीयंति के० सीदाय एटले सीतल विहारी आय. ते उपर दृष्टांत कहेढे. उज्जाणंसीव के० जेम मार्गने विषे उंचे स्थानके आगे थके डुब्बला के० डुर्बल बलदिया गामलाने नारे पीडया थका सीदाय गाबडनाखी नीचे पडे, तेम साधु मंद चारित्रिउं महाव्रतनो नार नाखी संसारमांहे पडे ॥ २० ॥

॥ टीपिका—(चिरमिति) चिरं बहुकालं (दूइज्जमाणस्सेति) संयमक्रियया विहरतस्तवेदानीं कुतोदोषो नैवास्तीत्यर्थः । इत्येवं पूर्वोक्तप्रकारेण ज्ञातयः साधुं निमंत्रयंति । यथा नीवारेण ब्रीहिविशेषेण सूकरं वराहं कूटे पातयंति एवं साधुमपि ॥ १९ ॥ (चोइयाइति) निहृजसमाचर्यया साधुसमाचर्यया प्रेरिताः संयमानुष्ठानेनात्मानं यापयितुं

वर्तयितुमशक्नुवंतस्तत्र संयमे मंदाविषीदन्ति शीतलविहारिणः स्युः । यथा उद्याने ऊ
स्थलजन्मो उत्क्रिप्तमहानाराबलीवर्दाश्चतिडुर्बलाः सीदन्ति ग्रीवां पातयित्वा तिष्ठं
पवं साधवोपि ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (चिरमित्यादि) । चिरं प्रचूतकालं संयमानुष्ठानेन (दुष्कृमाणस्सन्ति)
हरतः सतश्चरन्तीं सांप्रतं दोषः कुतस्तव नैवास्तोति नावः । इत्येवं हस्त्यश्वरथादि
वर्षस्त्रगंधालंकारादिनिश्च नानाविधैरुपजोगोपकरणैः करणचूतैः । एमितिवाक्यालंकारे ।
निष्ठुं साधुजीविनं निमंत्रयन्ति जोगबुद्धिं कारयन्ति । दृष्टान्तं प्रदर्शयति । यथा नीवारे
ग्रीहिविशेषकणदानेन सूकरं वराहं कूटके प्रवेशयंत्येवं तमपि साधुमपि ॥ १९ ॥
नंतरोपन्यस्तवार्तोपसंहारार्थमाह । (चोदिताइत्यादि) । निष्ठूणां साधूनामुद्युक्तवि
हारिणां चर्यां दशविधचक्रवालसामाचारी इष्टामिष्टेत्यादिका तथा नोदिता प्रेरिता । यदि
निष्ठुचर्यया करणचूतया सीदन्तश्चोदितास्तत्करणं प्रत्याचार्यादिकैः पौनःपुन्येन प्रेरितास्त
गोदनामशक्नुवंतः संयमानुष्ठानेनात्मानं यापयितुं वर्तयितुमसमर्थाः संतस्तत्र तस्मिन्
संयमे मोक्षकगमनहेतो नवकोटिशतावाप्तेर्मंदाजडाविषीदन्ति शीतलविहारिणोऽनवं
तं तमेवाचिंत्यचिंतामणिकटपं महापुरुषानुचीर्णं संयमं परित्यजन्ति । दृष्टान्तमाह । ऊ
र्वयानमुद्यानं । मार्गस्योन्नतोऽनागउद्वंकमित्यर्थः । तस्मिन् उद्यानशिरसि उत्क्रिप्तमहानरा
वृक्षाणोतिडुर्बलायथावसीदन्ति ग्रीवां पातयित्वा तिष्ठन्ति नोत्क्रिप्तनरनिर्वाहकानवन्तीत्येवं
पि नावमंदाउत्क्रिप्तपंचमहाव्रतचारं वोढुमसमर्थाः पूर्वोक्तजवावर्तैः पराजयाविषीदन्ति ॥ २० ॥

अचर्यतावलूहेण, उवहाणेण तज्जिया ॥ तच्च मंदा विसीयन्ति, उ
ज्जाणंसि जरग्गवा ॥ ११ ॥ एवं निमन्ति ए लल्लु, मुल्लिया गिद्ध इ
होसु ॥ अश्लोववन्ना कामोहिं, चोइजन्ता गयागिहं तिबेमि ॥ १२ ॥
इति उवसग्गपरिन्नाए बिंतिउद्देसो सम्मत्तो ॥ १ ॥

अर्थ—एरीते अचर्यतावलूहेण के० संयमने निर्वाह करवा अशक्त, तथा उवहा
णेण के० बाह्यान्तर तपे करीने तज्जिया के० पीडया ठता तच्च के० ते संयमने विषे,
मंदा के० कोइएक मंद अज्ञानी विसीयंतिके० सीदाय; कोनीपेरे तोके उज्जाणंसि के०
जेम उद्यान एटले उर्ध्वस्थलजन्मिने मस्तके आवे तेवारे जरग्गवा के० गरढो मोकरो
वृषज सीदाय, अने नारनी पीडायें पीडयो अको तो तरुण बलद पण सीदाय तो जर
जव एटले मोकरो बलद सीदाय तेमां केवुंजसुं; ॥ ११ ॥ एवं निमन्ति एलल्लु के० ए पूर्वो
क्तरीते कामजोगादिके करी निमंत्रण लेइने ते कामजोगने विषे मुल्लियाके० मूर्छित ठता

तथा गिह्मिणी के० स्त्रीने विषे गृह्म एटले अत्यंत आसक्त होता तथा अश्वोववन्ना
कामेहिं के० कामनोगने विषे अभ्युपपन्न एटले तेनेविषे रागी होय तेने विवेकी पुरु
चोइजंता के० चोयणा करी ठनि ते चोयणा सहन करी शके नही, एवा मंद चारित्रिया
ते संयम ठांमीने गयागिह्म के० नागा थका, फरी घरवास अंगीकार करे. तिवेमिन
अर्थ पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ इतिश्री उपसर्गपरिज्ञाए बितिउद्देशः समाप्तः

॥ टीपिका—(अचेति) रूद्धेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंत उपधानेन तर्जि
ताः पीडिताः संतस्तत्र संयमे मंदाविषीदंति स्थलनूमौ यथा जरज्जवाजीर्णबलीवर्दाः । त
रुणस्यापि तत्रसीदनं संजवति किंपुनर्जीर्णस्येति जीर्णग्रहणं । तथा समर्थानां विवे
किनामपि संयमे सीदनं संजाव्यते किंपुनर्मंदानामिति ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवं पूर्वो
क्तं निमंत्रणं नोगं प्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु मूर्धिताश्चासक्ताः स्त्रीषु गृह्मादत्तोपयोगा
रमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टामदनेषु अभ्युपपन्नाः कामानुगतचित्ताः संयमं प्रति
प्रेरणां सोढुमसमर्थाः प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृहंगता गृहस्थीनूता इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३३ ॥
इति उपसर्गपरिज्ञाख्ये तृतीयाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः

॥ टीका—किंच । (अचयंता इत्यादि) रूद्धेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंत
स्तथोपधानेनानशनादिना सबाह्याभ्यंतरेण तपसा तर्जिताबाधिताः संतस्तत्र संयमे मं
दाविषीदंत्युद्यानशिरस्युद्धंकमस्तके जीर्णोर्ध्वलोगौरिव यूनोपि हि तत्रावसीदनं संजा
व्यते किंपुनर्जरज्वस्येति जीर्णग्रहणं । एवमावर्तमंतरेणापि धृतिसंहननोपेतस्य वि
वेकिनोप्यवसीदनं संजाव्यते किंपुनरावर्तैरुपसर्गितानां मंदानामिति ॥ ३१ ॥ सर्वोप
संहारमाह । (एवमित्यादि) । एवं पूर्वोक्तया नीत्या विषयोपनोगोपकरणं दानपूर्वकं नि
मंत्रणं विषयोपनोगंप्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु विषयोपकरणेषु हस्त्यश्वरथादिषु
मूर्धिता अत्यंत आसक्तास्तथा स्त्रीषु गृह्मादत्तावधानारमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टा
मदनरूपेष्वभ्युपपन्नाः कामगतचित्ताः संयमेऽवसीदंतोऽपरेणोद्युक्तविहारिणो नोद्यमानाः
संयमं प्रति प्रोत्सह्यमानानोदनं सोढुमशक्नुवंतः संतो गुरुकर्माणि प्रव्रज्यां परित्यज्यात्प
सत्वा गृहं गता गृहस्थीनूताः ॥ इतिपरिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३३ ॥

हवे त्रीजा अध्ययननो त्रीजो उद्देशो प्रारंभिये भैयें.

३।
नीं ६ जहा संगामकालमि, पिठतो नीरु वेहइ ॥ वलयं गहणं ए
निवारेण मं, कोजाणइ पराजयं ॥ १ ॥ मुहुत्ताणं मुहुत्तस्स, मुहुत्तो होइ
ते) जिह्मारिसो ॥ पराजिया वसण्णामो, इति नीरु वेहइ ॥ २ ॥

अर्थ—जहासंगमकालमि के० जेम संग्रामनो काल आवे ठते, जीरु के० कोइएक कणो पुरुष पिठतोके० पाठो वेहर्के० जूए, एटले बीकण मनुष्य संग्रामने काले प्रथमीज प्रतिकार कारण दुर्ग प्रहन्न स्थानक नासवाने अर्थे जूए; ते स्थानक देखाडेठे; तयं के० वलयाकारे उदकरहित एवी गतीते दुर्गम होय अथवा जेमां पेसतां, तथा नीकल गहणंके० गहन होय, एटले वृद्धे करी व्याप्त होय अने एमं के० प्रहन्न एवा जे गि गुफादिक तेनुं अवलोकन नासवाने अर्थे करे तेनुं कारण मनमां आवीरीते चिंतवे, कोजाणइपराजयं के० कोण जाणे एवा संग्रामने विषे कोनो जय पराजय थरो, कार्यसिद्धि दैवायत्तठे, थोडा होय ते घणाने पण जीतीशकेठे ॥ १ ॥ मुहुत्ताणं मुहुत्त त के० मुहुर्त्त जोवामां कोइएक मुहुर्त्त मुहुत्तोहोइतारिसो के० अपर अन्य मुहुर्त्त काल विशेष लक्षण तेवुं होय त्यां एवो प्रस्ताव आवेके पराजियाके० ज्यां जीवने जय एणुं थाय अथवा पराजय पणुं पण थाय तेवारे नासीजइने ए स्थानको मने बुपीरेवाने गम आवरो इतिके० एवा स्वरूपे अवसप्पामोके० पराजयने अवसरे कदाचित् संग्राम की नासीने पाठा आववुं पडे तेवारे शी गति थाय, तेमाटे जीरु के० बीकण सुजट नासवानुं स्थानक उवेहती के० प्रथमथीज मनमा चिंतवी राखे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ तृतीयोद्देशकः प्रारभ्यते । पूर्वोद्देशकयोरनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाउक्ता तैश्चाध्यात्मविषादः स्यादिति । अत्रोच्यते । (जहेति) यथा संग्रामकाले कश्चिद्भीरुः परानी कयुद्धावसरे पृष्ठतः प्रेक्षते नाशस्थानं वाऽऽलोकते । वलयं यत्रोदकं वलयाकारेण स्थितं उदकरहिता वा गती गहनं धवादिवृद्धावृतं स्थानं एमं प्रहन्नगिरिगुहादिकमित्यादिस्थानं नाशहेतोरालोकते । यतः कोजानाति पराजयं कस्य जयः पराजयोवा नावीति कोवेत्ति दैवायत्ताः कार्यसिद्धयः ॥ १ ॥ किंच । (मुहुर्त्तेति) मुहुर्त्तानामेकस्य वा मुहुर्त्तस्याऽपरो मुहुर्त्तः कालविशेषस्तादृशोभवति । यत्र जयः पराजयोवास्यात् । एवं सति पराजितावथ मवसर्पामइति जीरुरूपेक्षते शरणमपीति ॥ २ ॥

॥ टीका—उपसर्गपरिज्ञायां उक्तोद्वितीयोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते । अस्यचा यमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देशकान्यामुपसर्गाअनुकूलप्रतिकूलनेदेनाजिहितास्तैश्चाध्यात्मविषीदनं भवतीति तदनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रं (जहेत्यादि) दृष्टान्तेन हि मंदमतीनांसुखेनैवार्थावगतिर्भवतीत्यतश्चादावेव दृष्टान्तमाह । यथा कश्चिद्भीरुरकृतकरणः संग्रामकाले परानीकयुद्धावसरे समुपस्थितः पृष्ठतः प्रेक्षते आदावे वापत्प्रतीकारहेतुचूतं दुर्गादिकं स्थानमवलोकयति । तदेव दर्शयति । वलयमिति । यत्रोदकं वलयाकारेण व्यवस्थितमुदकरहितावा गती दुःखनिर्गमप्रवेशा तथा गहनं धवादिवृद्धैः

कटिसंस्थानीयं(एमंति) प्रबलं गिरिगुहादिकं किमित्यसावेवमवलोकयति । यतएवं मन्यते । तत्रैवं नूते तुमुले संयामे सुजटसंकुले कोजानाति कस्यात्र पराजयोनविष्यतीति यतो दैवायत्ताः कार्यसिद्धयस्तोकैरपि बहवोजीयंतइति ॥ १ ॥ किंच (मुहुत्ताणमित्यादि) मुहुत्ताणामेकस्य वा मुहूर्तस्यापरोमुहूर्तः कालविशेषलक्षणोवसरस्तादृग्नवति यत्रजयः पराजयोवा संजाव्यते तत्रैवं व्यवस्थिते पराजितावयमपसर्पामोनश्यामइत्येतदपि संजाव्यते अस्मद्विधानामिति नीरुः पृष्ठतआपत्प्रतीकारार्थं शरणमुपेक्षते ॥ २ ॥

एवं तु समणा एगे, अबलं नञ्चाण अप्पगं ॥ अणागयं नयं दि
स्स, अविकप्पंति मंसुयं ॥३॥ कोजाणइ विउवातं, इब्बीउ उदगा
उवा ॥ चोइज्जंता पवस्कामो, एणो अहि पकप्पियं ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे एपूर्वोक्तदृष्टांत, कायर साधु साथे मेलविष्टैए एवंतु के० एरीते समणाए
गे के० कोइएक श्रमण प्रवर्जित अल्प सत्त्वना धणी ते अप्पगं के० पोताने विषे अ
बलं के० अबलपणु एटले संयमरूप नार बहेवाने जाव जीवसुधी पोताने विषे अस
मर्थ पणु नञ्चाण के० जाणीने अणागयंनयं के० अनागत एटले आगमिक कालनो न
य दिस्सके० देखीने, एटले आगल वृद्धावस्थार्ये तथा ग्लानावस्थार्ये तथा दुर्निहने वि
पे मने गुं त्राण शरण यज्ञे अविकप्पंतिमंसुयंके० एवी कल्पना करीने तेरावकरे के मने व्या
कर्ण, ज्योतिष, वैद्यकादिक त्राण शरण यज्ञे माटे तेवा शास्त्रो नणे ॥३॥ कोजाणइके० कोण
जाणे विउवातं के० मुजने केवा कारण अकी संयमनो चंस यज्ञे. इब्बीउके० स्त्रीयकी
यसे उदगाउवाके० किंवा उदक एटले सचित्तपाणीना परिजोग अकीयज्ञे, केमके कर्मनी वि
चित्र गतिठे एणोअहिपकप्पियंके० प्रकल्पित पूर्वोपार्जित इव्य नथी जे ते समय स
ने काम आवे; तो तेवखते चोइज्जंताके० कोइये अमने पूढया अकां पवस्कामो के०
व्याकर्णादिक कहिसुं एरीते चिंतवन करी ज्योतिषादिकने विपे यत्न करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—श्लोकद्वयेन दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकमाह । (एवमिति) एवं पूर्वोक्तदृ
ष्टांतेन श्रमणाएके अल्पसत्त्वाआत्मानमबलं संयमनारवहनाद्धमं ज्ञात्वाऽनागतमेव नयं
दृष्ट्वा इदं व्याकरणं गणितं ज्योतिष्कं वैद्यकं मंत्रादिकं वा श्रुतमधीतं मम त्राणाय स्यादि
ति अविकल्पंते मन्यंते ॥ ३ ॥ (कोजाणइति) कोजानाति व्यापातं संयमाद्भ्रंशं । के
न पराजितस्य मम संयमाद्भ्रंशः स्यादिति । किंस्त्रीतः किंवा उदकात् स्नानाद्यर्थमुदकसेवना
निजापात् इत्येवं ते वराकामन्यंते ननो ऽस्माकं किंचित्प्रकल्पितं पूर्वोपार्जितं इव्यम
स्ति यत्तस्यां दुःखावस्थायां कार्यं ममेति । अतश्चोद्यमानाः परेण पृथग्मानावयं हस्तिशि

ह्वाधनुर्वेदादिकं कुटिलविटलादिकं वा प्रवक्ष्यामः कथयिष्यामस्त्येवं हीनसत्त्वाः संप्रधार्य व्याकरणादिगणितादौ प्रवर्तते तथापि तेषां मंदजाग्यानामनिमतार्थानसिद्ध्यति । यतः उपशमफलाद्विद्याबीजात्फलं धनमिच्छतां नवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं । न नियतफलाः कर्तुर्नवाः फलांतरमीशते जनयति खलु ब्रीहेर्बीजं न जातु यवांकुरं ॥ ४ ॥

॥ टीका-इति श्लोकद्वयेन दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा संग्रामं प्रवेष्टुमिच्छुः पृष्ठतोवलोकयति किमत्र मम पराजयस्य वलयादिकं शरणं त्राणाय स्यादिति । एवमेव श्रमणाः प्रव्रजिता एके केचनाऽदृढमतयोऽल्पसत्त्वा आत्मानं श्रबलं यावज्जीवं संयमचारवहनाऽक्षमं ज्ञात्वा अनागतमेव नयं दृष्टोत्प्रेक्ष्य । तद्यथा । निष्किंचनोहं किंमम वृक्षावस्थायां ग्लानावस्थायां दुर्निक्षे वा त्राणाय स्यादित्येवमा जीविकानयमुत्प्रेक्ष्य विकल्पयन्ति परिकल्पयन्ति मन्यन्ते इदं व्याकरणं गणितं जोतिष्कं वैद्यकं होराशास्त्रं मंत्रादिकं वा श्रुतमधीतं ममाऽवमादौ त्राणाय स्यादिति ॥ ३ ॥ एत चैते विकल्पयन्तीत्याह । (कोजाण इत्यादि) अल्पसत्त्वाः प्राणिनो विचित्राच कर्मणां गतिर्बहूनि प्रमादस्थानानि विद्यन्ते अतः कोजानाति कः परिह्विनत्ति व्यापातं संयमजीवितात् अश्रयंतं केन पराजितस्य मम संयमाद्भ्रंशः स्यादिति । किं स्त्रीतः स्त्रीपरिषहाडतो दकात् स्नानाद्यर्थमुदकासेवनानिलाषादित्येवं तेवराकाः प्रकल्पयन्ति । ननोऽस्माकं किंच न प्रकल्पितं पूर्वोपार्जित इव्यजातमस्ति । यत्तस्यामवस्थायामुपयोगे समेत्य यास्यत्य तश्चोद्यमानाः परेण पृष्ठयमाना हस्तिशिखा धनुर्वेदादिकं कुटिलविटलादिकं वा प्रवक्ष्यामः कथयिष्यामः प्रयोक्ष्यामस्त्येवं ते हीनसत्त्वाः संप्रधार्य व्याकरणादौ श्रुते प्रयतंत इति, नच तथापि मंदजाग्यानामनिप्रेतार्थावाप्तिर्नवतीति । तथाचोक्तं । उपशमफलाद्विद्या बीजात्फलं धनमिच्छतां नवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं ॥ न नियतफलाः कर्तुर्नवाः फलांतरमीशते जनयति खलु ब्रीहेर्बीजं न जातु यवांकुरं ॥ ४ ॥

इच्चैव पडिलेहंति, वलया पडिलेहिणो ॥ वितिगिह समाव
न्ना, पंथाणंच अकोविया ॥ ५ ॥ जेउ संगामकालंमि, नाया
सूरपुरं गमा ॥ एो ते पिछमुवेहिति, किंपरं मरणंसिया ॥ ६ ॥

अर्थ-हवे उपसंहार करतो कहेवे. इच्चैव के० ए जेम पूर्वे कह्या एवा पडिलेहं
ति के० कायर सुनट, जेम बीक पामता थका वलयापडिलेहिणोके० वलयादिक स्थान
नकना जोनारा थाय, तेम प्रमादि चारित्रिया मंद जाग्यने लीधे, अल्प सत्त्वना धणी
आजीविकाना जय थकी अनेक कुशास्त्र शीखे; ते केवा ठे तोके, वितिगिहसमावन्नाके०

चित्तना अस्थिरपणाने पोहोता थका, मनमां विचार करे के, श्रुं जाणीयें, अमे जाव जीव सुधी संयम पाली शकश्रुं; किंवा नही पाली शकश्रुं; कोनीपेरे तोके पंथाणंचके० जेम मार्गेने विषे अकोवियाके० अनिपुण एवापुरुषो मार्गे देखी संदेहमां पडे. के श्रुं जाणीयें एमार्गे अमुक स्थानके जशे किंवा नही जाय; ॥५॥ हवे माहापुरुषनी स्थिति कहेते. जे उके० जे महासत्ववंत मोहोटा पुरुष नाता के० ज्ञात लोकोमांहे प्रसिद्ध अने सूरपुरं गमा के० शूरवीर पुरुषोमां अग्रेसर, एटले आगेवान एरीते प्रसिद्ध थयेलाढे ते संगामकालंमि के० संग्रामकालने अवसरे, एतेपिष्ठमुवेहिंति के० पातुं न जुवे, एटले ना सी जवानुं स्थानक जूए नही; किंपरंमरणंसियाके० ते एम जाणे जे आपणने मरण तो साश्वतढे एटले क्यारेपण मरतुं तो आवश्यढे नासी जइश्रुं तो, अमारो यश जतो रेशे; ते कारण माटे आ संग्रामनेविषे अमे मरण पामीश्रुं पण अमारो यश अखंमित राखीश्रुं ॥६॥

॥ दीपिका—(इच्छेवेति) इत्येवं पूर्वं प्रकारेण यथा नीरवः संग्रामे प्राप्तावलयादि स्थानसमुपेक्षिणः स्युस्तथा प्रव्रजिताअपिआजीविकानयादद्याकरणगणितादिकं जीवनोपायत्वेन प्रत्युपेक्षंते परिकल्पयंति । किंनूताः । विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमं वर्यं समर्थाउतनेत्येवंरूपा । यदुक्तं । लुक्कमणुएहमत्तिययं, कालाइकं तसोयणं विरसं ॥ नूमीसयणं लोउ, असिणाणं बंजचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः प्राप्ताः । यथा पंथानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंथा इष्टं देशं यास्यति नवेति कृतचित्तसंदेहाः स्युः । तथा ते संयमजारवहने संदेहं प्राप्ताः । यथानिमित्तादिकं जीविकार्थं परिकल्पयंति ॥ ५ ॥ (जेउसंगेति) ये पुनर्महासत्त्वाः । तुर्विशेषणे । संग्रामकाले ज्ञाताः प्रसिद्धाः शूराणां पुरंगमाः पुरोगामिनः सुचटाग्रवर्तिनस्ते पृष्ठं नप्रेक्षंते नाशस्थानं नविलोकयंति किं त्वेवं मन्यंते यदत्रास्माकं किमपरं मरणमेव स्यात् नवतु मरणं यशोमायातु । यदुक्तं । विशरारुनिरविनश्वरमतिचपलैः स्यास्तुवांठतां विशदं ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, नवति यशः किं न पर्याप्तमिति ॥ ६ ॥

॥ टीका—उपसंहारार्थमाह । (इच्छेवमित्यादि) । इत्येवमिति पूर्वप्रक्रांतपरामर्शार्थः । यथा नीरवः संग्रामे प्रविविक्त्वोवलयादिकं प्रत्युपेक्षिणो नवंतीत्येवं तेषां प्रव्रजिता मंदं नो गेतया अल्पसत्त्वा आजीविकानयादद्याकरणादिकं जीवनोपायत्वेन प्रत्युपेक्षंते परिकल्पयंति । किंनूताः विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमजारमुत्तिष्ठमंतं नेतुं वर्यं समर्थाः उतनेतीत्येवं नूताः । तथाचोक्तं । लुक्कमणुएहमत्तिययं, कालाइकं तसोयणं विरसं । नूमीसयणं लोउ असिणाणं बंजचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः समागताः । यथा पंथानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंथा विवक्षितं नूनागं यास्यत्युत नेतीत्येवं कृतचित्तविभ्रुत

योजवन्ति तथा तेषां संयमनारवहनं प्रति विचिकित्सां समापन्नानिमित्तगणितादिकं जीविकार्थं प्रत्युपेक्षन्ति ॥ ५ ॥ सांप्रतं महापुरुषचेष्टिते दृष्टान्तमाह । (जेउसंगामेत्यादि) । ये पुनर्महासत्त्वाः । तु शब्दोविशेषणार्थः । संग्रामकाले परानीकयुद्धावसरे ज्ञाता रोलोकविदिताः । कथं शूरपुरुषाः शूराणामग्रगामिनो युद्धावसरे सैन्याग्रस्कंधवर्तिन इति एवं ज्ञाताः संग्रामं प्रविशन्तो न पृष्ठमुत्प्रेक्षन्ते न दुर्गादिकमापन्नाण्य पर्यालोचयन्ति । ते च नंगकृतबुद्धयोपित्वेवं मन्यन्ते । किमऽपरमत्रास्माकं न विष्यति यदि परं मरणं स्यात्तच्च शाश्वतं यशः प्रवाहमिह तामस्माकं स्तोकं वर्तत इति । तथा चोक्तं । विशरारुनिरऽविनश्वर, मति चपलैः स्थास्तु वांछतां विशदं ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, न वति यशः किं न पर्याप्तं ॥ १॥ ६ ॥

एवं समुष्ठिए जिस्कू, वोसिज्जा गारबन्धणं ॥ आरंजनं तिरियंकट्टु
आत्तत्ताए परिव्वए ॥ ७ ॥ तमेगे परिजासन्ति, जिस्कयं साधुजी
विणं ॥ जे एवं परिजासन्ति, अंतए ते समाहिए ॥ ८ ॥

अर्थ—एवं के० एरीते जिस्कू के० साधु संयमने विषे समुष्ठिए के० सावधान थयो ठतो, तथा अगारबन्धणं के० गृहस्थावासनुं बंधन तेने वोसिज्जा के० ठांमीने, तथा आरंजनं के० आरंजन जे सावधानुष्ठान तेने तिरियं कट्टुके० तिर्हो करीने एटले, आरंजने दूर करीने आत्तत्ताए परिव्वएके० एक मोक्षने विषे सावधान थाय, संयमानुष्ठानने विषे प्रवर्त्ते ॥ ७ ॥ अथ्यात्माविपीदनार्थाधिकारोगतः के० ए आत्मा थकीजे विवाद ते कह्यो. हवे बीजो अधिकार परवादिना वचन आश्री कहेले. एगे के० एक कोइ परने उपकार रहि त एवा दर्शनने ग्रहण करनारा गोसालीक मतना अनुसारी तथा दिगंबरादिक एवा अन्य तीर्थिकना साधुउ तं के० ते पूर्वोक्त साधुजीवणं के० साधु एटले रूडी आजीवणं एटले आजीविकाये प्रवर्त्तनार अर्थात् परने उपकार करनार, रूडा आचारे प्रवर्त्तमान एवा जिस्कूर्य के० साधुने परिजासन्ति के० एवीरीते कहे. इतिकोर्थः तेनी निंदा करे, तो जे के० जे धर्मना अजाण एवं के० एम पूर्व कह्युं, तेम परिजासन्ति के० साधुना आचारनी निंदा करे ते के० तेवा अन्यतीर्थिक साधुउ समाहिए के० समाधि एटले सम्यक् अनुष्ठान थकी अथवा मोक्षथकी अंतए के० वेगजा जाणवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) एवं जिहुरपि महासत्त्वः सम्यक्संयमे उन्नि तः कषायादिवैरिवर्गं जेतुं प्रवृत्तः । यतः । कोहं माणं च मायं च, लोहं पंचिंदियाणि अ । इज्जयं च वमप्पाणं, सवमप्पेजिएजिअ । १ । किं कत्वा समुत्तितः अगारबन्धनं गृहपाशं व्युत्सृज्य त्यक्त्वा आरंजनं तिर्यक्त्वा निराकृत्य आत्मत्वाय शेषकर्मरहितत्वाय परिव्रजेत् संयमे प्रव

तेत इति ॥ ७ ॥ अध्यात्मविषीदनाधिकारोगतः अथ परवादिवचनाधिकारमाह । (त मेगइति) एके परवादिनः साधुं जिह्नुं साधु शोचनं जीवितुं शीलमस्य सतथा तं एवं परि जाषंते । ये ते पुष्टधर्माणोगोशालकमतानुगताः आजीविकादिगंबरावा ये ते एवं वक्ष्यमा णं परिजाषंते साधुं निंदंति ते अंतके पर्यंते समाधेमोक्षादाह्याइति शेषः ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं सुनटदृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) यथा सुनटाज्ञा तरोनामतः कुलतः शौर्यतः शिक्षातश्च तथा सन्निबद्धपरिकराः करगृहीतहेतयः प्रतिज टसमितिचेदिनोन पृष्ठतोवलोकयंति । एवं जिह्मुरपि साधुरपि महासत्त्वः परलोकप्रति स्पर्धिनमिंद्रियकषायादिकमरिर्वर्गं जेतुं सम्यक् संयमोब्धानेनोन्वितः समुन्वितः । तथा चोक्तं । कोहं माणं च मायंच लोहं पंचेंदियाणिय । दुक्कयं चैवमप्याणं सवमप्येजिएजि यं ॥ किं कृत्वा समुन्वितइति दर्शयति । व्युत्सृज्य त्यक्त्वा अगारबंधनं गृहपाशं तथा आरं नं सावधानुष्ठानरूपं तिर्यक्त्वाऽपहस्तयित्वात्मनोनावध्यात्मत्वमशेषकर्मकलंकरहित त्वं तस्मै आत्मत्वाय । यदिवा आत्मा मोक्षः संयमोवा तद्भावस्तस्मै तदर्थं परिसमंताद्भजेत् संयमानुष्ठानक्रियायां दत्तावधानोजवेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ निर्युक्तौ यदनिहितमध्यात्मविषी दनं तदुक्तमिदानीं परवादिवचनं द्वितीयमर्थाधिकारमधिकृत्याह । (तमेगेइत्यादि) तमिति । साधुमेके ये परस्परोपकाररहितं दर्शनमापन्नाअयःशलाकाकल्पास्ते च गोशालक मतानुसारिणआजीविकादिगंबरावा तएवं वक्ष्यमाणं परिसमंताद्भाषंते । तं जिह्मुकं सा ध्वाचारं साधु शोचनं परोपकारपूर्वकं जीवितुं शीलमस्य ससाधुजीविनमिति । ये ते ऽपुष्ट धर्माणएवं वक्ष्यमाणं परिजाषंते साध्वाचारनिंदां विदधति तएवं नूताअंतके पर्यंते दूरे समाधे मोक्षाख्यात्सम्यक् ध्यानात्सदनुष्ठानात् वा वर्ततइति ॥ ७ ॥

संबद्ध सम कप्पाउ, अन्न मन्नेसु मुब्बिया ॥ पिंमवायंगिलाण

स्स, जं सारेह दलाहय ॥ ८ ॥ एवंतुप्पे सरागत्ता, अन्न मन्न

मणुवसा ॥ नद्धसण्ह सप्पावा, संसारस्स अपारगा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ते गोशालकादिक मतानुसारी जे कहे ते देखाडेढे. संबद्धसमकप्पाउ के० निश्चयथकी ग्रहस्थ समान तमारो कल्प एटले आचारढे; अर्थात् तमे मोहे करी बंधाणाढो अन्नमन्नेसु के० जेम ग्रहस्थ अन्योअन्य परस्पर माहोमांहे मातापितादिकनी सार संजाल करे तेम तमे पण माहोमांहे आचार्यादिक उपर मुब्बिया के० मुब्बित थयेला ढो ते केवीरीते मुब्बितढो ते देखाडे ढे पिंमवायं गिलाणस्स के० पिंम एटले जिह्मा ते गिलाण एटले रोगीने अर्थे जंके० जेमाटे सारेह के० गवेषो ढो दलाहय के० जिह्मा आणी आपोढो. च शब्द थकी शुर्वादिकनो वैयावच्च करोढो तेमाटे तमे गृहरथ

सरखा ठो ॥ ए ॥ एवं के० ए कारणमाटे तुप्पके० तुमे सरागन्ता के० गृहस्थनी पेरे सराग पणे वर्त्तींठो अन्नमन्न के० माहोमांहे मणुवसा के० वशगामी साधु कोइना आधीन न थाय ते कारणमाटे तमे सण्ह के० सदपंथ एटले रुढोमार्ग तेना सज्जावा के० सज्जावने नष्ट के० नष्ट कीधो एटले सन्मार्गने नृष्ट कीधो तेथी तमे संसारसस्य पारगा के० संसारना पारंगामी नही एवा दोष अन्य तीर्थिउ बोले ॥ १० ॥

॥ टीपिका—यत्परिजापंते तदाह । (संबद्धेति) संबद्धागृहस्थास्तैस्तुल्यः समः कल्पो व्यवहारोयेषां ते तथा गृहस्थानुष्ठानतुल्याः । यथा गृहस्थाः परस्परमुपकारे प्रवर्तते । माता पुत्रे पुत्रोमातरि एवं यूयमप्यन्योन्यमुपकारे मूर्तिताः । कथमित्याह पिंडपातजैद्वयं ग्लानस्य रोगिणः साधोर्यस्मात् (सारेहति) अन्वेषयंते तथा (दलाहति) ग्लानायददध्वं । चशब्दादाचार्यादिवैयावृत्त्यै प्रवर्तध्वं ततो गृहस्थतुल्या इत्यर्थः ॥ ए ॥ (एवमिति) एवं यूयं सरागः स्वजावस्तत्रस्थिता अन्योन्यं वशमुपागताः परस्परायत्ताः । यतयस्तु निःसंगाः कस्य चिदायत्तानस्युः । ततो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टसत्पथसज्जावाः गतसन्मार्गपरमार्था एवंचूता यूयं संसारस्य । अपारगाः न पारगामिनः ॥ १० ॥

॥ टीका—यत्ते परिजापंते तदर्थयितुमाह । (संबद्धेत्यादि) समेकीनावेन परस्परोपकारोपकारितयाच बद्धाः पुत्रकलत्रादिस्नेहपाशैः संबद्धागृहस्थास्तैः समस्तुल्यः कल्पो व्यवहारोनुष्ठानं येषांते संबद्धसमकल्पागृहस्थानुष्ठानतुल्यानुष्ठाना इत्यर्थः । तथाहि । यथा गृहस्थानामयं न्यायो यदुतपरस्मै परस्परोपकारेण माता पुत्रे पुत्रोपि मात्रादावित्येवं मूर्तिता अथ्युपपन्ना एवं जवंतोप्यन्योन्यं परस्परतः शिष्याचार्याद्युपकारक्रिया कल्पनया मूर्तिताः । तथाहि । गृहस्थानामयं न्यायो यदुतपरस्मै दानादिनोपकार इति नतु यतीनां । कथमन्योन्यं मूर्तिता इति दर्शयति । पिंडपातं जैद्वयं ग्लानस्याऽपरस्य रोगिणः साधोर्यस्मात् (सारेहति) अन्वेषयंते । तथा (दलाहति) ग्लानयोयग्यमाहारमन्विष्य तदुपकारार्थं ददध्वं । चशब्दादाचार्यादेः वैयावृत्त्यकरणाद्युपकारेण वर्तध्वं ततो गृहस्थसमकल्पा इति ॥ ए ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याजेन दोषदर्शनायाह । (एवमित्यादि) एवं परस्परोपकारादिना यूयं गृहस्था इव सरागस्थाः सहस्रागेण वर्तत इति सरागः स्वजावस्तस्मिन् तिष्ठंतीति ते तथा अन्योन्यं परस्परतो वशमुपागताः परस्परायत्ताः । यतयोहि निःसंगतया न कस्यचिदायत्ता जवंति । यतो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टोऽपगतः सत्पथः सज्जावः सन्मार्गः परमार्थो येन्यस्ते तथा । एवंचूताश्च यूयं संसारस्य च दुर्गतित्रमणलक्षणस्याऽपारगा अतीरगामिन इति ॥ १० ॥

अह ते परिजासेज्जा, निस्कू मोस्कविसारए ॥ एवं तुप्पे पन्नासं
ता, डुपस्कं चेव सेवह ॥ ११ ॥ तुप्पे जुंजह पाएसु, गिलाणो अ
निहडंमिया ॥ तंच बीउदगं जोच्चा, तमुदिस्सादिजंकडं ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे ते अन्य तीर्थिजने साधु उत्तर आपेठे अह के० अथ एवुं कथा नंतर
तेके० ते असाधु प्रत्ये परिजासेज्जा के० साधु एवीरीते बोले परंतु ते बोलनार निस्कू
के० साधु केवाठे तो के० मोस्कविसारए के० मोक्षमार्गना विशारद एटले जाए ते अ
साधु प्रत्ये कहेठेके एवंके० एम पूर्वोक्त न्यायें तुप्पेके० अहो तुमे पन्नासंताके० एम बो
लता थका डुपस्कं चेव के० निश्चै थकी बे पढ़ने सेवह के० सेवो ठो एटले रागदेषरूप
बन्ने पढ़ने सेवोठो कारण के० एकतो पोते अनाचारी ठो सदोष पढ़ीठो माटे अने बी
जा निर्दोषी साधुना निंदकठो माटे बेहु पढ़ना सेवनारठो अथवा बीज उदक उद्देशि
कादिक जोगवतां गृहस्थ समानठो अने लिंग ग्रहण कखुं माटे यति समान देखवा
मात्रठो एम बन्ने पढ़ने सेवोठो ॥ ११ ॥ हवे आजीविकादिक परतीर्थिकोनों आचार
कही देखाडेठे. तुप्पे के० तमे एम कहोठो के० अमे निःकंचन बैयें अने तमे जे जुंजह
के० जोगवोठो तेपण पाएसु के० कांशादिक धातुना जे गृहस्थना पात्र तेने विषे जोजन
करोठो तेमाटे तमे सपरिग्रहीठो तथा आहारादिकनी मूर्त्ता करोठो माटे निःपरिग्रहि
शीरीते थशो वली गिलाणो के० गिलानने अर्थे निह्वा अटनने विषे असमर्थ ठतां
अनिहडंमियाके० गृहस्थने हाथे आणी देवाडोठो तंचके० तेहिज दोष देखाडेठे बीउद
गंके० जे गृहस्थे बीज अने उदकनुं मर्दन करीने तमुदिस्सादिजंकडं के० ते ग्लानने अर्थे
उद्देशीने जे आहार नीपजाव्यो तेने जोच्चाके० जोगववा थकी तमने दोष लागेठे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथात्रपूर्वपक्षे दोषमाह । (अहतेइति) । अथ तान् परवादिनएवमुपस्थि
तान् निह्नुः परिजापेत ब्रूयात् । किंचूतोनिह्नुः मोक्षविशारदः । एवं यूयं प्रजापमाणाडुष्पहं
डुष्टं पहं सेवध्वं । यदिवा द्विपहं रागदेषात्मकं पहद्वयं सेवध्वं । तथाहि । सदोषेपि स्व
मते रागः । निर्दोषेप्यस्मन्मते द्वेषः । अथवा बीजोदकोदिष्टादिजोजित्वा गृहस्थायूयं
यतिर्लिंगांगीकाराच्च प्रव्रजिता इति पहद्वयं ॥ ११ ॥ परमतीनामसदाचारं दर्शयति । (तु
प्पेति) हे परमतिनोयूयं पात्रेषु कांस्थपात्र्यादिगृहस्थनाजनेषु जुंजध्वं जोजनं कुरुध्वं । ततः
कथं निष्परिग्रहाः । तथा ग्लानस्य निह्वाटनं कर्तुमसमर्थस्य यदपरैर्गृहस्थैरन्याहृतं कार्यते
नवज्जिः यतेरानयनाधिकारान्नावात् । तद्वृष्टं नवतां यच्च गृहस्थैर्बीजोदकाद्युपमर्दनं निष्पा
दितमाहारं चुक्त्वा ग्लानमुद्दिश्योद्देशकादियत्कृतं यत्रिष्पादितं तदवश्यं शुष्मत्परिजोगाय

समेतअवतिष्ठते । तदेवं गृहस्थगृहे तज्जाजनेषु जुंजानाग्लानस्य च गृहस्थैः कारयंतोयूयं
अवश्यं बीजोदकादिनोजिनउद्देशकादिकृतनोजिनश्चेति ॥ १२ ॥

॥ टीका—अयं तावत्पूर्वपक्षोऽस्य च दूषणायाह । (अहतेपरिनासेज्जेत्यादि) । अथा
नंतरं तानेवं प्रतिकूलत्वेनोपस्थितान् निहुः परिनापेत ब्रूयात् । किञ्चूतो मोक्षविशारदो
मोक्षमार्गस्य सम्यक्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपस्य प्ररूपकः । एवमनंतरोक्तं यूयं प्रनाषमाणाः
संतः दुष्टः पक्षोऽप्युपक्षोऽसत्प्रतिज्ञान्युपगमस्तमेव सेवध्वं यूयं यदिवा रागद्वेषात्मकं पक्ष
द्वयं सेवध्वं यूयं । तथाहि । सदोषस्याप्यात्मीयपक्षस्य समर्थनाद्वागो निष्कलंकस्याप्यस्मद्व
न्युपगमस्य दूषणाद्वेषोऽथैवं पक्षद्वयं सेवध्वं यूयं । तद्यथा । वक्ष्यमाणनीत्या बीजोदको
द्विष्टकृतनोजित्वाङ्गहस्थाः यतिर्लिङ्गान्युपगमात्किल प्रव्रजिताश्चेत्येवं पक्षद्वयासेवनं नवता
मिति । यदिवा स्वतोऽसदनुष्ठानमपरंच सदनुष्ठायिनां निंदनमिति जावः ॥ ११ ॥ आजीविका
दीनां परतीर्थिकानां दिगंबरानां वा सदाचारनिरूपणायाह । (तुप्पे जुंजहेत्यादि) किल वय
मपरिग्रहतया निष्किंचनाएवमन्युपगमं कृत्वा यूयं जुंजध्वं पात्रेषु कांस्यपात्रादिषु गृहस्थ
जाजनेषु तत्परिजोगाच्च तत्परिग्रहोऽवश्यं जावी । तथाऽहारादिषु मूर्त्तां कुरुध्वमित्यतः
कथं निष्परिग्रहान्युपगमो नवतामकलंकश्चेति । अन्यच्च ग्लानस्य निष्ठाटनं कर्तुमसमर्थ
स्य यदपरैर्गृहस्थैरन्याहृतं कार्यते । नवज्जिर्यतोरानयनाधिकाराज्जाङ्गहस्थानयने च योदो
षसज्जावः स नवतामवश्यं जावीति । तमेव दर्शयति । यच्च गृहस्थैर्बीजोदकाद्युपमर्देना
पादितमाहारं शुत्का तं ग्लानमुद्दिश्योद्देशकादि यत्कृतं यन्निष्पादितं तदवश्यं परिजोगा
यावतिष्ठते । तदेवं गृहस्थगृहे तज्जाजनादिषु जुंजानास्तथा ग्लानस्य च गृहस्थैरेव वै
यावृत्त्यंकारयंतो यूयमवश्यं बीजोदकादिनोजिनउद्देशिकादिकृतनोजिनश्चेति ॥ १२ ॥

लित्ता तिवा जितावेणं, उल्लआ असमाहिया ॥ नातिकंमूइयं से
यं, अरुयस्सावरक्षती ॥ १३ ॥ तत्तेण अणुसिघाते अपडिन्नेण
जाणया ॥ एएस एियए मग्गे, असमिस्का वती किती ॥ १४ ॥

अर्थ—तिवानितावेण के० तुमे ठ काय जीवनी विराधना तथा साधुनी निंदारूप
तीव्र तापे एटले संतापे करी लित्ता के० लिप्तगो तथा उल्लआ के० विवेक रहित
गो वली असमाहिया एटले जुजध्यान रहितगो माटे जेम नातिकंमूइयं सेयं के० कंमू
एटले खुजली तेने अत्यंत खणवी श्रेयकारी नथी किंतु अरुयस्स के० गुंबडाने खणुं
थकुं अवरक्षती के० अपराधियें घणा दोषनी वृद्धि करे तेम तमने साधु साथे द्वेष
पणुं करवुं श्रेय नथी ॥ १३ ॥ अपडिन्नेण के० जे खराने खोटुं ठेराववुं अने खोटाने

खरुं तेरावहुं एवी जेनी प्रतिज्ञा नथी ते अप्रतिज्ञा रागद्वेष रहित तथा जाणया के० जाणते एवे संयत तत्वे सहित तेने हेयोपादेय परमार्थ जाण्याविना तत्तेण अणुसि छाते के० परमार्थ करीने ते असाधु ठे एम तेना मार्गने दोष देखाडवानुं तमने कोणे शिखव्युं एएसणीयएमग्गेके० माटे अहो तुमारो उपमार्ग ते निश्चय मलतो नथी जे कारणे गिलानने अशनादिक आपे ते गृहस्थ समान जाणवा एवो तमे कहोठो परंतु ए असमिकावती के० अणआलोच्याना बोलनारनुं कती के० जे कर्तव्य अनुष्ठान ते पण अणआलोच्यो जे देखायठे. ॥ १४ ॥

॥टीपिका—(जित्तेति) तीव्रतापेन साधुनिंदारूपेण लिप्ताव्याप्ताः(उक्षयेति)निर्विवेकाउद्देश कादिनोजित्वात् असमाहिताः शुजाध्यवसायरहिताः । दृष्टान्तमाह । यथाऽरुषोत्रणस्याति कंदूयितं नश्रेयः किंतु अपराध्यति दोषं करोति एवं यूयमपि निर्विवेकाः वयं किल निष्किंच नास्ति कृत्वा कांस्य पात्रादिकं परिहृत्यैतदज्ञावादवश्यमशु-दाहारपरिजोगकारिणः निष्किंच नत्वात्पात्रादिपरिहारो नश्रेयो व्रणस्यातिकंदूयितमिव ॥ १३ ॥ (तत्तेणेति) ते गोशालम तानुसारिणआजीविकादयोदिगंबरवा तत्वेनाऽनुशासिताः शिष्टांग्राहिताः केन अप्रतिज्ञेन इदंमया समर्थनीयमिति प्रतिज्ञा सा नास्ति यस्याऽसावप्रतिज्ञोरागद्वेषरहितः साधुस्तेन जा नताज्ञानवता । कथमनुशिष्टा इत्याह । (एएसंतेति) । योनवज्रिंरंगीकृतः सनियतो न युक्ति क्कमोमार्गः । याच साधुनिंदा वाक् सा समीक्ष्योक्ता आचार्यकथिता । तथाकृतिः क्रिया प्यविचाररम्यैव ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जिता इत्यादि) यूयं षट्जीवनिकायविराधनयोद्विष्टनोजित्वेना निगृहीतमिष्यादृष्टितया च साधुपरिनाषणेन च तीव्रोनितापः कर्मबंधरूपस्तेनोपलिप्ताः संवेष्टितास्तथा (उक्षयन्ति) सद्विवेकशून्यानिष्कापात्रादित्यागात्परगृह्नोजितयोद्देशकादि नोजित्वात् । तथा असमाहिताः शुजाध्यवसायरहिताः सत्साधुप्रदेषित्वात् । सांप्रतं दृ ष्टान्तद्वारेण पुनरपि तद्वोषानिधित्सयाह । यथाऽरुषोत्रणस्यातिकंदूयितं नखैर्विलेखनं नश्रे योनशोचनं नवति । अपित्वपराध्यति तत्कंदूयनं व्रणस्य दोषमावहति । एवं नवंतोपि सद्विवेकरहिताः वयं किल निष्किंचनास्त्येव निष्परिग्रहतया षट्जीवनिकायरक्षणजुतं निष्कापात्रादिकमपि संयमोपकरणं परिहृतवन्तः । तदज्ञावाच्चावश्यं नावी अशु-दाहारपरि जोगस्त्येवं इव्यक्षेत्रकालनावानपेक्षणेन नातिकंदूयितं श्रेयोनवतीति जावः ॥ १३ ॥ अपि च । (तत्तेणेत्यादि) तत्वेन परमार्थेन मौनींज्ञानिप्रायेण यथावस्थितार्थप्ररूपणया ते गो शालकमत्तानुसारिणआजीविकादयः कोटिकाअनुशासितास्तदनुपगमदोषदर्शनद्वारेण शिष्टांग्राहिताः । केनाप्रतिज्ञेन । नास्य मयेदमसदपि समर्थनीयमित्येवं प्रतिज्ञा विद्यते

इत्यप्रतिज्ञोरागद्वेषरहितः साधुस्तेन जानता हेयोपादेयपदार्थपरिच्छेदकेनेत्यर्थः । कथमनु
शासिता इत्याह । योयं नवन्निरन्युपगतो मार्गो यथा यतीनां निष्किंचनतयोपकरणाना
वात् परस्परतत्तपकार्योपकारकानावस्त्येषनियतो निश्चितो न युक्तिसंगतोऽतो येयं वाग्
यथा ये पिंशपातं ग्लानस्यानीय ददति ते गृहस्थकल्पास्त्येषा असमीक्ष्यानिहिता अपर्या
लोच्योक्ता तथा कृतं करणमपि नवदीयमसमीक्षितमेव यथा वा पर्यालोचितकरणता न
वति नवदनुष्ठानस्य तथा नातिकंभूयितं श्रेयस्त्यनेन प्राग्ज्ञेयतः प्रतिपादितं पुनरपि सह
ष्टांतं तदेव प्रतिपादयति ॥ १४ ॥

एरिसा जावई एसा, अगगवेणु वकरिसिता ॥ गिहिणो अनिहडं
सेयं, जुंजीठ एउ निस्कोणो ॥ १५ ॥ धम्मपन्नवणा जासा, सारंजा
ए विसोहिआ ॥ एउ एयाहिं दिठीहिं, पुवमासिं पग्गप्पिअं ॥ १६ ॥

अर्थ—एरिसा जावई एसा के० जो एटले आमंत्रणे करीने तमारी एवी वाणीजे
ग्लानने आहारलावी नआपवो ते अगगवेणुव करिसिता के० वंशना अग्नी सरखी अ
त्यंत सुद्ध एटले कोइ पण युक्तिने खमे नही एवी तमारी वाणी केही ते कहेछे गिहि
णो अनिहडंसेयं के० तमे कह्युं जे गृहस्थनो आणेलो आहार श्रेयछे जुंजीठ के० ते
जोगववो परंतु एउनिस्कोणो के० यतिनो आणेलो आहार यतिने जेवो अयोग्यछे ए त
मारुं वचन रूढुं नथी अमे एम कहियेंछेये के गृहस्थनो आण्यो आहार सदोषछे अने य
तिनो आण्यो आहार निर्दोषछे ॥ १५ ॥ वली साधु तेने कहेछे के धम्मपन्नवणाजासा
के० जे तमारी धर्म प्रज्ञाप्रा एटले धर्मदेशना जे यतिने दाननो देवो नथी सारंजाए
विसोहिया के० केमके दान जे छेते ते सारंज जे गृहस्थ तेनी विशुद्धिनो करनार जाणवो
कारण के यतितो पोताना अनुष्ठाने शुद्धि पामेछे यतिने दान देवानो अधिकार नथी
एयाहिं दिठीहिं के० एम तमारी दृष्टीमां जे आवेछे परंतु ए प्रकारे पुवमासिं के०
जे पूर्वे तीर्थंकर यथा तेणे एउपग्गप्पिअं के० नथी प्रकल्प्यो एटले जेरीते तमे
धर्म कहोठो तेरीतनो धर्म सर्वज्ञे कह्यो नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(एरिसेति) इदृशी एषा वाक् साधुना ग्लानस्यानीय न देयमिति एषा वाक्
अग्रवेणुवत् वंशवत् निकरिषिता दुर्बला यथा वंशाग्रं दुर्बलं स्यात्तथा दुर्बलेत्यर्थः । तामेव
वाचं दर्शयति । गृहिणायदन्याहतं तद्यथा नोक्तुं श्रेयो न तु निहूणां । गृहस्थान्याहतं जीवो
पमर्दहेतुनूतं साधूनामकल्पमिति ॥ १५ ॥ (धम्मपन्नवणेति) या धर्मस्य प्रज्ञापना देशना
यतीनां दानादिना उपकर्तव्यमित्येवंनूता सारंजाणां गृहस्थानां विशोधिका विशुद्धिकारि
णी । यतयः स्वस्वानुष्ठानेनैव शुद्ध्यति न तु तेषां दानाधिकारः । एतद्वृषयति । न तु एतानि

दृष्टीनिर्युष्मन्मतानुगतानिः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितमासीत् न हि सर्वज्ञा एवंवि-
धमसारं ब्रुवते । यद्गृहस्थैर्गर्लानिवैयावृत्त्यं कार्यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति । ग्लानोपका-
रोनवज्जिरप्यनुमतोगृहस्थप्रेरणादनुमोदनाच्च ॥ १६ ॥

॥ टीका—यथा प्रतिज्ञातमाह । (एरिसेत्यादि) येयमीदृक्षा वाक् यतिना ग्लानस्यानी-
य नदेयमित्येषा अग्रे वेणुवदंशवत्कर्षिता तन्वी युक्त्यदमत्वात् दुर्बलेत्यर्थः । तामेव वा-
चं दर्शयति । गृहिणां गृहस्थानां यदन्याहृतं तद्यतेर्जीकुं श्रेयः श्रेयस्करं नतु निष्कूणां
संबंधीति । अग्रे तनुत्वं चास्या वाचएवं दृष्टव्यं । यथा गृहस्थान्याहृतं जीवोपमर्देन नव-
ति यतीनांतूजमादि दोषरहितमिति ॥ १५ ॥ किंच । (धम्मपसुवणेत्यादि) धर्मस्य प्र-
ज्ञापना देशना यथा यतीनां दानादिनोपकर्तव्यमित्येवंचूता या सा सारंजाणां गृहस्था-
नां विशोधिकायतयस्त्वनुष्ठानेनैव विशुध्यन्ति । नतु तेषां दानाधिकारोस्तीत्येतत् दूष-
यितुं प्रक्रमते । नतु नैवैतान्निर्यथागृहस्थेनैव पिमदानादिना यतेर्गर्लानाद्यवस्थायामु-
पकर्तव्यं । नतु यतिनिरेव परस्परमित्येवंचूतान्निर्युष्मदीयानिर्दृष्टिनिर्धर्मप्रज्ञापनादि-
निः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितं प्रख्यापितमासीदिति । यतो नहि सर्वज्ञाएवं
चूतं परिफल्गुप्रायमर्थं प्ररूपयन्ति यथा असंयतैरेषणाद्यनुपयुक्तैर्गर्लानादेर्वैयावृत्त्यं विधे-
यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति । अपिच नवज्जिरपि ग्लानोपकारोऽन्युपगतएव । गृहस्थप्रेरणा
दनुमोदनाच्च ततो नवतस्तत्कारिणस्तत्प्रक्षेपिणश्चेत्यापन्नमिति ॥ १६ ॥

सवाहिं अणुजुत्तीहिं, अचयंताजवित्तए ॥ ततो वायं णिराकि-
च्चा, ते जुज्जोवि पगप्पिए ॥ १७ ॥ रागदोसान्निचूयप्पा, मिच्चते
ए अजिहुता ॥ आउस्स सरणं जंति, टंकणाइव पवयं ॥ १८ ॥

अर्थ—सवाहिं के० ते गोसालादिक मतानुसारी अन्य समस्त अणुजुत्तीहिं के० अ-
नुयुक्ति एटले हेतु दृष्टांते करी अचयंताजवित्तए के० पोताने पक्के पोतानो पक्क स्थापन
करवाने असमर्थ उता ततो के० ते माटे वायंणिराकिच्चाके० वाद मूकीने तेजुज्जो के०
ते फरी फरी विपगप्पिए के० विशेषे धृष्टपणु करे एटले एम कहेके अमारे जेम परं
परागतले तेज श्रेष्ठले अन्यथी अमारे कांइ काम नथी इत्यादिक कहीने धृष्ट पणु अंगी-
कार करे पण युक्ति पूर्वक जैनमतानुसारीने उत्तर आपी शके नही ॥ १७ ॥ ते रागदो-
स के० राग अने दोषे अजिचूयप्पाके० पराजव्या थका सारी युक्तिये करी प्रत्युत्तर आ-
पवाने असमर्थ एवा मिच्चतेण के० मिथ्यादृष्टियें करीने अजिहुता के० व्याप्तबता आ-
उस्ससरणंजंति के० ते अनार्य अनेक आक्रोस एटले असन्य वचने दंम मुष्ट्यादिक दण

वानो जे व्यापार तेनुं शरण ग्रहण करे टंकणाइव पवयं के० जेम टंकण एटले म्हेन्नादिक लोको जेठे ते शस्त्रादिके करी युद्ध करवाने असमर्थ ठता पर्वतनो सरण ग्रहण करे तेम पूर्वोक्त कुतीर्थिकोपण युक्तिपूर्वक उत्तर देवाने असमर्थ ठता को धनो सरण अंगीकार करे. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—(सवेहिति) तेगोशालमतीयादिगंबरावा सर्वांनिरनुगतयुक्तिनिः स्वपदं यापयितुमशक्नुवंतस्थापयितुस्ततोवादं निराकृत्य ते तीर्थिका नूयोपि प्रगल्भितां गताः वादपरित्यागेपि स्वधर्मस्थापनं नासुं वन्निति ॥ १७ ॥ (रागेति) रागद्वेषानि नूतात्मानो मिथ्यात्वेनाऽनिदुताव्याप्तावादं कर्तुमसमर्थाः आक्रोशेन शरणं यांति असन्धवचना नि दंभादिहननव्यापारं वा स्वीकुर्वतीत्यर्थः । यथा टंकणाम्हेन्नाविशेषाः परैरनिदुताः पर्वतं शरणं यांति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अपिच (सवाहीत्यादि) ते गोशालकमतानुसारिणोदिगंबरावा सर्वांनिरनुगतानिर्युक्तिनिः सर्वैरेव हेतु दृष्टांतैः प्रमाणनूतैरशक्नुवंतः स्वपदे आत्मानं यापयितुं संस्थापयितुं ततस्तस्माद्युक्तिनिः प्रतिपादयितुं सामर्थ्याभावाद्वादं निराकृत्य सम्यग्हेतुदृष्टांतैर्योवादोजल्पस्तं परित्यज्य ते तीर्थिकानूयः पुनरपि वादपरित्यागे सत्यपि प्रगल्भिता धृष्टतां गताइदमूचुः । तद्यथा । पुराणं मानवोधर्मः संगोवेदश्चिकित्सितं । अज्ञासिद्धानि च त्वारि न हंत व्यानि हेतुनिः ॥ १ ॥ अन्यच्च किमन्यथा बहिरंगया युक्त्याऽनुमानादिकयाऽत्र धर्मपरिहृणे विधेये कर्तव्यमस्ति यातः प्रत्यक्ष एव बहुजन्मसंमतत्वेन राजाद्याश्रयणाच्चायमेवास्मदनिप्रेतो धर्मः श्रेयान्नापरइत्येवं विवदन्ते ते षामिदमुत्तरं । न ह्यत्र ज्ञानादिसाररहितेन बहुनापि प्रयोजनमस्तीति । युक्तं च । एरंमकठ रासी जहायगोसीस चंदनपलस्स । मोल्लेन होऊ सरिसो किंतिथमेत्तो गणिऊंतो ॥ १ ॥ तद्विगणणातिरेगो जहारासी सोनचंदनसरिहो ॥ तद्विनिविणायमहो जणो विमो ल्ले विसंवयति ॥ २ ॥ एक्कोसचस्कुगोणविमूढापमाणं जेगइणयाणंति ॥ संसारगमणशुबिलं णिउणस्सयबंधमोक्कस्स ॥ ३ ॥ इत्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (रायदोस्साइत्यादि) रागश्च प्रीतिजलहृणोद्वेषश्च तद्विपरीतलक्षणस्तान्यामनिनूतआत्मायेषां परतीर्थिकानां ते । तथा मिथ्यात्वेन विपर्यस्तावबोधेनातत्वाऽध्यवसायरूपेणानिदुताव्याप्ताः सद्रुयुक्तिनिर्वादं कर्तुमसमर्थाः क्रोधानुगाआक्रोशानसन्धवचनरूपास्तथा दंभमुष्ट्यादिनिश्च हननव्यापारं यांत्याऽश्रयन्ते । अस्मिन्नेवार्थे प्रतिपाद्ये दृष्टांतमाह । यथा टंकणाम्हेन्नाविशेषादुर्जयायदा परेण बलिना स्वानीकादिनानिदूयन्ते तदा ते नानाविधैरप्यायुधैर्योद्धुमसमर्थाः संतः पर्वतं शरणमाश्रयत्येवं तेपि कुतीर्थिकावादपराजिताः क्रोधाद्युपहत

दृष्टयश्चाक्रोशादिकं शरणमाश्रयन्ते । नच ते इदमाकलय्य प्रत्याक्रोष्टव्याः । तद्यथा । अक्रोसहणणमारण धम्मजंसाणवाल सुलनाणं । जानंमन्नइधीरो जहुत्तराणं अजावंमि ॥ १ ॥ ॥

बहुगुणप्यगप्पाइं, कुळाअत्तसमाहिए ॥ जेएत्तेणोविरुजेळा, तेण तंतं
समायरे ॥ १९ ॥ इमं च धम्म मादाय, कासवेण पवेइयं ॥ कुळा निस्कू
गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ २० ॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिठ्ठि
मं परिनिबुद्धे ॥ उवसग्गे नियामित्ता, आमोस्काए परिवएळा सित्तिबेमि
॥ २१ ॥ इति ततीय अश्रयणस्स तईउ उद्देसो सम्मतो.

अर्थ-परंतु जे साधुने ते तेमनी साथे आक्रोशादिक करे नही किंतु ज्यां बहुगुण
के० घणागुणने एटले प्रतिज्ञा हेतु दृष्टांत उपनय नैगम नय इत्यादिक प्यगप्पाइं के०
प्रकल्पये एवा मध्यस्थपणाना कारणने कुळा के० करे वली जे थकी अत्त के० आ
त्मा समाहिए के० समाधिवंत रहे एवा अनुष्ठान करे जेएत्तेणो विरुजेळा के० जे अ
नुष्ठानकल्याणी अथवा जे वचन बोल्या थकी अन्यपुरुष विरोध नपामे तेवुं कार्य करे
तेण के० तेमाटे तंतं के० तेते विधि समायरे के० समाचरे ॥ १९ ॥ एरीते परमत नि
राकरण करी उपसंहारे स्वमत स्थापन करतां कहेवे इमंके० ए पूर्वोक्त वचनरूप धम्म
मादाय के० धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेण पवेइयंके० काश्यप एटले श्रीमाहावीर
देवे प्रवेद्यो च शब्द थकी अन्य मतिनु निराकरण करीने प्रवेद्यो एटले कह्यो ते केवीरीते
तो के निस्कूके० साधु जे ने ते गिलाणस्स के० गिलाननी कुळाके० वैयावच्च करे अगि
लाए समाहिए के० परंतु अगिलान पणे करे जेम पोताने तथा गिलानने समाधि
उत्पन्न थाय तेवीरीते वैयावच्च करे ॥ २० ॥ संखायपेसलंधम्मं के० ते पेसल एटले मनो
हर एवा सर्वज्ञ प्रणीत श्रुत चारित्ररूप धर्मेने सम्यक् प्रकारे जाणीने दिठ्ठिमं के० दृष्टी
मंतसाचा तत्त्वनो जाण परिनिबुद्धेके० परिनिवृत्त एटले क्रोधना उपशम थकी शीतलनूत
थएलो एवो साधु तेने उवसग्गेके० उपसर्ग उदय आव्या ठता नियामित्ताके० तेने सह
न करीने आमोस्काय के० मोक्ष प्राप्ति सुधी परिवएळासि के० सुद्धो संयम पालतो थ
को प्रवर्त्ते. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २१ ॥ इति श्रीद्वितीयसूत्रकृतांगे प्रथमश्रु
तस्कंधे तृतीयाध्ययने उपसर्ग परिज्ञानाम स्तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका—(बहुगुणेति) । बहुगुणाः स्वपक्षसिद्ध्यादयः प्रकल्पन्ते प्रादुर्भवन्ति ये
षु तानि बहुगुणप्रकल्पानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमनादीनि मध्ये स्ववचनानि वाऽनु
ष्ठानानि साधुवर्द्धकाले कुर्यात् । कीदृशः साधुः आत्मसमाधिकश्चित्तस्वास्थ्यवान् । तत्त

त्कुर्यात्साधुर्येन कृतेनान्यस्तीर्थिकोनविरुध्येत नविरोधं गच्छेत् । तेन तत्तदविरुद्धं समाचरेत् ॥ १९ ॥ (इममिति) इमं वक्ष्यमाणं धर्ममादाय काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं कुर्याद्वि
 क्रुः साधुग्लानस्य वैयावृत्त्यादिकं अग्लानतया यथाशक्ति समाहितः समाधिंप्राप्तः । य
 था ग्लानस्य समाधिरुत्पद्यते स्वस्य वा योगानविपीदंति तथा वैयावृत्त्यादिकं विधेयमि
 ति ॥ २० ॥ (संखाएति) । पेशलं श्रेष्ठं सर्वज्ञोदितं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा दृष्टिमान् दर्श
 नोपेतः परिनिर्वृत्तारागद्वेषत्यागाह्नीतलउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य नियंत्र्य आ
 मोक्षाय सर्वकर्मक्षयाय परिव्रजेत्संयमोद्यतो नवेत् ससाधुरिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥
 इति तृतीयाध्यायने तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (बहुगुणेत्यादि) । बह्वोगुणाः स्वपक्षसिद्धिपरपक्षदोषोद्भा
 वनादयोमाध्यस्थ्यादयोवा प्रकटपंते प्रादुर्भवन्त्यात्मनि येष्वनुष्ठानेषु तानि बहुगुणप्रक
 ट्यानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमनादीनि माध्यस्थ्यवचनप्रकाराणि वा अनुष्ठानानि
 साधुर्वादकाले अन्यदा वा कुर्यात् विदध्यात् सएव विशिष्यते । आत्मनः समाधिश्चित्त
 स्वास्थ्यं यस्य सन्नवत्यात्मसमाधिकः । एतदुक्तं नवति । येन येनोपन्यस्तेन हेतुदृष्टान्तादि
 ना आत्मसमाधिः स्वपक्षसिद्धिलक्षणोमाध्यस्थ्यवचनादिना वा परानुपघातलक्षणः स
 मुत्पद्यते तत् तत् कुर्यादिति । तथा येनानुष्ठितेन वा नाष्ठितेन वा अन्यतीर्थिकोधर्म
 श्रवणादौ वान्यः प्रवृत्तोन विरुध्येत नविरोधं गच्छेत् तेन पराविरोधकारणेन तत्तदविरु
 द्धमनुष्ठानं वाचनं वा समाचरेत् कुर्यादिति ॥ १९ ॥ तदेवं परमतं निराकृत्योपसंहारद्व
 रेण स्वमतस्थापनायाह । (इमंचेत्यादि) । इममिति वक्ष्यमाणं पूर्वोक्तमूलोत्तरगुणरूपं
 चारित्राख्यं वा दुर्गतिधारणाधर्ममादायोपादाय आचार्योपदेशेन गृहीत्वा । किंनूतमिति ।
 तमेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनोत्पन्नदिव्यज्ञानेन सदेवम
 नुजायां पर्षदि प्रकर्षेण यथावस्थितार्थनिरूपणद्वारेण वेदितं प्रवेदितं । चशब्दात्परमतं
 च निराकृत्य निष्कणशीलोनिष्कुग्लानस्यापटोरपरस्य निष्कोर्वैयावृत्त्यादिकं कुर्यात् । कथं
 कुर्यादेतदेव विशिनष्टि । स्वतोप्यग्लानतया यथाशक्ति समाहितः समाधिंप्राप्तइति । इदमुक्तं
 नवति । यथा यथात्मनः समाधिरुत्पद्यते तथा पिंपपातादिकं विधेयमिति ॥ २० ॥ किं
 कृतवैतद्विधेयमितिदर्शयितुमाह । (संखायेत्यादि) । संख्याय ज्ञात्वा कं धर्मं सर्वज्ञप्रणी
 तं श्रुतचारित्राख्यचेदनिन्नपेशलमिति । सुश्लिष्टं प्राणिनामहिंसादिप्रवृत्त्या प्रीतिकारणं ।
 किंनूतमिति । दर्शनं दृष्टिः समुद्भूतपदार्थगतं सम्यग्दर्शनमित्यर्थः । सा विद्यते यस्याऽसौ दृ
 ष्टिमान् यथा व्यवस्थितपदार्थपरिच्छेदवानित्यर्थः । तथा परिनिर्वृत्तारागद्वेषविरहाह्नीतलनूत
 स्तदेवं धर्मं पेशलं परिसंख्याय दृष्टिमान् परिनिर्वृत्तउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान्नियम्य सं

यस्य सोढा नोपसर्गैरुपसर्गितोऽसमंजसं विदध्यादित्येवमामोक्षायाज्ञोपकर्मद्वयप्राप्तिं या
वत्परिसमंतात् व्रजेत्संयमानुष्ठानोद्युक्तो न वेत् परित्रजेदिति । परिसमाह्यर्थे । ब्रवीमीति
पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ उपसर्गपरिज्ञायास्तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

अथ तृतीयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य प्रारंभः

आहं सुमहापुरिसा, पुर्विं तत्तवोधणा ॥ उदयेण सिद्धिमाव
न्ना, तन्न मंदोवसीयति ॥ १ ॥ अञ्जुजिया नमी विदेही, रामगुत्ते
य च्नुजिया ॥ बाहुए उदगं नोच्चा, तद्वा तारागणेरिसी ॥ २ ॥

अर्थ-आहं सुमहा पुरिसाके० हवे ते परमार्थना अजाण एम कहेढेके महा पुरुष
प्रधान पुरुष तारागणरूपि प्रमुख तेणे एवीरीते आहं एटले कहुंढे शुंकहुंढे तोके पुर्वित
तत्तके० पूर्वं कालनेविषे तपस्याना करनार तवोधणाके० तपरूप धनना धणी एवा अनेक
रूपीश्वर ते उदयेणके० उदक एटले शीतल पाणीनो परिजोग करता थका सिद्धिमाव
न्ना के० सिद्धिने पाण्या तेरीतनुं अन्य तीर्थिनुं वचन सांजलीने तन्नमंदोवसीयति
के० मंद अज्ञानी बापडा तन्न एटले तेहिज शीतलोदकने विपे राचे ; पण प्राशुक उदकनो
जोग नकरे, एरीते संयमानुष्ठानने विपे सीदाय. ॥ १ ॥ हवे कोइक कुतीर्थि होयते सा
धुने विप्रतारवाने अर्थे आवीरीते कहेके अञ्जुजिया के० अशनादिकने अण जोगवतो
एवो नमीविदेही के० नमीराजा विदेह देशमां उत्पन्न थयेलो हतो, ते मुक्ति पोहोतो ;
तथा अन्य तीर्थिज कहेढे के रामगुत्तेय च्नुजिया के० रामगुप्त राजरूपीश्वर आहा
र जोगवतो थको मुक्ति पोहोतो, तथा बाहुए के० बाहुक रूपीश्वर तद्वा के० तेमज
तारागणेरिसी के० तारागणनामा रूपीश्वर एवंने उदगंनोच्चा के० शीतल पाणीना
परिजोग थकी सिद्धिने पाण्या ॥ २ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं चतुर्थआरभ्यते । सच साधुना शीतरूपेण यत्नोविधीयतइत्य
र्थवान् तस्य चेदमादिमं सूत्रं । (आहंसुइति) केचिद्विज्ञाततत्वाद्वाहुरुक्तवतः । यथा म
हापुरुषावल्कलचीरितारागणर्षिप्रमुखाः पूर्वं पूर्वकाले तप्तमनुष्ठितं तपएव धनं येषांते
तप्ततपोधनाः पंचाग्न्यादिसाधकास्तएवंनूताउदकेन स्वचित्तोदकपरिजोगेण उपलब्ध
णात्कंदमूलादिजोनिः सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गताः । तत्रैवंनूतार्थाकर्णने मंदोमूर्खोऽ
वसीदति संयमे सीदति शीतोदकादिपरिजोगे प्रवर्तते । तत्रैवं वेति तेषां तापसानां
कुतश्चिज्जातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्नूतस्वसंम्यग्दर्शनानां संयमप्रतिपत्त्याऽगतज्ञानावरणा

दिकर्मणां जरतादीनामिव मुक्तिः संजाता न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ (अ
ञ्जिएति) केचित्कुतीर्थिकाअथवा स्ववर्ग्याएवं शीतलविहारिण एवमाहुः । नमी राजा
विदेहपुरवासिनोलोकावैदेहास्तेयस्य संति स वैदेही अशनादिकमञ्चुक्त्वा सिद्धिं गतः ।
रामगुप्तश्च राजर्षिराहारादिकञ्चुक्त्वैव चञ्जानएव सिद्धिं गतः । तथा बाहुकः शीतोद
कादिपरिजोगं कृत्वा तथा तारागणनामा मुनिः शीतोदकादिपरिजोगात्सिद्धः ॥ २ ॥

॥टीका—उक्तस्तृतीयोद्देशकः सांप्रतं चतुर्थः समारन्यते । अस्यचायमजिसंबंधः । इहानंतरो
देशके अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्रतिपादितास्तैश्च कदाचित्साधुः शीजात् प्रच्याव्येत तस्य च
शीलस्वजितस्य प्रज्ञापनानेन प्रतिपाद्यते इति । अनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिमं सू
त्रं (आहंसुइत्यादि) । केचन अविदितपरमार्थाआहुरुक्तवन्तः । किंतदित्याह । यथा महापुरु
षाः प्रधानपुरुषावत्कलचौरितारागणर्षिप्रज्ञतयः । पूर्वं पूर्वस्मिन् काळे तप्तमनुष्ठितं तपएव ध
नं येषां ते तप्ततपोधनाः पंचाग्न्यादितपोविशेषेण निष्ठप्रदेहास्तएवञ्जुताः शीतोदकपरिजो
गेन उपलब्धकार्यत्वात् कंदमूलफलाद्युपजोगेन च सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गतास्तत्रैवञ्जुता
र्थसमाकर्णेने तदर्थसज्जावावेशात् मंदोद्गोस्नानादित्याजितः प्राणुकोदकपरिजोगजग्नः संय
मानुष्ठाने प्रविषीदति । यदि वा तत्रैव शीतोदकपरिजोगे विषीदति जगति निमज्जतीति
यावत् । न त्वसौ वराकएवमवधारयति यथा तेषां तापसादिब्रतानुष्ठायिनां कुतश्चि
ज्जातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्भूतसम्यग्दर्शनानां मौनींश्चावसंयमप्रतिपत्त्या अपगतज्ञा
नावरणादिकर्मणां जरतादीनामिव मोक्षावाप्तिर्न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ किंचा
न्यत् । (अञ्जियामित्यादि) केच न कुतीर्थिकाः साधुप्रतारणार्थमेवमूचुः । यदिवा
स्ववर्ग्याः शीतलविहारिणएतद्व्यमाणमुक्तवन्तस्तद्यथा निमीराजा विदेहोनाम जनप
दस्तत्रजवावैदेहास्तन्निवासिनोलोकास्तेऽस्य संतीति वैदेही । सएवञ्जुतो निमीराजा अश
नादिकमञ्चुक्त्वा सिद्धिमुपगतस्तथा रामगुप्तश्च राजर्षिराहारादिकं च्चुक्त्वैव चञ्जानएव सि
द्धिं प्राप्तइति । तथा बाहुकः शीतोदकादिपरिजोगं कृत्वा तथा नारायणोनाममहर्षिः
परिणतोदकादिपरिजोगात्सिद्धइति ॥ २ ॥

आसिले देवले चैव, दीवायण महारिसी, पारासरे दगं जो
च्चा, बीयाणि हरियाणिया ॥ ३ ॥ एते पुवं महापुरिसा, आहिता
इह संमता ॥ जोच्चा बीउदगं सिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ ४ ॥

अर्थ—वली आसिले के० आसिल तथा देवले के० देवल चैव के० एमज दीवाय
णमहारिसी के० बीपायन महाकृषीश्वर अने पारासरे के० पाराशर ए सर्व कृषीउ उ

दगंजोच्चा के० शीतलपाणीने जोगवी तथा बीयाणि के० बीजकाय हरियाणिय के० हरिकायना परिजोग यकी सिद्ध यया ॥ ३ ॥ एते के० ए नेमीराज रूपी प्रमुख पुवं महापुरिसाके० पूर्वकालनेविषे माहा पुरुष (आहिताके०) कह्या ठे ते इहके० आलोकने विषे संमता के० प्रसिद्धे ते कुतीर्थिक अथवा साताशील स्वयूधिक एम कहे के ए सर्व बीजदगं के० बीज सचेतपाणीने जोगवीने सिद्धा के० सिद्ध यया इतिके० एम मेयं के० ए अमे महानारतादिक तथा पुराणोमांथी अणुस्सुयं के० सांजल्युंठे. माटे अमे पण एवीज रीते मुक्ति साधयुं ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(असिलेति) । असिलोनां महर्षिस्तथा देवलोदैपायनः पराशराख्यइत्यादयः शीतोदकबीजहरितादिनोजिनःसिद्धाः ॥ ३ ॥ (एतइति) एते पूर्वोक्तामहापुरुषानम्यादयः पूर्वकाले त्रेतादापारादौ आख्याताः प्रसिद्धाः इहाप्यार्हतमते रूपि नाषितादौ केचन संमता इत्येवं कुतीर्थिकाः प्रोचुः । एते सर्वेपि बीजोदकादिनोगात्सिद्धा इति मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (असिलेइत्यादि) । असिलोनाम महर्षिर्देवलोदैपायनश्च तथा पराशराख्यइत्येवमादयः शीतोदकबीजहरितादिपरिजोगादेव सिद्धा इति श्रूयते ॥ ३ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) एते पूर्वोक्तानम्यादयो महर्षयः पूर्वमिति पूर्वस्मिन्काले त्रेतादापारादौ महापुरुषा इति प्रधानपुरुषा आसमंतात् ख्याताः प्रख्याताराजर्षित्वेन प्रसिद्धिमुपगता इहाप्यार्हितप्रवचने रूपि नाषितादौ केचन संमता अजिप्रेता इत्येवं कुतीर्थिकाः स्वयूष्यावा प्रोचुः । तद्यथा । एते सर्वेपि बीजोदकादिकं श्रुत्वा सिद्धा इत्ये तन्मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

तच्च मंदा विसीञ्चंति, बाह्विन्नाव गदना ॥ पिष्ठतो परिसर्पंति
पिष्ठसर्पी च संजमे ॥ ५ ॥ इह मेगेउ नासंति, सातं सातेण वि
ज्जती ॥ जे तच्च आरिञ्चं मग्गं, परमं च समाहिण ॥ ६ ॥

अर्थ—तच्चके० त्यां कुशास्त्र जे नारतपुराणादिक तेने सांजलवे करी तथा परिसह उपने थके मंदाविसीञ्चंति के० कोइक मंद अज्ञानी चारित्र थकी सीदाय कोनीपेरे तोके वा बाह्विन्नावगदना के० जेम नार थकी नागा एवा जे गर्दन ते मार्गमांज नार नाखीदेइ ने नासीजाय अथवा पिष्ठतोपरिसर्पंति के० पृष्ठ सर्प एटले जग्न गति पुरुष संजमे के० संजमी पणे अग्न्यादिक उपड्व उपने थके पिष्ठसर्पिय के० नाशीजनार मनुष्य

नी पठवाडे दोडतो जाय परंतु अग्रगामि नथाय अग्नीमांहेज विनाश पामे तेम जे शीतल विहारी ठे तेपण मुक्तिना अग्रगामी नथाय अनंतोकाज संसारमांहेज नमे ॥५॥ इहके० ए मोक्षमार्ग विचारवाने प्रस्तावे एगेउ के० कोइक शाक्यादिक अथवा स्वतीर्थी लोच प्रमुख कष्ट पीडया थका एम कहेके सातंके० ते जे मुक्तिना सुख ठे ते सातेणके० सुखे करीज विज्ञाती के० थाय परंतु दुःख थकी सुख न थाय. यथा शालिबीजाह्वाल्यांकुरो, जायतेनयवांकुर इतिवचनात् माटे लोचादिक कष्ट थकी मुक्ति शीरीते थरो एवीरीते बोलीने जेके० जे कोइक शाक्यादिक तड के० त्यां मोक्षविचारणाने प्रस्तावे आरिय के० श्रीतीर्थकर देव तेनो प्ररुप्यो एवो जे मग्गं के० मोक्षमार्ग तेने मूकी आपेठे, ते परमंचसमाहियं के० परम समाधिनो कारण जे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूपठे तेने त्यागीने घणो संसारमांहे परित्रमण करेठे. तेहिज देखाडेठे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(तडेति) तत्र कुमतश्रवणोपसर्गे मंदाविपीदंति संयमे सीदंति । यथा वाहेन नारेण विन्नास्रुटितारासजाः सीदंति । कोर्थः । यथा रासनाचारपीमिता मार्गएव निपतंति एवं ते संयमचारं त्यक्त्वा शीतलविहारिणः स्युः । यथा पीठसर्पिणो जग्नगमनतया अग्न्यादिजये उद्घ्रांतनयनाः पश्चान्न परिसर्पति नाग्रगामिनोजवंति अपितु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यंति । एवं तेपि शीतलविहारिणो न मोक्षगामिनः स्युः अपितु तत्रैव संसारे अनंतकालं तिष्ठंति ॥ ५ ॥ (इहेति) इह मोक्षविचारे एके शाक्यादयः स्वतीर्थ्यां लोचादिपीमिताः । तुशब्दोविशेषणे । जाषंते । तथाहि । सातं सुखं सातेन सुखेन विद्यते स्यात् । यतउक्तं । सर्वाणि सत्वानि सुखे रतानि, सर्वाणि दुःखाच्च समुद्भिजंति ॥ जीवेषु तस्मात्सुखमेव दद्यात् सुखप्रदानाद्धनते सुखानि ॥ १ ॥ इत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखं स्यात् नतु लोचादिदुःखात् । यदुक्तं । मणुणं नोअणं सुद्धा, मणुणं सयणासणं ॥ मणुणंसि अगारंसि, मणुणं जायए मुणी ॥१॥ तथा । मृद्धी शय्या प्रातरुद्धाय सेव्या, युक्तं मध्ये पानकं वाऽपराएहे ॥ झाक्खंमं शर्करां चार्धरात्रे मोक्षश्चां ते शाक्यपुत्रेण दृष्टइति । अतोमनोज्ञाहारादेश्चित्तस्वास्थ्यं ततः समाधिः सएव मुक्तिरिति । ततः सुखेन सुखावाप्तिर्न तु लोचादिक्लेशेनेति एवंये जाषंते तथा आर्ये जैनैर्इमार्गं परमंच समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं येत्यजंति ते सदा नवे चाम्यंतीति ॥६॥

॥टीका—एतदुपसंहारद्वारेण परिहरन्नाह। (तत्रेत्यादि) तत्र तस्मिन् कुश्रुत्युपसर्गोदये मंदाअज्ञानानाविधोपसाध्यं सिद्धिगमनमवधार्य विपीदंति संयमानुष्ठानेन पुनरेतददंत्य ज्ञाः । तद्यथा । येषां सिद्धिगमनमनूत् तेषां कुतश्चिन्निमित्तात् जातजातिस्मरणादिप्रत्ययाना मवाप्तसम्यक्ज्ञानचारित्राणामेव वल्कलचौरिप्रनृतीनामिव सिद्धिगमनमनूत् । न पुनः क

दाचिदपि सर्वविरतिपरिणामजावर्लिंगमन्तरेण शीतोदकबीजाद्युपनोगेन जीवोपमर्दप्राये
ए कर्महृयोऽवाप्यते । विषीदने दृष्टान्तमाह । बहनं बाहोजारो बहनं तेन विन्नाः कर्पि
तास्तुटितारासजाश्च विषीदन्ति । यथा रासजागमनपथएव प्रोक्षितनारानिपतन्ति ए
वं ते प्रोक्ष्य संयमजारं शीतलविहारिणोजवन्ति । दृष्टान्तांतरमाह । यथा पृष्ठसर्पिणोऽनग्न
गतयोऽग्न्यादिसंच्रमे सत्युद्घातनयनाः समाकुलाः प्रनष्टजनस्य पृष्ठतः पश्चात्परिसर्पे
ति नाग्रगामिनोजवन्त्यपि तु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यत्येवं तेपि शीतलविहारिणो
मोहं प्रतिप्रवृत्ता अपि तु न मोहगतयोजवन्त्यपि तु तस्मिन्नेव संसारे अनन्तमपि कालं
यावदासतइति ॥ ५ ॥ मतांतरं निराकर्तुं पूर्वपक्षयितुमाह । (इहमेवेत्यादि) । इहेति
मोहगमनप्रस्तावे एके शाक्यादयः स्वयूष्यावा लोचादिनोपतप्ताः । तुशब्दः पूर्वस्मात् शी
तोदकापरिजोगाद्विशेषमाह । नाषन्ते ब्रुवते । मन्यन्ते च इति क्वचित्पाठः । किंतदित्याह । सातं
सुखं सातेन सुखेनैव विद्यते नवतीति । तथाच वक्तारोजवन्ति । सर्वाणि सत्वानि सुखे
रतानि सर्वाणि दुःखाच्च समुद्भिजन्ति । तस्मात्सुखार्थी सुखमेव दद्यात् सुखप्रदाता जन
ते सुखानि ॥ १ ॥ युक्तिरप्येवमेव स्थिता । यतः कारणानुरूपं कार्यमुत्पद्यते । तद्यथा । शा
लिबीजाह्लाद्व्यंकूरोजायते न यवांकुरइत्येव प्रीत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखमुपजायते न तुलो
चादिरूपात् दुःखादिति । तथाह्यागमेऽप्येवमेव व्यवस्थितं ॥ मणुष्यं नोयणं नोच्चा मणु
ष्यं सयणासणं । मणुष्यंति अगारंसि मणुष्यं जायए मुणी ॥ १ ॥ तथा मृद्दी शय्याप्रातरुड्ढाय
पेया, जुक्तं मध्ये पानकं चापराणहं । डाह्वाखंडं शर्करा चार्द्धरात्रे मोहश्चांते शाक्यपुत्रेण दृष्टः
॥ १ ॥ इत्यतोमनोज्ञाहारविहारादेश्चित्तस्वास्थ्यं ततः समाधिरुत्पद्यते समाधेश्च मुक्त्यवाप्तिर
तः स्थितमेतत्सुरवेनैव सुखावाप्तिर्न पुनः कदाचनापि लोचादिना कायक्लेशेन सुखावाप्तिरि
ति स्थितं । इत्येवं व्यामूढमतयोये केचन शाक्यादयस्तत्र तस्मिन्मोहमार्गप्रस्तावे स
मुपस्थिते आराद्धातः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गोजैर्नेऽशासनप्रतिपादितोमोहमार्ग
स्तं ये परिहरन्ति । तथाच । परमं च समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं ये त्यजन्ति तेऽज्ञाः संसा
रांतर्वर्तिनः सदा नवन्ति । तथाहि । यत्तैरनिहितं कारणानुरूपं कार्यमिति तन्नायमेकां
तोयतः शृंगाह्वरोजायते गोमयादृश्चिकोगोलोमाविलोमादिन्योदूर्वेति । यदपि मनोज्ञा
हारादिकमुपन्यस्तं सुखकारणत्वेन तदपि विषूचिकादिसंज्ञवा द्यन्निचारीति । अपिचेदं वै
षयिकं सुखं दुःखप्रकारहेतुत्वात् सुखानासतया सुखमेव न नवति । तदुक्तं । दुःखात्म
केषु विषयेषु सुखानिमानः सौख्यात्मकेषु नियमादिषु दुःखबुद्धिः । उत्कीर्णवर्णवदपंक्तिरि
वान्यरूपा सारूप्यमेति विपरीतगतिप्रयोगात् ॥ १ ॥ इति । कुतस्तत्परमानंदरूपमस्यात्यंतिकै
कांतिकम्य मोहसुखस्य कारणं नवति । यदपि लोचनूशयननिह्वाटनपरपरिजवत्कुप्तिपासा
दंशमशकादिकं दुःखकारणत्वेन नवतोपन्यस्तं तदप्यल्पसत्वानामपरमार्थदृशां महापु

रुषाणां तु स्वार्थान्युपगमप्रवृत्तानां परमार्थचिंतकानां महासत्त्वतया सर्वमेवैतत्सुखायैवे
ति । तथाचोक्तं । तणसंथारनिविस्सो विमुनिवरो नट्टरागमयमोहो ॥ जंपावइ सुत्तिसुहं कत्तो
तंचक्कवट्ठीवि ॥ १ ॥ तथा । दुष्कृतसंख्यया च महतां क्हांतं पदं वैरिणः कायस्याञ्जुचिता विरा
गपदवी संवेगहेतुर्जरा ॥ सर्वत्यागमहोत्सवाय मरणं जातिः सुहृत्प्रीतये संपद्भिः परिपूरितं
जगदिदं स्थानं विपत्तेः कुतश्चि ॥ १ ॥ अपिचैकांतेन सुखेनैव सुखेऽन्युपगम्यमाने विचित्रसं
साराजावः स्यात्तथा स्वर्गस्थानां नित्यसुखिनां पुनरपि सुखानुनूतैस्तत्रैवोत्पत्तिः स्यात्तथा
नारकाणां च पुनर्दुःखानुजवात्तत्रैवोत्पत्तेर्न नानागत्या विचित्रता संसारस्य स्यान्नचैतत्
दृष्टमिष्टं चेति ॥ ६ ॥

मा एयं अवमन्नंता, अप्पेणं लुंपहा बहुं ॥ एतस्स अमोस्काए,
अयहारिव जूरह ॥ ७ ॥ पाणाइवाते वट्ठंता, मुसावादे असं
जता ॥ अदिन्नादाणे वट्ठंता, मेहुणोय परिग्गहे ॥ ८ ॥

अर्थ—मा के० अहो दर्शनीज, तमे एयं के० सुख थकी सुख थाय एवां वचने करी
अवमन्नंता के० श्रीजिनेइना मार्गने अवहिलता थका अप्पेणं के० अल्प विषयने अ
र्थे बहुं के० घणा एवांजे मोहना सुख तेने लुंपहा के० गमावोढो; एतस्स के० एवा
असत्य पढ़ने अमोस्काए के० न मूकवे करीने अयहारिव के० लोहवाहकनी पेरे जूर
ह के० फूरशो; जेम कोइक बे जण हता तेणे लोहनो नार उपाडयो हतो, पढी
मार्गे जता सुवर्ण दीतुं तेवारे एकजणे लोहनां नारने नाखी देइने असुलक सुवर्ण व
स्तु ग्रहण करी अत्यंत धनवंत थयो, अने बीजायें लोहनो नार नाखी दीयो नही, ते
पढी फूरवा लागो, तेम तमे पण फूरशो. ए कथा सविस्तर श्रीरायप्रश्नि सूत्रमांढे त्यां
थकी जोइ लेवी ॥ ७ ॥ पाणाइवातेवट्ठंता के० प्राणातिपातने विषे वर्त्तता मुसावादे
के० मृषावादने विषे वर्त्तता अदिन्नादाणेके० अदत्तादान तथा मेहुणोके० मैथुन च के०
वली परिग्गहेके० परिग्रह एटलाने विषे वट्ठंताके० वर्त्तता थका तमे असंजताके० असंय
तिढो अल्प विषयसुखमां पड्या थका घणुं एवुं जे मोह सुख तेनो विनाशकरोढो. ॥८॥

॥ दीपिका—(माएति) एनं जैनमार्गे अवमन्यमानाः परिहरंतो ऽल्पेन सुखेन मा
बहुं मोहसुखं लुंपथ विध्वंसय । तथा एतस्यासत्पद्धस्यामोहेपरित्यागे अयोहारीव
(जूरहति) आत्मानं कदर्शयते । यथाऽयसोलोहस्याहर्ता ऽपांतराले रूप्यादिलानेपि
दूरमानीतमिति लोहं नोक्षितवान् पश्चादलाने जूरितवान् पश्चात्तार्पं कृतवान् एवं यू

यमपि ॥ ७ ॥ (पाणाश्वेति) यूयं प्राणातिपाते मृषावादे संयताः संतोवर्तमानाः तथा
ऽदत्तादाने मैथुने परिग्रहे वर्तमानाश्चक्षुषेण सुखेन बहु हारयथ ॥ ८ ॥

॥ टीका—अतोव्यपदिश्यते । (माण्यमित्यादि) एनमर्थे मार्गं जैनैऽप्रवचनं सम्यक्
ज्ञानदर्शनचारित्रमोक्षमार्गप्रतिपादकं सुखं सुखेनैव विद्यते इत्यादिमोहेन मोहि-
ताश्चमन्यमानाः परिहरन्तोऽल्पेन वैषयिकेण सुखेन माबहु परमार्थसुखं मोक्षारूपं
लुपथ विध्वंसय तथाहि । मनोऽहारादिना कामोऽेकस्तुडुकाच्च चित्तास्वास्थ्यं न
पुनः समाधिरिति । अपि चैतस्यासत्पद्मानुपगमस्यामोहे परित्यागे सति । (आयो
हारिवज्रहृत्ति) आत्मानं यूयं कदर्शय । यथैव केवलं यथावाऽयसो लोहस्याहर्त्ता अ-
पांतराले रूप्यादिलाने सत्यपि दूरमानितमिति कृत्वा नोक्षितवान् । पश्चात् स्वावस्था
नावाप्तावल्पलाने सति जूरितवान् पश्चात्तपं कृतवान् एवं नवंतोपि जूरयिष्यन्तीति ॥ ७ ॥
पुनरपि सातेन सातमित्येवं वादिनां शाक्यानां दोषोऽिज्ञावधिपयाह । (पाणाश्वायेत्या-
दि) प्राणातिपाते मृषावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहेषु वर्तमानाश्चसंयतायूयं वर्तमान
सुखैषिणोऽल्पेन वैषयिकसुखान्नासेन परमार्थिकमेकांतात्यंतिकं बहु मोक्षसुखं विलुपथेति ।
किमिति । यतः पचनपाचनादिषु क्रियासु वर्तमानाः सावद्यानुष्ठानारंजतया प्राणातिपा-
तमाचरथ । तथा येषां जीवानां शरीरोपनोगोनवद्भिः क्रियते तानि शरीराणि तत्स्वामि-
निरदत्तानीत्यदत्तादानाचरणं । तथा गोमहिष्यजोष्ट्रादिपरिग्रहात्तन्मैथुनानुमोदनादब्रम्हे-
ति । तथा प्रव्रजितादयमित्येवमुक्त्या गृहस्थाचरणानुष्ठानान्मृषावादस्तथा धनधान्यदि-
पदचतुष्पदादिपरिग्रहात्परिग्रहइति ॥ ८ ॥

एवमेगे उ पासढा, पन्नवंति अणारिया ॥ इढीवसंगया बाला,
जिएसासणपरम्मुहा ॥ ९ ॥ जहा गंमं पिलागं वा, परिपीलेज्ज
मुहुत्तगं ॥ एवं विन्नवणिढीसु, दोसो तव्व कउसिअ ॥ १० ॥

अर्थ—वली परमतनो नाषा दोष कही देखाडेढे. एव के० एरीते एगेउ के० कोइएक
परतीर्थिक अथवा स्वतीर्थिक पासढाके० पासढादिक ते केवाढे तोके अणारियाके० अना-
र्थ कर्मना करनार अणाचारि वली इढीवसंगया के० स्त्रीने वसे पड्या एटले स्त्रीनो
परिसह जीतवाने असमर्थ तथा बाला के० अज्ञानी वली जिएसासण परम्मुहा के०
जिनमार्ग थकी उपरांढ ते पन्नवंति के० एम कहेढेके ॥ ९ ॥ जहा के० जेम गंमंके०
गूबडुं पिलागंवा के० पाकुं थकुं तेने परि के० त्यांज पीलेज्ज के० पीलीने तेमांथी प-
रु अथवा रुधीर काढी नाखवा थकी मुहुत्तगंके० मुहुत्तमात्रमां सुख आय परंतु पीडा कांइ

पण न थाय एवं के० एरीते अंहीं पण विन्नवणिढीसु के० प्रार्थना करती एवी स्त्रीनी साथे संबंध करवाथी दोसोतळकउंसिया के० त्यांपण क्यां थकीदोप आवजो अपितुं कांइज दोषनथी. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—एवं पूर्वोक्त प्रकारेण एके बौद्धविशेषाः शैवविशेषावा पार्श्वस्थाः स्वयूष्या वाऽवसन्नकुशीजादयोऽनार्याः स्त्रीवशंगताः प्रज्ञापयन्ति वदन्ति । यतस्तेषां वचनं । प्रियादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनांतरैः ॥ प्राप्यते येन निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा इति । ते किञ्चूताः जिनशासनपराङ्मुखाः ॥ ९ ॥ (जहेत्ति) ते एवमाहुः । यथा गंडं पिटकं पीडोपशमार्थं परिपीडय रुधिरादिकं निर्गद्य मुहूर्तमात्रं सुखिनः स्युर्न च दोषेणानुषज्यन्ते । एवं विज्ञापनासु प्रार्थनीयासु स्त्रीषु दोषः कुतः स्यात् । तत्रकोर्थः । गंडपरिपीडनतुल्ये स्त्रीसंबंधे क दोषः स्यात् । तत्र दोषोयदि काचित्पीडा नवेत्त चेह साकाप्यस्तीति ॥ १० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मतांतरदूषणाय पूर्वपक्षयितुमाह । (एवमेगेइत्यादि) तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषणार्थः । एवमिति वक्ष्यमाणया नीत्या यदि वा प्राक्तनएव श्लोकोत्रापि संबधनीयः । एवमिति । प्राणातिपातादिषु वर्तमानाएकइत्यादिबौद्धविशेषानीलपटादयोनाथवादिकमंजलप्रविष्टावा शैवविशेषाः सद्नुष्ठानात् पार्श्वे तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थाः स्वयूष्यावा पार्श्वस्थावसन्नकुशीजादयः स्त्रीपरीषद्पराजितास्तएवं प्रज्ञापयन्ति प्ररूपयन्ति । अनार्याः अनार्थकर्मकारित्वात् । तथाहि । ते वदन्ति । प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनांतरैः । प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा । किमित्येवं तेजिदधतीत्याह । स्त्रीवशंगताः यतोयुवतीनामाज्ञायां वर्तन्ते बालाअज्ञारागद्वेषोपहतचेतस इति । रागद्वेषजितोजिनास्तेषां शासनमाज्ञा कशायमोहोपशमहेतुञ्चूता तत्पराङ्मुखाः संसारनिष्पङ्गिणोजैनमार्गविद्वेषिणएतद्वक्ष्यमाणमूचुरिति ॥ ९ ॥ यदूचुस्तदाह (जहागंडमित्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । यथा येन प्रकारेण कश्चित् गंदी पुरुषो गंडं समुच्चितं पिटकं वा तज्ज्ञातीयकमेव तदा कृतोपशमनार्थं परिपीडय पूयरुधिरादिकं निर्गद्य मुहूर्तमात्रं सुखितो नवति न च दोषेणानुषज्यते । एवमत्रापि स्त्रीविज्ञापनायां युवतिप्रार्थनायां रमणीसंबंधे गंदपरिपीडनकल्पे दोषस्तत्र कुतः स्यात् । न ह्येतावता क्लेदापगममात्रेण दोषो न वेदिति । स्यात्तत्र दोषोयदि काचित्पीडा नवेत् ॥ १० ॥

जहा मंधादए नाम, थिमिअं जुंजती दगं ॥ एवं विन्नवणिढीसु,
दोसो तळ कउंसिआ ॥ ११ ॥ जहा विहंगमा पिंगा, थिमिअं जुं
जती दगं ॥ एवं विन्नवणिढीसु, दोसो तळ कउंसिआ ॥ १२ ॥ ए

वमेगे उ पासडा, मिडिदिघी अणारिआ ॥ अशोववन्ना कामे
हिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

अर्थ-बली दृष्टांत कहेले. जहाके० जेम मंदादननामके० मेषो एवे नामे जनावर ते थि
मितं के० जेरीते पाणी मोलाय नही एरीते जुंजतीदगं के० उदकनुं पान करे, परंतु
पाणीने पण बाधा नथाय अने पोताने पण बाधा नकरे एवंके० एरीते विन्नवणिडीसु
के० प्रार्थना करती स्त्री साथे संबंध करवा थकी दोसोतडकउसिया के० त्यांपण दोष
क्यां थकी थाय अपितु नज थाय. ॥११॥ जहा के० जेम विहंगमापिंगा के० कपिंजल
एवेनामे पंखणी आकाशे उडती थकीज थिमिअंजुंजतीदगं के० निर्मलपाणीनुं पानकरे
एवं के० एरीते विन्नवणिडीसु के० अंर्दीपण गर्नीतर करण पूर्वक पुत्रादिकने अर्थे राग
देष रहित प्रार्थती एवी स्त्रीनी साथे संग करतां थकां दोष क्यांथकी थाय ॥१२॥ हवे
सूत्र कर्ता ते वादीउना दोष प्रगट करतो कहेले. एवमेगेउपासडाके० ते पूर्वोक्त गुंबडादिक
ना दृष्टांते करी मैथुनने निर्दोष मानता एवा कोइ एक परतीर्थिक तथा स्वयूथिक पासडादि
क जेणे स्त्री परिसह जित्यो नथी, ते सिथल विहारी केवा ले, तो के मिडिदिघी अणारि
आ के० मिथ्यादृष्टी अनार्य कर्मना करनार अनाचारी अशोववन्नाकामेहिंके० कामजो
गने विषे गृह ठता प्रवर्ते कोनीपेरे तोके पूयणाइवके० पुतना एटले माकणनीपेरे जेम
माकण न्हाणा बालकने देखी गृह थाय अथवा पुतना एटले गामरीनीपेरे जेम गामरी
पोताना तरुणए के० तरुण बालकने विषे गृह थाय ; एटले समस्त जीवोमांहे संता
नने विषे गामरीनो स्नेह आकरो दीपेले ते माटे ए दृष्टांत कथुं तेम पूर्वोक्त अनाचा
री पासडादिक पण कामजोगनेविषे गृह थायले. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका-(जहेति) यथा मंधादनोमेषः स्तिमितं अनालोडयाग्रतउदकं जुंक्ते पिब
त्यात्मानं प्रीणयति नचान्योपघातं कुर्यात् एवं स्त्रीसंबंधे न काचिदन्यस्य पीमा आ
त्मनश्च प्रीणनमिति कुतस्तत्र दोषः ॥११॥ यथा पिंगाः कपिंजलाविहंगमाः पक्षिणश्चा
काशएव वर्तमानाः स्तिमितं निजृतमुदकं पिबन्ति एवमत्रापि पुत्राद्यर्थे स्त्रीसंबंधं कुर्वतोऽ
रक्तद्विष्टस्य पक्षिणइव कुतोदोषः । यदुक्तं ॥ धर्मार्थे पुत्रकामस्य स्वदारेष्वधिकारिणः ॥
ऋतुकालविधानेन दोषस्तत्र नविद्यतइति ॥१२॥ अथैवं वदतां परेषां दोषमाह । एवं प
रोक्तैः पूर्वदृष्टांतैर्मैथुनं निर्दोषमिति मन्यमाना एके शाक्यादयः स्वयूथ्यावा पार्श्वस्थादय
स्तथा मिथ्यादृष्टयोऽनार्याधर्मविरुद्धाणिोऽध्युपपन्नागृहाः कामेषु वा । यथा पूतना
शाकिनी तरुणके बाले आसक्ता यदि वा पूतना गमुरिका स्वापत्ये आसक्ता । कथाचात्र
केनापि सर्वपशूनामपत्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षिप्तानि । तत्र चान्यामात

रः स्वापत्यशब्दाकर्णेनेऽस्मिन्नपि कूपतटस्थाएव रुदंति उरज्जी त्वअपत्यातिस्नेहाधा
अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं क्षिप्तवतीत्यतो न्यपशुन्योगमुरिका स्वापत्ये नृशमासक्ता
एवं तेपि कामासक्ताः ॥ १३ ॥

॥ टीका—दृष्टान्तेन दर्शयति । (जहत्यादि) यथेत्ययमुदाहरणोपन्यासार्थः । मंधाद
नश्ति मेषः । नामशब्दः संज्ञावनायां । यथा मेषस्तिमितमनालोडयन्नुदकं पिबत्यात्मानं प्री
णयति न च तथान्येषां किंचनोपघातं विधत्ते । एवमत्रापि स्त्रीसंबन्धे न काचिदन्यस्य पीडा आ
त्मनश्च प्रीणनमतः कुतस्तत्र दोषः स्यादिति ॥ ११ ॥ अस्मिन्नेवानुपघातार्थे दृष्टान्तबहुत्वख्या
पनार्थे दृष्टान्तांतरमाह । (जह्याविहंगमाइत्यादि) यथा येन प्रकारेण विहायसा गच्छतीति वि
हंगमा पक्षिणी (पिंगेति) कपिंजलासाकाशएव वर्तमाना स्तिमितं निजृतमुदकमापिबत्येवम
त्रापि दर्जप्रदानपूर्विकया क्रियया अरक्तादिष्टस्य पुत्रार्थं स्त्रीसंबन्धं कुर्वतोपि कपिंजला
याइव न तस्य दोषइति । सांप्रतमेतेषां गंडपीडनतुल्यं स्त्रीपरिजोगं मन्यमानानां तथैव
कोदकपानसदृशं परपीडाऽनुत्पादकत्वेन परात्मनोश्च सुखोत्पादकत्वेन किल मैथुनं जाय
तइत्यव्यवसायिनां तथा कपिंजलोदकपानं यथा तद्गागोदकासंस्पर्शेन किल नवत्येव
मरक्तदिष्टतया दर्जाद्युत्तारणात् स्त्रीगात्रस्पर्शेन पुत्रार्थं न कामार्थं । ऋतुकालाजिगामित
या शास्त्रोक्तविधानेन मैथुनेपि न दोषानुषंगः ॥ तथाचोचुस्ते । धर्मार्थं पुत्रकामस्य स्वदारे
ष्वधिकारिणः । ऋतुकाले विधानेन दोषस्तत्र न विद्यते इति । एवमुदासीनत्वेन व्यव
स्थितानां दृष्टान्तेनैव निर्युक्तिकारो गाथात्रयेणोत्तरदानायाह । (जह्यामेइत्यादि) जह्या
ममंमलग्ने एसिरं एकस्सइमणुस्सो ॥ अहेज्जपराहुत्तो किं नामततो एये पेडा ॥ ५३ ॥
जह्या विसगंडूसं, कोतीघेत्तूणनामतुण्हक्को ॥ असेणअदीसंतो, किं नाम ततो नवमरे
ज्जा ॥ ५४ ॥ जह्या नाम सिरिधराव, कोइरयणेणणामघेत्तूणं । अहेज्जपराहुत्तो किंणामत
तो न घेपेज्जा ॥ ५५ ॥ यथा नामकश्चिन्मंमलाग्रेणकस्यचिच्चिरश्चित्वापराड्मुखस्तिष्ठेत् । कि
मेतावतोदासीनजावावलंबनेन न गृह्येत नापराधी नवेत् । तथा यथा कश्चिद्विषगंडूषं गृही
त्वा पीत्वानामतूष्णींजावं नजेदन्येन वासंदृश्यमानोसौ किं नाम ततोसावन्यादर्शनात् नञ्ची
येत । तथा यथा कश्चिद्वीगृहाज्जांमागाराइत्तानि महार्घाणि गृहीत्वा पराड्मुखस्तिष्ठेत् किमे
तावतासौ न गृह्येतेति । अत्र च यथा कश्चित् शततया अकृतया वा शिरहेदे विषगंडूषरत्नाप
हाराख्ये सत्यपि दोषत्रये माध्यस्थ्यमवलंबेत । न च तस्य तदवलंबनेपि निर्दोषतेति । एवम
त्राप्यवश्यंनाविरागकार्यमैथुने सर्वदोषास्यदे संसारवर्द्धके कुतोनिर्दोषतेति । तथा चोक्तं ।
प्राणिनां बाधकं चैतन्नास्त्रैर्गीतं महर्षिभिः ॥ नलिकातप्तकणकप्रवेशज्ञा ततस्तथा ॥ १ ॥
मूलं चैतदधर्मस्य नवजावप्रवर्धनं ॥ तस्माद्विषान्नवत्याज्यमिदं पापमनिष्ठतेति निर्युक्तिगाथा

त्रयतात्पर्यार्थः ॥ १३ ॥ सांप्रतं सूत्रकारउपहारव्याजेन गंडपीमनादिदृष्टान्तवादिनां दोषोद्दिष्टावधिषयाह । (एवमेगेत्यादि) । एवमिति गंडपीमनादिदृष्टान्तबलेन निर्दोषं मैथुनमिति मन्यमानाएके स्त्रीपरीपहपराजिताः सदनुष्ठानात्पार्श्वे तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थानाथवादिकमंडलचारिणः । तुशब्दात् स्वयूष्यावा तथा विपरीता तत्वाग्राहिणी दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा आरादूरे यातागताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्याः नआर्या अनार्याः । धर्मविरुद्धानुष्ठानान्तएवं विधाअध्युपपन्नागृध्रवश्चामदनरूपेषु कामेषु कामैर्वाकरणनूतैः सावधानुष्ठानेष्विति । अत्र लौकिकं दृष्टान्तमाह । यथावा पूतना डाकिनी तरुणके स्तनंधयेऽध्युपपन्ना । एवं तेप्यनार्याः कामेष्वित्यादि वा (पूयणत्ति) गमुरिका आत्मीयेऽपत्येऽध्युपपन्ना एवं तेपीति । कथा न कंचात्र । यथा किल सर्वपशूनामपत्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षिप्तानि तत्र चापरामातरः स्वकीयस्तनंधयशब्दाकर्णनेपि कूपतटस्थारुदंत्यस्तिष्ठन्ति । उरच्रीत्वपत्यातिस्नेहेनांधा अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं क्षिप्तवतीत्यतोऽपरपशुन्यः स्वापत्येऽध्युपपन्नेति ॥

अणागयमपस्संता, पञ्चुप्पन्नगवेसगा ॥ ते पञ्हा परितप्पंति,
खीणे आणंमि जोवणे ॥ १४ ॥ जेहिं काले परिकंतं, नपञ्हा प
रितप्पए ॥ ते धीरा बंधणुम्मक्का, नाव कंखंति जीविअं ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे ते काम गृहना दोष कहेले. ते काम नोग थकी जे निवृत्त्या नथी तेने अणागय के० आगामिक काले नरकादिक दुःख उत्पन्न थाय एवुं अपस्संता के० अण देखता थका अने पञ्चुप्पन्नगवेसगाके० प्रत्युत्पन्न जे वर्तमान विषय सुख तेने गवेषता एनेज रुडुंकरी मानता थका रहेले तेपञ्हाके० तेपढी खीणआणंमिजोवणेके० जेवारे आयुष्य क्षीण थाय, अने यौवन जतुं रहे तेवारे परितप्पंति के० पश्चात्ताप करे; अने कहेके अमे एवा अनाचार शावास्ते कखा? ॥ १४ ॥ जेहिं के० जे महापुरुषे कालेके० काल प्रस्तावे धर्मेनेविषे परिकंतं के० पराक्रम कखुं. नपञ्हापरितप्पए के० ते महापुरुष पढी वृद्धावस्थार्ये तथा मरणावसरे पश्चात्तापकरे नही; ते धीराबंधणुम्मक्का के० ते धैर्य वंत पुरुष बंधण थकी मूकाणा नावकंखंतिजीविअंके० असंयमे जीवितव्यनी आकांक्षाकरता नथी अथवा जीवितव्य मरणने विषे निस्पृहि थका वर्तेले. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-तेषां दोषमाह (अणागयमित्यादि) । अनागतं नरकादिदुःखमपश्यंतः प्रत्युत्पन्नं वर्तमानमेव विषयसुखानासमन्वेषयंतः पश्यंतः पश्चात्क्षीणे स्वायुषि यौवने वा गते परितप्पंति पश्चात्तापं कुर्वन्ति । यदुक्तं । हतं मुष्टिजिराकाशं तुषाणां कंडनं कृतं । यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थे नादरः कृतः ॥ १ ॥ तथा । विहवावलेवनमिहं । जाइ

कीरंतिजोवणमएण ॥ वयपरिणामेसरिया । इंताइंहि अपखुडुक्कंति इति ॥१४॥ (जेहिं इत्यादि) यैरात्महितैः कालेऽवसरे पराक्रांतं संयमोद्यमः कृतस्ते पश्चान्न परितप्यंते । एकवचनसूत्रे ढांदसत्वात् । ते वीरास्तपश्चरणोद्यताबंधनात्कर्मणो न मुक्ताअसंयमजीवितं नावकांक्षंतिने ङ्गंति । जिविते मरणे वा निस्पृहाः स्युरित्यर्थः ॥ १५ ॥

॥टीका—एवं तेपि कामानिष्वंगिणांदोषमाविष्कुर्वन्नाह॥(अणागयमित्यादि)अनागतमेष्य त्कामानिवृत्तानां नरकादियातनास्थानेषु महत् दुःखमपश्यंतोऽपर्यालोचयंतस्तथा प्रत्युत्पन्नं वर्तमानमेव वैपयिकं सुखानासमन्वेषयंतोमृगयमाणानानाविधैरुपायैर्नोङ्गान्प्रार्थयंतस्ते पश्चात्क्षीणे स्वायुषि जातसंवेगायौवने वा अपगते परितप्यंतेशोचयंते पश्चात्तापं विदधति । उक्तं च । हतंमुष्टिनिराकाशं तुषाणां कंदनंकृतं । यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थेनादरःकृतः॥१॥ तथा । विहवावलेवनमिहं । जाइंकीरंतिजोवणमएण॥वयपरिणामे सरियाइंताइंहिअपखु डुक्कंति ॥१॥१४॥ येतूत्तमसत्त्वतया अनागतमेव तपश्चरणादाबुद्ध्यमं विदधति न ते पश्चात्तोचंतीति तदर्शयितुमाह । (जेहिंकाळे इत्यादि) यैरात्महितकर्तृभिः काले धर्माजिना वसरे पराक्रांतमिंद्रियकषायपराजयाद्युद्यमोविहितो न ते पश्चान्मरणकाले वृद्धावस्थार्या वा परितप्यंते न शोकाकुलान्वन्ति । एकवचननिर्देशस्तु सौत्रढांदसत्वादिति । धर्माजिनकाल स्तु विवेकिनां प्रायशः सर्वेएव तस्मात्सएव प्रधानपुरुषार्थः प्रधानएव च प्रायशः क्रियमा णोघटां प्रांचति । ततश्चायं बाव्यात्प्रनृत्यकृतविषयासंगतयाकृततपःश्चरणास्ते धीराः कर्मविदारणसहिष्णवोबंधनेन स्नेहात्मकेन कर्मणा चोत्प्राबल्येन मुक्तानावकांक्षंति असंयमजीवितं यदि वा जीविते मरणे वा निस्पृहाः संयमोद्यममतयोजवंतीति ॥ १५ ॥

जहा नई वेयरणी, उत्तरा इह संमता ॥ एवं लोगंसि नारीउ,
उत्तरा अमईमया ॥ १६ ॥ जेहिं नारीएसंजोगा, पूयणा पिठ
तोकता ॥ सवमेयंनिराकिच्चा, तेछिया सुसमाहिए ॥ १७ ॥

अर्थ—जहानईवेयरणी के० जेम नदी वेतरणी जेढेते उत्तराइहसंमता के० सर्वन दीओमां तरवी डुर्जेनढे एवात लोक प्रसिद्धे एवंलोगंसिनारीउ के० एरीते लोकमांहे स्त्रीउजेढे तेपण उत्तराअमईमया के० अमतिवंत निरविवेकी पुरुषने अपार उत्तर डुर्जेधनीय जाणवी ॥ १६ ॥ एवुं जाणीने जे हितकारी वातढे ते कहेढे जेहिं के० जे पुरुषे नारीएसंजोगा के० स्त्री संबंधी संयोगना जे विपाक तेने कडवा जाणीने स्त्री ना संयोग ढांमीदीधा वली पूयणापिठतोकता के० तेस्त्रीना संयोगने अर्थे जे पोताना शरीरनी पूजा विनूषाते पण जेणे उपरांठी कीधी एटले सूकीदीधी, सवमेयंनिराकिच्चा

के० ते पुरुषे एसर्व स्त्रीसंगादिक तथा क्रुधा तृषादिक अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गना गण एटले समूह तेने निराकरीने जे महापुरुष संसेवित मार्गे प्रवर्त्ते तेठियासुसमा हिए के० तेपुरुष संवररूप समाधिने विषे स्थित जाणवा. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—यथा वैतरणी नदी सर्वनदीनां मध्ये दुस्तरा दुर्लभ्या इह लोके सम्मता । एवं लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन नरेण दुस्तराः । यदुक्तं : सन्मार्गे तावदास्ते प्रजवति पुरुषस्तावदेवेंडियाणां लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव । ब्रूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथजुषोनीलपद्माणएते यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति इति ॥ १६ ॥ यैरुत्तमैर्नारीणां संयोगास्तत्संयोगार्थमेव वस्त्रालंकारादिनिरात्मनः पूजनाः कामविनूषाः पृष्ठतः कृतास्त्यक्तास्ते महापुरुषाः सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं निराकृत्य सुसमाधिना चित्तस्वास्थ्येन स्थिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जहाइत्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । यथा वैतरणी नदीनां मध्येऽत्यंतवेगवाहित्वात् विषमतटत्वाच्च दुस्तरा दुर्लभ्या एवमस्मिन्नपि लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन हीनसत्त्वेन दुःखेनोत्तीर्यन्ते । तथाहि । तादावनावैः कृतविद्यानपि स्त्रीकुर्वन्ति । तथाचोक्तं । सन्मार्गे तावदास्ते प्रजवति पुरुषस्तावदेवेंडियाणां, लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव ॥ ब्रूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथजुषोनीलपद्माणएते यावल्ली लावतीनां न यदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति । तदेवं वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्यो नवंतीति ॥ १६ ॥ अपिच । (जेहींत्यादि । यैरुत्तमसत्त्वैः स्त्रीसंगविपाकवेदिभिः पर्यंतकटवोनारी संयोगाः परित्यक्तास्तथा तत्संगार्थमेव वस्त्रालंकारमाद्यादिनिरात्मनः पूजनाकामविनूषा पृष्ठतः कृता परित्यक्तेत्यर्थः । सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं कुत्पिपासादिप्रतिकूलोपसर्गकदंबकं च निराकृत्य ये महापुरुषसेवितपंथानं प्रति प्रवृत्तास्ते सुसमाधिना स्वस्थचित्तवृत्तिरूपेण व्यवस्थितानोपसर्गैरनुकूलप्रतिकूलरूपैः प्रक्षोभ्यन्ते । अन्येतु विषयाजिष्वंगिणः रूयादिपरीषहपराजिताअंगारोपरिपतितमीनवझाग्निना दह्यमानाअसमाधिना तिष्ठन्तीति ॥ १७ ॥

एते उग्धं तरिस्सन्ति, समुद्वं ववहारिणो ॥ जह पाणा विसन्नासि, किञ्चन्ती सयकम्मणा ॥ १८ ॥ तंच निस्कू परिष्साय, सुवते समिते चरे ॥ मुसावायं च वज्जिज्जा, दिन्नादाणं च वोसिरे ॥ १९ ॥

अर्थ—एतेके० ए पूर्वोक्त परिसहना जीपणहार ते उग्धंके० उग्धसंसारने तरिस्सन्तिके० तर से समुद्वंववहारिणोके० समुद्वत; एटले जेम व्यवहारिथ्या समुद्वने नाव वडे तरेडे तेनीपरे जाणीलेवुं जहके० जे संसार समुद्वने विषे पाणाविके० प्राणी एटले जीव ते सन्नासिके०

खुता थका सयकम्मणाके० पोताना करेला पापकर्म करी असातावेदनीयरूपे किञ्चंती के० पीडायते ॥ १७ ॥ हवे उपदेश कहेते तंचनिस्कू के० ते पूर्वोक्त चारित्रिउ प रिस्सायके० हेय उपादेय स्वरूप जाणीने सुवते के० जला व्रतनो पालक समितेचरे के० पांच समिते समितो एवो थको विचरे अने मुसावार्यच वज्जिज्जा के० मृषावादने वर्जे तथा दिन्नादाणंचवोसिरे के० अदत्तादान एटले चोरी थकी वोसिरे एटले चोरीनुं त्यागकरे, एम अनुक्रमे मैशुन तथा परिग्रहने पण ठामे. ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—एतेस्त्रीपरीषहजेतारउधं संसारं तरिष्यंति । यथा व्यवहारिणः सांया त्रिकाः समुडं तरंति । यत्र नवौघे प्राणिनोविषयसंगौर्विषमाः संतः कृत्यंते पीडयंते स्व कर्मणा ॥ १७ ॥ तदेतत्प्रागुक्तं निहुः परिज्ञायज्ञात्वा सुव्रतः शोचनव्रतयुक्तः समितः पंचसमितिनिश्चरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् तथामृषावादं वर्जयेददत्तादानं च व्युत्सृजेत् त्यजेत् । आदिशब्दान्मैशुनपरिग्रहादिच त्यजेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका—स्त्र्यादिपरीषहपराजयस्य फलं दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) यएते अनंतरोक्ता अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गजेतारएते सर्वे उधंसंसारं दुस्तरमपितरिष्यंति । इव्यौघदृष्टान्तमाह । समुडंलवणसागरमिव व्यवहारिणःसांयात्रिकायानपात्रेण तरंत्येवं नवौघमपि संसारसंयम यानपात्रेण यतयस्तरिष्यंति । तथातीर्णास्तरंतिचेति । नवौघमेव विशिनष्टि । नवौघे संसारसाग रेप्राणाः प्राणिनः स्त्रीविषयसंगाविषमाः संतः कृत्यंते पीडयंते स्वकृतेनानुष्ठितेन पापेन कर्मणा असवेदनीयोदयरूपेणेति ॥ १७ ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याजेनोपदेशांतरविधित्सयाह । (तंच निस्कूइत्यादि) । तदेतद्यथा प्रागुक्तं । यथा वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योयैः परित्यक्ता स्ते समाधिस्थाः संसारं तरंति स्त्रीसंगिनश्च संसारांतर्गताः स्वकृतकर्मणा कृत्यंतइति । तदेतत्सर्वं निहुणशीलोनिहुः परिज्ञाय हेयोपादेयतया बुध्वा शोचनानि व्रतान्यस्य सुव्रतः पंचनिः समितिनिः समितइत्यनेनोत्तरगुणावेदनं कृतमित्येवंनूतश्चरेत् संयमानुष्ठानं विद ध्यात् तथा मृषावादमसङ्गूतार्थनाषणं विशेषेण वर्जयेत्तथा अदत्तादानं च व्युत्सृजेदंतशो धनमात्रमप्यदत्तं न गृह्णीयात् । आदिग्रहणान्मैशुनादेः परिग्रहइति । तच्चमैशुनादिकं यावज्जीवमात्महितं मन्यमानः परिहरेत् ॥ १८ ॥

उडूमहे तिरियं वा, जे केई तस थावरा ॥ सबब विरतिं कुजा, सं ति निवाणमाहियं ॥ ५० ॥ इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेदितं ॥ कुज्जा निस्कू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ ५१ ॥ संखाय

पेसलं धम्मं दिद्धिमं परिनिबुधे ॥ उवसग्गे हियासित्ता, आमो
स्काए परिवएक्का सितिबेमि ॥ ११ ॥ इति श्री उवसग्गपरिन्ना
ए तइयं अण्णयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे बीजा सर्वत्रत दयानी वाड रूपे तेकारणे अहिंसाने विशेष दीपावेले उडुं के० उंचो अहे के० अधो एटले नीचो तिरियं के० तीर्त्तो वा के० अथवा एटले सर्व लोकमांहे क्षेत्राथी प्राणातिपात कथुं हवे इव्यप्राणातिपात कहेले. जेकेईतसथावरा के० ए सर्व लोकमांहे जेकांइ त्रस अने स्थावर जीवले सब्बविरतिंकुक्का के० तेनेविषे सर्व प्रकारे एटले करण करावण अने अनुमतियेंकरी सर्वत्रकालें विरतिपणुं करे एटले सर्व जीवोनी दयानुं पालवुं तेने संतिनिवाण माहियं के० ते शांति एटले कर्म दाहनी उप शम करनार कहिये तथा एनेज निरवाण एटले मोक्षपदमांपण आहितं एटले कथुं ॥ १० ॥ हवे अध्ययननो अर्थ उपसंहरतो कहेले. इमंच धम्ममादाय के० एम श्रुत चारित्र रूप धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेणप्पवेदितं के० श्रीमहावीर स्वामिये प्रकाश्यो ते मार्ग आदरीने निस्कू के० साधु ते गिलाणस्स के० गिलानने विषे वैयावच्चने कुक्का के० करे ते केवो थको वैयावच्च करे तो के अगिलाए समाहिए के० अगिलाणपणे आत्माने समाधिमान थको जे साधु वैयावच्च करेले तेने धन्यले एवी समाधि धारण करतो थको वैयावृत्त करे ॥ ११ ॥ संख्याके० सम्यक् प्रकारे जाणीने एटले जातिस्म रणादिके अथवा अन्यपासेथी सांनलीने पेसलं के० रूडो एवो धम्मं के० केवलीनुं ना प्योजे धर्मे तेने दिद्धिमं के० सम्यक्दृष्टी जीव परिनिबुधे के० कषायने उपशमावी शीत लीनूत थको उवसग्गेहियासित्ता के० अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गने अहिंथासीने आमो स्काए के० ज्यांसुधी मोक्के जाय त्यांसुधी परिवएक्कासिके० सुधो संयम पाले तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए उपसर्ग परिज्ञानामे त्रीजाध्ययननुं अर्थ समाप्त थयुं ॥

॥ दीपिका—ऊर्ध्वमधः ये केचित् त्रसाः स्थावराः प्राणिनस्तेषु सर्वत्र कालेऽवस्थासु च विरतिं कुर्यात् यस्माद्वांतिनिर्वाणं कर्म दाहोपशमः शांतिस्तद्रूपं निर्वाणं मोक्षपदं आख्यातं कथितं यतोविरतेर्मोक्षो नवतीति ॥ १० ॥ इमं चारित्ररूपं धर्ममादाय गृहीत्वा काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितमाख्यातं ग्लानस्य साधोवैयावृत्तं कुर्यात् निहुः। कथं। अग्लान तथा यथाशक्ति समाहितः समाधिं प्राप्तः यथाग्लानस्य समाधिरुत्पद्यतेः स्वस्यच योगान विपीदंति यथा वैयावृत्त्यादिकं विधेयमिति ॥ ११ ॥ पेशलं मोक्षप्रदं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा दृष्टिमान् सम्यग्दर्शनी परिनिर्वृतः शांतः उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य नियंज्य

आमोक्षाय मोक्षार्थं परिव्रजेत् संयमेचरेदिति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ इतितृतीया
अध्ययने चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपरिव्रतानामहिंसायावृत्तिकल्पत्वात् तत्प्राधान्यख्यापनार्थमाह (उद्धमहे
इत्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् चेत्यनेन क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीतः । तत्रच ये केचन त्रसंतीति
त्रसाद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियाः पर्याप्तापर्याप्तकजेदनिन्नास्तथा तिष्ठंतीति स्थावराः पृथिव्यप्तेजो
वायुवनस्पतयः सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकजेदनिन्नाइत्यनेन च इव्यप्राणातिपातो गृही
तः । सर्वत्र काले सर्वास्वस्थास्वित्यनेनापि कालजावजेदनिन्नः प्राणातिपातउपात्तोऽष्टव्यः ।
तदेवं चतुर्दशस्वपि जीवस्थानेषु कृतकारितानुमतिनिर्मनोवाक्कायैः प्राणातिपातविरतिं
कुर्यादित्यनेन पादोनेनापि श्लोकद्वयेन प्राणातिपातविरत्यादयो मूलगुणाः ख्यापिताः ।
सांप्रतमेतेषां सर्वेषामेव मूलोत्तरगुणानां फलोद्देशेनाह । शान्तिरिति कर्मदाहोपशमस्त
देवच निर्वाणं मोक्षपदं यदाख्यातं प्रतिपादितं सर्वदं द्वापगमरूपं तदस्यावश्यं चरणक
रणानुष्ठायिनः साधोर्नवतीति ॥ ३० ॥ समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थमाह । (इमंचधम्म
मित्यादि) इममिति पूर्वोक्तं मूलोत्तरगुणरूपं श्रुतचारित्राख्यं वा दुर्गतिधारणात् धर्ममा
दायाचार्योपदेशेन गृहीत्वा (किञ्चूतमिति) । तदेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरव
र्धमानस्वामिना समुत्पन्नदिव्यज्ञानेन जव्यसत्त्वाऽन्युद्धरणानिलापिणा प्रवेदितमाख्या
तं समधिगम्य निष्ठुः साधुः परीषहोपसर्गैरतार्जितोग्लानस्यापरस्यसाधोर्वैयावृत्त्यं कुर्या
त् । कथमिति । स्वतोऽग्लानतया यथाशक्ति समाहितइति समाधिं प्राप्तः । इदमुक्तं नवति ।
कृतकृत्योहमिति मन्यमानोवैयावृत्त्यादिकं कुर्यादिति ॥ ३१ ॥ अन्यच्च (संखायइति)
संख्यायेति सम्यक् ज्ञात्वा स्वसंमत्या अन्यतोवा श्रुत्वा (पेशजंति) मोक्षगमनं प्रत्यनुकूलं
किंतु धर्मं श्रुतचारित्राख्यं दृष्टिमान् सम्यक्दर्शनी परिनिर्वृतइति । कषायोपशमाब्धीतीजूनतः
परिनिर्वृतकल्पोवा उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् सम्यग् नियम्यातिसह्यामोक्षाय मोक्षयावत्
परिसमंतात् व्रजेत् संयमानुष्ठानेन गच्छेदिति । इतिशब्दः समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । न
यचर्चापि तथैवेति ॥ ३२ ॥ उपसर्गपरिज्ञायाः समाप्तश्चतुर्थोद्देशकस्तत्परिसमाप्तौ च तृ
तीयाध्ययनमिति । ग्रंथाग्रं ॥ ७७५ ॥

हवे प्रथम श्रुतस्कंधने विषे चोथुं अध्ययन प्रारंभिये बैयें. त्रीजा अध्ययननेविषे
जे उपसर्ग कह्या तेमांहे अनुकूल उपसर्ग सहन करवा दुर्जजणे एम कथुं हतुं, तेमा
टे स्त्रीना करेला अनुकूल उपसर्ग सहन करवाने अर्थे चोथुं अध्ययन कहियें बैयें.

जे मायरंच पियरंच, विष्णुहाय पुवसंजोगं ॥ एगे सहिते च
रिस्सामि, आरतमेहुणो विवित्तेसु ॥ १ ॥ सुहुमेणं तं परिकम्म

बन्नपएण इत्तिउ मंदा ॥ उवायंपि ताउ जाणं सु जहा लिस्संति
निस्कुणो एगे ॥ २ ॥

अर्थ—(जेके०) जे उत्तमसाधु (मायरंचपियरंचके०) माता पिता अने जाइ प्रमुखनो (पुव संजोगंके०) पूर्वलो संयोग एटले आगलो संबंध तथा श्वशुरादिकनो पश्चात् संबंध एटले पा बलथी अथलो संबंध तेने विषयजहायके० ठांमीने एगेके० एकलो रागद्वेषरहित अने ज्ञानद ज्ञान तथा चारित्र्ये करीने सहितेके० सहित एवो ठतो, चरिस्सामिके० दुं संयम पालीश एवी प्रतिज्ञा करे; वली मेदुणो के० मैथुन थकी आरत के० निवर्त्योठे विविक्तेसु के० स्त्री पशु पंमग रहित एवा उपाश्रयनो गवेषणहार एवा साधुने पण कोइएक स्त्री विप्र तारेठे ते कहेठे ॥ १ ॥ सुदुमेणं के० कोइएक कार्यने मीशे तंपरिक्कम्म के० ते साधु ने समीपे आवीने बन्नपएण के० ठाने शब्दे, हलवे हलवे, अनेक गूढार्थ पदे करी ए टले मर्मना वचने करी, इत्तिउमंदाके० कोइक स्त्री मंद एटले विवेकरहित एवी ठति पु रुपने वशकरवाना उवायंपि के० उपायने ताउ के० ते स्त्री जाणंसु के० जाणे जहा के० जे उपाये करीने एगेके० कोइक निस्कुणो के० चारित्रिउ मोहनीय कर्मना उदय थकी स्त्रीने वश थई जाय अने लिस्संति के० संयम थकी पडी जाय. ॥ २ ॥

अथ चतुर्थमध्ययनं.

॥ दीपिका—उक्तं तृतीयमध्ययनं । अथ चतुर्थमारन्यते । तच्चस्त्रीपरीषहोजेयइत्यर्थवा चकं तस्येदमादिमंसूत्रं । जेमायरमिति । योमातरं पितरं चशब्दात्पुत्रादिकं च विप्रहाय त्य क्त्वा पूर्वसंयोगं एकोनिःसंगः सहितोज्ञानादिनिः सहितोवा चरिष्यामि संयमं करिष्यामी ति कृतप्रतिज्ञः । आरतमुपरतं मैथुनं कामानिलाषोयस्य सआरतमैथुनोविविक्तेषु रुयाद्य नाकुलेषु स्थानेषु चरतीति शेषः । अथवा विविकं स्थानं एषितुं मार्गितुं शीलमस्य विविके पी॥१॥ तं साधुं सूक्ष्मेन परकार्यव्यपदेशेन बन्नपदेन कपटेन पराक्रम्य समीपमागत्य मंदाग त्यमंदाः कामोडेककारित्वान्निर्विवेकाः स्त्रियः शीलाद्भ्रश्यंति । कोर्थः । चातृपुत्रव्यपदेशेन साधुसमीपमागत्य स्त्रियः संयमाद्भ्रश्यंति साधुमिति । प्रबन्नपदं गुप्ताजिधानं । यथा । का ले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेघांधकारासु च शर्वरीषु ॥ मिथ्या न जाषामि विशालनेत्रे ते प्र त्ययाये प्रथमाद्वरेषु इत्यादि । स्त्रियस्तथोपायंजानंति यथाश्लिष्यंते साधवोप्येके ॥ २ ॥

॥टीका—उक्तं तृतीयमध्ययनं सांप्रतं चतुर्थमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्य यने उपसर्गाः प्रतिपादितास्तेषां च प्रायोनुकूलाः सहास्ततोपि स्त्रीकृताव्यतस्तज्जयार्थमिद

मध्ययनमुपदिश्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशा । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्रा
 ध्ययनार्थाधिकारः प्राग्वत् निर्युक्तिकृता(थीदोषविवक्षाणा)चेवेत्यनेन स्वयमेव प्रतिपादितः ।
 उद्देशार्थाधिकारं तूत्तरनिर्युक्तिकृदेव नणिष्यति । सांप्रतं निक्षेपः सचौघनामसूत्रालापकचेदा
 त्रिधा । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने स्त्रीपरिक्षेति नाम । तत्र नामस्थापने हु
 सुत्वादनादृत्य स्त्रीशब्दस्य इव्यादिनिक्षेपार्थमाह । (दवानिजावेत्यादि) । दवानिजा
 वचिंधे, देवेनावेयइति एकेवो । अहिजावे तदसिद्धी, नावे वेयमिउवउत्तो ॥ ५६ ॥
 तत्र-इव्यस्त्री देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चानुपयुक्तो
 नुपयोगोऽव्यमिति कृत्वा नोआगमतोऽज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तात्रिधा । एकनविका
 बद्वाऽयुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । चिन्त्यते ज्ञायतेऽनेनेतिचिह्नं स्तननेपथ्यादिकं चिह्नमा
 त्रेण स्त्री चिह्नस्त्री अपगतस्त्री वेदद्वयस्थः केवलीवा अन्योवा स्त्रीवेषधारी यः कश्चि
 दिति । वेदस्त्रीतु पुरुषानिलाषरूपः स्त्रीवेदोदयः । अनिलाषनावौ तु निर्युक्तिकृदेव गायप
 श्रार्द्धेनाह । अनिलाष्यते इत्यनिलापः स्त्रीलिंगानिधानः शब्दः । तद्यथा । शाला माला सिद्धि
 रिति । नावस्त्री तु देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्त
 उपयोगोनावइति कृत्वा नोआगमतस्तु नावविषये निक्षेपे वेदस्त्रीवेदरूपे वस्तुन्युपयुक्ता
 तदुपयोगानन्यत्वाद्नावस्त्री नवति । यथाऽग्रावुपयुक्तोमाणवकोऽग्निरेव नवत्येवमत्रा
 पि । यदिवा स्त्रिवेदनिवर्तकान्युदयप्राप्तानि यानि कर्माणि तेषूपयुक्तेति तान्यनुनवन्ती
 नावस्त्रीति । एतावानेव स्त्रियोनिक्षेपइति । परिज्ञानिक्षेपस्तु शस्त्रपरिज्ञावद् इष्टव्यः । सां
 प्रतं स्त्रीविपक्षनूतं पुरुषनिक्षेपार्थमाह । (नामंतवणाइत्यादि) । एणामंतवणादवि ए खेते
 कालेयपङ्कणएकमे । नोगेगुणोयनावे, दसएएपुरिसणिकेवा ॥ ५७ ॥ नामेति संज्ञा तन्मात्रे
 ए पुरुषोनामपुरुषः । यथाघटः पटइति यस्य वा पुरुषइति नामेति । स्थापनापुरुषः काष्ठा
 दिनिवर्तितोजिनप्रतिमादिकः । इव्यपुरुषोऽज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तोनो आगमतएक
 नविकोबद्वायुष्कोनिमुखनामगोत्रश्चेति । इव्यप्रधानोवा मम्मणवणिगादिरिति । योयस्मिन्
 सुराष्ट्रादौ क्षेत्रे नवः सक्षेत्रपुरुषोयथा सौराष्ट्रिकइति । यस्यच यत् क्षेत्रमाश्रित्य पुंस्त्वं
 नवतीति । योयावंतं कालं पुरुषवेदवेद्यानि कर्माणि वेदयते सकालपुरुषइति । यथा पुरिसेणं
 नंते पुरिसेति कालउक्तेव चिरं होइ । गो. जहन्नेणं एगंसमयंउक्कोसेणंजोजम्मिकालेपुरि सोन
 वइ । जहाकोइएगंमिपस्केपुरिसोएगंमिनपुंसगोति । प्रजन्यतेऽपत्यं येन तत्प्रजननं शिश्रं लिंगं
 तत्प्रधानः पुरुषः परपुरुषकार्यरहितत्वात् प्रजननपुरुषः । कर्मानुष्ठानं तत्प्रधानः पुरुषः कर्म
 पुरुषः कर्मकरादिकस्तथा नोगप्रधानः पुरुषोनोगपुरुषश्चक्रवर्त्यादिस्तथा गुणाव्यायाम
 विक्रमधैर्यसत्वादिकास्तत्प्रधानः पुरुषोगुणपुरुषः । नावपुरुषस्तु पुंवेदोदये वर्तमानस्तदेद्या

नि कर्माण्यनुजवन्नित्येते दशपुरुषनिर्हेषाजवन्ति । सांप्रतं प्रागुल्लिङ्गितमुद्देशार्थाधिकारमधि
 कृत्याह (पठमेऽत्यादि) पठमेसंघवसंज्ञवमाह्रिखलणाउहोतिशीलस्स । बितिएइहैवख
 लियस्सअवह्वाकम्मबंधोयं॥५॥ प्रथमे उद्देशके अध्ययनार्थाधिकारः । तद्यथा । स्त्रीनिःसार्धं
 संस्तवेन परिचयेन यथा संलापेन निन्नकथाद्यालापेनादिग्रहणादंगप्रत्यंगनिरीक्षणादिना
 कामोत्काचकारिणो न वेदल्पसत्वस्य शीलस्य चारित्रस्य स्वजनानुशब्दात्तत्परित्यागोवेति ।
 द्वितीये त्वयमर्थाधिकारस्तद्यथा । शीलस्खलितस्य साधोरिहैवास्मिन्नेव जन्मनि स्वपक्षप
 रपक्षकृता तिरस्कारादिका विमंभना तत्प्रत्ययश्च कर्मबंधस्ततश्च संसारसागरपर्यटनमिति ।
 किं स्त्रीनिः कश्चित् शीलात् प्रच्याव्यात्मवशः कृतो येनैवमुच्यते कृतइति दर्शयितुमा
 ह । (सूरामोऽत्यादि) सूरामोमन्नंता, कतिववियाहिंउवहिप्पहाणाहिं ॥ गहियाहुंअ
 नयपक्कोवकूलवालादिणोबहवे ॥ ५ए ॥ बहवः पुरुषाअनयप्रद्योतकूलवालादयः शूरा
 वयमित्येवं मन्यमानाः । मो इतिनिपातोवाक्यालंकारार्थः । कृत्रिमानिः सज्जावरहितानिः
 स्त्रीनिस्तथोपधिर्माया तत्प्रधानानिः कृतकपटशतानिर्गृहीत्वा आत्मवशतां नीताः केचन
 राज्यादपरे शीलात् प्रच्याव्येहैव विमंभनां प्रापिताः ॥ अनयकुमारादिकथानकानिच मूला
 दावश्यकादवगंतव्यानि । कथानकत्रयोपन्यासस्तु यथाक्रमं मर्त्यबुद्धिविक्रमात्पंतबुद्धि
 विक्रमतपस्वित्ख्यापनार्थइति । यतएवं ततोयत्कर्तव्यं तदाह । तम्हाणउवीसंजोगं तवो
 णिच्चमेवइत्तीसु ॥ पठमुद्देशेनणिया, जेदोसातेगणंतेणं ॥ ६०॥ (तम्हाइत्यादि) । यस्मा
 त् स्त्रियः सुगतिमार्गर्गलामायाप्रधानावंचनानिपुणास्तस्मादेतदवगम्य नैव विश्रंजोवि
 श्वासस्तासां विवेकिना नित्यं सदा गंतव्योयातव्यः कर्तव्यइत्यर्थः । ये दोषाः प्रथमोद्दे
 शके अस्योपलक्ष्यार्थत्वात् द्वितीयेच तान् गणयता पर्यालोचयता तासां मूर्तिमत्कप
 टराशिचूतानामात्महितमिच्छता नविश्वसनीयमिति । अपिच । सुसमञ्जावसमञ्जा, की
 रंतीअप्पसत्तियापुरिसा । दीसंतीसूरवादीणारीवसगाणतेसूरा ॥६१॥ (सुसमञ्जेत्यादि) परा
 नीकविजयादौ सुष्ठु समर्थाअपि संतः पुरुषाः स्त्रीनिरात्मवशीकृताअसमर्थाचूहेपमात्र
 नीरवः क्रियंतेल्पसात्विकाः स्त्रीणामपि पादपतनादिचाटुकरणेन निःसाराः क्रियंते त
 था दृश्यंते प्रत्यक्षेणोपलभ्यंते । शूरमात्मानं वदितुं शीलं येषां ते शूरवादिनोपि नारीवश
 गाः संतोदीनतां गताः । एवंचूताश्च नते शूराइति । तस्मात् स्थितमेतदविश्वास्याः स्त्रियइ
 ति । उक्तंच । कोवीससेज्जतासिं, कतिवयजरियाणडुच्चियछाणे । खणरत्तविरत्तेणं, धिरत्तु
 इत्तीणहिययाणं ॥ १ ॥ अस्सं नणंतिपुरउ अस्संपासेइविज्जमाणीउ । अन्नंच तासिंहिय
 ए, जंचखमंतंकरंतिपुणो ॥ २ ॥ कोएयाणंणाहिइ, वेत्तलयागुम्मगुविलहिययाणं ॥ नावंन
 ग्गासाणं तत्तुपन्नंनणंतीणं ॥ ३ ॥ महिलायरत्तमेत्ता, उत्तुखंमंचसक्कराचेव । सापुण
 विरत्तमित्ताणिंबकूरेविसेसेत्ति ॥ ४ ॥ महिलादिज्जकरेज्जवमारिज्जवसंतविज्जवमणुस्सं । तुठा

जीवाविज्ञाअहवरणं वंचयावेक्षा ॥ ५ ॥ एविरस्कंतेसुकयं, एविणेहंएवियदाणस
 म्माणं ॥ एकुलंएपुच्चयंआयतंच शीजंमहिलियाउ ॥ ६ ॥ मावीसंजहताणं महि
 लाहिययाणकवड जरियाणं ॥ सिस्सेहनिदयाणं अलियवयणजंपणरयाणं ॥ ७ ॥ मारेइ
 जियंतंपिहुमयंपि अणुमरइकाइनत्तारं ॥ विसहरगइवच्चरियं वंकविवंकंमहेजाणं ॥ ८ ॥
 गंगाएवाजुयंसागरेजलंहिमवउयपरिमाणं । जाणंति बुद्धिमंतामहिलाहिययंएजाणंति
 ॥ ९ ॥ रोवावंतिरुवंतिय अलियंजपंतिपत्तियावंति ॥ कवडेणयखंतिविसंमरंतिणयजंतिस
 घावं ॥ १० ॥ चिंतितिकळमस्संअस्संसंठवइनासईअस्सं ॥ आठवइकुणइअस्सं माइएग्गूणिय
 मिसारो ॥ ११ ॥ असयारंजाणतहासवेसिंजोगगरहणिजाणं ॥ परजोगवैरियाणंकारणयं
 चैवइत्तीउ ॥ १२ ॥ अहवाकोजुवईणं जाणइचरियंसहावकुमिलाणं ॥ दोसाणआगरोच्चि
 य जणेसररीरेवसइकासा ॥ १३ ॥ मूलडुच्चरियाणं हवइउणरयस्सवत्तिणी ॥ विबुजा मो
 र्कस्समहाविग्धंवज्जेयवासयानारी ॥ १४ ॥ धम्मातेवरपुरिसाजेच्चियमोत्तूणणिययजुव
 ईउ ॥ पवइयाकयनियमासिवमयलमणुत्तरंपत्ता ॥ १५ ॥ अधुना यादृक्कः शूरोनवति
 तादृक्कं दर्शयितुमाह । धम्मंमिजोदढमइसोसूरोसत्तिउयवीरोय ॥ एदुधम्मणिरुत्साहोपुरि
 सोसूरोसुबलिउवि ॥ ६३ ॥ (धम्ममित्यादि) । धर्मे श्रुतचारित्राख्ये दृढा निश्चला मति
 र्यस्य सतथा एवंजुतः सइंइयनोइंइयारिजयाहूरस्तथा सात्त्विकोमहासत्वोपेतोऽसा
 वेव वीरः स्वकर्मदारुणसमर्थोऽसावेवेति । किमिति यतो नैव धर्मेनिरुत्साहः सदनुष्ठाननि
 रुद्यमः सत्पुरुषाचीर्णमार्गपरिचष्टः पुरुषः सुष्ठु बलवानपि शूरोनवतीति । एतानेव दोषान्
 पुरुषसंबंधेन स्त्रीणामपि दर्शयितुमाह । एतेचेवयदोसा पुरीससमाएविइत्तियाणंपि ॥ त
 म्हाणअप्पमाउविरागमग्गंमितासिंतु ॥ ६४ ॥ (एतेचेवेत्यादि) । ये प्राकूशीलप्रध्वंसादयः स्त्री
 परिचयादिन्यः पुरुषाणामनिहिताएतएव न्यूनाधिकाः पुरुषेण सह यः समायः संबंधस्त
 स्मिन् स्त्रीणामपि यस्मादोषान्नवंति तस्मात्तासामपि विरागमार्गे प्रवृत्तानां पुरुषपरिचया
 दिपरिहारलक्षणोऽप्रमादएव श्रेयानिति । एवं यदुक्तं स्त्रीपरिज्ञेति तत्पुरुषोत्तमधर्मप्रति
 पादनार्थमन्यथा पुरुषपरिज्ञेत्यपि वक्तव्येति । सांप्रतं सूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (जेमायरंचेत्यादि) । अस्य चाऽयमनंतरसूत्रेण सह संब
 धः । तद्यथा । अनंतरसूत्रेनिहितमामोहाय परिव्रजेदित्येतच्चाऽशेषान्निष्वंगवर्जितस्य
 नवतीत्यतोऽनेन तदन्निष्वंगवर्जनमनिधीयते । यः कश्चिदुत्तमसत्वोमातरं पितरं जननीं
 जनयितारमेतद्ग्रहणादन्यदपि त्रातृपुत्रादिकं पूर्वसंयोगं तथा श्वश्रूश्वशुरादिकं पश्चात्सं
 योगं च विप्रहाय त्यक्त्वा । चकारौसमुच्चयार्थौ । एकोमातापित्राद्यन्निष्वंगवर्जितः क
 षायरहितोवा तथा सहितोज्ञानदर्शनचारित्रैः स्वस्मै वा हितः स्वदितः परमार्थानुष्ठा
 नविधायी चरिष्यामि संयमं करिष्यामीत्येवं कृतप्रतिज्ञः । ता मेव प्रतिज्ञां सर्वप्रधान

नृतां लेशतोदर्शयति । आरतमुपरतं मैश्रुनं कामान्जिजाषोयस्यासावारतमैश्रुनस्तदेवं नू
तौविविक्तेषु स्त्रीपशुपंढकवर्जितेषु स्थानेषु चरिष्यामीत्येवं सम्यगुद्धानेनोद्भाय विहरती
ति । क्वचित्पाठो (विविक्तेसिति) विविक्तं स्त्रीपंडकादिरहितं स्थानं संयमानुपरोध्ये
षितुं शीलमस्य तथेति ॥ १ ॥ तस्यैवं कृतप्रतिज्ञस्य साधोर्यज्ञवत्यविवेकिस्त्रीजनान्त
द्दर्शयितुमाह । (सुदुमेणेत्यादि) । तं महापुरुषं साधुं सूक्ष्मेणाऽपरकार्यव्यपदेशनूते
न ब्रह्मपदेनेति ब्रह्मना कपटजालेन पराक्रम्य तत्समीपमागत्य यदिवा पराक्रम्येति शील
स्खलनयोग्यतापत्त्या अजिज्ञूय काः स्त्रियः कूलवालकादीनामिव मागधगणिकाद्यानाना
विधकपटशतकरणदक्षाविविधबिड्ढोकवत्योन्नावमंदाः कामोद्देकविधायितया सदसद्भि
वेकविकलाः समीपमागत्य शीलात् ध्वंसयन्ति । एतदुक्तं नवति त्रातृपुत्रव्यपदेशेन साधुस
मीपमागत्य संयमाद् ग्रंथयन्ति । तथाचोक्तं । पियपुत्तेनाइ किडगाएनूचकिमगायसय
एकिडगाय॥एतेजोवण किमगा पण्णपइमहिलियाणं । यदिवा ब्रह्मपदेनेति गुप्तान्जि
मानेन । तद्यथा । काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेधांधकारासु च शर्वरीषु॥मिथ्या न जाषा
मि विशालनेत्रे ते प्रत्ययाये प्रथमाक्षरेषु इत्यादि ॥ ताः स्त्रियो मायाप्रधानाः प्रतारणो
पायमपि जानंत्युत्पन्नप्रतिजतया विदंति । पातांतरं वा ज्ञातवत्यः यथाश्लिष्यन्ते विवेकि
नोपि साधवएके तथाविधकर्मादयात् तासु संगं उपयांति ॥ २ ॥

पासे निसं णिसीयन्ति, अजिस्करणं पोसवडं परिहन्ति ॥ कायं अहे -

वि दंसन्ति, बाहुउद्धुकस्कमणुवजे ॥ ३ ॥ सयणासणोहिं जोगेहिं,

इड्डिउ एगता णिमंतन्ति ॥ एयाणिचेव सेजाणे, पासाणि विरूवरूवाणि॥४॥

अर्थ-हवे जे उपाये करी ते स्त्री साधुने विप्रतारे ते उपाय कहेवे. ते स्त्री पासेके०
साधुनी पासे निसं के० डुकडी एटले नजीक आवी णिसीयन्ति के० बेशीने अजिस्करणं
के० वारंवार पोस के० जेरीते कामविकार पोषाय तेरीते वडं परिहन्ति के० वस्त्र पहरे
कार्यअहे के० नीचलुं शरीर जे जंघादिक ते विदंसन्ति के० देखाडे बाहुउद्धुक के० बं
ने बाहु उंची उपाडीने कस्कं के० कांख देखाडती बती अणुवजे के० साधुने सन्मुख
जाय अथवा साधुने सन्मुख नजर राखे ॥ ३ ॥ वली इड्डिउ एगता के० कोइ
एक स्त्री एकदा प्रस्तावे जोगेहिं के० साधुने लेवा योग्य एवा सयणासणोहिं के० सय
नाशन एटले पाट पाटलादिके करी निर्व्यजन वेलाये स्नेहना वचने करी णिमंतन्तिके०
निमंत्रणा करे तेवारे विरूवरूवाणि एयाणि के० विरूपरूप एवा ए पूर्वोक्त नानाप्र
कारना जे पाट पाटलादिक तेने पासाणिके० ए मुजने बंधनना करनाराखे एरीते सेके०
ते साधु जाणे के० जाणीने त्यां बेसे नही. चेव शब्द पद पूरणार्थवे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—नृशं सस्नेहं निषीदंति तिष्ठतिस्त्रियः पुष्पात्यतिपोषं मनोहरवस्त्रं परिदधति अनीक्षणं निरंतरं तथाधःकायं ऊर्वादिकं दर्शयंति बाहुन् उद्धृत्य ऊर्ध्वीकृत्य कक्षा मादश्यानुव्रजेत् अनुकूलं गृहेत् ॥ ३ ॥ शयनासनैर्योग्यैर्नोगयोग्यैः स्त्रियएकदा निर्व्यजनकालादौ निमंत्रयंति प्रार्थयंति साधुं । ससाधुस्तानि शयनासनानि पाशरूपाणि जानीयात् बंधनरूपाणि अवगृहेत् विरूपरूपाणि तानि नानाविधानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—तानेव सूक्ष्मप्रतारणोपायान् दर्शयितुमाह । (पासेजिसमित्यादि) पार्श्वे समीपे नृशमत्यर्थमुःपीडमतिस्नेहमाविष्कुर्वत्योनिषीदंति विश्रंजमापादयितुमुपविशंतीति । तथा कामं पुष्पातीति पोषं कामोत्काचकारि शोचनमित्यर्थः । तच्च तद्वस्त्रं तदनीक्षणमनवरतं तेन शिथिलादिव्यपदेशेन परिदधति स्वानिलाषमावेदयत्यः साधुप्रतारणार्थं परिधानं शिथिलीकृत्य पुनर्निबध्नीतीति । तथाऽधःकायमूर्वादिकमनंगोदीपनाय दर्शयंति प्रकटयंति तथा बाहुमुद्धृत्य कक्षामादश्यानुकूलं साध्वनिमुखं व्रजेत् गृहेत् । संजावनायां लिङ् । संजाव्यते एतदनंगप्रत्यंगसंदर्शकत्वं स्त्रीणामिति ॥३॥ अपिच । (सयणासणेऽत्यादि) शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं पर्यंकादि तथाऽऽस्यतेऽस्मिन्नित्यासनमासंदकादीत्येवमादिना योग्येनोपनोगार्हेण कालोचितेन स्त्रियोयोषितएकदेति विविक्तदेशकालादौ निमंत्रयंत्यन्युपगमं ग्राहयंति । इदमुक्तं नवति । शयनासनाद्युपनोगंप्रति साधुं प्रार्थयंति । एतानेव शयनासननिमंत्रणरूपान् ससाधुर्विदितवेद्यः परमार्थदर्शी जानीयादवबुध्येत स्त्रीसंबंधिकारिणः पाशयंति बध्नंतीति पाशास्तान्विरूपरूपान् नानाप्रकारानिति । इदमुक्तं नवति । स्त्रियोह्यासन्नगामिन्योजवन्ति । तथाचोक्तं । अंवं वा निवं वाअश्नासगुणेन आरुहाइ वल्ली । एवं इब्दीतोविजं आसन्नं तमिष्ठति । १ । तदेवंनूताः स्त्रियोज्ञात्वा न तानिः सार्धं साधुः संगं कुर्याद्यतस्तडुपचारादिकःसंगोडुष्परिहार्योजवति । तडुक्तं।जंइबसि घेनुंजे, पुर्वितं आमिसेण गिएहाहि॥आमिसपासनिब-द्धोकाहिइकज्जंअकज्जंवा॥ २ ॥ ४ ॥

नोतासु चस्कु संधेज्जा, नोविय साहसं समज्जिजाणे ॥ एोसहियंपि विहरेज्जा, एवमप्पासु रक्खितु होइ ॥५॥ आमंतिय उस्सविय जिस्कु आयसा निमंतंति ॥ एताणि चेव सेजाणे, सदाणि विरूवरूवाणि ॥ ६ ॥

अर्थ—नो तासुचस्कुसंधेज्जा के० तेस्त्रीनी दृष्टी सार्धं साधु पोतानी दृष्टी मेलवे न ही, तथा नोवियसाहसं के० मैथुनादिक अकार्यनुं करवुं करे नही, अने समज्जिजाणे के० ते स्त्रीनुं कहेलुं जे विषयनी प्रार्थनारूप वचन तेने अनुमोदे नही. एोसहियं पिवि हरेज्जा के० वली ते स्त्रीनीसाथे ग्रामादिकने विषे विचरे नही, एव के० एरीते रहेता

यका अप्या के० पोताना आत्मानु रक्किउ के० रक्षण सु के० रुमीरीते होइ के० था
 य ॥ ५ ॥ स्त्री स्वजावे अकार्य करवाने सावधान होयढे, तेमाटे निरु के० साधुने आ
 मंतिय के० आमंत्रिने कहे के हुं अमुक वखते आवीश, एम संकेत कहीने उस्स
 विय के० विश्वास उपजावे आयसा के० पोते पोताना आत्माने मैथुन सेववाने अर्थे
 एकदा प्रस्तावे निमंतति के० साधुने निमंत्रण करे, अथवा साधुने निवारवा नणी ते
 स्त्री एम कहेके आयसा के० माहारा जतरिना आदेशथी हुं तमारा पागे आवी हुं, एवी
 रीते पोताने वश करवाना वचन कहे एताणिकके० ए पूर्वोक्त वचनने करी अंहींच पद पू
 रणार्थे ठे एव के० एम से के० ते साधु जाणे के० इ परिज्ञायेकरी स्त्रीनुं स्वरूप जेवुंढे
 तेवुं जाणे सुंजाणे तोके सद्वाणि विरूवरूवाणि के० विषय संबधिया नानाप्रकारना
 हावजावादिकरूप जे स्त्रीना शब्द तेने साधु बंध पासना कारण जाणे. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—नो तासु स्त्रीषु चक्षुःसंदध्यात्संधयेत् । स्वदृष्टिः स्त्रीदृष्टौ न निवेशयेदित्यर्थः ॥
 यतिः कार्ये ईषदवज्ञया निरीक्षेत । यदुक्तं । कार्येपीषन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिरया ॥
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्चेति ॥ तथा नोपि च साहसमकार्यकरणं तत्प्रार्थ
 नया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत स्त्रीभिः सार्धं ग्रामादौ न विहरेन्नगरेषु । अपिशब्दान्ताभिः सहै
 कासने नतिष्ठेत् ॥ यदुक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्तासनो जवेत् ॥ बलवानिन्द्रियग्रामः
 पंढितोप्यत्र मुह्यतीति । एवमात्मा सुरक्षितो नवति ॥ ५ ॥ ताः स्त्रियः साधुमामंत्र्य सं
 केतं ग्राहयित्वा (उस्सविअत्ति) संस्थाप्य उच्चावचैर्विश्वासजनकैरालापैर्विश्रंजे पातयित्वा
 निहुं आत्मनो निमंत्रयन्ति आत्मनो गेन साधुमन्युपगमं कारयन्ति सच निहुरेता न्विरूपरूपा
 नानाविधान् शब्दादिविषयान् इपरिज्ञया जानीयात् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंच । (एतासु इत्यादि) नोनैव तासु शयनासनोपमंत्रणपाशावपा
 शिकासु स्त्रीषु चक्षुर्नेत्रं संदध्यात्संधयेद्वा न तदृष्टौ स्वदृष्टिं निवेशयेत् । सतिच प्रयोज
 ने ईषदवज्ञया निरीक्षेत । तथाचोक्तं । कार्येपीषन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिरया ।
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्च ॥ १ ॥ तथा नापिच साहसमकार्यकर
 णं तत्प्रार्थनया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत । तथा ह्यसति साहसमेतत्संग्रामावतरणवद्य
 न्नरकपातादिविपाकवेदिनोपि साधोर्येऽपिदासंजनमिति । तथा नैव स्त्रीभिः सार्धं ग्रामादौ
 विहरेत् नगरेषु । अपिशब्दान्ताभिः सहै विविक्तासनो नवेद्यतो महापापस्थानमेतद्यतीनां
 यत् स्त्रीभिः सह सांगत्यमिति ॥ तथाचोक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा नविविक्तासनो
 नवेत् ॥ बलवानिन्द्रियग्रामः पंढितोप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥ एवमनेन स्त्रीसंगवर्जनेनात्मा स

मस्तापायस्थानेन्योरक्षितोजवति । यतः सर्वापायानां स्त्रीसंबंधः कारणमतः स्वहितार्थं तत्संगं दूरतः परिहरेदिति ॥ ५ ॥ कथं चैताः पाशाश्च पाशिकाइत्याह (आभ्युपगमं) स्त्रियोहि स्वजावेनैवाकर्तव्यप्रवणाः साधुमामंज्य यथाहममुकस्यां वेलायां नव दंतिकमागमिष्यामीत्येवं संकेतं ग्राह्यत्वा तथा (उस्सवियन्ति) संस्थाप्योच्चावचैर्वि श्रंजजनकैरालापैर्विश्रंजे पातयित्वा पुनरकार्यकरणायात्मना निमंत्रयंत्यात्मनोपजोगेन साधुमन्युपगमं कारयन्ति । यदिवा साधोर्नयापहरणार्थं ताएव योषितः प्रोचुस्तद्यथा न तर्हिमामंज्यापृष्ठ्याहमिहायाता तथा संस्थाप्य नोजनपदधावनशयनादिकया क्रिययो पचर्य ततस्तवांतिकमागतेत्यतो नवता सर्वा मङ्गलजनितामाशंकां परित्यज्य निर्जयेन जाव्यमित्येवमादिकैर्वचोनिर्विश्रंजमुत्पाद्य निज्जुमात्मना निमंत्रयन्ते । युष्मदीयमिदं शरीरकं यादृक्कस्य क्षोदीयसोगरायसोवा कार्यस्य ह्मं तत्रैव निमज्जतामित्येवमुपप्र लोजयन्ति । सच निज्जुरवगतपरमार्थेएतानेव विरूपरूपान्नानाप्रकारान् शब्दादीन् विष यान् तत्स्वरूपनिरूपणतोऽपपरिज्ञया जानीयाद्यथैते स्त्रीसंसर्गापादिताः शब्दादयोविष याडुर्गतिगमनैकहेतवः सन्मार्गगिरालारूपाइत्येवमवबुध्येत । यथा प्रत्याख्यानपरिज्ञया च तद्विपाकागमेन परिहरेदिति ॥ ६ ॥

मणबंधणेहिं एगेहि, कलुण विणीयमुवगसित्ताणं॥ अड मंजुलाइं नासं
ति, आणवयन्ति निन्नकहाहिं॥ ७॥ सीहं जहा च कुणिमेणं, निप्रयमेगच
रन्ति पासेणं ॥ एवं जियाउ बंधन्ति संवुमं एगति यमणगारं ॥ ८ ॥

अर्थ—(मणबंधणेहिंके०) मनने बंधन करे एवा अएगेहिंके० अनेक प्रपंचकरती कलुण के० जे थकी पुरुषने दया उपजे तेवा करुणाना वचने विणीय के० विनय पूर्वक उवगसित्ताणं के० साधुनी पाशे आवीने अड के० अथवा निरंतर मंजुलाइं के० मधुर स्नेह सहित मनोहर वचन नासन्ति के० बोले तथा निन्नकहाहिं के० निन्नकथा एटले रहस्यवार्ता जे मैथुन संबंधि ठाना वचन तेणे करी आणवयन्ति के० से वकनी पेरे साधुने ते स्त्री पोतानी आझा करावे, अथवा निन्नकहाहिं के० मैथुन संबंधिया वचनेकरी ते स्त्री आणवयन्ति के० साधुनुं चित्त मैथुन सेववा नणी प्रवर्त्त तेम मैथुन सेववानी आझा आपी पोतानी आझार्ये साधुने प्रवर्त्तावे ॥ ७ ॥ हवे दृष्टांते करी देखाडेठे. जहाचके० जेम सीहंकुणिमेणंके० सिंहने मांसे करी लोजवीने निप्रयंके० निर्जय करी ने एगचरन्ति के० एकलो थको विचरे तेम करी पढी तेने पासेणं के० अनेक बंधने बांधीने कदर्थिये एवं के० एम जियाउ के० स्त्रीपण संवुमं के० जेणे मन वचन

अने कायाने संवत्साढे एवा एगतिथं अणगारंके० कोइएक सुव्रती अणगारने स्नेहरूप-
बंधनेकरी बंधंतिके० बांधे धर्म थकी पाडे तो बीजा सामान्य साधुनुं केवुंज थुं. ॥८॥

॥ टीपिका-मनो बध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मंजुलालापस्निग्धावलोकनांगप्र-
कटनादीनि तैरनेकैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समी-
पमागत्याथवा तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि जाषंते । तथा निन्नकथानीरहस्यालापै-
मैथुनसंबद्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमकार्यकरणंप्रति आज्ञापयंति प्रवर्तयंति ॥ ७ ॥ यथा
सिंहं (कुणिमेणं) मांसेनोपलोन्य निर्नयमेकचरं पाशेन यंत्रेण बध्नंति एवं स्त्रियोप्येकं
कंचनाऽनगारं साधुं संवृतमपि बध्नंति स्ववशं कुर्वंति ॥ ८ ॥

॥ टीका-अन्यच्च । (मणबंधणेहिइत्यादि) मनोबध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मं-
जुलालापस्निग्धावलोकनांगप्रत्यंगप्रकटनादीनि । तथाचोक्तं । एाहपियकं तसामिय
दतियजियाउं तुमं महपिउत्ति । जीएजीयामिअहं पहवसितंमेशरीरस्स ॥ १ ॥ इत्या-
दिनिरनेकैः प्रपंचैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समीपमा-
गत्याऽथ तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि विश्रंजजनकानि कामोत्काचकानि वा जाषंते ।
तडुक्तं । मितमदुररिजिय जंपुल्लएहिईसीकमस्क हसिएहिं॥ सविगारेहिवरागंहिययं पिहियं
मयढीए ॥ १ ॥ तथा निन्नकथानीरहस्यालापैमैथुनसंबद्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमादाय तमका-
र्यकरणं प्रत्याज्ञापयंति प्रवर्तयंति स्ववशं वा ज्ञात्वा कर्मकरवदाज्ञां कारयंतीति ॥ ७ ॥
अपिच । (सीहंजहेत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपदर्शनार्थे । यथा बंधनविधिज्ञाः सिंहं पिशि
तादिनामिपेणोपप्रलोन्य निर्नयं गतजीकं निर्नयत्वादेवैकचरं पाशेन गलयंत्रादिना बध्नं-
ति बध्वाच बहुप्रकारं कदर्थयंत्येवं स्त्रियोनानाविधैरुपायैः पेशलजाषणादिभिः (एगतिथं
ति) कंचन तथाविधमनगारं साधुं संवृतमपि मनोवाक्कायगुप्तमपि बध्नंति स्ववशं कुर्वं-
तीति । संवृतग्रहणं च स्त्रीणां सामर्थ्योपदर्शनार्थं । तथाहि । संवृतोपि तानिर्बध्यते किं
पुनरपरोऽसंवृतइति ॥ ८ ॥

अह तड पुणो एमयंती रहकारोव एमि अणुपुवी ॥ बडे मिएव पासे
एं फंदंते वि एमुच्चए ताहे ॥९॥ अह से एुत्तप्पई पड्ढा ओच्चा पायसंच
विसम्मिसं ॥ एवं विवेगमादाय, संवासो नविकप्पए दविए ॥ १० ॥

अर्थ-अथ के० हवे साधुने पोताने वश करीने पढी तड के० त्यांते स्त्री पोताना
कार्यनेविषे ते साधुने पुणोके० वली एमयंती के० नमाडे एटले सेवकनी पेरे कार्य क

रावे रहकारोव के० जेम रथकार सूत्रधार अणुपुत्रोके० अनुक्रमे ऐमिके० पड्डानो बाहे रलो प्रदेश नमाडे तेम साधुने ते स्त्री पोताना कार्य करवाने विषे नमाडे प्रवर्त्तावे, तेवारे ते साधु, बडे मिएवपासेणंके० मृगनी पेरे स्त्रीरूप पासे करी बंधाणो थको जेम मृग पासे करी बंधाणो होय ते फंदंतेविके० फंदाणोथको अरहो परहो हाले चाले पण ताहेके० ते पास थकी एमुच्चएके० मूकाय नही तेम साधु पण स्त्रीरूपीआ पास थकी मूकाय नही ॥ ए ॥ अथ के० हवे स्त्रीरूपीआ पासमां पड्या पठी, सेके० ते साधु पुत्तप्यइ के० पश्चात्ताप करे पत्ता के० पठी संयम ठांमीने गृहवास आदरे, तेवारे जूरे जेम विसम्मिसं के० विषमि श्रित एवो पायसं के० दूध तेने जोच्चा के० जमीने पठी पश्चात्ताप करे के ए अन्नमे सा वास्ते आसेव्यो एम चिंतवे चके० तेनी पेरे ते साधु पण पश्चात्ताप करे एवंके० एवो वि वेग मादायके० विवेक ग्रहण करीने दविए के० मुक्ति गमन योग्य एवा साधुने संयमनी दे षणी एवीजे स्त्री तेनी साथे संवासो नविकप्यएके० संवास संसर्ग करवो नकल्पे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ पुनस्तत्र स्वात्मनि अवस्तुनि नमयंति आसक्तं कुर्वन्ति । यथा रथ कारोवर्धकिर्नेमिचक्रधाराकाष्ठं आनुपूर्व्यां नमयति एवं स्त्रियोपि साधुं नमयन्ति स्ववशं कुर्वन्ति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि चलमानोपि पाशान्नमुच्य ते ॥ ए ॥ अथ ससाधुः पाशबद्धमृगइवाऽनुतप्यते पश्चात्तापं करोति । यतः । मया परि जनस्यार्थे कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनागिनइति । यथा कश्चिद्वि षमिश्रं पायसं चुक्ताऽनुतप्यते एवं पूर्वोक्तप्रकारेण विपाकं स्वानुष्ठानस्यादाय प्राप्य तानिः सह संवासोनकल्पते इव्यमुक्तियोग्ये साधौ ॥ १ ॥

॥ टीका—किंच । (अहतहेत्यादि) अथेति स्ववशीकरणादनंतरं पुनस्तत्र स्वाजिप्रे ते वस्तुनि नमयन्ति प्रवृहं कुर्वन्ति । यथा रथकारोवर्धकिर्नेमिकाष्ठं चक्रवाह्यत्रमिरूपमा नुपूर्व्यां नमयत्येवं ताअपि साधुं स्वकार्यानुकूल्ये प्रवर्तयन्ति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि ततः पाशान्नमुच्यतइति ॥ ए ॥ किंच । (अहसेइत्यादि) अ यासौ साधुः स्त्रीपाशावबद्धोमृगवत् कूटके पतितः सन् कुटुंबकृते अहर्निशं क्लिश्यमानः प श्चादनुतप्यते । तथाहि । गृहांतर्गतानामेतदवश्यं संनाय्यते । तद्यथा । कोधायउकोस मवित्तु कोहोवणाहिं काहोविज्जवित्त कोउग्घाम उपहिय उपरिणीय उकोवकुमार उपडि यतो जीवखडप्यडेहि परबंधइ पवेहनारउ । तथा यत् । मया परिजनस्यार्थे, कृतं कर्म सु दारुणं ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनागिनः ॥ १ ॥ इत्येवं बहुप्रकारं महामोहा त्मके कुटुंबकूटके पतिताअनुतप्यन्ते । अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन स्पष्टयति । यथा कश्चिद्विष

मिश्रं नोजनं जुक्ता पश्चात्तत्र कृतावेगाकुलितोऽनुत्पद्यते । तद्यथा । किमेतन्मया पापेन सांप्रतेक्षिणा सुखरसिकतया विपाककटुकमेवंजुतं नोजनमास्वादितमिति । एवमसावपि पुत्रपौत्रद्विहृजामातृस्वसृत्रातृव्यनाग्निनेयादीनां नोजनपरिधानपरिणयनालंकारजातमृतकमेतद्व्याधिचिकित्साचिंताकुलोपगतस्वशरीरकर्तव्यः प्रनष्टैहिकामुष्मिकानुष्ठानोऽहर्निशं तद्व्यापारव्याकुलितमतिः परितप्यते । तदेवमनंतरोक्तया नीत्या विपाकं स्वानुष्ठा नस्यादाय प्राप्य । विवेकमिति वा क्वचित्पातस्तद्विपाकं विवेकं चादाय गृहीत्वा स्त्रीनि श्रारित्रपरिपंथिनीभिः सार्धं संवासोवसतिरेकत्र न कल्पते न नुद्यते कस्मिन्ऽव्यज्जूते सु क्तिगमनयोग्ये रागद्वेषरहिते वा सार्धौ । यतस्तानिः सार्धं संवासोवश्यं विवेकिनामपि सदनुष्ठानविघातकारीति ॥ १० ॥

तम्हाउ वज्जए इढी, विसलित्तंच कंटगं नच्चा ॥ उए कुलाणि वसवत्ती
आघाते ए सेवि एण्णग्गंथे ॥ ११ ॥ जे एयं उंठं अणुगिद्धा अन्नयरा
हुंति कुसीलाणं ॥ सुतवस्सिएवि से जिक्कु, नोविहरे सह एमिढीसु ॥ १२ ॥

अर्थ—जे कारण माटे स्त्रीना समागम थकी कडवा विपाक प्राप्त थाय तम्हा के० तेकारणे इढीके० स्त्रीने वज्जएके० वर्जे. तु शब्द थकी स्त्रीनी साथे आलाप संलाप पण करे नहिं, जेम विसलित्तंच के० विषेकरी लिप्त एटले विषेकरी खरडयो एवो कंटगंके० कांटो नच्चाके० जाणीने तेने दूर थकी टालियें, तेम साधु होयते स्त्रीने विषे करी खड्या कांटा नी पेरे दुर थकी टाले तथा उए के० एकलो थको कुलाणि के० ते गृहस्थने कुलेजइ, वसवत्ती के० तेनो वसवत्ती थको जे साधु आघाते के० धर्मकथा कहे सेवि के० ते इव्यलिंगी साधु पण एण्णग्गंथे के० निर्ग्रथ नही निषिद्धाचरण सेवनादित्यर्थः ॥ ११ ॥ जे एयं के० जे चारित्रिया ए स्त्री संबंधिया उंठं के० निंदनिक तेने विषे अणुगिद्धा के० गृह एटले मूढर्था थका होय ते अन्नयराहुंति कुसीलाणं के० अन्य पासढा उसन्ना कुशीलिया प्रमुख जे स्त्रीनी पात्रो कथाना करनार होय तेमांहेजा कुशीलिया जाणवा ते कारणे सुतवस्सिएवि के० रूडो तपस्वी जे होय सेजिक्कु के० ते साधु नोविहरेसहण मिढीसु के० स्त्रीसहित विचरे नही, तथा स्त्रीनो समागम आलाप संलापादिक पण करे नही. अही एं वाक्यालंकारेढे. स्त्रीने अंगारा सरखी जाणी दूर बांमी आपे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्मात् स्त्रियो वर्जयेत् । तुशब्दादालापादिन कुर्यात् । विषे लिप्तं कंटकमिव ज्ञात्वा । विषदिग्धकंटकः शरीरेमग्नः सन्ननर्थं करोति स्त्रियस्तु स्मरणादपि । यतः । विषस्य विषयाणां च दूरमत्यंतमंतरं ॥ उपजुक्तं विषं हंति विषयाः स्मरणादपीति । तथा (उए)

एकोऽसहायः कुलानि गृहस्थगृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती यो धर्ममाख्याति नासौ निग्रं
योनिषिद्धाचरणात् ॥ ११ ॥ ये यतय एतत् पूर्वोक्तं उंठं गर्ह्यं स्त्रीसंबंधादिकं एकाकि
स्त्रीधर्मकथानादिकं वा अनुगृहाः प्रत्यासक्तास्ते कुशीलादीनां पार्श्वस्थादीनामन्यत
माः स्युः । ततस्तु तपस्व्यपि तपःकृशदेहोपि स्त्रीनिः सह न विहरेन्न गच्छेन्नापि तिष्ठेत् ।
तृतीयार्थे सप्तमी । एं वाक्यालंकारे ॥ १२ ॥

॥ टीका—स्त्रीसंबंधदोषानुपदर्शयोपसंहरन्नाह । (तम्हाइत्यादि) । यस्मादिपाककटुः
स्त्रीनिः सह संपर्कस्तस्मात्कारणात् स्त्रियोवर्जयेत् । तुशब्दात्तदालापमपि न कुर्यात् । किं
तदित्याह । विषोपलितं कंटकमिव ज्ञात्वाऽवगम्य स्त्रियं वर्जयेदिति । अपिच । विषदिग्ध
कंटकः शरीरावयवे नग्नः सन्ननर्थमापादयेत् स्त्रियस्तु स्मरणादपि । तदुक्तं । विषस्य
विषयाणां च, दूरमत्यंतमंतरं ॥ उपयुक्तं विषं हंति, विषयाः स्मरणादपि ॥ १ ॥ तथा वरि
विसखट्टुमं विसय सुदुष्क सुविसिणमरंति ॥ विसयामि सपुणधाहिया एरणएहिंपडंति ॥ १ ॥
तथौज एकोऽसहायः सन् कुलानि गृहस्थानां गृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती तन्निर्दिष्टवेला
गमनेन तदनुकूल्यं नजमानो धर्ममाख्याति योसावपि न निर्ग्रंथोनसम्यक् प्रव्रजितो नि
षिद्धाचरणसेवनादवश्यं तत्रापायसंज्ञवादिति । यदा पुनः काचित्कुतश्चिन्निमित्तादागंतुम
समर्था वृद्धा वा नवेत्तदा परिसहायसाध्वनावे एकाक्यप्यपि गत्वाऽपरस्त्रीवृंदमध्यगतायाः
पुरुषसमन्विताया वा स्त्रीनिंदाविषयज्जुगुप्साप्रधानं वैराग्यजननं विधिना धर्मं कथयेदपीति
॥ ११ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोर्थः सुगमोजवतीत्यनिप्रायवानाह । (जेएयंउंठमि
त्यादि) ये मंदमतयः पश्चात्कृतसदनुष्ठानाः सांप्रतेहिण एतदनंतरोक्तं उंठंतिज्जुगुप्सनीयं
गर्ह्यं तदत्र स्त्रीसंबंधादिकं एकाकिस्त्रीधर्मकथनादिकं वा इष्टव्यं । तदनु तत्प्रति ये गृहा
अध्युपपन्नामूर्तितास्तेहि कुशीलानां पार्श्वस्थावसन्नकुशीलसंसक्तयथा उंठंरूपाणामन्यतरा
नवंति, यदिवा काथिकपश्यकसंप्रसारकमार्मकरूपाणां वा कुशीलानामन्यतरानवंति तन्म
ध्यवर्तिनस्तेपि कुशीलानवंतीत्यर्थः । यतएवमतः सुतपस्व्यपि विकृष्टतपोनिष्ठसदेहोपि निष्ठुः
साधुरात्महितमिह्नन् स्त्रीनिः समाधिपरिपंथिनीनिः सह न विहरेन्न कचिज्जठेन्नापि संतिष्ठेत् ।
तृतीयार्थे सप्तमी । एमिति वाक्यालंकारे । ज्वलितांगारपुंजवद्दूरतः स्त्रियोवर्जयेदिति जावः ॥ १२ ॥

अवि धूयराहि सुएहाहिं, धातीहिं अडव दासीहिं ॥ महतीहिं वा कुमारी
हिं, संघवं सेन कुळा अणगारे ॥ १३ ॥ अड एणइणंच सुहीणंवा अप्पियं द
हु एगता होंति ॥ गिद्धासत्ता कामेहिं; रक्कणपोसणे मणुस्सोसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे कदाचित् पुत्री प्रमुखनो संसर्ग यइ जाय, तो ते पण साधुयें टाजवो ते आश्रयी

कहेले अवि के० अपि संजावनाये धूयसहिसुएहाहिं के० धूआ एटले बेटी साथे पण साधु विचरे नहीं, तथा सुएहा एटले बहु साथे अने धातीहिं के० धाव, ते माता स मानले ते साथे पण, अडुव के० अथवा दासीहिं के० दासी साथे, तथा महतीहि के० म्होटी स्त्री साथे, वा के० अथवा कुमारीहिं के० कुमारिका जे न्हानी स्त्री, तेनी साथे पण संस्ववं के० संस्तव परिचय से के० ते साधुनकुंजा के० नकरे तेने अणगा रे के० अणगार जाणवो. ॥ १३ ॥ हवे ए पूर्वोक्त स्त्रीजना समागम थकी जे दोष उप जे ते कहेले. अथ के० हवे कदापि एगता के० एकदा प्रस्तावे एकांते स्त्रीनी साथे साधु नो संसर्ग तेने एाईणं के० ज्ञाति गोत्रि वा के० अथवा सुहीणं के० सुहृत् एटले मि त्र संबंधि वर्ग होंति के० त्यां होय ते दधु के० देखे तेवारे तेउने अप्रियं के० अप्री ति एटले द्वेष उपजे अने तेउ जाणोके गिद्दासत्ता कामेहिं के० जूवो ए पुरुष एवा गृ ळले कामजोगने विषे आसक्त देखायले एम चिंतवी सक्रोध वचन बोले के मणुस्सोसिके० अरेतुं एनो पुरुषले के शुं जे तुं अंहीं घणो घणो बेरोले, रक्षण पोसणे के० राखवे पो षवे आदर करेले, तेनो शुं कारणले, एवा कठोर वचन ते बोले. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—इहितृनिरपि पुत्रीनिरपि सार्धं न विरहेत् स्नुषाः सुतनार्यास्तानिर्धात्र्यास्त न्यदायिन्यस्तानिरथवा दासीनिर्महतीनिः प्रौढानिः कुमारीनिर्लघ्वीनिर्वा सार्धं संस्त वं परिचयं न कुर्यादनगारः ॥ १३ ॥ अथ एकदा स्त्रीनिः सह संगतं साधुं दृष्ट्वा योषि त्ज्ञातीनां सुहृदां वाऽप्रियं चित्ताशंका जवति । एवंच ते माब्रुवेरन् । यथा सत्वाः प्राणि नः कामैर्गृहाः । एवंविधोप्ययं श्रमणः स्त्रीसक्तचेताः स्त्रीनिः सार्धं तिष्ठति । तदुक्तं । मुमुं शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, जिह्वाशनेन जरणं वहतोदरस्य । गात्रं मलेन मलिनं गतसर्व शोभं, चित्रं तथापि मनसो मदनेक्षित वांढेति ॥ अतिस्त्रीसंगं दृष्ट्वा तव ज्ञातयः क्रुद्धाः साधुं ब्रुवंति रक्षणं वा पोषणं वा समाहारं दे रक्षणपोषणं तत्र त्वमादरं कुरु । यतस्त्व मस्यामनुष्योसि । यदिवा वयं रक्षणे पोषणे प्रहृन्नास्त्वमेव मनुष्योसि त्वयैव सार्धमिय मेकाकिन्यहर्निशं त्यक्तगेहव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—कतमानिः पुनःस्त्रीनिःसार्धं न विहर्तव्यमित्येतदाशंक्याह । (अविधूयराही त्यादि) अपिशब्दः प्रत्येकमाने लक्ष्यते । (धूयराहिति) इहितृनिरपि सार्धं न विहरे तथा स्नुषाः सुतनार्यास्तानिरपि सा न विविक्षासनादौ स्थातव्यं । तथा धात्र्यः पंच प्रकाराः स्तन्यदायिन्योजननीकल्पास्तानिश्च साकं न स्थेयं । अथवा सतां तावदपरायोषि तोयाअप्येतादास्योघटयोषितः सर्वापसदास्तानिरपि सह संपर्कं परिहरेत् । तथा महती निः कुमारीनिर्वाशब्दाः लघ्वीनिश्च सार्धं संस्तवं परिचयं प्रत्यासत्तिरूपं सोऽनगारो न कु

यादिति । यद्यपि तस्यानगरस्य तस्यां इदितरि स्नुषादौ वा नचित्तान्यथात्वमुत्पद्यते तथापि च तत्र विविक्तासनादावपरस्य शंकोत्पद्यते अतस्तत्तुङ्कानिरासार्थं स्त्रीसंपर्कः परिहर्तव्य इति ॥ १३ ॥ अपरस्य शंका यथोत्पद्यते तथा दर्शयितुमाह । (अङ्गुणाईणमित्यादि) विविक्तयोषिता सार्धमनगरमथैकदा दृष्ट्वा योषिज्जातीनां सुहृदां वा अप्रियं चित्तदुःखासिका नवत्येवं च ते समाशंकेरन् यथा सत्वाः प्राणिनश्चामदनकर्मैर्गृह्याध्युपपन्नास्तथाह्येवं नूतोप्ययं श्रमणः स्त्रीवदनावलोकनासक्तचेताः परित्यक्तनिजव्यापारोऽनया सार्धं निह्रीकस्तिष्ठति । तदुक्तं । मुंमं शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, निह्वाटनेन नरणं वह तोदरस्य ॥ गात्रं मलेन मलिनं गतसर्वशोचं चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति वांढा ॥ १ ॥ तथातिक्रोधाध्मातमानसाश्चैव मूर्चुर्यथा रक्ष्णं पोषणं चेति विगृह्य समाहारं स्तस्मिन् रक्ष्णपोषणे सदादरं कुरु । यतस्त्वमस्याः मनुष्योसि मनुष्योवर्तसे । यदि वा परं वयमस्यारक्ष्णपोषणव्यापृतास्त्वमेव मनुष्योवर्तसे । यतस्त्वयैव सार्धमियमेका किम्यहर्निशं परित्यक्तनिजव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

समणंपि दद्दुदासीणं, तच्च वि तावएगे कुप्यंति ॥ अङ्गु नोयणेहिं एण्णेहिं इत्थीदोसं संकिणो होंति ॥ १५ ॥ कुव्वंति संथवं ताहिं, पप्पठा समाहि जोगेहिं ॥ तम्हा समणा एसमेति, आयहियाए सप्पिसेज्जाउ ॥ १६ ॥

अर्थ—समणंपि दद्दुदासीणं के० तपस्वी, उदासीन मध्यस्थ, राग द्वेष रहित एवो साधु पण स्त्री साथे आलाप करतो थको देखीने ताव के० तेवारे तच्च वि के० त्यां पण एगे के० कोइएक कुप्यंति के० क्रोध करे अङ्गुवा के० अथवा नोयणेहिं के० अने क प्रकारना जोजन ते एण्णेहिं के० साधुने अर्थे थाप्या देखीने एम जाणे जे ए यति आहारनो गृह सदैव अहीं आवेवे, इत्थीदोसं संकिणोहोंति के० तेवारे तेने स्त्रीना दोष नी शंका मनमांहे उपजे, अने एम जाणे के ए स्त्रीपण जली नथी ॥ १५ ॥ तेमाटे जे पप्पठा समाहि जोगेहिं के० प्रकर्षे करी धर्मरूप समाधि जे मन वचन कायाना शुभजयोगरूप व्यापार, तेथकी च्रष्ट यथा होय. कुव्वंति संथवंताहिंके० तेवा इव्यलिंगीउ स्त्रीनी साथे संस्तव परिचय करे तम्हा के० तेमाटे एवुं जाणीने समणा के० साधु एसमेति के० स्त्रीनी साथे नजाय, आयहियाए के० आत्माना हितने अर्थे सप्पिसेज्जाउ के० स्त्रीजे स्थानके रहेती होय ते स्थानके साधु निषिज्जा अशनादिक परिचय करे नही. ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—श्रमणमुदासीनमपि रागद्वेषरहितमपि दृष्ट्वा तत्रापि मध्यस्थे रहस्यस्त्री जल्पनकृतदोषादेके कुप्यंति श्रमणं मध्यस्थमपि स्त्रिया सहैकांते जल्पं दृष्ट्वा एके कुप्यं

ति किंपुनः कृतविकारं । तथा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवंति । ते चामी दोषाः । नोजनैर्बहुविधै
 र्न्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरियमेनमुपचरति अथवा नोजनार्थमुपविष्टेष्वपि श्वशुरादिषु
 साध्वागमने सा वधूः समाकुला सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यददाति । यथा । कयाचि दध्वा
 ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्ष्यगतचित्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुला इति कृ
 त्वा राइकाः संस्कृत्य दत्ताः । ततश्चासौ श्वशुरेणोपलक्षिता पत्या क्रुद्धेन तामिताऽन्यग
 तचित्तेत्याशंकया गृहान्निर्घाटितेति ॥ १५ ॥ तानिः स्त्रीनिः सह संस्तवं परिचयं कुर्वति ।
 किंनूताः । प्रव्रष्टाः सचलिताः समाधियोगेन्यो धर्मध्यानव्यापारेभ्यः प्रच्युताः तस्मात् श्र
 मणा (एसमेति) न गच्छन्ति । सत्यः शोचना अनुकूलत्वान्निषद्याश्च निषद्याः स्त्रीकृ
 ता माया अथवा स्त्रीवसतीः आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः ॥ १६ ॥

॥ टीका—(किंचान्यत् । समणंपीत्यादि) आभ्यतीति श्रमणः साधुः । अपिशब्दो निन्नक्र
 मः । तमुदासीनमपि रागद्वेषविरहान्मध्यस्थमपि दृष्ट्वा । श्रमणग्रहणं तपःखिन्नदेहोपलक्षणा
 र्थं । तत्रैवं नूतेपि विषयद्वेषेण्यपि साधौ तावदेके केचन रहस्यस्त्रीजल्पनकृतदोषत्वात्कु
 प्यन्ति । यदिवा (पाठांतरं) “समणं दहूणुदासीणं” श्रमणं प्रव्रजंतं उदासीनं परित्यक्त
 निजव्यापारं स्त्रिया सह जल्पंतं दृष्ट्वापलन्य तत्राप्येके केचन तावत् कुप्यन्ति किंपुनः कृतवि
 कारमिति जावः । अथवा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवंति । ते चामी स्त्रीदोषाः । नोजनैर्नानाविधै
 राहारैर्न्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरेतदर्थमेव संस्कृतैरियमेनमुपचरति तेनायमहर्निशमि
 हागच्छतीति । यदिवा नोजनैः श्वशुरादीनां न्यस्तैरर्थदत्तैः सन्निः सावधूः साध्वागमनेन समा
 कुलीनूता सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यदद्यात्ततस्ते स्त्रीदोषाशंकिनो न वेयुर्यथेयं दुःशीलाऽने
 नैव सहास्तइति । निदर्शनमत्र यथा कयाचि दध्वा ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्ष्यैकगतचि
 त्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुला इति कृत्वा राइकाः संस्कृत्य दत्तास्ततोसौ
 श्वशुरेणोपलक्षिता निजपतिना क्रुद्धेन तामिता अन्यपुरुषगतचित्तेत्याशंक्य स्वगृहान्नि
 र्घाटितेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (कुर्वतीत्यादि) तानिः स्त्रीनिः सन्मार्गागेलानिः सह
 संस्तवं तद्गृहगमनालापदानसंप्रेक्षणादिरूपं परिचयं तथाविधमोहोदयात्कुर्वति विदध
 ति । किंनूताः । प्रकर्षेण व्रष्टाः सचलिताः समाधियोगेभ्यः समाधिर्धर्मध्यानं तदर्थं तत्प्रधा
 नावा योगामनोवाक्कायव्यापारास्तेभ्यः प्रच्युताः शीतलविहारिण इति । यस्मात् स्त्रीसं
 स्तवात्समाधियोगपरिचंशो नवति तस्मात्कारणाभ्रमणाः सत्साधवोन (समेति) न गच्छ
 ति । सञ्ज्ञोचनाः सुखोत्पादकतयाऽनुकूलत्वान्निषद्याश्च निषद्यास्त्रीनिः कृता माया यदि
 वा स्त्रीवसतीरिति आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः । एतच्च स्त्रीसंबधपरिहरणं तासामप्यै
 हिकामुष्मिकापायपरिहारादितमिति । कचित्पश्चार्द्धमेवं पठ्यते ॥ तत्प्रासमणा च जहा

हि अहिताउ सन्निसेजाउ ॥ अयमस्यार्थः । यस्मात्स्त्री संबंधोनर्थाय जंवति तस्मात् हेअम ए साधो । तुशब्दोविशेषणार्थः । विशेषेण सनिपद्या स्त्रीवसतीस्तत्कृतोपचाररूपा वा मा या आत्महितादेतोर्जहाहि परित्यजेति ॥ १६ ॥

बह्वे गिहाइं अवहट्टु, मिस्सीजावं पन्नुया (पाठांतरे पणता) यएगे ॥ ध्रुव मग्गमेव पवयंति वायावीरियं कुसीलाणं ॥ १७ ॥ सुद्धं रवति परिसाए, अह रहस्संमि डक्कडं करेंति ॥ जाणंतियणं तहाविया, माइल्ले महासढेयंति ॥ १८ ॥

अर्थ—बह्वे के० घणा मनुष्य गिहाइंअवहट्टु के० घर ठांमी संयम आदरीने वली मोहनीय कर्मना उदय अकी अज्ञानपणे, मिस्सीजावं के० मिश्रजावे पन्नुयाचके० पढोता एवा एगे के० कोइएक मनुष्य ते गृहस्थ पण नही अने यतिपण नही एटले ड व्यलिंगी थाय. एवा ठतां पण ध्रुवमग्गमेव के० मोक्ष मार्गज एटले अमारो मो क्षनो मार्ग सत्यठे एम पवयंति के० मध्यम मार्गने श्रेष्ठ कही बोले एकारणे अहो कु सीलाणं के० ते कुसीलीयाना वायाके० वचननुं बोलवा मात्र, जे वीरियके० बल वीर्यठे ते जुवो केवुं ठे ॥ १७ ॥ एरीते परिसाए के० परखदा मध्ये ते कुशीलिया पोतानी आ त्माने सुद्धं के० शुद्ध निर्दोष रवति के० बोले अह के० अथ हवे परखदा मांहेथी उठया पठी, रहस्संमि के० एकांत ठांनो डक्कडं करेंति के० डुष्कृत एटले अनाचार करे. एरीते ते मूर्ख पोतानो अनाचार गोपवे, तोपण जाणंतियणंतहाविया के० तेना अंग चेष्टाना जाण होय तेजाणे, तथा सर्वज्ञ तो जाणेजठे के ए साधु माइल्लेके० डुष्ट मायावीठे, तथा महासढेयंति के० महाधूर्त मृषावादी ठे. एरीते तो बीजा जाणे किंवा नजाणे परंतु सर्वज्ञतो जाणेजठे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—बहवः केचन गृहाण्यपहत्य परित्यज्य मिश्रीजावं गृहस्थतुल्यत्वं प्रणताः प्राप्ताएवंजूतास्ते ध्रुवमार्गं मोक्षमार्गमेव प्रवदन्ति, यथायमेवास्मदीयोमार्गः श्रेयान् अनेनैव प्रव्रज्यानिर्वाहः स्यादिति । तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतवीर्यं नानुष्ठानकृतं । वाङ्मात्रेणैव ते प्रव्रजिताननु सदनुष्ठानतइत्यर्थः ॥ १७ ॥ सकुशीलोवाङ्मात्रेण परि षदि शुद्धमात्मानं रौति नापते । अथ रहस्येकांते डुष्कृतं पापं करोति तच्च तस्य पाप मन्यः कोपि न वेत्ति तथापि तथारूपमनुष्ठानं विदंतीति तथाविदो निपुणाङ्गिताकार झाः सर्वज्ञावा जानन्त्येव यतोयं मायावी महाशत्रुश्चेति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किं केचनान्युपगम्यापि प्रव्रज्यायां स्त्रीसंबंधं कुर्युर्येनैवमुच्यते उमित्याह । (ब

हवेइत्यादि) बहवः केचन गृहाण्यपहृत्य परित्यज्य पुनस्तथाविधमोहोदयान्मिश्रीनावऽ
 ति । इव्यालिंगमात्रसद्भावाद्भावतस्तु गृहस्थसमकल्पाइत्येवंनूतामिश्रीनावं प्रस्तुताः सम
 नुप्राप्तान गृहस्थाएकांततोनापि प्रव्रजितास्तदेवंनूताअपि संतोषुवोमोक्षः संयमोवा तन्मा
 र्गमेव प्रवर्दति । तथाहि । ते वक्तारो न वन्ति यथाऽयमेवास्मदारब्धो मध्यमः पंथाः श्रेया
 न् तथाह्यनेन प्रवृत्तानां प्रव्रज्यानिर्वहणं न वतीति तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतं वीर्यं नानुष्ठा
 नकृतं । तथाहि । ते इव्यालिंगधारिणोवाङ्मात्रेणैव वयं प्रव्रजिता इति ब्रुवते न तु तेषां
 सातगौरवविषयसुखप्रतिबद्धानां शीतलविहारिणां सदनुष्ठानकृतं वीर्यमस्तीति ॥ १७ ॥
 अपिच (शुद्धं रवतीत्यादि) सकुशीलोवाङ्मात्रेणाविष्कृतवीर्यः पर्षदि व्यवस्थितो धर्मदेश
 नावसरे सत्यात्मानं शुद्धमपगतदोषमात्मानमात्मीयानुष्ठानं वारौति नापते । अथाऽनं
 तरं रहस्येकांते दुष्कृतं पापं तत्कारणं वा सदनुष्ठानं करोति विदधाति तच्च तस्यासदनु
 स्थानं गोपायतोपि जानन्ति विदन्ति । के । तथारूपमनुष्ठानं विदन्तीति तथाविदङ्गिताकार
 कुशलानिपुणास्तद्विदइत्यर्थः । यदिवा सर्वज्ञाः । एतदुक्तं न वति । यद्यप्यपरः कश्चिदकर्त
 व्यं तेषां न वेत्ति तथापि सर्वज्ञाविदन्ति तत्परिज्ञानेनैव किंन पर्याप्तं यदिवा मायावी महा
 शतश्रायमित्येवं तथाविदस्तिद्विदोजानन्ति । तथाहि । प्रवृत्तकार्यकारी न मां कश्चिज्ज्ञाना
 त्येवं रागाधोमन्यते अथच तं तद्विदो वदन्ति । तथाचोक्तं । नयलोणं लोणिज्ज्ञः, एतदपि
 ज्ञः धर्यं च तेज्जं वा ॥ किहसक्कावंचेउअत्ताअणूहूयकल्लाणो ॥ १ ॥ १७ ॥

सयं डुकुडं च न वदति; आइठोवि पकडति बाले ॥ वेयाणुवीइ मा का
 सी, चोइज्जंतो गिलाइ से जुज्जो ॥ १९ ॥ उंसियावि इडिपोसे सुपुरिसा
 इडिवेयखेदत्ता ॥ पप्सासमन्नितावेगे, नारीणं वसं उवकसन्ति ॥ २० ॥

अर्थ—सयं डुकुडं च के० जे इव्यालिंगी होय, तै पोतानो करेलो अनाचार तेने
 चशब्द थकी आचार्यादिके पुढ्यो थको, नवदति के० नकहे; एटले पोतानो अ
 नाचार प्रकाशे नही, तथा आइठोवि के० आदिष्ट एटले चोयणा कखो ठतो, एटले हे
 वड्ड आज पढी एम न करवुं एरीते प्रेखो थको, पण बाले के० ते बाल अज्ञानी पक
 डति के० पोताना आत्माने श्लाघनीय मानतो थको एम कहेके, आज पढी तमे क
 होठो तेम करीश, तथा वेय के० पुरुषवेदनो उदय तेथी अयोजे अणुवीइ के० मैथुन
 सेववानो अनिलाष ते माकासी के० मकरीश, एरीते चोइज्जंतोके० प्रेखो थको गिलाइ
 के० गिलानपणु पामे. एम सेके० ते इव्यालिंगी साधु जुज्जो के० वली वली सांन
 लुं अणसांजलुं करे ॥ १९ ॥ उंसियावि के० अनेक प्रकारना कामजोगने विषे उषित

एटले भुक्तनोगी यइने पुरिसाके० ते मनुष्य इडिपोसेसुके० स्त्रीने पोषवाने विषे प्रवर्त्तै तथा इडिवेयखेदन्ना के० स्त्रीवेद खराबडे, एटले स्त्री संसार भ्रमणनुं कारणडे, एम जाणता ठता पण पण्णासमन्नितावेगे के० प्रज्ञासमन्वित एटले बुद्धिमंत एवा कोइएक पुरुष मो हने उदये करी नारीणंवसं के० तेहिज स्त्रीने वशवर्त्तियें रहे अने उवकसंति के० ते स्त्री जे कांइ कहे ते किंकरनी पेरे करे इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—स्वयंकृतं पापं परेण पृष्ठोपि नवदति यदहमेतत्पापकारीति परेणादिष्ट श्रोदितोपि बालोऽङ्गः प्रकृते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति । तथा वेदः पुंवेदोदयस्तस्यानुवीचिरानुकूल्यं मैथुनानिलापं माकार्षीरिति यः पुनश्चोद्यमानोग्लायति ग्लानिं याति अनाकर्णितं करोति मर्मविद्भोवा सखेदं नापते । यथा । संज्ञाव्यमानपापश्चेदपापेनापि किं मया । नृजमुद्भिजते लोको, निर्विषादपि सर्पतइति ॥ १९ ॥ स्त्रीपोषकाये अनुष्ठानविशेषास्तेषु उषिताव्यवस्थिताः पुरुषा भुक्तनोगिनइत्यर्थः । तथा स्त्रीवेदे खेदज्ञाः स्त्रीवेदो मायाबहुलइति निपुणाअपि प्रज्ञाबुद्धिरौत्पत्त्यादिका नया समन्वितायुक्ताअपि एके नारीणां वशमायत्ततां उपकषंति व्रजंति स्त्रीवशवर्त्तिनोजवन्तीत्यर्थः । ननु एवं जानंति । यतः । एतादृशंतिच रुदंतिच कार्यहेतोर्विश्वासयंति च नरं नच विश्वसंति ॥ तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन नार्यः स्मशानघटिकाइव वर्जनीयाः ॥ १ ॥ स्त्रीस्वजावस्तथा । यथा । एक्युवा गृहान्निर्गत्य पाटलिपुत्रं प्रस्थितस्तदंतरेऽन्यतरग्रामवर्त्तिन्या कयाचिन्नार्याऽनिहितस्त्वमेवं शुचकृतिः कयासि तेनापि च यथास्थितमुक्तं । तयोक्तं पठित्वा चलमानोत्रा गच्छेः । तेनांगीकृत्याग्रे गतं । अधीत्य च तत्रायातः । तथा च स्नाननोजनादिभिः सत्यापितो द्वावनावैश्च हतचित्तस्तां हस्ते गृह्णाति ततस्तथा महता शब्देन फूकृत्य जनागमनावसरे तन्मस्तके वारिषटः प्रक्षिप्तः । ततो लोकस्य तयोक्तं श्रयं गले लग्नेन जलेन व्याकुलोमृतइव । ततोमयोदकेन सिक्तइति । गते लोके सा पृष्ठवती त्वया कामशास्त्रं पठता स्त्रीस्वजावानां किं ज्ञातमिति एवं स्त्रीचरितं दुर्विज्ञेयं । यतः । हृद्यन्यद्वाच्यन्यत्, कर्मण्यन्यत् पुरो य पृष्टेऽन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्रीणां सर्वं किमप्यन्यदिति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयंडुकडंचेत्यादि) । स्वयमात्मना प्रवृत्तं यदुष्कृतं कृतं तदपरेणाचार्यादिना पृष्ठोपि न वदति न कथयति यथाहमस्याऽकार्यस्य कारीति । सच प्रवृत्तपापोमायावी स्वयमवदन् यदापरेणादिष्टश्रोदितोपि सन् बालोऽङ्गोरागदेषकलितोवा प्रकृते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति वदतिच यथाहमेवंनूतमकार्यं कथं करिष्ये इत्येवं धाष्टर्यात्प्रकृते । तथा वेदः पुंवेदोदयस्तस्यानुवीच्याऽनुकूल्यं मैथुनानिलापं

तन्माकार्षीं रित्येवं जूयः पुनश्चोद्यमानोसौ ग्लायति ग्लानिमपयात्यकर्णश्रुतं विधत्ते मर्मवि-
 षोवा सखेदमिव नापते । तथा चोक्तं । संजाव्यमानपापोह, मपापेनापि किं मया ॥ निर्वि-
 पस्यापि सर्पस्य नृशमुद्रिजते जनइति ॥ १९ ॥ अपिच । (उसियावीत्यादि) स्त्रियं पो-
 पयंतीति स्त्रीपोषकाअनुष्ठानविशेषास्तेषूपिताअपि व्यवस्थिताअपि पुरुषामनुष्याश्रुत-
 नोगिनोपीत्यर्थः तथा स्त्रीवेदज्ञाः स्त्रीवेदोमायाप्रधानइत्येवं निपुणाअपि तथा प्रज्ञया
 औत्पत्तिक्यादिबुध्या समन्वितायुक्ताअप्येके महामोहांधचेतसोनारीणां सम्यक्स्त्री-
 णां संसारावतरणवीथीनां वशं तदायत्ततामुपसामीप्येन कपंति व्रजंति । यद्यत्ताः स्वप्राय-
 मानाअपि कार्यमकार्यं वा ब्रुवते तत्तत्कुर्वते न पुनरेतज्ज्ञानंति यथैताएवंजूताजवंतीति ।
 तद्यथा । एताहसंति च रुदंति च कार्यहेतोर्विश्वासरयंति च नरं नच विश्वसंति ॥ तस्मा-
 न्नरेण कुलशीलसमन्वितेन, नार्यः श्मशानघटिकाश्च वर्जनीयाः ॥ १ ॥ तथा । समुद्र-
 वीचीव चलस्वनावाः, संध्यात्ररेखेव मुहूर्तरागाः ॥ स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, नि-
 ष्पीडितालक्तकवत्त्यजंति ॥ २ ॥ अत्रच स्त्रीस्वनावपरिज्ञाने कथानकमिदं । तद्यथैकोयुवा
 स्वगृहान्निर्गत्य वैशिकं कामशास्त्रमध्येतुं पाटलिपुत्रं प्रस्थितः । तदंतरालेऽन्यतरग्रामवर्तिन्यै-
 कया योपिताऽनिहितस्तद्यथा सुकुमारपाणिपादशोचनाकृतिस्त्वं क्व प्रस्थितोसि तेनापि य-
 थास्थितमेव तस्याः कथितं । तथाचोक्तं । वैशिकं पठित्वा मम मध्ये नागंतव्यं तेनापि तथै-
 वान्युपगतं । अधीत्य चासौ मध्येनायातस्तया च स्नानजोजनादिना सम्यगुपचरितोविविध-
 हावनावैश्वापहतहृदयः संस्तां हस्तेन गृह्णाति ततस्तया महता शब्देन फूत्कृत्य जनागमना-
 वसरे मस्तके वारिवर्धनिका प्रक्षिप्ता । ततो लोकस्य समाकुले एवमाचष्टे । यथायं गले लग्नेनो-
 दकेन मनाक् श्रुतः । ततोमयोदकेन सिक्तइति । गतेच लोके किं त्वया वैशिकशास्त्रोप-
 देशेन स्त्रीस्वनावानां किं परिज्ञातमित्येवं स्त्रीचरित्रं डुर्विज्ञेयमिति नात्रास्था कर्तव्येति ।
 तथा चोक्तं । हृदन्यदाअन्यत्कर्मण्यन्यत्पुरोयष्ट्येन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्रीणां
 सर्वं किमप्यन्यत् ॥ २० ॥

अवि हठपादहेदाए, अडुवा वधमंसउकंते ॥ अवि तेयसान्जिताव-
 णानि नञ्चिय खारसिंचणाइं च ॥ २१ ॥ अडु कम्पणासहेदं, कंठहेदणं
 तित्तिस्कंती ॥ इव पावसंतत्ता, नयविंति पुणोन काहिति ॥ २२ ॥

अर्थ-हवे इहलोके पण स्त्रीने संबंधे जे विपाक आय ते देखाडेढे अपि एवी संजा-
 वना ठे जे कुशीलिया पुरुष होय ते हठपादहेदाएके० हस्तपादादिकनुं हेद पामे, अडुवा
 के० अथवा वधमंसके० चर्म अने मांसनुं उकंते के० उपडवुं पामे अपि एवी संजावना

ते तेयसाके० अग्नीनो ताप पामे एटले राजपुरुष रीशाणा थका अजितावणानिके० पर स्त्री गमन करनार पुरुषना अग्नी सहित तेना शरीरना नडधुआ करे नब्बिय के० वांशला साथे तेना शरीर त्राठीने तेवार पठी खारसिंचणाइंच के० द्वारनुं सीचनुं करे, एटले लुण्हेप पामे ॥२१॥ अडु के० अथवा कम्पणासहेदंके० कान अने नाशि कानुं वेदन पामे. कंठहेदणं तितिरुंती के० कंठनुं हेदन पोताना कर्मना उदये सहन करे एरीते इह के० अंहीं मनुष्य लोकने विपे पण पावसंतत्ता के० पापे करी संतप्त एवी विटंबना पामे, तथापि नयबित्तिके० एमनकहे जे पुणोके० हवे वली हुं ए वो अनाचार नकाह्मितिके० नही करुं एम विचारी विरति पणु अंगीकार करे नही ॥२१॥

॥ दीपिका—स्त्रीसंबंधे रागिणां हस्तपादहेदाद्यपि अथ वर्धमांसोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबंधिनिर्नृपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियंते । पादारिकास्तथा शस्त्रैश्चिह्ना द्वारोदकसेचनानि प्राप्यंते ॥ २१ ॥ कर्णनासिकाहेदमपि कंठहेदनं च तितिक्षंते सहंते । इति एवं प्रकारेणात्रैव मनुष्यजन्मनि पापसंतप्तमहावेदनामनुजवंति नच ब्रुव ते एवं पुनर्न करिष्यामइति ॥ २२ ॥

॥ टीका—सांप्रतमिह लोकएव स्त्रीसंबंधविपाकं दर्शयितुमाह । (अविहहेत्यादि) स्त्री संपर्कोहि संसर्गिणां हस्तपादहेदनाय नवति । अपिः संज्ञावने । संज्ञाव्यतएतन्मोहातुराणां संबंधाद्दस्तपादहेदादिकं अथवा वर्धमांसोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबंधिनिरुक्तेजितैराजपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियंते पादारिकास्तथा वास्यादिना तद्दयित्वा द्वारोदकसेचनानि च प्रापयंतीति ॥२१॥ अपिच । (अडुकम्पेत्यादि) अथ कर्णनासिकाहेदं तथा कंठहेदनं च तितिक्षंते स्वरुतदोषात्सहंते इत्येवं बहुविधां विटंबनामस्मिन्नेव मानुषे च जन्मनि पापेन पापकर्मणा संतप्तानरकातिरिक्तां वेदनामनुजवंतीति । नच पुनरेतदेवं जूतमनुष्ठानं नकरिष्यामइति ब्रुवतइत्यवधारयंतीति यावत् । तदेवमैहिकामुष्मिका दुःखविटंबनाअप्यंगीकुर्वति न पुनस्तदकरणतया निवृत्तिं प्रतिपद्यंतइति ज्ञावः ॥ २२ ॥

सुतमेत मेवमेगोसिं, इहिवेदेतिहु सुयस्कायं ॥ एवंपि ता वदित्ताणं
अडुवा कम्मणा अव करेंति ॥ २३ ॥ अन्नं मणेण चित्तेति, वा
या अन्नंच कम्मणा अन्नं ॥ तम्हा एसदहिंजिस्कु, बहुमायाउ
इहिन एच्चा ॥ २४ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मस्वामी कहेहे के एंवके० ए जे पूर्वे स्त्रीना संबंधनुं फल कह्युं. ते, जगवंत

पाशेथी सुतमेके० मेंसांजल्युंठे. एतमेवके० एवीरीते एगेसिंके० कोइएकने कडवाविपाक होय इन्निवेदेतिदुके० स्त्रीवेद थकी दुइति निश्चेडुःखज पामे. सुयस्कार्यके० ए जलुं कसुं एवंपि के० एरीते लोकपरंपराये पण सांजल्युंठे जे, स्त्रीना संबंध थकी कडवा विपाक पामियें; एम सांजलीने ताके० ते अकार्यनो करनार वदित्ताणके० एम कहे जे हवे हुं ए अकार्य नही करूं. अडुवाके० अथापि एटले तोपण कम्मणाके० माठा कर्मने करवे करी अवकरेंतिके० तेहिज अकार्यनुं आचरण करे ॥ १३ ॥ हवे स्त्री उपर विरक्त थवाने अ थैं स्त्रीना दोष कहेहे. अन्नमणेएचिंतेतिके० स्त्री जेठे ते मने करी अन्य चिंतवे अने वायाअन्नच के० वचने करी अन्य बोले कम्मणाअन्न के० वली कायाये करी अन्य करे तम्हा के० तेमाटे एसदहिंजिस्कु के० स्त्रीना वचन मायासहित होय तेने परमार्थनो जाण साधु सईहे नही. बहुमायाउ इत्तिउ के० अत्यंत मायासहित एवी स्त्रीने एच्चा के० जाणीने साधु जे होय ते स्त्रीनो विश्वास करे नही. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—श्रुतमेतजुरोः सकाशात् यत्पूर्वमुक्तं एवमेकेषां त्वाख्यातं नवति । यत स्त्रियो निंद्याइति । तथास्त्रियं वेदयति ज्ञापयतिस्त्रीवेदोवैशिकादिकं स्त्रीस्वभावप्रकाशकं शास्त्रमिति । तदुक्तं । दुर्गाहं हृदयं यथैव वदनं यद्वर्षणांतर्गतं, जावः पर्वतदुर्गमार्गविषमः स्त्रीणां न विज्ञायते ॥ चित्तं पुष्करपत्रतोयचपलं नैकत्र संतिष्ठते नार्योनाम विषांकुरैरिव लतादोषैः समं वर्धिताः ॥ १ ॥ तथा उप्रेतअंगुलिसोपुरिसो सयलंमिजीवलोगंमि । कामं तएणनारिंजेण नपत्ताइं डुःखाइं इत्यादि । किंच । अकार्यमहं न करिष्यामीत्येवं वाचा उक्त्वापि (अडुवन्ति) अथापि तथा कर्मणा क्रिययाऽपकुर्वन्ति विरूपमाचरन्ति स्त्रियः ॥ १३ ॥ स्त्रियोमनसाऽन्यत् चिंतयन्ति वाचान्यज्जाषन्ते कर्मणा क्रिययाऽन्यत् कुर्वन्ति । तस्मात्तासां निहुः साधुर्नश्रद्धधीत तत्कृतमायया आत्मानं नप्रतारयेत् । यतोबहुमायाः स्त्रियइति ज्ञात्वा । अत्र दत्तावेशिकदृष्टांतः । यथा दत्तकोनामकश्चिद्युवा एकया गणिकया बहु प्रकारैः प्रतार्यमाणोपि तां नेष्टवान् ततस्तयोक्तं किंमया दौर्भाग्यकलंकितया जीवन्त्या प्रयोजनं । अहं त्वया त्यक्ताऽग्निं विशामि ततोदत्तकोवदत् मायया इदमप्यस्ति वैशिके त दासौ पूर्वं सुरंगामुखे काष्ठजारं संमीढ्य तं प्रज्वाल्य तत्रानुप्रविश्य सुरंगया गृहमागता । दत्तकोपि इदमप्यस्ति वैशिके इत्येवं विलपन्नपि वातिकैश्चितायां प्रह्वितस्तथापि नासौ तासु श्रद्धानं कृतवान् एवमन्येनापि स्त्रीषु न श्रद्दातव्यं ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (सुतमेतमित्यादि) श्रुतमुपलब्धं गुर्वादेः सकाशाद्व्योक्तत्वा एतदिति यत्पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । दुर्विज्ञेयं स्त्रीणां चित्तं दारुणः स्त्रीसंबंधविपाकस्तथा चलस्वभावाः स्त्रियोऽप्यपरिचारादधीर्घप्रेक्षिण्यः प्रकृत्या लघ्व्या नवंत्यात्मगर्विताश्चेत्येव

मेकेषां स्वाख्यातं नवति लोकश्रुतिपरंपरया चिरंतनाख्यासु वा परिज्ञातं नवति । तथास्त्रि
यं यथावस्थितस्वजावतस्तत्संबंधविपाकतश्च वेदयति ज्ञापयतीति स्त्रीवेदोवैशिकादिकं
स्त्रीस्वजावाविर्जावकं शास्त्रमिति । तदुक्तं । दुर्ग्राह्यं हृदयं यथैव वदनं यदर्पणांतर्गतं, जा
वः पर्वतमार्गदुर्गविषमः स्त्रीणां न विज्ञायते ॥ चित्तं पुष्करपत्रतोयतरलं नैकत्र संतिष्ठ
ते, नार्योनाम विषांकुरैरिव जतादोषैः समं वर्धिताः ॥ १ ॥ अपिच । सुदुविजयासुसुदु
विपियासुसुदुलक्षपसरासु ॥ अडईसु महिलियासु य,वीसंजोनेवकायवो ॥ १ ॥ उज्जेव
अंगुलीसोपुरिसोसयलंमि जीवलोयम्मि । कामेतएणनारी, जेणनपत्ताइ डःखाइ ॥ २ ॥
अहएयाणंपगई, सबस्सकरेंतिवेमणास्सइ । तस्सएकरेंतिएवरं, जस्सअलंचेवकामेहिं
॥३॥ किंच कार्यमहं न करिष्यामीत्येवमुक्त्वापि वाचा (अडवत्ति) तथापि कर्मणापि क्रिय
याऽपकुर्वतीति विरूपमाचरन्ति । यदि वाऽग्रतः प्रतिपाद्यपि शास्तुरेवापकुर्वतीति ॥३३॥
सूत्रकारएव तत्स्वजावाविष्करणायाह । (अस्मंमणेणेत्यादि) पातालोदरगंजीरेण मनसा
न्यञ्चितयन्ति तथाश्रुतमात्रपेशलया विपाकदारुणया वाचा अन्यज्जाषन्ते । तथाकर्मणानुष्ठा
नेनान्यन्निष्पादयन्ति यतएवं बहुमायाः स्त्रियइति । एवं ज्ञात्वा तस्मात्तासां निह्रुः साधुर्न
श्रद्धात तत्कृतया माययात्मानं न प्रतारयेत् दत्तावैशिकवत् । अत्र चैतत्कथानकं । दत्ता
वैशिकएकया गणिकया तैस्तैः प्रकारैः प्रतार्यमाणोपि तां नेष्टवान् ततस्तथोक्तं किं मया दौ
र्भाग्यकलंकांकितया जीवन्त्या प्रयोजनमहंत्वत्परित्यक्ताऽग्निं विशामि ततोसाववोचत् माय
या इदमप्यस्ति वैशिके तदाऽसौ पूर्वं सुरंगामुखे काष्ठसमुदयं कृत्वा तं प्रज्वाल्य तत्रानुप्रविश्य
सुरंगया गृहमागता । दत्तकोपि इदमपि चास्ति वैशिके इत्येवमसौ विलपन्नपि वातिकैश्चिता
यां प्रह्वितस्तथापि नासौ तासु श्रद्धानं कृतवानेवमन्येनापि नश्रद्वातव्यमिति ॥ ३४ ॥

जुवती समणं बूया, विचित्तलंकारवड्ढगाणि परिहित्ता ॥ विरता चरिस्स
हं रुक्कं, धम्ममाइस्क ए जयंतारो ॥१५॥ अड साविया पवाएणं, अहमंसि
साहम्मणीय समणाणं ॥ जतुकुंजे जहा उवज्जोई, संवासे विडुवि सीएज्जा ॥१६॥

अर्थ—विचित्तलंकार वड्ढगाणि परिहित्ताके० विचित्र प्रकारना आज्ञापण अने वस्त्र पे
हेरी विज्जूषावंत शरीर करी, जुवती के० कोइक नव यौवना स्त्री अनिराम मायाकरी स
मणं के० साधुप्रत्ये बूया के० बोले के हे साधु हुं विरता के० घरना पाश थकी विर
क्त थइहुं, माहारो नर्तार माहारी साथे जलो नथी, अथवा ए नर्तार मने रुचतो नथी
अथवा ए नर्तारे मने मूकी दीधीठे, तेकारणे चरिस्सहं रुक्कं के० हुं संयम आचरीश,
तेमाटे जयंतारो के० अहो जय थकी राखनार धम्ममाइस्कणे के० तमे अमने धर्म
कहो, ॥१५॥ अड पवाएणंके० अथवा अन्य प्रवादे सावियाके० हुं तमारी श्राविकाहुं एहुं

बल पाखंड तेणे करी ते स्त्री साधुने समीप आवे अहमंसिसाहम्मिणीय समणाणं के० दुःश्रमण माहात्मानां सामिणीं, एवा प्रपंच करी साधुने धर्मथकी चष्ट करे तेना उपर दृष्टांत कहेवे. जहा के० जेम जतुकुंने के० लाखनो घडो ते उवळोइ के० अग्नी समीपे गलीने पाणी रूप थाय, तेम विडुविके० पंढित होय तेपण संवासेके० स्त्रीने संवासे संसर्गे करी सीएक्काके० सीदाय सीतल विहारी थाय तो अन्य जनतुं केवुंज छुं? ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-युवतिर्मायया श्रमणं ब्रूयाद्विचित्रवस्त्राणि परिधायालंकृतशरीरेत्यर्थः । अहं गृहपाशाद्विरता मह्यं पतिर्नरोचते परित्यक्ताहं च तेन ततश्चरिष्यामि रूद्धं संयमं । मे म महेनयत्रातर्धर्ममाख्याहि ॥ १५ ॥ अनेन प्रवादेन ठजेन अथवा स्त्री साधुसमीपमागळे त् अहं श्राविका अहंश्रमणानां सधर्मिणी एवं मायया समीपमागत्य कूलवालकमिव साधुं धर्माद्भिंशयति । यदुक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे चष्टं सर्वथा किमपि स्त्रियः ॥ १ ॥ यथा जतुकुंनोज्योतिःसमीपे उपज्योतिर्वर्ती विलीयते ए वं योषितां संवासे विद्वानपि विषीदेत शीतलविहारी नवेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (जुवईत्यादि) युवतिरग्निवयौवना स्त्री विचित्रवस्त्रालंकारवि नूषितशरीरा मायया श्रमणं ब्रूयात् । तद्यथा । विरताहं गृहपाशान्नममानुकूलो नर्ता मह्यं चासौ नरोचते परित्यक्ता चाहं तेनेत्यतश्चरिष्यामि धर्ममाचक्षाणेति । अस्माकं हेनयत्रात र्थथाहमेव दुःखानां जाजनं नज्जवामि तथाधर्ममावेदयेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (अडु साविण्ड्यादि) अथवाऽनेन प्रवादेन व्याजेन साध्वंतिकं योषिदुपसर्पेत । यथाहं श्राविके ति क्त्वा युष्माकं श्रमणानां साधर्मिणीत्येवं प्रपंचेन नेदीयसी नूत्वा कूलवालुकमिव साधुं धर्माद्भिंशयति । एतदुक्तं नवति योषित्सान्निध्यं ब्रह्मचारिणां महतेऽनर्थाय । तथा चोक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं, तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे चष्टं सर्वथा किमपि स्त्रियः ॥ १ ॥ अस्मिन्नेवार्थे दृष्टांतमाह । यथा जातुषः कुंनोज्योतिषोऽग्नेः समीपे व्यवस्थित उपज्यो तिर्वर्ती विलीयते इवत्येवं योषितां संवासे सान्निध्ये विद्वानप्यास्तां तावदितरो योपि विदि तवेद्योसावपि धर्मानुष्ठानं प्रति विषीदेत शीतलविहारी नवेदिति ॥ १६ ॥

जतुकुंने जोइ उवगूढे, आसु नितत्ते णासमुवयाइ ॥ एविण्ठियाहिं अ एगारा, संवासेण णासमुवयंति ॥ १७ ॥ कुवंति पावगं कम्मं, पुढावेगे वमाहिंसु ॥ नोहं करेमि पावंति, अंके साइणी ममेसत्ति ॥ १८ ॥

अर्थ-जतुकुंनेके० जेम लाखनो घडो जोइके० अग्निं उवगूढेके० आलिंग्यो ठतो आसुके०

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १४१

शीघ्र नितत्तेके० तेना तापेकरी एासमुवयातिके० विनाश पामे, एटले लाख बधीगली जाय. १
वके० एरीते इब्बियाहिंके० स्त्रीने संवासेएके० संवासे करीने अणगाराके० साधु पण ते लाख मृ-
नीपेरे एासमुवयंतिके० संयम थकी विनाश पामे ॥१७॥ कुवंतिपावगंकम्मके० कोइएक
साधु अनाचारी मोहना उदय थकी च्रष्ट थको मैथुनसेवादिरूप पापकर्म करे, तेने पुछा
वेगे वमाहिंसु के० कोइ एक आचार्यादिके पुठयो थको एम कहे, जे नोहंकरेमिपावं
ति के० हुं एवुं पाप कर्म नकरुं अंकेसाइणी ममेसत्ति के० ए स्त्रीतो मारे दीकरी स
मानढे, ए जेवारे न्हानी हती तेवारे माहरे खोले सयन करती, ते अन्यासे हमणा पण
माहारा खोलामां बरोढे, सयन करेढे, परंतु हुं प्राणांते पण व्रतनंग करुं नही. ॥१७॥

॥ दीपिका—यथा जातुषः कुंनोज्योतिषाऽग्निनोपगूढोव्याप्तश्चाशु अनितसोना
शमुपयाति एवं स्त्रीनिः सार्धं संवसनेनाऽनगारानाशमुपयांति संयमाद्भ्रश्यंति ॥ १७ ॥
स्त्रीष्वसक्ताः पापं कर्म कुर्वन्ति च्रष्टाः संयमादेके आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वक्ष्य
माणमुक्तवन्तः। नाहमेवंचूतकुलप्रसूतः पापमकार्यं करिष्यामि ममैषा दुहितृतुल्या पूर्वमंके
शायिनी आसीत् तदेषा पूर्वाच्यासान्मयि एवमारचयति । नपुनरहं प्राणांतेपि व्रतनंगं
विधास्य इति ॥ १७ ॥

॥ टीका—एवं तावत्स्त्रीसान्निध्ये दोषान् प्रदर्श्य तत्संस्पर्शजं दोषं दर्शयितुमाह । (ज
उकुंनेत्यादि) यथा जातुषः कुंनोज्योतिषाग्निनोपगूढः समालिंगितोनितसोऽग्निनानिमु
ख्येन संतापितः क्षिप्रं नाशमुपैति इवीनूय विनश्यत्येवं स्त्रीनिः सार्धं संवसनेन परिजो
गेनानगारानाशमुपयांति सर्वथा जातुषकुंचवत् व्रतकारित्यं परित्यज्य संयमशरीराद्भ्रश्यं
ति ॥ १७ ॥ अपिच । (कुवन्तीत्यादि) तासु संसारानिष्वंगिणीष्वनिसक्ता अवधीरितैहिकामुष्मि
कापायाः पापं कर्म मैथुनासेवनादिकं कुर्वन्ति विदधति । परिच्रष्टाः सदनुष्ठानादेके केचनोत्कट
मोहा आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वक्ष्यमाणमुक्तवन्तः । तद्यथा । नाहमेवंचूतकुलप्रसूतः
एतदकार्यं पापोपादानचूतं करिष्यामि ममैषा दुहितृकल्पा पूर्वमंके शायिनी आसीत् तदेषा पूर्वा
च्यासेनैव मध्येवमाचरति नपुनरहं विदितसंसारस्वभावः प्राणान्त्ययेपि व्रतनंगं विधास्य इति ।

बालस्स मंदयं बीयं, जंच कंम अवजाणई जुज्जो ॥ दुगुणं करे
इ से पावं, पूयणकामो विसन्नेसी ॥१८॥ संलोकणिज्जमणगारं,
आयगयं निमंतणेणाहंसु ॥ वडंच ताय पायंवा, अन्नं पाणगं
पडिग्गहे ॥ ३० ॥ एीवारमेवं बुद्धेज्जा, एोइहे अगारमागं
तुं ॥ बध्दे विसयपासेहिं, मोहमावज्जइपुणो मंदित्तिवेमि ॥३१॥
इति इही परिन्नाए पढमो उद्देशो सम्मतो ॥

॥थावन्नंके०॥

अर्थ—बालस्स के० अज्ञानीनी एबीजी मंदयं के० मूर्खता जाणवी; केमके एकतो
 प्रकार्य करवा थकी चोथा व्रतनो जंग थायठे ने बीयं के० बीजो जंचकडं के० जे
 अनाचार कीधो तेने अवजाणई के० उलववे करी मृषावाद बोले तेथकी बीजाव्रतनो
 जंग थाय, तेमाटे छुज्जो के० वली वली सेके० ते पुरुष डुगुणंकरेईपावं के० बमणुं
 १ पाप करे, ते सावास्ते करे, तेनुं कारण कहेठे. पूयणकामो पूजा सत्कारनो अजि
 लापी असंयमनुं विसन्नेसि के० गवेषणहार थको मनमां एम जाणे जे माहारो
 लोकोमां अवर्णवाद थरो. तेमाटे अनाचारने ठाना राखे ॥ ३९ ॥ संलोकणिज्जमण
 गारं के० संलोकनीय एटले सुंदराकार एवा साधुने देखीने, आयगयं के० आत्मगत
 जाणी कोइएक स्त्री निमंतणेण के० निमंत्रणा पूर्वक आहंसु के० एम कहे के ताथ
 के० अहो हकायना रक्षपाल वडंच के० वस्त्र वली पायं के० पात्र वा के० अथवा
 अन्नपाणं के० अन्न पाणी जे कांइ आपने स्वप होय ते पडिगहे के० अमारे घेर
 आवीने लेजो ॥ ३० ॥ जे उत्तम साधु होय ते ए पूर्वोक्त आमंत्रणेने एीवारमेवं बुबे
 के० ब्रीहिना कण समान जाणीने एोइहेअगारमागंतुं के० एवा घेरने विषेजबुं
 आवबुं वांठे नही. जो कदापि कोइएक साधु तेवा घरे जाय तो ते बडेविस थपा
 सेहिं के० विषयरूप पाशो करी बंधाणो ठतो पुणो के० वली वली मोहमाव
 ज्जई के० मोहने आवर्ते पडे एटले मोहने वश थको चित्तनुं आकुल आकुलपणुं पा
 मे; मंद के० ते मूर्ख स्नेहरूप पास त्रोडवाने असमर्थ होय माटे डुःखी थाय. तिबे
 मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः .

॥दीपिका—बालस्याऽज्ञस्य द्वितीयं मंदत्वं । प्रथममज्ञत्वमेकं तावदकार्यकरणेन तुर्यत्र
 तविलोपोद्वितीयं तदपलपनेन मृषावादः । तदेवाह । यत्कृतमकार्यमपजानीते अपलप
 ति सएवंचूतोद्विगुणं पापं करोति । किमर्थमपलपतीत्याह । पूजनकामुकः सत्कारान्जिला
 पी मामे लोकेऽवर्णवादः स्यादित्यकार्यं प्रज्ञादयति । विषण्णोऽसंयमस्तमेषितुं शीलमस्य
 सविषण्णेषी ॥ ३९ ॥ संलोकनीयं रूपवंतमनगारमात्मगतमात्मज्ञं काश्चन स्वैरिण्यो
 निमंत्रणपूर्वमादुरुक्तवत्यः । तथाहि । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्रं चान्नापानादिकं वा य
 तव विलोक्यते तत्त्वस्मृद्दृग्मागत्य प्रतिगृहाण लाहि ॥ ३० ॥ वस्त्रादिदानं नीवारतुल्यं बु
 ध्येत जानीयात् । यथा नीवारेण च ब्रीहिणा मृगादिर्विशमानीयते एवंसाधुरप्यामंत्रणेन
 वशमानीयते अतस्तं नेठेदगारं गृहं गंतुं बद्धश्च विषयदामनिर्विषयपाशैर्मोहं चित्ताकु
 लत्वमापद्यते मंदोमूढइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशकः ॥
 —किंच (बालस्येत्यादि) । बालस्याज्ञस्य रागद्वेषाकुलितस्यापरमार्थदृशए

तद्वितीयं मांथं । अज्ञत्वमेकं तावदकार्यकरणेन चतुर्थव्रतजंगोद्वितीयं तदपलपनेन मूर्धा
दः । तदेव दर्शयति । यत्कृतमसदाचरणं नूयः पुनरपरेण चोद्यमानोऽपजानीतेऽपलपि
तन्मयाकृतमिति सएवंनूतोऽसदनुष्ठानेन तदपलपनेन च द्विगुणं पापं करोति । किं
मपलपतीत्याह । पूजनं सत्कारपुरस्कारस्तत्कामस्तदजिलाषी मामेलोके अवर्णवादि
स्यादित्यकार्यं प्रज्ञादयति । विषण्णोऽसंयमस्तमेषितुं शीलमस्येति विषण्णेषी ॥ ३९ ॥ रिं.
चान्यत् (संलोकणिक्कमित्यादि) संलोकनीयं संदर्शनीयमाकृतिमंतं कंचनानगारं साधु
मात्मनि गतमात्मगतमात्मज्ञमित्यर्थः । तदेवंनूतं काश्चन स्वैरिण्योनिमंत्रणेन निमंत्रणपु
रःसरमादुरुक्तवत्यः । तद्यथा । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्रमन्य द्रा पानादिकं येन केनचिन्नवतः
प्रयोजनं तदहं नवते सर्वं ददामीति मज्झिमागत्य प्रतिगृहाण त्वमिति ॥ ३० ॥ उपसं
हारार्थमाह (एवीवारमित्यादि) एतद्योषितां वस्त्रादिकमामंत्रणं नीवारकल्पं बुध्येत जा
नीयात् । यथाहि नीवारेण केनचिन्नद्वयविशेषेण सूकरादिर्वशमानीयते एवमसावपि तेना
मंत्रणेन वशमानीयते अतस्तं नेह्नेदगारं गृहं गंतुं । यदि वा गृहमेवावर्तौगृहावर्तौगृहं न
मस्तं नेह्नेत् नाजिलषेत् । किमिति । यतोबद्धोवशीकृतोविषयाएव शब्दादयः पाशारङ्गुबंध
नानि तैर्बद्धः परवशीकृतः स्नेहपाशानपत्रोटयितुमसमर्थः सन्मोहं चित्तव्याकुलत्वमाग
च्छति किंकर्तव्यमूढोभवति पौनःपुन्येन मंदोऽज्ञोजडश्चि । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पू
र्ववत् ॥ ३१ ॥ इतिस्त्रीपरिज्ञायां प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

हवे चोथा अथ्ययननो बीजो उद्देशो प्रारंजिये बैयें पहेला उद्देशामांस्त्रीना परिचय
थकी चारित्रिनो विनाश आयठे एम कथुं. हवे बीजा उद्देशामां जे साधु शील थकी पडे
तेने जे विटंबना आय ते कहेवे.

उएसया एरळेळा, जोगकामी पुणोविरळेळा ॥ जोगे समणाण सुणेह,
जह जुंजंति निस्कुणो एगे ॥१॥ अह तं तु जेदंमावन्न, मुळितं निस्कुका
ममतिवट्टं ॥ पलिनिंदियाणं तो पढा, पाडुद्धुमुद्धि पढाणंति ॥ २ ॥

अर्थ—(उएसयाके०)चारित्रिउ एकाकी राग द्वेषरहित होय ते साधु स्त्रीने विषे सदा
काल(एरळेळाके०)नराचे,(जोगकामीपुणोके०)कदापि कर्मोदय थकी जोगाजिलाषी था
य;तो वली विरळेळाके० विरचे केमके गृहस्थने पण जे जोगवे,ते विटंबनाप्रायवे,तेथी
ते पण विरचेवे तो, साधुने जोगनी विटंबनानुं केवुंजछुं तेकारण माटे (जोगेसमणाण
सुणेहके०)साधुना जोग केवा विटंबना प्रायवे ते सांजलो(जहके०)जेम (जुंजंतिनिस्कुणो
एगेके०)धर्मना जाण एवा कोइक साधु जोगवे ते आगल कहेवे. ॥१॥(अहके०)हवे(तं
के०)ते साधु(तुके०)विशेषेकरी स्त्रीना परिचय थकी(जेदंके०)शीलना विनाशने(आवन्नंके०).

द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथमश्रुतस्कंधे चतुर्थाध्ययनं.

४९ यो ब्रह्मो (सुष्ठितंके०) स्त्रीने विषे मूर्ध्नि एवो (निस्कूके०) यति तथा (काममतिवट्टंके०) ज्ञानो ग उपरे मति अनिलाषनुं प्रवर्त्तावबुंजे जेमने एवा साधुने ते स्त्री एम कहेके (प अर्थनिंदियाणंके०) में माहारा कुलशीलनी मर्यादा अतिक्रमीने माहारा आत्मा तुजने प्रकार्दीधोडे इत्यादिक वचन कहीने ते यतिने पोताने वश करे (पह्णाके०) तेवारपढी को अनाइएक प्रकारे ते स्त्रीने रीशाणी जाणीने ते बापडो ते स्त्रीने पगे पोतानुं मस्तक लगाडे जंग तेवारे ते पुरुषने एवो वश थयो देखीने ते स्त्री (पाडुद्विदिके०) पोतानो पग उंचो उ पाण पाडीने माबा पगे करी ते इव्यालिंगी यतिना मस्तकने विषे (पह्णंतिके०) प्रहार करे ला तोपण जे काम जोगनेविषे गृह होय ते मूर्ख स्त्रीथकी विरचे नहि. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयधार्यते । तस्येदमादिसूत्रं ॥ (उएति) उजएकोरागदेषर हितः सदास्त्रीषु न रागं कुर्यात् यद्यपि कर्मोदयाज्ञोगानिलाषी नवेत्तथापि पुनस्तान्योविर ज्ञेत । कोर्थः । कर्मोदयात् प्रवृत्तमपि चित्तं ज्ञानांकुशेन निवर्तयेत् । तथाश्रमणानां जोगास्ती यंविमंभनैवेति शृणुत यूयं । यदुक्तं मुंडंशिरइत्यादि पूर्ववत् । तथातैरप्युक्तं ॥ रुशः काणः खंजः श्रवणरहितः पुह्विकलः क्षुधाक्षामोजीर्णः पितरककपालार्दितगलः ॥ व्रणैः पूयक्लि न्नैः कृमिकुलशतैराविलतनुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनइत्यादि । यथा अधर्मीणोनिहवोप्येके जोगान् जुंजते तथाग्रे वक्ष्यतीति ॥ १ ॥ अथ तं साधुं नेदं शील नेदं चारित्रस्खलनमापन्नं प्राप्तं स्त्रीमूर्ध्नि । तुर्विशेषणे । पुनः किंचूतं । कामेषु इहामद नेषु मतिर्बुद्धिर्वर्तते यस्य स काममतिवर्तस्तमेवंविधं निहुं परिनिद्य मया कुलशीलमर्या दामतिक्रम्य तवात्मा अपितस्वंतु अकिंचित्करइत्यादिवचनान्युच्चार्य याः पादंचरणमु धृत्य उर्ध्वोक्त्य साधोर्मूर्ध्नि प्रभंति प्रहारं ददति एवं विडंबयंति ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोदशकः सांप्रतं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहा नंतरोदेशके स्त्रीसंस्तवाच्चारित्रस्खलनमुक्तं स्खलितशीलस्य या अवस्था इहैव प्रादुर्भवति तत्कृतकर्मबंधश्च तदिह प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबधेनायातस्योदेशकस्यादिसूत्रं (उएस याइत्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रसंबंधोक्तव्यः सचायं संबधोविषयपाशैर्मोहमा गच्छति यतोऽतउजएकोरागदेषविश्रुतः स्त्रीषु रागं न कुर्यात् । परंपरसूत्रसंबधस्तु संजो कनीयमनगारं दृष्ट्वा च यदि काचिद्योषित् साधुमशनादिना नीवारकल्पेन प्रतारयेत्तत्रौजः सन्न रज्जेतेति । तत्रौजोऽव्यतः परमाणुर्जावितस्तु रागदेषविश्रुतः । स्त्रीषु रागादिहैव वक्ष्य माणनीत्या नानाविधाविमंभनान्भवन्ति तत्कृतश्च कर्मबंधस्तद्विपाकाच्चासुत्र नरकादौ तीव्रावेदनान्भवन्ति । यतोऽतएतन्मत्वा नावोजः सन् सदा सर्वकालं वाऽनर्थखनिषु स्त्रीषु न रज्जेत । तथा यद्यपि मोहोदयात् जोगानिलाषी नवेत्तथाप्यैहिकामुष्मिकापायान्

परिगणय्य पुनस्तान्योविरक्तेत । एतदुक्तं नवति । कर्मोदयात्प्रवृत्तमपि चित्तं हेयोपादेयपर्या
लोचनया ज्ञानाङ्कुशेन निवर्तयेदिति । तथा श्राम्यन्ति तपसा खिद्यन्तीति श्रमणास्तेषामपि
नोग इत्येतद्ब्रूणुत यूयं । एतदुक्तं नवति । गृहस्थानामपि नोगाविडम्बनाप्रायायतीनांतु नोगा
इत्येतदेव विडम्बनाप्रायं किंपुनस्तत्कृतावस्थाः । तथाचोक्तं । मुंमं शिर इत्यादि पूर्ववत् ।
यथा यथा च नोगानेकेऽपुष्टधर्माणोजिह्वोयतयोविडम्बनाप्रायान् भुञ्जते तथोद्देश
कसूत्रेणैव वक्ष्यमाणेनोत्तरत्र महता प्रबंधेन दर्शयिष्यामि । अन्यैरप्युक्तं । कृशः का
णः खंजः श्रवणरहितः पुण्डविकलः, कुधाह्वामोजीर्णः पितरककपालार्दितगलः ॥ ब्रणैः
पूयक्लिन्नैः रुमिकुलशतैराविलतनुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनः इत्यादि
॥ १ ॥ नोगिनां विडम्बनां दर्शयितुमाह । (अहेत्यादि) अथेत्यानंतर्थार्थः । तुशब्दोविशेष
णार्थः स्त्रीसंस्तवादनंतरं जिह्वं साधुं चेदं शीलचेदं चारित्रस्खलनमापन्नं प्राप्तं संतं स्त्री
षु मूर्धितं गृहमध्युपपन्नं । तमेव विशिनष्टि । कामेष्विह्वामदनरूपेषु मतेर्बुद्धेर्मनसोवा व
र्तनं प्रवृत्तिर्यस्यासौ काममतिवर्तः कामानिजाणुकइत्यर्थः । तमेवंनूतं परिनिद्य मदच्यु
पगतः श्वेतकृष्णप्रतिपन्नोम दशकइत्येवं परिज्ञाय यदिवा परिनिद्य परिसार्यात्मसात्कृतं
चोच्चार्येति । तद्यथा । मया तव लुंचितशिरसोज्ज्वलमलाविलतया दुर्गंधस्य जुगुप्सनीय
कदावत्र, अस्तिस्थानस्य कुलशीलमर्यादालङ्कारधर्मादीन्परित्यज्यात्मादत्तस्त्वं पुनरकिंचि
त्करइत्यादि जणित्वा प्रकुपितायास्तस्याश्चसौ विषयमूर्धितस्तत्प्रत्यापनार्थं पादयोर्निप
तितः । तथाचोक्तं । व्याजिन्नकेसरबृहद्विरसश्च सिंहा, नागाश्च दानमदराजिकृशैः कपोलैः ॥
मेधाविनश्च पुरुषाः समरेच शूराः स्त्रीसन्निधौ परमकापुरुषाजवन्ति ॥ १ ॥ ततोविषयेष्वे
कांते न मूर्धितइति परिज्ञानात्पश्चात्पादं निजवामचरणमुद्धृत्योत्क्षिप्य मूर्ध्नि शिरसि
प्रघ्नन्ति ताडयन्त्येवं विडम्बनां प्रापयन्तीति ॥ २ ॥

जइ केसिआ एणं मए जिस्कु, एणोविहरे सह ए मिडीए॥ केसाणविह लुं
चिरुसं नन्नड मए चरिजासि ॥ ३ ॥ अहणं सहोई उवलद्धो, तो पेसंति
तहानूएहिं ॥ अलानुब्बेदं पेहेहिं, वग्गुफलाइं आहराहिति ॥ ४ ॥

अर्थ—वली कोइक स्त्री एवी माया करे के (जइके०) जो तमे (केसिआके०) केसवन्ती एवी
एवाक्यालंकारे (मएके०) माहारा सहित विहार करताथका शंका पामताहो तो (जिस्कुके०)
अहो साधु तमे (एणोविहरेसहणमिडीएके०) केशवाली स्त्रीनी साथे विहार करशो नहीं (के
साणविहके०) केशनेपण हुं (लुंचिस्सुंके०) लोच करीने दूर करीश. अपि शब्द थकी अन्य
जे कांइ तमे कहेशो ते सर्व हुं करीश पण (नन्नडमएचरेजासि के०) माहारा विना
तमे अन्य स्थानके विचरशो नहीं एटली वीनती करुंहुं ते मान्य करो. हुं पण तमा

रा आदेशे प्रवर्तिश इत्यादिक वचने करी विश्वास उपजावीने ते स्त्री जे करे ते कहेजे
॥ ३ ॥ (अह के०) अथ एटले हवे एं वाक्यालंकारे एवा वचने करी (साके०) ते
साधु (होईउवलखो के०) स्त्रीने वश आय एम ते स्त्री पोताने वश थयो जाणीने
(तो के०) तेवारपढी तेने (पेसंतितहानूएहिं के०) तथा नूत एटले तेवाज अनेक
कर्मकरना कार्य करवा मोकले एटले दासनी पेरे कार्य करवानी आझा आपे ते कार्य
कया ते देखाडेजे (अजाउहेदं के०) तुंबडुं ठेदवाने अर्थे शस्त्रो (पेहाहि के०) जोइए
ते लावो के जे शस्त्रे करी तुंबिपात्रादिक समारियें तथा (वग्गुफलाइं आहाराहिति के०)
रुडा नालियरादिकना फल लइ आवो ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—केशाविद्यंते यस्याः सा केशिका । एंवाक्यालंकारे । हेनिहो यदि मया स्त्रिया
केशिकया सह त्वं नोविहरेः । यदि मया सह नोगान् जुंजानोब्रीडां वहसि तदा केशा
नप्यहंलुंचिष्याम्यपनेष्यामि । आस्तांतावद्भूषणादिकमित्यपेरर्थः । अस्योपलक्षणादन्यदपि
दुष्करं विदेशगमनादि सर्वमहं करिष्यामि त्वं पुनर्मया रहितो नान्यत्र चरेः ॥ ३ ॥ एं
वाक्यालंकारे । अथ ससाधुराकारैंगितैस्तया उपालब्धः स्ववशइति ज्ञातस्तदा तं तथा
नूतैर्दासव्यापारैः प्रेषयति नियोजयति । तथाहि । अलाबु तुंबं विद्यते येन तदलाबुहेदं पि
प्लकादिशस्त्रं प्रेक्ष्य निरूपय येन शस्त्रेण पात्रादेर्मुखं क्रियते । तथा वल्गूनि शोचनानि
नालिकेरादीनि त्वं आहर आनय । अथवा देशनादिरूपया यानि लभ्यन्ते तानि वाक्फ
लानि वस्त्राहारादीनि तान्यानय ॥ ४ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जइइत्यादि) केशाविद्यंतेयस्याः सा केशिका । एमितिवाक्यालं
कारे । हेनिहो यदिमया स्त्रिया नार्यया केशवत्या सह नोविहरेस्त्वं सकेशया स्त्रिया नो
गान् जुंजानोब्रीडां यदि वहसि ततः केशानप्यहंत्वत्संगमाकाङ्क्षिणी लुंचिष्याम्यपने
ष्यामि । आस्तां तावदलंकारादिकमित्यपिशब्दार्थः । अस्य चोपलक्षणाथत्वादप्यदपि दुष्क
रं विदेशगमनादिकं तत्सर्वमहं करिष्ये त्वं पुनर्न मया रहितो नान्यत्र चरेः । इदमुक्तं नवति
मया रहितेन नवता ह्यपि नस्थातव्यमेतावदेवाहं नवंतं प्रार्थयामि अहमपियज्ञवा
नादिशति तत्सर्वं विधास्यइति ॥ ३ ॥ इत्येवमतिपेशलैर्विश्रंजननैरापातनइकै
रालापैर्विश्रंजयित्वा यत्कुर्वति तद्वर्शयितुमाह । (अहणमित्यादि) अथेत्यानंतर्था
र्थः । एमिति वाक्यालंकारे । विश्रंजालापानंतरं यदासौ साधुर्मदनुरक्तइत्येवमुपलब्धोजव
त्याकारैरिंगितैश्चेष्टया वा मद्दृशगइत्येवं परिज्ञातो नवति तानिः कपटनाटकना
यिकानिः स्त्रीनिस्ततस्तदनिप्रायपरिज्ञानादुत्तरकालं तथा नूतैः कर्मकरव्यापारैरपशब्दैः

प्रेषयंति नियोजयंति । यदिवा तथानूतैरिति लिंगस्थयोग्यैर्व्यापारैः प्रेषयंति तानेवदर्शयितुमाह । (अलाउति) अलाबु तुंबं ङ्घिते येन तदलाबुहेदं पिप्पलकादि शस्त्रं (पेहा हिति) प्रेक्षस्व निरूपय लजस्वेति येन पिप्पलकादिना लब्धेन पात्रादेर्मुखीदि क्रियतइति । तथा वग्लूनि शोचनानि फलानि नारीकेरादीनि अलाबुकानिवा त्वमाहरानयेति । यदिवा वाक्फलानिच धर्मकथारूपायाव्याकरणादिव्याख्यानरूपायावा वाचोयानि फलानि वस्त्रादिलानरूपाणि तान्याहरेति ॥ ४ ॥

दारूणि साग पागाए, पज्जोउ वा नविस्सती राउ ॥ पाताणिय मे रया वेहि, एहि तामे पिठउ महे ॥५॥ वड्डाणिय मे पडिलेहेहिं, अन्नं पाणंच आहराहिति ॥ गंधंच रउहरणं च कासवगं मे समणुजाणाहि ॥ ६ ॥

अर्थ—(दारूणिसाग पागाएके०) दारूण एटले काष्ठ शाकपत्र एटले वहुलादिक रांध वाने अर्थे लावो (वाके०) अथवा (पज्जोउके०) प्रद्योत एटले अजवाळुं (राउके०) रात्री नेविषे (नविस्सतीके०) शाय ते वास्ते तैलादिक लावो. तथा (पाताणिय मेरयाहिके०) माहारा पात्राने रंगी आपो के जेणे करी हुं सुखे निह्ना मांगी आहारादिक लावुं अथ वा माहारा पग रंगवाने अर्थे रंग लइ आवो तथा (एहितामे पिठउमहेके०) अर्ही आवो माहारा अंगडुःखेले माटे माहारी पीठे मर्दन करो एम कहे ॥ ५ ॥ (वड्डाणियमेपडिले हेहिके०) माहारा वस्त्र प्रतिलेखो एटले जूउं जुना थयाले, माटे बीजा नवा आणी आपो, तथा मलीन थयाले तेने धोवरावो तथा (अन्नंपाणंच आहराहितिके०) अन्न पाणी आणी आपो तथा (गंधंचके०) सुगंध कर्पूरादिक लइ आवो, अथवा ग्रंथ ते हिरण्यादिक लावो तथा (रउहरणंचके०) रजोहरण सारो आणी आपो तथा (कासवगंमेस मणुजाणाहिके०) हुंलोच करावी शकुं तेम नथी तेमाटे मस्तक नइ कराववा एटले वृहत्केश उताखाने अर्थे नावीने तडी लावो एटला उपकरण वेषधारीना कहा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—दारूणि काष्ठानि शाकंच पाकायानय । रात्रौ रजन्यां प्रद्योतो न विष्यतीति रात्रावपि वनादौ गत्वाऽनय । तथा पात्राणि नाजनानि मे रंजय लेपय येनाहं सुखं निह्नां मार्गये । अथवा पादौ रंजय अलक्तकादिना । एहि आगच्छ साधो तावन्मेम म पृष्ठं मर्दय विश्रमणां कुरु बाधते ममांगमिति ॥ ५ ॥ वस्त्राणि मे जीर्णानि वर्तन्ते अतस्तानि प्रत्युपेक्ष्य अन्यानि निरूपय अन्नपानादिकं चाहारमानय गंधं वासादिकं ग्रंथं वा हिरण्यादिकं शोचनं रजोहरणंच । अहं लोचं कारयितुमसमर्था ततः काश्यपं नापितं अनुजानीहि येनाहं शिरोमुंडयामि ॥ ६ ॥

॥ टीका—अपिच (दारूणीत्यादि) यथा दारूणि काष्ठानि शाकं पक्ववस्तुलादिकं त्रप शाकं तत्पाकार्थं । कचिदन्नपाकायेति पाठस्तत्रान्नमोदकादिकमिति । रात्रौ रजन्यां प्रद्योतो वा नविष्यतीति कृत्वा अतोऽष्टवीतस्तमाहरेति । तथा पात्राणि पतनृहादीनि रंजय लेपय येन सुखेनैव निह्नाटनमहं करोमि । यदिवा पादावलक्तकादिना रंजयेति । तथा प रित्यज्यापरं कर्म तावदेह्यागच्छ मे मम पृष्ठमुत्प्राबल्येन मर्दय बाधते ममांगमुपवि ष्टायाअतः संहारय पुनरपरं कार्यशेषं करिष्यसीति ॥ ५ ॥ किंच (वङ्गाणियमेऽत्यादि) वस्त्राणिच अंबराणि मे मम जीर्णानि वर्ततेऽतः प्रत्युपेक्षस्वान्यानि निरूपय । य दिवा मलिनानि रजकस्य समर्पय मधुपधिंवा मूषिकादिनयात्प्रत्युपेक्षस्वेति । तथा अन्नपा नादिकमाहरानयेति तथा गंधं कोष्ठपुटादिकग्रंथिं वा हिरण्यं तथा शोचनं रजोहरणं तथा लोचं कारयितुमहमशक्तेत्यतः काश्यं नापितं मन्त्रिरोमुंनयाय श्रमणानुजानीहि येनाहं बृहत्केशनपनयामीति ॥ ६ ॥

अङ्ग अंजणिं अलंकारं, कुक्कययं मे पयङ्गाहि ॥ लोधंच लोधकु
सुमंच, वेणुपलासियंच गुलियंच ॥ ७ ॥ कुठं तगरंच अग्रं, सं
पिठं सम्मं उसिरेणं ॥ तेह्लं मुहनिंजाए, वेणुफलाइं सन्निधानाए ॥ ८ ॥

अर्थ—(अङ्गके०) अथवा हवे प्रकारांतरे गृहस्थना उपकरण कहीदेखाडेढे (अंजणिके०) काजलनुं जाजन लावो तथा (अलंकारके०) घरेणानुं जाजन लावो तथा (कुक्कययंके०) खुंखणो आणी आपो तथा (पयङ्गाहिके०) घुघुरा विणा (मेके०) मुजने लावी आपो जेमे हुं सर्व आजरण पेहेरीने तमने विनोद उपजावुं तथा (लोधंचलोधकुसुमंचके०) लोड अने लोडना फल तथा (वेणुपलासियंचके०) वंशनी लाकडी आणी आपो जेने वाम हाथे ग्रहणकरी माबाहाथे वीणा वजाडिये तथा (गुलियंचके०) औषधगुटिका एटले औषधनी गोली लावी आपो जेणेकरी हुं सदा यौवनाजिराम थकी रहुं ॥ ७ ॥ कुठं अग्रं तगरंचके०) कुष्ठ ते पुटादिक तथा अग्रं अने तगर रूडावास सुगंध ड्य (संपिठं स म्मउसिरेणंके०) एसर्ववस्तु उसिरजे वालो ते सहित पीसेली एवी सुगंध लइ आवो (तेह्लं मुहनिंजाएके०) तथा औषधादिके संस्कारुं एवुं तैल मुखना अन्यंगने अर्थे लइ आ वो जे थकी माहारो मुख सतेज देखाय तथा (वेणुफलाइं सन्निधानाएके०) वांसना कंठीआ पेटी प्रमुख वस्त्रालंकारादिक राखवाने अर्थे लइ आवो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथ अंजनिकां कङ्कलाधारनूतां नलिकां अलंकारं केयूरादिकं च मे प्रयत्न देहि (कुक्कययं) खुखणकं प्रयत्नयेनाहं वीणाविनोदेन त्वां रंजयामि लोधं लोधंकुसुमं सुगंधं तथा (वेणुपलासिअति) वंशात्मिका त्वक्काष्ठिका सा दंतैर्वीणाव दायते तथौषधगुटिकां

तादृशीं देहि येनाहमविनष्टयौवना नवामीति ॥ ४ ॥ कुष्ठमुत्पलं तगरमगरंच सुगंधि
व्यमुशीरेण वीरणमूलेन संपिष्टं सुगंधि स्याद्यतस्तत्तथा कुरु । तैलं मुखमाश्रित्य (नि
लिंजएत्ति) अन्यंगाय ढौकय मुखान्यंगार्थं तैलं तथाविधमानयेत्यर्थः । वेणुफलानि वंश
कार्याणि करंडकादीनि सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थापनं तदर्थमानय ॥ ५ ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (अङ्गुअंजणीमित्यादि) अथशब्दो ऽधिकारांतरप्रदर्शनार्थः । पूर्वं
लिङ्गस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिहितमधुना गृहस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिधीयते । तद्यथा
(अंजणीमिति) अंजणिकां कङ्कलाधारचूतां नलिकां मम प्रयत्नस्वेत्युत्तरत्र क्रिया । तथा
कटककेयूरादिकमलंकारं वा तथा (कुक्कुटयति) खुंखुणकं मे मम प्रयत्न येनाहं सर्वालं
कारविचूषिता वीणाविनोदेन नवंतं विनोदयामि । तथा लोध्रं च लोध्रकुसुमं च । तथा
(वेणुफलानि सियंति) वंशात्मिका श्लक्ष्णत्वक् काष्ठिका सा दंतैर्वामहस्तेन प्रगृह्य दक्षिणहस्ते
नवीणाव धाद्यते । तथापथगुटिकां तथानूतामानय येनाहमविनष्टयौवना नवामीति ॥ ४ ॥
तथा (कुष्ठमित्यादि) कुष्ठमुत्पलकुष्ठं तथा ऽगरं तगरंच एते द्वेअपि गंधिकड्ये । एतत्कुष्ठा
दिकमुशीरेण वीरणीमूलेन संपिष्टं सुगंधि नवति यतस्तत्तथा कुरु, तथा तैलं लोध्रकुंकुमा
दिना संस्कृतं मुखमाश्रित्य (निलिंजएत्ति) अन्यंगाय ढौकयस्व । एतदुक्तं नवति । मुखान्यं
गार्थं तथाविधं संस्कृतं तैलमुपाहरेति येन कांत्युपेतं मे मुखं जायते (वेणुफलानि) वेणु
कार्याणि करंडकपेटिकादीनि सन्निधिः सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थानं तदर्थमानयेति ॥ ५ ॥

नंदीचुसुगाई पाहराहिं, उतोवाणहंच जाणाहिं ॥ सवंच सुवहेजाए
आणीलंच वढयं रयावेहि ॥ ९ ॥ सुफणिंच साग पागाए, आ
मलगाइंदगाहरणंच ॥ तिलगकरणिमंजणसलागं, घिसु मेवि
हूणयं विजाणेहिं ॥ १० ॥

अर्थ—(नंदीचुसुगाहिं पाहराहिके०) इव्यसंयोगे नीपजाव्युं एवुं नंदीचूर्णं ते उष्ट्र रंगवा
ने अर्थे कोइक प्रकारे लावो (उत के०) आताप तथा वृष्टी राखवा नणी उत्र लावो
तथा (उवाणहंचजाणाहिके०) उपानह जे मोजडी प्रमुख ते पग राखवाने अर्थे सम्यक्
प्रकारे लावो (सवंचसुवहेजाएके०) दात्रादिक शस्त्र नीलाशाक पत्रादिक ह्वेदवाने अर्थे
लावो (आणीलंचवढयंरयावेहिके०) नीला वस्त्र रंगावी आपो लालवस्त्र रंगावी आपो
एरीते वचन कहे ॥ ९ ॥ (सुफणिंचसागपागाए के०) रुडी हांमली पत्रशाक अन्नादिक
पकाववाने अर्थे लावो तथा (आमलगाइंके०) पित्तोपशमाववाने अर्थे अथवा स्नान
करवाने अर्थे आमला लावो (दगाहरणंच के०) पाणी राखवाने अर्थे घडो घडूलो

इत्यादिक जावो (तिलककरणं के०) जेणेकरी गोरोचननुं तिलक करियें तेवी शलि जावो तथा (अंजण के०) जेणेकरी आंख आंजीयें एवी (सलागं के०) शिलाका जावो (घिसुमेविहूयणंविजाणेहिं के०) उन्हालो जे ग्रीष्मकाल विशेष ते दिवसे वायु ढोलवाने अर्थे वींजणो जावो ॥ १० ॥

॥दीपिका—नंदीचूर्णे उष्णप्रकृणचूर्णे प्राहार प्रकर्षेणानय आतपस्य वृष्टेर्वारणाय उत्रमुपा नहौ च ममानुजानीहि । तथा शस्त्रं दात्रादिकं सूपहेदाय पत्रशाकहेदनार्थं देहि तथा नीलं व स्त्रं रंजय । उपलक्षणाइत्तादिकं च कारय ॥ ए ॥ सुष्ठु फण्यते काप्यते तक्रादिकं यत्र सा सुफ णि स्थाल्यादिनाजनं तत् शाकपाकार्थमानय । आमलकानि पित्तोपशमाय नक्षणार्थे स्ना नार्थेवा उदकाहरणं च जलाहरणपात्रं । उपलक्षणाद्धृतादिपात्रमानय । सर्वं गृहोपस्क रमानय । तथाहि । तिलकं क्रियते यथा सा तिलककरणी अंजनशलाका यथा तिलकः क्रियते तामानय तथा ग्रीष्मे उष्णतापे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

॥टीका—किंच । (नंदीचुसुगाईइत्यादि) नंदीचुसुगाइति इव्यसंयोगनिष्पादितोष्णप्रकृण चूर्णोनिधीयते । तमेवंचूर्तं चूर्णे प्रकर्षेण येन केनचित्प्रकर्षेणाहरानयेति तथाऽऽतपस्य वृष्टे र्वासंरक्षणाय उत्रं तथोपानहौ च ममानुजानीहि । नमे शरीरमेनिर्विनावर्तते ततोददस्वेति । तथा शस्त्रं दात्रादिकं सूपहेदनाय पत्रशाकहेदनार्थं ढौकयस्व । तथा वस्त्रमंबरं परिधानार्थं गुलिकादिना रंजय यथा नीलमीषन्नीलं सामस्त्येन वा नीलं नवत्युपलक्षणार्थत्वाइक्तं यथा नवतीति ॥ ए ॥ तथा । (सुफणिंचेत्यादि) सुष्ठु सुखेन वा फण्यते काप्यते तक्रादि कं यत्र तत्सुफणि स्थालीपित्रादिकं नाजनमनिधीयते तन्नाकपाकार्थमानय । तथा आ मलकानि धात्रीफलानि स्नानार्थे पित्तोपशमनायान्यवहारार्थं वा तथौदकमाद्रियते ये न तदुदकाहरणं कुटवर्धनिकादि । अस्य चोपलक्षणार्थत्वाद्धृततैलाद्याहरणं सर्वं वा गृहो स्करं ढौकस्वेति । तिलकः क्रियते यथा सा तिलककरणी दंतमयी सुवर्णात्मिका वा श लाका यथा गोरोचनादियुक्तया तिलकः क्रियतइति । यदिवा गोरोचनया तिलकः क्रियते साच तिलककरणीत्युच्यते । तिलकाः क्रियंते पिष्यंते वा यत्र सा तिलककरणीत्युच्यते । तथांजनं सौवीरकादि । शलाका अक्षणोरंजनार्थं शलाका अंजनशलाका तामाहरेति । तथा ग्रीष्मे उष्णानितापे सति मे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

संभासगंच फणिहंच, सीहलि पासगंच आणाहि ॥ आदसगंच पयहा हि, दंतपस्कालणं पवेसाहि ॥ ११ ॥ पूयफलं तंबोलयं, सूई सुतगंच जाणाहि ॥ कोसंयमोचमेहाए, सुप्पुस्कलगंच खारगालणंच ॥ १२ ॥

अर्थ—(संमासकं के०) चीपीउ जेणेकरी नाशिकाना नीमाला लूचीए काढीए तेने संमासक कहिए वली (फणिहंचके०) कांसकी जेणेकरी माथाना वाल समारिए ते तथा (सीहलिपासगंचआणाहि के०) वेणी बांधवाने अर्थे उननी कांकशी ए वस्तुउ आणी आपो (आदसगंचके०) आदर्शकं आसमंतात् दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः जेणे करी मुख वर्णादिक रूप शरीर देखाय तेने आरीशो कहिए ते (पयह्वाहिके०) आणी आपो (दंतप्रक्षालणंपवेसाहिके०) दंतप्रक्षालन करवाने अर्थे दांतण माहारा समीपे ला वो ॥ ११ ॥ (पूयफलंके०) पुंगफलते सोपारी (तंबोजयंके०) नागरवेलीना पानना बीडा प्रमुख तथा (सूर्सुत्तगंचजाणाहिके०) सूत्र शीववाने अर्थे सूई ए वस्तुउ लइ आवो (कोसंयके०) घटादिक नाजन (मोचमेहाएके०) मोचप्रस्त्रवणं तेनमेहसेचन एटले लघुनीति करवा निमित्त रात्रीने समये मने बाहेर निकलता बीक लागेले तेमाटे ते नाजन आणी आपो (सुप्पुके०) तंडुलादिक धान सोधवाने अर्थे सुपडुं लावो (स्वलगंचके०) धान खांम वाने अर्थे उखलो लइ आवो वली (स्वर्गालणंचके०) जेमां नाखीने साजी प्रमुख खार गालीयें ते पात्र लावो अथवा लवणादिक खार लावो ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—संडासिकं नासिकाकेशोत्पाटनं फणिहं केशसमारचनाय कंकतकं सीहलिपासकं वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय आदर्शकं दर्पणं प्रयह्म दंतप्रक्षालनं दंतकाष्ठं मदंतिके प्रवेशय ॥ ११ ॥ पूगफलं तांबूलं सूचीसूत्रं च जानीहि देहि । कोशं घटादिनाजनं मोचमेहायानय । मोचः प्रस्त्रवणं तेनमेहः सेचनं तदर्थं नाजनमानय । तथा शूर्पं तंडुलादिशोधनं उदूखलं द्वारस्य सर्जिकादेर्गलनकं चानयेति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं (संमासगंचेत्यादि) संडासिकं नासिकेशोत्पाटनं फणिहं केशसंयमानार्थं कंकतकं तथा (सीहलिपासगंति) वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय ढौ कयेति । एवमासमंताद्दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः स एव आदर्शकस्तं प्रयह्म ददस्वेति । तथा दंताः प्रक्षाल्यते अपगतमलाः क्रियंते येन तदंतप्रक्षालनं दंतकाष्ठं तन्मदंतिके प्रवेशयेति ॥ ११ ॥ (पूयफलंचेत्यादि) पूगफलं प्रतीतं तांबूलं नागवल्लीदलं तथा सूचीं च सूत्रं च सूच्यर्थं वा सूत्रं जानीहि ददस्वेति तथा कोशमिति वारकादिनाजनं तन्मोचमेहाय समाहर । तत्र मोचः प्रस्त्रवणं कायिकेत्यर्थः । तेन मेहः सेचनं तदर्थं नाजनं ढौकय । एतदुक्तं जवति । बहिर्गमनं कर्तुमहमसमर्था रात्रौ नयादतो मम यथारात्रौ बहिर्गमनं न जवति तथा कुरु । एतच्चान्यस्याप्यधमतमकर्तव्यस्योपलक्षणं इष्टव्यं । तथा शूर्पं तंडुलादिशोधनं तथोदूखलं तथा किंचन द्वारस्य सर्जिकादेर्गलनकमित्येवमादिकमुपकरणं सर्वमप्यानयेति ॥ १२ ॥

चंदालगंच करगंच, वच्चघरंच आउसो खणाइ ॥ सरपायं च जायाए,
गोरहगंच सामणे राए ॥ १३ ॥ घडिगंच सर्मिन्मियंच, चेलगोलं कु
मारजूयाए ॥ वासं समजिआवसं, आवसहंच जाण नतंच ॥ १४ ॥

अर्थ—(चंदालगंच के०) देवपूजाने अर्थे चंगेरी प्रमुख नाजन तथा (करगंचके०)
करुठ मंदिरानुं नाजन ते आणी आपो तथा (वच्चघरंचआउसोखणाहिके०) अहो आ
शुष्मन् संचारुखण एटले पुरिष विष्टा घरमां नपडे माटे घरने नलीया संचारो तथा कू
इ खणावो बली (सरपायंचजायाएके०) शरपात एटले धनुष्य बाण पुत्र रमाडवाने अर्थे
लइ आवो (गोरहगंचसामणोराए के०) गोरहगं एटले त्रण वर्षनो बलदीउं श्रमणना
पुत्रने अर्थे रमत करवासारुं लइ आवो ॥ १३ ॥ (घडिगंचसर्मिन्मियंचके०) घडिगं एटले
कूल्हाडी सर्मिन्मि एटले वाजिंत्रविशेष तेसहित तथा (चेलगोलंके०) गोलदडी (कुमारजूया
एके०) कुमारक्रीडाने अर्थे लइ आवो जे दडीयें करी माहारा बालक रमत करे (वासंसम
जिआवसंके०) तथा हे श्रमण वर्षाकाल आव्यो ते कारणे (आवसहंचके०) वर्षाकालमां
निवास करवा योग्य घर करावी आपो के जे थकी निजीयें नही तथा (जाणनतंचके०)
तेवर्षाकाल योग्य एटले वर्षाकालमां बेठा खाइये माटे तांडुलादिक लइ आवोः ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—चंदालकं देवतार्चनाद्यर्थे ताम्रमयं नाजनं एतच्च मधुरायां चंदालगमित्यु
च्यते । करकोजलाधारोमद्यनाजनं वा आनय । तथा वर्चोगृहं पुरीषोत्सर्गस्थानं आयु
ष्मन् खन संस्क्रु । शरपातं बाणक्षेपस्थानं धनुस्तज्जाताय मत्पुत्राय राय ढौकय । गोर
हगं त्रिवर्षं बलीवर्दे वाऽनय श्रमणस्यापत्यं श्रामणिस्तस्मै श्रामणये गंड्यादिकृते
नविष्यतीति ॥ १३ ॥ घटिकां मृन्मयकुल्लडिकां सर्मिडिकां पटहादिवादित्रेण सह गोलं
कंडुकं कुमारजूताय कुल्लकरूपाय मत्पुत्राय क्रीडार्थं देहि । हे श्रमण वर्षे प्रावृट्कालोयम
न्यापन्नः समापन्नः । प्राप्तस्ततश्चावसथं गृहं वर्षाकालयोग्यं नक्तं च तंडुलादिकं च जानी
हि निष्पादय । येन सुखेन वर्षाकालोतिवाह्यते । यडुकं । मासैरष्टनिरहा च पूर्वेण व
यसाऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण यस्यांते सुखमेधते ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (चंदालगंचेत्यादि) चंदालकमिति देवतार्चनिकाद्यर्थे ताम्रमयं नाजनं ।
एतच्च मधुरायां चंदालकत्वेन प्रतीतमिति । तथा करकोजलाधारोमदिरानाजनं वा तदान
येति क्रिया । तथा वर्चोगृहं पुरीषोत्सर्गस्थानं तदा ऽयुष्मन् मदर्थं खन संस्क्रु । तथा शराइ
पवः पात्यंते क्षिप्यंते येन तद्वरपातं धनुस्तज्जाताय मत्पुत्राय कृते ढौकय । तथा (गोर

हगंति) अथायणं बलीवर्द्धं च ढौकयेति (सामणोराएति) श्रमणस्यापत्यं श्रामणिस्तस्मै श्रामणिपुत्राय त्वत्पुत्राय गंत्र्यादिकृते नविष्यतीति ॥ १३ ॥ तथा (घटिगंचेत्यादि) घटिकां मृन्मयकुल्लुडिकां डिंडिमेन पटहकादिवादित्रविशेषेण सह तथा (चेजगोलंति) वस्त्रात्मकं कंडुकं कुमारनूताय कुल्लकनूताय राजकुमाररूपाय वा मत्पुत्राय क्रीडनार्थमुपानयेति । तथा वर्षमिति प्रावृट्कालोयमन्यापन्नो निमुखं समापन्नोऽतथावसथं गृहं प्रावृट्काल निवासयोग्यं तथा नक्तंच तंडुलादिकं तत्कालयोग्यं जानीहि निरूपय निष्पादय । येन सुखेनैवाऽनागतपरिकल्पितावसथादिना प्रावृट्कालोतिवाह्यतेऽति । तडुक्तं । मासैरष्टनि रत्ना च, पूर्वैण वयसाऽऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण, यस्यांते सुखमेधते ॥ १४ ॥

आसंदियंच नवसुत्तं, पाउल्लाई संकमछाए ॥ अड पुत्तदोहलछाए,
आणप्पा हवंति दासावा ॥ १५ ॥ जाए फले समुप्पन्ने, गेएहसुवाणं
अहवा जहाहि ॥ अहं पुत्तपोसिणो एगे, नारवहा हवंति उट्टावा ॥ १६ ॥

॥ अर्थ—(आसंदियंचके०) बेशवानिमित्ते मांची आणी आपो पणते केवी लावो के जे (नवसुत्तंके०) नवसूत्रे वणी होय अथवा चर्म थकी वणी होय तेवी जइ आवो (पाउल्लाई संकमछाए के०) वरसादमां चालतां पगे कादव नलागे तेना अर्थे काष्ठनी पावडी माहारा सारुं आणी आपो (अडके०) अथवा (पुत्तदोहलछाएके०) गर्भस्थे पुत्रना मोहोला संपादवाने अर्थे वस्तुउलावो एम(आणप्पाहवंतिदासावाके०) आझापेचवंतिदासाइव एटले स्त्रीजेठे ते पुरुषने पोतानी आझामां प्रवर्त्तावे स्नेह पाशे बंधाणा एवा विषयार्थी पुरुष स्त्रीना दास थाय ॥ १५ ॥ (जाएफलेसमुप्पन्नेके०) हवे जात एटले गृहवासनेविषे पुत्ररूप फल उत्पन्न थया ठता जे विटंबनाउ थाय ते कहेठे, (गेएहसुवाणं अहवाजहाहिके०) कोइक स्त्री गृहना कार्ये व्याकुल थई थकी पुरुष प्रत्ये कहे के ए बालक तमे संजालो अथवा एनो त्याग करो (अहंके०) हुं एनी वेठ करी शकती नथी में नवमाश शुधी उदरे धखो अने तमे कृणमात्र पण पुत्रने खोलामां लेता नथी; एम क्रोधना वचन बोले तेवारे (एगेके०) कोइएक पुरुष आक्रोशतांये (पुत्तपोसिणोके०) स्त्रीनो वशवार्त्ते थको पुत्रनो पोषक थाय (नारवहा हवंति उट्टावाके०) जेम उंटनो नारवाहक जेटलो नार उंट उपर नाखे तेटलो नार आरडतो थकोउपाडे तेम ते पुरुष पण स्त्रीनीपाशे उंटतुल्य जाणवा ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आसंदिकां मंचिकां । किंचूतां । नवं सूत्रं वल्कलादि यस्यां सा नवसूत्रा तां (पाउल्लाई) मौजकानि काष्ठपाडुकोवा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थं अथवा पुत्रे गर्भस्थिते दोह दोहोदस्तदर्थे स्त्रीणां पुरुषाआझापनीयाः स्युः । यथा दासाआझाप्यंते जनैस्तथा स्त्री

निः पुरुषाः कर्मकराश्वादिश्यंते ॥ १५ ॥ जातः पुत्रः सएव फलं गृहस्थानां तस्मिन् पुत्रे समुत्पन्ने तदुद्देशेन याविमंबनास्ताव्याह । अमुं दारकं गृहाण त्वं रमे अहंतु व्यापा रवती अथवा एनं जहाहि परित्यज नाहमस्य वार्तामपि पृष्ठामि । कुपिता पुनः साब्रू ते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वंतु उत्संगेपि नयत्सि एवमुक्तोनरस्तुक्तं सर्वं कुरुते । यतः । ददाति प्रार्थितः प्राणान्, मातरं हंति तत्कृते ॥ किं न दद्यात्किं न कुर्यात्स्त्रीनिर न्यर्थितोनरः ॥ १ ॥ ददाति शौचपानीयं पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणां वशगतोनरः ॥ २ ॥ अथ पुत्रपोषिणस्ते नराएके नारवहाः स्युः । यथातु उ प्राजारं वहन्ति तत्तुल्याः ॥ १६ ॥

॥ टीका—एवंच (पाठव्याप्ति) मौजे काष्ठपाडुके वा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थं निरूपय यतोनाहं निरावरणपादा नूमौपदमपि दातुं समर्थेति । अथवा पुत्रे गर्भस्थे दौहदः पुत्र दौहदः अंतर्वत्नीफलादावजिलाषविशेषस्तस्मै तत्संपादनार्थं स्त्रीणां पुरुषाः स्ववशीकृता दासाश्च क्रयक्रीताश्वाद्याप्याद्याज्ञापनीयान्वन्ति । यथा दासाश्चलङ्कितैर्योग्यत्वादाज्ञा प्यंते एवं तेपि वराकाः स्नेहपाशावपाशिताविषयार्थिनः स्त्रीनिः संसारावतरणवीथीनि रादिश्यंतइति ॥ १५ ॥ अन्यच्च । (जाएफलैश्च) जातः पुत्रः सएव फलं गृहस्था नां । तथाहि । पुरुषाणां कामजोगः फलं । तेषामपि फलं प्रधानकार्यं पुत्रजन्मेति । तदु क्तं । इदं तत्स्नेहसर्वस्वं, सममाढ्यदरिद्र्योः ॥ अचंदनमनौशीरं, हृदयस्यानुलेपनं ॥ १ ॥ यत्तद्वपनिकेल्युक्तं, बालेनाव्यक्तजाषिणा ॥ हित्वा सौख्यं च योगं च तन्मे मनसि वर्तते ॥ २ ॥ यथा लोके पुत्रसुखं नाम द्वितीयं सुखमात्मनस्त्यादि । तदेवं पुत्रः पुरुषाणां परमानुदयकारणं तस्मिन् समुत्पन्ने जाते तदुद्देशेन या विडंबनाः पुरुषाणां न्वन्ति । अ मुं दारकं गृहाण त्वमहंतु कर्मासक्ता न मे ग्रहणावसरोस्ति । अथचैनं जहाहि परित्यज ना हमस्य वार्तामपि पृष्ठाम्येवं कुपितासती ब्रूते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वं पुनरुत्संगे नास्युद्दहन् स्तोकमपिकालमुद्भिजसइति । दासदृष्टान्तस्त्वाददेशदानेनैव साम्यं नजते नादेश निष्पादनेनैव । तथाहि । दासोनयादुदन्नादेशं विधत्ते सतु स्त्रीवशगोऽनुग्रहं मन्यमानोमु दितश्च तथादेशं विधने । यदेव रोचते मह्यं, तदेव कुरुते प्रिया । इतिवेत्ति न जानाति त त्प्रियं यत्करोत्यसौ ॥ १ ॥ ददाति प्रार्थितः प्राणान् मातरं हंति तत्कृते ॥ किं न दद्या त्किं न कुर्यात्स्त्रीनिरन्यर्थितो नरः ॥ २ ॥ ददाति शौचपानीयं, पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणां वशगतो नरः ॥ ३ ॥ तदेवं पुत्रनिमित्तमन्यद्वा यत्किंचिन्नि मित्तमुद्दिश्य दासमिवादिशंति । अथ तेपि पुत्रान् पोषितुं शीलं येषांते पुत्रपोषिणश्चपलद्व

एतत्तत्त्वादास्य सर्वादेशकारिणएके केचन मोहोदये वर्तमानाः स्त्रीणां निदेशवर्तिनोऽपह
स्तितैहाकामुष्मिकापायाउष्ट्राश्च परवशाचारवाहानवन्तीति ॥ १६ ॥

रात्रवि उष्ठिया संता, दारगंच संठवंतिधाईवा ॥ सुहिरामणा विते संता
वन्धोवा हवंति हंसावा ॥ १७ ॥ एवं बहुहिं कए पुवं, जोगढाए जेजि
यावन्ना ॥ दासे मिइव पेसेवा ॥ पसुनूतेव से ए वा केइ ॥ १८ ॥

अर्थ—(रात्रवि उष्ठियासंता के०) रात्रने विषे पण निडामांथी उठीने बालक रडतो
होय तेने राखे बालकने रमाडे कोनीपेरे तो के (दारगंचसंठवंतिधाईवाके०) रुदंतं
दारकं धात्रीवत् संस्थापयंति एटले धात्रीनी पेरे राखे जेम धात्री बालकने रुडीरीते पाले
तेम ते पुरुष पण बालकने पाले (सुहिरामणावितेसंताके०) कदापि ते पुरुष सुहिराम
एटले घणो लज्जावंत होय तोपण स्त्रीने वचने निर्लज्जा थाय (वन्धोवा हवंति हंसावा
के०) हंस एटले धोबीनी पेरे स्त्रीना तथा बालकना वस्त्र धोवे तथा बीजापण जेकांइ
कार्य कहे ते सर्व दासनी पेरे करे ॥ १७ ॥ (एवंके०) ए पूर्वोक्त प्रकारे स्त्रीनुं किंकरपणुं
(पुवंके०) पूर्वे अतीत कालने विषे (बहुहिंके०) घणा पुरुषोए (कएके०) कसुं अने वर्तमा
न काले पण स्त्रीनुं दासत्वपणुं घणा पुरुषो करेते तथा आगमिक काले पण करशे
(जोगढाएजेजियावन्ना के०) जोगने अर्थ जे अनिसुख एटले संमुख थया तेना ए ह
वाल थाय एवा रागांध पुरुषजे स्त्रीने वश वर्त्ते थयाते (दासेके०) दास समान तथा (मि
इव के०) पाशमां पडेलो मृग समान तथा (पेसेवाके०) वेचातो लीधेलो चाकर ते समान
तथा (पसुनूतेवसेणवाकेइ के०) तिर्यंच समान पण न कहेवाय किंबहुना ते कोइ स
रीखान कहेवाय एवो कोइ पदार्थ नथी के जेनी उपमा एवा अधमने आपीने तेनी
तुल्यना करी बतावीए. ते पुरुष सत्क्रिया थकीरहित माटे साधुपण नही अने तांबुलादिक
परिजोग थकी रहित माटे गृहस्थ पण न कहेवाय माटे उनय त्रष्ट जाणवा. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—रात्रावप्येके नराउन्नाय धात्रीवत्तं रुदंतं दारकं बालं संस्थापयंति । सुष्ठुन्ही
र्लज्जा तस्यां मनो येषांते सुन्हीमनसोलज्जावंतोपि संतोलज्जां त्यक्त्वा स्त्रीवशगाहीनक
र्माण्यपि कुर्वन्ति । तान्येवाह । वस्त्रधावकावस्त्रप्रह्वालकाः स्युः । यथा हंसारजकाश्च ।
अस्योपलक्षणादन्यदपि जलवहनादि कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ एवं पूर्वोक्तं बहुनिर्नरैः पूर्वकृतं
कृतपूर्वं जोगकृतये नराअन्यापन्नाव्यवस्थिताः सावध्यकार्येषु सक्ताः । तथा योरागांधः
सदासइव मृगइव मूर्खोहीनकर्मण्यपि प्रेष्यते योज्यते पशुनूतः स न कश्चित् । न दीक्षितः
सत्क्रिया रहितत्वात् । नापिगृहस्थः तांबूलादिजोगरहितत्वात् अतोऽसौ नकश्चित् ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (राजविश्यादि) रात्रावप्युचिताः संतोरुदंतं दारकं धात्रीवत् संस्थापयंत्यनेकप्रकारैरुद्धापैः । तद्यज्ञा । सामित्रसणीगरस्स यणक्कउरस्सय ह्वक्कप्पगिरि पट्टणसीहपुरस्स चउणयस्स निन्नस्सय कुब्बिपुरस्सयकप्पुकुक्कआयामुहसोरियपुरस्स य इत्येवमादिनिरसंबद्धैः क्रीडनकलापैः स्त्रीचित्तानुवर्तिनः पुरुषास्तत् कुर्वन्ति येनोपहास्यतां सर्वस्य व्रजन्ति । सुष्ठु न्हीर्जङ्गा तस्यां मनोतः करणं येषांते सुन्हीमन्सोलङ्गालवोऽपि ते संतोविहाय लङ्गां स्त्रीवचनात्सर्वजघन्यान्यपि कर्माणि कुर्वन्ते । तान्येव सूत्रावयवेन दर्शयति । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालकाहंसाश्च रजकाश्च नवन्ति । अस्य चोपलक्षणाद्यैर्त्वाद न्यदप्युदकवहनादिकं कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ किमेतत्केचन कुर्वन्तीति येनैवमभिधीयते बाढं कुर्वन्तीत्याह । (एवं बहुश्रुत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तं स्त्रीणामादेशकारणं पुत्रपोषणवस्त्रधावनादिकं तद्वद्भुजिः संसारान्निष्पङ्गिनिः पूर्वं कृतं कृतपूर्वं । तथापरे कुर्वन्ति करिष्यन्ति च ये नोगकृते कामनोगार्थमैहिकामुष्मिकापायमपर्यालोच्यानिमुख्येन नोगानुकूल्येनापन्नाव्यवस्थिताः सावद्यानुष्ठानेषु प्रतिपन्नास्ति यावत् । तथा योरागांधः स्त्रीवशीकृतः सदासवदशं किताजिस्तानिः प्रत्यपरेपि कर्मणिनियोज्यते । तथा वागुरापतितः परवशोमृगश्च धार्यते नात्मवशो नोजनादिक्रियापि कर्तुं लज्जते । तथा प्रेष्यश्च कर्मकरश्च क्रीतश्च वर्चः शोधनादावपि नियोज्यते । तथा कर्तव्याकर्तव्यविवेकरहिततया हिताहितप्राप्तिपरिहारशून्यत्वात् पशुनूतश्च । यथाहि पशुराहारजनयमैश्वर्यपरिग्रहानिज्ञाएवं केवलमसावपि सदनुष्ठानरहितत्वात्पशुकल्पः । यदिवा स स्त्रीवशो गोदासमृगप्रेष्यपशुन्योप्यधमत्वान्न कश्चित् । एतदुक्तं नवति सर्वाधमत्वात्तस्य तत्तुल्यं नास्त्येव येनासावुपमीयते । अथवा न सकश्चिदित्युनयत्रष्टत्वात् । तथाहि न तावत्प्रव्रजितोसौ सदनुष्ठानरहितत्वान्नापि गृहस्थस्तांबूलादिपरिनो गरहितत्वाद्धोचिकामात्रधारित्वाच्च । यदिवा ऐहिकामुष्मिकानुष्ठायिनां मध्ये न कश्चिदिति ॥ १७ ॥

एवं खु तासु विन्नप्पं, संथवं संवासंच वज्जेज्जा ॥ तज्जातिआ इमे कामा वज्जकराय एवमस्काए ॥ १८ ॥ एवं जयं एसेयाय, इइ से अप्पगं निरुंजिता ॥ णोइत्ति णोपसू, निस्कुणो सयं पाणिणा णिलज्जेज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—हवे उपदेश कहे (एवंखुतासुविन्नप्पंके०) एम जे पूर्वोक्त स्त्रीनो विनव्यो मायानुं कारण जाणीने (संथवंके०) तथा तेनुं संस्तव (संवासंचके०) तेनुं संवास एटले जेनुं व शबुं तेने उत्तमपुरुष (वज्जेज्जाके०) वर्ज्य त्याग करे (तज्जातिआइमेकामा के०) तज्जाति एटले ते स्त्रीना संग थकी ठे उत्पत्ति जेनी एवा ए प्रत्यक्ष कामनोग ते (वज्जकराय एवमस्काए के०) अवयकरा एवमाख्यातं एटले पापकर्म कारी दुर्गतिना दातार

ढे एम श्रीतीर्थकर गणधरे कह्युंढे ॥ १९ ॥ (एवंजयं के०) एम स्त्रीना संवास थकी घणा जयना कारण उत्पन्न थायढे माटे (एसेयायसेके०) ते श्रेयकारी कल्याणकारी न थी (६६ के०) ए हेतु जाणीने (अप्पगं के०) पोताना आत्माने (निरुंजिताके०) स्त्रीना संग थकी निरुंधीने एटले निवारीने संमार्गेने विषे स्थापन करीने (निस्कूके०) चारित्रिउ जे होय ते (एोइड्डिणोपसू के०) स्त्रीअने पशु एटले तीर्थचनो सहवास करे नही (एोसयंपाणिणाणिजिजेक्काके०) तथा पोताना हाथथी स्पर्श मात्रपणनकरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—खुर्वाक्यालंकारे । एतत्पूर्वोक्तं तासु स्त्रीषु विषये यद्विज्ञप्तमुक्तं तत्तथा स्त्री निः सार्धं संस्तवं परिचयं वासंच एकत्र निवासंच त्यजेत् । यतः । तान्यः स्त्रीन्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते तज्जातिकाश्मे कामाः । पुनः किञ्चूताः । अथवा पापं तस्य कारकास्तएवमाख्या तास्तीर्थकृद्भिः ॥ १९ ॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण जयहेतुत्वाज्जयं स्त्रीसंबंधरूपं नश्रेयसे इति हेतोः सजिह्वुरात्मानं निरुध्य न स्त्रियं नापि पशुं लीयेत संश्रयेत स्त्रीपशुन्यां संवासं त्यजेत् । तथा स्वहस्तेनवा अंगस्य (नणिजिजेक्काति) जातेन संबंधं न कुर्यात् । यतो हस्तकर्म एापि चारित्रं शबलीनवति ॥ १० ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारद्वारेण स्त्रीसंगपरिहारमाह । (एवंखुइत्यादि) एतत्पूर्वोक्तं । खुशब्दोवाक्यालंकारे । तासु यत् स्थितं तासां वा स्त्रीणां संबंधि यद्विज्ञप्तमुक्तं । तद्यथा । यदि सकेशया मया सह न रमसे ततोहं केशानप्यपनयामीत्येवमादिकं तथा स्त्रीनिः सार्धं संस्तवं परिचयं तत्संवासं च स्त्रीनिः सहैकत्र निवासं चात्महितमनुवर्तमानः सर्वापायनीरुस्त्यजेद्ब्रह्मात् । यतस्तान्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते कामास्तज्जातिकारमणीसंपर्कोऽस्ति तथा ऽवद्यं पापं वज्रं वा गुरुत्वादधः पातकत्वेन पापमेव तत्करणशीलाऽवद्यकरावज्रकरावेत्येव माख्यातास्तीर्थकरगणधरादिभिः प्रतिपादिता इति ॥ १९ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (एवं जयमित्यादि) एवमनंतरनीत्या जयहेतुत्वात् स्त्रीनिर्विज्ञप्तं तथा संस्तवस्तत्संवासश्च न यमित्यतः स्त्रीनिः सार्धं संपर्कोन श्रेयसे सदनुष्ठानहेतुत्वात्तस्येत्येवं परिज्ञाय सजिह्वुरवगतकामनोगविपाकआत्मानं स्त्रीसंपर्कान्निरुध्य सन्मार्गेप्यवस्थाप्य यत्कुर्यात्तद्वर्जयति । नस्त्रियं नरकवीथीप्रायां नापि पशुं लीयेताश्रयेत स्त्रीपशुन्यां सह संवासं परित्यजेत् स्त्रीपशुपंमकवर्जिताशय्येतिवचनात्तथास्वकीयेन पाणिना हस्तेनावाच्यस्य (नणिजिजेक्काति) नसंबाधनं कुर्यात् । यतस्तदपि हस्तसंबाधनं चारित्रं शबलीकरोति । यदिवा स्त्रीपश्वादिकं स्वेन पाणिना नस्पृशेदिति ॥ १० ॥

सुविद्वलेसे मेहावी, परकिरिअंच वज्जए नाणी ॥ मणसा वयसा काएण सव्वाससहे अणगारे ॥ ११ ॥ इत्थेव माहु से वीरे, धुअरए धुअमोहे से

निष्कू ॥ तम्हा अश्वत्थविमुक्ते सुविमुक्ते, आमोस्काए परिव्रएज्जा सि(पाठां
तरं विहरे आमोस्काए)तिबेमि ॥ ११ ॥ इति श्रीइही परिन्ना चतुर्थाध्ययनं समत्तं

अर्थ—(सुविमुक्तेसेके०) शुद्ध निर्मल लेश्यावंत चित्तनो व्यापारले जेनो एवो (मेधावी
के०) पंथित ते (परकिरियंचके०) परनी करेली स्त्रियादिकसंबंधिनी क्रिया अथवा जोगने अ
र्थे परने हाथे पोताने विषे स्पर्शादिक जे क्रिया कराववी तेने (वज्जएनाणीके०) ज्ञानवंत
पुरुष मने वचने अने कायाये करवुं कराववुं ने अनुमोदवुं एम त्रिविधे वर्जे अर्थात् काम जो
गने टाळे तथा (सव्वाप्तसहदे अणगारेके०) अन्य सर्व शीतादिक परिसह जे कह्याले तेने ते
अणगार स्पर्श्ये थको सहदे एटले सहन करे ॥ ११ ॥ (इत्थेवमाहु सेवीरेके०) एम ए पूर्वोक्त
समस्त उपदेश श्री माहावीर देवे आहु एटले कह्योले ते श्रीमाहावीर परमेश्वर केवाले तो
के (धुअरए धुअमोहेके०) पाप रज रहित तथा मोहरहित ठे (तम्हाके०) तेमाटे (सेनिष्कू
के०) ते साधु सम्यक्दर्शन चारित्रे करी युक्त थको मुक्तिने साथे (अश्वत्थ विमुक्तेसुके०)
अध्यवसाय निर्मल थको (विमुक्ते आमोस्काए परिव्रएज्जासिके०) विमुक्त आमोहाय प
रिव्रजेत् संयमानुष्ठाने इति एवो निहु स्त्रीसंगादिक क्लेश थकी विमुक्त थयो थको ज्यासु
धी मोहे जाय त्यासुधी सुधी संयम पालें. तिबेमिनु अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए
स्त्री परिज्ञा नामे चौथा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो. ॥

॥ टीका—सुविमुक्ता लेश्या मनोवृत्तिर्यस्य सुविमुक्ते लेश्योमेधावी मर्यादावान् पर
स्य रुपादेः संबंधिनी क्रियां ज्ञानी विवेकवान् वर्जयेत् मनसा वाचा कायेन सर्वस्पर्श
सहोऽनगारः शीतोष्णदंशमशकादिसहनकृत्यः स्यात् ॥ ११ ॥ इत्येवं पूर्वोक्तं तत्सर्वं न
गवान् वीरोधुतं क्लिप्तं रजः स्त्रीसंबंधकृतं कर्म येन स धुंतरजाः धुतमोहआह उक्तवा
न् तस्मात्सन्निकुरध्यात्मविमुक्तो निर्मलचित्तः सुविमुक्तः स्त्रीसंबन्धेन रहितआमोहाय
सर्वकर्मक्षयं यावत् विहरेत्संयमोद्यतो जवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्रकृतां
गदीपिकायां चतुर्थाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपि च । सुविमुक्ते इत्यादि) सुष्ठु विशेषेण शुद्धा स्त्रीसंपर्कपरिसंहाररूपतया
निष्कलंका लेश्याऽतः करणवृत्तिर्यस्य स तथा स एव नूतो मेधावी मर्यादावर्ती परस्मै रुपादि
पदार्था क्रिया परक्रिया तां च ज्ञानी विदितवेद्यो वर्जयेत्परिहरेत् । एतदुक्तं जवति । विषयो
पनोगोपाधिना नान्यस्य किमपि कुर्यान्नाप्यात्मनः स्त्रिया पादधावनादिकमपि कारयेत् । एतच्च
परक्रियावर्जनं मनसा वच सा कायेन वर्जयेत्तथा ह्यौदारककामजोगार्थं मनसा न गच्छति ना
न्यं गमयति गच्छतमपरं नानुजानीते एवं वाचा कायेन च सर्वेऽप्यौदारिके नव जेदा एवं दिव्येपि

नव जेदास्ततश्चाष्टादशनेदनिन्नमपि ब्रह्म विनृयात् । यथाच स्त्रीस्पर्शपरीषहः सोढव्य एवं स
र्वानपि शीतोष्णदंशमशकटृणादिस्पर्शानपि सहेत । एवंच सर्वस्पर्शसहोऽनगारः साधुर्नवती
ति ॥ ११ ॥ कएवमाहेति दर्शयति । (इत्थेवमाहुरित्यादि) इत्येवं यत्पूर्वमुक्तं तत्सर्वं सवीरोजग
वानुत्पन्नदिव्यज्ञानः परहितैकरतआह उक्तवान् । यतएवमतो धूतमपनीतं रजःस्त्रीसंपर्का
दिकृतं कर्म येन सधूतरजाः । तथा धूतोमोहोरागद्वेषरूपोयेन सतथा । पातांतरं वा धूतोऽप
नीतोरागमार्गोरागपंथा यस्मिन् स्त्रीसंस्तवादिपरिहारात्तत्तथा तत्सर्वं जगवान् वीरएवाह । य
तएवं तस्मात्सनिहुरध्यात्मविशुद्धः सुविशुद्धांतःकरणः सुष्ठु रागद्वेषात्मकेन स्त्रीसंपर्केण मु
क्तः सन्नामोक्षायाशेषकर्मद्वयंयावत्परिसमंतात्संयमेऽनुष्ठाने ब्रजेज्ज्हेत्संयमोद्योगवान् नवे
दिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति चतुर्थे स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं परिसमाप्तं

हवे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन श्रीजंबूस्वामी कहेवे अने श्रीसुधर्म स्वामी
जंबू प्रत्ये कहेवे के पूर्वे चोथा अध्ययनमां अनाचारी कहा तेवा अनाचारी जे होय
तेने नरकगति प्राप्त थाय माटे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन कहेवे.

पुच्छिस्सहं केवलियं महोसिं, कहं जितावा एरगा पुरठा ॥ अ
जाणउ मे मुणि बूहि जाणं, कहिं नु बाला नरयं उबिति ॥ १ ॥
एवं मए पुठे महाणुजावे, एणमोब्बवी कासवे आसुपन्ने ॥ पवे
दइस्सं डहमठडुग्गं, आदीणियं डक्कडियं पुरठा ॥ २ ॥

अर्थ—(पुच्छिस्सहंकेवलियंमहोसिके०) सुधर्मस्वामी कहेवे जे तमे मने पूढोढो के नरक
केवाढे तथा जीव केवे कर्मे करी नरके जाय तथा त्यां केवी वेदनाढे तेम में पण (पुरठाके०)
पूर्वे केवली महर्षि श्री माहावीर देवने पुठुं हतुं के हे जगवन् (अजितावा के०)
तापसहित (एरगाके०) नरकना जय जे तीव्र दुःख रूपढे ते (कहंके०) केवाढे (अ
जाणउमेके०) अजाणता एवा मुजने (मुणिके०) हे मुनि तमे (जाणंबूहिके०) केवल ज्ञाने
करी जाणता थका कहो के (कहिंनुबालानरयंउबितिके०) केवीरीते बाल एटले अज्ञानी जी
व नरकमां जइ उपजे ॥ १ ॥ (एवंमएपुठेके०) एम में विनय सहित पुठुं ठतां (महाणुजावे
के०) महोढोढे अनुजाव एटले माहात्म्य जेनो (आसुपन्नेके०) आशुप्रज्ञ एटले सर्वत्र
सदा उपयोग थकी केवल ज्ञानवंत एवा (कासवेके०) काश्यप श्रीमहावीर देव तेणे (इ
णमोब्बवीके०) एमज कहुं ते प्रमाणे हुं तमने कहीश (पवेदइस्संडहमठडुग्गंके०) प्रवेदि
तंडुःखमेवार्थडुर्ग एटले दुःखनु कारणढे माटे डुर्गमस्थानक नरकावासा कहावे (आदीणि
यंडक्कडियंपुरठाके०) आदीनिकंडकृतिनो पुरस्तात् एटले अत्यंत दीनपुरुषे जेनो आश्रयकह्यो

हे एवा डुकृत एटले पापफलसहित ते नरकावासाने पुरस्तात् एटले आगल कहेसो ते तमे एकाग्रचित्ते सांजलो ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचमाध्ययनमारज्यते । तत्र उपसर्गजीरोः स्त्रीवशगस्य नरकपातः स्यात्तत्र च यादृश्योवेदनाः स्युस्ताद्यत्रोच्यंते इति । प्रथमोद्देशकस्यादिसूत्रमिदं । (पुच्छिस्तेति) जंबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्ठः किंनूतानरकाइत्यादिपृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह । यदेतज्जवताऽहंपृष्ठस्तदेतत्केवलिनः श्रीवीरमहर्षेः पुरस्तात्पूर्वं पृष्ठवानहं कथमजितापान्वितानरकाः । हेमुने एतदजानतो मे त्वं जानन् ब्रूहि । कथं केनप्रकारेण नुवितर्के बालाश्च ज्ञानरकमुपयांति ॥१॥ एवं मया पृष्ठोमहानुनावइदं प्रश्नोत्तरमब्रवीत् । काश्यपोवीरयाशु प्रज्ञोजगवान् इदमाह । यथाहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि त्वं शृणु । दुःखं नरकदुःखं अर्थतः परमार्थतो दुर्गविषमं । पुनः किंनूतं । आसमंतादीनमादीनं तद्विद्यते यस्य स आदीनिकोऽत्यंतहीनत्वाश्रयस्तं दुष्कृतं पापं विद्यते यत्र स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः कथयिष्ये ॥१॥

॥ टीका—उक्तं चतुर्थाध्ययनं सांप्रतं पंचममारज्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहाद्याध्ययने स्वसमयपरसमयप्ररूपणानिहिता । तदनंतरं स्वसमये बोधोविधेयइत्येतद्वितीयेऽध्ययने ऽजिहितं । संबुद्धेन चानुकूलप्रतिकूलावपसर्गाः सम्यक्सोढव्याइत्येतत्तृतीयेऽध्ययने प्रतिपादितं । तथा संबुद्धेनैव स्त्रीपरीषदश्च सम्यगेव सोढव्यइत्येतच्चतुर्थेऽध्ययने प्रतिपादितं । सांप्रतमुपसर्गजीरोः स्त्रीवशगस्यावश्यं नरकपातोच्यते । तत्र च यादृक्कावेदनाः प्रादुर्भवन्ति ताद्यनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यंते । तदनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाधिकारोद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारो निर्युक्तिकारेण प्रागेवाजिहितः । तद्यथा । उपसर्गजीरुणो (श्रीवसस्सनरएसु होक्लउववाउ) इत्यनेन उद्देशार्थाधिकारस्तु निर्युक्तिकृताना निहितोऽध्ययनार्थाधिकारांतर्गतइति । सांप्रतं निक्षेपः सचत्रिविधः । उधनिष्पन्नोनामनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने तु नरकविजक्तिरिति द्विपदं नाम । तत्र नरकपदनिक्षेपार्थं निर्युक्तिकृदाह । एिरए ठक्कं दवं, एिरयाउ इहमेव जे नवे अशुजा ॥ खेत्तं एिरउंगासो कालोएिरएसुचेवही ॥६४॥ जावेउएिरयजीवा कम्मदउं चेव एिरयपाउंगा । सोऊणएिरयदुःखं, तवचरणोहोइजइयवं ॥ ६५ ॥ एिरयेठक्कमित्यादिगाथादयं । तत्र नरकशब्दस्य नामस्थापना इव्यक्तेत्रकालजावजेदात् षोढा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुस्से । इव्यनरकआगमतोनोआगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तइहैव मनुष्यजवे तिर्यग्जवे ये केचनाऽश्चनकारित्वादशुजाः सत्त्वाः कालकसौकरिकादयइति । यदिवा यानि कानि चिदशुजानि

स्थानानि चारकादीनि याश्च नरकप्रतिरूपावेदनास्ताः सर्वाऽव्यनरकाऽत्यनिधीयन्ते । यदिवा कर्मऽव्यनो कर्मऽव्यनेदाद् व्यनरकोदेधा । तत्र नरकवेद्यानि यानि बद्धानि कर्माणि तानि चैकनविकस्य बद्धान्युष्कस्यानिमुखनामगोत्रस्य चाश्रित्य व्यनरकोजवति । नो कर्मऽव्यनरकस्त्वित्थैव येऽद्युजानारूपरसगंधवर्णशब्दस्पर्शाऽस्ति । क्षेत्रनरकस्तु नरकावकाशकालमहाकालरौरवमहारौरवप्रतिष्ठानाऽनिधानादिनरकाणां चतुरशीतिलक्षसंख्यानां विशिष्टोज्जनागः । कालनरकस्तु यत्र यावती स्थितिरिति । जावनरकस्तु ये जीवानरकायुष्कमनुजवन्ति तथा नरकप्रायोग्यः कर्मोदयऽस्ति । एतदुक्तं जवति । नरकांतर्वर्तिनोजीवास्तथा नरकायुष्कोदयापादिताऽसातावेदनीयादिकर्मोदयाश्चैतद्द्वितयमपि जावनरकऽत्यनिधीयते । तदेवं श्रुत्वाऽवगम्य तीव्रमसह्यं नरकदुःखं क्रकचपाटनकुंजीपाकादिकं परमाधार्मिकापादितं परस्परोदीरणाकृतं स्वानाविकं च तपश्चरणे संयमानुष्ठाने नरकपातपरिपंथिनि स्वर्गापवर्गागमनैकहेतोर्वाऽत्महितमिच्छता प्रयतितव्यं परित्यक्तान्यकर्तव्येन यत्नो विधेयऽस्ति । सांप्रतं विनक्तिपदनिक्षेपार्थमाह । एतामंतवणादविण्, खेत्ते काले तदेव जावेय । ए सोऽत्र विनक्तीए णिक्खेवोढविहोहोऽ ॥१॥ (नामंतवणेत्यादि) विनक्तेर्नामस्थापना व्यन क्षेत्रकालजावनेदात् षोढा निक्षेपस्तत्र नामविनक्तिर्यस्य कस्य चित्सचित्तादेऽव्यस्य विनक्तिरिति नाम क्रियते । तद्यथा । स्वादयोष्टौ विनक्तयस्तिबादयश्च । स्थापनाविजक्तिस्तु यत्र ताएवं प्रातिपदिकाद्वातोर्वा परेण स्थाप्यन्ते पुस्तकपत्रकादिन्यस्तावा । व्यनविजक्तिर्जीवाजीवनेदाद् द्विधा । तथापि जीवविजक्तिः सांसारिकेतरनेदाद् द्विधा । तत्राप्यसांसारिकजीवविजक्तिर्द्व्यकालनेदात् द्विधा । तत्र व्यनतस्तीर्थातीर्थसिद्धादिनेदात्पंचदशधा । कालतस्तु तत्प्रथमसमयसिद्धादिनेदादनेकधा । सांसारिकजीवविजक्तिरिंद्रियजातिजवनेदात्त्रिधा । तत्रेन्द्रियविजक्तिरेकेंद्रियविकर्षेंद्रियपंचेंद्रियनेदात्पंचधा । जातिविजक्तिः पृथिव्यपूतेजोवायुवनस्पतित्रसनेदात् षोढा । जवविजक्तिर्नारिकतिर्यङ्मनुष्यामरनेदाच्चतुर्धा । अजीवव्यनविजक्तिस्तु रूप्यरूपिद्व्यनेदाद् द्विधा । तत्र रूपिद्व्यविजक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्कंधाः स्कंधदेशाः स्कंधप्रदेशाः परमाणुपुञ्जलाश्च । अरूपिद्व्यविजक्तिर्दशधा । तद्यथा । धर्माः स्तिकायोधर्मास्तिकायस्य देशोधर्मास्तिकायस्य प्रदेशः । एवमधर्माकाशयोरपि प्रत्येकं त्रिनेदता इष्टव्या । अद्वासमयश्च दशमऽस्ति । क्षेत्रविजक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्थानं दिशं व्यनं स्वामित्वं चाश्रित्य । तत्र स्थानाश्रयणादूर्ध्वाधस्तिर्यग्विजागव्यवस्थितोलोकोवैशाखस्थानस्थपुरुषश्च कटिस्थकरयुग्मऽस्ति इष्टव्यः । तत्राप्यधोलोकविजक्तीरत्नप्रजायाः सप्त नरकपृथिव्यस्तत्रापि सीमंतकादिनरकेंद्रकावलिकप्रविष्टपुष्पावकीर्णकवृत्तत्रयस्त्रचतुरस्त्रादिनरकस्वरूपनिरूपणं । तिर्यग्लोकविजक्तिस्तु जंबूद्वीप, लवणसमुद्र, धातकीखंड, कालोदसमुद्रेत्यादिद्विगुणद्विगुणवृद्ध्या द्वीपसागरस्वयंचूरमणपर्यंतस्वरूपनि

रूपणं । ऊर्ध्वलोकविनक्तिः सौधर्माद्याउपर्युपरिव्यवस्थिता द्वादशदेवलोकाः नवग्रैवेय
 कानि पंचमहाविमानानि । तत्रापि विमानैर्दकावलिप्रविष्टपुष्पावकीर्णकवृत्तत्रयस्रचतु
 रस्त्रादिविमानस्वरूपनिरूपणमिति । दिगाश्रयणेन तु पूर्वस्यां दिशि व्यवस्थितं क्षेत्रमे
 वमपरास्वपीति । इत्याश्रयणाब्जालिक्षेत्रादिकं गृह्यते । स्वाम्याश्रयणाच्च देवदत्तस्य क्षेत्रं
 यज्ञदत्तस्य वेति । यदिवा क्षेत्रविनक्तिरार्याऽनार्यक्षेत्रज्ञेदाद्विधा । तत्राप्यार्यक्षेत्रमर्धप
 द्विशंतिजनपदोपज्ञदत्तं राजगृहमगध्यादिकं गृह्यते । रायगिहमगध्वंषा, अंगातहता
 मलित्तिवंगाय ॥ कंचणपुरं कलिंगा, वाराणसीचेव कासीय ॥ १ ॥ साकेयकोसलागय,
 पुरंचक्रुसौरियंकुमुष्ठाय ॥ कंपिष्ठं पंचाला, अहिष्ठताजंगलाचेव ॥ २ ॥ वारवईयसुरक्षा
 मिहिलविदेहायवहकोसंबी ॥ नन्दिपुरंसंदिक्षा, नदलिपुरमेवमलयाय ॥ ३ ॥ वइराडव
 हवरणा, अब्जातहमित्तियावइदशस्त्रा ॥ सुत्तीमईयचेदी, वीयनयं सिंधुसौवीरा ॥ ४ ॥ महुरा
 यसूरसेणा, पावानंगीयमासपुरिबद्धा ॥ सावित्रीयकुलाणा, कोमीवरिसंचलाढाय ॥ ५ ॥
 सेयवियावियणायरि, केययअदंचआरियंनणियं ॥ जहुप्यत्तिजिणाणं, चक्कीणंरामकि
 एहाणं ॥ ६ ॥ अनार्यक्षेत्रं धर्मसंज्ञारहितमनेकधा । तदुक्तं । सगजवणसबरबब्बर, का
 यमुंरुंनो डुगोणपक्कणया ॥ अस्कागहूणरोमस पारसखसखासियाचेव ॥ १ ॥ डुविलय
 लवोसवाक्कस, निह्वंदपुलिंदकोंचनमरूया ॥ कौंचायचीणचंचुय, मालंदमिलाकुलस्काय ॥
 २ ॥ केकयकिरायहयमुह, खरमुहत्तह तुरगमेढगमुहाय ॥ ३ ॥ हयकस्मागयकस्मा, अ
 स्सेयअणारियाबहवे ॥ ४ ॥ पावायचंमदंमा, अणारियाणिग्घिणाणिरणुकंपा ॥ धम्मोत्ति
 अस्कराई, जेसुणणक्कंतिसुविणोवि ॥ ५ ॥ कालविनक्तिस्तु अतीताऽनागतवर्तमानकालज्ञे
 दाद्विधा । यदि चैकांतसुपमादिकक्रमेणाऽवसर्पिण्युत्सर्पिण्युपलक्षितं द्वादशारं कालचक्रं । अ
 थवा । समयावजियमुद्भुत्तादिवसमहोरत्तपरकमासाय ॥ संवत्तरयुगपलिधा, सागरउस्स
 प्पिपरियट्टेत्येवमादिकाकालविनक्तिरिति । जावविनक्तिस्तु जीवाजीवज्ञेदाद्विधा । तत्र जीव
 जावविनक्तिरौदयिकोपशमिक, ह्यायिक, ह्यायोपशमिक, पारणामिक, सान्निपातिक, ज्ञेदा
 द्ष्टप्रकारा । तत्रौदयिकोगतिकषायलिंगमिथ्यादर्शनाऽज्ञानाऽसंयतासिद्धलेश्याश्रुतुश्रुतु
 स्वयैकैकैकैकषड्ज्ञेदक्रमेणैकविंशतिज्ञेदनिष्ठः । तथौपशमिकः सम्यक्त्वचारित्रज्ञेदाद् द्विवि
 धः । ह्यायिकः सम्यक्त्वचारित्रज्ञानदर्शनदानलाज्जानोगोपनोगवीर्यज्ञेदान्नवधा । ह्यायोप
 शमिकस्तु ज्ञानाज्ञानदर्शनदानादिलब्धयश्रुतुस्त्रिपंचज्ञेदाः । तथा सम्यक्त्वचारित्रसंय
 मासंयमज्ञेदक्रमेणाष्टादशधेति । पारिणामिकोजीवनव्याजव्यत्वादिरूपः सान्निपातिक
 स्तु द्विकादिज्ञेदात् षड्विंशतिज्ञेदः । संनवीतु षड्विंशतिविधोयमेव गतिज्ञेदात्पंचधेति । अ
 जीवजावविनक्तिस्तु मूर्तानां वर्णगंधरसस्पर्शसंस्थानपरिणामः । अमूर्तानां गतिस्थित्यव
 गाहवर्तनादिकइति । सांप्रतं समस्तपदापेक्षया नरकविनक्तिरिति । नरकाणां विजागोविन

किस्तामाह ॥ पुढवीफासंअस्मा, पुवक्रमणिरयणवालवहणं च ॥ तिसुवेदेतिअताणाअणु
 नागंचेव सेसासु ॥ ६७ ॥ (पुढवीफासमित्यादि) । पृथिव्याः शीतोष्णरूपायास्तीव्रवेदनो
 त्पादकः स्पर्शः संपर्कः पृथिवीसंस्पर्शस्तमनुजवंति । तमेव विशिनष्टि । अन्येनादिना उ
 पक्रमितुमुपशमयितुं योनशक्यते सोन्यानुपक्रमस्तमपराचिकित्समित्यर्थः । तमेवंजूनतम
 राऽसाध्यं पृथिवीस्पर्शं नारकाः समनुजवंति । उपलक्षणार्थत्वाच्चास्य रूपगंधस्पर्शशब्दान
 प्येकांतेनाशुनान्निरूपमाननुजवंति । तथा नरकपालैः पंचदशप्रकारैः परमाधार्मिकैः कृ
 तमुजराऽसिकुंतककचकुंजीपाकादिकं वधमनुजवंत्याद्यासु तिसृषु रत्न, शर्करा, वालुकाख्या
 सु पृथिवीषु स्वकृतकर्मफलजुजोनारकाअत्राणाअशरणाः प्रनूतकालं यावदनुजवंति ।
 ज्ञेयासु चतसृषु पृथिवीषु पंकधूमतमोमहातमः प्रनाख्यासु परमाधार्मिकनरकपालाजावे
 पि स्वतएव तत्कृतवेदनायाः सकाशाद्यस्तीव्रतरोऽनुजावोविपाकोवेदनासमुद्घातस्तमनु
 जवंति । परस्परोदीरितदुःखाश्च नवंतीति । सांप्रतं परमाधार्मिकानामाद्यासु तिसृषु पृथिवी
 षु वेदनोत्पादकान् स्वनामग्राहं दर्शयितुमाह । अंबेअंबरिसीचेव, सामेयसबलेविय ॥ रो
 द्वेरुदकालेय, महाकालेतिआवरे ॥ ६८ ॥ असिपत्तेधणुं कुचेवालुवेयरणीविय ॥ स्वर
 स्तरेमहाघासे, एवंपस्सरसाहिया ॥ ६९ ॥ गाथाद्वयंप्रकटार्थः । एवं ते चांबाऽत्यादयः पर
 माधार्मिकायादृक्कां वेदनां परस्परोदीरणदुःखं चोत्पादयन्ति । तां दर्शयितुमाह । धाडेंति
 यहाडेंतिय, हणंतिविंधंतितहणिसुंजंति । मुंचंतिअंबरतले; अंवाखलुतडणोरइया ॥ ७० ॥
 (धाडेंतीत्यादि) । तत्रांबानिधानाः परमाधार्मिकाः स्वजवनान्नरकावासं गत्वा क्रीडया ना
 रकान् अत्राणान् सारमेयानिव शूलादिप्रहारैस्तुदंतो (धाडेंतेति) प्रेरयन्ति । स्थानात्
 स्थानांतरं प्रापयन्तीत्यर्थः । तथा (पहाडेंतिति) स्वेह्येतश्चेतश्चाऽनाथं क्रमयन्ति तस्यां
 बरतले प्रह्विष्य पुनर्निपतंतं मुजरादिना घ्नन्ति तथा शूलादिना विध्यन्ति तथा (निसुंजंतिति)
 कृकाटिकायां गृहीत्वा नूमो पातयन्ति अधोमुखं अथोत्किह्यां बरतले मुंचंतीत्येवमादिक
 या विडंबनया तत्र नरकपृथिवीषु नारकान् कदर्थयन्ति । किंचान्यत् । उहयहयेयतहियं,
 णिस्सन्नेकणणीहिकण्यंति ॥ विडुलगवडुलगडिन्ने अंबरसीतडणोरइए ॥ ७१ ॥ (उहय
 त्यादि) । उप सामीप्येन मुजरादिना हताउपहताः पुनरप्युपहताएव खड्गादिना हता
 उपहतहतास्तान्नारकान् तस्यां नरकपृथिव्यां निःसंज्ञकान् नष्टसंज्ञान् मूर्छितान्सतः क
 र्पणीजिः कट्पयन्ति विडंतीतश्चेतश्च पाटयन्ति । तथा द्विदलचटुलकडिन्नानिति म
 ध्यपाटितान् खंडशश्चिन्नांश्च नारकांस्तत्र नरकपृथिव्यामंबर्षिनामानोसुराः कुर्वन्तीति ।
 तथा । साडणपाडणतोमण, बंधणरज्जुल्लयणहारेहिं ॥ सोमाणोरतियाणं, पवत्तयंतीअ
 पुन्नाणं ॥ ७२ ॥ (साधनेत्यादि) । तथा अपुण्यानां तीव्राऽसातोदये वर्तमानानां नार
 काणां श्यामाख्याः परमाधार्मिकाएतच्चैतच्च प्रवर्तयन्ति । तद्यथा । सातनमंगोपांगानां

वेदनं तथा पातनं निष्कुटादधोवज्रनूमौ प्रक्षेपस्तथाप्रतोदनं व्यथनं तथा सूच्यादिना नासिकादौ वेधस्तथा रज्ज्वादिना क्रूरकर्मकारिणं बध्नन्ति । तथा तादृग्विधलताप्रहारैस्ता ड्यंत्येवं दुःखोत्पादनं दारुणं शातनपातनवेधनबंधनादिकं बहुविधं प्रवर्तयन्ति व्यापारयन्तीति । अपिच । अंतगयफिफिसालिय, ह्रियं कालेङ्गफुफ्फु सेचके । सवलाणेरति याणं, कछेतितहिंअपुन्नाणं ॥ ३३ ॥ (अंतगयेत्यादि) । तथा सवलाख्यानरकपाला स्तथाविधकर्मोदयसमुत्पन्नक्रीडापरिणामाअपुण्यजाजां नारकाणां यत्कुर्वन्ति तद्वर्ज्यं ति । तद्यथा । अंत्रगतानि यानि फिफिसानि अंत्रांतर्वर्तीनि मांसविशेषरूपाणि हृदयं ति पाटयन्ति तथा तज्जतं (कालेङ्गन्ति) । हृदयांतर्वर्ति मांसखंमं । तथा (फुफ्फुसेत्ति) उदरांतर्वर्तीन्यंत्रविशेषरूपाणि तथा वल्कलान् वर्धनाऽकर्षयन्ति । नानाविधैरुपायैरशर एणानां नारकाणां तीव्रां वेदनामुत्पादयन्तीति । अपिच । असिसत्तिकोततोमर, सूलतिसू लेसुसूइवियगासु ॥ पोएतिरुदकम्माउं, एरगपालातहिंरोदा ॥ ३४ ॥ (असिसत्तीत्या दि) । तथा अन्वर्थानिधानारौडारख्यानरकपालारौडकर्माणोनानाविधेष्वसिश्तया दिषु प्रहरणेषु नारकानञ्चनकर्मोदयवर्तिनः प्रोतयन्तीति । तथा । जंजंतिअंगमंगाणि, करूबाहूसिराणिकरचरणा । कप्पंतिकण्णीहिं, उवरुदापावकम्मरया ॥ ३५ ॥ (जंजंतीत्या दि) तथापरुडारख्याः परमाधार्मिकाणामंगप्रत्यंगानि शिरोबाहूरुकादीनि तथा करचरणांश्च जंजन्ति मोटयन्ति पापकर्माणः कल्पनीनिः कल्पयन्ति पाटयन्ति । तत्रास्त्येव दुःखोत्पादनं य चे न कुर्वन्तीति । अपिच । मीरासुसुंउएसुय, कंडूसुयपयणएसुयपयन्ति । कुंजीसुयलोहियसुय, एयंतिकालाउणेरति ॥ ३६ ॥ (मीरासुइत्यादि) तथा कालाख्यानरकपालाः सुरामीरासु दीर्वचुल्लीषु तथा गुंठकेषु तथा कंडकेषु प्रचंडकेषु तीव्रतापेषु नारकान् पचन्ति तथा कुंजीपूष्टिकाकृतिषु तथा वल्लीष्वायसकवल्लीषु नारकान् व्यवस्थाप्य जीवन्मत्स्यानिव प चन्ति । अपिच । कप्पंतिकागिणीमं, सगाणिढिंदंतिसीहपुन्हाणि ॥ खावंतियाणरइए, मह कालापाचकंमरए ॥ ३७ ॥ (कप्पंतीत्यादि) महाकालाख्यानरकपालाः पापकर्मनिर तानारकान्नानाविधैरुपायैः कदर्थयन्ति । तद्यथा । काकिणीमांसकानि श्लक्ष्णमांसखं डानि कल्पयन्ति नारकान् कुर्वन्ति तथा (सीहपुन्हाणिति) । पृष्ठीवर्धास्तांश्चिंदन्ति । त था ये प्राक् मांसाशिनोनारकाआसन् तान् स्वमांसानि खादयन्तीति । अपिच । ह्हेपाएऊ रू, बाहुसिरापायअंगमंगाणि ॥ बिंदन्तिपगाणंतू असिणेरइएनिरयपाला ॥ ३८ ॥ (ह्हेत्यादि) अतिनामानोनरकपालाअञ्चनकर्मोदयवर्तिनोनारकानेवं कदर्थयन्ति । तद्य था । हस्तपादोरुबाहुशिरःपार्श्वादीन्यंगप्रत्यंगानि बिंदन्ति प्रकाममत्यर्थं खंमयन्ति । तुश द्दोऽपरदुःखोत्पादनविशेषणार्थइति । तथा । कसुओछणसकरचरण दसणछण फुग्गकरूबाहू णं ॥ डेयणजेयणसाडण, असिपत्तधणूहिपाडन्ति ॥ ३९ ॥ (कसुओछइत्यादि) । असि

प्रधानाः पत्रधनुर्नामानोनरकपालाश्चसिपत्रवनं बीजत्सं कृत्वा तत्र ठार्यार्थिनः समा
गतान् नारकान् वराकान् अस्यादिभिः पाटयन्ति तथा कर्णौष्ठनासिकाकरचरणदर्शन
स्तनस्फिगुरुबाहूनां वेदनचेदनशातनादीनि विकुर्वितवाताहतचलिततरुपातितासिप
त्रादिना कुर्वन्तीति । तदुक्तं । विन्नपादञ्जस्कंधा, विन्नकर्णौष्ठनासिकाः ॥ निन्नतालु
शिरोमेढ्रानिन्नाक्षिहृदयोदराः ॥ १ ॥ किंचान्यत् कुंजीसुचपण्यसुय, लोहियसुयकुंडलो
हि कुंजीसु ॥ कुंजीयणरयपाला हणन्तिपाडन्तिणरसु ॥ ८० ॥ (कुंजीसुइत्यादि) कुं
जिनामानोनरकपालानारकान्नरकेषु व्यवस्थितान् निघ्नन्ति तथा पाचयन्ति । केति द
र्शयति । कुंजीपूष्पिकाकृतिषु तथा पचनेषु कडिल्लकाकृतिषु तथा लौहीष्वायसजा
जनविशेषेषु पाचयन्ति । तथा । तडवडस्सज्जन्ति, जज्जणेकलंबुवालगापठे । वालुगाणे
रइया लोलन्तीअंबरतलंमि ॥ ८१ ॥ (तडवडेइत्यादि) वालुकाख्याः परमाधार्मिकाना
कानत्राणांस्तप्तवालुकानृतनाजने चणकानिव (तप्ततडिति) स्फुटतः (जज्जन्ति) ज
ज्जन्ति । केत्याह । कदंबपुष्पाकृतिवालुकाकदंबवालुका तस्याः पृष्ठमुपरितलं तस्मिन्
यित्वाऽंबरतलेच लोलयन्तीति । किंचान्यत् । पूयरुहिरकेसछिवाहिणीकलकलैतज्जलसो
या ॥ वेयरणिणिरयपालाणेरइएकपवाहन्ति ॥ ८२ ॥ (पूयरुहिरेइत्यादि) । वैतरणीना
मानोनरकपालावैतरणीं नदीं विकुर्वति । साच पूयरुधिरकेशास्थिवाहिनीमहानयानका
कलकलायमानजलाश्रिता तस्यांच द्वारोन्नजला मतीव बीजत्सदर्शनायां नारकान् प्रवा
हयन्तीति ॥ तथा । कप्पेतिकरकरण्हिं, तडिन्ति, परसुएहन्ति ॥ सिंवलितमारुहन्ती,
खरखरातडणेरइए ॥ ८३ ॥ (कप्पेन्तीत्यादि) । खरखराख्याम् परमाधार्मिकानर
कानेवं कदर्थयन्ति । तथा । क्रकचपातैर्मध्यं मध्येन स्तंभमि गतानुसारेण कदप
ति पाटयन्ति । तथा परञ्चुजिश्च तानेव नारकान् परस्परमन्योन्यं तद्धयन्ति सर्वशोदेहाव
वापनयनेन तनून् कारयन्ति । तथा शाढमलीं वज्रमयनीषणकंटकाकुलां खरखरैरारटं
नारकानारोहयन्ति पुनरारूढानाकर्षयन्तीति ॥ ८४ ॥ (जीएइत्यादि) । महाघो
रप्रधानाजवनपत्यसुराधमविशेषाः परमाधार्मिकाव्याधाइव परपीडोत्पादनेनैवाऽतु
षुषेमुद्धन्तोक्रोमया नानाविधैरुपायैर्नारकान् कदर्थयन्ति । तांश्च जीतान् प्रपला
प्रधान् मृंगानिव समंततः सामस्त्येन तत्रैव पीडोत्पादनस्थाने निरुज्जन्ति प्रतिबध्नं
लेशून् बस्तादिकान् । यथा पशुवधे समुपस्थिते नश्यतस्तद्वधकाः प्रतिबध्नन्त्ये
स्व नरकावासे नारकानिति । गतोनामनिष्पन्नोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वलितादिषु
षोऽसूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुब्बिस्सहमित्यादि) जंबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्ठः । त
त्पुनर्गवन् किंनूतानारकाः कैर्वा कर्मनिरसुमतां तेषूत्पादः कीदृशयोवा तत्रत्यावेद

नाइत्येवं पृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह । यदेतज्जगताऽहं पृष्ठस्तदेतत्केवलिनमतीतानागतवर्तमानसूक्ष्माव्यवहितपदार्थवेदिनं महर्षिमुग्रतपश्चरणकारिणमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनं पुरस्तात्पूर्वं पृष्ठवानस्मि । यथा कथं किञ्चूताञ्चनितापा न्वितानरकानरकावासाजवंतीत्येतदजानतोमे मम हेमुने जानन् पूर्वमेव केवलं ज्ञानेनाऽवगच्छन् ब्रूहि कथय । कथंतु केन प्रकारेण किमनुष्ठायिनः । नुरिति वितर्के । बालाश्च ज्ञाहिताहितप्राप्तिविवेकरहितास्तेषु नरकेषूपसामीप्येन तद्योग्यकर्मोपादानतया यांति गच्छन्ति ॥ १ ॥ किञ्चूताश्च तत्र गतानां वेदनाः प्रादुर्ष्यन्तीत्येतच्चाह । (पृष्ठवानिति) (तथा एवंमइत्यादि) एवमनंतरोक्तं मया विनेयेनोपगम्य पृष्ठोमहांश्चतुस्त्रिंशदतिशयरूपोऽनुजावोमाहात्म्यं यस्य स तथा प्रश्नोत्तरकालं चेदं वक्ष्यमाणं । मोइति वाक्यालंकारे । केवलालोकेन परिज्ञाय मत्प्रश्ननिर्वचनमब्रवीदुक्तवान् । कोसौ । काश्यपोवीरोवर्धमानस्वामी आद्युप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगात् सचैवं मया पृष्ठो न गवानिदमाह । यथा । यदेतज्जगताऽहं पृष्ठस्तदहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्याम्यग्रतोदत्तावधानः शृण्विति । तदेवाह । दुःखमिति नरकं दुःखहेतुत्वात् असदनुष्ठानं । यदिवा नरकावासएव दुःखयतीति दुःखं । अथवा असाता वेदनीयोदयात् तीव्रपीडात्मकं दुःखमित्येतच्चार्थतः परमार्थतोविचार्यमाणं दुर्गं गहनं विषमं दुर्विज्ञेयं । असर्वज्ञेन तत्प्रतिपादकप्रमाणानावादित्यनिप्रायः । यदिवा (दुहमठ दुग्गति) दुःखमेवार्थोयस्मिन् स दुःखनिमित्तोवा दुष्प्रयोजनोवा दुःखार्थोनरकः । सच दुर्गो विषमोदुरुत्तरत्वात् तं प्रतिपादयिष्ये । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । आसमंतादीनमादीनं तद्विद्यते यस्मिन्सआदीनिकोऽत्यंतदीनसत्त्वाश्रयस्तदुःष्ठतमसदनुष्ठानं पापं वा तत्फलं वा असातावेदनीयोदयरूपं तद्विद्यते यस्मिन्स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः प्रतिपादयिष्ये । पातांतरं वा (दुक्कडिणंति) दुष्कृतं विद्यते येषां ते दुष्कृतिनोनारकास्तेषां संबन्धिचरितं पुरस्तात्पूर्वस्मिन् जन्मनि नरकगतिगमनयोग्यं यत्कृतं प्रतिपादयिष्यतइति ॥ २ ॥

जे केइ बाला इह जीवियद्दी, पावाइं कम्माइं करंति रुद्धा ॥ ते घोररूवे तमिसंधयारे, तिवाञ्जितावे नरए पडंति ॥ ३ ॥ तिब्रं तसे पाणिणो थावरेया, जे हिंसति आयसुहं पडुच्चा ॥ जे लूसए होइ अदत्तहारी, ए सिक्कती सेयवियस्स किंचि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जेकेइबालाके०) जे कोइक महारंजीया बाल एटले अज्ञानी (इहजीके०) आसंसारने विषे असंयमे जीवितव्यना अर्थी एवा जीव (पावाइंकम्माइंकरंति के०) रौइ एटले प्राणीने जयना उपजावनार एवा अनेक पापकर्मकरे (तेघोररूवेधयारे के०) तेवा पुरुष तीव्रपापोदयने लीधे घोररूप एटले अत्यंत जीवितव्यना

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागम संग्रह

संध्यारे एटले महाअंधकारे सहित ज्यां आंखे करी कांइज देखाय नही मात्र अवधिज्ञाने
री थोडुं थोडुं घुकनी पेरे देखे अने (तिवानितावेनरएपडंतिके०) ज्यां खेरना अंगाराथी
प्रनंतगणी तापळे एवा नरकनेविपे पडेळे ॥ ३ ॥ (तिवंतसेके०) जे पुरुष तीव्रपणे करी
बंतीयादिक त्रस (पाणिणोके०) जीव अने (यावरेयाके०) पृथ्वीकायादिक स्थावर जीव
हे । (जेहिंसतिआयसुहंपडुञ्चके०) येहिनस्तिआत्मसुखंप्रतीत्य एटले जे पुरुष सदाकाल
स्वात्मसुखनो अर्थ जाणी करीने हणे तथा (जेजूसएहोइके०) जे प्राणीउनुं उपमर्दन कर
नय होय तथा (अदत्तहारीके०) परइव्यापहारक एटले अदत्तदाननो लेनार होय तथा
(एतिस्रक्तीसेयवियस्सकिंचिके०) नशिद्वयतेसेवनीयस्य किंचित् एटले सेववा योग्य एवा
जे व्रत पञ्चखाणादिक ठे ते नकरे अर्थात् अविरति बतोज रहे परंतु काकमांसादि
कनी पण विरति करी शके नही ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—ये केचिद्वालाअज्ञाजीवितार्थिनः संयमजीवितार्थेन पापानि कर्माणि रौ
डाः कुर्वन्ति ते नरके पचन्ति । यदुक्तमागमे । केहसुजंतेजीवानेरइअत्ताएकाम्मंपकरंती
ति । किंचूते नरके । घोररूपे अतिनयानके तथा (तमिसंध्यारेति) बहुलतमोंधकारे य
त्रात्मापि नोपलन्यते केवलमवधिनापि मंदमंदमुलूकाइवाहि पश्यन्ति । तथा चागमः ।
कएहलेसेएंजंतेएोरइकएहलेस्संनेरइअंपाणिहाऐउहिणा सव्वातासमन्नासमजिलोएमा
णीकेवइयंखेत्तं जाणइपासइ इत्तिरिअमेवखेत्तं जाणइपासइ इत्यादि । पुनः किंचूते न
रके । तीव्रोडुःसहः खादिरांगारमहाराशितापादनंतगुणानितापः संतापोयस्मिन् स
तीव्रानितापस्तस्मिन् ॥ ३ ॥ तीव्रं निर्दयोयस्त्रसान् कींइयादीन् स्थावरांश्च पृथ्वीकायादी
न् हिनस्ति हन्ति आत्मसुखं प्रतीत्य स्वशरीरसुखकृते यः प्राणिनां लूणकउपमर्दकारी
अदत्तहारी अदत्तग्राही सन शिद्वते नान्यसति (सेयविअस्सति) सेवनीयस्य संयमस्य
किंचित् मांसादेरपि निवर्ततइत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथाप्रतिज्ञातमाह । (जेकेइत्यादि) ये केचन महारंजपरिग्रहपंचेंडियवध
पिशितनक्ष्णादिके सावधानुष्ठाने प्रवृत्ताबालाअज्ञारागदेषोत्कटास्तिर्यग्मनुष्याइहास्मि
न्संसारेऽसंयमजीवितार्थिनः पापोपादानचूतानि कर्माण्यनुष्ठानानि रौडाः प्राणिनां
जयोत्पादकत्वेन नयानकहिंसानृतादीनि कर्माणि कुर्वन्ति तएवंचूतास्तीव्रपापोदय
वर्तिनोघोररूपेऽत्यंतनयानके (तमिसंध्यारेति) बहुलतमोंधकारे यत्रात्मापि नोप
लन्यते चक्षुषा केवलमवधिनापि मंदमंदमुलूकाइवाहि पश्यन्ति । तथाचागमः । कएह
लेसेएंजंतेएोरइकएहलेस्संनेरइअंपाणिहाऐउहिणासव्वउ समंतासमजिलोएमाणोकेव

श्रुतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे पंचमाध्ययनं.

इयंखेतंजाणई केवइयंखेतंपासइ गोयमाणोबहुययरं खेतंजाणइणो बहुययत्तरंपासइ
इत्तरियमेवखेतंजाणइत्तरियमेवपासइइत्यादि । तथा तीव्रोडुःसहः खदिरांगारमहारा
शितापादनंतगुणोऽजितापः संतापोयस्मिन् सतीव्राजितापस्तस्मिन् एवंनूते नरके बहुवेद
नेऽपरित्यक्तविषयानिष्वंगाः स्वरुतकर्मगुरवः पतंति तत्र च नानारूपा वेदनाः समनुजवं
ति । तथाचोक्तं । अहंभंडियविसयसुहो, पडइअविश्रायसिविसिहाणिवहे ॥ संसारोदहिव
जयं, सुहंमिडुःखागरेनिरए ॥ १ ॥ पायकतोरबलमुह, कुहरुबलियंरुहिरगंडूसे कखत्तुक
त्तडुहाविरिक्कंविर्वणदेहदे ॥ २ ॥ जंतंतरनिज्जंतु, जलंतसंसदनरियदिशिविवरे ॥ मशं
तुप्पिडियसमुजलंतसीसठिसंथाए ॥ ३ ॥ सुककंदकडाहु, कढंतडुक्कयकयंतकम्मंते ॥ मू
लविनित्तुखित्तु, इदेहणित्तंतपञ्जारे ॥ ४ ॥ बंधयारडुगं बंधणायारडुडरकिलेसे ॥
निन्नकरचरणसंकर, रुहिरवसाडुगमप्पवहे ॥ ५ ॥ गिडमुहणिट्ठरिक्क, तबंधणो
मुडकंवरिकबंधे ॥ दडगहियतत्तसंडा, सयग्गविसुमुक्कुमियजीहो ॥ ६ ॥ निस्कंकु
सग्गकडिय, कंठयरुक्कगज्झरसरिरे ॥ निमिसंतरंपि डुव्वह, सुक्केवरक्केडुःखंमि ॥ ७ ॥
इयंजीसणंमिणिरए, पडंतिजेविविहसत्तवहिनिरया ॥ सब्बप्पछायनरा, जयंमिकयपावसं
घाया ॥ ८ ॥ इत्यादि ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (तिवंतसेत्यादि) । तथा तीव्रमतिनिरनुकं
पं रौडपरिणामतया हिंसायां प्रवृत्तः । त्रस्यंतीतित्रसार्द्धीडियादयस्तांस्तथा स्थावरांश्च
पृथिवीकायादीन् यः कश्चिन्महामोहोदयवर्ती दिनस्ति व्यापादयति । आत्मसुखंप्रतीत्य
स्वशरीरसुखकृते नानाविधैरुपायैर्यः प्राणिनां लूषकउपमर्दकारी जवति तथा अदत्त
मपहर्तुं शीलमस्याऽसावदत्तहारी परइव्यापहारकस्तथा न शिक्नुते नान्यसति । नादत्ते
(सेयवियस्सत्ति) सेवनीयस्यात्महितैषिणा सदनुष्ठाने यस्य संयमस्य किंचिदिति । एतडु
कं जवति । पापोदयादिरतिपरिणामं काकमांसादेरपि मनागपि नविधत्ते इति ॥४॥

पागप्पि पाणे बहुणंतिवाती, अनिव्वते घातमुवेति बाले ॥ एिहो
णिसं गज्जति अंतकाले, अहोसिरं कट्ठु उवेइ डुगं ॥५॥ हणं हिं
दहंजिंद एं दहेति, सदे सुणंता परहम्मियाणं ॥ ते नारगानु
जयन्निन्नसन्ना, कंखंति कन्नामदिसं वयामो ॥ ६ ॥

अर्थ-(पागप्पिके०) प्रागल्भिक एटले धृष्टपणे पापनेविषे निशंकठतो (पाणेबहुणंति
वाती के०) बहुनांप्राणानतिपाती घणाप्राणीर्जनो अतिपाती विनाशक एटले जीवघात
क, धृष्टपणे बोलनार शास्त्रमांहे जे हिंसाते हिंसा नही एवा वचननो बोलनार (अनिव्वते
के०) अनिवृत्त एटले क्रोध थकी उपशम्यो नथी, एवो ठतो (बालेके०) बाल एटले अज्ञा

नी (घातं के०) नरकने (उपैतिके०) पामे (^अत्रालेके०) अंतकाले एटले मरणका
ले (अहोसिरंकट्टु के०) नीचुं मस्तक करी (^अणिसं के०) अधोगतियें अंधकारने
विषे (गह्वतिके०) जाय (दुर्गंके०) दुर्ग विषम स्थानके ह्वेदनचेदनादिक दुःखने (उवेइ
के०) पामे ॥ ५ ॥ हवे ते नारकी पर्याप्त नावे पोहोता थका परमाधार्मिकना शब्द सांजले ते
कहेले (हणके०) मुजरादिके करी हणो (बिंदहके०) खड्गादिके करी ह्वेदो (निंदणंके०)
शूलादिके करी चेदो (दहेतिके०) अग्नीये करी बालो इत्यादिक करणने दुःखकारी एवा
(परहम्मियाणं के०) परमाधार्मिकना (सद्देके०) शब्दने (सुणिंताके०) सांजलीने (ते
नारगाउ के०) ते नारकीउ (नयनिन्नसन्नाके०) जयेकरीने नाश पाम्याले संज्ञा एटले
मनव्यापार जेना तथा गात्र पण जागाळे एवा ठतां (कंस्कंतिके०) एवी वांढना करेके
(कन्नामदिसंवया के०) कांदिशं व्रजामः एटले अमे कयी दिशाये नाशी जइये के
ज्यां गया थका अमने जय टली जाय. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—प्रागल्भ्यं ध्याष्ट्यं विद्यते यस्य स प्रागल्भी बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंस
कः सर्पहिंसादिवत् अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः सन् घातं नरकमुपैति बालः स अं
तकालेन्यक् नीचैः (निसंति) अंधकारं गह्वति स्वपापेनाधः शिरः कृत्वा दुर्गं विषमं पीडास्था
नमुपैति ॥ ५ ॥ हतं मुजरादिना, विन्नं खड्गादिना निन्नं शूलादिना दग्धं बन्धिना । एवा
व्यालंकारे । तदेवं जूतान् परमाधार्मिकाणां शब्दान् शृण्वन्ति श्रुत्वा वा ते नारकाजयेन
निन्ना नष्टा संज्ञा येषां ते तथा कांदिशं व्रजेम इति कांदंति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तथा (पागप्रियाणो इत्यादि) । प्रागल्भ्यं ध्याष्ट्यं तद्विद्यते यस्य स प्रागल्भी
बहूनां प्राणिनां प्राणानतीव पातयितुं शीलमस्य सजवत्यतिपाती । एतदुक्तं जवति । अ
तिपात्यपि प्राणिनः प्राणानतिधाष्ट्यां वदति । यथा वेदानिहिता हिंसाऽहिंसैव जवति । त
था राज्ञामयं धर्मो यदुत आखेटकेन विनोदक्रिया । यदिवा । न मांसनक्षणे दोषो, न मध्ये
न च मैथुने । प्रवृत्तिरेषा जूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि । तदेवं क्रूरसिंहकृष्णसर्पवत्
प्रकृत्यै प्राणातिपातानुष्ठायी अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः क्रोधाग्निना दह्यमानो यदिवा
लुब्धकमत्स्यादिवधकजीविकाप्रसक्तः सर्वदा परिणामपरिणतोऽनुपशांतो हन्यते प्राणिनः
स्वरुतकर्मविपाकेन यस्मिन् सघातो नरकस्तमुपसामीप्येनैति । याति कोबालोऽक्रो रागदे
षोदयवर्ती सौतकाले मरणकाले (निहोति) न्यगधस्तात् (णिसंति) अधो नारं गह्वती
त्यर्थः । यथा तेन दुश्चरितेनाधः शिरः कृत्वा दुर्गं विषमं यातनास्थानमुपैति अवाकूशिरा न
रके पततीत्यर्थः ॥ ५ ॥ सांप्रतं पुनरपि नरकांतर्वर्तिनो नारका यदनुजवन्ति तदशीयितुमा

ह । (हण्डिंदहेत्यादि) । तिर्यङ्मनुष्यजवात्सत्वानरकेषूपपन्नाअंतर्मुहूर्तेन निर्जुनाडज सन्निजानि शरीराण्युत्पादयन्ति । पर्याप्तिनावमागताश्चातिजयानकान् शब्दान् परमाधार्मिकजनितान् शृण्वन्ति । तद्यथा । हतं मुजरादिना बिदितं खजादिना निन्नं मूलादिना दग्धं मुमुरादिना । एमितिवाक्यालंकारे । तदेवंनूतान् कर्णसुखान् शब्दान् नैरवान् श्रुत्वा तेतु ना रकाजयोद्भांतलोचनानयेन नीत्या निन्ना नष्टा संज्ञांस्तःकरणवृत्तिर्येषांते तथा नष्टसंज्ञाश्च कांदिशं व्रजामः कुत्र गतानामस्माकमेवंनूतस्थास्य महाघोरारवदारुणस्य दुःखस्य त्राणं स्यादित्येतत्कांक्षन्तीति ॥ ६ ॥

इंगालरासिं जलियं सजोति, ततोवमं नूमिमणुकमंता ॥ तेमज्ज
माणा कलुणं थणंति, अरहस्सरा तव चिरद्वितीया ॥ ७ ॥ जइ
ते सुया वेयरणीजिडुग्गा, णिसिउ जहा खुरइव तिस्कसोया ॥
तरं ति ते वेयरणीजिडुग्गां, उमुचोइयासत्ति सुहम्ममाणा ॥ ८ ॥

अर्थ-एम चिंतवी नयत्रांत बतां नाशता थकां जे पामे ते कहेबे. (इंगालरासिंज लियंसजोति के०) खदिरांगार एटले खयरना अंगाराना पुंज ज्वाला कराल ज्योति स हित एवीजे नूमि (ततोवमं के०) तेनीजे उपमा जेने (नूमिमणुकमंता के०) एवी नूमि ने अतिक्रमता (तेमज्जमाणा के०) तेनारकी अत्यंत दाऊता बलता थका (कलुणंथ णंति के०) कलुनमहाशब्दास्तनंति करुण एटले घणा दीनखरे आक्रंद करे परंतु ते नारकी केवाले तोके (अहरहस्सरा के०) जेनो स्वर प्रगट जाण्यामां आवे नही एटले जेवा गुंगाना शब्द तेवा शब्दे बोले वली केवाले तोके (तवचिरद्वितीया के०) त्यां घ णोकाल रेवानी स्थितिजे जेनी एटले उत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनी स्थिति अने जघन्य दश हजार वर्षनी स्थिति जाणवी. ॥ ७ ॥ गुरु शिष्य प्रत्ये कहेबे के (जइतेसुयाके०) जेते सांजलीजे खुं शांजलीजे. (वेयरणीजिडुग्गाके०) वेतरणी नामनी नदी घणी दुर्ग एट ले विषम केवी विषमजे तोके (णिसिउजहाखुरइवतिस्कसोया के०) कुर एटले बुरी नी पेरे तीक्ष्णजे स्रोत एटले पाणीनुं पूर जेने विषे एवी (वेयरणीजिडुग्गां के०) ते वेतरणी नदी माहा विषम तेमां (तेके०) ते नारकीउ नरकनी नूमिना तापे तप्या बता पाणीना अर्थि तरस्या थका (तरंति के०) तरे पण केवा बता तरे तोके त्यां जवाने अण इहता (उमुचोइयाके०) बाणना चोया एटले प्रेक्षा तथा (सत्तिसुहम्ममा णा के०) शक्ति जाले करी हणाता थका ते नदीने दुखे पीड्या बता बलात्कारे ते वेतर णी नदी अगाधजे माटे तरवाने असमर्थ बता पण तरे तेवारे घणाज दुःखी थाय पढी तर वाने नौकानी वांढा करे तेवारे फरी अत्यंत दुःखी थाय ते आगली गाथायें कहेबे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अंगारराशिं ज्वलितं सह ज्योतिषा वह्निना वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमा यस्यां सा तडुपमा तामंगारतुल्यां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदन्ति । तत्र बादराग्नेरजावात्तडुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तं । अन्यथा नारके चिरस्थितिकालस्थितयः । तथाहि । उत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतस्तु दशवर्षसहस्राणि तिष्ठन्ति ॥ ७ ॥ सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । यदि ते त्वया श्रुता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अग्निदुर्गा विषमा । यथा निशितस्तीक्ष्णः क्षुरः स्यादेवं तीक्ष्णानि स्रोतांसि प्रवाहायस्याः सा तीक्ष्णस्रोताः । तथा ते नारका तापतप्ताजलं पातुमिच्छवो वैतरणीमग्निदुर्गां तरन्ति । किञ्चूताः । इष्टुणा शरेण प्रतोदेनेव प्रेरिताः शक्तिनिः शस्त्रविशेषैर्हन्यमानाः । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

॥ टीका—तेच जयोद्भ्रांतादिक्कु नष्टायदनुनवंति तद्वर्णयितुमाह । (इंगालेत्यादि) अंगारराशिं खदिरांगारपुंजं ज्वलितं ज्वालाकुलं तथा सह ज्योतिषोद्योतेन वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमायस्याः सा तडुपमा तामंगारसन्निजां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदन्ति । तत्र बादराग्नेरजावात्तडुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तमन्यथा नारकतापस्येहत्याग्निना नोपमा घटते । तेच नारकामहानगरदाहाधिकेन तापेन दह्यमाना अरहस्वराअप्रकटस्वरामहाशब्दाः संतस्तत्र तस्मिन्नरकावासे चिरं प्रचूतं कालं स्थितिरवस्थानं येषां ते । तथा ह्युत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतोदशवर्षसहस्राणि तिष्ठन्तीति ॥ ७ ॥ (जइतेसुयाइत्यादि) । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रतीदमाह । यथा जगवतेदमाख्यातं यदिते त्वया श्रुता श्रवणपथमुपागता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अग्निमुख्येन दुर्गाग्निदुर्गा दुःखोत्पादिका । तथा निशितोयथा क्षुरस्तीक्ष्णानि शरीरावयवानां कर्तकानि स्रोतांसि यस्याः सा । तथा तेच नारकास्तप्तांगारसन्निजां नूमिं विहायोदकं पिपासवोऽजितप्ताः संतस्तापापनोदायाऽग्निषिषिद्धवोवा तां वैतरणीमग्निदुर्गां तरन्ति । कथञ्चूताः । इष्टुणा शरेण प्रतोदेनेव चोदिताः प्रेरिताः शक्तिनिश्च हन्यमानास्तामेव जीमां वैतरणीं तरन्ति । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

कीलोहिं विक्षन्ति असाहुकम्मा, नावं उर्विते सइ विप्पहूणा ॥

अन्नेतु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीहाहिं विद्दूण अहे करन्ति ॥ ९ ॥

केसिंच बंधितु गले सिलाउ, उदगं सि बोलन्ति महालयंसि ॥ क

लंबुयावालुय मुम्मुरेय, लोलन्ति पच्चन्ति अतब्ब अन्ने ॥ १० ॥

अर्थ—(असाहुकम्माके०) पडीते असाधुकर्मा पापकारक एवा नारकी ते नावमाहेलाजे

त्रोखंमना (कीलेहिके०) खीला तेणेकरी (विश्रंतिके०) वींधाय (नावंउवितेके०)
 नावार्ये चढया (सइविण्णहूणाके०) स्मृतिविप्रहीणा स्मृतिहीन एटले विवेकरहित थाय
 तथा (अन्नेतुके०) अन्य वली परमाधार्मिक लोक ते नारकीउने नाशी जता देखीने
 (सूलान्हितिसूलियाहिंदीहाहिके०) त्रिशूलसहित एषी दीर्घ एटले लांबी शूलीये (विहू
 एअहेकरंतिके०) वींधी करीने नीचा धरतिने विषे नाखे ॥९॥ (केसिंच बंधिनुगलेसिला
 उ के०) केटलाक नारकीने परमाधार्मिक लोक तेमना गलामां अत्यंत वजनदार शिला
 बांधीने (महालयंसि के०) माहा अगाध उंमा एवा (उदगंसिबोलंति के०) पाणीमां
 बोले फरी तेमांहेषी काढीने पढी (कलंबुयावालुयमुम्पुरेयके०) कलंबू फूल शरखी वे
 लूने विषे तथा मुम्पुरेय एटले अग्नीने विषे (लोलंति के०) आघा पाठा घाले अत्यंत
 तप्तरेती मांहे चणानी पेरे शेके (तल्लअन्ने के०) त्यां वली अन्य परमाधार्मिको (पच्चं
 तिअके०) ते नारकीने मांसनी पेशीनी पेरे पचावे तुहंपियाइ मांसाइ इत्यादि. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—तान् नारकान् वैतरणीजलतप्तान् लोहकीलाकुलां नावमागच्छतः पूर्वारूढा
 असाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः कीलेषु कंठेषु विध्यन्ति तेच विध्यमानावैतरणीजलेन न
 ष्टसंज्ञाः स्मृतिविप्रहीणागतकर्तव्यविवेकाः स्युः । अन्ये पुनर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्ता
 न त्रिशूलिकानिः शूलानिर्दीर्घानिर्विध्वा अधोऽनूमौ जालयन्ति ॥९॥ केषांचिन्नारकाणांगले
 ते परमाधार्मिकाः शिलां बध्वा महति जले बोलन्ति मज्जयन्ति ततः समाकृष्य पुनर्वैतर
 णीनद्याः कलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्रौ लोलयन्ति अन्येच नारकान् तत्र नारकावासे
 चष्टकक्षिप्तमांसवत् पचन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (कीलेहीत्यादि) तांश्च नारकानत्यंतद्वारोक्षेन दुर्गंधेन वैतरणीजले
 नानितप्तानायसकीलाकुलां नावमुपगच्छतः पूर्वारूढाअसाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः
 कीलेषु कंठेषु विध्यन्तीति । तेच विध्यमानाः कलकलायमानेन सर्वस्वोतोनुयायिना वैतर
 णीजलेन नष्टसंज्ञाअपि सुतरां स्मृत्या विप्रहीणाअपगतकर्तव्यविवेकाजवन्ति । अन्ये पु
 नर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्तान्नष्टांस्त्रिशूलिकानिर्दीर्घिकानिरायतानिर्विध्वा अधोऽनूमौ
 कुर्वन्तीति ॥ ९ ॥ अपिच (केसिंचइत्यादि) केषां चिन्नारकाणां परमाधार्मिकाम
 हतीं शिलां गले बध्वा महत्युदके (बोलन्ति) निमज्जयन्ति । पुनस्ततः समाकृष्य वै
 तरणीनद्याकलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्रौ च लोलयन्ति अतितप्तवालुकायां चणका
 निव समंततोऽलोलयन्ति । तथान्ये तत्र नरकावासे स्वकर्मपाशावपाशितान्नारकान् सुठके
 प्रोतकमांसपेशीवत् पचन्ति नर्जयन्तीति ॥ १० ॥

असूरियं नाम महान्नितावं, अंधतमं दुष्पतरं महंतं ॥ उडुं अ
हेअं तिरियं दिसासु, समाहितं जह गणीजियाइं ॥ ११ ॥ जं
सी गुहाए जलणेतिउट्टे, अविजाणउं मल्लइ लुत्तपसो ॥ सया
य कलूणं पुण धम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिडुक्कधम्मं ॥ १२ ॥

अर्थ—(असूरियं नामके०) नथी ज्यां सूर्य तेने असूर्य स्थानक कहिए एटले कुंजीने,
आकारे माहाअंधकाररूप नरकावास, तथा ज्यां (महान्नितावं के०) माहा अत्यंत तापठे
(अंधतमं के०) अत्यंत अंधकारठे, एवा (दुष्पतरं महंतंके०) महोटा विशाल दुस्तर
स्थानकने पापना उदयथी ते नारकी पामेठे. (जहके०) जे नरकावासमां सर्वकाल
(उडुंअहेअंतिरियं दिसासु के०) उंचुं नीचुं अने तिहुं एटले सर्व दिशाउने विषे
(अगणीजियाइंके०) प्रज्वलित अग्निने (समाहित के०)स्थाप्यो ठे अर्थात् ज्यां सदा
काल अग्नी बढ्यां करेठे एवा कष्ट मांहे नारकीउने पाडे. ॥ ११ ॥ (जंसीगुहाए जल
एतिउट्टेके०) जे नरकावासने विषे उंटने आकारें गुफाठे ते गुफा मांहे प्रवेश करतो ज अ
ग्नीना आवर्तमां पडे एवो (अविजाणउं के०) अज्ञाण बापडो पोताना कर्मने नथी
जाणतो तथा (लुत्तपसोके०) लुप्तप्रज्ञो एटले जेनी प्रज्ञा लोंपाइ गइठे, एवो ठतो ते नार
की त्यां (मल्लइके०) दाजे बले (सयायकलूणंके०) सर्वकाल करुणप्राय दयामणु एवं (पुण
धम्मठाणंके०) पूर्ण तापनुं स्थानक त्यां (गाढोवणीयंके०) आकरा पापकर्म करी ढोयुं (अ
तिडुक्कधम्मंके०) ज्यां अत्यंत दुःखरूपनुं ज धर्म एटले स्वनावठे एवं स्थानक नारकी पामे.

॥ टीपिका—(असूर्येति) नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोऽंधकारमयस्तं महान्नि
तापं अंधतमसं दुष्पतरं महंतं नरकं पापोदयाद् व्रजंति । तत्र च नरके उर्ध्वमधस्तिर्यक्
च सर्वदिक्कु समाहितोव्यवस्थापितोऽग्निः प्रज्वलतीति ॥ ११ ॥ (जंसीति) यस्मिन् न
रके प्राणी गुहायामिव ज्वलनेऽग्नौऽतिवृत्तः प्राप्तवेदनानुगतः स्वकृतं पापमजानन् लुप्तप्रज्ञो
गतप्रज्ञाविवेकोदंदह्यते । तथा सदा करुणं पुनर्दानं धर्मस्थानमापत्स्थानं गाढमत्यर्थमु
पनीतं दुष्कृतेन अतिदुःखरूपो धर्मस्वजावोयस्मिन् तत्तथा एवंविधं स्थानं ते व्रजंति नय
त्र दुःखविश्रामः । यतः । अङ्घ्रिनिमीलणमेतं, नङ्घ्रिसुहृदुक्कमेव अणुबद्धं ॥ निरणेरइथा
णं, अहोनि संपवमाणं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (असूरियमित्यादि) । नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोबह
लांधकारः कुंजीपाकाकृतिः सर्वएव व नरकावासोऽसूर्योव्यपदिश्यते । तमेवज्जुतं महा

नितापमंथतमसं दुष्प्रतरं दुरुत्तरं महांतं विशालं नरकं महापापोदयाद्वर्जंति । तत्र च नरके ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् सर्वतः समाहितः सम्यगादितोव्यवस्थापितोऽग्निर्जाज्वलतीति । पच्यते च । (समूहितजह्णगणीकियांश्च) यत्र नरके सम्यगूर्ध्वश्रितः समुद्भूतोऽग्निः प्रज्वलति ते तथा नूतं नरकं वराकाव्रजंति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् (जंसिगुहाएइत्यादि) यस्मिन्नरकेऽतिगतोऽसुमान् गुहायामित्युष्ट्रिकाकृतौ नरके प्रवेशितोज्वलनेऽग्रावतिवृत्तोवेदनानि नूतत्वात्स्वकृतं दुश्चरितमजानन् लुप्तप्रज्ञोऽपगतावधिविवेकोदंदह्यते । तथा सदा सर्वकालं पुनः करुणप्रायं कृत्स्नं वा धर्मस्थानमुल्लस्थानं तापस्थानमित्यर्थः । (गाढंति) अत्यर्थमुपनीतं ढौकितं दुष्कृतकर्मकारिणां यत् स्थानं तत्रे व्रजंति । पुनरपि तदेव विशिनष्टि । अतिदुःखरूपो धर्मः स्वप्नावोयस्मिन्निति । इदमुक्तं नवति । अहिनिमेषमात्रमपि कालं न तस्य दुःखस्य विश्रामइति । तदुक्तं । अहिं णिमीलणमेतं एहिं सुहं डुरकमेव पडिबद्धं ॥ एरए एरइयाणं, अहोणिसं पच्चमाणाणं ॥ १ ॥ १२ ॥

चत्तारि अगणिउ समारजित्ता, जेहिं कूरकम्मा जितविंति बालं ॥
ते तब्ब चिंछंति जितप्पमाणा, मत्तावजीवंतुवजोतिपत्ता ॥ १३ ॥ सं
तब्बणं नाम महाहितावं, ते नारया जब्ब असाहुकम्मा ॥ हब्बेहि
पाएहिय बंधिऊणं, फलगंवतब्बंति कुहाडहब्बा ॥ १४ ॥

अर्थ—(चत्तारिअगणिउ समारजित्ता के०) चारेदिशे चार अग्नी समारंजीने एटले प्रज्वलित करीने (जेहिं के०) जे नरकावासने विषे (कूरकम्मा के०) कूरकर्मना कर नार एवा परमाधार्मिको ते (अजितविंतिबालंके०) अज्ञानी एवा बापडा नारकीउने तपावे (तेतब्बचिंछंतिजितप्पमाणाके०) तेनारकी त्यां पूर्वोक्त रोते ताप सहन करता कदर्यता अत्यंत दुःख नोगवत्ता ठतां घणा काल सुधी रहे कोनीपेरे तोके (मत्तावजीवंतुवजोतिपत्ता के०) जेम जीवता मत्स्य अग्नी पासे सूक्ष्मा ठता अत्यंत तापनु दुःख पामे पण परवश पणाने लीधे त्यांथी नासी शके नही, तेमते नारकीउ पण जाणी लेवा. ॥ १३ ॥ (संतब्बणं नाम के०) त्यां ते नरकमांहे नारकीउने त्राववा बेदवानुं जे स्थानकडे ते केवुंठे तोके (महानितापं के०) सर्वने महा दुःखनुं कारणडे (जब्ब के०) ज्यां (असाहुकम्मा के०) असाधुकर्मि एवा परमाधार्मिको (कुहाडहब्बा के०) हाथमां कुहाडो लइने (तेनारया के०) ते नारकीउने पकडीने (हब्बेहि पाएहियबंधिऊणंके०) तेना हाथ तथा पग बांधी (फलगंवतब्बंतिके०) काष्ठनी पेरे त्रावे बेदे. ॥ १४ ॥

॥दीपिका—(चत्तारिजित्ति) चतस्रश्चपि दिक्चतुरग्नीनां समारन्त्य प्रज्वाल्य यत्र नरके कूरक

माणोनरकपालास्तंवाजं सूखं अनितापयंति नटिब्रवत् पवंति तेनारकास्तत्रानितप्यमानाः कदर्थ्यमानास्तिष्ठंति । यथा मत्स्याजीवंतोज्योतिःप्राप्ता अग्निगताः पीडयंते तथा पीडयमानाः ॥ १३ ॥ (संतडणमिति) नामेति संजावनायां । संतडणं हेदनं महानि तापं महादुःखोत्पादकं । ततस्ते यत्र नरकावासे असाधुकर्माणः क्रूरकर्माणोनरकपालाः कुगारहस्तान् हस्तैः पादैश्च बध्वा फलकमिव काष्ठखंभमिव तद्वणुवंति बिंदंति. ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (चत्वारिंशत्यादि) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोर्गतीन् समारम्य प्रज्वाल्य वस्मिन्नरकावासे क्रूरकर्माणोनरकपालाश्चानिमुत्स्येनात्यर्थं तापयंति नटिब्रवत्पवंति वालमङ्गं नारकपूर्वकृतडध्वरितं । तेतु नारकजीवा एवमनितप्यमानाः कदर्थ्यमानाः स्वकर्मनिगडितास्तत्रैव प्रनूतं कालं महादुःखाकुले नरके तिष्ठंति । दृष्टान्तमाह । यथाजीवंतोमत्स्यामीना उपज्योतिरग्नेः समीपे प्राप्ताः परवशत्वादित्यत्र गंतुमसमर्थास्तत्रैव तिष्ठंत्येवं नारका अपि । मत्स्यानां तापासहिष्णुत्वादग्नावल्यंतं दुःखमुत्पद्यत इत्यतस्तद्वद्वणमिति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् (संतडमित्यादि) समेकीजावेन तद्वणं संतडणं । नामशब्दः संजावनायां । यदेतत्संतडणं तत्सर्वेषां प्राणिनां महानितापं महादुःखोत्पादकमित्येवं संजाव्यते । यदेवं ततः किंचित्याह । ते नारकानरकपालायत्र नरकावासे स्वनवनादा गता असाधुकर्माणः क्रूरकर्माणोनिरनुकंपाः कुगारहस्ताः परशुपाणयस्तान्नारकानत्राणान् हस्तैः पादैश्च बध्वा संयम्य फलकमिव काष्ठशकलमिव तद्वणुवंति तनूकुर्वंति बिंदंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

रुहिरे पुणो वच्च समुस्सिअंगे, जिन्नुत्तमंगे परिवत्तयंता ॥ पयंति
एं एोरइए फुरंते, सजीवमहेव अयोक्वह्ने ॥ १५ ॥ नोचेव ते तड
मसीनवंति, एमिज्जती तिबन्निवेयणाए ॥ तमाणुजागंअणुवेदयं
ता, डुक्कंति डुक्की इह डुक्कडेणं ॥ १६ ॥

अर्थ-(रुहिरेके०) ते परमाधार्मिको ते नारकीजीवोनुज रक्त, काढीने कडाहमां नारकी (पुणोके०) फरी तेज लोहीमां ते नारकीउने पचावे ते नारकीउ केवाढे तोके (वच्चके०) डुर्गंध वस्तु तेणेकरि (समुस्सिके०) खरड्याढे (अंगेके) अंग जेमना एवा ते नारकीने केवीरीते पचावे तोके (जिन्नुत्तमंगेके०) प्रथम तेमनुं उत्तमांग जेदीने पढी (परिवत्तयंता के०) परिवर्त्तयंता एटले समु होय तेने उपरांतुं होय करे अने उपरांतुं तेने समु करे अर्थात् उलटावी पलटावीने पचावे. (पयंति एं एोरइए फुरंते के०) त्यां पचता थका ते नारकी तापे करी विज्वल ठता आघा पाठा उथलता हालता थका धूजे, टलवले, कोनीपेरे तोके (सजीवमहेव अयोक्वह्ने के०) जेम जीवता मत्स तप्त लोख

मनी कडाहमां नारव्या थका अत्यंत टलवले, तेनी पेरे ते नारकीज पण वेदना सहन करता थका टलवले. ॥ १५ ॥ (नोचेवतेतद्धमसीजवन्ति के०) पण ते नारकी त्यां पचा व्या थका बलीने नस्म नथाय, (एमिळ्ळतीतिवज्जिवेयणाए के०) मरण पामे नही शरीर ठांमे नही. अत्यंत उग्र वेदनाये पण पोताना कृतकर्म (तमाणुजागं के०) ते कर्मनो अनुजाग जे विपाक तेने (अणुवेदयंता के०) अनुवेदता एटले नोगवता थका (डःकंतिडुस्कीइहडुक्कडेणं के०) सीतोष्णवेदना दहन हनन ठेदन नेदन ताडन तर्जनादिक तथा तद्गुण त्रिशूलारोपण कुंजीपाक साजम्जी वृक्षादिके करी उप जावेला जे डःख, ते डुखेकरी डुखीथका पोताना करेला डुकृतने योगे त्यां जीवता थ काज रहे पण आयुष्य पूरण कखा विना मरण पामेज नही. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रुहिरेन्ति) ते नरकपालास्तान्नरकान् स्वरुधिरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचन्ति । वर्चःप्रधानानि समुद्भूतानि अंत्राण्यंगानि वा येषांते तथा तान् । निन्नं चूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेषांते तथा तान् । के पचन्तीत्याह । परिवर्त्यतउत्तानानधोमुखांश्च कुर्वतः । एवाक्यालंकारे । तान् स्फुरतस्तश्चेतश्च विव्हलान् सजीवमत्स्यानिव लोहकवल्यां पचन्ति ॥ १५ ॥ (एोचेवेति) ते च नारकाएवं बन्धिनापच्यमानाअपि नमषीजवन्ति ननस्म सात्जवन्ति नरकानुजावात् । तथा तीव्रवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति यन्मीयते उपमीयते । अथवा तीव्राजिवेदनयापि अननुजतस्वकर्मत्वान्नघ्नियंते तं ठेदनने दनादिकमनुजागं कर्मविपाकमनुवेदयंतोऽनुजवंतस्तिष्ठन्ति । तथा कृतेन डुष्कृतेन डःखि नोडुःखयन्ति पीडयन्ति. ॥ १६ ॥

॥ टीका—अपिच (रुहिरेपुणोऽत्यादि) ते परमाधार्मिकास्तान्नरकान्स्वकीये रुधिरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचन्ति । वर्चःप्रधानानि समुद्भूतान्यंत्राण्यंगानि वा येषांते तथा तान् निन्नंचूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेषां ते तथा तानिति । कथं पचन्तीत्याह । परिवर्त्यतउत्तानानवाधोमुखान् वा कुर्वतः । एमिति वाक्यालंकारे । तान् । स्फुरतस्तश्चेतश्च विव्हलमात्मानं निक्षिपंतः सजीवमत्स्यानिवायसकवल्यामिति. ॥ १५ ॥ तथा (एोचेवेत्यादि) तेच नारकाएवं बहुशः पच्यमानाअपि नोनैव तत्र नरके पाकेवा नरकानुजावे वा सति मषीजवन्ति नैव नस्मसाज्रवन्ति । तथा ततीव्राजिवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति यन्मीयते उपमीयते अनन्यसदृशीं तीव्रां वेदनां वाचामगोचरामनुजवंतीत्यर्थः । यदिवा तीव्राजिवेदनयाप्यननुजतस्वकृतकर्मत्वान्नघ्नियंतस्ति प्रजुतमपि कालं यावत्तत्तादृशं शीतोष्णवेदनाजनितं तथा दहनठेदननेदनतद्गुणत्रिशूलारोपणकुंजीपाकशात्मव्या रोहणादिकं परमाधार्मिकजनितं परस्परोदीरणनिष्पादितंचानुजागं कर्मणां विपाकमनुवेदयं

तः समनुवेदयंतः समनुजवंतस्तिष्ठन्ति । तथा स्वकृतेन हिंसादिनाऽष्टादशपापस्थानरूपेण ततनोदीर्णदुःखेन दुःखिनोदुःखयन्ति पीडयन्ते नाहिनिमेषमपिकालं दुःखेन मुह्यन्ति ॥ १६

तेहिंच ते लोलणसंपगाढे, गाढं सुतत्तं अगणिं वयन्ति ॥ न तद्ध
सायं लहती जिहुगगे, अरक्षितानितावा तहवी तविति ॥ १७ ॥
से सुच्चई नगरवहेव सद्धे, ड्होवणीयाणि पयाणि तद्ध ॥ उदिस्सक
म्माणउदिस्सकम्मा, पुणोपुणो ते सरहं ड्हेति ॥ १८ ॥

अर्थ—(तेहिंच के०) ते नरकावासने विषे (तेके०) ते नारकीने (लोलणसंपगाढे के०) आलोलवे एटले आधा पाठा करवे करी अत्यंत व्याप्त शीतार्त बताएवा नारकी सुखने अर्थ (गाढंसुतत्तंअगणिंवयंतिके०) अत्यंततप्त अग्नीने विषे जाय, परंतु (नतद्धसायंलहतीनि हुगगे के०) त्यां विषम अग्नीस्थानने विषे पण शातान पामे (अरक्षितानितावा तहवीतवितिके०) निरंतर ज्यां आकरो तापळे एवा नरकने विषे परमाधार्मिक तेने तपावे, तेज तप्तकरी तेने कष्ट आपे, एम अनेक प्रकारे परमाधार्मिक देवो नारकीजीवोने वेदना करेले. ॥ १७ ॥ (सेसुच्चईनगरवहेवसद्धेके०) तेनरकमांहे नारकीना आक्रंद शब्द नगरना वधजेवा संजलायळे जेम कोइएक नगरनो नाश करे तेवारे माहा कोलाहल शब्द था य एवो आक्रंद शब्द हामात, हातात, हुं अनाथ ताहारे सरणागतहुं, मुजनेराख, इत्यादि शब्द सांजलीये (ड्होवणीयाणिपयाणितद्धके०) दुखोपनीतानिपदानितत्रनरकेशब्दः एट ले त्यां नरकने विषे करुणा प्रलाप सहित एवा पूर्वोक्त पदोना दयामणा शब्द बोले (उदिस्सकम्माणउदिस्सकम्मा के०) जेने कटुक विपाकरूप कर्म वर्तमानकाले उदय थयाळे एवा नारकीने मोहनीय कर्मना उदयवाला एवा परमाधार्मिक देवो (पुणोपुणोतेके०) ते पुनःपुनःपूर्वोक्तरीते (सरहंडुहेतिके०) उत्साह सहित नारकीउने एटला दुःख करे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(तेहिंचेति) तत्र नरके नारकाणां लोलनेनेतः परतोघोलनेन संप्रगाढे व्याप्ते शीतार्तानारकागाढमत्यर्थं सुतप्तमग्निं व्रजन्ति । तत्राप्यग्निस्थानेऽजिहुर्गे सातं सुखं न लजन्ते । अरहितो निरंतरोऽजितापो येषां तेऽरहितानितापास्तथापि तान्नरकपालास्तापयन्ति तप्ततैलादिना दहन्तीति ॥ १७ ॥ (सेइति) से अथ तेषां नारकाणां जयान कः शब्दो नगरवधश्च श्रूयते । यथा नगरसंबधी महानाक्रंदः स्यात्तादृशो दुःखोपनीतानामुच्चारितानां पदानां हामातः हातात इत्यादीनां तत्र शब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्राप्तं कर्म येषां ते तथा तेषामुदीर्णकर्माणो नरकपालामिष्यात्वहास्यरत्यादीनामुदये वर्तमानाः पुनःपुनस्ते सरहंसोत्साहं नारकान् दुःखयन्ति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (तेहिंचेत्यादि) तस्मिंश्च महायातनास्थाननरके । तमेव वि
 शिनष्टि । नारकाणां लोलने सम्यक् प्रगाढोव्याप्तोन्नतः स तथा तस्मिन्नरके शीतार्ताः संतो
 गाढमत्यर्थं सुष्ठु तप्तमग्निं व्रजन्ति । तत्राप्यग्निस्थानेऽ निडुर्गे दह्यमानाः सातं सुखं मनाग
 पि नलजन्ते । अरहितो निरन्तरोऽजितापो दाहो येषां ते अरहितानितापास्तथापि तान्नार
 कास्ते नरकपालास्तापयन्तीत्यर्थः । तप्ततैलाग्निना दहन्तीति ॥ १७ ॥ अपिच (सेसुच्चर्ष
 त्यादि) सेशब्दोऽप्यशब्दार्थः । अथानन्तरं तेषां नारकाणां नरकपालैरौडैः कदर्थ्यमानानां
 जयानकोदाहारवप्रचुरआक्रंदनशब्दो नगरवधश्च श्रूयते समाकर्ण्यते दुःखेन पीमयोप
 नीतान्युच्चरितानि करुणाप्रधानानि यानि पदानि ह्यमातस्तात कष्टमनाथोहं शरणागत
 स्तव त्रायस्व मामित्येवमादीनां पदानां तत्र नरकेशब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्राप्तं कटुवि
 पाकं कर्म येषां तथोदीर्णकर्माणो नरकपालामिष्यात्वहास्यरत्यादीनां मुदये वर्तमानाः पुनः
 पुनर्बहुशस्ते (सरहन्तीति) सरजसं सोत्साहं नारकान् दुःखयन्त्यतस्तदसह्यं नानाविधैरुपा
 यैर्दुःखमसातवेदनीयमुत्पादयन्तीति ॥ १८ ॥

पाणेहि एं पावविउ जयन्ति, तं से पवस्कामि जहा तहेणं॥ दंमेहिं
 तञ्हा सरयन्ति बाला, सवेहिं दंमेहि पुरा कएहिं ॥१९॥ ते हम्म
 माणा एरण्णे पडन्ति, पुन्ने डुरूवस्स महाजितावे ॥ ते तञ्च चिठ्ठन्ति
 डुरूवज्जस्की, तुट्ठन्ति कम्मोवगया किमीहिं ॥ २० ॥

अर्थ—एवंवाक्यालंकारेण (पाणेहिणं पावविउजयन्तिके०) ते पापिष्ठ परमाधार्मिको नार
 की प्राणीना इंडी विमुक्त करे उपांग वेगलाकरे (तंसेपवस्कामिजहातहेणं के०) ते ना
 रकीने एटला दुःख सावास्ते करे तेना कारण तमने यथा तथ्य कहुंहुं (तञ्हा
 के०) त्यां (दंमेहिं के०) दुःख विशेष एटले पाबला जवना करेला कर्म तेने (सरयन्ति
 के०) संजारीने तेनरकपाल पुरुषो तेने कहेके अरे बापडा तें पूर्वजवने विषे मांसज
 कृण, मद्यपान, जीवघात, मृषावाद, चोरी, परस्त्रीगमन, कल्याणे, ते सांप्रत ताहारे उद
 य आब्याडे, तेने योगे तुं दुःख नोगवेडे, माटे आम सावास्ते आरडेडे. एरीते (बाला
 के०) ते परमाधार्मिक पुरुषो (सवेहिं के०) सर्वथा प्रकारे (दंमेहिं के०) ते नारकीने
 दुःखरूप दंमेकरी (पुराकएहिंके०) पूर्वकृत कर्मना उदय थकी पीडा करे. ॥१९॥ (तेहम्म
 माणा एरण्णे पडन्ति के०) ते नारकी हणाया थका पांचशे योजन उंचा उठलीने नरकने
 एकदेसें पडे ते नरक केवाडे तोके (पुन्नेडुरूवस्स महाजितावे के०) दुष्टरूप माहातापे
 करी पूर्णवे, नाना प्रकारना दुःख तथा मल सहितवे, (तेतञ्चचिठ्ठन्तिडुरूवज्जस्की के०)

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग दुसरा. २७९

त्यांते नारकी अशुची वस्तुना आहारी ठता घणोकाल सुधी रहे (तुष्टंति कम्मोवगया किमीहिं के०) कर्मने वस पडया एवा नारकीने परमाधार्मिक विकूर्विने पीडे. ॥ २० ॥

॥दीपिका—(पाणेहिणमिति) एं वाक्यालंकारे। ते पापानरकपालाः प्राणैः शरीरैर्दियादि निर्वियोजयन्ति येनैवं दुःखं ते लज्जन्ते तद्दुःखकारणं जे जवतां याथातथ्येन सत्यतया प्रवक्ष्यामि तेषां दंमैर्नरकविशेषैस्तत्र बालानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयन्ति । प्रवक्ष्यामि त्वं मां सानि खादसि पिबसिमद्यं गह्वसि परदारान् । सांप्रतं विपाकप्राप्तेन तद्वत् कर्मणा किमेवमाकं दसीत्येवं पुराकृतैः सर्वैर्दंमैर्दुःखविशेषैस्तादृशमेव दुःखमुत्पादयन्तीति ॥ १९ ॥ (तेऽति) ते नारका हन्यमानानष्टाः संतोऽन्यस्मिन् घोरतरे नरके पतन्ति । किञ्चूते पूर्णे नृते । डुरूपं विष्ठासृग्मांसादिमलं तस्य नृते महानितापेऽति संतापोपेते तत्र नरके डुरूपस्याशुच्यादेर्नहि एस्तिष्ठन्ति । तथा कृमिर्नरकपालापादितैः परस्परकृतैश्च तुद्यन्ते व्यथ्यन्ते । तथा चागमः । ठीसत्तमासुणं पुढवीसुनेरऽयं अणुक्कायमाणा २ चिठन्ति ॥ २० ॥

—तथा (पाणेहिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । प्राणैः शरीरैर्दियादिनि

॥. ११. पापाः पापकर्मणोनरकपालावियोजयन्ति शरीरावयवानां पाटनादिनिः प्रकारैर्विकर्तनादवयवान् विश्लेषयन्ति । किमर्थमेवं कुर्वतीत्याह । तद्दुःखकारणं जेयुष्माकं प्रवक्ष्यामि याथातथ्येनावितथं प्रतिपादयामीति । दंढयन्ति पीडामुत्पादयन्तीति दंमादुःखविशेषास्तैर्नारकाणामापादितैर्बालानिर्विवेकानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयन्ति । तद्यथा । तदा रान् सांप्रतं तद्विपाकापादितेन कर्मणा ऽनितप्यमानः किमेवं रारटीषीत्येवं सर्वैः पुरा कृतैर्दंमैर्दुःखावशेषैः स्मारयन्तस्तादृक् नूतमेव दुःखविशेषमुत्पादयन्तो नरकपालाः पीडयन्तीति ॥ १९ ॥ किञ्च (तेहम्ममाणाइत्यादि) ते वराकानारकाहन्यमानास्तोद्यमानानरकपालेन्योनष्टेऽन्यस्मिन् घोरतरे नरकैकदेशे पतन्ति गह्वन्ति । किञ्चूते नरके पूर्णे नृते । डुरूपं यस्य तदुरूपं विष्ठासृग्मांसादिकं मलं तस्य नृते तथा महानितापिते संतापोपेते ते नारकाः स्वकर्मावबन्धास्तत्रैव नृते नरके डुरूपनक्षिणोऽशुच्यादिनक्षकाः प्रजुतं कालं यावत्तिष्ठन्ति । तथा कृमिर्नरकपालापादितैः परस्परकृतैश्च स्वकर्मापगताः स्वकर्मदौकितास्तुद्यन्ते व्यथ्यन्ते इति । तथा चागमः । ठीसत्तमासुणं पुढवीसु नेरऽयाहूपमहं ताई लोहिकुंशुरुवाइं विउवित्तअन्नमन्नस्सकायंसमचउरंगे माणामाणा अणुक्कायमाणा चिठन्ति ॥ २० ॥

सया कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिडुक्कधम्मं॥अंदूसु
पक्खिप्प विहत्तुदेहं, वेहेण सीसं से जितावयंति ॥२१॥ बिंदंति वा
लस्स खुरेण नक्कं, उधेवि बिंदंति डुवेवि कन्ने ॥ जिप्पं विणिक्कस्स
विहब्बिमित्तं, तिस्काहिं सूलाइ जितावयंति ॥ २२ ॥

त्या॥६ / सयाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) सर्वदाकाले ते नरक परिपूर्ण धर्म एटले आ
नयानकोहाहार / गाढोवणीयं के०) कर्मने उदयें ढोया एवा नारकी (अतिडुक्कध
पीतान्धुच्चरितानि करुण / एटले स्वनावडे ज्यां (अंदूसुपक्खिप्पविहत्तुदेहं के०) ते
अर्थ-एस्स मामित्येवमादीनां ज्ञांहे प्रहेपीने (वेहेणसीसंसे के०) मस्तके बिड्क
तापनुं स्थानक त्याहीकर्मणोनरकपाळीर चर्मनी पेरे विस्तारीने खीजायें करी उ
म्मं के०) अत्यंतडुःखनो धम्मजसं सोत्साहं नार०. ते अज्ञानी नारकीउना (खुरेण
स्थानके नारकीनो शरीर निवडबधे ॥ २० ॥ बिंदंतिके०) ठेदे तथा (उधे
री तेने (जितावयंति के०) तपावे सर्व शरीर मयमांसादि मृषाबो
खेडे. ॥ २१ ॥ ते परमाधार्मिक (बालस्स के०) जमि जहा तहेणा॥६२॥ ते नारकी
के०) कुर एटले बुरीयें करीने (नक्कंके०) नासिकाने (जि ॥२१॥) ते हम्म
विबिंदंतिडुवेविकन्ने के०) उध्व ठेदे तथा बंने कान पण ठेदे तथा बिंदंति
जबुं इत्यादि पाप तेमने संनारी आपीने (जिप्पंविणिक्कस्सविहब्बिमित्तं के०) ते
नी एक विहब्ब प्रमाण जीन बाहेर काढीने (तिस्काहिंसूलाइजितावयंतिके०) तीक्ष्ण सू
जियें करी संतापे, ठेदे एरीते ते नारकीने पीडे वेदना आपे. ॥ २२ ॥

॥ टीपिका—(सयेति) सदा कृत्स्नं संपूर्णं धर्मस्यातपस्य स्थानमुल्लस्थानं नवति
गाढैर्दृढैः कर्मनिरुपनीतं दौकितं अतिडुःखमेव धर्मः स्वनावोयस्यतत् एवंविधे स्थाने स्थि
तो जंतुः अंडुषु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य तथा शिरश्च(से)तस्य वेधने नारकस्य रंध्रोत्पादने
नान्जितापयंति कीलकैश्च सर्वाण्यंगानि विद्ध्वा चर्मवत् कीलयंति ॥ २१ ॥ (बिंदंतीति)
दं नरकपालाः बालस्याङ्गस्य कुरप्रेण नासिकां बिंदंतीति । तथा उध्वौ कणौ च दावपि बिं
तेति तथा जिह्वां वितस्तिमात्रां बहिर्निष्काश्य तीक्ष्णशूलाभिरनजितापयंति अपनयंति ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयाकसिणमित्यादि) सदा सर्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं । पुनस्तत्र
नरके धर्मप्रधानं उल्लप्रधानं स्थितिस्थानं नारकाणां नवति । तत्रहि प्रजयातिरिक्ताग्निवा
तादीनामत्यंतोल्लरूपत्वात्तच्च दृढैर्निधत्तनिकाचितावस्थैः कर्मनिर्नारकाणामुपनीतं दौकि
तं । पुनरपि विशिनष्टि । अतीव डुःखमसातावेदनीयं धर्मः स्वनावोयस्य तत्तथा तस्मिंश्चैवंविधे
स्थाने स्थितोऽसुमान् अंडुषु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य च यथा शिरश्च (से)तस्य नारक
स्य वेधेन रंध्रोत्पादनेनान्जितापयंतीति ॥ २१ ॥ अपिच (बिंदंतिबालस्तेत्यादि) ते परमा
धार्मिकाः पूर्वडुश्चरितानि स्मरयित्वा बालस्याङ्गस्य निर्विवेकस्य प्रायशः सर्वदा वेदनास

मुद्धातोपगतस्य कुरप्रेण नासिकां ढिंदंति तथौष्ठावपि दावपि कणौ ढिंदंति तथा मद्य मांसरसाऽनिलिप्सोर्मृषानाषिणोजिह्वां वितस्तिमात्रामाहिष्य तीक्ष्णानिः शूलानिरजि तापर्यत्यपनयन्ति ॥ २२ ॥

ते तिप्यमाणा तलसंपुम्ब, राइंदियं तन्न अणंति बाला ॥ गलंति ते सोणिअपूयमंसं, पज्जोइया खारपइद्धियंगा ॥ २३ ॥ जइ ते सुता लो हितपूअपाई, बालागणी तेअगुणा परेणं ॥ कुंजी महंताहियपोर सीया, समूसिता लोहियपूयपुष्पा ॥ २४ ॥

अर्थ—(ते के०) तेनारकी कान होव प्रमुख अंगोपांगना ठेदन थकी (तिप्यमाणा के०) लोहिजरता थका (तलसंपुम्ब के०) सुका ताडवृक्षना पान जेम पवने उडता शब्द करे, तेनीपेरे (राइंदियंतन्नअणंतिबालाके०) ते बाल अज्ञानी निरविवेकी एवा नारकी बापडा रात्र दिवस त्यां आक्रंद शब्द करे (गलंतितेसोणियपूयमंसं के०) त्यांते नारकीना अंगोपांग ठेद्या पढी तेना शरीरमांथी लोही परु तथा मांसादिक जरे (पज्जोइया के०) तेवारे तेने शेककरी अग्नीये प्रज्वालीने (खारपइद्धियंगा के०) लवणादिक खारे अंगोपांग खरड्या उता रुधिर परु अने मांस एटलावाना रात्र दिवस ते मना शरीरमांथी गलता थका रहेवे ॥ २३ ॥ वली श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबूस्वामी प्रत्ये कहेवे के, (जइते के०) यदि तें श्रीमहावीर नाबित (लोहितपूअपाई के०) रुधिर अने परुनी पात्री एटले रुधिर अने पाकीरुधिर ते परु ए बने ज्यां पचेवे एवो स्थानक कुंजी नाजन विशेष ते (सुता के०) ते सांजलीढे ते केवीढे तोके (बालागणीके०) नवी अग्नीना (तेअ के०) तेज करता पण (गुणापरेणं के०) गुणे करी अधिकवे एटले अत्यंत बलतीढे (कुंजीमहंताहियपोरसीया के०) एवी पुरुष प्रमाण थकी अधिक मोटी कुंजी नाजन विशेष ते केवीढे तोके (समूसिता के०) उंटने आकारे उंचीढे अने (लोहियपूयपुष्पा के०) रुधिर अने परु एणे करी परिपूर्ण नरेलीढे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—(तेइति) ते नारकाः शोणितं तिप्यमानाः स्ववंतोयत्र रात्रिदिनं गमयन्ति तत्र प्रदेशे तालसंपुटाश्च पवनप्रेरितशुष्कपत्रसंचयाश्च सदा विस्वरं स्तनन्ति क्रंदन्ति । वन्हिना प्रद्योतिताज्वालिताः ह्यारेणप्रदिग्धांगाः शोणितं पूयं मांसं वाऽहर्निशं गलन्ति. ॥ २३ ॥ (जईति) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं वक्ति । यदि ते त्वया श्रुता लोहितं रुधिरं पूयं पक्करुधिरं ते द्वे अपि पक्तुं शीलमस्याः सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । पुनः किंचूता । बालः प्रत्यग्नोऽग्निस्तस्यतेजोनितापः सएव गुणोयस्याः सा बालाग्नितेजोनितापः

गुणा परेणापरेण प्रकर्षेण । तथा पुनः किञ्चूता महती बृहत्तरा (अहियपोरिसीयेति) पुरुषप्रमाणाऽधिकसमुद्भिता उष्ट्रिकाकृतिः ऊर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितपूर्णा ॥ १४ ॥

॥ टीका-तथा । (तेतिष्पमाणेत्यादि) ते त्विन्ननासिकोष्ठजिह्वाः संतः शोणितं तिष्ठ्यमानाः क्षरंतोयत्र यस्मिन् प्रदेशे रात्रिंदिनं गमयन्ति । तत्र बालाअज्ञास्तालसंपुटाश्च पवनेरितशुष्कतालपत्रसंचयाश्च सदा स्तनन्ति दीर्घविस्वरमाक्रदंतस्तिष्ठन्ति तथा प्रद्योतितावन्दिना ज्वलितास्तथा क्षारेण प्रदिग्धांगाः शोणितं पूयं मांसं चाहर्निशं गलन्तीति । ॥ १३ ॥ किंच । (जडतेसुताइत्यादि) पुनरपि सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य नगवच्चनमाविष्करोति । यदिते त्वया श्रुता आकर्णिता । लोहितं रुधिरं पूयं रुधिरमेव पक्वं ते द्वे अपि पक्वं शीलं यस्यां सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । तामेव विशिनष्टि । बालोऽग्निनवप्रत्यग्रोभिस्तेन तेजोनितापः स एव गुणोयस्याः सा बालाग्नितेजोगुणा परेण प्रकर्षेण तत्तेत्यर्थः । पुनरपि तस्याएव विशेषणं महती बृहत्तरा (अहियपोरुसीयन्ति) पुरुषप्रमाणाधिका समुद्भितोष्ट्रिकाकृतिरूर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितेन पूयेन च पूर्णा सैवञ्चूता कुंजी समंततोऽग्निना प्रज्वलिताऽतीव बीजत्सदर्शनेति । ॥ १४ ॥

पस्विप्य तासु पययन्ति बाले, अट्टस्सरे ते कलुणं रसन्ते ॥ तएहा इया ते तउ तंबतत्तं, पज्जिक्कमाणाट्टतरं रसन्ति ॥ १५ ॥ अप्पेण अप्पं इह वंचइत्ता, नवाहमे पुवसते सहस्से ॥ चिठ्ठन्ति तद्धा बहुकूरकम्मा, जहा कडं कम्म तहासि नारे ॥ १६ ॥ समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा, इण्णेहिं कंतेहि य विप्पहूणा ॥ ते छप्पिगंधे कसिणेयफासे, कम्मोवगाकुण मे आवसन्तित्तिबेमि ॥ १७ ॥ इति निरयविज्जत्तिएपढमोउद्देसोसमतो ॥

अर्थ-हवे त्यां कुंजीमांहे नारकीने शुं करे ते कहेले. (पस्विप्यतासुके०) ते परमाधार्मिक कुंजीमांहे घालीने (अट्टस्सरेतेकलुणंरसन्ते के०) आर्त शब्द करता तथा करुण प्रलाप करता एवा ते बापडा (बालेके०) अज्ञान नारकीने (पययन्तिके०) प्रकर्षे करी पचावे (तएहाइयातेतउतंबतत्तंके०) तृषाये पीडया थका पाणी मागे तेवारे तेने त्रांबु उकालीने तेनो रस (पज्जिक्कमाणके०) पीवरावे तेवारे ते (अट्टतरंरसन्तिके०) घणामां घणे दीनस्वरे करुणाकारी विलाप करे ॥ १५ ॥ (अप्पेणअप्पंइहवंचइत्ता के०) जेणे इह एटले आ मनुष्य नवमां अल्पसुखने अर्थे परोपधाति पणुं आदरीने पोताना आत्मार्ये करी पोताता आत्मानेज वंच्यो (नवाहमेपुवसतेसहस्से के०) तथा पूर्व जन्मे अधम एवा लुब्धकादिकना शतसहस्र नव नोगवी घणा कर्मोपार्जीने (चिठ्ठन्तितद्धाबहुकूरकम्माके०)

अत्यंत क्रूर पापकर्मना धणी दुःखवेदना जोगववाने घणोकाल सुधी त्यां नरकने विषे रहे (जहाकडंकम्मतहासिनारे के०) यथाकृतानिकर्माणि जेवां अध्यवसायेकरी जेवाजा वे कर्म कीधां होय तेवाज नरकमां पण सिनार शब्दे दुःख उपजे जेम मांस न कृण करनारने तेनाज शरीरमांथी मांसकापी अग्नीवर्ण करी खवरावे, मयपानीने तप्त कथीरनो रस पीवरावे, मत्सघातकीने ह्नेदे, जेदे, असत्य जाषण करनारनी जिब्हा ह्नेदे, परधनापहारीना अंगोपांग ह्नेदे, लंपटना वृषण ह्नेदे, साढ्मजी वृद्धनुं आलिंगन करावे इत्यादिक जेणे जेवा कर्म उपाज्यां होय तेने ते सरखाज दुःख परमाधार्मिको उपजावे. ॥ १६ ॥ (समज्झिणिताकलुसंअणज्जा के०) ते पापी अनार्य माता पिता अने स्त्रियादि कने अर्थे घणा कलुष एटले पापकर्म उपार्जन करीने पढी (इहेहिंकंतेहियविप्पहूणा के०) इष्टजे मातापिता तथा कांता एटले स्त्रियादिक ते थकी विप्पहूणा एटले रहित अर्थात् एकाकी बता (तेडुप्पिगंधेकसिणोयफासेके०) ते दुर्निगंध दुःखे करी नखो तथा अशुचि स्पर्शवान एवा नरकने विषे (कम्मोवगाकुणिमेआवसंतिके०) कर्मोपगता अशुचि कर्मने लीधे कुणि एटले मांस पेसी रुधिर परु आंतरमा फेफसुं इत्यादिक कम्मले करी समाकुल एवा नरक स्थानमां घणोकाल अवश्य पणे रहीने पूर्वीक्त दुःख सहन करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १७ ॥ इति नरकविनक्तियनाम प्रथमोद्देशकनुं अर्थसमाप्तः

॥ दीपिका—(पक्किप्पेति) कुंजीषु तान् आर्तस्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रपचंति ते तृषार्ताः सलिलं प्रार्थयंतस्तप्तं त्रपु पाय्यंते । पाय्यमानाश्चार्ततरं रसंति रारटंति ॥ १५ ॥ (आप्पेणेति) इह नरनवे आत्मनैवात्मानं वंचयित्वा जवानामधमाजवाधमा अधमजवामत्स्यवधलुब्धकादीनां जवास्तान् पूर्वजन्मनि शतसहस्रशः समनुनूय क्रूरकर्मणस्ते नरके बहुप्रनूतकालं तिष्ठंति यथा येन प्रकारेण यादृशाध्यवसायेन पूर्वजवे कृतानि कर्माणि तथा से तस्य नारकस्य नारावेदनाः स्युः ॥ १६ ॥ (समज्झिणितेति) अनार्याः पापकर्मकारिणः कलुषं पापं समर्ज्य अर्जयित्वा ते नारकादुरजिगंधिनरके वसंति । किंनूताः । इष्टैः कांतैः शब्दादिविषयैर्विहीनाः । नरके किंनूते । कृत्स्ने संपूर्णेऽस्पर्शेऽत्यं ताशुचिस्पर्शे कर्मोपगता आशु कर्मबद्धाः कुणिमे रुधिराद्याकुले आसमंतादुत्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागराणि वसंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति पंचमाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

॥ टीका—तासु च यक्रियते तद्वर्शयितुमाह । (पक्किप्पेत्यादि) तासु प्रत्यग्निना दीप्तासु लोहितपूयशरीराववयवकिट्बिषपूर्णासु दुर्गंधासु च बालान्नारकांस्त्राणरहितानार्तस्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रपचंति तेच नारकास्तथा कदर्थ्यमानाविरसमाकं दंतस्तृषार्ताः सलिलं प्रार्थयंतोमयं ते अतीव प्रियमासीदित्येषं स्मरयित्वा तप्तं यत्रपु

पाप्यमानाभ्यर्तितरं रसंति रारटंतीति. ॥ १५ ॥ उद्देशकार्योपसंहारार्थमाह । (अ
 प्पेणेत्यादि) इहास्मिन्मनुष्यजने आत्मना परवंचनप्रवृत्तेन स्वतएव परमार्थतयात्मा
 नं वंचयित्वाऽद्वेपेन स्तोकेन परोपघातसुखेनात्मानं वंचयित्वा बहुशोनवानां मध्ये
 अधमानां मध्ये अधमानवाधमामत्स्यबंधलुब्धकादीनां जवास्तान्पूर्वजन्मसु शतसह
 स्रशः समनुनूय तेषु जवेषु विषयोन्मुखतया सुकृतपराङ्मुखत्वेन वा ऽवाप्य महाघोरा
 तिदारुणं नरकवासं तत्र तस्मिन्मनुष्याः क्रूरकर्माणि परस्परतोऽऽस्वमुदीरयंतः प्रचूतं का
 लं यावन्तिष्ठन्ति । अत्रकारणमाह । यथा पूर्वजन्मसु यादृग्जन्तेनाध्यवसायेन जघन्यजघ
 न्यतरादिना कृतानि कर्माणि तथा तेनैव प्रकारेण (से) तस्य नारकजंतोर्नारावेदनाः प्रा
 डूर्ज्वन्ति स्वतः परतउचयतोवेति । तथाहि । मांसादाः स्वमांसान्येवाग्निना प्रताप्य न
 कृन्ते तथा मांसरसपायिनोनिजपूयरुधिराणि तप्तत्रपूणीव पायन्ते तथा मत्स्यघातकलु
 ब्धकादयस्तथैव ह्वियन्ते न्दियन्ते यावन्मार्थ्येतेति । तथाऽनृतनाषिणां तत्स्मारयित्वा
 जिह्वाश्चेह्वियन्ते । तथा पूर्वजन्मनि परकीयद्व्यापहारिणामंगोपांगान्यपन्धियन्ते तथा पा
 रदारिकाणां वृषणह्वेदः शात्मल्युपगूहनादिच तैः कार्यन्ते । एवं महापरिग्रहारंनवतां क्रो
 धमानमायालोनिनां च जन्मांतरस्वरुतक्रोधादिदुष्कृतस्मारणेन तादृग्विधमेव दुःस्वमु
 त्पाद्यतइति कृत्वा सुषूच्यते तथाविधं कर्म तादृग्विधजन्तएव तेषां तत्कर्मविपाकादितो
 नारइति. ॥ १६ ॥ किंचान्यत् (समणिकुण्डलित्वादि) अनार्याअनार्यकर्मकारित्वा
 दिंसानृतस्तेयादिनिराश्रवद्वारैः कलुषं पापं समर्ज्याशुचकर्मोपचयं कृत्वा ते क्रूरकर्मा
 णोदुरनिगंधे नरके आवसंतीति सटकः । किंचूताः । इष्टैः शब्दादिनिर्विषयैः कमनीयैः
 कांतैर्विविधं प्रकर्षेण हीनाविप्रमुक्तानरके वसन्ति । यदिवा यदर्थं कलुषं समार्जयन्ति
 तैर्मातापुत्रकजत्रादिभिः कांतैश्च विषयैर्विप्रमुक्ताएकाकिनस्ते दुरनिगंधेन कुथितकलेव
 रातिशायिनि नरके कृत्स्ने संपूर्णैऽत्यन्ताशुचस्पर्शे एकांतोदेजनीये शुचकर्मापगताः (कु
 णिमेति) मांसपेशीरुधिरपूयांत्रफिफिसकल्मषाकुले सर्वामेथ्याधमे बीजत्सदर्शने हाहार
 वाक्रंदेन कष्टं मातावदित्यादि शब्दावधीरितदिगंतराले परमाधमे नरकावासे आसमंतादु
 त्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि यावद्यस्यांवा नरकपृथिव्यां यावदायुस्तावद्वसन्ति तिष्ठन्ति ।
 इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीतिपूर्ववत्. ॥ १७ ॥ इति नरक विनक्तेः प्रथमोद्देशकः समाप्तः

हवे पांमाध्ययननांबीजो उद्देशो प्रारंभिये नैये एने विषे पण एज नरकना जाव कहेहे.

अहावरं सासयडुक्कधम्मं, तं जे पवस्कामि जहातहेणं ॥ बाला
 जहा डुक्कडकम्मकारी, वेदंति कम्माइं पुरेकदाइं ॥ १ ॥ हहेहि

पाएहि य बंधिऊणं, उदरं विकत्तंति खुरासिएहिं ॥ गिएहंतु
बालस्स विहत्तु देहं, वधं धिरं पिष्ठतो उदरंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(अहके०) अथ एटले हवे (अवरंके०) अपर एटले बीजा (सासयडुक्कधम्मं के०) शाश्वतदुःखनो धर्म एटले स्वजावळे जेने विषे एवा नरकना दुःख ज्यां सुधी जी वे त्यांसुधी ते नारकी जेमजोगवे (तंजेके०) तेम तमने (जहातहेणं के०) यथा तथ्य (पवस्सामि के०) कहीशुं; एटले जेरीते श्रीवीरपरमेश्वरना मुखथी सांनळ्युंते तेरीते त मोने, कहीशुं (डुकडकम्मकारी के०) डुकुत कर्मना करनार एवा (बाला के०) अ ज्ञानी निर्विवेकीजीव ते (जहा के०) जेरीते (पुरेकडाइंक्कम्माइं के०) पोताना पूर्वक तकर्मने (वेदंति के०) वेदेळे जोगवे ठे तेरीते कहीशुं ॥१॥ त्यां परमाधार्मिक देव (ह ङेहिपाएहियबंधिऊणं के०) ते नारकीना हाथ पग बांधीने (खुरासिएहिं के०) बुरे क री तथा खजे करी (उदरंविकत्तंति के०) पेटने कापे ते केवीरीते कापे तोके (गिएहं तुबालस्सविहत्तुदेहंके०) बाल नारकीने ग्रहणकरी एटले पकडीने तेना शरीरने लाकडा दिके हणीने खंमो खंम करे (वधंधिरंपिष्ठतोउदरंति के०) आगला जागनुं सबल च र्म ते पुठ प्रदेशे काढे अने पुठनुं चर्म ते आगल काढे तथा मावा पाशानुं चर्म जमणे पासे काढे अने जमणी बाजुनुं चर्म माबी बांजुए काढे एरीते चामडी उखेडी नाखे ॥१॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयस्यादिसूत्रमिदं । (अहावरमिति) अथापरमन्यद्वयामि । श श्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च तदेव धर्मः स्वजावोयस्मिन् सतथा एवंजूर्तं नरकं तथ्येन सत्यतया (जे) जवतां कथयामि । बालानिर्विवेकाडुष्कृतकर्मकारिणः पुराकृतानि पापानि कर्माणि वेदयन्ति तथा वदिष्यामि ॥ १ ॥ (हङ्गेहिंति) परमाधार्मिकास्तान्नारकान् हस्तपादेबु बद्ध्वा उदरं कुरप्रासिजिरायुधविशेषैर्विकर्तयन्ति विदारयन्ति तथा बालस्य लकुटादिनिर्विविधं हतं देहं गृहीत्वा वर्धं चर्मशकलं स्थिरं बलवत् पृष्ठतः पृष्ठ देशे उत्थरन्ति वेष्टयन्ति, ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकः सांप्रतं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इ हानंतरोद्देशके यैः कर्मनिर्जतवनरकेषूत्पद्यन्ते यादृगवस्थाश्च जवंत्येवं तत्प्रतिपादित मिहापि विशिष्टतरं तदेव प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य सूत्रानुगमेऽ स्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (अहावरमित्यादि) अथेत्यानंतरे । अपरमित्युक्तादन्यद्वयामित्युत्तरेण संबंधः । शश्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च शाश्व तं दुःखं तत्तर्धर्मः स्वजावोयस्मिन् यस्य वा नरकस्य सतथा तमेवंजूर्तं नित्यदुःखस्वजाव

महिनिमेषमपि कालमविद्यमानं सुखलेशं याथातथ्येन यथाव्यवस्थितं तथैव कथयामि । नात्रोपचारोर्थवादोवा विद्यतइत्यर्थः । बालाः परमार्थमजानानाविषयसुखलिप्सवः सांप्रतेक्षिणः कर्मविपाकमनवेद्यमाणा यथा येन प्रकारेण दुष्टं कृतं दुष्कृतं तदेव कर्मानुष्ठानं तेनवा दुष्कृतेन कर्मज्ञानावरणादिकं तदुष्कृतकर्म तत्कर्तुं शीलं येषांते दुष्कृतकर्मकारिणस्तएवंनूताः पुराकृतानि जन्मांतरार्जितानि कर्माणि यथावेदयन्ति तथा कथयिष्यामीति ॥ १ ॥ यथाप्रतिज्ञातमाह । (हृद्देहीत्यादि) परमाधार्मिकास्तथाविधकर्मोदयात् क्रीमायमानास्तान्नारकान् हस्तेषु पादेषु बध्वोदरं ह्युरप्रासिजिर्नानाविधैरायुधविशेषैर्विकर्तयन्ति विदारयन्ति । तथा परस्य बालस्येवार्किंचित्करत्वाद्बालस्य लकुटादिनिर्विविधं हतं पीडितं देहं गृहीत्वा वर्धं चर्मशकलं स्थिरं बलवत्पृष्ठतः पृष्ठदेशे उद्धरन्ति विकर्तयन्त्येवग्रतः पार्श्वतश्चेति ॥ २ ॥

बाहू पकण्ति समूलतो से, थूलं वियासं मुहे आडहन्ति ॥ रहंसि जुत्तं सरयन्ति बालं, आरुस्स विञ्चन्ति तुदेण पिठे ॥ ३ ॥ अयं व तत्तं जलियं सजोइ, तज्जवमं नूमि मणुक्कमन्ता ॥ ते मज्झमाणा कलुणं थणंति, उसुचोइया तत्तज्जुगेसु जुत्ता ॥ ४ ॥

अर्थ-ते परमाधार्मिको (बाहूपकण्ति समूलतो से के०) त्रण नरकपृथ्वीने विपे नारकीना अथस्तन अने चारनरकपृथ्वीमां मूलथी आरंजीने बन्ने बाहु कापे, तथा (थूलं के०) मोहोदो लोहनो गोलो तपावी (मुहे के०) ते नारकीजुं मुख (वियासं के०) विकाशीने एटले मुख उघाडीने तेमांहे (आडहन्तिके०) नाखे तथा (रहंसि जुत्तं सरयन्ति बालं के०) लोखंमना रथमां जो तरी पूर्वना करेला कर्म संजलावीने ते नारकीने खेडे हलावे तथा (आरुस्स विञ्चन्ति तुदेण पिठे के०) अत्यंत रोश करीने ते नारकीना पुठनाजागने आरे करी वींधे ॥ ३ ॥ (अयं व तत्तं जलियं सजोइ के०) जेम लोखंमनो गोलो तप्त अग्नीये संहित जाज्वल्यमान होय अथवा उष्ण कथीर होय (तज्जवमं नूमि मणुक्कमन्ता के०) तेनीजे उपमां जे ने एटले तेना सरखी तप्त एवीजे नूमि, तेने अतिक्रमता एटले बलती पृथ्वीपर चालता (ते मज्झमाणा के०) ते नारकी बलता थका (कलुणं थणंतिके०) करुण एटले दयामणा शब्द करे अर्थात् हेमात हेतात इत्यादिक विज्ञाप करे (उसुचोइया के०) तथा आरे करी चोया एटले प्रेक्षा थका (तत्तज्जुगेसु जुत्ता के०) तप्त एवा धूसरे जोतया थका जेम गलिया बलद चालतां आरडे तेम ते नारकी आरड्यां करे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-(बाहूइति) (से)तस्य नारकस्य तिसृषु नरकपृथिवीषु परमाधार्मिका अप

रनारकाश्चाधस्तनचतसृषु पृथिवीषु मूलतश्चारन्य बाहून् प्रकर्तयन्ति िदन्ति । तथा मुखे विकाशं कृत्वा स्थूलं बृहत्तमोद्गोलादिकं प्रक्षिपन्तश्चादहन्ति । तथा रहसि एकांते युक्तं स्व कृतकर्मानुरूपवेदनां कुर्वन्तो बालमङ्गं स्मारयन्ति जन्मान्तरकर्म । आरुण्य च रोषं कृत्वा पृष्ठे प्रतोदेन विध्यन्ति ॥ ३ ॥ (अयमिति) तथा अयोगोलवज्ज्वलितां ज्योतिर्नूतां त डुपमां वा नूमिमनुक्रमन्तोगर्भतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं स्तनन्ति आक्रन्दन्ति तत्रेषु युगे षु युक्तागलिवृषाश्च इषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनन्ति ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (बाहूपकप्यन्तीत्यादि) (से)तस्य नारकस्य तिसृषु नारकपृथिवीषु परमाधार्मिकाअपरनारकाश्चाधस्तनचतसृषु चापरनारकाएव मूलतश्चारन्य बाहून् प्रक र्तयन्ति िदन्ति तथा मुखे विकाशं कृत्वा स्थूलं बृहत्तमायोगोलादिकं प्रक्षिपन्तश्चासमन्ताद हन्ति । तथा रहस्येकांतिनं युक्तमुपपन्नं युक्तियुक्तं स्वरुतवेदनानुरूपतत्कृतजन्मान्तरानुष्ठानं तं बालमङ्गं नारकं स्मारयन्ति । तद्यथा । तत्रत्रपुपानावसरे मद्यपस्त्वमासीस्तथा स्वमांसज कृणावसरे पिशिताशी त्वमसीत्येवं दुःखानुरूपमनुष्ठानं स्मारयन्तः कदर्थयन्ति तथा नि ष्कारणमेवारुण्य कोपं कृत्वा प्रतोदादिना पृष्ठदेशे तं नारकं परवशं विध्यन्तीति ॥ ३ ॥ तथा (अयंवेत्यादि) तत्रायोगोलकसन्निजां ज्वलितज्योतिर्नूतां तदेवरूपां तडुपमां वा नूमिमनुक्रामन्तस्तां ज्वलितां नूमिं गर्भतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं विस्वरं स्तनन्ति रा रन्ति तथा तत्रेषु युगेषु युक्तागलिबलीवर्दाश्चेषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनन्तीति॥

बालाबलानूमिमणुक्रमन्ता, पविज्जलं लोहपहं च तत्तं ॥ जंसी
जङ्गमे सि पवज्जमाणा, पेसेव दंमेहि पुराकरन्ति ॥५॥ ते संपगा
हं सि पवज्जमाणा. सिलाहि हम्मन्ति निपातिणीहिं ॥ संतावणी
नाम चिरद्वितीया. संतप्पती जह्म असाहुकम्मा ॥ ६ ॥

अर्थ—(बालके०) अज्ञानी निर्विवेकी (अबलाके०) बल रहित एवा नारकी तेने उल्ल लोहना) जेवी (नूमि के०) पृथिवीयें बलात्कारें (अणुक्रमन्ताके०) अतिक्रमावे एटले च लावे तेवारे ते बापडा विरस शब्द करे ते नूमि केवीठे तोके (पविज्जलं लोहपहंचतत्तं के०) प्रज्वलित एटले ज्यां उल्ल लोह समान रुधिर अने परुनो कर्दमठे एवीठे (जंसीनि जङ्गमे सिपवज्जमाणाके०) तथा जे विषम स्थानके कुंजीपाक शाळमली वृद्ध प्रमुख विषम स्थानकठे (पेसेवके०) त्यां चालता कर्मकरनी पेरे अथवा गलियाबलदनीपेरे(दंमेहिके०) दंमादिके ताडना करीने (पुराकरन्तिके०) आगलकरी चलावे पण ते नारकी पोतानी इच्छायें आगल जवाने अथवा पोताने गमेते स्थानके रहीजवा पणु पामे नही. ॥ ५ ॥ (तेके०) ते

नारकीने (संपगाढसि के०) अत्यंत वेदनाक्रांत एवं नरक अथवा तेवो मार्गे तेने विषे (पवङ्गमाणा के०) चलावता थका (सिलाहि हम्मंतिनिपातिणीहिं के०) साहमु सि लायेंकरी हणीने नीचो पाडी नाखे, परंतु ते आगल जइ शके नही (संतावणी नामचिर छितीयाके०) तथा संतापनी नामे कुंजी त्यां शाश्वतिठे तेमांहे गयो बतो (संतप्यतीज ङ असाहुकम्मा के०) ज्यां माठा कर्मनो करनार बापडो घणु संताप सहन करे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(बालेति) बालाअज्ञाः प्रज्वलितलोहपथमिव ते आक्रंदन्ति । तथा यस्मिन्नजिहुर्गे विषमे कुंजीशाढमव्यादिप्रपद्यमानानसम्यगुपगृह्णन्ति ततस्ते कुपितानरकपा लाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव दंडैर्हत्वा पुरतोयतः कुर्वन्ति ॥ ५ ॥ (तेऽति) ते नारकाः संप्र गाढमसह्यं नरकं प्रपद्यमानाअनिमुखपातिनीनिः शिलानिरसुरैर्हन्यन्ते । संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका तज्जतः प्राणी वेदनाग्रस्तआस्ते यत्र संतप्यतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा ॥ ६ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (बालाबलाइत्यादि) बालानिर्विवेकिनः प्रज्वलितलोहपथमिव तप्तां जुवं (पविक्कलन्ति) रुधिरपूयादिना पिबित्वां बलादनिहंतोऽनुक्रम्यमाणा विरसमासरं ति । तथा यस्मिन्नजिहुर्गे कुंजीशाढमव्यादौ प्रपद्यमानानरकपालचोदितानसम्यगगृह्णन्ति । त तस्ते कुपिताः परमाधार्मिकाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव बलीवर्दवद्वा दंडैर्हत्वा प्रतोदेन न प्रतुद्य पुरतोयतः कुर्वन्ति न ते स्वेच्छया गंतुं स्थातुं वा लज्जन्तइति ॥ ५ ॥ किंच (तेसंपगा ढमित्यादि) ते नारकाः संप्रगाढमिति बहुवेदनात्वेन सह्यं नरकं मार्गं वा प्रपद्यमाना गंतुं स्थातुं वा तत्राऽशक्नुवन्तोऽनिमुखपातिनीनिः शिलानिरसुरैर्हन्यन्ते । तथा संतापयतीति संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका । तज्जतोऽसुमान् प्रनूतं कालं यावदतिवेदनाग्रस्तआस्ते यत्रच संतप्यते पीडयतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा जन्मांतरकृताद्युचानुष्ठानइति ॥ ६ ॥

कंदूसु पक्खिण्ण पयंति बाला, ततोवि दड्ढा पुण उप्पयंति ॥ ते उड्डुका
एहिं पखङ्गमाणा, अवरेहिं खज्जंति सणप्फएहिं ॥ ७ ॥ सम
सियं नाम विधूमणां, जं सोयतत्ता कलुणं थणंति ॥ अहेसिरं
कट्टु विगतिऊणं, अयंव सड्ढेहिं समोसवेंति ॥ ८ ॥

अर्थ—वली नरकना दुःख कहेले. (बाला के०) ते बाल नारकीने परमाधार्मिक लो को (कंदूसु के०) कंदू नामा नाजन विशेष तेने विषे (पक्खिण्ण के०) प्रहेपीने (प यंतिके०) पचवे (ततोविदड्ढापुणउप्पयंतिके०) तेवारे ते नारकी दाऊता थका बलता चणानी पेरे उंचा उठले (तेउड्डुकाएहिंपखङ्गमाणाके०) त्यां आकाशमां वली तेने डोण काकादिक पहीउं त्रोटता थका खाता थका (अवरेहिं के०) त्यां थकी बीजा स्था

नकनी दिशा तरफ नासे (सणप्फएहिं के०) त्यां वली अन्य सिंह व्याघ्रादिक तेने (खज्जंति के०) खाए ॥ ७ ॥ नाम शब्द संजावनायेँते (समूसियं के०) उंचु चि ताने आकारे एवुं (विधूमछाणं के०) अग्नीनुं स्थानकळे (जं के०) ते स्थानक पामिने (सोयतरा के०) शोके तप्त थका (करुणंथपंति के०) दीनस्वरे करीने आक्रंद करे तथा परमाधामीउं ते नारकीनुं (अहेसिरंकट्टु के०) मस्तक नीचुं करीने (विगत्तिऊणंअयंवके०) शरीर विकूर्वि ठेदीने लोहनी पेरे (सहेहिं के०) शस्त्र जे मुजरादिक तेणोकरी (समोसवेँति के०) खंम खंम एटले टुकडा टुकडा करे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—(कंदूसुइति) तं बालं कंदूसु कुंजीषु प्रक्षिप्यासुराः पचंति । ततः पाक स्थानात्ते दह्यमानाश्चणकाश्च नृज्यमानाउत्पतंति ऊर्ध्वमुच्चजंति । तेच (उड्डुकाएहिं ति) झोएँः काकैवैक्रियैः प्रखाद्यमानानजह्यमाणानश्यंतोनष्टाः संतोऽपरैः (सणप्फ एहिंति) सनखपदैः सिंहव्याघ्रादिनिर्जह्यंते ॥ ७ ॥ (समूसिअमिति) सम्यगुद्धितं चित्तिकाकृति विधूमस्याग्नेः स्थानं विध्वंसस्थानं यत् प्राप्य शोकतप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंति । नामेति संजावनायां । संजाव्यंते तत्रैतावेदनाइति । तथा अधः शिरोमस्तकं कृत्वा देहं विकर्त्य ठित्वा (समोसवेँतिति) खंडशः खंमयंत्यसुराः ॥ ८ ॥

॥ टीका—(तथा कंदूसुपक्षिप्यइत्यादि) तं बालं वराकं नारकं कंदूषु प्रक्षिप्य नरक पाजाः पचंति । ततः पाकस्थानात् ते दह्यमानाश्चणकाश्च नृज्यमानार्कध्वं पतंत्युत्पतंति ते च ऊर्ध्वमुत्पतिताः (उड्डुकाएति) झोएँः काकैवैक्रियैः प्रखाद्यमानानजह्यमाणाअन्य तोनष्टाः संतोऽपरैः (सणप्फएहिंति) सिंहव्याघ्रादिनिः खाद्यंते नह्यंतेइति ॥ ७ ॥ किंच (समूसियंनामेत्यादि) सम्यगुद्धितं चित्तिकाकृति । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्य व्यते एवंविधानि नरकेषु यातनास्थानानि । विधूमस्याग्नेः स्थानं विधूमस्थानं । यत्प्राप्य शोकवितप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंतीति । तथा अधः शिरः कृत्वा देहंच विकर्त्यायोव ह्रस्वैस्तब्धेदनादिनिः (समोसवेँतिति) खंमशः खंमयंतीति ॥ ८ ॥

समूसिया तन्न विसूणियंगा, पस्कीहिं खज्जंति अउमुहोहिं ॥ सं जीवणी नाम चिरद्धितीया, जंसीपया हम्मइ पावचेया ॥ ९ ॥ तिस्काहिं सूलाहिं जितावयंति, वसोगयं सोयरयं व लहुं ॥ ते सू लविद्धा कलुणं थणंति, एगंतडुस्कं डहउं गिलाणा ॥ १० ॥

अर्थ—(तन्न के०) त्यां नरकने विपे (समूसिया के०) उंचा आंजादिकने विपे (विसूणियंगा के०) नीचे मस्तके बांधीने जेम खाटकी ठालीनुं चर्म उखेडे तेम परमा

धार्मिको ते नारकीउनुं चर्म उखेडी नाखे पठी ते नारकीना चर्म रहित एवा अंगने (पस्कीहिंखळंति अउमुहेहिं के०) वज्र समानठे चांच जेमनी एवा काक समली गृध्र पक्षीउं तेने खाय, एरीते नरकपाले ठेदन जेदन मूर्खित कखां थका पण ते नारकी मरण पामे नही तेनुं कारण कहेवे (संजीवणी नामचिरछितीया के०) संजीवनी नामे एवी साश्वति कुंजीठे (जंसीपया के०) जेहने विषे पोहोता थकां प्राणी (हम्मइपावचे या के०) पापसहित एवा परमाधार्मिकलोक तेने हणे ठेदे जेदे परंतु तेणे करी ते मरे नही किंतु पारानी पेरे तेनुं शरीर फरी मली जाय ॥९॥ (तिस्काहिंसूलाहि के०) तेपर माधार्मिक पुरुषो तीक्ष्ण वज्रवत् सूलिये करीने नारकीना शरीरने (अजितावयंति के०) अजितापयंति एटले पीडे जेम (लडुं के०) लुब्धक एवा जे कुतरादिक तेने (वसोगयं के०) वसोपगतं एटले वज्रो पड्या एवां (सोयरयं के०) स्वापद भृगादिक पशु ते जेम मरणांत कदर्थना पामे तेम (ते के०) ते नारकीजीवो पण (सूलविद्धा के०) सूलियें विंध्या थका (कलुण्ठयंति के०) दीनस्वरे अरडाट करे एकतो अन्यंतर शोकादिक अने बीजो बाहिर हननादिके करी (गिलाणाके०) गिलान ठता एम (डुह उंके०) बने प्रकारे (एगंतडुस्कं के०) एकांत डुःख नोगवे परंतु मरण पामे नही ॥१०॥

॥ दीपिका—(समूसिआइति) तत्र नरके स्तंजादौ र्ध्वबाहवोऽधःशिरसः श्वपाकैरजवल्लं बिताः (विसूणिअंगति) उत्कृतांगाअपनीतत्वचोलोहमुखैः पक्षिनिर्वज्रचंचुनिः काक गृध्रादिनिर्नक्ष्यंते । एवंते परमाधार्मिककृतैः परस्परकृतैः स्वानाविकैर्वा दुःखैश्चिन्नानिना अपि न म्रियंते । अतोज्ञायते संजीवनी नरकनूमिर्यस्यां खंमशच्छिन्नोपि न म्रियते स्वायु पि सतीति । सर्वे प्रजाः प्राणिनोयस्मिन्नरके पापचेतसोहन्यंते मुजरादिनिः । नरकानुजावा च्चमुमूर्पवोपि नम्रियंते ॥९॥ (तिस्काहिंति) तीक्ष्णानिः शूलानिस्तापयंति । कमिवा वशमुपगतं सूकरादिकं लब्ध्वा यथा कदर्थयंति । ते नारकाः शूलविद्धाअपि नम्रियंते पारदवन्मिलंति ततः करुणं स्तनंति दीनमाक्रंदंति उजयतोर्तर्बहिश्च ग्लानाएकांतडुःखमनुजवंति ॥१०॥

॥ टीका—अपिच (समूसियाइत्यादि) तत्र नरके स्तंजादौ र्ध्वं बाहवोऽधःशिरसोवा श्वपाकैर्बस्तवल्लंबिताः संतः (विसूणिअंगति) उत्कृतांगाअपगतत्वचः पक्षिनिरयोमुखैर्वज्रचंचुनिः काकगृध्रादिनिर्नक्ष्यंते । तदेवं ते नारकानरकपालापादितैः परस्परकृतैः स्वानाविकैर्वा चिन्नानिनाः कथितामूर्बिताः संतोवेदनासमुद्धाते गताअपि संतो न म्रियंते अतोव्यपदिश्यते संजीवनीवत् संजीवनी जीवितदात्री नरकनूमिः । तत्र गतः खंम शच्छिन्नोपि नम्रियते स्वायुषि सतीति । साच चिरस्थितिकोत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत् यावत्सागरोपमाणि । यस्यां च प्राप्ताः प्रजायंतइति प्रजाः प्राणिनः पापचेतसोहन्यंते मुजरा

रादिजिर्नरकानुजावाच्च मुमूर्षवोप्यत्यंतपिष्टाअपि न त्रियन्ते ऽपितु पारदवन्मिलन्तीति॥ए॥
अपिच (तिरकाहीत्यादि) पूर्वदुष्कृतकारिणं तीक्ष्णानिरयोमयीनिः शूलानिरर्नकपा
लानारकमजितापयन्ति । किमिव । वशमुपगतं श्वापदमिव । कालष्टष्टसूकरादिकं स्वा
तंत्र्येण लब्ध्वा कदर्शयन्ति ते नारकाः शूलादिनिर्विद्धाअपि नत्रियन्ते केवलं करुणं दीनं
स्तनन्ति । नच तेषां कश्चिन्नाणायालं । तथैकांतेनोजयतोतर्बहिश्च ग्लानाअपगतप्रमोदाः
सदा दुःखमनुजवंतीति ॥ १० ॥

सया जलं नाम निहं महंतं, जंसी जलंतो अगणी अकछो ॥
चिठंति बद्धा बहुकूरकम्मा, अरहस्सरा केइ चिरछितीया ॥
॥११॥ चिया महंतीउ समारजिता, बिप्रंति ते तं कलुणं रसंतं ॥
आवट्ती तढ असाहुकम्मा, सणी जहा पडियं जोइमस्से ॥१२॥

अर्थ—(सयाजलं नाम के०) सर्व काल निरंतर जलतुं बलतुं एवे नामे (निहंके०)
ज्यां प्राणीने हणीये ते (महंतं के०) मोहोदुं स्थानकछे (जंसीजलंतोअगणी अकछो
के०) जे स्थानके काष्ठ रहित अग्नि प्रज्वलेछे त्यां (बद्धाबहुकूरकम्मा के०) घणा
कूरकमें बांध्या अका घणा कालसुधी (चिठंतिके०) रहे केवा अका तिष्ठे तोके (अरह
स्सराकेइ के०) मोहोटा बीहामणा आक्रंद स्वर करता अका तथा (चिरछितीयाके०)
घणाकाल नी स्थितीछे जेमनी एवा अका रहे ॥ ११ ॥ (चियामहंतीउ के०) ते पर
माधार्मिक त्यां नरकने विपे मोहोटी अग्नीनी चिता (समारजिता के०) समारंजीने
तेमां अनेक काष्ठ प्रक्षेपीने (बिप्रंतितेतंकलुणंरसंतंके०) तेमांहे नारकीनेनाखे ते त्यां दा
ऊता अका करुण स्वरे आक्रंद करता (तढके०) त्यां ते चितामांहे गयाअका (असाहुक
म्माके०)असाधुकर्मना करनार एवा नारकी (आवट्तीके०) आवर्त्ते, विलय अइ जाय कोनी
पेरे तोके (जहाके०) जेम (सर्पि के०) घृत ते (जोइमस्सेके०) ज्योतिजे अग्नी तेमां
हे (पडियंके०) पड्यो अको विलय अइ जाय तेनीपेरे विलयथाय परंतु घृततो अग्नीमांहे
सर्वथा बली जाय पण नारकी जीव ते अग्नीमां मरण पामेनही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा ज्वलद्दीप्यमानं स्थानं । किञ्चूतं । निहन्यन्ते प्राणिनोयस्मि
न् निहमाघातस्थानं महद्विस्तीर्णमस्ति । यस्मिन् स्थानेऽकाष्ठोग्निर्ज्वलन्नास्ते । तत्र बहुकू
कर्मणः केचिच्चिरस्थितिकाअरहस्सराबृहदाक्रंदशब्दास्तिष्ठन्ति ॥ ११ ॥ (चिये
ते) महतीश्रिताः समारज्य नरकपालास्ते तं नारकं करुणं दीनं रसंतमाक्रंदन्तं तत्र

क्षिपन्ति । स असाधुकर्मा तस्यां चितायामावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये अग्निमध्ये पतितं विलीयते तथापि नम्रियते नवस्वजावत्वात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (सयाजलमित्यादि) सदा सर्वकालं ज्वलद्देदीप्यमानमुख्यरूपत्वात् स्थानमस्ति । निहन्यन्ते प्राणिनः कर्मवशगायस्मिन् तन्निहमाघातस्थानं तच्च महाविस्तीर्णं यत्राकाष्ठोऽग्निर्ज्वलन्नास्ते तत्रैवं जूते स्थाने नवांतरे बहुकूरकर्माणस्तद्विपाकापादि तेन पापेन बद्धास्तिष्ठन्तीति । किञ्चूताः । अरहस्वराबृहदाक्रंदशब्दाश्चिरस्थितिकाः प्रचूत कालस्थितयश्च्यर्थः ॥ ११ ॥ तथा (चियामहंतीव इत्यादि) महतीश्चिताः समारन्य नरकपालास्तं नारकं विरसं करुणं दीनमारसंतं तत्र क्षिपन्ति । सचासाधुकर्मा तस्यां चितायां गतः सन्नावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये पतितं इवीनवत्येवमसावपि विलीयते नच तथापि नवानुजावात्प्राणैर्विमुच्यते ॥ १२ ॥

सदा कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अइडुक्कधम्मं ॥ ह्हे हिं पाएहिय बंधिऊणं, सत्तुव दंमेहिं समारजंति ॥ १३ ॥ जंजंति बालस्स वहेण पुष्ठी, सीसंपि जिंदंति अउवणेहिं॥ते जिन्नदेहा फलंगंव तब्बा, तत्ताहिं आराहिं णियोजयंति ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे वली दुःखनो बीजो प्रकार कहेहे. (सदाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) त्यां सर्वकाल संपूर्ण घर्म एटले उल्ल आतापनुं स्थानक जे स्थानके (गाढोपनीतंके०) ते नारकीने निवडकर्मे आणी ठोक्या यका (अइडुक्कधम्मं के०) ज्यां अत्यंत दुःखरूप धर्म नो स्वजावढे एवा स्थानके (ह्हेहिंपाएहियबंधिऊणंके०) नरकपाल ते नारकीना हाथ अने पग बांधीने (सत्तुवके०) शत्रुनी पेरे (दंमेहिके०) दंमेकरी (समारजंतिके०) संमारंजे ताडना करे ॥ १३ ॥ (जंजंतिबालस्सवहेणपुष्ठी के०) ते परमाधार्मिको दंमा दिके करी बाल अइ एवा नारकीनी पीठने नांजे तथा (अउवणेहिंके०) जोढाना घणे करीने (सीसंपिजिंदंतिके०) मस्तकने पण चेदी नाखे, चूर्ण करीनाखे वली अपि शब्द यकी बीजा पण अंगोपांग एजरीते मुजरे करी चेदी नाखे (तेजिन्नदेहाके०) ते नारकी चूर्ण अयाथी जिन्नदेह बतां (फलंगंवतब्बाके०) पाटीआनी पेरे बन्ने पासे करवते करी बेद्या यका (तत्ताहिंआराहिंके०) तप्त आरे करी खोसता यका तप्त कथीरादिकना मार्गने विषे (नियोजयंति के०) ते नारकीने प्रवर्त्तावे इतिजाव एटले तप्त कथीराना रसनं पान कराववाने विषे नियोजे एटले प्रवर्त्तावे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(सदेति) सदा कृत्स्नं संपूर्णं घर्मस्थानं गाढैर्दृढैः कर्मनिरुपनीतं प्रापितं

अतिःदुःखमेव धर्मः स्वनावोयस्मिन् तत्तथा । एवंविधे स्थाने नारकं हस्तैः पादैर्बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति क्षिप्त्वा च शत्रुमिव दंभैः समारजन्ते ताडयन्ति ॥ १३ ॥ (नंजन्ति) बालस्य नारकस्य व्यथेन लकुटादिप्रहारेण पृष्ठं नंजन्ति अयोधनैर्लोहधनैः शीर्षं निदन्ति चूर्णयन्ति । अपिशब्दादन्यान्यप्यंगानि चूर्णयन्ति । ते निन्नदेहानारकाः फलकमिवोन्नान्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिनावतष्टादिधाकृतास्तप्तानिरारानिः पीडयमानास्तप्तत्रपुपानादिके कर्मणि नियोज्यन्ते व्यापार्यन्ते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अथायमपरोनरकयातनाप्रकारस्तमाह । (सयाकसिणमित्यादि) सदा सर्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं पुनरपरं धर्मस्थानमुष्मस्थानं दृढैर्निधत्तनिकाचिकावस्थैः कर्मनिरुपनीतं दौकितमतीव दुःखरूपो धर्मः स्वनावोयस्मिन्स्तदतिदुःखधर्मं तदेवंचूते यातनास्थाने तमत्राणं नारकं हस्तेषु पादेषु च बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति । तथा तदवस्थमेव शत्रुमिव दंभैः समारजन्ते ताडयन्ति ॥ १३ ॥ किंच । (नंजन्तिबालस्तेत्यादि) बालस्य वराकस्य नारकस्य व्यथयतीति व्यथोलकुटादिप्रहारस्तेन पृष्ठं नंजयन्ति मोटयन्ति तथा हि व्यथोमयेन घनेन निदन्ति चूर्णयन्त्यपिशब्दादन्यान्यप्यंगोपांगानि द्रुघणघातैश्चूर्णयन्ति । १. ५. कानिन्नदेहाश्चूर्णितांगोपांगाः फलकमिवोन्नान्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिनावतष्टास्तनूकृताः संतस्तप्तानिरारानिः प्रतुद्यमानास्तप्तत्रपुपानादिके कर्मणि विनियोज्यन्ते व्यापार्यन्तइति ॥ १४ ॥

अनिजुंजिया रुद्ध असाधुकम्मा, उसुचोइया हव्विवहं वहन्ति ॥ ए
गं डुरुह्मित्तु डवे ततोवा, आरुस्स विस्सन्ति ककाणउसो ॥ १५ ॥
बाला बलाचूमिमणुक्कमन्ता, पविज्जलं कंटइलं महन्तं ॥ विव
धतप्पेहिं विवस्सचित्ते, समीरिया कोट्टवल्लिं करिन्ति ॥ १६ ॥

अर्थात् (अनिजुंजिया रुद्ध असाधुकम्माके०) रौड एवा असाधु कर्म एटले अन्य नारकीउने हणवादिक कार्ये चत्तना करनार अथवा पूर्व जवना करेला एवा रौड असाधु कर्म तेने प्रेरता थका एटले पूर्वकृत दुष्कृतने स्मरण करावीने (उसुचोइया हव्विवहं वहन्ति के०) सरानिघात एटले बाणादिके करी जेम हस्तिने चलाविये वाहिये तेम ते परधार्मिको माहावतनी पेरे ते नारकीउने वाहे अथवा उंटनी पेरे वाहे एटले चलावे (एगंडुरुह्मित्तुडवेततोवा के०) तेना उपर एक बे अथवा त्रणरूपे आरुढ थइने दुःख आपे (आरुस्सविस्सन्तिककाणउसोके०) क्रोधेकरीने ककाणउ एटले तेना मर्म स्थानकने आरादिके करी विंधे ॥ १५ ॥ (बालाके०) अइ एवा नारकीने (बलाके०) बलात्कारे करी (पविज्जलं के०) रक्त अने परु तद्रूप रौड कर्दमें करी विषम तथा

(कंटइलं के०) कांटावाली एवी (महंतं के०) महोटी (जूमि के०) जूमिकानी वे
 लुने विपे (अणुक्कमंता के०) अतिक्रमावे ते जेम जेम आकरा चलावे तेम तेम डुः
 ख पामे तथा (विवस्सुचित्ते के०) मूर्धित एवा नारकीउने (विवधतप्पेहिंके०) अने
 क नरकपालो त्रापें करी बांधीने (समीरियाके०) तेना पूर्वकृत पापकर्म प्रकाशीने (कोट्ट
 बलिकरंति के०) कोट्ट एटले नगरनी बलिबाकुल जेम दशोदिशे सैकडाखंम थइ वि
 खरी जाय तेम परधार्मिको ते नारकीना खंमो खंम करी विखेरी नाखे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(अजिजुंजियाइति) रौड्कर्मणि अपरान्नारकान् हननव्यापारेऽनियुज्य
 व्यापार्य असाधुकर्मणश्चोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिवहं वाहयन्ति नरकपालाः।
 यथा हस्ती वाह्यते समारुह्य एवं तान् वाहयन्ति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा स
 मारोप्य ततस्तं वाहयन्ति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुह्य रोपंकृत्वा प्रतोदादिना विध्यं
 ति । सेतस्य नारकस्य (ककाणउत्ति) मर्मणि विध्यन्ति बिदंति ॥ १५ ॥ (बालाइति) बालाः प
 रवशामहतीं रुधिरादिप्रपिञ्जिलां कंटकाकुलां जूमिमनुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथा
 न्यान् तर्पकाकारान् विषस्सुचित्तान् मूर्धितान् विविधमनेकधा बद्धानरकपालाः पापेन समी
 रिताः प्रेरितास्तान् कुट्टयित्वा बलिं कुर्वन्ति खंडशः क्षिप्त्वा इतश्चेतश्चक्षिपन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—(अजिजुंजियाइत्यादि) रौड्कर्मण्यपरनारकहननादिकेऽनियुज्य व्यापार्य यदि
 वा जन्मांतरकृतं रौड् सत्वोपघातकार्यमनियुज्य स्मारयित्वा असाधून्यशोचनानि जन्मांतर
 कृतानि कर्माण्यनुष्ठानानि येषांते तथा तानिश्चोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिव
 हं वाहयन्ति नरकपालाः । यथा हस्ती वाह्यते समारुह्यैवं तमपि वाहयन्ति । यदिवा हस्ती
 महातं नारं बहत्येवंतमपि नारकं वाहयंत्युपलक्ष्णार्थत्वादस्योपूवहं वाहयन्तीत्याद्यप्यार्यो
 ज्यं कथं । वाहयन्तीति दर्शयति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा समारुह्य समारोप्य
 ततस्तं वाहयन्ति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुह्य क्रोधं कृत्वा प्रतोदादिना विध्यन्ति तुदं
 ति । सेतस्य नारकस्य (काकणउत्ति) मर्माणि विध्यन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥ अपिच (बाला
 बलाइत्यादि) बालाश्च बालाः परतंत्राः पिञ्जिलां रुधिरादिना तथा कंटकाकुलां जूमिम
 नुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथा न्यान् विषस्सुचित्तान् मूर्धितांस्तर्पकाकारान्वि
 विधमनेकधा बद्धानरकपालाः समीरिताः पापेन कर्मणा चोदितास्तान्नारकान् कुट्ट
 यित्वा खंडशः कृत्वा (बलिकरंति) नगरबलिवदितश्चेतश्च क्षिपन्तीत्यर्थः । यदिवा को
 ष्ठबलिं कुर्वन्तीति ॥ १६ ॥

वेतालिए नाम महाजितावे, एगायते पवयमंतलिस्के ॥ हम्मंति
 तब्बा बहुकूरकम्मा, परं सहस्साण मुहुत्तगाणं ॥ १७ ॥ संबाहिया

कडिणो थणंति, अहोय राउ परितप्पमाणा॥ एगंतकूमे नरए
हंतं, कूमेण तवा विसमे हताउ ॥ १८ ॥

अहीं नाम शब्द संजावनाने अर्थे जाणवो (वेयालिए के०) विकूब्यों एवो
आपे के०) माहा डुःखनुं कारण (एगायते के०) घणो लांबो एवो (पवयके०)
रकमांहे (अंतरिक्षे के०) आकाश पर्यंत उंचोविकुर्वे निष्पादे (तवाके०) त्यां ते
उपरशी (बहुकुरकस्मा के०) अत्यंत पापकर्मना करनार एवा घणा नारकी पडतां थ
प्रथकाररूपे दृष्टीये कांइ पण देखे नही परंतु हस्त स्पर्श मात्रे थाय अने चडता थकां
रमाधार्मिक तेने (हम्मंति के०) हणो पीडा आपे त्यां (परंसहस्साणमुदुत्तगाणंके०)
१ थको घणा मूहुत्त अधिक एटले उपलक्षणथी घणा काल सुधी एवं डुःख पामे
१७ ॥ (डुकडिणो के०) ते नारकी माहा पाप कर्मना करनार ते (संवा
या के०) संबाधिता एटले अत्यंत पीडया थका (थणंति के०) आक्रंद करे (अ
यराउपरितप्पमाणा के०) अहोरात्र परितप्तमान थका करुण आक्रंद करे (एगंतकू
नरएमहंतं के०) एकांत एटले निश्चयरूप कूट एटले डुःखोत्पत्तिनुं स्थान ज्यांते
महंत एटले विस्तीर्ण नरकने विषे (कूमेण तवा विसमेहताउ के०) त्यां विषम
पासादिक गलयंत्रादिके करी हणाता थका आक्रंद करे ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(वेयालिएति) नामेति संजावने । संजाव्यते यन्नरकेषु । यथांतरिक्षे महा
जितापे महाडुःखे एकशिलाघटितोदीर्घः । (वेयालिएति) वैक्रयः परमाधार्मिकनिष्पादि
तः पर्वतस्तत्र हस्तस्पर्शिकया समारुहंतोनारकाबहुकूरकर्माणोहन्यंते पीडयंते सहस्र
संख्यानां मुहूर्तानां परं प्रकृष्टं कालं प्रनूतं कालं हन्यंत इत्यर्थः ॥ १७ ॥ (संवाहियाइति)
डुष्कृतं विद्यते येषांते डुष्कृतिनः संबाधिताः पीमिताअहनि रात्रौ च परितप्यमानाएकां
तेन कूटानि डुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्-एवंविधे महति नरके कूटेन
गलयंत्रपाशादिना तत्र विषमे हताः सुनिश्चितं स्तनंति ॥ १८ ॥

॥ टीका—(किंच । वेयालिए इत्यादि) नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यते एतन्नरकेषु
यथांतरिक्षे महानितापे महाडुःखैककार्ये एकशिलाघटितोदीर्घः (वेयालिएति) वैक्रि
यः परमाधार्मिकनिष्पादितः पर्वतस्तत्र तमोरूपत्वान्नारकाणामतोहस्तस्पर्शिकतया स
मारुहंतोनारकाहन्यंते पीडयंते बहूनि कूराणि जन्मांतरोपात्तानि कर्माणि येषां ते त
था सहस्रसंख्यानां मुहूर्तानां परं प्रकृष्टं कालं सहस्रशब्दस्योपलक्षणार्थत्वा त्प्रनूतं का
लं हन्यंत इति यावत् ॥ १७ ॥ तथा । (संवाहियाइत्यादि) समेकीनावेन बाधिताः

पीमिताडुष्कृतं पापं विद्यते येषांते दुष्कृतिनोमहापापाः । अहोअहनि ते दुः
च परितप्यमानाअतिदुःखेन पीडयमानाः संतः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रदन्ति । तेषां
टानि दुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्नेवं नूते नरके महति विस्तीर्णं
प्राणिनस्तेनच कूटेन गलयंत्रपाशादिना पापाणसमूहलक्षणेन वा तत्र तस्मिन्किं
ताः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् स्तनंत्येव केवलमिति ॥ १७ ॥

नजंति एं पुवमरीसरोसं, समुग्गरे ते मुसले गहेतुं ॥ ते जिन्नदे
हा रुहिरं वमंता, उमुद्गगा धरणितले पडंति ॥ १८ ॥ अणासि
या नाम महासियाला, पागप्पिणो तन्न सया सकोवा ॥ खज्जंति
तन्ना बहुकूरकम्मा, अदूरए संकलियाहि बद्धा ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुवमरीसरोसंतेके०) पूर्व जन्मना वैरी, सरखा तेपरमाधार्मिक रोस
हित कोपायमान थका (समुग्गरेमुसलेगहेतुं के०) मुजर सहित मुसल ग्रहण
करीने ते नारकीना मस्तकादिकने (नजंति एं के०) नांगी नाखे तेवारे (तेजिन्नदेहास
हिरंवमंता के०) तेनारकी बापडा जिन्नदेही थका लोहिवमता बत्ता प्राबल्ये करी (उमुद्ग
गा के०) अधो मुख करी (धरणितलेपडंति) धरणीतलने विषे पडे. ॥ १८ ॥ त्यां (अणा
सियाके०) मुख्या अहीं नाम शब्द संज्ञावनायेते (महाके०) अने महोटा शरीरना प्रमाण
वाला (पागप्पिणो के०) प्रगल्भित एटले दुष्ट (सयासकोवाके०) सदाकाल क्रोध स
हित एवा (सियाला के०) सीयालिया जीवने (तन्नके०) ते नरकने विषे परमाधार्मिको
विकूर्वे ते (तन्नाके०) त्यां नारकीमां (अदूरएसंकलियाहिबद्धा के०) ठुकडा शांकले
करी बांध्या थका एवाजे (बहुकूरकम्मा के०) माहा पापी अत्यंत कूर कर्मना करना
र नारकीउ तेने (खज्जंति के०) खंम खंम करी नद्धण करे. ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—(नजंतीति) एं वाक्यालंकारे । पूर्वमरयोजन्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मि
कानारकावा अन्येषामंगानि सरोषं समुज्जराणि मुसलानि गृहीत्वा नजंति ते नारकानि
न्नदेहारुधिरं वमंतोऽधोमुखाधरणितले पतन्ति ॥ १८ ॥ महांतः शृगालानरकपालविकु
र्विताअनाशिनोबुद्धिताः । नामेति संज्ञावने । संज्ञायते एतत्तत्र । प्रगल्भिताधृष्टारौडुरु
पायत्र सदा सकोपाः संजवंति । तत्र तैः शृगालादिजिर्बहुकूरकर्माणः शृंखलादिजिर्लो
हनिगडैर्बद्धाअदूरगाः परस्परसमीपएव वर्त्तिनः खाद्यंते नद्धयंते ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (नजंति एमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वमरयुद्धारयो-

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. १९७

(तमेतरवैरिणश्च परमाधार्मिकायदिवा जन्मांतरापकारिणोनारकाअपरेषामंगानि सरो
रेविषेनकोपं समुजराणि मुसलानि गृहीत्वा चंजंति गाढप्रहारैरामर्दयंति तेच नारकास्त्राण
मे हिताः शस्त्रप्रहारैर्निन्नदेहारुधिरमुद्धंतोऽधोमुखाधरणितले पतंतीति ॥ १९ ॥
कींच (अणसियाइत्यादि) महादेहप्रमाणमहांतः शृगालानरकपालविकुर्विताअन
शिताबुद्धिताः । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यतएतन्नरकेषु । अतिप्रगल्भिताअति
यैवपारौडरूपानिर्नयास्तत्र तेषु नरकेषु संजवंति । सदावकोपानित्यकुपितास्तैरेवंचूतैः सृ
जलादिनिस्तत्र व्यवस्थिताजन्मांतरकृतबहुकूर्माणः शृंगलादिनिर्बद्धाअयोमयनिगड
जनिगडिताअदूरगाः परस्परसमीपवर्तिनोजद्वयंते खंडशः स्वाद्यंतइति ॥ २० ॥

सयाजला नाम नदी जिडुग्गा, पविक्कलं लोहविलीणतत्ता ॥
जंसी जिडुग्गंसि पवक्कमाणा, एगायताणुक्रमणं करंति ॥ २१ ॥
एयाइं फासाइं फुसंति बालं, निरंतरं तच्च चिरछितीयं ॥ ए ह
म्ममाणस्स उहोइताण, एगोसयं पच्चणु होइ डुक्कं ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाजला नाम नदीजिडुग्गा के०) ते नरकने विषे सदाकाल पाणीए
एवी महाविषम नदीरूप स्थानवे. अंहीं नाम शब्द संजावनायेवे तेमां (पविक्क
विलीणतत्ता के०) अंभीमां गव्यो एवो लोहनो गोलो तेना सरखुं उल्ल पाणीवे
पाणी पीता थका घणुं खारुं तथा उल्ल लागे माटे विषमवे (जंसीजिडुग्गंसि व
णा के०) जे एवी विषम नदी तेने विषे ते नारकी प्रेखा थका जाता थका ह
थका (एगाय ताणुक्रमणं करंति के०) एकाकी अशरण छवन करता परवश
थका दुःख जोगवे. ॥ २१ ॥ (एयाइं के०) ए पूर्वोक्त बन्ने उद्देशामां जे १०
दुःख कह्या तेने (बालंके०) बाल अज्ञानी एवा नारकीना जीवो ते (फुसंतिके०)
वे सहन करेवे (निरंतरं तच्च चिरछितीयं के०) जेनी निरंतर घणा काल सुधी रे
स्थितिवे एवा नारकी त्यां (एहम्ममाणस्स उहोइताणंके०) हणाता थका तेने क
त्राण सरण एटले राखवाने समर्थ नथी (सयंके०) पोते (एगो के०) एकलो
(पच्चणुहोइडुक्कं के०) नाना प्रकारना पोताना उपाज्जुं दुःख जोगवे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—सदा जलं यस्यां सा सदाजला नाम नदी आ. विषमा प
धिरादिपिबित्ता अग्नितप्तं सदिलीनं इवीनूतं यच्चोहं तच्चथा इ
र्थः । यस्यां नद्यां प्रपद्यमानानारकाएकाकिनोऽत्राणाअनुक्रमणं गमनं कुर्वति ॥
एते पूर्वोक्ताः स्पर्शादुःखविशेषाः परमाधार्मिककृताः स्वाभाविकाश्च बालं नारकं

दुःखयन्ति निरन्तर मविश्रामं तत्र चिरस्थितिकं तं हन्यमानस्य नारकस्य नकिंचि-
स्यात् । यथा शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्यतेनापि नत्राणं कृतमि-
एकः स्वयं प्रत्यनुभवति दुःखं । यतो मया परिजनस्यार्थे, कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एका-
तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिनइति ॥ ११ ॥

॥ टीका-अपिच (सदाजलेत्यादि) सदा सर्वकालं जलमुदकं यस्यां सा तथा १
जलानिधाना वा नदी सरितिदुर्गा अतिविषमा प्रकर्षेण विविधमत्युष्णं क्षारपूरुधिरा-
जजलं यस्यां सा (पविज्जलेति) रुधिराविलत्वात् पिबित्वा विस्तीर्णगंजीरजला वा । अथवा
प्रदीप्तजला वा । एतदेव दर्शयति । अग्निना तप्तं सविहीनं इवतां गतं यन्नोहमयस्त इत्त-
प्ताऽतितापविलीनलोहसदृशजलेत्यर्थः । यस्यां च सदाजलायां अभिदुर्गायां नद्यां प्रपद्यमा-
नाः (एगायति) एकाकिनोऽत्राणाञ्चक्रमणं तस्यां गमनं क्लवनं कुर्वतीति ॥ ११ ॥ सां-
प्रतमुद्देशकार्यमुपसंहरन् पुनरपि नारकाणां दुःखविशेषं दर्शयितुमाह (एयांफासांइ-
त्यादि) एते अनन्तरोद्देशकद्वयाश्रेत्यतिकटवोबालमशरणं स्पृशयन्ति दुःखयन्ति निरन्त-
रमविश्रामं (अज्जिनिमीलयमित्यादिपूर्ववत्) तत्र तेषु नरकेषु चिरं प्रचूतं कालं स्थितिर्यस्य
बालस्यासौ चिरस्थितिकस्तं । तथाहि । रत्नप्रजायामुत्कृष्टा स्थितिः सागरोपमं तथा द्वितीया-
यां शर्करप्रजायां त्रीणि तथा बालुकायां सप्त पंकायां दश धूमप्रजायां सप्तदश तमःप्रजा-
यां द्वाविंशतिर्मेहातमःप्रजायां सप्तमष्टयिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि उत् उत्कृष्टा स्थि-
तिरिति । तत्र गतस्य कर्मवशाऽपादितोत्कृष्टस्थितिकस्य परैर्हन्यमानस्य स्वकृतकर्मफलशुभो-
न किंचित्राणं नवति । तथाहि । किल शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्य-
तेनापि न त्राणं कृतमिति श्रुतिः । तदेवमेकोसहायोयदर्थं यत्पापं समर्जितं तैरहित-
स्तत्कर्मविपाकजं दुःखमनुभवति नकश्चिदुःखसंविज्ञागं गृह्णातीत्यर्थः । तथाचोक्तं । म-
या परिजनस्यार्थे कृतं कर्म सुदारुणं । एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिनइत्यादि ॥ ११ ॥

जं जारिसं पुष्वमकासिकम्मं, तमेव आगच्छति संपराए ॥ एगंतडुक्कं नव
मञ्जणित्ता, वेदंति डुक्की तमणंतडुक्कं ॥ १३ ॥ एताणि सोच्चा एरगा
णि धीरे, नहिंसए किंचण सबलोए ॥ एगंतदिष्ठी अपरिग्गहेउ, बुद्धिं
ऊ लोयस्सवसं नगळे ॥ १४ ॥ एवं तिरिक्के मणुया सुरेसुं, चतुरत्तणं तं त
यणुविवारं ॥ ससवमेयं इति वेदइत्ता, कंखेजकालं धुयमायरेज्जत्तिबेमि
॥ १५ ॥ इति श्रीनरयविज्जतीनाम पंचमाध्ययनसंमत्तं ॥

अर्थ—(जंजारिसंपुवमकासिकम्मंके०) जे जीवे जेवाजावे पाठला जन्मांतरे कर्म कीधाळे (तमेव के०) ते कर्म तेवीज विधियें (संपराए के०) संसारमां जमता थका चारगति नेविषेजीवने (आगह्वतिके०) उदय आवे (एगंतडुस्कंनवमझणित्ताके०) परंतु नरकमांहे तो एकांत निःकेवल दुःखरूप नव उपार्जीने (वेदंतिडुस्कीतमणंतडुस्कं के०) ते नार की जीव दुःखी थका अनंत दुःख वेदे ॥ १३ ॥ हवे उपदेश स्वरूप कहेळे. (एताणि के०) ए पूर्वोक्त (एरगाणिसोच्चा के०) नरकना तीव्र दुःख सांजलीने (धीरेके०) जे धैर्यवंत पुरुषळे ते शुं करे ते देखाडेळे. (नहिंसएकिंचण सवलोए के०) जेथकी नरक ना दुःख न जोगवे एवा सर्व चतुर्दश रज्ज्वात्मक लोकने विषे जेकांइ त्रस अने ह्थावर जीवळे तेकोइने ह्णे नही तथा (एगंतदिहीके०) एकांत दृष्टी एटले निश्चल सम्यक्त्व धारक तथा (अपरिगहेउ के०) परिग्रह रहित एवो बतो तु शब्दथी मृषावादादि कनु वर्जन पण जाणी लेवुं तथा (लोयस्स के०) लोक ते इहां प्रस्तावथकी अशुच कर्मकारी लेवो तथा कषाय लोक लेवो तेना स्वरूपने (बुंझिळके०) जाणीने एवा लोकने (वसं के०) वशमां (नगहे के०) नपोहोचे ॥ १४ ॥ (एवंतिरिक्केमणुयासु रेसुं के०) ए जेम अशुच कर्मिने नरकगति कही तेम तिर्यंच मनुष्य तथा देवतानी गति एम बधिमली (चतुरत्तणंतं के०) चतुर्गतिक संसारने विषे अनंत (तयणुव्धिवागं के०) तदनुरूप विपाक एटले अनंत एवो कर्मनो जे विपाक (ससवमेयंइतिवेदइत्ता के०) सबुद्धिमान् सर्वमेतदितिविदित्वा एटले पंमित पुरुष ए पूर्वोक्त सर्वने इति एम जा णीने जेरीते श्रीजगवंते कह्योने तेरीते (कंखेळके०) कांढा करे एटले वांळे सुंवांळेतोके कालं के०) काल एटले ज्यांसुधी मरण प्राप्त थाय त्यांसुधी (धुयंके०) धौव एटले संयमने (आयरेळ के०) आचरे एतावता चारित्रविना जीव चतुर्गतिक संसारमां घ्र मण करे ते कारण माटे जाव जीव सुधी त्रिविधे दयाधर्म रूप निरतिचार चारित्र पा लवाने वांळे अने सर्वथा पापनो त्यांग करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥ इति श्री नरकविज्जिनामे पांचमा अध्यायननो अर्थ संपूर्ण अयो ॥

॥ दीपिका—यत्कर्म यादृशं पूर्वजन्मांतरे अकार्षीत् कृतं तत्तादृशमेव संपराये संसारे अनुगच्छति । एकांतेन दुःखमेव नवोयस्मिन् सएकांतदुःखनवस्तमर्जयित्वा दुःखिनस्तमनंत दुःखंवेदयति ॥ १३ ॥ एतान्नरकान् श्रुत्वा धीरोनहिंस्यात्कंचन प्राणिनं सर्वलोके एकांतदृष्टि निश्चलसम्यक्कोऽ परिग्रहः । तुशब्दान्मृषावादादिवर्जनमपि ज्ञेयं । तथा लोकं अशुचकर्म कारिणं तद्विपाकंच ज्ञानं बुध्यते जानीयात् नतु तस्य वशं गच्छेत् ॥ १४ ॥ एवमशुच कर्मकारिणामसुमतां तिर्यङ्मनुष्यामरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तद

नुरूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्तं विदित्वा ध्रुवं संयममाचरन् कालं कांक्षेत् । कोर्यः । चतुर्गतिकसंसारे दुःखमेव केवलं मत्वा संयमानुष्ठानरतोयावङ्गीवं मृत्युकालं प्रतीक्षेत् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ ॥ इति तत्पोग्ने श्रीहेमविमलसूरिशिष्यहर्षकुलपन्थितप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां नरकविजक्तयारव्यं पंचमाध्ययनं समाप्तं ॥ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जंजारिसमित्यादि) यत्कर्म यादृशं यदनुजावं यादृक्स्थितिकं वा कर्म पूर्वं जन्मान्तरे अकार्षीत् कृतवांस्तत्तादृगेव जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थित्यनुजावनेदं संपराये तथा तैर्नैव प्रकारेणानुगच्छति । एतदुक्तं नवति । तीव्रमंदमध्यमैर्बद्धाध्यवसायस्थानैर्यादृशैर्यद्वद्वत्तत्तादृगेव तीव्रमंदमध्यमेव विपाकमुदयं गच्छतीति । एकांतेनावश्यं सुखलेशरहितं दुःखमेव यस्मिन्नरकादिके नवे स तथा तमेकांतदुःखं नवमर्जयित्वा नरकजवोपादाननूतानि कर्माण्युपादायैकांतदुःखिनस्तत्पूर्वनिर्दिष्टं दुःखमसातवेदनीयप्रतिकारं वेदयत्यनुजवतीति ॥ १३ ॥ पुनरप्युपसंहारव्याजेनोपदेशमाह । (एयाणिसोच्चाइत्यादि) एतां पूर्वोक्तान्नरकान् स्वास्थ्याद्युपदेशइतिकृत्वा नरकदुःखविशेषान् श्रुत्वा निश्चयं धीर्बुद्धिस्तथा राजतइति धीरोबुद्धिमान् प्राज्ञः । एतत्कुर्यादिति दर्शयति । सर्वस्मिन्नपि त्रसस्थावरनेदनि ज्ञे लोके प्राणिगणे न कमपि प्राणिनं हिंस्यान्नव्यापादयेत् । तथैकांतेन निश्चयजीवादितत्त्वेषु दृष्टिः सम्यक् दर्शनं यस्य स एकांतदृष्टिर्निष्प्रकंपसम्यक्त्वइत्यर्थः । तथा न विद्यते परिसमंतात्सुखार्थं गृह्यतइति परिग्रहोयस्य सावप्यपरिग्रहः । तुशब्दादाद्यंतोपादानाद्वा मृषावादादत्तादानमैश्वर्यवर्जनमपि इष्टव्यं । तथा लोकमनुजकर्मकारिणं तद्विपाकं फलं जुंजन् वा यदिवा कपायं लोकं तत्स्वरूपतोबुध्येत जानीयान्नतु तस्य वशं गच्छेदिति ॥ १४ ॥ एतदनंतरोक्तं दुःखविशेषमन्यत्राप्यतिदिशन्नाह । (एवमित्यादि) एवमनुजकर्मकारिणामसुमतां तिर्यङ्मनुष्यामरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तदनुरूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्तयानीत्या विदित्वा ज्ञात्वा ध्रुवं संयममाचरन् कालं मृत्युकालमाकांक्षेत् । एतदुक्तं नवति । चतुर्गतिकसंसारांतर्गतानामसुमतां दुःखमेव केवलं यतो ध्रुवो मोक्षः संयमो वा तदनुष्ठानरतोयावङ्गीवं मृत्युकालं प्रतीक्षेतेति । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति पंचमं नरकविजक्तयध्ययनं परिसमाप्तं ॥

अथ द्वितीये सूत्रकृतांगे षष्ठमध्ययनं प्रारभ्यते । पांचमां अध्ययनने विषे नरकना दुःखकह्या ते श्रीमहावीरदेवे उपदेश्या ते ते माटे आ ठा अध्ययनने विषे श्री महावीर परमात्मानि गुणो त्किर्तनीपूर्वक स्तुति करेते.

पुच्छिस्सु एं समणा माहणाय, अगारिणोया परतिब्बिआय ॥
 से केइ एगेतंहियं धम्ममाहु, अणेलिसं साहु समिक्कयाए ॥१॥
 कहंच एणं कह दंसणं से, सीलं कहं नायसुतस्स आसी ॥ जा
 णासि एं निक्खु जहातहेणं, अहासुतं बूहि जहाणिसं तं ॥ २ ॥

अर्थ—(पुच्छिस्सुणं के०) पूर्वोक्त नरकना दुःख सांजलीने संसारना नयथी बीकपाय्या उजग्या एवा पुरुषो श्रीसुधर्म स्वामिने पूछेते ते कोण पूछेते तोके (समणा के०) साधु तथा (माहणायके०) ब्राह्मण तथा (अगारिणोया के०) आगारीते गृहस्थ कृत्रिया दिक तथा (परतिब्बिआयके०) अन्य तीर्थिकते शाक्यादिक तापस प्रमुख जाणवा ए सर्वं छुं पुछेते ते कहेते. (सेकेइएगेतं के०) ते कयो एकांत (हियके०) हितनो कर नार एवो (अणेलिसं के०) अनीदृशमतुलं एटले निरुपम शाश्वत (साहुसमिक्कयाए के०) साधु समीक्षाये यथास्थित तत्त्व ज्ञाने करी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेवे निरतो (धम्मं के०) धर्म (आहु के०) कह्योते के जेणे करी जीव सुख पामे. ॥ १ ॥ (कहंचणा एं के०) केवुं ज्ञान वली (कहंदंसणंसे के०) दर्शन चारित्ररूप केवुं तथा (सीलंकहं के०) यम नियमरूप शील केवुंते ए बधुं (नायसुतस्सआसीके०) ज्ञातपुत्र एटले कृत्रिय शिरोमणी सिद्धार्थ राजाना पुत्र श्रीमहावीरने विषे केवुं हतुं ते (निक्खू के०) अहो जगवन् (जाणासिणं के०) ए सर्व जेरीते तमे जाणोवो (जहातहेणं के०) यथा तथ्य एटले सत्य निरुपण रूप (अहासुतं के०) जेम तमे सांजल्युं ते (जहाणिसंतं के०) यथानिशांतं एटले सांजलीने जेम हृदयने विषे धारण कछुंते तेम अमने (बूहिके०) कहो.

॥ दीपिका—अथ षष्ठमारन्यते । पूर्वाध्ययने नरकविजक्तिरुक्ता श्रीवीरेण । ततोत्र श्रीवीर स्यैव गुणावच्छन्ते तस्येदमादिसूत्रं (पुच्छिस्सुणमिति) जंबूस्वामी सुधर्माणमाह । यथा के नैवंनूतोधर्मोक्तइत्येतद्ब्रह्मवोमां पृष्ठवंतः श्रमणाः साधवादयस्तथा ब्राह्मणाब्रह्मचर्या द्यनुष्ठानरताअगारिणः कृत्रियादयोयेच शाक्यादयः परतीर्थिकास्ते सर्वेपि पृष्ठवंतः । किंतदि त्याह । योसो इमं धर्मं एकांतहितमाह उक्तवान् अनीदृशमनन्यसदृशमतुल्यमित्यर्थः । साध्वीचासौ समीक्षा तत्त्वपरिज्ञितिश्र साधुसमीक्षा सासमता तथा उक्तवान् ॥१॥ तस्य श्रीवीरस्य ज्ञानं किनूतं च दर्शनं शीलंच यमनियमरूपं कीदृगासीत् । हेसुधर्मस्वामिन् यन्मयापृष्टं तद्याथातथ्येन त्वंजानासि । एं वाक्यालंकारे । यथाश्रुतं श्रुत्वा च यथानिशं तमवधारितं तथा त्वं ब्रूहि इति पृष्ठः सुधर्मा वीरगुणानाह ॥ २ ॥

॥टीका-उक्तं पंचममध्ययनं । अधुना षष्ठमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । अत्रानंतरा
 मध्ययने नरकविजक्तिः प्रतिपादिता । सा च श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनाऽनिहितेत्यत
 स्तस्यैवाऽनेन गुणकीर्तनद्वारेण चरितं प्रतिपाद्यते । शास्तुर्गुरुत्वेन शास्त्रस्य गरीयस्त्वमि
 ति कृत्वेत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि ।
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोमहावीरगुणगणोत्कीर्तनरूपः । निक्षेपस्तु द्विधा । उधनिष्प
 न्नोनामनिष्पन्नश्च । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु महावीरस्तवः । तत्र म
 हद्बद्धस्य वीरइत्येतस्य स्तवस्यच प्रत्येकं निक्षेपोविधेयः । तत्रापि यथोद्देशस्तथानिर्देश
 इतिकृत्वा पूर्वं महद्बद्धो निरूप्यते । तत्राऽस्त्यऽयं महद्बद्धो बद्धत्वे । यथा महाजनइति
 अस्ति बृहत्त्वे । यथा महाघोषोऽस्तीत्यर्थं यथा महानयमित्यऽस्ति प्राधान्ये यथा महापु
 रुपइति । तत्रेह प्राधान्ये वर्तमानो गृहीतइत्येतन्निर्गुक्तिकारो दर्शयितुमाह । पादन्नेमहसदो,
 दद्वे खेत्ते य कालजावेय ॥ वीरस्तउणिस्केउ चउकउंहोऽणायवो ॥ १ ॥ पादन्नेमहसदोइत्यादि
 तत्र महावीरस्तवइत्यत्र योमहद्बद्धः सप्राधान्ये वर्तमानो गृहीतः । तच्च नामस्थापना
 इव्यक्षेत्रकालजावनेदात् षोढा । प्राधान्ये नामस्थापने कुम्भे इव्यप्राधान्यं । इशरीरजव्य
 शरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात् त्रिधा । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदे नरहस्त्यश्वा
 दिकमपदेषु प्रधानं कल्पवृक्षादिकं । यदि वेदैव ये प्रत्यक्षारूपरसगंधस्पर्शैरुत्कृष्टाः पौम
 रीकादयः पदार्थाः । अचित्तेषु वैदूर्यादयो नानाप्रजावमणयो मिश्रेषु तीर्थकरो विनूषित
 इति । क्षेत्रतः प्रधानासिद्धिर्धर्मश्रयणान्महाविदेहं चोपजोगांगीकरणेन तु देवकुर्वादि
 कं क्षेत्रं कालतः प्रधानं त्वेकांतसुषमादि । योवा कालविशेषो धर्मचरणप्रतियोग्यइति ।
 जावप्रधानंतु ह्याधिको जावस्तीर्थकरशरीरापेक्षयौ दधिकोवा । तत्रेह ह्येनाऽप्यधिकारइ
 ति । वीरस्य इव्यक्षेत्रकालजेदाच्चतुर्धा निक्षेपः । तत्र इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तो इव्य
 वीरो इव्यार्थं संग्रामादावद्भुतकर्मकारितया शूरो यदिवा यत्किंचित् वीर्यवद् इव्यं तत् इ
 व्यवीरंऽतर्जवति । तद्यथा । तीर्थकृदनंतबलवीर्यो लोकमलोकं कंडुकवत् प्रक्षेप्तुमलं । तथा
 मंदरं दंडं कृत्वा रत्नप्रज्ञां पृथिवीं तत्रवद्विजृयात् । तथा चक्रवर्तिनोपि बलं दोसोलावत्तीसा ।
 तथा विपादिनां मोहनादिसामर्थ्यमिति । क्षेत्रवीरस्तु योयस्मिन् क्षेत्रेऽद्भुतकर्मकारी
 वीरोवा यत्र वर्ण्यते । एवं कालेऽप्यायोज्यं । जाववीरोयस्य क्रोधमानमाया लोचैः परीष
 हादिजिश्वात्मनोजेता । तथाचोक्तं । कोहं माणं च मायं च, लोचं पंचेंदियाणिय ॥
 डुक्कयंचेव अप्पाणं सवमप्पेजिएजियं ॥ १ ॥ योसहस्संसहस्साणं संगामेडुक्कयेजिणे ।
 एकंजिणेक्कअप्पाणं एसेसपरमोजउं ॥ २ ॥ तथा । एक्कोपरिजमउजए, वियडंजिणके
 सरीसजीजाए ॥ कंदप्पडुछदाढो मयणोविडारिउजेण ॥ ३ ॥ तदेवं वर्धमानस्वाम्येव परी
 षहोपसर्गैरनुकूलप्रतिकूलैरपराजितोऽद्भुतकर्मकारित्वेन गुणनिष्पन्नात् जावतोमहावीर

इति जण्यते । यदिवा इव्यवीरोव्यतिरिक्तएकजविकादिः । क्षेत्रवीरोयत्र तिष्ठत्यऽसौ व्या
वर्ण्यते वा कालोऽप्येवमेव । नाववीरोनोऽगमतोवीरनामगोत्राणि कर्माण्यनुजवन् स
च वीरवर्धमानस्वाम्येवेति ॥ स्तवनिक्षेपार्थमाह ॥ शुङ्गिरकेवोचउहा, अंगदुअनूसणेहिं
दवसुती ॥ नावेसंताणगुणा, एकित्ताजेजहिंजणिया ॥ २ ॥ (शुङ्गिरकेवोऽख्यादि)
स्तुतेः स्तवस्य नामादिश्वतुर्धा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने पूर्ववत् । इव्यस्तवस्तु इश
रीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोयः कटककेयूरसूक्ष्मचंदनादिभिः सचित्ताचित्तइव्यैः क्रियतइति ।
नावतस्तु वस्तुतः सद्रूतानां विद्यमानानां गुणानां ये यत्र जवंति तत्कीर्तनमिति ॥
सांप्रतं आद्यसूत्रसंस्पर्शद्वारेण सकलाध्ययनसंबंधप्रतिपादिकां गाथां निर्युक्तिकृदाह ।
पुब्बिस्सु जंबुणामो, अज्झ सुहम्मा तउकहेसीय । एवमहाप्पवीरो, जयमाहाहु तहा जएज्जा
हिं ॥ ३ ॥ जंबूस्वामी आर्यसुधर्मस्वामिनं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् पृष्ठवान्
अतोऽसावपि जवान् सुधर्मस्वाम्येवंगुणविशिष्टोमहावीरइति कथितवान् । एवं चाऽसौ ज
गवान् संसारस्य जयमजिनवं चाह । ततोयूयमपि यथा जगवान् संसारं जितवान् तथै
व यत्नं विधत्त । सांप्रतं निक्षेपानंतरं सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं ।
तच्चेदं । (पुब्बिस्सुणमित्यादि) । अस्य चाऽनंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । तीर्थकरो
पदिष्टेन मार्गेण ध्रुवमाचरन् मृत्पुमुपेक्षेतेत्युक्तं । तत्र किंनूतोऽसौ तीर्थकृत् येनोप
दिष्टोमार्गइत्येतत् पृष्ठवंतः श्रमणायतयइत्यादि । परंपरसूत्रसंबंधस्तु बुद्ध्येत ॥ यदुक्तं ।
प्रागित्येतच्च यदुत्तरत्र प्रश्नवचनं वक्ष्यते तच्च बुद्ध्यतेत्यनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्य
सूत्रस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या प्रतन्यते । साचाऽयमनंतरोक्तां बहुविधां नरकविजक्तिं
श्रुत्वा संसाराद्ब्रह्ममनसः केनेयं प्रतिपादितेत्येतत् सुधर्मस्वामिनमप्राहुः पृष्ठवंतः ।
एमितिवाक्यालंकारे । यदिवा जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमेवमाह । यथा केनैवं नूतोधर्म
संसारोत्तरणे समर्थः प्रतिपादितइत्येतद्बहवोमां पृष्ठवंतः । तद्यथा । श्रमणानिग्रं
यादयोत्राह्मणाब्रह्मचर्याद्यनुष्ठाननिरतास्तथाऽऽगारिणः कृत्रियादयोयेच शक्यादयः पर
तीर्थिकास्ते सर्वेऽपि पृष्ठवंतः । किंतदिति दर्शयति । सकोयोऽसावेनं धर्मं दुर्गतिप्रसृतजं
तुधारकमेकांतहितमाहोक्तवान् अनीदृशमतुलमित्यर्थः । तथा साध्वीचाऽसौ समीक्षा च
साधुसमीक्षा यथावस्थिततत्त्वपरिज्ञितस्तथा यदिवा साधुसमीक्षया समतयोक्तवानिति ॥
॥ १ ॥ तथा तस्यैव ज्ञानादिगुणावगतये प्रश्नमाह । (कहंचणाणमित्यादि) कथं केन
प्रकारेण जगवान् ज्ञानमवाप्तवान् किंनूतं वा तस्य जगवतोज्ञानं विशेषावबोधकं । किं
नूतं च तस्य दर्शनं सामान्यार्थपरिच्छेदकं शीलं च यमनियमरूपं कीदृक् ज्ञाताः कृत्रियास्ते
षां पुत्रोजगवान् वीरवर्धमानस्वामी तस्याऽऽसीदन्नूदिति यदेतन्मया पृष्ठं तत् निक्षेपसुध
र्मस्वामिन् याथातथ्येन त्वं जानीषे सम्यगवगच्छसि । (एमितिवाक्यालंकारे) तदेतत्सर्वं

यथाश्रुतं त्वया श्रुत्वा च यथानिशंतमित्यवधारितं यथा दृष्टं तथा सर्वं ब्रूयाच्चद्वेति ॥१॥

खेयन्नेसे कुसले (सुपन्नेपा०) महेसी, अणंतनाणीय अणंतदंसी ॥

जसस्सिणो चक्कुपहठियस्स, जाणाहि धम्मंच धिइं पेचहि

॥ ३ ॥ उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावर जेह पाणा ॥

सेणिच्चणिच्चेहि समिक्क पन्ने, दीवेव धम्मं समियं उदाहु ॥ ४ ॥

अर्थ—एम श्री सुधर्म स्वामिने पुढ्या थका सुधर्मस्वामि श्री महावीर देवना गुण क हेहे. (सेके०) ते श्री महावीरदेव (खेयन्नेके०) खेदइ एटले संसारी जीवोने कर्म वि पाक थकी उत्पन्न थयुं जे खेद एटले डुःख तेने जाणे जाणीने उपदेश आपी तेना डुःख टालवाने सामर्थवान तथा (कुसले के०) कर्म विदारवाने निपुण अने (महेसी के०) महोटा ऋषीश्वर साधु तथा (अणंतनाणीय के०) अनंत अविनाशी जेनुं ज्ञान प्रगटयुंठे (अणंतदंसीके०) अनंत अविनाशी जेमनुं दर्शन प्रगटयुं ठे (जसस्सिणोके०) यशस्वी एटले जेनो यश त्रण जुवनमां व्याप्योठे (चक्कुपहठियस्स के०) लोकने च कुनूत समानठे केमके लोकना जावना जे जेद ते सर्वं परिच्छेठे माटे लोकने चकुने स्थानके वर्तेठे (जाणाहि धम्मंच के०) एवा श्री महावीर प्रणीत जे श्रुत चारित्ररूप धर्म तेने धर्म जाणो. (धिइंच के०) तथा तेज संयमने विषे धृति एटले धैर्यपणु तेप ण श्रीमहावीरनोज (पेहि के०) प्रेक्ष्यो एटले देखो एटले श्रुत चारित्ररूप संयमने विषे जेहने रतिठे धैर्यठे. ॥ ३ ॥ (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु) के० उंचोनीचो अने ति हों एटले चौदराज लोक मांहे पूर्वादिक अठार डव्य दिशाउ अने अठार नावदिशाउ मध्ये (तसायजेथावरजेहपाणा के०) जे बेंडियादिक त्रस प्राणी अने एकेंडी पृथवि यादिक जे स्थावर प्राणीठे (सेणिच्चणिच्चेहिसमिक्कपन्ने के०) तेने जगवंत नित्या नित्य जेदे डव्य पर्याय जेदे सम्यक् प्रकारे जाणे एवा श्रीमहावीर वीतराग देव ते णो संसार समुड मांहे पडता बुडता प्राणीने (दीवेव के०) दीप समान एवो (समि र्य के०) समजावि (धम्मं के०) धर्म (उदाहु के०) कह्यो ठे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीरः खेदं प्राणिनां कर्मविपाकजं डुःखं जानातीति खेदइः कुश लोनिपुणोमहर्षिस्तपश्चरणानुष्ठायी अनंतज्ञानी अनंतदर्शीच । विशेषग्राहकं ज्ञानं सा मान्यग्राहकं दर्शनं तेदेअपि यस्यानंते तस्य यशस्विनोजगवतो लोकस्य चक्रुःपथे लो चनमार्गे स्थितस्य जवस्यकेवलिनइत्यर्थः । तस्य धर्मं संसारतारणसमर्थं धृतिंच संय मनिश्चयतां जानीषे । ततः (पेहिसि) कथय । अथवा तथैवेति यथा धर्मस्तथा धृतिरपी

ति ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक् चतुर्दशरज्ज्वात्मके ये त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणि
नस्तान् नित्यानित्यान्त्यां समीक्ष्य क्त्वा प्राज्ञो नगवान् दीपश्च प्रकाशकत्वात् धर्मस्य
दाह उक्तवान् समतया । यदागमः । जहापुष्पस्सकब्धं तहातुब्धस्सकब्ध इति ॥ ४ ॥

॥ टीका—स एवं पृष्ठः सुधर्मस्वामी श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् कथयितुमा
ह । (खेयन्नएसेइत्यादि) स नगवान् चतुस्त्रिंशदतिशयसमेतः खेदं संसारांतर्वर्तिनां
प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदज्ञो दुःखापनोदनसमर्थोपदेशदानात् । यदि
वा क्षेत्रज्ञो यथावस्थितात्मस्वरूपपरिज्ञानादात्मज्ञ इति । अथवा क्षेत्रमाकाशं तज्ज्ञाना
तीति क्षेत्रज्ञो लोकालोकस्वरूपपरिज्ञातेत्यर्थः । तथा नावकुशानष्टविधकर्मरूपान् लुना
ति भिनत्ति कुशलः प्राणिनां कर्मोचित्तये निपुण इत्यर्थः । आशु शीघ्रं प्रज्ञा यस्याऽसावा
शुप्रज्ञः । सर्वत्र सदोपयोगान्नबद्धस्थश्च विचिंत्य जानातीति नावः । महर्षिरिति क्वचित्पा
ठः । महंश्चासावृषिश्च महर्षिरत्यंतोऽग्रतपश्चरणानुष्ठायित्वादतुलपरीपहोपसर्गसह
नाच्चेति । तथा अनंतमविनाश्यनंतपदार्थपरिच्छेदकं वा ज्ञानं विशेषग्राहकं यस्यासा
वनंतज्ञानी । एवं सामान्यार्थपरिच्छेदकत्वेनाऽनंतदर्शी । तदेवं जूतस्य जगवतो यशोनृशु
रासुरातिशाय्यतुलं विद्यते यस्य स यशस्वी तस्य लोकस्य चक्रुः पथे लोचनमार्गे नवस्थकेव
व्यवस्थायां स्थितस्य लोकानां सूक्ष्मव्यवहितपदार्थाविर्जावनेन चक्रुर्नूतस्य वा जानीह्यव
गच्छ । धर्मं संसारोद्धरणस्वजावं तत्प्रणीतं वा श्रुतचारित्राख्यं तथा तस्यैव जगवतस्तथोप
सर्गितस्याऽपि निष्प्रकंषां चारित्राचलनस्वजावां धृतिं संयमे रतिं तत्प्रणीतां वा प्रेक्ष्य स
म्यकुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेति । यदिवा तैरेव श्रमणादिभिः सुधर्मस्वाम्यनिहितो
यथा त्वं तस्य जगवतो यशस्विनश्चक्रुष्पथे व्यवस्थितस्य धर्मं धृतिं च जानीषे । ततोऽस्मा
कं (पेहिति) कथयेति ॥ ३ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तज्जुणान् कथयितुमाह । (उड्डेअ
हेयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वत्रैव चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके ये केचन त्रस्यंतीति
त्रसास्तेजोवायुरूपाविकर्लेइयपंचेंडियजेदात् त्रिधा । तथा येच स्थावराः पृथि
व्यंबुवनस्पतिजेदात् त्रिविधाः । एते आसादयः प्राणाविद्यंते येषां ते प्राणिन इत्यनेन
च शाक्यादिमतनिरासेन पृथिव्याद्येकेंडियाणामपि जीवत्वमावेदितं नवति । सजगवांस्ता
न् प्राणिनः प्रकर्षेण केवलज्ञानित्वात् जानातीति प्रज्ञः स एव प्राज्ञो नित्यानित्यान्त्यां
व्यर्थपर्यायार्थाश्रयणात् समीक्ष्य केवलज्ञानेनाऽर्थान् परिज्ञाय प्रज्ञापनायोग्यानाहेत्यु
त्तरेण संबन्धः । तद्यथा । सप्राणिनां पदार्थाविर्जावनेन दीपवत् दीपः । यदिवा संसारैव
पतितानां सडुपदेशप्रदानतश्चाश्वासहेतुत्वात् दीपश्च दीपः । स एव जूतः संसारोत्तारण
समर्थं श्रुतचारित्राख्यं सम्यक् इतं गतं सद्बुद्धानतया रागद्वेषरहितत्वेन समतया वा ।

यथाश्रुतं त्वया श्रुत्वा च यथानिशंतमित्यवधारितं यथा दृष्टं तथा सर्वं ब्रूयाच्चक्ष्वेति ॥१॥

खेयन्नेसे कुसले (सुपन्नेपा०) महेसी, अणंतनाणीय अणंतदंसी ॥

जसस्सिणो चक्रुपहृदियस्स, जाणाहि धम्मंच धिइं पेचहि

॥ ३ ॥ उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावर जेह पाणा ॥

सेणिच्चणिच्चेहि समिस्स पन्ने, दीवेव धम्मं समियं उदाहु ॥ ४ ॥

अर्थ—एम श्री सुधर्म स्वामिने पुढ्या थका सुधर्मस्वामि श्री महावीर देवना गुण क हेले. (सेके०) ते श्री महावीरदेव (खेयन्नेके०) खेदइ एटले संसारी जीवोने कर्म वि पाक थकी उत्पन्न थयुं जे खेद एटले दुःख तेने जाणे जाणीने उपदेश थापी तेना दुःख टालवाने सामर्थवान तथा (कुसले के०) कर्म विदारवाने निपुण थने (महेसी के०) महोटा कृषीश्वर साधु तथा (अणंतनाणीय के०) अनंत अविनाशी जेनुं ज्ञान प्रगटयुं (अणंतदंसीके०) अनंत अविनाशी जेमनुं दर्शन प्रगटयुं ठे (जसस्सिणोके०) यशस्वी एटले जेनो यश त्रण जुवनमां व्याप्योठे (चक्रुपहृदियस्स के०) लोकने च कुचूत समानठे केमके लोकना जावना जे जेद ते सर्व परिक्षेठे माटे लोकने चक्रुने स्थानके वर्तेठे (जाणाहि धम्मंच के०) एवा श्री महावीर प्रणीत जे श्रुत चारित्ररूप धर्म तेने धर्म जाणो. (धिइंच के०) तथा तेज संयमने विषे धृति एटले धैर्यपणु तेप ए श्रीमहावीरनोज (पेहि के०) प्रेक्ष्यो एटले देखो एटले श्रुत चारित्ररूप संयमने विषे जेहने रतिठे धैर्यठे. ॥ ३ ॥ (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु) के० उंचोनीचो थने ति ठो एटले चौदराज लोक मांहे पूर्वादिक अठार इव्य दिशाउं थने अठार नावदिशाउं मध्ये (तसायजेथावरजेहपाणा के०) जे बेंडियादिक त्रस प्राणी थने एकेंडी पृथवि यादिक जे स्थावर प्राणीउंठे (सेणिच्चणिच्चेहिसमिस्सपन्ने के०) तेने जगवंत नित्या नित्य जेदे इव्य पर्याय जेदे सम्यक् प्रकारे जाणो एवा श्रीमहावीर वीतराग देव ते णो संसार समुड् मांहे पडता बुडता प्राणीने (दीवेव के०) छीप समान एवो (समि र्य के०) समनावि (धम्मं के०) धर्म (उदाहु के०) कह्यो ठे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीरः खेदं प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदइः कुश लोनिपुणोमहर्षिस्तपश्चरणानुष्ठायी अनंतज्ञानी अनंतदर्शीच । विशेषग्राहकं ज्ञानं सा मान्यग्राहकं दर्शनं तेद्वेअपि यस्यानंते तस्य यशस्विनोजगवतो लोकस्य चक्रुःपथे लो चनमार्गे स्थितस्य जवस्यकेवलिनइत्यर्थः । तस्य धर्मं संसारतारणसमर्थं धृतिंच संय मनिश्चलतां जानीषे । ततः (पेहिति) कथय । अथवा तथैवेति यथा धर्मस्तथा धृतिरपी

ति ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक् चतुर्दशरज्ज्वात्मके ये त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणि
नस्तान् नित्यानित्यान्यां समीक्ष्य क्वात्वा प्राज्ञो न गवान् दीपश्च प्रकाशकत्वात् धर्मसु
दाह उक्तवान् समतया । यदागमः । जहापुष्पस्सकब्धं तहातुबस्सकब्धं इति ॥ ४ ॥

॥ टीका—स एवं पृष्ठः सुधर्मस्वामी श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् कथयितुमा
ह । (खेयन्नएतेत्यादि) स न गवान् चतुस्त्रिंशदतिशयसमेतः खेदं संसारान्तर्वर्तिनां
प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदज्ञो दुःखापनोदनसमर्थोपदेशदानात् । यदि
वा क्षेत्रज्ञो यथावस्थितात्मस्वरूपपरिज्ञानादात्मज्ञ इति । अथवा क्षेत्रमाकाशं तज्ज्ञाना
तीति क्षेत्रज्ञोलोकालोकस्वरूपपरिज्ञातेत्यर्थः । तथा नावकुशानपृथिविकर्मरूपान् लुना
ति विनत्ति कुशलः प्राणिनां कर्मोद्धितये निपुण इत्यर्थः । आशु शीघ्रं प्रज्ञा यस्याऽसावा
शुप्रज्ञः । सर्वत्र सदोपयोगान्नबद्धस्यैव विचिंत्य जानातीति नावः । महर्षिरिति क्वचित्पा
ठः । महाश्वासावृषिश्च महर्षिरत्यंतो ग्रतपश्चरणानुप्रायित्वादतुलपरीपहोपसर्गसह
नाच्चेति । तथा अनंतमविनाश्यनंतपदार्थपरिष्ठेदकं वा ज्ञानं विशेषग्राहकं यस्यासा
वनंतज्ञानी । एवं सामान्यार्थपरिष्ठेदकत्वेनाऽनंतदर्शी । तदेवं जूतस्य न गवतो यशो नृसु
रासुरातिशाय्यतुलं विद्यते यस्य स यशस्वी तस्य लोकस्य चक्रुः पथे लोचनमार्गे नवस्यकेव
व्यवस्थायां स्थितस्य लोकानां सूक्ष्मव्यवहितपदार्थाविर्जावनेन चक्रुर्नूतस्य वा जानीह्यव
गच्छ । धर्मं संसारोद्धरणस्वजावं तत्प्रणीतं वा श्रुतचारित्राख्यं तथा तस्यैव न गवतस्तथोप
सर्गितस्याऽपि निष्प्रकंपां चारित्राचलनस्वजावां धृतिं संयमे रतिं तत्प्रणीतां वा प्रेक्षस्व स
म्यक्कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेति । यदिवा तैरेव श्रमणादिभिः सुधर्मस्वाम्यभिहितो
यथा त्वं तस्य न गवतो यशस्विनश्चक्रुष्पथे व्यवस्थितस्य धर्मं धृतिं च जानीषे । ततोऽस्मा
कं (पेहिति) कथयेति ॥ ३ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तज्जुणान् कथयितुमाह । (उड्डेअ
हेयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वत्रैव चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके ये केचन त्रस्यंतीति
त्रसास्तेजोवायुरूपाविकर्लेन्द्रियपंचेन्द्रियचेदात् त्रिधा । तथा येच स्थावराः पृथि
व्यंबुवनस्पतिचेदात् त्रिविधाः । एते श्वासादयः प्राणाविद्यंते येषां ते प्राणिन इत्यनेन
च शाक्यादिमतनिरासेन पृथिव्याद्येकेन्द्रियाणामपि जीवत्वमावेदितं नवति । स न गवांस्ता
न् प्राणिनः प्रकर्षेण केवलज्ञानित्वात् जानातीति प्रज्ञः स एव प्राज्ञो नित्यानित्यान्यां
व्यर्थपर्यायार्थाश्रयणात् समीक्ष्य केवलज्ञानेनाऽर्थान् परिज्ञाय प्रज्ञापनायोग्यानाहेत्यु
त्तरेण संबन्धः । तद्यथा । स प्राणिनां पदार्थाविर्जावनेन दीपवत् दीपः । यदिवा संसार्येव
पतितानां स दुपदेशप्रदानतश्चाश्वासहेतुत्वात् दीपश्च दीपः । स एव जूतः संसारोत्तारण
समर्थं श्रुतचारित्राख्यं सम्यक् इतं गतं स दनुष्ठानतया रागद्वेषरहितत्वेन समतया वा ।

तथाचोक्तं । जहापुष्पस्सकब्बइतहातुब्बस्सकब्बइत्यादि समं वा धर्ममुत्प्राबल्येनाऽऽह
उक्तवान् । प्राणिनामनुग्रहार्थं न पूजासत्कारार्थमिति ॥ ४ ॥

से सबदंसी अजिन्नुयनाणी, णिरामगंधे धिइमं ठितप्पा ॥ अणु
तरे सब जगंसि विज्जं, गंधा अतीते अजए अणाऊ ॥ ५ ॥ स
जुइपप्से अणिए अचारी, उहंतरे धीरे अणंतचक्कु ॥ अणुत्तरे
तप्पति सूरिएवा, वइरोयणिं देवतमं पगासे ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते जगवंत (सबदंसीके०) सर्वदर्शि एटले लोकालोकने देखनार
वली (अजिन्नुतनाणी के०) बावीश परिसहने जीतवा थकी केवल ज्ञानी थया (णि
रामगंधेके०) निरामगंध एटले मूलोत्तर गुण विशुद्ध संयम पालक तथा (धिइमंके०)
धैर्यवंत (ठितप्पाके०) स्थितात्मा एटले समस्त कर्मना कृप्य थकी आत्म स्वरूपमांज
जे स्थित थयाठे तथा (अणुत्तरेसबजगंसिविज्जं के०) अनुत्तर एटले प्रधान सर्व ज
गतमां निरुपम ज्ञाता माटे विद्वान् एटले जली बुधिवंतठे तथा (गंधाअतीतेके०) ग्रंथ
थकी अतीत एटले निग्रंथ बाह्यान्तर परिग्रह रहितठे. (अजएके०) सप्त नय रहितठे
तेना नाम कहेठे पेलुं इहलोकजय बीजुं परलोकजय त्रीजुं आदान जय चोथुं अकस्मात्
जय पांचमुं वेदना जय ठहुं अपकीर्त्तिजय सातमुं मरण जय तथा (अणाऊ के०) चा
रप्रकारना आयुकर्मे करी रहितठे ॥ ५ ॥ (सके०) ते जगवंत (जुइपप्से के०) जूति
प्राज्ञ एटले अनंत ज्ञानी तथा (अणिएअचारी के०) अप्रतिबद्ध विहारी जाणवा
(उहंतरेके०) उध एटले संसाररूप समुद्धने तरनार (धीरेके०) धीर एटले निश्चल (अणं
तचक्कु के०) अनंत ज्ञानरूप चक्रुना धरनार (अणुत्तरेतप्पतिसूरिएवा के०) जेम
सूर्य सर्व थकी अधिक तपे तेम जगवंत ज्ञाने करी सर्व थकी उत्तम प्रधानठे (वइरोय
णिंदेवतमंपगासे के०) तथा वैरोचनेंइ एटले अग्नी जेम अंधकारने दूर करी अधिक
प्रकाशकरेठे तेम श्रीमहावीर यथावस्थित पदार्थेना प्रकाशक जाणवा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ससर्वदर्शी अजिन्नुय षाविंशतिपरीषद्धान् पराजित्य ज्ञानं च केवलारब्धं
विद्यते यस्य सज्ञानी निर्गतआमोविशोधिकोटिरूपोगंधोयस्मात्सन्निरामगंधः । मूलोत्तर
गुणविशिष्टचारित्रइत्यर्थः । धृतिमान् स्वैर्यसंपन्नः स्थितात्मा निर्मलात्मा अनुत्तरज
ल्लुप्तः सर्वस्मिन्जगति विद्वान् सर्वपदार्थवेत्ता ग्रंथाद्बाह्यान्तरपरिग्रहादतीतो निर्ग्रंथइ
त्यर्थः । अनयः सप्तनयरहितः । नविद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्यासावनायुः ॥५॥ जूतिश्
चोत्र वृद्धौ । जूतिप्रज्ञोवृद्धप्रज्ञोऽनंतज्ञानइत्यर्थः । अनियतचारी उधं संसारं तरतीति उ

घतरः। धिया राजतेधीरः । अनंततया ऽनंतत्वाच्चक्षुर्ज्ञानं यस्य स तथा । यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति यथा वा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वादिंश्चः सयथा तमोपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् । (सेसवदंसीत्यादि) सजगवान् सर्वं जगत् चराचरं सामान्ये न दृष्टुं शीलमस्य ससर्वदर्शी । तथाऽजिजूय पराजित्य मत्यादीनि चत्वार्यऽपि ज्ञाना नि यद्वर्तते ज्ञानं केवलारूपं तेन ज्ञानेन ज्ञानी । अनेन चाऽपरतीर्थाधिपाधिकत्वमावेदितं जवति । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइति कृत्वा तस्य जगवतो ज्ञानं प्रदर्श्य क्रियां दर्शयितुमाह । निर्गतोऽपगतआमोऽविशोधिकोट्य । अस्तथा गंधोविशोधिकोटिरूपोयस्मात् सजवति निरामगंधः । मूलोत्तरगुणजेदजिज्ञां चारित्रक्रियां कृतवानित्यर्थः । तथाऽसह्यपरीषहोपसर्गाजि दुतोऽपि निष्प्रकंपतया चारित्रधृतिमान् तथा स्थितोव्यवस्थितोऽशेषकर्मविगमादात्मस्वरूपे आत्मा यस्य स जवति स्थितात्मा । एतच्च ज्ञानक्रिययोः फलदारेण विशेषणं । तथा नास्योत्तरं प्रधानं सर्वस्मिन्नऽपि जगति विद्यते सतथा विद्वानिति सकलपदार्थानां क रतलामलकन्यायेन वेत्ता । तथा बाह्यग्रंथात् सचित्तादिजेदादांतराच्च कर्मरूपादतीतोऽति क्रांतोऽग्रंथातीतो निर्ग्रंथइत्यर्थः । तथा न विद्यते सप्तप्रकारमपि जयं यस्याऽसावजयः समस्तजयरहितइत्यर्थः । तथा न विद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्य सजवत्यनायुर्दग्धकर्मबी जत्वेन पुनरुत्पत्तेरजावादिति ॥ ५ ॥ अपिच (सजूषप्सेइत्यादि) । नूतिशब्दोवृद्धौ मंगले रक्षायां च वर्तते । तत्र नूतिप्रज्ञः प्रवृद्धप्रज्ञः । अनंतज्ञानवानित्यर्थः । तथा नूति प्रज्ञोजगद्ज्ञाननूतिप्रज्ञः । एवं सर्वमंगलनूतिप्रज्ञइति । तथा अनियतमप्रतिबद्धं प रिग्रहोयोगाच्चरितुं शीलमस्याऽसावनियतचारी । तथौघं संसारसमुद्रं तरितुं शीलमस्य स तथा धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीरः परीषहोपसर्गाऽहोच्योवा धीरः । तथा अनंतं ज्ञेया नंततया नित्यतया वा चक्षुरिव चक्षुः केवलं ज्ञानं यस्याऽनंतस्यवा लोकस्य प्रदार्थप्रका शकतया वा चक्षुर्नूतोयः सजवत्यनंतचक्षुः । तथा यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति न तस्मादधिकस्तापेन कश्चिदस्ति । एवमसावपि जगवान् ज्ञानेन सर्वोत्तमइति । तथा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वात् इंद्रोयथाऽसौतमोऽपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान्ज्ञानतमोऽपनीय यथावस्थितपदार्थप्रकाशनं करोति ॥ ६ ॥

अणुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं, ऐया मुणी कासव आसुपन्ने ॥ इं
देव देवाण महाणुजग्गे सहस्सणेता दिवि णं विसिद्धे ॥७॥ से प
न्नया अक्खय सागरेवा, महोदहीवावि अणंतपारे ॥ अणाइ
लेया अकसाइ मुक्के (पाठांतरे निक्खु) सक्केव देवाहिवई जुईमं ॥८॥

અર્થ—(અણુત્તરંધર્મમિણંજિણાણં કે०) જે શ્રીરૂપનાદિક પ્રજાવંત તીર્થકરો ત તુ સંબંધી જે નિરુપમ ધર્મ તેનો નાયક એટલે તેને (એયા કે०) જાણે એવા (મુણી કે०) ચારિત્રવાન (કાસવ કે०) કાશ્યપગોત્રી શ્રીમહાવીર (આસુપન્ને કે०) ઝતા વલી પ્રજ્ઞાનો જાણ (ઇંદેવદેવાણમહાણુનાવે કે०) જેમ ઇંદુ હજારો દેવતાનો નાયક મહાપ્રજાવંત દેવો માંહે પ્રધાન તેમ શ્રી મહાવીર કેવલજ્ઞાની (સહસ્સણેતાદિવિણં વિસિદ્ધે કે०) સહસ્સ પુરુષોમાં દેવતાના નાયક જે ઇંદુ તેની પેરે વિશિષ્ટ માહાનુજાવ જાણવા ॥ ૪ ॥ (સેકે०) તેજગવંત (પન્નયાઅરકયસાગરેવા કે०) પ્રજ્ઞાયેં એટલેબુદ્ધિ યેં કરીને અદ્વયત્વે વા શબ્દ વિશેષણને અર્થેત્વે કોની પેરે તોકે જેમ સમુદ્ર જે (મહો દહીવાવિ કે०) મહોદધી એવો સ્વયંચુરમણ સમુદ્ર (અણંતપારે કે०) નિર્મલ જેનુ જ લહે ઇત્યાદિક ગુણે કરી અનંતઅપારત્વે તેમ શ્રીવીરપણ (અણાહ્લેયા કે०) અકલુપ અકષાઃ અકા (નિસ્કૂ કે०) નિહ્વાયે આજીવિકા કરેત્વે યદ્યપિ નિઃશેષ કર્મદ્વય કરી ત્રૈલોક્યને પૂજ્યત્વે તથાપિ નિહ્વાયે આજીવેત્વે પરંતુ અદ્વીણમાહાનસી પ્રમુખ લબ્ધીને પ્રયંજતા નથી એવા અનેક ગુણયુક્ત શ્રીમહાવીરદેવત્વે તથા (સક્કેવદેવાહિવર્ણુર્મં કે०) શક્તેંદુ દેવતાના સ્વામી તેની પેરે દીપ્તિમાન્ત્વે ॥ ૫ ॥

॥ દીપિકા—અનુત્તરં ધર્મજિનાનામૃષનાદિનાં સંબંધ્યં મુનિઃ શ્રીવીરોનેતા પ્રણેતા કાશ્ય પોગોત્રેણ । આશુપ્રજ્ઞઃ કેવલી । નેતાઈતિ તાહ્લીલિકસ્તૃન્ । તદ્યોગે નલોકાવ્યયેતિષષ્ટીનિ પેધાદ્ધર્મમિતિ કર્મણિદ્વિતીયા । યથા ઇંદ્રોદેવસહસ્રાણાં મધ્યે મહાનુજાવઃ । ણં વાક્યાલં કારે । દિવિ સ્વર્ગે વિશિષ્ટોરૂપબલાદિનિઃ । એવં સ જગવાન્ સર્વેન્યોવિશિષ્ટોનેતા ॥ ૪ ॥ સજગ વાન પ્રજ્ઞયાદ્વયોઽદ્વીણજ્ઞાનસ્યર્થઃ । યથા મહોદધિઃ સાગરઃ સ્વયંચુરમણસ્વાનંતપા રોવિસ્તીર્ણગંજીરજલોઽદ્વોન્યશ્વાનાવિલોઽકલુષજલસ્તથા જગવાનપિ અકલુષોપિ મુક્તઃ કર્મબંધાત્ યથા શક્તોદેવધિપતિર્દ્યુતિમાન્ દીપ્તિમાન્ ॥ ૫ ॥

॥ ટીકા—કિંચ (અણુત્તરમિત્યાદિ) । નાઽસ્યોત્તરોઽસ્તીત્યનુત્તરસ્તમિમમનુત્તરં ધર્મ જિનાનામૃષનાદિતીર્થકૃતાં સંબંધિનમયં મુનિઃ શ્રીમાન્ વર્ધમાનાશ્ચઃ કાશ્યપોગોત્રેણાશુ પ્રજ્ઞઃ કેવલજ્ઞાની ઉત્પન્નદિવ્યજ્ઞાનોનેતા પ્રણેતેતિ । તાહ્લીલિકસ્તૃન્ તદ્યોગે નલોકાવ્ય યનિષ્ટેત્યાદિના ષષ્ટીપ્રતિપેધાદ્ધર્મમિત્યત્ર કર્મણિદ્વિતીયૈવ । યથા ચેંદ્રોદિવિ સ્વર્ગે દેવસહ સ્વાણાં મહાનુજાવોમહાપ્રજાવવાન્ । ણમિતિવાક્યાલંકારે । તથા નેતા પ્રણાયકોવિ શિષ્ટોરૂપબલવર્ણાદિનિઃ પ્રધાનએવં જગવાનપિ સર્વેન્યોઽપિ વિશિષ્ટઃ પ્રણાયકોમહાનુ જાવશ્ચેતિ ॥ ૪ ॥ અપિચ (સેપન્નયેત્યાદિ) અસૌ જગવાન્ પ્રજ્ઞાયતેઽનયેતિ પ્રજ્ઞા ત યા અદ્વયોન તસ્ય જ્ઞાતવ્યેર્થે બુદ્ધિઃ પ્રતિહીયતે પ્રતિહન્યતે વા । તસ્ય હિબુદ્ધિઃ વલકે

ज्ञानाख्या साच साद्यपर्यवसाना कालतोड्यहेत्रजावैरप्यनंता । सर्वसाम्येन दृष्टांताजावादे कदेशेन त्वाह । यथा सागरइति । अस्य वा विशिष्टत्वात् विशेषणमाह । महोदधिरिव स्वयंनूरमणइवाऽनंतपारः । यथाऽसौ विस्तीर्णो गंजीरजलोऽहो न्यश्च । एवं तस्याऽपि जगवतो विस्तीर्णा प्रज्ञा स्वयंनूरमणानंतगुणो गंजीरोऽहो न्यश्च । यथा चासौ सागरोऽनाविलोऽकलुषजल एवं जगवानपि तथाविधकर्मलेशाजावादकलुषज्ञानइति । तथा कषायाविद्यं ते यस्याऽसौ कपायी न कपायी अकषायी । तथा ज्ञानावरणीयादिकर्मबंधनादियुक्तो मुक्तः । निहुरिति क्वचित्पाठः । तस्याऽयमर्थः । सत्यपि निःशेषांतरायक्षये सर्वलोकपूज्यत्वे च तथापि निह्वामात्रजीवित्वात् निहुरेवाऽसौ नाऽह्नीणमहानसादिलब्धिमुपजीवतीति । तथा शक्रइव देवाऽधिपतिर्द्युतिमान् दितिमानिति ॥ ७ ॥

से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए, सुदंसणेवा एगसवसेछे ॥ सुरालएवा सि मुदागरे से, विरायए णेगगुणोववेए ॥ ९ ॥ सयं सहस्साणउ जोयणाणं, तिकंमगे पंमगवेजयंते ॥ से जोयणेणवणवतिसहस्से उडुस्सितो हेछसहस्समेगं ॥ १० ॥

अर्थ—(से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए के०) ते जगवंत श्रीमहावीर वीर्यांतराय कर्मना कृत्य थकी बलेकरी प्रतिपूर्ण वीर्यवानढे एटले संघयणादिके बलवान ढे (सुदंसणेवा एगसवसेछे के०) सुदर्शन शब्दे मेरुपर्वत ते जेम सर्व पर्वतमां श्रेष्ठढे तेम जगवंत पण ऐश्वर्यगुणे करी सर्वमां श्रेष्ठढे वली (सुरालएवासि के०) देवलोकना निवासी देवतामे (सेके०) तेमेरुपर्वत (मुदाकर के०) हर्षनो करनारढे (अणेगगुणोववेए के०) प्रशस्त एवा अनेक वर्णादिक गुणे करी (विरायएके०) विराजमान एटले शोचेढे तेम श्रीजगवानप ण जाणवा ॥ ९ ॥ तेमेरु पर्वत (सयंसहस्साणउजोयणाणंके०) सतसहस्र योजन प्रमाण सर्वांगे उंच पणे जाणवो तेमज (सेके०) ते पर्वतना (तिकंमे के०) त्रण कांमढे एक जूमिमथ बीजो सुवर्णमथ त्रीजो वैमूर्यमथ अने (पंमगवेजयंते के०) पंमगवनढे ते वेजयंति एटले ध्वजा समान शोचेढे (सेजोयणेणवणवतिसहस्से के०) ते मेरु पर्वत एवणवति एटले नवाणु हजार योजन (उडुस्सितो के०) उंचो जाणवो अने (हेछसहस्समेगं के०) नीचे जूमि मध्ये एक हजार योजननो कंदढे एम सर्व मली एक लाख योजन प्रमाणढे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीर्येण बलेन प्रतिपूर्णवीर्यः सुदर्शनो मेरुर्जंबूद्वीपमध्यगतो यथा नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठस्तथा जगवान् गुणैः श्रेष्ठः । यथाच सुरालयः स्वर्गः सु

राणां मुदाकरोहर्षजनकोऽनेकैर्गुणैर्वर्णरसगंधादिजिरुपेतोविराजते एवं जगवानपि ॥
 ॥ ए ॥ समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन त्रीणि कंडकानि यस्य सत्रिकंडकः । त
 थाहि । जौमं जांबूनदं वैदूर्यचेति । सकिंचूतः । पंडकं वनं वैजयंतीकल्पं पताकानूतं शिर
 सि स्थितं यस्य सपंडकवैजयंतः सनवनवतिर्योजनसहस्राणि कध्वोद्भितः अधोपि
 सहस्रमेकमवगाढः ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (सेवीरिएणमित्यादि) । स जगवान् वीर्येणौरसेन बलेन धृतिसंह
 ननादिनिश्च वीर्यांतरायस्य निःशेषतः कृयात् प्रतिपूर्णवीर्यस्तथा सुदर्शनोमेरुर्जंबुदी
 पनाजिचूतः । तथा नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठः प्रधानस्तथानगवानपि वीर्येणाऽन्यैश्च
 गुणैः सर्वश्रेष्ठ इति । तथा यथा सुरालयः स्वर्गस्तन्निवासिनां मुदाकरोहर्षजनकः प्रशस्त
 वर्णरसगंधस्पर्शप्रज्ञावादिनिर्गुणैरुपेतोविराजते शोभते । एवं जगवानप्यनेकैर्गुणैरु
 पेतोविराजत इति । यदिवा यथा त्रिदशालयोमुदाकरोऽनेकैर्गुणैरुपेतोविराजत इति ।
 एवमसावपि मेरुरिति ॥ ए ॥ पुनरपि दृष्टान्तनूतमेरुवर्णनायाह । (सयंसहस्राण
 मित्यादि) समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन । तथा त्रीणि कंडान्यस्येति त्रिकंडः ।
 तद्यथा जौमं जांबूनदं वैदूर्यमिति । पुनरप्यसावेव विशेष्यते । पंडकवैजयंत इति । पंडकवनं
 शिरसि व्यवस्थितं वैजयंतीकल्पं पताकानूतं यस्य सतथाऽसावूर्ध्वमुद्धितो नवनवतिर्यो
 जनसहस्राण्यधोऽपि सहस्रमेकमवगाढ इति ॥ १० ॥

पुठे एजे चिष्ठ इ नूमिवष्टि ए, जं सूरिया अणुपरिवटयंति ॥ से
 हेमवन्ने बहुनंदणेय, जंसी रतिं वेदयंती महिंदा ॥ ११ ॥ से पव
 ए सदमहृषगासे, विरायती कंचणमध्वन्ने ॥ अणुतरे गिरिसु
 य पवडुग्गे, गिरीवरे से जलिएव जोमे ॥ १२ ॥

अर्थ—ते मेरु पर्वत (एजे के०) आकाशे (पुठे के०) फरशीने (चिष्ठ के०) र
 ह्योढे तथा (नूमिके०) नूमिकाने (वष्टि एके०) अवगाही रह्योढे तिर्हो उंचो अने नीचो
 एमलोक व्याप्तो (जं सूरिया अणुपरिवटयंतिके०) जे मेरु पर्वतने चोमर अगी आरशेने ए
 कवीश योजनने अंतरे सूर्य प्रमुख ज्योतषी देवो परित्रमण करता थका प्रदक्षिणा करी
 रह्योढे तथा (से हेमवन्ने के०) ते मेरुपर्वत सुवर्णमय ठे तथा (बहुके०) घणा परं
 तु अंहीं नंदनादिक चार जाणवा एवा (नंदणेयके०) रलीयामणा वनठे, जेने विषे,
 एटले पहेली नूमिकाने विषे चडशाल वनठे ते उपर पांचशे योजन उंचु बीजुं नंदन
 वनठे ते उपर साढी बाशठ हजार योजन उंचु चडता वली त्रीजुं सोमनस वनठे ते

पढी ठत्रीश हजार योजन उंचु चढता शिखर उपर चोथु पंमग वन खंमढे (जंसीरति वेदयंतीमहिंदाके०) जे पर्वतने विषे महेइ पण क्रीडा करवाने अर्थे स्वर्ग थकी आवी ने रती सुख नोगवेढे ॥ ११ ॥ (सेपवए के०) ते पर्वत वली केवोढे तोके मंदर मेरु सुदर्शन सुरगिरि इत्यादिक (सह के०) शब्दे करी (महप्यगासे के०) मोहोढो प्रकाशवान एटले प्रसिद्ध एवो ठतो (विरायतीके०) शोचेढे तथा (कंचणमठवन्ने के०) सुवर्णनी पेरे देदीप्यमान सुकुमाल वणेंढे (अणुत्तरे गिरिसुयपवडुगं के०) सर्व पर्वत मां अनुत्तर एटले प्रधान एवी पर्व एटले मेखलायें करी दुर्ग एटले विषमढे अर्थात् सामान्य जीवने चढता विषमढे तथा (गिरिवरेसेजलि एवजोमे के०) प्रधान मणी अने औषधियें करी देदीप्यमान नूमि सरखो पृथ्वी प्रदेशनी पेरे जाएवो. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-नजसि स्पष्टोलग्रोनूमिंवा अवगाह्य स्थितः । यं मेरुं सूर्याद्यादित्याअनु परिवर्तयंति पार्श्वतोन्नमंति सहेमवर्णः । बहूनि चत्वारि नंदनानि यस्य सतथा । तथाहि नूमौ नडशालवनं १ ततः पंचयोजनशतान्यतिक्रम्य नंदनवनं २ ततोद्विषष्टियोजन सहस्राणि पंचशताधिकान्यतिक्रम्य सौमनसवनं ३ ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंडकवनं ४ इति मेरोश्चत्वारि वनानि । तथा यस्मिन् मेरौ महेइरतिं वेदयंत्यनुजवंति ॥ ११ ॥ सपर्वतोमेरुर्मंदरः सुदर्शनः सुगिरिरित्यादिभिः शब्दैर्महान् प्रकाशः प्रसिद्धिर्यस्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते । कांचनस्य मृष्टः शुद्धोवर्णोयस्य सतथा अनुत्तरउत्कृष्टः । गिरिषु मध्ये पर्वजिर्मखलानिर्दुर्गोविषमो गिरिवरमणिनिरोषधीनिश्च ज्वलितोदीप्यमानश्च नूमिदेशं ॥ १२ ॥

॥ टीका-तथा (पुछेणजेइत्यादि) । नजसि स्पष्टोलग्रोनोव्याप्य तिष्ठति । तथा नूमिं चावगाह्य स्थितइति ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्लोकसंस्पर्शी । यथा यं मेरुं सूर्याद्योज्योतिष्काअनुपरिवर्तयंति यस्य पार्श्वतोन्नमंतीत्यर्थः । तथाऽसौ हेमवर्णोनिष्ठमजांबून दानस्तथा बहूनि चत्वारि नंदनवनानि यस्य सबहुनंदनवनः । तथाहि । नूमौ नडशालवनं ततः पंचयोजनशतान्यारुह्य मेखलायां नंदनं तथाद्विषष्टियोजनसहस्राण्यधिकान्यतिक्रम्य सौमनसं ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंमकवनमिति । तदेवमसौ चतुर्नंदनवनाद्युपेतोविचित्रक्रीमास्थानसमन्वितः । यस्मिन् माहेइअप्यागत्य त्रिदशालयाड्मणीयतरगुणेन रतिं रमणक्रीमां वेदयंत्यनुजवंतीति ॥ ११ ॥ अपिच (सेपवएइत्यादि) समेवख्योऽयं पर्वतोमंदरोमेरुः सुरगिरिरित्येवमादिभिः शब्दैर्महान् प्रकाशः प्रसिद्धिर्यस्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते शोचते । कांचनस्येव मृष्टः शुद्धः शुद्धो वा वर्णोयस्य सतथा । एवं नविद्यते उत्तरः प्रधानोयस्याऽसाव

नुत्तरस्तथा गिरिषु मध्ये पर्वन्निर्मलतादिनिर्दृष्टापर्वतैर्वा दुर्गोविषमः सामान्यजंतूनां
दुरारोहोगिरिवरः पर्वतप्रधानः । तथाऽसौ मणिनिरोषधीनिश्च देदीप्यमानतया नौमश्व
नूदेशश्च ज्वलितइति ॥ १२ ॥

महीश्च मशंमि तिते एगिंदे, पन्नाय ते सुरिय सूक्ष्मेसे ॥ एवं सि
रीए उस नूरिवन्ने, मणोरमे जावइ अच्चिमाली ॥ १३ ॥ सुदंस
एस्सेव जसो गिरिस्स, पचुच्चई महतो पवयस्स ॥ एतोवमे
समणे नायपुत्ते, जातीजसो दंसणनाणसीले ॥ १४ ॥

अर्थ—(महीश्चमशंमितिते के०) मही एटले पृथ्वीने वचमां आवेलो जे जंबूद्वीप
तेना मध्यजागे एटले वचमां वर्तेबे (एगिंदे के० नगेंड एटले सर्व पर्वतोंना इंड सर
खो ए मेरु पर्वत जाणवो (ते के०) ते पर्वत लोकमां (सूरिय के०) सूर्यनी पेरे (सु
क्ष्मेसे के०) विसुद्धनिर्मल कांतिवानबे एम (पन्नाय के०) प्रकर्ष करी जाणीये (एवं
के०) ए प्रकारे करी (सिरीएउस के०) लक्ष्मीये सहित ते मेरु रत्न (नूरिवन्ने के०)
अनेक वर्ण करी सहितबे तथा (मणोरमे जावइ अच्चिमाली के०) मनने रमाडनार
तथा जेनी ज्योति अर्चिमाली एटले सूर्य तेनी पेरे दशो दिशिने विषे प्रकाश पामेबे ॥ १३ ॥
हवे ए मेरु पर्वतनी उपमाउ श्रीमहावीर नगवंतनी साथे जोडेबे. (सुदंसणस्सेवज
सोगिरिस्स के०) सुदर्शन नामा जे गिरि एटले पर्वत तेनोजे यश (पचुच्चई के०) क
हियेबैए तेवो (महतोपवयस्सके०) महोदो मेरुपर्वत जाणवो (एतोवमेके०) एमेरुनी उ
पमाये (समणेनायपुत्ते के०) श्रमण तपस्वी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीर देव जाणवा (केवी
रीते तोके (जातीजसो दंसणनाणसीलेके०) जातियें करी, यश करी, दर्शने करी, ज्ञाने
करी अर्ने शीले करी समस्त जेटला धर्म मार्गना प्रकाशकोबे तेमां श्रीमहावीर देव प्रधानबे.

॥ दीपिका—महारत्नप्रज्ञापृथिव्यामध्यदेशे जंबूद्वीपस्तन्मध्ये स्थितोनगेंडः प्रकर्षे
ए ज्ञायते सूर्यवत् शुद्धलेशः सूर्यसमतेजाः । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण श्रिया समेरुनूरिवर्णो
ऽनेकवर्णरत्नोपेतत्वात् मनोरमः अर्चिमाली सूर्यश्च द्योतयति दिशः ॥ १३ ॥ एतद्यशः
कीर्तनं सुदर्शनस्य गिरेर्मैरोः प्रोच्यते महतः पर्वतस्य एतदुपमएतत्तुल्यः श्रमणोजात
पुत्रः श्रीवीरः सजात्या यशसा दर्शनज्ञानान्यां शीलेन वा श्रेष्ठः । अर्श आदित्वान्मत्व
र्थीयाचूप्रत्ययेन योज्यं- ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (महीश्चइत्यादि) । मत्थां रत्नप्रज्ञापृथिव्यां मध्यदेशे जंबूद्वीपस्तस्याऽपि
बहुमध्यदेशे सोमनस, विद्युत्प्रज, गंधमादन भाव्यवंत, दंष्ट्रापर्वतचतुष्टयोपशोजितः समनू

जागे दशसहस्रविस्तीर्णः शिरसि सहस्रमेकमधस्तादपि दशसहस्राणि नवतियोजनानि योजनैकादशजागैर्दशजिरधिकानि । विस्तीर्णश्चत्वारिंशद्योजनोद्धितचूडोपशो नितोनगेंडः पर्वतप्रधानोमेरुः प्रकर्षेण लोके द्वायते सूर्यबहुद्वलेश्यआदित्यसमानतेजाः । एवमनं तरोक्तप्रकारया श्रिया । तुशब्दादिशिष्टतरया समेरुर्नूरिवर्णोऽनेकवर्णोऽनेकवर्णरत्नोपशो नितत्वात् । मनोऽतःकरणं रमयतीति मनोरमोर्चिमाजीवादित्यश्च स्वतेजसा द्योतयति द शदिशः प्रकाशयतीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं मेरुदृष्टान्तोपक्षेपेण दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (सुदंसणे त्यादि) एतदनंतरोक्तं यशः कीर्तनं सुदर्शनस्य मेरुगिरेर्महापर्वतस्य प्रोच्यते । सांप्रतमेत देव जगवति दार्ष्टीतिके योज्यते । एषाऽनंतरोक्तोपमा यस्य स एतदुपमः । कोऽसौ । श्री म्यतीति श्रमणस्तपोनिष्ठतदेहोद्भाताः कृत्रियास्तेषां पुत्रः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामा त्यर्थः । सच जात्या सर्वजातिन्योयशसाऽशेषयशस्विन्योदर्शनज्ञानान्यां सकलदर्शनज्ञा निन्यः शीघ्रेण समस्तशीलवद्भ्यः श्रेष्ठः प्रधानः । अक्षरघटनातु जात्यादीनां कृतं दाना मतिशायने अशीआदित्वादचूप्रत्ययविधानेन विधेयेति ॥ १४ ॥

गिरिवरेवा निसहो ययाणं, रुयएव सेठे वलयायताणं ॥ तउव मे से जगनूइपन्ने, मुणीण मन्ने तमुदाहु पन्ने ॥ १५ ॥ अणुत्तरं धम्ममुईरइत्ता, अणुत्तरं जाणवरं जियाइं ॥ सुसुक्कसुक्कं अप गंमसुक्कं, संखिंडुएगंतवदातसुक्कं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गिरिवरेवानिसहोययाणं के०) जेम लांब पणो समस्त पर्वतमां निषध प र्वत श्रेष्ठे तथा (रुयएवसेठेवलयायताणं के०) जेम वर्तुलाकार समस्त पर्वतमांहे रुचक नामा पर्वत श्रेष्ठे (तउवमेसेजगनूइपन्ने के०) तेनी उपमार्ये श्रीमहावीर देवजग तमां नूतिप्रज्ञ एटले प्रज्ञायें करी श्रेष्ठ जाणवा (मुणीणमन्नेके०) समस्त मुनिउमांहे (तः मुदाहुपन्ने के०) तत्स्वरूप जाणवाने अत्यंतज्ञानवंत जाणवा प्रकर्षेणजानातीति प्र ज्ञ ए जावजाणवो ॥ १५ ॥ ते श्रीमहावीर (अनुत्तरंधर्म के०) प्रधान एवोजे सर्वोत्तम धर्म तेने (उदिरयित्वा के०) प्ररूपीने प्रकाशीने (अणुत्तरंजाणवरं के०) प्रधानमां प्रधान एवोजे शुक्कध्यान तेने (जियाइं के०) ध्यावे ते जगवंतने योग निरुंध काले सूक्ष्म का ययोग रुंधनावसरे शुक्क ध्याननो त्रीजो नेद जे सूक्ष्मक्रिया अप्रतिपति एवे नामेठे ते थाय तथा योगनिरोध यथा पढी शुक्कध्याननो चोथो नेद उपरतक्रिया अने अनिवृत्ति नामे ध्यावे ते ध्यान वर्णवेठे (सुसुक्कसुक्कंअपगंमसुक्कं के०) सुष्ठु प्रधान शुक्कवस्तुनी परे शुक्क उज्ज्वल अपगंम एटले दोष रहित अर्थात् मिथ्यात्व रूप काट कलंक तेणे करी

रहित एवं निर्दोष शुक्ल ध्यान सुवर्णनी पेरे उज्ज्वलते अथवा गंरु शब्दे उदकनुं फेण ते सरखुं उज्ज्वलते तथा (संखिंडु के०) शंख अने चंडमा तेनीपेरे (एगंतवदातसुकं के०) एकांत अवदात एटले अत्यंत शुक्ल एवं शुक्ल ध्यानते, तेने ध्यावे ॥ १६ ॥

॥ टीका—यथा निषधोगिरिवराणां गिरीणामायतानां मध्ये दीर्घत्वेन श्रेष्ठस्तथा वलयायतानां मध्ये रुचकः पर्वतः श्रेष्ठः । सहि रुचक द्यांतवर्ती मानसोत्तरगिरिरिव वृत्ता यतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेण स जगवान् तदुपमोजगति संसारे नूतिप्रज्ञः प्रनूत ज्ञानोमुनीनां मध्ये प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुक्तवंतः ॥ १५ ॥ अणुत्तरं उत्कृष्टधर्ममुदी र्य कथयित्वा ऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानं ध्यायति सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं अपगतं गंडं दोषो यस्मात्तदपगतं निर्दोषं शुक्लं । अथवा अपगतमुदकफेनं तत्तुल्यं शंखेडवत् एकांतावदातं शुक्लध्यानोत्तरजेदं द्यं ध्यायति । तथाहि । योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुंधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं तथा निरुद्धयोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्त्याख्यं ध्यानं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरपि दृष्टांत द्वारेणैव जगवतोव्यावर्णनमाह । (गिरिवरेत्यादि) यथा नि षधोगिरिवरोगिरीणामायतानां मध्ये जंबुद्वीपेऽन्येषु वा द्वीपेषु दैर्घ्येण श्रेष्ठः प्रधानः तथा वलयाऽऽयतानां मध्ये रुचकः पर्वतोऽन्येन्योवलयाय तत्त्वेन । यथा प्रधानः सहि रुचक द्वीपांतर्वर्ती मानुषोत्तरपर्वतश्च वृत्तायतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेणेति । तथा स ज गवानपि तदुपमः । यथा वाऽऽयतवृत्ततान्यां श्रेष्ठश्च । एवं जगवानपि जगति संसारे नूति प्रज्ञः प्रनूतज्ञातप्रज्ञया श्रेष्ठ इत्यर्थः । तथा परमुनीनां मध्ये प्रकर्षेण जानातीति प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुदाहृतवंत उक्तवंत इत्यर्थः ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (अणुत्तरमि त्यादि) नाऽऽयोत्तरः प्रधानोऽन्योधर्मो विद्यते इत्यनुत्तरः । तमेवं नूतं धर्मं उत् प्राबल्येन ईरयित्वा कथयित्वा प्रकाश्याऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानवरं ध्यानश्रेष्ठं ध्यायति ॥ तथाहि । उ त्पन्नज्ञानोजगवान् योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुंधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं । तथा निरुद्धयोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्ता ख्यं ध्यायति । एतदेव दर्शयति । सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं । तथा अपगतं गंडमपड्व्यं यस्य तदपगतगंडं निर्दोषार्कानुसुवर्णवत् शुक्लं । यदिवा गंडमुदकफेनं तत्तुल्यतिति नावः । तथा शंखेडवदेकांतावदातं शुक्लं शुक्लं शुक्लध्यानोत्तरं जेदं द्यं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

अणुत्तरगं परमं महेसी, असेसकम्मं स विसोहइत्ता॥ सिद्धिं ग ते साइम एंतपत्ते, नाणेण सोलेण य दंसणेण॥ १७ ॥ रुक्केसु एते

जह सामलीवा, जस्सि रतिं वेययंती सुवन्ना ॥ वणेषु वाणंदण
माहु सेठं, नाणेण सीलेण य नूतिपन्ने ॥ १७ ॥

अर्थ—ते जगवंत शैलेसी अवस्थायें बुद्धध्यानना चोथा जेदने अनंतर (साइके०) सादि अने (अणंतके०) अनंत एवी (सिद्धिगते के०) सिद्धिगतिने विषे पोहोंता ते सिद्धिकेवीठे तोके, (अणुतरगं के०) सर्वमां उत्तम तथा लोकने अग्रे वर्त्तमानठे ते कारण माटे (परममंहेसी के०) परम प्रधान मोहोटा कृषीश्वर श्रीमहावीर देवठे जे (नाणेणसीलेणयदंसणेणके०) ज्ञाने करी दर्शनेकरी चारित्रशीलेकरी (असेसकम्मंसविसोहइत्ताके०) समस्तज्ञानावर्णादिक आठेकर्मने शोधी कर्म स्वपावीने मुक्तिनेविषे (पत्तेके०) पोहोंता. ॥१७॥ वली उपमार्यें करी जगवंतने स्तवेठे; (जहके०) जेम (रुक्केसुके०) वृद्धो मांहे (एातेके०) प्रसिद्ध देवकुरु उत्तरकुरुने विषे व्यवस्थित एवुं (सामलीवाके०) साध्वनी वृद्ध मोहोदुंठे (जस्सिके०) जेनेविषे (सुवन्नाके०) सुवर्ण कुमारकादिक सुवनपति देवो आवीने (रतिंवेययंती के०) रतिवेदेठे एटले क्रीडा रूप सुख जोगवेठे तथा जेम (वणेषुवाके०) वनने विषे (णंदण के०) नंदन वन (सेठंके०) श्रेष्ठ (आहुके०) कछुंठे उत्तम शोनाये करी सहित कछुंठे तेम (नाणेणसीलेणयनूतिपन्ने के०) ज्ञान अने शील एटले चारित्र तेणे करी, श्री महावीर महाप्राज्ञ एटले मोहोटा जाणवा. ॥१७॥

॥ दीपिका—अनुत्तरां प्रधानां अश्यां च सर्वोत्तमां परमां सिद्धिं गतिं साधनंतां प्राप्तोमहर्षिः सअशेषं कर्म विशोध्यापनीय केन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच कर्म क्लृपयित्वा ॥ १७ ॥ वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुस्थितः कूटशाध्वनीवृद्धः। यस्मिन्वृद्धे सुपर्णान्वनपतिविशेषारतिं क्रीडां वेदयंतीति । वनेषु मध्ये यथा नंदनं वनं श्रेष्ठमाहुस्तथा जगवान् ज्ञानेन शीलेनच श्रेष्ठो नूतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अपिच (अणुतरगमित्यादि) तथाऽसौ जगवान् शैलेऽश्ववस्थापादितश्च बुद्धध्यानचतुर्थनेदानंतरं साध्यपर्यवसानां सिद्धिं गतिं पंचमीं प्राप्तः । सिद्धिगतिमेव विशिनष्टि । अनुत्तरा चासौ सर्वोत्तमत्वादग्न्याच लोकाग्रव्यवस्थितत्वादनुत्तराग्न्या तां परमां प्रधानां महर्षिरसावर्त्यतोयतपोविशेषनिष्ठप्रदेहत्वादअशेषं कर्म ज्ञानावरणादिकं विशोध्यापनीय च विशिष्टेन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच क्लृपिकेन सिद्धिं गतिं प्राप्त इति मीलनीयं ॥ १७ ॥ पुनरपि दृष्टान्तद्वारेण 'जगवतः स्तुतिमाह । (रुक्केसुणाएइत्यादि) वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुव्यवस्थितः शाध्वनीवृद्धः सच जवनपतिक्रीमास्थानं । यत्र व्यवस्थिताअन्यतश्चागत्य सुपर्णान्वनपतिविशेषारतिं रमण

क्रीडां वेदयंत्यनुजवंति । वनेषु च मध्ये यथा नंदनं देवानां क्रीडास्थानं प्रधानं । एवं जगवानपि ज्ञानेन केवलाख्येन समस्तपदार्थाविर्जावकेन शीलेन च चारित्र्येण यथा ख्यातेन श्रेष्ठः प्रधानोन्नतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानोजगवानिति ॥ १७ ॥

अणियंव सद्वाण अणुत्तरे उ, चंदोव ताराण महाणुजावे ॥ गंधे
सु वा चंदणमाहु सेठं, एवं मुणीणं अपडिन्नमाहु ॥ १८ ॥ जहा
सयंचू उदहीण सेठे, नागेषु वा धरणिंदमाहुसेठे ॥ खोउदए
वा रसवेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥ १९ ॥

अर्थ—जेम (सद्वाण के०) शब्दमां (अणियंव के०) स्तनितं एटले मेघनी गर्ज
नानो शब्द (अणुत्तरेउके०) प्रधान एटले रुडो कह्योढे तथा (चंदोवताराणमहाणुजावे
के०) जेम ग्रह नक्षत्र अने ताराने विषे चंदमा महानुजाव कह्योढे तथा (गंधेसुवाचं
दणमाहुसेठके०) जेमसमस्त गंधमां गोशीर्षि बावना चंदन श्रेष्ठ कह्योढे (एवं के०) एम
(मुणीणं के०) समस्त साधुमां (अपडिन्नमाहुके०) अप्रतिज्ञा एटले आलोक परलोकनी
आशंसा करवानी जेने प्रतिज्ञा नथी अर्थात् इहलोक परलोकनी आशंसा रहित एवा
श्रीमहावीरने मोहोटा श्रेष्ठ कह्योढे ॥ १८ ॥ (जहासयंचूउदहीणसेठे के०) जेम स
मस्त समुद्रमां स्वयंचूरमण समुद्र श्रेष्ठ कह्योढे (नागेषुवाधरणिंदमाहुसेठे के०) जेम
नागकुमार देवोमां धरणेइनामा इंद श्रेष्ठ कह्योढे (खोउदएवारसवेजयंतेके०) जेम इहु
रसोदक समस्त रसमां प्रधान वेजयंत एटले वखाण्योढे (तवोवहाणेमुणिवेजयंतेके०) तेम
तप उपधाने करी तपो विशेषे करी समस्त मुनिमां श्रीमहावीर ने प्रधानवखाण्याढे ॥ १९ ॥

॥ टीपिका—यथा शब्दानां मध्ये स्तनितं मेघगर्जितमनुत्तरं प्रधानं । तुर्विशेषणे । यथा
ताराणां मध्ये चंदोमहानुजावः श्रेष्ठः । गंधेषु मध्ये यथा चंदनं श्रेष्ठं तज्ज्ञा आहुः । त
था मुनीनां मध्ये जगवंतं श्रेष्ठमाहुः । किंचूतं । नास्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलोकाशंसिनी वि
द्यते इत्यप्रतिज्ञस्तं ॥ १८ ॥ स्वयंचूरवस्ते यत्रागत्य रमंतइति स्वयंचूरमणः सयथा उद
धीनां समुद्राणां मध्ये श्रेष्ठः । नागेषु जवनपतिविशेषेषु धरणेइं श्रेष्ठमाहुः । (खोउदए
ति) इहुरसइव उदकं यस्य सइहुरसोदकः समुद्रोयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः ।
एवं तपउधानेन तपोविशेषेण मुनिर्जगवान् वैजयंतः प्रधानः ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (अणियमित्यादि) यथा शब्दानां मध्ये स्तनितं मेघगर्जितं तदनुत्त
रं प्रधानं । तुशब्दोविशेषणार्थः समुच्चयार्थो वा । तारकाणां च नक्षत्राणां मध्ये यथा

चंडोमहानुनायः सकलरजनिवृत्तिकारिण्या कांत्यामनोरमः श्रेष्ठः। गंधेष्विति गुणगुणि
नोरजेदान्मतुल्लोपादा । गंधवत्सु मध्ये यथा चंदनं गोशीर्षकार्ख्यं मलयजं वा तज्ज्ञाः
श्रेष्ठमाहुः । एवं मुनीनां महर्षीणां मध्ये जग्वंतं नाऽस्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलो
कानां शंसिनी विद्यते इत्यप्रतिज्ञस्तमेवंचूतं श्रेष्ठमाहुरिति ॥ १९ ॥ अपिच । (जहा
सयंचूइत्यादि) स्वयं जवंतीति स्वयंचूवोदेवास्ते तत्राऽऽगत्य रमंतीति स्वयंचूरमणस्तदे
वमुदधीनां समुद्राणां मध्ये यथा स्वयंचूरमणः समुद्रः समस्तद्वीपसागरपर्यंतवर्ती श्रे
ष्ठः प्रधानोनागेषु च जवनपतिविशेषेषु मध्ये धरणेंद्रं नागेंद्रं यथा श्रेष्ठमाहुः । तथा (खो
उदएइति) इंदुरसइवोदकं यस्य सइंदुरसोदकः सयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः स्व
गुणैरपरसमुद्राणां पताकेवोपरि व्यवस्थितः । एवं तपउपधानेन विशिष्टतपोविशेषेण
मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिर्नगवान् वैजयंतः प्रधानः समस्तलोकस्य महा
तपसा वैजयंतीवोपरि व्यवस्थितइति ॥ २० ॥

हत्तीसु एरावणमाहु एाए, सीहो मिगाणं सलिलाण गंगा, प
स्कीसुवा गेरुले वेणुदेवे, निवाणवादीणिह एायपुत्ते ॥ २१ ॥
जोहेसु एाए जह वीससेणे, पुप्फेसुवा जह अरविंदमाहु।खत्तीण
सेठे जह दंतवक्के, इसीण सेठे तह वद्धमाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(हत्तीसुएरावणमाहुएाएके०) जेम हस्तिउने विषे इंदुनुवाहन ऐरावणहस्ति प्र
धान कह्योले. (सीहोमिगाणंके०) जेम मृग प्रमुख स्वापद जनावरोमां सिंह प्रधानकह्योले
(सलिलाणगंगाके०) जरतक्षेत्रनी अपेक्षाये जेमपाणीमां गंगानदिनुंपाणी निर्मल कह्युंले(प
स्कीसुवागेरुलेवेणुदेवेके०) जेम समस्त पक्षीउमां गरुड मोहोटी कह्योले अपरनामे वेणुदेव
ए जेम प्रधान कह्याले (निवाणवादीणिहके०) तेम निर्वाणजे मोक्ष मार्ग तेना स्थापन कर
नारा वादीलोक मां (एायपुत्ते के०) श्रीमहावीर मोहोटा कह्याले. ॥ २१ ॥ (जहके०) जेम
(जोहेसु के०) योद्धशुजटो मां (एाएके०) ज्ञातविदित (वीससेणेके०) विश्वसेन एटले
चक्रवर्त्ति प्रधान कह्योले (पुप्फेसुवाजहअरविंदमाहु के०) जेम फूलमां अरविंद कमल मो
होटुं कह्युंले (खत्तीणसेठेजहदंतवक्के के०) जेम कृत्रीमां दंतवाक्य एटले चक्रवर्त्ति प्रधा
न कह्योले (तह के०) तेम (इसीणके०) समस्त रूषीउ मां (वद्धमाणे के०) श्रीव
र्द्धमान स्वामि (सेठे के०) श्रेष्ठ कह्याले. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—हस्तिषु यथा ऐरावतं इंदुगजं ज्ञातं प्रसिद्धं दृष्टान्तचूतमाहुस्तज्ज्ञाः । यथा

मृगाणां श्वापदानां मध्ये सिंहः प्रधानः । नरतक्षेत्रापेक्षया यथोदकानां मध्ये गंगोदकं प्रधानं यथा च पक्षिणां मध्ये गरुडोऽपरनामा वेणुदेवः प्रधानस्तथानिर्वाणपथदेशकानां ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः प्रधानोयथास्थितमोक्षार्थवादित्वात् ॥ ११ ॥ योधानां मध्ये यथा विश्वा संपूर्णा सेना यस्य सविश्वसेनश्चक्री ज्ञातः पुष्पेषु यथाऽरविदं प्रधानमाहुः कृत्रियाणां मध्ये यथा दांताउपशांतावाक्येनवा शत्रवोयस्मात्सदांतवाक्यश्चक्रवर्ती प्रधानस्तथा ऋषीणां मध्ये श्रीवर्धमानः श्रेष्ठः ॥ १२ ॥

॥ टीका—(हृत्सीसुस्त्यादि) हस्तिषु करिवरेषु मध्ये यथा ऐरावतं शक्रवाहनं ज्ञातं प्रसिद्धं दृष्टान्तनूतं वा प्रधानमाहुस्तज्ज्ञाः । मृगाणां च श्वापदानां मध्ये यथा सिंहः केसरी प्रधानस्तथा नरतक्षेत्रापेक्षया सलिलानां मध्ये यथा गंगासलिलं प्रधानजावमनुजवति । पक्षिषु मध्ये यथा गरुत्मान् वेणुदेवाऽपरनामा प्राधान्येन व्यवस्थितः । एवं निर्वाणं सिद्धिक्षेत्राख्यं कर्मच्युतिलक्षणं वा स्वरूप तस्तदुपायप्राप्तिहेतुतोवा वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषां मध्ये ज्ञाताः कृत्रियास्तेषां पुत्रोऽपत्यं ज्ञातपुत्रः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामी सप्रधान इति यथावस्थितनिर्वाणार्थवादित्वादित्यर्थः ॥ ११ ॥ अपिच (जोहे सुस्त्यादि) योधेषु मध्ये ज्ञातोविदितोदृष्टान्तनूतोवा विश्वा हस्त्यश्वरथपदातिचतुरंगबलसमेता सेना यस्य सविश्वसेनश्चक्रवर्ती यथाऽसौ प्रधानः पुष्पेषु च मध्ये यथाऽरविदं प्रधानमाहुः । तथा कृतात् त्रायंत इति कृत्रियास्तेषां मध्ये दांताउपशांतायस्य वाक्येनैव शत्रवः सदांतवाक्यश्चक्रवर्ती यथासौ श्रेष्ठः । तदेवं बहून् दृष्टान्तान् प्रशस्तान् प्रदर्शयित्वाऽधुना नगवंतं दार्ष्टीतिकं स्वनामग्राहमाह । तथा ऋषीणां मध्ये श्रीमान् वर्धमानस्वामी श्रेष्ठ इति ॥ १२ ॥

दाणाण सेठं अजयप्पयाणं, सच्चैसुवा अणवळं वयंति ॥ तवेसु
वा उत्तमबंजचेरं, लोगुत्तमे समणे नायपुत्ते ॥ १३ ॥ ठिईण से
ठा लवसत्तमावा, सजा सुहम्माव सजाण सेठा ॥ निवाणसेठा
जह सवधम्मा, ए णायपुत्ता परमणी नाणी ॥ १४ ॥

अर्थ—(दाणाणसेठंअजयप्पयाणं) जेम समस्त दानने विषे अजयदान श्रेष्ठ कह्युं (सच्चैसुवाअणवळंवयंति के०) जेम सत्य वचनमां निरवद्य एटले जे वचनना उच्चारे करी परने पीडा उत्पन्न नथाय ते वचन श्रेष्ठ वखाण्युं (तवेसुवाउत्तमबंजचेरं के०) जेम सर्व तपमां नवविध ब्रह्मगुप्ति सहित ब्रह्मचर्य श्रेष्ठकह्यो (लोगुत्तमेसमणेनायपुत्ते के०) तेम लोकमां उत्तम श्रमण तपस्वी श्रीमहावीर देव श्रेष्ठ वखाण्याळे. ॥ १३ ॥

(विईणसेछालवसत्तमावा के०) जेम स्थितिमां प्रधान लव सप्तम देवता एटले पंचा
नुत्तर विमानवासी देवो कह्याले कारणके तेमनुं मनुष्यमां सात लव प्रमाण आधु कर्म
जो शेष रह्युं होत तो मुक्ति पामत तेमाटेएने लव सप्तम देवो कहियें (सजासुहम्मावस
जाणसेछा के०) अन्य सजाउमां जेम सौधर्मा सजा श्रेष्ठ कह्योले (निवाणसेछाजहस
वधम्मा के०) जेम समस्त धर्मोने विषे निर्वाण जे मोक्ष ते प्रधान कह्योले केमके
अन्य दर्शनीउ पण पोत पोताना धर्मने विषे मोक्ष प्रधान बोलेले माटे. (एणायपुत्ता
परमब्बिनाणी के०) तेम ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर थकी अन्य कोइ ज्ञानी नथी एटले सर्व
मां उत्तम ज्ञानवंत श्रीमहावीर देव जाणवा. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—यथा दानानां मध्येऽनयप्रदानं श्रेष्ठं । यदुक्तं । दीयते म्रियमाणस्य कोटिं जीवि
तमेव वा ॥ धनकोटिं न गृह्णीयात्सर्वो जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥ अत्र दृष्टान्तः । वसंतपुरे
अरिदमनोराजा चतुर्वधूयुक्तोऽन्यदा गवाक्षे क्रीडति तेन सपत्नीकेन चौरो वधस्थानं नीय
मानो दृष्टः पत्निनिः पृष्ठं किमनेनापराधं । एकेन राजनरेण तत्स्वरूपमुक्तं । अनेन चौर्ये
कृतं । तत एकया पत्न्या नृपपार्श्वे पूर्वदत्तो वरो मार्गित एकदिनं चौरो मोच्यति । राज्ञापि
प्रतिपन्नं ततस्तया स्नानजोजनसत्कारादिपूर्वकमलंकारैरलंकृतो दीनारसहस्रव्ययेन श
ब्दादिविषयान् प्रापितो दिनमेकं पालितश्चौरः । द्वितीयदिने द्वितीयया दीनारलक्षव्ययेन
जालितस्तृतीयदिने तृतीयया दीनारकोटिव्ययेन सत्कारितश्चतुर्थ्या तु राज्ञो नुमत्या मर
णाऽहितो नान्यत्किंचिदुपकृतं सान्यपत्नीनिर्हसिता नानया किञ्चिदुत्तमिति । ततस्तासां
बहूपकारविषये विवादे जाते राज्ञा चौर एव कार्यं पृष्ठो यथा तव कया बहूपकृतमिति
तेनोक्तं मया मरणमहानयनीतेन स्नानादिसुखं किंचिन्न ज्ञातं । अग्रे पुनरनयदानाकर्ण
नात्परमं सुखमनुजवामीति सर्वदानानामनयदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । सत्येषु वाक्येषु
यदनवद्यं पीडानुत्पादकं वाक्यं तत् श्रेष्ठं । सत्यं तदेव यत्परपीडानुत्पादकं । यतः । लो
केषु श्रूयते वादो यथाऽसत्येन कौशिकः ॥ पतितो वधयुक्तेन नरके तीव्रवेदने ॥ १ ॥
तथा तदेव काणं काणिति पंगुं पंगुगति वा ॥ बाह्यं बाह्यो गति ताणं चोरिति नोवते
इति ॥ तपःसु यथा ब्रह्मचर्यमुत्तमं तथा लोकोत्तमः श्रमणो ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः ॥ १३ ॥
स्थितिमतां मध्ये यथा लवसप्तमाः पंचानुत्तरविमानस्था देवाः सर्वोत्कृष्टस्थितयः प्रधानाः ।
तेषां यदि सप्तलवा आधुष्कमनविष्यत्ततः सिद्धिगमनमनविष्यदिति । यथा सजानां मध्ये
सौधर्मा सजा श्रेष्ठा । यथा सर्वधर्मानिर्वाणश्रेष्ठामोक्षप्रधानाः । कुं दर्शिनोपि स्वधर्मं निर्वाण
फलदमाहुः । एवं ज्ञातपुत्रात् श्रीवीरात् परो ज्ञानी नास्तीति सर्वे न्योधिकज्ञान इत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—तथा (दाणाणमित्यादि) । तथा स्वपरानुग्रहार्थमर्थिने दीयतइति दान नमनेकधा । तेषां मध्ये जीवानां जीवितार्थिनां त्राणकारित्वादनयदानं श्रेष्ठं । तदुक्तं । दीयते धियमाणस्य, कोटिं जीवितमेव वा । धनकोटिं न गृह्णीयात्, सर्वो जीवितुमिच्छति गोपालांगनादीनां दृष्टान्तद्वारेणार्थोबुद्धौ सुखेनारोहतीति । अतोऽनयप्रदानप्राधान्यख्या पनार्थं कथानकमिदं । वसंतपुरे नगरे अरिदमनोनाम राजा सच कदाचिच्चतुर्वधू समेतो वातायनस्थः क्रीडायमानस्तिष्ठति । तेन कदाचिच्चौरोरक्तकरवीरकृतमुंममालोरक्तपरिधः । नोरक्तचंदनोपलिप्तश्च प्रहृतवध्यर्द्धिमो राजमार्गेण नीयमानः सपत्नीकेन दृष्टो दृष्ट्वा च तान्निः पृष्टं किमनेनाकारीति । तासामेकेन राजपुरुषेणाऽऽवेदितं यथा परऽव्यापहारेण राजविरुद्धमिति । तत एकया राजा विज्ञप्तो यथा योजवता मम प्राग्वरः प्रतिपन्नः सोऽधुना दीयतां यथाऽहमस्योपकरोमि । किंचित् राज्ञापि प्रतिपन्नं ततस्तथा स्नानादिपुरःसरमलंकारेणाऽलंकृतो दीनारसहस्रव्ययेन पंचविधान् शब्दादीन् विषयानेकमहःप्रापितः पुनर्द्वितीययाऽपितथैव द्वितीयमहोदीनारशतसहस्रव्ययेन लालितः । ततस्तृतीयया तृतीयमहोदीनारकोटिव्ययेन सत्कारितः । चतुर्थ्या तु राजानुमत्या मरणाऽङ्कितोऽनयप्रदानेन । ततोऽसावऽन्यानिर्हसितानाऽस्य त्वया किंचिदत्तमिति । तदेव तासां परस्परबहूपकारविषये विवादे राज्ञाऽसावेव चौरः समाहूय पृष्टो यथाकेन तव बहूपकृतमिति तेनाऽप्यजाणि । यथा न मया मरणमहानयनीतेन किंचित् स्नानादिकं सुखं विज्ञायीति । अनयप्रदानाकर्णनेन पुनर्जन्मानमिवात्मानमवैमीति । अतः सर्वदानानामनयप्रदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । तथा सत्येषु च वाक्येषु च यदनवद्यमपार्पं परपीडानुत्पादकं तत्श्रेष्ठं वदन्ति । न पुनः परपीडोत्पादकं सत्यं सद्गयोद्दितं सत्यमितिकृत्वा । तथा चोक्तं । लोकेऽपि श्रूयते वादो, यथा सत्येन कौशिकः ॥ पतितो वधयुक्तेन, नरके तीव्रवेदने । अन्यच्च । तदेव काणकाणत्ति पंगमं पंगमगतिवा । बाहिर्यं बाहिरो गिति, तेणं चोरोत्तिनो वदे ॥ तपस्सु मध्ये यथैवोत्तमं नवविधब्रह्मगुह्युपेतं ब्रह्मचर्यं प्रधानं जवति । तथा सर्वलोकोत्तमरूपसंपदा सर्वातिशयिन्या क्लायकज्ञानदर्शानान्यां शीलेन ज्ञातपुत्रो जगवान् श्रमणः प्रधान इति ॥ ३३ ॥ किंच (विईणमित्यादि) स्थितिमतां मध्ये यथा लवसत्तमाः पंचानुत्तरविमानवासिनो देवाः सर्वोत्कृष्टस्थितिवर्तिनः प्रधाना इति किल तेषां सप्तलवाद्यायुष्कमजविष्यत्ततः सिद्धिगमनमजविष्यदिति । अतो लवसत्तमास्तेऽजिधीयन्ते । सजानां च पर्षदां च मध्ये यथा सौधर्माधिपर्षद्भेष्टा बहुजिः क्रीडास्थानैरुपेतत्वात्तथा । यथा सर्वेऽपि धर्मानिर्वाणफलमेव स्वदर्शनं ब्रुवते । यतः एवं ज्ञातपुत्रात् वीरवर्धमानस्वामिनः सर्वज्ञात् सकाशात् परं प्रधानं अन्यद्विज्ञानं नास्ति सर्वथैव जगवानपरज्ञानिन्योऽधिकज्ञानो जवतीति ज्ञावः ॥ ३४ ॥

पुढोवमे धुणइ विगयगेहि, नसस्मिहिं कुवति आसुपन्ने ॥ तरिउं
समुद्वंच महाजवोधं, अजयंकरे वीर अणंतचक्कू ॥ १५ ॥ कोहं
च माणंच तहेव मायं, लोचं चउठं अश्रद्धदोसा ॥ एआणि वंता
अरहामहेसी ए कुवई पाव ए कारवेइ ॥ १६ ॥

अर्थ—(पुढोवमेके०) जेम पृथ्वी सकल पदार्थने आधार जूतले तेम श्रीमहावीर
सर्व सत्वने अजय प्रदाने करी रुडा उपदेशना दान थकी आधारजूतले. (धुणइके०)
अष्टप्रकारना कर्म खपाव्याले (विगयगेहि के०) विगतगृधि एटले अनिलाष रहित
थयाले वली (नसस्मिहिंकुवति के०) संनिध नकरे एटले कांइ पण संचय करे नही त
था (आसुपन्नेके०) उतावली प्रज्ञाना धणी एटले केवली एवा जगवंत जाणवा (त
रिउंसमुद्वंचमहाजवोधं के०) तथा समुदनी पेरे तरवाने दुस्तर एवो मोहोदो संसार स
मुइ तेने तरीने मुक्तियें पोहोताले, वली श्रीमहावीर केवाले तोके, (अजयंकरेके०) अज
य करनार एटले सर्व जीवना जयना टालनारले तथा (वीरके०) शूरवीरले (अणंतच
क्कू के०) अनंत चक्रुना धणी एटले सर्व स्वरूप देखेबें जाणेले. ॥ १५ ॥ (कोहंचमा
णंचतहेवमायं के०) क्रोध वली मान तथा माया तेमज वली (लोचंके०) लोचते
परवंचना रूप जाणवो (चउठंके०) एचार (अश्रद्धदोसा के०) अध्यात्म दोषले तेने
संसार वधारवाना कारण जाणीने (एआणिवंता के०) एचारे कषायने ठांमीने श्रीम
हावीर (अरहामहेसी के०) अरहंत थया महारिषी थया ते कारण माटे (एकुव
ईपावणकारवेइ के०) श्रीमहावीर स्वामि पोते पाप करे नही तथा बीजा पासे पाप
करावे नही अने पापकर्मना करनारनी अनुमोदना पण करे नही. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—यथा पृथ्वी सर्वसहा तथा जगवानपि तदुपमः । विगतगृधिर्गैतानिला
षोधुनात्यपनयति कर्मेति । आशुप्रज्ञः सदायोगज्ञानः सन्निधिं न करोति । इव्यसन्निधिर्धन
धान्यादिर्जाविसन्निधिर्मायाक्रोधादिस्तं द्विविधमपि सन्निधिं न करोति सतरित्वा समु
द्विमिव महाजवौधं संसारप्रवाहं निर्वृतोऽजयंकरः प्राणिनां वीरोऽनंतचक्रुरनंतज्ञानः ॥
॥ १५ ॥ क्रोधं मानं मायां लोचं चतुर्थमध्यात्मदोषानात्मदोषरूपान् कषायान् एता
न् वांत्वा त्यक्त्वा ऽर्हन्महर्षिः स्वयं पापं न करोति न कारयत्यन्यैः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पुढोवमेइत्यादि) सहि जगवान् यथा पृथिवी सकलाधारा व
र्तते तथा सर्वसत्वानामजयप्रदानतः सद्रूपदेशदानाद्वा सत्वाधारइति । यदिवा यथा पृ
थ्वी सर्वसहा एवं जगवान् परीषहोपसर्गान् सम्यक् सहतइति । तथा धुनात्यपनयत्यष्ट

प्रकारं कर्मेतिशेषः । तथा विगता प्रलीना सबाह्यान्तरेषु वस्तुषु गृहिर्गाह्यमजिनाषोय
स्य सविगतगृहिः । तथा सन्निधानं सन्निधिः सच इव्यसन्निधिः । धनधान्यद्विपदचतुष्पदरू
पोजावसन्निधिस्तु मायाक्रोधादयोवा सामान्येन कषायास्तमुजयरूपमपि सन्निधिं न
करोति नगवांस्तथाऽऽशुप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगान्नद्वयस्थवन्मनसा पर्यालोच्य पदार्थप
रिहिंतिं विधत्ते । स एवंचूतस्तरित्वा समुद्रमिव पारं महानवौघं चतुर्गतिकं संसारसागरं
बहुव्यसनाकुलं सर्वोत्तमं निर्वाणमासादितवान् । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । अन्य
प्राणिनां प्राणरक्षारूपं स्वतः परतश्च स उपदेशदानात् करोतीत्यनयंकरः । तथाऽष्टप्रका
रं कर्म विशेषेणोरयति प्रेरयतीति वीरः । तथाऽनंतमपर्यवसानं नित्यं ज्ञेयानंतत्वादानंतं
चक्रुरिव चक्रुः केवलज्ञानं यस्य सतथेति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (कोहंचेत्यादि) निदानोद्भेदेन
हि निदानिनश्चेदो नवतीति न्यायात् संसारस्थितेश्च क्रोधादयः कारणमतएतानथ्या
स्मदोषांश्चतुरोऽपि क्रोधादीन् कषायान्वात्वा परित्यज्य असौ नगवानर्हस्तीर्थकृत् जातः
तथामहर्षिश्चैवं परमार्थतोमहर्षित्वं नवति यद्यथात्मदोषान्नवंति नान्यथेति । तथा न
स्वतः पापं सावद्यमनुष्ठानं करोति नाप्यन्यैः कारयतीति ॥ १६ ॥

किरियाकिरियं वेणइयाणुवायं, अस्साणियाणं पडियच्च ठाणं ॥ से
सववायं इति वेयइत्ता, उवछिए संजमदीहरायं ॥ १७ ॥ से वारि
या इत्ति सराइनत्तं, उवहाणवं डुक्खवयइयाए ॥ लोणं विदित्ता
आरं पारंच, सव्वं पन्नू वारिय सव्ववारं ॥ १८ ॥ सोच्चाय धम्मं
अरहंत जासियं, समाहितं अछपदोपसुद्धं ॥ तं सदहाणाय ज
णा अणाऊ, इंदावदेवाहिव आगमिस्संतित्तिवेमि ॥ १९ ॥ इति
श्री वीरबुतीनाम षष्ठमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(किरियाकिरियंके०) क्रियावादीना एकशेने एंशी जेद, अक्रियावादीना चोराशी
जेद (वेणइयके०) विनयवादीना बत्रीश जेद, अने (अस्साणियके०) अज्ञान वादीना सड
सठ जेद ए सर्व मली त्रणशेने त्रेशठ थयांते पांखमी दर्शनीउंना (अणुवायंके०) अनुवाद
एटले जेद जाणवा ए चारे दर्शनीना (स्थानके०) दर्शन स्वरूप तेने (पडियच्च के०)
डुर्गति जवाना कारण जाणीने (सेके०) ते श्रीमहावीर देव (सव्ववायंके०) सर्ववादने
(इतिवेयइत्ताके०) जाणीने उन्मार्गनो त्याग करीने (संजमेसदीहरायं के०) चारित्ररूप
धर्मने विषे दीर्घरात्रं एटले जावजीव सुधी (उवछिए के०) उपस्थित एटले सावधान
थयाडे ॥ १७ ॥ (सेके०) ते नगवंते (इत्तिसराइनत्तं के०) स्त्री सहित रात्री नोजन तथा
उपलक्षणथी प्रणातिपातादिकने पण (वारिया के०) निवास्याडे वली (डुःखवयइ

याए के०) कर्मरूप दुःख कृत्य करवाने अर्थे (उवहाणवं के०) उपधानवंत थया एट
ले तपश्या करी देह शोषवीने कर्म खपाव्या (लोगंविदिता आरंपारंच के०) इह लोक
अने परलोक ए बंनेने जाणीने (सबंपनूवारियसववारं के०) सर्व पापना स्या
नकने प्रनूत पणे पोते वारंवार निवास्याने ॥ १८ ॥ हवे श्रीसुधर्म स्वामि पोताना
शिष्य प्रत्ये कहेणे (धम्मं अरहंत नासियंके०) अरिहंतनो जाषेलोजे धर्म ते केवोणे तो
के (समाहितं अछपदोपसुद्धं के०) सम्यक् प्रकारे अर्थे करी पदे करी शुद्ध एटले उज्ज्वल
युक्ति सहित तेने (सोच्चाय के०) सांजलीने (तं के०) ते धर्मेने (सदहाणाय के०)
सदहता एटले सत्य करी मानता थका (जणा के०) अनेक जन (अणाऊ के०)
कर्म रहित थयीने अनायुष्य थया एटले सिद्ध थया (इंदावदेवाहिव आगमिस्संतिके०)
अथवा आगमिक काले इंदादिक पदवी पाम्या तिबेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ १९ ॥
इति श्री वीरस्तुतिनामे ठठा अध्ययननो अर्थे समाप्त थयो.

॥ दीपिका—क्रियावादिनामक्रियावादिनां वैनयिकानामज्ञानिकानां स्थानं पदं सम्यक्प्रका
रं प्रतीत्य परिष्ठित्य ज्ञात्वा सजगवान् सर्ववादं निवेदयित्वा सर्वकुदर्शनिनां स्वरूपं ज्ञात्वा दीर्घ
कालं यावज्जीवं संयमे उपस्थितः ॥ १७ ॥ सजगवान् स्त्रीजोगं मैथुनं सरात्रिजोजनसहितं
वारयित्वा उपलक्षणादन्यदपि प्राणातिपातादिकं ग्राह्यं । उपधानवान् तपोविशेषयुक्तो
दुःखकृत्यार्थे आरं पारंच लोकं इह लोकं परलोकं च विदित्वा ज्ञात्वा प्रचुर्नगवान् सर्व
वारं बहुशोनिवारितवान् । कोर्थः । अहिंसादिकं स्वयं विधाय परांश्च स्थापितवान् न
हि स्वयमधर्मे स्थितः परान् धर्मे स्थापयितुमलं । यदुक्तं स्तुतिकृता । ब्रुवाणोपि न्या
य्यं स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन् परं नालं कश्चिदमयितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवान्निश्चित्यैवं
मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावदमयितुमदांतं व्यवसितइति ॥ १८ ॥ श्रु
त्वा धर्ममहर्हज्ञावितं सम्यगाख्यातमर्थपदैर्युक्तिनिरुपशुद्धं निर्मलं तं धर्मं श्रद्धधानाज
नास्तथा कुर्वति यथा नायुःकर्माणः सिद्धाः सायुषश्च इंदाद्यादेवाधिपा आगमिष्यंती
ति इति ब्रवीमीति ॥ १९ ॥ इति वीरस्तवाख्यं षष्ठमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (किरिएइत्यादि) तथा सजगवान् क्रियावादिनमक्रियादिनां वैनयिका
नामज्ञानिकानांच स्थानं पदमन्युपगतमित्यर्थः । यदिवा स्थीयतेऽस्मिन्निति स्थानं दुर्गति
गमनादिकं प्रतीत्य परिष्ठित्य सम्यगवबुध्यत्यर्थः । एतेषां च स्वरूपमुत्तरत्र प्रत्यक्षेण व्याख्या
स्यामः । लेशतस्त्वदं । क्रियैव परलोकसाधनायाऽलमित्येवं वादितुं शीलं येषांते क्रियावा
दिनस्तेषां हि दीक्षातएव क्रियारूपायामोहइत्येवमन्युपगमः । अक्रियावादिनस्तु ज्ञानवादि
नस्तेषां हि यथावस्थितवस्तुपरिज्ञानादेव मोहः । तथाचोक्तं । पंचविशतितत्त्वज्ञो, य

त्र तत्राश्रमे रतः ॥ शिखी मुंजीजटी वापि सिद्ध्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ तथा विनयादेव मो
 कृत्येवं गोशालकमतानुसारिणो विनयेन चरंतीति वैनायिकाव्यवस्थिताः । तथाऽज्ञा
 नमेवैहिकामुष्मिकायाऽलमित्येवमज्ञानिकाव्यवस्थिता इत्येवं रूपं तेषामन्युपगमं परि
 क्षिप्य स्वतः सम्यगवगम्य सम्यगवबोधेन तथा स एव वीरवर्धमानस्वामी सर्वमन्यमपि
 बौद्धादिकं यं कंचन वादमपरान् सत्त्वान् यथावस्थितत्वोपदेशेन वेदयित्वा परिज्ञाप्यो
 पस्थितः सम्यगुद्धानेन संयमे व्यवस्थितो न तु यथा अन्ये । तदुक्तं । यथा परेषां कथका
 विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः ॥ शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वक्तृत्वदोषा
 स्त्वयि तेन संति १ ॥ दीर्घरात्रमिति यावज्जीवं संयमोत्थानेनोद्भित इति ॥ २४ ॥ अपि
 च (सेवारिण्येत्यादि) सनगवान् धारयित्वा प्रतिषिध्य । किंतदित्याह । स्त्रियमिति स्त्री
 परिजोगमैद्युनमित्यर्थः । सहारात्रिजक्ते वर्तत इति सरात्रिजकं । उपलक्ष्यार्थत्वादस्याऽन्यद
 पि प्राणातिपातनिषेधादिकं दृष्टव्यं । तथा उपधानं तपस्तद्धित्यते यस्याऽसौ उपधानवान्
 तपोनिष्ठतदेहः । किमर्थमिति दर्शयति । दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तस्य ह्ययोऽपग
 मस्तदर्थं । किंच लोकं विदित्वा आरमिहलोकाख्यं पारं परलोकाख्यं । यदिवा आरं मनुष्य
 लोकं पारमिति नरकादिकं स्वरूपतस्तत्प्राप्तिहेतुं ततश्च विदित्वा सर्वमेतत् प्रचूर्णगवान्
 सर्ववारं बहुशो निवारितवान् । एतदुक्तं नवति । प्राणातिपातनिषेधादिकं स्वतोऽनुष्ठाय
 परांश्च स्थापितवान् । नहि स्वतोऽस्थितः परांश्च स्थापयितुमलमित्यर्थः । तदुक्तं । ब्रुवाणोऽपि
 न्याय्यं, स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन्, परान्नालं कश्चिदमयितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवान्नि
 श्रित्यैवं मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावदमयितुमदांतं व्यवसित इति ॥ तथा
 तिष्ठयरोचवनाणी, सुरमहिं सिद्धियव धूयामि ॥ अणिगूहियवलविरतं सब्रह्मामेसु उक्त
 मइ इत्यादि ॥ २५ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तीर्थकरशुणानाख्याय स्वशिष्यानाह (सोच्चा
 येत्यादि) श्रुत्वा च दुर्गतिधारणाद्धर्मं श्रुतचारित्राख्यमर्हज्जिर्जापितं सम्यगाख्यातमर्थ
 पदानि युक्तयोहेतवोवा तैरुपबुद्धमवदातं सद्युक्तिकं सहेतुकं वा । यदि वाऽर्थैरनिधेयैः पदै
 श्च वाचकैः शब्दैः उप सामीप्येन बुद्धं निर्दोषं । तमेवंचूतमर्हज्जिर्जापितं धर्मं श्रद्धाया
 स्तथाऽनुतिष्ठंतो जनालोकाअनायुषोऽपगतायुः कर्माणः संतः सिद्धाः सायुषश्चेंडाद्या
 देवाधिपात्रागमिष्यंतीति । इतिशब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीतिपूर्वत् ॥ २६ ॥ इति वीर
 स्तवाख्यं पष्ठमध्ययनं परिसमाप्तमिति ॥ ग्रंथसंख्या ३००

हवे सातमुं अध्ययन प्रारंभिये ठैये ठछा अध्ययनने विषे श्रीमहावीरनुं स्तवन क
 रतां श्रीमहावीरने सुशील कह्या, हवे आ सातमां अध्ययननेविषे ते थकी विपरीत
 कुशीलिया होयवे जे अरदृष्ट घटीकाने न्याये संसारमांहे त्रमण करे तेनुं स्वरूप कहेवे.

पुढवीय आऊ अगणीय वाऊ, तए रुक् बीयाय तसाय पाणा॥
 जे अंमया जेय जराउपाणा; संसेयया जे रसयानिहाणा ॥१॥
 एयाइं कायाइं पवेदिताइं, एतेसु जाणे पडिलेह सायं ॥ एतेण
 काएणय आयदंमे, एतेसु याविप्परियासुविंति ॥ १ ॥

अर्थ—(पुढवीयआऊअगणीयवाऊ के०) पृथ्वीकाय अप्पकाय अने वायुकाय अं
 हीं चकार थकी ए चारे निकाय सूक्ष्म अने बादरना जेदे करी बे प्रकारे जाणवा तथा
 (तएरुक्बीयाय के०) तृण वृक्ष बीज शालीप्रमुख वनस्पतिकाय जाणवी अने
 (तसायपाणा के०) त्रसते वैडियादिक जीव जाणवा तेना अनेक प्रकारे ते कहेवे.
 (जेअंमया के०) जेइंमा थकी उपना एवा पंखी तथा सर्प प्रमुख तथा (जेयजराउपा
 णाके०) जे जराउते गाय प्रमुख जीव जाणवा अने (संसेययाके०) संस्वेदज एटले
 प्रस्वेद थकी उत्पन्न थयला एवा जुं माकण प्रमुख जीव जाणवा वली (जेरसयानिहाणा
 के०) रसजाः ते जे सोवीरादिकने विषे उपजे तेनाज वर्ण सरखा जे जीव होय ते
 जाणवा. एरीते जीवना जेद कहा ॥ १ ॥ (एयाइंकायाइं पवेदिताइं के०) ए पूर्वोक्त
 पृथिव्यादिक ठ जीवनी निकाय श्रीतीर्थीकर देवे कहीवे (एतेसुजाणेपडिलेहसायं के०)
 ए ठ जीवनिकायजेवे ते सातासुखने जाणेवे वांढेवे एटले सर्वजीव सुखानिजाणीवे (ए
 तेणकाएणयआयदंमेके०) (ए ठ कायने जे दंमे घात करे दीर्घकाल पीडा आपे तेने जे
 फल थाय ते कहेवे (एतेसुयाविप्परियासुविंति के०) ते जीव एज ठ कायने विषे वि
 पर्यासमुपयंति एटले विनाश पामे अर्थात् वारंवार एने विपेज परित्रमण करे ॥ १ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं सप्तमं । पूर्वस्मिन् वीरस्तवेन सुशीलतोक्ता । अत्र तद्विपरीताः
 कुशीलाः शरिजाष्यंते । यथा । (पुढवीति) पृथिवीकायिकाअप्कायिकाअग्निकाया
 वायवश्च । चशब्दात्सूक्ष्मबादरजेदाः । तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्चत्वाद्याः । बीजानि शा
 द्यादीनि एते त्रयोपि वनस्पतयः । त्रसाः प्राणिनो र्दीड्यादयः । अंमजाः पक्षिसर्पादयो
 जरायुजागोमहिष्याजाद्याः संस्वेदजायूकामत्कुणकम्यादयः रसजानिधानादधिसौवीरा
 दिषु रूतपद्मस्तुत्याः ॥ १ ॥ ते पूर्वोक्ताः कायाजीवनिकायाः प्रवेदिताः कथिताजिनैः ।
 ठांदसत्वात्क्लीबलिंगता । एतेषु प्राणिषु सातं सुखं जानीहि । सर्वे जीवाः सुखैषिण इति
 प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोचय । यथा एजिः कायैः पीडयमानैरात्मा दंडयते । एतत्पीमयाऽऽत्मदं
 नः स्यात् । तथा एतान् ये पीमयंति ते एतेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविधं परिसमंतात् आ
 द्विप्रमुपयांति व्रजंति ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं षष्ठमध्ययनं सांप्रतं सप्तममारन्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहाऽनंतराध्ययने महावीरगुणोत्कीर्तनतः सुशीलपरिजापा कृता । तदनंतरं तद्विपर्यस्ताः कुशीलाः परिजाप्यन्ते । तदनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्णनीयानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा । कुशीलाः परतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयोवा स्वयूष्याअशीलाश्च गृहस्थाः परि समंतात् जाप्यन्ते प्रतिपाद्यन्ते तदनुष्ठानतस्तद्विपाकदुर्गतिगमनाश्च निरूप्यन्तइति । तथा तद्विपर्ययेण क्वचित्सुशीलाश्चेति । निष्केपस्त्रिधा । उधनामसूत्रालापकचेदात् । तत्रौघनिष्पन्ननिष्केपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने कुशीलपरिजापेति । एतदधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । शीलेचउक्तं दवे, पाउरणानरणजोयणादीसु॥ जावेउ उहशीलं, अनिरुक्मासेवणा चेव ॥ ८८ ॥ (शीलेचउक्तमित्यादि) शीले शीलविषये निष्केपे क्रियमाणे चतुष्कमिति नामादिश्चतुर्धा निष्केपः । तत्राऽपि नामस्थापने कुस्मे तदनादृत्य इव्यमिति इव्यशीलं प्रावरणानरणजोजनादिषु इष्टव्यं । अस्याऽयमर्थः । योहि फलनिरपेक्षस्तत्स्वजावादेव क्रियासु प्रवर्तते सतल्लीलस्तत्रेह प्रावरणशीलइति । प्रावरणप्रयोजनानावेऽपि ताल्लीद्वयान्नित्यप्रावरणस्वजावप्रावरणे वा दत्तावधानः । एवमानरणजोजनादिष्वपि इष्टव्यमिति । योवा यस्य इव्यस्य चेतनाचेतानादेः स्वजावस्तद्इव्यशीलमित्युच्यते । जावशीलं तु द्विधा उधशीलमानीद्वयसेवनाशीलमिति । तत्रौघशीलं व्याचिख्यासुराह । उहेसीलंविरति, विरयाविरईयअविरतीअसीलं ॥ धम्मेणाणतवादी, अपसब्बअहम्मकोवादी ॥ ८९ ॥ (उहेत्यादि) । तत्रौघः सामान्यं । सामान्येन सावययोगविरतोऽविरतोवा शीलवान् नश्यते तद्विपर्यस्तोऽशीलवानिति । आनीद्वयसेवायां त्वनवरतसेवनायां तु शीलमिति ॥ तद्यथा । धर्मे धर्मविषये प्रशस्तं शीलं यदुताऽनवरता पूर्वज्ञानार्जनं विशिष्टतपःकरणं वा । आदिग्रहणादनवरतानिग्रहणादिकं परिगृह्यते । अग्रशस्तनावशीलं त्वधर्मप्रवृत्तिर्बाह्या । आंतरा तु क्रोधादिषु प्रवृत्तिः । आदिग्रहणात् शेषकषायाश्चौर्यान्याख्यानकलहादयः परिगृह्यन्तइति ॥ सांप्रतं कुशीलपरिजापारख्यस्याऽध्ययनस्याऽन्वर्थतां दर्शयितुमाह । परिजासियाकुशीलाय, एब्बजावंति अविरताकेइ ॥ सुत्तिपसंसा सुओ, कुंतिडुगुंठाअपरिसुओ ॥ ९० ॥ (परिजासियाइत्यादि) । परि समंतात् जापिताः प्रतिपादिताः कुशीलाः कुत्सितशीलाः परतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयश्च । चशब्दात् यावंतः केचनाऽविरताअस्मिन्नित्यतइदमध्ययनं कुशीलपरिजापेत्युच्यते । किमिति कुशीलाअशुआगृह्यन्ते इत्याह । सुरित्ययं निपातः प्रशंसायां शु-विषये वर्तते । तद्यथा सौराज्यमित्यादि । तथा कुरित्ययमपि निपातोऽनुगुप्तायामशु-विषये वर्तते । कुतीर्थं कुग्रामइत्यादि । यदि कुत्सितशीलाः कुशीलाः कथं तर्हि परतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयश्च तथाविधानवन्तीत्याह । अफा सुयपडिसेविय, णामंनुज्जोयशीलवादीय । फासुं वयंतिसीलं, अफासुयामोअजुंजंता ॥ ९१ ॥

(अफासुयइत्यादि) अस्त्यऽयं शीलशब्दस्तत्त्वानाव्ये। तथाहि । यः फलनिरपेक्षः क्रियास्वा
नरणादिषु प्रवर्तते सचेह इव्यशीलत्वेन प्रदर्शितः । अस्त्युपशमप्रधाने चारित्रे । तथाहि ।
तत्प्रधानः शीलवानयं तपस्वीति । तद्विपर्ययेण दुःशीलइति । सचेह नावशीलग्रहणेनो
पात्तइति । इहच यतीनां ध्यानाध्ययनादिकं मुक्त्वा धर्माधारशरीरतत्पालनाहारव्यापारं च
मुक्त्वा नाऽपरः कश्चिद्व्यापारोऽस्तीत्यतस्तदाश्रयणेनैव सुशीलत्वं च चिंत्यते । तत्र कु
तीर्थिकः पार्श्वस्थादिर्वा । अप्राशुकं सचित्तं प्रतिसेवितुं शीलमस्य सज्जवत्यप्राशुकप्रतिसे
वी । नामशब्दः संज्ञावनायां । नूयः पुनर्धाष्ट्यां शीलवन्तमात्मानं वदितुं शीलं यस्य स
शीलवादी । किमित्येवं यतः प्राशुकमचेतनं शीलं वदति । इदमुक्तं नवति । यः प्रा
शुकमुज्जमादिदोषरहितमाहारं जुंक्ते तं शीलवन्तं वदन्ति तज्ज्ञाः । तथाहि । यतयोप्राशुक
मुज्जमादिदोषदुष्टमेवाऽऽहारमजुंजानाः शीलवन्तो नृण्यंते नेतरइति स्थितं । नोशब्दस्य
निपातत्वेनाऽवधारणार्थत्वादिति । अप्राशुकनोजित्वेन कुशीलत्वं प्रतिपादयितुं दृष्टान्त
माह । जहणामगोयमाचं, डीदेवगावारिजदगाचेव ॥ जेअग्निहोत्तवादी, जलसोयंजेयइ
हंति ॥ ए१ ॥ (जहणामेइत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपदेष्टव्यं । नामशब्दोवाक्यालंकारे ।
गौतमाइति गोत्रतिकागृहीतशिद्धं लघुकायं वृषजमुपादाय धान्याद्यर्थं प्रतिगृह्णमटंति ।
तथा (चंमीदेवगाइति) । चक्रधरप्रायाः । एवं वारिजइकाअब्जह्वाः शैवलाशिनोनित्यं
स्नानपानादिधावनानिरतावा । तथा ये चाऽन्येऽग्निहोत्रवादिनोऽग्निहोत्रादेव स्वर्गगमन
मिहंति ये चान्ये जलशौचमिहंति नागवतादयस्ते सर्वेऽप्यप्राशुकाहारनोजित्वात् कुशी
लाइति । चशब्दात् ये च स्वयूष्याः पार्श्वस्थादयज्जमाद्यशुद्धमाहारं जुंजन्ते तेऽपि कुशी
लाइति । गतोनामनिष्पन्नो निष्केपः ॥ सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्ने निष्केपे अस्खलितादि
गुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुढवीएइत्यादि) पृथिवी पृथिवीकायिकाः सत्त्वाः।
चकारः स्वगतजेदसंसूचनार्थः । सचाऽयंजेदः । पृथिवीकायिकाः सूक्ष्माबादराश्च । ते च
प्रत्येकं पर्याप्तकाऽपर्याप्तजेदेन द्विधा। एवमप्यकायिकाअपि। तथाऽग्निकायिकावायुकायिका
श्च इष्टव्याः। वनस्पतिकायिकान् जेदेन दर्शयति। तृणानि कुशादीनि। वृक्षाश्चाश्वत्थादयोबी
जानि शाक्यादीनि। एवं वल्लीगुल्मादयोऽपि वनस्पतिजेदाऽष्टव्याः। त्रस्यंतीति त्रसार्द्धादिया
दयः प्राणाः प्राणिनोये चांमाक्काताअंडजाः शकुनिसरीसृपादयः। ये च जरायुजाजंबालवेष्टि
ताः समुत्पद्यन्ते तेच गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः। तथा संस्वेदाक्काताः संस्वेदजायूकामत्कु
ण्डल्यादयः ये च रसजानिधानादधिसौवीरकादिषु रूतपद्मसन्निजाइति ॥ १ ॥ नानाजेदनि
न्नं जीवसंघातं प्रदर्श्याऽधुना तदुपघाते दोषं दर्शयितुमाह । (एयाइमित्यादि) । एते पृथिव्या
दत्रः कायाजीवनिकायाजगवद्भिः प्रवेदिताः कथिताः । तदंसत्वान्नपुंसकलिङ्गिता ॥ एते
च पूर्वं प्रतिपादितेषु पृथिवीकायादिषु प्राणिषु सातं सुखं जानीहि । एतदुक्तं नव

ति । सर्वेपि सत्त्वाः सातैषिणोऽऽस्वद्विषश्चेति ज्ञात्वा प्रत्युपेक्षस्व कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेदिति । यथैजिः कायैः समारन्यमाणैः पीड्यमानैरात्मा दंडयते तत्समारंजादात्मदंमोनवतीत्यर्थः । अथवैऽनिरेव कायैर्ये आयतदंमादीर्घदंमाः । एतदुक्तं नवति । एतान् कायान् ये दीर्घकालं दंमयन्ति पीमयन्तीति तेषां यज्जवति तद्वर्तीयति । ते एतेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं परि समंतादाद्यु द्विप्रमुपसामीप्येन यांति व्रजन्ति । तेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं नूयोनूयः समुत्पद्यन्तइत्यर्थः । यदिवा विपर्यासो व्यत्ययः सुखार्थिजिः कायसमारंजः क्रियते तत्समारंजेणच दुःखमेवाऽप्यते नसुखमिति । यदिवा कुतीर्थिकामोद्धार्यमेतैः कायैर्यां क्रियां कुर्वन्ति तथा संसारएव नवतीति ॥२॥

जाइपहं अणुपरिवट्टमाणे, तस थावरोहिं विणिघायमेति ॥

से जाति जातिं बहुकूरकम्मे, जं कुवती मिज्जति तेण बाले ॥३॥

अस्सिंच लोए अडुवा परढा, सयग्गसोवा तह अन्नहावा ॥

संसारमावन्न परंपरं ते, बंधन्ति वेदंतिय डुन्नियाणि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जाइपहंअणुपरिवट्टमाणेके०) एकेंडियादिकथी मांमीने पंचेंडिय पर्यंत जीवनी जातीढे तेने विषे एक स्थानकथी बीजे स्थानके परित्रमण करता थका (तसथावरेहिं विणिघायमेतिके०) त्रस तथा स्थावर जीवने विषे विनिघातमेत्य एटले उत्पत्ति अने विनाश पामे (सेजातिजातिं बहुकूरकम्मे के०) ते कूर कर्मना करनार जाति जातिने विषे उत्पत्ति पामीने (जंकुवती मिज्जतितेणबालेके०) ते बाल अज्ञानी जे वली त्यां डुष्ट एवा पापकर्म करे तो वली तेहीज डुष्ट कर्म करी एटले चोर अथवा परदारा गमन इत्यादिक दोषे वली विनाश पामे ॥ ३ ॥ (अस्सिंचलोए अडुवापरढा के०) जे कर्म करे ते कर्म आजन्मने विषे अथवा परजन्मने विषे विपाक आपे (सयग्गसोवा के०) अथवा एकज कर्म सो सहस्र लाख क्रोम संख्याता असंख्याता इत्यादिक घणा नवद्यु ढी पण विपाक आपे जेवा विधियें कर्म कस्यो होय तेवा विधियें नोगवे (वा के०) अथवा (तह के०) तथा (अन्नहा के०) अन्यविधिये पण नोगवे सिरहेदादिक दहस्तपाद ह्येदनादिक दुःख पामे (संसार मावन्न परंपरंते के०) एवीरीते ते कुशीलिया अरहट्ट घटीकाने न्याये संसारने विषे फरीफरी नव परंपराये परित्रमण करता थका दुःख नोगवे तथा (बंधन्ति वेदंतिय डुन्नियाणिके०) एकेक ह्येदनादिक दुःखे पीड्या थका ते दुःखना योगेकरी वली नवा नवा कर्म बांधे तेने फरी नोगवे पण नोगव्या विना बूटेज नही ॥४॥

॥ दीपिका—जातिवधं जन्ममरणे अनुपरिवर्तमाने एकेंडियादिषु पर्यटनू त्रस

वरेषु समुत्पन्नो बहुशो विनिघातं विनाशमेति सजातिमुत्पत्तिं प्राप्य बहुकूरकर्मा यत्कर्म करोति तेन कर्मणा म्रियते हिंस्यते ॥ ३ ॥ अस्मिन् लोकेऽन्यस्मिन् जन्मनि वा कर्माणि विपाकं ददति शताग्रशो वा बहुषु जन्मसु यद्यथा आचरन्ति तथैवोदीर्यते अन्यथा वा । एवं ते कुशीलाः संसारमापन्नाः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । आर्तध्यानोपहृताश्चापरं बध्नन्ति वेदयन्ति च दुर्नीतानि कर्माणि दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि स्वकृतकर्मणो नाशोस्ति । यदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो जीवतुमं विमण्डुम्मणो दीणो ॥ एदुवित्ति ए ए फिच्छं तं दुःखं जं पुरा रईअमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथा चाऽसावायतदंडोमोक्षार्थी तान् कायान् समारण्य तद्विपर्यासात् संसारमाप्नोति तथा दर्शयति । (जाईपहमित्यादि) जातीनामेकेंद्रियादीनां पंथाजाति पथः । यदिवा जातिरुत्पत्तिर्वधोमरणं जातिश्च वधश्च जातिवधं तदनुपरिवर्तमानएकेंद्रियादिषु पर्यटन् जन्मजरामरणानि वा बहुशोऽनुजवंस्त्रसेषु तेजोवायुर्दीन्द्रियादिषु स्थावरेषु च पृथिव्यंबुवनस्पतिषु समुत्पन्नः सन् कायदंमविपाकजेन कर्मणा बहुशो विनिघातं विनाशमेत्यवाप्नोति सत्रायतदंडोऽसुमान् जातिं जातिमुत्पत्तिमुत्पत्तिमवाप्य बहुनि कूराणि दारुणान्यनुष्ठानानि यस्य सज्जवति बहुकूरकर्मा स एव नूतो निर्विवेकः सदसद्विवेकशून्यत्वात् बालश्च बालोयस्यामेकेंद्रियादिकायां जातौ यत्प्राण्युपमर्दकारिकर्म कुरुते स तेनैव कर्मणा मीयते म्रियते पूर्यते । यदिवा मीडुहिंसायां मीयते हिंस्यते । अथवा बहुकूरकर्मेति चौरोऽयं पारदारिक इति वा इत्येवं तेनैव कर्मणा मीयते परिह्रियत इति ॥ ३ ॥ क पुनरसौ तैः कर्मनिर्मियते इति दर्शयति (अस्मिन्चेत्यादि) यान्याशुकारीणि कर्माणि तान्यस्मिन्नेव जानाति जन्मनि विपाकं ददति । अथवा परस्मिन् जन्मनि नरकादौ तस्य कर्मविपाकं ददत्येकस्मिन्नेव जन्मनि विपाकं तीव्रं ददति (शताग्रशोवेति) बहुषु जन्मसु येनैव प्रकारेण तदशुनमाचरति तथैवोदीर्यते । तथा (अन्यथावेति) इदमुक्तं जवति । किंचित्कर्म तद्भवत एव विपाकं ददाति किंचिच्च जन्मांतरे । यथा मृगा पुत्रस्य दुःखविपाकाख्ये विपाकश्रुतांगश्रुतस्कंधे कथितमिति दीर्घकालस्थितिकं स्वपरजन्मांतरितं वेद्यते येन प्रकारेण सकृत्तथैवाऽनेकशो वा । यदिवाऽन्येन प्रकारेण सकृत्सहस्रशो वा शिरश्छेदादिकं हस्तपादछेदादिकं चाऽनुजयत इति । तदेवं ते कुशीला आयतदंडाश्चतुर्गतिकसंसारमापन्ना अरहदृष्टदीयंत्रन्यायेन संसारं पर्यटन्तः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । जन्मांतरकृतं कर्मानुजवंतश्चैकमार्तध्यानोपहृताश्चापरं बध्नन्ति वेदयन्ति च दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि स्वकृतस्य कर्मणो विनाशोऽस्तीति जावः । तदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो, जीवतुमं विमण्डुम्मणो दीणो । एदुवित्ति ए ए फिच्छं, तं दुःखं जं पुरा

रश्यं ॥ १ ॥ जइ पविससिपायालं, अडइ बदरिं गुहं समुदंवा ॥ पुवकयाउ नचुक्कसि
अप्पाणं धायसेजइवि ॥ २ ॥

जे मायरं वा पियरं च हिच्चा, समणवए अगणिं समारजिक्का ॥

अहाहु से लोए कुसीलधम्मं, नूताइं जे हिंसति आयसाते ॥५॥

उक्कालउ पाण निवातएक्का, निवावउ अगणि निवायवेक्का ॥

तम्हा उमेहावि समिक्क धम्मं, ए पंमिए अगणि समारजिक्का ॥६॥

अर्थ—(जेमायरंवा पियरंचहिच्चा के०) जे कोइ माता पितादिकने हित्वा एटले
ठांफीने अने स्वजन वर्गनो त्याग करीने (समणवएके०) श्रमणने व्रते उठ्या अर्थात् अमे
साधुबैयें एतुं जाणता ठता (अगणिं समारजिक्का के०) उद्देशादिक परिनोगे करी अ
ग्रीनो समारंज करे अथवा करावे तथा अनुमोदे (अहाहुसेलोए कुसीलधम्मंके०) तेवा
पाखंडी लोकते कुशीज धर्मि जाणवा एम श्रीतीर्थकर गणधरादिक कहेले (नूताइं
जेहिंसति आयसाते के०) जे पोताना आत्मसुखने अर्थे प्राणीनी हिंसाकरेले ते कुशी
जिया जाणवा. ॥ ५ ॥ (उक्कालउपाण निवातएक्का के०) जे अग्नि उज्वाले प्रदीप्त
करे ते त्रस अने स्थावर जीवोनो अतिपात एटले विनाशकरे अने (निवावउ अगणि नि
वायवेक्काके०) तेम वली ते अग्नीने पाणीयें करी बुजावतां थका पण अनेक त्रस अने
स्थावर जीव हणायले एमज अग्नीने अज्जुआलतां तथा उलवतां थका पण प्राणीउनो
घात आयले (तम्हाउ के०) तेमाटे (मेधाविके०) पंमित सदसद्विवेकनो जाण (स
मिक्कधम्मंके०) हिंसानो त्याग करी तथा दयामां धर्मले एम विमाशीने (एपंमिए अग
णिसमारजिक्काके०) पंमित अग्निकायनो समारंज करे नही ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ये ज्ञाततत्वामातरं पितरं स्वजनवर्गं हित्वा श्रमणव्रते स्थितावयमि
त्यंगीकृत्याऽग्निकायं समारजंते अग्न्यागारं कुर्युः पचनपाचनादौ । अथ तीर्थकृतएव
माहुः सोयं पाखंडिलोकः कुशीजः कुत्सितशीलो धर्मो यस्य स तथा यो नूतानि प्राणि
नो हिनस्ति आत्मसाते आत्मसुखार्थं ॥ ५ ॥ अग्निमुज्वालयन् सोग्निकायमपरांश्च
पृथ्व्यादिजीवान् स्थावरत्रसांश्च निपातयेत् तथा अग्निकायं निर्वापयेत् तदाश्रितान
न्यांश्च प्राणिनो निपातयेत् । अग्निज्वालाकनिर्वापकयोर्योज्वालयति समहाकर्मबंधकः ।
तथा चागमः । दोर्जंते पुरिसा अस्सेमस्सेण सदि अगणिकायं समारजंति । तन्नणं एगे
पुरिसे अगणिकायं उक्कालेइ एगेपुरिसे अगणिकायं निवावेइ तेसिं नंते पुरिसाणं कयरे पु
रसे महाकम्मतराए अप्पकम्मतराए वा गोयमा जेणं पुरिसे अगणिकायं उक्कालेइ सेणं म

हाकम्मतराए जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्पकम्मतराए से केणठेणं नंते एवं बुच्चत्ति तहेव गोयमा तब्बणं जेसे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति । एवं आउकायं समारजति एवं वाउकायं वणस्सतिकायं अप्प तरागं अगणिकायं समारजति तब्बणं जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्प तरागं पुढविकायं समारजति जाव अप्पतरागं तसकायं समारजति बहुतरागं अगणिकायं समारजति सेणं अणेणं गोयमा एवं बुच्चत्ति जे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ सेणं पुरिसे महाकम्मतराए जेणं पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्पकम्मतराएइति । तस्मान्मेधावी पंढितोधर्म समीह्याऽग्निकायं नसमारजते ॥ ६ ॥

॥ टीका—एवं तावदोधतः कुशीलाः प्रतिपादिताः । तदधुना पाषंडकानधिकृत्याह । (जेमायरंवेत्यादि) ये केचनाऽविदितपरमार्थाधर्मार्थमुब्रितामातरं पितरंच त्यक्त्वा मातापि त्रोर्डस्त्यज त्वात् तदुपादानमन्यथा त्रातृपुत्रादिकमपि त्यक्त्वेति इष्टव्यं । श्रमणव्रते किल वयं समुपस्थितास्त्येवमन्युपगम्याऽग्निकायं समारजंते पचनपाचनादिप्रकारेण । कृतकारि तानुमत्योदेशिकादिपरिनोगाच्चाऽग्निकायसमारंजं कुर्युरित्यर्थः । अथेति वाक्योपन्यासार्थः । आहुरिति तीर्थकृणधरादयएवमुक्तवंतोयथा सोऽयं पाषंडिकोलोकोगृहस्थलोकोवाऽग्निकायसमारंजात् कुशीलः कुत्सितशीलोधर्मोयस्य सकुशीलधर्मा । अयं किंचूतइति दर्शयति ॥ अनूवन् नवंति नविष्यंतीति चूतानि प्राणिनस्तान्यात्मसुखार्थं हिनस्ति व्यापादयति । तथाहि । पंचाग्नितपसा निष्ठतदेहास्तथाऽग्निहोत्रादिकया च क्रियया पाषंडिकाः स्वर्गावाप्तिमिहंतीति । तथा लौकिकाः पचनपाचनादिप्रकारेणाऽग्निकायं समारजमाणाः सुखमनिलषंतीति ॥ ५ ॥ अग्निकायसमारंजे च यथा प्राणातिपातो नवति तथा दर्शयितुमाह (उज्जालेइत्यादि) तपनतापनादिप्रकाशहेतुं काष्ठादिसमारंजेण योऽग्निकायं समारजते सोऽग्निकायमपरांश्च पृथिव्याद्याश्रितान् स्यावरांस्त्रसांश्च प्राणिनो निपातयेत् । त्रिन्योवा मनोवाक्कायेन्यत्रायुर्बलेंद्रियेन्योवा पातयेन्निपातयेत् । तथाऽग्निकायमुदकादिना निर्वापयेत् विध्या पयंस्तदाश्रितानऽन्यांश्च प्राणिनो निपातयेन्निपातयेत् । तत्रोज्ज्वालकनिर्वापकयोर्योऽग्निकायमुज्ज्वलयति सबहूनामन्यकायानां समारंजकः । तथा चाऽऽगमः । दोनंते पुरिसा अन्नमन्नेण सिद्धिं अगणिकायं समारजंति तब्बणं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से एगेणं पुरिसे अगणिकायं निववइ तेसिं नंते पुरिसा एं कयरे पुरिसे महाकम्मतराए अप्पकम्मतराए ॥ गोयमा तब्बणं जेसे, पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति ॥ एवं आउकायं वाउकायं वणस्सइकायं अप्पतरागं अगणिकायं समारजइ तब्बणं जेसे पुरिसे अगणिकायं नि

વાવેઽ સેણં પુરિસે અપ્પતરાગં પુઢિવિકાયં સમારજ્ઞ જાવ અપ્પતરાગં તસકાયં સમા
રજ્ઞ બહુતરાગં અગણિકાયં સમારજ્ઞ । સે એતેણંઅઘેણં ગોયમા એવં બુચ્છઽ ॥ અપિ
ચોત્તં । જૂયાણં એ સમાઘાત્ત, । હવ્વવાહેણ સંસત્તંઽત્યાદિ । યસ્માદેવં તસ્માન્મેધાવી
સદસદિવેકઃ સશ્રુતિકઃ સમીદ્ધય ધર્મે પાપાહીનઃ પંઢિતોનાગ્નિકાયં સમારજ્ઞતે । સએ
વ ચ પરમાર્થતઃ પંઢિતોયોઽગ્નિકાયસમારંજકતાત્ પર્વોન્નિવર્તતઽતિ ॥ ૬ ॥

પુઢવીવિ જીવા આઝવિ જીવા, પાણાઽ સંપાઽમ સંપયંતિ ॥ સંસેય
યા કઠસમસ્સિયાય, એતે દહે અગણિ સમારજ્ઞતે ॥ ૭ ॥ હરિયા
ણિ જૂતાણિ વિલંબગાણિ, આહાર દેહાય પુઢો સિયાઈ ॥ જે હિંદ
તી આયસુહં પઢુચ્છ, પગપ્પિપાણે બહુણંતિવાતી ॥ ૮ ॥

અર્થ—હવે અગ્નીનો સમારંજ કરવા થકી બીજા જીવો કેવીરીતે હણાય તે કહેહે.
(પુઢવીવિજીવાઆઝવિજીવા કે૦) પૃથ્વી તેપણ જીવ અને આઝ એટલે પાણી તેપ
ણ જીવ (પાણાઽસંપાઽમ કે૦) તથા સંપાતિમપ્રાણી તે પતંગીયા પ્રમુખ (સંપયં
તિ કે૦) ત્યાં સમ્યક્ પ્રકારે પડે તથા (સંસેયયાકઠસમસ્સિયાય કે૦) સંસ્વેદજા તે
કાષ્ઠ તથા ઢાણાદિકને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા જીવ કાષ્ઠનિશ્ચિત્તુણાદિકકીડીપ્રમુખ જા
ણવા (એતેદહેઅગણિસમારજ્ઞતે કે૦) એટલા સ્થાવર જંગમજીવને જે અગ્નીનો સમારં
જ કરે તે દહે એટલે બાલી નાખે ॥ ૭ ॥ તથા (હરિયાણિ કે૦) હરીકાય તે અંકુરાદિ
ક સમસ્ત વનસ્પતિ જાણવી એ સર્વ (જૂતાણિ કે૦) જીવ તે (વિલંબગાણિ કે૦) વિ
લંબક જાણવા વિલંબક શબ્દે જીવનો આકાર ધારણ કરે જેમ કલલ અર્બુદ માંસ પે
શી એટલી અવસ્થા ગર્ભમાં થાય અને ગર્ભ પ્રસવ્યા પછી બાલ કુમાર તરુણ વૃદ્ધ એટ
લી અવસ્થા મનુષ્ય ધારણ કરે તેમ શાલ્યાદિક વનસ્પતિ પણ અંકૂર મૂળ સ્કંધ પત્ર
શાખાદિક વિશેષ જે હે તે પણ વર્ધમાન થકા બાલ તરુણ વૃદ્ધાવસ્થાદિક જાવ પામે
હે તથા એ હરિતાદિક જેહે તેના મૂળ પત્ર શાખાદિકને વિષે (પુઢોસિયાઈ કે૦) પૃથ
ક્ પૃથક્ જુદા જુદા જીવ જાણવા એટલા વનસ્પતિને (આહારદેહાય કે૦) આહાર
તથા શરીરને અર્થે (જેહિંદતીઆયસુહંપઢુચ્છકે૦) જે આત્માના સુખને અર્થે એટલે એને
હેદવા થકી માહારા આત્માને સુખ થશે એવી આત્મસુખની પ્રતીતે જે હેદે (પગપ્પિપા
ણેવહુણંતિવાતી કે૦) તે પુરુષ ધીંગા પણે ઘણાજીવોના ઘાતનો કરનાર જાણવો ॥ ૮ ॥

॥ દીપિકા—પૃથ્વીજીવાઆપોપિજીવાસ્તદાશ્રિતાશ્વપ્રાણાઃ સંપાતિમાઃ શલનાદયસ્તેચ

संपतंति । संस्वेदजाः करीषादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकादयः काष्ठसमाश्रिताश्च ये एतान् प्राणिनः सदहेतुयोगिनं समारजते ॥ ७ ॥ हरितानि नूतानि जीवरूपाणि तथा जीवाकारं विलंबंते धारयंतीति विलंबकानि । यथा मनुष्या कलजा ऽर्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविराद्यवस्थां धरंति तथा हरितान्यपि । किंनूतानि पृथक् मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु प्रत्येकं श्रितानि नतु मूलादौ । एकएव जीवः एतानि नूतानि आहारार्थं देहोपचयार्थमात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नति सप्रागल्भ्यात् धाष्टर्यात् बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंसकः स्यात् तथाच नधर्मोनात्मसुखं चेति ॥ ७ ॥

॥ टीका—कथमग्निकायसमारंजेणाऽपरप्राणिवधोभवतीत्याशंक्याह । (पुढवीत्यादि) । नकेवलं पृथिव्याश्रितादीन्द्रियादयोजीवायापि च पृथ्वी मृत्तृक्षणा असावपि जीवाः । तथा आपश्च इवलक्षणाजीवास्तदाश्रिताश्च प्राणाः संपातिमाः शलजादयस्तत्र संपतंति । तथा संस्वेदजाः करीषादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकाः कृम्यादयः काष्ठाद्याश्रिताश्च ये केचन एतान् स्थावरजंगमान् सदहेतुऽग्निकायं समारजते ऽतोऽग्निकायसमारंजोमहादोषायेति ॥ ७ ॥ एवं तावदग्निकायसमारंजकास्तापसास्तथा पाकादनिवृत्ताः शाक्यादयश्चोऽग्निदिष्टाः । सांप्रतं ते चाऽन्ये वनस्पतिसमारंजादनिवृत्ताः परामृश्यंते इत्याह (हरियाणीत्यादि) हरितानि दूर्वांकुरादीन्येतान्यप्याहारादेर्वृद्धिदर्शनात् नूतानि जीवाः । तथा विलंबकानीति जीवाकारं यांति विलंबंति धारयंति । तथाहि । कलजार्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविरावस्थांतोमनुष्योभवति । एवं हरितान्यपि शाक्यादीनि जातान्यजिनवानि संजातरसानि यौवनवंति परिपक्वानि जीर्णानि परिशुष्काणि मृतानि । तथा वृक्षाअप्यंकुरावस्थायां जाताइत्युपदिश्यंते मूलस्कंधशाखाप्रशाखादिनिर्विशेषैः परिवर्धमानायुवानः पोताइत्युपदिश्यंतइत्यादि शेषास्वप्यवस्थास्वायोज्यं । तदेवं हरितादीन्यऽपि जीवाकारं विलंबयंति । ततएतानि मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु पृथक् प्रत्येकं व्यवस्थितानि नतु मूलादिषु सर्वेष्वऽपि समुदितेषु । एकएव जीवएतानि च नूतानि संख्येयाऽसंख्येयानंतचेदजिन्नानि वनस्पतिकायाश्रितान्याहारार्थं वा देहकृतसंरोहणार्थं चात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नति सप्रागल्भ्यात् धाष्टर्यावष्टंजाद्बहूनां प्राणिनामतिपाती भवति तदतिपाताच्च निरनुक्रोशतथा नधर्मोनाऽप्यात्मसुखमित्युक्तं भवति ॥ ७ ॥

जातिंच बुडिंच विणासयंते, बीयाइ अरुसंजय आयदंमे ॥ अहाहु से लोए अणज्जधम्मे, बीयाइ जे हिंसति आयसाते ॥ एणागप्पाइ मिश्रंति

बुया बुयाणा, एरा परे पंचसिहा कुमारा ॥ जुवाणगा मस्मिं थेरगाय,
(पाठांतरे पोरुसाय) चयंति ते आउखए पलीणा ॥ १० ॥

अर्थ—(जातिंच के०) उत्पत्ति एटले मूलादिक कोमल तथा (बुडिंच के०) वृद्धि एटले शाखा प्रशाखादि जे वनस्पति तेनो (विणासयंते के०) विनाश करतो होय तथा (बीयाइ के०) बीजादिक एटले तेना फलनो विनाश करतो होय तेने (अस्संजय आयदंमेके०) असंयत एटले गृहस्थ अथवा प्रव्रजित अन्यलिंगी अथवा स्वर्लिंगी आत्मानो दंमनार कहिए तेजीव प्राणीने उपघाते पोताना आत्मानो उपघात करेवे (अहाहुसे लोएअणझधम्मेके०) जे आत्म सुखने अर्थे हरीकायने हेदे तेने लोकमांहे अनार्य धर्मि श्रीतीर्थीकर गणधर कहेवे (बीयाइजेहिंसतिआयसाते के०) जे प्राणी धर्मोपदेशे आत्मसुखने अर्थे बीजादिक वनस्पतिकायने हेदे, हेदावे तथा अनुमोदे तथा एवो धर्मोपदेश करे ते पाखंमी अनार्य जाणवो. ॥ ९ ॥ (गप्पाइमिस्संति के०) वनस्पतिकायना विनाशक प्राणीउ घणा जन्मसुधि गर्जादिक अवस्थाने विषे वर्त्तताज मरण पामे एटले कलल अर्बुदादिक अवस्थायें वर्त्तता थकाज मरण पामे तथा जन्म्या पढी (बुयाबुयाणाके०) बोलता अणबोलता थका तथा (एरापरेके०) अन्य मनुष्य (सिहाकुमाराके०) न्हानी चोटलीना धणी कुमारावस्थायें स्थित थका मरे तथा (जुवाणगा के०) युवानवय तरुणवय तथा (मस्मिं के०) मध्यमवय (थेरगायके०) यविर वय ए सर्व अवस्थाने विषे (आउखए पलीणा के०) आयुष्यना द्वय विषे प्रलीन थका एटले स्वकर्म जोगवता दीन दुखी जुख तृष्णादिक सहन करता थका (चयंतितेके०) ते पापी जीवो शरीर त्याग करे एटले जेवुं पाप समाचरे तेवुं जोगवे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—जातिं पत्रांकुरादिनेदां वृद्धि च विनाशयन् बीजानि च फलानि विनाशयन् असंयतो गृहस्थः प्रव्रजितो वा आत्मदंमः परहिंसया आत्मानमेव हंतीत्यात्मदंडः । अथेति वाक्यालंकारे । आहुरुक्तवंतोजिनाः । तदेवाह । सलोके निर्दयोऽनार्यधर्मा क्रूरकर्मकारी स्यात् । यो बीजानि वनस्पतिकायमात्मसुखार्थं हिनस्ति ॥ ९ ॥ वनस्पतिकायोपमर्दकागर्जादिकावस्थासु म्रियंते तथाऽब्रुवंतोऽब्रुवंतश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च तथा परे नराः पंचशिखाः कुमाराः संतो म्रियंते युवानो मध्यमपौरुषामध्यमवयसो वृद्धाश्च । एवं सर्वावस्थासु आयुःकृत्यो प्रलीनाः संतो देहं त्यजंति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (जातिंचेत्यादि) । जातिमुत्पत्ति तथाऽकुरपत्रमूलस्कंधशाखाप्रशाखानेदेन वृद्धि च विनाशयन् बीजानि च तत्फलानि विनाशयन् हरितानि हिनस्तीति । असंय

तोगृहस्थः प्रव्रजितोवा तत्कर्मकारी गृहस्थएव सच हरितहेदं विधायात्मानं दंमय तीत्यात्मदंडः सहि परमार्थतः परोपधातेनाऽऽत्मानमेवोऽपहंति । अथ शब्दोवाक्यालं कारे । आदुरेवमुक्तवंतइति दर्शयति । योहरितादिहेदकोनिरनुक्रोशः सोऽस्मिन् लोकेऽ नार्थधर्मा क्रूरकर्मकारी नवतीत्यर्थः । सच एवंजुतोयोधर्मोपदेशेनात्मसुखार्थे वा बीजान्यऽस्यचोपलक्षणार्थत्वात् वनस्पतिकायं दिनस्ति सपाण्डिकलोकोऽन्योवाऽनार्थ धर्मा नवतीति संबंधः ॥ ९ ॥ सांप्रतं हरितहेदकर्मविपाकमाह (गङ्गाइमिश्रंतिइत्या दि) । इह वनस्पतिकायोपमर्दकाबहुषु जन्मसु गर्जादिकास्ववस्थासु कलजार्बुदमां सपेशीरूपासु त्रियंते । तथा ब्रुवंतोऽब्रुवंतश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च । तथा परेनराः पं चशिखाः कुमाराः संतोत्रियंते । तथा युवानोमध्यमवयसः स्थविराश्च । कचित्पाठो (मक्षिमपौरुसायत्ति) । तत्र मध्यमामध्यमवयसः (पौरुसायत्ति) । पुरुषाणां चरमाव स्थां प्राप्ताश्चत्यंतवृक्षाएवेति यावत् । तदेवं सर्वास्वप्यन्म्यासु बीजादीनामुपमर्दकाः स्वायुपः कृपे प्रलीनाः संतोदेहं त्यजंतीति । एवमपरस्थावरजंगमोपमर्दकारिणामप्य नियतायुष्कत्वमायोजनीयं ॥ १० ॥

संबुझहा जंतवो माणुसत्तं, दहुं नयं बालिसेणं अलंजो ॥ एगं
तडुके जरिएव लोए, सक्कम्मणा विपरियासुवेइ ॥ ११ ॥ इहे
गमूढा पवयंति मोस्कं, आहारसंपक्कणवक्कणेणं ॥ एगेयसी उद
गसेवणेणं, हुएण एगे पवयंति मोस्कं ॥ १२ ॥

अर्थ— (जंतवो के०) अहो जीवो तमे (संबुझहा के०) बुझो जे (माणु सत्तं के०) मनुष्यपणं पामबुंडुर्लज्जे एम जाणो डल्लहेखलुमाणुस्तेनवे इत्यादिक वचने बुजो एटले प्रतिबोध पामो (दहुंनयंबालिसेणंअलंजो के०) तथा नरक तिर्यचादिक गतिने विपे अनेक दुःखले तेनो नय देखीने बालिस एटले अज्ञान पणाने लीधे सद् विवेक पामवो डुर्लज्जे एवीरीते जाणो (एगंतडुकेजरिएवलोए के०) तथा ए लोक एकांत दुखीले ज्वरित एटले जेम ज्वराक्रांत जीव दुःखी होय तेम ए सर्व लोक (सक्क म्मणाविपरियासुवेइ के०) पोत पोताना कर्मरूप तापे करी व्याकुल ठता संसा रमां विपर्यास एटले फरी फरी नाश पामेले ॥ ११ ॥ (इहेगमूढापवयंति के०) अं हीं धर्म स्थापना अधिकारे कोइएक मूर्ख कुशील दर्शनी एम कहले के (आहारसंप क्कणवक्कणेणं के०) आहारेणसंपचक एटले लवण तेने वर्जवा थकी (मोस्कं के०) मोहले एटले सर्व रसनु सार लवणले यतः लवणाविहूणारसा इतिवचनात् तथा पाठां तरे (आहारउपंचकवक्कणेणं के०) आहारपंचकंलवणपंचकंचेदं आहार आश्री पां

च जेद वर्जवा थकी मोह् थायते ते आहार पंचकना नाम कहेते एक लक्षण बीजो प लाडु त्रीजो करजी एटले दुग्ध चोथो गौमांस पांचमुं मद्य (एगेयसीउदगसेवणेणंके०) तथा एकेक वादी शीतलोदकना उपजोग थकी मोह् कहेते एटले जेम पाणी बाह्यमल उतारेते तेम अंतरंग मल पणते पाणीज उतारेते एम कहेते (दुएणएगेपवयंतिमोस्कं के०) कोइएक वली हुताशन एटले अग्नीना होम थकी मोह्ते एम प्ररूपेते जेम सुव णादिकना मलने अग्नी बोलेते तेम आत्मना मलनो पण अग्नीज नाश करेते ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—हेजंतवो यूयं संबुध्यध्वं मनुष्यत्वं दुर्लभं तथा नरतिर्यगादिगतिषु नयं दृष्ट्वा बालिशेन मूर्खेण विवेकस्यालंनोविवेकज्ञेन न लभ्यते इतिज्ञात्वा एकांतदुस्वाज्ज्व रितश्चायं लोकः । यदुक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगा य मरणाणि च ॥ अहोदुः स्के दु संसारो जल्व कीसंति जंतुणो इति । तथा तएहाइ अस्सपाणं कूगेढायस्स नुत्तपचि ति । दुःखसयंसंपच्चंजरिअमिवजगंकालइ । एवंनूतोलोकोदुष्कर्मकारी विपर्यासमुपै ति सुखार्थी पापं कुर्वन् दुःखमेव प्राप्नोति ॥ ११ ॥ उक्तः कुशीलविपाकः । अथ तदर्शना न्युच्यंते । इह जवे एके मूढामोहं प्रवदंति । केन आहारस्य संपदसेस्तं जनयतीत्याहारसं पक्कनं लवणं तस्य वर्जनेन लवणवर्जनेन मोहं प्रवदंति । लवणं हि सर्वरसमूलं तद वर्जनाच्च रसपंचकं तस्य वर्जनेन । लवणपंचकं चेदं । सैधवं १ सौवर्चलं २ विडं ३ रौमं ४ सामुद्धं चेति । तथा पाठांतरं आहारउपंचकवक्कणेणं । आहारतः आहारमाश्रित्य पंचकं वर्जनं । तथाहि । लघुनं १ पलांडुः २ करजीक्षीरं ३ गोमांसं ४ मद्यंचेति । एवमाहा रपंचकवर्जनेन मोहं प्रवदंति । तथा एकेन शीतोदकसेवनेन सचित्तजलपरिजोगादेके मोहं वदंति । यथा जलेन बाह्यमलस्य विनाशस्तथांतरस्यापीत्यर्थः । एके दुतेन वन्दिहो मेन मोहं प्रवदंति । कोर्थः । ते मोह्वायाग्निहोत्रे जुह्वति वदंतिच यथाग्निः स्वर्णादी नां मज्जे दहति तथात्मनोपीति ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (संबुध्यध्वं) हेजंतवः प्राणिनः संबुध्यध्वं यूयं नहि कुशी लपारंपरिकलोकस्तृणाय नवति । धर्मच सुदुर्लभत्वेन संबुध्यध्वं । तथाचोक्तं । माणुस्स खेतजाई, कुलरूवारोगमाउयंबुद्धी ॥ सवणोग्गहसद्धासंममोयलोगंमि दुद्धहाइं ॥ तदेव मरुतथर्माणां मनुष्यत्वमतिदुर्लभमित्यवगम्य तथा जातिजरामरणरोगशोकादीनि नरक तीर्यक्कुच तीव्रदुःखतया नयं दृष्ट्वा तथा बालिशेनाऽज्ञेन सविवेकस्याऽलंनइत्येतच्चा ऽवगम्य तथा निश्चयनयमवगम्य एकांतदुःखोयं ज्वरितश्च लोकः संसारप्राणिगणः । तथा चोक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगायमरणाण्य । अहोदुस्कोदुसंसारो, जल्व कीसंतिपा

णिणो ॥ १ तथा । तएहाइहस्सपाणं, कूरोबायस्सचुक्कएतेत्ती ॥ डुःखसहसंपनुत्तं जरि
यमिवजगंकलयजेइ ॥ १ ॥ इत्यत्र चैवं जूतलोके आनार्यकर्मकारी स्वकर्मणोविपर्यासमु
पैति सुखार्थी प्राणुपमर्दं कुर्वन् डुःखं प्राप्नोति । यथा मोक्षार्थी संसारं पर्यटतीति ॥
॥ ११ ॥ उक्तः कुशीलविपाकोऽधुना तददर्शनान्यनिधीयन्ते । (इहेगेत्यादि) इहेति मनु
ष्यलोके मोक्षगमनाधिकारे वा एके केचन मूढाअज्ञानाऽऽत्तादितमतयः परैश्च मोहिताः
प्रकर्षेण वदन्ति प्रतिपादयन्ति । किंतत् मोक्षं मोक्षावाप्तिं । केनेति दर्शयन्ति । आह्वितइ
त्याहारउदनादिस्तस्य संपडसपुष्टिस्तां जनयतीत्याहारसंपक्कनं लवणं । तेन ह्याहारस्य र
सपुष्टिः क्रियते तस्य वर्जनं तेनाऽऽहारसंपक्कनवर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं वदन्ति । पाठां
तरंवा । आहारसंपंचयवक्कणेण आहारसलवणपंचकमाहारसंपंचकं । लवणपंचकं चेदं ।
तद्यथा । सैंधवं सौवर्चलं बिडं रौमं सामुडं चेति । लवणेन हि सर्वरसानामनिव्यक्तिर्भव
ति । तथाचोक्तं । लवणविहूणायरसा, चस्कुविहूणायइंदियग्गामा । धम्मोदयापरहिउ,
सोस्कंसंतोसरहियंतो ॥ १ ॥ तथा लवणं रसानां तैलं स्नेहानां घृतं मेथ्यानामिति । तदे
वंजूनूलवणपरिवर्जनेन रसपरित्यागएव कृतोजवति तत्त्यागाच्च मोक्षावाप्तिरित्येवं केच
न मूढाः प्रतिपादयन्ति । पाठांतरंवा आहारउपंचकवक्कणेण । आहारतइति व्यब्लोपे कर्म
णि पंचमी । आहारमाश्रित्य पंचकं वर्जयन्ति । तथा लसणं पलांडुः करनीह्मीरं गोमांसं
मद्यं चेत्येतत्पंचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदन्ति । तथैके वारिजइकादयोजागवतविशेषाः शीतो
दकसेवनेन सचित्ताप्कायपरिजोगेन मोक्षं प्रवदन्ति । उपपत्तिं च ते अजिदधति । यथोद
कं बाह्यमलमपनयति एवमांतरमपि । वस्त्रादेश्च यथोदकाद्बुद्धिरुपजायते एवं बाह्य
गुदिसामर्थ्यदर्शनादांतरापि बुद्धिरुदकादेवेति मन्यन्ते । तथैके तापसब्राह्मणादयोदुतेन
मोक्षं प्रतिपादयन्ति । ये किल स्वर्गादिफलमनाशंस्य समिधाघृतादिनिर्हव्यविशेषैर्दुताशनं
नर्पयन्ति ते मोक्षायाग्निहोत्रं जुह्वति । शेषास्त्वन्युदयायेति । युक्तिं चात्र ते आहुः । यथा
अग्निः सुवर्णादीनां मलं दहत्येवं दहनसामर्थ्यदर्शनादात्मनोऽप्यांतरं पापमिति ॥ ११ ॥

पाउसिणाणादिसु एण्णि मोस्को, खारस्स लोणस्स अणासएणं ॥

ते मज्झमंसं लसणंच जोच्चा, अन्नत्तवासं परिकण्णयन्ति ॥ १३ ॥

उदगेण जे सिद्धिसुदाहरन्ति, सायंच पायं उदगं फुसन्ता ॥ उदगं

स्स फासेण सियाय सिद्धि, सिज्जंसु पाणा बहवे दगंसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनीउने उत्तर कहेवे. (पाउसिणाणादिसुके०) प्रातःस्नाना
दिके करी आदि शब्द अकी हस्त पादने धोवे करी (एण्णिमोस्को के०) मोक्ष नथी के

मके पाणी नाखवा थकी तदाश्रित जीवोनो घात थायठे तेमाटे एम कखाथकी मोक्ष प्राप्त नथाय तथा (खारस्सलोणस्सअणासएणंके०) खार एटले लवणने अण जमवे क री पण मोक्ष नथी जो जुंण नखावा थकी मोक्ष प्राप्ति थती होय तो जे देशमां सर्व था जुंण मलतुंज नथी तो त्यां निवाश करनारा लोकोने दुर्गति पण नथाय परंतु ए वचन अ संबंध जाणवो (तेमज्झमंसंलसणंचनोच्चा के०) अने ते मूर्ख मद्य मांस तथा लशण नो प रिजोग करी ने (अन्नब्रवासंपरिकप्पयंतिके०) मोक्षार्थी थका अन्यत्र स्थानके वाशकरे एटले तेने पण सुशीलविना मोक्ष नथी एतावता तेने संसारमां निवास कळे ॥ १३ ॥ (उदगेण जेसिद्धिमुदाहरंति के०) जे मूर्ख पाणीये करी मोक्ष प्ररूपेठे (सायंचपायंउदगंफुसं ता के०) एटले संध्या प्रजात अने चकारना ग्रहण थकी मध्यानने विपे पाणीनो स्पर्श करवा थकी मुक्ति कहेठे तेपण मुधा जाणवो केमके (उदगस्सफासेणसियायसि धि के०) उदकना स्पर्श थकी जो सिद्धि थाय तो (सिद्धंसुपाणाबह्वेदगंसि के०) पाणीमांहे सर्व काल माबला प्रमुख जीवो रहेठे अथवा जाल पण पाणीमां रहेठे तेने पण मुक्ति होवी जोइयें तेम तो थतुं नथी कारणके पाणी जेम अनिष्ट मलने हरण करेठे तेमज इष्ट मल जे सुगंध इव्य ठे तेने पण हरण करेठे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—प्रातःस्नानादिषु नास्ति मोक्षः । तथा ह्यारस्य पंचप्रकारजवणस्यानशने नाऽपरिजोगेण मोक्षोनास्ति ते मूढामयं मांसं लज्जुनादिकंवा शुक्त्वाऽन्यत्र मोक्षात् सं सारेवा समवस्थानं परिकल्पयंति नतु मोक्षगामिनः स्युः शीलं विना ॥ १३ ॥ ये उद केन सिद्धिमुदाहरंति सायमपराएहे प्रातः प्रजाते उपलक्षणांमध्यान्हे एवं त्रिकालमु दकं स्पृशंतोजलेन स्नानादिकं कुर्वंतः प्राणिनः सिद्धिं यांतीति केचिद्वदंति तन्न युक्तं । यतोजलस्य स्पर्शमात्रेण यदि सिद्धिः स्यात्तदा जलाश्रितामत्स्यबंधादयोबहवः सिध्येयुः । स्नानंच यतीनां दोषायैव । यदुक्तं । स्नानं मददर्पकरं कामांगं प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य न ते स्नांति दमे रताः ॥ १ ॥ तथा । नोदकक्लिन्नगात्रोहि स्नातइत्यभिधीयते ॥ सस्नातोयोब्रह्मस्नातः सबाह्यान्तरः शुचिरिति ॥ १४ ॥

॥ टीका—तेषामसंबद्धप्रजापिनामुत्तरदानायाह । (पाठसिणाणादिइत्यादि) । प्रातः स्नानादिषु नास्ति मोक्षइति प्रत्यूषजलावगाहनेन निःशीलानां मोक्षोनभवति । आदिग्र हणात् हस्तपादादिप्रक्षालनं गृह्यते । तथा ह्युदकपरिजोगेन तदाश्रितजीवानामुपमर्दः समु पजायते । नच जीवोपमर्दान्मोक्षावाप्तिरिति । नचैकांतेनोदकं बाह्यमलस्याप्यपनयने समर्थं मथाऽपि स्यात्तथाप्यांतरमलं नशोधयति । नावशुत्थ्या तद्बुद्धेरथनावरहितस्यापि तद्बुद्धिः

स्यात् ततोमत्स्यबंधादीनामपि जलानिषेकेण मुक्त्यवाप्तिः स्यात् । तथा द्वारस्थ पंच प्रकार
स्याऽपि लवणस्याऽ नशनेनाऽपरिजोगेन मोक्षोनास्ति । तथाहि । लवणपरिजोगरहितानां
मोक्षोननवतीत्युक्तिकमेतत् । नचाऽयमेकांततोलवणमेव रसपुष्टिजनकमिति क्षीरशर्करादि
निर्व्यभिचारात् । अपिचाऽसौ प्रष्टव्यः । किं इव्यतोलवणवर्जनेन मोक्षावाप्तिरुत जावतः
। यदि इव्यतस्ततोलवणरहितदेशे सर्वेषां मोक्षः स्यान्नचैवं दृष्टमिष्टंवा । अथ जावतस्ततो
जावएव प्रधानं किं लवणवर्जनेनेति । तथा ते मूढामद्यमांसलघुनादिकं वा शुक्त्वा अन्यत्र
मोक्षादन्यत्र संसारे वा समवस्थानं तथाविधानुष्ठानमसद्भावात् सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र
रूपमोक्षमार्गस्याऽनुष्ठानाच्च परिकल्पयन्ति समंतान्निष्पादयन्तीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं विशेषे
ण परिजिहीर्षुराह । (उदगेणेत्यादि) तथा ये केचन मूढाउदकेन शीतवारिणा सिद्धिं
परलोकमुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । सायमपराएहे वकिले वा प्रातश्च प्रत्युषसिच आ
द्यंतग्रहणात् मध्याह्ने च । तदेवं संध्यात्रयेऽप्युदकं स्पृशन्तः स्नानादिकां क्रियां जले
न कुर्वन्तः प्राणिनोविशिष्टां गतिमाप्नुवन्तीति केचनोदाहरन्ति । एतच्चासम्यक् । यतोय
द्युदकस्पर्शमात्रेण सिद्धिः स्यात् ततउदकसमाश्रितामत्स्यबंधादयः क्रूरकर्माणोनिरनुक्रोशा
बहवः प्राणिनः सिद्धयेयुरिति । यदपि तैरेवोच्यते । बाह्यमलापनयनसामर्थ्यमुदकस्य दृष्ट
मिति तदपि विचार्यमाणं नघटते । यतोयथोदकमनिष्टमलमपनयत्येवमनिमतमप्यंग
रागं कुंकुमादिकमपि नयति । ततश्च पुण्यस्याऽपनयनादिष्टविधातकृद्दिरुद्धः स्यात् ।
किंच यतीनां ब्रह्मचारिणामुदकस्नानं दोषायैव । तथाचोक्तं । स्नानं मददर्पकरं, कामांगं
प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य, नते स्नांति दमे रताः ॥ अपिच । नोदकक्लिन्नगात्रो
हि, स्नातइत्यनिधीयते ॥ सस्नातोयोव्रतस्नातः सबाह्यान्त्यंतरः शुचिः ॥ १४ ॥

महाय कुम्माय सिरीसिवाय, मग्गूय उठादगरस्कसाय ॥ अ
छाणमेयं कुसला वयन्ति, उदगेण जे सिद्धिमुदाहरन्ति ॥ १५ ॥
उदयं जइ कम्ममलं हरेज्जा, एवं सुहं इढामित्तमेवं ॥ अंधं व
एयारमणुस्सरित्ता; पाणाणि चेवं विणिहन्ति मंदा ॥ १६ ॥

अर्थ—(महायकुम्मायसिरीसिवाय के०) जो उदकना स्पर्श यकी मोक्ष थायतो
माठला कूर्मक एटले मेमका तथा सर्प (मग्गूयके०) जलकाग (उठाके०) जलचरवि
विशेष (दगरस्कसाय) जलमाणस एटले मनुष्याकृति जेवा राक्षस ए सर्व मोक्षगामी
यशे (अछाणमेयंकुसलावयन्तिके०) ते कारण माटे जे कुशल एटले तीर्थकर देव तेणे
ए अस्थान अयुक्त कथुंते तो गुं कथुंते तोके (उदगेणजेसिद्धिमुदाहरन्तिके०) उदक य
की जेमोक्ष कहेते ते पुरुष अज्ञानी पापिष्ठ पाखंडी अल्पमति वाला जाणवा ॥ १५ ॥

(उदयंजइ कम्ममलंहरेक्काके०) उदक जो अञ्जुन कर्मरूप मलने हरण करे तो (एवं सुहं के०) एमज शुन एटले पुण्य तेने पण हरण करे अने जो पुण्यने हरण नकरे तो कर्म मल पण अपहरी शकेनही माटे (इहामित्तमेवं के०) जे उदक थकी सिद्धि कहेबे ते ए वचन इहामात्रज बोलेबे (अंधं वणोयारमणुस्सरित्ताके०) जेस जात्यंध पुरुष मार्ग देखाडनार होय तो तेनी पठवाडे चालवा थकी वांछित मार्ग पामियें नही (पाणिचेवंविणिहंतिमंदाके०) तेस मूर्ख प्राणी पण धर्मेनी बुद्धियें प्राणीउनी विनाशक एवा शौच मार्गनो सेवन करता थका मोक्षपामे नही एम जगवंत कहेबे ॥ १६ ॥

॥ टीका—उदकेन यदि मुक्तिः स्यात्तदा मत्स्याः कूर्माश्च सरीसृपाजलसर्पामृगजो जलवायसाउष्ट्राजलचरविशेषादकराक्षसाजलमानुषास्ते प्रथमं सिध्येयुः । नचैवं दृष्टमिष्टं वा । ततोऽस्थानमयुक्तमेतदिति कुशलानिपुणावदंति ये उदकेन सिद्धिमुदाहरंति ॥ १५ ॥ उदकं यदि कर्ममलं हरेत् एवं शुनं पुण्यमपि हरेत् । अथ पुण्यं नहरेदेवं कर्ममलमपि न हरेदतइहामात्रमेतज्जलं कर्मापहारीति ॥ यथा जात्यंधाश्चान्यं जात्यंधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छंतः कुपथाश्रिताः स्युः । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरामंदासूखाः प्राणिनएव विनिघ्नंति व्यापादयंति ततश्च नाजिप्रेतस्थानगामिनः स्युः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (मञ्जायइत्यादि) । यदि जलसंपर्कात्सिद्धिः स्यात् ततोये सततमुदका वगाहिनोमत्स्याश्चकूर्माश्च सरीसृपाश्च तथा मृगवस्तथोष्ट्राजलचरविशेषास्तथोदकराक्षसा जलमानुषाकृतयोजलचरविशेषाएते प्रथमं सिध्येयुर्नचैतद्दृष्टमिष्टं । ततश्च ये उदके न सिद्धिमुदाहरंत्येतदस्थानमयुक्तमसांप्रतं कुशलानिपुणामोक्षमार्गानिज्ञावदंति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् । (उदयमित्यादि) यद्युदकं कर्ममलमपहरेदेवं शुनमपि पुण्यमपहरेत् अथ पुण्यं नापहरेदेवं कर्ममलमपि नापहरेत् । अतइहामात्रमेवैतद्युच्यते जलकर्मापरिहारीति । एवमपि व्यवस्थिते ये स्नानादिकाः क्रियाः स्मार्तमार्गमनुसरंतः कुर्वंति ते यथा जात्यंधाअपरं जात्यंधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छंतः कुपथश्रुतयोजवंति नाऽजिप्रेतं स्थानमवाप्नुवंति । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरायणामंदाअज्ञाः कर्तव्याकर्तव्यविवेकविकलाः प्राणिनएव तन्मयात् तदाश्रिताश्च पूतरकादीन् विनिघ्नंति व्यापादयंति अवश्यं जलक्रियया प्राणव्यपरोपणस्य संनवादिति ॥ १६ ॥

पावाइं कम्माइं पकुवतोहिं, सिनुदगं तु जइ तं हरिजा॥सिस्सं सु
एगे दगसत्तघाती. मुसं वयंते जलसिद्धिमाहु ॥ १७ ॥ दुतेण जे

सिद्धिमुदाहरंति, सायंच पायं अगणिं फुसंता ॥ एवं सिया
सिद्धि हवेळ तम्हा, अगणिं फुसंताण कुकंमिणंपि ॥ १८ ॥

अर्थ—(पावाइं कम्माइं पकुवतोहिंके०) जे जीव प्रकर्षे करी जीव घातादिक अनेक पाप कृत्यो करी कर्म उपार्जने पढी (सिद्धदगंतूजइतंहरिळाके०) सीतोदक एटले त्रिसंध्याये पाणीनो स्पर्श करी उपार्जित कर्मनो नाश करीने सिद्धिपामे तो (सिद्धसुएगेदगसत्त घाती के०) पाणीने योगे करी कोइ एक जीवघातक एवा माह्नीगर प्रमुख पण सीजे (मुसं वयंतेजलसिद्धिमाहु के०) तेमाटे जे उदक थकी सिद्धि कहेते ते मृषावाद बोले ते ॥ १७ ॥ (हुतेणजे सिद्धिमुदाहरंति के०) हुताशन जे अग्नि ते थकीजे मोह कहेते (सायंचपायं अगणिंफुसंता के०) एटले संध्या प्रजात अने मध्यान्हे एम त्रिसंध्याये अग्नीने फरसवे करी घृतादिकनुं अग्नीनेविषे होम करवे करी सिद्धिटे एम अग्नीहोत्री नामना दर्शनीउ कहेते तेने पूढीये जे (एवंसिया सिद्धिहवेळतम्हाके०) एम करवा थकी जो सिद्धि थति होय तो (अगणिं फुसंताण कुकंमिणंपि के०) अग्नीना फरशनारा कुकर्मि एवा जोहकार अंगार दाहक कुंनकार जाडनूजा सोनी प्रमुख ने पण मोह प्राप्ति थवी जोइये केमके ए जोहकार प्रमुखतो सदा अग्नि तर्पण करता थकाजरहेते माटे ते दुर्गतिमां नहीज जाय. यद्यपि ते दर्शनीउ मंत्रनुं कारण देखाडे तो तेने एम कहेवुं केजे अत्यंत तमारा आझाकारी होय ते एवुं तमारुं बोलवुं प्रमाण करुं परंतु अन्य जनो एवात माने नहीजेम तेम नस्म करणे सरखा तो मंत्रेकरी शुं विशेषते ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—पापानि कुर्वतः प्राणिनोयत्कर्म बध्यते तत्कर्म यदि जलमपहरेत् । यद्येवं स्यात्तदा जलसंत्वघातिनोजलप्राणिहिंसकाः सर्वे सिध्येयुर्नचैवमस्ति तस्माद्ये जलेन सिद्धिमाहुस्ते मृषावदंति ॥ १७ ॥ अग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकामइत्यादिवाक्यात् ये मूढाहुतेनाऽग्नौ हव्यद्वेषेण सिद्धिं सज्जतिमुदाहरंति वदंति । किंनूताः सायमपराएहे प्रातः प्रजातेऽग्निं स्पृशंतस्तर्पयंतः सिद्धिमिच्छंति । एवं यदि सिद्धिः स्यात्ततस्तस्मादग्निं स्पृशतां कुकर्मिणामंगारकदाहककुंनकारायस्कारादीनां सिद्धिः कथं न स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—आपिच (पावाइंइत्यादि । पापानि पापोपादाननूतानि कर्माणि प्राण्युपमर्दकारीणि कुर्वतोसुमतोयत्कर्मापचीयते तत्कर्म यद्युदकमपहरेत् । यद्येवं स्यात् तर्हि यस्मादर्थे यस्मात्प्राण्युपमर्दकर्मापादीयते जलावगाहनाच्चाऽपगच्छति तस्मादुदकसत्वघातिनः पापनूयिष्ठाअप्येवं सिध्येयुः । नचैतदृष्टमिष्टं वा । जलावगाहनात्सिद्धिमाहुस्ते

मृषा वदन्ति ॥ १४ ॥ किंचाऽन्यत् (हुतेणेत्यादि) अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामइत्य
स्माद्वाक्यात् ये केचन मूढाहुतेनाऽग्नौ हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिकां स्वर्गा
वासिलक्षणा मुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । कथंनूताः सायमपराएहे विकालेवा प्रातः प्रत्यु
पसि अग्निं स्पृशन्तोयथेष्टैर्हव्यैरग्निं तर्पयन्तस्ततएव यथेष्टगतिमनिलपन्ति । आहुश्चै
वं ते यथा अग्निकार्यात्स्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यद्येवमग्निस्पर्शेन सिद्धिर्नवेत् । ततस्त
स्मादग्निं स्पृशतां कुकर्मिणामंगारदाहकुकुंजकारायस्कारदीनां सिद्धिः स्यात् । यदपि च मं
त्रपूतादिकं तैरुदाह्रियते तदपिच निरन्तराः सुहृदः प्रत्येष्यन्ति । यतः कुकर्मिणा
मप्यग्निकार्ये नस्मापादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मसात्करणमिति नातिरिच्यते कुक
र्मिन्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवाः । एतदपियुक्तिविकलत्वात्
वाङ्मात्रमेव विष्टादिनक्षणेन चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोपोत्पत्तेरिति ॥ १५ ॥

अपरिक्क दिष्ठं एहु एव सिद्धी, एहिंति ते घायमबुझमाणा ॥ नू
हिं जाणं पडिलेह सातं, विज्जंगहायं तसथावरेहिं ॥ १६ ॥ थणं
ति लुप्यन्ति तसन्ति कम्मी, पुढो जगा परिसंखाय निस्कू ॥ तम्हा
विज्ज विरतोआयगुत्ते, दधुं तसेया पडिसंहरेज्जा ॥ १७ ॥

अर्थ-माटे (अपरिक्कदिष्ठं एहु एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले
ढे ते अविमात्र्यो बोलेढे केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एहिंति ते
घायमबुझमाणा के०) ते अबुद्ध एटले तत्त्वना अजाण धर्मनी बुद्धियें पाप करतां
थका घात पामशे (नूएहिंजाणं पडिलेह सातं के०) एवं जाणी करीने नूत एटले प्राणी
मात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणे नही एम (विज्जंके०) विद्वान् विवेकने (गहा
यके०) गृहीने (तसथावरेहिंके०) तस अने स्थावर जीवोने सुख प्रियढे दुःख अप्रियढे एवं
ज्ञाने करी जाणे यहुक्तं पढमं नाणंत उदया इति वचनात् ॥ १६ ॥ परंतु जे कुशीलिया ठेते प्राणी उ
नो उपमर्दन करवा थकी सातामानेढे तेने फलकहेढे ते पृथिव्यादिकना आरंभे सुखानिला
पी ठता नरकादिक गतिने विपे जाय पढी त्यां (थणंतिके०) आक्रंद करे तथा (लुप्यंतिके०)
खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्थमान थका (तसंतिके०) नाशी जाय एम (कम्मी
के०) ते पाप सहित प्राणी दुःखी थाय (तम्हाके०) ते कारणे (निस्कूके०) चारि
त्रिउ (पुढोजगा परिसंखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विज्जके०) विद्वान् होयते
(आयगुत्तेके०) आत्म गुप्तिवंत ठतो (विरतोके०) संयम आचरे (दधुंतसेया पडिसंहरेज्जा
के०) तस अने स्थावर जीवनी हिंसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवर्त्ते ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-अग्निहोत्रेण जलेन वा यैः सिद्धिरुक्ता तैरपरीक्ष्य दृष्टं युक्तिविकलमुक्तं ।

यतो नैवमेव सिद्धिः । ते परमार्थमबुध्यमानाश्च जानंतः प्राणिघातेन संसारे त्रमिष्यन्ति ॥
ततोविद्वान् विवेकी सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य नूतैः प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव
स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्थः । सर्वे जीवाः सुखैषिणोऽऽखद्विषश्च । नच सुखैषिणां दुःखोत्पा
दकत्वेन स्वस्य सुखं स्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरंजिणोनरकादिगतास्तनंत्याक्रंदन्ति लु
प्यन्ते विद्यन्ते खड्गादिनिः । एवं पीडयमानास्त्रसन्ति पलायन्ते । कर्माणि विद्यन्ते येषांते कर्मि
णः सपापाः पृथक् जगादिति जंतवः । एवं परिसंख्याय ज्ञात्वा निहृस्तस्मादिदं पंडितो
विरतः पापादात्मगुप्तोदांतात्मा त्रसान् स्थावरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रियां प्र
तिसंहरेन्नवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—उक्तानि पृथक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषां सामान्योपार्जनइत्याह । (अ
परिस्फुटिमित्यादि । यैर्मुमुक्षुनिरुदकसंपर्केणाऽग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धि
रिति । तेच परमार्थमबुध्यमानाः प्राण्युपघातेन पापमेव धर्मबुद्ध्या कुर्वतोघात्यन्ते वा व्या
पाद्यन्ते नानाविधैः प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिनः संघातः संसारस्तमेष्यन्ति । अप्कायतेजःकाय
समारंजेण हि त्रसस्थावरारणामवश्यं नावी विनाशस्तन्नाशेच संसारएव न सिद्धिरित्यनि
प्रायः । यतएवं ततोविद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्वं गृहीत्वा त्रसस्थावरैर्नूतैर्ज
तुनिः कथंसांप्रतं सुखमवाप्स्यतइति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अबुध्यस्व । एतदुक्तं नव
ति । सर्वेऽप्यसुमंतः सुखैषिणोऽऽखद्विषोनच तेषां सुखैषिणां दुःखोत्पादकत्वेन सुखा
वाप्तिर्नवतीति । यदिवा । (विज्जंगहायति) विद्याज्ञानं गृहीत्वा विवेकमादाय त्रस
स्थावरैर्नूतैर्जतुनिः करणनूतैः सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगहेति । यत
उक्तं । (पढमं नाणं तवोदया एवं चिच्छ संजए । अन्नाणीकिंकाही किंवाणाहीठेयपावगमि
त्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुनः प्राण्युपमर्देन सातमनिलषंतीत्यशीलाः कुशीलाश्च ते संसारे
एवंविधाअवस्थाअनुनवंतीत्याह (अणंतिलुप्यंतीत्यादि) तेजस्कायसमारंजिणोनूतस
मारंजेण सुखमनिलषंतोनारकादिगतिगतास्तीव्रदुःखैः पीडयमानाअसह्यवेदनाघ्रातमा
नसाअशरणाः स्तनन्ति केवलं करुणमाक्रंदन्तीति यावत् । (तथालुप्यंतीति) । वि
द्यन्ते खड्गादिनिरेवं च कदर्थ्यमानास्त्रस्यन्ति प्रपलायन्ते । कर्माण्येषां संतीति कर्मिणः स
पापाइत्यर्थः । तथा पृथक्जगादिति जंतवइति । एवं परिज्ञाय ज्ञात्वा निहृणशीलोनिहृः
साधुरित्यर्थः । यस्मात्प्राण्युपमर्दकारिणः संसारांतर्गताविलुप्यन्ते तस्मादिदं पंडितोवि
रतः पापानुष्ठानादात्मा गुप्तोयस्य सोऽयमात्मगुप्तोमनोवाक्कायगुप्तइत्यर्थः । दृष्ट्वाच त्रसान् । च
शब्दात्स्थावरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणीं क्रियां प्रतिसंहरेन्नवर्तयेदिति ॥ २० ॥

जे धम्मलक्षं विणिहाय जुंजे, वियडेण साहसुय जे सिणाइं॥ जे धो
वती लूसयतीव वत्तं, अहादु सेणा गणियस्स दूरे ॥२१॥ कम्मं
परिन्नाय दगंसि धीरे, वियडेण जीविज्जय आदिमोस्कं ॥ संवीय
कंदाइ अचुंजमाणे, विरतेसि एाणाइसु इब्बियासु ॥ २२ ॥

अर्थ—(जे के०) जे शीतल विहारी (धम्म के०) शुद्ध निर्दोष एवा आहारने ल
क्ष के० लहाने (विणिहाय जुंजे के०) संनिधि करी जमे तथा (वियडेण साहसुय जे
सिणाइं के०) विकट एटले फासु पाणीये करी अंगोपांग संकोची प्रासुक प्रदेशों बेशी
देश थकी अथवा सर्व थकी स्नान करे तथा (जेधोवती लूसयतीव वत्तं के०) जे वस्त्र
धोवे तथा लुसे एटले लांबुंहोय तेने फाडीने न्हाओ करे तथा न्हाओ होय तेने सांधी
ने मोहोदुं करे इत्यादिक वातो शोचने अर्थे जे करे (अहादु सेणा गणियस्स दूरे के०)
ते संयम थकी दूर वर्तते एम श्रीतीर्थकर गणधर कहेले ॥ २१ ॥ (कम्मं परिन्नाय दगं
सि धीरे के०) जे धीर बुधिमंत पुरुष होय ते उदकने विषे कर्मबंध जाणीने (वियडे
ण जीविज्जय आदिमोस्कं के०) जावजीव सुधी फासु पाणी पीए (सवीय कंदाइ अचुंज
माणे के०) ते साधु बीज कंदादिक अणजोगवतो (विरतेसि एाणाइसु इब्बियासु के०) स्नान
अन्यंग उटंगणादिकने विषे तथा स्त्रीने विषे विरति होय पण कुशील दोष आचरे नही ॥ २२ ॥

॥ टीका—अथ स्वयूष्यकुशीलानाह । (जेइति) । ये शीतलविहारिणो धर्मेण सु
धिकया लब्धमुद्देशकक्रीतादिदोषरहितमाहारं विनिधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिकृतेवा जुंज
ते तथा विकटेन प्रासुकोदकेनापि संकोच्यांगानि प्रासुकोदकेनापि देशसर्वस्नानं कुर्वन्ति
तथा ये वस्त्रं धावन्ति प्रक्षालयन्ति लूषयन्ति शोचार्थं दीर्घं सद्दिदार्यं न्हस्वं वा संधाय दीर्घं
करोति (सेणागणियस्स) निग्रयनावस्य दूरे वर्तते इति तीर्थकृतआहुः ॥ २१ ॥ उ
क्ताः कुशीला अथ सुशीला उच्यन्ते । धीरो बुद्धिमान् उदकारं ज्ञेयं सति कर्म बध्यत इति प्रतिज्ञा
य विकटेन प्रासुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणधारणं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मा
न्मोक्ष आदिमोक्षः संसारविमुक्त्यावदित्यर्थः । अथवा धर्महेतूनामादिनूतं शरीरं तद्विमु
क्त्यावद्यावज्जीवमित्यर्थः । ससाधुर्बीजकंदादीनचुंजानः स्नानादिषु विरतः । आदिश
ब्दादन्यंगो वर्तनादिन्योपिविरतश्चान्यासुच विचिकित्सादिक्रियासु निवर्तते तथा स्त्रीषु वि
रतोऽन्यास्त्रवेन्योपि विरतः कुशीलदोषैर्न युज्यते ॥ २२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्वयूष्याः कुशीला अन्निधीयंत इत्याह । (जेधम्मलक्षमित्यादि) ये केच

न शीतलविहारिणोधर्मेण सुधिकया लब्धं धर्मलब्धं । उद्देशकक्रीतकृतादिदोषरहितमित्यर्थः । तदेवं नूतमप्याहारजातं निधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिं कृत्वा भुञ्जते । तथा ये विकटेन प्राशुकोदकेनाऽपि संकोच्यांगानि प्राशुकएव प्रदेशे देशसर्वस्नानं कुर्वन्ति । तथा यो वस्त्रं धावति प्रक्षालयति तथा लूषयति शोचार्थं दीर्घमुत्पाटयित्वा न्हस्वं करोति न्हस्वं वा संधाय दीर्घं करोति । एवं लूषयति । तदेवं स्वार्थं परार्थं वा यो वस्त्रं लूषयति अथाऽसौ (एणगणियस्सत्ति) निर्ग्रैथजावस्य संयमानुष्ठानस्य दूरे वर्तते न तस्य संयमो न वत्येवं तीर्थं करणधरादयश्चाहुरिति ॥ २१ ॥ उक्ताः कुशीलास्तत्प्रतिपक्षनूताः शीलवन्तः प्रतिपाद्यन्त इत्येतदाह । (कम्मं परिणाय इत्यादि) । धिया राजते इति धीरो बुद्धिमान् (उदगं सत्ति) उदकसमारंजे सति कर्मबंधो न वति । एवं परिज्ञाय किं कुर्यादित्याह । विकटेन प्राशुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणसंधारणं कुर्यात् । चशब्दात् अन्येनाऽप्याहारेण प्राशुकेनैव प्राणवृत्तिं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मान्मोक्षश्चादिमोक्षः संसारविमुक्तियावदिति । धर्मकारणानां तावदादिनूतं शरीरं तद्विमुक्तिं यावज्जीवमित्यर्थः । किंचाऽसौ साधुर्बीजकं दादीन् भुञ्जानः । आदिग्रहणात् मूलपत्रफलानि गृह्यन्ते । एतान्यऽप्यपरिणतानि परिहरन् विरतो न वति । कुत इति दर्शयति । स्नानान्यंगो वर्तनादिषु क्रियासु निष्प्रतिकर्मशरीतयाऽन्यासु चिकित्सादिक्रियासु न वर्तते । तथा स्त्रीषु च विरतः वस्तिनिरोधग्रहणात् अन्येऽप्याश्रया गृह्यन्ते । यश्चैवं नूतः सर्वेभ्योऽप्याश्रवदारेभ्यो विरतो नाऽसौ कुशीलदोषैर्युज्यते तदयोगाच्च न संसारे बन्ध्रमीति । ततश्च न दुःखितः स्तनति नापि नानाविधैरुपायैर्विलुप्यत इति ॥ २२ ॥

जे मायरं च पियरं च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुं धणं च । कुलाइं जे धावइ साउगाइं, अहाहु से सामणियस्स दूरे ॥ २३ ॥ कुलाइं जे धावइ साउगाइं, आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे ॥ अहाहु से आयरियाण सयंसे, जो लावएक्का असणस्स हेऊ ॥ २४ ॥

अर्थ—(जे मायरं च पियरं च हिच्चा के०) जे कुशीलिया माता तथा पिता प्रमुख कुटुंब त्यागीने (गारं के०) आगार एटले घर (तहा के०) तथा (पुत्तपसुं धणं च के०) पुत्र अने पशु जे गवादिक तथा धनने त्यागी पंचमहाव्रत अंगीकार करी पढी रसगृद्धिये आसक्त ठूठा जिह्वा लोलपी सरस आहारने गवेषता थका (कुलाइं जे धावइ साउगाइं के०) मोहोटा कुलने विषे रूडा रसनो आहार पामवाने अर्थे जे चमण करे (अहाहु से सामणियस्स दूरे के०) ते चारित्र थकी दूर जाणवा एम श्रीतीर्थं कर गणधर कहेवे. ॥ २३ ॥ (कुलाइं जे धावइ साउगाइं के०) जे स्वाडुक कुलने विषे रसलंपट थका गोचरी करवाने जाय (आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे के०) एवा उदर गृद्ध पेटार्थ थका जेने जेवो धर्म

रूचे तेने तेवो उपदेश आपे (अहाहुसे आयरियाणसयंसेके०) ते पुरुषो आर्य धर्मेने सो मे जागे उपलक्षणशकी सहस्र लाख कोडमे जागे पण पोहोचे नही एम श्री तीर्थकरा दिक कहेढे (जोलावएक्का असणस्सहेक्के०) तथा जे साधु आहार वस्त्रादिकोने अर्थे बीजाने मुखे पोताना गुण केवरावे लाल पाल करे तेपण कुशीलिया जाणवा. ॥१४॥

॥ दीपिका-यः कुशीलोमातरं पितरं वा उपलक्षणाद्भातृडुहित्रादिकमपि हित्वा अगारं गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहिष्यादिकं धनं च त्यक्त्वा पुनर्हीनतया स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवन्ति कुलानि गृहाणि धावति गच्छति असौ श्रामण्यस्य श्रमणत्वस्य दूरे एवमाहुस्तीर्थकृतः ॥ १३ ॥ यः कुलानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावति गच्छति गत्वा निहार्थं प्रविश्य यद्यस्मै रोचते कथादिकं तत्तस्याख्यातिः । किञ्चूतः । उदरेऽनुगृह्ण उदरनरणव्यग्रः स आर्याणां उत्तमगुणानां शतांशे अधिवर्तते शतोपलक्षणात्सहस्रांशदेरप्यधिवर्तते । योऽशनः स्यात्तस्य हेतुं लापयति स्वप्रशंसां करोति ॥ १४ ॥

॥ टीका-पुनरपि कुशलानेवमधिकृत्याह । जेमायरंचेत्यादि । ये केचनाऽपरिणतसम्यक्धर्माणस्त्यक्त्वा मातरंच पितरंच मातापित्रोर्हस्त्यजत्वाङ्गपादानं । अतोत्रातृडुहित्रादिकमपि त्यक्त्वेति एतदपि इष्टव्यं । तथा अगारं गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहिष्यादिकं बंधनं च त्यक्त्वा सम्यक् प्रव्रज्योद्धानेनोद्भाय पंचमहाव्रतचारस्य स्कंधं दत्वा पुनर्हीनसत्त्वतया रससातादिगौरवगृहोयः कुलानि गृहाणि स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावति गच्छति । अथाऽसौ श्रामण्यस्य श्रमणजावस्य दूरे वर्तते एवमाहुस्तीर्थकरगणधरादय इति ॥ १३ ॥ एतदेव विशेषेण दर्शयितुमाह (कुलांजेधावतीत्यादि) कुलानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावतिगच्छति) तथा गत्वा धर्ममाख्याति निहार्थं वा प्रविष्टो यद्यस्मै रोचते कथासंबंधस्तं तस्याऽऽख्यातिः । किञ्चूत इति दर्शयति । उदरेऽनुगृह्ण उदरानुगृह्णः । उदरनरणव्यग्रस्तुं परिमृज इत्यर्थः । इदमुक्तं भवति । यो ह्युदरगृह्ण आहारादिनिमित्तं दानश्रद्धाकार्यानि कुलानि गत्वाऽऽख्यायिकाः कथयति सकुशील इति । अथाऽसावाचार्यगुणानां वा शतांशे वर्तत इति । यो ह्यन्नस्य हेतुं नोजननिमित्तमपरवस्त्रादिनिमित्तं वा आत्मगुणानपरेणालापयेन्नाणयेत् । असावप्यार्यगुणानां सहस्रांशे वर्तते । किमंगं पुनर्यः स्वत एवाऽऽत्मप्रशंसां विदधातीति १४

एकस्मिन् दीपे परजोयणंमि, मुहमंगलीए उदराणुगिधे ॥ नी
वारगिधेव महावराहे, अदूरए एहइ घातमेव ॥ १५ ॥ अन्न
रस पाणस्सिहलोइयरस, अणुपियं नासति सेवमाणे ॥ पास
ढयं चेव कुसीलयंच, निस्सारए होइ जहा पुलाए ॥ १६ ॥

अर्थ—(शिखम्मदीणपरजोयणंमि के०) जे पोतानुं धनादिक ठांमीने पढी परजो जनने विपे दीन एटले दयामणो थाय (उदराणुगिदेके०) एम उदरगृह्यको रहेते (मुहमंगलिक के०) गृहस्थने बंदीजननी पेरे मुखेमंगलिक वचन कहे गृहस्थनी प्रसं साकरे यतः सोएसोजस्सगुणा, विरयंतनवारियादसदिसासु, इहराकहासुच्चसि पच्चस्कं अह्मदिहोसि ॥ १ ॥ इत्यादिक वचन पेटनें अर्थे बोले (नीवारगिदेवमहावराहे के०) जे म महोटो सूअर नीवार एटले चावलना कएने विपे गृहठतो (अदूरएहइघातमेव के०) अदूर एटले तरत घात पामे तेम कुशीलिया पण आहार गृहठता संसार मांहे अनंता मरण पामे ॥ १५ ॥ ते कुशीलिया (अन्नस्स के०) अन्नने अर्थे (पाणस्स के०) पाणीने अर्थे तथा (हलोइयस्स के०) अन्य वस्त्रादिकने अर्थे (अणुप्पियंन सतिसेवमाणे के०) जेने जेवुं गमतुं होय तेना आगल तेवुंज बोले सेवकनी पेरे जेम सेवक पोताना राजाने गमतुं बोले तेम ए कुशीलिया पण बोले ते (पासब्बयंचेवकुसी लयंच के०) सदाचार थकी त्रष्ट एवा पासब्बानो जाव तथा कुशीलियानो जाव पामे ते केवो थाय तोके (निस्सारएहोइजहापुजाए के०) निःसार थाय जेम पुजाक एटले धानना ठोतरा तूस निःसार होयठे तेम तेपण तेना सरखोज निःसार जाणवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योनिष्क्रम्य प्रव्रज्य पराहारविषये दीनः सन् बंदिवन्मुखमांगलिकः स्यात् मुखेन परप्रशंसावाक्यानि वक्ति औदर्यं प्रतिगृह्यः । किमिव । नीवारोमृगादिजह्मविशेषस्तत्र गृह्यासक्तोयथा महावराहः सूकरः संकटे प्रविष्टः सन्नदूरएव शीघ्रमेव घातं विनाशमेष्यति एवमसावपि कुशीलः ॥ १५ ॥ सकुशीलोऽन्नस्य पानस्य ऐहिकार्थस्य वस्त्रादेः कृतेतु प्रियं नापते ऽनुकूलंवक्ति सेवकवत्सेवमानएवंनूतश्च पार्श्वस्थतां कुशीलतां च गच्छति निःसारोजवति यथा पुलाकस्तुषः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (शिखमेत्यादि) । योह्यात्मीयं धनधान्यहिरण्यादिकं त्यक्त्वा निष्क्रांतोनिष्क्रम्य च परजोजने पराहारविषये दीनोदैन्यमुपगतोजिबहेइयवशादार्त्तोबंदिवन्मुखमांगलिकोजवति । मुखेन मंगलानि प्रशंसावाक्यानि इदृशस्तादृशस्त्वमित्येवं दैन्यजावमुपगतोवक्ति । उक्तंच । सोएसोजस्सगुणा, विरयंतनवारियादसदिसासु । इहराकहासुच्चसि, पच्चस्कंअह्मदिहोसि । इत्येवमौदर्यं प्रतिगृह्योऽध्युपपन्नः । किमिव । नीवारः सूकरादिमृगजह्मविशेषस्तस्मिन् गृह्यासक्तमनागृहीत्वा च स्वयूथं महावराहोमहाकायः सूकरः । एवकारोऽवधारणे । अवश्यं तस्य विनाशएव नाऽपरा गतिरस्तीति । एवमसावपि कुशीलआहारमात्रगृह्यः संसारोदरः पौनःपुन्येन विनाशमेवैति ॥ १५ ॥

(किंचअस्मत्सेत्यादि) सकुशीलोऽन्नस्य पानस्य वा कृतेऽन्यस्य वैहिकार्थस्य वस्त्रादेः कृते अनुप्रियं जायते । यद्यस्य प्रियं तत्तस्य वदतोऽनुपश्चाद्भापते अनुजापते । प्रतिशब्दकव त् सेवकवद्वा राजाद्युक्तमनुवदतीत्यर्थः । तमेव दातारमनुसेवमानआहारमात्रगृहः सर्व मेतत्करोतीत्यर्थः । सचैवंजूनूतः सदाचारत्रष्टः पार्श्वस्थनावमेव व्रजति कुशीलितां च गच्छति । तथा निर्गतएकांततः सारश्चारित्राख्योयस्य सनिःसारः । यद्विवा निर्गतस्य सारोनिः सारः सविद्यते यस्याऽसौ निःसारवान् पुलाकश्च निष्कणोजवति यथा एवमसौ संय मानुष्ठानं निःसारीकरोति । एवंजूनूतश्चाऽसौलिंगमात्रावशेषोबहूनां स्वयूच्यानां तिरस्कार पदवीमवाप्नोति परलोके च निरुष्टानि यातनास्थानान्यऽवाप्नोति ॥ १६ ॥

अस्मात्पिंमेण हियासएक्का, एणो पूयणं तवसा आवहेक्का ॥ सहे
हिं रूवेहिं असज्जमाणं, सवेहि कामेहि विणीय गेहिं ॥ १७ ॥ स
वाइं संगाइं अइच्च धीरे, सवाइं डुक्काइं तितित्कमाणे ॥ अखिले
अगिद्धे अणिएयचारी, अजयं करे निरुक्कु अणाविलप्पा ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे सुशीलियानुं आचरण कहेवे. (अस्मात्पिंमेणहियासएक्काके०) जे अ ज्ञात कुलने विषे पिंम एटले आहार पाणी लीयें अंत प्रांत आहारे करी संयम पाले पण दीनपणु अंगीकार करे नही (एणोपूयणंतवसाआवहेक्का के०) तथा तपश्यायें करी पूजा सत्कारने बांढे नही एटले राजादिकनी पूजाने निमित्ते तपश्या करे नही परंतु आत्मार्थे करे यडुक्तं इहलोगठ्याएतवमाधहेक्का इत्यादिक जाव जाणीने तथा (सहे हिं के०) शब्दने विषे (रूवेहिं के०) रूपने विषे (असज्जमाणं के०) असह्यमान ए टले तत्पर नहोय अने (सवेहिकामेहिविणीयगेहिं के०) सर्व कामने विषे गृह पणु टालीने रागद्वेष नकरे तेने साधु जाणवो ॥ १७ ॥ (सवाइंसंगाइंअइच्च के०) सम स्त संग तेमां स्नेह ते अन्यंतर संग अने धन धान्यादिक बाह्य संग एवेप्रकारना संग थकी अतीत एटले रहित (धीरे के०) विवेकवान् (सवाइंडुक्काइंतितित्कमाणे के०) तथा सर्व शारीरिक अने मानसिक दुःख तेने सहन करनार एटले परीसहोपसर्ग ज नित दुःखनो सहन करनार (अखिले के०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी संपूर्ण (अगिद्धे के०) कामनोगनी अजिजाब रहित तथा (अणिएयचारी के०) अनियतचारी एटले अप्रतिबद्ध विहारी (अजयंकरे के०) सर्व जीवने अजयनो करनार एवो (निरुक्कु के०) साधु ते (अणाविलप्पा के०) विषय कषाये करी अनाकुल एटले कषायने उपश माववे करी निर्मल थयोवे जेनो आत्मा एवो साधु महानुभाव जाणवो ॥ १८ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ३४ए

॥ दीपिका—अज्ञातपिंडः अंतः प्रांतः अज्ञातेन्यः पूर्वापराऽपरिचितेन्यः कुलेन्यउंठ वृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहे वर्तयेत् नच तपसा पूजनं सत्कारमावहेत् नसत्कारार्थं तपः कुर्यादित्यर्थः । यदुक्तं । परलोकादिकं धाम, तपः श्रुतमिति द्रयं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुप्तसारं तृणलवायते इति । शब्दैर्मनोज्ञैरूपैश्चासक्तान् आसक्तिमकुर्वन् सर्वैरपि कामैरिहामदनैर्गृहिं विनीय त्यक्त्वा संयममनुपालयेत् ॥१७॥ सर्वान् संगानतीत्य त्यक्त्वा धीरोविवेकी सर्वाणि दुःखानि परीषहोपसर्गजनितानि तितिह्यमाणोऽधिसहन् अखिलोज्ञानादिसंपूर्णोऽगृहः कामेष्वनियतचारी अप्रतिबद्धविहारी जीवानामनयंकरोनिहः साधुरनाविलात्मा निष्कपायात्मा सुशीलः स्यात् ॥ १८ ॥

॥टीका—उक्ताः कुशीलास्तत्प्रतिपद्वनूतान् सुशीलान् प्रतिपादयितुमाह । (अस्मात्पिंडेत्यादि) अज्ञातश्चाऽसौ पिंडश्चाऽज्ञातपिंडः अंतः प्रांत इत्यर्थः । अज्ञातेन्योवा पूर्वापरासंस्तुतेन्योवा पिंडोऽज्ञातउंठवृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहे वर्तयेत् पालयेत् । एतदुक्तं नवति अंतप्रांतेन लब्धेनाऽलब्धेन वा न दैन्यं कुर्यात् । नाऽप्युत्कृष्टेन लब्धेन मदं विदध्यात् । नाऽपि तपसा पूजनसत्कारमावहेत् न पूजनसत्कारनिमित्तं तपः कुर्यादित्यर्थः । यदिवा पूजासत्कारनिमित्तत्वेन तथाविधार्थत्वेन वा महतापि केनचित्तपोमुक्तिहेतुकं न निःसारं कुर्यात् । तदुक्तं । परलोकाधिकं धाम तपःश्रुतमिति द्रयं ॥ तदेवाऽर्थित्वनिर्जुप्तसारं तृणलवायते । तथा चरसेषु गृहिं न कुर्यात् । एवं शब्दादिष्वपीति दर्शयति । शब्दैर्वैष्णवीणादिनिराक्षितः संस्तेष्वसक्तान्नासक्तिमकुर्वन् कर्कशेषुच द्वेषमगच्छन् तथा रूपैरपि मनोज्ञैतरे रागद्वेषमकुर्वन् । एवं सर्वैरपि कामैरिहामदनरूपैः सर्वेन्योवा कामेन्यो गृहिं विनीयाऽपनीय संयममनुपालयेदिति । सर्वथा मनोज्ञैतरेषु विषयेषु रागद्वेषं न कुर्यात् । तथाचोक्तं । सहे सुयजद्वयपावएसुसोयविसयमुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयद्वं ॥ १ ॥ रूवेसुयजद्वयपावएसुचक्रुविसयमुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयद्वं ॥२॥ गंधेसुयजद्वयपावएसु, घाणविसयमुवगएसु । तुष्ठेण ॥ ३ ॥ नस्केसुयजद्वयपावएसु; रस ए विसयमुवगएसु, तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयद्वं ॥ ४ ॥ फासेसुयजद्वयपावएसु, फासविसयमुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयानहोयद्वं ॥ ५ ॥ १७ ॥ यथाचैद्व्यनिरोधोविधेयएवमपरसंगनिरोधोऽपि कार्यइति दर्शयति (सद्वाइइत्यादि) सर्वान् बाह्यांश्च इव्यपरिग्रहलक्षणानतीत्य त्यक्त्वा धीरोविवेकी सर्वाणि दुःखानि शारीरमानसानि त्यक्त्वा परीषहोपसर्गजनितानि तितिह्यमाणोऽधिसहन् अखिलोज्ञानदर्शनचारित्रैः संपूर्णस्तथा कामेष्वगृहस्तथा नियतचारी अप्रतिबद्धविहारी तथा जीवानामनयंकरोपि निहणशीजोनिहः साधुरेवमनाविलोविषयकषायैरनाकुलआत्मा यस्याऽसावनाविलात्मा संयममनुवर्त्ततइति ॥ १८ ॥

नारस्स जाता मुणि जुंजएक्का, कंखेक्क पावस्स विवेग जिक्खू ॥
 डुक्केण पुठे धुयमाइएक्का, संगमसीसेव परं दमेक्का ॥ २९ ॥
 अविहम्ममाणे फलगावतठी, समागमं कंखति अंतकस्स ॥
 णिधूय कम्मं ए पवंवुवेइ, अक्खएवा सगडं तिबेमि ॥ ३० ॥
 इतिश्री कुसील परिजासिय सत्तमाश्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(नारस्सजातामुणि जुंजएक्काके०) नार एटले संयम तेनी यात्रा निरवाह करवाने अर्थे चारित्रिउं शुद्ध निर्दोष आहार ग्रहण करे (कंखेक्कपावस्सविवेगजिक्खू के०) तथा साधु पूर्व आचरित पापकर्मनो विवेक एटले पृथक् जाव वांढे (डुक्केणपुठेधुयमाइएक्का के०) तथा परीसहादिक उपने थके डुःखने फरइयो ठतो धौव शब्दे संयम अथवा धौव शब्दे मोक्ष तेने ग्रहण करे कोनीपेरे तोके (संगमसीसेवके०) जेम कोइक शूरवीर सुनटने संग्रामने मस्तके शत्रुयें पराजव्यो थको (परंदमेक्काके०) परंते फरी शत्रुने दमन करे तेम चारित्रिउं कर्मरूप शत्रुयी उपना जे उपसर्ग अने परीसह तेथी पराजव्य पाम्यो थको पण कर्मने दमे अने आत्मस्वरूपने साधे ॥ २९ ॥ (अविहम्ममाणे के०) परी सहोपसर्गे ह्यातो थको पणते साधु सम्यक् अहियाशे कोनीपेरे तोके (फलगावतठीके०) फलग एटले पाटीआनीपेरे तिष्ठे एटले रहे जेम पाटीउं बन्ने पाशे ठेदातु थकुं पण राग द्वेष नकरे तेम साधुपण उपसर्ग परिसह उपने थके राग द्वेष रहित थको रहे (समागमंकंखतिअंतकस्स के०) अंतक एटले मृत्यु आववानो समागम वांढे अर्थात् पंमित मरण वांढे पण तपइयार्थे करी शरीर शोषवाने लीधे दुर्बलता पामवा थकी मनमां शंका तथा त्रय आपो नही (णिधूयकम्मंएपवंवुवेइके०) ज्ञानावर्णादिक अष्ट प्रकारना कर्म खपावीने वली प्रपंच एटले संसारने न पामे एटले मुक्ति पामे (अक्खएवासगडंतिबेमिके०) जेम अह एटले धुरीतेना ह्य थकी गाडलुं सम विषम मार्गे नचाले तेम साधु मोक्ष पढोता पढी संसार मांहे पाठा आवे नही. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३० ॥ इति कुशील परिजाषा नामे सातमा अध्ययननो अर्थ समाप्तथयो.

॥ दीपिका—नारस्य संयमनारस्य यात्रानिर्वाहस्तदर्थं मुनिर्जुंजीत आहारं गृह्णीयात्. तथा जिह्नुः पापस्य कर्मणोविवेकं विनाशं कांक्षेत् डुःखेन परीषदादिना स्पृष्टः सवं धूतं संयमं आददीत गृह्णीयात् यथा संग्रामशीर्षे कश्चित् सुनटः परं शत्रुं दमयत्येन साधुः कर्मशत्रून् दमयेत् ॥ २९ ॥ परीषदैर्हन्यमानः पीडयमानोपि सम्यक् सहते । यथा फलकं उजाच्यां पार्श्वान्यां तष्टं घटितं सत्तनुं नवत्येवं साधुरपि तपसा दुर्बलतनुः स्यात्

अरक्तद्विष्टश्च मृत्योः समागमं प्राप्तिमाकांक्षेत अष्टप्रकारं कर्म निर्धूयापनीय प्रपञ्चं संसारं नोपैति नयाति । यथा अक्षस्य हृये विनाशो सति शकटं समविषमपथरूपं प्रपञ्चं याति उपष्टंजकारणाभावात् एवं साधुः कर्महृये संसारं नयातीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीलपरिजापारख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (नारस्सजाताऽत्यादि) । संयमनारस्य यात्रार्थं पञ्चमहाव्रत नारनिर्वाहणार्थं मुनिः कालत्रयवेत्ता जुञ्जीत आहारग्रहणं कुर्वीत । तथा पापस्य कर्मणः पूर्वचरितस्य विवेकं पृथग्जावं विनाशमाकांक्षेद्भिक्षुः साधुरिति । तथा दुःखं तीति दुःखं परीपहोपसर्गजनितापीडा तेन स्पृष्टोव्याप्तः सन् धूतं संयमं मोहंवा आददीत गृह्णीयात् । यथा सुनटः कश्चित् संग्रामशिरसि शत्रुनिरनिद्रुतः परं शत्रुं दमयति । एवं परं कर्मशत्रुं परीपहोपसर्गानिद्रुतोदमयेदिति ॥ ३१ ॥ अपिच (अविहम्ममाणेत्यादि) परीपहोपसर्गेर्हन्त्यमानोऽपि सम्यक् सहते । किमिव । फलकवदकृष्टः । यथा फलकमुजान्यमपि पार्श्वान्यां तष्टं घट्टितं सत्तनुं नवति अरक्तद्विष्टं वा संनवत्येवमसावपि साधुः सबाह्यान्त्यतरेण तपसा निष्टप्तदेहस्तनुर्ध्वजशरीरोऽरक्तद्विष्टश्चांतकस्य मृत्योः समागमं प्राप्तिमाकांक्षत्यनिलपति । एवं चाऽष्टप्रकारं कर्म निर्धूयाऽपनीय नपुनः प्रपञ्चं जातिजरामरणरोगशोकादिकं प्रपञ्च्यते । बहुधा नटवद्यस्मिन् सप्रपञ्चः संसारस्तं नोपैति नयाति । दृष्टान्तमाह । यथा ऽक्षस्य हृये विनाशो सति शकटं गंत्र्यादिकं समविषमपथरूपं प्रपञ्चमुपष्टंजकारणाभावात्तपोपयाति । एवमसावपि साधुरष्टप्रकारस्य कर्मणः हृये संसारप्रपञ्चं नोपयातीति । गतोऽनुगमोऽनया । पूर्ववदिति शब्दः परिसमाप्त्यर्थे ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं च कुशीलपरिजापारख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

हवे आठमुं वीर्याध्ययन कहेते सातमाअध्ययनमां कुशीलियानो आचार कह्यो ते आचार संयमनेविपे वीर्यांतराय कर्मना उदय थकी थायते तेमाटे आ अध्ययनमां सुशीलियानो वीर्य देखाडेते तेथी ए अध्ययननुं नाम वीर्याध्ययनते.

डुहावेयं सुयस्कायं, वीरियंति पवुच्चई ॥ किंतु वीरस्स वीरत्तं, कहं चेयं पवुच्चई ॥ १ ॥ कम्ममेगे पवेदेंति, अकम्मं वावि सुवया ॥ एते हिं दोहि ठाणेहिं, जेहिं दीसंति मच्चिया ॥ २ ॥

अर्थ—(डुहावेयं सुयस्कायं के०) तेजलो वीर्य पराक्रम बे प्रकारे श्रीजिनेश्वरे कह्युंते (वीरियंति पवुच्चई के०) ते वीर्य प्रकर्षे करी कहिएतैयें (किंतु वीरस्स वीरत्तं के०) तु एवा वि तर्के करी वीर नामा सुनटनुं केवुं वीर पणुं अने केवीरीते ए वीर केवायते तथा (क

हंचेयंपवुच्च ई के०) केवीरीते ए प्रकर्षे करी वीर्य कहेते. ॥ १ ॥ (कम्ममेगेपवेदेतिके०)
 एकतो अष्ट प्रकारे कर्म क्रिया अनुष्ठानरूप वीर्य कहेते (अकम्मंवावि के०) अथवा
 अकर्म एटले जीवन्तुं सहेज स्वरूप तेने पण एक वीर्य कहेते एम बे प्रकारे वीर्य कहेते
 (सुवयाके०) अहोसुव्रतो (एतेहिंदोहिताणेहिं के०) एज बे स्थानके करी बल वीर्यना
 जेद जाणो एटले एक सकर्मक अने बीजो अकर्मकना जेदे करी बे प्रकारनो वीर्य जा
 एवो (जेहिंदीसंतिमच्चिया के०) जेने विषे व्यवस्थित सर्व मनुष्यो देखायते. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथाष्टमं । पूर्वं कुशीलसुशीलावुक्तौ तौच वीर्यतः स्यातामिति वीर्यमत्रो
 च्यते । (इहेति) द्विधा द्विप्रकारकमेतद्वीर्यं सुष्ठु आख्यातं तीर्थरुदादिभिः । इदं वीर्यं
 द्विजेदं प्रोच्यतइति । वीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषः । तत्र किंनु वीरस्य सुजटस्य वीरत्वं केन
 वा हेतुनाऽसौवीरइत्युच्यते । तुशब्दोवितर्के ॥ १ ॥ किंतद्वीर्यं किंवा वीरत्वमित्याह । (क
 म्मेति) कर्मक्रिया अनुष्ठानमित्येव वीर्यमिति प्रवेदयंति ॥ अथवाऽष्टप्रकारं कर्म कारणो
 कार्योपचारात् तदेव वीर्यमित्युच्यते । तथाहि । नावनिष्पन्नं कर्म उदधिकनावोपि कर्मोद
 यनिष्पन्नइति बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वयं । कर्मरहितोऽकर्मावीर्यांतरायद्वयजनितं जीव
 स्य सहजं वीर्यं । चशब्दाच्चारित्रमोहनीयोपशमद्वयोपशमजनितं हेसुव्रताएवंजूनूतं पंडितवीर्यं
 जानीतइद्वान्यां दान्यां स्थानान्यां बालपंडितवीर्यान्त्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । येन्यो
 ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्यामनुष्याअपदिश्यंते । तथाहि । अनेककार्येषूद्यमवंतं नरं वृद्धा
 वीर्यवानयमित्युच्यते तथा वीर्यांतरायद्वयादनंतबलयुक्तोयं मर्त्यइत्यपदिश्यते ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं सप्तममध्ययनं सांप्रतमष्टममारच्यते ॥ अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहा
 नंतराध्ययने कुशीलास्तत्प्रतिपद्वचूताः श्रीसुशीलाः प्रतिपादिताः । तेषांच कुशीलत्वं च संय
 मवीर्यांतरायोदयात्तद्वयोपशमाच्च नवतीत्यतोवीर्यप्रतिपादनायेदमुपदिश्यते तदने
 न संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि ।
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽयं ॥ (बालबालपंडितपंडितवीर्यजेदात्रिविधमपि वीर्यं
 परिज्ञाय पंडितवीर्यं यतितव्यमिति । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वीर्याध्ययनवीर्यनिक्षेपाय
 निर्युक्तिरुदाह । (विरिण्ठकंदवे, सचित्ताचित्तमीसगंचेव ॥ उपयचउप्यययपयं, एयंति
 विहंतिसच्चित्तं ॥ १ ॥) (विरिण्ठकमित्यादि) वीर्यं नामस्थापनाइव्यक्षेत्रकालनावजेदा
 त् षोढा निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्थापने कुसुमे इव्यवीर्यं द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च ।
 आगमतोज्ञाता तत्र वाऽनुपयुक्तः । नोआगमतस्तु इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तसचित्ताचित्त
 मिश्रजेदात्रिधा वीर्यं सचित्तमपि द्विपदचतुष्पापद्वयेदात् त्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां अर्ह

अक्रवर्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्दीर्यं स्त्रीरत्नस्य वा यस्यवा यद्दीर्यं तदिह इव्यवीर्यत्वेन ग्राह्यं । तथा चतुष्पदानामश्वहस्तिरत्नादीनां सिंहव्याघ्रशरणादीनां वा परस्य यदोढव्ये धावने वा वीर्यं तदिति । तथाऽपदानां गोशीर्षचंदनप्रनृतीनां शीतोष्णकालयोरुष्णशीतवीर्यं परिणामइति । अचित्तवीर्यप्रतिपादनायाह ॥ अचित्तं पुणविरयं, आहारावरणप्रहरणा दीसु ॥ जहउसहीणनणियं, विरियं रसवीरियविवागो ॥ १ ॥ (अचित्तंपुणेत्यादि) अ चित्तइव्यवीर्यं त्वाऽऽहारावरणप्रहरणेषु यद्दीर्यं तडुच्यते । तत्राऽऽहारवीर्यं सद्यः प्राणकरा हृद्याघृतपूर्णाः कफापहाइत्यादि । उषधीनां च शल्योऽरणसंरोहणविषापहारमेधाक रणादिकं रसवीर्यं विपाकवीर्यं च । तडुक्तं । चिकित्साशास्त्रादौ तदिह ग्राह्यमिति । तथा योनिप्रानृतकान्नानाविधं इव्यवीर्यं इष्टव्यमिति । तथा । आवरणैकववादी, चक्रादीयंचप्रहर णेहोंति ॥ खित्तंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि । तथा (आवरणेइत्यादि) आवरणे कव चादीनां प्रहरणे चक्रादीनां यज्जवति वीर्यं तडुच्यतइति । अधुना क्षेत्रकालवीर्यं गाथापश्चा र्थेन दर्शयति । क्षेत्रवीर्यंतु देवकुर्वादिकं क्षेत्रमाश्रित्य सर्वाण्यपि इव्याणि तदंतर्गतान्युत्कृष्ट वीर्यवंति नवंति । यद्वा दुर्गादिकं क्षेत्रमाश्रित्य कस्यचिद्दीर्योद्धासोनवति । यस्मिन्वा क्षेत्रे वीर्यं व्याख्यायते तत्क्षेत्रवीर्यमिति । एवं कालवीर्यमप्येकांतसुखमादावाऽऽयोज्य मिति । तथाचोक्तं । वर्षासु लवणममृतं, शरदिजलं गोपयश्चहेमंते ॥ शिशिरे चामलक रसो, घृतंवसंते शुडश्चांइते ॥ १ ॥ तद्यथा । ग्रीष्मे तुल्यशुडं सुसैधवयुतां मेघावनर्द्धवरे, तुल्यां शर्करया शरदमलया श्रुंतया तुषारागमे । पिप्पल्या शिशिरे वसंतसमये कौडेण संयोजि तां, पुंसां प्राप्य हरीतकीमिव गदानश्यंतु ते शत्रवः ॥ १ ॥ नाववीर्यप्रतिपादनायाह । (नावोजीवस्स सवीरियस्स विलयंमि लब्धिणेगविहा ॥ उरस्सिंदिय अल्लुप्पिएसु ब हुसोबहुवीहियं (नावोजीवस्सेत्यादि) सवीर्यस्य वीर्यशक्त्युपेतस्य जीवस्य वीर्यं विषये अनेकविधा लब्धिस्तामेव पश्चाद्धेन दर्शयति । तद्यथा । उरसि नवमौरस्यं शा रीरबलमित्यर्थः । तथेन्द्रियबलमाध्यात्मिकं बलं बहुशोबहुविधं इष्टव्यमिति । ए तदेव दर्शयितुमाह । (मणवइकालाआणा पाणुसंनवतहायसंनवे । सोत्तादीणं सदा, दिएविसएसुगहणंच ॥ ४ ॥ (मणवइइत्यादि) आंतरेण व्यापारेण गृहीत्वा पुज्जलात्मनोयोग्यान् मनस्त्वेन परिणमयति नाषायोग्यान् नाषात्वेन परिणमयति काय योग्यान् काययोग्यत्वेन अन्नपानयोग्यान् तज्जावेनेति । तथा मनोवाक्कायादीनां त ज्जावपरिणतानां यद्दीर्यं सामर्थ्यं तद्विविधं । संनवे संज्ञाव्येच । संनवे तावत्तोर्यकृताम नुत्तरोपपातिकानांच सुराणामतीव पटूनि मनोइव्याणि नवंति । तथाहि । तौर्यकृताम नुत्तरोपपातिकसुरमनःपर्यायज्ञानिप्रश्नव्याकरणस्य इव्यमनसैव करणात् । अनुत्तरो पपातिकसुराणांच सर्वव्यापारस्यैव मनसा निष्पादनादिति । संज्ञाव्ये तु योहि यम

हंचेयंपवुञ्च ई के०) केवीरीते ए प्रकर्षे करी वीर्यं कहेते. ॥ १ ॥ (कम्ममेगेपवेदेतिके०)
 एकतो अष्ट प्रकारे कर्मे क्रिया अनुष्ठानरूप वीर्यं कहेते (अकम्मंवावि के०) अथवा
 अकर्म एटले जीवन्तुं सहेज स्वरूप तेने पण एक वीर्यं कहेते एम् बे प्रकारे वीर्यं कहेते
 (सुवयाके०) अहोसुव्रतो (एतेहिंदोहिवाणेहिं के०) एज बे स्थानके करी बल वीर्यना
 जेद जाणो एटले एक सकर्मक अने बीजो अकर्मकना जेदे करी वे प्रकारनो वीर्य जा
 एवो (जेहिंदीसंतिमच्चिया के०) जेने विषे व्यवस्थित सर्व मनुष्यो देखायते. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथाष्टमं । पूर्वं कुशीलसुशीलावुक्तौ तौच वीर्यतः स्यातामिति वीर्यमत्रो
 च्यते । (डहेति) द्विधा द्विप्रकारकमेतद्वीर्यं सुष्ठु आख्यातं तीर्थकृदादिभिः । इदं वीर्यं
 द्विजेदं प्रोच्यतइति । वीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषः । तत्र किंनु वीरस्य सुजटस्य वीरत्वं केन
 वा हेतुनाऽसौवीरइत्युच्यते । तुशब्दोवितर्के ॥ १ ॥ किंतद्वीर्यं किंवा वीरत्वमित्याह । (क
 म्मेति) कर्मक्रिया अनुष्ठानमित्येव वीर्यमिति प्रवेदयंति ॥ अथवाऽष्टप्रकारं कर्म कारणो
 कार्योपचारात् तदेव वीर्यमित्युच्यते । तथाहि । नावनिष्पन्नं कर्म उदधिकनावोपि कर्मोद
 यनिष्पन्नइति बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वयं । कर्मरहितोऽकर्मावीर्यांतरायद्वयजनितं जीव
 स्य सहजं वीर्यं । चशब्दाच्चारित्रमोहनीयोपशमद्वयोपशमजनितं हेसुव्रताएवंचूतं पंडितवीर्यं
 जानीतइद्व्यां द्वाभ्यां स्थानाभ्यां बालपंडितवीर्याभ्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । येन्यो
 ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्यामनुष्याअपदिश्यंते । तथाहि । अनेककार्येषूद्यमवतं नरं वृद्धा
 वीर्यवानयमित्युच्यते तथा वीर्यांतरायद्वयादनंतबलयुक्तोयं मर्त्यइत्यपदिश्यते ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं सप्तममध्ययनं सांप्रतमष्टममारभ्यते ॥ अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहा
 नंतराध्ययने कुशीलास्तत्प्रतिपद्वनूताः श्रीसुशीलाः प्रतिपादिताः । तेषांच कुशीलत्वं च संय
 मवीर्यांतरायोदयात्तत्त्वद्वयोपशमाच्च नवतीत्यतोवीर्यप्रतिपादनायेदमुपदिश्यते तदने
 न संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि ।
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽयं ॥ (बालबालपंडितपंडितवीर्यजेदात्रिविधमपि वीर्यं
 परिज्ञाय पंडितवीर्यं यतितव्यमिति । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वीर्याध्ययनवीर्यनिक्षेपाय
 निर्युक्तिरुदाह । (विरिण्बकंदवे, सचित्ताचित्तमीसगंचेव ॥ डुपयचउण्यययपयं, एयंति
 विहंतिसच्चित्तं ॥ १ ॥) (विरिण्बकमित्यादि) वीर्यं नामस्थापनाइव्यक्तेत्रकालनावचेदा
 त् षोढा निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्थापने कुल्लो इव्यवीर्यं द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च ।
 आगमतोज्ञाता तत्र वाऽनुपयुक्तः । नोआगमतस्तु कृशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तसचित्ताचित्त
 मिश्रजेदात्रिधा वीर्यं सचित्तमपि द्विपदचतुष्पापदजेदात् त्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां अर्ह

अक्रवर्त्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्वीर्यं स्त्रीरत्नस्य वा यस्यवा यद्वीर्यं तदिह इव्यवीर्यत्वेन ग्राह्यं । तथा चतुष्पदानामश्वहस्तिरत्नादीनां सिंहव्याघ्रशरजादीनां वा परस्य यद्वीर्यं धावने वा वीर्यं तदिति । तथाऽपदानां गोशीर्षचंदनप्रनृतीनां शीतोष्णकालयोरुष्णशीतवीर्य परिणामइति । अचित्तवीर्यप्रतिपादनायाह ॥ अचित्तं पुणविरयं, आहारावरणप्रहरणा दीसु ॥ जहउसहीएनणियं, विरियं रसवीरियविवागो ॥ १ ॥ (अचित्तंपुणेत्यादि) अ चित्तइव्यवीर्यं त्वाऽऽहारावरणप्रहरणेषु यद्वीर्यं तदुच्यते । तत्राऽऽहारवीर्यं सद्यः प्राणकरा हृद्याघृतपूर्णाः कफापहाइत्यादि । उपधीनां च शल्योऽरणसंरोहणविषापहारमेधाक रणादिकं रसवीर्यं विपाकवीर्यं च । तदुक्तं । चिकित्साशास्त्रादौ तदिह ग्राह्यमिति । तथा योनिप्रानृतकान्नानाविधं इव्यवीर्यं इष्टव्यमिति । तथा आवरणैकववादी, चक्रादीयंचप्रहर णेहोति ॥ खित्तंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि । तथा (आवरणेइत्यादि) आवरणे कव चादीनां प्रहरणे चक्रादीनां यन्नवति वीर्यं तदुच्यतइति । अधुना क्षेत्रकालवीर्यं गाथापश्चा र्धेन दर्शयति । क्षेत्रवीर्यंतु देवकुर्वादिकं क्षेत्रमाश्रित्य सर्वाण्यपि इव्याणि तदंतर्गतान्युत्कृष्ट वीर्यवंति नवंति । यद्वा दुर्गादिकं क्षेत्रमाश्रित्य कस्यचिद्वीर्योऽस्मात्सो नवति । यस्मिन्वा क्षेत्रे वीर्यं व्याख्यायते तत्क्षेत्रवीर्यमिति । एवं कालवीर्यमप्येकांतसुखमादावाऽऽयोज्य मिति । तथाचोक्तं । वर्षासु लवणममृतं, शरदिजलं गोपयश्चहेमंते ॥ शिशिरे चामलक रसो, घृतंवसंते गुडश्चाऽस्ते ॥ १ ॥ तद्यथा । ग्रीष्मे तुल्यगुडां सुसैधवयुतां मेघावनर्द्धवरे, तुल्यां शर्करया शरदमलया शुंतया तुषारागमे । पिप्पल्या शिशिरे वसंतसमये द्रौण्ये संयोजि तां, पुंसां प्राप्य हरीतकीमिव गदानश्यंतु ते शत्रवः ॥ १ ॥ जाववीर्यप्रतिपादनायाह । (जावोजीवस्स सवीरियस्स विजयंमि लद्धिणोगविहा ॥ उरस्सिंदिय अल्लुप्पिएसु ब द्दुसोबद्दुवीहियं (जावोजीवस्सेत्यादि) सवीर्यस्य वीर्यशक्त्युपेतस्य जीवस्य वीर्य विषये अनेकविधा लब्धिस्तामेव पश्चाद्धेन दर्शयति । तद्यथा । उरसि नवमौरस्यं शा रीरबलमित्यर्थः । तथैडियबलमाध्यात्मिकं बलं बद्दुशोबद्दुविधं इष्टव्यमिति । ए तदेव दर्शयितुमाह । (मणवइकालाआणा पाणुसंजवतहायसंजवे । सोत्तादीणं सदा, दिएविसएसुगहणंच ॥ ४ ॥ (मणवइइत्यादि) आंतरेण व्यापारेण गृहीत्वा पुज्जलात्मनोयोग्यान् मनस्त्वेन परिणमयति जाषायोग्यान् जाषात्वेन परिणमयति काय योग्यान् काययोग्यत्वेन अन्नपानयोग्यान् तज्जावेनेति । तथा मनोवाक्कायादीनां त ज्जावपरिणतानां यद्वीर्यं सामर्थ्यं तद्विविधं । संजवे संजाव्येच । संजवे तावत्तार्थकृताम नुत्तरोपपातिकानांच सुराणामतीव पटूनि मनोइव्याणि नवंति । तथाहि । तार्थकृताम नुत्तरोपपातिकसुरमनःपर्यायज्ञानिप्रभव्याकरणस्य इव्यमनसैव करणात् । अनुत्तरो पपातिकसुराणांच सर्वव्यापारस्यैव मनसा निष्पादनादिति । संजाव्ये तु योहि यम

यै पटुमतिना प्रोच्यमानं नशक्नोति सांप्रतं परिणमयितुं संज्ञाव्यते त्वेषपरिकर्म्यमाणः
 शक्नोत्यमुमर्थं परिणमयितुमिति । वाग्वीर्यमपि द्विविधं । संज्ञवे संज्ञाव्येच । तत्र संज्ञवे
 तीर्थकृतां योजननिर्हारिणी वाक् सर्वस्वज्ञावानुगताच । तथाऽन्येषामपि क्षीरमध्वास्त्रवा
 दित्वादिभ्यस्तां वाचः सौजाग्यमिति । तथा । हंसकोकिलादीनां संज्ञवति स्वरमाधुर्यं । सं
 ज्ञाव्येतु संज्ञाव्यते श्यामायाः स्त्रियागानमाधुर्यं । तथाचोक्तं । श्यामा गायति मधुरं, का
 ली गायति खरंच रुद्धंचेत्यादि । तथा संज्ञावयामएनं श्रावकदारकमकृतमुखसंस्कारम
 प्यहरेषु यथावदजिनस्येष्विविति । तथा संज्ञावयामः शुक्रसारिकादीनां वाचोमानुषज्ञा
 प्रापरिणामः । कायवीर्यमप्यौरस्थं । यद्यस्य बलं तदपि द्विविधं संज्ञवे संज्ञाव्येच । यथा चक्र
 वर्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्बाहुबलादिकायबलं । तद्यथा कोटिशिलात्रिष्टुष्टेन वामकरत
 लेनोद्धृता । यद्विवा (सोलसरायसहस्राश्त्यादि) यावदपरिमितबलाजिनवरेंडाइति ।
 संज्ञाव्येतु संज्ञाव्यते तीर्थकरोलोक, मलोके कंडुकवत् प्रहेतुं तथा मेरुं दंमवज्रहीत्वा वसु
 धां ठत्रकवद्धर्तुमिति । तथा संज्ञाव्यते अन्यतरसुराधिपोजंबू द्वीपं वामहस्तेन ठत्रवद्ध
 र्तुमयत्नेनैव मंदिरमिति । तथा संज्ञाव्यते अयं दारकः परिवर्धमानः शिलामेनामुद्धर्तुं ह
 स्तिनं दमयितुमर्थं वाहयितुमित्यादि । इन्द्रियबलमपि श्रोत्रेन्द्रियादिस्वविषयग्रहणसमर्थं
 पंचधैकैकं द्विविधं संज्ञवे संज्ञाव्येच । संज्ञवे यथा श्रोत्रस्य द्वादशयोजनानि विषयः । एवं श्रो
 णाणामपि योयस्य विषयइति । संज्ञाव्ये तु यस्य कस्यचिदनुपहतेंद्रियस्य श्रोत्रस्य कुक्षस्य
 पिपासितस्य परिणानस्य वा अर्थग्रहणसमर्थमपि इन्द्रियं सद्यथोक्तदोषोऽपशमे तु सति
 संज्ञाव्यते विषयग्रहणायेति । सांप्रतमध्यात्मिकं वीर्यं दर्शयितुमाह । उक्लमधित्तीधीरत्तं,
 सोडीरत्तंखमायगंजीरं । उवयोगं योगतव, संज्ञमादियहोऽथज्जुप्पो (उक्लमधीत्यादि) । आ
 त्मन्यधीत्यध्यात्मं तत्र जवमाध्यात्मिकमांतरशक्तिजनिर्त सात्विकमित्यर्थः । तच्चाऽनेक
 धा । तत्रोद्यमोज्ञानतपोऽनुष्ठानादिषूत्साहः । एतदपि यथा योगं संज्ञवे संज्ञाव्ये च
 योजनीयमिति । धृतिः संयमे धैर्यं चित्तसमाधानमिति । धीरत्वं परीषहोपसर्गाहोच्य
 ता शौंडीर्यं त्यागसंपन्नता षट्खंडमपि नरतं त्यजतश्चक्रवर्तिनोन मनः कंपते । य
 दिवाऽऽपद्यविपस्नुता । यद्विवा विषमेऽपिकर्तव्ये समुपस्थिते पराजियोगमकुर्वन् मयै
 वैतत्कर्तव्यमित्येवं हर्षायमाणोऽविपस्नोविधत्तइति । कृमावीर्येतु पैराकुश्यमाणोऽपि
 मनागपि मनसा नहोन्मुपयाति नावयति । तच्चेदं । आकुष्टेन मतिमता तत्वार्थगवे
 पणे मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंतु कोपेन ॥ ३ ॥ तथा (अक्कोसहण
 एमारण धम्मप्रांसाण बालसुलजाणं ॥ लाजं मन्नइ धीरो, जहुत्तराणं अजावंमि ॥ १ ॥) गां
 नीर्यवीर्यं नाम परीषहोपसर्गैरधृष्यत्वं । यद्विवा यन्मनश्चमत्कारकारिण्यपि स्वानुष्ठाने
 अनौद्धत्यं । उक्तंच । (बुद्धुब्बलेइ जंहं, इक्कणयं रित्तयं कणकणेइ । नरियाइ ए खुस्संती, सुपु

रिसविन्नाण चंडाई ॥ १ ॥) उपयोगवीर्यं साकारानाकारभेदात् द्विविधं । तत्र साकारोपयोगोऽष्टधा ऽनाकारश्चतुर्धा । तेन चोपयुक्तः स्वविषयस्य इव्यक्तेत्रकालजावरूपस्य परिच्छेदं विधत्तइति । तथा योगवीर्यं त्रिविधं । मनोवाक्कायभेदात् । तत्र मनोवीर्यमकुशलमनो निरोधः कुशलमनसश्च प्रवर्तनं मनसोवा एकत्वीजावःकरणं । मनोवीर्येणहि निर्णयसंयताः प्रवृद्धपरिणामाश्चवस्थितपरिणामाश्च नवंतीति । वाग्वीर्येण तु नाषमाणोऽपुनरुक्तं निरवद्यं च नाषते । कायवीर्यं तु यस्तु समाहितपाणिपादः कूर्मवदवतिष्ठतइति । तपोवीर्यं द्वादशप्रकारं तपोयद्दलादग्लायन् विधत्तइति । एवं सप्तदशविधेयं संयमे एकत्वाद्यऽध्यवसितस्य यद्दलात्प्रवृत्तिस्तत्संयमवीर्यं । कथमहमतिचारं संयमेन प्राप्नुयामित्यध्यवसायिनः प्रवृत्तिरित्येवमाद्यऽध्यात्मवीर्यमित्यादिच जाववीर्यमिति । वीर्यप्रवादपूर्वेचाऽनंतं वीर्यं प्रति पादितं । किमिति यतोऽनंतार्थं पूर्वं नवति । तत्रच वीर्यमेव प्रतिपाद्यते । अनंतार्थता चातआगंतव्या । तद्यथा । (सर्वणईणं जाहोळ्ळवानुया गणणमागयासत्ती । तत्तोबहुय तरागो अडो एगस्स पुवस्स ॥ १ ॥ सर्वसमुदाणजलं जइ पड्ढमियं हविळ्ळ संकलियं । एत्तोबहुय तरागो, अडो एगस्स पुवस्स ॥ १ ॥) तदेवं पूर्वार्थस्याऽनंत्यादीर्यस्य च तदर्थत्वादनंतता वीर्यस्येति । सर्वमप्येतदीर्यं त्रिधेति प्रतिपादयितुमाह । (सर्वंपिय तं तिविहं, पंमियबालविरियंच । अह्वावि होंति डुविहं, अगारअणगारियंचेव ॥ १ ॥) (सर्वंपियमित्यादि) सर्वमप्येतज्जाववीर्यं पंडितबालमिश्रभेदात् त्रिविधं । तत्रनागाराणां पंडितवीर्यं बालपंडितवीर्यं त्वगाराणां गृहस्थानामिति । तत्र यतीनां पंडितवीर्यं सादिसपर्यवसितं । सर्वविरतिप्रतिपत्तिकाले सादितासिद्धावस्थायां तदजावात्सांतं । बालपंडितवीर्यं तु देशविरतिसज्जावकाले सादि । सर्वविरतिसज्जावे तद्धंशेवा सपर्यवसानं । बालवीर्यं त्वविरतिलक्षणमजव्यानामनाद्यपर्यवसितं नव्यानां त्वनादिसपर्यवसितं । सादि सपर्यवसितं तु विरतिप्रशांत सादिता । पुनर्जयन्यतांतर्मुहूर्ताडुत्कृष्टतो ऽपार्द्धपुञ्जलपरावर्तात् विरतिसज्जावात् सांततेति । साद्यपर्यवसितस्य तृतीयजंगकस्य त्वसंनवएव । यदिवा पंडितवीर्यं ससर्वविरतिलक्षणं । विरतिरपि चारित्रमोहनीयहृयहृयोपशमलक्षणात्रिविधैवाऽतोवीर्यमपि त्रिधैव नवति गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपः । तदनुसूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (डुहावेदंसुयस्कायमित्यादि) द्वे विधे प्रकारावऽस्येति द्विविधं द्विप्रकारं । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वात् इदमोयदनंतरं प्रकर्षेणोच्यते वीर्यं तद्विभेदं सुष्ठ्वाख्यातं स्वाख्यातं तीर्थकरादिभिः । चोवाक्यालंकारे । तत्रेऽरगतिप्रेरणयोः । विशेषेण ईरयति प्रेरयति अनिहितं येन तदीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषइत्यर्थः । तत्र किंतु वीरस्य सुनटस्य वीरत्वं केनवा कारणेनाऽसौवीरइत्यनिधीयते । तुशब्दोवितर्कवाची । एतद्वितर्कयति । किंतदीर्यं वीरस्य वा किंतदीरत्वमिति ॥ १ ॥ तत्र भेदद्वारेण वीर्यस्वरूपमाचख्यासुराह ॥ (कम्ममेगेइत्यादि)

कर्म क्रियानुष्ठानमित्येतदेके वीर्यमिति प्रवेदयन्ति । यद्विवा कर्माष्टप्रकारं कारणे कार्ये पचारात् तदेव वीर्यमिति । तथा ह्यौदयिकजावनिष्पन्नं कर्मेत्यपदिश्यते । औदयिकोपिच जावः कर्मोदयनिष्पन्नएव बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वयं । न विद्यते कर्माऽस्येत्यकर्मा । वीर्योतरायद्दयजनितं जीवस्य सहजं वीर्यमित्यर्थः । चशब्दात् चारित्रमोहनीयोपशमज नितं च । हेसुव्रताएवंनूतपंडितवीर्यं जानीत यूयं । आन्यामेव दान्यां स्थानान्यां सकर्म काकर्मकापादितं बालपंडितवीर्याभ्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । यकान्यां ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्येषु नवामर्त्याः (दिस्संतइति) दृश्यन्तेऽपदिश्यन्तेवा । तथाहि । नानाविधासु क्रियासु प्रवर्तमानमुत्साहबलसंपन्नं मर्त्यं दृष्ट्वा वीर्यवानयं मर्त्यस्त्येवमपदिश्यते । तथा न दावारककर्मणः कृयादनंतबलयुक्तोऽयं मर्त्यस्त्येवमपदिश्यते दृश्यतेचेति ॥ २ ॥

पमायं कम्ममाहंसु अप्पमायं तहावरं ॥ तप्पावादेसउवावि, बालं पंन्तियमेववा ॥ ३ ॥ सत्तमेगेतु सिरकंता, अतिवायाय पाणिणं ॥ एगे मंते अहिज्जंति, पाणनूयविहेडिणो ॥ ४ ॥

अर्थ—(पमायंकम्ममाहंसु के०) श्रीतीर्थंकर देव प्रमादने कर्म कहेले तेप्रमाद कहेले मज्झिमसयकसाया निहाविहगाय पंचमेनणियाइत्यादि (अप्पमायंतहावरंके०) तथा अप्रमादने अकर्म कहेले (तप्पावादेसउवाविबालंपंन्तियमेववा के०) जे प्रमादि अको कर्म करे ते बालवीर्य कहिए अने जे अप्रमादि अको कर्म करे ते पंन्तितवीर्य कहिए ते बाल अने पंन्तितवीर्य आवीरीतेले अनव्यने अनादि अपर्यवसित अने नव्यने अनादि सपर्यवसित अथवा सादि सपर्यवसित जाणवो ॥ ३ ॥ (सत्तमेगेतुसिरकंता के०) कोइएक शस्त्र एटले खजादि हथीयारधनुष्य विद्यादिक शीखे अथवा शास्त्र एटले ज्योतिषादिक शास्त्र तथा निमित्तवैद्यक औषध प्रमुख शीखे शावास्तेशीखेतोके (पाणिणंके०) जीवोने (अतिवायायके०) अतिपात एटले विनाश करवाने अर्थे शीखे (एगेमंतेअहिज्जंति के०) तथा कोइएक हिंसक मंत्रादिक जणीने जे अथर्वणयाग अश्वमेध मनुष्य मेध अजामेध प्रमुख करे ए (पाणके०) बेंडियादिक त्रस जीव तथा (नूतके०) पृथिव्यादिक स्थावरजीव तेने (विहेडिणोके०) विविध प्रकारे हणवा निमित्ते पूर्वोक्त मंत्रादि जणे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—प्रमादमेव कर्म आहुस्तीर्थकृतः । कर्महेतुत्वात्प्रमादः कर्मैव । अप्रमादं चापरं कर्म आहुः । कोर्यः । प्रमादात्कर्म बध्यते सकर्मणश्च क्रिया बालवीर्यं । तथा अप्रमत्तस्य कर्माजावस्तस्यच पंन्तितवीर्यं । तज्जावदेशतः बालवीर्यस्य पंन्तितवीर्यस्य जावस्तेनादे शोव्यपदेशस्तत्र बालवीर्यमनव्यानामनाद्यनंतं । नव्यानामनादिसांतं सादिसांतं वा । पंन्ति

तवीर्यं तु सादिसांतमेव ॥३॥ बालवीर्यमाह । शस्त्रं प्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकमेके
शिक्षंते प्राणिनामतिपाताय विनाशाय गृह्णन्ति । एके बालवीर्यवंतो मंत्रान्निचारकानधी
यते । किञ्चूतान् प्राणिनोर्दीड्याद्याः । चूतानि पृथिव्यादीनि तेषां हेतुकान् बाधकान् ॥४॥

॥ टीका—इह बालवीर्यं कारणे कार्योपचारात्कर्मैव वीर्यत्वेनाभिहितं । सांप्रतं कारणे
कार्योपचारादेव प्रमादं कर्मत्वेनापदिशन्नाह । (पमायमित्यादि) । प्रमाद्यन्ति सद्गुणान्
हिताजवन्ति प्राणिनो येन सप्रमादो मद्यादिः । तथाचोक्तं । (मद्यविसयकसाया, ए
द्वाविगहाय पंचमे जणिया । एसपमायपमाउ, एदिछो वीयरगेहिं ॥ १ ॥) तमेवंचूतं
प्रमादं कर्माद्गुरुक्तवंतस्तीर्थकरादयोऽप्रमादंच तथा ऽपरकर्मकमादुरिति । एतदुक्तं नव
ति । प्रमादापहतस्य कर्म बध्यते सकर्मणश्च यक्रियानुष्ठानं तद्बालवीर्यं । तथाऽप्रमत्तस्य
कर्मान्नावोजवति । एवंविधस्य च पंडितवीर्यं नवति । एतच्च बालवीर्यं पंडितवीर्यमिति
वा प्रमादवतः सकर्मणो बालवीर्यमप्रमत्तस्याऽकर्मणः पंडितवीर्यमित्येवमायोज्यं । (त
प्रावादेसउवापीति) तस्य बालवीर्यस्य कर्मणश्च पंडितवीर्यस्य वा जावः सत्ता सतद्भाव
स्तेनाऽऽदेशोव्यपदेशस्ततस्तद्यथा बालवीर्यमनव्यानामनादि अपर्यवसितं नव्यानामनादि
सपर्यवसितं वा सादिसपर्यवसितं चेति । पंडितवीर्यं तु सादिसपर्यवसितमेवेति ॥ ३ ॥
तत्र प्रमादापहतस्य सकर्मणो यद्बालवीर्यं तद्दर्शयितुमाह । (सञ्जमेगेइत्यादि) । शस्त्रं ख
जादिप्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकं प्राण्युपमर्दकारि तत् सुष्ठु सातगौरवगृह्णाएके
केचन शिक्षंते उद्यमेन गृह्णन्ति । तच्च शिक्षितं सत् प्राणिनां जंतूनां विनाशाय नवति ।
तथाहि । तत्राऽपदिश्यते एवंविधमालीढप्रत्यालीढादिनिर्जीवव्यापादयितव्ये स्थानं वि
धेयं । तदुक्तं । मुष्टिना ह्लादयेल्लक्ष्यं, मुष्टौ दृष्टिं निवेशयेत् । हतं लक्ष्यं विजानीयाद्यदि
मूर्धा न कंपते । १ । (तथा) एवं लावकरसः क्षयिणे देयोऽनयारिष्टाख्यो मद्यविशेषश्चे
ति । तथैवं चौरादेः शूलारोपणादिकोदंडो विधेयः । तथा चाणिक्यानिप्रायेण परोवंच
यितव्योऽर्थोपादानार्थं तथा कामशास्त्रादिकं चोद्यमेनाऽशुजाध्यवसायिनोधीयते । तदेवं
शस्त्रस्य धनुर्वेदादेः शास्त्रस्य वा यदन्यसनं तत्सर्वं बालवीर्यं । किंचैके केचन पापोदयान् मं
त्रान्निचारकानाऽऽथर्वणानश्वमेधपुरुषमेधादिकं विधीयते । किञ्चूतानिति दर्शयति । प्रा
णा दीड्यादयो चूतानि पृथिव्यादीनि तेषां विविधमनेकप्रकारं हेतुकान् बाधान् रुक्संस्था
नीयान् मंत्रान् पठन्तीति । तथाचोक्तं । षट्शतानि नियुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि । अ
श्वमेधस्य वचनाद्भूतानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि ॥ ४ ॥

माइणो कट्टु मायाय, कामजोगे समारज्जे ॥ हंता हेंता पगप्पिता
आयसायाणुगामिणो ॥ ५ ॥ मणसा वयसाचेव, कायसा चेव
अंतसो ॥ आरउ परउ वावि, उहाविय असंजया ॥ ६ ॥

अर्थ—(माइणोकट्टुमायायके०) कोइएक मायावि पुरुष माया केलवीने (कामजोगेसमार
जेके०) शब्दादिक विषय रूप कामजोगनो समारंज करे एटले पोतानाचित्तने विषे आशक्त
ठता काम सेवना करे एवा ते (आयसायाणुगामिणोके०) पोताना आत्म सुखना अर्थि वि
षय गृह ठता (हंताहेंता पगप्पिता के०) जीवना हणनार तथा अंगोपांगना हेंदनार
तथा पेटना कापनार आय ॥ ५ ॥ (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी
चेव पदपूर्णाथेठे अने (कायसा के०) कायायें करी (अंतसोके०) आशक्त ठता तंडु
ल मज्झनी पेरे कर्म बांधता तथा (आरउके०) आरत आलोकने विषे (परउवाविके०) अ
थवा परलोकने विषे पण (उहाविय के०) ए बन्ने लोकने विषे कृत्य कारीत पणे करी
ते जीव घातना करनार पुरुष निश्चै थकी (असंजया के०) असंयति जाणवा. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—मायाविनोमायां परवंचनानि कृत्वा कामजोगान् समारज्जंते सेवन्ते । तदे
वमात्मना सातानुगामिनः स्वसुखलिप्सवः प्राणिनां हंतारः स्युः । तथा हेंतारः कर्णेना
सादेः प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेः ॥ ५ ॥ मनसा वाचा कायेन अंतशः कायेनाशक्तोपि तं
हुलमतस्यवन्मनसैव कर्म बध्नाति तथा आरतः परतश्चेति इह लोकपरलोकयोर्दिधापि कृ
तकारितान्यां च संयताजीवोपघातकारिणः ॥ ६ ॥

॥ टीका—(अधुना सज्जमित्येतत्सूत्रपदं सूत्रस्पर्शिकया निर्युक्तिकारः स्पष्टयितुमा
ह । सज्जमसिमादीयं, विज्जामंतेयदेवकयं । पण्णविकरुणअग्गेय, वायुतहमीसगंचेवा) (स
ज्जमित्यादि) शस्त्रं प्रहरणं तच्चाऽसिः खड्गादिस्तदादिकं तथा विद्याधिष्ठितं मंत्राधिष्ठितं तदे
व कर्मकृतं दिव्यक्रियानिष्पादितं । तच्च पंचविधं । तद्यथा । पार्थिवं वारुणमाग्नेयं वा
यव्यं तथैव ऋगादिमिश्रं चेति । किंचाऽन्यत् । माइणोइत्यादिसूत्रं । माया परवंचनादिका
बुद्धिः सा विद्यते येषांते मायाविनस्तएवंजूतामायाः परवंचनानि कृत्वा एकग्रहणे त
ज्जातीयग्रहणादेव क्रोधिनीमानिनीलोचिनः संतः कामान् इहारूपान् तथा जोगांश्च
शब्दादिविषयरूपान् समारज्जंते सेवन्ते । पाठांतरंवा (आरंजायेतिवट्टइ) त्रिनिर्मनोवा
क्कायैरारंजार्थं वर्जते । बहून् जीवान् व्यापादयन् बध्न् अपध्वंसयन् आज्ञापयन् जो
गार्थी वित्तोपार्जनार्थं प्रवर्ततइत्यर्थः । तदेवमात्मसातानुगामिनः स्वसुखलिप्सवोऽऽसु
विषोविषयेषु गृहाः कपायकजुषितांतरात्मानः संतएवंजूतानवन्ति । तद्यथा । हंता

रः प्राणिव्यापादयितारस्तथाहेत्तारः कर्णनासिकादेस्तथा प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेरिति ॥ ५ ॥ तदेतत्कथमित्याह (मणसाइत्यादि) अधुना सन्नमित्येतत्सूत्रपदं तदेतत्प्राण्युपमर्दनं मनसा वाचा कायेन कृतकारितानुमतिनिश्चांतशः कायेनाऽशक्तोऽपि तंडुलमत्स्यवन्मनसैव पापानुष्ठानानुमत्या कर्म बधातीति । तथाऽऽरतः परतश्चेति लौकिकी वा युक्तिरिति । एवं पर्यालोच्यमानाऐहिकामुष्मिकयोर्द्विधापि स्वयंकरणेन परकरणेन वा संयता जीवोपघातकारिण इत्यर्थः ॥ ६ ॥

वेराइं कुवई वेरी, तउ वेरेहिं रज्जती॥पावोवगाय आरंजा, डुक्क
फासाय अंतसो ॥७॥ संपराइय णियहंति, अत्तडुक्कडकारिणो ॥
रागदोसस्सिसया बाला, पावं कुवंति ते बहू ॥ ८ ॥

अर्थ—(वेराइंकुवईवेरीके०) जीवघातनो करनार पुरुष ते विरोधरूप वैर ने अनेक जीवोनी साथे करे (तउवेरेहिंरज्जतीके०) तथा ते वैरे करी परलोके पण राचे एटले वैर साथे संबंध करे (पावोवगायआरंजाके०) पापना समीप गामी एवा सावधानुष्ठानरूप आरंजना करनार ते (डुक्कफासायअंतसो के०) अंत काले विपाकावसरे असातावेदनीय ना उदय थकी डुःखनो स्पर्श पामे. ॥ ७ ॥ (संपराइयणियहंति के०) साते कर्म बांधवाना बे प्रकार कह्याले एक इर्यापथिकिक्रिया अने बीजी सांपराइकिक्रिया ए बे थकी जीव कर्मनो बंध बांधेले (अत्तडुक्कडकारिणो के०) आत्म डुष्कृतकारी एटले स्वयं पापकारी (रागदोसस्सिसयाबाला के०) रागदेषाश्रित एटले राग द्वेषे व्याकुल बाल एटले अज्ञानी सदसद् विवेक रहित एवा ठता (पावंकुवंतितेबहुके०) ते पुरुषो पोताना आत्माना घात करनार एटले आत्माने डुःखना देनारा एवा घणा पाप करे. ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—वैरी सजीवोवैराणि करोति ततोऽपैरैर्वैरैरनुरुध्यते. वैरपरंपरानुषंगी स्यादित्यर्थः । आरंजाः पापोपगाः पापयुक्ताअंतशोविपाककालडुःखदायिनः स्युः ॥ ७ ॥ आत्मडुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः सांपरायिकं कर्म नियहंति बध्नंति । ते किञ्चूताः । रागदेषाश्रिताबालाः पापं कुर्वन्ति बद्धनंतं । कर्मद्विधा । इर्यापथं सांपरायिकंच तत्र संपराया बादरकषायास्तेन्यआगतं सांपरायिकं जीवघातहेतुत्वेन कषायोऽहं कर्म बध्नन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं जीवोपघातविपाकदर्शनार्थमाह । (वेराइंइत्यादि) । वैरमस्यास्तीति वैरी सजीवोपमर्दकारी जन्मशतानुबंधीनि वैराणि करोति । ततोऽपि च वैरादपैरैर्वैरैरनुरुध्यते । वैरपरंपरानुषंगी जवतीत्यर्थः । किमिति । यतः पापं उपसामीप्येन गहंतीति पापोपगाः । कएते आरंजाः सावधानरूपाः । अंतशोविपाककाले डुःखं स्पृशंतीति डुःख

स्पर्शाअसातोदयविपाकिनोज्वंतीति ॥ ७ ॥ किंचाऽन्यत्संपराइयणियहंतीत्यादि)
द्विविधं कर्म ईर्यापथं सांपरायिकंच । तत्र संपरायाबादरकषायास्तेन्यआगतं सांपरायिकं
तज्जीवोपमर्दकत्वेन वैरानुषंगितयाऽऽत्मदुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः संतोनियहं
ति बध्नन्ति । तानेव विशिनष्टि । रागद्वेषाश्रिताः कषायकलुपितांतरात्मानः सदसद्विवेक
विकलत्वात् बालाश्च बालास्ते चैवंनूताः पापमसद्देयं बद्धनंतं कुर्वन्ति विदधति ॥७॥

एयं सकम्मवीरियं, बालाणं तु पवेदितं॥इतो अकम्मविरियं, पं

मियाणं सुणेहमे ॥८॥ दव्विए बंधणुम्मक्के, सब्ब उच्चिन्नबंधणे ॥ प

णोद्धपावकं कम्मं, सल्लं कंततिअंतसो पाठांतरे सल्लं कंतंति अप्पणो १०

अर्थ—(एयंसकम्मवीरियं के०) एपूर्वोक्त अनुक्रमे सकर्म वीर्य कह्यो ते कर्म बांधवा
नुं कारणते माटे ए (बालाणंतुपवेदितं के०) ए बालनुं वीर्य कहुं (इतो के०) ए
बालवीर्य कह्यानंतर (अकम्मविरियं के०) अकर्म वीर्य ते (पंमियाणंसुणेहमे के०)
पंमितनु वीर्य जाणवो ते हुं कहुं माटे हे शिष्यो तमे सांजलो ॥८॥ (दव्विएके०) मुक्ति
गमन योग्य एवो जीव इव्य (बंधणुके०) राग द्वेष रूप जे कषाय तेथकी (मुक्केके०) मुक्त ए
ढले रहित (सब्बउच्चिन्नबंधणे के०) सर्वथा प्रकारे कर्म बंधननो ढेय करनार एवोढतो
(पणोद्धपावकंकम्मं के०) पाप कर्मने ह्य करी (सल्लंकंततिअंतसो के०) जेने पामीने
जीव समस्त सव्य कापे अथवा पाठांतरे (सल्लंकंततिअप्पणोके०) पोताना शव्य कापे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—तत् पूर्वोक्तं बालानां सकर्मवीर्यं प्रवेदितं । यथा जमदग्निना स्वचार्यायामकार्य
प्रवृत्तः कृतवीर्योव्यादितस्तत्पुत्रेण कार्तवीर्येण जमदग्निर्हृतः पुनर्जमदग्निपुत्रेण परशु
रामेण सप्तवारान् कृत्रियाहताः पुनः कृतवीर्यसुतेन सुनूमेन त्रिःसप्तवारान् ब्राह्मणाह
ताइति बालानां कर्मवीर्यमिति । इतर्ध्वमकर्मवीर्यं पंडितानां तन्मे मम कथयतः शृ
णुत यूयं ॥ ८ ॥ इव्योनव्योमुक्तियोग्योऽकषायीत्यर्थः । बंधनोन्मुक्तः कर्मरहितः सर्वत
श्चिन्नबंधनः सूक्ष्मबादरकषायमुक्तः प्रणुद्य प्रेर्य पापं कर्म तत्कारणनूतान् आश्रवान् वा
त्यक्त्वा शव्यतुल्यमशेषं कर्म कृतव्यपनयति ॥ १० ॥

॥ टीका—एवं बालवीर्यं प्रदर्शयोपसंजिघृक्षुराह । (एयंसकम्मेत्यादि) । एतत् यत् प्राक्
दर्शितं । तद्यथा । प्राणिनामतिपातार्थं शस्त्रं शस्त्रं वा केचन शिद्धंते । तथा परे विद्यामं
त्रान् प्राणिबाधकानधीयते । तथाऽन्येमायाविनोनानाप्रकारां मायां कृत्वा कामजोगार्थं
मारंजान् कुर्वन्ते । केचन पुनरपि परेवैरिणस्तत्कुर्वन्ति येन वैरैरनुबध्यन्ते । तथाहि ।
जमदग्निना स्वचार्याकार्यव्यतिकरे कृतवीर्योविनाशि तत्पुत्रेण तु कार्तवीर्येण जमदग्निः

जमदग्निमुतेन परशुरामेण सप्तवारान् निःकृत्रा पृथिवी कृता । पुनः कार्त्तवीर्यमुतेन तु सु
 नूमेन त्रिःसप्तकत्वो ब्राह्मणा व्यापादिताः । तथाचोक्तं । अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 धिमुपैति शक्तिमान् । अधिकां कुरुते हि यातनां, द्विषतां जातमशेषमुद्धरेत् ॥१॥ तदेवं क
 षायवशगाः प्राणिनस्तत्कुर्वन्ति । येन पुत्रपौत्रादिष्वपि वैरानुबन्धोजवति । तदेतत्सकर्मणां
 बालानां वीर्यं । तुशब्दात्प्रमादवतां च प्रकर्षेण वेदितं प्रवेदितं प्रतिपादितमिति यावत् । अ
 त ऊर्ध्वमकर्मणां पंडितानां यद्वीर्यं तन्मे मम कथयतः शृणुत यूयमिति ॥ ए ॥ यथाप्रतिज्ञात
 मेवाह (दविष्ट्यादि) इव्योनव्योमुक्तिगमनयोग्यः । इव्यं च नव्यइति वचनात् । राग
 द्वेषविरहाद्वा इव्यनूतोऽकषायीत्यर्थः । यदिवा वीतरागइति । वीतरागोऽल्पकषायइत्य
 र्थः । तथाचोक्तं । किंसक्कावोयुंजे, सरागधम्मंमि कोइय्यकसायी । संतेविजोकषाए, निगि
 एहइसोवि तत्तुल्लो ॥१॥ सच किंनूतो नवतीति दर्शयति । बंधनात्कषायात्मकान्मुक्तो बंधनो
 न्मुक्तः । बंधनं तु कषायाणां कर्मस्थितिहेतुत्वात् । तथाचोक्तं । (बंधच्छिन्नकषायवसा
 इति) यदिवा बंधनो न्मुक्तइव बंधनो न्मुक्तः । तथा परः सर्वतः सर्वप्रकारेण सूक्ष्मबादरूपं
 विन्नमपनीतं बंधनं कषायात्मकं येन सविन्नबंधनः । तथा प्रणुद्य प्रेर्य पापं कर्म कारणनू
 तान्वाऽऽश्रवानपनीय शक्यवह्व्यं शेषकं कर्म तत् कृत्यपनयत्यंतशोनिरवशेषतो
 विघटयति । पातांतरंवा । (सल्लंकंतइय्यणोत्ति) शक्यनूतं यदष्टप्रकारं कर्म तदात्मनः
 संबधि कृतंति विनत्तीत्यर्थः ॥ १० ॥

नेयाउयं सुयस्कायं, उवादाय समीहणं नुज्जो नुज्जो उहावासं, अ
 सुहत्तं तहातहा ॥ ११ ॥ ठाणी विविहठाणाणि, चइस्संति ए
 संसरे ॥ अणियंते अयं वासे, णायएहि सुहीहिय ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे वस्तु पामीने शक्यने ह्वे ते देखाडेवे. (नेयाउयंसुयस्कायंके०) न्याय एटले
 ज्ञान दर्शन चारित्ररूप जे मोक्ष मार्ग श्री तीर्थंकर देवनो जाण्यो (उवादायके०) तेने उपा
 दान एटले ग्रहण करीने (समीहणके०) धर्म ध्यानने विषे उद्यम करे अने (नुज्जो नुज्जो
 उहावासंके०) जे बालवीर्यवंत ते वली वली अनंत नव ग्रहणने विषे जेम जेम नरकादि
 क दुःखना आवासोने विषे पर्यटन करे (तहातहा के०) तेम तेम (असुहत्तंके०)
 अशुचत्वं एटले दुर्ध्यानपणु प्रवर्द्धमान थाय एवो संसारनुं स्वरूप जाणीने पंडित पुरु
 ष धर्मध्यानने विषे प्रवर्त्ते ॥ ११ ॥ हवे संसारनुं अनित्य पणु देखाडेवे. (ठाणीविविह
 ठाणाणि के०) जे जीवना विविध प्रकारना प्रधान स्थानकठे तद्यथा देवलोकमां इइ
 तथा सामानिक त्रयस्त्रिंशकादिकना स्थानठे मनुष्यने विषे चक्रवर्त्ती वासुदेव बलदेव

तथा मांमलिकादिकना स्थाने तिर्यचने विषे पण क्वांएक इष्टजोग नूम्हादिक स्थाने
ते सर्व स्थाने (चइस्संति के०) ठांम्रो (एसंसउ के०) एमां संदेहकरवो नही
तथा (णायएहि के०) ज्ञाति गोत्री (सुहीहिया के०) सुहृद एटले बांधवादिक
(अणियंतेअयंवासे के०) ए सर्वनुं अनित्य अशाश्वत एवो वासते ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—नैय्याधिकं मोक्षनयनशीलं श्रुताख्यातं धर्ममुपादाय गृहीत्वा समीहते
सम्यक् मोक्षाय ईहते चेष्टते नूयो नूयः पुनः पुनः दुःखावासं बालवीर्यवान् स्यात् यथाय
था बालवीर्यवान् स्यात् तथातथाऽशुनत्वं दुर्ध्यानं प्रवर्धते ततश्च नरकादिदुःखं
॥ ११ ॥ स्थानानि विद्यंते येषां ते स्थानिनो देवल्लोकादिशुचिस्थानवर्तिनः स्थानानि त्यक्त्यं
ति नात्र संशयोऽशाश्वतत्वादिद्वैतचक्रित्वादीनां । यतः । सुचिरतरमुपित्वा बांधवैर्वि
प्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः ॥ सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं,
सुचिरमपि विचिंत्यो धर्मैकः सहायः ॥ १ ॥ इति ज्ञातकैः स्वजनैः सुहृद्भिश्च सहवासोय
मनियतः कियत्कालस्थायी ननित्यः ॥ १५ ॥

॥ टीका—यदुपादाय शल्यमपनयति तददर्शयितुमाह । (नेयाउयमित्यादि) नयनशी
लोनेता । नयते स्ताह्नीलिकस्तृन् । सचाऽत्र सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रात्मको मोक्षमार्गः श्रु
तचारित्ररूपो वा धर्मो मोक्षनयनशीलवान् गृह्यते । मार्गं धर्मं वा मोक्षं प्रति नेतारं सुष्ठु
तीर्थकरादिजिराख्यातं स्वाख्यातं तमुपादाय गृहीत्वा सम्यक् मोक्षाय चेष्टते ध्यानाध्यय
नादाबुध्यमं विधत्ते । धर्मध्यानारोहणालंबनायाह । नूयो नूयः पौनःपुन्येन यद्बालवीर्यं त
दतीतानागतानंतनवग्रहणेषु दुःखमावासयतीति दुःखावासं वर्तते । यथा यथाच बाल
वीर्यवान् नरकादिषु दुःखवासेषु पर्यटति तथातथा वास्याऽशुनाध्यवसायित्वाद्
श्रुतमेव प्रवर्धते इत्येवं संसारस्वरूपमनुपेक्ष्यमाणस्य धर्मध्यानं प्रवर्तत इति ॥ ११ ॥ सां
प्रतमनित्यनावनामधिकृत्याह । (गणीविविहेत्यादि) । स्थानानि विद्यंते येषां ते
स्थानिनः । तद्यथा देवल्लोके इंद्रस्तत्समानानि त्रयस्त्रिंशत्पार्षद्यादीनि मनुष्येष्वपि च
ऋवर्तिबलदेववासुदेवमहामंमलिकादीनि । तिर्यह्वपि यानि कानिचिदिष्टानि जोगनू
म्यादौ स्थानानि तानि सर्वाण्यपि विविधानि नानाप्रकाराण्युत्तमाधममध्यमानि तेषु स्था
निनस्त्यक्षयंति नात्र संशयो विधेय इति । तथाचोक्तं । अशाश्वतानि स्थानानि सर्वाणि दि
वि चेह च देवासुरमनुष्याणामृदयश्च सुखानि च तथाऽयं ज्ञातिनिः सद्बन्धुनिः सार्धं सहान्यै
श्च मित्रैः सुहृद्भिः संवासः सोऽनित्योऽशाश्वत इति । तथाचोक्तं । सुचिरतरमुपित्वा बांध
वैर्विप्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः । सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं ॥

सुचिरमपि विचिंत्यो धर्मैकः सहायइति ॥१॥ चकारौ धनधान्यद्विपदचतुष्पदशरीराद्यनि
त्यत्वनावनार्थौ । अशरणाद्यशेषनावनार्थेचा ऽनुक्तसमुच्चयार्थमुपात्ताविति ॥ १२ ॥

एवमादाय मेधावी, अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ॥ आरियं उवसंपङ्के,
सवधम्ममकोवियं ॥ १३ ॥ सहसंमइए एच्चा, धम्मसारं सुणे
तु वा ॥ समुवठिएउ अणगारे पच्चस्काय पावए ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवमादायमेधावीके०) एरीते पंथित पुरुषे अवधारीने (अप्पणोगिद्धिमुद्धरे
के०) पोतानो ममत्व स्वभाव उद्धरे एटले स्वजनादिकने विषे ममत्व नकरे (आ
रियंउवसंपङ्केके०) आर्यजे वीतराग प्रणीत मोक्षमार्गरूप धर्म तेने आदरे तेधर्म केवो
ढे तोके (सवधम्ममगोवियंके०) सर्व धर्ममांहे प्रधान अगोपित एटले अदूषितढे प्रगटढे
॥१३॥ हवे शुद्धधर्म परिज्ञान जेरीते आय तेरीते कहेढे. (सहसंमइएएच्चाके०)जाति
स्मरणादिके करी तथा पोतानी मतिये करी जाणीने (वाके०) अथवा अन्य गुर्वादिक
पाशेथी (धम्मसारंसुणेतुके०) धर्मनो सार जे चारित्र तेने सांजलीने अंगीकार करे (स
मुवठिएउअणगारे के०) पंथित वीथी संपन्न एवो साधु संयमने विषे उद्यमवंत थको
(पच्चस्कायपावए के०) पापकर्म जे सावद्यानुष्ठान तेने पच्चस्के एटले निराकरे ॥१४॥

॥ टीका—सर्वमनित्यमेवमादाय एवं ज्ञात्वा मेधावी आत्मनोगृद्धि ममत्वमुद्धरेत्
त्यजेत् आर्यं मोक्षमार्गमुपसंपाद्येताधितिष्ठेदाश्रयेत् । किंचूतं सर्वैः कुतीर्थधर्मैरकोपितोऽ
दूषितश्च ॥१३॥ धर्मसारं धर्मरहस्यं ज्ञात्वा (सहसंमइएइत्यादि) ज्ञातेनतीर्थकरादिन्योवा
श्रुत्वा चारित्रं प्रतिपद्यते । उपस्थितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तयेऽन्युद्यतोऽनगारः प्रत्याख्यातं
निराकृतं पापं येन सप्रत्याख्यातपापकः स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (एवमादायेत्यादि) अनित्यानि सर्वाण्यपि स्थानानीत्येवमा
दायावधार्य मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वा आत्मनः संबंधिनीं गृद्धि
गाद्ध्यं ममत्वमुद्धरेदपनयेन्ममेदमहमस्यं स्वामीत्येवं ममत्वं कचिदपि न कुर्यात् ।
तथा । आराज्ञातः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योमोक्षमार्गस्तमुपसंपद्येताऽधितिष्ठेत् समाश्रये
दिति । किंचूतं मार्गमित्याह । सर्वैः कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽदूषितः स्वमहिम्नैव दूष
यितुमशक्यत्वात् प्रतिष्ठां गतः । यदिवा सर्वैर्धर्मैः स्वभावैरनुष्ठानरूपैरगोपितं कुतिसत
कर्तव्यानावात् प्रकटमित्यर्थः ॥ १३ ॥ सुधर्मपरिज्ञानंच यथा नवति तद्वर्शयितुमाह ।
(सहसंमइएइत्यादि) धर्मस्यसारः परमार्थोधर्मसारस्तं ज्ञात्वाऽवबुध्य । कथमिति दर्श

यति । सहसम्मत्या स्वमत्यावा विशिष्टानिनिबोधिकज्ञानेन श्रुतज्ञानेनावधिज्ञानेन वा स्वपरावबोधकत्वात् ज्ञानस्य तेन सह धर्मस्य सारं ज्ञात्वेत्यर्थः । अन्येन्योवा तीर्थकरगणधराचार्यादिन्यज्ञातुवत् श्रुत्वा चिन्तातपुत्रवद्वा धर्मसारमुपगच्छति । धर्मस्य वा सारं चारित्रं तत्प्रतिपद्यते तत्प्रतिपत्तौच पूर्वोपात्तकर्मद्वयार्थं पंडितवीर्यसंपन्नोरागादिबंधनविमुक्तोबालवीर्यरहितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तये समुपस्थितोऽनगारः प्रवर्धमानपरिणामः प्रत्याख्यातं निराकृतं पापकं सावद्यानुष्ठानरूपं येनाऽसौ प्रत्याख्यातपापकोनवतीति ॥ १४ ॥

जं किंचुवक्त्रं जाणे, आनुस्केमस्स अप्पणो ॥ तस्सेव अंतरा
खिप्पं, सिक्कं सिक्केज्ज पंप्पि ॥ १५ ॥ जहा कुम्मे सअंगाई, स
ए देहे समाहरे ॥ एवं पावाई मेधावी, अक्षप्पेण समाहरे ॥ १६ ॥

अर्थ—(जं किंच के०) जे कोई प्रकारे करी (अप्पणो के०) पोतानो (आनुस्केमस्सके०) खेमे कुशले करी आयुष्यनो (उवक्त्रंजाणेके०) उपक्रम एटले विनाश जाणे अर्थात् पोतानुं मरण जाणे (तस्सेवअंतराखिप्पंके०) तेना अंतराले एटले विचाले द्विप्र एटले उतावलो (सिक्कंसिक्केज्जपंप्पिके०) ते पंडित संलेखणारूप शिक्षा शीखे अने ते शिक्षाने मरणावधि सुधि अंगीकार करे ॥ १५ ॥ (जहाके०) जेम (कुम्मेसअंगाईके०) कांचवो पोताना अंग तथा हाथ मस्तकादिक उपांगने (सएदेहेसमाहरे के०) पोताना देहने विषे गोपवे (एवं के०) एरीते (मेधावी के०) पंडितजे ठे ते पण (पावाई के०) पापजे सावद्यानुष्ठान रूप तेने (अक्षप्पेण के०) अध्यात्म एटले सम्यक् दर्शन ज्ञानादिक ज्ञावनार्थे करी (समाहरे के०) उपसंहरे एटले मरण काल सुधी संलेखणार्थे करी पापकर्मने निरुद्धे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—आयुःक्षेमस्य स्वायुष्यउपक्रमं ह्यं जानीयात् ज्ञात्वा च तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले द्विप्रमेवअनाकुलः पंडितः संलेखनारूपां शिक्षां नक्तपरिर्ज्ञितमरणादिकां वा शिक्षेत् ॥ १५ ॥ यथा कूर्मः स्वान्यंगानि स्वके देहे समाहरेजोपायेत् एवं मेधावी पंडितः पापानि पापानुष्ठानान्यध्यात्मना सम्यक् ज्ञानादिज्ञावनया समाहरेडुपसंहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जं किंचुवक्त्रमित्यादि) उपक्रम्यते संवर्त्यते ह्यमुपनीयते आयुर्येन सउपक्रमस्तर्था कंचन जानीयात् । कस्यायुःक्षेमस्य स्वायुष्यइति । इदमुक्तं नवति । स्वायुष्यस्य येन केनचित्प्रकारेणोपक्रमोच्चावी यस्मिन्वा काले तत्परिज्ञाय तस्योपक्रमस्य कालस्यवा अंतराले द्विप्रमेवाऽनाकुलोजीवितानाशंती पंडितोविवेकी संलेखना

नुरूपां शिक्षां नक्तपरिङ्गितमरणादिकां वा शिद्धेत् । तत्र ग्रहणशिक्षया यथावन्मरण विधिं विज्ञायाऽऽसेवनाशिक्षया सेवेतेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (जहाकुम्भेइत्यादि) । यथेत्यु दाहरणप्रदर्शनार्थः । यथा कूर्मः कञ्जपः स्वान्यंगानि शिरोधरादीनि स्वके देहे समाहरेजोप येदव्यापाराणि कुर्यादेवमनयैव प्रक्रियया मेधावी मर्यादावान् सदसद्विवेककी वा पापानि पापरूपाण्यनुष्ठानान्यध्यात्मना सम्यक् धर्मज्ञानादिजावनया समाहरेडुपसंहरेन्मरणकाले चोपस्थिते सम्यक्संलेखनया संलिखितकायः पंक्तिमरणेनाऽऽत्मानं समाहरेदिति ॥ १६ ॥

साहरे ह्णपाएय, मणं पंचेदियाणिय ॥ पावकं च परीणामं, जासा दोसंच तारिसं ॥ १७ ॥ अणुमाणंच मायंच, तं पडिन्नाय पंमिए ॥ (पाठांतरं अइमाणं च माइंच तं परिष्साय पंडिए) द्वितीय पाठांतरं (सुयंमे इहमेगेसिं, एयं वीरस्स वीरियं (तृतीय पाठांतरं । आयतठं समादा य एयं वीरस्स वीरियं) ॥ सातागारवणिहुए, उवसंते णिहेचरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(साहरे ह्णपाएयके०) काचबानी पेरे हाथ पग अंगोपांगादिकने गोपवीराखे (मणंपंचेदियाणियके०) तथा मनना अकुशल व्यापार तथा श्रोत्रादिक सर्व इंद्रिउनाविषय थकी निवर्त्ते तथा (पावकंचपरीणामके०) मननो पाप मय परिणाम एटले माठो अनिप्राय (जासादोसंचतारिसंके०) ज्यारे कांइ प्रयोजन पडे ल्यारे तेवोजजे पापरूप जाषानो दोष तेने पण संवरे ॥ १७ ॥ तथा कोइ पूजा सत्कार करे तेवारे मान टालवुं ते आश्री कहेवे. (अणुमाणंच मायंचके०) अल्पमान अल्पमाया अने चकारथकी अनुक्रमे क्रोध तथा लोभ पण लेवो (तंपडिन्नाय पंमिए के० तेने जाणीने पंक्ति विवेकी जन होयते अंहीं पा ठांतरे अइमाणमिति अत्यंतमान अत्यंतमाया तेमज अत्यंत क्रोध अने लोभ एनो सर्वथा प्रकारे त्याग करे एम पण कह्युं बीजुं पाठांतर (सुयंमेइ ह्मेगेसिं के०) एरीते में शु रुनी पाशेथी सम्यक् प्रकारे सांजव्युं के (एयंवीरस्स वीरियं के०) ए क्रोधादिकना जय थी वीर पुरुषनुं वीर्य पराक्रम जाणवुं पण जे संग्राममां शत्रुने ह एते परमार्थे वीर शुनट नकहेवाय तीजुंपाठांतर (आयतठंके०) मोक्षनो अर्थि आत्मतिष्ठ एवो साधु (स मादायके०) ते चारित्रने रुडीरीते ग्रहण करीने पढी क्रोधादिकने जीतवानो उद्यम करे (एयंवीरस्सवीरियंके०) ए प्रकारे वीर पुरुषनुं वीर्य जाणवो तथा (सातागारवणिहुए के०) सातागारवने विपे निनृत एटले अनुद्युक्त अर्थात् साता गारवे करी रहित तथा (उवसंतेणिहेचरे के०) उपशांत एटले कषायना जीतवा थकी ह्मावान् तथा माया रहित बतो संग्रमानुष्ठान आचरे ए शुद्ध मार्गनो जाव जाणवो ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अनशने शेषकाले वा हस्तौ पादौ च संहरे दद्यापारान्निवर्तयेत् । तथा मनश्चित्तं पंचेंद्रियाणि च विषयेभ्यो निवर्तयेत् पापकमशुभं परिणामं जाषादोषं च सावयां जाषां संहरेत् ॥ १७ ॥ आयतार्थं मोक्षं सुष्ठु आदाय गृहीत्वा कामक्रोधादिकं जयेत् एतद्दीरस्य वीरत्वं तथा सातगौरवं सुखशीलता तत्र निजृताऽनुद्यमउपशान्तः क्षमावान् न विद्यते निहा माया यस्यासावनिहोमायाप्रपंचरहितश्चरेत्संयमे ॥ १८ ॥

॥ टीका—संहरणप्रकारमाह (साहरेत्यादि) पादपोषगमने इंगितमरणो नक्तपरिज्ञायां शेषकाले वा कूर्मवद्वस्तौ पादौ च संहरे दद्यापारान्निवर्तयेत् । तथा मनोऽन्तःकरणं तच्चाऽकुशलव्यापारेभ्यो निवर्तयेत् । तथा शब्दादिविषयेभ्योऽनुकूलप्रतिकूलेभ्योऽरक्तद्विष्टतया श्रोत्रेंद्रियादीनि पंचाऽपीन्द्रियाणि । चशब्दः समुच्चये । तथा पापकं परिणाममैहि कामुष्मिकाशंसारूपं संहरेदित्येवं जाषादोषं च तादृशपापरूपं संहरेत् मनोवाक्कायगुप्तः सन् दुर्जनं संयममवाप्य पंक्तिमरणं वाऽशेषकर्मद्वयार्थं सम्यगनुपालयेदिति । तच्च संयमे पराक्रममाणं कश्चित् पूजासत्कारादिना निमंत्रयेत् । तत्राऽऽत्मोत्कर्षो न कार्य इति दर्शयितुमाह ॥ १७ ॥ (अणुमाणं चेत्यादि) चक्रवर्त्यादिना सत्कारादिना पूज्यमानेनाऽणुरपि स्तोकोऽपि मानोऽहंकारो न विधेयः किमुत महात् । यदि वोक्तमरणो पस्थितेनोग्रतपोनिष्ठप्रदेहेन वा अहोऽहमित्येवंरूपस्तोकोऽपि गर्वो न विधेयः । तथा पंढुरार्ययेव स्तोकाऽपि माया न विधेया किमुत महतीत्येवं क्रोधलोनावापि न विधेयाविति । एवं द्विविधयापि परिज्ञया कषायांस्तद्विपाकांश्च परिज्ञाय तेभ्यो निवृत्तिं कुर्यादिति । पातांतरंवा । अश्माणंचमाश्च तंपरिस्त्रायपंक्तिः । अतीव मानोतिमानः सुजुमादीनामिव तं दुःखावहमित्येवं ज्ञात्वा परिहरेत् । इदमुक्तं नवति । यद्यपि सरागस्य कदाचिन्मानोदयः स्यात्तथाप्युदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कुर्यादित्येवं मायायामप्यायोज्यं । पातांतरंवा । (सुयं मे इहमेगेसिं, एयं वीरस्स वीरियं ।) येन बलेन संग्रामशिरसि महति सुजटे परानीकं विजयते तत्परमार्थतोवीर्यं न नवत्यपितु येन कामक्रोधादीन् विजयते तद्दीरस्य महापुरुषस्य वीर्यमिहैवाऽस्मिन्नेव संसारे मनुष्यजन्मनि चैकेषां तीर्थकरादीनां संबन्धिवाक्यं मया श्रुतं वा । पातांतरंवा । (आयतं समादाय, एवं वीरस्स वीरियं) आयातोमोहोऽपर्यसितावस्थानत्वात् । सचाऽसावर्थश्च तदर्थोवा तत्प्रयोजनोवा सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्रमार्गः स आयतार्थस्तं दृष्ट्वाऽऽदाय गृहीत्वा यो धृतिबलेन कामक्रोधादिविजयाय च पराक्रमते । एतद्दीरस्य वीर्यमिति यदुक्तमासीत् किंतु वीरस्य वीरत्वमिति तद्वथानवति तत्तथाख्यातं । किंचाऽन्यत् सातगौरवं नाम सुखशीलता तत्र निजृतास्तदर्थमनुद्युक्त इत्यर्थः । तथा क्रोधाग्निजयाऽपशान्तः शीतीनूतः शब्दादिविषयेभ्यो

ऽप्यनुकूलप्रतिकूलेभ्योऽरक्तद्विष्टतयोपशान्तोजितेन्द्रियत्वात्तेभ्योनिवृत्तइति । तथा निहन्त्यं ते प्राणिनः संसारे यथा सा निहा माया नविद्यते सा यस्याऽसावनिहोमायाप्रपञ्च रहितइत्यर्थः । तथा मानरहितोलोचनवर्जितइत्यपि दृष्टव्यं । सचैवंभूतः संयमानुष्ठानं चरेत् कुर्यादिति । तदेवं मरणकालेऽन्यदा वा पण्डितोवीर्यवान् महाव्रतेषूद्यतः स्यात् । तत्राऽपि प्राणातिपातविरतिरेव गरीयसीति कृत्वा तत्प्रतिपादनार्थमाह । (उडूमहे तिरियंवा जेपाणा तसथावरा ॥ सबड विरतिं कुळा, संति निव्वाणमाहियं॥१॥) अयंच श्लोकोन सूत्रादर्शेषु दृष्टटीकायांतु दृष्टइति कृत्वा लिखितउत्तानार्थश्चेति ॥ १७ ॥

पाणेय एाइवाएज्जा, अदिन्नं पियणादए ॥ सादियं ए मुसं बूया
एस धम्मे बुसीमउ ॥ १९ ॥ अतिकम्मंति वायाए, मणसा वि न
पणए ॥ सबउ संवुमे दंते, आयाणंसु समाहरे ॥ २० ॥

अर्थ—(पाणेय एाइवाएज्जा के०) प्राणीउना प्राणने हणे नही (अदिन्नं पियणा दए के०) तथा दंत शोधनमात्र पण अदत्त लीए नहीं (सादियं एमुसंबूया के०) मा या सहित मृषावाद न बोले केम के परवंचना निमित्त जे मृषा बोलाय ठे ते मायावि ना बोलातुं नथी किंतु माया सहितज बोलायठे ते माटे मृषानी आदि ते मायाज जाणवी तेवी मायाने परिहरे त्यागे (एसधम्मेबुसीमउ के०) संयमवंतनो तथा जी तेंद्रिय साधुनो एहिज धर्म सत्य जाणवो ॥ १९ ॥ (अतिकम्मंतिवायाए के०) महा व्रतोनं अतिक्रम एटले उलंघन करवानी वचने करी (मणसाविनपणए के०) तथा मने करी पण प्रार्थना करे नहीं ए बन्नेना निषेधवा थकी त्रीजो कायानो अतिक्रम दूर थकीज निषेधो एम पोतानी मेलेज जाणी लेवो (सबउसंवुमेदंते के०) सर्व थकी करण करावण तथा अनुमतियें करी बाह्यान्तर नेदेकरी संवृत गुप्तेंद्रिय एवो बतो (आयाणं सुसमाहरे के०) आदान एटले सम्यक् दर्शनादिकनुं ग्रहण करे तथा सुषुआ हार ग्रहण करे एम ग्रहण करेली चारित्रने सम्यक् प्रकारे शुद्ध क्रियासहित पाले ॥ २० ॥

॥ दीपिका—प्राणिनां प्राणान् नातिपातयेत् परेणाऽदत्तं किंचिन्नाददीत नगृह्णीयात् सह आदिना मायया वर्तते इति सादिकं समायं मृषावादं न ब्रूयात् । परवंचनार्थं मृषावा दोऽधिक्रियते च न मायामंतरेण स्यात्ततोमृषावादस्य माया आदिनूता । कोर्थः । योहि परवंचनार्थं समायोमृषावादः सत्यज्यते । यस्तु संयमगुह्यर्थं नमया मृगादृष्टाइत्यादि कः स न दोषाय (एसधम्मोबुसीमउत्ति) वस्तुमतः वस्तूनि ज्ञानादीनि विद्यते यस्य स वस्तुमान् साधुस्तस्य अथवा वश्यस्य वशीकृतेंद्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अतिक्रमं महाव्र

तातिचारइत्येवंनूतं वा मनसापि न प्रार्थयेत् । कायेनापि सर्वतः सबाह्यान्त्यंतरतः संवृ
तोऽगुप्तोदांतइंद्रियदमेन आदानं सम्यक्दर्शनादिकं सुष्ठु आहारं गृह्णीयात् ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (पाण्डित्यादि) प्राणप्रियाणां प्राणिनां प्राणान्नातिपातयेत् । तथा
परेणाऽदन्तं दंतशोधनमात्रमपि नाददीत न गृह्णीयात् । तथा । सहादिना मायया वर्त
तइति सादिकं समार्यं मृषावादं न ब्रूयात् । तथाहि । परवंचनार्थं मृषावादोऽधिक्रियते
सच न मायामंतरेण नवतीत्यतोमृषावादस्य माया आदिनूता वर्तते । इदमुक्तं नवति ।
योहि परवंचनार्थं समार्योमृषावादः सपरिह्रियते । यस्तु संयमगुह्यर्थं नमया मृगाउप
लब्धाइत्यादिकः सन दोषायेति । एषयः प्राक् निर्दिष्टो धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्वज्ञावोवा
(बुसीमउत्ति) ठांदसत्वान्निर्देशार्थस्त्वयं । वस्तूनि ज्ञानादीनि तदतोज्ञानादिमतइत्यर्थः ।
यदिवा । (बुसीमउत्ति) वश्यस्य आत्मवशगस्य वश्येन्द्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अपिच
(अश्कमंतीत्यादि) प्राणिनामतिक्रमं पीडात्मकं महाव्रतातिक्रमंवा मनोऽवष्टब्धतया पर
तिरस्कारंवा इत्येवंनूतमतिक्रमं वाचा मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । एतद्व्यनिषेधेच कायातिक्र
मोदूरतएव निषिद्धो नवति । तदेवं मनोवाक्कायः कृतकारितानुमतिनिश्च नवकेन चेदेना
तिक्रमं न कुर्यात् । तथा इंद्रियदमनेन तपसा वा दांतः सन् मोहस्यादानमुपादानं सम्य
ग्दर्शनादिकं सुष्ठुयुक्तः सम्यग्विस्त्रोतसिकारहितआहरेत् आददीत गृह्णीयादित्यर्थः ॥ १० ॥

कडंच कज्जमाणंच, आगमिस्संच पावगं ॥ सव्वं तं णाणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइंदिया ॥ २१ ॥ जे अबुद्धा महाजागा, वीरा अस
मत्त दंसिणो ॥ असुद्धं तेसि परकतं, सफलं होइ सव्वसो ॥ २२ ॥

अश—(कडंचकज्जमाणंच के०) साधुने उद्देशीने जे कोइ अनार्य पुरुषे कछुं एवं
जे पाप तथा वर्तमान काले जे पाप करेछे (आगमिस्संचपावगंके०) तथा आगामिक
काले जे पाप कर्म सावधानुष्ठान आरंजादिक साधुने अर्थे जे करेछे (सव्वंतंणाणुजाणं
ति के०) ते सर्वने मन वचन अने कायार्थे करी अनु मोदे नही ते कोण अनुमोदे
नही तोके (आयगुत्ताजिइंदिया के०) जे महानुजाव आत्मगुप्त जितेंद्रिय होय ते
एवा पाप कृत्यने अनुमोदे नही ॥ २१ ॥ (जेअबुद्धामहाजागा के०) जे अबुद्ध तत्व
मार्गना अजाण परंतु व्याकर्णादिक जणोला तेथी लोक मांहे पूज्य मोटा केवाय एवा
(वीरा के०) वीर पुरुष पण (असमत्तदंसिणो के०) सम्यक्त्व परिज्ञान थकी विकल
होय (असुद्धंतेसिपरकतं के०) एवा पुरुषनुं जे कांइ दान तप नियमादिकने विषे प
राक्रम एटले उद्यम ते अशुद्ध जाणवो (सफलंहोइसव्वसो के०) ते सर्व कर्मबंधना

कारणने विषे सफल आय पण मूर्ख वैद्यनी चिकित्सानी पेरे कर्म निर्झराना कारण ने विषे सफल न आय ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-साधूद्देशेन यदन्यैः कृतं पापकं कर्म तथा वर्तमाने काले क्रियमाणं तथा अगामिकाले यत्करिष्यते तत्सर्वं नानुजानन्ति नानुमोदन्ते आत्मगुप्ताजितेन्द्रियाः साधवः ॥ ११ ॥ अबुद्धाअज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिज्ञानेन जातमदाअपि तत्त्वा नवबोधादज्ञातपरमार्थाएव । यदुक्तं । शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोपि नैवाबुधः समनि गह्वति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगतापि दर्वी स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १ ॥ अबुधाअपि महाजागाः । नागशब्दः पूजावाची । कोर्थः । अपंडिताअपि त्यागादिगुणैर्लोकपूज्यावीराः सुनटवादं वहंतोप्यसम्यक्दर्शनामिथ्यादृष्टयइत्यर्थः । तेषां बालानां पराक्रांतमनुष्ठानमशुद्धं नशुद्धिहेतु प्रत्युत कर्मबंधाय तत्पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वतः स्यात् ॥ ११ ॥

॥ टीका-तथा किंचाऽन्यत् । (कडंवेत्यादि) । साधूद्देशेन यदपरैरनार्यकल्पैः कृतमनुष्ठितं पापकं कर्म तथा वर्तमानेच काले क्रियमाणं तथाऽऽगामिनिच काले यत्करिष्यते तत्सर्वं मनोवाक्कायकर्मनिर्नानुजानन्ति नाऽनुमोदन्ति तदुपजोगपरिहरेणेति नावः । यद्यप्यात्मार्थं पापकं कर्म परैः कृतं क्रियते करिष्यते च । तद्यथा । शत्रोः शिरश्चिह्नं विद्यते वेत्स्यतेवा तथा चौरोहतोहन्यते हनिष्यते वा इत्यादिकं परानुष्ठानं नाऽनुजानन्ति नच बहुमन्यन्ते । तथाहि । यदि परः कश्चिदशुद्धेनाहारेणोपनिमंत्रयेत्तमपि नानुमन्यन्तइति । कएवंचूतानवन्तीति दर्शयति । आत्माऽकुशलमनोवाक्कायनिरोधेन गुह्येषां ते तथा जितानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि यैस्ते तथा एवंचूताः पापकर्म नाऽनुजानन्तीति स्थितं ॥ ११ ॥ अन्यच्च (जेयाबुद्धाइत्यादि) ये केचनाऽबुद्धाधर्मं प्रत्यविज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिपरिज्ञानेन जाताऽवलेपाः पंडितमानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्त्वाऽनवबोधादबुद्धाइत्युक्तं । नच व्याकरणपरिज्ञानमात्रेण सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्त्वावबोधोभवतीति । तथा चोक्तं । शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोऽपि नैवाऽबुधः समनिगह्वति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगताऽपि दर्वी, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १ ॥ यदिवाऽबुद्धाश्च बालवीर्यवंतस्तथा महान्तश्च ते नागाश्च महाजागाः । नागशब्दः पूजावचनः । ततश्च महापूज्याइत्यर्थः । लोकविश्रुताइति । तथा वीराः परानीकजेदिनः सुनटाइति । इदमुक्तं नवति पंडिताअपि त्यागादिनिर्गुणैर्लोकपूज्याः । अपिच । तथा सुनटवादं वहंतोऽपि सम्यक्त्वपरिज्ञानविकलाः केचन नवन्तीति दर्शयति । न सम्यगसम्यक् तद्भावोऽसम्यक्त्वं तद्गुणं शीलं येषां ते तथा मिथ्यादृष्टयइत्य

र्थः । तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रांतमुद्यमकृतस्तद
शुद्धमविशुद्धकारि प्रत्युत कर्मबंधाय जावोपहतत्वात् सनिदानत्वादेति कुवैद्यचिकित्सा
वद्विपरीतानुबंधीति । तच्च तेषां पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वश
इति सर्वाऽपि तक्रिया तपोनुष्ठानादिका कर्मबंधायैवेति ॥ २२ ॥

जेय बुद्धा महाजागा, वीरा सम्मतदंसिणो॥सुद्धं तेसिं परक्रंतं,
अफलं होइ सबसो ॥ २३॥ तेसिंपि तवो असुद्धो, निस्कंता जे
महाकुला ॥ जन्ने वन्ने वियाणंति, नसिलोगं पवेऊए ॥ २४ ॥

अर्थ—(जेयबुद्धामहाजागा के०) जे बुद्ध तत्व मार्गेना जाए एवा तीर्थंकरादिक
मोटा पूज्य पुरुष (वीरासम्मतदंसिणो के०) घनघाती कर्म विदारवाने सूरवीर सम्य
क्त्व दृष्टि होय (सुद्धंतेसिंपरक्रंतं के०) तेमनो जेटलो नियमादिक क्रिया अनुष्ठा
नने विषे उद्यमने ते सर्व शुद्ध निर्मल जाएवो (अफलंहोइसबसो के०) ते सर्व उ
द्यम कर्मबंधना कारणने विषे अफल याय किंतु सुवैद्यचिकित्सानीपेरे ते कर्म निर्झरा
नुंज कारण याय ॥२३॥ तेसिंपितवोअसुद्धोके०) तेनुं तपजे अनशनादिक ते पण अशुद्ध
जाएवुं ते कोनुं अशुद्ध जाएवुं तोके(निस्कंताजेमहाकुलाके०)जेमोटा इदवाकादिक कुल
तेशकी नीकलीने चारित्रिया थया बढा पण (जन्नेवन्नेवियाणंति के०) जे मुनीश्वर पू
जा सत्कारने अर्थे तप करे तेनो तप पण निःफल माटे अशुद्ध जाएवो अने जे त
प करतां अनेरा गृहस्थादिक जाणे नही (नसिलोगंपवेऊए के०) जे तपमां पोतानी
श्लाघा प्रसंसा नबोले ते तप आत्मनेहिते जाएवो ॥ २४ ॥

॥ टीपिका—ये बुद्धाज्ञाततत्वामहाजागामहापूजाजाजोवीराः सम्यक्दर्शनास्तज्ज्ञा
स्तेषां यत्पराक्रांतमनुष्ठितं तत् शुद्धमफलं कर्मबंधरहितं नवति सर्वतः ॥२३॥ महत्कु
लं येषांते महाकुलानिष्क्रांताः प्रव्रजितास्तेषामपि पूजासत्काराद्यर्थं यत्तपस्तदशुद्धं स्यात्
यत्तपः क्रियमाणं नान्ये विजानंति तत्कार्यं नैवात्मश्लाघां प्रवेदयेत् प्रकाशयेत्॥ २४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंक्तिवर्येणाधिकृत्याह । (जेयबुद्धाश्रयादि) ये केचन स्वयंबुद्धास्ती
र्थंकराद्यास्तत्त्वित्वाद्वा बुद्धबोधितागणधरादयोमहाजागामहापूजाजाजोवीराः कर्मविदार
णसहिष्णुवोद्धानादिनिर्वा गुणैर्विराजंतइतिवीराः । तथा सम्यक्त्वदर्शिनः परमार्थतत्व
वेदिनस्तेषां जगवतां यत्पराक्रांतं तपोऽध्ययनयमनियमादावनुष्ठितं तद्बुद्धमवदातं निरु
परोधं सातगौरवशब्दकषायादिदोषाकलंकितं कर्मप्रतिबंधमफलं नवति तन्निरनुबंधनि

जैरार्थमेव नवतीत्यर्थः । तथाहि । सम्यक्दृष्टीनां सर्वमपि संयमतपःप्रधानमनुष्ठानं नवति संयमस्य चानाश्रयरूपत्वात् तपसश्च निर्जैराफलत्वादिति । तथाच पठ्यते । (संयमेणएह्यफलेतवेवोदाणफलेइति) ॥ १३ ॥ किंचाऽन्यत् (तोसिंपीत्यादि) महत्कुलमिह्वाकादिकं येषांते महाकुलालोकविश्रुताः शौर्यादिनिर्गुणैर्विस्तीर्णयशस्तेषां मपि पूजासत्काराद्यर्थमुत्कीर्त्तनेन वा यत्तपस्तदद्युद्धं नवति । यच्च क्रियमाणमपि तपो नैवाऽन्ये दानश्रद्धादयोजानंति तत्तथाचूतमात्मार्येणा विधेयं । अतो नैवात्मश्लाघां प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् । तद्यथा । हेउत्तमकुलीन इन्योवा सांप्रतं पुनस्तपोनिष्ठप्रदेहइति । एवं स्वयमाविष्करणेन न स्वकीयमनुष्ठानं फल्युतामापादयेदिति ॥ १४ ॥

अप्पपिंमासि पाणासि, अप्पं जासेऊ सुवए ॥ खंते जिनिबुमे दंते, वीतगिद्धी सदा जए ॥ १५ ॥ जाणजोगं समाहट्ठु, कायं विउसेऊ सवसो ॥ तित्तिस्कं परमं एच्चा आमोस्काए परिवएऊा सित्ति बेमि ॥ १६ ॥ इतिश्रीवीरिइनाममठमश्वयणं सम्मतं ॥

अर्थ—(अप्पपिंमासिपाणासिके०) अल्पाहारनो जमनार तथा अल्प पाणीनो वापरनार (अप्पंजासेऊसुवए के०) तथा सुव्रति साधु अल्प जाषणनुं करनार परने हि तरूप वचननु बोलनार (खंतेजिनिबुमेदंतेके०) ह्रमावत क्रोधादिकना उपशम थकी कषायने अजावे सीतल परिणामि तथा इंडिउनो दमनार (वीतगिद्धीके०) लोव्यता र हित (सदाजएके०) एरीते साधु जे ठे ते सर्वे काल संयमने विषे यत्न करे ॥ १५ ॥ (जाणजोगंसमाहट्ठुके०) शुचध्यान एटले धर्मध्यानदिकना योग तेने सम्यक् आदरीने (कायंविउसेऊसवसोके०) कायानां अकुशल योगनी प्रवर्त्तिनो त्याग करे सर्वथा प्रकारे हस्त पादादिके करी पण परने पीडा नकरे (तित्तिस्कंपरमंएच्चा के०) तित्तिह्वा एटले परीसह अने उपसर्गनुं जे सहन करवुं तेने परम प्रधान कर्म निर्जैरानुं कारण जाणीने (आ मोस्काएपरिवएऊासिके०) ज्यांसुंधी मोह नपामे त्यांसुंधी दीह्वा पाले तिबेमिनो अर्थ पूर्व वत् जाणवो ॥ १६ ॥ इतिश्रीवीर्यनामा आठमा अध्यायननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—अल्पं पिंडमश्नातीति अल्पपिंडाशी एवं पानेपि योज्यं । यदागमः । अहं नुकुष्ठिअंअप्पमाणे कवले आहारेमाणे अप्पाहारे डुवालसकवलेहि अवट्टमो अरिआ सोलसहिं ? डुजागयते १ चउवीसेहिं पउणोमो अरिअरि आतीसेहिंपमाणवत्तो बीत्तीसहिं पुणेहारेति । अतएवैकैकवलहान्या कनोदरता कार्या । एवं पाने उपकरणे च कनोदरतां कुर्यात् । यडुक्तं । योवीहारोधावजणि उवजोहोश्चोवनिहो । अधोवोवहि उ

वगरणो तस्सद्भुदेवा विषणमंतीति । अल्पं नापते यः सुव्रतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतोऽ
 निनिर्वृतोलोचालोचजयादनातुरोदांतोजितेंद्रियस्तथा वीतगृद्धिर्निरीहः सदा यतेत सं
 यमे ॥ कषाया यस्य नोबिन्ना यस्य नात्मवशं मनः ॥ इन्द्रियाणि न गुप्तानि प्रव्रज्या तस्य जी
 विकेति ॥ १५ ॥ ध्यानं धर्मध्यानादि तत्र योगो मनोवाक्कायव्यापारस्तं समाहृत्य सम्यगा
 हृत्य कायं देहं सर्वतोव्युत्सृजेत् त्यजेत् तथा तितिक्षां क्हांतिपरीषदादिसहनरूपां प
 रमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोहाय सर्वकर्मक्षयाय परिव्रजेत् संयमक्रियां कुर्यादिति । ब्रवीमी
 ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां वीर्यख्यमष्टमाध्ययनं समाप्तं ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच अप्यपिमाइत्यादि । अल्पं स्तोकं पिममशितुं शीलमस्याऽसावल्प
 पिमाशी यत्किंचनाशीति नावः । तथाचाऽऽगमः । हेजंतवयासीयजबतबवसुहोवग
 यनिदा ॥ जेणवतेणसंतुष्ठ, वीरमुण्डितितेअप्पा ॥ १ ॥ तथा (अछकुमिअंगमत्त
 प्पमाणेकवलेआहरे माणे अप्पाहारे डुवालसकवलेहिं ॥ २ ॥ अवड्डोमोयरिया ।
 सोलसेहिंङुनागपत्ते ॥ चउवीसंउमोदरियांसंपमाणपत्ते वत्तीसंकवलासंपुसुहारे ॥ ३ ॥
 अतएकैककवलाहान्यादिनोदरता विधेया । एवं पाने उपकरणेवोचोनोदरतां विदध्या
 दिति । तथाचोक्तं । थोवाहारोथोवजणित्थजोहोइ थोवनिदोअ ॥ थोवोवहिउपकर
 णेतस्सद्भुदेवाविषणमंति ॥ तथा सुव्रतः साधुरल्पं परिमितं हितं च नापेत सर्वदा विकथा
 रहितोनवेदित्यर्थः । नावातऔदर्यमधिकृत्याह । नावतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतः क्हांतिप्र
 धानस्तथाऽनिनिर्वृतोलोचालोचजयान्निरातुरस्तथा इन्द्रियोऽन्द्रियदमनादांतोजितेंद्रियः ।
 तथाचोक्तं । कषायायस्य नोबिन्ना, यस्य नात्मवशं मनः । इन्द्रियाणि न गुप्तानि, प्रव्रज्या
 तस्य जीवनं ॥ १ ॥ एवं विगता गृद्धिर्विषयेषु यस्य सविगतगृद्धिराशंसादोषरहितः सदा
 सर्वकालं संयमानुष्ठाने यतेत यत्नं कुर्यादिति ॥ १५ ॥ अपिच (जाणजोगमित्यादि
 । ध्यानं चित्तरोधलक्षणं धर्मध्यानादिकं तत्र योगो विशिष्टमनोवाक्कायव्यापारस्तं ध्यानयोगं
 समाहृत्य सम्यगुपादाय कायं देहमकुशलयोगप्रवृत्तं व्युत्सृजेत् परित्यजेत् । सर्वतः
 सर्वेणाऽपि प्रकारेण हस्तपादादिकमपि परपीडाकारिण व्यापारयेत् । तथा तितिक्षां क्हांति
 परीषदोपसर्गसहनरूपां परमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोहायाऽशेषकर्मक्षयं यावत्परिव्रजेदि
 ति संयमानुष्ठानं कुर्यात्त्वमिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ स
 माप्तं चाऽष्टमं वीर्यख्यमध्ययनमिति ॥

हवे नवमुं अध्ययन प्रारंजियेढैयें. आठमां अध्ययनमां बालनुं अने पंमितनुं वीर्य
 कह्युं तेमां पण पंमितना वीर्यनुं जे धर्म ते धर्मेने विषे साधु उद्यम करे तेमाटे आ
 नवमां अध्ययनमां ते धर्मेनुं स्वरूप कहेहे.

कयरे धम्मे अस्काए, माहणेण मतीमता ॥ अंजुधम्मं जहात
च्चं, जिणाणं तं सुणेहमे ॥ (पाठांतरे । जणगातं सुणेहमे ॥
॥ १ ॥ माहणा खत्तिया वेस्सा, चंमाला अडु वोक्कसा ॥ एसिया
वेसिया सुद्धा, जेय आरंजणिस्सिया ॥ ५ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये श्रीजंबूस्वामि बे हाथ जोडीने पुढे, के (माहणेणम
तीमता के०) माहण मतिमंत एटले केवली जगवंत एवा श्रीमहावीर देव तेणे (क
यरेधम्मेअस्काए के०) सम्यक् प्रकारे करीने केवा प्रकारनो धर्म कह्योढे एम श्रीजंबूस्वा
मियें पुढ्या अका, श्री सुधर्म स्वामि बोल्या, (अंजुधम्मं के०) श्रीवीतराग प्रणीत धर्म
ते ऋजु एटले सरल शुद्ध (जहातच्चं के०) साचो यथावस्थित (जिणाणंतं सुणेहमे
के०) एवो धर्म श्रीतीर्थकरनुं कहेलो तेहुं कहुंते ते तमे सांजलो पाठांतरं (जणगातं
सुणेहमेके०) एवो धर्म ते अहो जन, एटले लोको हुं कहुंते, ते प्रत्ये तमे सांजलो
॥ १ ॥ (माहणाखत्तियावेस्सा के०) ब्राह्मण कृत्रिय तथा वैश्य अने (चंमाला के०)
चांमाल निपाद (अडुके०) अथवा (वोक्कसा के०) वोक्कसते अवांतरजाति तेमां जे
ब्राह्मण अने शुद्ध्यकी उत्पन्न थयो ते, निपाद एटले चांमाल अने ब्राह्मण तथा वै
श्यनी स्त्रीथी थयो ते अंबष्ठ, चंमालणी अने ब्राह्मण थकी थयो ते वोक्कस अंहीं
माता पितानो पद्ध जूदो जाणवो (एसिया के०) मृगलुब्धकः हस्तितापसादिक (वे
सिया के०) वणिकादिक व्यापारमां अजीविका करनार (सुद्धा के०) शूद्र करसणी
प्रमुख (जेयआरंजणिस्सिया के०) इत्यादिक जे ठे ते आरंजना करनार ठे, तेमज
बीजा पण पार्वंदी प्रमुख आरंजना करनार अनेकठे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ नवमाध्ययनं । पूर्वाध्ययने बालपंडितवीर्यमुक्तं पंडितवीर्यं च तदेव य
धर्मं प्रति उद्यमं कुरुते अतोत्र धर्मः प्रोच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (कतरेत्ति) जंबूनामा सु
धर्माणमुद्दिश्याह । कतरोधर्मआख्यातोमाहनेन श्रीवीरेण मतिमता ज्ञानवता । सुध
र्मा आह । ऋजुमवक्रं यथातथ्यं सत्यं जिनानां तं धर्मं मम कथयतः शृणुत सूर्यं
॥ १ ॥ ब्राह्मणाः कृत्रियावैश्याश्चांडालाश्च वोक्कसाश्चांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन
शूद्रां जातो निषादः । ब्राह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽबष्ठः । तथा निषादेनांबष्ठ्यां जातो
वोक्कसः । एषिकाभृगलुब्धकाहस्तितापसाश्च ये मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एषंति वैश्यावणि
जोमायाप्रधानाः कलाजीविनः शूद्राः कृषीवलादयः येचान्ये नानाविधारंजनिश्रिताः ॥ १ ॥

॥ टीका—अष्टमानंतरं नवमः समारंभ्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्यय

ने बालपंडितचेदेन द्विरूपं वीर्यं प्रतिपादितं । अत्रापि तदेव पंडितवीर्यं धर्मं प्रति यदुच्यते
 मं विधत्ते अतो धर्मः प्रतिपाद्यत इत्यनेन संबंधेन धर्माध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनुयो
 गद्वाराणि उपक्रमादीनि प्राग्वत् व्यावर्णनीयानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽ
 यं । तद्यथा । धर्मोऽत्र प्रतिपाद्यत इति तमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (धर्मोऽपुबुद्धि
 नावधर्मेण एव अहिगारो । एते च होऽ धर्मः, एते वसमाहिमगोतिः । (धर्मोऽपुबुद्धि
 चोऽत्यादि) । दुर्गतिगमनधरणलक्षणो धर्मः प्राक् दशवैकालिकश्रुतस्कंधपञ्चाध्ययने ध
 र्मार्थकामाख्ये उद्दिष्टः प्रतिपादितः । इह तु जावेन धर्मेणाधिकारः । एष एव च जावधर्मः पर
 मार्थतो धर्मो नवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यध्ययनयोरतिदिशन्नाह । एष एव च जावसमाधि
 र्जावमार्गश्च नवतीत्यवगंतव्यमिति । यदि वैष एव च जावधर्म एष एव च जावसमाधि
 रेष एव च तथा जावमार्गो नवति न तेषां परमार्थतः कश्चिद्भेदः । तथाहि । धर्मः श्रुतचारि
 त्राख्यः क्हांत्यादिलक्षणो वा दशप्रकारो न वेत् जावसमाधिरप्येवं प्रकार एव । तथाहि । सम्यगा
 धानमारोपणं गुणानां क्हांत्यादीनामिति समाधिः । तदेव मुक्तिमार्गोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रा
 ख्यो जावधर्मतया व्याख्यातयितव्य इति ॥ सांप्रतमतिदिष्टस्यापि स्थानाशून्या न्यार्थे धर्मस्य ना
 मादिनिक्षेपं दर्शयितुमाह । (नामं तवणा धर्मो, दद्वधर्मो य जावधर्मो य । सचित्ताचित्तमीस
 ग, गिहृददाणेदवियधर्मो ॥ १) (नामं तवणेत्यादि) नामस्थापनादव्यजावचेदाच्चतुर्धा धर्मस्य
 निक्षेपः । तत्रापि नामस्थापनेऽनादृत्य इशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तो धर्मः सचित्ताचित्तमिश्र
 चेदात् त्रिधा । तत्रापि सचित्तस्य जीवहरीरस्योपयोगलक्षणो धर्मः स्वजावः । एवमचित्ता
 नामपि धर्मास्तिकायानां योयस्य स्वजावः सतस्य धर्म इति । तथाहि । (गडलस्कण उध
 र्मो, छाणलस्कणो अहर्मो य । जायणं सवदवाणं, नहव्यवगाहलस्कणं । १ । पुजला
 स्तिकायोऽपि ग्रहणलक्षण इति । मिश्रव्याणां च क्षीरोदकादीनां योयस्य स्वजावः सत
 धर्मतयाऽवगंतव्य इति । गृहस्थानां च यः कुलनगरग्रामादि धर्मो गृहस्थेन्यो गृहस्थानां
 वा योदानधर्मः सव्यधर्मोऽवगंतव्य इति । तथाचोक्तं । अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयः श
 यनासनं । शुश्रूषा वंदनं तुष्टिः पुण्यं नवविधं स्मृतं । १ । जावधर्मस्वरूपनिरूपणायाह ।
 (लोऽयलो उत्तरि उ, डविहो पुणहोति जावधर्मो उ । डविहो वि डविहति विहो, पंचविहो
 होति णायवो । ३ । (लोऽय इत्यादि) । जावधर्मो नो आगमतो द्विविधः । तद्यथा । लौकि
 को लोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः । गृहस्थानां पाखंडिकानां च लोकोत्तरस्त्रिविधः ।
 ज्ञानदर्शनचारित्रचेदात् । तत्राप्यभिनिबोधकं ज्ञानं पंचधा । दर्शनमप्यौपशमिक, सा
 स्वादन, क्हायोपशमिक, वेदक, क्हायिक चेदात् पंचविधं । चारित्रमपि सामायिकादिचेदात् पं
 चविधं । गाथाक्षराणि त्वेवं नेयानि । तद्यथा । जावधर्मो लौकिकलोकोत्तरचेदाद्विधा ।
 द्विविधोऽपि चायं यथासंख्येन द्विविधस्त्रिविधः । तत्रैव लौकिको गृहस्थपाखंडिकचेदात् द्वि

विधः । लोकोत्तरोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्र्यजेदात् त्रिविधः । ज्ञानादीनि प्रत्येकं त्रीण्यपि पं
चधैवेति । तत्र ज्ञानदर्शनचारित्र्यवतां साधूनां योधर्मस्तं दर्शयितुमाह । (पासबोससु
कुसीलं, संघवोणकिरचट्टतीकाउ । सूयगडेअल्लुयणे, धम्मंमि निकाइतंएयं ॥४॥) पास
बोससुत्थादि) । साधुगुणानां पार्श्वे तिष्ठंतीति पार्श्वस्थाः । तथा संयमानुष्ठानेऽवसीदंती
त्यवसन्नाः । तथा कुत्सितं शीनं येषांते कुशीलाएतैः पार्श्वस्थादिभिः सह संस्तवः परिचयः
सहसंवासरूपो न किल यतीनां वर्तते कर्तुमतः सूत्रकृतेऽगोधर्माख्येऽध्ययने एतस्मिन्निका
चितं नियमितमिति ॥ गतोनामनिष्पन्नो निष्कपोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (कयरेइत्यादि) ॥ जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमुद्दिश्येदमाह ।
तद्यथा । कतरः किंनूतोऽर्गतिगमनलक्षणोधर्मश्चाख्यातः प्रतिपादितो (माहणेणं
ति) मा जंतून् व्यापादयेत्येवं विनेयेषु वाक्प्रवृत्तिर्यस्याऽसौ माहनोजगवान् वीरवर्धमा
नस्वामी तेन । तमेव विशिनष्टि । मनुतेऽवगच्छति जगत्रयं कालत्रयोपेतं यथा सा केवलज्ञा
नाख्या मतिः सा अस्याऽस्तीति मतिमान् तेनोत्पन्नकेवलज्ञानेन जगवतेति पृष्टे सुधर्मस्वा
म्याह रागद्वेषजितोजिनास्तेषां संबन्धिनं धर्मं (अंजुमिति) ऊजुं मायाप्रपंचरहितत्वा
दवक्रं । तथा (जहातच्चमिति) यथावस्थितं मम कथयतः शृणुत यूयं । नतु य
थाऽन्यैस्तीर्थकैर्देनप्रधानोधर्मो निहितस्तथा जगवताऽपीति (पाठांतरंवा) जणगा
तं सुणेहमे) जायंतइति जनालोकास्तएव जनकास्तेषामामंत्रणं हेजनकाः तंधर्मं शृ
णुत यूयमिति ॥ १ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोऽर्थः सूक्तोजवतीत्यतोयथोद्दिष्टप्रतिपक्ष
नूतोऽधर्मस्तदाश्रितास्तावदर्शयितुमाह । (माहणेत्यादि) । ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्या
स्तथा चांमालाः अथ वोक्कसाअवांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन शूद्रांजातोनिषादोब्रा
ह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽबध्दस्तथा निषादेनांबध्दयां जातोवोक्कसः । तथा एषितुं शीलमित्ये
षिकामृगलुब्धकाहस्तितापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एष्यंति तथा कंदमूलफ
लादिकं च । तथा ये चाऽन्ये पाखंडकानानाविधैरुपायैर्न ह्यमेष्यंत्यन्यानिवा विषयसा
धनानि ते सर्वेऽप्येषिकाइत्युच्यंते । तथा वैशिकावणिजोमायाप्रधानाकलोपजीविनः ।
तथा शूद्राः कृषीवलादयः । आनीरजातीयाः कियंतोवा वध्यंतइति दर्शयति । ये चाऽन्येव
र्णापसदानानारूपसावधारंननिश्रितायंत्रपीडननिर्लोभनकर्मागारदाहादिभिः क्रियाविशेषै
र्जीवोपमर्दकारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणां वैरमेव प्रवर्धतइत्युत्तरश्लोकेक्रियेति ॥ २

परिग्गहनिविष्ठाणं, वेरं तेसिं पवडुई ॥ (पाठांतरे पावं तेसिं पवडुई)

आरंजसंजिया कामा, नते डुक्कविमोयगा ॥ ३ ॥ आघाय किच्चमाहेउं,

नाइउ विसएसिणो ॥ अत्ते हरंति तं वित्तं, कम्मी कम्मोहिं किच्चती ॥ ४ ॥

અર્થ—(પરિગ્રહે કે૦) પરિગ્રહ દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, ધન, ધાન્ય હિરણ્ય, સુવર્ણાદિકને વિષે મમત્વ તેમાં (નિવિઘ્નાણંકે૦) ગૃહ્ય હતા (વેરંતેસિંપવદ્ઘૂર્ષકે૦) એવા પુરુષ આરંજના કરનાર તેને નિઃકેવલ વૈરની વૃદ્ધિ થાય છે. અથવા પાતાંતરે (પાવંતેસિંપવદ્ઘૂર્ષકે૦) તેવા આરંજના કરનાર પુરુષોને જમદગ્નિ કૃતવીર્યની પેરે પાપની વૃદ્ધિ થાય છે જ્યાં જેરી તે પ્રાણીર્જની હિંસા કરે ત્યાં તેરીતે સંસાર માંહે દુઃખના વિનાગી થાય. (આરંજસંનિયાકામા કે૦) તથા કામજોગજે છે, તે આરંજ સંવૃત્ત છે આરંજે કરી પુષ્ટ છે અનેક પાપના કારણે કરી જણા છે, (નતેદુઃખવિમોયગા કે૦) તે કારણ માટે તે દુઃખ થકી ભૂટે નહીં ॥ ૩ ॥ જેથકી પ્રાણીના પ્રાણને હણિયે તેને (આધાય કે૦) મરણ કહિયે. તે મરણને અર્થે જે (કિચ્ચમાદેઝંકે૦) કૃત્ય કરવું એટલે મરણનું જે કાર્ય કરવું અર્થાત્ અગ્નિસંસ્કાર જલાંજલી, પ્રદાન, પિતૃ પિંમ, પ્રમુખ એટલાવાના કરીને પઠી (નાઝં વિસંસિણો કે૦) જ્ઞાતિ, ગોત્રી, સ્વજન, પુત્ર, કલત્રાદિક એસર્વ વિષયાનિલાપી હતા હોય તેમનું ઉપાર્જન કરેલું જે વિત્ત એટલે ધન (તંવિત્તંકે૦) તેધન (અન્નેહરંતિકે૦) અન્ય જે પૂર્વોક્ત અગ્નિ સંસ્કાર પ્રમુખના કરનારા પુરુષો તે લિયે, એટલે અંગીકાર કરે. અને તે ધનનો ઉપાર્જનાર (કમ્મીકમ્મેહિંકિચ્ચતી કે૦) અનેક કુકર્મ કરી હુર્ગતીયે પોહોતો હતા તે કર્મે કરી સંસારમાં કિચ્ચતી એટલે પીડાય છેદાય. ॥ ૪ ॥

॥ ટીપ્પિકા—પરિગ્રહનિવિઘ્નાનાં મમતાસક્તાનાં તેપાં પૂર્વોક્તાનાં વૈરં વર્ધતે । જમદગ્નિકૃતવીર્યાદીનામિવ રિપવસ્તે આરંજસંનૃતાઆરંજપુષ્ટાઃ કામેષુ પ્રવૃત્તાસ્તે એવંવિધાદુઃખવિમોચકાન સ્યુઃ ॥ ૩ ॥ આધાતોમરણં તસ્ય કૃત્યમગ્નિસંસ્કારજલાંજલિદાનપિતૃપિંમદિકં તદાધાતુમાધાય કૃત્વા પશ્ચાજ્ઞાતયઃ સ્વજનાઅન્યેઽપિ વિપયૈપિણઃ સંતસ્તસ્ય તદિત્તં ધનં હરંતિ ગૃણ્ણંતિ । યદુક્તં । તતસ્તેનાર્જિતૈર્દ્યૈદારૈશ્ચ પરિરક્તિતૈઃ ॥ ક્રોઢંત્યન્યે નરારાજન્ હૃષ્ટુષ્ટાઅલંકૃતાઈતિ । સતુ ડ્ય્યોપાર્જકઃ કર્મવાન્ કૃતૈઃ કર્મનિઃ સંસારે કૃત્યતે પીડયતે ॥ ૪ ॥

॥ ટીકા—કિંચ (પરિગ્રહેઽલ્યાદિ) પરિસમંતાત્ ગૃહ્યતઈતિ પરિગ્રહોદ્વિપદચતુષ્પદધનધાન્યહિરણ્યસુવર્ણાદિષુ મમીકારસ્તત્ર નિવિઘ્નાનામધ્યુપપન્નાનાં ગાઢ્યં ગતાનાં પાપમસાતવેદનીયાદિકં તેપાં પ્રાગુક્તાનામારંજનિશ્રિતાનાં પરિગ્રહે નિવિઘ્નાનાં પ્રકર્ષેણ વર્ધતે વૃદ્ધિમુપયાતિ જન્માંતરેષ્વપિ હર્મોચં જવતિ । ક્વચિત્પાઠઃ (વેરંતેસિંપવદ્ઘૂર્ષઈતિ) । તત્ર યેન યસ્ય યથા પ્રાણિનઽપમર્દઃ ક્રિયતે સતથૈવ સંસારાંતર્વર્તી શતશોદુઃખનાક્ જવતિ । જમદગ્નિકૃતવીર્યાદીનામિવ પુત્રપૌત્રાનુગં વૈરં પ્રવર્ધતઈતિ જાવઃ । કિમિત્યેવં । યતસ્તે

कामेषु प्रवृत्ताः कामाश्चारंजैः सम्यग् नृताश्चारंजपुष्टाश्चारंजाश्च जीवोपमर्दकारिणोऽतो न ते कामसंनृताश्चारंजनिश्रिताः परगृहे निविष्टाः दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तद्विमोचकान्वन्ति तस्याऽपनेतारो न्वन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥ किंचाऽन्यत् (आधायमित्यादि) आहन्त्यन्ते अपनयन्ति विनाश्यन्ते प्राणिनां दश प्रकाराश्चपि प्राणायस्मिन् सञ्चाधा तोमरणं तस्मै तत्र वा कृतमग्निसंस्कारजलांजलिप्रदानपितृपिमादिकमाधातं कृत्यं तदा धातुमादाय कृत्वा पश्चात् ज्ञातयः स्वजनाः पुत्रकलत्रत्रातृव्यादयः । किञ्चूताः । विषयान न्वेष्टुं शीलं येषां तेऽन्येऽपि विषयैषिणः संतस्तस्य दुःखार्जितं वित्तं इव्यजातमपहरन्ति स्वीकुर्वन्ति । तथाचोक्तं । ततस्तेनार्जितैर्द्व्य,दरैश्च परिरक्षितैः ॥ क्रीडन्त्यन्ये नराराजन्, हृष्टास्तुष्टाह्यलंकृताः ॥ १ ॥ सतु इव्यार्जनपरायणः सावधानुष्ठानवान् कर्मवान् पापी स्वीकृतैः कर्मजिः संसारे कृत्यते विद्यते पीड्यत इति यावत् ॥ ४ ॥

माया पिया एहुसा नाया, नज्जा पुत्ताय उरसा ॥ नालं ते तव ताणा य, लुप्यंतस्स सकम्मुणा ॥ ५ ॥ एयमठं सपेहाए, परमघाणु गामियं ॥ निम्ममो निरहंकारो, चरे जिक्खू जिणाहियं ॥ ६ ॥

अर्थ—(मायापियाएहुसानाया के०) माता पिता स्नुषा एटले ठोकरानी स्त्री तथा नाइ (नज्जापुत्तायउरसा के०) नार्था, पुत्र अंगजातिक एटला सर्व (लुप्यंत स्ससकम्मुणा के०) ए जीवने कर्म विपाक जोगवता थकां (नालंतेतवताणाय के०) तेवखते त्राणजणी नथाय एटले दुःख टालवाने असमर्थ थाय ॥ ५ ॥ धर्मरहित जी वने राखवा कोइ समर्थ नथी (एयमठंसपेहाए के०) ए अर्थ आलोची एटले सम्य क् प्रकारे विमासीने (परमघाणुगामियं के०) परमार्थजे मोह तेनो अनुगामि एटले मोहनो साधक (निम्ममोनिरहंकारो के०) निर्ममत्व तथा निरहंकारी एवोढतो (चरे जिक्खू जिणाहियं के०) ते साधु जिनजाषित जे संयम मार्गडे तेने आचरे ॥ ६ ॥

॥ टीका—माता पिता स्नुषापुत्रवधूः त्राता नार्था पुत्राश्च औरसाः स्वांगजाएते स र्वे तव त्राणाय रक्षाय नालं नसमर्थाः । तव किञ्चूतस्य । स्वकर्मणा लुप्यमानस्य पीड्य मानस्य । दृष्टान्तोत्र कालसौकरिकसुतः सुजसोऽन्यकुमारस्य मित्रं तेन महात्मना स्वजना न्यर्थितेनापि न प्राणिहिंसा कृता ॥ ५ ॥ एतं पूर्वोक्तमर्थं प्रेक्ष्य विचार्य परमार्थोमोह स्तमनुगृह्यतीति परमार्थानुगामुकस्त्वं सम्यक्दर्शनादिकं विचार्य निर्ममोनिरहंकारोनि कुर्जिनाहितं जिनोक्तं मार्गं चरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—स्वजनाश्च तद्व्योपजीविनस्तत्राणाय नज्वन्तीति दर्शयितुमाह । (माया

पियाइत्यादि) माताजननी पिताजनकः स्नुषापुत्रवधूः त्रातासहोदरः । तथा जार्या कलत्रं पुत्राश्चौरसाः स्वनिष्पादिताएते सर्वेऽपि मात्रादयो ये चान्ये श्वशुरादयस्ते तव संसारचक्रवाले स्वकर्मनिर्विलुप्यमानस्य त्राणाय नाऽलं समर्थान्वन्तीति । इहाऽपि ताव नैते त्राणाय किमुताऽमुत्रेति । दृष्टान्तश्चाऽत्र कालसौकरिकसुतः सुलसनामा अजयकुमारस्य सखा । तेन महासत्वेन स्वजनाऽन्यर्थितेनाऽपि नप्राणिष्वपकृतमपि त्वात्मन्येवेति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (एयमहमित्यादि) धर्मरहितानां स्वकृतकर्मविलुप्यमानानामैहि कामुष्मिकयोर्नकश्चित्राणायेति एनं पूर्वोक्तमर्थं संप्रेक्षापूर्वकारी प्रत्युपेक्ष्य विचार्याऽवगम्य च परमः प्रधाननूतोमोक्षः संयमोवा तमनुगच्छतीति तद्धीलश्च परमार्थानुगामुकः सम्यक्दर्शनादिस्तंच प्रत्युपेक्ष्य । क्त्वाप्रत्ययांतस्य पूर्वकालवाचितया क्रियांतरसव्यपेक्षत्वात् । तदाह । निर्गतं ममत्वं बाह्यान्तरेषु वस्तुषु यस्मादसौ निर्ममः । तथा निर्गतोऽहंकारोऽनिमानः पूर्वैश्वर्यजात्यादिमदजनितस्तथा तपःस्वाध्यायलोनादिजनितोवा यस्मादसौ निरहंकारोरागद्वेषरहितइत्यर्थः । सएवंचूतोनिर्दुर्जनैराहितः प्रतिपादितोऽनुष्ठितोवा योमार्गोजिनानां वा संबंधी योऽनिहितोमार्गस्तं चरेदनुतिष्ठेदिति ॥ ६ ॥

चिञ्चा वित्तंच पुत्तेय, एणइत्तं य परिग्गहं ॥ चिञ्चाण अंतगं सोयं
(चिञ्चाण एणंतगंसोयं,) इति पाठांतरं । निरवेस्को परिव्वए ॥ ७ ॥
पुढवी आउगणि वाऊ, तणरुक्क सबीयगा ॥ अंनया पोय जरा
ऊरस संसेय उप्पिया ॥ ८ ॥

अर्थ- (वित्तंचपुत्तेय के०) वित्तते धन अने पुत्रादिक तेने (चिञ्चा के०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने वली (एणइत्तंके०) ज्ञाति, स्वजन, स्त्री, स्वसुर, वेवाही प्रमुख तथा (परिग्गहं के०) परिग्रह तेना उपर ममत्व जाव ते सर्वने (चिञ्चाके०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने एवाक्यालंकारेठे तथा (तंसोयं के०) तथा नूतशोक तेने त्यागीने अथवा पाठांतरं अर्थ कहेठे. मिथ्यात्व अविरति प्रमाद कषायरूप बंधना कारण, अने (एणंतगं के०) जेनो कोइरीते अंत एटले पार न आवे एवो सोयं के० शोक तेनो त्याग करीने (निरवेस्को के०) निरपेक्ष एटले विषयादिकने अण वांढतो यको (परिव्वए के०) संयम पाले तेने साधु जाणवो ॥ ७ ॥ (पुढविआउगणिवाऊ के०) पृथ्वीकाय, अण्णकाय, तेजकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्कसबीयगा के०) तृण वृक्ष बीज शालि प्रमुख ए पांचमी वनस्पतिकायनी जाति ए सर्व स्थावर जीवो जाणवाः अने (अंनया के०) इमा थकी उपजे जे वायुलि प्रमुख (पोतजके०) हस्तियादिक तथा (ज

रायुज के०) मनुष्यादिक (रसज के०) कीटादिक (संस्वेदजके०) जुं प्रमुख (उन्नि
ज के०) तीडादिक ए सर्व त्रसकाय जीवोजाणवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—वित्तं धनं पुत्रांश्च ज्ञातीन् स्वजनान् त्यक्त्वा परिग्रहं चांतरंममत्वं । ए
कारोवाक्यालंकारे अंतं गह्वतीत्यंतगोडुष्परित्यजइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकरूपं त्य
क्त्वा निरपेक्षः पुत्राद्यपेक्षारहितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् । यदुक्तं । ठलियाअवयस्कंता,
निरावइस्कागयाअविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावइस्केणहोअवंइति ॥ ७ ॥ पृथि
वी आपः अग्रयः वायवः . तृणानिकुशादीनि वृक्षाअशोकाम्रादयः सबीजानि शालिगो
धूमादीनि तद्युक्ताएते त्रयोपि वनस्पतयः एते पंचाप्येकेंडियाः । अंमजाः पक्षिगृहकोकि
लाद्याः पोतजाहस्यादयः जरायुजागोमनुष्यादयः रसादधिसौवीरादेर्जातारसजाः सं
स्वेदजायूकामत्कुणादयः उन्निजाःखंजरीटर्डराद्याः एते त्रसाः ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच (चिञ्चाइत्यादि) संसारस्वभावपरिज्ञानपरिकर्मितमतिर्विदितवेद्यः
सम्यक् त्यक्त्वा परित्यज्य किंतद्वित्तं इव्यजातं तथा पुत्रांश्च त्यक्त्वा पुत्रेष्वधिकस्नेहो न
वतीति पुत्रग्रहणं । तथा ज्ञातीन् स्वजनांश्च त्यक्त्वा तथा परिग्रहं चांतरं ममरूपत्वं ।
एकारोवाक्यालंकारे । अंतं गह्वतीत्यंतगोडुष्परित्यजइत्यर्थः । अंतकोविनाशकारीत्यर्थः ।
आत्मनि वा गह्वतीत्यात्मगत्यांतरइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकं त्यक्त्वा परित्यज्य
श्रोतोवामिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषायात्मकं कर्माश्रवधारनूतं परित्यज्य पातांतरंवा ।
(चिञ्चाणणंतगंसोयं) अंतं गह्वतीत्यंतगं नअंतगमनंतगं । श्रोतःशोकं परित्य
ज्य निरपेक्षः पुत्रदारधनधान्यहिरण्यादिकमनपेक्ष्यमाणः सन् मोक्षाय परिसमंता
त् संयमानुष्ठाने व्रजेत् परिव्रजेदिति । तथा चोक्तं । (ठलियाअवयस्कंता, निरावय
स्कागयाअविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावयस्केणहोयवं ॥ १ ॥ नोगेअवयस्कंता, प
डंति संसारसागरे घोरे । नोगेहिनिरवपस्का, तरंति संसारकंतरमिति ॥ २ ॥ सएवं प्रव्रजि
तः सुव्रतावस्थितात्माऽर्हिसादिषु व्रतेषु प्रयतेत ॥ ३ ॥ तत्राऽर्हिसाप्रसिद्ध्यर्थमा
ह । (पुढवीआउइत्यादिश्लोकद्वयं) तत्र पृथिवीकायिकाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तक
जेदनिन्नाः । तथाऽपकायिकाअग्निकायिकावायुकायिकाश्चैवंनूताएव । वनस्पतिकायि
कान् लेशतः सचेदानाह । तृणानि कुशवच्चकादीनि वृक्षाश्रूताशोकादिकाः । सह बीजैर्व
र्ततइति सबीजानि तु शालिगोधूमयवादीनि एते एकेंडियाः पंचापिकायाः । षष्ठत्रसकायनि
रूपणायाह । अंडजाः शकुनिगृहकोकिलकसरीसृपादयः । तथा पोताएव पोतजाहस्तिश
रजादयः । तथा जरायुजाये जंबालवेष्टिताः समुत्पद्यंते गोमनुष्यादयः । तथा रसात् दधि

सौवीरकादर्जातारसजास्तथा संस्वेदाज्जाताः संस्वेदजायुकामत्कुणादयः । उज्जिज्जाः
खंजरीटकदर्जरादय इति । आज्ञातचेदाहि दुःखेन रक्ष्यंत इत्यतोचेदेनोपन्यास इति ॥ ८ ॥

एतेहिं बहिं काएहिं, तं विज्जं परिजाणिया ॥ मणसा कायवक्के
ए, एारंजी ए परिग्गही ॥ ए ॥ मुसावायं वहिं च, उग्गहं च अ
जाइय ॥ सत्ता दाणाइं लोगंसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेहिंबहिंकाएहिंके०) पूर्वोक्त ब कायजीवो ते त्रस स्थावर तथा सूक्ष्म बादर
पर्याप्ता अपर्याप्ता ना चेदे करी (तंविज्जंपरिजाणियाके०) ते बकायने पंमित इ परिज्ञायें
करी नलीपरे जाणीने अने प्रत्याख्यान परिज्ञाये (मणसाकायवक्केणं के०) मन, वचन
अने काया एत्रण करणे करी (एारंजीएपरिग्गहीके०) साधु आरंज परिग्रह नकरे केमके
ए आरंजपरिग्रहयकी पूर्वोक्त बकाय जीवोनी विराधना यायते माटेसाधु आरंजी परिग्रही
नथाय. ए प्राणातिपात विरमण नामा प्रथम व्रतनो अधिकार कह्यो ॥ ए ॥ हवे बीजो व्रत
आदि कहेते (मुसावायं के०) असत्य बोलवुं (वहिं चके०) तथा मैथुन ते जोग का
मादिक (उग्गहं च के०) परिग्रह तथा (अजाइय के०) अदत्तदान ए मृषावादादि
क अव्रतजेते ते (लोगंसि के०) लोक मांहे (सत्ताके०) शस्त्ररूपते, तथा शस्त्रनी पेरे
(आदानके०) कर्म ग्रहण करवानुं कारणते, (तंविज्जंपरिजाणियाके०) तेने विद्वान् ए
एते पंमित इ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—एजिः षड्भिः कायैर्नारंजी नापि परिग्रही स्यात् विद्वान् पंडितोऽपि परिज्ञा
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायैरारंजं परिग्रहं च परिहरेदिति श्लोकद्वया
र्थः ॥ ए ॥ मृषावादं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् अवहिं च मैथुनं अवग्रहं परिग्र
हमयाचितमदत्तादानं एतानि मृषावादादीनि प्राण्युपघातकारित्वात् शस्त्राणि तथा आदा
नानि कर्मोपादानकारणान्यस्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १० ॥

॥ टीका—एजिः पूर्वोक्तैः षड्भिरपि कायैस्त्रसस्थावररूपैः सूक्ष्मबादरपर्याप्तिकाप
र्याप्तकचेदनिन्नैर्नारंजी नाऽपि परिग्रही स्यादिति संबंधः । तदेतद्विद्वान् सश्रुतिकोऽपि परि
ज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायकर्मनिर्जीवोपमर्दकारिणामारंजं परि
ग्रहं च परिहरेदिति ॥ ए ॥ शेषव्रतान्यधिकृत्याह । (मुसावायमित्यादि) मृषा असद्ब्रू
तोवादोमृषावादस्तं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथाऽवहिं चमिति मैथुनं अव
ग्रहं परिग्रहमयाचितमदत्तादानं । यदिवाऽवहिं चमिति मैथुनग्रहोऽवग्रहमयाचित

मित्यनेनाऽदत्तादानं गृहीतं । एतानिच मृषावादादीनि प्राण्युपतापकारित्वात् शस्त्राणीव शस्त्राणि वर्तन्ते । तथा दीयते गृह्यतेऽष्टप्रकारं कर्मैजिरिति । कर्मोपादानकारणान्यस्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥१०॥

पलिउंचणंच नयणंच, थंमिद्धुस्सयणाणिया ॥ धूणादाणाइं लो
गंसि, तं विज्जं पारिजाणिया ॥११॥ धोयणं रयणं चेव, वड्ढीकम्मं
विरेयणं ॥ वमणं जणपलीमंथं, तं विज्जं पारिजाणिया ॥ १२ ॥

अर्थ—(पलिउंचणंचके०) माया तथा (नयणंचके०) लोच (थंमिद्धुके०) जे निर्विवेक पणा अक्की थंमिलनी पेरे होय ते क्रोध (उसयणाणियाके०) जे अपध्याने करी सय्या दिकनी पेरे उंचु होय तेने मान कहिए (धुणाके०) एचारेनो त्यागकरे केम के (दाणाइं लोगंसि के०) एचार कषायने लोकमां कर्म ग्रहण करवाना कारण कहां ठे तेमाटे (तं विज्जंपारिजाणिया के०) एने पंमित इपरिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे. ॥ ११ ॥ (धोयणंरयणं के०) हाथ पग वस्त्रादिकने धोवुं तथा रंगवुं (चेवके०) वली (वड्ढीकम्मं के०) नख रोमादिकनुं समारवुं (विरेयणं के०) पखाल लेवो (वमनंके०) वमन करवुं (अंजण के०) आखनुं आंजवुं (पलिमंथं के०) अन्यकोइ शरीर संस्कारादिक जेणे करी संयमनो उपघात आय तेवा सर्वकारणोने जाणीने पंमित परिहरे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—परिकुंच्यते आत्मा वक्रतां प्राप्यते येन तत् परिकुंचनं माया । नज्यते सर्वत्र आत्मा प्रवृद्धीक्रियते येन सनजजनोलोचनः । यदुदयेनात्मा सदसद्विवेकविकलत्वात् स्थंमिलवत्स्यात् सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिन् सति आत्मा उद्धितः स्यादुन्नतः सउद्भायो मानः । ठांदसत्वात्क्लीबत्वं । एतानि धूनय त्यज । किंचूतानि आदानानि बंधकारणानि तदेतद्विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ ११ ॥ धावनं हस्तपादवस्त्रादेः । रंजनं तस्यैव । बस्तिकर्मानुवासरूपं । विरेचनमथोविरेकः । वमनमूर्ध्वविरेकः । अंजनं नयनयोः । एवमन्यदपि यत्संयमपलिमंथकारि संयमोपघातकारि तत्परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पलिउंचणमित्यादि) पंचमहाव्रतधारणमपि कषायिणोनिष्फलं स्यादतस्तत्साफव्यापादनार्थं कषायनिरोधोविधेयइति दर्शयति ॥ परिसमंतात् कुंच्यंते वक्रतामापद्यंते । क्रियायेन मायाऽनुष्ठानेन तत्पलिकुंचनं मायेति नण्यते । तथा नज्यते सर्वत्राऽऽत्मा प्रवृद्धीक्रियते येन सनजजनोलोचनस्तं तथा यदुदयेन ह्यात्मा सदसद्विवेकविकलत्वात् स्थंमिलवद्भवति सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिंश्च सत्यूर्ध्वं श्रयति जात्यादिना दर्पा

ध्मातः पुरुषउत्तानीजवति सउद्भूयोमानः।ठांदसत्वान्नपुंसकलिंगता।जात्यादीनामेतत्स्थानानां बहुत्वात् तत्कार्यस्याऽपि मानस्य बहुत्वमतोबहुवचनं । चकाराः स्वगतचेदसंस्तृचनार्थाः समुच्चयार्थावा। धूनयेति प्रत्येकं क्रिया योजनीया । तद्यथा । पलिकुंचनंमायां धूनय धूनीहि वा । तथा नजनं लोचं तथा स्थंडिलं क्रोधं तथा उद्भूयं मानं । विचित्रत्वात् सूत्रस्य क्रमोल्लंघननिर्देशेन दोषायेति । यद्विवा रागस्य दुस्त्यजत्वात् लोचस्य च मायापूर्वकत्वादित्यादावेव मायालोचयोरुपन्यासइति । कषायपरित्यागे विधेये पुनरपरं कारणमाह । एतानि पलिकुंचनादीनि अस्मिन् लोके आदानानि वर्तते । तदेतद्विद्वान् इपरिज्ञया परिज्ञानप्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ ११ ॥ पुनरप्युत्तरगुणानधिकृत्याह । (धावणमित्यादि) धावनं प्रक्षालनं हस्तपादयोर्वस्त्रादेरंजनमपि तथा विरेचनं निरूहात्मकमधोविरेकोवा । वमनमूर्ध्वविरेकस्तथाऽजनं नयनयोरिति । एवमादिकमन्यदपि शरीरसंस्कारादिकं यत् संयमपलिमंशकारि संयमोपघातरूपं तदेतद्विद्वान् स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च परिज्ञाय प्रत्याचक्षीत ॥ १२ ॥

गंधमल्लसिणाणंच, दंतपस्कालणं तद्वा ॥ परिग्गहिष्ठिकम्मंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १३ ॥ उद्देशियं कीयगमं, पामिच्चं चेव
आहडं ॥ पूयं अपोसणिज्जंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १४ ॥

अर्थ—(गंधमल्लसिणाणंच के०) सुगंधिक इव्यते गंध, माद्व्यते फूल अने शरीर स्नान ते शरीरप्रक्षालन देश यकी तथा सर्व यकी करवुं तथा (दंतपस्कालणंके०) दांतप्रक्षालन ते दातणप्रमुखनुं करवुं (तद्वाके०) तथा (परिग्गहि के०) सचेत अचेतादिकनो परिग्रह (इष्ठिकम्मंच के०) स्त्रीकर्म ते तिर्यंच मनुष्य देवी प्रमुख ने हस्तकर्म कुचेष्टादिकनुं करवुं (तंविज्जंपरिजाणिया के०) ए सर्वने पंमित अशुच जाणीने वर्जे ॥ ॥ १३ ॥ (उद्देशिकं के०) साधुने निमित्ते करेलो आहार (कीतंकीतं के०) साधुने अर्थे मूल आपीने लीधेलो आहार (पामिच्चंचेव के०) साधुने अर्थे उधारे लीधेलो आहार वली (आहडं के०) साधुने अर्थे ग्रहस्थे सामो आण्यो एवो आहार (पूयं अनेषणिज्जंच के०) आधाकर्मिना कण सहित आहार (तंविज्जंपरिजाणिया के०) किं बहुना एबधो अनेशणिय सदोष आहार जाणीने पंमित पुरुष एने परिहरे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—गंधाः कोष्ठपुटाद्यामाव्यं पुष्पादि स्नानं शरीरक्षालनं दंतप्रक्षालनं परिग्रहः सचित्तादेः स्त्रीकर्म स्त्रियोनरतिरश्च्यस्तासां वशीकरणादिकर्म हस्तकर्म सावद्यानुष्ठानं वा तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १३ ॥ उद्देशिकं साधुदेशेन यत्कृतं । कीतं कयस्ते

न क्रीतं । पामिच्चं साध्वर्थमन्यतउच्चिन्नकं गृह्यते । चकारः समुच्चये । आहतं यजृहस्यैः
साध्वर्थमानीयते पूयं आधाकर्मावयवसंपृक्तं अनेषणीयं यत्केनापि दोषेण अशुद्धं
तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (गंधमल्लइत्यादि) गंधाः कोष्ठपुटादयः । माद्वयंजात्यादिकं । स्नानंच
शरीरप्रक्षालनं देशतः सर्वतश्च । तथा दंतप्रक्षालनं कदंबकाष्ठादिना । परिग्रहः सच्चित्ता-
देः स्वीकरणं । तथा स्त्रियोदिव्यमानुषतैरश्रयः । तथा कर्महस्तकर्म सावधानुष्ठानंवा । तदेत-
त्सर्वं कर्मोपादानतया संसारकारणत्वेन परिज्ञाय विद्वान् परित्यजेदिति ॥ १३ ॥ किंचान्य-
त् । (उद्देशियमित्यादि) साध्वाद्युपदेशेन यद्दानाय व्यवस्थाप्यते तदुद्देशिकं । तथा क्री-
तं क्रयस्तेन क्रीतं गृहीतं क्रीतक्रीतं । (पामिच्चंति) साध्वर्थं अन्यतउच्चतकं यजृह्यते
तत्तदुच्यते । चकारः समुच्चयार्थः । एवकारोऽवधारणार्थः । साध्वर्थं यजृहस्येन नीयते
तदाहतं । तथा पूयमिति आधाकर्मावयवसंपृक्तं शुद्धमप्याहारजातं नवति । किंबहुनो-
क्तेन यतः केनचिदोषेणाऽनेषणीयमशुद्धंतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय संसारकारणतया नि-
स्पृहः सन् प्रत्याचक्षीतेति ॥ १४ ॥

आसूणि मस्किरागंच, गिधुवघायकम्मगं ॥ उज्जोलणंच कक्कंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १५ ॥ संपसारी कयकिरिए, पसिणाय
तणाणिय ॥ सागारियंच पिंमंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १६ ॥

अर्थ- (आसूणि के०) घृतपानादिक औषध जेणे करी प्राणी बलवंत मत्त थायः
अथवा आशून एटले सुन्य जेणे करी आत्मा शून्यथको रहे तथा (अस्कीरागंच के०)
आंखनुं अंजनादिक तथा (गृद्धिके०) रसलोव्यता तथा (उपघातकर्मकं के०) जे
करवा थकी परजीवने उपघात थाय ते कर्म, तथा (उज्जोलनंच के०) हाथ पग व
स्त्रादिकनुं पखालवुं तथा (कक्कंच के०) लोघ्रादिक डव्ये करी शरीरनुं उगटणु करवुं
ए सर्वने कर्म बंधनुं कारण जाणीने पंढित परिहरे ॥ १५ ॥ (संपसारीकयकिरिए के०)
असंयतिनी साथे पर्यालोचन एटले आलोचन करवुं तथा असंयमाचरण करवुं करावुं
तथा असंयतिना अनुष्ठाननी प्रसंसा करवी तथा (पसिणायतणाणियके०) प्रश्नजे लोक
व्यवहार ज्योतिषादिक तेनो निर्णय करवो तथा (सागारियंचपिंमंचके०) सागारिक जे स-
य्यात्तर तेना घरनो पिंम लेवो ए सर्वने पापना कारण जाणी पंढित परिहरे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-येन घृतपानादिना आशुनी स्यात् बलवान् नवति तदाशुनी । अहिरा

गोलोचनांजनं गृहिर्गार्ध्वं रसेषु उपघातकर्म परापघातक्रिया उज्जोलनं अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं कल्कं लोधादिद्रव्येण शरीरोद्धर्तनं तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १५ ॥ असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं तत्संप्रसारणं परिहरेत् । कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृत्क्रियइत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसां प्रश्रस्यायतनं प्रकटीकरणं प्रश्रनिर्णयकारणं । सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडं जुगुप्सितं ह्रीनं वर्णपिंडं वा तदेतत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच । (आसूणिमित्यादि) येन घृतपानादिना आहारविशेषेण रसायनक्रियाया अशूनः सन् आसमंतात् शूनीभवति बलवानुपजायते तदाशूनीत्युच्यते । यदिवा (आसूणिमिति) श्लाघा यतःश्लाघया क्रियमाणया आसमंतात् बूनः । बूनोलघुप्रकृतिः कश्चिद्वर्षाध्मातत्वात् स्तब्धोभवति । तथा अद्दणां रागोरंजनं सौवीरादिकमंजनमिति यावत् । एवं रसेषु शब्दादिषु विषयेषु वा गृहिर्गार्ध्वं तात्पर्यमासेवा तथोपघातकर्मैत्युच्यते । तदेव लेशतोदर्शयति । (उज्जोलनंति) अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं तथा कल्कं लोधादिद्रव्यसमुदायेन शरीरोद्धर्तनं तदेतत्सर्वं बंधनायेत्येवं विद्वान् पंडितोऽपि परिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १५ ॥ अपिच । (संप्रसारायइत्यादीति । असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं परिहरेदिति वाक्यशेषः । एवं संयमानुष्ठानं प्रत्युपदेष्टवानं तथा (कयकिरिण) नाम कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृत्क्रियइत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसनं तथा प्रश्रस्यादर्शः प्रश्रादेरायतनमाविष्करणं कथनं यथावस्थितप्रश्रनिर्णयनानि । यदिवा प्रश्रायतनानि लौकिकानां परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रगतसंशयेवा प्रश्रने सति यथावस्थितार्थकथनद्वारेणायतनानि निर्णयनानीति । तथा सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडमाहारं । यदिवा सागारिकपिंडमिति सूतकगृहपिंडं जुगुप्सितं वर्णपिंडं वा । चशब्दःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् अपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १६ ॥

अघावयं नसिखिक्का, वेहाईयं च णोवए ॥ हळकम्मं विवायंच
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १७ ॥ पाणहा उयत्तंच, णालीयं वाल
वीयणं ॥ परकिरियं अन्नमन्नंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १८ ॥

अर्थः—(अघावयं नसिखिक्काके०) अर्थपदं एटले अर्थ पदते धन धान्य उपार्जवानो उपाय, न शीखे अथवा बीजे अर्थे अष्टापदं एटले द्यूतक्रीडा नशीखे, (वेधादिकंचके०) अधर्मेना वचन (णोवदेके०) नबोले, अथवा हिंसाकारी वचन बोले नहीं, तथा (हळकम्मं के०) कुशील प्रसिद्धे (विवायंच के०) कलह अथवा बीजो कोऽपण विवाद

पंक्ति इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे ॥ १७ ॥ (पाणहा उयबतंच के०) पावडी तथा खासडा तथा ताप टालवाने अर्थे ठंत्र तथा (एालीयं के०) न लीमांहे पाश घाली नाखें द्युत रमत विशेष (वालवीयणंच के०) चामर मोर पीठ प्रमुखना वींजणा तथा (परकिरियं के०) अन्य गृहस्थ पाशेथी क्रिया करावे तथा (अन्नमन्नंच के०) अन्योन्य एटले माहो मांहे क्रियानुं करवुं एटले बीजो आपणी करे आपणो बीजानी करिए तेक्रिया जाणवी. ए सर्व कर्म बंधना हेतुळे एम तेने इ प रिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें करी पंक्ति परिहरे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अर्थोधनधान्यादिः पदं शास्त्रं प्राण्युपघातकं नशिक्तेत् । अथवा अष्टा पदं द्यूतक्रीडां नशिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेत् वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतं वै धातीतमधर्मप्रधानं वचोनवदेत् हस्तकर्म प्रतीतं । अथवा हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापारे प्रधानः कलहः । विवादं शुष्कवादं तदेतद्धकारणं परिहरेत् ॥ १७ ॥ उपानहौ काष्ठपा डुके आतपवारणाय ठंत्रं च नालिका द्यूतक्रीडा वालैर्मयूरपिष्ठैर्व्यजनकं परेषां क्रिया अन्योन्यकार्यमन्यकार्यं सकरोति तस्य चान्यः । तदेतत्सर्वं विद्वान् कर्मबंधहेतुत्वेन इप रिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका किंचान्यत् । (अष्टापयमित्यादि) अर्थते इत्यर्थोधनधान्यहिरण्यादिकः पद्य ते गम्यते येनार्थस्तत्पदं शास्त्रं अर्थार्थं पदमर्थपदं चाणक्यादिकमर्थशास्त्रं तन्न शिक्षेन्नान्यसैन्याप्यपरप्राण्युपमर्दकारि शास्त्रं शिक्षयेत् । यदिवा अष्टापदं द्यूतक्रीडाविशेषस्तं नशिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेदिति । तथा वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतमधर्मप्रधानं वचोनोवदेत् । यदिवा वेधइति वर्धवेधोद्यूतविशेषस्तजतं वचनमपि नोवदेदास्तां तावत्क्रीडनमिति हस्तकर्म प्रतीतं । यदिवा हस्तकर्म हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापार प्रधानः कलहस्तं तथा विरुद्धवादं शुष्कवादमित्यर्थः । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं संसारत्रमणकारणं इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ १७ ॥ किंच (पाणहावेवेइत्यादि) उपानहौ काष्ठपाडुके च तथाऽतपादिनिवारणाय ठंत्रं तथा नालिका द्यूतक्रीडाविशेषस्तथा वालैर्मयूरपिष्ठैर्वा व्यजनकं तथा परेषां संबन्धिनी क्रियामन्योन्यपरस्य रतोऽन्यनिष्पाद्यामन्यः करोत्यपरनिष्पाद्यां चापरइति । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् पंक्तिः कर्मोपादानकारणत्वेन इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १८ ॥

उच्चारं पासवणं, हरिएसु ए करे मुणी ॥ वियडेण वा विसाहट्टु,
एावमज्जे कयाइवि ॥ १९ ॥ परमत्ते अन्नपाणं, ए चुंजेऊ कया
इवि ॥ परवहं अचेलोवि, तं विऊं परिजाणिया ॥ २० ॥

अर्थ- (उच्चारं के०) वडोनीत (पासवणं के०) लघुनीत तेनो (हरिएसुणकरेसु निः के०) मुनि हरित काय वनस्पति उपर स्थंमिल नकरे (वियडेणवाविसाद्धु के०) फासु पाणियें करी वनस्पतिकाय हरितकाय बीजने कदापि (एावमळेकयाइविके०) पर हां नकरे एटले निश्चेशकी दूरन करे ॥ १९ ॥ (परमत्तेअन्नपाणं के०) पर एटले अन्य गृहस्थ तेने घेर कांसादिकना जाजनने विषे अन्न पाणी आहारादिकने (एचुंजेळ कयाइवि के०) कदापि चुंजे नही एटले जमे नही (परवत्तंअचेलोवि के०) पोते अ चेलक एटले वस्त्र रहित ठतां पण परजे गृहस्थादिकतेनुंजे वस्त्र तेने नजोगवे एटले ए सर्वेने संयम विराधवाना कारण जाणीने जे पंमिंत होय ते परिहरे ॥ २० ॥

॥ दीपिका-उच्चारं प्रस्त्रवणं च हरितेषु नकुर्यान्मुनिः । तथा विकटेन प्रासुकजलेनापि संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात्किमुताविकटेन ॥ १९ ॥ परस्य गृहस्थस्यामन्नं जाजनं तत्रान्नपानं नचुंजीत । कदाचिदपि पूर्वकर्मपश्चात्कर्मादिदोषा तु अचैलोपि सन् परवस्त्रं गृहस्थवस्त्रं नबिजर्ति । यदिवा ऽचैलोजिनकद्विपि तस्य सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमेव तत्र बिजृयात् तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-तथा (उच्चारमिति) उच्चारप्रस्त्रवणादिकां क्रियां हरितेषूपरिबीजेषु वा स्थं डिजे वा मुनिः साधुर्नकुर्यात्तथा विकटेन विगतजीवेनाप्युदकेन संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात् किमुताविकटेनेतिभावः ॥ १९ ॥ किंच (परमत्ते इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामन्नं जाजनं परामन्नं तत्र पुरःकर्म पश्चात्कर्म तद्भयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्चान्नं पानंच मुनिर्न कदाचिदपि चुंजीत । यदिवा पतङ्गगृहधारिणश्चिड्पाणेः पाणिपात्रं परपात्रं । यदिवा पाणिपात्रस्याहिड्पाणोर्जिनकद्विपिकादेः पतङ्गः परपात्रं तत्र संयमविराधनानयान्नचुंजीत तथा परस्य गृहस्थस्य वस्त्रं परवस्त्रं तत्साधुरचैलोपि सन् पश्चात्कर्मादिदोषजनयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्च नबिजृयात् । यदिवा जिनकद्विपिकादिकोऽचैलोनूत्वा सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमिति कृत्वा नबिजृयादेतत्सर्वं परपात्रजोचनादिकं संयमविराधकत्वेन अपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ २० ॥

आसंदीपलियंकेय, णिसिज्जं च गिहंतरे ॥ संपुड्ढणं सरणंवा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २१ ॥ जसं कित्ति सलोयं च, जाय वंदण पू यणा ॥ सबलोयंसि जे कामा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २२ ॥

अर्थ-(आसंदीपलियंकेयके०) गृहस्थं आसन जे मांची प्रमुख तथा पर्थकासन ते

ना उपर बेसबुं तथा (निसिळ्ळंचगिहंतरेके०) गृहस्थना घरने अंतरे अथवा गृहस्थना घरमां बेसबुं (संप्रह्वनं के०) गृहस्थने कुशलादिकनुं पुठबुं (वाके०) तथा (सरणं के०) पूर्वक्रीडादिकनुं संजारबुं ए सर्वने जाणीने पंमित परिहरे ॥ २१ ॥ जे सर्व व्यापि तेने (जसंके०) यश कहिए अने जे एकदेश व्यापि तेने (किर्तिके०) कीर्ति कहिए तेज (सिलोयंचके०) श्लाघानी (जायके०) जाति जाणवी तथा (वंदणपूयणाके०) रा जादिकनी वंदना पूजा सत्कार वस्त्रादिके करी कराववानी जे वांठा करवी, तथा (सव लोयंसिजेकामा के०) सर्व लोकमां जे विषय इहा कामरूप तेनी वांठना करवी, ए सर्वने पंमित कर्म बंधना कारण जाणीने परिहरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—आसंदीआसनविशेषः पर्यंकःशयनविशेषः । तथा द्योगृहयोर्मध्ये निषद्यामवस्थानं परिहरेत् गृहस्थकुले कुशलादिसंप्रह्वनं पूर्वक्रोडितस्मरणं तदेतत्सर्वविधान् परिहरेत् ॥ २१ ॥ संग्रामादिजवं यशः । दानादिजवा कीर्तिः । तपोज्ञानादिजवा श्लाघा तथा नृपादिनिर्वंदना पुष्पादिनिः पूजनं तथा सर्वलोकइहामदनरूपाये कामास्तदेतत्सर्वं विधान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २२ ॥

॥ टीका—(आसंदीत्यादि) आसंदीत्यासनविशेषः । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात्सर्वोप्यासनविधिर्गृहीतः । तथा पर्यंकः शयनविशेषस्तथा गृहस्थांतर्मध्ये गृहयोर्वा मध्ये निषद्यां वाऽऽसनं वा संयमविराधनाजयात्परिहरेत् । तथाचोक्तं । गंजीरज्जुसिराएते, पाणाडुप्पडि छेद्दगा ॥ अगुत्ती बंनचेरस्स, इत्तीउं बाविसंकणाइत्यादि । तथा तत्र गृहस्थगृहे कुशलादिप्रह्वनं आत्मीयशरीरावयवप्रह्वनं वा तथा पूर्वक्रीडितस्मरणं चेत्येतत्सर्वं विधान् विदितवेद्यः सन्ननर्थायेति इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ २१ ॥ अपि च । (जसंकिर्तिमित्यादि) बहुसमरसंघट्टनिर्वहणशौर्यलक्षणं यशः । दानसाध्या कीर्तिः जातितपोबहुश्रुत्यादिजनिताश्लाघा तथा याच सुरासुराधिपतिचक्रवर्तिबलदेववासुदेवादिनिर्वंदना तथा तेरेव सत्कारपूर्विका वस्त्रादिना पूजना तथा सर्वस्मिन्नपि लोके इहामदनरूपाये केचन कामास्तदेतत्सर्वं यशःकीर्तिमपकारितया परिज्ञाय परिहरेदिति ॥ २२ ॥

जेणेह णिवहे निस्कू, अन्नपाणं तहाविहं ॥ अणुपयाणमन्नेसिं,
तं विळ्ळं परिजाणिया ॥ २३ ॥ एवं उदाहु निग्गंथे, महावीरे महा
मुणी ॥ अणंतनाणदंसी से, धम्मं देसि तवं सुतं ॥ २४ ॥

अर्थ- (जेणेह के०) जे (अन्नपाणं के०) अन्नपाणीयें करीने आलोकने वि
वे (णिवहेनिस्कूके०) साधुपोतानो निरवाह करे आजीविका करे तेवा अन्न पान ने
(तहाविहं के०) तथाविध देखीने इव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी अपेक्षायें शुद्ध नि
र्दोष ग्रहण करे. (अणुपयाणमन्नेसिं के०) वली एज अन्न पाणीनुं बीजा असंयतिने
देवुं ते सर्वने झ परिज्ञायें अनर्थनुं हेतु जाणीने पंथित परिहरे ॥ १३ ॥ (एवं के०)
एरीते (महामुणी के०) महामुनि (निगंगंथे के०) बाह्यान्यंतर परिग्रह रहित एवा
(महावीरे के०) श्री वर्धमान स्वामी तेणे (उदाहु के०) कहाळे. (सेके०) ते श्री
वर्धमान केवाळे, तोके (अणंतनाणदंसी के०) अनंत ज्ञान दर्शनना धरनारळे. तेणे
धम्मंदेसितवंसुतं के०) ए श्रुत चारित्र रूप धर्म उपदेश्यो ठे सिद्धांत रहस्य प्रकाश्योळे.

॥ टीका- येनान्नपानेन इहास्मिन् लोके निहृर्निर्वहेत् संयमयात्रां कुर्यात् तत्तथा
विधमन्नं पानं वा शुद्धं गृह्णीयात्तेषामन्नादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां परतीर्थिकानां
स्वयूथ्यानां वा संयमोपघातकं न कुर्यात्तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १३ ॥ एवं
पूर्वोक्तं निर्ग्रंथः श्रीवीरोमुनिः उदाहृतवान् कथितवान् । बाह्यान्यंतरग्रंथरहितत्वान्नि
ग्रंथः । अनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्मचारित्ररूपं श्रुतं च
सिद्धांतं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ १४ ॥

॥ टीका- किंचान्यत् । (जेणेहमित्यादि) येनान्नेन पानेन वा तथाविधेनेति सुप
रिच्छेन कारणापेक्षयात्वच्छुद्धेन वा इहास्मिन् लोके इदं संयमयात्रादिकं निहृत्कारोगात्
कादिकं वा निहृर्निर्वहेन्निर्वाहयेद्वा यदन्नं पानं वा तथाविधं इव्यक्षेत्रकालजावापेक्षयाशुद्धं
कल्पं गृह्णीयात्तथैतेषामन्नादीनामनुप्रदानमन्यस्मै साधवे संयमयात्रान्निर्वहणसमर्थ
मनुतिष्ठेत् । यदिवा येनकेनचिदनुष्ठितेन संयमं निर्वहेन्निर्वाहयेदसारतामापादयेत्तथाविध
मशनं पानं वाऽन्यद्वा तथाविधमनुष्ठानं न कुर्यात् । तथैषामशनादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां
परतीर्थिकानां स्वयूथ्यानां वा संयमोपघातकं नानुशीलयेदिति तदेतत्सर्वं झपरिज्ञया
ज्ञात्वा सम्यक्परिहरेदिति ॥ १३ ॥ यदुपदेशेनैतत्कुर्यात्तद्वर्णयितुमाह (एवं उदाहु इत्या
दि) एवमनंतरोक्तया नीत्या उद्देशकादेरारभ्य (उदाहुति) उदाहृतवानुक्तवान्निर्गतो
बाह्यान्यतरोग्रंथोयस्मात्सन्निर्ग्रंथोमहावीरइति श्रीमवर्धमानस्वामी महंश्चासौ मुनिश्च
महामुनिःअनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्म चारित्रलक्षणं सं
सारोत्तरणसमर्थं वा तथा श्रुतं च जीवादिपदार्थसूचकं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ १४ ॥

जासमाणो नजासेजा, ऐव वंफेज्जमम्मयं ॥ मातिछाणं विवज्जे
जा, अणुचिंतिय वियागरे ॥ १५ ॥ तद्धिमात इया जासा, जं
वदित्ता णुतप्पती ॥ जं बन्नं तं न वत्तवं, एसा आणाणियंठिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(जासमाणोनजासेजा के०) गुरुवादिक मोहोटा पुरुष बोलता होय तेनी व
चमां नडकीने नबोले, तथा (मम्मयंके०) मर्मनुं वचन जेना बोलवा थकी कोइ जीव डुह
वाय एवा वचन बोले नही. (मातिछाणंविबज्जेजा के०) मातृस्थान एटले मायार्ये
करी प्रधान वचन बोलवानुं पण वर्जे तो सुं बोले तोके (अणुचिंतियवियागरे के०)
कार्य विशेषे विमाशने बोले जे जाषा बोलवा थकी कांइ पण डुषण नलागे तेवी जा
षा प्रकाशे ॥ १५ ॥ (तद्धिमातइयाजासा के०) एक सत्या बीजी असत्या त्रीजी स
त्यामृषा चौथी असत्यामृषा ए चार जाषा माहेली त्रीजी जाषा जे कांइक सत्य अने
कांइक असत्य ठे तेपण नबोले (जंवदित्ताणुतप्पती के०) जे जाषाना बोलवा थकी
पढी घणो पश्चात्ताप करवो पडे, एटले परजवे एना उदयथी दुःखी आय तेवारे पश्चा
त्ताप करे (जंबन्नंतंनवत्तवं के०) जे सावद्य एवुं हिंसाकारी वचन ते नबोले, एटले
आ अमुक चोरठे एने मारो, आ धातुनो प्रयोग करो, अथवा आ खेत्त खेडो एवी जाषा
नबोले. (एसाआणाणियंठियाके०) एवी आझा निग्रंथ श्रीमाहावीर देवनीठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योहि जाषासमितः सजाषमाणोपि धर्मकथां कथयन्नपि अजाषकएव ।
उक्तंच । वयणविहत्तीकुसलो, वज्जगयं बहुविहं वियाणंतो । दिवसंपि जासमाणो, साहू
वड्गुत्तयंपत्तो ॥ १ ॥ अथवा यत्र रत्नाधिको जाषमाणः स्यात्तत्रांतरे नजाषेत । मर्मगं व
चनं नकांहेत् । यच्चनमुक्तं सत्परपीडामाधत्ते तन्न जाषेतेत्यर्थः । मातृस्थानं मायाप्रधानं
वचोविवर्जयेत् अनुविचिंत्य विचार्य व्यागृणीयात् वदेत् ॥ १५ ॥ सत्या १ असत्या १
सत्यामृषा ३ असत्यामृषा ४ एताश्चतस्रो जाषाः । तत्रेयं तृतीया जाषा साच किंचित्सत्या
किंचिन्मृषा । यथा दशदारका अत्रपुरे जातामृतावा तदत्र न्यूनाधिकसंजवेसति संख्या
व्यनिचारात्सत्यामृषात्वं । यां जाषामुदित्वा इहलोके वा अनितप्यते क्लेशजाग्नवति । को
र्थः । मिश्रापि जाषा दोषाय किंपुनरसत्येति । तथा यच्चः (बन्नन्ति) कृणुहिंसयां हिंसाप्र
धानं प्रबुद्धंवा यत्नोक्तराज्ञायते तत्सत्यमपि नवाच्यं एषाज्ञा निर्ग्रथोत्तमवान् तस्य ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जासमाणो इत्यादि) योहि जाषासमितः सजाषमाणोपि धर्मक
थासंबंधनाषकएव स्यात् । उक्तंच । वयणविहत्तीकुसलो, वज्जगयं बहुविहं वियाणंतो ।

दिवसंपि जासमाणो, साहूवरुगुत्तर्यपत्तो ॥१॥ यदिवा यत्रान्यः कश्चिद्भ्रादिको जापमाणस्त
 त्रांतरएव सश्रुतिको हमित्येवमजिमानवान्न जाषेत। तथा मर्म गृह्णतीति मर्मगं वचोन (वंपे
 कृत्ति) नानिलषेत्। यद्वचनमुच्यमानं तथ्यमतथ्यंवा सद्यस्य कस्यचिन्मनःपीडामाधत्ते
 तद्विवेकी न जाषेतेति जावः। यदिवा मामकं ममीकारः परुपातस्तं जापमाणो (नवंफेकृ
 ति) नानिलषेत्तथा मातृस्थानं मायाप्रधानं वचोविवर्जयेत्। इदमुक्तं जवति। परवंचनबुध्या
 गूढाचारप्रधानो जाषजाणोऽजापमाणो वाऽन्यदावा मातृस्थानं न कुर्यादिति। यदा तु वक्तु
 कामोजवति तदा नैतद्वचः परमात्मनोरुजयोर्वा बाधकमित्येवं प्राग्वि चिंत्य वचनमु
 दाहरेत्। तदुक्तं। पुवं बुद्धीएपेहितापह्नावकमुदाहरे इत्यादि ॥१५॥ अपिच। (तद्विमेत्यादि)
 सत्या असत्या सत्यामृषा असत्यामृषेत्येवंरूपासु चतसृषु जाषासु मध्ये तत्रेयं सत्यामृषेत्ये
 तदनिधानात्तृतीया जाषा। साच किंचिन्मृषा किंचित्सत्या इत्येवंरूपा। तद्यथा दशद्वारका अ
 स्मिन्नगरे जातामृताः। तदत्र न्यूनाधिकसंज्ञवेसति संख्यायाव्यभिचारात्सत्यामृषात्वमिति।
 यां चैवंरूपां जाषामुदित्वा अनुपश्चाद्भाषणाङ्गन्मांतरेवा तद्विनिर्दिष्टेन दोषेण तप्यते पीडयते
 क्लेशजाग्नवति। यदिवा अनुतप्यते किंममैवं नूतेन जाषितेनेत्येवं पश्चात्तापं विधत्ते। ततश्चेद
 मुक्तं जवति मिश्रापि जाषा दोषाय किंपुनरसत्या द्वितीया समस्तार्थविसंवादिनी। तथा
 प्रथमापि जाषा सत्या या प्राण्युपतापेन दोषानुषंगिणी सा न वाच्या। चतुर्थाप्यसत्या मृषा
 जाषा बुधैरनाचीर्णा सा न वक्तव्येति। सत्याया अपि दोषानुषंगित्वमधिकृत्याह। यद्वचः
 (ब्रूवन्ति) कृणुहिंसायां हिंसाप्रधानं। तद्यथा बध्यतां चौरायं लूयंतां केदाराः दम्यंतां
 गोरथका इत्यादि। यदिवा ब्रूवन्ति प्रब्रूवन् यत्नोक्तैरपि प्रह्वयते तत्सत्यमपि न वक्तव्य
 मिति। एषाऽऽज्ञा अयमुपदेशो निर्ग्रन्थो न गवांस्तस्येति ॥ १६ ॥

होलावायं सहीवायं, गोयावायं च नोवदे ॥ तुमं तुमंति अमणु
 नं, सबसो तं ए वत्तए ॥ १७ ॥ अकुसीले सया निस्कू, एव सं
 सगियं नए ॥ सुदरूवा तल्लुवस्सग्गा, पडिबुल्लेक तेविळ ॥ १८ ॥

अर्थ—(होलावायं के०) होलावादते देश विशेषे झरवचन विशेषे तेमाटे होल्या
 एम नबोले; तथा (सहीवादं के०) हे सखी एम पण न बोले; (गोयावायंचनोवदे
 त्के०) गोत्रनो प्रकाशकरी बोलाववो जे तुं अमुक नीच गोत्रीओ एवुं वचन पण नबोले;
 (तुमंतुमंतिअणुमन्नंके०) तुंतुं एवो अमनोझ तिरस्कारतुं असुहामणुं वचन ते (सब
 सोतंएवत्तए के०) सर्वथा प्रकारे नबोले; केमके साधुने एवा वचन बोलवा युक्त न
 थो ॥ १७ ॥ (अकुसीलेसया निस्कू के०) सर्व काल साधु अकुशील होय ब्रह्मचारी

थको रहे (एवसंसर्गिर्यनए के०) तथा जिनशासनथी विरुद्ध एवा अनाचारी पास
 ङादिकनो त्रविधे संसर्ग नकरे ते पासङादिकनो संसर्ग केवोढे तोके जेना थकी (सु
 हरूवा तबुवस्सग्गा के०) सुखरूप जे संयम तेना घातना करनार एवा एना थकी
 उपसर्ग उत्पन्न थायढे केमके ते प्राये सातागारव पणे वर्त्तनारा होय ढे तेमाटे तेनी
 साथे सुविहित पुरुष संसर्ग करे तो तेपण सातागारव पणाने पामे. तेथी सुखरूप सं
 यमनो घातक थायढे माटे (पडिबुङ्गेङ्गातेविऊ के०) पंमित जे होय ते प्रतिबोध पा
 मीने एवा स्वेङ्गाचारीउनो संसर्ग तेने दुःखनुं कारण जाणीने त्याग करे. ॥ २८ ॥

॥ दीपिका—होलाइति वादोहोलावादः सखेइति वादः सखिवादः गोत्रप्रकटनेन वादो
 गोत्रवादः काश्यपगोत्रावासिष्ठगोत्रावेत्यादि एवरूपं वादं साधुर्नवदेत् (तुमंति) इडं
 त्वमिति तिरस्कारवाक्यं अमनोङ्गं परस्य मनःप्रतिकूलं सर्वशः सर्वथा साधूनां वक्तुं न
 वर्तते ॥ २७ ॥ नकुशीलोऽकुशीलः सदानिहूर्नकुशीलैः संसर्गं नजेत सेवेत । सुखरूपा
 सातागौरवस्वजावास्तत्र कुशीलसंगे उपसर्गाः संयमोपघातकारिणः प्राडुष्यंति तदिदं
 न विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् कुशीलसंगं त्यजेदित्यर्थः ॥ २८ ॥

॥ टीका—किंच (होलावायमित्यादि) होलेत्येवं वादोहोलावादस्तथासखेत्येवं वादः स
 खिवादस्तथा गोत्रोद्घाटनेन वादोगोत्रवादोयथा काश्यपसगोत्रावासिष्ठसगोत्रावेति इत्ये
 वरूपं वादं साधुर्नोवदेत्तथा (तुमंतुमं) तिरस्कारप्रधानमेकवचनातंबहुवचनोच्चारणयो
 ग्येऽमनोङ्गं मनःप्रतिकूलरूपमन्यदप्येवंनूतमपमानापादकं सर्वशः सर्वथा तत्साधूनां वक्तुं
 न वर्ततइति । यदाश्रित्योक्तं निर्युक्तिकारेण । तद्यथा । पासङोससु कुशीलसंयवोणकिलव
 ट्टएकाउं तदिदमित्यादि ॥ २७ ॥ (अकुशीलेत्यादि) कुत्सितं शीलमस्मेति कुशीलः सच
 पार्श्वस्थादीनामन्यतमः नकुशीलोअकुशीलः सदा सर्वकालं निहृणशीलोजिह्वः कुशीलो
 ननवेन्नचापि कुशीलैः सार्धं संसर्गं सांगत्यं नजेत सेवेत । तत्संसर्गदोषोद्विजावधिषयाह ।
 सुखरूपाः सातागौरवस्वजावास्तत्रतस्मिन् कुशीलसंसर्गे संयमोपघातकारिण उपसर्गाः
 प्राडुष्यंति । तथाहि । कुशीलवक्तारो नवंति । कः किल प्रासुकोदकेन हस्तपाददंतादिके प्रह्णा
 द्यमानेदोषः स्यात्तथा नाशरीरोधर्मो नवति इत्यतोयेन केनचित्प्रकारेणाधाकर्मसान्निध्या
 दिना तथा उपानहृत्रादिनाच शरीरं धर्माधारं वर्तयेत् । उक्तंच । अप्येण बहुमेसेङ्गा एयं
 पंडियलक्षणंइति । शरीरं धर्मसंयुक्तं रक्षणीयं प्रयत्नतः ॥ शरीरात्स्ववते पापं पर्वतात्स
 लिलं यथा ॥ १ ॥ तथा सांप्रतमव्यानि संहननानि अद्व्यधृतयश्च संयमे जंतवइत्येवमादि
 कुशीलोक्तं श्रुत्वा अद्व्यसत्वास्तत्रानुषलंत्येवं विद्वान् विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् बु
 ध्वा चापायरूपकुशीलसंसर्गं परिहरेदिति ॥ २८ ॥

नन्नञ्च अंतराएणं; परगेहेण णिसीयए ॥ गामकुमारियं किङ्कं,
नातिवेलं हसे मुणी ॥ १९ ॥ अणुस्सुउ उरालेसु, जयमाणो परि
वए ॥ चरियाए अप्पमत्तो, पुट्ठो तञ्च हियासए ॥ ३० ॥

अर्थ- (नन्नञ्च अंतराएणं के०) जरा रोगादिक कारणविना (परगेहेण णिसीयए के०) गृहस्थना घरने विषे नबेशे एटले गृहस्थने घेर नबेशुं ए साधुनो उत्सर्ग मा र्ग कह्योउं. अने अपवादे तो जरारोगादिक कारण विना नबेशे तथा कोइएक लब्धी मंत धर्मोपदेशादिक वचन देवाने कारणे पण बेशे तथा (गामकुमारियं किङ्कं के०) ग्रामने विषे बालक क्रीडा हास्य कंदर्प हस्तस्पर्श आलिंगनादिक गेडा दडि इत्यादिक क्रीडा ने (नातिवेलं हसे मुणी के०) साधु नकरे वली पडिलेहणादिक क्रियानी मर्यादा ने नगवं तनी आझा यकी विरुध जाणीने अतिक्रमे नही हसे नही ॥ १९ ॥ (अणुस्सुउ उरालेसु के०) उदार उद्भट प्रधान एवा गृहस्थना कामनोगादिक देखी तथा सांनलीने तेनी वांढा करे नही; तथा (जयमाणोपरिवए के०) संयमने विषे यत्नकरतो शुद्ध चारित्र पाले (चरियाए अप्पमत्तो के०) विहार करवाने विषे प्रमाद नकरे, अप्रमत्त पणे विचरे (पुट्ठो तञ्च हियासए के०) त्यां विहार करवाने विषे उपसर्ग परिसह उपने यके तेने फ रश्यो यको अदीनपणे सम्यक्करीते अहियासे ॥ ३० ॥

॥ टीपिका-साधुर्निहानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहे ननिषीदेत् नोपविशेत् । यदिवा देशनालब्धिमान् कश्चित्सहायोगुर्वनुज्ञातः कथंचित्तथाविधस्य धर्म देशनानिमित्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकास्तेषामियं ग्रामकुमारिका क्रीडा हास्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शलिंगनादिका अथवा क्रीडा वट्टकंडुकादिका तां मुनिर्नोक्कुर्यात् अति वेलं वेलामर्यादा तामतिक्रम्य नहसेन्मुनिः । यदागमः । जीवेणंजंतेहसमाणो उस्सुय माणेवाकाइकम्मवगडीउं बंधइ गोयमा ससविहबंघएवा अछविहबंघएवाइत्यादि ॥ १९ ॥ उदारेषु शब्दादिविषयेषु अनुत्सुकोऽनासक्तोयतमानः संयमे परिव्रजेन्मूलोत्तरगुणेषूद्यमं कुर्यात् । चर्यायां निह्नादिकायामप्रमत्तः स्यात् स्पष्टः परीषहादिनिस्तत्राऽदीनोऽध्यासहेत् सम्यक् सहात् ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंचान्यत् (ननबेल्यादि) तत्र साधुर्निह्नादिनिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहं परगृहं तत्र ननिषीदेन्नोपविशेत् उत्सर्गतोऽपवादां दर्शयति । नान्यत्रांतरायेणेति । अंतरायः शक्त्यन्तावः सच जरसा रोगातंकाभ्यां स्यात्तस्मिं चांतराये सत्युपवि

शेद्यदिवोपशमलब्धिमान् कश्चित्सुसहायोगुर्वनुज्ञातः कस्यचित्तथाविधस्य धर्मदेशनानिमि-
त्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकाग्रामकुमारकास्तेषामियं ग्रामकुमारिका ऽसौक्रीडा हा-
स्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शनालिंगनादिका । यदिवा वट्टकंडुकादिका तां मुनिर्नकुर्यात्तथा वेला मर्या-
दातामतिक्रांतमतिवेलं नहसेन्मर्यादामतिक्रम्य मुनिः साधुर्ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मबंध-
जयान्नहसेत् । तथा चागमः । जीवेणं नंते हसमाणे उस्सूयमाणे वाकाऽकम्मपगडीउं बंध-
इ गोयमा सत्तविह बंधएवा अठविहबंधएवाइत्यादि ॥ ३९ ॥ किंच (अणुस्सुउंइ-
त्यादि) उरालाउदाराः शोचनामनोझाये चक्रवर्त्यादीनां शब्दादिषु विषयेषु कामजोगा-
वस्त्राजरणगीतगंधर्वयानवाहनादयस्तथा आङ्गैश्वर्यादयश्चैतेषूदारेषु दृष्टेषु श्रुतेषु वा नो-
त्सुकः स्यात् । पाठांतरंवा । ननिश्चितोऽनिश्चितो ऽप्रतिबद्धः स्याद्यतमानश्च संयमानुष्ठाने प-
रिसमंतान्मूलोत्तरगुणेषु उद्यमं कुर्वन् व्रजेत्संयमं गच्छेत् तथा चर्चायां निष्ठादिकायामप्रम-
त्तः स्यात् नाहारादिषु रसगार्थ्यं विदध्यादिति । तथा स्पष्टश्चाजिद्रुतश्च परीषदोपसर्गैस्त-
त्रादीनमनस्कः कर्मनिर्जरां मन्यमानोविषहेत सम्यक् सहादिति ॥ ३० ॥

हम्ममाणो ए कुप्पेज्जा, बुच्चमाणो नसंजले ॥ सुमणे अहिया-
सिज्जा, एय कोलाहलं करे ॥ ३१ ॥ लद्धे कामे ए पढेज्जा, विवेगे
एव माहिए ॥ आयरियाइं सिस्केज्जा, बुद्धाणं अंतिए सया ॥ ३२ ॥

अर्थ—(हम्ममाणोएकुप्पेज्जाके०) कोइए लाकडी अने सुष्ठ्यादिके करी हएयो ठतो
क्रोध नकरे (बुच्चमाणोनसंजलेके०) तथा डुर्वचने करी आक्रोश उपजाव्यो थको पए
क्रोध नकरे, अने प्रति वचन पए नबोले; (सुमणेअहियासिज्जाके०) किंतु सुमन थको
पूर्वोक्त परीसहने सहन करे, परंतु (एयकोलाहलंकरे के०) तेवा परीसहनी पीडायें
पीडयो थको कोलाहल नकरे ॥ ३१ ॥ (लद्धेकामेएपढेज्जाके०) प्राप्त थएला कामजोगने
प्रार्थ्ये नही एटले जोगवे नही, (विवेगेएवमाहिए के०) ए साधुनो विवेक श्रीतीर्थक
रे कह्योठे, (आयरियाइंसिस्केज्जा के०) तथा जे आचरवायोग्य एवा ज्ञान, दर्शन अ-
ने चारित्रादिक तेने शीखे, परंतु कोनी पाशेथी शीखे तोके (बुद्धाणंअंतिएसया के०)
गुरु जे आचार्य तेनी पाशेथी सदा शीखे एटले गुरु कुल वास कह्यो. ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—हन्न्यमानोयष्ट्यादिनिर्न कुप्येत कोपं न कुर्यात् डुर्वचनैरुच्यमानथाक्रुश्य-
मानोन संज्वलेत नप्रलापं वदेत् सुमनाः कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेत ॥ ३१ ॥ लब्धानपि
कामान् जोगांश्च वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नगृह्णीयात् एवंकुर्वतोहि विवेकयाविर्जावितः स्या-

तु । आर्याणि शुभानि कर्तव्यानि बुद्धानामाचार्याणामंतिके समीपे शिद्देतान्यसेदनेन
नित्यगुरुकुले वासः सेवनीयइति ज्ञापितं ॥ ३५ ॥

॥ टीका-परीषद्दोषसर्गाधिसहनमेवाधिकृत्याह । (हम्ममाणोइत्यादि) हन्यमानो
यष्टिमुष्टिलकुटादिनिरपि न कुप्येन्नकोपवशगोजवेत्तथा दुर्वचनान्युच्यमानश्चाक्रुश्यमानो
निर्जत्त्यमानो न संज्वलेन्न प्रतीपं वदेन्नमनागपि मनोऽन्यथात्वं विदध्यात् किंतु सुमनाः सर्वे
कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेतेति ॥ ३१ ॥ किंचान्यत् । (लब्धेकामेइत्यादि) लब्धान् प्राप्तानप्रा
प्तानपि कामानिष्ठामदनरूपान्गंधालंकारवस्त्रादिरूपान्वा वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नानुमन्येत
नगृह्णीयादित्यर्थः । यदिवा यत्र कामावसायितया गमनादिलब्धिरूपान् कामांस्तपोविशेष
लब्धानपि नोपजीव्यान्नाप्यनागतान् ब्रह्मदत्तवत्प्रार्थयेदेवं च कुर्वतो जावविवेकश्चाख्यातश्चा
विर्जावितो नवति । तथा आर्याण्यार्याणां कर्तव्यानि अनार्यकर्तव्यपरिहारेण । यदिवा
आचर्याणि मुमुक्षुणां यान्याचरणीयानि ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि तानि बुद्धानामाचार्या
णामंतिके समीपे सदा सर्वकालं शिद्देतान्यसेदित्यनेन हि शीलवता नित्यं गुरुकुलवास
आसेवनीयइत्यावेदितं नवतीति ॥ ३५ ॥

सुस्सुसमाणो उवासेज्जा, सुप्पन्नं सुतवस्सियं ॥ वीराजे अत्तप
प्पेसी, धितिमंता जिइंदिया ॥ ३३ ॥ गिहेदीवमपासंता, पुरिसा
दाणिया नरा ॥ ते वीरा बंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीवियं ॥ ३४ ॥

अर्थ-(सुस्सुसमाणोउवासेज्जाके०) सांजलवा बाढतो एवो जे साधु ते पोताना गु
रुनी रुडी वैयावच्चादिक विश्रामणादिके करी सेवा करे, ते गुरु केवाहोय तोके (सुप्पन्नं
सुतवस्सियंके०) स्वपर सिद्धांत जाणवाने नलीढे प्रज्ञा जेनी एटले रुडा गीतार्थ तथा रु
डा तपना करनार एवा गुरुनी सेवा करे; ते केवा पुरुष गुरुनी सेवा करे तोके (वीरा
के०) कर्मने जीतवा समर्थ तथा (जेअत्तपप्पेसी के०) जे सत्य बुद्धिना गवेषण द्वार
तथा (धितिमंताजिइंदिया के०) धैर्यवंत एटले जेमनुं संयममां एकाग्र चित्तवे, अने
जीतेंदिय एवा जे पुरुष होय ते गुरुनी सेवा करे ॥ ३३ ॥ (पुरिसादाणियानरा के०)
जे पुरुषादानीय एटले सत्यमार्गनी गवेषणा करनार एवा मनुष्य ते एम जाणेढे जे
(गिहेके०) गृहस्थने जावे रेवा थकी (दीवके०) ज्ञानरूप दीपक अथवा संसारनो
उद्धार तेने (अपासंता के०) नथी देखता माटे चारित्र आदरेढे, (तेवीराबंधणुम्मुक्का
के०) ते वीर पुरुष राग द्वेषादिक बंधनथी रहित थका (नावकंखंतिजीवियं के०) असं
यमे जीवितव्य वांढे नही एटले जीववाने अर्थ-असंयम करे नही ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—शुश्रूषमाणोगुर्वादेर्वैय्यावृत्यं कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । गुरुं किञ्चूतं । सुप्रज्ञं गीतार्थं सुतपस्विनं संयमवंतं । यदुक्तं । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दंसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ ये वीराआत्मप्रज्ञान्वेषिणआत्महितान्वेषकाधृतिः संयमे रतिस्तदंतोजितेंडियास्ते गुरुकुलवासिनः स्युः । यदुक्तं । जस्स धिई तस्स तवो जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डल्ल हो तेसिमिति ॥ ३३ ॥ गृहे गृहस्थत्वे दीपं नावदीपं श्रुतज्ञानमपश्यंतोऽप्राप्नुवंतोनराः सम्यक् प्रव्रज्यापुरुषादानीयाः पुरुषाणामादानीयाआश्रयणीयामहतोपि महीयांसः स्युरित्यर्थः । यएवंनूतास्ते वीराबंधनोन्मुक्ताजीवितमसंयमजीवितं नावकांक्षंति नानिलपंति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—यदुक्तं बुद्धानामंतिके शिक्तेतत्स्वरूपनिरूपणायाह । (सुस्ससमाणाइत्यादि) गुरोरादेशं प्रति श्रोतुमिहा शुश्रूषा गुर्वादेर्वैय्यावृत्यमित्यर्थः । तां कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । तस्यैव प्रधानगुणद्वयद्वारेण विशेषणमाह । सुष्ठु शोचना वा प्रज्ञास्येति सुप्रज्ञः स्वसमयपरसमयवेदी गीतार्थइत्यर्थः । तथा सुष्ठु शोचनं वा सबाह्यान्तरं तपो स्यास्तीति सुतपस्वी तमेवंनूतं ज्ञानिनं सम्यक्चारित्रवंतं गुरुं परलोकार्थी सेवेत । तथा चोक्तं । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दंसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति । यएवं कुर्वंति तान् दर्शयति । यदिवा के ज्ञानिनस्तपस्विनइत्याह । वीराः कर्मविदारणसहि स्रवोधीरावा परीषहोपसर्गाहोन्त्याः । धिया बुध्या राजंतीति वा धीराये केचनासन्नसिद्धि गमनाआप्तोरागादिविप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानाख्या तामन्वेष्टुं शीलं येषां ते आसप्रज्ञान्वेषिणः सर्वज्ञोक्तान्वेषिणइतियावत् । यदिवा आत्मप्रज्ञान्वेषिणआत्मनः प्रज्ञा ज्ञानमात्मप्रज्ञा तदन्वेषिणआत्मज्ञत्वान्वेषिणआत्महितान्वेषिणइत्यर्थः । तथा धृतिः संयमे रतिः सा विद्यते येषां ते धृतिमंतः । संयमधृत्या हि पंचमहाव्रतचारोद्धनं सुसाध्यं नवतीति । तपःसाध्या च सुगतिर्हस्तप्राप्तेति । तदुक्तं । जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डल्ल हो तेसिं ॥ १ ॥ तथा जितानि वशीकृतानि स्वविषयरगद्वेषविजयेनेडियाणि स्पर्शनादीनि यैस्ते जितेंडियाः शुश्रूषमाणा यथोक्तविशेषणविशिष्टाजवंतीति ॥ ३३ ॥ तदनिधित्सुराह । गिहेदीवमित्यादि) गृहे गृहवासे गृहपाशेवा गृहस्थनावइतियावत् । दीवंति । दीपीदीप्तौ दीपयति प्रकाशयतीति दीपः । सच नावदीपः श्रुतज्ञानलाजः । यदिवा दीपः समुद्रादौ प्राणिनामावासनूतः सच नावदीपः संसारसमुद्रे सर्वज्ञोक्तचारित्रलाजस्तदेवंनूतं दीपं दीपं वा गृहस्थनावेऽपश्यंतोऽप्राप्नुवंतः संतः सम्यक् प्रव्रज्योद्धानेनोद्भिताउत्तरोत्तरगुणलाजेनैवंनूता नवंतीति दर्शयति । नराः पुरुषाः पुरुषोत्तमत्वाद्धर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतज्जुणजाकृत्वं नवत्यथवा देवादिव्युदासार्थमिति । मुमुक्षूणां पुरुषाणामादानीयाआश्रयणीयाः पुरुषादानीयामहतोपि महीयांसः

सोचन्ति । यदिवा आदानीयोहितैषिणां मोक्षस्तन्मार्गोवा सम्यक्दर्शनादिकः पुरुषाणां मनुष्याणामादानीयः सविद्यते येषामिति विगृह्यमत्वर्थीयोऽर्श्यादिन्योजिति । तथा य एवं ज्ञेतास्ते विशेषेणोरयं त्यष्टप्रकारं कर्मेति वीरास्तथा बंधनेन सबाह्यान्त्यंतरेण पुत्रकलत्रादि स्नेहरूपेणोत्प्राबल्येन मुक्ताबंधनोन्मुक्ताः संतो जीवितमसंयमजीवितं प्राणधारणं वा ना विकांक्षन्ति नानिलषन्तीति ॥ ३४ ॥

अग्निदे सदृफासेसु, आरंजेसु अणिस्सिए ॥ सवं तं समयाती
तं, जमेतं लवियं बहु ॥ ३५ ॥ अतिमाणंच मायंच, तं परिस्साय
पंप्पिए ॥ गारवाणिय सवाणि, णिवाणं संधए मुणित्तिबेमि ॥
॥ ३६ ॥ इति श्रीधम्मनामं नवमअध्यायं सम्मतं.

अर्थ—(अग्निदेसदृफासेसु के०) शब्द गंध रूप रस स्पर्शादिकने विषे अगृह एटले अमूर्धित तथा (आरंजेसु के०) ठ कायना आरंजने विषे (अनिश्रित के०) प्रवर्त्ते नहीं, (सवंतंसमयातीतं के०) ए सर्व निषेधवाना कारण कह्या, ते सर्वने सिद्धांत थकी विपरीत जाणीने आचरवा नहीं. (जमेतंलवियंबहु के०) तथा जे विधि द्वारे कछुंढे ते सर्व सिद्धांतने अनुसारे जाणीने आचरवुं ॥ ३५ ॥ (अतिमाणंचमायंच के०) अत्यंत मान अत्यंत माया च शब्द थकी क्रोध लोच पण लेवा (तंपरिस्सायपंप्पिए के०) ए चार कषायने पंप्पित इ परिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये करी परिहरे (गारवाणियस वाणि के०) तथा रसगारव रुद्धिगारव अने सातागारव ए सर्वेने सर्वथा परिहरे (णि वाणंसंधएमुणि के०) साधु चारित्रिउं मोक्षने संधए एटले वांढे. त्तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३६ ॥ इति श्री धर्म नामा नवमा अध्यायनो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—शब्दस्पर्शेषु । आद्यंतग्रहणान्मध्यग्रहणं । रूपगंधरसेष्वप्यगृहोऽनासक्त आरंजेष्वनिश्रितोऽप्रवृत्तः । सर्वमेतदध्ययनादेरारम्य निषेधत्वेन यद्वपितमुक्तं मया बहु तत्समयाज्ज्ञानागमादतीतमितिकृत्वा निषिद्धं ॥ ३५ ॥ अतिमानं तत्सहचरं क्रोधं माया तत्कार्यज्ज्ञतं लोचं च तत्सर्वं पंप्पितः परिहरेत् सर्वाणि गारवाणि रुद्धिरससातरूपाणि त्यक्त्वेति शेषः । साधुर्निर्वाणं मोक्षं सर्वकर्महयं वा संदध्यात् । इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां नवमं धर्माध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (अग्निदेत्यादि) अगृहोऽनध्युपपन्नोमूर्धितः । क । शब्दस्पर्शेषु मनोक्षेपाद्यंतग्रहणान्मध्यग्रहणमतोमनोक्षेषु रूपेषु गंधेषु रसेषु वा अगृह इति द्रष्टव्यं ।

तथेतरेषु वाऽद्विष्टस्यपि वाच्यः । तथा आरंभेषु सावधानुष्ठानरूपेष्वनिश्रितोऽसंबन्धोऽप्रवृत्तस्यार्थः । उपसंहर्तुकामाह । सर्वमेतदध्ययनादेरारभ्य प्रतिपेक्ष्यत्वेन यद्विहितमुक्तं मया बहु तत्समयादार्हतादागमादतीतमतिक्रान्तमिति कृत्वा प्रतिषिद्धं । यदपिच विधिद्वारेणोक्तं तदेतत्सर्वं कुतिसतसमयातीतं लोकोत्तरं प्रधानं वर्तते । यदपिच तैः कुतीर्थिकैर्बहु लपितं तदेतत्सर्वं समयातीतमिति कृत्वा नानुष्ठेयमिति ॥ ३५ ॥ प्रतिपेक्ष्य प्रधाननिषेधद्वारेण मोक्षानिसंधानेनाह (अतिमाणंचेत्यादि) अतिमानोमहामानस्तं । च शब्दात्सहचरितं क्रोधंच तथा मायां चशब्दात्तत्कार्यनूतं लोचंच तदेतत्सर्वं पंडितोविवेकी झपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथा सर्वाणि गारवाणि रुद्धिरससातरूपाणि सम्यक् ज्ञात्वा संसारकारणत्वेन परिहरेत्परिहृत्यच मुनिः साधुर्निवाणमशेषकर्मद्वयरूपं विशिष्टाकाशदेशं वा संधयेदजिसंदध्यात् प्रार्थयेदितियावत् । इतिः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्वं वत् ॥ ३६ ॥ समाप्तं धर्मस्वयं नवममध्ययनमिति ॥

हवे दशमुं समाधि नामे अध्ययन कहेले नवमां अध्ययनने विषे धर्म कह्यो, ते धर्म समाधि विना आय नही माटे दशमां अध्ययनमां समाधिनुं स्वरूप कहेले.

आधं मईमंमणुवीय धम्मं, अंजू समाहिं तमिणं सुणेह ॥ अप्प
डिन्ने निस्कू समाहिपत्ते, अणियाणनूते सुपरिवएज्जा ॥ १ ॥ उडुं
अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जेय पाणा ॥ हवेहिं पाए
हिं य संजमिता, अदिन्नमन्ने सुयणो गहेज्जा ॥ २ ॥

अर्थ—(आधंमईमंमणुवीयधम्मं के०) मतिमंत एटले केवली जगवान् तेणे केवल ज्ञाने करी विचारीने धर्म कह्यो, ते धर्म केवोले तोके (अंजुके०) रुज्जु एटले सरलता पणु (समाहितमिणंसुणेहके०) तेनेज समाधि कहिए. ते समाधि श्री केवली जगवंते मने उपदेशीले तेमज श्री सुधर्म स्वामि जंबुप्रत्ये कहेले के हुं तमने कहुंहुं ते तमे सांज लो जे एवो साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो एरीते जाणो ते साधु केवो होय ते कहेले. (अप्पडिन्नेके०) जेने तप संयम पालता थका इह लोक तथा परलोकना सुखनी वांठा करवी एवी प्रतिज्ञा नथी तेने अप्रतिज्ञा कहिए; एवो, तथा (अनिदाननूतेके०) निदान रहित एटले आश्रव रहित एवो बतो (सुपरिवएज्जा के०) रुडीरीते संयम पाले ते (निस्कूके०) साधु (समाहिपत्ते के०) समाधि प्राप्त जाणवो ॥ १ ॥ (उडुंअहेयंतिरियं दिसासुके०) उंचा नीचा अने तिर्हा एम दिशो दिशे एटले सर्व लोकमांहे दिशि विदिशि ने विषे (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे बेइंडियादिक त्रश जीवो तथा पृथविकाया

दिक स्थावर जीवोत्ते ते समस्त जीवोने (हृदेहिंपाएहिंय के०) हाथें करी, पगे करी
अथवा समस्त कायाथें करी (संजमिता के०) संयत ठतो एनी हिंसा नकरे उपलक्ष
ण थकी एने कोइ पण कदर्थना नकरे तथा (अदिन्नमनेसुयणोगहेळा के०) अन्यनु
अदत्तदान ग्रहण करे नही ए अर्थथी परिग्रह मैथुन मृषावादादिकने पण नसेवे ॥ ३ ॥

॥ टीपिका—अथदशमाध्ययनमारन्यते । पूर्वं धर्मोक्तः सच समाधौ सति स्यादित्यत्र
समाधिरुच्यते । (आधमईममित्यादि । आधमाख्यातवान् इमं वक्ष्यमाणं धर्मं मति
मान् अर्हन् अनुविचिंत्य ज्ञानेन ज्ञात्वा । धर्मं किञ्चूतं । ऋजुमवकं समाधिच सम्यगधी
यते मोक्षप्रति योग्यः क्रियते आत्मायेन ससमाधिस्तमिमं समाधिरूपं धर्मं शृणुत यूयं ।
नविद्यते प्रतिज्ञा आकांक्षा तपसि क्रियायांवा यस्यासावप्रतिज्ञोनिस्पृहोनिद्रुः समा
धिं धर्मं प्राप्तः नविद्यते निदानमारंजरूपं जूतेषु जंतुषु यस्यासावनिदानः सावद्यानुष्ठानर
हितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् ॥ १॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च त्रिषु लोकेषु प्राच्यादिदिक्च ये
त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणिनः । एतान् प्राणिनोहस्तपादान्यां संयम्य बध्वा साधुः उप
लक्षणादन्यथा वा कदर्थयित्वा दुःखोत्पादं न कुर्यात् । तथा अन्येभ्योदत्तं नगृह्णीयात्
तृतीयव्रतोपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि पालयेत्समाधिमाश्रयेदित्यर्थः ॥ ३ ॥

॥ टीका—नवमानंतरं दशममारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने धर्मो
ऽनिहितः सचाविकलः समाधौसति नवत्यतोधुना समाधिः प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबंधे
नायातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि वाच्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्था
धिकारोयं । तद्यथा । धर्मं समाधिःकर्तव्यःसम्यगाधीयते व्यवस्थाप्यते तन्मार्गंवा प्रति येना
त्मा धर्मध्यानादिना ससमाधिर्धर्मध्यानादिकः सच सम्यक्ज्ञात्वा स्पर्शनीयः । नामनिष्पन्नं
तु निक्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिकृदाह । आयाणपदेणाधं गोणं णामं पुणो समाहित्ति॥णि
क्किविज्जण समाहिं, जावसमाही इपगयंतु ॥ ५ ॥ (आयाणपदेणाधमित्यादि) आदीय
ते गृह्यते प्रथममादौ यत्तदादानमादानंच तत्पदंच सुबंतं तिडंतंवा तदादानपदं तेनाधंति
नामास्याध्ययनस्य यस्मादध्ययनादाविदं सूत्रं । (आधमईमंमणुवीइ धम्ममित्यादि) य
थोत्तराध्ययनेषु चतुर्थमध्ययनं प्रमादाप्रमादानीधायकमप्यादानपदेनासंक्षयमित्युच्यते
गुणनिष्पन्नं पुनरस्याध्ययनस्य नामसमाधिरिति । यस्मात्सएवात्र प्रतिपाद्यते तं च स
माधिं नामादिना निक्षिप्य जावसमाधिनेह प्रकृतमधिकारइति । समाधिनिक्षेपार्थमा
ह । णामंतवणादविए, खेत्ते काले तदेव जावेय ॥ एसोउ समाहीए, णिस्केउ ठविहोदोइ ॥
॥ ६ ॥ (णामंतवणाइत्यादि) नामस्थापना इव्यक्तेत्रकालजावजेदात् । एषतु समाधिनि
क्षेपः पट्टिधोचवति । तुशब्दो गुणनिष्पन्नस्यैव नाम्नोनिक्षेपोचवतीत्यस्यार्थस्याविर्भाव

नार्थेति । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिकमधिकृत्याह । पंचसु विसणसु सुजे, सु दहंमि जावसमाहिति ॥ खेतंतु जम्मि खेत्ते, काले कालो जहिं जोक ॥ ७ ॥ (पंचस्वित्यादि) पंचस्वपि शब्दादिषु मनोज्ञेषु विषयेषु श्रोत्रादीन्द्रियाणां यथा स्वप्राप्तौ सत्यां यस्तुष्टिविशेषः स इव्यसमाधिस्तदन्यथा त्वसमाधिगिति । यदिवा इव्ययोर्इव्याणां वा सन्मिश्राणामविरोधिनां सतां न गमोपयातो न वत्यपितु रसपुष्टिः स इव्यसमाधिः । तद्यथा क्षीरशर्करयोर्दधिगुडचातुर्जातिकानां चेति । येनवा इव्येणोपशुक्लेन समाधिपानकादिना समाधिर्भवति तद्व्यं । इव्यसमाधिसुलादावारोपितं वा यत् इव्यं समतामुपैतीत्यादिको इव्यसमाधिरिति । क्षेत्रसमाधिसु यस्य यस्मिन्वा क्षेत्रे व्यवस्थितस्य समाधिरुत्पद्यते स क्षेत्रप्राधान्यात् क्षेत्रसमाधिर्यस्मिन्वा क्षेत्रे समाधिव्याख्यायते इति । कालसमाधिरपि यस्य यं कालमवाप्य समाधिरुत्पद्यते । तद्यथा । शरदिग्वां नक्तमुज्जुकानामहनि वज्जिचुजां यस्य वा यावंनं कालं समाधिर्भवति यस्मिन्वा समाधिव्याख्यायते सकालप्राधान्यात् कालसमाधिरिति । जावसमाधित्वधिकृत्याह । जावसमाहिंचवुव्विह, दंसणणाणे तवे चरित्तय ॥ चउसुवित्तमादियप्पा संमंचरणठिठ माहू ॥ ८ ॥ (जावसमाहीत्यादि) जावसमाधिसु दर्शनज्ञानतपश्चारित्रचेष्टाञ्चतुष्टौ । तत्र चतुर्विधमपि जावसमाधिं समासतो गाथापश्चार्धेनाह । मुमुक्षुणा चर्यतइति चरणं । तत्र सम्यक्चरणे चारित्र्ये व्यवस्थितः समुद्युक्तः साधुर्मुनिश्चतुर्विधमपि जावसमाधिनेदेषु दर्शनज्ञानतपश्चारित्ररूपेषु सम्यगाहितो व्यवस्थापितश्चात्मा येन स समाहितात्मा भवति । इदमुक्तं भवति । यः सम्यक्चरणे व्यवस्थितः स चतुर्विधजावसमाधिसमाहितात्मा भवति योवाजावसमाधिसमाचितात्मा भवति स सम्यक्चरणे व्यवस्थिता इष्टव्यइति । तथाहि । दर्शनसमाधौ व्यवस्थितो जिनवचनजावितां तः करणो निर्वातशरणप्रदीपवन्नकुमतिवायुनिर्त्राम्यते । ज्ञानसमाधिना तु यथा यथा पूर्वश्रुतमधीते तथा तथातीव जावसमाधावुद्युक्तो भवति । तथा चोक्तं । जहजह सुयमवगाहइ अइसयरसपसरसंजुयमउवं । तहतह पद्धाइ मुणी एव एवसंवेगसहाए । चाग्नित्रसमाधावपि विषयसुखनिस्पृहतया निष्किंचनोपि परं समाधिमाप्नोति । तथा चोक्तं । तणसंथारणिसन्नो मस्सितरोजहरागजयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं कत्तो नं चक्कवट्ठीवि ॥ नैवास्ति राजरानस्येत्यादि तपःसमाधिनापि निरुद्धतपसोपि नग्ला निर्भवति । तथा कुतूष्णादिपरीषहेन्योनोदिजते । तथा अन्यस्तान्यंतरतपोध्यानाश्रितमनाः सतिर्वाणस्थश्च न सुखदुःखान्यां बाध्यतइत्येवं चतुर्विधजावसमाधिर्यः सम्यक्चरणव्यवस्थितो भवति साधुरिति । गतो नाम निष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलिता दिगुणोपेनं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (आधमईममित्यादि) अस्य चायमनंतरसूत्रेण सह संबंधः । तद्यथा । अशोपगारवपरिहारेण मुनिर्निवाणमनुसंधयेदित्येतद्भगवानुत्पन्नदिव्यना

ज्ञानः समाख्यातवानेतच्च बह्व्यमाणमाख्यातवानिति (आधेति) आख्यातवान् कोसौ । मतिमान् मननं मतिः समस्तपदार्थपरिज्ञानं तद्विद्यते यस्यासौ मतिमान् केवलज्ञानीत्यर्थः । तत्रासाधारणविशेषणोपादानाच्चीरुद् गृह्यते । असावपि प्रत्यासत्तेर्वीरोर्वर्धमानस्वामी गृह्यते । किमाख्यातवान् धर्मं श्रुतचारित्राख्यं । कथं । अनुविचिं त्य केवलज्ञानेन ज्ञात्वा प्रज्ञापनयोग्यान् पदार्थानाश्रित्य धर्मं ज्ञापते । यदिवा ग्राहकमनुविचिंत्य कस्यार्थस्यायं ग्रहणसमर्थस्तथाकोयं पुरुषः कंच नतः किंदर्शनमापन्नइत्येव पर्यालोच्य धर्मश्रूपवोवा मन्यंते । यथा प्रत्येकमस्मद्विप्रायमनुविचिंत्य जगवान् धर्मं ज्ञापते शुगपत्सर्वेषां स्वजापापरिणत्या संशयापगमादिति । किंनूतं धर्मं ज्ञापते । रुजुमवक्रं यथावस्थितस्वरूपं वस्तुस्वरूपनिरूपणतोऽन । यथा शाक्याः सर्वे कृणिकमन्युपगम्य कृतना शाकृतान्यागमदोषजयात्संतानान्युपगमं कृतवंतस्तथावनस्पतिमचेतनत्वेनान्युपगम्य स्वयं न विदंति तद्वेदनादाबुपदेशं तु ददति तथा कार्षापणादिकं हिरण्यं स्वतोनस्पृशंत्य परेणतु तत्परिग्रहतः क्रयविक्रयं कारयंति । तथा सांख्याः सर्वमप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावं नित्यमन्युपगम्य कर्मबंधमोहानावप्रसंगदोषजयादाविर्जावतिरोजावावाश्रितवंतइत्यादिकौटिल्यजावपरिहारेणावक्रं तथ्यं धर्ममाख्यातवान् । तथा सम्यगधीयते मोहं तन्मागैवा प्रत्यात्मा योग्यः क्रियते व्यवस्थाप्यते येन धर्मेण सधर्मः समाधिस्तं समाख्यातवान् । यदिवा धर्ममाख्यातवांस्तत्समाधिं च धर्मध्यानादिकमिति सुधर्मस्वाम्याह तमिमं धर्मं समाधिं वा जगवडुपदिष्टं गृणुत यूयं । तद्यथा । नविद्यते ऐहिकामुष्मिकरूपा प्रतिज्ञा आकांक्षा तपोनुष्ठानं कुर्वतोयस्यासावप्रतिज्ञोनिहृणशीलोनिहृः । तुर्विगेषणे । जावजिहुरस्तावेव परमार्थतः साधुधर्मं धर्मसमाधिंच प्राप्तोसातिति । तथा नविद्यते निदानमारंजरूपं नूतेषु जंतुषु यस्यासावनिदानः सएवंनूतः सावद्यानुष्ठानरहितः परिसमंतात्संयमानुष्ठाने व्रजेज्जेदिति । यदिवा अनिदाननूतोऽनाश्रवचूतः कर्मोपादानरहितः सुष्ठु परिब्रजेत् । सुपरिब्रजेत् यदिवा अनिदाननूतान्यनिदानकल्पानि ज्ञानादीनि तेषु परिब्रजेत् । अथवा निदानं हेतुः कारणं दुःखस्यातोनिदाननूतः कस्यचिदुःखमनुपादयन् संयमे पराक्रमेतेति ॥१॥ प्राणिपातादीनि तु कर्मणोनिदानानि वर्तते । प्राणातिपातोपि इव्यक्त्रेककालजावचेदाच्चतुर्या । तत्र प्राणातिपातमधिकृत्याह ॥ (वडूंअहेइत्यादि) सर्वोपि प्राणातिपातः क्रियमाणः प्रज्ञापकापेक्षयोर्ध्वमधस्तिर्यक् क्रियते । यदिवा ऊर्ध्वाधस्तिर्यकरूपेषु त्रिषुलोकेषु तथा प्राच्यादिषु दिक्षु विदिक्षु चेति । इव्यप्राणातिपातस्त्वयं । त्रस्यंतीति त्रसार्धांइयादयोयेचस्थावराः पृथिव्यादयः । चकारः स्वगतचेदसंस्मृचनार्थः कालप्राणातिपातसंस्मृचनार्थो वा । दिवा रात्रौ वा प्राणाः प्राणिनां जावप्राणातिपातत्वाह । एतान् प्रायुक्तान् प्राणिनोहस्तपादान्यां बध्वा उपलक्ष्यार्थत्वादस्यान्यथावा कदर्थयित्वा यत्तेषां दुःखोत्पादनं तन्न कुर्या

त् । यदि चैते प्राणिनो हस्तौ पादौ संयम्य संयतकायः सन्न हिंस्यात् । चशब्दाड्ढासनिश्वास
कासकासितकृतवातनिसर्गादिषु सर्वत्र मनोवाक्कायकर्मसु संयतो न गवान् नावसमाधिमतु
पालयेत्तथा परैरदत्तं न गृह्णीयादिति तृतीयव्रतोपन्यासः । अदत्तादाननिषेधाच्चार्यतः परिग्र
हो न पिशो न वति नापरिगृहीतमासे व्यतस्ति मैथुननिषेधोऽप्युक्तः । समस्तव्रतपालनोपदे
शाच्च मृपावादोऽप्यर्थतो निरस्तस्ति ॥ २ ॥

सुयस्कायधम्मे विति गिहतिस्से, लाढे चरे आयतुले पयासु ॥
आयं न कुज्जा इह जीविय छी, चयं न कुज्जा सुतवस्सि निस्कू ॥ ३ ॥
सविंदिया निनिबुद्धे पयासु, चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के ॥ पासा
हि पाणे य पुढो वि सत्ते, डुक्खेण अट्टे परितप्पमाणे ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयस्कायधम्मे के०) समाधिवंत जे साधु ठे ते एम जाणे के श्रीवीतरागे जे
धर्म नाप्योठे, ते रुडो कह्योठे. ए श्रुताख्यात धर्म एवो होय एम साधु जाणे एटले गी
तार्थे पणुं कह्युं; तथा (विति गिहतिस्से के०) जे श्रीवीतरागे कह्युं तेने संदेह रहित
पणे तहत्ति करी मानतो थको रहे; एटले ज्ञान दर्शन रूप समाधि कही तथा (लाढे च
रे के०) निर्दोष आहारनो लेनार एवो ठतो विचरे एटले संयम पाले तथा (पयासु के०)
प्रजा एटले सर्वजीवने (आयतुले के०) पोताना आत्मतुल्य करी लेखवे, तथा (आयं न
कुज्जा इह जीविय छी के०) जीववाने अर्थे आय एटले आश्रव नकरे अर्थात् असंयमाश्र
व नकरे तथा (सुतवस्सि निस्कू के०) सुतपत्नी एवो साधु (चयं न कुज्जा के०) धन
धान्यादिक परिग्रह नो संचय नकरे. ॥ ३ ॥ (सविंदिया निनिबुद्धे पयासु के०) समस्त इंद्रिय
नो संवर करीन निराजि लाषी थाय, ते कोने विषे तोके प्रजा एटले स्त्रीने विषे निराजि
लाषी थाय अर्थात् स्त्रीने देखी पांचे इंद्रियोनो संवर करे. (चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के के०)
तथा सर्व थकी विप्रमुक्त एटले स्वजनादिक ड्व्य संग अने क्रोधादिक नाव संग ए
सर्व संग थकी रहित थयो ठतो एवो साधु संयम आचरे. (पाणे य पुढो वि सत्ते के०)
तथा प्रत्येक जुदा जुदा पृथविकायादिक जे सत्व एटले जीवठे तेमने (डुक्खेण अट्टे के०)
डुःखे करी आर्त्त (परितप्पमाणे के०) परितप्पमान एटले संसाररूप कडाहमां कर्मरूप
इंधणे करी पचता एवा (पासाहिके०) देखीने समाधिवान साधु सर्व जीवनी दया पाले.

॥ दीपिका—सुगु आख्यातो धर्मायेन सस्वाख्यातधर्मा जुगुप्सा चित्तविप्रुतिस्तां तीर्णोऽति
क्रांतः । येन केन चिदाहारोपकरणादिनाऽऽत्मानं यापयतीति लाढः स एवं नूतश्चरेत्संयमे । पु
नः किं नूतः । प्रजासु प्राणिषु आत्मतुल्य आत्मवत्सर्वप्राणिनः पश्यतीत्यर्थः । तथा जीवि

तमसंयमजीवितं तस्यार्थी आयमा श्रवरूपं न कुर्यात् । तथा सुतपस्वी निहुः चयं
 आहारौषध्यादेः संचयं न कुर्यात् ॥ ३ ॥ सर्वेन्द्रियनिर्वृतः संवृतेन्द्रियइत्यर्थः । कासु प्र
 जासु स्त्रीषु । स्त्रीषु संवृतेन्द्रियः स्यादिति सर्वतोविप्रमुक्तोनिःसंगः सन् चरेत्संयमाध्वनि
 पृथक् पृथक् पृथिव्यादिकायेषु सत्त्वान् प्राणिनोऽपिशब्दा दनस्पतिकायेऽनंतानपि पश्य ।
 किंचूतान् दुःखार्तान् स्वकर्मणा संसारकटाहे परिपच्यमानान् ॥ ४ ॥

॥ टीका-ज्ञानदर्शनसमाधिमधिकृत्याह । (सुयस्कायधम्मेत्यादि) सुष्ठ्वाख्यातः श्रुत
 चारित्राख्योधर्मोयेन साधुनाऽसौ स्वाख्यातधर्माऽनेन ज्ञानसमाधिरुक्तोऽनवतिनहि विशिष्ट
 परिज्ञानमंतरेण स्वाख्यातधर्मत्वमुपपद्यतइति नावः । तथा विचिकित्साचित्तविभ्रुतिर्विद्वद्भु
 गुप्ता वा तां वितीर्णोत्क्रांतः । तदेव च निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं निःशंकतया न क
 चिच्चित्तविभ्रुतिं विधत्तइत्यनेन दर्शनसमाधिः प्रतिपादितोऽनवति । येन केनचित्प्रासुकाहारो
 पकरणादिगतेन विधिनात्मानं यापयति पालयतीति जाढः सएवंचूतः संयमानुष्ठानं चरे
 दनुतिष्ठेत्तथा प्रजायंतइतिप्रजाः पृथिव्यादयोजंतवस्तास्वात्मतुल्यव्यात्मवत्सर्वप्राणिनः
 पश्यतीत्यर्थः । एवंचूतएव साधुर्नवतीति । तथाचोक्तं । जह ममणपियं दुःखं, जाणिय ए
 मेव सब्बजीवाणं ॥ एहणइणहणावेइं, सममणइ तेण सोसमणो ॥ ३ ॥ यथाच समाकु
 र्यमानस्यान्याख्यायमानस्य दुःखमुत्पद्यते एवमन्येषामपीत्येवं मत्वा प्रजास्वात्मसमो
 नवति । तथा इहासंयमजीवितार्थी प्रचूतकालं सुखेन जीविष्यामीत्येतदध्यवसायी आर्यं
 कर्माश्रवलक्षणं न कुर्यात्तथा चयमुपचयमाहारोपकरणादेर्धनधान्यद्विपदचतुष्पदादेर्वा
 परिग्रहलक्षणं संचयमत्यर्थं सुष्ठु तपस्वी सुविकृष्टतपोनिष्ठसदेहोनिहुर्नकुर्यादिति ॥ ३ ॥ किं
 चान्यत् । (सर्वेन्द्रियइत्यादि) सर्वाणि च तानि इन्द्रियाणि च स्पर्शनादीनि तैरजनिर्वृतः सं
 वृतेन्द्रियोजितेन्द्रियइत्यर्थः । क । प्रजासु स्त्रीषु । तासु हि पंचप्रकाराअपि शब्दादयोविषया
 विद्यन्ते । तथाचोक्तं , कलानि वाक्यानि विलासिनीनां, गतानि रम्याण्यवलोकितानि ॥ र
 तानि चित्राणि च सुंदरीणां, रसोपि गंधोपि च चुंबनादेः ॥ १ ॥ तदेवं स्त्रीषु पंचेन्द्रियविष
 यसंज्ञवात्तद्विषये संवृतसर्वेन्द्रियेण नाव्यमेतदेव दर्शयति । चरेत्संयमानुष्ठानमनुतिष्ठेत्
 मुनिः साधुः सर्वतः सबाह्यान्तरात्संगाद्विशेषेण प्रमुक्तोनिःसंगोनिष्किंचनश्चेत्यर्थः । स
 एवंचूतः सर्वबंधनविमुक्तः सन् पश्यावलोकय पृथक् पृथिव्यादिषु कायेषु सूक्ष्मबादरपर्या
 प्रकापर्याप्तकनेदजिन्नान्सत्त्वान्प्राणिनोऽपिशब्दा दनस्पतिकाये साधारणशरीरिणोऽनंतान
 प्येकत्वमागतान् पश्य । किंचूतान् । दुःखेनासातवेदनीयोदयरूपेण दुःखयतीतिवा दुःख
 मष्टप्रकारं कर्म तेनार्तान् पीडितान्परिसमंतात्संसारकटाहोदरे स्वकृतबंधनेन परिपच्यमा

नान् काध्यमानान यदिवा दुःप्रणिहितेन्द्रियानार्तथ्यानोपगतान्मनोवाक्कायैः परितप्यमानान् पश्येति संबंधोलगनीयइति ॥ ४ ॥

एतेसु बालेय पाठांतरे (एवं बालेय) पकुवमाणे, आवट्टती पाठांतरे (आवट्टती) कम्मसु पावएसु ॥ अतिवायतो कीरति पावकम्मं, निउळ्ळमाणे उ करेइ कम्मं ॥ ५ ॥ आदीणवित्तीव पाठांतरे (आदीणचोइ वि) करेति पावं, मंताउ एगंतसमाहिमाहु ॥ बुद्धे समाहीयरते विवेगे, पाणातिवाता विरते छियप्पा पाठांतरंवा (ठियच्ची) ॥ ६ ॥

अर्थ—(एतेसु के०) ए पूर्वोक्त पृथिव्यादिक जीवोने (बालेय के०) अज्ञानी जीव अनेक संघटन परिताप उपड्वादिके करी (पकुवमाणे के०) पाप कर्म करतो थको वज्जी तेजीव तेहिज पृथिव्यादिक जीवोने विषे आवीने (आवट्टती के०) घणा दुःख पामे. (कम्मसुपावएसुके०) जे पापकर्म पोते जेवा प्रकारे कछुं होय ते पाप कर्म तेवा प्रकारे तेजीव नोगवे. हवे ते पाप कहेवे. (अतिवायतोकीरतिपावकम्मंके०) अति वाय एटले जीवनी घात तेथकी ज्ञानावर्णादिक पाप कर्मने समाचरे (निउळ्ळमाणेउ करेइकम्मंके०) तथा बीजा सेवकादिकने पण जीवघातनी प्रेरणा करतो थको पाप कर्म बांधे, एटले हिंसा करतो करावतो तथा अनुमोदतो थको पाप कर्मनुं बंध करे; एमज मृपावादादिकने पण सेवतो सेवरावतो अनुमोदन करतो थको पाप कर्मनुं बंध करे. ॥ ५ ॥ (आदीणवित्तीवकरेतिपावं के०) दीन एटले दयामणी एवी, आहार लेवानी जेनी वृत्तिठे तेने आदीन वृत्ति कहिए; एवो ठतो पण पापकर्म बांधे, केमके आहारनी जो द्यता थकी आर्त्त रौइ ध्याने वर्त्ते ते थकी कर्म बांधे, (मंताउएगंतसमाहिमाहुके०) एवं जाणीने श्रीतीर्थंकर गणधरे संसार तरवारनुं कारण एकांते आहारादिकने अर्थे पण अरत्यादिक नकरे एवी समाधि कहीठे. (बुद्धेसमाहीयरतेविवेगे के०) ते कारणे बुद्ध एटले तत्वनो जाण एवो साधु समाधिने विषे रत होय ते साधु विवेकी एवो ठतो जुं करे ते कहेवे (पाणातिवाताविर तेछियप्पाके०) प्राणातिपात जे जीवनी हिंसा ते थकी विरमीने संयमने विषे जेनो आत्मा सत्यमार्गने विषे व्यवस्थितठे एवो थाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—एतेषु प्राणिषु बालोद्भूतः संघट्टपरितापोपड्वादि प्रकुर्वाणस्तेषु पापेषु कर्मसु मत्सु आवर्त्यते दुःखजाग्नवति अतिपाततोहिंसातः पापकर्मक्रिया नबध्यते परा न नृत्यादीन् नियोजयन् कर्म करोति प्राणातिपातादिकं कुर्वन् कारणंश्च कर्म बध्नातीति ॥ ५ ॥ आसमंतादीना करुणा वृत्तिस्तया नोजी आहारग्राही शोचनादारमप्राप्नुवन्नार्त

रौडध्यानात्कर्म करोति बध्नाति । यथा राजगृह्ननगरोत्सवनिर्गतजनसमूहे कश्चिद्मको
 निह्कार्यो वांछिताहारमप्राप्तोवैनारगिरिशिलापातनोद्यतः सएव दैवात् शिलाधःपतितः
 शिलाचूर्णितः सप्तमपृथ्वीं जगामेति । एवमादीनजोजी कर्म बध्नाति एवं मत्वा ज्ञात्वा एकांते
 न समाधिर्ज्ञानादिज्ञावसमाधिस्तमाहुः संसारतारणरूपं जिनाः । बुद्धोद्भाततत्त्वः समाधौ ज्ञा
 नादिके विवेकेवा रतोव्यवस्थितः प्राणातिपातादिरतः स्थितात्मा मर्यादावान् स्यात् ॥६॥

॥टीका—अपिच (एतेसुइत्यादि) एतेषु प्राङ्निर्दिष्टेषु प्रत्येकं साधारणप्रकारेषूपतापक्रियया
 बालवद्बालोद्भवादिशब्दादितरोपि संघट्टनपरितापनोपइवणादिकेनानुष्ठानेन पापानि कर्मा
 णि प्रकर्षेण कुर्वाणस्तेषुच पापेषु कर्मसु सत्सु एतेषु वा पृथिव्यादिजंतुषु गतः संस्तेनैव
 संघट्टनादिना प्रकारेणाऽनंतशब्दावर्त्यते पीडयते दुःखनाग्नवतीति । पातांतरंवा एवं
 तु बाले) एवमित्युपप्रदर्शने । यथा चौरः पारदारिकोवासदनुष्ठानेन हस्तपादह्वेदान् बंधवधा
 दींश्चावाप्तोत्येवं सामान्यदृष्टेनानुमानेनान्योपि पापकर्मकारी इहामुत्रच दुःखनाग्नवति
 (आउट्टितिति) कचित्पातः । तत्राद्युक्तान् कर्मविपाकान् दृष्ट्वा श्रुत्वा ज्ञात्वा वा तेन्योऽसदनु
 स्थानेन्यथाउट्टितिति निवर्तते । कानि पुनः पापस्थानानि येन्यः पुनः प्रवर्तते निवर्तते वा
 इत्याशंक्य तानि दर्शयति । अतिपाततः प्राणातिपाततः प्राणव्यपरोपणादितोस्तच्चाद्युक्तं
 ज्ञानावरणादिकं कर्म क्रियते समादीयते तथा परांश्च नृत्यादीन् प्राणातिपातादौ नियो
 जयन् व्यापारयन् पापं कर्म करोति । तुशब्दान्मृषावादादिकंच कुर्वन् कारयंश्च पापकं कर्म
 समुच्चिनोतीति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (आदीणवित्तीत्यादि) आसमंतादीना करुणास्पदा
 वृत्तिरनुष्ठानं यस्य रूपणवनीपकादेः सन्नवत्यादीनवृत्तिरेवंनूतोपि पापं कर्मकरोति । पातां
 तरंवा आदीनजोज्यपि पापं करोतीति । उक्तंच । पिंडोलकेव दुःसीले एरगाउणमुच्चइ ।
 सकदाविज्ञो जनमाहारमलजमानोऽल्पत्वादार्तरौडध्यानोपगतोप्यधः सप्तम्यामप्युत्पद्येत ।
 तद्यथा । असाविव राजगृह्ननगरोत्सवनिर्गतजनसमूहोवैनारगिरिशिलापातनोद्यतः सदै
 वात्स्वर्थं पतितपिंमोपजीवीति तदेवमादीनजोज्यपि पिंमोलकादिवक्त्रजः पापं कर्म करो
 तीत्येवं मत्वा अवधार्य एकांतेनात्यंतेन च योजावरूपोज्ञानादिसमाधिस्तमाहुः संसा
 रोत्तरणाय तीर्थकरगणधरादयः । इव्यसमाधयोहि स्पर्शादिसुखोत्पादकाअनैकांतिकाअ
 नात्यंतिकाश्च नवंत्यंतेचावश्यमसमाधिमुत्पादयंति । तथाचोक्तं । यद्यपि निषेव्यमाणा,
 मनसः परितुष्टिकारकाविषयाः ॥ किंपाकफलादनवद्भवति पश्चादतिदुरंताइत्यादि । त
 देवं बुद्धोऽवगततत्त्वः सचतुर्विधे ज्ञानादिके समाधावैकांतिकात्यंतिकसुखोत्पादके रतो
 व्यवस्थितोविवेकेवा आहारोपकरणकषायपरित्यागरूपे इव्यजावात्मके रतः सन्नेवं
 नूतश्च स्यादित्याह । प्राणानां दशप्रकाराणामप्यतिपातोविनाशस्तस्मादिरतः स्थितः

सम्यक् मार्गेषु आत्मा यस्य सः । पातांतरंवा (विषञ्चिन्ति) स्थिता शुद्धस्वभावात्मना अर्चिर्लेश्या यस्य सन्नवति स्थितार्चिः सुविशुद्धस्थिरलेश्यइत्यर्थः ॥ ६ ॥

सर्वं जगं तं समयाणुपेही, पियमप्पियं कस्सइ एो करेज्जा ॥ उठा
य दीणोय पुणो विसन्नो, संपूयणं चेव सिलोयकामी ॥ ७ ॥ आहा
कडं चेव निकाममीणे नियामचारीय विसण्णमेसी ॥ इत्थीसु सत्तेय
पुढोय बाले, परिग्गहं चेव पकुवमाणे ॥ ८ ॥

अर्थ—(सर्वजगंके०) सर्वजगत् एटले जीव अर्थात् ठ निकायना जीव (तंके०) ते सर्वने (समयाणुपेहीके०) समता जावे करी पोताना आत्मा समान देखे (पियमप्पियं के०) प्रीतिनावते राग अप्रीतिनाव ते देप ए बन्ने (कस्सइके०) कोइ उपरे (एोकरे ज्जा के०) नकरे, एटले कोइ उपर सांरुं मातुं चिंतवे नही, (उठायदीणोयके०) तथा कोइक चारित्र आदरी पठी तेने पालवा असमर्थ एटले दीन थाय (पुणोविसन्नोके०) वली विषयानिलापी यको गृहस्थपणु आदरे कंमरीकनी पेरे संसारमांहे खुचे, वली को इएक (संपूयणंचेव के०) वस्त्र पात्रादिके करी पूजा वांढे तथा (सिलोयकामी के०) लोकमांहे पोतानी श्लाघा कराववा माटे व्याकरण ज्योतिषादिक कुशास्त्र पण नणे, एवो पुरुष समाधि यकी च्रष्ट जाएवो. ॥ ७ ॥ (अहाकडंचेवनिकाममीणे के०) आधाकर्म उद्देशी आहारने अत्यंत वांढतो यको तेवो आहार लेवाने अर्थ (नियामचारीय के०) अत्यंत च्रमण करे एवो ठतो (विसण्णमेसिं के०) संसार रूप कादवमांहे खूतो ज रहे. (इत्थीसुसत्तेयपुढोयबाले के०) स्त्रीने विषे आसक्त जुदा जुदा ते रमणी ना हाव जाव विलासने विषे गृह ठतो इव्य विना स्त्रीनी प्राप्ति नथाय एम विचारी ते बाल एटले अज्ञानी पुरुष (परिग्गहंचेवपकुवमाणे के०) परिग्रहजे धन धान्यादिक तेनो संचय करतो यको वली घणा पाप कर्मने उपार्जे अर्थात् पापनो संचय करे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सर्वं जगत् प्राणिगणं समतयानुप्रेक्षतइति समतानुप्रेक्षी प्रियमप्रियं वा कस्यचिन्न कुर्यात् निःसंगोविहरेदित्यर्थः । कश्चित्तु सम्यगुत्थानेनोत्थाय परीषद्धानिर्दीनः पुनर्विपण्णः स्यात् संयममादृत्यापि पश्चात्पार्श्वस्थादिजावं प्रतिपद्यते कश्चिदित्यर्थः । तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयेत् श्लोककामी श्लाघानिलापी व्याकरणगणितनिमित्तादिशास्त्राण्यधीते कश्चित् ॥ ७ ॥ आधाकर्म आहारोपाध्यादिकं (निकाममीणे च) अत्यर्थानिलापी तथा आधाकर्मादिनिमंत्रणेषु निकामचारी अत्यंतं प्रवृत्तोविषण्णजावं संयमे शीतलत्वं एषते श्रयति । तथा स्त्रीषु सक्तः पृथक् तज्जापितहसितवि

लासादिषु आसक्तोबालोद्गोऽव्यमंतरेण स्त्रीप्राप्तिर्नस्यादिति तदुपायनूतं परिग्रहं प्रकुर्वाणः पापमेव बध्नाति ॥ ८ ॥

॥ टीका—किंच (सर्वजगमित्यादि) सर्वं चराचरं जगत् प्राणिसमूहं समतया प्रेक्षितुं शीलमस्य समतानुप्रेक्षी समतापश्यकोवा न कश्चित्प्रियोनापि द्वेष्यइत्यर्थः । तथा चोक्तं । नञ्चि यस्य कोऽविस्सो, पिउंसवेसु चैवजीवेसु । तथा (जहममणपियं दुःखमित्यादि) समतोपेतं च न कस्यचित्प्रियमप्रियं वा कुर्यान्निःसंगतया विहरेदेवं हि संपूर्णजावसमाधियुक्तो नवति । कश्चित्तु जावसमाधिना सम्यगुद्धानेनोद्भाय परीषहोपसर्गैस्तार्जितो दीनजावमुपगम्य पुनर्विषण्णो नवति विषयार्थी वा कश्चिज्जार्हस्थमप्यवलंबते रससातागौरवगृहोवा पूजासत्कारानिलाषी स्यात्तदजावे दीनः सन् पार्श्वस्थादिजावेन वा विषण्णो नवति । कश्चित्तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयन् श्लाघानिलाषी च व्याकरणगणितज्योतिषनिमित्तशास्त्राण्यधीते कश्चिदिति ॥ ७ ॥ किंचान्यत् (आहकडंचेत्यादि) साधूनाधायोद्दिश्य कृतं निष्पादितमाधाकर्मेत्यर्थः । तदेवं नूतमाहारोपकरणादिकं निकाममत्यर्थं यः प्रार्थयते स निकाममीणः । तथा निकाममत्यर्थं आधाकर्मादीनि तन्निमित्तनिमंत्रणादीनि वा सरति चरति तद्धीलश्च सतथा एवं नूतं पार्श्वस्थावसन्नकुशीलानां संयमोद्योगे विषण्णानां विषण्णजावमेषते सदनुष्ठानविषण्णतया संसारपंकावसन्नो नवतीति यावत् । अपिच स्त्रीषु रमणीष्वासक्तोऽध्युपपन्नः पृथक् पृथक् तद्भाषितहसितविह्वोकशरीरावयवेष्विति । बालवद्बालोद्गः सदसद्विवेकविकलस्तदवसक्ततया च नान्यथा इव्यमंतरेण तत्संप्राप्तिर्नवतीत्यतो येन केनचिदुपायेन तदुपायनूतं परिग्रहमेव प्रकर्षेण कुर्वाणः पापं कर्म समुच्चिनोतीति ॥ ८ ॥

वेराणुगिद्धे (पाठांतरे आरंजसत्तो) णिचयं करेति, इउं चुतेसु डहमछडुगं ॥ तम्हा उ मेधावि समिस्सधम्मं, चरे मुणी सवउ विप्पमुक्के ॥ ९ ॥ आयं ए कुज्जा पाठांतरे (उदं ए कुज्जा) इह जीवियथी, असज्जमाणोय परि वएज्जा ॥ णिसम्म ज्ञासीय विणीय गिद्धि, हिंसन्नियं वा ए कहं करेज्जा ॥ १० ॥

अर्थ—(वेराणुगिद्धेके०) जे कोऽपरोपताप रूप कर्मेकरी वैरेनुं अनुबंध करे तेने वेरानु गृह कहिये. अथवा (आरंजसत्तोणिचयंकरेति के०) आरंजने विषे आसक्त उतो कर्मनो संचय करे एवो पुरुष (इउंचुतेसुके०) अर्ही थकी चवीने ते (डहमछडुगंके०) परमार्थ थकी डुर्गे एटले विषम डुष्कर एवं नरकादिक स्थानकने पामे, (तम्हाउ के०) ते कारण माटे (मेधाविके०) पंमित होय ते (समिस्सधम्मं के०) सम्यक् प्रकारे आलोचीने श्रुत चारित्ररूप धर्मजे श्रीवीतरागे जाण्योळे, तेने विषे (चरेके०) विचरे एवो (मुणी

के०) साधु (सबउविष्यमुक्के के०) सर्व संग थकी विप्र मुक्त ठतो विचरे ॥ ए ॥ (५
हजीवियही) साधु आ संसार मांहे आजीविकाने अर्थे (आयंके०) जान एटले ५
व्यादिक उपार्जन करवानो उपाय ते (एकुळा के०) नकरे तथा (असज्जमाणोयप
रिबएळा के०) गृह पुत्र कलत्रादिकनो समागम अणकरतो थको संयमने विषे प्रवर्त्ते,
गृह चारित्रपाले (एसम्मजासीयविणीयगिद्धिके०) तथा कोइ कार्यउपना थका विमा
सीने बोले पण जुंहु बोले नही एटले शब्दादिक पांच प्रकारना विषयने विषे गृहपणु
टालीने आलोचीने बोले अर्थात् (हिंसन्नियंवाणकहंकरेळा के०) प्राणीनी हिंसाकारक
एवी कथा नकरे, एटले जे वचन थकी जीव हणाय नही तेवा वचन बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका—वैरानुगृहः परोपतापसक्तो निचयं कर्मबंधं करोति । इतो न वाञ्छ्युतः सङ्घः
खमुपैति । किञ्चूतं दुःखं । अर्थेदुर्गं परमार्थविषमं तस्मान्मेधावी विवेकी धर्मे समीक्ष्य
विचार्य मुनिः सर्वतोविप्रमुक्तो निःस्पृहः सन् चरेत्संयमे ॥ ए ॥ आयमिति । आयं इव्यादि
संचयं न कुर्यात् । इह न वे असंयमजीवितार्थी तथा असज्जमानः संगमकुर्वन्परिव्रजे
त् गृहिं आसक्तिविषयेषु विनीय त्यक्त्वा निश्चयं पर्यालोच्य नापकोनवेत् हिंसयान्वि
तां युक्तां कथां न कुर्यान्न ब्रूयात् ॥ १० ॥

॥ टीका—तथा (वैराणुगिदेइत्यादि) येन केन कर्मणा परोपतापरूपेण वैरमनुबध्यते
जन्मांतरशतानुयायि नवति तत्रगृहोवैरानुगृहः । पातांतरंवा (आरंजसत्तोत्ति) आरंजे
सावधानुष्ठानरूपे सक्तो लघो निरनुकंपो निचयं इव्योपचयं तन्निमित्तापादितकर्मनिचयं
स्थानाञ्छुतो जन्मांतरं गतः सन् वा करोत्युपादत्ते स एवंचूतउपात्तवैरः कृतकर्मोपचय
इत्यतोऽस्मात्स्थानाञ्छुतो जन्मांतरंगतः सन् दुःखयतीति दुःखं नरकादिकयातनास्थानम
र्थतः परमार्थतोदुर्गं विषमं दुरुत्तरमुपैति । यतएवं तत्तस्मान्मेधावी विवेकी मर्यादावान्
वा संपूर्णसमाधिगुणं जानानोधर्मं श्रुतचारित्रारब्धं समीक्ष्यालोच्यांगीकृत्य मुनिः साधुः
सर्वतः सबाह्यन्यंतरात्संगादिप्रमुक्तोऽपगतः संयमानुष्ठानं मुक्तिगमनैकहेतुनूतं चरेदनु
तिष्ठेत् रुथारंजादिसंगादिप्रमुक्तो निःश्रितनावेन विहरेदिति यावत् ॥ ए ॥ किंचान्यत्
(आयं एकुळाइत्यादि) आगृह्यतीत्यायो इव्यादेर्लान्स्त्रिनिमित्तापादितोऽष्टप्रकारकर्मलानो
तमिहास्मिन् संसारे असंयमजीवितार्थी नोगप्रधानजीवितार्थीत्यर्थः । यदिवा आजी
विकानयात् इव्यसंचयं न कुर्यात् । पातांतरंवा (वंदं एकुळाइत्यादि) वंदः प्रार्थनानि
लाषइंदियाणां स्वविषयानिलाषोवादं न कुर्यात्तथा असज्जमानः संगमकुर्वन् गृहपुत्र
कलत्रादिषु परिव्रजेदुद्युक्तविहारी नवेत्तथा गृहिं गार्ध्यं विषयेषु शब्दादिषु विनीयाप
नीय निश्चयावगम्य पूर्वोत्तरेण पर्यालोच्य नापकोनवेत् । तदेव दर्शयति । हिंसया प्रा

एपमर्दरूपया अन्वितां युक्तां कथां न कुर्यात् । नतत्प्रब्रूयात् यत्परात्मनोरुचयोव
बाधिकं वचइति जावः । तद्यथा । अश्रीतिपिबत स्वादतमोदत हतबिंदत प्रहरतपचते
त्यादिकथां पापोपादानजूतां न कुर्यादिति ॥ १० ॥

आहाकडं वा एणिकामएज्जा, एिकामयं तेयण संथवेज्जा ॥ धुणे
उरालं अणुवेहमाणे, विच्चाण सोयं अणवेस्कमाणो ॥ ११ ॥ ए
गंतमेयं अनिपण्णएज्जा, एवं पमोस्को न मुसंति पासं ॥ एस प्पमो
स्को अमुंसे वरेवि, अकोहणे सच्चरते तवस्सी ॥ १२ ॥

अर्थ—(आहाकडंवाएणिकामएज्जा के०) आधाकर्म प्रमुख आहारादिकनो सर्व
था प्रकारें साधु अनिलाष करे नहीं (एिकामयंतेयणसंथवेज्जा के०) तथाजे आधा
कर्म आहारनी बांढना करे एवा पासडादिक तेने संस्तवे नहीं एटले तेनी साथे परि
चय करे नहीं. तथा (उरालं के०) शरीर तेने (धुणे के०) कृश करे (अणुवेहमा
णो के०) निर्जराने आलोचीने एम विचारेजे शरीरने कृश करियें तो निर्जरा आय,
एम चिंतवी शरीर कृश करतां कदाचित् शोक दुःखउपजे तो (विच्चाणसोयंअणवेस्कमा
णो के०) शरीरनु ममत्व अण करतो ते शोक बांढी चारित्र पाळे, संयम गुणे साव
धान थाय ॥ ११ ॥ (एगंतमेयंअनिपण्णएज्जा के०) साधु एकत्व पणानीज प्रार्थना
करे एटले एकत्व पणु बांढे कारणके जीव एकलो आव्यो तथा परचवे दुर्गतिने विषे
जाय तेवारे पण एकलोज जाय पण कोइ एने सहायी थाय नहीं, एकलोज कर्म बांढे
एकलोज नोगवे, ते माटे एकत्व जावना जावे (एवंपमोस्को नमुसंतिपासं के०) एम ए
कत्व जावनायें प्रकर्षें करी मोह एटले संगरहित पणो, थाय. एम देखीने मृषा एटले
अलीक जाषा बोले नहीं (एसप्पमोस्कोके०) एम एकत्व जावनानो अनिप्राय ते प्रकर्षें करी
मोहने (अमुंसेवरेविके०) मृषा रहित एवो प्रधान सत्यपणु एनेज जाव समाधि कहिए
जे साधु (अकोहणे के०) अक्रोधि ह्मावंत (सच्चरतेके०) सत्यने विषे रत (तवस्सीके०)
तथा तपस्वी एवो चारित्रानुष्ठानवान् एवो जे साधु ते साधु जावसमाधिवंत जाणवो. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—आधायकृतमाधाकर्मादि न कामयेन्नानिलपेत् तथाविधाहारमनिलाष
माणात् पार्श्वस्थादीन्नसंस्तुयात् तैः समं परिचयं न कुर्यात् उदारं उदारिकशरीरं विकृष्टतप
सा निर्जरामनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् कृशं कुर्यात् । तथानुकाम्यपि शोकं त्यक्त्वाऽनपेक्षमा
णः शरीरनिरापेक्षोधुनीयात् ॥ ११ ॥ एकत्वमसहायत्वं प्रार्थयेत् एकत्वजावनां जाव
येदित्यर्थः । एवमेकत्वजावनया प्रकर्षेण मोहः स्यादिदं न मृषा इति पश्य सत्यमेवैतदि

ति विचारय एषएव एकत्वानिप्रायः अमृषारूपः सत्योवरः प्रधानश्च । यदि वा अक्रो
धनः सत्यरतस्तपस्वी सएव जावसमाधिवान् वरः प्रधानः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (आहाकडंचेत्यादि) साधूनाधाय कृतमाधाकृतमौद्देशिकमाधाक
मैल्यर्थः । तदेवंनूतमाहारजातं निश्चयेनैव नकामयेन्नानिलपेत्तथा विहारादिकंच निकामं
निश्चयेनानिलपेत् पार्श्वस्थादींस्तत्संपर्कदानप्रतिग्रहसंज्ञाषणादिनिर्ण संस्थापयेन्नोप
बृंहयेत्तैर्वा सार्धं संस्तवं न कुर्यादिति । किंच (उरालंति) औदारिकं शरीरं विशिष्टतपसा
कर्मनिर्जरामनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् कृशं कुर्यात् । यदिवोरालंति बहुजन्मांतरसंचितं कर्म
तडुदारं मोक्षमनुप्रेक्षमाणोधुनीयादपनयेत्तस्मिंश्च तपसा धूयमाने कृशीनवति । शरीरके
कदाचित् शोकः स्यात्तं त्यक्त्वा याचितोपकरणवदनप्रेक्षमाणः शरीरकं धुनीयादिति संबंधः
॥११॥ किंचापेक्षेतेत्याह । (एगंतमेवेत्यादि) एकत्वमसहायत्वमनिप्रार्थयेदेकत्वाध्यवसा
यी स्यात् । तथाहि । जन्मजरामरणरोगशोकाकुले संसारे स्वकृतकर्मणा विबुध्यमानानाम
सुमतां न कश्चित्राणसमर्थः सहायः स्यात् । तथाचोक्तं । एकोमेसासउअप्पा, एणदंस
एसंजुउ ॥ सेसामेबाहिराजावा, सवे संयोगलक्खणाइत्यादिकामेकजावनां जावयेदेवम
नयैकत्वजावनया प्रकर्षेण मोक्षः प्रमोक्षोविप्रमुक्तसंगता न मृषा अलीकमेतन्नवतीत्येवंप
इय । एषचैकत्वजावनानिप्रायः प्रमोक्षोवर्तते अमृषारूपः सत्यश्चायमेव । तथा वरोपिप्रधानो
प्ययमेव जावसमाधिर्वा । यदिवा तपस्वी तपोनिष्ठप्रदेहोऽक्रोधनः । उपलक्ष्यार्थत्वादस्या
मानोनिर्मायोनिर्लोचः सत्यरतश्च एषएव प्रमोक्षोऽमृषा सत्योवरः प्रधानश्च वर्ततइति ॥ १२ ॥

इड्डीसु या आरय मेहुणाउ, परिग्गहं चेव अकुवमाणे ॥ उच्चावए
सु विसएसु ताई, निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते ॥ १३ ॥ अरइं
रइंच अनिज्जूय निक्खू, तणाइफासं तह सीयफासं ॥ उएहंच दं
संच हियासएज्जा, सुप्पिंव झप्पिंव तितिक्खएज्जा ॥ १४ ॥

अर्थ—(इड्डीसुया के०) स्त्रीने विषे (मेहुणाउ के०) मैथुन सेववा थकी (आरय
के०) निवर्त्ते (परिग्गहं चेवअकुवमाणे के०) तथा धन धान्यादिक परिग्रहनो संचयअण
करतो थको तथा (उच्चावएसु विसएसुताईके०) नाना प्रकारना मनोइ एवा वचनना
जे प्रकार तेने विषे अथवा नाना प्रकारना विषय तेने विषे राग द्वेषे रहित होय, तथा
त्राई एटले ठकायनो रक्षपाल थको (निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते के०) एवो जाव
समाधिने विषे प्राप्त थयलोजे साधु, ते विषयने निस्संश्रय एटले नपामे एटले विषयने
वांढे नही ॥ १३ ॥ हवे जाव थकी समाधि शरीरीते साधु पामे ते देखाडेढे. (अरइं
रइंच अनिज्जूय निक्खू के०) ते जाव साधु परमार्थनो जाए शरीरादिकने विषे निष्ठ

हि यको तथा संयमने विषे अरति अने असंयमने विषे रति तेने टालीने (तणाइ फा संतहसीयफासं के०) तृणादिकनो कठोर स्पर्श सहन करे. आदिशब्दयकी उंचो नी चो प्रदेश तेनो स्पर्शपण जाणवो ते स्पर्शनेपण सहन करे तथा शीत प्रमुखतुं स्पर्श तथा (उणहंचदंसंच हियासएज्जा के०) उष्मनो स्पर्श. दंशमसकादिकनो स्पर्श तेनेपण साधु सम्यक् प्रकारे सहन करे तथा (सुप्पिव डुप्पिवतितिरकएज्जाके०) समाधिवंत साधु सुनिरगंध डुरनिगंधना परिसहने पण सम्यक् प्रकारे अहियासे एटले सहन करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—स्त्रीषु यन्मैथुनं न स्यात् आरतआसमंताद् रतोऽसक्तः परिग्रहमकुर्वन् उच्चा वचेषु ननाविधेषु विषयेषु अरक्तद्विष्टस्त्रायी परेषां त्राणनूतोनिःसंशयं निहुरेवंनूतः साधुः समाधिप्राप्तः स्यात् ॥ १३ ॥ अरतिं रतिंवा अनिज्जुय निहुरेवस्तृणादिस्पर्शान् शीतोष्मस्पर्शान् दंशमशकादीन् परीषहंश्चाधिसहेत सुरनिमसुरनिं वा गंधं तितिह्येत्सहेत ॥ १४ ॥

टीका—किंचा न्यत् (इह्नीसुइत्यादि) दिव्यमानुषतिर्यग्रूपासु त्रिविधास्वपि स्त्रीषु विषय नूतासु यन्मैथुनमब्रह्म तस्मादासमंतान्नरतोऽरतोनिवृत्तइत्यर्थः । तु शब्दात्प्राणातिपातादि निवृत्तश्च । तथा परिसमंतान्नृत्यते इति परिग्रहो धनधान्यदिपदचतुष्पदादिसंग्रहः । तथा आत्माऽत्मीयग्रहस्तं चैवाकुर्वाणः सन्नुच्चावचेषु नानारूपेषु विषयेषु । यदिवोच्चावत्कृष्टाश्च वचाजघन्यास्तेष्वरक्तद्विष्टस्त्राय्यपरेषांच त्राणनूतोविशिष्टोपदेशदानतोनिःसंशयं निश्चयेन परमार्थतो निहुरेवंनूतोमूलोत्तरगुणसमन्वितो जावसमाधिं प्राप्तो नवति नापरः कश्चिदिति । उच्चावचेषु वा विषयेषु वा जावसमाधेः प्राप्तो निहुरेवं संश्रयं याति नानारूपान् विषयान् न संश्रयतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ विषयाननाश्रयन् कथं जावसमाधिमा गुयादित्याह । (अरंरंवेत्यादि) सजावनिहुरेः परमार्थदर्शी शरीरादौ निस्पृहो मोक्षगमनैकप्रवणश्च या संयमेऽरतिरसंयमेच रतिर्वा तामनिज्जुय एतदधिसहेत । तद्यथा । निष्किंचनतया तृणादिकान् स्पर्शनादिग्रहणान्निम्नोन्नतनूतप्रदेशस्पर्शांश्च सम्यगधिसहेत तथा शीतोष्मदंशमशककुत्पिपासादिकान् परीषहान्क्षोभ्यतया निर्जरार्थमध्यासहेतुधिसहेत तथा गंधं सुरनिमित्तरं च सम्यक् तितिह्येत्सहेत्यात् । चशब्दादाक्रोशवधादिकांश्च परीषहान्मुमुक्षुस्तितिह्येदिति ॥ १४ ॥

गुतो वईएय समाहिपत्तो, लेसं समाहट्टु परिवएज्जा ॥ गिहं न
बाए एवि बायएज्जा, समिस्सजावं पयहे पयासु ॥ १५ ॥ जे के
इ लोगंमि उ अकिरियआया, अन्नेण पुद्वा धुयमादिसंति ॥ आ
रंजसत्ता गढिताय लोय, धम्मं ए जाणंति विमुक्कहेवं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गुप्तोवर्षेयसमाधिपत्तो के०) वचने करी गुप्त मौनव्रती एटले विचारिने धर्म संबंधनुं जापण करनार एवो साधु जाव समाधिने विषे पोहोतो कहेवाय; तथा (लेसंसमाहट्टु परिवएक्का के०) कृष्ण, नील अने कापोत ए त्रण अशुजलेश्याने परि हरिने तेज, शुक्ल अने पद्म ए त्रण शुज लेश्याने ग्रहण करिने संयमानुष्ठान पाले, (गिहंनडाएणविठायएक्का के०) तथा पोते घरने ठाहे नही बीजाने हाथे ठवरावे नही उपलक्षण थकी ठवरावताने अनुमोदे नही; तथा बीजा पण गृहस्थ पणाना कर्तव्यने परिहरे तथा (पयासु के०) प्रजालोकने विषे (समिस्सजावं के०) विषयमिश्रित जाव नो (पयहे के०) त्याग करे जे पचन पाचनादिक क्रिया करता गृहस्थ समान थाय ते नकरे अथवा प्रजा एटले स्त्री तेनी साथें मिश्रजावनो त्याग करे एटले स्त्री थकी दूर रहे. ॥ १५ ॥ (जेकेइ लोगंमिउ अकिरियआया के०) जे कोइ सांख्य दर्शनी लोक मांहे एम कहेवे के आत्मा अक्रियवे आत्माने क्रिया नथी, पण प्रकृति सर्व क्रिया करेवे एम बंध मोहने अण मानता थका बोलेवे (अन्नेणपुष्ठा धुयमादिसंति के०) तेने अन्य दर्शनी कोइ पूवे के तमारा मते जो आत्मा कर्ता नथी तो बंध मोह केम घटे तेवारे तेने फरी एमज कहेके अमारा दर्शनमांज ध्रुव एटले मोहवे परंतु अन्य कोइ दर्शने मोह नथी एवा ते (आरंजसत्ता गठितायलोय के०) पचन पाचन स्नाना दिकना आरंजने विषे आसक्त ठता अत्यंत गृह एवा थकारहेवे परंतु ते कहेवावे तोके आ लोकने विषे (धम्मंणयाणंतिविमुक्कहेउ के०) मोहूनो हेतु एवो जे श्रुत चारि त्र रूप धर्म तेने नथी जाणता एवावे. ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—वाचा गुप्तोमौनव्रती समाधिप्राप्तः स्यात् । शुद्धां लेश्यां समाहृत्यादाय परिव्रजेत् संयमेगृहं स्वतोन्येनवा न ठादयेत् अपरमपि गृहसंस्कारं किंचिन्न कुर्यात् । तथा प्रजाः स्त्रियस्तासु मिश्रजावमेकत्वं प्रजह्यात्यजेत् ॥ १५ ॥ ये केचिन्नोकेऽक्रिया त्मानोऽक्रियावादिनः सांख्याः । तुर्विशेषेणे । तेऽन्येनाऽक्रियत्वे सति बंधमोहौ न घटेते इत्यभिप्रायवता पृष्ठाः संतोधूतं मोहं क्रियासाध्यमादिशंति । तेतु पचनाद्यारंजसक्ता स्तु लोके धर्म श्रुतचारित्राख्यं विमोहहेतुं न जानंति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (गुप्तोवर्षेय इत्यादि) वाचि वाचा वा गुप्तोवागुप्तोमौनव्रती सुपर्या लोचितधर्मसंबंधनापीवेत्येवं जावसमाधिं प्राप्तोभवति । तथा शुद्धां लेश्यां तैजस्यादिकां समाहृत्योपादाय अशुद्धांच कृष्णादिकामपहत्य परिसमंतात्संयमानुष्ठानेन व्रजेज्जहेदिति । किंचान्यत् गृहमावसथं स्वतोन्यैर्वा नविज्ञादयेदुपलक्षणार्थत्वादस्यापरमपि गृहादेरुग वत्परकृतविलनिवासित्वात्संस्कारं न कुर्यात् । अन्यदपि गृहस्थकर्तव्यं परिजिहीर्षुराह ।

પ્રજાયંતિત્વમિતિ પ્રજાસ્તાસુ તદિષ્યે યેન કૃતેન સન્મિશ્રજાવોજવતિ તત્પ્રજહ્યાત્। તદુક્તં નવ
તિ। પ્રવ્રજિતોપિ સન્ પચનપાચનાદિકાં ક્રિયાંકુર્વન્ કારયંશ્ચ ગૃહસ્થૈઃ સન્મિશ્રજાવં નજતે
યદિવા પ્રજાઃ સ્ત્રિયસ્તાસુ તાનિર્વા યઃ સન્મિશ્રીજાવસ્તમવિકલસંયમાર્થી પ્રજહ્યાત્પરિ
ત્યજેદિતિ ॥ ૧૫ ॥ અપિચ । (જેકેશ્વર્યાદિ) યે કેચન અસ્મિન્ લોકે અક્રિયત્વાત્મા
યેષામન્યુપગમે તેઽક્રિયાત્માનઃ સાંખ્યાસ્તેષાં હિ સર્વવ્યાપિત્વાદાત્મા નિષ્ક્રિયઃ પઠ્યતે ।
તથાચોક્તં । અકર્તા નિર્ગુણોનોક્તા, આત્મા કપિલદર્શનશ્ચિત્ । તુશબ્દોવિશેષણે । સચૈ
તદિશિનષ્ટિ । અમૂર્તત્વવ્યાપિત્વાન્યામાત્મનોઽક્રિયત્વમેવ બુદ્ધ્યતે । તેચાક્રિયાત્મવાદિનો
ન્યેનાક્રિયત્વે સતિ બંધમોક્તૌ નઘટેતે ઇત્યનિપ્રાયવતા મોહસન્નાવં પૃષ્ઠાઃ સંતોઽક્રિયાવા
દદર્શનેપિ ધૂતં મોહં તદજાવમાદિશંતિ પ્રતિપાદયંતિ તેતુ પચનપાચનાદિકે સ્નાનાર્થ
જલાવગાહનરૂપે વાઽરંજે સાવધે સક્તાઅધ્યુપપન્નાલોકે મોહૈકહેતુનૂતં ધર્મે શ્રુતચા
રિત્રાસ્યં ન જાનંતિ કુમાર્ગગ્રાહિણોન સમ્યગવગઙ્ઘંતીતિ ॥ ૧૬ ॥

પુઢોય બંદા ફહ માણવાઝ, કિરિયાકિરીણં ચ પુઢોય વાયં ॥ જાયસ્સ બા
લસ્સ પકુવ્વ દેહં, પાઠાંતરે (જાયાઈ બાલસ્સ પગપ્પણાણ) પવટ્ટતી વેરમ
સંજતસ્સ ॥ ૧૭ ॥ આતુસ્કયં ચેવ અબુક્ષમાણે, મમાતિ સે સાહસકારિ
મંદે ॥ અહોયરાઝ પરિતપ્પમાણે, અદ્દેસુ મૂઢે અજરામરેવ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—(ફહમાણવાઝ કે) આલોકને વિષે જે મનુષ્ય છે તે પ્રત્યેકમનુષ્ય (પુઢોયબંદા
કે) ઇથક્ ઇથક્ જુદા જુદા બંદા એટલે અનિપ્રાય વાલા છે તે અનિપ્રાય કોણ કોણતે
દેખાડે છે (કિરિયાકિરીણંચપુઢોયવાયં કે) ક્રિયાવાદી એમ કહે છે કે સર્વકાલ ક્રિયાજ
સફળ છે. અને અક્રિયાવાદી એમ કહે છે કે ક્રિયા કહ્યાવિનાજ સર્વ શક્તિ પદાર્થની પ્રાપ્તિ
થાય છે. એમજ વલી બીજા વિનય પ્રમુખ વાદીઝ પણ જાણી લેવા એ સર્વ પુઢોય એટલે ઇથ
ક ઇથક વાયં એટલે વહે છે; પરંતુ તે ધર્મના અજાણ બાપડા (જાયસ્સબાલસ્સપકુવ્વદે
હં કે) જાત એટલે ઉત્પન્ન થયેલા બાલકની દેહં એટલે શરીર તેને સ્વંમ સ્વંમ કરી
ને પોતાને સુખ ઉપજાવે છે, તથા પાઠાંતરે જાયાઈબાલસ્સપગપ્પણાણ એવો પણ પાઠ છે
એવીરીતે કરતાં તે (અસંજતસ્સ કે) અસંયતિ એટલે સંયમ રહિત થકા (પવટ્ટ
તીવેર કે) વેરને વધારે છે એટલે જે જીવની ઉપઘાત કરે તેને જીવની સાથે વૈરની વૃ
દ્ધિ થાય છે. ॥ ૧૭ ॥ તે બાપડા (આતુસ્કયં કે) આયુષ્યના ક્યને (અબુક્ષમા
ણે કે) અજાણતા એટલે આયુષ્ય ખૂટે છે તેને નથી જાણતા. અહીં ચેવ પદપૂર્ણાર્થ
છે એવા ઠતા (મમાતિ કે) અત્યંત મમત્વ કરે છે એટલે આ માહારું હું એનો એવા

ममत्वने नथी मूकता (सेसाहसकारिमंदे के०) ते महोद्य साहासीक एटले पाप थकी बीता नथी एवा मंद एटले अज्ञानी (अहोयराउपरितप्यमाणे के०) अहोरात्र परित समान एटले डव्यने अर्थे मम्मण श्रेष्ठिनी पेरे पश्चाताप करे कायक्लेशकरे तथा (अ ह्येसुमूढेअजरामरेव के०) आर्त्तिवंत थया थका एवा ते मूर्ख संसारने विषे परिचमण करे परंतु अजरामर वणिकनी पेरे कोइ काले मनमां एम नजाणे जे अमने जरा अने मरण अवश्य आवरो एमविचारेनही. एवाते मूर्ख अज्ञानी जाणवा ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—पृथक्कृंदानानानिप्रायाइह मनुष्यलोके मानवाः । तुर्निश्चये । क्रियाक्रिय योः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिताः । जातस्य उत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य सु खैषिणोदेहं (पकुवत्ति) खंडशः कृत्वाऽऽत्मसुखमुत्पादयन्ति । एवं कुर्वतोऽसंयतस्य वैरं प्राणि णु प्रवर्धते ॥ १७ ॥ आयुःकृत्यं जीवितांतमबुध्यमानोऽजानन् साहसमविमृश्य प्रवृत्ति स्तत्करणशीलः साहसकारी मंदोममायमिति ममत्ववान् नवति । यथा कश्चिद्वणिक् महता क्लेशेन बहुमूढ्यरत्नानि प्राप्य उक्तायिन्याबहिरावासितः सच राजचौरदायादनयाडा त्रौ रत्नान्येवमेवं नगरे नयामीत्येवं विचाराकुलोनिशाकृत्यं नज्ञातवान् दिवैव रत्नानि प्र वेशयन् राजपुरुषैर्धृतोरत्नानि गृहीतानिचेति । एवमन्योपि किंकर्तव्यताकुलः स्वायुःकृत्यमजानन् ममतया साहसकारी स्यादिति । अन्दि रात्रौ च परितप्यमानोमम्मणवणि ग्वदार्तध्यानी अर्थेषु मूढोऽजरामरवत्क्लिश्यते । यतः । अजरामरवद्बालः क्लिश्यते धन काम्यया ॥ निरंतरं मन्यमानः शाश्वतं जीवितं धनमिति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (पुढोयठंदाइत्यादि) पृथक् नाना ठंदोऽनिप्रायोयेषां ते पृथ कृंदंदाइहास्मिन्मनुष्यलोके मानवामनुष्याः । तुरवधारणे । तमेव नानानिप्रायमाह । क्रि याऽक्रिययोः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिताः । तद्यथा । क्रियैव फलदा पुं सां, नज्ञानं फलदं मतं ॥ यतः स्त्रीनक्षत्रजोगङ्गो, न ज्ञानात्सुखितो नवेत् ॥ १॥ इत्येवं क्रियैव फलदायित्वेनान्युपगताः क्रियावादमाश्रिता एवमेतद्विपर्ययेणाऽक्रियावादमाश्रि ताः । एतयोश्चोत्तरस्वरूपं न्यक्तेण वक्ष्यते । तेच नानानिप्रायामानवाः क्रियाक्रियादिकं पृ थग्वादमाश्रितामोहहेतुं धर्ममजानानाश्चरं चैषु सक्ता इन्द्रियवशगारससातागारवानि लाषिण एतत्कुर्वन्ति । तद्यथा । जातस्योत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य सदसद्विवेकविकलस्य सु खैषिणोदेहं शरीरं पकुवति खंडशः कृत्वात्मनः सुखमुत्पादयन्ति । तदेवं परोपघातक्रियां कुर्वतोऽसंयतस्य कुतोप्यनिवृत्तस्य जन्मांतरशतानुबंधिवैरं परस्परोपमर्दकारि प्रकर्षेण व र्धते । पातांतरंवा (जायाइबालस्सपगं पण्णाए) बालस्याङ्गस्य हिंसादिषु कर्मसु प्रवृत्तस्य निरनुकंपस्य या जाता प्रगल्भता धाष्ट्यं तथा वैरमेव प्रवर्धतइति संबंधः ॥ १७ ॥ अ

पिच । (आउरकयमित्यादि), आयुषोजीवनलक्षणस्य क्षयआयुष्कक्षयस्तमारंनप्रवृत्त
 चिन्नहृदमत्स्यवडुदकक्षये सत्यवबुध्यमानोतीव ममइति ममत्ववानिदं मे अहमस्य
 स्वामीत्येवं समंदोक्षः साहसं कर्तुं शीलमस्येति साहसकारीति । तद्यथा । कश्चिद्वणि
 ड् महाक्लेशेन महार्घाणि रत्नानि समासाद्योज्जयिन्याबहिरावासितः । सच राजचौरदायाव
 नयाडात्रौ रत्नान्येवमेवंच प्रवेशयिष्यामित्येवं पर्यालोचनाकुलोरजनीक्षये न ज्ञातवान्
 अन्धेव रत्नानि प्रवेशयन् राजपुरुषैरत्नेभ्यश्च्यवितइति एवमन्योपि किंकर्तव्यताकुलः
 स्वायुषः क्षयमबुध्यमानः परिग्रहेष्वारंजेषु च प्रवर्तमानः साहसकारी स्यादिति । तथा
 कामनोगतृषितोऽन्दि रात्रौ च परिसमंतात् इव्यार्थी परितप्यमानोमंमणवणिग्वदार्तध्या
 यी कायेनापि क्लिश्यते । तथाचोक्तं । अजरामरवद्दालः, क्लिश्यते धनकाम्यया ॥ शाश्व
 तं जीवितं चैव, मन्यमानोधनानिच ॥ १ ॥ तदेवमार्तध्यानोपहतः । कस्यावच्चइसब्धो,
 किंनडंकडकित्तियान्मीत्यादि । तथा उरकणइखणइणिहणइरत्ति नसुयइदियावियससंको
 इत्यादि चित्तसंक्लेशात्सुष्ठु मूढोजरामरवणिग्वदजरामरवदात्मानंमन्यमानोऽपगत
 शुनाध्यवसायोहर्निशमारंने प्रवर्ततइति ॥ १७ ॥

जहाहि वित्तं पसवोय सव्वं, जे बंधवा जेय पियाय मित्ता ॥ लाल
 प्पती से विय एइ मोहं, अन्ने जणा तंसि हरंति वित्तं ॥ १८ ॥ सी
 हं जहा खुम्मीगा चरंता, दूरे चरंती परिसंकमाणा ॥ एवं तु मे
 हावि समिक्क धम्मं, डुरेण पावं परिवज्जएज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—(जहाहि के०) यथा दृष्टान्ते (वित्तं के०) सुवर्णादिक इव्य तथा (पसवोय
 के०) गाय जेश प्रमुख पशुर् (सव्वं के०) ए सर्व तारो त्याग करजो माटे एमने विषे
 ममत्व करीश नही. वली (जेबंधवा जेयपियायमित्ता के०) यथा दृष्टान्ते जाइ माता
 पिता स्वसुरादय प्रिय मित्र ते पण परमार्थ थकी तने काम नही आवे तोपण तुं बा
 पडो तेमने अर्थे विलाप करेबे. (लालप्पतीसेविय एइमोहं के०) लालप्पते सोपिमो
 हंउपेति एटले वित्त पुत्रादिकने अर्थे लाल पाल करेबे एम ते बापडो कुंमरीकनी पेरे
 मोहपाजो पडयो थको (अन्नेजणातंसि हरंतिवित्तं के०) पढी तेनुं उपार्जन करेलुं
 वित्त तेने बीजा जन अपहरे ए प्रकारे जीवतां तथा मरण पाम्या पढी पण तेने क्लेश
 ज थाय ॥ १८ ॥ (जहाके०) जेम खुम्मीगाचरंता के० (हुइ मृग एटले न्हानाएवा
 मृग प्रमुख अटवीनेविषे विचरनार जीवोते (सीहंके०) सिंहनामा जनावर थकी (दू
 रेचरंतीपरिसंकमाणा के०) बीहीता थका सिंहने दूर टालीने वेगला थका चरे; (एवं

तुमेहाविसमिस्सकधम्मंके०) ए दृष्टांते पंमित जेठे तेपण सम्यक् प्रकारे श्रीवीतराग नाषित
श्रुत चारित्ररूप धर्मेने आलोचीने (डुरेणपावं परिवज्झएज्जाके०) हिंसादिक सावद्यानुष्ठा
नरूपजे क्रिया तेने पापरूप जाणीने तेनाथी दूर रहे एरीते साधु सुंधूसंयम पाले ॥ १०

॥ टीका—वित्तं इव्यं पशवोगोमहिष्याद्यास्तान् सर्वान् जहाहि त्यज । बांधवा मातापि
त्रादयः सेतस्य येच मित्राणि सुहृदस्तेपि तस्य न किंचित्तत्त्वतः कुर्वन्ति सोपिच वित्ता
द्यर्थे लालप्यते नृशं विलपति मोहमुपैति च धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवान
पि तिलकश्रेष्ठिवत् एवमयमपि असमाधिमाप्नोति । यच्च तेनार्जितं धनं तदन्यजनास्तस्य
जीवतएव मृतस्यच हरन्ति गृणहन्ति । तस्यतु क्लेशएव केवलं ॥ १९ ॥ यथा कुडास्तुब्बा
मृगाश्चरन्तोऽटव्यामटन्तः सिंहं दूरे त्यक्त्वा चरन्ति । यतः परिशंकमानाः सर्वतोऽनयाकुला
एवं मेधावी धर्म समीक्ष्य विचार्य पापं दूरेण परिवर्जयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जहाहिवित्तमित्यादि) वित्तं इव्यजातं तथा पशवोगोमहि
ष्यादयस्तान् सर्वान् जहाहि परित्यज । तेषु ममत्वं माकृथाः । ये बांधवामातृपित्रादयः इव
शुरादयश्च पूर्वापरसंस्तुतायेच प्रियामित्राणि सहपांसुक्लीडितादयस्ते एते मातापित्राद
यो न किंचित्तस्य परमार्थतः कुर्वन्ति सोपिच वित्तपशुबांधवमित्रार्थी अत्यर्थे पुनः पुनर्वा
लपति लालप्यते । तद्यथा हेमातः हेपितइत्येवं तदर्थे शोकाकुलः प्रलपति तदार्जनप
रश्च मोहमुपैति । रूपवानपि कंडरीकवत् धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवानपि तिलक
श्रेष्ठिवदित्येवमसावप्यसमाधिमान् मुह्यते । यच्च तेन महता क्लेशेनापरप्राप्युपमर्दनो
पार्जितं वित्तं तदन्ये जनाः सेतस्यापहरन्ति जीवतएव च तस्य वा तस्य च क्लेशतः केवलं
पापबंधश्चेत्येवं मत्वा पापानि कर्माणि परित्यजेत्तपश्चरेदिति ॥ १९ ॥ तपश्चरणोपायम
धिकृत्याह । (सीहंजहेत्यादि) यथा कुड्मृगाः कुडाटव्यपशवोहरिणजात्याद्याश्चरन्तो
ऽटव्यामटन्तः सर्वतोऽबिन्यतः परिशंकमानाः सिंहं व्याघ्रं वा आत्मोपश्वकारिणं दूरेण
परिहृत्य चरन्ति विहरन्त्येवं मेधावी मर्यादावान् । तुर्विशेषणे । सुतरां धर्मं समीक्ष्य पर्या
लोच्य पापं कर्मसदनुष्ठानं दूरेण मनोक्कायकर्मणिः परिहृत्य परिसमंताद्भजेत्संयमानुष्ठा
यी तपश्चारी च नवेदिति दूरेण वा पापं पापहेतुत्वात्सावद्यानुष्ठानं सिंहमिव मृगः
स्वहितमिहन् परिवर्जयेत्त्यजेदिति ॥ २० ॥

संबुझमाणे उ एरे मतीमं, पावान् अप्पाण निवट्टएज्जा ॥ हिंसम्मसूया
इं डहाइं मत्ता, वेराणुबंधीणि महप्पयाणि ॥ पाठांतरे सनिवाण भूएउ

वरिवएज्जा ॥ ११ ॥ मुसं न बूया मुणिअत्तगामी, णिवाणमेयं कसिणं
समाहिं ॥ सयं न कुज्जाउ न कारवेज्जा, करंतमन्नोपि य एणणुजाणे ॥ १२ ॥

अर्थ—(संबुक्षमाणोउणरेमतीमं के०) मतिमंत प्रज्ञावंत एवो मनुष्य सम्यक् प्रका-
रे धर्मेने जाणतो थको (पावाउअप्पाणनिवट्टएज्जा के०) पोताना आत्माने पाप थ
की निवर्त्तावे; (हिंस के०) जीवनो घात ते थकी (प्रसूतके०) उत्पन्न थयां एवांजे
(डुहाइके०) शारीरीक अने मानशीक दुःख तेने (मत्ताके०) जणीने गुंजाणीने तोके
(वैराणुबंधीणिमहप्पयाणि के०) वैरानुबंधावैरना कारण जाणीने महानयना उपजाव
नार एवा आश्रवोनो निरोध करे; एटले सर्व आश्रवणुं मूल ते हिंसा जाणवी; माटे हिं
साथकीनिवर्त्ते ते साधु जावसमाधिवंत जाणवो. अथवा पाठांतरे सनिवाणजूएउपरिवए
ज्जा) ॥ ११ ॥ (मुणिअत्तगामी के०) मोक्ष गामी मुनि (मुसंनबूया के०) मृषा बो
ले नही. (णिवाणमेयंकसिणंसमाहिंके०) ए मृषावादनो जे परिहार एज मोक्षरूप स
माधिनु पण संपूर्ण कारण जाणवुं माटे ते मृषावादने (सयंनकुज्जाउके०) साधु पोते करे
नही, तथा (नकारवेज्जाके०) बीजा पाशे करावे नही, तथा (करंतमन्नोपियणणुजाणे)
अन्य कोइ करतो होय तेने अनुमोदे नहीं एवोसाधु जावसमाधिवंत जाणवो ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—मतिमान्नरः साधुः सम्यक्धर्मं बुध्यमानः पापात्सावद्याचरणादात्मानं
निवर्तयेत् हिंसातः प्रसूतानि जातानि दुःखानि वैरानुबंधीनि कर्मबंधहेतूनि महानयंक
राणि इति मत्वा स्वं पापान्निवर्तयेत् ॥ ११ ॥ आप्तोमोक्षस्तजामी मुनिर्मृषावादं न ब्रूयात्
एतदेव मृषावर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं समाधिं जावसमाधिमाहुः । यथा मृषावादस्तथा अन्य
व्रतातिचारमपि न कुर्यात्स्वयं नाप्यपरेण कारयेत् अन्यं कुर्वतमपि नानुजानीयात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (संबुक्षमाणेत्यादि) मननं मतिः सा शोचना यस्यासौ मतिमा
न । प्रशंसायां मतुप् । तदेवं शोचनमतिमुक्तोमुमुक्षुर्नरः सम्यक्श्रुतचारित्राख्यं धर्मं वा
जावसमाधिं वा बुध्यमानस्तु विहितानुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वाणस्तु तदेव पूर्वं तान्निषिद्धाचर
णान्निवर्त्ततातस्तत्प्रदर्शयति । पापात् हिंसानृतादिरूपात्कर्मणश्चात्मानं निवर्तयेत् । निदानो
द्भेदेन हि निदानिनउद्भेदोनवतीत्यतोऽशेषकर्मह्वयमिहन्नादावेव नवद्वाराणि निरुंध्यादि
त्यजिप्रायः । किंचान्यत् । हिंसा प्राणिव्यपरोपणं तथा ततोवा प्रनूतानि जातानि या
न्यगुनानि कर्माणि तान्यत्यंतं नरकादिषु यातनास्थानेषु दुःखानि दुःखोत्पादकानि वर्तते
। तथा वैरमनुबंधंति तद्धीनानिच वैरानुबंधीनि जन्मशतसहस्रदुर्मोचान्यतएव महद्भयं
येन्यः सकाशात्तानि महानयानीत्येवं च मत्वा मतिमानात्मानं पापान्निवर्तयेदिति । पा

गतंरंवा । (निवाणनूएयपरिवएळा) अस्यायमर्थः । यथाहि निर्वृतौ निर्व्यापारत्वात्कस्य चिदुपघाते न वर्तते एवं साधुरपि सावद्यानुष्ठानरहितः परिसमंताद् व्रजेदिति ॥ २१ ॥ तथा (मुसंणबूयाइत्यादि) आतोमोहस्तजामी तजमनशीलआत्महितगामीवा आतोवा प्रह्नीणदोषः सर्वज्ञस्तदुपदिष्टमार्गगामी मुनिः साधुर्मृपावादमनृतमयथार्थं न ब्रूयात्सत्यमपि प्राण्युपघातकमिति । एतदेव मृपावादवर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं नावसमाधिं निर्वाणं चाहुः । सांसारिकाहि समाधयः स्नानजोजनादिजनिताः शब्दादिविषयसंपादितावा अनैकांति काऽनात्यंतिकत्वेन दुःखप्रतीकाररूपत्वेन वाऽसंपूर्णवर्तते । तदेवं मृपावादमन्येषां वा व्रतानामतिचारं स्वयमात्मना न कुर्यान्नाप्यपरेण कारयेत्तथा कुर्वेत्तमप्यपरं मनो वाक्कायकर्मनिर्नानुमन्यतइति ॥ २२ ॥

सुद्धे सिया जाएन दूसएळा, अमुहिए एय अश्रुववन्ने ॥ धिति
मं विमुक्के एय पूयण्ठी, न सिलोयगामीय परिवएळा ॥ २३ ॥
निरुम्मगेहाउ निरावकंखी, कायं विउसेऊ नियाणब्बिन्ने ॥ एो
जीवियं एो मरणावकंखी, चरेऊ निरू वलया विमुक्के तिबेमि
॥ २४ ॥ इति समाहिनाम दसमश्लेषणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(सुद्धेसिया जाएनदूसएळाके०) उज्जम, उत्पादन अने एषणा ए त्रणे दोष रहित एवो सुद्धो निर्दोष आहार प्राप्त थयो अथवा न थयो उता पण कदापि साधु राग द्वेषे करी पोताने दुषवे नही तथा (अमुहिए के०) अमूर्धित अगृह एटले लोभ्यता रहित (एयअश्रुववन्ने के०) फरी फरी ते रुडा आहारनी वांढा नकरे तथा (धि तिमंविमुक्के एयपूयण्ठी के०) धृतिमंत तथा बाह्यान्तर ग्रंथी रहित तथा पूजानो अर्थी न थाय (नसिलोय कामीय परिवएळा के०) तथा श्लाघाने अर्थे क्रिया न करे परंतु कर्म निर्झराने अर्थे मोहने अर्थे संयमने विषे प्रवर्त्ते एवो समाधिवंत साधु जाएवो ॥ २३ ॥ (निरुम्मगेहाउ के०) गृहस्थावास थकी निकलीने चारित्र आदरी ने (निरावकंखी के०) जीवितव्यने विषे निरापेक्षी उतो (कायंविउसेऊ के०) शरीर उपरममत्व मूकीने पोतानी काया वसिरावे तथा (नियाणब्बिन्ने के०) परजवे देव अथ वा राजादिक थवानुं नियाणु नकरे (एोजीवियं एोमरणावकंखी के०) जीवितव्य अ ने मरणने वांढे नही एटले पूजा सत्कारनी प्राप्तियें करी जीवितव्य नवांढे अने उपसर्ग परिसह उपने थके मरण पण नवांढे एवो (निरू के०) साधु ते (वलयाविमुक्के के०) कर्मबंध थकी मूकाणो अथवा वलय एटले संसार थकी मूकाणो थको (चरेऊके०)

संयमानुष्ठानने पाले तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३४ ॥ इति श्री समाधि ना
मक दशमां अध्ययननो अर्थ समाप्त यथा.

॥ दीपिका-उज्जमादिदोषशुद्धे आहारादौ स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते सति रागद्वेषान्यां
साधुर्न दूषयेत् । यतः । बायाली सेसणसं, कडंमि गहणंमि जीवनहुहलिउ । इण्हंजइ
नलळिऊसि, जुंजंतोरागदोसेहिं इति । अमूर्बितोनासक्तः शुनाहारे नचाध्युपपन्नस्तमेवा
हारं पुनः पुनर्नानिलषमाणः संयमयात्रार्थमेवाहारयेत् । तथा धृतिमान् ग्रंथादिमुक्तो
नच पूजनार्थी श्लोकः कीर्तिस्तजामी तदनिजाणुकोन स्यात् एवंनूतः परिव्रजेत् ॥
॥ ३३ ॥ गृहान्निःसृत्य निरावकांही निस्पृहः कायं शरीरं व्युत्सृज्य विचिकित्साम
कुर्वन् विन्ननिदानोचवेत् । तथा जीवितं नापि । मरणमनिकांहेत निहुर्वलयात्संसारवि
मुक्तः संयमे संचरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां
समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-उत्तरशुणानधिकृत्याह (सुद्धेसियाइत्यादि) उज्जमोत्पादनैषणानिः शुद्धे
निर्दोषे स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते पिंडेसति साधूरागद्वेषान्यां न दूषयेत् । उक्तंच । बायाली
सेसणसं, कडंमिगहणंमि जीवनहुहलिउ ॥ इण्हंजहन लळिऊसि, जुंजंतोरागदोसेहिं
॥ १ ॥ तत्रापि रागस्य प्राधान्यख्यापनायाह । नमूर्बितोऽमूर्बितः सकृदपि शोचनाहारलाने
सतिगृहमिमुकुर्वन्नाहारयति तथा नाध्युपपन्नस्तमेवाहारं पुनः पुन्येनाननिलषमाणः केवलं
संयमयात्रापालनार्थमाहारमाहारयेत् । प्रायोविदितवेद्यस्यापि विशिष्टाहारसन्निधावनि
जापातिरेकोजायतइत्यतोऽमूर्बितोऽनध्युपपन्नइति च प्रतिषेधद्वयमुक्तं । उक्तंच । उक्त
नोगो पुरा जोवि, गीयबोविय नाविउ ॥ संते साहारमाईसु, सोविखिण्णंतु खुऊइ ॥ १ ॥
तथा संयमे धृतिर्यस्यासौ धृतिमान् सबाह्यान्त्यंतरेण ग्रंथेन विमुक्तस्तथा पूजनं वस्त्र
पात्रादिना तेनार्थः पूजनार्थः सविद्यते यस्यासौ पूजनार्थी तदेवंनूतो न चवेत् । तथा
श्लोकः श्लाघा-कीर्तिस्तजामी नतदनिजाणुकः परिव्रजेदिति । कीर्त्यर्थी न कांचन क्रियां
कुर्यादित्यर्थः ॥ ३३ ॥ अध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (एिरकम्मेट्यादि) गेहान्निःसृत्य निष्क्रम्य
च प्रव्रजितोपि नूत्वा जीवितेपि निराकांही कायं शरीरं व्युत्सृज्य निष्प्रतिकर्मतया चि
कित्सादिकमकुर्वन् विन्ननिदानोचवेत् । तथा न जीवितं नापि मरणमनिकांहेत् निहुः सा
धुर्वलयात्संसारवलयत्कर्मबंधना वा विप्रमुक्तः संयमानुष्ठानं चरेत् । इति परिसमाप्यर्थे ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३४ ॥ इति समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे मोक्ष मार्ग नामे अगीआरमुं अध्ययन कहेवे. पूर्वला दशमां अध्ययनमां समाधि कही, ते समाधि तो ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जाणवी ते कारणे एतुं सेवन करिए तो मोक्ष प्राप्ति थाय, माटे आ अध्ययनमां मोक्ष मार्ग कहेवे.

कयरे मग्गे अस्काए, माहणेण मईमता ॥ जं मग्गं उज्झु पावि ता, उहं तरति उत्तरं ॥ १ ॥ तं मग्गं एुत्तरं सुद्धं, सब्बुक्कविमोक्कणं ॥ जाणासि एं जहा निक्खू, तं एो बूहि महामुणी ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीजंबूस्वामी श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये पूढे के, (कयरेमग्गे के०) मोक्षमार्ग साधन करवानो एवो कयो धर्ममार्ग (माहणेणमईमताके०) मतिमंत एटले केवलज्ञान वंत श्रीमहावीर परमेश्वर तेणे (अस्काएके०) कह्योवे. (जंमग्गंउज्झुपावित्ताके०) जेज्ञान दर्शन चारित्ररूप सरल मार्ग पामिने प्राणी (उहंतरंतिउत्तरं के०) तरतां यकां दुस्तर एवा संसार समुद्धने तरीने पार पामे ॥ १ ॥ सर्वनाहितने अर्थे जे मार्ग श्रीसर्वज्ञे उपदेश्योवे, (तंमग्गएुत्तरंसुद्धं के०) तेमार्ग शुद्धो निर्दोष अनुत्तर एटले निरुपम (सब्बुक्कविमोक्कणं के०) समस्त दुःखथकी मुकावनार एवो मार्ग (जाणासिएंजाहंनिक्खू के०), अहो जगवंत जेवो तमे जाणोढो (तंएोबूहिमाहामुणी के०) ते वो हे महामुनीश्वर अमने कहो. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथैकादशमारच्यते । पूर्वाध्ययने समाधिरुक्तः सच मार्गे सति स्यादिति मार्गोऽत्र प्रतिपाद्यते । यथा । (कयरेइत्यादि) जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमाह । कतरः कोमार्गआख्यातोमाहनेन मतिमता श्रीवीरेण । यं मार्गे मुक्तिप्राप्तिरूपं ऊज्झुमवक्रं प्राप्योयं संसारं तरति प्राणी ॥१॥ तं मार्गमनुत्तरं श्रेष्ठं शुद्धं निर्दोषं सर्वदुःखविमोक्षणं हे मुने त्वं यज्जानीपे । एमिति वाक्यालंकारे । तं मार्गे नोऽस्माकं हेमहामुने बूहि ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं दशमाध्ययनं तदनंतरमेकादशमारच्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने समाधिः प्रतिपादितः सच ज्ञानदर्शनतपश्चारित्ररूपोवर्तते । जावमार्गोप्येवमात्मकएवेत्यतोमार्गोऽनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतेइत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि वाच्यानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयं । तद्यथा । प्रशस्तोज्ञानादिकोजावमार्गस्तदाचरणं चात्रानिधेयमिति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे मार्गइत्यस्याध्ययनस्य नाम । तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एामं उवणा दविणं, खेत्ते काले त हेव जावेय ॥ एसो खलु मग्गस्सय, एिक्खो बूहिहो होइ ” ॥ ए ॥ (एामंउवणेत्यादि) ना मस्थापनाइव्यक्तेत्रकालजावजेदान्मार्गस्य षोढा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने सुगमत्वाद

नाहत्य कशरीरं न व्यशरीरं व्यनिरिक्तं इव्यमार्गमधिकृत्याह । “फलंगलयं दोलनचि,तर
 कुदवणविलप्यास मग्गेय । खलिगअयपस्किप हे बत्तजलाकासदवमि” ॥ १० ॥ (फ
 लकेत्यादि) फलकैर्मार्गः फलकमार्गः । यत्र कर्दमादिजयात् फलकैर्गम्यते । लतामार्गस्तु
 यत्र लतावलंबेन गम्यते । अंदोलनमार्गोऽपि यत्रांदोलनेन दुर्गमतिलंघ्यते । वेत्रमार्गोऽयत्र
 त्रलतोपष्टंजेन जलादौ गम्यते इति । तद्यथा । चारुदत्तो वेत्रलतोपष्टंजेन वेत्रवतीं नदीमु
 तीर्य परकूजं गतः । रज्जुमार्गस्तु यत्र रज्ज्वा किंचिदतिदुर्गमतिलंघ्यते । दवनंति यानं तन्मा
 र्गोऽदवनमार्गः । बिलमार्गोऽयत्र तु गुहाद्याकारेण बिलेन गम्यते । पाशप्रधानो मार्गः पा
 शमार्गः पाशकूटकवागुरान्वितो मार्ग इत्यर्थः । कीलकमार्गोऽयत्र बालुकोत्कटे मरुकादि
 विषये कीलकाजिज्ञानेन गम्यते । अजमार्गोऽयत्र बस्त्येनाजेन गम्यते । तद्यथा । सुव
 र्णचूम्बां चारुदत्तो गत इति । पक्षिमार्गोऽयत्र चारुडादिपक्षिनिर्देशांतरमवाप्यते । उत्रमार्गो
 यत्र उत्रमंतरेण गंतुं न शक्यते । जलमार्गोऽयत्र नावादिना गम्यते । आकाशमार्गोऽविद्या
 धरादीनामयं सर्वोऽपि फलकादिकोऽव्ये इव्यविषयेऽवगंतव्य इति । क्षेत्रादिमार्गप्रतिपाद
 नायाह । “खेतंमिं जमि खेत्ते. काले कालो जहिं हंवइ जोउ । जावमि होति डुवि
 हो, पसबतह अप्पसबोय ३ ॥ ११ ॥ (खेतंमीत्यादि) क्षेत्रमार्गं पर्यालोच्यमाने य
 स्मिन् क्षेत्रे ग्रामनगरादौ प्रवेशे वा शालिक्षेत्रादिके वा क्षेत्रे योयाति मार्गोऽस्मिन्वा क्षेत्रे
 व्याख्यायते स क्षेत्रमार्गः । एवं कालेऽप्यायोज्यं । जावे त्वालोच्यमाने द्विविधोऽपि नवति
 जावमार्गः । तद्यथा । प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति । प्रशस्ताप्रशस्तनेदप्रतिपादनायाह । “डुवि
 हंमि वितिगजेदो, एवो तस्स विचिणिड्डिउ डुविहो ॥ सुगतिफलडुगतिफलो, पगयं सु
 गतीफले णिड्ड ४ ॥ १२ ॥ (डुविहंमीत्यादि) द्विविधेऽपि प्रशस्ताप्रशस्तरूपे जावमार्गे प्र
 त्येकं त्रिविधोऽनवति । तत्राप्रशस्तो मिथ्यात्वाविरतिरज्ञानं चेति । प्रशस्तस्तु सम्यग्दर्शन
 ज्ञानचारित्ररूप इति । तस्य प्रशस्ताप्रशस्तरूपस्य जावाजावमार्गस्य विनिश्चयो निर्णयः फलं
 कार्यं । निष्ठा देधा । तद्यथा । प्रशस्तः सुगतिफलोऽप्रशस्तश्च दुर्गतिफल इति । इह तु पुनः
 प्रशस्ताऽधिकारः सुगतिफलेन प्रशस्तमार्गेणेति । तत्राप्रशस्तं दुर्गतिफलं मार्गं प्रतिपिपा
 दयिषुस्तत्कर्तृनिर्दिदिहुराह । “डुगइफलवादीणं, तिन्नि तिसंघासतांइवादीणं ॥ खेमं थ खे
 मरूवे, चउक्कं मग्गमादीसु ५ ॥ १३ ॥ (डुगइत्यादि) दुर्गतिः फलं यस्य स दुर्गतिफ
 लस्तद्वदनशीला दुर्गतिफलवादिनस्तेषां प्रवाडकानां त्रीणि त्रिषष्ट्यधिकानि शतानि न
 वंति । दुर्गतिफलमार्गोऽपदेष्टृत्वं च तेषां मिथ्यात्वोपहतदृष्टितया विपरीतजीवादितत्त्वान्युप
 गमात् । तत्संख्या चैवमवगंतव्या । तद्यथा । असियसयंकिरियाणं, अकिरियवाइण होइ चु
 लंसीई ॥ अस्साणियसत्तही, वेणइयाणं च वत्तीसं ॥ १ ॥ तेषांच स्वरूपं समवसरणाध्ययने
 वक्ष्यत इति । सांप्रतं मार्गजंगद्वारेण निरूपयितुमाह । तद्यथा । एकः हेमोमार्गस्तस्करसिंह

व्याघ्राद्युपेक्षरहितत्वात्तथा हेमरूपश्च समत्वात्तथा ठावापुष्पफलवद्वृक्षोपेतजलाश्रया
कुलत्वाच्च । तथा परः हेमोनिश्चौरः किंत्वहेमरूपउपलशकलाकुलगिरिनदीकंटकर्तशता
कुलत्वेन विषमत्वात्तथाऽपरोहेमस्तस्करादिनयोपेतत्वात्हेमरूपश्चोपलशकलाद्यनावतया
समत्वात्तथाऽन्योनहेमोनापि हेमरूपः । सिंहव्याघ्रतस्करादिदोषदुष्टत्वात्तथा गर्तपाषाणि
म्नोन्नतादिदोषदुष्टत्वाच्चेति । एवं नावमार्गेऽप्यायोज्यः । तद्यथा । ज्ञानादिसमन्वितोऽव्य
लिंगोपेतश्च साधुः हेमः हेमरूपश्च । तथाऽहेमोऽहेमरूपस्तु सएव नावसाधुः कारणिको
ऽव्यलिंगरहितः । तृतीयजंगकगतानिह्वाः परतीर्थिकागृहस्थाश्चरमजंगकवर्तिनोऽष्ट
व्याः । एवमनंतरोक्तप्रक्रियया चतुष्कं जंगकचतुष्टयं मार्गादिष्वायोज्यं । आदिग्रहणादन्य
त्रापि समाध्यादावायोज्यमिति । सम्यक्मिथ्यात्वमार्गयोः स्वरूपनिरूपणायाह । सम्मप्यणि
उ मग्गो णाणे तह दंसणे चरित्तेय ॥ वरगपरिवायादी, विस्सोमिह्वत्तमग्गोत्ति ६ ॥ १४ ॥ (स
मप्यणिउइत्यादि) सम्यग्ज्ञानं दर्शनं चारित्रं चेत्ययं त्रिविधोपि नावमार्गः सम्यग्दृष्टिनिर्ग
णधरादिभिः सम्यग्वा यथावस्थितवस्तुतया च निरूपणया प्रणीतस्तैरेव सम्यगाचीर्णश्चासे
वितोमार्गो मिथ्यात्वमार्गोऽप्रशस्तमार्गो नवतीति । तुशब्दो स्य दुर्गतिफलनिबन्धनत्वेनऽविशे
षणार्थेऽस्ति । स्वयूथ्यानामपि पार्श्वस्थादीनां षड्जीवनिकायोपमर्दकारिणां कुमार्गाश्रित
त्वं दर्शयितुमाह । इड्डिरसमायगुरुया, षड्जीवनिकाय धायनिरयाए ॥ जेउदिसंति
मिग्गं, कुमग्गमग्गस्सिता तेउ ॥ १५ ॥ (इड्डिरसेत्यादि) ये केचन अपुष्टधर्माणि शीतल
विहारिणोऽरिडिरससातगौरवेण गुरुकागुरुकर्माणश्चाधाकर्माद्युपजोगेन षड्जीवनि
कायव्यापादनरताश्चापरे तेन्योमार्गं मोहमार्गमात्मानुचीर्णमुपदिशन्ति । तथाहि । शरी
रमिदमाद्यं धर्मसाधनमिति मत्वा कालसंहननादिहानेश्चाधाकर्माद्युपजोगोपि न दोषाये
त्येवं प्रतिपादयन्ति तच्चैवं प्रतिपादयन्तः कुत्सितमार्गास्तीर्थकरास्तन्मार्गाश्रिताज्वन्ति । तु
शब्दादेतेपि स्वयूथ्याएतदुपदिशन्तः कुमार्गाश्रिताज्वन्तीति किंपुनस्तीर्थिकाऽस्ति । प्रशस्तशास्त्र
प्रणयनेन सन्मार्गाविष्करणायाह । “तवसंजमप्यहाणा, गुणधारी जे वयन्ति सप्पावं ॥
सव्वजगजीवहियं, तमाहुसम्मप्यणीयमिणं” ॥ १६ ॥ (तवसंयमेत्यादि) तपः सबाह्यान्त्यंतरं
द्वादशप्रकारं तथा संयमः सप्तदशनेदः पंचाश्रवविरमणादिजह्णस्तान्यां प्रधानास्तपःसंय
मप्रधानास्तथाऽष्टादशशीलांगसहस्राणि गुणास्तद्धारिणोगुणधारिणोये सत्साधवस्तएवं
जुतायं सज्जावं परमार्थं जीवाजीवादिलक्षणं वदन्ति प्रतिपादयन्ति । किंचूतं सर्वस्मिन् जग
ति ये जीवास्तेन्यो हितं पथं तद्वृणतस्तेषां सद्युपदेशदानतोवा । तं सन्मार्गं सम्यग्मार्गं
ज्ञाः सम्यगविपरीतत्वेन प्रणीतमाहुरुक्तवन्तऽस्ति । सांप्रतं सन्मार्गस्यैकार्थिकान् दर्शयितुमा
ह । “पंथो मग्गो एउ, वहिधीतिसुगतीहियसुवहं ॥ पणं सेयं णिच्चुइ, णिच्चाणं शिवकरंचेव”
॥ १७ ॥ (पंथोमग्गोएउइत्यादि) देशादिवहितदेशांतरप्राप्तिलक्षणः पंथाः सचेह नाव

मार्गाधिकारे सम्यक्त्वाख्यातिरूपो ऽवगंतव्यः । तथा मार्ग इति पूर्वस्माद्विद्युष्या विशिष्टतरो
मार्गः सचेह सम्यक्ज्ञानावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः । तथा न्याय इति निश्चयेनायनं विशिष्टस्थान
प्राप्तिलक्षणं यस्मिन् सति सन्यायः । सचेह सम्यक्चारित्रावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः । सत्पुरुषा
णामयं न्याय एव । यदुतावाप्तयोः सम्यग्दर्शनज्ञानयोस्तत्फलनूतेन सम्यक्चारित्रेण योगो
नवतीत्यतो न्यायशब्देनात्र चारित्रयोगो ऽभिधीयत इति । तथा विधिरिति । विधानं विधिः स
म्यक्ज्ञानदर्शनयोर्योगपद्येनावाप्तिस्तथा धृतिरिति धरणं धृतिः सम्यक्दर्शने सति चारित्रा
वस्थानं मानुषादाविव विशिष्टज्ञानावाप्तिरूपैवमुच्यते । तथा सुगतिरिति शोभना ग
तिरस्मात्ज्ञानचारित्राच्चेति सुगतिः । ज्ञानक्रियान्यां मोक्ष इति न्यायात्सुगतिशब्देन ज्ञानक्रिये
अभिधीयेते । दर्शनस्य तु ज्ञानविशेषत्वादत्रैवातर्नावो ऽवगंतव्यः । तथा हि । हितमिति परमा
र्थतोमुक्त्यवाप्तिस्तत्कारणं वा हितं तच्च सम्यग्दर्शनचारित्राख्यमवगंतव्यमिति । अत्र च संपू
र्णानां सम्यग्दर्शनादीनां मोक्षमार्गत्वे सति यद्व्यस्तसमस्तानां मोक्षमार्गत्वेनोपन्यासः स
प्रधानोपसर्जनविवक्षया न दोषायेति । तथा सुखमिति सुखहेतुत्वात्सुखमुपशमश्रेण्यामुपशा
मकं प्रत्यपूर्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायरूपा गुणत्रयावस्था । तथा पथ्यमिति पथि मो
क्षमार्गे हितं पथ्यं तच्च हृषकश्रेण्यां पूर्वोक्तं गुणत्रयं तथा श्रेय इत्युपशमश्रेणिमस्तकावरस्था
उपशांतसर्वमोहावस्थेत्यर्थः । तथा निर्वृतिहेतुत्वान्निर्वृतिः क्षीणमोहावस्थेत्यर्थः । मोहनी
यविनाशोऽवश्यं निर्वृतिसद्भावादिति जावः । तथा श्रेय इति निर्वाणमिति धनघातिकर्मचतुष्टय
रूपेण कर्मक्षयेण केवलज्ञानावाप्तिस्तथा शिवं मोक्षपदं तत्करणशीलं शैलेश्यवस्थागमनमि
त्येवमेतानि मोक्षमार्गत्वेन किञ्चिद्भेदाभेदेन व्याख्यातान्यनिधानानि । यदिचैते पर्यायशब्दा
एकार्थिकामोक्षमार्गस्येति । गतोनामनिष्पन्नो निष्पेक्षस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपे
तं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं (कयरेमग्ने इत्यादि) विचित्रत्वात्त्रिकालविषयत्वाच्च सूत्रस्यागा
मुकं पृष्ठकमाश्रित्य सूत्रमिदं प्रवृत्तमतोजंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमिदमाह । तद्यथा । कतरः
किंनूतो मोक्षोऽपवर्गावाप्ति समर्थोऽस्यां त्रिलोक्यामाख्यातः प्रतिपादितो नगवता त्रैलोक्यो
दरणसमर्थेनैकांतहितैषिणा माहनेनेत्येवमुपदेशः प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तीर्यकृत्तेन । तमे
व विशिष्टा मतिर्लोकालोकांतर्गतसूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टातीतानागतवर्तमानपदार्थाविर्जा
विकाकेवलज्ञानाख्या यस्यास्त्यसौ मतिमास्तेन प्रशस्तं जावमार्गं मोक्षगमनं प्रति कृजुं प्रगु
णं यथावस्थितपदार्थस्वरूपनिरूपणद्वारेणावक्रं सामान्यविशेषनित्यानित्यादिस्याद्वाद
समाश्रयणात्तदेव नूतं मार्गं ज्ञानदर्शनतपश्चारित्रात्मकं प्राप्य लब्ध्वा संसारोदरविवरव
र्ती प्राणी समग्रसामग्रीकउधमिति नवौघं संसारसमुद्धं तरत्यत्यंतदुस्तरं तदुत्तरगुण
सामग्र्याएव दुष्प्रापकत्वात् । तदुक्तं । माणुस्स खेत्तजाई, कुलरूपा रोगमाउयं बुद्धा ॥
समणोग्गहसद्धासं. यमोयलोयमि दुल्लहाइ इत्यादि ॥१॥ स एव पृष्ठकः पुनरप्याह । (तं

मग्गेइत्यादि) योसौ मार्गः सत्वहिताय सर्वज्ञेनोपदिष्टोऽशेषैकांतकौटिल्यवक्ररहितस्तं मार्गं । नास्योत्तरः प्रधानोस्तीत्यनुत्तरस्तं बुद्धोऽवदातोनिर्दोषः पूर्वापरव्याहृतिदोषापगमात्सावद्यानुष्ठानोपदेशाच्चावाहा तमिति । तथा सर्वाण्यशेषाणि बहुभिर्नवैरुपचितानि दुःखकारणत्वाद्दुःखानि कर्माणि तेन्योविमोक्षणं विमोक्षकं तमेवं जूतं मार्गमनुत्तरं निर्दोषं सर्वदुःखक्षयकारणं हेनिद्धो यथा त्वं जानीषे । एमितिवाक्यालंकारे । तथा तं मार्गं सर्वज्ञप्रणीतं नोऽस्माकं हेमहामुने ब्रूहि कथयेति ॥ २ ॥

जइ णो केइ पुब्बिज्जा, देवा अडुव माणुसा ॥ तेसिं तु कयरं मग्गं
आइस्केळ कहाहिणो ॥३॥ जइ णो केइ पुब्बिज्जा, देवा अडुव
माणुसा ॥ तेसि मं पडिसाहिज्जा मग्गसारं सुणेहमे ॥ ४ ॥

अर्थ—यद्यपि मुजनेतो तमारी प्रतिते मार्गं सुगमठे, परंतु अन्य कोइने मार्गं हुं के वीरीते कहुं एवा अजिप्रायें पूबुंहुं. (जइणोकेइपुब्बिज्जा के०) यद्यपि अमने कोइ पूठे कोण पूठे तोके (देवाअडुवमाणुसा के०) देवो अथवा मनुष्यजे चक्रवर्त्यादिक ते पूठे (तेसिंतुकयरंमग्गं के०) तेवारे तेने कयो मार्ग (आइस्केळकहाहिणो के०) कहीए ते तमे कहो. ॥ ३ ॥ एम श्रीजंबुस्वामियें पूठया थका श्रीसुधर्मस्वामि कहेठे. (जइणो केइपुब्बिज्जादेवाअडुवमाणुसा के०) यद्यपि तमने कोइ देव अथवा मनुष्य संसार त्रांतिनो जंग करनार एवा मार्गनी वात पूठे, तेवारे (तेसिमंपडिसाहिज्जा के०) तेने त सारे जे मार्ग कहेवो (मग्गसारंसुणेहमे के०) तेमार्गनो सार हुं तमने कहुंहुं ते तमे साजलो.

॥ टीपिका—यदि नोऽस्माकं केचन पृष्ठेयुः। देवाअथवा मनुष्यास्तेषामहं । तुरेवार्थे । कतरं कं मार्गं (आइस्केळति) आचक्षामि आचक्षेवा तत्कथय नोऽस्माकमिति ॥ ३ ॥ यदि केचित्सुलजबोधयोवोयुष्माकं मार्गं पृष्ठेयुः । के । ते देवामनुष्यावा तेषां पृष्ठतामिमं धर्मं प्रति कथयेत्साधुस्तंमार्गं सारं मम कथयतः शृणुत यूयं ॥ ४ ॥

॥ टीका—यद्यप्यस्माकमसाधारणगुणोपलब्धेर्युष्मत्प्रत्ययेनैव प्रवृत्तिः स्यात्तथाप्यन्येषां किंचूतोमार्गोमथाख्येयइत्यजिप्रायवानाह । (जइणेत्यादि) यदा कदाचिन्नोस्मानु केचन सुलजबोधयः संसारोद्दिग्धाः सम्यग्मार्गं पृष्ठेयुः । के ते देवाश्चतुर्निकायास्तथा मनुष्याः प्रतीताः बाहुव्येन तयोरेव प्रश्नसंज्ञावात्तदुपादानं । तेषां पृष्ठतां कतरं मार्गमहमाख्यास्ये कथयिष्ये तदेतदस्माकं त्वं जानानः कथयेति ॥ ३ ॥ एवंपृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह । (जइवोइत्यादि) यदि कदाचिद्दोयुष्मान् केचन देवामनुष्यावा संसारं त्रांतिपरामग्नाः सम्यग्मार्गं पृष्ठेयुस्तेषां पृष्ठतामिममिति वक्ष्यमाणलक्षणं षड्जीवनिकायप्रतिपादनगर्जं

तद्वाप्रवणं मार्गं (पडिसादिजेति) प्रतिकथयेत् । मार्गसारं मार्गपरमार्थं यं ज्वंतो न्येषां प्रतिपादयिष्यंति तन्मे मम कथयतः शृणुत यूयमिति । पाठांतरं वा (तेसिंतुश्मं मगं आइस्केजसुणेहमेति) उक्तानार्थं ॥ ४ ॥

अणुपुवेण महाघोरं, कासवेण पवेइयं ॥ जमादाय इत्तं पुवं, स
मुदं ववहारिणो ॥ ५ ॥ अतरिं सुतरंतेगे, तरिस्संति आणगया ॥
तं सोच्चा पडिवस्कामि, जंतवो तं सुणेहमे ॥ ६ ॥

अर्थ—(अणुपुवेण के०) आनुपूर्वि एटले अनुक्रमे (पंचिदिअत्तणं माणुसत्तणं) इत्यादिक अनुक्रमे करीने (महाघोरं के०) पालतां अत्यंत दुष्कर ठे, एवो जे मार्गनो सार ते (कासवेणपवेइयं के०) काश्यपजे श्रीमहावीर देव तेणे नाण्यो, एटले कह्यो; (जमादाय के०) जेमार्गना ग्रहण करवा थकी (इत्तंपुवंके०) पूर्वे अतीतकाले घणा सत्पुरुष दुस्तर एवो संसार समुद्र तखाठे ते उपर दृष्टांत कह्ये. (समुदंववहारिणो के०) जेम व्यवहारीआ वस्तुनां जोनी थका दुस्तर समुद्र तरे तेनी पेरे तखाठे ॥ ५ ॥ (अतरिं सुतरंतेगे के०) जे मार्ग ग्रहण करीने अतीतकाले अनंताजीव संसार समुद्र तखा (तरिस्संति आणगया के०) अने हमणा पण संख्याता जीव संसार समुद्र तरेठे, तथा आगमिक काले पण अनंता जीव तरंगे, एम त्रणे काले संसार समुद्रने जेवडे तरेठे एवो जे मोक्षनो मार्ग (तंश्रुत्वा प्रतिवक्ष्यामि के०) तेने सांजलीने अंगीकार करे ते मार्ग सम्यक् प्रकारे तमने कह्यो (जंतवोतं सुणेहमेके०) माटे अहो जीवो ते सर्व हुं कहुं माटे एकाग्रचित्ते तमे सांजलो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—यथाहमनु पूर्वेण परिपाटया मार्गं वच्मि तथा शृणुत यूयं । किंनूतं मार्गं का पुरुषैर्दृष्टत्वात्तन्महाघोरं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं यं मार्गमादाय गृहीत्वा इतः सन्मार्गोपादानात्पूर्वमादावेवाऽनुष्ठितत्वात्संसारं तरंति । यथा व्यवहारिणः सांयात्रिकाः पोतेन समुद्रं तरंति ॥ ५ ॥ यं मार्गमाश्रिताः पूर्वं बहवोऽतीर्नुस्तीर्णाः संसारं सांप्रतमप्येके तरंति महाविदेहादौ तथा उनागतकाले तरिष्यंति । एवंनूतं तं मार्गं श्रुत्वा तीर्थं कृज्यः अहं प्रतिवक्ष्यामि । हेजंतवो हे प्राणिनः तं मार्गं मम कथयतः शृणुत यूयमिति सुधर्मस्वामिवचनं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि मार्गानिष्टवं कुर्वन्सुधर्मस्वाम्याह । (अणुपुवेणेत्यादि) यथाहमनु पूर्वेणानुपरिपाटया कथयामि तथा शृणुत । यदिवा यथा चानुपूर्व्यां सामग्र्या वा मार्गो वाप्यते तं शृणुत । तद्यथा । पढमिद्वगाणउदएइत्यादितावद्यावत् । बारसविदेकसाए, ख

विएउवसामिएयजोगेहिं ॥ लप्पइचरित्तजानो, इत्यादि तथा चत्तारिपरमंगाणीत्यादि । किंचूतं मार्गं तमेव विशिनष्टि । कापुरुषैः संग्रामप्रवेशवत् दुःखवसायत्वान्महानयानकं काश्यपोमहावीरवर्धमानस्वामी तेन प्रवेदितं प्रणीतं मार्गं । कथयिष्यामीत्यनेन स्वमनीषिकापरिहारमाह । ये शुद्धमार्गमुपादाय गृहीत्वा ऽतइति सन्मार्गोपादानात् पूर्वमादावेवानुष्ठितत्वादुस्तरं संसारं महापुरुषास्तरंति । अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तमाह । व्यवहारः पण्यक्रयविक्रयलक्षणोविद्यते येषांते व्यवहारिणः सांयात्रिकाः । यथा ते विशिष्टजानार्थिनः किंचिन्नगरं यियासवोयानपात्रेण दुस्तरमपि समुद्धं तरंत्येवं साधवोप्यात्यंतिकैकांतिका बोधसुखैषिणः सम्यग्दर्शनादिना मार्गेण मोक्षं जिगमिषवोदुस्तरं नवौवं तरंतीति ॥ ५ ॥ मार्गविशेषणायाह । (अतरिंसुइत्यादि) यं मार्गं पूर्वं महापुरुषाचीर्णमव्यभिचारिणमाश्रित्य पूर्वस्मिन्तनादिके काले बहवोऽनंताः सत्वाअशेषकर्मकचीवरविप्रमुक्ताजवौ यं संसारमतीर्षुस्तीर्णवंतः सांप्रतमप्येके समग्रसामग्रीकाअसंख्येयाः सत्वास्तरंति । महाविदेहादौ सर्वदा सिद्धिसन्नावावर्तमानत्वं न विरुध्यते । तथाऽनागतेच काले पर्यवसानात्मकेऽनंतात्मकेऽनंताएव जीवास्तरिष्यंति । तदेवं कालत्रयेपि संसारसमुद्धोत्तारकं मोक्षगमनैककारणं प्रशस्तं नावमार्गमुत्पन्नदिव्यज्ञानैस्तीर्थकृद्भिरुपदिष्टं तं चाहं सम्यक् श्रुत्वा ऽवधार्य च युष्माकं शुश्रूषूणां प्रतिवक्ष्यामि प्रतिवादयिष्यामि । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं निश्रीकृत्यान्येषामपि जंतूनां कथयतीत्येतददर्शयितुमाह । हे जंतवोऽनिमुखीनूय तं चारित्रमार्गं मम कथयतः शृणुत यूयं । परमार्थकथनेऽत्यंतमादरोपादानार्थमेवमुपन्यासइति ॥ ६ ॥

पुढवीजीवा पुढो सत्ता, आउजीवा तहागणी ॥ वाउजीवा पुढो

सत्ता, तणरुक्का सबीयगा ॥ ७ ॥ अहावरा तसा पाणा, एवं षक्का

य आहिया ॥ एतावए जीवकाए, एावरे कोइविऊई ॥ ८ ॥

अर्थ— (पुढवीजीवापुढोसत्ता के०) पृथिवीकाय जीव तेपण जुदा जुदा जाणवा (आउजीवा के०) तेमज अपकायना जीव; उंस धूयरी प्रमुख पृथक् पृथक् जाणवा (तहागणी के०) तथा अग्नीकायना पण इंगाल ज्वाल मूंमर प्रमुख जीवो जुदा जुदा जाणवा तथा (वाउजीवापुढोसत्ता के०) वायुकायना जीव पण जुदा जुदा जाणवा अने (तणरुक्कासबीयगा के०) तृण वृद्धनी जाती तथा बीज ते शाली प्रमुख ए सर्व वनस्पति कायना जीव जाणवा. ॥ ७ ॥ (अहावरातसापाणा के०) अथानंतर अवरा एटले ए पूर्वे जे स्थावर जीवो कह्या तेथकी अपर बीजा बेंडियादिक प्राण ते त्रसजीवो जाणवा (एवंषक्कायआहिया के०) ए प्रमाणे षक्कायना जीवो श्री तीर्थंकर

तथा गणधरे कल्याणे. (एतद्वएजीवकाए के०) एटजीज ए जीवनी निकायठे (एावरें कोइविक्कई के०) परंतु एयकी उपरांत बीजी कोइ जीवनी निकाय नथी. ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—पृथिवीजीवाः पृथक् प्रत्येकं सत्वाजंतवो ज्ञेयाः । आपश्च जीवाएवमग्नि कायाजीवावायुजीवाश्च पृथक्सत्वाः प्रत्येकजीवास्तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्रूताद्याः बीजानि शाक्यादीनि एतेच वनस्पतिज्ञेदाः ॥ ७ ॥ अथापरे त्रसाः प्राणिनोद्वित्रिचतुःपंचेंडियाएवं षट्कायाआख्यातास्तीर्थकृद्भिः । एतावान् जीवराशिर्नापरो विद्यते कश्चित् ॥ ८ ॥

॥ टीका—चारित्रमार्गस्य प्राणातिपातविरमणमूलत्वान्नस्य च तत्परिज्ञानपूर्वकत्वादतो जीवस्वरूपनिरूपणार्थमाह । (पुढवीजीवाइत्यादि) पृथिव्येव पृथिव्याश्रितावाजीवास्तेच प्रत्येकशरीरत्वात्पृथक् प्रत्येकं सत्वाजंतवोऽवगंतव्याः । तथा आपश्च जीवाएवमग्निकायाश्च तथापरे वायुजीवास्तदेवं चतुर्मेहानूतसमाश्रिताः सत्वाः प्रत्येकशरीरिणोऽवगंतव्याः । एतएव पृथिव्यप्तेजोवायुसमाश्रिताः सत्वाः प्रत्येकशरीरिणोवद्व्यमाणवनस्पतेस्तु साधारणा साधारणशरीरत्वेनापृथक्त्वमप्यस्तीत्यस्यार्थस्य दर्शनाय पुनः पृथक् सत्वग्रहणमिति । वनस्पतिकायस्तु यः सूक्ष्मः ससर्वोपि निगोदरूपः । साधारणबादरस्तु साधारणाऽसाधारणश्चेति । तत्र प्रत्येकशरीरिणोऽसाधारणस्य कतिचिज्ञेदान्निर्दिष्टिकुराह । तत्र तृणानि दर्जवीरणादीनि वृक्षाश्रूताशोकादयः सहबीजैः शालिगोधूमादिनिर्वर्ततइति सबीजकाएते सर्वेपि वनस्पतिकायाः सत्वावगंतव्याः । अनेनच बौद्धादिमतनिरासः कृतोवगंतव्यइति । एतेषां च पृथिव्यादीनां जीवानां जीवत्वेन प्रसिद्धिस्वरूपनिरूपणमाचारे प्रथमाध्ययने शास्त्रपरिज्ञाख्ये न्यक्षेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते ॥ ७ ॥ षष्ठजीवनिकायप्रतिपादनायाह । (आहावरेत्यादि) तत्र पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतयएकेंडियाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तापर्याप्तकज्ञेदेन प्रत्येकं चतुर्विधाः । अथानंतरमपरेऽन्ये त्रसंतीति त्रसाद्वित्रिचतुःपंचेंडियाः कृमिपिपीलिकात्रमरमनुष्यादयः । तत्र द्वित्रिचतुरिंदियाः प्रत्येकं पर्याप्तकापर्याप्तकज्ञेदात्षड्विधाः । पंचेंडियास्तु संज्ञ्यसंज्ञिपर्याप्तकापर्याप्तकज्ञेदाच्चतुर्विधाः । तदेवमनंतरोक्तया नीत्या चतुर्दशनूतग्रामात्मकतया व्याख्यातास्तीर्थकरणधरादिभिः । एतावानेवतज्ञेदात्मकएव संक्षेपतोजीवनिकायोजीवराशिर्नवत्पंडजोन्निजसंस्वेदजादेरत्रैवां तर्जावान्नापरोजीवराशिर्विद्यते कश्चिदिति ॥ ८ ॥

सवाहिं अणुजुतीहीं, मतिमं पडिलेहिया ॥ सवे अकंतडुस्काय,
अतो सवे अहिंसया ॥ ९ ॥ एयं खु एाणिणो सारं, जं न हिंसति
कंचण ॥ अहिंसा समयं चेव, एतावंतं विजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त ठ जीवनी निकाय कही हवें जे कांइ करवुं ते देखाडेबे. (सबाहिं अणुजुत्तीहीं के०) समस्त अनुयुक्ति एटले जीवितव्य साधवाना कारण तेणेकरी जीवने सम्यक् प्रकारे उलखीने (मतिमं के०) बुद्धिवंत पुरुष जीवादिक तत्वने (पडिलेहिया के०) प्रतिलेखी एटले आलोचीने, (सबे अक्रंत दुःखाय के०) सर्वजीवो दुःख थकी आक्रांत आयबे, एटले एकांते दुःख कोइने वल्लन नथी सर्व सुखना अर्थीबे, (अतो के०) ते कारण माटे (सबेअहिंसया के०) पृथिव्यादिक सर्व जीवोने हणे नही, ठए कायनी दया पाजे ॥ ए ॥ (एयं खुणाणिणोसारं के०) एहिज निश्चय थकी ज्ञानी ने जाणवानो सारबे, (जंनहिंसतिकंचण के०) जे कोइ जीवो विनाश नकरे परमार्थ थकी तेनेज ज्ञानी कहीये, के जे कोइ परजीवने पीडा उपजाववा थकी निवर्त्ते उ त्कंच किंताए पडियाए इति वचनात् (अहिंसा समयंचेव के०) अहिंसा जे दया तेज निश्चये थकी आगमनुं तत्व जाणवुं (एतावंतं विजाणिया) किंबहुना एटलुंज जाणीने दयाने विषे यत्न करवो परंतु घणुं जाणे शुं फलबे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सर्वानिरनुकूलयुक्तिनिर्मतिमान् पृथिव्यादिजीवान् प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वे जीवाअक्रांतदुःखाअननिमतदुःखाः सुखैषिणश्चेति मत्वाऽतो मतिमान्सर्वान्प्राणिनो न हिंस्यात् ॥ ए ॥ सुर्वीक्यालंकारे निश्चयेवा । एतदेव ज्ञानिनः सारं यत्कंचन प्राणिनं न हिनस्ति अहिंसाप्रधानं संयममेतावंतमेव विज्ञानं यन्न हिंस्यात्कंचन किंबहुना ज्ञातेन एतावता ज्ञातेन विवक्षितकार्यसिद्धिः ॥ १० ॥

॥ टीका—तदेवं षड्जीवनिकायं प्रदर्श्य यत्तत्र विधेयं तद्वर्णयितुमाह । (सबाहींल्यादि) सर्वायाः काश्चनानुरूपाः पृथिव्यादिजीवनिकायसाधनत्वेनानुकूलायुक्तयः साधनानि । य दिवा सिद्धिविरुद्धानैकांतिकपरिहारेण पक्षधर्मत्वसपक्षसत्वविपक्षव्यावृत्तिरूपतया युक्तिसंगतायुक्तयस्तानिर्मतिमान् सद्विवेकी पृथिव्यादिजीवनिकायान्प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वेपि प्राणिनोऽक्रांतदुःखादुःखद्विषः सुखलिप्सवश्च मत्वाऽतो मतिमान् सर्वानपि प्राणिनो न हिंस्यादिति । युक्तयश्च तत्प्रसाधिकाः संक्षेपेणेमाइति । सात्मिका पृथिवी तदात्मनां विदुमलवणोपलादीनां समानजातीयांकुरसद्भावादशोविकारां कुरवत् । तथा सचेतनमंजो नूभिखननादाविष्कृतस्वजावसंनवाद्भूरवत् । तथा सात्मकं तेजस्तद्योग्याहारवृद्ध्या वृध्युपलब्धेर्बालकवत् । तथा सात्मकोवायुरपरप्रेरितनियततिरश्ची नगतिमत्वान्नोवत् । तथा सचेतनावनस्पतयोजन्मजरामरणरोगादीनां समुदितानां सद्भावात्स्त्रीवत्तथा कृतसंरोहणाहारोपादानदौहृदसद्भावात्स्पर्शसंकोच सायान्दस्वापप्रबो

धाश्रयोपसर्पणादिन्योहेतुन्योवृत्तस्वतेश्चैतन्यसिद्धिः । दीर्घादीनां तु पुनः कृम्यादीनां स्पष्टमेव चैतन्यं तदेदनाश्रोपक्रमिकाः स्वानाविकाश्च समुपलभ्यमानामनोवाक्यायैः कृत कारितानुमतिनिश्च नवकेन जेदेन तत्पीडाकारिणवपमर्दान्निवर्तितव्यमिति ॥ ए ॥ एतदे व समर्थयन्नाह । (एयंखुइत्यादि) खुशब्दोवाक्यालंकारेऽवधारणेवा । एतदेवानंतरोक्तं प्राणातिपातनिवर्तनं ज्ञानिनोजीवस्वरूपतद्धकर्मबंधवेदिनः सारं परमार्थप्रधानं ! पुन रप्यादरख्यापनार्थमेतदेवाह । यत्कंचनप्राणिनमनिष्टदुःखं सुखैपिणं न हिनस्ति प्रचूतवे दिनोपि ज्ञानिनएतदेव सारतरं ज्ञानं यत्प्राणातिपातनिवर्तनमिति । ज्ञानमपि तदेव पर मार्थतोयत्पीडातोनिवर्तनं । यथोक्तं । किंताए पढियाए, पयकोडीए पयालजूयाए ॥ ज ङितियं ए णायं, परस्स पीडा न कायवा ॥ १ ॥ तदेवमहिंसाप्रधानः समयआगमः संकेतो वापदेशरूपस्तदेवचूतमहिंसासमयमेतावंतमेव विज्ञाय किमन्येन बहुना परिज्ञानेनैताव तैव परिज्ञानेन मुमुक्षोर्विवक्षितकार्यपरिसमाप्तेरतो न हिंस्यात्कंचनेति ॥ १० ॥

उडुं अहेय तिरियं, जे केइ तसयावरा ॥ सबड विरतिं विज्ञा, सं ति निवाणमाहियं ॥ ११ ॥ पचू दोसे निराकिञ्चा, ए विरुल्लेज्ज के णई ॥ मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अंतसो ॥ १२ ॥

अर्थ—(उडुंअहेयतिरियं के०) उंचो नीचो अने तीर्ठो एतावता सर्व लोकने विषे (जेकेइतसयावरा के०) जे कांइ त्रस अने स्थावर जीवने, (सबडविरतिंविज्ञा के०) ते सर्वजीवनी निवृत्तिकरे एटले प्राणातिपात थकी निवर्ते, (संतिनिवाणमाहियं के०) एहिज विरति, शांति अने निर्वाण श्रीतीर्थकरे कहुंछे. ॥ ११ ॥ (पचूदोसेनिराकिञ्चा के०) प्रभु एटले समर्थ इंडीयनो जीपनार मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक दोषने नि राकरी एटले अवगणीने (एविरुल्लेज्जकेणई के०) कोइ पण जीवनीसाथे विरोध ना व नकरे, (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी वली (कायसाचेवअंतसोके०) कायार्थे करी निश्चय थकी कोइ पण जीवनी साथे जावजीवशुधी विरोध नकरे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—उर्ध्वमधस्तिर्यक् ये केचन त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनस्तत्र सर्वत्र प्राणिनि विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । एषैव विरतेः शांतिहेतुत्वाच्चांतिवर्तते । त था निर्वाणहेतुत्वानिर्वाणमप्याख्याता एषैव विरतिः ॥ ११ ॥ प्रभुः समर्थोदोषान् मिथ्या त्वविरतिप्रमादकषायादीन् निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं न विरुध्येत केनैव सह विरोधं न कुर्यात् मनसा वचसा कायेन चांतशः परमार्थतः केनापि न विरुध्येत ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं क्षेत्रप्राणातिपातमधिकृत्याह । (उड्डुमहेत्यादि) उर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये केचन त्रसास्तेजोवायुर्दीर्घ्यादयस्तथा स्थावराः पृथिव्यादयः किंबहुनोक्तेन सर्वत्र प्राणिनि त्रसस्थावरसूक्ष्मबादरजेदन्निन्ने विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । परमार्थतएवमेवासौ ज्ञाता नवति । यदि सम्यक् क्रियतइति एषैवच प्राणातिपातनिवृत्तिः परेषामात्मनश्च शान्तिहेतुत्वाद्वातिर्वर्तते । यतोविरतिमतोनान्ये केचन विन्यति नाप्यसौ नवांतरेपि कुतश्चिद्विनेति । अपिच निर्वाणप्रधानैककारणत्वान्निर्वाणमपि प्राणातिपातनिवृत्तिरेव । यदिवा शान्तिरुपशमः शान्तता निवृत्तिर्निर्वाणं विरतिमांश्चार्तरौद्ध्यानाज्ञावाडुप शान्तिरूपोनिर्वृतिनूतश्च नवति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् । (पनूदोसेइत्यादि) इंदियाणां प्र नवतीति प्रभुर्वा वश्येइयइत्यर्थः । यदिवा संयमाचारकाणि कर्माण्यजिन्नुय मोक्षमार्गे पा लयितव्ये प्रभुः समर्थः सएवंचूतः प्रभुर्दूषयंतीति दोषामिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययो गास्तान्निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं नविरुध्येत न केनचित्सह विरोधं कुर्यान्नि विधेनापि योगेनेति मनसा वाचा कायेन चैवांतशोयावज्जीवं परोपकारक्रियया न वि रोधं कुर्यादिति ॥ १२ ॥

संवुमे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ॥ एसणासमिणं णिच्चं, व
जयंते अणेसणं ॥ १३ ॥ नूयाइंच समारंज त मुद्दिस्साय जं कडं ॥
तारिसं तु ए णिस्सहेज्जा, अन्नपाणं सुसंजए ॥ १४ ॥

अर्थ—(संवुमेसेमहापन्नेके०) आश्रवनो रोधकरी संवरने पान्थो ते महाप्राज्ञ एटले विपुल बुद्धिवंत तथा (धीरेदत्तेसणंचरेके०) परीसह जीतवाने धीर सुजट समान एवो ठ तो दीधेली एषणाने वरे; अर्थात् दातारेदीधो एषणीक निर्दोष एवोजे आहारतेने णिए (एस णासमिणंणिच्चंके०) एषणा एटले आहारनी गवेषणा तेने विषे समिति सहित नित्यसदाका ल (वज्जयंतेअणेसणं के०) अनेषणीयने वर्जतो थको संयम पाळे ॥ १३ ॥ (नूयाइंचसमारं ज के०) नूत एटले प्राणीनो समारंज करीने (तमुद्दिस्सायजंकडंके) यतिने अर्थे उद्दे शीने कीधो एवो जे आधाकर्मिक आहार (तारिसंके०) तादृस एटले तेवो (अन्नपाणं के०) अन्न, पान, वस्त्र, पात्र अने शय्यादिक (एणिस्सहेज्जा के०) तेने जे ग्रहण करे नही, ते (सुसंजए के०) सुसंयत जाणवो. ॥ १४ ॥

दीपिका—इंदियैः संवृतः समहाप्रज्ञोविपुलमतिर्धीरोऽहोच्योनिर्दुर्दत्तेषणां चरेत् आहारोपधिशय्यादिकं स्वामिना दत्तं सदेषणीयं गृह्णीतेत्यर्थः । एषणायां गवेषणग्रहणग्रासरूपायां त्रिविधायामपि समितः सम्यक्कृतयाऽनेषणां वर्जयन् नित्यं संयममनुपालयेत् ॥ १३ ॥

नूतानि प्राणिनः समारन्य संताप्य तं साधुमुद्दिश्य साध्वर्थं यत्कृतं तादृशमाधाकर्म दोष
डुष्टमाहारादिकं न गृह्णीयात् नक्तं पानं च सुसंयतो गृहीतव्रतस्तादृशं न भुंजीत ॥१४॥

॥ टीका—उत्तरगुणानधिकृत्याह । (संबुद्धे इत्यादि) आश्रवद्वाराणां रोधेर्नेद्विनि
रोधेन च संवृतः सजिह्वमहती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञो विपुलबुद्धिरित्यर्थः । तदनेन जी
वाजीवादिपदार्थानिज्ञता वेदिता भवति । धीरोऽहो न्यः कृत्पिपासादिपरीषद्देर्न ह्योन्यते ।
तदेव दर्शयति । आहारोपधिशय्यादिके स्वस्वामिना तत्संदिष्टेन वा दत्ते सत्येपणां चरत्ये
पणीयं गृह्णीतीत्यर्थः । एषणाया एषणायां वा गवेषणग्रहणेषणग्रासरूपायां त्रिविधायाम्
पि सम्यगितः समितः ससाधुर्नित्यमेषणासमितः सन्ननेपणां परिवर्जयन् परित्यजन्सं
यममनुपालयेत् । उपलक्ष्यार्थत्वादस्य शेषानिरपीर्यासमित्यादिभिः समितोऽष्टव्यस्ति
॥ १३ ॥ अनेषणीयपरिहारमधिकृत्याह (नूयां इत्यादि) अनूवन् भवंति न विष्यन्ति च
प्राणिनस्तानि नूतानि प्राणिनः समारन्य संरंजसमारंजनैरुपतापयित्वा तं साधुमुद्दि
श्य साध्वर्थं यत्कृतं तदकल्पितमाहारोपकरणादिकं तादृशमाधाकर्मदोषडुष्टं सुसंयतः सु
तपस्वी तदन्नं पानकं वा न भुंजीत । तु शब्दस्यैवकारार्थत्वात्तैवान्यवहरेदेवं तेन मार्गोऽ
नुपालितो भवति ॥ १४ ॥

पूर्वकम्मं न सेविज्जा, एस धम्मे वुसीमउ ॥ जं किंचि अन्निकंखे
ज्जा, सबसो तं न नोत्तए ॥ १५ ॥ हणंतं णाणुजाणेज्जा, आयगु
त्ते जिइंदिए ॥ ठाणाइ संति सठीणं, गामेसु नगरेसु वा ॥ १६ ॥

अर्थ—(पूर्वकम्मं न सेविज्जाके०) शुद्धाहार पण जो आधाकर्मिकना एक कण सहि
त होय तो ते अशुद्ध आय, तेमाटे तेने पूतिकर्म कहिए; एवो आहारादिकने नसेवे ए
टले नजोगवे (एसधम्मे के०) एवो धर्माचार ते (वुसीमउ के०) साचा संयमवंतनो
जाणवो तथा (जंकिंचि के०) जेकांइ निर्दोष आहार होय परंतु तेने (अन्निकंखेज्जा
के०) सदोष करी जाणे तेपण सशंकित थयो माटे (सबसोतं न नोत्तए के०) ते सर्वथा
प्रकारे जोगवबुं नकल्पे ॥ १५ ॥ (ठाणाइ संति सठीणंके०) श्रद्धावंतना स्थान श्रद्धावंत
धर्मवंतना आश्रय (गामेसु नगरेसुवाके०) एवा ग्रामने विषे अथवा नगरने विषे साधु रह्या
वे त्यांनो आश्रीत कोइएक कूप खनन सज्जकारकादिकनो करावनार एवो पुरुष साधुने पू
वे, जे एमां धर्मवे किंवा नथी एम पुढ्यां थकां (आयगुत्ते जिइंदिए के०) आत्मगुप्त
तथा जितेंदिय एवो साधु, (हणंतं णाणुजाणेज्जा के०) आरंभे करी प्राणी हणाता
होय तेवा कार्यने अनुमोदे नही, जे एतुं रुडुं काम करेवे एम कहे नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तन्न सेवेत । एषधर्मः (बुसीमउत्ति) सम्यक्संयमवतोयत्किंचिदजिकांहेतानुष्ठानं तत्र सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारादिकं पूतिकर्म नोक्तं न कल्पते ॥ १५ ॥ धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु स्थानान्याश्रया विद्यंते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यात्ते न च किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं पृष्टः साधुस्तं प्राणिनोघ्नं नानुजानीयात् । किञ्चूतः साधुः आत्मगुप्तो मनोवाक्कायगुप्तोजितैर्इन्द्रियः ॥ १६ ॥

॥ टीका— किंच (पूतीत्यादि) आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तदेवंचूतमाहारादिकं न सेवेत नोपचञ्जीत । एषोऽनंतो धर्मकल्पस्वभावः (बुसीमउत्ति) सम्यक्संयमवतोऽऽयमेवानुष्ठानकल्पोयुज्यताश्चुद्धमाहारादिकं परिहरतीति । किंच । यद्यप्यशुद्धत्वेनानिशंकेत किंचिदप्याहारादिकं तत्सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारोपकरणपूतिकर्म नोक्तं न कल्पतइति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् (हणंतमित्यादि) धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु नगरेषु वा खेटखर्वटादिषु वा स्थानान्याश्रयाः संति विद्यंते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मोपदेशेन किल धर्मश्रद्धालुतया प्राण्युपमर्दकारिणां धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यात्तेन च तथानूतक्रियायाः कर्ता किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं पृष्टोवा तदुपरोधाप्रयाद्वा तं प्राणिनोघ्नं नानुजानीयात् । किञ्चूतः सन्नात्मना मनोवाक्कायरूपेण गुप्तआत्मगुप्तस्तथा जितैर्इन्द्रियोवश्यैर्इन्द्रियः सावद्यानुष्ठानं नानुमन्यते ॥ १६ ॥

तहागिरं समारप्प, अण्णि पुत्तंति णोव ए ॥ अहवा एण्णि पुत्तंति,
एवमेयं महप्पयं ॥ १७ ॥ दाणछयाय जे पाणा, हम्मंति तस
आवरा ॥ तेसिं सारखणछाए, तम्हा अण्णित्ति णोवए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए स्वरूप विशेषे दीपावेढे अहो मुनीश्वर आ अमारं अनुष्ठाने पुण्यठे किं वा नथी एम पुठ्यां थकां (तहा के०) ते साधु (गिरंसमारप्प के०) एवी वाणी कहे के आ समारंज करवामां (अण्णिपुत्तंतिणोवए के०) पुण्यठे एम पण मुख थकी कहे नही; (अहवा के०) अथवा (एण्णिपुत्तंति के०) एमां पुण्य नथी एम पण मुख थकी कहे नही. (एवमेयं महप्पयं के०) एम ए बने प्रकारने दोषना हेतु तथा महानयना कारण जाणीने एवी जापा नबोले ॥ १७ ॥ हवे जे कारणे एवी जापा नबोले ते कारण कहेढे. (दाणछयायजेपाणा के०) दानने अर्थे अनेक लोकने अन्नपाणी आपवा सारुं जे प्राणी एटले जीव (तसथावरा के०) तस अने स्थावर (हम्मंति के०) हणायढे (तेसिंसारखणछाएके०) तेजीवोने राखवाने अर्थे (तम्हा

अङ्घ्रितिनोवए के०) तेकारणे आ तमारा अनुष्ठाने पुण्ये एम पण साधु नकहे. ॥१०॥

॥ दीपिका—केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन पृष्टः साधुः किमस्मदनुष्ठानेऽस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येवं नूतां गिरं समारज्य निशम्यास्तिपुण्यं नास्तिवेत्येवमुजयथापि महानयमिति मत्वा नानुमन्येत ॥ १७ ॥ अन्नपानादिदानार्थं पाकादिक्रियायां ये प्राणिनोहन्यन्ते त्रसाःस्थावराश्च तेषां संरक्षणार्थं साधुरत्र पुण्यमस्तीति नोवदेत् ॥१०॥

॥ टीका—सावद्यानुष्ठानानुमतिं परिहर्तुकामाह । (तद्वागिरमित्यादि) केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन पृष्टः साधुः किमस्मदनुष्ठाने अस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येवं नूतां गिरं समारज्य निशम्याभित्य चास्ति पुण्यं नास्तिवेत्येवमुजयथापि महानयमिति मत्वा दोषहेतुत्वेन नानुमन्येत ॥१७॥ किमर्थं नानुमन्येतइत्याह (दाणक्याइत्यादि) अन्नपानदानार्थमाहारमुदकंच पचनपाचनादिकया क्रियया कूपखननादिकया चोपकल्पयेत् । तत्र यस्मादन्यन्ते व्यापाद्यन्ते त्रसाः स्थावराश्च जंतवस्तस्मात्तेषां रक्षानिमित्तं साधुरात्मगुप्तोजितेन्द्रियोऽत्र जवदीयानुष्ठाने पुण्यमित्येवं नो वदेदिति ॥ १७ ॥

जेसिं तं उवकप्पंति, अन्नपाणं तद्वाविहं ॥ तेसिं लाजं तरायंति,
तम्हा एङ्घ्रिति एो वए ॥ १९ ॥ जे य दानं पसंसंति, वह्मिहंति
पाणिणं ॥ जेयणं पडिसेहंति वितिह्यं करंति ते ॥ २० ॥

अर्थ—अने (जेसितं उवकप्पंति के०) जे लोकने निमित्ते उपकल्पे एटले वांढे शुं वांढे तोके (अन्नपाणंतद्वाविहंके०) अन्न पाणी तथाविध दोषे डुष्ट अनेक प्रकारे करी नी पजावेढे तथापि तेनो निषेध करे तो (तेसिंलाजंतरायंतिके०) तेने लाजांतराय रूप आहार देवानुं विघ्न थाय (तम्हा के०) ते कारणे आ तमारे अनुष्ठाने पुण्य (एङ्घ्रितिके०) नथी (नोवए के०) एम पण नकहे. ॥१९॥ (जेयदानंपसंसंति के०) तेमाटे जे कोइ परमार्थीनो जाण यति दाननी प्रशंसाकरे ते (वह्मिहंतिपाणिणं के०) ते प्राणीना वधनी इहा करेढे, (जेयणंपडिसेहंतिके०) अने जे यति दान आपवानो निषेध करे (वितिह्यंकरंतिते के०) तो ते यति अनेक जीवोनी आजीविकानो ढेद करेढे. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—येषां जंतूनां कृते तदन्नपानादिकं धर्मबुद्ध्या उपकल्पयन्ति निष्पादयन्ति तन्निषेधे तेषामाहारार्थिनां लाजांतरायोविघ्नोचवेत् । तस्मात्कूपखननसत्रादिकर्मणिनास्ति पुण्यमित्यपि नो वदेत् ॥ १९ ॥ प्रपासत्रादिदानं ये प्रशंसन्ति ते प्राणिनां वधमिहं

ति येच निषेधंति प्रतिषेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिहेदं आजीविकाविघ्नं कुर्वेति १०

॥ टीका—यद्येवं नास्तिपुण्यमिति ब्रूयात्तदेतदपि न ब्रूयादित्याह । (जेसिमित्यादि) येषां जंतूनां तदन्नपानादिकं किल धर्मबुध्योपकल्पयंति तथाविधं प्राण्युपमर्ददोषदुष्टं निष्पादयंति तन्निषेधेच यस्मात्तेषामाहारपानार्थिनां तद्व्याजान्तरायोविघ्नो न वेत्तदन्नावेन तु पीडयेरंस्तस्मात्कूपखननसत्रादिके कर्मणि नास्ति पुण्यमित्येतदपि नोवदेदिति ॥ १९ ॥ एनमेवार्थं पुनरपि समासतः स्पष्टतरं विनष्टिपुराह । (जेयदाणमित्यादि) ये केचन प्रपासत्रादिकं दानं बहूनां जंतूनामुपकारीति कृत्वा प्रशंसंति श्लाघंते ते परमार्थानजिज्ञाः प्रनूततरप्राणिनां तत्प्रशंसा द्वारेण वधं प्राणातिपातमिच्छंति । तद्वानस्य प्राणातिपातमं तरेणानुपपत्तेः । येष्वेच किल सूक्ष्मधियोवयमित्येवं मन्यमाना आगमसंज्ञावानजिज्ञाः प्रतिषेधंति निषेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिहेदं वर्तनोपायविघ्नं कुर्वेतीति ॥ २० ॥

डुहउवि ते ए जासंति, अन्निवा नन्निवा पुणो ॥ आयं रयस्स हे
च्चाणं, निव्वाणं पाउणंति ते ॥ २१ ॥ निव्वाणं परमं बुद्धा, एस्स
त्ताणव चंदमा ॥ तम्हा सदा जए दंते, निव्वाणं संधए मुणी ॥ २२ ॥

अर्थ—(अन्निवानन्निवा के०) अस्ति अथवा नास्ति एम न कहे एटले पुण्यवे किं वा पुण्य नथी एवी (डुहउवि के०) बन्ने प्रकारनी वाणीने (पुणोके०) वली (तेके०) तेसाधु (एजासंति के०) जाषेनही, केमके ए थकी (रयस्सके०) कर्मरूप रज तेनो (आयं के०) जान तेने (हित्वाके०) जाणीने तेवी वाणीने उच्चार करवानो त्याग करे, (निव्वाणंपाउणंतितेके०) ते साधु निर्वाण प्रत्ये पामे; एटले अनवद्य जाषक एवो साधु संसाररहित थाय ॥ २१ ॥ (निव्वाणंपरमंबुद्धा के०) निर्वाण एटले मोक्ष तेने परम प्रधान जाणो, (एस्सत्ताणवचंदमाके०) नद्धत्रचंदमानी पेरे, जेम नद्धत्रमां चंदमा प्रधानवे, तेम तत्वना जाण पुरुष सर्व गतिउमां मुक्तिने प्रधान कहेवे. (तम्हाके०) तेमाटे (सदाजएदं तेके०) संयमवंत पुरुष ते निरंतर प्रयत्नवान इडियनुं दमन करनार थको (निव्वाणंसंधए मुणीके०) एवो साधु मोक्षने साधे अर्थात् सर्व क्रिया मोक्षने अर्थ करे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—द्विधापि ते पुनः साधवोन जाषंते अस्ति पुण्यं नास्तिवा इति किंतु पृष्टैः सद्भिर्मौनमेवाश्रयणीयं । निर्वधेत्वस्माकं निर्दोषाहारः कल्पते । एवंविधविषये साधूनामधिकारएव नास्तीति वक्तव्यं । यदुक्तं । सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पीत्वा प्रकामं, व्युत्तिन्नाशेषतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्थान्वति ॥ शोषं नीते जलौघे दिन

करकिरणैर्यत्नन्ताविनाशं तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 एवं रजसः कर्मणश्चायं जानं हित्वा त्यक्त्वाऽनवद्यन्नाषिणोनिर्वाणं मोहं प्राप्नुवन्ति ॥
 ॥ ११ ॥ येषां निर्वाणं मोहमेव परमं प्रधानं ते बुद्धाज्ञातत्वाः । यथा नक्षत्राणां मध्ये
 चंद्रमाप्रधानएवं मोहमेवाश्रित्य प्राप्य ये प्रवृत्तास्ते एव बुद्धानां मध्ये प्रधानाः । त
 स्मात्सदा सर्वकालं यतः प्रयत्नवान् इन्द्रियदमने दांतोमुनिर्निर्वाणं संधयेन्निर्वाणार्थं
 सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

॥ टीका—तदेवं राज्ञा अन्येन वेश्वरेण कूपतडागयागसत्रदानाद्युद्यतेन पुण्यसद्भावं
 पृष्ठैर्मुमुक्षुर्निर्यद्विधेयं तददर्शयितुमाह । (इहर्जवीत्यादि) यद्यस्ति पुण्यमित्येवमूचुस्ततोन्ता
 नां सत्वानां सूक्ष्मबादराणां सर्वदा प्राणत्यागएव स्यात्प्रीणनमात्रं तु पुनः स्वल्पानां स्वल्पका
 लीयमतोस्तीति न वक्तव्यं । नास्ति पुण्यमित्येवं प्रतिषेधेऽपि तदर्थिनामंतरायः स्यादित्यतो
 द्विधाप्यस्ति नास्ति वा पुण्यमित्येवं ते मुमुक्षवः साधवः पुनर्न जायन्ते किंतु पृष्ठैः सन्निर्मा
 नं समाश्रयणीयं । निर्बन्धेऽस्माकं द्विचत्वारिंशदोषवर्जितआहारः कल्पते । एवंविधविष
 ये मुमुक्षूणामधिकारएव नास्तीति । उक्तंच । सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पी
 त्वा प्रकामं, व्युत्तिन्नाशेषतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्थान्वन्ति ॥ शोषं नीते जलौ
 ये दिनकरकिरणैर्यत्नन्ताविनाशं, तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १
 तदेवमुजयथापि नाषिते रजसः कर्मणश्चायोजानो नवतीत्यतस्तं चायं रजसोमौनेना
 नवद्यन्नाषणेन वा हित्वा त्यक्त्वा तेऽनवद्यन्नाषिणोनिर्वाणं मोहं प्राप्नुवन्तीति ॥ ११ ॥
 अपिच । निष्ठाणमित्यादि) निर्वृतिर्निर्वाणं तत्परमं प्रधानं येषां परलोकार्थिनां बुद्धानां ते
 तथा तानेव बुद्धान्निर्वाणवादित्वेन प्रधानानित्येवं दृष्टान्तेन दर्शयति । यथा नक्षत्राणा
 मश्विन्यादीनां सौम्यत्वप्रमाणप्रकाशकत्वैरधिकश्रृंङ्माएवं परलोकार्थिनां बुद्धानां मध्ये
 ये स्वर्गचक्रवर्तिसंपन्निदानपरित्यागेनाशेषकर्मद्वयरूपं निर्वाणमेवान्निसंधाय प्रवृत्तास्त
 एव प्रधानानापरइति । यदिवा यथा नक्षत्राणां चंद्रमाः प्रधानजावमनुजवत्येवं लोक
 स्य निर्वाणं परमं प्रधानमित्येवं बुद्धाश्च वगततत्त्वाः प्रतिपादयन्तीति । यस्माच्च निर्वाणं
 प्रधानं तस्मात्कारणात्सदा सर्वकालं यतः प्रयतः प्रयत्नवान् इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन दांतो
 मुनिः साधुर्निर्वाणमन्निसंधयेन्निर्वाणार्थं सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

बुद्धमाणाण पाणाणं किञ्चन्ताण सकम्मणा ॥ आघाति साहु तं
 दीवं, पतिठे सा पवुच्चई ॥ १३ ॥ आयगुत्ते सया दंते, विन्नसोए
 अणासवे ॥ जे धम्मं सुद्धमस्काति, पडिपुन्नमणालिसं ॥ १४ ॥

अर्थ—(बुझमाणे पाणाणं के०) संसार समुद्रमां, विचरता प्राणी (किञ्चन्ताण सकम्मणा के०) पोतपोताना कर्मकरी ठेदन जेदननी कदर्थना पामता एवा असरण जीवोने पण (आघातिसाहुतं दीवं के०) श्रीतीर्थकर गणधरनो कहेलो आश्वासनूत द्वीप समान एवो सम्यक् दर्शनादिक धर्म जाणवो, (पतिष्ठेसापबुच्चई के०) एने संसार समुद्रमां परित्रमणनो टालनार कहिए ॥ १३ ॥ एवा धर्मनो प्ररुपनार कोण ते कहेले. (आयगुत्तेसयादंतेके०) आत्माजेनो गुप्तले ते आत्मगुप्त कहिए तथा सदादांत एटले सर्वकाल पांचेंडियनो संवर करनार (विन्नसोए के०) जेणे संसारना स्रोत ठेद्याले (अणासवेके०) अनाश्रव एटले प्राणातिपातादिक आश्रव रहित (जेधम्मं सुद्धमस्काति के०) एवो जे होय ते सुद्धो धर्म कहे ते धर्म केवोले, तो के (पडिपुन्न के०) प्रतिपूर्ण सर्व विरतिरूप तथा (अणालिसं के०) निरुपमले. एटले एवो धर्म अन्य दर्शनीउना कोइपण शास्त्रमां कह्यो नथी माटे ए धर्म उपमारहित ले. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—संसारसागरे मिथ्यात्वकषायादिनिर्वाह्यमानानां संमुखं नीयमानानां तथा स्वकर्मणिः कृत्यमानानां पीड्यमानानां प्राणिनां परोपकारनिरतस्तीर्थकारणतस्तीर्थकरो गणधरादिर्वा साधु शोचनं द्वीपमाश्वासनूतमाख्याति । यथा समुद्रपतितस्य जंतोः कश्चित्सुखार्थं द्वीपं वक्ति तथा संसारत्रमणविश्रामहेतुं सम्यग्दर्शनादिकं जिनादिर्वक्ति एषा संसारत्रमणविरतिरूपा प्रतिष्ठाप्रोच्यते तज्ज्ञैः ॥ १३ ॥ आत्मा गुप्तोयस्य स आत्मगुप्तः सदांतोवशीकृतेडियः । तथा विन्नानि त्रोटितानि संसारस्रोतांसि येन स विन्नस्रोतानिराश्रवः कर्मबंधरहितएवंनूतोयः स शुद्धं निर्दोषं धर्ममाख्याति कथयति । किंनूतं धर्मं प्रतिपूर्णं सर्वविरतिरूपमनीदृशमनन्यसदृशं ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (बुझमाणे इत्यादि) संसारसागरस्रोतो निर्मिथ्यात्वकषा यप्रमादादिकैरुह्यमानानां तदनिमुखं नीयमानानां तथा स्वकर्मोदयेन निकृत्यमानानाम शरणानामसुमतां परहितैकरतः कारणवत्सलस्तीर्थकृदन्योवा गणधराचार्यादिकस्तेषामाश्वासनूतं साधु शोचनं द्वीपमाख्याति । यथा समुद्रांतः पतितस्य जंतोर्जलकल्लोलाकुलितस्य मुमूर्षोरतिश्रांतस्य विश्रामहेतुं द्वीपं कश्चित्साधुर्वत्सलतया समाख्यात्येवं तथानूतं द्वीपं सम्यग्दर्शनादिकं संसारत्रमणविश्रामहेतुं तीर्थपरतीर्थकैरनाख्यातपूर्वमाख्यात्येवं च कृत्वा प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा संसारत्रमणविरतिलक्षणेण दर्शनाद्यवाप्तिसाध्या मोक्षप्राप्तिः प्रकर्षेण तत्त्वज्ञैरुच्यते प्रोच्यतइति ॥ १३ ॥ किंनूतोऽसावाश्वासद्वीपोनवति कीदृग्विधेन वाऽसावाख्यायतइत्येदाह । (आयगुत्ते इत्यादि) मनोवाकायैरात्मा गुप्तोयस्य स

आत्मगुप्तस्तथा सदा सर्वकालमिन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन दांतोवश्येन्द्रियोधर्मध्यानध्यायी वे
त्यर्थः । तथा विज्ञानि त्रोटितानि संसारस्त्रोतांसि येन सतथा । एतदेव स्पष्टतरमाह
निर्गतआश्रवः प्राणातिपातादिकः कर्मप्रदेशद्वाररूपोयस्मात्सन्निराश्रवोयएवंनूतः संशु
द्धं समस्तदोषाऽपेतं धर्ममाख्याति । किंनूतं धर्मं प्रतिपूर्णे निरवयवतया सर्वविरत्याख्यं
मोक्षगमनैकहेतुमनीदृशमनन्यसदृशमद्वितीयमिति यावत् ॥ १४ ॥

तमेव अवि जाणंता, अबुद्धा बुद्धमाणिणो ॥ बुद्धा मोत्तियम
न्नंता, अंतएते समाहिण ॥ १५ ॥ तेय बीउदगं चेव, तमुद्धिस्सा
य जं कडं ॥ जोच्चा जाणं जियायंति, अखेयन्ना असमाहिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(तमेवअविजाणंता के०) ते शुद्ध प्रतिपूर्ण धर्मना आचारनुं जे जाणपणु तेने
विषे (अबुद्धाबुद्धमाणिणो के०) अबुद्ध एटले अविवेकी ठतां, पोतामां पंफित पणु
मानता थका जे अमेज धर्मना जाणवैयें, (बुद्धामोत्तियमन्नंता के०) तत्त्वना जाण
एवा बुद्धिमान अमेज वैयें; एवीरीते मानता एवा जनो (अंतएतेसमाहिण के०) ते
नाव समाधि थकी अत्यंत दूर वर्तनार जाणवा ॥ १५ ॥ एवा कोण पुरुष ते कहेवे.
(तेयबीउदगंचेव के०) ते शाक्यादिक अन्य दर्शनी अथवा एवा जे स्वतीर्थिक पासडा
दिक तेबीज एटले शाली गोधूमादिक तथा उदक ते सचित्तपाणी तथा (तमुद्धिस्सायजंकडं
के०) तेने अर्थे उद्देशीने जे आहारादिक कीधो ते सर्वने अविवेकी पणे जीव्हाना लं
पटी ठता (जोच्चा के०) जोगवी ने (जाणंजियायंति के०) आर्त ध्यान ध्यावे, एट
ले संघनो जोजनादिक अशे तेवारे आपणने पण मज्जशे, एवो आर्त ध्यान ध्यावे ते
तात्विके (अखेयन्ना असमाहिया के०) धर्माधर्मने विषे अखेदज्ञ एटले अनिपुण
तथा एवा ध्यानना ध्यावनार सदा असंतोषी होय माटे असमाधिवंत जाणवा ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—तमेवं धर्ममजानानाअबुद्धानिर्विवेकाबुद्धमानिनः पंडितंमन्याबुद्धाः
स्मोवयमिति मन्यमानाः समाधेः सम्यग्दर्शनादंते पर्यंतेऽतिदूरे वर्तंते इति तेऽन्ये
तीर्थिकाज्ञेयाः ॥ १५ ॥ बीजानि शालिगोधूमादीनि उदकमप्रासुकजलं च शाक्यादय
स्तानुद्दिश्य तद्भक्तैर्यदाहारादिकं कृतं तत्सर्वं श्रुत्वा सातर्धिरसगौरवासक्ताः संघजक्ता
दिक्रियया तदवाप्तिरुते आर्तं ध्यानं ध्यायंति । नहि ऐहिकसुखार्थिनां परिग्रहवतां धर्म
ध्यानं स्यात् । यतः । ग्रामक्षेमग्रहादीनां, गृहक्षेत्रजनस्य च । यस्मिन् परिग्रहोदृष्टो,
ध्यानं तत्र कुतः श्रुजमिति । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शान्तेः प्रतीपोविधि, व्याक्षेपस्य
सुहृन्मदस्य जवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रजवः सुखस्य निधनं ध्यानस्य क

छोरिपुः प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तथा ते कुतीर्थिकाध
र्माधर्मविवेके ऽखेदज्ञानिपुणाअसमाहिताश्च समाधेमोक्षमार्गादूरस्थाइत्यर्थः ॥ २६ ॥

॥ टीका—एवंनूतधर्मव्यतिरेकिणां दोषानिधित्सयाऽह । (तमेवेत्यादि) तमेवंनूतं शुद्धं प
रिपूर्णमनीदृशं धर्ममजानानाअप्रबुद्धाअविवेकिनः पंडितमानिनोवयमेव प्रतिबुद्धाधर्मत
त्वमित्येवं मन्यमानानावसमाधेः सम्यग्दर्शनाख्यादंते पर्यंते विदूरे वर्ततइति तेच सर्वेपि प
रतीर्थिकाऽष्टव्याइति ॥ २५ ॥ किमिति ते तीर्थिकानावमार्गरूपात्समाधेर्दूरे वर्ततइत्याशंक्या
ह । (तेयबीजदगमित्यादि) तेच शाक्यादयोजीवाजीवाननिज्ञतया बीजानि शालिगोधूमादी
नि तथा शीतोदकमप्राशुकोदकं तांश्चोद्दिश्य तद्भक्तैर्यदाहारादिकं कृतं निष्पादितं तत्सर्वमवि
वेकितया शाक्यादयोक्षुत्वाऽन्यवहृत्य पुनः सातर्द्धिरसगौरवासक्तमनसः संघनक्तादिक्रिय
या तदवाप्तिकृते आर्तं ध्यानं ध्यायंति । नह्यैहिकसुखैपिणां दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहव
तांधर्मध्यानं नवतीति । तथाचोक्तं । ग्रामक्षेत्रगृहादीनां गृहक्षेत्रजनस्य च ॥ यस्मिन्परिग्र
होदृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुजमिति । तथा । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शांतेः प्रतीपो
विधि,व्याक्षिपस्य सुहृन्मदस्य नवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रनवः सुखस्य निध
नं ध्यानस्य कष्टोरिपुः, प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तदेवं पच
नपाचनादिक्रियाप्रवृत्तानां तदेव चानुप्रेक्षमाणानां कुतः शुजध्यानस्य संजवइति । अपि
च । ते तीर्थिकाधर्माधर्मविवेके कर्तव्ये अखेदज्ञानिपुणाः । तथाहि । शाक्यामनोज्ञाहा
रवसतिशय्यासनादिकं रागकारणमपि शुजध्याननिमित्तत्वेनाध्यवस्यंति । तथाचोक्तं । म
णुस्संनोयणं शुजेत्यादि । तथा मांसं कटिकमित्यपदिश्य संज्ञांतरसमाश्रयणान्निर्दोषं म
न्यंते बुद्धसंघादिनिमित्तं चारंजं निर्दोषमिति । तदुक्तं । मंसनिवर्त्तिं काउं,सेवइ दंतिक्कगंतिध
णिजेया ॥ इयवइऊणारंजं, परववएसा कुणइ बालो ॥ १ ॥ नचैतावन्निर्दोषता । नहि लू
तादिकं शीतलिकाद्यनिधानांतरमात्रेणान्यथात्वं नजते विषं वा मधुरकानिधावेनेति । ए
वमन्येषामपि कापिलादीनामाविर्जावतिरोजावानिधानान्यां विनाशोत्पादावनिदधताम
नैपुण्यमाविष्करणीयं । तदेवं ते वराकाः शाक्यादयोमनोद्विष्टनोजिनः सपरिग्रहतयार्त
ध्यायिनोऽसमाहितामोक्षमार्गाख्याज्ञावसमाधेरसंवृततया दूरेण वर्ततइत्यर्थः ॥ २६ ॥

जहा ढंकाय कंकाय कुललामगुकासिहा ॥ महेसणं जियायंति,
झाणं ते कलुसाधमं ॥ २७ ॥ एवंतु समणाएगे, मिह्विह्वो अ
णारिया ॥ विसएसणं जियायंति, कंकावा कलुसाहमा ॥ २८ ॥

अर्थ—(जहाढंकायकंकाय के०) जेम ढंक पक्षी विशेष, तथा कंक पक्षी विशेष (कुललामगुकासिहा के०) कुलला पक्षी विशेष मूंगु पक्षी विशेष काक पक्षी विशेष एसर्व पक्षी मांसना अर्थ मांसनी इहा एटले बांढाना करनार बे, ते (महेसणंजियायंति के०) माढलानी प्राप्तिनी एपणाने ध्यावतां थकां रहेबे. (झाणंतेकलुसा धमं के०) एवा मांसाहारी जीवो ते सर्वकाल कलुष एटले मलीन एवं माढलानी गवे पणानुं अधम ध्यान ध्यावेबे. ॥ १७ ॥ (एवंतुसमणाएगे के०) ए प्रकारे कोइएक अन्यतीर्थिक अथवा पासढादिक कुशीलिया श्रमण (मिह्मदिठि के०) मिथ्यादृष्टी (अणारिया के०) अनार्य ते (विसएसणंजियायंति के०) विषयनी एपणा एटले, शब्द रूप रस गंधनी प्राप्तिने ध्यावेबे (कंकावाकलुसाहमा के०) ते पूर्वोक्त कंकादिक पक्षीनी पेरे कलुपित चित्त वाला अधम पुरुषो जाणवा. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—यथा ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयनिवासाग्रामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंति तत्तथायिनश्च ते कलुषाधमाः स्युः । एवं शाक्यादयोविषयप्राप्तिं ध्यायंतः कलुषाधमाश्च स्युः ॥ १७ ॥

टीका—यथा चैते रससातागौरवतयार्तध्यायिनो न वंति तथा दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह । (जहाढंकायइत्यादि) यथेत्युदाहरणन्यासार्थः । यथा येन प्रकारेण ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयाग्रामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंत्येवं नूतं च ध्यानमार्तरौ इध्यानरूपतयाऽत्यंतकलुषमधमं च नवतीति ॥ १७ ॥ दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा ढंकादयोमत्स्यान्वेषणपरं ध्यानं ध्यायंति तत्तथायिनश्च कलुषाधमान्वंत्येवमेव मिथ्यादृष्टयः श्रमणाएके शाक्यादयोऽनार्यकर्मकारित्वात्संरंजनपरिग्रहतया अनार्याः संतो विषयाणां शब्दादीनां प्राप्तिं ध्यायंति तत्तथायिनश्च कंकाइव कलुषाधमान्वंतीति ॥ १८ ॥

सुद्धं मग्गं विराहित्ता, इहमेगेउ डुम्मती ॥ उम्मग्गगता डुक्कं,
घायमेसंति तं तहा ॥ २९ ॥ जहा आसाविणिं नावं, जाइअंधो
डुरूहिया ॥ इहइ पारमागंतुं, अंतराय विसीयंती ॥ ३० ॥

अर्थ—(सुद्धंमग्गं विराहित्ताके०) शुद्धमार्गजे सम्यक्दर्शनादिक तेने कुमार्गनी प्ररूपणाये विराधता एवा (इहके०) आसंसारमांहे (मेगेउडुम्मतीके०) कोइएक डुराचारी पोताना दर्शनना अनुरागे प्रवर्त्तता (उम्मग्गगताडुक्कं के०) उन्मार्गे गत एटले अरिहंत जाबी त तत्व थकी विपरीत मार्गे प्राप्त यथा बत्ता डुःखजे अष्ट प्रकारना कर्म असातोदयरूप तेंणे करी (घायमेसंति तं तहा के०) तथा प्रकारे ते घात एटले नरकादिकगतिमांहे

अनेक प्रकारेकरी जन्ममरणहेदन जेदनादिक दुःखनी वेदना पामे. ॥ १ए ॥ (जहाके०) जेम (जाइअंधोके०) जात्यंध पुरुष (आसाविणिके०) शतबिड सहित एवी (नावंके०) नावने विषे (डुरूहिया के०) बेसीने (इहति पारमागंतुके०) समुड तरी पार पाम वानी इह्ता करे पण तेवी नावा थकी समुडनो शीरीते पार पामे ? (अंतरायविसीयंती के०) ते पुरुष अंतराले विषीदंति एटले वचमांज बुडे, परंतु पार पामे नही. ॥ ३० ॥

॥ दीपिका— शुद्ध निर्दोषं मोक्षमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इह संसारे एके शाक्यादयोऽर्मुतयउन्मार्गगतादुःखं घातं च मृतिं ते शाक्यादयस्तथा तेन प्रकारेण एषं ति अन्वेषयंति दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ १ए ॥ यथा जात्यंधआसाविणीं शतबिड्नां नावमारुह्य पारमागंतुमिहति । न चासौ बिड्नावारूढः पारगतः स्यात् किं हि अंतराले जलमध्यएव विषीदति निमज्जति ॥ ३० ॥

॥ टीका—किंच (शुद्धमित्यादि) शुद्धमवदातं निर्दोषं मार्गं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षमार्गं कुमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इहास्मिन्संसारे मोक्षमार्गप्ररूपणप्रस्तावे वा एके शाक्यादयः स्वदर्शनानुसारेण महामोहाकुलितांतरात्मानोऽपुष्टा पापोपादानतया मतिर्येषां ते दुष्टमतयः संतउन्मार्गेण संसारावतरणरूपेण गताः प्रवृत्ताउन्मार्गगतादुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्मासातोदयरूपं वा तदुःखं घातं चांतशस्तथा सन्मार्गविराधनतया उन्मार्गगमनं चैषंत्यन्वेषयंति । दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ १ए ॥ शाक्यादीनां चापायं दिदर्शयिषुस्तावदृष्टांतमाह । (जहाआसाविणिमित्यादि) यथा जात्यंधआसाविणीं शतबिड्नां नावमारुह्य पारमागंतुमिहति । नचासौ सन्निह्यतया पारगामी नवति किंतर्ह्यंतरालएव जलमध्यएव विषीदति निमज्जतीत्यर्थः ॥ ३० ॥

एवंतु समणा एगे, मिह्दिघी अणारिया ॥ सोयं कसिणमाव
न्ना, आगंतारो महप्रयं ॥ ३१ ॥ इमंच धम्ममादाय, कासवेण
पवेदितं ॥ तरे सोयं महाघोरं, अत्तत्ताए परिव्वए ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टांत अन्यतीर्थिक साथे जोडेहे (एवंतुसमणाएगे के०) एरीते कोइ एक अन्य दर्शनी श्रमण (मिह्दिघी अणारिया के०) मिथ्यादृष्टी अनाचारी विपरीत मार्गना उपदेशक विपरीत बुद्धिना धणी ते (सोयंकसिणमावन्ना के०) श्रोत एटले कर्मनो आश्रव तेने विषे संपूर्ण पोहोच्या थका (आगंतारोमहप्रयं के०) आवते काले महानय एटले अत्यंत बीहामणा एवा नरकादिकना दुःख पामे. ॥ ३१ ॥ (इमंच धम्ममादाय के०) एम सर्वलोक प्रसिद्ध ठकाय जीवोनो वाहल करी एवो श्रुत चारित्र

रूप धर्म तेने ग्रहण करीने (काश्यपेणपवेदितं के०) ते धर्म काश्यपगोत्री श्रीमहावीर देवे कह्यो ते धर्मने आदरवा अकी फल जे थाय ते कहेछे (तरेसोयंमहाघोरं के०) ते माहाघोर एवो संसार समुद्रनो श्रोत एटले प्रवाहरूप स्थानक तेने तरे अर्थात् संसार समुद्रने उजंघीने पारपामे, (अत्तत्ताएपरिव्वए के०) ते कारण माटे आत्मानो त्राइ एटले रक्षपाल एवो साधु ते एहिज सम्यग् धर्मने समाचारे ॥ ३१ ॥

॥ टीपिका—एवमेके शाक्यादयः श्रमणाभिध्यादृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतःकर्माश्रवरूपं कृत्स्नं समापन्नाः संतोमहानयं पौनःपुन्येन दुःखमागंतारआगमनशीलाः स्युः संसार सागरोत्तरणं न स्यादिति ॥३१॥ इमं प्रत्यक्षं धर्मं । चः पुनरर्थे । काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्रणीतं आदाय गृहीत्वा नावस्त्रोतः संसारपर्यटनं महाघोरं तरेल्लंघयेत् । तदेवं जिनप्रणीतधर्मादनेनासता आत्मनस्त्राणाय नरकादिन्योरह्णाय परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी स्यात् । क्वचित्पश्चार्धस्यायं पाठः । (कुक्काजिस्कूगिलाणस्स, अगिलाएसमाहिए) । निहुः साधु ग्लानस्य वैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्समाधिना ग्लानस्य समाधिमुत्पादयन् ॥ ३१ ॥

॥ टीका—दार्ष्टीतिकमाह । (एवंत्वित्यादि) एवमेव श्रमणाएके शाक्यादयोमिध्या दृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतःकर्माश्रवरूपं कृत्स्नं संपूर्णमापन्नाः संतस्ते महानयं पौनःपुन्येन संसारपर्यटनतया नारकादिस्वजावं दुःखमागंतारआगमनशीलान्वन्ति । न ते पां संसारोदधेरास्त्राविणीं नावं व्यवस्थितानामिवोत्तरणं नवतीति नावः ॥ ३१ ॥ यतः शाक्यादयः श्रमणाः मिध्यादृष्टयोऽनार्याः कृत्स्नं स्त्रोतः समापन्नाः महानय मागंतारोन्नवन्ति ततश्चमपदिश्यते । (इमंचेत्यादि) इदमिति प्रत्यक्षासन्नवाचित्वा दिदमोनंतरं वक्ष्यमाणलक्षणं सर्वलोकप्रकटं च दुर्गतिनिषेधेन शोचनगतिधारणाद्धर्म श्रुतचारित्राख्यं । चशब्दः पुनःशब्दार्थे । सच पूर्वस्मादयतिरेकं दर्शयति । यस्माद्धौद्धोद निप्रणीतधर्मस्यादातारोमहानयं गंतारोन्नवन्ति इमं पुनर्धर्ममादाय गृहीत्वा काश्यपेन श्रीवर्धमानस्वामिना प्रवेदितं प्रणीतं तरेल्लंघयेन्नावस्त्रोतः संसारपर्यटनस्वजावं । तदेव विशिनष्टि । महाघोरं दुरुत्तारत्वान्महानयानकं । तथाहि । तदंतर्वृत्तिनोजंतवोगर्जाज्जि जन्मतोजन्म मरणान्मरणं दुःखादुःखमित्येवमरघट्टघटीन्यायेनानुजवंतोऽनंतमपि काल मासते । तदेवं काश्यपप्रणीतधर्मादानेन सता आत्मनस्त्राणं नरकादिरक्षा तस्मै आत्म त्राणाय परिःसमंतात्परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी नवेदित्यर्थः । क्वचित्पश्चार्धस्यान्यथा पाठः । कुक्काजिस्कू गिलाणस्स, अगिलाएसमाहिए ॥ निहुः साधुः ग्लानस्यवैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्सम्यक्समाधिना ग्लानस्य वा समाधिमुत्पादयन्निति ॥ ३१ ॥

विरए गामधम्मेहिं जे केइ जगई जगा ॥ तेसिं अत्तुवमायाए,
थामं कुवं परिवए ॥ ३३ ॥ अइमाणं च मायं च, तं परिन्नाय
पंमिए ॥ सवमेयं णिराकिच्चा, णिवाणं संधए मुणी ॥ ३४ ॥

अर्थ—विरति साधु संयमानुष्ठानने शीरीतें पाळे ते उपर कहेछे. (विरएगामधम्मेहिंके०)
ग्रामधर्मजे शब्दादिक विषय ते थकी विरति थको अने (जेकेइजगईजगा के०) जेकां
इ जगत्रमांहे त्रस अने स्थावर जीवछे (तेसिंअत्तुवमायाए के०) तेने पोताना आत्म
तुल्यनी उपमायें देखीने तेने राखवाने अर्थे (थामंकुवं के०) बलवीर्य फोरवतो थको
(परिवए के०) संयम पाळे. ॥ ३३ ॥ अइमाणंचमायंच के०) जे कारणे मान जे छे
ते चारित्रने अतिक्रमे छे तेमाटे तेने अतिमान कहिए. एना साथें क्रोध पण लेवो एम
ज अतिमाया अने चशब्द थकी लोच पण लेवो (तं के०) ते चार कषायने (पंमिए
के०) पंमित विवेकी जन होय ते एने संयमना शत्रु (परिन्नाय के०) इपरिज्ञायें करी
जाणीने (सवमेयंणिराकिच्चा के०) एसर्व कषायने संसारनुं कारण जाणीने तेने प्रत्या
ख्यान परिज्ञायें करी निराकरीने (णिवाणंसंधएमुणीके०) साधु मोक्षने सधे वांढाकरे.

॥ दीपिका—ग्राम्यधर्माः शब्दादिविषयास्तेन्योविरताः संत्येके केचन जगति जगाः प्रा
णिनोजीवितार्थिनस्तेषामात्मोपमया तद्दृष्ट्वा स्यामं सामर्थ्यं कुर्वन् परिव्रजेत्संयमे
॥ ३३ ॥ अतिमानं च मायां चशब्दाक्रोधलोचौ गृह्येते । एवं कषायव्रतं परिज्ञाय पंमितः
सर्वमेतं नवहेतुं निराकृत्य निर्वाणमनुसंधयेत् मोक्षार्थं प्रशस्तज्ञावानुगतः स्यात् । सतिच
कषाये न संयमः सफलतां याति । यतः । सामन्नमणुचरंतस्स, कसाया जस्स उक्कडा
होति । मस्सामि उबुपुप्फं च, निप्फलं तस्स सामस्संइति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—कथं संयमानुष्ठाने परिव्रजेदित्याह । (विरएइत्यादि) ग्रामधर्माः शब्दादयो
विषयास्तेन्योविरतामनोज्ञेतरेष्वरक्तद्विष्टाः संत्येके केचन जगति पृथिव्यां संसारोदरे
(जगाइति) जंतवोजीवितार्थिनस्तेषां दुःखद्विषामात्मोपमया दुःखमनुत्पादयन्तद्दृष्ट्वा
सामर्थ्यं कुर्यात्कुर्वंश्च संयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ ३३ ॥ संयमविघ्नकारिणामपनयनार्थं
माह । (अइमाणंचेत्यादि) अतीव मानोऽतिमानश्चारित्रमतिक्रम्य योवर्तते चकारादेत
द्देश्यः क्रोधोपि परिगृह्यते । एवमतिमायां चशब्दादतिलोचं च तमेवंचूतं कषायव्रतं संय
मपरिपंथिनं पंमितोविवेकी परिज्ञाय सर्वमेतं संसारकारणचूतं कषायसमूहं निराकृत्य
निर्वाणमनुसंधयेत्सति च कापायकदंबके नसम्यक् संयमः सफलतां प्रतिपाद्यते । तदुक्तं ।

सामस्रमणुचरंतस्स कसाया जस्स उक्कडा होंति ॥ मस्सामि उब्बुपुप्फंच निप्फलं तस्स सा
मसुं ॥ १ ॥ तन्निप्फलत्वेच न मोहसंजवः । तथाचोक्तं । संसारादपलायनप्रतिबुधोरागादयो
मे स्थितास्तृष्णाबंधनबध्यमानमखिलं किंवेत्ति नेदं जगत् ॥ मृत्यो मुंच जराकरेण परुषं के
शेषु मामाग्रहीरेहीत्यादरमंतरेण नवतः किं नागमिष्याम्यहं ॥ १ ॥ इत्यादि । तदेवमेवंचूतक
पापपरित्यागादङ्घ्रिप्रशस्तजावानुसंधनया निर्वाणानुसंधानमेव श्रेय इति ॥ ३४ ॥

संधए साधुधम्मंच, पाठांतरं (सदए साधुधम्मंच) पावधम्मं
णिराकरे ॥ उवहाणवीरिए निस्कू, कोहं माणंच पढए ॥ ३५ ॥
जे य बुद्धा अतिक्रंता, जे य बुद्धा अणागया ॥ संति तेसिं पइ
छाणं, जूयाणं जगती जहा ॥ ३६ ॥

अर्थ—(संधएसाधुधम्मंच के०) साधुनो धर्मजे कृमादिक दश प्रकारनोठे तेने स
म्यक् जाणीने वृद्धि करे एटले सम्यक् उपदेशीने वृद्धि पमाडे पाठांतरे (सदए साधुध
म्मंच के०) दश प्रकारनायतिधर्म उपर श्रद्धा राखे. (पावधम्मंणिराकरे के०) पाप
धर्म जे जीवोनो मर्दन करतो अको धर्मनेजावे प्रवर्त्ते तेने पापधर्म कहिए, तेने निराक
रे एटले तेजुं उच्चापन करीने (उवहाणवीरिएनिस्कू के०) उपधान जे तप तेने विषे
बलवीर्य फोरवतो एवो साधु (कोहंमाणंचपढए के०) क्रोध अने मानने प्रार्थे नही.
चशब्द अकी साधु वर्तमान काले एवीरीते संयम पाळे. ॥ ३५ ॥ ए धर्म श्रीमहावीर
देवे कह्यो किंवा अन्य जिनोए पण कह्यो ते कहेठे. (जेयबुद्धाअतिक्रंता के०) जे
तीर्थंकर अतीत काले थया, तथा (जेयबुद्धाअणागया के०) जे तीर्थंकर अनागत
काले अशे चशब्द अकी जे तीर्थंकर वर्तमान काले बिराजमान ठे, ते सर्व एज धर्म
ना कहेनार जाणवा (संतितेसिंपइछाणं के०) तेनो प्रतिष्ठान एटले अवलंबननो स्था
नक ते शांति एटले समस्त जीवनी दया जाणवी, कोनीपेरे तोके (जहाके०) जेम
(जूयाणंजगती के०) समस्त जीवोने आधारचूत पृथ्वीरूप स्थानक ठे, तेम सर्व
तीर्थंकर देवोने जीवदया रूप शांतिजुं स्थानक ते आधारचूत जाणवो. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—साधुधर्मं संयमं संधयेत् वृद्धिं प्रापयेत् तथा पापधर्मं हिंसात्मकं निरा
कुर्यात् । उपधानं तपस्तत्र वीर्योन्निष्ठः क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्धयेत् ॥ ३५ ॥ ये
बुद्धास्तीर्थकृतोऽतिक्रान्ताअतीताये चाऽनागताः । चशब्दाद्वर्तमानाजिनेन्द्रास्तेषां सर्वेषां
शांतिर्जावमार्गः प्रतिष्ठानमाधारः । अथवा शांतिर्मोक्षः प्रतिष्ठानमाधारः । मोक्षश्च जाव
मार्गं विना नस्यादित्यतः सर्वेपि जिनाएनं जावमार्गं प्रतिष्ठानमुक्तवन्तोऽनुष्ठितवन्तश्चेति ग

गम्यन्ते । नूतानां प्राणिनां यथा त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठानाः ॥३६॥

॥ टीका—किंच । (संधएइत्यादि) साधूनां धर्मः क्वांत्यादिकोदशविधः सम्यग्दर्शनचारि
त्रारख्योवा तमनुसंधयेद्वृद्धिमापादयेत् । तद्यथा । प्रतिक्षणमपूर्वज्ञानग्रहणेन ज्ञानं तथा शं
कादिदोषपरिहारेण सम्यग्जीवादपदार्थाधिगमेन च सम्यग्दर्शनमस्वलितमूलोत्तरगुणसंपू
र्णपालनेन प्रत्यहमपूर्वज्ञानग्रहणेन चारित्र्यवृद्धिमापादयेदिति । पातांतरंवा (सदहेसा
धुधम्मंच) पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टसाधुधर्मं मोक्षमार्गत्वेन श्रद्धधीत निःशंकतया गृह्णी
याच्चशब्दात्सम्यगनुपालयेच्च । तथा पापं पापोपादानकारणं धर्मं प्राप्नुयुषमर्देन प्रवृत्तं निरा
कुर्यात्तथोपधानं तपस्तत्र यथाशक्त्या वीर्यं यस्य स नवत्युपधानवीर्यस्तदेवं नूतो निह्रुः
क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्धयेदिति ॥ ३५ ॥ अथैवं नूतं जावमार्गं किं वर्धमानस्वाम्येवो
पदिष्टवानुतान्येपीत्येतदाशंक्याह । (जेयबुद्धाइत्यादि) ये बुद्धास्तीर्थकृतोऽतीते नादि
के कालेऽनंताः समतिक्रान्तास्ते सर्वेऽप्येवं नूतं जावमार्गमुपन्यस्तवंतस्तथा ये चानागता
नविष्यद्वनंतकालजाविनोनंताएव तेऽप्येवमेवोपन्यसिष्यन्ति । चशब्दाद्वर्तमानकालजावि
नश्च संख्येयाइति । न केवलमुपन्यस्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । तद्वर्त्तयति । शमनं
शान्तिर्जावमार्गस्तेषामतीतानागतवर्तमानकालजाविनां बुद्धानां प्रतिष्ठानमाधारोबुद्धत्व
स्यान्यथानुपपत्तेः । यदिवा शान्तिर्मोक्षः सतेषां प्रतिष्ठानमाधारस्ततस्तदवाप्तिश्च जावमार्ग
मंतरेण न नवतीत्यतस्ते सर्वेऽप्येनं जावमार्गमुक्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । शान्तिप्रति
ष्ठानत्वे दृष्टान्तमाह । नूतानां स्थावरजंगमानां यथा जगती त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं ते
सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठानाइति ॥ ३६ ॥

अहसं वयमावन्नं, फासा उच्चावया फुसे ॥ ए ते सुविणिहस्से
ज्जा वाएणव महागिरी ॥ ३७ ॥ संवुढे से महापन्ने, धीरे दत्तेस
ए चरे ॥ निवुढे कालमाकंखी, एवं केवल्लिणो मयंतिवेमि ॥ ३८ ॥
इति मोक्षमार्गनामकं एकादसममश्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(अहसंवयमावन्नंके०) अथ हवे व्रतप्रतिपन्न संयम ग्राहित साधुने (फासाउच्चाव
याफुसे के०) सम विषमादिक उंचा नीचा अनुकूल प्रतिकूल एवा परिसह फरशे (ए
तेसुविणिहस्सेज्जा के०) तोपण तेणे करीने ते धर्मथकी नचुके एटले धर्म थकी अष्ट
नथाय, कोनी पेरे तोके (वाएणवमहागिरी के०) जेम वायरे करी मेरुपर्वत मोलाय
मान नथाय, तेम परिसह उपने थके साधुजन व्रत थकी मोलायमान नथाय. ॥३७॥
(संवुढेसेमहापन्ने के०) ते साधु संवरवान महाप्रज्ञावंत, (धीरेदत्तेसएंचरे के०) धै

यवान कर्मविदारवाने सूरवीरु, दीधो एषणीक आहार ग्रहण करवाने विषे विचरे (निबुमेकालमाकंखी के०) तथा निवृत्त उपशांत कषाय वालो एवो ठतो मरण कालसु धी संयमने वांठे (एवंकवलिणोमयं के०) एम केवल ज्ञानीउंनो मतठे अने तेज केवल ज्ञानीउंनो प्रकाश्यो मार्ग श्रीमहावीर देव कहेठे, पण महारी बुद्धिये हुं केतो नथी. ति वेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ ३७ ॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कंधने विषे मोक्षमार्गनामे एकादशमां अध्ययनो अर्थ समाप्त थयो. ॥

॥ टीका-अथ तं साधुं प्रतिपन्नव्रतं उच्चावचाः शुनाशुनाः स्पर्शाः परीषहोपसर्गाः स्पृशेयुः पीडयेयुः । सच साधुस्तैः पीडितो न विहत्यात् न संयमाच्चलेत् । यथा वातेन वायुना महागिरिर्मेरुर्न चलेत् । परीषहोपसर्गजयश्चान्यासवशाद्विधेयः । यथा कश्चिजोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्पाटय गवांतिकं नयति आनयति च ततोसौ क्रमेण प्रत्यहं वर्धमानमपि वत्समुत्पाटयन्नन्यासवशाद्विवर्षेत्रिवर्षमपि तमुत्पाटयति । एवं साधुरप्यन्यासात्परीषहोपसर्गजयं विधत्ते ॥३७॥ ससंवृतः साधुर्महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवान् धीरः परीषहादिनिरहोऽन्यः परेण दत्ते आहारादिके एषणां चरेत् त्रिविधयैषणया युक्तः संयमे चरेत् तथा निवृतः शीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदज्जिकांक्षेत् । एतन्मया यत्पूर्वोक्तं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य मतमिति । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाहेति ॥३७॥ इत्येकादशं मार्गाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-प्रतिपन्नजावमार्गेण च यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह । (अहस्रमित्यादि) अथ मार्गप्रतिपत्त्यनंतरं साधुं प्रतिपन्नव्रतं संतं स्पर्शाः परीषहोपसर्गरूपा उच्चावचा गुरुलघवोनानारूपा वा स्पृशेयुः । सच साधुस्तैरनिदुतः संसारस्वजावमपेक्षमाणः कर्मनिर्जरांच न तैरनुकूलप्रतिकूलैर्विहत्यात् नैवं संयमानुष्ठानान्मनागपि विचलेत्किमिव महावातेनेव महागिरिर्मेरुरिति । परीषहोपसर्गजयश्चान्यासक्रमेण विधेयोऽन्यासवतो हि दुष्करमपि सुकरं भवति । अदृष्टांतः । तद्यथा कश्चिजोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्क्षिप्य गवांतिके नयत्यानयति वा ततोसावनेनैव क्रमेण प्रत्यहं प्रवर्धमानमपि वत्समुत्क्षिप्यन्नन्यासवशाद्विहायनं त्रिहायणमप्युत्क्षिपत्येवं साधुरप्यन्यासात् शनैःशनैः परीषहोपसर्गजयं विधत्तइति ॥३७॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुरुक्तशेषमधिकृत्याह । (संबुडेइत्यादि) सएवं साधुः संवृताश्रवधारतया संवरसंवृतो महती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवांस्तथा धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीरः परीषहोपसर्गाऽहोऽन्यो वा सएवं नूतः सन् परेण दत्ते सत्याहारादिके एषणां चरेत्त्रिविधयाप्येषणया युक्तः सन् संयममनुपालयेत्तथा निवृतः कषायोपशमाब्धीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदज्जिकांक्षेत् । एतन्मया प्राक् प्रतिपादितं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य तीर्थक

तोमतं । एतच्च जंबूस्वामिनमुद्दिश्य सुधर्मस्वाम्याह । तदेतद्यत्त्वया मार्गस्वरूपं प्रश्रितं त
न्मया न स्वमनीषिकया कथितं तर्हि केवलिनोमतमेतदित्येवं नवता ग्राह्यं । इतिः परिसमा
प्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ इति मार्गारख्यमेकादशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ हवे समवसरण नामे बारमुं अध्ययन प्रारंजिए बैए अगीयारमां अध्ययनने विषे मो
ह्म मार्ग कह्यो ते मोह्मने तो जे कुमार्ग मूकीने सुमार्गने पडिवजे ते अंगीकार करे माटे
मार्ग प्रतिपत्ति चारित्रिये कुमार्गने परिहरवो ए अधिकारे बारमो अध्ययन प्रारंजियेबैए.

चत्तारि समोसरणाणिमाणि, पावाडुया जाइं पुढोवयंति ॥ कि

रियं अकिरियं विणियंति तइयं, अन्नाण माहंसु चउढमेव ॥१॥

अस्माण्या ता कुसलावि संता, असंश्रुयाणो वितिगिहतिन्ना ॥

अकोविया आहु अकोवियेहिं, अणाणुवीइत्तु मुसं वयंति ॥२॥

अर्थ—(चत्तारिसमोसरणाणिमाणि के०) ए आगल वखाणरो ते चार प्रकारना
समोसरण एटले परतीर्थिकनो समुदाय जाणवो ते (पावाडुयाजाइंपुढोवदंति के०)
प्रावाडुक एटले कुवादि ते जुडं जुडं बोलेढे ते केवीरीते तोके एकवादि (किरियं के०)
क्रियानेज सफल कहेढे. तथा बीजो वादि (अकिरियं के०) अक्रियानेज सफल कहे
ढे अने (विणियंति तइयं के०) त्रीजोवादि विनयज प्रधानढे एम बोलेढे (अन्नाणमा
हंसुचउढमेव के०) अन्यवली चोथो अज्ञानवादि ते अज्ञाननेज प्रधान पणे मानेढे
॥ १ ॥ हवे एपूर्वोक्त चारे वादिउमाना सर्व प्रकारे असंबंध प्रलापि अज्ञातिक एवा
जे अज्ञानवादि तेनेज पहेला कहेढे. (अस्माण्याताकुसलाविसंता के०) ते अज्ञानवा
दि अज्ञानी ठता एम कहेढेजे अमेज पंफित हैये एम मानेढे परंतु ते (असंश्रुया के०)
असंबंधजाषो जाणवा ते (एोवितिगिहतिन्ना के०) चित्तनीजे त्रांति तेयकी तखा नथी
माटे मृषावादि जाणवा ते अज्ञानवादि (अकोविया आहुअकोवियेहिं के०) सम्यक्
धर्म प्ररुपवाने अनिपुण एटले साक्षात् सत्यधर्मनुं ज्ञान जाणवाने असमर्थढे माटे
ए अकोविद ढे तो एना समीपे सांनले एवा जे एमना शिष्य तेपण अकोविद एटले
मूर्ख जाणवा जेमाटे ते एवुं असंबंध वचन बोलेढे के अज्ञान एज श्रेयढे तो एवुं ते
मनुं बोलवुं जेढे तेने मूर्खज मान्य करेढे ॥ सरिसासरिसेहिंरञ्चंति इतिवचनात् एम ते
(अणाणुवीइत्तुमुसंवयंति के०) अनालोची थका सर्वकाल मृषाज बोलेढे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं द्वादशमारच्यते । पूर्वं मार्गोक्तः सच कुमार्गपरित्यागात्सम्यग्ज
वतीति इह कुमार्गत्यागवच्यते । यथा (चत्तारिचि) चत्वारि समवसरणानि परतीर्थि

कान्युपगमसमूहरूपाणि इमानि यानि प्रावाङ्मकाः परतीर्थिकाः पृथक् पृथक् वदन्ति । क्रियामस्तीत्यादिकां वदन्तीति क्रियावादिनः १ अक्रियां नास्तीत्यादिकां वदन्तीत्यक्रियावादिनः २ तृतीयावैनयिकाः ३ चतुर्थास्त्वज्ञानिकाः ४ इमानि चत्वारि समवसरणान्युच्यन्ते ॥ १ ॥ अथैतेशामज्ञानिकाएव सर्वापलापिनस्तानेवादावाह । (अस्माणीति) अज्ञानिकास्तावदादौ प्रदर्श्यन्ते । अज्ञानिकाः किल वयं कुशला इति वादिनोपि संस्तुताश्च संबुद्धाः अतएव विचिकित्सा चित्तशुद्धिश्चित्रांतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । केचित्सर्वज्ञं मन्यन्ते केचित्तं निपेक्षन्ति एके सर्वगतमात्मानं वदन्त्यन्ये देहमात्रमपरे अंगुष्ठपर्वमात्रं । केचित् श्यामाकतंडुलमात्रमन्ये मूर्तममूर्तं हृदयमध्यवर्तिनं जलाटस्थितमित्यादि । एषामेकवाक्यता कथं स्यात् । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्ति यद्वाक्यं प्रमाणीक्रियते । तथा ज्ञानवतां प्रमादोबहुदोषः । ततोवरमज्ञानमेवेति वदन्तश्चित्तत्रांतिं नातिक्रान्ताश्चकोविदाः सम्यक्परिज्ञानविकलाश्चकोविदेभ्यः स्वशिष्येभ्यश्चाद्भुः । तथा तेऽननुविचिंत्य अविचिंत्य जाषणान्मृषाऽसत्यं वदन्ति ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तमेकादशमध्ययनं । सांप्रतं द्वादशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने मार्गोनिहितः सच कुमार्यव्युदासेन सम्यग्मार्गतां प्रतिपाद्यतेऽतः कुमार्यव्युदासं चिकीर्षुणा तत्स्वरूपमवगंतव्यमित्यतस्तत्स्वरूपनिरूपणार्थमिदमध्ययनमायातमस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । कुमार्यनिधायिनां क्रियाक्रियाज्ञानिवैनयिकानां चत्वारि समवसरणानीह प्रतिपाद्यन्ते । नाम निष्पन्ने तु निक्षेपे समवसरणमित्येतन्नामनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । समवसरणमिचउक्त्वं सचित्ताचित्तमीसगं द्वे ॥ खेत्तमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि ' ॥ १७ ॥ (समवसरणमित्यादि) समवसरणमिति सृगतावित्येतस्य धातोः समवोपसर्गपूर्वस्य द्युडंतस्य रूपं । सम्यगेकीजावेनावसरणमेकत्रगमनं मेलापकः समवसरणं तस्मिन्नपि केवलं स माधौ षड्विधोनामादिकोनिक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने कुक्षे इव्यविषयं पुनः समवसरणं नोअगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात्रिविधं । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदापदजेदात्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां साधुप्रचृतीनां तीर्थरुक्कान्मनिष्क्रमणप्रदेशादौ मेलापकः । चतुष्पदादीनां गवादीनां निपानप्रदेशादौ । अपदानां तु वृक्षादीनां स्वतोनास्ति समवसरणं विवक्ष्या तु काननादौ जवत्यपि । अचित्तानां तु द्युणुकाद्यत्रादीनां तथा मिश्राणां सेनादीनां समवसरणसंज्ञावोऽवगंतव्यइति । क्षेत्रसमवसरणं तु परमार्थतोनास्ति विवक्ष्या तु यत्र द्विपदादयः समवसरन्ति व्याख्यायते च समवसरणं यत्र तत्क्षेत्रप्राधान्यादिदमुच्यते । एवं कालसमवसरणमपि इष्टव्यमिति । इदानीं जाव

समवसरणमधिकृत्याह । “ जावसमोसरणं पुण, एणव्वं ढव्विहंमि जावंमि ॥ अहवा वि
किरिय अकिरिया, अन्नाणी नेव चेणइया ॥ १९ ॥ (जावसमवसरणमित्यादि) जावा
नामौदयिकादीनां समवसरणमेकत्र मेलकोजावसमवसरणं । तत्रौदयिकोजावएकविंशति
जेदः । तद्यथा । गतिश्चतुर्धा । कषायाश्चतुर्विधाः । एवं लिंगं त्रिविधं । मिथ्यात्वाज्ञानाऽसं
यतत्वाऽसिद्धत्वा नि प्रत्येकमेकैकविधानि । लेश्याः कृष्णादिजेदेन षड्विधाजवन्ति । औपशमि
कोद्विविधः । सम्यक्त्वचारित्रोपशमजेदात् । ह्यायोपशमिकोप्यष्टादशजेदजिन्नः । तद्यथा ।
ज्ञानं मतिश्रुतावधिमनःपर्यायजेदाच्चतुर्धा । अज्ञानं मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजंगजेदात्रिवि
धं । दर्शनं चक्षुरवधिदर्शनजेदात्रिविधमेव । लब्धिर्दानलानजोगोपनोगवीर्यजेदात्पं
चधा । सम्यक्त्वचारित्रसंयमासंयमाः प्रत्येकमेकप्रकाराऽस्ति । ह्यायिकोनवप्रकारः । तद्यथा ।
केवलज्ञानं केवलदर्शनं दानादिलब्धयः पंच सम्यक्त्वं चारित्रं चेति । जीवत्वजन्यत्वान्यत्व
जेदात्पारिणामिकस्त्रिविधः । सान्निपातिकस्तु द्वित्रिचतुःपंचकसंयोगैर्जवति । तत्र द्विकसंयो
गः संसिद्धस्य ह्यायिकपारिणामिकजावद्वयसंज्ञादवगंतव्यः । त्रिकसंयोगस्तु मिथ्यादृष्टि
सम्यग्दृष्ट्यविरतानामौदयिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसंज्ञावादवगंतव्यः । तथा ज
वस्यकेवलिनोप्यौदयिकह्यायिकपारिणामिकसंज्ञावादिज्ञेयइति । चतुष्कसंयोगोपि ह्यायि
कसम्यग्दृष्टीनामौदयिकह्यायिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसंज्ञावात्तथोपशमिकसम्य
ग्दृष्टीनामौदयिकोपशमिकह्यायोपशमिकपारिणामिकसंज्ञावाच्चेति । पंचकसंयोगस्तु ह्यायि
कसम्यग्दृष्टीनामुपशमश्रेण्यां समस्तोपशांतचारित्रमोहानां जावपंचकसंज्ञावादिज्ञेयइति ।
तदेवं जावानां द्विकत्रिकचतुष्कपंचकसंयोगात्संजविनः सान्निपातिकजेदाः षड्जवं
त्येतएव त्रिकसंयोगचतुष्कसंयोगगतिजेदात्पंचदशधा प्रदेशांतरेऽनिहिताऽस्ति । षड्विधे
जावे जावसमवसरणं निर्युक्तिकृदेव दर्शयति । क्रियां जीवादिपदार्थोस्तीत्यादिकां
वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनः । एतद्विपर्यस्ताअक्रियावादिनस्तथा ज्ञानिनोज्ञान
निन्द्ववादिनस्तथा वैनयिकाविनयेन चरन्ति तत्प्रयोजनावा वैनयिकाः । एषां चतु
र्णामपि सप्तजेदानामाद्वेपं कृत्वा यत्र विद्वेषः क्रियते तज्जावसमवसरणमित्येतच्च
स्वयमेव निर्युक्तिकरोऽत्यगाथया कथयिष्यति । सांप्रतमेतेषामेवानिधानान्वर्थतादर्श
नद्वारेण स्वरूपमाविष्कुर्वन्नाह । “अन्नित्ति किरियवादी, वयंति एण्णियकिरियवा
दीया ॥ अस्साणी अस्साणं, विणइत्ता वेणइयवादी” ॥ २० ॥ (अन्नित्तितीत्यादि)
जीवादिसंज्ञावपदार्थोस्त्येवेत्येवं सावधारणक्रियान्युपगमोयेषां ते अस्तीति क्रियावादि
नस्ते चैवंवादित्वान्मिथ्यादृष्टयः । तथाहि । यदि जीवोस्त्येवेत्येवमन्युपगम्यते ततः
सावधारणत्वान्न कथंचिन्नास्तीत्यतः स्वरूपसत्तावत्पररूपापत्तिरिति स्यादेवंच नानेकं जगत्
स्यान्नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथा नास्त्येव जीवादिकः पदार्थोस्त्येवं वादिनोऽक्रियावादिनस्ते

प्यसन्नूतार्थप्रतिपादनान्मिथ्यादृष्टयएव । तथा ह्येकांतेन जीवास्तित्वप्रतिषेधे कर्तुरनावा
 त्वास्तीत्येतस्यापि प्रतिषेधस्यानावस्तदनावाच्च सर्वास्तित्वमनिवारितमिति ॥ तथा न ज्ञा
 नमज्ञानं तद्विद्यते येषां ते ज्ञानिनस्ते ह्यज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वदंत्येतेपि मिथ्यादृष्टयएव ।
 तथा ह्यज्ञानमेव श्रेयस्त्येतदपि न ज्ञानमृतेनणितुं पार्यते तदनिधानाच्चावश्यं ज्ञानम
 न्युपगतं तैरिति । तथा वैनयिकाविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिमजिलषंतोमिथ्यादृ
 ष्टयोयतो न ज्ञानक्रियान्यामंतरेण मोक्षावाप्तिरिति । एषां च क्रियावाद्यादीनां स्वरूपं त
 न्निराकरणं चाचारटीकायां विस्तरेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते । सांप्रतमेतेषां जेद
 संख्यानिरूपणार्थमाह । “असियसयं किरियाणं, अकिरियाणं च होइ चुलसीति ॥ अजा
 णियसत्तही, वेणइयाणं च बत्तीसा.” ॥ ११ ॥ (असियेत्यादि) क्रियावादिनामशीत्यधि
 कं शतं जवति तच्चानया प्रक्रियया । तद्यथा । जीवादयो नव पदार्थाः परिपाटया स्थाप्यं
 ते । तदधः स्वतः परतइति जेद द्यं ततोप्यधोनित्यानित्यजेद द्यं ततोप्यधस्तात्परिपाटया
 कालस्वनावनियतीश्वरात्मपदानि पंच व्यवस्थाप्यंते । ततश्चैवं चारणिकाप्रक्रमः । तद्य
 था । अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालतः । तथाऽस्ति जीवः स्वतोऽनित्यः कालतएव । ए
 वं परतोपि जंग द्यं । सर्वेपि च चत्वारः कालेन लब्धाः । स्वनावनियतीश्वरात्मपदान्य
 पि प्रत्येकं चत्वारएव लजंते । ततश्च पंचापि चतुष्ककाविंशतिर्नवंति । साधि जीवपदा
 र्थेन लब्धा । एवमजीवादयोप्यष्टौ प्रत्येकं विंशतिं लजंते । ततश्च नवविंशतयोमीलि
 ताः क्रियावादिनामशीत्युत्तरशतं जवतीति । इदानीमक्रियावादिनां नसंत्येव जीवादयः
 पदार्थास्त्येवमन्युपगमवतामनेनोपायेन चतुरशीतिरवगंतव्या । तद्यथा । जीवादीन् प
 दार्थान् सप्तानि लिख्य तदधः स्वपरजेद द्यं व्यवस्थाप्यं । ततोप्यधः कालयदृष्टानियति
 स्वनावेश्वरात्मपदानि षड्व्यवस्थाप्यानि । जंगकानयनोपायस्त्वयं । नास्ति जीवः स्वतः
 कालतः । तथा नास्ति जीवः परतः कालतः । एवं यदृष्टानियतिस्वनावेश्वरात्मजिः प्र
 त्येकं द्वादौ जंगकौ लज्येते । सर्वेपि द्वादश । तेऽपि च जीवादिपदार्थसप्तकेन गुणिता
 श्रतुरशीतिरिति । तथाचोक्तं । कालयदृष्टानियतिस्वनावेश्वरात्मतश्चतुरशीतिः । नास्तिक
 वादिगणमते न संति जावाः स्वपरसंस्थाः । सांप्रतमज्ञानिकानामज्ञानादेव विवक्षितका
 र्यसिद्धिमिहतां ज्ञानं तु सदपि निष्फलं बहुदोषत्वाच्चेत्येवमन्युपगमवतां सप्तषष्टिरनेनो
 पायेनावगंतव्या । जीवाजीवादीन् नव पदार्थान् परिपाटया व्यवस्थाप्य तदधोऽमी
 सप्त जंगकाः संस्थाप्याः । सत् असत् सदसत् अवक्तव्यं सदवक्तव्यं असदवक्तव्यं सद
 सदवक्तव्यमिति । अनिलापस्त्वयं । सन् जीवः कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन ? असन्
 जीवः कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन, १ सदसन् जीवः कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन २ अव
 क्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन ४ सदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन ५ अ

सदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन ज्ञातेन ६ सदसदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन
 ज्ञातेन ७ एवमजीवादिष्वपि सप्त जंगकाः । सर्वेपि मिलितास्त्रिषष्टिस्तथाऽपरे ऽमी च
 त्वारोजंगकाः । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया १ असती
 जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया २ सदसती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञा
 तया ३ अवक्तव्या जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया ४ सर्वेपि सप्तषष्टिरित्युत्तरं
 जंगकत्रयमुत्पन्नजावावयवोपेक्षमिह जावोत्पत्तौ न संभवतीति नोपन्यस्तं । उक्तं च । अ
 ज्ञानिकवादिमतं नव जीवादीन् सदादिसप्तविधान् ॥ जावोत्पत्तिः सदसदेधा वाच्या च
 कोवेत्ति ॥ १ ॥ इदानीं वैनयिकानां विनयादेव केवलात्परलोकमपीक्षतां द्वात्रिंशदनेन
 प्रक्रमेण योज्याः । तद्यथा । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधममातृपितृषु मनसा वाचा
 कायेन दानेन चतुर्विधोविनयोविधेयः । सर्वेप्यष्टौ चतुष्ककामिलिताद्वात्रिंशदिति ।
 उक्तं च वैनयिकमतं विनयश्चेतोवाक्कायदानतः कार्यः । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधम
 मातृपितृषु सदा ॥ १ ॥ सर्वे प्येते क्रियाज्ञानिवैनयिकवादिन्नेदाएकीकृतास्त्रीणि त्रिष
 ष्ट्यधिकानि प्रावाहुकमतशतानि जवन्ति । तदेवंवादिनां मतन्नेदसंख्यां प्रदर्श्याऽधुना ते
 पामध्ययनोपयोगित्वं दर्शयितुमाह । “ तेसिं मताणुमएणं पन्नवणावन्निया इहस्यणे ॥
 सप्पावणिब्बयब्बं, समोसरणमाहु तेणं तु ” ॥ २१ ॥ (तेसिंमताणुमएणंइत्यादि) तेषां
 पूर्वोक्तवादिनां मतमभिप्रायस्तेन यदनुमतं पक्षीकृतं तेन पक्षीकृतेन पक्षीकृताश्रयणेन प्र
 ज्ञापना प्ररूपणा वर्णिता प्रतिपादिता इहास्मिन्नध्ययने गणधरैः । किमर्थमिति दर्श
 यति । तेषां यः सद्भावः परमार्थस्तस्य निश्चयोनिर्णयस्तदर्थं तेनैव कारणेनेदमध्ययनं सम
 वसरणाख्यमाहुर्गणधराः । तथाहि । वादिनां सम्यगवसरणं मेलापकस्तन्मतनिश्चयार्थं
 मस्मिन्नध्ययने क्रियतइत्यतः समवसरणाख्यमिदमध्ययनं क्रियते । इदानीं तेषां सम्यग्
 मिथ्यात्ववादित्वं विजागेन यथा जवति तथा दर्शयितुमाह । “ सम्महिंही किरिया, वा
 दीमिह्वाय सेसगा वाई ॥ जहि कणमिह्वाय, सेवह्वायं इमं सबं ॥ २३ ॥ (सम्महि
 णीत्यादि) सम्यगविपरीता दृष्टिर्दर्शनं पदार्थपरिहृतिर्यस्यासौ सम्यग्दृष्टिः । कोसावित्या
 ह । क्रियामस्तीत्येवंनूतां वदितुं शीलमस्येति क्रियावादी । अत्रच क्रियावादीत्येतद्वि
 त्तिकिरियवादीत्यनेन प्राक् प्रसाधितं सदनुद्यसम्यग्दृष्टित्वं विधीयते तस्याऽसिद्धत्वादिति ।
 तथाहि । अस्ति लोकालोकविजागः । अस्त्यात्मा अस्ति पुण्यपापविजागः । अस्ति त
 त्फलं स्वर्गनरकावाप्तिलक्षणं । अस्ति कालः कारणत्वेनाशेषस्य जगतः प्रभववृद्धिस्थि
 त्तिविनाशेषु साध्येषु तथा शीतोष्णवर्षावनस्पतिपुष्पफलादिषु चेति । तथाचोक्तं । का
 लः पचति नूतानीत्यादि । तथास्तिस्वजावोपि कारणत्वेनाशेषस्य जगतः स्वजावः स्वजाव
 इति कृत्वा तेनहि जीवाजीवनव्यत्वमूर्तत्वानां स्वरूपानुविधानात् । तथा धर्माऽधर्माका

शकालादीनां च गतिस्थित्यवगाहपरत्वापरत्वादिस्वरूपापादनादिति । तथा चोक्तं । कः कंटकानामित्यादि । तथा नियतिरपि कारणत्वेनाश्रीयते । तथातथा पदार्थानां नियते रेव नियतित्वात् । तथाचोक्तं । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेणेत्यादि । तथा पुरा कृतं यच्च शुभाशुनमिष्टानिष्टफलकारणं । तथा चोक्तं । यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः फलं निधान स्थमिहोपतिष्ठते ॥ तथातथा पूर्वकृतानुसारिणी प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥ १ ॥ तथा । स्वकर्मणा युक्तएव सर्वोद्युत्पद्यते जनः ॥ सयथाऽकृष्यते तेन न यथा स्वयमि ह्वतीत्यादि । तथा पुरुषकारोपि कारणं यस्मान्नपुरुषकारमंतरेण किंचित्सिध्यति । तथा चोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य त्यजेद्यममात्मनः ॥ अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्य. प्राप्तुमर्हति ॥ १ ॥ तथा । उद्यमाच्चारुचित्रांगि नरोनडाणि पश्यति ॥ उद्यमात्कृमिकीटोपि निनत्ति महतोऽुमान् ॥ २ ॥ तदेवं सर्वानपि कालादीन् कारणत्वेनान्युपगच्छन् तथात्मपुण्यपापपरलोकादिकं चेह्वन् क्रियावादी सम्यग्दृष्टि त्वेनान्युपगंतव्यः । शेषकास्तु वादाश्चक्रियावादाज्ञानवादवैनयिकवादाभिध्यावादाश्च ल्येवं दृष्टव्याः । तथाहि । अक्रियावाद्यत्यंतनास्तिकोऽध्यहृसिद्धं जीवाजीवादिपदार्थजातमपन्दुवन् मिथ्यादृष्टिरेव नवति । अज्ञानवादी तु सति मत्यादिके हेयोपादे यप्रदर्शके ज्ञानपंचके ज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वदन् कथं नोन्मत्तः स्यात्तथा विनयवाद्य पि विनयादेव केवलात् क्रियासाध्यां सिद्धिमिहन्नपकर्णयितव्यः । तदेवं विपरीतार्था निधायकाएते मिथ्यादृष्टयोऽवगंतव्याः । ननुच क्रियावाद्यप्यशीत्युत्तरशतज्जेदोनवति तत्रतत्र प्रदेशे कालादीनन्युपगच्छन्नैव मिथ्यावादित्वेनोपन्यस्तस्तत्कथमिह सम्यग्दृष्टित्वे नोच्यतइति । उच्यते । सतत्रास्त्येव जीवइत्येवं सावधारणतयाऽन्युपगमं कुर्वन् कालएवैकः सर्वस्यास्य जगतः कारणं तथा स्वभावएव नियतिरेव पूर्वकृतमेव पुरुषकारएव त्येवमपरनिरपेक्षतयैकांतेन कालादीनां कारणत्वेनाश्रयणान्मिथ्यात्वं । तथाहि । अस्त्येव जीवइत्येवमस्तिना सह जीवस्य सामानाधिकरण्यात् । यद्यदस्ति तत्तज्जीवइति प्राप्तमतोनिरवधारणपक्षसमाश्रयणादिह सम्यक्त्वमनिहितं । तथा कालादीनामपि समुदितानां परस्परसव्यपेक्षाणां कारणत्वेनेहाश्रयणात्सम्यक्त्वमिति । ननुच कथं कालादीनां प्रत्येकं निरपेक्षाणां मिथ्यात्वस्वभावत्वे सति समुदितानां सम्यक्त्वसंज्ञावः । नहि यत्प्रत्येकं नास्ति तत्समुदायेपि नवितुमर्हति सिकतातैलवत् । नैतदस्ति प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मरागादिमणिष्वविद्यमानापि रत्नावली समुदाये नवंती दृष्टा । नच दृष्टेऽनुपपन्नं नामेति यत्किंचिदेतत् । तथाचोक्तं । कालो सदावणियर्ह, पुर्वकयं पुरिसकारणे गता ॥ मिहत्तं ते चेव उ, समासउ होंति संमत्तं ॥ १ ॥ सवे विय कालाइ इय समुदायेण साहगा नणिया ॥ जुहुत्तियएमेवय, सम्मं सवस्स कज्जस्स ॥ २ ॥ नहि काला

दी हिंतो, केवलएहिं तु जायए किंचि ॥ इह मुग्गरंधणादिवि, ता सवे समुदिता हेऊ ॥ ३ ॥ जह एगलस्कणगुणा, वेरुलियादीमणीविसंजुता ॥ रयणावलीवएसं, ए लहं ति महघमुत्तावि ॥ ४ ॥ तह एिययवादसुविणि, ङियावि अणणपस्कनिरवेस्का ॥ सम्मदं सणसदं, सवेवि एयाणपाविति ॥ ५ ॥ जह पुण तेचेव मणी, जहा गुणविसे सजागपडिबद्धा ॥ रयणावलित्तिनणइ, चयंतिपाडिक्सस्माउ ॥ ६ ॥ तह सवे एयवा या, जहाणुरूवविणिउत्तवत्तवा ॥ सम्मदं सणसदं, जजंति ए विसेससस्माउ ॥ ७ ॥ तम्हा मिद्धदिठी, सवे विणया सपस्कपडिबद्धा ॥ अस्सोस्सनिस्सिया पुण, हवंति सम्म त्तसज्जावा ॥ ८ ॥ यतएवं तस्मात्त्यक्त्वा मिथ्यात्ववादं कालादिप्रत्येकैकांतकारणरूपं से वध्वमंगीकुरुध्वं सम्यग्वादं परस्परसव्यपेक्षकालादिकारणरूपमिममिति मयोक्तं प्रत्यक्षाव सन्नं सत्यमवितथमिति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणो पेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं तच्चेदं । (चत्तारीत्यादि) अस्य च प्राक्तनाध्ययनेन सहायं संबं धः । तद्यथा । साधुना प्रतिपन्ननावमार्गेण कुमार्गाश्रिताः परवादिनः सम्यक्परिज्ञाय प रिहर्तव्यास्तत्स्वरूपाविष्करणं चानेनाध्ययनेनोपदिश्यते इत्यनंतरसूत्रस्यानेन सूत्रेण सह संबन्धोऽयं । तद्यथा । संवृतोमहाप्रज्ञोवीरोदत्तेपणां चरन्नजिनिर्वृतः सन् मृत्युकालमनिकां ह्नेदेतत्केवलिनोनाषितं । तथा परतीर्थिकपरिहारं च कुर्यात् एतच्च केवलिनो मतं । अ तस्तत्परिहारार्थं तत्स्वरूपनिरूपणमनेन क्रियते । चत्तारीति संख्यापदमपरसंख्यानिवृत्त्य र्थं समवसरणानि परतीर्थिकान्युपगमसमूहरूपाणि यानि प्रावाडुकाः पृथग्वदन्ति तानि चामूनि अन्वर्थान्निधायिनिः संज्ञापदैर्निर्दिश्यन्ते । तद्यथा । क्रियामस्तीत्यादिकां वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्तथाऽक्रियां नास्तीत्यादिकां वदितुं शीलं येषां तेऽक्रिया वादिनस्तथा तृतीयावैनयिकाश्चतुर्थास्त्वज्ञानिकाइति ॥ १ ॥ तदेवं क्रियाऽक्रियावैनयि काज्ञानवादिनः सामान्येन प्रदर्श्याधुना तदूषणार्थं तन्मतोपन्यासं पश्चानुपूर्व्याप्यस्ती त्यतः पश्चानुपूर्व्याकर्तुमाह । यदि चैतेषामज्ञानिकाएव सर्वापलापितयाऽत्यंतमसंबद्धाश्च तस्तानेवादावाह । (अस्माणियाइत्यादि) अज्ञानं विद्यते येषामज्ञानेन वा चरंतीत्य ज्ञानिकाः । अज्ञानिकावा तावत्प्रदर्श्यन्ते । ते चाज्ञानिकाः किल वयं कुशलाइत्येवं वादि नोपि संतोऽसंस्तुताज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वादितया असंबद्धाः । असंस्तुतत्वादेव विचिकि त्सा चित्तविप्लुतिश्चित्तत्रांतिः संशीतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । ते ऊचुर्यएते ज्ञानिनस्ते परस्परविरुद्धवादितया असंबद्धाश्चसंस्तुतत्वादेव विचिकित्सान यथार्थवा दिनोजवंति । तथा ह्येके सर्वगतमात्मानं वदन्ति तथान्ये असर्वगतं अपरे अंगुष्ठपर्वमा त्रं केचन श्यामाकतंडुलमात्रमन्ये मूर्तममूर्तं हृदयमथ्यवर्तिनं ललाटव्यवस्थितमित्या द्यात्मपदार्थएव सर्वपदार्थपुरःसरे तेषां नैकवाक्यता । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्तीति य

द्वाक्यं प्रमाणीक्रियेत । न चासौ विद्यमानोऽप्युपलक्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिना । नासर्वज्ञः सर्वं
 जानातीति वचनात् । तथाचीकं । सर्वज्ञोसाविति ह्येतत्तत्कालेऽपि बुभुक्षुनिः ॥ तज्ज्ञान
 ज्ञेयविज्ञानशून्यैर्विज्ञायते कथं ॥ १ ॥ नच तस्य सम्यक् तदुपायपरिज्ञानानावात्संनवः संनवा
 नावश्चेतरेतराश्रयत्वात् । तथाहि । न विशिष्टपरिज्ञानमृते तदवाह्युपायपरिज्ञानमुपायमंतरे
 ण नचोपेयस्य विशिष्टपरिज्ञानस्यावाप्तिरिति । नच ज्ञानं ज्ञेयस्य स्वरूपं परिहेत्तुमलं । त
 थाहि । यत्किमप्युपलक्ष्यते तस्यार्वाग्मध्यपरजगैर्जाव्यं । तत्रार्वाग्जावस्यवोपलब्धेर्नंतर
 योस्तेनैव व्यवहितत्वात् । अर्वाग्जागस्यापि जागत्रयकल्पनात्तत्सर्वारातीय जागपरिकल्प
 नया परमाणुपर्यवसानता परमाणोश्च स्वानाविकविप्रकृष्टत्वादर्वाग्दर्शिनिनां नोपलब्धि
 रिति । तदेवं सर्वज्ञस्यानावादसर्वज्ञस्य च यथावस्थितवस्तुस्वरूपापरिहेदात्सर्ववादि
 नां च परस्परविरोधेन पदार्थस्वरूपान्युपगमात् यथोत्तरपरिज्ञानिनां प्रमादवतां बहुतर
 दोपसंनवादज्ञानमेव श्रेयः । तथाहि । यद्यज्ञानवान् कथंचित्पादेन शिरसि हन्यात्
 तथापि चित्तशुद्धेर्न तथाविधदोषानुपंगी स्यादित्येवमज्ञानिनएवंवादिनः संतोऽसं
 बद्धानचैवं विधां चित्तविभृतिं वितीर्णां इति । तत्रैवं वादिनस्ते अज्ञानिकाअकोविदा
 अनिपुणाः सम्यक् परिज्ञानविकलास्त्यवगंतव्याः । तथाहि । यत्तैरनिहितं ज्ञानवादि
 नः परस्परविरुद्धार्थवादितया न यथार्थवादिन इति तद्वत्त्वसर्वज्ञप्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामयथार्थवादित्वं । नचान्युपगमवादाएव बाधायै प्रकल्प्यते । सर्वज्ञप्रणीतागमान्यु
 पगमवादिनां तु न कचित्परस्परतोविरोधः सर्वज्ञत्वान्यथानुपपत्तेरिति । तथाहि । प्रकृ
 णाऽज्ञोषावरणतया रागद्वेषमोहानामनृतकारणानामनावान्न तद्वाक्यमयथार्थमित्येवं
 तत्प्रणीतागमवतां न विरोधवादित्वमिति । ननुच स्यादेतद्यदि सर्वज्ञः कश्चित्स्यान्रचासौ
 संनवतीत्युक्तं प्राक् । सत्यमुक्तमयुक्तं तूक्तं । तथाहि । यत्तावदुक्तं नचासौ विद्यमानोऽप्युपल
 क्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिनिस्तदयुक्तं । यतोयद्यपि परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वात्सरागावीतरागाश्च चेष्टं
 ते वीतरागाः सरागाश्चेत्यतः प्रत्यक्षेणानुपलब्धस्तथापि संनवानुमानस्य सज्जावातब्बाध
 कप्रमाणानावाच्च तदस्तित्वमनिवार्यं । संनवानुमानं त्विदं व्याकरणादिना शास्त्रान्यासेन
 संक्रियमाणायाः प्रज्ञायाज्ञानातिशयोक्त्यावगमं प्रत्युपलब्धस्तदत्र कश्चित्तथानूतान्या
 सवशात्सर्वज्ञोपि स्यादिति । नच तदनावसाधकं प्रमाणमस्ति । तथाहि । न तावदर्वा
 ग्दर्शिनिः प्रत्यक्षेण सर्वज्ञानावः साधयितुं शक्यस्तस्यहि तज्ज्ञानज्ञेयविज्ञानशून्यत्वादशू
 न्यत्वान्युपगमेच सर्वज्ञत्वापत्तिरिति । नाप्यनुमानेन तदव्यभिचारिलिंगानावादिति । ना
 प्यनुमानेन सर्वज्ञानावः साध्यते । तस्य सादृश्यबलेन प्रवृत्तेः । नच सर्वज्ञानावे साध्ये
 तादृग्विधं सादृश्यमस्ति येनासौ सिध्यतीति । नाप्यर्थनिष्पत्त्या तस्याः प्रत्यक्षादिप्रमा
 णपूर्वकत्वेन प्रवृत्तेः । प्रत्यक्षादीनां च तत्साधकत्वेनाप्रवर्तमानात्तस्याप्यप्रवृत्तिः । ना

प्यागमेन तस्य सर्वज्ञसाधकत्वेनापि दर्शनान्नप्रमाणपंचकाज्ञावरूपेणाज्ञावेन सर्वज्ञाज्ञावः सिध्यति । तथाहि । सर्वत्र सर्वदा न संजवति तद्ग्राहकप्रमाणमित्येतद्वार्गदर्शिनोवक्तुं न युज्यते तेन हि देशकालविप्रकृष्टानां पुरुषाणां यद्विज्ञानं तस्य ग्रहीतुमशक्यत्वात्तद्ग्रहणो वा तस्यैव सर्वज्ञत्वापत्तेः । नचार्वागदर्शिनां ज्ञानं निवर्तमानं सर्वज्ञाज्ञावं जावयति तस्याऽव्यापकत्वात् । नचाव्यापकव्यावृत्त्या पदार्थव्यावृत्तिर्युक्तेति । नच वस्त्वंतरविज्ञानरूपो जावः सर्वज्ञाज्ञावसाधनायालं । वस्त्वंतरसर्वज्ञयोरेकज्ञानसंसर्गप्रतिबंधानावात् । तदेवं सर्वज्ञबाधकप्रमाणाज्ञावात्संजवानुमानस्य च प्रतिपादितत्वादस्ति सर्वज्ञस्तत्प्रणीतागमान्युपगमाच्च मतचेददोषोदूरापास्तइति । तथाहि । तत्प्रणीतागमान्युपगमवादिनामेकवाक्यनया शरीरमात्रव्यापी संसार्यात्मास्ति तत्रैव तज्जुणोपलब्धेरिति । इतरेतराश्रयदोषश्चात्र नावतरत्येव । यतोऽन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाज्ञानातिशयः स्वात्मन्यपि दृष्टो नच दृष्टेऽनुपपन्नं नामेति । यदप्यनिहितं । तद्यथा । नच ज्ञानं ज्ञेयस्य स्वरूपं परिह्वेतुमलं सर्वत्रार्वाग्ज्ञावेनेत्यवधानात्सर्वारातीयजागस्य च परमाणुरूपतयाऽतींद्रियत्वादित्येतदपि वाङ्मात्रमेव । यतः सर्वज्ञज्ञानस्य देशकालस्वजावव्यवहितानामपि ग्रहणान्नास्ति व्यवधानसंजवः । अर्वागदर्शिज्ञानस्याप्यवयवद्वारेणाऽवयविनि प्रवृत्तेर्नास्ति व्यवधानं । न ह्यवयवी स्वावयवैर्व्यवधीयतइति युक्तिसंगतं । अपि चाज्ञानमेव श्रेयइत्यत्राऽज्ञानमिति किमयं पर्युदासआहोस्वित्प्रसज्यप्रतिपेधस्तत्र यदि ज्ञानादन्यदज्ञानमिति ततः पर्युदासवृत्त्या ज्ञानांतरमेव समाश्रितं स्यान्नाज्ञानवादइति । अथ ज्ञानं न जवतीत्यज्ञानं तुहोनीरूपोज्ञानाज्ञावः सच सर्वसामर्थ्यरहितइति कथंश्रेयानिति । अपिच ज्ञानं श्रेयइति प्रसज्यप्रतिपेधेन ज्ञानं श्रेयो नवतीति क्रियाप्रतिपेधेन कृतः स्यादेतच्चाप्यह्नुबाधितं । यतः सम्यग्ज्ञानादर्थं परिह्विद्य प्रवर्तमानोर्थक्रियार्थी न विसंवाद्यतइति । किंचाऽज्ञानप्रमादवद्भिः पादेन शिरःस्पर्शनेपि स्वल्पदोषवतां परिज्ञायैवाज्ञानं श्रेयइत्यन्युपगम्यते । एवंच सति प्रत्यह्नुएव स्यादन्युपगमविरोधो नानुमानं प्रमाणमिति । तथा तदेवं सर्वथा तेऽज्ञानवादिनोऽकोविदाधर्मोपदेशं प्रत्यनिपुणाः स्वतोऽकोविदेन्यएव स्वशिष्येन्यआहुः कथितवंतः । तादसत्वाच्चैकवचनं सूत्रेकतमिति । शाक्या अपि प्रायशोऽज्ञानिका अविज्ञोपचितं कर्मबंधं न यांतीत्येवं यतस्तेऽन्युपगमयंति । तथा येच बालमत्तसुप्तादयोऽस्पष्टविज्ञानाअबंधकाइत्येवमन्युपगमं कुर्वंति ते सर्वेप्यकोविदाऽष्टव्याइति । तथाऽज्ञानपक्षसमाश्रयणाच्चाननुविचिंत्य जाषणान्मृषा ते सदा वदंति । अनुविचिंत्य जाषणं यतोज्ञाने सति नवति तत्पूर्वकत्वाच्च सत्यवादस्यातोज्ञानानन्युपगमादनुविचिंत्य जाषणानावस्तदज्ञावाच्च तेषां मृषावादित्वमिति ॥ १ ॥

सच्चं असच्चं इति चिंतयन्ता, असाधु साधुति उदाहरन्ता ॥ जे मे
जणा वेणइया अणेगे, पुढावि जावं विणइंसु णाम ॥३॥ अणो
वसंखा इति ते उदाहू, अछे सउ नासइ अम्ह एवं ॥ लवाव
संकीय अणागएहि, णो किरिय माहंसु अकिरियवादी ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे विनयवादिने जुदा जुदा करी कहेले. (सच्चंअसच्चंइतिचिंतयन्ता के०) जे सा
चुं ते जुतुं एतुं चिंतवता थका (असाधुसाधुतिउदाहरन्ताके०) तथा जे असाधु होय तेने
साधु एम कहेता थका (जेमेजणावेणइयाअणेगे के०) ए पूर्वोक्त रीते जे कोइ जन
एटले लोक बोले ते लोकने विनयवादि जाणवा एटले एक विनयज मोक्षनुं कारणले,
गुणागुणनो विशेष कांइ नथी एवीरीते बोलता अजाण लोक सरखा एवाते विनयवा
दि अनेक प्रकारना एटले बत्रीश प्रकारनाले (पुढाविजावंविणइंसुणाम के०) ते विनय
वादिने कोइए पुढ्या थकां एम कहेके ए विनयज सरवार्थसिद्धिनुं कारकले पण बी
जुं कांइ जगत्मां श्रेय नथी एम कहे अहीं नाम शब्द संजावनायें ले. ॥ ३ ॥ (अणो
वसंखाइतितेउदाहू के०) उपसंख्या एटले सम्यक् परिज्ञान ते जेने विषे नथी अर्थात्
मूढमति ठता एवा विनयवादि एम कहेले के (अछेसउनासइअम्हएवं के०) अर्थ जे स्वर्ग
अने मोक्षादिक तेनी प्राप्ति अमाराज दर्शन थकीले पण अन्य कोई दर्शनने विषे न
थी, एम कहेले. हवे अक्रियावादिनुं मत कहेले. (लवावसंकीयअणागएहि के०)
लव एटले कर्म तेना अपशंकी एटले सांकणहार एवा लोकायित शाक्यादिक बौद्ध
तेना दर्शनने विषे आम कह्युंले के अतीत अनागत कालले अने वर्त्तमान काल नथी
कारणके कृणिकपणाने लीधे सर्व पदार्थ कृणिकले एवां वचन थकी अणागएहि एट
ले जेकांइ कर्त्तव्य करिए ते अनागतज कहेवाय अने कर्म करिए ते तो वर्त्तमान का
ले होय तेज कर्मलागे तेमाटे एना मते क्रिया पण नथी एतुं सिद्ध थयुं ते कारणे क्रि
यानुं उपजावेतुं जे शुनाशुच कर्मनुं बंध ते पण केवोरीते सिद्ध थाय एवीरीते ते अ
क्रियावादि नास्तिक मतना धारक कर्मथकी नथी शंकाता एवा थका (णोकिरियमाहं
सुके०) क्रियाने कर्म बंध मानता नथी तेमाटे एने(अकिरियवादीके०)अक्रियावादि कहिए.

॥ दीपिका—अथ वैनयिकान्निराकुर्वन्नाह । (सच्चमित्यादि) सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा
णि मोक्षमार्गइति सत्यमपि असत्यं मन्यमानाविनयादेव मोक्षइत्यसत्यमपि सत्यत
या चिंतयंतस्तथा असाधुमपि विनयप्रतिपत्त्या साधुमुदाहरंतः कथयंतः । केते इत्या
ह । ये इमे प्रत्यक्षावैनयिकाअनेके द्वात्रिंशद्भेदास्तेच जनेन पृष्टाः संतोव्यनैशुर्विनयं

ग्राहितवंतोविनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युक्तवन्तः ॥ ३ ॥ न उपसंख्याऽनुपसंख्याऽपरिज्ञानं तथाऽज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिकाऽस्ति । अथ क्रियावादिमतमाह । (लवा वसंकीर्ति) लवंकर्म तस्मादपशंकितुमपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनोलोकायतिकानास्तिकाः शाक्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतः क्रिया । बौद्धा एवमाहुः । अनागतैः कृणैश्च शब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया नापि तद्वन्नितः कर्मबंधः । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकान क्रियामाहुः । तथाऽक्रिययात्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः सांख्याः । तदेवं नास्तिकबौद्धसांख्याश्चज्ञानेन एतत्पूर्वोक्तं कथितवन्तः । अथ मर्थोऽस्माकमवजासते । पूर्वार्धमत्रापि व्याख्यातं ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वैनयिकवादं निराचिकीर्षुः प्रक्रमते । (सच्चमसच्चमित्यादि) स ज्ञयोहितं सत्यं परमार्थोयथावस्थितपदार्थनिरूपणं वा मोक्षोवा तदुपायजूतोवा संयमः सत्यं तदसत्यमित्येवं विचिंतयंतोमन्यमाना एवमसत्यमपि सत्यमिति मन्यमानाः । तथाहि । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्गः सत्यस्तमसत्यत्वेन चिंतयंतोविनयादेव मोक्षइत्येतदसत्यमपि सत्यत्वेन मन्यमानास्तथा असाधुमप्यविशिष्टकर्मकारिणं वंदनादिकया विनयप्रतिपत्त्या साधुमित्येवमुदाहरन्तः प्रतिपादयंतोऽसम्यग्यथावस्थितधर्मस्य परीक्षकाद्युक्तिविकलं विनयादेव धर्मइत्येवमन्युपगमात् । कएते इत्येतदाह । ये इमे बुद्ध्या प्रत्यक्षासन्नोक्ताजनाश्च प्राकृतपुरुषाश्च जनाविनयेन चरन्ति वैनयिकाविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं वादिनोऽनेके बहवोद्वात्रिंशद्भेदनिन्नत्वात्तेषां तेच विनयचारिणः केनचिद्दर्मार्थिना पृष्ठाः संतोऽपि शब्दादपृष्ठावा जावं परमार्थं यथार्थोपलब्धं स्वानिप्रायं वा विनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं व्यनैशुर्विनयितवन्तः सर्वदा सर्वस्य सर्वसिद्धये विनयं ग्राहितवन्तः । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यतएवं विनयात्स्वकार्यसिद्धिरिति । तदुक्तं । तस्मात्कल्याणानां सर्वेषां जाजनं विनयइति ॥३॥ किंचान्यत् (अणोवसंख्या इत्यादि) संख्यानं संख्या परिच्छेदः । उप सामीप्येन संख्या उपसंख्या सम्यग्यथावस्थिता र्थपरिज्ञानं नोपसंख्याऽनुपसंख्या तथाऽनुपसंख्ययाऽपरिज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिकाः स्वाग्रहग्रस्ताइत्येतद्यथा विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युदाहृतवन्तएतच्च ते महामोहाह्लादिताउदादुरुदाहृतवन्तः । यथैवं सर्वस्य विनयप्रतिपत्त्या स्वार्थः स्वर्गमोक्षादिकोऽस्माकमवजासते आविर्भवति प्राप्यते इति यावत् । अनुपसंख्यादाहतिश्च तेषामेव मवगंतव्या । तद्यथा । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षसंज्ञावे सति तदपास्य विनयादेवैकस्मात्तदवाह्यन्युपगमादिति । यदप्युक्तं । सर्वकल्याणजाजनं तदपि सम्यग्दर्शनादिसंज्ञवे सति विनयस्य कल्याणजाकत्वं जवति नैकस्येति तद्विहितोविनयोपेतः सर्वस्य प्रवृत्तयाऽन्यत्कारण

सच्चं असच्चं इति चिंतयन्ता; असाधु साधुत्ति उदाहरन्ता ॥ जे मे जणा वेणइया अणेगे, पुढावि जावं विणइंसु णाम ॥३॥ अणो वसंखा इति ते उदाहू, अठे सउ नासइ अम्ह एवं ॥ लवाव संकीय अणागएहि, णो किरिय माहंसु अकिरियवादी ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे विनयवादिने जुदा जुदा करी कहेले. (सच्चंअसच्चंइतिचिंतयन्ता के०) जे सा चुं ते जुतुं एवं चिंतवता थका (असाधुसाधुत्तिउदाहरन्ताके०) तथा जे असाधु होय तेने साधु एम कहेता थका (जेमेजणावेणइयाअणेगे के०) ए पूर्वोक्त रीते जे कोइ जन एटले लोक बोले ते लोकने विनयवादि जाणवा एटले एक विनयज मोहनुं कारणले, गुणागुणनो विशेष कांइ नथी एवीरीते बोलता अजाण लोक सरखा एवाते विनयवा दि अनेक प्रकारना एटले बत्रीश प्रकारनाले (पुढाविजावंविणइंसुणाम के०) ते विनय वादिने कोइए पुढ्या थकां एम कहेके ए विनयज सरवार्थसिद्धिनुं कारकले पण बी जुं कांइ जगत्तुमां श्रेय नथी एम कहे अहीं नाम शब्द संजावनायें ले. ॥ ३ ॥ (अणो वसंखाइतितेउदाहू के०) उपसंख्या एटले सम्यक् परिज्ञान ते जेने विषे नथी अर्थात् मूढमति ठता एवा विनयवादि एम कहेले के (अठेसउनासइअम्हएवं के०) अर्थ जे स्वर्ग अने मोहादिक तेनी प्राप्ति अमाराज दर्शन थकीले पण अन्य कोई दर्शनने विषे न थी, एम कहेले. हवे अक्रियावादिनुं मत कहेले. (लवावसंकीयअणागएहि के०) लव एटले कर्म तेना अपशंकी एटले सांकणहार एवा लोकायित शाक्यादिक बौद्ध तेना दर्शनने विषे आम कह्युंले के अतीत अनागत कालले अने वर्तमान काल नथी कारणके कृणिकपणाने लीधे सर्व पदार्थ कृणिकले एवां वचन थकी अणागएहि एट ले जेकांइ कर्त्तव्य करिए ते अनागतज कहेवाय अने कर्म करिए ते तो वर्तमान का ले होय तेज कर्मलागे तेमाटे एना मते क्रिया पण नथी एवं सिद्ध थयुं ते कारणे क्रि यानुं उपजावेलुं जे शुजाशुज कर्मनुं बंध ते पण केवीरीते सिद्ध थाय एवीरीते ते अ क्रियावादि नास्तिक मतना धारक कर्मथकी नथी शंकाता एवा थका (णोकिरियमाहं सुके०) क्रियाने कर्म बंध मानता नथी तेमाटे एने(अकिरियवादीके०)अक्रियावादि कहिए.

॥ दीपिका—अथ वैनयिकान्निराकुर्वन्नाह । (सच्चमित्यादि) सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा णि मोहमार्गइति सत्यमपि असत्यं मन्यमानाविनयादेव मोहइत्यसत्यमपि सत्यत या चिंतयंतस्तथा असाधुमपि विनयप्रतिपत्त्या साधुमुदाहरन्तः कथयन्तः । केते इत्या ह । ये इमे प्रत्यहवैनयिकाअनेके द्वात्रिंशद्भेदास्तेच जनेन पृष्ठाः संतोव्यनैशुर्विनयं

ग्राहितवंतोविनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युक्तवन्तः ॥ ३ ॥ न उपसंख्याऽनुपसंख्याऽपरिज्ञानं तथाऽज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिका इति । अथ क्रियावादिमतमाह । (लवा वसंकीति) लवंकर्म तस्मादपशंकितुमपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनो लोकायतिकानास्तिकाः शाक्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतः क्रिया । बौद्धा एवमाहुः । अनागतैः कृणैश्च शब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्न क्रिया नापि तद्वन्नितः कर्मबंधः । तदेवमक्रियावादिनो नास्तिकान क्रियामाहुः । तथाऽक्रिययात्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः सांख्याः । तदेवं नास्तिकबौद्धसांख्याश्च ज्ञानेन एतत्पूर्वोक्तं कथितवन्तः । अथ मर्थोऽस्माकमवजासते । पूर्वार्धमत्रापि व्याख्यातं ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वैनयिकवादं निराचिकीर्षुः प्रक्रमते । (सच्चमसच्चमित्यादि) स ज्ञयोहितं सत्यं परमार्थो यथावस्थितपदार्थनिरूपणं वा मोक्षो वा तदुपायजूतो वा संयमः सत्यं तदसत्यमित्येवं विचिंतयंतो मन्यमाना एवमसत्यमपि सत्यमिति मन्यमानाः । तथाहि । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रारख्यो मोक्षमार्गः सत्यस्तमसत्यत्वेन चिंतयंतो विनयादेव मोक्ष इत्येतदसत्यमपि सत्यत्वेन मन्यमानास्तथा असाधुमप्यविशिष्टकर्मकारिणं वंदनादिकया विनयप्रतिपत्त्या साधुमित्येवमुदाहरन्तः प्रतिपादयंतोऽसम्यग्यथावस्थितधर्मस्य परीक्षकायुक्तिविकलं विनयादेव धर्म इत्येवमन्युपगमात् । कएते इत्येतदाह । ये इमे बुद्ध्या प्रत्यक्षासन्नोक्ता जनाश्च प्राकृतपुरुषाश्च जनाविनयेन चरन्ति वैनयिका विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं वादिनोऽनेके बहवो द्वात्रिंशद्भेदनिम्नत्वात्तेषां तेच विनयचारिणः केनचिद्दर्माभिना पृष्ठाः संतोऽपि शब्दादपृष्ठावा जावं परमार्थं यथार्थोपलब्धं स्वानिप्रायं वा विनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं व्यनैषुर्विनयितवन्तः सर्वदा सर्वस्य सर्वसिद्धये विनयं ग्राहितवन्तः । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यतएवं विनयात्स्वकार्यसिद्धिरिति । तदुक्तं । तस्मात्कल्याणानां सर्वेषां नाजनं विनय इति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् (अणोवसंख्या इत्यादि) संख्यानं संख्या परिच्छेदः । उप सामीप्येन संख्या उपसंख्या सम्यग्यथावस्थिता र्थपरिज्ञानं नोपसंख्याऽनुपसंख्या तथाऽनुपसंख्ययाऽपरिज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिकाः स्वाग्रहग्रस्ता इत्येतद्यथा विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युदाहृतवन्त एतच्च ते महामोक्षादिता उदादुरुदाहृतवन्तः । यथैवं सर्वस्य विनयप्रतिपत्त्या स्वार्थः स्वर्गमोक्षादिकोऽस्माकमवजासते आविर्भवति प्राप्यते इति यावत् । अनुपसंख्योदाहृतिश्च तेषामेव मवगंतव्या । तद्यथा । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षसद्भावे सति तदपास्य विनयादेवैकस्मात्तदवाह्यन्युपगमादिति । यदप्युक्तं । सर्वकल्याणनाजनं तदपि सम्यग्दर्शनादिसंज्ञवे सति विनयस्य कल्याणनाकत्वं नवति नैकस्येति तद्वद्विनायोपेतः सर्वस्य प्रवृत्तयाऽन्यत्कारण

मेवापादयति ततश्च विवक्षितार्थावज्ञासनात्तेषामेवं वादिनामज्ञानावृतत्वमेवावशिष्यते
नानिप्रेतार्थावाप्तिरित्युक्तावैनधिकाः । सांप्रतमक्रियावादिदर्शनं निराचिकीर्षुः पश्चार्धमा
ह । लवं कर्म तस्मादपशंकिमुपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनोलोकायतिकाः शा
क्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतस्तक्रिया तज्जनितोवा कर्मबंधइति । उपचारमात्रेण
त्वस्तिबंधः । तद्यथा । बद्धामुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ नचान्ये इव्यतः संति,
मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ १ ॥ तथा बौद्धानामयमन्युपगमोयथा कृणिकाः सर्वसंस्कारास्त्य
स्थितानां च कुतः क्रियेत्यक्रियावादित्वं योपि स्कंधपंचकान्युपगमस्तेषां सोपि संवृत्तमा
त्रेण न परमार्थेन यतस्तेषामयमन्युपगमस्तद्यथा विचार्यमाणाः पदार्थान् कथंचिदप्या
त्मानं विज्ञानेन समर्पयितुमलं तथा ह्यवयवी तत्त्वातत्त्वान्यां विचार्यमाणोनघटां प्रांच
ति । नाप्यवयवाः परमाणुपर्यवसानतयाऽतिसूक्ष्मत्वाज्ज्ञानगोचरतां प्रतिपद्यन्ते । विज्ञा
नमपि ज्ञेयानावेनामूर्तस्य निराकारतया न स्वरूपं विनर्त्ति । तथा चोक्तं । यथा यथार्था
श्चित्पन्ते, विविच्यन्ते तथातथा ॥ यद्येतत्स्वयमर्थेन्यो, रोचते तत्र के वयमिति । प्रब्रन्नलो
कायतिकाहि बौद्धास्तत्रानागतैः कृणैः । चशब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया
नापिच तज्जनितः कर्मबंधइति । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकवादिनः सर्वापलापितयाजवा
वशंकिनः संतो नक्रियामाहुस्तथा अक्रियआत्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः
सांख्यास्तदेवं लोकायतिकाबौद्धसांख्याअनुपसंख्यया अपरिज्ञानेनेत्येतत्पूर्वोक्तमुदाहृतव
तस्तथैव तत्त्वाज्ञानेनैवोदाहृतवतस्तद्यथास्माकमेवमन्युपगमोर्थोऽवज्ञासते युज्यमानो
नवतीति ॥ तदेवंश्लोकपूर्वाद् ई काकाक्षिगोलकन्यायेनाक्रियावादिमतेप्यायोज्यमिति ॥४॥

सम्मिस्सजावं व गिरागहीए, से मुम्मुई होइ अणाणुवाई ॥ इमं
उपरकं इममेगपरकं, आहंसु बलायतणं च कम्मं ॥ ५ ॥ ते एव
मरुंति अबुशमाणा, विरूवरूवाणि अकिरियवाई ॥ जे मा
यइत्ता बहवे मणूसा, जमंति संसारमणोवदग्गं ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते लोकायिक परवादी (वगिरागहीए के०) पोतानी वाणीयें करी
ग्रह्या अर्थने विषे पण वली पोतानेज वचने निषेध करतां थकां (सम्मिस्सजावंके०)
मिश्रजावनेज अंगीकार करेढे एटले पोते बोलता थकाज जेनी अस्ति कहे तेनीज
वली नास्ति कहे तेमज जेनी नास्ति कहे तेनीज अस्ति कहेढे एरीते मिश्रजाव जाणवो के
मके जे नास्तिक जीवादिक पदार्थनो अज्ञाव कहेढे तेपण पोते पोताना शास्त्रे करी
पोताना शिष्यने पोतानो मार्ग शिखावेढे के सर्व पदार्थ खून्यपणेढे तेवारे पोते तथा

शास्त्र अने शिष्य ए क्योळे एम नविचारे तेमाटे ए असंबंध वचनना बोलनार माटे ए ने मिश्रनाव सहित जाणवा तथा सांख्यदर्शनी एम कहेळे के आत्मा सर्वव्यापि ठे तथा अक्रियळे ए पण असमंजस बोलेळे कारणके ए दर्शनवाला एम कहेळे के प्रकृतिने वियोगें मोहळे जो एमळे तो आत्माने बंधमोहूनो सज्ञाव थाप्यो एम सिद्ध अयुं का रणके प्रकृतिनो बंध हतो तेनो वियोग थवाथी मोहू थयो एथी स्पष्ट मालम पडेळे के बंध मोहूनो सज्ञाव थयो अने बंध मोहूना सज्ञावने लीधे आत्मा सक्रियळे एवं एम नाज बोलवा उपरथी जणायळे तो पोतानाज वचनथी जेनुं स्थापन कखुं तेने पोता नाज वचनथी उभापेळे एरीते मिश्रनाव सर्व दर्शनीउनो जाणवो ए वर्णिका मात्र ल ख्युंळे (सेमुमुईहोइअण्णुवाई के०) ते अक्रियावादी आदेदेइने जे परवादीळे ते जैन मतानुसारीने अनेक हेतु दृष्टांते करी व्याकुल ठतो तेनो उत्तर आपवाने असमर्थ थाय मुमुई एटले मूक सरखो थाय अर्थात् कांइपण बोली शके नही ते दर्शनी केवो जाणवो लोके अनानुवादी एटले जिनजाषित वचन सांजलीने पढी बोलवा असमर्थ एवो ठतो मौन जावनेज अंगीकार करेइत्यर्थः हवे यद्यपि ते दर्शनीउ जैनमतानुसारीने सन्मुख बोली नशके तथापि कदाग्रहे पड्या थका पोताना पढनुं स्थापन करे तेनीरीत कहेळे. (इमंडपस्कंइममेगपस्कंके०) एम अमारो एक पद्द ठे ते एम डुपद्द जाणवो एट ले ए पद्दना शुं वखाण करिए ए अमारा पद्दने त्रीजो कोइ उभापी नशके एवो ए पद्द उत्तमळे अहीं पूर्वापर विरोध वचनळे ते नाव पांढलना मिश्रनाव कहेवाथी कखुंळे ए डु पस्क शब्दनो अर्थळे अथवा जे पोतानुं खोटुं होय तेने साचुं करे तेने उत्सूत्रजाषण कर वाने लीधे डुपद्द एटले आजवमां तथा परजवमां विमंभना थाय ए पण डुपस्क शब्दनो अर्थ ठे तथा ते परवादि जेवारे पोची नशके तेवारे (आहंसुबलायतणंचकम्मं के०) ठ लायतन एटले ठले करी बोले ते ठल त्रण प्रकारनाळे एक वाक्ठल, बीजो सामान्यठल अने त्रीजो उपचारठल एवां ठले करी बोलीने पोतानो एक पद्द स्थापन करे तथा कर्म एटले एक पद्दादि स्थापन करवाने अर्थे बोले ॥ ५ ॥ (तेएवमस्कंति के०) ते बौद्धादि क परवादीउ सत्यमार्गने अजाणता मिथ्यात्व पमळे आवखा थकां असंबंध वचन बोले एवाते (अबुझमाणा के०) तत्वने अजाणता (विरूवरूवाणिअकिरियवाई के०) विरू पेरूप नाना प्रकारना कुशास्त्रनी प्ररूपणा करे एवाते अक्रियावादि नास्तिकादिक मिथ्या ली ठे (जेमायईत्ताबहवेमणूसा के०) जेमनो मत ग्रहण करीने घणा मनुष्य मिथ्यात्वे मोह्या थका (जमंतिसंसारमणोवदग्गं के०) अनंत संसार परित्रमण करेळे ॥ ६ ॥

कुर्वाणाः सन्मिश्रीनावमस्तित्वनास्तित्वान्युपगमं ते नास्तिकादयः कुर्वन्ति । वाशब्दात्प्रतिषेधे वाच्येऽस्तित्वमेव कथयन्ति । तथाहि । नास्तिकास्तावत्स्वशिष्येन्योजीवाद्यनावप्रतिपादकं शास्त्रं वदन्तोनांतरीयकतयाऽत्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नांश्च शिष्यान् वश्यमंगीकुर्युः । सर्वशून्यत्वे त्वस्य त्रितयस्यानावान्मिश्रीनावोव्यत्ययोवा स्यादेव । तथा बौद्धादिः कश्चित्स्याद्वादिना सम्यग्धेतुदृष्टांतैर्व्याकुलीकृतः सन् (मुम्मुर्होऽस्ति) गजदन्ताषित्वेनाव्यक्तजाषी स्यात् । अथवा सूकादपि सूकोमूकमूकः स्यात् । प्राकृतशैल्या ङादसत्वाच्चैवं प्रयोगः । स्याद्वादिनोक्तं साधनमनुवदितुं शीलमस्येत्यनुवादी तन्निषेधादननुवादी व्याकुलितमनाअनुवादमपि कर्तुं न शक्नोतीति । स्वमतमाश्रित्याह । (इमं पक्षमित्यादि) इदमस्मदंगीकृतं मतमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं निष्प्रतिपक्षमित्यर्थः । इदं च परमतं द्वौ पक्षौ यस्य तद्विपक्षं सप्रतिपक्षमित्यर्थः । तथा स्याद्वादिसाधनोक्तौ बलायतनं बलं नवकंबलोदेवदत्तइत्यादिकमादुरुक्तवन्तः । चशब्दादस्य च दूषणान्नासादिकं कर्मच एकपक्षद्विपक्षादिकं । अथवा षट् आयतनानि उपादानकारणानि आश्रयद्वाराणि श्रोत्रादीर्नाड्याणि यस्य कर्मणस्तत् प्रडायतनं कर्मेत्येवमाहुः ॥ ५ ॥ तेऽक्रियावादिनश्चार्वाकबौद्धाद्याएवमाख्याति परमार्थमबुद्धमानाअजानन्तोविरूपरूपाणि नाना प्रकाराणि शास्त्राणि रूपयन्ति । तद्यथाहि दानेन महानोगोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन जावनयाच मुक्तिस्तपसा सर्वाणि सिध्यन्ति । तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरिति चत्वारि जूतान्येव सन्ति न कश्चिदात्मा । तथा बौद्धाः सर्वे क्लृप्तं निरात्मकमित्यादीनि शास्त्राणि वदन्ति ते च मूढाअज्ञानमुप्यायदर्शनमादाय गृहीत्वाऽनवदग्रमनंतं संसारं च्रमन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमक्रियावादिनामज्ञानविजृजितं दर्शयितुमाह । (सन्मिस्समित्यादि) स्वकीयया गिरा वाचा स्वान्युपगमेनैव गृहीते तस्मिन्नर्थे 'नांतरीयकतया' वा समागते सति तस्याऽयातस्यार्थस्य गिरा प्रतिषेधं कुर्वाणाः सन्मिश्रीनावमस्तित्वं नास्तित्वान्युपगमं ते लोकायतिकादयः कुर्वन्ति । चशब्दात्प्रतिषेधे प्रतिपाद्येऽस्तित्वमेव प्रतिपादयन्ति । तथा हि । लोकायतिकास्तावत्स्वशिष्येन्योजीवाद्यनावप्रतिपादकं शास्त्रं प्रतिपादयन्तोनांतरीयकतयाऽत्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नांश्च शिष्यान् वश्यमन्युपगम्येयुः । सर्वशून्यत्वे त्वस्य त्रितयस्यानावान्मिश्रीनावोव्यत्ययोवा । बौद्धाअपि मिश्रीनावमेवमुपगताः । तद्यथा । गन्ता च नास्ति कश्चिज्जतयः षड् बौद्धशासने प्रोक्ताः ॥ गम्यतइति च गतिः स्यात्तुतिः कथं शोचना बौद्धी ॥ १ ॥ तथा कर्म च नास्ति फलं चास्तीत्यसति चात्मनि कारके कथं पद्गतयोज्ञानसंतानस्यापि संतानव्यतिरेकेण संवृत्तिसत्वात् क्लृप्तस्य चास्थितत्वेन क्रियाजानान्न नानागतिसंभवः । सर्वाण्यपि कर्माण्यबंधनानि प्ररूपयन्ति स्वागमे । तथा पंच

जातकशतानि च बुद्धस्योपदिशन्ति । तथा । मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पा-
द्य ॥ अर्हद्दधं च कृत्वा स्तूपं नित्वा च पंचैते ॥ १ ॥ निरंतरमावीचिनरकं यांत्येवमादिक
स्यागमस्य सर्वशून्यत्वे प्रणयनमयुक्तिसंगतं स्यात् । तथा । जातिजरामरणरोगशोकोत्तम
मध्यमाधमत्वानि च नस्युः । एषएव च नानाविधकर्मविपाकोजीवास्तित्वं कर्तृत्वं कर्म
वत्त्वं चावेदयति । तथा । गंधर्वनगरतुल्या, माया स्वप्नोपपातधनसदृशा ॥ मृगतृष्णानीहारां
बुचंडिकाजातचक्रसमाश्रितं नाषणाञ्च स्पष्टमेव मिश्रीजावोपगमनं बौद्धानामिति । यदि
वा नानाविधकर्मविपाकान्युपगमात्तेषां व्यत्ययएवेति । तथाचोक्तं । यदि शून्यस्तव पद्मो,
मत्पद्मनिवारकः कथं जवति ॥ अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पद्मएवासावित्यादि । त
देवं बौद्धाः पूर्वोक्तया नीत्या मिश्रीजावमुपगतानास्तित्वं प्रतिपादयंतोऽस्तित्वमेव प्रति
पादयन्ति । तथा सांख्याअपि सर्वव्यापितया अक्रियमात्मानमन्युपगम्य प्रकृतिवियोगा
न्मोहसज्जावं प्रतिपादयंतस्तेष्व्यात्मनोबंधं मोहं च स्ववाचा प्रतिपादयन्ति । ततश्च बंध
मोहसज्जावे सति स्वकीयया गिरा सक्रियत्वे गृहीते सत्यात्मनः सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति य
तो न क्रियामंतरेण बंधमोहौ घटेते । वाशब्दादक्रियत्वे प्रतिपाद्ये व्यत्ययएव सक्रियत्वं
तेषां स्ववाचा प्रतिपाद्यते । तदेवं लोकायतिकाः सर्वे जावान्युपगमेन क्रियाजावं प्रतिपा
दयन्ति । बौद्धाश्च क्लृप्तत्वात्सर्वशून्यत्वाच्चक्रियामेवान्युपगमयंतः स्वकीयागमप्रणयनेन
चोदिताः संतः सन्मिश्रीजावं स्ववाचैव प्रतिपादयन्ते । तथा सांख्याश्चाक्रियमात्मानमन्युप
गमन्तोबंधमोहसज्जावं च स्वान्युपगमेनैव सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति । व्यत्ययं चैतत्प्रतिपादि
तं । यदिवा बौद्धादिः कश्चित्स्याद्वादिनासम्यग्धेतुदृष्टांतैर्व्याकुलीक्रियमाणः सन् सम्यग्
त्तरं दातुमसमर्थोयत्किंचन नाषितया (मुम्मुर्होइति) गजदनाषित्वेनाऽव्यक्तनाषी जवति ।
यदिवा प्राकृतशैल्या ठांदसत्वाच्चायमर्थोऽष्टव्यः । तद्यथा । मूकादपि मूकोमूकमूकोज
वति । एतदेव दर्शयति । स्याद्वादिनोक्तं साधनमनुवदितुं शीलमस्येत्यनुवादी तत्प्रतिषे
धादननुवादी सधेतुनिर्व्याकुलितमनामौनमेव प्रतिपाद्यतइति नावः । अनुनाष्य च प्रति
पद्मसाधनं तथाऽदूषयित्वा च स्वपदं प्रतिपादयन्ति । तद्यथा । इदमस्मदन्युपगतं दर्शन
मेकः पद्मोस्येति एकपद्मप्रतिपद्मतयैकांतिकमविरुद्धार्थानिधायितया निष्प्रतिबाधं पूर्वा
पराविरुद्धमित्यर्थः । इदं चैवंचूतमपि सदित्याह । द्वौपद्मावस्येति द्विपदं सप्रतिपद्मनै
कांतिकं पूर्वापरविरुद्धार्थानिधायितया विरोधिवचनमित्यर्थः । यथाच विरोधिवचनत्वं
तेषां तथा प्राग्दर्शितमेव । यदि त्वेतदस्मदीयं दर्शनं द्वौपद्मावस्येति द्विपदं कर्मबंधनिर्ज
रणं प्रतिपद्मद्वयसमाश्रयणात् । तत्समाश्रयणं चेहामुत्र वेदना चौरपारदारिकादीना
मिव । तेहि करचरणनासिकादिकामिहैव पुष्पकल्पां स्वकर्मणोविडंबनामनुनवंत्यमुत्र
च नरकादौ तत्फलचूतां वेदनां समनुजवंतीति । एवमन्यदपि कर्मोन्नयवेद्यमन्युपगम्य

ते । तच्चेदं । प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादिपूर्ववत् । तथेदमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं इहैव जन्म
 नि तस्य वेद्यत्वात् । तच्चेदमविज्ञोपचितं परज्ञोपचितमीर्यापथं स्वप्नादिकं चेति । तदेवं
 स्याद्वादिनानियुक्ताः स्वदर्शनमेवमनंतरोक्तया नीत्या प्रतिपादयन्ति । तथा स्याद्वादिसा
 धनोक्तौ बलायतनं बलं नवकंबलोदेवदत्तइत्यादिकमाहुर्मुक्तवन्तः । च शब्दादन्यच्च दूष
 णाज्ज्ञानादिकं । तथा कर्मच एकपक्षद्विपक्षदिकं प्रतिपादितवन्तइति । यदिवा षडाय
 तनानि उपादानकारणानि आश्रवद्वाराणि श्रोत्रेन्द्रियादीनि यस्य कर्मणस्तत्पडायतनं
 कर्मेत्येवमाहुरिति ॥५॥ सांप्रतमेव तदूषणायाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ते चार्वाकबौ
 द्वादयोऽक्रियावादिनएवमाचक्षते । सद्भावमबुध्यमानामिष्यामलपटलजृतात्मानः परमा
 त्मानं च व्युद्ग्राह्यंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि शास्त्राणि प्ररूपयन्ति । तद्यथा ।
 दानेन महानोगोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ ज्ञावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि सि
 ध्यन्ति ॥ १ ॥ तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरित्येतान्येव चत्वारि जूतानि विद्यन्ते नापरः क
 श्चित्सुखदुःखजागात्मा विद्यते । यदि चैतान्यप्यविचारितरमणीयानि न परमार्थतः सं
 तीति स्वर्मेज्जालमरुमरीचिकानिचयद्विचंडादिप्रतिज्ञासरूपत्वात्सर्वस्येति । तथा सर्व
 कृणिकं निरात्मकं मुक्तिस्तु शून्यता दृष्टेस्तदर्थः शेषज्ञावनाइत्यादीनि नानाविधानि शा
 स्त्राणि व्युद्ग्राह्यंत्यक्रियात्मानोऽक्रियावादिनइति । तेच परमार्थमबुध्यमानायदर्शनमा
 दाय गृहीत्वा बहवोमनुष्याः संसारमनवदग्रमपर्यवसानमरहृदृष्टीन्यायेन त्रमन्ति पर्य
 टन्ति । तथाहि । लोकायतिकानां सर्वशून्यत्वे प्रतिपाद्ये न प्रमाणमस्ति । तथाचोक्तं ।
 तत्त्वान्युपहतानीति, युक्त्यर्ज्ञावेन सिध्यति ॥ नास्ति चेत्सैव नस्तत्त्वं, तत्सिद्धौ सर्वमस्तु
 सत् ॥ १ ॥ नच तत्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । अतीतानागतज्ञावतया पितृनिबंधनस्यापि
 व्यवहारस्यासिद्धेस्ततः सर्वसंव्यवहारोद्भेदः स्यादिति । बौद्धानामप्यत्यंतकृणिकत्वेन व
 स्तुत्वानावः प्रसज्जति । तथाहि । 'यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सत् । नच कृ
 णः क्रमेणार्थक्रियां करोति । कृणिकत्वहानेर्नापि यौगपद्येन तत्कार्याणामेकस्मिन्नेव कृ
 णे सर्वकार्यापत्तेर्नचैतदृष्टमिष्टं वा । नच ज्ञानाधारमात्मानं गुणिनमंतरेण गुणजुतस्य सं
 कलनाप्रत्ययस्य सद्भावइत्येतच्च प्रागुक्तप्रायं । यच्चोक्तं दानेनमहानोगो,इत्यादि तदार्ह
 तैरपि कथंचिदिष्यतएवेति नचान्युपगमाएव बाधायैप्रकल्प्यंतइति ॥ ६ ॥

णाश्चो उएइ ए अहमेति, ए चंदिमा वडूति हीयती वा ॥ स

खिला ए संदंति ए वयंति वाया, वंजो एियतो कसिणे दु लोए

॥७॥ जहाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाइ एो परसति हीणणे

ते ॥ संतंपि ते एवमकिरियवाई, किरियं ए परसंति निरुद्धपन्ना ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे सर्व शून्यवादिनो जेद कहेले. ते शून्यवादी एम कहेले के समस्त लोक प्रसिद्ध जगत्प्रदीप समान एवो (एणइच्चो के०) सूर्य नथी वली ते सूर्य (एउएइके०) उगतो नथी तथा (एअब्भमेति के०) अस्तपण थातो नथी ए जे देदीप्यमान सूर्य मंजल देखायले ते मात्र चित्तनो त्रम जाणवो मृगतृष्णा समान ए सर्व त्रमले तथा (एचंदिमावडुति हीयती के०) चंडमानी कला वृद्धि पामती नथी तेम हीन पण थती नथी एटले शुक्ल पद्मादिने विपे जे वृद्धि प्रमुख चंडमानी देखायले ते सर्व त्रम ले (वा के०) अथवा तथा (सलिला के०) नदीना पाणी ते (एसंदंति के०) नथी श्रवता एटले नदी-हृदादिक पण नथी तथा (एवयंतिवाया के०) वायरो पण वातो नथी (वंजोणियतो कसिणे दुलोए के०) तो दु इति निश्चे ए लोक संपूर्ण वंध्यसमा न अर्थ शून्य ले अर्थात् ए जगतमां कांइज नथी जे कांइ देखायले ते सर्व स्वप्नेंज्जाल समान जाणवुं ॥ ७ ॥ (जहाहि अंधेसह जोतिणावि के०) जेम जाति अंध एटले नेत्रहीन पुरुष दीपे करी सहित ठतां पण (हीणणेत्ते के०) हीननेत्रपणाने लीधे (रूवाइ के०) रूपादिक जे घटपटादिक विद्यमान पदार्थोले तेने (एोपस्सति के०) देखी शके नही (संतंपिते एवमकिरियवाई के०) तेम ते अक्रियावादिउमां ठतिक्रि या विद्यमान ठता पण ते (किरियं के०) क्रियाने (निरुद्धपन्ना के०) जेमनी प्रज्ञा एटले बुद्धिनिरोध अइले अर्थात् बुद्धिहीन एवाते अक्रियावादी लोको पोतामां क्रिया विद्यमान ठता पण तेने (एपस्संतिके०) मिथ्यात्वादिक दोपेकरी नथी देखता. ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—आदित्योनोज्ज्वलति नास्तमेति । कोर्थः । आदित्यएव तावन्न विद्यते कु तस्तस्योज्जमनमस्तगमनं च । यच्चेदं ज्वलत्तेजोमंडलं दृश्यते तद्भातमतीनां द्विचंद्रप्र तिजासमृगतृष्णातुल्यमिति । तथा न चंद्रमावर्धते हीयते वा सलिलानि पर्वतनिर्जरेन्यो न स्यंदंते न स्रवंति वातान वांति । किंबहुना कृत्स्नः संपूर्णोप्ययं लोकोवंध्योर्थशू न्योनियतोनिश्चितो जावरूपइत्यर्थः । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्नेंज्जालप्रायमि ति ॥ ७ ॥ यथाह्यंधोजात्यंधः पश्चाद्वा हीननेत्रोगतचक्षुर्घटपटादिरूपाणि ज्योतिषा प्रदीपादिनाऽपि सहवर्तमानोन पश्यति । एवंतेप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु न क्रियां चास्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा न पश्यंति । यतोनिरुद्धाश्चाह्लादिता प्रज्ञा ज्ञानं येषांते निरुद्धप्रज्ञाः अतएव ते न जानंतीति ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनरपि शून्यमताविर्भावनायाह । (एणइच्चो उएईत्यादि) सर्वशून्यवादि नोह्यक्रियावादिनः सर्वाथ्यक्कामादित्योज्जमनादिकामेव क्रियां तावन्निरुंधंतीति दर्शयति । आदित्योहि सर्वजनप्रतीतो जगत्प्रदीपकल्पोदिवसादिकालविजागकालकारी सएव तावन्न

विद्यते कुतस्तस्योज्ज्वलनमस्तगमनं वा । यच्च जाज्वल्यमानं तेजोमंडलं दृश्यते तद्भा-
तमतीनां द्विचंद्रादिप्रतिभासं मृगतृष्णिकाकल्पं वर्तते । तथा न चंद्रमावर्धते शुक्लपट्टे
नाप्युत्तरपट्टे प्रतिदिनमपह्रीयते नसंधानसलिलानि उदकानि स्यंदंते पर्वतनिर्जरेभ्यो
न स्रवंति तथा वाताः सततगतयोन वांति । किंबहुनोक्तेन कृत्स्नोप्ययं लोकोवंध्यो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितोभावरूप इति यावत् । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्नेऽ-
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामाह (जहाहि अंधे इत्यादि) यथा ह्यंधोजात्यंधः
पश्चाद्वा हीननेत्रोऽपगतचक्षुः रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि सहवर्त-
मानोन पश्यति नोपलभते एवं तेऽप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु तत्क्रियां
चाऽस्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा क्रियां न पश्यन्ति । किमिति यतो निरुद्धा आह्लादि-
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालांगनादिप्र-
तीतः समस्तांधकारक्षयकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योज्ज्वलः प्रत्यहं नवन्नोपलक्ष्य-
ते । तत्क्रियाच देशादेशांतरावाह्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । चंद्रमाश्च प्रत्यहं
ह्रीयमाणः समस्तक्षयं यावत्पुनः कलानिवृद्ध्या प्रवर्धमानः संपूर्णावस्थायां यावदध्य-
क्षेणैवोपलक्ष्यते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविलाः स्यंदंत्योदृश्यन्ते वायवश्च
वातावृद्धनंगकंपादिनिरनुमीयन्ते । यच्चोक्तं नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकल्पमि-
ति तदसत् । यतः सर्वाभावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्यानावात्मायाया एवाऽभावः
स्यात् । यश्च मायां प्रतिपादयेत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवानावात्कुतस्त-
द्व्यवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थायां सत्यां व्यवस्थाप्यते तस्याअभावे त-
स्याप्यभावः स्यात्ततः स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तन्नांतरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप-
गता नवति तदन्युपगमे च सर्वशून्यत्वहानिः । नच स्वप्नोप्यभावरूप एव स्वप्नेऽनुभूतादेः
संज्ञावात् । तथा चोक्तं । अणुद्वयदिष्ठचिंतिय, सुयपयद्विपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्स
निमित्ताई पुष्पं पावंच एजावो ॥ १ ॥ इज्जालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद-
भावेतु केन कस्य चैज्जालं व्यवस्थाप्येत । द्विचंद्रप्रतिभासोपि रात्रौ सत्यामेकस्मिंश्च
चंद्रमस्युपलंनकसंज्ञावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । नचानावः कस्यचिदप्यत्यंततुल्यरूपोस्ति ।
शशविषाणकूर्मरोमगगनारविंदादीनामत्यंतानावप्रसिद्धानां समासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याना-
वोन प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । शशोप्यस्ति विषाणमप्यस्ति किंत्वत्र शशम-
स्तकसमवायिविषाणं नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेवं संबंधमात्रमत्र निदिध्यते नात्यं-
तिकोवस्त्वभाव इति । एवमन्यत्रापि इष्टव्यमिति । तदेवं विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका-
यां क्रियायां निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाश्चक्रियावादमाश्रिता इति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव-
स्थितार्थवेदिनोनवन्ति । तथाहि । अवधिमनःपर्यायकेवलज्ञानिनस्त्रैलोक्योदरविवरच-

तिनः पदार्थान् करतलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तश्रुतज्ञानिनोपि आगमबलेनातीतानागतानर्थान् विदन्ति । येऽप्यन्येऽष्टांगनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादिपदार्थपरिच्छेदं विदधति ॥ ७ ॥

संवहरं सुविणं लक्षणं च, निमित्तदेहं च उपाइयं च ॥ अष्टंगमेयं बहवे अहिता, लोगंसि जाणंति अणागताइं ॥ ९ ॥ केई निमित्ता तहिया नवंति, केसिं च तं विप्पडिणति एणं ॥ तेविज्जनावं अणहिज्जमाणा, आहंसु विज्जापरिमोक्कमेव ॥ पाठांतरे ॥
(जाणासु लोगंसि वयंति मंदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवहरं के०) ज्योतिषग्रंथ (सुविणं के०) स्वप्न शुनाशुनना शास्त्र (लक्षणं के०) श्रीवत्सादिक लक्षण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द थकी अन्यंतर नेदरूप पण जाणवा तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहं के०) देहना लक्षण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाइयं के०) उत्पात ते नूमिकंपादिकनी सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टंगमेयंबहवेअहिता के०) अष्टांगनिमित्तनुं घणा लोक पठन करीने अर्थात् अष्टांगनिमित्त नणीने (लोगंसिजाणंतिअणागताइं के०) आलो कने विषे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणेवे. तेदलुं पण ए शून्यवादी जाणता न थो जेम कोइ संनिपाती यथातथ्य वस्तुने उलखे नही तेना दृष्टांते ए शून्यवादी पण जाणीलेवा ॥ ९ ॥ तेमां वली (केईनिमित्तातहियानवंति के०) कोइएक निमित्तियार्थे पोताना मुख थकी निमित्त प्रकाश्यो थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज थायवे एट ले साचो थायवे वली (केसिंचतंविप्पडिणतिएणं के०) कोईकनो निमित्तादि ज्ञान विपर्यासपणाने पामेवे एटले विघटेवे तथा (तेविज्जनावंअणहिज्जमाणा के०) ते ए वी विद्याना नावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण नएथा थका कहेवे के (आहंसुविज्जापरिमोक्कमेव के०) अथवा पाठांतरे (जाणासुलोगंसिवयंतिमंदाके०) कोइएक मंद एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेवेके अमेज आलोक मांहे अशेष एटले समस्त नावने जाणीयें ठैये ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सांवत्सरं ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादकोग्रंथः स्वप्नः । लक्षणं श्रीवत्सादिकं । निमित्तं शकुनादिकं । देहे नवं देहं मषतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुत्कापातदिग्दा हादिकमित्यादि । अष्टांगनिमित्तं । यथा नौमं १ उत्पातं २ स्वप्नं ३ आंतरिक्षं ४ आंगं ५ स्वरं ६ लक्षणं ७ व्यंजनमित्येवं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गतं सुखदुःखादिसूचकं नि

मिन्नमधीत्य लोकेऽतीतानागतानि वस्तूनि जानन्ति । नच शून्यादिष्वेतद् घटते तस्मादप्रमा
 एकमेव तैरुच्यते ॥ ए ॥ परानिप्रायमाह । (केऽनिमित्तेत्यादि) ढांदसत्वाल्लिंगव्यत्ययः ।
 कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवंति । केषांचित्तु निमित्तानां निमित्तवेदिनां वा
 तन्निमित्तज्ञानं विपर्यासं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारोद्दृश्यते किंपुन
 स्तीर्थिकानां । तदेवं निमित्ते व्यनिचारमुपलभ्यतेऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावं विद्यामन
 धीयानाः (आहंसुविज्ञापनिमोक्तमेव) विद्यायाः श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोहं
 परित्यागमाहुः । अथवा क्रियायाअज्ञावाद्द्विद्यया ज्ञानेनैव मोहं कर्मद्वयरूपमाहुरिति ।
 क्वचिच्चरमपादस्यैवं पाठः । (जाणासुलोगंसिवयंतिमंदन्ति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव
 लोके जावान् वयं जानीमस्ति मंदाजडावदन्ति । मंदत्वं कथमिति चेदुच्यते । सम्यग्विलो
 कितस्य निमित्तस्य नास्ति व्यनिचारः । यत्रापि दृश्यते व्यनिचारः सोऽप्यज्ञाततादृग
 न्यनिमित्तसद्भावात् । यथा किल बुद्धः स्वशिष्यानाकार्यउक्तवान् । द्वादशवार्षिकमत्र ड
 निहं जावि । यूयं देशांतरं गच्छत । तेच गच्छंतस्तेनैव निपिडा . । मागच्छत यूयं इहाद्यैव
 पुण्यवान् महासत्त्वः संजातस्तत्प्रज्ञावात्सुनिहं नविष्यतीति । तदेवमन्यनिमित्तसद्भावा
 न्नकथंचिन्निमित्तव्यनिचारइति ॥ १० ॥

॥ टीका—तदाह । (संवत्सरमित्यादि) सांवत्सरमिति ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादको
 ग्रंथः स्वप्नस्तमधीत्य । लक्ष्णं श्रीवत्सादिकं । च शब्दादांतरबाह्यचेदनिन्नं निमित्तं वाक्प्रश
 स्तशकुनादिकं । देहे नवं देहं मपकतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुल्कापातदिग्दाहनि
 र्घातनूमिकंपादिकं । तथाष्टांगं च निमित्तमधीत्य । तद्यथा । जौममुत्पातमांतरिक्षमांगं स्व
 रं लक्ष्णं व्यंजनमित्येवं रूपं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुविनिर्गतं सुखदुःखजीवितमरण
 लाजाऽलाजादिसंसूचकं निमित्तमधीत्य लोकेऽस्मिन्नतीतानि वस्तूनि अनागतानिच जा
 नन्ति परिबिंदन्ति । नच शून्यादिवादेष्वेतद् घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरनिधीयतइति ।
 एवंव्याख्याते सति आह परः । नतु व्यनिचार्यपि श्रुतमुपलभ्यते । तथाहि । चतुर्दशपूर्व
 विदामपि षट्स्थानपतितत्वमागमउद्घुष्यते किंपुनरष्टांगनिमित्तशास्त्रविदां । अत्र चांगव
 र्जितानां निमित्तशास्त्राणामानुष्ठुजेन ब्रह्मसा त्रयोदशशतानि सूत्रं तावंत्येव सहस्राणि
 वृत्तिस्ता वत्प्रमाणलक्षणा परिभाषेति । अंगस्य त्रयोदशसहस्राणि सूत्रं तत्परिमाणल
 क्षणा वृत्तिपरिमितं वार्तिकमिति ॥ ए ॥ तदेवमष्टांगनिमित्तवेदिनामपि परस्परतः षट्
 स्थानपतितत्वेन व्यनिचारित्वमतइदमाह । (केऽनिमित्ताइत्यादि) ढांदसत्वात्प्राकृतशै
 ल्या वा लिंगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवंति । केषांचित्तु नि
 मित्तानां निमित्तवेदिनां वा बुद्धिवैकल्यात्तथाविधद्वयोपशमानावेन तन्निमित्तज्ञानं वि

पर्यासं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारः समुपलभ्यते किंपुनस्तीर्थिका
नां । तदेवं निमित्तशास्त्रस्य व्यनिचारमुपलभ्यते ऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावमनधीयानाः
संतोनिमित्तं तथा चान्यथा च नवतीति मत्वा ते (आहंसुविज्ञापलिमोस्कमेव) विद्या
याः श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोहं परित्यागमादुरुक्तवन्तः । यदिवा क्रियायाश्च
जावादिद्यया ज्ञानेनैव मोहं सर्वकर्मच्युतिलक्षणमादुरिति ! कचिच्चरमपादस्यैवं पाठः
(जाणासुलोगंसिवयंतिमंदति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोकमस्मिन् वा लोके जावा
न स्वयं जानीमएवं मंदाजडावदंति । नच निमित्तस्य तथ्यता । तथाहि । कस्यचित्क्व
चित्कृतेऽपि गह्वतः कार्यसिद्धिदर्शनाह्णकुनसद्भावेपि कार्यविधातदर्शनादतोनिमित्तबले
नादेशविधायिनां मृषावादएव केवलमिति । नैतदस्ति । नहि सम्यगधीतस्य श्रुतस्यार्थे
विसंवादोऽस्ति । यदपि षट्स्थानपतितत्वमुद्घोष्यते तदपि पुरुषाश्रितकृत्योपशमवशेन ।
नच प्रमाणानासव्यनिचारे सम्यक्प्रमाणव्यनिचाराशंकां कर्तुं युज्यते । तथाहि । 'मरु
मरीचिकानिचये जलग्राहि प्रत्यहं व्यनिचरतीति कृत्वा किंसत्यजलग्राहिणोपि प्रत्यह
स्य व्यनिचारोयुक्तिसंगतो नवति । नहि मशकवर्तिरग्निसिद्धावुपदिश्यमाना व्यनिचारि
णीति सत्यधूमस्यापि व्यनिचारो नहि सुविवेचितकार्यकारणं व्यनिचरतीति । ततश्च प्र
मातुरयमपराधोन प्रमाणस्यैव सुविवेचितं निमित्तं श्रुतमपि न व्यनिचरतीति । यश्च
कृतेपि कार्यसिद्धिदर्शनेन व्यनिचारः शंक्यते सोऽनुपपन्नः । तथाहि । कार्याकृतात्
कृतेपि गह्वतः कार्यसिद्धिः सापांतरालेतरशोजननिमित्तबलात्संजातेत्येवमवगंतव्यं ।
शोजननिमित्तप्रस्थितस्यापीतरनिमित्तबलात्कार्यव्याघातइति । तथाच श्रुतिः । किल बु
द्धः स्वशिष्यानाहूयोक्तवान् यथा द्वादशवार्षिकमत्र दुर्निहं नविष्यतीत्यतोदेशांतराणि
गह्वत यूयं ते तद्वचनाज्जहंतस्तेनैव प्रतिषिद्धायथा मागह्वत यूयमिहाद्यैव पुण्यवान् म
हासत्वः संजातस्तत्प्रजावात्सुनिहं नविष्यति । तदेवमंतरा परनिमित्तसद्भावाच्च व्यनि
चारशंकेति स्थितं ॥ १० ॥

ते एवमस्कंति समिच्च लोगं, तहा तहा समणा माहणा य ॥
सयं कडं एन्नकडं च डुस्कं, आहंसुविज्ञा चरणं पमोस्कं ॥ ११ ॥
ते चरकुलोगंसिह एणायगा उ, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ॥ त
हा तहा सासयमाहु लोए, जंसी पया माएव संपगाढा ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे क्रियावादीनो मत दूषवेळे. (ते एवमस्कंतिसमिच्चलोगं के०) जे एकली
मात्र क्रिया करवा थकीज मोहनी वाढना करेळे ते क्रियावादि एवीरीते आख्याति एट

ले कहेते ते पोताने अनिप्राये लोकने जाणीने अमे यथावस्थित तत्त्वना जाणवैए ए वीरीते बोलीने क्रियानुं स्थापन करेते (तद्वातद्वासमणामाहणाय के०) तथा तथा ए टले ते ते प्रकारें अर्थात् जेवा जेवा प्रकारनी क्रिया प्रवर्त्ते तेम तेम एटले तेवा तेवा प्रकारनुं स्वर्ग नरकादिक फल पण जाणवुं एरीते ते शाक्यादिकना श्रमण ब्राह्मण क्रियाथकीज सिद्धि कहेते. (सयंकडंणन्नकडंचडुस्कं के०) तथाजे कांइ आ जगत् मांहे दुःख सुखते ते सर्व पोतानुं करेलुं तथा परनुं करेलुं पण नथाय परंतु सर्व नवितव्यतानुं करेलुं थायते हवे एमना मतनुं निराकरण करेते (आहंसुविज्ञाचरणंपमोस्कं के०) तीर्थंकर गणधरादिक विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र एणेकरी मोक्षते एट ले संसारीजीवोने ज्ञान अने क्रियानेसंयोगे करी प्रकर्षे जैनमार्गे मोक्षते एम कहेते. ॥ ११ ॥ (तेचरकुलोगंसिद्धान्तगाउ के०) ते तीर्थंकर गणधरादिक केवाते तोके लो कमांहे चक्रुने स्थानकेते तथा आ लोकने विषे नायक एटले स्वामि ठता (मग्गाणुसा संतिहितंपयाणं के०) आलोकने विषे पोताना प्रजालोकने आ नवे तथा परनवे हित कारी एवो सम्यक् धर्म मार्गे प्रकाशेते. (तद्वातद्वासासयमाहुलोएके०) तथा तथा एटले जेवा जेवा प्रकारें ए लोक पंचास्तिकायरूप ते इव्यास्तिक नयना अनिप्राये शाश्वतो थाय तेवा तेवा प्रकारे कहे अथवा जेम जेम रागद्वेषनी वृद्धि तेम तेम संसारनी वृद्धि थाय एम कहे (जंसीके०) जे संसारने विषे (पयासंपगाढा के०) प्रजा एटले जीव ते राग द्वेषे व्याप्त ठता नाना प्रकारे रह्याते (माणवके०) तो हे मानव तुं एम जाण ॥ ११ ॥

॥ दीपिका— अथ क्रियावादिमतमाह । ये क्रियातएव मोक्षमिहंति तएवमाख्यां ति । स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तु ज्ञातारइत्यंगीकृत्य सर्वमस्त्येवेति सनिश्चयं कथयंति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथातथा स्वर्गनरकादिफलमिति । ते श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सि धिमिहंति । तथा यत्किंचित्संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमात्मनाऽन्येन कालेश्च रादिना । नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र हि अक्रियत्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयोः संनवः स्यादिति । (तस्मादाहंसु विज्ञाचरणं पमोस्कंति) विद्याज्ञानं । चरणक्रिया । ते हे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति समासंकृत्वा अर्श्यादित्वान्मत्वर्थीयोचप्रत्ययः । अ सौ विद्याचरणोमोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । एवंविधं मोक्षमाहुस्तीर्थिकृदादयः ॥ ११ ॥ ते तीर्थंकरादयश्चास्मिन् लोके चक्रुर्लोचनतुल्यइत्यर्थः । ते लोके नायकाः प्रधानाः । तुर्विशेषणे । मार्गे ज्ञानादिकं प्रजानां हितं प्राणिनामनर्थवारकं सज्जतिप्रापकं चानुजाणं ते कथयंति तथा तथा शाश्वतं लोकं संसारमाहुर्जिनाः । यथायथा मिथ्यात्ववृद्धिः ।

तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्याः सर्वेऽपि कर्मबंधाः संज्ञाव्यंते । कर्मबंधाच्च संसारवृद्धिः । अथवा यथायथा रागद्वेषवृद्धिस्तथा तथा संसारोऽपि शाश्वतइत्याहुः । यस्मिन्संसारे प्रजाजंतवः हेमानव संप्रगाढाः स्थिताः ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं क्रियावादिमतं दुदूषयिषुस्तन्मतमाविष्कुर्वन्नाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ये क्रियातएव ज्ञाननिरपेक्षायादीक्षादिलक्षणाया मोक्षमिच्छन्ति तेऽप्येवमाख्यातिं तद्यथा । अस्ति माता पिता अस्ति सुत्रीणस्य कर्मणः फलमिति । किं कृत्वा तएवं कथयन्ति क्रियातएव सर्वं सिध्यतीति स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किं वयं यथावस्थितवस्तुनो ज्ञातारइत्येवमन्युपगम्य सर्वमस्त्येवेत्येवं सावधारणं प्रतिपादयन्ति न कथंचिन्नास्तीति कथमाख्याति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथा तथा स्वर्गनरकादिकं फलमिति ते च श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सिद्धिमिच्छन्ति । किंच यत् किमपि संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमेवात्मना कृतं नान्येन कालेश्वरादिना नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र ह्यक्रियात्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयोः संभवः स्यादेवं च कृतनाशाकृतागमौ स्यातां । अत्रोच्यते । सत्यमस्यात्मसुखदुःखादिकं । नत्वस्त्येव । तथाहि । यद्यस्त्येवं सावधारणमुच्येत ततश्च न कथंचिन्नास्तीत्यापन्नमेवं च सति सर्वं सर्वात्मकमापद्येत । तथाच सर्वलोकस्य व्यवहारोद्देशकः स्यात् । नच ज्ञानरहितायाः क्रियायाः सिद्धिस्तदुपायपरिज्ञानाच्चावात् । नचोपायमंतरेणोपेयमवाप्यतइति प्रतीतं । सर्वा हि क्रिया ज्ञानवत्येव फलवत्युपलक्ष्यते । उक्तंच । ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव निंदाप्रदेषमत्सरैः ॥ उपेक्षितैश्च विमैश्च ज्ञानघ्नं कर्म बध्यते ॥ १ ॥ पठमं नाणं तउ दया, एवं चिच्छति सबसंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किंवा माहीठेयपावयं ॥ १ ॥ इत्यतो ज्ञानस्यापि प्राधान्यं नापि ज्ञानादेव सिद्धिः क्रियारहितस्य पंगोरिव कार्यसिद्धेरनुपपत्तिरित्यालोच्याह । (आहंसुविज्ञाचरणं पमोस्कंति) न ज्ञाननिरपेक्षायाः क्रियायाः सिद्धिरंधस्येव नापि क्रियाविकलस्य ज्ञानस्य पंगोरित्येवमवगम्यादुरुक्तवंतस्तीर्थकरगणधरादयः । किमाहुः । मोक्षं । कथं । विद्यां च ज्ञानं चरणं च क्रिया ते द्वे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति विगृह्यार्थादित्वान्मत्वर्थीयोच् । असौ विद्याचरणो मोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । तमेवं साध्यं मोक्षं प्रतिपादयन्ति । यदिवान्यथा वा पातनिका केनैतानि समवसरणानि प्रतिपादितानि । यच्चोक्तं यच्च वक्ष्यते इत्येतदाशंक्याह । (तेऽप्यमस्कंतीत्यादि) अनिरुद्धा कचिदप्यस्वलजिता प्रज्ञायते ऽनयेति प्रज्ञा ज्ञानं येषां तीर्थकृतां तेऽनिरुद्धप्रज्ञास्तएवमनंतरोक्तया प्रक्रियया सम्यगाख्यातिं प्रतिपादयन्ति । लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं स्थावरजंगमाख्यं वा समेत्य केवलज्ञानेन करतलामलकन्यायेन ज्ञात्वा

तथागतास्तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गताः श्रमणाः साधवो ब्राह्मणाः संयताऽसंयताः ।
 लौकिकी वाचोयुक्तिः । किञ्चूतास्तएवमाख्यांतीति संबंधः । तथातथेति वा क्वचित्पा
 तः । यथायथा समाधिमार्गो व्यवस्थितस्तथा तथा कथयंति । एतच्च कथयंति । यथा
 यत्किञ्चित्संसारान्तर्गतानामसुमतां दुःखमसातोदयस्वप्नावं तत्प्रतिपक्षनूतं च सातोदया
 पादितं सुखं तत्स्वयमात्मना कृतं नान्येन कालेश्वरादिना कृतमिति । तथा चोक्तं ।
 सद्यो पुत्रकयाणं, कम्माणं पावणं फलविवागं ॥ अवरारहे सुगुणेषु य एभिन्नमि
 त्तं परो होऽ ॥ १ ॥ एतच्चादुस्तीर्थकरणधरादयः । तथा । विद्या ज्ञानं चरणं चा
 रित्रं क्रिया तत्प्रधानो मोक्षस्तमुक्तवन्तो न ज्ञानक्रियान्यां परस्परनिरपेक्षान्यामिति । तथा
 चोक्तं । क्रियां च संज्ञानवियोगनिष्फलां क्रियाविहीनां च विबोधसंपदं ॥ निरङ्गताक्ते
 शसमूहशान्तये, त्वया शिवाया लिखितेव पद्यतिः ॥ १ ॥ ११ ॥ किञ्च (तेचस्कुलोगंसि
 ह्येत्यादि) ते तीर्थकरणगणधरादयोऽतिशयज्ञानिनोऽस्मिन् लोके चक्षुरिव चक्षुर्वर्ते
 ते । यथाहि चक्षुर्योग्यदेशावस्थितान् पदार्थान् परिब्रूयन्ति । एवं तेऽपि लोकस्य यथा
 वस्थितपदार्थाविष्करणं कारयन्ति । यथाऽस्मिन् लोके ते नायकाः प्रधानाः । तुशब्दो
 विशेषणः । सङ्गपदेशदानतोवा नायका इत्येतदाह । मार्गं ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं अनुशासं
 ति कथयन्ति प्रजायन्त इति प्रजाः प्राणिनस्तेषां । किञ्चूतं । हितं सज्जतिप्रापकमनर्थनिवार
 कं । किञ्च चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके पञ्चास्तिकायात्मके वा येन प्रकारेण इव्यास्तिकनया
 निप्रायेण यदस्तु शाश्वतं तत्तथा आदुरुक्तवन्तः । यदिवा लोकोयं प्राणिगणः संसारां
 तर्वर्ती यथायथा शाश्वतो न भवति तथातथैवाहुः । तथा । यथायथा मिथ्यादर्शनाजित्
 द्विस्तथा तथा शाश्वतोलोकः । तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्याः सर्वे एव कर्मबंधाः सं
 नाव्यन्त इति । तथाच महारंजादिनिश्चतुर्निः स्थानैर्जीवानरकायुष्कं यावन्निवर्तयन्ति ताव
 त्संसारानुबेद इति । अथवा यथायथा रागद्वेषादित्द्विस्तथा तथा संसारोपि शाश्वत इ
 त्याहुः । यथायथा च कर्मोपचयमात्रा तथातथैव संसारानित्द्विरिति । दुष्टमनोवाक्का
 यानित्द्वौ वा संसारानित्द्विरवगन्तव्या । तदेवं संसारस्यानित्द्विर्न भवति । यथाऽस्मिंश्च
 संसारे प्रजायन्त इति प्रजाजन्तवः हे मानव । मनुष्याणामेव प्रायश उपदेशार्हत्वात्मानव
 ग्रहणं । सम्यग्नारकतिर्यङ्नरामरचेदेन प्रगाढाः प्रकर्षेण व्यवस्थिता इति ॥ १२ ॥

जे रक्कसा वा जमलोइया वा, जे वासुरा गंधवा य काया ॥

आगासगामी य पुढोसिया जे, पुणोपुणो विपरिया सुवन्ति ॥

॥ १३ ॥ जमाहु उहं सलिलं अपारगं, जाणाहि एं नवगहणं ड

मोक्कं ॥ जंसी विसन्ना विसयंगणाहिं, उहं वि लोयं अणुसंचरन्ति ॥ १४

अर्थ—हवे ते नाना प्रकार कहेवे. (जेरकसावाजमलोइयावा के०) जे राहस व्यंतरादिक यमलोकिका जे परमाधार्मिकादिक देवो (जेत्तासुरा के०) जे वैमानिक ज्योतिषादिक देवो (गंधवाय के०) गांधर्व एटले विद्याधरादिक तथा (कायके०) पृथिविकायादिक (आगासगामीय के०) आकाशगामि एवा पट्टीत तथा वायुप्रमुख तथा (पुढोसियाजे के०) पृथिविने विषे आश्रित एवा जे अनेक बेंडियादिक जीव ते सर्व (पुणोपुणोविप्परियासुवन्ति के०) पोत पोताना कर्मे करी वलीवली चतुर्गति क रूप संसारमां परित्रमण करेवे ॥ १३ ॥ (जमाहुउहंसलिलंअपारगं के०) श्रीनीर्थकर गणधरादिक ते ए जे उध एटले संसार तेने अपार स्वयंचूरमण समुड सरखो कहेवे (जाणाहि के०) एम तुं जाण अंहीं एं वाक्यालंकारेवे (नवगहणं के०) ते समान संसार गहनवे (डुमोस्कं के०) डुमोह्क एटले अत्यंत दुस्तरवे (जं सीविसन्ना विसयंगणाहिं के०) अस्तिवादीने पणजो एमवे एटले सम्यक् प्रवर्तकने पण आ अपार संसारसमुड अत्यंत दुस्तर वे तो नास्तिकवादीने तो अत्यंत दुस्तर होय एमां के वुंज शुं जे आ संसारने विषे सावद्य धर्मेना प्रवर्तक कुमार्गे पतित पांचेंडिय संबंधी विषयना सेवनार तथा अंगना जे स्त्री तेने वश पड्याठता रहेवे ते (डुहउविजोयंअणु संचरन्ति के०) त्रस स्थावररूप बे प्रकारनुं जे लोक तेमांहे राग द्वेषेकरीपरित्रमणकरे.

॥ दीपिका—ये राहसाः । राहसग्रहणात्सर्वे व्यंतराज्ञेयाः । यमलौकिकात्मानो ऽबर्षा दयोजवनपतयः । येच सुरावैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः । ये गंधर्वाविद्याधराः । कायाः पृथिवीकायादयः षट् । पुनः प्रकारांतरेण जीवान् आकाशगामिनः संप्राप्तजब्धयश्चतुर्विद्यादेवाविद्याधराः पक्षिणोवायवश्च । ये च पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपंचेंडियास्ते सर्वेपि कर्मेजिः संसारे विपर्यासं परित्रमणमुपयांति गहन्ति ॥ १३ ॥ यं संसारं समुड्माहुंजिनाः । किंचूतं । स्वयंचूरमणसलिलौघवदपारं जानीहि त्वं । एमितिवाक्यालंकारे । नवगहनं संसारारण्यं दुःखेन मुच्यतइति डुमोह्कं दुस्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । यस्मिन् संसारे सावद्याचारे विषमसात्ताविषयप्रधानाअंगनाविषयांगनास्तानिर्वशीकृतादिधापि स्थावरजंगमं लोकमनुचरन्ति गहन्ति संसारे त्रमंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—लेशतोजंतुचेदप्रदर्शनद्वारेण तत्पर्यटनमाह । (जेरकसाइत्यादि) ये केचन व्यंतरज्ञेदाराहसात्मानः । तद्ग्रहणाच्च सर्वेपि व्यंतरा गृह्यन्ते । तथा यमलौकिकात्मनोऽबर्षादयस्तदुपलक्षणात्सर्वजवनपतयस्तथा येच सुराः सौधर्मादिवैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः सूर्यादयस्तथा ये गांधर्वाविद्याधराव्यंतरविशेषावा । तद्ग्रहणं च

प्राधान्यख्यापनार्थं । तथा कथाः पृथिवीकायादयः षडपि गृह्यंतइति । पुनरन्येन प्र
कारेण सत्त्वान्संजिघृक्षुराह । ये केचनाकाशगामिनः संप्राप्ताकाशगमनलब्धयश्चतुर्विधे
वनिकायविद्याधरपक्षिवायवः । तथा येच पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिदि
त्रिचतुःपंचेन्द्रियास्ते सर्वेपि स्वकृतकर्मभिः पुनःपुनर्विविधमनेकप्रकारं पर्याप्तं परिहृपमरहृ
घटीन्यायेन परित्रमणमुपसामीप्येन यांति गच्छंतीति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् । (जमादुरि
त्यादि) । यं संसारसागरमादुरुक्तवंतस्तीर्थकरगणधरादयः । तदिदः कथमाहुः स्वयंचर
मणसलिलौघवदपारं । यथा स्वयंचरमणसलिलोघोन केनचिक्ललचरेण स्थलचरेण वा
लंघयितुं शक्यते एवमयमपि संसारसागरः सम्यग्दर्शनिनमंतरेण लंघयितुं न शक्यतइ
ति दर्शयति । जानीहि अवगच्छ । एमिति वाक्यालंकारे । नवगहनमिदं चतुरशीतियोनिल
क्षप्रमाणं यथासंज्ञं संख्येयाऽसंख्येयानंतस्थितिकं दुःखेन मुच्यतइतिदुर्मोक्षं दुरुत्तरम
स्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । पुनरपि नवगहनोपलक्षितं संसारमेव विशिन
ष्टि । यत्र यस्मिन् संसारे सावद्यकर्मानुष्ठायिनः कुमार्गपतिताअसत्समवसरणग्राहिणो
विषम्याअवसक्ताविषयप्रधानाअंगनाविषयांगनास्तान्निर्यदि वा विषयाश्रांगनाश्च विषयां
गनास्तान्निर्वशीकृताः सर्वत्र सदनुष्ठाने ऽवसीदंति तएवंविषयांगनादिके पंचके विषम्या
द्विधाप्याकाशाश्रितं पृथिव्याश्रितं च लोकं यदि वा स्थावरजंगमलोकमनुसरंति गच्छंति ।
यदिवा द्विधापि लिंगमात्रप्रव्रज्य याऽविरत्याचरागदेषान्यां वा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं
स्वकृतकर्मप्रेरिताअनुसंचरंति बंचम्यंतइति ॥ १४ ॥

न कम्मणा कम्म खवेति बाला, अकम्मणा कम्म खवेति धीरो ॥ मे
धाविणो लोचमया वतीता, पाठांतरे (लोचनयावतीता) संतोसिणो
नोपकरंति पावं ॥ १५ ॥ ते तीयउप्पन्नमणागयाइं, लोगस्स जाणंति तहा
गयाइं॥एतारो अन्नेसि अणन्नणेया, बुद्धा हु ते अंतकडा नवंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(नकम्मणाकम्मखवेतिबाला के०) अज्ञानी एवो मिथ्यामतिवालुं जीव कर्मजे
सावधारंज तेणो करी पूर्वकृतकर्मने खपावे नही परंतु साहमां नवा कर्मनुं बंध करे
(अकम्मणाकम्मखवेतिधीरा के०) आश्रवने सर्व प्रकारें रोधन करवा थकी सैलेसी क
रणावस्थायें धीर एटले महासत्त्ववंत एवो पुरुष कर्मने खपावेढे. (मेधाविणोलोचम
यावतीता के०) जे मेधावि एटले पंथित महानुभाव होय ते लोचमय एटले परिग्र
ह तेथकी अतीत एटले रहित होय (संतोसिणोनोपकरंतिपावं के०) एम संतोषी ठ
तो पाप नकरे ॥ १५ ॥ जे पुरुष एवा होय ते केवा थाय ते कहेढे. (तेतीयउप्पन्नम
णागयाइं के० ते) श्रीवीतराग अतीत, अनागत अने वर्तमान ए त्रणे काल आश्री

(लोगस्सजाणंतिहागयाइं के०) तथागत एटले यथावस्थित जेमठे तेवीरीते लोक मांहे सर्व जीवोना जावी सुखडुःखादिकना जाए एवा थाय परंतु विजंग ज्ञानीनी पेरे थायुं पाबुं नजाणे (एतारोअन्नेसिअणन्नणेया के०) एवा जीवो अन्य जीवोने संसारनो पार पमाडे परंतु तेने अन्य कोइ तत्वनो देखाडनार नथाय किंतुते दुइतिनिश्चं पोतेज (बुद्धाके०) तत्त्वना जाए थका (अंतकडानवंतिके०) कर्मनो अंतकरनार होयठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं न कूपयंति बालामूढाः । अकर्मणा आश्रवनिरोधेन तु कर्म कूपयंति धीरामहासत्त्वाः । मेधाविनः प्रज्ञावंतोलोचनमयं परिग्रहमेवातीतालोनातीतावीतरागाः संतोषिणः संतुष्टास्ते एवंविधाअवीतरागाअपि पापं कर्म न कुर्वन्ति । लोचनयादतीताइति क्वचित्पाठः । लोचश्च जयं च लोनादा जयं तस्मादतीताअतएव संतोषिणइति । लोनाईजावं दर्शयताऽपरकषायेन्योलोनयस्याधिकत्वमुक्तं ॥ १५ ॥ ते वीतरागाअतीतानि पूर्वजन्मकृतानि प्रत्युत्पन्नानि वर्तमानानि अनागतान्यागामिजवजावीनि सुखडुःखानि लोकस्य प्राणिगणस्य तथागतानि यथास्थितानि जानन्ति ते जिनाः श्रुतकेवलिनोवा ऽन्येषां प्राणिनां मोहं प्रति नेतारः प्रापकास्तेच स्वयंबुद्धत्वादन्येन न नीयन्ते तत्त्वावबोधं कार्यतइत्यनन्यनेयास्तेबुद्धाज्ञाततत्त्वास्तीर्थकरगणधरादयोदुनिश्चितमंतकराः संसारपारगान्वन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एकम्मणेत्यादि) ते एवमसत्समयसरणाश्रितामिथ्यात्वादि निर्दोषैरनिनूताः सावद्येतरविशेषानजिज्ञाः संतः कर्मकूपणार्थमप्युद्यतानिर्विवेकतया सावद्यमेव कर्म कुर्वन्ते । नच कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं कूपयंत्यपनयंत्यज्ञत्वाद्वाला इव बालास्तइति । यथाच कर्म क्लिप्यते तथा दर्शयति । अकर्मणात्वाश्रवनिरोधेन तु अंतशः शैलेश्यवस्थायां कर्म कूपयंति धीरामहासत्त्वाः सदैव्या इव चिकित्सयाऽऽमयानि ति । मेधा प्रज्ञा विद्यते येषांते मेधाविनोहिताहितप्राप्तिपरिहाराजिज्ञालोचनमयं परिग्रहमेवातीताः परिग्रहातिक्रमाज्जोनातीतावीतरागाइत्यर्थः । संतोषिणोयेन केनचित्संतुष्टाअवीतरागाअपीति । यदिवा यतएवाऽतीतलोनाअतएव संतोषिणइति । तएवंनूतानगवंतः पापमसदनुष्ठानापादितं कर्म न कुर्वन्ति नाददति । क्वचित्पाठः । लोचनयादतीताः । लोचश्च जयं च समाहारं ६६ः । लोनादा जयं तस्मादतीताः संतोषिणइति । न पुनरुक्ता शंका विधेयेत्यतोलोनातीतत्वेन प्रतिषेधांशोदर्शितः । संतोषिणइत्यनेन च विध्यंश इति । यदिवा लोनातीतग्रहणेन समस्तलोनाजावः । संतोषिणइत्यनेनतु सत्यप्यवीतरागत्वेनोत्कटलोनाइति । लोनाजावं दर्शयन्नपरकषायेन्योलोनस्य प्राधान्यमाह । येच लोनातीतास्तेऽवश्यं पापं न कुर्वन्तइति स्थितं ॥ १५ ॥ येच लोनातीतास्ते किंनूतान्वं

તીત્યતઆહ । (તેતીયસ્ત્યાદિ) તે વીતરાગાઅવપકષાયાવા લોકસ્ય પંચાસ્તિકાયાત્મક
 સ્ય પ્રાણિલોકસ્ય વાઽતીતાન્યન્યજન્માચરિતાનિ ઉત્પન્નાનિ વર્તમાનાવસ્થાથીન્યનાગતા
 નિ ચ જવાંતરજાવીનિ સુખદુઃખાદીનિ તથાગતાનિ યથાવસ્થિતાનિ તથૈવાઽવિતથં જ્ઞાનં
 તિ ન વિચંગજ્ઞાનિનિશ્વ વિપરીતં પશ્યંતિ । તથાહિ । આગમઃ । અણગારેણં જંતેમાઈ મિ
 જ્ઞાદિઠી રાયગિદેણ ચરેસંમોદેણ વાણારસીં નયરીં રૂવાઈ જાણાઈ પાસઈ જાવસે દં
 સણે વિવજ્ઞા સે જવતીત્યાદિ । તે ચાતીતાનાગતવર્તમાનજ્ઞાનિનઃ પ્રત્યક્ષજ્ઞાનિનશ્ચતુર્દશપૂ
 ર્વવિદોવા ઽપ્રત્યક્ષજ્ઞાનિનોઽન્યેષાં સંસારોત્તિર્ત્રિપૂર્ણાં જવ્યાનાં મોદંપ્રતિ નેતારઃ સદુપદે
 શં પ્રત્યુપદેષ્ટારોજવંતિ । નચ તે સ્વયંબુદ્ધત્વાદન્યેન નીયંતે તત્વાવબોધં કાર્યંતસ્ત્યનન્ય
 નેયાહિતાહિતપ્રાપ્તિપરિહારંપ્રતિ નાન્યસ્તેષાં નેતા વિદ્યતઈતિ જાવઃ । તે ચ બુદ્ધાઃ સ્વયં
 બુદ્ધાસ્તીર્થકરગણધરાદયઃ । દુશ્વદ્શ્ચ શ્વદાર્થે વિશેષણેચ । તથાચ પ્રદર્શિતૈવ । તેચ જ
 વાંતકરાઃ સંસારોપાદાનજૂતસ્ય વા કર્મણોંતકરાજવંતીતિ ॥ ૧૬ ॥

તે એવ કુવંતિ એ કારવંતિ, જૂતાહિસંકાઈ ડુગુંભમાણા ॥ સયાજતા વિષ્ણ
 ણવંતિ ધીરા, વિસ્મૃતિ ધીરા પાઠાંતરે (વિસ્મૃતિવીરા) ય હવંતિ એગો
 ॥ ૧૭ ॥ મહરેય પાણે બુદ્ધેય પાણે, તે આત્તર પાસઈ સવલોએ ॥

ઉવે હતી લોગમિણં મહંતં, બુદ્ધેઽપમત્તેસુ પરિવ્રજ્ઞા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—હવે તેમની ક્રિયા કેવી હોય તે કહેશે. (તે કેળ) તે વીતરાગ સમ્યક્ જ્ઞાની
 તે સાવધાનુષ્ઠાનરૂપ એવી જે (જૂતાહિ સંકાઈ ડુગુંભમાણા કેળ) જૂત એટલે પ્રાણી
 તેની હિંસાની શંકાર્યે ડુગુંભિત એટલે પ્રાણીની હિંસાને નિંદતા થકા (એવકુવંતિ કેળ)
 પોતે હિંસા કરે નહી તથા (એકારવંતિ કેળ) અન્ય પાણે હિંસા કરાવે નહી. ઉપલ
 ક્ષણ થકી જે હિંસા કરતો હોય તેને અનુમોદે નહી તેમજ મૃષા પોતે બોલે નહી
 બીજા પાણે બોલાવે નહી તથા બોલતાને અનુમોદન આપે નહી એરીતે સર્વ પંચમહા
 વ્રતોને સદાકાલ પાલે એમ (સયાજતા કેળ) સર્વ કાલ યત્નવંત એટલે પાપ થકી નિ
 વર્તે (વિષ્ણવંતિધીરા કેળ) સંયમને વિષે નમ્ર હોય વિનયવંત હોય એવા ધૈર્યવંત
 શુનટ તુલ્ય ઠતો સંયમરૂપ જૂમિને વિષે કર્મરૂપ શુનટોને જીતવા સમર્થ એવો (વિસ્મૃતિધી
 રાયહવંતિએગોકેળ) કોઈએક શુદ્ધ સમ્યક્ માર્ગ જાણી ધૈર્યવંત શૂરવીર થાય તે પરીસહા
 દિકને જીતે ॥ ૧૭ ॥ હવે શું જાણીને સાવધાનુષ્ઠાન નકરે તે કહેશે. (મહરેયપાણે
 બુદ્ધેયપાણે કેળ) મહરા એટલે બાલક તે અંહી ઇચ્છિકાયાદિક તથા, બેંડીયાદિક લઘુ
 જાતીના જીવો લેવા તેપણ જીવશે અને બુદ્ધેય એટલે મહોટા હસ્તિ પ્રમુખ તે પણ જી
 વશે એવું જાણીને (તેઆત્તરપાસઈ સવલોએ કેળ) તે સદુજીવને સર્વ ત્રૌદ રજ્જ્વાત્મક

लोकने विषे पोतानाआत्म समान देखे (उवेहती लोगुमिणं महंतं के०) ए महांत लोक एटले संसार तेने सारीरीते आलोचीने सर्वस्थानक अशाश्वता जाणीने आ संसारमां कोइ सुख नथी एवो जाणीने (बुद्ध के०) जे पंक्ति तत्वना जाण होय ते (अप्पमत्तेसुपरिव्वएज्जा के०) अप्रमत्तपणे संयमने विषे प्रवर्त्ते शुद्धो संयम पाजे १७

॥ टीपिका—ते तीर्थकरादयः पापं कर्म नैव कुर्वन्ति स्वयं । नवाऽन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमन्यं नानुजानन्ति नूतानिशंकया प्राणिघातनयेन पापं कर्म जुगुप्समानाः । एवं विधास्ते सदा सर्वकालं यताः संयताविप्रणमन्ति विविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रवृत्तिर्नवन्ति तत्पराः स्युर्धीराः । तथा एके केचन गुरुकर्माणो (विणत्ति) विज्ञप्तिर्ज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानानुष्ठानेन स्युः । नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिः । यतः । अधीत्य शास्त्राणि नवन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामोषधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १ ॥ १७ ॥—ये डहरालघवः कुंश्वाद्याः सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणाः प्राणिनोये च वृक्षाबादरास्तान् सर्वानात्मवत्पश्यति सर्वलोके । तथा लोकमिमं षड्जीवैरा कुलत्वान्महांतमुत्प्रेक्षते । अनाद्यनंतत्वाद्वा महांतं । यतो न व्याप्य अपि केचन सर्वेणापि कालेन न संसेत्स्यंतीति । यद्यपि इव्यतः षड्द्व्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशरज्जुमानत्वात्परिमितोलोकस्तथापि कालतोऽनाद्यनंतत्वाद्भावतः पर्यायाणामंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षते । बुद्धोक्षाततत्त्वोऽप्रमत्तेषु यतिषु तथानूतएव परिव्रजेत्संयमे ॥ १७ ॥

॥ टीका—यावदद्यापि नवांतं न कुर्वन्ति तावत्प्रतिषेध्यमंशं दर्शयितुमाह । (तेषोव कुर्वन्तीत्यादि) ते प्रत्यक्षज्ञानिनः परोक्षज्ञानिनोवा विदितवेद्याः सावद्यमनुष्ठानं नूतोपमर्दानिशंकया पापं कर्म जुगुप्सन्तः संतो न स्वतः कुर्वन्ति नाप्यन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमप्यपरं नानुमन्यन्ते । तथा स्वतो न मृषावादं जल्पन्ति नान्येन जल्पयन्ति नाप्यपरं जल्पन्तमनुजानन्त्येवमन्यान्यपि महाव्रतान्यायोज्यानीति । तदेवं सदा सर्वकालं यताः संयताः पापानुष्ठानान्निवृत्ताविविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रणमन्ति प्रवृत्तिर्नवन्ति । के ते वीरामहापुरुषा इति । तथैकेचन हेयोपादेयं विज्ञायाऽपिशब्दात्सम्यक् परिज्ञाय वा तदेव निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृतनिश्चयाः कर्मणि विदारयितव्ये वीरानवन्ति । यद्विवा परीषहोपसर्गानीकविजया वीरा इति । पांशातरंवा (विष्णुति वीराय नवन्ति एगे) एके केचन गुरुकर्माणोऽप्यसत्त्वाः विज्ञप्तिर्ज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानत्वानुष्ठाने नच ज्ञानादेवाऽजिजिषिता वाप्तिरुपजायते । तथाहि । अधीत्यशास्त्राणि नवन्ति मूर्खायस्तु क्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामोषधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगं ॥ १ ॥ १७ ॥ कानि

पुनस्तानि नूतानि यत्तुं कथाऽरुं नं जुगुप्सन्ति संतइत्येतदाशंक्याह । (डहरेयइत्यादि)
 ये केचन डहरेति लघवः कुंश्वादयः सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणाः प्राणिनोये च वृक्षा
 बादरशरीरिणस्तान्सर्वानप्यात्मतुल्यान् आत्मवत्पश्यति सर्वस्मिन्नपि लोके यावत्प्रमा
 णं मम तावदेव कुंशोरपि यथावा मम दुःखमननिमतमेवं सर्वलोकस्यापि सर्वेषामपि
 प्राणिनां दुःखमुत्पद्यते दुःखादुद्भिजन्ति । यथाचागमः । पुढविकाएणं नंते अक्कंते समाणे
 केरिसयं वेयणं वेएइइत्याद्याः सूत्रालापकाइति मत्वा तेषि नाक्रमितव्यान संघट्टनीया
 इत्येवं यः पश्यति तथा लोकमिमं महान्तमुत्प्रेक्षते षड्जीवसूक्ष्मबादरजेदैराकुल
 त्वान्महान्तं । यदिवाऽनादिनिधनत्वान्महान् लोकः । तथाहि । कालतोचव्याअपि केचन
 सर्वेणापि कालेन न सेत्स्यन्तीति । यद्यपि इव्यतः षड्इव्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशर
 क्षुप्रमाणतया सावधिकोलोकस्तथापि कालतोचावतश्चानाद्यनिधनत्वात्पर्यायाणां चा
 नन्तत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षतइति । एवंच लोकमुत्प्रेक्षमाणोबुद्धोऽवगंतव्यः । सर्वा
 णिं प्राणिस्थानान्यशाश्वतानि तथा नात्रापसदे संसारे सुखलेशोप्यस्तीत्येवं मन्यमानो
 ऽप्रमत्तेषु संयमानुष्ठाधिषु मध्ये तथानूतएव परिसमन्ताद्भजेद्यदिवा बुद्धः सन् प्रमत्तेषु
 गृहस्थेषु अप्रमत्तः सन् संयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ १७ ॥

जे आयाउं परउं वा वि एवा, अलमप्पणो होंति अलं परोसिं ॥
 तं जोइनूतं च सया वसेज्जा, जे पाउ कुज्जा अणुवीति धम्मं ॥ १८ ॥
 अत्ताण जो जाणति जो य लोगं, गइं च जो जाणइ एागइं च ॥
 जो सासयं जाण असासयं च, जातिं मरणं च जणोववायं ॥ १९ ॥

अर्थ—(जेआयउंपरउंवावि एवा के०) जे कोइ पोताना आत्माने तथा परना आ
 त्माने सम्यक् प्रकारे जाणे एटले जेवीरीते पोताना आत्माने जाणे तेवीरीते परना
 आत्माने पण जाणे (अलमप्पणोहोंतिअलंपरोसिं के०) ते पुरुष पोताने उद्धरवाने
 समर्थ होय अने बीजाने पण उद्धरवाने समर्थ थाय (तंजोइनूतंचसयावसेज्जा के०)
 ते ज्योतिनूत प्रकाशवान चंडादित्य प्रदीपसमान गुरुने जाणीने सर्व काले सेवे (जेपा
 उकुज्जाअणुवीतिधम्मं के०) जे विचारीने श्रीवीतराग नाषित धर्मना स्वरूपने सम्यक्
 प्रकारें करी प्रगट करे ॥ १८ ॥ (अत्ताणजोजाणतिजोयलोगं के०) जे पोताना आत्माने
 सम्यक् प्रकारे जाणे जे लोकालोकनुं स्वरूप जाणे (गइंचजोजाणइएागइंचके०) जे जीवनी
 गति आगति जाणे अथवा चारे गतिनुं स्वरूप जाणे तथा अनागतनुं स्वरूप जाणे एटले
 ज्यां गयो यको जीव फरी नआवे एवी जे मोक्षगति तेना स्वरूपने जाणे (जोसासयंजाणअ

सासयंचके०) तथा जे शाश्वता पदार्थ अने अशाश्वता पदार्थने पण जाणे (जातिमरणचज
णोववायं के०) तथा जे जीवना जन्म अने मरणने पण जाणे तथा जन एटले लो
क तेनुं उपपात एटले उत्पत्ति देव नारकादिकने विषे आयबे ते पण जाणेबे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—यथात्मनः स्वयं सर्वज्ञो गणधरादिर्वा परतस्तीर्थकरादेर्जीवादीन् पदार्था
न् ज्ञात्वा परेभ्य उपदिशति स आत्मनस्त्रातुमलं समर्थः परेषांच तं सर्वज्ञं गणधरादिकं
वा ज्योतिर्नूतं पदार्थप्रकाशकत्वाच्चंद्रादित्यतुल्यं सदाऽऽवसेत सेवेत नित्यं गुरुसेवी नवे
त् । यतः । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउदंसणाचरित्तेय ॥ धन्ना आवकडाए गुरुकुलवा
सं नमुंचंति ॥ १ ॥ ते के इत्याह । ये धर्मे श्रुतचारित्रारख्यं साधुधर्मे आरधधर्मे वाऽनुवि
चिंत्य विचार्य तमेव धर्मे प्राडुण्कुर्युर्यथोक्तानुष्ठानतः प्रकटयेयुस्ते गुरुसेविनः स्युः ॥ १ ए॥
आत्मानं यो जानाति यश्च लोकं चराचरं च शब्दादलोकं च जानाति । यश्च जीवानां ग
तिमागतिं जानाति अनागतिं कुत्र गतानां नागमनं स्यादिति । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्वं व
स्तु इव्यास्तिकनयादशाश्वतं वा ऽनित्यं पर्यायनयाश्रयणात् च शब्दान्नित्यानित्यं च सर्वं
योजानाति । यदागमः । एरइआदवठया एसासयानावछाएअसासया । एवं तीर्थगाद
योपि । अथवा शाश्वतं मोक्षमशाश्वतं नवं तथा जातिमुत्पत्तिं मरणं च नारकादीनां
तथा जनानां सत्त्वानामुपपातं जानाति । उपपातोदेवनारकयोरुत्पत्तिरन्येषां ज्ञेया ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (जेआयउइत्यादि) यः स्वयं सर्वज्ञ आत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्ति
पदार्थदर्शी यथावस्थितं लोकं ज्ञात्वा तथा यश्च गणधरादिकः परतस्तीर्थकरादेर्जीवा
दीन् पदार्थान् विदित्वा परेभ्य उपदिशति स एवं नूतोद्देशोपादेयवेद्यात्मनस्त्रातुमलमा
त्मानं संसारावटात्पालयितुं समर्थो नवति । तथा परेषां सङ्गपदेशदानतस्त्राता जायते
तं सर्वज्ञं स्वतएव सर्ववेदिनं तीर्थकरादिकं परतोवेदिनं च गणधरादिकं ज्योतिर्नूतं पदा
र्थप्रकाशकतया चंद्रादित्यप्रदीपकल्पमात्महितमिहन् संसारदुःखोद्दिग्गः कृतार्थमात्मा
नं जावयन् सततमनवरतमावसेत सेवेत गुर्वतिकएव यावज्जीवं वसेत् । तथाचोक्तं ।
नाणस्स होइ नागी, थिरपरउ दंसणे चरित्तेय ॥ धन्ना आवकहाए, गुरुकुलवासं ए
मुंचंति । कएवं कुर्युरिति दर्शयति । ये कर्मपरिणतिमनुविचिंत्य माणुस्सखेत्तजाइत्या
दि दुर्लभां च सधर्मावाप्तिं सधर्मे वा श्रुतचारित्रारख्यं ह्यांत्यादिकं दशविधसाधुधर्मे वा
ऽनुविचिंत्य पर्यालोच्य ज्ञात्वा वा तमेव धर्मे यथानुष्ठानतः प्राडुण्कुर्युः प्रकटयेयुस्ते गुरु
कुलवासं यावज्जीवमासेवंतइति । यदिवा ये ज्योतिर्नूतमाचार्यं सततमासेवंति तथा
आगमज्ञाधर्मेमनुविचिंत्य लोकं पंचास्तिकायात्मकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं वा प्राडुण्कुर्युरिति

क्रिया ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (अत्ताणमित्यादि) योह्यात्मानं परलोकयायिनं शरीरा
 द्यतिरिक्तं सुखदुःखाधारं जानाति यश्चात्महितेषु प्रवर्तते सञ्चात्मज्ञो नवति । ये
 न चात्मा यथावस्थितस्वरूपोऽहंप्रत्ययग्राह्यो निज्ञातो नवति तेनैवायं सर्वोऽपि लोकः
 प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपोऽभिहितो नवति स एव चात्मज्ञोऽस्तीत्यादिक्रियावादं नापितुमर्हतीति
 द्वितीयवृत्तांतस्य क्रिया । यश्च लोकं चराचरं वैशाखस्थानस्थकटिस्थकरयुग्मपुरुषा
 कारं च शब्दादलोकं चानंताकाशास्तिकायमात्रं जानाति । यश्च जीवानामागतिमागमनं
 कुतः समागतानारकास्तिर्यचो मनुष्यादेवाः कैर्वा कर्मजिनारकादित्वेनोत्पद्यंत इत्येवं यो
 जानाति । तथाऽनागतं चाऽनागमनं च कुत्र गतानां नागमनं नवति चकारात्तज्जमनोपायं च
 सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं योजानाति । तत्रानागतिः सिद्धिरशेषकर्मच्युतिरूपा लोकाग्रा
 काशदेशस्थानरूपा वा ग्राह्या सा च सादिरपर्यवसाना । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्ववस्तुजातं
 इव्यास्तिकनयाश्रयादशाश्वतं वा नित्यं प्रतिहृणविनाशरूपं पर्यायनयाश्रयणात् चकारा
 न्नित्यानित्यं चोनयाकारं सर्वमपि वस्तुजातं योजानाति । तथाहि । आगमः । एरइया
 दवृत्त्या एसासया नावृत्त्या एअसासया । एवमन्येपि तिर्यगादयोऽष्टव्याः । अथवा निर्वाणं
 शाश्वतं संसारोऽशाश्वतस्तज्जतानां संसारिणां स्वकृतकर्मवशगानामितश्चेतश्च गमनादिति ।
 तथा जातिमुत्पत्तिं नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजन्मलक्षणं च मरणं वाऽऽयुष्कक्ष्यलक्षणं । त
 था जायंत इति जनाः सत्त्वास्तेषामुपपातं जानाति स च नारकदेवयोर्नवतीति । अत्र च ज
 न्मचिंतायाममुमतामुत्पत्तिस्थानं यो निर्णयनीया सा च सचित्ताचित्तमिश्रा च तथा शीता
 उष्मा मिश्रा च तथा संवृता विवृता मिश्राचेत्येवं सप्तविंशतिविधेति । मरणं पुनस्तिर्यङ्म
 नुष्ययोश्च्यवनं ज्योतिष्कवैमानिकानामुद्वर्तनं नवनपतिव्यंतरनारकाणामिति ॥ २० ॥

अहो वि सत्ताण विउट्टणं च, जो आसवं जाणति संवरं च ॥

डुक्कं च जो जाणति निज्जरं च, सो नासितु मरिहइ किरियवादं

॥ २१ ॥ सहेसु रूवेसु असज्जमाणो, गंधेसु रसेसु अडुस्समा

णे ॥ एणो जीवितं एणो मरणादिकंस्की, आयाणगुत्ते वलया विमु

क्के तिबेमि ॥ २२ ॥ इति श्री समवसरणमध्ययनं द्वादशमं संभतं ॥

अर्थ—(अहो विसत्ताण विउट्टणं च के०) अधोगतिर्ये नरकादिकने विपे अशुचि कर्म
 ने विपाके जीवने शरीर पीडादिक संताप उपजेते ते सर्व जाणे (जो आसवं जाणति संव
 रं च के०) जे आश्रव इंद्रिय कषाय योग अने अव्रत इत्यादिक सर्व जाणे तथा संवर
 ते समिति गुप्ति अने परिसह इत्यादिक सर्व जाणे (डुक्कं च जो जाणति निज्जरं च के०)

तथा पापोदयथकी दुःख उत्पन्न थाय ते जाणे अने उपलक्षणथकी पुण्यना बेता जीश चेद पण जाणे वली निर्झराना बारचेदने पण जाणे (सोनासिउमरिहइकिरय वादं के०) तथा बंधना चार चेदने पण जाणे ते परमार्थथकी क्रियावाद बोलवा योग्य थाय ॥ ११ ॥ एवा जे सम्यक् वादी तेने फल देखाडेढे. (सदेसुरूवेसुअसज्जमा णो के०) शब्द जे वीणा वंश प्रमुख श्रोत्रेंद्रियने सुखना आपनार तेने विषे तथा रूप ते अनेक काष्ठकर्म चित्रकर्म तथा लिप्यकर्मादिकने विषे असज्जमान एटले तेना उपर रागदेषने टालतो थको तथा (गंधेसुरसेसुअडुस्समाणे के०) गंधने विषे, रसने विषे अडुसमान एटले देषने अण करतो थको (एोजीवितंणोमरणाहिकंस्की के०) जीवितव्य अने मरणनी वांढा नकरे समता जावे वर्ते (आयाणगुत्ते के०) आदान एटले संयम तेने विषे गुप्त एटले तेनो रक्कपाल ठतो (वलयाविमुक्के के०) वलय एटले माया तेना थकी विमुक्त ठतो संयम पाळे तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ इतिश्री द्वितियसूत्रकृतांगनेविषे समवसरण नामे बारमा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ टीका—सत्त्वानां स्वकर्मजुजामधोनारकादौ विकुटनीं पीडां योजानांति । यश्चाश्रवं संचरं च जानाति तथा दुःखं चशब्दात्सुखंच तथा तपसा निर्जरां च जानाति । कोर्यः । बंधहेतून् कर्मद्वयहेतून् तुल्यतया जानाति । यतः । यथाप्रकारायावतः, संसारावेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणावेशहेतवः ॥ ११ ॥ सएव तत्त्वतोनाषितुं वक्तुमर्हति क्रियावादं जीवाद्यस्तित्वरूपमिति । अत्रान्यमतखंडनं वृत्तितोक्ष्यं ॥ ११ ॥ शब्देषुरूपेषु मनोक्षेपु असज्जन् संगमकुर्वन् गंधेषु रसेष्वमनोक्षेपु अदेष्यन् देषमकुर्वन् । शब्दादिषु इन्द्रियविषयेष्विष्टानिष्टेषु रागदेषरहितइत्यर्थः । एवंविधोजीवितमसंयमजीवितं नानिकांक्षेत् परीषहोपसर्गैः पीडितोमरणमपि नानिकांक्षेत् । आदानं संयमस्तेन गुप्तः स हि वलयं जाववलयं माया तथा विमुक्तइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ समाप्तं समवसरणारख्यं द्वादशमध्ययनं ॥

॥ टीका—किंच (अहोविश्यादि) सत्त्वानां स्वकृतकर्मफलजुजामधस्तान्नारकादौ दुष्कृतकर्मकारिणां विविधां विरूपां वा कुट्टनां जातिजरामरणरोगशोककृतां शरीरपीडां च शब्दात्तदजावोपायं योजानाति । इदमुक्तंनवति । सर्वार्थसिद्धादारतोयःसप्तमीं नरकजुवं यावदसुमंतः सकर्माणोविवर्तते तत्रापि ये गुरुतरकर्माणस्तेऽप्रतिष्ठाननरकयायिनो न वंतीत्येवं योजानीते तथा आश्रवत्यष्टप्रकारकं कर्म येन स आश्रवः सच प्राणातिपातरूपोरागदेषरूपोवा मिथ्यादर्शनादिकोवेति तं तथा संवरणमाश्रवनरोधरूपं यावदशेषयो

गनिरोधस्वप्नावं चकारात्पुण्यपापे च योजानीते तथा दुःखमसातोदयरूपं तत्कारणं च योजानाति सुखं च तद्विपर्ययनूतं योजानाति तपसा निर्जरां च । इदमुक्तं नवति । यः कर्मबंधहेतून् तद्विपर्यासहेतून् तुल्यतया जानाति । तथाहि । यथाप्रकारायावंतः, सं सारावेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणावेशहेतवः ॥ १ ॥ स एव परमार्थतो नापितुं वक्तुमर्हति । किंतदित्याह । क्रियावादमस्ति जीवोऽस्ति पुण्यमस्ति च पूर्वाचरितस्य कर्मणः फलमित्येवं वादमिति । तथाहि । जीवाजीवाश्रवसंवरबंधपुण्यपापनिर्जरामोक्षरूपान् वापि पदार्थाः श्लोकद्वयेनोपात्तास्तत्र यथात्मानं जानातीत्यनेन जीवपदार्थोलोकमित्यनेनाजीवपदार्थस्तथा गत्या गतिः शाश्वतेत्यादिनानयोरेव स्वप्नावोपदर्शनं कृतं । तथाश्रवसंवरौ स्वरूपेणैवोपात्तौ । दुःखमित्यनेन तु बंधपुण्यपापानि गृहीतानि तदविना नावित्वा दुःखस्य । निर्जरायास्तु स्वानिधानेनैवोपादानं तत्फलनूतस्य मोक्षस्योपादानं इष्टव्यमिति । तदेवमेतावंत एव पदार्थास्तदन्युपगमे नवास्तीत्यादिकः क्रियावादोऽन्युपगतो नवतीति । यश्चेतान् पदार्थान् जानात्यन्युपगच्छसपरमार्थतः क्रियावादं जानाति । ननुचाऽपरदर्शनोक्तपदार्थपरिज्ञानेन सम्यक्त्वादिकं कस्मान्नान्युपगम्यते तदुक्तपदार्थानामेवाघटमानत्वात् । तथाहि । नैयायिकदर्शनेन तावत्प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृष्टांतसिद्धांतावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितंडाहेत्वानासङ्गजजातिनिग्रहस्थानानीत्येते षोडश पदार्थाञ्जिहिताः । तत्र हेयोपादेयप्रवृत्तिरूपतया येन पदार्थपरिच्छिन्तिः क्रियते तत्प्रमीयतेऽनेनेति प्रमाणं । तच्च प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दत्रयेणाह । तत्रैन्द्रियपदार्थसंनिकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेशमव्यभिचारिव्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तदत्रैन्द्रियार्थयोर्यः संबन्धस्तस्माद्यदुत्पन्नं नानिव्यक्तं ज्ञानं न सुखादिकमव्यपदेश्यमिति । व्यपदेशत्वेनाशब्दप्राप्तेरव्यभिचारि तद्विचिंज्ञानवद्व्यभिचरतीति व्यवसायात्मकमिति । निश्चयात्मकं प्रत्यक्षं तत्रास्य प्रत्यक्षता न बुध्यते । तथाहि । यत्रात्मार्थग्रहणं प्रति साक्षाद्व्याप्रियते तदेव प्रत्यक्षं । तच्चावधिमनःपर्यायकेवलात्मकं । एतच्चापरोपाधिद्वारेण प्रवृत्तेरनुमानवत्परोक्षमिति । उपचारप्रत्यक्षं तु स्यान्नचोपचारस्तत्त्वचिंतायां व्याप्रियतइति । अनुमानमपि पूर्ववत्पवत्सामान्यतोदृष्टमिति त्रिधा । तत्र कारणात्कार्यानुमानं पूर्ववत्कार्यात्कारणानुमानं ज्ञेयवत्सामान्यतोदृष्टांतनूतमेकं विकसितं दृष्ट्वा पुष्पिताश्रूताजगतीति । यदिवा देवदत्तादौ गतिपूर्वकां स्थानात् स्थानान्तरावाप्तिं दृष्ट्वाऽऽदित्ये गत्यनुमानमिति । तत्राप्यन्यथानुपपत्तिरेव गमिका न कारणादिकं तथाविना कारणस्य कार्यप्रति व्यभिचारात् । यत्र तु सा विद्यते तत्र कार्यकारणादिव्यतिरेकेणापि गम्यगमकज्ञावोदृष्टः । तद्यथा । न विप्यति शकटोदयः कृत्तिकादर्शनादिति । तदुक्तं । अन्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं । नान्यथाऽनुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं ॥ १ ॥ अपिच प्रत्यक्षस्याप्रामाण्ये तत्पूर्वकस्या

प्यनुमानस्याप्रामाण्यमिति । प्रसिद्धसाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानं । यथा गौर्गवयस्तथा
 ऽत्रच संज्ञासंज्ञिसंबंधप्रतिपत्तिरुपमानार्थोऽत्रापि सिद्धायामन्यथानुपपत्तावनुमानलक्षण
 त्वेन तत्रैवांतर्जावात्पृथक्प्रमाणत्वमनुपपन्नमेव । अथ नास्त्यनुपपत्तिस्ततोव्यनिचाराद
 प्रमाणतोपमानस्य । शाब्दमपि न सर्वं प्रमाणं किंतु ह्याप्तप्रणीतस्यैवागमस्य प्रामाण्यान्न
 चार्हद्व्यतिरेकेणापरस्याप्तता युक्तियुक्तेत्येतच्चान्यत्र निर्लोडितमिति । किंच सर्वमप्येत
 त्प्रमाणमात्मनोज्ञानं । ज्ञानं चात्मनोगुणः पृथक्पदार्थतयान्युपगंतुं न युक्तोरूपरसादी
 नामपि पृथक्पदार्थतापत्तेः । अथ प्रमेयग्रहणेनेंद्रियार्थतया तेष्याश्रिताः सत्यमाश्रिता
 नतु युक्तियुक्ताः । तथाहि । इव्यव्यतिरेकेण तेषामनावात्तदग्रहणेच तेषामपि ग्रहणं
 सिद्धमेवेति न युक्तं पृथगुपादानं । प्रमेयं त्वात्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यजा
 वफलदुःखापवर्गाः । तत्रात्मा सर्वस्य इष्टोपनोक्ता चेष्टादेषप्रयत्नसुखदुःखज्ञानानुमेयः ।
 सच जीवपदार्थतया गृहीतएवाऽस्मान्जिरिति । शरीरं तु तस्य नोगायतनं नोगायतनानीं
 द्रियाणि नोक्तव्या इन्द्रियार्थाः । एतदपि शरीरादिकं जीवाजीवग्रहणेनोक्तमस्मान्जिरिति ।
 उपयोगोबुद्धिरित्येतच्चज्ञानविशेषः । सच जीवगुणतया जीवोपादानतयोपात्तएव । सर्व
 विषयमंतःकरणं युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्लिंगं मनस्तदपि इव्यमनःपौञ्जलिकमजीवग्रहणेन
 गृहीतं नावमनस्त्वात्मगुणत्वाज्जीवग्रहणेनेति । आत्मनः सुखदुःखसंवेदनानां निवर्तनका
 रणं प्रवृत्तिः सापि पृथक्पदार्थतया नान्युपगंतुं युक्ता । तथाहि । प्रवृत्तिरित्यात्मेष्टा सा
 चात्मगुणएवात्माऽनिप्रायतया ज्ञानविशेषत्वादात्मानं दूषयतीति दोषः । तद्यथा । अ
 स्यात्मानो नवेदं शरीरमपूर्वमनादित्वादस्य नाप्यनुत्तरत्वात्संततेरिति । योयमात्मनोव्यवसा
 यः सदोषोरागदेषमोहादिकोवा दोषः । अयमपि दोषोजीवा निप्रायतया तदंतर्जावीति
 न पृथग्वाच्यः । प्रेत्यजावः परलोकसद्भावोयमपि ससाधनोजीवाजीवग्रहणेनोपात्तः ।
 फलमपि सुखदुःखोपनोगात्मकं तदपि जीवगुणे एवांतर्जवतीति न पृथगुपदेष्टव्यमिति ।
 दुःखमित्येतदपि विविधबाधनायोगरूपमिति फलादतिरिच्यते । जन्ममरणप्रबंधोद्देहरूप
 तया सर्वदुःखप्रहाणलक्षणोमोहः सचास्मान्जिरुपात्तएवेति । किमित्यनवधारणात्मकः
 प्रत्ययः संशयोऽसावपि निर्णयज्ञानवदात्मगुणएवेति । येन प्रत्युक्तः प्रवर्तते तत्प्रयोजनं
 तदपीष्टाविशेषणत्वादात्मगुणएव । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नोऽर्थोदृष्टांतोऽसावपि जीवा
 जीवयोरन्यतरः । नचैतावतास्य पृथक्पदार्थता युक्ताऽतिप्रसंगादवयवग्रहणेन च तस्योत्त
 रत्र ग्रहणादिति । सिद्धांतश्चतुर्विधः । तद्यथा । सर्वतंत्राविरुद्धस्तंत्रेऽधिकृतोर्थः सर्वतंत्र
 सिद्धांतः । यथा स्पर्शनादीर्नीन्द्रियाणि स्पर्शादय इन्द्रियार्थाः प्रमाणैः प्रमेयस्य ग्रहणमि
 ति समानं । तंत्रसिद्धः परतंत्रासिद्धः प्रतितंत्रसिद्धांतोयथा सांख्यानां नाऽसतआत्मजा
 नोर्नच सतः सर्वथाविनाशइति । तथा चोक्तं । नासतो जायते जावोनाजावोजायते सत

इति यत्सिद्धावन्यस्यार्थस्यानुषंगेण सिद्धिः सोधिकरणसिद्धांतः । यथेन्द्रियव्यतिरिक्तो ज्ञानात्माऽस्ति दर्शनस्पर्शनान्यामेकार्थग्रहणादिति । तत्रानुषंगिणोर्यांश्चिद्व्यनानात्वं नियतविषयाणीन्द्रियाणि स्वविषयग्रहणलिंगानि च ज्ञातुर्ज्ञानसाधनानि स्पर्शादिगुणव्यतिरिक्तं इत्थं गुणाधिकरणमनियतविषयाश्रेतनाऽस्ति । पूर्वार्थसिद्धावैतेऽर्थाः सिध्यन्ति नैतैर्विना पूर्वार्थः संनवतीति । अपरीक्षितार्थान्युपगमात्तद्विशेषपरीक्षणमन्युपगमसिद्धांतः । तद्यथा । किंशब्दऽति विचारे कश्चिदाह । अस्तु इत्थं शब्दः स तु किंनित्योऽथानित्यइत्येवं विचारः । सचायं चतुर्विधोऽपि सिद्धांतो न ज्ञानविशेषादतिरिच्यते । ज्ञानविशेषस्यात्मगुणत्वाज्जुलस्य च गुणिग्रहणेन ग्रहणादपृथगुपादानमिति । अथावयवाः प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनानि । तत्र साध्यनिर्देशः प्रतिज्ञाय नित्यः शब्दोऽनित्योवेति । हिनोति गमयति प्रतिज्ञातमर्थमिति हेतुः । तथोत्पत्तिधर्मकत्वात्साध्यसाधर्म्यात्तद्धर्मजावे दृष्टांतः । उदाहरणं यथा घटऽस्ति । वैधर्म्योदाहरणं यदि नित्यं न नवति तदुत्पत्तिमदपि न नवति यथाकाशमिति । तथा न तथेति वा पक्षधर्मोपसंहारउपनयः । तद्यथा । अनित्यः शब्दः कृतकत्वादघटवत्तथाचायं । अनित्यत्वानावे कृतकत्वमपि न नवत्याकाशवत् तथाऽयमिति । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनं तस्मादनित्यइति । तत्रामी पंचाप्यवयवायदि शब्दमात्रं ततः शब्दस्य पौञ्जलकत्वात्पुञ्जज्ञानां चाजीवग्रहणेन ग्रहणान्नपृथगुपादानं न्याय्यमथतल्लं ज्ञानं ततो जीवग्रहणेनैवोपादानमिति । ज्ञानविशेषपदार्थतान्युपगमे च पदार्थबहुत्वं स्यादनेकप्रकारत्वाज्ज्ञानविशेषाणामिति । संशयादूर्ध्वं नवितव्यताप्रत्ययः सदर्थपर्यालोचनात्मकस्त्कर्कः । यथानवितव्यमत्र स्थाणुना पुरुषेणवेत्ययमपि ज्ञानविशेषएव । नच ज्ञानविशेषाणां ज्ञातुरनिन्नानां पृथक्पदार्थपरिकल्पनं समनुजानते विद्वांसः । संशयतर्कान्यामुत्तरकालजावी निश्चयात्मकः प्रत्ययः । निर्णयोयमपि प्राग्वन्न ज्ञानादतिरिच्यते । किंचास्य निश्चयात्मकतया प्रत्यक्षादिप्रमाणांतर्जावान्न पृथक्निर्देशोन्याय्यइति । तिस्रः कथावादोजल्पो वि तंडा चेति । तत्र प्रमाणतर्कसाधनोपासनं सिद्धांताविरुद्धः पंचावयवोपपन्नः प्रतिपक्षपरिग्रहोवादः । सच तत्त्वज्ञानार्थं शिष्याचार्ययोर्नवति । सएव विजिगीषुणा सार्थं बलजातिनिग्रहस्थानसाधनोपासनं नोजल्पः । सएव प्रतिपक्षस्थापनाहीनोवितंडेति । तत्रासां तिसृणामपि कथानां चेदएव नोपपद्यते यतस्तत्त्वचिंतायां तत्त्वनिर्णयार्थं वादोविधेयोन बलजल्पादिना तत्त्वागमः कर्तुं पार्यते । बलादिकं हि परवंचनार्थमुपन्यस्यते । नच तेन तत्त्वावगतिरिति । सत्यपि चेदे नैषां पदार्थता यतोयदेव परमार्थतोवस्तुवृत्त्या वस्त्वस्ति तदेव परमार्थतयाऽन्युपगतं युक्तं । वादास्तु पुरुषेष्वावज्ञेन नवंतोऽनियतावर्तते ते न तेषां परमार्थतेति । किंच पुरुषेष्ठानुविधायिनोवादाः कुक्कुटलावकादिष्वपि पक्षप्रति

पक्षपरिग्रहेण नवन्त्यतस्तेषामपि तत्त्वप्राप्तिः स्यान्नचैतदिष्टतइति । असिद्धानैकांतिक
 विरुद्धहेत्वाजासाः । हेतुवदानासंतइति हेत्वाजासास्तत्र सम्यग्हेतूनामपि न तत्त्वव्यव
 स्थितिः किंपुनस्तदाजासानां । तथाहि । इह यन्नियतं वस्त्वस्ति तदेव तत्त्वं नवितुमर्हति हे
 तुवस्तु । कचिदस्तुनि साध्ये हेतवः कचिदहेतवइत्यनियतास्तइति । अथ बलं अर्थविधा
 तोऽर्थविकल्पोपपत्तेरिति । तत्रार्थविशेषे विवक्षितेऽनिहिते वक्तुरनिप्रायार्थोत्तरकल्पना
 वाक्बलं । यथा नवकंबलोऽयं देवदत्तः । अत्र च नवः कंबलोऽस्येति वक्तुरनिप्रायः । विग्रहे
 च विशेषेण समासे । तत्रायं बलवादी नवः कंबलोऽस्येत्येतन्नवतानिहितमिति कल्प
 यति नचायं तथेत्येवं प्रतिषेधयति । तत्र बलमित्यसदर्थानिधानं । तद्यदि बलं न तर्हि
 तत्त्वं तत्त्वं चेन्न तर्हि बलं परमार्थरूपत्वान्नस्येति । तदेवं बलं तत्त्वमित्यतिरिक्ता वाचोयु
 क्तिः । दूषणाजासास्तु जातयस्तत्र सम्यक्दूषणस्यापि न तत्त्वव्यवस्थितिरनियतत्वात् ।
 अनियतत्त्वं च यदेवैकस्मिन् सम्यक् दूषणं तदेवान्यत्र दूषणाजासं पुरुषशक्त्यपेक्षत्वाच्च दू
 षणाजासव्यवस्थितेरनियतत्वमिति । कुतः पुनर्दूषणाजासरूपाणां जातीनामवास्तव
 त्वात्तासामिति । वादकाले वादी प्रतिवादी वा येन निगृह्यते तन्निग्रहस्थानं तच्च वादिनो
 साधनांगवचनं प्रतिवादिनस्तदोषोद्भावनं विहाय यदन्यदनिधीयते नैयायिकैस्तत्प्रलापमा
 त्रमिति । तच्च प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञांतरं प्रतिज्ञाविरोधइत्यादिकमेतच्च विचार्यमाणं न
 निग्रहस्थानं नवितुमर्हति नवदपिच पुरुषस्यैवापराधं कर्तुमलं न त्वेतत्तत्त्वं नवितुमर्हति ।
 वक्तृगुणदोषौ हि परार्थे अनुमानेऽधिक्रियेते नतु तत्त्वमिति । तदेवं न नैयायिकोक्तं तत्त्वं
 तत्त्वेनाश्रयितुं युज्यते तस्योक्तनीत्या सदोषत्वादिति । नापि वैशेषिकोक्तं तत्त्वमिति । तथाहि ।
 इव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायान्नावास्तत्वमिति । तत्र पृथिव्यतेजोवायुराकाशं
 कालोदिगात्मा मनइति नव इव्याणि । तदत्र पृथिव्यप्तेजोवायूनां पृथग्इव्यत्वमनुपप
 न्नं । तथाहि । तएव परमाणवः प्रयोगविस्त्रसान्यां पृथिव्यादित्वेन परिणमंतोपि न स्व
 कीर्यं इव्यत्वं त्यजंति । नचावस्थानेदेन इव्यनेदोयुक्तोऽतिप्रसंगादिति । आकाशकाल
 ओश्चास्मान्निरपि इव्यत्वमन्युपगतमेव । दिशस्त्वाकाशावयवचूतायाअनुपपन्नत्वं पृथ
 ग्इव्यत्वमतिप्रसंगदोषादेव । आत्मनश्च स्वशरीरमात्रव्यापिनउपयोगलक्षणस्यान्युपग
 तइव्यत्वमिति । मनसश्च पुञ्जविशेषतया पुञ्जइव्येऽतर्जावइति परमाणुवद्भावात्
 नसश्च जीवगुणत्वादात्मन्यंतर्जावइति । यदपि तैरनिधीयते यथा पृथिवीत्वयोगात्पृथिवीति
 तदपि स्वप्रक्रियामात्रमेव । यतो नहि पृथिव्याः पृथग्भूतं पृथिवीत्वमपि येन तद्योगात्पृ
 थिवी नवेदपि तु सर्वमपि यदस्ति तत्सामान्यविशेषात्मकं नरसिंहाकारमुजयस्वनावमिति ।
 तथा चोक्तं । नान्वयः सहेनेदत्वात्तं नेदोन्वयवृत्तितः ॥ मृद्नेद इयसंसर्गं, वृत्तिजात्यंतरं
 घटः ॥ १ ॥ तथा नरस्य सिंहरूपत्वान्न सिंहोनररूपतः ॥ शब्दविज्ञानकार्याणां नेदा

ज्ञात्यंतरं हि स इत्यादि । अथ रूपरसगंधस्पर्शरूपिद्रव्यवृत्तौ विशेषगुणास्तथा संख्या परिमाणानि पृथक्त्वं संयोगविजागौ परत्वापरत्वे इत्येते सामान्यगुणाः सर्वद्रव्यवृत्तित्वात् । तथा बुद्धिः सुखदुःखेष्टादेषप्रयत्नधर्माधर्मसंस्काराद्यात्मगुणाः । गुरुत्वं पृथिव्युदकयोर्द्रव्यस्वभावत्वेन परोपाधिकत्वं पृथिव्युदकाग्निषु स्नेहोऽनस्येव वेगारब्धः संस्कारो मूर्तद्रव्येष्वेव आकाशगुणः शब्द इति । तत्र संख्यादयः सामान्यगुणारूपादिवद्रूपस्वभावत्वेन परोपाधिकत्वाजुणा एव न जवंति । अथापि स्युस्तथापि न गुणानां पृथक्त्व व्यवस्था । तत्पृथक्त्वभावे द्रव्यस्वरूपहानेर्गुणपर्यायवत् द्रव्यमिति कृत्वा नांतरीयकतया द्रव्यग्रहणेनैव ग्रहणं न्याय्यमिति न पृथग्भावः । किंच तस्य भावस्तत्त्वमित्युच्यते । भावप्रत्ययश्च यस्य गुणस्य हि भावाद् द्रव्ये शब्दनिवेशस्तदनिधाने त्वतलावित्यनेन नवति । तत्र घटोरक्तउदकस्याहारकोजलवान् सर्वैरेव घट उच्यते । अत्र च घटस्य भावो घटत्वं रक्तस्य भावोरक्तत्वं आहारकस्य भाव आहारकत्वं जलवतो भावो जलवत्वमित्यत्र घटसामान्यरक्तगुणक्रियाद्रव्यसंबंधरूपाणां गुणानां सद्भावात् द्रव्ये पृथुबुध्नाकारउदकाद्याहरणक्षमे कुटकारव्ये शब्दस्य घटादेरनिनिवेशस्तत्र त्वतलाविहच रक्ताख्यको गुणो यत्सद्भावात्कतरश्च तद् द्रव्यं यत्र शब्दनिवेशोयेन भावप्रत्ययः स्यादिति । किमिदानीं रक्तस्य नवोरक्तत्वमिति न जवितव्यं जवितव्यमुपचारेण । तथाहि । रक्त इत्येतद्द्रव्यत्वेनोपचर्य तस्य सामान्यं भाव इति रक्तत्वमिति । नचोपचारस्तत्त्वचिंतायामुपयुज्यते शब्दसिद्धावेव तस्य कृता र्थत्वादिति । शब्दश्चाकाशस्य गुण एव न जवति तस्य पौञ्जलिकत्वादाकाशस्य चामूर्तत्वादिति । शेषं तु प्रक्रियामात्रं न साधनदूषणयोरंगं । क्रियापि द्रव्यसमवायिनी गुणवत्पृथगाश्रयितुं न युक्तेति । अथ सामान्यं तद्विधा परमपरंच । तत्र परं महासत्त्वाख्यं द्रव्यादिपदार्थव्यापि । तथाचोक्तं । सदिति यतो द्रव्यगुणकर्मसु सा सत्ता अपरं च द्रव्यत्वगुणत्वकर्मत्वात्मकं । तत्र न तावन्महासत्तायाः पृथक्पदार्थता युज्यते यतस्तस्यां यः सदिति प्रत्ययः सकिमपरसत्तानिबंधनउत स्वतएव तत् । यद्यपरसत्तानिबंधनस्तत्राप्ययमेव विकल्पोऽतोऽनवस्था । अथ स्वतएव ततस्तद् द्रव्यादिष्वपि स्वतएव सत्प्रत्ययोजविष्यतीति किमपरसत्तयाऽजागलस्तनकल्पया विकल्पितया । किंच द्रव्यादीनां किं सतां सत्तया सत्प्रत्ययउताऽसतां तत् । यदि सतां स्वतएव सत्प्रत्ययोजविष्यति किंतया । असत्यपदे तु शशविपाणादिष्वपि सत्तायोगात्सत्प्रत्ययः स्यादिति । तथाचोक्तं । स्वतोर्थाः संतु सत्तावत्सत्तया किं सदात्मनां ॥ असदात्मसु नैषा स्यात्सर्वथाऽतिप्रसंगत इत्यादि । एतदेव दूषणमपरसामान्येऽप्यायोज्यं तुल्ययोगक्षेमत्वात् । किंचास्मानिरपि सामान्यविशेषरूपत्वा वस्तुनः कथंचित्तदिष्यतएवेति तस्यच कथंचित्तदव्यतिरेकात्तद्द्रव्यग्रहणेनैव ग्रहणमिति । अथ विशेषास्ते चात्यंतव्यावृत्तिबुद्धिहेतुत्वेन परैराश्रीयन्ते । तत्रेदं चिंत्यते ।

या तेषु विशेषबुद्धिः सा नापरविशेषहेतुका ऽऽश्रयितव्याऽनवस्थानयात् । स्वतः समाश्रयणे च तद्द्वयव्यादिष्वपि विशेषबुद्धिः स्यात्किं द्रव्यादिव्यतिरिक्तैर्विशेषैरिति । द्रव्यादिव्यतिरिक्तास्तु विशेषाद्यस्मान्निरप्याश्रीयन्ते सर्वस्य सामान्यविशेषात्मकत्वादिति । एतत्तु प्रक्रियामात्रं । तद्यथा । नित्यद्रव्यवृत्तयोऽस्याविशेषानित्यद्रव्याणि च चतुर्विधाः परमाणवो मुक्तात्मानो मुक्तमनांसि चेति निर्युक्तिकत्वादपकर्णयितव्यमिति । समवायस्त्वयुतसिद्धानामाधाराधेयनूतानां यद्द्वयप्रत्ययहेतुः स समवाय इत्युच्यते । असावपि नित्यश्चैकश्चाश्रीयते । तस्य च नित्यत्वात्समवायिनोपि नित्याध्यापधेरन् । तदनित्यत्वे च तस्याप्यनित्यत्वापत्तिस्तदाधाररूपत्वात्तस्य तदेकत्वाच्च सर्वेषां समवायिनामेकत्वापत्तिस्तस्य चानेकत्वमिति । किंचायं समवायः संबंधस्तस्य च विष्टत्वादयुतसिद्धत्वमेव दंडदंडिनोरिव वीरणानां च कटोत्पत्तौ तद्रूपतया विनाशः कटरूपतयोत्पत्तिरन्वयरूपतया व्यवस्थानमिति दुग्धदध्नोरिवेत्येवं वैशेषिकमतेपि न सम्यक्पदार्थावस्थितिरिति । सांप्रतं सांख्यदर्शने तत्त्वनिरूपणं प्रक्रम्यते । तत्र प्रकृत्यात्मसंयोगात्सृष्टिरुपजायते । प्रकृतिश्च सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था ततो महान् महतोऽहंकारोऽहंकारादेकादशेन्द्रियाणि पंचतन्मात्राणि तन्मात्रेभ्यः पंचनूतानीति चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपं सचाकर्ता निर्गुणोऽनोक्तेति । तत्र परस्परविरुद्धानां सत्त्वादीनां गुणानां प्रकृत्यात्मनां नियामकं गुणिनमंतरेणैकत्रावस्थानं न युज्यते कृष्णसितादिगुणानामिव । न च महदादिविकारे जन्ये प्रकृतिवैषम्योत्पादने कश्चिदेतुस्तद्व्यतिरिक्तवस्त्वंतरानन्युपगमादात्मनश्चाकर्तृत्वेनाकिंचित्करत्वात्स्वभाववैषम्यान्युपगमेतु निर्हेतुकत्वापत्तेर्नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा स्यादिति । उक्तंच । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहि जावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवः ॥ १ ॥ अपिच । महदहंकारौ संवेदनादनिर्ज्ञौ पश्यामः । तथाहि । बुद्धिरथ्यवसायोऽहंकारश्चाहं सुख्यहं दुःखीत्येवमात्मनः प्रत्ययस्तयोश्चिद्रूपतयाऽऽत्मगुणत्वं न जडरूपायाः प्रकृतेर्विकारावेताविति । अपिच येयं तन्मात्रेभ्योनूतोत्पत्तिरिष्यते । तद्यथा । गंधतन्मात्रात्पृथिवी रसतन्मात्रादापः रूपतन्मात्रात्तेजः स्पर्शतन्मात्रा दायुः शब्दतन्मात्रादाकाशमिति सापि न युक्तिह्रमा । यतो यदि बाह्यनूताश्रयेणैतदनिधीयते तदयुक्तं । तेषां सर्वदा ज्ञानान्न कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा । अथ प्रतिशरीराश्रयणादेतदुच्यते । तत्र किल त्वगस्थिकतिनलक्षणा पृथ्वी श्लेष्मासृग्ज्वलक्षणा आपः पक्विलक्षणांतेजः प्राणापानलक्षणा वायुः सुषिरलक्षणा माकाशमिति तदपि न युज्यते । यतोऽत्रापि केषांचिन्नरीराणां शुक्रासृग्ज्वोत्पत्तिर्न तत्र तन्मात्राणां गंधोपि समुपलक्ष्यते । अदृष्टस्यापि कारणत्वकल्पनेऽतिप्रसंगः स्यात् । अंडजोद्भिजांकुरादीनामप्यन्यतएवोत्पत्तिर्नवंती समुपलक्ष्यते । तदेवं व्यवस्थिते प्रधानमहदहंकारादिकोत्पत्तिर्या सांख्यैः स्वप्रक्रिययाऽन्युपगम्यते तत्तैर्निर्यु

४८४ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे त्रयोदशमध्ययनं.

क्तिकमेव स्वदर्शनानुरागेणान्युपगम्यतइति । आत्मनश्चाकर्तृत्वान्युपगमे कृतनाशोऽकृताग
मश्च स्यात् । बंधमोक्षानावश्च निर्गुणत्वे च ज्ञानशून्यतापत्तिरित्यतोवालप्रलापमात्रं । प्र
कृतेश्चाचेतनायाआत्मार्यं प्रवृत्तिर्युक्तिविकलेति । अथ बौद्धमतं निरूप्यते । तत्रहि पदा
र्याद्वादशायतनानि । तद्यथा । चक्षुरादीनि पंच रूपादयश्च विषयाः पंच शब्दायतनं धर्मा
यतनंच धर्माः सुखादयोद्वादशायतनपरिहृदकत्वे प्रत्यक्षानुमाने हेएव प्रधाने प्रमाणे ।
तत्र चक्षुरादींश्चिदाण्यजीवग्रहणेनैवोपात्तानि । नावेदियाणितु जीवग्रहणेनेति । रूपाद
यश्च विषयाश्चजीवोपादनेनोपात्तानि पृथगुपादातव्याः । शब्दायतनं तु पौञ्जलिकत्वाद्बद्ध
स्याजीवग्रहणेन ग्रहणं । नच प्रतिव्यक्ति पृथक्पदार्थता युक्तिसंगतेति । धर्मात्मकं सुखं दुः
खंच यद्यसातोदयरूपं ततोजीवगुणत्वाज्जीवेतर्जावः । अथ तत्कारणं कर्म ततः पौञ्ज
लिकत्वादजीवइति । प्रत्यक्षं च तैर्निर्विकल्पकमिष्यते तच्चानिश्चयात्मकतया प्रवृत्तिनिवृ
त्त्योरनंगमित्यप्रमाणमेव । तदप्रामाण्ये तत्पूर्वकत्वादनुमानमपीति । शेषस्त्वाक्षेपपरिहारो
न्यत्र सुविचारितइति नेह प्रतन्यतइत्यनया दिशा मीमांसकलोकायतमत्तानिहितत्वनिराक
रणं सुबुद्ध्या विधेयं । तयोरत्यंतलोकविरुद्धपदार्थानां श्रयणान्न साक्षादुपन्यासः कृतइति ।
तस्मात्पारिशेष्यसिद्धाअर्हदुक्तानव सप्त पदार्थाः सत्यास्तत्परिज्ञानं च क्रियावादे हेतु
र्नापरपदार्थपरिज्ञानमिति ॥ ३१ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुः सम्यग्वादपरिज्ञान
फलमादर्शयन्नाह । (सदेसुइत्यादि) शब्देषु वेणुवीणादिषु श्रुतिसुखदेषु रूपेषु च नय
नानंदकारिष्वासंगमकुर्वन् गार्ध्यमकुर्वाणोऽनेन रागोगृहीतस्तथा गंधेषु कुक्षितकलेवरादि
षु रसेषु चांतप्रांताशनादिषु अडुष्यमाणोमनोक्षेपु देपमकुर्वन्निदमुक्तं जवति । शब्दादिष्वि
न्द्रियविषयेषु मनोक्षेपतरेषु रागदेषान्यामनपदिश्यमानोजीवितमसंयमजीवितं नानिकांक्षे
न्नापि परीपहोपसर्गैरनिदुतोमरणमनिकांक्षेत् । यद्विवा जीवितमरणयोरनजिलाषी संय
ममनुपालयेदिति । तथा मोक्षार्थिनादीयते गृह्यतइत्यादानं संयमस्तेन तस्मिन्वा सति
गुप्तोयद्विवा मिथ्यात्वादिनादीयते इत्यादानमष्टप्रकारं कर्म तस्मिन्नादातव्ये मनोवाक्का
यैर्गुप्तः समितश्च तथा जाववलयं माया तथा विमुक्तोमायामुक्तः । इति परिसमाहयर्थे । ब्र
वीमीति पूर्ववत् । नयाः पूर्ववदेव ॥ ३२ ॥ समाप्तं समवसरणारूपंद्वादशमध्ययनमिति ॥

हवे यथातथ्य नामे तेरमो अध्ययन प्रारंभिये वैये, बारमां अध्ययनमां जुदा जुदा दर्श
नीर्तना समवसरण कह्या नंतर तेरमां अध्ययनमां यथातथ्य एटले सत्य स्वरूप देखाडे ठे.

आहत्तहीयं तु पवेयइस्सं, नाणप्पकारं पुरिसस्स जातं ॥ सउ
अधम्मं असउ असीलं, संति असंतिं करिस्सामि पाठं ॥ १ ॥

अहोयराउअ समुच्चिण्हिं, तहागएहिं पडिलप्र धम्मं ॥ समा
हिमाघातमजोसयंता, सत्तारमेवं फरुसं वयंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(आहत्तहीयंतुपवेयस्सं के०) यथातथ्य सम्यक् ज्ञाननो स्वरूप हवे प्रवे
दिसुं एटले कहीशुं तथा (पुरिसस्स के०) जीवने (नाण्यकारं के०) नानाप्रकारना
ज्ञानादिक जे (जातं के०) उत्पन्न थाय तेपण हवे कहीशुं तथा (सउअधम्मं के०)
सत्पुरुषनुं धर्म जे श्रुत चारित्ररूप जे डुर्गति थकी राखनार ते धर्म अने (असउअ
सीलं के०) असत्पुरुष एटले परतीर्थिक तथा ग्रहस्थ अने पासडादिक तेनो सील
एटले डुष्टाचार ते कहीशुं तथा (संतिं के०) शांति एटले निर्वाणरूप अने (असंतिं के०)
संसारत्रमणरूप ए बन्नेने (करिष्यामि प्राडु के०) प्रगट करी शुं ॥१॥ (अहोयराउअस
मुच्चिण्हिके०) रात्रना तेम दिवसना पण सम्यक् प्रकारे उठ्या एटले सावधान थया एवा
जे निन्हवादिक जमाली प्रमुख स्वदर्शनी तथा बोटिकादिक अन्यदर्शनी ते (तहागएहिं
डिलप्रधम्मं के०) तथा प्रकारे तीर्थकरादिक पाशेथी संसारथकी निकलवानुं उपाय
एवो जे पंथित धर्म तेने पामीने जमाली प्रमुखनी पेरे कर्मने उदये ते श्रीतीर्थकर ना
पित एवो (समाहिमाघात के०) समाधिवंत एटले सम्यक् दर्शनादिक धर्म तेने (अ
जोसयंता के०) अण सेवता थका कदाग्रहि पणाने लीधे मिथ्यात्वना प्रेक्षा स्वहंदे थया
तथा एटले जेम तेम बोलता श्रीसर्वज्ञना मार्गने उच्चापता अने कुमार्गनो उपदेश कर
ता एरीते प्रवर्त्तता (सत्तार मेवंफरुसंवयंति के०) कदापि पोताने आचारना शिखावनार
एवा गुरु जे महानुनाव ते प्रत्ये पण कठोर वचन बोले ॥ ९ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रयोदशं याथातथ्याध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (अहत्ते
ति) यथातथानावोयाथातथ्यं तत्त्वज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोर्जातमुत्पन्नं तदहं प्रवेदयि
ष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणो । वितथाचारिणस्तद्दोषांश्च कथयिष्यामि । नाना
प्रकारं वा चित्रं पुरुषस्य स्वजावं प्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्यामि । तथा । सतः सत्पुरुषस्य धर्मं
श्रुतचारित्रारख्यं शीलमुद्यतविहारित्वं शांतिं निर्वृतिं मोहं (करिस्सामिपाउंति) प्राडुष्करि
ष्ये प्रकटयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोजनस्य परतीर्थिकस्य गृहस्थस्य पार्श्वस्थादेर्वा च श
ब्दसमुच्चितमधर्मं पापं तथाऽशीलं कुत्सितशीलमशांतिं संसारं प्राडुष्करिष्ये ॥१॥ अहोरा
त्रं समुच्चितानिन्हवाबोटिकाश्च तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथागतेन्योवा तीर्थकृद्भयोधर्मं श्रुतचा
रित्रारख्यं प्रतिलन्य प्राप्यापि मंदजागृतया जमालिप्रमुखश्वात्मोत्कर्षात्तीर्थकरैराख्यातं
समाधिं मोहमार्गमजोषयंतोऽसेवमानाः सर्वज्ञोक्तं मार्गं विध्वंसयंति ते निन्हवाबोटिका
श्च परेणाचार्यादिना चोदिताः संतस्तं शास्तरं चोदकं पुरुषं निष्ठुरं वदंति ॥ ९ ॥

॥ टीका—अथानंतरं त्रयोदशमारज्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने प
 र्वादिमतानि निरूपितानि तन्निराकरणं चाऽकारि तच्च याथातथ्येन जवति तदिह प्रति
 पाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवंति । तत्राप्युपक्रम
 द्वारांतर्गतार्थाधिकारोप्यं । तद्यथा । शिष्यगुणदीपना । अथानंतराध्ययनेषु धर्मसमाधि
 मार्गसमवसरणारूपेषु यदवितथं याथातथ्येन व्यवस्थितं यच्च विपरीतं वितथं तदपि
 लेशतोऽत्र प्रतिपादयिष्यतइति । नामनिष्पन्नेषु निक्षेपे याथातथ्यमिति नाम तदधिकृत्य
 निर्युक्तिकृदाह । “ एामतहं त्वणतहं, दवतहं चैव होइ जावतहं ॥ दवतहं पुण जो ज
 स्स सजावोहिंति दवस्स ” ॥ ३४ ॥ (एामतहमित्यादि) अस्याध्ययनस्य याथातथ्य
 मिति नाम । तच्च यथाशब्दस्य जावप्रत्ययांतस्य जवति । तत्र यथाशब्दोद्धरणेन तथा
 शब्दस्य निक्षेपं कर्तुं निर्युक्तिकारस्यायमनिप्रायः । इह यथाशब्दोयमनुवादे वर्तते तथा
 शब्दश्च विधेयार्थे । तद्यथा । यथेदं तथैवेदं जवता विधेयमित्यनुवादविधेययोश्च विधेयां
 शएव प्रधानजावमनुजवतीति । यदिवा याथातथ्यमिति तथ्यमतस्तदेव निरूप्यतइति ।
 तत्र यथानावस्तथ्यं यथावस्थितवस्तुता । तन्नामादिश्रुतुर्धा । तत्र नामस्थापने सुगमे ।
 इव्यतथ्यं गाथापश्चार्थेन प्रतिपादयति । तत्र इव्यतथ्यं पुनर्योयस्य सचित्तादेः स्वजावोइ
 व्यप्राधान्याद्यस्य स्वरूपं तद्यथोपयोगलक्षणोजीवः कठिनलक्षणा पृथिवी इव्यलक्षणा
 व्यापइत्यादि । मनुष्यादेर्वा योयस्य मार्दवादिस्वजावोऽचित्तइव्याणां च गोशीर्षचंदनकंब
 लरत्नादीनां इव्याणां स्वजावः । तद्यथा । उएहे करेइ सीयं, सीए उएहत्तणं पुण जवे
 इ ॥ कंबलरयणादीणं, एस सहावो मुणोयवो ॥ १ ॥ जावतथ्यमधिकृत्याह । “ जावत
 हं पुण नियमा, एायवं बव्विहंमि जावंमि ॥ अहवा वि नाएदंसण, चरित्तविणएण अ
 क्षप्पे ” ॥ ३५ ॥ (जावतहमित्यादि) जावतथ्यं पुनर्नियमतोऽवश्यंजावतया षड्विधे औ
 दयिके जावे ज्ञातव्यं । तत्र कर्मणामुदयेन निर्वृत्तऔदयिकः कर्मोदयापादितोगत्याद्यनु
 जावलक्षणस्तथा कर्मोपशमेन निर्वृत्तऔपशमिकः कर्मानुदयलक्षणइत्यर्थः । तथा ह्या
 ज्ञातः ह्यायिकोऽप्रतिपातिज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणस्तथा ह्याडपशमाच्च जातः ह्यायोप
 शमिकोदेशोदयोपशमलक्षणः । परिणामेन निर्वृत्तः पारिणामिकोजीवाजीवजव्यत्वादिल
 क्षणः पंचानामपि जावानां द्विकादिसंयोगान्निष्पन्नः सान्निपातिकइति । यदिवा अथ्या
 त्मन्यांतरं चतुर्धा जावतथ्यं इष्टव्यं । तद्यथा । ज्ञानदर्शनचारित्रविनयतथ्यमिति । तत्र
 ज्ञानतथ्यं मत्यादिकेन ज्ञानपंचकेन यथास्वमवितथोविषयोपलंजः । दर्शनतथ्यं शंकाद्य
 तिचाररहितं जीवादितत्त्वश्रद्धानं । चारित्रतथ्यं तु तपसि द्वादशविधे संयमे सप्तदशवि
 धे सम्यगनुष्ठानं । विनयतथ्यं द्विचत्वारिंशद्भेदनिम्ने विनये ज्ञानदर्शनचारित्रतपउपचारिक
 रूपे यथायोगमनुष्ठानं ज्ञानादीनां तु वितथाऽसेवनेनाऽतथ्यमिति । अत्र च जावतथ्येना

धिकारः । यदि वा नावतथ्यं प्रशस्ताप्रशस्तनेदाद्विधा । तदिह प्रशस्तेनाधिकारं दर्शयितुमाह । “ जह सुतं तह अन्नो, चरणं चारो तहन्ति णायव्वं ॥ संतंमिय पसंसाए, अस तीपगयं डुगुंठाए ” ॥ १६ ॥ (जहसुत्तमित्यादि) यथा येन प्रकारेण यथापद्यत्या सूत्रं व्यवस्थितं तथा तेनैव प्रकारेणार्थो व्याख्यायानुष्ठेयश्च । एतद्वर्शयति । चरणमाचरणमनुष्ठातव्यं । यदि वा सिद्धांतसूत्रस्य चारित्रमेवाचरणमतो यथासूत्रं तथा चारित्रमेतदेव चानुष्ठेयमेतच्च याथातथ्यमिति ज्ञातव्यं । पूर्वार्धस्यैव नावार्थं गाथापश्चार्धेन दर्शयितुमाह । यदस्तुजातं प्रकृतं प्रस्तुतं यथार्थमधिकृत्य सूत्रमकारि तस्मिन्नर्थे सति विद्यमाने यथावद्व्याख्यायमाने संसारोत्तारणकारणत्वेन प्रशस्यमाने वा याथातथ्यमिति न वति विवक्षिते त्वर्थे सत्यविद्यमाने संसारकारणत्वेन वा जुगुप्सायां सत्यां सम्यगनुष्ठीयमाने वा याथातथ्यं न नवति । इदमुक्तं नवति । यदि यथासूत्रं येन प्रकारेण व्यवस्थितं तथैवार्थो यदि नवति व्याख्यायते ऽनुष्ठीयते च संसारनिस्तरणसमर्थश्च नवति ततो याथातथ्यमिति नवति । असति त्वर्थे क्रियमाणे संसारकारणत्वेन जुगुप्सिते वा न वति याथातथ्यमिति गाथातात्पर्यार्थः । एतदेव दृष्टांतगर्नं दर्शयितुमाह । “ आयरियप रंपर्येण आगयं जोउ ठेयबुद्धीए ॥ कोवेइ ठेयवाई जमालिनासंचणासिहत्तित्ति ॥ १७ ॥ (आयरिएइत्यादि) आचार्याः सुधर्मस्वामिजंबुनामप्रज्वार्यरक्षिताद्यास्तेषां प्रणालिका पारंपर्यं तेनागतं यद्व्याख्यानं सूत्रानिप्रायस्तद्यथा व्यवहारतयानिप्रायेण क्रियमाणमपि कृतं नवति । यस्तु कुतर्कदर्पाध्मातमानसोमिथ्यात्वोपहतदृष्टिकया ठेकबुद्ध्या निपुणबुद्ध्या कुशाग्रशेमुषीकोहमिति मत्वा कोपयति दूषयति अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्याचष्टे कृतं कृतमित्येवं ब्रूयात् । वक्तिच नहि मृत्पिंरुक्रियाकालएव घटोनिष्पद्यते कर्मगुण व्यपदेशानामुपलब्धेः । सएव ठेकवादी निपुणोहमित्येवं वादी पंडितानिमानि जमालिना समोजमालिनिन्हववत् सर्वज्ञमतविकोपकोविनंद्यत्यरहघट्टघटीयंत्रन्यायेन संसारचक्रवाले बंन्नमिष्यतीति । नचासौ जानाति वराकोयथायं लोकोघटार्थाः क्रियामृत्खननाद्याघट एवोपचरति तासांच क्रियाणां क्रियाकालनिष्ठाकालयोरेककालत्वात् क्रियमाणमेव कृतं नवति । दृश्यते चायं व्यवहारो लोके । तद्यथा । अद्यैव देवदत्ते निर्गते कान्यकुब्जं देवदत्तो गतइति व्यपदेशस्तथा दारुणि ह्वियमाने प्रस्थकोयं व्यपदेशइत्यादि । सांप्रतमन्यथावादिनोऽप्यादर्शं नदारेणोपदेशं दातुकामायाह । ए करेति दुःस्कमोरकं, उल्लममाणोवि संजमतवेसु ॥ तम्हाअत्तुकरिसो वल्लेअव्वो जतिजणेणं ॥ १८ ॥ (एकरेइत्यादि) योहि दुर्गहीतविद्या लवदर्पाध्मातः सर्वज्ञवचनैकदेशमप्यन्यथा व्याचष्टे सएवंचूतः सत्संयमतपस्तड्यमं कुर्वीणोशारीरिकमानसानां दुःखानामसातोदयजनितानां मोहं विनाशं न करोत्यात्मगर्वीध्मातमानसोपि यतएवं तस्मादात्मोत्कर्षोऽहमेव सिद्धांतार्थवेदी नापरः कश्चिन्मत्तु

व्योस्तीत्येवंरूपो निमानो वर्जनीयस्त्याज्योयतिजनेन । साधुलोकेनापरोपि ज्ञानिना जाल्या
दिकोमदोन विधेयः किंपुनर्ज्ञानमदः । तथा चोक्तं ॥ ज्ञानं मददर्पहरं, माद्यति यस्तेन तस्य
कोवैद्यः ॥ अगदोयस्य विषायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ॥ १ ॥ गतोनामनिष्पन्नो
निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसरः सच सूत्रे सति जवति । सूत्रंच सूत्रा
नुगमे सचावसरः प्राप्तोऽतः सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (आह
तद्दीत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । वलयाविमुक्तेत्यनिहितं । जावव
लयं रागद्वेषौ तान्यां विनिर्मुक्तस्यैव याथातथ्यं जवतीत्याद्यनेन संबंधेनायातस्यास्य सूत्रस्य
व्याख्या प्रतन्यते । यथातथाजावोयं याथातथ्यं तत्त्वं परमार्थस्तच्च परमार्थचिंतायां सम्य
क्ज्ञानादिकं तदेव दर्शयति । ज्ञानप्रकारं प्रकारशब्दआद्यर्थे । आदिग्रहणाच्च सम्यग्दर्शनचा
रित्रे गृह्यते । तत्र सम्यग्दर्शनमौपशमिकद्वायोपशमिकं गृह्यते । चारित्रं तु व्रतसमितिकषाया
णां धारणरक्षणनिग्रहादिकं गृह्यते । एतत्सम्यग्ज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोर्यज्ज्ञातमुत्पन्नं त
दहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणो । वितथाचारिणस्तद्वोपांश्चाविर्जावयि
ष्यामि । नानाप्रकारं वा विचित्रं पुरुषस्य स्वजावमुच्चावचप्रशस्ताप्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्या
मि । नानाप्रकारं स्वजावफलंच पश्चार्धेन दर्शयति । सतः सत्पुरुषस्य शोचनस्य सदनुष्ठा
यिनः सम्यग्दर्शनचारित्रज्ञानवतोधर्मं श्रुतचारित्राख्यं पुनर्गतिगमनधरणलक्षणं वा
तथा शीलमुद्युक्तविहारित्वं तथा शांतिं निर्वृतिमशेषकर्मकृत्यलक्षणां (करिस्तामिपाउत्ति)
प्राडुष्करिष्ये प्रकटयिष्यामि यथावदुच्चावयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोचनस्य परतीर्थिक
स्य गृहस्थस्य पार्श्वस्थादेर्वा च शब्दः समुच्चितमधर्मं पापं तथा कुशीलं कुत्सितशील
मशांतिं चानिर्वाणरूपां संसृतिं प्राडुर्जावयिष्यामीति । अत्र च सतोधर्मं शीलं शांतिंच
प्राडुष्करिष्याम्यसतश्चाधर्ममशीलमशांतिंचेत्येवं पदघटना योजनीया अनुपात्तस्यच चशब्दे
नाक्षेपोऽष्टव्यति ॥१॥ जंतोर्गुणदोषरूपं नानाप्रकारं स्वजावं प्रवेदयिष्यामीत्युक्तं तद्वर्श
यितुकामआह । (अहोयमित्यादि) अहोरात्रमहर्निशं सम्यगुद्भितानिह्वाबोटिका
श्च सदनुष्ठानवंतस्तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथा त्यागतेन्योवा तीर्थकृद्गोधर्मं श्रुतचारित्राख्यं
प्रतिलन्य संसारनिःसरणोपायं धर्ममवाप्यापि कर्मोदयान्मदं नाग्यतया जमालिप्रनृतयश्
चात्मोत्कर्षात्तीर्थकृदाद्याख्यातं समाधिं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षपद्धतिमजोषयंतोऽसैवंतः
सम्यगकुर्वाणानिह्वाबोटिकाश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्दोषं सर्वज्ञप्रणीतं मार्गं
विध्वंसयंति कुमार्गं प्ररूपयंति ब्रुवते चासौ सर्वज्ञएव न जवति । यः क्रियमाणं कृतमि
त्यध्यह्विरुद्धं प्ररूपयति । तथा यः पात्रादिपरिग्रहान्मोक्षमार्गमाविर्जावयति । एवं स
र्वज्ञोक्तमश्रद्धधानाः श्रद्धानं कुर्वतोप्यपरे धृतिसंहननडुर्बलतया यथारोपितं संयमजारं

बोद्धुमसमर्थाः क्वचिद्विषोदंतोऽपरेणाचार्यादिना वत्सलतया चोदिताः संतस्तं शास्त्रारम
नुशासितारं चोदकं पुरुषं वदन्ति कर्कशं निष्ठुरं निर्जरं प्रतीर्षं चोदयन्तीति ॥ ३ ॥

विसोहियं ते अणुकाहयंते, जे आत्तजावेण वियागरेज्जा ॥ अछाणिए हो
इ बहूगुणाणं, पाठांतरे (बहूणिवेसे) जे एणसंकाइ मुसं वदेज्जा ॥३॥ जे
यावि पुढा पलितं चयंति, आयाणमठं खलु वंचयित्ता ॥ असाहुणो
ते इह साहुमाणी, मायसि एसंति अणंतघातं ॥ ४ ॥

अर्थ—ते स्वाग्रहि पुरुष (विसोहियंते के०) ते विशोधित शुद्धनिर्दोषमार्ग तेने (अ
णुकाहयंते के०) आचार्यनी प्ररूपणा थकी उज्जापिने कहे एटले (जेआत्तजावेणविया
गरेज्जा के०) जे पोताना जावे एटले स्वहंदे बोले (अछाणिएहोइबहूगुणाणं के०)
ते अहाहंद पणा थकी घणा गुणा जे ज्ञानादिक तेनो आस्थान थाय केमके ए स्वा
निनिवेश मिष्यात्वना जाव थकी करीने (जेएणसंकाइ के०) जे ज्ञान शंका एटले
श्रीजिनागमनेविषे शंका लावीने (मुसंवदेज्जा के०) मृषाबोले स्वकल्पित जेवो
रुचे तेवो बोले तेणे करीने घणा गुणानो आस्थान एटले कुजाजन थाय ॥ ३ ॥ (जे
आविपुछापलितंचयंति के०) जे कोइ पूछे जे तमे कोनी पासेथी नएयावो तेवारे पोता
ना आचार्यनुं नाम गोपवीने बीजानुं नाम कहे (आयाणमठंखलुवंचयित्ता के०) ते
निश्चं थकी आत्मार्थ जे मोहूनो अर्थ तेने वंचेछे एतावता ते मुक्तिने नपामे (असाहु
णोतेइहसाहुमाणी के०) परमार्थथकी ते असाधु थको पण आ जगतने विषे पोतामां
साधुपणु करी माने तथा बीजाउने कह्नीने पोतामां साधु पणो मनावे (मायसिएसं
तिअणंतघातं के०) ते मायावी साधु आसंसारनेविषे अनंत घात पामे एटले अनंत
काल पर्यंत संसारमां परित्रमण करे ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—विशोधितोमोहमार्गस्तं ते कदाग्रहिणोगोष्ठामाहिलवदनुपश्वादाचार्यप्र
रूपणातः कथयन्ति अनुकथयन्ति । ये आत्मोत्कर्षादात्मजावेन स्वानिप्रायेणाचार्यपारं
पर्यागतमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीयुर्व्याख्यान्ति । आचार्यपरंपरामज्ञात्वा स्वानिप्राये
ण सूत्रार्थव्याख्यानं महतेऽनर्थाय । इदमेव दर्शयति । सएवंचूतोऽस्थानिकोऽनाधारोबहूनां
ज्ञानादिगुणानां स्यात् । क्वचित्पाठः । (अछाणिएहोइबहूणिवेसन्ति) अस्यार्थः । अ
स्थानमजाजनं सम्यक्ज्ञानादीनां । किंचूतोबहुरनर्थकारकत्वेनाऽसदनिनिवेशोयस्य सब
हुनिवेशः । ते पुनः किंचूताइत्याह । ये ज्ञानशंकया मृषा वदेयुः । कोर्थः । जिनोक्ताग
मे शंकां कुर्वत्ययं तडुक्तएव नस्यादिति । अथवा ज्ञानशंकया पांदित्यानिमानेन मृषा

वदेयुः ॥ ३ ॥ येऽज्ञाततत्त्वाः परेण पृष्टाः कस्मादाचार्यादधीतं नवद्भिरिति ते स्वमाचार्यं
 ज्ञानानिमानेन (पल्लिवंचयंतिति) निन्दुवते । अथवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादि
 ना पृष्टाः संतोमातृस्थानेनावर्णवादनीतानिन्दुवते । ते एवं कुर्वाणायादानं मोक्षमर्थं
 वंचयन्ति । एवं कुर्वाणास्तेऽसाधवश्हास्मिन् जगति साधुमानिनोमायान्विताएष्यन्ति या
 स्यंत्यनंतशोधातं विनाशं संसारं वा । एकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः ।
 उक्तंच । पावं काकण सयं, अप्याणं सुद्धमेव ववहरः ॥ दुगुणं करेऽपावं, बीजं बालस्स
 मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्बोधिज्ञानमप्युपहृत्यानंतनवनाजः प्रणिनः स्युरिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच । (विसोद्विगमिल्यादि) विविधमनेकप्रकारं शोधितः कुमारप्ररूपणा
 पनयनद्वारेण निर्दोषतां नीतोविशोधितः सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्गस्तमेवं
 नूतं मोक्षमार्गं ते स्वाग्रहग्रस्तागोष्ठामाहिलवदनुपश्रवादाचार्यप्ररूपणातः कथयंत्यनुकथ
 यन्ति । ये चैवंनूतायात्मोत्कर्षात्स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारव्यामोहितायात्मजावेन स्वा
 निप्रायेणाचार्यपारंपर्येणायातमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीयुर्व्याख्यानयेयुस्तेहि गंजी
 रानिप्रायं सूत्रार्थं कर्मोदयात्पूर्वापरेण यथावत्परिणामयितुमसमर्थाः पंडितमानिनउत्सू
 त्रं प्रतिपादयन्ति । आत्मजावव्याकरणं च महतेऽनर्थायेति दर्शयति । सएवंनूतः स्वकी
 यानिनिवेशादस्थानिकोऽनाधारोबहूनां ज्ञानादिगुणानामनाजनं नवतीति । ते चामी गु
 णाः । सुस्त्रसः पडिपुष्टः, सुणोऽगेहः य ईहएआवि ॥ ततो अपोहएवा, धारेऽकरे
 ३ वा संम्मं ॥ १ ॥ यदि वा गुरुश्रूषादिना सम्यक्ज्ञानावगमस्ततः सम्यगनुष्ठाने च म
 तः सकलकर्मद्वयलक्षणोमोक्षइत्येवंनूतानां गुणानामनायतनमसौ । क्वचित्पाठः । (अ
 छाणिएहोतिबहूणिवेसति) अस्यायमर्थः । अस्थानमनाजनमसौ नवति सम्यक्ज्ञाना
 दीनां गुणानां । किंनूतोबहुरनर्थसंपादकत्वेनासदनिनिवेशोयस्य सबहुनिवेशः । यदिवा
 गुणानामस्थापनिकोऽनाधारोबहूनां दोषाणां च निवेशः स्थानमाश्रयइति । किंनूताः पु
 नरेवं नवंतीति दर्शयति । ये केचन दुर्गृहीतज्ञानलवाऽवलेपिनोज्ञाने श्रुतज्ञाने शंका ज्ञा
 नशंका तथा मृषावादं वदेयुः । एतदुक्तं नवति । सर्वज्ञप्रणीते आगमेशंकां कुर्वत्ययं तत्प्र
 णीतएव ननवेदन्यथा वाऽस्यार्थः स्यात् । यदिवा ज्ञानशंकया पांडित्यानिमानेन मृषा
 वादं वदेयुर्यथाहं ब्रवीमीति तथैव युज्यते नान्यथेति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (जेयाविपुष्ठा
 इत्यादि) ये केचनाविदितपरमार्थाः स्वल्पतया समुत्सेकिनोऽपरेण पृष्टाः कस्मादाचार्या
 त्सकाशादधीतं श्रुतं नवद्भिरिति । ते तु स्वकीयमाचार्यं ज्ञानावलेपेन निन्द्वानोऽपरं प्र
 सिद्धं प्रतिपादयन्ति । यदिवा मयैवैतत्स्वतउत्प्रेक्षितमित्येवं ज्ञानावलेपात् (पल्लिवंचयं
 तिति) निन्दुवते । यदिवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादिना लोचनादिके अवसरे पृ

ष्टाः संतोमातृस्थानेनाऽवर्णवादजयान्निन्दुवते । तएवं पल्लिउंचकानिन्हवं कुर्वाणाआदी
यतइत्यादानं ज्ञानादिकं मोहोवा तमर्थे वंचयंति त्रंशयंत्यात्मनः । खलुरवधारणे । वंचयं
त्येव । एवमनुष्ठायिनश्चासाधवस्ते परमार्थतस्तत्त्वचिंतायामिहास्मिन् जगति साधुविचा
रेवा साधुमानिनश्चात्मोत्कर्षायाऽसदनुष्ठानमानिनोमायान्वितास्ते एष्यंति यास्यंत्यनंत
शोबहुशोधातं विनाशं संसारं वा अनवदग्रसंसारकांतरमनुपरिवर्तयिष्यंतीति । दोषद्वय
दुष्टत्वात्तेषामेकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः । उक्तंच । पावं काऊण सयं,
अप्पाणं शुद्धमेव ववहरइ ॥ दुगुणं करेइ पावं, वीयं बालस्स मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमा
त्मोत्कर्षदोषाद्वोधिलानमप्युपहृत्यानंतसंसारजाजोनवंत्यसुमतइति स्थितं ॥ ४ ॥

जे कोहणे होइ जगदनासी, विउसियं जे उ उदीरएज्जा ॥ अंधे
व से दंमपहं गहाय, अविउसिए घासति पावकम्मी ॥ ५ ॥
जे विगगहीए अनायनासी, न से समे होइ अऊंऊपत्ते ॥ उव
वायकारी य हरीमणे य, एगंतदिठीय अमाइरूवे ॥ ६ ॥

अर्थ—(जे कोहणेहोइजगदनासी के०) जे क्रोधी थाय ते जगतार्थनाषी होय
जगतार्थनाषी एटले जेमां जेवो दोष होय तेने तेवो कहे अर्थात् काणाने काणो कहे
खोडाने खोडो कहे टुंटाने टुंटो कहे पांगलाने पांगलो कहे कोढीने कोढी कहे एवो
प्रगट नितुर नाषण करनार होय (विउसियंजेउ के०) जे उपशमावेलो एवो जे कलह तेने
वली (उदीरएज्जा के०) उदीरे ए पुरुषने जे फल थाय ते कहेवे. (सेके०) ते पुरुष
(अंधेवदंमपहंगहाय के०) जेम कोइ आंधलो पुरुष लाकडी ग्रहण करीने मार्गने वि
षे जातो थको अनेक कंटक चतुष्पदादिके करी पीडाय तेम (अविउसिए के०) अ
कोविद एवोजे कलहकारी (पावकम्मी के०) पापकर्माचारी जीव ते पण (घासतिके०)
चतुर्गतिक संसारमांहे दुःख पामे ॥ ५ ॥ (जेविगगहीए के०) जेकोइ विग्रह एटले
कलहकारी होय ते यद्यपि क्रिया तो केटलीक करे तथापि ते क्रिया विग्रह एटले शुद्ध
प्रिय थाय तथा (अनायनासी के०) अन्यायनो बोलनार होय (नसेसमेहोइअऊंऊ
पत्ते के०) ते पुरुष कलहरहित एवा सम्यक् दृष्टी तेना सरखो समजावी नहोय ते
माटे साधु कलहकारी नहोय परंतु साधु केवो होय ते कहेवे. (उववायकारीयहरीम
णेय के०) उपपातकारी एटले आचार्यनी आज्ञापालक तथा लज्जावंत मनवालो
होय एटले अनाचार करतो थको आचार्यादिक थकी लज्जा पामे तथा (एगंतदिठीय
के०) एकांतदृष्टी एटले जीवादिक पदार्थनो ज्ञाता होय एकांत श्रद्धावंत होय तथा
(अमाइरूवे के०) मायारहित होय एवा पुरुषने साधु कहिए. ॥ ६ ॥

वदेषुः ॥ ३ ॥ येऽज्ञाततत्त्वाः परेण पृष्टाः कस्मादाचार्यादधीतं नवङ्गिरिति ते स्वमाचार्यं
 ज्ञानान्निमानेन (पल्लिञ्चयंतिति) निन्दुवते । अथवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादि
 ना पृष्टाः संतोमातृस्थानेनावर्णवादजीतानिन्दुवते । ते एवं कुर्वाणायादानं मोक्षमर्थं
 वंचयन्ति । एवं कुर्वाणास्तेऽसाधवश्हास्मिन् जगति साधुमानिनोमायान्विताएष्यन्ति या
 स्यंत्यनंतशोधातं विनाशं संसारं वा । एकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः ।
 उक्तंच । पावं काकण सयं, अप्याणं सुद्धमेव ववहरइ ॥ दुगुणं करेइ पावं, बीअं बालस्स
 मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्बोधिलानमप्युपहृत्यानंतनवजाजः प्रणिनः स्युरिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच । (विसोद्विगमत्यादि) विविधमनेकप्रकारं शोधितः कुमारप्ररूपणा
 पनयनद्वारेण निर्दोषतां नीतोविशोधितः सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्गस्तमेवं
 ज्ञातं मोक्षमार्गं ते स्वाग्रहग्रस्तागोष्ठामाहिलवदनुपश्वादाचार्यप्ररूपणातः कथयंत्यनुकथ
 यन्ति । ये चैवंज्ज्ञातायात्मोत्कर्षात्स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारव्यामोहितायात्मजावेन स्वा
 निप्रायेणाचार्यपारंपर्येणायातमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीयुर्व्याख्यानयेयुस्तेहि गंजी
 रानिप्रायं सूत्रार्थं कर्मोदयात्पूर्वापरेण यथावत्परिणामयितुमसमर्थाः पंडितमानिनउत्सू
 त्रं प्रतिपादयन्ति । आत्मजावव्याकरणं च महतेऽनर्थायेति दर्शयति । सएवंज्ज्ञातः स्वकी
 याजिनिवेशादस्थानिकोऽनाधारोबहूनां ज्ञानादिगुणानामजाजनं नवतीति । ते चामी गु
 णाः । सुस्सुसइ पडिपुब्बइ, सुणेइ गेएहइ य ईहएआवि ॥ ततो अपोहएवा, धारेइ करे
 इ वा संम्मं ॥ १ ॥ यदि वा गुरुश्रूषादिना सम्यक्ज्ञानावगमस्ततः सम्यगनुष्ठाने च म
 तः सकलकर्मक्षयलक्षणोमोक्षइत्येवंज्ज्ञातानां गुणानामनायतनमसौ । क्वचित्पाठः । (अ
 षाणिएहोतिबहूणिवेसन्ति) अस्यायमर्थः । अस्थानमजाजनमसौ नवति सम्यक्ज्ञाना
 दीनां गुणानां । किंज्ज्ञातोबहुरनर्थसंपादकत्वेनासदनिनिवेशोयस्य सबहुनिवेशः । यदिवा
 गुणानामस्थापनिकोऽनाधारोबहूनां दोषाणां च निवेशः स्थानमाश्रयइति । किंज्ज्ञातः पु
 नरेवं नवतीति दर्शयति । ये केचन दुर्गृहीतज्ञानजवाऽवलेपिनोज्ञाने श्रुतज्ञाने शंका ज्ञा
 नशंका तथा मृषावादं वदेषुः । एतदुक्तं नवति । सर्वज्ञप्रणीते आगमे शंकां कुर्वत्ययं तत्प्र
 णीतएव ननवेदन्यथा वाऽस्यार्थः स्यात् । यदिवा ज्ञानशंकया पांडित्यानिमानेन मृषा
 वादं वदेषुर्यथाहं ब्रवीमीति तथैव युज्यते नान्यथेति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (जेयाविपुष्ठा
 इत्यादि) ये केचनाविदितपरमार्थाः स्वल्पतया समुत्सेकिनोऽपरेण पृष्टाः कस्मादाचार्यं
 त्सकाशादधीतं श्रुतं नवङ्गिरिति । ते तु स्वकीयमाचार्यं ज्ञानावलेपेन निन्दवानोऽपरं प्र
 सिद्धं प्रतिपादयन्ति । यदिवा मयैवैतत्स्वतउत्प्रेक्षितमित्येवं ज्ञानावलेपात् (पल्लिञ्चयं
 तिति) निन्दुवते । यदिवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादिना लोचनादिके अवसरे पृ

ष्टाः संतोमातृस्थानेनाऽवर्णवादजयान्निन्दुवते । त एवं पल्लिउंचकानिन्हवं कुर्वाणाआदी
यतइत्यादानं ज्ञानादिकं मोक्षोवा तमर्थं वंचयंति चंशयंत्यात्मनः । खलुरवधारणे । वंचयं
त्येव । एवमनुष्ठाथिनश्चासाधवस्ते परमार्थतस्तत्त्वचिंतायामिहास्मिन् जगति साधुविचा
रेवा साधुमानिनश्चात्मोत्कर्षायाऽसदनुष्ठानमानिनोमायान्वितास्ते एष्यंति यास्यंत्यनंत
शोबहुशोधातं विनाशं संसारं वा अनवदग्रसंसारकांतरमनुपरिवर्तयिष्यंतीति । दोषद्वय
दुष्टत्वात्तेषामेकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः । उक्तंच । पावं काऊण सयं,
अप्पाणं शुद्धमेव ववहरइ ॥ दुगुणं करेइ पावं, वीयं बालस्स मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमा
त्मोत्कर्षदोषाद्वोद्विलानमप्युपहृत्यानंतसंसारनाजोनवंत्यसुमतइति स्थितं ॥ ४ ॥

जे कोहणे होइ जगदनासी, विउंसियं जे उ उदीरएऊा ॥ अंधे
व से दंमपहं गहाय, अविउंसिए घासति पावकम्मी ॥ ५ ॥
जे विग्गहीए अनायनासी, न से समे होइ अऊंऊपत्ते ॥ उव
वायकारी य हरीमणे य, एगंतदिठीय अमाइरूवे ॥ ६ ॥

अर्थ—(जे कोहणेहोइजगदनासी के०) जे क्रोधी थाय ते जगतार्थनाशी होय
जगतार्थनाशी एटले जेमां जेवो दोष होय तेने तेवो कहे अर्थात् काणाने काणो कहे
खोडाने खोडो कहे टुंटाने टुंटो कहे पांगलाने पांगलो कहे कोढीने कोढी कहे एवो
प्रगट नितुर नाषण करनार होय (विउंसियंजेउ के०) जे उपशमावेलो एवो जे कलह तेने
वली (उदीरएऊा के०) उदीरे ए पुरुषने जे फल थाय ते कहेवे. (सेके०) ते पुरुष
(अंधेवदंमपहंगहाय के०) जेम कोइ आंधलो पुरुष लाकडी ग्रहण करीने मार्गने वि
षे जातो यको अनेक कंटक चतुष्पदादिके करी पीडाय तेम (अविउंसिए के०) अ
कोविद एवोजे कलहकारी (पावकम्मी के०) पापकर्माचारी जीव ते पण (घासतिके०)
चतुर्गतिक संसारमांहे दुःख पामे ॥ ५ ॥ (जेविग्गहीए के०) जेकोइ विग्रह एटले
कलहकारी होय ते यद्यपि क्रिया तो केटलीक करे तथापि ते क्रिया विग्रह एटले दुः
प्रिय थाय तथा (अनायनासी के०) अन्यायनो बोलनार होय (नसेसमेहोइअऊंऊ
पत्ते के०) ते पुरुष कलहरहित एवा सम्यक् दृष्टी तेना सरखो समजावी नहोय ते
माटे साधु कलहकारी नहोय परंतु साधु केवो होय ते कहेवे. (उववायकारीयहरीम
णेय के०) उपपातकारी एटले आचार्यनी आज्ञापालक तथा लज्जावंत मनवालो
होय एटले अनाचार करतो यको आचार्यादिक यकी लज्जा पामे तथा (एगंतदिठीय
के०) एकांतदृष्टी एटले जीवादिक पदार्थनो ज्ञाता होय एकांत श्रद्धावंत होय तथा
(अमाइरूवे के०) मायारहित होय एवा पुरुषने साधु कहिए. ॥ ६ ॥

॥ टीका-यः स्वनावेन क्रोधनोरोषो नवति यश्च जगदर्थनाषी योयथावस्थितः पदार्थस्तं तथैव नाषते । तद्यथा । ब्राह्मणं डोडमिति वक्ति वणिजं, किराटमिति शूद्रमानीरमिति श्वपाकं चांमालमिति काणं काणमेव वक्ति । खंजं खंजमेव चौरं चौरमिति । अंधमंधमित्यादि कठिणं योवक्ति सजगदर्थनाषी निष्ठुरनाषीत्यर्थः । व्यवसितं स मासं षं षं कलहं यः पुनरुदीरयेत् प्रज्वालयेत् सौंऽधश्च । यथांधोदंडमेवं गोदंडमार्गं गृहीत्वा ब्रजन् घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते । एवं सोपि (अवियोसियंति) अपशान्तकलहः पापकर्मा घृष्यते पीड्यते संसारपीडानिः ॥ ५ ॥ योविग्रहिकः कलहप्रियोऽन्यायनाषी न समोमध्यस्थो नवति अजंजा प्राजंजा माया कलहोवा मायाप्राप्तः कलहप्राप्तोवा सरागदेषवान् मायावांश्च नवतीत्यर्थः । एतदोपदर्शी उपपातकारी आचार्यादेशकरः ऋर्ज्ञासंयमस्तत्र मनोयस्य सन्धीमनाः एकांतेन तत्त्वेषु दृष्टिर्यस्य स एकांतदृष्टिः । एकांतसद्वृत्तिपाठे एकांतश्रद्धावान् जिनागमे । अमायि निर्मायं रूपं यस्यस तथा ढ्यरहितइत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ टीका-मानविपाकमुपदर्श्याधुना क्रोधादिकषायदोषमुज्जावयितुमाह । (जेकोदणो इत्यादि) योह्यविदितकषायविपाकः प्रकृत्यैव क्रोधनो नवति तथा जगदर्थनाषी यश्च नवति । जगत्पराजगदर्थानि यथा व्यवस्थिताः पदार्थास्तानानाषितुं शीलमस्य जगदर्थनाषी तद्यथा ब्राह्मणं डोडमिति ब्रूयात्तथा वणिजं किराटमिति शूद्रमानीरमिति श्वपाकं चांमालमित्यादि तथा काणं काणमिति तथा खंजं कुब्जं वडनमित्यादि तथा कुष्ठिनं कृषिणमित्यादि योयस्य दोषस्तं तेन खरं परुषं ब्रूयात् यः सजगदर्थनाषी । यदिवा जयार्थनाषी यथैवात्मनोजयोनवति तथैवाविद्यमानमप्यर्थं नाषते तद्धीनश्च येन केनचित्प्रकारेणाऽसदर्थनाषणेनाप्यात्मनोजयमिच्छतीत्यर्थः । (विउसियंति) विविधमवसितं पर्यवसितमुपशान्तं षं षं कलहं यः पुनरप्युदीरयेत् । एतदुक्तं नवति । कलहकारिनिर्मिथ्यादुष्कृतादिना परस्परं हामितेपि तद्ब्रूयाद्येन पुनरपि तेषां क्रोधादयोनवति । सांप्रतमेतद्विपाकं दर्शयति । यथाह्यंधश्चकुर्विकलोदंडपथं गोदंडमार्गं प्रमुखोज्ज्वलं गृहीत्वाऽऽश्रित्य ब्रजन् सम्यगकोविदतया घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते एवमसावपि केवलं लिंगधार्यनुपशान्तक्रोधः कर्कशनाष्यधिकरणोदीपकस्तथा (अवियोसियंति) अनुपशान्तं षं षं पापमनार्थं कर्मानुष्ठानं यस्यासौ पापकर्मा घृष्यते चतुर्गतिके संसारे यातनास्थानगतः पौनः पुन्येन पीड्यतइति ॥५॥ किंचान्यत् । (जेविग्गहिइत्यादि) यः कश्चिदविदितपरमार्थो विग्रहोयुद्धं सविद्यते यस्यासौ विग्रहिकोयद्यपि प्रत्युपेक्षणादिकाः क्रियाविधत्ते तथापि शुद्धप्रियः कचिन्नवति तथाऽन्याप्यं नाषितुं शीलमस्य सोऽन्यायनाषी यत्किंचन नाष्यऽस्था

ननाषी गुंवाद्यधिकेपकरोवा यश्चैवंजूतोनासौ समोरक्तद्विष्टतया मध्यस्थोजवति । त
था नाप्यजंजां प्राप्तोकलहप्राप्तोवा नजवत्यमायाप्राप्तः । यदिवा अजंजाप्राप्तैरकलहप्रा
प्तैः सम्यग्दृष्टिनिरसौ समोन जवति यतः, अतो नैवंविधेन नाव्यमपित्वक्रोधनेनाकर्कश
नापिणा चोपशान्तयुद्धानुदीरकेण न्यायनापिणाऽजंजाप्राप्तेन मध्यस्थेन च नाव्यमिति ।
एवमनंतरोद्विष्टदोषवर्जसन्नुपपातकार्याचार्यनिर्देशकारी यथोपदेशं क्रियासु प्रवृत्तः । य
दिवोपायकारिति) सूत्रोपदेशप्रवर्तकस्तथा ऋत्विजासंयमोमूलोत्तरगुणचेदनिन्नस्तत्र म
नोयस्यासौ ऋमनाः । यदिवाऽनाचारं कुर्वन्नाचार्यादिन्योलङ्गते स एवमुच्यते । तथैकां
तेन तत्त्वेन जीवादिषु पदार्थेषु दृष्टिर्यस्यासावेकांतदृष्टिः । पाठांतरंवा (एगंतसङ्घिति) एकां
तेन श्रद्धावान् मौनींशोक्तमार्गे एकांतेन श्रद्धालुरित्यर्थः । चकारः पूर्वोक्तदोषविपर्यस्तगुण
समुच्चयार्थः । तद्यथा । ज्ञानपलितंचकोक्रोधीत्यादि । तावदजंजाप्राप्तइति स्वतएवाह ।
(अमाश्रूवेत्ति) अमायिनोरूपं यस्यासावमायिरूपोऽशेषबद्धरहितइत्यर्थः । न गुर्वादीन्
बद्धनोपचरति नाप्यन्येन केनचित्सार्धं बद्धव्यवहारं विधत्तइति ॥ ६ ॥

स पेसले सुहुमे पुरिसजाए, जच्चनिए चेव सुउज्जुयारे ॥ बहुं पि
अणुसासिए जे तहच्चा, समे हु से होइ अजंजपत्ते ॥ ७ ॥ जे
आवि अप्पं वसुमंति मत्ता, संखाय वायं अपरिस्क कुज्जा ॥ त
वेण वाहं सहित्ति मत्ता, अस्सं जणं परस्सति बिंबनूयं ॥ ८ ॥

अर्थ—(सपेसले के०) तेने आचार्यादिके घणो शिखव्यो ठतो पण यथार्थ तेवाज
नावें वर्त्ते पण गुरु वचनं विरोधि नथाय तेने पेशल एटले मनोहर विनयादिक गुणवंत
जाणवो. तथा (सुहुमे के०) सूक्ष्म जावनो देखनार तथा (पुरुषजात के०) परमार्थयकी
पुरुषार्थनो साधक तथा (जच्चनिए के०) तेवीज जातिसहित सत्कुलोत्पन्न जाणवो (चे
व के०) निश्चय यकी (सुउज्जुयारे के०) ते रुज्जु आचारी एटले सरल मार्गे प्रवर्त्ते
तेवा पुरुषने (बहुं पिअणुसासिएजेतहच्चा के०) आचार्यादिके घणो शिखाव्यो ठतो सु
खनुं राग फेरवे नही अर्थात् प्रसन्न मन राखे (समेहुसेहोइअजंजपत्ते के०) ते पुरु
ष श्रीवीतराग समान कलह रहित थाय ॥ ७ ॥ (जेआविअप्पंवसुमंतिमत्ता के०) जे
कोइ जघुप्रकृति पोताने आत्माने वसुमंत एटले संयमवंत जाणीने (संखायवायंअप
रिस्ककुज्जा के०) सम्यक् परमार्थे अपरीह् यको आत्मोत्कर्ष अनिमान करे (तवेणवा
हंसहित्तिमत्ता के०) तथा हुंज तपे करी सहितहुं माहारा समान बीजो कोइ तपस्वी
नथी एवीरीते जाणीने अनिमान धारण करी (अस्संजणंपरस्सतिबिंबनूयं के०) अन्य
जन ने बिंबनूत गुणसुन्य आकार मात्र देखे एटले जलचंडमानी पेरे जाणे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—क्वचित्प्रमादसंचलने सति आचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानस्तथैव स
न्मार्गानुसारिणी वा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य सतथार्थः । एवंनूतोयः सपेशलोमिष्टवाक्यः
सूक्ष्मदर्शित्वात् । पुरुषजातः सएव तत्त्वपुरुषार्थकारी सएव जात्यन्वितः सत्कुलोत्पन्नः ।
सुशीलोहि कुलीनः स्यान्नसुकुलोत्पत्तिमात्रेण सएव सुष्ठु अतिशयेन कृजुः संयमस्तस्य क
रणशीलः सएव समोमध्यस्थः जंजा क्रोधोमाया वा तामप्राप्तो नवति ॥ ७ ॥ यश्चापि
वसु इव संयमस्तदंतमात्मानं मत्वा तथा संख्या ज्ञानं तदंतमात्मानं मत्वा परमार्थमप
रोक्ष्य वादमात्मोत्कर्षवादं कुर्यात् । तथा तपसा सहितोहमिति मत्वाऽन्यं जनं विं
वन्तं जलचंद्वदर्थशून्यं पश्यति अवगणयतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनरपि सज्जुणोत्कीर्तनायाह ! (सपेशलेइत्यादि) योहि कटुसंसारोद्विग्नः
क्वचित्प्रमादस्वलिते सत्याचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानश्चोद्यमानस्तथैव सन्मार्गानुसारि
ण्यर्चा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य नवतीति तथार्चः । यश्च शिक्षां ग्राह्यमाणोपि तथार्चो नवति
सपेशलोमिष्टवाक्यो विनयादिगुणसमन्वितः सूक्ष्मः सूक्ष्मदर्शित्वात्सूक्ष्मनावित्वा वा सूक्ष्मः
सएव पुरुषजातः सएव परमार्थतः पुरुषकार्यकारी नापरोयोऽनायुधतपस्विजनपराजिते
नापि क्रोधेन जीयते तथाऽसावेव जात्यन्वितः सुकुलोत्पन्नः । सहीलान्वितोहि कुलीन
इत्युच्यते न सुकुलोत्पत्तिमात्रेण । तथा सएव सुष्ठु अतिशयेन कृजुः संयमस्तत्करणशीलोऽ
जुकरः । यदिवा (उक्लुवारेत्ति) यथोपदेशं यः प्रवर्तते नतु पुनर्वक्तव्योऽचार्यादिवचनं वि
लोमयति प्रतिकूलयति यश्च तथार्चः पेशलः सूक्ष्मनापी जात्यादिगुणान्वितः कचिदवक्रः
समोमध्यस्थो निंदायां पूजायां च न रुष्यति नापि तुष्यति तथा जंजा क्रोधोमाया वा तां प्रा
प्तो जंजाप्राप्तः । यदि वा ऽजंजाप्राप्तैर्वीतरागैः समस्तुल्यो नवतीति ॥ ७ ॥ प्रायस्तपस्विनां ज्ञान
तपोऽवज्ञेपो नवतीत्यतस्तमधिकृत्याह । (आविद्यप्यंइत्यादि) यश्चापि कश्चिन्नघुप्रकृतिर
व्यतयाऽत्मानं वसु इव तच्च परमार्थचिंतायां संयमस्तदंतमात्मानं मत्वाऽहमेवात्र
संयमवान् मूलोत्तरगुणानां सम्यग्विधायी नापरः कश्चिन्मनुष्योऽस्तीति । तथा संख्यायंते
परिब्रियंते जीवादयः पदार्थायेन तज्ज्ञानं संख्येत्युच्यते तदंतमात्मानं मत्वा तथा स
म्यक् परमार्थमपरोक्ष्यात्मोत्कर्षवादं कुर्यात्तपसा वादशज्ञेदनिन्नेनाहमेवात्र सहितोयुक्तो
न मनुष्यो विकृष्टतपो निष्ठतदेहोऽस्तीत्येवं मत्वाऽऽत्मोत्कर्षा निमानीत्यन्यं जनं साधुलोकं
गृहस्थलोकं वा विं वन्तं जलचंद्वत्तदर्थशून्यं कूटकार्पाणववा लिंगमात्रधारिणं पुरु
षाकृतिमात्रं वा पश्यत्यवमन्यते । तदेवं यद्यन्मदस्थानं जात्यादिकं तत्तदात्मन्येवारी
प्यापरमवभूतं पश्यतीति ॥ ८ ॥

एगंत कूमेण उ से पलेइ, ए विज्जती मोणपयंसि गोत्ते ॥ जे माण
एठेण विउक्कसेज्जा, वसुमन्नतरेण अबुल्लमाणे ॥ ए ॥ जे माह
णो खत्तियजायए वा, तहुग्गपत्ते तह लेब्बई वा ॥ जे पवईए
परदत्तजोई, गोत्तेण जे यप्पति माणबद्धे ॥ १० ॥

अर्थ—ते पुरुष (एगंतकूमेणउसेपलेइ के०) एकांत कूटपाशे करीने जेम मृग
कूटपासे पड्यो थको दुःखनु विजागी थायठे तेनी पेरे ते मंदबुद्धि पण संसारमांहे
परिचमण करे ते पुरुष कदापि (मोणपयंसि के०) मौनपद एटले संयमपद तेनेविषे
(एविज्जती के०) सर्वथा प्रकारे विद्यमान नथी एम समजवुं तथा ते पुरुष (गोत्ते
के०) उंचगोत्रने विषे पण न प्रवर्त्ते किंतु ते अत्यंत हीन गोत्रनेज पामे तंथा (जे
माणएठेणविउक्कसेज्जा के०) जे मान एटले पूजाने अर्थे व्युत्कर्ष एटले विविध प्रका
रे अनिमान करे तेपण संयमने विषे नथी एम जाणवुं तथा जे (वसु के०) संयमने
ग्रहण करीने पढी (अन्नतरेण के०) मंदविपाकना उदय थकी अन्य कोइ मद
स्थानकने विषे माचे ते (अबुल्लमाणे के०) निश्चै थकी परमार्थने अजाणतो अज्ञानी
थको संसारमां परिचमण करे ॥ ए ॥ (जेमाहणोखत्तियजायएवा के०) तथा जे ब्राह्म
णजाति अथवा क्षत्रियजाति ते इंदुवाकुवंशादिक तेना जेद कहेठे. (तहुग्गपत्तेतहलेब्ब
ईवा के०) तथा जे उग्रपुत्र तथा लेब्बई एटले राजपुत्र विशेष नवमल्लिक नवलेल्लिक
एटला कुलमां उत्पन्न थयला संसारने असार जाणीने राज्य प्रमुख त्यागीने (जेपवई
ए के०) जे प्रवर्जित थया एटले चारित्रवान थया ते एवा ठता पण (परदत्तजोई के०)
पारको दीधो एवो जे आहार तेने जोगवे एटले शुद्धाहार ग्रहण करे (गोत्तेणजेयप्प
तिमाणबद्धे के०) परंतु गोत्रने विषे गर्व नकरे एटले शुद्धाहारनुं ग्रहण करनार एवो
चारित्रिउ पोताना उंच गोत्रने विषे गर्व करे नही गोत्र केवोठे तोके मानबद्ध एटले
ब्राह्मण तथा क्षत्रीय वंशना उपना स्वजावे पोताना वंशना अनिमानी थायठे
तेम ठतां पण चारित्र आदर्या पढी कोइपण प्रकारना गोत्रनुं आहार ग्रहण करे परं
तु शुद्धाहार ग्रहण करे पण पोताना गोत्रनो गर्व करीने तेवाज गोत्रनो अशुद्ध आहार
लेवानी इहा चारित्रिउ करे नही ए अनिप्रायठे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—यथा कूटेन पाशेन बद्धोमृगादिः परवशोदुःखी स्यात्तथा नावकूटेन स्ने
हेन एकांततोऽसौ संसारं पर्येति बन्धमीति । मौनपदे संयमे सन् प्रवर्तते । किञ्चूते संयमे
गोत्रे गां वाचं त्रायतइति गोत्रं सर्वांगमाधारचूतं तस्मिन् । यश्च माननं सत्कारस्तस्या-

र्थः प्रयोजनं तेन आत्मानं व्युत्कर्षयेत् मदवंतं कुर्यात् तथा च सु संयमस्तमादायान्य
तरेण ज्ञानादिना मदस्थानेन माद्यति ससर्वज्ञमतं तत्त्वतो न वेत्तीति नावः ॥ ९ ॥
योजात्या ब्राह्मणः कृत्रियजातीयो वा उग्रपुत्रः कृत्रियविशेषः (लेख्येति) कृत्रियवि
शेष एव । एवं विशिष्टकुलोद्भूतः प्रव्रजितः परदत्तनोजी शुद्धाहारग्राही गोत्रे उच्चैर्गोत्रे उ
त्पन्नोपि नैव स्तंजं गर्वं यायात् । किंचूते गोत्रे मानबद्धे अग्निमानास्पदे ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एगंतकूडेइत्यादि) कूटवत्कूटं यथा कूटेन मृगादिर्बद्धः पर
वशः सन्नेकांतदुःखनाग्भवति । एवं नावकूटेन स्नेहमयेनैकांततोऽसौ संसारचक्रवालं प
र्येति तत्र वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयतेऽनेकप्रकारं संसारं बंचयतीति । तुशब्दात्कामादिना
वा मोहेन मोहितो बहुवेदने संसारे प्रलीयते । यश्चैवं नूतोऽसौ न विद्यते न कदाचन सं
भवति । मुनीनामिदं मौनं तच्च तत्पदं च मौनपदं संयमस्तत्र मौनीं देवा पदे सर्वज्ञप्र
णीतमार्गे नासौ विद्यते । सर्वज्ञमतमेव विशिनष्टि । गां वाचं त्रायतेऽर्थाविसंवादनतः पा
जयतीति गोत्रं तस्मिन्समस्तागमाधारनूतइत्यर्थः । उच्चैर्गोत्रे वा वर्तमानस्तदग्निमानग्र
हग्रस्तो मौनीं पदे न वर्तते । यश्च माननं पूजनं सत्कारस्तेनार्थः प्रयोजनं तेन माननार्थे
न विविधमुत्कर्षयेदात्मानं योहि माननार्थेन लाजपूजासत्कारादिना मदं कुर्यान्नासौ स
र्वज्ञपदे विद्यतइति पूर्वेण संबंधः । तथा वसु इव्यं तच्चेह संयमस्तमादाय तथान्यतरेण
ज्ञानादिना मदस्थानेन परमार्थमबुध्यमानो माद्यति पठन्नपि सर्वशास्त्राणि तदर्थं वा गच्छ
न्नपि नासौ सर्वज्ञमतं परमार्थतो जानातीति ॥ ९ ॥ सर्वेषां मदस्थानानामुत्पत्तेरारभ्य
जातिमदोबाह्यनिमित्तनिरपेक्षो यतो न वत्यतस्तमधिकृत्याह । (जेमाहणेइत्यादि) योहि
जात्या ब्राह्मणो न वति कृत्रियो वा इह्वाकुवंश्यादिकः । तद्भेदमेव दर्शयति । उग्रपुत्रः कृ
त्रियविशेषजातीयः । तथा (लेख्येति) कृत्रियविशेष एव । तदेवमादिविशिष्टकुलोद्भूतो य
थावस्थितसंसारस्वनाववेदितया यः प्रव्रजितस्त्यक्तराज्यादिगृहपाशबंधनः परैर्दत्तं नोक्तुं
शीलमस्य परदत्तनोजी सम्यक्संयमानुष्ठायी गोत्रे उच्चैर्गोत्रे हरिवंशस्थानीये समुत्पन्नोपि
नैव स्तंजं गर्वमुपयायादिति । किंचूते गोत्रे अग्निमानबद्धे अग्निमानास्पदे इति । एतदुक्तं
न वति । विशिष्टजातीयतया सर्वलोकानिमान्योपि प्रव्रजितः सन् कृतशिरस्तुंडमुंडनो निह्वा
र्थे परगृहाण्यटन् कथं हास्यास्पदं गर्वं कुर्यान्नैवासौ मानं कुर्यादिति तात्पर्यार्थः ॥ १० ॥

न तस्स जाई व कुलं व ताणं, एण्ण विज्जा चरणं सुचिन्नं ॥ णि
रक्कम्म से सेवइ गारिकम्मं, ए से पारए होइ विमोयणाए ॥ ११ ॥

एकिंचणे निष्कु सुलूहजीवी, जे गारवं होइ सलोगगामी ॥

आजीवमेयं तु अबुझमाणो, पुणोपुणो विपरियासुवेंति ॥ १२ ॥

अर्थ—(नतस्सजाईव कुलंवताणं के०) ते अजिमानी पोताना गोत्रसंबंधी मदना करनारने जाति एटले जे मातानुं पद्व अने कुल एटले पितानुं पद्व ए बनेनुं मद त्रा एने अर्थे न थाय कारणके संसारमां त्रमण करतां प्राणीने मातानी जाति अने पितानुं कुल ते कांइ त्राण जणी नथाय हवे जे पदार्थ जीवने त्राण थाय ते कहेवे (ए सुबुविज्जाचरणं सुचिन्नं के०) विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र सुचीर्णे एट ले ए बनेने सारीरीते आचर्या थकी मुक्तिनुं कारण थायवे. अर्थात् ज्ञान अने क्रिया ए बे विना बीजो कोई जीवने शरण नथी (एिस्कम्मसेसेवइगारिकम्मं के०) माटे जे पुरुष ग्रहस्थपणा थकी एिस्कम्म एटले निकली चारित्र आदरीने फरी आ गारीनो कर्त्तव्य जे जातिमदादिक तेने सेवे अथवा सावद्यारंजादिक सेवे (एसेपारए होइविमोयणाए के०) ते पुरुष संसारनो पारंगामि न थाय केमके ज्ञान, दर्शन अने चारित्र एज मुक्तिना कारणवे परंतु जातिकुलादिकनो मद ते कांई मुक्तिनो कारण नथी एम जाणवुं ॥ ११ ॥ (एकिंचणेनिष्कु सुलूहजीवी के०) जे निकिंचन निपरि ग्रही सुलूहजीवी एटले अंतप्रांत आहारनो लेनार होय तेने निहु एटले साधु जाणवो अने (जेगारवं होइसलोगगामी के०) जे गर्ववंत होय श्लाघा एटले प्रसंसानो कामि एटले वांढा करनार होय (आजीवमेयं तुअबुझमाणो के०) ते जीव आजीविका मात्र नो करनार बत्ता शुद्ध संयमनो अजाण एवो बत्तो (पुणोपुणोविपरियासुवेंति के०) ते जीव फरी फरी विपर्यासने पामे एटले वली वली जन्ममरणादिके करीने घणो संसारने विपे परित्रमण करे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्याजिमानवतोजातिमदः कुलमदोवाऽत्र संसारक्रमणे शरणं नस्यात् । मातृजवा जातिः पितृजवं कुलमेतदुपलक्षणादन्यदपि पदस्थानं न त्राणाय । यत्राणं तदाह । सुचीर्णे विद्या ज्ञानं चरणं चारित्रं च तस्मादन्यत्र त्राणाशा न विद्यते । ज्ञानक्रियान्यामेव मोक्षइति वचनात् । एवंसत्यपि कश्चित् निष्क्रम्य प्रव्रज्या गृहीत्वापि अगारिणां गृहस्थानां कर्म सावद्यक्रियां सेवते न च कर्ममोचनाय पारगोजवति ॥ ११ ॥ बाह्यार्थेन निष्किंचनोनिहुः सुरुहजीवी वल्लचणकादिप्रांताहारएवंजूतोपि कश्चिजैरवप्रियोजवति । तथा श्लोककामी आत्मश्लाघानिर्लाषी च स्यात् । नचैवंजूतो निष्किंचनत्वादिकमाजीवमात्मवर्तनोपायं कुर्वाणः परमार्थमबुध्यमानः संसारे विपर्यासं जन्ममरणाद्युपप्लवमुपैति ॥ १२ ॥

॥ टीका—न चासौ मानः क्रियमाणोगुणायेति दर्शयितुमाह । (नतस्सजाईत्यादि) नहि तस्य लघुप्रकृतेरनिमानोद्भूतस्य जातिमदः कुलमदोवा क्रियमाणः संसारं पर्यटत स्वाणं नवति । नह्यनिमानोजात्यादिकेहिक्कामुष्मिकगुणयोरुपकारीति । इहच मातृसमुत्पाजातिः पितृसमुत्पन्नं कुलं एतच्चोपलक्षणमन्यदपि मदस्थानं न संसारत्राणायेति । यत्पुनः संसारोत्तारकत्वेन त्राणसमर्थं तद्दर्शयति । ज्ञानं च चरणं च ज्ञानचरणं तस्मादन्यत्र संसारोत्तारणत्राणाशा न विद्यते । एतच्च सम्यक्त्वोपवृंहितं सत् सुष्ठु चीर्णं सुचीर्णं संसारादुत्तारयति । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइति वचनात् । एवंनूते सत्यपि मोक्षमार्गे निष्क्रम्यापि प्रव्रज्यां गृहीत्वापि कश्चिदपुष्टधर्मा संसारोन्मुखः सेवतेऽनुतिष्ठत्यन्यस्यति पौनःपुन्ये न विधत्ते अगारिणां गृहस्थानामंगं कारणं जात्यादिकं मदस्थानं पाठांतरं वा (अगारि कम्पन्ति) अगारिणां कर्मानुष्ठानं सावद्यमारंजं जातिमदादिकं वा सेवते । नचासावगारिकर्मणां सेवकोऽशेषकर्ममोचनाय पारगो नवति । निःशेषकर्महृत्कारि न नवतीति नावः । देशमोचनात्तु प्रायशः सर्वेषामेवासुमतां प्रतिक्षणमुपजायतइति ॥ ११ ॥ पुनरप्यनिमानदोषाविर्जावनायाह । (णिक्किंचणेइत्यादि) बाह्येनार्थेन निष्किंचनोपि जिह्वा शीलो निह्नुः परदत्तजो जी तथा सुष्ठुरूक्ष्मन्तप्रांतं वल्लचणकादि तेन जीवितुं प्राणधारणं कर्तुं शीलमस्य स सुष्ठुरूक्ष्मजीवी एवंनूतोपि यः कश्चिज्जारवक्रियो नवति । तथा श्लोककामी आत्मश्लाघानिलापी नवति । सचैवंनूतः परमार्थमबुध्यमान एतदेवा किंचनत्वं सुष्ठुरूक्ष्मजीवित्वं वात्मश्लाघा तत्परतया आजीवमाजीविकामात्मवर्तनोपायं कुर्वीतः पुनःपुनः संसारकांतारे विपर्यासं जन्मजरामरणरोगशोकोपश्वमुपैति गच्छति तदुत्तरणा यान्युद्यतोवा तत्रैव निमज्जतीत्ययं विपर्यासइति ॥ १२ ॥

जे नासवं निक्खु सुसाहुवादी, पडिहाणवं होइ विसारएय ॥

अगाढपप्पे सुविजावियप्पा, अन्नं जणं पन्नसा परिह्वेज्जा ॥ १३ ॥

एवं ए से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं निक्खु विउक्कसेज्जा ॥ अ

ह्वा वि जे लाजमयावलित्ते, अन्नं जणं खिंसति बालपन्ने ॥ १४ ॥

अर्थ—(जे नासवं निक्खु सुसाहुवादी के०) जे साधु जापाना गुण तथा दोषनो जाण तथा सुसाहुवादी एटले प्रिय वचननो बोलनार एटले क्षीराश्रव मध्वाश्रव लब्धीवा जो वली (पडिहाणवं होइ के०) प्रतिनाववंत एटले उत्पातिकादिक चार प्रकारनी बुद्धिनो पारंगामि होय तथा (विसारएय के०) विशारद एटले पंक्ति अर्थ ग्रहण करवाने समर्थ (अगाढपप्पे के०) अगाढप्रज्ञ एटले प्रस्ताववेता अर्थात् इव्य, क्षेत्र,

काल अने जावनो जाण तथा (सुविजावियणा के०) नानाप्रकारनी जावनायें करी ने जाव्योळे आत्मा जेमनो एवो बतो (अन्नंजणंपन्नसांपरिहवेज्जा के०) अन्य जन प्रत्ये पोतानी प्रज्ञाये करी एटले पोताना जाणपणे करी पराजवे अर्थात् एम जाणे जे माहारा समान कोइ जाण पुरुष नथी एरीते बीजाने तृणवत गणे. ॥ १३ ॥ एवा साधुने दोष कहेळे. (एवंणसेहोइसमाहिपत्ते के०) एरीते अहंकारनो कर नार जे साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो न कहेवाय (जेपन्नवंनिस्कुविउक्कसेज्जा के०) जे साधु प्रज्ञावंत थईने व्युत्कर्ष एटले गर्वने धारण करे (अहवाविजेलाजमयावलिप्ते के०) अथवा जे कोइ साधु अद्वपांतराय थको लाजवान् एटले बीजाने उपकरण आपवाने समर्थ बतो लाजना मदे करी जिप्त थाय एटले मत्त थाय (अन्नंजणंखिंसति बालपन्ने के०) अन्य जनने खिंसे एटले बीजानी निंदा करे अने एम विचारे जे सर्व साधारण सग्या संस्तारक प्रमुख लाववाने हुंज समर्थहुं बीजा बापडा हुं? पेट जरवाने पण समर्थ नथी एवो साधु बाल एटले मूर्ख बुद्धिवालो जाणवो. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—जाषावान् जाषागुणदोषज्ञोयोजिह्वः सुसाधुवादी हितमितवादी प्रतिज्ञा नमुत्पत्तिक्यादिबुद्धिस्तदान् विशारदोऽर्थग्रहणसमर्थः । अगाढा तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्य सोगाऽढप्रज्ञः सुविजावितो धर्मवासनावासितआत्मायस्य सतथा । एनिर्गुणैः साधुर्नवति यश्च मदवानन्यं जनं स्वकीयया प्रज्ञया परिजवेत् ॥ १३ ॥ तदोषानाह । एवं परपरिजवकारी समाधिर्धर्मध्यानं तत्र प्राप्तोन नवति । यः प्रज्ञावान् जिह्वरुत्कर्षेत् गर्वं कुर्यात् । अथवा योलाजमदावलिप्तः स्यात् लाजमदेन व्याप्तः स्यात्सोन्यं जनं निंदति बालप्रज्ञोमूर्खप्रायस्तन्निदयाच समार्थं न प्राप्नोतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—यस्मादमी दोषाः समाधिमाख्यातमसेवमानानामाचार्यपरिजाषिणां वा तस्मादमीनिः शिष्यगुणैर्जाव्यमित्याह । (जेनासवमित्यादि) जाषागुणदोषज्ञतया शो जनजाषायुक्तोनापावान् जिह्वः साधुस्तथा सुष्ठु साधु शोचनं हितं मितं प्रियं वदितुं शीलमस्येत्यसौ सुसाधुवादी ह्रीरमध्वाश्रववादीत्यर्थः । तथा प्रतिज्ञा नामौत्पत्तिक्यादिबुद्धिगुणसमन्वितत्वेनोत्पन्नप्रतिज्ञत्वं तत्प्रतिज्ञानं विद्यते यस्यासौ प्रतिज्ञानवान् अपरेणाक्षिप्तस्तदनंतरमुत्तरदानसमर्थः । यदिवा धर्मकथावसरे कोयं पुरुषः कंच देवताविशेषं प्रणतः कतरदा दर्शनमाश्रितस्त्येवमासन्नप्रतिज्ञतया यथायोगमाचष्टे तथा विशारदोऽर्थग्रहणसमर्थो बहुप्रकारार्थकथनसमर्थोवा चशब्दाच्च ओत्रनिप्रायज्ञस्तथा अगाढाऽवगाढा परमार्थपर्यवसिता तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्यासावगाढप्रज्ञस्तथा सुष्ठु विविधं जावितो धर्म

वासनया वासितआत्मा यस्यासौ सुविजावितात्मा । तदेवमेनिः सत्यजाषादिर्निर्गुणैः
 शोचनः साधुर्नवति । यश्चेजिरेव निर्जराहेतुर्नूतैरपि मदं कुर्यात्तद्यथाऽहमेव जाषाविधिज्ञ
 स्तथा साधुवाद्यहमेवच न मनुष्यः प्रतिजानवानस्ति नापि मत्समानोलौकिकोलोको
 नरशास्त्रार्थविशारदोऽवगाढप्रज्ञः सुजावितात्मेति चैवमात्मोत्कर्षवानन्यं जनं स्वकीयया प्र
 ज्ञया परिजवेत् एवं मन्यते । तथाहि । किमनेन वाऽकुंठेन डडुरुडेन कुंडिकाकार्पासक
 तुल्येन खसूचिना कार्यमस्ति क्वचित्सजायां धर्मकथावसरे वेत्येवमात्मोत्कर्षवान् न
 वति । तथाचोक्तं । अन्यैः स्वेच्छारचितानथविशेषान् श्रमेण विज्ञाय ॥ कृत्स्नं
 वाङ्मयमितइति स्वादत्यंगानि दर्पणेत्यादि ॥ १३ ॥ सांप्रतमेतदोषानिधित्सया
 ह । (एवंणसेइत्यादि) एवमनंतरोक्तया प्रक्रियया परपरिजवपुरःसरमात्मोत्कर्षं कु
 र्वन्नशेषशास्त्रार्थविशारदोपि तत्त्वार्थगाढप्रज्ञोप्यसौ समाधिं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्र
 रूपं धर्मध्यानाख्यं वा न प्राप्तोजवत्युपर्यैवासौ परमार्थोदन्वतः भवते । कथंनूतोजव
 तीति दर्शयति । योह्यविदितपरमार्थतयात्मानं सत्तेमुषीकं मन्यमानः स्वप्रज्ञया निद्रु
 रुत्कर्षेजर्वं कुर्यान्नासौ समाधिं प्राप्तोजवतीति प्राक्तनेन संबंधः । अन्यदपि मदस्थानदोष
 मुद्धयति । अथवेति पक्षांतरे । योह्यत्पांतरायोलब्धिमानात्मकृते परस्मै चोपकरणादिक
 मुत्पादयितुमलं सलघुप्रकृतितया लाजमदावलितोजवति तदवलितश्च समाधिमप्राप्तो
 नवति । सचैवंनूतोऽन्यं जनं कर्मोदयादलब्धिमंतं खिंसइति निंदति परिजवति वक्ति च
 नमनुष्यः सर्वसाधारणः शय्यासंस्तारकाद्युपकरणोत्पादकोविद्यते किमन्यैः स्वोदरजरण
 व्यग्रतया काकप्रायैः कृत्यमस्तीत्येवं बालप्रज्ञोमूर्खप्रायोऽपरजनापवादं विदध्यादिति
 तदेवं प्रज्ञामदावलेपादन्यस्मिन् जने निंद्यमाने बालसदृशैर्नूयते यतोतः प्रज्ञामदोन विधे
 योन केवलमयमेव विधेयोऽन्यदपि मदस्थानं संसारजिह्वीर्षुणा नविधेयमिति ॥ १४ ॥

पन्नामयं चेव तवोमयंच, एिन्नामए गोयमयं च निस्कू ॥ आ
 जीवगं चेव चउत्तमाहु, से पंमिए उत्तम पोग्गलेसे ॥ १५ ॥ ए
 याइं मयाइ विगिंच धीरा, ए ताणि सेवंतिं सुधीरधम्मा ॥ ते स
 वगोत्तावगया महेसी, उच्चं अगोत्तं च गतिं उवेति ॥ १६ ॥

अर्थ—(पन्नामयंचेवतवोमयंच के०) प्रज्ञानो मद तेम वली तपनो मद एटले हुं
 बुद्धिवान हुं हुं तपस्यावान हुं एवो जे मद तेने (एिन्नामए के०) नमाडे एटले एवो
 मद नकरे तथा (गोयमयंचनिस्कू के०) गोत्रनो मद साधु नकरे एटले माहरो उंच
 गोत्रवे हुं उत्तम कुलमां जन्म पाभ्योहुं एवो अहंकार साधु नकरे (आजीवगंचेवचउ

ब्रमाहु के०) आसमंतथी जीते आजीविकाअर्थः एटले चोथो आजीविक एटले अर्थ अर्थात् धन तेनो मद साधु नकरे एम बीजो पण कोइ प्रकारनो मद नकरे (सेपंदि एउत्तमपोग्गलेसे के०) ते पंमित उत्तम पुज्जलने विषे पोते निस्पृह एवा आत्मावालो ते साधु जाणवो ॥ १५ ॥ (एयाइंमयाइविगिंचधीरा के०) ए पूर्वोक्तजे प्रज्ञादिक मद ना स्थानक कह्या तेने धैर्यवान साहसीक पुरुष संसारना कारण जाणीने पोताना आत्मा थकी जूदा करे (एताणिसेवंतिसुधीरधम्मा के०) एटला मदना स्थानकने सुप्र तिष्ठित जेनो धर्मठे एवा पुरुष नसेवे एटले आदरे नही (तेसवगोत्तावगयामहेसी के०) ते समस्त गोत्रादिक मदरहित एवो महारुषीश्वर जे होय एवाने फल कहेवे. (उच्चं अ गोत्तंचगतिंउर्वेति के०) उच्च अने अगोत्र एटले जेने विषे नामगोत्रादिक कर्म नथी तेवी गति पामे एटले ते साधु मोक्षने विषे जाय ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-प्रज्ञा बुद्धिस्तया मदस्तं तपोमदं च निर्नामयेन्निश्चयेनापनयेत् गोत्रमदं च निह्नुर्नामयेत् । आजोवोर्थनिचयस्तं गह्वत्याजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नामयेत् ॥ तु शब्दाश्लेषानपि मदान् वर्जयेत् सपुज्जलआत्मा पंडितउत्तमश्च स्यात् ॥ १५ ॥ एतानि प्र ज्ञादीनि मदस्थानानि विगिंच पृथक्कुर्याद्वर्जयेत् । धीराज्ञाततत्त्वाः । सुधीरः सुप्रतिष्ठि तोधर्मोयेषां ते सुधीरधर्माणएवंनूतास्तानि मदस्थानानि नासेवंते ते सर्वस्माहुच्चैर्गोत्रा देरपगतामहर्षयउच्चां मोक्षारख्यां गतिं व्रजंति । अगोत्रां गोत्रकर्मोपलक्षणादन्यदपि कर्म तत्र न विद्यतइति ॥ १६ ॥

॥ टीका-तद्वर्णयितुमाह । (पस्सामयंचेवेत्यादि) प्रज्ञया तीक्ष्णबुद्ध्या मदः प्रज्ञाम दस्तंच तपोमदं निश्चयेन नामयेन्निर्नामयेदपनयेदहमेव यथाविधशास्त्रार्थस्य वेत्ता तथा हमेव विरुष्टतपोविधायी नापि तपसोग्लानिमुपगह्वामीत्येवं रूपं मदं न कुर्यात्तथोच्चै र्गोत्रे इद्ववाकुवंशहरिवंशादिके संनूतोहमित्येवमात्मकं गोत्रमदंच नामयेदिति । आसमं ताक्लीवंत्यनेनेत्याजीवोऽर्थनिचयस्तं गह्वत्याश्रयत्यसावाजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नाम येच्चशब्दाश्लेषानपि मदान्नामयेत्तन्नामनाच्चा सौ पंमितस्तत्त्ववेत्ता नवति । तथाऽसावेव स मस्तमदापनोदकउत्तमपुज्जलआत्मा नवति । प्रधानवाची वा पुज्जलशब्दस्ततश्चायमर्थः । उत्तमोत्तमोमहतोपि महीयान् नवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ सांप्रतं मदस्थानानामकरणीयत्वमुप दर्शयोपसंजिहीर्षुराह । (एयाइंइत्यादि) एतानि प्रज्ञादीनि मदस्थानानि संसारकारणत्वेन सम्यक्परिज्ञाय (विगंचन्ति) पृथक्कुर्यादात्मनोऽपनयेदिति यावत् । धीर्बुद्धिस्तया राजंतइति धीराविदितवेद्यनैतानि जात्यादीनि मदस्थानानि सेवंत्यनुतिष्ठति । के एते । ये सुधीराः

सुप्रतिष्ठितो धर्मः श्रुतचारित्राख्यो येषां ते सुधीरधर्माणस्ते चैवं जूताः परित्यक्तसर्वमदस्थाना
महर्षयस्तपोविशेषशोपितकल्मषाः सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रादेरपगता गोत्रोपगताः संत उच्चां मोक्षा
ख्यां सर्वोत्तमां वा गतिं व्रजन्ति गच्छन्ति च शब्दात्पञ्चमहाविमानेषु कल्पेषु कल्पातीतेषु वा
व्रजन्ति । अगोत्रोपलक्षणाच्चान्यदपि नामकर्मायुष्कादिकं तत्र न विद्यत इति इष्टव्यं ॥ १६ ॥

निस्कू मुयच्चे कय दिष्ठधम्मं, पाठांतरे (तद्दिष्ठधम्मं) गामं च
एगरं च अणुप्पविस्सा ॥ से एसणं जाण मणेसणं च, अन्नस्स
पाणस्स अणाणुगिद्धे ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं च अनिचूय निस्कू,
वहूजणे वा तद् एगचारी ॥ एगंतमोणेण वियागरेज्जा, एगस्स
जंतो गति रागतीय ॥ १८ ॥

अर्थ—(निस्कू के०) ते साधु (मुयच्चे के०) शरीर संस्काररहित (कयदिष्ठधम्मं
के०) तथा दृष्ट एटले दीगोठे यथावस्थित धर्म जेणे अथवा दृढधर्मि एटले धर्मेने
विषे दृढ एवो ठतो कोइक अवसरे (गामंच एगरंच अणुप्पविस्सा के०) निष्ठादिकने अ
र्थे ग्राम नगर झोण मठादिकने विषे प्रवेश करे (से एसणं जाण मणेसणं च के०) ते
एपणा एटले आहारनी शुद्धि जाणतो तथा अनेषणीय एटले आहारना अशुद्धता
पणाने पण जाणतो यको उज्जमादिक दोषने सम्यक् प्रकारे टालतो यको (अन्नस्स
पाणस्स अणाणुगिद्धे के०) अन्नने विषे तथा पाणीने विषे अगूढ यको लोभ्यता र
हित एवो ठतो साधु विचरे ॥ १७ ॥ (अरतिं रतिं च अनिचूय निस्कू के०) कदाचित्
साधुने अंतर्प्रांत नोजने तथा अस्ताने करी कर्म योगें संयमने विषे अरति उपजे अ
ने असंयमने विषे रति उपजे तेवारे संसारनुं स्वप्नाव अस्थिर जाणीने नरकादिकना
दुःखने स्मरण करतो यको उत्पन्न थयली रति अरतिनुं निराकरण करे एम रति अ
रतिने जीतीने सूधो संयम पाले (वहूजणे वा तद् एगचारी के०) तथा घणा जन सहित
ठतो तथा एकचारी एटले एकलो ठतो पूढ्यो अथवा नपूढ्यो यको पण (एगंतमोणे
एवियागरेज्जा के०) एकांत निरवद्य जापा बोले कारणके अन्यजनोनो दाक्षिणपणो ते
जीवने त्राण नणी नथाय तेमाटे धर्मकथाने प्रस्तावें साधु एकांत निरवद्य जापा बोले अने
बीजे प्रस्तावे मौन रहे (एगस्स जंतो गति रागतीय के०) जीवने गति आगति ते एकला
नेज करवी पडेठे. त्यारे जीवने एकलो परलोक गमनागमन करता एक धर्म विना
बीजो कोइ सहायकारी नथी एवीरीते साधु पोताना मनमां जाणे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—सजिक्कुर्मृते च स्नानादिसंस्कारानां वादर्चा शरीरं यस्य समृता र्चः । तथा

कृतआचरितोदृष्टोऽव्यवस्थितोऽवगतश्च धर्मायेन सतथा । एवंनूतोग्रामं नगरं वाऽनुप्र
विश्य निहार्थमेषणां गवेषणग्रहणैषणां तथाऽनैषणामुज्जमदोषादिकां च जानन्नन्नस्य
पानस्य वाऽननुगृहोऽनासक्तः सम्यग्विहरेत् ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं वाऽजिज्जुय त्यक्त्वा नि
हुरेकांतमौनेन संयमेन व्यागृणीयात् धर्मसंबंधं ब्रूयात् । किंनूतः साधुः । बह्वोजनाः
संयमसहायायस्य सबहुजनोगह्ववासी । अथवा एकचारी एकलविहारी जिनकल्पादिर्वा ।
किंब्रूयादित्याह । एकस्य जंतोः कर्मानुगतस्य परलोके गतिरागतिश्च स्यादिति ॥ यतः । ए
कः प्रकुरुते कर्म, नूनत्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयाति जवांतरमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच । (निस्कूमुयच्चेइत्यादि) सएवं मदस्थानरहितो निहृणशीलो निहृः ।
तं विशिनष्टि । मृतेच स्नानविलेपनादिसंस्कारान्नावादर्चा तनुः शरीरं यस्य समृतार्चः ।
यदिवा मोदनं मुत् तद्भूता शोचनाऽर्चा पद्मादिका लेश्या यस्य सजवति मुदर्वः प्रशस्तदर्श
लेश्यः । तथा दृष्टोऽवगतो यथावस्थितो धर्मः श्रुतधर्मचारित्राख्यो येन सतथा चैवंनूतः
क्वचिदवसरे ग्रामं नगरमन्यद्वा मठादिकमनुप्रविश्य निहार्थमसावुत्तमधृतिसंहननोपप
न्नः सन्नेषणां गवेषणग्रहणैषणादिकां जानन् सम्यगवह्वन्ननैषणां चोज्जमदोषादिकां तत्प
रिहारं विपाकं च सम्यगवह्वन्नन्नस्य पानस्य वा ननु गृहोऽनध्युपपन्नः सम्यग्विहरेत् । त
थाहि । स्थविरकल्पिकादिचत्वारिंशदोषरहितां निह्नां गृह्णीयुर्जिनकल्पिकानां तु पंचस्व
निग्रहोऽयोर्ग्रहस्ताश्चेमाः । संसृष्टमसंसृष्टा, उद्भूतं तद् हौति अप्लेवाय ॥ उग्गहिया
पग्गहिया, उज्झियधम्माय सत्तमीया ॥ १ ॥ अथवा योयस्यानिग्रहः सतस्यैषणा अप
रात्वनैषणेत्येवमेषणानैषणानिहः क्वचित्प्रविष्टः सन्नाहारादावमूर्धितः सम्यक्कुद्वा नि
ह्नां गृह्णीयादिति ॥ १७ ॥ तदेवं निह्दोरनुकूलविषयोपलब्धिमतोप्यरक्तद्विष्टतया तथा
दृष्टमप्यदृष्टं श्रुतमप्यश्रुतमित्येवं नावयुक्ततया च मृतकल्पदेहस्य सुदृष्टधर्मणैषणानैष
णानिहस्यान्नपानादावमूर्धितस्य सतः क्वचिद्ग्रामनगरादौ प्रविष्टस्याऽसंयमे रतिररतिश्च
संयमे कदाचित्प्राडुष्यात्सा चापनेतव्येत्येतदाह । (अरइरइचेत्यादि) महामुनेरप्यस्त्रा
नतयामलाविलस्यांतप्रांतवह्वचणकादिजो जिनः कदाचित्कर्मादयाऽरतिः संयमे समुत्पद्ये
त तां चोत्पन्नामसौ निहृः संसारस्वजावं परिणय्य तिर्यङ्नारकादिदुःखं चोत्प्रेक्ष्यमाण
श्रुतं संसारिणामायुरित्येवं विचिंत्यानिजवेदजिज्जुय वाऽसावेकांतमौनेन व्यागृणीयादित्यु
त्तरेण संबन्धः । तथा रतिं वाऽसंयमे सावधानुष्ठाने अनादिजवान्यासाडुत्पन्नामनिजवेदजि
ज्जुय संयमोद्युक्तो नवेदिति । पुनः साधुमेव विशिनष्टि । बह्वोजनाः साधवोगह्ववासितया
संयमसहायायस्य सबहुजनस्तथैकएव चरति तल्लीलश्चैकचारी सच प्रतिमाप्रतिपन्न एकल
विहारी जिनकल्पादिर्वा स्यात्सच बहुजनएकाकीवा केनचित्दृष्टोऽदृष्टो वैकांतमौनेन संय

मेन करणजूतेन व्यागृणीयात् धर्मकथावसरेऽन्यद्वा संयमाबाधया किञ्चित्धर्मसंबन्धं ब्रूयात् । किंपरिणय्यैतत्कुर्यादित्याह । यदिवा किमसौ ब्रूयादिति दर्शयति । एकस्याऽसहायस्य जंतोः शुचाशुनसहायस्य गतिर्गमनं परलोके नवति तथाऽआगतिरागमनं नवांतरादुपजायते कर्मसहायस्यैवेति । उक्तंच । एकः प्रकुरुते कर्म जुनक्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयाति नवांतरमित्यादि । तदेवं संसारे परमार्थतो न कश्चित्सहायो धर्ममेकं विहायैतद्विगणय्य मुनीनामयं मौनः संयमस्तेन तत्प्रधानं वा ब्रूयादिति ॥ १७ ॥

सयं समेच्चा अडुवा वि सोच्चा, नासेऊ धम्मं हिययं पयाणं ॥

जे गरहिया सणियाणप्पउगा, ए ताणि सेवंति सुधीरधम्मा १९

केसिंचि तक्काइ अबुश नावं, खुदंपि गह्वेऊ असदहाणे ॥ आउस्स

कालाइचरं वघाए, लखाणु माणे य परेसु अछे ॥ २० ॥

अर्थ—(सयंसमेच्चा अडुवाविसोच्चा के०) चतुर्गतिक संसारनुं कारण मिथ्यात्वादिक ठे तथा मोक्षस्वरूपनुं कारण सम्यक् ज्ञानादिकठे एवं परोपदेशविना स्वयं पोतेज जाणीने अथवा गुर्वादिकनी पाज्ञेथी श्रवण करीने (नासेऊधम्मंहिययंपयाणं के०) समस्त प्रजा एटले तस तथा स्थावर जीवोने हितकारक एवो श्रुतचारित्ररूप जे धर्म तेने नापे एटले कहे एवो साधु जाणवो ए उपादेयपणु कह्यो हवे हेयपणु एटले जे पदार्थ बांमवा योग्यठे ते कहेठे (जेगरहिया के०) जे मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक एवा पदार्थ जे जगतमांहे गरहा एटले निंदनीक ठे तथा (सणियाण के०) नीयाणा सहित एवा जे (प्पउगा के०) प्रयोग होय तेने (एताणिसेवंति सुधीरधम्मा के०) जे धर्मेने विषे धीर पुरुष होय ते नसवे न आचरे ॥ १९ ॥ (केसिंचि तक्काइ अबुश नावं के०) कोईएक मिथ्यादर्शनीनो अनिप्राय जाण्याविना साधु तथा श्रावकनो धर्म स्थापन करवानी इच्छाये कदाचित् साधु तेपर तीर्थिक आगल तिरस्कारना वचन बोले (खुदंपिगह्वेऊअसदहाणे के०) तेवारे ते मिथ्यादर्शनी श्री वीतरागना वचनउपर अ सदहणा करतो थको कुड्पणुं करे एवो ठतो विरूप करे जेम पालक प्रोहितनो स्कंद स्तरिउपर कुड्जाव थयो तेनी पेरे जाणवुं (आउस्सकालाइचरंवघाए के०) आयुष्यना कालनुं प्रमाण घणो होय तेने घटाडे अर्थात् आयुष्यनुं विनाश करे (लखाणुमाणे यपरेसुअछे के०) ते माटे साधु जन आगलानुं अनिप्राय लईने पढी तेना आगल अर्थ प्रकाज्ञे स्वपरोपकारने अर्थे बोले अन्यथा मौनमेव श्रेय ॥ २० ॥

॥ टीपिका—स्वयं नवस्वरूपं समेत्य ज्ञात्वाऽथवाऽन्यस्मात् श्रुत्वाऽन्यस्मै धर्मं नापेत ।

किञ्चूतं धर्मे प्रजानां जीवानां हितदं । ये च गर्हितानिद्याः सह निदानेनाऽऽशंसारूपेण
वर्तते ते सनिदानाः प्रयोगाव्यापाराः कर्मबंधहेतवस्तान् सुधीरधर्माणो निह्वानेन सेवं
ते ॥ १९ ॥ केषांचिन्मिथ्यादृशां नावमनिप्रायमबुध्वाऽज्ञात्वा तीर्थिकतिरस्कारप्रायं
वचोवदेत् कश्चित्साधुः श्रावकोवा सच तद्वचोश्रद्धधानः कुडत्वमपि गच्छेत् विरूपं कुर्या
त् पालकपुरोहितवत् स्कंदकाचार्यस्य सकुपितो वक्तुर्यदायुस्तस्य व्याघातरूपं ह्यस्वजावं
कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तयेत् । कोर्यः । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा हि देशना
कार्या । अन्यथा श्रोता विगृह्यवचः श्रवणकुपितो मरणाद्युपसर्गमपि वक्तुः कुर्यादिति
तस्माद्व्यवधमनुमानं परानिप्रायज्ञानं येन सलब्धानुमानः परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगम
र्थान् जीवादिकान् वदेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (सयंसमेच्चेत्यादि) स्वयमात्मना परोपदेशमंतरेण समेत्य
ज्ञात्वा चतुर्गतिकं संसारं तत्कारणानि च मिथ्यात्वाविरत्यतिप्रमादकपाययोगरूपाणि
तथाऽशेषकर्मह्यलक्षणं मोक्षं तत्कारणानि च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राण्येतत्सर्वं स्वत
एवावबुध्यमान्यस्मादाचार्यादेः सकाशात्तुत्वाऽन्यस्मै सुमुहवे धर्मे श्रुतचारित्राख्यं जाषेत ।
किञ्चूतं । प्रजायंतइति प्रजाः स्थावरजंगमाजंतवस्तेन्योहितं सङ्गपदेशदानतः सदोपका
रिणं धर्मे ब्रूयादिति । उपादेयं प्रदर्श्य हेयं प्रदर्शयति । ये गर्हिताज्जुगुप्सितामिथ्यात्वा
विरतिप्रमादकपाययोगाः कर्मबंधहेतवः सह निदानेन वर्ततइति सनिदानाः प्रयुज्यंतइ
ति प्रयोगाव्यापाराधर्मकथाप्रबन्धावा ममास्मात्सकाशात्पूजालाजसंस्कारादिकं नविष्यंती
त्येवंनूतनिदानाऽऽशंसारूपांस्तान्धारित्रविघ्ननूतान् महर्षयः सुधीरधर्माणो न सेवंते ना
नुतिष्ठंति । यदि वा ये गर्हिताः सनिदानावाक्प्रयोगास्तद्यथा कुतीर्थिकाः सावद्यानुष्ठान
विरतानिःशीलानिर्व्रताः कुटलवेंटलकारिणस्त्येवंनूतान्परदोषोद्धट्टनया मर्मवेधिनः सुधी
रधर्माणोवाक्कंटकान् नसेवंते नब्रुवनइति ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (केसिंतक्कायेत्यादि)
केषांचिन्मिथ्यादृष्टीनां कुतीर्थिकनावितानां स्वदर्शनाग्राहिणां तर्कया वितर्केण स्वमतिप
र्यालोचनेन नावमनिप्रायं दुःष्टांतःकरणवृत्तित्वमबुध्वा कश्चित्साधुः श्रावकोवा स्वधर्म
स्थापनेह्यया तीर्थिकतिरस्कारप्रायं वचोब्रूयात् सच तीर्थिकस्तद्वचोऽश्रद्धधानोरोचयन्नप्रति
पाद्यमानोऽति कटुकं नावयेत् कुडत्वमपि गच्छेद्विरूपमपि कुर्यात् । पालकपुरोहितवत् स्कंद
काचार्यस्येति । कुडत्वगमनमेव दर्शयति । सनिंदावचनकुपितोपि वक्तुर्यदायुस्तस्यायुपो
व्याघातरूपं परिह्यस्वजावं कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तयेत् । एतदुक्तं नवति ।
धर्मदेशनाहि पुरुषविशेषं ज्ञात्वा विधेया । तद्यथा । कोयं पुरुषो राजादिः कंचन देवतावि
शेषं नतः कतरदा दर्शनमाश्रितोऽनिगृहीतो न निगृहीतो वाऽयमित्येवं सम्यक् परिज्ञाय

यथार्हं धर्मदेशना विधेया । यश्चैतदबुध्वा किञ्चिद्धर्मदेशनादारेण परविरोधकश्चोब्रूयात्
सपरस्मादैहिकामुष्मिकयोर्मरणादिकमपकारं प्राप्नुयादिति । यतएवं ततोऽलब्धमनुमानं
येन पराजिप्रायपरिज्ञाने सलब्धानुमानः परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगं यथार्हप्रतिपत्त्याऽ
र्थान् सद्धर्मप्ररूपणादिकान् जीवादीन् स्वपरोपकाराय ब्रूयादिति ॥ १० ॥

कम्मं च षडं च विगिंच धीरे, विणइज्जुं सवह आयजावं ॥ रू
वेहिं लुण्पंति नयावहेहिं, विज्जं गहाय तसथावरेहिं ॥ ११ ॥
न पूयणं चेव सिलोयकामी, पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ॥
सवे अणठे परिवज्जयंते, अणानले या अकसाइ निरू ॥ १२ ॥
आहत्तहीयं समुपेहमाणे, सवेहिं पाणेहिं णिहाय दंढे ॥ णो जी
वियं णो मरणाहिकंखी, परिवएज्जा वलयाविप्पमुक्केत्तिबेमि ॥
॥ १३ ॥ इति श्रीआहत्तहियं नाम त्रयोदशमध्ययनं सम्मतं ॥

अर्थ—(कम्मंचषडंचविगिंचधीरे के०) धैर्यवान् बुद्धिमान् साधु देशनाने अवसरे
श्रोतानो कर्म एटले अनुष्ठान तथा षडं एटले चित्तनो जाव एने जुदा जुदा जाणीने
एतावता सम्यक्करीते जाणीने यथायोग्य जाव धर्म कहे तथा (विणइज्जुंसवहआय
जावंके०) तथा श्रोता पुरुषनुं आयजाव एटले आत्मजाव ते विषयउपर गृहपणुं एटले
मिथ्या परिणाम तेने सर्वथा प्रकारे विशेषे करी निर्घाटे एटले दूरकरे अने गुणनेविषे
तेने स्थापे (रूवेहिलुण्पंतिनयावहेहिं के०) वली रूप जे स्त्रियादिकना अंगोपांगना
जोवावाला एवा अल्प बुद्धिवान् तुल्य प्राणी ते धर्मशकी लोपाए इह लोके ह्येदनादि
क पीडा पामे परलोके नरकादिकना दुःख पामे माटे ए नयना करनारहे ए धर्मशकी
ब्रष्ट करे एम कोई श्रोता कहे श्रोता स्त्रीनो गृह होय तेवारे अपवाद धरे (वि
ज्जंगहायतसथावरेहिं के०) तेवारे पंक्ति आगलानो जाव ग्रहण करीने त्रस तथा
स्थावर जीवोने हितनो करनार एवो धर्मोपदेश करे ॥ ११ ॥ (नपूयणंचेवसिलोय
कामी के०) साधु देशना आपतो यको पूजन तथा वस्त्रादिकना लाजनी वांठा नकरे
तथा श्लाघा एटले आत्मानो प्रशंसा तेनी पण वांठा नकरे तथा (पियमप्पियंकस्सइ
णोकरेज्जा के०) राग अने द्वेष कोइनी साथे सर्वथा नकरे अथवा कोइनी निंदा वि
कथा पण नकरे (सवेअणठेपरिवज्जयंते के०) एम सर्वथा प्रकारे अनिष्ट अनर्थकारी
एवी पूजा सत्कारादिक वस्तु तेने समस्तपणे वर्जे (अणानलेयाअकसाइनिरू के०)
तथा अनाकुल एटले होनादिक रहित आलशरहित तथा कषायरहित एवो ठतो

साधु, धर्मेनी प्ररूपणा करे ॥ ११ ॥ (आहत्तहीयंसमुपेहमाणे के०) यथातथ्य सत्य मार्ग जे सूत्रगत ठे तेने आलोचतो सम्यक् प्रकारें अनुष्ठानने अन्यासतो थको (सवेहिं पाणेहिंणिहायदंमेके०) सर्व प्राणी मात्र जे त्रस अने स्थावर जीवोठे तेनो दंम एटले विना शनुं त्याग करीने प्राणांते पण धर्मनुं उलंघन नकरे (एोजीवियंणोमरणाहिकंखीके०) जीवितव्य अने मरणनी वांठारहित समतानावसहित थको (परिव्रएज्जावलयावि प्पमुक्के के०) सुधो संयम पाळे ते साधु वलय एटले मिथ्यात्व मोह गहनथकी विप्र मुक्त थाय तिबेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥१३॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कंध नेविषे यथातथ्य नामे तेरमां अध्ययननो अर्थे संपूर्ण थयो. ॥

॥ दीपिका—धीरोबुद्धिमान् श्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मत्वं वा तथा तदमनिप्रायं (विगिंच) विवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च धर्मकथां कुर्वन् सर्वथा सर्वप्रकारेण पर्षद आत्मजावं मिथ्यात्वादिकं व्यपनयेत् विषयासक्तिं व्यपनयेत् । यतोरूपैर्नयनमनोहारिनिर्नयावहैः संसारनयकारिनिस्तुब्धसत्त्वाविलुप्यन्ते धर्मात् बाध्यन्ते एवं विद्वान् पंडितो गृहीत्वा परानिप्रायं त्रसस्थावरेन्योहितं धर्मं वदेत् ॥११॥ साधुर्देशनां कुर्वन् पूजनं वसुपात्रादिलानरूपं न वांढेत् नापिश्लोकं श्लाघां कामयेत् तथा श्रोतुः प्रियं राजक थादिकमप्रियं तदाश्रितदेवनिंदादिरूपं न कथयेत् । एवं सर्वान् दोषान् परिवर्जयेदना कुलः साधुरकषायी नवेत् ॥ १२॥ योयाथातथ्यं सम्यक्चारित्रं प्रेक्षमाणः पर्यालोचय न् सर्वेषु प्राणिषु दंडं हिंसां निधाय त्यक्त्वा जीवितमसंयमजीवितं न कांक्षेन्नापि मरणा निकांक्षी स्यात् । तदेवं वलयेन मायामोहेन विप्रमुक्तः परिव्रजेत्संयमानुष्ठानं चरेत्साधुः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ याथातथ्याख्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपिच । (कम्मंचतदंचेत्यादि) धीरोऽहोन्त्यः सद्बुध्यलंकृतोवा देशनावसरे धर्मकथाश्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मजावं वा तथा तदमनिप्रायं सम्यग्विवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च पर्षदनु रूपामेव धर्मकथिको धर्मदेशनां कुर्यात्सर्वथा यथा तस्य श्रोतुर्जीवादि पदार्थावगमो नवति । यथाच मनोन दूष्यतेऽपितु प्रसन्नतां व्रजत्येतदजिसंधिमानाह । विशेषेण नयेदपनयेत्पर्षदः पापजावमशुद्धमंतःकरणं तुशब्दादिशिष्टगुणारोपणं च कुर्यात् । आयजावं ति क्वचित्पातः । तस्यायमर्थः । आत्मजावोऽनादिनवान्यस्तोमिथ्यात्वादिकस्तम पनयेद्यदिवात्मजावोविषयगृध्नुताऽतस्तमपनयेदिति । एतद्वर्तीयति । रूपैर्नयनमनोहारि निः स्त्रीणामंगप्रत्यंगार्धकटाक्षनिरीक्षणादिनिरव्यसत्त्वाविलुप्यन्ते सधर्माद्बाध्यन्ते । किंचू तैरूपैर्नयावहैः । नयमावहन्ति नयावहानि । इहैव तावद्रूपादिविषयासक्तस्य साधुजनजुगुप्सा नानाविधाश्च कर्णनासिकाविकर्तनाविदंबनाः प्रादुर्भवन्ति जन्मांतरे तिर्यङ्मनरादिके

यातनास्थाने प्राणिनोविषयासक्तावेदनामनुजवंतीत्येवं विद्वान् पंक्तितो धर्मदेशनानिज्ञो
 गृहीत्वा परानिप्रायं सम्यगवगम्य पर्वदं त्रसस्थावरेन्योहितं धर्ममाविर्जावयेत् ॥ ११ ॥
 पूजासत्कारादिनिरपेक्षेण च सर्वमेव तपश्चरणादिकं विधेयं विशेषतोऽधर्मदेशनेत्येतदनि
 प्रायवानाह । (नपूयणंचेत्यादि) साधुर्देशनां विदधानो न पूजनं वस्त्रपात्रादिलान्तरूप
 मज्जिकांक्षेन्नापि श्लोकं श्लाघां कीर्तिमात्मप्रशंसां कामयेदजिलषेत्तथा श्रोतुर्यत्प्रियं राज
 कथाविकथादिकं हलितकथादिकं च तथाऽप्रियं च तत्समाश्रितदेवताविशेषनिंदादिकं न
 कथयेदरक्तद्विष्टतया श्रोतुरनिप्रायमजिसमीक्ष्य यथावस्थितं कथयेत् । उपसंहारमाह ।
 सर्वानर्थान् पूजासत्कारलानानिप्रायेण स्वरूतान् परदूषणतया च परकृतान् वर्जयन्
 परिहरन् कथयेदनाकुजः सूत्रार्थादनुत्तरन्नकषायो निकुर्नवेदिति ॥ १२ ॥ सर्वाध्ययनोप
 संहारार्थमाह । (आहन्तहीयमित्यादि) यथातथानावोयाथातथ्यं धर्ममार्गसमवरणा
 ख्याध्ययनत्रयोक्तार्थं तत्त्वं सूत्रानुगतं सम्यक्त्वं चारित्रं वा तत्प्रेक्ष्यमाणः पर्यालोचय
 न् सूत्रार्थं सदनुष्ठानतो न्यसन् सर्वेषु स्थावरजंगमेषु सूक्ष्मबादरन्नेदनित्रेषु पृथिवीकाया
 दिषु दंडयन्ते प्राणिनोयेन सदंमः प्राणव्यपरोपणविधिस्तन्निधाय परित्यज्य प्राणात्ययेपि
 याथातथ्यं धर्मं नोद्ध्वययेदिति । एतदेव दर्शयति । जीवितमसंयमजीवितं दीर्घायुष्कं
 वा स्थावरजंगमजंतुदंडेन नानिकांक्षी स्यात् परीषदपरजितो वेदनासमुद्घातहतो वा त
 वेदनामसहमानोजलानलसंपातापादितजंतूपमर्देन नापि मरणानिकांक्षी स्यात् । तदेवं
 याथातथ्यमुत्प्रेक्ष्यमाणः सर्वेषु प्राणिषूपरतदंमोपजीवितमरणानपेक्षी संयमानुष्ठानं चरे
 द्युक्तविहारी नवेन्मेधावी मर्यादाव्यवस्थितो विदितवेद्यो वा बलयेन मायारूपेण मोह
 नीयकर्मणा वा विविधं प्रकर्षेण मुक्तो विप्रमुक्त इति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्व
 वत् ॥ १३ ॥ समाप्तं च याथातथ्यं त्रयोदशमध्ययनमिति ॥

हवे ग्रंथ परित्याग नामां चौदमो अध्ययन कहेहे. तेरमां अध्ययनमां यथा सत्य
 पणो कह्यो ते यथा सत्य पणो तो बाह्यान्तररूप द्विविध परिग्रहना त्याग विना न
 थाय माटे आ चौदमां अध्ययनमां ग्रंथ परित्याग पणो कहेहे.

गंधं विहाय इह सिक्कमाणो, उठाय सुबंजचेरं वसेज्जा ॥ उवा
 यकारी विणयं सुसिक्के, जे भेय विप्पमायं न कुज्जा ॥ १ ॥ ज
 हा दियापोतमपत्तजातं, सावासगा पविउं मन्नमाणं ॥ तमंचाइयं
 तरुणमपत्तजातं, ढंकाइ अवत्तगमं हरेज्जा ॥ २ ॥

अर्थ—(गंधं के०) धनधान्य हिरण्यादिक बाह्य ग्रंथ अने क्रोधादिक अन्यंतर
 ग्रंथ ए द्विविध ग्रंथने (विहाय के०) त्यागीने (इह के०) आ प्रवचनने विषे (सिक्क

माणो के०) सम्यक् प्रकारे संयममार्ग शुद्धक्रियारूप शील सीखतो थको (उद्वायसु के०) संयमने विषे उद्यम करीने सुशोचन एवा (बंनचैरेंवसेज्जा के०) ब्रह्मचर्यव्रतनुं नव वाडसहित आश्रय करे (उवायकारीविणयंसुसिरके के०) तथा जावजीव शुधी उपायकारी एटले गुरुनी आज्ञा पालतो शोचन प्रकारे करीने विनयज शीखे (जेठेय विष्णुमार्यनकुज्जा के०) जे माह्या पुरुष ठे ते ए कार्यने विषे प्रमाद नकरे ॥ १ ॥ हवे गुरु उपदेशविना पोताने ठंदे गह्वथकी निकलीने जे एकाकी पणे विचरे तेने घणा दोषनी प्राप्ति थाय ते उपर दृष्टांत कहेठे (जहादिया के०) यथा दृष्टांते जेम पक्षी ना (पोतअपत्तजातं के०) बालक ने ज्यां सुधी पांख आवी नथी त्यांसुधी ते पांख विनानो एवो बतो (सावासगापविउंमन्नमाणं के०) पोताना माला थकी उडवानी वां ठा करतो थको पांख फडफडावे परंतु (तमंचाश्यं तरुणमपत्तजातं के०) आकरो उ डीजवाने असमर्थ थाय अने तेने पांखो थकी हीन मांसपेसी समान एवो न्हानो तरु ए देखीने (ढंकाइअवत्तगमंहरेज्जा के०) मांमाहारी एवा ढंकादिक पक्षीउं तेने अप हरीने तेनो विनाश करे ते बालक केवोठे तो के अव्यक्तगतासिवा असमर्थ एटले त्यां थी नाशी जवाने असमर्थ एवोठे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ चतुर्दशं ग्रंथाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (गंथमिति) इह प्रवचने ग्रंथं धनादिकं त्यक्त्वा शिक्षमाणोग्रहणसेवनाशिक्षां सेवमानः सङ्गुष्ठानेनोढाय सुष्ठु शोचनं ब्रह्मचर्यमाश्रित्य वसेत्तिष्ठेदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्तत्कारी आचार्यकथितकारी विनयं सुष्ठु शिक्षेत् कुर्यात् तथा यश्चेकोनिपुणः स विप्रमादं विविधं प्रमादं न कुर्यात् ॥ १ ॥ यथादिजपोतः पक्षिशिशुर्नविद्यते पत्रजातं पक्षोद्भवोयस्य सोऽपत्रजातः पक्षहीनस्तं स्वकीयादावासकात् प्रवितुमुत्पतितुं मन्यमानं तत्र पतंतमुपलन्य तं (अचाश्यंति) पक्षान्नावाजंतुमसमर्थमपत्रजातमिति कृत्वा ढंकादयोमांसाहाराः सत्वा अव्यक्तगमं गमनाजावे नष्टुमसमर्थं हरेयुर्व्यापादयेयुः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं त्रयोदशमध्ययनं सांप्रतं चतुर्दशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने याथातथ्यमिति सम्यक्चारित्रमनिहितं तच्च बाह्यान्तरग्रंथपरित्यागादवदातं भवति । तत्त्यागश्चानेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतस्त्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि भवन्ति । तत्रोपक्रमद्वारांतर्गतोऽर्थधिकारोऽयं । तद्यथा । सबाह्यान्तरग्रंथपरित्यागोविधेयइति नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे आदानपदाजुणनिष्पन्नत्वाच्च ग्रंथतइति नाम तं ग्रंथमधिकृत्य निर्युक्तिकृदाह । “ गंथोपुबुद्धिष्ठो, डुविहो सिस्सो य होंति णायवो ॥ पद्दावण सिस्कावण, पगवं सिस्कावणाए उ ” ॥ ३९ ॥ (गं

श्रोतुविद्विष्टोऽत्यादि) ग्रंथोऽव्यनावचेदनिन्नः कृत्तकनैर्ग्रंथं नाम उत्तराध्ययनेष्वध्ययनं ।
 तत्र पूर्वमेव सप्रपंचोऽनिहितः । इह तु ग्रंथं व्यनावचेदनिन्नं यः परित्यजति शिष्यश्चाचा
 रादिकं वा ग्रंथं योधीते सशिष्योद्विधोद्विप्रकारोऽज्ञातव्योऽनवति । तद्यथा । प्रव्रज्या
 शिक्षया च । यस्य प्रव्रज्या दीयते शिक्षां वा यो ग्राह्यते स द्विप्रकारोऽपि शिष्य इह पुनः शिक्षा
 शिष्येण प्रकृतमधिकारोऽयः शिक्षां गृह्णाति शिक्षकस्तद्विद्येह प्रस्ताव इत्यर्थः । य
 थाप्रतिज्ञातमधिकृत्याह । “ सो सिरकगो य डुविहो, गहणे आसेवणा य णायवो ॥ ग
 हणंमि होंति तिविहो सुत्ते अहे तडुनएय, ॥ ३० ॥ (सोसिरकगोयडुविहोऽत्यादि) यः
 शिक्षां गृह्णाति स द्विविधोद्विप्रकारकोऽनवति । तद्यथा । ग्रहणे प्रथममेवाचार्यादेः सका
 शाब्धिकां इहामिह्नातहकारादिरूपां गृह्णाति शिक्षति तथा शिक्षितां वान्यस्यति अहर्नि
 शमनुतिष्ठति स एवंविधोऽग्रहणासेवनाचेदनिन्नः शिष्योऽज्ञातव्योऽनवति । तत्रापि ग्रह
 णपूर्वकमासेवनमिति कृत्वाऽऽदावेव ग्रहणशिक्षामाह । शिक्षया ग्रहणे उपादानेऽधिकृते
 त्रिविधोऽनवतीति शिक्षकः । तद्यथा । सूत्रेऽर्थे तडुनयेच सूत्रादीन्यादावेव गृह्णन् सूत्रादि
 शिक्षकोऽनवतीति नाव । सांप्रतं ग्रहणोत्तरनाविनीमासेवनामधिकृत्याह । (“ आसेव
 णाए डुविहो, मूलगुणे चैव उत्तरगुणेय ॥ मूलगुणे पंचविहो, उत्तरगुणे बारसविहो
 उ ” ॥ ३१ ॥ (आसेवनेऽत्यादि) यथावस्थितसूत्रानुष्ठानमासेवना तथा कारणनूतया
 द्विविधोऽनवति शिक्षकः । तद्यथा मूलगुणे मूलगुणविषये आसेवमानः सम्यक् मूलगु
 णानामनुष्ठानं कुर्वन् तथोत्तरगुणे चोत्तरगुणविषयं सम्यगनुष्ठानं कुर्वाणोद्विरूपोऽप्यासेव
 नाशिक्षकोऽनवति । तत्रापि मूलगुणे पंचप्रकारः । प्राणातिपातादिविरतिमासेवमानः पं
 चमहाव्रतधारणात्पंचविधोऽनवति मूलगुणेष्वसेवनाशिक्षकः । तथोत्तरगुणविषये सम्य
 क्पिंडविशुद्ध्यादिकान् गुणानासेवमानोत्तरगुणानासेवनाशिक्षकोऽनवति । ते चामी उत्त
 रगुणाः । पिंडस्स जावि सोही, समिईहो नावणा तवो डुविहा ॥ पडिमा अजिग्गहा
 विय, उत्तरगुणमो वियाणाहि ॥ १ ॥ यदिवा सत्स्वप्येतेषूत्तरगुणेषु प्रधाननिर्जराहेतु
 तथा तपएव षादशगुणमुत्तरगुणत्वेनाधिकृत्याह । उत्तरगुणे उत्तरगुणविषये तपोऽद
 शचेदनिन्नं यः सम्यक् विधत्ते स आसेवनाशिक्षकोऽनवतीति । शिष्योऽप्याचार्यमंतरेण न
 जवत्यतश्चाचार्यनिरूपणमाह । “ आयरिउ विय डुविहो, पड्जावंतो य सिरिक्वंतो य ॥
 सिरिक्वंतो डुविहो गहणे आसेवणे चैव ॥ ३२ ॥ गाहावंतो तिविहो, सुत्ते अहेय त
 डुनए चैव ॥ मूलगुणोत्तरगुणो, डुविहो आसेवणाए उ ” ॥ ३३ ॥ (आयरिउ वि
 यऽत्यादिगाथाऽयं शिष्यापेक्षया हि आचार्योद्विविधोद्विचेदः । एकोयः प्रव्रज्यां ग्राह
 यत्यपरस्तु यः शिक्षामिति । शिक्षयन्नपि द्विविधः । एकोयः शिक्षाशास्त्रं ग्राहयति पा
 ठयत्यपरस्तु तदर्थं दशविधचक्रवालसमाचार्यनुष्ठानतः सेवयति सम्यगनुष्ठानं कारयति ।

तत्र सूत्रार्थे तदुनयनेदाद्याह्यन्नप्याचार्यस्त्रिधा नवति । आसेवनाचार्योपि मूलोत्तर
 नेदाद्विविधो नवति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (गंथं विहेत्यादि) इह प्रवचने ज्ञातसंसारस्वभावः सन्
 सम्यगनुष्ठानेनोन्नतो ग्रथ्यते आत्मा येन संग्रथोधनधान्यहिरण्यदिपदचतुष्पदादिकस्तं
 विहाय त्यक्त्वा प्रव्रजितः सन् उन्नानेनोन्नय च ग्रहणरूपामासेवनारूपां च शिक्षां च
 कुर्वाणः सम्यगासेवमानाः सुष्ठु शोचनं नवनिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिनिर्गुप्तमाश्रित्य ब्रह्मचर्यं वसे
 तिष्ठेत् यदिवा ब्रह्मचर्यमिति संयमस्तदावसेत्तं सम्यक् कुर्यात् । आचार्यीतिके याव
 जीवं वसमानो यावदन्युद्यतविहारं न प्रतिपाद्यते तावदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्त
 त्कार्यावपातकारी वचननिर्देशकारी सदाज्ञाविधायी विनीयतेऽपनीयते कर्म येन सवि
 नयस्तं सुष्ठु शिक्षेद्विदध्यात् ग्रहणासेवनान्यां विनयं सम्यक्परिपालयेदिति । तथा य
 श्वेको निपुणः संयमानुष्ठाने सदाचार्योपदेशो वा विविधं प्रमादं न कुर्यात् । यथाहि
 आतुरः सम्यग्वैद्योपदेशं कुर्वन् श्लाघां लज्जते रोगोपशमंचैवं साधुरपि सावद्यग्रंथपरि
 हारी पापकर्मनेपजस्थाननूतान्याचार्यवचनानि विदधदपरसाधुन्यः साधुकारमशेषकर्म
 कथं वा प्राप्नोतीति ॥ १ ॥ यः पुनराचार्योपदेशमंतरेण स्वहृदतया गच्छन्निर्गत्य एका
 किंविहारितां प्रतिपद्यते सच बहुदोषजाग् नवतीत्यस्यार्थस्य दृष्टान्तमाविर्भावयन्नाह ।
 (जहादिया इत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपप्रदर्शनार्थः । यथा येन प्रकारेण द्विजपोतः प
 क्षिशिखुरव्यक्तस्तमेव विशिनष्टि । पतंति गच्छंति तेनेति पत्रं पक्षपुटं न विद्यते पत्रजातं प
 क्षोद्भवोयस्यासावपत्रजातस्तत्र स्वकीयादावासकात् स्वनीडात् प्लवितुमुत्पत्तितुं मन्यमानं
 तत्रतत्र पतंतमुपलन्य तं द्विजपोतं (अचाश्यंति) पक्षाजावाजंतुमसमर्थमपत्रजात
 मिति कृत्वा मांसपेशीकटपं ढंकादयः कुड्सत्त्वाः पिशिताशिनोऽव्यक्तगमं गमनाच्चावे
 नष्टुमसमर्थं हरेयुश्चञ्वादिनोत्क्षिप्य नयेयुर्व्यापादयेयुरिति ॥ २ ॥

एवं तु सेहंपि अपुच्छधम्मं, निस्सारियं वुसिमं मन्नमाणा ॥ दि
 यस्स भावं च अपत्तजायं, हरिसुणं पावधम्मा अपणेगे ॥ ३ ॥
 उसाणमिहे मणुए समाहिं; अणोसिए एतकरिंति एच्चा ॥ उ
 नासमाणे दवियस्स वित्तं, ए णिक्कसे बहिया आसुपन्नो ॥ ४ ॥

अर्थ—(एवंतु के०) एरीते जेम ते अव्यक्त एवोजे पक्षीनो बालक तेनो बीजा ढं
 कादिक कुड् पक्षीउ विनाश करे तेम ते (सेहंपिअपुच्छधम्मं के०) अगीतार्थ नवदिही
 त शिष्य पण (निस्सारियं वुसिमंमन्नमाणा के०) गच्छरूप माला थकी नीकव्यो तो

पढी तेने अनेक कुड पाखमीरूप जे ढंकपद्धीउ ते पोताने वसगामी जाणता थका तेने विप्रतारीने संयमरूप जीवितव्य थकी चुकावे (दियस्सठावंचअपत्तजायं के०) पां खरहित एवो जे पद्धीनो बालक तेनी पेरे ते अगीतार्थ शिष्यने (हरिसुणंपावधम्माअ एगे के०) ते पापधर्मि एवा अनेक पाखमी तेने संयम थकी हरण करे ॥ ३ ॥ ए माटे चारित्रवान साधुए सर्वकाल गुरुपात्रो रहेवो ते कहेढे. (उसाणमिहेमणुएसमा हिं के०) जावजीव सुधी गुरुनी पात्रो रहेवानी वांढा करे जे सुसाधु ढे ते एवीज स न्मार्गरूप समाधिनी वांढा करे एटले परमार्थथकी मनुष्य तेनेज कहिए के जे गुरुकु लवासे वसतो थको पोताना जाषेला अंगीकार करेजां सन्मार्गनो निर्वाह करे (अणो सिएणंतकरिंतिणञ्चा के०) गुरुकुलवासे अणवसतो एटले स्वहंदाचारी ढतो संसारनो अंत नकरे उलटो अनंत संसारी थाय संसारनी वृद्धि करे एवुं जाणीने (उजासमा एोदवियस्सवित्तं के०) सर्वकाल गुरुकुलवासे वशे गुरुनी सेवा करे एम मुक्तिगमन योग्य साधुना आचारने अत्यंत दीपावतो थको जिनजापित धर्मेने दीपावे एवुं जा णीने (एणिकसेवहिया आसुपन्ने के०) आसुप्रज्ञ एटले जे पंमित होय ते गह्वथकी वाहेर नीकले नही अर्थात् स्वहंदी नथाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-दृष्टांतयोजनामाह । एवमुक्तप्रकारेण शिक्षकं नवदीक्षितं सूत्रार्थविकल मगीतार्थमपुष्टधर्माणं पाखंडिकाः प्रतारयन्ति प्रतार्यच गह्वान्निःसारयन्ति निःसारितंच सं तमस्माकं वश्यमित्येवं मन्यमानाअजातपक्षं द्विजशावं पक्षिपोतमिव ढंकादयः पापक र्माणः कुतीर्थिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके हतवंतोहरन्ति हरिष्यन्ति चेति कालत्रयो पलक्षणाथं नूतनिर्देशः ॥ ३ ॥ अवसानं गुरोरंतिके स्थानं समाधिसन्मार्गानुष्ठानरूपं यावज्जीवमिहेन्मनुजः साधुर्यावज्जीवं गुरुकुलवासी स्यादित्यर्थः । गुरोरंतिकेऽनुषितो ऽव्यवस्थितः कर्मणोऽनंतकरोऽतकारी नस्यादिति ज्ञात्वा गुरुं सेवेत तद्दहितस्य विज्ञानमु पहासोचवेत् । यतः । नहि जवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रक टितपश्चाज्जागं, पश्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ इव्यस्य मुक्तियोग्यस्य साधोर्वृत्तमनुष्ठानमु ज्ञासयन्ननुतिष्ठन् ननिष्कसेन्ननिर्गहेज्जहाद्देहिरायुप्रज्ञः पंडितः ॥ ४ ॥

॥ टीका-एवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं प्रदर्शयितुमाह । (एवंतुसेहंपीत्यादि) एवमि त्युक्तप्रकारेण । तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषं दर्शयति । पूर्वं ह्यसंजातपक्षत्वादव्यक्तता प्रतिपा दिता इहत्वपुष्टधर्मतयेति । अयं विशेषोयथा द्विजपोतमसंजातपक्षं स्वनीडान्निर्गतं कुड सत्वाविनाशयन्ति एवं शिष्यकमनिनवप्रव्रजितं सूत्रार्थानिष्पन्नमगीतार्थमपुष्टधर्माणं सम्यगपरिणतधर्मपरमार्थं संतमनेकपापधर्माणः पाखंडिकाः प्रकारयन्ति प्रतार्यच गह्वस

मुद्गान्निःसारयन्ति निःसारितंच संतं विषयोन्मुखतामापादितमपगतपरलोकजयमस्माकं
वश्यमित्येवं मन्यमानाः । यद्विवा (बुसिति) चारित्रं तदंसदनुष्ठानतोनिःसारं मन्यमा
नाञ्जजातपदं द्विजशावकमिव पक्षिपोतमिव ढंकादयः पापधर्माणोमिष्यात्वाविरति
प्रमादकषायकलुषितांतरात्मानः कुतूहिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके बहवोहृतवंतोहरं
ति हरिष्यन्ति चेति कालत्रयोपलक्षणार्थं नूतनिर्देशइति । तथाहि । पाषंडिकाएवमगीता
र्थं प्रतारयन्ति । तद्यथा । शुष्मदर्शनेनाग्निप्रज्वालनविषापहारशिखाह्वेदादिकाः प्रत्यया
दृश्यन्ते तथाऽणिमाद्यष्टगुणमैश्वर्यंच नास्ति तथा न राजादिनिर्बहुनिराश्रितं । याप्यहिं
सोच्यते नवदोगमे सापि जीवाकुलत्वाद्लोकस्य दुःसाध्या नापि नवतां स्नानादिकं शौच
मस्तीत्यादिकानिः शतोक्तिनिरिंङ्जालकल्पानिर्मुग्धजनं प्रतारयन्ति स्वजनादयश्चैवं विप्र
लंनयन्ति । तद्यथा । न नवंतमंतरेणास्माकं कश्चिदस्ति पोषकः पोष्योवा त्वमेवास्माकं
सर्वस्वं त्वया विना शून्यमानाति तथा शब्दादिविषयोपनोगामंत्रणेन सद्धर्माख्यावयन्ति।
एवं राजादयोपि इष्टव्यास्तदेवमपुष्टधर्माणमेकाकिनं बहुनिः प्रकारैः प्रतार्यापहरेयुरिति ।
॥ ३ ॥ तदेवमेकाकिनः साधोर्यताबहवोदोषाः प्रादुर्नवंत्यतः सदा गुरुपादमूले स्थातव्य
मित्येतद्वर्शयितुमाह । (उंसाणमिह्वेइत्यादि) अवसानं गुरोरंतिके स्थानं तद्यावज्जीवं
समाधिं सन्मार्गानुष्ठानरूपमिह्वेदजिलपेन्मनुजोमनुष्यः साधुरित्यर्थः । सएव परमार्थ
तोमनुष्योयोयथाप्रतिज्ञातं निर्वाहयति । तच्च सदागुरोरंतिके व्यवस्थितेन सदनुष्ठान
रूपं समाधिमनुपालयता निर्वाह्यते नान्यथेत्येतद्वर्शयति । गुरोरंतिकेऽनुषितोव्यवस्थि
तः स्वहृंदविधायी समाधिः सदनुष्ठानरूपस्य कर्मणोयथाप्रतिज्ञातस्य वा नांतकरोनव
तीति ज्ञात्वा सदा गुरुकुलवासोऽनुसर्तव्यस्तद्धितस्य विज्ञानमुपहास्यप्रार्थं नवतीति ।
उक्तंच । नहि नवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रकटितपश्चाज्जागं प
श्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ तथा जांगलविलग्नवालुकां पार्श्विप्रहारेण प्रगुणां दृष्ट्वाऽपरो
ऽनुपासितगुरुरङ्गोराङ्गीं संजातगलगंडां पार्श्विप्रहारेण व्यापादितवानित्यादयोऽनुपासि
तगुरोर्बहवोदोषाः संसारवर्धनाद्यानवंतीत्यवगम्यानया मर्यादया गुरोरंतिके स्थातव्यमि
ति दर्शयति । अवनासयन्नुज्जासयन् सम्यगनुतिष्ठन् इव्यस्य मुक्तिगमनयोग्यस्य सत्सा
धोरागद्वेषरहितस्य सर्वज्ञस्य व्यावृत्तमनुष्ठानं तत्सदनुष्ठानतोऽवनासयेद्धर्मकथिकः कथ
नतोवोज्जासयेदिति । तदेवं यतोऽगुरुकुलवासोबहूनां गुणानामाधारोनवत्यतो न निष्कसे
न्ननिर्गच्छेत् गच्छाजुर्वेतिका वा बहिः स्वेच्छाचारी ननवेदाशुप्रज्ञइति द्विप्रप्रज्ञस्तदंतिके निव
सन् विषयकषायान्यामात्मानं द्विषमाणं ज्ञात्वा द्विप्रमेवाचार्योपदेशात्स्वतएव वा निव
र्तयति सत्समाधौ व्यवस्थापयतीति ॥ ४ ॥

जे ठाणउं य सयणासणे य, परक्रमे यावि सुसाहुजुते॥समितीसु
गुत्तीसु य आयपन्ने, वियागरिते य पुढो वएज्जा ॥ ५ ॥ सद्दाणि
सोच्चा अडु जेरवाणि, अणासवे तेसु परिवएज्जा ॥ निदं च नि
खू न पमाय कुज्जा, कहंकहं वा वितिगिह तित्ते ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेके०) जे वैराग्य आदरी चारित्रवंत थको (ठाणउंय के०) स्थान आ
श्री कायोत्सर्गादिकने विषे (सयणासणेय के०) तथा शयन अने आशनने विषे च
कार शब्दथकी गमनने विषे (परक्रमेयावि के०) पराक्रम एटले बल फोरवे ते केवो
थको फोरवे तोके (सुसाहुजुते के०) रुढा आचारसहित एवो ठतो (समितीसुगुत्ती
सुयआयपत्ते के०) पांच समिति अने त्रण गुप्तिने विषे आयपन्न एटले सम्यक् जाण
(वियागरितेयपुढोवएज्जा के०) अथवा अन्यने उपदेश देतो ते उपदेशने गुरु प्रासाद
थकी जाणीने तेने जुदो जुदो विचार कहे. ॥५॥ (सद्दाणिसोच्चाअडुजेरवाणि के०) शब्द
ते वंशना वीणादिक कर्णने सुखना करनार तथा जैरव एटले कर्णने दुःखना करनार एवा
शब्द सांजलीने (अणासवे के०) ते शब्दादिकने विषे राग द्वेष रहित एवो ठतो (सुप
रिवएज्जा के०) सूधो संयम पाले (निदंचनिखूनपमायकुज्जा के०) तथा निडारूप जे
प्रमाद ते पण निहु नकरे ए प्रकारे प्रवर्त्ततो (कहंकहंवावितिगिहतिन्ने के०) कोई
पण प्रकारे वितिगिह एटले संदेह तेथकी निःक्रांत थाय एटलेसंदेह रहित थाय. ॥६॥

॥ दीपिका—प्रव्रज्यां प्रति उद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा
शयनतश्चासनतः । चकाराजमनमाश्रित्य तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्यतविद्वा
रिणोये समाचारास्तैः समायुक्तः स्थानशयनासनादावुपयुक्त इत्यर्थः । समितिषु गुप्तिषु
चागता उत्पन्ना प्रज्ञा यस्य स आगतप्रज्ञः संजातकृत्याकृत्यविवेकः स्वतः स्यात् । परस्या
पि व्याकुर्वत् कथयत् पृथक् समितिगुप्तीनां पालनं तत्फलं च वदेत् ॥५॥ शब्दान् मनो
हरान् श्रुत्वाऽथवा जैरवान् कर्णकटून् श्रुत्वा तेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थो नूत्वा परिव्रजे
त्संयमानुष्ठायी स्यात् । तथा निडां प्रमादरूपां निहुर्न कुर्यात् । तदेवं गुरूपदेशात् कथं
कथमपि विचिकित्सां विप्लुतिरूपां वितीर्णो निष्क्रांतः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं प्रव्रज्यामन्युद्यतो नित्यं गुरुकुलमावसन् सर्वत्र स्थानशयनासनादावु
पयुक्तो नवति तदुपयुक्तस्य च गुणमुज्जावयन्नाह । (जेठाणउं यइत्यादि) योहि निर्वि
सुसंसारतया प्रव्रज्यायामन्युद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा

शयनतथासनतः । एकश्चकारः समुच्चये द्वितीयोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । चकाराजमनमाश्रित्यागमनंच तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्युक्तविहारिणोये समाचारास्तैः समायुक्तः सुसाधुर्हि यत्र स्थानं कायोत्सर्गादिकं विधत्ते तत्र सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिकां क्रियां करोति कायोत्सर्गं च मेरुरिव निष्प्रकंपशरीरोनिस्पृहोविधत्ते तथा शयनं च कुर्वन् प्रत्युपेक्षस्तं संस्तारकं तद्भुवं कार्यं वोचितकाले गुरुनिरनुज्ञातः स्वपेक्षत्रापि जाग्रदिव नात्यंतनिःसहइति । एवमासनादिष्वपि तिष्ठता पूर्ववत्संकुचितगात्रेण स्वाध्यायध्यानपरायणेन सुसाधुना जवितव्यमिति । तदेवमादिसुसाधुक्रियायुक्तोगुरुकुलनिवासी सुसाधुर्नवतीति स्थितं । अपिच गुरुकुलवासे निवसन् पंचसु समितिष्वीर्यासमित्यादिषु प्रविचाराऽप्रविचाररूपासु तथा तिसृषु च गुप्तिषु प्रविचाराप्रविचाररूपासु आगतोत्पन्ना प्रज्ञा यस्यासावागतप्रज्ञः संजातकर्तव्याकर्तव्यविवेकः स्वतो जवति परस्यापिच व्याकुर्वन् कथयन् पृथक्पृथग्गुरोः प्रसादात्परिज्ञातस्वरूपः समितिगुप्तीनां यथावस्थितस्वरूपप्रतिपालनं तत्फलंच वदेत्प्रतिपादयेदिति ॥ ५ ॥ ईर्यासमित्याद्युपेतेन यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह । (सदाणीत्यादि) शब्दान् वेणुवीणादिकान् मधुरान् श्रुतिपेशजान् श्रुत्वा समाकर्ण्यऽथ नैरवान् जयावहान् कर्णकटूनाकर्ण्य शब्दानाश्रवति तान् शोजनत्वेनाशोजनत्वेनवा गृह्णातीत्याश्रवोनाश्रवोऽनाश्रवस्तेष्वनुकूलेषु प्रतिकूलेषु श्रवणपथमुपगतेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थोरागद्वेषरहितो नूत्वा परिसमंताद् ब्रजेत्परिव्रजेत् संयमानुष्ठायी जवेत्तथा निडांच निडाप्रमादंच निह्नुः सत्साधुः प्रमादांगत्वान्न कुर्यात् । एतदुक्तं जवति । शब्दाश्रवनिरोधेन विषयविषयप्रमादो निषिद्धो निडानिरोधेन निडाप्रमादश्च शब्दादन्यमपि प्रमादं विकथाकषायादिकं न विदध्यात् । तदेवं गुरुकुलवासात् स्थानशयनासनसमितिगुप्तिष्वागतप्रज्ञः प्रतिषिद्धसर्वप्रमादः सज्जुरोरुपदेशादेव कथंकथमपि विचिकित्सां चित्तविभ्रुतिरूपां वितीर्णोऽतिक्रान्तो जवति । यदिवा मज्जूहीतोयं पंचमहाव्रतजारोऽतिदुर्वहः कथंकथमप्यंतं गृहेदित्येवं नूतां विचिकित्सां गुरुप्रसादाद्वितीर्णो जवति । अथवा यां कांचिच्चित्तविभ्रुतिं देशसर्वगतां तां कृत्स्नां गुर्वतिके वसन् वितीर्णो जवत्यन्येषामपि तदपनयनसमर्थः स्यादिति ।

महरेण बुड्डेण पुसासिए उ, रातिणिएणावि समवएणं ॥ स
म्मं तयं थिरतो णाज्जिगत्ते, णिज्जंतए वा वि अपारएसे ॥ ७ ॥
विउद्धितेणं समयाणुसिद्धे, महरेण बुड्डेणउ चोइएय ॥ अच्चु
द्धियाए घडदासिए वा, अगारिणं वा समयाणुसिद्धे ॥ ८ ॥

अर्थ—महरेणबुड्डेणपुसासिएउराके०) ते साधु गुरु सन्मुख वसतो कोइ कारणे प्र

मादे खलना पाम्यो ठतो तेने न्हाने अथवा वढेराये शीखामण दीधी ठतां (रायंणिए णाविसमवणं के०) अथवा रत्ताधिक जे आचार्य अथवा सरखा पर्याय वाजाये शीखामण आपीठतां (सम्मंतयंघिरतोणाजिगळे के०) तेमनी शीखामण सम्यक् प्र कारे नमाने (णिज्झंतएवाविअपारएसे के०) ते संसार प्रवाहे वाहाडीजतो संसारनो पारंगामी नथाय एटले मुक्तिगामी नथाय ॥ ४ ॥ (विउठिते के०) अन्यतीर्थिक अ थवा गृहस्थ तेणे साधुने (समयाणुसिठे के०) सिद्धांतने अनुसारे शीखव्यो ठतो ए टले जेवीरीते तमे समाचरोठो तेम तमारा आगमने विषे कसुं नथी (म्हरेणवुड्डेण उचोइएया के०) तथा न्हाने अथवा महोटे शीखामण चोयणा आपी ठता (अञ्जु छियाएघडदासिएवा के०) एटले अत्यंत कार्यनी करनारी तथा पाणीनी जरनारी ए वी दासी तेणे (आगारिणंवासमयाणुसिठे के०) सिद्धांतने अनुसारे चोयणा कस्यो ठतो एटले जेम तमे चालोठो तेम गृहस्थ पण नचाले इत्यादिक वचने करी चोयणा कस्यो ठतो सुं करे ते कहेले ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—ससाधुर्गुरुसमीपे वसन् डहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनुशासितः प्रमादाच रणनिषिद्धः । अथवा वयोधिकेन पर्यायज्येष्ठेन समवयसा वाऽनुशासितः कुप्यति तद नुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नाजिगह्नेन्नप्रतिपद्येत । अप्रतिपद्यमानश्च संसार प्रवाहे नीयमानोन संसारपारगः स्यात् ॥ ४ ॥ विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भितोऽन्यतीर्थिक कोगृहस्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदितः स्वसमयेन । तद्यथा । नैवविधम नुष्ठानं जवतामागमेव्यवस्थितमिति । तथा डहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनाचारे प्रवृत्त श्रोदितस्तथाऽतीवाऽकार्यकरणं प्रति उद्भिताऽथवा दासीत्वेनात्यंतमुद्भिता तथा । तथा दास्या अपिदासीत्वेन घटदास्या जलवाहिन्यापि चोदितोन क्रोधं कुर्यात् तथाऽगारि णां गृहस्थानां यः समयोनुशासितोगृहस्थानामप्येतन्नयुज्यते कर्तुं किं पुनः साधूनामि तिचोदितोपि न कुप्येत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (डहरेणेत्यादि) सगुर्वतिके निवसन् कचित् प्रमादस्खलि तः सन् वयःपर्यायान्यां कृत्स्नकेन लघुना चोदितः प्रमादाचरणं प्रतिषिद्धस्तथा वृद्धेन वा वयोधिकेन श्रुताधिकेनवाऽनुशासितोऽनिहितः । तद्यथा । जवविधानामीदृक्प्रमा दाचरणमासेविनुमयुक्तं । तथा रत्ताधिकेनवा प्रव्रज्यापर्यायाधिकेन श्रुताधिकेनवा स मवयसा वाऽनुशासितः प्रमादस्खलिताचरणंप्रति चोदितः कुप्यति । यथाहमप्यनेन रं कप्रायेणोत्तमकुलप्रसूतः सर्वजनसंमतइत्येवं चोदितइत्येवमनुशास्यमानोन मिथ्यादुष्क तं ददाति न सम्यगुद्धानेनोत्तिष्ठति नापि तदनुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नि

गच्छेत् प्रतिपद्यते चोदितश्च प्रतिचोदयेदसम्यक्प्रतिपाद्यमानश्चासौ संसारस्त्रोतसा नीयमानउद्यमानोऽनुशास्यमानः कुपितोसौ न संसारार्णवस्य 'पारगो'नवति । यदिवाऽऽचार्यादिना सङ्पदेशदानतः प्रमादस्खलितनिवर्तनतोमोहं प्रति नीयमानोप्यसौ संसारसमुद्स्य तदकरणतोऽपारगएव नवतीति ॥ ७ ॥ सांप्रतं स्वपक्षचोदनानंतरतः स्वपरचोदनामधिकृत्याह । (विउच्छिण्णमित्यादि) विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भितः परतीर्थिकोगृहस्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदितः स्वसमयेन तद्यथा नैवंविधमनुष्ठानं नवतामागमे व्यवस्थितं येनाजिप्रवृत्तोसि । यदिवा व्युद्भितः संयमाद्ब्रह्मस्तेनापरः साधुः स्खलितः सन् स्वसमयेनार्हत्प्रणीतागमानुसारेणानुशासितोमूलोत्तरगुणाचरणे स्खलितः संचोदितआगमं प्रदर्शयानिहितः । तद्यथा । नैतत्त्वरितगमनादिकं नवतामनुज्ञातमिति । तथान्येन वा मिथ्यादृष्ट्यादिना क्लृप्तकेन लघुतरेण वयसा वृद्धेन वा कुत्सिताचारप्रवृत्तश्चोदितस्तुब्धात्समानवयसावा तथातीवाकार्यकरणं प्रति उद्भिता अत्युद्भिता । यदि वा दासीत्वेन अत्यंतमुद्भिता दास्याअपि दासीति । तामेव विशिनष्टि । घटदास्या जलवाहिन्यापि चोदितो न क्रोधं कुर्यात् । एतदुक्तंनवति । उद्भितयापि कुपितयापि चोदितः स्वहितं मन्यमानः सुसाधुर्नकुप्येत् किंपुनरन्येनेति । तथा अगारिणां गृहस्थानां यः समयोनुष्ठानं तत्समयेनानुशासितोगृहस्थानामपि एतन्नशुज्यते कर्तुं यदारब्धं नवतेत्येवमात्मावमेनापि चोदितोममैवतत्त्वेयइत्येवंमन्यमानोमनागपि न मनोदूषयेदिति ॥ ८ ॥

ए तेसु कुक्षे ए य पवहेज्जा, एं यावि किंची फरुसं वदेज्जा ॥ तहा करिस्संति पडिस्सुणेज्जा, सेयं खु मेयं ए पमाय कुज्जा ॥ ए ॥ व एंसि मूठस्स जहा अमूठा, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ॥ तेणे व मसं इणमेव सेयं, जमे बुहा समणुसासयंति ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेसुकुक्षेणयपवहेज्जा के०) ते शीखामण आपनारना उपर ते साधु क्रोध नकरे तथा तेने व्यथे नही एटले दंडादिके प्रहार करीने तेने पीडा उत्पन्न करे नही तथा (एयाविकिंचीफरुसंवदेज्जा के०) तथा किंचित् मात्र कठोर वचन बोले नही परंतु तेमना वचन सांजलीने आवीरीते कहे के (तहाकरिस्संतिपडिस्सुणेज्जाके०) जेम तमे कहोठो हुं तेमज करीश एम तेना वचन मान्य करे (सेयंखुमेयंएपमायकुज्जा के०) मनमां एम विचारेजे मने एहिज शिद्धारूप श्रेयकारी दान आपेठे एवुं जाणीने प्रमाद नकरे ॥ ए ॥ (वएंसिमूठस्सजहाअमूठा के०) जेम वन एटले गहन अटवीने विषे कोइएक मूर्ख दिशिमूठ थइ नूले पड्यो तेने कोइक अमूठ पुरुष मार्गेनुं देखामनार (मग्गाणुसासंतिहितंपयाणं के०) प्रजालोकने हितकारी एवो मार्ग देखाडे

ए दृष्टान्ते शिष्य पण एम जाणे जे (तेणेवमशंसणमेवसेयं के०) मुजने एहिज शि
द्धानो मार्ग श्रेयकारी कहेवे (जमेबुद्धासमणुंसासयंति के०) जे मुजने बुद्ध पंडित गु
रु आचार्यादिक सम्यक् रीते पुत्रनीपरे शिखामण शिद्धा आपेवे ते शिखामणने श्रेयका
री मानिने आदरे ॥ १० ॥

॥दीपिका-तेषु स्वजितनोदकेषु न कुध्येत् । यतः । आकुप्येनमतिमतातत्त्वार्थविचारणे
मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु कोपेन ॥ १ ॥ तथा तं नोदकं न
प्रव्यथेत न दंढादिप्रहारेण पीडयेत् । नचापि किंचित्पुरुषं पीडाकारि वदेत् नोदितश्च त
था करिष्यामीति प्रतिशृणुयादंगीकुर्यात् इदं नोदनं ममश्रेयोयतएतद्भयात्कचित्प्रमादं
न कुर्यात् ॥ ए ॥ वने मूढस्य दिग्भ्रांतस्य कस्यचिद्यथाऽमूढामार्गज्ञामार्गमनुशासंति
कथयंति । किंनूतं मार्गं प्रजानां हितं । एवं तेनाप्यसदनुष्ठायिना नोदिते न कुपितव्यं
किंतु ममैवं श्रेय इति मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यगनुशासयंति सन्मार्गे प्रापयंति ॥ १० ॥

॥ टीका-एतदेवाह । (एतेसुकुशेइत्यादि) तेषु स्वपरपक्षेषु स्वजितचोदकेष्व
त्महितं मन्यमानो न कुध्येदन्यस्मिन् वा दुर्वचनेऽनिहिते न कुप्येदेवं चिंतयेत् । आ
कुप्येन मतिमता तत्त्वार्थविचारणे मतिः कार्या ॥ यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु
कोपेन ॥ १ ॥ तथा नाप्यपरेण स्वतोऽधमेनापि चोदितोऽर्हन्मार्गानुसारेण लोकाचार
गत्या वाऽनिहितः परमार्थं पर्यालोच्य तं चोदकं प्रकर्षेण व्यथेदंढादिप्रहारेण पीडयेन्न
चापि किंचित्पुरुषं तत्पीडादिकारि वदेत् ब्रूयात् । ममैवायमसदनुष्ठायिनोदोषोयेनायम
पि मामेवं चोदयति चोदितश्चैवंविधं जवता असदाचरणं न विधेयं । एवंविधे च पूर्वर्षि
निरनुष्ठितमनुष्ठेयमित्येवंविधवाक्यं तथा करिष्यामीत्येवं मध्यस्थवृत्त्या प्रतिशृणुयादनु
तिष्ठेच्च मिथ्यादुष्कृतादिना निवर्तेत । यदेतच्चोदनं नामैतन्ममैवश्रेयोयतएतद्भयात्कचि
त्पुनः प्रमादं न कुर्यान्नैवासदाचरणमनुतिष्ठेदिति ॥ ए ॥ अस्यार्थस्य दृष्टान्तं दर्शयितुमा
ह । (वणंसीत्यादि) वने गहने महाटव्यां दिग्भ्रमेण कस्यचिद्बुद्धाकुलितमतेर्नष्टसत्प
थस्य यथा केचिदपरे कृपाकृष्टमानसाश्चमूढाः सदसन्मार्गज्ञाः कुमार्गपरिहारेण प्रजानां
हितमशेषापायरहितमीप्सितस्थानप्रापकं मार्गं पंथानमनुशासंति प्रतिपादयंति । सच तैः
सदसद्विवेकिभिः सन्मार्गावतरणमनुशासितआत्मनः श्रेयोमन्यते । एवं तेनाप्यसदनु
ष्ठायिना चोदितेन नकुपितव्यमपितु ममायमनुग्रह इत्येवं मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यग
नुशासयंति सन्मार्गेऽवतारयंति पुत्रमिव पितरस्तन्ममैवश्रेय इति मंतव्यं ॥ १० ॥

अह तेण मूढेण अमूढगस्स, कायव पूया सविसेसजुत्ता ॥ एउ
वमं तव उदाहु वीरे, अणुगम्म अहं उवणेति सम्मं ॥ ११ ॥

एता जहा अंधकारंसि रात्रि, मग्गं ए जाणाति अपस्समाणे॥
से सूरिअस्स अप्पुग्गमेणं, मग्गं वियाणाइ पागसियंसि ॥१९॥

अर्थ—(अहतेणमूढेण अमूढगस्स के० हवे ते मूर्ख पुरुषे मार्ग पामे ठते मार्गनो देखाडनार जे अमूढ पुरुष तेनो उपकार जाणीने (कायवपूयासविसेसजुत्ता के०) तेनी सविशेष विस्तार युक्त पूजा करवी (एउवमंतबउदाहुवीरे के०) उपमां त्यां कही को एो कही तोके श्रीवीरपरमेश्वरे कही (अणुगम्मअब्बं उवणेतिसम्मं के०) ते पुरुष अर्थ एटले परमार्थ जाणी सम्यक् प्रकारे पोताने तेनो करेलो उपकार जाणी एम विचारे जे आ पुरुषे मने मिथ्यात्वरूप गहन वनना दुःख थकी रुमो उपदेश आपीने ठोमाव्योढे तेमाटे एनी नक्ति करवी ॥ ११ ॥ (एताजहाअंधकारंसिरात्रि के०) जेम एता एटले मार्गनो जाण पुरुष चहु सहित ठतां पण अत्यंत अंधकारमय रात्रीने विषे (मग्गंएजाणातिअपस्समाणे के०) मार्गने नजाणे केमके अंधकारमां दृष्टी पडे नही माटे अणदेखतो ठतो मार्गनजाणे (सेसूरिअस्सअप्पुग्गमेणं के०) परंतु तेज पुरुष सूर्योदय थयाथी अंधकार विनाश पामे तेवारें (मग्गंवियाणातिपागसियंसि के०) सर्व जगतमां विशेष प्रकाश थयो ठता वली सम्यक् प्रकारे तेमार्गने जाणे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—यथा तेन मूढेन सन्मार्गे प्रापितेन तस्यामूढस्य सन्मार्गेपदेष्टुः पुलिंदा देरपि पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एतामुपमामुदाहृतवान् कथितवान् वीरस्तीर्थकृत् अनुगम्य ज्ञात्वार्थं परमार्थं सम्यगात्मन्युपनयति परमोपकारं । कोर्थः । अहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गान्मरणाद्यनेकोपद्भवबहुलात्सदुपदेशदानेनोत्तारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोविनयादिभिः पूजा कर्तव्येति । यथा । गेहम्मि अग्गिजाला, उलंमि जहाण मउऊ माणंमि ॥ जो बाहेइ सुयंतं, सो तस्स जणो परमबंधूइति ॥११॥ यथा महांधकारायां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं न जानाति स्वहस्तादिकमप्यपश्यन् । सएव नेता सूर्यस्यान्युजमेनोदयेन प्रकाशिते दिक्चक्रे मार्गं विशेषेण जानाति॥१२॥

॥ टीका—पुनरप्यस्यार्थस्य पुष्ट्यर्थमाह । (अहत्तेणेत्यादि) अथेत्यानंतर्यार्थे वाक्योपन्यासार्थेवा । यथा तेन मूढेन सन्मार्गावतारितेन तदनंतरं तस्यामूढस्य सत्पथोपदेष्टुः पुलिंदादेरपि परमुपकारं मन्यमानेन पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एवमेतामुपमामुदाहृतवान्निहितवान् वीरस्तीर्थकरोन्योवा गणधरादिकोऽनुगम्य बुध्वाऽर्थं परमार्थं चोदनाकृतं परमोपकारं सम्यगात्मन्युपनयति । तद्यथाऽहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गान्मरामरणाद्यनेकोपद्भवबहुलात्सदुपदेशदानेनोत्तारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोऽन्युद्धानविनयादिभिः

पूजा विधेयेति ॥ अस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टांताः संति । तथा । गेहंमि अग्निजाला, उलंमि ज
हणामउक्षमाणंमि । जो बोहें सुयंतं सो तस्स जणो परमबंधू ॥ १ ॥ जहवा विसजं जु
तं, नत्तमिहमिहजोत्तुकामस्स ॥ जोवि सदोसं साहं, सो तस्स जणो परमबंधू ॥ २ ॥
॥ ११ ॥ अयमपरः सूत्रेणैव दृष्टांतोऽनिधीयते । (एयाजहेत्यादि) यथाहि सजलज
लधराह्लादितबहलांधकारायां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं पंथानमं
धकारावृतत्वात्स्वहस्तादिकमपश्यन्न जानाति न सम्यक् परिष्ठिनति । सएव प्रणेता सूर्यस्या
दित्यस्यान्युजमेनापनीते तमसि प्रकाशिते दिक्चक्रे सम्यगाविर्जुते पाषाणदरीनिम्नोन्नता
दिके मार्गं जानाति विवक्षितप्रदेशप्रापकं पंथानमनिव्यक्तचक्षुः परिष्ठिनति दोषशुणवि
चारणतः सम्यगवगच्छतीति ॥ १२ ॥

एवं तु सेहेवि अपुठधम्मे, धम्मं न जाणाइ अबुझमाणे ॥ से
कोविए जिणवयणेण पढा, सूरुदए पासति चक्कुणे वा ॥ १३ ॥
उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावरा जे य पाणा ॥
सया जए तेसु परिवएज्जा, मणप्पउसं अविकंपमाणे ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवंतुसेहेविअपुठधम्मं के०) एरीते नवदीक्षित शिष्य पण प्रथमतो धर्मेने
अण फरसवाने लीधे अपंडित (धम्मंनजाणातिअबुझमाणे के०) अगीतार्थ अबुझ
थको धर्मेने नजाणे सुख सिद्धांतना जे अर्थ ते थकी रहित होय पढी (सेके०) ते
हिज शिष्य गुरुकुल वामे वसतो थको (जिणवयणेणपढा के०) जिनवचन थकी सम
स्त सूत्रार्थ विचारने समजीने (कोविए के०) पंडित थाय (सूरुदएपासतिचक्कुणेवा
के०) जेम सूर्योदय थकी निर्मल नेत्र वालो पुरुष सर्व मार्गेने जाणे तेम सुशिष्य प
ण रुदयरूप नेत्रे करी आगमरूप सूर्य प्रकाशित थयाथी निर्मल धर्मरूप मार्गेने जा
णे ॥ १३ ॥ ते शिष्य जाण थयो थको शुं देखे ते कहेढे. (उडुंअहेयंतिरियंदिसासुके०)
उंचो नीचो अने तिर्ठा एतावता सर्व लोकमांहे (तसायजेथावराजेयपाणा के०) त्रस
अने स्थावर जे जीवोढे तेने विषे (सयाजएतेसुपरिवएज्जा के०) ते सर्वकाल यत्नकरतो
संयम पाले रूढी क्रिया करे तेने विषे (मणप्पउसंअविकंपमाणेके०) मने करी प्रदेष न
करे अविकंप एटले) शुख संयमने विषे अमोल निश्चलं एकाग्रनावसहित एवो रहे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एवं पूर्वोक्तप्रकारेण शिष्यकोष्यपुष्टधर्मा अगीतार्थः सूत्रार्थमबुध्यमानो धर्मं
न जानाति सएव पश्चाद्गुरुकुलवासाज्जिनवचनेन कोविदः स्यात् । यथा. सूर्योदये गता

वतरणश्चक्रुषा घटादीन् पश्यति जनस्तथा जिनागमेनापि जीवादयः पदार्थानिद्वयंतः
त्यर्थः ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् च दिक् त्रसाश्च ये स्थावराः सूक्ष्मबादरादिभेदाश्च ये प्रा
णिनस्तेषु सदायतः परिव्रजेत् संयमानुष्ठायी नवेत् तथाऽविकंपमानः संयमादविचलन्
तेषु प्राणिषु मनसापि प्रदेषं न गहेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका—एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमधिकृत्याह । (एवंतुसेहेत्यादि) यथा ह्यसा
बंधकारावृतायां रजन्यामतिगहनायामटव्यां मार्गं न जानाति सूर्योऽजमेनापनीते तमसि
पश्चाज्ज्ञानात्येवं तु शिष्यकोऽजिनवप्रव्रजितोपि सूत्रार्थानिष्पन्नोऽपुष्टोऽपुष्कलः सम्यगपरि
ज्ञातो धर्मः श्रुतचारित्राख्योऽर्गतिप्रसृतजंतुधरणस्वजावोयेनासावपुष्टधर्मा सचाऽगीतार्थसू
त्राननिज्ञत्वादबुध्यमानो धर्मं जानातीति न सम्यक् परिब्रिनन्ति । स एव तु पश्चाज्गुरुकुलवा
साज्जिनवचनेन कोविदोऽन्यस्तसर्वज्ञप्रणीतागमत्वान्निपुणः सूर्योदयेऽपगतावरणश्चक्रुषेव य
थावस्थितान् जीवादीन् पदार्थान् पश्यति । इदमुक्तं नवति । यथाहि इन्द्रियार्थसंपर्कात्सा
क्षात्कारितया परिस्फुटाघटपटादयः पदार्थाः प्रतीयन्ते एवं सर्वज्ञप्रणीतागमेनापि सूक्ष्मव्य
वहितविप्रकृष्टस्वर्गापवर्गदेवतादयः परिस्फुटानिःशंकं प्रतीयन्त इति । अपिच कदाचिच्च
क्रुषान्यथानूतोप्यर्थोऽन्यथा परिब्रिद्यते । तद्यथा । मरुमरीचिकानिचयोजलत्रांत्या किंशु
कनिचयोग्याकारेणापीति । नच सर्वज्ञप्रणीतागमस्य क्वचिदपि व्यनिचारः । तद्व्यनि
चारे हि सर्वज्ञत्वहानिप्रसंगात् तत्संज्ञवस्य चासर्वज्ञत्वेन प्रतिषेधुमशक्यत्वादिति ॥ १३ ॥
शिष्यकोहि गुरुकुलवासितया जिनवचनान्निज्ञो नवति तत्कोविदश्च सम्यक् मूलोत्तरगुणान्
जानाति । तत्र मूलगुणानधिकृत्याह । (उद्धंअद्देयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् दिक् विदि
क् चेत्यनेन क्षेत्रमंगीकृत्य प्राणातिपातविरतिरनिहिता । इव्यतस्तु दर्शयति । त्रस्यंतीति
त्रसास्तेजोवायुर्दीप्त्यादयश्च तथा ये च स्थावराः स्थावरनामकर्मोदयवर्तिनः पृथि
व्यव्वनस्पतयस्तथाचैतद्भेदाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकरूपादशविधप्राणधारणात्प्रा
णिनस्तेषु सदा सर्वकालमनेन तु कालमधिकृत्य विरतिरनिहिता । यतः परिव्रजेत्परि
समंता द्वजेत् संयमानुष्ठायी नवेत् । नावप्राणातिपातविरतिं दर्शयति । स्थावरजंगमेषु
प्राणिषु तदपकारे उपकारेवा मनागपि मनसा प्रदेषं न गहेदास्तां तावदुर्वचनदंडप्रहारादि
कं तेष्वपकारिष्वपि नामंगलं चिंतयेदविकंप्यमानः संयमादचलन् सदाचारमनुपालयेदि
ति । तदेवं योगत्रिककरणत्रिकेण इव्यक्षेत्रकालनावरूपां प्राणातिपातविरतिं सम्यगरक्त
द्विष्टतयाऽनुपालयेदेवं शेषाण्यपि महाव्रतान्युत्तरगुणांश्च ग्रहणासेवनाशिक्षासमन्वितः
सम्यगनुपालयेदिति ॥ १४ ॥

५५२ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे चतुर्दशमध्ययनं.

कालेण पुढे समियं पयासु, आइस्कमाणो दवियस्स वित्तं ॥ तं सोय
कारी पुढो पवेसे, संखा इमं केवलियं समाहिं ॥ १५ ॥ अस्सिं सुवि
च्चा तिविहेण तायी, एएसु या संति निरोहमाहु ॥ ते एवमस्कंति तिलो
गदंसी, ए जुळ्ळमेयंति पमायसंगं ॥ १६ ॥

अर्थ—(कालेण के०) ते साधु काल प्रस्तावे एटले अवशर लइने जे आचार्य
(पयासु के०) प्रजा एटले जीवोने विषे (समियं के०) सम परिणामे वर्त्तता होय
तेवा आचार्यनी पासे सूत्र अने अर्थ (पुढे के०) पूढे (आइस्कमाणोदवियस्सवि
त्तं के०) अने ते आचार्य पण सुक्तिगमनयोग्य जे पुरुष एवा पुरुषना शुद्ध व्रत आचा
रने जाषतो थको वंदनीक पूजनीक होय पंचाचारनो पालनार होय (तंसोयकारीपुढोपवे
से के०) तेवा आचार्य गुरुना वचन श्रवण करतो थको जुदा जुदा अर्थ विचार रुद
यने विषे धारण करी राखे (संखाइमंकेवलियंसमाहिं के०) सन्मार्ग रूप केवली ना
षित सम्यक् ज्ञानादि लक्षण धर्म तडूप समाधि ने पोताना रुदयने विषे स्थापन करे
॥ १५ ॥ (अस्सिंसुविच्चातिविहेणतायी के०) एरीते गुरुकुल वासे वसतो एवो चारि
त्रिउ ते पूर्वोक्त श्रुतरूप धर्म मार्ग सांजलीने मोक्ष मार्ग ग्रहण करीने त्रिविध प्रकारे
त्रायी थाय एटले मन वचन अने कायार्थे करी ठकायनो रक्षपाल थाय (एएसुयासं
तिनिरोहमाहु के०) ए समिति गुप्तिने विषे स्थित रहिने शांति तथा निरोध एटले
समस्त कर्मनो ह्म करे एम कहेढे (तेएवमस्कंतितिलोगदंसी के०) ते कोण कहेढे
तोके त्रैलोक दर्शि एटले सर्वज्ञ पुरुषो एम कहेढे (एजुळ्ळमेयंतिपमायसंगं के०) व
ली ते साधु कदापि ह्म मात्र पण प्रमादनो संग करेनही तथा ए प्रमाद करवो ए
वो उपदेश पण करे नही ते पंढित साधु जाणवो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सम्यगितं सदाचारानुष्ठायिनं कंचिदाचार्यादिकं प्रजासु जंतुविषये चतुर्दश
जंतुग्रामविषयं किंचित् कालेनावसरं ज्ञात्वा पृष्ठेत् । सच तेन पृष्ठ्याचार्यादिराचक्षाणः
सेव्यः स्यात् । किमाचक्षाणइत्याह । इव्यस्य वीतरागस्य वृत्तमनुष्ठानं संयमं वाऽचक्षा
णोमान्यः स्यात् । आचार्यवचनं श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीलमस्य श्रोत्रकारी आज्ञाविधायी
सन् पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेशयेत् । केवलिकं केवलिना कथितं समाधिं सन्मार्ग
मिमं वक्ष्यमाणं संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा यथोपदेशं प्रवर्तकः सम्यक् चेतसि धारयेदिति
॥ १५ ॥ अस्मिन् गुरुकुलवासे सुष्ठु स्थित्वा त्रिविधेन मनोवाक्यायैः कृतकारितानुमति
निर्वा जंतूनां त्रायी रक्षकः । एतासु समितिगुप्तिषु स्थितस्य शांतिः सर्वद्विनाशः

स्यात् । तथा च निरोधं कर्मक्षयमाहुस्तद्विदः । एवं त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकरास्ते आख्यांति कथयन्ति न पुनर्नूय एतं प्रमादसंगं विषयादिकं विधेयत्वेन कथितवन्तः ॥ १६ ॥

॥ टीका—गुरोरंतिके वसतो विनयमाह । (कालेणेत्यादि) सूत्रमर्थं तदुजयं वा विशिष्टे न प्रष्टव्यकालेनार्यादेरवसरं ज्ञात्वा प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तासु जंतुषु विषये चतुर्दश नूतग्रामसंबधं कंचिदाचार्यादिकं सम्यगितं सदाचारानुष्ठाधिनं सम्यक् वा समंतादा जंतु गतं पृष्ठेदिति । सच तेन पृष्ठ्याचार्यादिराक्षाणः शुश्रूषयितव्योचवति । यदाचक्षाणस्तद्व द्शीयति । मुक्तिगमनयोग्योचव्योऽव्यरागद्वेषविरहादा इव्यं तस्य इव्यस्य वीतरागस्य तीर्थकरस्य वा वृत्तमनुष्ठानं संयमं ज्ञानं वा तत्प्रणीतमागमं वा सम्यगाचक्षाणः सपर्यया ऽयं माननीयोचवन्ति । कथमित्याह । तदाचार्यादिना कथितं श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीलमस्य श्रोत्रकारी यथोपदेशकारी सदाज्ञाविधायी सन् पृथक्पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेश येच्चेतसि व्यवस्थापयेत् । व्यवस्थापनीयं दर्शयति । संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा इममिति वक्ष्यमाणं केवलिनइदं कैवलिकं केवलिना कथितं सन्मार्गं सम्यक् ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं माचार्यादिना कथितं यथोपदेशं प्रवर्तकः पृथग्विविक्तं हृदये पृथग्व्यवस्थापयेदिति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (अस्मिंसित्यादि) अस्मिन् गुरुकुलवासे निवसता यद्भुतं श्रुत्वा च सम्यक् हृदयव्यवस्थापनद्वारेणावधारितं तस्मिन् समाधिभूते मोक्षमार्गे सुष्ठुस्थित्वा त्रिविधेनेति मनोवाक्कायगुप्तिभिः कृतकारितानुमतिनिर्वाऽत्मानं त्रातुं शीलमस्येति त्रा यी जंतूनां सडुपदेशदानतस्त्राणकरणशीलोवा तस्य स्वपरत्रायिणएतेषु च समितिगु ह्यादिषु समाधिमार्गेषु स्थितस्य शान्तिर्नवत्यशेषं षोपरमोचवति । तथा निरोधमशेष कर्मक्षयरूपमाहुस्तद्विदः प्रतिपादितवन्तः । कएवमाहुरित्यादि । त्रिलोकसूध्वार्धस्तिर्यग् लक्ष्णं इष्टुं शीलं येपांते त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकृतः सर्वज्ञास्ते एवमनंतरोक्तया नीत्या सर्व जावान् केवलालोकेन दृष्ट्वाचक्षते प्रतिपादयन्तीति । एतदेवं समितिगुह्यादिकं संसारो त्तारणसमर्थं ते त्रिलोकदर्शिनः कथितवन्तो न पुनर्नूयएवं प्रमादसंगं मद्यविषयादिकं सं बंधविषयत्वेन प्रतिपादितवन्तः ॥ १६ ॥

निसम्म से निस्कु समीहियठं, पडिजाणवं होई विसारए य ॥

आयाणअठी वोदाणमोणं, उवेच्च सुद्धेण उवेति मोक्खं ॥ १७ ॥

संखाइ धम्मं च वियागरंति, बुद्धा ह्नु ते अंतकरा न्वन्ति ॥

ते पारगा दोणहवि मोयणाए, संसोधितं पण्ह मुदाहरंति ॥ १८ ॥

अर्थ—(सेनिस्कु के०) ते गुरुकुलवासी साधु (निसम्मसमीहियठं के०) मुक्तिग

મન યોગ્યનો આચાર જે મોક્ષ માર્ગે એટલે સમિહિત અર્થે એવો સાંજલીને તેને સમ્યક્ પ્રકારે હૃદયને વિષે અવધારીને (પડિનાણવંદોર્ધવિસારણ્ય કે०) પ્રતિજાવંત એટલે બુદ્ધિવંત થાય તથા વિશારદ એટલે સાંજલનારને તે મોક્ષમાર્ગનો અર્થ પ્રકાશે એવો (આયાણઅઘી કે०) મોક્ષાર્થી તથા (વોદાણ કે०) બાર પ્રકારનો તપ તથા (મોણં કે०) સંયમ તેને (ઝવેજ્ઞ કે०) પ્રાપ્ત કરીને (સુદેણઝવેતિમોક્ષં કે०) શૂધો નિર્દોષ એવા આહારે કરી અવશાને મોક્ષને પામે ॥ ૧૭ ॥ હવે ગુરુકુલવાસે વસતાંજે કરે તે દેસ્વાહેલે (સંસ્વાધ્ધમ્મંચવિયાગરંતિ કે०) તે સાધુ ગુરુ પાશેથી સાંજલીને પઠી તેને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને અન્ય જનોને ધર્મ પ્રકાશે (બુદ્ધાદુતેઅંતકરાજવંતિ કે०) એવા બુદ્ધ એટલે તત્વના જાણ તે જન્માંતરે સંચિતજે કર્મ તેના અંતના કરનાર થાય (તેપારગાદોદ્દેહવિમોચણાણ કે०) તે યથાવસ્થિત ધર્મના પ્રકાશક બનેને એટલે પોતાને તથા પરને કર્મ થકી મુકાવવે કરીને સંસારના પારંગામી થાય (સંસોધિતંપણ્દમુદાહરંતિ કે०) જે સમ્યક્ સોધી પૂર્વાપર અવિરોધ ઇવ્ય ક્ષેત્ર કાજ નાવ જાણી ને પ્રશ્ન કહે એતાવતા તે ગીતાર્થ સત્ય ધર્મ પ્રકાશતા થકા પોતાના જીવને અને પરના જીવને તારનાર થાય પુઠનારને સમાધિના કરનાર થાય. ॥ ૧૮ ॥

॥ ટીપિકા—સગુરુકુલવાસી નિક્કુઃ સાધ્વાચારં નિશમ્ય જ્ઞાત્વા સ્વતઃ સમાહિતં વાર્થે મોક્ષં જ્ઞાત્વા પ્રતિજ્ઞાનવાનુત્પન્નબુદ્ધિર્વિશારદશ્ચ જવતિ । આદીયતે મોક્ષાર્થિનિરિત્યાદાનં જ્ઞાનાદિ સર્વવાર્થઃ સવિદ્યતે યસ્ય સ આદાનાર્થી જ્ઞાનાદિપ્રયોજનવાન્ વ્યવદાનં તપઃ । મૌનં સંયમઃ । તૌ તપઃસંયમૌ ઝપેત્ય પ્રાપ્ય શુદ્ધેન નિર્દોષાહારેણાત્માનં યાપયન્ મોક્ષમુપૈતિ । (નઝવેશ્મારંકચિત્પાઠઃ) મારં સંસારં ન ઝપૈતિ ન ત્રમતીતિ ॥ ૧૭ ॥ સંસ્વા સદ્બુદ્ધિસ્તયા ધર્મે જ્ઞાત્વા પરેષાં યે વ્યાગૃણંતિ કથયંતિ તે બુદ્ધાદ્જ્ઞાતતત્વાઃ કર્મણામંતકરાજવંતિ । તે શુદ્ધધર્મપ્રરૂપકાઘ્યૌરપિ પરાત્મનોઃ કર્મપાશમોચનેનપારગાઃ સ્યુઃ । તે ચ સમ્યક્ શોધિતં પૂર્વાપરવિરુદ્ધં પ્રશ્નશબ્દમુદાહરંતિ । કોર્થઃ પરેણ કંચિદર્થે પૃષ્ઠસ્તં પ્રશ્નં સમ્યક્ પરીદ્ય કથયેત્ ॥ ૧૮ ॥

॥ ટીકા—કિંચાન્યત્ । (ણિસમ્મેત્યાદિ) સગુરુકુલવાસી નિક્કુઃ ઇવ્યસ્ય વૃત્તં નિશમ્યાવગમ્ય સ્વતઃ સમીહિતં ચાર્થે મોક્ષાર્થં બુધ્વા હેયોપાદેયં સમ્યક્ પરિજ્ઞાય નિત્યં ગુરુકુલવાસતઃ પ્રતિજ્ઞાનવાનુત્પન્નપ્રતિજ્ઞાનવતિ । તથા સમ્યક્ સ્વસિદ્ધાંતપરિજ્ઞાનાહ્નોત્તૃણાં યથાવસ્થિતાર્થાનાં વિશારદોજવતિ પ્રતિપાદકોજવતિ । મોક્ષાર્થિનાઽઽદીયતે ઇત્યાદાનં સમ્યક્ જ્ઞાનાદિકં તેનાર્થઃ સર્વવાર્થઃ આદાનાર્થઃ વિદ્યતે યસ્યાસાવાદાનાર્થી સર્વેવંજૂતો

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादानं द्वादशप्रकारं तपोमौनं संयमश्चाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसंयमाबुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्षया समन्वितः सर्वत्र प्रमाद
रहितः प्रतिजावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिदोषशुद्धेन चाहारेणात्मानं
यापयन्नशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षमुपैति । न उवेऽमारंति कचित्पाठः । बहुशोन्नियते स्वकर्मपर
वशाः प्राणिनो यस्मिन् समारः संसारस्तं जातिजरामरणरोगशोकाकुलं शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरणं प्राणत्यागलक्षणं मारस्तं बहुशोन्नोपैति । तथा
हि । अप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टतः सप्ताष्टौवा नवान् म्रियतेनोर्ध्वमिति ॥ १७ ॥ तदेवं
गुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थिता बहुश्रुताः प्रतिजानवन्तोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वन्ति त
दर्शयितुमाह । (संखाऽस्त्यादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यथा सा संख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतो धर्मे परिज्ञायापरेषां यथावस्थितं धर्मे श्रुतं चारित्र्याख्यं व्यागृणन्ति प्रतिपादयन्ति ।
यदिवा स्वपरशक्तिं परिज्ञाय पर्वदं वा प्रतिपाद्य चार्थं सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयन्ति ।
ते चैवं विधाबुद्धाः कालत्रयवेदिनोजन्मान्तरसंचितानां कर्मणामन्तकराजवन्ति । अन्येषां
कर्मापनयनसमर्थो न वतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मप्ररूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनोः कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणनूतया संसारसमुद्स्य
पारगजवन्ति । ते चैव नूताः सम्यक्बोधितं पूर्वोत्तराविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरन्ति । तथाहि ।
पूर्वं बुध्वा पर्यालोच्य कोयं पुरुषः कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहं वा किं नूतार्थं प्रति
पादनशक्त इत्येवं सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थं पृष्टुस्तं प्रश्नं
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्तं । आयरियसयाधारि एणं अण्णेण
सरियमुणिएण ॥ तोसंधमज्जयारे, ववहरिउंजेसुहं होति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थितं
धर्मे कथयंतः स्वपरतारकाजवन्तीति ॥ १८ ॥

णोहायए णो विय लूसएज्जा, माणं ए सेवज्ज पगासणं च ॥ ए
यावि पत्ते परिहास कुज्जा, ए या सियावाय वियागरेज्जा ॥ १९ ॥
नूतानिसंकाइ डुगुंभमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोयं ॥ ए किं
चिमिहे मणुए पयासु, असाहुधम्माणे ए संवएज्जा ॥ २० ॥

अर्थ— ते प्रश्न कहेता थकां कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निषेध कहे
हे. ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पूठता सूत्रना अर्थने (णोहायए के०) ढाके नही एटले
अन्यथा नवखाणे (णोवियलूसएज्जा के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटले पोता
ने अनिमाने करी अन्यने विटंबना करे नही तथा (माणं ए सेवज्ज पगासणं च के०) मा

न नसेवे एटले अहंकार नकरे पोतानी मोहोटाइ प्रकाशे नही तथा हुं बहुश्रुतबुं एम पण नकहे (एयाविपन्नेपरिहासकुळा के०) तथा पोताने प्रज्ञावंत जाणीने परनो परि हास्य एटले उपहास्य नकरे एटले कोइने अज्ञानी जाणीने तेने हास्यना वचन बोले नही (एयासियावायवियागरेळा के०) तथा कोइने आशीर्वादना वचन नबोले एटले तमे बहु धनवान् बहु पुत्रवान् दीर्घायुष्यवान् ठो इत्यादिक वचन नकहे ॥ १९ ॥ तथा (जूतानिसंकाए के०) जूत एटले प्राणी तेनी हिंसानी शंकायें सावद्य वचन जाणीने आशीर्वाद न आपे (जुगुंढमाणे के०) पापने निंदतो थको (एणिव्वहेमंतपदेणगोयं के०) तथा मंत्रपद एटले विद्यामंत्रे करीने गोत्र एटले संयम तेने निःसार नकरे (ए किंचिमिहेमणुएपयासु के०) वली धर्मनो प्ररूपक साधु ते धर्मनो प्रकाश करतो थको सांजलनार पुरुषोनी पाशेथी वस्त्रादिकना लाजनी इहा करे नहि निरीह् ठतो धर्म प्र काशे तथा (असाधुधम्माणि के०) असाधुनो हिंसारूप वस्तुदान तर्पणादिक एवो जे धर्म तेने सेवे नही एटले (एसंवएळा के०) एवो सावध धर्म नबोले. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—सप्रश्नस्योदाहर्ता कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुः कुपितोपि सूत्रार्थं न ढादयेत् स्वाचार्यं वा नापलपेत् परगुणान् वा न ढादयेत् । शास्त्रार्थं नोऽलूषयेत् न विडम्बयेत् मौनं न सेवेत् नाप्यात्मगुणानां प्रकाशनं कुर्यात् न च प्रज्ञावान् परिहासं कुर्यात् न चाशीर्वादं बहुपुत्रोबहुधान्योदीर्घायुस्स्वं जूयाइत्यादि व्यागृणीयात् ॥ १९ ॥ जूतेषु प्राणिषु जूतानिशंका उपमर्दशंका तथाऽऽशीर्वादं सावद्यं जुगुप्सां न ब्रूयात् तथा गोत्रं मौनं मंत्रपदेन विद्यासाधनविधिना ननिर्वाहयेत् न निःसारं कुर्यात् । प्रजासु जीवेषु मनुजोव्याख्यां कुर्वन्नकिमपि लाजमिहेत् तथाऽसाधूनां धर्मान्स्नानतर्पणादिकान् न संवदेन्न ब्रूयात्. ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सच प्रश्नमुदाहरन् कदाचिदन्यथापि ब्रूयादतस्तत्प्रतिषेधार्थमाह । (एणो ज्ञायइत्यादि) सप्रश्नस्योदाहर्ता सर्वार्थाश्रयत्वाद्भक्तकरंडकल्पः कुत्रापि कुत्तिकापणक द्पोवा चतुर्दशपूर्विणामन्यतरोवा कश्चिदाचार्यादिभिः प्रतिज्ञानवानर्थविशारदस्तदेवं नूतः कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुः कुपितोपि सूत्रार्थं न ढादयेन्नान्यथा व्याख्यां नयेत्स्वाचार्यं वा नापलपेद्धर्मकथां वा कुर्वन्नार्थं ढादयेदात्मगुणोत्कर्षाणिप्रायेण वा परगुणान्नढादयेत् तथा परगुणान्नलूषयेन्नविडम्बयेन्नास्त्रार्थं वा नापसिद्धांतेन व्याख्यानयेत्तथा समस्तशास्त्र वेत्ताहं सर्वलोकविदितः समस्तसंशयापनेता न मनुज्योहेतुयुक्तिजिरर्थप्रतिपादयितेति एवमात्मकं मानजनिमानं गर्वं नसेवेत् नाप्यात्मनोबहुश्रुतत्वेन तपस्वित्वेन वा प्रकाशनं कुर्याच्चशब्दादन्यदपि पूजासत्कारादिकं परिहरेत्तथा नचापि प्रज्ञावान् सश्रुतिकः परि

हासं केवलिप्रायं ब्रूयाद्यदिवा कथंचिदवबुध्यमाने श्रोतरि तदुपहासप्रायं परिहासं न विदध्यान्नापि चाशीर्वादं बहुपुत्रोबहुधनोबहुधर्मोदीर्घायुस्त्वं नूयाइत्यादिव्यागृणीयात् नाषासमितिमुक्तेन जाव्यमिति ॥ १९ ॥ किंनिमित्तमाशीर्वादो न विधेयइत्याह । (नूया निसंकाइइत्यादि) नूतेषु जंतुषूपमर्दशंका तथाशीर्वादं सावद्यं सपापं जुगुप्समानो न ब्रूयात्तथा गास्त्रायतइति गोत्रं मौनं वाक्संयमस्तं मंत्रपदेन विद्यापमार्जनविधिना न निर्वहयेन्न निःसारं कुर्यात् । यदिवा गोत्रं जंतूनां जीवितं मंत्रपदेन राजादिगुप्तनाषणपदे न राजादीनामुपदेशदानतो न निर्वहयेन्नापनयेत् । एतदुक्तं जवति । नराजादिना सार्धं जंतुजीवितोपमर्दकं मंत्रं कुर्यात्तथा प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तासु प्रजासु मनुजोमनुष्यो व्याख्यानं कुर्वन् धर्मकथां वा न किमपि लानपूजासत्कारादिकमिहेदजिलपेत्तथा कुत्सितानामसाधूनां धर्मान् वस्तुदानतर्पणादिकान्नसंवदेन्नब्रूयाद्यदिवा नासाधुर्धर्मान् ब्रुवन् संवा दयेदथवा धर्मकथां व्याख्यानंवा कुर्वन् प्रजास्वात्मश्लाघारूपां कीर्तिं नेहेदिति. ॥ २० ॥

हासं पि एो संधति पावधम्मे, उए तहीयं फरुसं वियाणे ॥
 एो तुब्बए एो य विकंथइज्जा, अणाइले या अकसाइ निरू ॥ २१ ॥
 संकेज्ज या संकितजाव निरू, विज्जवायं व वियागरेज्जा ॥ जा
 साड्यं धम्म समुच्चितेहिं, वियागरेज्जा समया सुपत्ते ॥ २२ ॥

अर्थ—(हासंपिणोसंधति के०) तथा जे थकी पोताने अने परने हास्य उपजे ते नकहे तथा (पावधम्मे के०) पापधर्म एटले सावद्य धर्म नबोले (उएतहीयं के०) तथा राग द्वेष रहित अकिंचन एवो ठतो साधु सत्य वचनज बोले अनेजे (फरुसंवि याणे के०) परुष एटले कठण नितुर वचन होय तेने इ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे तथा (एोतुब्बए के०) पूजा सत्कारादिकने पामतो थको उन्माद न करे तथा (एोयविकंथइज्जा के०) पोतानी यश कीर्ति देखीने श्लाघा नकरे तथा (अ णाइलेया के०) अणाकुल होय एटले धर्म करतो थको आकुल नथाय तथा (अक साइनिरू के०) कषाय रहित एवो साधु जाणवो ॥ २१ ॥ (संकेज्जयासंकित जावनिरू के०) साधु सूत्र अर्थने विषे निःशंकित ठतो पण शंका राखे एटले सगर्व नथाय ए अर्थ जेरीते हुं जाणुहुं तेरीते बीजो कोइ जाणतो नथी एम नकहे एकांत वाद टाले तथा (विज्जवायं ववियागरेज्जा के०) स्यादावचन बोले सिद्धांतनो सर्व प्रथक् प्रथक् अर्थ वेचीने व्याख्या करे तथा (नासाड्यं धम्मसमुच्चितेहिं के०) संयमने विषे सम्यक् प्रकारे उछया एवा साधु धर्म कथाने अवसरे बे जाषा बोले एकतो सत्या जाषा अने

बीजी असत्यामृषा एतत्वे एकतो सत्य नाषा अने बीजी व्यवहारारिक एरीते बे नाषा बोले (विषागरेक्षा समयासुपन्ने के०) तथा राजार्ये अने रांके पुढ्यो थको प्रज्ञावंत महानुचाव एवो साधु बन्नेने समनावे धर्म कहे. ॥ ३२ ॥

॥ टीका-हास्यं न संधयेन्नकुर्यान्नकारयेत् । तथा पापधर्मान् सावद्यरूपान्नकुर्यात् तथा उज्जानिष्किंचनः सन् तथ्यमपि परुषं वचः कटिनं वाक्यं इपरिज्ञया विजानीय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । तथा पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुल्लोचनेनोन्मादं गच्छेत् । तथा नविकलयेन्नात्मानं श्लाघयेत् तथा व्याख्यानावसरेऽनाविलोलोनादिनिरपेक्षः स्यात्तथाऽकषायोन्निहुः स्यात् ॥ ३१ ॥ साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नशंकितनावोप्यर्थेनिर्यवेत्तापिशंकेत और्ध्वं परिहरेत् तथा विज्यवादां स्याद्वादं व्यागृणीयात् कथयेत् । सत्या असत्या मृषावेति नाषादयं वदेत् समुचितैः साधुनिः सह विहरन् सुप्रज्ञः सन्मतिर्नृपतिश्मकयोः समतया रागद्वेषरहितो धर्मं व्यागृणीयात्. ॥ ३२ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (हासंपीत्यादि) यथा परात्मनोर्हास्यमुत्पद्यते तथा शब्दादिकं शरीरावयवमन्यान् वा पापधर्मान् सावद्यान्मनोवाक्कायव्यापारान्नसंधयेन्नविदध्यात् । तद्यथा । इदं तिंथि जिंथि तथा कुप्रावचनिकान् हास्यप्रायं नोत्प्रासयेत्तद्यथा शोचनीयं नवदीयं व्रतं । तद्यथा । मृद्धी शय्या प्रातरुत्थाय पेया, मध्ये नक्तं पानकं चापरा एहे । झाङ्गाखंडं शर्करां चार्धरात्रे, मोक्षश्वांते शाक्यपुत्रेण दृष्टइत्यादिकं परदोषोद्भावनायं पापबंधकमिति कृत्वा हास्येनापि नवक्तव्यं । तथा उज्जारागद्वेषरहितः सबाह्याभ्यन्तरग्रंथत्यागाद्वा निष्किंचनः संस्तथ्यमिति परमार्थतः सत्यमपि परुषं वचोपरचेतो विकारि इपरिज्ञया विजानीयात्प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । यदिवा रागद्वेषविहादोल्लास्तथ्यं परमार्थनूतमकृत्रिमप्रतारकं परुषं कर्म संश्लेषान्नावान्निर्ममत्वादल्पसत्त्वैर्दुरुपेयत्वाद्वा कर्कशमंतप्रांताहारोपजोगाद्वा परुषं संयमं विजानीयात्तदनुष्ठानतः सम्यगवगच्छेत्तथा स्वतः किंचिदर्थविशेषं परिज्ञाय पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुल्लोचनेनोन्मादं गच्छेत्तथा नविकलयेन्नात्मानं श्लाघयेत् परं वा सम्यगवबुध्यमानो नोविकलयेन्नात्यंतं च मदयेत् तथा नाकुलो व्याख्यानावसरे धर्मकथनावसरे वा नाविलोलानादिनिरपेक्षो नवेत् । तथा सर्वदा अकषायः कषायरहितो नवेद्भिहुः साधुरिति ॥ ३१ ॥ सांप्रतं व्याख्यानविधिमधिकृत्याह । (संकेक्षेत्यादि) निहुः साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नर्वाग्दक्षित्वादर्थनिर्णयं प्रति अशंकितनावोपि शंकेत और्ध्वं परिहरन्नहमेवार्थस्य वेत्ता नापरः कश्चिदित्येवं न गर्वं कुर्वीत- किंतु विषममर्थं प्ररूपयन् साशंकमेव कथयेद्यदिवा विज्यवादः स्याद्वादस्तं सर्वत्रास्वलितं लोकव्यवहाराविसंवादितया सर्वव्यापिनं स्वानुचव

सिद्धं वदेदंशवासम्यगर्थान् विनज्य पृथक्कृत्वा तद्वादं वदेत्तद्यथा नित्यं वादं इव्यार्थतया पर्यायार्थतया त्वनित्यवादं वदेत्तथा स्वइव्यक्तेत्रकालजावैः सर्वेपि पदार्थाः संति पर इव्यादिनिस्तु न संति । तथाचोक्तं । सदैव सर्वं कोनेहेत्स्वरूपादिचतुष्टयात् । असदेव विपर्यासान्नचेन्न व्यवतिष्ठतइत्यादिकं विनज्यवादं वदेदिति । विनज्यवादमपि जाषादितयेनैव ब्रूयादित्याह । जाषयोराद्यचरमयोः सत्यासत्यामृषयोर्दिकं जाषादिकं तन्नाषादयं क्वचित्पृष्ठोऽपृष्ठोवा धर्मकथावसरैऽन्यदावा सदा वा व्यागृणीयात् जाषेत । किञ्चूतः सन् सम्यक् सत्संयमानुष्ठानेनोब्धिताः समुब्धिताः सत्साधवउद्युक्तविहारिणोन पुनरुदायिन्नृपमारकवत्कृत्रिमास्तैः सम्यगुब्धितैः सह विहरंश्चक्रवर्तिष्मकयोः समतया रागद्वेषरहितोवा शोचनप्रज्ञोनाषादयोपेतः सम्यग्धर्मं व्यागृणीयादिति ॥ ३३ ॥

अणुगहमाणे वि तहंवि जाणे, तहातहा साहु अ कक्कसेणं ॥

ए कुवईनास विहंसइज्जा, निरुद्गं वावि न दीहइज्जा ॥ ३३ ॥

समालवेज्जा पडिपुन्नजासी, निसामिया समिया अछदंसी ॥

आणाइसुद्धं वयणं निउंजे अनिसंधए पावविवेगनिस्कु ॥ ३४ ॥

अर्थ—(अणुगहमाणे वि तहंवि जाणेके०) हवे तेने बे जाषायेंकरी धर्म कहेता थका कोइ एक पंक्ति होय ते समी रीते समजे अने कोइएक मूर्ख होय ते विपरीत पणे समजे एटले तेने अर्थेनी पूरे पूरी समजण न पडे तो (तहातहा साहुअकक्कसेणं के०) तेम तेम साधु ते श्रोताने मधुर जाषाये करी सम्यक् समजावे सत्यमार्ग देखाडे परंतु (एकुवईनासविहंसइज्जा के०) तेनी जाषाने अवहिले नही तथा तेने ति रस्कार नकरे तथा तेनी जाषाने निंदे नही (निरुद्गंवाविनदीहइज्जा के०) थोडो सूत्रार्थ थोडा काल सुधी कहे पण व्याकर्ण तर्के करी घणो काल सुधी आलजाल कही विस्तारे नही. यतः सोअब्बोवत्तवो, जोनणई अकरेहिं थोवेहिं । जाउण थोवोबहु अस्क रेहिं सोहोईनिस्सारो ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ ३३ ॥ (समालवेज्जापडिपुन्नजासीके०) जे अत्यंत विषम अर्थ होय ते सम्यक् प्रकारे विस्तारीने बोले जेम श्रोता पुरुष सुखे समजे तेम प्रतिपूर्ण जाषाये करी बोले अस्कलियं अविज्जामेलितं इत्यादिक पूरण जाषे (निसामियासमिया अछदंसी के०) तथा गुरुने समीपे सांजलीने सम्यक् प्रकारे अर्थ देखीने जलीरीते ते अर्थेने विचारीने (आणाइसुद्धं वयणं निउंजे के०) आज्ञा विगुह वचन प्रयुजे एम उत्सर्ग अपवाद मार्गने दर्शावनारि एवि शुद्ध वाणी कहेतो थको (अ निसंधए पावविवेगनिस्कुके०) साधु पापनु विवेक करे एटले पापनुं परिहार करे. ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका-तस्यैवं जाषादयेन वदतः कश्चिन्मेधावी तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अन्यस्तु मंदमतिर्वितथमन्यथैव विजानीयात् । तंच सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन प्रकारेण कर्कशवचनेन वदेत् । यथाऽसौ तमर्थं बुध्यते न कुत्रचित्कुःसुखोनादरेण कथयेन्मनःपीडामुत्पादयेत् । तथा प्रश्नकर्तुर्जापां न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्यात् निरुद्धं स्तोकमर्थं न दीर्घयेत् अन्योन्यकथनेन दीर्घं कुर्यात् । तथा चोक्तं । सोऽग्रो वत्तवो, जो नसुइ अस्करेहिं थोवेहिं ॥ जो पुण थोवा बहु अ,स्करेहिं सो होइ निःसारोइति ॥ १३ ॥ यः स्तोकाद्वैर्नावबुध्यते तं प्रतिपूर्णजाषी पर्यायशब्दैर्जावार्थकथनश्च समालपेत् समंताद्भाषेत यथा सत्यवबुध्यते तथा कुर्यादित्यर्थः । तथाऽचार्यादेः सकाशादर्थं निशम्य श्रुत्वा सम्यगर्थदर्शी सत्पदार्थवेत्ता तीर्थकृताङ्गया निरवयं शुद्धं वचनमनियुंजीत वदेत् । एवं वाऽनियुंजन् जिह्नुः पापविपाकं लानसत्कारादिं निरपेक्षतया काङ्क्षमाणो निर्दोषं वचनमनिसंधयेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-(किंचान्यत् । (अणुगृह्यमाणोऽत्यादि) तस्यैवं जाषादयेन कथयतः कश्चिन्मेधावितया तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अपरस्तु मंदमेधावितया वितथमन्यथैवाविजानीयात्तंच सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन हेतुदाहरणसद्युक्तिप्रकटनप्रकारेण मूर्खस्त्वमसि तथा दुर्दुर्दुःखसूचिरित्यादिना कर्कशवचनेनाजिजर्त्सयन् यथातथासौ बुध्यते तथा साधुः सुष्ठु बोधयेन्न कुत्रचित्कुःसुखहस्तौष्ठनेत्रविकारैरनादरेण कथयन् मनःपीडामुत्पादयेत्तथा प्रश्नयतस्तज्जाषामपशब्दादिदोषदृष्टामपि धिग्मूर्खासंस्कृतमते किंवाऽनेन संस्कृतेन पूर्वोत्तरव्याहतेन बोद्धारितेनेत्येवं न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्यादसंबन्धोद्धट्टनस्तं प्रश्नयितारं न विडम्बयेदिति । तथा निरुद्धमर्थं स्तोकं दीर्घवाक्यैर्महता शब्ददुर्गुणैर्कविटपिकोष्ठिकान्यायेन न कथयेन्निरुद्धं वा स्तोककालीनं व्याख्यानं व्याकरणतर्कादिप्रवेशनादरेण प्रसक्त्यानुप्रसक्त्या न दीर्घयेन्न दीर्घकालिकं कुर्यात् । तथाचोक्तं । सोऽग्रो वत्तवो, जो नसुइ अस्करेहिं थोवेहिं ॥ जो पुण थोवा बहु अ, स्करेहिं सो होइ निःसारो ॥ तथा ॥ किंचित्सूत्रमल्पाक्षरमल्पार्थं वा इत्यादि चतुर्जैगिका तत्र यदल्पाक्षरं महार्थं तदिह प्रशस्यतइति ॥ १३ ॥ अपिच । (समालवेक्षा इत्यादि) यत्पुनरतिविषमत्वादल्पाक्षरैर्न सम्यगवबुध्यते तत्सम्यक् शोचनेन प्रकारेण समंतात्पर्यायशब्दोच्चारणतो जावार्थकथनतश्चालपेद्भाषेत समालपेन्नाल्पैरेवाक्षरैरुक्त्वा कृतार्थो न वेदपितु ज्ञेयगहनार्थजाषणो संकेतयुक्तयादिभिः श्रोतारमुपेक्ष्य प्रतिपूर्णजाषी स्यादस्वलताहीनाक्षरार्थवादी न वेदिति । तथाचार्यादेः सकाशाद्यथावदर्थं श्रुत्वाऽवगम्य निशम्य च यथावस्थितमर्थं यथागुरुसकाशादवधारितमर्थं प्रतिपाद्यं इष्टं

शीलमस्य सन्नवति सम्यगर्थदर्शी सएवंचूतः संस्तीर्थकराङ्गया सर्वज्ञप्रणीतागमानुसारेण शुद्धमवदातं पूर्वापराविरुद्धं निरवद्यं वचनमनिशुंजीतोत्सर्गविषयेसति उत्सर्गमवादविषये वा उपवादं तथा स्वपरसमययोर्यथास्वं वचनमनिवदेत् । एवं चानिशुंजन् निह्नुः पापविवेकज्ञानं सत्कारादिं निरपेक्षतया काङ्क्षमाणोनिर्दोषं वचनमनिसंधयेदिति ॥ ३४ ॥

अहाबुझ्याइं सुसिखएज्जा, जइज्जया णातिवेलं वदेज्जा ॥ से दिष्ठिमं दिष्ठिण जूसएज्जा, से जाणईं नासिउं तं समाहिं ॥ ३५ ॥ अजूसए णो पवन्ननासी, णो सुत्तमहं च करेज्जा ताई ॥ सत्तारनत्ती अणुवीइ वायं सुयं च सम्मं पडिवाययंति ॥ ३६ ॥ से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च, धम्मं च जे विंदति तव्वतव्व ॥ आदेज्जवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ नासिउं तं समाहित्तिबेमि ॥ ३७ ॥ इतिग्रंथनामा चउदसमशयणं सम्मतं ॥

अर्थ— (अहाबुझ्याइंसुसिखएज्जा के०) श्रीतीर्थकरादिके जेम वचन कह्यांते तेम ज नलीरीते शीखे (जइज्जयाणातिवेलंवदेज्जा के०) तेमज पाजे तेमज मुखयी नाणे एटले प्रकाशे तथा वेलं एटले मर्यादा उल्लंघे नही वली सावद्य वचन बोले नही (सेदिष्ठिमंदिष्ठिणजूसएज्जा के०) एवो ते दिष्ठिमं एटले सम्यक् दृष्टीवंत ते पोतानो सम्यक् दर्शन जूसए नही तेवी रीते प्ररूपणा करे (सेजाणईंनासिउंतंसमाहिं के०) ते पुरुष श्रीतीर्थकरनापित समाधि मार्ग बोली जाणे ॥ ३५ ॥ (अजूसएणोपवन्ननासी के०) आगमार्थ कहेतो यको जूसे नही एटले अपशब्द बोली सूत्रार्थ डुषवेनही तथा प्रवन्ननासी नयाय एटले सूत्रार्थ गोपवे नही सूत्रनो जलो अर्थ प्रकाशे (णोसुत्तमहंच करेज्जाताई के०) तथा त्राई एटले ठकायनो रक्षपाल एवो साधु सूत्र अर्थ अन्यथा नकरे (सत्तारनत्तीअणुवीइवायंके०) गुरूनी नक्तिआलोचीने बोले पण गुरूनी अनक्ति याय तेम नबोले (सुयंचसम्मंपडिवाययंतिके०) जेरीते श्रुतने सम्यक् प्रकारे करीने गुरूसमीपेंसांजाल्युं होय तेरीतेज अर्थ बोले अन्यथाह्णोबंदोनवति ॥ ३६ ॥ (सेसुद्धसुत्ते के०) ते साधुनुं ए रीते उपदेशादिक अवशरे प्रकाशतो सूत्र शुद्ध कहेवाय (उवहाणवंचके०) तथा उपधानवंत एटले जे सूत्रनो जे तप सिद्धांतोमां कह्योते तेने उपधान कहियें तेनो करनार (धम्मंचजेविंदतितव्वतव्वके०) जेजे धर्म सम्यक् जाणे तेते धर्म त्यां त्यां अंगीकार करे जेम जेम श्रीवीतरागनी आज्ञा मले तेम तेम धर्मनाणे पण श्रीवीतरागनी आज्ञा विरुद्ध नबोले (आदेज्जवक्केकुसलेवियत्तेके०) एवो जेथाय ते आदेय वचन एटले समस्त लोकने ग्राह्य माननीक वचन बोले तथा कुशल

निपुण तथा व्यक्त स्पष्ट ते अविमास्यो नकरे (सञ्चरिहृद्नासिउतंसमाहित्तिबेमिके०) ते साधु श्रीवीतराग प्रणीत सूधो समाधि धर्म मार्ग जाषवाने योग्य थाय त्तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १७ ॥ एरीते ग्रंथनामा चौदमां अध्ययननो अर्थ समाप्त ययो.

॥ टीपिका—(यथोक्तानि जिनैस्तानि सुष्ठु शिद्धेति शिद्धितश्च देशनायां यतते । देश नोद्यतोपि योयस्य कर्तव्यस्य कालस्तां वेलामतिक्रम्य न वदेत् कर्तव्यमर्यादां नातिलंघये दित्यर्थः । सदृष्टिमान् यथावस्थितपदार्थान् श्रद्धधानोदृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूषयेन्नदूष येत् । कोर्थः । देशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् तथा कथयेद्यथाश्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीभव ति । यश्चैवंजूनतः सजानाति जाषितुं तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं ज्ञानदर्शनचारित्राख्यं १५ सर्वज्ञोक्तं नलूषयेन्नदूषयेत्प्रब्रह्मज्ञापी नवेत्सिद्धांतार्थं शुद्धं प्रब्रह्मवा न गोपयेदस्य प्रब्र ह्ममर्थमपरिणताय न जाषेत । तथाचोक्तं । अप्रशान्तमतौ शास्त्रसद्भावप्रतिपादनं ॥ दो षायानिनवोदीर्ण, शमनीयमिव ज्वरे ॥ १ ॥ त्रायी स्वपररक्तकोन सूत्रमतिकल्पनया कुर्वीत । परहितकरः शास्ता तस्मिन् शास्तरि याजक्तिर्बहुमानस्तयाऽनुविचिंत्य वादं वदेत् । अनेनोक्तेनागमबाधा कापि न स्यादिति । तथा श्रुतं सम्यगाराधयन् प्रतिपादये त् सुखशीलः स्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥ शुद्धं सूत्रं प्रवचनं यस्य सशुद्धसूत्रः उपधानवान् तपश्चरणयुक्तोयोधर्मं सम्यक् वेत्ति तत्रतत्रोत्सर्गापवादादौ आदेयवाक्योग्राह्यवचनः स्यात् तथा कुशलोनिपुणोव्यक्तोनासमीक्ष्यकारी समाधिं ज्ञानादिकं जाषितुमर्हति योग्यः स्यादिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति चतुर्दशं ग्रंथाध्ययनं समाप्तं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि जाषाविधिमधिकृत्याह । (अहोबुद्धियाइइत्यादि) यथोक्तानि तीर्थकरगणधरादिनिस्तान्यहर्निशं सुष्ठु शिद्धेति ग्रहणशिक्षया सर्वज्ञोक्तागमं सम्यक् गृह्णी यादासेवनाशिक्षया त्वनवरतमुद्युक्तविहारितया सेवेताऽन्येषांच तथैव प्रतिपादयेदिति । प्रसक्तलक्षणनिवृत्तये त्वपदिश्यते सदा ग्रहणासेवनाशिक्षयोर्देशनायां यतेत सदा यतमानो पि योयस्य कर्तव्यस्य कालोऽध्ययनकालोवा तां वेलामतिलंघ्य नातिवेलं वददध्ययनकर्त व्यमर्यादां नातिलंघयेत्सदनुष्ठानं प्रतिब्रजे दा यथावसरं परस्पराबाधया सर्वाः क्रियाः कु र्यादित्यर्थः । सएवंगुणजातीयोयथाकालवादी यथाकालचारी च सम्यक् दृष्टिमान् यथाव स्थितार्थान् पदार्थान् श्रद्धधानोदेशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् दृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूषयेन्नदूष येत् । इदमुक्तंभवति । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा तथातथा कथनीयमपसिद्धांतदेशनापरि हारेण यथायथा श्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीभवति । नपुनः शंकोत्पादनतोदूष्यते यश्चै वंविधः सजानात्यवबुध्यते जाषितुं प्ररूपयितुं समाधिं सम्यक्दर्शनचारित्राख्यं सम्यक्

व्यवस्थानाख्यं वा तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं सम्यगवगच्छतीति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् (अल्ल सएइत्यादि) सर्वज्ञोक्तमागमं कथयन्नोल्लूषयेन्नान्यथापसिद्धांतव्याख्यानेन दूषयेत्तथा न प्रहृन्ननापी नवेत् सिद्धांतार्थमविरुद्धमवदातं सार्वजनीनं तत्प्रहृन्ननाषणेन न गोपयेत् । यदिवा प्रहृन्नं वाऽर्थपरिणताय न नाषेत नसिद्धांतरहस्यमपरिणतशिष्यविध्वंसनेन दोषायैव संपद्यते । तथाचोक्तं । अप्रशान्तमतौ शास्त्र, सद्भावप्रतिपादनं ॥ दोषायानि नवोदीर्ण, शमनीयमिव ज्वरेइत्यादि । नच सूत्रमन्यत् स्वमतिविकल्पनतः स्वपरत्रायी कुर्वीतान्यथा सूत्रं तदर्थैवा संसारत्रायी त्राणशीलोजंतूनां नविदधीत । किमित्यन्यथा सूत्रं नकर्तव्यमित्याह । परहितैकरतः शास्ता तस्मिन् शास्तरि या व्यवस्थिता नक्तिर्बहु मानस्तथा तद्वक्त्या ऽनुविचिंत्यमानेनोक्तेन न कदाचिदागमबाधा स्यादित्येवं पर्यालोच्य वाचं वदेत्तथातथा तद्भुतमाचार्यादिन्यः सकाशात्तत्तथैव सम्यक्त्वाराधनामनुवर्तमानो ऽन्येन्यरूपमोक्षं प्रतिपद्यमानः प्रतिपादयेत् प्ररूपयेन्न सुखशीलतां मन्यमानोयथाकथं चित्तिष्ठेदिति ॥ १६ ॥ अध्ययनोपसंहारार्थमाह । (सेसुऽसुत्तेइत्यादि) ससम्यग्दर्शनस्याल्लूपकोयथावस्थितागमस्यप्रणेता ऽनुविचिंत्य नाषकः शुद्धमवदातं यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतो ऽध्ययनतश्च सूत्रं प्रवचनं यस्यासौ शुद्धसूत्रः । तथोपधानं तपश्चरणं यद्यस्य सूत्रस्यानिहितमागमे तद्विद्यते यस्यासावुपधानवान् तथा धर्मं श्रुतचारित्राख्यं यः सम्यक् वेत्ति विंदतेवा सम्यक् लभते तत्र तत्रेति यथाज्ञायाह्योर्थः सथाज्ञायैव प्रतिपत्तव्योद्देतुतस्तु सम्यग्घेतुना । यदिवा स्वसमयसिद्धोर्थः स्वसमये व्यवस्थापनीयः परसिद्धश्च परस्मिन्नथवोत्सर्गापवादयोर्व्यवस्थितोर्थस्तान्यामेव यथास्वंप्रतिपादयितव्यएतज्जुणसंपन्नश्चादेयवाक्योग्राह्यवाक्योजवति । तथा कुशलोनिपुणआगमप्रतिपादने स दनुष्ठाने च व्यक्तः परिस्फुटोनासमीक्ष्यकारी । यथैतज्जुणसमन्वितः सोर्हति योग्योजवति तं सर्वज्ञोक्तं ज्ञानादिकं वा नावसमाधिं नाषितुं प्रतिपादयितुं नापरः कश्चिदिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोनुगमोनयाः प्राग्वद्याख्येयाः ॥ १७ ॥ समाप्तं चतुर्दशं ग्रंथाख्यमध्ययनमिति ॥

हवे पंदरमुं आदान नामे अध्ययन प्रारंजिये हैयें आदान एटले ग्रहण करवुं एटले रूडी शिद्धारूप चारित्रानुष्ठानने ग्रहण करवुं तेनुं डव्ये करी तथा नावे करी शुद्ध स्वरूप कहेहे.

जमतीतं पडुप्पन्नं, आगमिस्सं च णायनुं ॥ सबमन्नंति तं ताई,
दंसणावरणं तए ॥ १ ॥ अंतए वितिगिह्वांए, जे जाणंति अ
णेजिसं ॥ अणेजिसस्स अस्काया, ए से होइ तहिं तहिं ॥१॥

अर्थ—(जमतीतंपहुप्यन्नं के०) जे इव्यादिक पदार्थ अतीतकाले थया तथा जे वर्तमान कालें वर्तेंते (अगमिस्सं चणायउ के०) तथा अगमिक कालें जे थरो तेना यथावस्थित स्वरूपनो प्ररूपवो तेथी प्ररूपणाना अधिकारी पणा माटे नायक कहियें (सव्वमन्नंतितंतार्ह के०) ते सर्व इव्यादिक चतुष्क संपूर्ण जाणे ते जाणतो ठतो सर्व प्राणीउनो रक्षपाल (दंसणावरणंतए के०) ते दर्शनावरणीय कर्मनो अंतकरनार जाणवो अर्थात् ते दर्शनावरणादिक घातीकर्म चतुष्कने खपावे ॥ १ ॥ (वितिगिह्वाए के०) संदेह एटले मिथ्याज्ञान तेनो (अंतए के०) अंतकारक (जे जाणंतिअणेनिसं के०) जे घातीकर्मनो खपावनार ते सर्व निरुपम जाणे एटले तेना जेवो ज्ञानवंत बीजो कोइ नहीं (अणेनिसस्स अत्काया के०) एम जे निरुपम ज्ञानेकरी पदार्थनो प्रकाश करनार (एसेहोइतहिंतहिं के०) ते तिहां तिहां बौद्धादि दर्शनीने विषे न प्रवर्तें एटले ते प्राणी जिनमत टालीने अन्य दर्शनीने विषे तत्व न जाणे ॥ २ ॥

॥ टीपिका—अथ पंचदशमादानीयाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (जमतीत्यादि) यदतीतं प्रत्युत्पन्नं वर्तमानं यदनागतमेष्यत्कालजाविड्यं तस्य सर्वस्यापि यथावस्थितस्वरूपनिरूपणतोनायकः प्रणेता त्रायी सर्वप्राणिरक्षकः सर्वं मन्यते जानाति यो दर्शनावरणांतकोमध्यग्रहणादघातिकर्मचतुष्कस्यांतकृद्दृष्टव्यः सएव सर्वज्ञइति ॥१॥ विचिकित्सायाः संशयस्यांतकः ह्यकृद्यः सअनीदृशं जगज्जानाति । यादृशं कर्मकृत्यतः सर्वजं सामान्यविशेषात्मकं जगज्जानाति तादृशमन्योबौद्धादिर्न जानातीत्यनीदृशमित्युक्तं । अनीदृशस्य च यथाख्याता प्ररूपकोनासौ तत्र तत्र बौद्धादिके दर्शनः स्यात् । किंतु जिनप्रवचनेऽर्हन्नेव त्रिकालवर्तिवस्तूनामाख्यातेति ॥ २ ॥

॥ टीका—अथ चतुर्दशाध्ययनानंतरं पंचदशमारन्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहानंतराध्ययने सबाह्यान्तरस्य ग्रंथस्य परित्यागोविधेयइत्यनिहितं । ग्रंथपरित्यागाच्चायतचारित्रो नवति साधुस्ततोयादृगसौ यथासंपूर्णमायतचारित्रतां प्रतिपाद्यते तदनेनाध्ययेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोर्थः । तद्यथा । आयतचारित्रेण साधुना जाव्यं । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे आदानीयमिति नाम । मोक्षार्थिनाऽशेषकर्मकृत्यार्थं यज्ज्ञानादिकमादीयते तदत्र प्रतिपाद्यतइति कृत्वा आदानीयमिति नाम संवृत्तं । पर्यायद्वारेणच प्रतिपादितं सुग्रहं नवतीत्यत आदानशब्दस्य तत्पर्यायस्य च ग्रहणशब्दस्यच निक्षेपं कर्तुकामो निर्युक्तिरुदाह । “आदाणे गहणंमि य एक्केवो होंति दोन्नवि चउक्को । एगणं नाएणं, च होऊ पगयं तु आदाणे” ॥ ३४ ॥ (आदाणेइत्यादि)-अथवा (जमतीयंति) अस्याध्ययनस्य नाम

तच्चादानपदेनादादीयते इत्यादानं तच्च ग्रहणमित्युच्यते । तत्रादानग्रहणयोर्निर्हेपार्थं
निर्युक्तिरुदाह । (आदाणे इत्यादि) आदीयते कार्यार्थिनां तदित्यादानं । कर्मणि ल्युट् प्र
त्ययः करणे वा । दीयते गृह्यते स्वीक्रियते विवक्षितमनेनेति कृत्वा आदानं च पर्यायतोऽग्र
हणमित्युच्यते ॥ तत आदानग्रहणयोर्निर्हेपो नवति षौचतुष्कौ । तद्यथा । नामादानं
स्थापनादानं इव्यादानं जावादानं च । तत्र नामस्थापने क्लृप्ते । इव्यादानं चित्तं यस्मात्क्षौ
किकैः परित्यक्तान्यकर्तव्यैर्महता क्लेशेन तदादीयते तेन वाऽपरं द्विपदचतुष्पदादिकमादी
यत इति कृत्वा । जावादानं तु विधा प्रशस्तमप्रशस्तं क्रोधाद्युदयमिष्यात्वा विरत्यादिकं वा ।
प्रशस्तं तूत्तरोत्तरगुणश्रेण्या विष्णु-दाध्यवसायकंडकोपाख्यानं सम्यक् ज्ञानादिकं वेत्येतदर्थं प्र
तिपादनपरमेतदेव चाध्ययनं इष्टव्यमित्येवं ग्रहणेऽपि नामादिकश्चतुर्धा निर्हेपोऽष्टव्यः ।
जावार्थोऽप्यादानपदस्येव इष्टव्यस्तत्पर्यायत्वादस्येति । एतच्च ग्रहणं नैगमसंग्रहव्यवहा
रजुसूत्रार्थनयानि प्रायेणादानपदेन सहालोच्यमानं शक्रेणैव देकार्थमनिन्नार्थं न वेत् शब्द
समनिरूढेऽनूतशब्दनयानि प्रायेण च नानार्थं न वेत् । इदं तु प्रकृतं प्रस्ताव आदाने आदान
विषये आदानपदमाश्रित्यास्यानिधानमाकार्यादानीयं वा ज्ञानादिकमाश्रित्य नाम कृतमि
ति आदानानीयानिधानस्यान्यथा वा प्रवृत्तिनिमित्तमाह । “ जं पढमस्संतिमए, वितियस्स
उ तह वेळ्ळायादिमि ॥ एतेणादाणिळ्ळां, एसो अनोवि पळ्ळाउ ” ॥ ३५ ॥ (जंपढमस्से
त्यादि) यत्पदं प्रथमश्लोकस्य तदर्थस्य चांते पर्येते तदेव पदं शब्दतोऽर्थतश्च नयतश्च द्वि
तीयश्लोकस्यादौ तदर्थस्य वादौ नवत्येतेन प्रकारेणाद्यंपदसदृशत्वेनादानीयं नवत्येष
आदानानीयानिधानप्रवृत्तेः पर्यायोऽन्यो वा विशिष्टज्ञानाद्यादानीयोपादानादिति । केचित्तु पु
नरस्याध्ययनस्यांतादिपदयोः संकलनात्संकलिकेति नाम कुर्वते । तस्याऽपि नामादिक
श्चतुर्धा निर्हेपो विधेयः । तत्रापि इव्यसंकलिका निगडादौ जावसंकलनात्तूत्तरोत्तरविशि
ष्टावसायसंकलनमिदमेव वाऽध्ययनमाद्यंतपदयोः संकलनादिति । येषामादानपदेनानि
धानं तन्मतेनादौ यत्पदं तदादानपदमतश्चादेर्निर्हेपं कर्तुकामश्चाह । “ एणामादी उव
णादी, दवादी चेव होंति जावादी ॥ तं दवादी पुण दवस्स जो सजावो सएछाणे ३६
(एणामादी इत्यादि) आदेर्नामादिकश्चतुर्धा निर्हेपः । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य
इव्यादि दर्शयति । इव्यादिः पुनर्इव्यस्य परमाएवादेर्यः स्वजावः परिणतिविशेषः स्वके
स्थाने स्वकीये पर्याये प्रथममादौ नवति स इव्यादिर्इव्यस्य दध्यादेर्यश्चाद्यः परिणतिविशे
षः क्षीरस्य विनाशकालसमकालीन एव मन्यस्यापि परमाएवादेर्इव्यस्य योयः परिणतिवि
शेषः प्रथममुत्पद्यते ससर्वोऽपि इव्यादिर्नवति । ननु च कथं क्षीरविनाशसमय एव दध्यु
त्पादः । तथाहि । उत्पादविनाशौ जावाजावरूपौ वस्तुधर्मौ वर्तेते । न च धर्मो धर्मिण
मंतरेण न विर्तुमर्हत्यत एकस्मिन्नेव क्षणे तद्धर्मिणोर्दधिक्षीरयोः सत्तामाप्नोत्येतच्च दृष्टेष्ट

बाधितमिति नैषदोषः । यस्य हि वादिनः कृणमात्रं वस्तु तस्यायं दोषोयस्यतु पूर्वोक्त
रहणानुगतमन्वयि इव्यमस्ति अस्यायं दोषएव न नवति । तथाहि । तत्परिणामि इव्य
मेकस्मिन्नेव कृणे एकेन स्वजावेनोत्पद्यते परेण विनश्यत्यनंतधर्मत्वाद्गस्तुनइति । य
त्किंचिदेतत् । तदेवं इव्यस्य विवक्षितपरिणामेन परिणमतोयआद्यः समयः सइव्यादि
रिति स्थितं इव्यस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वादिति । सांप्रतं जावादिमधिकृत्याह । “ आ
गमणो आगमउ जावादी तं इहा उवदिसंती ॥ एो अगमउ जावो, पंचविहो होइ
णायवो ॥ ३७ ॥ आगमउ पुण आदी, गणिपिंमगं होइ बारसं गंतु । गहसि लोणो
पदपादअस्कराइ चउ तह्हादी ” ॥ ३८ ॥ (आगमइत्यादि) जावोतःकरणस्य परिणति
विशेषस्तं बुद्धास्तीर्थिकरणधरादयोव्यपदिशंति प्रतिपादयंति । तद्यथा आगमतो नोआगम
तश्च । तत्र नोआगमतः प्रधानपुरुषार्थतया चिंत्यमानत्वात्पंचविधः पंचप्रकारो नवति ।
तद्यथा । प्राणातिपातविरमणादीनामाद्यः प्रतिपत्तिसमयइति । तथा (आगमउइत्यादि)
आगममाश्रित्य पुनरादिरेवं इष्टव्यः । तद्यथा । यदेतज्जगिनआचार्यस्य पितृकं सर्व
स्वमाधारोवा तद्वादशांगं नवति । तुशब्दादन्यदप्युपांगादिकं इष्टव्यं । तस्य प्रवचनस्यादि
नूतोयोग्रंथस्तस्याप्याद्यः श्लोकस्तत्राप्याद्यं पदं तस्यापि प्रथममक्षरमेवंविधो बहुप्रकारो
जावादिर्इष्टव्यइति । तत्र सर्वस्यापि प्रवचनत्वसामायिकमादिस्तस्यापि करोमीति पदं
तस्यापि ककारो द्वादशानां त्वंगानामाचारांगमादिस्तस्यापि शास्त्रपरिज्ञाध्ययनमस्यापि च
जीवोद्देशकस्तस्यापि सूर्यतिपदं तस्यापि सुकारइति पदमादिरित्यस्य च प्रकृतांगस्य सम
याध्ययनमादिस्तस्यापि उद्देशकश्लोकपादपदवर्णादिर्इष्टव्यइति । गतोनामनिष्पन्नोनिर्दे
पस्तदनंतरमस्वल्लितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (जमतीयमित्यादि) अ
स्य चानंतरसूत्रेण संबंधोक्तव्यः सचायं । तद्यथा । आदेयवाक्यः कुशलोव्यक्तोर्हति त
थोक्तं समाधिं नाषितुं यश्च यदतीतं प्रत्युत्पन्नमागामिच सर्वमवगच्छति सएव नाषितुमर्ह
ति नान्यइति । परंपरसूत्रसंबंधस्तु यएवातीतानागतवर्तमानकालत्रयवेदी सएवाशेषबंधना
नां परिज्ञानात्रोटयिता वेत्येतद्बुध्येतेत्यादिकः संबंधोऽपरसूत्रैरपि स्वबुद्ध्या जगनीयइ
ति । तदेवं प्रतिपादितसंबंधस्यास्य सूत्रस्य व्याख्या प्रस्तूयते । यत्किमपि इव्यजातमती
तं यच्च प्रत्युत्पन्नं यच्चानागतमेष्यत्कालजावि तस्यासौ सर्वस्यापि यथावस्थितस्वरूपनि
रूपणतोनायकः प्रणेतार । यथावस्थितवस्तुस्वरूपप्रणेतृत्वं च परिज्ञाने सति नवत्यत
स्तदपदिश्यते सर्वमतीतानागतवर्तमानकालत्रयजावतोऽव्यादिचतुष्कस्वरूपतोऽव्यपयी
यनिरूपणतश्च मनुतेऽसौ जानाति सम्यक् परिष्ठिनत्ति तत्सर्वमवबुध्यते जानानश्च विशि
ष्टोपदेशदानेन संसारोत्तारणतः सर्वप्राणिनां त्राय्यसौ त्राणकरणशीलः । यदिवा अथव
यपयमयतयणयगतावित्यस्य धातोर्बुट् प्रत्ययः । तयनं तायः सविद्यते यस्यासौ तायी ।

सर्वे गत्यर्थीज्ञानार्थाऽस्ति कृत्वा सामान्यस्य परिच्छेदकोमनुते इत्यनेकविशेषस्य तदनेकसर्व
ज्ञः सर्वदर्शी चेत्युक्तं नवति । नच कारणमंतरेण कार्यं नवतीत्यत इदमपदिश्यते । दर्श
नावरणीयस्य कर्मणोऽंतकोमध्यग्रहणे तु घातिचतुष्टयस्यांतकृद्दृष्टव्य इति ॥ १ ॥ यश्च घा
तिचतुष्टयांतकृत्सर्द्धग्नवतीत्याह । (अंतएइत्यादि) विचिकित्सा चित्तविप्लुतिः संशयज्ञा
नं तस्यासौ तदावरणकृयादंतकृत् संशयविपर्ययमिथ्याज्ञानानामविपरीतार्थपरिच्छेदादंते
वर्तते । इदमुक्तं नवति । तव दर्शनावरणकृत्यप्रतिपादनात् ज्ञानाद् निन्नं दर्शनमित्युक्तं
नवति । ततश्च येषामेव सर्वज्ञस्य ज्ञानं वस्तुगतयोः सामान्यविशेषयोरचित्यशक्त्युपेतत्वा
त्परिच्छेदकमित्येषोऽप्येषामन्युपगमः सोऽनेन पृथगावरणप्रतिपादनेन निरस्तो नवतीति ।
यश्च घातिकर्मांतकृदतिक्रांतसंशयादिज्ञानः सोऽनीदृशमनन्यसदृशं जानीते नतनुव्योवस्तु
गतसामान्यविशेषांशपरिच्छेदकउजयरूपेणैव विज्ञानेन विद्यत इतीदमुक्तं नवति । न तज्ज्ञान
मितरजनज्ञानतुल्यमतोयुक्तं मीमांसकैः सर्वज्ञस्य सर्वपदार्थपरिच्छेदकत्वेऽन्युपगम्यमाने स
र्वदा स्पर्शरूपरसगंधवर्णशब्दपरिच्छेदादननिमत इव्यरसास्वादनमपि प्राप्नोति तदनेन व्युद
स्तं दृष्टव्यं । यदप्युच्यते सामान्येन सर्वज्ञसज्जावेपि शेषहेतोरजावादहृत्येव संप्रत्ययोनोपप
द्यते । तथा चोक्तं । अर्हन्न यदि सर्वज्ञो, बुद्धोनेत्यत्र का प्रमा । अथो जावपि सर्वज्ञौ मत
नेदस्तयोः कथमित्यादि । एतत्परिहारार्थमाह । अनीदृशस्यानन्यसदृशस्य यः परिच्छेदकश्चा
ख्याता च नामासौ तत्र तत्र दर्शने बौद्धादिको नवति तेषां इव्यपर्याययोरनन्युपगमादिति ।
तथाहि । शाक्यमुनिः सर्वं क्लृणिकमिहन् पर्यायानेवेहति न इव्यं । इव्यमंतरेण च नि
र्बीजत्वात् पर्यायाणामप्यजावः प्राप्नोत्यतः पर्यायानिहताऽवश्यमकामेनापि तदाधारजुतं
परिणामि इव्यमेष्टव्यं तदनन्युपगमाच्च नासौ सर्वज्ञ इति । तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थि
रैकस्वजावस्य इव्यस्यैवैकस्यान्युपगमादध्यक्षावसीयमानानामर्थक्रियासमर्थानां पर्याया
णामनन्युपगमान्निष्पर्यायस्य इव्यस्याप्यजावात्कपिलोपि न सर्वज्ञ इति तथा क्षीरोदकवद
निन्नयोर्इव्यपर्याययोरनेदेनान्युपगमादुलूकस्यापि न सर्वज्ञत्वाच्च तीर्थीतरीयाणां मध्ये न
कश्चिदप्यनीदृशस्यानन्यसदृशस्यार्थस्य द्रव्यपर्यायोनयरूपस्याख्याता नवतीत्यर्हन्नेवाती
तानागतवर्तमानत्रिकालवर्तिनोर्यस्य स्वाख्यातेति न तत्रतत्रेति स्थितं ॥ २ ॥

तहिं तहिं सुयस्कायं, से य सवे सुआहिए ॥ सया सच्चेण संपन्ने, मिति
नूएसु कप्पए ॥ ३ ॥ नूएहिं न विरुज्जेजा, एस धम्मो बुसीमउ ॥ साहू
जगं परिन्नाय, अरिंस जीवितजावणा ॥ ४ ॥

अर्थ—(तहिंतहिंसुयस्कायंके०) जे जे जाव श्रीवीतरागें ज्यां ज्यां जलीपेरे कह्यां
वें एटले मिथ्यात्व अविरत प्रमदादिकते संसारनुं कारणवे अने ज्ञान दर्शन चारित्र ते

मोक्षमार्गं तेषां तेषां (सेयसवेसुष्टाहिए के०) तेहिज जावने सत्यकरी जाएवा (स यासञ्जेणसंपन्नेके०) जे सदा एटले सर्वकाल एवा सत्य वचने करी संपन्न होय ते शुं करे तेकहेवे (मित्तिनूएसुकप्पएके०) नूत एटले प्राणी मात्रने विपे मैत्रीजाव कल्पे सर्व जीव आत्मा मात्रने समान करी लेखवे एटले जेवो पोतानो आत्मा तेवो परनो आत्मा जाणे ॥३॥ (नूएहिंनविरुद्धेज्जाके०) त्रस अने स्थावर जेनूत एटले प्राणीसाथे विरोध न करे एटले प्राणी मात्रनेहणे नही (एसधम्मेषुसीमउके०) एवो धर्म बुसीमउ एटले संयमवंतनो जाएवो (साधुजगंपरिन्नायके०) साधु सर्व लोकमांहे त्रस अने स्थावर जीवोने रुडीपेरे जाएनीने (अस्सिंजीवितजावणाके०) शुद्ध धर्मेनेविषे जावना जावे ॥४॥

॥ दीपिका—तत्र तत्र यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिवस्तु स्वाख्यातं तत्र तत्र न विरोधः । सच सर्वज्ञः सत्यः स्वाख्याता । तथाचोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, न मिथ्या ब्रुवते वचः॥ यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथानूतार्थदर्शिनां ॥१॥ सदा सर्वकालं सत्येन संपन्नः ससर्वज्ञो नूतेषु प्राणिषु मैत्रीं कल्पयेत् कुर्यात् । यतः मातृवत्परदाराणि, परद्व्याणि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि, यः पश्यति सपश्यतीति ॥३॥ नूतैः प्राणिभिः सह न विरुध्येत । न विरोधं कुर्यात् एष धर्मः (बुसीमउत्ति) तीर्थिकस्य साधोर्वा तथा बुसीमं साधुस्तीर्थिकश्च जग द्विश्वं परिज्ञाय आगमतः स्वयंच ज्ञात्वा यस्मिन् जावनाः पंचविंशतिर्द्वादशवा ताजी वितजावनाजीवसमाधानकारिणीर्जावयेत् ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदेव कुतीर्थिकानामसर्वज्ञत्वमर्हतश्च सर्वज्ञत्वं यथाभवति तथा सोपपत्तिकं दर्शयितुमाह । (तद्धिंतहिमित्यादि) तत्रतत्रेति वीप्सापदं । यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिकं पदार्थजातं तथा मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगाबंधहेतव इति कृत्वा संसारकारणत्वेन तथा सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्ग इति मोक्षांगतयेत्येतत्सर्वं पूर्वोत्तराविरोधितया शुक्तिनिरुपपन्नतया सुध्याख्यातं स्वाख्यातं तीर्थिकवचनं तु नहिं स्याद्भूतानीति जणित्वा तदुपमर्दकारं नान्यनुज्ञानात्पूर्वोत्तराविरोधितया तत्रतत्र चिंत्यमानं निर्युक्तिकत्वान्नस्वाख्यातं भवति । सचाविरुद्धार्थस्याख्याता रागद्वेषमोहानामनृतकारणा नामसंज्ञवात्सद्व्योदितत्वाच्च सत्यः स्वाख्यातस्तत्स्वरूपविद्भिः प्रतिपादितः ॥ रागादयो ह्यनृतकारणं ते च तस्य न संख्यतः कारणजावात्कार्याजाव इति कृत्वा तद्वचो नूतार्थप्रतिपादकं ॥ तथा चोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, मिथ्यान ब्रुवते वचः । यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथानूतार्थदर्शिनां । ननु च सर्वज्ञत्वमंतरेणापि हेयोपादेयमात्रपरिज्ञानादपि सत्यता भवत्येव । तथा चोक्तं । सर्वं पश्यतु वा मावा, तत्त्वमिष्टं तु पश्यति । कीट

संख्यापरिज्ञानं, तस्य नक्रोपयुज्यते इत्याशंक्याह । सदा सर्वकालं सत्येनावितथनाष
एन संपन्नोसौ । अवितथनाषणत्वं च सर्वज्ञे सति नवति नान्यथा । तथाहि । की
टसंख्यापरिज्ञानासंनवे सर्वत्रापरिज्ञानमाशंकेत । तथा चोक्तं । सदृशे बाधासंनवे त
द्वक्षणेमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वासस्तस्मात्सर्वज्ञत्वं तस्य नगवतोऽष्टव्यमन्यथा त
द्वचःसत्यता न स्यात् । सत्योवाऽसंयमः संतः प्राणिनस्तेन्योहितत्वादतस्तेन तपः
प्रधानसंयमेन नूतार्थहितकारिणा सदा सर्वकालं संपन्नोयुक्तएतज्जुणसंपन्नश्चासौ नूतेषु
जंतुषु मैत्री तद्वक्षणेपरतया नूतदयां कल्पयेत् कुर्यात् । इदमुक्तं नवति । परमार्थतः
सर्वज्ञस्तत्त्वदर्शितया योनूतेषु मैत्रीं कल्पयेत् । तथा चोक्तं । मातृवत्परदाराणि परद्व्या
णि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि यः पश्यति सपश्यति ॥३॥ यथानूतेषु मैत्री संपूर्णजाव
मनुनवति तथा दर्शयितुमाह । (नूहंइत्यादि) नूतैः स्थावरजंगमैः सह विरोधं न कुर्यात्त
दुपघातकारिणमारंजं तद्विरोधकारणं दूरतः परिवर्जयेदित्यर्थः । स एषोऽनंतरोक्तोनूताविरो
धकारी धर्मः स्वजावः पुण्यारव्योवा (बुसीमउत्ति) तीर्थकृतोयं सत्संयमवतोवेति । तथा सत्सं
यमवान् साधुस्तीर्थकृजगच्चराचरनूतग्रामाख्यं केवलालोकेन सर्वज्ञप्रतीतागमपरिज्ञाने
न वा परिज्ञाय सम्यगवबुध्यास्मिन् जगति मौनीदेवा धर्मे जावनाः पंचविंशतिरूपाश्च
दशप्रकारावा या अनिमतास्ताजीवितजावनाजीवसमाधानकारिणीः सत्संयमांगतया
मोक्षकारिणीर्जावयेदिति ॥ ४ ॥

जावणा जोगसुद्धया, जलेणावाव आहिया ॥ नावाव तीरसंपन्ना,
सवडुस्का तिउट्टइ ॥ ५ ॥ तिउट्टइ उ मेधावी, जाणं लोणंसि
पावगं ॥ तुट्टंति पावकम्माणि, नवं कम्ममकुवए ॥ ६ ॥

अर्थ—जे जावनाजावे तेने जे होय ते देखाडेढे. (जावणाजोगसुद्धया के०) जाव
नाना योगेकरी जेनो विशुद्ध निर्मल आत्माढे (जलेणावावआहिया के०) ते पुरुष
संसार रूप समुझने विषे नौका समान कहाळे ते उपर दृष्टांत कहेढे (नावावतीरसं
पन्ना के०) जेम नावा समुझने तीरे पोहोचाडे तेम ते पुरुषना उपदेश थकी जीव
चारित्ररूप प्रवहणे करीने (सवडुस्कातिउट्टइ के०) संसारना सर्व दुःख थकी मुंकाए
अने मोक्षरूप कांठे पोहोचे ॥ ५ ॥ (मेधावी के०) पंमित (तिउट्टइउ के०) सर्व दुःख
थकी मूकाए ते पंमित केवो होय तोके (जाणंलोणंसिपावगंके०) सर्वलोकने विषे जे
पाप एटले सावद्यानुष्ठान तेनो जाण होय एवाने (तुट्टंतिपावकम्माणिके०) पूर्वना सं
चित्त सर्व पाप कर्म तूटे (नवंकम्ममकुवएके०) वली नवा कर्म नकरे एटले नबांधे
एटले तेजीव अकर्मि आय सर्व कर्मोना ह्य युक्त आय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—जावनानिर्योगः सध्यानरूपो जावनायोगस्तेन शुद्धात्मा यस्य स तथा
एवंविधः सन् त्यक्तसंसारस्वजावनौरिव जलोपरि तिष्ठति । एवमाख्याता नौरिवानु
कूलवातप्रेरिता तीरं प्राप्ता स्यादेवं चारित्रवान् जीवपोतस्तपोवायुवशात्सर्वदुःखात्मकः
संसारोद्बुध्यत्यपगच्छति ॥ ५ ॥ मेधावी मर्यादावान् बुध्यति मुच्यते सर्वबंधनेन्यः ।
किंकुर्वन् पापकं सावद्यकार्यं लोके इपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥
तस्य नवं कर्म अकुर्वतः पूर्वसंचितानि पापकर्माणि बुध्यन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सजावनानावितस्य यद्भवति तद्वर्णयितुमाह । (जावणाइत्यादि) जावना
निर्योगः सम्यक् प्रणिधानलक्षणो जावनायोगस्तेन शुद्धात्मा अंतरात्मा यस्य स तथा ।
सच जावनायोगशुद्धात्मा परित्यक्तसंसारस्वजावनौरिव जलोपर्यवतिष्ठते संसारोदन्व
तइति नौरिव यथा जले निमज्जनत्वेन प्रत्याख्याता एवमसावपि संसारोदन्वति न नि
मज्जतीति । यथा चासौ नियामकाधिष्ठाताऽनुकूलवातेरिता समस्तदंष्ट्रापगमात्तीरमास्कं
दत्येवमायतचारित्रवान् जीवपोतः सदागमकर्णधाराधिष्ठितस्तपोमारुतवशात्सर्वदुःखा
त्मकात्संसाराद्बुध्यत्यपगच्छति मोक्षाख्यं तीरं सर्वदंष्ट्रोपरमरूपमवाप्नोतीति ॥ ५ ॥
अपिच । (तिष्ठइत्यादि) सहि जावनायोगशुद्धात्मा नौरिव जले संसारे परिवर्तमा
नस्त्रिन्योमनोवाक्कायेन्योऽशुभेन्यस्तुडयति यदिवातीव सर्वबंधनेन्यस्तुडयति मुच्यते ।
अतिबुध्यति संसारादतिवर्तेत मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वाऽस्मिन्
लोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके नूतस्य ग्रामलोकेवा यत्किमपि पापकं कर्म सावद्यानुष्ठानरूपं
तत्कार्यंवा अष्टप्रकारं कर्म तत् इपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया च तदुपादानं प
रिहरन् तत्स्तुडयति तस्यैवं लोकं कर्मवा जानतो नवानि कर्माण्यकुर्वतो निरुद्धाश्रवद्वार
स्य विप्रकृष्टतपश्चरणवतः पूर्वसंचितानि कर्माणि बुध्यन्ति निवर्ततेवा नवं च कर्माकुर्वतो
ऽशेषकर्मह्योजयतीति ॥ ६ ॥

अकुर्वन् एवं एहि, कम्मं नाम वि जाणइ ॥ विन्नाय से महावीरे, जेण
जाइ ए मिज्जइ ॥ ५ ॥ एमिज्जइ महावीरे, जस्स नहि पुरे कडं ॥ वा
उवं जलमच्चेति, पिया लोगंसि इहिउ ॥ ६ ॥

अर्थ—(अकुर्वन् एवं एहि के०) कारण के जे समस्त क्रिया रहित होय एवा अण
करताने नवा कर्मनो बंध नथी (कम्मं नाम विजाणइ के०) तेवारे अष्ट प्रकारना जे
कर्म तेना विपाकनुं निर्झरवो ते सम्यक् जाणे (विन्नाय से महावीरे के०) ते कर्म रूप
शत्रुनो विदारण करवा थकी श्रीमहावीरदेव कर्मना बंधने तथा कर्मनी निर्झराने जाणी

ने ते प्रमाणे करे (जेणजाइणमिऊइ के०) जे करे थके फरी संसारमां नउपजे अने उपजवाने अजावे फरी मरण पण न पामे. ॥ ७ ॥ (एमिऊइमहावीरे के०) ए महा सुजट तुल्य श्रीमहावीर संसार चक्रमां मरण पामे नही (जस्सनहिपुरेकडं के०) जेने पूर्वना करेला कर्म रह्या नथी तो ते नवाकर्म बांधवानी वांढा नकरे ए कारण जाणवो जे कारण माटे आ संसारमांहे स्त्रीनो संग प्रधानढे परंतु तेने स्त्री पराजवी नशके. ह ष्ठांत कहेढे (वाउवजालमञ्जेति के०) जेम वायु अग्नीनी ज्वालामां प्रवेश करीने तेने अतिक्रमि जाय परंतु वायु पोते प्रज्वले नही (पियालोगंसिइडिउ के०) तेम लोकने विषे स्त्री प्रियढे ते स्त्री अग्नि ज्वाला समानढे परंतु वायु सरखा साधुने जीपी नशके तेमाटे महावीर सुजटने कर्मनो बंध नथी ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—कामपि क्रियामकुर्वतोयोगप्रत्ययानावान्नवं कर्म नास्ति न नवति । एत जुणोपेतश्च नमनं नाम कर्मनिर्जरणं कर्मच जानाति ज्ञात्वाच कर्मबंधं समहावीरः कर्म दारणद्धमस्तत्करोति येन कृतेन न पुनर्जायते जन्मानावाञ्च नम्रियते ॥ ७ ॥ महावी रस्त्यक्ताशेषकर्मा न म्रियते जन्ममरणे न प्राप्नोति यस्य नास्ति पुरस्कृतं कर्म वायुर्यथा ग्निज्वालामत्येति अतिक्रामति न तथा जीयते एवं लोके प्रियावल्लनास्त्रियोदुरतिक्रमणी यास्ताअतिक्रामति न तानिर्जीयते । यदुक्तं । स्मितेन जावेन मदेन लङ्कया पराङ्मुखै रर्थकटाह्वीहृणैः ॥ वचोनिरीर्ष्याकलहेन लीलया, समस्तपाशं खलु बंधनं स्त्रियः ॥ १ ॥ स्त्रीणां कृते चातृयुगस्य जेदः संबंधिजेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अप्राप्तकामाबहवोनरैरंशाना रीनिरुत्सादितराजवंशाइत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—केषांचित्सत्यामपि कर्मकृत्यान्तरं मोक्षावाप्तौ तथापि स्वतीर्थनिकारदर्शन तः पुनरपि संसाराजिगमनं नवतीदमाशंक्याह । (अकुवउ इत्यादि) तस्याऽशेषक्रिया रहितस्य योगप्रत्ययानावात्किमप्यकुर्वतोपि नवं प्रत्यग्रं कर्म ज्ञानावरणीयादिकं नास्ति ननवति कारणानावात्कार्यानावइति कृत्वा कर्मजावे च कुतः संसाराजिगमनं कर्म कार्यत्वात्संसारस्य तस्य चोपरताशेषदंडस्य स्वपरकल्पनानावाद्भागदेषरहिततया स्व दर्शननिकाराजिनिवेशोपि ननवत्येव । सचैतजुणोपेतः कर्माष्टप्रकारमपि कारणतस्तद्वि पाकतश्च जानाति नमनं नाम कर्मनिर्जरणं तच्च सम्यक् जानाति । यदिवा कर्म जानाति तन्नामास्य चोपलक्षणार्थत्वात्तद्भेदांश्च प्रकृतिस्थित्यनुनावप्रदेशरूपान्सम्यगवबुध्यते । सं जावनायां वा नामशब्दः । संजाव्यते चास्य नगवतः कर्मपरिज्ञानं विज्ञायच कर्मबंधनं तत्संचरणनिर्जरणोपायं चासौ महावीरः कर्मदारणसहिष्णुस्तत्करोति येन कृतेनास्मि

न्संसारोदरे नपुनर्जायते नपरिह्रियते तदज्ञावाञ्च नभ्रियते । यदिवा जात्या नारकोयं
तिर्यग्योनिकायमिति । एवं नमीयते न परिह्रियते ऽनेनच कारणज्ञावात्संसारविर्जावि
नेन । यत्कैश्चिदुच्यते । ज्ञानमप्रतिघं यस्य वैराग्यं च जगत्पतेः ॥ ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च सह
सिद्धं चतुष्टयमित्येतदपि व्युदस्तं नवति । संसारस्वरूपं विज्ञाय तदज्ञावः क्रियते नपुनः
सांसिद्धिकः कश्चिदनादिसिद्धोस्ति तत्प्रतिपादकायायुक्तेरसंज्ञवादिति ॥ ७ ॥ किंपुनः कार
णमसौन जात्यादिना मीयते इत्याशंक्याह । (एमिज्जतीत्यादि) असौ महावीरः परि
त्यक्ताशेषकर्मा न जात्यादिना मीयते परिह्रियते न भ्रियते वा जातिजरामरणरोगशो
कैर्वा संसारचक्रवाले पर्यटन् न भ्रियते न पूर्यते किमिति । यतस्तस्यैव जात्यादिकं नव
ति यस्य पुरस्कृतं जन्मशतोपात्तं कर्म विद्यते यस्य तु नगवतोमहावीरस्य निरुद्धाश्रवद्वा
रस्य नास्ति न विद्यते पुरस्कृतं पुरस्कृतकर्म्मोपादानाज्ञावाञ्च न तस्य जातिजरामरणैर्नरणं
संज्ञायते । तदाश्रवदारनिरोधाश्रयाणां च प्रधानः स्त्रीप्रसंगस्तमधिकृत्याह । वायुर्यथा
सततगतिरस्वलिततयाऽग्निज्वालां दहनात्मकामप्येत्यतिक्रामति परानवति न तथा
परानूयते । य एवं लोके मनुष्यलोके ह्यावज्ञावप्रधानत्वात्प्रियादयितास्तत्प्रियत्वाञ्च दुरतिक्र
मणीयाअत्येत्यतिक्रामतिनतानि जीयते तत्स्वरूपावगमात्तज्जयविपाकदर्शनाच्चेति ।
तथाचोक्तं । स्मितेन ज्ञावेन मदेन लज्जया, पराङ्मुखैरर्धकटाक्षवीक्षितैः ॥ वचोनिरी
र्ष्याकलहेन लीलया, समस्तज्ञावैः खलु बंधनं स्त्रियः ॥ १ ॥ स्त्रीणां कृते घ्रातृयुगस्य जे
दः, संबंधिज्जेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अप्राप्तकामाबह्वोनरेण्डा, नारीनिरुत्सादितराजवंशाः ॥ २
इत्येवं तत्स्वरूपं परिज्ञाय तज्जयं विधत्ते नैतानिजीयतइति स्थितं । अथ किंपुनः
कारणं स्त्रीप्रसंगाश्रवद्वारेण शेषाश्रवदारोपलक्षणं क्रियते नप्राणातिपातादिनेति । अत्रो
च्यते । केषांचिद्दर्शनिनामंगनोपनोगआश्रवदारमेव नवति । तथाचोचुः । न मांसनह
णे दोषो, न मद्ये न च मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेषा नूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि त
न्मतव्युदासार्थमेवमुपन्यस्तमिति । यदिवा मध्यमतीर्थकृतांचतुर्यामएव धर्मइह तु पंच
यामोधर्मइत्यस्यार्थस्याविर्जाविनायानेनोपलक्षणमकारि । अथवा पराणि व्रतानि साप
वादानिदंतु निरपवादमित्यस्यार्थस्याविर्जाविनाय प्रकटनायैवमकारि । अथवा सर्वाण्य
पि व्रतानि तुल्यानि एकरवडेन सर्वविराधनमिति कृत्वा येन केनचिन्निर्देशेन दोषायेति ॥ ७ ॥

इच्छिउ जे ए सेवंति, आइमोस्का हु ते जणा ॥ ते जणा बंधणुम्मुक्का,
नावकंखंति जीवियं ॥ ९ ॥ जीवितं पिछउकिच्चा, अंतं पावंति
कम्मुणं ॥ कम्मुणा संमुहीनूता, जे मग्गमणुसासई ॥ १० ॥

अर्थ—(इच्छिउ जे ए सेवंति के ७) जे पुरुषो स्त्रीने नथी सेवता (आइमोस्काहुतेजणा

के०) ते पुरुषोने आदि एटले प्रथम मोक्षगामी ज्ञाणवा (तेजणाबंधणुम्मुक्ता के०) तेपुरुषो स्त्रीना बंधन थकी मूकाणा थका (नावकंखंतिजीवियंके०) जीवित शब्दे बीजो असंयमपणोकांइ पण वांढे नही कारणके परिग्रहादिकनुं मूल कारण सर्व स्त्रीजडे ॥ ९ ॥ (जिवितंपिष्ठउकिञ्चाके०) ते पुरुष असंयमने निपेधिने (अंतंपावंतिकम्मुणंके०) सर्व कर्मनो अंत करे (कम्मुणासंमुहीनूताके०) ते रुडा अनुष्ठाने करी मोक्षने सन्मुख थका (जेमग्गमणुसासईके०) जे श्रीवीतराग प्रणीत मार्गडे तेमार्गने लोकोना हितने अर्थे प्रकाशे अने पोते पण तेहिज समाचरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—ये नराः स्त्रियोनासेवंते स्त्रीप्रसंगं त्यजन्ति ते जनाआदिः प्रधानोमोक्षो येषां ते आदिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षपुरुषार्थसाधकाः स्युः । तथा ते जनाः कर्मबंधनोन्मुक्ताजीवितं नावकांक्षन्ति ॥ ९ ॥ जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठतः कृत्वा निराकृत्य कर्मणामंतं प्राप्नुवंति मोक्षमप्राप्ताअपि कर्मणाविशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य सन्मुखीनूताये मार्गमनुशासन्ति अन्येन्योवदन्ति स्वयंच कुर्वन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका—अधुना स्त्रीप्रसंगाश्रवनिरोधफलमाविर्भावयन्नाह । (इच्छिउइत्यादि) येमहासत्त्वाः कटुविषाकोयं स्त्रीप्रसंगइत्येवमवधारणतया स्त्रियः सुगतिमार्गगीलाः संसारवीथीनूताः सर्वाविनयराजधान्यः कपटजालशताकुलामहामोहनशक्त्योन सेवंते नतत्प्रसंगमजिलपन्ति । तएवंनूताजनाइतरजगातीताः साधवयादौ प्रथमं मोक्षोऽश्लेषं षोपरमरूपोयेपांते आदिमोक्षाः । दुरवधारणे । आदिमोक्षाएव तेऽवंगतंव्याः । इदमुक्तं जवति । सर्वाऽविनयास्पदनूतः स्त्रीप्रसंगोयैः परित्यक्तस्तएवादिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षाख्यपुरुषार्थोद्यताः । आदिशब्दस्य प्रधानवाचित्वान्न केवलमुद्यतास्तेजनाः स्त्रीपाशबंधनोन्मुक्ततयाऽश्लेषकर्मबंधनोन्मुक्ताः संतोनावकांक्षन्ति नानजिलपन्ति असंयमजीवितमपरमपि परिग्रहादिकं नानजिलपन्ते । यदिवा परित्यक्तविषयेष्ठाः सदनुष्ठानपरायणामोक्षैकतानाजीवितं दीर्घकालजीवितं नानिकांक्षन्तीति ॥ ९ ॥ किंचान्यत् । (जीवियमित्यादि) जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठतः कृत्वाऽनादृत्य प्राणधारणलक्षणं वा जीवितमनादृत्य सदनुष्ठानपरायणाः कर्मणां ज्ञानावरणादीनामंतं पर्यवसानं प्राप्नुवंति । अथवा कर्मणा सदनुष्ठानेन जीवितनिरपेक्षाः संसारोदन्वतोऽंतं सर्वं षोपरमरूपं मोक्षारव्यमाप्नुवंति । सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्षमप्राप्ताअपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य संमुखीनूतायातिचतुष्टयक्रियया उत्पन्नदिव्यज्ञानाः शाश्वतपदस्यानिमुखीनूताः । कएवंनूता इत्याह । ये विपच्यमानतीर्थकृन्नामकर्माणः समासादितदिव्यज्ञानामोक्षं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमनुशासन्ति सत्वहिताय प्राणिनां प्रतिपादयन्ति स्वतश्चानुतिष्ठन्तीति ॥ १० ॥

अणुसासनं पुढो पाणी, वसुमं पूयणासुते ॥ अणासए जते दं
ते, दढे आरयमेदुणे ॥ ११ ॥ एीवारि व ए लीएङ्का, ढिन्नसोए
अणाविले ॥ अणाइले सया दंते, संधिं पत्ते अणेजिसं ॥ १२ ॥

अर्थ—(अणुसासनं पुढोपाणी के०) जेनो अनुशासन एटले उपदेश दान ते सर्व प्राणिने विषे पृथक् पृथक् जुदो जुदो परणमे कोनी पेरे तोके पृथ्वीने विषे जेम उदक जुदो जुदो परणमे तेनी पेरे जेनो उपदेश परणमेढे तथा (पूयणासु के०) पूजानेविषे (वसुमं के०) इव्यवंत एनो नावार्थे कहेढे जे देवतादिक समवसरणादिक पूजा करे ते त्यां त्यां तेने इव्य थकी नोगढे परंतु ते नाव थकी नोग नथी तेकारण माटे संयमवंत (ते के०) तेहिज जाणवा ए वचन श्रीतीर्थकर देव आश्री कहाढे वली (अणासएजतेदंते के०) आश्रव रहित जयणावंत तथा इंदियनो दमन करनार (दढे आरयमेदुणे के०) संयमने विषे दढे अने मैथुन थकी विरत- एटले विषय रहित ॥ ११ ॥ (एीवारिवणलीएङ्का के०) मैथुनने नीवार समान जाणे जेम सूकरादिकने खावानी वस्तु आपी लोनावीने मारी नाखीये अथवा दुःख आपीये तेम मैथुनने एवो जाणीने स्त्रीनो संग नकरे ते केवो पुरुष जाणवो तोके (ढिन्नसोए अणाविले के०) स्रोत एटले जे संसार तेमां अवतरवाना द्वारजे विषय कषायादिकढे ते जेणे बेद्याढे वली राग द्वेष थकी रहित तथा (अणाइलेसयादंते के०) अनाकुल एटले अक्षोभ सदा दांत गुणवान् एवोढतो (संधिंपत्ते अणेजिसं के०) कर्म विवर लक्षणनी सिद्धि पामे एवी बीजी वस्तु कोइ जगतमां नथी तेमाटे ए सिद्धिने कोइ उपमा नथी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अनुशासनं देशनाकरणं पृथक् पृथक् नव्यान्वयप्राणिषु सर्वज्ञः करोति । नव्येषु देशना न सम्यक् परिणमति तथापि न सर्वज्ञस्य दोषः । तदुक्तं । स-धर्मबीजवपनानघकौशलस्य सल्लोकबांधव तवापि खिलान्यनूवन् ॥ तत्राद्भुतं खगकुलेष्विहतामसेषु, सूर्याशवोमधुकरीचरणावदाताइति । किंनूतः सर्वज्ञोवसुमान् चारित्री । पुनः किंनूतः पूजनं देवादिकृताशोकादिकमास्वादयति उपरुक्ते पूजनास्वादकः । ननु देवादिकृतस्या धाकर्मणः समवसरणादेरुपनोगात्कथमसौ चारित्रीत्याशंक्याह । (अणासएति) न विद्यते आशयः पूजानिप्रायोयस्य स अनाशयः इव्यतः समवसरणादिके विद्यमानेपि नावतोसौ नास्वादकोगार्थान्जावात् । यस्मादसौ यतोयत्नवान् दांतः संवृतेन्द्रियः दढः संयमे आरतमपगतं मैथुनं यस्य सतथा गतकामानिलाषः ॥ ११ ॥ नीवारः पशूनां वध्यस्थानप्रापणीयनूतोऽन्यविशेषस्तनुष्यं मैथुनं ततोनीवारि मैथुनं न लीयेत न प्रस

ज्येत । किञ्चूतः विन्नानि स्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन सृष्टिन्नस्रोताः । अनाविलोऽक
लुषः । एवंचूतोऽनाविलः सन् सदा दांतः स्यात् । एवंविधश्च कर्मविवररूपं नावसंधिम
नीदृशमनन्यसदृशं प्राप्तः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अनुशासनप्रकारमधिकृत्याह । (अणुशासनमित्यादि) अनुशास्यंते सन्मार्गे
ऽवतार्यंते सदसद्विवेकतः प्राणिनोयेन तदनुशासनं धर्मदेशनया सन्मार्गावतारणं तत्पृथक्
क् पृथक् नव्यादिषु प्राणिषु क्लित्युदकवत्स्वाशयवशादनेकधा नवति । यद्यपि च अनव्ये
तदनुशासनं न सम्यक् परिणमति तथापि सर्वोपायज्ञस्यापि न सर्वज्ञस्य दोषः । तेषामेव
स्वेनावपरिणतिरियं यथा तदाक्यममृतचूतमेकांतपथं समस्तदंक्षोपघातकारि न य
थावत् परिणमति । तथा चोक्तं । सधर्मबीजवपनानघकौशलस्य, यद्वोकबांधवतयाप्य
खिलान्यनूवन् । तन्नाजुतं खगकुलेष्विह तामसेषु, सूर्याश्वोमधुकरीचरणावदाताः ॥१॥
किञ्चूतोसावनुशासकइत्याह । वसु इव्यं सच मोक्षं प्रति प्रवृत्तस्य संयमस्तद्विद्यते यस्यासौ
वसुमान् पूजनं देवादिकृतमशोकादिकमास्वादयत्युपजुक्तइति पूजनास्वादकः । ननु चाथा
कर्मणोदेवादिकृतस्य समवसरणादेरुपजोगात्कथमसौ सत्संयमवानित्याशंक्याह । न वि
द्यते आशयः पूजानिप्रायोयस्यासावनाशयः । इव्यतोविद्यमानेपि समवसरणादिके नाव
तोनास्वादकोसौ तज्जतगार्थ्यानावात् सत्यप्युपजोगे । यतः सत्संयमवानेवासावेकांते सं
यमपरायणत्वात्कुतोयतं इन्द्रियनोऽन्द्रियान्यां दांतः । एतज्जुणोपि कथमित्याह । दृढः
संयमे । आरतमुपरतमपगतं मैथुनं यस्य स आरतमैथुनोऽपगते ह्यमदनकामः । इहामद
नकामानावाञ्च संयमे दृढोसौ नवति आयतचारित्रत्वाञ्च दांतोसौ नवति । इन्द्रियनोऽंदि
यदमाञ्च प्रयतः प्रयत्नवत्त्वाञ्च देवादिपूजनास्वादकस्तदनास्वादानाञ्च सत्यपि इव्यतः परि
जोगे सत्संयमवानेवासाविति ॥११॥ अथकिमित्यसावुपरतमैथुनइत्याशंक्याह । (णीवारे
इत्यादि) नीवारं सूकरादीनां पशूनां वध्यस्थानप्रवेशनचूतो न ह्यविशेषस्तत्कल्पमेतन्मैथु
नं । यथाहि असौ पशुर्नीवारेण प्रलोल्य वध्यस्थानमतिनीयमानोनानाप्रकारावेदनाः
प्राप्यते एवमसावप्यसुमान् नीवारकल्पेनानेन स्त्रीप्रसंगेन वशीकृतो बहुप्रकारायातनाः
प्राप्नोत्यतोनीवारप्रायमेतन्मैथुनमवगम्य न तस्मिन् ज्ञाततत्त्वोलीयेत न स्त्रीप्रसंगं कु
र्यात् । किञ्चूतः सन्नित्याह । विन्नान्यपनीतानि स्रोतांसि संसारावतरणद्वाराणि यथावि
षयमिन्द्रियवर्तनानि प्राणातिपातादीनि वा आश्रवद्वाराणि येन सृष्टिन्नस्रोताः । यथाऽ
नाविलोकलुषोरागद्वेषासंप्रकृतया मलरहितो नाकुलोवा विषयाप्रवृत्तेः स्वहृत्चेताएवंचूत
श्चानाकुलोवा सदा सर्वकालमिन्द्रियनोऽन्द्रियान्यां दांतो नवति ईदृग्विधश्च कर्म विवरलक्ष
णं नावसंधिमनीदृशमनन्यतुल्यं प्राप्तो नवतीति ॥ १२ ॥

अणे लिसस्स खेयन्ने, ए विरुस्सिज्ज केणइ ॥ मणसा वयसा
चेव, कायसा चेव चकुमं ॥ १३ ॥ से हु चक्खू मणुस्साणं, जे
कंखाए य अंतए ॥ अंतएण खुरो वहती, चक्रं अंतएण लोट्ठती ॥ १४ ॥

अर्थ- (अणेलिसस्सखेयन्नेके०) अणेलिस एटले संयम तेने विषे जे खेदइ एट
ले निपुण होय ते (एविरुस्सिज्जकेणइके०) कोइजीवनी साथे विरोध नकरे सर्वजोवो
नी साथे मैत्री नाव आणे (मणसावयसाचेवके०) मन वचन पुनः । (कायसाचेव
चकुमंके०) कायाए करी त्रिकरण शुद्धे जे एम करे तेनेज परमार्थ अकी चक्षुवंत
निर्मल दृष्टीवालो जाणवो ॥ १३ ॥ (सेहुचक्खू मणुस्साणंके०) दुइति निश्चें तेहिज
पुरुष संयमी मनुष्योनी चक्षु जेवो जाणवो (जेकंखाएयअंतएके०) जे पुरुष कांक्षा एटले
विषय तृष्णानो अंतकरे ते संसार अने कर्मनो अंतकारी जाणवो तेनाउपर दृष्टांत कहेडे
(अंतएणखुरोवहतीके०) ठेहेडे जेम बुरी कोइ पदार्थ ठेदवाने अर्थें अत्यंत तीक्ष्ण
धारायें वहे धारने अंत ठेदन क्रियामां समर्थ होय (चक्रंअंतएण लोट्ठतीके०) जेम गा
डानोपडो पण अंत प्रवर्त्ते तेम मोहादिकने अंत मुक्तिरूप कार्य सिद्ध थाय ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-अनीदृशः संयमस्तस्य खेदज्ञो निपुणः केनचित्सार्धं न विरोधं कुर्वीत म
नोवचःकार्यैः स एव परमार्थतश्चक्षुष्मान् जवति ॥ १३ ॥ स एव संयमी मनुष्याणां चक्षु
र्नूतोयः कांक्षायानोगेह्याया अंतकोतवर्ती । यथा कुरो नापितोपकरणमंतेन वहति च
क्रं रथांगमंतेनैव मार्गे वर्तते तथा साधुरपि विषयाद्यंतवर्ती मोक्षसाधकः ॥ १४ ॥

॥ टीका-किंच । (अणेलिसस्सेत्यादि) अनीदृशोऽनन्यसदृशः संयमो मौनीं धर्मो
वा तस्य तस्मिन् वा खेदज्ञो निपुणोऽनीदृशखेदज्ञश्च केनचित्सार्धं न विरोधं कुर्वीत सर्वे
षु प्राणिषु मैत्रीं नावयेदित्यर्थः । योगत्रिककरणत्रिकेणेति दर्शयति । मनसांऽतःकरणेन
प्रज्ञांतमनास्तथावाचोहितमितनाषी तथा कायेन निरुद्धोऽप्यणिहितसर्वकायचेष्टोदृष्टि
पूतपादचारी परमार्थतश्चक्षुष्मान् जवतीति ॥ १३ ॥ अपिच । (सेहचक्खूइत्यादि)
दुरवधारणे । स एव प्राप्तकर्मविवरोऽनीदृशस्य खेदज्ञो न व्यमनुष्याणां सदसत्पदार्थावि
र्भावान्नेत्रनूतो वर्तते । किंनूतोसौ यः कांक्षायानोगेह्याया अंतको विषयतृष्णायाः पर्यंतव
र्ती । किमंतवर्तीति विवक्षितमर्थं साधयत्येवेत्यमुमर्थं दृष्टांतेन साधयन्नाह । अंतेन
पर्यंतेन कुरो नापितोपकरणं तदंतेन वहति तथा चक्रमपि रथांगमंतेनैव मार्गे प्रवर्तते ।
इदमुक्तं जवति । यथा कुरादीनां पर्यंत एवार्थकार्येवं विषयकषायात्मको मोहनीयांत एवा
पसदसंसारहृयकारीति ॥ १४ ॥

अंताणि धीरा सेवन्ति, तेण अंतकरा इह ॥ इह माणुसए ठाणे,
धम्ममाराहिअं एरा ॥ १५ ॥ णिष्ठियन्ता व देवावा, उत्तराए इ
मं सुयं ॥ सुतं च मेयमेगेसिं, अमणुस्सेसु ए तहा ॥ १६ ॥

अर्थ—(अंताणिधीरासेवन्तिके०) तेम धीर पुरुष पण अंत सेवे एटले विषयनो
अंत करे तथा अंत प्रांत आहार सेवे (तेणअंतकराइहके०) ते कारणे आ संसारने
विषे अंतना करनार जाणवा (इहमाणुसएठाणेके०) आमनुष्य लोक रूप स्थानकने
पाम्या अका (धम्ममाराहिअंएराके०) एवा मनुष्य धर्मजे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्ररूप
तेने आराधीने मुक्ति गामी थाय ॥ १५ ॥ (णिष्ठियन्तावदेवावाके०) एवा संयमना पालनार
पुरुषो निष्ठितार्थ एटले सिद्धिने पामे अथवा प्रचुर कर्मने सज्जावे देवत्व पणाने विषे
सौधर्मादिक विमाने उपजे (उत्तराएइमंसुयंके०) ए वचन उत्तरा एटले लोकोत्त
र प्रवचने में सांजळुंढे एरीते श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहेढे. (सुतंचमेय
मेगेसिंके०) में श्रीतीर्थकरादिक समीपे सांजळुंढे जे (अमणुस्सेसुएतहाके०) ए
मोक्षनी प्राप्ति ते मनुष्यनी गति टालीने अन्यत्र नथी ते कारण माटे मनुष्य पणे संय
म पालवाने विषे प्रमाद नकरवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अंतान् अंतप्रांताहारान् सेवन्ते वीरास्तेन संसारस्यांतकरास्ते इहार्यक्षेत्रे
स्युः । यतइह मनुष्यलोके स्थाने नराधर्ममाराध्य निष्ठितार्थाः स्युः ॥ १५ ॥ केचि
न्निष्ठितार्थाः कृतकृत्याः स्युः केचिद्देवाः । एतल्लोकोत्तरीये प्रवचने श्रुतं मयेति सुधर्मस्वा
मी जंबूस्वामिनमाह । एतच्च मया तीर्थकरांते श्रुतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेषामिद
माह । अमनुष्येषु मनुष्यवर्जितेषु नतथा नमोक्षावाप्तिः स्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—अमुमेवार्थमाविर्जावयन्नाह । (अंताणीत्यादि) अंतान् पर्यंतान् विषय
कपायतृष्णायास्तत्परिकर्मणार्थमुद्यानादीनामाहारस्य वांतप्रांतादीनि धीरामहासत्त्वाविष
यसुखनिष्ठहाः सेवन्ते अन्यस्यन्ति तेन चांतप्रांतान्यसनेनांतकराः संसारस्य तत्कारणस्य वा
कर्मणः क्लृपकारिणोजवन्ति । इहेति मनुष्यलोके आर्यक्षेत्रे न केवलं तएव तीर्थकराद
योऽन्येऽपीह मानुष्यलोके स्थाने प्राप्ताः सम्यग्दर्शनजावज्ञानचारित्रात्मकं धर्ममाराध्य न
रामनुष्याः कर्मजुमिगर्जव्युत्क्रांतिजसंख्येयवर्षायुषः संतः सदनुष्ठानसामग्रीमवाप्य नि
ष्ठितार्थाउपरतसर्वं द्वाजवन्ति ॥ १५ ॥ इदमेवाह । (णिष्ठियन्ताइत्यादि) निष्ठितार्थाः
कृतकृत्याजवन्ति केचन प्रचुरकर्मतया सत्यामपि सम्यक्त्वादिकायां सामग्र्यां न तज्जवएव
मोक्षमास्कंदंति । अपितु सौधर्माद्याः पंचोत्तरविमानावसानादेवानवन्तीति । एतल्लोको

त्तरीये प्रवचने श्रुतमागमे । एवंजुतः सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनमुद्दिश्यैवाह । यथा मयैतल्लोकोत्तरीये जगवत्यर्हत्पुलब्धं तद्यथा अवाप्तसम्यक्त्वादिसामग्रीकः सिध्यति वै मानिकोवा जवतीति । मनुष्यगतावेवैतन्नान्यत्रेति दर्शयितुमाह ॥ सुधर्मोऽस्यादि पश्चार्ध । तच्च मया तीर्थकरांतिके श्रुतमवगतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेषामिदमाह । यथा मनुष्यएवाशेषकर्मकृत्यात्सिद्धिगतिजाग्नवति नामनुष्यइति । एतेन यन्नाक्यैरनिहितं । तद्यथादेवएवाशेषकर्मप्रहाणं कृत्वा मोक्षजाग्नवति तदपास्तं जवति । नह्यमनुष्येषु गतित्रयवर्तिषु सञ्चारित्रपरिणामाज्ञावाद्यथा मनुष्याणां तथामोक्षावाप्तिरिति ॥ १६ ॥

अतं करंति दुस्काणं, इहमेगेसि आहियं ॥ अधायं पुण ए
गेसिं, दुल्लजे यं समुस्सए ॥ १७ ॥ इउविध्वंसमाणस्स, पुणो
संबोहि दुल्लजा ॥ दुल्लहाउं तहच्चाउं, जे धम्मठं वियागरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(अतंकरंतिदुस्काणं के०) मनुष्य सर्व दुःखनो अतं करे पण मनुष्यनी जाति विना अन्य जातीने मुक्ति नथी (इहमेगेसिआहियंके०) एम कोइएके कह्योले तया गणधरादिके एम कह्योलेके (अधायंपुणएगेसिंके०) ए मनुष्य संबंधी देह पामवो एक एक बहुल कर्मिजीवोने अत्यंत (दुल्लजेयंसमुस्सएके०) दुर्लभले वली वली मनुष्य जन्म पामवो दुर्लभले चुलग पासके इत्यादिक दृष्टांते दुर्लभले ॥ १७ ॥ (इउविध्वंसमाणस्सके०) एमनुष्य देह यकी विध्वंस एटले त्रष्ट थयलाने एटले जे मनुष्य जन्म हास्या एवाने (पुणोसंबोहिदुल्लजाके०) अन्यगतीने विषे बोधी एटले सम्यक्त्व लाज पामवो दुर्लभले (तहच्चाउंके०) तथाच्चा एटले लेस्या चित्तना परिणाम अथवा अर्चा एटले मनुष्यनुं शरीर ते (दुल्लहाउंके०) दुःप्राप्यले (जेधम्मठंवियागरेके०) वली धर्मनो अर्थजे वियागरे एटले शुधो प्रकाशो एवो शरीर धारी मनुष्य पणुं पण दुर्लभले ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—इह एकेषां वादिनामारख्यातं यत् देवाएवांतकरामोक्षगामिनः स्युरिति न तथा इहार्हतै प्रवचने । इदमन्यत् पुनरेकेषां गणधरादीनामारख्यातं यदयं मानुष्यः शरीरसमुद्भूयोदुर्लभः । यतः । ननु पुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविचित्रं ॥ मानुष्यं खद्योतकं, तडिल्लताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ इतोमनुष्यजवादिध्वंसमानस्य जीवस्य पुनः संबोधिधर्मप्राप्तिर्दुर्लभा तथाजुता सम्यक्त्वप्राप्तियोग्याऽर्चा लेस्या दुर्लभा । जंतूनां ये धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वन्ति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्यास्त्यर्थः । तेषां तथाजुतार्चा दुर्लभा स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—इदमेव स्वनामग्राहमाह । (अंतकरेतीत्यादि) नह्यमनुष्याअशेषदुःखानामं तं कुर्वति तथाविधसामग्र्याजावाद्यथैकेषां वादिनामाख्यातं । तद्यथा । देवाएवोत्तरोत्तरं स्थानमास्कंदंतोऽशेषक्लेशप्रहाणं कुर्वति न तथेहार्हते प्रवचने इति । इदमन्यत् पुन रेकेषां गणधरादीनां स्वशिष्याणां वा गणधरादिनिराख्यातं । तद्यथा । युगसमिजादिन्या यावाप्तः कथंचित्कर्मविवरात् योर्यं शरीरसमुद्भूयः सोकृतधर्मोपायैरप्यसुमद्भिर्महासमुद्भूतप्रचष्टरत्नवत्पुनर्दुर्लभोभवति । तथाचोक्तं । ननु पुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविचित्रं ॥ मानुष्यं स्वद्योतकं, तडिल्लताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (इतिविद्मंसेइत्यादि) इतोऽमुष्मात् मानुष्यजवात्सद्धर्मतोवा विध्वंसनस्याकृतपुण्यस्य पुनरस्मिन् संसारे पर्यटतो बोधिः सम्यक्दर्शनावाप्तिः सुदुर्लभोत्कृष्टतः अपार्थपुञ्जलपरावर्तकालेन यतोभवति तथा दुर्लभा दुरापा तथानूता सम्यक्दर्शनप्राप्तियोग्यर्चा लेश्यांतःपरिणतिरकृतधर्माणा मिति । यदि वाऽर्चा मनुष्यशरीरं तदप्यकृतधर्मबीजानामार्यक्षेत्रसुकुलोत्पत्तिसकलैर्द्विय सामग्र्यादिरूपं दुर्लभं भवति । जंतूनां धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्या इत्यर्थः । तेषां तथानूतार्चा सुदुर्लभा भवतीति ॥ १७ ॥

जे धम्मं सुद्धमस्कंति, पडिपुन्नमणेलिसं ॥ अणेलिसस्स जं
ठाणं, तस्स जम्मकहा कउ ॥ १८ ॥ कउ कयाइ मेधावी, उप्प
जंति तहागया ॥ तहागया अप्पडिन्ना, चक्खू लोगस्सणुत्तरा ॥ १९ ॥

अर्थ—(जेधम्मंसुद्धमस्कंतिके०) जे श्रीवीतरागादिक महापुरुषो शुद्ध निर्मल धर्म कहे अने पोते पण तेजरीते समाचरे (पडिपुन्नके०) प्रतिपूर्ण (अणेलिसंके०) अनीदृश एटले सम्यक् चारित्रिउ (अणेलिसस्सजंठाणंके०) जेनो ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप मोक्ष स्थानकडे परंतु बीजो स्थानक नथी (तस्सजम्मकहाकउके०) ते ने जन्मकथा क्यांथी होय एटले कर्मने कूर्ये जन्म मरणनो अनाव होय ॥ १८ ॥ (कउकयाइमेधावीके०) कदाचित् मेधावी एटले सम्यक् ज्ञानवंत क्यांथकी आवीने (उप्पज्जंतिके०) उपजे खरा परंतु ते केवा होय तोके (तहागयाके०) तेमज कर्म खपावीने गया (तहागयाअप्पडिन्नाके०) जे कर्मखपावीने गया जेने निदान प्रतिज्ञा नही ते अप्रतिज्ञा निराशंस एवा होय तेने संसार मांहे उत्पत्ति अने मरण नथी जे कारणे तथागत श्रीतीर्थंकरादिक निदान रहित निराशंस (चक्खू लोगस्सणुत्तराके०) तथा लोकने अनुत्तर सर्वोत्तम प्रधान ज्ञानथकी चहुनूत जाणवा ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—ये सर्वज्ञाः शुद्धं धर्ममाख्यांति परिपूर्णमनन्यसदृशं । तदेवमनन्यसदृशं

स्याज्ञानक्रियोपेतस्य यत् स्थानं तत्प्राप्तस्य जन्मकथा कुतः । तस्य जन्ममरणे न नव तद्व्यर्थः ॥ १९ ॥ मेधाविनोऽज्ञानिनस्तथा नवत्रमणेन गतास्तथागताः कुतः कदाचि दुत्पद्यन्ते नवेनोत्पद्यन्तएवेत्यर्थः । तथागताअर्हजणधरादयोऽप्रतिज्ञाअनिदानाअनुत्तराः सर्वज्ञत्वात्ते लोकस्य चक्षुर्नूताः स्युः ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जेधम्ममित्यादि) ये महापुरुषावीतरागाः करतलामलकवत्स कलजगद्द्वारस्तएवञ्जूताः परहितैकरताः शुद्धमवदातं सर्वोपाधिविशुद्धं धर्ममाख्यातिं प्र तिपादयन्ति स्वतः समाचरन्ति च प्रतिपूर्णमायतचारित्रसङ्गावात्संपूर्णं यथाख्यातचारित्र रूपं वाऽनीदृशमनन्यसदृशं धर्ममाख्यात्युपतिष्ठन्ति । तदेवमनीदृशस्थानन्यसदृशस्य ज्ञा नचारित्रोपेतस्य यत् स्थानं सर्वद्वंद्वोपरमरूपं तदवाप्तस्य कुतो जन्मकथा जातोमृतोवे त्येवंरूपा कथा स्वप्नांतरेपि तस्य कर्मबीजानावात् कुतोविद्यतइति । तथोक्तं । दग्धे बीजे यथाऽत्यंतं, प्राडुर्नवति नांकुरः ॥ कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति नवांकुरइत्यादि ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (कउकथाइत्यादि) कर्मबीजानावात्कुतः कस्मात्कदाचिदपि मेधा विनोऽज्ञानात्मकास्तथा पुनरावृत्त्याऽगतास्तथागताः पुनरस्मिन् संसारेऽद्युचिगर्जाधाने स मुत्पद्यन्ते न कथंचित्कदाचित्कर्मोपादानानावाडुत्पद्यन्तइत्यर्थः । तथा तथागतास्तीर्थकृज णधरादयो न विद्यन्ते प्रतिज्ञा निदानबंधनरूपा येषां तेऽप्रतिज्ञानिदानानिराशंसाः सत्वहि तकरणोद्यताअनुत्तरज्ञानत्वादनुत्तरालोकस्य जंतुगणस्य सदसदर्थनिरूपणकारणतश्चक्षुर्नू ताहिताहितप्राप्तिपरिहारं कुर्वन्तः सकललोकलोचनञ्जूतास्तथागताः सर्वज्ञानवंतीति ॥ २० ॥

अणुत्तरे य ठाणे से, कासवेण पवेदिते । जं किञ्चा णिवुमा एगे,
निधं पावंति पंमिया ॥ २१ ॥ पंमिए वीरियं लद्धं, निग्घायाय
पवत्तगं ॥ धुणे पुव्वकडं कम्मं, एवं वा वि ए कुव्वती ॥ २२ ॥

अर्थ—(अणुत्तरेयठाणेसेके०) अनुत्तर एटले प्रधान संयमरूप स्थानक ते (कास वेणपवेदितेके०) काश्यप श्रीमहावीर देवे कह्यो (जंकिञ्चाके०) जे संयम स्थानक पा लीने (णिवुमाएगेके०) एक महापुरुष उपशांत कषायवंत एवा ठता (निधंपावंतिपंमिया के०) पंमित विवेकना जाण संसारनो अंत पामे ॥ २१ ॥ (पंमिएवीरियंलद्धंके०) पंमित एटले सदसद्विवेकना जाण ते संयमनो वीर्य बल पामीने निःशेष समस्त कर्मनो (निग्घायायके०) निर्घातन करवाने अर्थे (पवत्तगंके०) प्रवर्त्तक ए पंमित वी र्य घणा नवे पामवो डुर्लेज तेने पामीने (धुणेपुव्वकडंकम्मंके०) पूर्वकृत कर्मने धुणे एटले खपावे (एवंवाविणकुव्वतीके०) कोइ नवा कर्मने नकरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—अनुत्तरं स्थानं संयमरूपं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं कथितं यत्संयम स्थानं कृत्वाऽनुपाद्यैके निर्वृतामोक्षं गतानिष्ठां नवपर्यंतं प्राप्नुवन्ति पंडिताः ॥ २१ ॥ पंडितः संयमवीर्यं लब्ध्वा पूर्वकृतं कर्म धुनीयादपनयेत् । वीर्यं किञ्चूतं निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तकं । नवं च कर्म न कुर्यात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (अणुत्तरेयइत्यादि) न विद्यते उत्तरं प्रधानं यस्मादनुत्तरं तच्च तत्संयमारख्यं काश्यपेन काश्यपगोत्रेण श्रीमन्महावीरवर्धमानस्यामिना प्रवेदितमाख्यातं । तदस्य चानुत्तरत्वमाविर्भावयन्नाह । यदनुत्तरं संयमस्थानं एके महासत्त्वाः सदनुष्ठायिनः कृत्वाऽनुपाद्य निर्वृतानिर्वाणमनुप्राप्ताः । निर्वृताश्च संतः संसारचक्रवालस्य निष्ठां पर्यवसानं पंडिताः पापाङ्गीनाः प्राप्नुवन्ति । तदेवं चूतं संयमस्थानं काश्यपेन प्रवेदितं सदनुष्ठायिनः संतः सिद्धिं प्राप्नुवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ २१ ॥ अपिच (पंडिइत्यादि) पंडितः सदसद्विवेकज्ञोवीर्यं कर्मोद्दलनसमर्थं सत्संयमवीर्यं तपोवीर्यं वा लब्ध्वाऽवाप्य । तदेव वीर्यं विशिनष्टि । निःशेषकर्मणो निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तकं पंडितवीर्यं तच्च बहुजनवशतश्च लज्जं कथंचित्कर्मविवरादवाप्य धुनीयादपनयेत् । पूर्वजवेष्वनेकेषु यत्कृतमुपात्तं कर्माष्टप्रकारं तत्पंडितवीर्येण धुनीयात् नवं चानिनवं चाश्रवनिरोधान्नकरोत्यसाविति ॥ २२ ॥

एण कुवती महावीरे, अणुपुव्वकडं रयं ॥ रयसा संमुहीनूता, कम्मं हेच्चाए जं मयं ॥ २३ ॥ जं मयं सबसाहूणं, तं मयं सल्लगत्तणं ॥ साहइत्ताए तं तिन्ना, देवावा अजविंसु ते ॥ २४ ॥ अजविंसु पुरा धीरा, आगमिस्सावि सुवता ॥ इन्निबोहस्स मग्गस्स, अं तं पाउकरातिन्नेतिवेमि ॥ २५ ॥ इतिपनरसमंजंमइयंतामअयणं सम्मत्तां ॥

अर्थ—(एकुवतीमहावीरेके०) श्रीमहावीर उत्तम साधु ते नकरे शुं नकरे तोके (अणुपुव्वकडंरयंके०) आनुपूर्वी मिथ्यात्व अविरति प्रमाद अनुक्रमे कीधुं जे पापरूप रज ते नकरे (रयसासंमुहीनूताके०) पापरूप रजेकरी संमुहीनूत एटले एकठा कीधा जे अष्टप्रकारना कर्म (कम्मंहेच्चाएजंमयंके०) ते कर्मने हित्वा एटले हणीने सत्य संयम पालीने मोक्षने संमुख आय ॥ २३ ॥ (जंमयंसबसाहूणंके०) जे संयम रूप स्था नक ते सर्व साधु चारित्रियानो मनो वांछित स्थानक जाणवो (तंमयंसल्लगत्तणंके०) वलीते संयमानुष्ठान केहेवो तोके शक्यकर्तन एटले शक्यनो छेदनार (साहइत्ताएतंतिन्नाके०) एवा. संयमने सम्यक् प्रकारे आराधीने घणा प्राणी सर्वथा कर्मने अजावे संसार

समुद् यकी तस्या (देवावाञ्जविंसुतेके०) अथवा सर्वथा कर्मना कृत्यना अजावे दे वत्व पणो वैमानिकमां जइ उपना एकावतारी प्रमुख थया ॥ १४ ॥ (अञविंसुपुराधी राके०) पूर्वे अतीतकाले घणा चारित्रिया थया अने वर्तमान काले पणठे तथा (आ गमिस्साविंसुवताके०) आगमिक काले पण घणा सुव्रत संयमानुष्ठानो थरो ते केवा थरो तोके (दुन्निबोहस्समग्गस्सके०) दुर्निबोध एटले दुर्जेन एवोजे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप मार्ग ते (अंतंपाउकरातिन्नेके०) परम उत्कृष्टो पामीने तेहिज मार्गना प्रका शक ठता संसार समुद्ने पूर्वे तस्या वर्तमाने तरेठे अने आगमिक काले तरशें, तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥ एरीते पंदरमां यतिनामा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ टीपिका—अन्यजिवैर्यदनुपूर्वे कर्म आश्रित्य संयमात्संमुखीनूतोयन्मतमष्टनेदं तत् कर्म हित्वा मोक्षस्यानिमुखीनूतः ॥ १३ ॥ सर्वसाधूनां यन्मतमजिप्रेतं तत्संयमस्थानं श व्यकर्तनं कर्महेदकं । तत्संयमस्थानं साधयित्वा बहवः संसारं तीर्णामोक्षं प्राप्ताः । अ थवा देवाञ्जनूवन् जवंति जविष्यन्ति च ॥ १४ ॥ पुरा पूर्वे बहवोधीराञ्जनूवन् अनागते काले सुव्रतानविष्यन्ति च वर्तमानकाले तथानूताः संति च । ये दुर्निबोधस्य दुष्प्रापस्य मा र्गस्य दर्शनचारित्राख्यस्यांतं परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव प्रादुष्कराः स्वतः सन्मार्गसेविनोऽ न्येषां च प्रादुर्जायकाः संतः संसारं तीर्णस्तरन्ति तरिष्यन्ति चेति ॥ १५ ॥ इति आदा नीयारव्यं पंचदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंच (नकुवतीत्यादि) महावीरः कर्मदारणसहिष्णुः सन्नानुपूर्व्येण मिथ्या त्वविरतिप्रमादकपाययोगैर्यत्कृतं रजोऽपरजंतुनिस्तदसौ न करोति न विधत्ते । यतस्तत्प्रा क्तनोपात्तरजसैवोपादीयते सच तत्प्राक्तनं कर्मावष्टन्य सत्संयमात्संमुखीनूतस्तदनिमुखी नूतश्च यन्मतमष्टप्रकारं तत्सर्वं हित्वा त्यक्त्वा मोक्षस्य सत्संयमस्य वा सम्मुखीनूतोऽ साविति ॥ १३ ॥ अन्यच्च (जन्मयमित्यादि) सर्वसाधूनां यन्मतमजिप्रेतं तदेतत्संयम स्थानं । तद्विशिनष्टि । शब्दं पापानुष्ठानं तज्जनितं वा कर्म तत्कर्तयति हिनत्ति तद्व्यक र्तनं तच्च सदनुष्ठानं तद्युक्तविहारिणः साधयित्वा सम्यगाराध्य बहवः संसारकांतारं ती र्णाः । अपरे तु सर्वकर्मकृत्यानावात् देवाञ्जनूवन् ते चाप्तसम्यक्त्वाः सञ्चारित्रिणोवैमानि कत्वमवापुः प्राप्नुवंति प्राप्स्यन्ति चेति ॥ १४ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (अञविंसुश्त्यादि) पुरा पूर्वस्मिन्ननादिके काले बहवोमहावीराः कर्मविदारणसहिष्णवः अञ्जनूवन् नूतास्तथा वर्तमाने च काले कर्मनूमौ तथानूतान्वन्ति तथागामिनि चानंते काले तथानूताः सत्सं यमानुष्ठायिनोजविष्यन्ति । किंकृतवंतः कुर्वन्ति करिष्यन्ति चेत्याह । यस्य दुर्निबोधस्याती

वडुप्रापकस्य ज्ञानदर्शनचारित्राख्यस्यांतं परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव मार्गस्य प्राहुःप्राका
श्यं तत्करणशीलाः प्राहुष्कराः स्वतः सन्मार्गानुष्ठायिनोऽन्येषांच प्राहुर्जावकाः संतः सं
सारार्णवं तीर्णास्तरंति तरिष्यंतिचेति । गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्तेच प्राग्वत् इष्ट
व्याः । इतिरध्ययनपरिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३५ ॥ इति आदानीयाख्यं पंच
दशाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे सोलमुं गाहा नामे अध्ययन प्रारंभिये ठैए पंदरमां अध्ययनमां जे विधिरूप
तथा प्रति निषेधरूप जाव कहा ते यथोक्त विधि आचरतो सुसाधु कहेवाय एवा जावे
आ सोलमो अध्ययन कहेवे.

अहाह जगवं एवं, से दंते दविए, वोसठकाएति वच्चे, माहणे
ति वा, समणेत्तिवा निस्कूत्तिवा, णिग्गंथेत्तिवा, पडिआह जंते
कहं तु दंते दविए वोसठकाएति वच्चे माहणेत्तिवा समणेत्ति
वा निस्कूत्तिवा णिग्गंथेत्तिवा तंनो बूहि महामुणी ॥ १ ॥

अर्थ—(अहाहजगवं एवं के०) यथाह जगवान् हवे श्री जगवंत महावीरदेव सना
मांहे एम कहेवे. (सेदंते दविए के०) ते साधु इंडियोने दमवे करी दांत तेणे करी
मुक्तिगमन योग्य तथा (वोसठ के०) निःप्रतिकर्म एवो (काएत्तिवच्चे के०) शरीरठे
जेहनो तेने एम कहेवो (माहणेत्तिवा के०) त्रस अने स्थावर जीवोने माहणो एवो
जेनो उद्देशे ते माहण कहिये अथवा नव विध ब्रह्मचर्यनी गुप्ति अकी माहण एटले
ब्राह्मण कहिए (समणेत्तिवा के०) तथा श्रमण एटले तपस्वी शुद्ध क्रिया अनुष्ठान
ना करनार (निस्कूत्तिवा के०) आरंजनो त्याग करे निर्दोष निहार्थे प्रवर्ते अथवा
अष्ट प्रकारना कर्मने जेदे तेमाटे निहु कहिए (णिग्गंथेत्तिवा के०) तथा बाह्य अन्यंतर
परिग्रह रहित माटे निग्रंथ कहिए (एम श्री जगवाने कहें अके शिष्य पूढे ठे के केवीरी
ते (दंतेदविए के०) दांत मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाएति के०) तथा शरीरनी शो
जा शुश्रूषा रहित तेने (वच्चे के०) कहिये गुं कहियें तोके (माहणेत्तिवा के०) माह
ण कहिये तथा (समणेत्तिवा के०) श्रमण कहिए तथा (निस्कूत्तिवा के०) निहु क
हिए (णिग्गंथेत्तिवा के०) तथा निग्रंथ कहिए (तंनोबूहिमहामुणी के०) ते हे महा
मुनि ए चार शब्दनो अर्थ अमने कहो. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अधुना गाथाषोडशाख्यं षोडशाध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (अ
हेति) । अथाह जगवान् सर्वज्ञः । एवमसौ साधुर्दातः संवृतेन्द्रियः । इयं मुक्तिगमन

योग्योव्युत्सृष्टकायोनिप्रतिकर्मशरीरः समाहनइति श्रमणइति निहुरिति निग्रंथइति
जगवतोक्ते शिष्यः प्रत्याह । हेजगवन् योऽसौ पूर्वोक्तपंचदशाध्ययनार्थानुष्ठायी साधुर्माह
नादिशब्दवाच्यइति तत्कथं स्यादिति नोऽस्माकं ब्रूहि हेमहामुने ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं पंचदशमध्ययनं सांप्रतं षोडशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ई
हानंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाः अनिहिताविधिप्रतिषेधद्वारेण तान् तथैवाच
रन् साधुर्नवतीत्येतदनेनाध्ययनेनोपदिश्यते । ते चामी अर्थाः । तद्यथा । प्रथमाध्य
यने स्वसमयपरसमयपरिज्ञानेन सम्यक्त्वगुणावस्थितोनवति । द्वितीयाध्ययने ज्ञाना
दिभिः कर्मविदारणहेतुजिरष्टप्रकारकं कर्म विदारयन् साधुर्नवति । तथा तृतीयाध्ययने य
थानुकूलं प्रतिकूलोपसर्गान् सहमानः साधुर्नवति । चतुर्थे तु स्त्रीपरीषदस्य दुर्जयत्वात्
ज्जयकारीति । पंचमेतु नरकवेदनान्यः समुद्रिजमानस्तत्प्रायोग्यकर्मणोविरतः सन्साधुत्व
मवाप्नुयात् । षष्ठे तु यथा श्रीवीरवर्धमानस्वामिना कर्मद्वयोद्यतेन चतुर्ज्ञानिनापि संयमं प्र
ति प्रयत्नः कृतस्तथान्येनापि तद्वत्स्थेन विधेयमिति । सप्तमे तु कुशीलदोषान् ज्ञात्वा त
त्परिहारोद्यतेन सुशीलावस्थितेन जाव्यं । अष्टमे तु बालवीर्यपरिहारेण पंडितवीर्योद्यतेन
सदा मोक्षान्जिजाषिणा जाव्यं । नवमे तु यथोक्तं ह्यांत्यादिकं धर्ममनुचरन् संसारान्मुच्य
तइति । दशमे तु संपूर्णसमाधियुक्तः सुगतिजाग्नवत्येकादशेतु सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रा
ख्यं सन्मार्गं प्रतिपन्नोऽशेषक्लेशप्रहाणं विधत्ते । द्वादशेतु तीर्थिकदर्शनानि सम्यग्गुणदोषवि
चारणतोविजानन्न तेषु श्रद्धानं विधत्ते । त्रयोदशे तु शिष्यगुणदोषविज्ञः सजुषेषु वर्तमा
नः कल्याणजाग्नवति । चतुर्दशे तु प्रशस्तजावग्रंथितजावितात्मा विस्त्रोतसिकारहितोज
वति । पंचदशेतु यथावदायतचरित्रोनवति निहुरस्तदुपदिश्यतइति । तदेवमनंतरोक्तेषु पं
चदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाः प्रतिपादितास्तेत्र संक्षेपतः प्रतिपाद्यंतइत्यनेन संबंधेनायातस्या
स्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारो
ऽनंतरमेव संबंधप्रतिपादनेनैवानिहितः । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे गाथाषोडशकमिति नाम ।
तत्र गाथानिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “णामं ववणा गाहा, दवग्गाहा य जावगाहा य ॥
पोडगपत्तगलिहिया, सो होइ दवगाहाउ ॥ १३ए ॥ (णामंववणेत्यादि) तत्र गाथा
यानामादिकश्चतुर्धा निक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य इव्यगाथामाह । तत्र
ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्ता इव्यगाथा पत्रकपुस्तकादिन्यस्ता । तद्यथा । जयतिणवण
लिणकुवलयवियसियसरावत्तपत्तलदलढो ॥ वीरोगयंदमयगल सुललियगयविक्रमो जगवं
॥ १ ॥ अथ चेयमेव गाथा षोडशाध्ययनरूपा पत्रकपुस्तकन्यस्ता इव्यगाथेति । जावगा
थामधिकृत्याह । “होंति पुण जावगाहा, सागारुवउगजावणिप्पन्ना ॥ मढुरानिलाणजु

त्ता, तेणं गाहाति एं बिंति ” ॥ ४० ॥ (होंतिपुणइत्यादि) जावगाथा पुनरियं नवति । तद्यथा । योऽसौ साकारोपयोगः द्वायोपशमिकजावनिष्पन्नोगाथां प्रति व्यवस्थितः सा जावगाथेत्युच्यते । समस्तस्यापि च श्रुतस्य द्वायोपशमिकजावे व्यवस्थितत्वात् । तत्र चानाकारोपयोगस्यासंनवादेवमनिधीयते इति । पुनरपि तामेव विशिनष्टि । मधुरं श्रुति पेशलमनिधानमुच्चारणं यस्याः सा मधुरानिधानगाथा युक्ता । गाथा बंदसोपनिबद्धस्य प्राकृतस्य मधुरत्वादित्यनिप्रायोगीयते पठ्यते मधुराक्षरप्रवृत्त्या गायंति वा तामिति गाथा । यतएवमतस्तेन कारणेन गाथामिति तां ब्रुवते । एमिति वाक्यालंकारे । एनां वा गाथामिति । अन्यथावा निरुक्तमधिकृत्याह । “ गाहीकयावअब्जा,अहवणसामुद्दएण बंदेणं ॥ एएण होंति गाहा, एसो अन्नोवि पक्काउं, ॥ ४१ ॥ (गाहीकयावइत्यादि) गाथीकृताः पिंडीकृताविहित्ताः संतएकत्र मीलिताअर्थायस्याः सा गाथेत्यथवा सामुद्देण बंदसा वा निबद्धा सा गाथेत्युच्यते । तच्चेदं बंदोऽनिबद्धं च यल्लोकेगाथेति तत्पिंडितैः प्रोक्तं । एषोऽनंतरोक्तोगाथाशब्दस्य पर्यायोनिरुक्तस्तात्पर्यार्थोऽष्टव्यः । तद्यथा । गीयतेऽसौ गायंति वा तामिति गाथीकृतावार्थाः सामुद्देण वा बंदसेति गाथेत्युच्यते । अन्योवास्वयमन्यूह्य निरुक्तविधिना विधेयइति । पिंडितार्थग्राहित्वमधिकृत्याह ।, पप्पुरससुअक्षयणे, पिंडित हेसुजो अविताहत्ति ॥ पिंडियवयणेणं गेहेतिम्हा ततो गाहा,, ॥ ४२ ॥ (पप्पुरससुइत्यादि) पंचदशस्वप्यध्ययनेषु अनंतरोक्तेषु पिंडितार्थानि तेषु सर्वेष्वपि यएवं व्यवस्थितोऽर्थस्तमवितथं यथावस्थितपिंडितार्थवचनेन यस्माद्ग्रन्थनात्येतदध्ययनं षोडशं ततः पिंडितार्थग्रथनाजायेत्युच्यतइति । तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येति कृत्वा सूत्रार्थमधिकृत्याह । “ सो लसमे अक्षयणे, अणगारगुणाणवणण जणिया ॥ गाहा सोलसणामं, अक्षयणमिणं उवदिसंति ॥ ४३ ॥ (सोलसमेइत्यादि) षोडशाध्ययने ऽनगाराः साधवस्तेषां गुणाः क्वां त्यादयस्तेषामनगारगुणानां पंचदशस्वप्यध्ययनेष्वनिहितानामिहाध्ययने पिंडितार्थवचने न यतोवर्णनानिहिताऽतोगाथाषोडशानिधानमध्ययनमिदं व्यपदिशंति प्रतिपादयंति । उक्तोनामनिष्पन्नोनिष्केपोनिर्युक्त्यानुगमस्तदनंतरं स्पर्शिकनिर्युक्त्याऽनुगमस्यावसरः सच सूत्रे सति नवति सूत्रं च सूत्रानुगमेऽसावप्यवसरप्राप्तएवातोऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (अहाहजंगवमित्यादि) अथेत्यर्थं शब्दोऽवसानमंगलार्थः । आदिमंगलं तु बुध्यतेत्यनेनानिहितं । तेनाद्यंतयोर्मंगलत्वात्सर्वोपि श्रुतस्कंधोमंगलमित्येतदनेनावेदितं नवति । अनंतर्येवा शब्दः । पंचदशाध्ययनानंतरं तदर्थसंग्राहीदं षोडशमध्ययनं प्रारभ्यते । अथानंतरमाह जगवानुत्पन्नदिव्यज्ञानः सदेवमनुजायां पर्वदीदं वदयमाणमाह । तद्यथा । एवमसौ पंचदशाध्ययनोक्तार्थयुक्तः ससाधुर्दीतइंदियदमने न इव्यनूतोमुक्तिगमनयोग्यत्वात् इव्यंच नव्येइति वचनात् रागद्वेषकालिकायइव्यरहित

त्वादा जात्यसुवर्णवत् शुद्धव्यनूतस्तथा व्युत्सृष्टोनिष्प्रतिकर्मशरीरतया कायः शरीरं
 येन सजवति व्युत्सृष्टकायः । तदेवंनूतः सन् पूर्वोक्ताध्ययनार्थेषु वर्तमानः प्राणिनः स्या
 वरजंगमसूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकनेदनिन्नान् (माहणति) प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनोनव
 ब्रह्मचर्यगुप्तिगुप्तोब्रह्मचर्यधारणा दा ब्राह्मणइत्यनंतरोक्तगुणकदंबकयुक्तः साधुमहितोब्राह्म
 णइति वा वाच्यः । तथा श्राम्यति तपसा खिद्यतइति कृत्वा श्रमणोवाच्योऽथवा समं तुल्यं
 मित्रादिषु मनोतःकरणं यस्य ससमनाः सर्वत्रवासी चंदनकल्पइत्यर्थः । तथाचोक्तं । ए
 ष्वियसिकोऽवेसो, इत्यादि । तदेवं पूर्वोक्तगुणकलितः श्रमणः सममनावा इत्येवं वाच्यः सा
 धुरिति । तथा निहृणशीलोनिहृर्निनति वा ऽष्टप्रकारं कर्मेति निहृः ससाधुर्दातादिगुणोपे
 तोनिहृरिति । तथा सबाह्यान्तरग्रंथानावान्निग्रंथः । तदेवमनंतरोक्तपंचदशाध्ययनोक्ता
 र्थाऽनुष्ठायी दांतोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकायश्च सनिग्रंथइति वाच्यइति । एवं जगवतोक्ते सति प्र
 त्याह तद्विष्योनगवन् नदंत नयांत नवांत इति वा योऽसौ दांतोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकायः
 सन् ब्राह्मणः श्रमणोनिहृर्निग्रंथइति वाच्यः । तदेतत्कथं यद्जगवतोक्तं ब्राह्मणादिशब्दवा
 च्यत्वं साधोरित्येतन्नोऽस्माकं ब्रूहि आवेदय महामुने यथावस्थितत्रिकालवेदिन् ॥ १ ॥

इतिविरए, सवपावकम्मेहिं, पिज्जदोसकलह, अप्रकाण, पेसु

न्न, परपरिवाय, अरतिरति, मायामोस, मिह्मादंसणसद्ध,

विरए, समिए सहिए, सयाजए, एो कुज्जे, एो माणी, माहणेत्ति, वच्चे ॥ १ ॥

अर्थ-एम शिष्ये पूछे थके हवे जगवंत ब्राह्मणादिक चार नामनो यथाक्रमे नेद सहित
 अर्थ कहेंगे. (इतिविरएसवपावकम्मेहिंके०) जेणे प्रकारे सर्व पाप कर्मरंजक्रिया थकी
 निवर्त्या (पिज्जके०) प्रेम ते राग अने (दोसके०) द्वेष ते अप्रीति (कलहके०) कुवचननुं
 बोलनुं (अप्रकाणके०) अन्याख्यान एटले अठता दोषनुं प्रकाशनुं (पेसुन्नके०) पर
 ना गुणनुं अण सहेनुं अने पारका दोषने प्रकाशनुं (परपरिवायके०) पारका दोष बी
 जा आगल प्रकाशवा (अरतिके०) संयमने विषे अरति (रतिके०) असंयम विषया
 दिकने विषे रति (मायामोसके०) परवंचना मृषा अजिक जाषानुं बोलनुं (मिह्मादं
 सणसद्धके०) मिथ्यादर्शन शब्द एटले अतत्त्वने विषे तत्त्वनी बुद्धि तेनेज शब्द कहिए
 ए सर्व थकी (विरएके०) विरत एटले निवर्त्यांठे वली (समिएसहिएके०) पांच समिति
 ए समिता थका ज्ञान दर्शन अने चारित्र सहित प्रवर्ते (सयाजएके०) सदा संयमने
 विषे प्रयत्न करे एटले सावधान थको रहे एवो ठतो (एोकुज्जेके०) कोइना उपर क्रोध
 नकरे तथा (एोमाणीके०) अजिमान रहित होय उपलक्षणथकी माया तथा लोभरहित
 एवा गुणे सहितजे होय ते (माहणेत्तिवच्चेके०) माहण एटले ब्राह्मण जाणवा ॥ १ ॥

॥ दीपिका—इति पृष्ठे जगवान् माहनादीनां चतुर्णामभिधानानामर्थमाचष्टे । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिर्विरतः सर्वपापकर्मन्यस्तथा प्रेम रागः द्वेषोऽप्रीतिरूपः कलहोरादिः अन्याख्यानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणमत्सरेण तद्वेषोदघटनं । परपरिवादः काका परदोषापादनं अरतिः संयमे रतिर्विषयेषु । माया परवंचनं मृषावादोऽसदर्थानिधानं मिथ्यादर्शनं तत्त्वेऽतत्त्वमतत्त्वेच तत्त्वमिति मतिः । तदेव शब्दं एतेन्योविरतः । तथा समितः संगतः पंचसमितिनिः सहितोद्धानादिनिः सदा यत्तः संयमे कस्यापि न कुप्येत नापि मानी । उपलक्षणात् मायालोचनान्यामपि निवृत्तइत्यादि गुणकल्पितः साधुर्माहनइति वाच्यः ॥ २ ॥

॥ टीका—इत्येवं पृष्ठोजगवान् ब्राह्मणादीनां चतुर्णामप्यभिधानानां कथंचिन्नेदाभिज्ञानां यथाक्रमं प्रवृत्तिनिमित्तमाह । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिः सन् विरतोनिवृत्तः सर्वेभ्यः पापकर्मैभ्यः सावधानुष्ठानरूपेभ्यः सतथा तथा प्रेम रागानिष्वंगलक्षणां द्वेषोऽप्रीतिलक्षणाः कलहो द्वं द्वाधिकरणमन्याख्यानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणासहनतया तद्वेषोदघटनमितियावत् । परस्य परवादः काकापरदोषापादनं अरतिश्चित्तोद्वेगलक्षणा संयमे तथा रतिर्विषयानिष्वंगोमाया परवंचनतया कुटिलमतिर्मृषावादोऽसदर्थानिधानं गामश्वं ब्रुवतो न वति मिथ्यादर्शनमतत्त्वे तत्त्वानिनिवेशस्तत्त्वेवा तत्त्वमिति । यथा । एण्डि एण्डि कुणइकयं वेइ एण्डि एण्डि ॥ एण्डिय मोस्को वाउ ठमिहत्तस्सठाणाइइत्यादि । एतदेव शब्दं तस्मिन्स्ततोवा विरतइति । तथा सम्यगितः समितैर्यासमित्यादिनिः पंचनिः समितिनिः समितइत्यर्थः । तथा सह हितेन परमार्थनूतेन वर्ततइति सहितः । यदि वा सहितोयुक्तोद्धानादिनिस्तथा सर्वकालं यतः प्रयतः सत्संयमानुष्ठानेन तदनुष्ठानमपि न कषायैर्निःसारी कुर्यादित्याह । कस्यचिदप्यपकारिणोपि न कुप्येत आक्रुष्टः सन्न क्रोधवशगोनूयात् नापि मानी नवेत् दुष्कृततपोयुक्तोपि न गर्वं विदध्यात् । तथा चोक्तं । जइ सो वि निज्जरमउ, पडिसि-दो अठमाणमहाणेहिं ॥ अवसेसमयछाणा परिहरियवा पयत्तेणं । अस्य चोपलक्षणार्थत्वाद्वागोपि मायालोचनान्मकोन विधेयइत्यादिगुणकलितः साधुर्माहनइति निःशंकं वाच्यइति ॥ २ ॥

एण्डवि समणे अणिसिसे, अणियाणे, आदाणंच, अतिवायं च, मुसावायंच बहिंठंच, कोहंच, माणंच मायंच, लोहंच, पिज्जंच, दोसंच, इच्चैव जउजउ आदाणं अप्पणोपदेसेहेऊ तउतउ आदाण तो पुवं पडिविरते, पाणाइवायाए दंते दविए वोसठकाए समणेत्ति वच्चे ॥३

अर्थ—(एहविसमणे के०) जे माहणना लक्षण कहा ते अंहीं सर्व जाणवा चली
 श्रमणना विशेष कहेते जे (अणिसिए के०) अनाश्रित अप्रतिबंध विहारी तथा
 (अणियाणे के०) नियाणा रहित (आदाणंच के०) कपाय थकी रहित (अतिवायं
 च के०) अतिपातंच एटले जीवहिंसा तथा (मुसावायंचके०) मृषावाद (बहिंठंचके०)
 मैथुन परिग्रह ए सर्वने झ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे एटले मूलगुण
 कहा हवे उत्तर गुण कहेते (कोहंचमाणंचमायंचलोहंच के०) क्रोध मान, माया तथा
 लोभ अने (पिज्झंच के०) प्रेम शब्दे राग (दोसंच के०) द्वेष एने पण सम्यक् प्रकारें संसारना
 कारण जाणीने परिहरे (इत्थेव के०) एरीते (जउजउ के०) जे जे (आदाणाउ के०)
 कर्मनो बंध (अप्पणोपदेसेहेऊ के०) जे थकी पोताना आत्माने प्रदोष हेतु एटले अ
 वगुणना कारण देखे (तउतउआदाणतो के०) ते ते सावधानुष्ठान थकी चारित्रिउ
 (पुवंपडिविरते के०) पूर्वेज एटले आगल थकीज आत्म हित वांढतो थको विरति
 करे (पाणाइवायाए के०) प्राणातिपात नकरे एवो ठतो (दंतं के०) दांत एटले इंडि
 यनो दमनार (दविए के०) इविक एटले मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाए के०) निष्प्र
 तिकर्म शरीरवालो एटले शरीरनी शुश्रूषायें रहित (समणेत्तिवच्चे के०) एवा गुणे स
 हित विशिष्ट श्रमण कहेवो. ॥ ३ ॥

॥ दिपीका—अत्रापि पूर्वोक्तगुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतज्जुणयुक्तेना
 पि नाव्यमित्याह । अनिश्रितोऽप्रतिबद्धशरीरादौ अनिदानोनिराकाङ्क्षः । आदानं कपायः
 परिग्रहोवा अतिपातोहिंसा मृषावादं बहिष्ठं मैथुनं । उक्तमूलगुणाः । उत्तरगुणानाह ।
 क्रोधं मानं मायां लोभं च प्रेम द्वेषं च इत्यादिकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवं यतो
 यतः कर्मोपादानादपायं पश्यति प्रहेपहेतुंश्च ततस्ततोहिंसादिकादानात्पूर्वमेव प्रतिविरतो
 नवेत् विरतिं कुर्यादित्यर्थः । एवं नूतोदांतः शुद्धोऽव्यनूतोऽव्युत्सृष्टकायः श्रमणोवाच्यः ॥३॥

॥ टीका—सांप्रतं श्रमणशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमुज्जावयन्नाह । अत्राप्यनंतरोक्ते विरत्या
 दिके गुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतज्जुणयुक्तेनापि नाव्यमित्याह । निश्चये
 नाधिक्येन चाश्रितोनिश्रितः ननिश्रितोऽनिश्रितः क्वचिन्नरीरादावप्यप्रतिबद्धस्तथा न वि
 द्यते निदानमस्येत्यनिदानोनिराकाङ्क्षोऽशेषकर्मह्यार्थी संयमानुष्ठाने प्रवर्तते तथा दीय
 ते स्वीक्रियते ऽष्टप्रकारं कर्म येन तदादानं कपायः परिग्रहः सावधानुष्ठानं वा तथाऽ
 तिपातनमतिपातः प्राणातिपातइत्यर्थः । तं च प्राणातिपातं जपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्या
 नपरिज्ञया परिहरेदेवमन्यत्रापि क्रिया योजनीया । तथा मृषावादोऽलीकवादस्तं च तथा
 बहिष्ठं मैथुनपरिग्रहौ तौच सम्यक् परिज्ञाय परिहरेत् । उक्तमूलगुणाः । उत्तरगुणान

धिकृत्याह । क्रोधमप्रीतिलक्षणं मानं स्तंजात्मकं मायां च परवंचनात्मकां लोचं मूर्खस्य
जावं तथा प्रेमानिष्वंगलक्षणं तथा द्वेषं स्वपरात्मनोर्बाधारूपमित्यादिकं संसारावतरणमा
र्गं मोक्षाध्वनोपध्वंसकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवमन्यस्मादपि यतोयतः कर्मोपाद
नादिहामुत्र चानर्थहेतोरत्मनोपायं पश्यति प्रदेषहेतूँश्च ततस्ततः प्राणातिपातादिकादन
र्थदंडदानात् पूर्वमेवानागतमेवात्महितमिहान् प्रतिविरतो जवेत् सर्वस्मादनर्थहेतुनूताड
नयलोकविरुद्धा सावधानुष्ठानान्मुमुक्षुर्विरतिं कुर्यात् । यश्चैवं नूतोदांतः शुद्धोऽव्यनू
तो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायः स श्रमणो वाच्यः ॥ ३ ॥

एतवि निस्कू अणुन्नए, विणीए, नामए दंते दविए, वोसछका
ए, संविधुणीय विरूवरूवे, परीसहोवसग्गे, अण्णजोगसुद्धा
दाणे, उवठिए, छिअप्पा, संखाए परदत्तनोई निस्कूत्ति वच्चे ॥४॥

अर्थ—हवे निहु शब्दनो विशेष कहेले (एतवि निस्कू के०) अंहीयां निहुने विषे
पण जे पूर्वे ब्राह्मण श्रमणना गुण कह्या ते सर्व जाणवा अने वली अनेरा विशेष
कहेले (अणुन्नए के०) अनिमान रहित (विणीए के०) विनीत एटले विनयवंत (ना
मए के०) संयमने विषे आत्मानो नमाड नार (दंतेदविएवोसछकाए के०) ए त्रण श
ब्दना अर्थ पूर्ववत् जाणवा (संविधुणीय के०) सम्यक् प्रकारे सहन करे शुं सहन
करे ते कहेले (विरूवरूवे के०) विरूपरूप एटले अनुकूल प्रतिकूल एवा नाना प्रकार
ना (परीसहोवसग्गे के०) उपसर्ग परीसहने सहन करे तथा (अण्णजोगसुद्धादाणे
के०) अध्यात्मयोगे करी निर्मल चित्तने परिणामे शुद्ध चारित्रवंत थको (उवठिए
के०) उपस्थित एटले चारित्रने विषे उठयो सावधान थयो (छिअप्पाके०) परीसह
उपसर्गे करी अंगजीतले जेहनो आत्मा (संखाए के०) संसारनी असारता बोधिनुं
डुर्लभ पणु जाणतो (परदत्तनोई के०) पारका दीधेला आहारनुं जमनार एटले नि
दोष आहारी (निस्कूत्तिवच्चे के०) एवाने निहु कहेवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि पूर्वोक्तमाहनशब्दप्रवृत्तिहेतवोत्रापि निहुशब्दप्रवृत्तिहेतवस्तएव
ज्ञेयाः । अमी चान्ये अनुन्नतोमदरहितोनावनीतो नदीनः दांतो विनयेन नामको गुर्वादौ
प्रद्वोऽव्यनूतव्युत्सृष्टकायः सम्यक् विधूयापनीय विरूपान् नानाविधान् परीषहोपसर्गा
न् । परीषहा षाविंशतिः उपसर्गादेवादि कृतास्तद्धिधूननं सम्यक् सहनं अध्यात्मयोगेन
शुचचेतसा शुद्धं आदानं चारित्रं यस्य स तथा सम्यगुद्भितः संयमोद्यतः स्थितो मोक्ष

मार्गे अत्मा यस्य सस्थितात्मा संख्याय ज्ञात्वा संसारासारतां परदत्तनोजी एवंगुण
युतो निहृवाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका-सांप्रतं निहृशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमधिकृत्याह । अत्रापीति । ये ते पूर्वमुक्ताः पापकर्मविरत्यादयो माह्नशब्दप्रवृत्तिहेतवोऽत्रापि निहृशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्ते तएवावगंतव्याः । अमी चान्ये । तद्यथा । न उन्नतोऽनुन्नतः शरीरेणोद्धितः नावोन्नतस्त्वनिमानग्रहग्रस्तस्तत्प्रतिषेधात्तपोनिर्जरां मदमपि न विधत्ते । विनीतात्मतया प्रश्रयवान् यतएतदेवाह । विनयालंक्रुतो गुर्वादावादेशदानोद्यतोऽन्यदा वात्मानं नामयतीति नामकः सदा गुर्वादौ प्रद्वोजवति । विनयेन चाष्टप्रकारं कर्म नामयति वैयावृत्योद्यतोऽशेषमप्यपनयतीत्यर्थः । तथा दांतं इन्द्रियनोऽन्द्रियान्यां तथा शुद्धात्मा शुद्धव्यञ्जुतो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायश्च परित्यक्तदेहश्च । यत्करोति तद्वर्जयति । सम्यक् विधूयापनीय विरूपरूपान् नानारूपाननुकूलप्रतिकूलानुच्चावचान् द्वाविंशतिपरीषद्धान् तथा दिव्यादिकानुपसर्गांश्चेति । तद्विधूननं तु यत्तेषां सम्यक् सहनं तैरपराजितता परीषद्होपसर्गांश्च विधूयाध्यात्मयोगेन सुप्रणिहितांतःकरणतया धर्मध्यानेन शुद्धमवदातमादानं चरित्रं यस्य संशुद्धादानोजवति । तथा सम्यगुद्धानेन सञ्चारित्रोद्यमेनोद्धितस्तथा स्थितो मोक्षाध्वनि व्यवस्थितः परीषद्होपसर्गैरप्यधृष्यध्यात्मा यस्य सस्थितात्मा तथा संख्याय परिज्ञायाऽसारतां संसारांतस्य दुष्प्रापतां कर्मजुमेर्बोधेः सुदुर्लभत्वं चावाप्य च सकलां संसारोत्तरणसामग्रीं सत्संयमकरणोद्यतः परैर्गृहस्थैरात्मार्थं निर्वर्तितमाहारजातं तैर्दत्तं नोक्तुं शीलमस्य परदत्तनोजी सएवं गुणकलितो निहृरिति वाच्यः ॥ ४ ॥

एववि णिगंगे, एगे, एगविऊ बुद्धे, संबिन्नसोए सुसंजते सुसमिते, सुसामाए, आयवायपत्ते, विऊ उह्ववि सोयपलि चिन्ने, एोपूयणसक्कारलान्छी, धम्मघी धम्मविऊ णियोगपडि वन्ने, समियंचरे, दंते दविए, वोसक्काए निगंगेति वच्चे, ॥ ५ ॥

अर्थ- (एवविणिगंगेके०) हवे निग्रंथनो विशेष कहेते. अंहींयां पण पूर्वला गुण सर्व जेवा वलीजे विशेष गुणते ते कहेते (एगेके०) एकलो राग द्वेष रहित तथा (एगविऊबुद्धेके०) पोताने एकलोज जाणे एटले संसारमां महारो कोइ संबंधी नथी एवो बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण (संबिन्नसोएके०) सम्यक् प्रकारें जेणे आश्रवने ठेद्योते तथा (सुसंजतेके०) सुसंयत एटले काढवानी परें गुप्तेडिय (सुसमितेके०) रुडी समितिए करी समितो (सुसामाएके०) सुसामाधिकवंत एटले जेने शत्रु मित्र समानते

(आयवायपत्तेके०) आत्म वादे पढोतो एटले आत्माने वादे उपयोग लहण जी व असंख्य प्रदेशी जीव संकोच विकाशनो नजनार ड्व्यं पर्यायरूप नित्यानित्य चेद निन्न पोताना करेला कर्मनुं नोगवनार इत्यादिक आत्मवादे पढोतो एटले आत्म तत्वनो जाण (विकके०) तथा विद्वान् पंडित शुद्धमार्गनो जाण (दुहउविसोयप लिङ्गिन्नेके०) तथा ड्व्य अने जावना चेदे करी बन्ने प्रकारना आश्रव रूपिया स्रोत जेणे परिठेद्याले तथा (णोपूयणसत्कारलान्छीके०) पूजा सत्कारना लाननो अर्थी न थाय किंतु निर्झरानो अर्थी थाय (धम्मछीके०) धर्मनो अर्थी (धम्मविकके०) धर्म नो जाण शुद्धमार्गनो गवेषण हार (णियोगपडिवन्नेके०) नियोगप्रतिपन्न एटले मो क्षमार्गे पढोतो एवो ठतो (समियंचरेके०) समता आचरे एवो थको (दंतेदविएवोस छकाएके०) दांत ड्विक वोसछकाए तेने (निगंथेत्तिवच्चेके०) निग्रंथ कहेवो ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथोवाच्यः । अमी चान्ये गुणाः । एकोरा गदेषरहितः । एकमेव परलोकगामितयात्मानं वेत्तीत्येकवित् बुद्धस्तत्त्वज्ञः सम्यक् विज्ञा नि जावस्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन ससंखिन्नस्रोताः सुसंयतः सुसमितः समितिनिः सुष्ठु सामायिकं समजावोयस्य स तथा आत्मवादप्राप्तः सम्यगात्मस्वरूपवेदी विद्वान् ज्ञातसर्वपदार्थः द्विधा ड्व्यतोजावतश्च स्रोतांसि परिष्ठिन्नानि येन सतथा ड्व्यस्रोतांसि विषयेंद्रियप्रवृत्तयः । जावस्रोतांसि तु शब्दादिषु गुणाद्युजेषु रागद्वेषोत्पत्तिः । तानि ये न त्यक्तानि तथा नोपूजासत्कारार्थी तथा धर्मार्थी धर्मवित् नियोगोमोक्षस्तं प्रतिपन्नः समतां चरेत् कुर्यात् दांतोड्व्यनूतोव्युत्सृष्टकायः । एवंनूतः पूर्वोक्तमाहनादिगुणयुतश्च निग्रंथोवाच्यः ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथाऽत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथइति वाच्यः । अमी चान्ये अपदिश्यं ते । तद्यथा । एकोरागदेषरहिततया उजाः । यदिवाऽस्मिन् संसारचक्रवाले पर्यटन्नसुमान् स्वकृतसुखदुःखफलजाक्त्वेनैकस्यैव परलोकगमनतया सदैककएव नवति । तत्रोद्यत विहारी ड्व्यतोप्येककोजावतोपि गह्वांतर्गतस्तु कारणिकोड्व्यतोजाज्योजावतस्त्वेककए व । तथैकमेवात्मानं परलोकगामिनं वेत्तीत्येकवित् न मे कश्चिदुःखपरित्राणकारी सहा योस्तीत्येवमेकवित् । यदिवैकांतेन विदितसंसारस्वजावतया मौनींश्मेव शासनं तथ्यं ना न्यदित्येवं वेत्तीत्येकांतवित् अथवैकोमोक्षः संयमोवा तं वेत्तीति । तथा च बुद्धोऽवगत तत्त्वः सम्यक् विज्ञान्यपनीतानि जावस्रोतांसि संवृतत्वात्कर्माश्रवद्वाराणि येन सतथा सु ष्ठु संयतः कूर्मवत्संयतगात्रोनिर्र्थककायक्रियारहितः सुसंयतस्तथा सुष्ठु पंचनिः समिति निः सम्यगितः प्राप्तोज्ञानादिकं मोक्षमार्गमसौ सुसमितस्तथा सुष्ठु समजावतया सामा

यिकं समशत्रुमित्रजावोयस्य ससुसामायिकः । तथात्मनउपयोगलक्षणस्य जीवस्यासंख्ये
यप्रदेशात्मकस्य संकोचविकाशजाजः स्वकृतफलश्रुजः प्रत्येकसाधारणतया व्यवस्थितस्य
इव्यपर्यायतया नित्यानित्याद्यनंतधर्मात्मकस्य वा वादव्यात्मवादस्तं प्राप्तव्यात्मवादप्राप्तः
सम्यग्यथावस्थितात्मस्वतत्त्ववेदीत्यर्थः । तथा विद्वानवगतसर्वपदार्थस्वजावोन व्यत्ययेन
पदार्थानवगच्छति । यतोयत् कैश्चिदनिधीयते तद्यथैकएवात्मा सर्वस्वजावतया विश्वव्या
पी श्यामाकतंडुलमात्रोऽगुष्ठपर्वपरिमाणोवेत्यादिकोसद्भूतान्युपगमः परिहतोभवति । तथा
विधात्मसद्भावप्रतिपादकस्य प्रमाणस्याजावादित्यनिप्रायः । तथा विधापीति इव्यतोजाव
तश्च । तत्र इव्यस्रोतांसि यथा स्वविषयेष्विंद्रियप्रवृत्तयः । जावस्रोतांसि तु शब्दादिष्वेवा
नुकूलप्रतिकूलेषु रागद्वेषोद्भवस्तान्युजयरूपाण्यपि स्रोतांसि संवृतेन्द्रियतया रागद्वेषाजावा
च्च परिच्छिन्नानि स्रोतांसि येन परिच्छिन्नस्रोतास्तथानपूजासत्कारलानार्थी किंतु निर्ज
रापेक्षी सर्वास्तपश्चरणादिकाः क्रियाविदधति । एतदेव दर्शयति । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्ते
नार्थः सएवार्थोधर्मार्थः सविद्यते यस्यासौ धर्मार्थीति । किमिति । इदमुक्तं भवति । नपूजा
द्यर्थं क्रियासु प्रवर्तते अपितु धर्मार्थीति । किमिति । यतो धर्मं यथावत्तत्फलानि च स्वर्गा
वासिलक्षणानि सम्यक् वेत्ति धर्मं च सम्यक् ज्ञानतः । यत्करोति तद्दर्शयति । नियोगो
मोक्षमार्गः सत्संयमोवा तं सर्वात्मना जावतः (प्रतिपन्ननियोगपडिवन्नोति) तथाविधश्च
यत्कुर्यात् तदाह । (समियंति) समतां समजावरूपां वा शीतचंदनकल्पां चरेत् सतत
मनुतिष्ठेत् । किंचूतः सन्नाह । दांतोऽव्यजुतोव्युत्सृष्टकायश्चैतज्जुणसमन्वितः सन् यत्पूर्वो
क्तमाह्नश्रमणजिह्मशब्दानां प्रवृत्तिनिमित्तं तत्समन्वितश्च निग्रंथइति वाच्यः । तेपि मा
हनादयः शब्दानिग्रंथशब्दप्रवृत्तिनिमित्ताअविनाजाविनोभवन्ति । सर्वेप्येते निन्नव्यंजनाअ
पि कथंचिदेकार्थाइति ॥ ५ ॥

से एवमेव जमह जाणहं जयंतारो तिबेमि ॥ ६ ॥ इतिखोडस

मं गाहानामक्षयणं सम्मतं ॥ पढमो सुअस्कंधो सम्मतो ॥ १ ॥

अर्थ—हवे श्रीसुधर्म स्वामी जंबू प्रनृति साधु प्रत्ये कहेढे के (सेएवमेवजाणहंजम
ह के०) तमे एम जाणोके जे में कह्यो ते निश्चे करी सत्य ठे एम जाणो कारणके
हुं सर्वज्ञानी आझायें कहुंहुं. ते सर्वज्ञ नगवंत तीर्थकर देव परोपकारी केवाढे तोके (ज
यंतारो के०) महानय थकी राखनारढे माटे तेमना कहेजा वचन हुं तमने कहुंहुं. तिबे
मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. एरीते श्रीसुधर्म स्वामियें जंबूस्वामि प्रत्ये कह्यो. ए गाहाना
मे सोलमां अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो. इति श्रीसुयगडांग सूत्रना प्रथम श्रुतस्कंधनो
बाजावबोध लेख्यार्थ समाप्तः ॥

॥ वीपिका—एते चत्वारोनिन्नाथपि कथंचिदेकार्थाऽस्ति । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । सेतत् यन्मयोक्तं एवमेव जानीत यूयं यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया वक्षिम् । नच नतोगवं जयात्रातारोवा सर्वज्ञाश्चन्यथा वदन्ति अतोमदुक्तमेवमेवावगच्छतेति । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत्. ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीतपागच्छाधिराजश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्य हर्षकुलपंडितप्रणीतायां सूत्रकृतांगदीपिकायां गाथाषोडशाख्यं षोडशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारार्थमाह । (सेएवमेवजाणहइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिप्रचृतीनुद्दिश्येदमाह । सेइति । तद्यन्मया कथितमेव जानीत यूयं । नान्योमद्वचसि विकल्पोविधेयः । यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया ब्रवीमि । नच सर्वज्ञानगवंतः परहितैकरता जयात्रातारोरागदेषमोहान्यतरकारणान्नावादन्यथा ब्रुवते । अतोयन्मयाऽऽदितः प्रचृति कथितं तदेवमेवावगच्छेदिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोनुगमः सांप्रतं नयास्ते च नैगमादयः सप्त । नैगमस्य सामान्यविशेषात्मतया संग्रहव्यवहारप्रवेशात्संग्रहादयः षट् । समनिरूढेर्बन्तयोः शब्दनयप्रवेशान्नैगमसंग्रहव्यवहारर्जुसूत्रशब्दाः पंच । नैगमनस्याप्यंतर्जावाच्चत्वारोव्यवहारस्यापि । सामान्यरूपविशेषतया सामान्यविशेषात्मनोः संग्रहर्जुसूत्रयोरंतर्जावात्संग्रहर्जुसूत्रशब्दास्त्रयस्तेपि च इव्यास्तिकपर्यायास्तिकांतर्जावाद्ब्यास्तिकपर्यायास्तिकानिधानौ द्वौ नयौ । यदि वा सर्वेषामेव ज्ञानक्रिययोरंतर्जावात् ज्ञानक्रियानिधानौ द्वौ तत्रापि ज्ञाननयोज्ञानमेव प्रधानमाह क्रियानयश्च क्रियामिति । नयानांच प्रत्येकं मिथ्यादृष्टित्वाज्ज्ञानक्रियाश्च परस्परापेक्षतया मोहांगत्वाहुनयमात्रप्रधानं । तच्चोन्नयं सत्क्रियोपेते साधौ नवतीति । तथाचोक्तं । णायम्मिगिणिहयवे, अगिणिहयवंमि चेव अणंमि ॥ जइ यवमेव इति जो उवएसो सो नउ नाम ॥ १ ॥ सवेसिं पि णयाणं, बहुविहवत्तवयं णिसामेत्ता ॥ तं सव्वनयविसुद्धं जं चरणगुणघीउं साहुत्ति ॥ ६ ॥ समाप्तं षोडशाख्यं षोडशमध्ययनं तत्समाप्तौ च समाप्तः प्रथमः श्रुतस्कंधश्च ॥

॥ इति श्रीद्वितीये सूत्रकृतांगे, गुर्जरनाषासहितः
श्रीहर्षकुलकृतदीपिकायुक्तः शीलंगाचार्यकृतटी
कासंगुतश्च, प्रथमः श्रुतस्कंधः समाप्तः ॥

ॐ नमो श्री वीतरागाय .

अथश्री द्वितीय सूत्ररुतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधस्य बालावबोध

दीपिकासहितस्य टीकायुतस्य प्रारंभः

मूल गद्य--सुयं मे आउसंतेणं जगवया एवं मस्काय इह खलु पोंन्नीए
णामञ्जयणे तस्सणं अयमठे पस्सते ॥१॥ से जहा णामए पुस्करिणी सिया
बहुउदगा बहुसेया बहुपुस्कला लद्धा पुंन्नीकिणी पासादिया दरिस
णिया अन्निरूवा पडिरूवा ॥२॥ तीसेणं पुस्करिणीए तच्च तच्च देसे देसे त
हिं तहिं बह्वे पउमवरपोंन्नीया बुइया अणुपुबुद्धिया ऊसिया रुइलावन्न
मंता गंधमंता रसमंता फासमंता पासादिया दरिसणिया अन्निरूवा पडि
रूवा ॥३॥ तीसेणं पुस्करिणीए बहुमञ्जदेसजाए एगेमहं पउमवरपोंन्नीए बु
इए अणुपुबुद्धिए उस्सिते रुइले वन्नमंते गंधमंते रसमंते फासमंते पासा
दीए जावपडिरूवे ॥ ४ ॥ सवावंतिचणं तीसेणं पुस्करिणीए तच्च तच्च देसे
देसे तहिं तहिं बह्वे पउमवरपोंन्नीया बुइया अणुपुबुद्धिया ऊसिया रुइ
ला जावपडिरूवा सवावंतिचणं तीसेणं पुस्करिणीए बहुमञ्जदेसजाए ए
गं महं पउमवरपोंन्नीए बुइए अणुपुबुद्धिए जावपडिरूवे ॥५॥ अह पुरिसे
पुरिब्बिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुस्करिणी तीसे पुस्करिणीए तीरे ठिच्चा पासं
ति तं महं एगं पउमवरपोंन्नीयं अणुपुबुद्धियं ऊसियं जावपडिरूवं तएणं
सें पुरिसे एवं वयासि अहमंसी पुरिसे खेयन्ने कुसले पंन्ति वियत्ते मेहा
वी अवाले मग्गत्ते मग्गविऊ मग्गस्सगतिपराकमस्स अहमेयं पउमव
रपोंन्नीयं उन्निक्खिस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे अन्निकमेति तं पुस्क
रिणी जावंजावंचणं अन्निकमेइ तावंतावंचणं महंते उदए महंते सेए
पहीणे तीरं अपत्ते पउमपरपोंन्नीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोस्क
रिणीए सेयंसि निसस्से पढमे पुरिसजाए ॥ ६ ॥

अर्थ--हवे श्री सुधर्म स्वामि जंबू स्वामि प्रत्ये कहेवे (सुयंमेआउसंतेणं के०)

सांजल्युं ठे में आयुष्यवंत एवा (जगवया के०) जगवंते (एवमस्काय के०)
 एम कल्युं ठे (इह के०) ए वचन थकी सुयगडांगने बीजे श्रुतस्कंधे (खलु)
 ए शब्द वाक्यालंकारने अर्थे (पौंमरीएणामश्रयणे के०) पुंमरीक नामे अध्ययन
 ते पुंमरीक कमलनी उपमायें अशे (तस्सणं के०) ते कारणे एवो नाम कह्यो
 तेनुं (अयमठेपसुते के०) एजे आगल कहेसो ते अर्थे जाणवो ॥ १ ॥ (सेज
 हाणामए के०) ते जेमठे तेम कहेवो. नाम इति संजावनाने अर्थेठे. जेम कोइ एक
 (पुस्करिणीसिया के०) पुष्करणी एटले कमल सहित वावडीठे ते केवीठे तोके (ब
 हुउदगाके०) घणो अगाध जेमां पाणीठे (बहुसेयाके०) घणो जेमां कर्दमठे (बहुपुस्क
 लाल-रुद्रा के०) घणो पुष्करणी पणो संपूर्णठे अर्थात् पुष्करणीनो अर्थे जेणे लाधोठे
 एटले जेवो नाम तेवा परिणामे एवी (पुंमरिकिणी के०) पुंमरिकिणी एटले श्वेत क
 मल सहित वावडीठे (पासादिया के०) निर्मल जले करीने प्रसन्न चित्त कारणीठे
 (दरिसणिया के०) घणा लोकने देखवा योग्यठे (अनिरूवा के०) जेने विषे सर्व
 काल हंस चक्रवाक गजमहिषादि रूपठे ते कारणे अनिरूपठे (पडिरूवा के०) स्वच्छ
 जाव थकी सर्व रूप प्रत्ये वंचेठे ते माटे प्रतिरूपठे ॥ २ ॥ (तीसेणंपुस्करिणीए
 के०) ते पुष्करणीने विषे (तत्ततत्तदेसेदेसे के०) त्यां त्यां ते ते प्रदेशे (तद्धितद्धिंब
 हवेपउमरपौंमरीयाबुइया के०) त्यां त्यां घणा प्रधान पुंमरीक नामे पद्म एटले कमल
 जगवंत श्रीमहावीर देवे कह्याठे (अणुपुबुठिया के०) ते कमल आनुपूर्वियें उठया (ऊ
 सियाके०) पाणी थकी उपर वर्त्तेठे (रुइलाके०) दीपता (वन्नमंताके०) प्रधान वर्ण
 वाला कमलठे (गंधमंता के०) सुगंधवाला (रसमंता के०) रसवाला (फासमं
 ता के०) सुकोमल स्पर्श सहित ठे (पासादिया के०) प्रासादनीक प्रसन्नचित्तकार
 णीक (दरिसणिया के०) लोकने देखवा योग्य (अनिरूवा के०) अनिरूप (पडि
 रूवा के०) प्रतिरूप ॥ ३ ॥ (तीसेणंपुस्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विषे (बहुमश्र
 देसजाए के०) घणा मध्य प्रदेशना जागने विचाले (एगेमहंपउमवरपौंमरीएबुइए के०)
 एक महोदुं प्रधान पौंमरीक नामा कमल बोळ्युंठे (अणुपुबुठिए के०) ते आनुपूर्वियें
 चडती चडती पांखडीयें करी उठयोठे उस्सिते रुइले वसुमंते गंधमंते रसमंते फासमं
 ते पासादीए जाव पडिरूवे एम यावत् प्रतिरूप सुधीना अर्थे पूर्ववत् जाणवा ॥ ४ ॥
 (सवावंतिचणं के०) इत्यादिक सर्व समग्र जाव एं एवे वाक्यालंकारे जाणवा (तीसे
 णंपुस्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विषे (तत्ततत्तदेसेदेसे के०) त्यां त्यां प्रदेशे एटले
 एवा समग्रजागने विषे (तद्धितद्धिंबहवेपउमवरपौंमरीयाबुइयाके०) त्यां त्यां पूर्वोक्त गुण
 सहित एवा घणा पुंमरीक कमल बोढ्याठे ते सर्व अणुपुबुठिया ऊसिया रुइला जावपडि

रूवा सद्वावन्तिचणं इत्यादिक उपमायें जाणवा (तीसेणंपुस्करिणीएबहुमझदेसजाएके०)
 ते पुष्करणीना बहु मध्यदेश जागने विषे (एगंमहं के०) एक महोटुं (पउमवरपोंमरि
 एबुइए के०) प्रधान पौंमरिक कमल बोव्योळे अणुपुबुछिए जावपडिरूवे सुधी अर्थ
 पूर्वे लखाइ गयुंळे ॥५॥ (अहपुरिसेके०) अथ हवे एक पुरुष (पुरिन्निमाउदिसाउके०)
 पूर्वदिशा थकी (आगम्मके०) आवीने (तंके०) ते (पुस्करिणीके०) पुष्करणी (तीसे
 पुस्करिणीएके०) तेपुष्करणीना (तीरेविच्चाके०) तीरने विषे उजो रहीने (तंमहंएगंपउमवर
 पोंमरीयंके०) ते महोटुं एक पौंमरीक कमल पूर्वोक्त गुण सहित तेने (पासंतिके०) देखे ते क
 मलकेवो तोके अणुपुबुछियं उस्सियं जावपडिरूवं इत्यादिकना अर्थ पूर्वे लखाइ गयाळे
 एवी शोना सहित ते पौंमरीक कमलने देखीने (तत्तेणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०)
 ते पुरुष (एवंवयासि के०) एम बोव्यो छुं बोव्यो ते कहेळे (अहमंसीपुरिसे के०)
 हुं पुरुषहुं परंतु केवोहुं तोके (खेयन्ने के०) परपीडानो जाण तथा अवसरनो जाण
 हुं (कुसलेपंमिते के०) दाह्यो पंमितहुं (वियत्ते के०) विवेक युक्त (मेहावी के०)
 परिणत बुद्धिवालो हुं (अबाले के०) बाल पणा रहित (मग्गळे के०) मार्गस्थ ए
 टले मार्गने विषे स्थित रह्यो (मग्गविज्ज के०) रुडा मार्गनो जाण (मग्गस्सगति
 के०) मार्गनी गतिना (पराक्रमस्सू के०) पराक्रम तेनो जाणहुं (अहमेयंके०) तेज
 णी हुं ए (पउमवरपोंमरीयंके०) प्रधान पौंमरीक कमलने ए पुष्करणी थकी (उन्नि
 स्किस्सामित्ति के०) उद्दरीश (कट्टु के०) एम करीने (इतिवच्चा के०) ए पूर्वो
 क्त वचन बोलतो जेटले (सेपुरिसे के०) ते पुरुष (अजिक्कमेति के०) पुष्करणी
 मांहे प्रवेश करेळे (तंपुस्करिणीके०) ते पुष्करिणी मांहे (जावंजावंचणंअजिक्कमेइके०)
 जेम जेम जायळे अतिक्रमेळे (तावंतावंचणंके०) तेम तेम ते पुरुष पुष्करणी मांहे (महंते
 उदए के०) महोटा अगाध पाणीने विषे (महंतेसेए के०) घणा कादवने विषे (प
 हीणेतीरं के०) एक कांतो मूकी बीजे कांते (अपत्तेके०) अण पहोतों एटले न पहो
 तो अने (पउमवरपोंमरीयंके०) पौंमरीक कमले पण पहोतो नही तेने उद्दरी पण शक्यो
 नही (णोहच्चाए के०) कांते रह्यो नही (णोपाराएके०) पार पण पाम्यो नही कमलपण
 लइ नशक्यो (अंतरापोस्करिणीए के०) विचाले पुष्करणी मांहेज (सेयंसि के०) का
 दवने विषे (निसस्से के०) खुची रह्यो एटले बेहु तीर थकी ज्रष्ट थयो अने कम
 लने पण उद्दरी न शक्यो अने पोते पण कादवमां खुची रह्यो नीकली शक्यो नही
 (पढमेपुरिसजाए के०) एटले प्रथम पुरुष जात जाणवो ॥ ६ ॥

स्य सप्ताध्ययनानि । तेषु प्रथमं पुंडरीकाध्ययनं तस्येदमादिसूत्रं । (सुअंमेइति) श्रुतं
मया आधुष्मता जगवता एवमाख्यातं । इह प्रवचने । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । पौंड
रीकाख्यमध्ययनं पुंडरीकेण श्वेतपद्मेन उपमा यत्र तत्पौंडरीकं । तस्यायमर्थः प्रकृतः ।
एवं वाक्यालंकारे ॥ १ ॥ तद्यथा । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यते पुष्करिणीदृष्टांतः
पुष्कराणि पद्मानि यस्यां सा पुष्करिणी वापी स्यात् । किञ्चूता । बहुदका बहुदकप्रचुरा ।
सीर्यते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां बहुसेया बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा लब्धोनामानु
गतोर्थोयया सा लब्धार्था पुंडरीकिणी श्वेतपद्मप्रचुरा प्रासादिका निर्मला दर्शनीया शो
नना । अजितः सर्वतोरूपाणि हंसचक्रादीनि यस्यां सा तथा प्रतिरूपा प्रतिबिंबवती नि
र्मलत्वात्तस्यां सर्वत्र प्रतिबिंबानि वीक्ष्यते ॥ २ ॥ तस्यां पुष्करिण्यां । तत्रतत्रेति पुंडरी
कैर्व्याप्तिमाह । देशेदेशे इत्यनेन तु एकैकप्रदेशे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु
नास्त्येवासौ प्रदेशोयत्र तानि न संतीति । अथवा अत्यादरज्ञापनाय एकार्थान्येवैता
नि त्रीणि पदानि । तेषु पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मान्येव वराणि पौंडरीकाणि
श्वेतशतपत्राण्युक्तानि आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि उद्भूतानि पंकजले अति
लंघ्य उपरि व्यवस्थितानि रुचिं कांतिं लांतीति रुचिलानि दीप्तिमंति शोचनवर्णगंधरस
स्पर्शवंति प्रासादीयानि दर्शनीयानि अजिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्यां पुष्करि
ण्यां । एवं वाक्यालंकारे । मध्यदेशे एकं पद्मवरमेव पुंडरीकमुक्तं शेषव्याख्या पूर्ववत् ॥ ४ ॥
(सत्त्वावंतिति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मानि तथा सर्व
स्याश्च तस्याबहुमध्यदेशे पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यतइति ॥ ५ ॥ अ
थ पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागम्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा त
तत्पद्मं प्रासादीयादिविशेषणं सपुरुषएवं वक्ष्यमाणं वदेत् । (अहमंसिति) अहमस्मि
पुरुषः कुशलः पंडितः क्षेत्रज्ञोव्यक्तोबाह्यादतिक्रान्तोमेधावी अबालोमध्यमवयामार्ग
स्थः सज्जिराचीर्णमार्गस्थोमार्गवित् मार्गस्थ या गतिर्गमनं तथा पराक्रमं विवक्षितदेश
गमनं तज्ज्ञानातीति मार्गस्थ गतिपराक्रमज्ञः एवंविधोऽहमेतत्पद्मवरपुंडरीकं पुष्करिणी
मध्यस्थं उत्क्षेप्यामि उत्खनिष्यामीति कृत्वा इहागतइत्युक्त्वा सपुरुषस्तां पुष्करिणीम
निक्रामेत् संमुखं गच्छेत् । यावच्च यावच्च तदवतरणेषु संमुखं गच्छेत्तावत्तावच्च । एवं वा
क्यालंकारे । तस्याः पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं महान्ध्रं सेयः कर्दमः । ततः समहाकर्दमोद
काच्यामाकुलः प्रहीणस्तीरं विजक्तिव्यत्ययात्तीराद्भ्रष्टः । अप्राप्तश्च पद्मवरपुंडरीकं । तस्याः
सेयः कर्दमस्तस्मिन्निषण्णोनिमग्नस्तीरपद्मयोरंतरंतरालएव तिष्ठति (नोदच्चाएति) नार्वाकू
तटवर्ती (नोपाराएति) नापि पारगमनाय समर्थः । एवमसावुजयत्रष्टः प्रथमः पुरु
षजातः पुरुषजातीयः ॥ ६ ॥

टीका—प्रथमश्रुतस्कंधानंतरं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानं
 तरश्रुतस्कंधे योर्थः समासतोऽनिहितोऽसावेवानेन श्रुतस्कंधेन सोपपत्तिकोव्यासेनाजि
 धीयते । तएव विधयः सुसंगृहीताजवन्ति येषां समासव्यासाभ्यामनिधानमिति । यदि
 वा पूर्वश्रुतस्कंधोक्तएवार्थोऽनेन दृष्टान्तद्वारेण सुखावगमार्थं प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधे
 नायातस्यास्य श्रुतस्कंधस्य संबंधीनि सप्त महाध्ययनानि प्रतिपाद्यन्ते । महान्ति च ता
 न्यध्ययनानि च पूर्वश्रुतस्कंधाध्ययनेन्योमहत्वादेतेषामिति । तत्र महत्त्वब्दाध्ययनशब्दयो
 र्निर्हेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । एामंठवणा दविए खेत्ते काले तहेव जावेय ॥ एसो खलु म
 ह तंमि निस्केवो बविहो होंति ॥ १ ॥ (एामंठवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्षेत्रका
 लजावात्मकोमहति षड्विधोनिर्हेपोजवत्ति । तत्र नामस्थापने सुज्ञाते इव्यमहदागमतो
 नोआगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु इशरीरजव्यशरीरव्य
 तिरिक्तं सचित्तमिश्रजेदात्रिधा । तत्रापि सचित्तइव्यमहतऔदारिकं शरीरं तत्रौदारिकं योज
 नसहस्रपरिमाणं मत्स्यशरीरं वैक्रियं तु योजनशतसहस्रपरिमाणं । तैजसकार्पणे तु लोका
 काशप्रमाणे । तदेतदौदारिकवैक्रियतैजसकार्मणरूपं चतुर्विधं इव्यं सचित्तमहतचित्तमहत
 समस्तलोकव्याप्यचित्तमहास्कंधः । मिश्रं तु तदेव मत्स्यादिशरीरं क्षेत्रमहत लोकाकाशं
 कालमहत्सर्वाज्ञावमहदौदयिकादिजावरूपतया षोढा । तत्रौदयिकोनावः सर्वसंसा
 रिष्ठु विद्यतइति कृत्वा बव्हाश्रयत्वान्महान् जवति । कालतोप्यसौ त्रिविधः । तद्यथा ।
 अनाद्यपर्यवसितोऽनव्यानामनादिसपर्यवसितोऽनव्यानां सादिसपर्यवसितोनारकादीनामि
 ति । ह्यायिकस्तु केवलज्ञानदर्शनात्मकः साद्यपर्यवसितत्वात्कालतोमहान् ह्यायोपशमि
 कोप्याश्रयबहुत्वादनद्यपर्यवसितत्वाच्च महानिति । औपशमिकोपि दर्शनचारित्रमोहनी
 यानुदयतया शुभजावत्वेन च महान् जवति । पारिणामिकस्तु समस्तजीवाजीवाश्रयम
 हत्वान्महानिति । सान्निपातिकोप्याश्रयबहुत्वादेव महानिति उक्तं । महदध्ययनस्यापि
 नामादिकं षोढानिर्हेपं दर्शयितुं निर्युक्तिरुदाह । “ एामंठवणा दविए खेत्ते काले तहेव
 जावेय ॥ एसो खलु अक्षयणे निस्केवो बविहो होंति ” ॥ २ ॥ (नामंठवणेत्यादि)
 अध्ययनस्य नामादिकः षोढा निर्हेपः । सचान्यत्र न्यक्षेण प्रतिपादितइति नेह प्रतन्य
 ते । अत्रच श्रुतस्कंधे सप्त महाध्ययनानि तेषामाद्यमध्ययनं पौमरीकाख्यं तस्य चोपक्र
 मादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि प्ररूपणीयानि । तथोपक्रमआनुपूर्वी, नाम, प्रमाण, वक्त
 व्यता, र्थाधिकार, समवतार, जेदात्षोढा । तत्र पूर्वानुपूर्व्यां प्रथममिदं पश्चानुपूर्व्यां स
 प्तमगङ्गतायाः श्रेण्याअन्योन्यास्यासोने द्विरूपोने सति पंचाशब्दान्यष्टत्रिंशदधिकानि न
 वन्ति नास्मितु षट् । तत्रापि ह्यायोपशमिके जावे सर्वस्यापि च श्रुतस्य ह्यायोपशमिकत्वा
 त्प्रमाणचिंतायां जीवगुणप्रमाणे वक्तव्यतायां सामान्येन सर्वेष्वध्ययनेषु स्वसमयवक्तव्य

ता । अर्थाधिकारः पौंडरीकोपमया स्वसमयगुणव्यवस्थापनं । समवतारेतु यत्र यत्र स
मवतरति तत्रतत्र लेशतः समवतारितमेवेति । उपक्रमानंतरं निक्षेपः सच नामनिष्पन्ने
निक्षेपे पौंडरीकमित्यस्याध्ययनस्य नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एामंतवणा द
विए, खेत्ते कालेय गणएसंताणे ॥ जावेय अछमे खलु, एिस्केवो पुंडरीयस्य ” ॥ ३ ॥
(एामंतवणेत्यादि) पौंडरीकस्य नामस्थापनाइव्यक्तेत्रकालगणनासंस्थापनजावात्म
कोऽष्टधा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुसुत्वादनादृत्य इव्यपौंडरीकमनिधित्सुराह ।
“ जो जीवो जविउं खलु, उववळ्ळि कामो पुंडरीयस्य ॥ सोदव्वपुंडरीउं, जावंमि विजा
एउं जणिउं ” ॥ ४ ॥ (जोजीवोइत्यादि) यः कश्चित्प्राणधारणलक्षणोजीवोजविष्यतीति
नव्यस्तदेव दर्शयति । उत्पत्तितुकामः समुत्पित्सुस्तथाविधकर्मोदयात्पौंडरीकेषु श्वेतपद्मेषु
वनस्पतिकायविशेषेष्वनंतरजवे जावी सइव्यपौंडरीकः । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जावपौ
ंडरीकं त्वागमतः । पौंडरीकपदार्थइस्तत्र चोपयुक्तइति । एतदेव इव्यपौंडरीकं विशेषत
रं दर्शयितुमाह । “ एगजविएयब-आ, उएय अजिमुहिय नामगोएय ॥ एते तिन देसा,
दव्वंमिय पौंडरीयस्स ” ॥ ५ ॥ एकेन जवेन गतेनानंतरजवएव पौंडरीकेषूत्पत्स्यते स
एकजविकस्तथा तदासन्नतरः पौंडरीकेषु ब-आयुष्कस्ततोप्यासन्नतमोजिमुखनामगोत्रोऽ
नंतरसमयेषु यः पौंडरीकेषूत्पद्यते । अनंतरोक्ताएते त्रयोदेशविशेषाइव्यपौंडरीकेऽवगंत
व्याइति । जूतस्य जाविनोवा जावस्य हि कारणं तु यद्वोके । तद्व्यं तत्त्वज्ञैः सचेतना
चेतनं कथितमिति वचनात् । इहच पुंडरीककंडरीकयोर्त्रात्रोर्महाराजपुत्रयोः सदसदनुष्ठा
नपरायणतया शोचनत्वमवगम्य तदुपमयाऽन्यदपि यज्जोचनं तत्पौंडरीकमितरत्तु कंमकमि
ति । तत्र च नरकवर्जासु तिसृष्वपि गतिषु ये शोचनाः पदार्थास्ते पौंडरीकाः शेषास्तु
कामरीकाइत्येतत्प्रतिपादयन्नाह । “ तेरिहिया मणुस्सा, देवगणा चेव होंति जेय व
रा ॥ ते होंति पुंमरीया, सेसा पुण कंमरीयाउं ” ॥ ६ ॥ (तेरिहियाइत्यादि) कंठ्या
तत्र तिर्यकु प्रधानस्य पौंडरीकत्वप्रतिपादनार्थमाह । “ जलयर अलयर खयरा, जे
पवराचेव होंति कंताय । जे वसजावमणुमया, ते होंति पुंमरीयाउं ” ॥ ७ ॥ जलचरेषु
मत्स्यकरिमकरादयः स्थलचरेषु सिंहादयोबलवर्णरूपादिगुणयुक्ताउरःपरिसर्पे मणिफणि
नोञ्जपरिसर्पेषु नकुजादयः खचरेषु हंसमयूरादयः इत्येवमन्येपि स्वजावेन प्रकृत्या लो
कानुमतास्ते च पौंडरीकाइव प्रधानाजवन्ति । मनुष्यगतौ प्रधानाविष्करणायाह । “ अ
रिहंत चक्रवत्ती जारणविज्जाहरा दसाराय ॥ जे अन्ने इतिमंता, तेहोंति पौंडरीया
उं ॥ ८ ॥ सर्वातिशायिनीं पूजामर्हतीत्यर्हतः । ते निरुपमरूपादिगुणोपेतास्तथा चक्रव
र्तिनः षट्खंडजरतेश्वरास्तथाचारश्रमणाबहुविधैश्वर्यजूतलब्धिकलापोपेतामहातपस्विनस्त
था विद्याधरावैताढ्यपुराधिपतयस्तथा दाशार्हाहरिवंशकुलोद्भवाः । अस्य चोपलक्षणार्थं

त्वादन्येपीद्ववाकादयः परिगृह्यन्ते । एतदेव दर्शयति । ये चान्ये महर्धिमन्तोमहेन्यः को
टीश्वरास्ते सर्वेपि पौंडरीकान्वन्ति । तु शब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् । येचान्ये विद्याक
लापोपेतास्ते पौंडरीकाऽस्ति । सांप्रतं देवगतौ प्रधानस्य पौंडरीकत्वं प्रतिपादयन्नाह । नव
एवश्याणमन्तर, जोतिसवेमाणियाणि देवाणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु, ते होंति पुंडरीयाउ
॥ ९ ॥ नवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकानां चतुर्णां देवनिकायानां मध्ये ये प्रवरा
प्रधानाऽइंइंसामानिकादयस्ते प्रधानाऽस्ति कृत्वा पौंडरीकानिधानान्वन्ति । सांप्रतमचित्त
इव्याणां यत्प्रधानं तत्पौंडरीकत्वप्रतिपादनायाह । “ कंसाणं दूसाणं, मणिमोत्तियसि
लप्पवालमादीणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु ते होंति पौंडरीयाउ ॥ १० ॥ कांस्यानां म
ध्ये जयघंटादीनि दूष्याणां चीनांशुकादीनि मणीनामिंइनीलवैदूर्यपद्मरागादीनि रत्नानि
मौक्तिकानां यान्यनेकवर्णसंस्थानप्रमाणाधिकानि । तथा शिलानां मध्ये पांशुकंबला
दयः शिलास्तीर्थकृष्णान्मानिपेकसिंहासनाधारनूतास्तथा प्रवालानां यानि वर्णादिगुणोपे
तान्यादिग्रहणाज्जात्यचामीकरं तद्विकाराश्चानरणविशेषाः परिगृह्यन्ते । तदेवमनन्तरोक्ता
नि कांस्यादीनि प्रवराणि तानि चित्तपौंडरीकाण्यनिधीयन्तऽस्ति । मिश्रइव्यपौंडरीकं तु ती
र्थकृच्चक्रवर्त्यादयएव प्रधानकटककेयूराद्यलंकारालंकृताऽस्ति । इव्यपौंडरीकानन्तरं क्षेत्र
पौंडरीकानिधित्सयाह । “ जाइं खेत्ताइं खलु, सुहाणुजावाइं होंति लोगंमि ॥ देवकु
रुमादियाइं, ताइं खेत्ताइं पवराइं ” ॥ ११ ॥ (जाइमित्यादि) यानि कानिचिदिह देव
कुर्वादीनि शुचानुजावानि क्षेत्राणि तानि प्रवरणानि पौंडरीकानिधानानि न्वन्ति । सां
प्रतं कालपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ जीवा नवछितीए, कायतितीए य होंति जे पवरा ॥
ते होंति पौंडरीया, अयसेसा कंडरीयाउ ॥ १२ ॥ (जीवाइत्यादि) जीवाः प्राणिनो न
वस्थित्या च ये प्रवराः प्रधानास्ते पौंडरीकान्वन्ति शेषास्त्वप्रधानाः कंमरीकाऽस्ति । तत्र
नवनस्थित्या देवाअनुत्तरोपपातिकाः प्रधानान्वन्ति । तेषां यावज्जवं शुचानुजावत्वात्का
यस्थित्या तु मनुष्याः शुचकर्मसमाचाराः सप्ताष्टनवप्रमाणानि मनुष्येषु पूर्वकोटयायुष्के
ष्वनुपरिवर्त्यानन्तरनवे त्रिषत्योपमायुष्केषूत्पादमनुजुय ततोदेवेषूत्पद्यन्तऽस्ति कृत्वा ततस्ते
कायस्थित्या पौंडरीकान्वन्त्यवशिष्टास्तु कंडरीकाऽस्ति । कालपौंडरीकानन्तरं गणनासंस्था
नपौंडरीकद्वयप्रतिपादनायाह । “ गणणाए रज्जू खलु संठाणं चेव होंति चउरंसं । ए
याइं पौंडरीगाइं होंति सेसाइं इयराइं ” ॥ १३ ॥ (गणणाइत्यादि) गणनया संख्य
या पौंडरीकं चिंत्यमानं दशप्रकारस्य गणितस्य मध्ये रज्जुगणितं प्रधानत्वात्पौंडरीकं ।
दशप्रकारं तु गणितमिदं । परिकम्भुरज्जुरासी, ववहारे तह कलासवसे य ॥ पुगलजावं
तावे, घणे य घणवग्ग वग्गेय । एषां संस्थानानां मध्ये समचतुरस्रं संस्थानं प्रवर
त्वात्पौंडरीकमित्येवमेते ६ अपि पौंडरीके शेषाणि तु परिकर्मादीनि गणितानि न्यग्रो

धपरिमंमलादीनि च संस्थानानि इत्तराणि कंमरीकान्यप्रवराणि नवंतीति यावत् । सांप्र
तं जावपौंमरीकप्रतिपादनानिधित्सयाह । “ उदएयउ वसमिए खलु, खइए य तहा
खउ वसमिए ॥ परिणामसन्निवाए, जे पवरा ते वि ते चे व ॥ १४ ॥ (उदयेइत्या
दि) औदयिके जावे तथौपशमिके ह्यायिकह्यायोपशमिके पारिणामिके सान्निपातिकेच
जावे चिंत्यमानेषु तेषु वा मध्ये ये प्रवराः प्रधानास्तेष्वौदयिकादयोजावास्तएव पौंडरी
काएवावगंतव्यास्तथौदयिके जावे तीर्थकराअनुत्तरोपपातिकसुरास्तथान्येपि सितशतपत्रा
दयः पौंमरीका औपशमिके समस्तोपशांतमोहाः ह्यायिके केवलज्ञानिनः ह्यायोपशमिके
विपुलमतिश्चतुर्दशपूर्ववित्परमावधयोन्यस्ताः समस्तावा पारिणामिके जावे नव्याः सान्निपा
तिके जावे द्विकादिसंयोगाः सिद्धादिषु स्वबुद्ध्या पौंडरीकत्वेन योजनीयाः शेषास्तु कांडरीका
इति । सांप्रतमन्यथाजावपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ अहवावि नाणदंसण, चरित्तविणए
तहेव अज्झण्ये ॥ जे पवरा हेंति मुणी, ते पवरा पुंडरीयाउ ॥ १५ ॥ (अहवेत्यादि) अथवापि
जावपौंडरीकमिदं । तद्यथा । सम्यक्ज्ञाने तथा सम्यग्दर्शने सम्यक्चारित्रज्ञानादिके विनये
तथाऽध्यात्मनि च धर्मध्यानादिके प्रवराः श्रेष्ठामुनयोनवन्ति ते पौंमरीकत्वेनावगंतव्यास्त
तोऽन्ये कंमरीकाइति । तदेवं संनविनमष्टधा पौंडरीकस्य निक्षेपं प्रदर्शयिषुनेह येनाधिकार
स्तमाविर्जावयन्नाह । “ एउं पुण अहिगारो, वणस्सतीकायपुंमरीएणं ॥ जावंमि य सम
एणं, अज्झयणे पुंमरीए य ” ॥ १६ ॥ (एउंपुणेत्यादि) अत्र पुनर्दृष्टांतप्रस्तावे ऽधिकारोव्या
पारः सचित्तिर्यग्योनिकैकेडियवनस्पतिकायइव्यपौंडरीकेन जलरुहेणवा औदयिकजाव
वर्तिना वनस्पतिकायपौंडरीकेण सितशतपत्रेण तथा जावे श्रमणेन सम्यग्दर्शनचारित्रवि
नयाध्यात्ममूर्तिना सत्साधुनाऽस्मिन्नध्ययने पौंडरीकाख्ये ऽधिकारइति । गता निक्षेपनिर्यु
क्तिरधुनासूत्रस्पर्शितकनिर्युक्तेरवसरः । साच सूत्रे सति नवति । सूत्रंच सूत्रानुगमे सचाव
सरप्राप्तोऽतोऽस्वलितादिगुणोपतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयंमेआउसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरं सह सूत्रेण संबंधोवाच्यः । सचायं । (सेएवमेवं जाणह जमहं नयंता
रोत्ति) तमेव देवं जानीत नयस्य त्रातारं । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नवतैवमारव्या
तमादिसूत्रेण च सह संबंधोयं । तद्यथा । यज्ञगवताख्यातं मया च श्रुतं तदुध्येतेत्या
दि । किं तन्नगवताख्यातमित्याह । इह प्रवचने सूत्रकृत् द्वितीयश्रुतस्कंधे वा । खलुशब्दो
वाक्यालंकारे । पौंडरीकानिधानमध्ययनं पौंडरीकेण सितशतपत्रेणात्रोपमा नविष्यतीति
कृत्वाऽतोऽस्याध्ययनस्यपौंडरीकमिति नाम कृतं तस्य चायमर्थः । एमिति वाक्यालंकारे । प्र
ज्ञप्तः प्ररूपितः ॥ १७ ॥ (सेजहत्ति) तद्यथार्थः सच वाक्योपन्यासार्थः । नामशब्दः संजा
वनायां । संजाव्यते पुष्करिणी दृष्टांतः । पुष्कराणि पद्मानि तानि विद्यंते यस्यामसौ पु
ष्करिणी स्यान्नवेदेवंचूता । तद्यथा बहुप्रचुरमगाधमुदकं यस्यां सा बहूदका बहूदकप्रचुरा

तथा सीयंतेऽवबध्यंते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां सा बहुसेया प्रचुरकर्दमा च बहुश्वेतपद्मसज्जावात् स्वहोदकसंनवाच्च बहुश्वेता वा तथा बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा प्रचुरोदकनृतेत्यर्थः । तथा लब्धः प्राप्तः पुष्करिणीशब्दान्वर्थतयार्थोयया सा लब्धार्थाऽथवाऽस्थानमास्था प्रतिष्ठा सा लब्धा यया सा लब्धास्था तथा पौंडरीकाणि श्वेतशतपत्राणि विद्यंते यस्यां सा पौंडरीकिणी । प्रचुरार्थेन मत्वर्थोत्पत्तेर्बहुपद्मेत्यर्थः । तथा प्रसादः प्रसन्नता निर्मलजलता सा विद्यते यस्याः सा प्रसादिका प्रासादावा देवकुलसन्निवेशस्ते विद्यंते यस्यां समंततः प्रासादिका दर्शनीया शोचना सत्संनिवेशतोऽष्टव्या दर्शनयोग्या तथाऽनिमुख्ये च सदावस्थितानि रूपाणि राजहंसचक्रवाकसारसादीनि गजमहिषमृगयूथादीनि वा जलांतर्गतानि वा करिमकरादीनि वा यस्यां साऽनिरूपेति तथा प्रतिरूपाणि प्रतिबिंबानि विद्यंते यस्यां सा प्रतिरूपा । एतदुक्तं नवति । स्वहृत्वात्तस्याः सर्वप्रतिबिंबानि समुपलभ्यंते तदतिशयरूपतया वा लोकेन तत्प्रतिबिंबानि क्रियते सा प्रतिरूपेति । यदिवा (प्रासादीयादरिसणीयाश्चनिरूपापडिरूपति) पर्यायास्त्येते चत्वारोप्यतिशयरमणीयत्वख्यापनार्थमुपात्ताः ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः । एमिति वाक्यालंकारे । तत्र तत्रेत्यनेन वीप्सापदेन पौंडरीकैर्व्यापकत्वमाह । देशेदेशे इत्यनेन त्वेकैकप्रदेशे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु नास्त्येवासौ पुष्करिण्याः प्रदेशोयत्र तानि न संतीति । यदिवा देशेदेशे इत्येतत्प्रत्येकमनिसंबध्यते । तत्रतत्रेति । कोर्थोदेशेदेशे तस्मिंस्तस्मिन्निति चार्थोदेशैकदेश इति । यदिवा अत्यादरख्यापनायैकार्थान्येवैतानि त्रीण्यपि पदानि । तेषु च पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि प्रचुराणि पद्मान्येव वराणि श्रेष्ठानि पौंडरीकाणि पद्मवरपौंडरीकाणि । पद्मग्रहणं तत्रव्याघ्रव्यवहृदार्थं । पौंडरीकग्रहणं श्वेतशतपत्रप्रतिपत्त्यर्थं । वरग्रहणमप्रधाननिवृत्त्यर्थं । तदेवंजूतानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि (बुध्यन्ति) उक्तानि प्रतिपादितानि विद्यंत इत्यर्थः । आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि तथोक्तानि पंकजले अतिलंघ्योपरिव्यवस्थितानि तथा रुचिर्दीप्तिस्तां लांत्यादंदति रुचिलानि सद्दीप्तिमंति तथा शोचनवर्णगंधरसस्पर्शवंति तथा प्रसादीयानि अनिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः सर्वतः पद्मावृतायाः । एमिति वाक्यालंकारे । बहुदेशमध्यजागे निरुपचरितमध्यदेशे एकं महत्पद्मवरपौंडरीकमुक्तमानुपूर्व्येण व्यवस्थितमुत्थितं रुचिलवर्णगंधरसस्पर्शवत् तथा प्रासादीयं दर्शनीयं अनिरूपतरं प्रतिरूपतरमिति ॥ ४ ॥ सांप्रतमेदेवानंतरोक्तं सूत्रद्वयं सत्त्वावत्तिचणंतीत्यनेन विशिष्टमपरं सूत्रद्वयं इष्टव्यं । अस्यायमर्थः (सत्त्वावत्ति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु यथोक्तविशेषणविशिष्टानि बहूनि पद्मानि तथा सर्वस्याश्च तस्याबहुमध्यदेशजागे यथोक्तविशेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यत इति । उच्यत्रापि चः समुच्चये । एमिति वाक्यालंका

रे ॥ ५ ॥ अथानंतरमेवंनूतपुष्करिण्याः पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा तदेतत्पद्मप्रासादादिप्रतिरूपांतविशेषणकलापोपेतं स पुरुषः पूर्वदिग्नागव्यवस्थितएवमिति वक्ष्यमाणनीत्या वदेत् ब्रूयात् । (अहमंसेति) अहमस्मि पुरुषः । किंनूतः कुशलोहिताहितप्रवृत्तिनिपुणस्तथा पापाक्षीनः पंडितोधर्मज्ञो देशकालज्ञः क्षेत्रज्ञोव्यक्तोबालनान्निष्क्रांतः परिणतबुद्धिर्मेधावी प्लवनोत्प्लवनयोरुपायज्ञस्तथा बालोमध्यमवयाः षोडशवर्षोपरिवर्ती मार्गस्थः सन्निराचीर्णमार्गव्यवस्थितस्तथा सन्मार्गज्ञस्तथा मार्गस्थ या गतिर्गमनं वर्तते तथा यत्पराक्रमणं विवक्षितदेशगमनं तज्ज्ञानातीति पराक्रमज्ञः । यदिवा पराक्रमः सामर्थ्यं तज्ज्ञोहमात्मज्ञइत्यर्थः । तदेवंनूतविशेषणकलापोपेतोऽहमेतत्पूर्वोक्तविशेषणकलापोपेतं पद्मवरपौंडरीकं पुष्करिणीमध्यं देशावस्थितमहमुत्क्षेपस्यामीति कृत्वेहागतइत्येतत्पूर्वोक्तं तत्प्रीत्योक्त्वाऽसौपुरुषस्तां पुष्करिणीमनिमुखं क्रामेत् अनिमुखं गृहेद्यावद्यावच्चासौ तदवतरणानिप्रायेणानिमुखं क्रामेत्तावत्तावच्च । एमिति वाक्यालंकारे । तस्याश्च पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं तथा महांश्च सेयः कर्दमस्ततोऽसौ महाकर्दमोदकान्यामाकुलीनूतः प्रहीणस्तद्विवेकेन रहितस्त्यक्त्वा तीरं सुब्व्यत्ययाद्वा तीरात्प्रहीणः प्रचष्टोऽप्राप्तश्च विवक्षितं पद्मवरपौंडरीकं तस्याः पुष्करिण्यास्तस्यां वा यः सेयः कर्दमस्तस्मिन्निषण्णोनिमग्नश्चात्मानमुद्धर्तुमसमर्थस्तस्माच्च तीरादपि प्रचष्टस्ततस्तीरपद्मयोरंतरालएवावतिष्ठते । यतएवमतः (नोहञ्चाएति) नार्वा कृतवर्त्यसौ जवति (नोपाराएति) नापि विवक्षितप्रदेशप्राप्त्या पारगमनाय समर्थोजवति । एवमसावुनयचष्टोमुक्तमुक्तोलीवदनर्थायैव प्रजवतीत्ययं प्रथमः पुरुषएव पुरुषजातः पुरुषजातीयइति ॥ ६ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए अह पुरिसे दक्खिणाउ दिसाउ आगम्म तं पुष्करिणिं तीसे पुष्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पउमवर पौंढरीयं अणुपुबुद्धियं पासादीयं जाव पडिरूवं तंच एह एगं पुरिसजा तं पासंति तं पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपौंढरीयं णोहञ्चाए णोपारा ए अंतरा पोष्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी अहो एं इमे पुरिसे अखेयन्ने अकुसले अपंन्निए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गह्वे णोमग्गविऊ णोमग्गस्सगतिपरक्कमेषु जन्नं एस पुरिसे अहंखेयन्ने अहंकुसले जाव पउमवरपौंढरीयं उन्निक्खिस्सामि णो खलु एयं पउमवरपौंढरीयं एवं उन्निक्खेयवं जहा एं

एस पुरिसे मन्ने ॥ ५ ॥ अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अबाले मग्गत्ते मग्गविऊ मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु अहमेयं पनुमवरपोंमरीयं उन्निक्खिस्सामित्ति कट्ठु इति वच्चा से पुरिसे अज्जिक्कमे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अज्जिक्कमेइ तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए पहीणे तीरं अपत्ते पनुमवरपोंमरीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने दोच्चे पुरिसजाते अहावरे तच्चे पुरिस जाते अह पुरिसे पत्तिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणी ए तीरे छिच्चा पासंति तं एगं महं पनुमवरपोंमरीयं अणुपुबुद्धियं जाव प डिरूवं ते तच्च दोन्नि पुरिसजाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते पनुमवरपों मरीयं णोहच्चाए णोपाराए जाव सेयंसि णिसन्ने तएणंसे पुरिसे एवं वया सी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना अकुसला अपंमिया अवियत्ता अ मेहावी बाला णोमग्गत्ता णोमग्गविऊ णोमग्गस्सगतिपरक्कमस्सु जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पनुमवरपोंमरीयं उन्निक्खिस्सामो नोय खलु एयं पनुमवरपोंमरीयं एवं उन्निक्केतवं जहाणं एए पुरिसा मन्ने अह मंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अबाले मग्गत्ते मग्ग विऊ मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु अहमेयं पनुमवरपोंमरीयं उन्निक्खिस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा सेपुरिसे अज्जिक्कमे तं पुक्करिणिं जाव जावंचणं अज्जिक्कमे तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए जावअंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णि सन्ने तच्चे पुरिसजाए ॥ ६ ॥ अहावरे चउत्ते पुरिसजाए अह पुरिसे उत्तराउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पनुमवरपोंमरीयं अणुपुबुद्धियं जावपडिरूवं ते तच्च तिन्नि पुरिस जाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे एवं वयासी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना जावणोमग्गस्सगतिपरिक्कम स्सु जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पनुमवरपोंमरीयं उन्निक्खिस्सामि

णो खलु एयं पञ्चमवरपौंमरीयं एवं उन्निस्केयवं जहाणं एते पुरिसा मन्ने अहमं
सिपुरिसे खेयन्ने जाव मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु अहमेयं पञ्चमवरपौंमरीयं उन्नि
स्किस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे तं पुस्करिणिं जावजावंचणं अन्निकमे
ताव तावंचणं महंते उदए महंते सेए जाव णिसन्ने चउत्ते पुरिसजाए ॥ ९ ॥

अर्थ- (अहावरे के०) अथ हवे प्रथम पुरुष अनंतर (दोच्चेपुरिसजाए के०)
बीजो पुरुष जात कहेले (अहपुरिसेके०) अथ हवे ए बीजो पुरुष (दक्षिणाउदिसाउ
आगम्म के०) दक्षिण दिशा थकीआव्यो (तंपुस्करिणिके०) ते पुष्करणीने विषे (ती
सेपुस्करिणीएतीरेठिच्चा के०) ते पुष्करणीने कांठे उजो रहीने (तंमहंगंपञ्चमवरपौंमरी
यंके०) ते महोठो प्रधान पौंमरीक कमलने (पासंतिके०) दीठो ते कमल केवोले तो
के अणुपुवुच्चियं पासादीयं जावपडिरूवं) इत्यादिक पूर्ववत् शोचार्थे करी सहित ले (तंच
के०) त्यां ते पुरुषे (एत्थके०) अंहीया (एंगंपुरिसजातंपासंतिके०) एक पुरुष जा
त दीठो (तंपहीणोतीरेके०) ते पुरुष वावडीना काठाथी च्रष्ट (पञ्चमवरपौंमरीयंके०)
प्रधान पुंमरीक कमलने (अपत्तेके०) अण पाम्यो थको (णोहच्चाएके०) वावडीनो
बीजो कांठो अणपाम्यो (णोपाराएके०) कमल उद्धरवाने पण असमर्थ (अंतरापोस्करि
णीएके०) पुष्करणीने विचालें (सेयंसिके०) कादवमांहे (णिसन्नेके०) खुतोले (तए
णंसेपुरिसेके०) तेवार पढी ते पुरुष (तंपुरिसंके०) ते कादवमां खुचेजा पुरुष प्रन्ये (ए
वंवयासीके०) एम कहेवा जागो के (अहोणंइमेपुरिसेके०) अहो हे पुरुष अखेयन्ने
अकुसले अपंनिए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गत्ते णोमग्गवित्त णोमग्गस्स गति
परक्कमस्सु ए नव पदनुं अर्थ सुजजले (जन्नंसपुरिसेके०) जे कारणे ए पुरुष पोता
ना आत्माने (अहंखेयन्नेके०) हुं खेदझुं (अहंकुसलेके०) हुंकुसलहुं (जावपञ्च
मवरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामिके०) इत्यादिक जाणतो यावत् प्रधान पुंमरीक कमल हुं उ
द्धरीश एवा जावे अहीं आव्यो परंतु (णोखलुएयंपञ्चमवरपौंमरीयंके०) निश्चं थकी पुं
मरीक कमल उद्धरी शक्यो नथी अने कादवमांज खुतोले (एवंउन्निस्केयवं जहाणंसपुरि
सेमन्नेके०) जेम तेपुरुष पोताने महोठो माह्यो मानीने कमल उद्धरवा गयो तेज विधिये
ए बीजो पुरुष पण पोताने माने ॥९॥ (अहमंसिपुरिसेके०) हुं पुरुष खेयन्ने कुसले पंनिए
वियत्ते मेहावी अबाले मग्गत्ते मग्गवित्त मग्गस्सगतिपरिक्कमस्सु इत्यादिक पोतामां मा
ह्या पणो मानतो (अहमेयंके०) हुं ए (पञ्चमवरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामित्तिके०) प्रधान पुं
मरीक कमलने उद्धरीश (कट्ठुके०) एमकरी (इतिवच्चा के०) एवं कहीने (सेपुरिसे

के०) ते पुरुष (अन्निकमेतंपुष्करिणिके०) ते पुष्करणीमां चाव्यो (जावजावंचणंअन्निकमेइके०) जेम जेम ते कमल सामो आवीने मांहे प्रवेश कखो (तावतावंचणं के०) तेमतेम (महंतेउदएके०) उंमापाणी मांहे (महंतेसेएके०) महोटा कादवमां हे खूतो (पहीणेतीरंके०) वाव्यनातीर थकी पण त्रष्ट थयो (अपत्तेपउमवरपोंमरीयं के०) अने प्रधान पुंमरीक कमलने पण अण पाम्यो (एोहच्चाएके०) एक कांठा थकी त्रष्ट (एोपाराएके०) अने बीजा कांठाने पण नपाम्यो तथा कमल पण उदरी नशक्यो (अंतरापोरुकरिणीएके०) पुष्करणीने विचाले ज (सेयंसिके०) कादव मांहे (एिसन्ने के०) खूची रह्यो (दोच्चेपुरिसजातेके०) एटले बीजो पुरुष जात कह्यो. ॥ अथ हवे ए बीजो पुरुष कह्यानंतर त्रीजो पुरुष कहेठे ए त्रीजो पुरुष पश्चिमदिशा थकी आवी पुष्करणीने कांठे उजो रहीने आगला पुरुषनी पेरे समस्त वचन बोली कमल उदरवां ने अर्थे पुष्करणीमां प्रवेश कखुं पण ते कमलने उदरी नशक्यो पोते पुष्करणीने अंतराले पाणी अने कादव मांहे खूतो एटले त्रीजो पुरुष जात कह्यो ॥ ७ ॥ हवे चोथो पुरुष उत्तर दिशा थकी आवीने पुष्करणीने तीरे उजो रही आगला त्रण पुरुषनी रीतेज वचन बोली तेमनी पेरेज कमल उदरवाने पुष्करणी मांहे प्रवेश कखो परंतु तेपण कमल उदरी नशक्यो अने वाव्यने अंतरालें ते त्रण पुरुषोनीपेरे कादव मांहेज खूची रह्यो एटले चोथो पुरुष जात कह्यो ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथापरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्ना गादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा पश्यति पद्मं तीरस्थश्च तं पूर्वस्थितं पुरुषमेकं पश्यति । तीराद्त्रष्टं पद्ममप्राप्तं उजयत्रष्टं दृष्ट्वा सदितीयः पुरुषस्तमेवं वदेत् अहोखेदे ! एं वाक्यालंकारे । योर्यं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदङ्गोऽकुशलोऽपंडितोऽव्यक्तोमेधावी बालोन मार्गस्थोनोमार्गङ्गोनोमार्गस्थ गतिपराक्रमङ्गः । यस्मादेषपुरुषः कुशलइत्युक्त्वा पद्ममुत्क्षेप्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृतवान् । नचैतत् पद्ममेवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति जावः । शेषं सुगमं ॥ ७ ॥ ततः (अहमंसीत्यादि) अहमेवास्य पुंडरीकस्योत्क्षेपणे कुशलइतिजावः । शेषं सुगमं (अहावरेतच्चेति) सुगमं । ॥ ७ ॥ (अहावरेचउहेति) सुगमं ॥ ८ ॥

॥ टीका—अथ प्रथमपुरुषादनंतरमपरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथवेति वाक्योपन्यासार्थे । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्नागादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च पुष्करिणीस्तीरे स्थित्वा तत्रस्थश्च पश्यति । महदेकं पद्मवरपौंडरीकमानुपूर्व्येण व्यवस्थितं प्राप्तुं यावत्प्रतिरूपमत्र चास्मिंश्च प्रतीते तीरे व्यवस्थितस्तंच पूर्वव्यवस्थितमेकं पुरुषं

पश्यति । किञ्चूतं । तीरात्परित्रष्टमनवाप्तपद्मवरपौंडरीकमुनयत्रष्टमंतराल एवावसीदंतं च दृष्ट्वा तमेवमवस्थं पुरुषं ततोऽसौ द्वितीयः पुरुषस्तं प्राक्तनं पुरुषमेवं वदेत् ॥ अहोऽस्ति खेदे । सर्वत्र एमिति वाक्यालंकारे । इष्टव्योयोयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदङ्गोऽकुशलोऽपंडितोऽव्यक्तो मेधावी बालो न मार्गस्थो नो मार्गङ्गो नो मार्गस्थ गतिपराक्रमङ्गः । अकुशलत्वादिके कारणमाह । यद्यस्मादेष पुरुष एतत्कृतवान् । यद्यहं खेदङ्गः कुशल इत्यादि जणिता पद्मवरपौंडरीकमुत्क्षेपस्यामीत्येवं प्रतिज्ञातवान् । न चैतत्पद्मवरपौंडरीकमेवमनेन प्रकारेण यथाऽनेनोत्क्षेपुमारब्धं नैवमुत्क्षेपव्यं यथायं पुरुषो मन्यत इति ॥ ४ ॥ ततोऽहमेवा स्योत्क्षेप ए कुशल इति दर्शयितुमाह । (अहमंसीत्यादि) जावदोच्चे पुरिसा जा एति । सुगमं ॥ ५ ॥ तृतीयं पुरुषमधिकृत्याह । (अहावरेतच्चे इत्यादि) सुगमं यावच्चतुर्थः पुरुष जात इति ॥ ६ ॥

अहं निस्कू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव परक्रमसू अन्नतराउ दिसाउ वा अणुदिसाउ वा आगम्म तं पुक्करिणि तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा पा संति तं एगं महंतं पनुमवरपौंडरीयं जावपडिरूवं ते तच्च चत्तारि पुरि सजाए पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव पनुमवर पौंडरीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरापुक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से निस्कू तं एवं वयासी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना जाव णो मग्गस्स गति परक्रमसू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पनुमवरपौंडरीयं उन्निस्किस्सामो णो खलु एयं पनुमवरपौंडरीयं एयं उन्निखेतवं जहा णं एते पुरिसा मन्ने अहमंसि निस्कू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव मग्ग स्स गतिपरक्रमसू अहमेयं पनुमवरपौंडरीयं उन्निस्किस्सामिति कट्ठु इतिवच्चा से निस्कू णो अनिक्कमे तं पुक्करिणि तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा सद्धं कुज्जा उप्पयाहि खलु जो पनुमवरपौंडरीया उप्पया हि अहसे उप्पति ते पनुमवरपौंडरीए ॥ १० ॥ किट्टिए नाए सम णाउसो अट्ठे पुण से जाणितवे जवति जंतैति समणं जगवं महावीरं बह्वे निग्गंथाय निग्गंथीउय वंदंति नमंसंति वंदेत्ता नमंसित्ता एवं वयासि किट्टिए नाए समणाउसो अट्ठं पुण से ण जाणामो स मणाउसोत्ति समणे जगवं महावीरं तेय बह्वे निग्गंथेय निग्गंथीउय आ

मंतेत्ता एवं वयासी हं जोसमणाउसो ते आइस्का मि विजावेमि किट्टेमि
पवेदेमि सअधं सहेउं सनिमित्तं जुज्जो जुज्जो उवदंसेमि सेवेमि ॥ ११ ॥

अर्थ—(अहके०) हवे चोथा पुरुष नंतर पांचमो पुरुष कहेवे ते केवोवे तोके (नि
स्कू के०) निहण शील पचन पाचनादिक सावधानुष्ठान रहित निर्दोष आहार जो
जी (जुहे के०) राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसार समुद्रना तीरनो अर्थी (खेयन्ने
के०) खेदज्ञ एटजे समस्त जीवोना खेदनो जाए (जावपरक्रमसू के०) यावत् मा
गनी गतिना पराक्रमनुं जाए अंही बीजो आगलनो वर्णन सर्व करवो एवो जाए पुरु
षते (अन्नतराउदिसाउवाअणुदिसाउवा के०) अन्य कोइएक दिशा थकी अथवा वि
दिशा थकी (आगम्म के०) आवीने (तंपुस्करिणि के०) ते पुष्करणी (तीसेपुस्करि
णीएतीरेछिच्चा के०) ते पुष्करणीने कांते रहीने (तंगमहंतपउमवरपोंमरीयंके०) ते
एक महोदुं प्रधान पुंमरीक कमलने (पासंति के०) दीगो (जावपडिरूवं के०) ते क
मल ज्यालगे प्रतिरूप सुधी पूर्वे वर्णन करेलुंवे तेवो कमल दीगो (तेतच्चत्तारिपुरिसजा
एपासंति के०) तेणे त्यां चार पुरुषजात पूर्वोक्त चारदिशाना आवेला दीगो ते चारे पु
रुष (पहीणेतीरं के०) वाव्यना तीर थकी चष्ट अने (अपत्तेजावपउमवरपोंमरीयंणो
हच्चाएणोपाराए के०) पुंमरीक कमलने पण यावत् नथी पाम्या (अंतरापुस्करिणीएके०)
वाव्यने विचाले (सेयंसि के०) कादव मांहे (णिसन्ने के०) खुतावे तेने देखीने (तएणंसे
निस्कू के०) तेवार पढी ते निहु साधु (तं के०) ते चार पुरुषोने (एवंवयासि के०) एम
बोव्यो (अहोणंश्मेपुरिसा के०) अहो ए पुरुष बापडा (अखेयन्ना के०) अखेदज्ञ (जाव
णोमग्गस्सगतिपरक्रमसू के०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमना अजाण (जन्नंएतेपु
रिसाके०) जेम ए पुरुष (एवंमन्नेके०) एम जाणे जे (अम्हेतपउमवरपोंमरीयंउस्सिक्कि
स्साम्मो के०) अमे ए कमल उदरी सुं तेवा विधियें उदरवाने अर्थें गया परंतु (णोख
लु के०) निश्चें थकी नहीज (एयंपउमवरपोंमरीयंके०) ए पोंमरीक कमलने (एयंउन्निक्केत
वं के०) एम उदरी शके नही (जहाणंएतेपुरिसामन्ने के०) जेम ए चार पुरुष जाणे
वे ते विधियें कमल उदरी शकाय नही (अहमंसिनिखुजुहे के०) जेमाटे हुं साधु
राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसारना तीरनो अर्थी (खेयन्नेके०) खेदज्ञ (जावमग्ग
स्सगतिपरक्रमसूके०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमनुं जाए (अहमेयंपउमवरपों
मरीयंउस्सिक्किस्सामित्ति के०) हुं ए पुंमरीक कमल निश्चें थकी उदरीश (कट्टु के०) एम
करीने (इतिवच्चा के०) एवुं वचन कहीने (सेनिखु के०) तेसाधु (णोअनिकमे तं पुस्स

रिणिं के०) ते पुष्करणी मांहे पेवो नहीं (तीसेपुष्करिणीएतीरेछिन्ना के०) ते पु
ष्करणीने कांते रहीनेज (संदंकुळा के०) शब्द करेते (उप्पयाहिखलुनोपउमव
पोंमरीयाउप्पयाहि के०) अहोपुंमरीक कमल ए पुष्करणी मांहेथी उपडीने बाहेर आव
बाहेर आव एम बे वार कह्यो (अहसेउप्पतितेपउमवरपोंमरीएके०) हवे ते पुंमरीक कम
ल त्यांथी उपड्यो ॥१०॥ (किट्टिए के०) हवे ए दृष्टांत देखाडीने (नाएसमणाउसोके०)
श्रीमहावीर देव शिष्य आगले अंतर जाव मेलवेते के अहो आयुष्यमंत श्रमण महात्मा
उ तमने ए दृष्टांत कह्यो तेना (अछे के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०) ते
(जाणितवे नवति के०) जाणोवो एम कहे थके तेवारे (जंतेति के०) हे जगवान्
एवो शब्द कह्तीने (समणंजगवंमहावीरं के०) तपस्वी जगवंत श्रीमहावीरदेवने (बहु
वेनिग्गंथाय के०) घणानिग्रंथ (निग्गंथीउयवंदंति के०) घणी साधवी ते श्रीमहावीर
देवने वांटे (नमंसंति के०) नमस्कार करे (वंदेत्ता के०) वंदना करीने (नमंसित्ता
के०) नमस्कार करीने (एवंवयासि के०) एम बोल्या (किट्टिएनाएसमणाउसो के०)
के हे जगवंत श्रमणआयुष्यमंत तमे जे दृष्टांत कह्यो तेना (अछं के०) अर्थने (पुण
के०) वली (से के०) ते (एजाणामो के०) अमे नथी जाणता तेवारे श्रीमहावीर
देव (समणाउसोत्ति के०) हे श्रमणो आयुष्यमंत साधुउ एवो शब्द कह्तीने (समणो
जगवंमहावीरे के०) श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देव (तेयबहुवेनिग्गंथेय के०) ते घणा
निग्रंथ (निग्गंथीउय के०) घणी साधवीने (आमंत्तेता के०) आमंत्रण करीने (एवं
यासी के०) एम कहेते (हंनोसमणाउसोते के०) अहो साधुउ तमे पुढ्यो ते (आइ
रुक्कामि के०) हुं तमने कहुंहुं (विजावेमि के०) प्रगटार्थ कहुंहुं (किट्टेमि के०) तेना प
र्याय कहुंहुं (पवेदेमिके०) हेतु दृष्टांते करी तमारे चित्तने सुगम आय तेम कहुंहुं (सअछं
के०) अर्थ सहित (सहेउंके०) हेतुये सहित (सनिमित्तंके०) कारण सहित (छुळोछुळो
के०) वली वली (उवदंसेमिके०) देखाडीश (सेबेमिके०) एहुं कहुंहुंते तमे सांजलो ॥११॥

॥ दीपिका—अथ पंचमं पुरुषमाश्रित्याह । अथ निक्कुर्निर्दोषाहारजोजी रुक्कोराग वे
परहितस्तोराथी संसाराब्धितीराजिलाषी । खेदइत्यादिविशेषणानि पूर्वं व्याख्यातानि ।
यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोवा आगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे
स्थित्वा तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांश्चतुरः पुरुषान्पश्यति पंकनीरमग्रान् । दृ
ष्ट्वा च सनिक्कुरेवं वदेत् अहो इमे चत्वारोपि पुरुषाअक्षेत्रज्ञाअकुशलान मार्गस्य गतिप
राक्रमज्ञाः । यस्मात्ते पुरुषाएवं ज्ञातवंतोयथा वयं पुंडरीकमुन्निक्षेप्स्यामउत्खनिष्यामः ।
नच तत्पुंडरीकमेवमुत्क्षेप्यं यथैते मन्यंते । किंतु अहमस्मि निक्कुरुक्कोयावन्मार्गस्य ग

तिपराक्रमज्ञोऽहमेवैतत्पुंडरीकमुत्खनिष्यामीत्युक्त्वा सजिह्नुर्नातिक्रामेत्तां पुष्करिणीं न प्रविशेत्तस्यास्तीरे स्थित्वा तटस्थएव शब्दंकुर्यात् । तद्यथा । उत्पत हेपुंडरीक उत्प त इति शब्दश्रवणात्तदुत्पतितं पुंडरीकं ॥ १० ॥ दार्ष्टीतिकं योजयन् श्रीवीरः शिष्याना ह । कीर्तिते कथिते ज्ञाते दृष्टांते हेश्रमणाभ्यायुष्मंतोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्यो नवति नव जिः । एवमुक्ते नगवता बहवोनिग्रंथानिग्रंथ्यश्च श्रमणं नगवंतं महावीरं वंदन्ति कायेन नमस्यन्ति शब्दैः स्तुवंति । वंदित्वा नमस्कृत्वाच एवं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं ज्ञातमु दाहरणं नगवता । अर्थे पुनरस्य न जानीमइति पृष्टोनगवान् तान् बहून्निग्रंथादीनेवं व देत् । हन्तेति आमंत्रणे । हेश्रमणाभ्यायुष्मंतोयन्नवज्जिरहं पृष्टस्तदाख्यामि आविर्नावया मि प्रकटयामि कीर्तयामि पर्यायैः प्रवेदयामि हेतुदृष्टांतैः । एकार्थिकान्येव वा एतानि कथमाख्यामीत्याह । सार्थः सहेतुरन्वयव्यतिरेकरूपः कारणं कार्यसाधनं तेन युतं नू योनूयउपदर्शयामि ॥ ११ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपरं पंचमं तद्विलक्षणं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहनिस्कूच्छे इत्यादि) अथेत्यानंतर्ये । चतुर्थेपुरुषादयमनंतरः पुरुषस्तस्यामूनि विशेषणानि । निह्णशीलोनिह्नुः पचनपाचनसावद्यानुष्ठानरहिततथा निर्दोषाहारजोजी तथा रूक्षोरागदेष रहितः । तौहि कर्मबंधहेतुतया स्निग्धौ । यथाहि स्नेहानावाज्जोन लगति तथा राग द्वेषानावात्कर्मरेणुर्नलगत्यतस्तद्विहितोरूक्षइत्युच्यते । तथा संसारसागरस्य तीरार्थी त था हेत्रज्ञः खेदज्ञोवा । पूर्वं व्याख्यातान्येव विशेषणानि । यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोनुदिशोवाऽऽगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा समन्तादवलोक येद्वा बहुमध्यदेशजागे तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांश्चतुरः पुरुषान् पश्यति यत्र च व्यवस्थितानिति । किंनूतांस्त्यक्ततीरानप्राप्तपद्मवरपुंडरीकान् पंकजलावमग्नान् पुनस्तीरमप्यागंतुमसमर्थान् दृष्ट्वाच तांस्तदवस्थान् ततोसौ जिह्नुरेवमिति वक्ष्यमाण नीत्या वदेत् । तद्यथा । अहोइति खेदे एमितिवाक्यालंकारे । इमे पुरुषाश्चत्वारोपि अखे दज्ञायावन्नोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञायस्मात्ते पुरुषाएवं ज्ञातवंतोयथा वयं पद्मवरपौंडरीक मेवमनेन प्रकारेण यथैते मन्यन्ते तथोत्क्षेप्तव्यं । अपि त्वहमस्मिन् जिह्नुरूपोयावज्जति पराक्रमज्ञएतज्जुणविशिष्टोऽहमेतत्पौंडरीकमुत्क्षेप्यामि उत्खनिष्यामि समुद्धरिष्यामीत्ये वमुक्त्वाऽसौ नातिक्रामेत् तां पुष्करिणीं न प्रविशेत् । तत्रस्थएव यत्कुर्यात्तददर्शयति । तस्यास्तीरे स्थित्वा तथाविधं शब्दं कुर्यात्तद्यथा ऊर्ध्वमुत्पतोत्पत । खलुशब्दोवाक्यालंका रे । हे पद्मवरपौंडरीक तस्याः पुष्करिण्यामध्यदेशात्त्वमुत्पतोत्पत । अथ तद्वदश्रवणा नंतरं तदुत्पतितमिति ॥ १० ॥ तदेवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं दर्शयितुकामः श्रीमन्म

हावीरवर्धमानस्वामी स्वशिष्यानाह । कीर्तिते कथिते प्रतिपादिते मयास्मिन् ज्ञाते उदाहरणे श्रमणाध्यायुष्मन्तोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्यो नवति नवद्विरेतङ्कं नवति । नास्योदाहरणस्य परमार्थं यूयं जानीथैवमुक्ते जगवता ते बहवो निग्रंथानिग्रंथ्यश्च तं श्रमणं जगवन्तं महावीरं ते निग्रंथादयो वदन्ति कायेन नमस्यन्ति तत्प्रवहैः शब्दैः स्तुवंति वंदित्वा चैवं वक्ष्यमाणं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं प्रतिपादितं ज्ञातमुदाहरणं जगवता अर्थं पुनरस्य न सम्यक् जानीमस्त्येवं पृष्ठो जगवान् श्रमणो महावीरस्तान्निग्रंथादीनेवं वदेत् । हन्तेति संप्रेषणे । हे श्रमणाध्यायुष्मन्तो यद्भवद्भिरहं पृष्ठस्तत्सोपपत्तिकमाख्यामि जवतां तथा विज्ञावयाम्याविर्जावयामि प्रकटार्थं करोमि तथा कीर्तयिष्यामि पर्यायकथनद्वारेणेति । तथा प्रवेदयामि प्रकर्षेण हेतुदृष्टांतैश्चित्तसंततावारोपयामि । अथ चैकार्थिकानि चैतानि कथं प्रतिपादयामीति दर्शयति । सहार्थेन दार्ष्टान्तिकेन सार्थः वर्ततइति पुष्करिणीदृष्टांतस्तं तथा सह हेतुना अन्वयव्यतिरेकरूपेण वर्ततइति सहेतुस्तं तथानूतमार्गं प्रतिपादयिष्यामि यथा ते पुरुषाश्च प्राप्तप्रार्थिताः पुष्करिणीकर्दमे दुरुत्तारे निमग्ना एवं वक्ष्यमाणास्तीर्थिकाश्च पारगाः संसारसागरस्य तत्रैव निमज्जन्तीत्येवं रूपोर्थः सोपपत्तिकः प्रदर्शयिष्यते । तथा सह निमित्तेन उपादानकारणेन सहकारिकारणेन वा वर्ततइति सनिमित्तं सकारणं दृष्टांतार्थं नूयोऽपैरहेतुदृष्टांतैरुपदर्शयामि सोढं सांप्रतमेव ब्रवीमि शृणुत यूयमिति ॥ १ ॥

लोयंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो पुक्करिणीबुड्या कम्मंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो सेउदए बुडए कामजोगेयं खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से सेए बुडए जण जाणावयंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो तेबहवे पउमवरपोद्दरीए बुडए रायाणंच से खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से एगे महंपउमवरपोद्दरीए बुडए अन्नवडियाय खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो ते चत्तारिंपुरिसजाया बुड्या धम्मंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से निक्खू बुडए धम्मतिवंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो सेतीरे बुडए धम्मकहंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से सहे बुडए निवाणंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से उप्पाए बुडए एवमेयंच खलु मए अप्पाहद्दु समणानसो से एवमेयं बुडयं ॥ १७ ॥

अर्थ-खलु इति वाक्यालंकारे (लोयंचमएके०) एलोक जे मनुष्य खेत्र ते में (अप्पाहद्दु के०) पोता थकी जाणीने (समणानसो के०) अहोआयुष्मन्त श्रमणो (पुक्करिणीबुड्याके०) पुष्करणी कही अने (कम्मंचखलुमएके०) अष्ट प्रकारना कर्म ते

में (अप्पाहट्टुके०) पोताथकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेउदएके०) ते पाणी (बुइएके०) कह्यो (कामजोगेयके०) कामजोगने खलुइति वाक्यालंकारे (म एके०) में (अप्पाहट्टुके०) पोता थकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेके०) तेने (सेएके०) कर्दम (बुइएके०) कह्यो जेकर्दममांहे खुता थका जीव पोते पोताने उररी नशके अने (जएके०) सामान्यलोक ते (जाणवर्यचके०) जनपद एटले आर्य देशना उपना एवा अनेक लोक तेने (खलु मएके०) में निश्चेकरी (अप्पाहट्टुके०) पोताथकी जाणीने (समणाउसोके०) हे आयुष्यमंत श्रमणो (तेबहवेके०) तेवा घणा एक (पउमवरपोंमरीएबुइएके०) पद्मकमलो कह्या तथा (रायाणंचसेखलुमएअप्पाहट्टुसमणाउसोके०) राजा जे सामान्य लोकना अधिपति केवायठे तेने में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो (एगेमहंपउमवरपोंमरीएबुइएके०) एक महोटुं पुंमरीक कमल क ह्यो अने जे (अन्नउन्नियायके०) अत्यतीर्थिक क्रियावादि अक्रियावादि प्रमुख (तेके०) तेने (खलुमएअप्पाहट्टुसमणाउसोके०) में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो (चत्ता रिपुरिसजायाबुइया के०) चार पुरुष जात कह्या तेउ राजारूपमहोटो कमल तेने उ उरवाने असमर्थ कह्या अने (धम्मंचखलुमएअप्पाहट्टुसमणाउसोसेनिखूबुइएके०) जे श्रुतचारित्ररूप धर्म तेने में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो निहु एटले अणगर कह्यो जेमां पुंमरीक कमलरूप राजाने उरवानी समर्थाइ कही (धम्मतिहंचखलुम एअप्पाहट्टुसमणाउसो सेतीरेबुइएके०) तथा जे धर्मतीर्थते निश्चे में पोता थकी जा एअप्पाहट्टुसमणाउसो सेतीरेबुइएके०) एअप्पाहट्टुसमणाउसोसेसदेबुइएके०) एअप्पाहट्टुसमणाउसो सेतीरेबुइएके०) तथा जे धर्मतीर्थते निश्चे में पोता थकी जा एअप्पाहट्टुसमणाउसोसेउप्पाएबुइएके०) तथा जे मोक्षपद ते निश्चे में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो तेने में कमलनो उरवो कह्यो (एवमेयंच के०) ए पूर्वोक्त सर्व लोकादिकपदार्थ ते खलु शब्दवाक्यालंकारें (मएके०) में (आप्पाहट्टु के०) आप थकी जाणीने (समणाउसो के०) हे श्रमणो आयुष्यमंतो (सेएवमेयंबु इयंके०) तेने पुष्करणी कमल प्रमुख एरीते में कह्या एटले सामान्य प्रकारें दृष्टांत क ह्यो हवे विशेष थकी राजा उरणादिकनाव कहेते ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—लोकं मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दः समुच्चये । खलुर्वाक्यालंकारे । मया (अप्पाहट्टुति) आत्मनि आहत्य व्यवस्थाप्य अथवा आत्मना स्वयमाहत्या ज्ञात्वा न परोपदे शतः सा पुष्करिणी उक्ता । कर्म चाष्टप्रकारं खलु मयात्मनि आहत्य आत्मना वा आहत्य हे श्रमण आयुष्मन् तदुदकमुक्तं पुंडरीकोत्पत्तिकारणं । कामइहारूपा जोगामदन

व्यापाराः । सकर्दमः । यथा पंकेमग्रमात्मानमुद्भूतं दुःशक्यं । एवंविषयेष्वपीति विषय
पंकयोः साम्यं । जनं सामान्यलोकं जानपदा आर्यदेशजातास्तानाश्रित्य तानिबहूनि पुं
डरीकाणि उक्तानि राजानं चक्रवर्त्यादिकमाश्रित्य पद्मवरपुंडरीकमुक्तं । अन्यतीर्थिकानाश्रि
त्य ते चत्वारः पुरुषावक्ताः । तेषां राजपुंडरीकोद्धारणे सामर्थ्याभावाद्धर्मं चाऽऽत्मन्याश्रित्य
सनिह्नुः । तस्यैव राजपुंडरीकोद्धारणसमर्थत्वात् धर्मतीर्थं च खट्वाश्रित्य मया तत्ती
रमुक्तं धर्मदेशनां चाश्रित्य मया सनिह्नुः संबधी शब्दोक्तः । निर्वाणं मोक्षं चाश्रित्य पुं
डरीकस्योत्पातवक्तुः । एवमेतद्भोकादिकं च खट्वात्मन्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से ए
तत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वेन किंचित्साधर्म्यादेवमुक्तं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तदधुना जगवान् पूर्वोक्तस्य दृष्टान्तस्य यथास्वं दार्ष्टान्तिके दर्शयितुमाह ॥
(लोकं चेत्यादि) लोकमिति मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दउत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । खलुरिति
वाक्यालंकारे । मयेत्यात्मनिर्देशः । योऽयं लोको मनुष्याधारस्तमात्मन्याहृत्य व्यवस्थाप्य
अपाहृत्य वा आयुष्मन् श्रमण आत्मनावा मयाऽऽहृत्य न परोपदेशतः सा पुष्करिणी प
द्माधारनूतोक्ता । तथा कर्म चाष्टप्रकारं यद्वज्जेन पुरुषपौंडरीकाणि नवंति । तदेवंचूतं क
र्म मयात्मन्याहृत्य आत्मनावा आहृत्यअपाहृत्य वा । एतदुक्तं नवति । हे श्रमण आयु
ष्मन् सर्वावस्थानां निमित्तनूतं कर्माश्रित्य तदुदकं दृष्टान्तत्वेनोपन्यस्तं कर्मचात्र दार्ष्टा
न्तिकं नविष्यति । तत्रेहामदनकामाः शब्दादयोविषयास्ते एव जुज्यंत इति जोगाः । यदि
वा कामाश्चरूपामदनकामास्तु जोगास्तान् मयात्मन्याहृत्य सेयः कर्दमोऽनिहितस्तथा
पंके निमग्नो दुःखेनात्मानमुद्भूत्येवं विषयेष्यासक्तो नात्मानमुद्भूतमलमित्येतत्कर्दमविष
ययोः साम्यमिति । यथा जनं सामान्येन लोकं तथा जनपदे नवाजानपदाविशिष्टार्यदे
शोत्पन्ना गृह्यन्ते । ते चार्द्धषड्विंशतिजनपदोद्भवा इति तांश्च समाश्रित्य मया दार्ष्टान्तिकत्वे
नांगीकृत्य तानि तानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि दृष्टान्तत्वेनानिहितानि । तथा राजा
नमात्मन्याहृत्य तदेकं पद्मवरपौंडरीकं दृष्टान्तत्वेनानिहितं तथान्यतीर्थिकान् समाश्रित्य
ते चत्वारः पुरुषजाता अनिहितास्तेषां राजपौंडरीकोद्धारणे सामर्थ्यवैकल्यात् । तथा
धर्मं च खट्वात्मन्याहृत्य श्रमणायुष्मन् सनिह्नुः रूढवृत्तिरहितस्तस्यैव चक्रवर्त्यादिराज
पद्मवरपौंडरीकोद्धारणसामर्थ्यासंज्ञावाद्धर्मं तीर्थं च खट्वाश्रित्य मया तत्तीरमुक्तं । तथा
सद्धर्मं देशनां चाश्रित्य मया सनिह्नुसंबधी शब्दोऽनिहितस्तथा निर्वाणं मोक्षपदशेषं
कर्मद्वयरूपमीषत् प्रागजाराख्यं नूनागोपर्यवस्थितक्षेत्रखंडं चात्मन्याहृत्य सपद्मवरपौं
डरीकस्योत्पातोऽनिहित इति । सांप्रतं समस्तोपसंहारार्थमाह । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एत
द्भोकादिकंच खट्वात्मन्याहृत्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से एतत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वे
न किंचित्साधर्म्यादेवमेतदुक्तमिति ॥ १२ ॥

इह खलु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगतिया मणुस्सा न
 वंति अणुपुवेणं लोगं उववन्ना तं जहा आरियावेगे अणारियावेगे उ
 चागोत्तावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे रहस्समंतावेगे सुवन्नावेगे ड
 वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं मणुयाणं एगे राया नवइ
 महयाहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारे अच्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूते
 निरंतररायलक्षणविराड्यंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सबगुणस
 मिद्धे स्वत्तिए मुदिए मुद्धानिसित्ते माउपिउसुजाए देयप्पिए सीमंकरे सी
 मंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिंदे जणवयपिया जणवयपुरोहिए सेउक
 रे केउकरे नरपवरे पुरिसपवरे पुरिससीहे पुरिसआसीविसे पुरिसवर
 पोंदरीए पुरिसवरगंधह्ठी अद्धे दित्ते वित्ते विबिन्नविउलनवणसय
 णासणजाणवाहणाइस्से बहुधणबहुजातरूवरतए आउगपउगसंपउ
 त्ते विउडियपउरजत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पनूते प
 डिपुष्कोसकोडागाराउद्वागारे बलवं डुबद्धपवामिए उहयकंटयं म
 लियकंटयं उहयकंटयं निहयकंटयं अकंटयं उहयसत्तू निहयसत्तू मलि
 यसत्तू उद्धियसत्तू निज्जियसत्तू पराडयसत्तू ववगयडुज्जिस्समारिजयवि
 प्पमुक्कं रायवन्नउ जहाउववाइए जावपसंतप्पिबम्मररज्जं पसाहेमाणे
 विहरंति तस्सणं रत्तो परिसा नवइ उग्गा उग्गपुत्ता जोगा जोगपु
 त्ता इस्कागाइ इस्कागाइ नायना नायना कोरवा कोरवा नट्टा नट्टपुत्ता
 माहणा माहणपुत्ता लेहइ लेहइपुत्ता पसन्नारो पसन्नारोपुत्ता सेणावइ
 सेणावइपुत्ता ॥ १३ ॥ तेसिंचणं एगतीए सड्डानवइ कामंतं समणावा
 माहणावा संपहारिंसु गमणाए तच्च अन्नतरेणं धम्मेणं पन्नतारोवयं इ
 म्मेणं धम्मेणं पन्नवइस्सामो सेएवंमायाणह नयंतारो जेहामए एस
 धम्मो सुयस्काए सुपन्नते नवइ ॥ १४ ॥

अर्थ—(इहखलुके०) ए मनुष्य लोक मांहे खलुइति वाक्यालंकारे (पाईणंवाके०) पूर्वदिशि
 (पडीणंवाके०) पश्चिमदिशि (उदीणंवाके०) उत्तरदिशि (दाहिणंवाके०) दक्षिणदिशि ए चार
 दिशि अथवा विदिशि (संतेगतियामणुस्सानवतिके०) कोइ एक मनुष्य होय ते (अणु

पुत्रेण के०) अनुक्रमे (लोगं के०) लोकपणे (उववन्नाके०) उपना ठे (तंजहा के०)
 ते देखाडेठे (आरियावेगे के०) एक आर्य मनुष्यते साढा पचीश देशना उपना (अणा
 रियावेगे के०) एक अनार्य देशना उपना ते संग यवन सबर बब्बरादिक जाणवा
 (उच्चागोत्तावेगे के०) एक उंचगोत्रना उपना (णीयागोयावेगे के०) एक नीचगोत्रना
 उपना (कायमंतावेगे के०) एक लांबा दीर्घ काय वाला (रहस्समंतावेगे के०) एक
 न्हस्व न्हानी काय वाला (सुवन्नावेगे के०) एक रुडा वर्ण वाला (डुवन्नावेगे के०) एक
 माठा वर्ण वाला (सुरूवावेगे के०) एक जला रूपवाला (डुरूवावेगेके०) एक माठा
 रूप वाला (तेसिंचणंमणुयाणं के०) ते मनुष्य मांहे वली (एगेरायाजवड के०) एक
 राजा होय ते राजा केवोहोय तोके (मह्याहिमवंत के०) महोटी हिमवंत (मलय
 के०) मलयाचल (मंदरके०) मेरुपर्वत (महिंद के०) महेंड एनी पेरे जेनु (सारेके०)
 सामर्थ्यपणुठे (अच्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूतेके०) अत्यंत निर्मल दोष रहित राजा
 तु कुल उत्तम कृत्रीयनो कुल तेने विषे जन्म पाय्ताठे (निरंतररायलक्षण के०) आं
 तरा रहितजे राजाना लक्षण तेणेकरी (विराड्यंगमंगे के०) बिराजमान एटले शोभा
 यमानठे शरीरना अंगोपांग जेना (बहुजण के०) घणालोक (बहुमाण के०) घणो
 मान आपीने (पूडए के०) पूजेठे (सव्वगुणसमिद्धे के०) समस्त राजाना जे गुणठे
 तेणेकरी समृद्धिवान एटले संपूर्णठे (खत्तिएके०) कृत्रिय जातवंत (मुदिए के०) स
 र्वकाल प्रमोद सहित (सुद्धाजिसित्ते के०) मातापितादिक परिवार मलीने राजानिषे
 क कीधोठे (माउपिउसुजाए के०) माता पिता सुजातवंतठे अथवा माता पितानो
 सुविनीत सुपुत्रठे (देयप्पिए के०) वल्लन तथा करुणाना गुणे करी सहित (सीमंकरे
 के०) मर्यादानोकरनार (सीमंधरे के०) मर्यादानो धरनार (खेमंकरे के०) कढ्याण
 नो करनार उपड्वनो टालनार (खेमंधरे के०) कढ्याणनो धरनार (मणुस्सिंदे के०)
 मनुष्यनुं इंड (जणवयपिया के०) जनपद एटले देशना लोकने पिता समान (जण
 वयपुरोहिए के०) जनपद एटले देशना लोकने शांतिनु करनार उपड्वनुं निवारक (से
 उकरे के०) मार्गनो देखाडनार (केउकरे के०) अजुत कार्यनो करनार (नरपवरेके०)
 मनुष्य मांहे प्रधान (पुरिसपवरे के०) पुरुषमांहे प्रधान (पुरिससीहे के०) पुरुष
 मांहे सिंह समान (पुरिसआसीविसे के०) पुरुष मांहे आशीविष सर्प समान अ
 पराध खमे नही (पुरिसवरपोंमरीए के०) पुरुष मांहे प्रधान पुंमरीक कमल समान
 (पुरिसवरगंधहडी के०) पुरुष मांहे प्रधान गंध हस्ति समान (अठे के०) धन धा
 न्यादिके परिपूर्ण (दित्ते के०) दीपता (वित्ते के०) पढोला (विड्ढिन्न के०) विस्तीर्ण
 एवा (विउल के०) विपुल एटले घणा (जवण के०) घर (सयणासण के०) पढ्यंका

दिक आशन नडासन (जाण के०) पालखीप्रमुख, (बाहणाइसे के०) गाडी
घोडादिक तेणेकरीने आकीर्ण (बहुधण के०) घणो धन (बहुजातरुव के०) घणो सु
वर्ण (रतए के०) घणो रजत एटले रुपु (आउगपउगसंपउत्ते के०) अर्थ लान बम
णा बमणादिक तेहवो उपाय व्यापारादिक तेणे करी संयुक्तबे (विह्वडियपउरनत्तपाणे
के०) घणा जात पाणी लोक जमेबे विशेषे देवरावेबे (बहुदासीदास के०) घणा
दासी तथा दासबे (गोके०) वृषन (महीस के०) जैस (गवेलग के०) गाय गेटी गाम
रा बकरी ते (प्यनूते के०) प्रनूत एटले घणाबे वली (पडिपुसु के०) प्रतिपूर्णबे
(कोसके०) लक्ष्मीना चंमार (कोछागारा के०) धानना चंमार (उछागारे के०)
खड्ग त्रिसूल जालादिकना चंमार (बलवं के०) पोते बलवंतबे (डुब्बल के०) डुर्ब
लबे (पवामिए के०) वैरी जेना (उहतकंटयं के०) विणास्याबे समस्त गोत्री जेणे
(मलियकंटयं के०) रुदि अपहारीने मान जंग कीधाबे गोत्री जेणे (उहयकंटयं
के०) उद्देश थकी काढ्याबे गोत्री जेणे (निहयकंटयं के०) जेणे गोत्रीने हराव्याबे
(अकंटयंके०) प्रतिमल वैरीये रहितबे (उहयसत्तूके०) विणास्याबे शत्रू जेणे (निहियस
तूके०) जेणे शत्रुने हराव्याबे (मलियसत्तूके०) रुदि अपहारीने मान जंग कख्याबे वैरी
जेणे (उदियसत्तूके०) उद्देश थकी कढाव्याबे वैरी जेणे (निहियसत्तूके०) विशेष थकी
जीत्याबे वश कख्याबे वैरी जेणे (पराश्यसत्तू के०) तेना राज्यने लेवे करी पराजय प
माज्याबे शत्रु जेणे वली (ववगय के०) वपगत एटले गयाबे जेना राज्यने विषे शुं ग
याबे ते कहेबे (डुप्पिस्के०) डुकाल डुर्निह (मारिके०) देवादिकना करेला मारी मर
कीना नय (नयके०) वैरीना नय थकी (विष्णुमुक्के०) रहितबे (रायवन्नउके०) एरीते रा
जानुं वर्णन (जहाउववाइए के०) जेम उववाइ सूत्रमां वर्णन कखोबे तेना सरिखो (जा
वपसंत के०) ज्यांलगे उपशमाव्याबे (मिंभममरंरज्जं के०) स्वचक्र परचक्रना नय
ज्यां नथी एवो राज्य (पसाहेमाणे के०) पालतो थको (विहरति के०) विचरेबे (त
स्सणंरन्नो के०) हवे तेराजानी (परिसाजवंति के०) परषदा केवी होए ते कहेबे.
(उग्गाउग्गपुत्ता के०) उग्रकुलना उपना ते उग्रकुलना पुत्र (नोगानोगपुत्ता के०)
नोगकुलना उपना ते नोगकुलना पुत्र (इस्कागाइस्कागाइ के०) श्रीआदीश्वरनो वंश जे
इहवाग तेना उपना ते इहवागवंशना पुत्र (नायानानायानाके०) ज्ञातकुलना उपना ते
ज्ञातकुलना पुत्र (कोरवाकोरवा के०) कौरवकुलना उपना ते कौरवकुलना पुत्र (नट्टान
ट्टपुत्ताके०) सुनटकुलना उपना ते सुनटना पुत्र (माहणामाहणपुत्ताके०) ब्राह्मणकुलना
उपना ते ब्राह्मणना पुत्र (लेहइलेहइपुत्ताके०) लह्याधिपति वणिक जाति विशेष तेना पुत्र
(पसन्नारोपसन्नारोपुत्ता के०) घणो जेने घरे लक्ष्मीनो विस्तार होय तेने घेर उपना ते

तेना पुत्र (सेणावसेणावइपुत्राके०) सेनाधिपतिना पुत्र इत्यादिक सजावर्णन थकी जा एवो ॥ १३ ॥ (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगतीएके०) कोइ एक पुरुष (सड्डानवइके०) धर्म करवाने श्रद्धावंत धर्मार्थी होय तेने एवो (कामंतं के०) धर्मार्थी जाणीने (समणावा माहणावाके०) श्रमण ब्राह्मण मली (संके०) सम्यक् प्रकारे पोतानो धर्मप्रतिबोधवानि मित्त (पहारिंसुगमणाएके०) तेना समीपे आलोचवो चिंतवे ते केवो (तड्डअन्नतरेणंध म्मेणंपन्नतारोवयं के०) त्यां अमे अमारा धर्मना प्ररूपणहार आपणो धर्म प्ररूपणुं एवो आलोची राजाने संमुख आवी बोल्या (इम्मणंधम्मणंपन्नवइस्सामो के०) ए आगल कहे ठे ते धर्म प्ररूपणुं तेज कहेठे (सेएवंमायाणह के०) अमे धर्म कहीणुं ते एम जाणो (जयंतारो के०) अहो जय थकी राखनार (जेहामए के०) जेम ए प्रकारे अमारो (एसधम्मसुयस्काएसुपन्नत्तेनवइ के०) ए धर्म स्वाख्यात स्वप्रज्ञप्तवे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एवंसामान्येन दृष्टान्तयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा स्मिन् लोके । खलुर्वाक्यालंकारे । प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याजवन्ति । आनुपूर्व्येणैमं लोकमाश्रित्योत्पन्नाः । तद्यथा । आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तदन्येऽनार्याएके उच्चैर्गोत्रानीचिर्गोत्राएके कायो महाकायः प्राणुत्वं तद्विद्यते येषां ते कायवंतोऽहस्ववंतोवामनकुब्जादयः सुवर्णाः शोजनकांतयोर्ध्वर्णाः कृष्णरूढादिवर्णाएके सुरुपाएके दुष्टरूपास्तेषांमध्ये महान् कश्चिदेकोराजा जवति । किंजुतः । महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारं सामर्थ्यं धनं वा यस्य सतथा । इत्येवं राजवर्णकोयावदुपशांतडिंबडमरं राज्यं प्रसाधयन् तिष्ठति । तत्र डिंबं परानीकजयं डमरं स्वराष्ट्रहोनः । तस्य च राज्ञः पर्षत् स जा जवति । तद्यथा । उग्रातत्कुमाराश्च उग्रपुत्राः । एवं जोगपुत्रादयोपि ज्ञेयाः । (लेहइति) लिप्सुकोवणिगित्यर्थः । प्रशास्तारोबुध्युपजीविनोमंत्र्यादयः सेनापतयश्च एके ॥ १३ ॥ तेषां मध्ये कश्चिदेवैकः श्रद्धावान् धर्मलिप्सुर्जवति । कामं निश्चितं तं श्रद्धावंतं श्रमणावा तदंतिकगमनाय प्रधारितवंतस्तत्प्रतिबोधाय तत्समीपे गमनं चिंतितवंतः । तत्रान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमिति विचिंत्य तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्य राजांतिकं गत्वा एवमूचुः । यथाहं वदामि एवं जवंतोयूयं जानीत यथा येन प्रकारेण मयैपधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञप्तो जवतीत्येवं तीर्थिकः स्वमतानुरागी राजादेः स्वानिप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्राद्यः पुरुषस्तज्जीवत हरीरवादीरा जानमुद्दिश्येवं धर्मदेशनां चक्रे ॥ १४ ॥

॥ टीका—तदेवं सामान्येन दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्योजनां कृत्वाऽधुना विशेषणप्रधानजुत

राजदार्ष्टीतिकं तदुद्धरणार्थत्वात्सर्वप्रयासस्येति दर्शयितुमाह । (इहखलु इत्यादि)
इहास्मिन्मनुष्यलोके । खलु वाक्यालंकारे । इहास्मिन् लोके प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षि
णायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन तथाविधामनुष्या आनुपूर्व्ये
णोमं लोकमाश्रित्योत्पन्नाजन्वन्ति तानेवानुपूर्व्येण दर्शयति । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । आरा
द्याताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्यास्तत्र हेत्रार्याअर्धषड्विंशतिजनपदोत्पन्नास्त द्यतिरिक्ता
स्त्वनार्याएके केचन जन्वन्ति । ते चानार्याः हेत्रोत्पन्नाअमी इष्टव्याः ॥ सगजगण
सवरबब्बर, कायमुरडोडुगोडुपत्किणिया ॥ आवगाहो एरोमय, पारसरवसरवासिया चेव
॥ १ ॥ डोंबिलयतउसबोकस, निहंधपुलिंदकोबनमररुया ॥ कोंचाय चीण चंचुय, मालव
दमिजाकुलंपाय ॥ २ ॥ कैकयकिरीयहयमुह, खरमुह तह तुरगमेंढयमुहाय ॥ हयकस्मा
गयकस्मा, अस्मे य अणारिया बहवो ॥ ३ ॥ पावायचंडदंडा, अणारिया णिघिणा पिर
णुकंपा ॥ धम्मोत्ति अकराई, जे सुण एज्जंतिसुमिणेविइत्यादि । तथोच्चैर्गोत्रमिदवाकुव
शादिकं येषां ते तथाविधाएके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः । वाशब्दउत्तरापेक्षया वि
कल्पार्थः । तथा नीचैर्गोत्रं सर्वजनावगीतं येषां ते तथा एके केचन नीचैर्गोत्रोदयवर्तिनो न
सर्वे । वाशब्दः पूर्ववदेव । ते चोच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा वा । कायोमहाकायः प्रांशुत्वं तदि
द्यते येषां ते कायवंतस्तथा न्हस्ववंतोवामनककुब्जवडजादयएके केचन तथाविधनाम
कर्मोदयवर्तिनस्तथाशोचनवर्णाः सुवर्णाः प्रतप्तचामीकरंचारुदेहास्तथा डुर्वर्णाः कृष्ण
कादिवर्णाएके केचन तथा सुरूपाः सुविजक्तावयवचारुदेहास्तथा इष्टरूपाडुरूपाबीजत्सदे
हास्तेषां चोच्चैर्गोत्रादिविशेषणविशिष्टानां महान् कश्चिदेवैकस्तथाविधकर्मोदयाज्ञा जव
ति सविशेष्यते महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारः सामर्थ्यं विजवोवा यस्य सत
था इत्येव राजवर्णकोयावडुपशांतडिंबडमरं राज्यं प्रसाधयंस्तिष्ठतीति । तत्र डिंबः परानी
कसृगालिकोडमरः स्वराष्ट्रकोजः । पर्यायावेतावत्यादरख्यापनार्थमुपात्तौ इति । तस्य चैवंवि
धगुणसंपडुपेतराज्ञएवंविधा पर्षद्भवतीति । तद्यथा । उग्रास्तत्कुमाराश्चोग्रपुत्राः । एवं नो
गपुत्रादयोपि इष्टव्याः ॥ शेषंसुगमं । यावत्सेनापतिपुत्रइति । एवरंलेहइति । लिप्सुकः
सवणिगादिस्तथा प्रशास्तारोबुध्युपजीविनोमंत्रिप्रनृतयः ॥ १३ ॥ तेषां च मध्ये कश्चि
देवैकः श्रद्धावान् धर्मलिप्सुः काममित्येवधृतार्थेऽवधृतमेतद्यथायं धर्मश्रद्धालुरवधार्य च
तं धर्मलिप्सुतया श्रमणाब्राह्मणावा संप्रधारितवन्तः समालोचितवन्तो धर्मप्रतिबोधनिमि
त्तं तदंतिकगमनाय तत्र चान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमित्येवं
नाम संप्रधार्य तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्य राज्ञोक्तिकं गत्वैव
मूचुः । तद्यथा । एतद्यथाहं कथयिष्यामि एवमिति च वदयमाणनीत्या ज्वन्तोयूयं जानीत
जयात्रातारोवा यथा येन प्रकारेण मयैषधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञप्तो जवतीत्येवं तीर्थिकः

स्वदर्शनानुरंजितोन्यस्यापि राजादेः स्वानिप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्राद्यः पुरुषजातस्त
ज्जीवतत्तरीरिवादी राजानमुद्दिश्यैवं धर्मदेशनां चक्रे ॥ १४ ॥

तं जहा उडुं पादतला अहे केसग्गमहया तिरियंतेयपरियंते जीवे एस
आयापक्कवे कसिणे एसजीवे जीवति एसमय णोजीवइ सरीरे धरमाणे
धरइ विण्ठमिय णोधरइ एयं तं जीवियं नवति अदहणाए परेहिं
निक्कइ अगणिक्कामिए सरीरे कवोतवन्नाणि अघीणि नवंति आसंदीपं
चमापुरिसां गामं पच्चागहंति एवं असंते असंविक्कमाणे जेसितं असं
ते असंविक्कमाणे तेसितं सुयस्कायं नवति अन्नोन्नवति जीवो अन्नं सरी
रं तम्हा तेएवं नोविपडिवेदेंति अयमाउसो आयादीहेतिवा हस्सेतिवा
परिमंन्लेतिवा वट्टेतिवा तंसेतिवा चउरंसेतिवा आयतेतिवा ठलंसिए
तिवा अठंसेतिवा किण्हेतिवा णीलेतिवा लोहियहालिदे सुक्किलेतिवा
सुप्पिगंधेतिवा झुप्पिगंधेतिवा तित्तेतिवा कडुएतिवा कसाएतिवा अंबि
लेतिवा मदुरेतिवा कक्कडेतिवा मउएतिवा गुरुएतिवा लहुएतिवा सि
एतिवा उसिणेतिवा निद्धेतिवा लुस्केतिवा एवं असंते असंविक्कमाणे जे
सितं सुयस्कायं नवति अन्नोजीवो अन्नंसरीरं तम्हा तेणो एवं उवलप्पंति १५

अर्थ—हवे त्यां आदि पुरुषजात ते तज्जीव तत्तरीरवादी जीव ठे ते राजाने उद्देशी
पोताना धर्मनी देशना आपेढे (तंजहा के०) ते जेमढे तेम कहेढे (उडुं पादतला के०)
पगना तलीआ थकी उपरें अने (अहेकेसग्गमहया के०) मस्तकना केशाग्र थकी नीचे त
था (तिरियंतेयपरियंते जीवेके०) तिहो त्वचा जे चामडी ते पर्यंत जीव जाणवो एटला सी
म शरीर थकी निकलतो जीव जुदो देखातो नथी तेथीज जणायढे के तेज शरीर अने तेज
जीव एटले एशरीर तेहज जीवढे परंतु ए शरीर थकी आत्मा जुदोढे एम न जाणवुं
(एसआयापक्कवेकसिणे के०) ए जे शरीरढे तेहिज आत्मानुं संपूर्ण पर्याय अवस्था
विशेष जाणवो (एसजीवेजीवति के०) जेटलो काल ए काया जीवे तेटलो काल ए
जीव पण जीवे (एसमयणोजीवइ के०) ए शरीर मरण पामे तेवारे जीव पण म
रण पामे पण णोजीवइ एटले जीवे नहीं (सरीरेधरमाणेधरइ के०) ए शरीर ज्यां
सुधी पांचनूतने धरे त्यां सुधी आत्माने पण धरे (विण्ठमिय णोधरइके०) ए शरीर विण्ठे

ठते जीवनो पण विनाश आय एोधरइ एटले पढी जीवने धर्री न शके (एयंतंजीवियंनवति के०) ए जीवनो जीवितव्य ठे तेथी शरीर विणशे थके आत्मा पण विणशे एवो करीने (अद ह णाएपरेहिंनिज्झइके०) अन्यलोक बालवाने अर्थे स्मशानादिकने विषे लेइजाय (अगणि ज्जामिएसररीरे के०) तेवारे अग्रीयें करी शरीर प्रज्वाले ठते त्यां निःकेवल(कवोतवन्नाणिके०) कपोत वर्णे (अछीणिजवन्तिके०) अस्थि एटले हाम देखायठे परंतु तेथकी अन्य आत्मादिक पदार्थ कोइ देखाय नहीं के जे थकी आत्मानुं अस्तिपणु अमे जाणीयें (आ संदीपंचमापुरीसागामंपच्चागह्वंति के०) तथा पांचमो जेनो मांचोठे एवा चार पुरुष ते सुवेलाने प्रज्वालीने पोतानें गामे आवे माटे जो आत्मा शरीर थकी जुदो होय तो शरीर थकी निकलतो देखाय अने ते जेवारे नथी देखातो तो जाणियें ठैए जे तेहिज शरीर अने तेहीज जीवठे (एवंके०) एरीते (असंतके०) जीव अठतोठे (असंविज्जमाणे के०) अविद्यमान जातो थको जाणवामां नथी आवतो (जेसिंतंअसंतके०) जेनो ए पद्दठे के जीव अठतोठे (असंविज्जमाणे के०) अविद्यमानठे जेनो एवो पद्दठे (तेसिंतं के०) तेनो ए पूर्वोक्त वचन (सुयस्कायंनवति के०) स्वाख्यातठे एम जाण वो अने जेनो (अन्नोन्नवतिजीवो के०) जीव अन्यठे अने (अन्नंसरीरं के०) शरीर पण अन्यठे एवुं जे कहेठे ते गामरी प्रवाहे पड्या थका (तम्हा के०) तस्मात् (ते एवं के०) ते एवो (नोविपडिवेदेति के०) जे आगल कहेसो ते नथी जाणता. तेज कहेठे (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंत ए जीव शरीर थकी जुदो गणीए तो एनो शो प्रमाणठे (आयादीहेतिवा के०) आत्मा शुं दीर्घ एटले लांबोठे (हस्से तिवा के०) किंवा न्हस्व एटले अंगुठा अथवा तंडुल प्रमाण न्हानोठे (परिमंमलेति वा के०) किंवा चुडी अथवा चंड मंमलने आकारेंठे (वट्टेतिवा के०) किंवा वाटला लालुने आकारेंठे (तंसेतिवा के०) किंवा त्रिखूणा सीधोडाने आकारेंठे (चउरंसेति वा के०) चौखूणोठे (आयतेतिवा के०) आंजा सरीखो लांबोठे (ठलंसिएतिवाके०) ठखूणा ठहांशनोठे (अछंसेतिवा के०) आवहांसनो आव खूणोठे (किएहेतिवाके०) काले वर्णेठे (एलीलेतिवा के०) नीले वर्णेठे (लोहियहालिदेसुक्किलेतिवा के०) लाल वर्णेठे किंवा हलदर जेवा पीले वर्णेठे किंवा उज्जले वर्णेठे (सुप्रिगंधेतिवा के०) सु रनिगंध कपूर समानठे (दुप्रिगंधेतिवा के०) दुर्गंध गुमडादि समानठे अथवा रस आश्री (तिचेतिवा के०) तीखो रस मिरची समानठे (कडूएतिवा के०) कडवुरस नीमडा समानठे (कसाएतिवा के०) कसायलो काचाफल समान रसवालोठे (अंबिलेति वा के०) खाटा रस समानठे (मडुरेतिवा के०) मिसरी समान मधुर रसेठे तथा स्पर्शआश्री (कस्कडेतिवा के०) कर्कश खरखरो फरशठे (मउएतिवा के०)

आकतुल समान सुहालो फरशबे (गुरुएतिवा के०) लोहवत् नारी फरशबे (लघुएति
वा के०) अर्कतुलवत् हलवो फरशबे (सिएतिवा के०) शीतल फरशबे (उसिणोति
वा के०) उष्ण फरशबे (निधेतिवा के०) चीकणो फरशबे (लुस्केतिवा के०) लुखो
फरशबे एटला फरश मांथी आत्मानो कयो फरशबे (एवंअसंतेअसंविज्ञमाणोजेसिं
के०) ए कारण माटे जे आत्माने अठतो अविद्यमान कहे (तंसुयस्कार्यंनवति के०)
तेनो पक्ष नलो स्वाख्यात जाणवो वली जे (अन्नोजीवो के०) अन्य जीव (अन्नस
रीरं के०) अने शरीर पण अन्यठे एम कहेठे (तम्हाके०) तस्मात् (तेणो एवंउवलपं
ति के०) ते एवातना अजाण पणाने लीधे नथी जाणता माटे ते नास्तिकठे ॥ १५ ॥

॥ टीका—तद्यथा । कर्ध्व पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकातिर्यक् च त्वक्पर्यंतो
जीवः । कोर्यः । यदेव शरीरं स एव जीवः । न शरीरादन्यः कश्चिदात्मास्ति । अयं
कायएवात्मनः पर्यंतोऽवस्थाविशेषः कृस्त्रः संपूर्णः शरीरोपलंजे जीवएवोपलब्धइत्य
र्थः । एषकायोयावज्जीवति तावज्जीवोपि जीवतीत्युच्यते । एषकायोयदा मृतस्तदा
जीवोपिमृतइति व्यपदिश्यते । यावच्चरीरमव्यंगं धरति तिष्ठति तावज्जीवोपि विनष्टे शरी
रे जीवोपि न धरति विनष्टइत्यर्थः । तदेवं यावदेतच्चरीरमच्युतं तावदेव जीवस्य तज्जीवि
तं नवति विनष्टे शरीरे तदूपोजीवोपि विनष्टइति कृत्वाऽऽदहनायासमंतादहनार्थं इम
शानादौ नीयतेऽसौतस्मिंश्च शरीरेऽग्निना ध्मापिते कपोतवर्णान्यस्त्रीनि केवलमुपलन्यंते
न कश्चित्तदपरोजीवः । ते च तद्वांधवाजघन्यतोपि च चत्वारः । आसंदी मंचक. सपंचमो
येषांते आसंदीपंचमाः पुरुषास्तं कायमग्निना ध्मापयित्वा स्वं ग्रामं प्रत्यागच्छन्ति । यदि पुन
रात्मा कायाज्जिन्नः स्यात्तदा निर्गहन् दृश्येत नच दृश्यते तस्मात्तज्जीवस्तदेव शरीरमिति
स्थितं । एवमुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानो येषामयं पक्षोयत्काये तिष्ठन् गठश्च संवे
द्यमानोऽननुच्यमानोजीवइति तेषां तत् स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोऽन्यच्चरीर
मेवंनूतोऽप्रमाणकएवांगीकारस्तस्मात्ते मूढतया प्रवर्तमानाएवं वक्ष्यमाणं न विप्रतिवेदयन्ति
जानन्ति । यथा हे आयुष्मन् अयमात्मा शरीराज्जिन्नः स्वीक्रियमाणः किंपरिमाणः स्या
दिति वाच्यं । किंदीर्घः किंरूस्वइत्यादि संस्थानेषु किंपरिमंडलइत्यादि वर्णेषु किंकृष्ण
इत्यादि गंधयोः किं सुरजिगंधइत्यादि । रसेषु किं तिक्तइत्यादि स्पर्शेषु किंकर्कशइत्यादि ।
तदेवं संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शानामजावादसन्नविद्यमानोऽसंवेद्यमानोपि येषां तत् स्वा
ख्यातं नवति यथान्योजीवोऽन्यच्चरीरमिति पक्षस्तस्मात्पृथगविद्यमानत्वात् ते जीववादि
नोनैवात्मानमुपलजंते ॥ १५ ॥

॥ टीका—तद्यथोर्ध्वमुपरि पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकातिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीवः । एत

डुक्तं नवति । यदेवैतद्द्वरीरं सएव जीवोनैतस्माद्द्वरीरा द्यतिरिक्तोस्त्यात्मेत्यतस्तत्प्रमाणएव नवत्यसावित्येवंच कृत्वैषात्मायोर्यं कायोऽयमेव च तस्यात्मनः पर्यवः कृत्स्नः संपूर्णः पर्यायोऽवस्थाविशेषः तस्मिंश्च कायात्मन्यवाप्ते तदव्यतिरेकाज्जीवोप्यवाप्तएव नवति । एषच कायोयावतं कालं जीवेदविकृतआस्ते तावतमेव कालं जीवोपि जीवतीत्युच्यते । तदव्यतिरेकात्तथैव कायोयदा मृतोविकारजाग्नवति तदा जीवोपि न जीवति जीवशरीरयोरेकात्मकत्वात् । यावदिदं शरीरं पंचनूतात्मकमव्यंगं चरति तावदेव जीवोपीति । तस्मिंश्च विनष्टे सत्येकस्यापि नूतस्यान्यथाजावे विकारे सति जीवस्यापि तदात्मनोविनाशस्तदेवं यावदेतद्द्वरीरं वातपित्तश्लेष्माधारं पूर्वस्वजावादप्रच्युतं तावदेव तज्जीवस्य जीवितं नवति । तस्मिंश्च विनष्टे तदात्मा जीवोपि विनष्टइतिकृत्वा आदहनायासमंतादहनार्थं श्मशानादौ नीयते यतोऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थीनि केवलमुपलज्यन्ते न तदतिरिक्तोऽपरः कश्चिद्विकारः समुपलज्यते यतआत्मास्तित्वशंकास्यात् । ते च तद्वांधवाजघन्यतोपि चत्वारः । आसंदी मंचकः सपंचमोयेषांते आसंदीपंचमाः पुरुपास्तं कायमग्निनाध्मापयित्वा पुनः स्वग्रामं गच्छन्ति । यदि पुनस्तत्रात्मा निजशरीराद्भिन्नः स्यात्ततः शरीरान्निर्गच्छन्त्येत नचोपलज्यते तस्माज्जीवस्तदेव शरीरमिति स्थितं । तदेव मुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानस्तत्र तिष्ठन् गच्छंश्चासंवेद्यमानोयेषामयं पक्षस्तेषां तत्स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोन्यद्द्वरीरमेवंनूतोऽप्रमाणकएवान्युपगमस्तस्मात्ते स्वयमूह्याप्रवर्तमानाएवमिति वक्ष्यमाणं तेनैव विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । आशुष्मन् शरीराद्वहिरन्युपगम्यमानः किंप्रमाणकः स्यादितिवाच्यं । तत्र किं दीर्घः शरीरात्प्रांशुतरः उत नहस्वोऽगुष्ठश्यामाकतंडुलादिपरिमाणोवा । तथा संस्थानानां परिमंडलादीनां मध्ये किंसंस्थानस्तथा कृष्णादीनां वर्णानां मध्ये कतमवर्णवर्ती तथा किंगंधः षष्पां रसानां मध्ये कतमरसवर्ती तथा ऽष्टानां स्पर्शानां मध्ये कतमोयस्पर्शोवर्तते । तदेवं संस्था नवर्णगंधरसस्पर्शान्यरूपतया कथमप्यसावगृह्यमाणोऽसन्नसौ तथापि केनापि प्रकारेण संवेद्यमानोपि येषां तत्स्वाख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यद्द्वरीरकमित्ययं पक्षस्तस्मात्पृथगविद्यमानत्वात्ते शरीरात्पृथगात्मवादिनोनैव वक्ष्यमाणनीत्यात्मानमुपलज्जन्ते ॥ १५ ॥

से जहा एणम एकेइ पुरिसे कोसीउ अंसिं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमानसो असी अयं कोसी एवमेव एण्णि केइपुरिसे अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेत्तारो अयमानसो आया इयं सरीरं से जहा एणम एकेइ पुरिसे मुंजाउ इसियं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमानसो मुंजे इयं इसियं एव.मेव नन्नि केइपुरिसे उवदंसेत्तारो अयमानसो आया इयं

સરીરં સે જહાણામ એકેઙ્ પુરિસે મંસાનંચરિં અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદં
 સેજ્ઞા અયમાનસો મંસે અયં અઘી એવમેવ નત્થિ કેઙ્ પુરિસે ઉવદંસે
 તારો અયમાનસો આયા ઇયં સરીરં સે જહાણામ એકેઙ્ પુરિસે કરય
 લાનં આમલકં અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદંસેજ્ઞા અયમાનસો કરતલે
 અયં આમલે એવમેવ નત્થિ કેઙ્પુરિસે ઉવદંસેતારો અયમાનસો
 આયા ઇયં સરીરં સે જહાણામ એકેઙ્ પુરિસે દહિત્તં નવનીયં અગ્નિનિવ
 ટિતાણં ઉવદંસેજ્ઞા અયમાનસો નવનીયં અયંતુ દહી એવમેવ નત્થિ
 કેઙ્પુરિસે જાવ સરીરં સે જહાણામ એકેઙ્ પુરિસે તિલેહિંતો તિલ્લં અગ્નિ
 નિવટિતાણં ઉવદંસેજ્ઞા અયમાનસો તેલ્લં અયં પિન્ના એવમેવ જાવ સ
 રીરં સે જહાણામ એકેઙ્પુરિસે ઇક્કૂતોસ્વોતરસં અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદં
 સેજ્ઞા અયમાનસો સ્વોતરસે અયં ઘો એવમેવ જાવ સરીરં સે જહાણામ
 એકેઙ્ પુરિસે અરણીતો અગ્નિ અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદંસેજ્ઞા અયમાનસો
 અરણી અયં અગ્ની એવમેવ જાવ સરીરં એવં અસંતે અસંવિક્કમાણે જેસિં
 તં સુયસ્કાયં જવતિ તં અન્નોજીવો અન્નં સરીરં તમ્હા તે મિત્થા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—(સેજહાણામ એકે) તે જેમ યથા દૃષ્ટાંતે તે તેમ કહી દેખાડે છે.
 નામ ઇતિ સંજાવનાયે (કેઙ્પુરિસે કે) કોઈ એક પુરુષ (કોસીં કે) પઢીયાર
 થકી (અસિંકે) સ્વદ્ધ કાઢીને (અગ્નિનિવટિતાણંકે) દેખાડે અને (ઉવદંસેજ્ઞા કે)
 કહે (અયમાનસો કે) હે આયુષ્યમંતો આ (અસી કે) તલવાર (અયંકોસી કે) એ
 પઢિયાર એમ જુદા જુદા દેખાડી આપે (એવમેવ નત્થિ કેઙ્પુરિસે અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદંસે
 તારો અયમાનસો આયા ઇયં સરીરં કે) જેમ એ પઢિયાર અને એ સ્વદ્ધ એમ બન્ને જુદા જુ
 દા કરી દેખાડે તેમ એવો કોઈ પુરુષ શરીર અને જીવને જુદો જુદો કરી દેખાડનાર જગત
 માંહે નથી (સેજહાણામ એકે) એ વચને યથા દૃષ્ટાંતે કરી દેખાડે છે નામ ઇતિ સંજાવ
 નાયે (કેઙ્પુરિસે મુંજાનંસિયં કે) જેમ કોઈ એક પુરુષ મુંજ એટલે તૃણ થકી તેનો
 ગર્ભ નૂત જે શલી તેને (અગ્નિનિવટિતાણં કે) જુદા જુદા કાઢીને (ઉવદંસેજ્ઞા કે)
 દેખાડે જે એ તૃણ અને એ શલી એમ દેખાડે કે (અયમાનસો કે) અહો આયુષ્યમંત (મું
 જેઙ્સિયં કે) એ તૃણ અને એ શલી (એવમેવ નત્થિ કેઙ્પુરિસે ઉવદંસેતારો અયમાન
 સો આયા ઇયં સરીરં કે) એમ આત્મા અને શરીરને જુદો જુદો કરી દેખાડનાર કોઈ પુરુષ

नथी (सेजहाणामए के०) ते वली यथा दृष्टांते करी देखाडे (केइपुरिसेमंसाउअछी अनिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) कोइक पुरुष मांस थकी हाम जुदा काढीने देखाडेके (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो (मंसेअयंअछीके०) आ मांस अने ए हाड (ए वामेवणत्तिकेइपुरिसेउवदंसेत्तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) एम आ आत्मा अने ए शरीर अने जुदो जुदो देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेकरयजाउ आमलकंअनिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष करतल एटले हथेली थकी आमलो जुदो करी देखाडे (अयमाउसोकरतलेअयंआमलए के०) हे आयुष्यमंतो आ हथेली अने आ आमलो (एवमेवनत्तिकेइपुरिसेउवदंसेत्तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरंके०) एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेदहीउनवनीयंअनिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जाअयमाउसोनवनीयं अयं तुदहीएवामेवनत्तिकेइपुरिसेजावसरीरं के०) यथा दृष्टांते केइ एक पुरुष दही थकी माखण जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ माखण अने आ दही एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी. एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष तिल थकी तेजने जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ तेल अने आ खल एम आत्मा अने शरीरने कोइ पुरुष जुदो करी देखाडनार नथी एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष सेलडी थकी सेलडीनो रश जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ इक्षुरस अने आ ठोतरा एम आत्मा अने शरीरने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी यथादृष्टांते कोइ एक पुरुष अरणी थकी अग्नी जुदो काढीने देखाडे के हे आयुष्यमंतो आ अग्नि अने आ अरणी एम शरीर अने अत्माने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी. ॥ (एवंअसंतेके०) एम अठ तो अने (असंविज्जमाणे के०) अविद्यमान जे आत्माठे तेने पूर्वोक्त पदार्थोने जेम जुदा जुदा करी देखाडे तेम ए आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत मां कोइ पुरुष नथी (जेसितंसुयखायंनवतितंके०) ते कारण मांटे तेहिज जीव अने ते हिज शरीर ए पक्ष सत्य स्वाख्यात जाएवो (तम्हाके०) तस्मात् (अन्नोजीवोके०) अन्य जीव अने (अन्नंसरीरंके०) शरीर पण अन्यठे ए वचन (तेमिह्वाके०) तेमिथ्याठे ॥१६॥

॥ दीपिका-आत्मनास्तित्वं दृष्टांतैराह । (सेजहा इत्यादि) तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः प्रत्याकारादसिं खड्गमज्जिनिवृत्य समाकृष्यान्येषामुपदर्शयेत् । तद्यथा । अयमायुष्मन् अस्तिः खड्गः । अयं च कोशप्रत्याकारः । एवमेव जीवशरीरयोर्नास्त्युपदर्शयिता तथायं जीवइदं च शरीरमिति नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतो न

कायान्निजो जीव इति । अत्रार्थे बहून् दृष्टान्ताः । तद्यथा । कश्चित्पुरुषो मुंजात्तृणविशेषात् (इति अंति) तज्जन्तूनां शलाकां पृथक् कृत्य दर्शयेत् तथा मांसादस्थि करतलादामलकं दध्मोनवनीतं तिलेन्यस्तैलं इक्षोरसमरणितोऽग्निमज्जनिवृत्य पृथक् कृत्य दर्शयेदेवं शरीरादपि जीवं नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतोऽसन्नात्मा शरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । येषां च स्वमतानुरागादेतत्स्वाख्यातं जवति । यदन्योजीवोन्यच्च शरीरमिति । एवमात्मा च पृथक् नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या ॥ १६ ॥

॥ टीका—तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः परिवारादसिं खड्गमज्जनिर्वर्त्य समारुप्यान्वेषात्मुपदर्शयेत्तद्यथाऽयमायुष्मानसिः खड्गोऽयं च कोशः परिवार एवमेव जीवशरीरयोरपि नास्त्युपदर्शयिता । तद्यथाऽयं जीव इदं च शरीरमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतः कायान्निजो जीव इति । अस्मिन् अर्थे बहवो दृष्टान्ताः संतीत्यतो दर्शयितुमाह । तद्यथा वा कश्चित्पुरुषो मुंजात् तृणविशेषात् (इति अंति) तज्जन्तूनां शलाकां पृथक् कृत्य दर्शयेत् । तथा मांसादस्थि तथा करतलादामलकं तथा दध्मोनवनीतं तिलेन्यस्तैलमिति । तथेक्षोरसं तथाऽरणितोऽग्निमज्जनिर्वर्त्य दर्शयेदेवमेव शरीरादपि जीवमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता तोऽसन्नात्मा शरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । प्रयोगश्चात्र सुखदुःखनाक् परलोकायायीनास्त्यात्मा तिलशब्धिद्यमानोऽपि शरीरके पृथगनुपलब्धेर्घटात्मवत् व्यतिरेकेण च कोशखड्गवत्तदेवं युक्तिभिः प्रतिपादितोऽप्यात्मानवेत् । येषां पृथगात्मदिनां स्वदर्शनानुरागादेतत्स्वाख्यातं जवति । तद्यथा । अन्योजीवः परलोकानुयायी अमूर्तोऽन्यच्च तन्नववृत्तिमूर्तिमह्वरिमेतच्च पृथङ्नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या यैः कैश्चिदुच्यते यथास्त्यात्मा परलोकानुयायीति ॥ १६ ॥

सेहंता तंहणह खणह ङणह ण्हणह पयह आलुं पह विलुं पह सहसा
कारेह विपरामुसह एतावतावजीवे एत्ति परलो एवा ते एणो एवं विष्णु
डिवेदेति तंकिरियाइवा अकिरियाइवा सुक्कडेइवा डक्कडेइवा कल्लणाणे
इवा पावएइवा साहुइवा असाहुइवा सिद्धाइवा असिद्धाइवा
निरएइवा अनिरएइवा एवंते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरू
वरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति ज्ञोयणाए ॥ १७ ॥ एवं एणेपागप्पि
या णिक्कम्म मामगं धम्मं पन्नवेति तंसहहमाणा तंपत्तियमाणा तंरो
यमाणा साहु सुयक्काए समणेतिवा माहणेतिवा कामं खलु आउसो
तुमं पूययामि तं जहा असणेणवा पाणेणवा खाइमेणवा साइमेणवा

वढेणवा पडिग्गहेणवा कंबलेणवा पायपुंढणेणवा तढेगे पूयणाए
समाउदिसु तढेगेपूयणाए निकाइंसु ॥ १८ ॥

अर्थ—हवें ए पद्द ग्रहण करनार नास्तिकते ते देखाडेते एवा अध्यवसायें प्रवर्ततो एवो
नास्तिकवादि (सेहंताके०) ते पोते पण प्राणीओने हणो केमके ते प्राणातिपातने विषे दोष
ने अण जाणतो थको ठे माटे बीजाने पण जीवघात करवानो उपदेश आपे ते उपदेश क
हेते. (तंहणहके०) ते खडादिके करी प्राणीजने हणो एमां दोष नथी (खणहके०)
पृथिव्यादिके खणो (हणहके०) ठेदो (म्हहके०) बाजो दहन करो (पयहके०)
पचावो रसोइ करो (आलुंणहके०) लूंटो (विलुंणहके०) विशेषे लूंटो (सहसाकारे
हके०) वस्त्र पात्रादिक सर्व अण विमास्या करो (विपरामुसहके०) इत्यादिक विपरी
त मतिनुं उपदेश आपे (एतावतावजीवेण्हिके०) एटले जीव नथी जेटले शरीर ते
टलेज जीवते (परलोएवाके०) परलोक पण नथी तो परलोकने अजावे पोतानी इह्वा
प्रमाणे खाउ पीउ लाड करो (तेणोएवंविष्यडिवेदेंतिके०) अंही श्री सुधर्म स्वामि श्रीजंबू
स्वामिने कहेते केपरलोकने अजावे पुण्य पाप पण नथी जेनो एवो पद्दते ते बापडा नास्ति
क मतिना धणी एवाते ते आगल वद्दयमाण एटले जे आगल हुं कहीश तेने नथी जा
णता (तंकिरियाइवाके०) ते क्रिया एटले रुडा अनुष्ठानने नथी जाणता (अकिरिया
इवाके०) माठा अनुष्ठानने नथी जाणता (सुकडेइवाडुकडेइवाके०) रुडुंकखुं नथी
जाणता तथा मातुंकखुं नथी जाणता (कछ्वाणेइवापावइवा के०) पुण्यने नजा
णे पाप नजाणे (साहुइवाअसाहुइवा के०) साधु तथा असाधुने नथी जाणता
(सिद्धाइवाअसिद्धाइवा के०) सिद्धने नजाणे असिद्ध एटले संसारने नजाणे (निरए
इवाअनिरएइवाके०) नारकी अने अनारकी जे तिर्यंच मनुष्य अने देवता तेने पण नजा
णे (एवंतेविरूवरूवेहिं के०) एरीते ते नास्तिकवादि विरूपरूप आत्मानो अजाव
पडिवजीने (कम्मसंमारंजेहिंके०) नाना प्रकारना कर्मने समारंजे ते नाना प्रकारना कर्म
ने करवे करीने (विरूबरूवाइंकामजोगाइंसमारंजंतिजोयणाएके०) नाना प्रकारना काम
जोगने संमारंजे जोजननेअर्थेजोगवे ॥ १७ ॥ (एवंएगेपागप्पियाके०) एरीते एक नास्तिक
वादि अत्यंत धृष्ट थका एम कहे ते के (णिरकम्मके०) ए आत्मा शरीर थकी जुदो
नथी एटले तेहिज शरीर अने तेहिज जीव एवा धृष्ट पणे प्रवर्ते तथा पोताना दर्शन
ने अनुसारे प्रवर्ज्या ग्रहण करीने (मामगंधम्मंपन्नवेंतिके०) महारो धर्म सत्यते एवी
प्ररूपणा करे (तंसदहमाणाके०) तेनास्तिकवादिनो जाषेलो जे धर्म तेने सदेहता (तं
पत्तियमाणा के०) तथा तेने सत्य करीमानता (तरोयमाणा के०) तेने विषे रुचि करता

यका तथा (साहुसुयस्काएके०) ए अमारो धर्म नलो रुडो स्वाख्यातवे अने अनेरा दर्शनी बापडा सुगध लोकने परलोकनो नय देखाडी आ लोकना सुख यकी वंचेवे ते कारणे (समणेतिवाके०) अहो श्रमणो (माहणेतिवाके०) अहो ब्राह्मणो तेहिज जीव अ ने तेहिज शरीर ए धर्मने घणोज सारो कहीने (कामंखलुके०) निश्चे यकी ए धर्मने इहो (आउसोके०) अहो आयुष्यमंतो अमे तमने उदया नहीकां क्यां एक कपटी दर्शनी ये तमने वेंच्यो हतो तेकारणे अमे तमारा उपकारी हैए माटे अमने (तुमंपूययामि के०) तुमे पूजो प्रत्युपकार करो (तंजहाके०) तेहिज कहेवे (असणेणवा पाणेणवा खाइ मेणवा साइमेणवाके०) अशने करी पाने करी खादिमे करी खादिमे करी ए चतुर्विध आहारे करी पूजो (वडेणवाके०) वस्त्रे करी (पडिग्गहेणवाके०) पात्रादिके करी (कं बलेणवाके०) कंबले करी (पायपुंढणेणवाके०) पायपुंढणे करी पूजो प्रतिलानो (त भेगेपूयणाएके०) त्यां कोइ एक एवी पूजाने विषे (समाज्जिसुके०) गृह यथा अथवा (तभेगेपूयणाएनिकाइसु के०) त्यां कोइ एक पूजाने विषे प्रवर्त्तमान यका एवा राजा दिक लोकने ते नास्तिको पोताना धर्मने विषे निश्चल करे अने तेने कहेके ए अमारो उपदेश्यो धर्म टालीने अनेरो धर्म आदरशो नही ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—एतदध्यवसायी सनास्तिकः स्वतः प्राणिनां हंता व्यापादकः स्यात् अन्येषामपि वक्ति । दण्डइत्यादि । घातयत कृणत कृणनं हिंसा दहत पचत आलुं पत विलुं पत सहसा कारयत विपरामृशत एतावान् शरीरमात्र एव तावज्जीवो जीवानावाच्च नास्ति परलोकः । ततस्तेन न तज्जीवतश्चरीरवादिनो नास्तिका ए तन्न विप्रतिवेदयन्ते नांगीकुर्वन्ति । तद्यथा । क्रियां सद्नुष्ठानात्मिकामक्रियां वाऽसद्नुष्ठानरूपां सुकृतं वा दुष्कृतं वा कल्याणं वा पापकं वा साधुकृतमसाधुकृतं वा इत्यादिका चिंतैव नास्ति । कोर्थः । सुकृतानि साधुत्वात्कल्याणफलानि दुष्कृतान्यसाधुत्वादिरूपफलानीति । आत्मानं विनाऽसौ चिन्ता न युज्यत इत्यर्थः । तथा सुकृतेन सिद्धिर्दुष्कृते नासिद्धिस्तथा दुष्कृतेनैव नरकः अनरकस्तिर्यङ्गारामरगतिरूपः स्यादित्यादिका चिन्ता न युक्ता । जीवस्यैवाजावात् (एवंतेति) एवमुक्तप्रकारेण ते नास्तिका विरूपरूपैः कर्मसमारंजैः सावधानुष्ठानैर्विरूपान् कामनोगान् समारंजन्ते समाददति तदुपनोगार्थं ॥ १७ ॥ एवमुक्तप्रकारेणैके नास्तिकाः प्रागल्भिकाः प्रागल्भ्येन चरन्ति धृष्टतां प्राप्ता आत्मा नास्तीति वदन्ति । तथा निष्क्रम्य स्वतानुगतां प्रव्रज्यां गृहीत्वा मामकं धर्मं मदीयोऽयं धर्म इत्यंगीकृत्य परेभ्यः प्रज्ञापयन्ति । यद्यपि नास्तिकानां नास्ति दीक्षा तथापि बौद्धादिमते प्रव्र

ज्य पश्चान्नास्तिकीनूते संजवति प्रव्रज्या । अथवा नीलपटाद्यंगीकृतः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्या विशेषइति । तं नास्तिकधर्मे श्रद्धधानारोचयंतः स्वमतौ प्रतियंतोऽवितथनावेन गृह्यंतः साधुशोचनमेतद्यथा स्वाख्यातोचवता धर्मः । हेभ्रमण ब्राह्मण शोचनं कृतं यदयं तज्जीव तहरीरधर्मोऽस्माकमुक्तः काममिष्टमेतदस्माकं । खलुर्वाक्यालंकारे । हे आयुष्मन् उपकारिणं त्वां पूजयाम्यहमिति तद्धिष्यावदंति । पूजामेवाह । (असणेत्यादि) सुगमं । यावत् पादपुंढनकमिति । तत्रैके पूजायां (समावृत्तिं) समावृत्ताः प्रव्हीनूताराजादयः । एके तत्र स्वमतस्थित्या निकाचितवंतस्तं नृपादिकं स्वधर्मे नियमितवंतइत्यर्थः १७

॥ टीका—एतदध्यवसायीच सलोकायतिकः स्वतः प्राणिनामेकेंद्रियादीनां हंता व्यापादको जवति प्राणातिपाते दोषानावमन्युपगम्यान्वेषामपि प्राण्युपधातकारिणामुपदेशं ददाति । तद्यथा । प्राणिनः स्वज्ञादिना धातयत पृथिव्यादिकं खनतेत्यादिसुगमं । यावदेतावानेव शरीरमात्रएव जीवस्ततः परलोकिनोऽनावान्नास्ति परलोकोऽतस्तदनावाच्च यथेष्टमासत । तथाचोक्तं । पिब खादच साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि नीरुगतं निवर्तते समुदयमात्रमिदंकलेवरं । तदेवं परलोकयाधिनोजीवस्यानावान्नपुण्यपापे स्तोनापि परलोकइत्येवं येषां पक्ष्मे लोकायतिकास्तज्जीवतहरीरवादिनोनैवैत द्वयमाणं प्रतिवेदयंति अन्युपगच्छंति । तद्यथा । क्रियांवा सद्नुष्ठानात्मिकामक्रियांवा असद्नुष्ठानरूपां एवं नैव ते विप्रतिवेदयंति । यदिहि आत्मा तत्क्रियावान्नकर्मणोक्तो स्यात्ततोपापजयात्सद्नुष्ठानचिंता स्यात्तदनावाच्च सत्क्रियादिविंतापि दूरोत्सादितैव । तथा सुकृतं दुष्कृतं वा कल्याणमिति पापमिति वा साधुकृतमसाधुकृतमित्यादिका विंतैव नास्ति । तथाहि । सुकृतानां कल्याणविपाकिनां साधुतया ऽवस्थानं दुष्कृतानां च पापविपाकिनामसाधुत्वेनावस्थानमेतदुन्नयमपि सत्यात्मनि तत्फलजुजि संजवति तदनावाच्च कुतो नर्थकौ हिताहितप्राप्तिपरिहारौ स्यातां । तथा सुकृतेन कल्याणेन साध्वनुष्ठानेनाशेषकर्मकृयरूपासिद्धिस्तथा दुष्कृतेन पापानुबंधिना असाध्वनुष्ठानेन नरकोनरकेवा तिर्यक्नरामरगतिजक्षणं स्यादित्येवमात्मिका चिंतैव न जवेत्तदाधारस्यात्मसंज्ञावस्थानन्युपगमादिति जावः । पुनरपि लोकायतिकानुष्ठानदर्शनायाह । (एवंतेइत्यादि) एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण ते नास्तिकाआत्मानावं प्रतिपाद्य विरूपं नानाप्रकारं रूपं स्वरूपं येषांते तथा कर्मसमारंजाः सावद्यानुष्ठानरूपाः पशुधातमांसनक्षुराप्राननिर्लाब्धनादिकास्तैरेवंचूतैर्नानाविधैः कर्मसमारंजैः कृषीवलानुष्ठानादिनिर्विरूपकान् कामजोगान् समारंजंतेसमाददति तदुपजोगार्थमिति ॥ १७ ॥ सांप्रतं तज्जीवतहरीरवादिमतमुपसंजिघृक्षुः प्रस्तावमारचयन्नाह । (एवंचेगइत्यादि)

मूर्तिमतः शरीरादन्यदमूर्ते ज्ञानमात्मन्यनुनूयते तस्य चामूर्तेनैव गुणिना जाव्यमतः शरीरात्पृथग्जन्तुत्वात्माऽमूर्तेर्ज्ञानवत्तदाधारभूतोस्तीति । नचात्मान्युपगममन्तरेण तज्जीव तत्तरीरवादिनः किंचिद्विचार्यमाणं मरणमुपपद्यते । दृश्यंते च तथानूतएवशरीरे ध्रिय माणामृताश्च । कुतः समागतोहं कुत्र चेदं शरीरं परित्यज्य यास्यामि तथेदं मे शरीरं पुराणं कर्मेत्यधमादिकाः शरीरात्पृथग्जावेनात्मनि संप्रत्ययाश्चनुनूयंते । तदेवमपि स्वा नुजवसिद्धेप्यात्मनि एके केचन नास्तिकाः पृथक्जीवास्तित्वमश्रद्धधानाः प्राग्विनकाः प्राग्विन्येन चरन्ति धृष्टतामापन्नाश्चनिदधति । तद्यथा । अथमात्मा शरीरात्पृथग्जन्तुः स्यात्ततः संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शान्यतमगुणोपेतः स्यात् । नच ते वराकाः स्वदर्शनानु रागांधतमसावृतदृष्टयएतद्विदंति । तथा मूर्तस्यार्थं धर्मोनामूर्तस्य । नहि ज्ञानस्य सं स्थानादयोगुणाः संजाव्यंते । नच तत्तदजावेपि नास्तीत्येवमात्मापि संस्थानादिगुणरहि तोपि विद्यतइति । एवं युक्तियुक्तमप्यात्मानं धाष्टर्यान्नान्युपगच्छन्ति तथा निष्क्रम्यच स्व दर्शनविहितां प्रव्रज्यां गृहीत्वा नान्योजीवः शरीराद्व्यतइत्येवं योधर्मोमदीयोयमित्येव मन्युपगम्य स्वतोऽपरेषां च तं तथानूतं धर्मं प्रतिपादयन्ति । यद्यपि लोकायंतिकानां ना स्ति दीक्षादिकं तथाप्यपरेण शाक्यादिना प्रव्रज्याविधानेन प्रव्रज्य पश्चाद्भोकायतिकमधी यानस्य तथाविधपरिणतेस्तदेवानिरुचितमतोमामकोयं धर्मः स्वयमन्युपगच्छन्त्यन्येषां च प्रज्ञापयन्ति । यदिवा नीलपटाद्यन्युपगंतुः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्याविशेषइत्यदोषइति । सां प्रतं तत्प्रतिज्ञापितशिष्यव्यापारमधिकृत्याह । (तंसद्वहमाणेत्यादि) तं नास्तिकवाद्यु पन्यस्तं धर्मं विषयिणामनुकूलं श्रद्धधानाः स्वमतावतिशयेन रोचयंतस्तथा प्रतिपादयंतो वितथजावेन गृह्णंतस्तथा तत्र रुचिं कुर्वंतस्तथा साधुशोचनमेतद्यथास्वाख्यातोयथाव स्थितो नवतो धर्मोन्यथा सति हिंसादिष्ववर्तमानः परलोकजयात्सुखसाधनेषु मांसम द्यादिष्वप्रवृत्तिं कुर्वतो मनुष्यजन्मफलवर्जितानवेयुः । ततः शोचनमकारि नवता हेश्च मण ब्राह्मण इतिवा यदयं तज्जीवतत्तरीरधर्मोऽस्माकमावेदितः काममिष्टे तदस्माकं ध र्मेकथनं । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । हेअयुष्मंस्त्वया वयमन्युद्धृताः कार्पटिकैस्तीर्थिकै र्वचिताः स्युरिति । तस्मादुपकारिणं त्वां नवंतं पूजयामोहमपि कंचिदायुष्मतो नगवतः प्रत्युपकारं करोमि । तदेव दर्शयति । तद्यथा । (असणेत्यादि) सुगमं यावत्पादपुंठन कमिति । तत्रैके पूर्वोक्तया पूजया पूजायां वा (समावर्चिसुति) समावृताः प्रवृहीनू तास्ते राजानः पूजां प्रतिप्रवृत्तास्तदुपदेष्टारोवा पूजामध्युपपन्नाः संतस्तं राजादिकं स्वद र्शनप्रतिपन्नमेकं केचन स्वदर्शनस्थित्या हिताहितप्राप्तिपरिहारेषु निकाचितवंतोनियमि तवंतः । तथाहि । नवतेदं तत्तरीरमित्यन्युपगंतव्यमन्योजीवोन्यच्च शरीरमित्येतत् परि त्याज्यमनुष्ठानमपि एतदनु रूपमेतद्विधेयमित्येवं निकाचितवंतइति ॥ १७ ॥

पुवमेव तेसिं एायं नवति समणा नविस्सामो अणगारा अकिंचणा
अपुत्ता अपसू परदत्तनोइणो निक्कुणोपावं कम्मं एोकरिस्सामि समु
घीए ते अप्पणो अप्पडिविरया नवंति सयमाइयंति अन्नेवि आदियावें
ति अन्नंपि आयतं तं समणुजाणंति एवमेव ते इत्तिकामनोगेहिं मुत्ति
या गिद्धा गढिया अश्लोववन्ना लुद्धा रागदोसवसट्ठा ते एोअप्पाणं समु
हेदेंति ते एोपरं समुहेदेंति एोअस्साइं पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं स
मुहेदेंति पहीणा पुवसंजोगं आयरियं मग्गं असंपत्ता इति ते एोहच्चाए
एोपाराए अंतराकामनोगेसु विसन्ना इति पढमे पुरिसजाए तज्जीव
तच्चरीरएति आहिए ॥ १ए ॥

अर्थ—(पुवमेवके०) एरीते पहेलोज (तेसिकें०) तेनास्तिक मतिओने (एायंनवति
के०) एवो विपरीत ज्ञान होय के (समणानविस्सामोके०) अमे श्रमण संयति अइयुं
(अणगाराके०) घर रहित अइयुं (अकिंचणाके०) परिग्रह रहित अइयुं (अपुत्ता
के०) पुत्र मित्र कलत्रादिथी रहित अइयुं (अपसूके०) गोमहिषादिकथी रहित अइयुं (पर
दत्तनोइणोके०) अन्यनो दीधेलो आहार नोगवीयुं पोते पचन पाचनादिक क्रियाथी रहित
अइयुं (निक्कुके०) निह्वाचर ठता (एोपावकम्मं एोकरिस्सामिके०) पाप कर्म सावधानुष्ठा
न करीयुं नहीं (समुघीएके०) एवो नाव पडिवजीने सम्यक्प्रकारे उठी सावधान अइने
पही नास्तिक नाव प्राप्त करे लोकायतिक मार्गे आव्या थका (तेअप्पणोअप्पडिविरया
नवंतिके०) (ते आप पोते पापकर्म थकी अविरत आय पोतानीज प्रतिज्ञा थकी अष्ट
आय एवा थका जे करे ते कहेवे (सयमाइयंतिके०) सावधानुष्ठान हिंसा सृषावा
दादिक स्वयं पोते आदरे (अन्नेविआदियावेंतिके०) अन्यने आदरावे (अन्नंपिआयतं
के०) अन्यकोइ आदरतो होय (तंसमणुजाणंतिके०) तेने अनुमोदे (एवमेवतेके०)
एरीते ते (इत्तिकामनोगेहिंमुत्तियाके०) स्त्री संबंधी काम नोगने विषे मूर्हित (गिद्धा
के०) गृद्ध एटले तेना अनिलाषी (गढियाके०) अधिक काम नोगने विषे बंधाणा
(अश्लोववन्ना के०) कामनोगने विषे एकाग्र चित्ते थया (लुद्धा के०) लुब्ध थया
(रागदोसवसट्ठा के०) राग द्वेषने विषे पहीता (तेएोअप्पाणंसमुहेदेंति के०) ते
पोताना आत्माने कर्म पास थकी न ठोडावे (तेएोपरंसमुहेदेंति के०) ते अन्यने प
ण कर्म बंध थकी न ठोडावे (एोअस्साइं पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समुहेदेंतिके०)
ते अन्य प्राणी नूत जीव सत्त्व तेने पण कर्म पास थकी ठोडावी नशके एवा नास्तिक

वादि (पहीणापुवसंजोगं के०) पूर्व संयोगजे पुत्र कलत्रादिक ते थकी पण चष्ट थया
 अने (आयरियंमगं के०) आर्य मार्गनेपण (असंपत्ता के०) अणपाम्या एटले नपाम्या
 (इतिके०) एम उन्नय चष्ट थया थका (तेणोहच्चाएके०) ते एवा प्रकारे पुष्करणीने तीरे
 पण रह्या नहीं अने (एोपाराएके०) पार पण पहोता नहीं (अंतराकामनोगेसुविसन्ना
 के०) विचाले कामनोगरूप कादवने विषेज खूता थका रह्या ते पुंमरीक कमल सरखा राजा
 ने उदरी नशके (इतिपढमपुरुषजाएतज्जीवतहरीरएतिआहिएके०) इति तज्जीव तहरी
 रवादिनामा एम प्रथम पुरुष जात कह्यो ॥ १ ए ॥

॥ दीपिका—ये जागवतादिलिंगमंगीकृत्य पश्चान्नास्तिकाः संवृतास्तेषां पूर्वमादौ प्र
 ब्रज्याग्रहणावसरएतत् परिज्ञातं नवति । यत् श्रमणायतयोनविष्यामोऽनगाराः किंच
 न इव्यं तद्दहितानिष्किंचनाथपुत्राअपशवः परदत्तनोजिनोनिहवः किंचित्पापं कर्म सा
 वद्यं नकरिष्यामइति समुत्थाय पश्चान्नास्तिकतां प्राप्तास्ते आत्मना स्वयं सावद्यादप्रतिवि
 रताअनिवृत्तानवन्ति । स्वयं सावद्यमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्यानप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यादानं
 समनुजानन्ति । एवमेव स्त्रीप्रधानाः कामनोगाः स्त्रीकामनोगास्तेषु मूर्छितागृह्याध्युपप
 न्नाअधिक्येन नोगेषु लुब्धारागदेषार्ताः संतोनात्मानं संसारात्समुद्देदयन्ति । नापि परं
 समुद्देदयन्ति नाप्यन्यान् प्राणिनोजूतानि जीवान् सत्वान् समुद्देदयन्त्यसदनिप्रायप्रवृत्त
 त्वात् । ते चैवंविधालोकायतिकाः पूर्वसंयोगात्पुत्रादिकात्प्रहीणात्रष्टाआर्यमार्गे सदनु
 ष्ठानरूपमसंप्राप्ताइति लोकइयसदनुष्ठानत्रष्टाअंतरालएव नोगेषु विषम्यास्तिष्ठन्ति न
 पुंडरीकोत्क्षेपादिकार्यं साधयन्तीत्ययं तज्जीवतहरीरवादीप्रथमः पुरुषः समाप्तः ॥ १ ए ॥

॥ टीका—तत्र ये जागवतादिकं लिंगमन्युपगताः पश्चान्नलोकायतग्रंथश्रवणेन लोकाय
 ताः संवृतास्तेषामादौ प्रब्रज्याग्रहणकालएवैतत्परिज्ञातं नवति । तद्यथा । परित्यक्तपुत्रक
 लत्राः श्रमणायतयोनविष्यामोऽनगारागृहहरहितास्तथा निष्किंचनाः किंचनइव्यं तद्दहिता
 स्तथाऽपशवोगोमहिष्यादिरहिताः परदत्तनोजिनः स्वतः पचनपाचनादिक्रियारहितत्वात्
 निह्वणशीलानिहवः किय दह्यतेऽन्यदपि यत्किंचित्पापं सावद्यं कर्मानुष्ठानं तत्सर्वं नक
 रिष्यामीत्येवं सम्यगुत्थानेनोत्थाय पूर्वं पश्चान्नलोकायतिकमुपगताआत्मनः स्वतः कर्मन्योऽप्र
 तिविरतानवन्ति । विरत्यनावेपि यत्कुर्वन्ति तद्दर्शयति । पूर्वं सावद्यारंजान्निवृत्तिं विधाय
 नीलपटादिकं च लिंगमास्थाय च स्वयमात्मना सावद्यमनुष्ठानमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्या
 न्यप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यन्यमप्यादानं परिग्रहं स्वीकुर्वन्तं समनुजानन्ति । एवमेव पूर्वोक्तप्र
 कारेण स्त्रीप्रधानाः स्त्रियोपलक्षितावा काम्यंतइति कामानुज्यंतइति नोगास्तेषु सातबहु

लतया ऽजितेंडियाः संतस्तेषु कामनोगेषु मूर्खिताएकीजावतामापन्नाग्धाः कांक्षावंतो
ग्रथिताश्रवबद्धाअध्युपपन्नाआधिक्येन नोगेषु लुब्धारागद्वेषातरागद्वेषवशगाः काम
नोगांधावा तएवं कामनोगेषु आश्रवबद्धाः संतोनात्मानं संसारात्कर्मपाशाद्वा समुद्धे
दयंति मोचयंति नापि परं सडुपदेशदानतः कर्मपाशावपाशितं समुद्धेदयंति कर्मबंधात्रोट
यंति नाप्यन्यान् दशविधप्राणवर्तिनः प्राणान् प्राणिनस्तथा वानूवन् नवंति नविष्यं
तिच नूतानि तथा वा आयुष्कधारणाक्लीवास्तांस्तथा सत्वास्तथाविधवीर्यंतरायद्वयोप
शमापादितवीर्यगुणोपेतास्तान्नसमुद्धेदयंति । असदजिप्रायप्रवृत्तत्वात् । ते चैवंविधास्त
क्लीवतत्तरीरवादिनोलोकायतिकाअजितेंडियतया कामनोगावसक्ताः पूर्वसंयोगात्पुत्रदा
रादिकात्प्रहीणाः प्रच्छन्नाआराद्याताः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गः सदनुष्ठानरूपस्तमसं
प्राप्ताइत्येवं पूर्वोक्तया नीत्या ऐहिकामुष्मिकलोकद्वयसदनुष्ठानत्रष्टाअंतरालएव नोगे
षु विषमस्तिष्ठन्ति । न विवक्षितं पौमरीकोट्क्षेपणादिकं कार्यं प्रसाधयंतीति । अयं च
प्रथमःपुरुषस्तक्लीवतत्तरीरवादी परिसमाप्तइति ॥ १९ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए पंचमहभूतिएति आहिज्जइ इह खलु पाइ
एवा संतेगतियामणुस्सा नवंति अणुपुवेणं लोयं नववन्ना तं जहा आरि
यावेगे अणारियावेगे एवं जाव डुरूवावेगे तेसिंचणं महंगे राया नव
इ महाएवंचेव णिरविसेसं जाव सेणावइपुत्ता तेसिंचणं एगेतिए सड्ढा न
वंति कामंतं समणाय माहणाय पहारिसु गमणाए तच्च अन्नयरेणं धम्म
ए पन्नत्तारो वयं इमेणं धम्मणं पन्नवइस्सामो सेएवं मायाणहन्नयंतारो
जहाए एसधम्मं सुअस्काए सुपन्नते नवंति ॥ २० ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेपुरिसजाए के०) अथ हवे अपर एटले बीजो पुरुषजात को
एढे ते हुं कहुं माटे हे श्रमणो तमे सांजलो (पंचमहभूतिएति के०) जे पुरुष पृथ
व्यादिक पांच महानूत तत्वे करी माने ते पांच महानूतिक पुरुष सांख्यमति (आहिज्ज
इ के०) कहिए ते प्रथम पुरुषनी परे ज्यालगे राजसजामां आवी राजा प्रत्ये पोतानो
धर्म रुडो करी प्रकाशे तेनी पेरे कहेढे (इहखलुपाइएवाके०) निश्चे आ संसारमां पूर्वा
दिक दिशिने विषे (संतेगतियामणुस्सानवन्तिके०) कोइएक मनुष्य पंचमहानूतिक सांख्य
मतिढे (अणुपुवेणंलोयंनववन्ना के०) ते अनुक्रमे लोकमांहे उपना (तंजहाके०) ते क
हेढे (आरियावेगेके०) एक आर्य मनुष्यते साडा पचीश आर्य देशना उपना (अण
रियावेगे के०) एक अनार्य मनुष्यते अनार्य देशना उपना (एवंजावडुरूवावेगे के०)

एम यावत् कोइएक मनुष्य कुरूपवंत ठे इत्यादिक अर्थ आगल लखाइ गयाठे (ते सिंचणं के०) ते मनुष्य मांहे (महंगेरायानवइ के०) एक महोठो राजा होय तेके वो तोके (महाएवंचेव के०) महोठो हिमवंत पर्वतादिक समान होय (एरविसेसं के०) एमज पूर्ववत निरविशेष (जावसेणावइपुत्ता के०) यावत् सेनापतिना पुत्र केवा (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगेतिएसडूचवंति के०) कोइ एकने धर्म करवानी श्रद्धा होय एटले धर्मार्थी होय (कामंतं के०) तेने धर्मार्थी जाणीने (समणा य माहणाय के०) श्रमण अने ब्राह्मण मलीने तेना समीपे धर्म प्रतिबोधवा निमित्ते (पहारिसुगमणाए के०) आलोचवो चिंतवीने आवे (तब्ब के०) त्यां (अन्नयरेणंध म्मेणंपन्नत्तारोवयं के०) अनरो पोतानो धर्म प्ररूपण द्वार एटले धर्मोपदेशक अइने (इमेणं के०) ए आगल कहेजे तेरीते (धम्मणंपन्नवइस्सामो के०) राजानी आगल धर्म कहीशुं एम आलोचीने (सेएवं के०) तेएम (मायाणहनयंतारो के०) माहरो धर्म क हुंहुं अहो नययकी राखनार ते (जहाए के०) जेम (एसधम्म के०) महारो एधर्म (सुअरकाए के०) स्वाख्यात (सुपन्नत्तेनवंति के०) रुडो प्ररूपवो होय ॥३०॥ हवे ते राजा आगल जेवी रीते धर्म प्ररूपे तेवी रीते आगल कहेजे.

॥ दीपिका—अथापरोद्वितीयः पुरुषजातः पंचनिर्जुतैः पृथिव्यप्तेजोवायुव्योमाद्यैश्चरति पांचजौतिकः । सांख्याजीवस्य तृणमोटनेप्यसामर्थ्यं । नूतरूपायाः प्रकृतेरेव सर्वकर्तृत्वमिति तन्मतं । नास्तिकविशेषोवा पंचनूतव्यतिरिक्तनास्तित्वांगीकारात् । (आदिह्जइ) आख्यायते । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन इह खलु पाईणंवा इत्यादिकोऽग्रंथः सुपन्नत्ते न वतीत्येतदंतोक्षेयः ॥ ३० ॥

॥ टीका—प्रथमपुरुषानंतरं द्वितीयं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहावरेदोञ्जे इत्यादि) अथशब्दअनंतर्यार्थे । प्रथमपुरुषानंतरमपरोद्वितीयः पुरुषएव पुरुषजातः पंचनिः पृथिव्यप्तेजोवाग्वाकाशाख्यैश्चरति पांचजौतिकः । पंचवा नूतानि अन्युपगमद्वारेण विद्यंते यस्यसंपंचनूतिको मत्वर्थीयश्चन । सच सांख्यमतावलंब्यात्मनस्तृणकुब्जीकरणोप्यसामर्थ्यान्युपगमात् इष्टव्योलोकायतमतावलंबी नास्तिको नूतव्यतिरिक्तत्वान्युपगमादख्यायते प्रथमपुरुषानंतरमयं पंचनूतात्मवाद्यनिधीयते चेति । अत्र च प्रथमपुरुषगमने (इहखलुपाईणं) चेत्यादिकोऽग्रंथः सुपन्नत्तेन वतीत्येतत्पर्यवसानोवगंतव्यइति ॥ ३० ॥

इहखलु पंचमहद्भूता जेहिं नोकजइ किरियातिवा अकिरियातिवा सुकडेतिवा डुकडेतिवा कल्लाणेतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा एिरएतिवा अएिरएतिवा इति अंतसो तणमायमवि ॥३१॥

अर्थ—(इहखलु के०) निश्चै आसंसारने विषे (पंचमहपूता के०) पांच महोटा नूत सर्व जगतमां व्यापी रह्यावे (जेहिंनोकळइकिरियातिवाअकिरियातिवा के०) ते हिज पांच नूते अमे क्रिया अक्रिया सर्व करियें परंतु जेहिं एटले जे ठगो आत्मा ए वे नामे पदार्थवे ते क्रिया अक्रिया नोकळइ एटले नथी करतो तथा सुकडेतिवा डुक डेतिवा कछाणेतिवा पावएतिवा साधुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा णिरएतिवा अणि रएतिवा एटले सुकृत करणी डुष्कृत करणी कल्याण कारी क्रिया पापकारी क्रिया साधु एटले नली क्रिया असाधु एटले माठी क्रिया सिद्धि एटले मोक्ष जवा योग्य क्रिया असिद्धि एटले मोक्ष न जवा योग्यक्रिया नरक जवा योग्य क्रिया नरके नजवा योग्य क्रिया ए सर्व आत्मा नथी करतो (अंतसोतणमाधमवि के०) ए कारणे सां ख्यने मते जे कांइ सूद्धम तृणनु नमाववो तेनो पण उपदेश पांच नूतज करेवे पण आत्मा सर्वथा कांइ पण नथी करतो ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—सांख्यनास्तिकयोर्मतमाह । इह मते पंच महानूतानि यैर्नोऽस्माकं क्रिया व्यापारता वा नक्रियते सुकृतं डुष्कृतंवा कल्याणं पापकमिति या साध्वितिवा सिद्धिर्मु क्तिरसिद्धिः संसारोनरकोऽनरकस्तिर्यङ्मरामरगतिः । एतत्सर्वं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृ तिरेव नूतरूपा करोति । आत्मा केवलमुपजुंके नतु करोति किंचित् । नास्तिकानिप्राये णापि इहैव सुखडुःखे स्वर्गनरकौ इत्युच्यतइति । एवमंतश्चष्टुणमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतै रेव प्रकृतिरूपापन्नैः क्रियते । एवं सांख्यमते आत्मा किंचित्करः । नास्तिकमतेतु आ त्मनः सर्वथाप्यजावस्ततोऽयोरपि नूतान्येव सर्वकार्यकर्तृणीति ॥ ३१ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सांख्यस्य लोकायतिकस्य चान्युपगमं दर्शयितुमाह । (इहखलुपंच महपूताइत्यादि) इहास्मिन् संसारे द्वितीयपुरुषवक्तव्यताधिकारे वा । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । पृथिव्यादीनि पंचमहानूतानि विद्यंते महांति च तानिच महानूतानि सर्व व्यापितयान्युपगमात् महत्त्वं । तानिच पंचैव । परस्य षष्ठस्य क्रियाकर्तृत्वेनानन्युपगमाद्यैर्हि पंचनिर्जुतैरप्युपगम्यमानैर्नोऽस्माकं क्रिया परिस्पंदात्मिका चेष्टारूपा क्रियते क्रिया वा नि र्यापारतया स्थितिरूपा क्रियते । तथाहि । तेषां दर्शनं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिर्नूता त्मनूताः सर्वाअर्थक्रियाः करोति पुरुषः केवलमुपजुंकेऽध्यवसितमर्थं पुरुषश्चेतयतीति व चनात् । बुद्धिश्च प्रकृतिरेव तद्विकारत्वात् । तस्याश्च प्रकृतेर्नूतात्मिकायाः सत्वरजस्तम सां चयापचयान्यां क्रियाक्रिये स्यातामिति कृत्वा नूतेन्यएव क्रियादीनि प्रवर्तते तद्व्यति रेकेणापरस्याजावादिति जावः । तथा सुष्ठु कृतं सुकृतमेतच्च सत्त्वगुणाधिक्येन जवति ।

तथा दुष्टं कृतं दुष्कृतमेतदपि रजस्तमसोरुत्कटतया प्रवर्तते । एवं कल्याणमिति वा पापकमिति वा साध्विति वा असाध्विति वा इत्येतत्सत्त्वादीनां गुणानामुत्कर्षानुत्कर्षतया यथा संज्ञवमायोजनीयं । तथेप्सितार्थनिष्ठानं सिद्धिविपर्ययः स्वसिद्धिर्निर्वाणं वा सिद्धिः संसारः संसारिणां तथा नरकः पापकर्मिणां यातनास्थानमनरकस्तिर्यङ्मनुष्यामराणामेतत्सर्वं सत्त्वादिगुणाधिष्ठिता नूतात्मिका प्रकृतिर्विधत्ते । लोकायतानिप्रायेणापीहैव तथा विधसुखदुःखावस्थाने स्वर्गनरकावितीत्येवमंतशस्तृणमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतैरेव प्रथानरूपापन्नैः क्रियते । तथा चोक्तं । सत्त्वं लघुप्रकाशकमिष्टमुपष्टेजकं बलंच रजः ॥ गुरुचरणकमेव तमः प्रदीपवच्चार्थतोवृत्तिरित्यादि । तदेवं सांख्यानिप्रायेणात्मनस्तृणकुब्जीकरणेष्यसामर्थ्याल्लोकायतिका निप्रायेण त्वात्मन एवाजावाद्भूतान्येव सर्वकार्यत्वात्कर्तृणीत्येवमन्युपगमस्तानिच समुदायरूपापन्नानि नानास्वभावं कार्यं कुर्वति ॥ २१ ॥

तं च पिद्बूद्देसेणं पुढोन्नूतसमवातं जाणेज्जा तं जहा पुढवी एगे महप्पूते आऊ
डुच्चे महप्पूते तेऊतच्चेमहप्पूते वाऊचउठेमहप्पूते आगासे पंचमे महप्पूते इ
च्चेते पंचमहप्पूया अणिम्मिया अणिम्मावित्ता अकडा णोकित्तिमा णोक
डगा अणाइया अणिहणा अवंजा अपुरोहिता सतंता सासता आय
ठठा पुण एगे एवमाहु सतो एहि विणासो असतो एहि संजवो ॥ २२ ॥

अर्थ—(तंचपिद्बूद्देसेणंपुढोन्नूतसमवातंजाणेज्जाके०) ते पांचनूतनो समवाय पृथक्
एटले जुदो जुदो जाणवो (तंजहाके०) ते कहेजे. (पुढवीएगेमहप्पूते के०) पृथवी पर्व
तादिक ए एक महानूत जाणवो (आऊडुच्चेमहप्पूते के०) पाणी नदी सरोवर समु
द्रादिकनो ए बीजो महानूत जाणवो (तेऊतच्चेमहप्पूते के०) अग्नि ते उष्ण अज
वालानो कारण ए त्रीजो महानूत जाणवो (वाऊचउठेमहप्पूते के०) वायु वृद्ध कंप
ननो लक्ष्ण ए चोथो महानूत जाणवो (आगासेपंचमेमहप्पूते के०) आकाश अव
काश लक्ष्ण ए पांचमो महानूत जाणवो (इच्चेतेपंचमहप्पूया के०) ए पांच महानू
त ते (अणिम्मिया के०) ईश्वरादिके नीपजाव्या नथी (अणिमावित्ता के०) हवे
नीपजाववा पण नथी (अकडा के०) कोइना करेला नथी (णोकित्तिमा के०)
घटादिकपदार्थनी पेरे कृत्रिम नथी (णोकडगा के०) तेनी निष्पत्तिने विषे अन्य को
इनी अपेक्षा नथी (अणाइया के०) तेनी आदि नथी (अणिहणा के०) तेनो
अंत नथी (अवंजा के०) अवंध्यते समस्त कार्यना करनार जाणवा (अपुरोहिता
के०) तेओने कार्यने विषे प्रवर्त्तावनार कोइ नथी (सतंता के०) स्वाधीनजे (सा

सता के०) शाश्वता ठे (आयुष्य के०) आत्मा ठे जेने ठो एवा ए पांचमहानूत जाणवा (पुणएगेएवमाहु के०) एक वली एम कहेठे (सतोणडिविणासोके०) ठतो विद्यमान पदार्थ तेनो विनाश नथी (असतोणडिसंजवो के०) अविद्यमान शशशृंगादिकनो उत्पत्तिनो संजव नथी ए कारणे सांख्य दर्शनवालो आत्माने कर्त्ता नथी मान तो जो आत्मा कर्त्ता होय तो अठति वस्तु उपजावे ते कारणे आत्मा कर्त्ता नथी. ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—तं च नूतानां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका महानूतमित्यादि । एषां कायाकारतया यः समवायः सएकत्वे लक्ष्यते । इत्येतानि पंच महानूतान्यनिर्मितानि कालेश्वरादिना केनचिदकृतानि परेणाऽनिर्मापयितव्यानि अकृतानि विश्वसापरिणामेन निष्पन्नत्वात् । तथा न घटवत्कृत्रिमाणि अनादीनि अनिधनानि आद्यंतरहितानि अवंध्यान्यवश्यकार्थकर्तृणि न विद्यते पुरोहितः कार्यं प्रतिवर्तयिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि शाश्वतानि नित्यानि आत्मषष्ठानि पंच महानूतानीत्येकआहुः । सांख्यानामात्मा किंचित्करः । नास्तिकानां तु कायाकारपरिणतानि नूतान्येवानिव्यक्तचैतन्यान्यात्मव्यपदेशं लज्जते । तदेवं सांख्यमते सतो विद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्ति विनाशोऽसतः शशविषाणादेर्नास्ति संजवः । यदुक्तं । नासतो जायते जावो नाजावो जायते सत इति ॥ ११ ॥

॥ टीका—तंच तेषां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका काठिन्यलक्षणा महानूतं । तथा पोऽवलक्षणा महानूतं तथा तेजवस्रोद्योतलक्षणां तथा वायुर्धृतिकंपलक्षणास्तथावगाहदानलक्षणां सर्वेऽव्याधारनूतमाकाशमित्येवं पृथग्भूतपदोद्देशेन कायाकारतया यस्तेषां समवायः सएकत्वेऽपि लक्ष्यते इत्येतानि पूर्वोक्तानि पृथिव्यादीनि संख्याह्युपादीयमाना संख्यांतरं निवर्तयतीति कृत्वा नन्यूनानि नाप्यधिकानि विश्वव्यापितया महान्ति त्रिकालजवनाद्भूतानि । तदेवमेतान्येव पंच महानूतानि प्रकृतेर्महान् महतोऽहंकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकाल्पंचन्यः पंचनूतानीत्येवं क्रमेण व्यवस्थितान्यपरेण लोकेश्वरादिना केनचिदनिर्मितान्यनिष्पादितानि । तथा परेणानिर्मापयितव्यानि तथा कृतानि न केनचित्तानि क्रियन्ते । अत्रेऽधनुरादिवद्विस्वसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्तथा न घटवत्कृत्रिमाणि कर्तृकरणव्यापारसाध्यानि न जवन्तीत्यर्थः । तथा पराजावतया नोनैव कृतकानि । अपेक्षितपरव्यापारस्वजावनिष्पत्तौ जावः कृतक इति व्यपदिश्यते । तानि च विस्वसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्कृतकव्यपदेशजांजि न जवन्ति तथा नाद्यनिधनानि अवंध्यान्यवश्यकार्थकर्तृणि तथा न विद्यते पुरोहितः कार्यं

प्रति प्रवर्तयिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि स्वकार्यकर्तृत्वं प्रत्यपरनिरपेक्षाणि शाश्वतानि नित्यानि वा न कदाचिदनीदृशं जगदिति वचनात्तदेव नूतानि पंच महानूतान्यात्मषष्ठानि । पुनरेके एवमादुरात्मावा किंचित्कारः सांख्यानां लोकायतिकानां पुनः कायाकारपरिणतान्येव नूतान्यनिव्यक्तचेतनानि आत्मव्यपदेशं नजंत इति । तदेवं सांख्यानिप्रायेण सतो विद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्ति विनाशोऽत्यंतानावरूपो नाप्यसतः शशविषाणादेः संजवः समुत्पत्तिरस्ति कार्यस्य विद्यमानस्यैवोत्पत्तिरिष्टा नासतः सर्वस्मात्सर्वस्योत्पत्तिप्रसंगात् । तथाचोक्तं । नासतो जायते जावोऽना जावो जायते सत इत्यादि तथा असतः खरविषाणादेरकरणादुपादानकारणस्य च मृत्पिंडादेर्घटार्थिनोपादानादिन्यश्च हेतुन्यः कारणो सत्कार्यवादः ॥ ११ ॥

एतावतावजीवकाए एतावतावअष्ठिकाए एतावतावसबलोए ए
तं मुहं लोगस्स करणयाए अवियंतसो तणमायमवि ॥ १३ ॥

अर्थ—(एतावतावजीवकाए के०) ते सांख्य एम कहेढे के जीवकाय जे ठे एटलोज पांच नूत जाणवो कार्यनो करनार पण एटलोज जाणवो (एतावतावअष्ठिकाए के०) वली एटलोज अस्तिकाय टाली बीजो पदार्थ पण कोइ नथी (एतावतावसबलोए के०) एटलोज सर्वलोक पांचनूत आत्मिक जाणवो (एतंमुहंलोगस्सकरणयाए के०) लोकने करवे एहिज मुख्य प्रधान कारण जाणवो (अवियंतसोतणमायमवि के०) त ए मात्र कार्यनुं करनार पण ए पांचनूत टाली बीजो कोइ नथी ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—एतावानेव नूतमात्रएव जीवकायः । एतावानेवास्तिकायोनापरः कश्चित्पदार्थः एतावानेव सर्वलोकः । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वं मुख्यं कारणं लोकस्य सांख्यस्य हि प्रधानात्मन्यांसृष्टेरुत्पत्तिर्नास्तिकस्य तु नूतान्येवांतशस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति ॥ १३ ॥

॥ टीका—तदेवमेतावानेव तावदिति सांख्योलोकायतिकोवा माध्यस्थ्यमवलंब्यमानएव मेवाह । तद्यथा । निर्युक्तिनिर्विचार्यमाणस्तावदेतावानेव जीवकायोयदुत पंचमहानूतानि यतस्तान्येव सांख्यानिप्रायेण प्रधानरूपतापन्नानि सत्त्वादिगुणोपचयापचयान्यां सर्वकार्यकर्तृण्यात्मा वा किंचित्करत्वादसत्कल्पएव लोकायतस्य तु सनास्त्येवेत्यतएतावानेव नूतमात्रएव जीवकायस्तथा एतावानेव नूतास्तित्वमात्रएवास्तिकायोनापरः कश्चित्तीर्थि कानिप्रेतः पदार्थोस्तीति । तथा एतावानेव सर्वलोकोयदुत पंचमहानूतानि प्रधानरूपापन्नान्यात्मा चाकर्ता निर्गुणः सांख्यस्य लोकायतिकस्य तु पंचनूतात्मकाएव, लोकास्तदतिरिक्तस्यापरस्य पदार्थस्यानावादिति । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वं मुख्यं कारणं लोक

स्यैतदेव चरणकरणतया सर्वकायेषु व्याव्रियते । तथाहि । सांख्यस्य प्रधानात्मन्यां सृष्टिरुपजायते । लोकायतिकस्य तु नूतान्येवांतस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति तदतिरिक्तस्या परस्यानावादिति नावः ॥ १३ ॥

से किएंकिणावेमाणे हणंघायमाणे पयंपयावेमाणे अविअंतसो पुरिस मविक्रिणित्ता घायइत्ता एहंपि जाणाहिं एह्णिदोसो ते एणोएवं विष्णुडिवे देंति तंजहा किरियाइवा जाव एिरएइवा एवंते विरूवरूवेहिं कम्म समारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति जोयणाए एवमेव ते अणारिया विष्णुडिवन्ना तं सदहमाणा तं पत्तियमाणा जावइति ते एो हच्चाए एोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसप्पा दोच्चे पुरिसजाए पंचम हप्पुतिएति आहिए ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे एक वादी एम कहेवे के आत्मा सर्वथापि नथी वली एक वादी एम कहेवे के आत्मावे परंतु क्रिया कांइ करतो नथी तो तेने मते आत्माने शुनाशुन कर्म नो बंध नथी एवो देखाडेवे (सेकिणंकिणावेमाणे के०) ते क्रियानो अर्थी पुरुष कोइएक जातनो क्रियाणो लेतो अथवा अन्य पाशे लेवरावतो (हणंघायमाणे के०) तथा प्राणीउने हणतो अथवा अनेरा पाशे हणावतो (पयंपयावेमाणे के०) पचन पाच नादि क्रिया पोते करतो अथवा अनेरा पाशे करावतो थको (अविअंतके०) पण निश्चेकरी जाणे (सोपुरिसमविक्रिणित्ताके०) अथवा ते पुरुष पंचेंडीने मोले वेचातु लेइने (घायइत्ताके०) हणतो थको (एहंपिजाणाहिंके०) अहींयां पण ते एवुं जाणे के (एह्णिदोसो के०) ते हिंसाना दोषनो विजागी न थाय एवो जाणी यथाहं दे हिंसादिक सावद्य व्यापारमां प्रवर्त्ते (तेणोएवंविष्णुडिवेदेंतिके०) ते बापडा मूर्ख एटलो न जाणे शुं नजाणे (तंजहाके०) ते कहेवे (किरियाइवाके०) क्रिया एटले रूडो अनुष्ठान ते नजाणे (जावएिरएइवाके०) ज्यां शुधी नरक नजाणे एम सर्व पूर्ववत् जाणवो (एवंतेविरूवरूवेहिं के०) एम ते नाना प्रकारना (कम्मसमारंजेहिंके०) कर्मनो समारंज करता (विरूवरूवाइंका मजोगाइंसमारंजंति के०) न्हाना प्रकारना कामजोगने समारंजे (जोयणाए के०) आहारने अर्थे जोगवता (एवमेवतेअणारियाविष्णुडिवन्ना के०) एरीते ते अनार्थ पोतानो धर्म रूडो करी प्ररूपता कामजोगने विषेमूर्च्छाणा थका (तंसदहमाणा के०) ते पारवन्ती धर्म ने सद्दहता थका (तंपत्तियमाणा के०) तेनी प्रतीत करता थका (जावइतिते के०), ज्यां शुधी ए प्रकारे ते (एोहच्चाए .के०) तीरे पण रह्या नही

अने (एोपाराए के०) पार पण पाय्या नही इहलोक परलोकथी चष्ट थया थका (अं तराकामजोगेसुविसम्मा के०) विचाले कामजोगने विषे संसार मांहेज खूता रहे पण पुंमरक कमल सरखा राजाने उदरी शके नही (दोच्चेपुरिसजाए के०) ए बीजो पुरुष जात (पंचमहपूतिएतिआहिए के०) ए पंचमहानूतिक नामे कह्यो. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—आत्मनोऽकिंचित्करत्वात्सांख्यमतेऽसत्त्वान्नास्तिकमते न कर्मनिर्बन्धइत्याह । सक्रयार्थी पुरुषः क्रीणन् किंचिदस्तु मूढ्येन गृह्णन् परं क्रीणयन् मूढ्येन ग्राहयन् तथा प्राणिनोऽग्नन् हिंसन् परैर्घातयन् तथा पचन् पाचयन् एतानि कुर्वतोऽन्यानप्यनुजानन्नप्यं तशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय हत्वा घातयित्वाऽत्रापि पंचेंद्रियवधे नास्ति दोषः । अत्रैवं जानीहि किंपुनरेकेंद्रियवधइत्यपिशब्दार्थः । ततस्ते नैवैतद्विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया बलनात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा अक्रिया स्थानरूपा यावदेवमेव विरूपविरूपैर्नाना रूपैः कर्मसमारंजैः सावद्यानुष्ठानैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् कामोपजोगान् समारंजन्ते स्वयं अन्याश्च कारयन्ति नास्त्यत्र दोषइति प्रतार्थ एवमेव तेऽनार्याविप्रतिपन्नाविरुद्धं मार्गं प्रति पन्नास्तमात्मीयं धर्मं श्रद्धधानाऽत्मीयांगीकारं रोचयन्तस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयन्तः । तद्यथा । स्वाख्यातोऽनवता धर्मइत्यादितावन्नेयं । यावदंतरा कामजोगेषु विषम्याइह परलोकत्र ष्ठानात्मत्राणाय नापि परेषामिति द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानौतिकोऽव्याख्यातः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सचैवंवाद्येकत्रात्मनोऽकिंचित्करत्वादित्यत्र वात्मनोऽसत्त्वादसदनुष्ठानैरप्यात्मा पापैः कर्मनिर्न बध्यतइति दर्शयितुमाह (सेकिणमित्यादि) सेतियः कश्चित्पुरुषः क्रयार्थी क्रीणन् किंचित् क्रयेण गृह्णन्स्तथापरं क्रापयन्स्तथाहि प्राणिनोऽग्नन् हिंसन् तथा परैर्घातयन् व्यापादयन् तथा पचन् पाचनादिकां क्रियां कुर्वन्स्तथाऽपरैश्च पाचयन् । अस्य चोपलक्ष्णार्थत्वात् क्रीणतः क्रयतोऽग्नतोऽघातयतः पचतः पाचयतश्चापरांस्तथाप्यंतशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय घातयित्वापि पंचेंद्रियघाते नास्ति दोषोत्रैवंजानीहि अवगच्छ किंपुनरेकेंद्रियवधेनस्पतिघातइत्यपिशब्दार्थः । ततश्चैवंवादिनः सांख्याबार्हस्पत्यावा नोनैवैतद्वदयमाणं विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया परिस्पंदात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा एवमक्रिया स्थानादिलक्षणा यावदेवमेव विरूपरूपैरुच्चावचैर्नानाप्रकारैर्जलस्नानावगाहनादिकैस्तथा प्राण्युपमर्दकारिणिः कर्मसमारंजैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् सुरापानमांसजङ्घणागम्यागमनादिकान् कामोपजोगान् समारंजन्ते स्वतः परांश्चोदयन्ति नास्त्यत्र दोषइत्येवं प्रतार्यास्तत्कारणाय प्रेरयन्त्येवं च तेऽनार्याऽनार्यकर्मकारित्वादार्यान्मार्गादिरुद्धं मार्गं प्रतिपन्नाः । तथाहि । सांख्यानामचेतनत्वात्प्रकृतेः कार्यकर्तृत्वं नोपपद्यते । अचेतनत्वं तु त

स्याश्चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिति वचनात् आत्मैव प्रतिबिंबोदयन्यायेन करिष्यतीति चेत्तदपि न युक्तिसंगतं । यतोऽकर्तृत्वादात्मनो नित्यत्वाच्च प्रतिबिंबोदये न युज्यते । किंचानित्यत्वात्प्रकृतेर्महदादिविकारतया नोत्पत्तिः स्यात् । अपिच । नासतो जायते जावो नाजावो जायते सतश्चाद्यन्युपगमात्प्रधानात्मनोरेव विद्यमानत्वान्महदहंकारादेरनुत्पत्तिरेवैकत्वाच्च प्रकृतेरेकात्मवियोगे सति सर्वात्मनां वियोगः स्यादेकसंबंधेवा सर्वात्मनां प्रकृतिसंयोगेन पुनः कस्य चित्तत्वपरिज्ञानात् प्रकृतिवियोगे मोक्षोऽपरस्य तु विपर्ययात्संसारइत्येवं जगद्वैचित्र्यं न स्यादात्मनश्चाकर्तृत्वे तत्कृतौ बंधमोक्षौ न स्यातामेतच्च दृष्टेष्टबाधितं नापि कारणे सत्कार्यवादो युक्तिनिरनुपपाद्यमानत्वात् । तथाहि । मृत्पिंडावस्थायां घटोत्पत्तेः प्राग्घटसंबंधानां कर्मगुणव्यपदेशानामजावाद्धटार्थिनां च क्रियासु प्रवृत्तेर्न कारणे कार्यमिति लोकायतिकस्यापि नूतानामचेतनत्वात्कर्तृत्वानुपपत्तिः । कायाकारपरिणतानां चैतन्यानिव्यक्त्यन्युपगमेव मरणान्नावप्रसंगः स्यात्तस्मान्न पंचनूतात्मकं जगदिति स्थितं । अपि चेदं ज्ञानं स्वसंवित्तिसिद्धमनात्मधर्मिणमुपस्थापयति । नच नूतान्येवं धर्मित्वेन परिकल्पयितुं युज्यंते तेषामचेतनत्वादथ कायाकारपरिणतानां चैतन्यधर्मो न विष्यतीत्येतदप्ययुक्तं । यतः कायाकारपरिणामएव तेषामात्मानमधिष्ठातारमंतरेण न जवितुमर्हति निर्देतुकत्वप्रसंगान्निर्देतुकत्वेच नित्यं सत्त्वमसत्त्वंवा स्यादिति । तदेवं नूतव्यक्तित्वात् आत्मा तस्मिंश्च सति सद्नुष्ठानतः पुण्यपापे ततश्च जगद्वैचित्र्यसिद्धिरिति । एवं व्यवस्थिते तेऽनार्याः सांख्यालोकायतिकावा पंचमहानूतप्रधानान्युपगमेन विप्रतिपन्नायत्कुर्युस्तद्वर्शयितुमाह । (तंसदहंमाणा इत्यादि) तमात्मीयमन्युपगमं ये चोक्तया नीत्या निर्युक्ति कत्वमपि श्रद्धधानाः पंचमहानूतात्मप्रधानस्य सर्वकार्याणि उपगच्छन्ति । तदेव च सत्यमित्येवं प्रतिपादयंतः प्रतिपद्यमानास्तदेव चात्मीयमन्युपगमं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयंतः । तद्यथा । स्वाख्यातो जवता धर्मोऽस्माकमयमत्यंतमनिप्रेतइत्येवं ते तदध्यवसायाः सावद्यानुष्ठानेनाप्यधर्मो न जवतीत्यध्यवसायिनः स्त्रीकामेषु मूर्च्छिता इत्येवं पूर्ववज्ज्ञेयं । यावत्तदंतरे कामजोगेषु विषमसापेक्षिकामुष्मिकोजयकार्यत्रष्टानात्मत्राणाय नापि परेषामिति । जवत्येवं द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतान्युपगमिको व्याख्यातइति ॥ १४ ॥

अहावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए इति आहिऊइ इह खलु पासा दीणंवा संते गतिया मणुस्सा जवंति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना तं आरि यावेगे जाव तेसिंचणं महंते एगे राया जवइ जाव सेणावइपुत्ता तेसिंचणं एगतीए सङ्गा जवइ कामं तं समणाय माहणाय पहारिंसुगमणाए जाव जहा मए एसधम्मं सुअरकाए सुपन्नत्ते जवइ ॥ १५ ॥

અર્થ—હવે અપર ત્રીજો પુરુષ જાત કહેહે જે ઈશ્વર લોકનો કરનાર છે એવું માનેહે તે મતે એને ઈશ્વર કારણિક કહેહે સ્વલુ ઇતિ નિર્ણે આ મનુષ્ય લોકને વિષે પૂર્વોક્તરીતે પૂર્વાદિક ચાર દિશિયે કોઈએક મનુષ્ય હોય તે અનુક્રમે લોક માંહે ડપના તેમાં કોઈ એક આર્ય દેશના ડપના તે જ્યાં સુધી મહોટો રાજા હોય તેને પરપદા હોય તે વલી જ્યાં સુધી સેનાપતિના પુત્ર ઇત્યાદિક પરખદા સુધી કહેવું તેમાંહે કોઈ એક ધર્મની શ્ર ધાવાન હોય ધર્માર્થી હોય તેને ધર્માર્થી જાણીને શ્રમણ બ્રાહ્મણ મલી ધર્મ પ્રતિબોધ વા નિમિત્તે આલોચીને તે પૂર્વોક્ત રાજાદિકને સંમુખ જશ્ને અંહીં યાવત્ પૂર્વોક્ત રીતે સનાદિકનુ પ્રસ્તાવ સર્વે કહેવો પઢીતે રાજાદિકને તેઈશ્વરકારણિક પુરુષ આવી પોતા નો સ્વાખ્યાત સુપ્રજ્ઞ ધર્મ વર્ણવેહે. ॥ ૩૫ ॥

॥ દીપિકા—અથાપરસ્તૃતીયઃ પુરુષજાતઈશ્વરોજગતઃ કારણં યસ્ય સઈશ્વરકારણિક આત્માઽદૈતવાદી વ્યાખ્યાયતે । (ઇહસ્વલુઇત્યાદિ) પ્રાચ્યાદિષુ દિક્તુ એકસ્યાં દિશિ સ્થિ તઃ કશ્ચિદેવં બ્રૂયાત્ । યથા રાજાનમુદ્દિશ્ય તાવદ્યાવત્સ્વાખ્યાતઃ સુપ્રજ્ઞસોધર્મોજવતિ ॥ ૩૫ ॥

॥ ટીકા—સાંપ્રતમીશ્વરકારણિકમધિક્લ્યાહ । (અહાવરેઇત્યાદિ) અથ દ્વિતીયપુરુ ષાનંતરં તૃતીયઈશ્વરકારણિકવ્યાખ્યાયતે । સમસ્તસ્યાપિ ચેતનાચેતનરૂપસ્ય જગતઈશ્વરઃ કારણં । પ્રમાણં ચાત્ર તનુચ્ચવનકરણાદિકં ધર્મિત્વેનોપાદીયતે ઈશ્વરકર્તૃકમિતિ સાધ્યોધર્મઃ સંસ્થાનવિશેષત્વાત્કૂપદેવકુલાદિવત્તથા સ્થિત્વા પ્રવૃત્તેર્વાસ્યાદિવત્ । ડક્તંચ । અજ્ઞોજંતુરની શઃ સ્યા,દાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ॥ ઈશ્વરપ્રેરિતોગહે,ત્સ્વર્ગં વા શ્વન્નમેવ વા ઇત્યાદિ । તથા પુરુષ એવેદં યદ્ભૂતં યજ્ઞ જવ્યમિત્યાદિ । તથા ડોક્તં । એકએવ દ્વિ જૂતાત્મા જૂતે જૂતે પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥ એકથા બહુધાચૈવ દૃશ્યતે જલચંડવદિત્યાદિ । તદેવમીશ્વરકારણિકઆત્મા દૈતવાદી વા તૃતીયઃ પુરુષજાતવ્યાખ્યાયતે । (ઇહસ્વલુઇત્યાદિ) ઇહૈવ પુરુષજાતપ્રસ્તાવે । સ્વલુશ ડ્વોવાક્યાલંકારે । પ્રાચ્યાદિષુ દિક્ત્વન્યતમસ્યાં વ્યવસ્થિતઃ કશ્ચિદેવં બ્રૂયાત્ । તદ્યથા । રા જાનમુદ્દિશ્ય તાવદ્યાવત્સ્વાખ્યાતઃ સુપ્રજ્ઞસોધર્મોજવતિ ॥ ૩૫ ॥

ઇહ સ્વલુ ધમ્મા પુરિસાદિયા પુરિસોત્તરાયા પુરિસપ્પણીયા પુરિસસંજૂયા પુ રિસપજ્ઞોતિતા પુરિસઅગ્નિસમસાગયા પુરિસમેવ અગ્નિજૂય ચિઠંતિ સેજહા ણામએ ગંઢેસિયા સરીરે જાએ સરીરે સંવુદ્ધે સરીરે અગ્નિસમસાગએ સરીર મેવ અગ્નિજૂય ચિઠંતિ એવમેવ ધમ્મા પુરિસાદિયા જાવ પુરિસમેવ અગ્નિજૂ ય ચિઠંતિ સેજહા ણામ એ અરઈસિયા સરીરે જાયા સરીરે સંવુદ્ધા સરીરે અ

जिसमसुगया सरीरमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा एामए वम्मएसिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिस्समसुगए पुढविमेव अजिन्नुय चिठइ एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा एामए रुक्के सिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिसमसुगए पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा एामए पुस्करिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा एामए उदगपुस्कलेसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा एामए उदगबुब्बुएसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति ॥ ९६ ॥

अर्थ—(इहखलुधम्मापुरिसादियाके०) आ संसारने विषे. खलु एवे वाक्यालंकारे धर्म जे सचेतना अचेतनारूप स्वभाव ते पुरुषादिक जाणवा एटले एम कहुंजे एनी आदिनुं करनार पुरुष शब्दे ईश्वरजे तेकारणे पुरुषादिक एम पाठ कह्यो तथा (पुरिसोत्तरायाके०) पुरुषज जेने उत्तर एटले प्रधानजे तथा (पुरिसप्पणीया के०) पुरुष प्रणीत एटले ए नो अधिष्ठाता पण पुरुष ईश्वरजजे तथा (पुरिससंजूयाके०) पुरुष थकीज उपना (पुरिस पज्जोतिता के०) पुरुषजे ईश्वर तेणेज प्रगट कखा जेम प्रदीप मणी अने सूर्यादिके घटपटादिक पदार्थ प्रगट कखा तेनी पेरे जाणी लेवुं (पुरिसअजिसमसुगया के०) जीवने जन्म जरा मरण रोग शोक वर्ण गंध रस स्पर्श मूर्तिपणो ए अनागतादिक धर्म ते सर्व पदार्थ ईश्वरना अनुगामीजे (पुरिसमेवअजिन्नुयचिठंति के०) किंबहुना ए सर्व पुरुषनेज व्यापीने रहेजे (सेजहाएामए के०) ए अर्थ उपर दृष्टान्त देखाडेजे जेम एाम एवे संज्ञावनाये (गंमेसिया सरीरेजाएके०) पुरुषने शरीरे गंम एटले गुंबडो रोग विशेष थाय ते तेज शरीरने विषे उपनो (सरीरेसंवुद्धे के०) तेज शरीरने विषे वृद्धि पाम्यो (सरीरे अजिसमसुगए के०) शरीरने पढवाडेज अनुगत गामिजे (सरीरमेवअजिन्नुयचिठंति के०) शरीरने विषेज व्यापि रहेजे पण तेनो अवयव शरीर थकी बाहेर नथी (एवमेव के०) एमज (धम्मावि के०) ए पदार्थ मात्रजेजे ते पण (पुरिसादिया

કે૦) પુરુષ જે ઈશ્વર તે ચક્રી उत्पन्न થયા તે (જાવઅજિનૂયચિંતિ કે૦) યાવત્ ઈશ્વરનેજ વ્યાપિ રહેલે પરંતુ ઈશ્વર ચક્રી કાંઈ જુદા નથી.

વલી બીજો દૃષ્ટાંત કહેલે. જેમ (અરસિયાકે૦) અરતિ એટલે ચિત્તનો ઝડેગ પળો તે શરીર ચક્રીજ ઉપજે અને શરીર ચક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને શરીર માંહેજ વ્યાપિ રહેલે તેમ એ ધર્મ જે પદાર્થ તે પણ પુરુષ ચક્રીજ ઉપજે પુરુષ ચક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને પુરુષ માંહેજ વ્યાપિ રહેલે વલી ત્રીજો દૃષ્ટાંત કહેલે. (વમ્મિએસિયાકે૦) જેમ વમ્મિજે પૃથ્વી તેનો વિ કાર હોય તે પૃથ્વીને વિષેજ ઉપજે પૃથ્વી ચક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને પૃથ્વીને વિષેજ વ્યા પિને રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા વલી ચોથો દૃષ્ટાંત કહેલે. જેમ કોફક વૃક્ષ હોય તે પૃથ્વી ચક્રી ઉપજે પૃથ્વીને વિષેજ વૃદ્ધિ પામે અને પૃથ્વીનેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી પાંચમો દૃષ્ટાંત કહેલે. જેમ પુષ્કરિણી હોય તે પૃથ્વી ચક્રી ઉપજે પૃથ્વી ચક્રી વૃદ્ધિ પામે અને પૃથ્વીને વિ ષેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી ષષ્ઠો દૃષ્ટાંત કહે લે. જેમ ઘણા પાણી માંહે કમલ હોય તે કમલ જલ ચક્રી નીપજે જલ ચક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ રહે તેમજ એ પદાર્થ પણ ઈશ્વર ચક્રીજ નીપજે ઈશ્વર ચ ક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને ઈશ્વરનેજ વ્યાપિ રહે વલી સાતમો દૃષ્ટાંત કહેલે. જેમ પાણીનું બુદ્બુદો હોય તે જલ ચક્રીજ નીપજે જલ ચક્રીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થો સર્વે ઈશ્વર ચક્રીજ ઉપજેલે ઇત્યાદિક સર્વ જાણી લેવું ॥ ૨૬ ॥

॥ કીપિકા—इह खलु धर्माः स्वजावाश्चेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरआत्मा वा कारण मादिर्येषां ते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा- तथा पुरुषएव उत्तरं कार्यं येषांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृतायथा सूर्येण घ टादयः । ते च धर्माजीवानां जन्ममरणरोगशोकादयः । अजीवधर्मास्तु मूर्तइव्याणां व र्णगंधरसस्पर्शाः । अमूर्तइव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः सर्वेपीश्वरकृताः । आत्मादैतवादे चात्मविवर्ताः । सर्वेऽप्येते पुरुषमेवाजि नूय व्याप्य तिष्ठन्ति । अत्रार्थे दृष्टांतान् बहूनाह । (सेजहानामएइत्यादि) सेजहा तद्यथा । नामेति संजावनायां । गं डं स्यात् । संजाव्यते हि प्राणिनां कर्मवशगानां गंडादिरोगइति । गंडं च शरीरे जातं श रीरावयवजूनं तथा शरीरे वृद्धिमुपगतं शरीरवृद्ध्या तस्य वृद्धिरिति । शरीरेऽनिसमत्वागतं न तदवयवोपि शरीरात्पृथक्जूनतइति । शरीरमेवाजि नूय पीडयित्वा तिष्ठति । एवमेव येऽमी धर्माश्चेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकाः । न ते ईश्वरात्पृथक्कर्तुं न शक्यन्ते य था गंडं शरीरविकारजूनं तद्दिनाज्ञेच शरीरमेव तिष्ठति एवं धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषवि

काररूपान पुरुषात् पृथग्ज्वन्ति तद्विकारापगमे चात्मानमेवाश्रित्य तिष्ठन्ति । एवमन्यदृष्टान्ताअपि नाव्याः । (सेजहेत्यादि) अरतिश्रित्तोदेगरूपा साच शरीरजातेत्यादि । यथावा वल्मीकं पृथिवीविकाररूपं पृथिव्यां जातमित्यादि । एवं सर्वमीश्वरकारणिकमात्मविवर्तरूपं वा । यथा वा वृद्धोऽशोकादिः पृथिवीजातः । यथा वा पुष्करिणीतडागरूपा पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वत् । तथा उदकपुष्कलमुदकप्राचुर्यं मुदकजातमित्यादि यथावा उदकबुद्बुदइत्यादि सुगमं ॥ २६ ॥

॥ टीका—सचायं । इह खलु धर्माः स्वजावाश्वेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरआत्मावा कारणमादिर्येषांते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा तथा पुरुषएवोत्तरं कार्यं येषांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः सर्वस्य तदधिष्ठितत्वात् तदात्मकत्वाद्वा तथा पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृताः प्रदीपमणिसूर्यादिनेव घटपटादयइति । तेच धर्मा जीवानां जन्मजरामरणव्याधिरोगशोकसुखदुःखजीवनादिकाः । अजीवधर्मास्तु मूर्तिमतां इव्याणां वर्णगंधरसस्पर्शाअमूर्तिमतां इव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः । सर्वेपीश्वरकृताआत्मादैतवादेवाऽत्मविवर्ताः सर्वेप्येते पुरुषमेवानिजून्य व्याप्य तिष्ठन्ति । अस्मिन्नर्थे दृष्टान्तानाविर्जावयन्नाह । (सेजहाणामएइत्यादि) सेशब्दस्तद्वदर्थे । नामशब्दः संज्ञावनायां । तद्यथा । नाम गंडं स्याद्भवेत्संज्ञाव्यते च शरीरिणां संसारांतर्गतानां कर्मवशगानां गंडादिसमुद्भवस्तच्च शरीरे जातं शरीरावयवसंनूतं तथा शरीरे वृद्धिमुपगतं शरीराजिवृद्धौ च तस्याजिवृद्धिस्तथा शरीरेऽजिसंबंधागतं शरीरमानिमुख्येन व्याप्य व्यवस्थितं न तदवयवोपि शरीरात्पृथग्जन्तइति जावः । तथा शरीरमेवानिजून्यानिमुख्येन पीडयित्वा तिष्ठति । यदिवा तदुपशमे शरीरमेवाश्रित्य तज्जंडं तिष्ठति न शरीराद्वहिर्नवति । एतदुक्तं जवति । यथा तत्पिष्टकं शरीरैकदेशनूतं नयुक्तिशतेनापि शरीरात्पृथग्दर्शयितुं शक्यते एवमेवामी धर्माश्वेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकान ते शरीरात्पृथक्कर्तुं पार्यते । यदिवा सर्वव्यापिनआत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्तिपदार्थात्मनोये केचन धर्माः प्रादुर्भवन्ति ते पृथक्कर्तुं नशक्यन्ते तथा तज्जंडं शरीरविकारनूतं तदपृथग्जन्तं तद्विनाशेच शरीरमेवावतिष्ठते । एवमेव सर्वेपि धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषकारणिकाः पुरुषविकाररूपा नपुरुषात्पृथग्जन्वितुमर्हन्ति तद्विकारापगमेवाऽत्मानमेवाश्रित्यावतिष्ठन्ति न तस्माद्वहिर्नवन्तीति शास्त्रेच दृष्टान्तप्राचुर्यमविरुद्धं । यदिवाऽस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टान्ताः । संज्वन्तीश्वरकर्तृत्ववादस्यादैतवादस्यच सुप्रसिद्धत्वादृष्टान्तबहुत्वमित्याह । (सेजहाइत्यादि) तद्यथा नामारतिश्रित्तोदेगलक्षणः स्याद्भवेत् । साच शरीरजाताइत्यादि गंडवन्नेया । दार्ष्टान्तिकेप्येवमेव सर्वे धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषप्रजवाइत्यादिपूर्ववन्नेयं । तथा यथा नाम वल्मीकं पृथ्वीविकार

रूपं स्यात्तच्च पृथिव्यां जातं पृथिवीसंबन्धं पृथिव्यनिसंबन्धागतं पृथिवीमेवानिसंनूय तिष्ठत्येवं दार्ष्टान्तिकेप्यायोज्यं । एवमेव यदेतच्चेतनरूपं तत्सर्वमीश्वरकारणिकमात्मविवर्त रूपं वा नात्मनः पृथग्नवितुमर्हति पृथिव्यां वल्मीकवत्तथा तद्यथा नाम वृद्धोऽशोकादिकः स्यात्तच्च पृथिवीजातइति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिके पूर्ववदायोज्ये । तद्यथा । नामपुष्करिणी स्यात्तडागरूपा नवेत्साच पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वच्चर्च्यस्तथा तद्यथा नामपुष्कलं प्रचुरमुदकं पुष्कलमुदकप्राचुर्यं तच्च तद्दर्मेत्वाडदकमेव यावदुदकमेवानि नूय तिष्ठत्येवं दार्ष्टान्तिकेप्यायोज्यं । तथा तद्यथा नामोदकबुद्बुदः स्यादत्रापि दृष्टान्तदार्ष्टान्तिके न तस्मादवयविनः पृथग्नूतइति सुगमं ॥ १६ ॥

जंपिय इमं समणाणं णिग्गंथाणं उद्धिं पणियं वियं जियं ड्वालसंगं गणिपिमयं तंजहा आयारो सूयगडो जाव दिछिवातो सबमेवं मिह्वा ए एयं तहियं एएयं आहातहियं इमं सन्नं इमं तहियं इमं आहातहियं एवं सन्नं कुवंति ते एवं सन्नं संठवेंति ते एवं सन्नं सोवठवयंति तमेवं ते तज्जाइयं डुक्कं णातिउद्धंति सनुणी पंजरं जहा ॥१७॥ ते णो एवं विण्णडि वेदेंति तंजहा किरियाइवा जाव अणिरएइवा एवमेव ते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारजंति ज्ञोयणाए एव मेव ते अणारिया विण्णडिवन्ना एवं सदहमाणा जावइति ते णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विससेति तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणि एत्ति आहिए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे जे ईश्वरे कखो ते सर्व सत्यठे अने बीजो सर्व मिथ्या ठे एवो जाव कहेठे (जंपियइमंके०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण (समणाणंणिग्गंथाणंके०) श्रमण निग्रंथनो (उद्धिंके०) उद्देश्यो एटले ते निग्रंथने अर्थे नाथो (पणियंवियंजियं के०) तेने अर्थे प्रगट कखो (ड्वालसंगंगणिपिमयं के०) ळादशांगी गणि पिटक एटले आचार्यनो जंमार (तंजहा के०) तेना नाम कहेठे. (आयारो के०) आचारांग (सूयगडो के०) सूत्रकृतांग इत्यादिक (जावदिछिवातो के०) ज्यांसुधी दृष्टिवाद लोक बिंडुसार नामा पूर्व पर्यंत (सबमेवंमिह्वा के०) ए सर्व मिथ्याठे कारण के ए कांइ ईश्वरकृत नथी एतो सर्व पोतानी इच्छायें कल्पितठे माटे मिथ्याठे जेम कोइ ठताने अबतो कहे अबताने ठतो कहे जेम कोइ साधुने चोर कहे अने चोरने साधु कहे तथा गायने घोडो कहे अने घोडाने गाय कहे तेमज आत्मा कर्त्ता नथी तेने जे कर्त्ता कहेठे अने जे ईश्वर कर्त्ताठे

तेने अकर्ता कहेते तेमाटे (एएयंतहियंके०) ए तथ्य नथी (एएयंआहातहियंके०) ए यथातथ्य नथी हवे ए दर्शनी जेने सत्य करी माने ते कहेते. (इमंके०) ए ईश्वर कारणिक ठे एमजे मानीये तेहिज (सच्चंके०) सत्यते (इमंतहियंके०) तेहिज तथ्य जाणवो (इमंआहातहियंके०) एज यथा तथ्यविशेषे जाणवो एरीते ते ईश्वर कारणिक पोताना दर्शनने अनुरागे (एवंसन्नकुर्वंति के०) एवी संज्ञा करे (तेएवंसन्नसंतर्वंति के०) ते बीजा आगल पण एवीज संज्ञा स्थापन करे यद्यपि एवात युक्ति शून्यते तथापि (तेएवं सन्न सोवच्छवयंतिके०) ते एवी संज्ञाने अनेक हेतु युक्ति दृष्टांते करी स्थापेते (तमेवंते तज्ज्ञाश्यंडुस्कं के०) ते कारणे ते उत्सूत्रने स्थापवे करी उत्पन्न आय जे दुःख ते दुःखने (णातिउटंति के०) त्रोडी नशके तेना उपर दृष्टांत कहेते (सउणीपंजरंजहा के०) जेम शकुनी एटले पही ते पांजराने त्रोडी नशके त्रमण करी करीने वली तेहि ज पांजरा मांहे रहे तेम ते पूर्वोक्त अन्य दर्शनीउ पण संसार रूप पांजरा मांहेज रहे परंतु मोहे जइ शके नही अने बीजाने पण मोहे पोवाडी नशके ॥ १७ ॥ (तेणोएवं विष्णुदिवेदंति के०) ते अन्य दर्शनी पांखमी बापडा आटली वात नथी जाणता शुं नथी जाणता (तंजहा के०) ते कहेते. (किरियाइवा के०) रुडो अनुष्ठान नथी जाणता (जावअणिरएतिवा के०) यावत् अनरक पर्यंत नथी जाणता (एवमेव के०) एम अणजाणता थका (तेविरूवरूवेहिकम्मसमारंजेहिं के०) ते नाना प्रकारना सावद्यकर्मने करवे करी (विरूवरूवाइकामजोगाइसमारंजंति के०) अनेक प्रकारना कामजोग समारंजे जोगवे (जोयणाए के०) जोजनने अर्थ एरीते ते अनार्थ पोताना धर्मेने रुडो देखाडी प्ररूपता बता कामजोगने विषे मूर्खाणा थका एमते पाखंमी धर्म राजादिकने सर्वावता थका ज्यालगे ते तीरे पण रह्या नही अने पारपण पाम्या नही एम आलोक थकी चूका अने परलोके पण पोता नही विचाले संसार मांहे काम जोग रूप कादवने विषेज खुता थकारहे ते राजारूप पुंमरीक कमलने उहरी शके नही ए त्रीजो पुरुष जात ईश्वर कारणिक कह्यो. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—ईश्वरकृतं सत्यमन्यन्मिथ्येत्याह । यदपि चेदं श्रमणानां यतीनां निग्रंथा नां निष्किंचनानामुद्दिष्टं प्रणीतं व्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणिपित्तकं । तद्यथा । अचारः सूत्रकृतांगमित्यादि यावद्वृष्टिवादः । सर्वमेतन्मिथ्याऽनीश्वरप्रणीतत्वात् नैतत्तथ्यं नैतद्याथातथ्यं न यथास्थितार्थकथकं । इदं पुनरीश्वरकर्तृत्वं आत्मादैतंच सत्यं इदमेव तथ्यं इदमेव याथातथ्यं । तदेवं ते पूर्वोक्तनीत्या संज्ञां कुर्वंति ज्ञानं दधते अन्येन्यश्च संज्ञां संस्थापयंति । ते एवं संज्ञामुपस्थापयंति सुष्ठु उपसामीप्येन युक्तिभिः स्थापयंति । ते चै

वं वादिनस्तदंगीकारजातीयं दुःखं दुःखहेतुत्वान्नातिवर्तते न त्रोटयन्ति । यथा शकुनिः पङ्की पंजरं न त्रोटयति एवं तेषां तदुपदेशात्कर्मबंधनं नातिवर्तते ॥ १७ ॥ ते कदाग्र ह्यस्ताएतद्वद्दयमाणं नविप्रतिवेदयन्ति न जानन्ति । तद्यथा । इयंक्रियाइत्यादि यावदन रकइत्येवं निर्विवेकत्वान्न जानन्ति । एवमेव यथाकथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्वि रूपरूपान् कामजोगान् समारंजते नो जनाय उपजोगाय । एवं ते अनार्याविप्रतिपन्नाः स्वपक्षं प्रतिरिपन्ति श्रद्धयतीति पूर्ववत् । यावत्ते कामजोगेषु विषम्याः । इत्ययमीश्वरकार णिकआत्माद्वैतवादी तृतीयः पुरुषजातः संपूर्णः ॥ १८ ॥

॥ टीका—तदेवं यदीश्वरकृतत्वेनान्युपगम्यते तत्सर्वं तथ्यमपरं मिथ्या इत्येतदाविर्भावय न्नाह । (जंपियेत्यादि) यदपि चेदं संब्यवहारतः प्रत्यक्षासन्नचूतं श्रमणानां यतीनां निर्धे श्यानां निष्किचनानामुद्दिष्टं तदर्थं प्रणीतं व्यंजितं तेषामनिव्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणपितकं तद्यथाचारइत्यादि यावद्वृष्टिवादः सर्वमेतन्मिथ्या अनीश्वरप्रणीतत्वात्स्वरुचिविरचितरथ्या पुरुषवाक्यवत्तथ्यं नैतत्तथ्यमिथ्येत्यनेनोद्भूतोद्भावनमाविष्कृतमचौरत्ववत् । नैतत्तथ्यमित्य नेन तु सद्भूतार्थनिन्दवोयथानास्त्यात्मेति तथा नैतद्याथातथ्यमवस्थितोर्थः । तथावस्थि तमिति जावोनेन सद्भूतार्थनिन्दवेनासद्भूतार्थारोपणमाविष्कृतं । तद्यथा । गामश्वं ब्रुवतो श्वं वा गामित्येकार्थिकानि चैतानि शक्रेणदिवद्वृष्टव्यानि । तदेवं यदि तद्वादशांगं गणि पितकं तदनीश्वरप्रणीतत्वान्मिथ्येति स्थितमिदं, तु पुनरीश्वरकर्तृकत्वं नामात्माद्वैतं वा सत्यं यथावस्थितार्थप्रतिपादनात् । तथेदमेव तथ्यं सद्भूतार्थोद्भासनात्तदेवं ते ईश्वरकार णिकाआत्माद्वैतवादिनोवा । एव मनंतरोक्तया नीत्या सर्वं तनुचुवनकारणादिकमीश्वर कारणिकं तथा सर्वं चेतनमचेतनं वाऽऽत्मनि निर्वर्तितस्वभावमात्मनएव सर्वाकारतयोत्प त्तेरित्येवं संज्ञानं संज्ञा तामेवं कुर्वत्यन्येषांच ते स्वदर्शनानुरक्तमनसः संज्ञां स्थापयन्ति तथा एवंचूतां संज्ञां वद्दयमाणेन न्यायेन निर्युक्तिकामपि सुष्ठूपसामीप्येन तदाग्राहितया तद्वानिमुखायुक्तीर्निर्णीषवः स्थापयन्ति प्रतिष्ठापयन्ति । ते चैवं वादिनस्तमीश्वरकर्तृत्ववाद मात्माद्वैतवादंवा नातिवर्तते तदनुपगमजातीयं च दुःखं दुःखहेतुत्वाद्दुःखं नातिवर्तते न त्रोटयन्ति । अस्मिन्नर्थे दृष्टान्तमाह । यथा शकुनिः पङ्किविशेषोलावकादिकः पंजरं ना तिवर्तते पौनःपुन्येन त्रांत्वा तत्रैव वर्तते एवं तेप्येवंचूतान्युपगमवादिनस्तदापादितक र्मबंधं नातिवर्तते नवा त्रोटयन्ति ॥ १७ ॥ तेच स्वाजिमानग्रह्यस्तानैतद्वद्दयमाणं विप्रतिवे दयन्ति न सम्यक् जानन्ति । तद्यथेयं क्रियासदनुष्ठानरूपेयं चाक्रिया तद्विपरीतेत्येवं स्वाग्रहि णोनान्यत् शोचनमशोचनं वा यावदयमनरकइत्येवं सद्विवेकरहितत्वान्नावधारयत्येवमेव य थाकथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्नानाप्रकारैः सावद्यानुष्ठानैर्द्व्योपार्जनोपायचूतैर्द्व्य मृपादायविरूपरूपान्कामजोगानुच्चावचान्समाचरन्ति नो जनायोपजोगार्थमित्येवमनायोस्ते

विरुद्धं मार्गं विप्रतिपन्नान सम्यग्वादिनोजवन्ति । तथाहि । सर्वमीश्वरकर्तृकमित्यत्रान्युपगमे किमसावीश्वरः स्वतएवापरान क्रियासु प्रवर्तयेदुतापरेण प्रेरितस्तत्र यद्याद्यः पक्षस्तददन्त्येषामपि स्वतएव क्रियासु प्रवृत्तिर्नविष्यति कियंतर्गदुनेश्वरकल्पनेन । अथासावप्यपरप्रेरितः सोप्यपरेणेत्येवमनवस्थालता नजोमंडलमालिनी प्रसर्पति । किंचासावीश्वरोमहापुरुषतया वीतरागोपेतः सन्ननेकान्नरकयोग्यासु क्रियासु प्रवर्तयत्यपरांस्तु स्वर्गापवर्गयोग्यास्वित्यथ ते पूर्वशुजाशुनचरितोदयादेव तथाविधासु तासु क्रियासु प्रवर्तते सतु निमित्तमात्रमेतदपि नयुक्तिसंगतं । यतः प्राक्तनाशुजाशुनप्रवर्तनमपि तदायत्तमेव । तथा चोक्तं । अज्ञोजंतुरित्यादि । अथ तदपि प्राक्तनमन्येन प्राक्तनतरेण कारितमित्येवमनादिहेतुपरंपरेत्येवं च सति ततएव शुजाशुने स्थाने नविष्यतः किमीश्वरपरिकल्पनेन । तथा चोक्तं । शास्त्रौषधादिसंबंधाच्चैत्रस्य ब्रणरोहणे ॥ असंबन्धस्य कः स्थाणोः कारणत्वं नकल्पतइत्यादि । यच्चोक्तं । सर्वं तनुचुवनकरणादिकं बुद्धिमत्कारणपूर्वकं संस्थानविशेषत्वात् देवकुलवदित्येतदपि नयुक्तिसंगतं । यतएतदपि साधनं ननवदनिप्रेतमीश्वरं साधयति तेन सार्धं व्याप्त्यसिद्धेः । देवकुलादिके दृष्टान्तेऽनीश्वरस्यैव कर्तृत्वेनान्युपगमात् । नच संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वं सिध्यति । अन्यथानुपपत्तिलक्षणस्य साध्यसाधनयोः प्रतिबंधस्याजावात् । अथाविनाजावमंतरेणैव संस्थानमात्रदर्शनात्साध्यसिद्धिः स्यादेवंच सत्यतिप्रसंगः स्यात् । उक्तंच । अन्यथा कुंजकारेण मृद्विकारस्य कस्यचित् ॥ घटादेः कारणात्सिद्धेर्वदमीकस्यापि तत्कृतिरित्यादि । नचेश्वरकर्तृत्वे जगद्वैचित्र्यं सिध्यति तस्यैकरूपत्वादित्युक्तप्रायमिति । आत्माद्वैतपक्षस्त्वत्यंतमयुक्तिसंगतत्वाच्चाश्रयणीयः । तथाहि । तत्र न प्रमाणं न प्रमेयं नप्रतिपाद्यं न प्रतिपादकोन हेतुर्न दृष्टान्तोन तदाजासोजेदेनावगम्यते । सर्वस्यैव जगतएकत्वं स्यादात्मनोजिन्नत्वात् तदजावेच कः केन प्रतिपाद्यते इत्यप्रणयनमेव शास्त्रस्यात्मनश्चैकत्वात्तत्कार्यमप्येकाकारमेव स्यादित्यतोनिर्हेतुकं जगद्वैचित्र्यं । तथाच सति । नित्यं सत्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहिजावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवइत्यादि । तदेवमीश्वरकर्तृत्वमात्माद्वैतपक्षश्च युक्तिविचार्यमाणोन कथंचिद्घटां प्रांचति । तथा ते स्वदर्शनमोहमहितास्तज्जातीयादुःखात् शकुनिः पंजरादिव नातिमुच्यन्ते विप्रतिपन्नाश्च तत्प्रातिपादिकानिर्युक्तिनिस्तदेव स्वपक्षं प्रतियन्ति श्रद्धयताति पूर्ववन्नेयं । (यावत् एोहच्चाएणोपाराएयंतराकामजोगेसु विसप्सुति) इत्ययं तृतीयः पुरुषजातईश्वरकारणिकइति । सह्येवमाह । यस्य बुद्धिर्न लिप्येत हत्वा सर्वमिदं जगत् ॥ आकाशमिव पंकेन नासौ पापेन लिप्येतइत्याद्यसमंजसजाषितया त्यक्त्वा पूर्वसंयोगमप्राप्तोविवक्षितं स्थानमंतरालएव कामजोगेषु मूर्धितोविषसुइत्यवगंतव्यमिति ॥ १७ ॥

अहावरे चउठे पुरिसजाए णियतिवाइएति आहिज्जइ इह खलु पाई
 एंवा तहेव जावसेणावईपुत्तावा तेसिंचणं एगताए सट्ठा नवइ कामं तं
 समणाय माहणाय संपहारिं सुगमणाए जाव मए एस धम्मं सुअस्का
 ए सुपन्नते नवइ ॥ २९ ॥

अर्थ-अथ हवे अनेरो चोथो पुरुषजात नियतवादि कहिये हैयें जे कार्य सिद्धिने
 विषे नवितव्यता टालीने बीजो कारण कांइ पण न माने ते नियतवादि कहिए. खलु
 एवे वाक्यालंकारे ए मनुष्य लोकने विषे पूर्वादिक चारदिशि मांहेलो कोइएक पुरुष होय
 ते ज्यां सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परषदा कहेवो तेमांहे कोइएकने धर्मनी
 श्रद्धा होय धर्मार्थी होय एवो धर्मार्थी जाणीने ब्राह्मण श्रमण मली तेने धर्म प्रति
 बोधवा निमित्ते आलोची राजादिकने संमुख जइने पोतानो धर्म प्ररूपे ते नियतवादि
 राजादिकनी पार्शे पोताना धर्मनी स्थापना जे रीते करे तेरीते कहेवे. ॥ २९ ॥

॥ दीपिका-अथापरश्रुतुर्यः पुरुषजातोनियतिवादी आख्यायते । इह खलुपाईणं
 इत्यादिप्राग्वत् । यावदेषधर्मः स्थाप्यतो नवतीति ॥ २९ ॥

॥ टीका-सांप्रतं चतुर्थपुरुषजातमधिकृत्याह । (अहावरेइत्यादि) अथ तृतीयपुरु
 षानंतरमपरश्रुतुर्यः पुरुषएव पुरुषजातोनियतिवादिकआख्यायते प्रतिपाद्यते सचैवमाह ।
 नात्र कश्चित्कालेश्वरादिकः कारणं नापि पुरुषकारः समानक्रियाणामपि कस्यचिदेव नि
 यतिवादबलादर्थसिद्धेरतोनियतिरेव कारणं । उक्तंच । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेण यो
 र्थः सोवश्यं नवति नृणां शुनोऽशुनोवा ॥ नूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने नाज्ञाव्यं
 नवति न जाविनोस्ति नाशइत्यादि ॥ २९ ॥

इह खलु डवे पुरिसा नवंति एगे पुरिसे किरियामाइस्कइ एगे पुरिसे णो
 किरियामाइस्कइ जेयपुरिसे किरियामाइस्कइ जेपुरिसे णोकिरियामाइ
 स्कइ दोवि ते पुरिसा तुल्ला एगठा कारणमावन्ना ॥ ३० ॥

अर्थ-(इहखलुडवेपुरिसानवंति के०) आ संसार मांहे खलु एवे वाक्यालंकारे बे
 पुरुष होय तेमांहे (एगेपुरिसेकिरियामाइस्कइ. के०) एक पुरुष क्रिया बोले (एगेपुरि
 सेणोकिरियामाइस्कइ के०) अने एक पुरुष अक्रिया बोले त्यां एक देश थकी बीजे दे
 शे जइयें ते क्रिया जाएवी अनेजे देशांतरने विषे नजावुं एम उपक्रम विना कार्य प्रा

सि थाय तेने अक्रिया कहिए (जेयपुरिसेकिरियामाइस्कइ के०) जे पुरुष क्रिया कहेबे अने (जेपुरिसेणोकिरियामाइस्कइ के०) जेपुरुष अक्रिया कहेबे (दोवितेपुरिसातुल्ला के०) ए क्रियावादि अने अक्रियावादि बने पुरुष तुल्य एटले सरखा जाएवा (एगछा कारणमावन्ना के०) ए बेनुं एकज अर्थबे कारणके ते नियतने वशे वरते जो ते पोता ने वशे होय तो सरखा नकहेवाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—नियतिवादी स्वमतमाह । इह द्वौ पुरुषौ नवतः । एकः क्रियामाख्याति । देशादेशान्तरप्राप्तिः क्रिया सा नियतेरेवस्यात् एवमक्रियापि । द्वावेतौ नरौ तुल्यौ नियतिव शर्तित्वात् एकार्थौ एककारणापन्नत्वात् क्रियाक्रिये नियत्येककारणाधीनेइत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका—इह खलु (डुवेपुरिसानवन्तीत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । द्वौ पुरुषौ नवतस्तत्रैकः क्रियामाख्याति । क्रिया हि देशादेशान्तरावाप्तिलक्षणा पुरुषस्य नवतीति न कालेश्वरादिना चोदितस्य नवत्यपितु नियतिप्रेरितस्यैवमक्रियापि । यदि तावतंत्रौ नवतः । ततः क्रियावादमक्रियावादंच समाश्रितौ द्वावपि नियत्य धीनत्वानुल्लेखौ । यदि पुनस्तौ स्वतंत्रौ नवतस्ततः क्रियाक्रियानेदान्नतुल्यौ स्यातामित्यत एकार्थावेककारणापन्नत्वादिति नियतिवशेनैव तौ नियतिवादमनियतिवादं चाश्रिताविति नावः । उपलक्ष्यार्थत्वाच्चान्योपि यः कश्चित्कालेश्वरादिपक्षांतरमाश्रयति । सोपि नियति चोदितएव इष्टव्यइति ॥ ३० ॥

बाले पुण एवं विष्पडिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि डस्कामिवा सोयामि वा जूरामिवा तिप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामिवा अहमेयमकासिपरोवा जं डस्कइवा सोयाइवा जूराइवा तिप्पाइवा पीडाइवा परितप्पाइवा परोए वमकासि एवं सेबाले सकारणंवा एवं विष्पडिवेदेति कारणमावन्ने ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे ए नियतवादी परमतने विजावेबे (बालेपुणएवं विष्पडिवेदेतिके०) ते पर मतवादी बाल एटले अज्ञाने करी वली गुजाणे ते कहेबे. (कारणमावन्ने के०) सुख दुःखादिकने उपजवे ईश्वरादिकनुं कारण माने ते कहेबे (अहमंसि डस्कामिवा के०) हुं आ जगत मांहे शारीरिक तथा मानसिक दुःख अनुजवुंहुं (सोयामिवाके०) इष्ट वियो ग अने अनिष्ट संयोगनो करेलो शोक अनुजवुंहुं. (जूरामिवा के०) अनर्थनी प्राप्तिये स्मरणायें जुंरुंहुं अथवा अर्थ प्राप्तिये विचरुंहुं (तिप्पामिवा के०) शरीरनो बल उंहुं थायबे (पीडामिवाके०) बाह्यान्तर पीडा अनुजवुंहुं (परितप्पामिवाके०) परितापना

अनुनवुं (अहमेव मकासिके०) ए सुख दुःखादिक अनुनवुं ते माहाराज करेलावे (परोवा के०) अथवा पर एटले बीजो पण (जं के०) जे दुःख अनुनवेते शोक अनु नवेते जूरेते तेना शरीरनो बल उंनुं थायते पीडा अनुनवेते परितापना अनुनवेते ते (परोएवमकासिके०) तेणोज अनरे एम कीधोते अथवा माहारे विषे बीजो कोइ सुख दुःखादिक उपजावे तेपण माहाराज करेलावे (एवंके०) एम (सेबालेके०) ते बाल अ झानी (सकारणंवा के०) स्वकारण अथवा (परकारणंवाके०) पर कारण सर्व दुःखादिक जे ते ते पुरुषकार कारणकरी मानेते (एवं के०) एम (विष्णुविवेदेति के०) जाणेते (कारणमावने के०) ए जे पुरुषकार कारणने मानेते ते बाल जाणवा ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—बालोद्गः पुनरेवं विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः कारणमुद्दिश्य । तद्यथा । योहमस्मि (दुःखमिति) दुःखमनुभवामि (सोयामिति) शोकमनुभवामि (जूरामिति) दुष्कृतप्रवृत्तमात्मानं गर्हामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तिष्णामि शरीरबलात्कुरामि पीडामि पीडामनुभवामि परितापमनुभवामि । एवं यत्सुखदुःखादि कमनुभवामि तदहमेवाकार्षं परोवा यः दुःखादिकमनुभवति मयिवाऽऽपादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । एवं सपुरुषकारणमापन्नः स्वकृतं परकृतं वा दुःखादि सर्वं पुरुषकारकृतमिति जानीते बालइत्यर्थः ॥ ३१ ॥

॥ टीका—नियतिवादी परमतोद्दिष्टावधिषयाह । (बालेपुणइत्यादि) बालोद्गः पुरुषः कालेश्वरवादीत्यादिकः । पुनरिति विशेषणार्थस्तदेव दर्शयति । एवमिति । वक्ष्यमाणानी त्या विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः सुखदुःखयोः स्वकृतएव पुरुषः कालेश्वरादि र्वा कारणमित्येवमन्युपपन्नो नान्यन्नियत्यादिकं कारणमस्तीति । तदेवाह । तद्यथा । यो हमस्मिन् दुःखमिति शरीरं मानसं दुःखमनुभवामि तथा शोचामीष्टानिष्टवियोगसंप्रयो गकृतं शोकमनुभवामि तथा (तिष्णामिति) शरीरबलं कुरामि तथा (पीडामिति) सबा ह्यान्त्यतरया पीडया पीडामनुभवामि तथा (परितिष्णामिति) परितापमनुभवामि तथा (जूरामिति) अनर्थाकर्मणि प्रवृत्तमात्मानं गर्हामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तदेवं यदहं दुःखमनुभवामि तदहमेवाकार्षं परपीडया कृतवानस्मीत्यर्थः । तथा परोपि यदुःख शोकादिकमनुभवति मयि चापादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । तदेव दर्शयति । परोवेत्या दि । तथा परोपि यन्मां दुःखयति शोचयतीत्यादि प्राग्वन्नेयं । तत्सर्वमहमकार्षमित्येवं वान्यामाकलितोऽज्ञोऽज्ञोवा बालएवं विप्रतिवेदयते जानीते स्वकारणंवा परकारणंवा सर्वं दुःखादिपुरुषकारणमिति जानीते एवं पुरुषकारकारणमापन्नइति ॥ ३१ ॥

मेहावि पुण एवं विष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि इस्का मिवा सो
यामिवा जूरामिवा तिप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामिवा एोअहं एव
मकासि परोवा जं इस्काइवा जाव परितप्पाइवा एोपरो एवमकासि एवं
से मेहावि सकारणंवा परकारणंवा एवंविष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने से बे
मि पाईणंवा जे तसथावरा पाणा तेएवं संघायमागहंति ते एवं विपरिया
समावज्जंति तेएवं विवेगमागहंति तेएवं विहाणमागहंति तेएवं संगतियं
ति उवेहाए एोएवं विष्णुदिवेदेति तंजहा किरियातिवा जावणिरएतिवा
अणिरएतिवा एवंते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं काम
जोगाइं समारजंति ज्ञोयणाए ॥ ३९ ॥

अर्थ-हवे ए नियतवादी लोक ते पूर्वोक्त पुरुषकार कारणने बालत्व पणो मानीने
पोताना मतनी स्थापना करेले. (मेहाविपुणएवंविष्णुदिवेदेति के०) वली पंमित एवा
नियत पद्ध ग्राही एम जाणेले शुं जाणेले ते कहेले. (कारणमावन्ने के०) सुख दुःख
जे उपजेले तेने नियतटाली बीजो कारण कांइ जाणवो नही ते उपर कहेले इस्का मिवा
सोयामिवा इत्यादि पाठनो अर्थ पूर्व प्रमाणे लखेले हुं सुख दुःख अनुजवुंहुं हुं शोक
अनुजवुंहुं छुरुहुं शरीरनो बल ओहुं थायले पीडा अनुजवुंहुं परितापना अनुजवुंहुं (एो
अहंएवमकासि के०) ते में नथी कसुं किंतु नियतने जवितव्यताना बलथकी माहारे
विषे आव्योले परंतु पुरुषकारादिक प्रमाण कांइ नथी जे कारण माटे कोइपुरुष पोता
ना आत्माने अनिष्ट नथाय एम वांलेले तो शावास्ते ते शुं करवाने एवो करें के जे थ
की ते दुःखी थाय परंतु अहीया नियतज प्रमाणले (परोवा के०) अथवा पर एटले बी
जो (जंइस्काइवा के०) जे कांइ दुःख अनुजवेले (जावपरितप्पाइवा के०) यावत्
परितापना अनुजवेले ते पण (एोपरोएवमकासि के०) तेणे कीधो नथी परंतु नियति
अने जवितव्यताने योगेंज सर्व उपजेले) एवंसेमेहाविके०) एम ते मेहावि एटले पंमित
पुरुष (सकारणंवापरकारणंवा के०) पोताने दुःखनो कारण अथवा परने दुःखनु का
रण जवितव्यता ले परंतु जवितव्यता टाली बीजो कोइ पण कारण नथी (एवंविष्णु
दिवेदेति के०) एम ते नियतवादि जाणेले के जगत मांहे कोइ एक पापना कर
नारने पण दुःख उपजतुं नथी अने कोइएक सुकृतना करनारने दुःख उपजेले माटे अं
हीया पुरुषजे ईश्वर तेनुं कारण कांइपण नथी देखातुं किंतु (कारणमावन्ने के०) निय
तज कारण देखायले एमाटे जवितव्यता बलीष्टले हवे बीजो पण जे कांइ जगत मांहे

ते ते सर्वं नियतनेज वशंते एवो देखाडेते (सेवेमि के०) ते नियतवादी युक्तियै निश्चै
 करी बोलेते (पाईणंवा के०) पूर्वादिक चार दिशिने विषे (जे तसथावरापाणाके०) जे
 कांइ त्रस अने स्थावर प्राणीते (ते एवंसंघायमागहंति के०) ते एम जे कांइ शरीरादि
 क संबंध पामेते ते नियतिनेज वशं पामेते परंतु बीजो कर्मादिक कारण तेने कांइ न
 थै (ते एवंविपरियासमावहंति के०) ते एम बाल कुमार यौवन अने वृद्धा अ
 वस्थादिक नानाप्रकारना पर्याय पामेते ते सर्व नियति थकीज अनुनवेते (ते एवंविवे
 गमागहंतिके०) तथा ते एम नियति थकीज विवेक एटले शरीर ते थकी पृथक् जाव
 पामेते (ते एवंविहाणमागहंति के०) तथा ते एम नियति थकीज विधान एटले अ
 स्था विशेष अर्थात् कुब्ज काणो खंज वामन जरा मरण रोग शोकादिक पामेते (ते
 एवंसंगतिर्यंतिउवेहाए के०) एरीते ते त्रस अने स्थावर प्राणी नियतने बले एटजा
 जावने अनुनवेते हवे श्रीसुधर्म स्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे ते के एवा नियतवादि
 पुरुषो मात्र एक नियतनोज पद्ध अनुसरीने परलोकनी बीक नराखता सावधानुष्ठान
 करेते परंतु (एणेंवविष्णुदिवेदंतिके०) ते एवो नथै जाणता छुं नथै जाणता (तंजहा
 के०) ते कहेते (किरियातिवा जाव अणिरएतिवा के०) क्रिया अक्रिया सिद्धि अस्ति
 इत्यादिक यावत् नरक अनरक पर्यंतने नथै जाणता (एवंते के०) एम ते सर्व दोष
 एक नियत उपरे स्थापन करीने (विरूवरूवे हिंक्रमसमारंजेहिं विरूवरूवाइंकामजोगा
 इंसमारंजंति जोयणाए के०) नानाप्रकारना कर्म समारंजे नोजननेअर्थै अने जोगने
 अर्थै नाना प्रकारना कामजोगने समारंजे ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका-मेधावी नियतिवादी कारणमापन्नः स्वकारणं परकारणं वा उद्दिश्य प्रवृ
 त्तिर्न पुरुषकारकृता यतो न हि कस्यचिदात्माऽनिष्टोयेनानिष्ठादुःखोत्पादिकाः क्रियाः स
 मारंजंते किंतु नियत्यैवायमनिष्ठन्नपि तत्कार्यं ते येन दुःखनाग्नवति । एवमसौ कारण
 मापन्नोवेत्तीति कारणं वात्र एकस्याऽसदनुष्ठानपरस्यापि न दुःखमुत्पद्यते ततो नियतिरेव
 कर्त्रीति । एतदेवाह । (सेवेमिति) सोहं नियतिवादी ब्रवीमि ये केचिस्त्रसाः स्थावराश्च
 प्राणिनस्ते नियतितएव औदारिकादिशरीरसंबधमागहंति बालकुमारादिकं विविधं पर्यायं
 नियतितएवानुजवंति नियतितएव विवेकं शरीरात्पृथग्जावं प्राप्नुवंति । विधानमवस्थावि
 शेषं कुब्जकाणां धत्वजरामरणादिकमागहंति तदेवं ते प्राणिनो नियत्यैव संगतिं यांति ना
 नानाविधसुखदुःखजाजः स्युः । एवं नियतिवादोत्प्रेक्षया एतद्वद्वयमाणं न विप्रतिवेदयं
 ति न जानंति । तद्यथा । क्रियाअक्रियाइत्यादि यावद्विरूपरूपान् कामान् जोगान् नोज
 नायोपजोगार्थं समारंजंते ॥ ३५ ॥

॥ टीका—तदेवं नियतिवादी पुरुषकारकारणवादिनोबाजत्वमापाद्य स्वमतमाह । (मेधावीत्यादि) मेधा मर्यादा प्रज्ञा वा तद्वान् मेधावी नियतिवादपक्षाश्रय्येवं विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नइति नियतिरेव कारणं सुखाद्यनुभवस्य । तद्यथा योहमस्मिन् दुःखयामि शोचयामि तथा (तिष्णामिति) क्लरामि (पीडामिति) पीडामनुभवामि (परितिष्णामिति) परितापमनुभवामि नाहमेवाकार्षे दुःखमपि तु नियतितएवैतन्मज्ज्या गतं न पुरुषकारादिकृतं । यतो नहि कस्यचिदात्मानिष्टोयेनानिष्टादुःखोत्पादिताः क्रियाः समारंभन्ते नियत्यैवासावनिवृत्तपि तत्कार्यते येन दुःखपरंपराणाग्नवति कारणमापन्नइति परेप्येवमेव योजनीयं । एवं सति नियतिवादी मेधावीति सोल्लुंठमेतत्सकिल नियतिवादी दृष्टं पुरुषकारं परित्यज्यादृष्टनियतिवादाश्रयेण महाविवेकीत्येवमुल्लंघ्यते स्वकारणं परकारणं च दुःखादिकमनुभवन्नियतिकृतमेतदेवं विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नं नियतिकारणं चात्रैकस्यासदनुष्ठानरतस्यापि नदुःखमुत्पद्यते परस्य तु सदनुष्ठायिनोपि तद्भवति यतो नियतिरेव कर्त्रीति । तदेवं नियतिवादे स्थिते परमपि यत्किंचित्तत्सर्वं नियत्यधीनमिति दर्शयितुमाह (सेवेमीत्यादि) सोहं नियतिवादी युक्तितोनिश्चित्य ब्रवीमीति प्रतिपादयामि । ये केचन प्राच्यादिषु दिक्षु त्रस्यंतीति त्रसार्दींश्चिदादयः स्थावराश्च पृथिव्यादयः प्राणिनस्ते सर्वेप्येवं नियतितएवौदरिकादिशरीरबंधमागच्छन्ति नान्येन केनचित्कर्मादिना शरीरं ग्राह्यंते तथा बालकौमारयौवनस्थविरटृक्षावस्थादिकं विविधपर्यायं नियतितएवानुभवन्ति तथा विवेकं शरीरात्पृथग्भावमनुभवन्ति । तथा नियतितएव विविधं विधानमवस्थाविशेषं कुब्जकाणखंजवामनकजरामरणरोगशोकादिकं बीजतत्समागच्छन्ति । तदेवं ते प्राणिनस्त्रसाः स्थावराएवं पूर्वोक्तनीत्या संगतिं यांति नियतिमापन्नानानाविधविधानाजोभवन्ति । तएव वा नियतिवादिनः संगश्यंति नियतिमाश्रित्य तदुत्प्रेक्ष्या नियतिवादोत्प्रेक्ष्या यत्किंचन कारितया परलोकजीरवनो नैव तद्वक्ष्यमाणं विप्रतिवेदयति । तद्यथा । क्रिया सदनुष्ठानरूपा अक्रियाऽसदनुष्ठानरूपाइत्यादि यावदेवं ते नियतिवादिनस्तदुपरि सर्वे दोषजातं प्रक्षिप्य विरूपरूपैः कर्मसमारंभैर्विरूपरूपान् कामजोगान्जो जनायोपजोगार्थं समारंभन्तइति ॥ ३२ ॥

एवमेव ते अणारिया विष्णुवित्ताइं तंसहहमाणा जावइति ते
णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसस्सा चउठे पुरिस
जाए णियइवाइ एत्ति आहिए ॥ ३३ ॥

अर्थ—एरी ते ते अनार्य पुरुष कामजोगने विषे गृह उता पोतानो धर्म रुडो करी
प्ररूपता ते पाखंमी धर्म राजादिकने सदावता थका ज्यां सुधी एम ते कांठे पण रह्या

नही अने पार पण पोता नही विचाले कामनोगने विषे खूता रहे ते पोताने पण उ
दरी शके नही अने राजारूप पुंमरीक कमलने पण उदरी शके नही ते आ लोक थ
की पण त्रष्ट थया अने मुक्तिये पण पोचे नही परंतु विचाले संसार मांहेज खुची रहे
ए चोथो पुरुषजात नियत वादी कह्यो ॥ ३३ ॥

॥ टीका—तदेवं ते नियतिवादिनो ऽनार्याविप्रतिपन्नास्तं निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धा
नाश्यादि तावन्नेयं यावदंतरा कामनोगेषु विषम्या इति चतुर्थः पुरुषजातः संपूर्णः ॥३३॥

॥ टीका—तदेवमेव पूर्वोक्तया नीत्या तेऽनार्याविरूपं नियतिमार्गं प्रतिपन्नाविप्रतिपन्नाः।
अनार्यत्वं पुनस्तेषां निर्युक्तिकस्यैव नियतिवादस्य समाश्रयणात् । तथा ह्यसौ नियतिः
किं स्वतएव नियतिस्वभावा उतान्यया नियत्या नियम्यते किंवाऽतस्तत्र यद्यसौ स्वयमेव
तथा स्वभावः सर्वपदार्थानामेव तथा स्वभावत्वं किं न कल्प्यते किं बहुदोषया नियत्या
समाश्रितया । अथान्यया नियत्या तथा नियम्यते साप्यन्ययेत्येवमनवस्था । तथा नियतेः
स्वभावत्वान्नियतिस्वभावया तथा नवितव्यं न नानास्वभावयेति । एकत्वाच्च नियतेस्तत्का
र्येणाप्येकाकारेणैव नवितव्यं । तथाच सति जगदैचिज्याभावः । नचैतदृष्टमिष्टं वा । त
देवं युक्तिनिर्विचार्यमाणा नियतिर्न कथंचिद्वदते । यदप्युक्तं । द्वावपि तौ पुरुषौ क्रियाक्रि
यावादिनौ तुल्यौ एतदपि प्रतीतिबाधितं । यतस्तयोरेकः क्रियावाद्यपरस्त्वक्रियावादीति
कथमनयोस्तुल्यत्वमयैकया नियत्या तथा नियतित्वात्तुल्यता अनयोरेतच्च निरंतराः सुवृ
द्धः प्रत्येप्यन्ति । नियतेरप्रमाणत्वात् । अप्रमाणत्वं च प्राग्लेशतः प्रदर्शितमेव । यदप्युक्तं ।
यदुःखादिकमहमनुभवामि तन्नाहमकार्षमित्यादि तदपि बालवचनप्रायं । यतो जन्मांतरकृ
तं शुभमशुभं वा तदिहोपचुज्यते स्वकृतकर्मफलेश्वरत्वादसुमतां । तथा चोक्तं । यदिह क्रिय
ते कर्म, तत्परत्रोपचुज्यते । मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फलं शाखासु जायते । तथा यदुपात्तमन्य
जन्मनि शुभाशुभं वा स्वकर्मपरिणत्या तद्वक्तव्यमन्यथा नोक्तुं देवासुरैरपि हि । तदेवं ते निय
तिवादिनो नार्याविप्रतिपन्नास्तमेव निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धानास्तमेव च प्रतीयन्ते इत्यादि
तावन्नेयं यावदंतरा कामनोगेषु विषम्या इति । चतुर्थः पुरुषजातः समाप्तः ॥ ३३ ॥

इच्चेते चत्तारि पुरिसजाया णाणापन्ना णाणाब्दा णाणासीला
णाणादिदी णाणारुई णाणारंजा णाणाअश्ववसाणा संजुत्ता प
हीणपुव्वसंजोगा आरियं मग्गं असंपत्ता इति ते णोहन्वाए णो
पाराए अंतरा कामनोगेसु विसम्या ॥ ३४ ॥

राय धनपतसिंध बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. ६२७

अर्थ—(इच्छेतेचत्तारिपुरिसजाया के०) एरीते ते पूर्वोक्त चार पुरुष जात तेमां ए क जीव तहरीरवादी बीजो पंचमहानूतिक त्रीजो ईश्वरकारणी अने चोथो नियत वादी ए चार पुरुषते (एाणापन्ना के०) नानाप्रकारनी प्रज्ञा एटले बुद्धिवाला तथा नाना प्रकारना अग्निप्राय वाला नाना प्रकारना शील एटले आचार वाला नाना प्रकारनी दृष्टी वाला नाना प्रकारनी रुची वाला नाना प्रकारना आरंभना करनार नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी (संयुक्ता के०) संयुक्त ठता पोताना धर्मनेविषे सावधान अया (प्रहीणपुवसंजोगा के०) पूर्व संयोगजे माता पिता पुत्र कलत्रादिकनो संबंध तेनेत्या गीने (आरियंमग्गंअसंपत्ता के०) आर्य मार्गने अण पाम्या एमते कांते पण न रह्या पार पण नपाम्या विचाले कामजोगने विषे खूता एटले परतीर्थिक चार पुरुष कह्या॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—इत्येते चत्वारः पुरुषानानाप्रज्ञानानामतयोनानाहंदानानाग्निप्रायाना नाशीलाअनेकाचारानानादृष्टयोऽनेकदर्शनानानारुचयोनानाप्रकारआरंभोधर्मानुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेणाध्यवसायेन संयुक्ताधर्मार्थमुद्यताः प्रहीणपूर्वसंयोगामातापितृ कलत्रादिसंबंधरहिताआर्य निर्दोषं मार्गमसंप्राप्ताः (एोहञ्चाएत्ति) ऐहिकसुखनाजः (एो पराएत्ति) नापि जवपारगाः स्युः किंतु अंतरालएव कामजोगेषु विषम्याः ॥ ३४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (इच्छेतेइत्यादि) इत्येते पूर्वोक्तास्तज्जीवतहरीरपंचमहानूतेश्वरकर्तृनियतिवादपक्षाश्रयिणश्चत्वारः पुरुषानानाप्रकारा प्रज्ञा मतिर्येषां ते तथा नानाजिन्नशब्दोऽग्निप्रायोयेषां ते तथा नाना प्रकारं शीलमनुष्ठानं येषां तथा नानारूपा दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारूपा रुचिश्चेतोनिप्रायोयेषां ते तथा नानाप्रकारआरंभो धर्मानुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेण परस्परनिन्नेनाध्यवसायेन संयुक्ताधर्माधर्मार्थमुद्यताः प्रहीणः परित्यक्तः पूर्वसंयोगोमातृपितृकलत्रपुत्रसंबंधोयैस्ते तथा । आराद्यातः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गोनिर्दोषः पापलेख्यासंपृक्तस्तमार्थं मार्गमसंप्राप्ताइति पूर्वोक्तया नीत्या ते चत्वारोपि नास्तिकादयो (एोहञ्चाएत्ति) परित्यक्तत्वान्मातृपित्रादिसंबंधस्य धनधान्यहिरण्यादिसंचयस्य च नैहिकसुखनाजो नवन्ति । तथा (एोपाराएत्ति) असं प्राप्तत्वादार्थस्य मार्गस्य सर्वोपाधिविच्छेदस्य प्रगुणमोक्षपदतिरूपस्य न संसारपारगामि नो नवन्ति न परलोकसुखनाजो नवन्तीति कित्वंतरालएव गृहवासार्यमार्गयोर्मथ्यवर्तिनएव कामजोगेषु विषम्याअधुपपन्नाडुष्पारपंकमग्राइव करिणोविषीदन्तीति स्थितं ॥ ३४ ॥

सेवेमि पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवन्ति तंजहा आयरियावेगे अणा रियावेगे उच्चागोयावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुव

न्नावेगे छवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं खेत्तवडूणि परिग्गहिया
णि जवंति तं अप्पयरोवा जुज्जयरोवा तेसिंचणं जण जाणवयाइं परिग्ग
हियाइं जवंति तं अप्पयरोवा जुज्जयरोवा तहप्पगारेहिं कुलेहिं आगम्म
अग्निज्जूय एगे निस्कायरियाए समुद्धिता सतोवावि एगे णाय उय उवग
रणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता असतोवा वि एगे णाय उय
उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता जेते सतोवा असतोवा
णाय उय अणाय उय उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता॥३५

अर्थ-हवे पांचमो पुरुष स्वतीर्थिक कहियेंतैयें (सेवेमि के०) जे पुरुष कामजोगने
विषे अनासक्तबतो अंतराले नखुचे पुंमरीक कमलने उद्धारवा समर्थ ते हुं कहुंहुं
(पाईणंवासंतेगितियामणुस्सा के०) पूर्वादिक दिशियें कोइ एक मनुष्य होय ते कहे
वो होय (तंजहा के०) ते कहेवे. एक आर्य एक अनार्य एक उंचगोत्रना उपना ए
क नीचगोत्रना उपना एक महोटी कायाना धणी एक न्हानी कायाना धणी एक सा
रावर्ण वाला एक माठावर्ण वाला एक स्वरूपवान् एक कुरूपवान् (तेसिंचणं के०) ते
पूर्वोक्त आर्यादिक पुरुषने (खेत्तवडूणिपरिग्गहियाणिजवंति के०) क्षेत्रते उघाडी नूमिका
शाली क्षेत्रादिक तथा वस्तु ते घर हाट प्रमुख ढाकेली नूमिका ए परिग्रह होय (तंअप्प
यरोवाजुज्जयरोवा के०) तेअल्पतर एटले थोडा होय अथवा प्रनूततर एटले घणा होय
वली (तेसिंचणंजणजाणवयाइंपरिग्गहियाइंजवंति के०) तेने जन एटले लोक जानपद
एटले देश ए परिग्रह होय (तंअप्पयरोवाजुज्जयरोवा के०) तेपण अल्पतर एटले थोडा
होय अथवा प्रनूततर एटले घणा होय (तहप्पगारेहिंकुलेहिं आगम्मअग्निज्जूय के०) तथा
ते आर्यादिक तथा प्रकारना कुलने विषे आगम्म एटले जन्म पामीने कोइ एक महास
त्ववंत पुरुष विषय कषायने जीपीने (एगेनिस्कायरियाए के०) कोइएक निह्वाचर्याने
विषे (समुद्धिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान थया (सतोवाविएगेणायउयउ
वगरणंच के०) कोइएक महा सत्ववंत पुरुष विद्यमान एवा णायउय एटले ज्ञाति स्व
जनादिक तथा उपकरण ते धन धान्य सुवर्ण रूपादिक अनेक प्रकारनावे तेने (विप्प
जहाय के०) त्यागीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विषे (समुद्धिता के०)
सम्यक् प्रकारे उठ्या एटले चारित्रिया थया (असतोवाविएगेणायउवगरणंचविप्पजहा
यनिस्कायरियाएसमुद्धिता के०) कोइ एक महा सत्ववंत पुरुष ते अठता ज्ञाति स्वजन
उपकरणादिक अनेक प्रकारनावे तेने त्यागीने निह्वाचर्याने विषे सम्यक् प्रकारे सावधान

अथ (जेते के०) हवे जे ते (सतोवा असतोवा के०) ठतो अथवा अठतो एवो (एण यउय के०) ज्ञाति स्वजनादिक नोपरिग्रह (अणायउय के०) ज्ञाति स्वजनादिकथी रहित पणानोपरिग्रह (उवगरणंच के०) तथा धन धान्य सुवर्णादिक नोपरिग्रह तेने (वि प्पजहाय के०) त्यागीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विषे एटले चारित्रने वि पे (समुत्तिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान अथा ॥ ३५ ॥

॥ टीका—अथलोकोत्तरं पंचमं निह्नुं पुरुषमाह । तदहं ब्रवीमि । यत्प्राच्यादिदिशमु दिश्य एके केचन मनुजाः संति नवंति । तद्यथा आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तद्विपरीताअना र्याउच्चैर्गोत्रोद्भवानीचैर्गोत्रोद्भवाः कायवंतउच्चशरीरान्हस्वावामनादयः सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरू पाडुरूपास्तेषां वाऽऽर्यादीनां क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि गृहाणि परिगृहीतानि स्वीकृ तानि नवंति । किंचूतानि अल्पतराणि प्रनूततराणि वा । तथा तेषां जनपदाः स्वीकृता नवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा । तेष्वार्यादिषु तथा प्रकारेषु कुलेशु आगम्य जन्म ल ब्ध्वा ऽजिन्नुय विषयादीन् प्रव्रज्यां गृहीत्वा एके केचन सत्ववंतोनिह्वाचर्यायां समुत्ति ताउद्यताः । तथा सतोविद्यमानान् ज्ञातीन् स्वजनानुपकरणं च धनधान्यादिकं विप्रहा य त्यक्त्वा असतोवा ज्ञातीनुपकरणंच त्यक्त्वा समुत्तिताः प्रव्रज्योद्यताः ॥ ३५ ॥

॥ टीका—उक्ताः परतीर्थिकाः सांप्रतं लोकोत्तरं निह्वावृत्तिं निह्नुं पंचमं पुरुषजातमधि कृत्याह । (सेवेमीत्यादि) यादृक्कामनोगेष्वसक्तः सन्नंतरा नोवसीदति पद्मवरपौंडरीको ऋणाय च समर्थो नवति तदेतदहं ब्रवीमीति । अस्य चार्थस्योपदर्शनाय प्रस्तावमारच यन्नाह । प्राच्यादिकामन्यतरां दिशमुदिश्यैके केचन मनुष्याः संति नवंति । तद्यथा । आ र्यदेशोत्पन्नामगधादिजनपदोद्भवास्तथाऽनार्याः शक्यवनादिदेशोद्भवास्तथा चोच्चैर्गोत्रोद्भ वाऽद्धवाकुहरिवंशादिकुलोद्भवास्तथा नीचैर्गोत्रोद्भवावर्णापसदसंनूतास्तथा कायवंतः प्रां शवस्तथा ऋस्वावामनकादयस्तथा सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरूपाः कुरूपावा एके एव केचन पर वशान्वंति तेषां चार्यादीनां । एमितिवाक्यालंकारे । क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि स्वातोद्धितादीनि तानि परिगृहीतानि स्वीकृतानि नवंति । तान्येव विशिनष्टि । अल्पतराणि स्तोकतराणि वा प्रनूततराणिवा नवंति । तथा तेषामेव च जानपदाः परिगृहीतान्वंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा नवेयुस्तेषु चार्यादिविशिष्टेषु तथाप्रकारेषु कुलेश्वागम्यैवंचूतानि गृहाणि गत्वा तथा प्रकारेषु वा कुलेश्वागम्य जन्म लब्ध्वाऽजिन्नुयच विषयकषायादीन् प रीषहोपसर्गान् वा सम्यगुद्धानेनोद्भाय प्रव्रज्यां गृहीत्वैके केचन तथाविधसत्ववंतोनिह्वा चर्यायां सम्यगुत्तितास्तथा सतोविद्यमानानपिवा एके केचन महासत्वोपेताज्ञातीन् स्वज

नांस्तथोपकरणं च कामजोगांगं धनधान्यहिरण्यादिकं विविधं प्रकर्षेण हित्वा त्यक्त्वा
निष्ठाचर्यायां सम्यगुद्धिताअसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच विप्रहाय निष्ठाचर्यायामेके केच
नापगतस्वजनविजवाः समुद्धिताः ॥ ३५ ॥

पुवमेव तेहिं णायं नवइ तं जहा इह खलु पुरिसे अन्नमन्नं ममछाए
एवं विष्णुडिवेदेति तं जहा खेतंमे वन्नूमे हिरसुंमे सुवन्नंमे धणंमे धसुंमे
कंसंमे दूसंमे विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरय
णसंतसारसावतेयंमे सहामे रूवामे गंधामे रसामे फासामे एते खलु
मम कामजोगा अहमवि एतेसिं ॥ ३६ ॥ सेमेहावि पुवमेव अप्पणो ए
वं समजिजाणेज्जा तं जहा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुप्प
जेज्जा अपिठे अकंते अप्पिए असुत्ते अमणुत्ते अमणामे डुक्के णोसु
हे सेहंता जयंतारो कामजोगाइ मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंकं परियाइय
ह अपिठं अकंते अप्पियं असुत्तं अमणुत्तं अमणामं डुक्कं णोसुहं त
हिं डुक्कामिवा सोयामिवा जूरामिवा तप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामि
वा इमाउ ममे अस्सयरानं डुक्कानं रोगातंकाउ पडिमोयउ अपिठानं अ
कंताउ अप्पियाउ असुत्ताउ अमणुत्ताउ अमणामउ डुक्कानं णोसुहानं
एवमेव णोलद्धपुवं नवइ ॥ ३७ ॥

अर्थ—(तेहिं के०) ते पुरुषने (पुवमेव के०) प्रथम चारित्र लेवाना वखतेज एवो
(णायंनवइ के०) जाण्णुठे (तंजहा के०) ते कहेठे. (इह के०) आ जगत मांहे
खलु इति वाक्यालंकारे (पुरिसे के०) ते पुरुषे (अन्नमन्नं के०) अनेरी अनेरी वस्तु
एटले अमुक अमुक जुदी जुदी वस्तु (ममछाए के०) महारा उपजोगने अर्थे यशो
(एवं के०) एम (विष्णुडिवेदेति के०) वेद प्रवितियति एटले जाण्णुठे (तंजहा के०)
ते वस्तुना नाम कहेठे. (खेतंमे के०) आ क्षेत्र महारुंठे (वन्नूमे के०) ए घर
हाट महाराठे (हिरसुंमे के०) आ रूपं महारुंठे (सुवसुंमे के०) आ सोनु महारुं
ठे (धणंमे के०) आ धन महारुंठे (धन्नंमे के०) आ धान्य महारुंठे (कंसंमे के०) आ
कांसाना जाजन महाराठे (दूसंमे के०) आ दुष्य एटले वस्त्र महाराठे (विपुल, ध
ण, कणग, रयण, मणि, मोत्तिय, संख, सिल, प्पवाल, रत्त, रयण, संत सार साव
तेयंमे के०) एम विस्तीर्ण धन कनक सोलजातिना रत्त सात जातना मणी, मोत्तिको संख

ते दक्षिणावर्त्त प्रमुख शीलते कशवटी प्रवाला रक्तरत्न तथा संत एटले ठतो सार एटले प्रधान एवो सावतेयं एटले धन ए सर्व महारा उपनोगने अर्थे अशो (सहामे के०) शब्द वंशादिकना (रूवामे के०) रूप स्त्रियादिकना (गंधामे के०) गंध ते कस्तूरी कर्पूरादि क वस्तुना (रसामे के०) रसमधुरादिक वस्तुना (फासामे के०) स्पर्श मृडु कठणादि क वस्तुना (एते के०) ए समस्त वस्तु ते खलु इति निश्चे (ममकामनोगा के०) ए कामनोग ते माहाराठे अने (अहमविके०) हुंपण (एतेसिं के०) एनोबु ॥३६॥ ह्वे (से मेहावि के०) ते पंमित (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्पणो के०) पोताना हृदय साथे (एवं के०) एवुं (समजिजाणेज्जा के०) सम्यक् प्रकारे जाणे आलोचे एटले प्रथम थीज पोताना हृदयसाथें विचारे के ए महाराठे किंवा नथी एवो विचारे ते शुं विचारे (तंजहा के०) ते कहेठे. (इहखलु के०) आ संसारनेविषे निश्चे (ममअन्नयरे के०) महारा शरीरने विषे अन्य कोइ एक (डुस्के के०) डुःख मस्तक पीडादिक (रो यातंके के०) रोगातंक एटले असाध्य रोग शूलादिक (समुपप्लेज्जा के०) उपजे ते रोग केवोहोय ते कहेठे. (अणिठे के०) अनिष्टकारी (अकान्ते के०) आक्रान्तकारी (अप्पिए के०) अप्रिय कारी (असुने के०) अशुनकारी (अमणुन्ने के०) अमनो झ एटले मनने गमे नही (अमणामे के०) विशेष प्रकारें पीडानो करनार (डुस्के के०) डुःख रूप (णोसुहेसेहंता के०) नथी ज्यां लवलेशमात्र सुख, एवो डुःख उप ने थके ते पूर्वोक्त कामनोगादि योग्य जे वस्तुठे ते प्रत्ये एवुं कहे के (जयंता रो के०) अहो जय थकी राखनाराउ (कामनोगाई के०) धन धान्यादिक तथा शब्दादिक कामनोगो तुमे (मम के०) महारे शरीरे (अन्नयरंडुःखं के०) अनेरा डुःख जे (रोयातंक के०) रोगातंक शूलादिक उपनाठे (परियाइयह के०) तेने तमे वेहेंची ल्यो महारे अर्थे (अणिठं के०) अनिष्ट कारी (अकंतं के०) अक्रान्त कारी (अप्पियं के०) अप्रियकारी (असुनं के०) असुनकारी (अमणुन्नं के०) अमनोझ (अमणामं के०) विशेषे अमनोझ पीडाकारी (डुस्कं के०) डुःखरूप (णोसुहं के०) नथी ज्यां लव लेश मात्र सुख (तहिं के०) तेणोकरी (डुस्कामिवा के०) आकरो डुःखी हुं (सोयामिवा के०) शोक अनुजवुंहुं (जूरामिवा के०) जुहुंहुं (तप्पामिवा के०) महारो रुदय तपेठे ठीजायठे (पीडामिवा के०) पीडा अनुजवुंहुं (परितप्पामिवा के०) विशेषे पीडा अनुजवुंहुं इत्यादिक (इमाउ के०) ए (ममे के०) मने (असुयराउ के०) अनेरा (डुस्काउ के०) डुःख जे पूर्वोक्त मस्तक पीडादिक असाध्य (रोगातं काउपडीमोह्य के०) रोग आंतक शूलादिक जे थकी तत्काल प्राणनो नाश थाय ते थकी तमे मने मूकावो एवा (अणिछाउ के०) अनिष्टकारी (अकंताउ के०) आक्रां

त कारी (अप्रियाउ के०) अप्रियकारी (असुनाउ के०) असुनकारी (अमणुनाउ के०) अमनोङ्ग (अमणामउके०) अरुचता विशेषे अमनोङ्ग पीडाकारी एवा (डस्काउ के०) दुःख (एोसुहाउ के०) नथी जेमांहे लेश मात्र शुख एवा जे दुःख ते थकी हे काम जोगादिको तमे मने मूकावो (एवमेव के०) एवीरीते जे कामजोगादिकने प्रार्थना करेढे तोपण (एोलदेपुवंचवइ के०) ते कामजोगापूर्वजब्धोनजवति एटले ते काम जोगादिक जेढे तेणे कोइ मनुष्यने पूर्वोक्त दुःख थकी मूकाव्यो ठे एवो पूर्वे कयां जाणवामां आय्युं नथी. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—ये निह्वाचर्योद्यतास्तैः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएतज्ज्ञातं स्यात् । तद्यथा । अन्यदस्तूद्विश्य पुरुषः प्रव्रजितः प्रव्रज्यां ग्रहीतुकामोवा एवं विप्रतिवेदयति जानाति । तद्यथा । क्षेत्रं वास्तुगृहं हिरण्यं सुवर्णं कनकं धनंगोमहिष्यादि धान्यं शा व्यादि कांस्यं कांस्यपात्रादि दूष्यं वस्त्रादि । तथा विपुलानि धनकनकादीनि शंखादह्नि णावर्ताः मुक्तशैलादिकाः शिलाः प्रवालंविद्रुमं रक्तरत्नं पद्मरागादि सत्सारं शोचनसारं शूलमण्यादि स्वापतेयं इव्यं सर्वमेतन्ममोपजोगाय नविष्यति । तथा शब्दरूपगंधरसस्प र्शामे कामजोगाअहमप्येतेषां जोगानां संबन्धी ॥ ३६ ॥ अयमपि जोगसंबन्धीति विचार्य समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयात् । तद्यथा । इह जन्मनि ममान्यत् दुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवा आशु जीवितापहारी शूलादिकः । सकिंचूतः । अनिष्टो ऽकांतोऽशुनोऽमनोङ्गः । अवनामयतीत्यवनामः पीडाविशेषकारी दुःखरूपः । नशुनो ऽशुनकर्मकृतत्वात् । पुनर्दुःखोत्पादनमत्यंतदुःखज्ञापनार्थं । तदेवंचूतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइति खेदे हेनगवंतः कामजोगायूयं मया पालितास्ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परियाइयह) विनज्य गृह्णीत । अत्यंतदुःखपीडितः पुनस्तान्येव विशेषणान्याह । अनिष्टादिविशेषणानि पूर्वं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सांप्रतं पंचम्यंतानि । सचायमर्थः पूर्वं लब्धोन नवति । कोर्थः । नहि ते जोगादयोनरं दुःखान्मोचयंतीतिपूर्वं नज्ञातं॥३७॥

॥ टीकाः—तै पूर्वोक्तविशिष्टानिह्वाचर्यायामन्युद्यताः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएव तैरेतज्ज्ञातं नवति । तद्यथा (इहेत्यादि) इह जगति । खलुवाक्यालंकारे । अन्यदन्यदस्तू द्विश्य ममेतज्जोगाय नविष्यतीत्येवमसौ प्रव्रज्यां प्रतिपन्नः प्रव्रजिषुर्वा प्रवेदयति जाना त्येवं परिष्ठिनन्ति । तद्यथा । क्षेत्रं शालिक्षेत्रादिकं वास्तु खातोब्रितादिकं हिरण्यं धर्मला नादिकं सुवर्णकनकं धनंगोमहिष्यादिकं धान्यंगोधूमादिकं कांस्यंकांस्यपात्रादिकं तथा विपुलानि प्रचूततराणि धनकनकरत्नमणिमौक्तिकानि (शंखशिलन्ति) मुक्तशैला

दिकाः शिलाः प्रवालं विद्रुमं । यदिवा (शिलप्पवालंति) श्रियायुक्तं प्रवालं श्रीप्रवालं
वर्णादिगुणोपेतं तथा (रत्तरयणंति) रत्तरत्नं पद्मरागादिकं तथा सत्सारं शोचन
सारमित्यर्थः । शूलमण्यादिकं तथा स्वापतेयं शुद्धं इव्यजातं सर्वमेतत्पूर्वोक्तं मे
ममोपज्ञोगाय नविष्यति । तथा शब्दावेवाद्योरूपाण्यंगनादीनि, गंधाः कोष्ठपुटाद
योरसामधुरादयोमांसरसादयोवा, स्पर्शामृदादयएते सर्वेपि खलु मे कामजोगायाहमप्ये
षां योगक्षेमार्थं प्रनविष्यामीत्येवं संप्रधार्यः ॥ ३६ ॥ समेधावी पूर्वमेवात्मानं विजानीया
देवं पर्यालोचयेत् । तद्यथा । इह संसारे । खलुशब्दोऽवधारणे । इहैवास्मिन्नेव जन्मनि म
नुष्यजने ममान्यतरदुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवाऽऽशु जीवितापहारी शूलादिकः समु
त्पाद्यते । तमेव विशिनष्टि । अनिष्टोऽकांतोऽप्रियोऽशुचोऽमनोज्ञोऽवनामयतीत्यवनामः
पीडाविशेषकारी दुःखरूपोयदि वा नमनागमनाक् मे मम नितरामित्यर्थः । दुःखयतीति
दुःखं पुनरपि दुःखोत्पादनं अत्यंतदुःखप्रतिपादनार्थं सुखलेशस्यापि परिहारार्थं च नोनै
व शुचकर्मविपाकोदितत्वादिति । अत्रच यदुक्तं पुनरुच्यते तदत्यादरख्यापनार्थं तद्विशे
षप्रतिपादनार्थं वेति । तदेवंजुतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइतिखेदे जयात्रातारोयूयं क्षेत्रवस्तु
हिरण्यसुवर्णधनधान्यादिकाः परिग्रहविशेषाः शब्दादयोवा विषयास्तथा हे जगवंतः!
कामजोगायूयं मया पाजिताः परिगृहीताश्च ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परि
याइयहन्ति) विजागशः परिगृह्णीत यूयं । अत्यंतपीडयोद्विग्नः पुनस्तदेव दुःखं रोगातंकं
वा विशेषणदारेणोच्चारयति । अनिष्टमप्रियमकांतमशुचममनोज्ञममनाग्नूतमवनामकं
वा दुःखमेवैतन्नोशुचमित्येवंजुतं ममोत्पन्नं यूयं विजजताहमनेनातीव दुःखामीति दुःखि
तइत्यादि पूर्ववन्नेयमित्यतोऽमुष्मान्मामन्यतरस्मादुःखादोगांतका दा प्रतिमोचयत यूयं ।
अनिष्टादिविशेषणानि तु पूर्ववद्व्याख्येयानि । प्रथमं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सां
प्रतं पंचम्यंतानीति । नचायमर्थस्तेन दुःखितेनैवमेवेति यथाप्रार्थितस्तथैव लब्धपूर्वोच
वति । इदमुक्तंनवति । नहि ते क्षेत्रादयः परिग्रहविशेषानापि शब्दादयः कामजोगास्त
दुःखितं दुःखादिमोचयंतीति ॥ ३७ ॥

इह खलु कामजोगा एताणाएवा एोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुर्वि
कामजोगे विप्पजहंति कामजोगावा एगता पुर्वि पुरिसं विप्पजहंति अन्ने
खलु कामजोगा अन्नो अहमंसि से किमंगपुण वयं अन्नमन्नेहिं काम
जोगेहिं मुञ्चामो इति संखाएणं वयंच कामजोगेहिं विप्पजहिस्सामो से
मेहावि जाणेज्जा बाहिरंगमेतं ॥ ३८ ॥

॥ अर्थ—(इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चै थकी (कामनोगा के०) ते काम नोगादिकजेठे ते, पूर्वोक्त दुःखिया जीवने (एताणाएवाके०) त्राणजणी नथाय. (एताणाएवा के०) अथवा शरण जणी नथाय. (पुरिसेवा के०) ते पूर्वोक्त दुःखी पुरुषने पूर्वोक्त रोगादिक उपने थके त्राण शरण जणी नथाय. हवे रुद्धा कामनोगनी लीलानो अंत देखाडे ठे (एगता के०) एकदा (पृथिवि के०) प्रथम व्याधि उत्पन्न कालें, अथवा जरा जीर्ण का लें, अथवा राजादिकना उपडवने कालें पुरुष, (कामनोगेविष्यजहंतिके०) ए कामनोगने मू के ठे. (कामनोगावाएगतापुर्वंपुरिसंविष्यजहंतिके०) अथवा ए काम नोग पोतेंज एकदा इव्यादिकने अनावें विषयानिलापी पणुं ठतांज ते पुरुषने त्यागी मूकेठे; ते कारण माटे जे पंमित पुरुष होय ते एवीरीते अवधारण करे के, (अत्रेखलुकामनोगा के०) निश्चै करी ए कामनोगादिक जेठे ते, महारा थकी अन्यठे जुदाठे. (अन्नोअहमंसि के०) हुं पण ए कामनोगथकी अन्यहुं जुदोहुं. जो एमठे तो, (सेकिमंगपुणवर्य के०) ते शा अर्थे वली थमे (अन्नमन्नेहिंकामनोगेहिं मुहामो के०) अनित्य अशाश्वत एवा जे ए कामनोग, तेने विषे मूह्णी एटले ममत्व करिये, केमके एहुं ए ममत्व करहुं तेतो व्यर्थेठे. (इतिसंखाएणके०) एरीते कोइ महा सत्ववंत पुरुष ते कामनोगादिकने पूर्वोक्त रीते व्यर्थे जाणीने, (वयंचकामनोगेहिंविष्यजहिस्सामो के०) थमे ए कामनोगादिकनो त्याग क रहुं. एवो अध्यवसाय करे ते महापुरुष जाणवो. वली अन्य बीजुं वैराग्यनुं कारण क हेठे. (समेहाविजाणोक्का के०) ते पंमित एम जाणे जे, (बाहिरंगमेत्तं के०) ए नव विध परिग्रह तथा शब्दादिक विषय जे ठे ते दुःखथकी राखनार नथी; एतो सर्व बाहिरं ग संयोगि ठे एटले बाह्यरूपठे, एहुं पंमित जाणेठे. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—एतदेवाह । इह नवे खलु कामनोगान त्राणाय वा स्युः । पुरुषः प्राणी एकदा पूर्वं कामनोगान् त्यजति कामनोगावा एकदा कदाचित्पुरुषं त्यजति । सचैवं जानाति अन्ये निन्नाः खलु मत्तः कामनोगाएतेन्यश्च निन्नोऽहं एवं सति वयमेतेषु अन्यजु तेषु कामनोगेषु मूर्खी कुर्मइत्येवं केचिन्महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनोगान् वयं विप्रजहिष्यामस्त्यक्षयामइत्यध्यवसायिनः स्युः । पुनर्वैराग्यकारणमाह । समेधावी एतत्क्षेत्रादिकं बाह्यांगं वर्ततइति जानीयात् ॥ ३७ ॥

॥ टीका—एतदेव लेशतोदर्शयति (इहखलुइत्यादि) इहास्मिन् । खलुवाक्यालंकारे । ते कामनोगाअत्यंतमन्यस्तान तस्य दुःखितस्य त्राणाय शरणाय वा नवंति । सुलालितानामपि कामनोगानां पर्यवसानं दर्शयितुमाह । (पुरिसेवाइत्यादि) पुरिशयनात्पुरुषः एकदा व्याध्युत्पत्तिकाले वाऽन्यस्मिन्वाराजाद्युपद्रवे तान्कामनोगान्परित्यजति । सवा पुरुषोऽव्याद्यनावे

तैः कामजोगैर्विषयोन्मुखोपि त्यज्यते । सचैवमवधारयति अन्ये मत्तोनिन्नाः खद्वमी का
मजोगास्तेन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते “किमिति वयं पुनरेतेष्वनित्येषु परचूतेष्व
न्येषु कामजोगेषु मूर्खो कुर्म” इत्येवं केचन महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामजो
गान्वयं विप्रजहिष्यामस्त्यह्यामस्त्येवमध्यवसायिनो नवन्ति । पुनरपरं वैराग्योत्पत्तिका
रणमाह । (सेमेहावी) समेधावी श्रुतिकः एतज्ज्ञानीयात् । यदेतत्क्षेत्रवास्तु हिरण्यसुव
र्णशब्दादिविषयादिकं दुःखपरित्राणाय न नवतीत्युपन्यस्तं तदेतद्वाह्यांतरं वर्तते ॥ ३७ ॥

इणमेव उवणीयतरागं तं जहा मायामेपितामे नायामे नगिणीमे नज्जामे
पुत्तामे धूतामे पेसामे नन्नामे सुएहामे सुहामे पियामे सहामे सयणसंगथसं
युयामे एते खलु मम णायउ अहमवि एतेसिं एवं से मेहावि पुव्वमेव अ
पणाएवं समन्निजाणेज्जा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जे
ज्जा अणिठे जाव डुक्के णोसुहं सेहंता नयंतारो णायउ इम मम अन्नयरं
डुक्कं रोयातंके परियाइयह अणिठं जाव णोसुहं तहिं डुक्कामिवा सो
यामिवा जाव परितप्पामिवा इमानुमे अन्नयरातो डुक्कातो रोयातंको प
रिमोएह अणिठान जाव णोसुहान एवमेव णोलद्ध पुव्वं नवइ ॥ ३८ ॥ ते
सिंवावि नयंताराणं मम णाययाणं अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जेज्जा
अणिठे जाव णोसुहं सेहंता अहमेतेसिं नयंताराणं णाययाणं इमं
अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइयामि अणिठं जाव णोसुहं मामे डुक्कं
तुवा जाव मामे परितप्पंतुवा इमानुणं अन्नयरातं डुक्कातो रोयातंकातं
परिमोएमि अणिठान जाव णोसुहान एवमेव णोलद्ध पुव्वं नवइ अन्न
रुस डुक्कं अन्नो न परियाइयंति अन्नेन कढं अन्नो नोपडिसंवेदंति ॥ ४० ॥
पत्तेयं जायतियं पत्तेयं मरइ पत्तेयं चयइ पत्तेयं उववज्जइ पत्तेयं जंजा पत्ते
यं सन्ना पत्तेयं मन्ना एवं विन्नू वेदणाइति खलु णातिसंजोगा णोताणा एवा
णोसरणा एवा पुरिसेवा एगता पुर्विं णातिसंजोए विप्पजहंति णातिसं
जोगावा एगता पुर्विं पुरिसं विप्पजहंति अन्ने खलु णातिसंजोगा अन्नो
अहमंसि सेकिमंग पुणवयं अन्नमन्नेहिं णातिसंजोगेहिं मुहामो इति सं
खाएणं वयं णातिसंजोगं विप्पजहिस्सामो ॥ ४१ ॥

अर्थ—(इणमेवउवणीयतगां के०) आ जे आगल कहेरो ते घणाल आसन्न ठुकडा व
 नेठे. (तंजहा के०) ते कहेठे. (मायामे के०) माता महारी, पिता महारो, नाइ म
 हारो, बहेन महारी, नार्या एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले बेटी महारी, पेसा
 एटले दास महारा, (नन्नामे के०) मित्र महारा सखाइ महारा, अथवा पोत्रा तथा
 न्यातमहारी (सुन्हामेके०) सुषा एटले पुत्रनी वहु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सहामे
 के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सङ्गन महारा, (सयणसंगथसंश्रुयामेके०) स्वजन
 संस्तुत श्वशुरकुलादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साथे घणो आलाप संला
 प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउके०) ए सर्व निश्चे थकी महारा ज्ञाति
 ना घणाल ठूकडा संबंधीठे. अने (अहमवि के०) हुंण (एतेसिं के०) एहोनो हुं
 ए मने उपकार करशे, हुं एने उपकार करीश. (एवं के०) एरीते (सेमेहावि के०)
 ते पंनित (पुवमेव के०) पूर्वे (अण्णणा के०) पोताना आत्माने विषे (एवंसमजि
 जाणेज्जा के०) एम समस्त प्रकारें जाणे मनमांहे विचारे जे, (इहखलुमम के०)
 आ जवने विषे निश्चे मुजने (अन्नयरे के०) अनेरो कोइ (इस्केरोयांतकेसमुपङ्केज्जाअ
 णिठेजावइस्केणोसुहे के०) दुःख शूलादिक असाध्य रोग अनिष्ट यावत् दुःख कारी, अने
 नथी जेमां लेशमात्र सुख एवा रोगादिक उपने थके तेवारे ते पुरुष ते दुःखे दुःखित ठतो,
 (सेहंताके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (नयंतारोके०)
 अहो नय थकी राखनारा एवा (णायउ के०) ज्ञाति गोत्रीउ! (इम के०) एम (म
 म के०) मने (अन्नयरं के०) अनेरो दुःख रोगांतक शूलादिक उपनुंठे ते तमो वहे
 ची ल्यो. केमके ए अनिष्टकारी ज्यांसुधि लवलेश मात्र सुख नही (तहिंइस्कामिवा
 के०) तेवा दुःखे करी अत्यंत दुखीहुं सोचुहुं, यावत् पीडा अनुनहुं. (इमाउणंअन्न
 यरातोइस्कातो के०) एमज अनेरे दुःखे अत्यंत दुःखीहुं, शोक परिताप पीडा अनुनहुं
 हुं, ते कारणे ए दुःख तथा रोग आंतक थकी मुजने (परिमोएह के०) मूकावो. प
 रंतु अनिष्टकारी ज्यांसुधि जेमांहे लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख थकी मूकाववाने
 (एवमेवणो लइपुवंनवइके०) एरीते ते अर्थ मागतो लीये नही एटले ते दुःखने वहेचीलीये
 नही; अर्थात् ते ज्ञाती, गोत्री, तेने दुःख थकी मूकववाने समर्थ नथांय. ॥३॥ (तेसिंवावि
 नयंताराणं के०) अथवा ते नयथकी राखनारा एवा जे (ममणाययाणं के०) महा
 रा ज्ञाति, गोत्री, तेने पण अनेरो कोइएक दुःख रोगांतक उपजे ते केवो उपजे तोके
 अनिष्टकारी यावत् नथी जेमां लेशमात्र सुख एवो रोग उपने थके हुंण ते नयथकी
 राखनार थइश ज्ञाती गोत्रीयोना दुःख रोगांतक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिष्टकारी
 जेमांहे लेशमात्र सुख नथी एवा दुःख थकी महारा ज्ञाती गोत्री दुःखी थाय यावत्

महारा ज्ञाति विशेषे पीडा अनुजवे माटे एने पण अनेरा कोइ दुःख थकी, रोगातंक थकी, मुकावशुं. एवं यद्यपि ते पोताना मन मांहे जाणे परंतु ते अनिष्टकारी जेमां लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख ते ज्ञाती गोत्रीने उपने थके ते मांहेथी वहेंची नशके, एट ले तेमनु दुःख पोते लइ शके नही कारणके, (अन्नस्सडुस्कंअन्नोनपरियाइयंतिके०) अनेरानुं दुःख अनेरो वहेंची लइ शके नही, एटले एकनुं दुःख बीजो वहेंची लइ शके नही. (अन्नेनकडं के०) अनेरानुं करेलुं कर्म (अन्नोनोपडिसेवेदेंति के०) अनेरो नो गवे नही. जेणे जे कीधुं होय ते तेहिज नोगवे ॥४०॥ (पत्तेयंजायतियंके०) जीव प्रत्येक प्रत्येक उपजेळे. (पत्तेयंमरइ के०) प्रत्येक प्रत्येक मरण पामेळे. (पत्तेयंचयइ के०) प्रत्येक प्रत्येक धन धान्यादिक ने ठांमेळे. (पत्तेयंउववज्जइ के०) प्रत्येक प्रत्येक उपार्जन करेळे संग्रहेळे. (पत्तेयंऊंजा के०) प्रत्येक प्रत्येक ऊंजायक कलह लहेळे. (पत्तेयंसन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येकने संज्ञा एटले पदार्थनुं परिज्ञानळे, ते कोइएकने अल्पळे, कोइएकने घणुंळे. एम तरतम योग ज्ञान उपजेळे. (पत्तेयंमन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येक चित्तनो चिंतवनळे. (एवंविन्नूवेदणाइतिके०) एरीते विन्नू एटले जाणवुं. प्रत्येक प्रत्येक सुख दुःखरूप वेदनानो अनुजव आयळे, एतावता एकनुं करेलुं बीजो न नोगवे. (एवं के०) ए कारणे खलु इति निश्चे (णातिसंजोगा के०) ज्ञातिनो जे संयोगळे ते जीवने (णोता णाएवा के०) त्राण नणी नथाय. (णोसरणाएवा के०) जीवने शरण नणी न थाय. (पुरिसेवाएगतापुर्विणातिसंजोएविप्पजहंतिके०) एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोगने ते पुरुष प्रथम ठांमे. (णातिसंजोगावाएगतापुर्विपुरिसंविप्पजहंतिके०) अथवा एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोग ते पुरुषने प्रथमथीज ठांमे ते कारणे, (अन्नेखलुणातिसंजोगाके०) निश्चे ए ज्ञातिना संयोग जे ठे, ते मुज थकी अन्यळे. (अन्नोअहमंसि के०) अने हुं एना थकी अन्यळुं एटले जुदोळुं जो एमळे तोपण (सेकिमंगपुणवयंके०) किशोर कोमल वचने करी वली अम्हे ते (अन्नमन्नेहिं के०) माहो मांहे (णातिसंयोगेहिं के०) ज्ञातिना संयोग साथे (मुह्णामो के०) मूर्खा कीधीळे. ते मूर्खा करवी योग्य नथी (इतिसंखा एणं के०) एवं जाणीने (वयंणातिसंजोगंविप्पजहिस्सामो के०) अमे ज्ञाति संयोग ठांमशुं. एवो अथ्यवसाय जेनो होय तेने पंमित जाणवो. ॥४१॥

॥ दीपिका—इदमेव च वक्ष्यमाणमुपनीततरमासन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, चाता, जगिनी, जार्या, पुत्रः, सुता, स्नुषा, प्रियः, सखा सुहृत्, इत्यादि ज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुताएते खलु ज्ञातयोममोपकाराय जविष्यन्ति अहमप्येतेषां ज्ञातीनामुपकरिष्यामीत्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समजिजानीयाद्विचारयेत् । इह नवे समानिष्ठा

द्विविशेषणोऽऽत्तकः समुत्पद्यते, ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीन् एवमन्यर्थयेत् । यथा
ममान्यतरं दुःखमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयं अहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तकेन पीडयिष्यामीति
ततोऽस्मादुःखान्मां परिमोचयत यूयमिति ॥३९॥ इदं सर्वं प्राग्वत् योज्यं । यावदेवं नोपलब्ध
पूर्वं नवति । यतः अन्यस्य दुःखमन्योन पर्याददाति न गृह्णाति अन्येन कृतं कर्म अन्यो
न प्रतिसंवेदयति नानुजवति ॥ ४० ॥ यतः यस्मात्प्रत्येकं जीवोजायते, प्रत्येकं म्रियते,
प्रत्येकं त्यजति परिग्रहं प्रत्येकमुत्पद्यते । यदुक्तं । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च शुचाशु
नाजवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ तथा प्रत्येकं जंजा कल
हः । तदग्रहणात्कषायागृह्यते प्रत्येकमेव जीवानां कषायोदयः स्यादित्यर्थः । संज्ञाप्रदा
र्थपरिष्ठितिः सापि प्रत्येकं (मन्नति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । प्रत्येकमे
व विद्वान् प्रत्येकं वेदनाः (इति खलुत्ति) इति पूर्वोक्तप्रकारेण खलु अमी ज्ञातिसंयोगा
न त्राणाय न शरणाय । उत्पन्नपीडार्तिनिवारणं त्राणं, अनागतार्तिसंरक्षणं शरणं । यतः
पुरुष एकदा ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति, ज्ञातिसंयोगावा पुरुषं परित्यजन्ति तस्मादन्ये ज्ञा
तिसंयोगा अहमन्योस्मीति जावनीयं । एवं सति किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगै
र्मूर्त्तां कुर्मः । मूर्त्ताकरणं न युक्तमित्यर्थः । इति संख्याय ज्ञात्वा, वयं “ज्ञातिसंयोगान् त्य
ज्यामः परिहरिष्याम” इति कृताध्यवसायाज्ञानतत्त्वाः स्युः ॥ ४१ ॥

॥ टीका—इदमेव चान्य दृश्यमाणमुपनीततरमापन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, चा
ता, जगिनीत्यादयो ज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुता एते खलु ममोपकाराय ज्ञातयोजविष्यन्ति, अह
म“प्येतेषां स्नानजोजनादिनोपकरिष्यामी” त्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मनैवं समजिजानीयादि
त्यादि । एवं पर्यालोचयेत्कल्पितवानिति वा । एतदध्यवसायी चासौ स्यादिति दर्शयितुमाह ।
(इह खलु इत्यादि) इहास्मिन्नवे मम वर्तमानस्यानिष्टादिविशेषणविशिष्टोऽऽत्तकः स
मुत्पद्येत ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीन् । तमेवमन्यर्थयेत् । तद्यथा । ममान्यतरं
दुःखात्तकमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयमहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तकेन पीडयिष्यामीत्यतोऽमुष्मान्मां
परिमोचयत यूयमिति । नचैतत्तेन दुःखितेन लब्धपूर्वं नवति नहि ताज्ञातयस्तं दुःखान्मोच
यितुमलमिति जावः ॥३९॥ नासौ तेषां दुःखमोचनाया लमिति दर्शयितुमाह. (तेसिंवावीत्या
दि) सर्वं प्राग्वद्योजनीयं यावदेवमेव नो लब्धपूर्वं नवतीति । किमित्येवं नोपलब्धपूर्वं
नवतीत्याह । (अस्मत्सु दुःखमित्यादि) सर्वस्यैव संसारोदरविवरवर्तिनोऽस्मत्तः स्वकृतक
मोदयाद्यदुःखमुत्पद्यते तदन्यस्य संबंधि दुःखमन्योमातापित्रादिकोनप्रत्यापिधत्ते न तस्मा
त्पुत्रादेर्दुःखेनासह्येनात्यंतपीडिताः स्वजनाः नापि दुःखमात्मनि कर्तुमलं । किमित्येवमा
शंक्याह । (अस्मै एकदमित्यादि) अन्येन जंतुना कषायवशेन इन्द्रियानुकूलतयाऽजिला

षिणा ज्ञानावृत्तेन मोहोदयवर्तिना यत्कृतं कर्म तदुदयमन्यः प्राणी नोप्रतिसंवेदयति, नानुभवति तदनुभवने ह्यकृतागमकृतनाशौ स्यातां । नचेमौ युक्तिसंगतावतोयदेन कृतं तत्सर्वं सएवानुभवति । तथाचोक्तं । परकृतकर्मणि यस्मान्नाक्रामति संक्रमोविना गोवा ॥ तस्मात्सत्वानां कर्म यस्य यत्नेन तद्देयं ॥१॥४०॥ यस्मात्स्वकृतकर्मफलेश्वराजंतव स्तस्मात्तदेतद्भवतीत्याह । (पत्तेयमित्यादि) एकमेकं प्रत्येकं सर्वोप्यसुमान् जायते, तथा क्षीणे चायुषि प्रत्येकमेव म्रियते । उक्तंच । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च शुभाशुभानुवावर्ते ॥ । तस्मादाकालिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यमिति ॥१॥ तथा प्रत्येकं क्षेत्रवस्तु हिरण्यसुवर्णादिकं परिग्रहं शब्दादींश्च विषयान्मातापितृकलत्रादिकं च त्यजति, यथा प्रत्येकमुपपद्यते युज्यते, परिग्रहस्वीकरणतया तथा प्रत्येकं ऊंजाकलहस्तद्ग्रहणात्कषायाः परिगृह्यते । ततः प्रत्येकमेवासुमतां मंदतीव्रतया कषायोद्भवोभवति । तथा संज्ञानं संज्ञापदार्थपरिज्ञितिः । सापि मंदमंदतरपटुपटुतरजैदात्प्रत्येकमेवोपजायते । सर्वज्ञादारतस्तरतमयोगेन मतेर्व्यवस्थितत्वात् । तथा प्रत्येकमेव । (मन्नति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । तथा प्रत्येकमेव (विष्णुति) विद्वांस्तथा प्रत्येकमेव सातासातरूपवेदना सुखदुःखानुभवः । उपसंजिघृक्षुराह । (इतिखलुइत्यादि) इत्येवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण यतो नान्येन कृतमन्यः प्रतिसंवेदयते प्रत्येकं जातिजरामरणादिकं । ततः खट्वमी जातिसंयोगाः स्वजनसंबंधाः संसारचक्रवाले पर्यटतोत्पंतपीडितस्य तदुद्धरणेन त्राणाय न त्राणं कुर्वति, नाप्यनागतसंरक्षणतः शरणाय नवंति । किमिति । यतः पुरुष एकदा क्रोधोदयादिकाले जातिसंयोगान् विप्रजहाति परित्यजति, स्वजनाश्च न बांधवा इति व्यवहारदर्शनात् जातिसंयोगादेकदा तदसदाचारदर्शनतः पूर्वमेव तं पुरुषं परित्यजंति स्वसंबंधादुत्तारयंति । तदेवं व्यवस्थिते एतद्भावयेत्तद्यथा अन्ये खट्वमी जातिसंयोगामत्तो निन्ना अन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगैर्मूर्खैर्कुर्मो न तेषु मूर्खा क्रियमाणा न्याय्यैवं संख्याय ज्ञात्वा, प्रत्याकलज्य वयमुत्पन्नवैराग्या जातिसंयोगांस्त्यक्त्याम इत्येवं कृताध्यवसायिनो विदितवेद्या नवंतीति ॥ ४१ ॥

से मेहावि जाणेझा बाहिरंगमेयं इणमेव उवणियतरागं तं जहा ह्ढामे पायामे बाहामे ऊरूमे उदरंमे सीसंमे सीलम्मे आनुमे बलंमे वंणोमे तयामे ङायामे सोयंमे चखूमे घाणंमे जिप्पामे फासामे ममाइजंसि वयाउपडि जूरइ तंजहा आनुउं बलाउं वणाउं तयाउं ङयाउं सोयाउं जाव फासाउं सुसंधिता संधीविसंधी नवइ बलितरंगेगाए नवइ किएहा केसा पलिया नवंति तंजहा जंपियं इमं सरीरगं उरालं आहारोवइयं एयंपिय

अणुपुवेणं विप्पजहियवं नविस्सति एयं संखाए सेज्जिक्खू ज्जिक्खायरियाए स
मुच्चिए उद्वुत्तं लोमं जाणेज्जा तं जीवाचेव अजीवाचेव तसाचेव थावराचेवा॥४९॥

अर्थ-हवे वली बीजुं विशेष वैराग्यनुं कारण कहेले. (सेमेहाविजाणेज्जाबाहिरंग
मेयं के०) ते पंथित एवुं जाणेजे ए आगल कहेले ते सर्व बाह्यले. ए स्वजनादिक स
र्व बाह्यले. एवुं पूर्वे कहुं; वली (इणमेव के०) ए थकी (उवणीयतरागंके०) आस
न टुकडां एटले घणा नजीक जे ले (तंजहा के०) ते देखाडेले. (ह्ढामे के०) हाथ
महारा अशोक पल्लव सरखा अनेक शत्रुउना विनाश करनार, तथा स्वजन जनोना म
नोरथ पूरणहार, एवा हस्त बीजाना नथी एम चिंतवना करे. (पायामे के०) पग म
हारा काठबा सरखा उंचा, तथा पद्म जेवा सुंवालाले. एवा बीजाना नथी (बाहामे
के०) तथा बाहू महारा नोगल समान अनेक शत्रुना विनाश करनारले. एवा बी
जाना नथी (करूमे के०) साथल महारा केलना गर्ज समानले (उदरंमे के०) पेट
महारं अत्यंत सुवालुं माठला समानले. (सीसंमे के०) मस्तक महारं अत्यंत सुंद
रले. (सीलम्मे के०) आचार महारो बहुज रूढोले. (आठमेके०) आयुष्य महारं सब
लले एटले घणुंले. (बलंमे के०) शरीरनुं बल महारं घणुंले. (वस्सोमेके०) वर्ण मा
हारो गौर ले. (तयामे के०) त्वचा महारी शीघ्रले. (ह्वायामे के०) कांती महारी सुंदर
ले. (सोयंमे के०) श्रोत्र एटले कान महारा नलाले. (चक्खूमे के०) चक्षु महारी नि
र्मलले. (घाणंमे के०) नासिका महारी नली तीक्ष्ण ले. (जिह्वामे के०) जिह्वा महा
री रुडीले. (फासामेके०) स्पर्शेंद्रिय महारी सुंदरले. (ममातिज्झंतिके०) एटला ए वाना
महारा घणाल सारांले एवी शरीरनी ममता करे के, जेवा महारा शरीरना अवयव
ले तेवा बीजाना नथी एम जाणे. (वयाउपडिजूरत्ति के०) परंतु ते हस्तादिक शरीरना
अवयव जे ले ते केवाले तोके, वयना परिणाम थकीज जीर्ण थायले. ते जीर्ण थवाथी
ते प्राणी पूर्वोक्त सुंदर अवयवो थकी त्रष्ट थाय (तंजहा के०) जे थकी त्रष्ट थाय
तेना नाम कहेले. आयुष्य थकी, बल थकी, वर्ण थकी, त्वचा थकी, कांति थकी, श्रोत्र
एटले कान थकी, यावत् स्पर्शेंद्रियादिक पांचेंद्रिय थकी, उंनुं थाय. (सुसंधितासंधीवि
संधीनवड्के०) जेरुडी रीते जानुं कूर्परादिकनी संधि मलीले ते विसंधि एटले विपरित संधि
थाय. (वलितरंगेगाएनवंतिके०) शरीर सर्व वलियां रूप तरंग तेणे करी आकुल थाय, शरीर
एवुं थाय जे, पोतानेज उद्वेग करे तो पढी बीजाने उद्वेग करे तेमां केवुंजशुं? (किएहाके
सापलियाचवंति के०) काला केशले ते सपेत थाय. (तंजहाके०) ते कहेले किंबहुना
(जंपियंश्मंसरीरगं के०) जे ए शरीर सारं मनोहर (उरालंथाहारोवड्यं के०) उदा

र रुडा आहारें करी वृद्धिने पमाडयुं. (एयंपियं के०) एत्ते पण (अणुपुवेणं के०) अ
नुक्रमे वयने परिणामे (विष्पजहियवंचविस्सतिके०) ठामवुं यशे. (एयंसंस्काए के०)
एवुं जाणीने (सेनिस्कू के०) ते साधु पंमित समस्त धन धान्यादिक बाह्य परिग्रह
ठांमीने तथा राग द्वेषादिक अंतरंग परिग्रह ठांमीने (निस्कायरियाएसमुठिए के०)
निह्वाचर्याने विषे सावधान थाय. (डुहउल्लोगंजाणेज्जा के०) ते साधु बे प्रकारे लोक
ने जाणे (तंके०) ते बे प्रकार कहेले. (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि
मात्र जाणवा. बीजो (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पांचइव्य अजीव जाण
वा. हवे ए निहु चारित्रियाने दया जाणवाने अर्थे जीवना जेद कहेले. (तसाचेवथाव
राचेवके०) एक त्रस ते बेइंद्रियादिक जाणवा. बीजा स्थावरते पृथ्वी कायादिक जाण
वा ते वली सूक्ष्म बादर पर्याप्ता अपर्याप्ताना जेदेकरी घणा प्रकारें जाणवा. ॥ ४२ ॥

॥ दीपिका—वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे
तत् यज्ज्ञातिसंबंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतरं ज्ञातिन्यः शरीरावयवानामासन्नतरत्वा
त् । तद्यथा । हस्तौमे मनोहरौ एवं पादौ बाहू ऊरू शीर्षमुदरमायुर्बलं वर्णस्त्वक् ठा
या श्रोत्रं चक्षुर्घ्राणं जिह्वास्पर्शइति सर्वे ममाति ममीकरोति. यादृङ् मे, न तादृगन्यस्येति
जावः । एतच्च हस्तपादादिकं वयसः परिणामात्. (परिजूरइत्ति) परिजीर्णतां यांति । तद्यथा ।
आयुषः सकाशाद्दीयते बलात् वर्णात् त्वचश्छायातः श्रोत्रात् यावत्स्पर्शाद्दीयते । अ
त्रच सनत्कुमारचक्रिदृष्टांतोवाच्यः । शरीरे ह्ययमाने श्रोत्रादीर्नींद्रियाण्यपि ह्ययंते । य
दुक्तं । बाह्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते मनः सर्वेन्द्रियाणि
च । तथा सुसंधितः सुबद्धः संधिर्जानुकूर्पररादिकोविसंधिर्नवति । गात्रं शरीरं वलितरंगा
कुलं शिराजालवेष्टितं नवति । यतः । वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्त्रायुवृतं कलेवरं ॥
स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकांताः कमनीयविग्रहाइति । तथा कृष्णाः केशाः पलिताः
श्वेताः रंयुः । यदपीदं शरीरमुदारं शोभनं विशिष्टाहारोपचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि
प्रहातव्यं त्यक्तव्यं नविष्यति इत्यवगम्य संसारासारतां संख्याय ज्ञात्वा सन्निह्नुर्निह्वाच
र्यायां समुद्भितः सन् द्विधा लोकं जानीयात् । तद्यथा । जीवाअजीवाश्च । जीवाद्वि
धाः त्रसाः स्थावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमाह । (समेधावीत्यादि) सश्रु
तिकएतद्वक्ष्यमाणं जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंबंधनमिदमेवान्यदुपनी
ततरमासन्नतरं शरीरावयवानां जिनज्ञातिन्यथासन्नतरत्वात् । यथा हस्तौ ममाशोकप

द्वयसदृशौ तथा जुजौ करिक्राऽकारौ परपुरंजयौ प्रणयिजनमनोरथपूरकौ शत्रुशतजीवि
 तांतकरौ यथा मम न तथान्यस्य कस्यापीत्येवं पादावपि पद्मगर्नसुकुमारावित्यादि सु
 गमं । यावत्स्पर्शाः स्पर्शनेन्द्रियं ममाति ममीकरोति । यादृङ् मे, न तादृगन्यस्येति ना
 वः । एतच्च हस्तपादादिकं स्पर्शनेन्द्रियपर्यवसानं शरीरावयवसंबन्धित्वेन विवक्षितं यत्किम
 पि वयसः परिणामात्कालकृतावस्थाविशेषात् (परिजूरश्ति) जीर्णतां यांति प्रतिक्षणं
 विशारुतां याति तस्मिंश्च प्रतिशरीरं विशीर्यति शरीरे प्रतिसमयमसौ प्राणी एतस्माद्भूय
 ते । तद्यथा । आयुषः पूर्वनिबद्धात्समयादिहान्याऽपचीयते आवीचीमरणान्युपगमात् ।
 तथा बलादपचीयते तथा वयसोयौवनावस्थायाश्चवमाने शरीरे प्रतिक्षणं शिथिलीजव
 त्सु संधिबंधनेषु बलादवश्यं च्रश्यते । तथा वर्णात्त्वचश्चायातोऽपचीयते तत्र च सन
 त्कुमारदृष्टांतोवाच्यः तथा जीर्यति शरीरे श्रोत्रादीर्नांद्रियाणि सम्यक् स्वविषयं परिहृ
 तुमलं । तथाचोक्तं । बाढ्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते म
 नः सर्वेन्द्रियाणि च ॥ १ ॥ विशिष्टवयोहान्या सुसंधितः सुबद्धः संधिर्जानुकूर्परादिकोविसं
 धिर्नवति विगलितबंधनोजवतीत्यर्थः । तथा वलितरंगाकुलं सर्वतः शिराजालवेष्टितमा
 त्मनोपि शरीरमिदमुद्देगकृद्भवति किंपुनरन्येषां । तथाचोक्तं । वलिसंततमस्थिशेषितं
 शिथिलस्त्रायुवृतं कलेवरं ॥ स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कांताः कमनीयविग्रहाः ॥ १ ॥
 तथा कृष्णाः केशावयःपरिणामे जलप्रक्षालिताधवलतां प्रतिपद्यंते । तदेवं वयःपरिणा
 मापादितसन्मतिरेतज्जावयेत् । तद्यथा । यदपीदं शरीरमुदारं शोचनावयवरूपोपेतं विशि
 ष्टाहारोपचितमेतदपि मयावश्यं प्रतिक्षणं विशीर्यमाणमायुषः क्षये विप्रहातव्यं नविष्य
 तीत्येतदवगम्य शरीरानित्यतया संसारासारतां संख्यायावगम्य परित्यक्तसमस्तगृहप्रपंचो
 निष्किंचनतामुपगम्य सजिह्वुर्देहदीर्घसंयमयात्रार्थं निह्नाचर्यायां समुद्भितः सन् द्विधा
 लोकं जानीयादिति । तदेव लोकद्वैविध्यं दर्शयितुकामायाह । तद्यथा । जीवाश्च प्राणधारणा
 स्तद्विपरिताश्चाजीवाधर्माधर्माकाशादयः । तत्र तस्य निह्नेरहिंसाप्रसिद्धये जीवान् विज्ञा
 नेन दर्शयितुमाह । जीवाश्चप्युपयोगलक्षणा द्विधा । तद्यथा । त्रस्यंतीति त्रसादींदि
 यादयः तथा तिष्ठंतीति स्थावराः पृथिवीकायादयः । तेपि सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकादि
 जेदेन बहुधाऽष्टव्याः । एतेषु चोपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४२ ॥

इह खलु गारुडा सारंजा सपरिगगह्रिया संतेगतिया समणा माहणावि
 सारंजा सपरिगगहावि जेइमे तसा आवरा पाणा ते सयं समारजंति अ
 न्नेणावि समारंजावेति अस्मिं समारजं तं समणुजाणंति ॥ ४३ ॥ इह
 खलु गारुडा सारंजा सपरिगगहा संतेगतिया समणा माहणावि सा

રંજા સપરિગ્ગહા જેઝમે કામઝોગા સચિત્તાવા અચિત્તાવા તે સયં પરિ
ગિણ્હંતિ અન્નેણવિ પરિગિણ્હાવેંતિ અન્નંપિ પરિગિણ્હંતં સમણુજાણંતિ
॥ ૪૪ ॥ ઇહ સ્વલુ ગારહા સારંજા સપરિગ્ગહા સંતે ગતિયા સમણા
માહણાવિ સારંજા સપરિગ્ગહા અહં સ્વલુ અણારંજે અપરિગ્ગહે જે સ્વલુ
ગારહા સારંજા સપરિગ્ગહા સંતેગતિયા સમણા માહણાવિ સારંજા સ
પરિગ્ગહા એતે ચેવ નિસ્સાણે બંનચેરંવા સંવસિસ્સામો કસ્સણં તં
હેઠં જહા પુઠ્ઠં તહા અવરં જહા અવરં તહા પુઠ્ઠં અંજૂ એતે અણુવરયા
અણુવઘ્ઘિયા પુણરવિ તારિસગા ચેવ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હવે એ જીવોના ઉપમર્દક દેશાડેઢે. (ઇહસ્વલુ કે) આ સંસારને વિષે નિ
શ્ચે થકી (ગારહાસારંજા કે) ગ્રહસ્થ જેઢે તે સારંજી, તથા (સપરિગ્ગહિયા કે) સ
પરિગ્ગહિયા જાણવા. (સંતેગતિયાસમણામાહણાવિ કે) તથા કોઈ એક શ્રમણ અને
બ્રાહ્મણે તેપણ (સારંજાસપરિગ્ગહાવિ કે) સારંજી અને સપરિગ્ગહીઢે. તે સારંજી સ
પરિગ્ગહી કેવાઢે તે કહેઢે. (જેઝમેતસાથાવરાપાણા કે) જે કોઈ એ ત્રસ અને સ્થાવર
પ્રાણીઢે (તેસયંસમારંજંતિ કે) તેનો સ્વયં પોતે સમારંજ કરેઢે (અન્નેણાવિસમારંજા
વેંતિ કે) અન્ય બીજાપાસેં આરંજ કરાવેઢે (અણ્ણંપિસમારંજંતંસમણુજાણંતિ કે)
બીજો કોઈ આરંજ કરતો હોય તેને અનુમોદન આપેઢે. ॥ ૪૩ ॥ હવે એ સારંજી સપરિગ્ગહિ
પ્રાણાતિપાત દેશાડીને ઝોગાંગનૂત પરિગ્ગહ દેશાડેઢે. અંહી ઇહસ્વલુ ઇત્યાદિકનો અર્થ લ
સેઢે. આ જગત્ માંહે નિશ્ચે થકી ગ્રહસ્થ સારંજી સપરિગ્ગહી હોયઢે અને કોઈએક શ્રમણ
બ્રાહ્મણ પણ સારંજી સપરિગ્ગહીઢે. (જેઝમેકામઝોગાસચિત્તાવાઅચિત્તાવાકે) જે તે સ્ત્રિયા
દિકના ઝોગને અર્થે પુષ્પ, ચંદન, ગીત, વાજિત્રાદિક કરાવે તે સચિત્ત અને અચિત્ત પરિગ્ગહ
જાણવો. (તેસયંપરિગિણ્હંતિકે) તે સ્વયં પોતે કામઝોગના અર્થે થકા સચિત્તાચિત્તરૂપ
પરિગ્ગહ અંગીકાર કરે. (અન્નેણવિપરિગિણ્હાવેંતિકે) બીજા પાસેં પરિગ્ગહાવે. (અન્નંપિપરિ
ગિણ્હંતંસમણુજાણંતિકે) બીજોજે પરિગ્ગહે તેને અનુમોદન આપે. ॥ ૪૪ ॥ એમ આ જગત્
માં ગ્રહસ્થ સારંજી સપરિગ્ગહીઢે અને કેટલાએક શ્રમણ બ્રાહ્મણ પણ સારંજી સપરિગ્ગહી
ઢે એવું જાણીને નિહુ ચારિત્રિઠ એવું ચિંતવે જે (અહં કે) હું સ્વલુ ઇતિ નિશ્ચે નિરારં
જી નિઃપરિગ્ગહીહું. તો જે એ ગ્રહસ્થ તથા શ્રમણ બ્રાહ્મણ સારંજી સપરિગ્ગહીઢે એની નિ
શ્રાયેં અમે બ્રહ્મચર્ય આદરશું એતાવતા નિરારંજ નિઃપરિગ્ગહી થકા ધર્માધારનૂત દેહને
પ્રતિપાલવા નિમિત્તે આહારાદિકને અર્થે સારંજી સપરિગ્ગહી એવા ગ્રહસ્થની નિશ્રાયેં

प्रवर्ज्यां पालयुं इत्यर्थः । (कस्तणतंदेवं के०) वली तेनी निश्रायें विचरबुं ते नुं कारणं शुं? एवा संदेहं शिष्ये पूठे थके तदनंतर आचार्य ते शिष्यनो अनि प्राय जाणीने तेने उत्तर आपेठे. (जहापुवंतहाअवरं के०) जेम ग्रहस्थने सारं नि सपरिग्रही पणु प्रथम होय तेम पठी पण होय. (जहाअवरंतहापुवं के०) अने कोइ एकश्रमण ब्राह्मण पण ग्रहस्थने जावें होय तेवारे सारंनि सपरिग्रही होय तेमज पठी प्रवर्ज्याना अवसरे पण तेवाज सारंनी सपरिग्रही थका वर्त्ते तो ते पण ग्रहस्थ सरखाज जाणवा केमके जेम पठी प्रवर्ज्याने अवसरेठे तेम प्रथम ग्रहस्थने जावे पण तेवाज ह ता. ए कारणे निरारंनि थका चारित्रियायें सारंनिनो आश्रय ग्रहण करवो जेम ए गृह स्थ सारंनि सपरिग्रही प्रत्यक्ष देखायठे तेम देखाडेठे. (अंजूएतेअणुवरयाअणुवठिया के०) ए वात प्रगट पणेठे के ए गृहस्थादिक सावधानुष्ठान थकी अनुपरत एटले नि वर्त्या नथी जे कारण माटे ते सारंनी, सपरिग्रही प्रत्यक्ष पणेठे. अने जे कोइ चारित्र ल हिने पठी सावधानुष्ठानने विषे प्रवर्त्ते. आधाकर्मादिक आहार लिये तेपण (पुणरवि के०) वली पण (तारिसगाचेवके०) तादृश तेवाज जाणवा. जेम पठी प्रवर्ज्याने अव सरे वर्त्तेठे तेम प्रथम गृहस्थने जावे पण वर्त्तता हता ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका—तमेवाह । इह संसारे खलु गृहस्थाः सारंजाः सपरिग्रहाः संति विद्यन्ते । एके केचन श्रमणाः शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाः । यतो यश्मे व्रसाः स्या वराः प्राणिन एतान् स्वयं समारजन्ते अन्यांश्च समारंजयन्ति समारंजं कुर्वन्तश्चान्यान् सम नुजानन्ति ॥ ४३ ॥ एवं प्राणातिपातं प्रदर्श्य परिग्रहमाह । इह खलु गृहस्थाः सारंजाः सप रिग्रहाः संति श्रमणा ब्राह्मणा अपि तादृशाः । यश्मे कामजोगाः कामाः स्त्रीसंगादयो नोगाः स्रक्चंदनगीतादयः । एते सचित्ता अचित्तावा तान् स्वयं परिगृह्णन्ति, अन्यान् प रियाहयन्ति परंच परिगृह्णन्तं समनुजानन्ति ॥ ४४ ॥ उपसंहारमाह । इह खलु गृहस्थाः श्रम णा ब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहा इति ज्ञात्वा सजिह्वुरेवं चिंतयेत्. अहमेव खलु अनारं नोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहास्तदेतन्निश्रया ब्रह्मचर्यं श्राम एयं वत्स्याम आचरिष्यामोऽनारंजा अपरिग्रहाः संतो धर्माधारदेहधारणार्थमाहारादिकृते सारंजसपरिग्रहगृहस्थनिश्रयां प्रवर्ज्यां करिष्याम इत्यर्थः । शिष्यः प्राह । कस्य हेतोर्गृह स्थस्य श्रमणादिनिश्राकरणं? आचार्य आह । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषमुपहृष्टाः श्रमणाश्च पूर्वं गृहस्थत्वे सारंजास्त या परस्मिन्नपि प्रवर्ज्याकाले तथाविधा एव ते यथा परमपरस्मिन् प्रवर्ज्याकाले तथा पूर्वं गृहस्थत्वेपीति । ततः साधु निरनारंजैः सारंजाश्रयणं कार्यं । गृहस्थासारंजत्वमाह (अंजू

इति) व्यक्तमिदं ये गृहस्थाः सावद्यादनुपस्थिताअनुद्यताः । येपि शाक्यादयः प्रव्रजिता स्तेषुद्विष्टनोजित्वात्सावद्यानुष्ठानपरत्वात्पुनरपि तादृशाएव गृहस्थतुल्याएव ॥ ४५ ॥

॥ टीका-सांप्रतं तदुपमर्दकव्यापारकर्तृन् दर्शयन्नाह । (इहखलुइत्यादि) इहास्मि न्संसारे । खलुवाक्यालंकारे । गृहमागारं तत्र तिष्ठंतीति गृहस्थास्तेच सहारंजेण जीवो पमर्दकारिणा वर्तते सारंजास्तथा सहपरिग्रहेण द्विपञ्चतुष्पदधनधान्यादिना वर्ततइति स परिग्रहाः । न केवलं तएवान्येपि संति विद्यंते एके केचन श्रमणाः शाक्यादयस्तेच पच नपाचनाद्यनुमतेः सारंजादास्यादिपरिग्रहाच्च सपरिग्रहास्तथा ब्राह्मणाश्चैवंविधाएव । ए तेषां च सारंजकत्वं स्पष्टतरं सूत्रेणैव दर्शयति । यस्मे प्राग्वर्णितास्त्रसाः स्थावराश्च प्रा णिनस्तावत्स्वयमेवापरप्रेरिताएव समारंजंते तदुपमर्दकं व्यापारं स्वतएव कुर्वंतीत्यर्थः । त यान्यांश्च समारंजं कुर्वतश्चान्यान् समनुजानंते ॥४३॥ तदेवंप्राणातिपातं प्रदर्श्य जोगांगजूतं परिग्रहं दर्शयितुमाह । यस्मे प्रत्यक्षाः कामप्रधानानोगाः कामनोगाः काम्यंतइति कामाः स्त्रीगात्रपरिष्वंगादयोऽनुज्यंतइति नोगाः स्रक्चंदनवादित्रादयस्तएते सचित्ताः सचेतनाश्च चेतनावा नवेयुस्तदुपादाननूतार्थास्तांश्च सचित्तानचित्तान्वाऽर्थीस्तेकामनोगार्थिनोगृहस्था दयस्ततएव परिगृह्णन्ति अन्येनच परिग्राहयन्ति अपरंच परिगृह्णन्तं समनुजानंतइति ॥४४॥ सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । इहास्मिन् जगति विद्यंते गृहस्थास्तथाविधश्रमणाब्राह्मणाश्च सा रंजाः सपरिग्रहाइत्येवं ज्ञात्वा सजिह्वुरेवमवधारयेदहमेवात्र खल्वनारंजोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजादिगुणयुक्तास्तदेतन्निश्रयास्तदाश्रयेणच ब्रह्मचर्यं श्रामण्यमाचरि ष्यामोऽनारंजाअपरिग्रहाः संतोधर्माधारदेहप्रतिपालनार्थमाहारादिकृते सारंजपरिग्रहस्य निश्रयां प्रव्रज्यां करिष्यामइत्यर्थः । ननु च यदि तन्निश्रयापुनरपि विहर्तव्यं किमर्थं ? ते त्यज्यंतइति जाताशंकः पृष्ठति । कस्य हेतोः केन कारणेन तदेतज्गृहस्थश्रमणब्राह्मणत्यज नमनिहितमित्याचार्योपि विदितानिप्रायउत्तरं ददाति । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषदुष्टाः श्रमणाश्च केचन यथा पू र्वं गृहस्थानावे सारंजाः सपरिगृहास्तथा परस्मिन्नपि प्रव्रज्याकाले तथाविधाएव तइति । अधुनोजयपदाव्य निचारित्वप्रतिपादनार्थमाह । यथा परमपरस्मिन् प्रव्रज्याप्रतिपत्तिका ले तथा पूर्वमपि गृहस्थनावादावपीति । यदि वा कस्य हेतोस्तज्गृहस्थाद्याश्रयणं क्रियते यतिनेत्याह । यथा पूर्वं प्रव्रज्यारंजकाले सर्वमेव निष्ठादिकं गृहस्थायत्तं तथा पश्चादप्य तः कथंनु नामानवद्यावृत्तिर्नविष्यतीत्यतः साधुनिरनारंजैः सारंजाश्रयणं विधेयं । तथा चैते गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहाश्च । तथा प्रत्यक्षेणैवोपलन्यंतइति दर्शयितुमाह । (अं जूइति) व्यक्तमेतदेते गृहस्थादयोयदि वांजूइति प्रशुणेन न्यायेन स्वरसप्रव्रज्यासावद्यानु

घानेच्योऽनुपरताः परिग्रहार्चनाञ्च सत्संयमानुष्ठानेन चानुपस्थिताः सम्यगुद्धानमकृतवन्तो
पि कथंचिद्धर्मकरणायोहितास्तैष्युद्विष्टजोजित्वात्सावद्याऽनुष्ठानपरत्वाच्च गृहस्थाच्चावेऽनु
ष्ठानमनतिवर्तमानाः पुनरपि तादृशाएव गृहस्थकल्पाएवेति ॥ ४५ ॥

जे खलु गारुडा सारंजा सपरिगृहा संतेगतिया समणा माहणावि सारं
जा सपरिगृहा डहतो पावाइं कुवन्ति इति संकाए दोहिवि अंतेहिं
अदिस्समाणो इति निस्कूरीएज्जा ॥ ४६ ॥ सेवेमि पाईणंवा जाव एवं से
परिस्सायकम्मे एवं से ववेयकम्मे एवं सेविअंतकारए जवतीति मस्कायं ॥ ४७ ॥

अर्थ—(जेखलुगारुडासारंजासपरिगृहा के०) जे निश्चे अकी ग्रहस्थ सारंजी सपरि
ग्रहीढे (संतेगतियासमणामाहणाविसारंजासपरिगृहा के०) अने कोइ एक श्रमण
ब्राह्मण पण सारंजी अने सपरिग्रहीढे (डहतोपावाइंकुवन्ति के०) ए कारणे ए बन्ने
पापना करनारा जाणवा (इतिसंकाए के०) एवं जाणीने (दोहिविअंतेहिं के०) आरं
ज अने परिग्रह ए बेउ अकी अंत एटले दूर रहे (अदिस्समाणो के०) आरंज अने
परिग्रह अकी अदृश्य मान ठतो (इतिनिस्कूरीएज्जा के०) एम चारित्रवान् साधु निर
वद्य आहारनुं नोजन करनार अको संयमानुष्ठानने विषे प्रवर्ते ॥ ४६ ॥ (सेवेमिके०) वली ते
ज अर्थे विशेषे करी कहुंहुं (पाईणंवा के०) पूर्व पश्चिम उत्तर अने दक्षिण दिशि
अकी आव्यो एवो साधु निरारंजी निःपरिग्रही संयमने विषे प्रवर्तमान अको (जावएवंसेप
रिस्सायकंमे के०) ज्यां सुधी एम ते साधु इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें पच्च
स्कीने (एवंसेववेयकम्मे के०) एम ते कर्मना अंतनो करनार थाय (एवंसेविअंतकार
एजवतीतिमस्कायं के०) ए प्रकारे ते योगनिरोधे करी विशेष अंतकारी थाय एम श्री ती
र्थकर गणधरें कह्युंढे ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (जेखलुत्ति) येइमे गृहस्थादयस्ते द्विधापि रागदे
पान्यामुनाच्यां पापानि कुर्वन्ति इति संख्याय ज्ञात्वा द्वयोरप्यंतयोरागदेषयोरनुपलन्यमा
नः सन् इत्येवंनूतोजिह्वुः संयमे रीयेत प्रवर्तेत । कोर्थः । यइमे ज्ञातिसंयोगायश्चार्थ
धनादिपरिग्रहः यच्चेदं हस्ताद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्चायुर्बलवर्णादिकं तत्सर्वमसारमनित्यं । गृ
हस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजपरिग्रहाः एतत्सर्वं ज्ञात्वा जिह्वुः संयमे रीयेत तिष्ठेदितिस्थि
तं ॥ ४६ ॥ (सेवेमि) सोहं ब्रवीमि प्राच्यादिशोन्यतरस्याः समागतः सजिह्वुर्द्वयोरपि रागदे
पयोरदृश्यमानः संयमे रीयमाणः सन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण परिज्ञातकर्मा स्यात् इपरिज्ञ
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्यातकर्मा स्यादित्यर्थः । एवं सयोगनिरोधेन व्यं
तकारकः विशेषेणकर्मणामंतकारकः स्यादिति तीर्थकृणधरादिनिराख्यातं ॥ ४७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहरति । (जेखलुइत्यादि) यश्मे गृहस्थ्यादयस्ते द्विधापि सारंजसपरिग्रहत्वाच्यामुनाच्यामपि पापान्युपाददते । यदिवा रागदेषाच्यामुनाच्यामपि पापान्युपाददते यदिवा गृहस्थप्रव्रज्यापर्यायाच्यामुनाच्यां पापानि कुर्वंत इत्येवं संख्याय परिज्ञाय द्वयोरप्येतयोरारंजपरिग्रहयोरारगदेषयोर्वा दृश्यमानोनुपलन्यमानोयदिवा रागदेषयोर्वावत्तावद्भावौ तयोरादिश्यमाने रागदेषाभाववृत्तित्वेनापदिश्यमानः सन्नित्येवं नूतो निहृणशीजोऽनवद्या हारजोजी सत्संयमानुष्ठाने रीयेत प्रवर्तेत । एतदुक्तं नवति । ये इमे जातिसंयोगायश्चायं धनधान्यादिकः परिग्रहोयच्चेदं हस्तपादाद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्च सदायुर्बलवर्णादिकं तत्सर्वमशाश्वतमनित्यं स्वप्नेऽज्जालसदृशमसारं । गृहस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाश्चैतत्सर्वं परिज्ञाय सत्संयमानुष्ठाने निहुरीयेतेति स्थितं ॥ ४६ ॥ सपुनरप्यहमधिकृतमेवार्थं विशेषिततरं सोपपत्तिकं ब्रवीमीति । तत्र प्रज्ञापकापेक्षया प्राच्यादिकायादिशोन्यतरस्याः समायातः सनिहृर्द्वयोरप्यंतयोरदृश्यमानतया सत्संयमे रीयमाणः सन् एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण कृपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिज्ञातकर्मा नवति । पुनरप्येवमिति परिज्ञातकर्मत्वाद्यपेतकर्मा नवति अपूर्वस्याबंधकोनवतीत्यर्थः । पुनरेवमित्यबंधकयोगनिरोधोपायतः पूर्वोपचितस्य कर्मणोविशेषेणांतकारकोनवतीत्येतच्च तीर्थकरगणधरादिनिर्जातज्ञेयैर्व्याख्यातमिति ॥ ४७ ॥

तच्च खलु जगवंता उज्जीवनिकायहेतुं पसुत्ता तंजहा पुढवीकाए जाव त सकाए सै जहा णामए मम अस्सायं दंमेणवा अघीणवा मुठीणवा लेलू एवा कवालेणवा आउट्टिज्जमाणस्सवा हम्ममाणस्सवा तज्जिज्जमाणस्सवा ताडिज्जमाणस्सवा परियाविज्जमाणस्सवा किलाविज्जमाणस्सवा उह्व विज्जमाणस्सवा जावलोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं जयंपडिसं वेदेमि इच्चेवं जाण सवे जीवा सवे नूता सवे पाणा सवे सत्ता दंमेणवा जाव कवालेणवा आउट्टिज्जमाणावा हम्ममाणावा तज्जिज्जमाणावा ताडिज्जमाणावा परियाविज्जमाणावा किलाविज्जमाणावा उह्व विज्जमाणावा जाव लोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं जयं पडिसं वेदेमि एवं नच्चा स वेपाणा जाव सत्ता एहंतवा एअज्जावेयवा एपरिघेतवा एपरितावेयवा एनुह्वेयवा ॥ ४८ ॥ सेवेमि जेयअतिता जेयपडुप्पन्ना जेयआगमिस्सा मि अरिहंता जगवंता सवे ते एवमाइक्कंति एवंजासंति एवंपसुवेति एवं

परुर्वेति सवेपाणा जावसत्ता एहंतवा एअज्जावेयवा एपरिघेतवा ए
परितावेयवा एउदवेयवा एसधम्मं धुवे एीति ए सासए समिच्चं लोगं खे
यन्नेहिं पवेदेति एवंसे निखू विरते पाणातिवायतो जाव विरते परिग्गहा
तो एोदंतपस्कालणेणं दंतपस्कालेज्जा एोअंजणं एोवमणं एोधूवणे
एोतं परिआविएज्जा ॥ ४ए ॥

अर्थ—(तब के०) त्यां कर्मबंधने प्रस्तावे खलु इति वाक्यालंकारे (जगवंता
के०) जगवंत श्रीतीर्थिकरदेवे (ठ जीवनिकायहेउं के०) ठजीवनिकाय कर्मबंधना का
रण (पस्सुत्ता के०) कह्याढे (तंजहा के०) ते ठ कायना नाम कहेढे (पुढवीकाएजा
वतसकाए के०) पृथ्वी कायथी मांमीने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठ जीव निकाय जाण
वा तेने पीडतां पीडावता जेम दुःख उपजे तेम दृष्टांते करी देखाडेढे (सेजहाणामए
के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें (मंम के०) मुजने (अस्सायं के०) असाता उ
पजे शा थकी असाता उपजे ते कहेढे (दंमेणवा के०) दंमादिकेंकरी हणता थका
(अछीणवा के०) अस्थिरखंमे करी हाडकायें करी (मुछीणवा के०) मुछीयें करी (लेजू
णवा के०) पाषाणे करी (कवालेणवा के०) छीकरीयें करी (आउट्टिज्जमाणस्सवा
के०) आक्रोश करताथका तथा सन्मुख नाखता थका (हम्ममाणस्सवा के०) अथवा
हणता थका (तज्जिज्जमाणस्सवा के०) तर्जना करता थका (ताडिज्जमाणस्सवा
के०) ताडना करता थका (परियाविज्जमाणस्सवा के०) परितापना करता थका
(किलाविज्जमाणस्सवा के०) किलामणाकरताथका (उदविज्जमाणस्सवा के०) उ
द्देग करता थका तथा जीवने काया थकी रहित करताथका (जावलोमुखणए
मायमवि के०) यावत् शरीर मांहेथी एक रोम उखेडवा मात्र एवुं पण (हिंसा
कारगं के०) हिंसानु कारण तेथी पण (दुस्कंजयंपडिसंवेदेंमि के०) दुःख अने
नय हुं वेडं अनुजवुं (इच्चेंजाण के०) ए प्रकारे तेजाणे के (सवेजीवा के०)
सर्व जीवते सर्व पंचेंडियजीव जाणवा (सवेज्जूता के०) सर्व जूतते सर्व वनस्प
ति प्रमुखना जीव जाणवा (सवेपाणा के०) सर्व प्राणी ते सर्व बे इंडियादिक विक
लेंडि जीव जाणवा (सवेसत्ता के०) सर्वसत्त्व ते पृथिव्यादिक सर्वजीव जाणवा ते
जीवोने (दंमेकरी हणता थका (जावकवालेणवा के०) यावत् ठीकरीयें करी हणता
थका (आउट्टिज्जमाणावा के०) आक्रोश करता थका (हम्ममाणावा के०) हणता
थका (तज्जिज्जमाणावा के०) तर्जना करता थका (ताडिज्जमाणावा के०) ताडना
करता थका (परियाविज्जमाणावा के०) परितापना करता थका (किलाविज्जमाणावा

के०) किलामणा करता थका, (उद्विज्जमाणावा के०) उद्वेग करता थका, तथा जीव ने काया थकी रहित करता थका, (जावलोमुखणणमायमवि के०) यावत् एक रो म उखेडवा मात्र एवुं पण (हिंसाकारगं के०) हिंसानु कारण ते थकी पण, (डुक्कं नयंपडिसंवेदेंति के०) ते जीवो दुःख अने नय एवुंज वेदे अनुजवे एटले जेवुं दुःख मने वेदवुं पडे, तेवुं दुःख सर्व जीवने वेदवुं पडे. एम सर्व जीवोने पोता सरखुं दुःख देखाडीने अन्य जीवोने शिद्धानो उपदेश आपेठे. (एवंनच्चा के०) एवुं जाणीने (स वेपाणाजावसत्ता के०) सर्व प्राणी, सर्वजूत, सर्वजीव अने सर्व सत्वने (एहंतवा के०) हणवा नही, (एअज्जावेयवाके०) दंमादिकें करी ताडवा नही, (एपरिघेतवाके०) बला त्कारें करी दासनी पेटें परिग्रहवा नही, एटले बलात्कारे करी चाकरनी पेटें कोइ कार्यने विषे प्रेरवा नही. (एपरितावेयवा के०) शारीरिक मानसी पीडाने उपजावीने परितापवा नही. (किलविज्जमाणावा एउद्वेयवा के०) किलामणा करी करी उपडववा नही, तथा काया थकी रहित करवा नही ॥४॥ हवे सुधर्म स्वामी कहेठे. (सेवेमिके०) ए वचन जे हुं कहुं बुं, ते पोतानी मतियें नथी कहेतो पण एम सर्व तीर्थकरनी आजाठे, ते देखाडेठे; (जे यअतीता के०) जे अतीत कालें तीर्थकर थया, (जेयपडुप्पन्ना के०) जे वर्त्तमान का लें तीर्थकर वर्त्तेठे, (जेयआगमिस्सामि के०) जे आगमिक कालें थरो ते (अरिहंत के०) पूजा सत्कार योग्य (जगवंता के०) ज्ञानवंतआश्चर्यादिक गुणे करी संयुक्त एवा (सवेते के०) समस्त श्री अरिहंत जगवंत ते (एवमाइस्कंति के०) एम सामान्य थकी कहेठे (एवंजासंति के०) एम अर्द्धमागधीजाषायें जांखेठे (एवंपसुर्वेति के०) एम शिष्यने देशना आपेठे (एवंपरूवेति के०) एम सम्यक् प्रकारें प्ररूपे ठे के, (सवेपाणा जावसत्ता के०) सर्वे प्राणीथी मांझीने यावत् सर्व सत्व ने (एहंतवा के०) हणवा नही, दंमादिकें करी ताडवा नही, बली बलात्कारें दासनी पेटें परिग्रहवा नही, शारीरिक मानसी पीडा उत्पन्न करीने, परितापवा नही उपडववा नही, जीव काया थकी रहित करवा नही, (एसधम्मधुवे के०) ए धर्म प्राणीनी दया लक्ष्ण दुर्गतियें जाता जीवने राखनार ते धर्म केवोठे तोके, ध्रुव एटले निश्चल (एणीति ए के०) नित्य सदा सर्वका लठे, कोइ काले जेनो ह्य नथी (सासएके०) शाश्वतठे, तेने (समिच्चंके०) केवल ज्ञाने करी आलोचीने शुं आलोचीने? तो के, (लोगं के०) चौद रज्वात्मक लोक एटले षट् जीव निकायरूप लोक तेने दुःखरूप समुड्मांहे पड्यो देखीने (स्केयन्नेहिं के०) खेद इ एटले बीजा जीवोनां दुःखोना जाणनार, एवा श्रीतीर्थकर जगवंते (पवेदेंति के०) पू र्वोक्त जीवदयालक्ष्ण धर्म जांख्यो. (एवं के०) ए प्रकारें जाणीने (सेजिरकूविरते के०) ते साधु निवर्त्या (पाणातिवायतो के०) प्राणातिपात एटले हिंसा थकी, तेमज मृषा

वादं यकी, तथा अदत्तादानं यकी, तथा मैथुन एटले कुशीलं यकी, (जावविरतेपरिग्रहं हातो के०) यावत् परिग्रहं यकी, विरतिं करोति यको जेवा आचारं प्रवर्त्ते, ते आचारं कहेहे. (एतदंतपस्काजलेणं दंतपस्काजलेका के०) दंतं प्रह्वालने करी दंतं धोवे नही, एतावता जावजीव सुधी दातण न करे. (एतदंजणं के०) जावजीव सुधी सौजाग्यने अर्थे आंखमां अंजन नाखे नही. (एतवमणं के०) वमन विरेचनादिक क्रिया न करे, (एतधूवणं के०) शरीर वस्त्रादिकनुं धूपन न करे (एतंतपरिग्रहाविएका के०) कासादि रोगने मटाडवा माटे धूम पान पण न करे, ते निहु एटला वाना पोते आचरे नही. ॥४९॥

॥ दीपिका—प्राणातिपातेन कर्मबंधप्रस्तावे खलु जगवता षड्जीवनिकायाहेतुत्वेनोक्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसकायः । एतेषां दुःखं दृष्टान्तेनाह । तद्यथा नाम ममासार्तं दुःखं दंडेन अस्थना मुष्टिना लेलुना लोष्टेन कर्परेण आकोट्यमानस्य संकोच्यमानस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यादावनिघातादिना परिताप्यमानस्याग्न्यादावन्येन प्रकारेण परिक्रम्यमाणस्यापडाव्यमानस्य मार्यमाणस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेदयामि इत्येवं जानीहि । तथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वाइत्येकार्थिकाः कथंचिज्ज्ञेदेन वा व्याख्येयाः । तथाहि । प्राणाद्वित्रिचतुःखाः स्युर्नूतानि तरवः स्मृताः ॥ जीवाः पंचेंद्रियाः प्रोक्ताः शेषाः सत्त्वाइतीरिताइति । एषां दंडादिना कोट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं प्रतिसंवेदयतां । एतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वेपि प्राणिनः साक्षादनुभवत्यतः सर्वेपि प्राणिनो न हंतव्यान् आज्ञापयितव्याबलान्न कार्ये प्रयोक्तव्यान् परिग्राह्यान् परितापयितव्यान् अपडावयितव्याः ॥४९॥ सोहं साधुर्वीमि न स्वमत्या किंतु तीर्थं कदाच येत्याह । येअतीताये च प्रत्युत्पन्नावर्तमानाः सीमंधरादयो ये चागमिष्याअनागताः पद्मनाभादयोऽर्हंतो जगवन्तः सर्वेप्येवमाख्यांति एवं जायन्ते स्वत एव प्रज्ञापयन्ति हेतु निरेवं प्ररूपयन्ति नामादिनिर्यथा सर्वे प्राणा न हंतव्या इत्यादि । एषधर्मो ध्रुवोनित्यः शाश्वतः समेत्य ज्ञात्वा, लोकं खेदज्ञैस्तीर्थकरैः प्रवेदितः । एवं ज्ञात्वा सनिहुर्विरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहान्महाव्रतपालनार्थमुत्तरगुणाः कथ्यन्ते । (नोदंतइत्यादिना) निष्किंचनः सन् साधुर्नो दंतप्रह्वालनेन काष्ठेन दंतान् प्रह्वालयेत् नोअंजनं नेत्रयोर्विचूषार्थं कुर्यात्, वमनं विरेचनादि न कुर्यात्, वस्त्राणां धूपनं न कुर्यात् कासाद्यपनोदनार्थं धूमं न पिबेत् ॥४९॥

॥ टीका—कथं पुनः प्राणातिपातविरतिव्रतादिव्यवस्थितस्य कर्मापगमो न वतीत्युक्तं यतस्तत्प्रवृत्तस्यात्मौपम्येन प्राणिनां पीडोत्पद्यते तथा च कर्मबंधइत्येवं सर्वं मनस्याधा

याह । (तद्धखलुइत्यादि) तत्रेति कर्मबंधप्रस्तावे । खलुवाक्यालंकारे । जगवतोत्पन्न
ज्ञानेन तीर्थकृता षड्जीवनिकायाहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसका
योपीति । तेषांच पीड्यमानानां यथा दुःखमुत्पद्यते तथा स्वसंवित्तिसिद्धेन दृष्टान्तेन द
र्शयितुमाह । तद्यथाच मे ममासातं दुःखं वदयमायैः प्रकारैरुत्पद्यते तथान्येषामपीति
तद्यथा । दंडेनास्थना मुष्टिना जेलुनाजोष्ठेन कपालेन कर्परेण आकोट्यमानस्य संकोच्यमा
नस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्तर्जमानस्यांगुल्यादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यदावनिघातादिना
परितप्यमानस्याश्यादावन्येन प्रकारेण वा परिक्लाम्यमानस्य तथापडाव्यमाणस्य मार्यमा
णस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेद
यामीत्येवं जानीहि । यथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्वाइत्येते एकार्थिकाः कथंचिज्ज्ञेद
माश्रित्य व्याख्येयास्तत्रैतेषां दंडादिना कुट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं
प्रतिसंवेदयतामेतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वे प्राणिनः प्रतिसंवेदयन्ति सा
ह्यादनुजवंतीत्येवमात्मोपमया पीड्यमानानां जंतूनां यतोदुःखमुत्पद्यतेऽतः सर्वे प्राणि
नोन हंतव्यान व्यापादयितव्याबलात्कारेण व्यापारे न प्रयोक्तव्यास्तथा न परिग्राह्यान
परितापयितव्यानापडावयितव्याः ॥ ४८ ॥ सोहं ब्रवीम्येतन्न स्वमनीषिकतया किंतु सर्व
तीर्थकराज्ञयेति दर्शयति (येअतीएइत्यादि) ये केचन तीर्थकृतरूपनादयोऽतीतायेच
विदेहेषु वर्तमानाः सीमंधरादयोये चागामिन्यामुत्सर्पिण्यां नविष्यन्ति ब्रह्मनांजादयोऽहं
तोऽमरांसुरनरेश्वराणां पूजार्हाजगवंतेश्वर्यादिगुणकलापोपेताः सर्वेप्येवं ते व्यक्तवाचा
आख्यान्ति प्रतिपादयन्ति । एवं सदेवमनुजायां पर्षदि नाषंते स्वतएव न यथा बौद्धानां
बोधिसत्वप्रजावात् कुड्यादिदेशनतइत्येवं प्रकर्षेण ज्ञापयन्ति हेतूदाहारणादिभिः । एवं
प्ररूपयन्ति नामादिनिर्गथा सर्वे प्राणान हंतव्याइत्यादि । एषधर्मः प्राणिरहणलहण
प्राग्व्यावर्णितस्वरूपोध्रुवोऽवश्यंजावी नित्यः क्वांत्यादिरूपेण शाश्वतइत्येवं चानिसमेत्य
केवलज्ञानेनावलोक्य, लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदद्वैस्तीर्थकृद्भिः प्रवेदितः कथितइत्ये
वं सर्वं ज्ञात्वा, सनिहृर्विदितवेद्योविरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहादिति । एतदेव
दर्शयितुमाह । (णोदंतइत्यादि) इह पूर्वोक्तमहाव्रतपालनार्थमनेनोत्तरगुणाः प्रतिपा
दयन्ते । तत्रापरिग्रहोनिष्किंचनः ससाधुर्नो दंतप्रह्वालनेन कदंबादिकाष्टेन दंतान् प्रह्वाल
येत्तथा नो अंजनं सौवीरादिकं विनूषार्थमह्णोर्दद्यात्तथा नो वमनविरेचनादिकाः क्रि
याः कुर्यात्तथा नो शरीरस्य स्वीयवस्त्राणां वा धूपनं कुर्यान्नापि कासाद्यपनयनार्थं तं धू
मं योगवर्तिनिष्पादितमापिबेदिति ॥ ४९ ॥

सेनिरू अकिरिए अलूसए अकोहे अमाणे अमाणे अलोहे उवसं
ते परिनिबुडे णोआसंसं पुरतोकुजा इमेणमे दिद्वेणवा सुएणवा सुएण

वा एणएणवा विन्नाएणवा इमेणवा सुचरिय तवनियमबंनचेरवासेण
इमेणवा जायामायावुत्तिएणं धम्मेणं इउवए पेच्चा देवेसिया कामजोगा
वसवत्ति सिद्धेवा अड्ढस्कमसुच्चे एह्विसिया एह्विणोसिया ॥ ५० ॥

अर्थ—(सेनिरू के०) ते चारित्रियो (अकिरिए के०) सावद्य क्रिया रहित, (अलूसए के०) जीवनो अहिंसक, (अकोहे के०) क्रोधरहित (अमाणे के०) मानरहित (अमाणे के०) मायारहित (अलोहे के०) लोचरहित (उवसंतेपरिनिवुडे के०) एकारणे उपशांत परिनिवृत समाधिवंत एवो बतो, (एणोआसंसंपुरतोकुळा के०) आशंसा न करे एटले जन्मांतरे कामजोगनी प्रार्थना न करे: (इमेणमेदिठेणवा के०) वली आ जन्मने विषे आमोसही इत्यादिक लब्धि पाम्या तेथी तपस्यानुं फल प्रत्यक्ष दीतुं. तथा वली (सुएणवा के०) सिद्धांत नणवा थकी (मुएणवा के०) मनन करवाना (एणएणवा के०) ज्ञानेकरी (विन्नाएणवा के०) विज्ञानेकरी, (इमेणवा के०) एवा धर्मेकरी (सुचरिय के०) सुकृतरूप आचरण (तव के०) तप अनशनादिक (नियम के०) नियम अनिग्रहादिक (बंनचेर के०) ब्रह्मचर्यने विषे (वासेण के०) वसवा थकी (इमेणवा के०) ए धर्मेकरी (जायामायावुत्तिएणं के०) संयमयात्रामात्रा वृत्तिरूप एटले मानोपेत आहार लेवे करी (धम्मेणंइउवएपेच्चादेवेसिया के०) एवा धर्मेकरी अंहींयां थकी चवीने परजवांतरे देवत्व पणु पामुं एवी आशंसा पण न करे (कामजोगावसवत्ति के०) अथवा नाना प्रकारना कामजोग महारे वशवर्ति थाउं एवी प्रार्थना पण नकरे (सिद्धि के०) अष्ट प्रकारनी अणिमा महिमादिकजे सिद्धि उठे ते सिद्धियें करी सिद्धियें सहित थाउं, एवी आशंसा नकरे (अड्ढस्कमसुच्चे के०) दुःख रहित थाउं, शुचाशुच कर्मेरहित थाउं, तथा मध्यस्थ थाउं, एवी आशंसा पण न करे. एवी आशंसाने न करवानुं कारण कहेवे. (एह्विसियाएह्विणोसिया के०) तपश्चरण करतां मनःप्रार्थितसिद्धि होय अथवा न होय ए कारणें वांढा न करे ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—मूलोत्तरगुणसंग्रहमाह । सजिह्वुः नविद्यते सावद्या क्रिया यस्य सोऽक्रियः सांपरोयिककर्माबंधकइत्यर्थः । यतः प्राणिनामलूषकोऽहिंसकस्तथाऽक्रोधोऽमायोऽलोचउपशांतः परिनिवृतः शीतीनूतआशंसां जन्मांतरे कामजोगावाप्तिवांढां न पुरस्कुर्यात् । (इमेणत्ति) अमुना तपश्चरणफलेन दृष्टेनामर्षोषध्यादिना श्रुतेन पारलौकिकेनार्द्धकधम्मि लब्रह्मदत्तादीनां तपश्चरणफलेन (मएणत्ति) मननं च जातिस्मरणादिज्ञानेन आचार्या देः सकाशादिज्ञातेनावगतेन ममापि विशिष्टं फलं नविष्यतीत्येवं नाशंसां विदध्यात् । त

थाऽमुना सुचरितेन तपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना यात्रामात्रावृत्तिना धर्मेण इतोऽस्माद्भवात् च्युतस्य प्रेत्य, जन्मांतरे देवः स्यामहं तत्रस्थस्यच कामजोगावशवर्तिनःस्युः । सिद्धोवाऽदुःखःअशुनः शुनाशुनकर्मापेक्षया एवंनूतोहं स्यामिति एवमाशंसां न विदध्यात् । अत्रापि तपश्चरणे सत्यपि दुर्ध्यानसद्भावात्कदाचित्सिद्धिर्मुक्तिरणिमादिसिद्धिर्वा स्यात्कदाचिच्च न स्यात् एवं सति साधोराशंसां कर्तुं न युक्तेति इहलोकार्थं परलोकार्थं कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मूलगुणोत्तरगुणप्रस्तावमुपसंजिघृक्षुराह । (सेनिस्कूइत्यादि) समूलोत्तरगुणव्यवस्थितो निदुर्नास्य क्रिया सावध्या विद्यते इत्यक्रियः संवृतात्मकतया सांपरायिककर्माबंधक इत्यर्थः । कुतएवंनूतोयतः प्राणिनामलूषकोऽहिंसकोऽनुपमर्दक इत्यर्थः । तथा न विद्यते क्रोधो यस्येत्यक्रोध एवममानोऽमाग्यलोचः कषायोपशमाच्चोपशान्तः शीतीनूतस्तदुपशमाच्च परिनिर्वृतश्च परिनिर्वृतः । एवं तावदैहिकेन्यः कामजोगेन्यो विरतः पारलौकिकेन्योपि विरत इति दर्शयति । (नोआसंसं इत्यादि) नो नैवाशंसां पुरस्कृत्य ममाने न विशिष्टतपसा जन्मांतरे कामजोगावाप्तिर्न विष्यतीति । एवंनूतामाशंसां न पुरस्कुर्यादित्येतदेव दर्शयितुमाह । (इमेणमे इत्यादि) अस्मिन्नेव जन्मन्यमुना विशिष्टतपश्चरणफलेन दृष्टेनामर्षोषध्यादिना पारलौकिकेन च श्रुतेनार्दकधम्मिल्लब्रह्मदत्तादीनां तथा (सु एणवत्ति) मननं ज्ञानं जातिस्मरणादिना ज्ञानेन तथाऽचार्यादेः सकाशाद्विज्ञानेनावगतेन ममापि विशिष्टं न विष्यतीत्येवं नाशंसां विदध्यात् । तथाऽमुना सुचरित्रतपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना वा यात्रावृत्तिना धर्मेणानुष्ठितेनातोस्माद्भवाच्च्युतस्य प्रेत्य जन्मांतरे स्यामहं देवस्तत्रस्थस्यच मे वशवर्तिनः कामजोगाजवेयुरशेषकर्माऽवियुतोवा सिद्धोऽदुःखोशुनाशुनकर्मप्रकृत्यपेक्षयेत्येवं नूतोहं स्यामागामिकाल इत्येवमाशंसां न विदध्यादिति । यदिवा विशिष्टतपश्चरणादिनाऽऽगामिनि काले ममाणिमा लघिमेत्यादिकाऽष्टप्रकारा सिद्धिर्न विष्यतीत्यनया च सिद्ध्या सिद्धोहमदुःखोऽशुनोवामध्यस्थ इत्येवंरूपामाशंसां न कुर्यात् । तदकरणे च कारणमाह । (एववि इत्यादि) अत्रापि विशिष्टतपश्चरणे सत्यपि कुतश्चिन्निमित्तादुष्प्राणिधानसद्भावे सति कदाचित्सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च नैवाशेषकर्मकृत्यलक्षणा सिद्धिः स्यात् । तथाचोक्तं । जे जत्तियाउहेऊ नविस्स ते चे व तत्तिया मोक्खे इत्यादि । यदिवाऽत्राप्यणिमाद्यष्टगुणकारणे तपश्चरणादौ सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च न स्यात् तद्विपर्ययोपि वा स्यादित्येवं व्यवस्थिते प्रेक्षापूर्वकारिणां कथमाशंसा कर्तुं युज्यते इति । सिद्धिश्चाष्टप्रकारेयं । अणिमा १ गरिमा २ लघिमा ३ महिमा ४ प्राप्तिः ५ प्राकाम्यं ६ ईशित्वं ७ वशित्वं ८ यत्र कामावसायित्वमिति । तदेवमैहिकार्थमा मुष्मिकार्थं च कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

सेजिस्कू सदेहिं अमुष्ठिए रूवेहिं अमुष्ठिए रसेहिं अमुष्ठिए गंधेहिं अमुष्ठि
 ए फासेहिं अमुष्ठिए विरए कोहाउ माणाउ मायाउ लोनाउ पेजाउ दोसा
 उ कलहाउ अप्रस्काणाउ पेसुनाउ परपरिवायाउ अरइरइउ मायामोसा
 उ मिहादंसणसल्लान इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते उवठिए पडिवि
 रते सेजिस्कू ॥ ५१ ॥ जेइमे तसथावरा पाणा नवंति ते णो सयं समारंजइ
 णोवस्सेहिं समारंजावेंति अन्नं समारंजतं नसमणुजाणंति इति सेमहतो
 आयाणाउ उवसंते उवठिए पडिविरते सेजिस्कू ॥ ५२ ॥ जेइमे कामजोगा
 सचित्तावा अचित्तावा ते णो सयं परिगिण्हंति णोअन्नेणं परिगिण्हवेंति
 अन्नं परिगिण्हंतं पि एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
 उवठिए पडिविरतो सेजिस्कू ॥ ५३ ॥

अर्थ—(सेजिस्कू के०) ते साधु (सदेहिंअमुष्ठिए के०) शब्दने विषे अमूर्छित (रू
 वेहिंअमुष्ठिएके०) रूपने विषे अमूर्छित (रसेहिंअमुष्ठिए के०) रस मधुरादिकने विषे अ
 मूर्छित (गंधेहिंअमुष्ठिए के०) सुरजिगंधादिकने विषे अमूर्छित (फासेहिंअमुष्ठिएके०)
 स्पर्शने विषे अमूर्छित (विरएके०) निवर्त्यो, शा थकी निवर्त्यो ? ते कहेबे क्रोध थकी, मान
 थकी, माया थकी, लोभ थकी, राग थकी, द्वेष थकी, कलह थकी, अन्याख्यान एटले जुहुं
 आल देवा थकी, चाडी करवा थकी, परना अवर्णवाद बोलवा थकी, अरति थकी, रति
 थकी, माया सहित मृषावाद बोलवा थकी, अने मिथ्यात्वदर्शन शब्द ए थकी निवर्त्यो
 (इतिसेमहतोआयाणाउके०) एवो ते चारित्रिउ महोटा कर्मबंधना कारण थकी, (उवसं
 तेके०) उपशम्यो (उवठिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरतेके०) विशेषे
 निवर्त्यो (सेजिस्कू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५१ ॥ (जेइमेतसथावरापाणानवंति के०) जे
 ए तस अने स्थावर प्राणीउडे (तेणोसयंसमारंजंति के०) तेनो पोते समारंज करे
 नही (णोवस्सेहिंसमारंजावेंति के०) बीजा पासे समारंज करावे नही (अन्नंसमारंजं
 तंसमणुजाणंति के०) बीजा समारंज करता होय तेने अनुमोदे नही (इतिसे के०)
 एवो ते चारित्रिउ (महतो के०) महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण थकी
 (उवसंते के०) उपशम्यो (उवठिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरते
 के०) विशेषे निवर्त्यो (सेजिस्कूके०) ते चारित्रिउ ॥ ५२ ॥ (जेइमेकामजोगा के०) जे
 आ जगत् मांहे काम जोगडे ते कहेबे (सचित्तावा के०) सचित्त (अचित्तावा के०)

अचित्त (तेणोसयंपरिगिएहंति के०) ते कामजोगने पोते, परिग्रहे नही अंगीकार करे नही (एणोअन्नेणंपरिगिएहावेति के०) बीजा पासें परिग्रहावे नही (अन्नंपरिगिएहंतं पि एसमणुजाणइ के०) बीजो परिग्रहतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहंतो के०) एवोते चारित्रिउं महोटा (आयाणाउं के०) कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान थयो (पडिविरए के०) विशेषे निवत्थो (सेजि स्कू के०) ते चारित्रिउं ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका—अथ रागदेषाज्ञावमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिहुः शब्देषु शुभाशुभेष्व मूर्धितोऽद्विष्टश्च । एवं रूपगंधरसस्पर्शेष्वपि वाच्यं । तथा विरतः क्रोधमानमायालोनेन्य स्तथा प्रेमतोदोषात् कलहादन्याख्यानात् पैशुन्यात् परपरिवादात् अरतितोरतितोमाया मृषातोमिथ्यादर्शनशब्दादिरतः सजिहुर्योमहतः कर्मोपादानाडुपशांतसंयमे उपस्थितः सावद्येन्यः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५१ ॥ येस्मे त्रसाः स्थावराः प्राणिनोजवंति तान् स्वयं न समारजते नैवान्यैः समारंजयंते अन्यं समारजमाणं न समनुजानाति इत्येवं म हतः कर्मोपादानाडुपशांतः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५२ ॥ येमी कामजोगाः सचित्ताअ चित्तावा तान् स्वयं न परिगृह्णाति नान्येन परिग्राहयति अन्यं परिगृह्णंतं न समनुजा नाति इत्येवं कर्मोपादानादिरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमनुकूलप्रतिकूलेषु शब्दादिषु विषयेषु रागदेषाज्ञावं दर्शयितुमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिहुः सर्वांशसारहितोवैणुवीणादिषु शब्देष्वमूर्धितोऽगृहोऽनध्युप पन्नस्तथा रासजादिशब्देषु कर्कशेषु द्विष्टः एवं रूपरसगंधस्पर्शेष्वपि वाच्यमिति । पुनरपि सामान्येन क्रोधाद्युपशमं दर्शयितुमाह (विरएकोहाउंइत्यादि) क्रोधमानमायालोनेन्यो विरतइत्यादिसुगमं । यावदिति । (सेमहयाआयाणाउंउवसंतेउवछिएपडिविरएसेजिस्कू सि) सजिहुर्नवति योमहतः कर्मोपादानाडुपशांतः सन्स्वयमेवोपस्थितः सर्वपापेन्यश्च विर रतइति ॥ ५१ ॥ एतदेवमहतः कर्मोपादानादिरमणं साक्षाद्दर्शयितुमाह । (जेस्मेइत्यादि) ये केचन त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनोजवंति तान् सर्वानपि नोनैव स्वयं सत्साधवः समारजं ते प्राण्युपमर्दकमारजंतइतियावत् । तथा नान्यैः समारंजयंते नचान्यान् समारंजमाणान् समनुजानतइत्येवं महतः कर्मोपादानाडुपशांतः प्रतिविरतोजिहुर्नवतीति ॥ ५२ ॥ सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादानकामजोगनिवृत्तिमधिकृत्याह । (जेस्मेइत्यादि) ये केच नामी काम्यंतइति कामाश्रुज्यंत इतिजोगास्तेच सचित्ताअचित्तावा जवेयुस्तांश्च नस्वतो गृह्णीयान्नाप्यन्येन ग्राहयेत् नाप्यपरं गृह्णंतं समनुजानीयादित्येवं कर्मोपादानादिरतो जिहुर्नवतीति ॥ ५३ ॥

जंपियं इमं संपराइयं कम्मं कज्झइ एणो तं सयं करेति एणोअस्साणं
 कारवेति अन्नंपिकरे तं एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
 उवछिए पडिविरते ॥५४॥ से निस्सूजाणेज्जा असणंवा अस्सिं पणियाए
 एगं साहम्मियं समुद्दिस्स पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज समुद्दि
 स्स कीतं पामिच्चं अब्बिज्जं अणिसठं अनिहडं आहडुदेसियं तंचेतियंसि
 यातं एणो सयं जुंजइ एणोअस्सेणं जुंजावेति अन्नंपि जुंजंतं एसमणुजाणइ
 इति से महतो आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिविरते ॥ ५५ ॥

अर्थ—(सेनिस्सू के०) ते चारित्रिउ (जंपियं के०) जे (इमं के०) ए (संपराइयं
 कम्मंकज्झइ के०) सांपरायिक एटले जे कर्मे करी संसार मांहे परित्रमण करिये ते सां
 परायिक कर्म कहिए जे कारणे करी बंधाय ते कारण प्रदेष्ट निन्हव मात्सर्य अंतराय आ
 शातना उपघातादिक ए कर्मबंधना कारणे (एतंसयंकरेति के०) ते स्वयं पोते नकरे
 (एणोअस्साणंकारवेति के०) बीजा पासें करावे नही (अन्नंपिकरेतं एसमणुजाणइके०)
 बीजो करतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआयाणाउ के०) एवो ते मोहोटा
 कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान थयो
 (पडिविरतेके०) विशेषे निवर्त्यो ते निह्नु कहिए ॥५४॥ हवेचारित्रियानी आहार विशुद्धि
 कहेवे. (सेनिस्सूजाणेज्जा के०) ते चारित्रिउ एम जाणे ते कहेवे. जे (असणंवाके०)
 एवंजुत आहार अशन पान खादिम स्वादिम जाणे (अस्सिंपणियाए के०) साधुने नि
 मिचे कोइएक प्रकृति नइक श्रावक गृहस्थ ते (एगंसाहम्मियं समुद्दिस्स के०) एक
 साधर्मिक साधुने समुद्देशीने (पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज के०) प्राणी
 जूत जीव सत्वनो आरंज करे मर्दन करे (समुद्दिस्स के०) तथा साधुने निमित्ते उद्दे
 शीने (कीतं के०) वेचातुं लीये (पामिच्चं के०) उठीनुं लावे (अब्बिज्जं के०) बीजा
 नुं पाढीलीए (अणिसठं के०) बीजानी वस्तु होय ते तेना धणीने कहा विना सा
 धुने आपे (अनिहडंआहडुदेसियं के०) ग्रामादिक थकी साधुने सन्मुख लावे
 एवो आहार आधाकर्मादिक दोषे करी दुष्ट (तंचेतियंसिया के०) ते आहार
 साधुने दोधो अने साधुए पण थजाणता लीधो परंतु एवो दोष दुष्ट आहार जा
 णीने (तेणोसयंजुंजइ के०) ते आहार साधु पोते जमे नही (एवअस्सेणंजुंजावे
 ति के०) तथा बीजाने तेवो आहार जमाडे नही अने (अन्नंपिजुंजंतंएसमणुजाण
 इ के०) बीजो कोइ एवो आहार जमतो होए तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआ

याणाउंउवसंतेउवछिए पडिविरतेके०) एरीते ते महोटा कर्मबंधना कारण एवा जे आहारना दोष ते थकी उपशम्यो सावधान थयो विशेषे निवत्यो तेने साधु कहिए ॥५५॥

॥ टीपिका—यदपीदं सांपरायिकं कर्म तच्च प्रदेपनिन्हवमात्सर्यांतरायासातनोपघातैर्बध्यते तत्कर्म कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सजिह्नुः कथ्यते ॥५४॥ सजिह्नुर्यत्पुनरेवंनूतमाहारं जानीयात् (अस्सिंपडियाए) एतत्प्रतिज्ञया एकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चित्प्रकृतिनङ्कः श्रावकः साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः समारम्य प्राणिघातं कमारंजं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य क्रीतं (पामिच्चं) उच्चित्तकमाहेद्यमन्यस्मादाह्वय गृहीतमनिसृष्टं परेणाननुमतमन्याहतं साधुसंमुखमानीतमाहृत्य उपेत्य ज्ञात्वा साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेवंनूतमाहारं साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्यात्तदोषदुष्टं ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत अन्येन न नोजयेत् नच भुंजानमन्यं समनुजानीयात् एवं दुष्टाहारान्निवृत्तोनिह्नुः स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादाननिषेधमधिकृत्याह । (जंपियइय इत्यादि) यदपीदं सपर्येति तासुतासु गतिष्वनेककर्मणेति सांपरायिकं तच्च तत्प्रदेपनिन्हवमात्सर्यांतरायासातनोपघातैर्बध्यते तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सजिह्नुरनिधीयतइति ॥५४॥सांप्रतं निह्नुविशुद्धिमधिकृत्याह । (सेनिस्कू इत्यादि) सजिह्नुर्यत्पुनरेवंनूतमाहारजातं जानीयात् (अस्सिंपडियाएति) एतत्प्रतिज्ञयाऽऽहारदानप्रतिज्ञया यदि वास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चिन्नृगवकः प्रकृतिनङ्कोवा साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः प्रव्यक्तेंडियान् नूतानि त्रिकालजावीनि जीवानायुष्कधरणलक्षणान्सत्वान्सदा सत्वोपेतान्समारम्य तदुपमर्दकमारंजं विधाय समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य, क्रीतं क्रयेण द्रव्यविनिमयेन (पामिच्चंति) उच्चित्तकमाहेद्यमित्यन्यस्मादाह्वय निसृष्टमिति परेणानुत्संकलितमन्याहतमिति साध्वनिमुखं ग्रामादेरानीतमाहृत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येवंनूतमाहारजातं साधवे दत्तं स्यात्तच्चाकामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेवं दोषदुष्टं च ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत नाप्यपरेण नोजयेन्नच भुंजानमपरं समनुजानीयादित्येवं दुष्टाहारदोषान्निवृत्तोनिह्नुर्नवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

सेनिस्कू अह पुणेवं जाणेज्जा तं विज्जति तेसिं परक्रमे जस्स द्वा तेवेइयं सियातं जहा अप्पणो से पुत्ताणं धूयाणं सुसहाणं धातीणं णातीणं राईणं दासाणं दासीणं कम्मकराणं कम्मकरीणं आदेसाणं पुढोपहेणाए सा मासाए पातरासाए सन्निहीसंचएकज्जति इहमेगेसि माणवाणं नोयणा

ए तच्च निस्कू परकडं परणिष्ठितं मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं सत्ताइयं सत्त
परिणामियं अविहिसियं एसियं वेसियं सामुदाणियं पन्नमसणं कारण
द्वा पमाणजुत्तं अस्कोवंजणवणलेवणज्जुयं संजमजायामायावत्तियं
विलमिव पन्नगज्जुतेणं अप्पाणेणं आहारं आहारेज्जा अन्नं अन्नकाले
पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणं लेणकाले सयणं सयणकाले ॥ ५६ ॥

अर्थ—(सेजिस्कू के०) ते चारित्रित (अह के०) हवे (पुणेवंजाणेज्जा के०) व
ली एवुं जाणे ते कहेवे. (तंविज्जतितेसिंपरक्कमे के०) ते गृहस्थने एवो पराक्रम आ
हार करवानोळे के जे पराक्रमे करी (जस्सहातेवेइयंसिया के०) जेने अर्थे ते आहार
नीपजाव्यो होए (तंजहा के०) ते कहेवे. (अप्पणोसेपुत्ताणं के०) पोताने अर्थे त
था पुत्रने अर्थे (धूयाणं के०) दीकरीने अर्थे (सुएहाणं के०) ठोकरानी वहुने अ
र्थे (धातीणं के०) धाव्यने अर्थे (णातीणं के०) ज्ञातीने अर्थे (राईणं के०) राजा
ने निमित्तें (दासाणं के०) दासने अर्थे (दासीणं के०) दासीने अर्थे (कम्मकराणं
के०) कर्म करने अर्थे (कम्मकरीणं के०) परोणाने अर्थे (आदेसाणंपुढोपेहेणाए
सामासाए के०) अन्यत्र स्थानके बीजाने मोकलवाने अर्थे नीपजाव्यांठे रात्रे
जमवाने निमित्तें तथा लोकोक्तिए व्यालुने अर्थे (पातरासाए के०) कलेवा निमित्तें (स
न्निहिसंचएकज्जति के०) एप्रकारे आहारनो संनिधि संचय करे एटले दही उद
नादिक विनाशी इव्य, अने हरडे शर्करादिक अविनाशी इव्यनो संचय करे. (इहमेगेसि
माणवाणंजोयणाए के०) आ मनुष्य लोक मांहे कोइएक मनुष्यने एवो आहार जोज
नने अर्थे थाय (तच्चनिस्कू के०) त्यां चारित्रित (परकडं के०) परनो करेलो (पर
णिष्ठितं के०) परनिष्ठित एटले अन्यने अर्थे नीपजाव्यो (मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं के०)
उज्जमना सोल दोषने दातार अजाणतो लगावे, अने उत्पादनना सोल दोष ते साधु लगा
वे, वली एषणाविशुद्धना दश दोष रहित एटले सर्वमली बेंतालीश दोष रहित (सत्ताइयं
के०) शस्त्रातीत एटले अग्न्यादिकें करी अचित्त कीधो (सत्तपरिणामियं के०) शस्त्रें क
री वर्ण गंध रसादिके करी परिणामाव्यो (अविहिसियं) निर्जीव एटले जीव रहित
तेपण (एसियं के०) गवेष्युं निह्वाचर्या करतां पाम्यो तेपण वली (वेसियं के०) निः
केवलसाधुने वेषे प्राप्त थयो तेपण वली (सामुदाणियं के०) माधुकरी वृत्तिए घणा घ
र फरतां प्राप्त थयो तथा (पन्नमसणं के०) गीतार्थनो आणेलो, एवो आहार अशना
दिक तेवली (कारणहा के०) वैयावच्चादिक कारणने अर्थे तेवली (पमाणजुत्तं के०)
प्रमाणयुक्त एटले प्रमाणोपेत आहार जाणवो. तेवली वर्णवलादिकने अर्थे नही किंतु

जेटले आहारें करी शरीर क्रियाने विषे प्रवर्ते तेटलोज आहार लेवो. ते उपर दृष्टांत कहेवे. (अस्कोवजण के०) जेटलो गाडानी धरीने जोइए तेटलो किल आपि ए चोपडीए तेटलुंज गाडुं पण चाले तथा (वण के०) वण एटले गुंबडा उपर (ले वणजूयंके०) जेटलो लेप लागे तेटलोज जगाडीए. ए उपमायें चारित्रिउ पण आहार लीए. (संजमजायामायावतियंके०) जेटले आहारें संयम जात्रायें प्रवृत्ताय तेटली मात्रायें तेटलो आहारलीए, ते वली तेटली मात्रा टालीने अधिक आहार न लेवो. (बिलमि वपन्नग नूतेणंके०) ते आहार वली बिलप्रवेश सर्पनी पेटें (अप्पाणेणं के०) पोतें (आहारंआहारेळाके०) आहार आहारे, एटले जेम सर्प बिल मांहे प्रवेश करे तेवारे उताव लो प्रवेश करे तेम साधु पण, आहार करतो सुस्वाद निरास्वाद अण जोतो आहार ली ए (अन्नंअन्नकाले के०) ते अन्न अन्नने काले लीए, उत्सर्ग मार्गे सूत्र अर्थ पौरसीनुं अनंतर अहार काल जाणवो. (पाणंपाणकालेके०) एवीज रीते पाणी, पाणीने कालें पीए एटले तृषा लागे अके जमवुं नही, अने कुधातुर अके पाणी पीवुं नही इत्यर्थः (वलंबवळकाले के०) तथा वस्त्र वस्त्रने कालें लेवुं उढवुं (लेणंलेणकाले के०) उपाश्रय उपाश्रयने काले लीये, एटले वर्षादिकाल समये अवश्य उपाश्रयने विषे रहे बीजाका लने विषे नियम नथी (सयणंसयणकालेके०) शयन कालें शयन करे त्यां अगीतार्थने बे पहोर निडा जाणवी. अने निडा अकी विमुक्त गीतार्थने एक पहोर निडा जाणवी॥५६॥

॥ दीपिका—सजिहुरथ पुंनरेवं जानीयात् । तद्यथा । तेषां गृहस्थानां वक्ष्यमाणः प राक्रमः सामर्थ्य आहारकरणारंजइति यावत् । यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तं दत्तं नि ष्पादितं स्यात् । तद्यथा । आत्मनः कृते से तदाहारजातं कृतंस्यात्तथा पुत्राणां सुतानां स्नुषाणां वधूनां धात्रीणां राज्ञां दासीनां कर्मकरीणामादेशकः प्राधूर्णकस्तस्यार्थे तथा पृथ क् प्रग्रहणार्थे (सामासाएति) श्यामारात्रिस्तत्राशनं श्यामाशोरात्रिजोनार्थे प्रातरश नं प्रातराशस्तदर्थे सन्निचयोविशिष्टाहारनिष्पादनं क्रियते । अनेन चैतत्सूच्यते यद्बालवृ ष्ण्णलानादिनिमित्तं प्रजातादिसमयेष्वपि निष्पादनं क्रियते तस्यायमुक्तः संजवः ससन्नि धिसंजवइहैकेषां मानवानां जोजनाय स्यात् । तत्र निहुः परकृतपरनिष्ठितमुजमोत्पादनै षणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र परकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्यकृतं तस्यै वनिष्ठितं १ तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं २ अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३ अन्यस्य कृतमन्य स्यनिष्ठितं ४ । तत्र चतुर्थजंगः सूत्रोपात्तः शुद्धः । द्वितीयोपिशुद्धः । उजमदोषाः १६ उत्पादनादोषा अपि १६ एषणादोषाः १० इति द्विचत्वारिंशता दोषैः शुद्धं शास्त्रातीतं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणामितं स्वकायपरकायादिशस्त्रेण निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च

परिणामितमविहिंसितं सम्यक् निर्जीवमित्यर्थः । एषितं निह्वाचर्याविधिप्राप्तं वैपिकं के
 वलसाधुवेषप्राप्तं नपुनर्निमित्तादिनोत्पादितं सामुदानिकं मधुकरवृत्त्यास्तोकं स्तोकं गृहीतं
 प्रज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थोपात्तमशनं तदपि वेदनावैयावृत्त्यादिकारणे सति । यदुक्तं । वेय
 ए १ वेयावच्चे, २ इरियछाप्य ३ संजमछाए ४ । तद् पाणवत्तियाए ५ ठं पुण धम्म
 चिंताए । ६। एषु कारणेष्वह्णं गृह्णीयात् । तदपि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । यदुक्तं । अ-६म
 सणस्स सब्बजणस्स कुळादवस्सदोनाए ॥ वायपवियारणछा, ठप्पागं कणगं कुळाइति ॥१॥
 अक्षस्य शकटस्य उपांजनमन्यंगः व्रणस्यच लेपनं तदुपमयाऽहारमाहरेत् । यतः । अप्रंगे
 एवसगमं एतरइविणाउजो साहू ॥ सो रागदोसरहिउं, मत्ताइविहीइ तंसेवे ॥१॥ एतदे
 वाह । संयमयात्रायां मात्रा संयमयात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया संयमयात्रा प्रवर्तते
 तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तया । तदपि बिलप्रवेशपन्नगजूतेनात्मनाऽऽहारमाहरे
 त् । कोर्थः । यथा बिलं प्रविशन् सर्पस्तूर्णं प्रविशति एवं साधुनापि स्वादमगृह्णताऽहा
 रः शीघ्रं प्रवेशयितव्यः । अथवा सर्पेणोवाहारोऽलब्धास्वादं नक्षणीयइति । तद्यथा ।
 अन्नमन्नकाले सूत्रार्थपौरुषीकरणोत्तरकालं पानकं पानकाले न तृषितोचुंजीत न बुञ्चहि
 तः पानकं पिबेत् । वस्त्रं वस्त्रकाले ग्राह्यं जयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्वत्यवश्यमु
 पादानमन्यदात्वनियमः । शयनं संस्तारकः शयनकाले तत्रागीतार्थानां प्रहरद्वयं निद्रा
 विमोहोगीतार्थानां तु प्रहरमेकमिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका-पुनरेवं जानीयादित्यादि । तद्यथा । गृहं विद्यते येषां तेषां गृहस्थानामेवं
 जूतोवद्वयमाणः पराक्रमः सामर्थ्यमाहारनिवर्तनं प्रत्यारंजस्तेनच यदाहारजातं निवर्ति
 तं यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तमिति दत्तं निष्पादितं स्याद्भवेत् । यत्कृते च निष्पादि
 तं तत्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । आत्मनः स्वनिमित्तमेवाहारादिपाकनिवर्तनं कृतमि
 ति तथा पुत्रार्थं यावदादेशायादिश्यते यस्मिन्नागते संच्रमेण परिजनस्तदातदाशनदाना
 दिव्यापारः सञ्चादेशकः प्राधूर्णकस्तदर्थेवा पृथक् प्रग्रहणार्थं विशिष्टाहारनिवर्तनं क्रियते
 तथा श्यामा रात्रिस्तस्यामशनमाशः श्यामाशस्तदर्थं प्रातरशनं प्रातराशः प्रत्यूषस्येव जो
 जनं तदर्थं सन्निधिः संनिचयोविशिष्टाहारसंग्रहस्य संचयः क्रियते । अनेन चैतत्प्रतिपा
 दितं नवति । बालवृद्धग्लानादिनिमित्तं प्रत्यूषादिसमयेष्वपि निह्वाटनं क्रियते तस्य चाय
 मनिहितः संनवः । सच (संनिहिति) संचयइहैकेषां मानवानां भोजनार्थं नवति त
 त्र निह्नुद्यतविहारी परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनैषणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र च प
 रकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्य कृतं तस्यैव च निष्ठितं तस्य कृतमन्यस्य
 निष्ठितमन्यस्य कृतं तस्यैव निष्ठितमन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमित्ययं चतुर्थोऽङ्गः सूत्रे

णोपात्तोऽयं च शुद्धोद्वितीयश्चान्यस्य निष्ठितत्वात्तत्राधाकर्मोद्देशिकादयञ्जमदोषाः षोडश तथोत्पादनादोषाधात्रीद्व्यादिकाः षोडशैव तथैषणादोषाः शंकितादयोदश । एवमेनिर्दिष्टत्वारिंशदोषैरहितत्वाद्बुद्धं । यथाशस्त्रमग्न्यादिकं तेनानीतं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणामितमिति शस्त्रेण स्वकायपरकायादिना निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च परिणमितं हिंसाप्राप्तं हिंसितं विरूपं हिंसितं विहिंसितं नसम्यक् निर्जीवीकृतमित्यर्थः । तत्प्रतिषेधाद्विहिंसितं निर्जीवमित्यर्थः । तदप्येषितमन्वेषितं निष्काचर्याविधिना प्राप्तं वैषिकमिति केवलसाधुवेपावाप्तं नपुनर्जीत्याद्याजीवनतोनिमित्तादिना चोत्पादितं तदपि सामुदानिकं समुदानं निष्कासमूहस्तत्र नवं सामुदानिकं । एतदुक्तं नवति । मधुकरवृत्त्यावाप्तं सर्वत्र स्तोकेंस्तोके गृहीतमित्यर्थः । तथा प्राज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थेनोपात्तमशनमाहारजातं तदपि वेदनावैय्यावृत्त्यादिके कारणे सति तत्रापि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । प्रमाणं चेदं । अक्षमसणस्स सव्वं जणस्स कुज्जादवस्स दोणाए । वाउपवियारणछाठप्लागं ऊणयं कुज्जत्ति । एतदपि न वर्णबलाद्यर्थं किंतु यावन्मात्रेणाहारेण देहः क्रियासु प्रवर्तते । तत्र दृष्टान्त इयमाह । तद्यथा । अक्षस्योपांजनमन्यंगोत्रणस्य च लेपनं प्रलेपस्तडुपमया आहारमाहरेत् । तथाचोक्तं । अप्रंगेण वसगमं एतरइ विगइ विणाइ जो साहू । सो रागदोसरहिउ मत्तादविहीइतं सेवे । एतदेव दर्शयति । संयमयात्रायामात्रा संयमयात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया संयमयात्रा प्रवर्तते सा तथा तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा तदपि बिलप्रवेशपन्नगनूतेनात्मनाऽऽहारमाहरेत् । एतदुक्तं नवति । यथाहिर्बिलं प्रविशन् तूर्णं प्रविशत्येवंसाधुनाप्याहारस्तत्स्वादमनास्वादमन्यवहार्यतइति । तदेवाहारजातं दर्शयितुमाह । अन्नं नक्तमन्नकाले सूत्रार्थपौरुष्युत्तरकालं निष्काकाले प्राप्ते पुरः पश्चात्कर्मपरित्यक्तं नवति । यथोक्तनिष्काटनेन ग्रहणकालावाप्तं नैदं परिजोगकाले जुंजीत । तथा पानकं पानकाले नातिवृषितो जुंजीत नाप्यतिबुद्धितः पानकं पिबेदिति । तथा वस्त्रं वस्त्रकाले गृह्णीयाडुपजोगंवा कुर्यात्तथा लयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्ववश्यमुपादानमन्यदात्व नियमस्तथा शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं संस्तारकः सच शयनकाले । तत्राप्यगीतार्थानां प्रहरद्वयं निष्ठाविमोक्षोगीतार्थानां प्रहरमेकमिति । ॥ ५६ ॥

सेज्जिखू मायन्ने अन्नयरं दिसं अणुदिसंवा पडिवन्ने धम्मं आइस्के विज्जए किट्ठे उवठिएसुवा अणुवठिएसुवा सुस्सूसमाणेसु पवेदए संतिविरतिं उवसमं निवाणं सोयवियं अज्जवियं महवि यं लाघवियं अणतिवातियं सवेसिं पाणाणं सवेसिं नूताणं जाव सत्ताणं अणुवाइं किट्ठिए धम्मं ॥ ५७ ॥

अर्थ—(सेजिस्कूके०) ते. चारित्रिउ आहार, उपधी, शयन, स्वाध्याय, अने ध्यानादि कना (मायन्नेके०) मात्रा एटले विधिनो जाण बतो. (अन्नयरंदिसंअणुदिसंवाके०) अन्य दिशि अथवा विदिशि प्रत्ये (पडिवन्ने के०) आश्रित होतो एटले अंगीकार क रतो बतो (धम्मंआइस्के के०) धर्म कहे. जे धर्म जेने करवा योग्य होय तेने तेवो उ पदेश आपे (विजए के०) धर्म अने अधर्मना फल जुदा जुदा करी देखाडे (किट्टे के०) धर्मनी कीर्त्ति करे, प्रशंसा करे वली परना हितने अर्थे साधु चारित्रिउ (उवचि एसुवा के०) उपस्थित एटले उद्यमवंत एवा शिष्यने विषे तथा (अणुवचिएसुवा के०) अनुपस्थित एटले कौतुकार्थी शिष्यने विषे (सुस्सुसमाणेसु के०) सांनलवा वांढताने विषे पोताना आत्माना तथा परना हित नणी (पवेदए के०) धर्म कहे. जे धर्म कहे ते देखाडेढे. (संति के०) उपशम ते कषायनुं जीपवुं तथा (विरतिं के०) विरति ते प्राणातिपातादिक थकी निवर्त्तवुं एवो धर्म प्ररूपे (उवसमंके०) इंडिय तथा नोइंडि यनुं उपशमाववुं एटले राग द्वेषनो अज्ञाव करवो (निव्वाणं के०) तथा निरवाणते सर्व जीवोने समाधिरूप एटले मोह कहे तथा (सोयवियं के०) शौचते व्रतनुं निर्म ल पणु एटले जेम व्रतने मल नलागे तेवीरीते धर्म कहे (अज्झवियं के०) आर्जव एटले सरलता मायानो अज्ञाव (मइवियं के०) कोमल मृडुनावयुक्त तेवा विधिये धर्म कहे (लाघवियं के०) तथा कर्म हजवां थाय तेवा विधिये धर्म कहे. हवे सर्व छुजानुष्ठाननु मूल कारण कहेढे (अणतिवातियं के०) अहिं सा आदरवानो उपदेश आपे ते कोनी अहिंसा? ते कहेढे (सव्वेसिंपाणाणंके०) सर्व प्राणीनी (सव्वेसिंनूताणं के०) सर्वनूत सर्वजीव (जावसत्ताणं के०) यावत् सर्व स त्वनी अहिंसाने (अणुवाइंकिट्टिएधम्मं के०) विचारीने धर्मोपदेश आपे एटले समस्त जीवमात्रनी जे प्रकारे हिंसा नथाय ते प्रकारे धर्म कहे ॥ ५७ ॥

॥ दीपिका—आहारादिमात्रज्ञः सजिह्नुः अन्यतरां दिशमनुदिशंवा प्रतिपन्नो धर्ममा ख्यापयेत् कथयेत् यद्येन साधुना गृहस्थेन वा विधेयं तद्यथायोगं विनजेत् धर्मफलानि कीर्तयेत् उपस्थितेषूप्यतेषु अनुपस्थितेषु कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुश्रूषमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु प्रवेदयेत् । यत्कथयेत्तदाह । शान्तिः क्षमा तत्प्रधाना विरतिस्तां कथयेत् । उपशममिं इयिदमं निर्वाणं मोक्षं (सोयवियं) शौचं जावशौचमित्यर्थः । आर्जवं निर्मायत्वं मार्द वं मृडुनावोविनीतत्वमित्तिजावः । लाघवं कर्मलघुत्वक्रिया । अतिपातोहिंसा सविद्यते यस्यसोतिपातिकस्तन्निपेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां यावत्सत्वानां धर्ममनुविवि च्य विचिंत्य, कीर्तयेत् । कोर्थः । सर्वप्राणिरहानूतं धर्मं कथयेदित्यर्थः ॥ ५७ ॥

॥ टीका—सज्जिहुराहारोपधिशयनस्वाध्यायादीनां मात्रां जानातीति तद्विधिज्ञः सन् अन्यतरां दिशमनुदिशंवा प्रतिपन्नः समाश्रितो धर्ममाख्यापयेत् यद्येन विधेयस्तद्यथा जोगं विनज्जे-धर्मफलानि च कीर्तयेदाविर्जावयेत्तच्चैकार्थप्रवृत्तेन साधुना सम्यगुपस्थितेषु वा कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुश्रूषमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु स्वपरानिप्रायं वेदयेदावेदयेत्प्रकथयेदितियावत् । श्रोतुमुपस्थितेषु यत्कथयेत्तद्वर्शयितुमाह । (संतिविरइत्यादि) शांतिरुपशमः क्रोधजयस्तत्प्रधाना प्राणातिपातिन्योविरतिः शांतिविरतिः । यदिवा शांतिरशेषक्लेशापगमरूपा तस्यै तदर्थं विरतिस्तां कथयेत्तथोपशममिंद्रियोपशमरूपं रागद्वेषाज्जावजनितं तथा निर्वृतिं निर्वाणमशेषद्वंद्वोपरमरूपं तथा (सोयवियंति) शौचं तदपि जावशौचं सर्वोपाधिशुद्धता व्रतामालिन्यं । (अज्जवियंति) आर्जवममायित्वं तथा मार्दवं मृदुजावं सर्वत्र प्रश्रयवत्त्वं विनयनम्रतेति यावत् । तथा (लाघवियंति) कर्मणां लाघवापादनं कर्मगुरोर्वात्मनः कर्मापनयनतोलध्ववस्थासंजननं । सांप्रतमुपसंहारद्वारेण सर्वज्ञानानुष्ठानानां मूलकारणमाह । अतिपतनमतिपातः प्राण्युपमर्दनं तद्विद्यते यस्यासावतिपातिकस्तत्प्रतिषेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां जूतानां यावत्सत्वानां धर्ममनुविधिमनुविचिंत्य, वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं नवति सर्वप्राणिनां रक्षानूतं धर्मं कथयेदिति ॥ ५७ ॥

सेज्जिक्खू धम्मं किट्ठमाणे णो अन्नस्स हेउं धम्ममाइस्केज्जा णोपाणस्स हेउं धम्ममाइस्केज्जा णोवत्तस्सहेउं धम्ममाइस्केज्जा णोलेणस्स हेउं धम्ममाइस्केज्जा णोसयणस्सहेउं धम्ममाइस्केज्जा णोअन्नेसिं विरूवरूवाणं कामजोगाणं हेउं धम्ममाइस्केज्जा अगिलाए धम्ममाइस्केज्जा नन्नत्त कम्मनिज्जरुवाए धम्ममाइस्केज्जा ॥५८॥ इहखलु तस्स जिक्खुस्स अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म उट्ठाणेणं उट्ठाय वीरा अस्सिं धम्ममे समुट्ठिया जे तस्सज्जिक्खू अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म सम्मं उट्ठाणेणं उट्ठाय वीरा अस्सिं धम्ममे समुट्ठिया तेएवं सबोवगता तेएवं सबोवरता तेएवं सबोवसंता तेएवं सबताए परिनिवुत्तेतिबेमि ॥ ५९ ॥

अर्थ—(सेज्जिक्खू के०) ते साधु (धम्मंकिट्ठमाणे के०) धर्म कहेंतो थको (णो अन्नस्सहेउं धम्ममाइस्केज्जा के०) अन्न एटले आहारने हेतुयें धर्म न कहें ते आवी रीते के आ अमुक मनुष्य धनवंतठे माटे महारी पासैथी धर्म सांजलीने मने मनो वांछित आहार आपशे, एवो विचार करे नही तथा वली (णोपाणस्सहेउं ध

म्ममाश्केळा के०) पाणीने. हेतुयें पण धर्म नकहे एवो संयति होए (एोवढस्सहे
 उंधम्ममाश्केळा के०) तथा वस्त्रने हेतुयें धर्म न कहे (एोलेणस्सहेउंधम्ममाश्केळा
 के०) उपाश्रय वस्ति पामवाने हेतुयें धर्म न कहे (एोसयणस्सहेउंधम्ममाश्केळा
 के०) तथा पाट पाटलादिक सयनने हेतुयें धर्म नकहे (एोअन्नेसिंविखुवरूवाणंकाम
 जोगाणहेउंधम्ममाश्केळा के०) नाना प्रकारना कामजोगने हेतुयें धर्म नकहे (अ
 गिलाएधम्ममाश्केळा के०) अग्लान पणो धर्मकहे एटले पूढयो थको धर्म कहेवानो
 प्रमाद नकरे (नन्नब्बकम्मनिज्जरुएधम्ममाश्केळा के०) एक कर्मनिर्ज्जरानुं कारण
 टाली, अनेरे अर्थे धर्म नकहे. ॥५७॥ हवे एवीरीते धर्म कहेवा थकीजे फल थाय ते देखा
 डेढे. (इहखलुतस्सजिखुस्स के०) आ जगत् मांहे खलु इति वाक्यालंकारे ते गुणवं
 त साधुने (अंतिए के०) समीपे (धम्मसोच्चा के०) धर्म सांजलीने (एसम्मउ
 ण्णोणं के०) सम्यक् हृदयने विषे धारण करीने, संयमने विषे सावधान थइने, (उ
 णयवीरा के०) धर्ममार्गे प्रवर्त्तता वीर एटले कर्म विदारवाने समर्थ (अस्सिधम्म
 समुत्थियाके०) एवो धर्मजे सम्यक् ज्ञान इरीन अने चारित्ररूप तेने विषे पढोता (जेत
 स्सजिखू के०) जे ते साधुने समीपे धर्म सांजलीने. ते साधु केवाढे तोके सम्यक् ह
 दय धरीने संयमने विषे सावधान थइ धर्म मार्गे प्रवर्त्तता कर्मविदारवाने समर्थ ए स
 म्यक् ज्ञानादिक ने विषे सावधान थया (तेएवंसवोवगता के०) ते एम सर्व कर्म
 खपावीने मोक्षे पढोता (तेएवंसवोविरता के०) ते एम सर्व अढारे पापस्थानक
 थकी निवर्त्त्या. (तेएवंसवोवसंता के०) ते एम सर्व प्रकारे उपशांत एटले कषा
 य जीपीने (तेएवंसवताएपरिनिवुत्ते के०) ते एम सर्व प्रकारे समर्थ पणे करीने शी
 तलीनूत थइ मोक्षे पढोता (तिबेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे
 ढे के साधुने समीपे धर्म सांजल्यानुं फल में कहुं ते जेवीरीते श्रीजगवंत श्रीमहावीर
 देव पासैथी में सांजल्युंढे तेवीरीते तमने कहुं ॥ ५९ ॥

॥ दीपिका—सजिह्धुर्धर्म कीर्तयन्नान्नस्य हेतोर्धर्ममाचक्षीत । तथा पानवस्त्रलयनशय
 ननिमित्तं न धर्ममाख्याति । विरूपरूपाणां शुजाशुनानां कामजोगानां हेतोर्न धर्ममाख्या
 ति । अग्लानतथा धर्ममाख्याति । निर्जरां विनाऽन्यकार्यार्थं न धर्मं वदेत् ॥५७॥ अथोप
 संहारमाह । इह जगति खलु तस्य जिह्धोरंतिके समीपे धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्य
 गुढानेनोढाय वीराः समर्थाय ते चैवञ्जूताः सर्वस्मिन् मोक्षकारणे उपगताः प्राप्ताः स
 र्वोपगतास्तेचैवं सर्वेभ्यः पापस्थानेभ्य उपरतानिवृत्ताः सर्वोपरतास्तेचैवं सर्वोपशांता

स्तेचैवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठाने उद्यताःपरिनिर्वृतानिर्वाणं प्राप्ताः
ति ब्रवीमीति ॥ ५९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं धर्मकीर्तनं यथा निरुपधि नवति तथा दर्शयितुमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिह्वः परकृतपरनिष्ठिताहारनोजी यथाक्रियाकलानुष्ठायी शुश्रूषन् सुधर्म कीर्तयन्नान्नस्य हेतोर्ममायमीश्वरोधर्मकथाप्रश्रवणे विशिष्टमाहारजातं दास्यतीति । एतन्निमित्तं न धर्ममाचक्षीत तथा पानवस्त्रजननशयननिमित्तं न धर्ममाचक्षीत । नान्येषां विरूपरूपाणामुच्चावचानां कार्याणां कामनोगानां वा निमित्तं तथा धर्ममाचक्षीत ग्लानिमनुपगच्छन् न धर्ममाचक्षीत कर्मनिर्जरायाश्चान्यत्र न धर्म कथयेदपरप्रयोजननिरपेक्षएव धर्मकथयेदिति ॥ ५७ ॥ धर्मकथाश्रवणफलदर्शनेन दारेणोपसंजिघृक्षुराह । (इहखलुतस्सेत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलु वाक्यालंकारे । तस्य निहोर्गुणवर्तौतिके समीपेपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्यगुद्धानेनोद्भाय धीराः कर्मविदारणसहिष्णवोये चैवंचूतास्ते एवं पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि मोक्षकारणसम्यग्दर्शनादिके उपसामीप्ये न गताः सर्वोपगतास्तथैवं सर्वेन्यउपरताः सर्वोपरतास्तथा तएवं सर्वोपशान्ताजितकषायतया शीतलीचूतास्तथा एवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठानेनोद्यमं कृतवन्तोये चैवंचूतास्तेऽशेषकर्मक्षयं कृत्वा परि समंतान्निर्वृताअशेषकर्मक्षयं कृतवन्तइति ब्रवीमीति पूर्ववत् ५८

एवं सेजिस्कू धम्मठी धम्मविज्ज णियागपडिवस्से से जहेयं बुत्तियं अडुवा पत्ते पउमवरपौंमरीयं अडुवा अपत्ते पउमवरपौंमरीयं एवं सेजिस्कू परिष्सायकम्मे परिष्सायसंगे परिष्सायगेहवासे उवसन्ते समिए सहिए सयाजए सेवं वयणिङ्कं तंजहा समणेतिवा माहणेतिवा खंतैतिवा दंतैतिवा गुत्तेतिवा मुत्तेतिवा इसीतिवा मुणीतिवा कतीतिवा विज्जतिवा जिस्कूतिवा लूहेतिवा तीरणीतिवा चरणकरणपारविज्जतिवेमि ॥ ॥ इति बितियं सुयस्कं धस्स पौंमरीयं नाम पढमअयणं सम्मत्तं ॥ ६० ॥

अर्थ—हवे अध्ययन परिसमाप्ति जणी कहेवे. (एवंसेजिस्कूधम्मठीके०) एम पूर्वोक्त गुण युक्त ते साधु धर्मनो अर्थी (धम्मविज्ज के०) धर्मनो जाण, (णियागपडिवस्से के०) मोक्ष अथवा संयमने विषे प्रतिपन्न एवो पांचमो पुरुष, (सेजहेयंबुत्तियं के०) ते आश्रीने जेम पूर्वे कहुं (अडुवापत्तेपउमवरपौंमरीयं के०) ते अथवा प्रधान पौंमरी क कमलें पढोतो (अडुवाअपत्तेपउमवरपौंमरीयं के०) अथवा प्रधान पौंमरीक कम

लें न पहतो. परमार्थ्यकी प्रधान पौंढरीक कमल समान चक्रवर्त्यादिक पुंरुष जाणवा तेनी प्राप्ति केवलज्ञानीने होय, अथवा न होय किंतु केवलज्ञान विना पण चारित्रिउं कहे वाय तेकारणो पत्ते अपत्ते एवुं स्याद्वाद पद कथुं (एवंसे निस्कूपरिस्मायकम्भेपरिस्मायसंगे के०) एरीतें ते साधुयें परिज्ञायें करी जाण्यु अने प्रत्याख्यान परिज्ञायें करी पच्यखुं ठे एवा कर्मबंधना कारणे तथा बाह्यान्तर संगने जेणे वली (परिस्मायगेह्वासेके०) परिज्ञात गृहवास जेणे असार करी जाण्यो तथा (उवसंते के०) इंदिय अने नोइंदिय जेणे उप शमाव्यां (समिआके०) पांच समितिआ समित (सहिआके०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी सहित (सयाजआके०) सर्वकाल संयत यत्नवंत (सेवंवयणिङ्गंके०) एवो ते चारित्रिउं सर्व गुणोयुक्त होय ते केवो होय? (तंजहा के०) ते कहेठे. (समणेतिवा के०) श्रमण तप स्वी सममन एटले शत्रु मित्र उपर समजाव होय ते श्रमण जाणवो. (माहणेतिवाके०) कोइपण प्राणीमात्रने महणो एवो जेनो उपदेश होय तेने माहण ब्राह्मण कहिए (स्वंते तिवा के०) द्दमावंत (दंतेतिवाके०) दांत एटले इंदियोनो दमनार (गुत्तेतिवा के०) त्रणगुप्ते गुप्तो (मुत्तेतिवा के०) मुक्ति एटले निर्लोनी (इसीतिवा के०) ऋषी विशिष्ट तपश्चर्या सहित जीवनो रक्षा करनार (मुणीतिवा के०) जगतनी त्रिकालावस्थाना स्व रूपनो ज्ञाता (कतीतिवा के०) परमार्थ्य थकी पंमित जेनुं सर्व कोइ कीर्तन करे तेजा एवो (विज्जतिवा के०) रूढी विद्यासहित विद्वान् सद्विद्योपेत तथा (निस्कूतिवा के०) निरवद्याहारनो जेनार (जूहेतिवा के०) जूहू अंतप्रांत आहारी (तीरछीति वा के०) तथा संसारनो तीररूपजे मोहू तेनो अर्थी (चरणकरणपारविउ के०) च रण एटले मूलगुण, अने करण एटले उत्तरगुण, तेनो पारपर्यंत गमन जाणो एटले च रण करनो पारंगामि जाणवो तेमाटे चरणकरण पारविउ एम कथुं. (इतिबेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहेठे के ए वचन हुं श्रीतीर्थकरना वचनने अनुसा रे कहुंहुं. एरीतें श्री सूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे प्रथम पौंढरीकनामा अध्य यननो बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६० ॥

॥ दीपिका—एवं पूर्वोक्तगुणः सजिह्वुर्धर्मार्थी धर्मवित् नियागः संयमोमोहोवा तं प्रतिपन्नः सचैवंचूतः पंचमपुरुषस्तं वाऽश्रित्य तद्यथेदं प्राग्दर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तो वा स्यात्पद्मवरपुंडरीकं राजादिपुरुषं । तत्प्राप्तिश्च तत्त्वतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां स्यात् अप्राप्तौ वा स्यात् मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानैर्व्यस्तैः समस्तैर्वा युतः सचैवंचूतो जिह्वुः परिज्ञातकर्मविपाकः परिज्ञातसंगस्त्यक्तसंबंधः परिज्ञातो निःसारतया गृहवासोयेन स तथा उपशांतो दांतैर्दियः समितः समितिनिःसह हितेन वर्ततेयः ससहितः सदायतः संयतः

सएवंजूनतगुणएतद्वचनीयएतैर्नामनिर्वाच्यः स्यात् । तद्यथा । श्रमणोवा माहनोवा ब्रह्मचारित्वाद्ब्राम्हणोवा, क्हांतोवा, दांतोवा, गुप्तिनिर्गुप्तोवा, निर्लोभत्वान्मुक्तोवा, कृषिर्वा, कृतमस्यास्तीति कृती पुण्यवान् वित् विद्योपेतो निष्कुर्वा, अंतप्रांताहारत्वेन रूक्षोवा, संसाराब्धेस्ती रार्थीवा, चरणं मूलगुणाः, करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं पर्यंतगमनं वेत्तीति चरणकरणपारवित् । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधस्य पुंडरीकाध्ययनं प्रथमं समाप्तम् ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतमध्ययनोपसंहारार्थमाह । (एवंसेनिस्कूइत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तविशेषणकलापविशिष्टः सन्निष्कः पुनरपि सामान्यतो विशिष्यते । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्तेनार्थी यथावस्थितं परमार्थतो धर्मं सर्वोपाधिविबुधं जानातीति धर्मवित्तया नियागः संयमो मोक्षोवा कारणे कार्योपचारं कृत्वा तं प्रतिपन्नो नियागप्रतिपन्नः सचैवंजूनतः पंचमपुरुषजातस्तं चाश्रित्य यथेदं प्राक् प्रदर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तोवा स्यात्पद्मवरपौंडरीकमनुग्राह्यं पुरुषविशेषं चक्रवर्त्यादिकं । तत्प्राप्तिश्च परमार्थतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां नवति । साक्षाद्यथावस्थितवस्तुस्वरूपपरिहृत्तेरप्राप्तोवास्यान्मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानैर्व्यस्तैः समस्तैर्वा समन्वितः सचैवंजूनतः प्रागव्यावर्णितगुणकलापोपेतो निष्कः परि समं तात् ज्ञातं कर्म स्वरूपतो विपाकतस्तदुपादानतश्च येन सज्ञातकर्मा तथा परिज्ञातः संगः संबन्धः सबाह्याभ्यन्तरोयेन सतथा परिज्ञातो निःसारतया गृहवासोयेन सतथोपशान्तइंडियनो इंडियोपशमात्तथा समितः पंचभिः समितिभिस्तथा सह हितेन वर्ततइति सहितो ज्ञानादिनिर्वा सहितः समन्वितः सदा सर्वकालं यतः संयतः एतद्वचनीयस्तद्यथा श्राम्यतीति श्रमणः समनावा तथामा प्राणिनोजहि व्यापादयेत्येवं प्रवृत्तिरुपदेशो यस्य समाहनः सब्रह्मचारीवा ब्राम्हणः क्हांतः सकृदोपेतो दांतइंडियनो इंडियदमनेन तथा तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्तः तथा मुक्तइवमुक्तस्तथा विशिष्टचरणोपेतो महर्षिस्तथा । मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्तथा कृतमस्यास्तीति कृती पुण्यवान् परमार्थपंडितोवा तथा विद्वान् सद्विद्योपेतस्तथा निष्कुरिर्निरवद्याहारतया निष्कृणशीलस्तथाऽतप्रांताहारत्वेन रूक्षस्तथा संसारतीरनूतो मोक्षस्तदर्थी तथा चर्यतइति चरणं मूलगुणाः क्रियतइति करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं तीरं पर्यंतगमनं तदेवेत्तीति करणचरणविदिति । इतिशब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति तीर्थकरवचनादर्थः सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य एवं न एति तथाहं न स्वमनीषिकया ब्रवीमीति ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनोपात्तदृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यार्थं गाथाजिर्निर्युक्तिरुद्देशयितुमाह । उवमयपुंडरीए, तस्सेवयउववएणनिष्कुत्ती । अधिगारो पुण नणिउ, जिणोवदेसेण सिद्धि ॥ १ ॥ सु रमणुयतिरियनिउ, वंगेसुमणुया पडूचरित्तम्मि ॥ अवियमहाजणनेयत्तिचक्रवट्टंमि

अधिगारो ॥ ३ ॥ अविपद्भुजारियकम्मा, नियमा उक्कस्स निरयत्तिगामी । ते विदुंजि एवदेसेण तेणेव नवेण सिञ्चन्ति ॥ ३ ॥ जलमालकदमालं, बहुविधवह्निगहणं च पु स्करणी । जंघाहिव बाहाहिव नावाहिवतं डुरवगाहा ॥ ४ ॥ पञ्चमं उल्लंघेत्तुं, उपरमाण स्सहोजवावत्ती । किंनत्तिसेउवाउ, जेणुल्लंघेक्का अविपन्नो ॥ ५ ॥ विक्कावदेव कम्मं, अ ह्वा आगासियाविउवणया । पञ्चमं उल्लंघेत्तुं नएसइणमोजिणुस्काउ ॥ ६ ॥ सुदृष्यउग विक्कासि-दाउ जिणस्स जाणणेविक्का । नविजणपौडरीयाउ जाए सिद्धिगतिमुवेति ॥ ७ ॥ (उवमाइत्यादि) इहोपमा दृष्टान्तः पौडरीकेण श्वेतशतपत्रेण कृतस्तस्येहान्य हीतत्वात् तस्यैव चोपचयेन सर्वावयवनिष्पत्तिर्यावद्विशिष्टोपायेनोद्धरणं । दार्ष्टान्तिकाधिका रस्तु पुनरत्र जणितोनिहितश्रवणवर्त्यादिर्निर्जन्मस्य जिनोपदेशेन सिद्धिरिति तस्यैव पूज्य मानत्वादिति । पूज्यमेव दर्शयितुमाह । (सुरमणुएइत्यादि) सुरादिषु चतुर्गतिकेषु जंतु षु मध्ये मनुजाश्चरित्रस्य सर्वसंवररूपस्य प्रभवः शक्तावर्तते न शेषाः सुरादयः । ते ष्वपि मनुजेषु महाजननेतारश्रवणवर्त्यादयोवर्तते तेषु प्रबोधितेषु प्रधानानुगामि त्वात् इतरजनः सुप्रतिबोधेन नवतीत्यतोत्र चक्रवर्त्यादिना पौडरीककल्पेनाधिकारइ ति । पुनरप्यन्यथामनुजप्राधान्यं दर्शयितुमाह । (अविपद्भुइत्यादि) गुरुकर्माणोपि म नुजायासंकलितनरकायुषोपि नरकगमनयोग्याअपि तेष्वेवंनूतजिनोपदेशात्तेनैव नवेन समस्तकर्मह्यात् सिद्धिगामिनोजवन्तीति । तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यार्थं प्रदर्श्य दृ ष्टान्तनूतपौडरीकाऽधारायाः पुष्करिण्याडुरवगाहित्वं सूत्रालापकोपात्तनिर्युक्तिरुद्दर्शयितुमा ह । (जलमालेत्यादि) जलमालामित्यर्थप्रचुरजलां तथा कर्दममालामप्रतिष्ठिततलत या प्रनूततरपंकां तथा बहुविधवह्निगहनां च पुष्करिणीं जंघान्यां वा बाहुन्यां नावा वा डुस्तरां पुष्करिणीं दृष्ट्वेति क्रियाध्याहारः—किंचान्यत् । (पञ्चमइत्यादि) तन्मध्ये पद्मवरपौडरीकं गृहीत्वा समुत्तरतोऽवश्यं व्यापत्तिः प्राणानां नवेत् किं तत्र कश्चिदुपा यः सनास्ति येनोपायेन गृहीतकमलः सन् तां पुष्करिणीमुल्लंघयेन्नविपन्नइति । तदुल्लंघ नोपायं दर्शयितुमाह । (विद्यावेत्यादि) विद्या वा काचित्प्रज्ञाह्यादिका देवता कर्मवा ऽथवाऽकाशगमनलब्धिर्वा कस्यचिद्भवेत्तेनासावविपन्नोऽगृहीतपौडरीकः सन्नुल्लंघयेत्तां पुष्करिणीमेषच जिनैरुपायः समाख्यातः । सर्वोपसंहारार्थं माह । (सुदृष्येत्यादि) शुद्धप्रयोगविद्यासिद्धा जिनस्यैव विज्ञानरूपा नान्यस्य कस्यचिद्यथा विद्यया तीर्थकरद र्शितया नव्यजनपौडरीकाः सिद्धिमुपगच्छन्तीति । गतोनुगमः सांप्रतं नयास्तेच पूर्ववद् दृ ष्टव्याइति ॥ समाप्तं पौडरीकारख्यं द्वितीयश्रुतस्कंधप्रथमाध्ययनमिति ॥ ६० ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयक्रियास्थानाख्याध्ययनस्थ प्रारंभः ॥

हवे बीजं अध्ययन प्रारंभियेँ बैयें. पहेला अध्ययनमां पौमरीक कमलने दृष्टांते अन्यतीर्थिकने कर्मना बंधक कहा, तथा साधुने कर्मथी मूकावनारा कहा. हवे ते कर्म बार क्रिया स्थानके करी बांधीयें अने तेरमे क्रिया स्थानके मूकीयें तेकारणे बीजा अध्ययनमां क्रियास्थानक कहेले.

सुयंमे आउसंतेणं नगवया एवमस्कायं इह खलु किरियाछाणे एामश्च यणे पसुते तरस्सणं अयमठे इह खलु संजूहेणं डवे ठाणे एवमाहिज्जंति तंजहा धम्मेचेव अधम्मेचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव ॥१॥ तब्ब एं जेसे प ठमस्स ठाणस्स अहम्मपक्कस्स विज्जंते तरस्स एं अयमठे पसुते इह ख लु पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति तं जहा आरियावेगे अणारिया वेगे उच्चागोयावेगे एीयागोयावेगे. कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे॥२॥ तेसिंचणं इमं एतारूवं दंमसमादाणं संपेहाए तं जहा एेरइएसुवा तिरिक्कजोणिएसुवा मणुस्सेसुवा देवेसुवा जेया वन्ने तहप्पगारा पाणाविन्नू वेयणं वेयंति॥३॥ तेसिं पियणं इमाइं तेरसकिरिया छाणाइं नवंतीति मस्कायं तंजहा अठादंमे अणठादंमे हिंसादंमे अकम्मा दंमे दिठ्ठीविपरियासियादंमे मोसवत्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अशब्बवत्तिए माणवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोचवत्तिए इरियावहिए ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयंमे के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेले. के, में सांजळुंठे (आ उसंतेणंनगवयाएवमस्कायं के०) आयुष्यवतं नगवंते मने एम कहुं ठे ते में जेम सां नळुंठे. तेम हुं तुज प्रत्ये कहुंठुं. (इहखलु के०) निश्चेंकरी आ जिनशासनने वि षे (किरियाछाणेणामश्चयणेपसुते के०) क्रियास्थान नामे अध्ययन प्ररूप्युं. (तरस्स एंअयमठे के०) तेनो ए अर्थले. (इहखलु के०) अहिंयां खलु एवी संजावनार्यें (सं जूहेणं के०) संक्षेपें करी (डवेछाणेएवमाहिज्जंति के०) एकशुज, बीजोअशुज एम बे स्थानक, कहिये. (तंजहा के०) तेना नाम कहेले. (धम्मेचेवअधम्मेचेव के०) एक धर्मस्थानक अने बीजो अधर्मस्थानक, (उवसंतेचेवअणुवसंतेचेव के०) एक उपशां

स्थानक, अने बीजो अनुपशांत स्थानक ॥१॥ (तड्डणं के०) त्यां (जेसे के०) जे कहेजे ते (पढमछाणस्सअहम्मपरक्कस्सविजंगेके०) प्रथम स्थानक अधर्म पढ्दनो विजंग एटले विचार. (तस्सणंअयमधेपस्सुतेके०) तेनो ए अर्थ कहेजे. (इहखलुपाईणंवाके०) ए संसार मांहे पूर्वादिक दिशिमांहे अनेरी दिशायें (संतेगतियामणुस्सानवन्ति के०) केटलाएक मनुष्यजे. ते केवाजे (तंजहाके०) ते कहेजे. एक आर्य, एक अनार्य, एक उंचगोत्रना उपना, एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायावाला, एक न्हानी काया वाला, एक शुनवर्णना शरीरवाला, एक मातावर्णवाला, एक सुरूपवान् अने एक कुरूपवान् ॥२॥ (तेसिंचणंइमंए तारूवंके०) ते आर्यादिक मनुष्यने एवो एतादृशरूपजे आगल कहेजे (दंमसमादाणं के०) दंम समादान एटले पापरूप संकटपनुं ग्रहणते, (संपेहाए के०) आलोचवुं ते चतुर्गतिक, जीवने होय (तंजहा के०) ते चारगतिना नाम कहेजे. (एरइएसुवा के०) एक नारकीमां हे (तिरिक्कजोणिएसुवाके०) तिर्यचनी योनी मांहे (मणुस्सेसुवाके०) मनुष्य मांहे (दे वेसुवाके०) देवतामांहे ए चतुर्गतिक जीव जाणवा. तेमांहे (जेयावन्नेके०) जे अनेरा (तहप्पगारा के०) तथा प्रकारना (पाणाविन्नू के०) प्राणि जाणवा (वेयणंवेयन्ति के०) ते प्राणी एवा ठता वेदना जे साता असातारूप तेने वेदे एटले अनुजवे. अत्र चतुर्गे गो कहेजे. एक संझिया जीवजेजे ते वेदनाने अनुजवे तथा जाणे पण, अने बीजा सिद्धना जीव जेजे ते वेदनाने मात्र जाणे, पण अनुजवे नहीं. तथा त्रीजा असंझिया जीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे, पण जाणे नहीं. चोथा अजीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे पण नहीं, अने जाणे पण नहीं, तेमांहे अहीं पहेला अने त्रीजा जंगनो अधिकारजे ॥३॥ (तेसिंपियणं इमाइं के०) ते नारकियादिकने एजे आगल कहेजे ते. (तेरसकिरिया छाणाइं नवन्तीतिमस्कायं के०) तेर क्रियाना स्थानक होय, ते श्रीतीर्थेकर गणधरे एम कह्या (तंजहा के०) तेना नाम कहेजे. एक (अछादंमे के०) अर्थ दंम, बीजो (अण छादंमे के०) अनर्थदंम, त्रीजो (हिंसादंमेके०) हिंसादंम, चोथो (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम, पांचमो (दिछीविपरियासियादंमे के०) दृष्टि विपर्यास दंम, षष्ठो (मोस वत्तीए के०) मृषावाद प्रत्ययिक दंम, सातमो (अदिन्नादाणवत्तिए के०) अदत्तादान प्रत्ययिक दंम, आठमो (अस्सुव वत्तिएके०) अध्यात्मिक ते मननुं दुध्यानि प्रत्ययिक तेरूप दंम, नवमो (माणवत्तिएके०) मान प्रत्ययिक दंम, दशमो (मित्तदोसवत्तिए के०) मित्र उपर द्वेष करवो ते मित्रदोष प्रत्ययिक दंम, अगीयारमो (मायावत्तिए के०) परने वंचवुं ते मायाप्रत्ययिक दंम, बारमो (लोचवत्तिए के०) लोच प्रत्ययिक दंम, तेरमो (इरियावहिए के०) इरियापथिक प्रत्ययिक दंम. हवे अनुक्रमे ए तेर क्रिया स्थानकोनो विचार कहेजे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयं क्रियास्थानाध्ययनमारभ्यते तस्यैदमादिसूत्रं (सुयंमेइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । श्रुतं मया आयुष्मता जगवतैवमाख्यातं । इह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं नवति । अस्य चायमर्थः । (संजूहेणं) सामान्येन संक्षेपेण द्वे स्थाने नवतः । ये केचन क्रियावंतस्तेऽनयोरेवं स्थानयोराख्यायंते । तद्यथा । धर्मे चैव अधर्मेचैव । उपशांतं धर्मस्थानमनुपशांतमधर्मस्थानं ॥१॥ तत्र एमितिवाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथमस्याधर्मपक्षस्य विजंगोविचारः । तस्यायमर्थः । इह जगति प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्याः । तद्यथा । आर्याअनार्याः उच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्राः कायवंतउन्नताह्रस्ववंतोनीचशरीराः सुवर्णाः सुकांतयोडुर्वर्णानिस्तेजसः सुरूपादूरूपाश्च ॥२॥ तेषामार्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतदूर्पं दंडसमादानं पापोपादानं (संपेहाएत्ति) संप्रेक्ष्य तद्यथा नारकेषु तिर्यग्योनिषु मनुष्येषु ये चान्ये तथा प्रकाराः सुवर्णदुर्वर्णाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनां सातासातरूपां विदंति अनुजवंति । अत्र चत्वारोजंगाः । तथाहि । संज्ञिनोवेदनामनुजवंति जानंतिच १ सिद्धास्तु वेदनाजानंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न पुनर्जानंति ३ अजीवास्तु न जानंति नाप्यनुजवंति ४ इह प्रथमतृतीयान्यामधिकारोद्वितीयचतुर्थ्याववस्तुनूताविति ॥३॥ तेषां नारकादीनामिमानि वक्ष्यमाणानि त्रयोदश क्रियास्थानानि नवंतीत्याख्यातं तीर्थकृदादिभिः । तद्यथा । स्वार्थायदंडः पापोपादानमर्थदंडः १ निष्प्रयोजनं सावद्यक्रियानर्थदंडः २ हिंसा प्राणिघातस्तयादंडोहिंसादंडः ३ अकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडः । अन्यस्य क्रिययाऽन्यस्य घातइत्यर्थः ४ दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुविषये यथा सर्पबुद्धिस्तया दंडो दृष्टिविपर्यासदंडः यथा शरादिक्षेपेण ज्ञेयकादिबुद्ध्या चटकादिहननं ५ मृषावादप्रत्ययिकः ६ अदत्तादानप्रत्ययिकः ७ अध्यात्मिकोदंडोयथा निर्निमित्तमेव धर्मेनाश्रितातुरस्तिष्ठति ८ मानप्रत्ययिकोदंडोयथाऽष्टमदस्थानोपगतः परं हीनं मन्यते ९ मित्राणामुपतापेन दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडः १० माया परवंचनबुद्धिस्तयादंडः ११ लोचनप्रत्ययिकः १२ ईर्ष्याप्रत्ययिकोदंडः समितिगुप्तियुतस्य दोषयुक्तस्य सामान्येन कर्मबंधः स्यात् ॥ ४ ॥

॥ टीका—व्याख्यातं प्रथमाध्ययनं सांप्रतं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने पुष्करिणीपौंडरीकदृष्टान्तेन तीर्थिकाः सम्यग्मोक्षोपायानावात्कर्मणां बंधकाः प्रतिपादिताः सत्साधवश्च सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गप्रवृत्तत्वान्मोचकाः सङ्गुपदेशदानतोषरेषामपीति । तदिहापि यथा कर्म ऋदशभिः क्रियास्थानैर्बध्यते यथाच त्रयोदशेन मुच्यते तदेतत्पूर्वोक्तमेव बंधमोक्षयोः प्रतिपादनं क्रियते । अनंतरसूत्रेण चायं संबंधः । तद्यथा । जिह्मणा चरणकरणविदा कर्मरूपणायोद्यतेन ऋदश क्रियास्थानानि कर्मबंधं

धकारणानि सम्यक्परिहर्तव्यानि तद्विपरीतानि च मोक्षसाधनानि आसेवितव्यानि इत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवन्ति । तत्राप्युपक्रमांतर्गे तोऽर्थ्याधिकारोयं । तद्यथा कर्मणां संबधोऽनेन प्रतिपाद्यते तद्विमोक्षश्चेति । नामनिष्पन्नेषु निक्षेपे क्रियास्थानमिति द्विपदं नाम । तत्रापि क्रियापदनिक्षेपार्थं प्रस्तावमारचयन्निर्युक्तिकृदाह । “किरियाउन्नणियाउ, किरियाठाणंति तेण अस्सयणं ॥ अहिगारो पुण नणिउ, बंधे तह मोक्कमग्गेय” ॥ १५७ ॥ (किरियाउ इत्यादि) तत्र क्रियंतइति क्रियास्ताश्च कर्मबंधकारणत्वेनावश्यकान्तर्वर्तिनि प्रतिक्रमणाध्ययने (पडिक्कमामितेरसहिंकिरियाठाणोहिंति) अस्मिन्सूत्रेऽनिहिताः । यदि वैहिकक्रियानणिताअनिहितास्तेनेदमध्ययनं क्रियास्थानमित्युच्यते । तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव नवति नाक्रियावत्सु । क्रियावंतश्च केचिद्व्यंतं केचिन्मुच्यंतेऽतोध्ययनार्थाधिकारः पुनरनिहितोबंधे तथा मोक्षमार्गेचेति । तत्र नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिकां क्रियां प्रतिपादयितुमाह । “द्वे किरिए अवणय, पयोगुवायकरणिक्क समुदाणे ॥ इरियावहसंमत्तो, सम्मत्तेचैव मिड्ढत्ते” ॥ १५८ ॥ (द्वेइत्यादि) तत्र इव्यविषये या क्रिया एजनता । एजृकंपने । जीवस्याजीवस्य वा कंपनरूपा चलनस्वजावा सा इव्यक्रिया । सापि प्रयोगादिस्रसया वा नवेत् । तत्राप्युपयोगपूर्विका वाऽनुपयोगपूर्विका वाऽह्निनिमेषमात्रादिका वा सा सर्वा इव्यक्रियेति । जावक्रियात्वियं । तद्यथा प्रयोगक्रिया उपायक्रिया करणीयक्रिया समुदानक्रिया ईर्यापथ्यक्रिया सम्यक्त्वक्रिया मिथ्यात्वक्रिया चेति । तत्र प्रयोगक्रिया मनोवाक्कायलक्षणा त्रिधा । तत्र स्फुरद्भिर्मनोऽव्यैरात्मनउपयोगोनवत्येवं वाक्काययोरपि वक्तव्यं । तत्र शब्दे निष्पाद्ये वाक्काययोर्दयोरन्युपयोगः । तथा चोक्तं । गिएहइ य काइएणं, णिसि रइ तहवा इएण जोगेण ॥ गमनादिका तु कायक्रियैव । उपायक्रियातु घटादिकं इव्यं येनोपायेन क्रियते । तद्यथा । मृत्खननमर्दनचक्रारोपणदंडचक्रसजिलकुंजनकारव्यापारैर्यावद्भिरुपायैः क्रियते सा सर्वोपायक्रिया । करणीयक्रियातु यद्येन प्रकारेण करणीयं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा । तथाहि । घटोमृत्पिंडादिकयैव क्रियते न पाषाणसिकतादिकयेति ३ समुदानक्रियातु यत्कर्म प्रयोगगृहीतं समुदायावस्थं सत्प्रकृतिस्थित्यनुजावप्रदेशरूपतया यथा व्यवस्थाप्यते सा समुदानक्रिया । साच मिथ्यादृष्टेरान्य सूक्ष्मसंपरायं यावत् नवति । ४ ईर्यापथ्यक्रिया तूपशांतमोहादारन्य सयोगिके वलिनं यावदिति ५ सम्यक्त्वक्रिया तु सम्यग्दर्शनयोग्याः कर्मप्रकृतीः सप्तसप्ततिसंख्या यथा बध्नाति साऽनिधीयते । मिथ्यात्वक्रिया तु सर्वाः प्रकृतीर्विंशत्युत्तरसंख्यास्तीर्थक राहारकशरीरतदंगोपांगत्रिकरहिता यथा बध्नाति सामिथ्यात्वक्रियेत्यनिधीयते । सांप्रतं स्थाननिक्षेपार्थमाह । ” नामं ठवणा दविए, खेत्ते दाउद्ध उवरवीवसहि । संजम प

जगहजोहे, अचल गणण संधणा जावे, ॥ १६० ॥ (नामंठवणेत्यादि) इयंच गाथा
 ऽऽचारप्रथमश्रुतस्कंधे द्वितीयाऽध्ययने लोकविजयाख्ये (जेगुणे से मूलगणे) इत्यत्र
 स्थानशब्दस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यां प्रबंधेन व्याख्यातेति नेह प्रतन्यते । इह पुनर्यथा क्रि
 यया येन च स्थानेनाधिकारस्तद्वर्णयितुमाह । “ समुदाणियाणिह तउ, समं पउत्तेय
 जावठाणंमि ॥ किरियाहिं पुरिस यावा, एउ सव्वेपरिस्केवो,, ॥ १६१ ॥ (समुदाणीत्या
 दि) क्रियाणां मध्ये समुदानिकाक्रिया व्याख्याता; तस्याश्च कपायानुगतत्वात् बहवो
 जेदा यतस्ततस्तासां सामुदानिकानां क्रियाणामिह प्रकारे (एणउत्ति) अधिकारो
 व्यापारः सम्यक्प्रयुक्तेच जावस्थाने । तच्चेह विरतिरूपं संयमस्थानं प्रशस्तजावसंधान
 रूपंच गृह्यते । सम्यक्प्रयुक्तजावस्थानग्रहणसामर्थ्यादिर्यापयिका क्रियापि गृह्यते । सामुदा
 निका क्रियाग्रहणाच्चाप्रशस्तजावस्थानान्यपि गृहीतान्यानिश्च पूर्वोक्तानिः क्रियानिः पूर्वो
 क्तान् पुरुषान् तद्वारायातान्प्रावाडुकांश्च परीक्षते सर्वानपीति । यथाचैवं तथा स्वतएव
 सूत्रकारस्तं (जहामे एगइयामणुस्सानवन्तीत्यादि) तथा प्रावाडुकपरिह्वायामपि (एणउ
 उगणंचविप्पजहा निस्कायरियाए समुठिया) इत्यादिना वक्ष्यतीति गतोनिर्मुक्त्यनुगमः ।
 सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयंमे आउसंतेणमि
 त्यादि) सुयमस्वामी जंवूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता जगवतैव
 माख्यातमिह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं तस्यचायमर्थः । (इह खलु संजूहेणंति)
 सामान्येन संक्षेपेण समासतोद्वे स्थाने जवतः । ये क्रियावंतस्ते सर्वेप्यनयोः स्थानयोरे
 वमाख्यायन्ते । तद्यथा धर्मचैवाधर्मचैव । इदमुक्तं जवति धर्मस्थानमधर्मस्थानंच । यदिवा
 धर्मादनपेतं धर्मं विपरीतमधर्मं । कारणशुद्ध्याच कार्यशुद्धिर्नवतीत्याह । उपशांतं यत्तद्धर्म
 स्थानमनुपशांतं वाऽधर्मस्थानं तत्रोपशांते उपशमप्रधाने धर्मस्थाने ऽधर्मस्थानेवा केच
 न महासत्त्वाः समासन्नोत्तरशुजादयोवर्तन्ते । परेच तद्विपर्यस्ते विपर्यस्तमतयः संसारा
 निष्वंगिणोऽधोऽधोगतयोवर्तन्ते । इहच यद्यप्यनादिजवान्यासादिंद्रियानुकूलतया प्रायशः
 पूर्वमधर्मप्रवृत्तोजवति पश्चात्सदुपदेशयोग्याचार्यसंसर्गाद्धर्मस्थाने प्रवर्तते । तथाप्यन्यर्हि
 तत्वात्पूर्वं धर्मस्थानमुपशमस्थानंच प्रदर्शितं पश्चात्तद्विपर्यस्तमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं तु
 यत्र प्राणिनामनुपदेशः स्वपरप्रवृत्त्यादावेव स्थानं जवति तदधिकृत्याह । (तडणंइत्या
 दि) तत्रेति वाक्योपन्यासायै । एमिति वाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथम
 स्याधर्मपक्षस्य स्थानस्य विविधोच्चंगोविजंगोविचारस्तस्यायमर्थइति । इहास्मिन् जगति
 प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याः पुरुषास्तेचैवं नू
 तानवन्तीत्याह । तद्यथा । आराद्याताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्यास्तद्विपरीताश्चाऽनार्याएके
 केचन जवन्ति यावद्वरूपाः सुरूपाश्चेति । तेषां चाऽऽर्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतद्रूपं । दंडय

तीति दंडः पापोपादानसंकल्पस्तस्य समादानं ग्रहणं (संपेहाएत्ति) संप्रेक्ष्य । तच्चतुर्गति
 कानामन्यतमस्य नवतीति दर्शयति । (तंजहेत्यादि) तद्यथा नारकादिषु ये चान्ये त
 थाप्रकारास्तद्देववर्तिनः सुवर्णधूर्वाण्यदयः प्राणाः प्राणिनो विद्वांसो वेदनाज्ञानं तद्देव्यं
 ल्यनुजवंति । यदिव सातासातरूपां वेदनामनुजवंतीत्यत्र चत्वारो जंगाः । तद्यथा । संज्ञि
 नो वेदनामनुजवंति विदंति च १ सिद्धास्तु विदंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न
 पुनर्विदंति ३ अजीवास्तु न विदंति नाप्यनुजवंतीति ४ इह पुनः प्रथमतृतीयान्यामधि
 कारो द्वितीयचतुर्थाववस्तुनूताविति । तेषां च नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवानां तथाविधज्ञानव
 तामिमानी वक्ष्यमाणलक्षणानि त्रयोदशस्थानानि नवंतीत्येवमाख्यातं तीर्थकरगणधरा
 दिनिरिति । कानि पुनस्तानीति दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्ययमुदाहरणवा
 क्योपन्यासार्थः । आत्मार्थाय स्वप्रयोजनकृते दंडोऽर्थदंडः पापोपादानं १ तथाऽनर्थदं
 डइति निष्प्रयोजनमेव सावद्यक्रियानुष्ठानमनर्थदंडः । तथा हिंसनं हिंसा प्राण्युपमर्दरूपा
 तथा सैव वा दंडो हिंसादंडः तथाऽकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडोऽन्यस्य क्रिययान्यस्य
 व्यापादनमिति ४ तथा दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुमिव सर्पबुद्धिस्तथा दंडो दृष्टिविपर्यासोऽबुद्धिदं
 डस्तद्यथा छेष्टुकादिबुद्ध्या शराद्यनिघातेन चटकादिव्यापादनं । तथा मृषावादप्रत्ययिकः
 सच सद्भूतनिन्दवासद्भूतारोपणः ६ तथा अदत्तस्य परकीयस्यादानं स्वीकरणमदत्तादानं
 स्तेयं तत्प्रत्ययिकोदंडइति ७ तथाऽत्मन्यध्यात्मात्म तत्र नव अत्मात्मिकोदंडस्तद्यथा नि
 र्निमित्तमेव दुर्मना उपहतमनःसंकल्पोद्दयेन न्हियमाणश्चितासागरावगाढः संतिष्ठते
 ८ तथा जात्याद्यष्टमदस्थानोपहतमनाः परावमदर्शी तस्य मानप्रत्ययिकोदंडो नवति
 ए तथा मित्राणामुपतापेन दोषो मित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडो नवति १० तथा माया पर
 वंचनबुद्धिस्तथा दंडो मायाप्रत्ययिकः ११ तथा लोचनप्रत्ययिको लोचननिमित्तोदंडइति १२
 तथा एवं पंचनिः समितिनिः समितस्य तिसृर्निर्गुप्तिर्निर्गुप्तस्य सर्वोपयुक्तस्येयाप्रत्ययिकः
 सामान्येन कर्मबंधो नवति । एतच्च त्रयोदशं १३ क्रियास्थानमिति ॥ ४ ॥

पढमे दंम समादाणे अघादंम वत्तिएत्ति आहिज्जइ सेजहा णामए केइ
 पुरिसे आयहेउंवा णाइहेउंवा आगारहेउंवा परिवारहेउंवा मित्तहेउंवा
 णागहेउंवा नूतहेउंवा जस्कहेउंवा तं दंमं तसथावरोहिं पाणेहिं सयमे
 व णिसिरिंति अस्सेणविणिसिरावेत्ति अस्संपि णिसिरितं समणुजाण
 इ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ पढमे 'दंमसमादाणे
 अघादंमवत्तिएत्ति आहिए ॥ ५ ॥

अर्थ—(पढमे दंमसमादाणे के०) त्यां पहेलोजे क्रिया स्थानक ते (अछादंमवत्तिएत्ति आहिऊइ के०) अर्थ दंम प्रत्ययिक एवे नामे कहियेंबैयें (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते कहेते. एाम एवी संजावनायें ते. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, (आयहेउंवा के०) पोताने अर्थे, अथवा (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति स्वजनादिकने अर्थे, (आगारहेउंवा के०) घरने अर्थे, (परिवारहेउंवा के०) दास दासी कुमारादिक परिवारने अर्थे, (मित्तहेउंवा के०) मित्रने अर्थे, (एागहेउंवा के०) नागकुमार देव ताने अर्थे, (नूतहेउंवा के०) नूत देवताने अर्थे, (जस्कहेउंवा के०) यद् देवताने अर्थे, (तंदंमंतसथावरेहिंपाणेहिं के०) ते दंम, त्रस अने स्थावर प्राणीउने विषे (सयमेवणि सिरिंति के०) स्वयमेव एटले पोतेंज उपघात करे. (अस्सेणविणिसिरावेंति के०) अ नेरा बीजा पासें उपघात करावे. (अस्संपिणिसिरिंतंसमणुजाणइ के०) अनेरो बीजो कोइ उपघात करतो होय तेने अनुमोदे. (एवंखलु के०) एरीतें निश्चें थकी (तस्सतप्पत्ति यंसावज्झंति के०) करण करावण अने अनुमतियें करी करे, तेहने तत्प्रत्ययिक सावद्य पाप कर्म (आहिऊइ के०) बंधाय (पढमेदंमसमादाणेअछादंमवत्तिएत्तिआहिए के०) एटले प्रथम क्रिया स्थानक अर्थेदंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्युं. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययइत्याख्यायते । तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः आत्महेतुमात्मार्यं ज्ञातिहेतुं स्वजनाद्यर्थं आगारहेतुं गृहार्थं परिवारार्थं मित्रनागनूतयद्धार्यं तं दंडं त्रसस्थावरेषु प्राणिषु स्वयं निसृजति निक्षिपति अन्येनापि कारयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते एवं तस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्म आधीयते संबध्यते ए तत्प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातं ॥ ५ ॥

॥ टीका—यथोद्देशस्तथा निर्देशइतिकृत्वा प्रथमात्क्रियास्थानादारन्य व्याचिरव्यासुरा ह । (पढमे त्यादि) यत्प्रथममुपात्तं दंडसमादानमर्थेयदंडमित्येवमाख्यायते । तस्यायमर्थः । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषः । पुरुषग्रहणमनुक्तमुपलक्षणं । सर्वोपि चातुर्गतिकः प्राण्यात्मनिमित्तमात्मार्यं तथाजिज्ञातिनिमित्तं स्वजनाद्यर्थं तथाऽगारं गृहं तन्निमित्तं तथा परिवारोदासीकर्मकरादिकः परिकरोवा गृहादेर्वृत्त्यादिकस्तन्निमित्तं तथा मित्रनागनूतयद्धार्यं तथानूतं स्वपरोपघातरूपं दंडं त्रसस्थावरेषु स्वयमेव निसृजति निक्षिपति दंडमिव दंडमुपरि पातयति प्राण्युपमर्दकारिणीं क्रियां करोतीत्यर्थः । तथाऽन्येनापि कारयत्यपरं दंडं निसृजंतं समनुजानीते । एवं कृतकारितानुमतिजिरेव तस्याऽनात्मज्ञस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यक्रियोपात्तं कर्माधीयते संबध्यतेइति । एतत्प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातमिति ॥ ५ ॥

अहावरे दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंभवत्तिएत्ति आहिज्झइ से जहा णा
मए केइ पुरिसे जे इमे तसा पाणा नवंति ते णो अच्चाए णोअजिणाए णो
मंसाए णोसोणियाए एवं हिययाए पित्ताए वसाए पिन्नाए पुन्नाए वालाए
सिंगाए विसाणाए दंताए दाढाए एहाए एहारुणिए अघ्नीए अठिमंजा
ए णोहिंसंसुमेत्ति णोहिंसंतिमेत्ति णोहिंसिस्संतिमेत्ति णोपुत्तपोसणाए
णोपसुपोसण्याए णोआगारपरिबूहणताए णोसमणमाहणवत्तणाहेनं
णोतस्स सरीरगस्स किंचिविपरियादित्ता नवंति सेहंता चेत्ता नेत्ता लुंपइ
त्ता विलुंपइत्ता उद्वइत्ता उल्लिन्नं बाले वेरस्स आजागी नवंति अण्छा
दंमे ॥ ६ ॥ से जहा णामए केइ पुरिसे जे इमे थावरा पाणा नवंति तंजहा
इक्कडाइवा कडिणाइवा जंतुगाइवा परगाइवा मोक्काइवा तणाइवा कु
साइवा कुब्जगाइवा पप्पगाइवा पलालाइवा ते णोपुत्तपोसणाए णोपसु
पोसणाए णोआगारपडिबूहण्याए णोसमणमाहणपोसण्याए णोतस्स
सरीरगस्स किंचिविपरियाइ नवंति सेहंता चेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुं
पइत्ता उद्वइत्ता उल्लिन्नं बाले वेरस्स आजागी अण्छादंमे ॥ ७ ॥ सेजहा
णामए केइ पुरिसे कब्बंसिवा दहंसिवा उदगंसिवा दवियंसिवा वल्लयं
सिवा णूमंसिवा गहणंसिवा गहणविडुग्गंसिवा वणंसिवा वणविडुग्गं
सिवा पव्वयंसिवा पव्वयविडुग्गंसिवा तणाइं ऊसविय सयमेव अगणि
कायं णिसिरिंति अस्सेणवि अगणिकायं णिसिरावेंति अस्संपि अगणिकायं
णिसिरितं समणुजाणइ अण्छादंमे एवं खलु तस्स तप्पत्तियंसावज्जेत्ति
आहिज्झइ दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंभवत्तिएत्ति आहिए ॥ ८ ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेदंमसमादाणेअण्छादंभवत्तिएत्तिआहिज्झइ के०) हवे अपर बीजो
क्रिया स्थानक अनर्थदंम, प्रत्ययिक कहियें तैयें (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टांते
नाम एवी संजावनायें जेम (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, निःकारणे, निर्विवेक पणे,
जीवहिंसा करे; तें कहेवे. (जेइमेतसापाणानवंति के०) जे ए संसार मांहे प्रत्यक्ष ल
क्षण त्रस प्राणी, हागादिक ठे ते प्राणीने निरर्थक हणो, ते केवीरीते हणो तोके (तेणोअ
च्चाए के०) तेजीवोने शरीरने अर्थ न हणो, (णोअजिणाए के०) चर्मने अर्थ न ह

ए, (एमंसाए के०) मांसने अर्थे न हए, (एमोसोणियाए के०) शोणितने अर्थे न हए, (एवंहिययाए के०) एमज हियो एटले रुदयना मांस ने अर्थे न हए, (पित्ता ए के०) पित्तने अर्थे न हए, (वसाए के०) वसाने अर्थे न हए, (पिन्नाए के०) पिन्ने अर्थे न हए, (पुन्नाए के०) पुन्ने अर्थे न हए, (वालाए के०) वाल रोमने अर्थे न हए, (सिंगाए के०) सिंगडाने अर्थे न हए, (विसाणाए के०) वृषण प्रताल पोस्सने अर्थे न हए, (दंताए के०) दांतने अर्थे न हए, (दाढाए के०) दाढने अर्थे न हए, (एहा ए के०) नखने अर्थे न हए, (एहारुणिए के०) नसा नाडीने अर्थे न हए, (अछिए के०) अस्थिने अर्थे न हए, (अछिमंजाए के०) हाडकानी मिंजाने अर्थे न हए, एटला ए कार एने अर्थे कोइ जीवने हए नहीं, परंतु कारण विना जीवने हए, (एोहिंसंसुमिति के०) अतीतकाले पण एटला कारण नणी जीव हएया नथी, तथा (एोहिंसिंतिमे ति के०) वर्तमान काले पण हए नहीं. (एोहिंसिस्संतिमेति के०) आगमिक काले पण हएणो नहीं, (एोपुत्तपोसणाए के०) एवुं पण न जाणे जे ए जीवनो विनाश करीने महारा पुत्रनुं पोषण करीश. (एोपसुपोसणयाए के०) पशुनुं पोषण कर चुं, एम पण न जाणे, (एोआगारपरिबूहणताए के०) ग्रह घरनी वृद्धि शांतिक पुष्टि कादिक निमित्तें पण हए नहीं. (एोसमणमाहणवत्तणाहेउं के०) श्रमण ब्राह्मणनुं पोषण करवा निमित्तें पण न हए. (एोतस्ससरीरगस्सकिंचिविप्परियादित्तानवन्ति के०) तथा पोताना शरीरना परित्राणने अर्थे एटले पोषणने अर्थे पण न हए. किंतु? क्रीडा निमित्तें, अथवा व्यसने करी निरर्थक पणे (सेहंता के०) ते जीवनो हएनार आय दंमादिक ना प्रहारे करी जीवने हए, (जेत्ता के०) जीवोना कर्ण नासिकादिक जेदे, (जेत्ता के०) जेदे, शूलिकारोपण करे (लुंपइत्ता के०) अंगना अवयव कापी नाखे (विलुंपइत्ता के०) चामडी उपाडी उखेडी नाखे, (उद्वइत्ता के०) नाना प्रकारना पीडाकारी उपइव उपजावे, (उल्लिउंवालेवेरस्सआजाणीनवन्ति के०) एतावता तेबाल विवेक ठांमीने निःकेवल वैरनो विजागी आय. (अणछादंमे के०) एटले त्रस जीव आश्रित अनर्थ दंम कह्यो. ॥६॥ (हवे स्थावर जीव आश्रित अनर्थ दंम कहेठे. (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते जेम. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष मार्गे जतो अको निरर्थक निर्विवेक पणे वृद्धना पल्लवने दंमादिके करी जाटकी नाखे, परंतु लेवानी वांठा कांइ न होय, वली (जेइमेथावरापाणानवन्ति के०) जे एस्थावर प्राणी होय (तंजहा के०) ते देखाडेठे. (इक्कडा इवा के०) तृण विशेष प्रसिद्धे (कडिणाइवाजंतुगाइवापरगाइवा के०) वांसथकी उपनुं जे तृण विशेष, जेणे करी फुल गुंथाय ते जाणवुं (मोस्काइवा के०) नदीमां आयठे ते, (तणाइवा के०) तृण प्रसिद्ध (कुसाइवा के०) मान, (कुब्जगाइवा के०) वनस्पति विशेष, (प

प्यगाश्वा के०) प्रसिद्ध तृण विशेष, एटला मांहे सर्वकाष्ठ जाणवा (पलालएश्वा के०) पलाल इत्यादि अनेक जगत् मांहेले ते, पुत्र पोषवाने निमित्ते नहीं, तथा पशु पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, आगार समारवाने अर्थे पण नहीं, श्रमण ब्राह्मणना पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, पोताना शरीरना पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, एटले आत्माना त्राणने अर्थे पण नहीं किंतु? क्रीडा निमित्ते अथवा व्यसने करी निरर्थक ते जीव नो हणनार आय. ते दंमादिके प्रहार करी हेदे, नेदे, अनेक अंगनो अवयव कापे, ठा ल उतारे; नाना प्रकारना पीडा करी उपडव करे, एरीते ते बाल अविवेकी निःकेवल वैरनो विजागी आय. एम वनस्पतिकाय आश्रि अनर्थ दंम कह्यो. ॥७॥ (ह्वे अग्निकाय आश्रि अनर्थ दंम कहेले. ते यथा दृष्टांते नाम एवी संजावनाये जेम कोइएक पुरुष विवेक विकल थको (कहुंसिवा के०) कहुादिकने विषे, (उदगंसिवा के०) पाणीने विषे, (दहंसिवा के०) इहने विषे, (दवियंसिवा के०) समुद्र तथा नदीने विषे, (वलयंसिवा के०) नदिये वेष्टित जूमिकाने विषे, एमंसिवा के०) गर्तादिक तथा नीचीजूमिकाने विषे, (गहणंसिवा के०) जल रहित स्थानक तथा अटवी माहेला क्षेत्रने विषे, (गहणविडुगंसिवा के०) गहन अटवीमां वली विषम स्थानकने विषे (वणंसिवा के०) वनने विषे, (वणविडुगंसिवा के०) वनमांहे विषम स्थानकने विषे, (पवयंसिवा के०) पर्वतने विषे, (पवयविडुगंसिवा के०) पर्वतमांहे विषम स्थानकने विषे, इत्यादिक देशस्थानकनेविषे, वर्त्ततो (तणाङ्कसविय के०) तृण दर्जादिक एकठा करी करीने (सयमेवअगणिकायंसिरंति के०) वलीवली पोते अग्नि करवाने अर्थे अग्निकायने तेमां प्रक्षेपे (असुणविअगणिकायंसिरावेति के०) अन्य पासेंअग्नि प्रक्षेपावे एटले बीजा पासें जलावे, (असुंपिअगणिकायंसिरितंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्निकायने तेमांहे प्रक्षेपतो होय तेने अनुमादे, (अणछादंमेएवंखलु के०) अनर्थ दंम एम निश्चें तेने (तस्सतप्पत्तियं के०) तत्प्रत्ययिक एटले ते आश्रित (सावज्जेति के०) सावय कर्म (आहिज्झइ के०) बंधाय. एटले (दोच्चेदंमसमादाणेअणछादंमवत्तिएतिआहिए के०) ए बीजो क्रियास्थानक अनर्थ दंम समादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थदंडप्रत्ययिकमित्यनिधीयते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव प्राणिनो हन्ति । तदेवाह । ये इमे त्रसाः प्राणिनस्तान् अर्चाशरीरं तदर्थं न हन्ति । अजिनं चर्म नापि तदर्थं । एवं मांसशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुष्पवालशृंगविषाणदंतदंष्ट्रानखस्नायुवरिथमज्जाइत्यादिनिमित्तमुद्दिश्य नैवाऽहिंसि पुनर्नापि हिंसन्ति नापि हिंसयिष्यन्ति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणाय नापि पशु

पोषणाय अगारं गृहं तस्य परिवृंहणं वृद्धिस्तदर्थं नोहिनस्ति तथा श्रमणब्राह्मणवर्तनहेतुं यत्पात्यते तस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणिहिंसनं न स्यात् इत्यादिहेतून् विनाऽसौ क्रीडया हंता नवति दंडादिनिश्चेत्ता कर्णादीनां चेत्ता शूलादिना जुंपयिता अंगावयवकर्तनतोविलुंपयिता नेत्रोत्पाटनचर्मकर्तनादितोजीवितादपद्रावयिता सच सद्भिर्वेकमुश्रित्वा बालोऽङ्गोवैरस्य नागी नवति । पंचेंद्रियजीवपीडातोऽनर्थदंडउक्तः ॥६॥ अथ स्थावरानाश्रित्याह । यथा कश्चित्पुरुषः पथि गह्वन् निर्निमित्तमेव वृक्षादेः पल्लवादिकं दंडादिना प्रध्वंसयति । एतदेवाह । येऽमी स्थावरावनस्यतिकायाः प्राणिनः स्युः । तद्यथा । इक्कडादयोवनस्पतिविशेषास्तान् पत्रपुष्पफलादि निरपेक्षः क्रीडया विनत्ति न पुत्रपोषणायेत्यादि पूर्ववत् । यावज्जन्मांतरानुबंधिनोवैरस्य नागी नवति । अयमनर्थदंडो वनस्पत्याश्रयउक्तः ॥७॥ सांप्रतमश्रयाश्रितमाह । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः कञ्चे नदीजलवेष्टिते वृक्षादिमति प्रदेशे न्हदेप्रतीते उदकेजलाशयमात्रे (दवियंसि) तृणादिद्रव्यसमुदाये बलये वृत्ताकारनद्यादिजलकुटिलगतियुक्तप्रदेशे तमे अवतमसे गह्वने वृक्षवल्लीसमुदाये गह्वनविडुर्गे पर्वतैकदेशावस्थितवृक्षवल्लीसमुदाये वनविडुर्गे नानाविधवृक्षसमूहे एतेषु कञ्चादिषु दशस्थानेषु तृणानि उत्सर्प्य ऊर्ध्वीकृत्य, स्वयमेवाऽग्निकायं निसृजति निक्षिपति अन्येन वाऽग्निकायं निसर्जयति निक्षेपयति अन्यमप्यग्निकायं निसृजंतं समनुजानीते अयमनर्थदंडः । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं दददाननिमित्तं सावद्यं कर्मव्याख्यातं । एतच्च द्वितीयमनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

॥ टीका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थदंडप्रत्ययिकमित्यनिधीयते तदधुना व्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव निर्विवेकतया प्राणिनोहिनस्ति । तदेव दर्शयितुमाह । (जेस्मेइत्यादि) ये केचनामी संसारांतर्वर्तिनः प्रत्यक्षांबष्टादयः प्राणिनस्तांश्चासौ हिंसन्नच्चाशरीरं नो नैवाचायै हिनस्ति तथाऽजिनं चर्म नापि तदर्थमेवं मांसशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुच्छवालशृंगविषाणनखस्त्राग्वस्थिमज्जा इत्येवमादिकं कारणमुद्दिश्य नैवाहंसियिषुर्नापि हिंसयिष्यति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणायेति पुत्रादिकं पोषयिष्यामीत्येतदपि कारणमुद्दिश्य न व्यापादयति तथा नापि पशूनां पोषणाय तथाऽगारं गृहं तस्य परिवृंहणमुपचयस्तदर्थेवा न हिनस्ति तथा न श्रमणब्राह्मणवर्तनाहेतुं तथा यत्नेन पालयितुमारब्धं नोतस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणव्यपरोपणं नवति इत्येवमादिकं कारणमनपेक्ष्यैवासौ क्रीडया तल्लीनतया व्यसनेन वा प्राणिनां हंता नवति दंडादिभिः । तथा चेत्ता नवति कर्णनासिकाविकर्तनतस्तथा चेत्ता शूलादिना तथा जुंपयितान्यतरांगावयवविकर्तनतस्तथा विलुंपयिताऽद्युत्पाटनचर्मविकर्तनक

रपादादिहेदनतः परमाऽधार्मिकवत्प्राणिनां निर्निमित्तमेव नानाविधोपायैः पीडोत्पादको
 नवति तथा जीवितादप्यपडावयिता नवति सच सद्विवेकमुल्लित्वात्मानं वा परित्यज्य
 बालवद्बालोऽङ्गोऽसमीक्षितकारितया जन्मांतरानुबन्धिनोवैरस्य नागी नवति ॥ ६ ॥ तदेवं
 निर्निमित्तमेवं पंचेंद्रियप्राणिपीडनतोयथानर्थदंडो नवति तथा प्रतिपादितं । अधुना स्थाव
 वरानधिकृत्योच्यते । (सेजहेत्यादि) यथाकश्चित्पुरुषो निर्निर्विवेकः पथि गह्वन् वृक्षादेः प
 क्ष्वादिकं दंडादिना प्रध्वंसयन् फलनिरपेक्षस्तृतीयतया व्रजति । एतदेव दर्शयति (जे
 इमेइत्यादि) ये केचनामी प्रत्यक्षाः स्थावरावनस्पतिकायाः प्राणिनो नवन्ति तद्यथेक
 डादयोवनस्पतिविशेषा उत्तानार्थास्तदिहेकडा ममानया प्रयोजनमित्येवमनिसंधाय न
 हिनन्ति केवलं तत्पत्रपुष्पादिनिरपेक्षस्तृतीयतया त्रिनचीत्येतत्सर्वत्र योजनीयमिति । त
 था न पुत्रपोषणाय नो पशुपोषणाय नागारप्रतिबृंहणाय न श्रमणब्राह्मणप्रवृत्तये नापि
 शरीरस्य किंचिन्नाणं नविष्यतीति केवलमेवासौ वनस्पतिहन्ता भेत्तेत्यादियावक्लन्मांतरानु
 बन्धिनोवैरस्य नागी नवति । अयं वनस्पत्याश्रयोऽनर्थदंडोऽनिहितः ॥ ७ ॥ सांप्रतमग्न्याश्रि
 तमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः सदसद्विवेकविकलतया कक्षादिकेषु
 दशसु स्थानेषु वनदुर्गपर्वतेषु तृणानि कुशश्रीकादीनि पौनःपुन्येनोर्ध्वाधस्थानि कृत्वा
 ऽग्निकायं हुतञ्जं निसृजति प्रहेपयत्यन्येन वाग्निकायं बहुसत्त्वापकारी दवार्थं निसर्जय
 ति प्रहेपयत्यन्यं च निसृजतं समनुजानीते । तदेवं योगत्रिकेण कृतकारितानुमतिनिस्तस्य
 यत्किंचनकारिणस्तत्प्रत्ययिकं दवदाननिमित्तं सावद्यं कर्म महापातकमाख्यातं द्वितीय
 मनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

आहावरे तच्चे दंभसमादाणे हिंसादंभवति एति आहिज्जइ से जहा एाम
 ए केइ पुरिसे ममंवा ममिंवा अन्नंवा अग्निंवा हिंसं सुवा हिंसइवा हिंसि
 रसंइवा तंदंभं तसथावरोहिं पाणेहिं सयमेव णिसिरिंति अण्णेणवि णिसि
 रावेति अन्नंपि णिसिरितं समणुजाणइ हिंसादंभे एवं खलु तरस्स तप्पत्तियं
 सावज्जंति आहिज्जइ तच्चे दंभसमादाणे हिंसादंभवति एति आहि ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे अपर त्रीजो क्रियास्थानक हिंसादंभ प्रत्ययिक कहेते. ते जेम नाम एवी
 संजावनाये कोइएक पुरुष (ममंवा के०) मुजने (ममिंवा के०) महारा पिताने ह
 एते, हण्णोते, हण्णो, एम पुरुषाकार बहेतो पोताना मरण थकी मरतो बीकराख
 तोके, ए महारो विनाश करो एवुं जाणीने सर्प सिंहादिक जीवोने हणो, जेम कंसं
 देवकीना पुत्रने हण्णो तेनी पेते जाणी लेवुं. (अन्नंवाके०) अथवा अन्य महारा गोत्री

स्वजनादिकने हणशे. (अन्निवा के०) अथवा तेना कोइएक बीजाने (हिंसंसुवा के०) अतीतकालें हणोळे. (हिंसइवा के०) वर्तमान कालें हणोळे. (हिंसिस्सइवा के०) आगमिक कालें हणशे: (तंदमंतसथावरेहिंपाणेहिंसयमेवणिसिरितिके०) एम जाणीने दंमेक रीत्रसस्थावर प्राणीनो पोते घात करे, बीजानी पासें घात करावे, अथवा अन्य कोइ घात करतो होए तेने अनुमोदन आपे. ए हिंसादंम, एम निश्चें एने प्रत्ययें एटले ते आश्रित सावद्यकर्म बंधाय; एटले त्रीजो क्रिया स्थानक हिंसादंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो.॥ए॥

॥ टीपिका—अथ तृतीयमाह । अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोमामयं घातयिष्यतीति मत्वा, सर्पादिकं हंति यथा कंसोदेवकीसुतान् परशुरामोवा यथा कार्तवीर्यं जघान । मदीयं पितरमन्यदीयस्य वा कस्यचित्सुवर्णपशुप्रनृतेरयमुपड्वकारीति मत्वा, तत्र दंमं निसृजति तदेवं मां मदीयं अन्यमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंमं स्वयं निसृजति अन्येन निसर्जयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते । एतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यातम् ॥ ए ॥

॥ टीका—तृतीयमधुना व्याचिख्यासुराह । (अहावरे इत्यादि) अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुषकारं वहन् स्वतोमरणजीरुतया वा मामयं घातयिष्यतीत्येवं मत्वा, कंसवदेवकीसुतान् जावतो जघान मदीयं वा पितरमन्यं वा मामकं ममीकारोपेतं परशुरामवत्कार्तवीर्यं जघानान्यं वा कंचनायं सर्पसिंहादिकं व्यापादयिष्यतीति मत्वा सर्पादिकं व्यापादयति अन्यदीयस्य वा कस्यचिद्विरण्यपश्वादेरयमुपड्वकारीति कृत्वा तत्र दंडं निसृजति । तदेवमयं मां मदीयमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीतिवेत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंडं प्राणव्यपरोपणलक्षणं स्वयमेव निसृजति अन्येन निसर्जयति निसृजंतं वाऽन्यं समनुजानीते । इत्येतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ए ॥

अहावरे चउळे दंमसमादाणे अकम्मादंमवत्तिएत्ति आहिज्झइ से जहाणामए केइ पुरिसे कळंसिवा जाव वणविडुग्गंसिवा मियवत्तिएमियसंकप्पे मियपणिहाणे मियवहाए गंता एए मियत्तिकानुं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उंसुआयामेत्ताणं णिसिरंज्जा स मियं वहिस्सामित्ति कट्ठु तित्तिरंवा वट्ठगंवा चडगंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंवा कविंजलंवा विधिंता न

वइ इहखलु से अन्नस्स अघाए अणं फुसंति अकम्मादंमे॥१०॥से जहा एा
मए केइ पुरिसे सालीणिवा वीहीणिवा कोदवाणिवा कंगूणिवा परगाणिवा
रालाणिवा णिलिऊमाणे अन्नयरस्स तणस्स वहाए सबं णिसिरेऊा से
सामगं तणगं कुमुडुगं वीहीऊसियं कलेसुयं तणं बिंदिस्सामिति कट्टु सा
लिंवा वीहिंवा कोदवंवा कंगुंवा परगंवा रालयंवा बिंदित्ता जवइ इति
खलु से अन्नस्स अघाए अणं फुसंति अकम्मादंमे एवं खलु तस्स तप्पत्ति
यं सावज्जं आहिज्जइ चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंभवत्तिए आहिए॥११॥

अर्थ-हवे चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् प्रत्ययिक दंम कहियेंबैयें. जेम कोइएक
लुब्धकादिक पुरुष कब्बने विषे, अथवा यावत् वन गहन पर्वतादिकने विषे, (मियव
त्तिए के०) मृगें करी जेनी आजीविका वर्त्तेवे ते मृगवर्त्तिक (मियसंकप्पे के०) तथा मृ
गने विषे, जेनो संकट्पठे. (मियपणिहाणे के०) मृगनेविषे जेनो प्रणिधान एटले अंतःक
रणवे एवो ठतो (मियवहाएगंता के०) मृगना वधने अर्थे वन पर्वतादिकने विषे जइने,
(एएमियत्तिकाउं के०) आ अमुक मृग नजीक देखायठे एमकरीने (अन्नयरस्समिय
स्सवहाए के०) ते अन्य मृगना वधने अर्थे (उंसुआयामेत्ताणंणिसिरेऊा के०) धनुष्य
बाण ताकीने मूके चलावे. (सेमियंवहिस्सामित्तिकट्टु के०) ते मृगनो वध करीश, एम
करीने एटले ते मृगने वेधशुं एवा जावें बाण मूके थके वचालें अन्य जीव हूणाए. ते
कहेवे (तित्तिरंवा के०) तित्तर, (वट्टगंवा के०) वर्त्तक, (चडगंवा के०) चकलो, (लाव
गंवा के०) लावक, (कवोयगंवा के०) कपोत, (कविंवा के०) होलो, (कविंजलंवा के०)
कपिंजल, ए माहेला जीवोने (विधिंत्ताजवइ के०) विधनारो होयठे. (इहख
लुसेअन्नस्सअघाए के०) अहीं निश्चें ते अन्यने अर्थे प्राणघात चिंतव्यो, अने वचमां (अ
णंफुसंति के०) अन्यनो घात करे एटले एकने हूणवानो प्रयोग कखो तेनी वचमां बी
जा प्राणीनो घात करे, ते कारणे एने (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम कहियें.॥१०॥

हवे वनस्पति आश्रित अकस्मात् दंम कहेवे. जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक
करसणी पुरुष (सालीणिवा के०) सालधान (वीहीणिवा के०) व्रीहीधान्य (कोदवा
णिवा के०) कोडाधान्य, (कंगूणिवा के०) कांगणीधान्य, (परगाणिवा के०) बंटीधा
न्य, (रालाणिवा के०) रालो धान्य, इत्यादिक सर्व चोवीश जातना धान्यवे, ते धान्यनुं
(णिलिऊमाणे के०) निदान करतां थकां (अन्नयरस्सतणस्सवहाए के०) ते धान्य
माहेलुं शाल्यादिक तृण कापवाने अर्थे (सबंणिसिरेऊा के०) दात्रादिक शस्त्र, वाहे एट

ले चलावे. (सेसामगंतणगंकुमुडुगं के०) ते मनमांहे एवुं जाणे ठेजे हुं ए श्यामादिक ककुमु द तृणविशेषने ठेदिश. पढी (वीहीकसियंकलेसुयं के०) ब्रीहीकलेसुकादिक धान्य, उंचु करीने ए धान्यमाहेलुं (तणंभिदिस्सामित्तिकट्टु के०) तृण ठेदीश. एप्रकारें करीने, पढी ते तृणो ठेद तो थको शाली, ब्रीही, कोडवा, कंगुणी, बंटी, रालो, इत्यादिक धान्यनो (भिदिताजवंति के०) ठेदनारो थाय (इतिखलुसे के०) एप्रकारे निश्चें ते (अन्नस्सअघाए के०) अन्यना घातनो अर्थे चिंतवतो थको (अन्नंफुसंति के०) अन्यनो घात उपजावे एटले तृणोने ठे दतो थको धान्यने ठेदे, ते कारणे (अकम्मादंमे के०) एने अकस्मात् दंमकहिए, एम निश्चें तेने ते निमित्तें एटले तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्म बंधाय. एप्रकारें ए चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् दंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—अथापरं चतुर्थं दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । अकस्मा दित्ययंशब्दोमगधदेशे लोके संस्कृतएवोच्चार्यते ततश्चापि तथैवोक्तः । तद्यथानाम क श्रित्पुरुषोलुब्धकादिः कञ्चादिषु गत्वा मृगैर्वृत्तिर्जीविका यस्य समृगवृत्तिकोमृगेषु संकल्पो यस्यसतथा मृगेषु प्रणिधानं चित्तवृत्तिर्यस्यसतथा मृगवधार्थं कञ्चादिषु गंता नवति तत्रच गतः सएते मृगाइति कृत्वा ऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं शरमायामेन समाकृष्य, निसृजति सच मृगं हनिष्यामीति कृत्वा इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तित्तिरं, वर्तकंवा ला वकंवा, कपोतकंवा, कपिंवा, कपिंजलंवा, पक्षिविशेषं व्यापादयिता नवति । इह खल्वसा वन्यस्यार्थाय निक्षिप्तोदंडोयदाऽन्यं स्पृशति घातयति सोऽकस्मादंडइत्युच्यते ॥ १ ॥ अथ व नस्पतिमुद्दिश्येममेव दंडमाह । तद्यथानामकश्रित्पुरुषः कृषीवलादिः शालिब्रीहिकोडवकं गुरालादिधान्यस्य श्यामतृणककुमुदकलेसुकट्टणानि तृणविशेषास्तानि (णिलिक्कमा णे) अपनयन् धान्यशुद्धिं कुर्वाणोऽन्यतरस्य तृणस्य ठेदाय शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत् । सच श्यामादिकं तृणं ठेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माद्वालं वा यावडालादिकं वा बिंध्यात् । र क्षणीयस्यैवाऽकस्मादसौ ठेत्ता स्यादित्यन्यस्य कृतेऽन्यं स्पृशति विनत्ति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकमकस्मादंडनिमित्तं सावद्यं पापमाधीयते संबध्यते । एतच्चतुर्थं दंडसमादान मकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका—अथापरं चतुर्थं दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । इह चाक स्मादित्ययंशब्दोमगधदेशे सर्वेणाप्यागोपालांगनादिना संस्कृतएवोच्चार्यतइति तदिहा पि तथानूतएवोच्चारितइति । तद्यथा नामकश्रित्पुरुषोलुब्धकादिकः कञ्चे वा यावदन डुर्गेवा गत्वा मृगैर्हरिणैराटव्यपशुनिर्वृत्तिर्वर्त्तनं यस्यस मृगवृत्तिकः सचैवंचूतोमृगेषु संक

द्वयोयस्यासौ मृगसंकल्पः । एतदेव दर्शयति । मृगेषु प्रणिधानमंतःकरणवृत्तिर्यस्यासौ मृगप्रणिधानः क मृगान्द्वयमीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कञ्चादिषु गता नवति तत्रच गतः सदृष्ट्वा मृगानेते मृगास्त्येवं कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं श रं (आयामेतत्ति) आयामेन समाकृष्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवंसंकल्पो नवति । तथा ऽहं मृगं हनिष्यामीति इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तिसिरादिकं पक्षिविशेषं व्यापादयि ता नवति । तदेवं खल्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति तदा ऽकस्मादंडस्त्युच्यते ॥ १० ॥ अधुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडोच्यते (सेजहेत्यादि) तद्य यानाम कश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शाब्बादेर्धान्यजातस्य श्यामादिकं तृणजातमपनयन् धान्यशुद्धिकुर्वाणः सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्सच श्या मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माज्जालिवा रालकंवा त्रिंद्याङ्गणीयस्यैवासावकस्मा ह्वेत्ता नवति. इत्येवमन्यस्यार्थायान्यकृते ऽन्यंवा स्पृशति हिनति । यदिवा स्पृशतीत्य नेनापि परितापं करोतीति दर्शयति । तदेवं खलु तस्य तत्कर्तुस्तत्प्रत्ययिकमकस्मादंड निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संबध्यते । तदेतच्चतुर्थदंडसमादानमकस्मादंडप्रत्य यिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अहावरे पंचमे दंभसमादाणे दिष्टिविपरियासियादंभवत्ति एत्ति आहिज्ज
इ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिंवा पिइहिंवा चाइहिंवा जगिणीहिंवा
जज्जाहिंवा पुत्तेहिंवा धूताहिंवा सुएहाहिंवा सद्धिं संवसमाणे मित्तं अमि
त्तमेव मन्नमाणे मित्तेह्यपुवे नवइ दिष्टि विपरियासियादंभे ॥ १२ ॥ से ज
हा णामए केइपुरिसे गामघायंसिवा एगरघायंसिवा खेडकवडमंभवघा
यंसिवा दोणमुहघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सन्नि
वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि
त्ति मन्नमाणे अतेणं ह्यपुवे नवइ दिष्टिविपरियासियादंभे एवं खलु त
स्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ पंचमे दंभसमादाणे दिष्टिविपरिया
सिया दंभवत्ति एत्ति आहिए ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे अपर पांचमो दृष्टिविपर्यास नामे क्रिया स्थानक कहिये हैए. ते जेम नाम एवी संजावनाये. कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, बेन, नार्या, पुत्र, दीकरी, पुत्रनी बहु, प्रमुख परिवार (सद्धिसंवसमाणे के०) सहित वसतो यको ज्ञाति पाक्षवाने अर्थे (मित्तंअमित्तमेवमन्नमाणे के०) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्यास यकी, “ ए महारो

शत्रुणे ” एम जाणतो थको (मिचेहयपुवेनवइ के०) मित्रने हणे. एटले ए पुरुष शत्रुनो विनाश करवा वांढतो मित्रनेज हणे तेने मित्रज हत पूर्व थाय. (दिष्टिविपरिया सियादंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १३ ॥

वली बीजी रीतें देखाडेढे, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिवा के०) गामनी घातें प्रवर्ततो थको, (एगरघायंसिवा के०) नगरनी घातें प्रवर्ततो थको, (खेडकवडमं नवघायंसिवा के०) खेड कवड मंमंपनी घातें प्रवर्ततो थको, (दोणमुहघायंसिवा के०) दोणमुखनी घातें प्रवर्ततो थको, (पट्टणघायंसिवा के०) पट्टणनी घातें प्रवर्ततो थको, (आसमघायंसिवा के०) आश्रमनी घातें प्रवर्ततो थको, (सन्निवेशघायंसिवा के०) सन्निवेशनी घातें प्रवर्ततो थको, (निग्गमघायंसिवा के०) निग्गमनी घाते प्रवर्ततो थको, रायहाणिघायंसिवा के०) राजधानीनी घातें प्रवर्ततो थको, (अतेणंतेणमितिमन्नमाणेके०) अचोरने चोर करी जाणतो थको, (अतेणंहयपुवेनवंति के०) अचोर एटले साधुनेज हणे तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए. एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्म बंधाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दंम समादान कह्यो. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चारजट्टादिमातृपितृजनिनीनार्यापुत्रडहितृस्नुषादिभिः सार्धं वसन् ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यात्तेनच दृष्टिविपर्यासान्मित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदंडोऽयं ॥ १३ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । यथावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विज्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोयमिति मन्यमानोहन्यात् । एवं तेन ज्रांतेनाचौरएव हतपूर्वः स्यात् । ग्रामादिजट्टणं चेदं । ग्रामो वृत्यावृतः स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोज्ञासिशोचं । खेटं नद्यद्विष्टं परिवृतमनितः खर्वटं पर्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मटं बंदलितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनिं झोणारख्यं सिंधुवेलावलथितमथ संबाधनंवाऽद्विशृंगेऽति । आश्रमस्तापसस्थानं । सन्निवेशः सार्धकटकादिवासः । निग्गमोबहुवणिग्वासः । राजधानी राजकुलस्थानं । सोयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदंडप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चारजट्टादिकोमातृपितृप्रातृजनिनीनार्यापुत्रडहितृस्नुपादिभिः सार्धं वसंस्तिष्ठन् ज्ञातिपालनकृते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येवं मन्यमानोहन्या

तु व्यापादयेत्तेन च दृष्टिविपर्यासवता मित्रमेव हतपूर्वं नवतीति अतोदृष्टिविपर्यासदं
 डोयं ॥१२॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुष
 कारमुद्धहन् ग्रामघातादिके विघ्नमे घ्रातचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरायमित्येवं म
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेवं तेन घ्रातमनसा विघ्नमाकुलेनाचौरएव हतपूर्वोनवति
 सोऽयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्मा
 धीयते । तदेवं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

अहावरे ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आहिऊइ से जहा एामए केइ पु
 रिसे आयहेउंवा एाइहेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मुसंवयं
 ति अस्सेणंवि मुसंवयावेति मुसंवयंतं पि अस्सं समणुजाणइ एवं खलुतस्स त
 पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आहिए ॥१४॥

अर्थ—हवे ठठो क्रिया स्थानक मृषावादप्रत्ययिक कहेले. पूर्वोक्त पांचने दंडसमादान
 पणे कहा. कारण के, तेमांहे प्रायः परनो उपघात आयले, अने अंहींथी हवे क्रिया
 जले माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एथकी आगलजे क्रिया स्थान
 क कहेले, ते थकी प्रायः परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा कहेवा
 य अने पूर्वना पांच स्थानने दंडसमादान एवी संज्ञाले. एटलुं विशेष जाणवुं.

हवे ठठो क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें. ते जेम नाम एवी संनावनायें कोइएक पुरु
 ष (आयहेउंवा के०) पोताने अर्थें (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रीने अर्थें (अगा
 रहेउंवा के०) घरने अर्थें (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी तेने अर्थें
 (सयमेवमुसंवयंति के०) स्वयमेव मृषावाद बोले एटले जेम हुं कोइ प्रकारे चोर नथी
 अथवा महारो परिवार कोइ चोर नथी एवो मृषावाद बोले. (अस्सेणंविमुसंवयावेति के०)
 अन्य पासें मृषावाद बोलावे, (मुसंवयंतं पिअस्संसमणुजाणइत्ति के०) अन्य कोइ मृषावा
 द बोले तेने अनुमोदे, एरीते निश्चें करण करावण अनुमोदन थकी मृषावाद बोले
 तेने तत्प्रत्ययिक सावद्यकर्म बंधाय. ए ठठो क्रियास्थानक मृषावाद प्रत्ययिक कह्यो. ॥१४॥

॥ दीपिका—अथापरं षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम
 कश्चित्पुरुषात्मनिमित्तं ज्ञातिपरिवारनिमित्तं वा स्वयमेव मृषावादं वदति नायं मदीयइत्या
 दि तथाऽचौरं चौरं वदति तथाऽन्येन मृषावादं वादयति अन्यं मृषावादं वदंतं समनुजानी
 ते । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते बध्यते । एतत्षष्ठं क्रियास्थानं मृषावा
 दप्रत्ययिकमाख्यातं । पूर्वोक्तानां पंचानां क्रियास्थानानां सत्यपि क्रियास्थानत्वे प्राय

परोपघातित्वादंडसमादानसंज्ञा कृता । षष्ठादिषु च प्रायोन, परघातः स्यादतः क्रियास्थानसंज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपरं षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां क्रियास्थानत्वे प्रायशः परोपघातो नवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता षष्ठादिषुच बाहुल्येन न परव्यापादानं नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः स्वपक्षावेशादाग्रहादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सन्नूतार्थनिन्द्वरूपमसन्नूतोद्भावनस्वजावं स्वयमेव मृषावादं ववति । तद्यथा नाहं मदीयोवा कश्चिच्चौरः सच चौरमपि सन्नूतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृषावादं नाणयति तथान्यांश्च मृषावादं वदतः समनुजानीते । तदेवं खलु तस्य योगत्रिककारणत्रिकेण मृषावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अहावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिज्जइ से जहा एामए केइ पुरिसे आयहेनंवा जाव परिवारहेनंवा सयमेव अदिन्नं आदि यइ अन्नेणंवि अदिन्नं आदियावेंति अदिन्नं आदियंतं अन्नं समणुजा एइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेछे. ते जेम ना म एवी संजावनायें. कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थें ज्ञातिगोत्रीने अर्थें यावत् परिवारने अर्थें पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान लेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ लेतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते निश्चें थकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय; एटले सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथाऽपरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं प्राग्वत् ॥ १५ ॥

॥ टीका—अथापरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वज्ज्ञेयं । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषआत्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परद्वयमदत्तमेव गृह्णीयादपरंच ग्राहयेज्जृहंतमप्यपरं समनुजानीयादित्येवं तस्यादत्तादानप्रत्ययिकं कर्म संबध्यते । इति सप्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अहावरे अठमे किरियाघाणे अशब्दवत्तिएत्ति आहिऊइ से जहा एाम
 ए केइ पुरिसे एण्णिणं केइकिंविसंवादेंति सयमेव हीणे दीणे डुठे डुम्मणे
 उहयमणसंकप्पे चिंतासोगसागरसंपविठे करतलपल्लहब्बमुहे अट्टश्रा
 णोवगए नूमिगयदिठ्ठिएश्रियाइं तस्सएणं अशब्दया आसंसइया चत्तारि
 णाणा एवमाहिऊइ तं कोहे माणे माया लोहे अशब्दमेव कोहमाणमा
 यालोहे एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ अठमे किरिया
 घाणे अशब्दवत्तिएत्ति आहिए ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे अपर आठमो क्रिया स्थानक अध्यात्मिकप्रत्ययिक नामे कहेले. अध्या
 त्मिक केहेतां जे कर्म बंधनुं कारण एवो जाव चित्त थकी उपजे, तेमाटे अध्यात्मिक क
 हिये. ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुषले तेने (एण्णिणं केइकिंविसंवादेंति
 के०) कोइ विखवादनुं कारण नथी. विखवाद एटले पराजव तेने कोइ करे नही, तथापि
 ते पुरुष, (सयमेवके०) पोतेज (हीणेदीणेडुठेडुम्मणेके०) हीन, दीन, डुष्ट, अने डुर्मेन
 एटले छुंमा मन वालो थाय. (उहयमणसंकप्पे के०) अनवस्थित चित्त संकल्प एवो थको,
 (चिंतासोगसागरसंपविठे के०) चिंता शोक रूप समुडमांहे पेगो एवो थको, जे अव
 स्था करे, ते देखाडेले. (करतलपल्लहब्बमुहे के०) हाथना तलाने विषे स्थायुंले मुख
 जेणे एटले गालने विषे हाथ देइने (अट्टश्राणोवगए के०) आर्त्तध्यान सहित (नू
 मिगयदिठ्ठिएश्रियाइं के०) नूमिनी सन्मुख एकाग्रचित्तें जोतो निर्विवेक पणे आर्त्त, रौ
 ड, ध्यान ध्यावे (तस्सएणंअशब्दया के०) तेने अध्यात्मनी (आसंसइया के०) आ
 शंसा मिश्रित (चत्तारिणाएवमाइऊइतं के०) चार स्थानक कहिए. ते कहेले पेहे
 लो क्रोध, बीजुं मान, त्रीजी माया, अने चोथो लोच (अशब्दमेव के०) ते पोताना
 मनथीज उत्पन्नथाय ए क्रोध, मान, माया, अने लोच, ए चारे करी जीवनो मन दोष
 डुष्ट थाय: एरीते निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्म वंधाय. तेमाटे ए आठमो क्रिया
 स्थानक अध्यात्मिक प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमंतःकरणोज्ज्वमाख्यायते । य
 या कश्चिन्नरस्तस्य नास्ति कश्चिद्विसंवादयिता पराजवकरस्तथाप्यसौ स्वयमेव हीनोदीनो
 डुष्टोडुर्मेनाअपहतमनःसंकल्पः चिंताप्रधानः शोकश्चिंताशोकस्तत्र प्रविष्टः करतले पर्यस्तं
 स्थितं मुखं यस्य सतथा आर्त्तध्यानोपगतो नूमिगतदृष्टिर्ध्यायति तस्यैवमाध्यात्मिकानि
 चित्तोज्ज्वानि असंशयितानि निःसंशयानि चत्वारि स्थानानि स्युः । तानि चैवमा

ख्यायंते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । तेच क्रोधमानमायालोचात्मात्मोद्भवः । एभिरेव मनोदुष्टं स्यात् । एवं तस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते । तदेवमष्टममाध्यात्मिकारख्यं क्रियास्थानमाख्यातं ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यंतःकरणोद्भवमाख्यायते । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषश्चित्तोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विसंवादयिता । न तस्य कश्चिद्विसंवादेन परिचावेनवा सद्भूतोद्भावेनवा चित्तदुःखमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव वर्णापसदवद्दीनोदुर्गतवद्दीनोदुश्चित्ततया दुष्टोदुर्मनास्तथोपहतोऽस्वहृत्तया मनःसंकल्पो यस्य सतथा चिंतैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकश्चिताशोकसागरप्रविष्टः । तथाचूतश्च यदवस्थोजवति तद्वर्शयति । करतले पर्यस्तं मुखं यस्य सतथाऽहर्निशं नवति तथा तथ्यानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मध्यानदूरवर्ती निर्निमित्तमेव दंष्ट्रोपहतवद्वधायति । तस्यैवं चिंताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यंतःकरणोद्भवानि मनःसंश्रितान्यसंश्रितानि वा निःसंश्रितानि चत्वारि वक्ष्यमाणानि स्थानानि नवन्ति । तानि चैव समाख्यायंते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रोधमानमायालोचात्मानोऽधिजवंत्याध्यात्मिकाएभिरेव सद्भिर्दुष्टं मनोजवति । तदेव तस्य दुर्मनसः क्रोधमानमायालोचवतएवमेवोपहतमनःसंकल्पस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकारख्यमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अहावरे एवमे किरियाछाणे माणवत्तिएत्ति आहिज्जइ से जहा एामए के ५ पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा बलमएणवा रूवमएणवा तवमएणवा सुयमएणवा लाजमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे एवा मयछाणेणं मत्ते समाणे परं हिलेंति निंदेंति खिंसति गरहति परिजवइ अवमस्सेति इत्तरिए अय अहमंसि पुण विसिछे जाइकुलबलाइगुणो ववेए एवं अप्पाणं समुक्कस्से देहाच्चुए कम्मवित्तिए अवसेपयाइ तंजहा गप्पाठगप्पं जम्मानुजम्मं मारानुमारं एरगाठएरगं चंप्पे थंप्पे चवले माणियावि नवइ एवं खलु तरुस तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ एवमे किरियाछाणे माणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर नवमो क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए ठैएं. ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुष (जातिमएणवा के०) जाति एटले माता

नो पद्म, तेना मर्दे करीने, (कुलमएणवा के०) कुल एटले पितानो पद्म, तेना मर्दे करीने, (बलमएणवा के०) शरीरनुं बल, तेना मर्दे करीने, (रूवमएणवा के०) रूपने मर्दे करीने, (तवमएणवा के०) तपने मर्दे करीने, (सुयमएणवा के०) श्रुतज्ञानने मर्दे करीने, (लाजमएणवा के०) लाजने मर्दे करीने, (ईस्सरियमएणवा के०) ऐश्वर्य एटले ठकुरांइने मर्दे करीने, (पन्नामएणवा के०) प्रज्ञाना मर्दे करीने, एटलाना मद (अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयछाणेणं के०) मदना स्थानकें करीने (मत्तेसमाणे के०) मातो ठतो (परंहिलेंति के०) बीजानी हेजना करे, (निर्देति के०) निंदा करे, (खिंसति के०) खष्ट करे, (गरहति के०) गर्हा करे, (परिजवइ के०) पराजव करे, (अवमस्सेति के०) अपमान करे, (इत्तरिएअ य के०) ए बापडो जघन्य एटले जातिकुलादिकें हीनठे. (अहमंसिपुणविसिधेजाइकु लबलाइगुणोववेए के०) हुं वली विशेष जाति, कुल, बलादिकगुणोकरी सहितहुं (एवंअप्पाणंसमुक्कस्ते के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहंकार करे. हवे एवा मद करनारने विपाक देखाडेठे. (देहाच्चुए के०) ते पुरुष आ लोक मांहे पण निंदा अने गर्हानुं स्थानक आय, अने परलोके पण निंदा अने गर्हानुं स्थानक आय. देहाच्चुए एटले आ शरीरथकी चवीने परजवे (कम्मबित्तिए के०) कर्मद्वितीय (अवसेपयाइं के०) एतावता कर्मने वश वर्ततो चतुर्गतिक संसार मांहे परित्रमण करे (तंजहा के०) ते कहेठे (गप्पाउंगप्पं के०) एक गर्ज थकी मरण पा मिने, वली बीजा गर्ज मांहे उपजे. (जम्माउजम्मं के०) एक जन्म थकी बीजुं ज न्म पामे, (माराउमारं के०) मरण थकी मरण पामे, (एरगाउंएरगं के०) नरक थकी निकलीने वली नरकांतरे नरकमां जइने तीव्र दुःख जोगवे, एटले ते नरकमांहे थी निकलीने, सिंह मत्स्यादिक मांहे उत्पन्न आय, फरी त्यांथी मरण पामीने तीव्रतर नरकांतरे जाय. एतावता ते (चंमे के०) रौइ अहंकारी (अद्वे के०) स्तब्ध अनघ शील (चवले के०) चपल एवा लक्ष्णोयुक्त (माणियाविजवइ के०) ते अजिमांनी पुरुष होय एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय, ए नवमो क्रिया स्थानक मान प्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा कश्चित्पुरुषो जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलबलरूपतपःश्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदारव्यैरष्टनिर्मदस्थानैरन्यतरेण वा मत्तः परं हीनबुद्ध्या हीनयति, निन्दति, जुगुप्सते, गर्हति, परिजवति । यथाय मितरोजघन्योहीनोमत्तः कुलादिभिः । अहं पुनर्विशिष्टकुलादिगुणोपेतएवमात्मानमुत्क

र्षयेत् । एवं जात्यादिमदमत्तः सन् इहैव निंद्यः स्यात् । अत्रच जात्यादिमददयादिसंयो
गैर्नैगाक्षेयाः । तथाहि । जातिमदः कस्यचिन्न कुलमदः, १ कस्यचित्कुलमदएव, न जातिम
दः २ कस्यचिद्वयं ३ कस्यचिदुनयमपि न. ४ एवं पदद्वयेन चत्वारोऽङ्गाः । पदत्रयेणाष्टौ,
पदचतुष्टयेन षोडश, पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशत् षड्विंशतुःषष्टिः सप्तभिः १ २७ अष्टभिः ३५६
सर्वत्र मदानावरूपश्चरमजंगः शुद्धः । समानी देहाद्भ्युतोमृतः सन् कर्मद्वितीयः क
र्मसहायोऽवशः परवशः प्रयाति नवांतरं । तद्यथा गर्जाजर्जं जन्मनएकस्मात्परं जन्म, मा
रान्मरणान्मारं मरणांतरं व्रजति नरकतुल्याच्चंडालादिवासान्नरकं रत्नप्रजादिकं याति ।
अथवा नरकादुत्थृत्य सिंहमत्स्यादाबुत्पद्य पुनरतितीव्रं नरकांतरं याति । तदेवं मानी
परपरिजवे सति चंडोरौडोऽन्यं हंति तदजावे आत्मानमेव हंति स्तब्धश्चपलो यत्किंचन
कारी स्यात् मानी सन् एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते ब
ध्यते । नवममेतक्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पु
रुषोजात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलबलरूपतपःश्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदाख्यैरष्टनिर्मदस्था
नैरन्यतरेणवा मत्तः परमवबुद्ध्या ह्रीलयति तथा निंदति, जुगुप्सते, गर्हति, परिजवति,
एतानि चैकार्थिकानि कथंचिन्नेदं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजवति तथा दर्श
यति । इतरोयं जघन्योहीनजातिकः कुलबलरूपादिनिर्दूरमपत्रष्टः सर्वजनावगीतोयमि
ति । अहं पुनर्विशिष्टजातिकुलबलादिगुणोपेतएवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । सांप्रतं
मानोत्कर्षविपाकमाह । (देहाच्चुएऽत्यादि) तदेवं जात्यादिमदोन्मतः सन्निहैव लोके
गर्हितोऽनवति । अत्र जात्यादिपददयादिसंयोगाद्व्याप्ते चैवं नवन्ति । जातिमदः,
कस्य चिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमदः परस्योनयमपरस्यानुनयमित्येवं पदत्र
येणाष्टौ चतुर्भिः षोडशेत्यादि यावदष्टभिः पदैः षट्पञ्चाशदधिकं शतद्वयमिति । सर्वत्र
मदानावरूपचरमजंगः शुद्धः । परलोकेऽपिच मानी दुःखजाग्नवतीत्यनेन प्रदर्श्यते ।
स्वायुषः कृये देहाद्भ्युतोऽनवांतरं गच्छेत्तुजाशुनकर्मा द्वितीयः कर्मपरायत्तत्वादवशः परतं
त्रः प्रयाति । तद्यथा गर्जाजर्जं पंचेन्द्रियापेक्षं तथा गर्जाजर्जं विकर्षेन्द्रियेषूत्पद्यमानः पुनर
गर्जाजर्जमेवं गर्जादगर्जमेतच्च नरककल्पगर्जदुःखापेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानदुःखापेक्षया
त्विदमनिधीयते । जन्मनएकस्मादपरं जन्मांतरं व्रजति । तथा मरणं मारस्तस्मान्मारान्तरं
व्रजति तथा नरकदेश्याह्वपाकादिवासाद्वत्तप्रजादिकं नरकांतरं व्रजति । यदिवा नरका
त्सीमंतकादिकादुद्धृत्य सिंहमत्स्यादाबुत्पद्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेवं मा
नद्वडंगनूमौ, संसारचक्रवाले स्त्रीपुंनपुंसकादीनि बहून्यवस्थांतराण्यनुजवन्ति । तदेवं मा

नी परपरिज्वेसति चंडरौडोन्नवति परस्यापकरोति तदज्ञावे, ह्यात्मानं व्यापादयति ।
तथा स्तब्धश्चपलोयत्किंचनकारी मानी सन्सर्वोप्येतदवस्थोन्नवतीति । तदेवं तत्प्रत्ययि
कं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १ ॥

अहावरे दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिङ्गसे जहा एाम
ए केइ पुरिसे माइहिंवा पिताहिंवा नाइहिंवा नइणीहिंवा नज्जाहिंवा धू
याहिंवा पुत्तेहिंवा सुएहाहिंवा सद्धिं संवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अहाल
हुंगसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंम निवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि
वा कायं उड्डोलित्तानवति उसिणोदगवियडेणवा कायं उंसिंचित्तानवति
अगणिकाएणं कायं उवडहित्तानवति जोतेणवा वेतेणवा एतेणवा तयाइ
वा कसेणवा बियाएवा लयाएवा पासाइं उहालित्तानवति दंमेणवा अ
ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायंआउडित्तानवति तहप्पगा
रे पुरिसजाए संवसमाणे डम्मणा नवति पवसमाणे सुमणा नवति त
हप्पगारे पुरिसजाए दंमपासी दंमगुरुए दंमपुरक्कडे अहिए इमंसि लो
गंसि संजलणे कोहणे पिठिमंसियावि नवति एवं खलु तस्स तप्पत्तियं
सावज्जंति आहिङ्गंति दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिए ॥ १ ॥

॥ अर्थ—अथ हवे अपर दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियैबैयें. ते जेम
नाम एवी संज्ञावनायें कोइएक पुरुष माता, पिता, नाइ, बेन, स्त्री, बेटा, पुत्र, पुत्रनीस्त्री,
तेवहु जाणवी. (सिद्धिसंवसमाणे के०) एटला साथें वसतो थको (तेसिंअन्नयरेसि
के०) ते मातापितादिकथी कोइ अनेरो अजाण पणे अनानोग थकी (अहालहुगं
सि के०) यथा कथंचित् न्हानो डुर्वचन प्रमुखनो अथवा काय थकी हस्त पादादि
कनो संघट्ट प्रमुख एवो (अवराहंसि के०) अपराध थये ठते (सयमेव के०) पोतेंज
क्रोधें करी धमतो थको तेने (गुरुयंदंमनिवत्तेति के०) महोटा दंम करे. (तंजहा के०) ते
कहेले (सीउदगवियडंसिवा के०) सीतल पाणीयें करी सीतकालने विपे (कायंउड्डो
लित्तानवति के०) ते अपराधीनु शरीर ठंमापाणी मांहे बोले. एवा अकार्यनो करनार
थाय तथा (उसिणोदगवियडेणवाकायंउंसिंचित्तानवति के०) उल्लकालें अत्यंत उ
ल्ल पाणीयें करीने उल्ल तेले करीने तेना शरीरनेसिंचे शरीरनुं शोषण करनार थाय, (अ
गणिकाएणंकायंउवडहित्तानवति के०) अग्निकायें करीने तेना शरीरनुं दहन करनार

आय, (जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रे करी, अथवा (एतेणवा के०) नेतरे करी, (तयाइवाके०) त्वचार्ये करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे चा बबुके करी, (बियाएवा के०) नाडार्ये करी, (लयाएवा के०) लता एटले वेबुये करी, दोरडीये करी (पासाइंउदालित्तानवति के०) तेना पार्श्वजागना चामडाने उखेडनार आय, (दंमेणवा के०) दंमे करी लाकडीये करी, (अछीणवा के०) हाडकार्ये करी, (मुछीणवा के०) मुष्टिये करी, (लेज्जुणवा के०) पाषाणने कटके करी, (कवालेणवा के०) ठोंकरीये करी, कपालादिके करी, (कायंआउडित्तानवति के०) तेना शरीरने ता डनार आय, किंबहुना (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस जाए के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकर्मना करनार होए तेनी साथे (संवसमा णे के०) एकठां रहेतां उता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुम्मणाजवन्ति के०) डुर्मन अइने देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी अलग राहेवा थी (सुमणाजवन्ति के०) सुमन आय, एटले तेने बोडयाथी हर्षित आय. एवा (तह प्पगारे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जाति जे थोडा अपराधीने पण दंमना देनार, (दंमपासीके०) अल्पापराधने विषे अति कोपकरनार, ते दंडपार्थी (दंमगुरु एके०) दंमे करी आकरो दंम करे, (दंमपुरेकडेके०) तेने सर्व काल दंमज अग्रेसर ठे. ते पुरुष (अहिएइमंसिलोगंसिके०) आलोकने विषे पण पोताना जीवने अहित कारी अने (अहिएपरंसिलोगंसि के०) परलोकने विषे पण पोताना जीवने अहित कारी ठे तेनुं कारण चुं? तोके तेजीव, (संजलणे के०) ढूणो ढूणो ज्वले, (कोहणे के०) ढूणोढूणो क्रोध करे, (पिठिमंसियाविजवति के०) पृष्ठ मांस नहण करनार होय, पुंठे पाठल अव एवादनो बोलनार होय, एम निश्चें तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावध कर्म बंधाय. ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रसूतकल्पोमातापितृसुतदृष्टस्वजनादिभिः सार्धं संवसन् तेषां मातापित्रादीनाम न्यतमेनाऽनाजोगतोयथाकथंचिद्वधुतमेप्यपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतोगुरुतरं दंडं वर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदकविकटे शिशिरादावतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनोऽवबो लयिता नवति तथा उष्णोदकविकटेन कायमपसिंचयिता नवति । विकटग्रहणाडुमत्तै लकांजिकादिना अग्निकायेन उल्मुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता नवति । (जोए णत्ति) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोवृद्धविशेषस्तेन कशादिनावा लतयावा शरीरपार्श्वीणि उहा लयितुं चर्माणि लुंपयितुं नवति । दंडेन अस्थना मुष्टिना लेष्टुना कपालेन नांडखंडेन कायमु

पताडयिता जवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वासं कुर्वति मातापित्रादयोऽर्धमनसः स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः सुमनसः सुखिनः स्युः । तथाप्रकारस्तादृशः पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ, दंडप्रवृत्तोदंडः पुरस्कृतोयेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितः परलोकेऽप्यहितः संज्वलनः क्रोधकारी क्रोधनोवधबंधादिषु अविमृश्य प्रवृत्तिकृत् पृष्ठिमांसखादकः परममोद्धट्टनतः । एवं तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तदंडप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते बध्यते । तदेतदशमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययिकमाचक्षते । नवमंतु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रजुक्तदोषमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं परिवसंस्तेषां च मातापित्रादीनामन्यतमे नानाजोगतया यथाकथंचि ह्यघुतमेप्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा कायिके हस्तपादादिके संघट्टरूपे कृते सति स्वयमेवात्मना क्रोधध्मातोऽगुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं निवर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदके विकटे प्रनूते शीतेवा शिशिरादौ तस्यापराधकर्तुः कायमधोबोलयिता जवति तथोष्णोदकविकटेन कार्यं शरीरमपसिंचयिता । तत्र विकटग्रहणादुष्मतैलेन कांजिकादिनावा कायमुपतापयिता जवति तथाऽग्निकायेनाल्मुकेन तप्ताय सावा कायमुपदाहयिता जवति तथा जोत्रेणवा वेत्रेणवा नेत्रेणवा त्वचा वासनादिकपालजतया वाऽन्यतरेण वा दवरकेण ताडनतस्तस्यापराधकर्तुः शरीरपार्श्वेण उद्दालयितुं चर्माणि जुंपयितुं जवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता जवति । तदेवमल्पापराधिन्यपि महाक्रोधदंडवति तथा प्रकारे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्सहवासिनोमातापित्रादयोऽर्धमनसस्तदनिष्ठाशंकया जवंति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गतेवा तत्सहवासिनः सुमनसोजवंति । तथाप्रकारश्च पुरुषजातोऽल्पेप्यपराधे महान्तं दंडं कल्पयतीत्ये तदेव दर्शयितुमाह । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ दंडपार्श्वी स्वल्पतया स्तोकापराधे कुप्यति दंडं च पातयति । तमप्यतिगुरुमिति दर्शयितुमाह । दंडेन गुरुकोदंडगुरुः । यस्यच महान् दंडोजवति असौ दंडेन गुरुर्नवति । तथा दंडः पुरस्कृतः सदा पुरस्कृतदंडइत्यर्थः । सचैवंजुतः स्वस्य परेषां चास्मिन् लोकेऽस्मिन्नेव जन्मनि अहितः प्राणिनामहितदंडपातनात् तथा परस्मिन्नपि जन्मन्यसावहितस्तल्लीजतया चासौ यस्य कस्यचिदेव येन केनचिदेव निमित्तेन कृणोऽकृणे संज्वलयतीति संज्वलनः सचात्यंतक्रोधनोवधबंधनविहेदादिषु शीघ्रमेव क्रियासु प्रवर्तते तदजावेप्युत्कटद्वेषतया मर्मोद्धट्टनतः पृष्ठिमांसमपि खादेत्तदसौ ब्रूयात् । येनासावपि परः संज्वलयेत् ज्वलितश्चान्येषामपकुर्यात् तं

देवं खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तदंडप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माऽधीयते । तदेतद्वशमं क्रिया स्थानं मित्रदोहप्रत्ययिकमाख्यातमिति । अपरे पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययि कमाचक्षते. नवमंतु परदोषप्रत्ययिकंच. दशमं पुनः प्राणवृत्तिकं क्रियास्थानमिति ॥१॥

अहावरे एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आहिऊइ जे इमे नवं ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलहुया पवयगुरुया ते आयरियावि संता अणारियाउ नासाउवि पउऊंति अन्नहासंतं अप्पाणं अन्नहामन्नं ति अन्नंपुठा अन्नंवागरंति अन्नं आइस्कियवं अन्नंआइस्कंते॥१॥ एसे ज हा णामए केइ पुरिसे अंतोसद्धे तं सद्धं णोसयं णिहरति णोअन्नेण णि हरावेंति णोपडिविद्धंसेइ एवमेव निएहवेइ अविउट्टमाणे अंतोअंतोरि याइ एवमेव माई मायं कट्टु णोआलोएइ णोपडिकमेइ णोणिंदइ णोगर हइ णोविउट्टइ णोविसोहेइ णोअकरणाए अप्पुठेइ णोअहारिहं तवो कम्मं पायत्तितं पडिवऊइ माइ अरिंसलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए पच्चायाइ निंदइ गरहइ पसंसइ णिच्चरइ एनियट्टइ णिसिरियं दंमंठा एति माइ असमाहड सुहलेस्सेयावि नवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सा वऊंति आहिऊइ एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आहिए ॥ २० ॥

अर्थ—हवे अपर अगिआरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक कहियें ठैयें (जेइमे नवंति के०) जे आ जगत्मांहे पुरुषठे ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा चारी एटले धूतारा, उगारा, गंठीठोडा प्रमुखठे ते नाना प्रकारना उपायें करीने लोक ने विश्वास उपजावीने वंचे. (तमोकसिया के०) अंधाराने विषे विचरनारा, अर्थात् लोक यकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलहुयाके०) ते पोतें जाते धूवडनी पांख यकी पण हलकाठे परंतु (पवयगुरुया के०) पोताने पर्वत यकी पण महोटा माने, (तेआयरियाविसंता के०) ते आर्य देशमां उत्पन्न थया होय तेम ठतां पण परने वंचवाने अर्थें शठ पणो, पोताने गोपववा नणी (अणारियाउनासाउविपउऊंति के०) अनार्थ देशनी नाषा बोले, अथवा पोतानी कल्पित नाषा जे बीजाथी अजा णी होय तेवी नाषा बोले, (अन्नहासंतं के०) निपी पण तेवी अजाणी अन्य लखे (अप्पाणंअन्नहामन्नंति के०) पोतें वली बीजी रीते माने, (अन्नंपुठा के०) अन्य कांइ पुठे यके (अन्नंवागरंति के०) अन्य कहे, (अन्नंआइस्कियवं के०) अन्य कांहिं

एक प्ररूपबुंठे तेने ठेकाणे (अन्नंआइस्कंते के०) अन्य बीजुं कांइक जुदूज प्ररूपे ॥ १९ ॥
 (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टान्ते नाम एवी संजावनायें जेम. (केइपुरिसे के०)
 कोइ एक पुरुष संग्राम थकी निकळ्यो, (अंतोसल्ले के०) तीर जालादिकना शब्दयें क
 री सशब्द ठतो (तंसल्लं के०) ते शब्दने (णोसयंणिहरति के०) वेदना थकी बीहि
 तो थको पोतें पोताने हाथे काढे नही, (णोअन्नेणणिहरावेंतिके०) बीजाने हाथे पण
 कढावे नही, (णोपडिविद्धंसेइ के०) तथा वैद्यने उपदेशें औषधादिक प्रयोगें करीने
 पण ते शब्दनो विध्वंस थरो नही (एवमेव के०) एम जाणीने, (निएहवेइ के०)
 ते शब्दने गोपवी राखे. (अविउट्टमाणे के०) पुढ्यो थको कहे नही, (अंतोअंतो
 रियाइके०) ते दुःखें पीड्यो थको माहोमांहे दुःखी थाय, (एवमेव के०) एम ते
 (माइमायंकट्टुं के०) मायावी पुरुष, माया शब्दे करीने तेणे जे कोइ अकार्य कखा हो
 य ते (णोआलोएइ के०) गुरु समझ आलोवे नही (णोपडिकमेइके०) पडिकमे नहीं
 (णोणिंदइ के०) आत्मानी साखें निंदे नहीं, (णोगरहइ के०) परसाहीक गर्हे न
 हीं (णोविउट्टइ के०) तेवा अकार्य करवा थकी निवृत्तिपामे नहीं (णोविसोहेइ के०)
 चुननाव रूप पाणीयें करी ते अतिचारनुं कलंक पखाळे नहीं, (णोअकरणाएअप्पुठेइ
 के०) तेवा अकार्यने अणकरवाने उठे नहीं एटले अण करवानो उद्यम न करे, (णो
 अहारिहंतवोकम्मंपायञ्चित्तपडिवज्झइ के०) यथायोग्य तप कर्म रूप प्रायश्चित्त पडिव
 जे नहीं. एरीतें (माइ के०) ते मायावी पुरुष (अस्सिलोएपञ्चायाइके०) आ लोक
 मांहे पण अविश्वासनी प्रसिद्धि पामे (माइपरंसिलोएपञ्चायाइ के०) मायावी पुरुष
 परलोके नरकादिक पीडाना स्थानकने विषे वली वली अरहट्ट घटिकाने न्यायें गतिआ
 गति करे, तथा मायावी पुरुष परनी (निंदइ के०) निंदा करे, (गरहइ के०) गर्हा
 करे (पसंसइ के०) अने पोतानी पोते प्रशंसा करे, (णिच्चरइ के०) अकार्यने वि
 पे रती करे, (एनियट्टइ के०) अकार्य थकी निवर्त्ते नहीं (णिसिरियंदमंज्जाएति के०)
 अकार्य करीने पोतानो अपराध ढांकी राखे एरीते (माइअसमाहड के०) माया
 वी पुरुष अपहारे एटले त्यागकरे; शोनो त्यागकरे? ते कहेळे. (सुहलेस्सेयाविंजवइ
 के०) चुन लेज्यानो त्याग करे अने सर्व कालें अचुन लेज्यायें करी प्रवर्त्तमान थको
 होए एरीते निश्चे तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावद्य कर्मबंधाय. एटले अगी
 आरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथापरमेकादशां क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा । ये केचनामी, नवंति
 पुरुषाः । किंनूताः । गूढाचारागलकर्तकग्रंथिहेदकादयस्ते बद्धपायैर्विश्वासमुत्पाद्य, विरू

पं कुर्वेति चंडप्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् तमसि कषितुं शीलं येषांते तमःकषिणस्तएव तमःकषिकाः पराविज्ञाताः क्रियाः कुर्वतीत्यर्थः । तेच उलूकपिह्वलघवोपि पर्वतवज्जु रुमात्मानं मन्यंते आर्याअपि संतस्ते परव्यामोहार्थमनार्यजाणा (विउवंति) प्रयुजंते अन्यथा स्थितमात्मानमन्यथा साध्वाचारेण मन्यंते व्यवस्थापयंति अन्यत् पृष्ठामाययाऽन्यदेव वदंति आम्नान् पृष्ठा निंबान् वदंति । व्याकरणं पृष्ठस्तदङ्गस्तर्कमवतारयति । यथा वा शरदि वाजपेयेन यजेतइत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्ठस्तदर्थाननिङ्गः कालविलंबार्थं शरत्कालमेव वर्णयति (अन्नमाऽस्क्रियवृंति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥ १ ॥ (सेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः संग्रामान्निर्गतेऽतर्मध्ये शल्यं यस्य स्रोतःशल्यः सवेदनाजीतः स्वयं शल्यं ननिर्हरति नरुषति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोषधप्रयोगैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्व्यं निन्दुतेऽपलपति तेन शल्येन (अविउट्टमाणेति) पीडयमानः (अंतोअत्ति) मध्ये पीडयमानोपि रीयते व्रजति वेदनां सहमानोपि क्रियासु प्रवर्त्ततइत्यर्थः । दृष्टांतं योजयति (एवमेव मायीति) यथा सशल्यो दुःखजाग्नवति एवमेव मायी, कृतं कार्यं निगूहयन् मायां कृत्वाऽन्यस्मै नालोचयति नकथयति न तस्मात्स्थानात्प्रतिक्रमति न निवर्त्तते न आत्मसाह्निकं निंदति नापिपरसाह्निकं गर्हति आलोचनार्हसमीपेगतोनापि च जुगुप्सते (नविउट्टइति) न वित्रोटयत्यपनयति मायाशल्यं नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युत्तिष्ठते नापि यथाहं तपःकर्मरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेवं मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वासतया प्रत्याख्यातिं याति । यदुक्तं । मायाशीलः पुरुषोयद्यपि, नकरोति कंचिदपराधं ॥ सर्पश्चाऽविश्वास्थो जवति तथाप्यात्मदोषहतइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्यगादिषु प्रत्यायाति नूयोनूयोयाति (निंदंगाहयति) परं निंदयित्वा आत्मप्रशंसया तुष्यति । एवंचासौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चरति तथाविधानुष्ठायी जवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थानान्ननिवर्त्तते दंडं निसृज्य हिंसां कृत्वा प्रह्लादयत्यपलपति अन्यस्यवा मस्तके क्षिपति समायावी असमाहृतशुजलेशयोऽनंगीकृतशुजध्यानश्चापि जवति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं मायाशल्यप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका—अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा ये केचनामी जवंति पुरुषाः । किंविशिष्टाः । गूढाआचारायेषां ते गूढाचारागलकर्तकग्रंथिहेदादयस्तेच नाविधैरुपायैर्विश्रंजमुत्पाद्य पश्चादपकुर्वेति प्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् । तथा मायाशीलत्वेनाप्रकाशकचारिणस्तमसि कषितुं शीलं येषांते तमसिकाषिणस्तएवच तमः

काशिकाः पराऽविज्ञाताः क्रियाः कुर्वतीत्यर्थः । तेच स्वचेष्टयैवोक्तपत्रयद्वयवः कौशिक
 पिब्वद्वधीयांसोपि पर्वतवज्जुरुमात्मानं मन्यन्ते । यदिवा कार्यप्रवृत्तेः पर्वतवन्नो स्तंज
 यितुं शक्यन्ते ते चाऽऽर्यदेशोत्पन्नाऽपि संतः शाठ्यादात्मप्रज्ञादनार्थमपरजयोत्पादनार्थं
 चाऽनार्यजायाः प्रयुज्यन्ते परव्यामोहार्थं स्वमतिपरिकल्पितजायानिरपराऽविदितानिर्नाषं
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति तथाऽ
 न्यत्पृष्ठामातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथाभान् पृष्ठाः कोविदारकानाचकृते । वादकालेवा
 कश्चिन्नाथवादितया व्याकरणे प्रवीणस्त्कर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाजपेयेन
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्ठस्तदर्थाननिज्ञः कालातिपातार्थं शरदकालं व्यावर्णयति । तथा
 ऽन्यस्मिंश्चार्थं कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । तेषां सर्वार्थविसंवादिनां कपटप्रपंचचतु
 राणां विपाकोद्भवनाय दृष्टान्तं दर्शयितुमाह ॥ ३१ ॥ (सेजहेत्यादि) यथानाम कश्चित्पुरु
 षः संग्रामादपक्रांतोऽतर्मध्ये शल्यं तोमरादिकं यस्य सोऽतःशल्यः सच शल्यघट्टनवेदनानी
 रुतया तल्लव्यं न स्वतोनिर्हरत्यपनयति उद्धरति तथाप्यन्येन नोद्धारयति नापि तल्लव्यं वै
 द्योपदेशेनौषधोपयोगादिनिरुपायैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पृष्ठोवाऽपृष्ठो
 वातल्लव्यं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च शल्येनासावंतर्वर्तिना (अविउद्ध
 माणेति) पीड्यमानः (अंतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति तत्कृतां वेदनाम
 सहमानः क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । सांप्रतं दाष्टीतिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथाऽसौ स
 शल्योऽङ्गुःखनाग्नवत्येवमेवासौ मायी मायाशल्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायया गूहयन्
 मायां कृत्वा न तां मायामन्यस्मै आलोचयति कथयति नापि तस्याः स्थानात्प्रतिक्रामति
 न ततोनिवर्तते नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशल्यं निन्दति । तद्यथा धिङ्मां यदहमेवंचूत
 मकार्यं कर्मोदयात्कृतवांस्तथा नापि परसाक्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनापि च
 जुगुप्सते तथा (नोविउद्धति) नापि तन्मायाख्यं शल्यमकार्यकरणात्मकं विविधमने
 कप्रकारं त्रोटयत्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तत्तेन पुनस्तदकरणतया निवर्त
 यतीत्यर्थः । नापि तन्मयादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनार्हायात्मानं निवेद्य तदकार्यकरणतया
 ऽन्युत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यापि नोद्युक्तविहारी नवतीत्यर्थः । तथा नापि गुर्वादिनि
 रन्निधीयमानोपि यथार्हमकार्यनिर्वहणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं तपः
 कर्मविशिष्टं चांशायणाद्यात्मकं प्रतिपद्यते ऽन्युपगच्छति । तदेवं मायया सत्कार्यप्रज्ञादको
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीत्येवं सर्वकार्येष्वेवाविश्रंजणत्वेन प्रत्यायाति प्रख्यातिं याति त
 थानूतश्च सर्वस्यापि विश्वास्योजवति । तथाचोक्तं । मायाशीलः पुरुषइत्यादि । तथाति
 मायावित्वादसौ परस्मिन् लोके जन्मांतराऽवाप्तौ सर्वाऽधमेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्य
 गादिषु पौनःपुन्येन प्रत्यायाति नूयोनूयस्तेष्वेवारघट्टघटीयंत्रन्यायेन प्रत्यागच्छतीति

तथा नानाविधैः प्रपंचैर्वचयित्वा, परं निंदति जुगप्सते । तद्यथाऽयमङ्गः पशुकल्पोनाने
न किमपि प्रयोजनमित्येवं परं निंदयित्वाऽत्मानं प्रशंसयति । तद्यथा ह्यसावपि मया
वंचितइत्येवमात्मप्रशंसया तुष्यति । तथा चोक्तं । येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य
तीति । एवं चासौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चयेन वा चरतीति तथाविधानुष्ठायी नवतीति
निश्चरति । तत्रच गृहः संस्तस्मान्मातृस्थानान्न निवर्तते तथासौ मायावलेपेन दंडं प्राण्यु
पमर्दकारणं निसृज्य पातयित्वा पश्चाद्वा दयत्यपलपति अन्यस्य चोपरि प्रक्षिपतिसच मा
यावी सर्वदा वंचनपरायणः संस्तन्मनाः सर्वानुष्ठानेष्वेवं नूतोजवति । असमाहृताऽनंगी
कृता शोचनना लेश्या येन सतथार्त्तध्यानोपहततथाऽसावशोचनलेश्यइत्यर्थः । तदेवमपग
तधर्मध्यानोसमाहितोऽल्लेश्यश्चापि नवति । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं मायाशब्द
प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माऽधीयते । तदेकादशं क्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकं व्याख्यातं ॥ २० ॥

अहावरे बारस्समे किरियाछाणे लोचवत्तिएत्ति आहिज्झइ जे इमे न
वंति तंजहा आरन्निया आवसहिया गामंतिया कएहुईरहस्सिया एो
बहुसंजया एोबहुपडिविरया सबपाणनूतजीवसत्तेहि ते अप्पणो सच्चा
मोसाइ एवं विउंजंति अहं ए हंतवो अन्ने हंतवा अहं ए अज्जावेयवो अ
न्ने अज्जावेयवा अहं ए परिघेतवो अन्ने परिघेतवा अहं ए परितावेयवो
अन्ने परितावेयवा अहं ए उद्वेयवो अन्ने उद्वेयवा एवमेव ते इत्तिकामे
हि मुत्तिया गिद्धा गढिया गरहिया अशौववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं
बद्धसमाइं अप्पयरोवा जुज्जयरोवा जुंजितुंजोगजोगाइं कालमासे कालं
किच्चा अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु छाणेषु उववत्तारो नवंति
ततोविप्पमुच्चमाणे जुज्जो जुज्जो एलमूयत्ताए तमूयत्ताए जाइमूयत्ताए प
च्चायंति एव खलु तरस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्झइ ड्वालसमे किरि
याछाणे लोचवत्तिएत्ति आहिए ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे अपर बारमो क्रियास्थानक लोचप्रत्ययिक कहिए बैयें. (जेइमेनवंति
के०) जे आंगल कहेसे ते पुरुष कोण ? (तंजहा के०) ते कहेसे. (आरन्निया के०) अर
एयमां वसनारो, कंदमूलफलाहारी, वृद्धने मूले वसनारो, वली (आवसहिया के०)
कोइएक पानडानी पर्णकूटी करीने तेमां रहे, (गामंतिया के०) तथा कोइएक आजी
विका निमित्तें ग्रामने समीपें निवास करी रहे, (कएहुईरहस्सिया के०) कोइएक का

येने विषे रहस्यना करनार, ए सर्व प्रायः त्रसजीवोनी विराधना नकरे परंतु एकेंद्रियनी विराधनायें उपजीवन करे, (एोबहुसंजया के०) ते घणा संयत नहीं, (एोबहुपडि विरया के०) घणी हिंसा थकी निवर्त्या नथी, एटले सर्व प्राणातिपात विरमणव्रतादि कने विषे न प्रवर्त्ते; किंतु? इव्य थकी केटलाएक व्रत पाले, थने सर्व विरतिनुं कारण जे सम्यक् दर्शनले, ते गुण तेमांहे नथी ते कारणे, (सवपाणजूतजीवसत्तेहिं के०) सर्व प्राणी, जूत, जीव, थने सत्वथकी अविरत, हिंसा थकी अविरत (तेअप्पणो के०) ते पाखंमी पोते, (सच्चामोसाइ के०) घणां सत्यामृपावचन (एवंविउंजंति के०) एम आगल केशे. जेरीतें बोले तेज कहेले. (अहंणहंतवो के०) हुं ब्राह्मण पणा थकी मने दंभादिकें हणवो नहीं, (अन्नेहंतवा के०) अन्य कुडादिकने हणवा. (अहंणअज्ञावेयवो के०) तथा हुं वर्णोत्तम हुं, माटे मने आज्ञा करवी नहीं एटले मने कांइ आदेश आपवो नहीं. तथा (अन्नेअज्ञावेयवा के०) कुडादिक आज्ञापयितव्यले एट ले तेमने आदेश आपवो. (अहंणपरिघेतवो के०) हुं वर्णोत्तमहुं, माटे मने बला त्कारें ग्रहण करवो नहीं, (अन्नेपरिघेतवा के०) अन्य कुडादिकने बलात्कारें ग्रहण करवा. (अहंणपरितावेयवो के०) तथा मने परितापवो नहीं, (अन्नेपरितावेयवा के०) अन्य कुडादिकने परितापवा. (अहंणउदवेयवो के०) तथा मने उपडव करवो नहीं, तथा जीव, काया थकी रहित करवो नहीं, (अन्नंउदवेयवा के०) अन्य कुडादिकने उपडवो करवा. एम ते परपीडाना उपदेशना करनार मूढ, असंबंध प्रला पी (एवमेवतेइत्तिकामेहिंसुष्ठिया के०) एरीते पूर्वोक्त प्रकारे ते मूढ परमार्थना अजाण थका स्त्रियादिकना कामजोगने विषे मूर्छित थका (गि-दा के०) गृ-६ एटले ते कामजोगना अनि लाषी ठता, (गढिया के०) कामजोगने विषे आसक्त ठता (गरहिया के०) निंदवा योग्य, अत्यंत आसक्त ठता (अश्लोववन्ना के०) अध्युपपन्न एटले कामजोगने विषे एकाग्र चित्त थया ठता (जाववासाइंचउपंचमाइ के०) यावत् चार पांच वर्ष सुधी अथवा (ठदसमाइ के०) ठ अथवा दश वर्ष एटलो काल तेमांहे ते तीर्थिक (अप्पयरोवा के०) अल्पतर एटले अल्प काल सुधी (उज्जयरोवाके०) अथवा घणा काल सुधी घर वास ठांमीने (उंजित्तुजोगजोगाइ के०) वली काम जोग जे शब्दादिक विषयले तेने धर्मेने पांखमे जोगवीने, (कालमासे कालंकिच्चा के०) मरण प्रस्तावे काल करीने कांइ एक बालतपना प्रजावथी (अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु छाणोसु उववत्तारो नवं तिके०) तेने अनेरा आसुरिक किब्बिणीने स्थानकें उपजवुं थाय, (ततोविप्पमुच्चमाणे के०) ते स्थानकथी आयुष्यने दूये चवीने (उज्जोउज्जोएलमूयत्ताए के०) वलीवली मनुष्य नव पामे, तोपण एल एटले बोडा, काणा, अथवा मूयत्ता एटले मुंगा तथा

(तमूयत्ताएजाइमूयत्ताएपञ्चायंति के०) ते जात्यंध एटले जन्म थकी अंध, तथा जन्म थकी बहेरा, एवा थाय. एम प्रत्यागञ्जंति एटले फरीने आ लोकमां आवेढे. एरीते निश्च थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावद्य कर्म बंधाय. ए बारमो लोचप्रत्ययिक नामे क्रिया स्थानक कह्यो. ॥ २१ ॥

॥ दीपिका—एतान्येकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां नवंति । इदं तु षादशं क्रियास्थानं पारखंडिकानुद्दिश्य कथ्यते ॥ अथापरं षादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिक माख्यायते । तद्यथा । यस्मै नवंत्यारण्यकाअरण्यवासिनश्चावसथिकाउटजवासिनोग्रामांतिकाग्रामादिकमुपजीवंतोग्रामस्यांते समीपे वसंतीति (कएहुई) कचित्कार्ये मंडल प्रवेशादिके रहस्यं येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावद्यनिवृत्ताश्च प्राय इत्यर्थः । एतएव न बहुविरतान सर्वव्रतपालकाः किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतानावतः स न्यक्त्वानावात् । एतदेवाह । (सवपाणेति) ते आरण्यकादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्य आत्मना स्वतोविरताः सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणनीत्या विपुंजंति विशेषे ण प्रपुंजंति कथयंतीत्यर्थः । तद्यथाहं ब्राह्मणत्वादंडादिनिर्न हंतव्योऽन्येशूइत्वा-हंतव्याः । तथा च तद्वाक्यं शूइं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् । तथा कुइसत्वानामनस्थिकानां शकटजा रमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । तथाहं न आज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः स मापयितव्याः । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्याः । अहं मूढ्येन कर्मकरणा य न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्याः । नाहमपद्मावयितव्योजीवितादपरोपयितव्योऽन्येतपद्मावयित व्याः । तदेवं तेषां परपीडोपदेशान्न प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणांमृषावा दादत्तादानविरतिव्रतानावोपि ज्ञेयः । तुर्यव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवति) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्खितागृह्यथिताअध्युपपन्नाः । कियंतं कालमासक्ताइत्याह । (जाववासाइति) यावद्वर्षाणि चतुःपंचषड्दशकानि । अयं च मथ्यमः कालः । एताव त्कालग्रहणं च सान्निप्रायं । प्रायस्तीर्थिकाअतिक्रान्तवयसएव व्रजंति तेषां च एतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मथ्यग्रहणात्तत्तत्तर्ध्वमधश्च गृह्यतइत्याह । तस्माच्च उपात्ता त्कालादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालः स्यात् । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं शुक्त्वापि नो गान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्यं शब्दादयोनोगनोगास्तान् शुक्त्वा ते हि वयं प्रव्रजिता इति नच नोगेन्योनिवृत्ताअज्ञानित्वात्ते एवंनूतपरिणामाः कालमासे स्वायुःक्षये कालं कृत्वा विरुष्टतपसोपि आसुरिकेषु किल्बिषिकेषु स्थानेषूत्पादयितारोजवंति । तस्मादपि स्थानादिप्रमुच्यमानाश्च्युताएडमूकत्वेनोत्पद्यंते । यथा एडकोव्यक्तवाक् तथायमपि । (त मूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यंधतयाऽत्यंताज्ञानावृततया वा जातिमूकत्वेनापगतवा

चइह प्रत्यायांति । तदेवं तेषां तीर्थिकानां तत्प्रत्ययिकं सावधानुष्ठाननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतद्वोजप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका—एतानि चानर्थदंडादीनि एकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां न वंति । इदं तु द्वादशं क्रियास्थानं पाषंडिकानुदिश्याऽनिधीयते (अद्वावरेइत्यादि) एकादशा तु क्रियास्थानादनंतरमथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोजप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा । य इमे वक्ष्यमाणायुरण्ये वसंत्यरण्यकास्ते च कंदमूलफलाहाराः संतः केचन वृक्षमूले वसंति, केचनावसथेषूटजाकारेषु गृहेषु, तथापरे ग्रामादिकमुपजीवंतो ग्रामस्यांते समीपे वसंतीति ग्रामांतिकास्तथा क्वचित्कार्ये मंडलप्रवेशादिके रहस्यं येषांते क्वचिद्वाहसिकास्ते च न बहुसंयतान सर्वसावधानुष्ठानेन्योनिवृत्ताः । एतदुक्तं नवति । न बाहुल्येन त्रसेषु दंडसमारंजं विदधति एकैंदियोपजीविनस्त्वविगानेन तापसादयोजनवतीति तथा न बहुविरता न सर्वेष्वपि प्राणातिपातविरमणादिषु व्रतेषु प्रवर्तते किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतव्रतिनो न जावतो मनागपि तत्करणस्य सम्यग्दर्शनस्याजावादित्यनिप्रायः । इत्येतदाविर्जावयितुमाह । (सवपाणेत्यादि) ते ह्यारण्यादयः सर्वप्राणिजूनजीवसत्त्वेन्यआत्मना स्वतोविरतास्तदुपमर्दकारंजादविरता इत्यर्थः । तथा पाषंडिकायात्मना स्वतोबहूनि सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणनीत्या विशेषेण युंजंति प्रयुंजंति ब्रुवत इत्यर्थः । यदि वा सत्यान्यपि तानि प्राण्युपमर्दकत्वेन मृषानूतानि सत्यामृषाण्येवं ते प्रयुंजंतीति दर्शयति । तद्यथाऽहं ब्राह्मणत्वादंडादिजिर्न हंतव्योऽन्येतु शूडत्वाहंतव्याः । तथाहि । त इत्यर्थः । शूडं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् किंचिद्वा दद्यात् तथा कुडसत्वानामनस्थिकानां शकटजारमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । अपरं चाहं वर्णोत्तमत्वात् नाज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः समाज्ञापयितव्यास्तथा नाहं परितापयितव्योऽन्येतु परितापयितव्यास्तथाहं वेतनादिना कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्येतु शूडग्राह्या इति । किंबहुनोक्तेन नाहमुपडावयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्येतु अपरोपयितव्या इति । तदेवं तेषां परपीडोपदेशनतोऽतिमूढतयाऽसंबद्धप्रलापिनामज्ञानावृत्तानामात्मंजरीणां विषमदृष्टीनां न प्राणातिपातविरतिरूपव्रतमस्त्यस्य चोपलक्ष्यार्थत्वात् मृषावादादत्तादानविरमणाजावोप्यायोज्यः । अधुना त्वनादिजावान्यासाहुस्त्यजत्वेन प्राधान्यात् सूत्रेणैवाब्रह्माधिकृत्याह । (एवमेवेत्यादि) एवमेव पूर्वोक्तेनैव कारणत्वेनातिमूढत्वादिना परमार्थमजानास्ते तीर्थिकाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्वाकामाः । यदिवा स्त्रीषु कामेषु च शब्दादिषु मूर्खितागृह्णाश्रयिताअध्वुपपन्नाः । अत्र चात्यादरख्यापनार्थं प्रनूतपर्यायग्रहणं । एतच्च स्त्रीषु शब्दादिषु च प्रवर्तनं प्रायः प्राणिनां प्रधानं संसारकारणं । तथा चोक्तं । मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमु

स्सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं । तत्र चासक्तायावतं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपञ्चपङ्कशका नि । अयंच मध्यमकालो गृहीतः । एतावत्कालोपादानं च सानिप्रायं प्रायस्तीर्थिकाश्चति क्रांतवयसएव प्रव्रजन्ति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत ऊर्ध्वं मधश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालोजवति । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं जुक्त्वा जोगजोगान् इति स्त्रीजोगे सति अवश्यं शब्दादयोजोगाः जोगजोगास्तान्जुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिता इति नच जोगेन्योविनिवृत्ताः । यतोमिथ्या दृष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवंनूतपरिणामाः स्वायुषः काल मासे कालं कृत्वा निरुपतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वासुरिकेषु किट्विषिकेषु स्थानेषूत्पादयि तारोजवन्ति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किट्विषिकेषु स्थानेषूत्पत्स्यन्ते तस्मादपि स्था नादायुषः क्षयादिप्रमुच्यमानाश्च्युताः किट्विषिकबहुलास्तत्कर्मशोपेणैलवन्मूकाएलमूका स्तज्जावेनोत्पद्यन्ते । किट्विषिकस्थानाश्च्युतः सन्ननंतरजवे वा मानुपत्वमवाप्य यथैलमूकोऽ व्यक्तवाक् समुत्पद्यतइति । तथा (तममूयत्तायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया अत्यन्ताऽज्ञा नावृततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छन्तीति । तदेवंनूतं खलु ते पां तीर्थिकानां परमार्थतः सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामाधाकर्मादिप्रवृत्तेस्तत्प्रायोग्यजोग जाजां तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतन्नोजप्रत्ययिकं षादशं क्रियास्थान माख्यातमिति ॥ २१ ॥

इच्छियाइं डुवालस किरियाछाणाइं दविण्णं समणेणवा माहणे
एवा सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवन्ति ॥ २२ ॥

अर्थ-एरीते ए बारे क्रिया स्थानक तेने (दविण्णं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे श्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंजवन्ति के०) सम्यक् प्रकारे संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरवा ॥ २२ ॥

॥ टीका-उपसंहारमाह । (इच्छेइत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि षादश क्रियास्था नानि कर्मग्रंथिडावणादूवः संयमः सविद्यते यस्यासौ इविकस्तेन श्रमणेन साधुना मा वधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा, परिहर्तव्यानि जवन्ति ॥ २२ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतेषां षादशानामप्युपसंहारार्थमाह । (इच्छेयाइत्यादि) इतिरूपप्रद

शीने । एतान्यनर्थदंडादीनि लोचप्रत्ययिकक्रियास्थानपर्यवसानानि द्वादश क्रियास्थानानि । कर्मग्रंथिडावणाद्भवः संयमः सविद्यते यस्यासौ इविकोमुक्तिगमनयोग्यतया वा इव्यनूतः श्रमणः साधुः । तमेव विशिनष्टि । मावधीरित्येवं प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तेनैवैत जुणविशिष्टेनैतानि सम्यग्यथावस्थितवस्तुस्वरूपनिरूपणतोमिथ्यादर्शनाश्रितानि संसारकारणानीति कृत्वा कृपरिज्ञया ज्ञातव्यानि प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहर्तव्यानि नवंतीति ॥२१॥

अहावरे तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ इह खलु अत्ताए संबुद्धस्स अणगारस्स इरियासमियस्स नासासमियस्स एसणासमियस्स आयाणन्नंमत्तणिक्खेवणासमियस्स उच्चारपासवणखेलसिंघाण जल्लपारिघावणियासमियस्स मणसमियस्स वयसमियस्स कायसमियस्स मणगुत्तस्स वयगुत्तस्स कायगुत्तस्स गुत्तिंदियस्स गुत्तवन्नयारिस्स आनुतंगह्ममाणस्स आनुतंचिठमाणस्स आनुतंणिसियमाणस्स आनुतंतुयट्ठमाणस्स आनुतंनुज्जमाणस्स आनुतंजासमाणस्स आनुतंवहं पडिग्गहं कंबलं पायपुंठणं गिण्हमाणस्सवा णिक्खिमाणस्सवा जाव चक्कुपम्हणियायमवि अण्णिविमाया सुद्धुमा किरिया इरियावहिया नाम कज्जइ सापढमसमए बद्धा पुष्ठा बितीयसमए वेइया तइयसमए णिज्जित्ता साबद्धा पुष्ठा उदीरिया वेइया णिज्जित्ता सेयं काले अकम्मयावि नवंति एवं खलु तस्स तप्पतियं सावज्जंति आहिज्जइ तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ ॥ से बेमि जेयअ अतीता जेयपडुपन्ना जेयआगमिस्सा अरिहंता नगवंता सब्बेते एया इं चेव तेरसकिरियाघाणाइं नासिंसुवा नासेंतिवा नासिस्संतिवा पन्नविंसुवा पन्नविंतिवा पन्नविस्सिंस्सवा एवंचेव तेरसमं किरियाघाणं सेविंसुवा सेवंतिवा सेविस्संतिवा ॥ २३ ॥

अर्थ—हवे अपर तेरमो क्रिया स्थानक इरिया पथिक नामे कहिए हैए (इहखलुअत्ताए के०) निश्चे आ जगत्मांहे आत्म जाव पामवाने अर्थे (संबुद्धस्स के०) मन, वचन, अने कायार्थे करी संवृत एटले संवर सहित एवा (अणगारस्स के०) साधुने इरियावहि क्रिया कहियें. ते साधुना गुण कहेहे. ईर्यासमितिए समितो, नासासमिति ए समितो, एणणासमितिए समितो, आदान नाम मात्रा निक्षेपण समितिए समि

तो, उच्चार एटले वडीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेलसिंघाणजल्ल एटले थूंक, बडखो, नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिष्ठापन एटले परतववा रूप समिति ए समितो, (मणसमियस्स के०) मनसमितवंत, (वयसमियस्स के०) वचनसमितवंत, (कायसमियस्स के०) कायसमितवंत, (मणगुत्तस्स के०) मनगुत्ते गुत्तो, (वयगुत्तस्स के०) वचनगुत्ते गुत्तो, (कायगुत्तस्स के०) कायगुत्ते गुत्तो, (गुत्तिंदियस्स के०) गुत्तेंदिय एटले इंदियोनो गोपवनार, (गुत्तबंनयारिस्स के०) गुत्त ब्रह्मचारी, एटले नववाडे विद्युद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनार, (आउत्तंगह माणस्स के०) उपयोग सहित सावधान पणे चालनार, (आउत्तंचिहमाणस्सके०) सावधान पणे उनो रहेनार, (आउत्तंणिसियमाणस्स के०) सावधान पणे बेसनार, (आउत्तंतुयट्टमाणस्स के०) सावधान पणे शयन करनार, (आउत्तंचुल्लमाणस्स के०) सावधान पणे नोजन करनार, (आउत्तंजासमाणस्स के०) सावधान पणे बोलनार, (आउत्तंवहंपडिग्गहंकंबलंपायपुंठणंगिस्सहमाणस्सवा के०) सावधान पणे वस्त्र, पात्र, कांबल, पायपुंठणने लेतो, तथा (णिक्खिमाणस्सवा के०) निक्षेप एटले तेने सावधान पणे मूकतो, तथा (जावचस्कूपम्हणियायमवि के०) किंबहुना यावत् चट्टुनी पांपण एटले मिषोन्मिप मात्र, ते पण उपयुक्त पणे करतो, एवो जे साधु तेने एहे. (सुद्धुमाकिरियाइरियावहियानामकज्झइ के०) सुद्धकिरिया इरियावहि नामे ठे, परंतु ते क्रिया केवी ठे, तोके (अह्मिविमायाके०) विविध प्रकारें जेनी मात्राठे एवी क्रियाठे ते लागे, ए क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीठे ते सयोगी जीव तो एक कृणवार पण अग्निना ताप मांहे पाणीनी पेटें निश्चल रही शके नही, ते कारणे इरियावहि क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कषाय विना (पढमसमए के०) पहेला समयने विषे (बद्धा के०) बंधाय. (पुष्ठा के०) फरशे, तथा (बितीयसमएवेइया के०) बीजा समयने विषे वेदाय एटले एनुं वेदवुं थाय, अने (तइयंसमएणिज्जित्ता के०) त्रीजा समयने विषे निर्ज्जराय एटले एनुं निर्ज्जरवुं थाय, ते कहे ठे. (साबद्धा पुष्ठाउदीरियावेइयाणिज्जित्ता के०) ते क्रिया बंधाए, फरशाए, उदिराए, वेदाय, अने निर्ज्जराए, जे कारण माटे कर्मबंधनी स्थिति कषायितठे ते इरियावहिना धणी होय तेने ते नथी. केमके, कषाय वालाने सांपरायिक कर्म बंधायठे. परंतु ते कषाय, इरियावहिवाला ने नथी ए कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेयंकाले के०) ते आगमिककालें त्रीजा समयने विषे (अकम्मयाविज्वंति के०) अकर्मता पणे होय, एटले कर्म रहितपणे होय. तेथी वीतरागनेज इरियावहि क्रिया लागे. एरीतें निश्चं तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावद्य कर्म बंधाय. ए तेरमो क्रिया स्थानक इरियावहि एवे नामे कह्यो. ॥ ३३ ॥

ए तेर जे क्रियाना स्थानक ठे ते मात्र एक श्रीवर्द्धमान स्वामियेंज नथी कहा, किंतु? अन्य बीजा पण सर्व तीर्थकरें कहावे. एवो जाव देखाडेवे. (सेवेमि के०) श्री सुधर्मस्वामि जंबूस्वामि प्रत्ये कहेवे के, में श्री महावीर पासेंथी सांजव्यावे जे पूर्वोक्त अर्थ, ते तुज्जे कहा. ते अर्थ (जेयअतीता के०) अतीतकालें जे तीर्थकर थया (जेयपडुपन्ना के०) तथा जे तीर्थकर हमणा वर्तमान कालेंवे, वली (जेंआगमिस्सा के०) जे आगमिककालें तीर्थकर थयो, (अरिहंता के०) ते श्री अरिहंत पूजा सत्कार करवा योग्य, (जगवंता के०) ऐश्वर्यादिकगुण युक्त, (सेवेतेएयाइंचेव के०) ते सर्व तीर्थ करें निश्चे थकी, ए (तेरसकिरियाठाणाइ के०) तेर क्रियाना स्थानक जेवे ते अतीतकालें जांख्या, वर्तमान काले जांखेवे, अने आगमिक काले जांखयो. विशेषे प्ररूप्या. विशेषें प्ररूपेवे, अने विशेषें प्ररूपयो. एम निश्चें ए तेरमो क्रिया स्थानक अतीतकालें सेव्यो, वर्तमान कालें सेवेवे, अने आगमिक कालें सेवयो. जेम जंबूदीपने विषे बे सूर्य सरखो प्रकाश करेवे, तथा जेम प्रदीप सरखुं अजवाळुं करेवे, तेम तीर्थकर पण त्रणोकालें वर्तमान ठता, सरखो उपदेश आपेवे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नाम आख्यायते । ईरणं ईर्या तस्यास्तया वा पंथाईर्यापथः सविद्यते यस्य तदीर्यापथिकं । एतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमित्तंतु इदं । सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषायस्य समीक्षितमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तया यत्कर्म तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिका । तस्याः स्वरूपमाह । (इहखलु इत्यादि) आत्मजावार्थं संवृतस्याऽनंगारस्य ईर्यादिकानिः पंचनिः समितिर्निर्मनोवाक्कायैः समितस्य तिसृर्निर्गुप्तिर्निर्गुप्तस्य गुप्तेन्द्रियस्य नवब्रह्मचर्यगुप्तिसहितब्रह्मचारिणश्च उपयुक्तं गह्वतस्तिष्ठतोनिषीदतस्त्वग्वर्तनां कुर्वाणस्य तथा उपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कं बलं पादपुंठनंवा गृह्णतोनिक्षिपतोवा यावच्चक्षुःपद्मनिपातमपि उपयुक्तं कुर्वतः सतोप्यस्ति विद्यते विमात्रा विविधा मात्रा सूक्ष्मा क्रिया ईर्यापथिकानाम केवलिनापि क्रियते । यतः सयोगी जीवः क्षणमप्येकं निश्चलः स्थातुं नशक्तोऽतिवह्निताप्यमानजलवत्कर्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्तमानएवास्ते । ततः केवलिनोपि सूक्ष्मगात्रसंचाराः स्युस्तैश्च कर्म बध्यते तदीर्यापथिकं तस्य याऽवस्था सा क्रिया । (सापढमेति) निकषायिणा यत्कर्म बध्यते तत्प्रथमसमये बद्धं स्पष्टं चेति तत्क्रियैव बद्धस्पष्टेत्युक्ता । द्वितीयसमये वेदिताऽनुजूता तृतीयसमये निजोर्णा । केवलयोगनिमित्तं यत्कर्म बध्यते तस्य न सांपराधिकस्येव स्थितिः किंतु प्रकृतितः सातावेदनीयं तत् ? स्थितितोदिसमया स्थितिकं १ अनुजावतः शुनानुजावमनुत्तरसुरसुखातिशायि २ प्रदेशतो बहुप्रदेशमस्थि

बंधं बहुव्ययं च ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता निजी
र्णा स्यात् । (सेयंकालेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि
नवति । एवं खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते बध्यते ।
एतत्रयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
मादकपाययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
सच द्विसमयस्थितिकइति ॥ १३ ॥ सोहं ब्रवीमि येऽतीतायेच प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्द्वौ
जगवन्तः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अजापिपुर्णापन्ते जापिष्यन्तेच विपाक-
तः प्रज्ञापितवन्तः प्रज्ञापयन्ति प्रज्ञापयिष्यन्तिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवित
वन्तः सेवन्ति सेविष्यन्ते च ॥ १४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
स्यास्तया वा पंथाईर्यापथस्तत्र नवमीर्यापथिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
त्तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकपायस्य समीकृतमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किञ्चूता वा कीदृक्कर्मफ
लावा इत्येतददर्शयितुमाह । (इहखलुइत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
स्य । खलुशब्दोऽवधारणोऽलंकारेवा । आत्मनो जावयात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
मनोवाक्कायैः परमार्थतएवंनूतस्यैवात्मजावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
सद्वृत्तात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्यैर्यापथिकादिभिः पंचभिः
समितिनिर्मनोवाक्कायैः समितस्य तथा तिसृनिर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
गुप्तिनिर्गुप्तो नवतीत्यस्यार्थस्याविर्जावनायात्यादरख्यापनार्थं वेति । तथा गुप्तेन्द्रियस्य
नवब्रह्मचर्यगुप्त्युपेतब्रह्मचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गह्वतस्तिष्ठतो निषीदतो मुनेस्त्वक्वर्त
नां कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कंबलं वा पादपुंढनकं वा गृहहृतोर्नि
क्षिप्तो वा यावच्चक्रुः पद्मनिपातमप्युपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपद्मसंचलनरूपादिकेर्यापथिकानाम
क्रिया केवलिनापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति कृणमप्येकं निश्चलः
स्थातुमग्निना ताप्यमानोदकवत्कर्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
चोक्तं । केवलीणं नन्ते अस्मिन्समयं सिजेषु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
सूक्ष्मगात्रसंचाराजवन्तीहच कारणे कार्योपचारात्तथा क्रियया यद्वध्यते कर्म तस्य कर्मणो
याव्यवस्थास्ताः क्रियाः । ताएव दर्शयितुमाह । (सापढमसमयेइत्यादि) यासाव
कापिणः क्रिया तथा यद्वध्यते कर्म तत्प्रथमसमयएव बद्धं स्पष्टं चेति कृत्वा तत्क्रियैव बद्ध

स्पष्टेष्ट्युक्ता तथा द्वितीयसमये वेदितेत्यनुनूततृतीयसमयेऽतिजीर्णा । एतदुक्तं नवति ।
 कर्मयोगनिमित्तं बध्यते तत्स्थितिश्च कषायायत्ता तदनावाच्च न तस्य सांपरायिकस्येव
 स्थितिः किंतु योगसंज्ञावाद्बध्यमानमेव स्पष्टतां संश्लेषं याति । द्वितीयसमये त्वनुनूय
 ते तच्च प्रकृतितः सातावेदनीयं स्थितितोदिसमयस्थितिकमनुजावतः शुनानुजावं
 अनुत्तरोपपातिकदेवसुखातिशायि देशतोबहुप्रदेशमस्थिरबंधं बहुव्ययं च । तदेवं सेर्या
 पयिका क्रिया प्रथमसमये बद्धस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता वेदिताऽतिजीर्णा नवति
 (सेर्यकालेति) आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि च नवति । एवं ताव
 दीतरागस्येर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्रयोदशं क्रियास्थानं व्याख्या
 तं । ये पुनस्तेन्योऽन्ये प्राणिनस्तेषां सांपरायिकोबंधस्तेषु यानि प्रागुक्तानीर्यापथ्यवर्ज्यानि
 द्वादश क्रियास्थानानि तेषु वर्तते तेषां तद्वर्तिनामसुमतां मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषा
 ययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधो नवति । तत्रच प्रमादस्तत्र कषायायोगाश्च नियमाद्भव
 ति । कषायिणश्च योगायोगिनस्त्वेते नाज्याः । तत्र प्रमादकषायप्रत्ययिकोबंधोऽनेक
 प्रकारा स्थितिः । तद्द्विहितस्तु केवलयोगप्रत्ययिकोदिसमयस्थितिरेवेर्याप्रत्ययिकइति
 स्थितं ॥ १३ ॥ एतानि त्रयोदश क्रियास्थानानि ननगव धर्मानस्वामिनैवोक्तान्यपि त्वन्यै
 रपीत्येतद्वर्णयितुमाह । (सेवेमीत्यादि) सोहं ब्रवीमीति यत्प्रागुक्तं तदा ब्रवीमीति ।
 तद्यथा । ये तेऽतिक्रान्ताक्षणादयस्तीर्थकृतोयेच वर्तमानाः क्षेत्रांतरे सीमंधरस्वामि
 प्रनृतंतयोये चागामिनः पद्मनानादयोऽर्हंतो नगवंतः सर्वेपि ते पूर्वोक्तान्येतानि त्रयोदश
 क्रियास्थानान्यनाषंतनाषंतं नाविष्यंतं च । तथा तत्स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च प्ररूपितवंतः
 प्ररूपयन्ति प्ररूपयिष्यन्ति च । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवितवंतः सेवन्ते सेविष्यं
 ते च । तथाहि जंबूद्वीपे सूर्य इयं तुल्यप्रकाशं नवति । यथा वा सदृशोपकरणाः प्रदीपास्तु
 व्यप्रकाशानवन्त्येवं तीर्थकृतोपि निरावरणत्वात् कालत्रयवर्तिनोपि तुल्योपदेशानवन्ति ॥ १४

अडुत्तरंचणं पुरिसविजयं विजंगमाइस्किस्सामि इह खलु णाणापप्सा
 णं णाणाबंदाणं णाणासीलाणं णाणादिघीणं णाणारूढं णाणारंजा
 णं णाणाश्वसाणं संजुत्ताणं णाणाविहपावसुयाश्रयणं एवं नवइ ॥ १५ ॥
 तंजहा जोमं उप्पायं सुविणं अंतलिक्कं अंगं सरं लक्कणं वंज
 णं इडिलक्कणं पुरिसलक्कणं हयलक्कणं गयलक्कणं गोणलक्कणं
 मिढलक्कणं कुक्कडलक्कणं तित्तिरलक्कणं वट्ठगलक्कणं लावयलक्क
 णं चक्कलक्कणं बत्तलक्कणं चम्मलक्कणं दंमलक्कणं असिलक्कणं म

ણિલક્ષણં કાગિણિલક્ષણં ॥ ૨૬ ॥ સુન્નગાકરં, હુપ્પંગાકરં ગપ્પાકરં મો
હણકરં આહચ્ચાણિં પાગસાસણિં દવહોમં સ્વત્તિયવિજ્ઞં ચંદચરિયં સૂરચ
રિયં સુક્કચરિયં વહસ્સઇચરિયં ઉક્કાપાયં દિસાદાહં મિયચક્કં
વાયસપરિમંઘલં પંસુવુઠિં કેસવુઠિં મંસવુઠિં રૂહિરવુઠિં વેતાલિં અદ્ધ
વેતાલિં ઉસોવણિં તાલુઘાડણિં સોવાગિં સોવરિં દામિલિં કાલિંગિં ગો
રિં ગંધારિ ઉવતિણિં નુપ્પયણિં જંનણિં યંનણિં લેસણિં આમયકરણિં
વિસલ્લકરણિં પક્કમણિં અંતદ્ધાણિં આયમિણિં એવમાઇઆઠ વિજ્ઞાઠ
અન્નસ્સ હેઠં પઠંજંતિ પાણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ વહ્સસ્સ હેઠં પઠંજંતિ લેણ
સ્સ હેઠં પઠંજંતિ સયણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ અન્નેસિંવા વિરૂવરૂવાણં કા
મન્નોગાણ હેઠં પઠંજંતિ તિરિઠં તેવિજ્ઞં સેવેંતિ તે અણારિયા વિપ્પહિ
વન્ના કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરાઇં આસુરિયાઇં કિલ્લિસિયાઇં ઠા
ણાઇં ઉવવત્તારો જવંતિ તતોવિ વિપ્પમુચ્છમાણા જુજ્જોણ મૂયતાએ તમ
અંધયાએ પચ્ચાયંતિ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે જે કાંઈ એ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે પાપ ન કહ્યું, તે કહેશે. (અહુત્તરંચ
ણં કે ૦) જે કાંઈ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે નકેવાણું તે આગલે ગ્રંથે કહિએ હૈએ (પુરિ
સવિજયંવિજંગેમાઇસ્કિસ્સામિકે ૦) હવે પુરુષવિચય અથવા પુરુષવિજય એટલે કેટલા એક
અદ્વિપસત્તવંત પુરુષનો વિજંગ એટલે જ્ઞાનક્રિયાવિશેષ કહીશું (ઇહસલ્લુ કે ૦) આ મનુષ્ય
ક્ષેત્રને વિષે નિશ્ચેં ચકી (ણાણાપસ્સાણં કે ૦) નાના પ્રકારની જેની પ્રજ્ઞા છે તથા (ણાણાઠંદાણં
કે ૦) નાના પ્રકારેં જેનો અનિપ્રાય છે (ણાણાસીલાણં કે ૦) નાના પ્રકારેં જેનો આચાર
છે (ણાણાદિઠીણં કે ૦) નાના પ્રકારેં જેની દૃષ્ટી છે એતાવતા ત્રણગેંને ત્રેસઠ જેનું પ્રમા
ણ છે. તેકારણે નાના દૃષ્ટિના જાણવા (ણાણારૂઠ્ઠિણં કે ૦) આહાર, વિહાર, શયન, આ
નરણ, યાન, વાહન, ગીત, અને વાજિત્રાદિકને વિષે જુદી જુદી જેની રુચિ છે. (ણાણારં
જ્ઞાણં કે ૦) તથા નાના પ્રકારના જેના આરંજન એટલે કર્ષણ, પશુપાલન, શિલ્પકર્મ,
ઇત્યાદિક જેને આરંજન છે. (ણાણાસવસાણં કે ૦) નાના પ્રકારના જુનાજુન અધ્યવસાય
તેણેકરી (સંજુત્તાણં કે ૦) સહિત જે વર્તે છે. (ણાણાવિહવાવસુયાશ્ચયણં કે ૦) તેના એ
આગલજે કેહેશે તે પ્રમાણે, નાના પ્રકારેં પાપશ્રુતાધ્યયન (એવંનવડ કે ૦) એમ હોય.
॥ ૨૫ ॥ (તંજહા કે ૦) તે કહેશે. (જોમં કે ૦) જૂમિનિર્ધાત એટલે જૂમિકંપાદિક જે ગ્રંથ

कह्याढे, तथा (उष्पायं के०) उत्पातिक, कपिहसितादिक, तथा आकाश थकी
रुधिरवृष्ट्यादिक (सुविणं के०) स्वप्नते रात्रीने विषे गजवृषणादिक दर्शन, (अं
तलिस्कं के०) उल्कापात मेघ वृष्ट्यादिक तथा (अंग के०) अंग नेत्र बाहु स्फुरणा
दिक, (सरं के०) काकशिवादिक स्वर विचारणा, (लस्कणं के०) पद्म, यव, शंख,
चक्रादिक लक्षण, (वंजणं के०) मस तिलकादिक, (इल्लिलस्कणंपुरिसलस्कणं के०)
स्त्रीलक्षण, तथा पुरुषना लक्षण, ते सामुद्रिकादिक प्रसिद्धे. (हयलस्कणं के०) घो
डाना लक्षण, (गयलस्कणं के०) हाथीना लक्षण, (गोणलस्कणं के०) गौ वृषनना लक्षण,
(मिढलस्कणं के०) मिढाना लक्षण, (कुकडलस्कणं के०) कुकडाना लक्षण, (तित्तिरल
स्कणं के०) तित्तिरपद्मीना लक्षण, (वट्टगलस्कणं के०) वर्तकना लक्षण, (लावयल
स्कणं के०) लावकना लक्षण, (चकलस्कणं के०) चक्रना लक्षण, (उन्नलस्कणं के०)
उन्नना लक्षण, (चम्मलस्कणं के०) चर्मना लक्षण, (दंमलस्कणं के०) दंमना लक्षण
(असिलस्कणं के०) खड्गना लक्षण, (मणिलस्कणं के०) मणि चंड सूर्यकांतादिकना
लक्षण, (कागिलिलस्कणं के०) कागिणिना लक्षण, एवीरीते एना प्ररूपक शास्त्र जा
णवां. ॥ १६ ॥ हवे मंत्रविद्या कहेढे. (सुनगाकरं के०) जे थकी दुर्नाग्य वंत प्राणी
सौनाग्य वंत थाय. (दुपगाकरं के०) जेथकी सौनाग्य वंत प्राणी दौर्नाग्यवंत थाय.
(गप्पाकरं के०) जे विद्याने बले गर्नाधान ऊपजे तेवी विद्या, (मोहणकरं के०)
लोकने व्यामोह ऊपजे तथा वेदनो उदय दीपे, (आहञ्चणिं के०) आथर्वणीविद्या ए
टले तत्काल अनर्थनी करनारी विद्या, (पागसासणिं के०) इंडजाल विद्या, (दव्हो
मं के०) मधु घृतादिक इव्य, उच्चाटनादिक कार्य निमित्तें होमीए ते इव्यहोम जाण
वो (खत्तियविल्लं के०) ह्त्त्रीनी धनुर्विद्यादिक विद्या, (चंदचरियं के०) चंडमानु
चरित्र चंडमानोवार जाणे (सूरचरियं के०) सूर्यनु चरित्र सूर्यनो वार जाणे, (सुक्कचरियं
के०) शुक्रनु चरित्र शुक्रनो वार जाणे, (वहस्सइचरियं के०) बृहस्पतिनु चरित्र बृहस्प
तिनो वार जाणे, एवं नवग्रह चरित्र ते ज्योतिष शास्त्र प्रसिद्ध जाणवुं. तथा
(उक्कापायं के०) उल्कापात, (दिसादाहं के०) दिग्दाह (मियचक्कं के०) आरण्यक
जीव तेनो ग्राम नगरने विषे प्रवेश करतां दर्शनथाय, अथवा शब्द शुनाशुन चिंतवियें
ते मृगचक्र कहिए. (वायसपरिमंमलं के०) काकादिक पद्मीना शब्दादिकनो विचार कहे
एवीविद्या (पंसुबुद्धिं के०) पंसु धूल वृष्टि, (केसबुद्धिं के०) केश वृष्टि, (मंसबुद्धिं के०) मांस
वृष्टि, (रुधिरबुद्धिं के०) रुधिरवृष्टि, तेनुं शुनाशुन फल, जे शास्त्रने विषे चिंतवियें. ते शा
स्त्रो (वेतालं के०) वेतालि नामे विद्या केटला एक अद्दुर प्रमाणढे ते केटला एक दि
वस जपतां अचेतन काष्ठ माहें चेतन उठाडे (अद्दवेतालं के०) ते दंमने उपशमावे,

(उसोवणिके०) उपस्वापिनी विद्या, (तालुघाडणिके०) ताला उघाडवानी विद्या; तालो दधटनी (सोवागिं के०) चांमालिणीश्वापकी विद्या, (सोवरिके०) शांबरी विद्या, (दामिलिके०) डाविडीविद्या (कालिंगिके०) कालिंगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गंधारिके०) गंधारी विद्या, (उवतिणिं के०) अवपतनी नीचे पाडवानी विद्या, (उप्पयणिं के०) उत्पतनी एटले उंचे जवानी विद्या, (जंनणिके०) जूंनणी विद्या, (अंनणिके०) स्तंननी विद्या (लेसणिं के०) श्लेषनी विद्या (आमयकरणिं के०) आमय करणी विद्या (विसल्लकरणिं के०) विशल्य करणी विद्या (पक्कमणिं के०) प्रकामणी फेर चडावानी विद्या (अंत-हाणिं के०) अट्ठश्य करणि विद्या (आयमणिं के०) आत्मणी विद्या, (एवमाइआउविज्जाउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि शब्दथकी प्रज्ञप्त्यादिक विद्याउ लेवी ते विद्याउने जे शास्त्रो थकी जाणीयें. तेवां शास्त्रो जणीने पाखंमी, परदरीनी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपत्नीक इव्यलिंगी साधु ते ए पूर्वोक्त विद्याउने (अन्नस्सहेउं के०) अन्नने अर्थे (पउंजंति के०) प्रयुंजे (पाणस्सहेउं पउंजंति के०) पाणीने अर्थे प्रयुंजे (वड्ढस्सहेउं पउंजंति के०) वड्ढने अर्थे प्रयुंजे (जेणस्सहेउं पउंजंति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुंजे (सयणस्सहेउं पउंजंति के०) शयनने अर्थे प्रयुंजे (अन्नेसिंवाविरूवरूवाणंकामनोगाणहेउं पउंजंति के०) अथवा बीजानाना प्रकारना कामनोगने अर्थे प्रयुंजे ते पुरुष (तिरिहं तेविज्जंसेवेति के०) तिरिह्ति एटले रूडा अनुष्ठाननी हणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविप्पडिवन्ना के०) ते अनार्य जाणवा. यद्यपि द्वेत्रं करी अने नाशायें करी तो आर्यते तथापि, मिथ्यात्वना आसेवन थकी, अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (कालमासे कालंकिच्चा के०) आयुष्यने क्ये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्रमाणे यद्यपि देवलोकें जाय तथापि ते, (अन्नयराइं आसुरियाइं किब्बिसियाइं वाणाइं उववत्तारो नवंति के०) तेउनुं अनेरा आसुरी किब्बिषिकादिक स्थानकोने विषे उपजवुं थाय. (ततोविविप्पमुच्चमाणाके०) त्यां थकी चवीने (उज्झोके०) वली मनुष्यमां उपजे तो केवा थाय तोके (एल के०) बेरा थाय. (सूयताए के०) मुंगा थाय, (तमअंधयाए के०) आंधला एवा ते जीव थाय. त्यार पढी (पच्चायंति के०) नरक तिर्यं चादिक गतिने विषे परित्रमण करे; अधर्मपद्द आश्री एटले व्रतधारीने पापनो विपाक कह्यो. हवे गृहस्थ उद्देशिने अधर्म पद्द कहेवे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तरं अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रंथेनोच्यते । चसमुच्चये । एं

वाक्यालंकारे । पुरुषाविचीयंते मृग्यंते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा अल्पसत्त्वा
नां केषांचित्पुरुषाणां ज्ञानलवेनार्थानुबन्धिना विजयस्तस्य विजंगं ज्ञानविशेषं चारव्या
स्यामि । यादृशानां चासौ विजंगः स्यात्तानाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति नानाप्र
ज्ञाविचित्रमतयः पुरुषानानाहंदाविचित्रानि प्रायानानाशीलानानारूपादृष्टिरंतः करणप्र
वृत्तिर्येषां ते तथा तेषांच त्रीणि शतानि त्रिषष्ट्यधिकानीति प्रमाणं ज्ञेयं । तथा नानारुची
नां नानारंजाणां नानाध्यवसायसंयुतानां इह लोकप्रतिबद्धानां परलोकपराङ्मुखानां तेषां
नानाविधं पापश्रुताध्ययनं भवति ॥ १५ ॥ तद्यथा । नूमौ नवं नौमं निर्धातनूकंपादिकं उत्पातं
कपिहसितादि स्वप्नं गजादि, आंतरिक्षं मेघादि, आंगं बाहुनेत्रस्फुरणादि, स्वरलक्षणं काकस्व
रादिलक्षणं, मत्स्ययवश्रीवत्सादि व्यंजनं तिलमाषादि स्त्रीलक्षणं रक्तपाणिपादादिकं । ए
वं पुरुषहयगजगोमिंदकुक्कुटतित्तिरवर्तकलावकचक्रवृत्तचर्मदंडासिमणिकाकिणीरत्नलक्ष्
णानि ॥ १६ ॥ सुजगमाकरोति सुजगाकाराविद्या, दुर्जगमाकरोति दुर्जगाकारा, गर्जकरा मो
हनकरा आश्वर्वणी अश्वर्वणाख्या, सद्योऽनर्थकारिणी विद्या पाकशासनी इंजालविद्या
कणवीरपुष्पादिनिर्झ्वैरुच्चाटनादिकायैर्होमोयस्यां सा इव्यहोमा, कृत्रविद्या धनुर्वेदा
दिका, तामधीत्य प्रयुंजते । ज्योतिषविद्यामाह । (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रचरित्रं, नक्षत्र
योगराहुग्रहणादिकं सूर्यचरित्रं, तथैव शुक्रबृहस्पतिचरितं उदयास्तवर्षकालादि । उल्का
पातदिग्दाहमंडलविचारेण शुजाशुनकारिणोमृगाहरिणशृगालादयश्चारण्यास्तेषां दर्शनं
ग्रामप्रवेशादौ शुजाशुनं यत्र चिंत्यते सग्रंथोपि मृगचक्रं वायसादीनां पक्षिणां स्था
नस्वरादिकं शुजाशुनं चिंत्यते तत्रायसपरिमंडलं पांसुकेशमांसरुधिरवृष्टयोऽनिष्टफलायत्र
शास्त्रे चिंत्यंते तत्तन्नाम. तथा वैतालीविद्या सा च किल कतिनिर्जपैर्दंडमुत्थापयति । अ
र्धवैताली तं दंडमुपशमयति । उपस्वापिनी, तालोद्घाटनी, श्वपाकी, शांबरी, डाविडी, का
लिंगी, गौरी, गांधारी, अवपतनी, उत्पतनी, जृंजणी, स्तंननी, श्लेषणी, आमयकरणी, वि
शय्यकरणी, प्रक्रामणी, अंतर्धानकरणी इत्यादिका विद्या अधीयते । आदिशब्दात्प्रज्ञायाद
योग्याद्याः । एताश्च विद्याः पाखंडिकागृहस्थावा स्वयूप्याइव्यलिंगधारिणोवा अन्नपान
वस्त्रलयनशयनार्थं प्रयुंजन्ति अन्येषां वा विरूपरूपाणां विचित्राणां कामजोगानां कृते प्र
युंजन्ति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टमित्याह । (तिरिमिति) तिरश्चानामननुकूलां स
दनुष्ठानप्रतिघातकारिणीं तेऽनार्याविप्रतिपन्नां विद्यां सेवंते तेच यद्यपि हेत्वार्यानापार्या
स्तथाप्यनार्यकर्मकारित्वादनार्याएव ज्ञेयाः । तेच कालमासे मरणावसरे कालं कृत्वा
यदि कथंचिदेवलोकगामिनोभवन्ति ततोऽन्यतरंषु आसुरीयकेषु किंबिषिकादिस्थानेषु उ
त्पत्स्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदि मनुष्येभूत्पद्यन्ते तदा एडमूकत्वेनाऽव्यक्तनाषित्वेन त
मस्त्वेनाधतया भूक्तयावा प्रत्यायांति ततोऽनरकतिर्यगादिभूत्पद्यन्ते ॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नानिहितं, पापस्थानं तद्विनिर्दिष्टाह ।
 (अङ्गुत्तरमित्यादि) अस्मात्त्रयोदशक्रियास्थानप्रतिपादनाङ्गुत्तरं यत्र न प्रतिपादितं त
 दङ्गुत्तरनूतेनानेन सूत्रसंदर्भेण प्रतिपाद्यते । यथाऽऽचारे प्रथमश्रुतस्कंधे यन्नानिहितं
 तङ्गुत्तरनूतानिश्रूलिकानिः प्रतिपाद्यते । तथा चिकित्साशास्त्रे मूलसंहितायां श्लोक
 स्थाननिदानशारीरचिकित्सितकल्पसंज्ञकायां कायं यन्नानिहितं तङ्गुत्तरेऽनिधीयते एवमन्य
 त्रापि बंदःस्वित्यादावुत्तरसङ्गावोऽवगंतव्यः । तदिहापि पूर्वेण यन्नानिहितं तदनेनोत्तरग्रं
 थेन प्रतिपाद्यतइति । च समुच्चये । एमितिवाक्यालंकारे । पुरुषाविचोयंते मृग्यंते वि
 ज्ञानद्वारेणान्वेष्यंते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा केषांचिदल्पसत्त्वानां तेन ज्ञानब
 लेनावधिप्रयुक्तेनानर्थानुबन्धेनाविजयादिति । सच विजंगवदवधिविपर्ययवद्विजंगोज्ञानवि
 शेषः पुरुषविचयश्चासौ विजंगश्च पुरुषविचयविजंगस्तमेवंचूतं ज्ञानविशेषमाख्यास्यामि प्र
 तिपादयिष्यामि । यादृशानां चासौ जवति तांल्लेशतः प्रतिपादयितुमाह । (इह खलुइ
 त्यादि) इह जगति मनुष्यक्षेत्रे प्रवचने वा नानाप्रकाराविचित्रकृत्योपशमात् प्रज्ञायतेऽन
 येति प्रज्ञा सा विचित्रा येषां ते नानाप्रज्ञास्तया वाऽल्पाल्पतरालपतमया चिंत्यमानाः
 पुरुषाः पटस्थानपतितान्भवन्ति । यथा बंदोऽनिप्रायः सनानायेषां ते तथा तेषां नानाशी
 लानां तथा नानारूपा दृष्टिरंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा तेषामिति । तेषांच त्रीणि श
 तानि षष्ठ्यधिकानि प्रमाणमवगंतव्यं । तथा नाना रुचिर्येषां ते नानारुचयः । तथा
 हि । आहारविहारशयनासनाब्जादनाजरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु मध्ये ऽन्यस्यान्यारु
 चिर्भवति तेषां नानारुचीनामिति । तथा नानारंजनां कृषिपाशुं पाव्यविपणिशिल्पिक
 र्मसेवादिष्वन्यतरमारंजेणेति । तथा नानाध्यवसायसंयुतानां शुनाध्यवसायजाजः इह
 लोकमात्रप्रतिबद्धानां परलोकनिष्पिपासानां विषयतृषितानामिदं नानाविधं पापश्रुताध्य
 यनं जवति ॥२५॥ तद्यथा जूमौ जवं निर्घातजूकंपादिकं, तथोत्पातं कपिहसितादिकं, त
 था स्वप्नं गजवृषजसिंहादिकं, तथाऽतरिङ्कं मेघादिकं, तथांगे जवमांगं अहिबाहुस्फुर
 णादिकं, तथा स्वरलक्षणं काकस्वरगंजीरस्वरादिकं तथा लक्षणं यवमत्स्यपद्मशंखच
 क्रश्रीवत्सादिकं व्यंजनं तिलकमाषादिकं, तथा स्त्रीलक्षणं रक्तकरचरणादिकं, एवंपुरुषा
 दीनां काकिणीरत्नपर्यंतानां लक्षणप्रतिपादकशास्त्रपरिज्ञानमवगंतव्यं ॥२६॥ तथा मंत्रवि
 शेषरूपाविद्याः तद्यथा । दुर्जगमपि सुजगमाकरोमि सुजगकारां, तथा सुजगमपि दुर्जगमा
 करोमि दुर्जगकारां, तथा गर्जकरां गर्जाधानविधाधिनीं तथा मोहोवेदादयोवा तत्करण
 शीलामाथर्वणानिधानां सद्योऽनर्थकारिणीं विद्यामनीधीयते तथा पाकशासनीमिंज्जाल
 संज्ञिकां तथा नानाविधैर्द्वैः कणवीरपुष्पादिनिर्मधुघृतादिनिर्वोच्चटनादिकैः कार्यैर्हो
 मोहवनं यस्य सा इव्यहवना तां तथा कृत्रियाणां धनुर्वेदादिकापरा वा या स्वगोत्रक्रमे

एयाता तामधीत्य प्रयुंजते । तथा नानाप्रकारं ज्योतिषमधीत्य व्यापारयतीति दर्शयति
 (चंद्रचरिमित्यादि) चंद्रस्य ग्रहपतेश्चरितं चंद्रचरितमिति । तच्च वर्णसंस्थानप्रमाण
 प्रज्ञानहृत्रयोगराहुग्रहादिकं । सूर्यचरितं त्विदं । सूर्यस्यमंडलपरिमाणराशिपरिचो गोद्यो
 तावकाशराहूपरागादिकं । तथा शुक्रचारोविथीत्रयचारादिकस्तथा बृहस्पतिः शुनाशुन
 फलप्रदः संवत्सरराशिपरिनागादिकश्च तथोल्कापातादिग्दाहाश्च वायव्यादिषु मंडलेषु
 नवंतः शस्त्राग्निह्रुत्पीडाविधायिनोनवंति । तथा मृगाहरिणसृगालादयश्चारण्यास्तेषां द
 र्शनरुतं ग्रामनगरप्रवेशादौ सति शुनाशुनं यत्र चिंत्यते तन्मृगचक्रं । तथा वायसादीनां प
 क्षिणां यत्र स्थानादिकं स्वराश्रयेणाऽशुनफलं चिंत्यते तद्वयसपरिमंडलं । तथा पांसु
 केशमांसरुधिरादिवृष्टयोऽनिष्टफलदायत्र शास्त्रे चिंत्यते तत्तदनिधानमेव नवति । त
 था विद्यानानाप्रकाराः कृष्कर्मकारिण्यस्ताश्चेमाः । वैतालीनामविद्या । नियताह्वरप्रतिब
 द्धा । साच किल कतिनिर्जपैर्दंडमुञ्चापयति तथार्धवैताली तमेवोपशमयति । तथोपस्वा
 पिनी तालोदघाटनी श्वापाकी शांबरी तथा परिडाविडी कालिंगी गौरी गांधार्यवपतन्युत्तरत
 नीजुंजणी स्तंजनी श्लैषणी ग्रामयकरणी विशत्यकरणी प्रक्रामयंतर्धानकरणीत्येवमादि
 काविद्याअधीयंते । आसां चार्थः संज्ञातोऽवसेयइति न वरं । स्वापिनीडाविडीकालिंग्य
 स्तदेशोद्भवास्तन्नाषानिबद्धावा चित्रफलाः । अवपतनी तुजपत्स्वतएवपतत्यन्यं वापात
 यत्येवमुत्ततन्यपि इष्टव्या । तदेवमेवमादिकाविद्या । आदिग्रहणात्प्रज्ञप्त्यादयो गृह्यंते ।
 एताश्च विद्याः पाषंडिकाअविदितपरमार्थागृहस्थावास्वयूष्यावाड्व्यलिंगधारिणोन्नपा
 नाद्यर्थे प्रयुंजन्ति अन्येषां वा विरूपाणामुच्चावचानां शब्दादीनां कामजोगानां कृते प्रयुं
 जन्ति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टकारीति दर्शयितुमाह । (तिरिञ्चमित्यादि) तिरश्ची
 नामनुकूलां सदनुष्ठानप्रतिपादिकां घातिकां ते अनार्यविप्रतिपन्ना विद्यां सेवंते । तेच य
 दपि हेतुत्रार्थनाषार्या स्तथापि मिथ्यात्वहृतबुद्धयोऽनार्यकर्मकारित्वादनार्याएव इष्टव्या
 स्तेच स्वायुषःकृये कालमासे कालंकृत्वा यदि कथंचिद्देवलोकगामिनोनवंति ततोऽन्यतरे
 शु आसुरीयकेषु किल्बिषिकादिषु स्थानेषूत्पत्स्यंते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदिवा मनुष्ये
 षूत्पत्स्यंते तत्रच तत्कर्मशेषतयैडमूकेनाव्यक्तनाषिणस्तमस्त्वेनांधतया मूकतया वा प्र
 त्यागञ्चन्ति ततोपि नानाप्रकारेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्यगादिषूत्पद्यंते ॥ १७ ॥

से एगईउं आयहेउंवा एायहेउंवा सयणहेउंवा आगारहेउंवा परि
 वारहेउंवा नायगंवा सहवासियंवा णिस्साए अड्वा अणुगामिए
 अड्वा उवचरए अड्वा पडिपहिए अड्वा संधिबेदए अड्वा गंठिबे
 दए अड्वा उरप्पिए अड्वा सोवरिए अड्वा वागुरिए अड्वा सोउ

एिए अडुवा मड्डिए अडुवा गोघायए अडुवा गोवाले अडुवा सोव
एिए अडुवा सोवणियंतिए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे गृहस्थ उद्देशीने अधर्म पक्ष कहेले. (सेएगईउ के०) ते गृहस्थ कोइ एक महा निर्दय परलोक थकी न बिहितो थको, संसारना सुख वांढतो ढतो जे कर्कश कर्म करे ते कहेले. (आयहेउंवा के०) पोताने निमित्तें अथवा (एायहेउंवा के०) ज्ञातिने निमित्तें (सयएहेउंवा के०) स्वजनने निमित्तें (आगारहेउंवा के०) घरने निमित्तें (परिवारहेउंवा के०) परिवारने निमित्तें (नायगंवा के०) परिचित एटले जा एेला पुरुषने निमित्तें (सहवासियंवाणिस्साए के०) सहवासि एटले पाडोशीनी निश्चाये, एटलां अकार्य करे, ते कहेले. (अडुवा के०) अथवा (अणुगामिए के०) अकार्य करवाने अर्थे बीजो जतो होय तेनी पढवाडे जाय, (अडुवाउवचरए के०) अथवा अकार्य करवाने अर्थे तेने अनेक उपचार करे विश्वासे, (अडुवापडिपहिएके०) अथवा प्रतिपथिक एटले मार्गें जता माणासनी सन्मुख आवे (अडुवासंधिदेदके०) संधिदेदक, एटले चोरी करे, (अडुवागंठिदेदके०) अथवा ग्रंथिदेद करे, एटले गंठी ठो डो आय, (अडुवाउरए के०) अथवा ठाली एटले गामरां चरावे (अडुवासोवरिए के०) अथवा सूवर डुकर चरावे (अडुवावागुरिए के०) अथवा वाघरी आय, एटले मृग मारवानां कर्म करे (अडुवासोउए के०) अथवा शकुनी एटले पट्टीउने पाश नाखे, (अडुवामड्डिए के०) अथवा माठी आय, (अडुवागोघायए के०) अथवा गोघातक कसाइ आय, गायने मारे, अथवा गोधाने नाथे (अडुवागोवाले के०) गोवालि या पणु करे, इत्यादिक नीचकर्म करे, (अडुवासोवणिए के०) कुतरानो राखनार थाय, (अडुवा सोवणियंतिए के०) कुतराये करी शिकार खेले. इत्यादिक बधा मलीने चउद प्रकारें करी अनेक जीवोनो विनाशकरे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानुद्दिश्याधर्मसेवामाह । (सेएगईउआयहेउंवा) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशत्तन्निमित्तं ज्ञातिहेतुंवा अगारहेतुं गृहसंस्करणार्थं परिवारहेतुंवा ज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य सहवासिकं प्रातिवेशिकं निश्चीकृत्य एतानि कुर्यात् । तान्येवाह । (अडुवेति) अथवेति पक्षांतरापेक्षया । गहंतमनुगहतीत्यनुगामुकः सचाकार्यकरणमनास्तं गहंतमनुगहति । अथवाऽन्यस्य विरूपकरणावसरापेक्षी उपचारकः स्यात् । अथवा उरभ्रेण चरत्यौरत्रिकः । अथवा सौकरिकः । अथवा शकुनिनिश्चरति शाकुनिकः अथवा वागुरिकः अथवा मात्स्यिकः अथवा गोघातकः अथवा गोपालत्वं श्रयति

अथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां पालकइत्यर्थः । अथवा (सोवणियंतएत्ति) श्वनिः पापदिक्कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

॥ टीका—सांप्रतं गृहस्थानुद्दिश्याधर्मपक्षसेवनमुच्यते । (सेएगईउइत्यादि) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशः सांप्रत्यापेक्ष्यपगतपरलोकाध्यवसायः कर्मपरतया नोगलिप्सुः संसारस्वनावानुवर्त्यात्मनिमित्तं चेत्येतान्यनुगामुकान्यकर्तव्यहेतुनूतानि चतुर्दशासदनुष्ठानानि विधत्ते तद्यथा ज्ञातयः स्वजनास्तन्निमित्तं तथाऽगारनिमित्तं गृहसंस्कारणार्थं सामान्येनवा कुटुंबार्थं पारिवारनिमित्तंवा दासोदासकर्मकरादिपरिकरकृते तथा ज्ञातएवज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य तथा सहवासिकंवा प्रातिवेशिमकंवा निश्रीकृत्यैतानि वक्ष्यमाणानि कुर्यादिति संबंधः । तानिच दर्शयितुमाह । (अडुवेत्यादि) अथवेत्येवं वक्ष्यमाणावेक्ष्या पक्षांतरोपलक्षणार्थः । गहंतमनुगहन्तीत्यनुगामुकः सचाऽकायाध्यवसायेन विवक्षितस्थलाद्यपेक्ष्या विरूपकर्तव्यचिकीर्षुस्तं गहंतमनुगहति । अथवा तस्यापकर्तव्यस्यापकारावसरापेक्ष्युपचारकोजवत्यथवा तस्य प्रातिपथिको जवति प्रतिमुखं संमुखीनमागहत्यथवाऽऽत्मस्वजनार्थं संधिहेदकोजवति चौर्यं प्रतिपद्यते अथवौरत्रैर्मैपैश्वरत्यौरत्रिकोथवा सौकरिको जवत्यथवा शकुनिजिः पक्षिनिश्चरतीति शकुनिकोऽथवा वायुरया मृगादिवंधनो ज्जवा चरति वायुरिकोथवा मत्स्यैश्चरति मात्स्यकोथवा गोपालजावं प्रतिपद्यतेऽथवा गघातकः स्यादथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां परिपाको जवतीत्यर्थोऽथवा (सोवणियंति) श्वनिः पापदिक् कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

से एगईउ आणुगामियजावं पडिसंधाय तमेव आणुगामियाणु गामियं हंता बेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उहवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता जवइ ॥३८॥ से एगईउ उवचरयं जावं पडिसंधाय तमेव उवचरियं हंता बेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उहवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता जवइ ॥३९॥

अर्थ—हवे ए चौद स्थानकने प्रत्येके प्रथम थकी विवर्णकरीने कहेहे. (सेएगईउ आणुगामियजावंपडिसंधाय के०) ते कोइ एक पुरुष आत्माने अर्थे कोइ एक ग्रामांत रे जनारा पुरुषनी पासं डव्यहे एवं जाणीने (तमेवआणुगामियाणुगामियं के०) तेमज तेनी पठवाडे जाय, पठी तेने विश्वास उपजावीने (हंता के०) तेने हणे, बेदे, नेदे, लुंटे, विशेषे लुंटे, (उहवइत्ता के०) उपडव करे, जीवितव्य थकी विनाश करे, पठी

तेनुं धनलेइने ते धनेकरी अनेक प्रकारें (आहारंआहारेंति के०) अहार आहारे. (इतिसेमहयापावेहिंकम्मेहिंअत्ताणंउवस्काइत्तानवइ के०) एवी रीतें ते पुरुष महोटा क्रूर पाप कर्मानुष्ठाने, पोताना आत्माने दुर्गतिमांहे पाडे. नरक तिर्यचगतिने नामे विख्यात थाय ॥ ३९ ॥ ते कोइएक पुरुष धनवंतनी वंचना निमित्तें (उवचरयंजावंपडिसं धाय के०) उपचारक जाव आदरीने तेमज नाना प्रकारना उपाय करी विश्वास उप जावी तेने हणी, ठेदी, जेदी, लुंटी, विशेषे लुंटी, उपइव करी, जीवितव्यथकी विनाशकरीने तेनु धनलेइने, तेधने करी अनेक प्रकारना आहार आहारे. एरीते ते पुरुष महोटा क्रूर पापानुष्ठाने करीने पोताना आत्माने दुर्गतिमांहे पाडे चतुर्गतिक संसारमां हे परित्रमणकरे नरकादि गतिने विषे विख्यात थाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—एवमेतेषां चतुर्दशकर्तव्यानामुद्देशं कृत्वा तानि प्रत्येकं विवृणोति । तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं ग्रामांतरं गच्छन् पुरुषस्य समीपे किञ्चिद्द्रव्यं ज्ञात्वा तज्जिघृक्षुस्त स्यानुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगमनेनानुकूल्यं प्रतिपद्य वंचनावसरं समीहमानोगच्छं तमनुगच्छति । अवसरं लब्ध्वा तस्य हंता, दंडादिनिश्चेत्ता, खड्गादिना जेत्ता, वज्रमुष्ट्या दिना लुंपयिता, केशाकर्षणादिनिर्विलुंपयिता, कशाप्रहारादिनिः अपद्रवयिता, जीवित विनाशकः स्यात् इत्यादि कृत्वाऽहारमाहारयति इत्येवमसौ महद्भिः पापैः कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता जवति । अयं महापापकारीत्येवं लोके ख्यापयति ॥ ३९ ॥ तदेवमेकः कश्चिदनवतः कस्यचिदुपचरकजावमाश्रित्य तं विश्वासे पातयित्वा धनादिकृते तस्य हंता जेत्ता इत्यादि । एवमसौ महद्भिः पापैरुपख्यापयिता जवति ॥ ३० ॥

॥ टीका—तदेवमेतानि चतुर्दशाण्युद्दिश्य प्रत्येकमादितः प्रवृत्ति विवृणोति । (सेए गइउंइत्यादि) तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं अपरस्य गंतुर्ग्रामांतरं किञ्चिद्द्रव्यं जातमवगम्य तदादि त्सुस्तस्यैवानुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगंतृजावेनानुकूल्यं प्रतिपद्य विवक्षितवंचनावसरं कालाद्यपेक्षी तमेव गच्छंतमनुव्रजति तमेव चान्युद्भानविनयादिनिरत्यंतोपचारैरुपचर्यानु व्रज्य च विवक्षितमवसरं लब्ध्वा, तस्यासौ हंता दंडादिनिस्तथा जेत्ता. खड्गादिना हस्त पादादेस्तथा जेत्ता वज्रमुष्ट्यादिना तथा लुंपयिता केशाकर्षणादिकदर्थेनतस्तथा विलुंप यिता कशाप्रहारादिनिरत्यंतदुःखोत्पादनेन तथा द्रावयिता जीविता व्यपरोपणतो जवती त्येवमादिकं कृत्वाऽहारमाहारयत्यसौ । एतदुक्तं जवति । गलकर्तकः कश्चिदन्यस्य धनव तोऽनुगामुकजावं प्रतिपद्य तं बहुविधैरुपायैर्विश्रंजे पातयित्वा जोगार्थी मोहांधः सांप्रतेहि तया तस्य । रिक्थवतोप्रकृत्याहारादिकां जोगक्रियां विधत्ते । इत्येवमसौ महद्भिः क्रूरैः क

मेजिरनुष्ठानैर्महापातकनूतैर्वा तीब्रानुजावैर्दीर्घस्थितिकैरात्मानमुपाख्यापयिता नवति त
 याह्ययमसौ महापापकारीत्येवमात्मानं लोके ख्यापयत्यष्टप्रकारैः कर्मजिरात्मानं तथा
 बंधयति यथा लोके तद्विपाकापादितेनावस्थाविशेषेण सता नारकतिर्यङ्मरामररूपत
 या ख्यापयतीति ॥ ३० ॥ तदेवमेकः कश्चिदकर्तव्याजिसंधिना परस्य स्वापतेयवतस्तद्वचना
 र्थमुपचरकज्ञावं प्रतिज्ञाय पश्चात्तं नानाविधैर्विनयोपायैरुपचरति उपचर्य च विश्रंजे पा
 तयित्वा तद्व्यर्थी तस्य हंता भेत्ता यावदपडावयिता नवतीत्येवमसावात्मानं पापैः क
 र्मेजिः ख्यापयतीति ॥ ३० ॥

से एगईउ पाडिपहियजावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहेछिच्चा हंता भेत्ता
 जेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया
 पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥ ३१ ॥ से एगईउ संधिठे
 दगजावं पडिसंधाय तमेव संधिं भेत्ता जेत्ता जाव इति से महया पावेहिं
 कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥ ३२ ॥

अर्थ—ते कोइएक पुरुष (पाडिपहियजावंपडिसंधाय के०) धनवंत पुरुष जाणी, मार्ग
 मां सन्मुख आवे, पढी (तमेवपडिपहेछिच्चा के०) तेने तेमज विश्वास उपजावी सन्मुख
 स्थित रहिने, हणी, ठेदी, जेदी, लुंटीने, विशेषें लुंटीने, उपडव करे, जीवितव्य थकी
 विनाश करीने तेनुं धनलेइने अनेक प्रकारना आहार आहारे ते पुरुष महोटा क्रूर पापक
 र्मेना अनुष्ठाने करी पोताना आत्माने दुर्गतिमां पाडे नरकादिक गतिने विषे विख्यात था
 य ॥ ३१ ॥ कोइएक पुरुष धनवंत पुरुष जाणीने संधिछेदक एटले खातर पाडवानोजाव
 आदरीने, आजीविकाने अर्थें पारकुं धनलीए, ठेदे, जेदे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्प्रतिपयेनानिमुखेन चरतीति प्रातिपथिकस्तद्भावं प्रतिप
 द्य तस्यार्थवतोविश्रंजतोहंतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ एकः कश्चित्संधिछेदकज्ञावं खात्र
 खननत्वं प्रतिपद्य ततोसौ संधिं बिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां भेत्तास्यादित्यादि ॥ ३२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चित्प्रतिपयेनानिमुखेन चरति प्रातिपथिकस्तद्भावं प्रतिपद्यापरस्या
 र्थवतस्तदेव प्रतिपथिकत्वं कुर्वन् प्रतिपथे स्थित्वा तस्यार्थवतोविश्रंजतश्चेत्ता यावदप
 डावयिता नवतीत्येवमसावात्मानं पापैः कर्मेजिः ख्यापयतीति ॥ ३१ ॥ अथैकः कश्चिद्वि
 रूपाकर्मेणा जीवितार्थी संधिछेदकज्ञावं खात्रखननत्वं प्रतिपद्यानेनोपायेनात्मानमहं कर्त
 यिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृत्वा तमेव प्रतिपद्यते ततोसौ संधिं बिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां

ढेत्ता जेत्ता विलुं पयिता नवतीत्येतच्च कृत्वाऽहारमाहरयतीत्येतच्चोपलक्षणमन्यांश्च काम
जोगान् स्वतो जुंक्तेऽन्यदपि ज्ञातिगृहादिकं पालयतीत्येवमसौ महज्जिः पापैः कर्मजिरा
त्मानमुपरव्यापयति ॥ ३२ ॥

से एगइउ गंठिढेदजावं पडिसंधाय तमेवगंठिं ढेत्ता जेत्ता जाव इति से मह,
या पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३३ ॥ से एगइउ उर
प्रियजावं पडिसंधाय उरप्रंवा अस्सतरं तसं पाणहंता जाव उवस्काइत्ता
नवइ एसो अनिलावो सवह ॥ ३४ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष गंठी ढोडानो जाव आदरीने, घुर्घुरादिक अनेक उपायकरी लोकने
हणे, ढेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥ कोइएक पुरुष औरत्रिकजाव उरत्र
एटले उरणा बकरां तेना मांसादिकें करी आजीविका करे; ते उरत्रिक उरणा तथा अ
न्यत्रस प्राणीने हणे, ढेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिद्ग्रंथिहेदकजावं प्रतिपद्य घुर्घुरादिना ग्रंथिहेत्तास्यादित्यादि
॥ ३३ ॥ अथैकः कश्चिद्धर्मवृत्तिः उरत्राउरणकास्तैश्चरति औरत्रिकः । सच तदूर्णया तन्मां
सादिना वात्मानं वर्तयति सतज्जावं प्रतिपद्य उरत्रंवाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वपुष्टये हं
ति तस्य वा हंता ढेत्ता इत्यादि पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिदसदनुष्ठायी घुर्घुरादिना ग्रंथिहेदकजावं प्रतिपद्य तमेवानुया
ति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ अथैकः कश्चिद्धर्मकर्मवृत्तिरुरत्राउरणकास्तैश्चरति यः स
औरत्रिकः सच तदूर्णया तन्मांसादिना वात्मानं वर्तयति तदेवमसौ तज्जावं प्रतिपद्योरत्रं
वाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वमांसपुष्टयर्थं व्यापादयति तस्य सवा हंता ढेत्ता जेत्ता नवतीति
शेषंपूर्ववत् ॥ ३४ ॥

से एगइउ सोवरिय जावं पडिसंधाय महिसंवा अस्सतरंवा तसं पाणं
जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३५ ॥ से एगइउ वागुरिवजावं पडिसंधाय
मियंवा अस्सतरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३६ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष सौकरिक एटले खाटकीनो जाव अंगीकार करीने खाटकी अइने
अनेक महिषादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे, ढेदे, जेदे, यावत् संसार परित्रमण करे
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३५ ॥ ते कोइएक पुरुष, पापात्मा वाघरी पणु आदरीने मृ
गादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे ढेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्सौकरिकः श्वपचश्चांडालः खाटिकइत्यर्थः । तज्जावमाश्रित्य महिषं वान्यं त्रसं प्राणिनं हंतीति तस्य हंता ठेत्ताइत्यादि ॥३५॥ अथैकः कश्चिद्वा गुरिकत्वमाश्रित्य मृगं वाऽन्यं प्राणिनं हंति तस्यच हंता नवति शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—अत्रांतरे सौकरिकपदं तच्च स्वबुद्ध्या व्याख्येयं । सौकरिकाः श्वपचाश्चांडालाः खाटिकाइत्यर्थः ॥३५॥ अथैकः कश्चित्कुडसत्वोवागुरिकजावं लुब्धकत्वं प्रतिसंधाय प्रति पद्य वागुरया मृगं हरिणमन्यंवा त्रसं प्राणिनं शशादिकमात्मवृत्त्यर्थं स्वजनाद्यर्थेवा व्यापादयति तस्यच हंता ठेत्ता नवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

से एगईठ सजणियं जावं पडिसंधाय सजणिंवा अस्सतरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३७॥ से एगईठ मिडियिजावं पडिसंधाय मठंवा अस्सतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३८ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष, शाकुनी एटले पट्टीउनो विनाश करीने, अजीविका करे; एवो थको अनेक पट्टीउने हणो, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ ३७ ॥ कोइएक पुरुष अधमाधम माठी अइने अनेक माठलादिक जलचर जीवोने हणो, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिद्वकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावमाश्रित्य शकुनमन्यं वा त्रसं हंति तस्य च हननादिकां क्रियां करोतीति ॥ ३७ ॥ अथैकः कश्चिन्मात्स्यिकजावमाश्रित्य मत्स्यं वाऽन्यं त्रसं वा जलचरं प्राणिनं हन्यात् । शेषं सुगमं ॥३८॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिदधमोपापजीवी शकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावं प्रतिसंधाय तन्मांसाद्यर्थी शकुनमन्यं वा त्रसं व्यापादयति तस्यच हननादिकां क्रियां करोतीति । शेषं पूर्ववत् ॥३७॥ अथैकः कश्चिदधमाधमोमात्स्यिकजावं प्रतिपद्य, मत्स्यं वाऽन्यं जलचरं प्राणिनं व्यापदयेन्ननादिकाः क्रियाः कुर्यात् । शेषं सुगमं ॥ ३८ ॥

से एगईठ गोघायजावं पडिसंधाय तमेव गोणवा अस्सयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३९॥ से एगईठ गोवालजावं पडिसंधाय तमेव गोवालंवा परिजविय परिजवियहंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ४० ॥

अर्थ—कोइएक अधर्मी पुरुष, क्रूरकर्मनो करनार, गौघातकनो जाव आदरी, गाय, अथवा बीजा त्रस जीवोने ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३९ ॥ कोइएक पुरुष, क्रूर

कर्मनो करनार गोपालनाव, आदरीने, क्रोधे चडयो थको गायने गोकुल मांहेथी टाली तेने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४० ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्कूरकर्मा गोघातकनावमाश्रित्य गामन्यं वा त्रसं हंति तस्य हंता स्यात् ॥ ३९ ॥ अथैकः कश्चिज्जोपालनावं प्रतिपद्य तां गां परिविच्य पृथक् कृत्वा तस्याहंता जवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ४० ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिज्जोपालनावं प्रतिपद्य कस्याश्चिजोः कुपितः सन् तां गां परिविच्य पृथक् कृत्वा तस्याहंता ठेत्ता नेत्ता नूयोनूयोजवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३९ ॥ अथैकः कश्चित्कूरकर्मकारी गोघातकनावं प्रतिपद्य, गामन्यतरं वा त्रसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४० ॥

से एगइठ सोवणियनावं पडिसंधाय तमेव सुणगंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥४१॥ से एगइठ सोवणियंतियं नावं पडिसंधाय तमेव मणुस्संवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता जवइ ॥४२॥

अर्थ—कोइएक पुरुष शौवनिकनाव एटले श्वानें करी आहार करुं एवो नाव आदरीने अनेक जीवने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४१ ॥ कोइएक पुरुष श्वानने पाळे, श्वाननो परिग्रह करे, तेणे करी कोइएक आवता जता पथिकने, अथवा बीजा जीवने हणे, ठेदे, नेदे, आहार आहारे इत्यादिक एरीते ते कूरकर्मे करी चतुर्गतिक संसार मांहे पडे ॥ ४२ ॥ एटले आजीविका निमित्त पापनुं कारण कह्युं.

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित् श्वपापार्थिनावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं परंवा त्रसं मृगसूकरादिकं हन्यात्तस्यच हंतेत्यादिपूर्ववत् ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनार्थः (सोवणियंतिर्यंति) श्वजिश्चरति शौवनिकः अंतोस्यास्तीत्यंतिकः अंतो वा चरति अंतिकः पर्यंतवासी शौवनिकश्चासौ अंतिकश्च शौवनिकांतिकः क्रूरसारमेयपरिग्रहः प्रत्यंतनिवासी च तदसौ तज्जावमाश्रित्य मनुष्यं कंचन पथिकमन्यंवा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता जवति । हंता इत्यत्र ताडनीलिकस्तृन् । श्वस्तनीता वा तृच् स्यात्तदाव्याहारेण पूर्ववत्नेयं । तथा पुरुषं हंति तस्य स हंता ठेत्तेत्यादि । तृन्श्वस्तन्यौ प्रागपि योज्यौ । सचैवं महद्भिः पापकर्मजिरात्मानमुपख्यापयितां स्यादिति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिद्भक्ष्यन्यकर्मकारी शौवनिकजावं प्रतिपद्य सारमेयपापविज्ञावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं तेन वा परं मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनायोनिरिविवेकः (सोवणियंतियं जावंति) श्वनिश्चरति शौवनिकः अंतोस्यास्तीत्यंतिकोऽस्तेवा चरत्यंतिकः पर्यंतवासीत्यर्थः । शौवनि कश्चासावंतिकश्च शौवनिकांतिकः क्रूरसारमेयपरिग्रहः प्रत्यंतनिवासीच प्रत्यंतनिवासिनि वा श्वनिश्चरतीति तदसौतद्भावं प्रतिसंधाय दुष्टसारमेयपरिग्रहं प्रतिपद्य, मनुष्यं वा कंच नपथिकमन्यागतमन्यं वा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता जवति । अयं च ताड्यलिक स्तून् लुट् प्रत्ययोवा इष्टव्यः । त्वचि तु साध्याहारं प्राग्वद्व्याख्येयं । तद्यथा । पुरुषं व्यापा दयेत्तस्य च हंता ठेत्ता इत्यादि । त्वल्लुट्प्रत्ययौ प्रागपि योजनीयाविति । तदेवमसौ म हाक्रूरकर्मकारी महद्भिः कर्मनिशत्मानमुपख्यापयिता जवतीति ॥ ४१ ॥

से एगइउ परिसामज्ञाउ उद्धिता अहमेयं हणामिति कट्टु तित्तिरंवा वट्ट गंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंजलंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवकाइत्ता जवइ ॥ ४३ ॥ से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ता एंवा सयमेव अगणिकाएणं सस्साइं श्ममेइ अन्नेणवि अगणिकाएणं स स्साइं श्मावेइ अगणिकाएणं सस्साइं श्ममंतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया पावकम्मेहिं अत्ताणं उवकाइत्ता जवइ ॥ ४४ ॥

अर्थ—हवे कांहिं एक पापनुं विशेष कारण कहेठे. जे प्रथम कह्युं, अने हवे कहेठे, तेमां विशेष एटलुंजठे के, प्रथमजे जीवहिंसा कही ते हिंसा लोक थकी प्रबुद्ध पणे क रे, अने हवे जे कहेठे ते हिंसा लोकमां प्रगट पणे करे, एटलुं विशेष जाणवुं. ते ए वी रीतें के, जेम कोइएक पुरुष मांस जह्ण करवानी इच्छायें, अथवा व्यसनने लीधे अथवा क्रीडाने निमित्तें (परिसामज्ञाउउद्धिता के०) परिषदामांहेथी उठीने (अहमेयं के०) हुं आ अमुक जीवने (हणामित्तिकट्टु के०) हणीश. एवी प्रतिज्ञा करीने, पढी (तित्तिरंवा के०) तित्तर, अथवा (वट्टगंवा के०) वर्त्तक, अथवा (लावगंवा के०) लावक, अथवा (कवोयगंवा के०) कपोत पढी, अथवा (कविंजलंवा के०) कपि जल एटले पारेवां, तथा सारस पक्षिविशेष जाणवां, अथवा (अन्नयरंवा के०) अ न्य (तसंपाणं के०) त्रस जीवने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक यावत् पोताना आत्माने कर्मबंधन विपे पाडे ॥ ४३ ॥ हवे कोइएक पुरुष, प्रकृतिर्यें क्रोधी ठतो, (केणइके०)

कोइएक (आयाणोणंके०), शब्दादिक कारणे करी रीसाणो ब्रतो, (विरुद्धेसमाणे के०) आगलानो विरोध करे. ते कारण कहेवे. (अडुवाखलदाणेणं के०) सडेलां अन्न तेने दाने करीनें, अथवा धान्यने खले अल्प दाने करीने, (अडुवासुराघालएणंके०) अथवा याल कोशादिक, कोइएक अधिकारादिक, तेने विषे वांछित जानने अजावे रीसाणो थको (गाहवतीणवाके०) गृहपतिना, अथवा (गाहावइपुत्ताणंवा के०) गृहपतिना पुत्रना धान्य खलादिकने (समयमेवके०) पोतें (अगणिकाएणंके०) अग्नि कार्यें करी, (सस्सा इंके०) ते धान्यादिकने (श्वामेइ के०) बाले. (अन्नेणविअगणिकाएणंसस्साइंशामावे इ के०) अथवा रीसाणो थको बीजा पासें अग्निकार्यें करी ते धान्यादिकने बलावे. (अगणिकाएणंसस्साइंशामंतं पिअन्नंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्नि कार्यें करी ते धान्यने बालतो होय, तेने अनुमोदे. एरीतें ते महोटा पापकर्म करी पोताना आत्माने बांधे. यावत् चतुर्गतिक संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४४ ॥

॥ टीपिका—उक्ता सदा जीवनोपायचूता वृत्तिः । अथ क्वचित्कुतश्चिन्निमित्तात्सावद्यांगीकारं दर्शयति । पूर्वं वृत्तिरुक्ता प्रब्रह्मं वा प्राणिघातं कुर्यादिह तु कुतश्चिन्निमित्तात्साक्षात्कान् मध्ये प्राणिघातप्रतिज्ञया प्रवर्तते इत्याह । अथैकः कश्चिद्व्यसनेन क्रीडया कुपितोवा पार्षदोमध्ये गतउत्थाय एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहमेनं प्राणिनं हनिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वा तित्तिरादिकं हंता इत्यादि यावदात्मानं पापकर्मणा उपख्यापयिता भवति । पूर्वमपराधं विना क्रुद्धा उक्ताः ॥४३॥ अथाऽपराधक्रुद्धान्दर्शयति । अथैकः कश्चित्प्रकृत्या क्रोधनः केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः परस्य घातं कुर्यात् केनचिच्छब्देन क्रुष्टोर्निन्दितोवा विरुध्येत रूपेण बीजत्सं कंचित् दृष्ट्वाऽपशकुनोयमिति ध्यात्वा कुप्येत । गंधरसादिकं सूत्रेणैवाह । (अडुवाखत्ति) खलस्य कुपितस्य दानं खलके वाल्पधान्यादेर्दानं खलदानं तेन कुपितः । अथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन वांछितजानाजावात् कुपितो गृहपतेर्गृहपतिपुत्राणां वा स्वयं अग्निकार्येण खलकवर्त्तानि सस्यानि धमापयेद्देत् अन्ये न वा दहतोऽन्यान्वा समनुजानीयात् । एवमसौ महापापैरात्मानमुपख्यापयिता स्यात् ४४

॥ टीका—उक्ता सदा जीवनोपायवृत्तिरिदानीं क्वचित्कुतश्चिन्निमित्तादभ्युपगमं दर्शयति । (सेएगइउइत्यादि) अयं चात्र पूर्वस्माद्विशेषः । पूर्वत्र वृत्तिः प्रतिपादिता प्रब्रह्मं वा प्राणव्यपरोपणं कुर्यात् । इतरस्तु कश्चिन्निमित्तात्साक्षात्कान् मध्ये प्राणिव्यापादनप्रतिज्ञां विधायोद्युक्तइति दर्शयति । अथैकः कश्चिन्मांसादनेह्यया व्यसनेन क्रीडया कुपितोवा पार्षदो मध्यादनुत्थायैवंचूतां प्रतिज्ञां विदध्यात् । यथाहमेनं वदयमाणं प्राणिनं हनिष्यामीति

ति प्रतिज्ञां कृत्वा पश्चात्तिचिरादिकं हंता ठेतेति जेतेति ताद्वीलिकस्तृन् लुट्प्रत्ययोवा । तस्य वा हंतेत्यादि यावदात्मानं पापेन कर्मणा ख्यापयिता नवतीति ॥४३॥ इह चाधर्म पादिकेष्वनिधीयमानेषु सर्वेषु प्राणइहकारिणः कथंचिदनिधातव्यास्तत्र पूर्वमनपराधकू षाअनिहिताः सांप्रतमपराधकूषान् दर्शयितुमाह ॥ (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः कश्चि त्प्रकृत्या क्रोधनोऽसहिष्णुतया केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः स मानः परस्यापकुर्यात् । शब्दादानेन तावत्केनचिदाकुष्ठोनिंदितोवाचा विरुध्येत । रूपादा नेनतु बीजत्सं कंचन दृष्ट्वाऽपशकुनाध्यवसायेन कुप्येत । गंधरसादिकं त्वादानं सूत्रेणै व दर्शयितुमाह । अथवा खलस्य कुपितादिविशिष्टस्य दानं खलस्य वात्पधान्यादेर्दानं ख लदानं तेन कुपितोऽथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन विवक्षितलानाऽज्ञावात् कुपि तः । गृहपत्यादेरेतत् कुर्यादित्याह । स्वयमेवाग्निकायेनाग्निना तत्सस्यानि खलकवर्तीनि शा निव्रीह्यादीनि ध्मापयेद्देहेदन्येन वा दाहयेद्देहतोवाऽन्यान्समनुजानीयादित्येवमसौमहापा पकर्मनरात्मानमुपरख्यापयिता नवतीति ॥ ४४ ॥

से एगइउं केणइ आयाणेणंवा विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अ डुवा सुराघालणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा नुट्ठाणवा गो णाणवा घोडगाणवा गहज्जाणवा सयमेव घूराउं कप्पेंति अन्नेणवि क प्पावेंति कप्पंतंपि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥४५॥

अर्थ—अथ हवे कोइएक पुरुष कोइएक आदान एटले कारणे करी रीसाणो थको, अन्नने दाने अथवा धान्यना खलाने विपे अल्प दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे वांछित लाने अज्ञावे, गृहपतिनां अथवा गृहपतिनां पुत्रनां (उट्ठाणवाके०) उंट, अथवा(गोणाणवा के०) वृषज, (घोडगाणवा के०) घोडो, (गहज्जाणवा के०) गर्दन, तेनो (सयमेवघूराउंकप्पेंति के०) जंघादिक अवयव कल्पे ठेदे, जेदे, बंधन, नाथ, वाग प्रनृति आदि लेइने पोतेज कापे, बीजा पासं कपावे, बीजो कापतो होय तेने अनुमो दन आपे, एरीतें ते पुरुष महोदुंपोपार्जन करे ॥ ४५ ॥

॥ टीपिका—अथैकः कश्चित्केनचित्खलदानादिनाऽदानेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबं धिनउप्रादेः स्वयमेव परशुप्रनृतिशस्त्रेण (घूराउंति) जंघाद्यवयवान् कल्पयति ढिनति अन्येन वेदयति ढिदंतं समनुजानीते । एवं पापकर्मणात्मानं प्रसिद्धिं नयति ॥ ४५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण पापोपादानमाह । (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः क श्चित्केनचित्तु खलदानादिनाऽनेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनउप्रादेः स्वयमेवात्मना प

रश्वादिना (घूराउत्ति) जंघाः खलकावा कल्पयति तिनत्यन्येन वा वेदयति अन्यं वा विदंतं समनुजानीते इत्येवमसावात्मानं पापेन कर्मणोपाख्यापयिता नवति ॥ ४५ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं वा विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालएणं गाहावतीएवा गाहावइपुत्ताएवा उट्टसालाउवा गोणसालाउवा घोडगसालाउवा गद्वनसालाउवा कंटकबोंदियाए पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं श्मामेइ अन्नेएवि श्मामावेइ श्मामंतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥ ४६ ॥

अर्थ—वली बीजी रीतें देखाडेढे. कोइएक पुरुष, कोइएक कारणथी रीसाणो थको, अथ वा वली अन्नने दाने, तथा धान्यने, थोमे दाने अथवा कोइएक अधिकारादिकने विषे वांछित जानने अजावे, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रनां उंटशाला, वृषजशाला, अश्वशाला. गर्दजशालाने, कांटा ढांकीने पोतें अग्निकायें करी बाले, बीजा पासें बलावे, बीजो बालतो होय तेने अनुमोदे, एवी क्रिया करतो जीव, घणा पापकर्म उपार्जन करी, संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४६ ॥

॥ टीपिका—अथैकः कश्चित्केनचिन्निमित्तेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनामुष्ट्रादीनां शालाः गृहाणि (कंटक बोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय पिहित्वा स्वयमग्निना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

॥ टीका—किंच (सेएगइउइत्यादि) अथैकः कश्चित्केन चिन्निमित्तेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनामुष्ट्रादीनांशालागृहाणि (कंटकबोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय पिहित्वा स्थगित्वा, स्वयमेवाग्निना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालएणं गाहावतीएवा गाहावइपुत्ताएवा कुंमलंवा माणेंवा मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ अन्नेएवि अवहरवइ अवहरंतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥ ४७ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष, कोइएक कारणो रीसाणो थको, अन्न अथवा धान्यना खलाने विषे, अल्प धान्यना दाने अथवा कांहीएक अधिकारादिकनेविषे वांछित जानने अजावे, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना काननां कुंमल, अथवा मणी, रत्न, मोती, अथवा बीजा

आनरणादिक इव्य, पोतें अपहरे, बीजाने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदे, एम करतो जीव घणां पाप कर्मोपार्जन करे ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—अथैकः केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः कुंडलादि इव्यमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

॥ टीका—अपिच (सेएगड् इत्यादि) अथैकः कश्चित्केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः संबंधि कुंडलादिकं इव्यजातं स्वयमेवापहरेदवशिष्टं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

से एगड् केणइवि आदाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालाणं समणेणवा माहणेणवा भत्तगंवा दंमगंवा जंमगंवा मत्तगंवा लछिंवा जिसिगंवा चेलगंवा चिलिमिलिगंवा चम्मगंवा भेयणगंवा चम्मकोसियंवा सयमेव अवहरंति जाव समणुजाणइ इति से महया जाव उवस्काइता नवइ ॥ ४८ ॥

अर्थ—हवे पाखंढी दर्शन उपर कोप्यो थको, जे करे; ते देखाडेढे. कोइएक कारणे रीसाणो ठतो वादीयें जीत्यो अथवा पोताना दर्शनने दृष्टिरागें अथवा अन्न अने धान्यने थोडे दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विषे वांछितलाजने अजावे, कोप्यो थको श्रमण अथवा ब्राह्मण तेनां दंम, भत्र, माटीना जंम, मात्रो, लाकडी, बेसवानो पाट, वस्त्र, मटको, ठांकवानो वस्त्र, चर्म, चर्मढेदनी तरवार, चर्मनी कोथली इत्यादिक अनेक उपकरण पोतें अपहरे, बीजा ने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते घणा कर्म उपार्जन करे. एटला कारणे क्रोधें करी पापनुं विशेषपणुं कह्युं ॥ ४८ ॥

॥ दीपिका—अथ पाखंडिकोपरिकोपमाह । अथैकः कश्चित्स्वमतानुरागेण वादपराजितो वा अन्येन वा केनचिन्निमित्तेन कुपितः श्रमणानां ब्राह्मणानां भत्रकं वा जांडं किंचिदस्तु दंडकं वा जांडकं किंचिदस्तुमात्रकं पात्रं (लछिगं) यष्टिं (जिसिगं) वृसीमासनमिति यावत् । चेत्तत्रकं वस्त्रं (चिलिमिलिगं) प्रठादपटीं चर्मकं पाडुकादि चर्मढेदनकं शस्त्रादि चर्मकोशं शस्त्रहेपकोष्ठलकं स्वयमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पाखंडिकोपरि कोपेन यत्कुर्यात्तद्दर्शयितुमाह । (सेएगड् इत्यादि) अथैकः कश्चित्स्वदर्शनानुरागेण वा वादपराजितोवा अन्येन वा केन वा केनचिन्निमित्तेन कु

पितः सन्नेतत्कुर्यादित्याह । तद्यथा । आम्यंतीति श्रमणास्तेषामन्येषामपि तथानू
तानां केनचिदादानेन कुपितः सन् दंडकादिकमुपकरणजातमपहरेत् अन्येन वा हारये
दन्यंवा हरंतं समनुजानीयात् इत्यादिपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा सयमेव
अगणिकाएणं उंसहीउ श्ममेइ जाव अन्नंपि श्ममंतं समणुजाणइ इति
से महया जाव उवस्काइत्ता नवति ॥ ४९ ॥

अर्थ-हवे निःकारण पापनुं विशेष कहेवे. अथ कोइएक पुरुष, अत्यंत मूर्खठतो
(णोवितिगिंठइके०) एवो विचार करे नहीं के, अकार्य करवा अकी मने आ नवमां अथ
वा परनवमां अनिष्टफलनी प्राप्ति अशे, अथवा महारो अनुष्ठान अत्यंत मागेवे एउं
आलोचे नहीं, एवो ठतो आलोक तथा परलोक विरुद्ध क्रिया करे ते देखाडेवे गृहप
तिना अथवा गृहपतिना पुत्रना धान्यने निःकारणे पोतें अग्निकाये करी प्रज्वाले, बी
जाने हाथे प्रज्वालावे, बीजो कोइ प्रज्वालतो होय तेने अनुमोदे ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका-पूर्व विरोधिनोऽनिहिताः अथ इतरे कथ्यंते । अथैकः कश्चिन्मूढतया
(णोवितिगिंठइति) न विमर्षति नविचारयति यन्ममानेन कृतेन परलोकेऽनिष्टं नावि ।
अथवा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबन्धीति न वेत्ति एवंभूतश्च गृहपत्यादेर्निमित्तमेव त
त्कोपं विनैव स्वयमग्निना सस्यानि शालिब्रीह्यादीनि दहेदित्यादि ज्ञेयं ॥ ४९ ॥

॥ टीका-एवं तावद्विरोधिनोऽनिहिताः सांप्रतमितरेऽनिधीर्यते । (सेएगइउइत्यादि) अथै
कः कश्चित् मूढतया (नोवितिगिंठइति) न विमर्षति नमीमांसते । यथाऽनेन कृतेन ममा
ऽमुत्राऽनिष्टफलं स्यात् तथा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबन्धीत्येवं न पर्यालोचयति तन्नावाप
न्नाश्च यत्किंचनकारितया इहलोकपरलोकविरोधिनीः क्रियाः कुर्यात् । एतदेवोद्देशतोदर्शयति
तद्यथा गृहपत्यादेर्निमित्तमेव तत्तत्कोपमंतरेणैव स्वयमेवात्मानाग्निकायेनौषधीः शालिब्री
ह्यादिकाः धमापयेदहेत्तथाऽन्येन दाहयेदहंतं च समनुजानीयादित्यादि ॥ ४९ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्ठाणवा
गोणाणवा घोडगाणवा गहजाणवा सयमेव घूराउकप्पइ अन्नेणवि क
प्पावेति अन्नंपि कप्पंति तं समणुजाणइ ॥५०॥ से एगइउ णोवितिगिंठ
इ तं गाहावतीणवा गहावइपुत्ताणवा उट्ठसालाउवा जाव गहजसाला

उवा कंटकबोदियाहिं. पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं श्रामेइ जाव समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउ णोवितिगिंढइ तं गाहावतीणवा गा हावइपुत्ताणंवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाणइ ॥ ५२ ॥ से एगइउ णोवितिगिंढइ तंसमणंवा माहणाणंवा वत्तगंवा दं मगंवा जाव चम्महेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति सेमहया जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ—एरीतेंज वली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गाय, बलद, घोडा, गर्दजना बंधन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कपावे बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहपति ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्दजनी शालाने कांटा थकी ढांकीने पोते बाले, बीजाने हाथे बलावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते गृहस्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आचरण, तथा मौक्तिकादिक ड्व्य. पोतें अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, श्रमण ब्राह्मणना दंम वत्तादिक यावत् चर्महेदक ए उपकरणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे ए प्रथम लखेला पांच आलावा, तथा पाठलना आलावा चार ते सरखाजठे परंतु ते सकारण, अने निष्कारण, एटलुं विशेषठे. ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका—अथैकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनामुप्रादीनां जंघाद्यवयवान् बिंध्या त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिबंधनं गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगमं ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तमेवै तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—तथेहामुत्रच दोषापर्यालोचकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनां क्रमेजका दीनां जंघादीनवयवांश्चिंध्यात् ॥ ५० ॥ तथा शालां दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्यादेः संबधि कुंडलमणिमौक्तिकादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा श्रमणब्राह्मणादीनां दंडादिकमुपकरणजातमपहरेदित्येवं प्राक्तनाएवालापकाआदानकुपितस्य येऽनिहितास्ततएव तदज्ञा वे नानिधातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउ समणंवा माहणंवा दिस्सा णाणाविहेहिं पावकम्मेहिं अत्ता णं उवस्काइत्ता नवइ अडुवाणं अवरणं आफालित्ता नवइ अडुवाणं

फरुसंवदित्ता नवइ. कालेणवि से अणुपविठस्स. असणंवा पाणंवा जा
व णोदेवावेत्ता नवइ जे इमे नवइ वोनमंता नारकंता अलसगा वे
सलगा किवणगा निउळमा वणगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ—हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विशेष कहेले. कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निंदक होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरतां पेसतां (दि
स्ता के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विषे
पाडे, तेज कारण कहेले. (अडुवाणंअन्नराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एवं जाणेजे, ए मने अपशकुन थयुं. एम जाणतो थको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने अलगो करावे, अथवा (आफालित्तानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडुवाणंफरुसंवदित्तानवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, अरे मूर्ख! निरर्थक कायक्लेशना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगलथी दूरथ
इजा. एवा कठोर वचन बोले, तथा (कालेणविसेअणुपविठस्स के०) निह्वावेलाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आव्यो देखीने तेने (असणंवापाणंवा के०) अशन पा
नादिक देतां अत्यंत दुष्टपणे पोते निंदे अने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवां दुर्वचन बोले के, (जेइमेनवइ के०)
जे ए पाखंमीने आपवा थकी कांही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए तृण का
ष्ठना नारानो आणनारले (नारकंता के०) ए कुंटुबना नारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणो मुंनित थयोले. (अलसगा के०) आलसु क्रमागत कुटुंब धर्म पालवाने
असमर्थ, माटे पाखंमी थयोले (वेसलगा के०) वृषल कोइएक कुड जातिकले तथा
(किवणगानिउळमा के०) ऋपण, निरुद्यमी, कोइपण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणो (वणगासमणगापवयंति के०) प्रवर्ज्या लिए. ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिः साधुप्रत्यनीकः श्रमणं ब्राह्मणं साधुं
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमानः पापकर्मजिरात्मानमुपख्यापयिता नवति (अडुवाणं
ति) अथवा साधुं दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽप्सरायाश्च पुटिकाया आस्फालयिता नवति परुषं कतिनं
वचोब्रूयात् निह्वाकालेपि (से) तस्य निह्कोर्निह्कार्थमनुप्रविष्टस्यान्नादेर्दापयिता न नवति
प्रत्यनीकः सन्निदं ब्रूते । (जेइमेति) पाखंडिकाः स्युस्ते चोन्नमंतस्तृणकाष्ठहारादिकं कर्म त
द्विद्यते येषां तेचोन्नमंतः नाराक्रांताः कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्ते पाखंडव्रतमाश्रयंति ।
तथा वृषलाअधमाः ऋपणाः क्लीबाअकिंचित्कराः श्रमणाः स्युः प्रवर्ज्यां गृह्णन्तीति ॥ ५४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं विपर्यस्तदृष्टयोऽगाढमिष्यादृष्टयोऽनिधीयंते (सेएगड्डइत्यादि) अथै
 कः कश्चिदनिगृहीतमिष्यादृष्टिरनङ्कः साधुप्रत्यनीकतया श्रमणादीनां निर्गहतां प्रविश
 तां वा स्वतश्च निर्गहन् प्रविशन् वा नानाविधैः पापोपादानचूतैः कर्मनिरात्मानमुपख्या
 यिता नवतीत्येतदेव दर्शयति । अथवेत्ययमुत्तरापेक्षया पक्षांतरोपग्रहार्थः । कचित्साधु
 दर्शने सति मिष्यात्वोपहतदृष्टितयाऽपशकुनोयमित्येवं मन्यमानः सन् दृष्टिपश्चादपसारयन्
 साधुमुद्दिश्यावक्ष्याप्सरायाश्च पुटिकायाः स्फालयिता नवत्यथवा तत्तिरस्कारमापादय
 न्परुषं वचोब्रूयात् । तद्यथादनमुंनिरर्थककायक्लेशपरायणदुर्बुद्धेऽपसराग्रतस्तदसौ
 चुकुटिं विदध्यादसत्यं वा ब्रूयात् तथा निह्नाकालेनापि (से) तस्य निह्नोरन्येन्योनिह्ना
 चरेन्योऽनु पश्चात्प्रविष्टस्य सतोऽत्यंतदुष्टतयाऽन्नादेर्नोदापयिता नवत्यपरंच दानोद्यतं नि
 षेधयति तत्प्रत्यनीकतयैतच्च ब्रूते । इमे पाखंडिका नवंति तएवंनूतानवंतीत्याह । (चो
 स्मृति) तृणकाष्ठहारादिकमधमकर्म विद्यते येषां ते तदंतस्तथा नारेण कुटुंबनारेण पोष्ट
 लिकादिनारेण वाऽऽक्रांताः परानग्राः सुखलिप्सवोऽलसाः क्रमागतं कुटुंबं पालयितुमसम
 र्थास्तथा पाखंमव्रतमाश्रयंति । तथाचोक्तं । गृहाश्रमपर इत्यादि । तथा (वेसलगति)
 वृषलाअधमाः श्रूङ्जातयस्त्रिवर्गप्रतिवारकास्तथा कृपणाः क्लीबा अकिंचित्कराः श्रमणा
 नवंति प्रव्रज्यां गृह्णन्तीति ॥ ५४ ॥

ते इणमेव जीवितं धिजीवितं संपडिबुहंति नाइ ते पारलोगस्स अट्ठाए
 किंचिवि सिलीसंति ते डुक्कंति तेसोयंति तेजूरंति तेतिप्पंति तेपिट्ठं
 ति तेपरितप्पंति तेडुक्कण जूरण सोयण तिप्पण पिट्ठण परितिप्पण
 वहंबंधणपरिकिलेसाउ अप्पडिविरया नवंति ते महया आरंजेणं
 ते महया समारंजेणं तेमहया आरंजसमारंजेणं विरूवरूवेहिं पाव
 कम्मे किच्चेहिं उरालाइं मणुस्सगाइं नोगनोगाइं जुंजित्तारो नवंति ॥
 तं जहा अन्नं अन्नकाले पाणं पाणकाले वहं वडकाले लेणंलेणकाले
 सयणंसयणकाले पुवावरंचणं एहाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगल
 पायञ्चित्ते सिरस्साएहाए कंठेमालाकडे आवद्धमणिसुवन्ने कप्पियमा
 लामउली पडिबद्धसरीरवग्घारियसोणिसुत्तगमल्लदामकलावे अ
 हतवडपरिहिं चंदणोस्सितगायसरीरे महति महालियाए कूडा
 गारसालाए महति महालयंसि सीहासणंसि इन्हीगुम्मसंपरि वुडे स

वराइएणं जोइणास्त्रियायमाणाणं महया ह्यनद्वगीयवाइयं तंतीतल
तालतुमियघणमुइंगपडुपावाइयं रवेणं उरालाइं माणुस्सगाइं जोग
जोगाइं जुंजमाणे विहरइ ॥ ५५ ॥

अर्थ—(तेइणमेवजीवितंधिस्त्रीवि के०) ते साधुना अवरणवादि एम कहे जे आ
साधुनुं जीवितव्य धिक् ठे. (तंसंपडिबुद्धेति के०) अने पोताने प्रशंसे जे अमे नला
ठैए, एरीते ते इह लोक प्रतिबंध साधुना निंदक मोहांध पुरुष ते साधुनो अपवाद
बोले, (नाइतेपारलोगस्सअच्छाएकिंचिविसिलीसंति के०) ए पुरुष, परलोकना अर्थनो
साधनार एवो स्वल्प मात्र कांहींपण अनुष्ठान करे किंतु? परने दुर्वचनादिकें करी पीडा
उपजावे (तेइस्कंति के०) ते अज्ञानना अंधकारे दुःखी थाय. (तेसोयंति के०) ते अ
धिक शोचे, अन्यने शोक करावे (तेजूरंति के०) ते जूरे तथा परने निंदे. (तेतिप्पंति
के०) ते पोताने तथा परने सुख थकी चूकावे (तेपिट्ठंति के०) ते पोतें पीडाय,
अने बीजाने पीडावे. (तेपरितप्पंति के०) ते पोते माहोमांहे दाजे, बीजाने दजावे,
(तेइस्कणजूरणसोयण के०) ते पुरुष, एरीते दुःख, जूरण, शोक, इत्यादिक करतो करावतो
थको (तिप्पण के०) सुखनो टालनार (पिट्ठण के०) पीडानो करनार, (परितिप्प
ण के०) पश्चात्ताप करनार, (वहंबंधण के०) वध बंधननो करनार (परिकिलेसाउ
के०) महोटा क्लेश, तेथकी (अप्पडिविरयानवति के०) नथी निवर्त्त्या ते पुरुष, एवा ठता
ते महोटा आरंज प्राण वध रूप तथा महोटा समारंज परजीवने किलामणा उपजा
वी ते महोटा आरंज समारंजे करीने नाना प्रकारना पापनुष्ठाने करीने प्रधान मनुष्य
जाव संबधिया मधु मांसादिक अनेक काम जोगने जोगवतो थको विचरनारो थाय.
(तंजहा के०) तेज कहेठे (अन्नंअन्नकाले के०) अन्नने काले अन्न, (पाणं
पाणकाले के०) पाणीने कालें पाणी, (वडंवडकाले के०) वस्त्रने कालें वस्त्र, (ले
णंलेणकाले के०) घरने कालें घर (सयणंसयणकाले के०) शयनने कालें शयन, (पु
वावरंचणंसह्राए के०) पहेले पहोरे, अने वली पाठले पहोरे स्नान करे, (कयबलिक
म्मे के०) देवतादिक निमित्त बलि कर्म करे, (कयकोउय के०) अनेक कौतुक उता
रणादिक करे, (मंगलपायडित्ते के०) दधि, दूर्वादिक मंगल करे, दुःखप्रादिकना निवा
रणने अर्थ ए क्रिया करे, (सिरसासह्राएकंठेमालाकडे के०) शिरें स्नान करीने कंठे माला
पेरे, (आबद्धमणिसुवन्नेकप्पियमालामउली के०) आबद्ध एटले चुंपहेरे? तोके, मणि
अने सुवर्ण, यथा योग्य स्थानके पहरे, अनेक हार, अर्थहार, कटीसूत्र, इत्यादिक आ
जरणे करीने, (पडिबद्धसरीरवगघारीय के०) प्रतिबंध नाम दृढ शरीर देहठे जेनो एवो,

प्रलंबित (सोणिसूतगमदल्लदामकलावे के०) कडने विषे कंदोरोळे जेने एवो, अने फुलनीमा लाना समूह पेरतो एवो, (अहृतवढपरिहिए के०) अत्यंत बहु धोलां निर्दोष वस्त्र पेहेरे, (चंदणोस्कितागयसरीरे के०) चंदने करी गात्रने विलेपन करे एवो अको, (महतिम हालियाए के०) अत्यंत महोटी (कूडागारसालाए के०) कूटने आकारें शिजा तेने विषे (महतिमहालयंसिसीहासणंसि के०) महोटा सिंहासने बेगो अको (इब्बिगुम्मसंप रिबुठे के०) स्त्रीना वृंदे पर वखो (सबराइएणं के०) सर्व रात्री संबंधि (जोइणा के०) प्रदीपनी ज्योति (झियायमाणेणं के०) तेना अजवाला अकि (महयाहयनट्टगीयवाइ यं के०) महोटा नट्ट, गीत, वाद्यादिक वाजीत्रादिकने शब्दे, (तंतीतलतालतुडियतघणमुइ गणुपावाइयंरवेणं के०) वीणा, हाथना ताल, कांशियाना ताल, तुरी एटले वाजीत्र, हाथ विशेष, घन ध्वनि सरखो जेनो घोषठे, मृदंग, पटह, माह्या पुरुपें वजाव्याठे, तेने शब्दे करी, (उरालाइमाणुस्सगाइं के०) उदार प्रधान मनुष्य संबंधीया (नोगनोगाई के०) कामनोगने (जुंजमाणे के०) नोगवतो अको (विहरइ) विचरे ॥ ५५ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानामत्यंतविपरीतमतीनामसदाचारत्वं प्रकटयन्नाह । ते साधुधर्मप्रत्यनीकाश्चमेव जीवितं परापवादप्रकटनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं संप्रतिबृंहति प्रशंसन्ति ते परलोकस्यार्थाय किंचित्सदनुष्ठानं न श्लिष्यन्ते नाश्रयन्ते तेऽपवादैः परान् दुःखयन्ति आत्मानंच अज्ञानांधास्तत्कुर्वन्ति येन शोचन्ते परानपि शोचयन्ति ते परान् (जूरयन्ति) गर्हन्ति ते स्वकर्मजिः पीडयन्ते (तेतिष्यन्ति) सुखाख्यावयन्त्यात्मानं परांश्च ते पापेन परितप्यन्तेऽतर्दह्यन्ते परांश्च परितापयन्ति । एवं ते दुःखनशोचनादिक्लेशादिप्रतिविरताः स्युस्ते महतारंजेण प्राणिघातरूपेण महता समारंजेण प्राणिपरितापरूपेण विरूपरूपैश्च नानाविधैः पापकर्मकृत्यैरुदारानुत्कृष्टान्मद्यमांसादियुतान् मानुषकान् मनुष्यनवयोग्यान् नोगेन्योऽप्युत्कटानोगानोगनोगास्तान् नोक्तारः स्युः ॥ तद्यथा अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तस्य पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयनासनादिकं सपूर्वापरं सहपूर्वकृत्येन स्नानादिना परकृत्येन विलेपननोजनादिना वर्ततइति सपूर्वापरं । कोऽर्थः । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । तद्यथा । स्नातः कृतं देवतानिमित्तं बलिकर्म येन सःकृतबलिकर्मा कृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगलसुवर्णचंदनाकृतदूर्वासिद्धार्थादीनि प्रायश्चित्तानि दुःखप्रतिघातकानि येन सःकृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्तः । शिरसि स्नातः कल्पितोयोमालाप्रधानोमुकुटः सविद्यते यस्य सःकल्पितमालामुकुटी प्रतिबद्धशरीरोद्वहांगः । (वग्धारितं) प्रलंबितं श्रोणी श्रोत्रं कटिसूत्रं मल्लदामकलापश्च येन सतथा कंठे कृतमालः । आविर्भूतानि परिहितानि मणिसुव

एनि येन सतथा अहतमखंडितं वस्त्रं परिहितं येन सतथा चंदनेन उद्धितं सिक्तं गात्रं शरीरावयवायस्य सतथा नानाविधविलेपनावलित्तइत्यर्थः । महत्यामुच्चायां (महा लियाइति) विस्तीर्णायां कूटागारशालीयां महति महालये विस्तीर्णे सिंहासने नडास ने स्थितः । स्त्रीगुहमेन स्त्रियोयुवतयः गुहमोऽन्यः परिवारस्तेन परिवृतः, निशि सर्वरा त्रिसंबंधिना ज्योतिषा प्रदीपादिज्वेन क्रियमाणेन दीप्यमानेन महता बृहत्तरेण प्रहत नाट्यंगीतवादित्रतंत्रीतलतालत्रुटिकधनमृदंगपटुप्रवादितरवेण उदारान् मानुषकान् जोगान् जुंजानोविहरति ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेषामगारिकाणामत्यंतविपर्यस्तमतीनामसद्वृत्तमाविर्जावयन्नाह । (तेऽणमेवइत्यादि) तेहि साधुवर्गापवादिनः सधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवितं परापवादो द्वाट्टनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं साधुजुगुप्सापरायणं संप्रतिबृंहंत्येतदेवासद्वृत्तजीवितं प्रशंसंतीति ज्ञावः । ते चेह लोकप्रतिबद्धाः साधुजुगुप्साजीविनोमोहांधाः साधूनप वदंति नापिच ते पारलौकिकस्यार्थस्य साधनमनुष्ठानं किंचिदपि स्वल्पमपि श्लिष्यंते स माश्रयंति । केवलं ते परान् साधून् वाचादिनिरनुष्ठानैर्दुःखयंति पीडामुत्पादयंति आत्म नः परेषांच । तथा ते ज्ञानांधास्तथा तत्कुर्वंति येनाधिकं शोचंते परानपि शोचयंति डु र्जापितादिनिः शोकं चोत्पादयंति तथा ते परान् (जूरयंति) गर्हंति तथा तिप्यंति सुखा ऋयावयंत्यात्मानं परांश्च तथा ते वराकाअपुष्टधर्माणोऽसदनुष्ठानाः स्वतः पीडयंते परांंश्च पीडयंति तथाते पापेन कर्मणा परितप्यंतेऽतर्दह्यंते परांश्च परितापयंति । तदेवं तेऽ सहत्तयः संतोडुःखीनः शोचनादिक्लेशादप्रतिविरताः सदा जवंति । एवं जूताश्च संतस्ते महताऽऽरंजेण प्राणिव्यापादनरूपेण तथोचान्यामप्यारंजसमारंजान्यां विरूपरूपैश्च नाना प्रकारैः सावद्यानुष्ठानैः पापकर्मकृत्यैरुदारानत्यंतोड्डटान्समग्रसामग्रीकान् मधुमद्यमां साद्युपेतान् मानुषकान् मनुष्यजवयोग्यान् जोगेन्योप्युत्कटान् जोगान् ते सावद्यानुष्ठा धिनोनोक्तारोजवंति ॥ एतदेवदर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शने । अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तत्पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयनासनादिकमपि । सर्वमेतद्यथाकालं सपूर्वापरं संपद्यते सहपूर्वेण पूर्वाएहकर्तव्येनापरेण चापराएहकर्तव्येन । यदिवा पूर्वं यत्क्रियते स्नानादिकं तथा परंच यत्क्रियते विलेपनजोजनादिकं तेन सह वर्ततइति सपूर्वा परं । इदमुक्तंजवति । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । अजिलषितार्थप्राप्तमेव ले शतोदर्शयितुमाह । तद्यथा । विनूत्या स्नातस्तथा कृतं देवतादिनिमित्तं बलिकर्म येन स तथा तथाकृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगलानिच सुवर्णचंदनदध्यक्षतदूर्वासिद्धा र्थकादर्शस्पर्शनादीनि तथा डुःस्वप्नादिप्रतिघातकानि प्रायश्चित्तानि येन सकृत्कौतुकं

गलप्रायश्चित्तः । तथा कल्पितश्वासौ मालाप्रधानोमुकुटश्च सतथा विद्यते यस्य सजवति कल्पितमालामुकुटी । तथा प्रतिबद्धशरीरोदृढावयवकाययुवेत्यर्थः । तथा (वग्धा रियंति) प्रलंबितं श्रोणीसूत्रं कटिसूत्रं मध्वदामकलापश्च येन सतथा तदेवमसौ शिरसि स्नातः नानाविधविलेपनावलिप्तश्च कंठे कृतमालस्तथाऽपरयथोक्तनूषणनूषितः सन्महत्या मुञ्चायां (महालियाएति) विस्तीर्ण्यां कूटागारशालायां तथा महति महालये विस्ती र्णे सिंहासने नडासने समुपविष्टः स्त्रीवृंदेन युवतिजनेन सार्द्धमपरपरिवारेण संपरिवृतो वेष्टितोयस्तथा महता बृहत्तरेण प्रहृतगीतवादित्रतंत्र्यादिरवेणोदारान्मानुष्यकान् नोगा नोगान्छुंजानोविहरति प्रविचरति विजृंजतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

तस्सणं एगमवि आणवेमाणस्स जाव चत्तारि पंचजणा आवुत्ता चेव अज्जुठंति नणहं देवाणुप्पिया किंकरेमो किंआहारेमो किंउवणेमो किं आचिच्चामो किंजेहियं इत्थियं किंजेआसगस्स सयइ तमेवपासित्ता अणारिया एवं वयंति देवे खलु अयंपुरिसे देवसिणाए खलु अयं पुरिसे देवजीवणिज्जे खलु अयंपुरिसे अन्नेण विचणं उवजीवंति तमेव पासित्ता आरिया वयंति अज्जिकंतंकूरकम्मे खलु अयंपुरिसे अति धुत्ते अइयायरस्के दाहिणगामिए नेरइए कएहपस्सिए आगमिस्साणं उल्लहबोहियाएयावि नविस्सइ ॥ ५६ ॥

अर्थ—(तस्सणंएगमविआणवेमाणस्सके०) ते पुरुषने कोइ एक कार्य उपने एक माणसने आज्ञा देतां (जावचत्तारिपंचजणाके०) यावत् चार, पांच, पुरुष (आवुत्ताचेव के०) अणबो लाव्या (अज्जुठंतिके०) उती सावधान थइने एम कहेके, (नणहंदेवाणुप्पियाके०) हेस्वामि! आज्ञा आपो? हे देवाणुप्रिय सरल स्वनावि! (किंकरेमोके०) शृं कार्य अमे करिये? जेवो आपनो हुकम होय ते करवाने तैयारहैए. (किंआहारेमो के०) केवो आहार क रशो? किंवा केवो आहार निपजावीये? (किंउवणेमोके०) शृं वस्तु लावी आपुं? (किं आचिच्चामो के०) शृं स्थापना करू? तथा केवां आचरण पेरशो? (किंजेहियंइत्थियं के०) शृं तमारा हृदयने वल्लज्जे. एटले शृं इत्थोठो? (किंजेआसगस्सईके०) शृं तमारा मुखने सयई रुचेठे? जेकांइ तमारा मुख मांहेथी वचन निकले ते अमे करिये, (तमे वपासित्ताके०) ते राजादिकने देखीने (अणारियाएवंवयंतिके०) अनार्य एवुं कहे के, (देवेखलु अयंपुरिसे के०) खलुइति निश्चै ए पुरुष देव, (देवसिणाए खलु अयं पुरिसे के०) ए पुरुष देव स्नातक, (देवजीवणिज्जे खलुअयं पुरिसे के०) ए पुरुषनो देवताना

જેવો જીવે, નિશ્ચે એ પુરુષ ઘણા લોકને આજીવિકાનો કરનાર, એ (અન્નેણવિચણં ડવ જિવંતિ કે) બીજા ઘણા પુરુષો સેવે, એરીતે તે રાજાદિકને દેખીને અનાર્ય લોકો કહે અને તેના વચાણ કરે. હવે (તમેવ પાસિત્તા કે) વલી તે રાજાદિકને દેખીને (આ રિયાવયંતિ કે) આર્ય પુરુષ જે હોયતે એવું કહેકે (અનિકંતંકૂરકમ્મેસંલુઅયં પુરિસે કે) નિશ્ચે એ પુરુષ અત્યંત કૂર કર્મો હિંસાદિક ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે, (અતિધૂત્તેકે) તથા એ પુરુષ અત્યંત ધૂત્તે ઘણાં કર્મે કરી સહિત, તથા (અડ્યાચરકેકે) ઘણા કર્મેકરી આપણા આત્માને સંસાર માંહે રાખનાર, (દાહિણગામિએ નેરડે કે) તથા એ દક્ષિણગામિ નારકીમાં ડપજનાર, પ્રાયઃ જે કૂરકર્મના કરનાર, સાધુના નિંદક, સાધુને દાન આપવાનો નિષેધ કરનાર હોય, તે દક્ષિણગામિ નારકીમાંહે ડપજે. તેમાટે એ પુરુષ દક્ષિણ ગામિ જાણવો. (કસહપસ્કિએકે) કસ પાક્કિ નારકી યરો; કસ પક્કિ નારકી માંહે શું વિશેષ? તે કહે. (આગમિસ્સાણં હલ્લહબોહિયાઆવિનવિસ્સડ કે) આગમિક કાલેં હર્લેન બોધી યરો એટલે શું કહ્યું? જે, દિશિ માંહે દક્ષિણદિશિ, અને અપ્રશસ્ત ગતિમાંહે નરકગતિ, તથા પક્ક માંહે કસ પક્ક, એટલા વાના અપ્રશસ્ત તેમ વિષયાંધ પુરુષ જે હેતે પરલોકના નિસ્પહિ, એવા સાધુને દેખીને તેને દાનાંતરાયના કરનાર યાયતો એવા અપ્રશસ્ત પુરુષને બોધબીજ પામવું હર્લેન. તથા જે એ યકી વિપરીત વિષયને વિષે નિસ્પહિ, પરલોકના ઝીરુ, તથા સાધુની પ્રશંસાના કરનાર, એવા પુરુષ ડત્તરદિશિ તથા દેવતાની ગતિ અને શુક્લપક્ક, એટલા વાનાં પામે તેને મનુષ્ય ડવમાં બોધબીજ પામવું સુલન. ॥ ૫૬ ॥

॥ દીપિકા—તસ્યૈવંનૂતસ્ય પુરુષસ્ય ક્વચિત્કાર્યે સતિ એકપુરુષમાજ્ઞાપયતોયાવ ઞત્વારઃ પંચવા પુરુષાઅનુક્તાએવ સમુપતિષ્ઠંતે એવં વદંતિ ચ જણ સ્વામિન્ ! કિંકુ મોંવયં કિમાહરામ આનયામઃ ? કિમુપનયામોઢૌકયામઃ ? (કિંઆચિંદામોતિ) કિંનૂ ષણાદિ પરિધાપયામઃ ? કિં શુષ્માકં હૃદયેપ્સિતં ? કિંયુષ્માકમાસ્યકસ્ય મુખસ્ય (સયડ તિ) સ્વદતે સ્વાહ પ્રતિજાતિ ? અથવા યદેવ તવાસ્યસ્ય સ્વવતિ તવ મુખાન્નિર્ગહતિ તદે વ વયં કુર્મેડિતિ । (તમેવપાસિત્તિ) યં રાજાનં તથાક્રીડમાનં દૃષ્ટ્વા અનાર્યાએવં વદંતિ દેવઃ સ્વલુ અયં પુરુષોદેવસ્નાતકોદેવશ્રેષ્ઠોબહૂનામુપજીવ્યોડ્યોપ્યેનમુપજીવતિ તથા તં તાદૃશંસદાચારં દૃષ્ટ્વાડર્યાવિવેકિનોવદંતિ અનિકાંતકૂરકર્મા અયં પુરુષોહિંસાદિક્રિયાપ્રવૃત્તઃ અતિધૂર્તોબહુલકર્મા અતીવાત્માનં પાપૈરક્તીત્યત્યાત્મરક્તઃ દક્ષિણદિગ્ગામી નૈરયિકઃ કસપાક્કિકઃ । કોર્યઃ । યઃ કૂરકર્મા સાધુપ્રત્યનીકસ્તદાનનિષેધકઃ સદક્ષિણ દિશિ નરકતિર્યગાદિરુત્પદ્યતે । દિક્કુ મધ્યે દક્ષિણા દિક્કુ અપ્રશસ્તા ગતિષુ નરકગતિઃ પ

द्वयोः कृष्णपद्मः । ततोऽस्य दिगादिकमप्रशस्तमुक्तं । अन्यदपि अबोधिलानादिकं योज्यं ।
(आगमिस्सति) सचाऽऽगामिकाले दुर्जनबोधिकः स्यादिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका-तस्यच क्वचित्प्रयोजने समुत्पन्ने सति एकमपि पुरुषमाज्ञापयतोयावच्चत्वारः पञ्चवा पुरुषाअनुक्ताएव समुपतिष्ठन्ते । तेच किंकुर्वाणाएत द्रक्ष्यमाणमूत्रुः । तद्यथा । नणाज्ञापय स्वामिन् ! धन्यावयं येन नवताप्येवमादिश्यन्ते किंकुर्मइत्यादिसुगमं । यावद्धृदयेस्ति तमिति । तथा किंच ते युष्माकमास्यकस्य सुखस्य स्वदते स्वाडु प्रतिजाति? यदिवा यदेवास्य नवदीयास्यस्य स्ववति निर्गच्छति तदेव वयं कुर्मइति । तथा तमेवेत्यादि । तमेव राजानं तथा क्रीडमानं दृष्ट्वा अन्येऽनार्याएवं वदन्ति । तद्यथा । देवः खल्वयं पुरुषस्तथा देवस्नातकोदेवश्रेष्ठोबहूनामुपजीव्यस्तथा तमेवंसां प्रतेक्षितया सद्नुष्ठायिनं दृष्ट्वा आर्याविवेकिनः सदाचारवन्तएवं ब्रुवन्ते तद्यथाऽनिकां तक्रूरकर्मा खल्वयं पुरुषोहिंसादिक्रियाप्रवृत्तइत्यर्थः । तथा धूयते रेणुवद्वायुनासंसारचक्रवाले त्राम्यते येन तद्धूतं कर्म । औणादिकोनक्प्रत्ययः । अतीव प्रनूतंधूतमष्टप्रकारं कर्म यस्य सोतिधूतस्तथाऽतीवात्मनः परैः पापकर्मणिः रक्षा यस्य सोत्यात्मरक्षस्तथा दक्षिणस्यां दिशि गमनशीजोदक्षिणगामुकः । इदमुक्तं नवति । योहि क्रूरकर्मकारी साधुनिंदापरायणस्तदाननिपेधकः सन् दक्षिणगामुकइत्युक्तं । इदमेवाह । (नेरइत्यादि) नरकेषु नवोनारकः कृष्णपद्मोस्यास्तीति कृष्णपाद्विकस्तथा आगामिनि काले नरकाडुधृतोदुर्जनबोधिकश्चायं बाहुल्येन नविष्यतीति । इदमुक्तं नवति । दिक्कुमध्ये दक्षिणा दिग् शस्ता गतिषु नरकगतिः, पद्मयोः कृष्णपद्मः तदस्य विषयोस्येन्द्रियानुकूलवर्तिनः परलोकनिस्पृहमतेः साधुप्रदेषिणोदानांतरायविधायिनोदिगादिकमशस्तं दर्शितमन्यदपि यदशस्तं तिर्यग्गत्यादिकमबोधिलानादिकं च तद्योजनीयमस्येति । एतद्विपरीतस्य तु विषयनिःस्पृहस्य इन्द्रियानुकूलस्य परलोकनीरोः साधुप्रशंसावतः सद्नुष्ठानरतस्य दक्षिणगामुकत्वं सुदेवत्वं शुक्लपाद्विकत्वं तथा सुमानुषतया तस्य सुजनबोधित्वमित्येवमादिकं सधर्मानुष्ठायिनः सर्वं नवतीति ॥ ५६ ॥

इच्चैयस्स चाणस्स उच्चियावेगे अग्निगिश्सन्ति अणुधियावेगे अग्निगिश्सन्ति अग्निजंजानुरा अग्निगिश्सन्ति एसघाणे अणारिए अकेवल्ले अण्डिपुत्ते अणैयानुए असंसुधे असल्लगतणे असिद्धिमग्गे अमुत्तिमग्गे अनिवाणमग्गे अणिजाणमग्गे असवडुरकपहीणमग्गे एगंतमिह्वे असाहु एसखल्लु पढमस्स चाणस्स अधम्मपरकस्स विजंगे एवमाहिए ॥५॥ ७॥

अर्थ—(इच्छेयस्सछाणस्सउच्छियावेगेके०) ए पूर्वोक्त स्थानक ऐश्वर्य लक्षण शृंगार मूल तेने कोइएक पाखंमीने मार्ग प्रवर्तता, परमार्थना अजाण, एवा पुरुष (अनिगिञ्छंतिके०) वांढे, नियाणादिक चिंतवे, तथा बली (अणुच्छियावेगेके०) कोइएक अनुब्रित गृहस्थ तेपण (अनिगिञ्छंति के०) वांढे, (अनिजंजाउरा के०) तृष्णावंत लोचिया तदातुर थका ते राजानी पदवीने (अनिगिञ्छंति के०) वांढे, (एसछाणेअणारिए के०) ए स्थानक अनार्य ठे, महा पुरुषने अनाचीर्ण, (अकेवल्लेके०) एने विषे केवल ज्ञान नथी ए कारण माटे अशुद्ध तथा (अप्पडिपुत्तेके०) अप्रतिपूर्ण सजुण रहित तथा पूर्णता रहित तथा (अणोयाउए के०) अन्याय प्रवर्तक एटले न्यायमार्ग जेमां नथी, (असंसुद्धे के०) मज्जुक्त (असल्लगतणे के०) तथा शल्यनुं कापनार नथी, (असिद्धिमग्गेके०) ए स्थानक थकी सिद्धिनो मार्ग नथी, एटले ए स्थानक सर्वदुःखना क्यनो करनार नथी, (अमुत्तिमग्गे के०) कर्मबंधनुं स्थानक ठे. (अनिवाणमग्गे के०) असमाधिनुं स्थानक ठे. (अणिक्काणमग्गेके०) मोहने नजाणवानो मार्ग ठे, (असव्वडुक्कपहीणमग्गे के०) सर्वथा सर्वदुःखना क्यनो मार्ग नथी, एवं ए स्थानकठे. (एगंतमिद्धे के०) ए एकांत मिथ्यात्वनुं स्थानकठे, एकारण ए (असाधु के०) असाधुनो मार्गठे (एसखलुके०) निश्चै थकी ए (पढमस्सछाणस्स के०) प्रथम स्थानकनुं (अधम्मपरकस्स (वजंगे के०) अधर्म पद्धना विजंग एटले विचार (एवमाहिए के०) एम कह्यो. ॥ ५७ ॥

॥ टीपिका—अस्योपसंहारमाह । इत्येतस्य स्थानस्य सावद्यरूपस्य एके उचिताः पाखंडाश्रिता (अनिगिञ्छंति) लुच्यंते लोचवशगाः स्युः । अनुष्ठितागृहस्था अपि संतोषुच्यंते (जंजाउरा) तृष्णातुरालुच्यंते अतइदं स्थानमनार्य अकेवलमशुद्धं अप्रतिपूर्णं गुणशून्यत्वात्तुल्यं अनैयायिकमन्यायवृत्तिकं असंशुद्धं समलं शल्यं मायानुष्ठानमकार्यं न शल्यकर्तनमशल्यकर्तनं । न विद्यते सिद्धेमार्गोयस्मिन् तदसिद्धिमार्गं न विद्यते मुक्तेमार्गोज्ञानादिकोयस्मिन् तदमुक्तिमार्गं न विद्यते निर्वाणस्य चित्तस्वास्थ्यस्य मार्गोयस्मिन् तत्तथा अनिर्वाणमार्गं न संसारनिर्याणमार्गरूपमित्यर्थः । न सर्वदुःखप्रक्षेपमार्गरूपं यस्मादेकांतेन मिथ्यादृशां असाधु असदाचारत्वात् । एसखलु प्रथमस्थानस्याधर्मपद्धस्य विजंगोविशेषः स्वरूपमिति यावत् आख्यातः कथितः ॥ ५७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (इच्छेयस्सेत्यादि) इत्येतस्य पूर्वोक्तस्य स्थानस्य ऐश्वर्यलक्षणस्य शृंगारमूलस्य संसारिकस्य परित्यागबुद्ध्या एके केचन विपर्यस्तमतयः पाषंडिकोत्तानेनोचिताः परमार्थमजानातः (अनिगिञ्छंतिति) आनिमुख्येन लुच्यंते लोच

वशगजवंतीत्यर्थः । तथा एकं केचन सांप्रतेहिणस्तस्मात्स्थानादनुपस्थितागृहस्थाए
व संतः (अनिगिज्ञंति) जंजा तृष्णा तदातुराः संतोऽर्थेष्वत्यर्थं लुन्यन्ते यतएवमतो
दःस्थानमनार्यानुष्ठानपरत्वादनायं महापुरुषानुचीर्णं नवति तथा नविद्यते केवलमस्मि
न्नित्यकेवलमशुद्धमित्यर्थः । तथेतरपुरुषाचीर्णत्वादपरिपूर्णं सद्गुणविरहात्तद्धमित्यर्थः ।
तथा न्यायेन चरति नैयायिकं न नैयायिकमनैयायिकमसद्गुणायवृत्तिकमित्यर्थः । तथा र
गेतगेसंवरणे । शोचनं लगनं संवरणं इन्द्रियसंयमरूपं सन्नगस्तज्ज्ञावःसन्नगत्वंवा विद्यते
सन्नगत्वमस्मिन्नित्यसन्नगत्वमिन्द्रियासंवरणरूपमित्यर्थः । यदिवा शल्यवह्न्यं मायानुष्ठा
नकार्यं तज्जायति कथयति तद्धत्यं यत्परिज्ञानं तन्नात्रेत्यशल्यगत्वमिति । तथा विद्यते
सिद्धेर्मोक्षस्य विशिष्टस्थानोपलक्षितस्य मार्गोयस्मिंस्तदसिद्धिमार्गं तथा नविद्यते मुक्ते
रशेषकर्मप्रच्युतिलक्षणायामार्गः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोयस्मिंस्तदमुक्तिमार्गं तथा
न विद्यतेः परिनिर्वृतेः परिनिर्वाणस्यात्मस्वास्थ्योत्पत्तिरूपस्य मार्गः पंथा यस्मिन् स्थाने
तदपरिनिर्वाणमर्गं तथा नविद्यते सर्व दुःखानां शारीरमानसानां प्रक्षयमार्गः सद्गुपदेशा
त्मकोयस्मिंस्तदसर्वदुःखप्रक्षीणमार्गं । कुतएवञ्जुतं तत्स्थानमित्याशंक्याह । (एगंतेत्या
दि) एकांतेनैव तत्स्थानं यतोमिथ्याञ्जुतं मिथ्यात्वोपहतबुद्धीनां यतस्तज्जवत्यतएवासा
ध्वसवृत्तत्वान्नह्ययं सत्पुरुषसेवितः पंथा येन विषयांधाः प्रवर्ततइति । तदयं प्रथमस्य स्था
नस्याधर्मपाह्निकस्य पापोपादानञ्जुतस्य विजंगोविजागोविशेषः स्वरूपमिति यावत् ॥५७॥

अहावरे दोच्चस्स चाणस्स धम्मपक्कस्स विजंग एव माहिज्झइ इह ख
लु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगइया मणुस्सा जवंति तं
जहा आयरियावेगे अणारियावेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमं
तावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डुवन्नावेगे सुरूवावावेगे डुरूवावेगे तेसिं
चणं खेत्तवहूणि परिग्गहियाइं जवंति एसोआलावगो जहा पौंमरीए तहा
एतवो तेणेव आलावेण जाव सबोवसंता सबताए परिनिवुमंत्तिबेमि॥५८॥
एसघाणे आरिए केवले जाव सबडुक्कपहीणमग्गे एगंतसम्ममे साहु दोच्च
स्स चाणस्स धम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिए ॥५९॥

अर्थ-हवे अपर बीजुं स्थानक धर्मे पक्कनो विजंग एटले विचार कहियेँडेए. निश्चै
आ जगत् मांहे पूर्वदिशियेँ, पश्चिमदिशियेँ, उत्तरदिशियेँ, अने दक्षिण दिशियेँ, अथवा विदि
शियेँ, एवा कोइएक मनुष्यडे; ते कहेडे. एक आर्य, एक अनार्य, एक उंचगोत्रना उपना,
एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायाना धणी, एक न्हानी कायाना धणी, एक

सारावर्ण वाला, एक माठा वर्ण वाला, एक सुंदर स्वरूपवान्, एक कुरूपवान्, तेने क्षेत्र एटले उघामी जूमिकां, अने वस्तु एटले घर हाट, प्रमुख एवो परिग्रह होय, इत्यादि (एसोआलावगोजहापोमरीएतहाएतवो के०) ए समस्त आलावो जेम पूर्वना पौमरी काध्ययनमां कह्योले तेमज जाणवुं, एटले “तेणेवअलावेणजावसवोवसंता सवत्ताएपरि निवुमंतिबेमि” एटला सुधीनो पाठ पौमरीक अध्ययनमांले. ते प्रमाणे अहीं पण जाणी लेवुं. अर्थात् तेज आलावे ज्यां सुधी सर्व प्रकारे उपशांत एटले कषायने जीपीने तथा सर्व प्रकारे सर्व पापस्थानकयकी उपशम्या. ए कारणे सर्वात्मा, सर्व जीव उपर समजावे वर्त्तमान, शीतलीनूत यथा. ए प्रमाणे श्रीसुधर्मस्वामि जंबूप्रत्ये कह्येले के ते आलावो सर्व आहीं जाणवो. ॥ ५७ ॥ ए स्थानकने आर्य रूडुं जाणवुं. एने विषे केवल ज्ञान होय यावत् ए सर्व दुःख द्य करवानो मार्ग ले, एकांत सम्यक्मार्ग, एकांत सम्यक्दृष्टी नो मार्ग ते कारणे ए साधुनुं स्थानक जाणवुं एटले बीजुं स्थानक धर्मपद्, तेनो वि जंग एटले विचार एरीतें कह्यो. ॥ ५९ ॥

टीपिका—(अहावरेत्ति) अथापरोद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्स्य विजंगोविशेषएवमाख्यायते । तद्यथा (पाईणंति) प्राचीनं प्रतीचीनमुदीचीनं दक्षिणंवा दिग्गजागमाश्रित्य संत्येके केचन कल्याणजाजः पुरुषाः । तद्यथा आर्या एके अनार्याइत्यादि यथा पुंडरीकाध्ययने तथेहापि सर्वे वाच्यं यावत्ते एवं सर्वपापस्थानेन्यउपशांताअतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृता इत्यहं ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ एतत्स्थानमार्थं महापुरुषाचरितं केवलमित्यादिप्राग्वद्विपरीतं ज्ञेयं । यावद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्स्य विजंगोविशेषआख्यातः ॥ ५९ ॥

टीका—सांप्रतं द्वितीयं धर्मोपादाननूतं पद्ममाश्रित्याह । (अहावरेइत्यादि) अथेत्य धर्मपाद्विकस्थानादनंतरमयमपरोद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपाद्विकस्य पुण्योपादाननूतस्य विजंगोविजागः स्वरूपं समाधीयते सम्यगाख्यायते । तद्यथा प्राचीनं प्रतीचीनमुदीच्यं दक्षिणंवा दिग्विजागमाश्रित्य संतिवि द्यंते एके केचन कल्याणपरंपराजाजः पुरुषामनुष्या स्तेच वक्ष्यमाणस्वजावाचवन्ति । तद्यथेत्ययमुपप्रदर्शनार्थः । आर्याएके केचनार्थदेशो तपन्नास्तथाऽनार्याः शक्यवनशबरबर्बरादयइत्याद्येवं । यथा पौंडरीकाध्ययने तथेहापि सर्वे निरवयवं जणितव्यं एवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण सर्वेन्यः पापस्थानेन्यउपशांतास्तथा अतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृताइत्यहमेवं ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ तदेवमेतत्स्थानं कैवलिकं प्रतिपूर्णं नै यायिकमित्यादि प्राग्वद्विपर्ययेण नेयं । यावद्वितीयस्य स्थानस्य धार्मिकस्यैव विजंगो विजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ५९ ॥

અદ્વાવરે તચ્ચસ્સ ઠાણસ્સ મિસ્સગસ્સ વિચંગ એવ માહિજ્ઞે જે ઇમે ન
વંતિ આરમ્મિયા આવસહિયા ગામણિયંતિયા કણ્ઠુર્ફરહસ્સિત્તા જાવ તે
તત્તવિપ્પમુચ્ચમાણા યુજ્ઞો એલમૂયત્તાએ પચ્ચાયંતિ એસઠાણે અણારિએ અ
કેવલે જાવ અસવહુલ્લપહીણમગ્ગે એગંતમિહ્થે અસાહુ એસસ્વલુ તચ્ચ
સ્સ ઠાણસ્સ મિસ્સગસ્સ વિચંગે એવ માહિએ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—અથ હવે અપર ત્રીજું સ્થાનક મિશ્ર પદ્ધતો વિચાર એમ કહેલે. (જેઇમેનવંતિ
કે૦) જે એ મિશ્રસ્થાનકલે તે એને મિશ્રસ્થાનક શા કારણે કહિયે? તેમાટે વિશેષ
કહેલે. અધર્મ પદ્ધતિ મિશ્રિત જે ધર્મ પદ્ધતિ, તે કારણે એને મિશ્ર પદ્ધતિ કહિયે. પરંતુ, અધ
ર્મના બાહુલ્ય પણ થકી, એ અધર્મ પદ્ધતિ જાણવો. યદ્યપિ મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ કેટલી
એક વિરતિ કરેલે, તથાપિ તે ચિત્તને અચ્ચુદ્ધ પણે, અને પરમાર્થને અજાણ પણે, તથા
અનિનવ પિત્તનાજાવને ડર્યે, સાકર મિશ્રિત દૂધપાનની પેઠે, તથા ડાહ્યર ક્ષેત્રમાં મેઘ વૃષ્ટિ
ની પેઠે તે ધર્મ પણ તેનો ફલદાયક નથાય. તે કારણે મિશ્ર પદ્ધતિ, વિશેષ અધર્મ પદ્ધતિને મ
લતોજ લે. (આરમ્મિયા કે૦) જે આર્યક એટલે કંદમૂલ ફલાહારી વૃદ્ધને મૂળે વસતા
(આવસહિયાકે૦) કોઈએક પાનડાની ઝુંપડી કરીને રહે, (ગામણિયંતિયા કે૦) આ
જીવિકા ચલાવવા નિમિત્તે ગ્રામને સમીપે રહે, (કણ્ઠુર્ફરહસ્સિત્તા કે૦) કોઈએક કાર્યને વિષે
રહસ્યના કરનાર, એવા તાપસાદિક પૂર્વોક્ત જેહોય તે મિશ્રપદ્ધતિવાળા જાણવા. (જાવતેતત્તવિ
પ્પમુચ્ચમાણાકે૦) યાવત્ યદ્યપિ એ કાંઈએક કાર્ય ક્લેશ કરે તથાપિ તે આસુરી કિલ્બિષિયા
ડને સ્થાનકે જડ્ડ ડપજે. તે સ્થાનક થકી આયુષ્યને ક્યે ચવીને, (યુજ્ઞો કે૦) વલી
મનુષ્ય નવ પામે. તો, (એલમૂયત્તાએકે૦) વેહેરા, મુંગા, આંધલા, જન્માંધ, (પચ્ચાયંતિ
કે૦) એવા થાય. એરીતે ચતુર્ગતિક સંસાર માંહે પરિવ્રમણ કરે. એ કારણે એ સ્થાનક
અનાર્થ એટલે મહાપુરુષને અનાચરણીય લે, એને વિષે કેવલજ્ઞાન નથી, યાવત્ સર્વ દુઃખ
ના ક્યેનું કારક એ સ્થાનક નથી એ માર્ગે એકાંત મિથ્યાત્વનું સ્થાનક, માટે એ અસા
ધુનો પંથ જાણવો. એ નિશ્ચે ત્રીજું સ્થાનક જે મિશ્રપદ્ધતિ, તેનો વિચાર એરીતે કહ્યો. ॥ ૬૦ ॥

॥ દીપિકા—અથાપરસ્તૃતીયસ્થાનસ્ય મિશ્રકાર્યસ્ય વિચંગોવિજાગઃ કથ્યતે । અત્ર
ચાધર્મપદ્ધયુક્તોધર્મપદ્ધતિ મિશ્રઅચ્યતે । તત્રાધર્મસ્યેહ બહુત્વાદયમધર્મપદ્ધવજ્ઞેયઃ ।
યતોમિથ્યાદૃશઃ કાંચિજ્ઞીવહિંસાદિનિવૃત્તિં કુર્વંતિ તથાપિ ચિત્તચુદ્ધરનાવાન્નવીને પિત્તો
દયે શર્કરામિશ્રહીરપાનવત્ ડપરપ્રદેશે વૃષ્ટિવદ્વા કાર્યાસાધકત્વાન્નિરર્થકતાં યાતિ સા ।
તથા મિથ્યાત્વાનુનવાન્મિશ્રપદ્ધોપ્યધર્મપદ્ધતિએવેતિ દર્શયતિ । (જેઇમેઆરમ્મિયા) યે ઇમે

अरण्ये चरंतीत्यारण्याः कंदमूलफलाशिनस्तापसाः आवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणः । यद्यप्येते कायक्लेशेन देवाः स्युस्तथापि आसुरीयेषु किट्बिबिकेषु उत्प
द्यंते इत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं वाच्यं । यावत्ततश्च्युतानरजवे एलमूकत्वेन प्रत्यायांति तदेतत्स्थान
नमनार्थमित्यादि पूर्ववत् । एषस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकस्य विजंगोविचारोद्देशः ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतं धर्माधर्मयुक्तं तृतीयस्थानमाश्रित्याह । (अहावरेत्यादि) अथापरस्तृतीय
स्य स्थानस्य मिश्रकारणस्य विजंगोविजागः स्वरूपमाख्यायते । अत्र चाधर्मपक्षेण युक्तोऽधर्म
पक्षोमिश्रस्त्युच्यते । तत्राधर्मस्येह नूयिष्ठत्वादधर्मपक्षेणैवायं दृष्टव्यः । एतदुक्तं नवति ।
यद्यपि मिथ्यादृष्टयः कांचित्प्रकारां प्राणातिपातादिनिवृत्तिं विदधति तथाप्याशया
शुद्धत्वादनिनवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रक्षीरपानवदूषणप्रदेशवृष्टिवद्विद्वितार्थसाध
कत्वान्निरर्थकतामापद्यते । ततोमिथ्यात्वानुज्ञावात् मिश्रपक्षोप्यधर्मैवावगंतव्य इति ।
एतदेव दर्शयितुमाह ॥ (जेष्मेनवंतीत्यादि) ये जेष्मेऽनंतरमुच्यमानाअरण्ये चरंतीत्यार
ण्याः कंदमूलफलाशिनस्तापसादयो ये चावसथिकाआवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणस्तेच कुतश्चित् पापस्थानान्निवृत्ताअपि प्रबलमिथ्यात्वोपहतबुद्धयस्ते यद्य
प्युपवासादिना महता कायक्लेशेन देवगतयः केचन नवंति तथापि ते आसुरीयेषु स्था
नेषु किट्बिबिकेषु उत्पद्यंत इत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं न एवानीयं यावत्ततश्च्युतामनुष्यनवं प्रत्याया
ता एलमूकत्वेन तमोधतया जायंते । तदेवमेतत्स्थानमनार्थमकेवलमसंपूर्णमनैयाधि
कमित्यादि यावदेकांतमिथ्याचूतं सर्वथैतदसाधिविति । तृतीयस्थानस्य मिश्रस्यायं विजं
गोविजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ६० ॥

अहावरे पढमस्स णाणस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिज्झइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति गिह्हा महिज्हा महारंजा महापरि
ग्गहा अधम्मिया अधम्माणुया अधम्मिठा अधम्मस्काई अधम्मपावजी
वि अधम्मपलोई अधम्मवलज्जणा अधम्मसील समुदायारा अधम्मैणं
चेव विजंति कप्पेमाणा विहरंति ॥ ६१ ॥

अर्थ—हवे वली ए पूर्वे त्रण प्रकार जे कह्या, तेज प्रकार विशेषे करी कहेले. तेमां
प्रथम स्थानक कहेले. अथ हवे अपर प्रथम स्थानक अधर्म पक्षनो स्वरूप विचार
आवीरीते कहेले. आजगत्मांहे निश्चै पूर्वादिक चारदिशिने विषे कोइएक मनुष्य ठे ते
केवा ठे तोके.. (महिज्जा के०) महोटी जेनी इहाले, चित्तनी अविरतिठे, तथा (महारं

जा के०) कृष्यादिक महाभारंजना करनार, तथा (महापरिग्रहा के०) क्षेत्र, धन, धान्य, द्विपद, चतुःपदादिक, अनेक परिग्रहवंत अधर्मिक अधर्मानुय एटले अधर्मनीज अनुमोदना करनारा, (अधम्मिष्ठा के०) अधर्मज जेने इष्टे वल्लनठे, (अधम्मरुक्काईके०) अधर्मना बोलनार, अथवा अधर्मथीठे ख्याति जेनी, अधर्मे करी आजीविकाना करनार, एटले अधर्मेज जीवे, प्राण धारण करे. तथा अधर्मज देखे तथा अधर्मेज अंगीकार क रवा प्रलोके एटले देखे, ते अधर्म प्रलोइ केवाय. (अधम्मवलङ्कणाके०) अधर्मेने विषे राचे, अधर्मशील एटले अधर्मज जेनो स्वनावठे, (समुदायारा के०) तथा चारनो समुदाय ठे जेनो (अधम्मेषांचेववित्तिंकप्पेमाणाविहरंति के०) तथा जे अधर्मे करीनेज वृत्ति कट्पणीने विचरे. कालक्षेप करे ॥६१॥

॥ टीपिका-उक्तानि अधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । अथ तेषां स्थानिनोऽनिधीयन्ते । अथवा पूर्वोक्तमेव प्रकारांतरेण विशिष्टतरमाह । अथापरः प्रथमस्थानस्य धर्मपक्षस्य विजंगोविजागएवमाख्यायते । (इहखलुइत्यादि) एते च प्रायोगृहस्थाएव स्युरित्याह । (गृहस्था) गृहस्थाः (महेष्ठा) महारंजाः महापरिग्रहाअधर्मेण चरंत्याधर्मिकाअधर्मानुज्ञाः अधर्मिष्ठानिस्त्रिंशः अधर्माख्यायिनोऽधर्मवादिनः अधर्मजीविनोऽधर्मप्रलोकिन अधर्मे प्रकर्षेण रज्यंतइत्यधर्मप्ररक्तकाः अधर्मशीलः समुदाचारोयत्किंचनकारित्वं येषां ते तथा अधर्मेण वृत्तिं जीविकां कट्पयंतः कुर्वतोविहरंति तिष्ठन्ति । पापानुष्ठानमाह ॥६१॥

॥ टीका-उक्तान्यधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । सांप्रतं तदाश्रिताः स्थानिनोऽनिधीयन्ते । यदिवा प्राक्तनमेवान्येन प्रकारेण विशेषिततरमुच्यते । तत्राद्यमधर्मस्थानकमाश्रित्याह (अहावरेइत्यादि) अथापरोन्यः प्रथमस्य स्थानस्याधर्मपाक्षिकस्य विजंगोविजाग आख्यायते (इहखलु इत्यादि) सुगमं । यावन्मनुष्याएवंस्वनावाचनवंतीति । एते च प्रायोगृहस्थाएवं जवंतीत्याह । (महेष्ठाइत्यादि) महती राज्यविजवपरिवारादिका सर्वातिशायिनी स्वज्ञांतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते महेष्ठास्तथा महानारंजोवहनोष्ट्रमंडलिकागं त्रीप्रवाहकृषिबंडपोषणादिकोयेषां ते महारंजाः । ये चैवं जूतास्ते महापरिग्रहाधन धान्यद्विपदचतुष्पदवास्तुक्षेत्रादिपरिग्रहवंतः क्वचिदप्यनिवृत्ताअतएवाधर्मेण चरंतीत्य धर्मिकास्तथा धर्मिष्ठानिस्त्रिंशकर्मकारित्वादधर्मबहुलास्ततश्चाधर्मे कर्तव्ये अनुज्ञाअनुमोदनं येषां ते जवंत्यधर्मानुज्ञा एवमधर्ममाख्यातुं शीलं येषां ते तथा एवमधर्मप्रायजीविनस्तथा अधर्ममेव प्रविलोकयितुं शीलं येषां ते जवंत्यधर्मप्रविलोकिनस्तथा धर्मप्रायेषु कर्मसु प्रकर्षेण रज्यंतइति अधर्मरक्ताः । रत्नयोरैक्यमिति रस्य स्थाने लकारोऽत्र कृत इति ।

तथाऽधर्मशीलाअधर्मस्वजावास्तथाऽधर्मात्मकः समुदाचारोयत्किंचनानुष्ठानं येषांते नव
त्यधर्मशीलसमुदाचारास्तथाऽधर्मेण पापेन सावधानुष्ठानेनैव दहनांकननिर्लाभनादिके
कर्मणा वृत्तिर्वर्तनं कल्पयंतः कुर्वाणाविहरंतीति कालमतिवाहयंति ॥ ६१ ॥

हण ढिंद जिंद विगत्तगा लोहियपाणी चंमा रुद्धा खुद्धा साहस्सिया उ
कंचण वंचण मायाणियडि कूडकवडसाइ संपत्तंगबहुला दुस्सीला डुव
या डुप्पडियाणंदा असाहु सवात्त पाणाइवायात्त अप्पडिविरया जाव
जीवाए जाव सवात्त. परिग्गहात्त अप्पडिविरया जाव जीवाए सवात्त
कोहात्त जाव मिन्हादंसणसत्तात्त अप्पडिविरया सवात्त एहाणुच्चण म
हण वस्सगंधविलेवणसद्ध फरिसरसरूव गंधमत्तालंकारात्त अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवात्त सगड रहजाण जुगगिद्धिथिद्धिसिया संदमा
णिया सयणासणजाण वाहणजोगजोयणपविच्चरविहीत्त अप्पडिविरया
जावजीवाएसवात्त कयविक्रयमासद्धमासरूवगसंववहारात्त अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवात्तहिरस्स सुवस्सधणधस्स मणिमोत्तियसंखसिलप्प
वात्तत्त अप्पडिविरया जावजीवाए सवात्त कूडतुलकुडमाणत्त अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवात्त आरंज समारंजात्त अप्पडिविरया जावजीवाए
त्त सवात्त करणकाराणात्त अप्पडिविरया जावजीवाए सवात्त पयण
पायाणात्त अप्पडिविरया जावजीवाए सवात्त कुट्टणपिट्टणतज्जणताड
णवहबंधपरिकिलेसात्त अप्पडिविरया जावजीवाए जेआवस्से तहण
गारे सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा जे अणारि
एहिं कज्जंति ततो अप्पडिविरया जावजीवाए ॥ ६२ ॥

अर्थ—हवे एनो अधर्माचार कहेवे. ते पोते अधर्मी ठता बीजाने पण एवा आदेश आपे
ते कहेवे, के, (हण के०) अरे एने हणो, (ढिंद जिंद के०) कर्णादिक, ठेदी शूलादिकें
करी जेदी, (विगत्तगाके०) एनां चर्म उखेडो, इत्यादिक कहीने प्राणीउने दुःखना उ
पजावनार थाय, ए कारणो (लोहियपाणी के०) सर्वकाल लोहीयें करी हाथ रातावे
परंतु तेउ जीवोने हणीने कोइ वारें हाथ पण धोवे नहीं, (चंमा के०) तीव्रक्रोध, (रुद्धा
के०) रौद्र ध्यान, शोचरहितकर्मना करनार, (खुद्धाके०) क्रुद्ध डष्ट, चंमा, (साहस्सि

या के०) अणविमास्या कार्यना करनार, (उक्कंचण के०) तथा शूलिकारोपणने विषे ऊर्ध्वमहोदुं करवुं (वंचण के०) वंचणा. एटले परने उगवानी बुधिराखे, जेम अनयकुमारने चंडप्रद्योतनी गणिकायें वंच्यो, तेनी पेठें वंचक, (मायाणियडि के०) वंचवानीबुद्धियें वाणीयानी पेठें मायानियड निरयड एटले बगनी वृत्तियें वंचवानें अर्थें साधुने स्वरूपे रहे जेम उदाधिराजाने चलेईकियें वंच्यो, माखो, तेनी पेठें जाणी लेवुं (कूडके०) मृषा बोलवुं. (कवडसाइ के०) कपट एटले रूप पालटवुं तथा जापादिक परावर्ति एटले प्रकारें (संपउग के०) तथा ते तोलानु न्यूनाधिक करवुं तथा जेलसेलनुं करवुं इत्यादिक व्यापार जाणवो (बहुला के०) घणाठे बहुलकर्म, ते उपर योगी सन्यासीनी कथा जाणवी. (दुस्तीला के०) दुःशील (दुव्या के०) दुष्टव्रत वाला (दुप्पडियाणं दा के०) दुःखें आनंद पमाडियें जेने दुःखें हर्ष पमाडियें डुराराथ्य इत्यर्थः एवा (असाधु के०) असाधु (सवाउ के०) सर्वथा प्रकारें (पाणाइवायाउ के०) प्राणातिपात थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या, (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (जावसवाउप रिगहाउ के०) यावत् सर्वथा परिग्रह थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवतोकोहाउ के०) सर्वथा प्रकारें क्रोध थकी (जावमिहादंसणसत्ताउ के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या. (सवाउके०) सर्वथा (एहाणुचणके०) स्नान, (मदणके०) मर्दन करववुं (वसुके०) वर्ण ते अंबीर, गुलाल, (गंधके०) सुवास, (विलेवणके०) विलेपन करवा थकी, (सदके०) शब्द, गीत, वाद्यादिकना (फरिसके०) आव जातना स्पर्श, (रूवके०) रूप, सुंदराकारादिक, (गंध के०) कर्पूरादिकनी सुगंध (मल्लालंकाराउ के०) माला, अलंकार ते थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवाउ के०) सर्वथा (सगड के०) शकट एटले गाडां (रह के०) रथ (जाणके०) वहेल (जुग के०) पुरुषे उपाड्यो आकाश यान तथा (गिल्लि के०) मोली, अथवा उंटना पलाण (थिल्लिके०) हस्तिना पलाण, (सिया के०) शिबिका. ते देशविशेष प्रसिद्ध यान शिबिका (संदमाणियाके०) शिबिका देशविशेषें अन्यजातिठे: (सयणासण जाणवाहण के०) पर्यंकादिक आसयान वाहनादिकना (जोग के०) जोग थकी तथा (जोयण के०) जोजन (पविठर के०) घर वखारो (विहीउ के०) तेना विस्तारथी (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (सवाउ के०) सर्व (कयविक्रय के०) क्रय वक्रय एटले लेवो वेचवो (मासद्धमासरूवग के०) मास अर्थ माप रूपादिक (संववहाराउ के०) इत्यादिक लेवा देवा रूप व्यापार थकी (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्या. (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी सर्वथा हिरण्य एटले रु

पुं, तथा सुवर्ण, धन, धान्य, चिंतामणी प्रमुख मणी, तथा मौक्तिक दहणावर्त्त शंख, राजपट, प्रवालादिक परिग्रह, तेथकी अनिवृत्त्या; तथा जावजीवसुधी सर्व कूडां तोलां, कूडां मापथकी, नथी निवृत्त्या; तथा जावजीव सुधी सर्व आरंज जे कर्षणादिक, तथा समारंज विशेष, तेथकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीवसुधी सर्वथा करण करावण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी पचन ते पोते पचाववानुं करे, तथा पचावण ते बीजा पासें पचाववानुं करावे, ए क्रिया थकी नथी निवृत्त्या, तथा सर्व कुटण पिट्टन तर्जन अंगुलीयेंकरी तर्जना करे चपटीयादिकें करी ताडन करे, वध, बंधन करे, इत्यादिक जीवने क्लेषना कारण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी जे बीजां, तथाप्रकारें पाठल कट्यां एवा सपापकारी परपीडानां करनार, सावद्य कर्म, (अबोहिया के०) बोधबीजना नसाडनार एवां (कम्मता के०) कर्म, परजीवने परितापना करनार जे अनार्य पुरुषोने करवा योग्य, तेथकी पण जावजीव सुधी निवृत्त्या नथी. ॥ ६३ ॥

॥दीपिका—(हणहिंदत्ति) जहि दंडादिना, हिंदि कर्णादिकं, जिंदि शूलादिना, एवं परोपदेशं ददते । किंचूताः विकर्त्तकाः प्राणिनां चर्मापनेतारस्तेनैव लोहितपाणयश्चंडारौडाः निस्त्रिंशाः कुडाः साहसिकाअविचारितकारिणः उत्कुंचनवंचनमायानिकृतिकूटकपटादिनिः सहातिसंप्रयोगो गार्ह्यं तेन बहुलाः । तत्र शूलाद्यारोपणार्थमूर्ध्वं कुंचनमुत्कुंचनं वंचनं प्रतारणं । यथाऽनयकुमारः प्रद्योतगणिकानिर्धर्मवंचनया वंचितः । माया, वंचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव निकृतिस्तु बकवृत्त्या देशनाषावेषादिविपर्ययकरणं कूटं तु लामानादेर्न्यूनाधिककरणं, कपटं यथाषाढजूतिना वेषपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकालब्धाः एवं मायायुतानराः । पुनः किंचूताः । दुःशीलाश्चिरं परिविताअपि शीघ्रं विसंवदंतोऽदृष्टवतादुःखेन प्रत्यानंद्यंते हर्षतइति दुष्प्रत्यानंद्याअसाधवः पापाः सर्वतः प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनिंद्यादपि ब्राह्मणघातादेरनिवृत्ताइति सर्वग्रहणं । एवं यावज्जीवं सर्वतोमृषावादाऽदत्तादानमैशुनपरिग्रहादप्रतिविरताः । एवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोनेभ्यस्तथा प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानपैशुन्यपरिवादाऽरतिरतिमायामृषावादमिथ्यादर्शनशल्यादिभ्योऽविरताः स्नानोद्यत्तेनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमाय्यालंकारादप्रतिविरताः सर्वतः शकटरथादेर्यानादिकात्प्रविस्तरविधेः परिकरादप्रतिविरताः । अत्र शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यंतरोत्क्रिप्तं चाकाशयानं (गिल्लिति) दोलिका (यिल्लिति) तुरगद्वयनिर्मितं यानं (संदमाणियत्ति) शिबिकाविशेषः । तथा सर्वतः क्रयविक्रायान्यां योमाषकार्थमाषकरूपकनाणकादिभिः संव्यवहारस्तस्मादविरताः सर्वस्माद्विरण्यसुवर्णधान्यमणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवालादिपरिग्रहात्, कूटतुलाकूटमानात्

कृष्यादेः स्वयंकरणमारंजः परेण कारयणं समारंजस्तस्मात्, पचनपाचनतः कंमनकुहन
पिष्टनतर्जनताडनवधबंधादिनिर्घः परिक्लेशस्तस्मादनिवृत्ताये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याः
कर्मसमारंजाअबोधिकाबोधिनाशकाः परप्राणपरितापनकरायेऽनार्यैः क्रियन्ते ततोनिवृ
त्तायावज्जीवयेति ॥ ६३ ॥

॥ टीका—पापानुष्ठानमेव लेशतोदर्शयितुमाह । (हण्ठिंदनिंदेत्यादि) स्वतएव हननादि
काः क्रियाः कुर्वाणाअपरेषामप्येवमात्मकमुपदेशं ददति । तत्र हननं दंडादिनिस्तत्कारयति
तथा ठिंधि कर्णादिकं, जिंधि शूलादिना, विकर्तकाः प्राणिनामजिनापनेतारोऽतएव लोहित
पाणयस्तथा चंडारौडानिस्त्रिंशः कुडाः कुड्कर्मकारित्वात्तथा साहसिकाअसमीहितकारि
णस्तथा उत्कुंचनवंचनमायानिकृतिक्लृटकषायादिनिः सहातिसंप्रयोगोऽगार्ध्यं तेन बहुलास्त
त्प्रचुरास्ते तथा तत्रोर्ध्वं कुंचनं शूलाधारोपणार्थमुत्कुंचनं । वंचनं प्रतारणं । तद्यथाऽजय
कुमारः प्रद्योतगणिकानिर्धार्मिकवंचनया वंचितः । माया, वंचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव ।
निकृतिस्तु बकवृत्त्या कुंकुटादिकरणेन दंजप्रधानचणिक् श्रोत्रियसाध्वाकारेण परवंचनार्थं
गलकर्तकानामिवावस्थानं । देशज्ञापानेपथ्यादिविपर्ययकरणं कपटं । यथा व्यापाढनूतिना
नटेन वा परापरवेषपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकाअवाप्ताः । कू
टंतु कार्षापणतुलाप्रस्थादेः परवंचनार्थं नानाविधकरणं । एतैरुत्कुंचनादिनिः सहातिश
येन प्रयोगोयदिवातिशयेन इव्येण कस्तूरिकादिना परस्य इव्यस्य संप्रयोगः सोतिसंप्र
योगस्तद्बहुलास्तत्प्रधानास्त्यर्थः । उक्तंच सोहोऽ सातिजोगो, दंष्ट्रं जं ढादियस्सुदवेसु । दो
सगुणावयवेषुय, अहविसंवाङ्मं कुण्ड ॥ १ ॥ एते चोत्कुंचनादयोमायापर्यायाइंशक्रा
दिवत् कथंचित्क्रियाज्जदेपि इष्टव्याः । तथा दुष्टं शीलं येषांते दुःशीलाश्चिरमुपचरिताअपि
क्षिप्रं विसंवदन्ति । दुःखानुमेयादारुणस्वजावास्त्यर्थः । तथा दुष्टानि व्रतानि येषांते त
था । यथा मांसजह्णव्रतकालसमाप्तौ प्रनूततरसत्वोपघातेन मांसप्रदानमन्यदपि नक्तनो
जनादिकं दुष्टव्रतमिति तथान्यस्मिन् जन्मांतरे मधुमद्यमांसादिकमन्यवहरिष्यामीत्येव
मज्ञानांधाजन्मांतरविधिद्वारेण सनिदानमेव व्रतं गृह्णन्ति, तथा दुःखेन प्रत्यानंद्यन्ते दुष्प्र
त्यनंद्याः । इदमुक्तं भवति । तैरानंदितेनापरेण केनचित्प्रत्युपकारेऽसुना गर्वाध्मातादुः
खेन प्रत्यानंद्यन्ते । यदिवा सत्यप्युपकारे प्रत्युपकारजीरवोनैवानंद्यन्ते प्रत्युत शततयोपका
रे दोषमेवोत्पादयन्ति । तथा चोक्तं । प्रतिकर्तुमशक्तिष्ठानराः पूर्वोपकारिणां ॥ दोषमुत्पाद्य
गहन्ति मज्जनामिव वायसाः ॥ १ ॥ यतएवमतोऽसाधवस्ते पापकर्मकारित्वात् तथा याव
ज्जीवं यावत्प्राणधारणेन सर्वस्मात्प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनिंदनीदादपि ब्राह्मणघा
तादेरविरताइति । सर्वग्रहणं सर्वस्मादपि कूटसाक्ष्यादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्माद

पि कूटसाक्षादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्मात्स्त्रीबालादेः परद्रव्यापहरणादविरतास्तथा सर्वस्मात्परस्त्रीगमनादेर्मैथुनादविरताएवं सर्वस्मात्परिग्रहाद्योनिपोषकादप्यविरताएवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोनेभ्योऽविरतास्तथा प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानपैशुन्यपरपरिवादाऽरतिरतिमायामृपावादमिथ्यादर्शनशब्दादिभ्योऽसदनुष्ठानेभ्योऽथावज्जीवं ये प्रतिविरतान्वन्ति । तथा सर्वस्मात्स्नानोन्मर्दनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमाख्यालंकारात्कामांगान्मोहजनितादप्रतिविरतायावज्जीवयेति । इहच वर्णकग्रहणेन वर्णविशेषापादकं लोधादिकं गृह्यते । तथा सर्वतः शकटरथादेर्यानिविशेषादिकात्प्रतिविस्तरविधेः परिकररूपात्परिग्रहादप्रतिविरताः । इहच शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यं पुरुषोत्कृष्टमाकाशयानं (गिल्लित्ति) पुरुषद्वयोत्कृष्टा जोल्लिका । (थिल्लित्ति) वेसरादि द्वयविनिर्मितोयानविशेषः तथा (संदमाणियत्ति) शिबिकाविशेषएव । एतदेवमन्यस्मादपि वस्त्रादेः परिग्रहादुपकरणनूतादविरतास्तथा सर्वतः सर्वस्मात्क्रयविक्रयान्यां करणनूतान्यां यो मापकार्थमापकरूपकार्षापणादिभिः पण्यविनिमयात्मकः संब्यवहारस्तस्मादविरतायावज्जीवयेति । तथा सर्वस्माद्विरण्यसुवर्णादेः प्रधानपरिग्रहादविरतास्तथा कूटतुलाकूटमानादेरविरतास्तथा सर्वतः कृपिपाशुपाव्यादेर्यत्स्वतः करणमन्येन च यत्किंचित्कारयति तस्मादविरतास्तथा पचनपाचनतस्तथा कंडनकुट्टनपिट्टनतर्जनताडनबंधादिना यः परिक्षेशः प्राणिनां तस्मादविरताः । सांप्रतमुपसंहरति । ये चान्ये परपीडाकारिणः सावद्याः कर्मसमारंजाश्चबोधिकाबोधकारिणस्तथा परप्राणपरितापनकरागोयहबंदीग्रहग्रामघातात्मकायेऽना र्यैः क्रूरकर्मभिः क्रियन्ते ततोऽप्रतिविरतायावज्जीवयेति ॥ ६१ ॥

से जहा एामए केइ पुरिसे कलममसूरतिलमुग्गमासनिप्फावकुलढ
आलिसंदग पलिमंथगमादिएहिं अयंते कूरे मिन्हादंमं पठंजंति एवमेव
तहप्पगारे पुरिसजाए तित्तिरवट्ठगलावगकवोतकविंजलमियमहिसव
राहगाहगोहकुम्मसिरिसिवमादिएहिं अयंते कूरेमिन्हादंमं पठंजंति जा
वियसे बाहिरिया परिसा नवइ तंजहा दासेइवा पेसेइवा नयएइवा ना
इल्लेइवा कम्मकरएइवा नोगपुरिसेइवा तेसिंपियणं अन्नयरंसिवा अ
हालहुगंसि अवरहंसि सयमेव गरुयं दंमं निवत्तेइ तंजहा इमंदंमेह इ
मंमुंमेह इमंतजेह इमंतालेह इमंअडुयबंधणं करेह इमंनियलबंधणं करे
ह इमंहडिबंधणं करेह इमंचारगबंधणं करेह इमंनियलजुयलसंकोडिय
मोडियं करेह इमंहडिबिन्नयं करेह इमंपायबिन्नयं करेह इमं कन्नबिस्सुयं

करेह इमंनकउठसीसमुहबिन्नयं करेह वेयगबहियं अंगबहियं इमंपुरका
 प्फोडियं करेह इमंणयणुप्पाडियं करेह इमंदंसणुप्पाडियं वसणुप्पाडियं जि
 पुप्पाडियं उलंबियं करेह घसियं करेह घोलियं करेह सूलाइयं करेह सूला
 जिन्नयं करेह खारवत्तियं करेह वप्पवत्तियं करेह सीहपुत्तियंगं करेह
 वसन्नपुत्तियंगं करेह दवग्गिंदह्यंगं कागणिमंसस्कावियंगं नत्तपा
 णनिरुद्धंगं इमं जावजीवं वहवंधणं करेह इमं अन्नयरेणं असुत्तेणं कु
 मारेणं मारेह ॥ ६३ ॥

अर्थ—हवे वली बीजा प्रकारें अधर्मिक पुरुषनो विशेष कहेले. यथादृष्टान्तें नामएवी
 संजावनायें कोइएक पुरुष. कलम एटले वटाणा, चणा, मसूरनी दाल, तल, मग,
 मास एटले अडंद, निष्काव एटले वाल, (कुल्ल के०) तुवर, (आलिसंदग
 पलिमंथग मादिएहिं के०) चउय, कालाचणा, आदेलेइने जे धान्य विशेषते तेने पच
 न पाचनादिक क्रियायें करी पोताने तथा परने अर्थे (अयंते के०) अयत्नबता निर्दय
 नावें (कूरेके०) क्रूरपणे छुष्ट थको (मिह्वादंमंपउंजंति के०) मिथ्या दंम प्रयूजे (ए
 वमेव के०) एरीते (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारें पूर्वोक्त जे (पुरिसजाए के०) पुरुषजा
 ति ते निर्दय पणे तितर, वर्त्तक, लावक, कपोतपक्षी, कपिंजलपक्षी, मृग, पामो, सूवर,
 मयूर, गौ नकुलादिक, जलचर घो, काचबो, अने नूजपुरी सर्प इत्यादिक प्राणीने विषे अर्थी
 अथवा अनर्थी थको यत्नविना निर्दय नावे क्रूर छुष्ट थको मिथ्यादंम प्रयूजे; एवा पुरुष
 ने परिवार पण एवोज सांपडे “ यथा राजा तथा प्रजा ” इतिवचनात् ते देखाडेले.
 (जावियसेबाहिरियापरिसानवइ के०) जेपण तेनी बाहेरनी परिषदा होय (तंजहा
 के०) ते कहेले (दासेइवा के०) ए दास आपणी दासीनो पुत्रले (पेसेइवा के०) ए
 प्रेक्षक काम काज उपने ज्यां त्यां मोकलशुं (नयएइवा के०) नूत ते मज्जरीनो करना
 र, तथा (नाइलेइवा के०) नागीक, षष्ठादिक नागें कर्षणादिकने विषे प्रवर्त्त, (कम्मक
 रएइवा के०) कामनो करनार प्रसिद्ध ते कर्मकर कहियें (जोगपुरिसेइवा के०) स्वतंत्र
 जोगने माटें राखेलो दास तेपण बाहेरनी परिषदा मांहे कोइ रूडो पुरुष होय. (तेसिं
 पियणं के०) तेनो पण (अन्नयरंसिवा के०) अन्य कोइ एकनो (अहालहुगंसिके०)
 यथा शब्दादिक सांजलेबते पढी तेनो एवो न्हानो (अवरहंसिके०) अपराध उपने बते
 ते नायकना दासादिकपण (सयमेवगुरुयंदंमनिवत्तेइके०) पोतें तेने महोठो दंम करे.
 (तंजहा के०) ते केवा दंम करे. ते कहेले (इमंदंमेह के०) एने दंमो, एनुं सर्व

स्व अपहरी ल्यो, (इमंमुंमेह के०) एने सर्वमुंमन करावो (इमंतजेह के०) एने अंगु
लीयें करी तर्जना करो, (इमंताजेह के०) एने चिपटे करी ताडन करो, (इमंअड्यं
बंधणंकरेहके०) एने पठवाडे बाहु करीने बंधने बंधन करो, (इमंनियलबंधणंकरेहके०)
एना हाथमां बेडी नाखीने बंधन करो, (इमंहडिबंधणंकरेह) एने हडनुं बंधन करो, (इ
मंचारगबंधणंकरेह के०) एने जाकसी बंधन करो, (इमंनियलजुयलसंकोडियमोडियंक
रेहके०) एने बेडीना युगलें करी संकोच करो, मोडिय एटले अंगोपांग जंग करी मरडो,
अथवा एना हाथ पग संकोचीने बांधो, (इमंहडिबिन्नयंकरेह के०) एना हाथ ठेदन करो,
(इमं पायबिन्नयं करेह के०) एना पग ठेदन करो (इमंकन्नबिन्नयंकरेह के०) एमज
एना कान ठेदन करो, (इमंनकउंछसीसमुहबिन्नयंकरेहके०) एनुं नाक ठेदन करो, एना
होठ, एनुं मस्तक, एनुं मुख, ठेदन करो, (वेयगठहियंअंगठहियं के०) एनुं वेदठेद करो,
एना जीवतांज हैयाने ठेदो, कापो, एम करो. (इमंपुस्काप्फोडियंकरेहके०) एना शरीरनी
खालने उपाडो एम करो, (इमंणयणुप्पाडियंकरेह के०) एनी आंख उखेडो एटले
चक्रुकाढो, एम करो. (इमंदंसणुप्पाडियंवसणुप्पाडियंजिप्पुप्पाडियंउलंबियंकरेह के०)
एना दांत काढो, वृषण काढो, एनी जीन काढो. एने उंचो बांधोएने कूप, पर्वत नदीने
नाखो एम करो, (घसियंकरेह के०) एने पग बांधीने घसो, (घोलियं करेहके०) एने
विषे आंवांनी पेछें घोलो, (सूलाइयंकरेहके०) एने शूली उपर आरोपण करो, (सूलानि
न्नयंकरेहके०) एने त्रिशूलें जेद करो, (खारवत्तियं करेहके०) एने शस्त्रें करी ठेदीने लू
एनुं पाणी सींचो (वप्पवत्तियं करेह के०) एनुं शरीर मारें करी, काशें ठेदो. (सीहपु
त्तियंगं करेह के०) एने सिंहने पुंठडे बांधो, (वसनपुत्तियंगं करेह के०) एने बलदने
पुंठडे बांधो (दधगिंदद्वयंगं के०) एने दावानल मांहे बालो, (कागणिमंसस्कावियंगंके०)
एने काक पट्टीनु मांस काढीने खवरावो, तथा एनुं पोतानुं मांस काढीने एनेज खव
रावो, (नत्तपाणनिरुद्धगंके०) एने जात पाणीनो निरोध करो, (इमंजावजीववहबंधणंकरेह
के०) एने जावजीव सुधी बांधी भूको, वध, बंधन करो, (इमंअन्नयरेणंअसुजेणंकुमारेणंमारे
हके०) एम एने बीजा केटलाएक अशुच मारें करीने मारो, इत्यादिक एवा दंम तेने आपे. ६३

॥ दीपिका-अधार्मिकपदमेव सविस्तरमाह । (सेजहेति) तद्यथा । नामसंजावने ।
संजाव्यंतं अत्र नवे केचिदेवंचूतानराः ये कलममसूरादिषु पचनादिक्रिययाऽयताअयत्न
वंतोनिष्क्रियाः क्रूराः मिथ्या अपराधं विना दोषमारोप्य दंडोमिथ्यादंडस्तं प्रयुजंति । त
था एवमेव प्रयोजनं विनैव तथाप्रकारानिर्दयाः पुरुषास्तित्तिरिवर्तिकादिप्राणिष्वयताः क्रू
रकर्माणोमिथ्यादंडं प्रयुजंति तेषां परिकरोपि तादृशः स्यादित्याह (जावियसेति) यापिच

तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यः नृतकोमूल्यगृहीतः नागिकः कृष्यादौ सन्नागग्राही कर्मकरः प्रतीतः नोगपरोनायकाश्रितः कश्चित् ते दासादयोऽन्यतरस्मिन्स्वल्पेऽप्यपराधे स्वयं गुरुतरं दंडं प्रयुजंति । सच नायकस्तेषां दासादीनां यथा लघौ स्वल्पेऽपराधेपि गुरुदंडं वद्ध्यमाणं प्रयुक्ते । तद्यथा इमं दासं दंडयत यूयमित्यादि सुगमं । यावदिममन्यतरेणाऽद्युक्तेन कुत्सितमारेण मारयतइति ॥ ६३ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा बहुप्रकारमधार्मिकपदं प्रतिपिपादयिषुराह । (सेजहाणामएइत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शिनार्थेनामशब्दः संज्ञावनायां संज्ञाव्यते । अस्मिन्विचित्रे संसारे केचनैवंचूताः पुरुषाः केवलमसूरतिलमुजादिषु पचनपाचनादिकया क्रियया स्वपरार्थमयताअप्रयत्नवंतोनिष्कृपाः क्रूरामिष्यादंडं प्रयुजंति । मिथ्यैवाऽनपराधिष्वेव दोषमारोप्य दंडोमिष्यादंडस्तं विदधति । तथैवेमे प्रयोजनं विनैव तथाप्रकाराः पुरुषानिष्करुणा जीवोपघातनिरतास्तिरिक्तवर्तकलावकादिषु जीवनप्रियेषु प्राणिष्वयताः क्रूरकर्माणोदंडं प्रयुजंति । तेषां च क्रूरधियां “यथा राजा तथा प्रजा” इति प्रवादात् परिवारोपि तथानूतएव नवतीति । तथा दर्शयितुमाह । (जावियसेइत्यादि) यापिच तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा । दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यो नृत्यो नृत्यदेश्यो नृतको वेतवेनोदकाद्या नयनविधायी तथा नागिकोयः षष्ठ्यंशादिलाज्जेन कृष्यादौ व्याप्रियते कर्मकरः प्रतीतस्तथा नायिकाश्रितः कश्चिन्नोगस्तदेवं ते दासादयोऽन्यस्य लघावप्यपराधे गुरुतरं दंडं प्रयुजंति प्रयोजयंतिच । सच नायकस्तेषां दासादीनां बाह्यपर्षन्नूतानामन्यतरस्मिन्स्तथा लघावपराधे शब्दश्रवणादिके गुरुतरं दंडं वद्ध्यमाणं प्रयुक्ते । तद्यथा । इमं दासं प्रेष्यादिकं वा सर्वस्वापहारेण दंडयत यूयमित्यादि सूत्रसिद्धं यावदिममन्यतरेणाद्युक्तेन कुत्सितमारेण व्यापादयत यूयं ॥ ६३ ॥

जावियसे अग्निंतरिया परिसा नवइ तंजहा मायाइवा पियाइवा नायाइवा नगिणीइवा नज्जाइवा पुत्ताइवा धूताइवा सुण्हाइवा तेसिंपियणं अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंमं णिवत्तेइ सीउदगवियडंसि उणे लिता नवइ जहां मित्तदोसवत्तिए जाव अहिए परंसि लोगंसि तेडुक्कंति सोयंति जूरंति तिप्पंति पिट्ठंति परितप्पंति ते डुक्कणसोयणजूरणपिट्ठणपरितप्पणवद्दबंधणपरिकिलेसाउ अपडिविरया नवंति ॥ ६४ ॥

अर्थ—(जावियसेअग्निंतरियापरिसानवइके०) जे पण तेनी अन्यंतरनी परिषदा होय

जहा के०) ते कहेठे. माता, अथवा पिता, अथवा जाइ, जगनी, स्त्री, पुत्र, बेटी, पुत्रनीस्त्री, इत्यादिक माहेली परिषदावाला मांथी कोइकनो पण अजाण पणे यथा न्हा नो सरखो अपराध उपने अके पोतेंज तेने महोदो दंम करे, मारे, शीतकालें तेना शरीरने टाढापाणीमां बोले, एवा अकार्य करे, ए जेम पूर्वे मित्रदोष प्रत्यधिक क्रियास्थानक कहुंठे, तेमज अहीयां पण जाणीलेवुं. एवा दंमनो करनार पुरुष, ते यावत् आ लोक ने विषे अहित कारी अने परलोकने विषे आत्माने अहितकारी आय ते अनेक जीवने दुःख उपजावे, शोक उपजावे, जूरावे, तपावे, पीटे, परिताप आपे, ते घणा जीवने दुःखदायक शोकनो करनार गर्हा, निंदा करावनार, पीटीने पीडानो उपजावनार, परिताप करावनार, वध करावनार, बंधन करावनार, एवा महोदो क्लेश उपजाववाना कर्म थकी, जावजीव नथी निवृत्त्या एवो थका होय ॥ ६४ ॥

॥ दीपिका—यापि च तेषामन्यंतरा पर्षज्जवति मातापित्रादिका मित्रदोषः प्रत्ययिका ख्यदशमक्रियास्थानवज्ज्ञेयं यावदहितोऽस्मिन् लोके । ते क्रूरकर्माणः स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडकरणादुःखयंति शोकयंति यावद्धबंधपरिक्लेशादप्रतिविरतान्वंति ॥ ६४ ॥

टीका—यापिच क्रूरकर्मवतामन्यंतरा पर्षज्जवति । तद्यथा । माता पित्रादिका मित्रदोष प्रत्ययिकक्रियास्थानवद्वेयं यावदहितोयमस्मिन् लोके इति । तथाहि । आत्मनोऽप्यका रि परस्मिन्नपि लोके । तदेवं ते मातृपित्रादीनां स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडापादन तोदुःखमुत्पादयंति तथा नानाविधैरुपायैस्तेषां शोकमुत्पादयंति शोकयंतीत्येवं ते प्राणि नां बहुप्रकारपीडोत्पादकाः यावद्धबंधपरिक्लेशादप्रतिविरतान्वंति ॥ ६४ ॥

एवमेव ते इत्तिकामेहिं मुञ्जिया गिझा गढिया अश्लोववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं बढसमाइवा अप्पतरोवा जुळतरोवा कालं जुंजित्तु जोग जोगाइं पविसुइत्ता वेरायतणाइं संचिणित्ता बहूइं पावाइं कम्माइं उस्सन्नाइं संचारकडेण कम्मणा से जहा एामए अयगोलइवा सेल्लगो लइवा उदगंसि पक्खित्ते समाणे उदगतलमइवइत्ताइ अहे धरणितल पइछाणे नवइ एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाते वज्जबहुले धूतबहुले पं कबहुले वेरबहुले आप्पत्तियबहुले दंनबहुले णियडिबहुले साइबहुले अयसबहुले उस्सन्नतसपाणघाती कालमासे कालंकिञ्चा धरणितल मइवइत्ताइ अहे एरगतलपइछाणे नवइ ॥ ६५ ॥

१५२. द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयश्रुतस्कंधे द्वितीयाध्ययनं.

अर्थ-एरीतें ते पूर्वोक्त स्वभाव वालो पुरुष निर्दय यको बाह्यान्तर एवी पोतानी जे प रिपदा तेने पण पीडानो करनार एवो, उतो स्त्रियादिकना काम जोगने विपे मूर्खित गृह एट लेजोनी, जोगने विपे पोतें गुंथाणो यको परम आसक्त उतो, यावत् चार, तथा पांच, तथा सात, तथा दश वर्ष एम अल्प काल अथवा घणोकाल सुधी जोगववा योग्य जोग जोगवीने, घणा जीवोनी साथे अनेक जातना वैर उपजावी वैरभावना स्थानकनो संचय करीने, ज्यां घ णापारूप हिंसादिक क्रूर कर्म संजारीकरी करेला कर्मने प्रेतो एवा उतो, नरक रूप स्था नकने पामे. (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते जेम (अयगोलइवा के०) जोहनो गोलो, (सेजगोलइवा के०) पाषाणनो गोलो, तेने (उदगंसिपस्कितेसमाणे के०) पाणीना इहमां हे अथवा नदी तलाव मांहे नारख्यो यको, (उदगतलमइवइत्ताइ के०) उपलुं तलुं अति क्रमीने पाणीना तलामां जइ पेसे, (अहेधरणितलपइछाणेनवइ के०) नीचे धरतिना त लाने विपे जइ वेसेवे. (एवमेव के०) एरीतें (तदप्यगारे के०) तथा प्रकारें, ए पूर्वोक्त प्र कारना डुष्ट निर्दय नास्तिक वादि प्रमुख एवा जे (पुरिसजाते के०) पुरुष जातिने ते (वज्ज बडुलेके०) घणा पापरूप कर्म, (धूतबडुलेके०) घणी कर्मरूपरज (पंकबडुलेके०) घणो क र्मरूप कादव, (वेरबडुले के०) घणो जीवोनी साथे वैरभाव, (आप्यतियबडुले के०) अविश्वासलायक एवं मननुं डुर्थान (अयसबडुले के०) घणो अपयश (दंनबडु ले के०) घणुं कपट परने वंचवा पणु ठे जेमां, (णियडिबडुले के०) घणो वेप तथा चापानु पलटावडुं जेमां (साइबडुले के०) सातिशय इव्य साथें गुणहीन पुरुषोना इव्यनुं मेलावडुं (उस्सन्नंतसपाणघाती के०) प्रायः त्रस प्राणी जीवनो घात करनार, ते (कालमासेकालंकिच्चा के०) कालने अवसरें काल करीने (धरणितलमइवइत्ताइ के०) पृथ्वीना तलाने सहस्र योजन प्रमाण अतिक्रमि जाये; जइने, (अहेणरगतल पइछाणेनवइ के०) नीचें नरकना तलियाना स्थानकने विपे तेनुं पडवुं थायठे. ॥६५॥

॥दीपिका-(एवमेवति) एवमेव ते निर्दयाः स्त्रीप्रधानेषु कामेषु मूर्खिता गृहाग्रथिता अध्युपपन्नायावदपि चतुःपंचपदसप्त वा दशवाल्पतरंप्रचूततरं वा कालं जोगान् लु क्त्वा वैरायतनानि वैरानुबंधान् प्रविशूय उत्पद्य बहूनि पापकर्माणि संचित्य वर्धयित्वा उत्पन्नं प्रायः संजारकृतेन कर्मणा प्रेर्यमाणानरकतलप्रतिष्ठानाः स्युः । यथाऽयोगोलः शिलागोलकोवा उदकक्षितउदकतलमतिवर्त्य उल्लंघ्याधोधरणितलप्रतिष्ठानोचवति एवमे व सनरोवज्जं वध्यमानं कर्म तद्वदुलः धूनं प्राग्वद् कर्म तत्प्रचुरः पंकबडुलः पंकपाप वैरबडुलः (आप्यतियति) मनसोडुर्थानं दंनोमायया परवंचनं निकृतिर्जापावेपादिपरा वर्जेन परइहवृद्धिः सातिशयेन इव्येणहीनइव्यस्य मेजनं सातिः तद्वदुलः अयशोबडु

राय धनपतसिंघ बाह्यादुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. ७५३

लः प्रायस्त्रसधाती कालमासे स्वायुःक्षये कालं कृत्वा धरणीतलं रत्नप्रजादिकायाः पृथिव्यास्तलमतिलंघ्याऽधोनरकतलप्रतिष्ठानः स्यात् ॥ ६५ ॥

॥ टीका—तेच विषयासक्ततया एतत्कुर्वतीत्येतददर्शयितुमाह । (एवमेवइत्यादि) एवमेव पूर्वोक्तस्वजावाएवं ते निष्कृपानिरनुक्रोशाबाह्यान्तरपर्षदोरपि कर्णनासाविकर्तनादिना दंडपातनस्वजावाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्त्रीकामाः यदिवा स्त्रीषु मदनकामविषयजूतासु कामेषुच शब्दादिषु इहाकामेषु मूर्तिताम्रदाग्रथिताअधुपपन्नाः । एते च शक्रपुरंदरादिवत्पर्यायाः कथंचिद्भेदं वाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच नोगासक्ताव्यपगतपरलोकाध्यवसायायाव दर्षयि चतुःपंचषट् सप्तवा दशवात्पतरं वा कालं जुक्त्वा नोगासक्ततयाच परपीडोत्पादनतो वैरायतनानि वैरानुबंधाननुप्रसूयोत्पाद्य विधाय तथा संचयित्वा संचित्योपचित्य बहूनि प्रनूततरकालस्थितिकानि क्रूराणि क्रूरविपाकानि नरकादिषु यातनास्थानेषु क्रकचपाटन शात्मव्यवरोहणतप्तत्रपुपानात्मकानि कर्माण्यष्टप्रकाराणि बह्विष्टनिधत्तनिकाचनावस्थानि विधाय तेनच संजारकृतेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तत्कर्मगुरवोवा नरकतलप्रतिष्ठानानवन्तीत्युत्तरक्रिययापादितबहुवचनरूपयेति संबंधः । अस्मिन्नेवार्थे सर्वलोकप्रतीतं दृष्टान्तमाह । (सेजहाणामइत्यादि) तद्यथानामायोगोलकोऽयस्सिंहः शिलागोलकोवृत्तात्मशकलं बोदके प्रक्षिप्तः समानसलिलतलमतित्वर्यातिजंघ्याधोदरणीतले प्रतिष्ठानोचवति । अथुना दार्ष्टीतिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथासावयोगोलकोवृत्तत्वाहोप्रमेवाधोयात्येवमेव तथाप्रकारः पुरुषजातः । तमेव लेशतोदर्शयति । वज्रवद्वज्रं गुरुत्वात्कर्म तद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा बध्यमानकर्मगुरुरित्यर्थः । तथा धूयतइति धूतं प्राग्बद्धं कर्म तत्प्रचुरः । पुनः सामान्येनाह । पंकयतीति पंकं पापं तद्बहुलस्तथा । तदेव कारणतोदर्शयितुमाह । वैरबहुलो वैरानु बंधप्रचुरस्तथा (पत्तिर्यंति) मनसोऽङ्गप्रणिधानं तत्प्रधानस्तथा दंजोमायया परवंचनं तदुत्कटस्तथा निकृतिर्मायावेषजाषापरावृत्तिहृदना परदोहबुद्धिस्तन्मयस्तथा सातिबहुलइतिसातिशयेन इव्येणापरस्य हीनगुणस्य इव्यस्य संयोगः सातिस्तद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा ऽयशोश्लाघासदृत्ततया निंदा यानि यानि परापकारनूतानि कर्मानुष्ठानानि विधत्ते तेषु तेषु कर्मसु करचरणहेदनादिषु अयशोनाग्नवतीति । सएवंनूतः पुरुषः कालमासे स्वायुषः क्षये कालं कृत्वा पृथिव्यारत्नप्रजादिकायास्तलमतित्वर्यं योजनसहस्रपरिमाणमतिलंघ्य नरकतलप्रतिष्ठानोऽसौ चवति ॥ ६५ ॥

तेणं एरगा अंतोवट्टा बाहिं चउरंसा अहे सुकरप्पसंठाणसंठिया णिच्चं धकारतमसा ववगयगहचंदसूरनकत्तजोइसप्पहा मेदवसामंसरुहिर पूयपमलचिक्खललित्ताणुलेवणतला असुई वीसा परमइप्पिगंधा कण्हा

अगणिवन्नाजा कस्कड़फासा डुरुहियासा असुजा एरगा असुजा एरए
सु वेयणाउ ॥ ६६ ॥

अर्थ—(तेणंएरगाके०) ते नरकनु स्वरूप कहेले. (अंतोवट्टा के०) सीमंतादिक नरकावा
सा माहेली कोरें वाटलाआकारेले, (बाहिंचउरंसा के०) बाहेर चारखुणाळे. (अहेसुरप्प
संठाणसंठिया के०) नीचें सजायानी धारने आकारें संस्थितले एटले रह्याळे (एिच्चंधकार
तमसा के०) नित्य सर्वकाल मेघ ठायानी पेटें, कृष्णपद्मनी रात्रीनी पेटें, महाअंधकारे यु
क्तले बहुल अंधकारले. (ववगयचंदसूरगहनरक्तजोइसप्पहा के०) बुधादिक ग्रह, चंद्रमा,
सूर्य, नक्षत्र, ज्योतिष्य प्रकाश, ते थकी व्यपगत एटले रहितले. (मेदवसामंसरुहिरपूयपम
लचिरकजलिचाणुलेवणतला के०) मेद, वसा, मांस, रुधिर, परसेवो, तेना पमल एटले
समूह तेना काढवें करी अनु लिप्तले जेना नूमितल एवाळे, एटले जे एकवार लिपीयें
तेने लिप्त कहिये अने जे वारंवार लिपीयें तेने अनुलिप्त कहियें, (असुईवीसापरमडुप्पिगं
धाकएहा के०) अशुचि बीनत्सविष्टायें खरडया कुत्सित एटले मांससमान दुर्निगंध,
खराब कृष्णवर्ण वाला (अगणिवन्नाजाके०) मशाणनो अग्नि, तथा धम्या लोहना अ
ग्निनी ज्वालाउंना जेवा वर्ण थाय ते समान आकारले जेनो, जे अत्यंत कठोर, सह
न करता अत्यंत दुःसहले (कस्कसफासाडुरुहियासा अशुजके०) दुःखे सहन थाय एवा
खरखरा कर्कश फरशले जेने विषे, एवा अशुज (एरगा के०) नरकने विषे (अशुज एरए
सुवेयणाउ के०) महा अशुज वेदना प्रवर्तले. ॥ ६६ ॥

॥ टीपिका—नरक स्वरूपमाह । ते नरकाअंतर्वृत्ताबहिश्रुतुरस्त्राः अधश्च दुरप्रसंस्थान
स्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानां तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिकां गतास्तु वृत्त
त्रयस्त्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव तथा नित्यांधकारतमसा नृशं तमोबहुलाः व्यपगतग्रहचंद्रसूर्यन
क्षत्रज्योतिष्यथाः । मेदवसामांसरुधिरपूयपटलैर्लिप्तानि अनुलेपनप्रधानानि तलानियेषां
ते तथा । तथा अशुचयोविस्त्राः कुथितमांसादिलिप्तत्वात् परमंडुरनिगंधाः कृष्णाग्निवर्णाः
कर्कशस्पर्शादुःखेनाधिसत्त्यंते यतोऽशुजास्तत्र नरकेषु अशुजादुःसहावेदनाः ॥ ६६ ॥

॥ टीका—नरकस्वरूपनिरूपणमाह । (तेणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । ते
नरकाः सीमंतकादिकाबाहुव्यमंगीकृत्यांतर्मध्ये वृत्ताबहिरपि चतुरस्त्राअधश्च दुरप्रसंस्था
नसंस्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिका
प्रविष्टास्तु वृत्तत्रयस्त्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव नवंति । तथा नित्यमेवांधतमसं येषु ते नित्यां
धतमसाः । कचित्पातो नित्यांधकारतमसा इति । मेधावह्निनांबरतलकृष्णपद्मरजनीवत् तमो

बहुलास्तथा व्यपगतोग्रहसूर्यचंद्रज्योतिःपयोधेषां ते तथा । पुनरप्यनिष्ठापादनार्थं तेषां मेव विशेषणान्याह । (मेदवसेत्यादि) दुष्कृतकर्मकारिणां ते नारकास्तदुखोत्पादनायैवं नूतान्भवन्ति । तद्यथा । मेदवसामांसरुधिरपूयादीनां पटलानि संघास्तैर्लिप्तानि पिबित्वलीकृतान्यनुलेपनतलान्यनुलेपनप्रधानानि तलानि येषां ते तथा अशुचयोविष्टासृक्क्लेदप्रधानत्वादतएव विश्राः कुथितमांसादिकश्च कर्दमावलिप्तत्वात् । एवं परमदुर्गन्धाः कुथितगोमायुकलेवरादपि असह्यगन्धास्तथा कृष्णाग्निवर्णानारूपतः । स्पर्शतस्तु कर्कशः कठिनोवज्रकंटकादप्यधिकतरः स्पर्शोयेषां ते तथा किंबहुनाऽतीव दुःखेनाधिसह्यन्ते । किमिति । यतस्ते नरकाः पञ्चानामपीन्द्रियार्थानामशोचनत्वादशुजास्तत्रच सत्त्वानामशुचकर्मकारिणामुदग्रदंडपातिनांच वज्रप्रचुराणां तीव्राअतिदुःसहवेदनाः शारीराः प्रादुर्भवन्ति ॥ ६६ ॥

एणेचेव एरएसु नेरइया णिद्वायं तिवा पलायंतिवा सूइंवा रतिंवा धीतिं वा मतिंवा उवलज्जन्ते तेणं तन्न उज्जलं विजलं पगाढं कडुयं कक्कसं चंमं दुस्कं दुग्गं तिवं डुरुहियासं एेरइया वेयणं पच्चणुप्रवमाणा विहरन्ति ॥६७॥

अर्थ—(एणेचेवएरएसुरनरइया के०) पणते नरकने विषे जे नारकी जीवोळे ते एटलावानां पामता नथी जुं नथी पामता ? तोके (णिद्वायंतिवा के०) निडा नथी पामता, (पलायंतिवाके०) घणी निडा जे प्रचला ते पण नथी पामता, (सूइंवाके०) श्रुति एटले विशेष ज्ञाननी स्मृति तेपण नथी पामता, (रतिंवा के०) चित्तने विषे रति पामता नथी, (धीतिंवा के०) विशेष धैर्य धृतिने पण नथी पामता, तथा (मतिंवा के०) बुद्धिने पण (उवलज्जन्ते के०) पामे नहीं (तेणंतन्नउज्जलं के०) ते नारकी ते नरकने विषे प्रवर्त्तमान थका उज्ज्वली केतां तीव्र उत्कृष्ट (विजलं के०) विस्तीर्ण (पगाढंके०) आकरी, (कडुयं के०) कडवी, (कक्कसं के०) कर्कश, (चंम के०) रौद्र, (दुःस्कं के०) दुःखनुं कारण, (दुग्गंतिवं के०) तीव्र दुर्ग, तीक्ष्ण, (डुरुहियासं के०) दुःखे सहन करवा योग्य (एेरइयावेयणं के०) नरकने विषे नारकीने वेदनाने (पच्चणुप्रवमाणाविहरंतिके०) जोगवता थका विचरेळे. काल अतिक्रमण करेळे ते उपर दृष्टांत कहेळे. ॥ ६७ ॥

॥ दीपिका—(एणेचेवन्ति) तेषु नरकेषु वेदनानि नूतानि निडायेते न प्रचलायन्ते ईषन्ति इमपि नगहन्तीत्यर्थः । श्रुतिंवा रतिंवा धृतिंवा मतिंवा नोपलज्जन्ते ते नारकास्तत्र उज्ज्वला मुत्कटां विपुलां प्रगाढां कटुकां कर्कशां चंडां दुःखरूपां तीव्रां डुरधिसह्यां नरकवेदनां प्रत्यनुभवमानास्तिष्ठन्ति ॥ ६७ ॥

॥ टीका—तथाच वेदनयानि नूतास्तेषु नरकेषु नारकानैवाह्निनिमेषमपि कालं निडार्य ते नाप्युपविष्टाद्यवस्थाअहिसंकोचनरूपामीपन्निडामवाप्नुवन्ति । नद्येवं नूतवेदनानि नूतस्य निडालान्नोचवतीति दर्शयति । तामुज्ज्वलां तीव्रावुजावेनोत्कटामित्यादि विशेषणविशिष्टां यावदेदयंत्यनुजवन्तीति ॥ ६४ ॥

से जहाणामए रुक्कसिया पवयग्गे जाए मूले भिन्ने अग्गे गरुए ज उणित्तं जउ विसमं जउडुग्गं तउपवडंति एवमेव तहप्यगारे पुरिसजाए गप्पातो गप्पं जम्मातो जम्मं माराउमारं एरगाउ एरगं डुक्काउ डुक्कं दाहि एगामिए ऐरइए कएहपक्खिए आगमिस्साणं डुल्लनबोहिएयावि नवइ एसठाणे अणारिए अकेवले जाव असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिच्चे असाधू पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिए ॥६५॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संजावनाये जेम कोइएक (रुक्कसिया के०) वृद्ध होय, (पवयग्गेजाए के०) पर्वतने अग्रे उपनो (मूलेभिन्ने के०) मूल मांहेथी ठेद्यो (अग्गेगरुएके०) अग्रे नारी एवो ठतो ते वृद्ध (जउणित्तं जउविसमं के०) ज्यां ज्यां नीचा खामानु स्थानक होय, ज्यां त्यां विषम, समान नही, (जउडुग्गंके०) ज्यां ज्यां डुर्गम कष्टस्थान होय, (तउपवडंतिके०) त्यां ते वृद्ध उतावलो पडे. (एवमेवतहप्यगारे के०) एदृष्टान्ते तथा प्रकारना दुष्ट असाधु कर्मकारी पुरुष जाति ते कर्मरूपी वायरे प्रेक्ष्यो ठतो उतावलो नीचो नरकगतिमां जइ पडे; फरी त्यां थकी उद्वर्त्यो थको फरी गर्ज थकी गर्ज, जन्म थकीजन्म, मरण थकी मरण पामे, नरकथकी नरक पामे, दुःख थकी वली दुःख पामे, एरीते दह्णदिशिनो जनारो, नारकी, कलपह्नी ते दीर्घसंसार पणाने लीधे आगमिक कालें डुर्लज बोधि थाय ए स्थानक अनार्य अकेवल यावत् जेमां सर्वदुःख थकी लुटवानो मार्ग नथो एकांत मिथ्यात्व असाधुनो मार्ग जा एवो ए प्रथम स्थानक अधर्म पढ्दनो विचार एम कह्यो. ॥ ६५ ॥

॥ दीपिका—(सेजहन्ति) तद्यथा नामकश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातो मूले भिन्नः शीघ्रं यथा निम्नं नीचं स्थानं ततः पतति एवमसावसाधुरपि नरके पतति ततोऽप्युद्धूतो गर्जाति नैवाति एवं न तस्य किंचिन्नाणं नवति यावदागामिन्यपि कालेऽसौ डुर्लज बोधिः स्यात् (ए सताणति) तदेतत् स्थानमनार्यं यावदेकांतमिथ्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपाह्नि कस्य स्थानस्य विजंगोविजागः समाख्यातः ॥ ६५ ॥

॥ टीका—एवं तावदयोगोलपाषाणदृष्टांतः शीघ्रमधोनिमज्जनार्थप्रतिपादकः प्रदर्शितो ऽधुना शीघ्रपातार्थप्रतिपादकमेवापरं दृष्टांतमधिकृत्याह । (सेजहाणामएइत्यादि) तद्यथा नाम कश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातोमूले छिन्नः शीघ्रं यथा निम्नं पतति एवमसावप्यसाधुकर्म कारी तत्कर्मवातेरितः शीघ्रमेव नरके पतति ततोऽप्युद्धृतोगर्जाज्जर्मवश्यं याति न तस्य किं चित्राणं नवति यावदागामिन्यपि काले दुर्जनधर्मप्रतिपत्तिर्नवतीति । सांप्रतमुपसंहरति (एसछाणेइत्यादि) तदेतत्स्थानमनार्थं पापानुष्ठानपरत्वाद्यावदेकांतमिष्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपादिकस्य स्थानस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेव व्याख्यातः ॥ ६७ ॥

अहावरे दोच्चस्स छाणस्स धम्म पक्कस्स विजंगे एव माहिज्झइ इह ख लु पाइणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति तंजहा अणारंजा अपरिग्ग हा धम्मिया धम्माणुया धम्मिठा जाव धम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणा वि हरंति सुस्सीला सुवया सुप्पडियाणंदा सुसाहु सवतो पाणातिवायाउ प डिविरया जावजीवाए जावजेयावन्ने तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति ततोविपडिविरता जाव जीवाए॥६८॥

अर्थ—अथ हवे बीजो स्थानक धर्म पक्कनो विचार कहियें ठैयें. आजगत् मांहे नि श्वें पूर्वादिक दिशिने विषे कोइएक मनुष्य एवाढे ते कहेढे. निरारंजी, निःपरिग्रही धार्मिक धर्मानुगामि, धर्मज जेने इष्टे. यावत् धर्मेकरी वृत्ति आजीविका करता थका विचरे ठे. सुशील, सुव्रत, रूडा आनंद पामनारा, सुसाधु, तथा. सुखसाध्य पदवीरूप गुणे क री विराजमान, ते पुरुष सर्वथा प्राणातिपात थकी निवृत्त्या, जावजीव सुधी यावत्. जे बीजा, तथा प्रकारनां पापकारी, सावद्यकर्म अबोधिना करनार बीजा प्राणीने परिताप ना करनार कार्य करियें, तेवा कार्य थकी पण निवृत्त्या ठे. ॥ ६८ ॥

दीपिका—अथापरस्य द्वितीयस्थानस्य धर्मपक्कस्य विजंगः स्वरूपमेवमाख्यायते । य था प्राच्यादिदिक्कु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते केचिन्मनुष्यानवंति । तद्यथा अना रंजाअपरिग्रहाधार्मिकाधर्मानुगाधार्मिष्ठाधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयंतोविहरंति तथा सुशीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरतायावत्परिग्रहादिरताः । ये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याअबोधिकारिणः कर्मकाः कर्महेतवः परप्राणपरितापनकरा आरंजाक्रियंते ततोविरताः ॥ ६८ ॥

॥ टीका—अथापरस्य द्वितीयस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेवं वक्ष्यमाणनीत्या व्याख्या

यते । तद्यथा (इहखलुश्ल्यादि) प्राच्यादिषु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते ते चै
वंजूतान्वन्तीति । तद्यथा । न विद्यते सावद्यश्चारंनोयेपांते तथा अपरिग्रहानिष्किंचनाः
धर्मेण चरन्तीति धार्मिकायावद्धर्मेणैवात्मनोवृत्तिं परिकल्पयन्ति तथा सुशीलाः सुव्रताः सु
प्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरताएवं यावत्परिग्रहादिरताइति । तथा ये
चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याश्चारंनयावदबोधिकारिणस्तेन्यः सर्वेभ्योपि विरताइति ॥६९॥

से जहा णामए अणगारा जगवंतो इरियासमिया नासासमिया एस
णासमिया आयाणन्नंमत्तणिकेवणासमिया उच्चारपासवणखेलसिं
घाणजल्लपारिष्ठावणियासमिया मणसमिया वयसमिया कायसमिया
मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तबंनचारी अकोहा अ
माणा अमाया अलोच्चा संता पसंता उवसंता परिणिवुत्ता अणासवा
अग्गंथा बिन्नसोया निरुवलेवा कंसपाइ वमुक्कतोया संखइव णिरंज
णा जीवइव अपडिहयगती गगणतलंपिव निरालंबणा वाउरिव अपडि
बंधा सारदसलिलइव सुद्धहियया पुक्करपत्तंइव निरुवलेवा कुम्भोइव
गुत्तिंदिया विहगइव विण्णमुक्का खग्गविसाणं व एगजाया नारंमपस्कीव
अण्णमत्ता कुंजरोइव सौमीरा वसन्नोइव जातब्बिमा सीहोइव उद्धरिसा मं
दरोइव अण्णकंप्पा सागरोइव गंजीरा चंदोइव सोमलेसा सूरुओइव दित्ततेया
जच्च कंचणगंचइव जातरूवा वसुंधराइव सब्बासविसहा सुद्धयहुयासणो
विव तेयसा जलंता एब्बिणं॥७०॥ तेसिंजगवंताण कल्लविपडिबंधेनवइ से
पडिबंधे चउविहे पसुते तं जहा अंमएइवा पाठांतरेबोमजेइवा पोयएइवा
उग्गहेइवा पग्गहेइवा जन्नंजन्नंदिसं इब्बंति तन्नं तन्नं दिसं अपडिबद्धा
सुइच्चूया अण्णलहुच्चूया अण्णग्गंथा संजमेणं तवसा अण्णाणं चावेमाणे
विहरंति॥७१॥ तेतिणं जगवंताणं इमा एतारूवा जाया माया वित्ती होत्ता
तंजहा चउत्तेज्जेत्ते बद्धेज्जेत्ते अद्धमेज्जेत्ते दसमेज्जेत्ते उवालसमे ज्जेत्ते चउदसमे
ज्जेत्ते अद्धमासिएज्जेत्ते मासिएज्जेत्ते दोमासिए तिमासिए चानुम्मासिए पं
चमासिए बम्मासिए अउत्तरंचणं उक्खित्तचरया स्मिक्खित्तचरया उक्खि
त्तस्मिक्खित्तचरगा अंतचरगा पंतचरगा लूहचरगा समुदाणचरगा सं

सठचरगा असंसठचरगा तज्जातसंठचरगा दिठलानिया अदिठलानिया पुठलानिया अपुठलानिया निस्कुलानिया अनिस्कुलानिया अन्नायचरगा अन्नायलोगचरगा उवनिहिया संस्कादतिया परिमित पिंमवाइया सुधेसणिया अंताहारा पंताहारा अरसाहारा विरसाहारा लूहाहारा तुठाहारा अंतजीवी पंतजीवी आयंबिलिया पुरिमधिया विगइया अमळमंसा ससिणो णोणियामरसन्नोइ ठाणाइया पडिमाठाणाइया उक्कडुआसणिया ऐसज्जिया वीरासणिया दंमायतिया लगंमसाइ णो अप्पातुडाअगत्तया अकंमुया अणिठुहा धुतकेसमंसरोमनहा सवगा यपडिक्कम विप्पमुक्का चिंठंति॥७२॥ एतेणं विहारेणं विहरमाणा बहुइ वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति बहुबहु आवाहंसि उप्पन्नंसिवा अप्पन्नंसिवा बहुइंनत्ताइं पच्चस्काइ पच्चस्काइत्ता बहुइं वासाइं अणसणाइ वेदिंति अणसणाइं वेदिता जस्सठाएकीरति नग्गजावे मुंमजावे अ एहाणजावे अदत्तंवणगे अब्बतए अणोवाहणए नूमिसेज्जा फलगसेज्जा कठसेज्जा केसलोए वंनचेरवासे परधरपवेसे लद्धअलद्ध माणाअमा णणान् हीलणान् निंदणान् खिंसणान् गरहणान् तज्जणान् तालणान् उच्चावयागामकंटगा बावीसंपरीसहो वसग्गअहियासिज्जंति तमठंआरा हंति तमठ आराहिता चरमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं अणंत अप्पुतरं निव्वाघातं निरावरणं कसिणं पडिपुष्पं केवलवरणाणदंसणसमुप्पाडेंति समुप्पाडेंतित्ता ततोपच्चा सिज्जंतिबुज्जंति मुच्चंति परिस्सिवायंति सवायंति सवडुस्काणं अंतकरेंति ॥ ७३ ॥

अर्थ-वली बीजे प्रकारें साधुना गुण देखाडे ठे. ते यथा नाम एवी संजावनायें जे म कोइएक उत्तम संघयणवंत, महाबलें करी सहित अणागर नगवंत होय, ते केवा होय? तोके इयां समितियें समिता, जाषासमितियें समिता, एटले सत्यनिरवद्य जा पाना बोलनार, एषणासमितियें समिता, एटले बेंतालीश दोषरहित, आहारनी गवेष णाना करनार, (आयाणचंममत्तणिकेवणासमितियेंसमिता) एटले माटीनुं नाजन, तथा मात्रा, अने वस्त्रादिक ने जयणायें पुंजी प्रमार्जीने मूकनारा, (वंचारपासवणखेलसिंघाण

जलपारिष्ठावणिया समितियें समिता) एटले वडीनीत, लघुनीत, थूंक नासीकानो सीं
 थाण, शरीरनो मल, तेने जंयणा सहित परववे. एमपांच समितियें समिता, मन समि
 तियें सहित, वचन समितियें सहित, काय समितियें सहित, मन ने असंयम थकी गो
 पवीने प्रवर्तावे, माटे मनगुप्तियें गुप्त, वचनने असंयमथी गोपवीने प्रवर्तावे, माटे वच
 न गुप्तियें गुप्त, कायाने असंयमथी गोपवीने प्रवर्तावे, माटे कायगुप्तियें गुप्त, एरीतें त्र
 ण गुप्तियें गुप्त, तथा गुप्तेडिय एटले असंयम थकी इंडियोने गोपवी राखनार, नववा
 डविद्युद्ध ब्रह्मचर्यना पालनार, क्रोध रहित, मान रहित, माया रहित, लोभ रहित,
 संता एटले मध्यवर्त्तियें, अने पसंता, एटले बाह्य वृत्तियें उवसंता, एटले उपशांतते उजय
 थापि शांतवृत्तिवाला, परिनिवृत्ता एटले समस्त संताप वर्जीत, अनाश्रय एटले पाप क
 र्म बंध थकी रहित, अग्रंथा एटले हिरण्यादिक परिग्रह थकी रहित, विन्नश्रोत एटले
 ठेद्योठे संसारनो प्रवाह जेणे, तथा निरुवलेवा एटले निर्लेप कर्म मल थकी रहित, कं
 सपातीवमुक्ततोया एटले कांसाना पात्रनी पेठें पापरूप पाणी जेने ठबतुं नथी; जेम कांसा
 ना पात्रने पाणी न लागे तेम, ते साधुने पापरूप पाणी लागे नहीं, तथा शंखनी पेठें
 निरंजन एटले रागादिक रंग रहित, जीवनी पेठें अप्रतिहत गतिवाला जाणवा, एटले
 जेम जीवनी गति अप्रतिहतले स्वलाय नही, तेम साधुने पण देश नगरादिकने विषे वि
 हार करवाने विषे अप्रतिहत अस्वलित गतिठे. आकाशनी पेठें निरालंब एटले आका
 श जेम स्तंभादिकना आलंबने रहितले तेम, साधु पण गाम, नगर, कुलना आलंबनथी
 रहितले. वायुनी पेठें अप्रतिबंध थका ग्रामने विषे एक रात्र, अने नगरने विषे पांच रा
 त्र, विचरे. गामेणगराश्यं एगरेपंचराश्या इति वचनात् शारद एटले शीतकाल तेनुं स
 लीज एटले पाणी तेनी पेठें अथवा आश्विन, अने कार्तिक मासना पाणीजेम निर्मलहो
 य, तेनी पेठें निर्मल रुदय वाला, (पुरकरपतंड्वनिरुवलेवा) एटले जेम कमलना पत्रने
 पाणी तथा कादव न लागे तेम, साधुने कर्म रूप लेप न लागे. काचबानी पेठें गुप्तेडि
 य, जेम काचबो, चार पग अने पांचमी ग्रीवा गोपवीने प्रवर्त्ते तेम, साधु इंडियो गोप
 वीने प्रवर्त्ते. पक्षीनी पेठें विप्रमुक्त, अनियतवासी, एटले पक्षी जेम सर्व परिवार स्थान
 कनी ममता रहित होय, तेम साधुपण परिवारादिकनी ममताथी रहित होय. (खग्वि
 साणवणजाया) एटले गेंमानुं शींगडुं जेम एक होय, तेम साधु, राग वेष रहित थको
 क होय. नारंमपक्षीनी पेठें अप्रमत्त होय, जेम नारंम पक्षी अप्रमादी होयठे, तेम सा
 धु प्रमाद रहित थको धर्म कार्यने विषे प्रवर्त्ते. कुंजरनी पेठें शूरवीर एटले जेम हस्ती
 शूरवीर होय, तेम साधु कषायादिक निवारवाने शूरवीर होय, परंतु कायर पणु जणा
 वे नहीं, वृषजनी पेठें बलवंत जेम बेल नार उपाडे अंगीकार करे निर्वाह करे तेम सा

धु पण, व्रतचार निर्वाह करवाने सामर्थ्यवान् धर्मधुरंधर जाणवो, सिंहनी पेठें दुर्द्ध एटले सिंह जेम बीजा मृगादिक जानवरोने दुर्द्ध एटले तेनार्थी पराजवाये नही, तेम साधु पण परीसह उपसर्गादिकें करी पराजवाये नहीं. मंदर एटले मेरुपर्वतनी पेठें अप्रकंप, जेम मेरुपर्वत कंपायमान न थाय, तेम साधु पण परीसह अने उपसर्गादिकें कंपायमान न थाय. समुडनी पेठें गंजीर, एटले समुड जेम गंजीर होयठे, तेम साधु हर्ष शोकादिक कारण रहित थका गंजीर होय. चंडमानी पेठें सोम जेझ्यावंत एटले चंडमा जेम शीतल प्रकृतिवंत होय, तेम साधु सर्वकाल मननो उद्धार करनारो, महा शीतल प्रकृति सहित होय, सूर्यनी पेठें दीप्ततेज एटले सूर्य जेम तेजवंत होयठे, तेम साधुपण तपश्चर्यायें करी तेजवंत प्रतापवंत देखायठे. साचा सुवर्णनी पेठें जातिरूप सतेज, एटले सुवर्ण ने जेम मेल न लागे, तेम साधुने पण कर्म मेल न लागे. वसुंधरानी पेठें सर्व स्पर्श सह्ये एटले पृथ्वी जेम कांटा, कांकरी, अग्न्यादिकना सर्व स्पर्श सहन करे, तेम साधु पण कृमागुणें सहित थको, टाठ तापादिकना स्पर्शने सहन करे. सुदुयदुतासणोविव तेयसाजजंता एटले रुडे डव्यें घृतादिक सींचतां जेम दुताशन जे अग्नि ते सदा ते यसा एटले तेजवंत देखायठे जाज्वल्यमान देखायठे तेम, साधु पण ज्ञान तेजें करी सर्वकाल तेजवंत देखायठे. ॥ ७० ॥ (एण्णिणंतेसिंजगवंताणंके०) ते जगवंत महिमावंत साधुने नथी क ष्विपडिबंधेनवड् एटले क्यांहि पण प्रतिबंध नथी. सेपडिबंधे चउविहेपसुत्ते एटले ते प्रतिबंध चार प्रकारनो कह्योठे, ते कहेठे. (अंमएड्वा के०) जे अंम थकी उपजे एवा पक्की कीडा मयूरादिक ते आश्री प्रतिबंध नथी, (पोयएड्वा के०) पोत ते हस्त्यादिकना बालक ते आश्रित प्रतिबंध नथी, उग्गहेड्वा के०) उग्रह एटले वस्ति पीठ फलगादिक तेनो पण प्रतिबंध नथी, (पग्गहेड्वा के०) उधीक उपग्रहिक उपकरण तेनिमित्त प्रतिबंध नथी, (जन्नंजन्नंदिसंइत्ति के०) जे जे दिशायें विहार करवा वांठे, (तन्नंतन्नंदिसं अप्पडिबद्धा के०) ते ते दिशायें अप्रतिबंध पणे विचरे. (सुड्जूया के०) शुचिर्नूत निर्मलांतर आत्मावंत (अप्पलड्जूया के०) अल्प लघुनूत एटले अल्प परिग्रही थका, (अप्पग्गंथाके०) अल्प ग्रंथवंत बहुश्रुत, (संजमेणंतवसा के०) संयम अने तपें करी (अप्पाणंनावेमाणे के०) पोताना आत्माने जावता थका, (विहरंति के०) विचरे. ॥ ७१ ॥ (तेसिंणं जगवंताणं के०) ते जगवंत एटले साधुने, (इमाएतारूवा के०) एवा ए तद्रूप (जायामायावित्तिहोळा के०) संयमयात्रा एटले संयमनो निर्वाह, तेने अर्थें, मात्रावृत्ति प्रमाणोपेत जातपाणी जेवुं, ते तपें करी निर्मल थाय. (तंजहा के०) ते कहेठे. एक उपवास, बे उपवास, त्रण उपवास, चार उपवास, पांच उपवास, ष उपवास, सात उपवास, अर्द्धमासना उपवास, एक मास, द्दमण, बे मास

हमण, त्रण मास हमण, चतुर्मासिक, पंच मासिक, ष मासिक, एवं तपना करनारा,
 (अङ्गुत्तरचरणं के०) अथवा एक साधु एवा अनियहना करनाराढे, ते कहेढे. (उक्कि
 त्तचरया के०) उत्किप्तचर्या एटले पोताने अर्थे हांमली मांहे थकी काढ्युं एवुं जे कु
 सार अन्न तेना लेनारा, (णिक्कित्तचरया के०) निक्किप्तचर्या एटले पिरसवाने अर्थे
 हांमली मांहेथी काढी वली हांमली मांहे प्रक्षेप्यो, एवो जे आहार तेनी गवेषणा करनारा,
 (उक्कित्तणिक्कित्तचरगा के०) पूर्वोक्त बन्ने जातना आहारनी गवेषणा करनारा, (अं
 तचरगा के०) जे गाममांहे ससता मूल्यनो आहार मले, तेना लेनारा, (पंतचर
 गा के०) नीरस आहार जमता थका, तेमांथी जे वध्यो होय तेना लेनारा, (लूह
 चरगा के०) जावजीव सुधी लूखा आहारना लेनारा, (समुदाणचरगा के०) हर्ष सहित
 जे आहार आपे तेना लेनारा, (संसठचरगा के०) खरडे हाथे आहार आपे तेना ले
 नारा, (असंसठचरगा के०) अण खरडे हाथे आहार आपे तेना लेनारा, (तज्जात
 संसठचरगा के०) ते जे इव्ये हाथ अथवा कडढी खरडी होय तेवा हाथे करी, अथ
 वा तेवी कडढीये करी, तेज आहार आपे, तेवा आहारना लेनारा, (दिछलानिया
 के०) दीठा आहारनाज लेनारा, तथा (अदिछलानिया के०) अणदीठो आहार, तथा
 अणदीठो दातार, तेनी गवेषणा करनारा, (पुछलानिया के०) तथा पुठीनेज आहारना
 लेनारा, (अपुछलानिया के०) अणपुठ्या आहारना लेनारा, (निस्कूलानिया के०)
 थोडुं अन्न आपे अने हेलणा करे एवा तुळ आहारना लेनारा, (अनिस्कूलानिया
 के०) अतुळ आहारना लेनारा, (अन्नायचरगा के०) ज्यां कोइ पण उलखे नहीं
 त्यां अज्ञात आहारना लेनारा, (अन्नायलोगचरगाके०) अज्ञात लोकना कुत्सित अन्नना
 लेनारा, (उवनिहिया के०) जे आहार पोता थकी नजीक जाणे, तेना लेनारा,
 (संखादत्तिया के०) दात्तिनी संख्याना करनारा, (परिमित्तपिंमवाइयाके०) प्रमा
 णोपेत पिंमना लेनारा, (सुद्धेसणिया के०) शुद्धेषणिक दोष रहित एवा आहार
 ना गवेषण हार, (अंताहारा के०) अंताहारी एटले वाल, चणकादिकना आहारना
 गवेषनारा, (पंताहारा के०) तेज टाहुं उगसुं, एवा अन्नना लेनारा, (अरसा
 हारा के०) हिंग जीरादिकना वघारें रहित एवा अरस आहारना लेनारा (विरसाहा
 रा के०) जूना धान्य खामेलाना आहारना लेनारा, (लूहाहारा के०) लूह आहारना
 लेनारा, (तुळाहाराके०) तुळआहारना लेनारा, (अंतजीवीके०) अंताहारें जीवे, (पंतजीवी
 के०) प्रांतआहारें जीवे, (आयंबिलिया के०) कूर, अडदना, बाकला लेइ, आयंबिल सदाय
 करे. (पुरंमठिया के०) सर्व काल वे पहोर दिवस वित्या पढी आहार जमे, (णिव
 गइया के०) सर्वकाल निवी करे, विगय रहित अन्न जमे, (अमज्जमंसाससीणो के०)

मद्य मांसना परित्यागी होय, (एणियामारसजोइ के०) सर्व काल अत्यंत सरस आहार लीये नहीं, (छाणाइया के०) सर्वकाल कायोत्सर्गनां करनारा, (पडिमछाइया के०) प्रतिमाना वहणनारा, (उक्कडआसणिया के०) एक स्थानके केटलो एक काल निवृत्तियें रहे, (एिसज्झियाके०) निषेधआसनना बेसनारा एटले निषेध पदार्थयुक्तपृथ्वीपर बेसे, (वीरासणिया के०) वीरासने करी रहे, बाजोठ उपर बेशी, पग नीचामूके, पढी बाजोठ दूर करीने तेज आसने बेसे. (दंमयतिया के०) दंमनी पेठें लांबो थयो थको रहे. (जगंमसाइणो के०) वांका काष्ठनी पेठें शयन करे, मस्तक, पानी अने वासो, तेने नूमीलागे, परंतु बीजे नलागे (अप्पाउडाअगत्तया के०) वस्त्र रहित, वस्त्ररूप प्रावरण न राखे, (अकंहुयाके०) शरीरें खाजी नखणे, (अणिहुहाके०) मुखनुं थूंक परठवे नहीं, (धुतकेसमंसरोमनहाके०) माथाना केश, गुह्यस्थानकना केश, दाढीमुठना केश, काखली ना केश, शरीरनां रोम, तथा नख, समारे नहीं, (सवगायपडिकमविण्णमुक्का के०) सर्व गात्र एटले शरीरनी शुश्रूषा करवा थकी विप्रसुक्त, एटले मूकाणा थका, (चिठंतिके०) रहे. ॥७३॥ (तेणंएतेणंविहारेणंविहरमाणा के०) तेसाधु एवा उग्र विहारे करी विचरता थका (बहुइंवासाइ के०) घणाएक वर्ष (सामन्नपरियागंपाउणंति के०) चारित्र पर्याय पाले. एवो चारित्र पाली (बहुबहुआबाहंसि के०) रोगादिकनी आबाधा (उपन्नंसिवा के०) उपनी, तथा (अणुपन्नंसिवा के०) अणुउपने ठते (बहुइंनत्ताइंपच्चाकाइके०) घणाजात पाणी पंचरके. (पच्चाकाइत्ता के०) ते पच्चास्कीने (बहुइंवासाइअणसणाइंवे दिंति के०) घणा काल सुधी अनशन पाले, (अणसणाइंवेदिता के०) ते अनशन पाली ने किंबहुना जुंजाजुंकदेवाथी? (जस्सछाएकीरतिके०) जे साधुधर्मने अर्थे आधर्म एवोके, लोहगोलकनी पेठें निरास्वाद खड्गधारानी पेठें दुःसाध्य, एवो चारित्र पाले. (नग्गजावेके०) नग्नपणानो जाव एटले प्रमाणोपेत वस्त्रपहेरें, (मुंमजावे के०) पांचइंड़ियो तथा चार कपायनो संवर करे, (अएहाणजावे के०) अंधोल स्नान नो त्यागजाव करे, (अदंतं वणगे के०) दातण करवानो परिहार करे, (अठत्तएके०) मस्तकें ठत्र धरावे नहीं, (अणोवाहणए के०) पगरखानो त्याग करे, (नूमिसेज्जा के०) नूमिकाने विषे शयन करे, (फलगसेज्जा के०) पाट, पाटीया उपर शयन करे, (कछसेज्जा के०) काष्ठ, पाषाण उपर शयन करे (केसलोए के०) मस्तकें केशनो लोच करे, (बंजचेरवासे के०) ब्रह्मचर्यने विषे वास करे, अर्थात् ब्रह्मचर्यने पाले, (परघरपवेसे के०) निह्मा ने अर्थे पारका घरने विषे भ्रमण करे, (लक्षाअलक्ष के०) त्यां परघर भ्रमण करतां कदाचित् निह्मानो प्राप्तिथाय, अथवा नथाय, तोपण समता जाव धरे, (माणाअमाणणाउ के०) मान, अथवा अपमान, देता थका पण समता जाव धरे. (हीलणा

उ के०) जन्मनां कर्मरूपकरणीने उघाडी, हेलना करतां पण समता नाव धरे. (निंद
णाउ के०) कोइ निंदा करे. (खिंसणाउ के०) कोइ बीजा लोकोनी साखें हेलना
करे, (गरहणाउ के०) कोइ तेना मुख अगलज हेलना करे, (तज्जणाउ के०) कोइ
तर्जना करे, (तालणाउ के०) कोइ ताडना करे, (उच्चावयागामकंटगा के०) उंचा
नीचा ग्रामकंटक एटले ग्रामीण लोकना वचन, पांच इंडियने कंटक समान, तेने सहन
करे, (बावीसंपरीसहोवसग्ग के०) बावीश परिसह अने देवादिकना करेला उप
सर्गादिक ए सर्वने (अहियासिज्जंति के०) मन वचन अने कायायें करी, अहियासे
एटले सहन करे, (तमंअराहंति के०) साधु ते अर्थ जे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्र रूप
प तेने आराधे, (तमंअराहिता के०) ते ज्ञान दर्शन चारित्ररूप अर्थ आराधिने,
(चरमेहिंउस्सासनिस्सासेहिं के०) ठेला उश्वास, निःश्वासें ज्ञान उपजे ते केवो ज्ञान
उपजे, ते कहेठे. (अणतं के०) अंतरहित, (अणुत्तरं के०) प्रधान, (निवाधायं के०)
निर्व्याधात, (निरावरणं के०) आवर्ण रहित, (कसिणं के०) कृत्स्नं संपूर्ण, (पडिपु
सुं के०) परिपूर्ण एवो, (केवलवरणाणदंसणसमुप्पाडेंति के०) प्रधान केवलज्ञान
अने केवलदर्शन, पामे (समुप्पाडेतित्ताके०) ते केवल ज्ञान अने केवल दर्शन उपजा
वीने एटले पामिने, (ततोपह्णां के०) तेवार पढी (सिज्जंतिके०) सीजे एटले तेने सर्व
अर्थनी सिद्धि आय, (बुज्जंति के०) चउदराज लोकनुं स्वरूप बुजे, (मुच्चंति के०) स
र्व दुःख अकी मूकाय, (परिस्सिवायंति के०) कर्मरूप दावनलने उपशमाववे करी शी
तलीनूत थाय (सबडुस्काणं अंतकरेंति के०) सर्व दुःखनो अंत करे, ॥ ७३ ॥

॥दीपिका—प्रकारांतरेण पुनः साधुगुणानाह । (सेजहत्ति) तद्यथानाम केचन जगवंतोऽन
गाराजवंति । ईर्यासमिताइत्यादि सुगमं । यावत्सुदुतदुताशनश्च दीप्तवन्द्दिहिव तेजसाज्ज्वलं
तो दीप्यमानाः॥७०॥(एण्डिणंति) नास्ति तेषां कुतश्चित्प्रतिबंधः । प्रतिबंधश्चतुर्विधः । तद्यथा ।
अंमजोहंसादिः । अंडकंवा मयूरांडकादि क्रीडामयूरादिहेतुः स्यात्तेन तत्र निबंधः स्यात् ।
पोतजे हस्त्यादौ पोतके वा शिशुत्वात्प्रतिबंधः स्यात् । अथवा (अंमजोश्वाबोडजोश्वाइ
तिपावांतरं) अंडजं शणिकादिवस्त्रं बोडजं कार्पासं वस्त्रं तत्र प्रतिबंधः स्यात् (उग्गहेश्वा)
अवगृहीतं परिवेषणार्थमुत्पाटितं नक्तपानं प्रगृहीतं जोजनार्थमुत्पाटितं तदेव । अथवा
अवग्रहिकं वसतिपीठफलकादि औपग्रहिकं वा दंडकाद्युपधिजातं प्रगृहीतंतु रजोहरणाद्यो
धिकोपधिरूपं तत्र प्रतिबंधः स्यात् । (जसुंति) यां यां दिशमिहंति विहर्तुं तां तां दिशं वि
हरंति । किंनूताः । अप्रतिबद्धाः शुचिर्नूतानावशुद्धिमंतः श्रुतिनूतावा प्राप्तसिद्धांताः लघुता
अल्पोपधयोऽगौरवाश्च अनल्पग्रंथावद्भागमाः न विद्यते आत्मनः संबन्धी ग्रंथोहिरण्यादिर्ये

षां तेऽनात्मग्रंथाऽस्ति वा॥७१॥तेषां साधूनां जगवतां (इमाए) तद्रूपायात्रामात्रा वृत्तिः संयम
यात्राप्रमाणाजीविकाऽनवत् । तद्यथा । चतुर्थेनक्तमेकोपवासः षष्ठेनक्तं यावत्षण्मासिकं ।
अथच (उत्क्रितचरयति) उत्क्रितं स्वकार्याय पाकनाजनादुद्धृतं तदर्थमनिग्रहतश्चरन्ति तज्जवे
षणाय गह्वंतीति उत्क्रितचरकाः । (निस्कितचरयति) निस्कितनाजनादनुद्धृतं तदर्थमनि
ग्रहतश्चरन्ति तज्जवेषणाय गह्वंतीति निस्कितचरकाः । (उत्क्रितनिस्कितचरयति) पाकना
जनादुत्क्रितं तत्रैवाऽन्यत्र वा स्थाने यदन्नं तदर्थमनिग्रहवन्तश्चरन्ति । अन्तेन प्रांतेन रू
क्षेण नक्तादिना चरन्ति ये ते तथा समुदानेन निक्षया चरन्तीति (संसृष्टेन) खरंटितेन
हस्तादिना दीयमानं संसृष्टमुच्यते उक्तविपरीतमसंसृष्टं तेन चरन्ति (तज्जायति)
तज्जास्तेन देयव्याविरोधिना यत्संसृष्टं हस्तादि तेन चरन्ति ते तथा । (दिष्ठलानियति)
दृष्टस्यैव नक्तादेर्लानः अदृष्टस्यापकवरकादिमध्यान्निर्गतस्य श्रोत्रादिभिः कृतोपयोगस्य
नक्तादेर्लानस्तेन चरन्ति ये ते तथा । (पुष्ठलानियति) पृष्ठस्यैव हे साधो! किंते दीयते
इत्यादिप्रश्नेन योजानः सयेषामस्ति ते तथा । एवमपृष्ठलानिकाविपरीताः । निक्षेव निक्षेव तु
ह्रमवज्ञातं वा तद्वान्नोयेषामस्ति ते तथा अनिक्षालानिका विपरीताः । अज्ञातचरकाअज्ञा
तगृहेषु चरन्तीत्यनिग्रहवन्तः अन्नं नोजनं वा ग्लायन्ति अन्नग्लायिकास्तेच अनिग्रहविशेषा
त्प्रातरेवान्नं गृह्णन्ति (उवणिहया) उपनिहि तं यथाकथंचिदासनीनूतं तेन चरन्ति ये ते उपनि
हितकाः संख्याप्रधानादत्तयोयेषां ते तथा । प्रातरेवग्रहं नक्तादि (परिमियति) परिमितः पिंड
पातः अर्धपोषादिलान्नोयेषामस्ति ते तथा । (सुक्षेसणिया) शुद्धेषणाः शुद्धस्य वा निर्व्यंजन
स्य कूरादेरेषणा येषामस्ति ते अंतप्रांतवह्नवणकादिः सआहारोयेषां ते तथा । विरसं नीरसं
शीतलीनूतं रूक्षाहाराः (अंबिलिया) आचाम्लं उदनकुट्माषादि तेन चरन्तीति । निर्विकृति
काः धूतादिविकृतित्यागिनः अमद्यमांसाशिनः मद्यमांसं नाश्नन्तीति । (नोनियागति) ननित्यं
रसर्जजिनः (नेसङ्गीया) निपद्यायुतायां नूमौ उपविशनं तथा चरन्तीति नैषद्यकाः । वीरा
सनं सिंहासननिविष्टस्य नून्यस्तपादस्य सिंहासनापनोदे सति यादृशमवस्थानं तद्यस्यास्ति
सवीरासनिकः (दंडायतिया) दंडस्येवायतमायामोयेषां ते दंडायतिकाः । लग्नं वक्रका
ष्टं तद्वत् शेरते ये ते लग्नशायिनः पार्श्विका शिरश्च पृष्ठमेव वा नूमौ लगति तथा शयनं
कुर्वन्ति आतापकाआतापनाग्राहिणः (अप्पाउडा) अप्रावृताः प्रावरणवर्जकाः (अगंरु
या) अकंभूयकाः (अनिष्ठहा) अनिष्ठीवनाः (धुतमंससत्ति) धूतानि नीतिकर्मतया त्य
क्तानि केशश्मश्रुरोमाणि शिरोजकूर्चकक्षादिलोमानि यैस्ते तथा सर्वशरीरपरिकर्मणा रहि
ताऽत्यर्थः॥७१॥तेषां ते साधवएवं विहृत्य बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायमनुपात्य (आ
बाहंसति) रोगातंके उत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तप्रत्याख्यानं कुर्वन्ति । किं बहुना यत्कृते क्रियते
नग्ननावोमुंडनावश्च (अएहाणगे) स्नानाजावः अदंतधावनं अठत्रकं शिरसि आतपे प

तत्पि कंबलवस्त्रादिधारणाजावः अनुपानत्कता पाङ्कजाद्यजावः नूमिशयनं फलकशयनं काष्ठशयनं केशलोचः ब्रह्मचर्यधारणं । निहार्थं परगृहप्रवेशः लब्धमानापमानानि हेलन हिंसागर्हातर्जनताडनानि उच्चावचग्रामकंटकाः शुजाशुजाइंदियविषयारागद्वेषरहिततया सोढव्याइत्यर्थः । द्वाविंशतिः परीषदाः । देवादिकृतावपसर्गाअध्यास्यते यदर्थमेताडु ष्कराः क्रियाः क्रियन्ते तमर्थं सम्यक् ज्ञानदर्शनचारित्राख्यमाराध्य चरमरुह्वासनिःश्वासैः प्रांतसमयं यावदित्यर्थः । ततोऽनंतमनुत्तरं निर्व्याघातं प्रतिपूर्णं केवलवरज्ञानदर्शनमाप्नुवंति ततः सित्थ्यन्ति मोक्षमाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण साधुगुणान् दर्शयितुमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम केचनोत्तमसंहननधृतिबलोपेताअनगाराजगवंतोजवंतीति । ते पंचनिः समितिनिः समिताः । एवमित्युपदर्शने । औपपातिकमाचारांगसंबंधि प्रथममुपांगं । तत्र साधुगुणाः प्रबंधे न व्यावर्त्यन्ते तदिहापि तेनैव क्रमेण इष्टव्यमित्यतिदेशः । यावद्धूतमपनीतं केशश्मश्रुलोम नखादिकं यैस्ते तथा सर्वगात्रपरिकर्मविप्रमुक्तानिप्रतिकर्मशरीरास्तिष्ठन्तीति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ तेचोग्रविहारिणः प्रव्रज्यामनुपाद्य, बाधारूपे रोगातंके समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तप्रत्याख्या नं विदधति । किंबहुनोक्तेन यत्कृतेऽयमयोगोलकवन्निरास्वादः करवालधारामार्गवदुरध्य वसायः श्रमणजावोऽनुपाद्यते तमर्थं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्यमाराध्य व्याहृतमनं तं मोक्षकारणं केवलज्ञानमाप्नुवंति केवलज्ञानावाप्तेरूर्ध्वं सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्ष मवाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

एगच्चाए पुणएगे जयंतारो जवंति अवरंगंपुण पुवकम्मावसेसेणं कालमा से कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवताए उववत्तारो जवंति तंजहा म हट्ठिएसु महजुत्तिएसु महापरिक्कमेसु महाजसेसु महाबलेसु महाणुजावे सु महासुखेसु तेणं तव देवा जवंति महट्ठिया महजुत्तिया जाव महासुखा हारविराइयवत्ता कडगतुडिययंजियन्नुया अंगय कुंमल मद्दगंमयल कन्न पीढधारी विचित्तहत्ताजरणा विचित्तमालामउलिमउडा कल्लाणगंधपवर वत्तपरिहिया कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा नासुरबोदीपलंबवणमाल धरा दिव्वेणं रूवेणं दिव्वेणं वन्नेणं दिव्वेणं गंधेणं दिव्वेणं फासेणं दिव्वेणं संघा एणं दिव्वेणं संठाणेणं दिवाए इट्ठिए दिवाए जुत्तीए दिवाए पच्चाए दिवाए गयाए दिवाए अच्चाए दिव्वेणं तेयणं दिवाए लेसाए दसदिसाउ उज्जो

वेमाणा पन्नासेमाणा गइकल्लणा ठिइकल्लणा आगमेसिजइयावि
नवंति एसठाणे आयरिए जाव सबडुक्कपहीणमग्गे एगंतसम्मे सुसा
हू दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्कस्स विजंगे एवमाहिए ॥ ७४ ॥

अर्थ—(एगच्चाए के०) एम कोइ एक पुरुष (पुणे के०) वली (एगे के०) एक
ज शरीरें एटले तेज एक नवमां (नयंतारोनवंति के०) सिद्धिगति गामि होय. (अ
वरेपुण के०) अपर एटले बीजा वली (पुव्वकम्मवसेसेणं के०) जेने पूर्वकृत कर्म अ
वशेप रह्यां होय तो तेवा पुरुष (कालमासेकालंकिच्चा के०) कालने अवसरें काल क
रीने (अन्नयरेसु के०) अन्यत्र (देवल्लोएसु के०) देवल्लोकने विषे (देवत्ताएउववत्तारो
नवंति के०) देव पणे उपजनार आय (तंजहा के०) ते देवल्लोक केवा होय तेकहेबे
(महड्डिएसु के०) महर्द्धिक महोटी रुद्धिना धणी, (महज्जुत्तिएसु के०) महाद्युति
वान. (महापरिक्कमेसु के०) महोटा पराक्रम वाला, (महाजसेसु के०) महोटा यश
ना धणी, (महाबल्लेसु के०) महोटा बलवान, (महाणुजावेसु के०) महोटा अतिश
यवान एवा महानुजाव वैक्रियादिक शक्तियें करी सहित होय. (महासुखेसु के०) महोटा
सुखना धणी, एटला वाना जेस्थानकने विषेबे (तेणंतडदेवानवंति के०) ते त्यां देवता
पणे होय, ते देवता केवा होय. ते कहेबे. महोटी रुद्धियादिक गुणें सहित यावत् महो
टां सुख सहित (हारविराड्यवड्डा के०) हारें करी विराजित शोनायमानबे, तट्टदय
कमल जेनां वली (कडगतुडिययंजियजूया अंगयं के०) कटक, केयूर, अंगदादिकें
करी स्तंजितबे जुजा जेनी, वली देदीप्यमान (कुंमलमठगंमयल के०) कुंमलें करी
घसायेला एवा गालना तट जेणे शोजित कखाबे (कन्नपीठधारी के०) कुंमलना आधार
माटें कानबे माटे कर्णपीठ धारी कख्या अथवा कर्णपीठते काननुं आनरण विशेष जाणवुं.
ते आनर्ण कुंमलबे, तेना धरनारा. (विचित्तहड्डाजरणा के०) विचित्रप्रकारना मुडादि
क आनरण जेना हाथमां रहेलांबे तेणेकरीसहित (विचित्तमालामउलिमउडाके०) वि
चित्र प्रकारनी माला सहित मुकुटना धरनार, (कल्लाणगंधपवरवड्डपरिहिया के०) कल्या
णकारी सुगंधित वस्त्रना पेरनार, तथा (कल्लाणगपवरमड्डाणुलेवणधरा के०) कल्याण
कारी प्रवर माव्य विलेपनना धरनार, (जासुरबोदीपलंबवणमालधरा के०) देदीप्य
मान शरीर प्रलंब एवी लटकतिजे वनमाला रूप आनर्ण विशेष, तेना धरनारा, (दि
व्वेणंरूवेणं के०) प्रधान रूपें करी सहित, (दिव्वेणंवन्नेणं के०) दिव्य वणेंकरी सहित,
(दिव्वेणंगंधेणं के०) दिव्य गंधें करी सहित, (दिव्वेणंफासेणंके०) दिव्य स्पर्शें करी सहि
त, (दिव्वेणंसंघाएणं के०) दिव्य शरीरनो संघातन समुदाय तेणे करी सहित, (दिव्वेणं

संवाणेणं के०) दिव्य संस्थान समचतुरस्र रूप तेणे करी सहित, (दिवाएड्डीए के०) दिव्य वैमानादिकनी रुद्धि, तेणे करी सहित, (दिवाएजुत्तीए के०) दिव्यद्युति एटले प्रधान अन्योन्य नक्तियें करी सहित, (दिवाएण्णाए के०) दिव्य प्रजा एटले कांती तथाविध इव्य जोडवाने प्रजावे महात्में करी सहित, (दिवाएढायाए के०) दिव्य प्रतिविंब एवा रूपें करी सहित, (दिवाएअञ्जाए के०) दिव्य अर्चा, (दिवेणंतेयणं के०) प्रधान एवी शरीर थकी निकलति जे तेजनी ज्वाला तेणे करी सहित, एटले दिव्यतेजें करी सहित, (दिवाएलेसाएके०) अन्यंतरना परिणामरूप शुक्लादिक लेश्यायें करी सहित थका, (दसदिसाउज्जोवेमाणा के०) प्रधान शरीर माहेली कांतियें करी दशेदिशा उर्ने उज्वल करता, (पन्नासेमाणा के०) दशेदिशाउर्ने अलंकारता प्रकासता, (गड्क छाणा के०) देवता संबंधिनी गतियें करी प्रधान, (विड्कछाणा के०) देवता संबंधिनी स्थितियें करी कल्याण एटले प्रधान, (आगमेसिनदयाविचवंति के०) आगमिक कालें नड्क प्रधान मनुष्य नव रूप संपदा पामवा आश्री तथा रूढा धर्म प्रतिपत्ति सहित प्रत्यें पामवा आश्री आगमिक कालें नड्क कह्याढे. ए स्थानक आर्य याव त सर्वे दुःख थकी रहित थवानो मार्ग एकांत सम्यक्, सत्य, सुसाधुनुं स्थानक ठे, एटले बीजुं स्थानक धर्मपद्धनो विचार एम कह्यो. ॥ ७४ ॥

॥ दीपिका—(एगञ्जाएत्ति) एके पुनरेकयार्चया एकेन शरीरेण एकनवा षा मोहगंता रः स्युः । एके पुनः पूर्वकर्मवशे सति कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवलोकेषु देवतयोत्पद्यंते । तद्यथा । महर्द्धिमहाद्युतिमहाशुक्लमहाबलमहानुभावमहासुखेषु देवलोकेषु । देवास्ते प्येवंचूताऽत्याह । महर्द्धिकादयस्तथा हारविराजितवद्भूतः कटकत्रुटितस्तंनितशुजाः अंगदकुंडलवृष्टगंडतलकर्णपीठधराविचित्रहस्तानरणाः विचित्रमालामुकुलितमुकुटाः परिहितकल्याणप्रवरवस्त्राः कल्याणप्रवरमाल्यानुलेपनधराः (नासुरबोंदी) नास्वरशरीराः प्रलंबवनमालाधराः (दिवेणंति) दिविचवं दिव्यं तेन रूपेण यावदिव्यया इव्यलेश्या युतादशदिशोविद्योतयंतः प्रजासयंतोगत्या देवलोकरूपया कल्याणाः शोचनाः स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणाः (आगमेसिति) आगामिनि काले नड्काः शोचनमनुष्यनवं प्राप्ताः सधर्मप्रतिपत्तारः स्युः । तदेतत्स्थानमार्य साधु श्रेष्ठ । एतद्वृत्तीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य विचंगोविचारः समाख्यातः ॥ ७४ ॥

॥ टीका—एके पुनरेकयार्चयैकेन शरीरेणैकस्माद्वा नवात्सिद्धिगतिं गंतारोजवंति अथ ते पुनस्तथाविधपूर्वकर्मवशे सति तत्कर्मवशगाः कालं कृत्वा वैमानिकेषु देवेषूत्पद्यंते तत्रे

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ७६ए

इसामानिकत्रयस्त्रिंशत्लोकपालपार्षदात्मरक्षप्रकीर्णेषु नानाविधसमृद्धिषु न्वंतीति नत्वा नियोगिककिट्बिषिकादिष्विति । तदेवाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथा महर्ध्यादिषु देवल्लोके भूत्पद्यंते । देवास्त्वेवंनूतान्वंतीति दर्शयति । (तेणंतब्देवा इत्यादि) ते देवानानाविध तपश्चरणोपात्तशुनकर्मणोमहर्ध्यादिगुणोपेतान्वंतीत्यादिकः सामान्यगुणवर्णकः । ततो हारविराजितवहसइत्यादिकआनरणवस्त्रपुष्पवर्णकः । पुनरतिशयापादनार्थं दिव्यरूपादिप्रतिपादनं चिकीर्षुराह । (दिव्येणंरूवेणमित्यादि) दिविनवं दिव्यं तेन रूपेणोपात्ताया वदिव्यया इव्यलेश्ययोपेतादशापि दिशः समुद्योतयंतस्तथा प्रजासयंतोऽलंकुर्वंतोगत्या देव लोकरूपया कल्याणाः शोचनागत्या वा शीघ्ररूपया प्रशस्तविहायोगतिरूपया वा कल्याणास्तथा स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणास्ते न्वंति तथाऽऽगामिनि काले नडकाः शोच नमनुष्यनवरूपसंपदुपेतास्तथा सधर्मप्रतिपत्तारश्च न्वंतीति । तदेतत्स्थानमार्यमेकांतेनैव सम्यग्नूतं सुसाध्विति । एतद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य विजंगएवमाख्यातः॥७४॥

अहावरे तच्चरुस छाणरुस मीसगरुस विजंगे एव माहिऊइ इह खलु पाईणंवा संतेगतिया मणुरसा न्वंति तंजहा अप्पिच्चा अप्पारंजा अप्परिगगहा धम्मिया धम्माणुया जाव धम्मेणं चेव वित्तिकप्पेमाणा विहरं ति सुसीला सुवया सुपडियाणंदा साहू एगच्चाउ पाणाइवायाउ पडिविर ता जावजीवाए एगच्चाउ अप्पडिविरया जाव जेयावसे तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरितावणकरा कज्जंति ततोवि एगच्चाउ अप्पडिविरया ॥ ७५ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर त्रीजुं स्थानक मिश्रपद तेनो विचार कहियें ठैयें; यद्यपि ए स्था नक धर्म अधर्म करीने मिश्रितठे, तथापि एमां धर्मनुं बाहुल्य पणुठे, तेमाटें ए धर्म पदज जाणवो. आ जगत् मांहे निश्चें पूर्वादिक दिशिने विषे कोइ एक मनुष्य एवा ठे, ते कहेठे. अल्प इच्छावाला, अप्पारंजी एटले थोडेज आरंजे व्यापारादिक साथें संबंधठे जेने, अल्प परिग्रही एटले थोडोज परिग्रह संग्रह करवानी मूर्छा संबंधि बुद्धि ठे जेनी, धर्मानुगामि एटले धर्मजे श्रुत चारित्ररूप तेनीकेडे चालनार, यावत् देश थकी चारित्रने अखंम पालवे करी श्रुतने आराधवे करी आजीविका करता थका विचरेठे. न लो ठे आचार जेनो, जलां व्रतठे जेने, सुप्रत्यानंद, साधु एटले सुखसाध्यसाधु, तथा साधु ने विषेज आनंद हर्ष सहित वर्त्तेठे, तथा (एगच्चाउपाणाइवायाउ के०) एकेक प्राणी जे बे इंद्रियादिक त्रस जीवोठे, तेने हणवा थकी निवर्त्या एवा, तथा एकेक स्थूल

प्राणातिपातं यकी, अत्यंतं पणं विरम्याते विरक्तं यथाते, जाव जीव सुधी एकेक प्राणी जे. पृथिव्यादिक द्वार तेने हणवा यकी अत्यंत विरम्या नथी उंसखा नथी, एटले एक सूक्ष्म प्राणातिपातं यकी अविरता इत्यादिक सर्वपद, जेवां अविरतने आलावे कह्याते, तेवां आहीं पण जाणीलेवां, परंतु एटलुं विशेषते जे; एक पक्षें विरति, अने एक पक्षें अविरति, (जावजेयावसे के०) यावत् जेकांइ अनेरा तथाप्रकारना पूर्वोक्त सावद्य अबो धिनां कारण एवा कर्म रूप व्यापार, बीजा जीवोने परितापना करनार नीपजावीयें, ते यकी पण एक पक्षें विरति, अने एक अपक्षें अविरति, ते विरताविरत कहियें. ॥७५॥

॥ टीपिका—अथापरस्य तृतीयस्थानकस्य मिश्रकारव्यस्य विजंगः स्वरूपमाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्धर्माधर्मान्यां शुतं नवति तथापि धर्मनूयिष्ठत्वाद्धार्मिकपक्षेवावतरति । यथा बहुषु गुणेषु मध्यपतितोऽल्पदोषोऽनं स्वरूपं लजते कलंकश्च चंडिकायां बहुदकमध्यपतितोऽमृत्खंडावयवोऽनं जलं कलुषयितुमलं एवमधर्मोऽपि धर्मं, ततोऽयं मिश्रपक्षोऽधर्मपक्षेऽवेति स्थितं । इह जगति प्राच्यादिदिक्षु एके शुनकर्मणो मनुष्याः स्युः । तद्यथा अल्पेष्वाः अल्पारंजाधार्मिकवृत्तयः शीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः साधवः स्युः । तेच एकस्मात् स्थूलात् संकल्पकृतात्प्राणातिपातान्निवृत्ताः । एकस्माच्च सूक्ष्मादारंजजादप्रतिविरताः । एवं शेषाण्यपि व्रतानि वाच्यानि । (जावजेयावसेति) ये चान्ये सावद्याः कर्मरंजास्तेन्येकस्माद्यंत्रपीडानिर्लोठनकृषीवलादेर्निवृत्ताः । एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ताः ॥ ७५ ॥

॥ टीका—अथापरस्य तृतीयस्य स्थानस्य मिश्रकारव्यस्य विजंगः समाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्धर्माधर्मान्यामुपेतं तथापि धर्मनूयिष्ठत्वाद्धार्मिकपक्षेवावतरति । तद्यथा । बहुषु गुणेषु मध्यपतितोऽदोषोऽनात्मानं लजते कलंकश्च चंडिकायास्तथा बहुदकमध्यपतितोऽमृत्खंडावयवोऽनोदकं कलुषयितुमलं एवमधर्मोऽपि धर्ममिति स्थितं । धार्मिकपक्षेऽवययं । इहस्मिन् जगति प्राच्यादिषु दिक्षु एके केचन शुनकर्मणो मनुष्या जवन्तीति । अल्पाः स्तोकाः परिग्रहारंजेष्विच्छांतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा एवंनूताधार्मिकवृत्तयः प्रायः सुशीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः साधवो जवन्तीति । तथैकस्मात् स्थूलात्संकल्पकृतात् प्रतिनिवृत्ता एकस्माच्च सूक्ष्मादारंजजादप्रतिनिवृत्ता एवं शेषाण्यपि व्रतानि संयोज्यानि । एतस्मादपि सामान्येन निवृत्ता इत्यतिदिशन्नाह । (जेयावसे इत्यादि) । ये चान्ये सावद्यानरकादिगमनहेतवः कर्मसमारंजास्तेन्येकस्माद्यंत्रपीडननिर्लोठनकृषीवलादेर्निवृत्ता एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ता इति ॥ ७५ ॥

સે જહા ણામસમણોવાસગા નવંતિ અનિગયજીવાજીવા ઉવલધપુણ્ણપા
વા આસવસંવરવેયણાણિક્કરા કિરિયાહિગરણબંધમોક્કુસલા અસદ્દે
ક્ક દેવાસુરનાગસુવન્નજસ્કરસ્કસકિંન્નરકિપુરિસગરુલગંધવમહોરગા ઇએ
હિં દેવગણેહિં નિગ્ગંથાન પાવયણાન અણિક્કમણિક્કા ઇણમે નિગ્ગંથે પા
વયણે ણિસ્સંકિયા ણિક્કંસ્વિયા નિવિતિગિચ્છા લઘ્ઘા ગહીયઘા પુઠ્ઠિયઘા
વિણિચ્છિયઘા અનિગયઘા અઘિમિંજપેમ્માણુરાગરતા અયમાનસો નિ
ગ્ગંથે પાવયણે અયં પરમઘે સેસે અણઘે ડસિયફલિહા અવણુયહુવા
રા અચિયત્તં તેઠરપરઘરપવેસા ચાઉદસઘ્ઘમુદ્ધિઘ્ઘપુણ્ણિમાસિણીસુપહિપુન્નં
પોસહં સમ્મં અણુપાલેમાણા સમણે નિગ્ગંથે ફાસુએ સણિક્કેણં અસણ
પાણસાહમસામહમેણં વઢ્ઢપહિગ્ગહંકંબલપાયપુંઢણેણં ડસહંનેસક્કેણં પી
ઠફલગસેક્કાસંથારણં પહિલાનેમાણા બહૂહિં સીલવયગુણવેરમણપચ્ચ
સ્કાણપોસહોવવાસેહિં અહાપરિગ્ગહિએહિં તવોક્કમ્મેહિં અપ્પાણં નાવેમા
ણા વિહરંતિ ॥૭૬॥ તેણં એયારૂવેણં વિહારેણં વિહરમાણા બહુઈં વાસાઈં
સમણોવાસગપરિયાગં પાનણંતિ પાનણંતિતા આવાહંસિ નુપ્પન્નંસિવા અ
ણુપ્પન્નંસિવા બહુઈં નત્તાઈં અણસણાએ પચ્ચસ્કાએ બહુઈં નત્તાઈં અણસણાએ
પચ્ચસ્કાએત્તા બહુઈં નત્તાઈં અણસણાએ ઢેદેઈં બહુઈં નત્તાઈં અણસણાએ
ઢેદેઈંત્તા આલોહિયપહિક્કંતા સમાહિપત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્છા અન્ન
યરેસુ દેવલોએસુ દેવતાએ ઉવવતારોનવંતિ તંજહા મહહિએસુ મહહુ
ઈએસુ જાવ મહાસુખેસુ સેસં તહેવ જાવ એસઘાણે આયરિએ જાવ એણં
તસમ્મે સાહૂ તચ્ચસ્સ ઘાણસ્સ મિસ્સગસ્સ વિન્નંગેએવં આહિએ ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—વલી વિશેષ કહિયેઢેયે. તે યથા દૃષ્ટાંતે નામ એવી સંજાવનાર્યે જેમ કોઈ એક
ઉત્તમ પુરુષ, વિશિષ્ટ ઉપદેશ સાંજવાલવાને અર્થે (સમણોવાસગાનવંતિ કે) શ્રમણો
પાસકનો ધર્મ સેવન કરે, તે શ્રમણોપાસક વિશેષતઃ ધર્મના કરનાર જાણવા, તે શ્રમ
ણોપાસકના લક્ષણ કહેઢે. (અનિગય કે) અનિગત એટલે ડલચ્છાઢે જાણ્યાઢે (જી
વાજીવા કે) જીવ જે ચેતન લક્ષણ રૂપ, અને અજીવ જે ચેતનરહિત, એટલે જીવા
જીવના ડલચ્છનાર, તથા (ઉવલધપુણ્ણપાવા કે) શુન પ્રકૃતિરૂપજે પુણ્ય, અને અશુ

न प्रकृतिरूपजे पाप, तेना स्वरूपने उपलब्ध एटले पाम्याढे, तथा (आसव के०)
 आश्रव ते शुनाशुनकर्मनुं आवुं, अने (संवर के०) संवर ते आवता कर्मनुं रोकनुं
 संवरनुं, तथा (वेयणा के०) वेदना ते साता असातारूप बे प्रकारनी, (एङ्काराके०)
 निर्ङ्गराते कर्मनुं खपावुं, (किरियाहिंगरण के०) क्रियाअधिकरण एटले घर, हाट,
 खऊ, कटारी, उखल, मुसल थकी कर्म बंधाय ते, (बंधके०) बंध चार प्रकारना तथा
 (मोरकके०) कर्म थकी मूकावुं ते जाणवाने विषे (कुसला के०) माह्याढे, (अस
 हेङ्का के०) कोइ कष्ट पड्या थकी देवादिकनी सहायतानी वांढा न करे सहायरहित
 धर्मना करनार होय. (देवासुरनागसुवन्नजस्करस्सकिंन्नरकिंपुरिसगरुलगंधर्वमहोरगाइए
 हिंके०) तथा देव एटले वैमानिक देवो, असुर एटले असुर कुमार नवनवासी देवो,
 नाग कुमार, सुवर्ण कुमार, यक्ष, राक्षस, किंन्नर, किंपुरिस, अश्वमुख गरुड, गंधर्व, म
 होरगादिक, (देवगणेहिं के०) इत्यादिक देवताना समूह ते, (निगंथाउपावयणाउ
 के०) निग्रंथना एटले जगवंतना प्रवचन थकी तेने (अणइक्कमणिङ्का के०) च
 लावी नशके, मोलवी नशके. (इणमेनिगंथेपावयणेणस्संकिया के०) तथा ए
 निग्रंथना प्रवचनने विषे निःशंकित एटले संदेहरहित होय, एटले जे श्रीवीतराग
 बोल्या तेज सत्य ठे एम जाणो. (एिकंस्वियाके०) सूत्र ढोडी बीजुं शास्त्र वांढे नही,
 (निवितिगिङ्गा के०) धर्मना फलने विषे संदेहरहित होय, तथा सूत्रोक्त साधुना
 मार्गने विषे डुगडारहित होय, (लङ्छा के०) सूत्रसांजलवा थकी लाधाढे सूत्रना
 अर्थ जेने, (गहोयछा के०) धारणायें करी ग्रह्याढे अर्थ जेणो, (पुड्डियछा के०)
 संशय उत्पन्न थया थकी पूढीने खरा कखाढे अर्थ जेणो, (विणिड्डियछा के०) वारंवार
 विशेषे पूढीने निश्चित कखाढे अर्थ जेणो, (अनिगयछा के०) प्राप्त थयेला अर्थने पूढ्या
 पढी, निर्णय करी धाखाढे अर्थ जेणो, एटले प्रकारें तत्त्वार्थना जाण, (अठिमिंजपेम्मा
 एुरागरत्ता के०) अस्थि अने हाड मांहेली मिंजा जे धातु विशेष ते जगवंतना सिद्धां
 तरूप कसुंबादिकने विषे प्रेमरूप रागें करी रंगाणाढे एटले रागरक्तढे, तथा पांच मांहे
 मल्या थका एवी धर्मनी कथा कहे के, (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो! (निगं
 थेपावयणेके०) निग्रंथ एटले साधु संबंधि जे प्रवचनसिद्धांत ठे (अयंपरमठेके०) एज
 आत्माने अर्थें उत्कृष्ट मोक्ष साधन रूप मार्गढे. (सेसेअणठे के०) अने शेष बीजा
 असार एवोजे आ संसार तेनी वृदिनां कारण रूपढे. एवी कथा करे, एरीतें निग्रंथना
 प्रवचनने विषे रागीढे, (उसियफलिहा के०) निर्मल स्फाटिकना जेवुं चित्तढे जेनुं,
 (अवगुयड्वारा के०) जेना घरना बारणा नोगल रहित एटले सर्व काल उघाडां ठे,

(अचियन्तेउरपरघरपवेसा के०) राजाना अंतःपुरनी पेटें लोकना घरने विषे प्रवेश करवानो जेणे त्याग कखोळे, अथवा अप्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विषे प्रवेश जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न जाय, तथा (चाउदसछमुद्धिठ के०) चतुर्दशी, अष्टमी, अने उद्धिष्टा एटले महाकल्याणिक तिथि (पुष्णिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विषे (पडिपुन्नपोसहंसम्मअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्ण पोसहने सम्यक् प्रकारें पालता अका विचरेळे. वली ते श्रावक कहेवाळे तोके, (समणेनिग्गंथे के०) श्रमण तपस्वी निग्रंथने (फासुएसणिज्जेणं के०) प्राशुक एटले निर्जीव एषणीक, एटले बहेंतालीश दो रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेणं के०) अशन, पान, खादिम, स्वादिम, (वड्डषप डिग्गहकंबलपायपुंढणेणं के०) तथा वस्त्र, पात्र, कंबल, पायपुंढण, (उंसहनेसज्जेणंके०) औषध, जैषज्य, (पीठफलगसेज्जासंथारएणंपडिलानेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या, संथारो तेणेकरी प्रतिलानता अका, (बहुहिंसीलवयगुणवेरमणपच्चस्काणपोसहोववासेहिं के०) घणां एक शीलव्रत तथा शीलते शुजाचार, तथा स्थूल प्राणातिपात, वेरमणादिक गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पच्चस्काण ना करनार, तथा पौषध सहित उपवासना करनार, (अहापरिग्गहिंएहिं के०) तथा यथा परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाळे जेणे; ते शुं आदखाळे? तोके (तवोकं म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणंजावेमाणाविहरंति के०) पोताना आत्मानें जावता अका विचरेळे. ॥७६॥ (तेणंएयारूवेणंविहारेणंविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले एवा पूर्वोक्त श्रावकने आचारें प्रवर्त्तता अका, (बहुइंवासाइं के०) घणा वर्ष सुधी (स मणोवासगपरियागं के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पाउणंति के०) पाले, (पाउणंतिताके०) पालीने (आबाहंसिउप्पन्नंसिवा के०) रोगादिक आबाधा उपनी, (अणुप्पन्नंसिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (बहुइंनत्ताइं के०) घणा जात पाणीनो (अणसणाएपच्चस्काए के०) अनशनपच्चस्के (पच्चस्काएता के०) एम घणा नक्त पाननो अनशन पच्चस्किने (बहुइंनत्ताइंअणसणाढेदइ के०) ते अनशनने विषे घणा नक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे. (ठेदेइत्ता के०) ठेदी एटले परिहरीने, घणादिवस अनशन पालीने (आलोश्यपडिकंता के०) आलोचे पडिकमे एटले जे पाप लागां होय, तें अरिहंतादिक आगल प्रकाशीने तेनां मिथ्या दुष्कृतादिक आपीने (समाहि पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याधात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त अइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विषे देवता पणे उपजनार आय. ते कहेळे, महोटी रुद्धिळे वैमानिकादिकनी तेने विषे, महो

ન પ્રકૃતિરૂપજે પાપ, તેના સ્વરૂપને ડાળવળ એટલે પામ્યાઢે, તથા (આસવ કે૦) આશ્રવ તે શુનાશુનકર્મનું આવવું, અને (સંવર કે૦) સંવર તે આવતા કર્મનું રોકવું સંવરવું, તથા (વેયણા કે૦) વેદના તે સાતા અસાતારૂપ બે પ્રકારની, (ણિક્કરાકે૦) નિક્કરાતે કર્મનું ડાળવળ, (કિરિયાહિગરણ કે૦) ક્રિયાઅધિકરણ એટલે ઘર, હાટ, ડાળ, કટારી, ડાળ, મુસલ અકી કર્મ બંધાય તે, (બંધકે૦) બંધ ચાર પ્રકારના તથા (મોસ્કકે૦) કર્મ અકી મૂકાવવું તે જાણવાને વિષે (કુસલા કે૦) માહ્યાઢે, (અસ હેક્ક કે૦) કોડ કષ્ટ પડયા અકી દેવાદિકની સહાયતાની વાંઢા ન કરે સહાયરહિત ધર્મના કરનાર હોય. (દેવાસુરનાગસુવન્નજસ્કરસ્કલકિન્નરકિંપુરિસગરુલગંધવમહોરગાશ્વે દ્વિકે૦) તથા દેવ એટલે વૈમાનિક દેવો, અસુર એટલે અસુર કુમાર નવનવાસી દેવો, નાગ કુમાર, સુવર્ણ કુમાર, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરિસ, અશ્વમુખ ગરુડ, ગંધર્વ, મ હોરગાદિક, (દેવગણેદ્વિકે૦) ડ્યાદિક દેવતાના સમૂહ તે, (નિગંધાડપાવયણાડ કે૦) નિગંધના એટલે નગવંતના પ્રવચન અકી તેને (અણડક્કમણિક્કા કે૦) ચ લાવી નશકે, મોલવી નશકે. (ડણમેનિગંધેપાવયણેણિસ્સંકિયા કે૦) તથા એ નિગંધના પ્રવચનને વિષે નિઃશંકિત એટલે સંદેહરહિત હોય, એટલે જે શ્રીવીતરાગ બોલ્યા તેજ સત્ય ઢે એમ જાણે. (ણિકંચિયાકે૦) સૂત્ર ઢોડી બીજું શાસ્ત્ર વાંઢે નહી, (નિવિતિગિજ્ઞા કે૦) ધર્મના ફલને વિષે સંદેહરહિત હોય, તથા સૂત્રોક્ત સાધુના માર્ગને વિષે ડુગઢારહિત હોય, (જ-દ્ધા કે૦) સૂત્રસાંનલવા અકી લાધાઢે સૂત્રના અર્થ જેને, (ગહીયદ્ધા કે૦) ધારણાયેં કરી ડહ્યાઢે અર્થ જેણે, (પુચ્છિયદ્ધા કે૦) સંશય ડત્પન્ન અયા અકી પૂઢીને ડરા કહ્યાઢે અર્થ જેણે, (વિણિચ્છિયદ્ધા કે૦) વારંવાર વિશેષે પૂઢીને નિશ્ચિત કહ્યાઢે અર્થ જેણે, (અનિગયદ્ધા કે૦) પ્રાપ્ત અયેલા અર્થને પૂઢયા પઢી, નિર્ણય કરી ઢાહ્યાઢે અર્થ જેણે, એટલે પ્રકારેં તત્વાર્થના જાણ, (અપ્પિમિંજપેમ્મા ણુરાગરત્તા કે૦) અસ્થિ અને હાડ માંહેલી મિંજા જે ઢાતુ વિશેષ તે નગવંતના સિદ્ધાં તરૂપ કસુંબાદિકને વિષે પ્રેમરૂપ રાગેં કરી રંગાણાઢે એટલે રાગરક્તઢે, તથા પાંચ માંહે મલ્યા અકા એવી ધર્મની કથા કહે કે, (અયમાડસો કે૦) અહો આયુષ્યમંતો! (નિગં થેપાવયણેકે૦) નિગંધ એટલે સાધુ સંબંધિ જે પ્રવચનસિદ્ધાંત ઢે (અયંપરમઢેકે૦) એજ આત્માને અર્થે ડત્કષ્ટ મોક્ષ સાધન રૂપ માર્ગઢે. (સેસેઅણઢેકે૦) અને જોષ બીજા કપિલાદિકના ગ્રંથ, તથા ઢનઢાન્યાદિક પુત્રકલત્રાદિક એ સહુ અનર્થ કારીઢે, એ સર્વ અસાર એવોજે આ સંસાર તેની વૃદ્ધિનાં કારણ રૂપઢે. એવી કથા કરે, એરીતેં નિગંધના પ્રવચનને વિષે રાગીઢે, (ડસિયફલિહા કે૦) નિર્મલ સ્ફાટિકના જેવું ચિત્તઢે જેવું, (અવગુચ્છવારા કે૦) જેના ઘરના બારણા નોગલ રહિત એટલે સર્વ કાલ ડઘાડાં ઢે,

(अचियत्तंतेउरपरघरपवेसा के०) राजाना अंतःपुरनी पेठें लोकना घरने विषे प्रवेश क
रवानो जेणे त्याग कखोळे, अथवा अप्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विषे प्रवेश
जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न
जाय, तथा (चाउदसठमुदिठ के०) चतुर्दशी, अष्टमी, अने उद्दिष्टा एटले महाकव्या
णिक तिथि (पुस्मिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विषे
(पडिपुन्नपोसहंसम्मअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्ण पोसहने सम्यक् प्रकारें पालता
थका विचरेळे. वली ते श्रावक कहेवाळे तोके, (समणेनिग्गंथे के०) श्रमण तपस्वी
निग्रंथने (फासुएसणिल्लेणं के०) प्राशुक एटले निर्जीव एषणीक, एटले बहेंतालीश दो
रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेणं के०) अशन, पान, खादिम, स्वादिम, (वल्लप
डिग्गहकंबलपायपुंढणेणं के०) तथा वस्त्र, पात्र, कंबल, पायपुंढण, (उंसहनेसल्लेणंके०)
औषध, नैषज्य, (पीठफलगसेक्कासंथारएणंपडिलानेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या,
संथारो तेणेकरी प्रतिलानता थका, (बहुहिंसीलवयगुणवेरमणपच्चस्काणपोसहोववासेहिं
के०) घणां एक शीलव्रत तथा शीलते शुजाचार, तथा स्थूल प्राणातिपात, वेरमणादिक
गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पच्चस्काण
ना करनार, तथा पौषध सहित उपवासना करनार, (अहापरिग्गहिंएहिं के०) तथा यथा
परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाळे जेणे; ते शुं आदखाळे? तोके (तवोक
म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणंजावेमाणाविहरंति के०) पोताना आत्मानें जा
वता थका विचरेळे. ॥७६॥ (तेणंएयारूवेणंविहारेणंविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले
एवा पूर्वोक्त श्रावकने आचारें प्रवर्तता थका, (बहुइंवासाइं के०) घणा वर्ष सुधी (स
मणोवासगपरियागं के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पाउणंति के०) पाले, (पाउ
णंतिताके०) पालीने (आबाहंसिउप्पन्नंसिवा के०) रोगादिक आबाधा उपनी, (अ
णुप्पन्नंसिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (बहुइंनत्ताइं के०) घणा
जात पाणीनो (अणसणाएपच्चस्काए के०) अनशनपच्चस्के (पच्चस्काएता के०) एम
घणा जक्त पाननो अनशन पच्चस्किने (बहुइंनत्ताइंअणसणाढेदइ के०) ते अनशनने
विषे घणा जक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे. (ठेदेइत्ता के०) ठेदी एटले परिहरीने, घ
णादिवस अनशन पालीने (आलोइयपडिकंता के०) आलोचे पडिकमे एटले जे पाप
लागां होय, तें अरिहंतादिक आगल प्रकाशीने तेनां मिथ्या दुष्कृतादिक आपीने (समाहि
पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याधात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त
अइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विषे
देवता पणे उपजनार थाय. ते कहेळे, महोटी रुद्धिळे वैमानिकादिकनी तेने विषे, महो

टा द्युतिने विषे, यावत् घणा सुख तेने विषे, इत्यादिक शेष बोल पूर्ववत् एटले तेमज जाणवा. ज्यांसुधी एतुं स्थानक आर्य एटले धर्मपद् साधुनुं कथुं. यावत् एकांत सम्यक्त्व मार्ग साधु त्यांसुधीनो आलावो बधो केवो. ए त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद् तेनुं विचार स्वरूप कथुं. एटले धर्म पद्, अधर्मपद्, अने मिश्रपद्, ए त्रणे पद् कथा. ॥ ७७ ॥

॥ दीपिका—तान् विशेषतयाह । (सेजहति) तद्यथा श्रमणोपासकाद्यधिगतजीवा जीवाउपलब्धपुण्यपापाः । इह प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते । टीका नुगतं सूत्रं तु प्रायोन दृश्यते । परं इममेवादर्शमंगीकृत्य मया विवरणं क्रियते इति सूत्रांत रविसंवाददर्शनान्न व्यामोहोविधेयइति । तेच श्रावकाद्याश्रवसंवरवेदनानिर्जराक्रियाधि करणबंधमोहकुशलाः (असहेज्जति) अस्हायाअपि देवासुरादिनिर्नैर्ग्रंथात्प्रवचनमताद नतिक्रमणीयाअकंपनीयाः (इणमेत्ति) अस्मिन्नेव नैर्ग्रंथे प्रवचने निःशंकितानिःकां णानिर्विचिकित्सालब्धार्थागृहीतार्थाविनिश्चितार्थाअधिगतार्था (अस्थिमिंजा) अस्थिम ध्यं यावत्प्रेमानुरागरक्ताः दर्शनेत्यंतं जावितमतयइत्यर्थः । अत्रार्थे कथानकं । राजगृहे कश्चित्परिव्राजकोविद्यासिद्धोयांयां स्त्रियं रम्यां पश्यति तांतामपहरति ततो लोकेर्नूपाय वि झतं राज्ञोक्तं गह्वत स्वस्थानं यूयं सुखं तिष्ठत अहं तं दुरात्मानं यदि पंचवैर्दिनैर्नैजने त दा वन्हो प्रविशामि । गतानागरिकाः स्थानं राज्ञा आरक्कास्तदन्वेषणाय निशुक्ताः स्वयं च खड्गपाणिर्भ्रमति नृपः । नचोपलन्यते चौरस्ततः पंचमदिने तांबूलपुष्पादि गृह्णन् रा त्रौ नृपेण दृष्टः परिव्राट् तत्पृष्ठगामिना राज्ञा नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरे प्र विश्य हतः सः । ततः समर्पितं यद्ग्नं यस्य सत्कं स्त्रियोपि । तत्रैका कामिनी अत्यंतमो षधैर्जावितानेहति स्वपतिमपि ततः प्राङ्गैरुक्तं अस्याश्चौरास्थीनि दुग्धेन सह संधृष्य य दि दीयते तदासौ तदाग्रहं मुंचति ततः स्वजनैरेवं कृतं । यथायथा चासौ तदस्थीनि न ह्वयति तथा स्नेहोयाति सर्वास्थिपाने च गतः सर्वोपि चौरस्नेहः अनुरक्ताचून्निजे नर्तरि । तदेवं यथा सात्यंतं जाविता नेहत्यपरं तथा श्रावकाअपि नितरां जाविताः शासने नश क्यन्तेऽन्यथाकर्तुं अत्यंतं सम्यक्त्वौषधजावितत्वादिति । श्रावकाः किंनूताः । (अथमाउ सोत्ति) इदमायुष्मन् जैनं शासनं अर्थस्तत्त्वचूतं अयमेव परमार्थः शेषोऽनर्थइति चिंत यंतः । तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु प्रतिपूर्णे पोषधं सम्यक्त्वमनुपालयंतः (उत्तियफलिहति) उद्धृतानि स्फाटिकानि चित्तानि येषांते तथा वर्धमानपरिणामाइत्यर्थः । (अवगुयडुवार ति) अप्रावृतानि द्वाराणि येषांते तथा सन्मार्गलाजान्नकुतोपि नयं कुर्वतीत्युद्धाटित द्वाराः (अचियत्तति) अचियत्तोऽननिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृहप्रवेशोयेषांते तथा श्र मणान्निग्रंथान् प्रासृकेनैषणीयेन अशनादिना वस्त्रप्रतिग्रहकंबलपादपुंढनेन औषधजेषजे

न पीठफलकशय्यासंस्तारकेण प्रतिलाजयंतोबहूनि । शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौष
धोपवासैर्यथा परिगृहीतैस्तपःकर्मनिरात्मानं जावर्यंतस्तिष्ठन्ति ॥७६॥ (ते एति) ते श्रमणोपा
सका एतद्रूपेण विहारेण विहरमाणा बहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकं पर्यायं प्रपादय रोगांतं
के समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्याय स्वायुःकृये देवेषूत्पद्यन्ते ततोपि व्युताः सुमानुष
जवं प्राप्य तेनैव जवेनोत्कृष्टतः सप्तसु अष्टसु वा जवेषु सिद्ध्यन्ति । तदेवं स्थानमार्थं तु
तीयस्य स्थानस्यार्थं विजंगोविचारआख्यातः ॥ ७७ ॥

॥ टीका-तांश्च विशेषतो दर्शयितुमाह (सेजहेत्यादि) विशिष्टोपदेशार्थं श्रमणानुपास
ते सेवन्त इति श्रमणोपासकास्ते च श्रमणोपासनतोऽनिगतजीवाजीवस्वजावास्तथोपलब्धपु
ण्यपापाः । इह च प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते न टीकासंवाद्येकोप्यस्मा
निरादर्शः समुपलब्धोत एकमादर्शमंगीकृत्यास्मानिर्विवरणं क्रियते इत्येतदवगम्य सूत्रवि
संवाददर्शनाच्चित्तव्यामोहोविधेय इति । ते श्रावकाः परिज्ञातबंधमोक्षस्वरूपाः संतो न धर्मा
ख्याव्यन्ते मेरुरिव निष्प्रकंपादृढमार्दते दर्शनेऽनुरक्ताः । अत्र चार्थं सुखप्रतिपत्त्यर्थं दृष्टान्त
नूतं कथानकं । तच्चेदं । तद्यथा राजगृहे नगरे कश्चिदेकः परिव्राट् विद्यामंत्रौषधिलब्ध
सामर्थ्यः परिवसति सच विद्यादिवलेन पत्तने पर्यटन् यां यामनिरूपतरामंगनां पश्यति तां
तामपहरति ततः सर्वनागरैराङ्गे निवेदितं । यथा देव! प्रत्यहं पत्तनं मुष्यते केनापि नीयते
सर्वसारमंगनाजनोपि यस्तस्याननिमतः सोऽत्र केवलमास्ते । तदेवं क्रियतां प्रसादस्तदन्वे
षणेनेति । राज्ञानिहितं गच्छत यूर्य विश्रब्धाजवतावश्यमहं तं दुरात्मानं लप्स्ये । किंचय
दि पंचपैरहोर्निर्न लजे चौरं विमर्षयुक्तोपि च त्यक्त्याम्यात्मानमहं ज्वालामालाकुले वन्हौ
तदेवं कृतप्रतिज्ञं राजानं प्रणम्य निर्गतानागरिकाः । राज्ञा च सविशेषं नियुक्ताश्चारहकाः ।
आत्मनाप्येकाकी खड्गखेटकसमेतोन्वेष्टुमारब्धो न चोपलभ्यते चौरस्ततो राज्ञा निपुणतरम
न्वेषता पंचमेऽहनि नोजनतांबूलगंधमाढ्यादिकं गृह्णन् रात्रौ स्वतो निर्गतेनोपलब्धः
सपरिव्राट् तत्पृष्ठगामिना नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरं प्रविश्य व्यापादितस्त
दनंतरं समर्पितं यद्यस्य सत्कमंगनाजनोपीति । तत्र चैका सीमन्तिनी अत्यंतमौषधिना
विता नेहत्यात्मीयमपि नर्तारं ततस्तद्विद्भिरनिहितं यथाऽस्याः परिव्राट्सक्तान्यस्थानि
दुग्धेन सह संवृष्य यदि दीयते तदेयं तदाग्रहं मुंचति ततस्तत्स्वजनैरेवमेव कृतं यथा
यथा चासौ तदस्थ्यन्यवहारं विधत्ते तथातथा तत्स्नेहानुबंधोऽपैति सर्वास्थिपाने चापगतः
प्रेमानुबंधस्तदनुरक्ता निजे नर्तरि । तदेवं यासावत्यंतं तेन परिव्राजा नेहत्यपरमेवं श्रावक
जनोपीति नितरां जावितात्मा मौनींश्शासने न शक्यते अन्यथाकर्तुमत्यंतं सम्यक्त्वौषधे
न वासितत्वादिति । पुनरपि श्रावकान् विशिनष्टि (जावडसियफजिहाइत्यादि) उद्धृता

नि स्फाटिकानीव स्फाटिकानि अंतःकरणानि येषांते तथा । एतदुक्तं नवति । मौनीन्द्र
 र्शनावाप्तौ सत्यां परितुष्टमानसा इति । तथा अप्रावृतानि दाराणि यैस्ते तथा उद्धाटित
 गृह दारास्तिष्ठन्ति सदृशनलाज्जेन न कस्यचिद्विन्यति शोचनमार्गपरिग्रहे नोद्धाटितशिरसो
 विश्रब्धं तिष्ठन्तीति अचिंतयन्तोऽननिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृह दारप्रवेशोऽन्यतीर्थिकप्र
 वेशो येषां ते तथा अनवरतं श्रमणानुद्युक्तविहारिणो नियंत्यान् प्रासुकेनैषणीयेनाशनादिना
 तथा पीतफलकशय्यासंस्तारकादिना च प्रतिलानयंतस्तथा बहूनि वर्षाणि शीलव्रतगुणव्रत
 प्रत्याख्यानपोषधोपवासैरात्मानं जावयंतस्तिष्ठन्ति ॥ ७६ ॥ तदेवं ते परमश्रावकाः प्रनूतकाल
 मणुव्रतशिक्षाव्रतानुष्ठायिनः साधूनामौषधवस्त्रपात्रादिनोपकारिणः संतो यथोक्तं यथाशक्ति
 सद्नुष्ठानं विधायोत्पन्ने वा कारणेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्यायालोचितप्रतिक्रान्ताः समाधि
 प्राप्ताः संतः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवेषूत्पद्यंत इति । एतानि चानिगतजीवाजी
 वादिकानि पदानि हेतुहेतुमन्नावेन नेतव्यानि । तद्यथा यस्मादनिगतजीवास्तस्मादुपल
 ब्धपुण्यपापाः । यस्मादुपलब्धपुण्यपापास्तस्मादुद्धृतमनसः । एवमुत्तरत्रापि एकैकं पदं त्य
 ज्जिरेकैकं चोत्तरं गृह्यद्भिर्वाच्यं । ते च परेण पृष्ठा अपृष्ठा वा एतदूचुः । तद्यथाऽयमेव मौ
 नीन्द्रोक्तो मार्गः सदर्थः । शेषस्त्वनर्थो यस्मादेवं प्रतिपद्यंते तस्मात्ते समुद्धृतमनसः संतः
 साधुधर्म श्रावकधर्म च प्रकाशयंतो विशेषेणैकादशोपासकप्रतिमाः स्पृशंतो विहरंतोऽष्टमी च
 तुर्दश्यादिषु पोषधोपवासादौ साधून् प्रासुकेन प्रतिलानयन्ति पाश्चात्ये च काले संलिखि
 तकायाः संस्तारकश्रमणजावं प्रतिपद्य नक्तं प्रत्याख्यायायुषः कृते देवेषूत्पद्यंते । ततोपि
 च्युताः सुमानुषजावं प्रतिपद्य तेनैव नवेनोत्कृष्टतः सप्तस्वप्नसु नवेषु सिद्ध्यन्तीति । तदे
 तत्स्थानं कल्याणपरंपरया सुखविपाकमिति कृत्वाऽर्थमिति । अर्थं विजंगस्तृतीयस्य
 स्थानस्य मिश्रकारव्यस्याख्यात इति ॥ ७७ ॥

अविरइं पडुच्च बाले आहिऊइ विरइं पडुच्च पंमिए आहिऊइ विरया
 विरइं पडुच्च बालं पंमिए आहिऊइ तन्नणं जासा सबतो अविरइ एसठा
 णे आरंजठाणे अणारिए जाव असवडुःखप्पहीणमग्गे एगंतमिद्धे अ
 साहू तन्नणं जासा सबताविरइ एसठाणे अणारंजठाणे आरिए जा
 व सबडुक्खप्पहीणमग्गे एगंतसम्मि साहू तन्नणं जासा सबडु विरया वि
 रइ एसठाणे आरंजणोरंजठाणे एसठाणे आरिए जाव सबडुक्खप्पही
 णमग्गे एगंतसम्मि साहू ॥ ७८ ॥

अर्थ—हवे ए त्रणे स्थानकर्त्ते संक्षेपे करी सविशेष कहेने. (अविरइं पडुच्च के०)

अविरति एटले असंयम ते आहीं सम्यक्त्वने अनावें जोपण मिथ्यादृष्टिनी विरतिठे, तोप ए तेने अविरतिज कहेवायं; ते अविरति आश्री तेने (बालेआहिज्झइ के०) बाल कहियें, (विरिपडुच्चपंमिएआहिज्झइ के०) अने विरति एटले सावद्य परित्यागरूप ते आश्री तेने पंमित परमार्थनो जाण कहियें, (विरयाविरिपडुच्चबालपंमिएआहिज्झइ के०) तथा विरताविरत एटले कांइक संयम कांइक असंयम ते आश्री तेने बाल पंमित कहियें, (तत्तणंजासासवतोअविरइ के०) त्यां पूर्वोक्त त्रण स्थानकने विषे जे सर्व थकी अविरति स्थानकठे एटले जेमां सर्वथा विरति परिणामनो अनावठे. (एसछाणे के०) ए स्थानक ते (आरंजछाणे के०) आरंजनं स्थानक, (अणारिए के०) अनार्य, (जावअसवडुसकण्ण हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मूकाववानो मार्ग नथी. (एगंतमिठ्ठेअसाधु के०) एकांत मिथ्यात्व मार्ग असाधु एटले एसारो मार्ग नहीं. हवे बीजुं धर्मपक्कनुं स्थानक कहेठे. (तत्तणंजासासवताविरइ के०) त्यां जे सर्व थकी विरति सम्यक् पूर्वक आरंज परित्यागरूप (एसछाणे के०) ए स्थानक (अणारंजछाणे के०) अनारंजनं स्थानक (आरिए के०) आर्य, (जावसवडुसकण्ण हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मुकाववानो मार्ग, (एगंतसम्मएसो के०) एकांत सम्यक्त्व साधु मार्ग जाणवो. हवे त्रीजुं मिश्रपक्कनुं स्थानक कहेठे. (तत्तणंजासासवताविरयाविरइएसछाणेआरंजणोरंजछाणे के०) त्यां जे सर्व थकी विरताविरत एटले संयमासंयमरूप स्थानक ते आरंज अने अनारंज रूप स्थानक जाणवुं. (एसछाणे के०) ए स्थानक (आरिए के०) आर्य यावत् सर्व दुःख थकी मूकाववानो मार्ग एकांत सम्यक् जलो मार्ग जाणवो. ॥ ७८ ॥

॥ टीपिका—अथेदं पक्कत्रयमुपसंहरन् संक्षेपतोवक्ति । अविरतिं प्रतीत्याश्रित्य बालआधीयते स्थाप्यते विरतिमाश्रित्य बालपंडितइत्युच्यते । तत्र वा अविरतिः । एतत् स्थानं यावन्नायं सर्वदुःखद्वयमार्गः किंतु ? एकांतमिथ्यात्वमार्गोऽसाधुः । तत्र या सर्वविरतिः एतत्स्थानमनारंजस्थानं आर्यं यावदयं सर्वदुःखद्वयमार्गः साधुः शोचनः । या सर्वतो विरताविरतिः । इदं स्थानमारंजानारंजस्थानं । इदमपि स्थानमार्थं परंपरया सर्वदुःखद्वयमार्गः एकांतः सम्यक् साधुः ॥ ७८ ॥

॥ टीका—उक्ता धार्मिकाअधार्मिकास्तदुनयरूपाश्चानिहिताः । सांप्रतमेतदेव स्थानत्रिकमुपसंहारद्वारेण संक्षेपतोबिजणिषुराह । (अविरइइत्यादि) येयमविरतिरसंयमरूपा सम्यक्त्वानावान्मिथ्यादृष्टेर्द्व्यतोविरतिरप्यविरतिरेव तां प्रतीत्याश्रित्य बालवद्बालोऽङ्गः सदसद्विवेकविकलत्वात् इत्येवमाधीयते व्यवस्थाप्यते आख्यायते वा तथा विरतिं चाश्रित्य

प्रतीत्य पापाक्षीनः पंडितः परमार्थज्ञो वेत्येवमाधीयते व्याख्यायते तथा विरताविरतिं चाश्रित्य बालपंथित इत्येतत्प्राग्वदायोज्यमिति । किमित्यविरतिविरत्याश्रयेण बालपांथित्या पत्तिरित्याशंक्याह । तत्स्थणमित्यादि । तत्र पूर्वोक्तेषु येयं सर्वात्मना सर्वस्मात् अविरतिर्विरतिपरिणामाभावः । एतत्स्थानं सावधारंनस्थानमाश्रयस्तदाश्रित्य सर्वाण्यपि कार्याणि क्रियन्ते । यतएवमतएतदनार्यस्थानं निःशूकतया यत्किंचनकारित्वाद्यावदसर्वदुःखप्रक्षीणमार्गोयं तथैकांतमिथ्यारूपोसाधुरिति । तत्र चेयं विरतिः सम्यक्त्वापूर्विका सावधारंनान्नवृत्तिः सावद्यानुष्ठानरहितत्वात्संयमस्थानं तत्र चैतत्स्थानमार्गस्थानं । आराद्यातं सर्वद्वेषधर्मेन्य इत्यर्थं तथा सर्वदुःखप्रक्षीणमार्गोऽज्ञेयकर्मकृत्यपथस्तथैकांतः सम्यग्भूतः । एतदेवाह । साधुरिति । साधुनूतानुष्ठानात्साधुरिति । तत्रच येयं विरताविरतिरनिधीयते सैव मिश्रस्थाननूता तदेव तदारंनरूपस्थानमेतदपि कथंचिदार्थमेवं पारंपर्येण सर्वदुःखप्रक्षीणमार्गस्तथैकांतसम्यग्भूतः साधुश्चेति तदेवमनेकविधोयमधर्मपक्षो धर्मपक्षस्तथा मिश्रपक्षश्चेति संक्षेपेणानिहितपक्षत्रयसमाश्रयणेन ॥७८॥

एवमेव समणुगम्ममाणा इमेहिं चेव दोहिं ठाणेहिं समोअवतरंति तंजहा धम्मेचेव अधम्मचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव तब्बणं जे से पढमठा एरुस अधम्मपरकस्स विजंगे एवमाहि ए तस्सणं इमाइं तिन्नि तेवठाइं पावाडुयसयाइं नवंतीति मरुकाइं तंजहा किरियावाईणं अकिरियावाईणं अन्नाणियवाईणं वेणइयवाईणं तेवि निवाणमाहंसु तेवि परिमोक्क माहंसु तेवि लवंति सावगा तेवि लवंति सावइत्तारो ॥ ७९ ॥

अर्थ—(एवमेव के०) एप्रकारे (समणुगम्ममाणा के०) अन्य बीजा जे मार्गे, अनेक उन्मार्गडे ते सर्व, (इमेहिंचेवदोहिंठाणेहिंसमोअवतरंति के०) ते निश्चै थकी ए बे स्थानकने विषे अवतरेडे समायडे. (तंजहा के०) ते बे स्थानकनां नाम कहेडे. (धम्मेचेवअधम्मचेव के०) एक धर्म स्थानक, बीजुं अधर्म स्थानक, (उवसंतेचेवअणुवसंतेचेवके०) एक ज्यां कषायादिक उपशम्याडे ते उपशांत स्थानक जाणवुं, अने बीजुं ज्यां कषायादिक उपशम्या नथीते अनुपशांत स्थानक जाणवुं. (तब्बणंजेसेपढमठा एरुस अधम्मपरकस्सविजंगेएवमाहि ए के०) त्यां ए बेहु स्थानक मांहे प्रथम स्थानक, ते अधर्म पक्षडे, तेजुं स्वरूप विचार एम कहिये. (तस्सणं के०) ते अधर्मपक्ष स्थानक मांहे (इमाइं के०) ए (तिन्नितेवठाइंपावाडुयसयाइंनवंतीतिमरुकाइं के०) त्रणज्ञेने त्रेशठ प्रावाडुक एटले पांखमीना जेद अवतरेडे, एम नगवंते कह्युं. (तंजहा के०)

ते कहेले. (किरियावाईणं के०) एक क्रियावादी, तेना एकसोने एंशी जेदले. (अकि रियावाईणं के०) बीजा अक्रियावादी तेना चोराशी जेदले. (अन्नाणियवाईणं के०) त्रीजा अज्ञानवादी, तेना सडसठ जेदले (ज्वेणश्यवाईणं के०) चोथो विनयवादी, ते ना बत्रीश जेदले. एम सर्वे मली त्रणशेने त्रेसठ जेदोले. (तेवि निवाणमाहंसु के०) ते पण सर्व पोत पोताना मतने अनुरागे निवाण एटले मोहनो मार्ग कहेले. (तेवि प रिमोखमाहंसु के०) तेपण कर्म थकी मूकाववानो उपाय कहेले. (तेविलवंतिसा वगा के०) तेपण कहेलेके अहो श्रावको ! अमे जे धर्म प्ररूपीयेँ बैयेँ ते धर्म तमे आदरो (तेविलवंतिसावत्तारो के०) तेपण कहेले के, अमे धर्मना संजलावनारा बैयेँ. ॥१९॥

॥ दीपिका—मिश्रपक्षोपि धर्माधर्मयोरेवांतर्जवतीत्याह । एवमेव संक्षेपेण समनुगम्यमा नाव्याख्यायमानाः सम्यगनुगृह्यमाणाअनयोरेव धर्माधर्मपक्षयोरनुपतंति । उपशांतं स्थानं धर्मपक्षः अनुपशांतस्थानमधर्मस्थानं (तद्वर्णंति) तत्रच यत्प्रथमस्थानस्याधर्म पक्षस्य स्थानं तत्रामूनि त्रीणि त्रिपष्ट्यधिकानि प्रावाडुकशतान्यंतर्जवंतीत्येवमाख्यातं पूर्वाचार्यैः । तद्यथा । क्रियावादिनः अक्रियावादिनः अज्ञानिकवादिनवैनयिकवादि नः । अत्र षष्ठीबहुवचनेनेदमाह । क्रियावादिनामशीत्युत्तरंशतं १०० अक्रियावादि नां चतुरशीतिः ८४ अज्ञानिकानां सप्तषष्टिः ६४ वैनयिकानां द्वात्रिंशत् ३२ सर्वे मि लिताः ३६३ मौलजेदाः । जेदानयने प्रकारश्चायं । जीवाजीवाश्रवसंवरनिर्जरापुण्य पापबंधमोक्षरूपान् नव पदार्थान् विन्यस्य जीवपदार्थस्याधः स्वपरजेदौ स्थाप्यौ । तयो रधोनित्यानित्यजेदौ तयोरप्यधः काले १ श्वरा २ त्म ३ नियति ४ स्वजाव ५ जे दाः पंच स्थाप्याः । ततएवं जेदाः कार्याः । अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालतः १ अ स्तिजीवः स्वतोनित्यईश्वरतः २ एवमात्मनियतिस्वजावैरपि । एवं पंच जेदानित्यपदेन लब्धाः । अनित्यपदेनापि पंच । एते दश विकल्पाः स्वतःपदेन लब्धाः । एवं दश विकल्पाः पर तः पदेनापि । जाता विंशतिर्जीवपदेन । एवमजीवाद्यष्टपदैरपि विंशतिर्विंशतिः स्युः । नवनिर्विंशतिनिश्चाशीत्यधिकं शतं । एते क्रियावादिजेदाः । न कस्यचित्पदार्थस्य क्रिया सं जवति । उत्पत्त्यनंतरमेव विनाशात् । कृणिकाः सर्वसंस्काराः अस्थिराणां कुतः क्रिया इत्यादि ये वदंति तेऽक्रियावादिनः । तेषां जेदाः ८४ । यथा । पुण्यपापवर्जितजीवाजी वादिपदार्थसप्तकस्य न्यासः । तस्याधः प्रत्येकं स्वपरजेदौ असत्त्वादात्मनोनित्यानित्यवि कल्पौ नस्तः । कालादीनां पंचानामधस्तात्षष्ठी यदृह्णा स्थाप्या । इह यदृह्णावादिनः स र्वेप्यक्रियावादिनएव । ततः प्राक् यदृह्णा नोक्ता । ततएवं जेदाः कार्याः । नास्ति जीवः स्वतः कालतः १ नास्तिजीवः स्वतईश्वरतः २ एवमात्मादिनिरपि । एवं षड्जेदाः स्वतः प

देन । परतः पदेनापि षट् ज्ञाताः ११ एवमजीवादिपदार्थेषु प्रत्येकं १२ ततो द्वादश स
प्तनिर्गुणिताजाताः ८४ एते क्रियावादिज्ञेदाः । अज्ञानिकज्ञेदाः ६७ । यथा । जीवाजी
वाद्यानव पदार्थाः स्थाप्यन्ते । उत्पत्तिश्च दशमी नवपदार्थानामधः प्रत्येकं सप्त सत्त्वाद
यः स्थाप्याः । तद्यथा । सत्त्वं असत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं सदवाच्यत्वं असदवाच्यत्वं स
दसदवाच्यत्वं चेति । नवसप्तनिर्गुणिताजाताः ६३ । उत्पत्तेश्चत्वारएवाद्याविकल्पाः । त
द्यथा । सत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं चेति । शेषविकल्पत्रयं तु उत्पत्तेरनंतरं पदार्थावयवापेक्षं
अतउत्पत्तौ न संभवतीति चत्वारएव ज्ञेदास्त्रिषष्टिमध्ये द्विज्ञाजाताः ६७ । एषामर्थलै
शोयथा । कोजानाति जीवः सन्नित्येकोज्ञेदः १ कश्चिदपि नजानाति तद्ग्राहकप्रमाणान्ना
वादित्यर्थः । ज्ञातेन वा किं तेन प्रयोजनं । ज्ञातस्य कदाग्रहतया परलोकप्रतिपत्तित्वात् ।
एवमसदादयोपि जंगानाव्याः । उत्पत्तिरपि किंसतोऽसतः सदसतोवाच्यस्य वेति कोजा
नाति । ज्ञातेनवा नकिंचिदपि प्रयोजनं । इत्यज्ञानिकज्ञेदाः । वैनयिकाः ३२ । यथा ।
सुरनृपतियतिज्ञातिस्थविराधममातृपितृरूपेषु अष्टसु स्थानेषु कायेन मनसा वाचा दाने
नच देशकालोपपन्नेन विनयः कार्यइति चत्वारः कायादयः स्थाप्याः । चत्वारश्चाष्टनि
र्गुणिताजाताः ३२ । एवं सर्वेपि मीलिताजाताः ३६३ परवादिज्ञेदाः । एषां विशेषव्या
ख्या प्रथमांगतोज्ञेया । ते सर्वे प्रावाडुकाजैनाश्च निर्वाणं मोक्षमाहुः । तेपि लपन्ति वदं
ति धर्मदेशनां यथा हे श्रावकाः ! शृण्वन्तीति श्रावकाः । एवं गृह्णीत यूयं यथाहं देशयामीति ।
तथा तेपि धर्मश्रावयितारः संतएवं लपन्ति तदनेनोपायेन स्वर्गमोक्षप्राप्तिरिति ॥ ७९ ॥

॥ टीका—सांप्रतमसावपि मिश्रपक्षो धर्माधर्मसमाश्रयणेनानयोरंतर्वर्ती भवतीति दर्श
यति । (एवमेवेत्यादि) एवमेव संक्षेपेण सम्यगनुगम्यमाना व्याख्यायमानाः सम्यगनु
गृह्यमाणा अनयोरेव धर्माधर्मस्थानयोरनुपतन्ति । किमिति । यतोयदुपशान्तस्थानं तद्
धर्मपक्षस्थानमनुपशान्तस्थानमधर्मपक्षस्थानमिति । तत्रच यदधर्मपाक्षिकं प्रथमं स्थानं
तत्रामूनि त्रीणि षष्ठ्यधिकानि प्रावाडुकशतान्यंतर्नवंतीति । एवमाख्यातं पूर्वाचार्यैरिति ।
एतानि वा सामान्येन दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शिनार्थः । क्रियां ज्ञा
नादिरहितामेकामेव स्वर्गापवर्गसाधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्ते च दीक्षा
तएव मोक्षं वदन्तीत्येवमादयोऽष्टव्याइति । तेषांच बह्वोज्ञेदास्तथा क्रियां परलोक
साधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषामिति अज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वदितुं शीलं येषां
ते नवंत्यज्ञानवादिनस्तेषां तथा विनयएव परलोकसाधने प्रधानं कारणं येषांते तथा
तथा तेषामिति । अत्रच सर्वत्र षष्ठीबहुवचनेनेदमाह । तद्यथा क्रियावादिनामशीत्युत्तरश
तं अक्रियावादिनां चतुरशीतिरज्ञानिकानां सप्तषष्टिर्वैनयिकानां द्वात्रिंशदिति । तत्र सर्वे

प्येते मौलास्तद्धिष्याश्च प्रवदनशीलत्वात्प्रावाडुकास्तेषां च जेदसंख्या परिज्ञानोपायश्च
चारएवानिहितइति नेह प्रतन्यते । ते सर्वेप्यार्हताश्च परिनिर्वाणमशेषं दोपरमरूपव
र्णगंधरसस्पर्शस्वजावमनुपचरितपरमार्थस्थानं ब्रह्मपदाख्यमबाधात्मकं परमानंदसुखस्व
रूपमादुरुक्तवंतस्तथा तेपि प्रावाडुकाः संसारबंधनान्मोचनात्मकं मोक्षमाहुः । पूर्वेण नि
रुपाधिकं कार्यमेव निर्वाणख्यमुक्तमनेन तु तदेव कारणोपाधिकमित्ययं विशेषः । तत्र
येषामप्यात्मा नास्ति ज्ञानसंततिवादिनां तेषामपि कर्मसंततेः संसारनिबंधनचूतायाविहे
दान्मोक्षजावाविरोधः । तेषां चोपादानक्यादनागतानुत्पत्तेः संततिहेदएव मोक्षः प्रदी
पस्येव तैलवर्त्यजावे निर्वाणमिति । तथाचाहुः । न तस्य किंचिद्भवति न नवत्येव केव
लमिति । एतच्च तेषां महामोहविजृंभितं । यतः । कर्म चास्ति फलं चास्ति कर्ता नैवास्ति
कर्मणां ॥ संसारमोक्षवादित्वमहोह्यांध्यविजृंभितमिति ॥ येषां चात्मास्ति सांख्यादीनां
तेषां प्रकृतिविकारवियोगोमोक्षः क्षेत्रज्ञस्य पंचविंशतितत्त्वपरिज्ञानादेव विद्यमानैः प्रधानवि
कारैर्विमोचनं मोक्षइति । तेषामप्येकांतनित्यवादितया मोक्षानावः । एवमन्येपि नैया
यिकवैशेषिकादयः संसाराजावमिहंतोपि न मुच्यंते सम्यग्दर्शनादिकस्योपायस्याजावादि
त्यन्यूह्याह । यदि न तेषां मोक्षः कथं ते लोकस्योपास्याजवंतीत्याशंक्याह । तेपि तीर्थी
कालपंतिं ब्रुवते मोक्षं प्रति धर्मदेशनां विदधति । शृण्वन्तीति श्रावकाः हे श्रावका! एवं गृणही
त यूयं यथाहं देशयामि तथा तेऽपि धर्मश्रावयितारः संतएवं लपंति जाषंते यथाऽनेनोपा
येन स्वर्गमोक्षावाप्तिरिति तद्वचनं मिथ्यात्वोपहतबुद्ध्योवितथमेव गृणहंति कूटपण्यदायि
नां विपर्यस्तमतयएवेति । तदेवमादितीर्थीकास्तद्धिष्याश्च पारंपर्येण मिथ्यादर्शनानुजावा
त्परान्प्रतारयन्ति तेपिच तेषां प्रतारयन्ति आहुः कथमेते प्रवाडुकामिथ्यावादिनोजन्ति । अ
त्रोच्यते । यतस्तेप्यहिंसां प्रतिपादयन्ति नच तां प्रधानमोक्षांगचूतां सम्यगनुतिष्ठन्ति । कथं
सांख्यानां तावज्ज्ञानादेव धर्मो न तेषामहिंसाप्राधान्येन व्यवस्थितः किंतु पंचयमाइत्यादि
कोविशेषइति । तथा शाक्यानामपि दश कुशलाधर्मपथाअहिंसापि तत्रोक्ता नतु सैव ग
रीयसी धर्मसाधनत्वेन तैराश्रिता । वैशेषिकाणामपि अनिसेवनोपवासब्रह्मचर्यशुनकुल
वासप्रस्थादानयज्ञादिनक्षत्रमंत्रकालनियमादृष्टास्तेषु चाजिषेचनादिषु पर्यालोच्यमानेषु
हिंसैव संपद्यते वैदिकानां हिंसैव गरीयसी धर्मसाधनं यज्ञोपदेशात् तस्य च तथाविनाजा
वादित्यनिप्रायः । उक्तंच । ध्रुवः प्राणिवधोयज्ञे ॥ ७९ ॥

ते सवे पावानुया आदिकरा धम्माणं एाणापन्ना एाणाबंदा एाणासीला
एाणादिद्वी एाणारुई एाणारंजा एाणाश्वसाणसंजुत्ता एगंमहं मंन
लिबंधं किच्चा सवे एगयाउ चिद्धंति ॥ ८० ॥

अर्थ—(तेसव्वेपावाउयाआदिकराधर्माणं के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले पाखंदी पोता ने ठंदे धर्मना आदिना करनार कहिये, परंतु ते (एाणापन्ना के०) नाना प्रकारनी बुद्धि वाला, (एाणाठंदा के०) नाना प्रकारना अनिप्राय वाला, (एाणासीजा के०) नानाप्रकारना आचारवाला, (एाणादिष्ठी के०) नाना प्रकारनी दृष्टि वाला, (एाणारुई के०) नाना प्रकारनी रुची वाला, (एाणारंजा के०) नाना प्रकारना आरंजना करनारा, (एाणाअवसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारना अव्यवसाय तेणे करीने सहित एवा थका, पोतपोतानुं (एगंमहंमंमल्लिबंधंकिञ्चा के०) एक महोदुं मंमल बांधि करीने, एटले पंक्ति करीने, (सव्वेएगयाउचिंछंति के०) ते सर्व एकज प्रदेशे तिष्ठंति एटले बेठाळे. ॥ ८० ॥

॥ दीपिका—ते सर्वे प्रावाडुकाआदिकराः स्वधर्माणां। नानाप्रज्ञानानाठंदानानानिप्रायाना नाविधादृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानाविधा रुचिर्येषां ते तथा नानाविधारंजानानाविधा व्यवसायसंयुक्ताएकं महान्तमंडलिबंधं कृत्वा तिष्ठंति ॥ ८० ॥

॥ टीका—तदेवं सर्वप्रावाडुकामोक्षांगनूतामहिंसां न प्राधान्ये न प्रतिपद्यंत इति दर्शयितुमाह । (तेसव्वेइत्यादि) प्रवदनशीलाः प्रावाडुकाः सर्वेपि त्रिषष्ट्युत्तरत्रिंशत्परिमाणायपि आदिकरायथा स्वं धर्माणां । येष्वपि तद्विषयास्तेपि सर्वे नानानिष्ठा प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते नानाप्रज्ञाः । आदिकराइत्यनेनेदमाह । स्वरुचिविरचितास्ते नत्वनादिप्रवाहायाताः । ननु चार्हतानामपि आदित्वविशेषणमस्त्येव सत्यमस्ति किंतु अनादिर्हेतुपरंपरेत्यनादित्वमेव तेषांच सर्वज्ञप्रणीतागमानाश्रयणान्निबंधनाचावस्तदनावाच्च निष्पत्तिरिज्ञानमतएव नानाठंदाः । ठंदोऽनिप्रायः । निष्ठा निप्रायाइत्यर्थः । तथाहि । उत्पादव्ययध्रौव्यात्मके वस्तुनि सांख्यैरेकांतेनाविर्जावतिरोजावाश्रयणादन्वयिनमेव पदार्थं सत्यत्वेनाश्रित्य नित्यपदं समाश्रितास्तथा शाक्याअत्यंतकृणिकेषु पूर्वोत्तरनिष्ठाषु पदार्थेषु सत्सु सएवायमिति प्रत्यजिज्ञा प्रत्ययः सदृशापरापरोत्पत्तिर्वैतथानां नवतीत्येतत्पक्षसमाश्रयणादनित्यपदं समाश्रिताइति । तथा नैयायिकवैशेषिकाः केषांचिदाकाशपरमाएवादीनामेकांतेन नित्यत्वमेवकार्यइव्याणांच घटपटादीनामेकांतेनानित्यत्वमेवाश्रिताः । एवमनया दिशाऽन्येपि मीमांसकतापसादयोऽन्यूह्याइति । तथा ते तीर्थिकानानाशीलं येषां ते तथा शीलं व्रतविशेषः सच निष्ठास्तेषामनुनवसिद्धएव । तथा नाना दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारुचिरेषां ते नानारुचयस्तथा नानारूपमव्यवसानमंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा इदमुक्तं नवति । अहिंसा परमं धर्मांगं । साच तेषां नानानिप्रायत्वादविकलत्वेन व्यवस्थिता । तस्याएव सूत्रकारः प्राधान्यं दर्शयितुमाह । ते सर्वेपि प्रावाडुकायथास्वपक्षमाश्रिताएकत्र प्रदेशे संयुतामंमल्लिबंधमाधाय तिष्ठंति ॥ ८० ॥

पुरिसेयं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं गहाय अउमएणं
संभासएणं गहाय ते सवे पावानए आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ते एवं वयासीहंनो पावानया आइगरा धम्माणं
एाणापन्ना जाव एाणाश्वसाणसंजुत्ता इमं ताव तुम्हं सागणिया
णं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं गहाय मुहुत्तयं पाणिणा धरेह एोबहु
संभासगं संसारियं कुळा एो बहुअग्गियंनणियं कुळा एोबहु साह
म्मियवेयावडियं कुळा एोबहुपरधम्मियवेयावडियं कुळा उळयाणिया
गपडिवन्ना अमायं कुवमाणा पाणिं पसारेह इति बुद्धा से पुरिसे तेसिं
पावाडयाणं तं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं अउमएणं
संभासएणं गहाय पाणिंसु णिसिरिंति तएणं तेपावाडया आइगरा ध
म्माणं एाणापन्ना जाव एाणाश्वसाणसंजुत्ता पाणिंपडिसाहरंति तए
णं से पुरिसे ते सवे पावानए आदिगरे धम्माणं जाव एाणाश्वसाणसं
जुत्ता एवं वयासी हंनो पावाडया आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ता कम्हाणं तुप्पे पाणिं पडिसाहरह पाणिं नोमहि
ळा दड्ढे किं नविस्सइ डुक्कंति मन्नमाणा पडिसाहरह एसतुला एस
प्पमाणे एस समोसरणे पत्तेयंतुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं समोसरणे
तत्तएणं जेते समणा माहणा एवमातिक्कंति जाव परुवेंति सवे पाणाजाव
सत्ता हंतवा अळावेयवा परिघेतवा परितावेयवा किलामेतवा उह्वेतवा
तेआगंतुबेयाए तेआगंतुजेयाए जाव ते आगंतु जाइजरामरणजोणि
जम्मणसंसारपुणनवगप्पवासनवपवंच कलंकलीजाणिणो नविस्संति ॥

अर्थ-तेवारें कोई एक (पुरिसेयं के०) पुरुष जैन मार्गनो जाण ते तेमने अहिंसा
दिकने विषे पाडवाने अर्थ (सागणियाणंइंगालाणं के०) अग्रियें बलता अंगारा तेषे
करी एक लोढानुं (पाइंके०) पात्र एटले नाजन नरीने (बहुपडिपुन्नं के०) घणो प्र
तिपूर्ण नरीने (अउमएणं के०) लोहना (संभासएणंगहाय के०) संभासी सहित अ
हण करीने (तेसवेपावानए के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले परदर्शनी (आइगराधम्माणं
के०) पोतपोताना धर्मनी आदिना करनार, (एाणापन्नाजावएाणाश्वसाणसंजुत्तेके०)

नहाना प्रकारनी प्रज्ञावाला, यावत् नाना प्रकारना जे अध्यवसाय तेणे करी संयुक्त ए वा परदर्शनी ते आगल आर्वीने, (एवंवयासी के०) एवुं कहेंगे के (हंनोपावाडया के०) अहो प्रावाडको! (आङ्गराधम्माणं के०) तमे धर्मनी आदिना करनारठो; (एाणाप न्नाजावणाणाश्वसाणसंजुत्ता के०) तमे न्हाना प्रकारनी बुद्धिवाला, तथा न्हाना प्रकारना जे अध्यवसाय तेणें करी संयुक्तठो ते माटे, (इमंतावतुम्हेसागणियाणंङ्गालाणंके०) ए तुमे अग्रियें बलता अंगारा तेणे करी सहित एवोआ एक लोहनुं (पाङ्के०) नाजन (बहुपडिपुन्नं के०) घणुं प्रतिपूर्ण तेने (गहायमुदुत्तयं के०) ग्रहण करीने, एक मुहूर्त मात्र (पाणिणाधरेह के०) हाथ मांहे धरी राखो, (एोबहुसंमासगंसंसारियंकुळा के०) घणी संमासानो सहाय मकरो. (एोबहुअग्निथंनणियंकुळाके०) घणो अग्निने स्तंननी एटले स्थंनि राखे तेवी विद्यानुं सहाय मकरो (एोबहुसाहम्मियवेयावडियंकुळाके०) घणो मांहो मांहे साधर्मिकनुं वैयावच्च नो करवो, एटले अग्नि दीधानो उपशमावबुं मकरो. (एोबहुपरध म्मियंवेयावडियंकुळा के०) घणो परधर्मिकनो माहो मांहे वैयावच्चनो करवो एटले अग्नि दीधानो उपशमावबुं मकरो. मात्र (उड्डुयाके०) सरल यका (णियागपडिवन्नाके०) मोद्ध मार्ग प्रतिपन्न यका, (अमार्यकुवमाणपाणिपसारहे के०) माया रहित पणु करता यका हाथ पसारो. (इतिवच्चाके०) एम कह्नीने, (सेपुरिसेके०) ते पुरुष (तंसागणियाणंङ्गालाणंपाङ्बहुपडिपुन्नं के०) ते अग्नि बलता अंगरानुं नाजन घणु प्रतिपूर्ण नरीने (अ उमएणंसंमासएणंगहाय के०) लोहना संमासा सहित ग्रहीने (तेसिंपावाडयाणंके०) ते प्रावाडकना (पाणिंसु के०) हाथनी उपरें (णिसिरिति के०) मूके. (तएणंके०) तेवारें (तेपावाडयाआङ्गराधम्माणं के०) ते प्रावाडक धर्मनी आदिना करनार (एाणापन्नाजावणाणाश्वसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी सहित एवा ठता ते प्रावाडकने हाथमां अग्नि आपे ठते (पाणिंपडिसाहंरंति के०) पोताना हाथ पाठा खेंचे एम पाठा हाथ करता देखीने (तएणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०) ते पुरुष ते सर्व प्रावाडक धर्मना आदिना करना र नाना प्रकारनी प्रज्ञावाला यावत् नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी सहित ते प्रत्यें (एवंवयासी के०) एम कहेंके (हंनोपावाडया के०) हे प्रावाडको! पोताना बंदे धर्मनी आदिना करनाराठ! नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी सहित (कम्हाणंतुप्पेपाणिंपडिसाहंरह के०) शाकारणे तमे हाथ पाठा खे चोढो. तेवारें ते बोल्या (पाणिंनोमहिळाके०) अमारा हाथ नथी बलतायुं? अमारा हाथ बलेढे दाजेढे ते कारण माटे हाथ पाठा खेची जीधाढे तेवारे ते पुरुष फरी बोव्यो के (इड्ढेकिंनविस्सइ के०) तमारो हाथ दाऊवाथी युं थवानुंढे एवुं साज्जली फरी ते

प्रावाडुक पाखंभी दर्शनीउ बोल्या के, अमने दुःख उपजेठे, तेवारें फरी ते पुरुष बोल्या के, (दुःखंतिमन्नमाणा के०) जौ तमे दुःख जाणता अग्निनी दाऊं थकी बीहिता थका हाथ ने (पडिसाहरहके०) पाठा करोठो ? तो जेम तमे दुःख थकी बीक राखोठो, तेम सर्व जीवने (एसतुद्धाके०) ए तुल्य एटले बराबर ठे; (एसण्यमाणेके०) एप्रमाणे जाणवुं. (एससमो सरणे के०) ए समोसरण) पत्तेयंतुद्धा के०) प्रत्येक प्रत्येकने सरखुं, अने (पत्तेयण्य माणे के०) प्रत्येक प्रत्येकने प्रमाण, एवुं (पत्तेयंसमोसरणेके०) प्रत्येक प्रत्येकने समोसरण जाणवुं. (तद्धणंजेतेसमणामाहणाएवमातिस्कंति के०) त्यां जे श्रमण ब्राह्मण एम कहेठे (जावपरूवेंतिके०) यावत् एम प्ररूपे ठे के, (सवेपाणाजावसत्ताहंतवा के०) सर्व प्राणी, यावत् सर्व सत्त्वने हणवा, (अज्जावेयवाके०) दंम काशादिकें करी ताडवा, (प रिघेतवा के०) बलात्कारें करी दासनी पेठें परिग्रहवा. (परितावेयवा के०) शारीरिक मानसीक पीडा उपजाववी, (किलामेतवा के०) किलामण उपजाववी. (उद्वेतवा के०) उपड्ववा, तथा जीव, काया थकी रहित करवा. एवां वचनना बोलनारा, (ते आगंतुठेयाए के०) ते आगमिक कालें वारंवार पोताना शरीरनुं ठेदन पामशे. (तेआ गंतुठेयाए के०) ते आगमिक कालें जालादिकें करी पोताना शरीरनुं जेदन पामशे, (जावतेआगंतुं के०) यावत् ते जीव आगमिक कालें (जाइजरामरण जोणिजम्मणं के०) जाति, जरा, मरण, तथा नवी नवी योनी मांहे उपजवुं, तथा जन्मना दुःख (संसारके०) एरीतें संसार मांहे परित्रमण करतां (पुणजव के०) वली वली नव नवा जवनुं करवुं, (गप्पवास के०) वली वली गर्जवास मांहे वसवुं, एरीतें (जवपवं च के०) संसारनो प्रपंच एटले संसारनो विस्तार, (कलंकलि के०) कलकलाट एटले दुःखें करी व्याकुल पणुं, तेना (जाणिणोजविस्संति के०) विजागी थशे. ॥ ७१ ॥

॥ दीपिका—(पुरिसेयत्ति) एकः कश्चित्पुरुषः साग्निकानां ज्वलतामंगाराणां प्रतिपू र्णी (पाइं) पात्रीं अयोमयेन लोहमयेन संदंशकेन गृहीत्वा तेषां ढौकितवान् उवाच । जोः प्रावाडुकाः ! इदमंगारनृतं नाजनं एकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं विनृत यूयं ? । नचेदं संदंशकं सांसारिकं नापि चाग्निस्तंजनं विदध्युः । नापिच सार्धार्मिकानामग्निदाहोपशमादिना उ पकारं कुर्युरिति । रुजवोमायामकुर्वाणाः पाणिं प्रसारयत तेपि तथैव कुर्युः ततोसौ नर स्तज्जाजनं तत्पाणौ समर्पयति । तेपि च दाहजयाऽस्तं संकोचयति । ततोसौ पुरुषस्तान् प्राह किमिति पाणिं संहरत यूयं ? । ते प्राहुर्दाहजयात् । नरः प्राह । दग्धेन हस्तेन किंजावि ? । दुःखमिति चेदेवं यूयं दाहोत्पन्नदुःखनीरवः सुखलिप्सवः । एवं सति सर्वे पि जंतवः संसारवर्तिनएवंविधाएवेति आत्मतुलया आत्मतुल्यत्वेन यश्चा मम दुःखं

न संमतं तथा सर्वजीवानामित्येतत्प्रमाणं । एषा युक्तिः तदेतत्समवसरणं एषधर्म
विचारः । आत्मवत्सर्वनूतानि यः पश्यति सपश्यतीति प्रत्येकं तुलासाम्यमित्यादि
(तद्धणंति) तत्र एवं सति ये श्रमणब्राह्मणादयएवमाख्यांति । सर्वे प्राणादंतव्या
दंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघट्टादिवहनादिभिः परिग्राह्याः श्राद्धादौ मत्स्याश्च
अपझावयितव्यायागादौ मेषाश्च । एवं ये जायन्ते ते आगामिनि काले स्वशरीरस्य वेदाय
जेदायच जायन्ते । तथाऽगामिनि काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवन्ति योन्यां जन्म
योनिजन्म तद्वद्दुशोर्गर्जनावस्थायां लज्जन्ते संसारप्रपञ्चांतर्गतास्तेजोवायुषु उच्चैर्गोत्रो
लनेन कलंकलीनावनाजोदुःखव्याकुलाः स्युः ॥ ७१ ॥

॥ टीका—तेषां चैवं व्यवस्थितानास्तेकः कश्चित्पुरुषस्तेषां संविदर्थं ज्वलतामंगाराणां
प्रतिपूर्णां पात्रीमयोमयं जाजनमयोमयेनैव संदंशकेन गृहीत्वा तेषां ढौकितवानुवाच
तान् । यथा नो प्रावाड्काः ! सर्वोक्तविशेषणविशिष्टाऽदमंगारनृतं जाजनमेकैकं मुहूर्तं प्रत्ये
कं सांसारिकाणामिवाऽग्निस्तंजनं विधत्ते नापिच साधर्मिकाऽन्यधार्मिकाणामग्निदाहोपश
मादिनोपकारं कुरुतइति रुजवोमायामकुर्वाणाः पाणिं प्रसारयत ? तेष्वपि तथैव कुर्युस्त
तोऽसौ पुरुषः तन्नाजनं पाणौ समर्पयति तेष्वपि दाहशंकया हस्तं संकोचयेयुरिति । त
तोसौ तानुवाच । किमिति पाणिं प्रतिसंहरत ? यूयं एवमनिहितास्ते ऊचुर्दाहनयादिति ।
एतदुक्तं नवति । अवश्यमग्निदाहनयान्न कश्चिदग्न्यग्निमुखं पाणिं ददातीत्येतत्परोयं दृष्टां
तः । पाणिना दग्धेनापि किंनवतां नविष्यतीति दुःखमिति चेद्यद्येवं नवंतोदाहापादित
दुःखजीरवः सुखलिप्सवस्तदेवंसति सर्वेपि जंतवः संसारोदरविवरवर्तिनएवंचूताएवेत्येव
मात्मतुलयाऽत्मौपम्येन यथा मम नाजिमतं दुःखमित्येवं सर्वजंतूनामित्यवगम्यादिसैव
प्राधान्येनाश्रयणीया तदेतत्प्रमाणं एषा युक्तिः । आत्मवत्सर्वनूतानि यः पश्यति सप
श्यति । तदेव समवसरणं सएषधर्मविचारोयत्राहिंसा संपूर्णा ॥ तत्रैव परमार्थतोधर्म
इत्येवं व्यवस्थिते तत्र ये केचनाविदितपरमार्थाः श्रमणब्राह्मणादयएवं वक्ष्यमाणमा
चक्षते परेषामात्मदाढर्योत्पादनायैवं जायन्ते तथैवमेवं धर्मं प्रज्ञापयन्ति व्यवस्थापयन्ति
तथान्येन प्राणुपतापकारिणा प्रकारेण परेषां धर्मं प्ररूपयन्ति व्याचक्षते । तद्यथा ।
सर्वे प्राणाऽत्यादि यावदंतव्यादंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघट्टादिवहनादिभिः
परिग्राह्याविशिष्टकाले श्राद्धादौ रोहितमत्स्याश्च तथाऽपझावयितव्यादेवतायागादिनिमि
त्तं बस्तादयश्चेत्येवं ये श्रमणादयः प्राणिनामुपतापकारिणीं जाषां जायन्ते आगामिनि
काले ऽनेकशोबहुशः स्वशरीरहेदायच जायन्ते तथा ते सावद्यजाषिणोजविष्यन्ति काले
जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवन्ति । योन्यां जन्म योनिजन्म तदनेकशोबहुशोर्गर्भव्यु

त्क्रांतजावस्थायां प्राप्नुवन्ति. तथा संसारप्रपंचांतर्गतास्तेजोवायुपूच्चैर्गोत्रोदनेन कलं कलीनावनाजोचन्ति बहुशोचविष्यन्ति च ॥ ८१ ॥

ते बहुणं दंमणाणं बहूणं मुंमणाणं तज्जणाणं तालणाणं अडुबंधणाणं जाव घोलणाणं माइमरणाणं पितामरणाणं नाइमरणाणं नगिणीमरणाणं नज्जापुत्तधूत्तमुष्हामरणाणं दारिद्राणं दोहग्गाणं अप्पियसंवासाणं पि यविष्णुगाणं बहुणं डुक्कदोमणस्साणं आनागिणो नविस्सन्ति अणादि यंचणं अणवयग्गं दीहमधं चाउरंतसंसारकंतारं जुज्जो जुज्जो अणुपरिय ट्ठिस्सन्ति ते णोसिस्सिस्सन्ति णोबुस्सिस्सन्ति जाव णोसवडुक्काणं अंतं करिस्सन्ति एस तुट्ठ्ठा एस पमाणे एस समोसरणे पत्तेयं तुट्ठ्ठा पत्तेयं प माणे पत्तेयं समोसरणे ॥ ८२ ॥

अर्थ—(तेबहूणंदंमणाणं के०) ते जीव घणा दंमाशे, (बहूणंमुंमणाणं के०) ते जीव घणा शरीरादिकें मुंमाशे, (तज्जणाणं के०) अंगुलीयादिकनी तर्जना पामशे, (ता लणाणं के०) दंमादिकें ताडना पामशे, (अडुबंधणाणं के०) बंधीखानानां बंधन पा मशे, (जावघोलणाणं के०) यावत् आंबानी पेठें घोलाशे, (माइमरणाणं के०) ते जी व मातानां मरणनां डुःखने पामशे, (पितामरणाणं के०) पितानां मरण, (नाइमरणा णंके०) नाइनां मरण, (नगिणीमरणाणंके०) बेहेननां मरण, (नज्जापुत्तधूत्तमुष्हा मरणाणंके०) नार्थानां मरण, पुत्रनां मरण, दीकरीनां मरण, पुत्रनीवहुनां मरण यशे, तेने देखीनं डुःख पामशे, डुःखी यशे, ते पुरुष, (दारिद्राणंके०) दरिद्री यशे, (दोहग्गा णं के०) दौर्जागी यशे, (अप्पियसंवासाणंके०) अप्रियकारीयो साथें तेनो संवास य शे, (पियविष्णुगाणं के०) ते प्राणी प्रियकारी वस्तुनो विप्रयोग एटले वियोग पामशे, (बहूणंडुक्कदोमणस्साणं के०) घणां डुःख अने दौर्मनस्य पणानो (आनागिणो नविस्सं ति के०) विजागी यशे, तेपुरुष, (अणादियंचणं के०) आदि रहित, (अणवयग्गं के०) अंत रहित, (दीहमधं के०) दीर्घकालपर्यंत एटले घणाकालसुधी (चाउरंतसं सारकंतारं के०) चारगतिरूप अंत अवयवठे जेने विपे तेने चाउरंत कहियें एवी संसा र रूप अटवी तेने विपे, (जुज्जो जुज्जो के०) वली वली (अणुपरियट्ठिस्सन्ति के०) परि न्रमण परावर्त्तन करशे, (तेणोसिस्सिस्सन्ति के०) ते पांखमी जीव सीजशें नही, एट ले पोताना कार्यनी सिद्धि करशें नही, (णोबुस्सिस्सन्ति के०) लोकालोकना स्वरूपने बुज शें नही, (जावणोसवडुक्काणंअंतंकरिस्सन्ति के०) यावत् ते प्राणी सर्वडुःखनो अंत क

रशें नहीं. एवी रीतें स्वदर्शनी पण, जे पूर्वोक्त जाणा बोलशें ते सीजसे नहीं एम निश्चें जाणवुं. हवे जे उत्तम पुरुषने एवी तुल्यता राखवी जे सर्व जीव प्रत्येक तुल्य, प्रत्येक प्रमाण, एप्रमाणे प्रत्येक समोसरण पण ठे ॥ ८१ ॥

॥ दीपिका—ते नराबहूनां दंडनादीनां शरीरदुःखानां नाजनं नवन्ति तथा मातृमरणादीनां मानसदुःखानां तथाऽन्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुःखनागिनोजविष्यन्ति । किं बहुना । (अणादिर्यंति) अनादिकं नविद्यतेऽवदग्रोऽतोयस्य सोऽनवदग्रोऽनंतः तं दीर्घा ध्वानं चतुर्गतिमार्गं चातुरंतं संसारकांतारमनुपरिवर्तिष्यन्ते अरहदृष्टघटीवद्भूमिष्यन्ति न बोधं प्राप्स्यन्ति न सेत्स्यन्ति सर्वदुःखानामंतं न करिष्यन्ति एतत्तुला एतत्साम्यं यत्सावद्याचारान सिध्यन्ति कुमतिनः स्वमतेपि औद्देशिकादिनोजिनस्तथैव एतत्प्रमाणं प्रत्यक्षादिकं प्रत्यक्षेण चौराद्याबाध्यमानादृश्यन्ते । एवमन्येपि एतत्समवसरणं आगमविचारः प्रत्येकं प्रतिजीवमिदं साम्यं दृष्टव्यं ॥ ८१ ॥

॥ टीका—तथा ते बहूनां दंडादीनां शरीराणां दुःखानामात्मानं नाजनं कुर्वन्ति तथा ते निर्विवेकामातृवधादीनां मानुषाणां दुःखानां तथान्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुःखदौर्मनस्यानामानागिनोजविष्यन्तीति । किंबहुनोक्तेनोपसंहारव्याजेन । गुरुतरमर्थसंबंधं दर्शयितुमाह । (अणादिर्यं इत्यादि) नास्यादिरस्तीत्यनादिः संसारः । तदनेनेदमुक्तं नवन्ति । यत्कैश्चिदनिहितं यथायममंकादिक्रमेणेत्यादित इत्येतदपास्तं । नविद्यतेऽवदग्रं पर्यंतो यस्य सोयमनवदग्रोऽपर्यंत इत्यर्थः । तदनेनेदमुक्तं नवन्ति । यदुक्तं कैश्चिद्यथा प्रलयकालेऽशेषसागरजलप्लावनं द्वादशादित्योजमेन चात्यंतदाह इत्यादिकं सर्वं मिष्येति दीर्घमित्यनंतपुञ्जपरावर्तरूपं कालावस्थानं तथा चत्वारोतागतयोयस्य सतथा चातुर्गतिक इत्यर्थः । तत्संसारएव कांतारः संसारकांतारोनिर्जलः सजयस्त्राणरहितोऽरण्यप्रदेशः कांतार इति । तदेवंजूर्तं नूयोनूयः पौनःपुन्येनानुपरिवर्तिष्यन्ते अरहदृष्टघटीन्यायेन तत्रैव भ्रमंतः स्थास्यन्तीत्यतएवाह । यतस्ते प्राणिनां हंतारः कुतएतदिति चेत्सावद्योपदेशादेतदपि कथमिति चेदतश्चौद्देशिकादिपरिणोयानुज्ञयेत्येवमवगंतव्यमित्यतस्ते कुप्रावचनिकानैव सेत्स्यन्ति नैव ते लोकाग्रस्थानमाक्रमिष्यन्ति तथा न ते सर्वपदार्थान् केवलज्ञानावाप्त्या नोत्स्यन्ते । अनेन ज्ञानातिशयज्ञावमाह । तथा न तेऽष्टप्रकारेण कर्मणा मोक्षयन्ते । अनेनाप्यसिद्धेरकैवल्यवाप्तेश्च कारणमाह । तथा परिनिर्वृतिः परिनिर्वाणमानंदसुखावाप्तिस्तां ते नैव प्राप्स्यन्ते तेनापि सुखातिशयाज्ञावः प्रदर्शितोजवतीति । तथा नैते शारीरमानसानां दुःखानामात्यंतिकमंतं करिष्यन्तीत्यनेनाप्यपायातिशयाज्ञावः प्रदर्शितोजवति । एषानु

ला तदेतदुपमानं यथा सावद्यानुष्ठानपरायणाः सावद्यनाषिणश्च कुप्रावचनिकान सिध्यंत्ये
वं स्वयूष्या अप्यौद्देशिकादिपरिज्ञोनिनो न सिध्यन्तीति । तदेतत्प्रमाणं प्रत्यक्षानुमानादिकं ।
तथाहि । प्रत्यक्षेणैव जीवपीडाकारि चौर्यादिर्बोधनान्न मुच्यते । एवमन्येपीत्यनुमानादि
कमप्यायोज्यं । तथा तदेतत्समवसरणमागमविचाररूपमिति प्रत्येकंच प्रतिप्राणि प्रतिप्रा
वाहुकमेतनुजादिकं दृष्टव्यमिति ॥ ७२ ॥

तद्वृणं जे ते समणा माहणा एवमाइरुंति जाव परूवेंति सवे पाणा स
वेनूया सवेजीवा सवेसत्ता एहंतवा एअज्ञावेयवा एपरिघेतवा एउहवेय
वा तेणो आगंतुवेयाए तेणोआगंतुनेयाए जाव जाइजरामरणजोणि
जम्मण संसारपुणप्रवगप्रवासन्नवएवं कलंकलीनागिणो नविस्संति
तेणोबहूणं दंमणाणं जाव एोबहूणं मुंमणाणं जाव बहूणं दुक्कदोमण
स्साणं एोनागिणो नविस्संति अणादियंचणं अणवयग्गं दीहमइं
चाउरंत संसारकंतारे नुज्जोनुज्जो एोअणुपरियट्ठिस्संति तेसिं स्सिस्संति
जाव सबडुक्काणं अंतं करिस्संति ॥ ७३ ॥

अर्थ—त्यांजे श्रमण ब्राह्मण, सर्व जीवने पोताना आत्मा समान लेखवीने एवो धर्म
कहेणो, यावत् प्ररूपणो, के सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्व जीव, सर्व सत्त्वने हणवा नही,
एकांतदया पालवी, यावत् सर्व सत्त्वने उपडववा नही, ते पुरुषो, आगमिक कालें पोताना
शरीरनुं ठेदन नहीं पामणो, ते आगमिक कालें जेदन नहीं पामणो, ते पुरुष यावत् जाति,
जरा, मरण, वली वली योनीमांहे उपजवुं, जन्मनुं दुःख, संसारमांहे परित्रमण करवुं,
वली वली गर्जवास मांहे वसवुं, संसारनो विस्तार प्रपंच, तथा कलकलाट तेनो विजागी
नहीं अणो. ते पुरुष, घणो दंमाणो नहीं, यावत् दुःख दौर्मनस्य पणानो विजागी नहीं अणो,
आदिरहित अंतरहित दीर्घ पंचवे, एटले दीर्घ काल पर्यंत चारगति रूप संसार, तद्रूप
अटवीने विषे वली वली परित्रमण परावर्त्त नहीं करणो. ए रीतें दया धर्मना प्ररूपनार
पुरुषो सीजणो कार्यसिद्धि करणो, यावत् सर्व दुःखनो अंत करणो. ॥ ७३ ॥

॥ दीपिका—अथैतद्विपरीतानाह । (तद्वृणंति) तत्र ये ज्ञातव्याः श्रमणमाहनास्ते
वमाख्यांतीत्यादि सर्वे पूर्वसूत्रविपरीतं वाच्यं ॥ ७३ ॥

॥ टीका—ये पुनर्विदिततत्त्वाआत्मौपम्येनात्मनुलया सर्वजीवेष्वहिंसां
चक्षते । तद्यथा सर्वेपि जीवाः दुःखद्विषः सुखक्षिप्सवस्ते न हंतव्या इत्यादि । तदेवं पूर्वो
दंडनादिकं सप्रतिषेधं न एनयीयं यावत्संसारकांतारमचिरेणैव ते व्यतिक्रमिष्यन्तीति ॥ ७३ ॥

इच्छेतेहिं बारसहिं किरियाछाणेहिं वट्टमाणा जीवा णोसिस्सिं सु णोबुज्झिं सु णोमुच्चिं सु णोपरिणिवाइं सु जाव णोसव डुक्काणं अंतं करे सुवा णो करंति वा णोकरिस्संति वा ॥ ८४ ॥

अर्थ-ए पूर्वोक्त बार क्रियाना स्थानकने विषे वर्त्तता एवाजे जीव, ते कोइ अतीत कालें सिधा नथी, बुज्या नथी, कर्म थकी सूकाणा नथी, निवृत्त्या नथी, यावत् सर्वडुःखनो अंत पण कोइयें अतीत कालें कखो नथी, वर्त्तमान कालें करता नथी, आगमिक कालें पण करइ नही. कारणके, ए बार क्रियाना स्थानक जे ठे, ते अधर्मपट्टने मज्जताज ठे. ॥ ८४ ॥

॥ टीका-अथोपसंहरति । (इच्छेतेहिंति) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेषु अधर्म पट्टोऽवतार्यते । ततएतेषु वर्त्तमानाजीवान् सिद्धान् सिध्यन्ति न सेत्स्यन्ति न मुक्तान् मुच्यन्ते मोह्यन्ते न बुद्धान् बुध्यन्ते न जोत्स्यन्ते न सर्वडुःखानामंतं चकुर्न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति ॥ ८४ ॥

॥ टीका-नष्टानि क्रियास्थानाति सांप्रतमुपसंजिघृक्षुरेतदेव पूर्वोक्तं समासेन विनष्टिपुराह (इच्छेतेहिं इत्यादि) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेष्वधर्मपट्टोऽनुपशमरूपः समवतार्यते न एतेषु वर्त्तमानाजीवा अतीते काले सिद्धान् वर्त्तमाने सिध्यन्ति न न विष्यन्ति सेत्स्यन्ति तथा न बुबुधिरे न बुध्यन्ते न च जोत्स्यन्ते तथा न मुमुचुर्न मुचन्ति न च मोह्यन्ते तथा न निवृत्ता न निवर्त्यन्ते न च निर्वार्यन्ति तथा न डुःखानामंतं ययुर्न पुनर्यान्ति न च यास्यन्तीति ॥ ८४ ॥

एयंसि चैव तेरसमे किरियाछाणे वट्टमाणा जीवा सिस्सिं सु बुज्झिं सु मुच्चिं सु परिणिवाइं सु जाव सवडुक्काणं अंतं करे सुवा करंति करिस्संति वा एवं से निक्खु आयधी आयहिते आयगुत्ते आयजोगे आयपरक्कमे आयरक्खि ए आयाणुकंप ए आयनिप्फेड ए आयाणमेव पडिसा हरेज्जा सि त्वेमि ॥ ८५ ॥ इति बीयसुयखंधस्स किरियाछाणं नाम बीयमज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ-ए पूर्वे कहुंजें निश्चै तेरमुं क्रिया स्थानक तेने विषे वर्त्तता एवा जे जीव, ते जीव अतीत कालें सिधा तत्त्वमार्गने बुज्या, आठ कर्म थकी सूकाणा. परिनिवृत्त शी तलीनूत थया, यावत् सर्व डुःखनो अतीत कालें अंत कीधो, वर्त्तमान कालें अंत करे ठे, अने आगमिक कालें अंत करइ, एम ते साधु चारित्रिउ बार क्रिया स्थानकनो वर्ज नार मोहार्थी, आत्मारथी, आत्मानुं हित चिंतवनार, आत्मानो गोपवनार, मनादिक

योगने स्ववश करनार, ते आत्मयोगी कहेवाय. आत्माना सुखनें अर्थे पराक्रमनो करनार, आत्मानो रक्षक, आत्माने अनुकंपानो करनार, आत्मानो संसार थकी निस्तार करनार, आत्माने ए बार क्रियाना स्थानक थकी निवृत्तावे, तेने महा पुरुष जाणिये. तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो. ए श्री सूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे क्रिया स्थानक नामे बीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ८५ ॥

॥ दीपिका—तथा एतस्मिन् त्रयोदशे क्रियास्थाने धर्मपक्षावतारः । ततोत्र वर्तमाना जीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीत्यादि । तदेवं सज्जिह्वुर्द्वादशक्रियास्थानवर्जकोऽधर्मपक्ष्यागी धर्मपक्षस्यस्त्रयोदशक्रियास्थानवर्ती आत्मनोर्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य स आत्मार्थी आत्महितः आत्मा गुप्तोयस्य सतथा आत्मयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपः सय स्यास्ति सआत्मयोगी आत्मपराक्रमः स्वयं संयमानुष्ठानप्रवृत्तः । आत्मा रक्षितोऽर्गति पातायेन सआत्मरक्षितः आत्मानमनर्थपरिहारेणानुकंपते इत्यात्मानुकंपकः (आयनिष्फे डएति) आत्मानं संयमेन संसारचारकान्निष्कासयतीति आत्मानं द्वादशक्रियास्थानेन्यः प्रतिसंहरेत्समहापुरुषः । इतिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ८५ ॥ इति तपागङ्गाधिपतिश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्यहर्षकुलपंडितप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीय श्रुतस्कंधस्य क्रियास्थानाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशं क्रियास्थानं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एतस्मिन्स्त्रयोदशे क्रियास्थाने वर्तमानाजीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीति यावत्सर्वदुःखानामंतं करिष्यन्तीति स्थितं । तदेवं सज्जिह्वुर्यः पौंडरीकाध्ययनेऽनिहितो द्वादशक्रियास्थानवर्जकः अधर्मपक्षानुपशमपरित्यागी धर्मपक्षे स्थितउपशान्तआत्मनोवार्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य सतथा योऽन्यमपायेन्योरक्षति स आत्मार्थ्यात्मवानित्युच्यते । हिताचाराश्चौरादयोनात्मवंतोऽयंत्वात्महितऐहिकामुष्मिकापायजीरुत्वात्तथात्मागुप्तोयस्य तथा । एतदुक्तं नवति । स्वयमेवासौ संयमानुष्ठाने पराक्रमते तथात्मयोगी आत्मनोयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपआत्मयोगः सयस्यास्ति । सदाधर्मध्यानावस्थितइत्यर्थः । तथात्मा पापेन्योर्दुर्गतिगमनादिन्योरक्षितोयेन सतथा दुर्गतिगमनहेतुनिबंधनस्य सावद्यानुष्ठानस्य निवृत्तत्वादितिजावः । तथात्मानमेवानर्थपरिहारदारेणानुकंपते क्षुजानुष्ठानेन सज्जतिगामिनं विधत्तइति । तथात्मानं सम्यग्दर्शनादिकेनानुष्ठानेन संसारचारकान्निष्कासयतीति । तथात्मानमनर्थनूतेन्योर्द्वादशेन्यः क्रियास्थानेन्यः प्रतिसंहरेत् । यदि वोपदेशआत्मानं सर्वपापेन्यः प्रतिसंह्रियात् सर्वानर्थेन्योनिवर्तयेदित्येतस्मिन्महापुरुषे संज्ञाय्यतइति । इतिः परि

इच्छेतेहिं बारमहिं किरियाछाणेहिं वट्टमाणा जीवा णोसिञ्जिसु णोबुजिं
सु णोमुच्चिसु णोपरिणिवाइंसु जाव णोसव डुस्काणं अंतंकरेसुवा णो
करंतिवा णोकरिस्संतिवा ॥ ८४ ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त बार क्रियाणा स्थानकने विषे वर्त्तता एवाजे जीव, ते कोइ अतीत कालें सिधा नथी, बुज्या नथी, कर्म थकी मूकाणा नथी, निवृत्त्या नथी, यावत् सर्वडुःखनो अंत पण कोइयें अतीत कालें कखो नथी, वर्त्तमान कालें करता नथी, आगमिक कालें पण करशे नही. कारणके, ए बार क्रियाणा स्थानक जे ठे, ते अधर्मपह्ने मलताज ठे. ॥ ८४ ॥

॥ टीका—अथोपसंहरति । (इच्छेतेहिंति) इत्येतेषु द्वादशसु क्रियास्थानेषु अधर्मपह्णोऽवतार्यते । ततएतेषु वर्त्तमानाजीवान् सिद्धान् सिध्यन्ति न सेत्स्यन्ति न मुक्तान् मुच्यन्ते मोक्षयन्ते न बुद्धान् बुध्यन्ते न जेत्यन्ते न सर्वडुःखानामंतं चकुर्न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति ॥ ८४ ॥

॥ टीका—नणितानि क्रियास्थानाति सांप्रतमुपसंजिघृक्षुरेतदेव पूर्वोक्तं समासेन विनष्टिपुराह (इच्छेतेहिंइत्यादि) इत्येतेषु द्वादशसु क्रियास्थानेष्वधर्मपह्णोऽनुपशमरूपः समवतार्यते न एतेषु वर्त्तमानाजीवाअतीते काले सिद्धान् वर्त्तमाने सिध्यन्ति न नविष्यन्ति सेत्स्यन्ति तथा न बुबुधिरे न बुध्यन्ते न च जेत्यन्ते तथा न मुमुचुर्न मुंचन्ति न च मोक्षयन्ते तथा न निवृत्ता न निर्वर्त्यन्ते न च निर्वीर्यन्ति तथा न डुःखानामंतं ययुर्न पुनर्यीति न च यास्यन्तीति ॥ ८४ ॥

एयंसि चेव तेरसमे किरियाछाणे वट्टमाणा जीवा सिञ्जिसु बुजिसु मुच्चिसु
सु परिणिवाइंसु जाव सवडुस्काणं अंतं करेसुवा करंति करिस्संतिवा
एवं से निस्कु आयत्ती आयहिते आयगुत्ते आयजोगे आयपरक्रमे
आयरस्सिए आयाणुकंपए आयनिप्फेडए आयाणमेवपडिसा हरेज्जा
सि तवेमि ॥ ८५ ॥ इति वीयसुयखंधस्सकिरियाछाणं नाम वीयमज्झयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—ए पूर्वे कહ્યુંજે નિશ્ચે તેરમું ક્રિયા સ્થાનક તેને વિષે વર્તતા એવા જે જીવ, તે જીવ અતીત કાલેં સિધા તત્વમાર્ગને બુજ્યા, આવ કર્મ થકી મૂકાણા. પરિનિવૃત્ત શી તલીનૂત થયા, યાવત્ સર્વ ડુઃખનો અતીત કાલેં અંત કીધો, વર્તમાન કાલેં અંત કરે છે, અને આગમિક કાલેં અંત કરશે, એમ તે સાધુ ચારિત્રિયેં બાર ક્રિયા સ્થાનકનો વર્જનાર મોક્ષાર્થી, આત્માર્થી, આત્માનું હિત ચિંતવનાર, આત્માનો ગોપવનાર, મનાદિક

योगने स्ववश करनार, ते आत्मयोगी कहेवाय. आत्माना सुखनें अर्थे पराक्रमनो करनार, आत्मानो रक्षक, आत्माने अनुकंपानो करनार, आत्मानो संसार थकी निस्तार करनार, आत्माने ए बार क्रियाना स्थानक थकी निवृत्तावे, तेने महा पुरुष जाणिये. तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो. ए श्री सूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे क्रिया स्थानक नामे बीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ८५ ॥

॥ दीपिका—तथा एतस्मिन् त्रयोदशे क्रियास्थाने धर्मपक्षावतारः । ततोत्र वर्तमाना जीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीत्यादि । तदेवं सनिकुर्वाद्दशक्रियास्थानवर्जकोऽधर्मपक्ष्यागी धर्मपक्षस्थस्त्रयोदशक्रियास्थानवर्ती आत्मनोर्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य स आत्मार्थी आत्महितः आत्मा गुप्तोयस्य सतथा आत्मयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपः सय स्यास्ति सआत्मयोगी आत्मपराक्रमः स्वयं संयमानुष्ठानप्रवृत्तः । आत्मा रक्षितोऽर्गति पातायेन सआत्मरक्षितः आत्मानमनर्थपरिहारेणानुकंपते इत्यात्मानुकंपकः (आयनिप्फे डएत्ति) आत्मानं संयमेन संसारचारकान्निष्कासयतीति आत्मानं द्वादशक्रियास्थानेभ्यः प्रतिसंहरेत्समहापुरुषः । इतिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ८५ ॥ इति तपागह्वाधिपतिश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्यदर्षकुलपंडितप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीय श्रुतस्कंधस्य क्रियास्थानाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशं क्रियास्थानं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एतस्मिन्स्त्रयोदशे क्रियास्थाने वर्तमानाजीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीति यावत्सर्वदुःखानामंतं करिष्यन्तीति स्थितं । तदेवं सनिकुर्यः पौंडरीकाध्ययनेऽनिहितो द्वादशक्रियास्थानवर्जकः अधर्मपक्षानुपशमपरित्यागी धर्मपक्षे स्थितउपशान्तआत्मनोवार्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य सतथा योऽन्यमपायेन्योरक्षति स आत्मार्थ्यात्मवानित्युच्यते । हिताचाराश्चचौरादयोनात्मवंतोऽयंत्वात्महितऐहिकामुष्मिकापायनीरुत्वात्तथात्मागुप्तोयस्य तथा । एतदुक्तं नवति । स्वयमेवासौ संयमानुष्ठाने पराक्रमते तथात्मयोगी आत्मनोयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपआत्मयोगः सयस्यास्ति । सदाधर्मध्यानावस्थितइत्यर्थः । तथात्मा पापेभ्योऽर्गतिगमनादिभ्योरक्षितोयेन सतथा दुर्गतिगमनहेतुनिबंधनस्य सावधानुष्ठानस्य निवृत्तत्वादितिजावः । तथात्मानमेवानर्थपरिहारदारेणानुकंपते शुचानुष्ठानेन सज्जतिगामिनं विधत्तइति । तथात्मानं सम्यग्दर्शनादिकेनानुष्ठानेन संसारचारकान्निष्कासयतीति । तथात्मानमनर्थनूतेभ्योद्वादशेभ्यः क्रियास्थानेभ्यः प्रतिसंहरेत् । यदि वोपदेशआत्मानं सर्वपापेभ्यः प्रतिसंह्रियात् सर्वानर्थेभ्योनिवर्तयेदित्येतस्मिन्महापुरुषे संभाव्यतइति । इतिः परि

७९५ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययनं.

समाह्वये । ब्रवीमीति पूर्वत् । नयाः पूर्ववद्व्याख्येयाः ॥ समाप्तं क्रियास्थानाख्यं
द्वितीयमध्ययनमिति ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययनप्रारंभः ॥

हवे बार क्रिया स्थानकने वर्जनार एवा चारित्रवान पुरुषे शुद्धाहार जेवो, ते कारण
माटे हवे आहार परिज्ञा नामे त्रीजुं अध्ययन प्रारंभिये हैये.

सुयंमे आउसं तेणं जगवया एव मस्कायं इह खलु आहारपरिष्माणाम
क्षयणे तस्सणं अयमठे इह खलु पाईणंवा सवतो सवावंतिचणं लो
गंसि चत्तारि बीयकाया एव माहिज्जंति तंजहा अग्गबीया मूलबीया
पोरबीया स्कंधबीया तेसिंचणं अहा बीएणं अहावगासेणं इहेगतिया
सत्ता पुढवीजोणिया पुढविसंजवा पुढवीवुक्कमये तज्जोणिया तस्सं
जवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तडुवक्कमा णाणाविह
जोणियासु पुढवीसु रुक्कताए विवट्ठंति तेजीवा तेसिं णाणाविहजो
णियाणं पुढवीणं सिणेह माहारेंति ॥१॥ ते जीवा आहारेंति पुढवीसरीरं
आउसरीरं तेउसरीरं वाउसरीरं वणस्सइसरीरं णाणाविहाणतसथा
वराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवंति परिविद्धं तं सरीरं पुद्वाहारियं
तयाहारियं विपरिणयं सारूवियकडं संतं अवरेवियणं तेसिं पुढविजो
णियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा णाणारसा णाणाफा
सा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविवट्ठित्ता तेजीवा क
म्मोववन्नगा जवंति तिमस्कायं ॥ २ ॥

अर्थ—(सुयंमेआउसंतेणं के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबू प्रत्ये कहें के, में एवुं सांजलुं
ठे जे, आयुष्यमंत (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवंत श्रीमहावीर देवें एम कह्युं
(इहखलु के०) निश्चें आ जिनशासनने विषे (आहारपरिष्माणामक्षयणे के०) आ
हारपरिज्ञा एवे नामे अध्ययन कह्युं. (तस्सणंअयमठे के०) तेनो ए अर्थ आगल क
हेवे. (इहखलु के०) निश्चें आ जगत् मांहे (पाईणंवा के०) पूर्वादिक चारदिशिने
विषे तथा विदिशिने विषे (सवतोसवावंतिचणंलोगंसि के०) सर्व थकी सर्व, एतावता
सर्व लोकने विषे (चत्तारिबीयकाया के०) चार, बीज कायना प्रकार एटले उत्पत्तिना

जेद होय. (एवमाहिङ्गं के०) ते आ प्रकारें तीर्थकरें कहा. (तंजहा के०) ते कहेवे. (अग्गबीया के०) जेने अग्ग बीज उपजे ते अग्र बीज कहेवाय ते तिल, ताल, सह कारादिक अथवा शाव्यादिक जाणवा, तथा जे अग्र तेने विषे उत्पत्तिना कारणने पामे तेपण, अग्र बीज कहेवाय, ते कोरंटकादिक जाणवा; एटले ए प्रथम जेद जाणवो. तथा (मूलबीयाके०) आर्द्धकादिक ए बीजो जेद जाणवो; (पोरबीयाके०) पर्व बीज ते सेलडी प्रमुख, ए त्रीजो जेद जाणवो. (स्कंधबीयाके०) स्कंधबीज ते सालरा नाग जुन प्रमुख, ए चोथो जेद जाणवो. (तेसिंचणंके०) ते चार प्रकारना वनस्पतिकाय (अहाबीएणंके०) यथा जे जेनुं बीज उत्पत्ति कारण, ते यथा बीज एटले ते तेनुं बीज जाणवुं. जेम शालीना अंकुरनुं शाली बीज उत्पत्ति कारणवे, एम अन्यत्र स्थानकें पण जाणी जेवुं. (अहावगासेणं के०) तथा जे जेनो अवकाश एटले उत्पत्ति स्थानक पृथ्वी, पाणी, काल, आकाश, बीज, संयोग, एने यथावकाश कहियें. एम यथा बीजें तथा यथावकाशें करीने, (इहेगतियासत्ता के०) आ जगत्माहे कोइ एक सत्व, तथाविध कर्मना उदय थकी, वनस्पतिने विषे उपजनार ठतो उपजे, ते वनस्पतिने विषे उपजतां (पुढवीजोणि याके०) पृथ्वीयोनिक थाय. यद्यपि तेनुं वनस्पतिज बीज कारणवे परंतु, आधार विना उत्पत्तिनो अजाववे, ते कारण माटें पृथ्वीयोनिक कहा. जेम जेवालादिक कर्दमना आ धारेंवे, पण पृथ्वी विना थाय नही. एम आर्द्धां पण जाणी जेवुं. (पुढविसंजवाके०) पृथ्वीने विषे वनस्पतिकायनो संजववे (पुढवीबुक्कमाके०) तथा पृथ्वीने विषे विविध एटले नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणवे जेनुं ते पृथ्वीबुक्कमाकहियें एटले एम कह्युं जे पृथ्वीने विषे ते वनस्पतिकायनी उपर उपर वृद्धि (तज्जोणिया के०) ते पृथ्वीयोनिक होय. (तस्संजवाके०) ते पृथ्वीने विषे वनस्पतिकायनो संजववे, (तडुवक्कमाके०) ते पृथ्वीने विषे नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणवे, (कम्मोवगाके०) ते जीव तथाविध वनस्पतिकाय संजवि कर्म प्रेर्यमान ठता त्यां वनस्पतिने विषे उपशमीप पृथ्वीने विषे जाय; ते कारणे एने कम्मो वगा कहियें, एटले ते जीव कर्मना वशंगत वनस्पतिकाय थकी आवीने वली तेज वनस्प तिकायने विषे उपजे, पण अन्यत्रथी आव्या अन्यत्र नउपजे. जेम कुसम पुरियें वाव्यां एवां बीजोना मशुरायें अंकुरो नमले, ज्यां जेहनुं बीज, त्यांज तेना अंकुरोनी उत्पत्ति जाणवी. (कम्मणियाणोणंके०) तथा ते जीव कर्मने कारणे आकर्षित (तडुवक्कमाके०) त्यां पृथ्वीने विषे तथा वनस्पतिने विषे, बुक्कमा एटले आव्या ठता (एणाविहजोणितासुपुढ वीसु के०) नाना प्रकारयोनी पृथ्वीने विषे (रुक्कताए के०) रूख पणे (विउट्टंतिके०) उपजे, (तेजीवातेसिंणाणाविहजोणियाणंपुढवीणं के०) ते जीव ते नाना प्रकार योनी पृथ्वीनो (सिणोहमाहारेंति के०) स्नेह आहारें तेहीज तेनो आहार. ते पृथ्वीना

शरीरने आहारतां पृथ्वीने पीडा उपजावे नहीं. ॥ १ ॥ पृथ्वी (तेजीवा के०) ते जीव, (आहारंतिपुढवीसरीरं के०) पृथ्वीनु शरीर आहारे, एमज (आउसरीरं के०) अपकायनुं शरीर, (तेउसरीरं के०) तेज कायनुं शरीर, (वाउसरीरं के०) वायुकायनुं शरीर, (वणस्सइसरीरं के०) वनस्पतिकायनुं शरीर, (एाणाविहाणतसथावराणं पाणाणंसरीरं के०) तथा नाना प्रकारनां त्रस अने स्थावर प्राणीजनां शरीर आहारे, परंतु तेमने पीडा नउपजावे. तेनुं कारण कहेछे, जेम अंमजादिक जीव गर्जस्थ ठतां माताना उदरनो आहार करे, परंतु माताने पीडा उपजावे नहीं, तेम अंहीं पण जाणी छेबुं. तथा उपन्या पृथ्वी वृद्धि प्राप्त अनेक वर्ण रसादिक गुण सहित आय, तेवारें पण कांइ पीडा उपजावे एरीतें ते जीव पृथ्वीकाय प्रमुख जीवोनुं (सरीरंअचित्तकुवंति के०) शरीर अचित्त करे. (परिविद्धं के०) परिविध्वंस करे. (तंके०) ते वनस्पतिना जीव तेणे (सरीरंपुढाहारियं के०) पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहास्युं, ते अधुना हमणा वनस्पतिना जीव उत्पद्यमान उपजता, अथवा उपना (तयाहारियं के०) त्वचाने स्पर्श करी आहारीने, (विपरिणयं के०) परिणमावीने (सारूवियकडंसंतं के०) पोतानी काया सरखां रूप करे, (अवरेवियणं के०) अपर एटले अन्य बीजां शरीर मूल, शाखा, प्रतिशाखा, पत्र, पुष्प, फलादिक, एवां रूप करे. तथा (तेसिं पुढवीजोणियाणं के०) ते पृथ्वीयोनि (रुक्काणं के०) वृद्ध, तेनां (सरीरा के०) शरीर, ते (एाणावस्साणं के०) नाना प्रकारना वर्ण, (एाणागंधा के०) नाना प्रकारना गंध, (एाणारसा के०) नाना प्रकारना रस, (एाणाफासा के०) नाना प्रकारना स्पर्श, (एाणासंठाणसंठिता के०) नाना प्रकारना संस्थानें करी संस्थित, (एाणाविहसरीरपुग्गलविउच्चिता के०) तथा नाना प्रकारना शरीरना पुज्जलें करी विकूब्यां थका होय, एरीतें (तेजीवा के०) तेजीव (कम्मोववन्नगानवंति तिमस्कायं के०) वनस्पतिने विषे तथाविध कर्मने उदये उपना होय. परंतु अंहीं काल, ईश्वरादिक कारण कोइ समजवो नहीं. एम जगवंत श्रीतीर्थिकर देवें कह्युं छे. एटले पृथ्वीयोनि वृद्ध कहा ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथाहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनमारच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सुयं मे इत्यादि) श्रुतं मयाऽयुष्मज्जगवतेदमाख्यातं आहारपरिज्ञानाख्यमध्ययनं । तस्य चायमर्थः । प्राच्यादिदिक्षु सर्वतः (सद्वावंतिति) सर्वस्मिन् लोके चत्वारोबीजकायाबीजप्रकारान्वन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते तेऽग्रबीजास्तालसहकारादयः । अथवाऽऽण्येवोत्पत्तौ कारणं येषां तेऽग्रबीजाः कोरंटादयः । मूलबीजाश्चाईकादयः पर्वबीजा

इक्षुप्रमुखाः स्कंधबीजाः सल्लक्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । वणस्सइकायाइयाणं पंचविहा बीजवक्कन्ति ॥ एवंमाहिक्कइ तं अग्गभूत्तपोर खंधवीयरुहा ॥ बछाविएगंतियासं मुठिमाबीयाजायन्ते । यथा दवदग्धनूमौ हरितानि विविधानि उत्पद्यन्ते (तेसिंचणन्ति) तेषां चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजं तद्यथा बीजं तेन यथाबीजेन । को र्थः ? । शाढ्यंकुरस्य शाजिबीजमुत्पत्तिकारण एवमन्यदपि ज्ञेयं । योयस्यावकाशोयद्यस्योत्पत्तिस्थानं तद्यथावकाशं तेन इह जगति एके केचन जीवावनस्पतौ उत्पद्यमानाअपि पृथिवीयोनिः पृथिवीसंज्ञवाः । कोर्थः ? । बीजादुत्पद्यमानोवनस्पतिकायः पृथिव्याधारे समुत्पद्यते । यथा शैवलकर्दमादयोजलाधारे जायन्ते तथा वनस्पतयोन्नूमौ जायन्ते इत्यर्थः । तथा पृथिव्यां व्युत्क्रमोवृद्धिर्धैपां ते तथा एवं ते तद्योनिकास्तत्संज्ञवास्तद्व्युत्क्रमाः कर्मोपगाः कर्मप्रेर्यमाणाः कर्मनिदानेन तत्र पृथिव्यां वनस्पतौ वा व्युत्क्रमांताआगताः संतो नानाविधयोनिकासु पृथिवीषु पद्भ्यां कायानां उत्पत्तिस्थानजूतासु सचित्ताचित्तमिश्रासु वृद्धतया विवर्तन्ते जायन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तासां पृथिवीनां स्नेहं स्निग्धनावमाहारन्ति गृह्णन्ति ॥१॥ तेच तत्रोत्पन्नाआहारन्ति पृथिवीशरीरं । एवमपूकायतेजोवायुवनस्पतिशरीरमपि । नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां यच्चरीरं तत्स्वकायेनाश्रित्याचित्तं कुर्वन्ति । यदिवा परिविध्वस्तं पृथिव्यादिशरीरं पूर्वाहारितमिति पूर्वमुत्पत्तिसमये पृथिव्यादिनिरेव आहारितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानउत्पन्नोवा त्वचा स्पर्शेनाहारयति आहार्यच स्वकायत्वेन विपरिणामितं स्वकायेन सह (सारूवित्ति) स्वरूपतः नीतं तन्मयं स्यात् (अवरेवियन्ति) अपराएवपि पृथिवीकानां वृक्षाणां शरीराणि नानावर्णादीनि यथा स्कंधस्यान्योवर्णादिर्मूलस्यान्यएव एवं यावन्नानाविधशरीरपुञ्जलविकुर्विताः स्युः । तथाहि । नानारसवीर्यविपाकानानापुञ्जलोपचयात्सुरूपसंस्थानादृढाद्वपसंहननाश्च स्युरिति । ते जीवावनस्पतिकायाः कर्मोत्पन्नाएव न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पद्यन्त इत्याख्यातमर्हदादिनिः ॥ १ ॥

॥ टीका—द्वितीयाध्यायनानंतरं तृतीयमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । कर्मरूपणार्थमुद्यतेन निक्षुणा द्वादशक्रियास्थानरहितेनात्यक्रियास्थानसेविना सदाहारगुप्तेन नवितव्यं । धर्माधारनूतस्य शरीरस्याधारो नवत्याहारः । सच मुमुक्षुणोद्देशकादिरहितोग्राह्यः । तेनच प्रायः प्रतिदिनं कार्यमित्यनेन संबन्धेनाहारपरिज्ञाध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि जवन्ति । तत्रेदमध्ययनं पूर्वानुपूर्व्यां तृतीयं पश्चानुपूर्व्यां पंचमानुपूर्व्यात्वनियतमित्यर्थाधिकारः । पुनरत्राहारः शुद्धाशुद्धजेदेन निरूप्यते । निक्षेपस्त्रिविधउघादिस्तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु आहारपरिज्ञेति द्विपदं नाम ।

तत्राहारपदनिष्केपार्थमाह निर्युक्तिकारः ॥ “नामंतवणादविष्, खेत्ते जावेय होंति बोधवो ॥ एसो खलु आहारे, निस्केवो होइ पंचविहो ” ॥ १ ॥ (नामंतवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्तेत्रजावरूपः पंचप्रकारोजनवति निष्केपआहारपदाश्रयइति । तत्र नामस्थापनेऽनादृत्य इव्याहारं प्रतिपादयितुमाह । “द्वेसञ्चित्तादी. खेत्ते नगरस्स जणवउ होइ ॥ जावाहारो तिविहो, उए लोमेयपस्केवे ” ॥ २ ॥ (द्वेइत्यादि) इव्याहारे चिंत्यमाने सचित्तादिराहारस्त्रिविधोजनवति । तद्यथा । सचित्तोऽचित्तोमिश्रश्च । तत्रापि सचित्तः षड्विधः पृथिवीकायादिकः । तत्र सचित्तस्य पृथिवीकायस्य लक्षणादिरूपापन्नस्याहारोऽष्टव्यः । तथापकायादेरपोति । एवंमिश्रोऽचित्तश्चायोज्यः नवरमन्त्रिकायमचित्तं प्रायशोमनुष्याआहारयति उदनादेस्तद्रूपत्वादिति । केत्राहारस्तु यस्मिन्केत्रे आहारः क्रियते उत्पद्यते व्याख्यायते । यदिवा नगरस्य योदेशोधान्यधनादिनोपनोग्यः सकेत्राहारः । तद्यथा । मथुरायाः समासन्नोदेशः परिनोग्योमथुराहारो मातरकाहारः खेडाहारइत्यादि । जावाहारस्त्वयं । कुधोदयाङ्गकूपर्यायोपपन्नं वस्तु यदाहारयति सजावाहारइति । तत्रापि प्रायशआहारस्य जिह्वेन्द्रियविषयत्वात्तत्कटुककषायाम्ललवणमधुररसागृह्यते । तथाचोक्तं । राईन ते जावउ तिचेवाजावमधुरेत्यादि । अन्यदपि प्रसंगेन गृह्यते । तद्यथा स्वरविशदमन्यवहार्यं नह्यं । तत्रापि पुष्पाढ्यउदनः प्रशस्यते न शीतः । उदकंतु शीतमेव । तथाचोक्तं शैत्यमपां प्रधानोद्युणः । एवं तावदन्यवहार्यं इव्यमाश्रित्य जावाहारः प्रतिपादितः । सांप्रतमाहारकमाश्रित्य जावाहारं निर्युक्तिरुदाह । जावाहारस्त्रिविधस्त्रिप्रकारोजनवति । आहारकस्य जंतोस्त्रिभिः प्रकारैराहारोपादानादिति । प्रकारानाह । (उहेत्ति) तैजसेन शरीरेण तत्सहचरितेनच कर्मणा कर्मणेनान्यां दान्यामप्याहारयति यावदपरमौदारिकं शरीरं न निष्पद्यते । तथाचोक्तं । तेएण कम्मएणं आहारेइ अणंतरं जीवो ॥ तेण परं मिस्सेणं, जाव शरीरस्स निप्पत्ती ॥ १ ॥ तथा । उआहाराजीवा, सवे आहारगाअपङ्कत्ता ॥ लोमाहारस्तु शरीरपर्याप्त्युत्तरकालं बाह्यया त्वचा लोमनिराहारोलोमाहारस्तथा प्रक्षेपेण कवलादेराहारः प्रक्षेपाहारः सच वेदनीयोदयेन चतुर्भिः स्थानैराहारसङ्गावाङ्गवति । तथाचोक्तं चउहिं वाणेहिं आहारसस्सासमुप्पज्जइ तंजहा उमोठयाए बुहावेयणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं मई एतयओवउणेणंति । सांप्रतमेतेषां त्रयाणामप्येकयैव गाथया व्याख्यानं कर्तुमाह “सरीरेणोयाहारो, तथाय फासेण लोमआहारो ॥ पस्केवाहारो पुण, कावलितो होइनायवो” ॥ ३ (सरीरेणेत्यादि) तैजसेन कर्मणेनच शरीरेणौदारिकादिशरीरानिष्पत्तेर्मिश्रेणच यआहारः ससर्वोप्योजाहारइति केचिद्व्याचक्षते । औदारिकादिशरीरपर्याप्त्या पर्याप्तकोपीं दियानापा नजावामनः पर्याप्तिनिरपर्याप्तकः शरीरेणाहारयन् उजाहारइति गृह्यते । तदुत्तरकालं त्वचा स्पर्शेन्द्रियेण आहारः सलोमाहारइति । प्रक्षेपाहारस्तु कावलिकः कवलप्रक्षेपनिष्पा

दितइति ज्ञातव्योचवति । पुनरप्येषामेव स्वामिविशेषेण विशेषमाविर्भावयन्नाह । “उयाहारा जीवा, सवेथपजत्तगामुण्यंवा ॥ पङ्कत्तगायलोमे, पस्केवेहोइनायवा ” ॥ ४ ॥ (उयाहारइ त्यादि) यः प्रागुक्तः शरीरेणौजसाहारस्तेनाहारेणाहारकाजीवाः सर्वेप्यपर्याप्तिकाज्ञात व्याः । सर्वाणिः पर्याप्तिनिरपर्याप्तास्ते वेदितव्याः । तत्र प्रथमोत्पत्तौ जीवः पूर्वशरीरप रित्यागे विग्रहेणाविग्रहेण चोत्पत्तिदेशे तैजसेन कर्मणेन शरीरेण तप्तस्नेहपतितसंपानकव त्तप्रदेशस्थानात्पुञ्जलानादत्ते तदुत्तरकालमपि यावदपर्याप्तिकावस्था तावदोजआहारइति । पर्याप्तिकास्त्विन्द्रियादिनिः पर्याप्तिनिः पर्याप्ताः केषांचिन्मतेन शरीरपर्याप्तिकावा गृह्यन्ते । तदेवं ते लोमाहारानवन्ति । तत्र स्पर्शेन्द्रियेणोष्मादिना तप्तञ्जायया शीतवायुनोदकेन प्री यते प्राणी गर्जस्थोपि पर्याप्त्युत्तरकालं लोमाहारएवेति । प्रक्षेपाहारे तु नजनीया यदैव प्रक्षेपं कुर्वति तदैव प्रक्षेपाहारानान्यदा लोमाहारता तु वाय्वादिस्पर्शात्सर्वदैवेति ! सच लोमाहारश्चक्षुष्मतामर्वागृह्णमतां न दृष्टिपथमवतरत्यतोऽसौ प्रतिसमयवर्ती प्रायशः । प्रक्षेपाहारस्तूपलन्यते प्रायः सच नियतकालीयः । तद्यथा । देवकुरुत्तरकुरुप्रजवाअष्टमज काहाराः संख्येयवर्षायुषामनियतकालीयः प्रक्षेपाहारइति । सांप्रतं प्रक्षेपाहारं स्वामि विज्ञागेन दर्शयितुमाह । “एगिंदियदेवाणं, नेरइयाणंच नत्थि परकेवो ॥ सेसाणं पस्केवो, संसारत्थाणजीवाणं ” ॥ ५ ॥ (एगिंदियइत्यादि) एकमेव स्पर्शेन्द्रियं येषां नवन्त्येकं द्रियाः पृथिवीकायादयस्तेषां देवनारकाणांच नास्ति प्रक्षेपस्तेहि पर्याप्त्युत्तरकालं स्पर्शेन्द्रि येणैवाहारयन्तीति कृत्वा लोमाहाराः । तत्र देवानां मनसा परिकल्पिताः शुजाः पुञ्जाः सर्वे यैव कायेन परिणमन्ति नारकाणां त्वशुजाइति । शेषास्त्वौदारिकशरीरादीन्द्रियादयस्तिर्यङ् मनुष्यास्तेषां प्रक्षेपाहारइति । तेषां संसारस्थितानां कायस्थितेरेवानावात्प्रक्षेपमन्तरेण का वलिकआहारोजिव्हेन्द्रियसङ्गावादिति । अन्येत्वाचार्याअन्यथा व्याचक्षते । तत्र यो जिव्हेन्द्रियेण स्थूलः शरीरे प्रक्षिप्यते सप्रक्षेपाहारः । यस्तु घ्राणदर्शनश्रवणैरुपलन्यते धातुजावेन परिणमति सज्जाहारः । यः पुनः स्पर्शेन्द्रियेणैवोपलन्यते धातुजावेन प्रयाति स लोमाहारइति । सांप्रतं कालविशेषमधिकृत्याऽनाहाकाननिधित्सुराह । “ एकंच दोव समए, तिन्निव समए मुहुत्तमंवा ॥ सादीयमनिहणंपुण, कालमणाहारगाजीवा ॥ ६ ॥ (एकंचेत्यादि) तत्र । विग्गह्गइमावन्ना, केवलिणो समुहया अयोगीया ॥ सि षाय अणा हारा, सेसा आहारगाजीवा । अस्यालेशतोयमर्थः । उत्पत्तिकाले विग्रहग तौ वक्रगतिमापन्नाः केवलिनोलोकपूरणकाले समुद्धातावस्थिताअयोगिनः शैलेश्य वस्थाः सिद्धाश्चानाहारकाः शेषास्तु जीवाहारकाइत्यवगंतव्यं । तत्र नवाङ्गवांतरं यदा समश्रेण्या याति । तदा नाहारकोन लन्यते । यदापि विश्रेण्यामेकेन वक्रेणोत्पद्यते त दापि प्रथमसमये पूर्वशरीरस्थेनाहारितं द्वितीयेत्ववक्रसमये समाश्रितशरीरस्थेनेति ।

वक्रद्वयेतु त्रिसमयोत्पत्तौ मध्यसमयेनाहारकइति इतरयोस्त्वाहारकइति । वक्रत्रये तु चतुःसमयोत्पत्तिके मध्यवर्तिनोः समययोरनाहारकश्चतुःसमयोत्पत्तिश्चैवं जवति । त्रसनाड्या बहिरुपरिष्ठादधोधस्तादा पर्युत्पद्यमानो दिशोविदिशि विदिशोवादिशि यदोत्पद्यतेतदा जन्यते । तत्रैकेन समयेन त्रसनाडीप्रवेशोद्वितीयेनोपर्यधोवा गमनं तृतीयेनच बहिर्निःसरणं चतुर्थेन तु विदिहूत्पत्तिदेशप्राप्तिरिति । पंचसमयास्तु त्रसनाड्याबहिरेव विदिशो विदिगुत्पत्तौ जन्यते । तत्रच मध्यवर्तिषु अनाहारकइत्यवगंतव्यं । आद्यंतसमययोस्त्वाहारकइति । केवलिसमुद्घातेपि कर्मणशरीरवर्तित्वात् तृतीयचतुःपंचसमयेष्वनाहारकोऽष्टव्यः । शेषेषु तु त्वौदारिकतमिश्रवर्तित्वात् तृतीयचतुःपंचमसमयेऽङ्गनाहारकोऽष्टव्यः । शेषेषु तु त्वौदारिकतन्मिश्रवर्तित्वादाहारकइति । (मुहुत्तमद्वचत्ति) अंतर्मुहुर्तं गृह्यते । तच्च केवली स्वायुपःकृये सर्वयोगनिरोधे सति ह्रस्वपंचाक्षुरोजिरणमात्रकालं यावदनाहारकइत्येवमवगंतव्यं । सिद्धजीवास्तु शैलेश्यवस्थायाश्चादिसमयादारभ्यानंतमपि कालमनाहारकाइति । सांप्रतमेतदेव स्वामिविशेषविशेषिततरमाह । “ एकंच दोव समए, केवलपरिवर्जित्वा अणाहारा ॥ पंचमि दोणि लोए, यपूरिए तिन्नि समयाउ ॥ ७ ॥ (एकंचेत्यादि) केवलपरिवर्जिताः संसारस्थाजीवाएकं द्वौवा अनाहारकान्वन्ति । तेच द्विविग्रहत्रिविग्रहोत्पत्तौ त्रिचतुःसामयिकायां ऽष्टव्याः । चतुर्विग्रहपंचसमयोत्पत्तिस्तु स्वप्नसत्वाश्रितेति न साक्षादुपात्ता । तथा चान्यत्राप्यभिहितं । एकं द्वौवानाहारकः । वाशब्दात् त्रीन् वा आनुपूर्व्या अन्युदग्रउत्कृष्टतोविग्रहगतौ चतुरः समया नागमेऽभिहिताः । तेच पंचसमयोत्पत्तौ जन्यन्ते नान्यत्रेति । नवस्थकेवलिनस्तु समुद्घाते मध्ये तत्करणोपसंहारावसरे तृतीयपंचसमयौ द्वौ लोकपूरणाच्चतुर्थसमयेन सहितास्त्रयः समयान्वन्तीति । पुनरपि निर्युक्तिकारः सादिकमपर्यवसानं कालमनाहारकत्वं दर्शयितुमाह । “ अंतोमुहुत्तमद्वं, सेलेसोए नवे अणाहारा ॥ सादीयमनिहणंपुण, सिद्धायणाहारगाहोति ” ॥ ८ ॥ (अंतोमुहुत्तमित्यादि) शैलेश्यवस्थायाश्चारभ्य सर्वथानाहारकः सिद्धावस्थाप्राप्तावनंतमपि कालं यावदिति । पूर्वतु कावलिकाख्यव्यतिरेकेण प्रतिसमयमनाहारकः कावलिकेनतु कादाचित्कइति । ननु केवलिनोधाति कर्मद्वयेनंतवीर्यत्वान्न नवत्येवकावलिकआहारकः । तथाहि । आहारादाने यानि वेदनीयादीनि पट्कारणान्यभिहितानि तेषां मध्ये एकमपि नविद्यते केवलिनि तत्कथमसावाहारं बहुदोषदुष्टं गृह्णीयात् ? । तत्र न तावत्तस्यवेदनोत्पद्यते तदेदनीयस्य दग्धरज्जुस्थानिकत्वात्सत्यामपि न तस्य तत्कृता पीडा अनंतवीर्यत्वात् । वैयावृत्यकरणंतु नगवति सुरासुरनराधिपतिसंघेन संजाव्यतएवेति । ईर्यापथः पुनः केवलज्ञानावरणपरिहृत्या त्सम्यगवलोकयत्येवासौ । संयमस्तु तस्य यथाख्यातचारित्रिणोनिष्ठितार्थत्वादनंतवीर्य

त्वान्नाहारग्रहणाय कारणीभवति । प्राणवृत्तिस्तु तस्यानुपवर्तित्वात् आयुषोऽनंतवीर्यत्वा
 चान्यथा सिद्धैव धर्मचिंतावसरस्त्वपगतोनिष्ठितार्थत्वात् । तदेवं केवलिनः कावजिका
 काहारोबह्वपायत्वान्न कथंचिद्व्यटतइति स्थितं । अत्रोच्यते । तत्र तावद्युक्तं घातिकर्महृद्ये
 केवलज्ञानोत्पत्तावनंतवीर्यत्वान्न केवलिनोऽनुक्तिरिति । तदागमाननिज्ञस्य तत्त्वविचाररहित
 स्य युक्तिहृदयमजानतोवचनं । तथाहि यदाहारनिमित्तं वेदनीयं कर्म तत्तस्य तथैवास्ते ।
 किमिति ? । सा शारीरी स्थितिः प्राक्तनी नभवति प्रमाणंच अस्ति केवलिनोऽनुक्तिः समग्र
 सामग्रीकत्वात्पूर्वश्रुतिवत् । सामग्रीचेयं प्रक्षेपाहारस्य तद्यथापर्याप्तत्वं वेदनीयोदयः
 आहारपक्तिनिमित्तं तैजसशरीरं दीर्घायुष्कत्वंचेति । तानिच समस्तान्यपि केवलिनि सं
 ति । यदपि दग्धरक्तुसंस्थानिकत्वमुच्यते वेदनीयस्य । तदप्यनागमिकमयुक्तिसंगतंच आग
 मेह्यत्यंतोदया सा तस्य केवलिन्यनिधीयते युक्तिरपि । यदि घातिकर्महृद्याऽज्ञानादयस्त
 स्यान्नुवन् वेदनीयोऽन्वायाः क्रुधः किमायातं येनासौ न भवति । नतयोऽन्वायातपयोरिव
 सहानवस्थानलक्षणानामपि जावाजावयोरिव परस्परपरिहारलक्षणः कश्चिद्विरोधोस्ती
 ति । सातासांतयोश्चांतर्मुहूर्तपरिवर्तमानतया यथा सातोदयएवमसातोदयोऽपीत्यनंतवीर्य
 त्वे सत्यपि शरीरबलापचयः क्रुद्धेदनीयोऽन्वा च पीडा नवत्येव । नचाहारग्रहणे तस्य किं
 चित्क्रीयते केवलमाहोपुरुषिकामात्रमेवेति । यदप्युच्यते वेदनीयस्योदीरणायाश्चजावा
 त्प्रचूततरपुञ्जलोदयाजावाच्चात्यंतं वेदनीयपीडाजावइति वाङ्मात्रं । तथाह्यविरतसम्यग्दृ
 ष्ट्यादिष्वेकादशसु स्थानेषु वेदनीयगुणश्रेणीसद्भावात्प्रचूतपुञ्जलोदयसद्भावः किंतेषु प्राक्त
 नेन्योऽधिकपीडासद्भावइति । अपिच योजिने सातोदयस्तीव्रः किमसौ प्रचुरपुञ्जलोदये
 नेति अतोयत्किंचिदेतदिति । तदेवं सातोदयवदसातोदयोपि केवलिन्यवतारितइति तयोरं
 तर्मुहूर्तकालेन परिवर्तमानत्वात् । यद्यपि क्वचित्कैश्चिदंनिधीयते विपच्यमानतीर्थंकरनाम्नो
 देवस्य च्यवनकाले षण्मासकालं यावदत्यंतं सातोदयएवेत्यसावपि यदिस्यान्न ततोबाधायै
 केवलिनं श्रुतेरनिवारितत्वात् । यदप्युच्यते आहारविषयाकांक्षारूपा क्रुद्भवति अनिकां
 क्षावाऽहारपरिग्रहबुद्धिः साच मोहनीयविकारस्तस्य चापगतत्वात्केवलिनोऽनुक्तिरिति ।
 एतदप्यसमीचीनं । यतोमोहनीयविकारात्क्रुन्न नवति तद्विपाकस्य प्रतिपक्षजावनया प्र
 तिसंख्यानेन निवर्त्यमानत्वात् । तथाहि । कषायाः प्रतिकूलजावनया निवर्त्यते । तथा
 चोक्तं । उपसमेण हृणे कोहं माणं महवयाजिणे ॥ मायं वज्जवजावेन लोचं संतुष्टिं जिणे ।
 मिथ्यात्वसम्यक्त्वयोश्च परस्परनिवृत्तिर्जावना कृता प्रतीतैव । वेदोदयोपि विपरीतजावन
 या निवर्तते । तदुक्तं । काम जाना मिते मूलं, संकल्पात्किल जायसे ॥ ततस्तं न करिष्या
 मि, ततोमे न नविष्यसि ॥ १ ॥ हास्यादिषट्कमपि चेतोविकारूपतया प्रतिसंख्यानेन
 निवर्तते क्रुद्धेदनीयंतु रोगशीतोष्णादिवज्जीवपुञ्जविपाकितया न प्रतीपवासनामात्रेण नि

वर्ततेऽतो न मोहविपाकस्वप्नावा क्लृप्तिरिति । तदेवं व्यवस्थिते यत्कैश्चिदाग्रहगृहीतैरजि
धीयते यथा प्रवर्त्यते कृतार्थं नायुर्ज्ञानादयो न हीयन्ते जगदुपकृतावनन्तं वीर्यं किं गतदृषो
श्रुक्तिस्तदेतत् प्रवर्तते यतश्चक्षुःस्थायस्यायामप्येतदस्तीति तत्रापि किमिति श्रुक्ते तत्र सम
स्तवीर्यांतरायकृत्स्नावाप्तमुक्तिसद्भावइति चेत्तदयुक्तं । यतः किं तत्रायुषोपवर्तनं स्यात् किं वा
चतुर्णां ज्ञानानां काचिद्भानि स्याद्येन न श्रुक्तिरिति । तस्माद्यथा दीर्घकालस्थितेरायुष्कं
कारणमेवमाहारोपि । यथा सिद्धिगतेर्व्युपरतक्रियस्य ध्यानस्य चरमकृणः कारणमेवं सम्य
क्त्वादिकमपीति । अनन्तवीर्यतापि तस्याहारग्रहणे सति न विरुध्यते । यथा तस्य देवहंदा
दीनि विश्रामकारणानि गमनविषीदनानि च नवन्त्येवमाहारक्रियापि विरोधाज्ञावान्न ह्यत्र
बलवत्तरवीर्यवतोऽदपीयसी क्लृप्तिरिति । एवं च स्थिते यत्किंचिदेतत् । अपि चैकादशपरीषद्भावे
दनीयकृता जिने प्रादुःष्यन्ति । अपरे तु एकादशज्ञानावरणीयादिकृतास्तत्कृतेऽपगता इती
यमप्युपपत्तिः केवलानि श्रुक्तिं साधयति । तथाहि । क्लृप्तिपासाशीतोष्णदंशमशकनाश्यादिरि
ति स्त्रीचर्यानिषद्याशय्याक्रोशवधयाश्चालानरोगतृणस्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञानदर्शना
नीत्येते द्वाविंशतिर्मुमुक्षुणा परिसोढव्याः परिषद्भास्तेषां च मध्ये ज्ञानावरणीयोऽहौ प्रज्ञा
ज्ञानाख्या दृशनीयमोहनीयसंज्ञवोदृशनीयपरिषद्भास्तेषां चोलाजपरिषद्भास्ते । चारित्र
हनीयसंज्ञतास्त्वमी नामोयारतिस्त्रीनिषद्यायाश्चासत्कारपुरस्काराः । एते चैकादशापि जिने
केवलानि न संजवन्ति तत्कारणानामपगतत्वात् । नहिकारणानावे क्वचित्कार्योपपत्तिः ।
शेषास्त्वेकादश जिने संजवन्ति तत्कारणस्य वेदनीयस्य विद्यमानत्वात् । तेचामी क्लृप्ति
पासाशीतोष्णदंशकचर्याशय्यावधरोगतृणस्पर्शमलाख्याः । एते च वेदनीयप्रज्ञवास्तत्र केव
लानि विद्यन्ते । न च निदानानुष्ठेदे निदानिन उष्ठेदः संज्ञाव्यते अतः केवलानि कुष्ठेदनी
यादिपीडा संज्ञाव्यते । केवलमसावनन्तवीर्यत्वान्न विवहलीजवन्ति । नचासौ निष्ठितार्थो
निःप्रयोजनमेव पीडामधिसहते । न च शक्यते वक्तुमेवं नूतमेव तस्य जगवतः शरीरं यदुत
कुत्पीडा न बाधते आहारमन्तरेण वर्तते यथास्वप्नावेनैव प्रस्वेदादिरहितमेव प्रक्षेपाहार
रहितं इत्येतच्चाप्रमाणकत्वादपकर्णनीयं । अपि च केवलोत्पत्तेः प्राग्श्रुक्तेरन्युपगमात्केव
लोत्पत्तावपि तदेवौदारिकं शरीरमाहाराद्युपसंस्कार्यमथान्यथाजावः कैश्चिदुच्यते असाव
पि श्रुक्तिरहितत्वादन्युपगममात्रकएवेति । तदेवं देशेन पूर्वकोटिकालस्य केवलस्थितेः सं
जवादौ दृशिकशरीरस्थितेश्च यथायुष्कं कारणमेवं प्रक्षेपाहारोपि । तथाहि । तैजसशरीरेण
मृदुकृतस्थान्यवत्तस्य इव्यस्य स्वपर्याप्त्या परिणामितस्योत्तरोत्तरपरिणामक्रमेणौदारिक
शरीरिणामनेन प्रकारेण कुष्ठज्वो नवति वेदनीयोदये सतीर्य च सामग्री सर्वापि जगवति
केवलानि संजवन्ति तत्किमर्थमसौ न श्रुक्ते न च घातिचतुष्टयस्य सहकारिकारणजावोस्ति
येन तदज्ञावात्तदज्ञावस्त्युच्यते । तदेवं संसारस्थाजीवाविग्रहगतौ जघन्येनैकं समयं उत्कृ

ष्टतः समयत्रयं नवस्थकेवली च समुद्धातावस्थः समयत्रयमनाहारकः शैलेश्यवस्थायां
 त्वंतर्मुहूर्तं । सिद्धास्तु सादिकंमपर्यंतं कालमनाहारका इति स्थितं । सांप्रतं प्रथमाहारग्रहणं
 येन शरीरेण करोति तद्वर्णयति । जोएण कम्मएणं, आहारेइ अणंतरं जीवा ॥ तेण परं मी
 सेणं, जीवसरीरस्स पज्जत्ती ,, ॥ ९ ॥ (जोएणेत्यादि) ज्योतिस्तेजस्तदेव तत्र वा नवं
 तैजसं कर्मणेन चाहारयति । तैजसकर्मणे हि शरीरे आसंसारजाविनी तान्यामेवोत्पत्तिदे
 शं गताजीवाः प्रथममाहारं कुर्वन्ति ततः परमौदारिकमिश्रेण वैक्रियमिश्रेण वा यावच्छरी
 रं निष्पद्यते तावदाहारयन्ति । शरीरनिष्पत्तौ त्वौदारिकेण वैक्रियेण वाऽहारयन्तीति स्थितं ।
 सांप्रतं परिज्ञानिक्षेपार्थमाह । ” एमं उवणपरिन्ना, दव्वजावेय होइ नायवा ॥ दव्वपरिन्ना
 तिविहा, जावपरिन्ना नवे डुविहा,, ॥१०॥ (एममित्यादि) तत्र नामस्थापना इव्यजा
 वनेदात्परिज्ञा चतुर्धा । तत्रापि नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य इव्यपरिज्ञां प्रतिपादयन्
 गाथापरार्द्धमाह । इव्यपरिज्ञेति । इव्यस्य इव्येण वा परिज्ञा सा च परिज्ञेद्यइव्यप्रधान्यात्त
 स्यच सचित्ताचित्तमिश्रजेदेन त्रैविध्यान्निविधेति । जावपरिज्ञापि इपरिज्ञाप्रत्याख्यानजे
 देन द्विविधेति । शेषास्त्वागमनोआगमज्ञशरीरव्यतिरिक्तादिकोविचारः शस्त्रपरिज्ञावद्दृष्ट
 व्यः । गतानिक्षेपनिर्युक्तिरधुना सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं । (सुयंमे आउसंतेणमित्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं
 मयाऽऽयुष्मता तु नगवतेदमाख्यातं । तद्यथा । आहारपरिज्ञेदमध्ययनं तस्य चायमर्थः ।
 प्राच्यादिषु दिक्कु सर्वतस्त्यूर्ध्वाधोविदिक्कु च (सद्वावंतित्ति) सर्वस्मिन्नपि लोके क्षेत्रे प्रज्ञा
 पकजावदिगाधारनूतेऽस्मिन् चत्वारोबीजकायाबीजमेव कायोयेषां ते तथा । बीजं वक्ष्य
 माणं । चत्वारोबीजप्रकाराः समुत्पत्तिजेदानवन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते
 ते तलतालीसहकारादयः शाक्यादयोवा । यदिवाऽग्राण्येवोत्पत्तौ कारणतां प्रतिपद्यते
 येषां कोरंटादीनां ते अग्रबीजास्तथा मूलबीजाआर्द्धकादयः पर्वबीजास्त्वद्ववादयः स्कंध
 बीजाः सल्लक्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । वणस्सइकाइयाण पंचविहा बीजवक्कंती ॥
 एवमाहिक्कुइ तंजहा अगमूलपोरुस्कंधबीयरुहाठठाविणेंदियासमुब्धिमाबीया जायन्ते ।
 यथा दग्धवनस्थलीषु नानाविधानि हारितान्युद्भवन्ति पद्मिन्योवाऽनिनवतडागादाविति ।
 तेषां च चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजमुत्पत्तिकारणं तद्यथाबीजं तेन य
 था बीजेनेति । इदमुक्तं नवति । शाल्यंकुरस्य शालिबीजमुत्पत्तिकारणं । एवमन्यदपि इष्ट
 व्यं । यथावकाशेति । योयस्यावकाशः यद्यस्योत्पत्तिस्थानमथवा नूम्यंबुकालाकाशबीज
 संयोगायथावकाशे गृह्यन्ते तेनेति । तदेवं यथाबीजं यथावकाशेन चेहास्मिन् जगत्येके
 केचन सत्वाये तथाविधकर्मोदया वनस्पतिषूत्पित्सवस्तेहि वनस्पतावुत्पद्यमानाअपि पृथि
 वीयोनिजा नवन्ति यथा तेषां वनस्पतिबीजं कारणमेवमाधारमंतरेणोत्पत्तेरजावात्पृथिव्यपि

शैवालजंबालादेरुदकवदिति । तथा पृथिव्यां संजवः सदा जवनं येषां वनस्पतीनां तथा । इदमुक्तं जवति न केवलं ते सद्यो निकायस्थितिकाश्चेति । तथा पृथिव्यामेव विविधमुत्प्राबल्येन क्रमः क्रमणं येषां ते पृथिव्युक्रमाः । इदमुक्तं जवति । पृथिव्यामेव तेषामूर्ध्वं क्रमणलक्षणावृत्तिर्भवति । एवं च ते तद्योनिकास्तत्संजवास्तद्युक्रमास्त्येतदनूद्याप्यपरं विधातुकामाह । (कस्मोवगाइत्यादि) तेहि तथाविधेन वनस्पतिकायसंजवेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तेष्वेव वनस्पतिषूपसामीप्येन तस्यामेव च पृथिव्यां गच्छन्तीति कर्मोपगमनार्थं । तेहि कर्मवशगावनस्पतिकायादागत्य तेष्वेव पुनरपि वनस्पतिपूतपद्यन्ते न चान्यत्रोप्ता अन्यत्र न विष्यन्तीति । उक्तं च । कुसुमपुरोक्षे बीजे, मथुरायां नांकुरः समुद्भवति ॥ यत्रैव तस्य बीजं तत्रैवोत्पद्यते प्रसवः । तथा ते जीवाः कर्मनिदानेन कारणेन समाकृष्यमाणास्तत्र वनस्पतिका ये वा व्युक्रमाः समागताः संतो नानाविधयोनिकासु पृथिवीष्वित्यन्येषामपि षष्ठां कानां मुत्पत्तिस्थाननूतासु सचित्ताऽचित्तमिश्रासु वा श्वेतकृष्णादिवर्णतिकादिरससुरन्यादिगंधमृदुर्कशदिस्पर्शादिकैर्विकल्पैर्बहुप्रकारासु जूमिषु वृद्धतया विविधं वर्तते ते च तत्रोत्पन्नास्तासां पृथिवीनां स्नेहं स्निग्धनावमाददते स एव च तेषामाहार इति । न च ते पृथिवीशरीरमाहारयन्तः पृथिव्याः पीडामुत्पादयन्ति ॥१॥ एवमपूकायते जीवा युवनस्पतीनामायोज्यं । अत्र च पीडानुत्पादनेऽयं दृष्टान्तः । तद्यथा । अंडोद्भवाद्या जीवामातुरुष्मणा विवर्धमाना गर्जस्था एवोदरगतमाहारयन्तो नातीव पीडामुत्पादयन्त्येवमसावपि वनस्पतिकाधिकः पृथिवीस्नेहमाहारयन्नातीव तस्याः पीडामुत्पादयति उत्पद्यमानः समुत्पन्नश्च वृद्धिमुपगतोऽसदृशवर्णरसाद्युपेतत्वात् बाधां विदध्यादपीति । एवमपूकायस्य जौमस्यांतरिक्षस्य वा शरीरमाहारयन्ति तथा तेजसोजस्मादिकं शरीरमाददति । एवं वाय्वादेरपीति दृष्टव्यं । किंबहुनोक्तेन नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां यच्चरीरं तत्ते समुत्पद्यमानाश्चित्तमपि स्वकायेनावष्टन्य प्रासुकीकुर्वन्ति । यदि वा परिविध्वस्तं पृथिवीकायादिशरीरं किंचित्परितापितं कुर्वन्ति ते वनस्पतिजीवा एतेषां पृथिवीकायादीनां तच्चरीरं पूर्वमाहारितमिति तैरेव पृथिवीकायादिनिरुत्पत्तिसमये आहारितमासीत् स्वकायत्वेन परिणामितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमान उत्पन्नो वा त्वचा स्पर्शेनाहारयत्याहार्यं च स्वकायत्वेन विपरिणामयति विपरिणामितं च तच्चरीरं स्वकायेन सह स्वरूपतां नीतं सत्तन्मयतां प्रतिपद्यते । अपराण्यपि मूलशाखाप्रतिशाखापत्रपुष्पफलादीनि तेषां पृथिवीकायिकानां वृक्षाणां नानावर्णानि । तथा हि । स्कंधस्यान्यथानूतो वर्णो मूलस्य चान्यादृश इति । एवं यावन्नानाविधशरीरेषु पुञ्जलविकुर्वितास्ते जवंतीति । तथा हि । नानारसवीर्यविपाकानानाविधपुञ्जलोपचयात्सुरूपकुरूपसंस्थानास्ते जवंतीति । तथा दृढाल्पसंहननाः कृशस्थूलस्कंधाश्च जवंत्येवमादिकानानाविधस्वरूपाणि विकुर्वन्तीति स्थितं । केषां

चिन्ताक्यादीनां वनस्पत्याद्याः स्थावरजीवाएव न जवंतीति अतस्तत्प्रतिषेधार्थमाह । (ते जीवाइत्यादि) ते वनस्पतिषूत्पन्नाजीवाउपयोगलक्षणत्वाज्जीवानां । तेषामप्याश्रयोत्सर्पणादिकया क्रिययोपयोगोलक्ष्यते । तथा विशिष्टाहारोपचयाऽपचयान्यां शरीरोपचयापचयसङ्गावादर्नकजीवाः स्थावरास्तथा विन्नप्ररोहणात्स्वापात्सर्वत्वगपहरणे मरणादित्येव मादयोहेतवोऽत्र दृष्टव्याः । यदत्र कैश्चित्स्पष्टेपि वनस्पतीनां चैतन्ये सिद्धानैकांतिकत्वादिकमुक्तं स्वदर्शनानुरागात्तदपकर्णनीयं । नहि सम्यगार्हतमतानिज्ञोसिद्धविरुद्धानैकांतिकोपन्यासेन व्यामोह्यते सर्वस्य कथंचिदनुपगतत्वात्प्रतिषिद्धत्वाच्चेतिते जीवास्तत्र वनस्पतिषु तथा विधेन कर्मणा उपपन्नाः । तच्चेदं एकैन्द्रियजातिस्थावरनामवनस्पतियोग्यायुष्कादिकमिति तत्कर्मोदयेन तत्रोत्पन्ना उच्यन्ते न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पाद्यन्ते इत्येवमाख्यातं तीर्थकरादिनिरिति । एवन्तावत्पृथिवीयोनिकावृद्धाश्च निहिताः ॥ २ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मनियाणेणं तडुवुक्कमा पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं पुढवीजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारेंति तेजीवा आहारेंति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइसरीरं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं तथाहारियं विप्परिणामियं सा रुक्कडं संतं अवरेवि यणं तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावन्ना णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउविया ते जीवा कम्मोववन्नगा जवंतीतिमस्कायं ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे तद्योनिक वनस्पतिने विषे अन्य बीजा जीव उपजे, ए देखाडेढे, श्री सुधर्मस्वामी श्री जंबूस्वामि प्रत्ये कहेढे के, वली वनस्पतिनो (अहावरंपुरस्कायं के०) अ पर एटले बीजो प्रकार, पूर्वे श्री तीर्थकर देवें कह्योढे, ते हवे कहेढे. (इहेगतिया के०) कोइ एक (सत्ता के०) जीव प्राणी, (रुक्कजोणिया के०) वृद्धज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकढे, ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विषे वृद्ध पणोज उपजे. (रुक्कसंजवा के०) ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विषे वनस्पतिकायनो संजवढे. (रुक्कवुक्कमा के०) तथा वृद्धने विषे नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमण ढे जेनो, एटले वृद्धिढे. (तज्जोणिया के०) तद्योनिकढे, (तस्संजवा के०) तत्संजवढे, (तडुवक्कमा के०) तेना सरखोढे उ

पक्रमजेनो (कम्मोवगाके०) कर्मणा वशं गत वनस्पतिकायस्थी आवी वली तेहीज वनस्पतिकायने विषे (कम्मनियाणेणं के०) कर्मणा कारण थकी आकर्षिता (तडवुक्कमा के०) त्यां आव्या ठता (पुढवीजोणिएहिंरुस्केहिं के०) पृथ्वीयोनिक वृद्धनी पेठें (रुक्ताएविउट्टंतिके०) वृद्ध पणे उपजे. ते जीव तेहीज पृथ्वीयोनिक वृद्धनो स्नेह आहार आहारे, तेणे करी उपचय पामे. हवे ते जीवो खुं आहारे ? तोके पृथ्वी, अप, तेज, वायु अने वनस्पतिना शरीर, तथा नाना प्रकारना, त्रस स्थावर जीवोनां शरीर, अचित्त करे ; परंतु तेने पीडा न उपजावे, परिविध्वंस करे. ते शरीरने पूर्वे आहारखुं ते, अथवा हम णा उपजतां आहारेढे, अथवा उपना पढी आहारेढे, त्वचाने स्पर्श करी आहारीने प रिणमावीने, पोतानी काया सरखां रूप करे. इत्यादिक बीजुं सर्व पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३ ॥

॥ टीपिका—पूर्वे पृथिव्यां ये वृद्धाउत्पद्यन्ते ते उक्ताः । अत्र तु वृद्धेष्वेव ये वृद्धाजायन्ते तान् वक्ति (अहावरन्ति) अथापरमेतदाख्यातं पुरार्हता । इहैके सत्त्वावृद्धाएव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोयेषां ते वृद्धयोनिकावृद्धाः । इहच पूर्वे पृथिवीयोनिकेषु वृद्धेषु कथितं यत्तदेवात्र व्याख्येयं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तद्योनिकेष्वेव वनस्पतिषु अपरे समुत्पद्यन्तइत्येतदर्थयितुमाह । (अहावरमित्यादि) सुधर्मस्वामी शिष्योद्देशेनेदमाह । अथापरमेतदाख्यातं पुरा तीर्थकरेण । यदिवा तस्यैव वनस्पतेः पुनरपरं वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथेहास्मिन् जगत्येके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः सत्त्वाः प्राणिनोवृद्धाएव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोयेषां ते वृद्धयोनिकाः । इहच यत्पृथिवीयोनिकेषु वृद्धेष्वनिहितं तदेतेष्वपि वृद्धयोनिकेषु वनस्पतिषु तडुपचयकर्तृ सर्वमायोज्यं यावदाख्यातमिति ॥ ३ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्क बुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तड बुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्कत्ताए विउट्टन्ति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणिया णं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढवीसरीरं आउते उवाउवणस्सइसरीरं तसयावराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परि विधत्तं तं सरीरं पुवाहारियं तथाहारियं विपरिणामियं सारूविकडं संतं अवरेवि यणं तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावन्ना जाव ते जीवा कम्मोववन्नगा जवंतीति मस्कायं ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे वनस्पतिना अवयवोनो अधिकार कहेबे. (अहावरंपुरस्कार्यं के०) अथ हवे अपर स्थानक तीर्थकरें कहुंवे, ते कहेबे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव, वृक्ष ज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकबे, वृक्षने विषेज जेनो संजवबे, एटले वृक्षिबे वृक्षने विषेज जेनुं नाना प्रकारें संक्रमणबे, ते योनिक ते संजवबे कर्मना वशंगत वन स्पतिकाय थकी आवी वली तेज वनस्पतिने विषे कर्मने कारणें आकर्षिता त्यां आ व्या बता, वृक्षयोनिक वृक्षने विषे वृक्ष पणे उपजे. ते जीव तेहज वृक्षयोनिक वृक्ष नो स्नेह आहारे, ते जीव आहारे पृथ्वी, अप, तेज, वायु, अने वनस्पति कायनां शरीर, त्रस अने स्थावर प्राणीनां शरीर अचित्त करे परिविध्वंस करे ते वनस्पतिना जीव पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहायुं, तथा हमणां उपजतां अथवा उपनां पढी जे आ हारेबे, ते त्वचाने स्पर्श करी आहारीने परणमावीने पोतानी काया सरखां रूप करे, ते अवयवरूप रूप करे, ते कहेबे. एक मूल, बीजुं कंद, त्रीजी त्वचा, चौथी शाखा, पांचमां प्रवाल एटले नवांकुर, बछा पुष्प, सातमां पत्र, आठमां फल, नवमां बीज, दश मो स्कंधजूत, ते वृक्षनां ए दश स्थानकने विषे जीव उपजे बे. ते वृक्ष योनिक, ते वृक्ष ना शरीर नाना प्रकारना वर्ण वाला यावत् ते वनस्पतिना जीव कर्मना उदयें उपना होय. एरीतें जगवंत श्री तीर्थकर देवें कहा, परंतु काल ईश्वरादिक कारण कोइ नथी. ॥४॥

॥ दीपिका—अथापरमेतदाख्यातं । इदं वनस्पत्यवयवसूत्रं । यथा इहैके जीवावृक्षयो निकाः स्युस्तदवयवाश्रिताश्चान्ये वनस्पतिरूपाएव जीवाः स्युः । तथाहि । योहि एकोव नस्पतिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी स्यात् तस्य चापरे तदवयवेषु मूल १ कंद २ त्वक् ३ शाखा ४ प्रवाल ५ पुष्प ६ पत्र ७ फल ८ बीज ९ स्कंध, १० जूतेषु दशस्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पद्यमानावृक्षयोनिकावृक्षोज्जवावृक्षव्युत्क्रमाश्रोत्पद्यन्ते इति शेषं पूर्ववत् । इह चत्वारि सूत्राणि यथापूर्वमुक्तानि । यथा वनस्पतयः पृथिव्याश्रिता ज्वन्तीत्येकं १ तद्धरीरमपकायादिशरीरं चाहारयन्ति २ वृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं वि ध्वस्तंच कृत्वात्मसात्कुर्वन्ति ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि मूलकंदादीनि नानापणीनि ज्वन्ति ४ एवमत्रापि चत्वारि सूत्राणि ज्ञेयानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वनस्पत्यवयवानधिकृत्याऽऽह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदा ख्यातं तद्वशीयति । इहास्मिन् जगत्येके न सर्वे तथाविधकर्मोदयवर्तिनोवृक्षयोनिकाः स त्वाज्वन्ति तदवयवाश्रिताश्च परे वनस्पतिरूपाएव प्राणिनोज्वन्ति । तथा योह्येकोवनस्प तिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी ज्वन्ति तस्य चापरे तदवयवेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवा

जपत्रपुष्पफलबीजभूतेषु दशसु स्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते ते च तत्रोत्पद्यमाना वृक्षयो-
निका वृक्षव्युत्क्रमाश्चोच्यन्ते इति । शेषं पूर्ववत् । इह च प्राक्चतुर्विधार्थप्रतिपादकानि सू-
त्राण्यनिहितानि । तद्यथा । वनस्पतयः पृथिव्याश्रितान्नवंतीत्येकं तद्वरीरं ? अप्काया
दिशरीरं वाऽह्वार्यन्तीति द्वितीयं ३ तथा विवृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं विध्वस्तं च कृ-
त्वात्मसात्कुर्वन्तीति तृतीयं ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि
मूलस्कंधकंदादीनि नानावर्णानि नवंतीति चतुर्थं ४ एवमत्रापि वनस्पतियोनिकानां वन-
स्पतीनामेवंविधार्थप्रतिपादकानि चतुःप्रकाराणि सूत्राणि दृष्टव्यानीति यावत्ते जीवा वन-
स्पत्यवयवमूलस्कंधादिरूपाः कर्मोपपन्नगान्नवंत्येवमाख्यातं ॥ ४ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगइया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवुक्क
मा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मवीगगा कम्मनियाणेणं त
व्व वुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्केसु मूलत्ताए कंदत्ताए खंधत्ताए तयत्ता
ए सालत्ताए पवालत्ताए पत्तत्ताए पुप्फत्ताए फलत्ताए बीयत्ताए विउ
द्वंति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारेंति ते जीवा आ-
हारेंति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइ एाणाविहाणं तसथावराणं
पाणाणं सरीरं अचित्तं कुव्वंति परिविद्धं तं सरीरगं जाव सारूविकडं
संतं अवरेवियणं तेसिं रुक्कजोणियाणं मूलाणं कंदाणं स्कंधाणं तयाणं
सालाणं पवालाणं जाव बीयाणं सरीरा एाणावसा एाणागंधा जाव एा-
णाविहसरीरं पुग्गल विउवित्ता ते जीवा कम्मोववन्नगा नवंतीति मस्कायं ॥ ५ ॥

अर्थ-अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वे तीर्थकरे कहुंते. आ जगत् मांहे कोइ एक वृक्ष
योनिक तथा अन्य तेना अवयवरूप प्राणी उपजे तथा जे एक वनस्पतिनो जीव सर्व
वृक्षना अवयव व्यापारें, अन्य जीव वली तेना अवयव व्यापारें, ते वृक्षने विषे मूल
पणे, कंद पणे, स्कंध पणे, त्वचा पणे, शाखा पणे, पत्र पणे, फूल पणे, फल पणे अने
बीज पणे, प्रवाल एटले अंकुरपणे, एटला स्थानके उपजे. ते जीव त्यां उपजत्ता वृक्ष
योनिक वृक्षनो स्नेह आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. यावत् ते जीव मूल कंदादि
क वनस्पतिना अवयवरूप कर्म तेने वशें त्यां उपजे. एम श्रीतीर्थकरें कहुंते. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-अथ वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अहावरमिति) अथापरमेतदा-
ख्यातं । इहैके सत्ता वृक्षयोनिकाः स्युः । तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंजस्य उपचयकारिण

स्ते वृक्षयोनिका उच्यन्ते । यदिवा मूलस्कंधादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिनस्ते एवमुच्यन्ते ।
अत्रापि सूत्रचतुष्टयं प्राग्वत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अथावरमिति) अथापरमेतत्पुरा
ऽऽख्यातं यद्वक्ष्यमाणमिहैके सत्त्वावृक्षयोनिकान्वन्ति । तत्र ये ते पृथिवीयोनिकावृक्षास्ते
ष्वेव प्रतिप्रदेशतया येपरे समुत्पद्यन्ते तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंजकस्योपचयकारिणस्ते वृ
क्षयोनिका इत्यनिधीयन्ते । यदिवा ये ते मूलकंदस्कंधशारवादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिन
स्तएवमनिधीयन्ते तेषुच वृक्षयोनिकेषु वृक्षेषु कर्मोपादननिष्पादितेषु उपर्युपरि अध्यारोहं
तीत्यध्यारुहावृक्षोपरिजातावृक्षानिधानाः कामवृक्षानिधानावा इष्टव्यास्तदजावेऽवापरे व
नस्पतिकायाः समुत्पद्यन्ते वृक्षयोनिकेषु वनस्पतिष्विति । इहापि प्राग्वच्चत्वारि सूत्रा
णि इष्टव्यानि ॥ ५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवु
क्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तंडुवक्कमा कम्मोववन्नगा कम्मनियाणेणं
तत्त वुक्कमा रुक्कजोणिएहिं रुक्केहिं अन्नारोहत्ताए विउट्ठंति ते जीवा
तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढवीसरीरं जाव सारूविकडं संतं अवरेवि यण तेसिं रुक्कजोणियाणं
अन्नारुहाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वृक्ष उपरना वृक्ष आश्री कहेछे. अथ हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरें क
हुंछे. आजगत्तमाहे कोइ एक वृक्षयोनिक सत्त्व एटले जीव होयछे त्यां जे पृथ्वीयोनिक
वृक्ष, ते वृक्षने विषेज बीजा मूलादिक वृद्धिना करनार, ते वृक्षयोनिक वृक्षने विषे अव
यवरूपे उपजे, तेनी उपर उपर जे आरूढे ते वल्ली वृक्षादिक अथवा पीपलादिक वड
वृक्षनी उपर उपजे, ते कामवृक्षादिक जाणवा. ते कारणे एने अध्यारोह वृक्ष कहियें,
ते अध्यारोह, वृक्षनोज स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणी छेवुं ते यावत् पो
ताना कर्मने वशे उपजे. एटले अध्यारोहनुं प्रथम सूत्र कह्युं ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—वृक्षयोनिकेषु एके अध्यारोहाजायन्ते वृक्षोपरिजातावृक्षाध्यारोहास्त्यु
च्यन्ते । तेच वल्लीवृक्षानिधानाः । शेषं प्राग्वत् । इदं प्रथमसूत्रं ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा योनिकेषु वृक्षेष्वपरेऽध्यारुहाः समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पन्नाः स्वयोनिन्

તં વનસ્પતિશરીરમાહારયંતિ તથા પૃથિવ્યક્ષેજોવાગ્વાદીનાં શરીરકમાહારયંતિ તથા તત્તરી
રમાહારિતં સદ્ચિત્તં વિધ્વસ્તં પરિણામિતમાત્મસાત્કૃતં સ્વકાંયાવયવતયા અવસ્થાપયંત્ય
પરાણિચ તેષામધ્યારુહાણાં નાનાવિધરૂપરસગંધસ્પર્શોપેતાનિ નાનાસંસ્થાનાનિ શરીરાણિ
નવંતિ તે જીવાસ્તત્ર સ્વકૃતકર્મોપપન્ના નવંતીત્યેતદાખ્યાતમિતિ પ્રથમં સૂત્રં ॥ ૬ ॥

અહાવરં પુરસ્કાયં હ્રેગતિયા સત્તા અક્ષારોહજોણિયા અક્ષારોહસં
નવા જાવ કમ્મનિયાણેણં તત્ત વુક્કમા રુક્કજોણિયસુ અક્ષારોહેસુ અ
ક્ષારોહતાણ વિનુદ્દંતિ તે જીવા તેસિં અક્ષારોહજોણિયાણં અક્ષારોહાણં
સિણેહમાહારેંતિ તે જીવા આહારેંતિ તે જીવા પુઢવીસરીરં જાવ સારૂવિ
કઢં સંતં અવરેવિ યણં તેસિં અક્ષારોહજોણિયાણં અક્ષારોહાણં સરીરા
ણાણાવન્ના જાવમસ્કાયં ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે અન્ય સ્થાનક શ્રી તીર્થકરેં કહ્યુંઢે, તે કહેઢે. જે પ્રથમ વૃક્ષયોનિક વૃક્ષ
ને વિષે અધ્યારોહ કહ્યા,તેનેજ વિષે વલી બીજા પ્રદેશ વૃદ્ધિનાં કરનાર એવા અધ્યારોહ
વનસ્પતિ પણે ડપજે; તે જીવ અધ્યારોહ પ્રદેશને વિષે ડપના તે વૃક્ષયોનિક અધ્યારોહનો
સ્નેહ આહારે. ઇત્યાદિક સર્વ પૂર્વવત્ જાણવું. એટલે અધ્યારોહનું બીજું સૂત્ર કહ્યું. ॥૭॥

॥ દીપિકા—પ્રાગ્વૃક્ષયોનિકેષુ વૃક્ષેષ્વધ્યારોહાઝક્તાઃ । અત્ર તેષ્વેવાન્યે પ્રતિપ્રદેશોપચ
યકર્તારોઽધ્યારોહવનસ્પતિત્વેન જાયંતે । તેચ જીવાઅધ્યારોહપ્રદેશેષૂત્પન્નાઅધ્યારોહજી
વાસ્તેષાં સ્વયોનિજૂતાનિ શરીરાણિ આહારયંતિ તત્ર પરાણ્યપિ પૃથિવ્યાદિનિ શરીરાણ્યા
હારયંતિ અપરાણિ વાઽધ્યારોહસંજવાનામધ્યારુહજીવાનાં નાનાવર્ણકાદિકાનિ શરીરાણિ
નવંત્યેવમાખ્યાતમિતિ દ્વિતીયં સૂત્રં ॥ ૭ ॥

॥ ટીકા—દ્વિતીયં ત્વિદમધ્યાપરં પુરાખ્યાતં । યે તે પ્રાગ્વૃક્ષયોનિષુ વૃક્ષેષુ અધ્યારુહાઃ
પ્રતિપાદિતાસ્તેષ્વેવોપરિ પ્રતિપ્રદેશોપચયકર્તારોઽધ્યારુહવનસ્પતિત્વેનોપપદ્યંતે । તેચ જી
વાઅધ્યારુહપ્રદેશેષૂત્પન્નાઅધ્યારુહજીવાસ્તેષાં સ્વયોનિજૂતાનિ શરીરાણ્યાહારયંતિ । ત
થાઽપરાણ્યપિ પૃથિવ્યાદીનિ શરીરાણિ આહારયંતિ અપરાણિ ચાધ્યારુહસંજવાનામધ્યા
રુહજીવાનાં નાનાવિધવર્ણકાદિકાનિ શરીરાણિ નવંતીત્યેવમાખ્યાત. ॥ ૭ ॥

અહાવરં પુરસ્કાયં હ્રેગતિયા સત્તા અક્ષારોહજોણિયા અક્ષારોહસંજ
વા જાવ કમ્મનિયાણેણં તત્ત વુક્કમા અક્ષારોહજોણિયસુ અક્ષારોહ

ताए विउद्धंति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सिणेह
माहारेंति ते जीवा आहारंति पुढविसरीरा आनुसरीरा जाव सारूविक
डं संतं अवरेवि यणं तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ८ ॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक तीर्थकरें कह्युं. आजगत् मांहे कोइ एक जीव, अ
ध्यारोहयोनिवांहे, ते अध्यारोह योनिया तेने विषे वली अध्यारोह पणे उपजे, ते अ
ध्यारोहयोनिक अध्यारोहनां शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. आहीं पूर्वे बी
जा सूत्रमां वृक्षयोनिक अध्यारोहनां शरीर बीजा अध्यारोह जीव अहारें, अने आ त्री
जा सूत्रमां अध्यारोहयोनिक अध्यारोह जीवनां शरीर अहारे, एटलुं विशेषणे. ए अ
ध्यारोहनुं त्रीजुं सूत्र कह्युं. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—एके सत्वाअध्यारोहसंज्ञवेषु अध्यारोहेषु अध्यारोहत्वेन जायंते। येच एवं
जायंते तेऽध्यारोहयोनिकानाध्यारोहाणां यानि शरीराणि तान्याहारयंति। द्वितीयसूत्रे वृक्ष
योनिकानामध्यारोहाणां यानि शरीराणि तान्यपरेऽध्यारोहाजीवाआहारयंति। अत्रतु अ
ध्यारोहयोनिकानां अध्यारोहजीवानां शरीराणीति विशेषः। इदं तृतीयसूत्रं ॥ ८ ॥

॥ टीका—तृतीयं त्विदं (अहावरमित्यादि) अथापरं पुराख्यातं। तद्यथा। इहैके सत्वा
अध्यारुहसंज्ञवेष्वध्यारुहत्वेनोपपद्यंते। ये चैवमुत्पद्यंते तेऽध्यारुहजीवाआहारयंति। तृ
तीये त्वध्यारुहयोनिकानामध्यारुहजीवानां शरीराणि इष्टव्यानीति विशेषः ॥ ८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतियां सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोह
संज्ञवा जाव कम्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा अक्षारोहजोणिएसु अक्षारोहे
सु मूलत्ताए जाव बीयत्ताए विउद्धंति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं
अक्षारोहाणं सिणेहमाहारेंति जाव अवरेवि यणं तेसिं अक्षारोहजोणि
याणं मूलाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे अध्यारोहनुं चोशुं सूत्र श्री तीर्थकरें कह्युं, ते कहेणे. आ जगत् मांहे
कोइ एक जीव, अध्यारोहयोनिक ते अध्यारोहने विषे मूल कंदादिक अवयव अइने
उपजे, ते त्यां उपना थका तेनां शरीर आहारे, इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ९ ॥

॥ दीपिका—अथापरमिदमाख्यातं इहैके सत्वाअध्यारुहयोनिकेष्वध्यारोहेषु मूलकंद

स्कंधत्वकृशाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीजत्वेन जायंते ते तथा कर्मोपगानवंतीत्याख्यातमिति चतुर्थे सूत्रं ॥ ९ ॥

॥ टीका—इदंतु चतुर्थकं । तद्यथा (अहावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं । तद्यथा इहैके सत्वाअथ्यारुह्योनिकेष्वध्यारुहेषु मूलकंदस्कंधत्वकृशाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीज जावेनोत्पद्यंते तेच तथाविधकर्मोपगानवंतीत्येतदाख्यातमिति शेषं तदेवेति ॥ ९ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव
णाणाविहजोणियासु पुढवीसु तणत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणावि
हजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारंति जाव ते जीवा कम्मोववन्ना जवंती
तिमस्कायं॥१०॥ एवं पुढविजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति जावमस्का
यं ॥ ११ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति तणजोणियं त
णसरीरं च अहारंति जावमस्कायं ॥ १२ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु मूल
त्ताए जाव बीयत्ताए विउट्ठंति तेजीवा जावएव मस्कायं ॥ १३ ॥ एवं उंस
हीणवि चत्तारि आलावगा ॥ १४ ॥ एवं हरियाणवि चत्तारि आलावगा ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे वली वृक्ष वर्जिने बीजा वनस्पतिकायना विशेष आश्री कहेते. हवे बीजुं
स्थानक पूर्वे तीर्थकरें कहुंते. आ जगत् मांहे कोइ एक पृथ्वीकाय योनिक पृथ्वीनेविषे
वनस्पतिकायनो संनवते, पृथ्वीव्युत्क्रमते, यावत् नाना प्रकारें योनिक, पृथ्वीने विषे तृण
पणे उपजे, ते पृथ्वीनो आहार आहारे. इत्यादिक जेम वृक्षनो पहेलो आलावो क
ह्यो हतो, तेमज जाणवो. एमज चार आलावा जेम वृक्षना कह्याते, तेम तृणना पण
जाणवा ॥ १० ॥ बीजे आलावे पृथ्वीयोनिक तृणनेविषे उपजे. आगलनुं सर्व पूर्ववत्
जाणवुं, ॥ ११ ॥ त्रीजे आलावे तृणयोनिक तृणनेविषे तृणपणे उपजे. शेषं पूर्ववत्
जाणवुं ॥ १२ ॥ चोथे आलावे तृणयोनिक तृणने विषे मूलकंदादिकने नावें उपजे.
शेषं पूर्ववत् जाणवुं, ॥ १३ ॥ (एवंउंसहीणविचत्तारिआलावगा के०) एज रीतें उषधिं
एटले धान्यनी जाति तेना पण चार आलावा जाणवा ॥ १४ ॥ (एवंहरियाणविचत्ता
रिआलावगा के०) एवं हरितकाय आश्री पण चार आलावा जाणवा. ए सर्व मली
ने वीश आलावा थया. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ वृक्षवर्जितं शेषवनस्पतिमाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । इहै

के सत्वाः पृथिवीयोनिकाः पृथिवीसंजवाइत्यादयोयथावृद्धेषु चत्वारि सूत्राणि एवं तृणान्यप्याश्रित्य ज्ञेयाः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्तीत्येकं, ॥१०॥ पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति द्वितीयं ॥११॥ तृणयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणयोनिकतृणशरीरं चाहारयन्तीति तृतीयं ॥१२॥ तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशस्थानेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति चतुर्थं सूत्रं ॥१३॥ (एवंउसहीणं) इत्यादि सुगमं ॥१४॥ १५॥

॥ टीका—सांप्रतवृद्धव्यतिरिक्तं शेषवनस्पतिकायमाश्रित्याह । (अथावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं यदुत्तरत्र वक्ष्यते । तद्यथा । इहैके सत्वाः पृथिवीयोनिकाः पृथिवीसंजवाः पृथिवीव्युत्क्रमाइत्यादयोयथावृद्धेषु चत्वारिआलापकाएवं तृणान्यप्याश्रित्य इष्टव्याः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्ति ॥१०॥ द्वितीयंतु पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति ॥११॥ तृतीयंतु तृणयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणयोनिकशरीरं चाहारयन्तीति ॥१२॥ चतुर्थं तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशप्रकारेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्त्येवं यावदाख्यातमिति ॥१३॥ एवमौषध्याश्रयाश्चत्वारिआलापकानुपनीयाः ॥१४॥ नवरमौषधिग्रहणं कर्तव्यमेवं हरिताश्रयाश्चत्वारिआलापकानुपनीयाः । कुहणेषु त्वेकएवालापकोऽष्टव्यस्तद्योनिकानामपरेषामनावादिति जावः ॥१५॥

अथावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव कम्मनियाणेणं तड बुक्कमा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु आयत्ताए वायत्ताए कायत्ताए कूहणत्ताए कंडुकत्ताए उवेहणियत्ताए निवेहणियत्ताए सबत्ताए बत्तगत्ताए वासाणियत्ताए कूरत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारेंति तेवि जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवररेवियणं तेसिं पुढविजोणियाणं आयत्ताणं जाव कूराणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो सेसा तिसि एब्धि ॥१६॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वे तीर्थंकर देवें कह्युंठे. आ जगत् मांहे कोइ एक सत्व, पृथ्वीयोनिक पृथ्वीने विषे संजवठे. यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां उपना ठता नाना प्रकारनी योनीने विषे, पृथ्वीने विषे, आर्यनामा वनस्पति पणो, वायनामा वनस्पति पणो, कायनामा वनस्पति पणो कुहणत्ताए एटले तोईकोडी नामा

वनस्पतिपणो, कंडुकनामा वनस्पतिपणो, उवह्निणिकानामा वनस्पतिपणो, निवेहणीय
नामा वनस्पतिपणो, सठत्रपणो, ठत्तगत्ताए पणो, वासाणितापणो, कुरुनामा वनस्पति
पणो, उपजे. ते जीव तेहीज नानाविध योनिक पृथ्वीनो स्नेह आहारे ते जीव पृथिव्या
दिकनां शरीर आहारीने, यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. बीजा पण तेवा पृ
थ्वीयोनिक आयनामा वनस्पतिः यावत् कुरुनामा वनस्पतिनां शरीर जेवां रूप करे ते
शरीर नाना प्रकारना वर्णवालां होय. इत्यादिक यावत् पूर्ववत् जगवंते कहुं ए कुहण
नामा वनस्पतिनो विशेष ते आश्री एकज आलावो जाणवो. कारण के, ते योनिक
बीजा नथी, तेथी एना शेष त्रण आलावा नथी. एनुं विशेष श्रीपन्नवणा थकी जाणवुं.
एवं सर्व मली एकवीश आलावा पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कहा. ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—आर्यादयोवनस्पतिविशेषालोकतोद्देश्याः । कुहणेषु तु एकएवालापकोवा
च्यः । शेषास्त्रयोन संति तद्योनिकानामन्येषामजावादिति ॥ १६ ॥

॥ टीका—इह चामी वनस्पतिविशेषालोकव्यवहारतोऽनुगंतव्याः प्रज्ञापनातोवावसेया
इति । अत्रार्थे सर्वेषामेव पृथिवीयोनिकत्वात्पृथिवीसमाश्रयत्वेनानिहिताः । इह च स्या
वराणां वनस्पतेरेव प्रस्पष्टचैतन्यलक्षणत्वात्तस्यैव प्राक्प्रदर्शितं चैतन्यं ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मनियाणेणं तड बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु रुक्कत्ताए विउट्ठंति
ते जीवा तेसिं णाणाजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेंति ते जीवा आ
हारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवररेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं रुक्का
णं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं जहा पुढविजोणियाणं चत्तारि गमा
अस्सारुहाणवि तहेव तणाण उंसहीणं हरियाणं चत्तारि आलावगा न
णियवाएक्केके तहा उदगजोणियाणं रुक्काणं इक्कके ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे अप्काययोनिक वनस्पतिनुं विशेष देखाडेढे. ते अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री
तीर्थकर देवें कहुंढे, ते कहेढे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव उदकयोनिक उदक संजव
शैवलादिक वनस्पति ते जीव, यावत् कर्मने उदयें नानाविध योनिक पाणीने विषे वृक्षपणो
उपजे. त्यां उपना ठता नानाविध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. पृथ्वीकायादिकनुं
शरीर आहारे. इत्यादिक यावत् बीजुं सर्व पूर्वनी पेठें जाणवुं. ए जेम पूर्वे पृथ्वीयोनि
कवृक्षना चार आलावा कहा, तेम आहीं पण अप्काययोनिक वृक्षना चार आला

वा जाणवा. ए सर्व मली पञ्चीश आलावा थया ॥ ३५ ॥ तेमज अथ्यारोहना पण उदक योनि आश्री चार आलावा कहेवा तेमज तृणना पण चार आलावा उदकयोनी आश्री कहेवा. ॥ ३६ ॥ तथा उषधिना पण चार आलावा कहेवा ॥ ३७ ॥ एम हरि तकायना पण चार आलावा आहि उदकयोनिकने विषे जाणवा. एम एकेकना चार चार आलावा करतां बधा मलीने वीश आलावा उदक योनिक वनस्पतिना थया; तथा एकवीश आलावा पूर्वे पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कह्याळे, ए बधा मलीने एकता लीश आलावा वनस्पतिना थया ॥ ३८ ॥

॥ टीपिका—अथापूकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपमाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्त्वाउदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा तेच कर्मवशगानानाविधयोनिकेषु जलेषु वृद्धत्वेन पनकशैवलादित्वेन जायंते तेच जलशरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिव्या दिशरीरमाहारयंति। यथा पृथ्वीयोनिकानां वृद्धाणां चत्वारआलापकास्तथा जलयोनिकानां वृद्धाणां न स्युः। तत्रोत्पन्नानामन्यविकल्पाजावात् किंतर्हि? एकएवाऽऽलापकः स्यात्॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपूकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपं दर्शयितुमाह । (अथावरमि त्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथा । इहैके सत्त्वास्तथाविधकर्मोपचया उदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा तथोदके संनवोयेषां ते तथा यावत्कर्मनिदानेन संदानितास्तदुपक्रमाजवंतीति । तेच तत्कर्मवशगानानाविधयोनिषूदकेषु वृद्धत्वेन व्युत्क्रा मंत्युत्पद्यंते । येच जीवाउदकयोनिकावृद्धत्वेनोत्पन्नास्ते तज्जरीरमुदकं शरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिवीकायादिशरीरमाहारयंतीति । शेषं पूर्ववत् । यथा पृथिवी योनिकानां वृद्धाणां चत्वारआलापकाएवमुदकयोनिकानामपि वृद्धाणां जवंतीत्येवं इष्ट व्यं । अपरस्य प्रागुक्तस्य विकल्पाजावादिति किंतर्हि? एकएवालापकोजवति ॥ १७ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क म्मणियाणेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए अवगत्ताए पणगत्ताए सेवालत्ताए कलंबुगत्ताए हडत्ताए कसेरुगत्ता ए कच्चनाणियत्ताए उप्पलत्ताए पनुमत्ताए कुमुयत्ताए नल्लिणत्ताए सुज गत्ताए सोगंधियत्ताए पोंऍरियमहापोंऍरियत्ताए सयपत्ताए सहस्सपत्ता ए एवं कहुलारकोकणयत्ताए अरविंदत्ताए तामरसत्ताए चिसचिसमुणा लपुस्कलत्ताए पुस्कलच्चिगत्ताए विउद्धंति ते जीवा तेसिं णाणाविह-

जोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढवीसरीरं
जाव संतं अवरैवियणं तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं जाव पुस्कल
ञ्जिगाणं सरीरा एणावस्सा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो ॥१८॥

अर्थ-हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे तीर्थकरे कह्युं. आ जगत् माहें कोइ एक जीव उ
दकयोनिक उदकने विषे वनस्पतिकायनो संजव, यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां
आव्या उता नानाविध योनिक उदकने विषे उदक पणे, अवनक पणे, पणग एटले
पन्य पणे, सेवाल पणे, कलंबुक पणे, आहडपणे, कसेरुग पणे, कळजाण पणे, उत्प
लनामा कमलनी जाति पणे, लाल वणें सूर्यविकाशी कमलनी जाति पणे, चंडविकासी
कमलनी जाति पणे, नलिन कमलनी जाति पणे, सुजग कमल पणे, सुगंध कमलनी
जाति पणे, पुंमरीक एटले धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, महापुंमरीक एटले अत्यंत
धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, सो पांखडीठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे पुष्कर
जे थकी पान निकले ते पणे उपजे; हजार पांखडी ठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे,
एम कहलारनी जाति पणे, कोकणा पणे, अरविंद कमल पणे, तामरस कमल पणे,
बीस मृणाल पणे, पुष्कर पणे, उपजे; एटले एवा एवा जावें उपजे, ते जीव नाना
विध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् कहेवुं. एनो एकज आला
वोठे, पण बीजा आलावा नथी. ए उदक योनिक वनस्पतिना एकवीश आलावा, एम
बधामजी वनस्पतिकायना बेहेंतालीश आलावा थया ॥ १८ ॥

॥ टीपिका-एतेषामुदकाकृतीनामवकपनकादीनामन्यस्य प्रागुक्तविकल्पस्यानावादेक
एवालापकः स्यात् । एते जलाश्रिताः कलंबकाहडादिवनस्पतयो लोकतो ज्ञेयाः ॥ १८ ॥

॥ टीका-एतेषां हि उदकाकृतीनां वनस्पतिकायानां तथावयवपनकशैवलादीनामपर
स्य प्रागुक्तस्य विकल्पस्यानावादिति । एते च उदकाश्रयावनस्पतिविशेषाः कलंबुकाहडाद
योलोकव्यवहारतो वसेया इति ॥ १८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता तेसिं चेव पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्क
जोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कजोणिएहिं मूलेहिं जाव बीएहिं रुक्कजोणिएहिं अशा
रोहेहिं अशारोहजोणिएहिं अशारुहेहिं अशारोहजोणिएहिं मूलेहिं जाव
बीएहिं पुढविजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं मूलेहिं
जाव बीएहिं एवं उंसहीहिं वि तिन्नि आलावगा एवं हरिएहिं वि तिन्नि आ

लावगा पुढविजोणिएहिंवि आएहिं काएहिं जाव कूरोहिं उदगजोणिएहिं
 रुक्केहिं रुक्कजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कजोणियेहिं मूलैहिं जाव बीएहिं एवं
 अश्वारोहहिंवि तिस्सि तणेहिंवि तिस्सि आलावगा उसहीहिंवि तिस्सिहरि
 एहिंवि तिस्सि उदगजोणिएहिं उदएहिं अवएहिं जाव पुस्कलञ्चिन्न एहिं
 तसपाणत्ताएविउट्टंति ॥ १९ ॥ तेजीवा तेसिं पुढवीजोणियाणं उदगजो
 णियाणं रुक्कजोणियाणं अश्वारोहजोणियाणं तणजोणियाणं उसहीजो
 णियाणं हरियजोणियाणं रुक्काणं अश्वारोहाणं तणाणं उसहीणं हरि
 याणं मूलाणं जाव बीयाणं आयाणं कायाणं जावं करवाणं उदगाणं अ
 वगाणं जाव पुस्कलञ्चिन्नगाणं सिणेहमाहारेंति ते जीवा आहारेंति पु
 ढवीसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं रुक्कजोणियाणं अश्वारोहजोणि
 याणं तणजोणियाणं उसहिजोणियाणं हरियजोणियाणं मूलजोणिया
 णं कंदजोणियाणं जाव बीयजोणियाणं आयजोणियाणं कायजोणिया
 णं जाव कूरजोणियाणं उदगजोणियाणं अवगजोणियाणं जाव पुस्कल
 ञ्चिन्नजोणियाणं तसपाणाणं सरीरा णाणावस्सा जाव मस्कायं ॥ २० ॥

अर्थ—हवे अन्यत्र प्रकारें वनस्पतिनुं स्वरूप कहेले. हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री तीर्थक
 रदेवें कहुं. आजगत् मांहें कोइ एक जीव ते पृथ्वीयोनिक वृद्धें करी, तथा वृद्धयोनिक
 क वृद्धें करी, तथा वृद्ध योनिक मूलें करी, यावत् बीजें करी, तथा वृद्धयोनिक अ
 ध्यारोहें करी, तथा अध्वारोहयोनिक अध्वारोहें करी, तथा अध्वारोहयोनिक मूलें
 करी, यावत् बीजें करी, पृथ्वीयोनिक तृणें करी, तृणयोनिक तृणें करी, तृणयोनिक मू
 लें करी, यावत् बीजें करी, ए प्रकारें ए त्रणना त्रण त्रण आलावा जाणवा. एरीतेंज व
 ली उषधियें करी पण, त्रण, त्रण, आलावा जाणवा. एमज हरितकायना पण त्रण
 आलावा जाणवा. पृथ्वीयोनिक, आयनामा वनस्पति, कायनामा वनस्पति, यावत् कुंरंवा
 दनामा वनस्पति, उदकयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना
 मूलें करी, यावत् बीजें करी, एमज अध्वारोहना पण त्रण आलावा जाणवा. तृणना
 पण त्रण आलावा जाणवा. उषधियें करी पण, त्रण आलावा जाणवा, हरितें करी पण
 त्रण आलावा जाणवा, उदकयोनिक उदक अवकपनक यावत् पुस्कलञ्चि जे यकी पान
 निकले तेने विषे, त्रस प्राणि पणे उपजे. ए सर्व, बत्तीश आलावा यथा. अने आंगलना

बेहेंतालीश बधामली चमोतेर आलावा थया ॥१॥ ते जीव ते वनस्पतिने विषे उपना
थका पृथ्वीयोनिक, उदकयोनिक, वृक्षयोनिक, अध्यारोहयोनिक, तृणयोनिक, उषधियोनिक,
हरितयोनिक, वृक्षनो, अध्यारोहनो, तृणनो, उषधिनो, हरितनो, मूलनो, यावत् बीजनो,
आयनो, कायनो, यावत् कुरवंदनो, उदकनो, अवगाहिनो, यावत् पुस्कलजि एटले जे थकी
पान निकले तेनो, स्नेह आहारें ते जीव पृथ्व्यादिकनां शरीर आहारीनें यावत् आप
णां सरखां रूप करे. इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ते जीव वृक्षयोनिक, अध्यारोह
योनिक, तृणयोनिक, यावत् पुस्कलजि योनिक, त्रसप्राणिनां, शरीरना नाना प्रकारना
वर्ण, गंध, रस, स्पर्शवाला होय. ते पोताना कर्मने वश जाणवा. यावत् एम श्री तीर्थकर
गणधरादिकें कहुं. त्यां सुधीनो आलावो जाणवो. एटले वनस्पतिकायनुं स्वरूप कहुं,
अने पृथ्वीकायादिक चार जातिनां एकेंडियनां स्वरूप आगल कहेरो ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—अथ प्रकारांतरेण वनस्पत्यालापकत्रयमाह । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकै
र्मूलादिजिरिति । एवं वृक्षयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकै
र्मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽज्ञेयाः । एवमुदकयोनिष्वपि वृक्षेषु योज्यं । एते व
नस्पतिषूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकानां वृक्षाध्यारोहतृणौषधिहरितयोनि
कानां वृक्षाणां यावत् स्नेहमाहारयंतीत्येतदाख्यातं । तत्र त्रसानां शरीरमाहारयंतीत्यंते ज्ञे
यं । इति वनस्पतीनां स्वरूपमुक्तं । शेषाः पृथिवीकायादयश्चत्वारएकेंडियाअग्रेवक्ष्यंते ॥ ३० ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वनस्पत्याश्रयमालापकत्रयं दर्शयितुमाह । तद्य
था । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकैर्वृक्षैस्तथा वृक्षयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एवं वृक्षयोनिकै
रध्यारुहैस्तथा अध्यारुहयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽष्टव्याः । एवमुद
कयोनिकेष्वपि वृक्षेषु योजनीयं ॥ १॥ तदेवं पृथिवीयोनिकवनस्पतेरुदकयोनिकवनस्प
तेश्च चेदानुपदर्श्याऽधुना तदनुवादेनोपसंजिघृक्षुराह । (तेजीवाइत्यादि) ते वनस्पति
षूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकवृक्षाध्यारुहतृणौषधिहरितयोनिकानां वृक्षाणां
यावत्स्नेहमाहारयंतीत्येतदाख्यातमिति । तथा त्रसानां प्राणिनां शरीरमाहारयंतीत्येतदवसा
ने ऽष्टव्यमिति । तदेवं वनस्पतिकायिकानां सुप्रतिपाद्यचैतन्यानां स्वरूपमभिहितं । शे
षाः पृथ्वीकायादयश्चत्वारएकेंडियाउत्तरत्र प्रतिपादयिष्यंते ॥ ३० ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं मणुस्साणं तंजहा कम्मचूमगाणं अकम्म
चूमगाणं अंतरदीवगाणं आरियाणं मिलुक्कयाणं तेसिंचणं अहावीएणं
अहावकासेणं इत्थीए पुरिस्ससयं कम्मकडाए जोणिए एत्थणं मेहुणवत्ति

યાએવ ણામં સંજોગે સમુપ્પજ્ઞાતે હહનુવિ સિણેહં સંચિણંતિ તત્તણં જીવા
 ઇત્થિત્તાએ પુરિસત્તાએ ણપુંસગત્તાએ વિનુદ્ધંતિ તે જીવા માનનયં પિત્તમુક્કં તં
 તહ્નયં સંસઠં કલુસં કિલ્લિસં તં પઠમત્તાએ આહારમાહારેંતિ તતો પઠા
 જં સે માયા ણાણાવિહાઝ રસવિદ્ધં આહારમાહારેંતિ તતો એગદેસેણં ડય
 માહારેંતિ આણુપુવેણ વુઢા પલિપાગમણુવિન્ના તતોકાયાતો અન્નિનિવદ્ધ
 માણા ઇત્થિં વેગયા જણયંતિ પુરિસં વેગયા જણયંતિ ણપુંસગં વેગયા જણયં
 તિ તે જીવા મહરા સમાણા માનસ્કીરં સપિં આહારેંતિ આણુપુવેણં વુઢા ડ
 યણં કુમ્માસં તસયાવરેય પાણે તે જીવા આહારેંતિ પુઢવિસરીરં જાવ સા
 રૂવિ કઢં સંતં અવરેવિયણં તેસિં ણાણાવિહાણં મણુસ્સગાણં કમ્મનૂમ
 ગાણં અકમ્મનૂમગાણં અંતરદ્વીવગાણં આરિયાણં મિલસ્કૂણં સ
 રીરા ણાણાવણ્ણા જવંતીતિમસ્કાયં ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—હવે ત્રસકાયનો અવસર છે. તે ત્રસકાય તો એક નારકી, બીજા તિર્યંચ, ત્રીજા
 મનુષ્ય, અને ચોથા દેવતા, એ ચાર પ્રકારે છે. તેમાંહે નારકી અપ્રત્યક્ષ પણે અનુમાન
 ગ્રાહી જાણવા. અથવા હુક્કત કર્મનાં જે ફલ તેના જોગવનાર છે, તેને આહાર પણ,
 એકાંતે અંગુન પુજ્જલ થકી નોપનો ડંજ થકી છે, પણ પ્રક્ષેપ થકી નથી, અને દેવતા પણ
 હમણાં પ્રાયઃ અનુમાનગમ્ય છે, તેનો આહાર એકાંત ગુજ છે, તેનો પણ ડંજાહાર છે.
 પરંતુ પ્રક્ષેપકૃત નથી. દેવતાનો આહાર બે પ્રકારે છે. એક આનૌગિક બોજો અનાનૌગિક
 ક, તેમાં જે અનાનૌગિક તે સમય સમયપર છે અને આનૌગિક તે, જઘન્યથીતો ચતુર્થ
 જક્તે આહાર, અને ઉત્કૃષ્ટ તે ત્રીશ હજાર વર્ષે આહાર છે. હવે તિર્યંચ અને મનુષ્ય માંહે
 પ્રથમ મનુષ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. અથ હવે બીજું અન્ય સ્થાનક શ્રી તીર્થંકર દેવે પ
 રાપૂર્વે કહ્યું છે. આ જગત્ માંહે નાના પ્રકારનાં મનુષ્ય છે, એક આર્ય, એક અનાર્ય, એક
 પન્નર કર્મ જૂમીનાં ડપનાં, એક ત્રીશ અકર્મ જૂમીનાં ડપના, એક અંતર દીપનાં ડપ
 નાં, એક આર્ય, એક મ્લેછ છે. (તે સિંચણં અહાલીએણં કે ૦) તેનેં યથા બીજેં કરી એટલે
 સ્ત્રી પુરુષ નપુંસકને જેદેં કરી, જે જેનું બીજ તે યથા બીજ, તેણેં કરી, તથા યથાવકારેં
 એટલે માતાની કુદ્ધાદિક જેમ વામ કુદ્ધેં સ્ત્રી ડપજેં, દક્ષિણ કુદ્ધેં પુરુષ ડપજે, અને વામ
 દક્ષિણાશ્રિત નપુંસક ડપજે, ઇત્યાદિક યથાવકારેં કરી, (ઇત્થીએ પુરિસસ્સયં કે ૦) સ્ત્રી પુરુષના
 વેદનો ડદય ઠતે (કમ્મકઢાએ જોણિએણં કે ૦) પૂર્વકર્મ નિર્મિત યોનિને વિષે (એણં મેદ્ધુણ
 વત્તિયાએવણામં કે ૦) આદીં મૈથુન પ્રત્યયિક નામ અરણી અને કાષ્ઠની પેઠે (સંજોગે સમુપ્પજ્ઞા

वेहेंतालीश बधामली चमोतेर आलावा थया ॥ १९॥ ते जीव ते वनस्पतिने विषे उपना थका पृथ्वीयोनिक, उदकयोनिक, वृक्षयोनिक अध्यारोहयोनिक, तृणयोनिक, उषधियोनिक, हरितयोनिक, वृक्षनो, अध्यारोहनो, तृणनो, उषधिनो, हरितनो, मूलनो, यावत् बीजनो, आयनो, कायनो, यावत् कुरवंदनो, उदकनो, अवगाहिनो, यावत् पुस्कलजि एटले जे थकी पान निकले तेनो, स्नेह आहारे ते जीव पृथ्व्यादिकनां शरीर आहारीनें यावत् आप एां सरखां रूप करे. इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ते जीव वृक्षयोनिक, अध्यारोह योनिक तृणयोनिक, यावत् पुस्कलजि योनिक, त्रसप्राणिनां, शरीरना नाना प्रकारना वर्ण, गंध, रस, स्पर्शवाला होय. ते पोताना कर्मने वश जाणवा. यावत् एम श्री तीर्थकर गणधरादिकें कहुं. त्यां सुधीनो आलावो जाणवो. एटले वनस्पतिकायनुं स्वरूप कहुं, अने पृथ्वीकायादिक चार जातिनां एकेंडियनां स्वरूप आगल कदेशे ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—अथ प्रकारांतरेण वनस्पत्यालापकत्रयमाह । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकैर्मूलादिनिरिति । एवं वृक्षयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकैर्मूलादिनिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोद्भेयाः । एवमुदकयोनिष्वपि वृक्षेषु योज्यं । एते वनस्पतिषूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकानां वृक्षाध्यारोहतृणौषधिहरितयोनि कानां वृक्षाणां यावत् स्नेहमाहारयतीत्येतदाख्यातं । तत्र त्रसानां शरीरमाहारयतीत्येते ज्ञे यं । इति वनस्पतीनां स्वरूपमुक्तं । शेषाः पृथिवीकायादयश्चत्वारएकेंडियाअग्रेवद्व्यंते ॥ ३० ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वनस्पत्याश्रयमालापकत्रयं दर्शयितुमाह । तद्य था । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकैर्वृक्षैस्तथा वृक्षयोनिकैर्मूलादिनिरिति । एवं वृक्षयोनिकै रध्यारुहैस्तथा अध्यारुहयोनिकैर्मूलादिनिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोद्भेयाः । एवमुद कयोनिकेष्वपि वृक्षेषु योजनीयं ॥ १९॥ तदेवं पृथिवीयोनिकवनस्पतेरुदकयोनिकवनस्प तेश्च जेदानुपदर्श्याऽधुना तदनुवादेनोपसंजिघृक्षुराह । (तेजीवाइत्यादि) ते वनस्पति पूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकवृक्षाध्यारुहतृणौषधिहरितयोनिकानां वृक्षाणां यावत्स्नेहमाहारयतीत्येतदाख्यातमिति । तथा त्रसानां प्राणिनां शरीरमाहारयत्येतदवसा ने ऽष्टव्यमिति । तदेवं वनस्पतिकायिकानां सुप्रतिपाद्यचैतन्यानां स्वरूपमनिहितं । शे पाः पृथ्वीकायादयश्चत्वारएकेंडियाउत्तरत्र प्रतिपादयिष्यंते ॥ ३० ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं मणुस्साणं तंजहा कम्मजूमगाणं अकम्म जूमगाणं अंतरदीवगाणं आरियाणं मिलुक्कयाणं तेसिंचणं अहावीएणं अहावकासेणं इत्थीए पुरिस्ससयं कम्मकडाए जोणिए एण्णं मेहुणवत्ति

याएव एणमं संजोगे समुपपज्झते उद्वन्वि सिणेहं संचिणंति तच्चणं जीवा
इत्थिताए पुरिसत्ताए एणुंसगत्ताए विनद्धंति ते जीवा मानुजं पिउमुक्कं तं
तडुज्जयं संसदं कलुसं किविसं तं पढमत्ताए आहारमाहारंति ततो पढ
जं से माया एणणाविहाउ रसविईउ आहारमाहारंति ततो एगदेसेणं उय
माहारंति आणुपुवेण बुढा पलिपागमणुविन्ना ततोकायातो अज्जिनिवट्ट
माणा इत्थिं वेगया जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति एणुंसगं वेगया जणयं
ति ते जीवा महरा समाणा मानुस्कीरं सप्पिं आहारंति आणुपुवेणं बुढा उ
यणं कुम्मासं तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव सा
रूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसिं एणणाविहाणं मणुस्सगाणं कम्मचूम
गाणं अकम्मचूमगाणं अंतरद्दीवगाणं आरियाणं मिलस्कूणं स
रीरा एणावस्सा जवंतीतिमस्कायं ॥ ५१ ॥

अर्थ-हवे त्रसकायनो अवसर ठे. ते त्रसकाय तो एक नारकी, बीजा तिर्यंच, त्रीजा
मनुष्य, अने चोथा देवता, ए चार प्रकारे ठे. तेमांहे नारकी अप्रत्यक्ष पणे अनुमान
ग्राही जाएवा. अथवा दुष्कृत कर्मेनां जे फल तेना जोगवनार ठे, तेने आहार पण,
एकांते अंशुन पुजल थकी नीपनो उंज थकीठे, पण प्रक्षेप थकी नथी, अने देवता पण
हमणां प्रायः अनुमानगम्यठे, तेनो आहार एकांत शुनठे, तेनो पण उंजाहारठे.
परंतु प्रक्षेपकृत नथी. देवतानो आहार बे प्रकारेठे. एक आनोगिक बीजो अनानोगि
क, तेमां जे अनानोगिक ते समय समयपर ठे अने आनोगिक ते, जघन्यथीतो चतुर्थ
जत्ते आहार, अने उत्कृष्ट ते त्रीश हजार वर्षे आहारठे. हवे तिर्यंच अने मनुष्य मांहे
प्रथम मनुष्यनुं स्वरूप कहेठे. अथ हवे बीजुं अन्य स्थानक श्री तीर्थंकर देवें प
रापूर्वें कह्युंठे. आ जगत् मांहे नाना प्रकारनां मनुष्यठे, एक आर्य, एक अनार्य, एक
पन्नर कर्म जूमीनां उपनां, एक त्रीश अकर्म जूमीनां उपना, एक अंतर दीपनां उप
नां, एक आर्य, एक म्लेच्छ ठे. (तेसिंचणंअहाबीएणं के०) तेनें यथा बीजें करी एटले
स्त्री पुरुष नपुंसकने जेदें करी, जे जेनुं बीज ते यथा बीज, तेणें करी, तथा यथावकारें
एटले मातानी कुह्मादिक जेम वाम कुह्में स्त्री उपजे, दक्षिण कुह्में पुरुष उपजे, अने वाम
दक्षिणाश्रित नपुंसक उपजे, इत्यादिक यथावकारें करी, (इत्थीएपुरिसस्सयंके०) स्त्री पुरुषना
वेदनो उदय ठते (कम्मकडाएजोणिएणं के०) पूर्वकर्म निर्मित योनिने विषे (एत्थणंमेहुण
वत्तियाएवणामंके०) आहीं मैथुन प्रत्यधिक नाम अरणी अने काष्ठनी पेठें (संजोगेसमुपज्झ

के०) संयोग उपजे. ते संयोग उपने ठते त्यां जीव. तैजस कर्मण शरीरं करी उपजे. (तेडह उविसिणेहंसंचिणंतिके०) ते जीव उपजतां ठतां प्रथम समयें बेहुनो स्नेह संचिणे एट ले आहारे, ते आहारीने, (तडणंजीवा के०) त्यां ते जीव (इडिताएपुरिसत्ताएणपुंसग ताएविउट्टंति के०) स्त्री, पुरुष अथवा नपुंसक पणे उपजे. (तेजीवामाउउयंपिउसुकंत के०) तेजीव माता संबंधि रक्त, अने पिता संबंधि शुक्र, ते (तडुनयंसंसठं के०) बेहु मिश्रित एकटुं नलेजुं डुगडनिक (कलुसंकिविसंके०) कलुष मलीन बीजत्स (तंपढमत्ताए के०) तेनो, प्रथम समयने विषे (आहारमाहारेंति के०) आहार आहारे. (ततोप डा के०) ल्यार पढी, (जंसेमाया के०) जे तेनी माता (एाणाविहाउरसविईउ आहारमाहारेंति के०) नाना प्रकारना रसवाला आहार आहारे, (ततोएगदेसेणंउय माहारेंतिके०) तेवार पढी तेनो एक देशे उज आहार आहारे. (आणुपुवेणुडुआपलिपा गमणुविन्नाके०) ते स्नेहें करी ते जीवनी अनुक्रमें निष्पत्ति उपजे. एवा अनुक्रमें वृद्धिं पढोंते ठते (ततोकायातोअनिनिवट्टमाणाके०) तेवार पढी तेनी काया थकी एटले तेनी योनि थकी निकले (इडिवेगयाजणयंतिके०) ते एक स्त्री थइ निकले, (पुरिसंवेगयाज णयंति के०) एक पुरुष थइ निकले, (एणुसंगंवेगयाजणयंति के०) एक नपुंसक थइ निकले, (तेजीवामहरासमाणाके०) ते जीव बालक थका (माउस्कीरंसप्पिआहारेंतिके०) माताना स्तननुं डुग्ध आहारे तथा मोटो आय ल्यारें घृत आहारे. तेवार पढी (आणुपुवे णंउडुआके०) अनुक्रमें वधता थका (उयणंकुम्मासंतसथावरेयपाणेतेजीवाआहारेंति के०) उदन चावलादिक अडदादिक तथा त्रस अने स्थावर प्राणी पण आहारे. (पुढविसरीरं के०) पृथ्वीनुं शरीर जे लवणादिक ते आहारे. ते आहाखो ठतो (जावसारूविकडंसंतके०) पोताना शरीर सरखो करे, एटले पोतानी काया रूप करे, एटले ते आहार धातु पणे परिणमावे. (अवरैवियणंतेसिं के०) तथा बीजां पण तेने (एाणाविहाणं के०) नाना प्रकारना (मणुस्सगाणं के०) कर्मजूमोने विषे उपना एवा मनुष्यनां, अकर्मजूमो ना मनुष्यनां, अंतरक्षीपना मनुष्यनां, आर्य मनुष्यना, म्लेच्छ मनुष्यनां, शरीर, नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्श करी सहित अंकां, एवां पोताना कर्मने वर्ण उपजे. इत्या दिक पूर्ववत् यावत् श्रीतीर्थकर गणधरें कह्युं ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसकायेषु पूर्वं मनुष्यानाह । अथापरमाख्यातं । नानाविधानां म नुष्याणां स्वरूपमुक्तमित्यर्थः । तद्यथा । कर्मजूमिजाइत्यादिमनुष्याणां (यथाबीजेनेति) यद्यस्य बीजं तत्र शुक्राधिकं नरस्य शोणिताधिकं स्त्रियाः उन्नयसमता नपुंसकस्य कारणमि ति । यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्षिप्रमुखस्तत्र वामा कुक्षिः स्त्रियाः, द

क्षिणा नरस्य, उजयाश्रिता षण्डस्येति । तत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं ? विध्वस्ता यो निर्विध्वस्तं बीजं ? विध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं ? अविध्वस्ता यो निर्विध्वस्तं बीजं । चतु र्भु जंगेषु आद्यजंगएव उत्पत्तेरवकाशेन शेषेषु त्रिषु । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पू र्वकर्मकृतायां योनौ मैथुनप्रत्ययिकोरतानिलाषोदयजनितोऽग्निकारणयोररणिकाष्टयोरिव संयोगोजायते तत्संयोगेच तद्भुक्शोणिते तैजसकर्मणान्यां गृहीत्वा तत्रोत्पद्यन्ते जीवाः । (तेडुहन्ति) ते जीवाः प्रथममुजयोरपि स्नेहमाचिन्वन्ति अविध्वस्तयोनौ । विध्वस्यते तु योनिः । पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्ततिकः पुमानिति । षादशमुद्धूतान् यावद्बीजमवि ध्वस्तं स्यात् तत ऊर्ध्वं ध्वंसयन्ति तत्र जीवाः कर्मवशतः स्त्रीपुंनपुंसकत्वेन (विउट्टंति) जायन्ते ते जीवामातुः कृतुं शोणितं पितुः शुक्रं तत्तडुनयसंसृष्टं कलुषं किट्बिषं बीज त्सं तत्प्रथमतयाऽऽहारमाहारयन्ति ततः पश्चात्सेतस्य माता यन्नानाविधरसवन्तमाहारमा हारयति तत्स्नेहेन तेषां जंतूनां वृद्धिः स्यात् ततस्तदेकदेशेन त्वगेकदेशेनवा मातुराहार मोजसा मिश्रेण वा लोमनिर्वाऽऽहारयति आनुपूर्व्येण यथाक्रमं पुष्टावृद्धिं प्राप्ताजीवाग र्जपरिपाकं गर्भनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततोमातुः कायादनिनिवर्तमानाः पृथग्जन्वन्तो निर्गहन्ति । कर्मवशादात्मनः स्त्रीजावमेके जनयन्ति एकै पुंजावं नपुंसकजावं वा तेच डहराबालाः संतोमातुः क्षीरं स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धाः संतः सर्पिर्धृतं धान्यमोदनं कुल्माषान् भुंजते नानाविधान् त्रसस्थावरान् प्राणिनोजीवान् आहारयन्ति । नानायोनिकजंतुशरीराण्याहा रयन्तीत्यर्थः । नानामनुष्याणां शरीराणि केचित्तद्योनिकत्वादाहारयन्ति इत्याख्यातं ॥३१॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रसकायस्यावसरः सच नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवजेदजिन्नः । तत्र नार काअप्रत्यक्षत्वेनानुमानग्राह्याडुष्कृतकर्मफलभुजः केचन संतीत्येवं ते ग्राह्याः । तदाहारो प्येकांतेनाशुजपुङ्गलनिवर्तितउजसा प्रक्षेपेणेति । देवाअप्यधुना बाहुल्येनानुमानगम्याएव तेषामप्याहारः शुजएकांतेनोजोनिवर्तितोन प्रक्षेपकृतइति । सचाऽजोगनिवर्तितोनाजोग कृतश्च । तत्र नाजोगकृतः प्रतिसमयजावी आजोगकृतश्च जघन्येन चतुर्जक्तकृतउत्कृ ष्टतस्तु त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्रनिष्पादितइति । शेषास्तु तिर्यङ्मनुष्यास्तेषांच मध्ये मनुष्या णामन्यर्हितत्वान्नेव प्राग्दर्शयितुमाह । (अथावरं पुरस्कायमित्यादि) अथानंतरमेव तु पुरा पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । आर्याणामनार्याणां च कर्मनूमिजाऽकर्मनूमिजादीनां म नुष्याणां नानाविधयोनिकानां स्वरूपं वक्ष्यमाणनीत्या समाख्यातं । तेषांच स्त्रीनपुंसक जेदजिन्नानां यथा बीजेनेति । यद्यस्य बीजं तत्र स्त्रियाः संबन्धि शोणितं पुरुषस्य शुक्रं एतडुनयमप्यविध्वस्तं शुक्राधिकं सन्मनुष्यस्य, शोणिताधिकं स्त्रियास्तत्समता नपुंसकस्य कारणतां प्रतिपद्यते तथा यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्ष्यादिकस्तत्रापि

किल वामा स्त्रियोदक्षिणा कुक्षिः पुरुषस्योजयाश्रितः पंढरिति । अत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजमिति चत्वारोर्जंगाः । तत्राप्याद्यैव जंगकउत्पत्तेरवकाशेन शेषेषु त्रिष्विति । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पूर्वकर्मनिवर्तितायां योनौ मैथुनप्रत्याधिकोरतानिलाषोदयजनितोऽग्निकारणयोररणिकाष्ठयोरिव संयोगः समुत्पद्यते तत्संयोगेच तद्बुक्रशोणिते समुपादाय तत्रोत्पित्सवोर्जंतवस्तैजसकर्मणान्यां शरीरान्यां कर्मरङ्गसंदानितास्तत्रोत्पद्यन्ते । तेच प्रथममुनयोरपि स्नेहमाचिन्वंत्यविध्वस्तायां योनौ सत्यामिति । विध्वस्यते तु योनिः पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्ततिः पुरुषइति । तथा द्वादशमुदूर्तानि यावद्बुक्रशोणिते अविध्वस्तयोनिके नवतस्ततकध्वं ध्वंसमुपगच्छतइति । तत्र जीवाउनयोरपि स्नेहमाहार्यं स्वकर्मविपाकेन यथास्वं स्त्रीपुंनपुंसकजावेन (विउट्टंति) वर्तते समुत्पद्यन्तइति यावत् । तडुत्तरकालं च स्त्रीकुक्षौ प्रक्षिप्ताः संतः स्त्रियाऽऽहारितस्याहारस्य निर्यासं स्नेहमाददति तत्स्नेहेनच तेषां जंतूनां क्रमोपचयादानेन क्रमेण निष्पत्तिरुपजायते । सत्ताहं कज्जं होइ सत्ताहं होइ बुब्बुयं इत्यादि । तदेवमनेन क्रमेण तदेकदेशेनवा मातुराहारमोजसा मिश्रेणवा लोमजिर्वाऽऽनुपूर्व्येणाहारयन्ति यथाक्रममानुपूर्व्येण वृद्धिसुपागताः संतोगर्जपरिपाकं गर्जनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततोमातुः कायादजनिवर्तमानाः पृथग्जवन्तः संतस्तद्योनेर्निर्गच्छन्ति । तेच तथाविधकर्मोदयादात्मनः स्त्रीनावमप्येकदा जनयंत्युत्पादयंत्यपरे केचन पुंजावं नपुंसकजावंच । इदमुक्तं नवति । स्त्रीपुंनपुंसकजावः प्राणिनां स्वकृतकर्मनिवर्तिता नवति न पुनर्योयादृगिह्नवे सोमुष्मिन्नेव तादृगेवेति । तेच तदहर्जातबालकाः संतः पूर्वजवान्यासादाहारानिलाषिणोजवन्ति मातुः स्तन्यमाहारयन्ति तदाहारेण चानुपूर्व्येण च वृद्धास्तडुत्तरकालं नवनीतदध्योदनादिकं यावत्कुलमाषान् जुंजन्ते तथाहारत्वेनोपगतास्त्रसांस्थावरांश्च प्राणिनस्ते जीवाश्चाहारयन्ति तथा नानाविधं पृथिवीशरीरं जवणादिकं सचेतनं वाऽऽहारयन्ति तच्चाहारितमात्मसात्कृतं सारूप्यमापादितं सत् रसासृग्मांसमेदोस्थिमज्जाशुक्राणि धातवइति सप्तधा व्यवस्थापयंत्यपराण्यपि तेषां नानाविधमनुष्याणां शरीराणि नानावर्णान्याविर्जन्वन्ति । तेच तद्योनिकत्वात्तदाधारचूतानि नानावर्णानि शरीराण्याहारयन्तीत्येवमाख्यातमिति ॥ २१ ॥

अहावरं पुरस्कायं एाणाविहाणं जलचराणं पंचिदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा मन्हाणं जाव सुसमाराणं तेसिचणं अहाबीएणं आहावगासेणं इन्हीए पुरिसस्सयकम्मकडा तहेव जाव ततो एगदेसेणं उयमाहारंति आणुपुवेणं बुढा पलिपागमणुविन्ना ततोकायाउ अजिनिवट्टमाणा अंमं वेगया जणयन्ति पोयं वेगया जणयन्ति से अंमे उप्पिक्कमाणे इन्धि वेगया

जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति नपुंसगं वेगया जणयंति ते जीवा महरा
समाणा आउसिणेहमाहारंति आणुपुवेणं वुढा वणस्सतिकायं तसथा
वरेयपाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरवियणं ते
सिं णाणाविहाणं जलचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं मन्हाणं सुसुमा
राणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ २२ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्व तीर्थकरें कह्युं. आ जगत् मांहे नाना प्रकारना
जलचारी पंचेंडिय तिर्यच योनिक जीवठे, ते कहेठे. माठलां, कलप, मगरमड, नक्र, च
क्र, पाठीन. पीठ, ग्राहक, सुसुमारादिक, तेने यथाबीजें करी स्त्रियादिकना जेदें करी, य
थावकाश एटले मातानी कुट्टादिक जेम वाम कुट्टें स्त्री उपजे, इत्यादिक यथावकाशें
करी स्त्री पुरुषादिक वेदने उदये कर्म निर्वर्तित पूर्वयोनिने विषे, अहीं मैथुन प्रकृतिय
नाम अरणीय काष्ठनी पेठें संयोगें उपजे. (तहेव के०) तेमज यावत् ते जीव माता
नी कुट्टियें उपना पठी एक देशें उज आहारे, अनुक्रमें वृद्धिये पोहोतो ठतो तेवार प
ठी ते काया थकी एटले योनियकी कालें करी निकले, निकलता थका त्यां एक जण
अंम रूप, एक पोत रूप, त्यां अंमथकी उज्जिखमान ते स्त्री पुरुष नपुंसक पणे उपजे;
ते जीव बालक ठतां अप्कायनो स्नेह आहारे. पठी अनुक्रमें वर्द्धमान थका एटले वृ
द्धि पाम्या थका वनस्पतिकायनुं शरीर तथा त्रस अने स्थावर प्राणीने आहारे. ते जी
व पृथ्वीनुं शरीर आहारे यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. अन्य पण ते नाना प्र
कारें जलचर पंचेंडिय तिर्यच योनिक यावत् सुसुमारना सरखा रूप करे ते कर्मने वशें
उपजे, ते नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् आय. एम श्री तीर्थकरें कह्युं ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—गर्जजमनुष्याउक्ताः समूर्धनजाश्चाग्रे वक्ष्यन्ते सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि
पूर्वं जलचरानाह । अथापरं तिर्यग्योनिकानां जलजरपंचेंडियाणां स्वरूपमाख्यातं प्रथ
मं मत्स्यकलपमकरग्राहसुषुमारादीनां यस्य यद्बीजं यस्योदराद्यवकाशोयस्तेन स्त्रियाः पु
रुषस्य च कर्मकृतायां योनौ जायन्ते । तेच तत्र मातुराहारेण वृद्धाः स्त्रीपुंनपुंसकानाम
न्यतमत्वेन जायन्ते गर्जनिर्गताबालाः संतो ऽपांस्नेहमप्कायमेवाहारयन्ति । वृद्धास्तु
वनस्पतिकायं अन्यान् त्रसस्थावरांश्च यावत्पंचेंडियानपि आहारयन्ति । यदुक्तं । अस्ति
मत्स्यस्तिमिर्नाम अस्तिमत्स्यस्तिमिंगिलः । तिमिंगिलगिलोप्यस्ति तजिलोप्यस्ति राघव ! ।
तथा ते जीवाः पृथ्वीशरीरं कर्दमस्वरूपमाहारयन्ति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीकृतं
आत्मसात्परिणामियन्ति । शेषं सुगमं ॥ २२ ॥

॥ टीका—एवं तावज्जन्मव्युत्क्रांतजमनुष्याः प्रतिपादितास्तदनंतरं संमूर्धनजानामवसरस्तांश्चोत्तरत्र प्रतिपादयिष्यामि सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि जलचरानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वदयमाणं पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । नानाविधजलचरपंचेंद्रिय तिर्यग्योनिकानां संबंधिनः कांश्चित्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । (महाणंजावसुसुमाराणमित्यादि) तेषां मत्स्यकञ्चपमकरग्राहसुषुमारादीनां यस्य यथा यद्वीजं तेन तथा यथावकाशेन योयस्योदरादाववकाशस्तेन स्त्रियाः पुरुषस्यच स्वकर्मनिवर्तितायां योनावुत्पद्यन्ते । तेच तत्रानिव्यक्तामातुराहारेण वृद्धिमुपगताः स्त्रीपुंनपुसकानामन्यतमेनोत्पद्यन्ते तेच जीवा जलचरागर्जाद्युत्क्रांताः संतस्तदनंतरं यावद्धरन्तिजघवस्तावदप्स्नेहमपकायमेवाहारयन्ति । आनुपूर्व्येणच वृद्धाः संतोवनस्पतिकार्यं तथापरांश्च त्रसांस्यावरांश्चाहारयन्ति यावत्पंचेंद्रियानप्याहारयन्ति । तथा चोक्तं । अस्ति मत्स्यस्तिमिनीम शतयोजनविस्तरः॥तिमिं गिलगिलोप्यस्ति, तज्जिलोप्यस्ति राघव ! ॥१॥ तथा ते जीवाः पृथिवीशरीरं कर्दमस्वरूपं क्रमेण वृद्धिमुपगताः संतआहारयन्ति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीकृतमात्मसात्परिणामयन्ति शेषं सुगमं । यावत्कर्मोपगतानवन्तीत्येवमाख्यातं ॥ ३३ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं चउप्पयथलयरपंचेंद्रियतिरिक्कजोणियाणं एगखुराणं डुखुराणं गंभीपदाणं सणप्पयाणं तेसिंचणं अहावी एणं अहावगासेणं इड्ढिपुरिसस्सयकम्मजाव मेढुणवत्ति ए णामं सं जोगे समुपज्झइ ते डुहउ सिणेहं संचिणंति तज्जणं जीवा इड्ढित्ताए पुरि सत्ताए जाव विउट्ठंति ते जीवा माउउयं पिउसुक्कं एवं जहा मणुस्साणं इ ड्ढिवि वेगया जणयन्ति पुरिसंपि नपुसगंपि तेजीवा ण्हरा समाणा माउ स्कीरं सप्पि आहारेंति आणुपुवेणं वुड्ढा वणस्सइकायं तसथावरेयपाणे ते जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं चउप्पयथलयरपंचेंद्रियतिरिक्कजोणियाणं एगखुराणं जाव सणप्पयाणं सरीरा णाणावप्सा जावमस्कायं ॥३३॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक तीर्थकरें कह्युंते. आ जगत् माहें नाना प्रकारना चतुष्पद स्थलचर पंचेंद्रिय तिर्यच योनिया जीवते, ते कहेते. एक खुर ते अश्वादिक, द्विखुर ते गो महिष वृषजादिक, गंभीपद ते हस्त्यादिक, तथा षट्पद ते सिंह व्याघ्रादिक, ते यथा बीजं यथावकाशे इत्यादिक पूर्वनी पेटें ते जीवोनी उत्पत्ति जाणवी. ते जीव उप

जतां मातानुं रक्त अने पितानुं शुक्र इत्यादिक आहारे. एम मनुष्यनी पेठें एक स्त्री, एक पुरुष, एक नपुंसक आय. ते जीव बालक उतां मातानुं दुग्धादिक आहारे, पठी अनुक्रमे वधता वनस्पतिकाय अने त्रस स्थावर प्राणिनो आहार करे. इत्यादिक ते स्थलचारि चतुष्पदानां शरीर नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् कर्मने वर्ण आय इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ १३ ॥

॥ टीपिका—अथस्थलचरानाह । अथापरमाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां स्वरूपं । तद्यथा । एकखुराणामश्वखरादीनां द्विखुराणां गोमहिष्यादीनां गंभीपदानां हस्तिगंडकादीनां सनखपदानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सर्वपर्याप्तिमवाप्य उत्पद्यन्ते उत्पन्नाश्च मातुः स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धिं प्राप्ताः परेषां शरीरमप्याहारयन्ति । शेषं सुगमं ॥ १३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्थलचरानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां तद्यथा एकखुराणामित्यश्वखरादीनां तथा द्विखुराणां गोमहिष्यादीनां तथा गंभीपदानां हस्तिगंडकादीनां तथा सनखानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सकलपर्याप्तिमवाप्योत्पद्यन्ते तथोत्पन्नाः संतस्तदनंतरं मातुः स्तन्यमाहारयन्तीति । क्रमेणच वृद्धिमुपगताः संतोपरेषामपि शरीरमाहारयन्ति शेषं सुगमं । यावत्कर्मोपगतान्नवन्तीति ॥ १३ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा अहीणं अयगराणं असालियाणं महोरगाणं तेसिंचणं अहाबीएणं अहावगासेणं इत्थीए पुरिस जावएत्तणं मेहुणे एवं तं चेव नाएतं अमं वेगइया जणयन्ति पोयं वेगइया जणयन्ति सेअंमे उप्पिज्जमाणे इत्थिं वेगइया जणयन्ति पुरिसंपि एपुंसगंपि ते जीवा म्हरा समाणा वाउकायमाहारंति आणुपुवेणं बुढा वणस्सइकायं तसथावरपाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरतिरिक्कापंचिंदियअहीणं जाव महोरगाणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा जावमस्कायं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वें तीर्थकरें कहुंढे. आ जगत्मांहें नाना प्रकारे उरपरिसर्प स्थलचर पंचेंद्रिय तीर्थच योनियाढे. ते कहेढे. अही सर्प, अजगर सर्प, अ

सालिया सर्प, महोरग तथा हजार योजन प्रमाण शरीर वाला, इत्यादिक जीव
 ठे. तेने यथा बीजें यथावर्काशें इत्यादिक पूर्ववत् ते जीवनी उत्पत्ति जाणवी. एक अं
 मरूप निपजे, एक पोतरूप नीपजे, ते ते अंमयकी उद्भिद्यमान पुरुष, स्त्री, अने नपुं
 सक थाय. ते जीव बालक थका वायुकाय आहारे. पढी अनुक्रमें वधता थका वनस्प
 ति काय तथा त्रस स्थावर प्राणी आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणवुं ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—अथ उरःपरिसर्पानाह । उरःपरिसर्पाअहिप्रमुखाअंमजत्वेन पोतजत्वे
 नवा गर्जान्निर्गच्छन्ति तेच निर्गतामातुरूष्माणं वायुं चाहारयन्ति तेषां च जातिविशेषात्तेनैवा
 हारेण वृद्धिर्जायते । शेषं सुगमं ॥ २४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुरःपरिसर्पानुद्धिरयाह । (अहावरमित्यादि) नानाविधानां बहुप्रका
 राणामुरसा ये प्रसर्पन्ति तेषां । तद्यथा अहीनामजगराणामाशालिकानां महोरगाणां य
 थावकाशेन यथाबीजत्वेन चोत्पत्त्यांमजत्वेन पोतजत्वेनवा गर्जान्निर्गच्छन्तीति । तेच निर्गता
 मातुरूष्माणं वायुं चाहारयन्ति तेषां जातिप्रत्ययेन तेनैवाहारेण ह्रीरादिनैव वृद्धिरुपजाय
 ते । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ २४ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं नुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्क
 जोणियाणं तंजहा गोहाणं नजलाणं सिहाणं सरडाणं सल्लाणं सरघा
 णं खाराणं घरकोइलियाणं विस्संजरणं मुसगाणं मंगुसाणं पयलाइ
 याणं बिरालियाणं जोहाणं चउप्पाइयाणं तेसिंचणं अहाबीएणं अहा
 वगासेणं इड्डिए पुरिसस्सय जहा उरपरिसप्पाणं तहाजाणियव्वं जाव
 सारूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसि णाणाविहाणं नुयपरिसप्पपंचिंदि
 यथलयरतिरिक्काणं तं गाहाणं जावमस्कायं ॥ २५ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वें श्रीतीर्थकरें कह्युंढे. आ जगत् मांहें नाना प्रकारे
 जुजपरि सर्प स्थलचर पंचेंडिय तिर्यच योनिक ठे ते कहेढे. गोहजाति, नोलिउ, सिंह
 ल, सरड किरकाटीया प्रमुख, सलगा, सरवा, खारा, जीवविशेष घरकोइला, एटले गिलोइ, वि
 संजर एटले ठपका, मुखक एटले उंदर, खसकला पयालि, विरालि एवीरीतें चतुष्पद
 जुजपरिसर्प जीवविशेष ठे ते जीवोनी उत्पत्ति यथा बीजें करी यथावकाशें करी

इत्यादिक जेम पूर्वे उरःपरिसर्पनो विचार कह्यो तेम जाणवो. ते जीव अनुक्रमे वधता थका पृथ्व्यादिकनो आहार करे. इत्यादिक सर्व अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अजपरिसर्पनाह। अजपरिसर्पणां गोधानकुलादीनां यथाबीजेन यथाव काशेनोत्पत्तिः स्यात् । तेच अंडजत्वेन पोतजत्वेन वा उत्पन्नमातुरुष्मणा वायुना चाऽऽहारितेन वृद्धिं यांति । शेषं सुगमं ॥ ३५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं अजपरिसर्पानुद्दिश्याह (अहावरमित्यादि) नानाविधान्यां अजा न्यां ये परिसर्प्यंति तेषां । तद्यथा । गोधानकुलादीनां स्वकर्मेपात्तेन यथाबीजेन यथाव काशेन चोत्पत्तिर्भवति । ते चांडजत्वेन पोतजत्वेन चोत्पन्नास्तदनंतरं मातुरुष्मणा वायुना वा हारितेन वृद्धिमुपयांति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ ३५ ॥

अहावरं पुरस्कायं एाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा चम्मपस्कीणं लोमपस्कीणं समुग्गपस्कीणं विततपस्कीणं ते सिंचणं अहाबीएणं अहावगासेणं इत्थीए जहा उरपरिसर्पणां नाणत्तं ते जीवा महरा समाणा माउगात्त सिणेह माहारेंति आणुपुव्वेणं वुड्ढा व एरुसतिकायं तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं एाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणि याणं चम्मपस्कीणं जावमस्कायं ॥ ३६ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थकरें कहुं ठे. आ जगत् मांहे नाना प्रकारें खेचर पंचेंडिय तिर्यचळे, ते कहेळे. चर्मपक्षी ते वल्गुली प्रमुख, लोमपक्षी ते सारस राजहंसा दिक, तथा समुजपक्षी अने विततपक्षी ए बे जाति, मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर जाणवी. ते खेचर जातिने यथाबीजें यथावकाशें जेम उरःपरिसर्पनी पूर्वे उत्पत्ति कही, तेमज ए जीवनी पण उत्पत्ति जाणवी. ते जीव बालक ठता मातानो स्नेह आहारे. इत्यादिक आजावो सर्व पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथ खेचरानाह । खेचराणामुत्पत्तिरेवं ज्ञेया । तद्यथा । चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीचर्मचटकादीनां लोमपक्षिणां सारसराजहंसकाकबकादीनां समुजप क्षिणोविततपक्षिणश्च बहिर्धीपवार्तिनस्तेषां यथाबीजेन यथावकाशेन चोत्पन्नानामे वमाहारः स्यात् । सा पक्षिणी तदंडकं स्वपक्ष्याभ्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदू

ष्मणाऽऽहारितेन वृद्धिं प्राप्तं सत् कललावस्थां त्यक्त्वा चंचूप्रमुखान् अवयवान्निष्पाद्य
जेदं याति (मात्रगात्तसिणंति) मातृगात्रोष्माणमित्यर्थः । ततः पश्चादपि जननीसमानी
तेनाहारेण वृद्धिं प्राप्नोति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं खेचरानुद्दिश्याह । अहावरमित्यादि) नानाविधानां खेचराणामुत्प
त्तिरेवं द्रष्टव्या । यथा चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीप्रचृतीनां तथा लोमपक्षिणां सारसरा
जहंसकाकबकादीनां समुज्जपक्षिविततपक्षिणां बहिर्धीपवर्तिनामेतेषां यथाबीजेन य
थावकाशेन चोत्पन्नानामाहारक्रियैवमुपजायते । तद्यथा । सा पक्षिणी तदंडकं पक्षा
न्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदूष्मणाहारितेन वृद्धिमुपगतं सत् कललावस्थां
परित्यज्य चंच्वादिकानवयवान् परिसमाप्य जेदमुपयाति तदुत्तरकालमपि मात्रोपनीते
नाहारेण वृद्धिमुपयाति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता एाणाविहजोणिया एाणाविहसंजवा
एाणाविहवुक्कमा तज्जोणिया तरुसंजवा तडुवुक्कमा कम्मोवगा कम्मणि
याणेणं तडु वुक्कमा एाणाविहाणं तसथावराणं पोग्गलाणं सररीसुवा स
चित्तेसुवा अचित्तेसुवा अणुसूयत्ताए विवुट्ठंति ते जीवा तेसिं एाणाविहा
णं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारेंति तेजीवा आहारेंति पुढवि
सररीं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं अणुसूयगाणं
सररीरा एाणावप्सा जावमस्कायं ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे पूर्वे कह्यो जे मनुष्य तथा तिर्यचनो अधिकार तेथकी अपर एटले बीजुं
स्थानक तीर्थकरें कह्युं ठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव कर्मने उदयें वर्तता नानाविध
योनिथा पोताना करेलां कर्मने विशेषें नानाविध संजवळे. नानाविधना आव्या ठता ते जो
णिया ते संजव तडुपक्रम कर्मना वशंगत कर्मने कारणे आकार्षिता त्यां आव्या ठता, ना
ना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोना पुज्जलने विषे, शरीरने विषे, सचित्तने विषे, अचित्तने
विषे, अपर शरीरनी निश्रायें उपजे. ते विकलेंद्रिय जीव जाणवा अहीं सचित्त ते मनुष्यादि
कना शरीरने विषे जू लीख, इत्यादिक नावें उपजे. तथा अचित्त ते मनुष्यने परिश्रुज्यमाण
एवा मंचादिकने विषे मांकडादिकने नावें उपजे. ते जीव उपना थका ते नाना प्रकारना
त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे. ते जीव पृथ्वीनुं शरीर आहारीने, यावत् पो
तानी काया सरखां रूप करे. अनेरा पण ते त्रस अने स्थावर योनिक अपर शरीरनी

निश्चायें विकलेंडियने जावें उपजे. तेनां शरीर नाना प्राकारना वर्ण गंध रस अने स्पर्श वाजां जाणवां. एम यावत् तीर्थकरें कह्युं ॥ १७ ॥

॥ टीका—उक्ताः पंचेंडियामनुष्यास्तिर्य्येचश्च । अथ विकलेंडियानाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्त्वाः कर्मणा तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्य आगत्य नानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अन्यशरीराश्रिततया परनिश्चयाविवर्तते उत्पद्यंत इत्यर्थः । तेच विकलेंडियाः सचित्तेषु मनुष्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेन जायंते नरशुज्यमानेषु मंचकादिषु अचित्तेषु मत्कुणत्वेनोत्पद्यंते तथा नरशरीरेषु विकलेंडियशरीरेषु वा सचित्ताचित्तेषु ते जीवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अनुस्यूतत्वेन परनिश्चयाकृम्यादित्वेन जायंते । केचित्सचित्तेऽग्नौ मूषिकादितया यत्र चाग्निस्तत्र वायुरिति ते वायूज्जवाअपि ज्ञेयाः । पृथिवीमाश्रित्य कुंशुपिपीलिकादयोवर्षादौ ऊष्मणा संस्वेदजाजायंते उदके पूतरकाडो ह्यणकात्रमरिकादयः । वनस्पतिकाये पनकत्रमरादयः एवं ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीराणि आहारयंतीत्याख्यातं ॥ १७ ॥

॥ टीका—व्याख्याताः पंचेंडियामनुष्यास्तिर्य्येचश्च तेषां चाहारो देधा । आनोगनिवर्तिताऽनानोगनिवर्तितश्च । तत्रानानोगनिवर्तितः प्रतिक्षणजाव्यनोगनिवर्तितस्तु यथास्वं क्लृप्तेदनीयोदयजाविति । सांप्रतं विकलेंडियानुदिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतदाख्यातमिहास्मिन् संसारे एके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः सत्त्वाः प्राणिनोनानाविधयोनिकाः कर्मनिदानेन स्वकृतकर्मणोपादाननूतेन तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्य आगत्य नानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु अचित्तेषु सचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अपरशरीराश्रिततया परनिश्चयाविवर्तते समुत्पद्यंते इति यावत् (तेच जीवाविकलेंडियाः सचित्तेषु मनुष्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेनोत्पद्यंते तथा तत्परिशुज्यमानेषु मंचकादिष्वचित्तेषु मत्कुणत्वेनाविर्ज्वंति तथाऽचित्तीज्जतेषु मनुष्यादिशरीरकेषु विकलेंडियशरीरेषुवा ते जीवाअनुस्यूतत्वेन परनिश्चयाकृम्यादित्वेनोत्पद्यंते । अपरेतु सचित्ते तेजःकायादौ मूषिकादित्वेनोत्पद्यंते । यत्र चाग्निस्तत्र वायुरित्यतस्तज्जवाअपि ज्ञेयाः । तथा पृथिवीमनुश्रित्य कुंशुपिपीलिकादयोवर्षादावूष्मणा संस्वेदजाजायंते तथोदके पूतरकाडो ह्यणकात्रमरिकादेदनकादयः समुत्पद्यंते तथा वनस्पतिकाये पनकत्रमरादयोजायंते । तदेवं ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीराण्याहारयंति इत्येवमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

एवं डुरुवसंजवत्ताए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे पंचेंडियनां मज मूत्र मांहे उपजता एवा, जीव आश्री कहेले. (एवंके०)

એ જેમ સચિત્તાચિત્ત શરીરની નિશ્રાયેં વિકલ્લેંડિય જીવ ઉપજે છે તેમ, તેના મલ, મૂત્ર, વમના દિકને વિષે (હુરૂવ કે ૦) વિરૂપરૂપ એટલે કૃમ્યાદિકને નાવેં ઉપજે, તે જીવ તેણે વિષ્ટાદિકને વિષે ઉપના ઠતા તેહિજ આહાર લીયે. ઇત્યાદિક પૂર્વવત્ જાણવું ॥ ૧૬ ॥

॥ દીપિકા—અથ પંચેંડિયમૂત્રપુરીષોઙ્ગવાન્ જીવાનાહ । (એવમિત્યાદિ) એવં પૂર્વોક્ત પ્રકારેણ સચિત્તાચિત્તશરીરનિશ્રયાયથા વિકલ્લેંડિયાજાયંતે । તથા તત્સંનવેષુ મૂત્રપુરીષ વાંતાદિષુ પરે જંતવોઙ્ગવં વિરૂપં રૂપં યેષાં તે હુરૂપાસ્તત્સંનવત્વેન તઙ્ગાવેન જાયંતે । તેચ વિષ્ટાદૌ શરીરાન્નિર્ગતે અનિર્ગતેવા ઉત્પન્નાસ્તદેવ વિષ્ટાદિકમાહારયંતીતિ । શેષં પ્રાગ્વત્ ॥ ૧૬ ॥

॥ ટીકા—સાંપ્રતં પંચેંડિયમૂત્રપુરીષોઙ્ગવાન્સુમતઃ પ્રતિપાદયિતુમાહ । (એવમિત્યાદિ) એવમિતિ પૂર્વોક્તપરામર્શઃ । યથા સચિત્તાચિત્તશરીરનિશ્રયાવિકલ્લેંડિયાઃ સમુત્પદ્યંતે તથા તત્સંનવેષુ મૂત્રપુરીષવાંતાદિષુ અપરે જંતવોઙ્ગવં વિરૂપં રૂપં યેષાં કૃમ્યાદીનાં તે હુરૂપા સ્તત્સંનવત્વેન તઙ્ગાવેનોત્પદ્યંતે । તેચ તત્ર વિષ્ટાદૌ દેહાન્નિર્ગતેઽનિર્ગતેવા સમુત્પદ્યમાના ઉત્પન્નાશ્ચ તદેવ વિષ્ટાદિકં સ્વયોનિનૂતમાહારયંતિ । શેષં પ્રાગ્વત્ ॥ ૧૬ ॥

• એવં સુરુઙ્ગતાએ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હવે સચિત્ત શરીરની નિશ્રાયેં જે જીવ ઉપજે તે આશ્રી કહે છે. (એવં કે ૦) જેમ મલમૂત્રાદિકને વિષે જીવની ઉત્પત્તિ આય છે. તેમ તિર્યંચના શરીરને વિષે સુર એટલે ચર્મને વિષે કીટકને નાવેં ઉપજે એટલે ગાય, જૈંશ પ્રમુખના ચર્મ માંહેં પ્રાણિયો સંમૂઠેં, તે તેનું ચર્મ માંસ નક્કણ કરે, ચર્મેં વિવર કરે, તે થકી જે અશુદ્ધ પુઝલ નિકલે તેજ આહારે ; તથા અવિત્ત ગવાદિક શરીરને વિષે પણ જીવ ઉપજે તથા સચિત્તાચિત્ત વનસ્પતિ શરીરને વિષે પણ ઘૂણ કીટકાદિક સંમૂઠેં. તે ઉપજતાં તેનુંજ શરીર આહારે. ઇત્યાદિક જાણવું ॥ ૧૭ ॥

॥ દીપિકા—અથ સચિત્તદેહાશ્રયાન્ જંતૂનાહ । (એવંસુરુઙ્ગતાએતિ) યથા મૂત્રવિષ્ટાદા ઉત્પાદસ્તથા તિર્યંગદેહેષુ (સુરુઙ્ગુત્તેતિ) ચર્મકીટત્વેન જાયંતે । તથાહિ । જીવતામેવ ગોમ હિષ્યાદીનાં ચર્મણોઽતઃપ્રાણિનઃ સંમૂઠયંતે । તેચ તન્માંસચર્મણી નક્કયંતિ નક્કયંતશ્ચ તચ્ચર્મણોવિવરાણિ કુર્વંતિ । ગલહોણિતેષુ વિવરેષુચ તેષુ તિષ્ઠંતસ્તદેવ શોણિતં નક્કયંતિ તથાઽચિત્તગવાદિદેહેપિ તથા સચિત્તાચિત્તવનસ્પતિશરીરેપિ ઘૂણકીટકાઃ સંમૂઠયંતે તદેહમે વ નક્કયંતીતિ ॥ ૧૭ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सचित्तशरीराश्रयान् जंतून् प्रतिपादयितुमाह । (एवंखुरडुगुत्ताएइ त्यादि) एवमिति यथा मूत्रपुरीषादाबुत्पादस्तथा तिर्यक्शरीरेषु (खुरडुगुत्ताएत्ति) चर्म कीटतया समुत्पद्यन्ते । इदमुक्तं नवति जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोतः प्राणिनः संमूर्धयन्ते तेच तन्मांसचर्मणी नक्षयन्ति नक्षयन्तश्चर्मणोविवराणि विदधति गलज्जोषिते षु विवरेषु तिष्ठन्तस्तदेव शोणितमाहारयन्ति तथा अचित्तगवादिशरीरेपि तथा सचित्ताचित्त वनस्पतिशरीरेपि घुणकीटकाः संमूर्धयन्ते तेच तत्र संमूर्धतस्तत्तरीरमाहारयन्तीति ॥३९॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मणिया एणं तत्तवुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सररीरेसु सचित्तेसु वा अचित्तेसुवा तं सररीरगं वायसं सिद्धंवा वायसंगहियंवा वायं परिग हियं उट्टवाएसु उट्टजागी नवति अहेवाएसु अहेजागी नवति तिरियं वाएसु तिरियंजागी नवति तंजहा उंसा हिमए महिया करए हरत णुए सुद्धोदए तेजीवा तेसिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिणे हमाहारंति तेजीवा अहारंति पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं उंसाणं जावसुद्धोदगाणं सररीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ ३० ॥

अर्थ—हवे अप्कायनुं प्रतिपादन करे ठे. हवे बीजुं स्थानक ठे. श्री तीर्थकरें कह्युं ठे आ जगत् मांहे कोइ एक जीव तथाविध कर्मने उदयें नानाविध योनिक ठता यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां आव्या ठता नाना प्रकारें त्रस ते दुर्द्धरादिक अने स्थावर ते हरिकाय लवणादिक प्राणीनां सचित्त अचित्त शरीरने विषे ते अप्कायनुं शरीर वायुयें करी निपजाव्युं तथा (वायसंगहियंवा के०) वायरे करी सम्यक् प्रकारें ग्रह्युं तथा (वायंपरिहियं के०) वायरे करी अन्योन्य परिगत एटले माहोमांहे मेलव्युं तथा (उट्टवाएसुउट्टजागीनवति के०) ऊर्ध्वगत वायराने विषे ऊर्ध्वगत जागी थाय एटले ऊर्ध्व वायु थके पाणी पण उपहरो रहे. (अहेवाएसुअहेजागीनवतिके०) तथा निचे निचे वायरे निचो होय, (तिरियंवाएसुतिरियंजागीनवति के०) तिहें वायरे ति हों थाय, जे जे परिणामे वायु वर्त्ते, तेम तेम पाणी पण परिणामे (तंजहा के०) हवे तेना नाम कहेठे. (उंसा के०) उंसपडे ते (हिमएके०) हिम (महिया के०) धू यरी (करए के०) करगडा (हरतणुए के०) तृणने अग्रे स्थित एवा पाणीना बिंडु आ (सुद्धोदए के०) सुद्धोदक ते स्वच्छ पाणी इत्यादिक पाणी जाति मांहे जीव उपजे.

ते जीव त्वां उपना वता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणियोनो स्नेह आहा रे. इत्यादिक शेषं सुगमं ॥ एतल्ले वात योनिक अष्काय देखाड्यो. ॥ ३० ॥

॥ टीका—अथाष्कायं वक्तुकामस्तत्कारणनूतवायुकथनपूर्वमाह । (अहावरमित्यादि) अथैतदाख्यातं । इहैके सत्वाः कर्मोदयान्तत्र वायुयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां त्रसानां दर्डरादीनां प्राणिनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां सचित्ताचित्त देहेषु तदष्कायशरीरं वायुयोनिकत्वादष्कायस्य वायुना उपादानहेतुनूतेन निष्पादितं तथा वातेन संगृहीतं अत्रपटलांतर्निर्वृत्तं तथा वातपरिगतं वायुनाऽन्योन्यानुगतं ऊर्ध्वगते वाते उर्ध्वजाग्नवति । गगनगतवायुवशाज्जलं व्योम्नि संमूर्धते । अधोगते वाते जलमप्यधः स्यात् तिर्यग्गते च तिर्यक् वातयोनिकत्वाज्जलस्य यत्र यत्र वायुः परिणमति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि संमूर्धते । जलनेदान् वक्ति । (उंसति) अ वश्यायः हिमं महिकाधूमरीकरकाः (हरतणुति) तृणाग्रप्राप्ताजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीति । इहैके जीवाः शुद्धजले जातानानाविधत्रसस्थावराणां उत्पत्त्याऽऽधारनूतानां स्नेहं नह्यर्यति । शेषं सुगमं ॥ ३० ॥

॥ टीका—सांप्रतमष्कायं प्रतिपादयिषुस्तत्कारणनूतवातप्रतिपादनपूर्वकं प्रतिपादयतीत्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणं पुरा पूर्वमाख्यातं । इहास्मिन् जगत्येके सत्वास्तथाविधकर्मोदयानानाविधयोनिकाः संतोयावत्कर्मनिदानेन तत्र तस्मिन्वातयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां बहुप्रकाराणां त्रसानां दर्डरप्रचृतीनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां प्राणिनां सचित्ताचित्तनेदनिन्नेषु शरीरेषु तदष्कायशरीरं वातयोनिकत्वादष्कायस्य वायुनोपादानकारणनूतेन सम्यक् संसिद्धं निष्पादितं । तथा वातेनैव सम्यक्गृहीतमत्रपटलांतर्निर्वृत्तं तथा वातेनान्योन्यानुगतत्वात्परिगतं तथोर्ध्वगतेषु वातेषूर्ध्वजागी नवत्यप्काययोगगगनगतवातवशाद्वि संमूर्धते जलं तथाऽधस्ताजतेषु तदशाज्रवत्यधोजागीत्यप्कायएवं तिर्यग्गतेषु तिर्यग्जागी नवत्यप्कायः । इदमुक्तं नवति । वातयोनिकत्वादष्कायस्य यत्र यत्रासौ तथाविधपरिणामपरिणतो नवति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि संमूर्धते । तस्य चानिधानपूर्वकं नेदं दर्शयितुमाह । तद्यथा । (उंसति) अवश्यायः (हिमयेति) शिशिरादौवातेरिताहिमकणामिहिकाः धूमिकाः करकाः प्रतीताः (हरतणुयति) तृणाग्रव्यवस्थिताजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीतमिति । इहास्मिन्नुदकप्रस्तावे एके सत्वास्तत्रोत्पद्यन्ते स्वकर्मवशगास्तत्रोत्पन्नास्ते जीवास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्वोत्पत्त्याधारनूतानां स्नेहमाहार्यति ते जीवास्तत्तरीरमाहार्यति अनाहारकान नवंतीत्यर्थः । शेषं सुगमं यावदेतदाख्यातमिति ॥ ३० ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतियासत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मणियाणेणं तन्न बुक्कमा तसथावरजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए वि
उट्टंति तेजीवा तेसिं तसथावरजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति
तेजीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तोसिं तसथावर
जोणियाणं उदगाणं सरीरा एणावप्सा जावमस्कायं ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अप्काय योनिक अप्काय देखाडेढे. अथ हवे अपर स्थानक श्रीतीर्थक
रें कछुंढे. आ जगत् मांहें कोइ एक जीव उदकयोनिक उदकने विषे संजवढे, यावत् क
र्मने कारणे करी एटले तथाविध कर्मने उदये वातवर्षे उपना एवा त्रस अने स्थावर
जीव, तेना शरीरने आधार नूत एवुं उदक जे पाणी ते उदकें उपना त्रस स्थावर यो
निक उदक तेने विषे उदक पणे उपजे, ते जीव त्यां उपना थका ते उदकनो स्नेह आ
हारे. इत्यादिकं शेषं सुगमम् ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—वातयोनिकं जलमुक्त्वा जलसंजवं जलमाह । (अहावरमित्यादि) इहैके
सत्त्वावातवशोत्पन्नत्रसस्थावरदेहाधारनूतमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा उदकसं
जवास्त्रसस्थावरयोनिकेषु उदकेषु अपरोदकतया उत्पद्यंते । तेच जलसत्त्वास्तेषां त्रस
स्थावरयोनिकानां जलानां स्नेहं पराण्यपि पृथिव्यादिशरीराणि चाहारयंति । तच्च पृथि
व्यादिशरीरं नृक्षितं सत्सारूप्यमानीयात्मसात्कुर्वंति । अन्यान्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि
वर्तंते तेषां च नीरयोनिकानां नीराणां नानाविधानि शरीराणि वर्तंते एतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—तदेवं वातयोनिकमप्कायं प्रदर्शयानुनाप्कायसंजवमेवाप्कायं दर्शयितुमाह ।
(अहावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगति उदकाधिकारे वा एके सत्त्वा
स्तथाविधकर्मोदयाद्वातवशोत्पन्नत्रसस्थावरशरीराधारमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते
तथा तथोदकसंजवा यावत्कर्मनिदानेन तत्रोत्पत्तिसवस्त्रसस्थावरयोनिकेषूदकेष्वपरोद
कतया विवर्तंते समुत्पद्यंते ते चोदकजीवास्तेषां त्रसस्थावरयोनिकानामुदकानां स्ने
हमाहारयंत्यन्यान्यपि पृथिव्यादिशरीराण्याहारयंति । तच्च पृथिव्यादिशरीरमाहारितं सत्
सारूप्यमानीयात्मसात्प्रकुर्वंत्यपराण्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि विवर्तंते तेषां चोदक
योनिकानामुदकानां नानाविधानि शरीराणि विवर्तंते इत्येतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जाव कम्मनियाणेणं
तन्न बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए विउट्टंति ते जीवा तेसिं

उदगजोणियाणं जीवाण उदगाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं जीवाणं उदगजोणियाणं उदगाणं
सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं कहुं ठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव
तथाविध कर्मना उदय थकी उदक योनिक उदकने विषे उपजे. त्यां उपना थका उ
दक जीवनो स्नेह आहारे, शेषं सुगमं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—तदेवं त्रसस्थावरदेहसंजवं जलयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणज
लसंजवमेव जलं दर्शयति । (अहावरमिति) इह एके सत्त्वाउदकयोनिकेषु उदकेषूत्पद्यंते
तेच तेषां जलसंजवानां आत्माधारनूतानां शरीरं जह्यंति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३२ ॥

॥ टीका—तदेवं त्रसस्थावरसंजवमुदकयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणमपूकाय
संजवमेवापूकायं दर्शयितुमाह । (अहावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगत्सु
दकाधिकारे वा एके सत्त्वाः स्वकृतकर्मादयाऽउदकयोनिषूदकेषूत्पद्यंते तेच तेषामुदक संज
वानामुदकजीवानामात्माधारनूतानां शरीरमाहारयंति । शेषं सुगमं । यावदाख्यातमिति ३२

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जावक्कम्मनियाणे
एंतव्व वुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु तसपाणत्ताए विउट्ठंति तेजी
वा तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं तसपाणाणं
सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ ३३ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकर देवें कहुं. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव क
में प्रेक्षा थका उदक योनिक उदकने विषे पूयरादिक त्रस प्राण पणे उपजे. ते उपना
वता तेनुं शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—अथ जलाधारनूतान् त्रसानाह । इहैके सत्त्वाउदकयोनिकेषूदकेषु त्रसप्रा
णितया पूतरकादित्वेन उत्पद्यंते । तेच उत्पद्यमानाउत्पन्नाश्च तेषां जलयोनिकानां ज
लानां स्नेहमाहारयंति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुदकाधारानपरान् पूतरकादिकांस्त्रसान्दर्शयितुमाह । (अहावरमि

त्यादि) अथापरमेतदाख्यातमिहैके सत्वाउदकयोनिषु चोदकेषु त्रसप्राणितया पूतरंक
दित्वेन विवर्तते समुत्पद्यन्ते ते चोत्पद्यमानाः समुत्पन्नाश्च तेषामुदकयोनिनामुदकानां स्ने
हमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ ३३ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता एाणाविहजोणिया जाव कम्मनिया
एणं तच्च वुक्कमा एाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सररीरेसु सचित्ते
सुवा अचित्तेसुवा अगणिकायत्ताए विउट्ठन्ति ते जीवा तेसिं एाणावि
हाणं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढ
विसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं अगणीणं
सररीरा एाणावसा जाव मस्कायं सेसा तिन्नि आलावगा उदगाणं ॥३४॥
अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता एाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि
याएणं तच्च वुक्कमा एाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सररीरेसु सचि
त्तेसुवा अचित्तेसुवा वाउक्कायत्ताए विउट्ठन्ति जहा अगणीणं तहा ना
णियवा चत्तारि गमा ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे अग्निकाय जीव आश्री कहेढे. अथ हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थंकर देवें कह्युं.
आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नाना प्रकारना योनि वाला, ते एवा प्रकारनुं कर्मोपा
र्जन करीने, नानाविध त्रस अने स्थावर प्राणिना शरीरने विषे सचित्तने विषे, अचित्त
ने विषे, अग्निकाय पणो उपजे. त्यां उपजता बता, ते त्रस अने स्थावर प्राणीनो स्ने
ह आहारे. इत्यादिकं शेषं सुगमं ॥ अहीं अग्निकायने विषे शेष त्रण आलावा उदकना
आलावानी पेठें जाणी छेवा. ॥३४॥ हवे वायुकाय जीव आश्री कहेढे. हवे अनेरुं स्था
नक श्री तीर्थंकरें कह्युं. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नानाविध योनिक कर्मने वशव
र्त्ति थका नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोनां शरीर सचित्त अने अचित्तने विषे
वायुकाय पणो उपजे. इत्यादिक जेम अग्निकायना चार आलावा कह्या. तेम ए वायु
कायना पण चार आलावा केहेवा. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अथ तेजःकायमाह । एके सत्वाः कर्मोदयान्नानाविधानां त्रसस्थावरा
णां देहेषु सचित्तेष्वचित्तेषु वाऽग्नित्वेन विवर्तते प्राडुर्जवंति । तथाहि । पंचेंद्रियतिरश्चां
दंतिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे दंतगृगयोगेऽग्निरुत्पद्यते । एवमचित्तेष्वपि तद
स्थिर्घर्षणादग्निरुत्पत्तिः । विकलेंद्रियशरीरेष्वपि यथासंज्ञं योज्यं । स्थावरेषु वनस्पति

पाषाणादिषु सचित्ताचित्तेषु अग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तेषां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं । अन्ये त्रयोप्यालापका उदकवद्दृष्टव्याः ॥३४॥ अथ वायुकायमाह । इदमग्निकायवद्धार्य्येयं ॥ ३५ ॥

॥ टीका-सांप्रतं तेजःकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथैतदपरमाख्यातं । इहास्मिन् संसारे एके केचन सत्त्वाः प्राणिनस्तथाविधकर्मोदयवर्तिनोनानाविधयोनयः प्राकृ संतः पूर्वजन्मनि तथाविधं कर्मोपादाय तत्कर्मनिदानेन नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां सचित्तेष्वचित्तेषु शरीरेषु चाग्नित्वेन विवर्तन्ते प्रादुर्भवन्ति । तथाहि । पंचेंद्रियति रश्चां दंतिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे विषाणसंघर्षे सति अग्निरुत्तिष्ठते एवमचित्तेष्वपि तदस्थिसंघर्षादग्नेरुद्भानं तथा दीन्द्रियादिशरीरेष्वपि यथासंजवमायोजनीयं । तथा स्थावरेष्वपि वनस्पत्युपलादिषु सचित्ताचित्तेष्वग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते ते चाग्निजीवास्तत्रोत्पन्नास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावद्भवन्तीत्येवमाख्यातं । अपरे त्रयोप्यालापकाः प्राग्वद्दृष्टव्या इति ॥ ३४ ॥ सांप्रतं वायुकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातमित्याद्यग्निकायागमेन व्याख्येयं ॥ ३५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि याणेणं तच्च वुक्कम्मा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसुवा अचित्तेसुवा पुढवित्ताए सक्करत्ताए वालुयत्ताए इमाउं गाहाउं अणुगंतवाउं “ पुढवीय सक्करावा, लुयाय उवले सिलाय लोणू से ॥ अयत उय तंब सीसग, रुप्प सुवस्सेय वड्ढरेय ॥ १ ॥ हरियाले हिं गुलए, मणोसिला सासगंजणपवाले ॥ अप्रपमलप्रवालुय, बायरका ए मणिविहाणा ॥२॥ गोमेज्जएय रूयए, अंकेफलिहिय लोहियस्केय ॥ मरगयमसारगद्धे, नूयमोयग इंदणीलेय ॥ ३ ॥ चंदण गेरुय हंसगप्पे, पुलए सोगंधिएय बोधवे ॥ चंदप्पन्न वेरुलिए, जलकंते सूरकंतेय ॥४॥ एयाउं एएसु ज्ञाणियवाएउं गाहाउं जाव सूरकंताएवि वुद्धंति तेजीवा ते सिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिण्हमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं पुढवीणं जाव सूरकंताणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं सेसं तिसिं आलवगा जहा उदगाणं ॥ ३६ ॥

अर्थ—हवे पृथ्वीकाय जीव आश्री कहेछे. हवे अन्य स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरें कह्युंछे. आ जगत् माहें कोइ एक जीव, नाना प्रकार योनिक, यावत् कर्मधीन थका त्यां उपजे. नाना प्रकारना त्रस स्थावर प्राणीनां शरीरने विषे, सचित्तने विषे, अचित्तने विषे, शर्करा एटले कांकरा पणे, वेलु एटले रेंति पणे, इत्यादिक (इमाउगाहाउ के०) ए आगलनी चार गाथायें करी पृथ्वीकायना जेद कहेशे ते प्रमाणे, (अणुगंतवाउ के०) सर्व जाणी ले वा. (पुढवीय के०) पृथ्वी पणे (सक्करा के०) कांकरा पणे, (वालुयाय के०) वेलु ते रेंती पणे, (उवले के०) उपल एटले पाषाणना कटका पणे, (सिलाय के०) माटी अने पाशाणनी शिलापणे, (लोणूसेके०) समुद्रादिकना लूण ते पणे, उसे एटले उस पणे, ते खारी धूल पणे, (अयत के०) लोह पणे, (उय के०) जसत तरुआ पणे, (तंब के०) त्रांबा पणे, (सिसगं के०) शींसा पणे, (रूप्य के०) रूपा पणे, (सुवस्त्रेय के०) सुवर्ण पणे, (वइरेय के०) वज्र, ते हीरा पणे, (हरियाले के०) हरिताल पणे, (हिंगुलएके०) हिंगलो पणे, (मणोसिलाके०) मणसील पणे, (सासगंज एके०) सासग एटले रत्ननीजाति, अंजन एटले सुरमो ते पणे, (पवालेके०) परवालां, (अन्नपमलप्रवालुय के०) अन्नपडल अने अन्नवालुक एटले आकाशना जलउंस तथा आकाशना जलउंस सहित धूल, ए (बायरकाय के०) बादरकाय, पृथ्वीना जेद कह्या. हवे (मणिविहाणा के०) मणिना जेद कहेशे. (गोमेज्जाएय के०) गोमेद्य रत्न, (रूयए के०) रजत रत्न, (अंके के०) अंक रत्न, (फलिहिय के०) स्फाटिक रत्न, (लोहियस्केय के०) लोहिताक्ष रत्न, (मरगय के०) मरकत रत्न, (मसारगल्ले के०) मसारगल्ल रत्न, (नूयमोयग के०) नूजमोचक रत्न, (इंदणीलेय के०) इंदनील रत्न, (चंदण के०) चंदन रत्न, (गेरुय के०) गेरुक रत्न, (हंसगप्पे के०) हंसगर्भ रत्न, (पुलए के०) पुलाक रत्न, (सोगंधिएय के०) सुगंधिक रत्न, (बोधवे के०) जाणवां. (चंदण्य के०) चंडप्रज्ञ रत्न, (वेरुलिए के०) वैमूर्य रत्न, (जलकंते के०) जलकंत रत्न, (सूरकंतेय के०) सूर्यकांति रत्न, सुवर्णकांत रत्न पण एनुं नाम छे. ए चार गाथा ने विषे, पृथ्वीकायना नाम कह्यांछे. यावत् सूर्यकांत पणे एटले एटला दूर तगे पृथ्वी कायने नावें जीव उपजे. ते जीव त्यां उपजता उता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे ; इत्यादिक शेष सुगमछे. ए पृथिवीकायना शेष त्रण आ लावा जेम उदकना कह्या तेनी पेंवे जाणी लेवा. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथ पृथिवीकायमाह । इहैके सत्वाः कर्मवशगानानाविधत्रसस्थावराणां देहेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा पृथिवीत्वेनोत्पद्यन्ते । तद्यथा । सूर्यशिरस्सु मणयः करिदं

तेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वंशादिषु तान्येव । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणत्वेन जायन्ते तदेवं पृथ्वीकायिकानानाविधासु पृथ्वीषु शर्करावालुकोपलशिलालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेन बादरमणिविधानतया समुत्पद्यन्ते ॥ (एयाउंगाहाउत्ति) एतागाथा अनुगंतव्याः । एतज्जाथानुगमेन पदानि वाच्यानि । (पुढवीयसक्करावालुयायइत्यादि) अत्र पदोच्चारोयथा पुढवित्ताए । सक्करत्ताएवालुयत्ताए इत्यादि । एवं गाथानुसारेण पदानि वाच्यानि । यावत्सूरकंतत्ताएत्ति । शेषं सुगमं । एवं चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन ज्ञेयाः ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमशेषजीवाधारं पृथिवीकायमधिकृत्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतत्पूर्वमाख्यातं । इहैके सत्त्वाः पूर्वं नानाविधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु पृथिवीत्वेनोत्पद्यन्ते । तद्यथा । सूर्यशिरःसुमणयः करिदंत्येषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वेण्यादिषु तान्येवेति । एवमचित्तेषूपलादिषु लवणजावेनोत्पद्यन्ते । तदेवं पृथिवीकायिकानानाविधासु पृथिवीषु शर्करावालुकोपलसितालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेनच बादरमणिविधानतया समुत्पद्यन्ते । शेषं सुगमं । यावच्चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन नेतव्याइति ॥ ३६ ॥

अहावरं पुरस्कायं सवेपाणा सवेनूता सवेजीवा सवेसत्ता एाणाविहजो
णिया एाणाविहसंजवा एाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंजवा
सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्म
छिइया कम्मणाचेव विप्परियासमुवेति ॥ ३७ ॥

अर्थ—हवे समस्त जीव आश्री कहेढे. हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरें कह्युं. आ जगत् मांहे सर्वप्राण, सर्वनूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, नाना प्रकार योनिक नाना प्रकार नी योनिने विषे संजव एटले उत्पत्तिढे जेनी, नाना प्रकारें आव्या ठता, शरीरयोनिक शरीरने विषे उपजे. शरीरने विषे आव्या ठता त्यां उपजे एटले नरकादिक चार गतिने विषे शरीर पणे उपजे. त्यां त्यां यथायोग्य शरीरनो आहार करे. कर्मने वशें उपजे कर्मने कारणे करीने कर्में करी कर्मने अनुसारें गति पामे. कर्में करी जघन्य मध्यम अने उत्कृष्ट स्थिति पामे. एटले जे जीव आ नवमां जेवोढे तेवोज आगळे नवें न आय. ए कारणे जीव, कर्मने वशें सुख वांढतो पण विपर्यास दुःख पामे. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—अथ सर्वजीवानाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । सर्वे जीवानाना विधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधयोनिषु उत्पद्यन्ते यत्रच उत्पद्यन्ते तत्र तद्देहाऽऽहारिणः स्युः । तेनाहारेण चागुप्ताः कर्मवशगाश्चतुर्गतिषु भ्रमन्ति ॥ ३७ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ८३७

॥ टीका-सांप्रतं सर्वोपसंहारद्वारेण सर्वजीवान् सामान्यतो बिजणिपुराह । (अहं वरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं । तद्यथा । सर्वे प्राणाः प्राणिनोऽत्रच प्राणिनूतजीवन त्वशब्दाः पर्यायत्वेन द्रष्टव्याः कथंचिद्भेदं चाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच नानाविधयोनिनातो नाविधासु योनिषूत्पद्यन्ते नारकतिर्यङ्मनरा मराणां परस्परगमनसंज्ञवात्तेच यत्र यत्रोत्पद्यन्ते ते तत्तद्वरीराण्याहारयन्ति तदाहारवंतश्च तत्रागुप्ताश्रवद्वारतया कर्मवशगानारकतिर्यङ्मनरा मरगतिषु जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थितयोजयन्ति । अनेनेदमुक्तं जवति । योयादृगिह जवे स ता दृगेवामुत्रापि जवतीत्येतन्निरस्तं जवत्यपितु कर्मोपगाः कर्मनिदानाः कर्मायत्तगतयोजयन्ति तथा तेनैव कर्मणा सुखलिप्सवोपि तद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति ॥ ३७ ॥

से एवमायाणह से एवमायाणिता आहारगुत्ते सहिए समिए सयाजए तिबेमि ॥ बियसुयस्कंधरुस आहारपरिष्ठा णाम तईयंमज्जयणं सम्मतं ॥ ३८ ॥

अर्थ-हवे गुरु, शिष्य प्रत्ये कहेवे के, (सेएव के०) ते एम (मायाणह के०) त मे जाणो जे, में आदि थकी सर्वजीव आश्री आहारनुं विशेष संसार परित्रमण क हुंवे. (सेएवमायाणिता के०) एवुं जाणीने जे विवेकी जन होय ते, (आहारगुत्ते के०) आहारने विषे गुप्त आय. एतावता शुद्ध निर्दोष एषणीक आहारनुं खप करे, अ ने (सहिए के०) ज्ञान दर्शन अने चारित्र्य करी सहित थको (समिए के०) पांच समि तियें समितो, (सयाजए के०) सदा सर्वकाल एटजे जावजीव सुधी संयमने विषे यत्न करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ए श्रीसूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे, आहारपरिज्ञा नाम त्रीजा अथ्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका-(सेएवमायाणहति) तदेवं जानीत यूयं! यत्पूर्वोक्तं सर्वं। एवं ज्ञात्वा चाहारगुप्त एव समितियुतः समितः सहितोवा ज्ञानादिभिः सदा यतेत संयमे प्रयत्नवान् जवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधे आहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका-सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (सेएवमायाणहत्यादि) यदेतन्मया ऽऽदितः प्रनृत्युक्तं। तद्यथा । योयत्रोत्पद्यते स तद्वरीराहारकोजवत्याहारगुप्तश्च कर्मादित्ते क र्मणाच नानाविधासु योनिषु अरहदृघटीन्यायेन पौनःपुन्येन पर्यटतीत्येवमाजानीत यूयं! एतद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति । एतत्परिज्ञायच सदसद्विवेक्याहारगुप्तः पंचभिः समिति भिः समितोयदिवा सम्यक् ज्ञानादिके मार्गे ऽतोगतः समितस्तथा सह हितेन वर्तते सहितः सन्सदा सर्वकालं यावदुद्धासं तावद्यतेत तत्संयमानुष्ठाने प्रयत्नवान् जवेदिति । इति परि समाप्त्यर्थे। ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोऽनुगमः। सांप्रतं नयास्ते च प्राग्वद्द्रष्टव्याः ॥ ३८ ॥ समा प्तमाहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

तेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वंशादिषु तान्येव । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणत्वेन जायंते तदेवं पृथ्वीकायिकानानाविधासु पृथ्वीषु शर्करावालुकोपलशिलालवणादिनावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेन बादरमणिविधानतया समुत्पद्यंते ॥ (एयाउंगाहाउति) एतागाथा अनुगंतव्याः । एतज्जाथानुगमेन पदानि वाच्यानि । (पुढवीयसक्करावालुयायइत्यादि) अत्र पदोच्चारोयथा पुढवित्ताए । सक्करत्ताए वालुयत्ताए इत्यादि । एवं गाथानुसारेण पदानि वाच्यानि । यावत्सूरकंतत्ताएति । शेषं सुगमं । एवं चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन ज्ञेयाः ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमशेषजीवाधारं पृथिवीकायमधिकृत्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतत्पूर्वमाख्यातं । इहैके सत्त्वाः पूर्वं नानाविधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु पृथिवीत्वेनोत्पद्यंते । तद्यथा । सर्पशिरःसु मणयः करिदंतेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वेण्यादिषु तान्येवेति । एवमचित्तेषूपलादिषु लवणजावेनोत्पद्यंते । तदेवं पृथिवीकायिकानानाविधासु पृथिवीषु शर्करावालुकोपलसितालवणादिनावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेनच बादरमणिविधानतया समुत्पद्यंते । शेषं सुगमं । यावच्चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन नेतव्याइति ॥ ३६ ॥

अहावरं पुरस्कायं सवेपाणा सवेनूता सवेजीवा सवेसत्ता एाणाविहजो
णिया एाणाविहसंजवा एाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंजवा
सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्म
ठिइया कम्मणाचेव विप्परियासमुवेति ॥ ३७ ॥

अर्थ—हवे समस्त जीव आश्री कहेढे. हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरें कह्युं. आ जगत् मांहे सर्वप्राण, सर्वनूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, नाना प्रकार योनिक नाना प्रकार नी योनिने विषे संजव एटले उत्पत्तिढे जेनी, नाना प्रकारें आव्या ठता, शरीरयोनिक शरीरने विषे उपजे. शरीरने विषे आव्या ठता त्यां उपजे एटले नरकादिक चार गतिने विषे शरीर पणे उपजे. त्यां त्यां यथायोग्य शरीरनो आहार करे. कर्मेने वशें उपजे कर्मेने कारणे करीने कर्में करी कर्मेने अनुसारें गति पामे. कर्में करी जघन्य मध्यम अने उत्कृष्ट स्थिति पामे. एटले जे जीव आ नवमां जेवोढे तेवोज आगळे नवें न आय. ए कारणे जीव, कर्मेने वशें सुख वांढतो पण विपर्यास दुःख पामे. ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका—अथ सर्वजीवानाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । सर्वे जीवानाना विधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधयोनिषूत्पद्यंते यत्रच उत्पद्यंते तत्र तदेहाऽऽहारिणः स्युः । तेनाहारेण चागुताः कर्मवशगाश्चतुर्गतिषु त्रमंति ॥ ३७ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह चाग डसरा. ८३७

॥ टीका—सांप्रतं सर्वोपसंहारद्वारेण सर्वजीवान् सामान्यतोबिजणिपुराह । (अहां वरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं । तद्यथा । सर्वे प्राणाः प्राणिनोऽत्रच प्राणिनूतजीवन त्वशब्दाः पर्यायत्वेन द्रष्टव्याः कथंचिद्भेदं चाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच नानाविधयोनिकातो नाविधासु योनिपूत्पद्यन्ते नारकतिर्यङ्मरामराणां परस्परगमनसंज्ञवात्तेच यत्र यत्रोत्पद्यन्ते ते तत्तद्वरीराण्याहारयन्ति तदाहारवंतश्च तत्रागुप्ताश्रवद्वारतया कर्मवशगानारकतिर्यङ्मरामरगतिषु जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थितयोजयन्ति । अनेनेदमुक्तं जवति । योयादृगिह जवे स ता दृगेवामुत्रापि जवतीत्येतन्निरस्तं जवत्यपितु कर्मोपगाः कर्मनिदानाः कर्मायत्तगतयोजयन्ति तथा तेनैव कर्मणा सुखलिप्सवोपि तद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति ॥ ३७ ॥

से एवमायाणह से एवमायाणित्ता आहारगुत्ते सहिए समिए सयाजए तिवेमि ॥ बियसुयस्कंधस्स आहारपरिष्सा णाम तंईयंमज्जयणं सम्मत्तं ॥ ३८ ॥

अर्थ—हवे गुरु, शिष्य प्रत्ये कहेछे के, (सेएव के०) ते एम (मायाणह के०) त मे जाणो जे, में आदि यकी सर्वजीव आश्री आहारनुं विशेष संसार परित्रमण क छुंछे. (सेएवमायाणित्ता के०) एवुं जाणीने जे विवेकी जन होय ते, (आहारगुत्ते के०) आहारने विषे गुप्त थाय. एतावता शुद्ध निर्दोष एषणीक आहारनुं खप करे, अ ने (सहिए के०) ज्ञान दर्शन अने चारित्रं करी सहित यको (समिए के०) पांच समि तियें समितो, (सयाजए के०) सदा सर्वकाल एटछे जावजीव सुधी संयमने विषे यत्न करे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ए श्रीसूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे, आहारपरिज्ञा नाम त्रीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—(सेएवमायाणहत्ति) तदेवं जानीत यूयं! यत्पूर्वोक्तं सर्वं। एवं ज्ञात्वा चाहारगुप्त एव समितियुतः समितः सहितोवा ज्ञानादिभिः सदा यतेत संयमे प्रयत्नवान् जवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधे आहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका—सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (सेएवमायाणहेत्यादि) यदेवमायाणहत्तिः प्रनृत्युक्तं। तद्यथा । योयत्रोत्पद्यते स तद्वरीराहारकोजवत्याहारगुप्तश्च कर्मादित्ते क र्मेणाच नानाविधासु योनिषु अरहदृघटोन्यायेन पौनःपुन्येन पर्यटतीत्येवमाजानीत यूयं! एतद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति । एतत्परिज्ञायच सदसद्विवेक्याहारगुप्तः पंचभिः समिति भिः समितोयदिवा सम्यक् ज्ञानादिके मार्गे इतोगतः समितस्तथा सह हितेन वर्तते सहितः सन्सदा सर्वकालं यावदुद्धासं तावद्यतेत तत्संयमानुष्ठाने प्रयत्नवान् जवेदिति । इति परि समाप्त्यर्थे। ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोऽनुगमः। सांप्रतं नयास्ते च प्राग्वद्द्रष्टव्याः ॥ ३८ ॥ समा समाहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे चतुर्थीध्ययनप्रारंभः

हवे चोशुं प्रत्याख्यान क्रियानामा अध्ययन प्रारंभिये ठैयें. त्रीजा अध्ययनमां आहार आश्री कर्मबंध थाय. एम कह्यो ते कर्मबंध पञ्चस्काण करवाथी टली जायवे, ते कारण माटे चोशुं अध्ययन प्रत्याख्यान क्रिया नामें कहियें ठैयें.

सुयंमे आउसंतेणं नगवया एवमस्कायं इह खलु पञ्चस्काणकिरियाणा मज्झये तस्सणं अयमठे पस्सुते आया अपञ्चस्काणीयावि नवति ॥
आया अकिरिया कुसलेयावि नवति आया मिञ्जा संठियावि नवति
आया एगंतदंमेयावि नवति आया एगंतबालेयावि नवति आया ए
गंतसुत्तेयावि नवति आया अवियारमणवयणकायवक्केयावि नवति
आया अपण्डिहयअपञ्चस्कायपावकम्मेयावि नवति एस खलु नगव
ता अस्काए असंजते अविरते अपण्डिहयपञ्चस्कायपावकम्मे सकिरिए
असंबुमे एगंतदंमे एगंतबाले एगंतसुत्ते सेबाले अवियारमणवयणका
यवक्के सुविणमवि ए पस्सति पावेयसे कम्मे कज्झइ ॥ १ ॥

अर्थ—सुधर्म स्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेवे के, (सुयंमे के०) में एम सांजबुंवे.
(आउसंतेणं के०) आयुष्मन् (नगवयाएवमस्कायं के०) नगवंत श्री महावीरदेव
तीर्थकर तेणें एम कह्युंवे. (इहखलुपञ्चस्काणकिरियाणामज्झये के०) ए प्रवचनने
विषे खलु ए वाक्यालंकारे प्रत्याख्यानक्रिया नामें अध्ययन, (तस्सणंअयमठेपस्सु
ते के०) तेनो ए अर्थ जे आगल कहेशे, ते कहेवे, (आयाअपञ्चस्काणियाविनवति
के०) ए आत्मा जीव मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कषाय, अने योग सहित स्वजावें
रह्यो थको, अप्रत्याख्यानी होय. अपि शब्द थकी तेहीज आत्मा, कोइ एक रूडां कां
रण थकी पञ्चस्काणी पण होय. (आयाअकिरियाकुसलेयाविनवति के०) ए आत्मा
रूडा अनुष्ठानें रहित पण होय. अपि शब्द थकी रूडा अनुष्ठानें सहित पण होय, तथा
(आयामिञ्जासंठियाविनवति के०) ए आत्मा मिथ्यात्वे संस्थित पण होय, अने
अपि शब्द थकी मिथ्यात्व थकी रहित पण होय, (आयाएगंतदंमेयाविनवति के०)
ए आत्मा एकांते प्राणीउने दंमनो करनार पण होय, तथा (आयाएगंतबालेयाविनव
ति के०) ए आत्मा एकांत बाल पण होय, (आयाएगंतसुत्तेयाविनवति के०) तथा

ए आत्मा एकांत सुतो एटले शयन करनार पण होय, (आयाएगंतअविचारमणवयण कायवक्केयाविजवति के०) तथा ए आत्मा एकांत अविचारुं कोइ कार्य करे, एवा मन वचन अने कायायें करी सहित पण होय, (आयाअपडिहयअपञ्चस्कायपावकम्मेया विजवति के०) तथा ए आत्मा, अप्रतिहत एटले विरते करी नथी हएयां तथा नथी पञ्चख्या पाप कर्म जेणे एवो पण होय, (एसखलुनगवताअस्काए के०) एवो जीव श्री नगवंते कह्योढे वली केवो कह्यो तो के? (असंजते के०) असंयत (अविरते के०) अविरति (अपडिहयपञ्चायपावकम्मे के०) अप्रतिहत एटले नथी हएयां पञ्चस्काएँ करीने पाप कर्म जेणे, (सकिरिए के०) क्रिया सहित, (असंबुमे के०) संवर रहित (एगंतदंमे के०) एकांतें दंम, (एगंतबाले के०) एकांते बाल, (एगंत सुत्ते के०) ए कांतें सुतो एटले शयन करनार, एवो कह्यो. (सेबालेअविचारमणवयणकायवक्केके०) ते बाल, अविचारवान् एवो मन वचन अने कायायें करी रहित ठतो, जे पाप कर्मने (सुविणमविणपस्संति के०) स्वप्नांतरें पण देखे नही. (पावेयसेकम्मेकज्झइ के०) तो पण तेने तेवां पापकर्मनो बंध थायढे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रत्याख्यानक्रियाख्यं चतुर्थमध्ययनमारच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सुयमेइत्यादि) श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नगवतेदमाख्यातं । इहांगे प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थः । आत्मा स्वप्नावतएवाऽप्रत्याख्यानी जवति । अपिशब्दात्सकदाचित्प्रत्यान्यपि जवति । आत्मा क्रियाकुशलः सदाचारः स्यादक्रियाकुशलोपि । आत्मा मिथ्यात्वसंस्थितः आत्मा एकांतदंडोहिंसकः स्यात् आत्मा बालः सुप्तोनावसुप्तश्च । अविचाराणि अशोजनानि मनोवचःकायवाक्यानि यस्य स तथा । वागग्रहणेनैव वाक्यस्य गतार्थत्वात्पुनर्वाक्यग्रहणं वाग्व्यापारस्य प्राचुर्यज्ञापनार्थं । तथाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा अप्रतिहतं अनिवारितं प्रत्याख्यातेन विरत्या पापकर्म येन स तथा एवमेष आत्मा असंयतोऽविरतोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा सक्रियोऽसंवृतः एकांतदंडः एकांतबालः एकांतसुप्तः स बालोऽविचारमनोवचःकायवाक्यः स एवंभूतः पटुविज्ञानरचितः स्वप्नमपि न पश्यति तेनाप्येवंभूतेनाव्यक्तज्ञानेनापि पापं कर्म बध्यते ॥ १ ॥

॥ टीका—तृतीयाध्ययनानंतरं चतुर्थमारच्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने आहारगुप्तस्य कर्मबंधोऽनिहितोऽत्र तत्प्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यते । यदि वोत्तरगुणसंपादनार्थं शुद्धेतराहारपरिज्ञोक्ता । सा चोत्तरगुणरूपा प्रत्याख्यानक्रियासमन्वितस्य जवती त्यतआहारपरिज्ञानंतरं प्रत्याख्यानक्रियाध्ययनमारच्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्याऽध्यय

नस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयम् । तद्यथे
ह कर्मोपादाननूतस्याद्युनस्य प्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यतइति । सांप्रतं निक्षेपस्तत्राप्युपनिष्पन्नेऽ
ध्ययनं नामनिष्पन्ने प्रत्याख्यानक्रियेति द्विपदं नाम । तत्र प्रत्याख्यानपदनिक्षेपार्थं निर्यु
क्तिरुदाह १० एतां तवणादविष्ट, अइष्ट पडिसेह एय जावेय ॥ एसोपञ्चस्काण, स्स ठव्विहो
होइनिस्केवो ॥ १ ॥ (एतां तवणेत्यादि) नामस्थापना इव्यादित्साप्रतिषेधनावरूपः ।
प्रत्याख्यानस्यायं षोढा निक्षेपः । तत्रापि नामस्थापने सुगमे । इव्यप्रत्याख्यानं इव्यस्य
इव्येण इव्याद्इव्ये इव्यनूतस्य वा प्रत्याख्यानं । तत्र सचित्ताचित्तजेदमिश्रस्य प्रत्याख्यानं
इव्यनिर्मितं वा प्रत्याख्यानं यथा धम्मिस्सस्य । एवमपराएपि कारकाणि स्वधिया योज
नीयानि । तत्र दातुमिह्वा दित्सा न दित्सा अदित्सा तथा प्रत्याख्यानमदित्साप्रत्याख्यानं ।
सत्यपि देये सत्तिच संप्रदानकारके केवलं दातुर्दातुमिह्वा नास्तीत्यतोऽदित्साप्रत्याख्या
नं तथा प्रतिषेधप्रत्याख्यानमिदं । तद्यथा । विवह्मित्तइव्याजावादिशिष्टसंप्रदानकारका
जावादा सत्यामपि दित्सायां यः प्रतिषेधस्तत्प्रत्याख्यानं जावप्रत्याख्यानं तु द्विधाऽतः
करणद्युस्य साधोः श्रावकस्य वा मूलगुणप्रत्याख्यानमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं चेति । च
शब्दाद्विविधमपि नोऽगमतोऽनावप्रत्याख्यानं इष्टव्यं नान्यदिति । सांप्रतं क्रियापदं नि
क्षेपव्यं । तच्च क्रियास्थानाध्ययने निक्षिप्तमिति । न पुनर्निक्षिप्यते । इह पुनर्जावप्रत्याख्या
ने नाधिकारइति दर्शयितुमाह । ” मूलगुणे सुयपगयं, पञ्चस्काणे इहं अधीगारो ॥ हो
ऊ दुतप्पञ्चइया, अप्पञ्चस्काणकिरियाउ ॥ २ ॥ (मूलगुणे सुयइत्यादि) मूलगुणाः प्रा
णातिपातविरमणास्तेषु प्रकृतमधिकारः प्राणातिपातादेः प्रत्याख्यानं कर्तव्यमिति याव
त् । इह प्रत्याख्यानक्रियाध्ययने नार्थाधिकारोऽयं मूलगुणप्रत्याख्यानं न क्रियते तत्रो
पायं दर्शयितुमाह । प्रत्याख्यानाजावेऽनियतत्वाद्यत्किंचनकारितया तत्प्रत्ययिका तन्नि
मित्तानावाहुत्पद्यते प्रत्याख्यानक्रिया सावद्यानुष्ठानक्रिया तत्प्रत्ययिकश्च कर्मबंधस्तन्निमि
त्तश्च संसारइत्यतः प्रत्याख्यानक्रिया मुमुक्षुणा विधेयेति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपोऽधुना
सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं (सुयंमेऽत्राउसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोक्तव्यः । सचायमिहानंतराध्ययनपरिसमाप्ताविदं
सूत्रमाहारगुप्तः समितः सहितः सदा यतेतेत्येतन्मया श्रुतमायुष्मता जगवतेदमाख्यातमे
वमनया दिशा परंपरसूत्रैरपि संबंधोऽन्यूह्यः । इहास्मिन् प्रवचने सूत्रकृतांगेवा । खल्विति
वाक्यालंकारे । प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थोऽवह्यमाणलक्षणः । अतती
त्यात्मा जीवः प्राणी संचानादिमिथ्यात्वाविरतिप्रमादयोगानुगततया स्वजावतएव प्रत्या
ख्यान्यपि नवत्यपिशब्दात्सएव कुतश्चिन्निमित्तात्प्रत्याख्यान्यपि । तत्रात्मग्रहणमपरद
र्शनव्युदासार्थं । तथाहि । सांख्यानामप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्प्रात्मा । सच तृणकु

ब्जीकरणेप्यसमर्थतया किञ्चित्करत्वान्न प्रत्याख्यानक्रियायां नवितुमर्हति। बौद्धानामप्यात्मनोऽज्ञावात् ज्ञानस्य च कृणिकतया स्थितेरज्ञावात् कुतः प्रत्याख्यानक्रियेति एवमन्यत्रापि प्रत्याख्यानक्रियायाश्चज्ञावोवाच्यः । तथा सद्नुष्ठानं क्रिया तस्यां कुशलः क्रियाकुशलस्तत्प्रतिषेधादक्रियाकुशलोप्यात्मा नवति । तथात्मा मिथ्यात्वोदयसंस्थितो नवति तथैकांतेन नापरान् प्राणिनोदंमयतीति दंमस्तदेवंनूतश्चात्मा नवति तथाऽसारतापादनाद्गणेषाकुलितत्वाद्बालवद्बालश्चात्मा नवति तथा सुप्तवत्सुप्तः । यथाहि इव्यसुप्तः शब्दादीन् विषयान् न जानाति हिताहितप्राप्तिपरिहारविकलश्च तथा ज्ञावसुप्तोप्यात्मैवंनूतएव नवतीत्येवमविचारणीयान्यशोचनतया निरूपणीयान्यपर्यालोचनीयानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । तत्र मनोतःकरणं वाग्वाणी कायोदेहोऽर्थप्रतिपादकं पदसमूहात्मकं वाक्यमेकं तिङन्तं सुबन्तं वा । तत्र वाग्ग्रहणेनैव वाक्यार्थस्य गतार्थत्वाद्यत्पुनर्वाक्यग्रहणं करोति तदेवं ज्ञापयतीह वाग्व्यापारस्य प्रचुरतया प्राधान्यं प्रायशस्तत्प्रवृत्त्यैव प्रतिषेधविधानेन तयोरन्येषां प्रवर्तनं नवति । तदेवमप्रत्याख्यानक्रियः सन् आत्माऽविचारितमनोवाक्कायवाक्यश्चापि नवतीति । तथा प्रतिहृतं प्रतिस्खलितं प्रत्याख्यातं विरतिप्रतिपत्त्या पापकर्माऽसद्नुष्ठानं येन सः प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा तत्प्रतिषेधादसद्नुष्ठानपरश्चात्मा नवति । तदेवमेषपूर्वोक्ताऽसंयतोऽविरतोऽप्रतिहृतप्रख्यातपापकर्मा सक्रियः सावधानुष्ठानस्तथानूतश्चासंवृतोमनोवाक्कायैरगुप्तो गुप्तत्वाच्चात्मनः परेषां च दंडहेतुत्वादंडस्तदेवंनूतश्च सन् एकांतेन बालवद्बालः सुप्तवदेकांतेन सुप्तस्तदेवंनूतश्च बालसुप्ततयाऽविचाराण्यविचारितरमणीयानि परमार्थविचारगुणया युक्त्या वा विघटमानानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । यदिवा परसंबन्धविचारितमनोवाक्कायवाक्यः सक्रियासु प्रवर्तते तदेवंनूतोनिर्विवेकतया पटुविज्ञानरहितः स्वप्नमपि न पश्यति तस्य चाव्यक्तविज्ञानस्य स्वप्नमप्यपश्यतः पापं कर्म बध्यते तेनैवंनूतेनाव्यक्तविज्ञानेनापि पापं कर्म क्रियतइति ज्ञावः ॥ १ ॥

तद्ध चोयए पन्नवगं एवं वयासि असंतएणं मणेणं पावयणं असंतिया
ए वतीयाए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणंतस्स अमण
स्स अ विचारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अप्पस्सउ पावक
म्मे एणे कज्झइ कस्सएणं तंहेणं चोयए एवं बवीति अन्नयरेणं मणेणं पाव
एणं । एवत्तिए पावे कम्मे कज्झइ अन्नयरीए वत्तिए पावियाए वत्तिवत्तिए
पावे कम्म कज्झइ अन्नयरेणं काएणं पावएणं कायवत्तिए पावे कम्मे कज्झ

इ हणंतस्स समणक्कस्स सवियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि पा
सउ एवं गुणजातीयस्स पावे कम्मे कज्झइ पुणरवि चोयए एवं व
वीति तद्धणं जेते एवमाहंसु असंतएणं मणेणं पावएणं असंतोयाए व
त्तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणं तस्सअमणक्कस्स
अ वियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अपस्सउ पावे कम्मे कज्झ
इ तद्धणं जेते एवमाहंसु मिहा ते एवमाहंसु ॥ २ ॥

अर्थ—ए प्रकारें कहे अके, (तद्धचोयएपन्नवगंएवंवयासि.के०) त्यां शिष्य प्रज्ञाप
क एटले गुरु प्रत्ये एवुं बोढ्यो के, हे नगवन् ! (असंतएणं के०) अठते अप्रवर्ते
(मणेणं के०) मने (पावयणं के०) पापकर्मने विषे, तथा (असंतोयाएवत्तिएपावि
याए के०) अठते अप्रवर्ते वचनें पापकर्मने विषे, (असंतएणंकाएणंपावएणं के०)
अठते अप्रवर्ते कायायें पापकर्मने विषे, (अहणंतस्स के०) अणहणताने विषे, (अ
मणक्कस्स के०) पापकर्म उपर मनना परिणाम रहित, (अवियारमणवयकायवक्कस्स
के०) अविचारवंत मन वचन काया एवा रहे, एटले पापकर्मना विचार विनाना रहे,
(सुविणमविअप्पसउपावकम्मेणोकज्झइ के०) स्वप्नांतरें पण पापकर्मने अण देख
ता, एटले जे पापकर्म स्वप्नांतरें पण देखे नहीं, तो तेने पापकर्म सर्वथाऽपि लागे
नहीं, (कस्सणंतहेउं के०) तो शा कारणे ते पाप कर्म तेने लागे, ? अंहीं अव्यक्त
पणा अकी पापकर्म लागे, तेने कांइ बंधनुं कारण जाणवुं नहीं. (चोयएएवंववीति
के०) तेहिज वली नोदक शिष्य, पोताना अजिप्रायें करी पापकर्मना बंधनुं कारण
आवी रीतें कहेवे. (अन्नयरेणंमणेणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक प्राणातिपाता
दिक पापकर्मने विषे मनें करी प्रवर्ते, (मणवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०) ते मन नि
मित्तें पापकर्म करे बांधे, (अन्नयरीएवत्तिएपावियाए के०) अन्य कोइ एक प्राणाति
पातादिक पापकर्मने विषे वचनें करी प्रवर्ते, (वत्तिवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०)
ते वचन निमित्तें पापकर्मने करे बांधे, (अन्नयरेणंकाएणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक
प्राणातिपातादिक पापने विषे कायाने प्रवर्त्तावे. (कायवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०)
ते कायनिमित्तें पाप कर्म करे, बांधे. (हणंतस्ससमणक्कस्ससवियारमणवयकाय
वक्कस्स के०) हणताने विषे पापकर्म उपर मन परिणाम सहितने विषे सविचार
मनें करी, वचनें करी, अने कायायें करी सहित, (सुविणमविपासउ के०) स्वप्नांतर
ने विषे पण पापकर्म देखे वे (एवंगुणजातीयस्सपावेकम्मेकज्झइ के०) एम गुण

जातिने यथायोग्ये पापकर्म लागे, बंधाय. (पुणरविचोयएएवंबवीति के०) वली पण नोदक शिष्य, आचार्य प्रत्ये एम कहेढे. (तढणंजेतेएवमाहंसु के०) त्यां जे, ते एम कहेढे के, (असंतएणंमणेणंपावएणं के०) पापकर्मने विषे अढते मनं, (असंतीयाएवत्तिएपावियाए के०) पापकर्मने विषे अढते वचने, (असंतएणंकाएणंपाव एणं के०) पापकर्मने विषे अढते कायायें करी, एटले पापकर्मने विषे मन, वचन, अने कायाने अणप्रवर्त्तावतो. तथा (अहणंतस्सअमणस्सअविचारमणवयणकायवक्क स्सके०) अण हणतानें पाप उपर मन परिणाम रहित अणविचास्या मन वचन अने कायानें विषे, तेणें करी सहित. (सुविणमविअपस्सउपावेकम्मके०) स्वप्नांत रें पण पापकर्म करवाने विषे, बांधवाने विषे, अणदेखतो एवो जे होय ते पण पापकर्म बांधे, (तढणंजेते के०) त्यां जे ते (एवमाहंसु के०) एम कहेढे. (मिह्वातेएव माहंसु के०) ते मिथ्या एटले जुवूं कहेढे. ॥ १ ॥

॥ टीपिका—एवं स्थिते शिष्यः प्रज्ञापकमाचार्यमेवमवादीत् अथवा आचार्यानिप्रार्थ शिष्योऽनूद्य निषेधति । (असंतएणमित्यादि) अविद्यमानेन मनसाऽप्रवृत्तेनाऽ शोभनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घ्नतः अमनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकं च कर्म नोपचयं यातीत्येवं अव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न बध्यते । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते? । नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरित्यर्थः । तदेवं शिष्यएव स्वानिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह । (अन्नयरेणंति) कर्माश्रवद्वारज्जुतेन मनोवाक्कायानामन्यतरेण क्लिष्टेन तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यते तथा घ्नतः सत्वान् समनस्कस्य सविचारमनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः स्पष्टविज्ञानस्य एवं गुणजातीयस्य पापं कर्म बध्यते न पुनरेकैडियवि कर्त्तव्येऽपि पापकर्मसंनवति । तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्यानावात् । तस्मान्नैव स्वप्नांतिकमविज्ञोपचितं कर्म विद्यतइति । एवं सति ये ते एवमुक्तवंतस्तद्यथा । विद्यमानैरेवाशुनैर्योगैः पापं कर्म क्रियते मिथ्या ते एवमुक्तवंतइति ॥ १ ॥

॥ टीका—तत्र चैवं व्यवस्थिते चोदकः प्रज्ञापकमेवमवादीत् । अत्र चाचार्यानिप्रार्थ चोदकोऽनूद्य निषेधयति । (असंतएणमित्यादि) अविद्यमानेनाऽसताऽमनसाऽसत्प्रवृत्तेनाऽ शोभनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घ्नतस्तथा मनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकंचकर्म नोपचयं यातीत्येवमव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न बध्यते एवंजुतविज्ञानेन पापं न क्रियतइति यावत् । कस्य हेतोः केन हेतुना केन

कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते? नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरिति जावः । तदेवं चोदकएव स्वानिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह । (अन्नयरेण मित्यादि) कर्माश्रवणारचूतैर्मनोवाक्कायकर्मभिः कर्म बध्यत इति दर्शयति । अन्यतरेण क्लिष्टेन प्राणातिपातादिप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेनच तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति । इदमेव स्पष्टतरमाह । घनतस्सत्वान्समनस्कस्य समनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः प्रस्पष्टविज्ञानस्यैतद्गुणजातीयस्य पापं कर्म बध्यते न पुनरेकेंद्रियविकर्षेन्द्रियादेः पापकर्मसंज्ञव इति तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्याज्ञावात् । अथैतद्व्यापारमंतरेणापि कर्मबंध इष्यते एवंच सति मुक्तानामपि कर्म बंधः स्यात् । न चैतदिष्यते । तस्मान्नैव स्वप्नांतिकमविज्ञोपचितं कर्म बध्यत इति । तत्र यद्येवंचूतैरेव मनोवाक्कायव्यापारैः कर्मबंधोऽन्युपगम्यते तदेवं व्यवस्थिते सति ये ते एवमुक्तवन्तस्तद्यथा विद्यमानैरेवा शुनैर्योगैः पापं कर्म क्रियते मिथ्या तएवमुक्तवन्त इति स्थितं ॥ १ ॥

तन्न पन्नवए चोयगं एवं वयासी तं सम्मं जं मए पुवेवुतं असंतएणं मणेणं पावएणं असंतियाए वत्तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहएणं तरुस अमएणकरुस अवियारमएवयकायवकरुस सुविणमवि अपरुसउ पावे कम्मे कळ्ळति तं सम्मं कस्सएणं तं हेउं आचार्या आह तन्न खलुजग वया ढजीवणिकायहेऊपसुत्ता तं जहा पुढविकाइया जाव तसकाइया इच्चे एहिं ढहिं जीवणिकाएहिं आया अपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे निच्चं पसढविउवातचित्तदंमे तं जहा पाणातिवाए जाव परिग्गहे कोहे जाव मिह्हादंसणसल्ले ॥ ३ ॥

अर्थ-एवुं शिष्ये अचार्यना पढने दूषण आप्पुं, (तन्न के०) तेवारें (पन्नवएचोय गं के०) आचार्य पोताना शिष्यप्रत्ये (एवंवयासी के०) एवुं बोल्या के, अहो शिष्य ! (तंसम्मं जंमएपुवेवुतंके०) जे में पूर्वे वचन कहुंके जे मन, वचन, अने कायानी प्रवर्ति विना पण पाप कर्म जागे ते सत्य ठे. इत्यादि पाठनो अर्थ सुलज ठे माटें नथी लख्यो. (तं सम्मं के०) ते सत्य जाणजे, युक्तिसहित जाणजे. एवुं आचार्यनुं वचन सांजली, फरी शिष्य बोल्या के, (कस्सएणंतहेउं के०) शे कारणे तमारुं वचन सत्य ठे ते कहो. ? हवे (आचार्या आह के०) आचार्य कहेठे. (तन्नखलुजगवया के०) त्यां खलु ए वाक्यालंकारे जगवान् श्रीवर्द्धमान स्वामी तेणें (ढजीवणिकायहेऊपसुत्ता के०) ढ जीव निकाय कर्मबंधनां कारण कह्यांठे, (तंजहा के०) ते कहेठे. (पुढविकाइया के०) पृथिवीकाय थकी मांमी ने (जावतसकाइया के०) यावत् त्रसकाय पर्यंत, (इच्चेएहिंढहिंजीवणिकाएहिं के०)

ए ठ जीव निकायने विषे, (आयाअपडिहपच्चस्कायपावकम्मे के०) आत्मा सर्व काल अप्रतिहत एटले हएयां नथी पच्चस्काएँ करी पापकर्म जेणे एवो, तथा (निच्चंपसठविउ वातचित्तदंमे के०) नित्य शठ एटले जड जेवो, एनो परमार्थ जाणे नहीं, प्राणघातने विषे चित्तठे जेनुं ते कारणे प्राणीउने दंमनो करनार जाणवो. (तंजहा के०) ते क हेठे (पाणातिवाए के०) प्राणातिपात आदें देइने, (जावपरिग्गहे के०) मृषावाद, अ दत्तादान, मैथुन, यावत् परिग्रह, अने (कोहे के०) क्रोध थी मांमीने, (जावमिह्मादं सणसल्ले के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शल्य ए अठार पापस्थानकने विषे अनिवृत्ति ठे एटले अठार पापस्थानक थकी निवृत्त्या नथी, ते कारण माटें एकेंडियादिक जीवोने पण अपच्चस्काणी क्रियानो बंध लागे ठे. ॥ ३ ॥

॥ टीपिका—एचमाचार्यपहं दूषयित्वा नोदकेन स्वपक्षे स्थापिते आचार्य आह । तन्न पन्नवएति) आचार्यः स्वमतमनूय युक्त्या साधयति (तंसम्मंति) तत्सम्यक् यन्मयोक्तं अव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यतइति तद्युक्तं । एवमुक्ते शिष्यआह । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्सम्यक् गिति चेदाह । (तन्नखलु इत्यादि) तत्र जगवता षड्जीवनिकायाः कर्मबंध हेतुत्वेन स्थापिताः । तद्यथा । पृथिवीकायिकाइत्यादि । इत्येतैः षड्जीवनिकायैरात्मा प्रतिहतं विघ्नितं प्रत्याख्यातं नियमितं पापं कर्म येन स तथा जीवेषु विरतः एवञ्जुतो न स अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नित्यं प्रकर्षेण शठः प्रशठः व्यतिपाते हिंसायां चित्तं यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वादंमः प्रशठश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति । तद्यथा प्राणातिपाते विधेये प्रशठव्यतिपातचित्तदंमः । एवं मृषावादादिष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशल्यं । तदेवमेकेंडियविकलेंडियाअपि हिंसादिदोषवत्तया मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगाश्रितत्वेन अस्वप्रायवस्थायामपि कर्मबंधइति तन्निरस्तं ज्ञेयम् ॥ ३ ॥

॥ टीका—तदेवं चोदकेनाचार्यपहं दूषयित्वा स्वपक्षव्यवस्थापिते सत्याचार्य आह (तन्नपन्नव इत्यादि) तत्राचार्यः स्वमतमनूय तस्योपपत्तिकं साधयितुमाह । (तंसम्ममित्यादि) यदेतन्मयोक्तं प्राग् यथा स्पष्टाव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यते तत्सम्यक् शोचनं युक्तिसंगतमित्येवमुक्ते परआह । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्सम्यगिति चेदाह (तन्नखलु इत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थं । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जगवता वीरवर्द्धमानस्वामिना षड्जीवनिकायाः कर्मबंधहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा पृथिवीकायिकाइत्यादि यावन्नसकायिकाइति । कथमेते षड्जीवनिकायाः कर्मबंधस्य कारणमित्याह (इच्चेएहि मित्यादि) इत्येतेषु पृथिव्यादिषु षड्जीवनिकायेषु प्रतिहतं विघ्नितं प्रत्याख्यातं नियमितं

पापं कर्म येन सतथा पुनर्नञ्समासेनाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा यथात्मा
जंतुस्तथा तद्भवत्वादेव नित्यं सर्वकालं प्रकर्षेण शतस्तथा व्यतिपाते प्राणव्यपरोपणे
चित्तं यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वादंमः प्रशतश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति क
र्मधारयः । इत्येतदेव प्रत्येकं दर्शयितुमाह (तंजहेत्यादि) तद्यथा प्राणातिपाते विधे
ये प्रशतचित्तदंमएवं मृषावाददत्तादानमैशुनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशब्दय
मिति । तेषामिहैकैन्द्रियविकर्षेन्द्रियादीनामनिवृत्तत्वान्मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययो
गानुगतत्वं दृष्टव्यं । तज्ज्ञावाच्च ते कथं प्राणातिपातादिदोषवत्तया व्यक्तविज्ञानाअपि
स्वप्नाद्यवस्थायामिति ते कर्मबंधकाएव । तदेवं व्यवस्थिते यत्प्रागुक्तं परेण यथा नाव्य
क्तविज्ञानानामघ्नताममनस्कानां कर्मबंधइत्येतत् श्रुते ॥ ३ ॥

आचार्यआह तच्च खलु जगवया वहए दिष्टंते पसुत्ते से जहा एामए
वहए सिया गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा रायपुरिसस्सवा
खणं निद्वाए पविसिस्सामि खणंलद्धूणं वहिस्सामि पहारेमाणे से किंतु
हुनाम से वहए तस्स गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा राय
पुरिसस्सवा खणं निद्वाए पविसिस्सामि खणं लद्धूणं वहिस्सामि पहारे
माणे दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनुत्ते मिच्चासंठित्ते
निच्चं पसढविउवायचित्तदंमे जवति एवं वियागरेमाणे समियाए वि
यागरे चोयए हंता जवति ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे आचार्य एनी उपर दृष्टांत कहेले. (तच्चखलुजगवया के०) त्यां निश्चै
जगवंत श्री महावीर देवें (वहएदिष्टंते के०) वधकनो दृष्टांत. (पसुत्ते के०) कह्यो ले.
(सेजहाणामए के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइ एक पुरुष, (वहएसिया के०)
वधक होय ते कोइ एक कारणें कोप्यो थको, (गाहावइस्सवा के०) गृहपति उपर,
तथा (गाहावइपुत्तस्सवा के०) गृहपतिना पुत्र उपर, अथवा (रसोवा के०) राजा
उपर, (रायपुरिसस्सवा के०) अथवा राजानो पुरुष, तेओनो विनाश करवा वांढतो,
एवी चिंतवना करे के, (खणंनिद्वाए के०) अवसर पामिने, एना घरमां (पविसिस्सा
मि के०) प्रवेश करीश (खणंलद्धूणंवहिस्सामि के०) ठिडादिक पामिनें अथवा देखीने
एने हणीश. (पहारेमाणे के०) ते पुरुष एम चिंतवतो, (सेकिंतुहुनामसेवहए के०)
ते केवो जाणवो? तु अवधारणे ले नाम संजावनायें ले. तो के, ते वधक कहियें. हवे ते
वधक गृहपतिनो, अथवा गृहपतिना पुत्रनो, अथवा राजानो, अथवा राजपुरुषनो, वध

चिंतवतो अवसर पामिने, तेना घर मांहे प्रवेश करीश, अवसर देखीने तेने हणीश, एम चिंतवतो, दिवसें अथवा रात्रीये सुतो, अथवा जागतो, अमित्रनूत मिथ्यामित्र पणामां संस्थित एटले माठा कार्यने विषे रह्यो, (निचंपसठ के०) नित्यज प्रशठ एट ले एनो परमार्थ जाणे नहीं. (विज्जवायचित्त के०) प्राणिघात तेने विषे जेनुं चित्ते ते कारणे, (दंमेनवति के०) प्राणीउने दंमनो करना होय, ते पुरुष जीवनो विनाश न करतो अको पण वधक कहेवाय, किंवा न कहेवाय? (एवंवियागरेमाणे के०) एरीतें आचार्ये कहे ठते, (समियाएवियागरेचोयएहंतानवति के०) शिष्य बोळ्यो के, हे जग वन ! ए तमें सत्य बोळ्या. ते वधक कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अथाचार्यः स्वमतसिद्धये दृष्टान्तमाह । (तल्लखलुइत्यादि) तत्र खलु जगवता वधकदृष्टान्तः प्रज्ञप्तः । तद्यथानाम कश्चिद्वधकः स्यात् गृहपतेर्गृहपतिपुत्रस्य वा राज्ञोराजपुरुषस्य वा उपरि कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् क्लृणमवसरं निदाय प्राप्य गृहे पुरे वा घाताय प्रवेक्ष्यामि क्लृणमवसरं विद्वादिं लब्ध्वा वध्यं हनिष्यामीति संप्रधारयन् दिवा रात्रौ वा सुप्तो वा जाग्रदा मित्रनूतो मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशठव्यतिपातचित्तं दंमो हिंसाध्यवसायी नवति । अयमर्थः । कोऽपि कस्यापि गृहपत्यादेरुपरि कुपितस्तं हं तु कामोपि यावदवसरं विद्वां न लज्जते तावत्कार्योत्तरे प्रवृत्तोपि हिंसामकुर्वन्नपि वध्यस्य हिंसावसरापेक्षी नित्यं रागद्वेषाकुलः स्यात् । एवमेकेंद्रियविकर्षेन्द्रिया अपि विरतेरजा वात्तदयोग्यतया हिंसामकुर्वतोपि तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यंत एवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्यः स्वपक्षसिद्धये दृष्टान्तमाह । (तल्लखलुजगवयाइत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थः । खलु शब्दोवाक्यालंकारे । जगवतैश्वर्यादिगुणोपेतेन चतुस्त्रिंशदतिसमयसमन्वितेन तीर्थकृता वधकदृष्टान्तः प्रज्ञप्तः प्ररूपितस्तद्यथा नाम वधकः कश्चित्स्यादिति कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् कस्यचिद्वधपरिणतः कश्चित्पुरुषोजवति । यस्यासौ वधकस्तं विशेषेण दर्शयितुमाह । (गाहावइस्सवेत्यादि) गृहस्य पतिर्गृहपतिस्तत्पुत्रोवाऽनेन सामान्यतः प्राकृतपुरुषोऽनिहितस्तस्योपरि कुतश्चिन्निमित्ताद्वधकः कश्चित्संवृत्तः सच वधपरिणामपरिणतोपि कस्मिंश्चित्क्लृणे पापकारिणमेनं घातयिष्यामीति । तथा राज्ञस्तत्पुत्रस्योपरि कुपितएतत्कुर्यादित्याह । (खणंनिदायइत्यादि) क्लृणमवसरं (निदायति) प्राप्य तथाविधस्य पुरे गृहे वा प्रवेक्ष्यामीत्येतदध्यवसायी नवति तथा क्लृणमवसरं विद्वादिं वध्यस्य लब्ध्वा तदुत्तरकालं तं वध्यं हनिष्यामीत्येवं संप्रधारयति । एतदुक्तं नवति । गृहपतेः सामान्यपुरुषस्य राज्ञो वा विशिष्टतमस्य कस्यचिद्वधपरिणतो

प्यात्मनो ऽवसरं लब्ध्वाऽपरकार्यकृणो सति तथा वध्यस्यच विद्मपेक्षमाणस्तदवसरा पेक्षी किंचित्कालमुदास्ते सर्वं तत्रौदासीन्यं कुर्वाणोऽपरकार्यं प्रति व्यग्रचेताः संस्तस्मिन्नवसरे वधं प्रत्यस्पृष्टविज्ञानोजवति । सचैवञ्जुतोपि तथा तं वध्यं प्रति नित्यमेव प्रशतव्यतिपातचित्तदंमोजवत्येवमविद्यमानैरपि प्रव्यक्तैरष्टुनैर्योगैरेकैर्द्वियविकर्त्तैर्द्वियादयोऽस्पृष्टविज्ञानाश्चपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगानुगतत्वात्प्राणातिपातादिदोषवन्तोजवन्ति । नच तेऽवसरमपेक्षमाणोऽदासीनाश्चप्यवैरिणो न जवन्तीति । अत्रच वध्यवधकयोः कृणापेक्षया चत्वारोजंगाः । तद्यथा । वध्यस्याऽनवसरोवधकस्य च उनयोर्वाऽनवसरोऽयोरप्यवसरइति । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । अप्यस्यो अस्काणया एतस्सवा पुरिसस्स विदं अलनमाणो णोवहे इत्तं जयामेस्सणो नविस्सइ तस्स पुरिसस्स विदं लज्जिस्सामि तथा मेस्स पुरिसे अवस्सं वहयध्वे नविस्सइ एवं मणोपहारे माणेत्ति सूत्रं निगदसिद्धं ॥ ४ ॥

आचार्यश्चाह जहासे वहए तस्स गाहावइस्सवा तस्स गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा रायपुरिसस्स खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लद्धूणं वहिस्सामिति पहारेमाणे दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमि तन्नूए मिञ्जासंठित्ते निञ्चं पसढविउवायचित्तदंमे एवमेव बालेवि सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं दियावा राउवा सुत्तेवा जागरेमाणेवा अमित्तन्नूए मिञ्जासठित्ते निञ्चं पसढविउवायचित्तदंमे तं पाणाति वाए जाव मिञ्जादंसणसद्धे एवंखलु जगवया अस्काए असंजए अवि रए अप्पडिहयपच्चस्कायपावकम्मे सकिरिए असंवुढे एगंतदंमे एगंतबाले एगंतसुत्तेयावि नवइ से बाल अविचारमणवयणकायवक्के सुविणम विणपरस्सइ पावेय से कम्मे कज्जइ ॥ ५ ॥

अर्थ-तेवारें आचार्य बोल्या के, अहो शिष्य ! जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपति, तथा गृहपतिना पुत्र, अथवा राजा, तथा राज पुरुष उपर विनाशनो जाव चिंतवतो पढी, तेमना विनाशनी क्रिया कखा विना पण ते वधक कहेवाय; बीजा पढोनो अर्थ सुगम ठे माटें आहीं लख्यो नथी. (एवमेव के०) एम ते, (बालेवि के०) बाल जीव पण, सर्व प्राणीने विषे यावत् सर्व सत्व, तेनो दिवसें अथवा रात्रियें सुतां अथवा जागतां, अमित्रनूत एटले शत्रुनूत मिथ्यात्वसंस्थित निरंतर शत्रु, प्राणिघातने विषे चित्त ठे जेनुं, प्राणीयोने दंम कारक, (तं के०) ते कहेठे. प्राणातिपात मृषावादर्थी मांढी

ने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य, एवा अठारे पापस्थानकने विषे अनिवृत्त ठतो होय. एम निश्चें जगवंतें कळुंठे, तेम असंयति अविरति अप्रतिहत एटले पञ्चस्काणें करीने पाप कर्म जेणें हण्णां नथी, क्रिया सहित संवर रहित एकांत दंमनो आपनार, एकांत बाल, एकांत शयन करनार होय. ते बाल, अविचारवालां, एवां मन वचन अने काया तेणें करी सहित ठतो जे पाप स्वप्नांतरमां पण देखे न्हों. एवां पापकर्मनुं बंधन करे. एम अविरतिपणायें करी तेने पापकर्म लागे ॥ ५ ॥

॥ टीपिका—अथाचार्यएव स्वान्निमतार्थं परप्रश्नपूर्वमाह । (सेकिंतुइत्यादि) आचार्यः स्वयं निर्णीतार्थोपि ईर्ष्या परं पृष्ठति किमसौ वधकपुरुषोऽहननावसरापेक्षी नित्यं हिंसा नुगतचित्तः स्यात्किंवा न? इति पृष्ठं परः समतया माध्यस्थ्यः सन् यथास्थितमेव व्यागृणीयात् कथयेत् । तद्यथा हंताचार्यनवत्यसौ अमित्रनूतइति ॥ अथ दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (जहासत्ति) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूय दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (एवमेवेत्यादि) यथासौ वधकोऽवसरापेक्षी वध्यस्य हिंसामकुर्वाणोपि अमित्रनूतोजवति एवमसावपि बालोऽस्पृष्टविज्ञानोऽनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां हंता स्यात् यावन्मिथ्यादर्शनशक्योपेतः स्यात् । कोर्यः । यद्यपि विनयादिकं कुतश्चित्कारणादसौ विधत्ते तथापि उदायिनृपमारकवदंतर्दुष्टएव नित्यं हिंसानुगतचित्तश्च । यथा परशुरामः कृतवीर्यं हत्वापि ततः सप्तवारं निःहृत्रां पृथिवीं चकार । यदुक्तं । “अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां विषतां मूलमशेषमुदरेत्” ॥ १ ॥ एवमसावपि अमित्रनूतः स्यादिति । अथ पूर्वोक्तार्थमनुवदन्नुपसंहरति । (एवंखलुजगवयाइत्यादि) यथा वधकोऽनिवृत्तत्वादुष्टएवमेकेंद्रियादिकोऽस्पृष्टविज्ञानोपि अविरतत्वादुष्टएवेति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्यएव स्वान्निप्रेतमर्थं परप्रयत्नपूर्वकमाविर्भावयन्नाह । (सेकिंतु इत्यादि) आचार्यः स्वतोहि निर्णीतार्थोऽसूयया परं पृष्ठति । किमिति परप्रश्ने । तुरिति वितर्के । दुशब्दोवाक्यालंकारे । किमसौ वधकपुरुषावसरापेक्षी छिद्रमवसरं प्रधारयन् पर्यालोचयन्नहर्निशं सुप्तोजाग्रदवस्थोवा तस्य गृहपतेराज्ञोवा वध्यस्यामित्रनूतोमिथ्यासंस्थितोनित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमोजवत्याहोस्विन्नेत्येवं पृष्ठः परः समतया माध्यस्थ्यमवलंब्यमानोयथावस्थितमेव व्यागृणीयात् । तद्यथा हंताचार्यनवत्यसावमित्रनूतइतीत्यादि ॥ तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह (जहासेवहइत्यादि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूय दार्ष्टीतिकमर्थं दर्शयितुमाह ।

(एवमेवेत्यादि) एवमेवेति यथासौ वधकोऽवसरापेक्षितया वध्यस्य व्यापत्तिमकुर्वाणोऽप्यमित्रचूतोऽनवत्येवमेवासावपि बालवद्बालोऽस्पष्टविज्ञानोऽनवत्येव निवृत्तेरन्वावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां व्यापादकोऽनवति यावन्मिथ्यादर्शनशब्दोपेतोऽनवति । इदमुक्तं न वति । यद्यप्युद्धानादिकं विनयं कुतश्चिन्निमित्तादसौ विधत्ते तथाप्युदायिनृपव्यापादकवदन्तर्दृष्टएवेति नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंडश्च यथा परशुरामः कृतवीर्यं व्यापाद्यापि तदुत्तरकालं सप्तवारं निःकृत्रां पृथिवीं चकार (आहति) “ अथकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां, द्विपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥ इत्येवमसावमित्रचूतो मिथ्याविनीतश्च नवतीति । सांप्रतमुपसंहरन् प्राक् प्रतिपादितमर्थमनुवदन्नाह । (एवंखलुजगवया इत्यादि) यथासौ वधकः स्वपरावसरापेक्षी सन्न तावद्घातयत्यथवा निवृत्तत्वाद्दोषदुष्टएव एवमसावप्येकेंद्रियादिकोऽस्पष्टविज्ञानोऽपि तथानूतएवाविरताप्रतिहतप्रत्याख्यातसत्क्रियाविदोषदुष्टइति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

जहा से वहए तरसवा गाहावइरस जाव तरसवा रायपुरिसरस पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिहासंठिते निच्चं पसढविठवायचित्तदंमे नवइ एवमेव बाले सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिहासंठिते निच्चं पसढविठवायचित्तदंमे नवइ ॥ ६ ॥

अर्थ—(जहासेवहए के०) जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपत्यादिक ऊपर प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसें रात्रियें सुतो, जागतो थको अमित्रचूत एटले शत्रु समान मिथ्यात्व संस्थित निरंतर शत्रु प्राणघातने विषे चित्तढे जेनूं माटैं, प्राणीयोने दंमनो करनार होय. तेने पापकर्म बंधाय. (एवमेव के०) एमज ए बाल जे एकेंद्रियादिक जीवो ढे ते पण सर्व प्राणी, सर्वचूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेने विषे अविरति पणाने जावें ते सर्वने विषे प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसने विषे, रात्रिने विषे, सुतो, जागतो, अमित्र चूत मिथ्यात्व संस्थित, निरंतर शत्रु, प्राणघातने विषे चित्तढे जेनूं, प्राणीयोने दंमनो करनार होय, एम बोलाय. ते कारणें तेने पापकर्म बंधाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—तदेवं पूर्वोक्तार्थनिगमनं कृत्वाऽधुना स सर्वप्राणिनां दुष्टात्मा स्यादिति दर्शयति । यथासौ वधकोऽगृहपत्यादेः शत्र्येकं सर्वेषु वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तवसरोऽहमेनं हनिष्यामीति कृत्वा दिवा रात्रौवा सुप्तोजाग्रौ सर्वावस्थासु सर्वप्राणि

नां प्रत्येकममित्रनूतोघ्नन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमो नवति । एवं बालकएकेंडियादिरपि सर्वप्राणिनां विरतेरजावात्प्रत्येकं घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमः स्यात्तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यतइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टीतिकप्रदर्शनेन पूर्वप्रतिपादितार्थस्य निगमनं कृत्वाऽधुना सर्वेषामेव प्रत्येकं प्राणिनां दुष्टात्मा नवति इत्येतत्प्रतिपादितुकामायाह । (जहासेवहएइत्यादि) यथाऽसौ वधकः परात्मनोरवसरापेक्षी तथास्य गृहपतेस्तत्पुत्रस्य वाऽन्यहितस्य वा राजादेस्तत्पुत्रस्य चैकमेकं पृथक् पृथक् सर्वेष्वपि वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तावसरोऽहमेनं वैरिणं मदाधिविधायिनं पातयिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञाय दिवा रात्रौ वा सुप्तो वा जाग्रदा सर्वाप्यवस्थासु सर्वेषामेव वध्यानां प्रत्येकममित्रनूतोऽवसरापेक्षितया घ्नन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमो नवति इति रागदेषाकुलितो बालवद्वाजोऽज्ञानावृतएकेंडियादिरिति । सर्वेषामेव प्राणिनां विरतेरजावात्तद्योग्यतया प्रत्येकं वध्येषु घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमो नवतीति । इदमुक्तं नवति । यथासौ तस्माद्गृहपती राजानुघाता दुपशांतवैरः कालावसरापेक्षितया वधमकुर्वाणोऽप्यविरतिसज्जावादैरान्न निवर्त्तते तत्प्रत्ययिकेनच कर्मणा बध्यते । एवं शृषावादादत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहेष्वपि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमनार्थविधानेन पंचावयवत्वं वाच्यमिति । इहैव पंचावयवस्य सूत्राणां विनागोऽप्युच्यः । तद्यथा । अया अपञ्चस्काणीयावि नवतीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे कज्जइति इतीयं प्रतिज्ञा । तत्र परः प्रतिज्ञामात्रेणोक्तमनुक्तसममिति कृत्वा चोदयति । तद्यथा । तन्न चोयए पप्पुवगं एवं वयासीत्यतश्चारन्य यावज्जेते एवमाहिंसुमिहंते एवमाहिंसुति । तत्र प्रज्ञापकश्चोदकं प्रत्येवं वदेत् । तद्यथा । यन्मया पूर्वं प्रतिज्ञातं तत्सम्यक् कस्य हेतोः केन हेतुनेति चेत् तत्र हेतुमाह । तन्न खलु नगवया वजीवनिकाया हेतुपप्पुत्ताइत्यतश्चारन्य यावमिज्जादंसणसज्जेइत्ययं हेतुः । तदस्य हेतोरनैकांति कत्वव्युदासार्थं स्वपक्षे सिद्धिं दर्शयितुं दृष्टान्तमाह । तद्यथा । खलु नगवया वहए दिहंते पप्पुत्ते इत्येतद्वारन्य यावत्तस्याखणं लक्षूणं वहिस्सामीति पहारमाणेति । तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य तत्र च हेतोः सत्तां स्वानिप्रेतां परेण नणयितुमाह । से किंतुहुणाम से वहए इत्यादे रारन्य यावदंता नवति । तदेवं हेतोर्दृष्टान्ते सत्त्वं प्रसाध्य हेतोः पक्षधर्मत्वं दर्शयितुमुपनयार्थं दृष्टान्तधर्मेण हेतोः सत्तां परेणान्युपगतामनुवदति । जहासे वहए इत्यतश्चारन्य यावमिज्जं पसढविउवायचित्तदंमेति । सांप्रतं हेतोः पक्षधर्मत्वमाह । एवमेव बा लेध्ववीत्यादीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे किज्जइति । तदेवं प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपन

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विनागतः प्रदर्श्याधुना प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से वहए तस्सवागाहावइस्स इत्यादि यावस्सिच्चं पसढविउवायचित्तदंमेति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमान्यर्थतः सूत्रैः प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वेवं इष्टव्यः । तत्राप्रतिहतप्रत्याख्यातक्रिययात्मा पापानुबंधीति प्रतिज्ञा सदा षड्जीवनिकायेषु प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः स्वपरावसरापेक्षि तथा कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टान्तः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्ध्यस्यामित्रजुतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरजावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमइत्युपनयः । यतएवं तस्मात्पापानुबंधीति निगमनम् । एवं मृषावादादिष्वपि पंचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृषावादादिशब्दोच्चारणं विधेयं तच्चेनेन विधिना नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशवादत्तादानचित्तदंमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु बहवे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं णो दिठावा सुयावा नाजिमयावा विन्नायावा जेसिं णो पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमायाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तजूते मिच्छा संविते निच्चं पसढविउवायचित्तदंमे तं पाणातिवाए जाव मिच्छादंसण सल्ले ॥ ७ ॥

अर्थ—एम् गुरुयें कहे थके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोझोके, हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कह्यो, ते योग्य नथी (णोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नथी, तेनूं कारण कहेढे. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमांहे (बहवेपाणा के०) अनंता प्राणीढे (जेइमेणंसरीरसमणुस्सएणं के०) जे आ शरीरें करी, समुणस्सए एटले पुज्जे करी, जीवें दृष्टियें करी कदाचित् कोइ वारें पण (णोदिठावा के०) दीठा नथी, (सुयावा के०) कानें सांजव्या नथी, (नाजिमयावा के०) उलख्या पण नथी, अथ वा (विन्नायावा के०) विशेषें करी, जाण्या पण नथी, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयंचित्तसमायाए के०) जेणे ए कारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करीने ए जीवोनो विनाश चिंतव्यो नथी तो दिवसने विषे, रात्रीने विषे, सुतां, जागतां, अमित्रजुत मिथ्यासंस्थित निरंतर शठ प्राणिना घातनेविषे चित्तढे जेनूं प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मांझीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य सुधी अदारे पापस्थानकने अण करवाथी तेने कर्मनुं बंधन केम लागे ? एतावता तेनें नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—एवं षड्जीवनिकायेषु प्रत्येकं अमित्रजुततया पापानुबंधित्वे दर्शिते

परोव्यनिचारं दर्शयति । (णोऽण्ठेऽति) नायमर्थः समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
षां जीवानाममित्रनूताऽति । तत्र परः स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनंताः
प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुद्भूयेणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्षुषा न श्रुताः
कर्णाभ्यां नानिमित्तानेष्टाः । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अमित्रजावः
स्यात् ! । तेषां जीवानां कदाचिदपि विषयमप्राप्तानां कथं वधं प्रति चित्तसमादानं स्यात् ! ।
न चासौ तान् प्रति प्रशतव्यतिपातचित्तदंमः स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं सर्वात्मना षट्स्वपि जीवनिकायेषु प्रत्येकममित्रनूततया पापानुबन्धि
त्वे प्रतिपादिते व्यनिचारं दर्शयन्नाह । (णोऽण्ठेऽसमंठेऽत्यादि) नायमर्थः समर्थ
इति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्वानां प्रत्येकममित्रनूता
इति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येकं मित्राजावं दर्शयितुं कारणमाह । इहा
स्मिंश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनंताः प्राणिनः सूक्ष्मबादरज्जेदन्तिनाः संति । यद्येवं
ततः किमित्याह । तेच देशकालस्वजावविप्रकृष्टास्तथानूताबहवः संति । ये प्राणिनः सू
क्ष्मादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुद्भूयेणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद
मनेनार्वाग्दर्शिज्ञानसमन्वितसमुद्भूयेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्षुषा न श्रुताः श्रवणेंद्रियेण विशो
षतोनाजिमताऽष्टानच विज्ञाता प्रतिज्ञेदज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विपर्ययस्तस्य मित्र
जावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येकं वधं प्रतिचित्तसमादानं न
भवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमोभवतीति शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

आचार्यआह तन्न खलु जगवया ड्वेदिष्ठंता पसुता तं सन्निदिष्ठंतेय
असन्निदिष्ठंतेय से कितं सन्निदिष्ठंते जे इमे सन्निपंचिंदिया पङ्कतगा ए
तेसिएं ठजीवनिकाए पडुच्चं तं पुढवीकायं जाव तसकायं से एगइठ पुढवी
काएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि तस्सएणं एवं नवइ एवं खलु अहं पुढवी
काएणं किच्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेणवा इमे
एवा से एतेणं पुढवीकाएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि सेणं तातो पुढवी
कायान् असंजय अविरय अप्पडिहयपच्चस्काएपावकम्मेयावि नवइ
एवं जाव तसकाएत्ति जाणियवं से एगइठ ठजीवनिकाएहिं किच्चं करे
इवि कारावेइवि तस्सएणं एवं नवइ एवं खलु अहं ठजीवनिकाएहिं कि
च्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेहिंवा से यतेहिं ठ

જીવનિકાણદિં જાવ કારવેશ્વિ સે યતેદિં ઠદિં જીવનિકાણદિં અસંજ
યં અવિરયં અપ્પહિહ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મેદિં તં પાણાતિવાએ તે જાવામ
હાદંસણંસહ્ને એસ સ્વલુ જગવયા અસ્કાએ અસંજએ અવિરએ અપહિ
હ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મે સુવિણમવિ અપસ્સાઠ પાવેયસે કમ્મે કઙ્કા
હ સે તં સન્નિદિઠંતેણં ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે એમ શિષ્યેં કહ્યાનંતર આચાર્ય કહેહે. (તઠસ્વલુજગવયાહુવેદિઠંતાપસુ
તા. કે૦) ત્યાં નિશ્ચેં જગવંતેં એ અર્થે ઉપર બેં દૃષ્ટાંત કહ્યાહે. તે જેમહે, તેમ કહેહે.
(તંસન્નિદિઠંતેય કે૦) એક સંજિદૃષ્ટાંત, અને (અસન્નિદિઠંતેય કે૦) બીજો અસંજિદૃ
ષ્ટાંત (સેકિતંસન્નિદિઠંતે કે૦) ત્યાં સંજિદૃષ્ટાંત, કયો ? તે કહેહે (જેડમેસન્નિપંચિંદિ
યાપઙ્કાત્તગા કે૦) જે એ પ્રત્યક્ષ જઠ્ઠણ સંજી પંચેંડિય પર્યાપ્તા જીવહે (એતેસિણં કે૦)
તેમાંહેં કોડ એક (ઠજીવનિકાણપહુચ્ચં કે૦) ઠ જીવનિકાય આશ્રી એવી પ્રતિજ્ઞા
કરે, (તં કે૦) તે ઠકાયનાં નામ કહેહે. (પુઠવીકાર્યંજાવતસકાર્યં કે૦) પૃથિવી
કાય યાવત્ ત્રસકાય પર્યંત (સેએગડ્ઠ કે૦) તે કોડ એક પુરુષ એવી પ્રતિજ્ઞા કરે
કે, (પુઠવીકાણંકિચ્ચંકરેશ્વિ કે૦) પૃથિવીકાર્યેં કરીનેજ કાર્ય કરીશ (કરાવેશ્વિકે૦)
અને પૃથિવીકાર્યેં કરીજ કાર્ય કરાવીશ, એવો જેને નિયમહે (તસ્સણંએવંનવડ કે૦)
તેને એમ હોય તે કહેહે (એવંસ્વલુઅહંપુઠવીકાણં કે૦) એમ નિશ્ચેં હું પૃથિવીકાર્યેં
કરી (કિચ્ચંકરેમિવિકારવેમિવિ કે૦) કાર્ય કરીશ, અને બીજાની પાસે પણ કરા
વીશ પરંતુ (ણોચેવણંસેએવંનવડ કે૦) તેનેં નિશ્ચેં એવો અનિપ્રાય નથી કે (ડમે
એવાડમેણવા કે૦) અમુક અમુક દિશિના, તથા હું, અમુક અમુક કોડક કાલેં, અથ
વા ધોલે, નીલે, પીલે, રાતે, પૃથિવીકાર્યેં કાર્ય કરીશ અથવા અનેક જેદ પૃથિવીકાયના
હે તેમાંહેથી અમુક કોડ એક જેદેંજ કાર્ય કરીશ, જ્યાં સુધી એવો અનિપ્રાય નથી
ત્યાં સુધી તેને સર્વ પૃથિવીકાયનું કર્મ લાગેહે (સેએતેણંપુઠવીકાણંકિચ્ચંકરેશ્વિ
કારાવેશ્વિકે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાર્યેં કરી પોતેં કાર્ય કરે, બીજા પાસેં કાર્ય
કરાવે, (સેણંતાતોપુઠવીકાયાઠ કે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાયથી, (અસંજય
કે૦) અસંયતિ અનિવૃત્ત (અવિરય કે૦) અવિરતિ, (અપહિહ્યપચ્ચસ્કાણપાવ
કમ્મેયાવિજવડ કે૦) તથા નથી હણ્યાં પચ્ચસ્કાણેં કરીને પાપકર્મ જેણે એવો હે,
(એવંજાવતસ્સકાણત્તિજાણિયઘે કે૦) એમ યાવત્ ત્રસ કાય સુધી એટલે ઠાે કાય
આશ્રી જાણીલેહું જેને જે કાયની અવિરતિ હોય તેને તે કાયનું કર્મ લાગે. એ રીતેં કો

६ एक पुरुष ठजीव निकायें करीने कार्य पोतें करे, बीजा पासें करावे, ते पुरुष ठजीव निकायने विपे अविरति अंसंयति केहेवाय. ए आलावानां बीजो अर्थ पूर्वना आलावा मां लखाइ गयोळे, माटें आंहीं लख्यो नथी. ए रीतें जे प्राणी प्राणातिपातथी मांभीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य पर्यंत अठारे पापस्थानकने विपे असंयति अविरति तथा पञ्चस्काणें करीने जेणे पापकर्म हण्यां नथी एम अविरतिने जावें होय, तेने स्वप्नां तरें अणदीतुं पण पापकर्म बंधाय, लागे. एम निश्चै श्री जगवंतें कहुंळे, एटले सङ्गीयानो दृष्टांत कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—एवं सति न सर्वविषयं प्रत्याख्यानं युज्यते । ये जीवाहिंसादिविषयप्राप्ताः स्युस्तेषामेव प्रत्याख्यानं क्रियते इति परेणोक्ते आचार्यश्चाह । (तद्वत्खल्वित्यादि) यद्यपि सर्वजीवेषु हिंसापरिणामोत्पद्यते तथाप्यविरतिसद्भावात्तद्विषयः कर्मबंधो नवत्येव । अत्र दृष्टांत इयमाह । संज्ञिदृष्टांतोऽसंज्ञिदृष्टांतश्च । कोर्यं संज्ञिदृष्टांतः ? । ये इमे संज्ञिपंचेंडियास्तेषां मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्याश्रित्य एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहं पृथिवीकायेनैव एकेन कृत्यं करोमि कारयामि । सच एवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मात् तस्मिन् तंच करोति कारयतिच शेषकायेन्योनिवृत्तस्तस्य चैव नूतोऽनिप्रायः । तद्यथा । अहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामि एवं प्रतिज्ञायां कृतायां विशेषानिप्रायो न स्यात् यत् श्वेतेन कृष्णेनवा पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच स तस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नवति । एवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । यथा कश्चिदपूकायादनिवृत्तः कश्चित्तेजस्कायादिति । शेषकायैस्तु व्यापारं करोति कश्चित् षट्सुपि जीवनिकायेषु अनिवृत्तोऽसंयतत्वात्तैः कार्यं करोति कारयति न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञा एवं मृषावादेऽपि वाच्यं । यथा इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं न वक्तव्यं सच तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतः स्यात् तथा इदमदत्तं मया ग्राह्यं इदं तु न ग्राह्यं । एवं मैथुनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं । तथा क्रोधमानमायालोनेष्वपि स्वयं विचार्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नपि अविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्नाति । ततो देशकालस्वजावविप्रकृष्टेष्वपि जीवेषु अमित्रनूतोऽसौ स्यात् । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तः । यद्यपि तेन केचिन्नान दृष्टास्तथापि तद्घातनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया तद्घातक इत्युच्यते । एवं अविरतेः कर्मबंधोद्देयः ॥ ८ ॥

॥ टीका—एवं व्यवस्थिते न सर्व विषयं प्रत्याख्यानं युज्यते इत्येवं प्रतिपादिते परेण सत्याचार्यश्चाह । (तद्वत्खलुजगवयाइत्यादि) यद्यपि सर्वेष्वपि देशकालस्वजावविप्र

कृष्टेषु वधकचित्तं नोत्पद्यते तथाप्यसावविरतिप्रत्ययत्वात्तेष्वमुक्तवैरएव नवत्यस्य चार्थं
 स्य सुखप्रतिपत्तये नगवता तीर्थकृता दौ दृष्टांतौ प्रकृतौ प्ररूपितौ । तद्यथा । संझिदृष्टां
 तोऽसंझिदृष्टांतश्च । अथ कोयं संझिदृष्टांतो ये केचन इमे प्रत्यक्षासन्नाः षड्निरपि पर्याप्ति
 निः पर्याप्ताकहापोहविमरीरूपाः संज्ञा विद्यन्ते येषां ते संज्ञिनः पंचेडियाणि येषां ते पंचेडि
 याः करणपर्याप्त्या पर्याप्तिकाएषां च मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्यैवंचूतां प्र
 तिज्ञां नियमं कुर्यात् । तद्यथा । षट्सु जीवनिकायेषु मध्ये पृथिवीकायेनैवैकेन वालुका
 शिलोपलजलवणादिस्वरूपेण कृत्यं कार्यं कुर्या । सचैवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मिन् तस्मात्तं
 वा करोति कारयतिच शेषकायेन्योऽहं विनिवृत्तस्तस्यच कृतनियमस्यैवंचूतो नवत्यध्यव
 सायः । तद्यथैवं खट्वहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्यच सामान्यकृत
 प्रतिज्ञस्य विशेषानिसंधिनैव नवति । तद्यथा । अमुना कृष्णेनामुना श्वेतेन पृथिवी
 कायेन कार्यं करोति कारयतिच सतस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपा
 पकर्मा नवति । तत्र खननस्थाननिषीदनत्वग्वर्तनोच्चारप्रश्रवणादिकरणक्रियासद्भावा
 देवमपृतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । तत्राप्रकायेन स्नानपानावगाहननाम्नोपकरण
 धावनादिषु प्रयोगस्तेजःकायेनापि पचनपाचनप्रकाशनादिषु वायुनापि व्यंजनतालवृत्ते
 त्यादिव्यापारादिषु प्रयोजनं वनस्पतिनापि कंदमूलपुष्पफलपत्रत्वक्शाखाद्युपयोगएवं विक
 लेडियपंचेडियेष्वप्यायोज्यमिति । तथैकः कश्चित् षट्सुपि जीवनिकायेषु अविरतोसं
 यतत्वाच्च तैरसौ कार्यं सावद्यानुष्ठानं स्वयं करोति कारयतिच परैस्तस्यच कचिदपि निवृत्ते
 रजावादेवंचूतोध्यवसायोजनवति । तद्यथैवं खट्वहं षड्निरपि जीवनिकायैः सामान्येन कृ
 त्यं करोमि न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञेति । सच तेषु षट्सुपि जीवनिकायेष्वसंयतोऽप्रतिहतप्र
 त्याख्यातपापकर्मा नवत्येवं भृषावादेपि वाच्यं । तद्यथेदं मया वक्तव्यमीदृग्नूतं तु न वक्तव्यं
 सच तस्मान्भृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतो नवति । तथा दत्तादानमप्याश्रित्य वक्तव्यं । त
 द्यथेदं मया दत्तादानं ग्राह्यमिदंतु न ग्राह्यमित्येवं मैथुनपरिग्रहेष्वपीति । तथा क्रोधमान
 मायालोनेष्वपि स्वयमन्यूह्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नप्यविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं
 कर्म चिनोतीत्येवं देशकालस्वभावविप्रकृष्टवपि जंतुष्वभिन्नचूतोसौ नवति तत्प्रत्ययिकं
 च कर्म चिनोतीति सोयं संझिदृष्टांतोऽनिहितः । सच कदाचिदेकमेव पृथिवीकायं व्यापाद
 यति शेषेषु निवृत्तः कदाचिद्वावेवं त्रिकादिकाः संयोगानणनीयायावत्सर्वानपि व्यापा
 दयतीति । सचैवं सर्वेषां व्यापादकत्वे न व्यवस्थाप्यते सर्वविषयारंजप्रवृत्तेस्तत्प्रवृत्तिरपि
 तदनिवृत्तेः । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तोयद्यपिच न तेन विवक्षितकाले केचन पुरुषा
 दगामग्राह्यामौ नवत्युत्तिनिवृत्तेरजावात्तद्योग्यतया तद्घातकइत्युच्यते इत्येवं दाष्टीति

से किंतं असन्निदिष्टंते जेइमे असन्निणो पाणा तं पुढवीकाइया जाव वणस्स इकाइया ठावेगइया तसा पाणा जेसिं णो तक्काइवा सन्नातिवा पन्नातिवा मणातिवा वर्इवा सयंवा करणाए अन्नेहिंवा कारावंतए करंतंवा समणुजा णित्तए तेविणं बाले सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूतमिह्वासंठिया निच्चं पसढविउवातचित्तदंमा तं पाणाइवा ते जाव मिह्वादंसणसल्ले इच्चेव जाव णो चेवमणो णो चेववई पाणा णं जाव सत्ताणं डुक्कणत्ताए सोयणत्ताए जूरणत्ताए तिप्पणत्ताए पिट्ठणत्ताए परितप्पणत्ताए ते डुक्कणसोयणजावपरितप्पणवहबंधणपरिकिलेसाउ अण्ण डिविरया न्वंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(सेकिंतंअसन्निदिष्टंते के०) हवे असंझियानो दृष्टांत कयो ? ते कहेवे. (जेइ मेअसन्निणोपाणा के०) जे ए असंझी प्राणीउठे (तं के०) ते कहेवे. (पुढवीकाइया के०) पृथिवीकायिक, (जाववणस्सइकाइया के०) यावत् वनस्पतिकाय पर्यंत, ए पांच स्थावर जाणवा. (ठावेगइयातसापाणा के०) तथा ठा, कोइ एक त्रस प्राणीउ पण असंझी ठे (जेसिंणोतक्काइवा के०) जेने तर्क नथी तर्क एटले ए स्तंनठे के, पुरुषठे ए आ गल शुंठे ! एवो जाव जेने न उपजे, एटले सारुं करवुं देखीने कहेके, आ रुडूं करेवे एवो जाव जेने नथी, (सन्नातिवा के०) तथा संज्ञा ते जे पूर्वदृष्टनुं उलखवुं ते जेनें नथी (पन्नातिवा के०) तथा जेनें प्रज्ञा एटले बुद्धि नथी, (मणातिवा के०) तथा जेनें मन नथी, (वर्इवा के०) तथा जेनें वचन नथी, (सयंवाकरणाए के०) तथा जेने पो तें कार्य करवुं नथी, अथवा (अन्नेहिंवाकारावंतए के०) बीजा पासें कार्य कराववुं नथी, (करंतंवासमणुजाणित्तए के०) तथा बीजो कोइ कार्य करतो होय तेने देखीने कहेके, ए रुडूं करेवे. एम कहीने तेने अनुमोदन आपवुं एवो जाव जेनें नथी, (तेवि णंबाले के०) ते असंझी बाल अज्ञानी जीव, (सवेसिंपाणाणं के०) सर्व प्राणीनो (जा वसवेसिंसत्ताणंके०) यावत् सर्वसत्त्वनो (दियावाराउवासुत्तेवाजागरमाणेवा के०) दिवसें रात्रे, सुता, जागता, (अमित्तनूत के०) जीवोनो अमित्तनूत शत्रुसमान बोलियें. कारणके, तेनें तेनुं विरति पणुं नथी. (मिह्वासंठिया के०) ते मिथ्यात्व संस्थित (निच्चंपसढविउवात चित्तदंमा के०) निरंतर शठ एटले परमार्थ नथी जाणता, तथा प्राणघातने विषे जेनुं चि त्तेवे, तथा प्राणीउने दंमना करनार, (तं के०) ते कहेवे. (पाणाइवातेजावमिह्वादंसण सल्ले के०) प्राणातिपात मृषावादादिकथी यावत् मिथ्यादर्शन शल्य पर्यंत ए अठार पा

पस्थानकने नथी करता, तो पण तेने विषे अविरतिपणा थकी ते असंझी जीवोने कर्म लागेले (इच्छेवजावणोचेवमणी के०) तथा यद्यपि ते असंझीया जीव मनना व्यापार रहित ठे, (एोचेववई के०) तथा वचनना व्यापार रहित ठे, तथापि (पाणाणंजावसत्ताणं के०) सर्वप्राणीने यावत् सर्व सत्त्वने (दुस्खणत्ताए के०) दुःखने उपजाववे करी, (सोयणत्ताए के०) शोकने उपजाववे करी, (जूरणत्ताए के०) वयनी हानीने करवे करी, (तिप्पणत्ताए के०) मन वचन अने काया ए त्रणेथी पीडवे करी, (पिट्ठणत्ताए के०) यष्टि मुष्टिने प्रहारें करी, (परितप्पणत्ताए के०) बाहेर तथा अन्यंतरने पीडवे करी, एवा ए वा प्रकारें यद्यपि ते असंझीया जीव समस्त जीवोने दुःख नथी उपजावता, तथापि ते विरतिपणाने अजावें सर्व जीवोने दुःखनुं उपजाववुं, शोक, जूरण, तिप्पण, पिट्ठण, यावत् बाह्य तथा अन्यंतरनुं पीडवुं वध बंधननुं करवुं इत्यादिक क्लेशथकी विशेषें करी अनिवृत्त्याळे अविरति कहेवायळे ते विरतिपणाने अजावें ते जीवो तत्प्रत्ययिक कर्मकरी बधायळे॥ ए॥

॥ दीपिका—अथाऽसंझिदृष्टांतमाह । (सेकिंतमिति) ये इमेऽसंझिनस्तद्यथा पृथिवीका यायाव दनस्पतिकायास्तथा षष्ठाअप्येके त्रसाः यावत्संमूर्तिमपंचेंडियास्ते सर्वेप्यसंझिनो येषां न तर्कोविचारः न संज्ञा दीर्घकालसंबंधिनी न प्रज्ञा स्वबुद्धिरुता न मनोवग्रहादिमतिः न वाक् स्पष्टवर्णा तथा स्वयं करोमि अन्यैः कारयामि कुर्वंतमनुजानामि इत्यनिप्रायोनास्तीति । तेऽसंझिनोबालाः सर्वेषां जीवानां घातनिवृत्तेरज्ञावाद्योग्यतया घातकाएव असत्यज्ञाषकाअपि अविरतत्वात् अदत्तग्राहिणोपि दध्यादिजह्णणात् तीव्रनपुंसकवेदोदया न्मैथुननिवृत्तेरज्ञावाच्च मैथुनप्रवृत्ताः परिग्रहवंतोपि अशनादेः स्थापनात् । एवं क्रोधमानमायालोजायावन्मिथ्यादर्शनसशब्दसंज्ञावश्च तेषां ज्ञेयः । ततश्च ते कर्मबंधकाः स्युः । तथा यद्यपि ते विशिष्टमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वजंतूनां (दुःखणत्ताएति) दुःखोत्पादनतया शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन जूरणं वयोहानिस्तत्कारणतया त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तज्जावस्तथा (पिट्ठणयाए) मुष्टिलोष्टादिभिः कुट्टनेन परितापनया बहिरंतश्च पीडया तेऽसंझिनोयद्यपि दूरस्थानां विषयगतानां जीवानां दुःखं नोत्पादयन्ति तथाप्यविरतत्वाद्दुःखशोचनादेरविरताः स्युस्ततश्च कर्मणा बध्यन्ते ॥ ए ॥

॥ टीका—संझिदृष्टांतानंतरमसंझिदृष्टांतः प्रागुपन्यस्तः सोऽधुना प्रतिपाद्यते । (सेकिंतं असन्निदिष्टं इत्यादि) संज्ञानं संज्ञा सा विद्यते येषां ते संझिनस्तत्प्रतिषेधादसंझिनोमनसोऽव्यतया अज्ञावाचीव्राऽतीव्राध्यवसायविशेषरहिताः प्रसुप्तमत्तमूर्तितादिवदिति । ये इमे संझिनस्तद्यथा पृथिवीकायिकायाव दनस्पतिकायिकास्तथा षष्ठाअप्येके त्रसाः प्राणिनो विकर्षेण्डियायावत्संमूर्तिनः पंचेंडियास्ते सर्वेप्यसंझिनोयेषां न तत्कार्यविचारोमीमांसावि

शिष्टविमर्शो विद्यते यथा कस्यचित्संज्ञिनो मंदमंदप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते देशे किमयं
 स्थाणुरुत पुरुष इत्येवमात्मककुरुहस्तर्कः संभवति नैवं तेषामसंज्ञिनां तर्काः संभवन्तीति ।
 तथा संज्ञानं संज्ञा पूर्वोपलब्धार्थतदुत्तरकालपर्यालोचना तथा प्रज्ञानं प्रज्ञा स्वबुध्योत्प्रे
 र्णसंवायमित्येवंचूतं प्रज्ञानंच तथा मननं मनोमतिरित्यर्थः । सा चावग्रहादिरूपा त
 था प्रस्पष्टवर्णा वाक् । साच न विद्यते तेषामिति । यद्यपिच षोडश्यादीनां जिह्वेन्द्रियगन्तवि
 वरादिकमस्ति तथापि न तेषां प्रस्पष्टवर्णत्वं । तथा न चेषां पापं हिंसादिकं करोमि कारया
 मीत्येवंचूताध्यवसायपूर्विकामतिस्तथा स्वयं करोम्यन्यैर्वा कारयामीत्येवंचूतोध्यवसायो
 न विद्यते तेषां । तदेवं तेष्यसंज्ञिनो बालवद्बालाः सर्वेषां प्राणिनां घातनिवृत्तेरनावात्तद्यो
 ग्यतया घातकाव्यापादकाः । तथाहि । षोडश्यादयः परोपधाते प्रवर्तन्ते एव तद्गङ्गादि
 ना अनृतनापणमपि विद्यते तेषामविरतत्वात् केवलं कर्मपरतंत्राणां वागजावस्तथाऽद
 नादानमपि तेषामस्त्येव दध्यादिचक्षुणात्तथेदमस्मदीयमिदंच पारक्यमित्येवंचूतविचारा
 नावाच्चेति । तथा तीव्रनपुंसकवेदोदयान्मधुनाविरतेश्च मैथुनसंज्ञावोपि तथाशनादेः स्थाप
 नात्परिग्रहसंज्ञावोपीत्येवं क्रोधमानमायालोनायावन्मिथ्यादर्शनशब्दसंज्ञावश्च तेषामव
 गंतव्यस्तंजावाच्च ते दिवा रात्रौवा सुप्ताजाग्रदवस्थावा नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमानव
 ति । तदेव दर्शयितुमाह । (तजहा इत्यादि) तेह्यसंज्ञिनः कचिदपि निवृत्तेरनावा
 तत्प्रत्ययिककर्मबंधोपेतानवन्ति । तद्यथा । प्राणातिपातयावन्मिथ्यादर्शनशब्दवन्तो
 नवन्ति । तद्वत्तयाच यद्यपि वैशिष्ट्यमनोवागव्यापाररहितास्तथापि सर्वेषां प्राणिनां
 दुःखोत्पादनतया तथा शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन तथा ज्वरणतया ज्वरणं वयोहानि
 रूपं तत्करणशीलतया तथा त्रिच्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तंजावस्तथा
 यदिवा (तिष्णयाएति) परिवेदनतया तथा (पिष्टया) मुष्टिजोष्टप्रहारेण परिता
 पनतया बहिरंतश्च पीडया ते चासंज्ञिनोपि यद्यपि देशकाले स्वजावविप्रकृष्टानां न सर्वेषां
 दुःखं समुत्पादयन्ति तथापि विरतेरनावात्तद्योग्यतया दुःखपरितापक्लेशादेरप्रतिविरता
 नवन्ति तत्संज्ञावाच्च तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यन्ते ॥ ९ ॥

इति खलु से असन्निणोवि सत्ता अहोनिंसि पाणातिवाए उवस्काइज्जंति
 जाव अहोनिंसि परिग्गह उवस्काइज्जंति जाव मिहादंसणसल्ले उवस्काइज्जं
 ति एवंचूतवादी सब्बजोणियावि खलु सत्ता सन्निणो दुक्का असन्निणो होति
 असन्निणो दुक्का सन्निणो होति होच्चा सन्नी अडवा असन्नी तच्च से अविवि
 चित्ता अविधूणिता असंमुत्तिता अणणुतावित्ता असन्निकायाववा सन्नि

કાર્યં સંકમંતિ સન્નિકાયાત્વા અસન્નિકાયાં સંકમંતિ સન્નિકાયાત્વા સ
ન્નિકાયાં સંકમંતિ અસન્નિકાયાત્વા અસન્નિકાયાં સંકમંતિ જે એ સન્નિ
વા અસન્નિવા સઘે તે મિહાચારા નિશ્ચં પસઢવિગ્વાયચિત્તદંદ્વા તં પાણા
તિવાએ જાવ મિહાદંસણસલ્લે એવં સ્વલુ જગવયા અસ્કાએ અસંજએ અ
વિરએ અપહિહયપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મે સકિરિએ અસંવુદ્ધે એગંતદંદ્મે એ
ગંતવાલે એગંતસુત્તે સે વાલે અવિચારમણવયકાયવક્રે સુવિણમવિ એ પ
સઢ પાવેયસે કમ્મે કઙ્કઢ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—(ઇતિસ્વલુસેઅસન્નિણોવિસત્તા કે) એણી પરેં નિશ્ચેં તે પૃથ્વીકાયાદિક અસંજી
જીવ ઠતા પણ (અહોનિસિંપાણાતિવાએ કે) રાત્રી દિવસ પ્રાણાતિપાતને વિષે, (ઝવસ્કા
ઢ્ઙંતિ કે) કહિયેં, એટલે તેને પ્રાણાતિપાતનું કર્મ લાગે, એમ બોલિયેં. (જાવઅહોનિ
સિંપરિગ્ગહઝવસ્કાઢ્ઙંતિ કે) યાવત્ રાત્રી દિવસ પરિગ્રહને વિષે પ્રવર્તતા બોલિયેં, ક
હિયેં (જાવમિહાદંસણસલ્લેઝવસ્કાઢ્ઙંતિ કે) યાવત્ મિથ્યાદર્શન શલ્યને વિષે પ્રવર્તતા
કહિયેં, માટેં અસંજીયાને પણ પાપકર્મનો ઝપાચ્ચાન વિરતિને અજાવેં કહિયેં. હવે શિષ્ય
પૂઢે ઢે કે, એવંજૂતએટલે વેદાંતવાદી એમ કહે ઢે કે, જે પુરુષઢે તે પુરુષ પણુંજ પામે, અને
જે પશુ હોય તે પશુ પણુંજ પામે, તેમ આંહીં જૈનશાસનને વિષે પણ જે સંજીયા તે સંજી
પણુંજ પામે અને જે અસંજીયા તે અસંજી પણુંજ પામે ઢે. કિંવા બીજી કોઢ રીતેં ઢે? તે
કહો. એમ પૂઢે ઠતે શિષ્ય પ્રત્યેં આચાર્ય કહેઢે. (સઘજોણિયાવિસ્વલુસત્તાસન્નિણોઢ્ઙ્ઙા
કે) નિશ્ચેં સર્વયોનિક સત્ત્વ એટલે જીવ સંજીયા પણે હોઢને (અસન્નિણોહોંતિ કે)
અસંજીયા પણ હોય, (અસન્નિણોઢ્ઙ્ઙાસન્નિણોહોંતિ કે) અસંજીયા હોઢને સંજીયા હોય
(હોચ્ચાસન્નીઅઢ્ઙવાઅસન્ની કે) એમ સંજી અથવા અસંજી હોય એટલે વેદાંતવાદિનો પઢ્ઙ
નિરાધાર થયો, તથા કોઢ એક સંજી પણ તેજ નવમાં મૂર્ઙાદિકની અવસ્થાયેં અસંજી થાય
એમ એકજ નવમાંહેં સંજીયા માંહેથી અસંજીઁ થાય, મૂર્ઙાને અજાવેં તે વલી સંજીઁ પણ
થાય, જો એકજ નવમાં એમઢે તો જન્માંતરનું કેવુંજ શું! જેમ કોઢ એક જાગતો મનુષ્ય
નિઙાના ઝદય થકી સુતો થકો વલી નિઙાને અજાવેં જાગતોજ કહેવાય. એ દૃષ્ટાંત સંજી
અસંજી ઝપર જાણવો. (તઢ્ઙસેઅવિવિચિત્તા કે) ત્યાં તે જીવેં પૂર્વનું કર્મ જે બાંધ્યુંઢે.
અથવા ઝદય આઠ્યુંઢે તેને પૃથક્ અણકીધે, તથા (અવિધૂણિત્તા કે) અણ સ્વપાવે, તથા
(અસંસુઙ્ઙિત્તાકે) અણઢેદે, (અણણુતાવિત્તા કે) અણ તપાવે, થકે (અસન્નિકાયા
ઁવાસંનિકાયાંસંકમંતિ કે) પઢેજો જંગ, અસંજીકાય થકી સંજીકાયેં સંક્રમે. (સ

न्निकायाउवाअसन्निकायसंकमंतिके०) बीजो जंग, संज्ञिकाय थकी असंज्ञिकायें संक्रमे,
(सन्निकायाउवासन्निकायसंकमंति के०) त्रीजो जंग, संज्ञिकाय थकी संज्ञिकायें संक्रमे.
(असन्निकायाउवाअसन्निकायसंकमंति के०) चोथो जंग, असंज्ञिकाय थकी असंज्ञिका
यें संक्रमे, एवं चतुर्जंग जाणवा. (जेएएसन्निवाअसन्निवा के०) जे ए संज्ञिया अथवा
असंज्ञिया ले (सवेतेमिह्यायारा के०) ए सर्व अपच्चरकाणीने नावें मिथ्याचार वाला
जाणवा. ते सर्व जीवने विषे नित्य अत्यंत शठ एटले मूर्ख पणु ठता प्राणीघातने विषे
जेनु चित्तळे तथा प्राणिउने दंमना करनार केवाय. यावत् मिथ्यादर्शन शक्य पर्यंत अ
ठारे पापस्थानकना करनार ते केवाय. ए रीतें जगवंत श्री महावीरदेवें कहुंके जे असंयति
अविरति अप्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्म वाला, तथा सक्रिय असंवर एकांत दंमना
करनारा, एकांत बाल, एकांत सुता कहा. ते बाल अविचारित मन वचन अने कायाना
परिणाम वाला ठतां जे पापकर्म स्वप्नांतरें पण न देखे, तेनुं पण कर्म तेने लागे ॥१०॥

॥ दीपिका—इति अमुना प्रकारेण । खलु वाक्यालंकारे । ते पृथ्वीकायादयोऽसंज्ञिनः
संतोऽहर्निशं प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामघातकवडुपाख्यायंते
यावन्मिथ्यादर्शनशक्ये उपाख्यायंते।तेच कर्मवशात्सर्वयोनिकाअपि जीवाः पर्याप्त्यपेक्षया
यावन्मनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावत्करणतोऽसंज्ञिनः संतः पश्चात्संज्ञिनोऽनवन्त्येकस्मि
न्नेव जन्मनि । अन्यजन्मनितु एकेंद्रियादयोपि मनुष्यादयः स्युः।परं नव्यानव्यत्ववन्न नि
यमः । नव्यानव्यत्वेहि न कर्मायत्ते अतो न तान्यां व्यभिचारः । ये पुनः कर्मवशगास्ते
पुनः संज्ञिनोऽनूत्वाऽन्यत्रासंज्ञिनः स्युः असंज्ञिनश्च नूत्वा संज्ञिन इति । तत्र यत्कर्म बद्धम
स्ति तस्मिन् सत्येव तदविविच्यापृथक् कृत्याऽविधूयाऽसमुद्भिद्याऽननुताप्याएते चत्वारो
पि शब्दाएकार्थिकाः । तदेवमत्यक्तकर्माणोऽसंज्ञिकायात्संज्ञिकायं संक्रामंति संज्ञिकायाद
संज्ञिकायंच संज्ञिकायात्संज्ञिकायं असंज्ञिकायादसंज्ञिकायंच । एवं चत्वारोजंगाः । उप
संहरन्नाह । (जेएतेजीवन्ति) ये एते पर्याप्ताअपर्याप्ताः संज्ञिनोऽसंज्ञिनोवा सर्वे ते
मिथ्याचाराअविरतत्वात् तथा सर्वधर्मेण नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमाः स्युरेवंनूताश्च प्रा
णातिपातादिषु सर्वेष्वप्याश्रवद्वारेषु वर्तत इति (एवंखलुत्ति) एवमुक्तनीत्या खलु निश्चि
तं जगवता आख्यातमित्यादिना पूर्वोक्तमनुवदति । यावत्पापं कर्म क्रियत इति ॥ १० ॥

॥ टीका—तदेवं विप्रकृष्टविषयमपि कर्मबंधं प्रदर्शयौपसंजिहीर्षुराह । (इतिखलुतेइत्या
दि) इति रूपप्रदर्शने।खलुशब्दोवाक्यालंकारे विशेषणो वा । किं विशिनष्टि । ये इमे पृथि
वीकायादयोऽसंज्ञिनः प्राणिनस्तेषां नतर्को, नसंज्ञा, नमनो, नवाक्, नस्वयं कर्तुं नान्येन

कारयितुं न कुर्वन्तमनुमंतुं वा प्रवृत्तिरस्ति । ते चाऽहर्निशममित्रजूतामिष्यासंस्थितानित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमाहुः खोत्पादनतया यावत्परितापनपरिक्षेशादेरप्रतिविरताअसंज्ञिनोऽपि संतोऽहर्निशं सर्वकालमेव प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामघातकवडुपाख्यायते यावन्मिष्यादर्शनशल्यउपाख्यायंतइति । उपाख्यानं वा संज्ञिनोऽपि । योग्यतया पापकर्मानिवृत्तेरित्यभिप्रायः । तदेवं दर्शिते दृष्टान्तद्वये तत्प्रतिबद्धमेवार्थशेषं प्रतिपादयितुं चोद्यं क्रियते । तद्यथा । किमेते सत्त्वाः संज्ञिनश्च नव्याजव्यत्ववन्नित्यतरूपा एवाहोस्वित्संज्ञिनोऽनूत्वाऽसंज्ञित्वं प्रतिपद्यन्ते । असंज्ञिनोऽपि संज्ञित्वमित्येवं चोदिते सत्याहाचार्यः (सबजोणियाविखलुइत्यादि) यदिवा संत्येवंनूतावेदांतवादिनोऽयं प्रतिपादयन्ति पुरुषः पुरुषत्वमश्रुते पशुरपि पशुत्वमिति । तदत्रापि संज्ञिनः संज्ञिनएव नविष्यंत्यसंज्ञिनोऽप्यसंज्ञिनइति । तन्मतव्यवहेदार्थमाह । (सबजोणियावीत्यादि) यदिवा किं संज्ञिनोऽसंज्ञिकर्मबंधं प्राक्तने सत्येव कर्मणि कुर्वन्ति किंवा नेत्येवमसंज्ञिनोऽपि संज्ञिकर्मबंधं प्राक्तने सत्येव कुर्वन्त्याहोस्विनेत्येतदाशङ्क्याह । (सबजोणियावीत्यादि) सर्वायोनयोपेयां ते सर्वयोनयः संवृतविवृतोऽनयशीतोऽक्षयसचित्ताऽचित्तोऽनयरूपायोनयइत्यर्थः । तेच नारकतिर्यङ् नरामराअपिशब्दाद्विशिष्टैकयोनयोऽपि । खल्विति विशेषणे । एतद्विशिनष्टि । तज्जन्मापेक्षया सर्वयोनयोऽपि सत्त्वाः पर्याप्त्यपेक्षया यावन्मनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावदसंज्ञिनः करणतः संतः पश्चात्संज्ञिनोऽनवन्त्येकस्मिन्नेव जन्मन्यन्यजन्मापेक्षयात्वेकेंद्रियादयोऽपि संतः पश्चान्मनुष्यादयोजनवन्तीति । तथानूतकर्मपरिणामात् पुनर्नव्याजव्यत्ववन्न व्यवस्थानियमोजव्याजव्यत्वे हि न कर्मायत्ते अतोऽनयोर्यनिचारः । ये पुनः कर्मवशगास्ते संज्ञिनोऽनूत्वाऽसंज्ञिनोऽनवन्त्यसंज्ञिनश्च नूत्वा संज्ञिनइति वेदांतवादिमतस्य प्रत्यक्षेणैव व्यनिचारः समुपलभ्यते । तद्यथा । संज्ञयपि कश्चिन्मूर्त्ताद्यवस्थायामसंज्ञित्वं प्रतिपद्यते तदपगमेतु पुनः संज्ञित्वमिति जन्मांतरे तु सुतरां व्यनिचारइति । तदेवं संज्ञयसंज्ञिनोऽपि कर्मपरतंत्रत्वादन्योन्यानुगतिरविरुद्धा । यथा प्रतिबुद्धोनिद्रोदयात्स्वपिति सुप्तश्च प्रतिबुध्यते इत्येवं स्वापप्रतिबोधयोरन्योन्यानुगमनमेवमिहापीति । तत्र प्राक्तनं कर्म यदुदीर्णं यच्च बद्धमास्ते तस्मिन् सत्येव तदविविच्यापृथक्कृत्य तथाऽविधूयाऽसमुद्भिद्याऽननुताप्येते चाविविच्यादयश्चत्वारोऽप्येकार्थिकाअवस्थाविशेषं चाश्रित्य जेदेन व्याख्यातव्याः । तदेवमपरित्यक्तप्राक्तनकर्मणोऽसंज्ञिकायात्संज्ञिकायं संक्रामन्ति तथा संज्ञिकायादसंज्ञिकायमिति । तथा नारकाः सावशेषकर्माणएव नरकाडधृत्य प्रतनुवेदनेषु तिर्यक्तूपद्यन्ते एवं देवाअपि प्रायशस्तत्कर्मशेषतया शुचस्थानेषूत्पद्यन्ते इत्यवगंतव्यं । अत्र चतुर्नैगकसंज्ञवं सूत्रेणैव दर्शयति । सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुः प्राक् प्रतिपन्नमर्थं निगमयन्नाह । (जेएतेसेत्यादि) ये एते सर्वाऽनिरपि पर्याप्तिनिः पर्याप्ताः लब्ध्या करणेन च द्विकलाश्चापर्या

सकाः अन्योन्यसंक्रमजाजः संज्ञिनोऽसंज्ञिनोवा सर्वेप्येते मिथ्याचाराप्रत्याख्यानित्वादि
त्यजिप्रायः । तथा सर्वजीवेष्वपि नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंजानवन्तीत्येवंनूताश्च प्राणा
तिपाताद्येषु सर्वेष्वप्याश्रवद्वारेषु वर्ततइति ॥ तदेवं व्यवस्थिते यत्तदुक्तं चोदकेन तद्य
थेहाविद्यमानाऽष्टुजयोगसंनवे कथं पापं कर्म बध्यतइत्येतन्निराकृत्य विरतेरजावात्तद्योग्य
तया पापकर्मसद्भावं दर्शयति । (एवं खलुइत्यादि) एवमुक्तनीत्या । खल्ववधारणे ऽलं
कारे वा । जगवता तीर्थकृतेत्यादिना यत्प्राक् प्रतिज्ञातं तदनुवदति । यावत्पापं च
कर्म क्रियतइति ॥ १० ॥

चोदक से किंकुबंधं किंकारवं कहं संजयविरयपण्डिह्यपञ्चस्कायपावकम्मे
जवइ आचार्यआह तन्न खलु जगवया बशीवणिकायहेउं पण्त्ता
तं जहा पुढवीकाइया जाव तसकाइया से जहा एामए मम अरुसातं
मंमेणवा अढीणवा मुढीणवा लेलूणवा कवालेणवा आतोमिज्जमाण
रुसवा जाव उद्विज्जमाणरुसवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसाकारं
डुक्कं जयं पडिसंवेदेमि इच्चेवं जाणं सब्बे पाणा जाव सब्बे सत्ता दंमेणवा
जाव कवालेणवा आतोमिज्जमाणेवा हम्ममाणेवा तज्जिज्जमाणेवा ता
लिज्जमाणेवा जाव उद्विज्जमाणेवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसा
कारं डुक्कं जयं पडिसंवेदेति एवं एच्चा सब्बे पाणा जाव सब्बे सत्ता न हंतवा
जाव ए उद्वेयवा एस धम्मे धुवे णिइए सासए समिच्चलोगं खेयन्नेहिं
पवेदिए एवं से निक्खू विरते पाणाइवायातो जाव मिच्चादंसणसल्लानं से
निक्खू णो दंतपक्खालेणं दंतपक्खालेज्जा णो अंजणं णो वमणं णो धूव
णं तं पि न आदते से निक्खू अकिरिए अलूसए अकोहे जाव अलोने
नुवसंते परिनिबुद्धे एस खलु जगवया अस्काए संजयविरयपण्डिह्य
पञ्चस्कायपावकम्मे अकिरिए संबुद्धे एगंतपंमिएयावि जवइ तिबेमि ॥
इति बीयसुयस्कंधरुस पञ्चस्काए किरियाणाम चउहं मज्झयणं सम्मत्तं ॥ ११ ॥

अर्थ--(चोदक के०) हवे वली शिष्य पूढे के हे जगवन् ! (सेकिंकुबंधं किंकारवं कहं संजय
के०) ते जीव केवां अनुष्ठान करतो, केवां अनुष्ठान करावतो, केवा प्रकारें संयत (विरय के०)
विरति (पण्डिह्यपञ्चस्कायपावकम्मेजवइ के०) प्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्मी होय,
ते कहो? एवुं सांजलीने (आचार्याह के०) आचार्य बोल्या. (तन्नखलुजगवयाबज्जी

वणिकायहेउंपसुत्ता के०) त्यां संयत पणाने जावें जगवत् श्री वीतराग देवें ठ जीवनि काय कारण कहाळे (तंजहा के०) ते कहेळे. (पुढवीकाइयाजावतसकाइया के०) पृथिवी कायथी मांमोने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठे (सेजहाणामए के०) तेने जेम नाम एवो संजाव नायें (ममअस्सातं के०) मुजने अशाता उपजे ठे ते प्रमाणें दंमैं करी हणतां थकां अस्थियें करी, मुष्टियें करी, पाषाणें करी, कपाल एटले ठोंकरीयें करी ताडता थका. यावत् उद्वेग करता थका, एटले जीव काया थकी रहित करता थका, एक रोम उखेड वा मात्रें करी पण हिंसाकारक दुःख तथा नय हुं वेडं. ए रीते जाणवुं के, सर्व प्राणी यावत् सर्व सत्वने महारी पेठें दंमना प्रहारें करी, कपाल एटले ठोंकरीयें करी आक्रोश करावता ताडता थका, अथवा हणता थका, तर्जनाकरता थका, यावत् उद्वेग करता थका, एक रोम मात्र उखेडवुं एवुं पण हिंसाकारी, कारण ते थकी ते जीवो पण दुःख अने नय एवुंज वेदे (एवंणञ्जा के०) एम जाणीने सर्वप्राणी यावत् सर्व सत्वने हणवा नहीं, यावत् उपडववा नहीं, ए प्राणीनो दया लक्षण धर्म, ते ध्रौव, नित्य, शाश्वतो, एवो चउद रज्ज्वात्मक लोक जाणीने आलोचीने षट्जीवनिकायरूप दुःख समुड्मां पड्यो ते पर जीवना दुःखना जाण, एवा खेदइ श्रीजगवंत तीर्थंकर देव तेणें जाण्यो ठे. (एवंसेजिस्कु के०) एवुं जाणीने ते साधु प्राणातिपात मृषावादादिक यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानक थकी निवृत्त्यो, तथा ते निहु दंत धावनें करी दंत प्र क्षाले नहीं एमज अंजन वमन विरेचनादिक क्रिया न करे, धूपन एटले वस्त्रादिकनुं धूपन न करे (तंपिनआदते के०) एटलांवानां पोतें आदरे नहिं ते निहु चारित्रिउक्रिया रहित ठजीवनिकायनो अहिंसक तथा क्रोध रहित यावत् मान, माया, लोभ रहित उ पशांत एटले समाधिवंत परिनिवृत्त एवो ठतो होय तेनें निश्चै संयत विरति प्रतिहत पापकर्मां एटले पञ्चस्कारें करी पापकर्मने हणनार, क्रिया रहित संवृत्त, एकांत पंथित एम जगवंतें कह्योळे तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए श्री सुयगडांग सूत्रना बीजा श्रुतस्कंधनें विषे प्रत्याख्यान क्रियानामा चोथा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ११ ॥

॥ टीपिका-अथ संजातवैराग्यः शिष्यः प्रश्नं करोति (सेकिंकुवमित्यादि) अथ किं कुर्वन् किंवा कारयन् कथं वा संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यानपापकर्मां जंतुः स्यात् ? । आचार्यआह । (तडखलुत्ति । तत्र संयतत्वसद्भावे । जगवता षड्जीवनिकायाहेतवः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायाः यावत्त्रसकायाः । यथाऽविरतस्य षड्जीवनिकाया नरकादिगतिहेतुत्वेनोक्तास्तथा विरतस्य तएव मोक्षहेतवोजवन्ति । यदुक्तं । “जेजत्ति

यायहेऊ, नवस्सते चेव वत्तिया मोक्के ॥ गणणाईया लोया, दोएह्वि पुष्पा नवे तुल्लाइति (सेजहत्ति) तद्यथा नाम ममासातं दुःखं दंमादिना नोद्यमानस्य पीडयमानस्य नवति रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमहं प्रतिसंवेदयामि अनुजवामि ततस्त्येवं जानीहि त्वं सर्वे पि जीवादंमादिना तामयमानादुःखिनः स्युः रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमनुजवंति । एवं ज्ञात्वा सर्वे प्राणान हंतव्याः (एसधम्ममेत्ति) एषधर्मो ध्रुवो नित्यः परिणामानित्यतायाम पि सत्यां स्वरूपाच्यवनात्तथा सूर्यो जतिरिव शश्वज्जवनात् शाश्वतः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्जुमितं खेदङ्गैः सर्वङ्गैः प्रवेदितः । तदेवं स निहृर्निवृत्तः सर्वाश्रवेन्योदंतप्रह्वा लनं न कुर्यात् न नेत्रांजनं न वमनविरेचनादि वस्त्रधूपनंच न आदत्ते स निहृः क्रोधा दिरहितोऽलूशकोऽहिंसकोयावदेकांतेन पंढितो नवतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधस्य चतुर्थमध्ययनं समाप्तम् ॥ ४ ॥

॥ टीका—तदेवमप्रत्याख्यानिनः कर्मसंजवात्तत्संजवाच्च नारकतिर्यङ्गनरामरगतिलक्षणं संसारमवगम्य संजातवैराग्यश्चोदकव्याचार्यं प्रति प्रवणचेताः प्रश्रयितुमाह । (सेकिंकुव मित्यादि) अथ किमनुष्ठानं स्वतः कुर्वन् किंवा परं कारयन् कथंवा केन प्रकारेण संयत विरतप्रतिहतपापकर्मा जंतुर्नवति । संयतस्य हि विरतिसद्भावात्सावद्यक्रियानिवृत्तिस्तन्निवृ त्तेष्व कृतकर्मसंचयानावस्तदनावाप्तरकादिगत्यनावस्त्येवं पृष्टे सत्याचार्यआह । (तल्लख लु इत्यादि) तत्र संयमसद्भावे षड्जीव निकायाजगवता हेतुत्वेनोपन्यस्ताः । यथा प्रत्याख्या नरहितस्य षड्जीव निकायाः संसारगतिनिबंधनत्वेनोपन्यस्ताएवं तएव प्रत्याख्यानिनोमो क्हाय नवंतीति । तथा चोक्तं । “जेजेत्तियायहेऊ, नवस्सते चेव वत्तिया मोक्के ॥ गणणाईया लोगा, दोएह्वि पुष्पा नवे तुल्लाइत्यादि” । इदमुक्तं नवति । यथात्मनोदंमाद्युपघाते दुः खमुत्पद्यते एवं सर्वेषामपि प्राणिनामित्यात्मोपमया तदुपघातान्निवर्तते एषधर्मः सर्वापा यत्राणलक्षणोध्रुवोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरस्वभावो नित्यइति परिणामानित्यतायामपि सत्यां रूपाद्यच्यवनात् तथा आदिव्यो जतिरिव शश्वज्जवनाच्चाश्वतः परैः कचिदप्यस्वलितोयुक्ति संगतत्वादित्यनिप्रायोयमेवंजुतश्च धर्मः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदङ्गैः सर्वङ्गैः प्रवेदितस्तदेवं स निहृर्निवृत्तश्च सर्वाश्रवदारेन्योदंतप्रह्वालनादिकाः क्रियाः कुर्वन् सावद्यक्रियायाश्चानावादक्रियोऽक्रियत्वाच्च प्राणिनामलूषकोऽव्यापादकोयावदेकांतेनैवासो पंढितो नवति । इतिः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् नयाः प्राग्व दशाख्येयाः ॥ ११ ॥ समाप्तं प्रत्याख्यानाख्यं चतुर्थमध्ययनमिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमाध्ययनप्रारंभः

द्वे चोषा अध्ययनं विषे प्रत्याख्यान क्रिया कही, तेवा आचार वालानें सम्यक् कहेवाय, ते कारणमाटे अनाचारनो त्याग करवो अने आचार अंगीकार करवो; माटे आचार श्रुत, अथवा अनाचार श्रुत, एवे नामें पांचसुं अध्ययन कहियें ठैयें. ॥

आदाय बंजचेरं च, आसुपन्ने इमं वडं ॥ अस्मि धम्मे अणायारं, नाय रेळ कयाइवि ॥ १ ॥

अर्थ—(आदायबंजचेरं के०) ब्रह्मचर्य ग्रहण करीनें, (आसुपन्नेइमंवडं के०) आशुप्रज्ञ एटले विवेकी पुरुष, ए जे आगल कहेसो तेवी वाणी एटले वचन एम न कहे के, आ जगत् शाश्वत ठे. इत्यादिक नकहे (अस्मिधम्मेअणायारं के०) ए धर्मने विषे प्रवर्ततो, अनाचार जे सावद्यानुष्ठानरूप, (नायरेळकयाइवि के०) तेनें क्यारे पण आचरे नहीं॥१॥

॥ टीपिका—अथ पंचमाध्ययनमारभ्यते तस्यानाचारवर्जनकथनादनाचारश्रुतमिति नाम । अथवा आचारप्रतिपादकत्वादाचारश्रुतमिति नाम । तस्येदं सूत्रं आदाय बंजचेरमिति ब्रह्म सत्यानुष्ठानं चर्यते सेव्यते यस्मिन् तद्ब्रह्मचर्यं जैनैर्देशासनं आदाय गृहीत्वा आशुप्रज्ञः पंथितः इमां वक्ष्यमाणां वार्चं इदं जगत् शाश्वतमेवेत्यादिकां नाचरेन्न वदेत् तथास्मिन् धर्मे स्थितोऽनाचारं नाचरेत्कदाचिदपि ॥ १ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचममारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने प्रत्याख्यानक्रियोक्ता । सा चाचारसंव्यवस्थितस्य सतो जवतीत्यतस्तदनंतरमाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा नाचारपरिवर्जनेन सम्यक् प्रत्याख्यानमस्वलितं जवतीत्यतोनाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा प्रत्याख्यानयुक्तः सन्नाचारवान् जवतीत्यतः प्रत्याख्यानक्रियानंतरमाचारश्रुताध्ययनं तत्प्रतिपक्षनूतमनाचारश्रुताध्ययनं वा प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्यास्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतो र्थाधिकारोऽर्थः । तद्यथा । अनाचारं प्रतिषिध्य साधूनामाचारः प्रतिपाद्यते । नाम निष्पन्नेतु निक्षेपे आचारश्रुतमिति द्विपदं नाम । तदनयोर्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एमं त्वणादवि ए दवे जावेय होंति नायवा ॥ एमेवय सुत्तस्सा, निस्केवो चउविहो होंति, ॥१॥ (एमंतवणेत्यादि) तत्राचारोनाम स्थापना इव्यजावजेदनिन्नश्रुतुर्धा इष्टव्यः । एवं श्रुतमपीति । तत्राचारश्रुतयोरन्यत्रानिहितयोजाधिवार्थमतिदेशं कुर्वन्नाह । “आचारसुर्यं जणियं,

वक्ष्येयवा सया अणायारा ॥ अबहुसुयस्स होक्का, विरहेणाइह जइयवे, ॥१॥ (आचारसुयमि
त्यादि) आचारश्च श्रुतं च आचारश्रुतं । एवंैकवज्जावस्तुनयमपि नणितमुक्तं । तत्राचारः
कुल्लिकाचारकथायामनिहितः श्रुतं तु विनयश्रुते । नावार्थस्तु वर्जयितव्याः परिहार्याः सदा
सर्वकालं यावज्जीवं साधुरनाचारास्तांश्चाबहुश्रुतोऽगीतार्थोऽन्ये सम्यक् जानातीत्यतस्तस्य
विराधना नवेत् । बहुशब्दोऽवधारणे । बहुश्रुतस्यैव विराधना न गीतार्थस्येत्यतोत्र सदा
चारे तत्परिज्ञानेच यतितव्यं । तथाहि । मार्गज्ञः पथिकः कुमार्गवर्जनेन नापथगामी न
वति न चोन्मार्गदोषैर्युज्यते एवमनाचारं वर्जयन्नाचारवान्नवति न चानाचारदोषैर्युज्य
तइत्यतस्तत्प्रतिषेधार्थमाह । एयस्स पडिसेहो, इहमक्षयणं मिहेति नायवा ॥ तोअणगार
सुयं इयि, होई नामंतु एयस्स ॥ ३ ॥ (एयस्सइत्यादि) एतस्यानाचारस्य सर्वदोषास्पदस्य दु
र्गतिगमनैकहेतोः प्रतिषेधो निराकरणं सदाचारप्रतिपत्त्यर्थमिहाध्ययने ज्ञातव्यः । सच पर
मार्थतोऽनगारकारणमिति । ततः । केषांचिन्मतेनैतस्याध्ययनस्याऽनगारश्रुतमित्येतन्नाम
नवतीति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयि
तव्यं । तच्चेदं । (आदायबन्धनचेरमित्यादिश्लोकः) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः संबंधोवाच्य
स्तत्रानंतरसूत्रेण सहायमेकांतपंक्तितो नवति । कथमादाय ब्रह्मचर्यमिति । परंपरसूत्रसंब
धस्त्वयं बुध्येत । तथा त्रोटयेद्बन्धनं । किंकृत्वेत्याह । आदाय ब्रह्मचर्यमित्येवमन्यैरपि सूत्रैः
संबधोवाच्योर्थस्त्वयं । आदाय गृहीत्वा किं तद्ब्रह्मचर्यं सत्यतपोनूतदयैरिन्द्रियनिरोधलक्षणं
तच्चर्यं तेऽनुष्ठीयते यस्मिन् तन्मौनीर्द्विप्रवचनं ब्रह्मचर्यमित्युच्यते । तदादायाऽऽशुप्रज्ञः पटुप्र
ज्ञः सदसद्विवेकज्ञश्च । कत्वाप्रत्ययस्योत्तरक्रियासव्यपेक्षित्वात्तमाह । इमां समस्ताध्ययनेना
पि धीयमानां प्रत्यक्षासन्नज्ज्ञतां वाचं इदं शाश्वतमेवेत्यादिकां कदाचिदपि नाचरेन्नानिदध्यात्
तथाऽस्मिन्धर्मे सर्वेऽप्रणीते व्यवस्थितः सन्नानाचारं सावद्यानुष्ठानरूपं न समाचरेन्न वि
दध्यादिति संबंधः । यदिवाऽऽशुप्रज्ञः सर्वज्ञः प्रतिसमयं केवलज्ञानदर्शनोपयोगित्वात्तत्संबधि
नि धर्मे व्यवस्थितइमां वक्ष्यमाणां वाचमनाचारं च कदाचिदपि नाचरेदिति श्लोकार्थः ॥१॥

अणादीयं परित्राय, अणवदग्गेति वा पुणो ॥ सासयमसासए वा, इ
ति दिठ्ठि न धारए ॥ २ ॥

अर्थ-हवे आचार अने अनाचार देखाडवानी इहार्थे यथावस्थित लोकस्वरूप
प्रकटन पूर्वक कहेते. (अणादीयं परित्राय के०) ए चौद रज्ज्वात्मक लोक ते अनादि
एटले नथी जेनी आदि एटले आदि रहितते, एवं जाणीने (अणवदग्गेति वा पुणो के०)
वली जेनो अंत नथी, एवं जाणीने, (सासयमसासए वा के०) एकांत शाश्वत, अथ

वा एकांत अशाश्वत, (इतिर्दिष्टिनधारण के०) एवी दृष्टि धरे नहीं, एटजे पंमित जन एवो पक्ष आदरे नहीं ॥ १ ॥

॥ टीका—(अणादीयमिति) अनादिकं जगत्प्रमाणैः सांख्यानिप्रायेण परिज्ञाय अनवदग्रमनंतं च तन्मतएव ज्ञात्वा सर्वमिदं शाश्वतं बौद्धानिप्रायेणवाऽशाश्वतं इति दृष्टिं न धारयेत् एनं पक्षं नाश्रयेत् ॥ १ ॥

॥ टीका—तत्रानाचारं नाचरेदित्युक्तं । अनाचारश्च मोर्नींश्चप्रवचनादपरोनिधीयते मोर्नींश्चप्रवचनं तु मोक्षमार्गहेतुतया सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं । सम्यग्दर्शनं तु तत्त्वार्थश्रद्धानरूपं । तत्त्वं तु जीवाजीवपुण्यपापाश्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षात्मकं तथा धर्माधर्माकाशपुञ्जजीवकालात्मकं इव्यं नित्यानित्यस्वजावं सामान्यविशेषात्मकोऽनाद्यपर्यवसानश्चतुर्वशरज्ज्वात्मकोलोकस्तत्त्वमिति । ज्ञानं तु मतिश्रुतावधिमनः पर्यायकेवलस्वरूपं पंचधा । चरित्रं, सामायिकं, ढेदोपस्थापनीय, परिहारविद्युद्धिय, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यातरूपं पंचधैव मूलोत्तरगुणजेदतोवा नैकधेत्येवं व्यवस्थिते मोर्नींश्चप्रवचनेन कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वाऽनाद्यपर्यवसाने लोके सति दर्शनाचारप्रतिपक्षनूतमनाचारं दर्शयितुकामथाचार्योयथावस्थितलोकस्वरूपोद्धट्टनपूर्वकमाह (अणादीयमित्यादि) नास्य चतुर्वशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्य धर्माधर्मादिकस्यवा इव्यस्यादिः प्रथमोत्पत्तिर्विद्यतइत्यनादिकस्तमेवंचूतं परिज्ञाय प्रमाणतः परिह्वित्य तथानवदग्रमपर्यवसानंच परिज्ञायोजयात्मकव्युदासेनैकनयदृष्ट्यावधारणात्मकं प्रत्ययमनाचारं दर्शयति शाश्वतवतीति शाश्वतं नित्यं सांख्यानिप्रायेणाप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावं स्वदर्शनेचानुयायिनं सामान्यांशमवलंब्य धर्माधर्माकाशादिष्वनादित्वमपर्यवसानत्वं चोपलभ्य सर्वमिदं शाश्वतमित्येवंचूतां दृष्टिं नावधारयेदिति एवं पक्षं न समाश्रयेत् । तथा विशेषपक्षमाश्रित्य वर्तमाननारकान् समुत्सेत्स्यतीत्येतच्च सूत्रमंगीकृत्य यत्सत्तत्सर्वमनित्यमित्येवंचूतबौद्धदर्शनानिप्रायेण च सर्वत्र शाश्वतमनित्यमित्येवंचूतांच दृष्टिं न धारयेदिति ॥ १ ॥

एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणाचारं तु जाणए ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे एनुं कारण कहेजे. सर्वलोक नित्यज ठे अथवा अनित्यज ठे, (एएहिंदोहिंठाणेहिं के०) ए वे स्थानकें करीनें. (ववहारोएविज्झई के०) लोकनो व्यवहार न प्रवर्ते एटजे आ लोक, तथा परलोक संबंधि कार्य जे प्रवृत्तिनिवृत्ति लक्षण, एवो व्यव

हार प्रवर्तें नहीं. (एएहिंदोहिंठाणेहिंथणायारंतुजाणए के०) तथा ए बेहु स्थानकें अं नाचार जाणवो, ए कारणें एकांत पक्ष आदरवो नहीं ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—(एएहिंति) एतान्यां एकांतं नित्यं, एकांतमनित्यंचेति द्वान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते । एकांतनित्ये एकांतानित्येच वस्तुनि व्यवहारो व्यवस्था न घटतइत्यर्थः । तस्मादेतान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ३ ॥

॥ टीका—किमित्येकांतेन शाश्वतमशाश्वतं वाऽस्त्वित्येवंनूतां दृष्टिं न धारयेदित्याह । (एएहिंदोहिमित्यादि) सर्वं नित्यमेवानित्यमेव चैतान्यां द्वान्यां स्थानान्यामन्युपगम्य मानान्यामनयोर्वा पक्षयोर्व्यवहारं व्यवहारोलोकस्थैहिकामुष्मिकयोः कार्ययोः प्रवृत्ति निवृत्तिलक्षणो न विद्यते । तथाह्यप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावं सर्वं नित्यमित्येवं न व्यवह्रीयते प्रत्यक्कैवल्येन नवपुराणादिभावेन प्रध्वंसाभावेन वा दर्शनात्तथैवच लोकस्य प्रवृत्तेरा मुष्मिकेपि नित्यत्वान्मनोबंधमोक्षाद्यभावेन दीक्षाध्यायमनियमादिकमनर्थकमिति न व्यवह्रीयते । तथैकांतानित्यत्वेनापि न लोकोधनधान्यघटपटादिकमनागतजोगार्थं संगृहणीयात् तथा मुष्मिकेपि क्षणिकत्वादात्मनः प्रवृत्तिर्न स्यात् । तथाच दीक्षाविहारादिकमनर्थकं तस्मान्नित्यानित्यात्मकस्याद्वादे सर्वव्यवहारप्रवृत्तिरतएव तयोर्नित्यानित्ययोः स्थानयोरेकां तत्वेन समाश्रीयमाणयोर्हिकामुष्मिककार्यविध्वंसरूपमनाचारं मौर्नीडागमबाध्यरूपं विजानीयात् । तुशब्दोविशेषणार्थः । कथंचिन्नित्यानित्ये वस्तुनि व्यवहारोयुज्यतइत्येत द्विशिनष्टि । तथाहि सामान्यसमन्वयिनमंशमाश्रित्य स्यान्नित्यमिति नवति तथा विशेषांशं प्रतिक्षणमन्यथाच नवपुराणादिदर्शनतः स्यादनित्यइति नवति । तयोत्पादव्ययधौव्याणि चार्हदर्शनाश्रितानि व्यवहारानि नवति । तथा चोक्तं “घटमौलिसुवर्णार्थी, नाशोत्पादस्थितिः स्वयं ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थं, जनोयाति सहेतुकं” मित्यादि । तदेवं नित्यानित्य पक्षयोर्व्यवहारो न विद्यते तथानयोरेवानाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ३ ॥

समुच्चिंहिति सन्नारो, सवे पाणा अणेजिसा ॥ गंठिगावा न विरुसंति, सासयंतिव णो वए ॥४॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, वव हारो ए विज्झइ ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारं तुं जाणए ॥५॥

अर्थ—वली पण अनाचार, निषेधवानें इच्छतो ठतो कहेले. (समुच्चिंहिति के०) सर्वथापि उद्देद पामशे एटले क्यथइ जाशे, अथवा सर्व सिद्धिने विषे जशे ते कोण जशे तोके (सन्नारो के०) तीर्थंकर सर्वज्ञ, तथा जे तेना शासनमां प्रवर्तले ते सर्व

सिद्धिर्ने योग्य एवा सर्वजन्मजीव सिद्धिर्ने विषे जज्ञे एम करतां सर्व जन्मजीवनो विभेद यज्ञे. एवं वचन विवेकी पुरुष न बोले, तथा (सवेपाणाअणोलिंसा के०) सर्व प्राणी एटले सर्व जीव ते अणोलिंसा एटले सरखा नथी तथा सरखाठे तथा विलहणठे एवं वचन पण विवेकी जन एकांतं न बोले, तथा (गंठिगाएजविस्संति के०) तथा सर्व प्राणी कर्म ग्रंथि सहित यज्ञे, एटले कर्मनी गांठ सहितज रहेज्ञे, एवं पण एकांतं वचन न बोले, (सासयंतिवणोवए के०) तथा सर्वज्ञ शाश्वताज सर्वकाले होज्ञे, पण कदापि काले विभेद नहीज पामे. एवं वचन पण एकांतं बोले नहीं ॥४॥ (एएहिंदोहिंठाणेहिं के०) ए बे स्थानक जे तीर्थकर विभेद पामज्ञे, अथवा शाश्वताज रहेज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव सिद्धिने पामज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव कर्म सहितज रहेज्ञे, ए बे स्थानक बे प्रकारना यथां एम कहेवुं, ते. (ववहारोणविज्जती के०) व्यवहार नथी एवं जाणे. (एएहिंदोहिंठाणेहिं के०) ए बेहु स्थानकें करी, (अणायारंतुजाणई के०) अनाचार जाणे, एटले दर्शनाचार आश्री अनाचार कह्यो. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—(समुद्धिहिंति) समुद्धेत्यंति उद्धेदं यास्यंति शास्त्रारोचय्याः सर्वजन्मनां मुक्तिगमनेन जन्मशून्योलोकः स्यादित्येवं नो वदेत् । तथा सर्वे प्राणाअनीदृशाविसदृशाविलहणाएव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्यपि नो वदेत् । ग्रंथिकाः कर्मग्रंथोपेता एवं जविष्यंति सर्वे जीवाइत्यपि नो वदेत् । कोर्थः ? । सर्वे प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृत्तावा जविष्यंतीत्येकमपि पक्षमेकांतेन न वदेत्तथा शाश्वतास्तीर्थकृतइत्यपि न वदेत् ॥४॥ (एएहिंति) शास्त्रारः कृत्यं यास्यंति शाश्वतावा जविष्यंतीति । यदिवा सर्वे प्राणाविलहणाः सदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वाएव तद्वहितं वा जगदिति वा एवमनयोः स्थानयोर्व्यवहारो न विद्यते । इदं पक्षद्वयमपि न घटतइत्यर्थः । यतोऽनागतकालस्येव जन्मनामनंतत्वान्निरंतरं मुक्तिगमनेपि न जन्मशून्यं जगदिति । केचिद्भव्याद्यपि सामग्र्यजावान्न सेत्स्यंति यथा प्रतिमायोग्यमपि दलिकं सामर्थ्यं विना प्रतिमारूपं न स्यादिति सर्वे जीवाअपि विचित्रकर्मसद्भावादिसदृशाः कथंचित् उपयोगामूर्तत्वासंख्यप्रदेशत्वादिधर्मैः सदृशाअपि । तथा सर्वेऽर्हंतः प्रवाहापेक्षया शाश्वताः एकैकापेक्षया अशाश्वताअपीति एतान्यां धान्यामेकांतस्थानान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथान्यमप्यनाचारं प्रतिषेधुकामायाह । (समुद्धिहिंतीत्यादि) सम्यक् निर्विशेषतयोत्सेत्स्यंत्युद्धेदं यास्यंति कृत्यं प्राप्स्यंति सामस्त्येनोत्प्राबल्येन सेत्स्यंति वा सिद्धिं यास्यंति । के ? ते शास्त्रारस्तीर्थकृतः सर्वज्ञास्तद्भासनप्रतिपन्नावा सर्वे निरवशेषाः

सिद्धिगमनयोग्याजव्यास्ततश्चोत्तिन्नजव्यं जगत्स्यादिति शुष्कतर्कानिमानग्रहगृहीतां युक्तिं चानिदधति जीवसद्भावे संत्यप्यपूर्वोत्पादानावादनव्यस्य च सिद्धिगमनासंज्ञवात्कालस्य वाऽनंत्यादनारतसिद्धिगमनसंज्ञवेन तद्यथोपपत्तेरपूर्वायाजावाद्भवोद्भेदइत्येवं नो वदेत्तथा सर्वेपि प्राणिनोजंतवोऽनीदृशाविसदृशाः सदा परस्परलक्षणाएव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्येवमप्येकांतेन नो वदेत् । यदिवा सर्वेषां जव्यानां सिद्धिसद्भावे विशिष्टाः संसारेऽनीदृशाश्चजव्याएव नवेद्युरित्येवं च नो वदेत् । युक्तिं चोत्तरत्र वदयति । तथा कर्मात्मकोग्रंथोयेषां विद्यते ते ग्रंथिकाः सर्वेपि प्राणिनः कर्मग्रंथोपेताएव नविष्यंतीत्येवमपि नो वदेत् । इदमुक्तं जवति । सर्वेपि प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृतावा सर्वे नविष्यंतीत्येवमेकमपि पद्मेकांतिकं नो वदेत् । यदिवा ग्रंथिकाइति ग्रंथिकसत्त्वानविष्यंतीति ग्रंथिजेदं कर्तुमसमर्थानविष्यंतीत्येवं च नो वदेत्तथा शाश्वताइति शास्तरः सदा सर्वकालं स्थायिनस्तीर्थकरणं नविष्यंति न समुत्सेस्यंति नोद्भेदं यास्यंतीत्येवं नो वदेदिति ॥ ४ ॥ तदेवं दर्शनाचारनिषेधं बाहुमात्रेण प्रदर्श्याऽधुना युक्तिं दर्शयितुकामाह । (एएहिं इत्यादि) एतयोरनंतरोक्तयोर्द्वयोः स्थानयोः । तद्यथा । शास्तरः कृत्यं यास्यंतीति शाश्वतावा नविष्यंतीति । यदिवा सर्वे शास्तरस्तद्दर्शनप्रतिपन्नावा सेत्स्यंति शाश्वतावा नविष्यंति । यदिवा सर्वे प्राणिनोऽनीदृशाः विसदृशासदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वास्तद्वहितावा नविष्यंतीत्येवमनयोः स्थानयोर्व्यवहरणं व्यवहारस्तदास्तित्वे युक्तेरजावान्न विद्यते । तथा हि । यत्तावदुक्तं सर्वेशास्तरः कृत्यं यास्यंतीत्येतदयुक्तं । कृत्यनिबन्धनस्य कर्मणोऽजावात्सिद्धानां कृत्याजावोन जवस्थकेवव्यपेक्षयेदमनिधीयते तदप्यनुपपन्नं यतोनाद्यनंतानां केवलिनो सद्भावात्प्रवाहापेक्षया तदजावानावः । यदप्युक्तमपूर्वायाजावे सिद्धिगमनसद्भावेन च व्ययसद्भावाद्भव्यशून्यं जगत् स्वादित्येतदपि सिद्धांतपरमार्थावेदिनो वचनं । यतो जव्यराशेरुद्भावे नविष्यत्कालस्यवानंत्यमुक्तं तच्चैवमुपपद्यते । यदि कृत्योन जवति सतिच तस्मिन्नात्यंतं न स्यान्नापि चावश्यं सर्वस्यापि जव्यस्य सिद्धिगमनेन जाव्यमित्यानंत्याद्भव्यान् तत् सामग्यजावाद्योग्यदलिकप्रतिमावत्तदनुपपत्तिरिति । तथा नापि शाश्वताएव जवस्थ केवलिनो शास्तृणां सिद्धिगमनसद्भावात्प्रवाहापेक्षया शाश्वतत्वमेवातः कथंचिद्भाश्वताः कथंचिदशाश्वताइति । तथा सर्वेपि प्राणिनोविचित्रकर्मसद्भावान्नानागतिजातिशरीरांगोपांगादिसमन्वितत्वादनीदृशाविसदृशास्तथोपयोगासंख्येयप्रदेशत्वामूर्तत्वादिनिर्धर्मैः कथंचित्सदृशास्तथोद्भसितसदीर्यतया केचिन्निग्रग्रंथयोपरेच तथाविधपरिणामाजावाद्ग्रंथिकसत्त्वाएव जवंतीत्येवं व्यवस्थितेनैकांते नैकांतपक्षोजवतीति प्रतिषिद्धस्तदेवमेतयोरेव द्वयोः स्थानयोरुक्तनीत्या ज्ञानाचारं विजानीयादिति स्थितं । अपिचागमेश्चनंतानंतस्वप्युत्सर्पिण्यवसर्पिणीषु जव्यानामनंतजागएव सिद्ध्यतीत्ययमर्थः प्रतिपाद्यते । यदा चैवंचूतं तदानं

तत्तत्कथं तेषां ह्यः युक्तिरप्यत्र संबधिशब्दावेतो । मुक्तिः संसारं विना न जवति संसारोपि न मुक्तिमंतरेण । ततश्च नव्योद्भेदे संसारस्याप्यजावः स्यादतोऽनिधीयते नाऽनयोर्व्यवहारोयुज्यतइति ॥ ५ ॥

जे केइ खुदगा पाणा, अडुवा संति महालया ॥ सरिसंतेहिंति वेरं
ति असरिसंतीय एो वदे ॥६॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए
विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारंतु जाणए ॥ ७ ॥

अर्थ-हवे चारित्राचार आश्री कहेले. (जेकेइखुदगापाणा के०) जे कोइ आ जगत् मां लघुप्राणी एटले सूक्ष्मजीवले. एटले पृथविकायथी मांमीने पंचेंडियपर्यंत सूक्ष्म जीवले, (अडुवासंतिमहालया के०) अथवा जे जीव महाकाय एटले महोटी कायावा लावे, अंहीं न्हानाजीव ते कुंशुआदिक, अने महोटा जीव ते हस्त्यादिक जाणवा. (सरिसंतेहिंतिवेरं के०) ए बेहुनो विनाश करवा थकी सरखुंज वैर होय, एवुं एकांते वचन न बोले (असरिसंतीयणोवदे के०) अथवा असरीखुं होय एटले सरखुं वैर न होय. एवुं वचन पण एकांते न बोले कारणके, कर्मबंधने विषे न्हाना मोटानुं कांइ विशेष नथी किंतु? अध्यवसाय विशेष कर्म बंधले एवुं जाणे, अने बोले ॥६॥ ए बेहु स्थानक बोलतां व्यवहार प्रवर्त्ते नहीं, एवुं जाणे, तथा एवुं एकांते बोलतां अनाचारले एम जाणे. ॥७॥

॥ दीपिका-(जेकेइत्यादि) ये केचित् कुडाः प्राणिनएकेंडियद्दींडियादयोऽल्पकायावा पंचेंडियाः । अथवा महालयामहाकायाः संति तेषां कुडाणां कुंश्वादीतां महतां हस्त्यादीनां च हनने सदृशं वैरं कर्मबंधस्तुल्यइत्येकांतेन नो वदेत् असदृशं वातद्धाते वैरं कर्मबंधंइडियज्ञानकायानां त्रिचित्रत्वादित्यपि नो वदेत् । नहि वध्यवशात्कर्मबंधः किंतु? अध्यवसायवशात् तीव्राध्यवसायादल्पमपि सत्त्वं घ्नतोमहान् कर्मबंधः अकामस्यतु महाकायप्राणिहननेपि स्वल्पबंधइत्यर्थः ॥६॥ (एएहिंइति) एतान्यां तुल्यातुल्यविरूपान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते अध्यवसायस्यैव बंधाबंधहेतुत्वात् । एतान्यां दान्यां स्थानान्यां प्रवृत्तस्थानाचारं जानीयात् । तथाहि । नहि जीववधे हिंसा स्यात्तस्य नित्यत्वात् । यदुक्तं “पंचेंडियाणि त्रिविधं बलंच, उद्धासनिश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणादशैते जगवन्निरुक्तास्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा” इति । किंच जावापेक्षएव कर्मबंधोयथा वैद्यस्य सम्यक् क्रियां कुर्वतोयद्यपि रोगी म्रियते तथापि न वैद्यस्य कर्मबंधोऽप्यध्यवसायाज्जावात् अन्यस्यतु सर्पवुत्थ्या रज्जुमपि घ्नतोजावदोषात्कर्मबंधः । यदागमः । उच्चाक्षिप्य मियाए, इरियासमि

यस्स संकमछाए ॥ वावङ्गिङ्गकुलिङ्गी, । मरिङ्गतङ्गोगमासङ्ग ॥ १ ॥ नयतस्स तन्निमि
त्तो, बंधेसुहमोविदेसिउ समए ॥ अणवङ्गाउपउगेण, सव्वजावेणसोजङ्गा ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—अधुना चारित्राचारमंगीकृत्याह ॥ (जेकेइइत्यादि) ये केचन ऋद्धकाः सत्त्वाः प्राणिन
एकैडिय द्विंडियादयोऽव्यकायावा पंचैडियाश्चथवा महालयामहाकायाः संति विद्यन्ते तेषां
ऋद्धकाणामव्यकायानां कुंश्वादीनां महानालयः शरीरं येषां ते महालयाहस्त्यादयस्तेषां
च व्यापादने सदृशं वैरमिति वज्रकर्म विरोधलक्षणं वा वैरं सदृशं समानं तुल्यप्रदेशत्वात्सर्व
जंतूनामित्येवमेकांतेन नो वदेत्तथा विसदृशमसदृशं तद्व्यापत्तौ वैरं कर्मबंधोवा इडियवि
ज्ञानकायानां विसदृशत्वात् सत्यपि प्रदेशतुल्यत्वे न सदृशं वैरमित्येवमपि नो वदेत् । यदि हि
वध्यापेक्षएवकर्मबंधः स्यात्तत्तद्वशात्कर्मणोपि सादृश्यमसादृश्यं वा वक्तुं युज्यते । नच
तद्वशादेव वधोपि त्वध्यवसायवशादपि ततश्च तीव्राध्यवसायिनोऽव्यकायसत्त्वव्यापादने
पि महदैरमकामस्यतु महाकायसत्त्वव्यापादनेपि स्वल्पमिति ॥ ६ ॥ एतदेवसूत्रेणैव द
र्शयितुमाह ॥ (एएहिमित्यादि) आन्यामनंतरोक्तान्यां स्थानान्यामनयोर्वा स्थानयोरव्यका
यसत्त्वमहाकायव्यापादनापादितकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहारं व्यवहारो निर्युक्ति
कत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशत्वमसदृशत्वं चैकमेव कर्मबंधस्य कारणमपितु
वधकस्य तीव्रजावोमंदजावोज्ञानजावोऽज्ञानजावोमहावीर्यत्वमल्पवीर्यत्वं चेत्येतदपि ।
तदेवं वध्यवधकयोर्विशेषात्कर्मबंधविशेषइत्येवं व्यवस्थिते वध्यमेवाश्रित्य सदृशत्वासदृश
त्वव्यवहारो न विद्यतइति तथा तयोरेव स्थानयोः प्रवृत्तस्यानाचारं विजानीयादिति । तथा
हि । यङ्गीवसाम्यात्कर्मबंधसदृशत्वमुच्यते तदयुक्तं । यतो न हि जीवव्यापत्त्या हिंसोच्यते । त
स्य शाश्वतत्वेन व्यापादयितुमशक्यत्वादपि त्विडियादिव्यापत्त्या । तथाचोक्तं । “पंचैडियाणि
त्रिविधं बलं च, उद्वासनिःश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणादशैते जगवज्जिरुक्तास्तेषां वियोजीकर
णं तु हिंसा” ॥ १ ॥ इत्यादि । अपिच जावसव्यपेक्षस्यैव कर्मबंधोऽन्युपेतुं युक्तः । तथाहि । वैद्य
स्यागमसव्यपेक्षस्य क्रियां कुर्वतो यद्यप्यातुरविपत्तिर्नवति तथापि न वैरानुषंगो न वेदोषा
जावादपरस्यतु सर्पबुद्ध्या रङ्गमपि घ्नतो जावदोषात्कर्मबंधस्तद्विहितस्यतु न बंधइत्युक्तं
चागमे । उञ्जालियंमियाइइत्यादि । तंमुलमत्स्याख्यानकं तु सुप्रसिद्धमेव । तदेवंविधव
ध्यवधकजावापेक्षया स्यात् सदृशत्वं स्यादसदृशत्वमित्यन्यथाऽनाचारइति ॥ ७ ॥

अहाकम्माणि जुंजंति, अस्समस्से सकम्मुणा ॥ उवलित्तेति जाणि
ङ्गा, अणुवलित्तेति वा पुणो ॥ ८ ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहा
रो ए विङ्गई, एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणाधारं तु जाणए ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे आहार आश्री आचार अनाचार कहेठे. (अहकम्माणिज्जंति कें०) जे साधु आश्री ठए कायनुं मर्दन करी, वस्तु जे नोजन उपाश्रयादिक कीधां होय, एटलानो जे उ पन्नोग करे ते, (अस्समस्सेसकम्मुणा के०) परस्पर मांहोमांहे पोतानें कर्में, (उवलित्तेति जाणिक्का के०) उपलिप्त जाणवा. एवं पण वचन एकांतें न बोले, (अणुवलित्तेतिवापु णो के०) अथवा पोतानां कर्में करी अनुपलिप्त, एटले उपलिप्त न जाणवा, एवं पण वचन कांतेतें न बोले, कारणके, जे आधाकर्मिक आहार होय, तेनें पण श्रुतना उपदेशनें अर्थें शुद्ध एवो करीनें जमे तो ते कर्में करी लेपाय नहीं. अथवा मुजतो आहार होय, परंतु ते आहारनें आहारगृहपणो जमे तो, ते कर्में करी बंधायठे. एवं जाणीनें, अनेकांत वचन बोले, पण एकांत वचन न बोले ॥ ७ ॥ ए बेहुस्थानकें करी व्यवहार न जाणो, अनें ए बेहु स्थानकें करी अनाचार जाणो ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—(अहकम्माणि) आधाकर्माणि ये जुंजतेऽन्योन्यं परस्परं तान्स्वकीये न कर्मणा उपलिप्तान्वा नो वदेत् अनुपलिप्तान्वा न वदेत् । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुंजानस्य न बंधः श्रुतोपदेशं विनाऽहारगृध्याऽधाकर्म जुंजानस्यापितु बंधस्तस्मादाधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यान्न स्याद्वा इति वदेत् ॥ ७ ॥ (ए एहिंदोहिमिति) आधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यादेव न स्यादेवेति हान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते हान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनश्चारित्रमधिकृत्याहारविषयानाचाराचारौ प्रतिपादयितुकामग्राह । (अ
हाकस्माणीत्यादि) साधु प्रधानकारणमादायाश्रित्य कर्माण्याधाकर्माणि । तानितु वस्त्रज्ञो
जनवसत्यादीन्युज्यते । एतान्याधाकर्माणि ये जुजंते एतैरुपजोगं ये कुर्वन्त्यन्योन्यं परस्परं
तान्स्वकीयेन कर्मणोपलिप्तान् विजानीयादित्येवं नो वदेत्तथाऽनुपलिप्तानितिवा नो व
देत् । एतदुक्तं नवति । आधाकर्मापि श्रुतोपदेशेन जुहमिति कृत्वा जुजानः कर्मणा नो
पलिप्यते तदाधाकर्मोपजोगेनावश्यतया कर्मबंधोनवतीत्येवं नो वदेत्तथा श्रुतोपदेशमं
तरेणाहारगृध्याऽधाकर्मे जुजानस्य तन्निमित्तकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहा
रोनिर्युक्तिकत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो
निर्युक्तिकत्वान्न युक्तसदृशत्वमौर्नीनुलिप्तानपि नो वदेद्यथावस्थितमौर्नीडागमज्ञस्य त्वेवं यु
ज्यते वक्तुमाधाकर्मोपजोगे न स्यात्कर्मबंधः स्यान्नेति । यत उक्तं । “किंचिद्बुद्धं कल्पमक
ल्पंवा स्यादकल्पमपि कल्पं ॥ पिमः शय्या वस्त्रं पात्रं वा जेषजाद्यं वा” ॥१॥ तथान्यैर
प्यनिहितं । उत्पद्येतहि सावस्था देशकालामयान्प्रति ॥ यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्कर्म कार्यं च

वर्द्धयेदित्यादि ॥७॥ किमित्येवं स्याद्वादः प्रतिपाद्यतइत्याह। (एएहिंदोहिमित्यादि) आन्यां
 दान्यां स्थानान्यामाश्रितान्यामनयोर्व्यवस्थानयोराधाकर्मोपनोगेन कर्मबंधानावाचावचनूत
 योर्व्यवहारो न विद्यते । तथाहि । यद्यवश्यमाधाकर्मोपनोगेनैकांतेन कर्मबंधोऽन्युपगम्येत ।
 एवं चाहारानावेनापि क्वचित्सुतरामनर्थोदयः स्यात् । तथाहि । कुत्प्रपीडितो न सम्यगी
 र्यापथं शोधयेत्ततश्च व्रजनं प्राण्युपमर्दमपि कुर्यात् मूर्खोदिसन्नावतया देहपाते सत्यव
 श्यंनावी व्रसादिव्याघातोऽकालमरणे चाविरतिरंगीकृता नवत्यार्तव्यानापत्तौ च तिर्यग्गति
 रित्यागमश्च । सवत्त संजमं संजमात् अप्याणमेव रक्केजाइत्यादिनापि तदुपनोगे कर्मबं
 धानावइति । तथाहि । आधाकर्मण्यपि निष्पाद्यमाने षड्जीवनिकायवधस्तद्वधे च प्रतीतः
 कर्मबंधइत्यतोऽनयोः स्थानयोरेकांतेनाश्रीयमाणयोर्व्यवहरणं व्यवहारो न युज्यते तथा न्या
 मेव स्थानान्यां समाश्रितान्यां सर्वमनाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ९ ॥

जमिदं उराल माहारं, कम्मगं च तद्देवय ॥ सवत्त वीरियं अत्ति,
 एत्ति सवत्त वीरियं ॥ १० ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए
 विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥ ११ ॥

अर्थ-हवे बीजी रीते परदर्शनी आश्री बोलवानो अनाचार कहेते. (जमिदं उराल माहारं
 कम्मगंचतद्देवय के०) जे ए शरीर सर्वलोक प्रसिद्ध औदारिक, ते तिर्यंच अने मनुष्यनुं
 शरीर जाणवुं, तथा जे चौदपूर्वधर मुनिराज होय, ते कोइ एक संशय उपने ठते शरी
 र करीनें केवली पासें पूढवाने अर्थें मोकले, ते आहारक शरीर जाणवुं. एना ग्रहणथी
 वैक्रिय शरीर पण ग्रहण करवुं, तथा कर्मण शरीर कर्मपुजलनिबद्ध जाणवुं. तेमज
 एनुं सहचारी ते तैजस शरीर जाणवुं, ए पांच शरीर जाणवां. हवे कोइ एकनें ए पांच श
 रीरते तेमांदेशी औदारिक वैक्रियादिकने विषे एकज शरीरनी आशंका उपजे एटले ते
 एम कहे के, जे औदारिक शरीर, तेहिज तैजस, कर्मण शरीरते, अने तैजस कर्मण शरीर
 तेहिज औदारिक, वैक्रिय, अने आहारक शरीरते. परंतु एवी संज्ञा न करवी, तथा ए पांचे
 शरीर अत्यंत मांहो मांहे जुदां जुदांते एवी पण संज्ञा न करवी. त्यारें केवी संज्ञा करवी ?
 तोके, ए जीव आश्री पांचे शरीर अनिन्नते अने नामनें जेदें, पर्यायनें जेदें, निन्न पणते. एम
 कहेवुं. हवे सर्वइव्यनो जेदाजेद देखाडवामाटें कहेते. (सवत्त वीरियं अत्ति के०) स
 वत्तुं इव्य, सर्वइव्यनें विषेते एवो सांख्यमतनो अनिप्राय जाणवो. ते सांख्य मत एम
 कहेते के, सत्व, रज, तमरूपें जे प्रधाननामा तत्व ते सर्वइव्यनुं कारणते, ए कारणें
 सर्वइव्य सर्वात्मक एवी व्यवस्था एटले सर्वत्र घट पटादिकइव्यनें विषे अन्यइव्यनुं

वीर्यदे, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. (नञिसव्ववरीरियं के०) वली सर्वपदार्थने विषे सर्वइय्यनुं वीर्यं नथी, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. अहीं एकांतनो निषेध करीनें स्याद्वा द बोलवो. इत्यर्थः ॥ १० ॥ अगीधारमी गाथानो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—(जमिदमिति) यदिदमौदारिकं शरीरं आहारकंवा एतदग्रहणा वैक्रियमपि ग्राह्यं कर्मणं तथा तैजसमपि । एतेषां शरीराणामैक्यमेव तैजसकर्मणयोरनिन्नत्वात् । ततस्त्रयाणामेकत्वमेवेति नो वदेत् इत्यग्रेतन्श्लोके संबंधः । तथा शरीराणां सर्वेषां सर्वं या चेदएवेत्यपि नो वदेत् कथंचिदेकत्वस्याप्यंगीक्रियमाणत्वात् तथा । (सव्वअड्ढित्ति) सर्वं सर्वत्रास्तीति सांख्यानिप्रायेण सत्वरजस्तमोरूपायाः प्रकृतेरेकत्वात्तस्याएव हि सर्वस्य कारणत्वात्सर्वं सर्वात्मकमेवं सति सर्वत्र घटपटादौ अन्यस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिरस्ति सर्वस्य व्यक्तस्य प्रकृतिकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वात्सर्वं सर्वत्र सर्वस्य वीर्यमस्तीति संज्ञां न कुर्यात् । तथा सर्वे जावाः स्वस्वशक्तियुक्ताः इति न सर्वस्य सर्वत्र शक्तिरित्यपि संज्ञां न कुर्यात् चेदाचेदस्वरूपत्वात्सर्वजावानामिति ॥ १० ॥ (एएहिंदोहिंठाणेहिंति) दान्यामेतान्यां सर्वत्र शक्तिरस्ति नास्तिवेति अथवा शरीराणां सर्वेषां चेदोऽचेदोवेति दान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते युक्तयो न संगच्छतीत्यर्थः । एतयोः स्थानयोः प्रवृत्तस्याऽनाचारं जानीयात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथादर्शनं प्रति चागमानाचारं दर्शयितुमाह । (जमिदंउरालमि त्यादि) यदि वा योयमनंतरमाहारः प्रदर्शितः स सति शरीरे जवति । शरीरं च पंचधा । तस्य चौदारिकादेः शरीरस्य चेदाचेदं प्रतिपादयितुकामः पूर्वपक्षद्वारेणाह । (जमिद मित्यादि) यदिदं सर्वजनप्रत्यक्षमुदारैः पुञ्जैर्निवृत्तमौदारिकमेतदेवोरात्मं निस्सारत्वादे तच्च तिर्यङ्मनुष्याणां जवति । तथा चतुर्दशपूर्वविदा कचित्संशयादावाह्रियतइत्याहारकमे तदग्रहणाच्च वैक्रियोपादानमपि इष्टव्यं । तथा कर्मणा निवृत्तं कर्मणमेतत् सहचरितं तैजसमपि ग्राह्यं । औदारिकवैक्रियाहारकाणां प्रत्येकं तैजसकर्मणान्यां सह युगप उपलब्धेः कस्यचिदेकत्वाऽशंका स्यादतस्तदपनोदार्थं तदनिप्रायमाह । तदेव तद्यदे वौदारिकं शरीरं तएव तैजसकर्मणे शरीरे । एवं वैक्रियाहारकयोरपि वाच्यं । तदेवंनूतां संज्ञां नो निवेशयेदित्युत्तरश्लोके क्रिया । तथैतेषामात्यंतिकोचेदइत्येवंनूतामपि संज्ञां नो निवेशयेत् । युक्तिश्चात्र यद्येकांतेनाचेदएव । ततश्चमौदारिकमुदारपुञ्जनिष्पन्नं तथैत त्कर्मणा निवर्तितं कर्मणं सर्वस्यैतस्य संसारचक्रवालस्य त्रमणस्य कारणनूतं तेजोऽप्यै निष्पन्नं तेजएव तैजसं आहारपक्तिनिमित्तं तैजसंलब्धिनिमित्तं चेत्येवं चेदेन संज्ञानिरुक्तं कार्यं च न स्यात् । अथात्यंतिकोचेदएव ततोघटवन्निन्नयोर्देशकालयोरप्युपलब्धिः स्यात् ।

न नियता युगपदुपलब्धिरित्येवं च व्यवस्थिते कथंचिदेवोपलब्धेरनेदः कथंचिच्च संज्ञा
 नेदाज्ञेदइति स्थितं । तदेवमौदारिकादीनां शरीराणां नेदानेदौ प्रदर्शयिष्यते सर्वस्यैव इ
 व्यस्य नेदानेदौ प्रदर्शयितुकामः पूर्वपक्षं श्लोकपश्चाद्धेन दर्शयितुमाह । (सव्वत्थवीरिय
 मित्यादि) सर्वं सर्वत्र विद्यतइतिकृत्वा सांख्यानिप्रायेण सत्त्वरजस्तमोरूपस्य प्रधानस्यै
 कत्वात्तस्यच सर्वस्यैव कारणत्वात् अतः सर्वं सर्वात्मकमित्येवं व्यवस्थिते घटपटाद्यवय
 वस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिर्विद्यते सर्वस्यैव हि व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वा
 दतः सर्वस्य सर्वत्र वीर्यमस्तीत्येवं संज्ञा नो निवेशयेत्तथा सर्वं जावाः स्वजावेन स्वस्वजावव्यव
 स्थिताइति प्रतिनियतशक्तित्वान्न सर्वत्र सर्वस्य वीर्यं शक्तिरित्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । यु
 क्तिश्चात्र यत्तावदुच्यते सांख्यानिप्रायेण सर्वं सर्वात्मकं देशकालाकारप्रतिबंधात्तु न समान
 कालोपलब्धिरिति तदयुक्तं । यतोनेदेन सुखदुःखजीवितमरणादूरासन्नसूक्ष्मबादरसुरूपकुरु
 पादिकं संसारवैचित्र्यमध्यक्षेणाऽनुज्जयते । नच दृष्टेऽनुपपन्नं नाम । नच सर्वं मिथ्येत्यध्युपप
 न्नं युज्यते । यतोऽदृष्टहानिरदृष्टकल्पनाच पापीयसी । किंच सर्वथैक्येऽन्युपगम्यमाने संसार
 मोहान्नावतया कृतनाशोऽकृतान्यागमश्च बलादापतति । यच्चैतत्सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था
 प्रकृतिः प्रधानमित्येतत्सर्वस्य जगतः कारणं तन्निरंतराः सुतद्ददः प्रत्येक्ष्यन्ति निर्युक्तिकत्वाद्
 पिच सर्वथा सर्वस्य वस्तुनएकत्वेऽन्युपगम्यमाने सत्त्वरजस्तमसामप्येकत्वं स्यात् तद्नेदे
 च सर्वस्य नेदइति । तथा यदप्युच्यते सत्त्वस्य व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्सत्कार्यवादत्वाच्च मयू
 रांमकरणे चंचुपिष्ठादीनां सतामेवोत्पादान्युपगमादसदुत्पादे चाम्रफलादीनामप्युत्पत्तिप्र
 संगदित्येतद्वाङ्मात्रं । तथाहि । यदि सर्वथा कारणे कार्यमस्ति न तर्ह्युत्पादोनिष्पन्नघ
 टस्येवापिच मृत्पिप्पलावस्थायामेव घटगताः कर्मगुणव्यपदेशानवेयुर्नच नवंति ततोनास्ति
 कारणे कार्यमथाऽननिव्यक्तमस्तीति चेन्न । तर्हि सर्वात्मना विद्यते नाप्येकांतेनासत्कार्य
 वाद एव । तन्नावेहि व्योमारविंदानामप्येकांतेनासतोमृत्पिप्पलादेर्घटादेरिवोत्पत्तिः स्यान्न चै
 तद्दृष्टमिष्टं वा । अपिचैवं सर्वस्य सर्वस्मादुत्पत्तेः कार्यकारणजावाक्रियमः स्यादेवंच न शक्यं
 कुरार्थीशालीबीजमेवादद्यापितु यत्किंचिदेवेति नियमेनच प्रेक्षापूर्वकारिणामुपादानकारणा
 दौ प्रवृत्तिरतोनासत्कार्यवादइति । तदेवं सर्वपदार्थानां सर्वक्षेयत्वप्रमेयत्वादिनिर्धर्मैः कथंचि
 देकत्वं तथा प्रतिनियतार्थकार्यतया यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदितिकृत्वा कथं
 चिद्नेदइति सामान्यविशेषात्मकं वस्त्विति स्थितं । अनेनच स्यादस्ति स्यान्नास्तीति जंगकद्वये
 न शेषजंगकाश्चपि इष्टव्याः । ततश्च सर्ववस्तु सप्तजंगीस्वजावं । ते चामी स्वद्व्यक्षेत्रकालना
 वापेक्षया स्यादस्ति परद्व्यापेक्षया स्यान्नास्ति अनयोरेव धर्मयोर्यौगपद्येनाजिधातुमशक्य
 त्वात्स्यादवक्तव्यं तथा कस्यचिदंशस्य स्वद्व्यापेक्षया विवक्षितत्वात्कस्यचिच्चांशस्य पर
 द्व्यापेक्षया स्यान्ननास्तिवा वक्तव्यं चेति । तथैकस्यांशस्य स्वद्व्यापेक्षया परस्य तु

सामस्त्येन स्वद्व्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिचावक्तव्यं चेति। तथैकांशस्य परद्व्याद्यपेक्षया स्यान्नास्ति चावक्तव्यं चेति तथैकस्यांशस्य स्वद्व्याद्यपेक्षया परस्य तु परद्व्याद्यपेक्षयाऽन्यस्य तु योगपद्येन स्वपरद्व्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिच नास्तिचाऽवक्तव्यं इयं च सप्तजंगी यथायोगमुत्तरत्रापि योजनीयेति ॥ १० ॥ ११ ॥

एण्डि लोए अलोएवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि लोए अलोएवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥ एण्डि जीवा अजीवावा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि जीवा अजीवावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १३ ॥ एण्डि धम्मे अधम्मेवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि धम्मे अधम्मेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे सर्वशून्यवादीना मतनुं निराकरण करवानें अर्थ, लोक अनें अलोकनुं अस्ति पणुं देखाडेढे, (एण्डिलोएअलोएवा के०) चतुर्दशरज्ज्वात्मक एवो जे लोक, अथवा पंचास्तिकायरूप एवो जे लोक, ते नथी, एवी संज्ञा न करवी, तथा आकाशास्तिकायरूप एवो जे अलोक, ते पण नथी, ते एवी संज्ञा पण न करवी. केमके, ए नास्तिकवादीनो मतढे. हवे केवी संज्ञा करवी? ते कहेढे. पंचास्तिकायरूप लोक ते पण ढे, तथा आकाशास्तिकायरूप अलोक ते पणढे, एवी संज्ञा करवी. ए केवलीनो मतढे ॥ ११ ॥ हवे लोकालोकनुं अस्ति पणुं देखाडीनें तेना विशेषजूत जीव अनें अजीव तेनो अस्तिचाव देखाडेढे. जीव ते, उपयोग लक्षण संसारीक, अथवा मुक्तिगत, ए पण नथी. तथा अजीव ते धर्म, अधर्म, आकाश, पुंजल, अनें कालात्मक ए पण नथी. एवी संज्ञा पण न करवी केमके, ए नास्तिकवादीनो मतढे. त्यारें केवी संज्ञा करवी? तोके, जीव पणढे, अनें अजीव पणढे, एवी संज्ञा करवी. ए केवली नगवंतनो मतढे ॥ १२ ॥ हवे एवा जीवनो अस्तिचाव देखाडीनें तेनें सदसत्क्रिया अनुष्ठाननें विषे धर्म, अनें अधर्म कारणढे, ते माटें हवे तेनो अस्तिचाव कहेढे. श्रुतचारित्ररूप जे धर्म, ते कर्मकृत्यनो कारणरूपढे. ते पण नथी, तथा मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योगरूप जे अधर्मढे, ते कर्मबंधनो कारणरूपढे, ते पण नथी, एवी संज्ञा पण न करवी. परंतु धर्म पणढे, अनें अधर्म पणढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—(एण्डिलोएइत्यादि) शून्यवादिमतानिप्रायेण नास्ति लोकः अलोकोपि नास्तीति संज्ञां नो निवेशयेन्न स्थापयेत् अस्ति लोकः पंचास्तिकायात्मकः अस्ति वाऽलो

कथाकाशास्तिकायमात्र इति संज्ञां निवेशयेत् ॥ १२ ॥ (एण्डिजीवा इति) न संति जीवाश्च जीवावा इति संज्ञां नो निवेशयेत् संति जीवाश्च जीवाश्चेति संज्ञां कुर्यात् ॥ १३ ॥ (एण्डि धम्म इति) नास्ति धर्मः श्रुतचारित्रात्मकः नास्ति वाऽधर्मो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोग रूपः एवं संज्ञां न कुर्यात् अस्ति धर्मोऽधर्मोवा एवं संज्ञां कुर्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—तदेवं सामान्येन सर्वस्यैव वस्तुनो जेदा जेदौ प्रतिपाद्याधुना सर्वशून्यवादिम तनिरासेन लोकालोकयोः प्रविजागेनास्तित्वं प्रतिपादयितुकाम आह । (एण्डिलो ए अलो एवा इत्यादि) यदि वा सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति सर्वत्र वीर्यमित्यनेन सामान्येन वस्त्व स्तित्वमुक्तं । तथाहि । सर्वत्र वस्तुनो वीर्यं शक्तिरर्थक्रियासामर्थ्यं मनसः स्वविषयज्ञानोत्पा दनं तच्चैकांतेनात्यन्तानावाह्यशविषाणादेरप्यस्तीत्येवं संज्ञां न निवेशयेत्सर्वत्र वीर्यं ना स्तीति नो एवं संज्ञां निवेशयेदिति । अनेनावशिष्टं वस्त्वस्तित्वं प्रसाधितमिदानीं तस्यैव वस्तुनर्षद्विशेषितत्वेन लोकालोकरूपतयास्तित्वं प्रसाधयन्नाह । (एण्डिलो ए अलो ए इत्या दि) लोकश्चतुर्दशरज्ज्वात्मको धर्माधर्माकाशादिपंचास्तिकायात्मको वा स नास्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । तथाऽऽकाशास्तिकायात्मकस्त्वेकः स च न विद्यते एवेत्येवं संज्ञां नो निवेश येत् । तदज्ञावप्रतिपत्तिनिबन्धनं त्विदं । तद्यथा प्रतिज्ञासमानं वस्त्ववयवद्वारेण वा प्रति ज्ञासेतावयवद्वारेण वा तत्र न तावदवयवद्वारेण प्रतिज्ञासनमुत्पद्यते निरंशपरमाणूनां प्र तिज्ञासमानासंज्ञवात्सर्वाशतीयजागस्य परमाण्वात्मकत्वात्तेषां च ब्रह्मस्थविज्ञानेन इष्टमश क्यत्वात् । तथाचोक्तं “यावद्दृश्यं परस्तावन्नागः स च न दृश्यते ॥ निरंशस्य च जागस्य नास्ति ब्रह्मस्थ दर्शन” मित्यादि । नाप्यवयवद्वारेण विकल्प्यमानस्यावयविन एवाजावात् । तथा ह्यसौ स्वावयवेषु प्रत्येकं सामस्त्येन वा वर्त्तेतांऽशां शिजावेन वा सामस्त्येनावयवबहुत्वप्रसंगान्नाप्यं शेन पूर्वविकल्पानतिक्रमेणानवस्थाप्रसंगान्नास्माद्विचार्यमाणं न कथंचिदस्त्वात्मकं ज्ञावं लज्जते ततस्तत्सर्वमेवैतन्मायास्वप्नेऽजालमरुमरीचिकाविज्ञानसदृशं । तथाचोक्तं । “यथा य थार्थाश्चित्यन्ते विविच्यन्ते तथा तथा ॥ यद्येते स्वयमर्थिन्योरोचन्ते तत्र के वय” मित्यादि । तदेव वस्त्वज्ञावे तद्विशेषलोकालोकानावः सिद्ध एवेत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किंत्वस्ति लोककृध्वाधस्तिर्यग्रूपो वैशाखस्थानस्थितकटिन्यस्तकरयुग्मपुरुषसदृशः पंचास्तिकायात्म को वा तद्व्यतिरिक्तश्चालोकोप्यस्ति । संबधिशब्दत्वाद्लोकव्यवस्थाऽनुपपत्तेरिति ज्ञावः । युक्ति श्चात्र यदि सर्वं नास्ति ततः सर्वातः पातित्वात्प्रतिषेधकोपि नास्तीत्यतस्तदज्ञावात्प्रतिषे धानावोपि च सति परमार्थजुते वस्तुनि मायास्वप्नेऽजालादिव्यवस्थान्यथा किमाश्रित्य को वा मायादिकं व्यवस्थापयेदिति । अपिच “सर्वाज्ञावो यथाजीष्टोयुक्त्यज्ञावेन सित्थति । सास्ति चेस्यैव नस्तत्त्वं तत्सिद्धौ सर्ववस्तुस” इत्यादि । यदप्यवयवावयवविविजागकल्पनया

दूषणमनिधीयते तदप्यार्हतमतानजिज्ञेन । तन्मतं चैवंजूनृतं । तद्यथा नैकांतोनावयवाएव
 नाप्यवयव्येव चेत्यतः स्याद्वादाश्रयणात्पूर्वोक्तविकल्पदोषानुपपत्तिरित्यतः कथंचिन्नोको
 स्त्येवमलोकोपीति स्थितं ॥१३॥ तदेवं लोकालोकास्तित्वं प्रतिपाद्याधुना तद्विशेषनूनृत
 योजीवाजीवयोरस्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिजीवाअजीवेत्यादि) जीवाउपयोग
 लक्षणाः संसारिणोमुक्तावा ते न विद्यन्ते तथा अजीवाश्च धर्माधर्माकाशपुञ्जलकाला
 त्मकागतिस्थित्यवगाहदानह्यायातपोद्योतादिवर्त्तनालक्षणान विद्यन्तइत्येवं संज्ञां परि
 ज्ञानं नो निवेशयेन्नास्तित्वनिबंधनं त्विदं प्रत्यक्षेणानुपलन्यमानत्वाज्जीवान विद्यन्ते
 कायाकारपरिणतानि नूतान्येव धावनवल्गनादिकां क्रियां कुर्वतीति । तथात्मा हैत
 वादमतानिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च जाव्यमित्यागमात्तथा अजीवान विद्यन्ते
 सर्वस्यैव चेतनाचेतनस्यात्ममात्रनिर्वाचित्वान्नो एवं संज्ञां निवेशयेत् किंत्वस्ति जीवः
 सर्वस्यास्य सुखदुःखादेर्निबंधननूनृतः स्वसंवित्सिद्धोऽहं प्रत्ययग्राह्यस्तथा तद्व्यतिरि
 क्ताधर्माधर्माकाशपुञ्जलादयश्च विद्यन्ते । सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणानुनूयमानत्वा
 त्तज्जुणानां नूतचैतन्यवादीव वाच्यः । किं तानि नवदनिप्रेतानि नूतानि नित्यान्युताऽनि
 त्यानि । यदि नित्यानि ततोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्वान्न कायाकारपरिणतेन्युपगमः
 नापि प्रागविद्यमानस्य चैतन्यमुत्पद्यते आहोस्विद्विद्यमानं तावद्विद्यमानमतिप्रसंगाद
 न्युपेतागमलोपादाऽयविद्यमानमेव सिद्धं तर्हि जीवत्वं तथाऽत्मा हैतवाद्यपि वाच्यः । यदि
 पुरुषमात्रमेवेदं सर्वं कथं घटपटादिषु चैतन्यं नोपलन्यते तथा तदैक्यचेदनिबंधनानां पक्ष
 हेतुदृष्टान्तानामनावात्साध्यसाधनानावस्तस्मान्नैकांतेन जीवाजीवयोरनावोपितु सर्वपदा
 र्थानां स्याद्वादाश्रयणाज्जीवः स्यादजीवः अजीवोपिच स्यादजीवः स्याज्जीवइत्येतच्च स्या
 द्वादाश्रयणं जीवपुञ्जलयोरन्योन्यानुगतयोः शरीरस्य प्रत्यक्षतयाऽध्यक्षेणैवोपलंजादृष्ट
 व्यमिति ॥१३॥ जीवास्तित्वेच सित्वे तन्निबंधनयोः सदसत्क्रिया द्वायायातयोर्धर्माधर्मयोर
 स्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिधम्मेश्रधम्मवेत्यादि) धर्मः श्रुतचरित्राख्यात्मकोजीवस्या
 त्मपरिणामः कर्मकृत्यकारणमात्मपरिणामएवमधर्मोपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययो
 गरूपः कर्मबंधकारणमात्मपरिणामएव । तावेवंजूनृतो धर्मोऽधर्मौ कालस्वजावनियतीश्वरादि
 मतेन न विद्येते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । कालादयएवास्य सर्वस्य जगद्वैचित्र्यस्य धर्मा
 धर्माव्यतिरेकेणैकांततः कारणमित्येवमनिप्रायं कुर्याद्यतः तएवैककान कारणमपितु समु
 दिताएवेति । तथाचोक्तं । “ नहि कालादी हिंतो, केवले हिंतो जायए किंचि ॥ इहमुग्गरं
 धणा इवि, तासवे समुदिया हेज ” इत्यादि । यतोधर्माधर्ममंतरेण संसारवैचित्र्यं न
 घटामियर्त्यतोऽस्ति धर्मः सम्यग्दर्शनादिकोऽधर्मश्च मिथ्यात्वादिकइत्येवं संज्ञां नो निवे
 शयेदिति ॥ १४॥ .

एण्ठि बंधेव मोस्केवा, एंव सन्नं निवेसए ॥ अण्ठि बंधेव मोस्केवा,
एवं सन्नं निवेसए ॥ १५॥ एण्ठि पुण्णेव पावेवां, एंव सन्नं निवेस
ए ॥ अण्ठि पुण्णेव पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १६ ॥

अर्थ-हवे धर्माधर्मनें अस्तिनावें, बंध अनें मोक्षनो सज्जाव देखाडेढे. प्रकृति, स्थि
ति, अनुजाग, अनें प्रदेशरूप, एवो जे चार प्रकारनो बंध, ते पण नथी, तथा मोक्ष पण
नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु ए बंध पणढे अनें मोक्ष पणढे एवी संज्ञा करवी
॥ १५॥ हवे बंधना सज्जावें अवश्य पुण्य अनें पापनो पण सज्जावढे. ते कहेढे. पुण्य जे शुच
प्रकृतिलक्षण ते पण नथी, तथा पाप जे अशुचप्रकृतिलक्षण ते पण नथी, एवी
संज्ञा न करवी, परंतु पुण्य पणढे अनें पाप पणढे. एवी संज्ञा करवी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(एण्ठिबंधेइति) नास्ति बंधोमोक्षोवेति संज्ञां न कुर्यात् बंधमोक्षसज्जाव
मंगीकुर्यात् ॥ १५ ॥ (एण्ठिपुण्णमिति) नास्ति पुण्यं सत्कर्म, नास्ति पापमसत्कर्म इति
नांगीकार्यं तयोरस्तित्वं मंतव्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका—सतोश्च धर्माधर्मयोर्बंधमोक्षसज्जावइत्येतद्दर्शयितुमाह । (एण्ठिबंधेवमोस्के
वाइत्यादि) बंधः प्रकृतिस्थित्यनुजावप्रदेशात्मकतया कर्मपुज्जलानां जीवेन खव्यापारतः
स्वीकरणं । सचामूर्तस्यात्मनोगगनस्येव न विद्यतइत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तथा तदजा
वाच्च मोक्षस्याप्यजावइत्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । कथं तर्हि संज्ञां निवेशयेदित्युत्तरार्धेन
दर्शयति । अस्ति बंधः कर्मपुज्जलैर्जीवस्येत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति । यत्तूच्यते मूर्तस्यामूर्तिम
ता संबंधोन युज्यतइति तदयुक्तं । आकाशस्य सर्वव्यापितया पुज्जलैः संबंधोऽनुनिवार्यः ।
तदजावे तद्व्यापित्वमेव न स्यादन्यज्ञास्य विज्ञानस्य तद्वत्पूरमदिरादिना विकारः समुप
लभ्यते । नचासौ संबंधमृतेऽतोयत्किंचिदेतत् । अपिच संसारिणामसुमतां सदा तैजसकर्म
एशरीरसज्जावादात्यंतिकममूर्तत्वं न जवतीति । तथा तत्प्रतिपक्षनूतोमोक्षोप्यस्ति तज्जावे
बंधस्याप्यजावः स्यादित्यतोऽशेषबंधनापगमस्वजावोमोक्षोस्तीत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति
॥ १५ ॥ बंधसज्जावें चावश्यं जावी पुण्यपापसज्जावइत्यतस्तज्जावं निषेध दारेणाह । (एण्ठिपुण्ण
इत्यादि) नास्ति न विद्यते पुण्यं शुचकर्मप्रकृतिलक्षणं तथा पापं तद्विपर्ययलक्षणं नास्ति
न विद्यते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदजावप्रतिपत्तिनिबंधनं त्विदं । तत्र केषांचि
नास्ति पुण्यपापमेव ह्युत्कर्षावस्थं सत्सुखदुःखनिबंधनं तथा परेषां पापं नास्ति पुण्य
मेव ह्यपचीयमानं पापं कार्यं कुर्यादित्यन्येषां तूनयमपि नास्ति । संसारवैचित्र्यं तु नियति
स्वजावादिकृतं तदेतदयुक्तं । यतः पुण्यपापशब्दौ संबंधिशब्दौ । संबंधिशब्दानामेकस्य

सत्तापरसत्तानांतरीयकतोनेतरस्य सत्तेति नाप्युजयाजावः शक्यते वक्तुं निबंधन
स्य जगदैचित्र्यस्यानावात् । नहि कारणमंतरेण क्वचित्कार्यस्योत्पत्तिर्दृष्टा । नियतिस्वना
वादिवादस्तु नष्टोत्तराणां पादप्रसारिकाणां पादप्रसारिका प्रायोपि च तद्वादेन्युपगम्यमाने
सकलक्रियावैयर्थ्यं ततएव सकलकार्योत्पत्तिरित्यतोस्ति पुण्यं पापं चेत्येवं संज्ञां निवे
शयेत् । पुण्यपापे चैवं रूपे । तद्यथा ॥ “पुञ्जलकर्म शुभं यत्तत्पुण्यमिति जिनशासने दृष्ट
म् ॥ यदशुभमथ तत्पापमिति जवति सर्वज्ञनिर्दिष्ट”मिति ॥ १६ ॥

एण्ठि आसवे संवरेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अण्ठि आसवे
संवरेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एण्ठि वेयणा एण्ठिरावा,
एवमं सन्नं निवेसए ॥ अण्ठि वेयणा एण्ठिरावा, एवं सन्नं
निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे कारण विना कार्यनी उत्पत्ति नथी, माटे पुण्य अने पाप ए बेहुं कारण आ
श्रव अने संवरणे, तेथी हवे आश्रव अने संवर देखाडेणे. प्राणातिपातादि रूप जे कर्म
ग्रहण करवानां कारणणे ते आश्रव जाणवां. अने जेणे करी आवता कर्मनें रोकी रा
खीये तेनें संवर कहिये, माटे ए आश्रव अने संवर बन्ने नथी, एवी संज्ञा करवी नहीं,
परंतु आश्रव पणणे, अने संवर पणणे, एम कहेवुं ॥ १७ ॥ हवे आश्रव अने संवरनें
संज्ञावे वेदना अने निर्जरा नो संज्ञावे देखाडेणे. वेदना एटले कर्मनुं अनुजववुं, अने नि
र्जरा एटले कर्म पुञ्जलनुं साडवुं, ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी; परंतु वेदना पणणे
अने निर्जरा पणणे. एवी संज्ञा गीतार्थ साधु करे ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(एण्ठिआसवेति) आश्रवसंवरसंज्ञावोंगीकार्यइति ॥ १७ ॥ (एण्ठिवेय
णेति) वेदना कर्मानुजवरूपा निर्जरा कर्मपुञ्जलशाटरूपा एते द्वे अपि न स्तः-१ यतः प
ढ्योपमसागरोपमसातवेद्यं कर्म अंतर्मुहूर्तेनैव क्षयं याति । यदुक्तं । “जं अन्नाणी कम्मं,
खवेइ बहुयाहि वांसकोडीहिं ॥ तन्नाणी तिहि गुत्तो, खवेइ कसास मित्तेणमित्यादि । तथा
कूपकश्रेण्यां शीघ्रमेव कर्मणः क्षयात् यथाक्रमबद्धस्यानुजवाजावे वेदनायाअजावस्तदजा
वेच निर्जरायाअप्यजावइत्येवं नांगीकुर्यात् । यतः कस्यचिदेव कर्मणएवमुक्तनीत्या द्दयः
अन्यस्य तु प्रदेशानुजवेन जोगसंज्ञावादस्तिवेदना । यदुक्तं । “पुर्विंइच्छिन्नाणं दुप्पडिकंताणक
म्माणांवेइत्ता मोस्को नण्ठि अवेइत्ताइत्यादि । वेदनासंज्ञावेच निर्जराप्यस्तीति स्वीकुर्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—न कारणमंतरेण कार्यस्योत्पत्तिरतः पुण्यपापयोः प्रागुक्तयोः कारणचूतावा

अवसंवरो तत्प्रतिषेधद्वारेण दर्शयितुकामाह । (एण्डियासवेसंवरेवेत्यादि) आश्रवति प्रविशति कर्म येन सप्राणातिपातादिरूपआश्रवः कर्मोपादानकारणं तथा तन्निरोधः संवरः एतौ षावपि न स्तइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत्तदज्ञावप्रतिपत्त्या शंकाकारणं त्विदं कायवाङ्मनःकर्मयोगः स आश्रवइति यथेदमुक्तं तथेदमप्युक्तमेव । (उच्चाजियंमिपाएइत्यादि) ततश्च कायादिव्यापारेण कर्मबंधो न जवतीति युक्तिरपि । किमयमाश्रवआत्मनोजिन्नउताऽजिन्नः । यदि जिन्नोनामासावाश्रवोषटादिवदज्ञेदेपि नाश्रवत्वं सिद्धात्मनामपि आश्रवप्रसंगात्तदज्ञावेच तन्निरोधलक्षणास्य संवरस्याप्यज्ञावः सिद्धएवेत्येवमात्मकमध्यवसायं न कुर्यात् । यतोयत्तदनैकांतिकत्वं कायव्यापारस्योच्चाजियंमि पाए इत्यादिनोक्तं तदस्माकमपि संमतमेव । यतोयमस्मानिरप्युपयुक्तकर्मबंधोऽन्युपगम्यते निरुपयुक्तस्य कर्मबंधस्तथा जेदाज्ञेदोजयपक्षसमाश्रयणात्तदेकपक्षाश्रितदोषाज्ञावइत्यस्त्याश्रवसज्ञावस्तन्निरोधश्च संवरइति । उक्तंच । “योगः शुद्धः पुण्या, अवस्तु पापस्य तद्विपर्यासः ॥ वाक्कायमनोगति, निराश्रवः संवरस्तूक्त” इत्यतोस्त्याश्रवस्तथा संवरश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १७ ॥ आश्रवसंवरसज्ञावे चावश्यं ज्ञावी वेदनानिर्जरासज्ञावइत्यतस्तं प्रतिषेधनिषेधद्वारेणाह । (एण्डिवेयणेत्यादि) वेदना कर्मानुजवलक्षणा तथा निर्जरा कर्मपुञ्जलशाटनलक्षणा । एते द्वे अपि न विद्येते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदज्ञावं प्रत्याशंकाकारणमिदं । तद्यथा । पट्योपमसागरोपमशतानुजवनीयं कर्मांतर्मुहूर्तेनैव ह्यमुपयातीत्यन्युपगमात् । तदुक्तं । “जं अस्माणी कम्मं, खवेइ बहुयाइं वासकोडीहिं ॥ तस्माणी तिहि गुत्तोखवेइ कसासमित्तेणं” इत्यादि । तथा रूपकश्रेण्यां च ऊटित्येव कर्मणोऽस्मीकरणायथाक्रमबद्धस्य चानुजवनाज्ञावे वेदनायाश्चज्ञावस्तदज्ञावाच्च निर्जरायाश्चोपेत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किमिति । यतः कस्यचिदेव कर्मणएवमनंतरोक्तया नीत्या रूपणात्तपसा प्रदेशानुजवेन चापरस्य तूदयोदीरणान्यामनुजवनमित्यतोस्ति वेदना । यतआगमोप्येवंचूतएव । तद्यथा । “पुर्विडुच्चिस्माणं, दुप्पडिकंताणकम्माणं ॥ वेइत्ता मोस्को एण्डि अवेइत्ताइत्यादिवेदना सिद्धौ च निर्जरापि सिद्धेवेत्यतोस्ति वेदना निर्जरावेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १८ ॥

एण्डि किरिया अकिरियावा, एव सन्नं निवेसए ॥ अण्डि किरिया अकिरियावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १९ ॥ एण्डि कोहेव माणेवा, एव सन्नं निवेसए ॥ अण्डि कोहेव माणेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ २० ॥

अर्थ-हवे वेदना, अने निर्जरा, ए बन्ने क्रिया अने अक्रियाना आयतणे. माटे तेनो सज्ञाव देखाडे. क्रिया एटले करवुं, अने जे ते थकी विपरीत ते अक्रिया, ए बन्ने नथी. एवी

संज्ञा न करवी, परंतु क्रिया पणढे, अनें अक्रिया पणढे. एवी संज्ञा करवी ॥१॥ हवे क्रियानें सज्ञावें क्रोधादिकनो सज्ञाव देखाडेढे. जे पोतानें अनें परनें अप्रीतिनुं कारण ते क्रोध जाणवो, तथा जे गर्वलक्षण ते मान जाणवुं, ए बेडु नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु क्रोध अनें मान ए बेडुढे एवी संज्ञा करवी ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(एत्थिकिरियेत्यादि) सांख्यादीनां सर्वव्यापकत्वादात्मनोव्योम्नश्च परिस्पंदात्मिका क्रिया न विद्यते बौद्धानांतु क्लृप्तत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमुत्पत्तिरेव ना न्या काचित्क्रिया तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियत्वमेव अतोऽक्रिया न विद्यते एवं संज्ञां न कुर्यात् किंतु ? अस्ति क्रियाऽक्रियाचेति संज्ञां कुर्यात् । यतः क्रियानावे व्योम्नश्च बंधे मोक्षानावः प्रसज्येत । बौद्धानामपि प्रतिक्षणोत्पत्तिक्रियैव ततोऽस्ति क्रिया तज्ञावेच तद्विपक्षनूताऽक्रियाप्यस्तीति ॥१॥ (एत्तिकोद्देवेति) नास्ति क्रोधः सहिमानांशेव क्लृप्तकश्रेण्यांच जेदेन क्लृप्तानांगीकारात् । तथा क्रोधः किं ? आत्मनो धर्मः किंवा कर्मण उतान्यस्य । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधोदयप्रसंगः । अथ कर्मणस्ततस्तदन्यकषायोदयेपि तदुदयसंगात् अन्यधर्मत्वेऽकिंचित्करत्वमतो नास्ति क्रोधः । एवं मानानावोऽपि वाच्यइत्येवं नांगीकुर्यात् । यतः क्रोधाध्मातः पुरुषः प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते नायं मानांशो निमित्तज्ज्ञेदात् । तथा जीवकर्मणोर्द्वयोरप्ययं धर्मस्ततः पूर्वोक्तः प्रत्येकदोषासंज्ञवस्ततः क्रोधोमानश्चास्तीति संज्ञां निवेशयेत् ॥ १० ॥

॥ टीका—वेदनानिर्जरेच क्रियाक्रियत्वे ततस्तज्ञावप्रतिषेधनिषेधपूर्वकं दर्शयितुमाह । (एत्थिकिरियाअक्रिरियावाइत्यादि) क्रिया परिस्पंदलक्षणा तद्विपर्यस्तात्वक्रिया । ते द्वे अपि न स्तो न विद्येते । तथाहि । सांख्यानां सर्वव्यापित्वादात्मनश्चाकाशस्येव परिनिस्पंदिका क्रिया न विद्यते । शाक्यानांतु क्लृप्तत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिसमयमन्यथा वान्यथोत्पत्तेः । पदार्थसत्तैव न तद्व्यतिरिक्ता काचित्क्रियास्ति ॥ तथा चोक्तं । नूतिर्येषां क्रिया सैव कारकस्यैव चोच्यतइत्यादि । तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियात्वमतो न क्रिया विद्यते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् किंतर्ह्यस्ति क्रिया अक्रिया वेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । शरीरात्मनोर्देशादेशांतरावाप्तिनिमित्ता परिस्पंदात्मिका क्रिया प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते । सर्वथा निष्क्रियत्वे चात्मनोऽन्युपगम्यमाने गगनस्येव बंधमोक्षाद्यनावः सच दृष्टेष्टबाधितः । तथा शाक्यानामपि प्रत्यक्षेणोत्पत्तिरेव क्रियेत्यतः कथं क्रियायाश्च नावोपि चैकांतेन क्रियानावे संसारमोक्षानावः स्यादित्यतोऽस्ति क्रिया तद्विपक्षनूताचाक्रियेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ ११ ॥ तदेवं सक्रियात्सनि सति क्रोधादिसज्ञावश्च

त्येतद्वर्णयितुमाह । (एत्थिकोद्देवमाणेवेत्यादि) स्वपरात्मनोरप्रीतिलक्षणः क्रोधः ॥ सचानंतानुबंध्यप्रत्याख्यानविरणसंज्वलनचेदेन चतुर्थाऽऽगमे पठ्यते । तथैतावन्नेदएव मा नोगर्वः । एतेो दावपि न स्तो न विद्येते । तथाहि । क्रोधः केषांचिन्मतेन मानांशएवानिमा नग्रहगृहीतस्य तत्कृतावत्यंतक्रोधोदयदर्शनात् रूपकश्रेण्यां च चेदेन रूपणानन्युपगमात् । तथा किमयमात्मधर्मआहोस्वित्कर्मणउतान्यस्येति । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधो दयप्रसंगोऽथ कर्मणस्ततस्तदन्यकपायोदयेपि तदुदयप्रसंगान्मूर्तत्वाच्च कर्मणोहि घटस्येव तदाकारोपलब्धिः स्यादन्यधर्मत्वे त्वकिंचित्करत्वमतोनास्ति क्रोधइत्येवं मानानावोपि वाच्य इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतः कषायः कर्मोदयवर्ती दृष्टेष्ट कृतत्रुकुटीर्जंगोरक्तवदनोग लत्स्वेदबिंदुसमाकुलः क्रोधाध्मातः समुपलभ्यते न चासौ मानांशस्तत्कार्याकरणात्तथा प रनिमित्तोद्भापिततत्वाच्चेति तथा जीवधर्मकर्मणोरुजयोरप्ययं धर्मस्तत्धर्मत्वेनच प्रत्येकवि कल्पदोषानुपपत्तिरनन्युपगमात्संसार्यात्मनां कर्मणा सार्धं पृथग्जवनानावात्तदुजयस्यच न नरसिंहवदस्त्वंतरत्वादित्यतोऽस्ति क्रोधोमानश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ १० ॥

एत्थि माया व लोनेवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अत्थि माया व लो नेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ ११ ॥ एत्थि पेळेवे दोसेवा, एवें स न्नं निवेसए ॥ अत्थि पेळेवे दोसेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे माया अनें लोचनो सज्जाव देखाडेढे, जे परवंचनरूप ते माया, अनें जे स न्निधि संचयरूप ते लोच, ए बेहु नथी, एवी संज्ञा न करवी, परंतु माया पणढे, अनें लोच पणढे एवी संज्ञा करवी ॥ ११ ॥ हवे क्रोधादिक जेढे, तेनो संक्षेप थकी सज्जाव कहेढे. प्रेम एटले प्रीतिलक्षण पुत्र, कलत्र, धन, धान्यादिक, विषेरागता ते राग, तथा अप्रीतिलक्षण ते द्वेष, ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु राग पणढे, अनें द्वेष पणढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका (एत्थिमायेवेति) मायालोचनौ न स्तः इति संज्ञां न निवेशयेत् मायालोच योर्निबंधः पूर्ववत् । प्रत्यक्षदृश्यत्वान्मायालोचो स्तइति संज्ञां निवेशयेत् ॥ ११ ॥ (ए त्थिपेळेवेति) प्रीतिः प्रेम पुत्रकलत्रधनादिषु रागस्तद्विपरीतोद्वेषस्तौ न स्तः । यतोमाया लोचनावेव रागः क्रोधमानावेव द्वेषस्तान्यां रागद्वेषौ न स्तः अस्ति प्रेमद्वेषोप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् यस्माद्भागोवयवी मायालोचनौ अवयवौ तथा द्वेषोऽवयवी क्रोधमानौ अवयवौ अवयवीच अवयवेभ्यः कथंचिज्जिन्नोऽजिन्नश्च तस्मान्मायालोचश्च प्रेमद्वेषश्च कथंचिदस्ति

८८६ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे पंचमाध्यनं.

ति स्वीकार्यं ॥ ३३ ॥ (एत्थिरागदोसाविति) रागद्वयौ न स्तइति न स्वीकार्यं तौ विद्येते इति मतिः कार्या युक्तिः । पूर्वोक्ता ॥ ३३ ॥

॥ टीका सांप्रतं मायालोचयोरस्तित्वं दर्शयितुमाह (एत्थिमायावलोचनेत्यादि) अत्रापि प्राग्वन्मायालोचयोरज्ञाववादीनां निराकृत्यास्तित्वं प्रतिपादनीयमिति ॥ ३१ ॥ सांप्रतं तेषांच क्रोधादीनां समासेनास्तित्वं प्रतिपादयन्नाह । (एत्थिपेक्केवेत्यादि) प्रीतिलक्षणं प्रेम पुत्रकलत्रधनधान्याद्यात्मीयेषु रागस्तद्विपरीतस्त्वात्मीयोपघातकारिणि द्वेषस्तावेतौ द्वावपि न विद्येते । तथाहि । केषांचिदनिप्रायोयुत मायालोचावेवावयवौ विद्येते न तत्समुदायरूपोऽवयव्यस्ति । तथा क्रोधमानावेव स्तः न तत्समुदायरूपोऽवयवी द्वेष इति । तथा ह्यवयवेभ्योयद्यजिन्नोवयवी तर्हि तदनेदात्तएव । नासावथ निन्नः पृथगुपलंजः स्यादघटपटवदितित्येवमसिद्धिकल्पमूढतया नो संज्ञां निवेशयेत् । यतोऽवयवावयविनोः कथंचिद्वेदइत्येवं नेदानेदाख्यतृतीयपक्षसमाश्रयणात्प्रत्येकपक्षाश्रितदोषानुपपत्तिरित्येवं चास्ति प्रीतिलक्षणं प्रेमाप्रीतिलक्षणश्च द्वेषइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ ३१ ॥

एत्थि चाउरंते संसारे, एवें सन्नं निवेसए ॥ अत्थि चाउरंते संसारे, एवं सन्नं निवेसए ॥ ३३-॥ एत्थि देवोव देवीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अत्थि देवोव देवीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ ३४ ॥

अर्थ-हवे पूर्वे कल्या जे क्रोधादिक चार कषाय ते कषायनें सज्जावे, संसारनो सज्जा व देखाडेढे. नरक, तिर्यंच, मनुष्य अनें देवता, ए चतुर्गंतिलक्षण संसार नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए चतुर्गंतिलक्षण संसारते एवी संज्ञा करे ॥ ३३ ॥ हवे वली पण एज संसारनो सज्जाव देखाडेढे. जुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, अनें वैमानिक, ए चार जातना देव, तथा एनी स्त्रियो ते देविउ ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए देव पणते अनें देवीउ पणते; एवी संज्ञा करे. एवी संज्ञावनाये मनुष्य, नारकी, अनें तिर्यंच नो पण सज्जाव जाणवो ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका (एत्थिचाउरंतइति) नास्ति चातुरंतः चत्वारोऽंतागतिनेदायत्र ससंसार. श्रतुरंतश्चतुर्विधः संसारोनास्ति देवनारकयोरनुपलन्यमानत्वात् इति संज्ञां न निवेशयेत् अस्ति चतुर्विधः संसारः यतः संति सुरनारकाः प्रकृष्टपुण्यपापफलजोगस्यान्यथानुपपत्तेः एवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ ३४ ॥ (एत्थिदेवेति) नास्ति देवोदेवी वा इति मतिं न कुर्यात् अस्ति देवोवा देवी इति संज्ञां कुर्यात् अत्र प्रकृष्टपुण्यफलजोगएव हेतुः ॥ ३५ ॥

॥ टीका सांप्रतं कषायसद्भावे सिद्धे सति तत्कार्यनूतोऽवश्यं जावी संसारसद्भाव इत्येतत्प्रतिषेधनिषेधद्वारेण प्रतिपादयितुमाह । (एहिचाउरंते इत्यादि) चत्वारोऽतागति चेदानरकतिर्यङ्मनरामरलक्षणास्य संसारस्यासौ चतुरंतः संसारएव कांतारोजयैकहेतुत्वात् । सच चतुर्विधोऽपि न विद्यते अपितु सर्वेषां संसृतिरूपत्वात्कर्मबंधात्मकतया च दुःखैकहेतुत्वादथवा नारकदेवयोरनुपलभ्यमानत्वात्तिर्यङ्मनुष्ययोरेव सुखदुःखोत्कर्षतया तद्व्यवस्थानाद्विविधः संसारः पर्यायनयाश्रयणात्त्वनेकविधोऽतश्चातुर्विध्यं न कथंचिद्घटतइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपितु अस्ति चतुरंतः संसारइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । यत्तुक्तमेकविधः संसारस्तन्नोपपद्यते यतोऽध्यक्षेण तिर्यङ्मनुष्ययोर्नेदः समुपलभ्यते न चासावेकविधत्वे संसारस्य घटते । तथा संजवानुमानेन नारकदेवानामप्यस्तित्वान्युपगमाद्वैविध्यमपि न विद्यते । संजवानुमानंतु पुण्यपापयोः प्रकृष्टफलशुजस्तन्मध्यफलशुजां तिर्यङ्मनुष्याणां दर्शनादतः संजाव्यते प्रकृष्टफलशुजोर्ज्येतिषां च प्रत्यक्षेणैव दर्शनादथ तद्विमानानामुपलंभेनैवमपि तदधिष्ठातृभिः कैश्चिन्नवितव्यमित्यनुमानेन गम्यते । ग्रहगृहीतवरप्रदानादिना च तदस्तित्वानुमानमिति तदस्तित्वेतु प्रकृष्टपुण्यफलशुजश्च प्रकृष्टपापफलशुग्निरपि जाव्यमित्यतोऽस्ति चातुर्विध्यं । संसारस्य पर्यायनयाश्रयणेतु यदनेकविधत्वमुच्यते तदयुक्तं । यतः सप्तपृथिव्याश्रिताअपि नारकाः समानजातीयाश्रयणादेकप्रकाराएव तथा तिर्येचोपि पृथिव्यादयः स्यावरास्तथा द्वित्रिचतुःपंचेन्द्रियाश्च द्विषष्टियोनिजकृप्रमाणाः सर्वेप्येकविधाएव । तथा मनुष्याअपि कर्मनूमिजाऽकर्मनूमिजांतरद्वीपकसंमूर्धनजात्मकचेदमनादृत्यैकविधत्वेनैवाश्रितास्तथा देवाअपि जवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकचेदेन निन्नाएकविधत्वेनैव गृहीतास्तदेवं सामान्यविशेषाश्रयणाच्चातुर्विध्यं संसारस्य व्यवस्थितं नैकविधत्वं संसारवैचित्र्यदर्शनान्नाप्यनेकविधत्वं सर्वेषां नारकादीनां स्वजात्यनतिक्रमादिति ॥ १३ ॥ १४ ॥

एहि सिद्धी असिद्धीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अहि सिद्धी असिद्धीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ १५ ॥ एहि सिद्धी नियं ठाणं, एवें सन्नं निवेसए ॥ अहि सिद्धी नियं ठाणं, एवें सन्नं निवेसए ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे संसारनें सद्भावे सिद्धिनो सद्भाव देखाडेढे. समस्तकर्मकृत्यनुं स्थानक सिद्धि जाणवी. अने तेथकी विपरीत ते असिद्धि जाणवी, ए बेहु नथी, एवी संज्ञा न करे, परंतु सिद्धि पणढे, अने असिद्धि पणढे, एवी संज्ञा पोताना चित्तनें विषे स्थापन करे ॥१५॥ हवे सिद्धिना स्थानकनो सद्भाव कहेढे. समस्तकर्मकृत्यलक्षण जे सिद्धि तेनुं, (नियं

वाणं के०) पोतानुं स्थानक “इसीवप्लार” एवे नामेढे ते नथी, एवी संज्ञा न करे परंतु सिद्धि एवुं निज पोतानुं स्थानकढे, एवी संज्ञा चित्तने विषे स्थापन करे ॥ १६ ॥

॥ टीका—(एण्डिसिद्धिइति) नास्ति सिद्धिः कर्मकृयरूपा असिद्धिः संसाररूपा सापि नास्तीति संज्ञां न निवेशयेत् । संसारचातुर्विध्यं पूर्वमेवोक्तं । कियतः कर्मकृयस्यच पीडोपशमादिना प्रत्यक्षेण दर्शनात्कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयोपि स्यात् तस्मादस्ति सिद्धिरसिद्धिरप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् ॥ १६ ॥ (एण्डिसेहाइति) सिद्धेः सर्वकर्मकृयरूपायानिजं स्थानं सिद्धिशिलोपरियोजनचतुर्थक्रोशोपरितनषड्जागः स नास्तीति संज्ञां न कुर्यात् अस्ति सिद्धिर्निजं स्थानमिति संज्ञां च कुर्यात् आगमप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सर्वज्ञानानां सप्रतिपक्षत्वात्संसारसंज्ञावे सति अवश्यं तद्विमुक्तिलक्षणाया सिद्ध्यापि नवितव्यमित्यतोऽधुना सप्रतिपक्षां सिद्धिं दर्शयितुमाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धिरशेषकर्मच्युतिलक्षणा तद्विपर्यस्ताचासिद्धिर्नास्तीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेदपि त्वसिद्धेः संसारविलक्षणायाश्चातुर्विध्येनानंतरमेव प्रसाधितायाश्चविगाने नास्ति त्वं प्रसिद्धं तद्विपर्ययेण सिद्धेरप्यस्तित्वमनिवारितमित्यतोस्ति सिद्धिरसिद्धिर्वेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति स्थितं । इदमुक्तं नवति । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्य मोक्षमार्गस्य सदावार्तिकर्मकृयस्य च पीडोपशमादिनाऽध्यक्षेण दर्शनादतः कस्यचिदात्यंतिककर्महानिसिद्धेरस्ति सिद्धिरिति । तथा चोक्तं । “दोषावरणयोर्हानिर्निःशेषास्त्यतिशायिनी ॥ क्वचिद्यथा स्वहेतुन्योबहिरंतर्मज्जक्य” इत्यादि । सर्वज्ञसंज्ञावोपि संज्ञवानुमानाद्दृष्टव्यस्तथात्यन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाव्याकरणादिना शास्त्रसंस्कारेणोत्तरोत्तरवृद्ध्या प्रज्ञातिशयोऽष्टव्यः । तत्र कस्यचिदत्यंतातिशयप्राप्तेः सर्वज्ञत्वं स्यादिति संज्ञवानुमानेन चैतदाशंकनीयं । तद्यथा । ताप्यमानमुदकमत्यंतोष्णतामियान्नाग्निसाद्भवेत् तथा दशहस्तांतरं व्योम्नि योनामोत्प्लुत्य गच्छति । न यो जनमसौ गंतुं शक्तोऽन्यासशतैरपीति दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात् । तथाहि । ताप्यमानं जलं प्रतिक्षणं कुर्यं गच्छेत्प्रज्ञा तु विवर्धते । यदिवा श्लोषोपलब्धेरव्याहतमग्नित्वं तथा प्लव नविषयेपि पूर्वमर्यादायाश्चनतिक्रमाद्योजनोत्प्लवनानावस्तत्परित्यागे चोत्तरोत्तरं वृद्ध्या प्रज्ञाप्रकर्षगमनवद्योजनशतमपि गच्छेदित्यतोऽदृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात्तदेवं नाशंकनीयमिति स्थितं । प्रज्ञावृद्धेश्च बाधकप्रमाणानावादस्ति सर्वज्ञत्वप्राप्तिरिति । यदिवांजनचतसमुज्जकदृष्टान्तेन जीवाकुलत्वाद्भगतोर्हिसायाडुर्निवारत्वात्सिद्धयनावः । तथा चोक्तं । “जले जीवाः स्थले जीवाश्चाकाशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके कथं जिहुरहिंसक” इत्यादि । तदेवं सर्वस्यैव हिंसकत्वात्सिद्धयनावइति । तदेतदयुक्तं । तथाहि । सदोषयुक्तस्य पिहि

ताश्रव ऋरस्य पंचसमितिसमितस्य त्रिगुप्तिगुप्तस्य सर्वथा निरवद्यानुष्ठायिनोद्विचत्वारिंश
दोषरहितनिष्ठाजुर्ज्ञासमितस्य कदाचिद्द्रव्यतः प्राणिव्यपरोपणेपि तत्कृतबंधानावः सर्व
था तस्यानवद्यत्वात् । तथाचोक्तं । उच्चाजियंमिषाए, इत्यपि प्रतीतं तदेवं कर्मबंधानावात्सि
द्धेः सद्भावोव्याहृतः सामग्र्यजावादसिद्धिसद्भावोपीति ॥ १५ ॥ सांप्रतं सिद्धानां स्थाननिरूप
पणायाह । (एतिसिद्धीत्यादि) सिद्धेशेषकर्मव्युत्तिजकृपायानिजं स्थानमीषत्प्राग्जारा
रघ्यं व्यवहारतोनिश्चयतस्तु तदुपरि योजनक्रोशषड्जागस्तत्प्रतिपादकप्रमाणानावात्स ना
स्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतोबाधकप्रमाणानावात्साधकस्य चागमस्य सद्भावान्तत्स
त्ता दुर्निवारेति । अपिचापगताशेषकदमषाणां सिद्धानां केनचिद्विशिष्टेन स्थानेन ना
व्यं तच्चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्याग्रजूतं दृष्टव्यं । नच शक्यते वक्तुमाकाशवत्सर्वव्या
पिनः सिद्धा इति यतोलोकालोकव्याप्याकाशं । न चालोके परद्रव्यस्याकाशमात्ररूपत्वात्
लोकमात्रव्यापित्वमपि नास्ति विकल्पानुपपत्तेः । तथाहि । सिद्धावस्थायां तेषां व्यापित्व
मन्युपगतमुत्प्रागपि न तावत्सिद्धावस्थायां तद्व्यापित्वजनने निमित्तानावान्नापि प्रागव
स्थायां तद्भावे सर्वसंसारिणां प्रतिनियतसुखदुःखानुभवोन स्यान्नच शरीराद्वहिरवस्थित
मवस्थानमस्ति । तत्सत्तानिबंधनप्रमाणस्याजावादतः सर्वव्यापित्वं विचार्यमाणं न कथं
चिद्घटते तदजावे च लोकाग्रमेव सिद्धानां स्थानं तज्जतिश्च कर्मविमुक्तस्योर्ध्वं गतिरिति ।
तथाचोक्तं । “लाठ एरंडफले, अग्नीधूमे उस्तूधणुविमुक्ते ॥ गइ पुव्वपउगेणं, एवं सिद्धाणविग
ईउ” इत्यादि । तदेवमस्ति सिद्धिस्तस्याश्च निजं स्थानमित्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १६ ॥

एतिसिद्धाहू असाहूवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अतिसिद्धाहू असाहू
वा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एतिसिद्धाहू पावेवा, एवें सन्नं
निवेसए ॥ अतिसिद्धाहू पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे सिद्धिना साधनारा साधुओढे. तेनो सद्भाव कहेढे. ज्ञान, दर्शन, अर्ने
चारित्ररूप रत्नत्रयने साधे, ते साधु जाणवा, ते पण नथी, तथा ए थकी विपरीत ते अ
साधु जाणवा, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु साधु पणढे, अर्ने असाधु प
णढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १७ ॥ हवे सामान्य प्रकारें कल्याण अर्ने पापनो सद्भाव
देखाडेढे. मनोवांछित अर्थनी प्राप्तिउं करनारुं एवुं कल्याण, ते पण नथी. तथा ते
थकी विपरीत जे पाप, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करे, किंतु? कल्याण पणढे, अर्ने
पाप पणढे. एवी संज्ञा करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(एतिसिद्धाहू इति) नास्ति साधुर्मुनिः संपूर्णचारित्रगुणानावात् तदजावे त

विपरीतोऽसाधुरपि नास्ति एकस्याप्यजावे द्वितीयस्याप्यजावः द्वयोः परस्परापेक्षत्वात् । एवं संज्ञां न निवेशयेत् । किंतु ? अस्ति साधुः संपूर्णगुणसद्भावात् । तथाहि । सम्यग्दृष्टेररक्तद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यतः कचिदज्ञानादशुद्धग्रहणसंज्ञवेप्युपयुक्तस्य संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । तदेवं मुक्तिकृते प्रवर्तमानस्य साधुत्वं इतरस्यासाधुत्वं मंतव्यं ॥ १७ ॥ (एञ्जिकल्लाणमिति) वाञ्छितार्थप्राप्तिः कल्याणं । कल्याणवांश्च कश्चिन्नास्ति सर्वपदार्थानामसारत्वादिनश्वरत्वाच्च । पापं पापवांश्च कश्चिन्नास्ति अद्वैतवादिमतेनाऽऽत्मानं विना सर्वस्याजावात् एवं संज्ञां न कुर्यात् एको तेन सर्वनावानामसारत्वविनश्वरत्वाजावादस्ति कल्याणं तदांश्च अद्वैतमतस्य मिथ्यात्वात् पापं पापवांश्च विद्यते । अद्वैते हि सुखी दुःखी सुरुपः कुरुपोधनी दरिद्रशल्यादि विश्ववैचित्र्यं न स्यादिति ॥ १८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सिद्धेः साधकानां साधूनां तत्प्रतिपक्षनूतानामसाधूनां चास्तित्वं प्रतिपिपादयिषुः पूर्वपक्षमाह । (एञ्जिसाहूअसाहूवाइत्यादि) नास्ति न विद्यते ज्ञानदर्शने चारित्रक्रियोपेतो मोक्षमार्गव्यवस्थितः साधुः संपूर्णस्य रत्नत्रयानुष्ठानस्याजावात्तदजावाच्च तत्प्रतिपक्षनूतस्यासाधोरप्यजावः परस्परापेक्षित्वादेतद्व्यवस्थानस्यैकतराजावे द्वितीयस्याप्यजावइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपित्वस्ति साधुः सिद्धेः प्राक्साधितत्वात् । सिद्धिसत्ता च न साधुमंतरेण अतः साधुसिद्धिस्तत्प्रतिपक्षनूतस्य वाऽसाधोरिति । यश्च संपूर्णरत्नत्रयानुष्ठानाजावः प्रागाशंकितः स सिद्धांतानिप्रायमबुध्वैव । तथाहि । सम्यग्दृष्टेरुपयुक्तस्यारक्तद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यतः कचिदज्ञानादनेषणीयग्रहणसंज्ञवेपि सततोपयुक्ततया संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । यश्च नद्वयमिदं चानद्वयं गम्यमिदं वाऽगम्यं प्रासुकमेषणीयमिदमिदंच विपरीतमित्येवं रागद्वेषसंज्ञवेन समजावरूपस्य सामायिकस्याजावः कैश्चिज्ज्ञेयते तत्तेषां चोदनमज्ञानविजृम्भणात् । तथाहि । न तेषां सामायिकवतां साधूनां रागद्वेषतया नद्वयान्नद्वयादिविवेकोऽपितु प्रधानमोक्षांगस्य सच्चारित्रस्य साधनार्थमपि चोपकारापकारयोः समजावतया सामायिकं न पुनर्नद्वयान्नद्वययोः समजाववृत्त्येति ॥ १९ ॥ तदेवं मुक्तिमार्गप्रवृत्तस्य साधुत्वमितरस्य चासाधुत्वं प्रदर्शयिषुना च सामान्येन कल्याणपापवतोः सद्भावं प्रतिषेधनिषेधद्वारेणाह । (एञ्जिकल्लाणपावेवाइत्यादिः) यथेष्टार्थफलसंप्राप्तिः कल्याणं तन्न विद्यते सर्वाऽशुचितया निरात्मकत्वात् सर्वपदार्थानां बौद्धानिप्रायेण तथा तदजावे कल्याणवांश्च न कश्चिद्विद्यते तथात्मा नूतवाद्यनिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वमितिकृत्वा पापं पापवांश्च न कश्चिद्विद्यते तदेवमुजयोरप्यजावः । तथा चोक्तं । “विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि

हस्तिनि ॥ शुनि चैव श्वपाके च पंदिताः समदर्शिनः”इत्येवमेव कल्याणपापकानावरूपां संज्ञां नो निवेशयेदपि त्वंस्ति कल्याणं कल्याणवांश्च विद्यते तद्विपर्यस्तं पापं तद्वांश्च विद्यते इत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । नैकांतेन कल्याणानावोयोबौद्धैरनिहितः सर्वपदार्थानामशुचित्वासंजवात्सर्वाऽशुचित्वेच बुद्धस्याप्यशुचित्वप्राप्तेर्नापि निरात्मनः स्वद्वयक्षेत्रकालजावापेक्षया सर्वपदार्थानां विद्यमानत्वात्परद्वयादिनिस्तु न विद्यंते सदसदात्मकत्वाद्दस्तुनः तदुक्तं स्वपरसत्ताव्युदासोपादानोत्पाद्यं हि वस्तुनोवस्तुत्वमिति । तथात्मा दैतनावानावात्पापानावोपि नास्त्यदैतनावेहि सुखी दुःखी सरोगोनीरोगोसुरूपः कुरुपोडुर्नगः सुनगोऽर्थवान् दरिद्रस्तथायमंतिकोऽर्थं तु दवीयान् इत्येवमादिकोजगदैचित्र्यजावोऽध्यक्षसिद्धोपि न स्यात् । यच्च समदर्शित्वमुच्यते ब्राह्मणचामालादिषु तदपि समानपीडोत्पादनतोद्भूतं । न पुनः कर्मोपादितवैचित्र्यजावोपि तेषां ब्राह्मणचामालादीनामस्तीति । तदेवं कथंचित्कल्याणमस्ति तद्विपर्यस्तं तु पापकमिति । नचैकांतेन कल्याणमेव यतः केवलानां प्रह्णीणघनघातिकर्मचतुष्टयानां सातासातोदयसन्नावात्तथा नारकारणामपि पंचेंद्रियत्वविशिष्टज्ञानादिसन्नावात्त्रैकांतेन तेऽपि पापवंत इति तस्मात्कथंचित्कल्याणं कथंचित्पापमिति स्थितं ॥ ३७ ॥

कल्याणे पावए वावि, ववहारो ए विज्झाजं वेरं तं न जाणंति, समणा बालपंमिया ॥५९॥ असेसं अखयं वावि, सबडुक्केति वा पुणो ॥ वस्सा पाणा न वसंति, इति वायं न नीसरे ॥ ३०- ॥ दीसंति समियाचारा, निरकुणा साहुजीविणो ॥ एए मिहोवजीविति, इति दिठ्ठिं न धारए ॥ ३१- ॥

अर्थ—हवे अनेकांत मार्ग देखाडीनें, एकांत मार्गनें, दूषवेढे. ए पुरुष एकांते कल्याणवंतज ठे, अथवा ए पुरुष एकांते पापवंतज ठे, एवो व्यवहार नथी, कारणके, आ जगत् मांहे एकांत कांहीज नथी. ते. माटे जे पुरुष पुण्यवंत देखातो होय, परंतु ते अंत्यावस्थामां परिणामविशेषे डुर्गति ये जाय. अथवा जे पापी पुरुष देखातो होय, ते परिणामविशेषे सज्जतिगामी थाय. ए कारण माटे एकांत न बोले (जेवेरतंतनजाणंति के०) तथा जे वैर, ते कर्मनुं कारणठे एम न जाणे, ते कोण न जाणे ? तोके श्रमण, बाल, एटले मूर्ख, अने पंढित एटले पंढितपणाना अजिमाना होय ते न जाणे. ते शायकी न जाणे ? तोके जे कारणमाटे ते बाल, मूर्ख, परमार्थनूत, अहिंसाजक्षण जे धर्म, तेनो तेनें आश्रय नथी ते कारणें ते निरतो वैरनुं कारण जाणे नहीं. इत्यर्थः ॥ ३९ ॥ हवे

अन्य वचन आश्रि संयम कहेते. (असेसंश्रयकथंवावि के०) आ जगत् माहें समस्त वस्तु जे घटपटादिके ते एकांतें नित्य, शाश्वतते. एवं वचन न बोले, (सबहुकेतिवापुणो के०) तथा वली सर्व जगत् दुःखात्मक जे, एवं वचन पण न बोले, जे कारण माहें आ जगत् माहें एकेक जीवनें तो महा सुखते, एम बोलायते यतः “ तणसंशारनिससो, विमुणि वरो जट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टिवि” ॥ १ ॥ इति वचनात् । माहें सर्व जगत् दुःखीजते, एवं वचन पण न बोले, (वज्झापाणाश्रवशंति के०) तथा ए चोर ते, ए परदारानो सेवनारते, माहें ए वध करवा योग्य ते एवं वचन न बोले, अथवा ए अमुक पुरुष अवध्य एटले वध करवा योग्य नथी (इतिवार्यननीसरे के०) एवं वचन पण न बोले, कारणके, एम बोलतां तेना कर्मनी अनुमोदना लागे. ए रीतें सिंह, व्याघ्र, मार्जारदिक हिंसक जीव देखीनें, चारित्रिउ मध्य स्थ पणुं अवलंबन करे. इत्यर्थः ॥ ३० ॥ हवे वली बीजो, वचननो प्रकार, मनसुधी आश्रि देखाडियें ठैयें. (दीसंतिसमयाचारा के०) आ जगत् माहें कोइ एक चारि त्रिया एवा देखायते. के, समयाचारा एटले सिद्धांतोक्त आचारनें विषे प्रवर्तमान, तथा (निष्कुणासाधुजीविणो के०) निष्कुणा एटले दोपरहित एवा आहारना गवेषण हार, तथा साधुजीवि एटले पोताना आचार पालवा सारु जीवे ते, तथा ह्यांत, जितेंडिय, जितक्रोध, दृढव्रतवान्, जुसर प्रमाण दृष्टियें मार्गना शोधनार, प्रा सुक उदकना पान करनार, मौनी, उजीवनिकायना रक्षण करनार, किं बहुना. सराग ते, तो पण वीतरागनी पेटें रहेते, एवा साधु देखीनें (एमिहोवजीवन्ति के०) ए मिथ्यात्वो पजीवि बाह्य वृत्तियें करी लोकोनें वंचेते (इतिदिष्टिनधारण के०) एवी दृष्टि धरे नहीं, एतावता एवो जाव मनमाहें चिंतवे नहीं, वचनथकी कहे नहीं, किं बहुना. स्वतीर्थि क परतीर्थिकनें एवं वचन कहे नहीं ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—(कल्लाणोपावेति) सर्वथाऽयंकल्याणवानयं सर्वथा पापवान् एवमेकांते व्यवहारो न विद्यते । एकांतपक्षाश्रयणेन यदैरं कर्मबधस्तत् श्रमणाः शाक्यादयोबालाः पंक्तिमानिनः शुष्कतर्कदर्पोन्मत्तान् जानन्ति ॥ ३० ॥ (असेसमिति) अज्ञोपं सर्वं वस्तु सांख्यानिप्रायेणाकृतं नित्यं इति न ब्रूयात् । अपिशब्दादनित्यमपि न वदेत् । तथा सर्वं जगद्दुःखात्मकमित्यपि न वदेत् चारित्रादिपरिणतेः सुखस्यापि दर्शनात् । यदुक्तं । “ तणसंशारनिससो, विमुणिवरोजट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टिवि” ॥ १ ॥ चोरपारदारिकादयोवध्याअवध्यावा इति न वदेत् । तथा चोक्तं । “ मार्जार व्याघ्रसिंहादीन् सत्त्वव्यापादनोद्यतान् ॥ दृष्ट्वा स्वार्थपरः साधुर्माध्यस्थ्यमवलंबत” इति ॥ १ ॥

एवमन्योपि वाक्संयमोद्देशः । यथाऽसौ कुतीर्थिकोबालः किमपि न वेत्ति इत्यादिकां पर
स्थाप्रीतिकारिणीं नावां न विसृजेत् ॥ यदुक्तं । “अप्यत्तिर्यं जेण सिया, आसु कुप्पिङ्गवाप
रो ॥ सबसो तं ए नासिङ्गा, नासं अहियगामिणी” इति ॥३१॥ (दीसंतिति) दृश्यंते स
मिताचाराः शास्त्रोक्ताचारपरानिह्वोनिह्वामात्रवृत्तयः साधुना विधिना जीवन्तीति साधु
जीविनः । तथाहि । क्हांतादांताजितेंडियाजितकषायास्तायिनस्तानेवंजूनान् मत्वापि एते
मिथ्योपजीविनइति दृष्टिं न धारयेत् नैवमनिप्रायं कुर्यात् नाप्येवं वदेत् यथा मिथ्योप
चारप्रवृत्तमायाविनएते इति । बद्धस्थेन हि एवंजूनतनिश्चयस्य कर्तुमशक्यत्वादिति नावः ।
तेच स्वयूष्यावा नवेयुस्तीर्थीतरीयावा उन्नावपि न वक्तव्यौ साधुना । यदुक्तं । “यावत्प
रगुणपरदो, पकीर्तने व्यापृतं मनोजवति । तावद्धरं विशुद्धे, ध्याने व्यग्रं मनः कर्तुं ॥१॥३१॥

॥ टीका—तदेवं कल्याणपापयोरनेकांतरूपत्वं प्रसाध्यैकांतं दूषयितुमाह (कल्याणोपा
वएइत्यादि) कल्यं सुखमारोग्यं शोचनत्वं वा तदणतीति कल्याणं तदस्यास्तीति कल्याणो
मत्वर्थी याचप्रत्ययांतोऽर्शादिन्योजित्यनेन । कल्याणवानिति यावत् । पापकशब्दोपि मत्व
र्थी याचप्रत्ययांतोऽष्टव्यः । तदेवं सर्वथा कल्याणवानेवायंतथा पापवानेवायमित्येवंजूनतो
व्यवहारो न विद्यते तदैकांतजूनतस्यार्थस्यैवानावात्तदनावस्यच सर्ववस्तूनामनेकांताश्रयणेन
प्राक्प्रसाधितत्वादिति । एतच्च व्यवहारानावाश्रयणं सर्वत्र प्रागपि योजनीयं । तद्यथा ।
सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति वा सर्वत्र वीर्यमित्येवंजूनतएकांतिकोव्यवहारो न विद्यते । तथा नास्ति
लोकोऽलोको वा तथा संति जीवाअजीवाइति वेत्येवंजूनतोव्यवहारो न विद्यतइति सर्वत्र
संबंधनीयं । तथा वैरं वज्रं तद्वत्कर्म वैरं विरोधो वा वैरं तद्येन परोपतापादिनैकांतपक्षस
माश्रयणेन वा नवति । तच्चे श्रमणास्तीर्थिकाबालाश्च बालारागद्वेषकलिताः पंमिताः पंमि
तानिमानिनः शुष्कतर्कदृष्ट्याध्मातान जानंति परमार्थजूनतस्याहिंसालक्षणस्य धर्मस्याने
कांतपक्षस्य वा नाश्रयणादिति । यदि वा यदैरं तच्चे श्रमणाबालाः पंमितावान जानंतीत्ये
वं वाचं न निसृजेदित्युत्तरेण संबंधः । किमिति न निसृजेद्यतस्ते किंचिज्ज्ञानंत्येवापि च ते
षां तन्निमित्तकौपोत्पत्तेः । यच्चैवंजूनतं वचस्तन्न वाच्यं । यतउक्तं । “अप्यत्तिर्यं जेण सिया,
आसु कुप्पिङ्गवा परो ॥ सबसो तं ए नासेङ्गा नासं अहियगामिणि”मित्यादि ॥ ३१ ॥
अपरमपि वाक्संयममधिकृत्याह । (असेसमित्यादि) अशेषं कृत्स्नं तत्सांख्यानिप्राये
ण कृतं नित्यमित्येवं न ब्रूयात् । प्रत्यर्थं प्रतिसमयं चान्यथान्यथा नावदर्शनात्स एवा
यमित्येवंजूनतस्यैकत्वसाधकस्य प्रत्यनिज्ञानस्य लूनं पुनर्जातेषु केशनखादिष्वपि प्रदर्श
नात्तथापि शब्दादेकांतेन कृणिकमित्येवमपि वाचं न निसृजेत्सर्वथा कृणिकत्वे पूर्वस्य
सर्वथा विनष्टत्वाद्धृत्तरस्य निर्हेतुकउत्पादः स्यात्तथाच सति नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा हे

तोरन्यानपेक्षणादिति । तथा सर्वं जगद्दुःखात्मकमित्येवमपि न ब्रूयात्सुखात्मकस्यापि सम्यग्दर्शनादिभावेन दर्शनात् । तथा चोक्तं । “तणसंशारनिंसस्सो, विमुणिवरो नट्टरा गमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्ठीवि” ॥१॥ तथा वध्याश्चौरपारदारिका दयोऽवध्यावा तत्कर्मानुमतिप्रसंगादित्येवंनूतां वाचं स्वानुष्ठानपरायणः साधुः परव्यापारनिरपेक्षो न विसृजेत् । तथाहि । सिंहव्याघ्रमार्जारदीन्परसत्त्वव्यापादनपरायणान् दृष्ट्वा माध्यस्थ्यमवलंबयेत् । तथा चोक्तं । मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थ्यादीनि सत्त्वगुणाधिकं क्लिश्यमानविनयेष्विति । एवमन्योपि वाक्संयमोऽष्टव्यः । तद्यथा । अमी गवादयोवाह्या न वाह्यास्तथामी वृक्षादयश्चेद्यान वेद्यावेत्यादिकं वचो न वाच्यं साधुनेति ॥३॥ अथमपरोवाक्संयमप्रकारोऽतःकरणशुद्धिसमाश्रितः प्रदर्श्यते । (दीसंतीत्यादि) दृश्यंते समुपलभ्यंते स्वशास्त्रोक्तेन विधिना निजृतः संयतश्चात्मा येषां ते निजृतात्मानः । क्वचित्पाठः (समियाचारंति) सम्यक् स्वशास्त्रविहितानुष्ठानादविपरीतआचारोऽनुष्ठानं येषां ते सम्यगाचाराः सम्यग्वा इतोव्यवस्थितआचारोयेषां ते समिताचाराः । के ते ? । निरूपणशीलानिद्रवोनिद्रामात्रवृत्तयः । तथा साधुना विधिना जीवितुं शीलं येषां ते साधुजीविनः । तथाहि । ते न कस्यचिदुपरोधविधानेन जीवन्ति तथा क्वांतादांताजितक्रोधाः सत्यसंधादृढव्रतायुगांतरमात्रदृष्टयः परिपूतोदकपायिनोमौनिनस्सदा तायिनोविविक्तैकांतध्यानाध्यासिनोकौकुच्यास्तानेवंनूतानवधार्या अपि सरागा अपि वीतरागा इव चेष्टंते इति मत्वैते मिथ्यात्वोपजीविन इत्येवं दृष्टिं न धारयेन्नैवंनूतमध्यवसायं कुर्यान्नाप्येवं नूतां वाचं निसृजेद्यथैते मिथ्योपचारप्रवृत्तामायाविन इति । ब्रह्मस्थेन ह्यर्वागदर्शिनैवंनूतस्य निश्चयस्य कर्तुमशक्यत्वादित्यनिप्रायः । तेच स्वयूष्यावा नवेयुस्तीर्थांतरियावा तावुजावपि न वक्तव्यौ साधुना । यत उक्तं । “यावत्परगुणपरदोषकीर्तने व्यापृतं मनोजवति ॥ तावदरं विशुद्धे, ध्याने व्यग्रं मनः कर्तु”मित्यादि ॥ ३१ ॥

दक्खिणाए पडिलंजो, अत्तिवा एत्तिवा पुणो ॥ ए वियागरेज्ज मेहावी, संतिमग्गं च ब्बुहए ॥३२॥ इच्चेएहिं ठाणेहिं, जिणदिघेहिं संजए ॥ धारयंतेउ अप्पाणं, आमोस्काए परिवएज्जा सित्तिवेमि ॥३३॥ इति बीयसुयस्कंधस्स अणायारणाम पंचमअयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—वली आचार देखाडेढे. (दक्खिणा के०) दान तेनो प्रतिलंज एटले गृहस्थे दान देवुं, जेनारें दान लेवुं. एवो व्यापार प्रवर्त्तमान देखी, अस्ति, अथवा नास्ति, एटले गुण, अथवा दूषण कांइ पण कहे नही. (पुणो के०). असंयमनी अनुमोदन अनें दूषण केतां

यकां वृत्तिदेद आय. ए कारण माटे, (मेहावी के०) जे पंथित होय, ते अस्ति, नास्ति, न कहे, तेवारें साधु केम बोले ? ते कहेते. (संतिमग्गंचब्बूहए के०) शांतिमार्ग एटले मोक्षमार्ग ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपनी वृद्धि आय; एवुं वचन बोले. एटले जे वचन बो लवा थकी असंयम सावद्य न आय, तेवुं वचन बोले. इत्यर्थः ॥३१॥ हवे अध्ययन परि समाप्तिनें अर्थें कहेते. (इच्चेएहिंणोहिं के०) एम ए पूर्वोक्तस्थानके (जिएदिछेहिंसंजए के०) जिन एटले वीतरागनाषित वचनें युक्त, एवा संयत एटले जे चारित्रिया (धारयंतेउ अण्पाणं के०) ते पोताना आत्मानें धारे, क्यां लगे धारे? तोके (आमोस्काएपरिवएश्वासि के०) ज्यां सुधी मोक्ष प्राप्ति आय, त्यां सुधी धारे. हवे एवा उपदेश शिष्यनी प्रत्ये गुरु कहे. के, अहो शिष्य ! तुं आवा आचारें प्रवर्तजे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३३ ॥ ए बीजा श्रुतस्कंधनें विपे अनाचार नामें पांचमाध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्तथयो.

॥ दीपिका—(दक्षिणाएत्ति) दानं दक्षिणा तस्याः प्रतिजंनः प्राप्तिर्दानलाजः सोस्मादृष्ट हस्यादेः सकाशादस्तिवा नास्तिवा इति न व्यागृणीयान्न वदेन्मेधावी किंतु ? शांतिमार्गं मोक्षमार्गं वृंहयेद्वृद्धिं प्रापयेत् यथा मोक्षमार्गवृद्धिर्नवति तथा वदेदित्यर्थः ॥ ३३ ॥ इ त्येतैरेकांतविधायिनिः स्थानैर्जिनोद्विष्टैः संयतआत्मानं धारयन् आत्मानं प्रवर्तयन् आ मोक्षाय कर्मकृत्यार्थं परिव्रजेत्संयमे प्रवर्तते ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३४ ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधेऽनाचारश्रुताख्यं पंचमाध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (दक्षिणाएइत्यादि) दानं दक्षिणा तस्याः प्रतिजंनः प्राप्तिः स दानलाजोऽस्मादृष्टहस्यादेः सकाशादस्ति नास्ति वेत्येवं न व्यागृणीयान्मेधावी मया दाव्यवस्थितः । यदिवा स्वयूयस्य तीर्थीतरीयस्य वा दानं ग्रहणंवा प्रतिलाजः स एकांते ना स्ति संजवति नास्ति वेत्येवं न ब्रूयादेकांतेन तद्दानग्रहणनिषेधे दोषोत्पत्तिसंजवात् । तथा हि । तद्दाननिषेधेऽतरायसंजवस्तद्वैचित्र्यं च तद्दानानुमतावप्यधिकरणोद्भवइत्यतोऽस्ति दानं न वेत्येवमेकांतेन न ब्रूयात् । कथं तर्हि ब्रूयादिति ? दर्शयति । शांतिर्मोक्षस्तस्य मार्गः स म्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्तमुपवृंहयेद्वर्धयेत् । यथा मोक्षमार्गान्निवृद्धिर्नवति तथा ब्रूया दित्यर्थः । एतदुक्तं नवति । पृष्ठः केनचिद्विधिप्रतिषेधमंतरेण देयप्रतिग्राहकविषयं निर वद्यमेवं ब्रूयादित्येवमादिकमन्यदपि ॥ ३३ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह (इ च्चेएहिंमित्यादि) इत्येतैरेकांतनिषेधद्वारेणानेकांतविधायिनिः स्थानैर्वाक्संयमप्रधानैः समस्ताध्ययनोक्तैरागक्षेपरहितैर्जिनैर्दृष्टैरुपलब्धैर्न स्वमतिविकल्पोद्भापितैः संयतः सन् संयमवानात्मानं धारयन्नैर्निर्विविधधर्मदेशनावरसरे वाच्यं । तथा चोक्तं । “सावक्काणवक्का

एवं वयणाणं जो नयाणइविसेसमित्यादिस्थानैरात्मानं वर्तयान्नामोक्षायाशेषकर्मक्या
र्थे मोक्षं यावत्परिसमंतात्संयमानुष्ठाने ब्रजेज्ज्वेस्त्वमिति विधेयस्योपदेशः । इति परिस
माप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । नयाअनिहिताअनिधास्यमानलक्षणाश्चेति ॥ ३३ ॥
समाप्तमनाचारश्रुतारव्यं पंचममध्ययनमिति ॥

॥ हवे बहुं अध्ययन प्रारंभिये ठैये ॥

पांचमा अध्ययननें निषे आचारनी आचरणा करवी, अनें अनाचारनी परिहरणा ए
टले अनाचारनो त्याग करवो. एम कहुं. हवे ते प्रमाणें जे महानाग्यवान् पुरुषथी करा
यवे, ते आर्द्धकुमारना दृष्टांतनी पेठें बेखाडेवे. जेम आर्द्धकुमारनो गोशालक साथें वाद
थयो, ते रीतेंज आ ठठा अध्ययनमां कहेवे. प्रत्येक बुद्ध आर्द्धकुमार, एकदा प्रस्तावें
श्री महावीरदेवनी पासें आवतां अंतरालें गोशालकें बोलाव्यो. ते कथा कहेवे.—

पुराकडं अह इमं सुणेह, मेगंतयारी समणे पुरासी ॥ से निस्कु
णो उवणेत्ता अणेगे, आइस्कतिणिह पुढोविबिरेणं ॥ १ ॥ साजी
वियापठविता थिरेणं, संचागठ गणठ निस्कुमले ॥ आइस्क
माणो बहुजन्नमडं, नसंधयाती अवरेण पुवं ॥ २ ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमारनें गोशालक बोलावीने कहेवे के, (अहइमंसुणेह के०) जो
आर्द्धकुमार ! जे हुं कहुंहुं ते तुं सांजल. (पुराकडं के०) परापूर्वें जे जे आ ताहारे ती
र्थकरें कहुंवे, ते हुं कहुंहुं ते सांजल. ते श्रुं कहुंवे? तोके, (मेगंतयारीसमणेपुरासी के०)
ए श्रमण जगवंत महावीर पूर्वे प्रथम एकांतचारी विहार करता हता. एटले एकांतें
लोक रहित एवा प्रदेशें विचरता हता, अनें अनेक प्रकारनां उग्रतप करता हता, ते
हमणां उग्रतप आचरवा थकी जंग थया थका मुजनें ठोडीनें एटले महारो परित्याग
करीनें, (सेनिस्कुणोउवणेत्ताअणेगे के०) ते साधु शिष्यो एकठा करीनें अनेक देव, दे
वी, मनुष्य, अनें स्त्रीना वृंद मांहें बेठा थका धर्म कहेवे. (आइस्कतिणिहपुढोविबिरेणं
के०) तथा घणा शिष्य एकठा करी, तमारा जेवा सुग्ध जननें विप्रतारवा माटे पृथक्
पृथक् जुदा जुदा विस्तारें करी धर्म कहेवे ॥ १ ॥ वली गोशालक कहेवे के, (साजीवि
यापठविताथिरेणं के०) अहो आर्द्धकुमार ! ताहारे गुरुयें घणा लोक मांहें बेशी धर्म
देशनानें मिश्रें आजीविका मांमीवे, केमके, एकाकी विचरतां लोक परानव करेवे, एवं

जाणीनें, पंक्ति निमित्तें, घणो महोदो परिवार कखोळे, वली ए तमारो गुरु केवोळे, तो के, अस्थिर एटले प्रथम माहारी साथें एकजो अंत प्रांत. आहारी शून्य एवा देवकुला दिक स्थानकोनें विषे रहेतो हतो, अनें तेवो उग्रआचार वेजुना कवलनी पेवें निःस्वाव जाव जीवसुधी करवानें अशक्तळे, ते कारणे महारो समागम मुकीनें घणा शिष्योनें वि प्रतारी एवे घटाटोपें विचरेळे, ते कारणे अस्थिरळे. ते अस्थिर पणुं देखाडेळे. (सजाग उं के०) सजा जे देव अनें मनुष्यनी परषदा मांहे बेगो (गणउजिस्कुमळे के०) अने क जिहुना समुदाय मांहे रहेतो थको (आइकमाणोबहुजन्नमळं के०) घणालोकनें हितनो कारक, एवो अर्थ कहेतो देखायळे. ते कारणे (नसंधयातीअवरिणपुवं के०) मांहोमांहे आचार तेनो संधि मलतो नथी, एटले प्रथमना आचारमां अनें हमणाना आचारमां मांहोमांहे विरोध देखायळे, ते ए प्रकारे के, सिंहासन, अशोक वृक्ष, नामंमल, उत्र, चामरादिक मंमाण जो मोक्षनुं अंग होय तो, प्रथम जे उग्रक्रिया एणे कीधी तेतो निःकेवल क्लेश जणीज कीधी, अथवा जो ते क्रिया कर्म निर्झरवानुं कारण हती, तो हमणानी क्रिया पण बीजानें विप्रतारवानें अर्थ, पाखंमरूप जाणीयें ठैयें. वली प्रथमतो मौनपणुं रुडुं जाणीनें अंगीकार कखुं हतुं, त्यारें हमणा धर्मदेशना आपवानुं शुं कामळे? जो धर्मदेशना देवी, ए रुडुंळे तो पहेलां मौनपणुं आदखुं हतुं ते अत्यंत अयोग्यळे॥१॥

दीपिका—अथ षष्ठाध्ययनमारन्यते । तच्चाईककुमारकथासंबद्धत्वादाईकीयानिधानं । तत्कथाचेयं । मगधदेशो वसंतपुरे सामायिकोनाम कुटुंबी वसति । स वैराग्यतः श्रीधर्मघोषाचार्यपार्श्वे पत्नीयुतः प्रव्रज्यां गृहीत्वा साधुनिः सह विहरति । सोऽन्यदा स्वपत्नीं साध्वीं निह्नामटंतीं दृष्ट्वा गी जातः । स्वानिप्रायः परस्य साधोस्तेन निवेदितः । तेनापि तत्प्रवर्तिन्यास्तयापि तस्याः साध्व्याः । ततः स्वपतिमनुरक्तं ज्ञात्वा साध्व्या नक्तप्रत्याख्यानपूर्वमात्मोद्धंधनमकारि । मृत्वा स्वर्गमगात् । तदाकर्ण्य तत्पतिः साधुरपि गुरुमनाष्टुह्य नक्तं प्रत्याख्याय दिवं गतः । ततश्च्युत्वा आईकपुरे नगरे आईकसुतआईकानिधोजातः । साऽपि तत्पत्नी स्वर्गच्युता वसंतपुरे श्रेष्ठिपुत्री जाता । आईकोपि युवा परमसुजगः संपन्नः । अन्यदाईकपित्रा जनहस्ते राजगृहे श्रेणिकराज्ञः प्रानृतं प्रेषितं । आईककुमारेण श्रेणिकसुतायाऽनयकुमाराय स्नेहकरणार्थं प्रानृतं तस्यैव हस्तेन प्रेषितं । जनोराजगृहे गत्वा श्रेणिकराज्ञः प्रानृतानि निवेदितवान् संमानितश्च राज्ञा । आईकप्रहितानि प्रानृतानि चाऽनयकुमाराय दत्तवान् । कथितानि स्नेहोत्पादकानि वचनानि । अनयेनाचिंति । नूनमसौ नव्यः स्यादासन्नसिद्धिकोयोमया सार्द्धं प्रीतिमिह्वतीति । ततोऽनयेन प्रथमजिनप्रतिमां बहुप्रानृतयुताईकुमाराय प्रहिता । इदं प्रानृतमेकांते निरूपणीयमित्युक्तं जनस्य । सोऽप्याईकपुरं गत्वा यथोक्तं कथयित्वा प्रानृतमर्पयत् । प्रतिमां निरूपयतः कुमारस्य जातिस्म

रणमुत्पन्नं धर्मे प्रतिबुद्धं मनः अजयं स्मरन् वैराग्यात्कामजोगेष्वनासक्तस्तिष्ठति । पि
त्रा ज्ञातं मा कचिदसौ यायादिति पंचशतसुनटौर्नैत्यं रक्ष्यते । आर्द्धकुमारोप्यश्ववाहनि
कायां निर्गतः प्रधानाश्वेन दूरंगत्वा पलायितः । ततः प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया निपिधो
पि प्रव्रज्यान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नोवसंतपुरे कायोत्सर्गस्थो देवलोकच्युतया तथा श्रेष्ठिपु
त्र्याऽन्यबालिकानिः सह क्रीडंत्याऽयं मम जर्नेत्युक्ते सन्निहितदेवतया सार्द्धत्रयोदशकोटि
मिता सुवर्णवृष्टिः कृता । राजा तत्सुवर्णं गृह्णन् देवतया वारितः । इदं स्वर्णमस्याबा
लिकाया एवेत्युक्तं च ततस्तत्पित्रा गृहीतं स्वर्णं । अनुकूलोपसर्गं मत्वा ईमुनिरन्यत्र गतः ।
पुत्रीवरणार्थं वराः समायांति पुत्र्या कथितं पितुः एते वराः स्वस्थानं यांतु अहं तस्मै
दत्ता त्वया यत्संबन्धि हिरण्यं नवता जगृहे । पित्रोक्तं त्वं तं जानीषे कथं ? तयोक्तं । तच्चर
णगतानि ज्ञानदर्शनाङ्गानामि । ततः सा दानशालायां स्थिता निह्कार्थिनामाहारं दत्ते । ततो
द्वादशवर्षैर्गतैः कदाचिच्चासौ जवितव्यवशात्तत्रैव विहरन् समागतः पादचिन्हदर्शनाद्
पलक्षितश्च तथा । ततः सा बाला सपरिवारा तत्पृष्ठतो गता । आर्द्धकुमारोपि देवतावचनं
स्मरन् कर्मोदयात्प्रतिजग्रस्तया सार्द्धं जुनक्ति जोगान् पुत्रो जातः । आर्द्धकेणोक्तं सांप्रतं
ते पुत्रो द्वितीयो नून्निर्वाहकः । अहं स्वकार्यमाचरामि तथा सुतज्ञापनार्थं कार्पासक
र्त्तनमारब्धं । पृष्ठं च पुत्रेण किं मातरिदमारब्धं नवत्या ? सा प्राह । वत्स ! तव पिता प्रव्रज्यां
ग्रहीतुकामः त्वं तु शिशुरद्यापि इव्यार्जनेऽसमर्थस्ततो ह मनसा निन्द्यवृत्त्याऽनया जीवनमि
हामीति । तेन बालेन तत्कालोत्पन्नबुद्ध्या तत्कर्त्तितसूत्रेण कार्यं मया बद्धोयास्यतीति
मन्मननाषिणोऽपविष्ट एव पिता वेष्टितः । पित्रा चिंतितं यावंतोमी वेष्टनसूत्रतंतवस्तावं
ति वर्षाणि मया स्थातव्यं । तंतवश्च द्वादश । ततोसौ द्वादशवर्षाणि गृहे तस्थौ । ततः
प्रव्रजितः सूत्रार्थनिपुणएकाकी विहरन् राजगृहं प्रतिप्रस्थितस्तदंतराले तद्दृष्ट्वा य
नि प्राक् पित्रा पंच राजपुत्रशतानि मुक्तानि तानि कुमारे नष्टे राजनयात्तत्राटव्यां चौर्ये
ण जीवन्ति । तैश्चार्द्धकुमुनिर्दृष्ट उपलक्षितश्च । तेन पृष्ठास्ते किमिदमनार्थं कर्मरिब्धं नवज्जिः ?
तैश्च राजनयादि कथितं । मुनिवचनात्संबुद्धास्ते प्रव्रजिताः । तथा राजगृहनगरप्रवेशे गो
शालकोहस्तितापसा ब्राह्मणाश्च वादे पराजिताः । तथार्द्धकुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादि
मुक्तः । ते च हस्तितापसादयश्चार्द्धकुमुनिधर्मकथाक्षिप्ताः श्रीवीरपार्थे निष्क्रान्ताः । राज्ञा ज्ञात
स्वरूपेण पृष्ठं । जगवन् ! कथं त्वदर्शनतः करी बंधनान्मुक्त इत्युक्ते मुनिराह । “न दुष्करं वा
रणपासमोयणं गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं ॥ एयंतु मत्तं पडिहाइ दुष्करं बद्धस्स तक्काव
लिएण तंतुणा” ॥ १ ॥ दुष्करमेतन्नरपाशैर्बद्धस्य गजस्य मत्तस्य विमोचनं वने राजन् ! एतत्तु
मे प्रतिजाति दुष्करं यत्तर्कुकावजितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति । स्नेहर्तंतवोहि
वंतूनां दुष्टे दानवन्तीति जावः ॥ आर्द्धकुमुनिकथा समाप्ता ॥

सांप्रतं सूत्रं व्याख्यायते तच्चेदं।(पुराकडमिति)यथा गोशालकेन सांघे वादोनूदार्डककुमार
स्य तथास्मिन्नध्ययने कथ्यते तं चार्डमुनिं प्रत्येकबुद्धं श्रीवीरांतिकमागच्छंतं गोशालोब्रवीद्यथा
नोअर्डक! यदहं वदामि तद्बुधु। पुरा पूर्वं नवत्तीर्थकृता यत्कृतं तददर्शयति। एकांते जनरहि
तस्थाने चरतीत्येकांतचारी श्रमणः पुरासीत्तपश्चरणोद्यतः। सांप्रतं तु तपश्चारित्रनिर्जर्त्तितो
मां विहाय देवादिमध्यगतो धर्ममाख्याति। तथा बहून् शिष्यान् उपनीय बहुशिष्यपरिवारं कृ
त्वा, नवाट्टशमुग्धानां इदानीं पृथग्विस्तारेण धर्ममाख्याति ॥ १ ॥ या नवजुरुणा देशना क्रियते
सा जीविका प्रकर्षेण स्थापिता एकाकी विहरन् लोकैः परिनूयतइति। यदुक्तं। “उत्रं ठात्रं पा
त्रं, वस्त्रं यष्टिं च चर्चयति निह्नुः॥ वेषेण परिकरेण च, कियतापि विना न निह्नापि” ॥ १ ॥ इति
कृत्वा तेन परिवारः कृतः। तदनेन दंजप्रधानेन जीविकार्थमिदमारब्धं। किंचूतेन अस्थिरेण
पूर्वं मया सांघमेकाकी अंतप्रांताहारेण शून्यवनादौ वृत्तिं कृतवान्। नच तादृशं दुष्करमनु
ष्ठानं यावज्जीवं कर्तुमलं। ततो मां त्यक्त्वा बहून् शिष्यान् विधायामंबरेण चरति ततोऽ
स्थिरश्चपलः पूर्वाचारल्यागात् तथा सजागतोऽयं गणशोऽनेकशो निह्नुमध्यस्थितश्चाचक्षा
णो बहुजनेन्योहितं बहुजन्यमर्थं कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न संधत्ते।
तथाहि। यदि सांप्रतीयं वृत्तं प्राकारत्रयसिंहासनाशोकवृक्षनामं मलचामरादिकं मोक्षांग
मनविष्यत्ततोया प्राक्तन्येकचर्यां क्लेशबहुलानेन कृतेनाक्लेशाय केवलमस्येत्यथ सा कर्मनिर्ज
रणहेतुका परमार्थनूता ततः सांप्रतावस्था परप्रतारकत्वा दंजकल्पेत्यतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठान
योर्मौनव्रतिकधर्मदेशनारूपयोः परस्परतो विरोधइति। अतएवास्य चरित्रं पूर्वापरेण न
संदधाति पूर्वापरविरोधीत्यर्थः ॥ १ ॥

॥टीका—उक्तं पंचममध्ययनं। सांप्रतं षष्ठमारभ्यते। अस्य चायमनिसंबंधः। इहानंतराध्यय
ने आचारः प्रतिपादितोऽनाचारपरिहारश्च सच येनाचीर्णः परित्ठितश्चासावधुना प्रतिपाद्य
ते। यदिवाऽनंतराध्ययने स्वरूपमाचारानाचारयोः प्रतिपादितं तच्चाशंक्यानुष्ठानं न जवत्य
तस्तदा सेवकोदृष्टांतनूतार्द्रकः प्रतिपाद्यतइत्यथवाऽनाचारफलं ज्ञात्वा सदाचारे प्रय
त्नः कार्योयथार्डककुमारेण कृतइत्येतददर्शनार्थमिदमध्ययनं। अस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यु
पक्रमादीनि वाच्यानि। तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयं। तद्यथा आर्डककुमारवक्तव्यता यथा
सावजन्यकुमारप्रतिमाव्यतिकरात्प्रतिबुद्धस्तथात्र सर्वं प्रतिपाद्यतइति। निह्नेपस्त्रिधा। तत्रौ
घनिष्पन्ने निह्नेपेऽध्ययनं नाम निष्पन्ने निह्नेपेत्वार्डकीयं। तत्रार्डपदनिह्नेपार्थं निर्युक्तिरुदाह।
“नामं ठवणा अदं, दवदं चेव होइ नावदं ॥ एसो खलु अदस्सउ निस्सेवो चउव्विहो होइ”
॥ १ ॥ (नामं ठवणा अदमित्यादि) नामस्थापनाद्व्यजावनेदाञ्चतुर्थार्डकस्य निह्नेपोऽष्टव्यः।
तत्र नामस्थापनेऽनादृत्य ऽव्यार्डप्रतिपादनार्थमाह। “उदगदं सारदं, उवियदं खलु तद्दासि

एतद्वदं ॥ एयं दद्वदं खलु, नावेणं होइ रागदं ” ॥३॥ (उदगदमित्यादि) तत्र इव्याई दिधा
 आगमतोनो आगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो इव्यमितिकृत्वा नो आ
 गमस्तु इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं यदुदकेन मृत्तिकादिकं इव्यमार्द्राकृतं तदुदकाई । सा
 राईतु यद्वहिः शुष्काईमप्यंतर्मध्ये सार्द्रमास्ते यथा श्रीपर्णसौवर्चलादिकं । ठविअदंतु यत्
 स्निग्धत्वगुडव्यं मुक्ताफलरक्ताशोकादिकं तदनिधीयते वसयोपलिप्तं वासाई तथा श्लेष्मा
 ई चक्रलेपाद्युपलिप्तं स्तंजकुमयादिकं यदूढ्यं तत्स्निग्धाकारतया श्लेष्माईमिनिधीयते । एत
 त्सर्वमप्युदकाईदिकं इव्याईमेवानिधीयते । खलुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । नावाई तु पुनः
 रागः स्नेहानिष्वंगस्तेनाई यज्जीवइव्यं तद्भावाईमित्यनिधीयते । सांप्रतमाईककुमारमधिकृ
 त्यान्यथा इव्याई प्रतिपादयितुमाह । “एगजवियब-दाउं, या अजिमुहउं नामगोएय ॥ एते ति
 न्ना देसा, दवेमि अदगेहोंति” ॥३॥ (एगजवियइत्यादि) एकेन जवेन योजीवः स्वर्गादेरागत्या
 ईककुमारत्वेनोत्पत्स्यते तथा ततोप्यासन्नतरोब-दायुष्कस्तथा ततोप्यासन्नतमोनिमुखना
 मगोत्रोयोर्नंतरसमयमेवाईकत्वेन समुत्पत्स्यते । एते त्रयोपि प्रकाराइव्याईके इष्टव्याइति ।
 सांप्रतं नावाईकमधिकृत्याह । “अदपुरा अदसुतो, नामेण अद गोय अणगारो ॥ ततो समुठि
 यमिणं, अश्रयणं अदइज्जंति” ॥४॥ (अदपुराइत्यादि) आईकायुष्कनामगोत्राण्यनुजवन् नावा
 ई नवति । यद्यपि शृंगवेरादीनामप्याईकसंज्ञाव्यवहारोस्ति तथापि नेदमध्ययनं तेन्यः समुठि
 तमतोन तैरिहाधिकारः किंत्वाईककुमाराजिधानगारात्समुठितमतस्तेनैवेहाधिकारइतिकृ
 त्वा तद्वक्तव्यताऽनिधीयते । एतदेव निर्युक्तिकृदाह । (अदपुराइत्यादि) अस्याः समासेना
 यमर्थः । आईकपुरे नगरे आईकोनाम राजा तत्सुतोप्याईकानिधानः कुमारस्तदंशजाः
 किल सर्वेप्याईकानिधानाएव नवंतीतिकृत्वा सचानगारः संवृतस्तस्य च श्रीमन्महावीरव
 र्द्धमानस्वामिसमवसरणे गोशालकेन साई हस्तितापसैश्च वादोन्नूत्तेनच ते एतदध्ययनार्थो
 पन्यासेन पराजिताअतइदमनिधीयते । ततस्तस्मादाईकात्समुठितमिदमध्ययनमाईकीय
 मिति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु स्वतएव निर्युक्तिकृदाईकपूर्वजवोपन्यासेनोत्तरत्र कथयि
 प्यतीति । ननुच शाश्वतमिदं द्वादशांगमपि गणिपितकमाईककथानकं तु श्रीवर्द्धमानतीर्थाव
 सरे तत्कथमस्य शाश्वतत्वमित्याशंक्याह । “कामं इवाजसंगं, जिणवयणं सासयं महाना
 गं । सवश्रयणां तहा, सवस्करसस्मिवाउं ” ॥५॥ (काममित्यादि) काममित्येतदनुपगमे
 इष्टमेवेतदस्माकं । तद्यथा । द्वादशांगमपि जिनवचनं नित्यं शाश्वतं महानागं महानुजावमा
 मर्षापध्यादिद्विसमन्वितत्वान्न केवलमिदं सर्वाण्यप्यध्ययनान्येवंजूतानि तथा सर्वाङ्गर
 सन्निपाताश्च मेलापकाइव्यार्थादेशानित्याएवेति । ननुच मतानुज्ञानामनिग्रहस्थानं नव
 तइत्याशंक्याह । “तद्वियकोईअष्ठो, अप्पज्जतितम्मि समयंमि ॥ पुव जणिउं अणुमतो इति
 इतिजासिए य जहा ” ॥६॥ (तद्वियइत्यादि) यद्यपि सर्वमपीदं इव्यार्थतः शाश्वतं तथा

पि कोप्यर्थस्तस्मिन्समये तथा क्षेत्रेच कुतश्चिदार्थकादेः सकाशादाविर्जावमास्कंदति सते
न व्यपदिश्यते । तथा पूर्वमप्यसावर्थोऽन्यमुद्दिश्योक्तोऽनुमतेश्च नवति रुषिनाषितेषूत्तरा
ध्ययनादिषु यथेति । सांप्रतं विशिष्टतरमध्ययनोन्नानमाह । “ अङ्गदण्णगोसा, लजिस्कु
बंनवतीति दंडीणं ॥ जह हड्डितावसाणं, कदियं इणमो तद्वाबुसं” ॥७॥ (अङ्गदण्णेत्या
दि) आर्याईकेण समवसरणानिमुखमुच्चलितेन गोशालकजिह्वोस्तथा ब्रह्मव्रतिनां त्रिदंमि
नां यथा हस्तितापसानां च कथितमिदमध्ययनार्थं जातं तथा वक्ष्ये सूत्रेणेति । सांप्रतं
स पूर्वजवमार्डककथानकं गाथाजिरेव निर्युक्तिकदाह । “गामे वसंतपुरये, सामष्ठितोधरणि
सहितो निस्कंतो ॥ निस्कायरियादिठा, उहासिय जत्तवेहासं” ॥७॥ संवेगसमावन्नो, मार्डज
त्तं च इन्द्रुदिय लोए ॥ चउऊणं अदपुरे, अदमुउ अदउ जाउ ॥८॥ पीतीयदोसहदूउ पुठ
णमजयस्स पडवे सोउ ॥ तेणावि सम्मदिठिति दोऊ, पडिमारहंमि गया ॥ १० ॥ दहुं
संबुद्धो रक्किउ य, आसाणवाहणपलातो ॥ पद्वावंतो धरितो, रऊं न करेति कोअन्नो
॥ ११ ॥ अगणिंतो निस्कंतो, विहरइ पडिमाइदारिगाचरिइउ ॥ सुवरणवसुहाराउ, र
न्नो कहणं च देवीए ॥ १२ ॥ तं नइ पिता तीसे, पुठणकहणं च वरणदोवारे ॥ जाणाइ
पायबिंबं, आगमणं कहणनिग्गमणं ॥ १३ ॥ पडिमागतीसमीवे, सपरीवारानिस्कपडिवय
णं ॥ नोगमुतापुठणसु, तबंघपुत्तेयनिग्गमणं ॥ १४ ॥ रायगिहागमचोरा, रायजया कहणतेसि
दिस्काया ॥ गोसालजिस्कुबंजी, तिदंमियातावसेहिं सहवादो ॥ १५ ॥ वादे पराइयत्तो, सवे विथ
सरणमपुवगतातो ॥ अदगसहिया सवे, जिणवीरसासिनिस्कंता ॥ १६ ॥ (गामेइत्यादिगा
थाष्टकं) आसां चार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदं । मगधजनपदे वसंतपुरे ग्रामे तत्र सामा
यिकोनाम कुटुंबी प्रतिवसति । सच संसारजयोदिग्रोधर्मघोषाचार्यातिके धर्मे श्रुत्वा स
पत्नीकः प्रव्रजितः सच सदाचारतः संविग्नैः साधुभिः सार्धं विहरतीतराभिः साध्वी
भिः । सहेति । कदाचिच्चासावेकस्मिन्नगरे निह्वार्थमटंतीं दृष्ट्वा तामसौ तथाविधकर्मोदया
त्पूर्वरतानुस्मरणेन तस्यामध्युपपन्नस्तेन चात्मीयोऽजिप्रायोद्वितीयस्य साधोर्नैवेदितस्ते
नापि चैतत्प्रवर्तिन्यास्तथापि चानिहितं न मम देशांतरे एकाकिन्या गमनं युज्यते न चा
सौ तत्राप्यनुबंधं त्यज्यतीत्यतो ममास्मिन्नवसरे जक्तप्रत्याख्यानमेव श्रेयो न पुनर्व्रतवि
जोपनमित्यतस्तथा जक्तप्रत्याख्यानपूर्वकमात्मोद्धंधनमकारि मृता सागाच्च देवलोकं ।
श्रुत्वा चैनं व्यतिकरमसौ संवेगमुपगतश्चितितं च तेन । तथा व्रतजंगनयादिदमनुष्ठितं म
मत्वसौ संजातएवेत्यतोहमपि जक्तप्रत्याख्यानं करोमीत्याचार्यस्यानिवेद्यैवासौ मायाव्यथ
च परमसंवेगापन्नोऽसावपि जक्तं प्रत्याख्याय दिवंगतस्ततोपि च प्रत्यागत्यार्डपुरे नगरे
आर्डकसुतआर्डकाजिधानोजातः । सापिच देवलोकाद्भ्युता वसंतपुरे नगरे श्रेष्ठिकुले
दारिका जाता इतरोपिच परमरूपसंपन्नोयौवनस्थः संवृत्तो न्यदासावार्डकपिता राजगृहन

गरे श्रेणिकस्य राज्ञः स्नेहाविष्करणार्थं परमप्राञ्चृतोपेतं महत्तमं प्रेषयत्यार्द्धककुमारेणासौ
 पृष्ठोयथा कस्यैतानि महार्हाण्यत्युग्राणि प्राञ्चृतानि मत्पित्रा प्रेषितानि यास्यंतीत्यसावक
 ययद्यश्चार्थदेशे तव पितुः परममित्रश्रेणिकोमहाराजा तस्यैतानीत्यार्द्धककुमारेणाप्य
 नाणि किं तस्यास्ति कश्चिद्योग्यः पुत्रोस्तीत्याह । यद्येवं मत्प्रहितानि प्राञ्चृतानि नवता त
 स्य समर्पणीयानीति नष्टित्वा महार्हाणि प्राञ्चृतानि समर्प्यानिहितं वक्तव्योसौ म इव
 नाद्यथाद्रककुमारस्त्वयि स्निह्यतीति सच महत्तमोगृहीतो नयप्राञ्चृतो राजगृहमगाजत्वा
 च राजद्वारपालनिवेदितो राजकुलं प्रविष्टो दृष्टश्च श्रेणिकः प्रणामपूर्वं निवेदितानि
 प्राञ्चृतानि कथितं च यथासंदिष्टं । तेनाप्यासनाशनतांबूलादिना यथार्हप्रतिपत्त्या
 सन्मानितो द्वितीये चान्द्व्यार्द्धककुमारसत्कानि प्राञ्चृतान्यनयकुमारस्य समर्पितानि कथिता
 निच तत्प्रीत्युत्पादकानि तत्संदिष्टवचनान्यनयकुमारेणापि परिणामिक्यबुद्ध्या परिणामि
 तं नूनमसौ नव्यः समासन्नमुक्तिगमनश्च तेन मया सार्धं प्रीतिमिच्छतीति । तदिदमत्र प्रा
 सकालं यदाद्वितीयेकरप्रतिकरप्रतिमासं दर्शनेन तस्यानुग्रहः क्रियतइतिमत्वा तथैव क
 तं महार्हाणिच प्रेषितानि प्राञ्चृतानीति । उक्तश्च । महत्तमोयथा मत्प्रहितप्राञ्चृतमेतदेकां
 ते निरूपणीयं तेनापि तथैव प्रतिपन्नं गतश्चासावार्द्धकपुरं समर्पितं च प्राञ्चृतं राज्ञो द्वि
 तीये चान्द्व्यार्द्धककुमारस्येति कथितं च यथासंदिष्टं तेनाप्येकांते स्थित्वा निरूपिता प्रतिमा
 तां च निरूपयत ऊहापोहविमर्शनेन समुत्पन्नं जातिस्मरणं चिंतितं च तेन यथा ममाज
 यकुमारेण महानुपकारोऽकारि सधर्मप्रतिबोधतइति । ततोसावार्द्धकः संजातजातिस्मरणो
 चिंतयद्यस्य मम देवलोकजोगैर्यथेप्सितं संपद्यमानैस्तृप्तिर्नानूत्तस्यामीनिस्तु भैर्मानुषैः स्व
 त्पकालीनैः कामजोगैस्तृप्तिर्नविष्यतीति कुतस्त्यमित्येतत्परिगणय्य निर्विष्णुकामजोगो
 यथोचितजोगमकुर्वन् राज्ञा संजातजयेन मा क्वचिद्यायात्यतः पंचभिः शतैराजपुत्राणां र
 क्षयितुमारेजे । आर्द्धककुमारोऽप्यश्ववाहनिकया विनिर्गतः प्रधानाश्वेन प्रपलायितः तत
 श्च प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया सोपसर्गं नवतोद्यापि नष्टित्वा निवारितोप्यसावार्द्धकोराज्यं
 तावन्न करोति कोन्योमां विहाय प्रव्रज्यां ग्रहीष्यतीत्यजिसंधाय तां देवतामवगणय्य
 प्रव्रजितो विहरन्नन्यदान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नः कायोत्सर्गव्यवस्थितो वसंतपुरे तथा देवलो
 काद्युतया श्रेष्ठिद्वित्रा परदारिकामध्यगतया रमत्येषमम नर्त्तत्येवमुक्ते सत्यनंतरमे
 व तत्सन्निहितदेवतयार्द्धत्रयोदशकोटिपरिमाणा शोजनं वृतमनयेति नष्टित्वा हिरण्य
 वृष्टिर्मुक्ता तां च हिरण्यवृष्टिं राजा गृह्णन् देवतया सर्पाद्युद्भानतो विधृतोऽनिहितं च
 तथा यथैतद्विरण्यं जातमस्यादारिकायाः नान्यस्य कस्यचिदित्यतस्तत्पित्रा सर्वं संगो
 पितमार्द्धककुमारोप्यनुकूलोपसर्गइतिमत्वाऽश्वेनान्यत्र गतोगच्छति च । काले दारिकाया
 वरकाः समागच्छन्ति पृष्ठोच पितरौ तथा किमेवामगमनप्रयोजनं? कथितं च ताज्यां यथैते

तव वरकाइति । ततस्तयोक्तं तात ! सकृत्कन्याः प्रदीयते नानेकशोदत्ता चाहं तस्मै यत्सं
 बंधं हिरण्यजातं नवज्जिर्गृहीतं ततः सा पित्राऽनाणि । किं त्वं तं जानीषे ? तयोक्तं तत्पादग
 तानिज्ञानदर्शनतोजानामीति । तदेवमसौ तत्परिज्ञानार्थं सर्वस्य निहार्थिनोनिह्नां
 दापयितुं निरूपिता ततोद्वादशनिर्वपैर्गतैः कदाचिच्चासौ नवितव्यतानियोगेन तत्रैव वि
 हरन्समायातः प्रत्यनिज्ञातश्च तथा तत्पादचिन्हदर्शनतस्ततोसौ दारिका सपरिवारा तत्पृ
 ष्ठतोजगामार्डककुमारोपि देवतावचनं स्मरन्स्तथाविधकर्मादयादवश्यं नवितव्यतानियो
 गेन च प्रतिजगस्तथा सार्धं चुनक्ति जोगान् पुत्रश्चोत्पन्नः पुनरार्डककुमारेणासावनिहिता
 सांप्रतं ते पुत्रोद्वितीयोहं स्वकार्यमनुतिष्ठामि तथा सुतव्युत्पादनार्थं कार्पासकर्त्तनमारब्धं
 पृष्ठा चासौ बालकेन किमंबैतन्नवत्या प्रारब्धमितरजनाचरितं ततोसाऽववोचद्यथा तव पि
 ता प्रव्रजितुंकामस्त्वं चाद्यापि शिशुरसमर्थोर्थार्जनेततोहमनाथा स्त्रीजनोचितेनानिंद्ये
 न विधिनाऽऽत्मानं नवंतं च किल पालयिष्यामीत्येतदालोच्येदमारब्धमिति । तेनापि बा
 लकेनोत्पन्नप्रजतया तत्कर्त्तितसूत्रेणैव कार्यं महद्दोयास्यतीति मन्मनोजाषिणोपविष्टए
 वासौ पिता परिवेष्टितस्तेनापि चिंतितं यावंतोमी बालककृतवेष्टनतंतवस्तावंत्येव वर्षाणि
 मया गृहेस्थातव्यमिति निरूपिताश्च तंतवोयावद्वादश तावंत्येव वर्षाण्यसौ गृहवासे व्य
 वस्थितः पूर्णेषु द्वादशसु संवत्सरेषु गृहान्निर्गतः प्रव्रजितश्चेति । ततोसौ सूत्रार्थनिष्पन्न
 एकाकिविहारेण विहरन् राजगृहान्निमुखं प्रस्थितस्तदंतराले च तद्दृष्ट्वा यथा
 नि प्राक् पित्रा निरूपितानि पंचराजपुत्रशतानि तस्मिन्नश्वे नष्टे राजनयादैलक्ष्याच्च न रा
 जांतिकं जग्मुस्तत्राटवीर्गुणैश्चौर्येण वृत्तिं कल्पितवंतस्तैश्चासौ दृष्टः प्रत्यनिज्ञातश्च ते
 च तेन पृष्ठाः किमिति नवज्जिरेवंजुतं कर्माश्रितं ? तैश्च सर्वं राजनयादिकं कथितमार्डककु
 मारवचनाच्च संबुद्धाः प्रव्रजिताश्च । तथा राजगृहनगरप्रवेशे गोशालकोहस्तितापसाः ब्रा
 ह्मणाश्च वादे पराजिताः । तथार्डककुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादिमुक्तस्तेच हस्तिताप
 सादयथार्डककुमारधर्मकथाक्षिप्ताजिनवीरसमवसरणे निष्क्रान्ताः । राज्ञा च विदितवृत्तांत
 त्वेन महाकुतूहलापूरितत्तद्वदयेन पृष्ठोजगवान् कथं त्वदर्शनतोहस्ती निरर्गलः संवृत्तइति
 महान् जगवतः प्रजावत्येवमनिहितः सन्नार्डककुमारोब्रवीन्नवमगाथयोत्तरं ॥” ए डुक्करं
 वारणपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमिरायं ॥ जहा उवत्ता वजिएण तंतुणा, सुडुक्करंमे प
 डिहाइमोयणं ॥ १ ७ ॥ (एडुक्करमित्यादि) न डुक्करमेतन्नरपाशैर्बद्धमत्तवारणस्य विमोचनं
 वनेराजन्नेतत्तु मे प्रतिजाति डुक्करं यच्च तत्रावलितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति ।
 स्नेहतंतवोहि जंतूनां डुरुब्बेदानवंतीति नावः । गतमार्डककथानकं ॥

नामनिष्पन्ननिक्षेपश्च । तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं (पुराकडमित्यादि) यथा च गोशालकेन सार्धं वादोन्नूदार्डककुमारस्य तथानेनाध्ययनेनोप

दिश्यते तंच राजपुत्रकर्माईकुमारं प्रत्येकबुद्धं जगत्समीपमागच्छंतं गोशालकोब्रवीद्यथा
 हे आर्क्ष! यदहं ब्रवीमि तद्ब्रूषु। पुरा पूर्वं यदनेन जगवत्तीर्थकृतां कृतं तच्चेदमिति दर्शयति ।
 एकांते जनरहिते प्रदेशे चरितुं शीलमस्येत्येकांतचारी तथा श्राम्यतीति श्रमणः पुरासीत्तप
 श्ररणोद्युक्तः सांप्रतं तूग्रैस्तपश्चरणविशेषैर्निर्जेर्त्तिसतोमां विहाय देवादिमध्यगतोसौ धर्मं किल
 कथयति तथा निहून् बहुनुपनीय प्रनूतशिष्यपरिकरं कृत्वा जवद्विधानां मुग्धजनानामिदा
 नीं पृथक् पृथग्विस्तरेणाचष्टे धर्ममिति शेषः ॥१॥ पुनरपि गोशालकएव (साजीविए) इ
 त्याद्याह येयं बहुजनमध्यगतेन धर्मदेशना युष्मज्जुणारब्धा सा जीविका प्रकर्षेण स्थापि
 ता प्रस्थापिता एकाकी विहरंस्त्रौकिकैः परिचूयतइतिमत्वा लोकपंक्तिनिमित्तं महान्
 परिकरःकृतः। तथाचोच्यते । “ढात्रं, ढात्रं, पात्रं, वस्त्रं यष्टिं च चर्चयति निहूः ॥ वेपेण प
 रिकरेणच, कियतापि विना न निह्वापि ” ॥ तदनेन दंजप्रदानेन जीविकार्थमिदमारब्धं ।
 किंचूतेनास्थिरेण पूर्वं ह्ययं मया सार्धमेकाक्यंतप्रांताशनेन शून्यारामदेवकुलादौ वृ
 त्तिं कल्पितवान्न च तथाचूतमनुष्ठानं सिकताकवलवन्निरास्वादं यावज्जीवं कर्तुमज
 मतोमां विहायायं बहुन् शिष्यान् प्रतार्येवंचूतेन स्फुटाटोपेन विहरतीत्यतः कर्तव्ये
 स्थिरश्चपलः पूर्वचर्यापरित्यागेनापरकल्पसमाश्रयात् । एतदेव दर्शयति । सजायां ग
 तः सदेवमनुजपर्षदि व्यवस्थितो (गणउत्ति) गणशोबहुशोऽनेकशइति यावत् नि
 हूणां मध्ये गतोव्यवस्थितश्चाचक्षुणोबहुजनेन्योहितोबहुजन्योर्थस्तमर्थं बहुजनहितं
 कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न संधत्ते । तथाहि । यदि सांप्रतीयं
 वृत्तं प्राकारत्रयं सिंहासनाशोकवृक्षनामंमलचामरादिकं मोक्षांगमनविष्यत्ततोया प्रा
 क्तन्येकचर्यां क्लेशबहुला तेन कृता सा क्लेशाय केवलमस्येत्यथ कर्मनिर्जरणहेतुका पर
 मार्थचूता ततः सांप्रतावस्था परप्रतारकत्वाद्दंजकल्पेत्यतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठानयोर्मौ
 नव्रतिकधर्मदेशनारूपयोः परस्परतोविरोधइति ॥ ३ ॥

एगंतमेवं अड्वा विइषिंह, दोवग्गमन्नं न समेति जम्हा ॥ पु
 विं च इषिंह च अणागतं वा, एगंतमेवं पडिसंधयाति ॥ ३ ॥ स
 मिच्च लोगं तसथावराणं, खेमंकरे समणे माहणे वा ॥ आइ
 स्कमाणोवि सहस्समझे, एगंतयं सारयति तहच्चे ॥ ४ ॥

अर्थ-वली गोशालक कहेवे. के, अहो आर्क्षकुमार ! (एगंतमेवं के०) जो एकांत
 विचरवुंज. रुडुंवे, एवुं जाणीनिं ताहरे गुरुये आदखुं हतुं, तो सदैव तेनोज अंगीका
 र करवो हतो, (अड्वाविइषिंह के०) अथवा हमणां अनेक साधुना परिवारें परव

રાયધનપતસિંઘ બાહાડરકા જૈનાગમ સંગ્રહ જાગ હસરા. ૧૯૦૫

હો યકો જો સાધુપદનું માનહે તો, પ્રથમ યકીજ એ આચાર કેમ ન આદર્યો ? માટે (દોવગ્ગમન્નનસમેતિજમ્હાં કે૦) એ બેહુ આચાર, ઠાંયાની અને તડકાની પેઠે માંહો માં હે મલતા નથી, તથા જો મૌનપણાને વિષે ધર્મહે તો એ, ધર્મદેશના શા માટે આપે હે ? અથવા જો ધર્મદેશનાને વિષેજ ધર્મહે, તો મૌનવ્રત આદરવાનું શું કારણ હતું? તે કારણ માટે તાહરો ગુરુ અત્યંત વિરુદ્ધાચારી દેખાયહે. એવાં વચન ગોશાલકનાં સાંજલી નેં હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધવહે આર્ડકુમાર, તે ગોશાલકને ઉત્તર આપેહે. (પુર્વિચંડિંદ્રવ અણાગતંવા કે૦) પૂર્વ કાલેં જે મૌનપણું અને એકચર્યા, શ્રી મહાવીરદેવે આદરી હતી તે બદ્ધસ્થ પણાચકી ધાતિયાં ચાર કર્મનો ક્ષય કરવાનેં અર્થે જાણવી; અને હમણાં જે અનેક લોક આગલ ધર્મનું પ્રકાશવું કરેહે, તે વલીઅધાતિયાં ચાર કર્મની શુદ્ધ પ્ર કૃતિ સ્વપાવવાનેં અર્થે જાણવું. એ કારણેં પ્રથમ તથા હમણાં તથા અનાગત એટલે આ ગમિકકાલેં રાગ દેષનેં અજાવેં, એકત્વપણુંજ સંજાવિયેં હૈયેં. (એગંતમેવંપહિસંધયાતિ કે૦) તેથી એના પ્રથમના અને પાઠલના આચારનો કાંઈ જેદ નથી, માટેં જે તાહરા મનથી પૂર્વાપર આચારનો વિરોધ જણાયહે તે સ્વોટો જાણવો, તું જોતો સ્વો ! કે, એના ધર્મોપદેશેં કરી કેટલા એક પ્રાણીંનેં ઉપકાર આયહે કે, નથી યતો ? ॥ ૩ ॥ તેહિજ ક હેહે (સમિચ્છલોગંતસથાવરાણં કે૦) લોક જે ષટ્ દ્વ્યાત્મક, તેનેં સમિચ્છ એટલે કેવલ જ્ઞાનેં કરી જાણીનેં, ત્રસ અને સ્થાવર જે પ્રાણીંહે, એતાવતા ચોરાશી લક્ષ્ જીવા યોનિ હે તેનેં, (સ્વેમંકરે કે૦) હેમના કરનાર, તથા (સમણે કે૦) શ્રમણ એટલે બાર જેદેં તપના કરનાર, તથા (માહણેવા કે૦) કોઈ જીવનેં મ હણો એવો જેનો ઉદ્દેશહે તે માહણ અથવા બ્રાહ્મણ એવા જે શ્રી મહાવીર દેવ, તે પ્રાણીંના હિતનેં અર્થે (આસ્કમાણોવિ સહસ્સમજ્ઞે કે૦) રાગદેષરહિત ધર્મ, મનુષ્યના સહસ્ત્રમધ્યે પ્રકાશતા બતા (એગંતયંસા રયતિતહ્ચે કે૦) તેમજ પૂર્વની પેઠેં એકાંત પણુંજ સાધેહે. એની પૂર્વની અવસ્થામાં અને હમણાંની અવસ્થામાં કાંઈ પણ અંતર નથી, તથા અર્ચા એટલે શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ જે લેશ્યા, તે હે જેનેં એવા, તથા અશોકાદિ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય તેણેં યુક્તહે તો પણ, અહંકાર નથી, તથા શરીર સંસ્કારજણી યત્ન પણ કરતા નથી. એ કારણ માટેં તે જગવંત અનેક લોકેં પરવસ્યા થકા પણ, રાગ દેષના અજાવથકી એકાકીજ જાણવા સ્ત્યર્થઃ ॥ ૪ ॥

॥ દીપિકા—(એગંતમેવમિત્યાદિ) યદ્યેકાંતચારિત્રમેવ શોજનં પૂર્વમાશ્રિતત્વાત્તતઃ સર્વદા નિરપેક્ષેસ્તદેવ કર્તવ્યં અથ ચેદં સાંપ્રતં પરિકરબદ્ધત્વં શ્રેયસ્તદા પૂર્વ તદેવ કાર્યં હે અપ્યેતે ઠાયાતપવદત્યંતં વિરોધિની વૃત્તે નૈકત્ર સમવાયં ગઢતસ્તથા યદિ મૌનેન ધર્મસ્ત તઃ કિમિયં મહતા પ્રબંધેન ધર્મદેશનાઽધ્યાનયૈવ ધર્મસ્તતઃ કિમિતિ. પૂર્વ મૌનવ્રતમને

नाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वापरविरोधः । एवं गोशालकेनोक्ते आर्द्रककुमारः श्लोकपश्चा
 र्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं यदेकत्वं मौनव्रतिकत्वं च जगवतः सङ्घस्यत्वाद् यातिकर्मच
 तुष्टयद्वयार्थं सांप्रतं बहुपरिवारस्य यधर्मदेशकत्वं तन्नेपकर्मद्वयाय तीर्थकृन्नाम कर्म
 वेदनार्थं च ततः पूर्वमिदानीमनागते च काले रागद्वेषपरहितत्वादेकत्वनावनया एकत्व
 मेव धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वापरविरोधोस्ति आशंसारहितत्वात् ॥ ३ ॥
 लानार्थं देशनां करोतीत्याह । समेत्य लोकं यथावस्थितं ज्ञात्वा त्रसस्थावराणां हेमं क
 रोरहकः श्रमणो द्वादशधा तपःप्रवृत्तः माह्वेति प्रवृत्तिर्यस्य स माहनो ब्राह्मणो वा समतया
 धर्ममाचक्षाणोपि मौनी च वाक्संयतएव तथा सहस्राणां मध्ये स्थितोपि एकांतमेव सा
 रयति साधयति तस्मात्तथार्चः तथैव प्राग्वदर्चा लेश्या यस्य स तथार्चः । यदिवार्चा
 शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य स तथार्चस्तथाह्यशोकाद्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति
 नापि शरीरसंस्काराय यत्नं विदधाति सहि जगवानात्यंतिकप्रहाणादेकाकी जनपरिवृ
 तोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चिद्विशेषोस्ति रागद्वेषमुक्तत्वात्पूर्वं पश्चाच्च तुल्याश
 यइत्यर्थः । यदुक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यति ॥ अथ नो निर्जितावे
 तौ, किमरण्ये करिष्यसी”ति ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपि च (एगंतमित्यादि) यद्येकांतचारित्र्यमेव शोचनं पूर्वमाश्रितत्वात्
 तः सर्वदान्यनिरपेक्षैस्तदेव कर्तव्यमथचेदं सांप्रतं महापरिवारवृत्तं साधुं मन्यसे ततस्तदे
 वादावप्याचरणीयमासीदपि च हे अप्येते ज्ञायातपवदत्यंतविरोधिनी वृत्ते नैकत्र समवा
 यं गृह्यतस्तथा यदि मौनेन धर्मस्ततः किमियं महता प्रबंधेन धर्मदेशनाऽध्यानयैव धर्म
 स्ततः किमिति पूर्वं मौनव्रतमाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वोत्तरव्याहृतिः । तदेवं
 गोशालकेन पर्यनुयुक्तआर्द्रककुमारः श्लोकपश्चा र्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं पूर्वस्मिन्काले
 यन्मौनव्रतिकत्वं या चैकचर्या तद्ब्रह्मस्यत्वाद् यातिकर्मचतुष्टयद्वयार्थं । सांप्रतं यन्महा
 जनपरिवृतस्य धर्मदेशनाविधानं तत्प्राग्वद्वचनोपग्राहिकर्मचतुष्टयद्वयणोद्यतस्य विशे
 पतस्तोर्थकरनाम्नोवेदनार्थमपरासां चोच्चैर्गोत्रशुजायुर्नामादीनां शुनप्रकृतीनामिति ।
 यदिवा पूर्वं सांप्रतमनागते च काले रागद्वेषपरहितत्वादेकत्वनावनानतिक्रमणाच्चैकत्वमेवा
 नुपचरितं जगवानशेषजनहितं धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वोत्तरयोरवस्थयोर
 शंसारहितत्वाद्भेदोऽस्त्यतोयदुच्यते नवता पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरसांगत्यं तत् क्ववतइति ॥ ३ ॥
 एतद्धर्मदेशनया प्राणिनां कश्चिदुपकारो न वत्युत नेति ? नवतीत्याह । (समिञ्चलोयमित्या
 दि) सम्यग्यथावस्थितं लोकं पङ्कज्यात्मकं मत्वावगम्य केवलालोकेन, परिच्छिद्य त्रस्यंती
 ति त्रसास्त्रसनामकर्मोदया दीं द्रियादयस्तथा तिष्ठंतीति स्थावराः स्थावरनामकर्मोदया
 त्स्थावराः पृथिव्यादयस्तेषामुनयेषामपि जंतूनां हेमं शान्तिः रुद्धा तत्करणशीलः हेमं क

रः श्राम्यतीति श्रमणो द्वादशप्रकारतपोनिष्ठतदेहस्तथा माहणति प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनो ब्राह्मणोवा स एवंभूतो निर्ममो रागद्वेषरहितः प्राणिहितार्थं न ज्ञानपूजाख्यात्यर्थं धर्ममा चक्षाणोपि प्राग्वत् तद्व्यस्थावस्थायां मौनव्रतिकश्च वाक्संयतः। उत्पन्नदिव्यज्ञानत्वाद्वापा गुणदोषविवेकज्ञतया चाषणो नैव गुणावाप्तेरनुत्पन्नदिव्यज्ञानस्य तु मौनव्रतिकत्वेनेति तथा देवासुरनरतिर्यक्सहस्रमध्येऽपि व्यवस्थितः पंकाधारपंकजवत्तदोषव्यासंगाच्चावान्ममत्व विरहादाशंसादोषविकलत्वादेकांतमेवासौ सारयति प्रख्यातिं नयति साधयतीति यावत् । ननु चैकाकिपरिकरोपेतावस्थयोरस्ति विशेषः प्रत्येक्षेणैवोपलभ्यमानत्वात्तस्य मस्ति विशेषोबाह्यतो न त्वांतरतोपि दर्शयति । तथा प्राग्वद्वर्चा लेश्या शुक्लध्याना ख्या यस्य स तथार्चः । यदिवार्चा शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य सतथार्चस्तथाह्यसावशोका द्यष्टप्रार्तिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति नापि शरीरं संस्कारायत्तं विदधाति सहि जगवाना त्यंतिकरागद्वेषप्रहाणादेकाक्यपि जनपरिवृतोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चि द्विशेषोस्ति । तथाचोक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि । अथ नो निर्जितावे तौ, किमरण्ये करिष्यसि” ॥ इत्यतोबाह्यतनं गमनांतरमेव कपायजयादिकं प्रधानं कार एमिति स्थितं ॥ ४ ॥

धम्मं कहं तस्सउ एण्ठि दोसो, खंतस्स दंतस्स जित्तिंदिय
स्स ॥ नासायदोसेय विवङ्गस्स, गुणेयनासाय णिसेवगस्स
॥ ५ ॥ महवए पंच अणुवएय, तहेव पंचासव संवरेय ॥ विरतिं
इह सामणियंमि पत्ते, लवावसक्की समणे तिवेमि ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे राग द्वेष विना धर्म कहेतां यकां कोइ प्रकारनो दोष नथी, एवो जाव दे खाडेढे. (धम्मंकहंतस्सउएण्ठिदोसो के०) ते जगवंत, समस्त लोकनो उद्धार करवाने प्रवर्तमान ठता, धर्मदेशना करेढे, तेथी तेनें दोष नथी, ते जगवंत केवाढे तो के, (खं तस्सदंतस्सजित्तिंदियस्स के०) कृमावंत, दमितेंडिय, एटले इंडियना दमनहार, बली जि तेंडिय, (नासायदोसेयविवङ्गस्स के०) तथा जापाना दोष टालनार, अने (गुणेयना सायणिसेवगस्स के०) जापाना गुणना सेवनार, एवा जगवंतें बोलतां यकां, पण तेउत्तुं मौनव्रत पणुंज जाणवुं ॥ ५ ॥ हवे श्री महावीर जगवंत, केवो धर्म कहे, तेकहेढे. (महवएपंचअणुवएय के०) पांच महाव्रत जे प्राणातिपातविरमणादिक साधुनो धर्म ठे, ते कहे, तथा श्रावक उद्देशीनें स्थूलप्राणातिपात विरमणादिक, पांच अणुव्रत कहे. (तहेव के०). तेंमज (पंचासव के०), पांच आश्रव ते कर्मनें आचरवानां स्थानकठे, तें

कहे, तथा (संवरेंय के०) पांच संवर ते सत्तरजेद युक्तं संवर ते कहे, (विरतिंइह के०) पढी विरतिनो उपदेश ते संवरना थरनारनें कहे, वली इह एटले आं प्रवचननें विषे (सामणियं मिपन्ने के०) संपूर्ण संयमनें विषे मूलगुण, ते पांच महाव्रतरूपं तथा उत्तरगुण, ते संवर विरतिरूप, ते प्रज्ञावंत एवा, स्वामी कहे. वली ते केवाळे, तोके, (लवावसक्की के०) कर्मना टालनार, तथा (समणेत्तिबेमि के०) श्रमण एटले तपस्वी, एवा श्री महावीर देव ते लोकना हितनें अर्थे धर्म कहेता थका आचारवंतज जाणवा. हुं एम कहुंहुं. ॥६॥

॥ दीपिका—ह्मांतस्याक्रोधस्य दांतस्य मानरहितस्य जितेंद्रियस्य निर्लोकस्य लोचन्या गान्निर्मायस्येत्यपि द्रष्टव्यं । नाषादोषाअसत्यसत्याभृषाकर्कशाऽसत्यशब्दोच्चारणादयः तद्वर्जकस्य नाषागुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनाषणादयः तन्निषेधकस्य सतो धर्मं कथयतोऽपि नास्ति दोषः । उच्चस्य हि प्रायोमौनमेव श्रेयः । केवलिनस्तु नाषणमपि गुणायेति ॥५॥ कीदृशं धर्मं वक्तीत्याह । पंचमहाव्रतानि साधूनां पंचगुणव्रतानि श्रावणानां प्रज्ञापितवान् तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं विरतिं च कथितवान् इह शासने श्रामण्यं संपूर्णसंयमस्तस्मिन्कर्तव्ये पूर्णकृत्स्ने मूलोत्तरगुणान् पूर्वोक्तान् कथितवान् । किंचूतोऽसौ लवं कर्म तस्मा (दवसक्कइति) अवसर्पणशीलोऽवसर्पी श्रमण इति । अथ गोशालकोवक्ति (बेमिन्ति) यदहं ब्रवीमि हे आर्हक ! तत्त्वं शृणु ॥६॥

॥ टीका—अपगतरागद्वेषस्य प्रनाषमाणस्यापि दोषानावं दर्शयितुमाह । (धम्मकहंतस्से त्यादि) तस्य जगवतोपगतधनघातिकलंकस्योत्पन्नसकलपदार्थाविर्जावज्ञानस्य जगदन्त्युद्वरणप्रवृत्तस्यैकांतपरहितप्रवृत्तस्य स्वकार्यनिरपेक्षस्य धर्मं कथयतोऽपि तु शब्दस्यापिशब्दार्थत्वान्नास्ति कश्चिदोषः । किंचूतस्येत्याह । ह्मांतिसंपन्नस्यानेन क्रोधनिरासमाह । तथा दांतस्योपशान्तस्यानेन मानव्युदासं । तथा जितानि स्वविषयप्रवृत्तिनिषेधेनेंद्रियाणि येन स जितेंद्रियोऽनेन तु लोचननिरासमाचष्टे मायायास्तु लोचननिरासादेव निरासोऽदृष्टव्यस्तन्मूलत्वात्तस्य नाषादोषाअसत्यसत्याभृषाकर्कशाऽसत्यशब्दोच्चारणादयस्तद्विर्जकस्य तत्परिहर्तुस्तथा नापायाये गुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनाषणादयस्तन्निषेधकस्य सतो ब्रुवतोऽपि नास्ति दोषः उच्चस्यस्य हि बाहुल्येन मौनव्रतमेव श्रेयः समुत्पन्नकेवलस्य तु नाषणमपि गुणायेति ॥ ५ ॥ किंचूतं धर्ममसौ कथयतीत्याह । (महव्वएपंचेत्यादि) महांति च तानि व्रतानि प्राणातिपातविरमणादीनि तानि च साधूनां प्रज्ञापितवान् पंचापि तदपेक्षायाणूनि लघूनि व्रतानि पंचैव तानि श्रावकानुद्दिश्य प्रज्ञापितवांस्तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् कर्मणः प्रवेशद्वारनूतांस्तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं प्रतिपादितवान् संवरवतो

हि विरतिर्नैवतीत्यतोविरतिं च प्रतिपादितवांश्चशब्दात्फलनूतौ निर्जेरामोक्षौ च इहास्मि
नप्रवचने लोके वा श्रमणजावः श्रमण्यं संपूर्णः संयमस्तस्मिन् वा विधेये मूलगुणान् म
हाव्रताणुव्रतरूपास्तथोत्तरगुणान् महाव्रताणुव्रतरूपान् कस्ने संयमे विधातव्ये प्राज्ञइति
क्वचित्पाठः। प्रज्ञाने तत्प्रतिपादितवानिति । किंनूतोऽसौ लवं कर्म तस्मादवसकइति) अ
वसर्पणशीलोऽवसर्पी श्रम्यतीति श्रमणः तपश्चरणयुक्तइत्येतदहं ब्रवीमि स्वयमेव च जग
वान्पंचमहाव्रतोपपन्नइंदियनोइंदियगुप्तोविरतश्चासौ लवावसर्पीसन् स्वतोन्येषामपि तथा
नूतमुपदेशं दत्तवानित्येतद् ब्रवीमीति। यदि वार्डककुमारवचनमाकर्ण्योऽसौ गोशालकस्तत्र
तिपक्षनूतं वक्तुकामइदमाह । इत्येतद्वक्ष्यमाणं यदहं ब्रवीमि तद्वृणु ! त्वमिति ॥ ६ ॥

सीतोदगं सेवउ बीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ ॥ एगंत
चारिस्सिह अम्हधम्मे, तवस्सिणो णान्सिमेति पावं ॥ ७ ॥
सीतोदगं वा तह बीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ॥एयाइं
जाणं पडिसेवमाणा, अगारिणो अस्समणा जवंति ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे एवुं अर्द्धकुमारनुं पूर्वोक्त वचन सांजलीनें, फरी गोशालक कहेले के, अहो
अर्द्धकुमार ! तें एम कहुं जे ए परहित नणी प्रवर्तिनें धर्म कहेवायकी दोष नथी,
तथा लोक परिवारनो पण दोष नथी, तो हुं कहुं हुं ते पण सांजल. के, जे अमारा सि
द्धांतमां कहुंले तेनो पण दोष नथी. ते शुं कहुंले ! ते कहेले. (सीतोदगंसेवउबीयका
यं के०) सचितपाणी तेनें सेवो, एटले पान करो, तथा बीजकायनो उपजोग करो, (आहा
यकम्मं के०) तथा आधाकर्मी आहार ल्यो, (तह के०) तेंमज(इत्थियाउ के०) स्त्रीनो
प्रसंग पण करो, एटले पोताना अनें परना उपकारनु कारण, अनें धर्मेनुं आधार एवुं जे
शरीर तेनें अर्थे जे कांइ करियें, तेंमां दोष नथी केमके, (एगंतचारिस्सिहअम्हधम्मे के०)
अमारा धर्मेनें विषे प्रवर्तमान तथा आराम उद्यानादिकनें विषे एकाकी विचरतो एवो,
(तवस्सिणो णान्सिमेति पावं के०) कोइ एक तपस्वी तेनें पाप लागे नहीं. जे कारण माटें
यद्यपि शीतोदकादिक कांइक कर्मबंधनुं कारणले तथापि तेनो, उपजोग, धर्माधारनूत एवुं
जे शरीर तेनें कारणें करतां थकां कांइ पण दोष नथी. इति जावः ॥ ७ ॥ हवे वली
अर्द्धकुमार कहेले के, अहो गोशालक ! शीतोदक अनें बीजकायनो उपजोग करवो,
तथा आधाकर्मी आहार लेवो, अनें स्त्रीयादिकनो प्रसंग करवो, इत्यादिक बोल जे तें
पूर्वे कहुया, तेना पडिसेवनारा तो आगारी एटले गृहस्थज कहेवाय, परंतु एवा श्रमण
एटले साधु न होय. ॥ ८ ॥

॥दीपिका—त्वयेदमुक्तं यत्परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहः शिष्यादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति यथा तथास्माकमप्येतन्न दोषां य इतीतोदकं सचितोदकं तत्सेवनं करोतु । बीजकायोपजोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च करोतु । अनेन स्वपरोपकारः स्यादित्याह (एगंतति) अस्मद्धर्मे प्रवृत्तस्यैकांतचारिणः एकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनो नानिसमेति न संबध्यते पापं । यद्यपि शीतोदकादीनि ईषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारस्य शरीरस्य रक्षणाय क्रियमाणानि एकांतचारितपस्विनः कर्मबंधाय न नवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह मुनिः । शीतोदकादीनि प्रतिसेवमानाअगारिणो गृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चेति त्वं जानीहि । एतन्नोगे यदि श्रमणत्वं स्यात्तदा गृहस्थत्वं केन स्यादित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥टीका—यथाप्रतिज्ञातमेवाह गोशालकः । (सीतदगमित्यादि) नगवतेद मुद्राहितं परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहस्तथा शिक्षादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति । यथा तथास्माकमपि सिद्धांते यदेतद्वक्ष्यमाणं तन्न दोषायेति । शीतं च तडुदकं च शीतोदकं मप्राशुकोदकं तत्सेवनं परिजोगं करोतु । तथा बीजकायोपजोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च निदधात्वनेन च स्वपरोपकारः कृतो नवतीत्यस्मदीये धर्मे प्रवृत्तस्य एकांतचारिणश्च रामोद्यानादिष्वेकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनो नानिसमेति न संबन्धमुपयाति पापमशुचकर्मैति । इदमुक्तं नवत्येतानि शीतोदकादीनि यद्यपीषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारं शरीरं प्रतिपालयत एकांतचारिणस्तपस्विनो बंधाय न नवंतीति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामायाह । (सीतोदगमित्यादि) एतानि प्राशुपन्यस्तानि अप्राशुकोदकपरिजोगादीनि प्रतिसेवंतोऽगारिणो गृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चाप्रव्रजिताश्चैवं जानीहि ॥ यतः अहिंसासत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमब्रुव्यता ॥ इत्येतन्नमणलक्षणं चैषां शीतोदकबीजाधाकर्माश्रयणपरिजोगवतां नास्तीत्यतस्ते नामाकारान्यां श्रमणान् परमार्थानुष्ठानत इति ॥ ८ ॥

सियाय बीतदग इन्नियाउ, पडिसेवमाणा समणा नवंतु ॥

अगारिणोवि समणा नवंतु, सेवंतिउ तेवि तदप्यगारं ॥५॥ जे

यावि बीतदगनोत्ति निस्कू, निस्कं विहंजायति जीवियञ्ची ॥

ते एतिसंजोगमविप्पहाय, कायोवगाणंतकरा नवंति ॥ १० ॥

अर्थ—वज्जी आर्द्धकुमार कहेले के, अहो गोशालक! ताहारो मत एवोले जे एकांतचारी, कुथा तृपादिकना सहन करनार, तपस्वी न होय ते केम न होय? तेहनो प्रत्युत्तर सांजल. (सियायबीतदगइन्नियाउ के०) ते जो कदाचित् सचित बीज, सचित पाणी, अने स्त्री

यादिकनो प्रसंग तेना, (पडिसेवमाणसमणानवंतु के०) परिजोगना करनार श्रमण होय तो, (अगारिणोविसमणानवंतु के०) आगारी जे गृहस्थते पण श्रमण थाय. केमके, (सेवन्तिउतेवितहृष्यगारं के०) आगारी पण सचित बीज उदकादिना सेवनारहे, वली धन नें अर्थे देशांतरने विषे विचरे रे, वली एकला पण परदेशने विषे घणा काल पर्यंतर हेरे, तथा धनार्थी थका, कुधातृषादिकनां कष्ट पण सहन करेरे, माटे एरीते ते पण तथा प्रकारनां एटले श्रमण जेवां कष्ट सहन करेरे, ए कारणे ते गृहस्थने पण तपस्वीज गण वा ॥ ए ॥ वली पण आर्द्धकुमार कहेरे के, (जेयाविबीउदगनोत्तिजिस्कु के०) जे जि हुक ठतां, बीज उदकना जोगवनार, इव्यब्राह्मचारी एवा, (निस्कंविहंजायतिजीवि यही के०) आजीविका चलाववानें अर्थे निह्वा मागे, (तेणातिसंजोगमविष्यहा य के०) ते ज्ञातिसंयोग ठांमीने (कायोवगाणंतकरानवन्ति के०) ठ कायनामर्दन कर नार एवा, पोतानी कायाना राखनार एवा, अने कर्मना करनार ते, आगमिककालें अनंत संसारी अशे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—आर्द्धकएव पुनराह । यदि बीजादिजोगिनः श्रमणाः स्युस्तदागारिणोपि श्रमणाः स्युः तेपि गृहस्थाअपि सेवन्ते तथाप्रकारमेकत्वविहारादिकं । गृहस्थानामपि पथिकत्वावस्थायामाशंसावतामपि निष्किचनतयैकाकिविहारित्वं कुत्पिपासादिपीडनं नवत्येवेति ॥९॥ ये चापिनिह्वोबीजोदकजोगिनः संतोनिह्वां च यावन्तोजीवितार्थिनस्ते ज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं प्रविहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु च उपगच्छन्तीति कायोप नो गास्तडुपमर्द्धारंनप्रवृत्ताः संसारस्यानंतकराः स्युः संसारस्य अंतकरान नवन्तीत्यर्थः ॥१०॥

॥ टीका—पुनरप्यार्द्धकएवैतदूषणायाह । (सियायेत्यादि) स्यादेतज्जवदीयं मतं य था ते एकांतचारिणः कुत्पिपासादिप्रधानतपश्चरणपीडिताश्च तत्कथं ते न तपस्विनस्त्येत दाशंक्यार्द्धक आह । याद बीजाद्युपजोगिनोपि श्रमणास्त्येवं नवतान्युपगम्यते एव तर्ह्यगारिणोपि गृहस्थाः श्रमणानवन्तु तेषामपि देशिकावस्थायामाशंसावतामपि निष्किचनतयै काकिविहारित्वं कुत्पिपासादिपीडनंच संभाव्यते । अतथाह (सेवन्तिउ) तुरवधारणे सेवन्त्ये व तेऽपिगृहस्थास्तथाप्रकारमेकाकिविहारादिकमिति ॥ ९ ॥ पुनरप्यार्द्धकोबीजोदकादिजोगिनां दोषानिधित्सयाह । (जेयावीत्यादि) ये चापि निह्वः प्रव्रजिताबीजोदकजोगिनः संतोइव्यतोब्रह्मचारिणोपि निह्वां वाऽटन्ति जीवितार्थिनस्ते तथानूताज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं विप्रहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु चोपगच्छन्तीति कायोपनोगास्तडुपमर्द्धारंनप्रवृत्तत्वात्संसारस्यानंतकरानवन्तीति । इदमुक्तं । नवति केवलं स्त्रीपरिजोगएव तैः परित्यक्तो

ऽसावपि इव्यतः शेषेण तु बीजोदकाद्युपजोगेन गृहस्थकल्पाएव ते । यत्तु जिह्वाटनादिक
मुपन्यस्तं तेषां तद्गृहस्थानामपि केषांचित्संज्ञाव्यते नैतावतां श्रमणजावति ॥ १० ॥

इमं वयंतं तुमपाउ कुवं, पावाइणो गरिहसि सवएव ॥ पावाइ
णो पुढो किट्ठयंता, सयंसयं दिठ्ठिकरेंति पाउ ॥ ११ ॥ ते अन्नम
न्नस्स विगहरमाणा, अस्कंतिउ समणामाहणाय ॥ सतोय अ
ढी असतोय ष्ण्ढी, गरहामोदिठ्ठिं ए गरहामोकिंचि ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमारनां ए पूर्वोक्त वचन सांजलीनें गोशालक बीजो उत्तर आपवाने
असमर्थ बतो, अन्य तीर्थिकोनें पोतानां सहायकारी करीनें सोल्लंत एटले असार वच
न बोलेढे के, अहो आर्द्धकुमार ! (इमंवयंतंतुमपाउकुवं के०) तुं एवां पूर्वोक्त वचन क
हेतो बतो (पावाइणोगरिहसिसवएव के०) सर्व प्रावाइक एटले अन्यदर्शनीउनें निंदेढेज,
कारणके आ जगत् मांहे सर्व दर्शनीउ बीज उदकादिकनुं सेवन करता थका, संसार
उहेदवाने अर्थे प्रवर्त्ते, तो तेनें मानिये नही. एवुं वचन सांजलीनें आर्द्धकुमार ते गोशा
लकनें उत्तर आपवाने अर्थे बोढ्यो, ते गाथाना उत्तरार्द्ध वडे कहेढे. के, अहो गोशाल
क ! (पावाइणोपुढोकिट्ठयंतासयंसयंदिठ्ठिकरेंतिपाउ के०) सर्व प्रावाइक एटले सर्व द
र्शनी पोत पोतानी जुदी जुदी दृष्टीये जुदी जुदी मतिये पोतपोतानुं दर्शन प्रगट करेढे.
जेम ते पोतपोताना दर्शननी स्थापना करेढे, तेम हुं पण अमारा दर्शननी प्रजावना
करुहुं के, सचितपाणी, बीजादिकना परिजोगथकी निःकेवल कर्मेनुं बंधनढे, पण एथकी सं
सारनो उहेद कांइ पण नथी. एवो अमारा दर्शननो मतढे, तो अंही निंदा पण शानी?
अने उत्कर्षपण शानो? ॥ ११ ॥ वली आर्द्धकुमार कहेढे. (तेअन्नमन्नस्सविगरहमाणा के०)
ए समस्त परवादी परस्पर मांहोमांहे पारका दर्शननें निंदेढे, अने पोताना दर्शनना
गुण बोलेढे, (अस्कंतिउसमणामाहणाय के०) ते श्रमण ब्राह्मण सर्व पोतपोताना प
हनें समर्थेढे अने परना पहनें दूषण आपेढे. तेज गाथाना उत्तरार्द्ध वडे देखाडेढे. (स
तोयअढीअसतोयणढी के०) अमारा पहनें अंगीकार करवा थकी पुण्यढे, अने स्वर्ग
पवर्गादिकनां सुख प्राप्त थायढे, अने परना पहनें अंगीकार करवा थकी पुण्य नथी अने
पुण्यनें अनावे स्वर्गपवर्गादिकनी प्राप्ति पण नथी. ए रीतें सर्व तीर्थिक मांहोमांहे व्या
घाते प्रवर्त्ते. तेम अमे पण यथावस्थित तत्त्वनुं कथन करनारा हैयें तेणे करी, (गर
हामोदिठ्ठिंएगरहामोकिंचि के०) एकांतवादीनें अमे कांइ गर्हता नथी, निंदता नथी,
केमके, सत्य कहेतां थकां कांइ प्रवाद नथी. इत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—अथ गोशालोन्यतीर्थिकान्सहायान्कृत्वा सोल्लुंठमसारं प्राह । इमां पूर्वोक्तां वाचं त्वं प्राडुष्कुर्वन्सर्वान् प्रावाडुकान् गर्हसि ? । यतः सर्वेपि तीर्थिकाः बीजोदकादिनोजिनोपि नवोद्भेदाय प्रवर्तते ते तुऽप्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । अथवा श्लोकपश्चाद् आर्द्धमुनिराह । सर्वेपि प्रावाडुकाः स्वमतं प्रकाशयन्ति तथा वयमपि स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्मोयद्वीजोदकादिनो गिनः कर्मबंधोन नवोद्भेदइति स्थिते कात्र परनिंदा कोवा आत्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ ते प्रावाडुकाअन्योन्यस्य परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाख्यान्ति यथा स्वतइति स्वकीये पक्षे स्वमतेस्ति पुण्यं अस्वतः परमते नास्ति पुण्यमित्येवं तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताः वयं तु तत्त्वप्ररूपणादेकांतदृष्टिं गर्हाम नहि एकांतपक्षोयुक्तिसंगतइति वदन्तो वयं न किञ्चिज्गर्हामः । काणांधादिवस्तुस्वरूपकथनेन परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकंटककीटसर्पान्, सम्यग्यथा ब्रजत तान्परिहृत्य सर्वान् ॥ कुशानकुश्रुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्, सम्यग्विचारयत कोत्र परापवाद”इति ॥ १२ ॥

॥ टीका—अधुनैतदाकर्ण्य गोशालकोपरमुत्तरं दातुमसमर्थोऽन्यतीर्थिकान्सहायान् विधाय सोल्लुंठमसारं वक्तुकामआह (इमंवर्यत्वित्यादि) इमां पूर्वोक्तां वाचं । तुशब्दोविशेषणार्थः । त्वं प्राडुष्कुर्वन्प्रकाशयन्सर्वानपि प्रावाडुकान् गर्हसि जुगुप्ससे यस्मात्सर्वेऽपि तीर्थिकाबीजोदकादिनोजिनोपि संसारोद्धितये प्रवर्तते तेतु नवता नान्युपगम्यन्ते तेतु प्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं कीर्तयन्तः प्राडुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । यदिवा श्लोकपश्चाद् आर्द्धककुमारआह । सर्वे प्रावाडुकायथावस्थितं स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्वन्ति तत्प्रामाण्याच्च वयमपि स्वदर्शनाविर्भावानं कुर्मस्तद्यथा ह्यप्राशुकेन बीजोदकादिपरिजोगिनः कर्मबंधएव केवलं न संसारोद्भेदइतीदमस्मदीयं दर्शनमेवं व्यवस्थिते कात्र परनिंदा कोवात्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ किञ्च । (तेअस्ममस्सेत्यादि) तेप्रावाडुकाअन्योन्यस्य परस्परेणतु स्वदर्शनप्रतिष्ठाशया परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाचकृते तुशब्दात्परस्परतोव्याहतमनुष्ठानं चानुतिष्ठन्ति ते च श्रमणानिर्ग्रंथ्यादयो ब्राह्मणादिजातयः सर्वेप्येते स्वकं पक्षं समर्थयन्ति परकीयं च दूषयन्ति । तदेव पश्चाद्देन दर्शयति । स्वतइति । स्वकीये पक्षे स्वान्युपगमेस्ति पुण्यं तत्कार्यं च स्वर्गापवर्गादिकमस्त्यतः स्वपरान्युपगमाच्च नास्ति पुण्यादिकमित्येवं सर्वेपि तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताअतोवयमपि यथावस्थिततत्त्वप्ररूपणतोयुक्तिविकलत्वादेकांतदृष्टिं गर्हामोजुगुप्सामोन ह्यसावेकांतोयथावस्थिततत्त्वाविर्भावकोनवतीत्येवं व्यवस्थिते तत्त्वस्वरूपं वयमाचक्षाणा न किञ्चिज्गर्हाम. काणकुण्ठोदघट्टनादिप्रकारेण केवलं स्वपरस्वरूपाविर्भावनं कुर्मोन च व

ए१४ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

स्तु स्वरूपाविर्भावने परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकंटककीटसर्पान्, सम्यक् यथा व्रजत तान्परित्यज्य सर्वान् ॥ कुक्षानकुश्रुतिकुमार्गकुट्टिदोषान्, सम्यग्विचारयति कोत्र परापवादः” इत्यादि । यद्विचैकांतवादिनामेवास्त्येव नास्त्येवान्युपगमवतामयं परस्परगर्हव्योदोषोनास्माकमनेकवादिनां सर्वस्यापि सदादेः कथंचिदन्युपगमात् । एतदेव श्लो कपश्चाद्देन दर्शयति (स्वतः इति) स्वद्व्यक्षेत्रकालनावैरस्ति तथा (परतः इति) परद्व्या दिनिर्नास्तीत्येवं परान्युपगमं दूषयंतोगर्हामोऽन्यानेकांतवादिनस्तत्स्वरूपनिरूपणतस्तु रा गदेषविरहान्न किंचिद्गर्हामिति स्थितं ॥ १३ ॥

ए किंचि रूवेण निधारयामो, सद्विधिमगं तु करेमि पाठं ॥ म ग्गे इमे किट्टिए आरिएहिं, अणुत्तरे सणुरिसेहिं अंजू ॥१३॥ उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावरजेयपाणा ॥ नूयाहि संकानि डुगुंढमा णा, एो गरहती बुसिमं किंचि लोए ॥१४॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेबे के, अहो गोशालक ! अमें (एकंचिरूवेणनिधारया मो के०) कोइ पण अमण ब्राह्मणनें रूवेण एटले डुगुंढनिक एवा अंगोपांगनें उघाड वे, अथवा जातिना दोषनें अनिधारयामो एटले प्रगट करीनें निंदता नथी, किंतु ? (सद्विधिमगंतुकरेमिपाठं के०) स्वदृष्टिमार्ग एटले पोतानुं शासन प्रगट करियें ठैयें, अथवा तेउना मार्गनुं स्वरूप कहियें ठैयें, वली जे विधियें ते पोताना मार्गनी स्थिति कहेबे के, “ ब्रह्मा लूनशिराः ” इत्यादिक ते अमें पण सांनजियें ठैयें, परंतु अमें कोइ नो अपवाद बोलता नथी. हवे आईकुमार, गाथाना उत्तरार्धवडे पोताना दर्शननुं स्वरूप कहेबे. (मग्गेइमेकिट्टिएआरिएहिं के०) ए मार्ग जे सम्यक् दर्शनादिकहे, ते आर्य एवा जे श्रीसर्वज्ञदेव तेणें कहाये. ते मार्ग केवोढे तोके, (अणुत्तरेसणुरिसेहिंअंजू के०) ए मार्ग अनुत्तर एटले एना सरखो बीजो कोइ पण मार्ग जगत् मांहे नथी, वली ते सर्वज्ञ के वाढे तोके सत्पुरुष चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, एवाप्रधान पुरुष जगत् मांहे बीजा कोइ नथी, ते कारणें सत्पुरुष केवायढे, वली ए मार्ग केवोढे तोके, अंजू एटले सरल अकुटिल हे ॥१३॥ वली पण धर्मनुंज स्वरूप कहेबे. (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) ऊर्ध्व अधो अनें तिर्यक् ए समस्त दिशाउनें विषे एतावता चौदरज्ज्वात्मक लोक मांहे, (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे त्रस अनें स्थावर प्राणीउढे तेना पालनार, तथा (नूयाहिसंकानिडुगुंढमाणा के०) प्राणघातनी शंकायें सावधानुष्ठाननें डुगं ठता, (एो गरहतीबुसिमंकिंचिलोए के०) एवा संयमवंत पुरुषो लोक मांहे जे हे, ते कोइनें गर्हे

एटले निंदे नहीं. माटें रागद्वेषरहित पणें यथातथ्य वस्तुनं स्वरूप केहेतां थकां कांइ निंदा नथी. जो कदापि यथातथ्य वस्तुनं स्वरूप केहेतां थकां निंदा होय तो, अग्नि उल्लहे, अने उदक शीतलहे, विष खाधा थकी मरण नीपजे, इत्यादिक खरुं बोलवुं ते पण युक्त नथी ! परंतु ए रीतें सत्य कहेवामां कांइ दोष नथी ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—न किंचन श्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेणानिधारयामोर्हणबुद्ध्याउदघट्टयामः । केवलं स्वदृष्टिमागं तदंगीकृतं दर्शनं प्राडुष्कुर्मः । तद्यथा । “ब्रह्मा लूनशिराहरिर्दशिसरुग्व्यालुप्तशिश्नोहरः, सूर्योप्युल्लिखितोऽनलोप्यखिलञ्जुक्कसोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपि” । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते वयंतु श्रोतारः केवलमिति । मग्नेऽमेति । अयं मार्गः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितश्चार्थैः सर्वज्ञैः । किंचूतोमार्गोऽनुत्तरः प्रधानः । आर्थैः किंचूतैः सत्पुरुषैः । मार्गः किंचूतोञ्जू प्रकटं ऋजुर्वा ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये त्रसा येच स्थावराश्च प्राणिनस्तेषु नूतानिशंकया प्राणिविनाशशंकया सावद्यक्रियां जुगुप्समानोर्हन् नैवान्यं लोकं कंचन गर्हते निंदति (बुसिमं) संयमवान् । तदेवं रागद्वेषमुक्तस्य वस्तुस्वरूपकथने न काचिन्निंदा यथा उल्लोऽग्निः शीतलं जलं विषं मारणात्मकं नयंकरः सर्पः व्यथकः कंटक इत्यादि ॥ १४ ॥

॥ टीका—एतदेव स्पष्टतरमाह । (नकिंचिरूवेणेत्यादि) न कंचन श्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेण जुगुप्सितांगावयवोदघट्टनेन जात्या तल्लिगग्रहणोदघट्टनेन वाऽनिधारयामोर्हणबुद्ध्योदघट्टयामः केवलं स्वदृष्टिमागं तदन्युपगतं दर्शनं प्राडुष्कुर्मः प्रकाशयामः । तद्यथा । “ब्रह्मा लूनशिराहरिर्दशिसरुग्व्यालुप्तशिश्नोहरः, सूर्योप्युल्लिखितोऽनलोप्यखिलञ्जुक्कसोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपी”त्यादि । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते । वयंतु श्रोतारः केवलमिति । आर्द्धककुमारएव परपदं दूषयित्वा स्वपदसाधनार्थं श्लोकपश्चाद्वेनाह । अयं मार्गः पंथाः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितोव्यावर्णितः । कैरार्थैः सर्वज्ञैरस्त्याद्यधर्मदूरवर्तिनिः । किंचूतोधर्मोनास्मादुत्तरः प्रधानोविद्यतइत्यनुत्तरः पूर्वापराव्याहृतत्वाद्यथावस्थितजीवादिपदार्थस्वरूपनिरूपणाच्च । किंचूतैरार्थैः संतश्च ते पुरुषाश्च सत्पुरुषास्तैश्चतुस्त्रिंशदतिशयोपेतैराविर्नूतः समस्तपदार्थाविर्जाविकदिव्यज्ञानैः । किंचूतोमार्गोअञ्जू व्यक्तः निर्दोषत्वात्प्रकटः ऋजुर्वा वक्रैकांतपरित्यागादकुटिलइति ॥ १३ ॥ पुनरपि स्वसधर्मस्वरूपनिरूपणायाह । (उद्धुंअहेयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्चदेवं सर्वास्वपि दिक्षु प्रकारापे

ए१६: द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयश्रुतस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

हृया जावदिगपेहृया वा तासु ये त्रसाये च स्थावराः प्राणिनः। चक्षुर्दौ स्वगतानेकनेदसंस्त्व
कौ। नूतं सद्भूतं तथ्यं तत्रानिशंकया तथ्यनिर्णयेन प्राणातिपांतादिकं पातकं जुगुप्समा
नोर्गर्हमाणोयदिवा नूतानिशंकया सर्वसावद्यमनुष्ठानं जुगुप्समानोनैवापरलोकं कंचन
गर्हति निंदति (बुसिमंति) संयमवानिति। तदेवं रागदेषविद्युक्तस्य वस्तुस्वरूपाविर्भाव
ने न काचिर्गर्हेत्यथ तत्रापि गर्हा नवति नद्युष्मोभिः शीतमुदकं विषं मारणात्मकमित्येव
मादि किंचिद्वस्तुस्वरूपमाविर्भावनीयमिति ॥१४ ॥

आगंतगारे आरामगारे, समणोऽजीते ए उवेति वासं ॥ दस्का
दुसंते बह्वे मणुस्सा, ऊणातिरित्ताय लवालवाय ॥ १५ ॥
मेहाविणो सिक्खिय बुद्धिमंता, सुत्तेहिं अब्बेहिं एत्थयन्ना ॥ पु
त्तिसुमाणे अणगार अन्ने, इति संकमाणो ए उवेति तच्च ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक बीजा प्रकारें करी फरी आईकुमार प्र
त्ये कहेते. के, अहो आईकुमार! ताहरो तीर्थंकर राग, देष, अनें नय, तेणें करी सहित
ते, ए कारण माटे ते बीहितो थको (आगंतगारे के०) शून्यघर धर्मशालादिक तथा
(आरामगारे के०) उद्यानादिकनें विषे (समणोजीते के०) श्रमण अनें माहण थ
की बीहितो थको (एउवेतिवासं के०) वास करतो नथी, वली शा थकी बीहितो
थको वास करतो नथी? ते कहेते. (दस्कादुसंते के०) दक्ष एटले माह्या, घणां शास्त्र
ना नणनार, पंमित, (बह्वेमणुस्सा के०) एवा घणा पुरुषो ते पूर्वोक्त शून्य घरादिक
स्थानकनें विषे आवे, माटे तेवा पुरुषोथकी बीहितो थको, तेवां स्थानकनें विषे ताह
रो त्यां गुरु आवतो नथी पण, ते पुरुषो केवाते तोके, (ऊणातिरित्ताय के०) तमारा
तीर्थंकरथकी कोइ एक जात्यादिक गुणें करी ऊणाते न्यूनते, तथा कोइ एक अधिकते, तो
तेवानी साथें बोलतां कदाचित् हारी जाय तो मानम्मान थाय, ते कारणमाटे एवां
स्थानक ठांफीनें त्यागीनें देवादिकनी परषदामांहे एकांतें बेसेते. वली ते पुरुषो केवाते
तोके, (लवालवाय के०) एकतो लव एटले अनेक विचित्र तर्कना बोलनार, तथा ए
क अलव एटले मौनव्रती, अथवा मंत्रवादी ते के, जेनी आगल बोलतां वादीना मुख
मांहेथी वचन पण निकले नही, ते कारण माटे तेनी बीकथकी ताहरो तीर्थंकरें आरा
म उद्यानादिक मांहे निवास करवानो त्याग कखोते ॥ १५ ॥ वली गोशालक कहेते के,
(मेहाविणोसिक्खियबुद्धिमंता के०) मेधावी जे पंमितते ते ग्रहण करवा, धारण करवानें
सामर्थ्यवान् तथा आचार्यादिकनी पासेंथी शिखेला एवा उत्पातादिक चार प्रकारनी

बुद्धियें करी सहित, (सुत्तेहिंअबेहिंयणिहयन्ना के०) वली सूत्र अने अर्थना निश्चयना करनार, (अणगारअन्ने के०) एवा कोइ एक अन्य अणगार होय ते (पुब्बिसुमा ए के०) मुजनें कांइ सूत्रार्थ पूछे तेनो उत्तर महाराथकी अपाशे नही, तेथी महारुं मान जंग अशे, (इतिसंकमाणेणउवेतितब्ब के०) एवी वातोथी शंका पामतो यको ताहारो गुरु तेवा पूर्वोक्त स्थानकोनें विषे वास करतो नथी, ते कारण माटें तमारो मार्ग ऋजु नथी ॥ १६ ॥

॥ टीका—एवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनराह । योजवत्स्तीर्थकरः सरागदेषजययुक्तः । तथाहि । आगंतुकानां कार्पटिकादीनां अगारं आगंतागारं आरामेऽगारं आरामागारं तत्रासौ श्रमणोनीतः सर्वं न वासमुपैति । किं तत्र जयमित्याह । दक्षाः पंदितादुर्यस्माद्वहवः संति मनुष्याः । तज्जीतोसौ तत्र न याति । ऊनाः स्वतोहीनाअतिरिक्तावा जात्यादिना संति केचित् तैः पराजितस्य महान् कलाचंशः स्यात् । ते नराः किंचूताः लपावाचालाघोषिततर्कदंमकाः तथाऽलपामौनव्रतिकागुटिकादिविद्यायुक्ताः यदशा द्वागे व न निस्सरति सुखात् यन्नयात्तेषु गृहेष्वसौ न यातीति ॥ १५ ॥ मेधाविनोग्रहणधारणसमर्थबुद्धिमंतः शिक्षिताः सूत्रेथेच निश्चयज्ञास्ते ईदृशाः सूत्रार्थविषयं प्रश्नमाकर्षुरनगाराएके इत्यसौ शंकमानोबिच्यन्न तत्र तेषां मध्ये उपैति याति तथानार्थदेशे न धर्मं कथितवान् आर्येतु देशनां करोति तत्रापि न सर्वत्र किंतु ? कुत्रचिदेवेति ततोसौ रागदेषाकुलोवीरः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सएवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनरन्येन प्रकारेणाह । (आगंतागारेइत्यादि) सविप्रतिपन्नः सन्नार्दकमेवाह । योसौ जवत्संबधी तीर्थकरः सरागदेषजययुक्तस्तथाह्यसावागंतुकानां कार्पटिकादीनामगारमागंतागारं तथाऽरामेऽगारमागारं तत्रासौ श्रमणोजवत्तीर्थकरः । तुशब्दएवकारार्थे । नीतएवासौ तपध्वंसनजयात्त्रागंतागारादौ न वासमुपैति न तत्रासनस्थानशयनादिकाः क्रियाः कुरुते । किं तत्र जयकारणमितिचेत्तदाह । दक्षाः निपुणाः प्रनूतशास्त्रविशारदाः । दुशब्दोयस्मादर्थे । यस्माद्वहवः संति मनुष्यास्तस्मादसौ तज्जीतो न वासं तत्र समुपैति न तत्र समातिष्ठते । किंचूताः न्यूनाः स्वतोऽवमाहीनाजात्याद्यतिरिक्तावा तान्यां पराजितस्य महान् बायाचंश इति । तानेव विशिनष्टि । जपंतीति जपावाचालाः घोषितानेकतर्कविचित्रदंमकास्तथा न लपामौनव्रतिका निष्ठितयोगाः गुटिकादियुक्तावा यदशादनिधेयविषयावागेव न प्रवर्तते ततस्तन्नयेनासौ युष्मत्तीर्थकदागंतागारादौ नैव ब्रजतीति ॥ १५ ॥ पुनरपि गोशालकएवाह । (मेधावि

णोऽत्यादि) मेधा विद्यते येषां ते मेधाविनोऽग्रहणधारणसमर्थास्तथाऽऽचार्यादेः समीपे शिक्षां ग्राहिताः शिक्षितास्तथोत्पत्तिक्रियादिचतुर्विधबुद्ध्युपेताबुद्धिमंतस्तथासूत्रेपि सूत्रविषये विनिश्चयज्ञायथावस्थितसूत्रार्थवेदिनइत्यर्थः । ते चैवंजूताः सूत्रार्थविषयं मा प्रश्नमकार्षुर्न्येऽनगाराएके केचनेत्येवमसौ शंकमानास्तेषां विन्यन्न तत्र तन्मध्ये उपैत्युपगच्छतीति ततश्च न कञ्चुर्मार्गइति नययुक्तत्वात्तस्य तथा म्लेहविषयं गत्वा न कदाचिद्धर्मदेशनां च करोत्यर्थदेशोपि न सर्वत्रापितु कुत्रचिदेवेत्यतोविषमदृष्टित्वाऽगदेषवर्त्यसाविति ॥ १६ ॥

एणो कामकिञ्चा एय बालकिञ्चा, रायानिउगेण कुउं नए
एणं ॥ वियागरेज्जा पसिएणं नवावि, सकाम किञ्चं एिहआरि
याणं ॥ १७ ॥ गंता च तब्बा अदुवा अगंता, वियागरेज्जा समि
या सुपत्ते ॥ अणारिया दंसणाउं परिता, इति संकमाणा ए
उवेति तब्ब ॥ १८ ॥

अर्थ—एम गोशालकें कहे अके, हवे आईकुमार गोशालक प्रत्ये कहेले. के, (एणो कामकिञ्चा के०) अहो गोशालक! ते जगवंत कामकृत्य नथी. एनो अर्थ कहेले. के, जे अविमाश्यानो करनार होय ते पोतानें तथा परनें, निरर्थक कार्य करे. परंतु श्री जगवंत तो सर्वज्ञ, सर्वदर्शी, परना हितना करनार, ते पोतानें तथा परनें निरुपकारी केम आय? ते कारण माटें स्वामी निरर्थक कामना करनार नथी, (एयबालकिञ्चा के०) तथा स्वामी बालकृत्य नथी, एटले बालकनी परें अणविचारुं कार्य न करे, (रायानिउगेण के०) तथा राजानियोगें करी धर्मदेशनादिकनें विषे प्रवर्त्ते नहीं, (कुउंनएणं वियागरेज्जा के०) तथा कोइना जयथकी प्रश्न वागरे एटले कहे नहीं, (पसिएणं नवावि के०) उपकार न होय तो कहे नहीं, एटले प्रश्न वागरे नहीं. किं बहुना उपकार विना कोइनें कांइ न कहे. अनुत्तरविमानवासी देवतानें पण, मन थकीज पूढेला प्रश्ननो निर्णय करे. हवे जे ए श्री वी तरागनो धार्मिक आय ते केवां कार्यो करे? एवी आशंका लावी तेनो प्रत्युत्तर चोथे पदे कहेले (सकामकिञ्चं एिहआरियाणं के०) पोताना कामनें अर्थे एतावता तीर्थकरनामकर्म खपाववा नणी अर्थ क्षेत्रमां अर्थ लोकनें प्रतिबोधवा वास्ते धर्म देशना करे, परंतु बीजुं कोइ आत्मप्रशंसादिक कार्य न करे. ॥ १७ ॥ वली आईकुमार कहेले के, (गंता च तब्बा अदुवा अगंता के०) ते जगवंत परहितनें अर्थे त्यां जइनें, अथवा त्यां न जइनें, किंतु जेम जेम जय्य जीवोनो उपकार आय, तेम तेम (वियागरेज्जा के०) धर्मदेशना आपे. जो उपकार अशे, एम जाणे तो त्यां जइनें पण धर्मदेशना आपे अथवा ते उ

पकार न देखे तो पासें आवेलानें पण धर्म न कहे ए कारणमाटे तेनें रागदेषनी सं जावना नथी, तथा (आसुपन्न के०) सर्वज्ञ (समिया के०) समदृष्टि पणें एटले कोइ चक्रवर्ति आवी पूढे अथवा कोइ रांक आवी पूढे, अथवा अणपूढे अके पण, धर्म क हे. तथा स्वामी जे अनार्य देशनें विषे जता नथी तेनुं कारण हुं तुनें कहुं बु ते तुं सां जल. (अणारियादंसणाउपरित्ता के०) अनार्य लोक अनाचारी बत्ता दर्शनथकी पण च्रष्टे (इतिसंकमाणाणउवेतितब्ब के०) ए माटे शंकामान अका त्यां जता नथी, ते जीव श्री वीतरागनें देखी अवहेलनादिक कर्मोपार्जनकरी पोतानें अनंत संसार नीवृद्धि करशें, एवं जाणीनें स्वामी त्यां पधारता नथी, परंतु तेमनी साथें परमेश्वर ने द्वेषजाव कांइ पण नथी तेमाटे राग, द्वेष, अनें जय, तेमनें कांइ नथी. तथा अहो गोशालक ! जे तुं एम कहेढे के, अनेक शास्त्रज्ञ पुरुषना प्रश्नथकी बीहितो अको तेनी सनामांहे रहेतो नथी. ए पण ताहारुं वचन बाल प्रलाप प्राय जाणीयें ठैये, केमके, जे कारण माटे ए महारा गुरु सर्वज्ञ जगवंत केवलीढे तो तेनुं समस्त परवादित्त मुख, पण जोई न शके, तो पढी वादनुं केवुंज शुं ? माटे महारा स्वामीनें परवादीनो परान व कांइ नथी ए जगवंत केवलज्ञानें करी पोतानो परनो उपकार देखे त्यां जइनें धर्मो पदेश करे. इत्यर्थः ॥ १७ ॥

दीपिका—इति गोशालकेनोक्ते आर्क्षककुमारआह । सनगवानकामकृत्योन स्यात् अ निष्ठाकारी न जवतीत्यर्थः । यः प्रेक्षापूर्वकारी न स्यात्सोनिष्ठमपि स्वपरयोर्निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत । जगवांस्तु सर्वज्ञः प्रेक्षापूर्वकारी कथं स्वपरयोर्निरुपकारकमेव कुर्यात् बाल स्येव कृत्यं यस्य सबालकृत्योनासौ बालवदनालोचितकारी न राजानियोगेनासौ देशनां करोति ततः कुतस्तस्य जयेन प्रवृत्तिः स्यादेवं सति केनचित्कृतं प्रश्नं व्यागृणीयाददेद्यदि त स्योपकारः स्यादुपकारं विना नवा नैव वदेत् । अथवानुत्तरसुराणां मनःपर्यायज्ञानिनां च इव्यमनसैव तन्निर्णयादतो न वदेत् स्वकामकृत्येन स्वेष्टाकारितया तीर्थकृन्नामकर्मणः कृपणाय न यथाकथंचिदतोसौ इहार्थक्षेत्रे आर्याणामुपकारसंज्ञवे धर्मं वदेत् ॥ १७ ॥ गंता चत्ति) सनगवान् गत्वापि शिष्यसमीपं अथवा तत्राऽगत्वा यथा सत्वोपकारः स्यात्तथा व्यागृणीयात् देशनां कुर्यात् उपकारे सति गत्वापि कथयति असतितु स्थितोपि न वदति ततो न तेषां रागद्वेषसंज्ञवः केवलमाद्युप्रज्ञः सर्वज्ञः समतया वदेत् । “जहा पुसुस्स क ष्ठइ तहा तुब्बस्स कब्बइ” इतिवचनाच्चक्रवर्तिश्मकादिषु पृष्ठोपपृष्ठोवा तुल्यं व्यागृणीयादि त्यर्थः । कथमनार्थेषु सन यातीत्याह । (अणारियात्ति) अनार्यादर्शनतः सम्यक् त्वात्परीताच्रष्टा इति । शंकमानोविचारश्च न जगवान्न तत्रापैति । तेहि वर्तमानसुखमेव

मन्यते न परलोकसुखमिति लाजादर्शनात्तत्र न याति जगवान्नतु द्वेषबुद्ध्या । यदप्युक्तं ।
पंक्तिनरगुटिकादिविद्यासिद्धमयान्न तेषां स्थाने यातीत्येतत्प्रंलापप्रायं । यतः । सर्वैरपि
तीर्थिकैः सर्वज्ञस्य जगवतोमुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरापास्तएवेति ॥ १ ॥

॥ टीका—एतज्जेशालकमतं परिहर्तुकामश्चाङ्कश्चाह । (एोकामकिञ्चाइत्यादि) सहि
जगवान्प्रेक्षापूर्वकारितया नाकामकृत्योजवति कमनं कामश्चा न कामोऽकामस्तेन कृत्यं
कर्तव्यं यस्यासावकामकृत्यः सएवंचूतो न जवत्यनिष्ठाकारी न जवतीत्यर्थः । योह्युत्प्रेक्षा
पूर्वकारितया वर्तते सोऽनिष्टमपि स्वपरात्मनो निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत जगवांस्तु सर्व
ज्ञः सर्वदर्शी परहितैकरतः कथं स्वपरात्मनो निरुपकारकमेवं कुर्यात्तथाच बालस्येव कृत्यं
यस्य सबालकृत्योन चासौ बालवदनालोचितकारी न परानुरोधान्नापि गौरवाद्धर्मदे
शादिकं विधत्तेऽपितु यदि कस्यचिन्नव्यसत्वस्योपकाराय तद्भाषितं जवति ततः
प्रवृत्तिर्नवति नान्यथा तथा न राजानियोगेनासौ धर्मदेशनादौ कथंचित्प्रवर्तते ततः कु
तस्तस्य जयेन प्रवृत्तिः स्यादित्येवं व्यवस्थिते केनचित्कचित्संशयकृतं प्रश्नं व्यागृणीया
द्यदि तस्योपकारो नवत्युपकारमंतरेण नच नैव व्यागृणीयाद्यदिवाऽनुत्तरसुराणां मनः
पर्यायज्ञानिनांच इव्यमनसैव तन्निर्णयसंनवादतो न व्यागृणीयादित्युच्यते । यद्यप्युच्यते
जवता यदि वीतरागोऽसौ किमिति धर्मकथां करोतीति चेदित्याशंक्याह । स्वकामकृत्ये
न स्वेवाचारिकारितयाऽसावपि तीर्थकृन्नामकर्मणः कृपणाय न यथाकथंचिदतोऽसावग्ला
नश्हास्मिन्संसारे आर्यक्षेत्रे चोपकारयोग्यआर्याणां हि सर्वदेयधर्मदूरवर्तिनां तदुपकारा
धर्मदेशनां व्यागृणीयादसाविति ॥ १ ॥ किंचान्यत् । (गंतेत्यादि) सहि जगवान्
परहितैकरतो गत्वापि विनेयासन्नमथवाप्यगत्वा यथानव्यसत्वोपकारो नवति तथातथा न
गवंतोर्द्वितीयधर्मदेशनां विदधत्युपकारे सति गत्वापि कथयंत्यसतितु स्थिता अपि न कथयं
तीत्यतो न तेषां रागद्वेषसंनवइति केवलमाशुप्रज्ञः सर्वज्ञः समतया समदृष्टितया चक्रवर्ति
इमकाटिषु पृष्ठोवा धर्मं व्यागृणीयात् । जहा पुणस्स कब्बइ तहा तुहस्स कब्बइ इति वच
नादित्यतो न रागद्वेषसंनवस्तस्येति । यत्पुनरनार्यदेशमसौ न ब्रजति तत्रेदमाह । अनार्याः
क्षेत्रनापाकर्मनिर्वहिष्णुतादर्शनतोपि परिसमंतादितागताः प्रच्रष्टा इति यावत् । तदेवमसौ
जगवानित्येतज्जेषु सम्यग्दर्शनमात्रमपि कथंचिन्न जवतीत्याशंकमानस्तत्र न ब्रजतीति ।
यदिवा विपरीतदर्शिनो न जवंत्यनार्याः शक्यवनादयस्तेहि वर्तमानसुखमेवैकमंगीकृ
त्य प्रवर्तते न पारलौकिकमंगीकुर्वंत्यतः सद्धर्मपराङ्मुखेषु तेषु जगवान्न याति न पुनस्तद्वे
दादिबुद्धयेति । यदप्युच्यते त्वया यथानेकशास्त्रविशारदगुटिकासिद्धविद्यासिद्धादितीर्थ
कपगजयजयेन न वत्समाजे गह्वरीत्येतदपि बाह्यप्रलपितप्रायं । यतः सर्वज्ञस्य जगव

तः समस्तैरपि प्रावाडुकैर्मुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरोत्सादितएवेत्यतः
कुतस्तस्य परानवः । नगंवांस्तु केवलालोकेन यत्रैव स्वपरोपकारं पश्यति तत्रैव गत्वा
पि धर्मदेशनां विधत्तइति ॥ १७ ॥

पन्नं जहा वणिए उदयघी, आयस्स हेउं पगरेति संगं ॥ तऊवमे
समणे नायपुत्ते, इच्चेव मे होति मती वियक्को ॥ १७ ॥ नवं न कुळा
विहुणे पुराणं, विच्चा मइं ताइयमाह एवं ॥ पन्नावया बंजवतित्ति
वुत्ता तस्सोदयघी समणे तिवेमि ॥ १७ ॥

अर्थ—वली बीजा प्रकारें गोशालक केहेबे के, अहो आईकुमार! (पन्नंजहावणिए
उदयघी के०) जेम कोइ वाणियो उदयार्थी एटले लानार्थी ठतो व्यवहार योग्यकरि
याणुं एटले कर्पूर, अंगर, कस्तूरी, अनें वस्त्रादिक, ते देशांतरथकी लेइ आवे (आय
स्सहेउंपगरेतिसंगं के०) पोताना लाननें अर्थे महाजननो संग करे, (तऊवमेसमणेना
यपुत्ते के०) तेम तमारो तीर्थकर श्रमण, ज्ञातपुत्र पण ते वाणियासमान जाएवो. के
मके, कोइ एक लाननें अर्थे अनेक महाजनना वृंद मांहे बेसेबे, (इच्चेवमेहोतिमतीवि
यक्को के०) माटे ए प्रकारें महारी मतिबे, अनें एवो माहारो वितर्कबे, एटले विचारणा
बे, इत्यर्थः ॥ १७ ॥ हवे गोशालक प्रत्ये आईकुमार कहेबे के, अहो गोशालक! जे, तें ए
वाणियानो दृष्टांत देखाडयो, ते सर्वथकी सरखो, किंवा देशथकी सरखो? माटे जो
ते दृष्टांत देशथकी सरखोबे, ए रीतें तें जो वाणियानो दृष्टांत देखाडयो होय तो, ए वांतें
अमनें अलान कांइ नथी. कारण के, वाणियो ज्यां ज्यां लान देखे, त्यां त्यां क्रय विक्र
यादिक व्यापार करे. ए प्रकारें ए तहारो दृष्टांत देश पणार्थी सरखोबे. अथवा जो सर्व
थकी सरखोबे? एम तुं कहीश तो, ए वात, घटेज नहीं, कारणके, नगवंत श्री महावीर
देव, सावधानुष्ठान रहित, (नवंनकुळाविहुणेपुराणं के०) तथा ते नवुं कर्म कोइ पण करे
नहीं, अनें पुरातन कर्मनें खपावे एवाबे. तथा (विच्चा मइं के०) विच्चा एटले विशेषें त्याग
करीबे अमइ एटले दुर्मतिनें जेणे, (ताइयमाहएवं के०) त्रायी एटले ठ जीवनिकायनो
रहू पाल, एवं एटले एवा जे श्री महावीर स्वामी ते (पन्नावयाबंजवतित्तिवुत्ता के०)
एम कहे के, जेम दुर्गतिनें परित्यागी जीव मुक्तिगामी थाय, एवं बोले, स्वामीनुं वचन
ते ब्रह्मव्रत बे एटले ब्रह्म शब्दे मोहू व्रत कहुं. एवं ब्रह्मव्रत रूप जे स्वामिनुं वचन तेनें
मान्य करी, अनेक लोक मुक्तियें जाय. एटले दुर्मतिनें परित्यागें जीव मुक्तिगामी थाय.
(तस्सोदयघीसमणेत्तिवेमि के०) तेना लानना अर्थी श्रमण श्री महावीरदेवजं जाएवा,

हुं एम कहुं हुं, ए कारणे सर्व प्रकारथकी वाणियानी ते स्वामीने उपमा न संजवे, परंतु देशथकी ज्यां ज्यां स्वामी लाभ देखे, त्यां त्यां विचरे. ए उपमा सत्यते. इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ टीपिका—अथ गोशालः प्राह । यथा वणिक् उदयार्थी लानार्थी पण्यक्रयाणकं देशांतरे गत्वा विक्रीणाति आयस्य लानस्य हेतोर्महाजनसंगं प्रकरोति तदुपमया श्रम णोक्तातपुत्रस्त्येवं मे मम मतिः स्यात् वितर्कोविचारणा च ॥ १९ ॥ आर्द्रकमुनिराह । जगवान् सावद्यानुष्ठानरहितोनवं कर्म न कुर्यात् पुरातनं च विधूनाति अपनयति त्यक्त्वा अमतिं विमतिं त्रायी सजगवान् परेन्योप्येवमाह । यथा विमतित्यागेन मोक्षगामी स्यादिति । एतावता ग्रंथेन ब्रह्मणोमोक्षस्य व्रतमित्युक्तं तस्य मोक्षानुष्ठानस्य उदयार्थी लानार्थी श्रमणोजगवान् । ततोवणिग्दृष्टांतः सर्वसाधर्म्येण न प्रवर्तते जगवतः साव द्यानुष्ठानरहितत्वात् देशसाधर्म्येण युक्तमेव यथा वणिग्यत्र लानं पश्यति तत्र क्रियां व्यापारयति तथा जगवानपीति एतदहं ब्रवीमीत्यार्द्रकमुनिराह ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण गोशालकञ्चाह ॥ (पन्नंजहेत्यादि) यथा वणिक् कश्चिदुद यार्थी पण्यं व्यवहारयोग्यं जामं कर्पूरागरुकस्तूरिकांबरादिकं देशांतरं गत्वा विक्रीणाति त था आयस्य लानस्य हेतोः कारणान्महाजनसंगं विधत्ते तदुपमोयमपि नवतीर्थकरः श्र मणोक्तातपुत्रस्त्येवं मे मम मतिर्नवति वितर्कोमीमांसावेति ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगोशाल केनार्द्रकञ्चाह । (नवंनकुक्काइत्यादि) योयं नवता दृष्टांतः प्रदर्शितः सकिं सर्वसाधर्म्येणो त देशतः? । यदि देशतस्ततो नः कृतिमावहति । यतोवणिग्वत् यत्रैवोपचयं पश्यति त त्रैव क्रियां व्यापारयति न यथाकथंचिदित्येतावता साधर्म्यमस्त्येव । अथ सर्वसाधर्म्येणो ति तन्न युज्यते । यतो जगवान् विदितवेद्यतया सावद्यानुष्ठानरहितोनवं प्रत्यग्रं कर्म न कुर्यात् तथा विधूनयत्यपनयति पुरातनं यन्नवोपग्राहि कर्मबद्धं तथा त्यक्त्वा अमतिं वि मतिं त्रायी जगवान् सर्वस्य परित्राणशीलो विमतिपरित्यागेन चैवंचूतएव नवतीति ना वः । त्रायी वा मोक्षं प्रति । अथवयमयपयचयतयणयगतावित्यस्य रूपं । स एव जगवाने वाह । यथा विमतिपरित्यागेन चैवंचूतएव नवतीत्येतावता च संदर्भेण ब्रह्मणोमोक्षस्य व्रतं ब्रह्मव्रतमित्येतदुक्तं । तस्मिन् चोक्ते तदर्थं वाऽनुष्ठाने क्रियमाणे तस्योदयार्थी श्रम ण इति ब्रवीम्यहमिति ॥ १० ॥

समारजंते वणिगा नूयगामं, परिगृहं चैव ममायमाणा ॥ ते एण तिसंजोगमविष्णुहाय, आयस्स हेतुं पगरंति संगं ॥ ११ ॥ वित्ते

सिणो मेहुणसंपगाढा, ते जोयणछा वणिया वयंति ॥ वयंतु का
मेसु अशोववन्ना, अणारिया पेमरसेसु गिद्धे ॥ ११ ॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेछे के, (समारंजंतेवणियाजुयगामं के०) ते वाणियो चतु
देश प्रकार पणे, जूतग्राम एटले जीवनो समूह समारंजे, एतावता ठकायनी हणनार
एवी क्रियानें विषे प्रवर्त्ते, एटले क्रयविक्रयनें अर्थे शकट, उंट, घोडा, तथा बलदनें पीडा
उपजावे, (परिग्रहंवेवममायमाणा के०) तथा परिग्रह, चतुष्पदादिक तेनें विषे ममत्व
करे. वली (तेणातिसंजोगमविप्रहायआयस्सहेउपगरंतिसंगं के०) ते वाणिया ज्ञाति स्व
जनादिकनो संयोग ठाम्याविना, जाननें कारणे अन्य बीजा साथें संबंध करे, अनें
श्री वीतराग तो केवा ठे ? तो के, ठजीवनिकायना रक्षपाल, निःपरिग्रही, ज्ञातिस्वजननो
संग त्यागीनें, सर्वत्र अप्रतिबंध निःकेवल धर्मनोज जान गवेषता धर्म देशना आपेठे.
ए कारणमाटे जगवंत अनें वाणियानें सर्वथकी सरखा पणुं नथी ॥ ११ ॥ वली आई
कुमारज कहेछे के, हे गोशालक ! (वित्तेसिणो के०) वली वाणिया वित्त एटले धनना ग
वेषण हार होय, तथा (मेहुणसंपगाढा के०) मैथुननें विषे आसक्त होय, (तेजोयण
छावणियावयंति के०) तथा जोजननें अर्थे ज्यां त्यां परित्रमण करे, माटे अमें ते वाणि
यानें एवा कहियें ठैयें. (वयंतुकामेसुअशोववना के०) वली जो. ते वाणीया कामजोगनें
विषे गृह, तथा (अणारियापेमरसेसुगिद्धे के०) अनार्य कर्मना करनार, तथा प्रेमरसनें
विषे गृह एटले मूर्छित ठे, अनें जगवंत श्री अरिहंत देव एवा नथी. तो ते वाणिया
नी साथें सरखा पणुं जगवंतनें केम कहियें ? ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—वणिजोजूतग्रामं समारंजंते हिंसंति परिग्रहं स्वीकुर्वन्ति ममायमाणाम
मेदमिति व्यवस्थापयंतः ते वणिजोज्ञातिसंयोगमविप्रहायात्यक्त्वा यस्य जानस्य हेतो
रपरेण सह संगं संबंधं कुर्वन्ति ॥ ११ ॥ वणिजोवित्तैषिणोधनार्थिनः मैथुने संप्रगाढाः
प्रसक्ताः तथा ते जोजनार्थमद्वारार्थमितश्चेतश्च व्रजन्ति । वयंतु एवं ब्रूमोयथा ते वणिजः
कामेष्वध्युपपन्नागृहाअनार्याः प्रेमरसेषु गृहाः अतो जगवतः सर्वसाधर्म्यं नास्ति ॥ ११ ॥

॥ टीका—नचैवंजूतावणिजइत्येतदार्द्धककुमारोदर्शयितुमाह । (समारंजंतइत्यादि)
ते हि वणिजश्चतुर्दशप्रकारमपि जूतग्रामं जंतुसमूहं समारंजंते तदुपमर्दिकाः क्रियाः प्रव
र्त्तयन्ति क्रयविक्रयार्थं शकटयानवाहनोष्ठमंलिकादिजिरनुष्ठानैरिति तथा परिग्रहं द्विपदच
तुष्पदधनधान्यादिकं ममीकुर्वन्ति ममेदमित्येवं व्यवस्थापयन्ति ते हि वणिजोज्ञातिनिः स्व
जनैः सह यः संगो गस्तमविप्रहायापस्तियाज्य यस्य जानस्य हेतोर्निमित्तादपरेण सार्द्धं

८९४ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतरस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

संगं संबधं कुर्वेति । नगवांस्तु षड्जीवरक्षापरोपरिग्रहस्त्यक्तस्वजनपक्षः सर्वत्राप्रतिबद्धो धर्मार्थमन्वेषयन् गत्वापि धर्मदेशनां विधत्ते अतो नगवतो वणिग्निः सार्द्धं न सर्वसाधर्म्यं मस्तीति ॥ ११ ॥ पुनरपि वणिजां दोषमुज्जावयन्नाह । (वित्तैः सिणोऽश्यादि) वित्तं इव्यं तदन्वेष्टुं शीजं येषां ते वित्तैः सिणस्तथा मैथुने स्त्रीसंपर्के संप्रगाढा अध्युपपन्नास्तथा ते नो जनार्थमाहारार्थं वणिजस्तश्चेतश्च व्रजंति वदंति वा तांस्तु वणिजो वयमेवं ब्रूमो यथैते का मेष्वध्युपपन्ना गृहान्यनार्थकर्मकारित्वादनार्यारसेषु च सातागौरवादिषु गृहामूर्धितानन्वे वंचूतान्नगवंतोर्हीतः कथं तेषां तैः सह साधर्म्यमिति ? । दूरत एव निरस्तैषा कथेति ॥ १२ ॥

आरंजगं चेव परिग्गहं च, अविउस्सिया णिस्सिय आयदंमा ॥
तेसिं च से उदए जं वयासी, चउरंतणंताय डुहायणेह ॥ १३ ॥ एगे
त एच्चंतिय उदएवं, वयंति ते दोवि गुणोदयंमि ॥ से उदए साति
मणंतपत्ते, तमुदयं साहयइ ताइ णाइ ॥ १४ ॥

अर्थ-वली आर्द्धकुमारज कहेढे. (आरंजगं चेव परिग्गहं च के०) आरंज जे सावद्या नुष्ठान रूप, तथा परिग्रह ते धनधन्यादिक, नव प्रकारें तेनी ममत्वनें (अविउस्सिया णिस्सिय के०) न ठांमीनें, तेहिज आरंज परिग्रहनें विषे निश्चैं अकी बंधाणा एवा वाणिया होय. वली केवा होय? तोके, (आयदंमा के०) पोताना आत्मानें दंमनार, (तेसिं च से उदएजं वयासी के०) वली हे गोशालक ! तुं कहेढे के, ते वाणिया लाजना अर्थीढे. माटें ते लाज तो एवो वाणियानो जाणवो के, (चउरंतणंताय डुहायणेह के०) ते वाणियानें जें लाजढे ते लाज चतुर्गतिक संसारनें, तथा तेना दुःखनें अर्थें आय, अनें ते वाणियानो लाज एकांतिक एटले एकांत पण न होय ॥ १३ ॥ वली तेहिज देखाडेढे. (एगे गंतणच्चंतिय उदएवं के०) वली अहो गोशालक ! ते वाणियानो लाज पण एकांतिक नथी, कोई वारें लाज वांढतां अलाज पण आय. तथा आत्यंतिक एटले सर्वकालजावी लाज पण नथी, कोई वारें होय, अनें कोई वारें न पण होय. (वयंति ते दोवि गुणोदयंमि के०) ते व्यापारना जाण एम कहेढे के, नफो पण आय, अथवा टोटो पण आय, ए वे जाव होय, माटें ते वे जाव विगतगुणोदय जाणवा. तो ते लाज अकी शुं, जे एकांतिक अनें आत्यंतिक नहीं, अनें वली ते लाज अनर्थ नणी प्रवर्त्ते? (से उदए साति मणंत पत्ते के०) अनें ते जे श्री नगवंतनो केवलज्ञान प्राप्ति लक्षण, तथा निर्झरानुं कारण, एवो जे लाज, ते सादि अनंत जाणवो. (तमुदयं साहयइ ताइ णाइ के०) एवा लाज सहित पोतें नगवंत. ढे, अनें बीजानें पण एवो लाज आपेढे. ते नगवंत कहेवाढे ! तो

के, त्रायी एटले आसन्न नव्यनें दुःखयकी राखनार ठे, तथा ज्ञानी एटले जाणेली वस्तु ठे विद्यमान जेनें एवा जगवंतनें वाणियानी उपमा केम देवाय ? ॥ ३४ ॥

॥ टीपिका—सारंजपरिग्रहं वाऽव्युत्सृज्याऽत्यक्ता तत्रैव निःसृताबद्धात्मात्मैव दंमोहिं सकोयेषां ते तथा तेषां च वणिजामुदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्ताः यं च त्वं लाजं वदसि स तेषां चतुरंतश्चतुर्गतिकोयः संसारोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवति तथा दुःखाय जवति नच स लाजोऽपि तस्यैकांतिकः ॥ ३३ ॥ एतदेवाह । एकांतिकः आत्यंतिकश्च तेषां वणिजामुदयोलाजोन विद्यते । लाजार्थं प्रवृत्तस्य हानेरपि दर्शनात् । एवं वदंति तद्विदः तौ च ह्यपि नावौ विगतगुणोदयौ । कोर्थः । योनैकांतिकः । अनात्यंतिकश्च १ किं तेन लाजे नेति यः सेतस्य जगवत उदयोलाजो धर्मदेशनादिः सच सादिरनंतश्च एवं नूतमुदयं प्राप्तोऽन्येषामपि तादृशं साधयति कथयति । त्रायी ज्ञाती च ज्ञातं वस्तु विद्यते यस्य स ज्ञाती ज्ञातसर्वज्ञेयः एवं नूतेन जगवता तेषां पूर्वोक्तानां वणिजां कथं सर्वसाम्यमिति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (आरंजगंचेवइत्यादि) आरंजं सावद्यानुष्ठानं च तथा परिग्रहं वाऽव्युत्सृज्यापरित्यज्य तस्मिन्नेवारंजे क्रयविक्रयपचनपाचनादिकेतथा परिग्रहेच धनधान्यहिरण्यसुवर्णदिपदचतुष्पदादिके निश्चयेन श्रिताबद्धानिःश्रितावणिजोनवन्ति तथात्मैव दंमोदंमयतीति दंमोयेषां ते जवन्त्यात्मदंमाश्रयसदाचारप्रवृत्तेरिति । नावोपि चैषां वणिजां परिग्रहं आरंजवतां स उदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्तायं च त्वं लाजं वदसि स तेषां चतुरंतश्चतुर्गतिकोयः संसारोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवतीति न चेहासावेकांतेन तत्प्रवृत्तस्यापि जवतीति ॥ ३३ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (एगंतिणञ्चंतिइत्यादि) एकांतेन जवतीत्येकांतिकस्तथा तद्व्याजार्थं प्रवृत्तस्य विपर्ययस्यापि दर्शनात्तथा नाप्यात्यंतिकः सर्वकालजावी तत्कृत्यदर्शनात्स तेषां उदयोलाजोनैकांतिकोनात्यंतिकश्चेत्येवं तद्विदोवदंति । तौ च ह्यपि नावौ विगतगुणोदयौ जवतः । एतदुक्तं जवति । किं तेनोदयेन लाजरूपेण योनैकांतिकोनात्यंतिकश्च पश्चादर्थयेति । यश्च जगवतः सेतस्य दिव्यज्ञानप्राप्तिलक्षण उदयोलाजोयोवा धर्मदेशनावाप्त निर्जरालक्षणः सच सादिरनंतश्च तमेवं नूतमुदयं प्राप्तो जगवानन्येषामपि तथा नूतमेवोदयं साधयति कथयति श्लाघते वा । किं नूतो जगवांस्त्रायी । अयवयमयपयचयतयणयगतावित्यस्य दंमकधातोर्णिनिप्रत्यये रूपं । मोहं प्रति गमनशीलइत्यर्थः । त्रायी वासन्नजव्यानां त्राणकरणात्तथा ज्ञाती ज्ञाता कृत्रियाज्ञातं वा वस्तु ज्ञातं विद्यते यस्य स ज्ञाती विदितसमस्तवेद्य इत्यर्थः । तदेवं नूतेन जगवता तेषां वणिजां निर्विवेकिनां कथं सर्वसाधर्म्यमिति ॥ ३४ ॥

ए५६: द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

अहिंसयं सवपयाणुकंपी, धम्मं धियं कम्मविवेगहेउं ॥ तमाय
दंमेहिं समायरंता, अबोहीए ते पडिरूवमेयं ॥ २५ ॥ पिन्नागपिंमी
मवि विडु सूले, केई पणळा पुरिसे इमेत्ति ॥ अलाउयं वावि कुमा
रएत्ति, स लिप्पती पाणिवहेण अम्हं ॥ २६ ॥

अर्थ-हवे वली कहेवे के, देवोनां करेलां समवसरण, सोनानुं कमल, देवहंदो,
सिंहासन, इत्यादिक पदार्थोनो परिजोग करतो थको ते, कर्मो थकी शीरीतें न लेपाय? एवुं
गोशालकनुं वचन आशंकीनें, आईकुमार कहेवे के, (अहिंसयं के०) ए जगवंत श्री महावीर
देव सर्वजीवनें अहिंसता एटले अणहणता थका, समवसरणादिकनो उपजोग करेवे, परं
तु ते समवसरणादिक उपर, श्री वीतरागदेवनो लगारमात्र पण प्रतिबंध नथी, ए कारण
माटें एमनें कर्म न लागे. वली स्वामी कहेवावे? तो के, (सवपयाणुकंपी के०) सर्व प्रजा
एटले सर्वजीव तेनी अनुकंपाना करनार, (धम्मं धियं कम्मविवेगहेउं के०) एवा श्री जगवंत
धर्मेनें विषे प्रवर्त्तता कर्म विवेकना कारण नूत, एवा तेउनें (तमायदंमेहिंसमायरंता के०)
आत्मदंम एटले अनेक असमंजस वचनें करी तारा सरखा, आत्मदंमनें आचारता
थका वणिकनो दृष्टांत देवे, माटें (अबोहीएतेपडिरूवमेयं के०) ते अबोधी एटले अज्ञानी
प्रतिरूप जाणवा, एयं एटले ए एक तेनुं अज्ञान पणुंज जाणवुं, केमके एक तो पोतें अज्ञान
पणे प्रवर्त्ते, ए पेहेलुं अज्ञान पणुं. वली त्रिजगत् पूज्य, सर्व अतिशयना निधान, एवा
अरिहंतनें वैश्यादिकनी उपमा आपे, ते बीजुं अज्ञान पणुं. माटें ते जीव एम करता थका
पोताना बोध बीजनो नाश करेवे. इत्यर्थः ॥ २५ ॥ हवे इत्यादिक पूर्वोक्त गोशालकनां
वचनोनुं निराकरण करीनें आईकुमार मुनि आगल चाव्या, तेवारें वच्चे शाक्यपुत्रियदर्शी
नी एटले बौद्ध मव्या. तेणें एम कहुं के, हे आईकुमार! तें गोशालक प्रत्ये वाणियानो
दृष्टांत दूपव्यो ते युक्तज कहुं, कारण के, बाह्य अनुष्ठान, प्रायः शून्यवे, अंतरंग अनु
ष्ठाननेंज मोक्षांग प्रधान जाणवुं, ए कारण माटें अमारा सिद्धांतमांहे ते अंतरंगानुष्ठाननुं
साधवुं कहुंवे. ते अमें कहिये तेथें माटें तुं सावधान थको सांजल. ? (पिन्नागपिंमीमवि
विडुसूले के०) पिन्नाग पिंमी एटले खलपिंमी ते अचेतनजवे अनें ते कोइ एक स्थानके
वे तेनीपर कोइ एक पुरुषें वस्त्र नाखुं, पढी ते खलपिंमनें शूलीयें प्रोइनें, (केइपणळा
पुरिसेइमेत्ति के०) कोइ एक म्जेहें पुरुषनी बुद्धियें लइनें अग्नि उपर पचाव्यो, तथा वली
(अलाउयंवाविकुमारएत्ति के०) तुंबडुं देखीनें ए कुमारवे एवी बुद्धियें एक पुरुषें तेनें
अग्नि उपर पचाव्यो, (सलिप्पतीपाणिवहेणअम्हं के०) तो हवे ए बेदुजण, पुरुष अने कु
मारहत्यानें पापें लेपाय. अमारा सिद्धांतमांहे ए जाववे. शुजाशुज बंधनुं मूल, मन परि

णामज जाणवुं, चित्तमांहे जो जीवघातनो परिणामढे तो अणकखुं थकुं पण, प्राणघा
तनुं पाप लागेढे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—असौ जगवान्समवसरणाद्युपनोगं कुर्वन्नप्यहिंसन् । कोर्थः । नहि तत्रार्हतः
कोप्याशंसाप्रतिबंधोवास्ति साम्यरसलीनत्वात् । सर्वेषां प्रजाजंतवस्तेषामनुकंपी एवंविधं
धर्मे स्थितं तं जवाद्दशायात्मदंमैः समाचरंतोवणिगादितुल्यं कुर्वति एतच्चाबोधेरज्ञातस्य
प्रतिरूपं अज्ञानविलसितमित्यर्थः । एवं गोशाले निराकृते बौद्धाः प्रादुस्त्वया वणिग्दृष्टां
तदूषणेन बाह्यानुष्ठानदूषितं तद्वरं कृतं यतोऽस्मत्सिद्धांतेप्यांतरमेवानुष्ठानं जवमोक्षयोः
प्रधानांगमिति । तत्त्वं शृणु ॥ १५ ॥ पिण्याकः खलस्तस्य पिंमी शकलमचेतनमपि कदाचि
न्म्लेह्यादिविषये संच्रमे केनचिन्नश्यता खलोपरि वस्त्रं क्षिप्तं तच्च म्लेहेन पुरुषोयमिति
बुद्ध्या गृहीतं ततोसौ म्लेहोवस्त्रवेष्टितां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत्
तथाऽलावुकं तुंबकं कुमारोयमिति मत्वाऽग्नौ पचेत् अस्माकं मते सप्राणिवधेन लिप्यते
चित्तस्य दुष्टत्वात् ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं कृतदेवसमवसरणपद्मावलीदेवउदकसिंहासनाद्युपनोगं कुर्वन्नप्याधाकर्म
कृतवसतिनिषेधकसाधुवत्कथं तदनुमतिकृतेन कर्मणाऽसौ न लिप्यतइत्येतज्जोशालकमत
माशंक्याह । (अहिंसयमित्यादि) असौ जगवान् समवसरणाद्युपनोगं कुर्वन्नप्यहिंसकः स
द्युपनोगं करोति । एतदुक्तं जवति नहि तत्र जगवतोमनागप्याशंसाप्रतिबंधोवा विद्यते स
मतृणमणिमुक्तालोष्टकांचनतया तदुपनोगं प्रति प्रवृत्तेर्देवानामपि प्रवचनोद्दिनायिषूणां क
थंनु नाम जव्यानां धर्मानिमुखं प्रवृत्तिर्यथा स्यादित्येवमर्थमात्मलानार्थं च प्रवर्त्तनादतो ज
गवानहिंसकस्तथा सर्वेषां प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तदनुकंपी च तान्संसारे पर्यटतोनुकंपयते
तज्जीलश्च तमेवंरूपं धर्मपरमार्थरूपे व्यवस्थितं कर्मविवेकहेतुनूतं जवदिधायात्मदंमैः समा
चरंतयात्मकल्पं कुर्वति । वणिगादिजिरुदाहरणैरेतच्चाबोधेरज्ञानस्य प्रतिरूपं वर्तते एकं ता
वदिदमज्ञानं यत्स्वतः कुमार्गप्रवर्त्तनं । द्वितीयं चैतत्प्रतिरूपमज्ञानं यद्भगवतामपि जगदं
द्यानां सर्वातिशयनिधाननूतानामितरैः समत्वापादनमिति ॥ १५ ॥ सांप्रतमार्दककुमारम
पहस्तितगोशालकं ततो जगवदनिमुखं गह्वरं दृष्ट्वायांतराले शाक्यपुत्रीयानिहवद्दमूचुर्य
देत द्रणिग्दृष्टांतदूषणेन बाह्यमनुष्ठानं दूषितं तज्जोचनं कृतं जवता यतोऽतिफल्गुप्रायं बाह्य
मनुष्ठानं आंतरमेव त्वनुष्ठानं संसारमोक्षयोः प्रधानांगमस्मत्सिद्धांते चैतदेव व्यावर्त्यते । इ
त्येतदार्द्रककुमार जो राजपुत्र ! त्वमवहितः शृणु श्रुत्वाचावधारयेति जणित्वा ले निहुका
आंतरानुष्ठानसमर्थकमात्मीयसिद्धांताकिर्वावनायेदमाहुः । (पिन्नागेत्यादि) पिण्याकः

खलस्तस्य पिंमिर्निक्तकं तदचेतनमपि सत् कस्मिंश्चित्संक्रमे म्लेह्यादिविषये केनचिन्नश्य
ता प्रावरणं खलोपरि क्षिप्तं तच्च म्लेहेनान्वेषुं प्रवृत्तेन पुरुषोऽयमिति मत्वा खलपिंमया स
ह गृहीतं ततोऽसौ म्लेहोवस्त्रवेष्टितां तां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत्
तथाऽलाबुकं तुंबकं कुमारोऽयमिति मत्वाऽग्रावेव पपाच सचैवंचित्तस्य दुष्टत्वात्प्राणिवध
जनितेन पातकेन युज्यते । अस्मत्सिद्धांते चित्तमूलत्वाद्बुजाद्युजबन्धस्येत्येवं तावदकुशल
चित्तप्रामाण्यादकुर्वन्नपि प्राणातिपातप्रतिघातफलेन युज्यते ॥ ३६ ॥

अहवावि विदूण मिलकु सूले, पिन्नागबुद्धिः नरं पएज्जा ॥
कुमारगं वावि अलाबुयंति, न लिप्पइ पाणिवहेण अम्हं ॥ ३७ ॥
पुरिसं च विदूण कुमारगं वा, सूलंमि केइ पएज्जायतेए ॥ पिन्नाय
पिंमे सति मारुहेत्ता, बुद्धाण तं कप्पति पारणाए ॥ ३८ ॥

अर्थ-वली एहिज दृष्टांत विपरीत पणें करीनें कहेले. (अहवावि के०) अथवा
कोइ एक सत्यपुरुषने (पिन्नागबुद्धि के०) खलपिंमीनी बुद्धियें करी कोइ एक (मिल
कु के०) म्लेह, (सूले के०) शूलियें करी (विदूण के०) विधीनें प्रोइनें (नरं के०)
मनुष्यनें, (पएज्जा के०) अग्नियें करी पचावे, अने (कुमारगंवाविअलाबुयंति के०) त
था कुमार बालकनें देखीनें तेनें तुंबडानी बुद्धि लावीनें, अग्निमां पचावे, ए बेहुजणनें
मनपरिणाम विशेष एवुं (नलिप्पइपाणिवहेणअम्हं के०) प्राणवधनुं पाप लागे नहीं,
ए अमारा शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ ३७ ॥ वली पण तेहिज दृष्टांत कहेले (पुरिसंचविदूण
कुमारगंवा के०) पुरुष अथवा कुमारनें (सूलंमि के०) शूलियें (विदूण के०) विधीनें
प्रोइनें (केइपएज्जायतेएके०) कोइ एक पुरुष अग्निनें विषे पचावे (पिन्नायपींमेसतिमारु
हेत्ता के०) अने मनमाहे एवो जाव आणे के ए खलपिंमीले (बुद्धाणतंकप्पतिपारणाए
के०) तेनी बुद्धदर्शजननें पण पारणा जणी कल्पेतो, अन्य बीजानुं शुं कहेवुं? एताव
ता मनसार्थे असंकल्पितले मारें कर्म न लागे एवो. अमारो मतले ॥ ३८ ॥

॥दीपिका-अथवा सत्यं पुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिन्म्लेहः शूले प्रोतमग्नौ पचेत् कुमारकं
बालं वाऽलाबुबुद्ध्या पचेन्नासौ प्राणिवधेन लिप्यतेस्माकमिति प्राणिवधानिप्रायानावात्
॥ ३७ ॥ पुरुषं कुमारकंवा शूले विध्वा कश्चिज्जाततेजसि बन्धौ आरुह्य पचेत् खलपिं
मीयमिति मत्वा सतीं शोचनां तदेतद्बुद्धानां शाक्यानां कल्पते पारणाय नौजनाय । एव
मसंकल्पितं कर्मचयं न यात्यस्मन्मते ॥ ३८ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ६९६

॥ टीका—अमुमेव दृष्टान्तं वैपरीत्येनाह । (अहवावीत्यादि) अथवापि सत्यपुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिन्म्लेहः शूलप्रोतमग्नौ पचेत्तथा कुमारकं बालं तुंबकबुद्ध्याग्नावेव पचेन्नैवमेवासौ प्राणिवधजनितेन पातकेन लिप्यतेऽस्माकमिति ॥ ३७ ॥ किंचान्यत् । (पुरिस मित्यादि) पुरुषं वा कुमारं वा विध्वा शूलैः कश्चित्पचेज्जाततेजस्यग्नावारुह्य खलपिंभीयमिति मत्वा सर्तीं शोचनां तदेतद्बुद्धानामपि पारणाय नो जनाय कल्पते योग्यं नवति किमुतापरेषामेवं सर्वास्ववस्थास्वचिंतितं मनसा संकल्पितं कर्मचयं नागृह्यत्यस्मत्सिद्धांते । तदुक्तं अविज्ञानोपचितं परिज्ञानोपचितमीर्यापथिकं स्वप्नांतिकं चेति कर्मोपचयं न याति ॥ ३७ ॥

सिणायगाणं तु डुवे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए जिस्कुयाणं॥ ते पुन्नखंधं सुमहं जिणित्ता, नवंति आरोप महंतसत्ता॥ ३८॥ अजोगरूवं इह संजयाणं, पावं तु पाणा णयसंशकाउं॥ अबोहि ए दोएहवि तं असाहु, वयंति जेया विपडिस्सुणंति ॥ ३९ ॥

अर्थ—हवे वली शाक्यदर्शनीउ दानफलनो अधिकार कहेढे. (सिणायगाणंतुडुवेसहस्से के०) स्नातक एटले बौद्धमत प्रधान दर्शनी, तेना जे बे सहस्त्र तेनें (जेज्ञोयएणितिएजिस्कुयाणं के०) जे कोइ पोताना शाक्यपुत्रीय धर्मे प्रवर्ततो एवो उपासक, पचनादिक क्रिया करीनें जिह्मनें निरंतर जमाडे, (तेपुन्नखंधंसुमहंजिणित्ता के०) ते पुरुष महान् पुण्यस्कंध उपार्जीनें, (नवंतिआरोपमहंतसत्ता के०) महोटा सत्ववालो एटले श्रद्धावंत थको आरोप्य एवे नामें सर्वोत्तम देवता थाय. इत्यर्थः॥ ३८ ॥ एरीते बौद्धदर्शनी पोताना धर्मनुं रहस्य, आईकुमार प्रत्ये देखाडीनें तेनें कहेवा जागा के, अहो आईकुमार. ! तुं अमारो धर्म मान्य कर ! . एवुं कहे थके, हवे आईकुमार तेमनें कहेढे के, अहो शाक्यदर्शनीउ ! (अजोगरूवंइहसंजयाणं के०) अंही तमारा दर्शननें विषे जे पूर्वे नोजन आश्री वचन कहुं ते, संयतपणानें अयोग्य ठे कारणके, अहिं सानें अर्थे प्रवर्तमान, समिति अनें गुप्तियें करी सहित, एवा साधु होय, तेनें जावच्छुद्धि फलदायिनी थाय ए वात खरीढे, परंतु तमारी वक्तव्यतायें, खल अनें पुरुषनी व्यक्ति पण जे न जाणे; तेनेंज जावच्छुद्धि कही. ए कारणेज बौद्धमतिउ खल पिंभीनी बुद्धियें पुरुषनो विनाश करीनें, तेना गुरुनें मांस नहण करावे. ते अत्यंत अशुक्ले, तेज कहेढे. (पावंतुपाणाणयसंशकाउं के०) प्राणी एटले जीव, तेना विनाशरूप पाप करीनें, प्रकर्षें रसगृह थका वली तेनेंज पुण्य बोले माटे, (अबोहि ए दोएहवितंअसाहु के०) ए पाप, अबोधीनुं कारणढे तेथी ते बेहुनें असाधु जाणवा, ते बे

हु कोण ? ते कहेवे. (वयंतिजेयाविपडिस्सुणंति कें०) एक तो जें खलपिंमीनी बुद्धियें पु
रुपनें पचावे, अनें तेमांहे पप नथी एम कहे, अनें बीजो जे तेमनुं एवुं वचन अंगी
कार करे, ए वेहुनें नलूं नथी. एवी जावशुद्धियें मोक्ष नथी, माटे हुं एवो मा
गी केम आदरुं ? ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—स्नातकाबौद्धशिष्यास्तेषां निष्कृताणां सहस्रद्वयं निजे बौद्धधर्मे कश्चि
दुपासकः पचनाद्यारंजं कृत्वापि नोजयेत् ते बहवोपि श्रद्धालवः पुण्यस्कंधं महांतं स
मावर्ज्यारोप्याख्यादेवान्वंति महासत्त्वाः ॥ ३९ ॥ बौद्धैरित्युक्ते आर्द्रकः प्राह । यत्त
व मते कथितं तत्संयतानामयोग्यरूपमघटमानमिदं यत्प्राणानामिंद्रियादीनां घातेन पा
पं कृत्वा तदजावं वदंति खलबुद्ध्या पुरुषं व्रतोपि न पापमिति पुरुषबुद्ध्या खलघाती पा
पवानिति वचनं तेषां अबोधे अबोधिजानार्थं तयोर्द्वयोरपि स्यात् । कौ दौ ? ये एवं पू
र्वोक्तं वदंति येच तेन्यः शृण्वन्ति तयोर्द्वयोरपि असाध्वेतत् अज्ञानावृतमूढजनजावशु
द्ध्या शुद्धिर्न स्यादित्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका—पुनरपि शाक्यएव दानफलमधिकृत्याह । (सिणायगाणमित्यादि) स्नात
काबोधिसत्त्वाः । तुशब्दात्पंचशिक्वापदिकादिपरिग्रहः । तेषां निष्कृताणां सहस्रद्वयं निजे शाक्य
पुत्रिये धर्मे व्यवस्थितः कश्चिदुपासकः पचनपाचनाद्यपि कृत्वा नोजयेत्समांसगुह्मदाडिमे
नेष्टेन नोजनेन ते पुरुषामहासत्त्वाः श्रद्धालवः पुण्यस्कंधं महांतं समावर्ज्य तेनच पुण्य
स्कंधेनारोप्याख्यादेवान्वंत्याकाशोपगाः सर्वोत्तमां देवगतिं गच्छंतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ तदेवं
बुद्धेन दानमूलः शीलमूलश्च धर्मः प्रवेदितस्तदेह्यागच्छ बौद्धसिद्धांतं प्रतिपद्यस्वेत्येवं नि
ष्कृकैरनिहितः सन्नार्द्रकोऽनाकुलया दृष्ट्या तान्वीक्ष्योवाचेदं वक्ष्यमाणमित्याह । (अ
जोगरूवमित्यादि) इहास्मिन्नवदीये शाक्यमते संयतानां निष्कृताणां यदुक्तं प्राक्त दृत्यंते
नायोग्यरूपमघटमानकं तथा ह्यहिंसार्थमुद्धितस्य त्रिगुप्तिगुप्तस्य पंचसमितिसमितस्य स
तः प्रव्रजितस्य सम्यक् ज्ञानपूर्विकां क्रियां कुर्वतो जावशुद्धिः फलवती नवति तद्विपर्य
स्तमतेस्त्वज्ञानावृतस्य महामोहाकुलीकृतांतरात्मतया खलपुरुषयोर्विवेकमजानतः कुत
स्त्याजावशुद्धिरित्यंतमसांप्रतमेतद्बुद्धमतानुसारिणां यत्खलबुद्ध्या पुरुषस्य शूले प्रोतनपच
नादिकं तथा बुद्धस्येवान्नबुद्ध्यापिशितनक्ष्णानुमत्यादिकमिति । एतदेव दर्शयति । प्राणा
नामिंद्रियाणामपगमेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्पापमेव कृत्वा रससातागौरवादिगृह्णास्तदजा
वं व्यावर्णयंत्येतच्च तेषां पापानावव्यावर्णनमबोधे अबोधिजानार्थं तयोर्द्वयोरपि संपद्यते
ऽतोसाध्वेतत् । कयोर्द्वयोरित्याह । ये वदंति पिण्याकबुद्ध्या पुरुषपाकेपि पातकाजावं येच

तेन्यः शृण्वंत्येतयोर्द्वयोरपि वर्गयोरसाध्वेतदिति । अपिच नाज्ञानावृतमूढजननावशुद्ध्य
शुद्धिर्नवति । यदिच स्यात्संसारमोचकादीनामपि तर्हि कर्मविमोहः स्यात्तथा नावशुद्धिमेव
केवलामन्युपगच्छतां नवतां शिरस्तुंममुंनपिंमपातादिकं चैत्यकर्मादिकं चानुष्ठानमनर्थक
भापयते तस्मान्नैवंविधया नावशुद्ध्या शुद्धिरुपजायतइति स्थितं ॥ ३० ॥

उहुं अहेयं तिरियं दिसासु, विन्नाय लिंगं तसथावराणं ॥ नूया
जिसंकाइ डुगंढमाणा, वदे करेजाव कुठ विहत्ति ॥ ३१ ॥ पुरिसे
ति विन्नति न एवमत्ति, अणारिए से पुरिसे तहा हु ॥ कोसंजवो
पिन्नगपिंमियाए, वायावि एसा बुइया असच्चा ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे आईकुमार, जैनमार्गना गुण कहेते. (उहुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) उंची,
नीची, अनें तिर्हि जे दिशिउठे, ते दिशिउठे विषे (तसथावराणं के०) त्रस अनें स्था
वर जीवोनी (लिंगं के०) अहिनाए, चलन, स्पंदन, अंकुरोद्भवादिक, उत्पत्तिनें (वि
न्नाय के०) जाणीनें, (नूयानिसंकाइडुगंढमाणा के०) नूत जे जीव तेनी अजिणंकार्ये के,
रखे कोइ जीवनो घात उपजे! एवा नावें पापना जययकी, सर्व सावधानुष्ठाननें ड
गंढता जीवनां मर्दननें परिहरता थका, (वदे के०) वदे एटले धर्मोपदेश आपे. (क
रेजाव के०) तथा यावत् क्रिया अनुष्ठान पण करे, (कुठविहत्ति के०) तो हवे एवी रीते अनु
ष्ठान करतां, तथा बोलतां अमारा पकूनें विषे तमारो उपजावेलो दोष कोइ नथी ॥ ३१ ॥
हवे खलपिंमीनें विषे पुरुषनी बुद्धिनो असंजव देखाडेते. (पुरिसेतिविन्नतिनएवम
त्ति के०) खलपिंमीनें विषे ए पुरुषजते एवी बुद्धि तो जे अत्यंत मूर्ख होय तेनें पण
न उपजे? ते कारणे (अणारिएसेपुरिसेतहाहु के०) जे एवी बुद्धि करे, अनें एम कहे के
एनें हणवामां दोष नथी, ते निश्चै थकी अनाचारी पुरुष जाणवो, (कोसंजवोपिन्नगपिंमि
याए के०) खलपिंमिकाने विषे जे पुरुषनी बुद्धि करवी, ते वातज केम संजवें! माटें (वा
यावि एसाबुइयाअसच्चा के०) एवी वाणी बोलवी ते पण असत्य कहीते, माटें एवी जाषा
नो बोलनार निर्विवेकी, कर्म बंधनें करी बंधाय. अनें अनंतो संसार वधारे. इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक्षु त्रसस्थावराणां लिंगं जीवत्वचिन्हं विज्ञाय
नूतानिणंकार्या जीवघातोत्र नावीति बुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं जुगुप्समानस्तद्घातं परिहरन्वदे
त्कुर्यादपीति कुतोस्तीह त्वङ्क्तोदोषः । न कश्चितत्रास्मन्मते दोषोस्तीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ त
स्यां पिण्याकपिंम्यां पुरुषोयमिति विज्ञप्तिर्मतिर्नास्ति जडस्यापि तस्माद्यएवं वक्तिं सपुरुषो

ऽनार्थएवा कः संजवः पित्याकपिंमयां पुरुषबुद्धेः? अतोवागप्येषाऽसत्या कथिता तस्मात्पि
प्याककाष्ठादावपि प्रवर्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा साशंकेनैव प्रवर्तितव्यं ॥ ३२ ॥

॥ टीका-परपहं दूषयित्वाऽर्कः स्वपक्षाविर्जावनायाह । (उडूमहेयमित्यादि) ऊर्ध्वं
मधस्तिर्यक्तु यादिशः प्रज्ञापनादिकास्तासु सर्वास्वपि दिक्तु त्रसानां स्थावराणां च जंतूनां
यत्रसस्थावरत्वेन जीवलिंगं चलनस्पंदनांकुरोज्ज्वलेदम्लानादिकं तदिज्ञायते नूतानिर्ग
कया जीवोपमर्दोत्र नविष्यतीत्येवंबुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं जुगुप्समानस्तदुपमर्दं परिहरन् व
देत् कुतोप्यतः कुतोस्तीहास्मिन्नेवंनूतेऽनुष्ठाने क्रियमाणे प्रोच्यमाने वास्मत्पक्षे शुष्मदा
पादितोदोषइति ॥ ३१ ॥ अधुना पित्याके पुरुषबुद्ध्याऽसंजवमेव दर्शयितुमाह । (पु
रिसेत्यादि) तस्यां पित्याकबुद्ध्यां पुरुषोयमित्येवमत्यंतजडस्यापि विज्ञप्तिरेव नास्ति त
स्माद्यएवं वक्ति सोऽत्यंतोपुरुषस्तथान्युपगमेन दुःशब्दस्यैवकारार्थत्वेऽनार्थएवासौ यः पुरु
षमेव खलोयमिति मत्वा हतेपि नास्ति दोषइत्येवं वदेत् । तथाहि । कः संजवः पिंमयां
पुरुषबुद्धेरित्यतोवागपीयमीदृगसत्येति सत्वोपघातकत्वात्ततश्च निःशंकप्रहार्यनालोचको
निर्विवेकतया बध्यते तस्मात्पित्याककाष्ठादावपि प्रवर्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा सा
शंकेन प्रवर्तितव्यमिति ॥ ३२

वायानियोगेण जमावहेज्जा, एणो तारिसं वायमुदाहरिज्जा ॥ अ
छाणमेयं वयणं गुणाणं, एणो दिक्खिए बूयसुरालमेयं ॥३३॥ लद्धे
अठ्ठे अहो एव तुप्पे, जिवाणुजागे सुविचिंति एव ॥ पुवं समुदं अ
वरं च पुठ्ठे, उल्लोइए पाणितले छिएवा ॥ ३४ ॥

अर्थ-वली पण आर्द्धकुमार कहेढे के, (वायानियोगेण के०) वचननें अनियोग
पणें एटले (जमावहेज्जा के०) वचन मात्र बोलता थकां पण जें पाप लागे, (एणोता
रिसंवायमुदाहरिज्जा के०) तादृश तेवुं वचन विवेकी पुरुष न बोले. (अछाणमेयंवय
णंगुणाणं एणो दिक्खिए बूयसुरालमेयं के०) गुणनुं अस्थानरूप एवुं असार वचन, तेनें जे
दीक्षित माह्यो-पुरुष होय ते न बोले, के जे खलपिंमनें पुरुष, अनें पुरुषनें खलपिंम,
तथा तुंबडानें बालक, अनें बालकनें तुंबडुं, इत्यादिक वचन उत्तम पुरुष न बोले. इत्य
र्थः ॥३३॥ वली पण आर्द्धकुमारज कहेढे के, (लद्धेअठ्ठेअहोएवतुप्पे के०) अहो शाक्य
दर्शनीउ! तमने एवे ज्ञाता पणें करीनें जाणियें डैयें, जे तमोनें विज्ञान ते यथावस्थित तत्व,
लाधुं. एटले तमे तत्व पाम्या. (जिवाणुजागेसुविचिंति एव के०) तथा तमें जीवनो अनु
जाग जे कर्मविपाक, ते रुडीरीते चितव्यो, (पुवंसमुदंअवरंचपुठ्ठे के०) तथा एवा वि

ज्ञानें करी तमारो यश पूर्व अने पश्चिम समुद्र सुधी पहोतो, विस्तार पाव्यो, (उलोइए पाणितलेछिएवा के०) तथा तमोयें एवे विज्ञानें करी, अवलोकन करवें करी, ए लोकने पाणितलस्थितनी पेटें अवलोक्यो, तो अहो ! अमें तमारा विज्ञानना अतिशयनुं वर्णन शुं करियें ? एवुं तमारा सरखुं ज्ञातापणुं क्यांही पण देखातुं नथी, जे खलपिंम अने पुरुष, तथा तुंबडुं, अने बालकनो अंतर कांइ पण जणाय नहीं, तो वली हवे जाण पणामां बाकी पण शुं रह्युं ? ॥ ३४ ॥

॥ टीपिका—वाचानियोगोवागनियोगस्तेन यदावहेत्कुर्यात् पापं कर्म तादृशीं वाचं नोदाहरेन्न वदेत् एतद्वचनं गुणानामस्थानं दीक्षितो न ब्रूयात् उदारं सुष्ठु निःसारमिति यत्खलेपि पुरुषः पुरुषोपि खलः अलाबुकं बालकः बालकोवाऽलाबुकमिति निःसारत्वमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ अहो ! एवमंगीकृते सति युष्मानिरन्तरेण कर्मविपाकः जागः सुविचिंतितः एवंभूतेन ज्ञानेन नवतां यशः पूर्व समुद्रमपरं च पृष्ठं गतमित्यर्थः । नवज्जिरवलोकिते वायं लोकः पाणितलस्थित इवेति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (वाचानियोगेणमित्यादि) वाचानियोगोवागनियोगस्तेनापि यद्यस्मादावहेत्पापं कर्म ततोविवेकी जाषागुणदोषज्ञानेन तादृशीं जाषामुदाहरेन्नानि दध्याद्यतएवं ततोऽस्थानमेतद्वचनं गुणानां नहि प्रव्रजितो यथावस्थितो र्थानि धारयेत् उदारं सुष्ठु परिस्थूरं निःसारं निरुपपत्तिकं वचनं न ब्रूयात् तद्यथा पिण्याकोपि पुरुषः पुरुषोपि पिण्याकस्तथाऽलाबुकमेव बालको बालक एवाऽलाबुकमिति ॥ ३३ ॥ सांप्रतमार्ककुमार एव तं निष्कृतं युक्तिपराजितं संतं सोद्धृतं विजिण्णुराह । (लक्षेत्यादि) अहो युष्मानिरन्तरेण एवंभूतान्युपगमे सति लब्धार्थो विज्ञानं यथावस्थितं तत्त्वमिति तथावगतः सुचिंतितो नवज्जिजीवानामनुजागः कर्मविपाकस्तत्पीडेति तथैवंभूतेन विज्ञानेन नवतां यशः पूर्वसमुद्रमपरं च पृष्ठं गतमित्यर्थः । तथा नवज्जिरेवंविधविज्ञानावलोकनेनावलोकितः पाणितलस्थ इवायं लोक इति अहो ! नवतां विज्ञानातिशयोयुत नवतः पिण्याक पुरुषोर्बालालाबुकयोर्वा विशेषानिज्ञया पापस्य कर्मणो यथैतन्नावानावं प्राक्कल्पितवन्त इति ॥ ३४ ॥

जीवाणुजागं सुविचिंतयंता, आहारिया अन्नविहाय सोहिं ॥ न वियागरे बन्नपनुपजीवि, एसोणुधम्मोइह संजयाणं ॥ ३५ ॥ सिणायगाणं तु डवे सहस्से, जे जोयए निइए निक्खुयाणं ॥ अ संजए लोहियपाणि सेऊ, णियव्वत गरिहंमिहेव लोए ॥ ३६ ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमार जैनमतनी स्थापना करेगे. (जीवाणुनागंसुविचिंतयन्ता के०)
जिनशासनने विषे प्रतिपन्न जे पुरुष ते, जीवनो अणुनाग अवस्थाविशेष, तेनुं मर्दन जे पी
डांनी उत्पत्तिरूप दुःख तेनें रुडी रीते चिंतवता अका, (आहारियाअन्नविहायसोहिं के०)
आहारिया एटले अन्नपाणीनें विषे विद्युद्धता आदरेगे. एटले बहेंताजीश दोष रहित एवो
विद्युद्ध आहार लियेगे, परंतु तमारी पैतें मांसादिक पण, पात्रें पड्यो दोष नणी न थाय,
तेम तेनें नथी ? अनें तमे तो केवाढो, तो के (नविद्यागरेठन्नपञ्चपजीवि कै०) छिन्नपदोप
जीवि एटले हिंसानें स्थानकें करी उपजीवन करोढो, पण इत्यादिक वचन प्रसिन्नपणे न
बोळो. तेवा जैनमतना धारक पुरुष न होय ? (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) ए पूर्वोक्त
निर्दोष आहारनें लेवे करी, ठ कायनें पालवे करी, तीर्थकरणें अनुयायि, होय. ते संयत ए
टले साधुनो धर्म जाणवो ॥३५॥ वली आर्द्धकुमार कहेगे, सुं कहेगे ? तो के, (सिणायगा
एणुडवेसहस्से के०) स्नातक जे बौद्धमति दर्शन धारक तेना बे हजार निहुक एटले शाक्य
पुत्रीयधर्मे प्रवर्तता निहुक तेनें (जेजोयएनिइएनिस्कुयाणं के०) जे पचन पाचनादिक क्रिया
करिनें नित्य जमाडे, तेनें लाज थायगे, पुण्य थायगे, एवुं तमे कहोढो परंतु, (असंजए
लोहियपाणिसेक के०) ते असंयत लोहितपाणि एटले जेना हाथ सदा काल लोहियें
करी खरड्यागे तेवो ते अनार्य पुरुष, (णियव्वतीगरिहमिहेवल्लोए के०) प्रथमतो आ
लोकमांहेज गद्दी पामे, अनें परलोकें परजवे दुर्गतिमां जाय. केमके एवा सावद्यानुष्ठा
नना करनार, अजह् अनें अपेयनुं जे दान, तेना अनुमोदनार एवा कुपात्रनें जे दान
देवुं. ते कर्म बंधनुं कारणगे ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—सोपहासमुक्त्वाऽर्द्धकुमनिः स्वपक्षमाह जिनमतप्रतिपन्नाः जीवानुजागं सुष्ठु
विचिंतयन्तोऽन्नविधौ शुद्धिमाहृतवन्तः स्वीकृतवन्तः । नवतां तु मांसाद्यपि पात्रपतितं न
दोषाय तथा ठन्नपदं मातृस्थानं तेनोपजीवी सन्न व्यागृणीयात् मायया न वदेदित्यर्थः ।
एपपश्चाद्धर्मोऽनुधर्मइह जैनमते संयतानां साधूनां अर्हदनुष्ठानानंतरं स्यादित्यनुधर्मः
॥३५॥ स्नातकानां बौद्धानां निहूणां नित्यं यः सहस्रद्वयं नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूषय
ति । असंयतः सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरिहैव लोके सगद्दीं नियव्वति निश्चयेन गच्छति ॥३६॥

॥ टीका—तदेवं परपक्षं दूषयित्वा स्वपक्षस्थापनायाह । (जीवाणुजागमित्यादि) मौ
नींशासनप्रतिपन्नाः सर्वज्ञोक्तमार्गानुसारिणोजीवानामनुजागमवस्थाविशेषं तदुपमर्दन
पीडां वा सुष्ठु विचिंतयन्तः पर्यालोचयन्तोऽन्नविधौ शुद्धिमाहृतवन्तः स्वीकृतवन्तोऽपि चत्वारिं
शदोपरहितैनाद्युक्तेनाहारेणाहारं कृतवन्तोनतु यथा नवतां पिशिताद्यपि पात्रपतितं न दो

पायेति । तथा वृद्धपदोपजीवी मातृस्थानोपजीवी सन् न व्यागृणीयादेषोनंतरोक्तोऽनु
पश्चादर्मोन्धर्मस्तीर्थकरानुष्ठानादनंतरं नवतीत्यमुना विशिष्यते । इहास्मिन् जगति प्रवच
ने वा सम्यग्यतानां सत्साधूनां नतु पुनरेवंविधो निहूणामिति । यच्च नवद्भिरोदनादेरपि प्राण्यं
गसमानतया हेतुनूततया मांसादिसादृश्यं चोत्पद्यते तदविज्ञाय लोकतीर्थोत्तरीयमतं ।
तथाहि । प्राण्यंगत्वे तुल्येपि किञ्चिन्मांसं किञ्चिच्चामांसमित्येवं व्यवह्रियते । तद्यथा गोक्षीररु
धिरादेर्नक्षयानक्षयव्यवस्थितिस्तथा समानेपि स्त्रीत्वे नार्याश्चश्चादौ गम्यागम्यव्यवस्थि
तिरिति । तथा शुष्कतर्कदृष्ट्या योयं प्राण्यंगत्वादिति हेतुर्नवतोपन्यस्यते । तद्यथा “नक्षणीयं
नवेन्मांसं, प्राण्यंगत्वेन हेतुना ॥ अदोदनादिवदित्येवं, कश्चिदाहेति तार्किकः ” ॥ १ ॥ सो
सिद्धान्तैकांतिकविरुद्धदोषदुष्टत्वादपकर्षणीयः । तथाहि । निरंशत्वाद्दस्तुनस्तदेव मांसं त
देव च प्राण्यंगमिति प्रतिज्ञार्थैकदेशादसिद्धः । तद्यथा नित्यः शब्दो नित्यत्वादथ जिह्वं प्रा
ण्यंगं ततः सुतरामसिद्धो व्यधिकरणत्वादथ देवदत्तस्य गृहं काकस्य काष्ण्यात्तथानैकांति
कोपि श्वादिमांसस्यानक्षयत्वादथ तदपि क्वचित्कथंचित्केषांचिन्नक्षयमिति चेदेवं च सत्य
श्वादेर्नक्षयत्वादनेकांतिकत्वं । तथा विरुद्धाव्यभिचार्यपि यथार्थहेतुर्मांसस्य नक्षयत्वं
साधयत्येवं बुद्धांस्त्वामपूजात्वमपि । तथा लोकविरोधिनी चेयं प्रतिज्ञा । मांसोदनयोरसा
म्यादृष्टान्तविरोधश्चेत्येवं व्यवस्थिते यदुक्तं प्राग्यथाबुद्धानामपि पारणाय कल्पतएतदि
ति तदसाधिविति इति स्थितं ॥ ३५ ॥ अन्यदपि जिह्वोक्तमार्द्धकुमारोऽनूद्य दूषयितुमाह
। (सिणायगाणंतु इत्यादि) स्नातकानां बोधिसत्वकल्पानां निहूणां नित्यं यः सहस्रं द्रव्यं
नोजयेदित्युक्तं प्राक् तद्दूषयत्यसंयतः सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरनार्यश्च गह्वीर्निदां जुगुप्साप
दवीं साधुजनानामिह लोकएवनिश्चयेन गच्छति परलोके वाऽनार्यगम्यां गतिं यातीति ॥ ३६ ॥

थूलं उरप्रं इह मारियाणं, उद्दिष्टन्नतं च पगण्यएत्ता ॥ तं लोणते
ल्लेण उवस्कडेत्ता, सपिप्पलीयं पगरंति मंसं ॥ ३७ ॥ तं जुंजमा
णा पिसितं पन्नूतं, ए उवलिप्पामो वयं रएणं ॥ इच्चेव माहंसु अ
एकधम्मं, अणारिया बाल रसेसु गिद्धा ॥ ३८ ॥

अर्थ—वली पण आर्द्धकुमार ते कुंमतिना मतनी वात कहेछे. के, (थूलं के०) महो
टी कायायें उपचित मांस शोणित युक्त एवो, (उरप्रं के०) उरणो तेनें (इह के०)
आ शाक्यना शासननें विषे संघनी नक्तिनें अर्थे (मारियाणं के०) विनाशीनें मारीनें
(उद्दिष्टन्नतंचपगण्यएत्ता के०) उद्दिष्ट नोजन कल्पीनें (तंलोणतेल्लेणउवस्कडेत्ता के०)
ते मांसनें लूण, अनें तेज साथें पचावीनें, (सपिप्पलीयंपगरंतिमंसं के०) पिप्पली स

ए३६: द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

हित मांस करे ॥ ३७ ॥ एवं मांस करीनें पढी शुं करे, ? ते कहेढे के, (तंजुंजमाणा पिसितपनूतं के०) ते मांस, प्रनूत एटले घणुं जमतां यकां नोगवतां यका एम क हेढे के, (एउवलिप्यामोवररणं के०) अमें एनी पापरूप रजे करी लेपाता नथी. (इवेवमाहंसुअणज्झधम्मं के०) एवं वचन कहे, ते अनार्यधर्मी जाणवा, कारण के, ते धृष्ट पणुं आदरेढे. (अणारियाबालरसेसुगिहा के०) ते अनाचारी बाल, एटले अ झानी रसगृही यका एवां वचन कहेढे ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका—आर्कएव तन्मतमाह । स्थूलमुरत्रं इह बौद्धमते हत्वा उद्दिष्टनक्तं च प्र कव्य, तन्मांसं लवणतैलान्यां संस्कृत्य सपिप्पलीकं कुर्वति ॥ ३७ ॥ तत्पिशितं मांसं प्रनूतं जुंजानाअपि वयं रजसा नोपलिप्यामहे । एवमनार्यधर्मा दुष्टस्वभावाअनार्या इवाऽनार्याबाला रसेषु मांसादिषु गृहाः ॥ ३७ ॥

॥ टीका—एवं तावत्सावधानुष्ठानानुमंतृणामपात्रनूतानां यद्दानं तत्कर्मबंधायेत्युक्तं । किंचान्यत् । (थूलंउरप्रमित्यादि) आर्ककुमारएव तन्मतमाविष्कुर्वन्निदमाह स्थूलं बृह त्कायमुपचितं मांसशोणितमुरत्रमूरणकमिह शाक्यशासने निहुकसंघोदेशेन व्यापाद्य घातयित्वा तथोद्दिष्टनक्तं च प्रकल्पयित्वा तमुरत्रं तन्मांसं च लवणतैलान्यामुपसंस्कृत्य पाचयित्वा सपिप्पलीकमपरिद्व्यसमन्वितं प्रकर्षेण नहणयोग्यं मांसं कुर्वतीति ॥ ३७ ॥ संस्कृत्य च यत्कुर्वति तद्वर्जयितुमाह (तंजुंजमाणाइत्यादि) तत्पिशितं शुक्रशोणितसंजु तमनार्याइव जुंजानाअपि प्रनूतं तज्जसा पापेन कर्मणा न वयमुपलिप्यामहेइत्येवं धा र्थोपेताः प्रोचुरनार्याणामिव धर्मः स्वभावोपेतां ते तथानार्यकर्मकारित्वादनार्याबाला इव बालाविवेकरहितत्वाइसेषु च मांसादिकेषु गृहाअध्युपपन्नाः ॥ ३७ ॥

जे यावि जुंजंति तहप्पगारं, सेवंति ते पावमजाणमाणा ॥ मणं न एयं कुसला करेंती, वायावि एसा बुइयाउ मिह्वा ॥ ३८ ॥ सवेसिं जीवाणदयठयाए, सावज्झदोसं परिवज्जयंता ॥ तरुसंकिणो इ सिणो नायपुत्ता, उद्दिठ्ठत्तं परिवज्जयंति ॥ ४० ॥

अर्थ—हवे ते मांसाशीनें एनो विपाक कहेढे. (जेयाविजुंजंतितहप्पगारं के०) जे रसगृह उता तथा प्रकारें मांसनें जमे, (सेवंतितेपावमजाणमाणा के०) ते अझानी पुरुषो निःकेवल पापनुं सेवन करेढे. (मणंनएयंकुसलाकरेंति के०) जे कुशल एटले पमित होय ते मांसनह्ण ए करीयें, एवं मन पण न करे. तथा (वायावि एसा बुइयाउ मिह्वा के०) मांसनह्णथी दोष

नथी एवी असत्य वाणी पण बोले नहिं. किंबहुना: वधारे गुं कहिये ॥ ३९ ॥ हवे मांसादिक तो अनक्षय कहेवाय, त्यांरें बीजो आहार साधुनें अनक्षय होय के नही ? त्यां कहेवे के, बीजो पण सदोष आहार, साधुनें परिहरवो (सवेसिंजीवाणदयछयाए के०) सर्व जीव एकेंडियादिक तेनी दयानें अर्थें, दयानें निमत्तें (सावळदोसंपरिवळपंता के०) सावद्य जे आरंजादिक, तेनें महा दोषरूप जाणी, परिहरतां थकां (तस्संकिणोइसि णोनायपुत्ता के०) ते सावद्यना दोष थकी शंकाता एटले बीहिता एवा महाकृषीश्वर ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर देव तेमना शिष्यो होय. ते (उद्दिच्छन्तंपरिवळयंति के०) उद्दिष्टनक्त एटले जे साधुनें देवानें अर्थेंज कल्पेणो एवो आहार होय, तेनें परिहरे वर्जे. ए साधुनो आचार जाणवो ॥ ४० ॥

॥ टीपिका—ये बौद्धाद्यपि तथाप्रकारं मांसं जुंजते ते पापमंजानंतोनिर्विवेकिनः संतः सेवन्ते । यदुक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य यद्दीनत्सं रुधिराबिलं कमिगृहं दुर्गंधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमलिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोचुंक्ते नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ तथा । मांसं नक्षयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्वयहं ॥ एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ योऽस्ति यस्य च तन्मांसमुनयोः पश्यतांतरं ॥ एकस्य कृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते” ॥ ३ ॥ तदेवं दोषं मत्वा कुशला मांसाजिलापे मनोन कुर्वन्ति वागप्येषा न मांसनक्षणे दोषइत्यादिका उक्ता सती मिथ्या निवृत्तिस्तु महागुणाय । यदुक्तं । “ श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिवृणां मांसाशिनां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुनोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् ॥ तदीर्घाधुरदूषितं तदरुजासंनाव्य यास्यन्ति ते, मर्त्येषूद्भटन्नोद्यममतिषु स्वर्गापवर्गेषु वा” इति ॥ ३९ ॥ सर्वेषां जीवानां दयार्थाय सावद्यदोषं परिवर्जयन्तः तद्वंकिनोदोषशंकिनः कृषयोज्ञातपुत्रीयाः श्री वीरशिष्या उद्दिष्टनक्तं परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

॥ टीका—इत्येतच्च तेषां महतेऽनर्थीयेति दर्शयति (जेयावीत्यादि) येचापि रसगौरवगृहाः शाक्योपदेशवर्त्तिनस्तथाप्रकारं स्थूलोरन्नसंस्कृतं घृतलवणमरिचादिसंस्कृतं पिशितं जुंजतेऽश्रन्ति तेऽनार्थाः पापं कल्मषमजानानिर्विवेकिनः सेवन्ते आददते । तथा चोक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य यद्दीनत्सं रुधिराबिलं कमिगृहं दुर्गंधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमलिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोचुंक्ते नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ अपिच । मांसं नक्षयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्वयहं । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ तथा । योऽस्ति यस्य च तन्मांसमुनयोः

पश्यतांतरं । एकस्य कृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते” ॥ ३ ॥ तदेवं महादोषं मांसादन मिति मत्वा यद्विधेयं तददर्शयति । एतदेवंनूतं मांसादनानिलाषरूपं मनोतःकरणं कुश लानिपुणामांसाशित्वविपाकवेदिनस्तन्निवृत्तिगुणानिज्ञाश्च न कुर्वति तदनिलाषादात्म नोनिवर्त्तयतीत्यर्थः । आस्तां तावन्नक्ष्णं वागप्येषा यथा मांसनक्ष्णेऽदोषइत्यादिका नारत्य निहितोक्ता मिथ्या । तुशब्दान्मनोपि तदनुमत्यादौ न विधेयमिति तन्निवृत्तौ चेद्देवानुपमा श्लाघाऽमुत्र च स्वर्गापवर्गगमनमिति । तथाचोक्तं । ”श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिघृणां मां साशिनां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुनोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् । तद्दीर्घायुरदूषितं गदरुजा संज्ञाय यास्यंति ते, मर्त्येषूद्भटनोगधर्ममतिषु स्वर्गापवर्गेषु चेत्यादि” ॥ ३ए ॥ न केवलं मां सादनमेव परिहार्यमन्यदपि मुमुक्षूणां परिहर्तव्यमिति दर्शयितुमाह । (सवेसिमित्यादि) सर्वेषां जीवानां प्राणार्थिनां न केवलं पंचेंद्रियाणामेवेति सर्वग्रहणं दयार्थतया दयानिमि त्तं सावद्यमारंजं महानयं दोषइत्येवं मत्वा तत्परिवर्जयंतः साधवस्तत्तं किनोदोषशं किन ऋषयो महामुनयो ज्ञातपुत्रीयाः श्रीमन्महावीरवर्धमानशिष्याः उद्दिष्टं दानाय परिकल्पि तं यन्नक्तपानादिकं तत्परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

नूयानिसंकाए डुगंठमाणा, सवेसिपाणाण निहाय दंमं ॥ तम्हा
ए जुंजंति तहप्पगारं, एसोणुधम्मो इह संजयाणं ॥ ४१ ॥ निगं
ठधम्मंमि इमं समाहिं, अस्सिं सुविच्चा अणिहे चरेज्जा ॥ बुद्धे
मुणी सीलगुणोववेए, अब्बते पाउणती सिलोगं ॥ ४२ ॥

अर्थ—वली पण साधुनो आचार कहेवे. (नूयानिसंकाएडुगंठमाणा के०) नूत जे प्राणी तेना मर्दननी शंकायें सावद्यानुष्ठाननें डुगंठता निंदता, तथा (सवेसिपाणाण निहायदंमं के०) सर्व प्राणीनो दंम एटले विनाश, तेनें निहाय एटले ठांमीनें त्याग करी नें सम्यक् आचारें प्रवर्त्तता एवा साधु (तम्हाणजुंजंतितहप्पगारं के०) ते कारणें त था प्रकारना एटले आधाकर्मादिक दोषें दूषित एवा ते आहारनें ए जुंजंति एटले न ज मे, न नोगवे. (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) आ जगत्मांहे यतिनो धर्म, ते अ णुधर्म, एटले श्री तीर्थकरनी पढवाडे जाणवो. जेम श्री तीर्थकरें निर्दोष आहार ग्रह णादिक धर्म आचखो, तेम तेनें अनुसारें साधु पण, एहिज धर्म आचरे. इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ व ली पण साधुनो आचार कहेवे. (निगंठधम्मंमिइमंसमाहिं के०) नथी जेनें विषे बा ह्य अनें अन्यंतर ग्रंथि एवो जे धर्म, तेने विषे ए पुर्वोक्त जे समाधि एटले सुजता अहारनुं ले डुं, (अस्सिंसुविच्चाअणिहेचरेज्जा के०) इत्यादिकनें पामीनें सम्यक् अनुष्ठानरूप समाधिनें

विषे स्थित एटले प्रवर्तमान एवो साधु अणिहे एटले मायारहित यको अथवा, स्नेहरहित यको, संयमानुष्ठाननें आंचरे, एटले पाजे. (बुद्धेमुणीसीजगुणोववेए के०) बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण, मुणी एटले त्रिकालवेदी, त्रण कालनो जाण, सीज एटले आचार ते उपशमादिक तथा गुण, एटले मूलोत्तर गुणरूप तेणें करी उपपेत एटले सहित, एवो साधु, (अव्वडतेपाउणतीसिलोगं के०) अत्यर्थ एटले सर्वगुणसंपन्न ते, लोक एटले आ लोकनें विषे, अनें लोकोत्तरनें विषे, संतोषकारक श्लाघानें पाउणत्ती एटले पामे॥४१॥

॥ टीका—नूतानां प्राणिनां हिंसानिशंकया सावद्यव्यापारं जुगुप्समानः परिहरन् सर्वेषां प्राणिनां दंभं निहाय त्यक्त्वा साधवस्तथाप्रकारमशुद्धाहारं न भुञ्जते तस्मादेषो नुधर्मः संयतानामिह जैनमते तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यतइत्यनुधर्मइति ॥ ४१ ॥ निर्ग्रथधर्मे साधुमार्गे स्थितइमंपूर्वोक्तं समाधिं प्राप्तोऽस्मिन्समाधौ सुष्ठु स्थित्वाऽनिहोनि मयिः सन् चरेत्संयमे बुद्धोद्भाततत्त्वोमुनिः शीलेन क्रोधोपमेन गुणैश्च मूलोत्तरनूतैरुपेतो युक्तोत्यर्थे तां सर्वातिशायिनीं श्लाघां प्राप्नोति । यदुक्तं । ” राजानं तृणतुल्यमेव मनुते श क्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरहणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥ संसारांतरवर्त्यपीह ज नते शं मुक्तवन्निर्नयः, संतोषात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरेन्द्रार्चित ” इति ॥ ४१ ॥

॥ टीका—किंच । (नूयानिसंकाएइत्यादि) नूतानां जीवानां उपमर्दशंकया सावद्यम नुष्ठानं जुगुप्समानापरिहरंतस्तथा सर्वेषां प्राणिनां दंभयतीति दंभः समुपतापस्तं निहाय परित्यज्य सम्यगुद्दिताः सत्साधवोयतस्ततो न भुञ्जते तथाप्रकारमाहारमशुद्धजातीयमे पोनुधर्मइहास्मिन् प्रवचने संयतानां यतीनां तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यतइत्यनुना वि शेप्यते । यदि चाणुरिति स्तोकेनाप्यतिचारेण वा बाध्यते शिरीषपुष्पमिव सुकुमारइत्यतो ऽणुता विशेष्यतइति ॥ ४१ ॥ किंचान्यत् ॥ (णिग्गंघधम्ममित्यादि) नास्मिन्मौर्नीइ धर्मे बाह्यान्तररूपोग्रंथोस्यास्तीति निर्ग्रथः सचासौ धर्मश्च निर्ग्रथधर्मः सच श्रुतचारित्रा ख्यः क्हांत्यादिकोवा सर्वज्ञोक्तस्तस्मिन्नेवंनूते धर्मे व्यवस्थितइमं पूर्वोक्तसमाधिमनुप्राप्तो ऽस्मिंश्चाशुद्धाहारपरिहाररूपे समाधौ सुष्ठु अतिशयेन स्थित्वाऽनिहोऽमायोऽयवा निहन्यत इति निहोन निहोऽनिहः परीषहैरपीडितो यद्विवा स्निहबंधने स्निहइति स्नेहरूपबंधनर हितः संयममनुष्ठानं चरेत् तथा बुद्धोऽवगततत्त्वोमुनिः कालत्रयवेदी शीलेन क्रोधाद्युपशम रूपेण गुणैश्च मूलोत्तरगुणनूतैरुपेतोयुक्तइत्येवं गुणकलितोऽत्यर्थेतांसर्वगुणातिशायिनीं सर्व दंद्धोपरमरूपां संतोषात्मिकां श्लाघां प्रशंसां लोके लोकोत्तरेवाऽऽप्नोति । तथा चोक्तं । “राजा नं तृणतुल्यमेव मनुते शक्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरहणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः॥

ए४० • द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे षष्ठाध्ययनं.

संसारान्तरवर्त्यपीह जनते शं मुक्तवन्निर्जयः, संतोषात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरेन्द्रा
र्चित ” इत्यादि ॥ ४२ ॥

सिणायगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए माहणाणं ॥ ते
पुन्नखंधे सुमहज्जणित्ता, ज्वंति देवा इति वेयवाउ ॥४३॥ सिणा
यगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए कुलालयाणं ॥ से गह्व
ति लोलुवसंपगाढे, तिवाजितावी णरगान्निसेवी ॥ ४४ ॥

अर्थ—एरीतें आर्डकुमार गोशालक तथा बौधमतिउनें परास्त करीनें आगल चाव्यो तेवा
रें, वच्चे ब्राह्मण मल्या, ते ब्राह्मण बोल्या के, अहो आर्डकुमार ! तें रूडूं कखुं के, जे ए पूर्वो
क्त बेहु मत वेदबाह्य हता, तेनुं तें निराकरण कखुं, तो हवे ए जैनमत पण वेद बाह्यठे.
एवुं जाणीनें, तमारा सरखानें आश्रय करवा योग्य नथी केंमके, तुं ह्त्री ठो अनें ह्त्रीनें
सर्व वर्णोत्तम एवा ब्राह्मणनेंज सेववा योग्यठे, परंतु शूद्र सेववा नहीं. ए कारण माटे
वेदोक्त विधियें यज्ञादिकमार्गनी तमारे सेवा करवी. इत्यादिक ते ब्राह्मणो पोतानो मार्ग
देखाडेठे. (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातक एटले षट्कर्मने विषे निरत, अनें वेदना
जणनार, पोताना आचारनें विषे तत्पर, नित्य स्नातक, ब्राह्मचारी, एवा बेसहस्त्र (माहणाणं
के०) ब्राह्मणनें (जेज्ञोयएणितिए के०) जे पुरुष नित्य जमाडे, एटले तेनें मनोवांढित आहा
र आपे, (तेपुन्नखंधेसुमहज्जणित्ता के०) ते पुरुष घणो महोठो पुण्यनो स्कंध उपार्ज
न करीनें, (ज्वंतिदेवाइतिवेयवाउ के०) देवता थाय. एवुं अमारा वेदनुं वाक्यठे, एम
जाणीनें ए वेदोक्त मार्ग आदरवो ॥४३॥ हवे आर्डकुमार उत्तर कहेठे के, अहो ब्राह्म
णो ! (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातकनां बे सहस्त्रनें (जेज्ञोयएणितिएकुलालया
णं के०) जे दातार नित्य जमाडे. ते स्नातक केवाठे तोके, कुलालग एटले मार्जार ते सर
खा ब्राह्मण पण जाणवा, कारण के, ए पण सावद्याहार वांढता, सर्वकाल घर घरनें विषे
भ्रमण करे एवा, एक निंद्य आजीविकाना करनार, ते कुपात्रनें दान देवाथी, (सेगह्वति
लोलुवसंपगाढे के०) ते लोलपी ब्राह्मण सहित एवो दातापण गह्वति एटले दुर्गतियें
जाय, दुर्गतिमां कया स्थानकें जाय ? तोके, (तिवाजितावीणरगान्निसेवी के०) तीव्रवेद
नाना सहन करनार, एतावता तेत्रीश सागरोपम पर्यंत पूर्ण आयुष्यें ते बेहु जण नर
कना स्थानकनें विषे नारकी थाय ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमते बौधमते च निरस्ते द्विजातयः प्राहुः नो आर्डकुमार ! शो
जनं कृतं यदेते वेदबाह्ये हे अपि मते द्विसे अथ जैनमतमपि वेदबाह्यं ततोनादरणयोग्यं

तस्माद्ब्राह्मणसेवैव युक्तेत्याह । स्नातकानां षट्कर्मरतानां विप्राणां सहस्र द्वयं ये नोजयंति नित्यं ते पुण्यसंबंधं सुमहांतमुर्ज्य देवाः स्युरिति वेदवादः ॥ ४३ ॥ आर्द्रकमुनिरेत दूषयन्नाह । (सिणायेति) । स्नातकानां सहस्र द्वयं ये नोजयंति । किंनूतानां कुलानि गृहाणि मांसार्थिनोऽयंति ते कुलाटामार्जराः कुलाटाश्च कुलाटास्तेषां सतादृग्ब्राह्मण नोजनकोबहुवेदनासु गतिषु याति । किंनूतः लोलुपैरामिषगृहैः संप्रगाढोव्याप्तः तीव्रोऽस ह्योजितापोयस्य एवंनूतः सन्नरकानिसेवी स्यात् ॥ ४४ ॥

॥ टीका—तदेवमार्द्रककुमारं निराकृतगोशालकाजीवकबौद्धमतमनिसमीक्ष्य सांप्रतं द्विजातयः प्रोचुः । तद्यथा नो आर्द्रककुमार ! शोचनमकारि नवता यदेते वेदबाह्ये वे अ पि मते निरस्ते तत्सांप्रतमप्यार्द्रतं वेदबाह्यमेवातस्तदपि नाश्रयणार्हं नवविधानां तथा हि नवान् ऋत्रियवरः ऋत्रियाणां च सर्ववर्णोत्तमाब्राह्मणाएवोपास्यान् शूद्राश्चतोयागादि विधिना ब्राह्मणसेवैव युक्तिमतीत्येतत्प्रतिपादनायाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) तुशब्दो विशेषणार्थः । षट्कर्मनिरतावेदाध्यापकाः शौचाचारपरतया नित्यं स्नायिनोब्रह्मचारि णः स्नातकास्तेषां सहस्र द्वयं नित्यं ये नोजयेयुः कामिकाहारेण ते समुपार्जितपुण्य स्कंधाः संतोदेवाः स्वर्गनिवासिनोजवंतीत्येवंनूतोवेदवादइति ॥ ४३ ॥ अधुनार्द्रककुमा रएतदूषयितुमाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां सहस्र द्वयमपि नित्यं येनोज यंति । किंनूतानां कुलानि गृहाण्यामिषान्वेषणार्थिनोनित्यं येऽयंति तेकुलाटामार्जराः कु लाटाश्च कुलाटाब्राह्मणाः । यदिवा कुलानि ऋत्रियादिगृहाणि तानि नित्यं पिंरुपातान्वेषि णां परतर्कुकाणामालयोयेषां ते कुलालयास्ते निंद्यजीविकोपगतानामेवंनूतानां योसहस्र द्वयं नोजयेत्सः सत्पात्रनिक्षिप्तदानो गच्छति बहुवेदनासु गतिषु । किंनूतः सन् लोलुपैरामि षपरैः गृहैरससातागौरवाद्युपपन्नैः जिह्वेन्द्रियवशगैः संप्रगाढोव्याप्तोयदिवा किंनूते नरके याति लोलुपैरामिषगृध्रुनिरसुमद्भिर्व्याप्तोयोनरकस्तस्मिन्निति । किंनूतश्चासौ दाता नरका निसेवी नवति तद्वर्शयति । तीव्रोऽसह्योयोऽजितापः क्रकचपाटनकुंजीपाकतत्तत्रपुपानशा द्मव्यालिंगनादिरूपः सविद्यते यस्यासौ तीव्रानितापीत्येवंनूतवेदनानितमस्त्रयस्त्रिंशत्सा गरोपमानि यावदप्रतिष्ठाननरकाधिवांसी नवतीति ॥ ४४ ॥

दयावरं धम्मङ्गणमाणा, वहावहं धम्मपसंसमाणा ॥ एगं पि जे नोययती असीलं, एियोणिसं जाति कुठ सुरेहिं ॥ ४५ ॥
इहउवि धम्मं मिसमुठियामो, अरिंस सुठिच्चा तह एसकालं ॥
आयारसीले बुइए हनाणी, ए संपरायंमि विसेसमहिं ॥ ४६ ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेले के, (दयावरंधम्मडुगंठमाणा के०) जेमां दया प्रधा
नले एवा धर्मेने निंदता, (बहावहंधम्मपसंसमाणा के०) तथा हिंसारूप धर्मेनी प्रशं
सा करता, (अशीलं के०) आचार रहित एवा, (एगंपि के०) एकनें पण (जेजो
ययती के०) जे कोइ नृप राजा अथवा बीजो कोइ मूढमति धार्मिक पुरुष, पात्रनी
बुद्धियें करी जमाडे, तो (एणीयोगिसंजातिकुंडसुरेहिं के०) ते नृप राजा, अथवा बीजो
कोइ मूढमति पुरुष होय, ते निशा एटले सदैव कृष्णांधकार रात्रीसमान काल वर्त्तले
जेमां एवी नरकनूमिनेंविषे नरकमांहे जाय. ए वचन सत्य करी जाणवुं. अनें
तमें कहुं जे देवता आय, ते वात मृषाळे तेवा पुरुषनें असुरनें विषे पण गति न जा
एवी, तो वैमानिक देवता क्यांथी आय ! ॥ ४५ ॥ हवे आर्द्धकुमार ब्राह्मणोनो मत
परास्त करीनें आगल चाव्यो, एटले एक दंभिया सांख्य मति मळ्या, ते एम कहेले के, अ
हो आर्द्धकुमार ! तें रूडूं कीधुं के, जे ए ब्राह्मणो सर्व आरंजनं विषे प्रवर्त्तता गृहस्थ ठ
ता, पोतामां गुरुपणुं मानता, एवा ए राक्षस सरखा ब्राह्मणनुं निराकारण कहुं? सांप्रत
अमारा सिद्धांतसाथें तमारासिद्धांतनो कांइ जेद नथी, अमारो सिद्धांत पंचविंशति तत्व
रूपले. हवे ते पण कहुंनुं सांजल, हैयानेविषे धारण कर. (डुहुउविधम्मंसिसमुत्थियामो
के०) जे अमारो धर्म, अने तमारो धर्म, ए बेहु सरखाज जाणियें ठैयें. कारण के, तमारे
पण जीवनें अस्तिजावें पुण्य, पाप, बंधं, अनें मोहूनो सज्जाळे, अनें अमारे पण एमज ले.
तमारे पण पांच महा व्रतले, अनें अमारे पण अहिंसादिक पांच यमले, तथा इंडिय अनें
नोइंडियना नियमो तो आपण बेहुनें सरखाजले तेमाटे बेहुधर्मेनें विषे अमनें अने तमने
प्रवर्त्ततां सम्यक् प्रकारज जाणवो. अनें (अस्सिसुत्तिच्चा के०) एहिज धर्मेनें विषे रहिनें,
(तहएसकालं के०) तथा अतीतकालें, वर्त्तमानकालें, अनें आगमिक कालें, जे पूर्वो
क्त अंगीकार करेला धर्मेना प्रतिपालनहार आपणे ठैयें. तेवा बीजा कोइ नथी. (आया
रसीलेबुइएहनाणी के०) तथा आपणो आचार जे यम नियमलक्षण, ते प्रधान शील
कह्योले, परंतु आजीविकानुं कारण आपणनें कोइ पण नथी? तथा वली आपण बेहुनें
ज्ञान, मोहनुं अंग कहुंले. (एसंपरायंमिविसेसमञ्जि के०) तथा कमें करीनें च्रमण करेले
प्राणी जेमां ते संपराय कहियें, एवो संपराय जे, संसार, ते जेम तमारे नित्यले, तेम
अमारे पण नित्यजले. तेमाटे ए सिद्धांतमां अमारे तमारे विशेष कांइ नथी ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—दयया वरं प्रधानं धर्मं छुगुप्तमानोनिंदन् वधावहं हिंसाकरं धर्मं प्रशं
सन्नेकमपि अशीलं निर्व्रतं षड्जीवोपमर्देन योजोजयेत्किं पुनर्बहून् नृपोराजाऽन्योवा यः क
श्चिन्मूढः सवराको निशेव नित्यांधकारत्वान्निशा नरकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वधम

देवेष्वपि प्राप्तिरिति । अथाईकं मुनिमेकदंनिनः सांख्याः प्राहुः नो आईक! वरं कृतं यदेते सर्वारिंनप्रवृत्तामांसाशिनोधिग्जातयोनिरस्ताः । इदानीमस्मत्सिद्धांतं शृणु ॥ ४५ ॥ यो यमस्मद्धर्मः यश्च त्वदीयोजैनः सउजयरूपोपि कथंचित्तुल्यः । पंचयमाअस्माकं जवतां तएव महाव्रतानि पुण्यपापबंधमोक्षसद्भावोस्माकं जवतां च तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे समु ष्ठितायूयं वयंच पूर्वस्मिन्काले वर्त्तमाने एष्येच गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहकाः आचारप्रधानं शीलमुदितं कथितं अथ ज्ञानं मोक्षांगमुक्तं दान्यां आवयोः संपराये संसारे च न विशेषोस्ति ॥ ४६ ॥

॥ टीका—(दयावरमित्यादि) दया प्राणिषु कृपा तथा वरः प्रधानोयोधर्मस्तमेवं ध र्मे जुगुप्समानोनिंदस्तथा वधं प्राण्युपमर्दमावहतीति वधावहस्तं तथानूतं धर्मं प्रशंसन्स्तु वन् एकमप्यशीलं निर्वर्तं षड्जीवकायोपमर्देन योजयितुं किं पुनः प्रनूतान् नृपोराज न्योवा यः कश्चिन्मूढमतिर्धार्मिकं आत्मानं मन्यमानः सवराकोनिशेव नित्यांधकारत्वान्नि शारकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वप्यधमदेवेष्वपि प्राप्तिरिति । तथा कर्मवशादसुमतां विचित्रजातिगमनाज्जातेरशाश्वतत्वमतोन जातिमदोविधेयइति । यदपि कैश्चिदुच्यते य था ब्राह्मणाब्रह्मणोमुखादिनिर्गताबाहुन्यां कृत्रियाऊरुन्यां वैश्याः पद्मयांशूडाइत्येत दप्यप्रमाणत्वादिति फल्युप्रायं तदन्युपगमे च न विशेषोवर्णानां स्यादेकस्मात्प्रसूतेर्बुध्मशा खाप्रतिशाखाग्रनूतपनसोडंबरादिफलवद्ब्रह्मणोवा मुखादेरवयवानां चातुर्वर्ण्यवाप्तिः स्यान्न चैतदिष्यते नवज्जिस्तथा यदि ब्राह्मणादीनां ब्रह्मणोमुखादेरुद्भवः सांप्रतं किं न जायते ? अ थ युगादावेतदित्येवं सति दृष्टहानिरदृष्टकव्यना स्यादिति । तथा यदि कैश्चिदन्यथायि सर्वे इनिहेपावसरे तद्यथा सर्वज्ञरहितोतीतः कालः कालत्वाद्धर्तमानकालवदेवंच सत्येतदपि शक्यते वक्तुं यथा नातीतः कालोब्रह्ममुखादिविनिर्गतचातुर्वर्ण्यसमन्वितः कालत्वाद्धर्तमा नकालवद्भवति च विशेषे पक्षीकृते सामान्यहेतुरित्यतः प्रतिज्ञार्थैकदेशा सिद्धता नाशंकनी येति । जातेश्वानित्यत्वं युष्मत्सिद्धांतएवाभिहितं । तद्यथा गृगालोवा एषजायते यः सपुरी षोदह्यतइत्यादिना । तथा सद्यः पतति मांसेन लाह्या जवणेन च ॥ ज्यहेन शूडीजवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयीत्यादि लोके चावश्यंजावी जातिपातः । यतउक्तं । “कायिकैः कर्मणां दोषैर्याति स्थावरतां नरः ॥ वाचिकैः पक्षिमृगतां मानसैरंत्यजातितां” ॥१॥ इत्यादिशुणैर प्येवंविधैर्न ब्राह्मणत्वं युज्यते । तद्यथा । “षट्शतानि नियुज्यंते पशूनां मध्यमेहनि । अ श्वमेधस्य वचनान्यूनानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि वेदोक्तत्वान्नायं दोषइति चेन्नन्विदमभिहित मेव न हिंस्यात्सर्वनूतानीत्यतः पूर्वोत्तरविरोधस्तथा । ” आततायिनमायांतमपि वेदांतगं रणे । जिघांसंतं जिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा जवेत् ॥ तथा शूडं हज्जा प्राणायामं जपेत्

अपहसितं वा कुर्यात् यत्किंचिद्वा दद्यात् तथा नास्थिजंतूनां शकटजरं मारयित्वा ब्राह्म
 णं नोजयेदित्येवमादिका देशना विद्वज्जनमनांसि न रंजयतीत्यंतोऽत्यर्थमसमंजसमिव ल
 द्यते युष्मदृशीनमिति । तदेवमार्द्रकुमारं निराकृतब्राह्मणविवादं जगदंतिकं गच्छंतं
 दृष्ट्वा एकदंमिनांतराले एवोचुस्तद्यथा नोऽमार्द्रकुमार! शोचनं कृतं नवता यदेते सर्वा
 नप्रवृत्तागृहस्थाः शब्दादिविषयपरायणाः पिशिताशनेन राक्षसकल्पाद्विजातयोनिराकृता
 स्तत्सांप्रतमस्मत्सिद्धांतं शृणु श्रुत्वाचावधारय । तद्यथा सत्वरजस्तमसां साम्यावस्थाप्रकृ
 तिः प्रकृतेर्महास्ततोहंकारस्तस्माज्जलश्च षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंच तन्मात्राणि ते
 न्यः पंच जूतानि तथा चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्येतत्त्वार्हत्तैरप्याश्रितमतः पंचविंशतित
 त्वपरिज्ञानादेव मोक्षावाप्तिरित्यतोऽस्मत्सिद्धांतएव श्रेयान्नापरइति ॥ ४५ ॥ तथा न
 युष्मत्सिद्धांतोतिदूरेण निद्यतइत्येतदृशीयितुमाह । (इहउवीत्यादि) योयस्माद्दर्शनव
 दीयश्चार्हतः सउजयरूपोपि कथंचित्समानस्तथाहि युष्माकमपि जीवास्तित्वे सति पुण्य
 पापबंधमोक्षसद्भावो न लोकायतिकानामिव तदभावे प्रवृत्तिर्नापि बौद्धानामिव सर्वाधा
 रजुतस्यांतरात्मनएवानावस्तथास्माकमपि पंचयमाश्चिंसादयोजवतां च तएव पंचमहा
 व्रतरूपास्तथेन्द्रियनोऽन्द्रियनियमोप्यावयोस्तुल्यएव तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे बहुसमाने
 सम्यगुद्धानोद्धितायूयं वयंच तस्माद्दर्मे सुष्ठु स्थिताः पूर्वस्मिन् काले वर्तमाने एष्येच यथा
 गृहीतप्रतिज्ञानिवोढारो न पुनरन्ये यथाव्रतेश्वरयागविधानेन प्रव्रज्यां मुक्तवंतो मुंचन्ति मो
 क्षंति चेति तथाचारप्रधानं शीलमुक्तं यमनियमलक्षणं न फल्युवल्ककुहकाजीवनरूपमथा
 नंतरं ज्ञानंच मोक्षांगतयानिहितं तच्च श्रुतज्ञानं केवलारव्यंच यथा स्वभावयोदर्शने प्रसिद्धं
 तथा संपर्ययते स्वकर्मनिर्त्राम्यंते प्राणिनोयस्मिन्संपरायः संसारस्तस्मिन्श्चावयोर्न विशे
 पोस्ति । तथाहि । यथा नवतां कारणे कार्यं नैकांतेनासङ्गुत्पद्यते अस्माकमपि तथैव
 इव्यात्मतया नित्यत्वं नवन्निरप्याश्रितमेव तथोत्पादविनाशावपि युष्मदनिप्रेतावाविर्ना
 वतिरोजावाश्रयादस्माकमपीति ॥ ४६ ॥

अवत्तरूवं पुरिसं महंतं, सणातणं अक्कयमवयं च ॥ सवे
 सु जूतेसु विसवतोसे, चंदोवताराहिं समत्तरूवे ॥ ४७ ॥ एवं
 ए मिज्जंति ए संसरंती, ए माहणाखत्तिय वेसयरसा ॥ कीडाय
 परकीय सरीसिवाय नराय सवे तह देवलोए ॥ ४८ ॥

अर्थ-वली एक दंमिज कहेवे. (पुरिसं के०) पुरुष शब्दे जीव तेनें जे रीते तमें
 जाणोवो, ते रीते अमें पण जाणिये हैये. (अवत्तरूवं के०) आत्मा अव्यक्तरूपवे,
 कर चरणादिक जे अवयव तेणें करी लख्योनजाय ते कारण माटे अव्यक्तरूपवे

तथा (महंतं के०) महंतं एटले समस्तलोकमां व्यापी रह्योढे, तथा (सणातणं के०) सनातन एटले शाश्वतो ढे, यद्यपि नाना प्रकारनी गति करेढे तथापि, चैतन्य लक्षण जे आत्मस्वरूपढे ते क्यांहिं पण जतुं नथी, तथा (अस्कय के०) अस्कय एटले कोइ पण प्रदेशनो खंम करी न शकीयें तथा (मवयंच के०) अव्यय एटले अनंतकालें कोइ एक प्रदेशनो पण व्यय न थाय एटले विभेद न थाय. किंबहुना. (सवेसुनूतेसुविसवतोसे के०) सर्वनूतनें विषे, शरीर शरीरप्रत्ये ए आत्मा एकज व्यापी रह्योढे, ते उपर दृष्टांत देखाडेढे. (चंदोवताराहिंसमत्तरूवे के०) जेम चंडमा अश्विन्यादिक नक्षत्रें करी, समस्तरूप थको संबंध पामे, तेम ए आत्मा, शरीर शरीर प्रत्ये संपूर्ण संबंध पामे. यहु त्तं “ एकएव हि नूतात्मा नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंड्व त् ” इत्यादि ॥ ४७ ॥ हवे तेप्रत्ये आर्द्धकुमार कहेढे. (एवंमिद्धांतिणसंसरंती के०) ए रीतें जेम तमारे दर्शनें एकांतवादे आत्मा एक; नित्य, अविकारी, एम जे कहियें, ते संजवे नहीं, एम कहियें तो सर्व पदार्थ नित्य ठरेढे, तेम ठतां तो बंध मोक्षनो पण सज्जाव क्यांथी थाय? अनें बंधनें अजावे चतुर्णैतिक संसारनो पण अजाव, अनें मोक्षनो पण अजाव थाय. अनें मोक्षनें अजावे ते जे यम नियमादिक व्रततुं ग्रहण कहो ठो ते पण निरर्थक थरो, ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापी एकजढे. ए जे तमारुं बो लवुंढे ते अयुक्तढे, एम कहेतां तो नरक, तिर्यंच, मनुष्य, अनें देवता, तथा बाल, कुमार, सुजग, दुर्जग, धनाढ्य, दरिडी, इत्यादिक जेदे जूदा जूदा पदार्थो न जाणियें? तथा पो ताना करेला कमें करी प्रेखा जीव, नाना प्रकारनी गतिनें विषे परित्रमण पण न करे? (नमाहणाखत्तियवेसयस्साकीडायपरकीयसरीसिवायनरायसवेतहदेवलोए के०) तथा आत्मानें सर्वव्यापक पणुंज कहेवा थकी एकत्व जावेज आत्मा थयो, तेवारें ब्राह्मण, क्षत्रिय, तथा वैश्य, अनें शूद्र, तथा कीटक, पक्षी, तथा सरीसिव एटले सर्प, तथा नर ए टले मनुष्य, तथा सर्व देवलोक इत्यादिक, नाना प्रकारनी गतिना गामी जीव न होय? ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापक नथी, तथा आत्मा एक पण नथी, ते माटे तमारो आगम, सर्वज्ञनाषित नथी, अनें सर्वज्ञनाषित विना याथातथ्य न होय ॥ ४८ ॥

॥दीपिका—नवंतः पुरुषजीवंस्वीकृतवंतस्तथा वयमपि । किंनूतं? अव्यक्तरूपं महंतं व्यापकं सनातनं नित्यं अकृतं प्रदेशानां खंमशः कर्तुमशक्यत्वात् अव्ययं अनंतकालेनापि एकप्रदेशस्यापि व्ययान्नावात् । तथा सर्वेषु नूतेषु शरीरवत्सु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यादसा वात्मा नवति । यथा चंडस्ताराणिः संपूर्णः समस्तरूपः संबध्यते एवं जीवोपि शरीरैः संपूर्णः संबध्यते अयमेव श्लोकोऽद्वैतवादिवेदांनिमते व्याख्येयः । न वरं सर्वनूतेषु सर्वतः सर्वा

त्मतयाऽसौ स्थितः यथा तारास्वेकएव चंद्रः तथात्मापि सर्वत्र संबध्यतइति ॥४७॥ अथाईकमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते दुर्नगसुनगादिनेदेन जीवा न मीयेरन्न ज्ञायंते स्वकर्मप्रेरितानरकादिगतिषु न संसरंति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान कृत्रियान वैश्यान् प्रेष्यान् शूद्रानापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च जवंति नराश्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्येवं गतिनेदोन स्यात् ? ॥ ४८ ॥

॥ टीका—पुनरपि तथैवैकदंमिनः संसारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहुः । (अद्वत्तरूपमित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्तं यथा जवंतोऽन्युपगतवंतस्तथा वयमपि तमेव विशिनष्टि । अमूर्त्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोग्रीवाद्यवयवतया स्वतो वस्थानात्तथा महांतं लोकव्यापिनं तथा सनातनं शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नानाविधगति संनवेपि चैतन्यलक्षणात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा ह्यं केनचित्प्रदेशानां खंमशः कर्तुमशक्यत्वात्तथाऽव्ययमनंतेनापि कालैर्नैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्ययान्नावात्तथा सर्वेष्वपि जूतेषु कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यान्निर्गन्तत्वादसावात्मा जवति कश्च ? चं इव शशीव तारानिरश्विन्यादिनिर्नक्षत्रैर्यथा समस्तरूपः संपूर्णः संबंधमुपयात्येवमसावपि आत्मा प्रत्येकं शरीरैः सह संपूर्णः संबंधमुपयाति तदेवमेकदंमिनिर्दर्शनसाम्यापादनेन सामवादपूर्वकं स्वदर्शनारोपणार्थमाईककुमारोन्निहितोयत्रैतानि संपूर्णानि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विशेषणानि धर्मसंसारयोर्विद्यंते सएव पक्षः सश्रुतिकेन समाश्रयितव्योजवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि संति नार्हतेऽतो जवताप्यस्मदर्शनमेवान्युपगतव्यमिति ॥ ४७ ॥ तदेवमनिहितः सन्नाईकुमारस्तदुत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) यदिवा प्राक्तनश्लोकः (अद्वत्तरूपमित्यादि) कोवेदांतवाद्यात्मा द्वैतमतेन व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवाव्यक्तं पुरुषमात्मानं महांतमाकाशमिव सर्वव्यापिनं सनातनमनंतमह्यमव्ययं सर्वेष्वपि जूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वतः सर्वात्मतया सौव्यवस्थितइत्येवमन्युपगतवंतोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चंद्रः संबंधमुपयात्येव चासावपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा जवतां दर्शने एकांते नैव नित्योविकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येवं पदार्थाः सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुतोबंधमोक्षसंज्ञाबन्धानावाच्च न नारकतिर्यङ्नरामरलक्षणश्चतुर्गतिकः संसारोमोक्षानावाच्च निरर्थकं व्रतग्रहणं जवतां पंचरात्रोपदिष्टयमनियमप्रतिपत्तिश्चेत्येवं च यदुच्यते जवता यथाऽऽवयोस्तुल्यो धर्मइति तदयुक्तमुक्तं । तथा संसारान्तर्गतानां च पदार्थानां न साम्यं तथाहि जवतां इवैकत्ववादिनां सर्वस्य प्रधानादनिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्ये च कारणानिन्नत्वात्सर्वात्मना न विद्यते अस्माकंच इव्यपर्यायोजयवादिनां कारणे कार्ये इव्या

त्मतया विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचास्माकमुत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तमेव सदित्युच्यते
नवतांतु ध्रौव्यं युक्तमेव सदिति । यावप्याविर्भावतिरोभावौ नवतोच्येते तावपि नोत्पाद
विनाशावन्तरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमैहिकामुष्मिकचिंतायामावयोर्न कथंचित्साम्यं किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा हैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्मनरा
मरचेदेन बालकुमारकसुनगडुर्नगाढयदरिद्रादिचेदेनवा न मीयेरन्न परिठेयेरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु संसरन्ति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान् द्वित्रियान् वै
श्यान् प्रेष्यान् शूद्रा नापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च जवेयुस्तथा नराश्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्ये
वं नानागतिचेदेनोन्निधेरन्नतो न सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा हैतवादोप्यायात्यतः प्रत्ये
कं सुखदुःखानुभवः समुपलभ्यते तथा शरीरत्वकूपर्येतमात्र एवात्मा तत्रैव तदुणविज्ञा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४७ ॥

लोयं अयाणिति ह केवलेणं, कहंति जे धम्ममजाणमाणा॥णा
संति अप्पाणपरं च एठा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४८ ॥
लोयं विजाणंति ह केवलेणं, पुन्नेण नाणेण समाहिजुत्ता॥धम्मं
समत्तं च कहंति जेउ, तारंति अप्पाणपरं च तिन्ना ॥ ५० ॥

अर्थ— वली आर्द्धकुमार कहेवे के, (लोयं के०) ए लोक जे चौदरज्ज्वावात्मक, तेनें
(अयाणितिहकेवलेणं के०) केवलज्ञानें करीनें न जाणे, एवा आ जगत् मांहे (कहं
तीजेधम्ममजाणमाणा के०) जे दर्शनीउ अजाणता यका धर्म कहेवे. (एासंति
अप्पाणपरंचएठा के०) ते पोताना आत्मानें चष्ट करता यका बीजानें पण चष्ट क
रेवे. किंबहुना. (संसारघोरंमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, अपारावार, एवो
जे संसार ते मांहे पोतें पण पडे, अनें बीजानें पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्द्धकुमार,
सम्यक्ज्ञानवंत धर्मना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेवे. (लोयंविजाणंतिहकेवलेणं
के०) चौद रज्ज्वात्मक लोक, तेनें केवलज्ञानें करी केवली, नानाप्रकारें जाणे. (पुन्ने
एनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा संपूर्ण ज्ञानें करी, समाधिसहित यका, (धम्मंसम
त्तंचकहंतिजेउ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थें जे कहे. (तारं
तिअप्पाणपरंचतिन्ना के०) ते पोतें पण संसार समुड् यकी तरे, अनें बीजानें पण
तारे. एवो जे जिनेंइ मार्ग, केवलीजापित, ते सत्य जाणवो ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—लोकं चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति । ध
र्ममजानानाः ते स्वयं नष्टाः आत्मना पुरं च नाशयन्ति क ? घोरे संसारे अणोरपारे अर्वा

ग्नागपरनागरहितेऽनाद्यनंत इत्यर्थः ॥४९॥ पूर्वेण ज्ञानेन केवलेन समाधियुक्तालोकं चतुर्दशरज्जुमितं ज्ञात्वा इह शास्त्रे समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयन्ति ते आत्मना तीर्णाः संसारसागरं तारयन्ति च परं सङ्पदेशादिति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेवं व्यवस्थिते शुष्मदागमोयथार्थानिधायी न नवत्यसर्वज्ञप्रणीतत्वादसर्वज्ञप्रणीतत्वं चैकांतपक्षसमाश्रयणादित्येवमसर्वज्ञस्य मार्गोद्भावनं दोषमाविर्भावयन्नाह । (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानावनासेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाश्च जानानाश्च विद्वांसो धर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्यार्गलाचनूतं कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते स्वतो नष्टा अपरानपि नो त्रायन्ति क ? घोरे ज्ञानके संसारसागरे (अणोपारेति) अर्वाग्नागपरनागवर्जितेनाद्यनंत इत्येवंच नूते संसारार्णवे आत्मानं प्रक्षिपन्तीति यावत् ॥ ४९ ॥ सांप्रतं सम्यक्ज्ञानवतामुपदेष्टृणां गुणानां विर्भावयन्नाह । (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवला लोकं न केवलिनो विविधमनेकप्रकारं जानन्ति विदन्तीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति प्रज्ञः पुण्यहेतुत्वात् पुण्यं तेन तथानूतेन ज्ञानेन समाधिना च युक्ताः समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं ये तु परहितैषिणः कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते महापुरुषास्ततः संसारसागरं तीर्णाः परंच तारयन्ति सङ्पदेशदानतः इति केवलिनोलोकं जानन्तीत्युक्ते यत्पुनर्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्बौद्धमतोद्भेदेन ज्ञानाधारआत्मा अस्तीति प्रतिपादनार्थमिति । एतदुक्तं नवति यथाऽऽदेशिकः सम्यक्मार्गज्ञआत्मानं परंच तङ्पदेशवर्तिनं महाकांतारादिवह्निदेशप्रापणेन निस्तारयत्येवं केवलिनोऽप्यात्मानं च संसारकांतारान्निस्तारयन्तीति ॥ ५० ॥

जे गरहियं ठाणमिहावसन्ति, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
हडं तं तु समं मईए, अहानुसो विप्परियासमेव ॥ ५१ ॥ सं
वड्डरेणाविय एगमेगं, बाणेण मारेउ महागयं तु ॥ सेसाणजीवा
एदयदयाए, वासं वयं वित्ति पकप्पयामो ॥ ५२ ॥

अर्थ- हवे वली मिथ्यावादीनी केवी प्ररूपणा होय ! ते आर्दकुमार कहेढे. (जे के०) जे कोइ संसारमांहे वर्तता अशुच कर्मना करनार, (गरहियं के०) गर्हित ए टले निंदित, निर्विवेकीयें आचरण करेलुं (ठाणमिहावसन्ति के०) एवं क्रिया अनुष्ठा नरूप जे स्थानक, तेजुं इह एटले आ जगत् मांहे सेवन करे, आजीविकानें कारणे तें नो आश्रय करे, (जेयाविलोएचरणोववेया के०) तथा जे वली रूडा उपदेशना देना रा, लोक मांहे विरति परिणामरूप चारित्रिं करी सहितढे. (उदाहडंतुसमंमईए के०)

ए वेदुनो अनुष्ठान तमारी मतियें सरखो कहेवो. (अहाउसोविपरियासमेव के०) अहो
 आयुष्यमन् एक दंमियाउ! तेथी तेवुं कहेनारानें विपर्यास एटले विपरीत मतिवाला जाण
 वा. अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणियें बैयें. साबुं, अने जूतुं
 ए बे धर्म, सरखाज केम होय? ॥५१॥ ए रीतें एकदंमियाना मतनुं निराकरण करीनें जेटले
 स्वामीना समवसरण नणी आईकुमार चाव्या, एटले अंतरालें हस्तितापस आवीनें बोव्या
 के, अहो आईकुमार! सश्रुतिक पुरुषनें अल्पबहुत्व आलोचवो जोश्यें. शामाटे? तेनुं
 कारण कहुं ते तुं सांनज. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना नद्वण करनार, ते घणा
 एक स्थावर जीवोनो विनाश करे, तथा ते स्थावरनें आश्रित जे जंगम जीव होय, तेनो
 पण विनाश करे, तथा जे निह्मा मागीनें पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशंसादोषें
 करी दूषितते, कारण के जिहां तिहां परित्रमण करतां कीडी, मंकोडी प्रमुख अनेक जीवनें
 डहवेते अनें अमेंतो, (संवत्सरेणावियेगमेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसें, तथा अपिशब्दे करी ठ
 मासें एकज, (बाणेणमारउमहागयंतु के०) महाकाय एटले महोटी कायावालो एवो
 जे हस्ती तेनें बाणनें प्रहारें विनाशीनें, (सेसाणजीवाणदयछयाए के०) शेष बीजा
 जीवोनी दयानें अर्थें, मात्र ते एकज हस्तीना मासें करीनें, (वासंवयंवित्तिपकप्ययामो
 के०) वर्ष दिवस सुधी अमें अमारी आजीविका चलावियें बैयें. ए रीतें थोडा जीव
 नो उपघात करी, घणा जीवोनी अमें रक्षा करियें बैयें. ए माटे विशेषें करी, अमारो मा
 र्ग बीजा सर्वमार्गथकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५२ ॥

॥टीपिका—ये गर्हितं निंद्यनिर्विवेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंति ये चापि लो
 के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्वयमपि यैरसर्वज्ञैः समं तुल्यमेवोदाहृतं कथितं
 स्वमत्या स्वानिप्रायेण । अथायुष्मन् हे सांख्य ! विपर्यासइति तन्मत्तोन्मत्तप्रलापवदिति एव
 मेकदंमिनोनिरस्याईमुनिर्नगवत्समीपे याति । तावता हस्तितापसास्तमेवं प्रोचुः ॥५१॥
 नो आईक ! ये तापसाः कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां स्थावराणां तदाश्रितत्रसानांच घा
 तकाः ये च जिहां सेवते तेप्याशंसादोषदूषिताः भ्रमंतश्च पिपीलिकादिजंतुघातकाः वयं तु
 संवत्सरेणाप्येकं महागजं बाणेन व्यापाद्य शेषाणां जीवानां दयार्थं आत्मनोवृत्तिं जी
 विकां तन्मांसेन वर्षं यावत्कल्पयामः कुर्मः ततोवयं बहुजीवरक्षकाः ॥ ५२ ॥

॥ टीका—पुनरप्याईकुमारएवाह । (जेगरहियमित्यादि) असर्वज्ञप्ररूपणमेवंनूतं
 नवति । तद्यथा ये केचित्संसारान्तर्वर्तिनोऽनुजकर्मणोपेताः समन्वितास्तद्विपाकसहायाग
 र्हितं निंदितं जुगुप्सितं निर्विवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्मानुष्ठानरूपमिहास्मिन् जग

व्यासेवंति जीविकाहेतुमाश्रयन्ति तथाच ये सङ्गपदेशवर्तिनो लोकेस्मिन् चरणेन विरतिप
रिणामरूपेणोपेताः समन्वितस्तेषामुजयेषामपि यदनुष्ठानं शौचनाशौचनस्वरूपमपि स
त् तदसर्वज्ञैरवर्गदर्शिभिः समं सदृशं तुल्यमुदाहृतं उपन्यस्तं स्वमत्या स्वाभिप्रायेण न पुन
र्यथावस्थितपदार्थनिरूपणेनाथवाऽऽयुष्मन् हे एकदंमिन् ! विपर्यासमेव विपर्ययमेवो
दाहरेदसर्वज्ञो यदशौचनं तदशौचनत्वेनेतरत्वितरथेति यदिवा विपर्यास इति मत्तोन्मत्तप्र
लापवदित्युक्तं नवतीति ॥ ५१ ॥ तदेवमेकदंमिनो निराकृत्या ईककुमारो यावज्जगदंतिकं
व्रजति तावद्धस्तितापसाः परिवृत्य तस्म्युरिदं च प्रोचुरित्याह । (संवहरेण इत्यादि) ह
स्तिनं व्यापाद्यात्मनो वृत्तिं कल्पयन्तीति हस्तितापसास्तेषां मध्ये कश्चिद्दृढतम एतदुवाच
तद्यथा नो आर्द्रकुमार ! सश्रुतिकेन सदा बलबहुत्वमालोचनीयं तत्र ये अमी तापसाः
कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां सत्त्वानां स्थावराणां तदाश्रितानां वोडुंबरादिषु जंगमानासु
पधाते वर्तन्ते येपि च जैह्वेणात्मानं वर्तयन्ति तेप्याशंसादोषदूषितास्तश्चेतश्चाटयमानाः पि
पीलिकादिजंतूनां उपधाते वर्तन्ते वयंतु संवत्सरेणापि अपिशब्दात् षण्मासेन चैकैकं हस्ति
नं महाकायं बाणप्रहारेण व्यापाद्य शेषसत्त्वानां दयार्थमात्मनो वृत्तिं वर्तनं तदामिपेण
वर्षमेकं यावत्कल्पयामस्तदेवं वयमल्पसत्त्वोपधातेन प्रजूततरसत्त्वानां रक्षां कुर्म इति ॥ ५१ ॥

संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता अणियत्तदोसा ॥ सेसा
एजीवाणवहेलणाय, सियाय थोवं गिहिणोवि तम्हा ॥ ५३ ॥
संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता समणे वएसु ॥ आया
हिए तं पुरिसे अणजे, ए तारिसे केवलिणो नवन्ति ॥ ५४ ॥ बुद्ध
स्स आणाए इमं समाहिं, अरिंस सुविच्चा तिविहेण ताई ॥ तरिउं
समुद्धं च महाजवोद्धं, आयाणवंतं समुदाहरेज्जा तिवेमि ॥ ५५ ॥
इति अहइज्जणाम उद्धमज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ-हवे आर्द्रकुमार कहेढे के, अहो हस्तितापसो! तमें (संवहरेणाविय एगमेगं पा
णं हणंता अणियत्तदोसा के०) वर्ष वर्ष प्रत्ये, तथा उ मासप्रत्ये तमे एकेक महोदो जीव
हणता थका दोषथकी, निवर्त्त्या एम कहेवाउज नहीं. (सेसा एजीवाणवहेलणाय के०).
कारणके, घणा जीवने न हणता अने वर्षमां, तथा उमासमां एकजीवने हणता एवा तमो
ने पंचेंडियमहाकाय जीवना वधनो आशंसा दोष पण लागेढे, अने साधु तो, सूर्य किरणो
प्रकाशित मार्गने विषे जूसर मात्र दृष्टि शोधता, इर्यासमिते समितावंत बता, बेतालीश
दोष रहित आहारनी गवेषणा करता, आहारना जाने, अथवा अलाने, समवृत्ति वाला

होय; तेनें कयो आशंसा दोष? अनें पिपीलिकानो घात पण केम थाय? अनें तमो एवा म
होटा जीवनो उपघात करीनें पण पोताने निदोष मानोठे, ते जो एवी रीते निदोष पणुं
थतुं होय तो, आपणी आजीविकाने निमित्ते आरंजन विषे प्रवर्तता (सियायथोवंगिहि
णोवितम्हा के०) कदाचित् पोतानुं क्षेत्र टाली अन्य जीवो उपघात अण करतां गृहस्थ
पण तमारी पेठें थोडा जीव हणतां, घणा जीव पालता थकां तमारा सरखा निदोषज
जाणवा. एम ठुं ॥ ५३ ॥ वली आर्द्धकुमार कहेठेके, (संवत्सरेणाविषयगमेगंपाणंहणंता
समणोवणसु के०) अहो हस्तितापसो! जे तमारा दर्शनी, श्रमणना व्रतनें विषे प्रवर्तता
ठता संवत्सर संवत्सर प्रत्ये तथा ठमास प्रत्ये एकेक जीव हणे, अनें वली एहिज धर्मनो
उपदेश आपे, (आयाहिएतंपुरिसेअणजे के०) ते अनार्य अनाचारी पोताने तथा परनें
अहितना करनार जाणवा केम के, (एतारिसेकेवल्लिणोचवंति के०) ते पुरुष सादृशकेवली
न होय? ते अशुद्धमार्गना प्रवर्तक अनें सत्यमार्गना ढेषी जाणवा जे कारणे ते वर्षवर्ष
प्रत्ये एकेक जीवनो विनाश करे, तेनुं मांस वर्ष वर्ष दिवस सुधी राखे तेमांहे अनेक
असंख्यात बीजा त्रस जीव उपजे, तेथी तेनें पचावतां ते जीवो विनाश थाय. ए
कारण माटे घणा जीवो विनाश करतां पण एम कहे के, अमें थोडा जीवो विना
श करिये तेथे, ते माटे तेमिथ्यावादी जाणवा. तेनुं वचन अमें प्रमाण नथी करता. इ
त्यादिक वचन कही अन्य दर्शनीनें प्रतिबोधि, श्री महावीर देवनें समवसरणे जइ, ती
थेकरने वांदीनें, आर्द्धकुमार, आज्ञानो आराधक थयो ॥ ५४ ॥ हवे अध्ययन परिस
माप्ति नणी कहेठे. (बुद्धस्सआणाएइमंसमाहि के०) बुद्ध एटले तत्वना जाण, एवा
श्री महावीर देव, तेनी आज्ञायें आ समाधि, धर्मप्राप्ति लक्षण लहीने, (अस्सिसुवि
जातिविहेणताई के०) ए समाधिने विषे प्रवर्ततो त्रिविध त्रिविध प्रकारें ठ कायनो र
क्षपाल एवो साधु, (तरिवंसमुदंचमहानवोध के०) जयंकर संसार समुद्र तरीनें (आ
याणवंतंसमुदाहरेज्जा के०) आदानवंत एटले सम्यक् ज्ञान, दर्शन, अने चारित्र सहि
त थको, एम आर्द्धकुमारनी पेरे थयावस्थित प्ररूपणायें करी परदर्शनीनो निराकरण
करीनें मोक्षनो मार्ग प्रगट करे, ते साधु जाणवो. तिबेमिनी व्याख्या, पूर्ववत् जाणवी
॥ ५५ ॥ ए अद्विज्जानामें ठछा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—अथार्द्धकुमारः प्राह ॥ संवत्सरेणाप्येकैकं प्राणिनं घ्नंतं प्राणातिपातादनित्यं
तत्त्वान्निवृत्तदोषास्ते स्युः साधूनां तु सूर्यप्रकाशिते मार्गे युगमात्रदृष्ट्या इर्यासमित्या गततां
निदोषाहारान्वेषिणां समवित्तानां क आशंसादोषः? क कीटिकादिघातोवेत्यर्थः। स्तोकजी
वघाते च दोषान्नावस्तदा गृहस्था अपि स्वारंजदेशस्थान् जीवान् घ्नन्ति शेषाणां च जीवानां

वधे न लग्नाः तस्मात्स्यादेवं स्तोकं स्वल्पं यस्माद्भ्रंति ततस्तेपि निर्दोषाः ॥ ५३ ॥ श्रमणव्रतेषु स्थिता अपि संवत्सरेणाप्येकैकं जंतुं येभ्रंति ये च उपदिशंति तेऽनार्या आत्महिताः पुरुषाः न तादृशाः केवलिनो जवंति ॥ ५४ ॥ एवं हस्तितापसान्निरस्यार्द्धककुमारं जगवदंतिकं व्रजंतं दृष्ट्वाऽजिनवगृहीतो वनहस्ती चिंतयति स्म । यद्यहं बंधनमुक्तः स्यां तदार्द्धककुमारं प्रतिबुद्धं तस्करपंचशतोपेतं तथा प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं गत्वा वंदेया वदेवं हस्तिना चिंतितं तावता तस्य बंधनानि त्रुटितानि आर्द्धमुनिसंमुखं त्वरया चलितः करीत लोकोकैः पूत्कृतं हा हतोयं मुनिरिति हस्ती च ससंच्रमं मुनिपार्श्वमागत्य त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य दंताग्रस्पृष्टनूमिः साधुं नत्वा वनं ययौ ततः श्रेणिकनृपः सपौरलोकस्तं मुनिं सप्र नावं नत्वा प्रोवाच । जगवन्नाश्वर्यमिदं यदयं करी बंधनान्मुक्तः ततो मुनिराह । हे नृप ! नै तदाश्वर्यं यत्करीमुक्तो बंधनात् । यत्तु स्नेहपाशमोचनं तदुष्करं तच्च प्रायुक्तं निर्युक्तिकृता । यथा । “न दुष्करं वारणपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं ॥ जहाउच चावलि एण तंतुणा, तं दुष्करं मेपडिहाइ मोयणं ॥” ॥ अस्यार्थः प्रागध्ययनप्रारंभे प्रोक्तः । एवमार्द्धकुमारो नृपं प्रतिबोध्य श्रीवीरांतिकं गत्वा जगवंतं जक्तिनृतआसीनः । जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तव शिष्यत्वेन ददौ ॥ अथाध्ययनोपसंहारमाह । (बुद्धस्स इत्यादि) बुद्धस्य तत्त्वज्ञस्य श्रीवीरस्याज्ञया इमां समाधिं धर्मावार्तिं प्राप्यास्मिन्समाधौ सुषुप्तिं मनोवाक्कायैस्त्रायी रक्षकस्तीर्त्वाऽतिक्रम्य समुद्रमिव महानवौषं । आदानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं विद्यते यस्य स आदानवान् धर्मं परहितैषी उदाहरेत्कथयेत् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ इत्यार्द्धकीयाध्ययनमिदं षष्ठं समाप्तम् ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदेवार्द्धककुमारो हस्तितापसमतं दूषयितुमाह । (संवहरेण इत्यादि) संवत्सरेणैकैकं प्राणिनं व्रतोपि प्राणातिपातादनिवृत्तदोषास्ते जवंत्याशंसादोषश्च जवतां पंचेंद्रियमहोकायसत्त्वबधपरायणानामतिदुष्टो जवति साधूनां तु सूर्यरश्मिप्रकाशितवीथिषु युगमात्रदृष्ट्या गढतामीर्यासमितिसमितानां द्विचत्वारिंशदोषरहितमाहारमन्वेषयतां लालाजसमवृत्तीनां कुतस्त्य आशंसादोषः पिपीलिकादिसत्वोपघातो वैत्यर्थः स्तोकसत्वोपघातेनैवं जूतेन दोषान्नावो जवतान्युपगम्यते तथा च सति गृहस्था अपि स्वारंजदेशवर्तिन एव प्राणिनो भ्रंतीति शेषाणां च जंतूनां क्षेत्रकालव्यवहितानां जवदनिप्रायेण वधेन प्रवृत्ता यतएवं तस्मात्कारणात्स्यादेवं स्तोकमिति स्वल्पं यस्मात् भ्रंति ततस्तेपि दोषरहिता इति ॥ ५३ ॥ सांप्रतमार्द्धककुमारो हस्तितापसान् दूषयित्वा तदुपदेष्टारं दूषयितुमाह । (संवहरेणेत्यादि) श्रमणानां यतीनां व्रतानि श्रमणव्रतानि तेष्वपि व्यवस्थिताः संत एकैकं संवत्सरेणापि ये भ्रंति ये चोपदिशंति तेऽनार्या असत्कर्मानुष्ठापित्वा तथा आ

त्मानं परेषां चाहितास्ते पुरुषाः । बहुवचनमार्षत्वान्न । तादृशाः केवलिनोजवन्ति तथा ह्येक
स्य प्राणिनः संवत्सरेणापि घाते येन्ये पिशिताश्रितास्तत्संस्कारेच क्रियमाणे स्थावरजं
गमाविनाशमुपयांति ते तैः प्राणिवधोपदेष्टृनिर्न दृष्टाः । नच तैर्निरवद्योपायोमाधुकर्मा वृ
त्त्या योजवति सदृष्टोतस्तेन केवलमकेवलिनोविशिष्टविवेकरहिताश्चेति । तदेवं हस्तिताप
सान्निराकृत्य जगवदंतिकं गह्वंतमार्डककुमारं महता कलकलेन लोकेनानिष्टूयमानं तं समुप
लन्य अजिनवं गृहीतः संपूर्णलक्षणसंपूर्णोहस्ती समुत्पन्नस्तथाविधविवेकोचितं यत् य
थार्डकुमारोयमपकृताशेषतीर्थिकोनिष्प्रत्यूहं सर्वज्ञपादपद्मांतिकं वंदनाय व्रजति तथाहम
पियद्यप्यपगताशेषबंधनः स्यां ततएनं महापुरुषमार्डककुमारं प्रतिबुद्धतस्करपंचशतोपेतं त
था प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं परमया नक्त्यैतदंतिकं गत्वा वंदामीत्येवं यावद
सौ हस्ती कृत्यसंकल्पस्तावच्चटच्चटदिति त्रुटितसमस्तबंधनः सन्नार्डककुमारानिमुखं प्रदत्त
कर्णतालस्तथोर्ध्वप्रसारितदीर्घकरः प्रधावितस्तदनंतरं लोकेन कृतहाहारवगर्जकलकलेन
पूत्कृतं यथा धिक् कष्टं हतोयमार्डककुमारोमहर्षिर्महापुरुषस्तदेवं प्रलपंतोलोकास्तथेत
श्च प्रपलायमानाः । असावपि वनहस्ती समागत्यार्डककुमारसमीपं नक्तिसंच्रमावनताग्रना
गोत्तमांगोनिर्वृतकर्णतालस्त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य निहितधरणीतलदंताग्रजागः स्पृष्टकरायतञ्च
रणयुगलः सुप्रणिहतमनाः प्रणिपत्य महर्षिवनानिमुखं ययाविति । तदेवमार्डककुमार
तपोनुजावाद्बंधनोन्मुखं महागजमुपलन्य सपौरजनपदः श्रेणिकराजस्तमार्डककुमारं म
हर्षिं तत्तपःप्रज्ञावं चानिनंद्यानिबन्ध च प्रोवाच जगवन्नाश्रयमिदं यदसौ वनहस्ती तादृ
ग्विधाञ्चस्त्रोष्ठेद्याह्वंखलाबंधनाद्युष्मत्तपःप्रज्ञावान्मुक्तस्त्येतदतिदुष्करमित्येवमनिहिते आ
र्डकुमारः प्रत्याह । नो श्रेणिक महाराज ! नैतदुष्करं यदसौ वनहस्ती बंधनान्मुक्तोपि त्वेत
दुष्करं यत्स्नेहपाशमोचनं एतच्च प्राङ्गिर्युक्तिगायया प्रदर्शितं । साचेयं । “ए दुष्करं वारणपा
समोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं॥जहा उवत्तावलिएण तंतुणा, सुदुष्करंमे पडिहाइ मो
यणं ॥ १ ॥ एवमार्डककुमारेण राजानं प्रतिबोध्य तीर्थकरांतिकं गत्वाऽनिबन्ध च जगवंतं
नक्तिनरनिर्जरस्यासांचक्रे जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तद्विष्यत्वेनोपनिन्य
इति ॥ ५४ ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनार्थोपसंहारायाह । (बुद्धस्सेत्यादि) बुद्धोऽवगत
तत्वः सर्वज्ञोवीरवर्द्धनस्वामी तस्याज्ञया तदागमेन इमं समाधिं सद्धर्मावाप्तिलक्षणं अ
वाप्यास्मिंश्च समाधौ सुष्ठु स्थित्वा मनोवाक्कायैश्च प्रणिहतेंडियोन मिथ्यादृष्टिमनुमन्यते
केवलं तदावरणजुगुप्सां त्रिविधेनापि करणेन न विधत्ते सएवंनूतआत्मनः परेषांच त्राण
शीलस्तायी वा गमनशीलोमोक्षं प्रति सएवंनूतस्तरितुमतिलंघ्य समुद्मिव दुस्तरं महानवौ
घं मोक्षार्थमादीयतइत्यादानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासावादानवान्
साधुः सच सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्ध्यादिदर्शनेन मौनींशादर्शनान्न प्रच्यव

ते सम्यक्ज्ञानेन तु यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतः समस्तप्रावाङ्मुकवादिनिराकरणेनापरेषां यथावस्थितसोक्तमार्गमाविर्भावयतीति सम्यक्चारित्र्येण तु समस्तनूतग्रामहितैषया निरुद्धा श्रवणारः सन् तपोविशेषाच्ज्ञानेकनवोपार्जितं कर्म निर्जरयति स्वतो न्येषां चैवं प्रकारमेवं धर्ममुपाहरे दद्यादृणीयादित्यर्थः । इति परिसमाप्त्यर्थः । ब्रवीमीति नयाश्च प्राग्वदेव वाच्या वदयन्ते चोत्तरत्र ॥ ५५ ॥ समाप्तं चेदमार्ङ्कीयाख्यं षष्ठमध्ययनमिति ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तमाध्ययन प्रारंभः ॥

उक्ता अध्ययनमां स्वसमय, परसमय, प्ररूपणायें करी, प्रायः समस्त सुयगडांग सूत्रनें वि पे साधुना आचारनी प्ररूपणा करी, हवे आ सातमा अध्ययनमां आवकनो आचार कहे ठे, अथवा उक्ता अध्ययनमां परतीर्थिकना वादनुं निराकरण कहुं, अने हवे आ सातमा अध्ययनमां स्वतीर्थिक साथें वाद कहेरो, ए संबंधें आय्युं जे सातमुं अध्ययन तेने कहेठे.

तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होढा रिद्धि
प्फीत समिद्धे वस्सुं जाव पडिरूवे तस्सणं रायगिहस्स नयर
स्स बहिया उत्तरपुरब्बिमे दिसीजाए एढणं नालंदानामं बाहि
रिया होढा अप्पेगज्जवणस्सयसन्निविद्धा जाव पडिरूवा ॥ १ ॥

अर्थ—(तेणंकालेणं के०) ते कालनें विषे (तेणंसमएणं के०) ते समयनें विषे, (रायगिहेनामंनयरेहोढा के०) राजगृह नामा नगर हतुं, ते राजगृहनामा नगर कहे वुं हतुं ? तोके, (रिद्धि के०) जवनादिकें करी सहित, (प्फीत के०) स्फित निश्चल नय रहित, (समिद्धे के०) धन धान्यादिकें करी समृद्धिमान् एटले सहित, (वस्सुंजावपडिरूवे के०) यावत् प्रतिरूप एटले स्वर्गनुं प्रतिरूप एनुं वर्णन उववाइ उपांगनी पेठें जाणवुं. यद्यपि ते राजगृह नगर, हमणां पण वर्त्तेठे, तथा आंगमिक कालें पण हरो, परंतु सूत्रमांहे अतीत कालेंज वखायुं तेनुं कारण शुं ? तोके, जेवुं विशिष्ट लक्षणोपेत अतीतकालें हतुं, तेवुं वर्त्तमान कालें अने आंगमिक कालें नथी. ए कारण जाणवुं. (तस्सणंरायगिहस्सनयरस्सबहिया के०) त्यां ते राजगृह नगरना बाहिरना प्रदेशें (उत्तरपुरब्बिमेदिसीजाए के०) ईशानकोणनें विषे (एढणं के०) अंधीयां (नालंदानामंबाहिरियाहोढा के०) नालंदा एवे नामें बाहिरिया एटले पाड़ोविशेष हतो. ते

पाडो केवोठे ? तोके, (अणोगजवणस्सयसन्निविष्ठा के०) अनेक घरना शेंकडायेँ करी स
हितठे. इत्यादिक (जावपडिरूवा के०) यावत् प्रतिरूप ए वर्णन जाणवुं ॥ १ ॥

॥ टीका—अथ सप्तमाध्ययनमारन्यते । अस्य च नालंदीयमिति नाम । तस्यायम
र्थः । नालंदा राजगृहनगरे बाहिरिका तस्यां नवं नालंदीयमिति । पूर्वं सकलेन सूत्र
कृतांगेन साध्वाचारः प्ररूपितः । अत्र तु श्रावकविधिरुच्यते । तस्येदं सूत्रं । तस्मिन् का
ले तस्मिन् समयेऽवसरे राजगृहं नाम नगरमभवत् । रुद्रिस्फीतं समृद्धं वर्णकोवाच्यः
यावत्प्रतिरूपमनन्यसदृशं तस्य नगरस्य बहिरुत्तरपूर्वस्यां दिशि नालंदानाम बाहिरिका
सीत्साचानेकजवनशतसन्निविष्ठाऽनेकगृहसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

॥ टीका—व्याख्यातं षष्ठमध्ययनमधुना सप्तममारन्यते । अस्यायमनिसंबंधः । इह प्रा
ग्व्याख्यातेनाखिलेनापि सूत्रकृतांगेन स्वसमयपरसमयप्ररूपणाद्वारेण प्रायः साधूनामाचा
रोऽनिहितोऽनेन तु श्रावकगतोविधिरुच्यते । यदिवानंतराध्ययने परवादनिराकरणं कृत्वा
साध्वाचारस्य यउपदेष्टा सउदाहरणद्वारेण प्रदर्शितः । इहतु श्रावकधर्मस्य यउपदेष्टा
सउदाहरणद्वारेणैव प्रदर्श्यते । यदिवाऽनंतराध्ययने परतीर्थिकैः सह वादइह तु स्वयूथ्यै
रित्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यपवर्णितव्यानि उपक्रमादीनि
तत्रापि नामनिष्पन्ने निक्षेपे नालंदीयानिधानमिदमध्ययनमिदं चैवं व्युत्पाद्यते । प्रतिषेध
वाचिनोनकारस्य तदर्थस्यैवालंशब्दस्य रुदाञ् दाने इत्येतस्य धातोर्मौलनेन नालं ददातीति
नालंदा । इदमुक्तं भवति । प्रतिषेधप्रतिषेधेन धात्वर्थस्यैव प्राकृतस्य गमनात्सदार्थिन्योयथा
ऽनिलपितं ददातीति नालंदा राजगृहनगरबाहिरिका तस्यां नवं नालंदीयमिदमध्ययनंअने
न चानिधानेन समस्तोप्युपोद्धातउपक्रमरूपआवेदितोभवति तत्स्वरूपं च पर्येते स्वतएव
निर्युक्तिकारः पासाविज्ञे इत्यादिगाथया निवेदयिष्यतीति । सांप्रतं संजविनमलंशब्दस्य
निक्षेपं नादौ परित्यज्य कर्तुमाह । “एणम अलं उवणअलं, दव्वअलं चेव होइ नावअलं॥
एसो असदमि, निस्केवो चउविहो होइ,, ॥१॥ (एणमअलमिति) तत्रामानोनाः प्रतिषेध
वाचकाः । तद्यथा । अगौरघट्टइत्याद्याकारः प्रायोऽव्यस्यैव प्रतिषेधवाचीत्यलंदानेन सहा
स्यप्रयोगान्नावमकारस्त्वनागतक्रियायानिषेधं विधत्ते । तद्यथा नो घटोघटैकदेशनिषेधेन त
या हास्यादयो नो कषायाः कषायमोहनीयैकदेशजूताः । नकारस्तु समस्तऽव्यक्रियाप्रतिषेधा
निधायी । तद्यथा न इव्यं न कर्म न गुणोच्चावस्तथा नाकार्थं न करोमि न करिष्यामीत्यादि ।
तथाऽन्यैरप्युक्तं । न याति न च तत्रासीदस्ति पश्चान्नवांशकाज्जहाति पूर्वं नाधारमहो व्यसन
संततिः । किंचान्यत् । “गतं न गम्यते तावदगतं नैव गम्यते । गतागतविनिर्मुक्तं गम्यमानंतु ग
म्यत” इत्यादि । तदेवमत्र नकारः प्रतिषेधविधायकोप्युपात्तः । अलंशब्दोपि यद्यप्यलं पर्याप्ति

वारणनूषणेष्वपीति त्रिष्वर्थेषु पठ्यते तथापीह प्रतिषेधवाचकेन नञा साहचर्यात्प्रतिषे
धार्थ्येव गृह्यते तत्र चालंशब्दः। नामस्थापना इव्यजावनेदाच्चतुर्विधो निक्षेपो नवति । तत्र
नामालं यस्य चेतनस्य बालमिति नाम क्रियते । स्थापनालंतु यत्र कचिच्चित्रपुस्तकादौ पाप
निषेधं कुर्वन्साधुः स्थाप्यते इव्यनिषेधस्तु नो आगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्यस्य
चौराद्यात्तदस्यैहिकपापजीरुणा योनिषेधः क्रियते स इव्यनिषेधः । एवं इव्येण इव्यादूव्ये
वा निषेधः । जावनिषेधंतु स्वतएव निर्युक्तिकारोलंशब्दस्य संनविनमर्थं दर्शयन्विजणिपुरा
ह । “पङ्कती जावे खलु, पढमो बीउ नवेअलंकारे ॥ ततितो उप्पडिसेहे, अलसदो होई ना
यवो , ॥ १ ॥ (पङ्कतीजावइत्यादि) पर्याप्तजावः सामर्थ्यं तत्रालंशब्दोवर्तते । अलं
सद्वोमद्वयाय समर्थइत्यर्थः । लोकोत्तरोपि विनालं तेताणाएवासरणाएवा । अन्यैरप्युक्तं ।
“इव्यास्तिकरथारूढः पर्यायोद्यतकार्मुकः ॥ युक्तिसन्नाहवान्वादी कुवादिन्योनवत्यलं” ॥ १ ॥
अयं प्रथमोलंशब्दार्थोनवति । खलुशब्दोवाक्यालंकारे द्वितीयस्त्वर्थालंकारविषये नवेत्सं
जावनायां लिङ् । तद्यथालंकृतदेवदत्तेन स्वकुलं जगच्च नानिस्त्रुनेत्यादि । तृतीयस्त्वलंशब्दा
र्थः प्रतिषेधे ज्ञातव्योनवति । तद्यथालं मे गृहवासेन तथालं पापेन कर्मणा । उक्तंच ।
“अलं कुतीरिह पर्युपासितै, रलं वितर्काकुलकाहलैर्मतैः ॥ अलंच मे कामगुणैर्निषेवितै, न
यंकरायेहि परत्र चेहच” ॥ १ ॥ तदिह प्रतिषेधवाचिनालंशब्देनाधिकारइत्येतद्वर्शयितुमाह ।
“पडिसेहणणगारस्स इत्तिसदेण चैव अलसदो ॥ रायगिहे नयरंमि नालंदा होइ बाहिरिया”
॥ ३ ॥ (पडिसेहणेत्यादि) सत्यप्यलंशब्दस्यार्थत्रये नकारस्य सान्निध्यात्प्रतिषेधविधानाद
प्येवेह गृह्यते ततश्च निरुक्तविधानादयमर्थः । नालं दतातीति नालंदा बाहिरिकायाः स्त्रियोदे
शकत्वेनच नालशब्दस्य स्त्रीलिंगता साच सदैहिकामुष्मिकसुखहेतुत्वेन सुखप्रदा राजगृह
नगरबाहिरिका धनकनकसमृद्धत्वेन सत्साध्वाश्रयत्वेनच सर्वकामप्रदेति । सांप्रतं प्रत्यया
र्थं दर्शयितुकामाह “नालंदाए समिवे, मणोरहे नासि इंदनूइस्सा ॥ अस्सयणं उदगस्सउ,
एयं नालंदइस्सं तु” ॥ ४ ॥ (नालंदाएइत्यादि) नालंदायाः समीपे मनोरथारख्ये उद्याने इंदनू
मिना गणधरेणोदकारव्यनिर्यथपृष्टेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्तस्यैव जाषितमिदमध्ययनं । ना
लंदायां नवं नालंदीयं नालंदासमीपोद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालंदीयं । यथाचेदमध्ययनं
नालंदायां संवृत्तं तथा “पासांवच्चिज्जोपुत्तियाइउ अज्जगोयमं उदगो ॥ सावगपुत्ताधम्मं सो
उं कहियंमि उवसंता, ॥ ५ ॥ अनायापासावच्चिज्जेत्यादिकया सूत्रस्पर्शिकगाथयाविष्करिष्य
ते । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (तेणंकाळेणमि
त्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोवाच्यस्तत्रानंतराध्ययनपर्यंते सूत्रमिदमादान
वान् धर्ममुदाहरेत् । धर्मश्च साधुश्रावकनेदेन द्विधा । तत्र पूर्वोक्तेनांग द्वयेन प्रायः साधुगतोविधि
रनिहितोनेनतु श्रावकगतोविधिरुच्यते । परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं बुध्येतेत्येतदादिसूत्रं । किं तत्र

बुध्येत यदेत दृश्यत इति । सूत्रार्थस्त्वयं । सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्मिन्काले यस्मिंश्चावसरे राज
गृहं नगरं यथोक्तविशेषणविशिष्टमासीत् तस्मिन् काले तस्मिंश्च समये इदमभिधीयते । राजगृ
हमेव विशिनष्टि । प्रासादाः संजाता यस्मिंस्तत्प्रासादितमाजोगवद्वा अतएव दर्शनीयं दर्श
नयोग्यं दृष्टिसुखहेतुत्वात्तथा निमुख्येन रूपं यस्य तदभिरूपं तथा प्रतिरूपमनन्यसदृशं प्र
तिरूपं वा प्रतिविंबं वा स्वर्गनिवेशस्य तदेवंभूतं राजगृहं नाम नगरं (होहाति) आसीत् ।
यद्यपि तत्कालत्रयेऽपि सत्तां विनर्त्ति तथाप्यतीतारख्यानसमाश्रयणादासीदित्युक्तं । तस्य
च राजगृहस्य बहिरुत्तरपूर्वस्थां दिशि नालंदा नाम बाहिरिका आसीत् सा चानेकजवनश
तसन्निविष्टा अनेकजवनशतसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

तठणं नालंदाए बाहिरियाए लेवे नामं गाहावई होहा अ
ड्डे दित्ते वित्ते विठणविपुलजवणसयणासणजाणवाहणाइ
स्से बहुधणवहुजायरूवरजते आउंगपउंगसंपउत्ते विठ
डियपउरजत्तपाणे बहु दासी, दास, गोमहिस, गवेलग
प्पनूए बहुजणस्स अपरिणूएयावि होहा ॥ २ ॥

अर्थ—(तठणं नालंदाए बाहिरियाए के०) ते नालंदा नामें बाहिरिया एटले पाडाने विषे
(लेवे नामं गाहावई होहा के०) लेप एवे नामें गृहपति कुटुंबी हतो. ते केवो हतो ?
तोके, (अड्डे के०) धनवंत, (दित्ते के०) दीप्त तेजस्वी, (वित्ते के०) सर्वजनमां वि
ख्यात, (विठण के०) विस्तीर्ण, (विपुल के०) घणा एवां (जवण के०) जुवन, (सय
णासण के०) शय्यासनादिक, तथा (जाणवाहणाइस्से के०) यान एटले रथ वेहेजादि
क, वाहन एटले अश्वदिक, तेणें करी इस्से एटले आकीर्ण व्याप्त, (बहुधण के०) घ
णुं धन, (बहुजायरूवरजते के०) घणुं जात एटले सुवर्ण, तथा रूपुं, तेणे करी सहि
त, (आउंग के०) धननो उपाय एटले यानपात्रादिकनो संग्रह. तथा (पउ
ग के०) प्रयोग एटले व्यापारादिक प्रयोजन तेणे करी (संपउत्ते के०) संप्रयुक्त
एटले सहित (वि के०) विशेषें करी (ढडिय के०) ज्यां त्यां नारखोळे (पउ
र के०) घणो एवो (जत्तपाणे के०) जातनें पाणी जेणे, एटले जेनें घरे निरंतर लोक ज
मेळे. विशेषें करी देवरावेळे. (बहुदासीदास के०) घणां दासी, तथा दास, (गोमहि
स्स के०) गाय, अनें जेष, (गवेलग के०) गाम्बर ढाली, तेणें करी (प्पनूए के०)
परिवृत्त तेमाटें (बहुजणस्स अपरिणूएयावि होहा के०) घणा लोकोयें एण पराजव
करी न शक्या एवो हतो. एटला वर्णनें करी एनी इव्यसंपदा कहोळे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—(तद्वर्णं) तस्यां नालंदायां लेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकआसीत् सच आढयोदीप्तस्तेजस्वी वित्तोविख्यातोविस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णोबहुधनो बहुजातरूपरजतः आयोगाअर्थोपायाः प्रयोगः प्रयोजनानि तैः संप्रयुक्तः संयुतः इतश्चेतश्च विद्विप्तप्रचुरनक्तपानोबहुदास्यादिपरिवृतोबहुजनस्यापरिज्ञूतआसीत् ॥ १ ॥

॥ टीका—तस्यांचलेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकआसीत्सचाढयोदीप्तस्तेजस्वी वित्तः सर्वजनविख्यातोविस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णोबहुधनबहुजातरूपरजतः आयोगः अर्थोपाया यानपात्रोष्ट्रमंजुलिकादयस्तथा प्रयोजनमयोगः प्रायोगिकत्वं तैरायोगप्रयोगैः संप्रयुक्तः समन्वितस्तथेतश्चेतश्च विद्विप्तप्रचुरनक्तपानोबहुदास्यादिपरिवृतोबहुजनस्यापरिज्ञूतआसीत्तद्विद्यता विशेषणकदंबिकेनैहिकगुणाविष्करणेन इव्यसंपदनिहिता ॥ १ ॥

सेणं लेवे नामं गाहावई समणोवासएयावि होठा अज्जिगयजी वाजीवे जाव विहरइ निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंखिए निव्वितिगिन्हे लद्धे गहिये पुब्बिये विणिच्चिये अज्जिगिहिये अठ्ठिमिंजा पेमाणुरागरेत्ते अयमावसो निग्गंथे पावयणे अयं अद्दे अयं परमं सेसे अण्णे वसियफलहे अप्पावय इवारे वियत्तंतेउरप्पवेसे चाउदसठ्ठमुद्धिठ्ठपुण्णमासिणीसु पडि पुन्नं पोसहं सस्मं अणुपालेमाणे समणे निग्गंथे तहाविहेणं एसणिकेणं असणपाणं खाइमसाइमेणं पडिलानेमाणे बहुहिं सीलवयगुणविरमणपच्चस्काणपोसहोववासेहिं अप्पाणं जावे माणे एवंचणं विहरइ ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे एनी जाव संपदा कहियें ठैयें. (सेणं के०) ते (लेवेनामंगाहावईसमणो वासएयाविहोठा के०) लेपनामा गृहपति श्रमणोपासक हतो, श्रमण एटले साधु, तेनी जे निरंतर सेवा करे, तेनं श्रमणोपासक कहियें. (अज्जिगयजीवाजीवेजावविहरइ के०) अज्जिगत एटले जाएयाठे जीव अनें अजीवना जाव जेणें एवो ठतो, यावत् विचरेठे. हवे तेनुं रूढा प्रकारें सम्यक् ज्ञानपणुं कहियें ठैयें. (निग्गंथेपावयणेनिस्संकिए के०) जिनशासन प्रवचननं विप्रे शंकारहित एवो, तथा (निक्कंखिए के०) अन्य दर्शननं विप्रे निराकांक्ष एटले आकांक्षारहित एवो, तथा (निव्वितिगिन्हे के०) विद्वान् जे ज्ञानी पुरुषो तेनी निंदा एटले जुगुप्सा तेषो करीरहीत ते कारण माटेज (लद्धे

के०) प्राप्त थयाठे सिद्धांतना अर्थ जेने (गहियछे के०) ग्रहण कखाठे मोक्षमार्गरूप अर्थ जेणे, तथा (पुष्टियछे के०) विशेषे करी पुढ्युंठे मोक्षस्वरूप जेणे, तथा (विण्णियछे के०) निश्चय कखाठे सिद्धांतनो अर्थ जेणे, तथा (अनिगहियछे के०) प्रतीत थयाठे अर्थ जेने, तथा (अस्मिंजापेमाणुरागरत्ते के०) प्रेमें करीने रंगित ठे अस्मिंजा जेनां, एटले अत्यंतठे हृदयने विषे प्रेम जेने, तथा (अयमाउसो के०) कोइ एकें स्वधर्म पुढे थके, तेने ए प्रकारें उत्तर आपे के, हे आशुष्मन् ! (निगंयेपावयणे के०) आ जिनप्रवचन निस्संशयठे, तथा सत्यठे. वली (अयमछेअयं परमछे के०) आ जैन शासनरूप अर्थ ए परमार्थरूप ठे, तथा (सेसेअणछे के०) अन्य लौकिक सर्व दर्शन ते पुरुषोनां कल्पना करेलांठे. वली तेना गुणो कहेठे. (उसियफलिहे के०) स्फटिक सरखुं उज्ज्वलठे यश जेनुं, एटले प्रख्यातठे यश जेनुं, ए वो, तथा (अप्पावयडुवारे के०) अप्रावृत एटले निरंतर उघाडुं रहेठे द्वार जेनुं, अ ने (वियत्ततेउरप्यवेसे के०) कोइ एक परतीर्थिक पोताना घरमां आवीने जो स्वधर्म कहे ! तो तेनो प्रतिबंध अनुचरो पण करी न शकें, तथा (चाउदसछमुद्धिठपुसुमासिणीसु के०) चउदश, आठमं, पुन्यम एटले चोमासानी त्रण पुन्यम वगेरे पुण्यतिथीयोनें विषे, (पडिपुन्नपोसहंसम्मअणुपालेमाणे के०) परिपूर्ण रूडा प्रकारें पोषधनें पालतो ए वो, (समणेनिगंयेतहाविहेणंसणिक्केणअसणपाणंखाइमसाइमेणंपडिलानेमाणे के०) ते प्रकारना धर्मनें पालता एवा जे श्रमण ब्राह्मण, तेनें शुद्ध आहार जळें करी संतोष पमाड तो एवो, तथा (बहुहिंसीजवयगुणविरमणपच्चखाणपोसहोववासेहिं के०) शीज, व्रत, गुण, विरमण, पच्चखाण, पोषहादिक उपवास, तेणें करीने (अप्पाणंजावेमाणे के०) पोताना आत्मानें जावना करतो एवो ठतो (एवंचणंविहरइ के०) ए प्रकारें धर्म आचरण करतो थको विचरेठे. ॥ ३ ॥

॥ दीपिका-सलेपोनाम गृहपतिः श्रमणोपासकोनिगतजीवाजीवइत्यादि । (निगं येत्ति) आर्हते प्रवचने निःशंकितोनिःकाङ्क्षितोऽन्यतमोनिराकाङ्क्षः विचिकित्साचित्तविभुतिर्विद्वज्जुगुप्सा वा तद्दहितोनिर्विचिकित्सः लब्धार्थोज्ञाततत्त्वः गृहीतार्थः स्वीकृतमोक्षमार्गः पृष्ठार्थत्वादविनिश्चितार्थः अनिगतः प्रतीतोर्थोयेन सतथा अस्मिंजास्थिमध्यं यावद्धर्मे प्रेमानुरागेण रक्तोऽत्यंतं सम्यक्त्ववासितचित्तइत्यर्थः । केनचिद्धर्मे पृष्ठः प्राह । अयमाशुष्मन् ! जैनधर्मोर्थः सत्यः परमार्थरूपशेषः सर्वोप्यनर्थः । (उसियफलिहत्ति) उद्धृतं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्य अप्रावृतं अस्थगितं द्वारं गृहस्य येन सोऽप्रावृतद्वारः परतीर्थिकोपि गृहं प्रविश्य धर्मे यदि वदेत् तदनु न तस्य परिजनोपि सम्य

क्वाञ्चालयितुं शक्यते तद्गीत्या न द्वारप्रदानमित्यर्थः । प्रातिहारी राजांतःपुरेपि प्रवेशोय
स्य सतथा कोर्थः ? पुरेहि कथेपि न प्रवेश्यः तत्राप्यसौ प्रतीतशुणत्वे प्रवेशयोग्यइत्यर्थः ।
तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु उपदिष्टासु महाकल्याणकसंबंधितया पुण्यतिथित्वेन प्रसि
दासु तथा पौर्णमासीसु च तिसृष्वपि चतुर्मासकतिथिषु एवंचूतेषु धर्मेदिवसेषु सुष्ठु अतिश
येन प्रतिपूर्णे संपूर्णमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् तथावि
धान् सज्जुणान् श्रमणान् एषणीयेन शुद्धेनाशनादिना प्रतिज्ञायन् (बहुहिं) बहुभिः
शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासैरात्मानं जावयन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण । च स
मुच्चये णं वाक्यालंकारे । विहरति आस्ते ॥ ३ ॥

॥ टीका—अधुनाऽमुष्मिकगुणाविर्जावेन जावसंपदनिधीयते । (सेणंलेवेइत्यादि) ए
मिति वाक्यालंकारे । सलेपाख्योगृहपतिः श्रमणान् साधूनुपास्ते प्रत्यहं सेवतइति श्रमणो
पासकस्तदनेन विशेषणेन तस्य जीवादिपदार्थाविर्जावकश्रुतज्ञानसंपदा वेदिता नवत्येत
देव दर्शयत्यनिगतजीवाजीवेत्यादिना ग्रंथेन । यावदसहायोपि देवासुरादिनिर्देवगणैरनति
क्रमणीयोऽनतिलंघनीयोधर्मादप्रच्यावनीयइति यावत् । तदियता विशेषणकलापेन त
स्य सम्यक्ज्ञानित्वमावेदितं नवति । सांप्रतं तत्तस्य विशिष्टसम्यग्दर्शनित्वमापादयितुमा
ह । (निगंथेत्यादि) निर्गंथे आर्हते प्रवचने निर्गता शंका देशसर्वरूपा यस्य सः निःशंकः
तदेव सत्यं निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृताध्यवसायस्तथा निर्गता कांक्षान्यान्यद
र्शनग्रहणरूपा यस्यासौ निराकांक्षस्तथा निर्गता विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिर्विद्वद्गुप्सा
यस्यासौ निर्विचिकित्सोयतएवमतोलब्धउपलब्धोर्थः परमार्थरूपोयेन सः लब्धार्थो
ज्ञाततत्त्वइत्यर्थः । तथा गृहीतः स्वीकृतोर्थोमोक्षमार्गरूपोयेन सगृहीतार्थस्तथा विशेषतः
पृष्ठोर्थोयेन सः पृष्ठार्थोयतएवमतोविनिश्चितार्थस्ततोनिगतः पृष्ठनिर्वचनतः प्रतीतोर्थो
येन सोनिगतार्थस्तथाऽस्थिमिजाऽस्थिमध्यं यावत्सधर्मे प्रेमानुरागेण रक्तोत्पंतसम्यक्त्व
वासितांतश्चेताइति यावत् । एतदेवाविर्जावयन्नाह । (अयमाउसोइत्यादि) केनचिद
र्मसर्वस्वं पृष्ठः सन्नेतदाचष्टे । तद्यथा नो आयुष्मन्निदं नियंथमौनीइप्रवचनमर्थः सद्ग
तार्थस्तथा प्ररूपणतया तथेदमेवाह । अयमेव परमार्थः कषतापहेदैरस्यैव शुद्धत्वेन नि
र्घटितत्वात् । शेषस्तु सर्वोपि लौकिकतीर्थिकपरिकल्पितोऽनर्थस्तदनेन विशेषणकदंबकेन
सम्यक्त्वगुणाविष्करणं कृतं नवति । सांप्रतं तस्यैव सम्यग्दर्शनज्ञानान्यां कृतोयोगुणस्त
दाविष्करणायाह । (उसियइत्यादि) उद्धृतं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्यासाबुद्धित
स्फटिकः प्रख्यातनिर्मलयशाइत्यर्थः । तथाऽप्रावृतमस्यगितं द्वारं गृहमुखं यस्य सोप्रा
वृतद्वारः । इदमुक्तं नवति । गृहं प्रविश्य परतीर्थिकोपि यद्यत्कथयति तदसौ कथयतु

न तस्य परिजनोप्यन्यथा जावयितुं सम्यक्त्वाच्चावयितुं शक्यतइति यावत् । तथा राज्ञां वद्वज्जातः पुरदारेषु प्रवेष्टुं शीलं यस्य स तथा । इदमुक्तं नवति प्रतिषिद्धान्यजनप्रदेशान्यपि यानि स्थानानि जामागारांतःपुरादीनि तेष्वप्यसौ प्रख्यातः श्रावकाख्यगुणत्वेनास्खलितप्रवेशस्तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषूपदिष्टासु तथा पौर्णमासीसुच तिसृष्वपि चतुर्मासकतिथिष्वित्यर्थः । एवं नूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठुतिशयेन प्रतिपूर्णीयः पौषधोव्रतानिग्रहविशेषस्तं प्रतिपूर्णमाहारशरीरसंस्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् संपूर्णं श्रावकधर्ममनुचरति तदनेन विशेषणकलापेन विशिष्टं देशचारित्रमावेदितं नवति । सांप्रतं तस्यैवोत्तरगुणाख्यापनेन दानधर्ममधिकृत्याह । (समणेणंनिगंगंशइत्यादि) सुगमं (यावत्पडिलानेमाणेति) सांप्रतं तस्यैव शीलतपोजावनात्मकं धर्ममावेदयन्नाह (बहुहिमित्यादि) बहुनिः शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासैस्तथा यथा परिगृहीतैश्च तपःकर्मनिरात्मानं जावयन्नेवं चानंतरोक्तया रीत्या विहरति धर्ममाचरंस्तिष्ठति । च समुच्चये । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ३ ॥

तस्सणं लेवस्स गाहावइस्स नालंदाए बाहिरियाए उत्तर
पुरब्बिमे दिसिजाए एब्बणं सेसदविया नामं उदगसाला हो
ब्बा अणेगखंनसयसन्निविष्ठा पासादीया जावपडिरूवा तिससे
णं सेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरब्बिमे दिसिजाए ए
ब्बणं हब्बिजामे नामं वणसंमे होब्बा किएहे वण्णं वणसंमस्स ॥ ४ ॥

अर्थ—(तस्सणं के०) ते लेप नामा गृहपतिनें नालिंदा नामा पाडा थकी, उत्तर अनें पूर्वदिशानें वच्चें, एटले ईशान कोणे (एब्बणंसेसदवियानामंउदगसालाहोब्बा के०) जिहां तिहां घर करावतां जे कांइ पाट पीठिकादिक उपकरण उगस्यां होय, वधेलां होय एवां उपकरणें करीने निपजावेली एटले करावेली एवी सेसदविया नामें उदकशाला हती वली ते उदकशाला केवी हती? तोके, (अणेगखंनसयसन्निविष्ठा के०) अनेक स्तंनना शेंकडा तेना उपर रहेली, तथा तेणें करी सहित, (पासादीयाजावपडिरूवा के०) प्रासादवंत, दर्शनीय यावत् प्रतिरूप, (तिससेणंसेसदवियाएउदगसालाएउत्तरपुरब्बिमेदिसिजाए के०) ते सेसदविया नामा उदकशाला थकी ईशान कोणनी दिशायें (एब्बणंहब्बिजामेनामंवणसंमेहोब्बा के०) हस्तियाम नामें वनखंम हतो, (किएहेवण्णंवणसंमस्स के०) ते वनखंम, काले वणें हतो, एनुं विशेष वर्णन जेम, श्री उववाई उपांगमां कहुंठे तेम जाणवुं.

॥ दीपिका—तस्य लेपस्य गृहपतेः संबन्धिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्यां दिशि शेषः

६२ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

व्यानाम गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता उदकशालासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया यावत्प्रतिरूपा तस्याश्चोत्तरपूर्वदिग्नागे हस्तियामाख्योवनखंमयासीत्कृष्णश्यादिवर्णकोवन खंमस्य वाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका-तस्य चैवंजूतस्य लेपोपासकस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्य दिशि शेषद्व्यानिधाना गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता शेषद्वये तदेवानिधानमस्याउदकशालायाः सैवंजूतासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया दर्शनीयानिरूपाप्रतिरूपेति तस्य श्चोत्तरपूर्वदिग्निनागे हस्तियामाख्योवनखंमयासीत्कृष्णश्यावनासश्यादिवर्णकः ॥ ४ ॥

तस्मिंचणं गिहपदेसंमि नगवं गोयमे विहरइ नगवंचणं अ हे आरामंसि अहेणं उदए पेढालपुत्ते नगवं पासावविळे नि यंते मेयळे गोत्तेणं जेणेव नगवं गोयमे तेणेव उवागळ इ उवागळइत्ता नगवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो गोयमा अळि खलु से केइ पदे से पुळियवे तंचमे आउसो अहासुयं अहादरिसियंमे वियागरेहि सवायं नगवं गोयमे उदय पे ढालपुत्तं एवं वयासी अवियाइ आउसो सोच्चा निसम्म जा णिस्सामो सवायं उदए पेढालपुत्ते नगवं गोयमं एवं वयासी ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे (तस्मिंचणंगिहपदेसंमिनगवंगोयमेविहरइ के०) ते वनखंम गृहप्रदेशने विषे नगवंत श्री गौतमस्वामी विचरेढे. (नगवंचणंअहेआरामंसि के०) नगवंत श्रीगौतमस्वामी साधुना परिवार सहित आराम हेतल रह्या. (अहेणं के०) अथ हवे ए ए वे वाक्यालंकारें. (उदएपेढालपुत्ते के०) उदकनामें निर्यथ, पेढालनो पुत्र, अने (नगवंपासावविळेंनियंते के०) श्री पार्श्वनाथना शिष्यनो शिष्य, (मेयळेंगोत्तेणं के०) गोत्रें करी मेदार्यढे. ते उदकनिर्यथ, (जेणेवनगवंगोयमेतेणेवउवागळइ के०) ज्यां नगवंत श्रीगौतमस्वामी ते, त्यां आब्यो. (उवागळइत्ता के०) त्यां आवीनें (नगवंगोयमं एवंयासी के०) नगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये एवुं बोल्या के, (आउसंतोगोयमा के०) अहो आयुष्यमन् गौतम ! मुजनें तमारा समीपें (अळिखलुसेकेइपदेसेपुळियवे के०) निश्चें ते कोइ एक प्रदेश एटले प्रश्न पुढवोढे. (तंचमेआउसो के०) ते प्रश्न मुजनें, अहो आयुष्यमन् ! (आहासुयं के०) यथाश्रुतं एटले जेम तमे श्रीमहावीर स्वामी पासेंधी सांजळ्युं, (अहादरिसियंमेवियागरेहि के०) जेम तमें अवधाखुं होय, तेम मु

जनें कहो. (सवायंनगवंगोयमेउदयपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) हवे नगवंत श्री गौतमस्वामी वादसहित उदकपेढालपुत्र प्रत्ये एवुं बोल्या के, (अविद्याइआउसोसोच्चानिसम्मजाणिससामो के०) अपि संजावनायेँ अहो आयुष्मन् उदक ? तमारो प्रश्न सां जलीनें गुणदोषनी विचारणायें हैयामां सम्यक् रीते धारण करीनें हुं जाणीश, तेवी रीतनो प्रश्न यथायोग्य पूढो. (सवायंउदएपेढालपुत्तेनगवंगोयमंएवंवयासी के०) ते वारे ते उदकपेढालपुत्र, वादसहित आ प्रकारें नगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये बोल्या. ॥५॥

॥ टीका—तस्मिन् वनखंमगृहप्रदेशे नगवान् गौतमोविहरति तस्मिन्नारामे स्थितः । अथ उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्यस्य पार्श्वशिष्यस्यापत्यं शिष्यः सच मेदार्योगोत्रेण (जेणेवत्ति) यस्यां दिशि गौतमस्तत्रागत्येदं प्राह । आयुष्मन् नो गौतम ! अस्ति मम कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यः तं प्रदेशं मम यथाश्रुतं त्वया यथा दर्शितं श्रीवीरेण तया व्यागृणीहि कथय सचायं नगवान् यदिवा सह वादेन सवादं पृष्ठस्तमुदकं पेढाल लघुपुत्रमेवमवादीत् । अपिचायुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा त्वदीयं प्रश्नं निश्चय्य चावधार्य गुणदोष विचारेण सम्यक् ज्ञास्येदं तदुच्यतां विश्रब्धं त्वया स्वानिप्रायः सचायं ससद्वाचंवा उदकः पेढालपुत्रो गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तस्मिन् वनखंमप्रदेशे नगवान् गौतमस्वामी श्रीवर्धमानस्वामिगणधरोविहरति । अथानंतरं नगवान् गौतमस्वामी तस्मिन्नारामे सह साधुनिर्व्यवस्थितोऽथानंतरं एमिति वाक्यालंकारे उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्यस्य पार्श्वस्वामिशिष्यस्यापत्यं शिष्यः पार्श्वपत्तीयः सच मेदार्योगोत्रेण । येनैवेति सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्यां दिशि यस्मिन्वा प्रदेशे नगवान् श्रीगौतमस्वामी तस्यां दिशि तस्मिन्वा प्रदेशे समागत्येदं वक्ष्यमाणं प्रोवाचेति । अत्र निर्युक्तिकारोऽध्ययनोद्धानं तात्पर्यं च गाथया दर्शयितुमाह । “ पासावगि ज्ञो पुब्बियाइउ अङ्गगोयमं उदगो ॥ सावगपुब्बा धम्मं सोउ कहियंमि उवसंता ” ॥ १ ॥ (पासावविच्चेत्यादि) पार्श्वनाथशिष्यउदकानिधानआर्यगौतमं पृष्ठवान् किं तद्भावकगतं श्रावकविषयं प्रश्नं तद्यथा नो इदं नूते साधो ! श्रावकाणुव्रतदाने सति स्थूलप्राणातिपातादिविषये तदन्येषां सूक्ष्मबादराणां प्राणिनामुपघाते सत्यारंजजनिते तदनुमतिप्रत्ययजनितः कर्मबंधः कस्मान्न नवति ? तथा स्थूलप्राणातिपातादिविषये व्रतिनस्तमेव पर्यायांतरगतं व्यापादयतो नागरिकवधनिवृत्तस्य तमेवं बहिस्थं व्यापादयतश्च तद्व्रतजंगनि तः कर्मबंधः कस्मान्न नवतीत्येतत्प्रश्नस्योत्तरं गृहपतिचौरग्रहणविमोक्षोपमया दत्तवान् तच्च श्रावकप्रश्नस्योपम्यं गौतमस्वामिना कथितं श्रुत्वोदकाख्योनिर्ग्रथउपशान्तोपगतसं

ए६४ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

देहः संवृत्तइति । सांप्रतं सूत्रमनुश्रियते सउदकोगौतस्वामिसमीपं समागत्य जगवंतमिदं
मवादीतद्यथा आयुष्मन्गौतम् ! अस्ति मम विद्यते कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यस्तत्र संदेहात्तच्च
प्रदेशं यथाश्रुतं नगवता यथाच नगवता संदर्शितं तथैव मम व्यागृणीहि प्रतिपादय । ए
वं पृष्ठः सचायं नगवान् यदिवा सह वादेन सवादं पृष्ठः सवादं वा शोचननारतीं वा प्रश्नं
पृष्ठस्तमुदकं पेढालपुत्रमेवमवादीतद्यथाऽपिचायुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा नवदीयं प्रश्नं निशम्य चा
वधार्यच गुणदोषविचारणतः सम्यगहं क्वास्ये तदुच्यतां विश्रब्धं नवता स्वानिप्रायं स वा
चं चोदकः पेढालपुत्रोनगवंतं गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

आउसो गोयमा अन्नि खलु कुमारपुत्तिया नाम समणा निग्गं
था तुम्हाणं पवयणं पवयमाणा गाहावइं समणोवासगं उवसंपन्नं
एवं पच्चस्कावेति एण्णु अन्निउएणं गाहावइचोरग्गहणविमो
क्खणयाए तसेहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवंएहं पच्चस्कंताणं डप्प
च्चस्कायं नवइ एवंएहं पच्चस्कावेमाणाणं डप्पच्चस्कावियवं नवइ एवं
ते परं पच्चस्कावेमाणा अतियरंति सयं पत्तिणं कस्सणं तं हेउं सां
सारिया खलु पाणा थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि
पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा तसका
यंसि उववज्जंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा थावरकायंसि उववज्जं
ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववस्साणं ठाणमेयं घत्तं ॥ ६ ॥

अर्थ—(आउसोगोयमा के०) अहो आयुष्मन् गौतम ! (अन्निखलुकुमारपुत्तियाना
मंसमणानिग्गंथा के०) निश्चै कुमारपुत्र एवे नामें, श्रमण निग्रैयठे. (तुम्हाणंपवयणंपव
यमाणा के०) ते तमारुं प्रवचन बोलतां प्ररूपतां, (गाहावइंसमणोवासगंउवसंपन्नंए
वंपच्चस्कावेति के०) गृहपति श्रमणोपासकनियमोद्युक्तनें आवी रीतें पच्चस्काण करावेठे
ते कहेठे के, जेमां त्रसप्राणीयोनो दंम, एटले विनाश, तेनो त्याग करे, ए रीतें प्राणाति
पातनी विरति करावेठे. (एण्णुअन्निउएणं के०) तथा राजादिकनें अनियोगें जे प्रा
णीउनो उपघात थाय, ते टालीनें अन्यनी विरति करावेठे. तो ए रीतें स्थूलप्राणातिपात
नी विरति कहेतां थकां, अन्य जीवनें उपघातनी अनुमतिनो दोष जागेठे ? ए रीतें शं
का जाणीने कहेठे. (गाहावइचोरग्गहणविमोक्खणयाए के०) गृहपति ग्रहण मोह
ने अर्थे, एटले मूकाववानें अर्थे, एनो विशेष अर्थे आगल कहेठे. एतावता श्री
वीरना शासननें विषे श्रावकनें अधिकारें (तसेहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रसप्राणी

ना दंमनो निषेध कह्यो तेने उदक पोताना अनिप्राये करी दूषवेळे. (एवंएहंपच्च स्कंताणंडुपच्चस्कायंनवइ के०) अहो गौतम ! ए एवे वाक्यालंकारे ए रीतें त्रसप्राणीना दंमनो निषेध करीने पच्चस्काण करतां डुष्ट प्रत्याख्यान आय (एवंएहंपच्चस्कावेमाण्णणंडुपच्चस्कावियवंचनवइ के०) एम पच्चस्काण करावनारनें पण, डुष्ट प्रत्याख्यान कराव्युं, एम आय. ते कहेळे. (एवंतेपरंपच्चस्कावेमाण्ण के०) ए रीतें ते पच्चस्काण करनार श्रावक, अनें पच्चस्काण करावनार साधु बेड्डु, (सयंपत्तिणं के०) पोतानी प्रतिज्ञानें (अतिथरंति के०) उद्धंघन करेळे, एतावता व्रतजंग करेळे. (कस्सणंतंहेउं के०) ते केवा हेतु थकी प्रतिज्ञा जंग आय? ते प्रतिज्ञा जंगनुं कारण कहेळे (सांसारियाखलुपाणा के०) निश्चें संसारी जीव, (थावरविपाणा के०) जे पृथ्वी, अप्प, तेउ, वायु, अनें वनस्पति रूप स्थावर जीव ते पण (तसत्ताएपच्चायंति के०) तेवा कर्मना उदयथकी त्रस पणे उपजे, (तसाविपाणाथावरत्ताएपच्चायंति के०) तथा त्रस जे बेइंझि यादिक जीवोळे ते पण स्थावर पणे उपजे, (थावरकायाउविप्पमुच्चमाणातसकायंसिउववज्झंति के०) स्थावरनी कायथकी मूकाणा त्रसकायनें विषे उपजे. (तसकायाउविप्पमुच्चमाणाथावरकायंसिउववज्झंति के०) त्रसकाय थकी मूकाणा थका स्थावरकायने विषे उपजे ए कारणमाटे (तेसिंचणंथावरकायंसिउववसुणं के०) त्रसजीव स्थावरकाय मांहे जे वारे उपना, तेवारें (ठाणमेयंघत्तं के०) ते स्थानक त्रसकायनुं हणायुं ए कारण माटे प्रतिज्ञाजंग आय. जेम कोइ एके एवी प्रतिज्ञा करी जे महारे नागरीक पुरुष हणवो नहीं. अने पढी तेज नागरीक पुरुष कोइ आरामादिकने विषे बेठो होय, त्यां तेने हणे तो तेथीं गुं तेनी प्रतिज्ञाजंग न आय? अपितु आयज. तेम अंहीं पण त्रसजीवना घातनी निवृत्ति करी, अनें स्थावर जीवना घातनी निवृत्ति नथी करी तो, जे वारें त्रसजीव स्थावर मांहे आवी उपजे तेवारे तेणे ते त्रसजीवज विणाश्या, एम करतां प्रतिज्ञानो जंग थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—नो गौतम ! अडि संति कुमारपुत्रानाम निर्ग्रंथा युष्मदीयं प्रवचनं प्रवदंतः । तथाहि गृहपतिं श्रमणोपासकं उपसंपन्नं नियमग्रहणोद्यतं प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति तद्यथा । त्रसेषु दंमं हिंसां निहाय त्यक्त्वा प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वन्ति (एस्सुत्ते ति) नान्यत्र स्वमतेरन्यत्र राजाद्यनियोगेन यः प्राणिघातोन तत्र निवृत्तिरिति तत्र स्थूल प्राणिविशेषणान्तदन्येषां जीवानां हिंसातु मतिदोषः स्यादित्याशंकावान् प्राह । (गाहा वइचोरत्ति) अस्मार्योऽग्रे जावयिष्यते (एवंएहति) उदकएवाह । एहमिति वाक्यालंकारे । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां श्राद्धानां दुःखप्रत्याख्यातं जवति अप्रत्याख्यानजंगसद्भावा

६६ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

तथा एवं प्रत्याख्यापयतां प्रत्याख्यानं कारयतां साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतः कारयंतश्च स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्सणंतंहेउं) कस्मा द्वेतोरित्यर्थः । प्रतिज्ञानंगकारणमाह । (संसारियाइत्यादि) सांसारिकाः खलु प्राणिनः स्या वराअपि प्राणिनस्त्रसतया प्रत्यायांति त्रसाश्च स्थावरत्वेनेति । एवंसति प्रतिज्ञालोपः स्यात् यथा नागरिकोन हंतव्यइति प्रतिज्ञा येन कृता सयदि उद्यानस्थं नागरिकं हन्यात्तदा तस्य किं प्रतिज्ञालोपोन स्यात् ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता स यदि तमेव त्रसं स्या वरकायस्थितं हंति तदा तस्य किं न नवेत्प्रतिज्ञालोपः ? नवत्येवेत्यर्थः । त्रसकायान्मुच्यमानाः स्थावरकाये उत्पद्यंते स्थावरकायान्मुच्यमानाश्च त्रसकाये नच किंचिल्लिंगमस्ति येन ज्ञायतेऽयं त्रसोऽनूत्पूर्वं स्थावरोवेति (तेसिंचणं) तेषां त्रसानां स्थावरकाये उत्पन्नानां श्राद्धस्यारंनवतः स्थानमिदं स्थावराख्यं घात्यं स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा नो गौतम ! अस्तीत्यर्थं विनक्तिप्रतिरूपकोनिपातइति बव्हर्थवृत्तिर्गृही तस्ततश्चायमर्थः । संति विद्यंते कुमारपुत्रानाम निर्ग्रथायुष्मदीयं प्रवचनं वदंतस्तद्यथा गृह पतिं श्रमणोपासकमुपसंपन्नं नियमायोत्थितमेव प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति । तद्यथा स्थूलेषु प्राणिषु दंभयतीतिदंभः प्राण्युपमर्दस्तं निहाय परित्यज्य प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वति । तामेवापवदति । नान्यत्रेति । स्वमनीषिकायाअन्यत्र राजाद्यनियोगेन यः प्राण्युप पधातो न तत्र निवृत्तिरिति । तत्र किल स्थूलप्राणिविशेषणात्तदन्येषामनुमतिप्रत्ययदोषः स्यादित्याशंकावानाह । (गाहावइत्यादि) अस्य चार्थमुत्तरत्राविर्नीवायिष्यामः । येनानिप्रा येणोदकश्चोदितवांस्तमाविष्कुर्वन्नाह (एवंएहमित्यादि) एहमिति वाक्यालंकारे अवधार णेवा । एवमेव त्रसप्राणिविशेषत्वेनापरसूत्रसंचूतविशेषणरहितत्वेन प्रत्याख्यानं गृह्यता श्रावकाणां दुष्टप्रत्याख्यानं नवति प्रत्याख्याननंगसद्भावात्तथैवमेव प्रत्याख्यापयतामपि साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति । किमित्यतआह । एवं ते श्रावकाः प्रत्याख्यानं गृ हंतः साधवश्च परं प्रत्याख्यापयंतः स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्सणंतंहेउंति) प्राकृतशैल्या कस्माद्वेतोरित्यर्थः । तत्र प्रतिज्ञानंगकारणमाह । (सांसारियाइत्यादि) संसा रोविद्यते येषां ते सांसारिकाः । खलुरलंकारे । प्राणिनोजंतवः स्थावराः प्राणिनः पृथिव्यप्ते जोवायुवनस्पतयः संतोपि तस्याविधकर्मोदयात्रसतया त्रसत्वेन वींडियादिजावे प्रत्यायां ल्युत्पद्यंते तथा त्रसाअपि स्थावरतयेत्येवं च परस्परगमने व्यवस्थितेत्यवश्यं जावी प्रतिज्ञाविलोपः । तथाहि । नागरिकोमया न हंतव्यइत्येवंचूता येन प्रतिज्ञा गृहीता सयदा बहिरारामादौ व्यवस्थितं नागरिकं व्यापादयेत्किमेतावता तस्य न नवेत्प्रतिज्ञाविलोपः ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता सयदातमेव त्रसं प्राणिनं स्थावरकायस्थितं व्या

पादयेत्किं तस्य न जवेत्प्रतिज्ञाविलोपः? नवेदेवेत्यर्थः । एवमपि त्रसस्थावरकाये समुत्पन्नानां त्रसानां यदि तथानूतं किंचिदसाधारणं लिङ्गं स्यात्ततस्ते त्रसाः स्थावरत्वेनाप्युत्पन्नाः शक्यन्ते परिहर्तुं नच तदस्तीत्येतददर्शयितुमाह । (स्थावरकायाउडत्यादि) स्थावरकायात्सकाशाद्विविधमनेकैः प्रकारैः प्रकर्षेण मुच्यमानाः स्थावरकायागुणा तद्योग्यैश्चापरैः कर्मभिः सर्वात्मना त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तथा त्रसकायादपि सर्वात्मना विमुच्यमानास्तत्कर्मभिः स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तत्र चोत्पन्नानां तथानूतत्रसलिङ्गानावात्प्रतिज्ञाविलोप इत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तेसिंचणमित्यादि) तेषां त्रसानां स्थावरकाये समुत्पन्नानां गृहीतत्रसप्राणातिपातविरतेः श्रावकस्याप्यारंभप्रवृत्तत्वेनैतत्स्थावराख्यं धातुं स्थानं नवति तस्मादनिवृत्तत्वात्तस्येति ॥ ६ ॥

एवंएह पञ्चस्कंताणं सुपञ्चस्कायं नवइ एवंएह पञ्चस्कावेमाणा
णं सुपञ्चस्कावियं नवइ एवं ते परं पञ्चस्कावेमाणा णातियरं
ति सयं पइस्सं एस्सुअग्निउग्गेणं गाहावइचोरग्गहणवि
मोस्काणया तसन्नूएहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवमेव सइ जा
साए परक्कमे विज्जमाणे जे ते कोहावा लोहावा परं पञ्चस्कावेति
अयंपि णो उवएसे णो एअग्निउए नवइ अवियाइ आउसो
गोयमा तुप्पंपि एवं रोयइ ॥ ७ ॥

अर्थ-हवे उदक पोताना अग्निप्राये जेम प्रतिज्ञा जंग न होय, तेम कहेढे. (एवं एहंपञ्चस्कंताणं के०) के जेम हुं कहुंहुं तेम पञ्चस्काण करतां (सुपञ्चस्कायंनवइ के०) रूहुं पञ्चस्काण आय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाणाणं के०) एम पञ्चस्काण करावतां अकां (सुपञ्चस्कावियंनवइ के०) रूहुं पञ्चस्काण कराव्युं एम आय (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणाके०) ए रीतें ते श्रावक पञ्चस्काण करता अकां अनें साधुए पञ्चस्काण करावतां अकां (णा तियरंतिसयंपइस्सं के०) पोतानी प्रतिज्ञानुं उल्लंघन न करे केवी रीतें उल्लंघन न करे ? ते कहेढे. (एस्सुअग्निउग्गेणंगाहावइचोरग्गहणविमोस्काणया के०) जे गृह पति एवी रीतें पञ्चस्काण करे के राजादिकना अनियोग अकी अन्य चोरग्रहण चोरी करी ग्रहो ते मोहणनें न्याये ए पण युक्त परंतु, (तसन्नूएहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रस नूत प्राणीनो विनाश नहीं करुं, एटले एनो शुं अर्थ ? तो के, नूत शब्दनुं विशेषण अधिक कहियें तो पञ्चस्काण न जांगे ज्यां सुधी ते त्रसजीव त्रसनें रूपेढे, त्यां सुधी न हणवो, जेम कोइ एकनें डुधनी विगयनो पञ्चस्काणढे तेनें दधिनें जमवे करी दो

ष नशी, तेम त्रसजूत सत्व, हणवा नही एवी प्रतिज्ञाना करनारनें स्थावरनें हणवा थकी, पञ्चस्काणनो जंग न थाय. (एवमेवसइनासाएपरक्कम्म के०) तो जूथो ? के ; एनें एवुं नाषातुं पराक्रम (विक्कमाणे के०) विद्यमान ठते त्रसनें स्थानके त्रसजूत ए वी नाषाने बोलतां (जेते के०) जे कोइ साधु (कोहावालोहावापरंपञ्चस्कावेति के०) क्रोध थकी, अथवा लोन थकी, परनें एटले बीजाने जूत शब्द टाली त्रस जीवनो प च्चस्काण करावे, तो तेनें मृषावाद लागे, ने एवा पञ्चस्काणना लेनारनें अवश्य निश्चें व्रतजंग थाय (अयंपिणोउवएसेकिंणोएआउएजवइ के०) ए रीते जोतां, ए उपदेश नलो नशी, ए न्याय मार्ग नशी, हुं एम जाणुबुं. माटे (अवियाइआउसोगोयमा के०) अपिसंजावनाये अहो आयुष्यमन् गौतम ! (तुप्पपिएवरोयइ के०) तमनें पण हुं कहुं हुं ए वात रूचे एवीठे. ए वात वखाणवा योग्यठे ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—एवं नागरिकदृष्टांतेन त्रसमेव घ्नतः प्रतिज्ञालोपः स्यात् । उदकः पुनः स्वानिप्रायमाह । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां सुप्रत्याख्यातं नवति एवं प्रत्याख्यापयतांच त देव । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां कारयतांच न स्वप्रतिज्ञालोपः । यथा (एण्णुत्तेत्यादि) एवं गृ हस्थः प्रत्याख्याति त्रसजूतेषु वर्तमानकाले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंमं वधं निहाय त्यक्त्वा प्रत्याख्यानं करोति । तदिह जूतत्वविशेषणात् स्थावरपर्यायप्राप्तस्य वधेपि न प्र तिज्ञालोपः नान्यत्रानियोगेन राजाद्यनियोगादन्यत्र प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमोक्षण तयेति सम्यगुक्तं । तस्माद्भूतत्वाविशेषणांगीकारे यथा क्षीरविकृतिप्रत्याख्यायिनोदधिज कृणोपि न प्रतिज्ञाजंगः तथा त्रसजूतान हंतव्याइति प्रतिज्ञावतः स्थावरहिंसायामपि न प्रत्याख्यानातिचारः । एवं विद्यमाने सति नाषायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे जूताविशेष णादोषपरिहारसामर्थ्ये । एवं दोषपरिहारोपाये सति केचन क्रोधा हा लोना हा श्रावकं नि विज्ञोषणमेव प्रत्याख्यापयंति तेषां मृषावादः स्यात् गृह्णतांच व्रतलोपः । तदेवमयमपि नोस्मदीयोऽंगीकारः किं नवतां नो नैयायिकोन्यायोपपन्नोनवति अपिवायुष्मन्गौतम ! एषपक्षस्तुच्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं व्यवस्थिते नागरिकदृष्टांतेन त्रसमेव स्थावरत्वेनायातं व्यापादयंतोऽव श्यंजावी प्रतिज्ञाविलोपोयतस्ततएवं मङ्कतया वद्ध्यमाणनीत्या प्रत्याख्यानं कुर्वता सुप्र त्याख्यातं नवत्येवंच ते प्रत्याख्यापयंतोनातिचरंति स्वीयां प्रतिज्ञामित्येतद्वर्शयितुमाह । (एण्णुत्तेत्यादि) तत्र गृहपतिः प्रत्याख्यानमेवं गृह्णाति तद्यथा त्रसजूतेषु वर्तमानका ले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंमयतीतिदंमः प्राण्युपमर्दस्तं विहाय परित्यज्य प्रत्याख्यानं

करोति तदिह नूतत्वविशेषणात्स्थावरपर्यायापन्नवधेपि न प्रतिज्ञाविलोपः । तथा त्रसजूताः सत्त्वान हंतव्यास्त्येवं प्रतिज्ञावंतः स्थावरहिंसायामपि तत्प्रत्याख्यानातिचारः । तदेवं विद्यमाने सति नाषायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतविशेषणादोषपरिहारसामर्थ्यं एवं पूर्वोक्तया नीत्या सति दोषपरिहरणोपाये ते केचन क्रोधा दा लोना दा परं श्रावकादिकं निर्विशेषणमेव प्रत्याख्यापयन्ति तेषां प्रत्याख्यानं ददतां मृषावादो नवति गृह्यतां चावश्यंभावी व्रतविलोपश्च । तदेवमयमपि नोऽस्मदीयोपदेशोऽन्युपगमोनूतत्वविशेषणविशिष्टः पट्टः किं नवतां नो नैव नैयायिकोऽन्यायोपपन्नो नवतीदमुक्तं नवति नूतत्वविशेषणेन हि त्रसान् स्थावरोत्पन्नान् हिंसतोपि न प्रतिज्ञातिचारस्त्यपि चैतदायुष्मन् गौतम ! । तु न्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

सवायं नगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा नो खलु अम्हे एवं रोयइ जे ते समणावा माहणावा एवमाइस्कंति जाव परूवेंति एो खलु ते समणा वा णिग्गंथावा नासं नासंति अणुतावियं खलु ते नासं नासंति अप्राइस्कंति खलु ते समणे समणोवासएवा जेहिंवि अन्नेहिं जीवेहिं पाणेहिं नूएहिं सत्तेहिं संजमयंति ताणवि ते अप्राइस्कंति कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु पाणा तसावि पाणा आवरत्ताए पच्चायंति आवरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा आवरकायंसि उववज्जंति आवरकायाउ विप्पमुच्चमाणा तसकायंसि उववज्जंति तेसिंचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अधत्तं ॥ ८ ॥

अर्थ-ए प्रकारें कहे ठते, (सवायंनगवंगोयमेउदयंपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) वादें स हित नगवान् श्री गौतम, आ प्रकारें उदक पेढालपुत्र प्रत्यें बोल्या के, (आउसंतोउदगा नोखलुअम्हेएवंरोयइ के०) अहो आयुष्यमन् उदक ! ए जे तें वचन कहांठे ते नि श्रैथी अमनें रुचतां नथी, (जेतेसमणावामाहणावाएवमाइस्कंति के०) जे ते श्रमण, ब्रा ह्मण, नूत शब्द घालीनें त्रसजीवनो पच्चस्काण करियें एम कहे, (जावपरूवेंति के०) यावत् प्ररूपे, (एोखलुतेसमणावाणिग्गंथावा के०) निश्रें ते श्रमण निर्ग्रैथ न होय का रण के, (नासंजासंति के०) ते एवी निरति नाषा बोलेठे (अणुतावियंखलुतेनासंजासं ति के०) जे अन्यनुं अन्य प्ररूपतां एदजे एकनुं बीजुं प्ररूपतां सांजलनारनें केवल अ

६७० : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतरस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

नुताप उपजे, ते कारणे निश्चै ते अनुतापित जाषा बोलेवे. (अप्राश्कंतिख
 लुतेसमणोसमणोवासएवा के०) निश्चै ते श्रमण ब्राह्मण, सांधुनें, तथा श्रमणोपा
 कनें, अन्याख्यान आपे, एटले जूतो कलंक आपे, (जेहिंविअन्नेहिं के०) तथा जे बी
 जा पण, (जीवेहिंपाणेहिंनूएहिंसत्तेहिंसंजमयंति के०) जीव, प्राण, नूत, अनें सत्वनें
 विषे जे संयम पाळे, (ताणवि के०) ते पण (तेअप्राश्कंति के०) तेने अन्याख्यान जा
 एवुं (कस्सणंतंहेउं के०) तेनो हेतु शुं? ते कहेवे. (सांसारियाखलुपाणा के०)
 जे कारण माटे निश्चै संसारी जीव जेवे ते परस्पर जाति माहो मांहे संक्रमे,
 त्रस जीव विणशीने स्थावर पणे उपजे, अनें स्थावर प्राणी विणशीनें, त्रसपणे उपजे,
 तथा त्रसकाय सर्वथा त्रसनं आयुष्य त्यागीनें स्थावरकाय मांहे उपजे, अनें स्थावरजीव
 सर्वथापि स्थावरनं आयुष्कर्म त्यागीनें त्रसकायने विषे उपजे, ते त्रसकायनें विषे उप
 ना त्रसकायनं स्थानक ए अघाल्य एटले घातवानुं कर्म लागे नहीं. जे कारण माटे ते
 श्रावकें त्रसजीव उद्देशीनें स्थूलप्राणातिपातनो विरमण कखोवे अनें स्थावरकायने वि
 षे अविरतिवे ए कारण माटे व्रतजंग न कहेवाय परंतु जे, तमारें अनिप्रायें जुंदा जु
 दा जीव उद्देशीनें प्राणातिपातनी निवृत्ति कीधी, ते कीधे ठते अन्य पर्यायें पढोता एवा
 जीवनी विराधना करतां व्रतजंग आय, तो कोश्नें पण सम्यक् व्रतनुं पालवुं देखातुं न
 थी. ए कारणें तमे अन्याख्यान जाषा बोलोवो, तथा अहीं नूतशब्दनुं ग्रहण करोवो,
 ते पण निःकेवल व्यामोहनें अर्थैजवे. जे कारण माटे नूतशब्द उपमायें प्रवर्त्तेवे, जेम
 देवलोकनूत नगर, परं नतु देवलोकः तेम अहींयां तमे पण वक्तव्यतायें त्रसनूत केतां
 त्रस सरखा जीव जाणवा परंतु त्रस, अथवा जे नूतशब्द तदर्थवाची वर्त्तेवे जेम शी
 तनूत उदक केतां शीतलजलज जाणवुं. तेम त्रसनूत केतां त्रसज केवाय. अहींयां नू
 तशब्द केतां पुनरोक्ति दोषवे. एम श्री गौतमस्वामियें नूतशब्दनुं निराकरण कखुं ॥७॥

॥ दीपिका—सवादं जगवान् गौतमस्तं उदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । आयुष्मन्नुदक !
 नो खलु अस्मन्यमेतदोचते यदिदं त्रसकायविरतौ नूतत्वविशेषणं तदस्मन्यं न रोचतइत्य
 र्थः । एवं सति ये श्रमणावा ब्राह्मणावा एवमाख्यांति ते यथार्थी जाषां न जाषंते किंतु?
 अनुतापिनीजाषां जाषंते अन्यथा जाषणेहि परस्यानुतापोनवति तेऽन्याख्यांति श्रमणो
 पासकान सद्भूतदोषप्रकटनेनान्याख्यानं ददते (जेहिंति) येष्वपि अन्येषु जीवेषु ये सं
 यमयंति संयमं कुर्वति तथा ब्राह्मणामया न हंतव्यास्त्युक्ते सयदा वर्णीतरे तिर्यङ्मु वा
 स्थितस्तद्वधे ब्राह्मणवधआपद्यते नूतशब्दविशेषणाजावात् । एवं सूकरादिर्न हंतव्यइ
 त्यादिविशेषव्रतानि तेऽन्याख्यांति दूषयंति कस्माद्भेतोः ? यस्मात्सांसारिकाः प्राणास्त्रसाः

स्थावरत्वेन स्थावरास्त्रसत्त्वेन प्रत्यायांति त्रसकायात्तदायुष्केन मुच्यमानाः स्थावरकाये
स्थावरकायाञ्च तद्योग्यकर्मणा मुच्यमानास्त्रसकाये उत्पद्यन्ते तेषां त्रसकाये समुत्पन्नानां
स्थानमेतत्त्रसकायाख्यमघात्यं अघाताहं नवति स्थूलप्राणिघातान्निवृत्तः श्राद्धः तन्निवृ
त्त्याच त्रसस्थानमघात्यं स्यात् तस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाद्धोकगर्हितत्वाच्च स्थावर
कायाञ्चानिवृत्तइति तत्स्थानमस्य घात्यमित्युदकआह ॥ ७ ॥

॥ टीका-एवमेतद्यथा मया व्याख्यातमनिहितगौतमः स द्वाचं सवादं वा तमुदकं पे
ठालपुत्रमेवं वक्ष्यमाणमवादीत् तद्यथा । नो खल्वायुष्मन्नुदकास्मन्यमेतदेवं तद्यथा त्वयो
च्यते तदोचतइति । इदमुक्तं नवति यदिदं त्रसकायविरतौ नूतत्वविशेषणं क्रियते तन्नि
रर्थकतयास्मन्यं न रोचतइति । तदेवं व्यवस्थिते नो उदक ! एते श्रमणाब्राह्मणावा एवं नू
तशब्दविशेषणत्वेन प्रत्याख्यानमाचक्षते । तद्यथा । परैः पृष्ठास्तथैवं नापन्ते प्रत्याख्यानं स्व
तः कुर्वन्तः कारयन्तश्चैवमिति सविशेषणं प्रत्याख्यानं नापन्ते तथैवमेव सविशेषणप्रत्या
ख्यानरूपणावसरे सामान्येन प्ररूपयन्तं एवंच प्ररूपतो न खलु ते श्रमणावा निर्भ्रंथावा व्य
र्थी नापां नापन्तेऽपित्वनुतापयतीत्यनुतापिका तां तथा नूतां च खलु ते नापां नापन्ते अन्यथा
नापणे ह्यपरेण जानता बोधितस्य सतोनुतापो नवतीत्यतोनुतापिकेत्युच्यतइति । पुनरपि
तेषां सविशेषणप्रत्याख्यानवतामुद्वेगदोषोद्भिन्नावशिष्याह । (अत्राश्रुंतीत्यादि) ते
हि सविशेषणप्रत्याख्यानवादिनो यथावस्थितं प्रत्याख्यानं ददतः साधून् गृह्णन्तश्च श्रम
णोपासकानन्याख्यात्यनूतदोषोद्भावनतोऽन्याख्यानं ददति । किंचान्यत् । (जेहिंवीत्यादि)
येष्वप्यन्येषु प्राणिनूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु विषयनूतेषु विशिष्य ये संयमं कुर्वन्ति संयमयन्ति ।
तद्यथा ब्राह्मणो न मया हंतव्यइत्युक्ते सद्यदा वर्णांतरे तिर्यक्नुवा व्यवस्थितो नवति त
द्धे ब्राह्मणवधआपद्यते नूतशब्दविशेषणात्तदेवं तान्यपि विशेषव्रतानि सूकरो मया न हं
तव्यइत्येवमादीनि विशेषणवादिनोऽन्याख्यांति दूषयन्ति । किमित्यत आह । (कस्स एमित्या
दि) कस्माद्धेतोस्तदसंभूतं दूषणं नवतीति यस्मात्सांसारिकाः खलु प्राणाः परस्परजातिसंक्र
मणनाजोयतस्तत्स्वसाः प्राणिनः स्थावरत्वेन प्रत्यायांति स्थावराश्च त्रसत्त्वेनेति । त्रसका
याञ्च सर्वात्मना त्रसायुष्कं परित्यज्य स्थावरकाये तद्योग्यकर्मोपादानादुत्पद्यते तथा स्थाव
रकायाञ्च तदायुष्कादिना कर्मणा विमुच्यमानास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तेषांच त्रसकाये स
मुत्पन्नानां स्थानमेतत्त्रसकायाख्यमघात्यमघाताहं नवति । तस्मात्तेन श्रावकेण त्रसानुदि
श्य स्थूलप्राणातिपातविरमणं कृतं तस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाद्धोकगर्हितत्वाच्चेति ।
तत्रासौ स्थूलप्राणातिपातान्निवृत्तस्तन्निवृत्त्याच त्रसस्थानमघात्यं वर्तते स्थावरकायाञ्चा
निवृत्तइति तद्योग्यतया तत्स्थानं घात्यमिति । तदेवं स नवदनिप्रायेण विशिष्टसत्त्वोद्देशे

६७७ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

नापि प्राणातिपातनिवृत्तौ कृतायामपरपर्यायापन्नं प्राणिनं व्यापादयतो ब्रतर्जगो नवति त
तश्च न कस्यचिदपि सम्यग्ब्रतपालनं स्यादित्येवमाख्यातमनूतदोषोद्भावनं नवंतोददति।
यदपि नवद्विर्वर्तमानकालं विशेषणत्वेन किलायं नूतशब्दउपादीयतेऽसावपि व्यामोहाय
केवलमुपतिष्ठते। तथाहि। नूतशब्दोऽयमुपमाने वर्तते। तद्यथा देवलोकनूतं नगरमिदं
न देवलोकएव तथापि त्रसन्तूतानां त्रससदृशानामेव प्राणातिपातनिवृत्तिः कृता स्यान्न
तु त्रसानामित्यथ तादर्थ्यं नूतशब्दोऽयं यथा शीतीनूतमुदकं शीतमित्यर्थः। एवं त्रसन्तू
तास्त्वसत्त्वं प्राप्तास्तथा च सति त्रसशब्देनैव गतार्थत्वात्पौनरुक्त्यं स्यादथैवमपि स्थिते नूत
शब्दोपादानं क्रियते तथा च सत्यतिप्रसंगः स्यात्। तथाहि। क्षीरनूतविकृतेः प्रत्याख्यानं
करोम्येवं घृतनूतं मे ददस्वैवं घटनूतः पटनूत इत्येवमादावप्यायोज्यमिति ॥ ७ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी कयरे खलु ते
आउसंतो गोयमा तुप्पे वयह तसपाणा तसा आउ अन्नहा सवा
यं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा
जे तुप्पे वयह तसन्तूता पाणा तसा ते वयं वयामो तसा पाणा जे
वयं वयामो तसा पाणा ते तुप्पे वयह तसन्तूया पाणा एए संति
डवेछाणा तुल्ला एगछा किमाउसो इमे जे सुप्पणीयतराए नव
इ तसन्तूया पाणा तसा इमे जे डप्पणीयतराए नवइ तसा पाणा
तसा ततोएगमाउसो पडिकोसह एकं अज्जिणंदह अयंपि जेदो
से णो णेआउए नवइ ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे वाद सहित उदकपेढाल पुत्र, जगवंत श्री गौतमस्वामि प्रत्ये बोळ्यो के, अहो
आयुष्यमन् गौतम! (तुप्पे के०) तमे (कयरे के०) प्राणीनें केवा (वयह के०) कहोढो? ए
टले (तसपाणातसा के०) त्रसप्राणीज जे होय तेनेंज त्रस कहोढो. (आउ के०) अथ
वा (अन्नहा के०) कोइ बीजे प्रकारें कहोढो? एम पुढ्या यका जगवंत श्री गौतमस्वामी
वादसहित उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये बोळ्या के, अहो आयुष्यमन् उदक! जे तमें कहो
ढो के, त्रसन्तूत प्राणी त्रस एटले अतीत अनें अनागतनो निषेध करी, तमें वर्तमान
कालज लीधो, ए कारणमार्ते जेनें तमें त्रसन्तूतप्राणी त्रस कहोढो, तेनें अमे त्रसप्राणी
त्रस कहिये बैये, (एएसंतिडवेछाणातुल्ला के०) ए बे स्थानक अमारी तमारी वक्तव्य
ताये परमार्थे तो, (एगछा के०) एकार्थ एटले सरखांजळे, एमां अर्थ जेद कांही नथी
(किमाउसोइमेजेसुप्पणीयतराएनवइ के०) तो केवी रीते अहो आयुष्यमन्! ए तमारो

पक्ष सुप्रणीत एटले रूडोले एम अमे केम जाणियें ? त्रसजूतप्राणी त्रस, ए तमारो पक्ष ले, अने त्रसप्राणी त्रस ए अमारो पक्षले, तो ते अमारो पक्ष केवी रीतें दुःप्रणीत ए टले मागो थाय ? त्रसप्राणी त्रस, एम एकार्थ वर्तमान ए शब्दनो तमने केवो व्यामो ह उपनो ? जे, (ततोएगमाउसोपडिकोसह के०) तेमां तमे एक पक्षनी प्रशंसा करोळो. एटले स्थापन करोळो (एकंअनिणंदह के०) एक पक्षनी निंदा करोळो (अयं पिजेदो के०) ए तमारो नेद पणले, (सेणोणोआउएनवइ के०) ते न्यायोपपन्न न होय, ए न्यायमार्ग नथी. ॥ ९ ॥

॥ दीपिका—उदकआह । उदकोगौतममवादीत् हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनो यूयं वदथ त्रसप्राणिनइति । अथ स द्वाचं गौतमउदकमवादीत् आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणि नोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेन वर्तमानानप्येष्यास्तानेव वयं वदामस्त्रसाइति । ये या न् वयं वदामस्त्रसास्तान्यूयं वदथ त्रसजूतान् एते हे स्थाने तुल्ये एकार्थे एव नात्र कश्चिदर्थनेदः । एवं सत्ययं युष्मदीयः पक्षः किं सूपनीततरोयुक्तियुक्तः त्रसजूताः प्राणाइत्ययंतु पक्षोदुःप्रणीततरोऽयुक्तः प्रतिजासते कोयं व्यामोहोनवतां येन शब्दनेदादिकं पक्षमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिनंदथ । इत्ययमेवांगीकारोनवतां नो नैयायिकोन न्यायोपपन्नः उ नयोरपि पक्षयोस्तुल्यत्वात् ॥ ९ ॥

॥ टीका—तदेवं निरस्ते जूतशब्दे सत्युदकआह । (सवायंउदइत्यादि) स द्वाचं स वादं चोदकः पेढालपुत्रोनगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथा । हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेनाविर्जुताः प्राणिनस्तएव त्रसाः प्राणाइत्युतान्यथेत्येवं पृष्ठोनगवान् गौतमस्तमुदकं स द्वाचं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । तद्यथा । आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेनाविर्जुताः प्राणिनोनातीतानाप्येष्याः किंतु ? वर्तमानकालएव त्रसाः प्राणाइति तानेव वयं वदामस्त्रसास्त्रसत्वं प्राप्तास्तत्कालवर्तिनएव त्रसाः प्राणाइति । एतदेव व्यत्ययेन बिजणिपुराह । (जेवयमित्यादि) यान्वयं वदामस्त्रसाएवप्राणास्त्रसाः प्राणास्तानेव यूयमेवं वदथ त्रसजूताएवप्राणास्त्रसाः प्राणाः एवंच व्यवस्थिते एते अनंतरोक्ते हे अपि स्थाने एकार्थे तुल्ये नवतोनह्यत्रार्थनेदः कश्चिदस्त्यन्यशब्दनेदादित्येवं व्यवस्थिते किमायुष्मन् ! युष्माकमयं पक्षः सुष्ठु प्रणीततरोयुक्तियुक्तः प्रतिजासते । तद्यथा । त्रसजूताएव प्राणास्त्रसजूताः प्राणाइत्ययं पक्षोदुःप्रणीततरोनवति प्रतिजासते नवतां । तद्यथा । त्रसाएव प्राणास्त्रसाः प्राणाः संति चैकार्थत्वेन नवतां कोयं व्यामोहोयेन शब्दनेदमाश्रित्यातएकं पक्षमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिनंदथ इति । तद

ए०४ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

यमपि तुल्येप्यर्थे सत्येकपक्षस्याक्रोशनमपरस्य विशेषणपक्षस्याजिनंदनमित्येषदोषान्युप
गमोजवतां नो नैयायिकोन न्यायोपपन्नोजवत्युचयोरपि पक्षयोः समानत्वात्केवलं
सविशेषणपक्षे नूतशब्दोपादानं मोहमावहतीति ॥ ९ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइआ मणुस्सा जवंति तेसिंचणं एवं
वुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंझा जवित्ता आगा
राउ अणगारियं पज्जइत्तए पावय एहं अणुपुवेणं गुत्तस्स लिसि
स्सामो ते एवं संखेवेति ते एवं संखं ठवयंति ते एवं संखं ठा
वयंति नन्नह अजिउएणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्खणयाए त
सेहिं पाणेहिं निहाय दंढं तंपि तेसिं कुसलमेव जवइ ॥ १० ॥

अर्थ—हवे एज अर्थनें दीपाववा माटे (जगवंचणं उदाहु के०) जगवंत श्री गौतम
स्वामी कहेढे. (संतेगइयामणुस्सानवंति के०) कोइ एक हलवां कर्म वाला मनुष्य हो
य, अनें ते प्रवर्ज्या पालवानें असमर्थ होय, (तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं जवइ के०) तेणें पू
वें एम कहुं होय, शुं कहुं होय? ते कहेढे. (एणोखलु वयं संवाएमो मुंझा जवित्ता के०) निश्चें
अमे मुंझित होवानें समर्थ नथी, (आगाराउ अणगारियं पज्जइत्तए के०) गृहस्थावास त्यागिनें
अणगारपणुं अंगीकार करी शकता नथी. (पावय एहं अणुपुवेणं के०) अमें घर थकी
निकलीने प्रवर्ज्या लेइने अनुक्रमें, (गुत्तस्स लिसिस्सामो के०) साधुपणुं पालशुं, एट
ले शुं कहुं? तोके, प्रथमतो देशविरतिरूप, श्रावकनो धर्म पालशुं, अनें अनुक्रमें प
ठी श्रमणनो धर्म पालशुं. (ते एवं संखेवेति के०) ते एवी व्यवस्था संजलावे (ते एवं सं
खं ठवयंति के०) ते पुरुष, एवी व्यवस्था स्थापन करे एटले एवी रीतें पञ्चखाण करे,
(ते एवं संखं ठावयंति के०) नें पठी तेज प्रमाणे मनमां रुडा प्रकारे स्थापन करे. ते
कहेढे के, (नन्नह अजिउएणं के०) राजादिकना अजियोगें करी त्रसप्राणीनी घातथी
अमारो व्रतजंग नथी. इत्यादिक पञ्चखाण, साधुनो उपदेश सांजली करे. तेनी उपर
(गाहावइचोरग्गहणविमोक्खणयाए के०) गृहपति जे चोर तेनुं गृहण तथा विमोह
एढे जेमां, एवो गृहपति तथा राजानो दृष्टांत कहेढे.

रत्नपुरनामा नगरनें विषे रत्नशेखर राजा हतो. तेणे एकदा एवो विचार कखो
के, आपणे कौमुदीमहोत्सव करवो. पठी रत्नमाला प्रमुख पोतानी स्त्रीयोनें आ वा
तनी विज्ञापना करावी जे, स्वतंत्रक्रीडा, चंडनी चांदनीमां आपणे करवी. वली पोता
ना नगरमां पण उद्घोषणा देवरावी जे, कोइ मनुष्ये आज रात्रें नगरमां न रहेवुं, अनें

बाहेर उद्यानमां सायंकालें जवुं. अने कोइ नगरमां रहेगे तेना शरीरनो निग्रह राजा करगे ते प्रमाणें राजानी उद्योषणाथी सर्वे मनुष्य सायंकालें नगर बाहेर गयां, तथा राजा पण सपत्नीक गयो. हवे ते पढी, कोइ एक वैश्यना ठ पुत्र हता. ते क्रयविक्रय व्यापारना व्यग्रपणाथी नगरमांज रहि गया, एटलामां सूर्यास्त थयो तेवारें नगर बाहेर निकलवा लाग्या परंतु गोपुर जे नगरना दरवाजा, ते बंध अइ गया दीठा तेवारें न यत्रांत ठता नगरमांहेज कोइ स्थले पोतें गुप्त रह्या पढी कौमुदी महोत्सव संपूर्ण थया नंतर राजायें आरक्षकनें तेडावी कह्युं के, अहो आरक्षको ! तमें रूडी री तें कोइ पुरुष, नगरमां रहेजो होयतो तेनें जुवो ? तेवार पढी नगरमां जोतां श्रेष्ठी ना ठ पुत्रो दीठा. तेनें देखीनें, आरक्षकोयें राजाने विनव्यो के, स्वामी ! कोइ एक श्रेष्ठी ना ठ पुत्र नगरमां रह्याठे. तेवारें राजायें ते ठए पुत्रनो विनाश करवानें आदेश आप्यो. एवुं सांजली श्रेष्ठी, पुत्रशोकें व्याकुल ठतो राजापासें आवीनें एम कहेवा लाग्यो के, हे स्वामी ! अमारा कुलनो क्षय म करो. अने जे कांइ अमारा घरमां कुलक्रमागत धन ठे ते सर्व लेइनें अमारा ठए पुत्रनें जीवता मूको ? ए प्रमाणें श्रेष्ठियें कहे थके, राजा अत्यंत क्रोधें व्याप्त थयो थको, श्रेष्ठि प्रत्यें कहेवा लाग्यो के, अरे पापिष्ठ ! राजानी आज्ञा ते राजाना प्राणसमान ! जेणें राजानी आज्ञा न मानी, तेणें राजानां प्राण हत्थां माटें तद्वारा पुत्रनें जीवता मूकुं नहिं. एवो राजानो घणो आग्रह जाणीनें फरी श्रेष्ठी यें पांच पुत्रनें जीवता मूकवानी विनति राजानें करी, तोपण राजायें मान्युं नहीं. ते वारें चार पुत्र मुकावनी विनती करी ते पण मानी नहीं, तेवारें त्रण पुत्र मुकाववानें अर्थें विनति करी तेपण राजायें मानी नहीं, तेवारें बे पुत्र मुकाववानी विनति करी, ते पण राजायें न मानी. एवो राजानो आग्रह जाणी श्रेष्ठियें नगरमांहेजा महोटा महोटा लोकोनें एकठा करी, ते बधानें राजापासें जइ जइने राजाने विनव्यो के, हेस्वामी ! त में प्रजाना पिता ठो तो सर्वथा प्रकारें अमारा कुलनो क्षय करवा शुं मामयोठे ? अहिं यां आवेला अमोनें तमेंज शरण ठो एटले अमारे तमारोज आश्रय ठे. तमने जावे तो मारो ? अने जावेतो जीवाडो ? एम कहि श्रेष्ठी राजानें पगे जागो ते वारें राजायें अ नुकंपा करीनें ठ पुत्रमांहेथी एक महोटा पुत्रनें जीवतो मूक्यो. ए इव्य थकी दृष्टांत कह्यो, हवे दृष्टांतनी योजना करेठे के, जेम श्रेष्ठी तेम अहिं आवक जाणवो, जेम त्यां ठ पुत्र तेम अहिं ठकाय जाणवा. जेम श्रेष्ठियें विलाप करवाथकी राजायें ठ पुत्र मांहेथी एक पुत्र जीवतो मूक्यो, तेवारें श्रेष्ठी पोतानें कृतार्थ मान तो, एटले बीजा पांच पुत्रनी उपर श्रेष्ठीनें विनाश करवानो जाव नथी, परंतु शुं करे ! जे राजा कोइ रीतें मूके नहिं ? तेम अहीं पण साधुज आवकनें संरक्षण

ए०६ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

करवानें उपदेश आपेठे. परंतु श्रावक पोतें अशक्तपणानें जीधे एक त्रसकाय राखी शके ठे. ते वारें साधु पण जे कांइ श्रावक राखे ते श्रावकनें कृतार्थ पोतें जाणे, परंतु बीजा पांच काय श्रावक विराधे ठे. तेनी अनुमति साधुनें नथी, ए कारणें तेनुं कर्म कांइ लागे नही. ए न्याय उपर “ गाहावश्चोरग्गहणविमोक्कणयाए ” ए पदनां अर्थ समाप्त थयो. हवे सूत्रकी आगतनो संबंध देखाडेठे. (तसेहिंपाणेहिंनिहायदंमं के०) त्रस बे इंडियादिक प्राण, तेहनो वध ठामिनें श्रावक जे विरति करे. (तं पि के०) ते विरति पण (तेंसिंकुसलमेवजवइ के०) ते श्रावकनें पुण्यरूप होय. एम जाणवुं॥१०॥

॥ दीपिका—कुमतनिषेधमाह । जगवंचणं उदाहु रिति । जगवान् गौतमः पुनराह । संति एके केचन मनुष्याः येषां साधोर्धर्मकथकस्य पुरइदमुक्तं जवति यथा न खलु वयं मुंमान् वितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं शक्नुमः अगारादनगारितां प्रव्रजितुं वयमानुपूर्व्येण क्रमेण गोत्रं साधु त्वमनुश्लेषयिष्यामः । कोऽर्थः ? वयं देशविरतिं पालयामः ततः क्रमेण चारित्रं ततएवं ते संख्यां व्यवस्थां श्रावयन्ति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयन्ति ते एवं व्यवस्थां स्थापयन्ति सू पस्थापयन्ति च नान्यत्रानियोगेन । अनियोगो राजानियोगादिः । तेन त्रसं व्रतोपि न व्रतनं गः तथा गृहपतिचोरविमोक्कणतयेति । अस्यार्थः कथागम्यः । सा चेयं । रत्नपुरे रत्नशेखरराज्ञा स्वांतःपुरादिस्त्रीणां स्वैरक्रीडारूपः कौमुदीमहोत्सवोऽनुज्ञातः पुरुषेण केनापि नगरमध्ये न स्थेयमित्याघोषणा कारिता नृपादयः पुरुषाः सर्वेपि उद्याने सार्यं जग्मुः । एकस्य वणिजः षट् पुत्राः क्रयविक्रयादिव्यग्राः पुरमध्यएव तस्थुः । स्थगितानि गोपुराणि ततस्ते निष्क्रान्ते महे राज्ञा रक्षकाणामुक्तं पश्यत नगरे कोपि नरोस्ति नवेति ? तैर्विलोकयन्निः षट् पुत्रास्ते दृष्ट्वा राज्ञोनिवेदिताः राज्ञा कुपितेन प्रस्मामपि वधः समादिष्टः । ततस्तत्पिता शोकाकुलो राजानं विज्ञापयति स्म । देव ! मा कृथाः कुलह्वयं मस्माकं । सर्वधनं गृह्यतां मुच्यन्तां पुत्राः । एवमुक्तेपि राजा कथमपि न मुंचति पुत्रान् ततः पिता सर्वपुत्रघातप्रवृत्तं राजानं ज्ञात्वा पंचानां मोचनं याचितवान् राजा पंचानपि न मुंचति ततश्चत्वारो याचिताः तथापि न मन्यते नृपः । ततस्त्रयो याचितास्तेपि न मुक्ताः । ततो द्वौ मार्गितौ तावपि अमुंच नृप एकं पुत्रं याचितः समग्रपौरजनविज्ञप्तो नृपः पुत्रमेकं ज्येष्ठं मुक्तवान् । अत्रेयं दृष्टान्तयोजना । सम्यक्त्ववान् श्रावः सर्वप्राणातिपातविरतिं कर्तुमशक्तो नृपस्थानीयः षट्कायपितृबुद्धेन साधुना प्रेरितोपि सर्वविरतिं नांगीकुरुते षमपि जीवकायान्मोचयति साधुः । श्रावस्तु प्रस्मां मोचनेऽशक्तो ज्येष्ठमेकं त्रसकार्यं मुंचति पालयतीत्यर्थः । साधुरेकमोचनेनापि कृतार्थमात्मानं मन्यते । यथाच तस्य वणिजो न शेषपंच पुत्रवधानुज्ञां एवं साधोरपि न शेषप्राणिवधानुमतिः किंतु ? यदेव व्रतं गृहीत्वा यानेव स्थू

जसत्वान् संकल्पवधनिवृत्तोरहति आहः । तन्निमित्तं कुशलानुबंधएवेत्याह । (तसेहिं)
त्रसेन्योदं हिंसां त्यक्त्वा यावद्विरमति तावत्तस्य कुशलं पुण्यमेवेति ॥ १० ॥

॥ टीका—यच्च जवतास्माकं प्राग्दोषोद्भावनमकारि तद्यथा त्रसानां वधनिवृत्तौ तद-
न्येषां वधानुमतिः स्यात् साधोस्तथानूतशब्दानुपादानेनांतरमेव त्रसं स्यावरपर्यायापन्नं
व्यापादयतोव्रतचंगस्त्येतत्कुचोद्यजातं परिहर्तुकामआह । (जगवंचणमित्यादि) एमि
ति वाक्यालंकारे । जगवान्गौतमस्वाप्ती चशब्दः पुनः शब्दार्थे । पुनराह । तद्यथा । संति वि-
द्यंते एके केचन जघुकर्माणोमनुष्याः प्रव्रज्यां कर्तुमसमर्थास्त द्यतिरेकेणैव धर्मं चिकीर्ष-
वस्तेषां चैवमध्यवसायिनां साधोर्धर्मोपदेशप्रवणस्याग्रतश्चमुक्तपूर्वं जवति । तद्यथा । जो
साधो ! न खलु वयं शकुमोमुंमानवितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुमगाराजृहादनागारतां साधुनावं प्र-
तिपत्तुं वयं त्वानुपूर्व्येण क्रमशोगोत्रस्येति गां त्रायस्ति गोत्रं साधुत्वं तस्य साधुनावस्य
पर्यायेण परिपाल्यात्मानमनुश्लेषयिष्यामः । इदमुक्तं जवति । पूर्वं देशविरतिरूपतया आ-
वकधर्मं गृहस्थयोग्यमनिन्द्यमनुपालयामस्ततोनुक्रमेण पश्चाद्भूमणधर्ममिति । ततएवं ते सं-
ख्यां व्यवस्थां आवयंति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयन्ति । तद्यथा । नान्यत्रानियोगेन ।
सचानियोगोगणानियोगोबलानियोगोदेवतानियोगोगुरुनिग्रहश्चेत्येवमादिनानियोगेन व्या-
पादयतोपि त्रसं न व्रतचंगः । तथा गृहपतिचोरविमोहणतयेत्यस्यायमर्थः । कस्यचिजृ-
हपतेः षट् पुत्रास्तैश्च सत्यपि पितृपितामहक्रमायाते महति वित्ते तथाविधकर्मोदयाद्वा
जकुलनांमागारे चौर्यमकारि राजपुरुषैश्च जवितव्यतानियोगेन गृहीतास्ते इत्येके । परे
त्वन्यथा व्याचक्षते । तद्यथा । रत्नपुरे नगरे रत्नशेखरोनाम राजा तेन च परितुष्टेन रत्न-
मालाग्रमहिषीप्रमुखांतःपुरस्य कौमुदीप्रचारोऽनुज्ञातस्तदवगम्य नागरलोकेनापि राजानु-
मत्या स्वकीयस्य स्त्रीजनस्य तथैव क्रीडनमनुमतं राज्ञाच नगरे समिन्मिमशब्दमाघोषितं ।
तद्यथास्तमनोपरि कौमुदीमहोत्सवे प्रवृत्ते यः कश्चित्पुरुषः समुपलन्यते नगरमध्ये त-
स्याविज्ञप्तिकः शरीरनिग्रहः क्रियतइत्येवं च व्यवस्थिते सत्येकस्य वणिजः षट् पुत्रास्ते च
कौमुदीदिने क्रयविक्रयसंव्यवहारव्यग्रतया तावत्स्थितायावत्सवितास्तमुपगतः । तदंतर-
मेव स्थगितानि च नगरद्वाराणि तेषांच तत्कालात्ययान्न निर्गमनमनूततस्ते जयसंच्रां-
तानगरमध्यएवात्मानं गोपयित्वा स्थितास्ततोनिष्क्रांते कौमुदीप्रचारे राज्ञा रक्षिकाः स-
मादूयादिष्टायथा सम्यक् निरूपयत यूयं नात्र नगरे कौमुदीचारे कश्चित्पुरुषोव्यवस्थितः ?
इति । तैरप्यारक्षिकैः सम्यक् निरूपयन्निरूपलन्य षड्वणिकूपुत्रवृत्तांतोयथावस्थितएव राज्ञे
निवेदितः । राज्ञाप्याज्ञाचंगकुपितेन तेषां पश्यामपि वधः समादिष्टस्ततस्तत्पिता पुत्रवधस-
माकर्णनगुरुशोकविह्वलोऽकांक्षापतितकुलद्वयोत्रांतलोचनः किं कर्तव्यतामूढतया गणि-

७९८ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

तविधेयाविधेयविशेषोराजानमुपस्थितोऽवादीच्च गजदया गिरा यथा मा कथादेवास्माकं कु
लक्ष्यं गृह्यतामिदमस्मदीयं कुलक्रमायातं स्वजुजोपार्जितं प्रनूतं इविणजातं मुच्यतां मु
च्यताममी षट् पुत्राः क्रियतामयमस्माकमनुग्रहइति । एवमजिहितोराजा तदचनमाक
र्ण्य पुनरपि सविशेषमादिदेश असावपि वणिक्सर्वथाशंकी सर्वमोचनाननिप्रायं राजानम
वेत्य पंचानां मोचनं याचितवान् तानप्यसौ राजा नमोक्तुमनाइत्येवमजिगम्य चतुर्मोच
नकृते सादरं विज्ञप्तवांस्तं तथापि राजा तमनाहत्य कुपितवदनएव स्थितस्ततस्त्रयाणां वि
मोचने कृतादरंस्तत्पिताऽनूत् तानप्यमुच्यंतं राजानं ज्ञात्वा गणितस्वापराधोऽयोर्मोचनं
प्रार्थितवांस्तथाप्यवज्ञाप्रधानं नृपतिमवगम्य ततः पौरमहत्तमसमेतोराजानमेवं विज्ञप्त
वांस्तद्यथा देवाऽस्माकमेवास्माकं कुलक्ष्यः समुपस्थितः तस्माच्च नवंतएव त्राणायालम
तः क्रियतामेकमत्पुत्रविमोचनेन प्रसादइति नणित्वा पादयोः सपौरमहत्तमः पतितोरा
ज्ञापि संजातानुकंपेन मुक्तस्तदेकोज्येष्ठपुत्रइति । तदेवमस्य दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकयोजनेयं ।
तद्यथा साधुनान्युपगतसम्यग्दर्शनमवगम्य श्रावकमखिलप्राणातिपातविरतिग्रहणं प्रति
चोदितोप्यशक्तितया यदा न सर्वप्राणातिपातविरतिं प्रतिपद्यते यथाऽसौ राजा वणिजोत्य
र्थं विलपितोपि न षडपि पुत्रान् मुमुक्षुति नापि पंचचतुस्त्रिद्विःसंख्यान् पुत्रानिति । ततएक
विमोक्षणेनात्मानं कृतार्थमिव मन्यमानः स्थितोसावेवं साधोरपि श्रावकस्य यथाशक्तिव्रतं
गृह्यतस्तदनु रूपमेवाणुव्रतदानमविरुद्धमिति यथाच तस्य वणिजोन शेषपुत्रवधानुमिति
लेश्योप्यस्त्येवं साधोरपि न शेषप्राणिवधानुमिति प्रत्ययजनितः कर्मबंधोजवति किं तर्हि? य
देव व्रतं गृहीत्वा यानेव सत्वान् बादरान् संकल्पजप्राणिवधनिवृत्त्या रक्षति तन्निमित्तः कु
शलानुबंधएवेत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तसेहिमित्यादि) त्रस्यंतीति त्रसादींश्चिदादय
स्तेन्यः सकाशान्निधाय निहाय वा परित्यज्येति यावत् दंभयतीति दंभस्तं परित्यज्य त्रसेषु
प्राणातिपातविरतिं गृहीत्वैत्यर्थस्तदपि च त्रसप्राणातिपातविरमणव्रतं तेषां देशविरतानां
कुशलहेतुत्वात्कुशलमेव नवति ॥ १० ॥

तसावि बुञ्चन्ति तसा तससंज्ञारकडेणं कम्मणा एणमंचणं अप्पु
वगयं नवइ तसानुयंचणं पल्लिक्कीणं नवइ तसकायच्चिइया
ते तउ आनुयं विण्णजहन्ति ते तउ आनुयं विण्णजहिता आवरत्ता
ए पच्चायन्ति आवरावि बुञ्चन्ति आवरा आवरसंज्ञारकडेणं कम्म
णा एणमंचणं अप्पुवगयं नवइ आवरा आनुयंचणं पल्लिक्की
णं नवइ आवरकायच्चिइया तउ आनुयं विण्णजहन्ति तउ आ

उयं विप्पजहिता जुज्जो परलोइयताए पच्चायंति ते पाणावि बुच्चं
ति ते तसावि बुच्चंति ते महाकायाए ते चिरच्छिइया ॥ ११ ॥

अर्थ-हवे जे उदयपेढालपुत्रनो अनिप्राय पूर्वे कह्यो ते एहे जे, तस जीव, स्थावर मांहे उपनो तेनो, आराम केतां अरण्यमांहे बेठे विनाश करतां, नागरिक पुरुषनी पेठें अवश्य व्रत नंग थाय. ए बोल टालवा माटें कहेहे. (तसाविवुच्चंति के०) तस एटले बे इंदियादिक एम पण कहियें, (तसातससंनारकडेणंकम्मुणणामंचणंअप्पुवगयंनवइ के०) ते तस, पूर्वबंध तसनाम कर्मनें उदयें तसनुं नाम पामे, पढी (तसाउयंचणंपलिस्कीणंनवइ के०) एं एवे वाक्यालंकारें जेवारें ते तसकायनुं आयुष्य परिह्णीण थाय. ते तसकायनी स्थिति क्यां सु धी होय? ते कहेहे (तसकायच्छिइयाते के०) ते तसकायस्थिति, जघन्यथकी अंतरमुहूर्त्त अने उत्कृष्टसाधिक बे हजार सागरोपम प्रमाणे होय. (ततोआउयंविप्पजहंति के०) ते वार पढी ते तसपणुं ठामे. (विप्पजहिता के०) ते तसपणुं ठांमीने (थावरत्ताएपच्चायंति के०) स्थावर पणो उपजे, (थावराविवुच्चंति के०) तेवारें तेने स्थावर पण कहियें. (थावराथावरसंनारकडेणंकम्मुणणामंचणंअप्पुवगयंनवइ के०) ते स्थावर, पूर्वे बंध कछुं जे स्थावरनाम कर्म, तेना उदयथी स्थावर एवुं नाम पामे, एटले स्थावर होय, (थावरा आउयंचणंपलिस्कीणंनवइ के०) वली ते जेटले ते स्थावरनुं आयुःकर्म परिह्णीण थाय. (थावरकायच्छिइया के०) हवे स्थावरकायनी स्थिति केवी होय? तो के, जघन्य अंतर मुहूर्त्त अने उत्कृष्ट थकी अनंतो काल असंख्यात पुजलपरावर्त्त पर्यंत, एवी स्थिति होय. पढी एटली स्थिति खपावीने, (तउआउयंविप्पजहंति के०) तेवार पढी स्थावर पणुं ठामे, (तउआउयंविप्पजहिता के०) ते स्थावर स्थिति ठांमीने (जुज्जोपरलोइयताए पच्चायंति के०) वली परलोक पणो उपजे. एतावता तसपणुं पामे. (तेपाणाविवुच्चंति ते तसाविवुच्चंति के०) ते प्राण पण कहियें, ते तसनामकर्मनें उदयें, तसनाम पणो उपनाढे, मा टें तसप्राण एवे नामे कहियें, तथा तस पण कहिये. (तेमहाकायाए के०) ते महो टी काया एटले लक्ष योजन प्रमाण वैक्रिय शरीर वाला एवा महाकाय कहियें. तथा (तेचिरच्छिइयाए के०) ते चिरस्थितिक, नवस्थितिनी अपेक्षाये तेत्रीश सागरोपम प्रमाण स्थिति जाणवी. तो अहीयां थावकें तसनुंज पच्चस्काण कीधुंठे परंतु स्थावरकायपणें उपना ते जीवोनुं पच्चस्काण नथी कछुं. ते कारणें कयो व्रत नंग थयो? तथा तमे जे नागरीकनो दृष्टांत देखाडयो ते दृष्टांत पण अहीं संजवे नहीं. ते दृष्टांत देवाथी अमे एम जाणीयें छैयें जे, तमे गुरुना मुख थकी सूत्रार्थ लीधो नथी केमके, नगरनें धर्म सहित ते नागरिक कहियें ते नागरिक पुरुष, महारे हणवो नहीं, एवी प्रतिज्ञा ग्रहण करीनें प

ए० : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

ठी ते नागरिक बाहिर आरामने विषे बैठेजाने विणाशतां व्रतचंग थाय? ए दृष्टांत अंहीं त्रस, अनें स्यावरनें जेदें मजलो नथी केमके, ते नागरिक पुरुष जो बाहेर आरामादि कने विषे स्थित होय तो पण, तेहुं नागरिक पणुं जुं जतुं रहुं? त्यां पण ते नागरिक तेज आकारेढे. तेहिज वणेंढे, तेहिज परिणामेढे, ए दृष्टांत पर्याये त्रसनें मजे नही, एवं जाणी, तमे अयुक्त बोलोढो ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—त्रसाअपि क्षीण्डियादयोपि त्रसाउच्यन्ते त्रसास्त्रससंचारकृतेन कर्मणा स्युः । संनारोनाम कर्मणोऽवश्यं विपाकानुजवेन वेदनं । तच्च त्रसनाम प्रत्येकनाम इत्यादिकं त्रसत्वेन संबद्धं यदायुष्कं उदयप्राप्तं स्यात्तदा त्रसनामादिकर्मणा त्रसाउच्यन्ते । त्रसायुर्वदा क्षीणं स्यात्त्रसकायस्थितिश्च क्षीणा स्यात् साच जघन्येनांतर्मुहूर्त उत्कृष्टतः सातिरेकसहस्रद्वयसागरमानास्ततस्ते त्रसायुस्त्यजति अन्यान्यपि तत्सहचरकर्माणि त्यक्त्वा स्यावरत्वेन प्रत्यायांति । स्यावराअपि तथैव कर्मणा स्यावरत्वेनोत्पद्यन्ते एवंसति स्यावरकायं घ्नतः श्राद्धस्य कथं स्थूलप्राणातिपातनिवृत्तिव्रतचंगइति । किंच (स्यावराअवन्ति) यदा स्यावरायुष्कमपि क्षीणं स्यात्तथा स्यावरकायस्थितिश्च सा जघन्येनांतर्मुहूर्त उत्कृष्टतोऽन्तकालमसंख्येयाः पुञ्जपरावर्ताः । ततस्ते स्वायुः परित्यज्य जूयः पुनरपि परलोकतया स्यावरकायस्थितेरनावात्सामर्थ्यात्त्रसत्वेन प्रत्यायांति ते त्रसाः प्राणाअप्युच्यन्ते त्रसाअप्युच्यन्ते । महाकायास्ते योजनलक्षप्रमाणशरीरविकुर्वणात् चिरस्थितिकास्ते नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कनावात् । तत्स्त्रसनिवृत्तिरेव श्राद्धेन कृता न तु स्यावराणां । नागरिकदृष्टांतोऽप्ययुक्तः । नागरिकोऽहंतव्यइति प्रतिज्ञां कृत्वा बहिःस्थितं तमेव पर्यायापन्नं घ्नतोऽव्रतचंगइति त्वत्पक्षः । सचायुक्तोयोहि नगरधर्मैरुपेतः स बहिःस्थोऽपि नागरिकएवातः पर्यायापन्नइति विशेषणमयुक्तं । सर्वथा नगरधर्मत्यागेतु तमेवेति नोपपद्यते । सचान्यएवेति तथा त्रसत्वत्यागाद्यदा स्यावरत्वं प्राप्तस्तदान्यएवायमिति तं घ्नतोऽव्रतचंगः ॥ ११ ॥

॥ टीका—यच्च प्रागजिहितं तद्यथा तमेव त्रसं स्यावरपर्यायापन्नं नागरिकमिव बहिःस्थं व्यापादयतोऽवश्यंजावी व्रतचंगइत्येतत् परिहर्तुकामआह । (तसावीत्यादि) त्रसाअपि क्षीण्डियादयोपि स्वसंचारकृतेन कर्मणा नवन्ति । संनारोनामावश्यतया कर्मणोविपाकानुजवेन वेदनं । तच्चेह त्रसनाम प्रत्येकनामेत्यादिकं नामकर्मान्युपगतं नवति त्रसत्वेन यत्परिबद्धमायुष्कं तद्यदोदयप्राप्तं नवति तदा त्रससंचारकृतेन कर्मणा त्रसाइति व्यपदिश्यते न तदा कथंचित्स्यावरत्वव्यपदेशोयदाच तदायुः परिक्षीणं नवति । एमिनि वाक्य

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिहृणीं नवति तच्च जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतः
सातिरेकसहस्रद्वयसागरोपमपरिमाणं तदा ततस्त्रसकायस्थितेरजावात्तदायुष्कं ते परि
त्यजंत्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं यांति । इत्येवंच
व्यवस्थिते कथं स्थावरकायं व्यापादयतो गृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्तः श्रावकस्य व्रत
जंगति? । किंचान्यत् (स्थावराश्चायं चणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिहृणीं नव
ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतोऽनंतकालमसंख्येयाः पुजलप
रावर्ता इति ततस्तत्कायस्थितेरजावात्तदायुष्कं परित्यज्य जूयः पुनरपि पारलौकिकत्वेन
स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायांति । तेषांच त्रसानामन्वर्थितान्यनि
धानान्यनिधातुमाह । (तेषाणावीत्यादि) ते त्रससंज्ञारकृतेन कर्मेणा समुत्पन्नाः संतः
सामान्यसंज्ञया प्राणाश्चप्युच्यंते । तथा विशेषतस्त्रसजन्यचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच
लनान्यामुपेतास्त्रसाश्चप्युच्यंते तथा महान् कायोयेषां ते महाकायाः योजनलक्षप्रमा
णशरीरविकुर्वणास्तथा चिरस्थितिकाश्चप्युच्यंते । नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु
ष्कसद्भावात्ततस्त्रसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं नतु स्थावरकायत्वेन
व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागरिकदृष्टांतोनवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टांतदार्ष्टांतिकयोरसा
म्यात्केवलं नवतोनुपासितगुरुकुलवासित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मैरुपयुक्तो
नागरिकः सच मया न हंतव्य इति प्रतिज्ञां गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहिः स्थितं
पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतजंगति नवतः पक्ष इति । सच न घटते । यतोयोहि न
गरधर्मैरुपेतः सबहिस्थोपि नागरिक एवातः पर्यायापन्न इत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते अथ
सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासौ वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते तदेवम
त्र त्रसः सर्वात्मना त्रसत्वं परित्यज्य यदा स्थावरः समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा
दपर्यायापन्नत्वाच्च स एवासौ न नवति तद्यथा नागरिकः पद्व्यां प्रविष्टस्तद्धर्मापेतत्वा
त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिक एवासौ न नवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जयवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो
गोयमा एण्डिणं से केइ परियाए जसं समणोवासगरुस एगपाणा
तिवायविरएवि दंमे निस्कित्ते कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु पा
णा थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि पाणा थावर
ताए पच्चायंति थावरकायाउं विण्णमुच्चमाणा सवे तसकायंसि
उववज्जंति तसकायाउं विण्णमुच्चमाणा सवे थावरकायंसि उववज्जं
ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववज्जाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

ए०१ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं

अर्थ—हवे वादसहित उदयपेठालपुत्र, जगवंत श्रीगौतम प्रत्ये बोद्ध्या के, अहो आयुष्मन् गौतम ! ते कोइ बर्याय नथी के, जेणें करी श्रमणोपासक श्रावकनें एक प्राणातिपातविरति विषयिक दंमनो त्याग कस्यो जाय. ते केवा हेतुषी ? ए कारण देखाडे ठे. संसारी प्राणी परस्पर मांहो मांहे गतिना करनारहे. स्थावरप्राणी त्रस पण उपजे, अने त्रसप्राणी पण स्थावर पण उपजे. हवे वली विशेषें कहेठे. स्थावर काय थकी मूकाता थका एतावता स्थावरकायनुं आयुष्य त्यागी सर्व त्रसकाय पण उपजे, पाठल कोइ स्थावर रहे नहीं, तथा वली त्रसकाय थकी मूकाता एतावता त्रसकायनुं आयुष्य त्यागीनें सर्व, स्थावरकाय मांहे उपजे, पाठल कोइ त्रस रहे नहीं, तेवारें ते श्रावकनें स्थावर मांहे उत्पन्न त्रसनुं स्थानक हणाणुं, ए व्रतनंग थयो ॥१॥

॥ दीपिका—पुनरुदकः प्राह । सवादमुदकोगौतममवादीत् । हे गौतम ! नास्ति सकश्चित्पर्यायः यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य दंमोवधोनिहितः परित्यक्तः स्यात् । कोर्थः । श्रद्धेन त्रसमुद्दिश्य प्रत्याख्यानं कृतं । संसारिणा वान्योन्यगमनसंनवात्रसाः सर्वेपि स्थावरत्वं प्राप्तास्तदा त्रसानामजावान्निर्विषयं प्रत्याख्यानमित्यर्थः । (कस्सणंति) केन हेतुना इदमुच्यते सांसारिकाः खलु प्राणाः स्थावरास्त्रसतया त्रसाञ्चपि स्थावरतया प्रत्यायांति स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्वायुषा सर्वे निरवशेषकास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते त्रसकायादपि तदायुषा मुच्यमानाः सर्वे स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तेषां त्रसानां स्थावरकायोत्पन्नानां स्थानमेतद्घात्यं । यथा केनचित्प्रतिज्ञातं मया नगरनिवासी न हंतव्यः तच्च उद्भूतं नगरं ततोनिर्विषयं प्रत्याख्यानं । एवमत्रापि त्रसानामजावान्निर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्योदकः पूर्वपक्षमारचयितुमाह । (सवायंउदएइत्यादि) सवाचं सवादं वोदकः पेठालपुत्रो जगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथाऽयुष्मन् गौतम ! नास्त्यसौ कश्चित्पर्यायो यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य विशिष्टविषयामेव प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वतोदंमः प्राणुपमर्दनरूपोनिहितपूर्वः परित्यक्तपूर्वो नवति । इदमुक्तं नवति । श्रावकेण त्रसपर्यायमेकमुद्दिश्य प्राणातिपातविरतिव्रतं गृहीतं संसारिणां च परस्परगमनसंनवात्तेच त्रसाः सर्वेपि किल स्थावरत्वमुपगतास्ततश्च त्रसानावान्निर्विषयं यत्प्रत्याख्यानमिति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं संदर्शयितुमाह । (कस्सणंतंहेउमित्यादि) एमिति वा क्खालंकारे । कस्य हेतोरिदमभिधीयते केन हेतुनेत्यर्थः । सांसारिकाः प्राणाः परस्परसंसरणशीलायतस्ततः स्थावराः सामान्येन त्रसतया प्रत्यायांति त्रसाञ्चपि स्थावरतया प्रत्या

यांति । तदेवं संसारिणां परस्परगमनं प्रदर्शयिषुना यत्परेण विवक्षितं तदाविष्कुर्वन्नाह ।
 (थावरकायाउडत्यादि) स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्वायुषा तत्सहचरितैश्च कर्मभिः स
 र्वे निरवशेषास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते ते त्रसकायादपि तदायुषा विप्रमुच्यमानाः सर्वे स्थावर
 काये समुत्पद्यन्ते तेषांच त्रसानां सर्वेषां स्थावरकायसमुत्पन्नानां स्थानमेतद्घात्यं वर्तते
 तेन श्रावकेण स्थावरकायवधनिवृत्तेरकारणादतः सर्वस्य त्रसकायस्य स्थावरकायत्वेनो
 त्पत्तेर्निर्विषयं तस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपं प्रत्याख्यानं प्राप्नोति । तद्यथा केनचिद्वृतमेवंनूतं
 गृहीतं यथा मया नगरनिवासी न हंतव्यस्तच्चोदसितं नगरमतोनिर्विषयं तत्तस्य प्रत्या
 ख्यानमेवमत्रापि सर्वेषां त्रसानामनावाप्तिर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

सवायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी एो खलु आ
 उसो अस्साकं वत्तवएणं तुप्पंचेव अणुप्पवादेणं अण्णिणं से परि
 याए जेणं समणोवासगरस्स सबपाणोहिं सबनूएहिं सबजीवेहिं
 सबसत्तेहिं दंमे निस्सित्ते जवइ कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु
 पाणा तसावि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरावि पाणा तस
 ताए पच्चायंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा सबे थावरकायंसि उव
 वज्जंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा सबे तसकायंसि उववज्जंति
 तेसिंचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अधत्तं ते पाणावि बुच्चं
 ति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरद्विइया ते बहुयरगा पाणा
 जेहिं समणोवासगरस्स सुपच्चस्कायं जवति ते अप्पयरागा पाणा जे
 हिं समणोवासगरस्स अपच्चस्कायं जवइ से महया तसकायाउ
 उवसंतस्स उवद्वियस्स पडिविरयस्स जन्नं तुप्पेवा अन्नोवा एवं
 वदह एण्णिणं से समणो केइ परियाए जं से समणोवासगरस्स एग
 पाणा पविरएवि दंमे निस्सित्ते अयंपि जेदे से एो एयाउए जवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे एम कहे ठते वादसहित जगवंत श्रीगौतम स्वामी, उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये
 एम बोल्या के, निश्चे अहो आयुष्यमन् उदक ! (अस्साकंवत्तवएणं के०) अमारी वक्तव्य
 ताये जे तुं वचन कहेते, तेम थयुं पण नथी, अने थरो पण नही, ते केमके, समस्त
 स्थावरजीव, त्रस पणो उपजे एम तमे कहोठो तो, जगत् मांहे त्रस जीवतो असंख्या
 ताठे, अने स्थावर अनंताठे तो, अनंता असंख्यातामांहे शी रीते समाय? तथा बली

ए०४ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

समस्त त्रस जीव पण स्थावर पणुं न पामे. केम के कोइ वारें पण त्रसशून्य संसार न थाय, तेमज स्थावरशून्य पण संसार न थाय, ए अमारो मतठे. हवे तमारो पद्ध तमारेज अनिप्रायें करी निराकरण करियें ठैयें. ते सानजो. (तुप्रंचेवअणुप्पवादेणं के०) तमाराज के वा प्रमाणे (अब्धिणंसेपरियाए के०) ते पर्यायठे के जे पर्यायें करी श्रमणोपासकनें सर्व प्राण, सर्व जूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेनो घात ठंदायठे एटले त्याग थायठे केमके, तमारी वक्तव्यतायें जे वारें सर्व स्थावरजीव त्रसपणे उपना तेवारें सर्व प्राण विषे पञ्चस्काण श्रावकनो थयो, ते कारण माटें श्रावक, त्रसनो घात न करे. ए विशेष सूत्रें करी देखाडेठे (कस्सणंतहेउं के०) तेनो हेतु कयो? ते देखाडेठे निश्रें सांसारिक प्राणी, त्रस प्राणी पण स्थावर पणे उपजे, अनें स्थावर प्राणी त्रस पणे उपजे, त्रसकाय थकी मूका ता सर्व स्थावर पणे उपजे, अनें स्थावर कायथकी मूकाता सर्व त्रस पणे उपजे तेवारें (तेसिंचणंतसकायंसिउववन्नाणंठाणमेयंअघत्तं के०) जो स्थावरकाय पणुं त्यागीनें त्रस पणे उपजे, तेवारे श्रावकनें त्रसना स्थानक नणी अघत्तं एटले विराधनानुं कांहिं कारण नथी, जे कारणें (तेपाणाविवुच्चंति के०) ते त्रसप्राण पण कहियें, अने तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय, ते चिरस्थितिक, ए अर्थ पूर्ववत् जाणवो. (तेबहुयरगापाणा के०) ते घणा त्रसप्राणीयो जेणें करी श्रमणोपासकनें रूडो पञ्चस्काण थाय (तेअप्पयरगापाणा के०) ते प्राण, आहीं अल्प शब्द सर्वथा अजावने अर्थेठे जे कारणे सर्व स्थावर फीटी त्रस थाय, तेवारें स्थावर जीवनो अजाव थयो. एम तमारी वक्तव्यतायेंज श्रावकने घणुं रूडुं पञ्चस्काण थाय. अने जे तमे कहोडो के श्रावकने अपञ्चस्काण थाय, ते तो उलटुं रूडुं पञ्चस्काण थाय ते श्रावक महोटी त्रसकायना आरंजथी उपशम्या सावधान थया विशेषेंथी निवत्थी, तेने रूडुं पञ्चस्काण थाय (जन्नं के०) जे कारण माटें तमे अथवा बीजा (एवंवदह के०) एम कहे के जे एतुं कोइ पर्याय नथी, के जे पर्यायें श्रावकने प्राणातिपातनो पञ्चस्काण थाय. ए तमारुं केहेवुं ते न्यायमार्गेनुं नथी ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथ गौतमः प्राह सदाचं गौतम उदकमवादीत् । अस्माकमिति मगध देशे सर्वजनप्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते तथैवात्र पठितं । तदेवमस्माकं संबंधिना वक्तव्येन नैतदशोचनं किं तर्हि ? युष्माकमेवानुप्रवादेन एतदशीजनमिति । अस्म वक्तव्येनास्य चोद्य स्यानुद्धानमेव । तथाहि । नैतद्भूतं न नवति नापि नविष्यति यत्सर्वेपि स्थावरास्त्र सत्त्वं प्रतिपद्यंते स्थावराणामानृत्यान्नसानां वाऽसंख्येयत्वेन तदाधारत्वं न युक्तं । त्रसाश्च पि स्थावरत्वं न प्रतिपन्नानच प्रतिपद्यंते नापि प्रतिपश्यंते । नच कदाचिन्नसशून्यः संसारः स्यादिति नवदाहोपवृथैव । अस्त्ययं पर्यायोयद्भूमणोपासकस्य सर्वप्राणिनिस्त्रसत्त्वेन

नूतैरुत्पन्नैर्दंमोनिद्विषोवधस्त्यक्तः । केन हेतुनेत्याह । सांसारियाइत्यादि पूर्ववत् । याव
त्रसकाये उत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यं स्यात् । तेच त्रसप्राणाउच्यंते त्रसाअप्युच्यंते ।
ते महाकायाश्चिरस्थितिकाः । ते त्रसाबहवोयैः श्राद्धस्य तु प्रत्याख्यातं नवति । नवदनिप्रा
येण सर्वस्यावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेः । तेऽल्पतरकाः यैः श्राद्धस्याप्रत्याख्यानं नवति । अ
ल्पशब्दोनाववाचकः । न संत्येव त्वदनिप्रायेण ते जीवाः येषु अप्रत्याख्यानमिति । एवं सेत
स्य श्राद्धस्य महत्तस्त्रसकायादुपशान्तस्य विरतस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादिति । एवंसति य
द्युयं वदथान्योवा वदति यन्नास्त्यसौ पर्यायइत्यादि सुगमं यावत्सोपेयाउएनवइति ॥१३॥

॥ टीका—एवमुदकेनाजिहिते सति तदच्युपगमेनैव गौतमस्वामी दूषयितुमाह । (स
वायमित्यादि) सद्वाचं वादं वा तमुदकं पेढालपुत्रं गौतमस्वाम्येवमवादीत् । तद्यथा जो
खट्वायुष्मदकास्माकमित्येतन्मगधदेशे आगोपालांगनादि प्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते त
दिहापि तथैवोच्चारितमिति । तदेवमस्माकं संबंधिना वक्तव्येन नैतदशोचनं किं तर्हि युष्मा
कमेवानुप्रवादेनैतदशोचनं । इदमुक्तं नवत्यस्मद्वक्तव्येनास्य चोद्यस्यानुष्ठानमेव । तथाहि ।
नैतद्भूतं न च नवति नापि कदाचिद्भविष्यति यद्युत सर्वेपि स्थावरानिर्लेपतया त्रसत्वं
प्रतिपद्यंते स्थावराणामानंत्यात्रसानां चासंख्येयत्वेन तदाधारत्वानुपपत्तेरित्यनिप्रायः ।
तथा त्रसाअपि सर्वे न स्थावरत्वं प्रतिपन्नान प्रतिपत्स्यंते । इदमुक्तं नवति । यद्यपि
विवक्षितकालवर्तिनस्त्रसाः कालपर्यायेण स्थावरकायत्वेन यास्यंति तथा च परंपरापर
त्रसोत्पत्त्या त्रसजात्यनुष्ठेदान्न कदाचिदपि त्रसकायशून्यः संसारोजवतीति । तदेव
मस्मन्मतैन चोद्यानुष्ठानमेवान्युपगम्यच नवदीयं पदं युष्मदच्युपगमेनैव परिह्रियते
तदेव परानिप्रायेण परिहरतस्तस्यासौ पर्यायः । सचायं नवदनिप्रायेण यदा सर्वेपि
स्थावरास्त्रसत्वं प्रतिपद्यंते यस्मिन्पर्यायेऽवस्थाविशेषे श्रमणोपासकस्य कृतप्राणा
तिपातनिवृत्तेः सतः त्रसत्वेन च नवदच्युपगमेन सर्वप्राणिनामुत्पत्तेः । तैश्च सर्वप्राणिनिस्त्र
सत्वेन नूतैरुत्पन्नैः करणनूतैस्तेषु वा विषयनूतेषु दंमोनिद्विषः परित्यक्तः । इदमुक्तं नव
ति । यदा सर्वेपि स्थावराः नवदनिप्रायेण त्रसत्वेनोत्पद्यंते तदा सर्वप्राणिविषयं प्रत्या
ख्यानं श्रमणोपासकस्य नवतीति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं दर्शयितुमाह । (कस्सणंहेवमित्या
दि) सुगमं । यावत्त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यमघातार्हं तत्र विरतिसज्जावादि
त्यनिप्रायः । तेच त्रसानारकतिर्यङ्गरामरनाजः सामान्यसंज्ञया प्राणिनोप्यजिधीयंते त
था विशेषसंज्ञया नयचलनोपेतत्वात्त्रसाअप्युच्यंते । तथा महान् कायः शरीरं येषां ते
महाकायाः वैक्रियशरीरस्य योजनलक्षप्रमाणत्वादिति । तथा चिरस्थितिकायाः त्रयस्त्रिंश
त्सागरोपमपरिमाणत्वाद्भवस्थितेस्तथा ते प्राणिनस्त्रसाबहुतमानूयिष्ठायैः श्रमणोपास

ए०६ : द्वितीये सूत्रकृतागे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

कस्य सुप्रत्याख्यानं नवति। त्रसानुद्दिश्य तेन प्रत्याख्यानस्य ग्रहणत्वादप्युपगमेनच सर्वे
स्थावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेरतस्तेऽल्पतरकाः प्राणिनोयैः कारणजुतैः श्रावकस्याप्रत्याख्या
नं नवति । इदमुक्तं नवति । अल्पशब्दस्याजाववाचित्वान्न संत्येव ते येष्वप्रत्याख्यानमि
त्येवं पूर्वोक्त्या नीत्या सेतस्य श्रमणोपासकस्य महत्स्वसकायादुपशान्तस्योपरतस्य प्रति
विरतस्य सतः सुप्रत्याख्यानं नवतीति संबंधस्तदेवं व्यवस्थिते । एमिति वाक्यालंकारे । यद्यु
यं वदथान्योवा कश्चित्तद्यथा नास्त्यसावित्यादि सुगमं यावत्सोपोयाउएनवइति ॥ १३ ॥

जगवंचणं उदाहु नियंठा खलु पुब्बियवा आउसंतो नियंठा इह
खलु संतेगइया मणुस्सा नवंति तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं नवइ जे
इमे मुंमे नवित्ता आगाराउ आणगारियं पवइत्ता एएसिंचणं आ
मरणंताए दंमे णिक्खित्ते जे इमे आगारमावसंति एएसिणं आम
रणंताए दंमे णो णिक्खित्ते केइ तंचणं समणा जाव वासाइ चउपंच
माइं उददसमाइं अप्पयरोवा जुज्जयरोवा देसं दूईज्जित्ता आगार
मावसेज्जा हंता वसेज्जा तस्सणं तं गारवं वहमाणस्स
से पच्चक्काणे जंगे नवइ एतेण्णंते समद्धे एवमेव समणोवास
गस्सवि तसेहिं पाणेहिं दंमे णिक्खित्ते थावरेहिं पाणेहिं दंमे णो
णिक्खित्ते तस्सणं तं थावरकायं वहमाणस्स से पच्चक्काणे णो जं
गे नवइ से एवं मायाणह णियंठाए से एवं मायाणियवं ॥ १४ ॥

अर्थ-हवे श्रीगौतमस्वामिज स्थावर पर्याये पहोता एवा त्रस जीवोने विनाशवा
थकी, व्रतजंग न थाय ! एवा अर्थनी प्रसिद्धिने अर्थे त्रण दृष्टांत देखाडेढे. (जगवंचणं
उदाहु के०) जगवंत श्रीगौतमस्वामी पोतानुं उदत पणुं टालवा मार्टे बीजा स्थवि
रनें साक्षी करी बोलेढे, एटले पोतानी पासें कोइ एक स्थविर बेठाढे तेनें उदेशी कहेढे
के, अहो उदक ! जे अर्थे हुं कहुं तुं तेना साक्षी (नियंठाखलुपुब्बियवा के०) निश्चे आ
निर्ग्रथोने पूठवुं. एम कही निर्ग्रथ प्रत्ये कहेढे के, (आउसंतोनियंठा के०) अहो आयु
प्यमंत निर्ग्रथो ! जे हुं आगल कहीश, ते वचन तमारे मनमां मान्य थाय ठे किंवा
नथी थतुं ? ते वचन हुं कहुंहुं, तमे सांजजो. (इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चे (संतेग
इयामणुस्सानवति के०) कोइ एक मनुष्य शान्तिप्रधान एवा होय, (तेसिंचणं एवं वत्तं प्रवं नवइ

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग दुसरा.

के०) तेणें पोतानुं एवुं व्रतविशेष पूर्वे कयुंते, ते केवुं कयुंते? ते कहेते. (जवित्ता के०) जे ते हुं मुंम थइश. (आगाराउअणगारियंपवइत्ता के०) बांमीने अणगार पणुं प्रव्रजीश (एएसिंचणंआमरणंताएदंमेणिकित्ते के०) एने मरणांतिक एटले मरणांतसुधी में दंम बांमयो, एतावता ए प्रव्रजीतने एटले यतिपणाने मेलोने विणाशवो नही. (जेइमेआगारमावसंति के०) जे गृहस्थावास विषे वसतो ष, (एएसिणंआमरणंताएदंमेणोणिकित्ते के०) तेनुं मरणना अंतसुधी, दंम एटले हणवुं निषेध्युं नथी. एवुं तेनुं व्रत विशेषते, (केइतंचणंसमणाजाववासाइंचउपंचमाइंछदस माइं के०) तेवारें कोइ एक श्रमण, प्रवर्ज्या पर्याय पाजी यावत् चार, पांच, ष, तथा दश वर्ष, इत्यादिक (अप्पयरोवाचुळियरोवा के०) अल्पकाल, अथवा घणा काल सुधी. (दे संदूइज्जित्ता के०) चारित्रिनें विषे विचरी, तथाविध कर्मनें उदये वली, (आगारमावसे ज्जा के०) गृहस्थावास सेवन करे, ए जाव संजवे किंवा न संजवे? तेवारें आगल बेठेजा निर्ग्यथी बोव्या के, (हंतावसेज्जा के०) हा, चारित्रिया थकी गृहस्थ थाय. जे कारण माटे कर्मनी गति विचित्रते. हवे वली गौतम स्वामी कहेते. (तस्सणंतंगारहंवहमाणस्स के०) हवे ते पुरुष के, जेनें चारित्रियापणे विनाशवानो नियमते अनें गृहस्थपणे विनाश वानो नियम नथी, तेवारें ते चारित्रियो फीटी गृहस्थ थयो ते तेवानें विनाशता तेनुं, (सेपच्च स्काणेजंगेजवइ के०) ते पच्चस्काण जांजे, किंवा न जांजे? ते कहो. तेवारें ते बोव्या. (एोतिण्ठेसमठे के०) ए अर्थ समर्थ न थाय, अर्थात् तेनुं व्रत न जांजे. (एवमे वसमणोवासगस्सवि के०) एणो परें श्रमणोपासकने पण (तसेहिंपाणेहिंदंमेणिकित्ते के०) त्रस प्राणिनें विषे घात करवानो नियमते परंतु (थावरेहिंपाणेहिंदंमेणोणिकित्ते के०) अनें स्थावर प्राणिनें घात करवानो नियम नथी, ते कारण माटे जे त्रस फीटी नें स्थावर थयो, (तस्सणं के०) तेनो, (तंथावरकायं के०) ते स्थावरकायनी, (वहमा णस्स के०) विराधना करनार आवकनुं (सेपच्चस्काणे के०) ते पच्चस्काण (एोजंगे जवइ के०) जंग न थाय. (सेएवंमायाणह के०) ते एम जाणो (णियंठाए के०) अहो निर्ग्यथो! (सेएवंमायाणियवं के०) ते बीजुं पण एमज जाणवुं ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसानां स्थावरत्वं प्राप्तानां वधेपि न व्रतजंगः स्यादित्यत्र दृष्टान्तत्रयमाह । जगवान् । गौतमउदाह उक्तवान् निर्ग्यथाः प्रष्टव्याः । निर्ग्यथानां सर्वेषामप्येतत्संमतमिति ज्ञापनाय निर्ग्यथप्रश्नः । किमुक्तवानित्याह । शान्तिप्रधानाह केचिन्मनुष्याः स्युस्तेषामेतदुक्तपूर्वं जवति । अयं व्रतग्रहणविशेषः स्यात् यइमे मुंमानूत्वाऽगारान्निर्गत्यानगरितां प्रतिपन्नाएषामुपरि मया मरणांतोदंमोनिक्षिप्तोवधस्त्यक्तः । कोर्थः ? केनापि यती

५८८ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

नाश्रित्य व्रतं गृहीतं । यथा यावज्जीवं मया यतयो न हंतव्या इति । ये च इमेऽगारं गृहमा
वसन्ति तेषां दंमो न त्यक्तः । गृहस्थानां हिंसा न प्रत्याख्याता इत्यर्थः । तत्र केचिन्नृमणाः
कियंतमपि कालं प्रव्रज्यां प्रतिपाद्य । कालमानमाह । वासा इति । वर्षाणि पंच च ष
दश वा । अस्योपलक्षणादन्योपि कालविशेषोद्देश्यस्तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं च
कालं । तथा देसं दूष्कं विहत्य कर्मोदयाद्गृहमावसेयुर्गृहस्थानवेयुः एवं नूतः पर्यायः
किं संजाव्यते उत नेति ? पृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुः । तस्य च यतिवधगृ
हीतव्रतस्य तं गृहस्थं व्रतः किं व्रतजंगो न वेत् ? उत नेति ते आहुर्नेति । एवं श्राद्धस्य त्र
सवधनिवृत्तस्य स्थावरस्य प्राप्तं त्रसं व्रतोन स्याद्व्रतजंगः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रसानां स्थावरपर्यायापन्नानां व्यापादनेनापि न व्रतजंगो न वतीत्यर्थ
स्य प्रसिद्धये दृष्टान्तमाह । (जगवंचणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । चशब्दः पुनःशब्दा
र्थः । पुनरपि जगवान् गौतमस्वाम्येवाह । स्वौऽत्यपरिहरणार्थमपरानपि स्थविरान् साक्षि
णः कर्तुमिदमाह । ते निर्ग्रथायुष्मत्स्थविराः खलु प्रष्टव्यास्तद्यथा आयुष्मंतो निर्ग्रथायु
ष्माकमप्येतद्दृश्यमाणमनिमतमाहोस्विन्नैत्यवष्टंनेन चेदमाह । युष्माकमप्येतदनिप्रेतं
यदहं वञ्चिम् । तद्यथा । शांतिरुपशमस्तत्प्रधाना एके केचन मनुष्या न वन्ति न नारकतिर्यग्दे
वाः किं तर्हि मनुष्यास्तेपि नाकर्मज्जुमिजानापि म्लेच्छा अनार्या वा तेषां चार्यदेशोत्पन्ना
नामुपशमप्रधानानामेतदुक्तपूर्वं न वति अयं व्रतग्रहणविशेषो न वति । तद्यथा । यश्चे मुंदा
नूत्वाऽगाराज्जृहान्निर्गत्यानगारतां प्रतिपन्नाः प्रव्रजिता इत्यर्थः । एतेषां चोपचर्यामरणांतं
मया दंमो निक्षिप्तः परित्यक्तो न वति । इदमुक्तं न वति कश्चित्तथाविधो मनुष्यो यतीनुदि
श्य व्रतं गृह्णाति तद्यथा न मया यावज्जीवं यतयो हंतव्यास्तथा ये चेमेऽगारं गृहमा
समावसन्ति तेषां दंमो निक्षिप्त इत्येवं केषांचिद्व्रतग्रहणविशेषे सति व्यवस्थिते इदमपदि
श्यते तत्र केचन श्रमणाः प्रव्रजिताः कियंतमपि कालं प्रव्रज्यापर्यायं प्रतिपाद्य तमेव काल
विशेषं दर्शयति । यावद्वर्षाणि चत्वारि पंच वा षड् दश वास्य चोपलक्षणात्त्वादप्योपि काल
विशेषोऽप्युच्यते । तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं वा कालं तथा देशं च दूष्कं इति । विहत्य
कुतश्चित्कर्मोदयात्तथाविधपरिणतेरगारं गृहवासं वसेयुर्गृहस्थानवेयुर्नित्येवं नूतः पर्यायः
किं संजाव्यते ? उत नेत्येवं पृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुस्तस्य च यतिवधगृहीत
स्य तं गृहस्थं व्यापादयतः किं व्रतजंगो न वेद उत नेति ? आहुर्नेति । एवमेव श्रमणोपासक
स्यापि त्रसेषु दंमो निक्षिप्तो न स्थावरेष्विति अतस्त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं व्यापादयतस्तत्
त्याख्यानजंगो न वतीति ॥ १४ ॥

जगवंचणं उदाहुं नियंता खलु पुच्छियवा आउसंतो नियंता इह
खलु गाहावइ गहावइपुत्तोवा तहप्पगारेहिं कुलेहिं आगम्मा ध
म्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा हंता उवसंकमेज्जा तेसिंचणं तहप्प
गाराणं धम्मं आइस्सियवे हंता आइस्सियवे किं ते तहप्पगारं ध
म्मं सोच्चा णिसम्म एवं वएज्जा इणमेव निग्गंथं पावयणं सच्चं
अणुत्तरं केवलियं पडिपुष्णं संसुद्धं णेयानुयं सल्लकत्तणं सिद्धिम
ग्गं मुत्तिमग्गं निज्जाणमग्गं निवाणमग्गं अवितहमसंदिद्धं सब
डुक्खपहीणमग्गं एहंठिया जीवा सिञ्चंति बुञ्चंति मुच्चंति परिणि
वायंति सबडुक्काणमंतं करंति तं माणाए तहा गच्छामो तहा चि
द्वामो तहा णिसियामो तहा सुयद्वामो तहा भुंजामो तहा ज्ञासा
मो तहा अप्पुष्ठामो तहा उघाए उद्वेमोत्ति पाणाणं भूयाणं जी
वाणं सत्ताणं संजमेणं संजमामोत्ति वएज्जा हंता वएज्जा किं ते
तहप्पगारा कप्पंति पवावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा क
प्पंति मुंढावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति सिक्का
वित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति उवघावित्तए हंता
कप्पंति तेसिंचणं तहप्पगाराणं सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंढे
णिक्खित्ते हंता णिक्खित्ते सेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा
जाव वासाइं चउपंचमाइं उद्वद्वसमाइंवा अप्पयरोवा भुज्जयरोवा
देसं दूइज्जेत्ता आगारं वएज्जा हंता वएज्जा तरस्सणं सबपाणेहिं
जाव सबसत्तेहिं दंढे णो णिक्खित्ते से जे से जीवे जरस्स परेणं
सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंढे णो णिक्खित्ते से जे से जीवे जरस्स
आरेणं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंढे णिक्खित्ते से जे से जीवे
जरस्स इयाणिं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंढे णो णिक्खित्ते नवइ प
रेणं असंजए आरेणं संजए इयाणिं असंजए असंजयरस्स णं
सबपाणेहिं जावसत्तेहिं दंढे णो णिक्खित्ते नवइ सएव मायाणह
णियंता से एव मायाणियवं ॥ १५ ॥

एएण० : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

अर्थ-नगवंत श्रीगौतम स्वामी, वली बीजो दृष्टांत देखाडता ठता बोल्या के, आ दृष्टांतमां निर्ग्योनें निश्चै पुठवुं. अहो आयुष्यमंत निर्ग्यो ! आ जंगतमांहे गृहपति, अथवा गृहपतिना पुत्र, ते तथाप्रकारनां रूडा कुलनें विषे (आगम्मा के०) आवीनें (धम्मंस्स वणवत्तियं के०) धर्म सांजलवाने (उवसंकमेज्जा के०) उद्यम करे ? एवुं पुठवुं ते वा रें निर्ग्यो बोल्या, (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा रूडा कुलना उपना होय, ते धर्मेने विषे उद्यम करे. तेवारें फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या (तेसिंचणंतहप्पगाराणंधम्मंआइस्कि यवे के०) तेवा गृहस्थने तथा प्रकारनो धर्म कहेवो ? तेवारें निर्ग्यो बोल्या (हंताआइस्कि यवे के०) हा ते ग्रहस्थने धर्म कहेवो. फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या के, (किंतेतहप्पगारंध म्मंसोज्जा के०) केम के ते गृहस्थ, तेवा तथा प्रकारनो धर्म सांजलीनें (एसम्म के०) हृदयनें विषे अवधारीनें (एवंवएज्जा के०) एवुं वचन बोले. शुं बोले ? तोके (इणमेव निग्गंथपावयणंसच्चं के०) ए तीर्थकरनाषित निर्ग्योनुं प्रवचन, ते सत्यठे. समस्त जी वनें हितकारीठे, अनुत्तर अन्यशास्त्रमां प्रधान, केवलिनाषित, उत्तम मनोहर एवो बी जो कोइ मार्ग नथी. (पडिपुसुंसंसुइणोयाउयं के०) मोहमार्गना गुणे करी प्र तिपूर्ण, संशुइ एटले अत्यंत शुइ मोहार्थीजीवनें न्यायसंपन्न (सत्तकत्तणं के०) स म्यक्प्रकारें सायादिक शल्यनो कापनार सिद्धिनो मार्ग, मुक्तिनो मार्ग, एटले निर्लोच नपणानो मार्ग, निव्वाण एटले सिद्धिनो मार्ग, अर्थात् समस्तकर्महय करवानो मार्ग, ते निर्वाणमार्ग (अवितहं के०) अवितथ्य सत्य, (असंदिहं के०) असंदिग्ध एटले सं देह रहित मार्ग, सर्वदुःख प्रह्णीण करवानो मार्ग, (एहंठियाजीवा के०) ए मार्गनें विषे स्थित एटले रहेजा जीव, सीझंति एटले कार्य सिद्धि करे, लोकालोकनुं स्वरूप बूजे, सर्वदुःखथकी मूकाय, (परिणिद्वायंति के०) कर्म रूपदावानलनें उपशमाववे करी, शीतलीजूनत थाय, एटले सर्व समाधि पामे, सर्व दुःखनो अंत करे, ए मार्गनें अमे पण आदरीनें (तंमाणए के०) तमारी आझायें (तहागह्वामो के०) तेम चालियें (त हाचिह्वामो के०) तेम उजारहियें (तहाणिसियामो के०) तेम बेशियें (तहासुयट्टामो के०) तेम सुयें, एटले निडा करियें, (तहाउंजामो के०) तेम जमियें (तहाजासा मो के०) तेम बोलियें (तहाअप्पुह्वामो के०) तेम सावधान पणे प्रवर्तियें (तहाउ ठाए के०) तेम उठवे करी उठियें (उठेमोत्ति के०) उठीनें जेम सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्व, तेनी विराधना न थाय (संजमेणं के०) एवा आचारें करी, (संजमामो त्तिवएज्जा के०) संयम पालि ते गृहपति एम कहे. ए प्रकारें गौतम प्रभुयें कहुं, तेवारें निर्ग्यो बोल्या. (हंतावएज्जा के०) हा ते गृहस्थ जेम तमे बोल्या, तेमज कहे. वली गौत म स्वामी कहेठे. (किंतेतहप्पगाराकप्पंतिपवावित्तए के०) केम ते गृहीने तथा प्रकारनुं

राय धनपतसिंह बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग दुसरा. एए१

प्रव्रज्या व्रत कल्पे, एटले दीक्षा आपवी कल्पे ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या (हंताकण्ठंति के०) हा कल्पे. तेवारें श्री गौतम बोल्या. केम तेवा गृहीनें मुंन करवा कल्पे ? निर्ग्रथ बोल्याके, हा कल्पे. गौतम बोल्या तेवा गृहीनें शीखाववुं कल्पे ? निर्ग्रथ बोल्या हा कल्पे. तेवा गृहीनें धर्मेने विषे उठाववो कल्पे ? निर्ग्रथ बोल्या के, हा कल्पे. तेवा गृहीनें चारित्र लीधा अनंतर सर्वप्राण, जूत, जीव, सत्व, तेनें विषे घात करवानो त्याग एटले ठामवा पणुं कल्पे ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या के, हा कल्पे. (सेणं के०) ते, ए ए वे वाक्यालंकारें एतडूपेण एटले एवे विहारें विचरता यावत् चार, तथा पांच, ष, तथा दश वर्ष, अथवा अल्पकाल, अथवा घणा काल पर्यंत देशमांहे, अथवा संयममांहे विचरी तथाविध चारित्रावरणीय कर्मने उदयें वली गृहवास सेवे ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या हा सेवे. जे कारण माटें कर्मनी गति वैचित्र्यठे तैथी जेणें चारित्र मूकीने गृहवास आदखोठे तेनें सर्वप्राण, जूत, जीव, अनें सत्वनें विषे घात मूकाणो ? अर्थात् नहीं मूकाणो, तो हवे जुड के (सेजेसेजीवे के०) ते जीव, जे प्रथम गृहस्थ हतो. तेवार पढी ते जीव चारित्रियो थयो. तेवारें पण तेज जीव हतो, तेवार पढी वली गृहस्थ थयो तेवारें पण तेहिज जीव ठे. (जस्सपरेणं के०) जेने प्रथम, सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्वना वधनो दंम नथी ठंमाणो तेज जीव, अनें जेनें आरेण एटले वच्चें ठंमाणो अने जेने इयाणिं एटले हमणा वर्तमानें वली नथी ठंमाणो, ए रीतें तेनी त्रण अवस्था थइ. प्रथम असंयत हतो, वच्चें संयत थयो, तेवार पढी वली असंयत थयो तेवारे तेने सर्व प्राण, यावत् सर्व सत्वना वधनो दंम, ठंमाणो न होय, ए जीव कांइ सर्वकाल असंयत न कहेवाय ! परंतु जेवारें जेवो होय. तेवारें तेवो कहेवाय. तो अहो निर्ग्रथो त्रस ! अने स्थावरने विषे पण एम जाणवुं माटें जेवारें त्रस तेवारें त्रस, अनें जेवारें स्थावर. तेवारे स्थावर. ए बीजो दृष्टांत कह्यो ते एम जाणे अने बिजु पण एप्रमाणो मानवुं ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयदृष्टांतं प्रत्याख्यातविषयगतं दर्शयन्नाह । जगवान् गौतमः प्राह । निर्ग्रथाः प्रष्टव्याः इह खलु गृहपतिर्वा गृहपतिपुत्रोवा तथाप्रकारेषु श्रेष्ठकुलेषु उत्पद्य धर्मश्रवणार्थमागच्छेयुः तेषां धर्मप्रत्याख्यातव्य इति पृष्टे श्रमणा आहुः । हंत आख्यातव्यः किं ते तथाप्रकारं शृणुं धर्मं श्रुत्वा एवं वदेयुः । इदमेव निर्ग्रथसंबन्धि प्रवचनं सत्यं यावत् सर्वदुःखप्रहीणमार्गं इच्छति । अत्र स्थिताजीवाः सिद्ध्यन्ति । यावत्सर्वदुःखां नामंतं कुर्वन्ति तदाज्ञया तथा गह्वामः तथा वेष्टामहे यावत् तथा उज्जया प्रयत्नेन प्राणिनां संयमेन हिंसानिवृत्त्या संयमामोसंयमं कुर्मोयथा जिनाज्ञा एवं ते वदेयुः इति पृष्टे श्रमणा आहुः हंत वदेयुः । पुनः श्रमणान् पृच्छति । किं ते तादृशयोग्याः कल्पन्ते प्रव्रजयितुं । श्रमणा आहुर्हंत कल्पन्ते इत्यादि । तेसिंचणं, तैस्तथाविधैः सर्वजीवैर्न्योदंमस्त्य

६६९ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

क्तः एवंविधास्ते विहरंतो वर्षाणि चत्वारि पंच वा षट् दश वा अल्पतरं बहुतरं वा कालं देशग्रामादांबुद्यतविहारेण विहृत्य पश्चात्पतितपरिणामाः संतो गारं ब्रजेयुर्गृहस्थानवेयुरित्यर्थः । निर्ग्रथाः पृष्ठोत्तरमाहुः । हंत ब्रजेयुः तेषां सर्वप्राणिन्योदंमोनो निह्निप्तः । तेषां मवस्थात्रयमाह । पूर्वं गृहस्थत्वे सर्वजंतुवधोन त्यक्तः अथ यः ससाधुत्वे सर्वजंतुवधस्तेन त्यक्तः । पुनः साधुत्वं मुक्त्वेदानीं गृहस्थे जाते सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । पूर्वमसंयतः १ धारतः संयतः २ इदानीमसंयतः ३ असंयतस्य सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । तदेवं जानीत निर्ग्रथास्तदेवमाज्ञातव्यं । एवं यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं स्यादेवं त्रसस्थावरयोरपि केषं ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पुनरपि पर्यायापन्नस्यान्यथात्वं दर्शयितुं द्वितीयं दृष्टान्तं प्रत्याख्यातुं विषयगतं दर्शयितुमाह (जगवंचणमित्यादि) जगवानेव गौतमस्वाम्याह । तद्यथा गृहस्थाः यतीनामंतिके समागत्य धर्मं श्रुत्वा सम्यक्त्वं प्रतिपद्य तदुत्तरकालं संजातवैराग्याः प्रब्रज्यां गृहीत्वा पुनस्तथाविधकर्मोदयात्तामेव त्यजंति ते च पूर्वं गृहस्थाः सर्वारंभप्रवृत्तास्तदा रताः प्रब्रजिताः संतो जीवोपमर्दपरित्यक्तदंमाः पुनः प्रब्रज्यापरित्यागे सति नो परित्यक्तदंमाः । तदेवं तेषां प्रत्याख्यातृणां यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं नवत्येवं त्रसस्थावरयोरपि इष्टव्यमेतच्च जगवंचणमुदाहुरित्यादेर्ग्रंथस्य सेएवमायाणियवं इत्येतत्पर्यवसानस्य तात्पर्यं । अक्षरघटना तु सुगमेति स्वबुद्ध्या कार्या ॥ १५ ॥

जगवंचणं उदाहु णियंठा खलु पुब्बियवा आउसंतो नियंठा इह खलु परिवाइयवा परिवाइआउवा अन्नयरेहिंतो तिन्नाययणेहिंतो आगम्मधम्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा हंता उवसंकमेज्जा किं ते सिं तहप्पगारेणं धम्मं आइस्सियवे हंता आइस्सियवे तंचेव उवठा वित्तिं जाव कप्पंति हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति संजुजित्तए हंता कप्पंति तत्तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा तंचेव जाव आगारं वएज्जा हंता वएज्जा तेणं तहप्पगारा कप्पंति संजुजित्तए णो इण्ठे समंठे से जे से जीवे जे परेणं तो कप्पंति संजुजित्तए से जे से जीवे आरेणं कप्पंति संजुजित्तए से जे से जीवे जे इयाणी णो कप्पंति संजुजित्तए परेणं अस्समणे आरेणं समणे इयाणि अस्समणे अस्समणेणं सिद्धिं णो कप्पंति संमणेणं निग्गंथाणं संजुजित्तए से एव मायाणह णियंठा सेएव मायाणियवं ॥ १६ ॥

राय धनपतसिंह बाहाडुरंका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १, एण३

अर्थ—हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी त्रीजो दृष्टांत कहेवे के, आ दृष्टांतनें विषे प
ए, निश्चै निर्ग्रंथोनें पूठवुं. ए कारण माटे निर्ग्रंथ उद्देशीनें पूठे वे के, अहो आयुष्यमंत
निर्ग्रंथो ! निश्चै आ जगत् मांहे परिव्राजक संन्यासी, परिव्राजिका संन्यासिणी, तथा
(अन्नयरेहिंतोतिबाययणेहिंतो के०) अन्य तीर्थायतनयको आवीनें (आगम्मधम्मंसव
एवसिर्य के०) आगम धर्म सांजलवानें साधु पासें आवी ते(उवसंकमेज्जा के०) उद्यम
करे ? (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा आवीने उद्यम करे, तो केम तथाप्रकारना परिव्राज
क, तथा परिव्राजिकाने धर्म कहेवो ? हा धर्म कहेवो. (तंचेवउवछावित्ति एके०) तेम कहे
वो के, ज्यांसुधि तेनें उछाववुं कल्हे. ? हा, कल्हे. ते वली परिव्राजक यका चारित्रिया थयावे,
तेनें मंमलें बेसाडवा कल्हे ? हा, बेसाडवा कल्हे. तथा आहार पाणी लेवो कल्हे ? हा,
कल्हे. एवा विहारें विचरता ते वली ज्यां सुधी तथाविधकर्मनें उदयें करी गृहस्थावास सेवे ?
हा, सेवे. तेवारें तेनें तथाप्रकारें आहारपाणी करवा, मंमलीमां बेसाडवा कल्हे ? तेवारें
निर्ग्रंथबोल्या, के, (एण्डेसमछेके०) ए अर्थ समर्थ नथी. एतावता तेनें मंमलीमां बेसा
डवुं न कल्हे. तो हवे जुंठ ! के तेनो तेज जीव, तेनी साथें प्रथम आहार पाणी करवो
न कल्हे, वच्चें वली आहारपाणी करवो कल्हे, अनें वली ते जीव साथें हमणां आहार
पाणी करवो न कल्हे. एम तेनी त्रण अवस्था थइ. अश्रमण, पठी वच्चें श्रमण,
नें हमणां वली अश्रमण. ते अश्रमणपणायें सहित एवा ते श्रमण निर्ग्रंथनें मंमलीमां
पोतानी साथें बेसारी जमाडवो न कल्हे. अहो निर्ग्रंथो ! ए दृष्टांतनी पेटें त्रस स्था
वरनें विषे पण जाणवुं. जेवारें त्रस तेवारें त्रसज, अनें जेवारें स्थावर, तेवारें स्था
वरज, जाणवा. ए रीतें मानो, अनें एवी रीतें जाणवुं. एप्रमाणे निर्ग्रंथनी साक्षिये
शविरति प्रमाण करी ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—अथ तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकानुद्दिश्याह । सुगमार्थमिदं सूत्रं । तात्पर्यार्थ
स्त्वयं पूर्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संनोग्याः
पुनः श्रामण्यत्यागेऽसंनोग्याः एवं पर्यायान्यथात्वं त्रसस्थावराणामपि योज्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका—तदेवं द्वितीयं दृष्टांतं प्रदर्श्याधुना तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकोद्देशेन दर्शयितुमा
ह । (जगवंचणमुदाहुरित्यादि जावसेएवमायाणियवन्ति) उक्तानार्थ । तात्पर्यार्थस्त्वयं पू.
र्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संनोग्याः संवृत्ताः
पुनस्तदनावे त्वसंनोग्यास्त्येव पर्यायाऽन्यथात्वं त्रसस्थावराणामप्यायोजनीयमिति ॥ १६ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा न्वन्ति तेसिंचणं
एवं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंदा न्वित्ता आ

ए०४ : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

गारात अणगारियं पवइत्ताए वयं एं चानुदसवमुद्धिठपुसि
मासिणीसु पडिपुसं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरि
स्सामो थूलगं पाणाइवायं पच्चस्काइस्सामो एवं थूलगं मुसा
वायं थूलगं अदिन्नादाणं थूलगं मेहुणं थूलगं परिग्गहं प
च्चस्काइस्सामो इत्तापरिमाणं करिस्सामो डुविहं तिविहेणं मा
खलुममघाए किंचि करेहवा करावेहवा तच्च विपच्चस्काइस्सा
मो ते एं अजोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेठियानं प
च्चारुहिता ते तहा कालगया किं वत्तवंसिया सम्मं कालग
तावि वत्तवंसिया ते पाणावि वुच्चंति ते तसावि वुच्चंति ते महा
काया ते चिरद्विइया ते बहुतरगा पाणा जेहिं समणोवासग
स्स सुपच्चस्कायं नवइ ते अप्पयरागा पाणा जेहिं समणोवास
गस्स अपच्चस्कायं नवइ इति से महयानं जस्सं तुप्पे वयह तं
चेव जाव अयं पि जेदे से एो एयानए नवइ ॥ १७ ॥

अर्थ—वली उदक प्रत्ये जंगवंत श्री गौतमस्वामी बोल्या के, निश्चें आ जगत् मां
हे कोइ एक श्रमणोपासक होय, तेणे एवुं व्रत विशेष पूर्वे उच्चार कयुं होय के, नि
श्चें अमे सुंम थई गृहस्थावास थकी, अणगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी तेथी,
अमें चतुर्दशी, अष्टमी, चोमासानी त्रण पूर्णिमा, तथा उद्दिष्टतिथि ते महा
कल्याणिक तिथि, एटले दिवसें प्रतिपूर्ण सम्यक् प्रकारें पौषध पाजता विचरिणुं,
तथा वली स्थूल प्राणातिपात पच्चस्कीणुं. एणी पेरें स्थूल मृषावाद, स्थूल अदत्तान,
स्थूल मैथुन, स्थूल परिग्रह, पच्चस्कीणुं. इत्ता प्रमाणे करीणुं, “ डुविहंतिविहेणं ”
इत्यादिक जांगार्ये करी पच्चस्कीणुं. (माखलुममघाए के०) निश्चें महारे अर्थें पौषध मांहे
कांहिं पचन पाचनादिक म करवुं. बीजा पासें म कराववुं, त्यां पण एवुं पूर्वोक्त अ
में पच्चस्काण करीणुं (तेणं के०) ते एवा व्रतना उच्चार करनार श्रावक, (अजो
च्चा के०) अणजम्या, (अपिच्चा के०) पाणी पीथा विनाना, (असिणाइत्ता के०)
अने स्नान कखा विना, पोसहव्रत करे. पोसहव्रतमां एटला वानां न करे.
(आसंदी के०) मंचक, (पेठियानं के०) पीढी, मांची इत्यादिक, ते थकी (पच्चारु
हिता के०) उत्तरीनें सम्यक् प्रकारें पौषध लीये. (तेतहाकालगयाकिंवत्तवंसिया

के०) तेणें तथा प्रकारे काल कीधो, तो तेनें केवा कहियें, ते रूडी परें मरण पा म्या कहियें किंवा नहीं? तेवारें निर्गैश बोल्या के, (सम्मंकालगयाविवत्तवेसिया के०) ते सम्यक् प्रकारें रूडी रीतें कालगत थया एम कहियें, तेवारें श्रीगौतम बोल्या के, एरीतें जेणें काल कीधो, तेनें अवश्य देवलोकनें विषे उत्पत्ति जाणीयें हैयें केमके, रूडे परिणामें जे मरण पामे ते देव थाय. (तेपाणाविवुञ्चंति के०) त्यां थका तेने प्राण पण कहियें, (तेतसाविवुञ्चंति के०) तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय कहियें, तेनें चिरस्थितिक कहियें, तो ए कारणे (तेबहुतरगापाणा के०) ते घणा जीव के, (जेहिंसमणोवासगहससुप च्छवायंनवइ के०) जेने विषे श्रावकने रूडूं पञ्चस्काण होय. अने ते थोडा जीव, के जेने विषे श्रावकनें पञ्चस्काण नथी. एम ते श्रावकनें महोटी त्रसकाय थकी उपशमळे ते पञ्चस्काण राखवानो उद्यमळे तेने विराधवानी विरतिळे. एवा श्रावकनें तमे कहोळो के, एवो कोइ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रावकनें एक पण प्राणातिपातनुं पञ्चस्काण थाय! ते तमारुं वचन न्यायमार्गेनुं नथी ॥ १७ ॥

॥ टीपिका—एवं दृष्टान्तत्रयेण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारमा ह । नगवान् गौतमउदकं प्रत्याह । शांतिप्रधाना एके श्रमणोपासकान्वन्ति तेषां च इ दमुक्तपूर्वं नवति । यथा न खलु वयं शकुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु? वयं चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु संपूर्णे पौषधं सम्यगनुपालयंतो विहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृषावादा दत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामः । द्विविधं कृतकारितचेदात् श्राद्धस्यानुमतेरनिषिद्ध त्वात्रिविधं मनोवचनकायैः मा निषेधे पौषधस्यस्य सम कृते किंचित्पचनपाचनादिकं मा कार्षे परेण मा कारयत सर्वथाऽसंनविनोवस्तुनोऽनुमतेरपि निषेधः तत्रापि प्रत्याख्यास्यामः ते श्रावकाश्चानुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधयुतत्वादासंदीपीविकातः प्रत्यारुह्याऽवतीर्य सम्यक् पौषधं कृत्वा कालं कृतवन्तः ते किं सम्यक्कृतकालाउतासम्यक्? एवं पृष्टैर्निर्गैशैरव श्यमेवं वक्तव्यं ते सम्यक्कालगता । एवं कालगतानामवश्यंजावी देवलोकोत्पादः तत्रोत्प न्नाश्च ते त्रसाएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्येति ॥ १७ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्ते प्रत्याख्यातविषयगतोगृहस्थयतिपुनर्गृहस्थचेदेन पर्यायचेदः प्रदर्शितः । तृतीयेतु दृष्टान्ते परतीर्थिकसाधुनावोनिष्क्रमणचेदेन संज्ञोगद्वारेण पर्यायचेद व्यवस्थापितइति । तदेवं दृष्टान्तप्राचुर्येण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारं कर्तुकामआह । (नगवंचणमुदाहुरित्यादि) पुनरपि गौतमस्वाभ्युदकं प्रतीदमा ह । तद्यथा बहुजिः प्रकारैस्त्रससंज्ञावः संज्ञाव्यते ततश्चाशून्यस्तैः संसारस्तदशून्यत्वे

एएण्ड : द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सूत्रमाध्ययनं

तन्निर्विषयं श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपप्रत्याख्यानं । तदधुना बहुप्रकारत्रससंनूत्याऽशून्यतां संसारस्य दर्शयति । जगद्वनाह । संति विद्यंते शांतिप्रधानावा एके केचन श्रमणो पासकान्वन्ति तेषां चेदमुक्तपूर्वं जवति संजाव्यते च श्रावकाणामेवंनूतस्य वचसः संजव इति । तद्यथा । न खलु वयं शकुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं । एमिति वाक्यालंकारे । चतुर्दश्यष्टमीपौर्णमासीषु संपूर्णं पौषधमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधं सम्यगनुपालयंतोविहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृषावादादत्तादानमैशुनपरिश्रमं प्रत्याख्यास्यामोद्विविधमिति कृतकारितप्रकारद्वयेनानुमतेः श्रावकस्याप्रतिषिद्धत्वात्तथा त्रिविधेनेति मनसा वाचा कायेन च तथा मा इति निषेधे खलु इति वाक्यालंकारे मदर्थं पचनपाचनादिकं पौषधस्य मम कृते मा कार्ष्णं तथा परेण मा कारयत तत्राप्यनुमतावपि सर्वथा यदसंजवति तत्प्रत्याख्यास्यामः ते एवंनूतकृतप्रतिज्ञाः संतः श्रावकाः अश्रुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधोपेतत्वादासंदीपीतिकातः प्रत्यारुह्यावतीर्य सम्यक् पौषधं गृहीत्वा कालं कृतवन्तस्ते तथाप्रकारेण कृतकालाः संतः किं सम्यक्कृतकालावतासम्यगिति ? कथं वक्तव्यं स्यादित्येवं पृष्टैर्निर्ग्रैथैरवश्यमेवं वक्तव्यं स्यात्सम्यक्कालगताइत्येवं कालगतानामवश्यंजावी तेषां देवलोकेषूत्पादस्तदुत्पन्नश्च त्रसएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्योपासकस्येति ॥ १७ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवंति तेसिंचणं ए वं वुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंमा जवित्ता आगा राउं जाव पवइत्तए णो खलु वयं संवाएमो चाउदसठमुदिठपुष्प मासिणीसु जाव अणुपालेमाणा विहरित्तए वयं एं अपञ्चिम मारणंतियं संलेहणा जूसणा जूसिए नत्तपाणं पडियाइस्किया जाव कालं अणवकंखमाणा विहरिस्सामो सवं पाणाइवायं पच्च खाइस्सामो जाव सवं परिग्गहं पच्चखाइस्सामो तिविहं तिविहे एं मा खलु ममद्याए किंचिवि जाव आसंदीपेठियाउ पच्चारुहिता एते तहा कालगयाइ किं वत्तवंसिया सम्मं कालगयाइ वत्तवं सिया ते पाणावि वुच्चंति जाव अयंपि जेदे से णो णेयाउए जवइ ॥ १८ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेहे. कोइ एक श्रमणोपासक एवा होय, तेणे एवुं पूर्व व्रत उच्चारवानुं वचन कहुं होय, के, निश्चै अमे मुम यइने गृहस्थावास यका यावत् अ

एगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी. चतुर्दशी, अष्टमी, त्रय चोमासानी पू
र्णिमा, तथा महाकल्याणिक तिथिने विषे पौषध जइ न शकिये अमारे ठेले कालें मर
एने अंते शरीर पातलुं पाडवा संलेखणाने विषे जूसणा एटले आत्मा स्थापवो, स्था
पीने जात, एटले अन्न पाणी निषेधिने यावत् मरणकाल अण वांठता मरणा जिलाषा अ
ण करता विचरीशुं यावत् सर्व प्राणातिपात, सर्व मृषावाद, सर्व अदत्तादान, सर्व मैथुन, सर्व
परिग्रह, त्रिविध त्रिविध प्रकारें पञ्चस्कीशुं, तथा अमारे अर्थे कांइ पण पचन पाचनादिक म
करो, म करावो, एवुं पण पञ्चस्काण करीशुं. ते श्रावको ए रीतें अण जमते, पाणी अणपी
ते, स्नानादिक अण करते, मंचक, मांची इत्यादिक अकी उतरिने ते प्रकारें काल करे.
तो तेने केवा कहिये, रूडा मरणना करनार कहिये के, माठा मरणना करनार कहिये? ते
वारें निर्ग्रंथ बोल्या, ते रुडी पेरे कालगत अया कहेवाय, तेपाणाविवुच्चंति इत्यादिक
शब्दोनो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो. यावत् तमारुं एवुं बोलवुं, ते न्याय मार्गनुं नथी.
त्यां सुधी जाणवुं. ॥ १७ ॥

॥ टीपिका-पुनः श्राद्धोद्देशेन प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । गौतमः प्राह । संति वि
द्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषामेतदुक्तपूर्वं नवति । यथा न शकुमोवयं प्रव्रज्यां
ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु सम्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया
रूपितकायाः । यदिवा संलेखनाजोषणया सेवनया जोषिताः सेविता उत्तमार्थगुणैरेवं
नूताः संतो ज्ञक्तपानं प्रत्याख्याय कालं दीर्घकालमनवकांक्षमाणा विहरिष्यामः । कोर्थः ?
न खलु वयं दीर्घकालं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्र
त्याख्याय संलेखनया संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारत्यागेन जीवितं त्यक्तुं समर्थाः । इति
सूत्रेणैवाह । (सवंपाणाश्वायमित्यादि) यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्
सम्यक् ते कालगता इति पृष्ठानिर्ग्रंथाद्बुद्ध्या ते सन्मनसः शोचनचित्ताः कालगता
इति । ते कालं कृत्वा सुरलोकेषूत्पद्यंते तत्र चोत्पन्ना यद्यपि हंतुं न शक्यंते तथापि त्रस
त्वात्ते श्राद्धस्य त्रसवधनिवृत्तिप्रत्याख्यानस्य विषयाः स्युः ॥ १७ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा श्रावकोद्देशेनैव प्रत्याख्यानस्य विषयं प्रदर्शयितुमाह । (नगवं
चणमित्यादि) गौतमस्वाम्येवाह । तद्यथा संति विद्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषां
चैतदुक्तपूर्वं नवति । तद्यथा । खलु न शकुमोवयं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु स
म्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया रूपितकायायदिवा संलेखना
जोषणया सेवनया जोषिताः सेविता उत्तमार्थगुणैरित्येवं नूताः संतो ज्ञक्तपानं प्रत्याख्या

एएणं ० द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयं श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

य कालं दीर्घमनवकाङ्क्षमाणाविहरिष्यामः । इदमुक्तं नवति । न वयं दीर्घकालं पौषधादि
कं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु? वयं सर्वमपि प्राणादि तादिकं प्रत्याख्याय संलेखनया
संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारपरित्यागेन जीवितं परित्यज्य मलमिति । एतत्सूत्रेणैव दर्शयति
(सवंपाणाश्वायमित्यादि) सुगमं । यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्सम्यक्
ते कालगतास्त्येवं पृष्ठानिर्गन्थाएतदूचुर्यथा ते सन्मनसः शोचनमनसस्ते कालगता इति
तेच सम्यक् संलेखनया यदा कालं कुर्वन्ति तदाऽवश्यमन्यतमेषु देवलोकेषूत्पद्यन्ते । तत्र
चोत्पन्नायद्यपि ते व्यापादयितुं न शक्यन्ते तथापि त्रसत्वात्ते श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तस्य
विषयतां प्रतिपद्यन्ते ॥ १७ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा नवंति तंजहा महइहा म
हारंजा महापरिग्गहा अहम्मिया जाव डुप्पडियाणंदा जाव स
वाउ परिग्गहाउ अण्डिविरया जाव जीवाए जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते ते ततो आउगं
विप्पजहंति ततो चुक्को सगमादाए डुग्गइगामिणो नवंति ते
पाणावि बुच्चंति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरठिइया ते
बहुयरगा आयाणसोइति से महयाउ एं जस्सं तुप्पे वदह तंचेव
अयंपि नेदे से णो णेयानुए नवइ ॥ १८ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेढे. आ जगत् मांहे कोइ एक एवा होय, ते कहेढे.
(महइहा के०) महोटी इहावाला एटले महालोनी, महाआरंजी, महापरिग्रही, अधार्मि
क यावत् डुप्पप्रत्यानंदी, एटले कोइनुं छुंमूं थाय तो पोतें आनंद पामे, यावत् सर्व परि
ग्रह थकी अविरति एटले निवर्त्या नथी. जाव जीव लगे जेनें विषे श्रमणोपासकने (आ
याणसो के०) प्रथम व्रत ग्रहण आरंजीने मरणान्त सुधी त्रस पणाने लीधे तेनो घात
ठंमाणोढे. हवे ते सर्वथा अविरति मनुष्यनो ते नवसंबंधी आयुष्यनो क्य थये थके ते
आयुष्य त्यागीनें (चुक्कोसगमादाए के०) वली पोताना उपार्जन करेलां कर्मो लेइनें
(डुग्गइगामिणोनवंति के०) दौर्गतिगामि थाय, एटले छुं कहुं ? तोके, जे महारंजी, म
हापरिग्रही होय, ते नरकादिक दुर्गतियें जाय. त्यां ठतां तेने प्राण पण बोलियें, अने त्र
स पण बोलियें, ते महाकायवाला कहियें, तेनें वणी स्थिति होय, एम पण कहियें, ते घ
णा जीवनी त्रस जाति पणानें पामे. माटे तेनो विनाश करवाने विषे श्रावकने रूढूं पच्च
स्काण होय. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ए कारणे तमारुं बोलवुं न्याय मार्गनुं नथी ॥ १९ ॥

राय धनपतसिंध बाहाडुरंका जैनागम संग्रह नाग डसरा. : एण्ण

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयमाह । न प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चरन्त्य मरणांतं या वदंमोनिक्षिप्तस्त्यक्तः । तेच तस्मान्नवात्स्वायुषं जहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं स्वकं पाप मादाय गृहीत्वा दुर्गतिगामिनः स्युः । महारंनपरिग्रहत्वात्ते मृतानरके नारकत्रसत्वेनोत्प न्नाः सामान्येन प्राणिनोच्यन्ते विशेषतस्तु त्रसामहाकाया इत्यादि पूर्ववत् ॥ १९ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा प्रत्याख्यानस्य विषयमुपदर्शयितुमाह । (नगवंचणं उदाहुरित्यादि) नगवानाह । एके केचन मनुष्या एवंचूतानवन्ति । तद्यथा महेष्मामहारं नामहापरिग्रहा इत्यादि सुगमं । यावद्यैर्येषु वा श्रमणोपासकस्यादीयत इत्यादानं प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चा रन्याऽऽमरणांतादंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति । तेच तादृग्विधास्तस्मान्नवात्कालात्स्वा युषं विजहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं ते नूयः पुनः स्वकर्म स्वकृतकिद्विषमादाय गृही त्वा दुर्गतिगामिनो नवन्ति एतदुक्तं नवति । महारंनपरिग्रहत्वात्ते मृताः पुनरन्यतरपृथिव्यां नारकत्रसत्वेनोत्पद्यन्ते तेच सामान्यसंज्ञया प्राणिनो विशेषसंज्ञया त्रसामहाकायाः चिर स्थितिका इत्यादि पूर्ववद्यावत् (णोणोयाउएत्ति) ॥ १९ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा नवन्ति तंजहा अणारंन्ना अ परिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव सवातं परिग्गहातं पडिवि रया जाव जीवाए जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आम रणंताए दंमेणिस्सित्ते ते ततं आउगं विप्पजहंति ते ततं नुज्जो सग मादाए सग्गइगामिणो नवन्ति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णोयाउ ए नवइ ॥ २० ॥

अर्थ-वली एहिज अर्थ दीपाववा नणी, गौतम स्वामी कहेवे के, आ जगत् मांहे को इ एक मनुष्य, एवा होय के, निरारंन्नी, निःपरिग्रही, धार्मिक धर्मनीज अनुमोदना क रनार, इत्यादिक त्यां सुधी कहेवुं, ज्यां सुधी सर्वपरिग्रह थकी विरति एटले निवृत्त्यावे सर्व विरतिना पालनार, जावजीव सुधी, जेने विषे श्रमणोपासकनें प्रथम व्रतग्रहण का ल प्रारंन्नी मरणांतसुधी घातनो निषेध कखोवे. ते तेवा सर्वविरति वाला मनुष्य, नव सं बधीनुं आयुष्य ठांमीनें पोतानां पूर्वोपार्जित शुभ कर्म लेइनें सज्जतिगामि आय. ते त्यां ठता प्राण पण कहेवाय. इत्यादिक बीजो पाठ, सर्व पूर्ववत् जाणवो. ए कारणे ए तमारुं वचन रूडूं न्याय मार्गनुं नथी. ॥ २० ॥

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । पूर्वोक्तेन्यो महारंन्नादिभ्यो विपरीताः

१००० द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

सुशीलाः साधवः एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेव देवेषूत्पद्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानं ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह । (नगवंचणं उदाहुरित्यादि) पूर्वोक्तेन्योमहारंनपरिग्रहवदादिन्योविपर्यस्ताः सुशीलाः सुप्रत्यानंदाः साधवश्च इत्यादि सुगमं । यावत् (स्मोणेयाउएनवइति) । एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेवान्यतरेषु देवेषूत्पद्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ॥ १० ॥

नगवंचणं उदाहुरित्यादि संतेगइया मणुस्सा नवंति तं जहा अप्पेत्ता अप्परंजा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव एगच्चानं परिग्गहानं अप्पडिविरया जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमेणिस्सित्ते ते तउ आउगं विप्पजहंति ततो जुज्जो सगमादाए सग्गइगामिणो नवंति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेयाउए नवइ ॥ ११ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेछे. निश्चै आ जगत् मांहे कोइ एक मनुष्य, एवा होय, ते कहेछे. अल्पइत्ता एटले अल्पलोनी, अल्पारंजी, अल्पपरिग्रही, धार्मिक धर्मानुग, प्राणातिपातादिक थकी एकपद्धें विरति, अनें एकपद्धें अविरति, ए कारण माटें ते विरताविरत कहेवाय. जेनें विषे श्रमणोपासकनें व्रतग्रहणकाल प्रारंजी मरणांतसुधी जीवघातरूप दंमनो निषेधछे. ते विरताविरत पुरुष, ते नव संबंधी आशुष्य ठांमीनें, पढी पोतानां पूर्वोपार्जित शुच कर्म लेइने, सज्जतियें जाय. ते त्यां ठतां प्राण पण कहेवाय, त्रस पण कहेवाय, इत्यादिक पाठ सर्व, पूर्ववत् जाणवो. ज्यां सुधी तमारुं बो लवुं न्यायमार्गनुं नथी. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—किंच । सुगममिदं सूत्रं एते चाल्पेष्वादिविशेषणाअवश्यं प्रकृतिनइतया सज्जतिगामित्वेन त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (नगवंचणं उदाहुरित्यादि) सुगमं यावत्स्मोणेयाउएति । एते चाल्पेष्वादिविशेषणविशिष्टाअवश्यं प्रकृतिनइतया सज्जतिगामित्वेन त्रसकायेषूत्पद्यन्ति इत्यर्थः ॥ ११ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा जवति तं जहा आरण्या
 आवसहिया गामणियंतिया कएहुई रहस्सिया जेहिं समणोवा
 सगरस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते जवइ णो बहु
 संजया णो बहुपडिविरया पाण नूय जीव सत्तेहिं ते सतो अप्पणा
 सच्चा मोसाइ एवं विप्पडिवेदेति अहं ए हंतवो अन्नं हंतवा जाव
 कालमासे कालं किच्चा अन्नयराइं आसुरियाइं किविसियाइं
 जाव उववत्तारो जवति तउ विप्पमुच्चमाणा जुज्जो एलमुयत्ताए
 तमोरुवत्ताए पच्चायंति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेयाउए जवइ ॥११॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेछेके, आ जगत्मांहे कोइएक मनुष्य एवा होय के, आरणि
 क एवुं तीर्थविशेष तेनें विषे रहेनार ते आरण्यवासी, तथा कंदमूलफलाहारी, वृद्धनें मूलें
 वसनार एवा पुरुष, तापस विशेष जाणवा. (आवसहिया के०) वली कोइएक पानडानी पर्ण
 कूटी करी रहेनारा, ग्राम निमंत्रिक एटले आजीविका निमित्तें ग्राम समीपें वसनारा, (क
 एहुईरहस्सिया के०) कोइएक कार्यनें विषे रहस्यना करनार, इत्यादि तापस विशेष, जेनें
 विषे श्रमणोपासकनें व्रतग्रहण प्रारंभीने मरणांत सुधी हिंसानो निषेधछे. हवे ते तीर्थिक
 केवाछे? तोके घणा संयत नथी, कारणके तेमांहे सम्यक् ज्ञान नथी; ते माटें ते पूर्ण संय
 मनें जाणता नथी, तथा प्राण, जूत, जीव, अने सत्त्वनें विषे जेने घणुं व्रतिपणु नथी. ते पोतें
 पोता थकी एवी सत्यामृषा नापा त्र्युंजीनें लोक आगल आवीरीते बोले. ते कहेछे. मनें
 ब्राह्मण पणाने लीधे दंमादिकें करी हणवो नहीं. बीजा कुडादिकोने हणवा. इत्यादिक
 नथी, अध्ययननें विषे कछुंछे, ते सर्व अंहीं जाणी लेवुं. एवा मनुष्य, कालमासें काल करीनें
 योगे अनेरा आसुरिय किट्ठिषीयादिकनी गतिने विषे जाय. जे कारण माटें
 उपदेशना देनार, जोगानिलापी, तापसो, नित्यांधकार सहित एवी नरकादि
 वली बालतपनें योगे तेनें प्रथमतो पूर्वोक्त नीचगति प्राप्त थाय, ते
 इत्यादिक गतिथकी आयुष्यने द्ये चवीनें वली वली बेहेरा
 एवा ठता तेनें त्रस कहियें, तेने प्राण कहियें
 मारुं वचन न्यायमार्गनुं नथी ॥ ११ ॥

१००७ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

तेच नो बहुसंयताः क्रियासु नो बहुप्रतिविरताः सर्वजंतुवधान्न निवृत्ताः सत्यामृषाणि वा
क्यानि परेषु एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण प्रयुजंति (एवंविष्णुदिवेदेति) कचित्पातः एवं विवि
धप्रकारेण प्रतिवेदयंति ज्ञापयंति । यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये हंतव्याः । अहं नाज्ञापयि
तव्योऽज्ञापयितव्या इत्यादीन्युपदेशवाक्यानि ददति । एवं जूतास्ते कामासक्ताः किंचिदज्ञा
नतपःपराः कालं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किंविषिकेषु असुरदेवाधमेषूत्पद्यंते अ
थवा प्राण्युपघातकोपदेशदातारो नोगमूर्ध्निताअसूर्येषु नित्यांधकारेषु किंविषप्रधानेषु नरक
स्थानेषु समुत्पद्यंते ते च देवानारकास्त्रसत्त्वं न व्यजिचरंति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो
न संभवति तथापि जावप्राणातिपातस्य विरतेर्विषयतां प्रतिपद्यंते ततो देवलोकाश्च्युतान
रकाश्च्युतावा क्लिष्टपंचेंद्रियतिर्यक्तु हीनमनुष्येषुवा एडमूकतया तमोरूपतया अंधबधिर
तया प्रत्यायांति ते चावस्थाद्येपि त्रसत्त्वं न व्यजिचरंति ततो न निर्विषयं प्रत्याख्यानं
एषु च इव्यप्राणातिपातोपि संभवति ॥ ३३ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्येव प्रत्याख्यानस्य वि
षयं दर्शयितुमाह । एके केचन मनुष्या एवं जूतानवन्ति तद्यथा अरण्ये जवाअरण्यका
स्तीर्थिकविशेषास्तथा आवसथिकास्तीर्थिकविशेषाएव तथा ग्रामनिमंत्रिकास्तथा (कएहु
ईरहस्सियात्ति) कचित्कार्ये रहस्यकाः कचिद्दहस्यका एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषास्तेच नो
बहुसंयताहस्तपादादिक्रियासु तथा ज्ञानावरणीयावृत्तत्वान्न बहुविरताः सर्वप्राणजुतजी
वसत्त्वेन्यस्तत्स्वरूपापरिज्ञानात् अधादविरता इत्यर्थः । ते तीर्थिकविशेषाबह्वसंयताः स्वतो
विरता आत्मना सत्यामृषाणि वाक्यान्त्येवमिति वक्ष्यमाणरीत्या वियुजंति । (एवं विष्णु
दिवेदेति) कचित्पातोऽस्यायमर्थः । एवं विविधप्रकारेण परेषां प्रतिवेदयंति तानि पुनरेवं जू
तानि वाक्यानि दर्शयति । तद्यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये पुनर्हंतव्याः तथाहं नाज्ञापयि
तव्योऽन्ये पुनराज्ञापयितव्या इत्यादीरितान्युपदेशवाक्यानि ददति । ते चैवमेवो

टीकामेषु मूर्ध्नितागृह्णाध्युपपन्नायावदप्राणि चतुःपंचानिवा षड्द
ऽप्यल्पतरं वा प्रजुततरंवा कालं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किंविष
कारिणः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किंविष
नेपूपपत्तारो नवन्ति यदि प्राण्युपमर्दोपदेशदायिनोऽस्ते
पु किंविषप्रधानेषु नरकस्थानेषु ते समुत्पद्यं
ति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो न
विरतेर्विषयतां प्रतिपद्यंते ततोपि देव
याविधमनुष्येषु चैडमूकतया

રાય ધનપતસિંઘ બાહાડરંકા જૈનાગમ સંગ્રહ ઝાગ હસરા. ૨૦૦૩

તે ચોનયોરપ્યવસ્થાયાસ્રસત્ત્વં ન વ્યજિચરંતિ । ઇત્યતો ન નિર્વિષયં પ્રત્યાશ્વાનમેતેષુ ચ
ઇત્યતોપિ પ્રાણાતિપાતઃ સંનવતીતિ ॥ ૨૨ ॥

જગવંચણં ઝદાહુ સંતેગઈયા પાણા દીહાઝયા જેહિં સમણોવા
સગસ્સ આયાણસો આમરણંતાંએ જાવ દંમે ણિશ્કિત્તે જવઈ તે
પુઘામેવ કાલં કરેંતિ કરેંતિતા પારલોહયત્તાંએ પચ્ચાયંતિ તે
પાણાવિ વુચ્છંતિ તે તસાવિ વુચ્છંતિ તે મહાકાયા તે ચિરદ્ધિ
યા તે દીહાઝયા તે બહુયરગા જેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કા
યં જવઈ જાવ ણો ણેયાઝએ જવઈ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—વળી જગવંત શ્રીગૌતમ સ્વામી બોલ્યા કે, આ જગતમાંહે એકેક પ્રાણી એવાઢેકે,
જે શ્રાવક પચ્ચાણ કરેઢે, તે થકી તે પ્રાણી દીર્ઘાયુવાલાઢે, તે દેવતા, નારકી, તિર્યંચ,
અને મનુષ્યપણે પરલોકમાંહે ઝપજે, તેને પ્રાણ પણ કહિયેં, તેને ત્રસ પણ કહિયે, તેને
મોહોટી કાયા ના ધણી પણ કહિયે, તેને ઘણી સ્થિતિ કહિયે. તેને ઘણા પ્રકારના જીવ
કહિયેં, જેને વિષે શ્રમણોપાસકને વ્રતગ્રહણ પ્રારંચીને મરણાંતસુધિ વિનાશવાનો નિષેધઢે,
અને તે શ્રાવક તો, તેની પૂર્વેજ કાલ કરે. તે કારણ માટેં તે શ્રમણોપાસકને, તેને વિ
નાશવાનો નિષેધઢે, પરંતુ તે દીર્ઘાયુત્રસને વિષે પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત શામાટેં પછે
નહી? તમે જે કહોઢે કે, એવો પર્યાય કોઈ નથી કે, જેણે કરી શ્રાવક પચ્ચાણ કરે. તે
તમારું વચન ન્યાયમાર્ગનું નથી. ॥ ૨૩ ॥

॥ દીપિકા—અથ પ્રકટમેવ વિરતિવિષયમાહ । જગવાનાહ । યોહિ પ્રત્યાશ્વાનં ગૃ
ણ્ણાતિ તસ્માદીર્ઘાયુષ્કાઃ પ્રાણિનસ્તે ચ નારકમનુષ્યદેવાદિત્રિચતુઃપંચેન્દ્રિયતિર્યંચશ્ચ સં
નવતઃ કથં નિર્વિષયં પ્રત્યાશ્વાનમિતિ ? શેષં સુગમમ્ ॥ ૨૩

ત્રેણ શ્વાંપ્રતં પ્રત્યક્કસિદ્ધેવ વિરતેર્નિર્વિષયં દર્શયિતુમાહ । (જગવંચણં ઝદાહુરિ

૧૦૦૪૮ દ્વિતીયે સૂત્રકૃતાંગે દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધે સપ્તમ્યાધ્યયનં.

વિ બુઞ્ચંતિ તસાવિ બુઞ્ચંતિ તે મહાકાયા તે સમાનયાં તે બહુયરગા જેહિં
સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવહ જાવ ણો ણેયાગ્ગે નવહ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—વલી શ્રીગૌતમસ્વામી કહેહે કે, જે શ્રાવક પચ્ચસ્કાણ કરેહે, તેથીકી આ જગ
ત માંહે કોઈ એક પ્રાણી (સમાનયા કે) સમાયુષ્ય એટલે સરસા આયુષ્ય વાલા છે,
જેનેં વિષે શ્રમણોપાસકનેં પ્રથમ વ્રત ગ્રહણ પ્રારંજી મરણાંત સુધી હિંસાનો નિયમહે, તે
વાર પઢી તે સમકાલેં કાલ કરે, સરસા કાલ કરીનેં પરલોકેં ડગજે તેનેં પ્રાણ પણ
કહિયેં, તેને ત્રસ પણ કહિયેં, તેને મહોટી કાયાના ધણી કહિયેં, તેને ઘણા પ્રકારેં જીવ
કહિયેં, જેનેં વિષે શ્રમણોપાસકનેં નિષેધવાનો નિયમહે. એકારણેં શ્રાવકનેં પચ્ચસ્કાણ કેમ
ન હોય ? તે માટેં એ તમારું બોલવું નહું નથી ॥ ૨૪ ॥

॥ દીપિકા—इदं समायुष्कसूत्रं पूर्ववत् ॥ २४ ॥

॥ टीका—एवमुत्तरसूत्रमपि तुल्यायुष्कविषयं समानयोगहेतुत्वाद्धारय्येयं ॥ २४ ॥

નગવંચણં ઉદાહુ સંતેગઈયા પાણા અપ્પાનયા જેહિં સમણોવા
સગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ જાવ દંમે ણિચ્છિક્કે નવહ તે
પુઘામેવ કાલં કરેંતિ કરેંતિત્તા પારલોક્કિત્તાએ પચ્ચાયંતિ તે પાણા
વિ બુઞ્ચંતિ તે તસાવિ બુઞ્ચંતિ તે મહાકાયા તે અપ્પાનયા તે બહુય
રગા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવહ જાવ ણો
ણેયાગ્ગે નવહ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—વલી નગવંત શ્રી ગૌતમ સ્વામી બોલ્યા કે, આ જગત માંહે એક
કે, તે શ્રાવક થકી અલ્પ એટલે ઓડા આયુષ્ય વાલા છે, જેનેં આ
રૂઠું પચ્ચસ્કાણહે એતાવતા ઘણા પ્રાણને વિષે પચ્ચસ્કાણહે અને
પ્રપચ્ચસ્કાણહે. એતાવતા જાવ જીવ સુધી જે જીવ તે નિ
પાયુષ્યવાલા છે તે જ્યાં સુધી મરણ ન પામે, તે
કાણહે, તે કદાપિ મરણ પામીનેં ફરી તે
ગાલ પણ પલે. એ કારણેં નિર્વિષય પ
હે. અહીં બીજા રહી ગયેલાં પદોનો

॥ दीपिका-इदमल्पायुष्कसूत्रमपि स्पष्टं नवरं यावत्ते न म्रियंते तावत्प्रत्याख्यानस्य विषयः त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंते ॥ ३५ ॥

॥ टीका-तथाल्पायुष्कसूत्रसिद्धमेव । इयांस्तु विशेषोयावत्ते न म्रियंते तावत्प्रत्याख्या नस्य विषयस्त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंतइति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा न्वंति तेसिंचणं ए
वं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संचाएमो मुढे नवित्ता जाव पव
इत्तए णो खलु वयं संचाएमो चाउदसठमुद्धिठपुष्पमासिणीसु प
डिपुष्पं पोसहं अणुपालित्तए णो खलु वयं संचाएमो अपच्चिमं
जाव विहरित्तए वयंचणं सामाइयं देसावगासियं पुरत्ता पाईणं
पडिणंवा दाहिणं उद्दीणं एतावता जाव सबपाणोहिं जाव सबस
त्तेहिं दंमेहिं णिस्सित्ते सबपाणनूयजीवसत्तेहिं खेमं करेहि अहमं
सि तत्त अरेणं जे तसा पाणा जेहिंसमणोवासगरस्स आयाणसो
आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहित्ता
तत्त अरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगरस्स आ
याणसो जाव ते सुपच्चायंति जेहिं समणोवासगरस्स सुपच्चकायं
नवइ ते पाणावि जाव अयंपि नेदे से ॥ ३६ ॥

अर्थ-वली गौतम स्वामी बोल्या के,आ जगत् मांहे एकेक श्रमणोपासक एवा होयठे
स्तेनें पूर्वे एवा व्रतनो उच्चार होयठे के,निश्चें अमें मुंन अइ आगारवास ठांमीनें चारित्र
नशी निश्चें अमें नतर्दशी अणमी नहिण एतले कल्याणिक तिथि.अने परमा

१००६० द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

नी जूमिमांहे जेटला प्राणीउठे यावत् सर्व सत्वठे तेनें घात करवानो त्याग करीछुं. एटले ते उपरांत सर्व प्राण, जूत, जीव, अनें सत्वठे, अर्थात् जे कांइ त्रस, अनें स्थावर प्राणीयोठे तेनें (खेमंकरे के०) तेनी दया पालीछुं. (अहमंसितळ आरेणं जेतसापाणा के०) ते जूमिमांहे पण वली जे त्रस प्राणीयोठे तेनें आश्री ते श्रमणोपासकें मरणांत सुधी तेनो दंम निषेध्योठे ते त्रस जीव त्यांथी पोतानुं आयुष्य त्यागीने वली तेहिज जूमिने विषे त्रसप्राणमांहे आवी उपजे एटले जेनें विषे श्रमणोपासकनें पञ्चस्काणं होय. जे कारण माटें त्यां जेटला त्रस जीवठे तेनें विषे ते श्रावकनें मरणांत सुधी दंमनो निषेध ठे ते कारणें ते श्रावकने रुडुं पञ्चस्काणं कहियें. ते माटें एतमारुं वचन रुडुं नथी. ए प्रथमजंग थयो. ए रीतें वली, बीजा आठ जंग आगल कहेठे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—पुनः श्रावकाणां दिग्ब्रताश्रयेण प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । सुगमं नवरं (देशावगासियंति) पूर्वगृहीतस्य दिग्ब्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्तयो जनगतादियानं करोति तद्देशावकाशिकउच्यते । तथाहि । पुरञ्चापायीणमिति । (पुरञ्चान्ति) प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेव नूतं प्रत्याख्यानं करोति यथा प्राचीनं पूर्वाभिमुखं पूर्वदिशि एतावन्मयाऽद्य गंतव्यं प्रतीचीनं पश्चिमायां दिशि दक्षिणस्या मुदीच्यामुत्तरस्यां एतावजंतव्यं एवं प्रत्यहं प्रत्याख्यानं करोति तेन च व्रतेन गृहीतपरिमाणो देशो ये आरेण त्रसाः येषु श्रावकस्यादानतः प्रथमव्रतादारभ्यामरणांतं दंमं त्यक्तं ते त्रसाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतमानदेशएव त्रसत्वेन प्रत्यायांति गृहीतपरिमाणदेशे त्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते तेषु श्रावस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादुनयथापि त्रसत्वसद्भावादिति । शेषं सुगमम् ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरपि श्रावकाणामेव दिग्ब्रतसमाश्रयणतः प्रत्याख्यानस्य विषयं तुमाह. । (जगवंचणमित्यादि) सुगमं यावत् वयंणंसामाश्यं देशावकाशिकं देशावकाशः तत्र नवं देशावकाशिकं । इदमुक्तं नवति । पूर्वगृहीतं योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्ततरं योजनगव्युत्तिपत्तनं त्रसाणां विधत्ते तद्देशावकाशिकमित्पुच्यते । तदेव दर्शयति । प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेव नूतं पूर्वाभिमुखं प्राच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य गंतव्यं दक्षिणानिमुखं दक्षिणस्यामेवोदीच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य गंतव्यमित्येव नूतं सप्रतिदिनं प्रत्याख्यानं करोति ।

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग दुसरा. २००७

केन सर्वप्राणिन्योगृहीतपरिमाणात्परेण दंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति ततश्चासौ श्रावकः सर्वप्राणजुतजीवसत्त्वेषु क्षेमं करोहमस्मिन्नित्येवमध्यवसायी नवति तत्र गृहीतपरिमाणे देशे ये आरेण त्रसाः प्राणायेषु श्रमणोपासकस्य दानतइत्यादेरारण्यामरणांतो दंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति तेच त्रसाः प्राणाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतपरिमाणदेशएव योजनादिदेशान्यंतरएव त्रसाः प्राणास्तेषु प्रत्यायांति । इदमुक्तं नवति । गृहीतपरिमाणदेशत्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते ततश्च तेषु श्रमणोपासकस्य सुप्रत्याख्यानं नवत्युनयथापि त्रसत्वसद्भावात् । शेषं सुगमं यावत् एते एयावए नवतित्ति॥२६॥

तह आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तह आरेणं चेव जाव थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंमे अणिस्सित्ते अणछाए दंमे णिस्सित्ते तेसु पच्चायंति तेहिं समणोवासगस्स अछाए दंमे अणिस्सित्ते अणछाए दंमे णिस्सित्ते ते पाणावि वुच्चंति ते तसा ते चिरठिइया जाव अयं पि नेदे से ॥ २७ ॥ तह जे आरेणं तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तह परेणं जे तसा थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए तेसु पच्चायंति तेहिं समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि नेदे से ॥ २८ ॥ तह जे आरेणं थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंमे अणिस्सित्ते अणछाए णिस्सित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तह आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए ते सुपच्चायंति तेसु सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि ने

એ ણિક્ષિતે તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ અણ
 ઘાએ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥૩૦॥ તહ જે તે આરે
 ણં થાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંઢે અણિક્ષિ
 તે અણઘાએ ણિક્ષિતે તનુ આઠં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 પેરેણં જે તસથાવરાપાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો
 આમરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચક્કાયં
 નવહ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ણેયાનુએ નવહ ॥૩૧॥
 તહ જે તે પેરેણં તસથાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તનુ આઠં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 આરેણં જે તસા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આ
 મરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચક્કાયં નવ
 હ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ણેયાનુએ નવહ ॥ ૩૨ ॥
 તહ જે તે પેરેણં તસથાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તનુ આઠં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 આરેણં જે થાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંઢે અ
 ણિક્ષિતે અણઘાએ ણિક્ષિતે તે સુપચ્ચાયંતિ જેહિં સમણોવાસ
 ગસ્સ અઘાએ અણિક્ષિતે અણઘાએ ણિક્ષિતે જાવ તે પાણાવિ
 જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥૩૩॥ તહ જે તે પેરેણં તસથાવરા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ તે તનુ
 આઠં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તે તહ પેરેણં ચેવ જે તસથા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણં
 સુપચ્ચાયંતિ તે સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચક્કાયં નવહ
 જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—તે આઠ જંગ માંહે પ્રથમ જંગ કહેતો
 જે ત્રસ જીવોને તે ત્રસ, તેહિજ નૂમિક
 તે. એ પ્રથમ જંગને. તે મનના અર્થે

રાય ધનપતસિંઘ બાહાદુરકા જૈનાગમ સંગ્રહ યાગ હસરા. ૧૦૦૫

અવિરતિઠે તે ચકી ઝરે એટલે આગલ, (જેતસાપાણા કે) જે ત્રસ પ્રાણીઠે (જેહિંસમ
 ણોવાસગસ્સ કે) જેને વિષે શ્રમણોપાસકે (આયાણસો કે) વ્રત ગ્રહણ પ્રારંભીને (આ
 મરણંતા એ કે) મરણાંત સુધી (દંમેણિકિત્તે કે) ઘાત કરવાનો નિષેધ્યોઠે, (તરૂં
 આઝંવિષ્ણજહંતિ કે) પઠી તે જીવ ત્યાં ચકી આયુષ્ય પૂર્ણ કરે. (વિષ્ણજહંતિતા કે)
 ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને (તહાચારેણંચેવ કે) ફરી ત્યાં મર્યાદા વાલી નૂમિયેંજ નિશ્ચે
 (જાવથાવરાપાણા કે) યાવત્ જે સ્થાવર પ્રાણીઠે (જેહિંસમણોવાસગસ્સ કે) જે સ્થાવ
 રપ્રાણીને વિષે શ્રમણોપાસકને (અઠાદંમેણિકિત્તે કે) અર્થદંમ એટલે અર્થે હણવા
 નો નિષેધ નથી, અને (અણઠાદંમેણિકિત્તે કે) અનર્થદંમ એટલે, અનર્થે વિનાશ કરવા
 નો નિષેધઠે (તેસુપચ્ચાયંતિ કે) તેવા સ્થાવર જીવોને વિષે તે પૂર્વોક્ત ત્રસ જીવ આવી ઉપ
 જે. (તેહિંસમણોવાસગસ્સ કે) તેને વિષે શ્રમણોપાસકને (અઠાદંમેણિકિત્તે કે) અ
 ર્થદંમ ઠાંમચો નથી (અણઠાદંમેણિકિત્તે કે) અને અનર્થ દંમ ઠાંમચોઠે (તેપાણાવિબુચ્ચંતિ
 કે) તેને પ્રાણ પણ કહિયેં, તેને ત્રસ પણ કહિયેં, તેને ચિરસ્થિતિક પણ કહિયેં, (જાવઅયં
 પિજેદે કે) યાવત્ એ જેદવાલું પણ (સે કે) તે તમારું વચન, ન્યાય માર્ગનું નથી. એ પ્ર
 થમ જંગ કહ્યો ॥ ૧૭ ॥ હવે બીજો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂમિકાની અવિરતિઠે તે નૂમિકા માંહે
 લાજ ત્રસ જીવ હોય તે મરણ પામીને ફરી નિયમ કરેલી નૂમિકા માંહે જે ત્રસ અને સ્થાવર
 જીવોઠે તેમાંહે આવી ઉપજે. એ બીજો જંગ ॥ ૧૮ ॥ હવે ત્રીજો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂમિકાની
 અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, તે મરણ પામીને ફરી તેહિજ પ્રત્યાખ્યાન કરેલી નૂમિ
 કા માંહે જે ત્રસ જીવોઠે તેમાંહે આવી ઉપજે ॥ ૧૯ ॥ હવે ચોથો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂ
 મિકાની અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, મરણ પીને ફરી તેહિજ નૂમિ માંહેલા
 જેટલી નૂમિકાની અવિરતિ

१०१० ॥ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमः अध्यायः.

त्रस जीव कद्याढे तेनो सर्वथा प्रकारेण आवकने आमरणांत सुधी पञ्चस्काणढे अने ज्या ज्या स्थावर बोल्याढे त्या त्या आवकें अनर्थे पञ्चस्काण कसुंढे. तेथी तेमांहे ते जीव, उपना जणी, ए पण पञ्चस्काण थाय. एटले नवे जंग मांहे आवकने पञ्चस्काण होय. ए रीते जाणवुं. एवी रीते घणा दृष्टांते करी आवकना पञ्चस्काणनो विषय देखाडयो ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३४ ॥ अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा गृहीतपरिमाणो देशाद्बहिर्न त्रसाः स्थावराश्च तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३५ ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते आरादेशवर्तिनो ये त्रसास्तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३६ ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३७ ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते परदेशवर्तिषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३८ ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ३९ ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४० ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते । एवं नवापि सूत्राणि जणितानि तत्र, यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानशः प्रथमव्रतग्रहणादारभ्य श्रावकेणामरणांतोदंमः परित्यक्त इति योज्यं । यत्र तु स्थावरास्तत्रार्था य दंमो न निक्षिप्तो न त्यक्तः अनर्थाय च दंमः परित्यक्त इति । शेषं सुगमम् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—एवमन्यान्यप्यष्ट सूत्राणि इष्टव्यानि सर्वाण्यपि नवरं तत्र प्रथमे सूत्रे तदेवं यद्वाख्यातं तच्चैवं जूतं तद्यथा गृहीतपरिमाणे देशे ये त्रसास्ते गृहीतपरिमाणदेशास्तेष्वेव । तथा द्वितीयं सूत्रं त्वारादेशवर्तिनस्त्रसाः आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३४ ॥ तृतीये त्वारादेशवर्तिनस्त्रसा गृहीतपरिमाणदेशाद्बहिर्न त्रसाः स्थावरास्तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३५ ॥ तथा चतुर्थसूत्रे त्वारादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते तद्देशवर्तिष्वेव त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ३६ ॥ चमं सूत्रं तु आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यन्ते । पष्ठं सूत्रं तु दूरदेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते गृहीतपरिमाणास्तेषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते । अष्टमसूत्रं तु परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते । अष्टमसूत्रं तु परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते । एवमनया प्रक्रियया नवापि सूत्राणि (३४) समादानशच्चादेरारभ्य श्रमणोपासकेनामरणं भूतत्रार्थाय दंमो न निक्षिप्तो न परित्यक्त इति । यत्र तु स्वबुद्ध्या विधेयेति ॥ ३४ ॥

जगवंचणं उदाहु ए एतं नूयं ए एतं नवं ए एतं नविस्संति
जस्सं तसा पाणा वोढिज्झिहिंति थावरा पांणा नविस्संति थाव
रा पाणावि वोढिज्झिहिंति तसा पाणा नविस्संति अवोढिन्नेहिं
तसथावरोहिं पाणेहिं जस्सं तुप्पेवा अन्नोवा एवं वदह एण्णिणं से
केइ परियाए जाव एो एयाउए नवइ ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे वली उदक पेढालपुत्र प्रत्ये, जगवंत श्री गौतमस्वामी कहेवे के,अहो उ
दक ! (एएतंनूयं के०) नूतकालने विषे ए वात थइ नथी, (एएतंनवं के०) वर्तमा
नकालें ए वात थाय नही, (एएतंनविस्संति के०) आगमिक कालें ए वात थरो न
हीं (जस्संतसापाणावोढिज्झिहिंति के०) जे त्रसप्राणी सर्वथापि विहेद थरो (थावरा
पाणानविस्संति के०) अने जगत् मांहे स्थावर प्राणीज हरो, अथवा स्थावरप्राणी स
र्वथा विहेद पामरो, अने जगत् मांहे त्रस प्राणीज रहेरो. यद्यपि तेने परस्पर मांहो
मांहे गतिवे जे स्थावर फीटी त्रस थाय, अने त्रस फीटी, स्थावर थाय, परंतु समस्त
पणे एकनो बीजा मांहे सजाव न थाय. तथा एवीपण संजावना नथी जे, एक पञ्च
स्काणना करनार टाली अन्य नारकी, बेइंडियादिक, तिर्यंच, मनुष्य, देवता, ए समस्तनो अ
जाव होय? जो एमज होय तो त्रसनुं पञ्चस्काण निर्विषय थाय. परंतु ए वात संनवे नहीं!
(अवोढिन्नेहितसथावरोहिंपाणेहिं के०) एम त्रस अने स्थावर प्राणीनो अविहेद होय.
(जस्संतुप्पेवाअन्नोवाएवंवदह के०) माटें जे तमे अथवा बीजो कोइ, एम कहेके (एण्णिणं
सेकेइपरियाए के०) ते कोइ पर्याय नथी के जे पर्यायें करी श्रावकने प्राणातिपातनुं

१०१२ ॥ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनः ।

॥ टीका—तदेवं बहुनिर्दिष्टांतैः स्वस्वविषयतां श्रावकप्रत्याख्यानस्य प्रसाध्याधुनात्यंता बंधतां चोद्यस्य सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) जगवान् गौतमस्वा म्युदकं प्रत्येतदाह । तद्यथा नैतद्भूतमनादिके काले प्रागतिक्रांते नाप्येतदप्यनन्ते काले जाव्यं नाप्येतद्वर्तमानकाले जवति । ये त्रसाः प्राणाः सर्वथा निर्लेपतया स्वजाल्युद्धेद तोहेत्स्यंति स्थावराजविष्यंतीति तथा स्थावराश्च प्राणिनः कालत्रयेऽपि नैव समुद्धेत्स्यंति त्रसानजविष्यंति यद्यपिच तेषां परस्परसंक्रमेण गमनमस्ति तथापि न सामस्त्येनान्य तरेषामितरत्र सद्भावस्तथाहि न ह्येवंभूतः संजवोस्ति यदुत प्रत्याख्याननिमेषं विहाय परे पां नारकाणां कींङियादीनां तिरश्चां मनुष्यदेवानां च सर्वदाप्यजावः एवंच त्रसविषयं प्र त्याख्यानं निर्विषयं जवति यदि तस्य प्रत्याख्यानिनोजीवतएव सर्वेऽपि नारकादयस्त्रसा समुद्धिद्यंते न चास्य प्रकारस्य संजवोस्त्युक्तन्यायेनेति स्थावराणां चानंतानामनंतत्वादेव नासंख्येयेषु त्रसेषूत्पादइति सुप्रतीतमिदं तदेव नव्यवह्निनैस्त्रसैः स्थावरैश्च प्राणिनिर्यद् दत्त यूयमन्योवा कश्चिद्वदति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयत्र श्रमणोपासकस्यैकत्रसविष योऽपि दंमपरित्यागइति तदेतदुक्तनीत्या सर्वमशोचनमिति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु समणं वा माहणं वा परि जासेइ मिति मन्नंति आगमिताणाणं आगमितादंसणं आगमिताच रित्तं पावाणं कम्माणं अकरणयाए से खलु परलोगपल्लिमंथत्ताए चिठइ जे खलु समणं वा माहणं वा णो परिजासइ मिति मन्नंति आ गमिताणाणं आगमितादंसणं आगमिताचरित्तं पावाणं कम्माणं अ करणयाए से खलु परलोगविसुद्धीए चिठइ तएणं से उदय पेढालपु त्ते जगवं गोयमं अणाढायमाणा जामेव दिसिं पाउचूते तामेव दिदिं पहारेढगमणाए ॥ ३६ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेहे, के, अहो आयुष्यमन् उदक ! रूप यथोक्त क्रियानुष्ठाननो करनार एवो श्रमण होय, पालनार एवो ब्राह्मण होय तेनें (परिजासेइ केण) रेप्री जाव मानतो ठतो (आगमिताणाणं केण) तेनें, (आगमितादंसणं केण) सम्यक् दृष्टतया (सम्यक् चारित्र पोताने विषे) सम्यक् चारित्रनो पालनार पण

कर्मनें अण करवा नणी उठयो. एटले सावधान थयो. (सेखलुपरलोगंपलिमंथत्ताए चिछइ के०) ते पण निश्चं परलोकना विघात नणी तिष्ठे, एटले रहे, एटले शुं कछुं? तोके, चारित्रिउ पुरुष घणोज गुणवान् होय परंतु यथोक्त श्रमण ब्राह्मणनी निंदा करे, ते परलोकनो, तथा संयमनो विराधक कहेवाय. हवे जे गुणवंतना गुण ग्रहण करे, ते नां फल देखाडेढे. जे महासत्ववंत पुरुष रत्नाकरनी पेरे गंजीर, श्रमण ब्राह्मणने निंदे नही, ते सहित थको तेनी साथें मैत्री जाव पोषण करे, सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनें यथोक्त पालतो बतो, पापकर्मनें अण करवा नणी उठयो एटले सावधान थयो. ते निश्चं थकी परलोकनो तथा संयमनो आराधक थाय. ए कारण माटे श्रमण ब्राह्मणनी निंदा न करे ! ते पुरुष रूडो जाणवो. एवुं जाणीने ए निंदा परिहरवी. अने सुधो संयम पालवो. (तएणंसे के०) तेवार पढी ते उदक पेढाल पुत्र, नगवन श्री गौतम समीपें एवा अर्थो सांजलीनें, श्री गौतम स्वामीनें आदर दीधा विना पूढ्या विना जे दिशा थकी आव्यो हतो, तेहिज दिशा तरफ फरी गमन चिंतवन करतो हवो॥३६॥

॥ दीपिका—अथोपसंहारमाह । गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं यथोक्तक्रियाकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिजापते मैत्रीं मन्यमानोपि निंदति सम्यक् ज्ञानदर्शनं चारित्रं च आगम्य प्राप्य पापकर्मणामकरणायोहितः खलु तुल्यप्रकृतिः पंथितमन्यः परलोकस्य सज्जतेः पलिमंथाय विघाताय तिष्ठति यः पुनर्महासत्वः सागरवजंजीरः श्रमणादीन् परिजापते न निंदति तेषुच परमां मैत्रीं मन्यते सम्यक् ज्ञानादीन्यनुगम्य पापकर्मणामकरणायोहितः सखलु परलोकविशुद्ध्या तिष्ठति अनेन वाक्येन परनिंदावर्जनाद्यथावस्थितार्थकथनेन श्रीगौतमः स्वौद्धत्यं परिहरतिस्म एव श्रीगौतमेऽयथास्थितार्थज्ञापितोऽप्रदकोयदा गौतममनाडियमाणोयस्याएव दिशः प्राडुर्जतस्ता

१०१४ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सूत्रमाध्ययनं.

परिहृतं नवति तदेवं यथावस्थितमर्थं गौतमस्वामिनावगतोप्युदकः पेढालपुत्रोयदा नगवं
तं गौतममनाद्विद्यमाणोयस्याएवं दिशः प्राङ्मूर्तस्तामेव दिशं गमनाय संप्रधारितवान्॥३६

नगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु तहानूतस्स समणस्सवा
माहणस्सवा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निस
म्म अप्पणो चेव सुहम्माए पडिलेहीए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंजि
एसमाणे सोवित्तावतं आढाइ परिजाणेंति वंदंति नमंसंति सक्कारेइ
समाणेइ जाव कल्याणं मंगलं देवयं चेइयं पङ्कुवासंति ॥ ३७ ॥

अर्थ-नगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, अहो आयुष्मन् उदक ! खलु इति निश्चं
जे कोइ तथानूत श्रमण ब्राह्मणने समीपें एक पण अर्थ धर्म संबंधिक रूढुं वचन
सांजलीने सम्यक् प्रकारें संयमने विषे धारीनें (अप्पणोचेवसुहम्माए के०) पोता थकी
सूद्धम कुशाग्र वत् बुद्धियें करी (पडिलेहीए के०) आलोचीनें विचारीनें जाणे के,
आ रूडा वचनें करी हुं (अणुत्तरं के०) प्रधान, (जोगखेमपयंलंजिएसमाणे के०) यो
गहेमपद एटले रूढुं मुक्ति साधवा योग्य पद, तेने विषे पहाँचो एतावता ए थकी
में रूढुं एक पद लाध्युं. (सोवित्तावतं के०) ते पुरुष, ते उपदेशना देनार पुरुषनें
(आढाइ के०) आदर करे, तथा (परिजाणेंति के०) ए पुज्यते एवं करी जाणे,
तथा तेने वांदे, ते आगल अंजली करे (नमंसंति वं) मस्तक नमावे, (सक्कारे
इके०) सत्कार करे, वस्त्रादिकें करी प्रतिलाजे. (समाणेइ के०) अन्युत्तानादिक करे,
तथा यावत् कल्याणमंगल देवता चैत्य एनी उपमा मानि स्तुति करे, तथा, (पङ्कुवास्सं
ति के०) पर्युपासना करे, यद्यपि ते उपदेशनो दातार कांइ वंदनादिक वांछे नहीया
पि ते सांजलनारें ते परमार्थ उपकारी नणी यथाशक्तियें विनयादिक संमाचर

॥ दीपिका-तदा । नगवान् गौतमआह । हे आयुष्मन्नुदक !

श्रुतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमप्यर्थं

॥ म्यावधार्यात्मनएव तदनुत्तरं योगहेमपदमित्य

रेषेहमनेन योगहेमपदमनुत्तरं लंजितः प्रापिनादि)

दातारमाद्वियते पूज्योयमिति जानाति कर्मइतया २

जनोपि चेद्विदोपदेशदातारं पूजयति

संज्ञिजनस्येति ! नास्ति ॥

॥ टीका—तं चैवमजिप्रायमुदकं दृष्ट्वा जगवान्गौतमस्वाम्याह । तद्यथा । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु तथानूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमपि योगक्षेमाय पद्यते गम्यते येनार्थस्तत्पदं योगक्षेमपदं किञ्चूतमार्थमार्थानुष्ठानहेतुत्वादार्यं तथा धार्मिकं शोच नवचनं सुवचनं सज्जतिहेतुत्वात्तदेवंचूतं पदं श्रुत्वा निशम्यावगम्याचात्मनएव तदनुत्तरं योग क्षेमपदमित्येवमवगम्य सूक्ष्मया कुशाग्रीयया बुद्ध्या प्रत्यपेक्ष्यपर्यालोच्य तद्यथाहमने नैवं चूतमर्थपदं लंजितः प्रापितः सन्नसावपि तावन्नौकिकस्तमुपदेशदातारमाडियते पू ज्योयमित्येवं जानाति तथा कल्याणं मंगलं देवतामिव स्तौति पर्युपास्ते च यदप्यसौ पूज नीयः किमपि नेहति तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणोयथाशक्ति विधेयम् ॥ ३७ ॥

तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी एतेसिणं जंते पदाणं पुर्विं अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणजिगमेणं अदिघाणं असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अबोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छिन्नाणं अणिसिघाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमठं णो सद्वहि यं णो पत्तियं णो रोइयं एतेसिणं जंते पदाणं एण्ह जाणयाए सवणत्ता ए बोहए जाव उवहारणयाए एयमठं सद्वहामि पत्तियामि रोएमि एवमे व से जहेयं तुप्पे वदह ॥ ३८ ॥

अर्थ—तेवार पढी ते उदकपेढालपुत्र, जगवंत श्रीगौतम स्वामी प्रत्ये एम बोल्या के, (एतेसिणंजंतेपदाणं के०) हेजगवन ! तमे एटलां पद कह्यां, ते में (पुर्विअन्नाणया के०) तमें अन्नानां (असवणयाए के०) पर्वे न सांजल्यां. (अबोहिए के०)

१०१६ " द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

रोषियं के०) प्रत्याख्यानमां रुचिपण न करी ते अर्थ रुच्यो नहीं (एतेसिणंनतेपदा
एं के०) एटलां पद, हे नगवन् ! (एहिं के०) हमणा (जाणयाए के०) जाण्यां,
सांचल्यां, बोध थयो, यावत् हृदयने विषे अवधास्यां. ते कारण माटें ए पदनो अर्थ,
सद्धुं, प्रतितमां आणुं, तथा रुचेते. किं बहुना (सेजहेयंतुप्रेवदह के०) ते जेम त
मे कहोठो (एवमेव के०) एमजठे ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका—उदकोगौतमस्वामिनमाह । यथा एतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततयाऽश्रवणत
याऽनाकर्णनेन अबोध्याश्रवणोप्यनवबोधात् अननिगमेन बोधेपि सम्यगप्रतिपत्त्याऽदृष्टा
नामविज्ञातानामश्रुतानामविसृष्टानां गुरुणाऽदत्तानामनिर्गूढानां स्थिरतया स्थापितानाम
नुपधारितानामनवधारितानां चानिर्णीतानां न श्रद्धानं कृतवान् न प्रत्याख्यानरुचिं च क
तवान् । इदानीं तु युष्मदंतिके श्रुत्वा ज्ञात्वावदृष्टादिविशिष्टानां पदानामेनमर्थं श्रद्धेहं
प्रत्ययरुचिं च करोमि एवमेतद्यथा यूयं वदथ ॥ ३७ ॥

॥ टीका—तदेवं गौतमस्वामिना निहित उदक इदमाह । एतद्यथैतेषां पदानां पूर्वमज्ञा
तया श्रवणतया बोध्याचेत्यादिना विशेषणकदंबकेन श्रद्धानं कृतवान् सांप्रतं तु युष्मदं
तिके विज्ञायैनमर्थं श्रद्धेहं ॥ ३७ ॥

तएणं नगवं गोयम उदयं पेढालपुत्ते एवं वयासी सद्धाहिणं अज्जो पत्ति
याहिणं अज्जो रोहिणं अज्जो एवमेयं जहाणं अम्हे वयामो तएणं से उदए
पेढालपुत्ते नगवं गोयमं एवं वयासी इत्थामि एं नंते तुप्पं अंतिए चाउज्जामो
उं धम्माउ पंचमहवयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपजित्ताणं विहरित्तए ॥ ३८ ॥

॥ अर्थ—तेवारें नगवंत श्रीगौतमस्वामी उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये एम व
आर्य उदक ! ए अर्थनी सद्धहणा कर. केम के, श्री वीतरागनो नांखेलो
हो आर्य ! तथा (पत्तियाहिणं के०) ए वचननी प्रतीत आण
॥ अर्थ एमज जेम हुं कहुं हुं ते नगवंतनो नांखेलो
रेही ते उदक पेढालपुत्र, नगवंत श्री गौतम रुदि)
हुं हे नगवन् ! हुं तमारा (अंतिए के०) इत्
तथा पडिक्कमणा सहित धर्मेने. (उ
विचरवाने वांहुं हुं. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—ततः श्रीगौतमउदकमेवमवादीद्यथा । अस्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु हे आर्य ! प्रत्ययं रुचिं च कुरु । एवमेतद्यथा वयं वदामः तथा त्वं प्रत्येहि । ततः सउदकः श्रीगौतममेवमवादीत् । इहाम्यहं नवदंते युष्मत्समीपे चातुर्मासिकाञ्चतुर्व्रतरूपाधर्मात्पंचयामि कं पंच महाव्रतरूपं सप्रतिक्रमणं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर्तुमिति ॥ ३९ ॥

॥ टीका—एवमवगम्य गौतमस्वाम्युदकमेवाह । यथास्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु नान्यथा सर्वज्ञोक्तं नवतीति मत्वा पुनरप्युदकएवमाह । इष्टमेवैतन्मे किंत्वमुष्माञ्चातुर्यामिकाधर्मात्पंचयामिकं धर्मं संप्रति सप्रतिक्रमणमुपसंपद्य विहर्तुमिहामि ॥ ३९ ॥

तएणं से जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं गहाय जेणेव समणे जगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छइता तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणं जगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करित्ता वंदइ नमंसंति नमंसंतित्ता एवं वयासी इहामि णं जंते तुप्पं अंतिये चानुज्जामाणं धम्माणं पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ तएणं समणे जगवं महावीरे उदयं एवं वयासी अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिवंधं करेहि तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणस्स जगवणं महावीरस्स अंतिए चानुज्जामाणं धम्माणं पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ तिवेमि॥इति नालंदइज्जं सत्तमं अश्रयणं सम्मत्तं ॥ इति सूयगडांगवीयसुयस्कंधोसम्मत्तो ॥४०॥ ग्रंथाग्रं ॥ २१०० ॥

अर्थ—ते वार पढी एवुं वचन सांजलीनें जगवंत श्री गौतमस्वामी, ते उदक पेढाल पुत्र सिंघाते लइने ज्यां श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवठे, त्यां आख्यां. तेवार पढी ते उदकपे जगवंत श्रीमहावीर देवने (तिखुत्तो के०) त्रणवार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार करे, त्रण वार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार करीनें एवी रीते बोल्या इहामिणंजंते के०) हे जगवन् ! तमारा समीपें हुं इहुं बुं. शुं इहुं बुं? तोके चातुर्मासिक व्रतकी रहित अइनें पंच महाव्रत, तथा सपडिक्कमण धर्म, अंगीकार करी विचरवाने वां तेवारें श्रमण जगवान् श्रीमहावीर देव बोल्या के, (अहासुहंदेवाणुप्पिया के०) हे प्रिय! जेम तमारें सुख उपजे, तेम करो! (मापडिवंधंकरेह के०) धर्मेने विषे विलंते. तेवार पढी ते उदक पेढालपुत्र एवुं सांजलीने, श्रमण जगवंत श्रीमहावीरकें

०१८ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयं श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनः

समीपे चातुर्यामिक धर्मशक्ती पंचमहाव्रत सण्डिकमण धर्म आदरीने विचरेते, सर्वज्ञ प्र
णितधर्म पालेते. (तिबेमि के०) श्री सुधर्मस्वामी पोताना शिष्यो प्रत्ये कहेते. के, में जेवुं
नगवंत श्री महावीरदेव पासेंथी सांजबुंते, तेवुं तमने कहुं बुं. इत्यादिक अर्थ, पूर्ववत्
जाणवो ॥४०॥ एरीते "एलंदइळं" नामा सातमा अध्ययननो अद्वपार्थबालावबोध समाप्त
थयो ॥ ए बीजा श्री सूयगडांगना बीजा श्रुतस्कंधनो संक्षेपार्थबालावबोध समाप्त थयो ॥
सम्मतं सूयगडांगं आदितः ॥ सर्वाणि अध्ययनानि त्रयोविंशतिकानि संपूर्णानि ॥ श्री
साधुरत्नप्येण पाशचंडेण वृत्तितः कृतबालावबोधार्थे द्वितीयांगस्य वार्तिकं समाप्तम् ॥५॥

॥ दीपिका—ततो नगवान् गौतमस्तं प्राक् प्रतिपन्नश्रीपार्श्वशासनव्रतमुदकं गृहीत्वा य
त्र श्रीवीरो नगवांस्तत्रैवोपागच्छति । ततः स उदकः श्रमणं नगवंतं त्रिःकृत्यः आदक्षिणं
प्रदक्षिणं करोति तिस्रः प्रदक्षिणाः करोतीति कृत्वा च वंदते नमस्यति वंदित्वा नमस्य
त्वा च एवमवादीत् इहामि नवदंते युष्मदंतिके चातुर्यामात्पंच महाव्रतिकं धर्ममुपसंपद्य
विहर्तुमिति । ततः श्रीवीरस्तमुदकमेवमवादीद्यथा सुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबंधं धर्मात्
रायं कार्षीरिति । ततः स उदकः श्रीवीरांतिके पंच महाव्रतिकग्रहणायोद्धितः नगवतापि
तस्य सप्रतिक्रमणः पंचमहाव्रतिको धर्मो नुज्ञातः स च तं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर
तीति । इति परिसमाप्त्यर्थं । ब्रवीमीति पूर्ववत् । सुधर्मस्वामी स्वशिष्यानिदमाह । तद्यथा
सोहं ब्रवीमि येन मया नगवदंतिके श्रुतमिति ॥४०॥ नालंदीयाख्यमिदं सप्तममध्ययनं
समाप्तं । तत्समाप्तौ च समाप्तोऽयं द्वितीयः श्रुतस्कंधस्तत्संपूर्णो च पूर्णोऽयं श्रीसूत्रकृतांग
दीपिका ॥ ग्रंथसंख्या ॥ सुमारें ॥ (७०००)

॥ अथ प्रशस्तिः ॥ आर्या वृत्तम् ॥

निस्तंडचंडचारुणि, चंडकुले चरणचातुरीनाजः । विख्याततपेत्पाख्या, जगति जगच्चंडसूरयो
ऽनूवन् ॥ १ ॥ तेषां दोषांशमुषां, संताने सुकृतसंचयविताने ॥ श्रीसोमसुंदरगुरु, तमाहमासं
गमाञ्जनवन् ॥ २ ॥ तत्पट्टस्फुटकमला, नाले कालेयतिलकसंकाशः ॥ श्रीमुनिसुंदरगुरवः, कारि
तसंपत्तिसुरतरवः ॥ ३ ॥ बाढ्येपि नारतीनि, रुदपादि वादिवर्गे यैः ॥ श्रीजयचंडमुनि
परगजेषु सिंहसदृशाः ॥ ४ ॥ तत्पदविशदस्थाने, स्थाने शृंगारसारतां जेजुः ॥ श्रीरत्नशेखर
जगति यतः ख्यातिमाप्नुस्ते ॥ ५ ॥ तेषामनंकपट्टे, गुणसंघट्टे प्रनावकषपट्टे ॥ प्राप्ताधिकनि
श्रीलक्ष्मीसागराः शिष्टाः ॥ ६ ॥ नर्त्तितकलिकालुष्या, शिष्यानापाययार्थनामानः ॥ श्रीतया
साधुगुरवो, लक्ष्मीसुरंजीकारसायशोगुरवः ॥ ७ ॥ तत्पट्टे प्रवादेप्सित, पूरणचिंतामण
नाम् ॥ लब्धाधिकमानानां, सुहेमविमलानिधानानाम् ॥ ८ ॥ सुरीपगङ्गनायक, देवी
तिष्ठानाम् ॥ शिष्याणुर्गुणशासन, जननीतिथिसंमिते (१५८३) वर्षे ॥ ९ ॥ विबुध

मकशिष्यः स्वस्य स्मृतये, परौपकृतये च ॥ सूत्रकृतांगस्यैतां हर्षकुलोदीपिकामलिखत् ॥ १ ॥
काश्चित्प्रमाणयुक्ती, रप्रथयन्नात्र सुगमनाहेतोः ॥ ततएव नैव विहितो, लक्षणसंधिस्तथा का
पि ॥ १ ॥ सूत्रासंगतमत्रा, वादि कथंचिन्मया यदङ्गतया ॥ तद्बोधयंतु सुधियः, कृपया मात्सर्य
मुत्सार्य ॥ १ ॥ ग्रंथमिति रनुमिताऽत्र च, सप्तसहस्राणि किंचिदूनानि ॥ विबुधजनवाच्यमानो,
ग्रंथोर्यं जगति जयतु चिरम् ॥ १ ॥ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायाः प्रशस्तिः संपूर्णा ॥

॥ टीका—ततोसौ गौतमस्वामी तं गृहीत्वा तीर्थकरांतिकं जगाम । उदकश्च जगवंतं वं
दित्वा पंचयामिकधर्मग्रहणायोद्धितो जगवतापि तस्य सप्रतिक्रमणः पंचयामोधर्मोनुज्ञातः
सच तं तथ्याजूनं धर्ममुपसंपद्य विहरतीति । इति परिसमाख्यर्थे ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
स्वशिष्यमिदमाह । तद्यथा सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति गतोनुगमः ।
सांप्रतं नयास्ते चामी । नैगम, १ संग्रह, २ व्यवहार, ४ जुसूत्र, ५ शब्द, समनिरूढै, ६ वंनू
७, ८ ख्याः सत्तैव । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोप्यर्थनयाः । अर्थमेव प्राधान्येन श
ब्दोपसर्जनमिहति शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः शब्दप्राधान्येनार्थमिहति । तत्र नैगमस्येदं
स्वरूपं तद्यथा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनोनैकेन प्रकारेणावगमः परिच्छेदो निगमस्तत्र
नवनैगमो महासामान्यायांतरालसामान्यविशेषाणां परिच्छेदकस्तत्र महासामान्यं सर्वप
दार्थानुयायिनी सत्तायांतरालसामान्यं इव्यत्वजीवत्वाजीवत्वादिकं विशेषाः परमाण्वाद्
यस्त्वज्जतावा शुक्लादयोगुणास्तदेवं तत्रितयमप्यसाविहतीति निजयनप्रस्थकादिदृष्टांतैरनुयो
गद्वारप्रसिद्धैस्तत्स्वरूपमवसेयमयं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणोपि न सम्य
गदृष्टिर्नैवेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणात्तन्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् । तथा संग्र
होप्येवं स्वरूपस्तद्यथा सम्यक् पदार्थानां सामान्याकारतया ग्रहणं सद्यग्रहस्तथा ह्यप्रच्यु
तानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूपं वस्त्वसावन्युपगच्छति सत्तातोव्यतिरिक्तस्यावस्तुत्वं
स्वरविषाणस्यैव सच संग्रहः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणा
न्मिथ्यादृष्टिस्तन्मताश्रितसांख्यवत् । व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं तद्यथा यथा लोकग्रा
ह्यमेव वस्तु यथा च शुष्कतार्किकैः स्वाजिप्रायकृतलक्षणा नुगतं तथ्याजूनं वस्तु न जवत्येव
नहि प्रतिलक्षणमर्थानामात्मचेदो नवति किं तर्हि यथा यथा लोके न विशिष्टनूयिष्ठतया
र्थक्रियाकारि वस्तु व्यवहियते तथैव तद्वस्त्वित्याबालगोपालांगनादिप्रसिद्धत्वा दस्तुस्वरूप
स्येत्ययमप्युत्पादव्ययधौव्ययुक्तस्य वस्तुनोनान्युपगमात् मिथ्यादृष्टिस्तथाविधरथ्यापुरुषव
दिति । ऋजुसूत्रमतं त्विदं ऋजुप्रगुणं तत्त्वविनष्टानुत्पन्नतयातीतानागतचक्रपरित्यागेन व
र्त्तमानकाललक्षणजावि यद्वस्तु तत्सूत्रयति प्रतिपादयत्याश्रयतीति ऋजुसूत्रस्तस्यैवार्थक्रि
याकारितया वस्तुत्वलक्षणयोगादित्ययमपि सामान्यविशेषो नयात्मकस्य वस्तुनः सामा

१०५० द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतंस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

न्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणाच्चौदोदनिवन्न सम्यग्दृष्टिः कारणचूतड्व्या
नन्युपगमेन तदाश्रितविशेषस्यैव जावादिति । शब्दनयस्वरूपं त्विदं तद्यथा शब्दद्वारेणैवा
स्यार्थप्रतीत्यान्युपगमाद्विगवचनसाधनोपग्रहकालेनेदानीहितं वस्तु निन्नमेवेति तत्र लि
गनेदानीहितं वस्त्वन्यदेव नवति तद्यथा पुण्यस्तारकानकृत्रमेवं संख्यानिन्नं जलमयोवर्पा
कृतुः साधननेदस्त्वयं एहिमन्ये रथेन यास्यसि यातस्ते पिता अस्यायमर्थः । एवं त्वं म
न्यसे यथाहं रथेन यास्यामीत्यत्र मध्यमपुरुषयोर्व्यत्ययः उपग्रहस्तु परस्मैपदात्मनेपद
योर्व्यत्ययस्तद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालनेदस्त्वग्निष्टोमयाजी पुत्रो
स्य नविता अस्यायमर्थोऽग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् चूते णिनिर्जवितेति नविष्यद
नद्यतने लुट् तत्रायमर्थः णिनिप्रत्ययोजवितेत्यस्य संबधाच्चूतकालतां परित्यज्य नविष्य
त्कालतां प्रतिपद्यते तेनेदमुक्तं नवत्येवंचूतोऽस्य पुत्रोनविष्यति योऽग्निष्टोमेन यद्वयति तदे
वंचूतं व्यवहारनयशब्दनयोनेति लिंगाद्यनिन्नास्तु पर्यायाः अनेकविषयत्वेनेति तद्यथा
घटः कुंजः इंडः शक्रः पुरंदरइत्यादि । अयमर्थव्यंजनपर्यायोनयरूपस्य वस्तुनोव्यंजनपर्या
यस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समनिरोहणात्सम
निरूढोन ह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थतामिहति तथाहि घटनाद्धटः कुट्टनात्कुट्टः कौ जा
तीति कुंजोनहि घटनं कुट्टनं नवति तथेदनादिंङ् पुर्दारणात्पुरंदरइत्यादेरपि शब्दप्रवृत्ति
निमित्तस्य न परस्परानुगतिरिति तदयमपि मिथ्यादृष्टिः पर्यायानिहितधर्मवदस्तुनोनाश्र
यणादग्रहीतप्रत्येकावयवांधहस्तिज्ञानवदिति । एवंचूतानिप्रायस्त्वयं यदैव शब्दप्रवृत्तिनि
मित्तं चेष्टादिकं तस्मिन्घटादिके वस्तुनि तदेवासौ भुवतिमस्तकारूढउदकाद्याहरणक्रियाप्र
वृत्तोघटोनवति न निर्व्यापारएव एवंचूतः तस्यार्थस्य समाश्रयणादेवंचूतोनिधानोनयोनव
ति । तदयमप्यनंतधर्माध्यासितस्य वस्तुनोनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः । रत्नावल्यवयवे प
द्मरागादौ कृतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवदिति । तदेवं सर्वे नयाः प्रत्येकं मिथ्यादृष्टयोऽन्यो
न्यसव्यपेक्षास्तु सम्यक्तं नजंति अत्र च ज्ञानक्रियान्यां मोहइतिकृत्वा ज्ञानक्रियानययोः
सर्वेप्येते स्वधिया समवतारणीयाः तत्रापि ज्ञाननयएहिकामुष्मिकयोर्ज्ञानमेव फलसा
धकत्वेनेति न क्रिया । क्रियानयस्तु क्रियामेव न ज्ञानं परमार्थस्तूनयमपि समुदितमन्यो
न्यसव्यपेक्षं पंग्वंधवदनिप्रेतफलसिद्धयेऽलमिति एतन्नययुक्तएव साधुरनिप्रेतमर्थं साधय
त्युक्तं च । सवेसिं पिण्याणं, बहुविहवत्तव्यं णिसासेत्ता ॥ तं सवणय विसुद्धं, जं चरण
गुणच्छिं साहू ॥ १ ॥ ४० ॥ समाप्तमिदं नालंदाख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ इति समाप्त्यं
सूत्रकृतद्वितीयांगस्य टीका । कृता चेर्यं शीलाचार्येण बाहुरिगणिसहायेन ॥ श्लोकः ॥
यदवाप्त मत्र पुण्यं, टीकाकरणे मया समाधिचृता ॥ तेनापेततमस्को, नव्यः कव्याण
नाग् नवतात् ॥ १ ॥ ग्रंथाग्रं (११८५०) ॥

